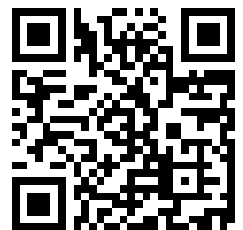
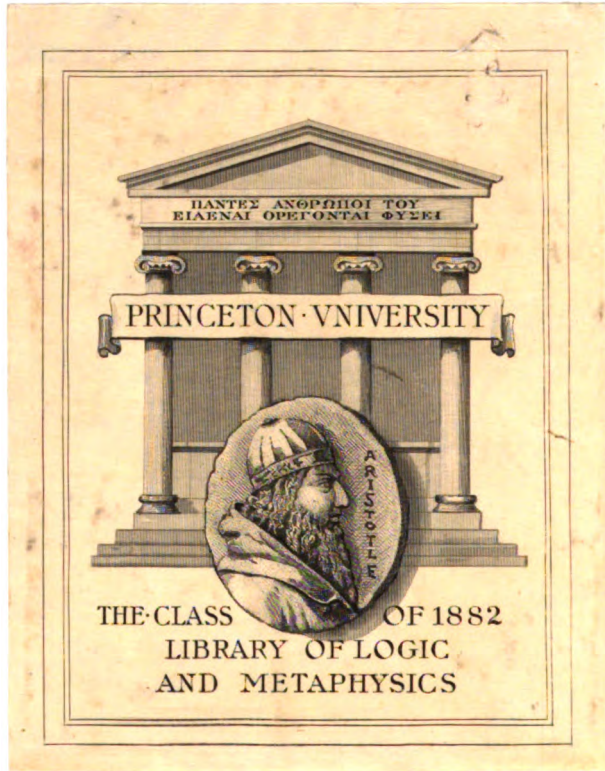

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

6

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.

ARISTOTELES.

PARISIS. — EXCEDEBANT FIRMIN DIDOT FRATRES. VIA JACOBE. 56

Aristoteles 10

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.

ARISTOTELIS

OPERA OMNIA.

GRÆCE ET LATINE

CUM INDICE NOMINUM ET RERUM

ABSOLUTISSIMO.

VOLUMEN SECUNDUM

CONTINENS ETHICA, NATURALEM AUSCULTATIONEM, DE COELO,
DE GENERATIONE ET METAPHYSICA.

Digitized by Google

PARISIIS,

EDITORE AMBROSIO FIRMIN DIDOT,

INSTITUTI FRANCIE TYPOGRAPHO.

M DCCC L.

YET
THE
THE
THE

PRÆFATIO.

In hoc volumine comprehensorum operum non exstabant translationes latinæ recentiores, neque adeo veterum ulla nostri aut superioris sæculi studiis castigata, si Lambinianam Nicomacheorum excipias a Zellio « passim (inquit) emendatam ». Hinc quantum laboris partum sit nobis, facile intelligitur. Quanquam enim translationum illarum nonnullæ ab hominibus acutis et aristotelicæ philosophiæ innutritis confectæ sunt, qui multis in locis velut divinatoria quadam vi mentem Magistri perspexerunt, (inter omnes autem eminet admirabilis vir Besarion, Metaphysicorum interpres:) plures tamen erroribus et vitiis omnigenis laborant. Nos sedulo latina nostra græcis aptare studuimus, præter locos valde dubios aut corruptos, in quibus veterum interpretum verba consulto retinuimus. Hoc sæpius quam alibi factum est in EUDÆMIS Moralibus.

Corruptissimi hujus operis, quod jam Lascaris πάνυ δυσέρετον dixit (v. Iriart. Codd. Matrit. p. 228), perpauca codices exstant; duos magno fructu adhibuit BECKERUS; post quem SPENGLIUS et BONITZIUS permultis locis lucem et integritatem attulerunt, ille in *Commentariis Academiæ Monacensis*, a. 1841, vol. III, 2, p. 437 seqq., hic in *Observationibus criticis* Berolini editis a. 1844. Quorum virorum doctrina et sagacitate factum est ut non pauca spissis olim tenebris obruta in nostra primum editione legi et intelligi possint. Sed supersunt etiamnum obscura et depravata multa in hoc egregio peripateticarum quæstionum monumento. Quare vel tenuissimam hanc observationum symbolam afferre non erubui, obolum quidem ubi talentum exigitur, lætus si ditiores invitavero ut drachmas suas atque minas afferant.

EUDÆMIORUM lib. I cap. 5, l. 45 scrib. καὶ δ λαβὼν ἂν τις, quomodo ap. Duval. editum video. — Cap. 8, l. 45 perperam edebatur οὐ τὸ ἀγαθὸν εἶναι pro τοῦ. Turbata quædam in fine libri, cujus postrema quinque vocabula ignorat cod. Matrit. — Lib. II cap. 1, § 22, l. 14 scrib. videtur καὶ Κορίσκος δτι τῶν etc., pro δ, et l. 16 αὐτῶν (vel αὐτοῖν, ut Marc. correctus) pro αὐτῆς. — Cap. 3, § 7: ζημιώδης δὲ δ μηδαμῶθεν (πλεονεκτικὸς) ἀλλ' ὀλιγαχῶθεν. Et similiter lib. III, c. 7, § 7, l. 18: δ μὲν (ἄγροικος) οὐθὲν γελοῖον ἀλλὰ χαλεπῶς προσίεται, δ δὲ πάντα εὐχερῶς καὶ ἡδέως. Utrobique exspectes ἦ, ut præcedit μὴθὲν ἢ ὀλίγα καὶ χαλε-

πῶς προσίεσθαι. Scribendum videtur ἀλλ' εἴ γε, in altero loco fortasse ἀλλ' ἢ χαλ. — § 17, l. 38 scrib. ἂν πῶς λαμβ. — Cap. 4, l. 4 nimis ambigue dictum quod distinctius efferrī debebat αἰ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ αἰ ἕξεις τῶν παθημάτων. Verum erat dicere αἰ δυνάμεις καὶ αἰ ἕξεις [αἰτιαὶ] τῶν παθημάτων, quorum natura ex innatis facultatibus et habitibus pendet. Ibidem l. 10 scrib. περὶ ταῦτά ἐστιν ἡ [λύπη καὶ ἡ] ἡδονή. — Cap. 8, § 19, l. 25 corruptum voc. δεῖ notarunt Casaub. et Bonitzius p. 41. Scribi potest δῆλον δτι, cujus compendium in antiquis libris quam simile sit voci δεῖ (diphthongo item compendiose scripto) cerni potest

ARISTOTELES. II.

122967

in Bastii tabula palæogr. I, lin. 15, 4. — § 20, l. 30 fort. ἵνα μὴ λάθῃ ψηλαφῶν, *ne inscium at-trectaret*. — In fine capitis l. 54 conjectura ad-scripta est in cod. Vat., ὡς βίᾳ πράττοντες, ἀλλ' [οὐχ] ἐκόντες, [λόγοι οὐτοί εἰσιν], qua non opus : significatur enim, ni fallor : « nam qui vel maxime reprimunt τὸ ἐκούσιον et βίᾳ coactique agere sibi videntur, revera tamen ἐκόντες agunt. » Conf. § 17 et 18. — Cap. 9, l. 6 : ἐνίοτε γὰρ οἶδε μὲν ὅτι πατήρ, ἀλλ' οὐχ ἵνα ἀποκτείνῃ, ἀλλ' ἵνα σώσῃ, ὡσπερ αἱ Πελαῖδες ἦτοί ὡς ὅτι μὲν πόμα, ἀλλ' ὡς φίλ-τρον ἢ οἶνον· τὸ δ' ἦν κώνειον. In loco desperato cogitavi de ἡ εἰδῶς ἔπεμπε πόμα. — Cap. 10, § 13, l. 35 : διχῆ γινόμενης τῆς ἀμαρτίας (ἡ γὰρ λο-γιζόμενοι ἀμαρτάνομεν, ἡ κατὰ τὴν αἰσθησιν αὐτὸ δρῶντες). Imo ἄλλο δρῶντες, aliud quam quod oportebat. Magis mirum est quod sequitur l. 38 : ἐν τῇ γραμματικῇ κατὰ τὴν αἰσθησιν καὶ πράξιν, περὶ ἧς ἂν σκοπῶσιν, εἰς ἀπειρον ἤξουσιν. Sententia et in Nico-macheis et in Magnis Moralibus exposita poscit εἰ : ἀκριβοῦς πείραν ἤξουσιν. Sequenti commate, quod Bohmitzium in ordinem rededit p. 44, malim l. 41 ἐξαιφνης γὰρ προαιρεῖται μὲν οὐθείς, δοκεῖ δὲ (nimirum is qui προαιρεῖται) πράττειν βεβουλεμένοσ, pro eo quod editur καὶ βούλονται. — § 24, l. 44 reci-pienda erat scriptura cod. Vat. εἰ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔσχεπται, pro ἡ. — § 26, l. 51, et § 27, l. 6 lege παρὰ φύσιν δὲ κατὰ διαστροφῆν, pro καὶ δ. — § 28, l. 14 verba ἐναντία δὲ τῷ μέσῳ καὶ τὸ πλεόν καὶ τὸ ἔλαττον pro parenthesi habenda sunt.

Lib. III cap. 1, § 6, l. 16 scribendum συμ-βαίνει τὸ ἀνδρείον, pro τόν. — § 12, l. 44 nonne ἀκολουθητικῇ τῷ λόγῳ? — Cap. 5, § 1, l. 13 recte Casaub. scripsit μέχρι τοῦ λαμβάνειν, pro τοῦ λαμβά-νειν. — § 19, l. 54 scribendum τί ἂν ἐποίησιν, pro εἴποι, ex Nicomach. IV, c. 3, § 7. Sequitur ἡ (εἰ cod. Vat.) γὰρ ἂν μεγάλων ἀξιώων χαῦνος ἦν, ἡ ἔτι ἐλαττόνων. Legendum putō οὐ γὰρ ἂν μεγάλων ἀξιώων χαῦνος ἦν, μὴ ὅτι ἐλαττόνων. Sic infra p. 218, l. 27 ἀλλήλους abiit in ἀλλ' εἰς. — Cap. 6, l. 18, quos Aristoteles in Nicomach. et hinc in Magnis Moralibus ἑρασιστάς, Eudemus vocat ἀγα-θοδαιμονιστάς, i. e. Hesychio interprete ὀλιγοπο-τοῦντας. Cui expositioni in Thesaurō p. 111 seq. ascripta leguntur quæ nihil ad rem. Memorandus erat Theophrastus ap. Athen. XV, p. 693, C, ἐν Ἄγαθοῦ Δαίμονος προπόσει dicens quod ὀλίγον προ-φέρουσιν sive, ut Philochorus (ib. II, p. 38, C), μόνον ὄσον γεύσασθαι. — Initium sectionis 4 ut scribitur, δεῖ δὲ πρέπον εἶναι, καὶ γὰρ τοῦ πρέπον-τος κατ' ἀξίαν, καὶ πρέπον καὶ περὶ δ', non potest intel-lecti. Apparet autem id agi quod Nicomach. IV, c. 2, § 2 : τὸ πρέπον δὴ πρὸς αὐτόν, καὶ ἐν ᾧ, καὶ ᾧ. Habemus enim περὶ δ, idem quod ἐν ᾧ, et statim

αὐτῷ, idem quod πρὸς αὐτόν. Itaque scribendum propono : δεῖ δὲ πρέπον εἶναι καὶ δ (καὶ γὰρ τοῦ πράττοντος κατ' ἀξίαν καὶ [possis τὸ, sed non opus] πρέπον), καὶ περὶ δ,... καὶ αὐτῷ. — § 5, l. 30 delendum est pronomen δ, et in fine capitis cum Casaubono scribendum ἔστι γὰρ τις οὐτ' ἐλευθέριος οὐτ' ἀνελεύθερος. — Cap. 7, § 7, conf. ad II, 3.

Lib. VII c. 1, § 7, l. 39 : ἐπὶ πλεόν λέγοντες idem sibi velle quod καθόλου μᾶλλον, *latius, generalius*, manifestum fit ex initio cap. 5. — Cap. 2, § 5, l. 31 : δ οἶνος ἡδίων οὐχ ὁ τῷ διεσθαρμένῳ τὴν γλῶτ-ταν ὑπὸ οἰνοφυλγίας, ἐπεὶ τοῦ τῷ (sic scribo pro οὐτ') ὄξος παρεγγέουσιν, ἀλλὰ τῇ ἀδιαφόρῳ αἰσθήσει. Qui est καπηλίδων mos notissimus. Aliter vetus interpres : *linguæ ex vinolentia corruptæ, quæ ne infusum quidem acetum discernat*; et ap. Duval. οὐτ' εἴγε ὄξος, haud dubie invitis codd. — § 14, l. 20, nemo quod sciam explicuit neque facile quisquam explicabit mirum proverbium

Γλαῦκ' ἐπίκουρος ἀνὴρ τὸν σὸν φίλον ἔσκε μάχεται.

Nec vertere sustinuit vetus interpres. Tam per-plexa in re venia (spero) mihi parata erit expo-nenti qualecumque illud est quod in mentem ve-nit. Visum est igitur proverbium illud παραφρᾶν-otum et celebre oraculum quod apud Herodotum legitur Γλαῦκ' Ἐπικυδεῖδη. Deinde codices Bekkeriani non τὸν σὸν φίλον præbent, sed τὸν σοφὸν φίλον. Hinc profectus hariolor :

Γλαῦκ' Ἐπικυδεῖδη, τὸ σοφὸν φίλον ἔσκε μασηταί- sive potius μασηταί. *Callidi homines amici sunt dum sit quod manducent*. Est illud Ζεῖ χύτρα, ζῆ φίλια. Ceterum addendum est hoc exemplum ei quod Lud. Dindorfius attulit de ἔσχε, Thes. vol. 3, p. 2099, D. — § 27, l. 19 scribendum putō εὐθέ-τως δὲ καὶ πρὸ ὁδοῦ ἀνθρωπος ὦν [φύσει σπουδαῖος] φύσει γὰρ etc., additis duobus vocabulis. Conf. § 31. Proxime sequentia si recte capio, oportet l. 21 καὶ εὐφρῆς ἀφροῦς pro x. ἀφρῆς εὐφροῦς. — Lin. 22 rectius ταῦτα διαφωνῆ, ut § 47, quæ τοῦτο. — § 39, l. 14 malim δι' αὐτὴν εἶναι δο-κοῦσιν, pro καί. — § 47, l. 53 δὲ addendum, ἀπλῶς [δ'] ἀγαθὸς καὶ φίλος, ὅταν συμφωνήσῃ ταῦτα ἀμφω, ὥστε δ ἔστιν ἀπλῶς ἀγαθόν, τῷ τοῦτο οὐ ἀλλω, ἡ καὶ μὴ ἀπλῶς μὲν σπουδαῖω etc. Apparet monstrosium illud τούτου ἀλλω nihil aliud esse quam σπουδαῖω (scil. ἔστιν ἀγαθόν). — § 52, l. 24 : τοῦτο γὰρ διὰ τὸ ἀποβαῖνον οὐχ ἡδύ, ἀλλὰ (scil. ἡδύ ἐστι) διὰ τὸ μὴ συνεχές, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἐξαπατᾷ. Sic scripse-rim pro inf. ἐξαπατᾷ. — Cap. 3, l. 23 Casaub. recte addidit ὦσι. Idem sequentibus τῆς ἐπὶ τὴν προθ. l. 27 ascripsit « Suspectus locus; et videtur ad locum alicujus poetæ alludere, ut illa docent,

τοιαῦτ' etc. », senarii particula. Possint etiam in τῆς (τοῖς ap. Duv.) ἐπὶ τὴν προθυμίαν verba poetæ latere : διδ' εὐρηκε νεῖκος δ' ἐρώμενος, in iurgium incidit amatus, qui nec ipse alterius affectum recte iudicat et amatorem ita locuturum fuisse negat. — Cap. 4, § 6, l. 1 scr. δ' ἔστιν. — § 8, l. 10 fort. ἐκείνος δ', δ' φιλότιμος, [τούτω] μᾶλλον, videlicet τῷ φιλεῖσθαι. — § 9, l. 18 ὅσον ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς αἱ γυναῖκες ποιοῦσι. Rursus verum indicavit Casaubonus : « Lego ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς [sic vitio typhothetæ], h. e. *ut faciunt mulieres, quum suos liberos expositos tradunt educandos* », et addit locum Nicomach. VIII, c. 8, § 3. Nihil verius illo ὑποβολαῖς et aptius exemplo subjecto Andromachæ, quæ παῖδα ὑπεξέθετο aliis nutriendum. Ut mireris egregium virum Welckerum, inde Kayserum et Wagnerum, ubi de Antiphonte tragico agunt, secure omnes repetivisse ineptum ὑπερβολαῖς. — Cap. 9, l. 17 scribendum αἱ δὲ πολιτεῖαι πᾶσαι ἐν δικαίοις συνπάρχουσι, pro eo quod editur οἰκείοις. — Ib. l. 28 delenda videtur vox ἀρίστη. — Cap. 10, § 5, l. 6 : δ γὰρ ἄνθρωπος οὐ μόνον πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν (sic Spengelius pro οἰκονομικὸν) ζῶν, καὶ οὐχ ὡσπερ τᾶλλα ποτε συνδυάζεται καὶ (hoc vocab. deleam) τῷ τυχόντι καὶ θήλει καὶ ἄρρηνι, ἀλλ' αἱ διάδουον (cod. Marc. διὰ δῦμων) αὐλικόν. Hoc monstrum ita proco ut scribam ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο μοναυλικόν. In quibus postremum certe nemo non admittit : μοναυλικῶν enim de cælibe vita dictum a Platone et aliis.

Capitis 14 exstat vetusta interpretatio latina, ex integriore quam qui exstant codice facta et verbum verbo reddens, ut ubicumque nihil passa est ab librariis, græca quæ interpres legit distincte cernas et agnoscas. Ea jam feliciter usus est Spengelius in eximia commentatione qua difficilem de tribus operibus Moralium quæstionem diu agitatam docte et acute absolvit. Quum autem nuper et ipse, aliud quærens, in mirum illud fragmentum incidissem, animi causa partem cum græcis conferebam, deinde reliqua quoque, ubi bona quædam animadverteram in excerptis meis ex Spengeliano opere non memorata. Neque dum hæc scribebam, ad Commentarios Academicæ Monacensis aditus patebat, sed excerptis meis sic satis fidi posse opinabar. — § 6, l. 1 lacuna laborare nunc quoque existimo, quanquam Lat. nullam ostendat : *jacit ex eo quod naturam habet bene fortunatam*. — Ibid. l. 4 delendum δέ, quod ignorat Lat. — Idem l. 6 habebat ἀλλ' ὄτος εὐτυχητὸν τὸν δαίμον' ἔχει κυβερνήτην, omisso ἀγαθόν. — § 8, l. 12 fort. εἰ μὲν οὖν [οὕτω], τὸ παραλόγως etc. Non puto enim horum apodosin esse in his l. 16 οὐ τύχη αἰτίαι ἀλλὰ φύσις. — § 9, l. 15 veram

scripturam indicat Lat. : *Adhuc si quia talis oportet accidere : sicut quia glaucus etc.* Lege : *ἔτι εἰ δτι τοιοσδι ἐπιτυχάνει, ὡσπερ δτι γλαυκός οὐκ ὀξὺ δρᾷ*, etc. Articulum ante γλαυκός recte omittit Marc. — § 10, l. 30 Lat. hæc invenisse videtur : ἀλλὰ διὰ τὸ ἀποκατορθῶσαι ἐν, καὶ πάλιν τὸ γὰρ αὐτὸ ταύτου ἄτιον. — § 11, l. 33 legendum est ἡ (pro ἡ) δι' ἀπειρίαν, quod refertur ad alteram rationem a consequentiæ absurditate ductam, ἡ καὶ πᾶσαι ἀν αἰ ἐπιστῆμαι etc. Lat. : *aut propter experientiam* [sic]. Qui lin. 37 præbet : *non quia nos oportet*. — § 13, l. 42 seqq. Latina sequendo hanc sententiam habebis percommodat : *εἰ δὴ τινεῖς εἰσιν εὐφρεῖς (ὡσπερ οἱ [malim εἰ] ἀδιδάκτοι οὐκ ἐπιστάμενοι ἀ δεῖ οὕτως εὐ πεφύκασι καὶ ἀνευ λόγου δρῶσιν ὡς [impetum faciunt secundum quod] Lat. Ex Speng. notavi ἀλλ' δτι] ἡ φύσις πέφυκε... καὶ δτε), οὗτοι κατορθῶσιν [nam Lat. dirigent; ut mox ἔσονται]... ὡσπερ καὶ εὖ ἔσονται οὐ διδασκαλικὸν ὄντες*. — § 14, l. 52 Lat. indicat ἐν ἐκείνοις, ἐν οἷς κακῶς λογ. Deinde propono κατορθῶντας (sic cod. Vat.) κατετυχῆσαι φαμεν, quo verbo alibi utitur. — Lin. 54 Lat. : *in his si noluisent* [sic, vitio typ.] *utique secundum quod imus* [sic, pro minus] *sumpsissent bonum*. Quo nihil lucratur. Cogitavi de εἰ ἐβούλοντο ἀν (scil. λαβεῖν) ἔλαττον ἢ ἔλαβον τᾶγαθόν. — § 16, l. 8 Lat. habebat εἰ ἐνταῦθα, et l. 9 καὶ κεί ἡ αὐτή. Mox § 17, l. 14 idem ἡ ἐπεθ. (ut codd.) et δ λογισμὸς μὲν ἀνθρώπινος οὐκ ἀν τούτου εἴη αἵτιον. — § 19, l. 22 Lat. aptissime præbet δτι φύσει εὐτυχεῖται, pro εὐτυχεῖν, quod certe τὸ εὐτυχεῖν esse debebat. Idem § 20, l. 29 : *et ANTEQUAM consiliaretur*, nimirum ἐβουλεύσατο βουλευσάμενος πρότερον ἢ βουλεύσασθαι, convenienter sequentibus ἐνόησε νοήσας πρότερον ἢ νοῆσαι. — § 21, l. 35 idem legisse videtur αὕτη δὲ τοιαύτη τὸ εἶναι τὸ τοιοῦτον δύναται ποιεῖν, omissis διὰ τί. — § 22, l. 42 scribendum εὐτυχεῖς καλοῦνται οἱ ἀν δρμήσῳσι κατορθοῦσιν ἀλογοὶ ὄντες, pro eo quod editur κατορθοῦν. Sic enim recte Lat. : *et propter hoc quod olim dicebantur* [err. typ. pro dicebant, lineola super t posita, quum esse deberet super a] *bene fortunati vocantur qui si impetum faciunt dirigunt sine ratione existentes*. — § 23. Interpres anonymus cuius translationem correctam græcis adjecimus, a voc. εὐθρόνειροι statim transit ad φανερόν δὴ § 24, neglectis versibus tribus, quos haud dubie pro depositis et desperatis habebat. Ac sane Lat. noster in suo codice alia invenit, non quæ nunc leguntur. Sic enim ille : *et ut cæci memoriantur magis amissisque hiis quæ ad visibilia virtuosius esse quod memorantur. Manifestum utique* etc. In quibus græca dispicio talia : καὶ ὡσπερ οἱ τυφλοὶ μνημονεύουσι

μᾶλλον ἀπολυθέντες τοῦ πρὸς τοῖς δρατοῖς ἔρρω-
μενέστερον [vulg. πρὸς τοῖς εἰρημένοις] εἶναι τὸ
μνημονεῦον, i. e. ἀπολυθέντες τοῦ εἶναι τὸ μνημ. πρὸς
τοῖς δρατοῖς, deditum et defixum esse vehemen-
tius in visibilibus. — § 24, l. 2 Lat. habet plu-
rali διὸ καὶ δοχοῦσιν οἱ εὐτυχεῖς.

Præmittitur huic Eudemiorum capiti translatio
similiter facta capitis item unius Magnorum Mo-
ralium, lib. II, c. 8. Hinc quoque excerpti quæ
scire criticorum interest. P. 1206, b, 38—39 ed.
Bekk. græca manca vel turbata exacte refert. —
P. 1207, a, 2 omittit λέγεται. — 6 θεοῦ, ut cod.

Marc. — 16 omittit καί. — 23 ἤδη vertit *jam et*;
οἰκειότερον, *convenientissime*. — 27 *autem et pro*
δέ. — 29 seq. omittit καὶ ἕ usque ad φαμέν. —
30 in eo quod, ἐν τῷ, ut Bonitzius correxit. —
33 pro his τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν λαθεῖν habet *quod et*,
δ καί. Omissis illis vocabulis propter *δμοιοτέλεστον*
vel librarius græcus vel interpres sententiam re-
stituere volebat. — 34 pro τὸ δὲ κακὸν habet *in eo*
autem quod est malum. — P. 1207, b, 2 omittit
ὄτω. — 9 legit ὄλον ἢ τοῦ κ., *aut*. — 12 *et vide-*
tur hic ex rerum eventu fieri et secundum accidens
bona fortuna. — 18 *sicut satis diximus*.

Hac data occasione non ab re erit memorare κειμήλιον quoddam Bibliothecæ
Nationalis. Est NICOMACHEORUM editio vetustissima s. l. et a., splendida quasi re-
cens, picturis ornata et scholiis manu scriptis ab initio ad finem instructa. Præfixa
est epistola, cujus hoc est exemplum.

INVICTISS. AC CHRISTIANISS. GALLIARUM REGI HENRICO II.

Etsi bellum Principum mentes ad se derivare et convertere solet, Rex christianiss. ac potentissime,
tamen cum in ea familia natus sis, quæ literarum laude sic floruit, ut artium parens jure dici
possit, non putavi me tibi molestum facturum si gravioribus rebus occupato tibi opus antiqua
doctrina refertum a Basilio illo magno religionis christianæ firmissimo columine conscriptum of-
ferrem; quo quæ obscura sunt in Ethicis Nicomachiis illustrat, atque ita illustrat, ut multi hujus
ope Aristotelis sensum intelligentes, multo meliores in imperio tuo evasuri sint. Sed ne notha
hæc scripta aliqui existiment, grave testimonium Theophylacti adscripsi, in codice quodam ad-
mirandæ vetustatis a me inventum. Hæc igitur verba sunt Theophylacti: Φωτεινῷ ἱεράρχῃ Θεοφύ-
λακτος ἐπισκόπων ἐλάχιστος. Προσαγορεύω σε [*sic*. σου ?] τὴν μακαρίαν ψυχὴν, Φωτεινὲ ἱερώτατε, εἰκότως
γὰρ καὶ ὄντως, εἰς τὸ τῆς τριφυγοῦς πριάδος πανάγιον ὄνομα φωτιζόμενος, Φωτεινὸς ἐπωνομάσθης, ἐπεὶ πολ-
λοὺς φωτίζειν ἐμελλες διὰ τῆς σῆς ἱερέας καὶ μελιρρύτου γλώττης· τοῖς μὲν τὰ ἱερά λόγια ἀναπτύσσιον, τοὺς
δὲ τὰ τῶν ἔξωθεν φιλοσόφων παιδεύων. τούτου χάριν βουλόμενός σοι χαρίζεσθαι, καὶ τάχα μικρόν τι ἀνα-
κουφίζειν σε, ὡήθηγν πέμψαι σοι τοῦ μεγάλου Βασιλείου εἰς τὰ Νικομάχεια τινὰ σχόλια, ἅπερ αὐτὸς εἰς
ὠφέλειαν τῶν παρὰ Ἰουλιανοῦ δεδιωγμένων ἐξέδωκεν. ἀκηκόαμεν δὲ καὶ παρὰ ἀξιόπιστων τινῶν πρεσβύτων
[*sic*] τὸν πάνσοφον πατέρα ἡμῶν Ἀθήνησι σπουδάζοντα, καὶ σαυτὸν [*sic*] ἐξασκεῖν βουλόμενον, τάδε ἐπι-
σεσημειωκέναί. ὡς δὲ τὸ πρᾶγμ' ἔχει, τοῦ πατρός ἐστι τὸ πόνημα. διὸ εὐλαβῶς ἄσμενος αὐτὸ δέχου, εὐχέ-
της ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς Θεὸν γενόμενος. [*Sequitur translatio latina.*] Vale.

Tuæ Majestatis servus

CONSTANTINUS PALEOCAPPA GRÆCUS.

Nihil quicquam in his scholiis reperi quod ad S. Basilium possit referri. Sunt
excerpta ex EUSTRATHI et aliorum commentariis a Paulo Manutio editis, præter
scholia librorum II, III et IV, quæ videntur aliunde petita. Ceterum Theophylacti
epistolium non legitur in Collectione Meursiana, neque alibi memoratur S. Ba-
siliū πόνημα, mirum sane auxilium τοῖς παρὰ Ἰουλιανοῦ δεδιωγμένοις. Unde jam aurem
personat Græculorum illud *da mihi testimonium mutuum*.

ΔΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ
ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ.

BIBAION A.

ARISTOTELIS
ETHICA
NICOMACHEA.

LIBER I.

CAP. I.

(1094 Bekk.)

Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δὲ τράξις τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινὸς ἐφίεσθαι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπερήναντο τᾶγαθόν, οὗ πάντ' ἐφίεται. (2) Διαφορὰ δὲ τις φαίνεται τῶν τελῶν· τὰ μὲν γὰρ εἰσιν ἐνέργειαι, τὰ δὲ παρ' αὐτὰς ἔργα τινά. Ὡς δ' εἰσι τέλη τινά παρὰ τὰς πράξεις, ἐν τούτοις βελτίω πέφυκε τῶν ἐνεργειῶν τὰ ἔργα. (3) Πολλῶν δὲ πράξεων οὐσῶν καὶ τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη· ἰατρικῆς μὲν γὰρ ὑγίεια, ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον, στρατηγικῆς δὲ νίκη, οἰκονομικῆς δὲ πλοῦτος. (4) Ὅσαι δ' εἰσι τῶν τοιούτων ὑπὸ μίαν τινὰ δύναμιν, καθάπερ ὑπὸ τῆν ἰππικὴν ἢ χαλινοποικὴν καὶ θσαι ἄλλαι τῶν ἰππικῶν ὀργάνων εἰσιν· αὕτη δὲ καὶ πᾶσα πολεμικὴ πράξις ὑπὸ τῆν στρατηγικὴν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἄλλαι ὑφ' ἑτέρας· ἐν ἀπάσαις δὲ τὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη πάντων ἐστὶν αἰρετώτερα τῶν ὑπ' αὐτά· τούτων γὰρ χάριν κάκεῖνα διώκεται. (5) Διαφέρει δ' οὐδὲν τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι τὰ τέλη τῶν πράξεων ἢ παρὰ ταύτας ἄλλο τι, καθάπερ ἐπὶ τῶν λεχθειῶν ἐπιστημῶν.

Omnis ars omnisque ratione descripta institutio, similiterque actio et agendi consilium, bonum aliquod appetere videtur, ideoque scite veteres id esse bonum definirunt, quod omnia appetunt. (2) Videntur autem fines inter se discrepare. Alii enim sunt energiae; alii praeter eas opera quaedam. Quarum autem rerum praeter actiones aliqui sunt fines, in his opera sunt actionibus meliora natura. (3) Jam quum multae sint actiones, artes et scientiae, nulli quoque existunt fines. Nam medicinae finis est bona valetudo: artis construendarum navium, navis: artis imperatoriae, victoria: rationis ejus quae in re familiari tuenda versatur, divitiarum. (4) Quaecumque autem artes hujus generis uni alicui facultati subjectae sunt (ut equestri ea ars quae in frenis conficiendis occupata est, ceteraque omnes, quae sunt ad instrumenta equestria comparatae: atque haec ipsa equestris, omnisque actio militaris, arti imperatoriae: itemque aliae aliis), in iis omnibus fines eorum quae principem locum obtinent, illarum quae eis subjectae sunt, finibus sunt magis expetendi: nam horum causa illi quoque expetuntur. (5) Nihil porro interest, utrum ipsae energiae actionum sint fines; an praeter has aliud quippiam: quemadmodum apparet in iis scientiis, quas modo diximus.

CAP. II. [I.]

Ἐἰ δὲ τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτικῶν ὁ δι' αὐτὸ βουλόμεθα, τᾶλλα δὲ διὰ τούτο, καὶ μὴ πάντα δι' ἕτερον αἰρούμεθα (πρόεσι γὰρ οὕτω γ' εἰς ἄπειρον, ὥστ' εἶναι κενὴν καὶ ματαίαν τὴν ὄρεξιν), δῆλον ὅς τοῦτ' ἂν εἴη τᾶγαθόν καὶ τὸ ἀριστον. (2) Ἄρ' οὖν καὶ πρὸς τὸν βίον ἢ γῶσις αὐτοῦ μεγάλην ἔχει ῥοπήν, καὶ καθάπερ τοζόται σκοπὸν ἔχοντες, μᾶλλον ἂν τυγχάνομεν τοῦ δέοντος; (3) Εἰ δ' οὕτω, πειρατέον τύπω γε περιλαβεῖν αὐτὸ τί ποτ' ἐστὶ καὶ τίνος τῶν ἐπιστημῶν ἢ δυνάμεων. (4) Δόξειε δ' ἂν τῆς κυριωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. (5) Τοιαύτη δ' ἢ πολιτικὴ φαίνεται. (6) Τίνας γὰρ εἶναι χρεῶν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἐκάστους μαθάνειν καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάσει. Ὀρώμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ ταύτην οὔσας, ὅσον στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικὴν. (7) Χρωμένης δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς πρακτικαῖς τῶν ἐπιστημῶν, ἐτι δὲ νομο-

Si quis igitur est rerum agendarum finis, quem propter se velimus, cetera autem propter hunc, sique non omnia propter aliud eligimus (sic enim res progredereetur in infinitum, ut proinde noster appetitus inanis sit futurus), perspicuum scilicet est, hoc futurum esse summum bonum, atque adeo honorum omnium optimum. (2) Hujus ergo cognitio an non magnum etiam ad vitam degendam habitura sit momentum? et, an non hoc perspecto scopum certum nobis propositum habentes tanquam sagittarii, id quod expetere nos oportet, facilius consequemur? (3) Jam si hoc ita est, danda erit opera, ut pingui et plana ratione illud complectamur: hoc est, ut quid et cuius scientiae aut facultatis sit illud, ostendamus. (4) Videri porro possit is finis, quem dico, esse scientiae reliquarum facultatum longe principis ac dominar, ceterisque imperantis. (5) Ac talem esse ipsam politicam nemo dubitat. (6) Nam et quas in civilibus scientias esse oporteat, et quas quisque discere debeat, et quatenus, ea statuit ac praescribit. Facultates autem etiam eas quae summo in honore sunt, ut artem imperatoriam, et rationem tuendae rei familiaris, et bene dicendi facultatem, huic esse subjectas videmus. (7) Porro quum haec reliquis omnibus artibus, quae in actione versan-

θετούσης τί δεῖ πράττειν καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ ταύτης τέλος περιέχει ἂν τὰ τῶν ἄλλων, ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τὰνθρώπινον ἀγαθόν. (8) Εἰ γὰρ καὶ ταυτόν ἐστιν ἐνὶ καὶ πόλει, μᾶλλον γέ καὶ τελευτώτερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται καὶ λαβεῖν καὶ σώζειν· ἀγαπητόν μὲν γὰρ καὶ ἐνὶ μόνῳ, κάλλιον δὲ καὶ θειώτερον ἔθνεσι καὶ πόλεσιν. (9) Ἡ μὲν οὖν μέθοδος τούτων ἐφέται, πολιτικῆς τις οὕσα.

tur, utatur, legibusque latis quid agendum et a quibus abstinendum sit præscribat: ejus certe sine reliquarum artium fines contineri fatendum est. Itaque hoc erit summum bonum hominis. (8) Etsi enim idem sit bonum hominis, et civitatis: tamen civitatis bonum quum consequi, tum conservare majus quiddam esse ac perfectius videtur. Præclara enim quum res sit, vel uni soli hoc contingere; longe certe est præclarior ac divinius, gentibus ac civitatibus id conciliari. (9) Istorum ergo explicatio susceptæ huic institutioni est proposita: quum ars quædam civilis sit et totis civitatibus consulere velit.

CAP. III. [I.]

Λέγοιτο δ' ἂν ἰκανῶς, εἰ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ἔλλην διασαφηνεῖται· τὸ γὰρ ἀκριβές οὐχ ὁμοίως ἐν ἅπασιν τοῖς λόγοις ἐπιζητητέον, ὥσπερ οὐδ' ἐν τοῖς δημιουργομένοις. (2) Τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην ὥστε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ μή. (3) Τοιαύτην δὲ τινα πλάνην ἔχει καὶ τὰγαθὰ διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν· ἤδη γὰρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν. (4) Ἀγαπητόν οὖν περὶ τοιούτων καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας παχυλῶς καὶ τύπῳ τᾶληθές ἐνδείκνυσθαι, καὶ περὶ τῶν ὧς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἐκ τοιούτων λέγοντας τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἀποδέχεσθαι χρῆν ἕκαστον τῶν λεγομένων· πεπαιδευμένου γὰρ ἐστὶν ἐπὶ τοσοῦτον τὰκριβές ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται· παραπλήσιον γὰρ φαίνεται μαθηματικῷ τε πιθανολογούντος ἀποδέχεσθαι καὶ ῥητορικὸν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν. (5) Ἐκαστος δὲ κρίνει καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. Καθ' ἕκαστον ἄρα ὁ πεπαιδευμένος, ἀπλῶς δ' ὁ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος. Διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἐστὶν οἰκείως ἀκροατῆς ὁ νέος ἀπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων, οἱ λόγοι δ' ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων. (6) Ἐτι δὲ τοῖς πάθειν ἀκολουθητικῶν ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς, ἐπειδὴ τὸ τέλος ἐστὶν οὐ γινώσις ἀλλὰ πᾶσις. (7) Διαφέρει δ' οὐθέν νέος τὴν ἡλικίαν ἢ τὸ ἦθος νεαρός· οὐ γὰρ παρὰ τὸν χρόνον ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν καὶ διώκειν ἕκαστα. Τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνόνητος ἡ γινώσις γίνεται, καθάπερ τοῖς ἀκρατέσιν· τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι πολυωφελές ἂν εἴη τὸ περὶ τούτων εἰδέναι. (8) Καὶ περὶ μὲν ἀκρατοῦ, καὶ πῶς ἀποδεκτέον, καὶ τί προτιθέμεθα περρομιμάσθω τοσαῦτα.

Institutio porro hæc tum satisfecerit officio suo, quum pro rei subjectæ natura unumquodque explicaverit. Non enim in omni disputationis genere peræque accurata subtilitas requiranda est, quemadmodum nec in operibus mechanicis. (2) Est vero in iis rebus, quæ honestæ et justæ sunt, quas civilis scientia considerat, tanta varietas, tantaque in eis versatur erratio, ut lege modo, non autem natura constare videatur. (3) Similisque inconstantia ac mutatio versatur etiam in iis quæ ut bona expetuntur: idque propterea, quod ex his multi detrimenta capiunt. Reperti enim sunt quibus divitiæ, etiam quibus robur corporis exilio fuerit. (4) Satis itaque erit, si, quum de ejusmodi rebus ex rationibus item ejusmodi explicatio instituat. rudi quadam et crassa forma verum declarem: satis item, si (quum et de rebus quæ plerumque eveniunt, et vero etiam ex talibus rationibus disputationem instituumus) ad talem quoque modum concludamus. Eodem autem modo etiam accipi oportebit quæ hic dicentur. Est enim bene instituti hominis, tantam in unoque genere disputationis subtilitatem desiderare, quantum rei ipsius fert natura. Ut enim ridiculus sit, qui mathematicum probabilibus rationibus utentem probet: ita is quoque, qui ab oratore demonstrationes postulet. (5) Recte porro ac vere judicat aliquis de iis demum, quæ habet perspecta et cognita: et horum est bonus judex. De unaquavis igitur re recte judicat is qui in unaquavis est bene eruditus: absolute vero universe de omnibus, qui est in omni doctrinæ genere bene eruditus. Ob hanc rem juvenis non est ad civilem scientiam accommodatus auditor. Est enim actionum, quæ in vita versantur, imperitius. Atque ex his manet et de his est omnis, quæ hic habetur, disputatio. (6) Præterea vero quum juvenis affectibus animi serviat et obtemperet, inane atque inutilem operam in audiendo sumet; quandoquidem finis prudentiæ civilis in actione, non in cognitione consistit. (7) Porro an ætate aliquis sit juvenis, an moribus, nihil refert. Non est enim a tempore qualitas illa quam hic æstimamus, sed ab eo, quod pro eo, ut perturbationes ferunt, ita vivit et unumquodque persequitur. Hujusmodi enim hominibus inutile cognitio est, perinde ut incontinentibus. Qui vero ratione suas appetitiones et actiones dirigunt, ii fructum ex ea uberrimum capere possunt. (8) Ac de audire quidem, qualis esse debeat, quoque modo rationes hæc spectandæ, et quid nobis explicare sit propositum, ut in proemio dictum esto hactenus.

CAP. IV. [II.]

Λέγομεν δ' ἀναλαβόντες, ἐπειδὴ πᾶσα γινώσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινὸς ὀρέγεται, τί ἐστὶν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτικῶν ἀγαθῶν. (2) Ὅνόματι μὲν οὖν σχεδὸν ὑπὸ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται· τὴν γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ καὶ οἱ χαρίεντες λέγουσιν, τὸ δ' εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν ταυτόν ὑπολαμβάνουσι τῇ εὐδαιμονεῖν. Περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας, τί ἐστὶν, ἀμφισβη-

Deinceps autem repetita summa eorum quæ supra diximus, illud explicemus. Quoniam omnis cognitio, omneque adeo agendi consilium bonum aliquod expetit, quidnam est illud quod ponimus a civili scientia expeti? et quodnam omnium rerum agendarum summum bonum statuimus? (2) De nomine quidem illius fere inter omnes convenit. Beatitudinem enim et vulgus et eruditi politique homines appellant, ejusque verbi hanc esse vim statuunt, ut idem valeat, quod Bene vivere, et Bene rem gerere. At vero quænam res sit Beatitudo, de eo est non parva controver-

τοῦσι καὶ οὐχ ὁμοίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδά-
σιν. (3) Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἐναργῶν τι καὶ φανερωῶν, οἷον
ἡδονῆν ἢ πλοῦτον ἢ τιμῆν, ἄλλοι δ' ἄλλο, πολλαί-
δὲ καὶ ἐ αὐτὸς ἕτερον νοήσας μὲν γὰρ ὑγίειαν, πενό-
8 μένος δὲ πλοῦτον· συνειδότες δ' ἑαυτοῖς ἀγνοίαν τοὺς
μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς λέγοντας θαυμάζουσιν. Ἔνιοι
δ' ὄντο παρὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ ἄλλο τι καθ'
αὐτὸ εἶναι, δ' καὶ τοῖσδε πᾶσιν αἰτίων ἐστι τοῦ εἶναι
ἀγαθὰ. (4) Ἀπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς δοξὰς μα-
10 ταιότερον ἴσως ἐστίν, ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα ἐπιπολα-
ζούσας ἢ δοκούσας εἶχειν τινὰ λόγον. (5) Μὴ λανθα-
νέτω δ' ἡμᾶς ὅτι διαφέρουσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι
καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς. Εὐ γὰρ καὶ Πλάτων ἠπόρει
τοῦτο καὶ ἐζητεῖ, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἢ ἐπὶ τὰς
15 ἀρχὰς ἐστὶν ἡ δόξ, ὥσπερ ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλο-
θετῶν ἐπὶ τὸ πέρασ ἢ ἀνάπαλιν. Ἀρκτέον μὲν οὖν
ἀπὸ τῶν γνωρίμων, ταῦτα δὲ διττῶς· τὰ μὲν γὰρ ἡμῖν
τὰ δ' ἀπλῶς. (6) Ἰσως οὖν ἡμῖν γε ἀρκτέον ἀπὸ τῶν
ἡμῖν γνωρίμων. Διὸ δεῖ τοῖς ἔσθιν ἡγεῖσθαι καλῶς τὸν
20 περὶ καλῶν καὶ δικαίων καὶ θλιω τῶν πολιτικῶν ἀκου-
σόμενον ἱκανῶς. (7) Ἀρχὴ γὰρ τὸ ὅτι· καὶ εἰ τοῦτο
φαίνεται ἀρκούντως, οὐδὲν προσδεήσει τοῦ διότι. Ὁ δὲ
τοιούτος ἢ εἶχει ἢ λάθει ἀν ἀρχὰς βραδύως. Ὡ δὲ μη-
δέτερον ὑπάρχει τούτων, ἀκουσάτω τῶν Ἡσιόδου·

25 Οὗτος μὲν πανάριστος ὅς αὐτὸς πάντα νοήσῃ,
ἔσθλος δ' αὐ κάκεινος ὅς εὐ εἰπόντι πίθηται·
ὅς δὲ κε μήτ' αὐτὸς νοήῃ μήτ' ἄλλου ἀκούων
ἐν θυμῷ βάλλεται, ὁ δ' αὐτ' ἀρχήος ἀνήρ.

na: neque vulgus et sapientes similiter eam declarant.
(3) Alii enim eo loco habent aliquid rerum omnibus nota-
rum et manifestarum: verbi gratia, voluptatem aut divi-
tias, aut honorem: aliique etiam aliud; ac saepenumero
etiam unus et idem aliud atque aliud. Aeger enim bonam
valetudinem, pauper divitias eo loco habet: ignorantie sibi
conscii qui sunt, eos admirantur, qui magna quaedam et
ipsorum facultate superiora loquuntur. Quidam vero præter
ista multa bona aliud quoddam per se bonum esse censent,
quod et his omnibus cur bona sint, causa sit. (4) Atque
omnes quidem, quæ feruntur, opiniones ad calculos re-
vocare fortasse operæ pretium non fuerit; satiusque erit,
eas potissimum, quæ sunt insigniores, quæque aliqua ra-
tione niti videntur, in medium proferre. (5) Sed hoc loco
illud ignorare non debemus, multum interesse inter ea quæ
sunt, disputatio quæ est a principiis, et quæ ad principia.
Recte enim ac bene et Plato de hoc dubitabat et quære-
bat, utrum *in hac doctrina* a principiis ad orta ex his,
an contra a principialis ad principia sit eundem: velut in
stadio ab iis qui præmia proponunt, ad metam et contra
eatur. Etsi enim dubium non est quin ducendum sit initium
ab iis rebus quæ notæ sunt: quia tamen bifariam dicitur
Notum, *manet etiam sic difficultas*. Aut enim notum dicitur,
quod est nobis tale; aut quod est tale per se et abso-
lute. (6) Fortasse igitur *in hac doctrina* initium ab iis su-
mendum est, quæ sunt nobis nota; eamque ob rem qui de
rebus honestis et justis, et, ut semel dicam, de civilibus
utiliter auditurus est, eum oportet esse more et consuetu-
dine recte ductum. (7) Principium enim omnis hujusce
operæ in illo est, quod vocamus τὸ ὅτι: et hoc si satis per-
spicuum, tum vero alterum, quod est τὸ διότι, non mag-
nopere desiderabitur: et is qui τὸ ὅτι habet, aut jam tenet
principia, aut ea facile percipere poterit. Cui vero neutrum
horum suppetit, Hesiodi versus ad se pertinere sciat:

Omnia qui per se sapit, est longe optimus unus,
[Multo ante expendens, quid jam, quid postmodo prosit.]
Frugi etiam est alter, qui parat recta momenti.
At qui nil per se sapiens nec mente reponit
Ex aliis audita, ad partem haud utilis ullam est.

CAP. V. [III.]

Ἡμεῖς δὲ λέγομεν θέν παρεξέβημεν. Τὸ γὰρ
20 ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ ἀλόγως εὐόκασιν ἐκ
τῶν βίων ὑπολαμβάνειν. (3) Οἱ μὲν πολλοὶ καὶ φορ-
τικώτατοι τὴν ἡδονῆν, διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν
ἀπολαυστικόν. Τρεῖς γὰρ εἰσι μάλιστα οἱ προϋόντες,
δ' τε νῦν εἰρημένως καὶ δ' πολιτικῶς καὶ τρίτος δ' θεωρη-
35 τικός. (3) Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ παντελῶς ἀνδραποδιώ-
δεις φαίνονται βιοκημάτων βίον προαιρούμενοι, τυγχά-
νουςι δὲ λόγου διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις
ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλλω. (4) Οἱ δὲ χαρίεντες καὶ
πρακτικοὶ τιμῆν· τοῦ γὰρ πολιτικοῦ βίου σχεδὸν τοῦτο
40 τέλος. Φαίνεται δ' ἐπιπολαιότερον εἶναι τοῦ ζητου-
μένου· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ
τιμωμένῳ, τὰ γὰρ δὲ οἰκεῖον τι καὶ δυσσφαίρετον εἶναι
μαντευόμεθα. (5) Ἔτι δ' εὐόκασι τὴν τιμῆν διώκειν,
ἵνα πιστεύωσιν ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι· ζητοῦσι γοῦν
45 ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς γινώσκον-
ται, καὶ ἐπ' ἀρετῇ· ὅθλον οὖν ὅτι κατὰ γε τούτους ἢ
ἀρετῇ κρείττων. (6) Τάχα δὲ καὶ μᾶλλον ἂν τις τέλος
τοῦ πολιτικοῦ βίου ταύτην ὑπολάβοι. Φαίνεται δὲ
ἀτελεστέρα καὶ αὐτῇ· δοκεῖ γὰρ ἐνδέξασθαι καὶ καθεύ-
50 θούν ἔχοντα τὴν ἀρετῆν, ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, καὶ πρὸς
τούτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα· τὸν δ' οὕτω
ζῶντα οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειεν, εἰ μὴ θέσιν διαφυλάτ-

Sed nos persequamur id unde digressi sumus Sane vero
summum bonum et beatitudinem non sine ratione ex variis
vitæ generibus existimare videntur. (2) Ac vulgus quidem
et stultissimi ineptissimi homines illo loco habent volu-
ptatem: ideoque eam quoque vitam amplectuntur, quæ tota
in perfruendis voluptatibus consumitur. (Tria enim sunt
vitæ genera quæ maxime excellunt: unum quod modo
diximus; alterum civile; tertium quod in contemplatione
et cognitione rerum versatur). (3) Vulgus ergo hominum,
ut dixi, mancipiorum videtur esse simillimum, ut quod
pecudum vitam ceteris anteponat (ceterum quod aliquo
in numero illud est, inde fit, quod plerique eorum qui
potestate et auctoritate præditus sunt, similiter Sardanapallo
a-tatem degunt). (4) Politici vero homines et ii qui ad agen-
dum se contulerunt, beatitudinem in honore positam esse
putant. Fere enim vitæ civili hic propositus finis est: quum
tamen honos videatur aliquid esse eo, quem quærimus, sine
infirmis minusque stabile: quod in iis potius, qui hono-
rem deferunt, quam in eo qui honore afficitur; summum
vero bonum proprium quiddam et ejusmodi, quod haud
facile eripi possit, conjicimus. (5) Præterea vero honorem
eo persequi videntur, ut homines credant ipsos bonos
esse. Certe quidem coli se volunt et honore affici a pruden-
tibus et ab iis quibus noti sunt, idque virtutis nomine.
Perspicuum igitur est, si horum spectetur judicium, virtu-
tem esse aliquid melius. (6) Ac fortasse aliquis jure virtu-
tem vitæ civilis finem statuat magis quam honorem. Sed
hæc ipsa quoque imperfectior esse, quam ut finis ille
putari queat esse. Contingere enim posse videtur, ut qui
virtute si præditus, aut dormiat tota vita, aut nihil peni-
tus agat; prætereaque ut maximis in malis et calamitati-
bus versetur. Eum autem qui ita vivat, nemo in beatis
numeraverit: nisi forte ex scholasticæ exercitationis more

των. Καί περί μὲν τούτων ἄλις· ἱκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις εἰρηται περί αὐτῶν. (7) Τρίτος δ' ἐστὶν ὁ θεωρητικὸς, περί οὗ τὴν ἐπίσκεψιν ἐν τοῖς ἐπομένοις ποιησόμεθα. (8) Ὁ δὲ χρηματιστὴς βραχὺς τίς ἐστιν, καὶ ὁ πλοῦτος δῆλον ὅτι οὐ τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν χρῆσιμον γὰρ καὶ ἄλλου χάριν. Διὸ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα τέλη τις ἂν ὑπολάβοι· δι' αὐτὰ γὰρ ἀγαπᾶται. Φαίνεται δ' οὐδ' ἐκεῖνα· καίτοι πολλοὶ λόγοι πρὸς αὐτὰ καταβέβληνται. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω.

hujusmodi aliquid defendat. Ac de his quidem satis : nam de eis satis multa etiam in encyclicis dicta sunt. (7) Tertium vitæ genus est, quod in rerum contemplatione cognitioneque consumitur : quod posterius videbimus. (8) Quæ autem vita in pecuniæ quærendæ studio consumitur, ea latrocinium sapit ; et certe divitiæ non sunt hoc summum bonum, quod quærimus. Illæ enim sunt dumtaxat utiles aliorum gratia. Quapropter præ ipsis illa potius, quæ supra exposuimus, fines esse merito quis existimaverit. Propter se enim illa adamantur. Verumtamen ne illa quidem videntur esse finis, ut maxime multis rationibus ad ea pro summo bono constituenda sit disputatum. Sed hæc missa faciamus.

CAP. VI. [IV.]

10 Τὸ δὲ καθόλου βέλτιον ἴσως ἐπισκέψασθαι καὶ διαπορῆσαι πῶς λέγεται, καίπερ προσάντους τῆς τοιαύτης ζητήσεως γινομένης διὰ τὸ φίλους ἀνδρας εἰσαγαγεῖν τὰ εἶδη. Δόξειε δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι καὶ δεῖν ἐπισωτηρία γε τῆς ἀληθείας καὶ τὰ οἰκεία ἀναίρειν, ἄλλως
15 τε καὶ φιλοσόφους ὄντας· ἀμφοῖν γὰρ ὄντιον φίλοιν ὄσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. (2) Οἱ δὲ κομίσαντες τὴν δόξαν ταύτην οὐκ ἐποίουν ἰδέας ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἔλεγον, διόπερ οὐδὲ τῶν ἀριθμῶν ἰδέαν κατεσκεύαζον· τὸ δ' ἀγαθὸν λέγεται καὶ ἐν τῷ τί ἐστι καὶ
20 ἐν τῷ ποιῶ καὶ ἐν τῷ πρὸς τι, τὸ δὲ καθ' αὐτὸ καὶ ἡ οὐσία πρότερον τῇ φύσει τοῦ πρὸς τι· παραφρασί γὰρ τοῦτ' εἰσὶ καὶ συμβεβηκότι τοῦ ὄντος, ὡστ' οὐκ ἂν εἴη κοινή τις ἐπὶ τούτων ἰδέα. (3) Ἐτι ἐπει τὰ γαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι (καὶ γὰρ ἐν τῷ τί λέγεται,
25 οἷον ὁ θεὸς καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἐν τῷ ποιῶ αἱ ἀρεταί, καὶ ἐν τῷ ποσῆ τὸ μέτριον, καὶ ἐν τῷ πρὸς τι τὸ χρήσιμον, καὶ ἐν χρόνῳ καιρὸς, καὶ ἐν τόπῳ οἶαιτα καὶ ἕτερα τοιαῦτα), δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινὸν τι καθόλου καὶ ἐν· οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετ' ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ'
30 ἐν· μίᾳ μόνῃ. (4) Ἐτι δ' ἐπὶ τῶν κατὰ μίαν ἰδέαν μία καὶ ἐπιστήμη, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἦν ἂν μία τις ἐπιστήμη· νῦν δ' εἰσὶ πολλαὶ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν κατηγορίαν, οἷον καιροῦ ἐν πολέμῳ μὲν στρατηγική, ἐν νόσῳ δ' ἰατρική, καὶ τοῦ μετρίου ἐν τροφῇ μὲν ἰατρική, ἐν πόνοις δὲ γυμναστική. (5) Ἀπορήσειε δ' ἂν
35 τις τί ποτε καὶ βούλονται λέγειν αὐτοῦτοῦτον, εἴπερ ἐν τε αὐτοανθρώπῳ καὶ ἀνθρώπῳ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ γὰρ ἀνθρωπος, οὐδὲν διαίσουςιν· εἰ δ' οὕτως, οὐδ' ἦ ἀγαθόν. (6) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ αἰδίον εἶναι μᾶλλον ἀγαθὸν ἔσται, εἴπερ μὴδὲ
40 λευκότερον τὸ πολυχρόνιον τοῦ ἐφημέρου. (7) Πιθανώτερον δ' εἰσάσιν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περί αὐτοῦ, τιθέντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ τὸ ἐν· οἷς δὴ καὶ Σπεύσιππος ἐπακολουθῆσαι δοκεῖ. (8) Ἀλλὰ περί μὲν τούτων ἄλλος ἔστω λόγος, τοῖς δὲ λεχθεῖσιν ἀμφισβήτησις τις ὑποφαίνεται, διὰ τὸ μὴ περί παντός ἀγαθοῦ τοὺς λόγους εἰρησθαι· λέγεσθαι δὲ καθ' ἐν εἶδος τὰ καθ' αὐτὰ διακόμενα καὶ ἀγαπώμενα, τὰ δὲ ποιητικὰ τούτων ἢ φυλακτικά πῶς ἢ τῶν ἐναντίων κωλυτικά
45 διὰ ταῦτα λέγεσθαι καὶ τρῶπον ἄλλον. (9) Δῆλον οὖν ὅτι διττῶς λέγοιτ' ἂν τὰ γαθατά, καὶ τὰ μὲν καθ' αὐτὰ, ὁχότερα δὲ διὰ ταῦτα. Χωρίσαντες οὖν ἀπὸ τῶν ὠφε-

Fortasse autem utilioris fuerit operæ videre de illa sententia, quæ ideam facit illud bonum quod quærimus ; tametsi nobis sit hæc ardua futura disquisitio, propterea quod homines amici ideas introduxerunt. Verum præstat scilicet atque adeo oportet etiam, veritati ita esse addictos, ut præ illa vel nostra ipsorum decreta evertere non dubitamus præsertim quum philosophi quoque simus. Nam quum utraque cara sint, pium est tamen antiquiorem habere veritatem. (2) Qui porro hanc opinionem venditarunt, non faciebant earum rerum ideas, in quibus prius et posterius aliquid esse diceretur : quam ipsam etiam ob rem numerorum ideam non constituebant. At vero bonum in Substantia dicitur, et in Qualitate, et in eo quod est Ad aliquid. Id autem, quod per se est et substantia, illo quod est Ad aliquid, prius est natura : hoc enim accessorio, eique rei, quæ illi quod est accidit, simile est. Itaque nec possit in his esse idea aliqua communis. (3) Præterea quoniam bonum totidem modis dicitur, quot modis Ens (nam in substantia dicitur, ut Deus et mens ; et in eo quod est Ad aliquid, ut utile, et in Quando ; ut occasio ; et in Ubi, ut domicilium ; et alia hujus generis) , perspicuum est, commune aliquid, et universum, et unum, ipsum bonum esse non posse. Tum enim non in omnibus categoriis, sed in una sola diceretur. (4) Præterea quoniam eorum omnium, quæ una idea continentur, una etiam scientia est : necesse esset etiam bona omnia una scientia comprehendi. Atqui sunt scientiæ plures vel eorum etiam, quæ sunt uni categoriæ subiecta ; v. g. opportunitatis scientia est in bello quidem imperatoria, in morbo autem medicina. Sic mediocritatis scientia est in victu quidem medicina ; in laboribus autem gymnasticæ. (5) Dubitet vero quis merito, quid sibi velit apud illos Ipsum quidque, gr. αὐτοῦτοῦτον : quum et in Ipsum-hominem, quem dicunt, et in Hominem una eademque conveniat definitio : hominis videlicet. Nam qua homo sit ille Ipse-homo, nihil differet. Quod si ita est, nec qua bonum sit, differet. (6) Neque vero eo, quod sempiternum sit prius illud, magis erit bonum : si quidem neque res candida diuturna, candidior sit illa, quæ unum diem candida est. (7) Multo vero probabilius est Pythagoreorum placitum de hac re, dum hi Unum in bonorum ordine collocant : quos et Speusippus videtur esse secutus. (8) Sed de his sane alibi quaeratur. Ad illa vero quæ modo dicta sunt, occurri nobis potest : Non de omni bono ideas dictas esse : quum id voluerit Plato, genus unum sive ideam esse eorum quæ per se expetuntur et amantur : horum vero aut efficientia aut aliquo modo conservantia, aut contrariorum prohibendorum vim habentia, propter hæc et alia quadam ratione bona appellari. (9) Perspicuum ergo ex hujus objectionis sententia illud est, bona duobus modis dici posse : uno modo ea quæ ipsa bona sunt : altero illa, quæ propter hæc. Eo igitur posito, sejunctis iis quæ per se bona sunt

λίμων τὰ καθ' αὐτὰ σκεψόμεθα εἰ λέγεται κατὰ μίαν
 ἰδέαν. (10) Καθ' αὐτὰ δὲ ποία θεῖη τις ἄν; ἢ ὅσα καὶ
 μονούμενα διώκεται, ὅσον τὸ φρονεῖν καὶ ὄρᾶν καὶ
 ἠδοναί τινες καὶ τιμαί; ταῦτα γὰρ εἰ καὶ δι' ἄλλο τι
 5 διώκομεν, ὅμως τῶν καθ' αὐτὰ ἀγαθῶν θεῖη τις ἄν.
 Ἡ οὐδ' ἄλλο οὐδὲν πλὴν τῆς ἰδέας; ὥστε μάταιον
 ἔσται τὸ εἶδος. (11) Εἰ δὲ καὶ ταῦτ' ἐστὶ τῶν καθ'
 αὐτὰ, τὸν τάγαθὸν λόγον ἐν ἅπασιν αὐτοῖς τὸν αὐτὸν
 ἐμφαίνεσθαι δεήσει, καθάπερ ἐν χιόνι καὶ ψιμμυθίῳ
 10 τὸν τῆς λευκότητος. Τιμῆς δὲ καὶ φρονήσεως καὶ
 ἠδονῆς ἕτεροι καὶ διαφέροντες οἱ λόγοι ταύτῃ ἢ ἀγαθῷ.
 Οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν κοινόν τι κατὰ μίαν ἰδέαν.
 (12) Ἀλλὰ πῶς δὴ λέγεται; οὐ γὰρ ἔοικε τοῖς γε ἀπὸ
 τύχης ὁμωνύμοις. Ἀλλ' ἄρα γε τῷ ἀφ' ἑνὸς εἶναι, ἢ
 15 πρὸς ἓν ἅπαντα συντελεῖν, ἢ μᾶλλον κατ' ἀναλογίαν;
 ὡς γὰρ ἐν σώματι ὄψις, ἐν ψυχῇ νοῦς, καὶ ἄλλο δὴ ἐν
 ἄλλῳ. (13) Ἀλλ' ἴσως ταῦτα μὲν ἀφετόν τὸ νῦν· ἐξα-
 κριθεὺν γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν ἄλλης ἂν εἴη φιλοσοφίας οἰ-
 κειότερον. Ὅμοιως δὲ καὶ περὶ τῆς ἰδέας· εἰ γὰρ καὶ
 20 ἔστιν ἐν τι τὸ κοινῇ κατηγορούμενον ἀγαθὸν ἢ χωριστόν
 τι αὐτὸ καθ' αὐτό, δηλον ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν οὐδὲ
 κτητὸν ἀνθρώπων· νῦν δὲ τοιοῦτόν τι ζητεῖται. (14) Τά-
 γα δὲ τῷ ὀφείειν ἂν βέλτιον εἶναι γνωρίζειν αὐτὸ πρὸς
 τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ τῶν ἀγαθῶν· ὅσον γὰρ παράδει-
 25 γμα τοῦτ' ἔχοντες μᾶλλον εἰσόμεθα καὶ τὰ ἡμῖν ἀγαθὰ,
 κἂν εἰδῶμεν, ἐπιτευξόμεθα αὐτῶν. (15) Πιθανότερα
 μὲν οὖν ἔχει τινὰ δὲ λόγος, ἔοικε δὲ ταῖς ἐπιστήμαις
 διαφωνεῖν· πᾶσαι γὰρ ἀγαθοῦ τινὸς ἐπιέμεναι καὶ τὸ ἐν-
 δεῆς ἐπιζητοῦσαι παραλείπουσι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ. Καί-
 30 τοι βοήθημα τληκίωτον ἅπαντας τοὺς τεχνίτας ἀγνοεῖν
 καὶ μὴδ' ἐπιζητεῖν οὐκ εὐλογον. (16) Ἄπορον δὲ καὶ τί
 ὠφελήθησεται ὑφάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὐτοῦ τέχνην
 εἰδὸς αὐτὸ τάγαθόν, ἢ πῶς ἱατρικώτερος ἢ στρατηγικώ-
 τερος ἔσται ὁ τὴν ἰδέαν αὐτὴν τελεαμένον. Φαίνεται
 35 μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ὑγίειαν οὕτως ἐπισκοπεῖν ὁ ἱατρός,
 ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπου, μᾶλλον δ' ἴσως τὴν τοῦδε· καθ'
 ἕκαστον γὰρ ἱατρεύει. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ το-
 σοῦτον εἰρήσθω.

ab utilibus, utrum illa una idea contineantur, necne, vi-
 deamus. (10) Sed quoniam per se bona habenda sunt? au-
 erunt talia aut quæ vel sola relicta et sine ceteris spectata
 sequimur? quale est sapere, et videre, et nonnullæ volu-
 ptates et honores: hæc enim etsi propter aliud quippiam se-
 quimur, tamen et in per se bonis numeranda fuerint: aut
 nihil aliud erit per se bonum, præter idem? ita inanis
 res futura est idea. (11) Quodsi illa quoque in iis quæ per se
 bona sunt numerari debent; jam boni definitionem eandem
 necesse erit in eis omnibus elucere: perinde ut in nive et
 cerussa candoris. Atqui honoris et prudentiæ et voluptatis,
 quatenus bona, dissimiles ac dispares sunt definitiones. Non
 est igitur summum bonum commune quiddam, quod una
 idea constet. (12) Quoniam igitur modo dicitur? nam nec
 simile est iis, quorum fortuito nomen est commune. Num-
 quid ergo ejus est generis, cujus sunt quæ sunt ab uno,
 aut quæ ad unum? an potius, quæ sunt proportionem et
 analogia? quia scilicet, ut in corpore videndi sensus, ita
 mens est in animo, et aliud in alio. (13) Sed hæc fortasse
 in presentia sunt omitienda: nam disputare de iis sub-
 tilius, alterius philosophiæ proprium fuerit. Similiterque
 etiam de idea. Nam ut maxime sit aliquid unum illud,
 quod communiter de multis dici voluit bonum, aut quip-
 piam ab aliis sejunctum, et ipsum per se exstans: tamen
 nec in actionem humanam cadere, neque ab homine com-
 parari potest; quale bonum esse debet, quod hic quæ-
 ritur. (14) Sed existimaverit fortasse quispiam, plurimum
 valere illius cognitionem ad ea bona, quæ possidere volu-
 mus et quæ in actione versantur, comparanda: atque nos
 habentes istud exemplar nobis propositum facilius ea quo-
 que, quæ nobis bona sunt, et cognituros et consecuturos.
 (15) Ac probabiliter quidem hæc dicuntur. Verumtamen
 a scientiis videtur istud abhorrere. Nam quum aliquod
 bonum omnes expetant, et id quod deest requirant, illius
 tamen cognitionem prætermittunt. Atqui minime est veri-
 simile aut consentaneum, artifices omnes tantum adjumen-
 tum fuisse ignoraturos, ac ne requisituros quidem. (16) Sed
 nec intelligi potest, quidnam utilitatis ad artem suam tex-
 tor aut faber ex ipsius hujus idealis boni cognitione conse-
 cuturus sit; aut quo tandem modo vel ad medendum vel
 ad exercitum ducendum aptior sit futurus is qui ideam
 ipsam contemplatus fuerit. Nam ad istum modum ne vale-
 tudinem quidem considerare videtur medicus, sed va-
 letudinem hominis: imo fortasse hujus hominis potius.
 Nam singulis hominibus medicinam adhibet. De his
 igitur hactenus dictum esto.

CAP. VII. [V.]

Πάλιν δ' ἐπανέλωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν,
 40 τί ποτ' ἂν εἴη. Φαίνεται μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πράξει
 καὶ τέχνῃ ἄλλο γὰρ ἐν ἱατρικῇ καὶ στρατηγικῇ καὶ
 ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. Τί οὖν ἐκάστη τάγαθόν; ἢ οὐ
 χάριν τὰ λοιπὰ πράττεται; τοῦτο δ' ἐν ἱατρικῇ μὲν
 ὑγίεια, ἐν στρατηγικῇ δὲ νίκη, ἐν οἰκοδομικῇ δ' οἰκία,
 45 ἐν ἄλλῳ δ' ἄλλο, ἐν ἀπάσῃ δὲ πράξει καὶ προαιρέσει τὸ
 τέλος· τούτου γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττουσι πάντες.
 Ὡστ' εἰ τι τῶν πρακτῶν ἀπάντων ἐστὶ τέλος, τοῦτ'
 ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν, εἰ δὲ πλείω, ταῦτα. (2) Με-
 ταβαίνων δὴ δὲ λόγος εἰς ταῦτον ἀφίκαται. Τοῦτο δ' ἐπι-
 50 μᾶλλον διασαφῆσαι πειρατέον. (3) Ἐπεὶ δὲ πλείω
 φαίνεται τὰ τέλη, τούτων δ' αἰρούμεθά τινα δι' ἕτερα,
 ἅν πλοῦτον, αὐλοὺς καὶ ὄλους τὰ ὄργανα, ὃν ὅλον ὡς οὐκ

Ad illud vero bonum, quod quaeritur jam, etiamnum
 regrediamur, quid illud tandem sit, visuri. Aliud enim in
 alia actione et arte videtur esse. Verbi gratia, aliud est in
 medendi arte, aliud in imperatoria; et in reliquis eodem
 modo. Quidquam igitur aliud cuique actioni artique bonum
 quam id cujus gratia aguntur cetera? Hoc autem in me-
 dicina bona valetudo est; in arte imperatoria, victoria; in
 arte ædificandi, domus; aliudque in alia. In omni autem
 actione et consilio est agendi finis: quandoquidem hujus causa
 omnes agunt reliqua. Quocirca si unus aliquis est omnium
 rerum, quæ in actione versantur, finis, hoc fuerit bonum
 id quod est actioni propositum: sin plures, hæc erunt
 bona. (2) Nostra disputatio igitur eodem redit. Verum danda
 nobis est opera, ut istud etiam planius explicemus. (3) Quo-
 niam igitur plures videntur esse fines, atque ex his aliquos
 propter alios expetimus (ut divitias, tibias, et in universum

ἔστι πάντα τέλεια· τὸ δ' ἄριστον τέλειον τι φαίνεται.
 Ὅστ' εἰ μὲν ἔστιν ἓν τι μόνον τέλειον, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ
 ζητούμενον, εἰ δὲ πλείω, τὸ τελειότερον τούτων. (4) Τε-
 λειότερον δὲ λέγεται τὸ καθ' αὐτὸ διωκτὸν τοῦ δι' ἕτε-
 ρον καὶ τὸ μηδέποτε δι' ἄλλο αἰρετὸν τῶν καὶ καθ' αὐτὰ
 καὶ διὰ τοῦθ' αἰρετῶν, καὶ ἀπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ'
 αὐτὸ αἰρετὸν αἰεὶ καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. (5) Τοιοῦτον
 δ' ἡ εὐδαιμονία μάλιστα εἶναι δοκεῖ· ταύτην γὰρ αἰρού-
 μεθα αἰεὶ δι' αὐτὴν καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο, τιμὴν δὲ
 10 καὶ ἡδονὴν καὶ νοῦν καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἰρούμεθα μὲν
 καὶ δι' αὐτὰ (μηθὲν γὰρ ἀποβαίνοντος ἐλοίμεθ' ἂν
 ἕκαστον αὐτῶν), αἰρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας
 χάριν, διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσειν.
 Ἴη δ' εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἰρεῖται τούτων χάριν, οὐδ'
 15 ὅλως δι' ἄλλο. (6) Φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας
 τὸ αὐτὸ συμβαίνει. Τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν αὐταρκές
 εἶναι δοκεῖ. Τὸ δ' αὐταρκές λέγεται οὐκ αὐτῷ μόνῳ
 τῷ ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι καὶ τέκνοις
 καὶ γυναικὶ καὶ ὅλως τοῖς φίλοις καὶ πολίταις, ἐπειδὴ
 20 ᾧ οὐκ ἐπιτελεῖται γὰρ ἐπὶ τοῦ γονεῖς καὶ τοὺς ἀπο-
 γόνους καὶ τῶν φίλων τοὺς φίλους εἰς ἄπειρον πρόσειν.
 Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαυθὶς ἐπισκεπτέον, τὸ δ' αὐταρκές
 τίθεμεν ὁ μονούμενον αἰρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδε-
 νὸς ἐνδεᾶ· τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι.
 (7) Ἐπιτελεῖται γὰρ ἐπὶ τοῦ γονεῖς καὶ τοὺς ἀπο-
 γόνους καὶ τῶν φίλων τοὺς φίλους εἰς ἄπειρον πρόσειν.
 Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαυθὶς ἐπισκεπτέον, τὸ δ' αὐταρκές
 τίθεμεν ὁ μονούμενον αἰρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδε-
 νὸς ἐνδεᾶ· τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι.
 (8) Ἐπιτελεῖται γὰρ ἐπὶ τοῦ γονεῖς καὶ τοὺς ἀπο-
 γόνους καὶ τῶν φίλων τοὺς φίλους εἰς ἄπειρον πρόσειν.
 Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαυθὶς ἐπισκεπτέον, τὸ δ' αὐταρκές
 τίθεμεν ὁ μονούμενον αἰρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδε-
 νὸς ἐνδεᾶ· τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι.
 30 Τέλειον δὴ τι φαίνεται καὶ αὐταρκές ἡ εὐδαιμονία,
 τῶν πρακτῶν οὕσα τέλος.

[VI.] (9) Ἄλλ' ἴσως τὴν μὲν εὐδαιμονίαν τὸ ἄριστον
 λέγειν ὁμολογούμενόν τι φαίνεται, ποθεῖται δ' ἐναργέ-
 στερον τί ἔστιν ἔτι λεγῆναι. (10) Τάχα δὴ γένοιτ'
 35 ἂν τοῦτ', εἰ ληφθῆι τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσπερ
 γὰρ αὐλητῆ καὶ ἀγαματοποιῶ καὶ παντὶ τεχνίτη, καὶ
 ὅλως ὧν ἔστιν ἔργον τι καὶ πράξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ
 τὰγαθὸν εἶναι καὶ τὸ εὔ, οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ,
 εἴπερ ἔστι τι ἔργον αὐτοῦ. (11) Πότερον οὖν τέκτονος
 40 μὲν καὶ σκυτέως ἔστιν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις, ἀνθρώπου
 δ' οὐδέν ἔστιν, ἀλλ' ἄργον πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλ-
 μοῦ καὶ χειρὸς καὶ ποδὸς καὶ ὄλως ἕκαστου τῶν μορίων
 φαίνεται τι ἔργον, οὕτω καὶ ἀνθρώπου παρὰ πάντα
 ταῦτα θεῖα τις ἂν ἔργον τι; Τί οὖν δὴ τοῦτ' ἂν εἴη ποτέ;
 45 (12) Τὸ μὲν γὰρ ζῆν κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυ-
 τοῖς, ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον. Ἀφοριστέον ἄρα τὴν ἡρε-
 πτικὴν καὶ αὐχθητικὴν ζωὴν. Ἐπομένη δὲ αἰσθητικὴ
 τις ἂν εἴη, φαίνεται δὲ καὶ αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ καὶ
 βοῖ καὶ παντὶ ζῴῳ. (13) Λείπεται δὴ πρακτικὴ τις
 50 τοῦ λόγον ἔχοντος. Τούτου δὲ τὸ μὲν ὡς ἐπιπειθὲς
 λόγῳ, τὸ δ' ὡς ἔργον καὶ διανοούμενον. Διτῶς δὲ καὶ
 ταύτης λεγομένης τὴν κατ' ἐνέργειαν θετέον· κυριώτε-
 ρον γὰρ αὕτη δοκεῖ λέγεσθαι. (14) Εἰ δ' ἔστιν ἔργον
 ἀνθρώπου ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἀνευ λόγου,

illa quæ dicuntur instrumenta), perspicuum est, non omnes
 esse simpliciter et absolute fines. Id vero quod optimum
 est, absolutum quiddam est sine dubio. Si quis ergo finis
 unus undique absolutus sit, is erit bonum hoc quod quaerimus :
 sin plures, ille, qui est omnium absolutissimus.
 (4) Porro quod propter se expetendum est, eo quod propter
 aliud expetitur, absolutius seu perfectius esse dicimus; et
 quod nunquam propter aliud, iis quæ et propter se et
 propter aliud eliguntur. Ergo illud summum bonum id erit,
 quod propter se semper eligitur, nunquam propter aliud.
 (5) Talis autem videtur esse in primis beatitudo. Hanc enim
 propter se semper et nunquam propter aliud optamus. At
 vero honorem et voluptatem, et mentem sanam et omnem
 virtutem quum propter se sequitur (nam etiamsi nullum
 ex iis fructum percipitur essemus, tamen eorum unum-
 quodque optarem), tum vero beatitudinis quoque causa
 illa expetitur : quod existimemus, nos his adiumentis in-
 structos, beatos futuros. At beatitudinem nemo neque ha-
 rum, neque alius omnino rei causa expetit. (6) Idem porro
 effici videtur etiam ex ea quam αὐτάρκειαν vocamus. Id
 enim bonum, quod undique absolutum seu perfectum est,
 videtur in se habere id quod est satis. Satis esse autem
 quum dicimus, et id dicimus, non quod sibi soli vitam so-
 litariam agentis, sed quod parentibus etiam ac liberis, et
 conjugi, et, ut semel dicam, amicis ac civibus satis est :
 quandoquidem homo ad vitam societatemque civilem na-
 tus est. (7) Est tamen horum certus quidam constituendus
 finis : si enim porrigamus ad parentes et posteros, amicorumque
 amicos, abitura sit res in infinitum. Sed de hoc quidem alio
 loco post iterum videbimus : αὐταρκές porro illud sive Satis
 esse ponimus, quod etiam absque aliis rebus solum vitam
 efficit expetendam nulliusque rei indigentem. Tale quid
 autem beatitudinem esse arbitramur : (8) atque etiam aliquid
 maxime omnium optandum, etiam solum absque bono alio
 omni : quum quidem id ipsum, si cum alio vel minimo bono
 conjungatur, omnino sit futurum optabilius magisque
 sumendum; quod enim tum accedit, per id bonum efficitur
 auctius. Bonum porro omne, quo est majus, eo magis est
 semper optandum. Ex quibus omnibus perspicuum est,
 beatitudinem perfectum quiddam esse, bonisque omnibus
 per se cumulatam, quum rerum omnium, quæ in actione
 positæ sunt, sit extremum.

[VI.] (9) Sed dicit fortasse aliquis esse quidem illud certum
 et confessum, quomodo est dictum : Beatitudinem summum
 bonum esse : at vero ut planius quid ea sit ostendatur,
 desiderari. (10) Hoc igitur facile assequemur, si opus ac
 munus hominis sumptum fuerit. Ut enim tibicini et statuarum
 fictori omnique adeo artificis, et omnino iis qui opus
 aliquod efficiunt actionemque aliquam obeunt, in opere ipso
 bonum suum susque finis et perfectio consistere videtur,
 sic et homini, si quod est ejus opus et munus, in eo ipso
 bonum ejus et bene vivere positum esse probabile sit.
 (11) Utrumnam igitur fabri et sutoris aliquod est opus
 et aliqua actio, hominis vero erit nullum, atque ad desideriam
 is inertiamque natus reperitur? An potius ut oculi, manus,
 pedis, singularumque adeo partium suum cujusque opus ac
 munus est, sic hominis quoque præter hæc omnia aliquod
 opus esse statuemus? Quodnam igitur hoc tandem erit?
 (12) Nam quod vivit, id quidem cum stirpibus et plantis
 ei videtur esse commune; hic vero proprium hominis opus
 quaeritur. Itaque illa vita, quæ in alendo augescendoque
 consistit, removenda est. Ea vero remota, relinquatur
 homini vita quædam, quæ in sentiendo est posita. At hæc
 quoque vita homini communis est cum equo et bove et
 animantibus omnibus. (13) Relinquatur ergo vita quædam
 actiosa, illius propria, quod ratione præditum est. Hujus
 autem pars una est, quæ rationi obtemperat, ipsa rationis
 expertis; altera, quæ ratione prædita est cogitandique munere
 fungitur. Sed quum etiam hæc vita duobus modis dicatur,
 eam quæ in functione muneris consistit, ponere debemus :
 hæc enim potior esse altera videtur. (14) Quodsi opus
 hominis est actio animi rationi consenta-

τὸ δ' αὐτὸ φάμεν ἔργον εἶναι τῷ γένει τοῦδε καὶ τοῦδε σπουδαίου, ὡσπερ κιθαριστοῦ καὶ σπουδαίου κιθαριστοῦ, καὶ ἀπλῶς δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων, προστιθεμένης τῆς κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον· κιθαριστοῦ μὲν γὰρ τὸ κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ τὸ εὖ· εἰ δ' οὕτως, ἀνθρώπου δὲ τίθεμεν ἔργον ζωὴν τινα, ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ πράξεις μετὰ λόγου, σπουδαίου δ' ἀνδρὸς εὖ ταῦτα καὶ καλῶς. (15) Ἐκαστον δ' εὖ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖται· εἰ δ' οὕτως, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετὴν, εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην· (16) ἔτι δ' ἐν βίῳ τελείω. Μία γὰρ χελιδὼν ἕαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαιμόνα μία ἡμέρα οὐδ' ὀλίγος χρόνος. (17) Περιγεγράφω μὲν οὖν τὰγαθὸν ταύτην· δεῖ γὰρ ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἴθ' ὑστερον ἀναγράψαι. [VII.] Δόξειε δ' ἂν παντὸς εἶναι προαγαγεῖν καὶ διαρθρῶσαι τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ περιγραφῇ, καὶ ὁ χρόνος τῶν τοιούτων εὐρετῆς ἢ συνεργὸς ἀγαθὸς εἶναι. Ὅθεν καὶ τῶν τεχνῶν γεγόνασιν αἱ ἐπιδόσεις· παντὸς γὰρ προσβείναι τὸ ἐλλείπον. (18) Μενῆσθαι δὲ καὶ τῶν προειρημένων χρῆ, καὶ τὴν ἀκριβείαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅσασιν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐφ' ὅσον οἰκείον τῇ μεθόδῳ. (19) Καὶ γὰρ τέκτων καὶ γεωμέτρης διαφερόντως ἐπιζητοῦσι τὴν ὀρθήν· ὁ μὲν γὰρ ἐφ' ὅσον χρησίμη πρὸς τὸ ἔργον, ὁ δὲ τί ἐστιν ἢ ποῖόν τι θεατῆς γὰρ τάληθοῦς. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω γίνηται. (20) Οὐκ ἀπαίτητόν δ' οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐν ἅσασιν ὁμοίως, ἀλλ' ἰκανὸν ἐν τισὶ τὸ δεῖχθῆναι καλῶς, ὅθεν καὶ περὶ τὰς ἀρχάς· τὸ δ' ἐπὶ πρῶτον καὶ ἀρχή. (21) Τῶν ἀρχῶν δ' αἱ μὲν ἐπαγωγῇ θεωροῦνται, αἱ δ' αἰσθησεί, αἱ δ' ἐθισμῶ τινί, καὶ ἄλλαι δ' ἄλλως. (22) Μετιέναι δὲ πειρατέον ἑκάστας ἢ πεφύκασιν, καὶ σπουδαστέον ὅπως ὀρθῶσι καλῶς· (23) μεγάλην γὰρ ἔχουσι ῥοπήν πρὸς τὰ ἐπόμενα. Δοκεῖ γὰρ πλείον ἢ ἥμισυ παντὸς εἶναι ἢ ἀρχή, καὶ πολλὰ συμφανῆ γίνεσθαι δι' αὐτῆς τῶν ζητουμένων.

nea, aut certe a ratione non aliena, sique idem genere esse dicimus, opus alicujus artificis, et alicujus qui sit in eo genere artificii eximius (quemadmodum citharædi et boni citharædi; et in aliis similiter omnibus, ut, accedente ad opus etiam excellentia seu perfectione, sit verbi causa citharædi quidem cithara canere, boni vero citharædi bene canere); hoc, inquam, si ita est, et hominis opus vitam quandam eamque energiam animi seu actionem cum ratione conjunctam, boni autem viri etiam bene et præclare habentem actionem ponere debemus, (15) bene porro et præclare habet unumquodque, ratione suæ propriæ virtutis. Quod si ita se res habet, hominis bonum erit energia animi, virtute directa; ac si plures virtutes sint, virtute optima ac perfectissima: (16) et prætere in vita perfecta. Ut enim una hirundo ver non efficit, nec dies unus: sic neque dies unus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum. (17) Sit igitur hoc modo descriptum confusa quadam notione summum bonum; adumbranda enim videtur res initio ruidius, deinde exactius et exquisitius edisserenda. [VII.] Videturque vel cujusvis hominis esse, ea quæ bene primum suis lineamentis descripta definitaque sunt, provelere suisque veluti membris et articulis distinguere, atque ejusmodi rerum vel auctor vel certe auditor esse videtur tempus: quo modo artes ipsæ amplificatæ et propagatæ sunt; cuiuslibet enim hominis est, id quod deest addere. (18) Meminisse vero nos oportet etiam illa quæ supra dicta sunt, et subtilitatem illam enucleatam non peræque in omnibus requirere; sed in unaquaque re, pro materiæ ipsius ratione, et quoad docendi via ac ratio patitur. (19) Nam faber et geometra non eodem modo rectum angulum exquirunt: sed ille quidem, quatenus operi est necesse; hic autem, quidnam sit et qualis, inquirunt: in vero enim contemplando versatur. Eodem igitur modo faciendum est et in ceteris omnibus, ne operis accessiones et ornamenta existant ipso opere longiora. (20) Neque vero in omnibus æque causa est flagitanda; sed satis esse debet in quibusdam, si bene demonstratum sit, ita esse, id est ipsum τὸ δεῖν, id est, Rem ita esse, in talibus primum et principium est. (21) Principiorum porro alia inductione percipiuntur et cognoscuntur; alia sensu, alia consuetudine seu more, et alia aliter. (22) Ac singula persequi oportet, prout eorum natura patitur, dandaque opera est ut bene definiantur. (23) Magnum enim momentum ad ea quæ sequuntur afferunt: ideoque principium plus quam dimidium totius esse videtur, multaque in quæstione posita eo cognito declarari.

CAP. VIII.

40 Σκεπτέον δὴ περὶ αὐτῆς οὐ μόνον ἐκ τοῦ συμπέρασματος καὶ ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς· τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ πάντα συνάδει τὰ ὑπάρχοντα, τῷ δὲ ψευδεὶ ταχὺ διαφωνεῖ τάληθές. (2) Νενεμημένων δὴ τῶν ἀγαθῶν τριγῆ, καὶ τῶν μὲν ἐκτὸς λεγομένων τῶν δὲ περὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, τὰ περὶ ψυχὴν κυριώτατα λέγομεν καὶ μάλιστα ἀγαθὰ. Τὰς δὲ πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς περὶ ψυχὴν τίθεμεν. Ὅστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατὰ γε ταύτην τὴν δόξαν παλαιὰν οὖσαν καὶ ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων. (3) Ὅρθως δὲ καὶ δεῖ πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνέργειαι τὸ τέλος· οὕτως γὰρ τῶν περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν γίνεται, καὶ οὐ τῶν ἐκτὸς. (4) Συνάδει δὲ τῷ

Ergo de principio videndum est non ex conclusionibus solum et his quibus ratio sive syllogismus conficitur, sed ex iis etiam quæ de illo vulgo feruntur. Nam quod verum est in hoc genere, cum eo congruunt omnia quæ existant inter homines; a falso autem cito verum dissidet ac discrepat. (2) Quum igitur bona tres in partes sint distributa, aliaque externa, alia animi, alia corporis dicantur: animi sane bona imprimis et maxime propria bona dicimus. Ceterum actiones et energias animi in animo collocamus. Itaque quum ex hac sententia et vetere et a philosophis uno ore comprobata recte hoc a nobis statuitur, quod modo dictum est: (3) tum vero propterea, quod actiones et energias nonnullæ ipsius finis rationem vicemque obtinent. Sic enim efficitur ut beatitudo in animi bonis, non in externis numeretur. (4) Cum hac ratione congruit et illud,

λόγῳ καὶ τὸ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν τὸν εὐδαιμόνα·
 σχεδὸν γὰρ εὐζωΐα τις εἴρηται καὶ εὐπραξία. [IX.]
 (6) Φαίνεται δὲ καὶ τὰ ἐπιζητούμενα περὶ τὴν εὐδαι-
 μονίαν ἄπανθ ὑπάρχειν τῷ λεγθέντι. (6) Τοῖς μὲν
 6 γὰρ ἀρετῇ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἀλλοῖς δὲ σοφία τις εἶναι
 δοκεῖ, τοῖς δὲ ταῦτα ἢ τούτων τι μεθ' ἡδονῆς ἢ οὐκ
 ἄνευ ἡδονῆς· ἕτεροι δὲ καὶ τὴν ἐκτὸς εὐημερίαν συμπε-
 ριλαμβάνουσιν. (7) Τούτων δὲ τὰ μὲν πολλοὶ καὶ πα-
 λαιοὶ λέγουσιν, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες· οὐδετέ-
 10 ρους δὲ τούτων εὐλογον διαμαρτάνειν τοῖς ὄλοις, ἀλλ'
 ἔν γέ τι ἢ καὶ τὰ πλεῖστα κατορθοῦν. (8) Τοῖς μὲν
 οὖν λέγουσι τὴν ἀρετὴν ἢ ἀρετὴν τινα συνωδός ἐστιν ὁ
 λόγος· ταύτης γὰρ ἐστὶν ἢ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια. (9) Δια-
 φέρεται δὲ ἴσως οὐ μικρὸν ἐν κτήσει ἢ χρῆσει τὸ ἀριστον
 15 ὑπολαμβάνειν καὶ ἐν ἔξει ἢ ἐνεργείᾳ. Τὴν μὲν γὰρ
 ἔξιν ἐνδέχεται μὴδὲν ἀγαθὸν ἀποτελεῖν ὑπάρχουσαν,
 οἷον τῷ καθεύδοντι ἢ καὶ ἄλλως πως ἐξηρηγηκότι, τὴν
 δ' ἐνέργειαν οὐχ οἷον τε· πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης, καὶ
 εὖ πράξει. Ὡς περ δ' Ὀλυμπίασιν οὐχ οἱ κάλλιστοι
 20 καὶ ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι
 (τούτων γὰρ τινες νικῶσιν), οὕτω καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ
 καλῶν κἀγαθῶν οἱ πράττοντες ὁρθῶς ἐπιήβολοι γίγνον-
 ται. (10) Ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν καθ' αὐτὸν ἡδύς.
 Τὸ μὲν γὰρ ἡδεσθαι τῶν ψυχικῶν, ἐκάστω δ' ἐστὶν ἡδὸ
 25 πρὸς ὃ λέγεται φιλοτιοῦτος, οἷον ἵππος μὲν τῷ φι-
 λίπῳ, θέαμα δὲ τῷ φιλοθεώρῳ· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον
 καὶ τὰ δίκαια τῷ φιλοδικαίῳ καὶ ὄλιως τὰ κατ' ἀρετὴν
 τῷ φιλαρέτῳ. (11) Τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς τὰ ἡδέα μά-
 χεται διὰ τὸ μὴ φύσει τοιαῦτ' εἶναι, τοῖς δὲ φιλοκάλοις
 30 ἐστὶν ἡδέα τὰ φύσει ἡδέα. Τοιαῦτα δ' αἱ κατ' ἀρετὴν
 πράξεις, ὅστε καὶ τοῦτοι εἰσὶν ἡδέαι καὶ καθ' αὐτάς.
 (12) Οὐδὲν δὲ προσδεῖται τῆς ἡδονῆς ὁ βίος αὐτῶν
 ὥσπερ περιήπτου τινός, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ.
 Πρὸς τοῖς εἰρημένοις γὰρ οὐδ' ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων
 35 ταῖς καλαῖς πράξεσιν· οὔτε γὰρ δίκαιον οὐδεὶς ἂν εἴποι
 τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν, οὔτ' ἐλευθέριον τὸν
 μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ
 ἐπὶ τῶν ἄλλων. (13) Εἰ δ' οὕτω, καθ' αὐτάς ἂν εἴεν
 αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδέαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί
 40 γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ κα-
 λῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· κρίνει δ' ὡς εἴπο-
 μεν. (14) Ἄριστον ἄρα καὶ κάλλιστον καὶ ἡδιστον
 ἢ εὐδαιμονία, καὶ οὐ διώρισται ταῦτα κατὰ τὸ Δηλια-
 κὸν ἐπίγραμμα·

45 Κάλιστον τὸ δικαιοτάτον, λῶστον δ' ὑγίαινε·
 ἡδιστον δὲ πέφυχ' οὐ τις ἐφ' ὃ τυχεῖν.

Ἄπαντα γὰρ ὑπάρχει ταῦτα ταῖς ἀρίσταῖς ἐνεργείαις·
 ταύτας δέ, ἢ μίαν τούτων τὴν ἀριστήν, φαμὲν εἶναι
 τὴν εὐδαιμονίαν. (15) Φαίνεται δ' ὁμοῦ καὶ τῶν ἐκτὸς
 50 ἀγαθῶν προσδεομένη, καθάπερ εἴπομεν· ἀδύνατον γὰρ ἢ
 οὐ βραδύοντα καλὰ πράττειν ἀχορηγήτων ὄντα. (16) Πολλὰ
 μὲν γὰρ πράττεται, καθάπερ δι' ὀργάνων, διὰ φίλων
 καὶ πλούτου καὶ πολιτικῆς δυνάμεως· ἐνίων δὲ τῶν

quod certum est, bene vivere, et, bene rem gerere virum
 beatum : nam fere solet beatitudo vita bona et bona actio
 usurpari. [IX.] (5) Omnia quoque illa quæ de beatitudine
 inter eruditos solent dici, in eo, quod a nobis dictum
 est, videntur inesse. (6) Alii enim virtutem, alii pru-
 dentiam, alii sapientiam quamdam beatitudinem esse
 existimant. Nonnulli hæc ipsa aut horum aliquid cum
 voluptate conjunctum, aut minime a voluptate se-
 junctum; alii etiam felicitatem externam adjuvant. (7) At-
 que horum alia multi iique veteres, alia pauci et hi
 clari ac celebres, loquuntur : quorum neutros probabile
 est omni ex parte errare; sed in uno aliquo saltem aut in
 plurimis recte sentire. (8) Ac cum iis quidem qui vi-
 tam beatam esse dicunt virtutem omnem, alterisque item,
 qui aliquam certam virtutem, nostra congruit oratio. Vir-
 tutis enim certe est ipsa actio sive energia virtutis. (9) Ce-
 terum in eo fortasse est rei momentum, ut statuatur, an
 summum bonum in possessione, an in usu positum esse
 potemus; itemque in habitum, an in energia sive actione.
 Accidere enim potest, ut habitus bonus, qui insit, nihil
 boni efficiat; verbi gratia in illo qui dormit, aut qui alio
 aliquo modo otiosus ac feriatum est. De energia vero idem
 dici non potest; agere enim hæc necessario, et recte agere.
 Quemadmodum autem in ludis Olympicis non pulcherrimus
 aut valentissimus quisque corona donatur, sed illi soli
 qui certant (ex his enim vincunt aliqui); sic et ea, quæ
 sunt in vita, honesta et bona, assequuntur atque obtinent
 ii demum qui recte faciunt. (10) Est vero eorum vita
 etiam per se jucunda per seque delectat : porro delectari in
 eorum numero ponitur, quæ ad animum pertinent. Ac
 delectatur aliquis eo, de quo appellacionem accipit ejus-
 modi, cujusmodi sunt hæc, φιλιππος, id est, amator equi,
 ab equo : φιλοθέωρος, i. e., amator spectaculorum, a spec-
 tacularis. Qualis item appellatio datur amanti res justas,
 quum φιλοδικαίος dicitur, et qualis ei cui virtus cara est,
 quum eum φιλάρετον dicimus. (11) Atqui dicat quis,
 vulgo tamen hominum jucunda contraria sunt isti quam
 dico. Verum respondeo, id ex eo esse, quod vulgo sua-
 via non sunt per se talia. Iis autem hominibus, qui
 studiosi sunt honestatis, ea sunt jucunda, quæ sunt na-
 tura jucunda : qualia sunt illa sola, quæ ex virtute agun-
 tur, quæ proinde et talibus sunt jucunda, et per se ju-
 cunda. (12) Nihil igitur eget eorum vita voluptatis tanquam
 appendice, sed habet in se inclusam voluptatem. Nam,
 præter ea quæ jam dicta sunt, etiam non est is vir bonus,
 qui honestis actionibus non delectatur. Neque enim quis-
 quam aut justum dixerit eum qui non ex juste factis capiat
 voluptatem; aut liberalem, qui liberalibus actionibus non
 delectatur : idemque de ceteris virtutibus sentiendum.
 (13) Quod si ita est, confitendum est, per se jucundas
 esse virtuti consentaneas actiones. Sed et bonas insuper
 easdem et honestas; et horum unumquodque esse sic, ut
 quod maxime : si quidem de iis vere judicat vir bonus.
 Judicat autem omnino, quemadmodum diximus. (14) Est
 igitur quiddam optimum, pulcherrimum et jucundissimum
 beatitudo. Neque vero hæc ita distincta sunt, ut refert De-
 licium epigramma :

Justitia est res pulchra; valetudo, optima : verum est
 *suave, frui hoc, cujus pectus amore calet.

Insunt enim hæc omnia in optimis actionibus. Has autem
 aut harum unam optimam, beatitudinem esse diximus.
 (15) Verumtamen externis quoque bonis egere videtur,
 ut diximus. Fieri enim non potest, aut difficulter certe
 fit, ut is cui nullæ suppetunt facultates, res agat præ-
 claras. (16) Permulta enim geruntur veluti instrumentis
 quibusdam, quum amicorum opera, tum divitiis, aut
 potentia civili; et quædam res sunt quibus si careant

τώμενοι ρυπαίνουσι τὸ μακάριον, ὅον εὐγενείας, εὐ-
τεκνίας, κάλλους· οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικὸς ὁ τὴν ιδέαν
παναισχῆς ἢ δυσγενῆς ἢ μονώτης καὶ ἄτεκνος, ἔτι
δ' ἴσως ἤττον, εἰ τῷ πάγκακῳ παιδῆς εἶεν ἢ φίλοι,
ἢ ἄγαθοὶ ὄντες τεθῆσιν. (17) Καθάπερ οὖν εἶπομεν,
ἔοικε προσδεῖσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐημερίας· ὅθεν εἰς
ταῦτὸ τάττουσιν ἔνοιαν τὴν εὐτυχίαν τῇ εὐδαιμονίᾳ,
ἕτεροι δὲ τὴν ἀρετήν.

homines, felicitatis splendor obscuratur atque inquinatur; ut sunt: nobilitas generis, felix soboles, pulchritudo. Neque enim eis facile est vitam beatam consequi, qui insigniter deformis aut obscurissimo loco natus aut solitarius et orbis sit. Ac multo etiam minus fortasse, si cui sint liberi omni vitiorum genere cooperti, aut huiusmodi amici; aut, quum boni essent liberi aut amici, excesserint e vita. (17) Quemadmodum igitur diximus, *beata vita desiderare videtur huiusmodi prosperitatem*. Ex quo fit ut nonnulli eodem numero et loco beatitudinem habeant atque secundam fortunam; nonnulli vero etiam virtutem.

CAP. IX. [X.]

Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται πότερόν ἐστι μαθητὸν ἢ ἐπι-
10 στὸν ἢ ἄλλως πως ἀσκητὸν, ἢ κατὰ τινα θεῖαν μοῖραν
ἢ καὶ διὰ τύχην παραγίνεται. (2) Εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλο
τι ἐστὶ θεῶν ὄντη ἀνθρώποις, εὐλογον καὶ τὴν εὐ-
δαιμονίαν θεόσδοτον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρω-
πίνων ὄντων βέλτιστον. (3) Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως ἄλλης
15 ἂν εἴη σκέψεως οἰκειότερον, φαίνεται δὲ κἂν εἰ μὴ θεό-
πεμπτός ἐστιν, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν καὶ τινα μάθησιν ἢ
ἀσκησιν παραγίνεται, τῶν θειοτάτων εἶναι· τὸ γὰρ τῆς
ἀρετῆς ἄθλον καὶ τέλος ἀρίστον εἶναι φαίνεται καὶ θεῶν
τι καὶ μακάριον. (4) Εἴη δ' ἂν καὶ πολυκίονον δυ-
20 νατὸν γὰρ ὑπάρξαι πᾶσι τοῖς μὴ πεπηρωμένοις πρὸς
ἀρετὴν διὰ τινος μαθησεως καὶ ἐπιμελείας. (5) Εἰ
δ' ἐστὶν οὕτω βέλτιον ἢ διὰ τύχην εὐδαιμονεῖν, εὐλο-
γον ἔχειν οὕτως, εἴπερ τὰ κατὰ φύσιν, ὡς οἷον τε κάλ-
λιστα ἔχειν, οὕτω πέφυκεν. (6) Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ
25 κατὰ τέχνην καὶ πᾶσαν αἰτίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν
ἀρίστην. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἐπιτρέψαι
τύχην λίαν πλημμελὲς ἂν εἴη. (7) Συμφανὲς δ' ἐστὶ
καὶ ἐκ τοῦ λόγου τὸ ζητούμενον· εἰρήται γὰρ ψυχῆς
ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ποιά τις. Τῶν δὲ λοιπῶν ἀγα-
30 θῶν τὰ μὲν ὑπάρχειν ἀναγκαῖον, τὰ δὲ συνεργὰ καὶ
χρήσιμα πέφυκεν ὀργανικῶς. (8) Ὅμολογούμενα δὲ
ταῦτ' ἂν εἴη καὶ τοῖς ἐν ἀρχῇ· τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς
τέλος ἀρίστον ἐτίθειμεν, αὕτη δὲ πλείστην ἐπιμελείαν
ποιεῖται τοῦ ποιούσης τινος καὶ ἀγαθούς τοὺς πολίτας
35 ποιῆσαι καὶ πρακτικούς τῶν καλῶν. (9) Εἰκότως οὖν
οὔτε βοῦν οὔτε ἵππον οὔτε ἄλλο τῶν ζῴων οὐδὲν εὐδαι-
μον λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν οἷον τε κοινωνῆσαι
τοιαύτης ἐνεργείας. (10) Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν
οὐδὲ παῖς εὐδαιμων ἐστίν· οὕτω γὰρ πρακτικὸς τῶν
40 τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν· οἱ δὲ λεγόμενοι διὰ τὴν ἐλ-
πίδα μακαρίζονται. Δεῖ γάρ, ὥσπερ εἶπομεν, καὶ
ἀρετῆς τελείας καὶ βίου τελείου. (11) Πολλοὶ γὰρ με-
ταβολαὶ γίνονται καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον,
καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστ' εὐθηνούντα μεγάλας συμφο-
45 ραῖς περιπεσεῖν ἐπὶ γήρωι, καθάπερ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς
περὶ Πριάμου μυθεύεται· τὸν δὲ τοιαύταις χρῆσάμενον
τύχαις καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως οὐδεὶς εὐδαιμονίζει.

Sed et illa indidem nascitur controversia: utrumnam doctrina paretur, an consuetudine quaeratur, an alia quadam exercitatione; an potius divinitus; an denique fortuito obveniat. (2) Sane quidem si ullum aliud a diis munus est hominibus datum, profecto consentaneum est, beatitudinem quoque a diis immortalibus donari; coeque maxime, quod ea est rerum humanarum optima. (3) Sed hoc fortasse alius est disputationis proprium. Illud quidem perspicuum est, ut non sit a diis immortalibus dono missa, sed virtute et doctrina aliqua aut exercitatione pariatur, in rebus divinissimis tamen esse numerandam. Virtutis enim praemium et finis optima quaedam res et divina et beata videtur. (4) Eadem vero et perquam vulgaris esse quiverit. Potest enim contingere vel doctrina vel studio iis omnibus, qui non sunt aliqua parte homini propria privati. (5) Quodsi sic praestet, quam fortunae temeritate beatum esse, certe ita probabile est: siquidem res naturales ut pulcherrimae esse possunt, ita sunt a natura comparatae; (6) idemque de iis quae ab arte et omni alia causa perficiuntur, judicari debet, multoque maxime, quae a praestantissima: et vero si rem omnium maximam et pulcherrimam arbitrio fortunae permittere velis, nimis sit nefarium ac flagitiosum. (7) Atque etiam ex definitione beatitudinis id quod quaerimus, perspicuum esse potest. Diximus enim, eam esse cuiusdam modi energiam ex virtute; cetera autem bona, alia quidem praesto esse oportet, alia vero adjuvant et conducunt natura, instrumentorum instar. (8) Praeterea haec etiam cum iis quae initio diximus, consentiunt. Civilis enim scientiae finem optimum esse statuimus: atque illius opus proprium est, diligentiam adhibere ut cives certo quodam modo affectos bonosque et ad res honestas agendas idoneos reddat. (9) Merito igitur neque bovem, neque equum, neque aliud animal ullum, beatum dicimus. Nulli enim illorum esse potest talis actionis sive energiae communitas. (10) Atque ob hanc causam ne puer quidem esset beatus. Nondum enim per aetatem ad talia agenda satis aptus est: ac si beatus dicitur, propter spem quam de eo habent homines, talis praedicatur. Opus est enim, ut diximus, quum absoluta virtute, tum vita integra et perfecta. (11) Multae enim, in vita rerum commutationes varique casus interveniunt: fierique potest ut cuius res hodie sunt valde secundae, is maximis in senectute calamitatibus afficiatur, quemadmodum in heroum historiis de Priamo referunt poetae. Porro qui tales casus fuerit expertus, misereque de hac vita decesserit, eum profecto nemo ducit beatum.

CAP. X. [XI.]

Πότερον ὤν οὐδ' ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων εὐδαιμονιστέον ἕως ἀν ζῆ, κατὰ Σόλωνα δὲ χρεῖων τέλος ὄρᾶν; (2) Εἰ δὲ δὴ καὶ θετέον οὕτως, ἄρα γε καὶ ἔστιν εὐδαιμων τότε ἐπειδὴν ἀποθάνῃ; ἢ τοῦτό γε παντελῶς ἀτοπον, ἄλλως τε καὶ τοῖς λέγουσιν ἡμῖν ἐνέργειάν τινα τὴν εὐδαιμονίαν; (3) Εἰ δὲ μὴ λέγεται τὸν τεθνεῶτα εὐδαιμόνα, μὴδὲ Σόλων τοῦτο βούλεται, ἀλλ' ὅτι τῆνικαῦτα ἂν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἀνθρώπον ὡς ἐκτὸς ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ τῶν δυστυχημάτων, ἔχει μὲν καὶ τοῦτ' ἀμφισβήτησιν τινα· δοκεῖ γὰρ εἶναι τι τῶ τεθνεῶτι καὶ κακὸν καὶ ἀγαθόν, εἴπερ καὶ τῶ ζῶντι μὴ αἰσθανομένῳ δέ, ὅσον τιμαὶ καὶ ἀτιμίαι καὶ τέκνων καὶ ὄλως ἀπογόνων εὐπραξίαι τε καὶ δυστυχίαι. (4) Ἀπορίαν δὲ καὶ ταῦτα παρέχει· τῶ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι μέχρι γῆρας καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς συμβαίνειν περὶ τοὺς ἐκγόνους, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀγαθοὺς εἶναι καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ' ἀξίαν, τοὺς δ' ἐξ ἐναντίας. Δῆλον δ' ὅτι καὶ τοῖς ἀποστῆμασι πρὸς τοὺς γονεῖς παντοδαπῶς ἔχειν αὐτοὺς ἐνδέχεται. Ἄτοπον δὲ γίνοιτ' ἂν, εἰ συμμεταβάλλοι καὶ ὁ τεθνεὼς καὶ γίνοιτο ὅτῃ μὲν εὐδαιμων πάλιν δ' ἄθλιος. (5) Ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μὴδὲν μὴδ' ἐπὶ τινα χρόνον συνικνεῖσθαι τὰ τῶν ἐκγόνων τοῖς γονεῦσιν. (6) Ἄλλ' ἐναντιέον ἐπὶ τὸ πρότερον ἀπορηθέν· τάχα γὰρ ἂν θεωρηθῆι καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον ἐξ ἐκείνου. (7) Εἰ δὴ τὸ τέλος ὄρᾶν δεῖ καὶ τότε μακαρίζειεν ἕκαστον οὐχ ὡς ὄντα μακαρίον ἀλλ' ὅτι πρότερον ἦν, πῶς οὐκ ἀτοπον, εἰ δ' ἔστιν εὐδαιμων, μὴ ἀληθεύσεται κατ' αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τοὺς ζῶντας εὐδαιμονίζειν διὰ τὰς μεταβολὰς, καὶ διὰ τὸ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπειληφῆναι καὶ μηδαμῶς εὐμετάβολον, τὰς δὲ τύχας πολλὰκις ἀνακυκλεῖσθαι περὶ τοὺς αὐτούς; (8) ὅτλον γὰρ ὡς εἰ συνακολουθοῦμεν ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαιμόνα καὶ πάλιν ἄθλιον ἐροῦμεν πολλὰκις, χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαιμόνα ἀποφαίνοντες καὶ σαθρῶς ἰδρυμένον. (9) Ἡ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς ὀρθόν· οὐ γὰρ ἐν ταῦταις τὸ εὖ ἢ κακῶς, ἀλλὰ προσδεῖται τούτων ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἶπαμεν, κύρια δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας, αἱ δ' ἐναντίαι τῷ ἐναντίου. (10) Μαρτυρεῖ δὲ τῶ λόγῳ καὶ τὸ νῦν διαπορηθέν. Περὶ οὐδὲν γὰρ οὕτως ὑπάρχει τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων βεβαίωτος ὡς περὶ τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετὴν μονιμώτεροι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὐταὶ δοκοῦσιν εἶναι. Τούτων δ' αὐτῶν αἱ τιμιώταται μονιμώταται διὰ τὸ μάλιστα καὶ συνεχέστατα καταστῆναι ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους· τοῦτο γὰρ ἔοικεν αἰτίῳ τοῦ μὴ γίγνεσθαι περὶ αὐτὰ λήθην. (11) Ὑπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον τῶ εὐδαιμόνι, καὶ ἔσται διὰ βίου τοιοῦτος· αἰεὶ γὰρ ἢ μάλιστα πάντων πράξει καὶ θεωρήσει τὰ κατ' ἀρετὴν, καὶ τὰς τύχας οἷσει κάλλιστα καὶ πάντῃ πάντως ἐμμελῶς δ' γ' ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς καὶ τετράγωνος

Set ad alius quidem quisquam mortalium quamdiu manet in vita, beatus est iudicandus, eque Solonis sententia spectandum tempus vitæ extremum? (2) An item, si hoc ita esse ponamus, beatus est aliquis tum, quum excesserit e vita? An hoc quidem est prorsus absurdum dictum, præsertim nobis, qui beatitudinem actionem quandam sive energiam esse dicimus? (3) Quodsi nec nos eum beatum dicimus, qui mortuus est, neque vult hoc Solon, sed intelligit, tum demum hominem vere ac tuto beatum prædicari posse, tanquam extra omnium malorum atque infortuniorum discrimen positum: hoc quoque ipsum positum est in controversia. Nam ita etiam ei qui non vivit, sed mortuus est, aliquid erit ut malum, sic et bonum, peræque ut viventi, sed jam nihil horum persentiscenti: verbi gratia, honores et ignominia, et quum liberorum, tum omnino posterorum et secundæ pariter atque adversæ res. (4) Dubitationem vero permagnam hæc quoque habent: fieri enim potest ut, quem vita beata usque ad senectutem prosecuta sit, et qui supremum vitæ diem convenienter actæ jam ætati obierit, eum multæ in posteris mutationes et varietates excipiant: hoc est, ut quum alii eorum boni sint, vitæque ea, qua digni sunt, potiantur, aliis eorum plane diversum accidat. Ad hæc varia quoque posterorum a majorum moribus et virtute abscedentium discrimina existere solent. Atque hic absurdum certe fuerit, si una cum eis mortuus quoque commuletur, fiatque nunc beatus, nunc contra miser. (5) Rursus absurdum fuerit etiam illud, res posterorum nihil, ne ad ullum quidem usque tempus, ad parentes pertinere. (6) Sed redeundum est nobis ad id quod primo loco dubitatum est. Fortassis enim ex illo id quoque, quod posterius quærebamus, intelligitur. (7) Quodsi igitur supremus vitæ dies exspectandus, et tum quisque beatus existimandus est, quum eum diem obierit, non quod nunc beatus sit, sed quod antea fuerit: numquam etiam absurdum fuerit, quum quis beatus est, tum id quod in eo inest, de ipso non vere dictum iri, ob hanc causam, quod vivos beatos prædicari nolumus propter rerum commutationes casuumque varietates: et vero ob illam causam, quod beatitudinem quidem firmum quiddam et prope immutabile esse existimemus, quum e diverso in uno eodemque homine subinde mutetur, velut in orbem conversa? (8) Illud namque perspicuum esse, si ad fortunæ casus commutatur, nos eundem nunc beatum, nunc contra miserum sæpe esse dicturos, chamæleontem quendam et parum stabili sede collocatum virum beatum nostra oratione fingentes. (9) Imo potius ex fortunæ varietate ac mobilitate minime dicendum est fingi formarique beatum aut non beatum (propterea quod bene vel male vivendi ratio in fortuna posita non est), et requiritur tamen illa ex ratione humanæ vitæ, ut diximus: quandoquidem actiones virtuti consentaneæ beatitudinis dominæ sunt, sicuti miseriarum contrariæ. (10) Ac testimonium huic sententiæ perhibet ipsum illud, de quo hoc in loco questio est. Nam quum omnia humana sint infirma et fluxa, sola virtutis actio habet constantiam. Nam et scientiis ipsis stabiliores diuturnioresque videntur virtutes: quarum ipsarum quoque prout unaquæque plurimi est, ita diutissime permanet: propterea quod in eis maxime et assidue ætatem agunt beati. Hæc enim videtur esse causa ejus, quod est, nulla unquam oblivione illarum beatos capi. (11) Inerit ergo firmiter ac vere in beato id quod quaerimus, eritque ille, dum vivet, id, quod esse dicitur. Nam vel semper, vel omnium maxime, ea et agat et animo cernat, quæ sunt virtutis, fortunæque casus pulcherrime, omnique ex parte sic ut oportet feret: quippe qui vere sit

ἀνευ φόγου. (12) Πολλῶν δὲ γινομένων κατὰ τύχην καὶ διαφερόντων μεγέθει καὶ μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀντικειμένων, ὁῦλον ὡς οὐ ποιεῖ ῥοπήν τῆς ζωῆς, τὰ δὲ μεγάλα καὶ
 5 πολλά γιγνώμενα μὲν εὖ μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει (καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικισμῆν ἴπερυκε, καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίγνεται), ἀνάπαλιν δὲ συμβαίνοντα θλίβει καὶ λυμαινεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ ἐπιφέρει καὶ ἐμποδίζει πολλὰς ἐνεργείας. Ὅμως
 10 δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλαμβάνει τὸ καλόν, ἐπειδὴν φέρη τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ γεννάδας ὄν καὶ μεγαλόψυχος. (13) Εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνεργεῖαι κύριαι τῆς ζωῆς, καθάπερ εἴπομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ
 15 πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα. Τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσημῶνως φέρειν καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αἰετὰ καλλίστα πράττειν, καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν τῷ παρόντι στρατοπέδῳ χρῆσθαι πολεμικώτατα καὶ σκυτοτόμον ἐκ
 20 τῶν δοθέντων σκυτῶν καλλίστον ὑπόδημα ποιεῖν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ἅπαντας. (14) Εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων, οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ. Οὐδὲ δὴ ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος· οὔτε
 25 γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται βράδιως, οὐδ' ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν, ἐκ τε τῶν τοιούτων οὐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαίμων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, ἀλλ' εἴπερ, ἐν πολλῷ τινὶ καὶ
 30 τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὐτῷ γενόμενος ἐπήβολος. (15) Τί οὖν κωλύει λέγειν εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνεργούντα καὶ τοὺς ἐκτός ἀγαθοὺς ἱκανῶς κεχορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον ἀλλὰ τέλειον βίον; ἢ προσθετέον καὶ βιωσόμενον οὕτω καὶ
 35 τελευτήσοντα κατὰ λόγον, ἐπειδὴ τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν, τὴν εὐδαιμονίαν δὲ τέλος καὶ τέλειον τίθεμεν πάντῃ πάντως. (16) Εἰ δ' οὕτω, μακαρίους ἐροῦμεν τῶν ζώντων οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεγθέντα, μακαρίους δ' ἀνθρώπους. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσούτων διωρίσθω.

vir bonus et sine vituperatione quadratus. (12) Sed quum multa fortuito eveniant, eaque magnitudine et parvitate differant, perspicuum est, ea fortunæ bona itemque contraria, quæ parva sunt, nihil ad vitam momenti habere : magna autem fortunæ beneficia et multa vitam beatiorem esse effectura. Nam et ipsa ornamento homini suapte natura solent esse, et eorum usus pulcher et bonus est. Contraria vero illorum vitam beatam in angustias redigunt et corrumpunt. Et aegritudines enim inferunt, et multas quoque energias seu actiones impediunt : tametsi etiam in his elucet ipsum honestum, ac vel tum maxime, quum quis multas et magnas calamitates fert leviter ac placide, non quod doloris sensu careat, sed quod generosi magnique sit animi. (13) Quodsi actionibus vita continetur, ut diximus, nullus beatus ullo pacto miser esse potest. Nunquam enim quicquam agere odio dignum aut improbatum. Nam qui vere bonus et bene sanæ mentis est, eum putamus omnes fortunæ casus decenter et ex personæ suæ dignitate ferre, semperque secundum ea quæ suppetunt, res pulcherrimas agere : quo modo et bonum imperatorem eo exercitu, qui præsto est, semper uti bellicosissime, et suptorem ex iis pellibus, quarum ipsi copia est, calcæum pulcherrimum conficere; eodemque modo ceteros artifices omnes. (14) Quodsi ita est, profecto vir beatus miser quidem futurus minime est, haud facile tamen beatus dici poterit, si in Priami calamitates incidit. At neque varius erit et mutabilis. Nam ut neque facile de beata vita poterit dimoveri, neque a quibuslibet rebus adversis, sed a magnis demum et multis : sic neque talibus fortunæ casibus afflictus, rursus brevi tempore fieri poterit beatus; sed si fiet, longo et justo temporis intervallo fiet : ubi videlicet magnarum et honestarum rerum interea compos fuerit effectus. (15) Estne ergo quod velet, beatum nos dicere eum qui suas actiones perfecta virtute dirigit, bonisque externis satis instructus est, non ad quodlibet tempus, sed per vitam perfectam? An vero ad definitionem etiam addere debemus : et, qui sit ita victurus, et vero qui mortem ei vitæ convenienter obiturus? quandoquidem res futuræ nobis sunt obscuræ, beatitudinem autem finem esse, et quiddam prorsus ex omni parte perfectum, ponimus. (16) Quæ si ita sunt, beatos ex vivis dicemus eos, in quibus illa insunt et inerunt, quæ a nobis supra dicta sunt : beatos tamen ut homines. Atque de his quidem hunc in modum definitum esto.

CAP. XI.

40 Τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων τύχας καὶ τῶν φίλων ἀπάντων τὸ μὲν μηδοτιοῦν συμβάλλεσθαι λίαν ἄφιλον φαίνεται καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. (2) Πολλῶν δὲ καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμβαινόντων, καὶ τῶν μὲν μᾶλλον συνικνουμένων τῶν δ' ἤττον, καθ' ἕκαστον
 45 μὲν διαίρειν μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεται, καθόλου δὲ λεγθὲν καὶ τύπῳ τάχ' ἂν ἱκανῶς ἔχοι. (3) Εἰ δὲ, καθάπερ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀτυχημάτων τὰ μὲν ἔχει τι βριθὸς καὶ ῥοπήν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ' ἑλαφροτέρους εἰσικεν, οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἅπαντας. (4) Διαφέρει
 50 δὲ τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζώντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ παράνομα καὶ δεινὰ προϋπάρχειν ἐν ταῖς τραγωδίαις ἢ πράττεσθαι. (5) Συλ-

Porro ad fortunam secundam et adversam posterorum et amicorum omnium quod attinet, primum quidem nihil beatum virum ea attingere dicere, quum valde ab amicitia alienum esse, tum a communibus hominum opinionibus abhorriere videtur. (2) Deinde vero quum ipsa illa eventa, de quibus agimus, sint admodum dissimilia, quumque alia magis, alia minus ad nos pertineant; ea quidem singulatim explicare atque in partes distribuere longum atque infinitum fuerit, universe autem ostendere ac velut rudi imagine adumbrare, fortasse ad nostrum institutum satis fuerit. (3) Quodsi igitur est, ut in rebus adversis, quo singulatim cuique accidunt, alia pondus aliquod et momentum habent ad vitam, alia sunt leviores; eodem modo etiam quæ amicis, quicumque illi sunt, accidunt. (4) Rursum utrum unusquisque casus acerbis vivis an mortuis accidat, id vero multo etiam magis interest, quam in tragediis, utrum facinora injusta et atrocis quæ ibi referuntur, jam olim perpetrata sint, an nunc primum perpetrentur.

λογιστέον δὴ καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν, μᾶλλον δ' ἴσως τὸ διαπορεύσθαι περὶ τοὺς κεκμηκότας εἰ τινοσ ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν ἢ τῶν ἀντικειμένων· εἴκοι γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ δικνεῖται πρὸς αὐτοὺς ὀτιοῦν, εἴτ' ἀγαθὸν εἶτε τοῦν-
 5 αντίον, ἀφαυρόν τι καὶ μικρόν ἢ ἀπλῶς ἢ ἐκείνοις εἶναι, εἰ δὲ μὴ, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον ὄστε μὴ ποιεῖν εὐδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας μὴδὲ τοὺς ὄντας ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. (8) Συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων, ὁμοίως δὲ καὶ
 10 αἱ δυσπραξίαι, τοιαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα ὄστε μῆτε τοὺς εὐδαίμονας μὴ εὐδαίμονας ποιεῖν μῆτ' ἄλλο τῶν τοιοῦτων μὴδέν.

(5) Conficitur quidem certe vel ex hoc, plurimum inter ista interesse. Ac fortasse multo quoque major diversitas oritur ex illo, quod dubitatur, utrum mortui boni alicuius aut mali sint participes, neene. Apparet enim ex his, etiam si quid ad eos pertineat, quodcumque sit illud, sive bonum sive malum, perquam exiguum, vel absolute ac per se, vel certe illis, esse. Sin aliter hoc habeat, certe tantum ac tale modo esse, ut neque eos qui non sunt, beatos efficiat, neque beatitudinem iis qui eam adepti sunt, eripiat. (6) Videntur igitur res amicorum, tum secundæ, tum adversæ, nonnihil ad mortuos pertinere, sed ita tantum, ut nec beatos non beatos efficiant, neque quicquam aliud tale.

CAP. XII.

Διωρισμένων δὲ τούτων ἐπισκεψόμεθα περὶ τῆς εὐ-
 δαιμονίας πότερα τῶν ἐπαινετῶν ἐστὶν ἢ μᾶλλον τῶν
 15 τιμίων· δῆλον γὰρ ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστιν.
 (2) Φαίνεται δὴ πᾶν τὸ ἐπαινετὸν τῷ ποίον τι εἶναι καὶ πρὸς τί πως ἔχειν ἐπαινεῖσθαι· τὸν γὰρ δίκαιον καὶ τὸν ἀνδρείον καὶ ὄλιος τὸν ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦ-
 μέν διὰ τὰς πράξεις καὶ τὰ ἔργα, καὶ τὸν ἰσχυρόν καὶ
 20 τὸν ὀρομικόν καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῷ ποίον τινα πε-
 φυκέναι καὶ ἔχειν πως πρὸς ἀγαθὸν τι καὶ σπουδαῖον.
 (3) Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς ἐπαίνων·
 γελοῖοι γὰρ φαίνονται πρὸς ἡμᾶς ἀναφερόμενοι, τοῦτο
 δὲ συμβαίνει διὰ τὸ γίνεσθαι τοὺς ἐπαίνοὺς δι' ἀναφο-
 25 ρᾶς, ὡσπερ εἶπαμεν. (4) Εἰ δ' ἐστὶν ὁ ἐπαινοσ τῶν
 τοιοῦτων, δῆλον ὅτι τῶν ἀρίστων οὐκ ἔστιν ἐπαινοσ,
 ἀλλὰ μείζον τι καὶ βέλτιον, καθάπερ καὶ φαίνεται· τοὺς
 τε γὰρ θεοὺς μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν καὶ τῶν
 ἀνδρῶν τοὺς θειοτάτους μακαρίζομεν. Ὅμοίως δὲ καὶ
 30 τῶν ἀγαθῶν· οὐδεὶς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ καθά-
 περ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡσ θειοτέρον τι καὶ βέλτιον μακα-
 ρίζει. (6) Δοκεῖ δὲ καὶ Εὐδόξοσ καλῶσ συνηγορῆσαι
 περὶ τῶν ἀριστείων τῇ ἡδονῇ· τὸ γὰρ μὴ ἐπαινεῖσθαι τῶν
 ἀγαθῶν οὐσαν μὴνύειν ὤφετο ὅτι κρεῖττόν ἐστὶ τῶν ἐπαι-
 35 νετῶν, τοιοῦτον δ' εἶναι τὸν θεόν καὶ τὰγαθόν· πρὸς
 ταῦτα γὰρ καὶ τᾶλλα ἀναφέρεσθαι. (8) Ὁ μὲν γὰρ
 ἐπαινοσ τῆσ ἀρετῆσ· πρακτικοὶ γὰρ τῶν καλῶν ἀπὸ
 ταύτησ· τὰ δ' ἐγκώμια τῶν ἔργων ὁμοίως καὶ τῶν σω-
 ματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν. (7) Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως
 40 οἰκειότερον ἐξακριβοῦν τοῖσ περὶ τὰ ἐγκώμια πεπονη-
 μένοισ, ἡμῖν δὲ δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι ἐστὶν ἡ εὐ-
 δαιμονία τῶν τιμίων καὶ τελείων. (8) Ἐοικε δ' οὕτως
 ἔχειν καὶ διὰ τὸ εἶναι ἀρχή· ταύτησ γὰρ χάριν τὰ λοιπὰ
 45 τῶν ἀγαθῶν τίμιόν τι καὶ θεῖον τίθεμεν.

His autem distinctis, dispiciamus de beatitudine et hoc :
 utrum habenda sit in numero rerum laudabilem, ap in
 earum potius, quæ honore dignæ sunt. Est enim per-
 spicuum, eam non numerari in potestatibus. (2) Videtur
 igitur id omne, quod laudabile est, ob eam causam esse
 laudabile, quod sit cujusdam modi, et ad aliud quodam
 modo referatur. Nam justum, fortem et omnino virum
 bonum ac virtutem propter facta et actiones laudamus;
 robustum et eum qui ad cursum aptus est, et unum-
 quemque aliorum propterea laudamus, quod a natura sic
 comparatus et quodammodo ad aliquod bonum ac præ-
 stantiam aliquam factus est. (3) Quod etiam declarat
 deorum laudes. Ridiculæ enim hæc videntur eo, quod ad
 nos referantur. Atque hoc propterea accidit, quod laudes,
 quemadmodum diximus, comparatione et relatione qua-
 dam constant. (4) Quodsi laus talibus tribuitur,
 nimirum perspicuum est, rerum præstantissimarum non
 esse laudem, sed quiddam laude majus et melius, quem-
 admodum apparet. Nam et deos beatos ac felices usur-
 pamus, et viros maxime divinos beatam vitam agere di-
 cimus. Itemque ea bona, quæ divinissima sunt, beata
 prædicamus. Beatitudinem enim nemo laudibus effert,
 ut nec justitiam : sed ut divinius et melius quidpiam sus-
 picit et in rerum beatissimarum numero collocat. (5) Se-
 cundum quæ etiam scite Eudoxus causam voluptatis egisse
 videtur, quum primas partes principemque locum dignitatis
 illi tribuere vellet. Nam quod, quom sit ipsa in numero
 rerum honorum, non laudatur, eo declarari putabat, eam
 rebus iis, quæ sunt laudabiles, esse meliorem. Talem
 autem esse Deum, ac Summum bonum; ad hæc enim duo
 cetera quoque referri. (6) Nam virtuti quidem laus
 proprie tribuitur. Ab hac enim ad res honestas agendas
 idonei efficiuntur. Encomia autem factorum sunt potius,
 et eorum peræque, quæ corporis, et eorum quæ animi
 viribus obeuntur. (7) Sed de his quidem subtilius et lima-
 tius disputare eorum est magis, qui in encomiis scribendis
 occupati sunt : nobis autem ex his quæ dicta sunt, per-
 spicuum est, proprie in bonis iis, quæ honore digna et per-
 fecta sunt, vitam beatam esse numerandam. (8) Atque
 ita videtur esse etiam ob hanc causam, quod principium est.
 Hujus enim gratia omnes reliqua omnia agimus. Prin-
 cipium autem causamque cur cetera bona sint, honore
 dignum et divinum quiddam esse ponimus.

CAP. XIII.

Ἐπει δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν, περὶ ἀρετῆς ἐπισκεπτέον τάχα γὰρ οὕτως ἂν βέλτιον καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας θεωρήσαιμεν. (2) Δοκεῖ δὲ καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν πολιτικός περὶ ταύτην μάλιστα πεπονησθαι· βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν αὐτῶν νόμων ὑπηρετοῦς. (3) Παράδειγμα δὲ τούτων ἔχουεν τοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέτας, καὶ εἰ τινες ἕτεροι τοιούτοι γεγένηνται. (4) Εἰ δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἡ σκέψις αὕτη, ὅηλον ὅτι γένοιτ' ἂν ἡ ζήτησις κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν. (5) Περὶ ἀρετῆς δὲ ἐπισκεπτέον ἀνθρωπίνης ὁῦλον ὅτι· καὶ γὰρ τὰγαθὸν ἀνθρώπινον ἐζητούμεν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην. (6) Ἀρετὴν δὲ λέγομεν ἀνθρωπίνην οὐ τὴν τοῦ σώματος ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν εὐδαιμονίαν δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν. (7) Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, ὁῦλον ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχῆς, ὥσπερ καὶ τὸν ὀφθαλμοὺς θεραπεύουσιν καὶ πᾶν σῶμα, καὶ μᾶλλον ὅσω τιμιώτερα καὶ βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἱατρικῆς. Τῶν δ' ἱατρῶν οἱ γαριέντες πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν. (8) Θεωρητέον δὲ καὶ τῷ πολιτικῷ περὶ ψυχῆς· θεωρητέον δὲ τούτων χάριν, καὶ ἐφ' ὅσον ἱκανῶς ἔχει πρὸς τὰ ζητούμενα· τὸ γὰρ ἐπὶ πλείον ἐξακριβοῦν ἐργωδέστερον ἴσως ἐστὶ τῶν προκειμένων. (9) Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς κατ' ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἀρχούτως ἕνια, καὶ χρηστέον αὐτοῖς· οἶον τὸ μὲν ἀλογον αὐτῆς εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον. (10) Ταῦτα δὲ πότερον διώρισται καθάπερ τὰ τοῦ σώματος μόρια καὶ πᾶν τὸ μεριστόν, ἢ τῷ λόγῳ δύο ἐστὶν ἀχώριστα πεφυκότα καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτόν καὶ τὸ κοῖλον, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸ παρόν. (11) Τοῦ ἀλόγου δὲ τὸ μὲν εἶκοι κοινῶ καὶ φυτικῷ, λέγω δὲ τὸ αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι καὶ αὔεσθαι· τὴν τοιαύτην γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν ἅπασιν τοῖς τρεφομένοις θεῖη τις ἂν καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις, τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην καὶ ἐν τοῖς τελείοις· εὐλογώτερον γὰρ ἢ ἄλλην τινά. (12) Ταύτης μὲν οὖν κοινῆς τις ἀρετὴ καὶ οὐκ ἀνθρωπίνην φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ὑπνοῖς ἐνεργεῖν μάλιστα τὸ μόριον τοῦτο καὶ ἡ δύναμις αὕτη, ὁ δ' ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἤμιστα διάδηλοι καθ' ὑπνον, ὅθεν φασὶν οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἤμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαιμονοῦσιν ἀθλίω. (13) Συμβαίνει δὲ τοῦτο εἰκότως· ἀργία γὰρ ἐστὶν ὁ ὑπνος τῆς ψυχῆς ἢ λέγεται σπουδαία καὶ φαύλη, πλὴν εἴ πῃ κατὰ μικρὸν δικνοῦνται τινες τῶν κινήσεων, καὶ ταύτη βελτίω γίνεται τὰ φαντάσματα τῶν ἐπιεικῶν ἢ τῶν τυγχόντων. (14) Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλλοι, καὶ τὸ θρηπτικὸν ἑατέον, ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπικῆς ἀρετῆς ἄμοιρον πέφυκεν. (15) Ἐοικε δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς ἀλογος εἶναι, μετέχουσα μέντοι πῃ λόγου. Τοῦ γὰρ ἔγκρατους καὶ ἀκρατοῦς ὁ τὸν λόγον καὶ τῆς ψυχῆς τὸ λόγον ἔχον ἐπαινοῦμεν· ὁρθῶς γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ βελτίστα παρακαλεῖ· φαίνεται

Sed quoniam beatitudo actio seu energia quaedam animi est, virtuti undique absolutæ congruens, de virtute videndum est. Ita enim fortasse et de beatitudine melius dispicere poterimus. (2) Atque is quidem qui ad rempublicam administrandam vere idoneus est, in hujus studio occupari maxime videtur. Huc enim se parat et hoc studet, ut civis suos viros bonos et legibus obedientes efficiat : (3) quarum rerum exemplum nobis suppeditant Cretensium et Lacedæmoniorum Jegum latores, et si qui alii tales exstiterunt. (4) Quodsi hæc civilis scientiæ propria disputatio est, nimirum ad id consilium atque institutum, quod ab initio suscepimus, disputatio hæc omnis erit accommodanda. (5) De virtute itaque videndum est, humana scilicet. Nam quoniam summum hominis bonum, tum beatitudinem humanam nobis proponebamus. (6) Virtutem porro humanam appellamus non corporis, sed animi virtutem. Etenim beatitudinem energiam sive actionem animi dicebamus. (7) Quodsi hæc ita se habent : nimirum ut eum qui oculos curaturus est, totum corpus oportet habere perspectum, sic eum qui politicus est futurus, ea quæ ad animum pertinent, quodammodo scientia comprehendisse necesse est. Atque id eo quoque magis, quo majore honore digna est civilis scientia, quam medicina. At vero medici periti et elegantes multum studii et operæ in cognitione corporis ponere consueverunt. (8) Ergo ei quoque qui civitatis regendæ peritus futurus est, in animi cognitionem cura atque opera multa conferenda est ; conferranda, inquam, harum rerum gratia et quatenus satis sit ad ea quæ quaerimus. Accuratus enim animi vim inquirere atque explicare majoris fortasse negotii sit, quam pro ratione earum rerum quæ nobis propositæ sunt. (9) Atque etiam in exotericis disputationibus satis copiose dicuntur de hoc nonnulla, iisque utendum est : nimirum unam esse animi partem rationis expertem, participem illius alteram. (10) Quæ utrum distinctæ sint, quemadmodum corporis partes, et quicquid similiter in partes secari potest, an ratione duæ sint, suapte aliqui natura indivisivæ (ut in rotunda figura, ea pars quæ convexa, et ea quæ concava dicitur) ad id quod nunc agimus, nihil facit. (11) Ejus autem partis quæ rationis expertis est, altera ejus quæ omnium communis est, et quæ stirpibus propria convenit, similis est ; dico autem nutritionis et augmenti causam et principium. Talem enim animi vim iis omnibus, quæ aluntur, merito aliquis attribuerit, atque adeo in foetibus immaturis : eam vero ipsam etiam in perfectis animantibus. Certe enim probabilius est, hanc illis inesse, quam aliam ullam. (12) Hujus igitur virtus omnium communis quædam, ut dixi, non hominis propria est : quippe quum in somnis hæc particula atque hæc vis suo munere maxime fungatur. Atqui bonus ab improbo in somno minimum discernitur. Ex quo illud est quod aiunt, inter beatos ac miseros dimidiam vitæ partem nihil interesse ; (13) ejusque rei ratio probabilis, cur ita accidat, afferri potest. Somnus enim animi est cessatio, qua quidem is bonus dicitur et malus : nisi si ex parte parva motus quidam animi permanant ad aliam quandam partem : atque hac ratione honorum, quam quorumlibet aliorum, visa sunt meliora. (14) Sed de his quidem satis ; prætermittendaque est alendi facultas, quandoquidem virtutis humanæ expertis est sua natura. (15) Videtur autem etiam altera vis animi rationis quidem expertis esse, quæ tamen aliquo modo ejus quæ ratione prædita est, laudamus (recte enim illa pars atque ad optima hortatur et excitat) ; ceterum deprehenditur

δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλο τι παρὰ τὸν λόγον πεφυκός, ὃ μάχεται τε καὶ ἀντιτίθει τῷ λόγῳ. Ἀτεχνῶς γὰρ καθάπερ τὰ παραλελυμένα τοῦ σώματος μόρια εἰς τὰ δεξιά προαιρουμένων κινήσασιν τὸναντίον εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς οὕτως ἐπὶ τὰναντία γὰρ αἱ ὀρμαὶ τῶν ἀκρατῶν. (16) Ἄλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὀρώμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὀρώμεν. Ἴσως δ' οὐδὲν ἦττον καὶ ἐν τῇ ψυχῇ νομιστόν εἶναι τι παρὰ τὸν λόγον, ἐναντιούμενον τούτῳ καὶ ἀντιβαῖνον. (17) Πῶς δ' ἕτερον, οὐδὲν διαφέρει. Λόγῳ δὲ καὶ τούτῳ φαίνεται μετέχειν, ὥσπερ εἶπομεν πειθαρχεῖ γούν τῷ λόγῳ τὸ τοῦ ἐγκρατοῦς. Ἔτι δ' ἴσως εὐχαιώτερόν ἐστι τὸ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου πάντα γὰρ ὁμοφωνεῖ τῷ λόγῳ. (18) Φαίνεται δὴ καὶ τὸ ἄλογον διττόν. Τὸ μὲν γὰρ φυτικὸν οὐδαμῶς κοινωνεῖ λόγῳ, τὸ δ' ἐπιθυμητικὸν καὶ ὄλιως ὀρεκτικὸν μετέχει πως, ἧ κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. Οὕτω δὴ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων φαμὲν ἔχειν λόγον, καὶ οὐχ ὥσπερ τῶν μαθηματικῶν. Ὅτι δὲ πειθεταιίως πως ὑπὸ λόγῳ τὸ ἄλογον, μηνύει καὶ ἡ νοθεύσις καὶ πᾶσα ἐπιθυμῆσις τε καὶ παρακλήσις. (19) Εἰ δὲ γρηὶ καὶ τούτῳ φάναι λόγον ἔχειν, διττόν ἐσται καὶ τὸ λόγον ἔχον, τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν αὐτῷ, τὸ δ' ὥσπερ τοῦ πατρὸς ἀκουστικόν τι. (20) Διορίζεται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην λέγομεν γὰρ αὐτῶν τὰς μὲν διανοητικὰς τὰς δὲ ἠθικὰς, σοφίαν μὲν καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν διανοητικὰς, ἐλευθεριότητα δὲ καὶ σωφροσύνην ἠθικὰς. Λέγοντες γὰρ περὶ τοῦ ἤθους οὐ λέγομεν ὅτι σωφρόν ἢ συνετός ἀλλ' ὅτι πρῶτος ἢ σώφρων, ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὸν σωφρόν κατὰ τὴν ἕξιν τῶν ἔξωθεν δὲ τὰς ἐπαινετάς ἀρετάς λέγομεν.

in illis quos dixi, etiam alia quaedam pars, a ratione aversa natura, eaque rationi repugnans ac reluctans. Plane enim ut resolutae corporis partes quum eas dextrorsum movere animum inducimus, in contrariam partem, puta, sinistrorsum perverse feruntur; sic et in animo evenit: abeunt enim in contrarias partes incontinentium appetitiones. (16) Sed in corporibus id quod perverse movetur, oculis cernimus; in animo non cernimus. Nihilominus autem fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid esse, quod a ratione sit devium, eique adversetur et repugnet. (17) Quod quomodo sit aliquid a ratione diversum, nihil hoc loco disputari necesse est. Rationis autem hoc quoque videtur esse particeps, ut diximus: paret quidem certe rationi in continente. At vero in forti ac temperante multo adhuc magis obtemperare videtur: hic enim omnia plane cum ratione consentiunt. (18) Apparet ergo, etiam rationis expertem vim esse duplicem. Nam quæ stirpium est propria, nulla ex parte rationis est particeps; ea autem quæ ad concupiscendum et omnino ad appetendum impellit, aliqua ex parte ratione prædita est, nempe, qua ei paret atque obtemperat. Hac igitur ratione dicere solemus, nos patris et amicorum rationem habere: non, quo modo rerum mathematicarum rationem habemus. Rationi autem quodammodo parere partem animi rationis expertem, quum præcepto ac monitio, tum omnis reprehensio atque exhortatio indicat. (19) Quodsi fatendum est, etiam hanc vim ratione esse præditam, erit et vis animi duplex, quæ sit rationis particeps; una proprie et ut rationem habens in se ipsa; altera sic ad eam habens, uti filius ad parentis monita ille, qui parentis dicto audiens est. (20) Atque ex hac animi divisione ac differentia virtutis quoque distinctio partitioque nascitur. Alias enim virtutes in cogitatione ac ratione positas esse dicimus; alias ad mores pertinere: quas morales appellamus. In ratione positæ sunt sapientia, intelligentia, prudentia; in moribus, liberalitas, temperantia. Nam quum de moribus alicujus loquimur, non sapientem aut intelligentem ipsum dicimus, sed lenem aut temperantem. Laudamus autem sapientem quoque ex habitu. Habitus vero eos, qui sunt laudabiles, virtutes usurpamus.

LIBER II.

CAP. I.

Διττῆς δὲ τῆς ἀρετῆς οὐσίας, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τὸνομα ἐσχληκε μικρὸν παρεκκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. (2) Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῶν ἐγγίνεται: οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, ὅσον δὲ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθεῖται ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μωριακῶς αὐτὸν ἐθίξῃ τις ἄνω ῥίπτων, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖται. (3) Οὕτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκῶσι μὲν ἡμῶν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένους δὲ διὰ τοῦ ἔθους. (4) Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῶν παραγίνονται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὑστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν. Ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων ὀηλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνά-

Quum sint autem duo virtutum genera, unum earum quæ rationis sunt, alterum earum quas morales a moribus appellamus: illæ quidem quæ in ratione positæ sunt, magnam partem a doctrina proficiuntur: ideoque quum usum, tum spatium tempusque postulant. Morales autem ex ἔθους, id est, ex more comparantur, a quo nomen quoque traxerunt: quod parum admodum ἀπὸ τοῦ ἔθους τὸ ἦθος deflectit. (2) Ex quo etiam perspicuum est, nullam virtutem moralem insitam nobis esse a natura. Nihil enim eorum quæ natura constant, assuefaciendo potest affici aliter, quam est a natura comparatum: ut lapis, qui deorsum fertur natura, nulla ratione assuefieri possit, ut sursum moveatur, ne si decies millies quidem aliquis eum sursum jaciens assuefacere conetur; neque ignis unquam deorsum feratur; neque quicquam aliud eorum quæ aliter a natura comparata sunt, aliter assuefieri possit. (3) Ergo neque natura, neque præter naturam in nobis existunt virtutes; sed insunt ut sic affectis, ut ad eas suscipiendas apti simus natura, perficiamur autem perpoliamurque more et consuetudine. (4) Præterea quæcumque nobis a natura obveniunt, eorum potestates prius accipimus, posterius energias sive actiones obimus: quod in sensibus perspicui potest. Neque enim ex eo, quod aut sæpe aspeximus res, aut sæpe audivimus sonos, eos sensus accepimus. Sed

παλιν ἔχοντες ἐρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν. Τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν, ὡς οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί. Οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεία ἀνδρείοι. (5) Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθεταὶ τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν, ἀμαρτάνουσιν· καὶ διαφέρει τούτω πολιτεία πολιτείας ἀγαθῆ φαύλης. (6) Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθειρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. (7) Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἴγε, οὐδὲν ἂν εἶδει τοῦ διδάσκοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἀδικοὶ, πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβέσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοί. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφασθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως. Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. (8) Διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιάς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς ταύτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπλου, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

contra, quum sensus haberemus, eis usi sumus; non quia usi sumus, illos adepti sumus. At virtutes consequimur prius exercentes illa quæ virtutis sunt: quo modo et in ceteris fit artibus. Quæ enim nobis, doctrina prius instructis, efficienda sunt, ea faciendo discimus: verbi gratia, ædificando fiunt ædium struendarum artifices, et fidibus canendo fidicines: item justis actionibus exercendis justis, temperantibus temperantes, fortibus fortes efficiuntur. (5) Atque etiam hoc ipsum testantur ea quæ in civitatibus factitari solent. Legum latores enim civibus ad virtutem assuefaciendis bonos eos efficiunt. Atque hæc quidem est omnium, qui leges ferunt, mens et voluntas. Quotquot autem minus recte eos assuefaciunt, voto suo frustrantur. Atque hoc uno reipublicæ administrandæ forma altera ab altera differt, bona a vitiosa. (6) Præterea ex iisdem rebus virtus omnis nascitur, per quas interit; similiterque et ars. Nam ex eo quod fidibus canunt, et boni et mali fidicines evadunt; eademque ratione ædificandi artifices, et reliqui opifices omnes: nam ex eo quod bene ædificant, boni sunt ædificandi artifices futuri: ex eo quod male, mali. (7) Quod nisi ita se res haberet, nec magistro qui doceret, opus esset, et omnes aut boni aut mali artifices nascerentur. Eadem igitur et virtutum ratio est. Agendis enim iis rebus, quas inter homines agi usitatum est, alii justis, alii injustis efficiuntur; et quum ea quæ in rebus horribilibus ac periculosis habentur, agimus ac subimus, assuescimusque ea aut timere aut præsentis animo ferre, alii fortes, alii timidi evadimus. Similis est et cupiditatum irarumque ratio. Alii enim temperantes et lenes, alii intemperantes et iracundi efficiuntur: hi, quia sic, illi, quia aliter in illis versantur. Atque (ut uno verbo dicam) ex similibus energiis seu actionibus similes habitus oriuntur. (8) Itaque danda opera est, ut actiones nostras certo quodam modo conformemus; harum enim differentias habitus differentes ac disparas consequuntur. Non ergo parum refert, sed perquam multum, sicne, an sic, a pueris assuescamus; imo vero totum in eo positum est.

CAP. II.

Ἐπει οὖν ἡ παρούσα πραγματεία οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστιν ὡσπερ αἱ ἄλλαι (οὐ γὰρ ἴν' εἰδῶμεν τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ σκεπτόμεθα, ἀλλ' ἴν' ἀγαθοὶ γινώμεθα, ἔπει οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος αὐτῆς), ἀναγκαῖόν ἐστι σκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς· αὐταὶ γὰρ εἰσι κύρια καὶ τοῦ ποιάς γενέσθαι τὰς ἕξεις, καθάπερ εἰρήκαμεν. (2) Τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν κοινὸν καὶ ὑποκεισθω, βηθήσεται δ' ὕστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετὰς. (3) Ἐκεῖνο δὲ προδιомολογείσθω, ὅτι πᾶς ὁ περὶ τῶν πρακτῶν λόγος τύπῳ καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὀφείλει λέγεσθαι, ὡσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς εἴπομεν ὅτι κατὰ τὴν ἕλην οἱ λόγοι ἀπαιτητέοι· τὰ δ' ἐν ταῖς πράξεσι καὶ τὰ συμφέροντα οὐδὲν ἐστὶν ἄσχετον, ὡσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινά. (4) Τοιοῦτο δ' ὄντος τοῦ καθόλου λόγου, ἔτι μᾶλλον ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λόγος οὐκ ἔχει τάκριβες· οὔτε γὰρ ὑπὸ τέχνην οὐδ' ὑπὸ παραγγελίαν οὐδεμίαν πίπτει, δεῖ δ' αὐτοὺς αἰεὶ τοὺς πράττοντας τὰ πρὸς τὸν καιρὸν σκοπεῖν, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῆς

Quoniam igitur doctrina hæc omnis non cognitionis causa suscepta est, ut ceteræ (non enim quid sit virtus quærimus, ut cognoscamus, sed ut boni efficiamur: alioqui enim nihil ad beatitudinem conferret), quæ ad agendum pertinent, consideranda nobis sunt, et quemadmodum actiones obeundæ sint, videndum. In his enim situm est, quemadmodum diximus, totum hoc, ut habitus sic vel sic conformentur. (2) Atque illud quidem commune omnium est, et nunc ponatur: rectæ rationi convenienter agere oportere, quum quidem de eo posterius aliquid dicturi simus, nimirum et quid sit recta ratio et quomodo ad reliquas virtutes ea affecta sit. (3) Ceterum illud ante omnia ratum confessumque habeatur: omnem quæ de rebus in agendo positis habetur, orationem rudiore quadam et pingui, non exquisita forma constare oportere, ut et initio diximus, quod demonstrationes materiæ subjectæ convenientes sint postulandæ, et vero quod, quæ in actionibus versantur, quæque huc aliquid conferunt, nihil fixi habent, sicut nec res salubres. (4) Quum sit autem ejusmodi omnis harum rerum universalis notio; tum multo magis tenuitate subtili limataque caret ea quæ de rebus singulis hic habetur disputatio. Hæc enim neque sub præceptionem ullam cadunt; sed oportet semper eos qui in rebus agendis versantur, occasionem observare, sicut in arte medendi et gubernandi fieri videmus. (5) Ve-

ιατρικῆς ἔχει καὶ τῆς κυβερνητικῆς. (6) Ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιοῦτου τοῦ παρόντος λόγου πειρατέον βοηθεῖν. (α) Πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πέφυκεν ὑπὸ ἐνόειας καὶ ὑπερβολῆς φθίρεισθαι, (δεῖ γάρ
 ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυροῖς χρῆσθαι) ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγείας ὀρώμεν· τὰ τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια καὶ τὰ ἐλλείποντα φθείρει τὴν ἰσχύον. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ σιτία πλείω καὶ ἐλάττω γινόμενα φθείρει τὴν ὑγίαν, τὰ δὲ σύμμετρα καὶ ποιεῖ καὶ αὖξει καὶ σώζει. (7) Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας ἔχει καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν· ὅ τε γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος καὶ μηδὲν ὑπομένειν δειλὸς γίνεται, ὅ τε μηδὲν δῖως φοβούμενος ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων θρασύς. Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος ἀκόλαστος, ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὥσπερ οἱ ἀγροῖκοι, ἀναίσθητός τις· φθίρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται. (8) Ἄλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις καὶ αἱ αὐξήσεις καὶ αἱ φθοραὶ ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνέργειαι ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν φανερωτέρων οὕτως ἔχει, ὅσον ἐπὶ τῆς ἰσχύος· γίνεται γὰρ ἐκ τοῦ πολλῆν τροφήν λαμβάνειν καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν, καὶ μάλιστα δύναται ταῦτα ποιεῖν ὁ ἰσχυρός. (9) Οὕτω δ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν· ἐκ τε γὰρ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν γινόμεθα σώφρονες, καὶ γενόμενοι μάλιστα δυνάμεθα ἀπέχεσθαι αὐτῶν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας· ἐπιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν καὶ ὑπομένειν αὐτὰ γινόμεθα ἀνδρείοι, καὶ γενόμενοι μάλιστα δυνήσομεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά.

rum tamen etiamsi talis sit haec, quam instituimus, ratio, danda tamen opera est, ut huic incommodo subveniamus. (6) Hoc igitur in primis animadvertendum est, hasce res naturam habentes talem, qualem diximus, ab eo quod parum, et ab eo quod nimium est, corrumpi solere natura : quemadmodum (claris enim et perspicuis exemplis, ad ea quae sunt obscura declaranda, tanquam testibus utendum est) in viribus corporis et valetudine fieri videmus. Nam et immoderatae et pauciores aut remissiores aequo exercitationes vires minuunt et corrumpunt. Itemque poculenta et esculenta aequo copiosiora ac pauciora, valetudinem laedunt : at vero moderata, efficiunt, augent ac tumentur. (7) Eodem igitur modo se res habet in temperantia quoque et fortitudine et reliquis virtutibus. Nam ut is qui fugit et extimescit omnia nihilque subit ac perfert, timidus efficitur : sic qui a nullo omnino periculo deterretur, sed ad omnia ruit, audax : itemque et qui omni genere voluptatis perfruitur, nullaque se abstinet, imtemperans, et qui ab omnibus refugit, quemadmodum solent homines agrestes, is veluti stipes quidam et sensus expers evadit. Nam ut temperantiam et fortitudinem perimit nimium et parum, sic servat mediocritas. (8) Neque vero solum ortus et incrementa atque interitus habituum ex iisdem et ab iisdem proficiscuntur, sed etiam energiae sive actiones in iisdem versari reperientur. Nam in aliis quoque, quae manifestiora sunt, ita usu venire consuevit, veluti in viribus corporis. Ut enim haec ex eo nascuntur, quod quis multum cibum capiat, multosque labores excipiat ac perferat : sic hoc utrumque maxime potest is efficere, qui viribus corporis pollet. (9) Idem etiam de virtutibus sentiendum. Nam quemadmodum praetermittendis et fugiendis voluptatibus temperantes effimur : sic temperantes effecti voluptates maxime possumus aspernari. Similisque et fortitudinis ratio est : nam et fortes evadimus assuescendo iis quae terribilia sunt, ea pro nihilo et putando patienterque sustinendo ; et fortitudinem consecuti maxime poterimus ea quae terrorem afferunt, subire ac perferre.

CAP. III. [II.]

Σημεῖον δὲ δεῖ ποιεῖσθαι τῶν ἔξεων τὴν ἐπιγινόμενην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων σώφρων, ὁ δ' ἀχθόμενος ἀκόλαστος, καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων ἢ μὴ λυπούμενός γε ἀνδρείος, ὁ δὲ λυπούμενος δειλός. Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. (2) Διὸ δεῖ ἤχθαι πως εὐδὸς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν. (3) Ἔτι δ' εἰ ἀρεταὶ εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη, παντὶ δὲ πάθει καὶ πάσῃ πράξει ἔπεται ἡδονὴ καὶ λύπη, καὶ διὰ τούτ' ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας. (4) Μηνοῦσι δὲ καὶ αἱ κολάσεις γινόμεναι διὰ τούτων· ἰατρεῖαι γὰρ τινές εἰσιν, αἱ δὲ ἰατρεῖαι διὰ τῶν ἐναντίων περὶ κασι γίνεσθαι. (5) Ἔτι, ὡς καὶ πρότερον εἶπομεν, πᾶσα ψυχῆς ἔξις, ὑφ' ὧν πέφυκε γίνεσθαι χεῖρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα καὶ περὶ ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει· δι' ἡδονᾶς δὲ καὶ λύπας φαῦλαι γίνονται, τῷ διώκειν αὐτάς καὶ φεύγειν, ἢ ἄς μὴ δεῖ ἢ ὅτε

Signum porro habitus jam producti merito habetur id, quod est, gaudere aut tristari factis. Nam qui se a corporis voluptatibus abstinet, hocque ipso delectatur, is temperans ; qui molestia ex eo afficitur, is intemperans est. Rursum qui res graves et acerbas perfert, ex eoque laetitia capit, aut certe nulla molestia afficitur, fortis ; qui molestia afficitur, timidus habendus est. Virtus enim moralis omnis in doloribus ac voluptatibus versatur. Nam et voluptatis illecebris ad turpes atque improbas actiones invitatur, et doloris aculeis ab honestis avocatur ac deterremur. (2) Itaque statim a pueris (ut ait Plato) nos oportet certo quodam modo esse educatos et institutos ; ut videlicet quibus rebus oportet, iis tum laetetur, tum doleamus. Haec est enim recta institutio. (3) Praeterea si in actionibus et affectibus virtutes sunt occupatae, omnem autem perturbationem omnemque actionem dolor sequitur aut voluptas : ob hanc quoque causam virtus in voluptatibus et doloribus versabitur. (4) Atque hoc etiam supplicia indicant, quae doloribus inferendis constituuntur in maleficos : curationes enim quaedam sunt ; at curationes per contraria fieri solent natura. (5) Praeterea, quemadmodum supra diximus, ita res est comparata in omni animi habitu, ut de quibus rebus ille deterior aut melior sit natura, ad eas res ejus natura pertineat, et in iis versetur. At propter voluptates ac dolores vitiosi habitus existunt, quia et illas

οὐ δεῖ ἢ ὅς οὐ δεῖ ἢ ὁσαυτῶς ἄλλως ὑπὸ τοῦ λόγου διορίζεται τὰ τοιαῦτα. Διὸ καὶ δρίζονται τὰς ἀρετὰς ἀπαθείας τινὰς καὶ ἡρεμίας· οὐκ εὐδέ, ὅτι ἀπλῶς λέγουσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσα ἄλλα προστίθεται. (6) Ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἢ τοιαύτη περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας τῶν βελτίστων πρακτικῆς, ἢ δὲ κακία τούναντίον. (7) Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τούτων φανερόν ἐστι περὶ τῶν αὐτῶν. Τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἰρέσεις καὶ τριῶν τῶν εἰς τὰς φυγᾶς, καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέας, καὶ τριῶν τῶν ἐναντίων, αἰσχροῦ, βλαβεροῦ, λυπηροῦ, περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικὸς ἐστίν, ὁ δὲ κακὸς ἀμαρτητικὸς, μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονὴν· κοινή τε γὰρ αὐτῆ τοῖς ζῴοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἴρεσιν παρακολουθεῖ. καὶ γὰρ τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον ἡδὺ φαίνεται. (8) Ἐτι δ' ἐκ νηπίου πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται· διὸ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τοῦτο τὸ πάθος ἐγγεγραμμένον τῷ βίῳ. Κανονίζομεν δὲ καὶ τὰς πράξεις, οἳ μὲν μάλλον οἳ δ' ἤγγον, ἡδονῆ καὶ λύπῃ. (9) Διὰ τοῦτ' οὖν ἀναγκαῖον εἶναι περὶ ταῦτα τὴν πᾶσαν πραγματείαν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τὰς πράξεις εὖ ἢ κακῶς χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι. (10) Ἐτι δὲ χαλεπώτερον ἡδονῆ μάχεσθαι ἢ θυμῷ, καθάπερ φησὶν Ἡράκλειτος, περὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον αἰὲ καὶ τέχνη γίνεται καὶ ἀρετῆ· καὶ γὰρ τὸ εὖ βέλτιον ἐν τούτῳ. Ὅστε καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας πᾶσα ἡ πραγματεία καὶ τῆ ἀρετῆ καὶ τῆ πολιτικῆ· ὁ μὲν γὰρ εὐ τοῦτοῖς χρώμενος ἀγαθὸς ἐστί, ὁ δὲ κακῶς κακός. (11) Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνεται, ὑπὸ τούτων καὶ αὐξεται καὶ φθίρεται μὴ ὁσαυτῶς γινομένων, καὶ ὅτι ἐξ ὧν ἐγένετο, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἰρήσθω.

CAP. IV. [III.]

Ἀπορήσει δ' ἂν τις, πῶς λέγομεν ὅτι δεῖ τὰ μὲν δίκαια πράττοντας δικαίους γίνεσθαι, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονας· εἰ γὰρ πράττουσι τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἢ ἡδὲ εἰς δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥσπερ εἰ τὰ γραμματικὰ καὶ τὰ μουσικά, γραμματικοὶ καὶ μουσικοί. (2) Ἡ οὐδ' ἐπὶ τῶν τεχνῶν αὐτως ἔχει· ἐνδέχεται γὰρ γραμματικόν τι ποιῆσαι καὶ ἀπὸ τύχης καὶ ἄλλου ὑποθεμένου. Τότε οὖν ἐστί γραμματικὸς, ἔαν καὶ γραμματικόν τι ποιῆσῃ καὶ γραμματικῶς· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ γραμματικῆν. (3) Ἐτι οὐδ' ὁμοίον ἐστὶν ἐπὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἀρετῶν· τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν τεχνῶν γινομένα τὸ εὖ ἔχει ἐν αὐτοῖς, ἀρκεῖ οὖν ταῦτα πῶς ἔχοντα γενέσθαι· τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινομένα οὐκ ἔαν αὐτὰ πῶς ἔχῃ, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ ἔαν ὁ πράττων πῶς ἔχων πράττῃ, πρῶτον μὲν ἔαν εἰδῶς, ἔπειτ' ἔαν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά, τὸ δὲ τρίτον καὶ ἔαν βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττῃ. Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖται, πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι· πρὸς δὲ τὸ τὰς ἀρετὰς τὸ μὲν εἰδέναι μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει, τὰ δ' ἄλλα οὐ μικρὸν ἀλλὰ τὸ πᾶν δύ-

consectamur, et hos fugimus, utraque aut quæ non oportet, aut quando, aut quomodo non oportet, aut quibus modis aliis talia a ratione distinguuntur. Itaque etiam definiunt nonnulli virtutes vacuitates quasdam perturbatio-num, animorumque status quietos. Verumtamen id eo minus recte, quod simpliciter et absolute istud habere ponunt, non autem addunt quomodo oporteat et quomodo non oporteat, et quo tempore, et cetera quæ ad illi consequerunt. (6) Hoc ergo pro hypothesi certa est positum: ta-lem virtutem circa voluptates et dolores ad res optimas agendas idoneam esse: vitium autem contra. (7) Atque etiam amplius nobis liquere de his poterit ex his quæ jam dicemus. Nam quum tria sint quæ sequi et expellere sole-mus, honestum, utile, jucundum; tria contraria, quæ fu-giamus, turpe, inutile, molestum: in his quidem omnibus vir bonus recte facit; improbus et vitiosus offendit ac labi-tur, maxime vero in voluptatibus. Omnium enim animan-tium communis est voluptas, et eorum omnium quæ sub electionem veniunt, assidua comes est. Nam quicquid honestum, quicquid utile est, id omne jucundum videtur. (8) Præterea autem cum illa inde usque a teneris educati sumus. Atque idcirco hanc actionem animi, qua vita nostras penitus imbuta est, eluere atque abstergere difficile est. Jam et voluptate ac dolore tanquam regula actiones nostras dirigimus, alii magis, alii minus. (9) Itaque necesse est to-tum hoc quod a nobis susceptum est negotium in his rebus versari. Non enim parum momenti ad actiones affert, recte aut perperam lætari ac dolere. (10) Præterea difficilior resistitur voluptati, quam iræ, cui difficulter obsisti dicebat Heraclitus. At, ut quidque difficillimum est, ita maxime in eo ars et virtus occupata est. Quod enim in se bonum est et honestum, id etiam magis tale est, quum magno labore partum est. Itaque etiam propter hanc causam omnis dis-putatio de moribus prudentiaque civili in doloribus et volu-ptatibus dirigendis consumitur. Nam qui in his recte se gerit, is vir bonus; qui secus, is improbus futurus est. (11) Virtutem igitur in voluptatibus et doloribus occupatam esse, et quibus ex rebus gignitur, ab eisdem eam etiam augeri; et quum eodem illa modo non efficiuntur, periri: denique quod quibus ex rebus ortum habuit, in eis quoque exercendis versetur: de his, ita sit a nobis explicatum.

Sed quærat aliquis, quomodo dicamus, juste agendo justos, temperanter agendo temperantes effici oportere. Si qui enim justas actiones obeunt, jam sunt justi; si tempe-ratas, temperantes; perinde ut, qui ea quæ grammatico-rum musicorumque sunt propria officia explent, grammati-ci et musici sint necesse est. (2) An ne in artibus quidem res ita se habet? Fieri enim potest ut quispiam aliquid gram-maticum efficiat, vel fortuito vel altero præeunte ac sugge-rente. Dico hic: ita denique grammaticus erit, si et gram-matici opus aliquid ediderit, et vero grammaticæ id edide-rit: hoc est, ex arte grammatica, qua ipse est præditus. (3) Præterea alia quoque est artium, alia virtutum ratio. Nam quæ artibus gignuntur, bonum suum sive perfectio-nem suam in se ipsis inclusam habent. Itaque satis est, si ipsa certo quodam modo conformata sint. At vero vir-tutis opera non si ipsa quosdam modi sint, juste aut tem-peranter facta sunt, sed si is quoque, qui agit, certo quo-dam modo conformatus illa agat, ac primum quidem si sciens: deinde si consilio agendi seu præeresi: postremo si firma et constante voluntate agat. Hæc sane in artibus qui-dem acquirendis non est opus congrredi ac sociari; sed ipsum scire est in iis satis. Ad virtutes vero comparandas quum scientia parum aut nihil valeat, cetera minime parvam vim habent, sed multo maximam atque adeo omnem: ea-

ναται, ἅπερ ἐκ τοῦ πολλάκις πράττειν τὰ δίκαια καὶ σώφρονα περιγίνεται. (4) Τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια καὶ σώφρονα λέγεται, ὅταν ἦ τοιαῦτα ὅσα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξειεν· δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἔστιν οὗχ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλλὰ καὶ ὁ οὕτω πράττων ὡς οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρονες πράττουσιν. (5) Εὖ οὖν λέγεται ὅτι ἐκ τοῦ δίκαια πράττειν ὁ δίκαιος γίνεται, καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρονα ὁ σώφρων· ἐκ δὲ τοῦ μὴ πράττειν ταῦτα οὐδὲς ἂν οὐδὲ μελλήσειε γενέσθαι ἀγαθός. (6) Ἄλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν, ἐπὶ δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες οἴονται φιλοσοφεῖν καὶ οὕτως ἔσεσθαι σπουδαῖοι, ὁμοῖον τι ποιῶντες τοῖς κάμνουσιν, οἱ τῶν ἱατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιῶσι δ' οὐθὲν τῶν προσταττομένων. Ὡσπερ οὖν οὐδ' ἐκείνοι εὖ ἔξουσι τὸ σῶμα οὕτω θεραπευόμενοι, οὐδ' οὗτοι τὴν ψυχὴν οὕτω φιλοσοφούντες.

que jam ex iteratis atque identidem repetitis justis ac temperatis actionibus acquiruntur. (4) Res igitur sane dicuntur justæ (verbi gratia) ac temperatæ, quum sunt tales, quales vir justus ac temperans agere solet : porro justus et temperans est, non qui has res agit tantum, sed qui ita agit, ut justus et temperans homines solent. (5) Recte igitur dicitur, justis ac temperatis actionibus justos ac temperantes effici : his autem neglectis neminem unquam virum bonum futurum. (6) Sed multo maxima hominum pars quum hæc agere minime curet, ad verba confugiendo philosophari se arbitratur, itaque sperat futurum ut boni sint ac virtute præditi : quales non multum ab ægrotis differunt nisi qui medicos studiosè quidem ac diligenter audiunt, at nihil eorum quæ ab illis præcipiuntur, facere volunt. Porro quemadmodum ægrotis talibus nunquam valetudo bona constatura est, dum ita curantur : sic neque istis animus recte erit affectus, dum hoc modo philosophantur.

CAP. V. [IV.]

Μετὰ δὲ ταῦτα τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ σκεπτόμεν. Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα τρία ἐστὶ, πάθη, δυνάμεις, ἔξεις, τούτων ἂν τί εἴη ἡ ἀρετὴ. (2) Λέγω δὲ πάθη μὲν ἐπιθυμίαν, ὀργὴν, φόβον, θράσος, φθόνον, χαρὰν, φιλίαν, μίσος, πόνον, ζῆλον, ἔλεον, ὄλωσ οἷς ἔπεται ἡδονὴ ἢ λύπη· δυνάμεις δὲ καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ὀργισθῆναι ἢ λυπηθῆναι ἢ ἐλεῆσθαι· ἔξεις δὲ καθ' ἃς πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν εὖ ἢ κακῶς, οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἔχομεν, εἰ δὲ μέσως, εὖ· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰλλα. (3) Πάθη μὲν οὖν οὐκ εἰσὶν οὐδ' αἱ ἀρεταὶ οὐδ' αἱ κακίαι, ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ τὰς κακίας λεγόμεθα, καὶ ὅτι κατὰ μὲν τὰ πάθη οὐτ' ἐπαινούμεθα οὔτε ψεγόμεθα (οὐ γὰρ ἐπαινεῖται ὁ φοβούμενος οὐδὲ ὁ ὀργιζόμενος, οὐδὲ ψέγεται ὁ ἀπλῶς ὀργιζόμενος ἀλλ' ὁ πῶς), κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. (4) Ἐτι ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα ἀπροαιρέτως, αἱ δ' ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς ἢ οὐκ ἀνευ προαιρέσεως. Πρὸς δὲ τούτοις κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας οὐ κινεῖσθαι ἀλλὰ διακείσθαι πῶς. (5) Διὰ ταῦτα δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσὶν· οὔτε γὰρ ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι πάσχειν ἀπλῶς οὔτε κακοὶ, οὐτ' ἐπαινούμεθα οὔτε ψεγόμεθα. Καὶ ἔτι δυνατοὶ μὲν ἔσμεν φύσει, ἀγαθοὶ δὲ ἢ κακοὶ οὐ γινόμεθα φύσει· εἰπομεν δὲ περὶ τούτου πρότερον. (6) Εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ μήτε δυνάμεις, λείπεται ἔξεις αὐτὰς εἶναι. Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶ τῷ γένει ἡ ἀρετὴ, εἴρηται.

Sequitur jam deinceps, ut, quid sit virtus, videamus. Quoniam igitur, quæ in animo existunt, tria sunt, affectus, potestates, habitus : necessario ex his tribus unum erit virtus. (2) Affectus autem dico, cupiditatem, iram, timorem, audaciam, invidentiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, æmulationem, misericordiam, et omnino ea omnia quæ comitatur voluptas aut dolor. Potestates autem, quibus ad has perturbationes propensi dicimur : ut, quarum impulsu vel ad irascendum, vel ad dolendum, vel ad miserendum proclives sumus. Habitus vero sunt, quibus bene aut male adversus perturbationes affecti sumus : veluti si adversus iram affecti sumus ita, ut impensius aut remissius æquo irascamur, male affecti sumus : sin ita, ut intra modum consistatur, bene; itemque in ceteris. (3) Jam igitur virtutes et vitia perturbationes non sunt, quum ob id, quia ex perturbationibus nec boni nec mali dicimur; ex virtutibus autem et vitiis dicimur : deinde quoniam perturbationes nobis nec laudi dantur nec vitio; (neque enim qui timet laudatur, neque qui irascitur; nec qui irascitur, ob id proprie vituperatur, quod irascitur : sed ita demum, si certo quodam modo irascitur;) propter virtutes vero et vitia laudamur aut vituperamur. (4) Præterea irascimur et timemus inconsulto : at virtutes aut consilia quædam sunt, aut non sine consilio. Postremo perturbationibus moveri dicimur; virtutibus et vitiis non moveri, sed quodam modo conforti esse. (5) Propter has ipsas porro causas etiam potestates minime sunt. Neque enim eo, quod patiendi potestate præditi sumus, simpliciter boni vel mali dicimur, neque laudamur aut vituperamur. Præterea potestates insunt in nobis a natura : boni autem vel improbi non sumus natura; qua de re superius diximus. (6) Quodsi igitur virtutes nec perturbationes sunt nec potestates, relinquatur ut sint habitus. Quid igitur sit virtus genere, diximus.

CAP. VI. [V.]

Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποῖα τις. (2) Ῥητέον οὖν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἂν ἦ ἀρετὴ, αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν, οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τὸν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. Ὅμοίως ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην καὶ μείναι τοὺς πολεμίους. (3) Εἰ δὲ τοῦτ' ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἕξις ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει. (4) Πῶς δὲ τοῦτ' ἔσται, ἤδη μὲν εἰρήκαμεν. Ἔτι δὲ καὶ ὧδ' ἔσται φανερόν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποῖα τίς ἐστὶν ἡ φύσις αὐτῆς. Ἐν παντὶ δὲ συνεχεῖ καὶ διαιρετῶ 15 ἐστὶ λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἕλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἡ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς· τὸ δ' ἴσον μέσον τι ὑπερβολῆς καὶ ἑλλείψεως. (5) Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἐν καὶ ταῦτων πᾶσιν πρὸς ἡμᾶς δέ, 20 ὁ μῆτε πλεονάζει μῆτε ἑλλείπει. Τοῦτο δ' οὐχ ἔν, οὐδὲ ταῦτόν πᾶσι. (6) Οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἰσῶ γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται. (7) Τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς 25 οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἰ τῶ δέκα μναῖ φαγεῖν πολλὸν δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἕξ μνάς προσταξέει· ἐστὶ γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολλὸν τῶ ληφόμενῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. (8) Οὕτω δὲ πᾶς 30 ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἑλλειψίν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. (9) Εἰ δὲ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἀγούσα τὰ ἔργα (ἴθην εἰώθασιν 35 ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις ὅτι οὐτ' ἀφελεῖν ἐστὶν οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἑλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσοτήτος σωζούσης), οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται, ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα 40 καὶ ἀμείνων ἐστίν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική. (10) Λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν αὕτη γὰρ ἐστὶ περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψὶς καὶ τὸ μέσον· οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι 45 καὶ ὀλιγὸς ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἐστὶ καὶ μάλλον καὶ ἤττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐκ εὖ. (11) Τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἕνεκα καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἀριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς. (12) Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψὶς 50 καὶ τὸ μέσον. Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ἡ ἑλλειψὶς φέγεται, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται·

Sed non satis est dicere, virtutem habitum esse; verum etiam ostendendum, qualis sit habitus. (2) Dicendum igitur est, virtutem omnem et id cuius ipsa virtus sit, bene affectum reddere, et opus ejus dare rectum ac perfectum. Exempli gratia, virtus oculi quum oculum ipsum probum efficit, tum aptum eundem ad suum munus explendum: virtute enim oculi bene cernimus. Itemque virtus equi quum equum bonum efficit, tum ad currendum, equitemque vehendum et hostes excipiendos expeditum et paratum. (3) Quod si ita est in omnibus, hominis quoque profecto virtus erit habitus quo homo et bonus fiat, et suo munere bene fungatur. (4) Atque hoc quidem quonam modo futurum sit, quum jam ante dixerimus, etiam magis perspicuum ita esse poterit, si qualis sit virtutis natura consideraverimus. In omni ergo re continente ac dividua et plus, et minus, et æquum sumere possumus: eaque vel ex ipsa re judicantur, vel ex relatione ad nos. Æquum autem quiddam medium est inter nimium et parum. (5) Jam rei medium appello, quod æqualiter abest ab utroque extremo, quod quidem unum est et idem est omnibus. Medium porro ad nos dico id, quod nec est supra id quod oportet, nec infra. Hoc autem neque unum est, neque idem omnibus, (6) exempli causa, si decem, multa, duo pauca sunt: sex medium ad rem sumi oportuerit: æqualiter enim superant et superantur. (7) Atque hoc medium est proportione arithmetica. At quod nobis medium est, non ita sumendum est. Non enim si decem libras comesse nimium sit, duas, parum; sex libras alipta præscribet. Est enim hoc quoque fortasse multum, vel parum, ei qui sit cibandus. Miloni enim parum fuerit; at illi qui nunc primum incipit exerceri, nimium. Similiterque de cursu et lucta sentiendum. (8) Ad hunc ergo modum hæc sciens omnis nimium, et parum, fugit: medium inter hæc exquirat, atque id exoptat; medium, inquam, non rei, sed illud quod est nos. (9) Quod si scientia omnis ita demum bene suum munus explet et absolvit, si medium sibi ob oculos proponat, et ad id sua opera dirigat ac revocet (ex quo ea opera, quæ scite et affabre facta sunt, hac ad extremum oratione commendare solent: nec quicquam eis detrahi nec addi posse; quasi nimium et parum omnem perfectionem artis corrumpat et perimat, conservet medium); si item boni artifices (ut quidem omnes dicimus), in suis operibus efficiendis hoc intuentur et spectant; si denique virtus omni arte limator ac melior est, quemadmodum et natura: sequitur profecto, ut medium, quomodo sagittarii, ita et ipsa petat ac destinet. (10) De morali autem virtute loquor. Hæc enim in perturbationibus atque actionibus versatur, in quibus est nimium, et parum, et medium: ut timere, fidere, concupiscere, misereri, irasci, denique gaudere et dolere potest quisque nimium et parum, atque utrumque non recte. (11) At vero quo tempore, et propter quam causam, et quibus, et cuius rei gratia, et quomodo oportet his affectibus commoveri, id et medium est, et optimum: quod optimum virtuti convenit. (12) Eodem quoque modo in actionibus nimium, parum, medium reperitur. Ergo virtus in perturbationibus et actionibus versatur: in quibus utrisque quod nimium est, errat: quod parum, vituperatur: quod vero medium servat, et laudi datur, et recte factum est. Porro

ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. (13) Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἢ ἀρετὴ, στοχαστικῆς γὰρ οὕσα τοῦ μέσου. (14) Ἔτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολλὰ γὰρ ἐστὶν (τὸ γὰρ κακὸν τοῦ ἀπείρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἰκάζον, τὸ δ' ἀγαθὸν τοῦ πεπερασμένου), τὸ δὲ κατορθοῦν μοναχῶς· διὸ καὶ τὸ μὲν βράδιον τὸ δὲ χαλεπὸν, βράδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν. Καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἢ ὑπερβολῆς καὶ ἢ ἑλλείψεως, τῆς δ' ἀρετῆς ἢ μεσότης·

10 Ἔσθλιοι μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

[VI.] (15) Ἔστιν ἄρα ἢ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικῆ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὀρισμένη λόγῳ καὶ ὡς ἂν ὀφρὸνιμος ὀρίσειεν· μεσότης δὲ δύο κακίων, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ καθ' ἑλλείψεως. (16) Καὶ ἐτι τῶ τὰς μὲν ἑλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἐν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὐρίσκειν καὶ αἰρεῖσθαι. (17) Διὸ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα μεσότης ἐστὶν ἢ ἀρετὴ, κατὰ δὲ τὸ ἀριστον καὶ τὸ εὖ ἀκρότης. (18) Οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πράξις οὐδὲ πᾶν πάθος τὴν μεσότητα· ἕνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος, ὅλον ἐπιχειρηκακία, ἀναισχυντία, φθόνος, καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων μοιχεία, κλοπή, ἀνδραφονία· πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ψέγεται τῶν αὐτὰ φαῦλα εἶναι, ἀλλ' οὐκ αἰ ὑπερβολαὶ αὐτῶν οὐδ' αἰ ἑλλείψεις. Οὐκ ἔστιν οὖν οὐδέποτε περὶ αὐτὰ κατορθοῦν, ἀλλ' αἰ ἀμαρτάνειν· οὐδ' ἔστι τὸ εὖ ἢ μὴ εὖ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐν τῶ ἦν δεῖ καὶ ὅτε καὶ ὡς μοιγεύειν, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ποιεῖν ὅτι οὖν τούτων ἀμαρτάνειν ἐστίν. (19) Ὅμοιον οὖν τὸ ἀξιῶν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν καὶ δειλαίνειν καὶ ἀκολασταίνειν εἶναι μεσότητα καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἑλλείψιν· ἔσται γὰρ οὕτω γὰρ ὑπερβολῆς καὶ ἑλλείψεως μεσότης καὶ ὑπερβολῆς ὑπερβολὴ καὶ ἑλλείψιν ἑλλείψεως. (20) Ὡσπερ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλείψιν διὰ τὸ τὸ μέσον εἶναι πικρὸν ἀκρον, οὕτως οὐδὲ ἐκείνων μεσότης οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἑλλείψιν, ἀλλ' ὡς ἂν πράττεται ἀμαρτάνεται· θλῶς γὰρ οὐθ' ὑπερβολῆς καὶ ἑλλείψεως μεσότης ἐστίν, οὔτε μεσότητος ὑπερβολὴ καὶ ἑλλείψιν.

CAP. VII.

40 Δεῖ δὲ τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστα ἐφαρμόττειν· ἐν γὰρ τοῖς περὶ τὰς πράξεις λόγοις οἱ μὲν καθόλου κενώτεροι εἰσιν, οἱ δ' ἐπὶ μέρους ἀληθινώτεροι· περὶ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα αἰ πράξεις, δέον δ' ἐπὶ τούτων συμφωνεῖν. Ληπτέον οὖν ταῦτα ἐκ τῆς διαγραφῆς. (2) Περὶ μὲν οὖν φόβους καὶ θάρρη ἀνδρεία μεσότης· τῶν δ' ὑπερβαλλόντων ὁ μὲν τῆ ἀφοβία ἀνόνημος (πολλὰ δ' ἐστὶν ἀνόνημα), ὁ δ' ἐν τῶ θαρρεῖν ὑπερβάλλων θρασύς, ὁ δὲ τῶ μὲν φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων τῶ δὲ θαρρεῖν ἑλλείπων δειλός. (3) Περὶ οὐδονίας δὲ καὶ λύπας οὐ πάσας, ἤττον δὲ καὶ περὶ τὰς λύπας, μεσότης μὲν σωφροσύνη, ὑπερβολὴ δὲ ἀκολα-

hæc ambo sunt virtutis. (13) Est ergo virtus mediocritas quædam, quum medium veluti scopum sibi propositum petat ac destinet. (14) Præterea peccare multis modis possumus; (malum enim, ut Pythagorei conjectabant, infiniti atque interminati, bonum vero finiti et terminati est;) at recte facere, uno tantum modo. Quocirca etiam hoc difficile est, illud vero facile: a scopo. scilicet aberrare facile est; scopum ferire difficile. Ob has igitur causas nimium et parum ad vitium pertinent; medium ad virtutem:

Uno namque boni, mille modisque mali.

[VI.] (15) Est igitur virtus habitus cum consilio et deliberatione in medietae consistens illa quæ ad nos, secundum rectam rationem, pro iudicio viri prudentis. *Mediocritas* autem seu *medietas*, est duorum vitiorum, unius quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum est nascitur. (16) Atque etiam idcirco *mediocritas* est, quod alia vitia deserunt id quod fieri debet, tum in perturbationibus tum in actionibus, alia superant; virtus autem medium et invenit et sequitur. (17) Quocirca virtus ex sua essentia et ratione ea, quæ quod res est assignat, medium est seu *medietas*; ex præstantia autem ac perfectione summum. (18) Verum non omnis actio, nec omnis perturbatione medium recipit. Sunt enim quædam, quorum nominibus statim vitium est implicatum: ut *malevolentia lætans alieno malo*, *impudentia*, *invidentia*: et in actionibus *furtum*, *adulterium*, *cædes*. Hæc enim omnia, et quæ sunt hujus generis, reprehenduntur, quod ipsa mala sint, non eorum immoderationes aut deficientiæ. Nunquam igitur fieri potest ut ex his aliquid recte fiat; sed semper peccatur ea agendo: neque in talibus recte aut non recte faciendi vis in eo posita est, ut quatenus, et quo tempore, et quo modo *adulterium* facere oporteat *animadvertatur*: sed simpliciter et absolute quidvis horum admittere, peccare est. (19) Sane vero *medietatem* seu medium in his postulare perinde sit, ac si quis in injuria facienda, in vita ignava, in intemperantia *medietatem*, et *nimium*, et *parum*, quaerat. Nam hæc quidem ratione esset *nimii*, et ejus quod parum est, *modus* ac *medietas*, et *nimii* *nimium*, et ejus quod parum est, *aliquod parum*. (20) Sed quo modo temperantiæ ac fortitudinis nec *nimium* est, nec *parum* (propterea quod *medietas* quodammodo est summum): sic nec illorum quidem *medietas* est, nec *nimium*, nec *parum*; sed ut quidque admissum fuerit, ita peccatum est. Omnino enim nec *nimii*, nec ejus quod est *parum*, *mediocritas* esse potest, nec *medietatis* *nimium* et *parum*.

Oportet autem hoc non modo universe dici, sed etiam ad singulas species congruere. In disputationibus enim de actionibus ea quæ in genere universo versatur, inanius est; illa vero quæ partes et species explicat, verior; in rebus enim singularibus consistunt actiones. In has vero oportet omnia convenire. Atque hæc ex descriptione sive catalogo virtutum sumenda et intelligenda sunt. (2) Ac fortitudo quidem *medietas* est inter metus et *fidantias*; eorum vero qui modum superant, is qui timoris vacuitate superat, caret nomine (multa vero sunt, quæ nomine carent); qui vero *fidendo* modum superat, *audax* appellatur. Qui autem metuendo ultra modum progreditur, *fidendo* modum deserit, *ignavus*. (3) Jam vero in voluptatibus et molestiis (etsi non omnibus, quanquam minus in molestiis quam in voluptatibus) *medietas* temperantia est; *nimium* intem-

οία. Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς οὐ πάνυ γίνονται· διόπερ οὐδ' ὀνόματος τετυγῆχασιν οὐδ' οἱ τοιοῦτοι, ἔστωσαν δὲ ἀναίσθητοι. (4) Περί δὲ ὅσιν ἰσομετρίαν καὶ λήψιν μεσότης μὲν ἐλευθεριότης, ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἔλλειψις ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. Ἐναντίως δ' ἑαυταῖς ὑπερβάλλουσι καὶ ἔλλείπουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἀσώτως ἐν μὲν προέσει ὑπερβάλλει ἐν δὲ λήψει ἔλλείπει, ὁ δ' ἀνελεύθερος ἐν μὲν λήψει ὑπερβάλλει ἐν δὲ προέσει ἔλλείπει. (5) Νῦν μὲν οὖν τύπῳ καὶ ἐπὶ κεφαλαίῳ λέγομεν, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ· ὕστερον δὲ ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν διορισθήσεται. (6) Περί δὲ τὰ χρῆματα καὶ ἄλλαι διαθέσεις εἰσὶ, μεσότης μὲν μεγαλοπρέπεια (ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς διαφέρει ἐλευθερίου· ὁ μὲν γὰρ περὶ μεγάλα, ὁ δὲ περὶ μικρά), ὑπερβολὴ δὲ ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία, ἔλλειψις δὲ μικροπρέπεια· διαφέρουσι δ' αὐταὶ τῶν περὶ τὴν ἐλευθεριότητα, πῆ δὲ διαφέρουσιν, ὕστερον ῥηθήσεται. (7) Περί δὲ τιμῆν καὶ ἀτιμίαν μεσότης μὲν μεγαλοψυχία, ὑπερβολὴ δὲ καυνότης τις λεγομένη, ἔλλειψις δὲ μικροψυχία· (8) ὡς δ' ἐλέγμεν ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν ἐλευθεριότητα, περὶ μικρὰ διαφέρουσιν, οὕτως ἔχει τις καὶ πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, περὶ τιμῆν οὖσαν μεγάλην, αὐτὴ περὶ μικρὰν οὖσα· ἔστι γὰρ ὡς δεῖ ὀρέγεσθαι τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ καὶ ἤττον· λέγεται δ' ὁ μὲν ὑπερβάλλων ταῖς ὀρέξεσι φιλότιμος, ὁ δ' ἔλλείπων ἀφιλότιμος, ὁ δὲ μέσος ἀνώνυμος. Ἀνώνυμοι δὲ καὶ αἱ ἀθεσβείαι, πλὴν ἡ τοῦ φιλοτίμου φιλοτιμία. Ὅθεν ἐπιδικάζονται οἱ ἄκροι τῆς μέσης χώρας. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἔστι μὲν ὅτε τὸν μέσον φιλότιμον καλοῦμεν ἔστι δ' ὅτε ἀφιλότιμον, καὶ ἔστιν ὅτε μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν φιλότιμον ἔστι δ' ὅτε τὸν ἀφιλότιμον. (9) Διὰ τίνα δ' αἰτίαν τοῦτο ποιοῦμεν, ἐν τοῖς ἐξῆς ῥηθήσεται· νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν λέγωμεν κατὰ τὸν ὑψημῆμενον τρόπον. (10) Ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργῆν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ μεσότης, σχεδὸν δὲ ἀνώνυμων ὄντων αὐτῶν, τὸν μέσον πρῶτον λέγοντες τὴν μεσότητα πραότητα καλέσομεν· τῶν δ' ἄκρων ὁ μὲν ὑπερβάλλων ὀργίλος ἔστω, ἡ δὲ κακία ὀργιλότης, ὁ δ' ἔλλείπων ἀόργητός τις, ἡ δ' ἔλλειψις ἀόργησία. (11) Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες, ἔχουσαι μὲν τίνα ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλας, διαφέρουσαι δ' ἀλλήλων· πᾶσαι μὲν γὰρ εἰσι περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν, διαφέρουσι δὲ ὅτι ἡ μὲν ἔστι περὶ τῆς ἀληθείας τὸ ἐν αὐτοῖς, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ· τούτου δὲ τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ τὸ δ' ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον. Ῥητέον οὖν καὶ περὶ τούτων, ἵνα μᾶλλον καταδιδόμεν ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετόν, τὰ δ' ἄκρα οὐτ' ὀρθὰ οὐτ' ἐπαινετὰ ἀλλὰ ψεκτά. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τούτων τὰ πλείω ἀνώνυμα· πειρατέον δ', ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, αὐτοὺς ὀνομαστικῶς σαφηνεῖν ἔνεκεν καὶ τοῦ εὐπαράκολουθῆτός. (12) Περί μὲν οὖν τὸ ἀληθές ὁ μὲν μέσος ἀληθής τις καὶ ἡ μεσότης ἀλήθεια λεγέσθω, ἡ δὲ προσποιήσις ἡ μὲν ἐπὶ τὸ μείζον ἀλαζονεία καὶ ὁ ἔργων αὐτὴν ἀλαζών, ἡ δ' ἐπὶ τὸ ἔλαττον εἰρωνεία καὶ εἴρων. (13) Περί δὲ τὸ ἡδύ τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ ὁ μὲν

perantia. In voluptatibus porro qui eo peccent, quod minus quam oportet expetant, raro reperiuntur. Itaque ne nomen quidem illi inveniunt; sed appellentur sane sensus expertes. (4) In dandis autem et accipiendis pecuniis medietae quidem est liberalitas; nimium autem et parum, effusio et illiberalitas. Id autem quod est in dando et accipiendo medium, contraria inter se ratione vitiosi homines superant et deserunt. Prodigus enim in profundenda quidem pecunia ultra modum progreditur, in accipienda vero modum deserit; illiberalis in ea accipienda immoderatus est, in accipienda parcius ac restrictior aequo. (5) Atque haec nunc quidem veluti adumbramus summamque perstringimus; in praesentia hoc ipso contenti; posterius autem enucleatus ac subtilius eadem distinguemus. (6) Ad pecuniam autem tractationem quod attinet, aliae quoque observantur affectiones, quarum medietae quidem magnificentia appellatur; (magnificus enim eo differt a liberali, quod ille in magnis, hic in parvis versatur;) nimium vero elegantiae inscientia, et operaria quaedam in sumptu faciendo insolentia: parum denique illud indecora in sumptu faciendo parsimonia. Differuntque haec ab illis quae ad liberalitatem pertinent; sed quid differant, posterius dicemus. (7) Jam illa quae in honore et infamia versatur medietae, animi magnitudo nominatur: cuius nimium animi stoliditas elatio dicitur; ejusdem parum, humilis et demissus animus est. (8) Quam autem comparationem habere dicebamus cum magnificentia liberalitatem, eo differentem, quod in parvis versetur: eandem comparationem est quae habeat cum animi magnitudine: quae videlicet in magno honore versatur, quum illa altera in parvo honore vertatur. Evenire enim potest ut quis et ita ut satis est, honorem expetat, et vero etiam ut nimium aut parum expetat. Qui autem honoris cupiditate modum superat, ambitiosus qui deserit, contemptor honoris appellatur; medius nomine caret. Atque etiam affectiones ipsae carent nominibus praeterquam ambitiosi, cuius vitiositas ambitio nominatur. Hinc extremi de medio continentur. Ac nos ipsi eum qui medius est, nunc ambitiosum, nunc honoris contemptorem appellamus: et aliquando ambitiosum, aliquando etiam honoris contemptorem laudamus; (9) quod quamobrem faciamus, in sequentibus explicabitur; nunc vero eo, qui est jam subinductus, modo de ceteris dicamus. (10) Est autem etiam in ira nimium, parum, medietae. Sed quum ea fere nomine careant, medium clementem ac lenem, medietalem clementiam ac lenitatem nominabimus; extremorum autem is qui modum superat, iracundus, vitiumque iracundia dicitur; qui deserit, lentus quidam, et vitium lenitudo appellatur. (11) Jam vero sunt et tres aliae medietae, quae tametsi similitudine quaedam inter se conveniunt, differunt tamen; omnes enim in sermonum et actionum communione versantur: verum hoc differunt, quod una in veritate ea quae in eis ipsis rebus inest, vertitur; alterae duae in earum jucunditate positae sunt. Et hujus generis pars in joco, pars altera in iis omnibus quae in hac vita quotidiana usu venire solent, cernitur. Quamobrem de his quoque nobis dicendum est, ut in omnibus rebus mediocritatem esse laudandam, extrema autem nec recta nec laudanda, sed vituperanda, planius intelligamus. Sane quidem permulta ex his quoque nomine carent; est vero danda opera, ut eorum, quemadmodum et aliorum, nomina fingamus, tum perspicuitatis gratia, tum ut melius rem omnem possimus consequi. (12) In veritate igitur is qui medium tenet, verax quidem, et medietae veritas appellatur; simulatio autem, quae rem auget et majorem facit, arrogantia, et qui ea affectus est, arrogans. Ea vero quae de se detrahit, rei quae veritatem extenuat, dissimulatio, et qui ea uti solet, dissimulator vocetur. (13) In jucunditate porro ea quae in joco cernitur, medius quidem

μέσος εὐτράπελος καὶ ἡ διάθεσις εὐτραπελία, ἡ δ' ὑπερβολὴ βωμολογία καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν βωμολόχος, ὁ δ' ἐλλείπων ἀγροϊκὸς τις καὶ ἡ ἔξις ἀγροϊκία· περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδὺ τὸ ἐν τῷ βίῳ ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὢν φίλος καὶ ἡ μεσότης φιλία, ὁ δ' ὑπερβάλλων, εἰ μὲν οὐδένος ἔνεκα, ἄρσενος, εἰ δ' ὠφελείας τῆς αὐτοῦ, κόλαξ, ὁ δ' ἐλλείπων καὶ ἐν πᾶσιν ἀγῆδης δύσερις τις καὶ δύσκολος. (14) Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη μεσότητες· ἡ γὰρ αἰδῶς ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπαινεῖται δὲ καὶ ὁ αἰδήμων. Καὶ γὰρ ἐν τούτοις ὁ μὲν λέγεται μέσος, ὁ δ' ὑπερβάλλων, ὡς ὁ καταπλήξ, ὁ πάντα αἰδοῦμενος· ὁ δ' ἐλλείπων ἡ δὲ μηδὲ θλῶς ἀναίσχυτος· ὁ δὲ μέσος αἰδήμων. (15) Νέμεσις δὲ μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχειρεκακίας. Εἰσὶ δὲ περὶ λύπην καὶ ἡδονὴν τὰς ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πέλαις γινομένας· ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικὸς λυπεῖται ἐπὶ τοῖς ἀναξίως εὖ πράττουσιν, ὁ δὲ φθονερὸς ὑπερβάλλων τοῦτον ἐπὶ πᾶσι λυπεῖται, ὁ δ' ἐπιχειρέκακος τοσοῦτον ἐλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι ὥστε καὶ γαίρειν. (16) Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων καὶ ἄλλοι καιρὸς ἔσται· περὶ δὲ δικαιοσύνης, ἐπεὶ οὐχ ἄπλως λέγεται, μετὰ ταῦτα διελόμενοι περὶ ἑκάτερās ἐροῦμεν πῶς μεσότητές εἰσιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λογικῶν ἀρετῶν.

CAP. VIII.

Τριῶν δὲ διαθέσεων οὐσῶν, δύο μὲν κακίων, τῆς μὲν καὶ ὑπερβολῆν τῆς δὲ κατ' ἐλλείψιν, μιᾶς δ' ἀρετῆς τῆς μεσότητος, πᾶσαι πάσαι ἀντίκεινται πως· αἱ μὲν γὰρ ἄκραι καὶ τῇ μέσῃ καὶ ἀλλήλαις ἐναντία εἰσίν, ἡ δὲ μέσῃ ταῖς ἄκραις. (2) Ὡς περὶ γὰρ τὸ ἴσον πρὸς μὲν τὸ ἐλαττον μείζον πρὸς δὲ τὸ μείζον ἐλαττον, οὕτως αἱ μέσαι ἔξει πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις ὑπερβάλλουσι, πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς ἐλλείπουσιν ἐν τε τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσιν. Ὁ γὰρ ἀνδρείος πρὸς μὲν τὸν δειλὸν θρασύς φαίνεται, πρὸς δὲ τὸν θρασὺν δειλός· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον ἀκόλαστος, πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον ἀναίσθητος, ὁ δ' ἐλευθέριος πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον ἄσωτος, πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον ἀνελεύθερος. (3) Διὸ καὶ ἀπωθοῦνται τὸν μέσον οἱ ἄκροι ἑκάτερος πρὸς ἑκάτερον, καὶ καλοῦσι τὸν ἀνδρείον ὁ μὲν δειλὸς θρασὺν ὁ δὲ θρασύς δειλόν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνάλογον. (4) Οὕτω δ' ἀντικειμένον ἀλλήλοισι τούτων, πλείων ἐναντιότης ἐστὶ τοῖς ἄκροις πρὸς ἀλλήλα ἢ πρὸς τὸ μέσον· πορρωτέρω γὰρ ταῦτα ἀφίστηκεν ἀλλήλων ἢ τοῦ μέσου, ὥστε τὸ μέγα τοῦ μικροῦ καὶ τὸ μικρὸν τοῦ μεγάλου, ἢ ἄμφω τοῦ ἴσου. (5) Ἐτι πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐνίοις ἄκροις ὁμοιότης τις φαίνεται, ὡς τῇ θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρείαν καὶ τῇ ἄσωτιᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· τοῖς δὲ ἄκροις πρὸς ἀλλήλα πλείστη ἀνομοιότης. Τὰ δὲ πλείστον ἀπέχοντα ἀλλήλων ἐναντία ὀρίζονται, ὥστε καὶ μᾶλλον ἐναντία τὰ πλείων ἀπέχοντα. (6) Πρὸς δὲ τὸ μέσον ἀντίκειται μᾶλλον ἐφ' ὧν μὲν ἡ ἑλλειψις ἐφ' ὧν δὲ ἡ ὑπερβολή, ὅλον ἀνδρεία μὲν οὐχ ἡ θρασύτης ὑπερβολὴ οὔσα, ἀλλ' ἡ δειλία ἑλλειψις οὔσα, τῇ δὲ

facetus ac urbanus, et affectio ipsa urbanitas nominetur: nimium scurrilis dicacitas, et qui ea affectus est, scurra: qui modum deserit, rusticus quidam seu insulsus, et habitus rusticitas sive insulitas. In iucunditate vero altera, illa videlicet quæ in vitæ communiōne spectatur, is qui se ita iucundum præstat ut debet, amicus, et mediæ amicitiæ nominetur: qui modum superat, si nullo suo commodo adductus id facit, placendi studiosus, seu blandus; sin suæ utilitatis causa, assentator: qui deserit, seque omnibus in rebus insuavem et acerbum præbet, pugnaç et contentiosus difficilisque. (14) Atque etiam in perturbationibus istis quæ rebus quæ ad eas pertinent, imedietates insunt. Verecundia enim non est illa quidem virtus; verumtamen laudatur etiam is qui verecundus est. His enim in rebus alius dicitur medius, is quem modo diximus: alius, qui modum superat, tanquam obstupefactus et pudore consternatus, qui ubique verecundatur; qui autem modum deserit, quemque nihil omnino pudet, impudens: medius autem ille pudens ac verecundus. (15) Nemesis vero seu indignatio mediæ est inter invidentiam et malevolentiam malis alienis lætantem, interjecta. Versantur autem hi duo affectus in molestiis ac voluptatibus ob ea commoda susceptis, quæ alteri obtigerunt. Nam qui ad indignandum propensus est, is dolet eorum, rebus secundis, qui eis indigni sunt: invidus, hunc superans, omnibus rebus secundis aliorum contabescit; ad malevolus alienis malis lætans, ex incommodis aliorum non modo dolore non afficitur, verum etiam voluptate perfunditur. (16) Ac de his quidem alibi locus ac tempus erit agendi. De iustitia autem, quoniam non simpliciter dicitur, ubi postea dividerimus in duas partes, quemadmodum ambæ sint mediætates, ostendemus; similiterque de virtutibus iis quæ rationem attingunt, disseremus.

Quum sint autem affectiones tres, duæ vitiorum (altera in mediis exsuperantia, in defectu modi altera), una virtutis quæ mediætates est, omnes inter se quodammodo pugnant, et cum extremis item mediæ. (2) Quemadmodum enim si id quod æquale est, cum eo quod minus est, comparatur, majus est; sin cum majore, minus: sic mediæ habitus, si cum iis qui deficient comparantur, superant; si cum iis qui superant, deficient, tum in perturbationibus tum in actionibus. Fortis enim ad ignavum, audax; ad audacem ignavus atque timidus videtur. Similiterque temperans ad eum quem sensus expertem diximus, intemperans; ad intemperantem sensus expertem habetur. Liberalis autem si cum illiberali conferatur, prodigus; si cum prodigo, liberalis existimatur. (3) Ideoque et propellit medium uterque extremorum, alter ad alterum: fortemque timidus audacem, audax timidum appellat. Atque ad eundem modum se res habet in ceteris. (4) Quum hæc autem ita pugnent inter se, tum major extremorum inter se, quam cum medio pugna est: quandoquidem longius abest alterum ab altero, quam a medio utrumque, quemadmodum magnum a parvo, et parvum a magno longius remotum est, quam utrumque ab æquali. (5) Præterea vero cum medio quidem quibusdam extremis similitudo quædam intercedere videtur (ut audacia cum fortitudine, profusio cum liberalitate), extremis autem ipsis inter se maxima est dissimilitudo. Porro ea quæ plurimum distant inter se, definiuntur esse contraria; itaque etiam magis contraria sunt, quæ longius inter se disjuncta sunt. (6) Cum medio autem alicubi quidem magis pugnat id quod parum est; alicubi contra, quod nimium, ut fortitudini non audacia quæ modum superat, sed ignavia quæ deserit, magis ad-

σωφροσύνη οὐχ ἡ ἀναισθησία ἐνδεῖα οὖσα, ἀλλ' ἡ ἀκολασία ὑπερβολὴ οὖσα. (7) Διὰ δύο δ' αἰτίας τοῦτο συμβαίνει, μίαν μὲν τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· τῷ γὰρ ἐγγύτερον εἶναι καὶ ὁμοίωτερον τὸ ἕτερον ἄκρον τῷ μέσῳ, οὗ τοῦτο ἀλλὰ τὸ ὑναντίον ἀντιτίθεμεν μᾶλλον, οἷον ἐπεὶ ὁμοίωτερον εἶναι δοκεῖ τῇ ἀνδρεία ἢ θρασυτήρ, καὶ ἐγγύτερον, ἀνομοίωτερον δ' ἡ δειλία, ταύτην μᾶλλον ἀντιτίθεμεν· τὰ γὰρ ἀπέχοντα πλεῖον τοῦ μέσου ἐναντιώτερα δοκεῖ εἶναι. (8) Μία μὲν οὖν αἰτία αὕτη, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἑτέρα δὲ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· πρὸς δὲ γὰρ αὐτοὶ μᾶλλον περὶκαμέν πως, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ φαίνεται· οἷον αὐτοὶ μᾶλλον περὶκαμέν πρὸς τὰς ἡδονάς, διὸ εὐκατάφοροί ἐσμεν μᾶλλον πρὸς ἀκολασίαν ἢ πρὸς κοσμιότητα. Ταῦτ' οὖν μᾶλλον ἐναντία λέγομεν, πρὸς δὲ ἡ ἐπίδοσις μᾶλλον γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀκολασία ὑπερβολὴ οὖσα ἐναντιώτερα ἐστὶ τῇ σωφροσύνῃ.

versatur : at cum temperantia non immanitas illa in voluptatibus aspernandis sensus expers, quæ modum deserit, sed intemperantia, quæ illum superat, maxime pugnat. (7) Quod quidem duabus de causis accidit, quarum altera ex ipsa reducitur : nam quia propius abest alterum extremum a medio, eique similis est, idcirco non hoc, sed contrarium potius illi opponimus, verbi gratia, quoniam fortitudini similior et propior esse videtur audacia, dissimilior ignavia, propterea hanc potius, quam illam ei opponimus. Quæ enim longius abest a medio, videntur esse magis contraria. (8) Atque hæc quidem causa ex re ipsa trahitur : altera est quæ a nobis ipsis ducitur. Nam ad quæ vitia procliviores sumus natura, ea medio magis contraria videntur esse : ut, quia nos ad voluptates natura finxit proniores, idcirco ad intemperantiam facilius propellimur, quam ad temperantiam convertimur. Quapropter hæc magis contraria dicimus, quibus magis nos dedere solemus. Atque ideo intemperantia, quæ in nimio posita est, temperantiæ contraria magis est, quam alterum extremum.

CAP. IX.

Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης, καὶ πῶς, καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν, καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστὶ διὰ τὸ στοχαστικὴ τοῦ μέσου εἶναι τοῦ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσιν, ἰκανῶς εἴρηται. (2) Διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι· ἐν ἐκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον, οἷον κύκλου τὸ μέσον οὐ παντὸς ἀλλὰ τοῦ εἰδότος. Οὕτω δὲ καὶ τὸ μὲν ὀργισθῆναι παντὸς καὶ ῥᾶδιον, καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ δ' ὡ καὶ ὄσον καὶ ὄτε καὶ οὗ ἕνεκα καὶ ὅς, οὐκέτι παντὸς οὐδὲ ῥᾶδιον· διώπερ τὸ εὖ καὶ σπάνιον καὶ ἐπαινετὸν καὶ καλόν. (3) Διὸ δεῖ τὸν στοχαζόμενον τοῦ μέσου πρῶτον μὲν ἀποχωρεῖν τοῦ μᾶλλον ἐναντίου, καθάπερ καὶ ἡ Καλυψὸ παραίνει :

Τοῦτο μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε
νήα.

Τῶν γὰρ ἄκρων τὸ μὲν ἐστὶν ἁμαρτωλωτέρον, τὸ δ' ἤττον. (4) Ἐπεὶ οὖν τοῦ μέσου τυχεῖν ἄκρωσ χαλεπὸν, κατὰ τὸν δευτέρον φασὶ πλοῦν τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν· τοῦτο δ' ἐστὶ μάλιστα τοῦτον τὸν τρόπον ὃν λέγομεν. Στοκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς δὲ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροί ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα περὶκαμεν. Τοῦτο δ' ἐστὶ γινώριμον ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης τῆς γινόμενης περὶ ἡμᾶς. (5) Εἰς τὸ ὑναντίον δ' ἑαυτοὺς ἀφέλκειν δεῖ· πολλὴ γὰρ ἀπαγαγόντες τοῦ ἁμαρτάνειν εἰς τὸ μέσον ἤξομεν, ὅπερ οἱ τὰ διεστραμμένα τῶν ζώων ὀρθοῦντες ποιοῦσιν. (6) Ἐν παντὶ δὲ μάλιστα φυλάξτεον τὸ ἡδὺ καὶ τὴν ἡδονήν· οὐ γὰρ ἀδέκαστοι κρίνομεν αὐτήν. Ὅπερ οὖν οἱ δημογέροντες ἔπαθον πρὸς τὴν Ἑλένην, τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν, καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἐκείνων ἐπιλέγειν φωνήν· οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀποπεμπόμενοι ἤττον ἁμαρτῶσόμεθα. (7) Ταῦτ' οὖν ποιοῦντες, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, μάλιστα δυνασόμεθα τοῦ μέσου τυγχάνειν. Χαλεπὸν δ'

Virtutem igitur eam quæ moralis appellatur, medium seu medietatem esse, et quomodo id sit, et duorum vitiorum esse medietatem (quæ sunt nimium et parum), taleni denique ideo esse, quod eam mediocritatem, quæ in perturbationibus atque actionibus versatur, sibi propositam habent ut scopum, hæc ergo satis demonstrata esse arbitrator. (2) Easque ob res etiam difficile atque operosum est in quovis genere id quod est virtus. Magni enim negotii est, in unaquaque re medium consequi, ut circuli punctum medium reperire non cujuslibet, sed scientis modo hominis est. Item irasci et pecuniam donare et sumptum facere, cujuslibet hominis est et facile; cui vero, et quantum, et quo tempore, et cuius rei causa, et quomodo irascendum ac donandum sit, discernere, neque cujuslibet hominis, neque facile est : quare est cujuslibet rei absolutio et perfectio, res rara ac laudabilis; atque ipsum pulchrum sive honestum. (3) Oportet igitur eum qui medium vult ferre, primum omnium se ab illo, quod magis contrarium est, longissime remove, quemadmodum etiam suadebat Calypso :

A fumo procul et fluctu prohibeto carinam.

Extremorum enim alterum majus peccatum est, alterum minus. (4) Quoniam igitur medium precise assequi summæ difficultatis est, secunda (ut aiunt) navigatione minima sumenda de malis. Hoc autem ea ratione continget maxime, quam ostendebamus. Videndum est autem, ad quæ vitia simus etiam ipsi proniores : alii enim ad alia sumus procliviores natura; quod quidem ex ea voluptate et ea argritudine, qua afficimur, facile cognosci poterit. (5) Ac nos ipsos ab eo ad quod propendimus, in contrariam partem oportet abstrahere. Nam quum longissime nos a peccato removerimus, ad id quod medium est, veniemus : quod sane faciunt ii qui lingua distorta dirigunt. (6) In omni autem negotio quicquid jucundum est, ipsamque adeo voluptatem summo studio vitare oportet. In ejus enim judicio nos minime præbemus incorruptos judices. Quorcirca quemadmodum erga Helenam senes illi fuerunt animati, sic et nos oportet in voluptatem animatos esse, inque rebus omnibus illorum vocem nobis subjicere. Nam quum illam ita amandabimus missamque faciemus, levius peccabimus. (7) His igitur faciendis (ut eorum quæ dicta sunt summam faciam) medietatem facillime assequemur. Est autem fortasse hæc

ἴσως τοῦτο, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον· οὐ γὰρ βῆδιον διορίσαι πῶς καὶ τίσι καὶ ἐπὶ ποίοις καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον· καὶ γὰρ ἡμεῖς δὲ μὲν τοὺς ἐλλείποντας ἐπαينوῦμεν καὶ πράους φαιμέν, δὲ δὲ τοὺς χαλε-
 6 παίνοντας ἀνδρώδεις ἀποκαλοῦμεν. (θ) Ἄλλ' ὁ μὲν μικρόν τοῦ εὖ παρεκβαίνων οὐ ψέγεται, οὐτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον οὐτ' ἐπὶ τὸ ἥττον, δὲ δὲ πλεόν· οὗτος γὰρ οὐ λανθάνει. Ὁ δὲ μέχρι τίνος καὶ ἐπὶ πόσον ψεκτὸς οὐ βῆδιον τῷ λόγῳ ἀφορίσαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τῶν
 10 αἰσθητῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἢ κρίσει. (θ) Τὸ μὲν ἄρα τοσοῦτο δῆλον ὅτι ἡ μέση ἕξις ἐν πᾶσιν ἐπαινετή, ἀποκλίνειν δὲ δεῖ δὲ μὲν ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν δὲ δ' ἐπὶ τὴν ἑλλείψιν· οὕτω γὰρ βῆστα τοῦ μέσου καὶ τοῦ εὖ τευζόμεθα.

ratio maxime difficilis et laboriosa, quum ad res agendas ventum est. Neque enim facile est distinguere, quomam modo, quibus hominibus, quibus de causis, et quamdiu sit irascendum. Nam est quum eos homines, qui parum irascuntur, laudamus, et lenes appellamus : est rursus quum illos qui graviter succensent, quumque hos virili esse animo præditos dicimus. (8) Verum qui paululum a perfectione deflectit, sive modum aliquantulum superet, sive etiam aliquantulum eum deserat, non vituperatur; sed is tantum, qui longius : hic enim non latet. Quatenus autem et quantum irascatur is qui vituperabilis est, non est facile oratione definire, perinde uti neque aliud quicquam eorum quæ sensibus subjecta sunt : qualia in rebus singularibus posita sunt, sensuumque iudicio censenda. (9) Interim hoc tamen patet, mediocrem habitum in omnibus esse laudabilem : ceterum declinandum esse nunc ad nimium, nunc ad id quod est parum : sic enim id quod medium et perfectum est, facillime nos esse consecuturos.

LIBER III.

CAP. I.

15 Ἴης ἀρετῆς δὴ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις οὔσης, καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς ἔκουσίοις ἐπαίνων καὶ ψόγων γινόμενων, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκουσίοις συγγνώμης, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλέου, τὸ ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον ἀναγκαῖον ἴσως διορίσαι τοῖς περὶ ἀρετῆς ἐπισκοποῦσι. (α) Χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς
 20 νομοθετοῦσι πρὸς τὰς τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις. (β) Δοκεῖ δὲ ἀκούσια εἶναι τὰ βία ἢ δι' ἄγνοϊαν γινόμενα. Βίσιον δὲ οὐ ἢ ἀρχῇ ἐξῶθεν, τοιαύτη οὖσα ἐν ἧ μὴδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων ἢ ὁ πάσχων, οἷον εἰ πνεῦμα κομίσει ποι ἢ ἄνθρωποι κύριοι ὄντες. (γ) Ὅσα δὲ διὰ
 25 φόβον μειζρῶν κακῶν πράττεται ἢ διὰ καλόν τι, οἷον εἰ τύραννος προστάττει ἀισχρόν τι πράξει κύριος ὢν γονέων καὶ τέκνων, καὶ πράξαντος μὲν σώζονται, μὴ πράξαντος δ' ἀποθνήσκουσιν, ἀμφισβήτησιν ἔχει πότερον ἀκούσια ἔστιν ἢ ἐκούσια. (δ) Τοιοῦτον δὲ τι συμβαί-
 30 νει καὶ περὶ τὰς ἐν τοῖς χεიმῶσιν ἐκβολὰς· ἀπλῶς μὲν γὰρ οὐδεὶς ἀποβάλλεται ἐκῶν, ἐπὶ σιτηρία δ' αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες. (ε) Μικταὶ μὲν οὖν εἰσὶν αἱ τοιαῦται πράξεις, ἑοικασί δὲ μᾶλλον ἐκούσιοι· αἰρεταὶ γὰρ εἰσι τότε ὅτε πράττονται, τὸ δὲ
 35 τέλος τῆς πράξεως κατὰ τὸν καιρὸν ἔστιν. Καὶ τὸ ἐκούσιον δὴ καὶ τὸ ἀκούσιον, ὅτε πράττει, λεκτέον. Πράττει δὲ ἐκῶν· καὶ γὰρ ἢ ἀρχῇ τοῦ κινεῖν τὰ οργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἔστιν· ὢν δ' ἐν αὐτῷ ἢ ἀρχῇ, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν καὶ
 40 μῆ. Ἐκούσια δὲ τὰ τοιαῦτα, ἀπλῶς δ' ἴσως ἀκούσια· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἔλοιτο καθ' αὐτὸ τῶν τοιούτων οὐδὲν. (ζ) Ἐπὶ ταῖς πράξεσι δὲ ταῖς τοιαύταις ἐνίοτε καὶ ἐπαينوῦνται, ὅταν αἰσχροῦν τι ἢ λυπηρῶν ὑπομένωσιν ἀντὶ μεγάλων καὶ καλῶν· ἂν δ' ἀνάπαλιν, ψέγον-
 45 ται· τὰ γὰρ αἰσχρῶς ὑπομεῖναι ἐπὶ μηδενὶ καλῷ ἢ μετρίῳ φαῦλον. Ἐπ' ἐνίοσι δ' ἐπαινος μὲν οὐ γίνεται, συγγνώμη δ', ὅταν διὰ τοιαῦτα πράξει τις ἢ μὴ δεῖ, ἢ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερτείνειν καὶ μηδεὶς ἂν ὑπομεῖναι. (η) Ἐνια δ' ἴσως οὐκ ἔστιν ἀναγκασθῆναι,
 50 ἀλλὰ μᾶλλον ἀποθνατέον παθόντι τὰ δεινότερα· καὶ

Quum ergo virtus versetur in affectibus atque actionibus, quumque in iis rebus quas sponte facimus, laudes et vituperationes nos sequantur; iis contra quæ inviti facimus, venia atque etiam interdum misericordia tribuatur : necesse est fortasse, iis qui virtutis vim naturamque quaerunt, id quod sponte, et id quod invite fit, accurate definire. (2) Idque est perquam utile futurum etiam latoribus legum, tum ad honores, tum ad supplicia decernenda. (3) Atque invite quidem facta dici videntur illa quæ aut vi coacti agimus, aut per inscientiam. Per vim porro illud agitur, cuius principium extra est, atque id ejusmodi, nihil ut adjumenti afferat is qui agit aut qui patitur, ut si quem ventus aliquo detulerit, aut si homines qui nobis sunt superiores. (4) Quæ vero majorum malorum metu, vel boni alicujus parandi causa aguntur (verbi gratia, si quis tyrannus, cuius in manu nostrorum parentum et liberorum vita posita sit, alicui, ut turpe quippiam faciat, imperet, hæc proposita conditione, ut illi, si agat quod jubetur, salvi sint; si non agat, moriantur), utrum talia sponte, an invite fiant, ambigi potest. (5) Cuiusmodi ratio est in iacturis quæ tempestate in mari coorta fieri solent. Nam si rem absolute simpliciterque consideres, nemo sua sponte rerum suarum iacturam facit; ceterum pro salute sua ac ceterorum omnes faciunt, qui quidem sanæ sunt mentis. (6) Atque hujusmodi actiones sunt illæ quidem mixtæ, ceterum iis quæ sponte aguntur, similiore esse videntur. Sunt enim optabiles et eligendæ tum, quum aguntur. Actionis porro finem opportunitas moderatur. Quocirca sponte agi aliquid aut invite, dicendum est tum quum agitur. Atqui eo tempore sponte agit talis; in ipso enim est principium movendarum earum, quæ instrumentorum locum obtinent in hujusmodi actionibus, partium : quarum autem rerum in aliquo principia insunt, earum quoque agendum vel non agendum penes ipsum est potestas. Sponte facta ergo dicenda sunt quæ sunt hujusmodi : interim tamen simpliciter spectata fortassis invite facta dicentur. Nemo enim quicquam tale ipsum propter se optaverit. (7) Jam vero in talibus actionibus homines interdum quidem laudantur, quum scilicet magnarum atque honestarum rerum causa turpitudinem aut molestiam aliquam subierint : aut etiam, si aliter fecerint, vituperantur. Nam res turpissimas absque illa honestæ rei quasi mercede, aut alicujus saltem qualiscumque honestæ rei gratia sufferre, improbi hominis est. Sunt vero deinde negotia quedam ejusmodi, ut etsi propter ea laus quidem nulla tribuatur, venia detur tamen : quum videlicet quæ minime sunt agenda, ea quis egerit ob hujusmodi aliquid, quod humanæ naturæ vires superet, quodque nemo perferre possit. (8) Sunt denique nonnulla ejusmodi, ut fortasse nulla vi aut necessitate coacti ea agere debeamus, utque potius mors nobis sit oppetenda gravis-

γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα φαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι. (9) Ἔστι δὲ χαλεπὸν ἐνίοτε διακρίναι ποῖον ἀντὶ ποίου αἰρετέον καὶ τί ἀντὶ τίνος ὑπομενετέον, ἔτι δὲ χαλεπώτερον ἐμμεῖναι τοῖς γνωσθεῖσι· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολὺ ἐστὶ τὰ μὲν προσδοκώμενα λυπηρά, ἃ δ' ἀναγκάζονται αἰσχυρά, ὅθεν ἔπαινοι καὶ φόγοι γίνονται περὶ τοὺς ἀναγκασθέντας ἢ μὴ. (10) Τὰ δὲ ποῖα φατέον βίαια; ἢ ἀπλῶς μὲν, ὅπότ' ἂν ἡ αἰτία ἐν τοῖς ἐκτός ἢ καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλλῃται; ἢ δὲ καθ' αὐτὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε αἰρετά, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πράττοντι, καθ' αὐτὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε ἐκούσια. Μᾶλλον δ' ἔοικεν ἐκούσιος· αἱ γὰρ πράξεις ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, ταῦτα δ' ἐκούσια. Ποῖα δ' ἀντὶ ποίων αἰρετέον, οὐ βῆδιον ἀποδοῦναι· πολλὰ γὰρ διαφοραὶ εἰσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα. (11) Εἰ δέ τις τὰ ἡδέα καὶ τὰ καλὰ φαίη βίαια εἶναι (ἀναγκάζειν γὰρ ἔξω ὄντα), πάντα ἂν εἴη οὕτω βίαια· τούτων γὰρ χάριν πάντες πάντα πράττουσιν. Καὶ οἱ μὲν βία καὶ ἄκοντες λυπηρῶς, οἱ δὲ διὰ τὸ ἡδὺ καὶ καλὸν μεθ' ἡδονῆς. Γελοῖον δὲ τὸ αἰτιῶσθαι τὰ ἐκτός, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν εὐθιράτον ὄντα ὑπὸ τῶν τοιούτων, καὶ τῶν μὲν καλῶν ἑαυτόν, τῶν δ' αἰσχυρῶν τὰ ἡδέα. (12) Ἔοικε δὲ τὸ βίαιον εἶναι οὐ ἔξωθεν ἡ ἀρχή, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιασθέντος.

[II.] (13) Τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν οὐχ ἐκούσιον μὲν ἅπαν ἐστίν, ἀκούσιον δὲ τὸ ἐπίλυπον καὶ ἐν μεταμελείᾳ· ὁ γὰρ δι' ἄγνοιαν πράξας ὄτιον, μηδὲν δὲ δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ πράξει, ἐκὼν μὲν οὐ πέπραχεν, ὃ γὰρ μὴ ᾔδει, οὐδ' αὖ ἄκων, μὴ λυπούμενός γε. Τοῦ δὲ δι' ἄγνοιαν ὁ μὲν ἐν μεταμελείᾳ ἄκων δοκεῖ, ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἐπεὶ ἕτερος, ἔστω οὐχ ἐκὼν· ἐπεὶ γὰρ διαφέρει, βέλτιον ὄνομα ἔχειν ἴδιον. (14) Ἐτερον δ' ἔοικε καὶ τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν τοῦ ἀγνοοῦντα ποιεῖν· ὁ γὰρ μεθύων ἢ ὀργιζόμενος οὐ δοκεῖ δι' ἄγνοιαν πράττειν, ἀλλὰ διὰ τι τῶν εἰρημένων, οὐκ εἰδὼς δέ, ἀλλ' ἀγνοῶν. Ἄγνοεῖ μὲν οὖν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἀ δεῖ πράττειν καὶ ὧν ἀφεκτέον, καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἁμαρτίαν ἀδικοὶ καὶ ὄλιως κακοὶ γίνονται. (15) Τὸ δ' ἀκούσιον βούλεται λέγεσθαι οὐκ εἶ τις ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον· οὐ γὰρ ἢ ἐν τῇ προαιρέσει ἀγνοία αἰτία τοῦ ἀκούσιου ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας, οὐδ' ἢ καθόλου (ψέγονται γὰρ διὰ γε ταύτην) ἀλλ' ἢ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ ἢ πράξις· ἐν τούτοις γὰρ καὶ ἔλεος καὶ συγγνώμη· ὁ γὰρ τούτων τὴν ἀγνοῶν ἀκούσιος πράττει. (16) Ἴσως οὖν οὐ χεῖρον διορίσαι αὐτά, τίνα καὶ πόσα ἐστί, τίς τε δὴ καὶ τί καὶ περὶ τί ἢ ἐν τίνι πράττει, ἐνίοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ, καὶ ἕνεκα τίνος, οἷον σωτηρίας, καὶ πῶς, οἷον ἡρέμα ἢ σφόδρα. (17) Ἄπαντα μὲν οὖν ταῦτα οὐδεὶς ἂν ἀγνοήσῃ μὴ μαινόμενος, δῆλον δ' ὡς οὐδὲ τὸν πράττοντα· πῶς γὰρ ἑαυτόν γε; ὁ δὲ πράττει, ἀγνοήσῃ ἂν τις, οἷον λέγοντές φασιν ἐκπεσεῖν αὐτούς, ἢ οὐκ εἰδέναι ὅτι ἀπόρρητα ἦν, ὡσπερ Αἰσχύλος τὰ μυστικά, ἢ δεῖξαι βουλόμενος ἀρεῖναι, ὡς ὁ τὸν κατα-

simique cruciatus perferendi. Etenim Alcmaeonem illum Euripidis perdidicula videntur quæ impulerunt ut matrem interficeret. (9) Difficile est autem interdum judicare, quid cui anteponendum sit, quidque præ quo perferendum; atque etiam difficilium in eo quod decretum sit, perseverare. Fere enim ea quidem quæ expectantur, acerba sunt; ea vero ad quæ quis impellitur turpia. Hinc laudes et vituperationes iis tribuuntur, qui necessitate aut coacti fuerunt, aut non fuerunt. (10) Quænam igitur sunt dicenda vi facta? anne simpliciter quidem ac proprie, quum causa in eis est quæ sunt extra, et is qui agit, nihil operæ suæ ad actionem confert? Atque e diverso quæ per se quidem invite suscipiuntur, sed hoc tamen tempore, et præ alteris, sunt optabilia, quorum item principium est in eo qui agit; ea per se quidem invite facta sunt, verum hoc tamen temporis puncto et præ istis alteris, sponte suscepta. Iis quidem certe quæ sponte suscipiuntur, talia sunt similiaiora; nam actiones in rebus singularibus versantur, hæc vero sponte suscipiuntur. Quæ autem præ quibus eligenda sint, non est facile verbis ostendere, multæ enim sunt in rebus singularibus differentia. (11) Quodsi quis dicat, jucunda et pulchra, esse violenta (cogi enim ab iis homines, quum extra sint), ei hac ratione erunt omnia violenta: horum enim gratia agunt omnes omnia. Et hi quidem vi aliqua coacti atque inviti agunt cum molestia; alteri autem jucunde cum voluptate. Ergo perdidicula est, ea quæ extra sunt, accusare; se ipsum, qui a talibus rebus facile capitur, minime culpare: et rerum quidem honestarum in se ipsum, turpium vero in res jucundas causam conferre. (12) Ceterum vi factum illud modo dicebamus, cujus principium extra est, quum id cui vis affertur, nihil suæ operæ conferat.

[II.] (13) Quod autem sit per inscientiam, sit omne quidem illud non sponte: ceterum invite fieri id demum dicendum, quod subsequitur dolor, cujusque eum qui agit, pœnitet. Nam qui per inscientiam quippiam egerit, neque ex ea actione dolore afficiatur, sponte quidem ille non egit, utpote quod nesciebat; neque tamen invitus, quippe qui dolore non afficiatur. In eo igitur quod per inscientiam actum fuerit, si auctorem facti pœnitet, invitulus fecisse videtur; quodsi quem non pœnitet, quoniam alius est a priore, egisse non sponte dicitur. Satius est enim hunc, quandoquidem differt ab altero, nomen proprium habere. (14) Videtur autem etiam differre id quod est per inscientiam agere, ab illo quod est agere inscientem: ebrius enim aut iratus agere per inscientiam non videtur; sed si causam spectes, per aliquid eorum quæ modo dicta sunt; non sciens tamen, sed ignorans; jam ignorare quæ sunt agenda, et a quibus item est abstinendum, est quidem illud ejusmodi, quod omnibus improbis conveniat: atque adeo ex ista re homines efficiuntur injusti, imo mali. (15) Ceterum invite factum dici debet, non si quis quod expedit nesciat (non enim per eam inscientiam, quæ est voluntaria, invite quid actum dicitur, sed improbe), neque item si in universali ignorantia, quoniam hæc vitio datur; sed si rerum singularium teneatur ignorantia, in quibus nimirum et circa quæ omnis actio versatur; in his enim misericordia et venia locum habent: nam qui harum rerum aliquam ignorat, invitulus agit. (16) Non erit igitur fortassis abs re, quæ et quot eæ sint, distinguere: nimirum quis agat, quid agat, et qua in re versetur actio; interdum vero et quo puta instrumento, et cujus rei causa, ut salutis causa, et quomodo, ut, leniter an vehementer. (17) Et omnia quidem hæc nemo ignoraverit, si modo non insaniat. Est vero et illud perspicuum, eum qui agit, ignotum esse agenti non posse. Qui enim se ipsum quis ignoret? Sed illud accidere potest, ut quis, quid agat, ignoret, quomodo oratores dicunt, se in dicendo aberrasse, aut se nescivisse, res esse reconditas et tacendas, ut Æschylus de mysteriis dicebat: aut etiam aliquis ait, se, quum ostendere vellet, de manibus rem emisisse: ut falaricam. Fieri item potest ut aliquis

πέλτην. Οἰηθείη δ' ἄν τις καὶ τὸν υἱὸν πολέμιον εἶναι ὥσπερ ἡ Μερόπη, καὶ ἐσφαιρῶσθαι τὸ λελογχωμένον δόρυ, ἢ τὸν λίθον χίσσηριν εἶναι· καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ παίσας ἀποκτείναι ἄν· καὶ δεῖται βουλόμενος, ὥσπερ οἱ ἀχροχειριζόμενοι, πατάξειεν ἄν. (18) Περὶ πάντα δὴ ταῦτα τῆς ἀγνοίας οὐσης, ἐν οἷς ἡ πράξις, ὁ τούτων τι ἀγνοήσας ἄκων δοκεῖ πεπραχέναι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κυριωτάτοις· κυριώτατα δ' εἶναι δοκεῖ, ἐν οἷς ἡ πράξις καὶ οὐ ἔνεκα. (19) Τοῦ δὲ κατὰ τὴν τοιαύτην ἀγνοίαν ἀκούσιου λεγομένου ἔτι δεῖ τὴν πράξιν λυπηρὰν εἶναι καὶ ἐν μεταμελείᾳ.

[III.] (20) Ὅντος δ' ἀκούσιου τοῦ βία καὶ δι' ἀγνοίαν, τὸ ἐκούσιον δόξειεν ἄν εἶναι οὐ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστα ἐν οἷς ἡ πράξις. (21) Ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται ἀκούσια εἶναι τὰ διὰ θυμὸν ἢ δι' ἐπιθυμίαν. (22) Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἔτι τῶν ἄλλων ζῶων ἐκούσιως πράξει, οὐδ' οἱ παῖδες· (23) εἴτα πότερον οὐδὲν ἐκούσιως πράττομεν τῶν δι' ἐπιθυμίαν καὶ θυμὸν, ἢ τὰ κατὰ μὲν ἐκούσιως τὰ δ' αἰσχροῦ ἀκούσιως; (24) Ἐπιθυμίαν δὲ εἰς τὸ ἀκούσια φάναι ὧν δεῖ ὀρέγεσθαι. Δεῖ δὲ καὶ ὀργίζεσθαι ἐπὶ τισὶ καὶ ἐπιθυμῆναι τινῶν, ὅσων ὑγιείας καὶ μαθησεως. (25) Δοκεῖ δὲ τὰ μὲν ἀκούσια λυπηρὰ εἶναι, τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν ἡδέα. (26) Ἐτι δὲ τί διαφέρει τῶν ἀκούσια εἶναι τὰ κατὰ λογισμὸν ἢ θυμὸν ἀμαρτηθέντα; φευκτὰ μὲν γὰρ ἀμφω. (27) Δοκεῖ δὲ οὐχ ἥττον ἀνθρωπικὰ εἶναι τὰ ἀλογα πάθη· αἱ δὲ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. Ἄτοπον δὲ τὸ τιθέναι ἀκούσια ταῦτα.

filium hostem esse existimet, ut Merope: item ut hastam sphaeræ in modum obtusam esse putet, quæ mucronem habeat acutum; aut, qui lapis sit, eum esse pumicem: item ut interficiat, salutis causa verberans; item ut feriat, qui tangere modo volebat, ut pugiles qui summis manibus dimicant. (18) Quum ergo inscientia in omnibus his versetur, in quibus actio consistit, is qui eorum aliquid ignoravit, invitatus fecisse videtur; ac multo quidem maxime in iis quæ principem locum obtinent. Ea autem videntur principem locum obtinere, in quibus et actio consistit, et id cuius gratia actio suscipitur. (19) Quum igitur quod per talem inscientiam factum est, invite factum nominatur, tum præterea actionem molestam esse oportet illi qui agit, ejusque illum pœnitere.

[III.] (20) Quoniam autem id invite factum dicitur quod est vi factum, item quod per inscientiam: sponte factum id videri possit, cuius principium est in eo qui agit, res singulares illas in quibus actio versatur, non ignorante. (21) Fortasse enim non recte illud dicitur, ea esse invito facta, quæ vel ira vel cupiditate impellente fiunt. (22) Nam primum si hoc ita erit, nulla præterea aliarum animantium sponte agent; ac ne pueri quidem. (23) Deinde utrumnam nihil eorum quæ ira vel cupiditate incitati agimus, sponte agimus? an honesta sponte, turpia autem inviti? Anne hoc plane ridiculum est, quum una sit utrorumque causa? (24) Absurdum vero fortasse etiam fuerit, ea invite facta dicere, quæ velle et cupere debemus. Porro et irasci ob res aliquas oportet, et quorundam desiderio teneri: ut valetudinis bonæ et eruditionis. (25) Jam et quæ invite fiunt, molestiam; quæ vero ex cupiditate, voluptatem videntur afferre. (26) Præterea si sub unum genus (invite scilicet factorum) retulerimus quæ ratione aut quæ ira peccantur, quibusnam, quæso, differentias ea dirinemus? Nam et fugienda sunt utraque: (27) insuperque perturbationes rationis expertes, nihilo minus quam alteræ, hominum videntur esse, et denique actiones hominis ab ira et a cupiditate nascuntur. Absurdum igitur fuerit, hæc in iis quæ invite fiunt, numerare.

CAP. II. [IV.]

Διωρισμένον δὲ τοῦ τε ἐκούσιου καὶ τοῦ ἀκούσιου, περὶ προαιρέσεως ἔπεται διελεῖν· οἰκειότατον γὰρ εἶναι δοκεῖ τῇ ἀρετῇ καὶ μᾶλλον τὰ ἤθη κρίνειν τῶν πράξεων. (2) Ἡ προαίρεσις δὴ ἐκούσιον μὲν φαίνεται, οὐ ταῦτ' ὅν δέ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον τὸ ἐκούσιον· τοῦ μὲν γὰρ ἐκούσιου καὶ παιδὸς καὶ τᾶλλα ζῶα κοινωνεῖ, προαιρέσεως δ' οὐ· καὶ τὰ ἐξαίφνης ἐκούσια μὲν λέγομεν, κατὰ προαίρεσιν δ' οὐ. (3) Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν ἐπιθυμίαν ἢ θυμὸν ἢ βούλησιν ἢ τινα ὁδὸν οὐκ εὐλογοῦσιν ὀρθῶς λέγειν. Οὐ γὰρ κοινὸν ἢ προαίρεσις καὶ τῶν ἀλόγων, ἐπιθυμία δὲ καὶ θυμός. (4) Καὶ ὁ ἀκρατής ἐπιθυμῶν μὲν πράττει, προαιρούμενος δ' οὐ· ὁ ἐγκρατής δ' ἀνάπαλιν προαιρούμενος μὲν, ἐπιθυμῶν δ' οὐ. (5) Καὶ προαιρέσει μὲν ἐπιθυμία ἐναντιοῦται, ἐπιθυμία δ' ἐπιθυμία οὐ. Καὶ ἡ μὲν ἐπιθυμία ἡδέος καὶ ἐπιλύπου, ἢ (6) Ὁμοῦ δ' ἔτι ἥττον· ἡκίστα γὰρ τὰ διὰ θυμὸν κατὰ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ. (7) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις γε, καίπερ σύνεγγυς φαινόμενον· προαίρεσις μὲν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν ἀδυνάτων, καὶ εἰ τις φαίη προαιρεῖσθαι, δοκοῖη ἄν ἡλίθιος εἶναι· βούλησις δ' ἔστι τῶν ἀδυνάτων, ὅσων ἀθανασίας. (8) Καὶ ἡ μὲν βούλησις ἔστι καὶ περὶ τὰ μηδαμῶς δι' αὐτῶν πραχθέντα ἄν, ὅσων ὑποκριτὴν τινα

Post distincta igitur illa quæ sunt sponte factum et invite factum, sequitur ut de consilio dicamus. Nam et virtuti conjunctissima res est, et ab illo magis, quam ab ipsis actionibus, mores dijudicari videntur. (2) Ac videtur sane consilium esse quippiam sponte susceptum; non tamen est idem cum hoc: sed id quod dicitur sponte factum, patet latius. Ejus enim quod sponte fit, etiam pueri sunt capaces, et reliqua animalia; sed consilii non item. Tum repentinae actiones sponte quidem nostra suscipi dicuntur, consulto autem non item. (3) Qui autem dicunt, consilium esse cupiditatem, aut animi impetum, aut voluntatem aut opinionem quandam, non recte dicere videntur. Consilium enim non est eorum quoque quæ sunt rationis expertia: est vero cupiditas impetus. (4) Præterea incontinens a cupiditate quidem impulsus agit, at non consilio capto: continens contra, consilio capto, non cupiditate impulsus. (5) Jam et consilio contraria est cupiditas: cupiditati autem cupiditas nequaquam. Tum præterea cupiditas et jucunda est et cum molestia conjuncta: consilium autem neque jucundum est, neque habet molestiam. (6) Multo autem minus animi impetus est. Nam quæ per eum fiunt, consilio minime consentanea esse videntur. (7) Neque vero voluntas est, etiamsi ei aliquid finitimum esse videatur. Consilium enim non est eorum quæ fieri non possunt: et si quis dicat, se talium rerum agendarum consilium cepisse, stultus habetur. Voluntas autem etiam eorum est quæ contingere nemini possunt, ut immortalitatis. (8) Præterea voluntas etiam ad ea pertinet quæ nullo modo is qui vult, per se agere possit: ut si quis velit histrionem

νικᾶν ἢ ἀθλητὴν προαιρεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα οὐδεὶς, ἀλλ' ὅσα οἴεται γενέσθαι ἂν δι' αὐτοῦ. (9) Ἐτι δ' ἡ μὲν βούλησις τοῦ τέλους ἐστὶ μάλλον, ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος, ὅσον ὑγιαίνειν βουλόμεθα, προαιρούμεθα δὲ δι' ὧν ὑγιανοῦμεν, καὶ εὐδαιμονεῖν βουλόμεθα μὲν καὶ φαμέν, προαιρούμεθα δὲ λέγειν οὐχ ἀρμόζει· ἔλωσ γὰρ εἴκειν ἢ προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι. (10) Οὐδὲ δὴ δόξα ἂν εἴη· ἡ μὲν γὰρ δόξα δοκεῖ περὶ πάντα εἶναι, καὶ οὐδὲν ἤττον περὶ τὰ αἰδία καὶ τὰ ἀδύνατα ἢ τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ τῷ ψευδεὶ καὶ ἀληθεὶ διαίρεται, οὐ τῷ κακῷ καὶ ἀγαθῷ, ἢ προαίρεσις δὲ τούτοις μάλλον. (11) Ὅλωσ μὲν οὖν δόξῃ ταυτὸν ἴσως οὐδὲ λέγει οὐδεὶς. Ἄλλ' οὐδὲ τινι· τῷ γὰρ προαιρεῖσθαι ἀγαθὰ ἢ τὰ κακὰ ποιοὶ τινὲς ἔσμεν, τῷ δὲ δοξάζειν οὐ. (12) Καὶ προαιρούμεθα μὲν λαβεῖν ἢ φυγεῖν ἢ τι τῶν τοιούτων, δοξάζομεν δὲ τί ἐστὶν ἢ τίνι συμφέρει ἢ πῶς· λαβεῖν δ' ἢ φυγεῖν οὐ πάνυ δοξάζομεν. (13) Καὶ ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται τῷ εἶναι οὐ δὲ μάλλον ἢ τῷ ὀρθῶς, ἡ δὲ δόξα τῷ ὡς ἀληθῶς. Καὶ προαιρούμεθα μὲν ἂ μάλιστα ἴσμεν ἀγαθὰ ὄντα, δοξάζομεν δὲ ἂ οὐ πάνυ ἴσμεν. (14) Δοκοῦσί τε οὐχ οἱ αὐτοὶ προαιρεῖσθαι τὰ ἄριστα καὶ δοξάζειν, ἀλλ' ἔνιοι δοξάζειν μὲν ἄμεινον, διὰ κακίαν δ' αἰρεῖσθαι οὐχ ἂ δεῖ. (15) Εἰ δὲ προγίνεται δόξα τῆς προαιρέσεως ἢ παρακολουθεῖ, οὐδὲν διαφέρει· οὐ τοῦτο γὰρ σκοποῦμεν, ἀλλ' εἰ ταυτὸν ἐστὶ δόξῃ τινί. (16) Τί οὖν ἢ ποῖόν τι ἐστὶν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων οὐθέν; ἐκούσιον μὲν δὴ φαίνεται, τὸ δ' ἐκούσιον οὐ πᾶν προαιρετόν. (17) Ἄλλ' ἄρα γε τὸ προεβουλευμένον; ἢ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου καὶ διανοίας. Ὑποσμησίνε δ' εἴκει καὶ τούνομα ὡς δὴ πρὸ ἐτέρων αἰρετόν.

illum, vel athletam superiorem discedere. At nemo de talibus rebus consilium capit : sed de iis dumtaxat, quas ipse se efficere posse arbitratur. (9) Præterea voluntas est ultimi ac finis : consilium autem eorum quæ ad finem conferunt ; ut, bene valere volumus ; quibus vero rebus bene valeamus, eas adhibere dicimur consilio : et beati esse volumus quidem, atque velle nos dicimus : sed consilium nobis captum esse ut beati simus, dicere ineptum est. Omnino enim consilium ad eas res pertinet, quæ sunt in nostra potestate. (10) Neque vero erit opinio. Ad omnia enim pertinere videtur opinio, nec minus ad ea quæ æterna sunt, quæque a nobis fieri non possunt, quam ad illa quæ in nobis sita sunt. Præterea vero et falso distinguitur, non bono ac malo : at consilium his potius quam illis. (11) Ac in universum cum opinione idem esse consilium, fortasse ne dicat quidem quisquam. Atqui ne idem quidem etiam est, quod quædam opinio. Nam eo quod consilium nobis captum sit, ut bona vel mala sequamur, cuiusdam modi sumus ; sed eo quod opinemur, non item. (12) Et consilium capimus vel adipiscendi vel fugiendi, vel tale quippiam faciendi ; opinamur autem quid sit, aut cui conducatur, aut quemadmodum : adipisci vero aut fugere non facile opinamur : (13) et consilium eo potius laudatur, quod ejus rei sit quam eligi oportuit, quam quod ipsa in sua essentia recte sit comparata ; at opinio, quod vere quis opinetur. Præterea consilium capimus earum rerum agendarum, quas maxime exploratum habemus esse bonas : sed ea opinamur, quæ non admodum nobis explorata sunt. (14) Postremo non iidem videntur, quæ optima sunt, et consilio sequi et opinione tenere, sed nonnulli melius quidem opinari, verum animi vitio corrupti ea quæ oportet nec sequi nec sumere. (15) Utrum vero consilium opinio antecedit, an subsequatur, nihil refert. Non enim hoc consideramus ; sed, an idem sit consilium, quod aliqua opinio. (16) Quænam igitur, aut qualis res est, quandoquidem nihil est eorum quæ supra dicta sunt? Sane videtur quippiam esse quod sponte fiat. Verum non quicquid sponte fit, id etiam tale est ut de eo consilium captum sit. (17) Numquidnam ergo id de quo prius consultatum est? consilium enim cum ratione et cogitatione conjunctum est. Quod quidem etiam ipso significatur nomine προαιρετόν, tanquam quod sit præ ceteris optabile et sumendum.

CAP. III. [V.]

Βουλευόνται δὲ πότῃρα περὶ πάντων καὶ πᾶν βουλευτόν ἐστιν, ἢ περὶ ἐνίων οὐκ ἐστὶ βουλή; (2) Λεκτέον δ' ἴσως βουλευτόν οὐχ ὑπὲρ οὗ βουλευσαίτ' ἂν τις ἡλίθιος ἢ μαϊνόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ὁ νοῦν ἔχων. (3) Περὶ δὲ τῶν αἰδίων οὐδεὶς βουλεύεται, ὅσον περὶ τοῦ κόσμου ἢ τῆς διαμέτρου καὶ τῆς πλευρᾶς, ὅτι ἀσύμμετροι. (4) Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, αἰεὶ δὲ κατὰ ταῦτα γινομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης εἴτε καὶ φύσει ἢ διὰ τινὰ αἰτίαν ἄλλην, ὅσον τροπῶν καὶ ἀνατολῶν. (5) Οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως, ὅσον αὐχμῶν καὶ ὄμβρων. Οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, ὅσον θησαυροῦ εὐρέσεως. (6) Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων, ὅσον πῶς ἂν Σκύθαι ἄριστα πολιτεύουσιν οὐδεὶς Λακεδαιμονίων βουλεύεται. Οὐ γὰρ γένοιτ' ἂν τούτων οὐθὲν δι' ἡμῶν. (7) Βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν ταῦτα δὲ καὶ ἐστὶ λοιπά. Αἴτια γὰρ δοκοῦσιν εἶναι φύσις καὶ ἀνάγκη καὶ τύχη, ἔτι δὲ νόσος καὶ πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπων. Τῶν δ' ἀνθρώπων ἕκαστοι βουλευόνται περὶ τῶν δι' αὐτῶν πρακτῶν. (8) Καὶ περὶ μὲν τὰς ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρχεις τῶν ἐπιστημῶν οὐκ ἐστὶ βουλή, ὅσον περὶ γραμμάτων (οὐ γὰρ διατάζομεν πῶς γραπτέον).

Sed utrumnam consultant de omnibus rebus homines, omniaque in consultationem cadunt? an de quibusdam consultari non debet? (2) Ac fortasse id quidem in consultationem venire dicendum est, non de quo stolidus aut insanus consultaverit; sed de quo is qui mentis est compos. (3) De rebus æternis autem consultat nemo : ut de mundo, aut de diametro et latere, cur incommensurabilia. (4) Neque vero de iis quæ quum perpetuo moveantur, eodem semper modo fiunt : sive necessitate, sive natura, sive propter aliam aliquam causam : ut de solis conversionibus atque orbibus; (5) nec de iis etiam quæ alias aliter fiunt : ut de siccitatibus et imbribus. Neque de iis quæ fortuito eveniunt, ut de thesauri inventione. (6) Quin imo ne de omnibus quidem rebus humanis : verbi gratia, quemadmodum Scythiæ optime suam rempublicam administrare possint, nemo Lacedæmoniorum consultat. Nihil enim horum per nos effici queat. (7) At de iis consultamus, quæ quum sub actionem cadunt, tum in nostra sunt potestate. Et quidem hæc nobis adhuc sunt reliqua. Etenim quæcumque fiunt, ab una harum causarum videntur esse : natura, necessitate, fortuna; quibus addemus mentem, et quæcumque est humana affectio. Unusquisque autem inter homines de iis consultat, quæ ab ipso agi possunt; (8) neque vero in scientiis exquisitis suaque vi contentis consultationi locus est; ut, de litteris (non enim quomodo scribendum sit

ἀλλ' ὅσα γίνεται δι' ἡμῶν, μὴ ὁσάυτως δ' αἰεὶ, περὶ
 τούτων βουλευόμεθα, ὅσον περὶ τῶν κατὰ ἰατρικὴν καὶ
 χρηματιστικὴν, καὶ περὶ κυβερνητικὴν μᾶλλον ἢ γυ-
 μναστικὴν, ὅσω ἤττον διηκριβῶνται, (9) καὶ ἔτι περὶ
 τῶν λοιπῶν ὁμοίως, μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τὰς τέχνας
 ἢ τὰς ἐπιστήμας· μᾶλλον γὰρ περὶ αὐτὰς διατάζομεν.
 (10) Τὸ βουλευέσθαι δὲ ἐν τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀδήλοισ
 δὲ πῶς ἀποβήσεται, καὶ ἐν οἷς ἀδιόριστον. Συμβού-
 λους δὲ παραλαμβάνομεν εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες
 ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐχ ἱκανοὶ διαγνῶναι. (11) Βουλευό-
 μεθα δ' οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ
 τέλη. Οὐτε γὰρ ἰατρός βουλευεται εἰ υγιᾶσει, οὔτε
 ῥήτωρ εἰ πείσει, οὔτε πολιτικός εἰ εὐνομίαν ποιήσει,
 οὔδὲ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς περὶ τοῦ τέλους· ἀλλὰ θέμενοι
 τέλος τι, πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται σκοποῦσι, καὶ διὰ
 πλειόνων μὲν φαινομένου γίνεσθαι διὰ τίνος βῆσται καὶ
 κάλλιστα ἐπισκοποῦσι, δι' ἐνός δ' ἐπιτελουμένου πῶς
 διὰ τούτου ἔσται καχεῖνο διὰ τίνος, ἕως ἂν ἔλθωσιν ἐπὶ
 τὸ πρῶτον αἴτιον, δ' ἐν τῇ εὐρέσει ἔσχατόν ἐστιν· ὁ γὰρ
 βουλευόμενος ἔοικε ζητεῖν καὶ ἀναλύειν τὸν εἰρημένον
 τρόπον ὡς περὶ διάγραμμα. (12) Φαίνεται δ' ἡ μὲν ζή-
 τησις οὐ πᾶσα εἶναι βούλευσις, ὅσον αἱ μαθηματικαί,
 ἡ δὲ βούλευσις πᾶσα ζήτησις, καὶ τὸ ἔσχατον ἐν τῇ
 ἀναλύσει πρῶτον εἶναι ἐν τῇ γενέσει. (13) Κἂν μὲν
 ἀδυνάτω ἐντύχῳσιν, ἀφίστανται, ὅσον εἰ χρημάτων δεῖ,
 ταῦτα δὲ μὴ ὁἴοντε πορισθῆναι· ἐὰν δὲ δυνατὸν φαί-
 νηται, ἐγχειροῦσι πράττειν. Δυνατὰ δὲ ἂ δι' ἡμῶν
 γένοιτ' ἂν τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων δι' ἡμῶν πως ἐστίν·
 ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν ἡμῖν. (14) Ζητεῖται δ' ὅτε μὲν τὰ ὄρ-
 γανα, ὅτε δ' ἡ χρεια αὐτῶν ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς
 λοιποῖς ὅτε μὲν δι' οὗ, ὅτε δὲ πῶς ἢ διὰ τίνος. (15) Ἐοικε
 δὴ, καθάπερ εἴρηται, ἄνθρωπος εἶναι ἀρχὴ τῶν πρά-
 ξειν· ἡ δὲ βουλὴ περὶ τῶν αὐτῶν πρακτῶν, αἱ δὲ πρά-
 ξεις ἄλλων ἕνεκα. (16) Οὐκ ἂν οὖν εἴη βουλευτὸν τὸ
 τέλος ἀλλὰ τὰ πρὸς τὰ τέλη. Οὐδὲ δὴ τὰ καθ' ἕκαστα,
 ὅσον εἰ ἄρτος τοῦτο ἢ πέπεπται ὡς δεῖ· αἰσθήσεως γὰρ
 ταῦτα. Εἰ δὲ αἰεὶ βουλευέσεται, εἰς ἄπειρον ἤξει.
 (17) Βουλευτὸν δὲ καὶ προαιρετὸν τὸ αὐτό, πλὴν ἀφωρι-
 σμένον ἤδη τὸ προαιρετόν· τὸ γὰρ ἐκ τῆς βουλῆς προκρι-
 θέν προαιρετόν ἐστιν. Παύεται γὰρ ἕκαστος ζητῶν πῶς
 πράξει, ὅταν εἰς αὐτὸν ἀναγάγῃ τὴν ἀρχήν, καὶ αὐτοῦ
 εἰς τὸ ἡγούμενον τοῦτο γὰρ τὸ προαιρούμενον. (18) Δῆ-
 λον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτικῶν, ὡς Ὁμηρος
 ἐμιμεῖτο· οἱ γὰρ βασιλεῖς ἂ προελοῖντο ἀνήγγελλον
 τῷ δήμῳ. (19) Ὄντος δὲ τοῦ προαιρετοῦ βουλευτοῦ
 ὄρεκτοῦ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡ προαίρεσις ἂν εἴη βουλευ-
 τικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ τοῦ βουλευέσθαι γὰρ
 κρίναντες ὀρεγόμεθα κατὰ τὴν βούλευσιν. (20) Ἡ μὲν
 οὖν προαίρεσις τύπος εἰρήσῳ, καὶ περὶ ποῖα ἐστὶ, καὶ
 ὅτι τῶν πρὸς τὰ τέλη.

ambigimus); sed de iis quæ tametsi opera nostra fiant, non
 tamen semper eodem modo fiunt: ut de iis quæ ad medi-
 cinam et ad artem quærendæ pecuniæ pertinent, et in arte
 gubernandarum navium potius quam in ratione corporum
 exercendorum, et quidem tanto magis de ista dubitare
 solemus, quanto minus illa quam hæc certis præceptio-
 nibus absoluta est, (9) et eodem modo de reliquis, magis
 autem in artibus, quam in scientiis: in illis enim sæpius
 ambigere solemus: (10) ceterum consultandi ratio in iis
 locum habet, quæ plerumque usu veniunt, quum eorum
 exitus incertus sit, et in quibus nihil est definiti. Porro in
 iis quæ sunt magna, alios in consilium adhibemus, nobis
 ipsis diffidentes, quasi minus ad eas res dispiciendas ido-
 neis. (11) Consultamus autem non de finibus, sed de iis
 quæ ad fines pertinent; neque enim aut medicus an sana-
 turus sit consultat, aut orator an persuasurus, aut politi-
 cus an bonis legibus civitatem constituturus; nec reliqui
 denique artifices de fine deliberant: sed omnes, proposito
 sibi certo aliquo fine, quemadmodum et quibus rebus pos-
 sint eum assequi, cogitant. Ac si pluribus modis id quod
 volunt, confici posse videatur, qua facillime et optime con-
 fici possit, inspiciunt. Sin autem una ratione commode
 possit absolvi, qua via ad illam perveniant, et qua ad hanc
 ipsam viam, eo usque dum ad primam causam pervene-
 rint, quæ inventionis est ultima. Qui consultant enim,
 inquirere ac retexere veluti descriptionem quandam ma-
 thematicam videntur, quomodo dictum est. (12) Sed appa-
 ret, non omnem quæstionem esse consultationem, ut sunt
 quæstiones mathematicæ; consultationem vero omnem esse
 quæstionem. Illud etiam planum est, quod est retexenti
 postremum, id esse re primum. (13) Quodsi ii qui acturi
 sunt, in aliquid incidierint quod fieri nequeat, tum ab eo
 desistunt; veluti, si pecunia sit opus, ejusque expediendæ
 nulla ratio inveniri possit. Sin id offeratur quod fieri posse
 videatur, tum ad agendum aggrediuntur. Fieri autem
 posse dicuntur ea quæ nostra opera effici possunt. Nam
 quæ amicorum ope efficiuntur, nostra opera quodammodo
 fieri videntur; principium enim in nobis est. (13) Quæ-
 runt autem aliquando instrumenta, aliquando eorum
 usus; itemque in reliquis interdum per quid, aliquando quo
 modo, aliquando cujus opera res expediri debeat. (15) Vi-
 detur itaque homo, ut est dictum, actionum esse princi-
 pium: consultatio item iis de rebus esse, quæ a quoque
 agi possunt: tum actiones aliarum rerum causa suscipi.
 (16) Quare de fine consultari non potest; sed de iis quæ ad
 fines pertinent. Neque sane de rebus singularibus: ut,
 sitne hoc panis; aut, sitne coctus ut oportuit; hæc enim
 sensu judicantur. Quodsi semper consultabitur, abibit res
 in infinitum. (17) Id autem de quo consultatur, et id de
 quo consilium captum est, res una et eadem est: nisi quod
 definitum jam est ac decisum hoc posterius. Quod enim
 consultatione adhibita reliquum præpositum est, id est de
 quo consilium captum dicitur, propositum ipsum. Nam
 quemadmodum sit aliquis acturus quærere tum desinit,
 quum principium ad se ipsum, et ad sui partem princi-
 pem, revocarit; hæc est enim quæ consilium capit. (18) Id-
 que ita esse ex veteribus quoque republicæ administrandæ
 formis, quas Homerus imitabatur, perspicere potest. Nam
 quibus de rebus reges deliberaverant, eas populo deinde
 renunciabant. (19) Quoniam autem id de quo consilium
 capitur, sub deliberationem et appetitionem cadit, quum
 sit ex numero earum rerum quæ in nobis sitæ sunt, consi-
 lium erit earum rerum quæ in nostra potestate sunt, appeti-
 tio ex consultatione proveniens. Nam posteaquam con-
 sultatione adhibita judicavimus, tum ei consultationi
 convenienter appetimus. (20) Ac agendi quidem consilium
 quid sit, et quibus in rebus versetur, et denique earum
 illud esse quæ ad fines pertinent, sic a nobis veluti adum-
 brando expositum esto.

CAP. IV. [VI.]

Ἡ δὲ βούλησις ὅτι μὲν τοῦ τέλους ἐστίν, εἴρηται, δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν ἀγαθοῦ εἶναι, τοῖς δὲ τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ. (3) Συμβαίνει δὲ τοῖς μὲν τὸ βουλευτὸν τάχαθὸν λέγουσι μὴ εἶναι βουλευτὸν ὁ βούλεται ὁ μὴ ὀρθῶς αἰρούμενος (εἰ γὰρ ἔσται βουλευτὸν, καὶ ἀγαθὸν ἦν δ', εἰ οὕτως ἔτυχε, κακόν), (3) τοῖς δ' αὖτὸ φαινόμενον ἀγαθὸν τὸ βουλευτὸν λέγουσι μὴ εἶναι φύσει βουλευτὸν, ἀλλ' ἐκάστω τὸ δοκοῦν ἄλλο δ' ἄλλω φαίνεται, καὶ εἰ οὕτως ἔτυχε, τάναντία. (4) Εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἄρα φατέον ἀπλῶς μὲν καὶ κατ' ἀλήθειαν βουλευτὸν εἶναι τάχαθὸν, ἐκάστω δὲ τὸ φαινόμενον; τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ τὸ κατ' ἀλήθειαν εἶναι, τῷ δὲ φαύλῳ τὸ τυγχόν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωματίων τοῖς μὲν εὖ διακειμένους ὑγιεινά ἐστὶ τὰ κατ' ἀλήθειαν τοιαῦτα ὄντα, τοῖς δ' ἐπιπόσοις ἕτερα. Ὀμοίως δὲ καὶ πικρὰ καὶ γλυκεία καὶ θερμὰ καὶ βαρέα καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· ὁ σπουδαῖος γὰρ ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, καὶ ἐν ἐκάστοις τὰ ληθῆς αὐτῷ φαίνεται. (5) Καθ' ἐκάστην γὰρ ἕξιν ἰδιὰ ἐστὶ καλά καὶ ἡδέα, καὶ διαφέρει πλεῖστον ἰσως ὁ σπουδαῖος τῷ τὰ ληθῆς ἐν ἐκάστοις ὁρᾶν, ὥσπερ κανὼν καὶ μέτρον αὐτῶν ὄν. Τοῖς πολλοῖς δὲ ἡ ἀπάτη διὰ τὴν ἡδονὴν ἔοικε γίνεσθαι· οὐ γὰρ οὕσα ἀγαθὸν φαίνεται. (6) Αἰρούνται οὖν τὸ ἡδὺ ὡς ἀγαθόν, τὴν δὲ λύπην ὡς κακόν φεύγουσιν.

CAP. V. [VII.]

Ὅντος δὲ βουλευτοῦ μὲν τοῦ τέλους, βουλευτῶν δὲ καὶ προαιρετῶν τῶν πρὸς τὸ τέλος, αἱ περὶ ταῦτα πράξεις κατὰ προαίρεσιν ἂν εἶεν καὶ ἐκούσιοι. Αἱ δὲ τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι περὶ ταῦτα. (2) Ἐφ' ἡμῖν δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία. Ἐν οἷς γὰρ ἐφ' ἡμῖν τὸ πράττειν, καὶ τὸ μὴ πράττειν, καὶ ἐν οἷς τὸ μὴ, καὶ τὸ ναί· ὥστ' εἰ τὸ πράττειν καλὸν ὃν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ἔσται αἰσχροὺν ὄν, καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν καλὸν ὃν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ πράττειν αἰσχροὺν ὃν ἐφ' ἡμῖν. (3) Εἰ δ' ἐφ' ἡμῖν τὰ καλά πράττειν καὶ τὰ αἰσχροῦς, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ πράττειν, τοῦτο δ' ἦν τὸ ἀγαθαῖς καὶ κακοῖς εἶναι, ἐφ' ἡμῖν ἄρα τὸ ἐπεικέσει καὶ φαύλους εἶναι. (4) Τὸ δὲ λέγειν ὡς

Οὐδεὶς ἐκὼν πονηρὸς οὐδ' ἄκων μάκαρ,

ἔοικε τὸ μὲν ψευδεῖ τὸ δ' ἀληθεῖ· μακάριος μὲν γὰρ οὐδὲις ἄκων, ἡ δὲ μογηρία ἐκούσιον. (6) Ἡ τοῖς γε οὖν εἰρημένοις ἀμφισβητητέον, καὶ τὸν ἄνθρωπον οὐ φατέον ἀρχὴν εἶναι οὐδὲ γεννητὴν τῶν πράξεων ὥσπερ καὶ τέκνων. (8) Εἰ δὲ ταῦτα φαίνεται καὶ μὴ ἔχομεν εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀναγαγεῖν παρὰ τὰς ἐφ' ἡμῖν, ὣν καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐν ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐκούσια. (7) Τοῦτοι δ' ἔοικε μαρτυρεῖσθαι καὶ ἰδίᾳ ὑπ' ἐκάστων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν νομοθετῶν· κολάζουσι γὰρ καὶ τιμωροῦνται τοὺς ὀρθῶντας μογηρὰ, ὅσοι μὴ βία ἢ δι' ἄγνοιαν ἢς μὴ αὐτοὶ αἴτιοι, τοὺς δὲ τὰ καλά πράττοντας τιμῶσιν, ὡς τοὺς μὲν προτρέφοντες, τοὺς δὲ κωλύοντες. 50 Καίτοι ὅσα μὴτ' ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ μὴθ' ἐκούσια, οὐδέ τις

Ceterum voluntas quod ad finem spectet, de eo dictum est; de reliquis vero ad eam pertinentibus alii aliter; sunt qui boni illam esse volunt; sunt qui ejus quod videtur bonum. (2) Atqui ex eorum ratione, qui id quod sub voluntatem cadit, dicunt esse verum bonum, sequeretur id, quod vult is qui minus recte eligit, non cadere sub voluntatem. Quippe quum ex *hypothesi istorum* quod sub voluntatem cadit, sit bonum: et vero id ipsum etiam improbum esse potest. (3) Rursus ex sententia illorum qui id quod sub voluntatem cadit, apprens bonum esse dicunt, nihil erit quod sub voluntatem cadat natura; sed erit quod cuique videbitur. Atqui aliud alii videtur: igitur contingere potest ut sint contraria. (4) Quodsi hæc minus probanda sunt, dicendumne est, absolute et revera sub voluntatem cadere verum bonum; at vero unicuique peti bonum apprens? ac bono quidem viro, quod revera bonum est, vitioso autem, quidquid fors obtulerit? ut et corporibus bene quidem constitutis salubria sunt ea quæ revera talia sunt; morborum autem et agrorum alia: itemque amara, dulcia, calida, gravia, et ceterorum unumquodque; nam vere de singulis rebus judicat vir bonus, et ei statim, quod in unaquaque re veri est, elucet. (5) Ex uniuscujusque enim habitu honesta et jucunda finguntur. Atque eo ipso forsasse longe præstat reliquis vir bonus, quod singulis in rebus verum perspicit, quasi earum norma sit ac mensura. Vulgo autem fucum facere videtur voluptas: quippe quæ quum bonum non sit, nobis speciem præ se ferat. (6) Itaque vulgus jucundum sequitur, ut bonum; dolorem autem fugit, ut malum.

Quoniam igitur pertinent, voluntas quidem ad finem, consilium vero et propositum ad illa quæ ad finem spectant, consequens est ut, quæ in eis vertuntur actiones, et consilio suscipiantur et sponte. At functiones et munera virtutum in his vertuntur. (2) Itaque virtus in nostra est potestate; similiterque et vitium. Quas enim res agere in nobis situm est, eas etiam non agere possumus; et quas non agere in nobis situm est, earundem quoque agendarum potestas nostra est. Itaque si quid agere quod honestum sit in nobis situm est, non agere quoque quod turpe sit in nobis erit situm; et si non agere est in nobis quanquam honestum, etiam quod est turpe agere in nobis erit situm. (3) Quodsi honesta et turpia agere nostri arbitrii est, similiterque non agere (hoc autem erat honos et malos esse), nostri quoque arbitrii erit profecto, ut probi et improbi simus. (4) Jam vero quod dicitur:

Sponte improbus nemo, nec invitus beatus ullus est,

partim falsum partim verum esse videtur. Nam invitus quidem beatus est nemo; vitiositas autem sponte nostra contrahitur; (5) alioquin ea quæ jam nunc dicta sunt, erunt in dubium inque controversiam vocanda, negandumque erit, hominem esse principium ac parentem actionum, ut et liberorum. (9) Quodsi hæc nobis probantur et vera videntur, neque possumus actiones ad alia principia præterquam ad ea quæ in nobis insunt, revocare: profecto quorum rerum principia in nobis insunt, eæ res quoque in nobis sitæ sunt, nostraque sponte suscipiuntur. (7) Atque hæc ita habere quum privatim singuli testari videntur, tum publice legum latores. Eos enim qui res flagitiosas admittunt, castigant supplicioque afficiunt, modo non per vim aut inscientiam, quæ ipsorum culpa contracta non sit, admiserint; eos contra, qui res præclaras gesserint, honoribus et præmiis ornant, quasi hos exercitaturi, illos a maleficio deterrituri. Atqui ad ea excitat nemo, quæ neque

προτρέπεται πράττειν, ὡς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὄν τὸ πει-
σθῆναι μὴ θερμαινεσθαι ἢ ἀλγεῖν ἢ πεινῆν ἢ ἄλλ' ὅτι οὖν
τῶν τοιούτων· οὐδὲν γὰρ ἦττον πεισόμεθα αὐτά. (8) Καὶ
γὰρ ἐπ' αὐτῶ τῶ ἀγνοεῖν κολάζουσιν, ἐὰν αἴτιος εἶναι
δοκῇ τῆς ἀγνοίας, ὅσον τοῖς μεθύουσι διπλᾶ τὰ ἐπιτιμία·
ἢ γὰρ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ· κύριος γὰρ τοῦ μὴ μεθύσθῆναι, τοῦτο
δ' αἴτιον τῆς ἀγνοίας. Καὶ τοὺς ἀγνοούντας τι τῶν
ἐν τοῖς νόμοις, ἃ δεῖ ἐπίστασθαι καὶ μὴ χαλεπά ἐστι,
κολάζουσιν. (9) Ὅμοιος δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅσα
10 δι' ἀμελείαν ἀγνοεῖν δοκοῦσιν, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὄν τὸ μὴ
ἀγνοεῖν τοῦ γὰρ ἐπιμεληθῆναι κύριοι. (10) Ἄλλ' ἴσως
τοιούτος ἐστὶν ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι. Ἄλλὰ τοῦ τοιού-
τους γενέσθαι αὐτοὶ αἴτιοι, ζῶντες ἀνεμεινώς, καὶ τοῦ
ἀδίκους ἢ ἀκολάστους εἶναι, οἳ μὴ κακοεργοῦντες, οἳ
15 δὲ ἐν πότοις καὶ τοῖς τοιούτοις διάγοντες· αἱ γὰρ περὶ
ἕκαστα ἐνεργεῖται τοιούτους ποιούσιν. (11) Τοῦτο δὲ
δῆλον ἐκ τῶν μελετώντων πρὸς ἡντινοῦν ἀγωνίαν ἢ
πρᾶξιν· διατελοῦσι γὰρ ἐνεργοῦντες. (12) Τὸ μὲν οὖν
ἀγνοεῖν ὅτι ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ εἴσεις γίνον-
ται, κομιδῇ ἀναίσθητου. (13) Ἐτι δ' ἄλογον τὸν ἀδι-
κοῦντα μὴ βούλεσθαι ἀδικον εἶναι ἢ τὸν ἀκολασταίνοντα
ἀκολαστον. Εἰ δὲ μὴ ἀγνοῦν τις πράττει ἐξ ὧν ἐσται
ἀδικος, ἐκὼν ἀδικος ἂν εἴη, (14) οὐ μὴν ἐάν γε βού-
ληται, ἀδικος ὢν παύσεται καὶ ἐσται δίκαιος· οὐδὲ γὰρ
25 ὁ νοσῶν ὑγιεῖ· καὶ εἰ οὕτως ἐτυχεν, ἐκὼν νοσεῖ,
ἀχρατῶς βιοτεύων καὶ ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς. Τότε μὲν
οὖν ἐξῆν αὐτῷ μὴ νοσεῖν, προεμμένῳ δ' οὐκέτι, ὥσπερ
οὐδ' ἀφέντι λίθον ἔτι αὐτὸν δυνατὸν ἀναλαθεῖν· ἀλλ'
ὅμως ἐπ' αὐτῷ τὸ βαλεῖν καὶ ῥίψαι· ἢ γὰρ ἀρχὴ ἐπ'
30 αὐτῷ. Οὕτω δὲ καὶ τῷ ἀδίκῳ καὶ τῷ ἀκολάστῳ ἐξ
ἀρχῆς μὲν ἐξῆν τοιούτοις μὴ γενέσθαι, διὸ ἐκόντες εἰ-
σι· γενομένοις δ' οὐκέτι ἔξεσται μὴ εἶναι. (15) Οὐ μό-
νον δ' αἱ τῆς ψυχῆς κακίαι ἐκούσιοί εἰσιν, ἀλλ' ἐνόιοι
καὶ αἱ τοῦ σώματος, οἷς καὶ ἐπιτιμῶμεν· τοῖς μὲν γὰρ
35 διὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ, τοῖς δὲ δι' ἀγνομα-
σίαν καὶ ἀμελείαν. Ὅμοιος δὲ καὶ περὶ ἀσθένειαν
καὶ πῆρῳσιν· οὐθεὶς γὰρ ἂν ὄνειδίσαιε τυφλῷ φύσει ἢ ἐκ
νόσου ἢ ἐκ πληγῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεῆσαι· τῷ δ' ἐξ
οἴνοφλυγίας ἢ ἀλλῆς ἀκολασίας πᾶς ἂν ἐπιτιμῆσαι.
40 (16) Τῶν δὲ περὶ τὸ σῶμα κακιῶν αἱ ἐφ' ἡμῖν ἐπιτι-
μῶνται, αἱ δὲ μὴ ἐφ' ἡμῖν οὐ. Εἰ δ' οὕτω, καὶ ἐπὶ
τῶν ἄλλων αἱ ἐπιτιμῶμεναι τῶν κακιῶν ἐφ' ἡμῖν ἂν
εἴεν. (17) Εἰ δὲ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐφίενται τοῦ φαι-
νομένου ἀγαθοῦ, τῆς δὲ φαντασίας οὐ κύριοι, ἀλλ'
45 ὁποῖός ποθ' ἕκαστός ἐστι, τοιούτου καὶ τὸ τέλος φαίνεται
αὐτῷ· εἰ μὲν οὖν ἕκαστος ἑαυτῷ τῆς ἐξέως ἐστὶ πῶς
αἴτιος, καὶ τῆς φαντασίας ἐστὶ πῶς αὐτὸς αἴτιος· εἰ
δὲ μὴ, οὐθεὶς αὐτῷ αἴτιος τοῦ κακὰ ποιεῖν, ἀλλὰ δι'
ἀγνοίαν τοῦ τέλους ταῦτα πράττει, διὰ τούτων οἰόμε-
50 νος αὐτῷ τὸ ἄριστον εἶσθαι. Ἡ δὲ τοῦ τέλους ἐφείσει
οὐκ αὐθαίρετος, ἀλλὰ φῶνα δεῖ ὥσπερ ὄψιν ἔχοντα, ἢ
κρινεῖ καλῶς καὶ τὸ κατ' ἀλήθειαν ἀγαθὸν αἰρήσεται.
Καὶ ἐστὶν εὐφυῆς, ὧ τούτου καλῶς πέφυκεν· τὸ γὰρ μέ-
γιστον καὶ κάλλιστον, καὶ ὁ παρ' ἑτέρου μὴ οἶόντε

in nobis posita sunt, neque sponte nostra obvenitur: nimi-
rum quod nihil referat, suaderi nobis ut ne vel caleamus
vel doleamus vel esuriamus vel aliquid aliud tale; nihilo
enim magis ea perpetiemur. (8) Atque hoc vel illo quo-
que confirmatur, quod in peccatis ignorantiae tum demum
penam constituunt legum latores, si quis sibi ipse suae
inscientiae causa esse videatur: ut, in ebrios duplex poena
constituta est; principium enim in ipsis est; nam in eorum
potestate erat non inebriari; ebrietas autem causa inscien-
tia est. Praeterea in eos qui aliquid ignorant eorum quae
legibus sancita sunt, quae et scienda neque cognitu diffi-
cilia sint, animadvertunt: (9) idemque fit in ceteris qui
negligentia sua videntur ignorare, quum liceat sibi non
ignorare; poterant enim sibi, ut diligentiam adhiberent,
imperare. (10) Sed ejusmodi est aliquis fortasse, ut dili-
gentiam adhibere non possit? At enim ut tales sint, ipso-
rum culpa est (quippe qui negligenter ac dissolute vivant),
ut item injusti atque intemperantes, causa in ipsis versa-
tur: utpole quod eorum alteri in maleficio, alteri in
computationibus et id genus nequitias aetatem consumant.
Nam quales sunt singulares actiones, tales ii qui agunt,
efficiuntur. (11) Atque hoc ex iis perspicuum esse potest,
qui se in certamine quocumque aut actione exercent: nunquam
enim agere intermittunt. (12) Et vero ignorare, qui e
studiis et actionibus in qualibet re positus habitus gi-
gantur, hominis est sensu plane carentis. (13) Praeterea
hoc ipsum a ratione alienum est, qui injuriam alteri faciat,
eum injustum, et qui intemperanter vivat, intemperantem
effici nolle. Jam si quis sciens eas res agat, quibus evadat
injustus, sponte sua profecto efficietur injustus. (14) Ne-
que vero si velit, etiam desinet esse injustus, ac justus
fiet: nam ne aeger quidem sanus efficiatur, quum velit; nam
fere sponte sua morbum contraxit; quippe qui et incontinen-
ter vivebat, et medicorum praecipia aspernabatur. Tunc
quidem igitur ei licebat in morbum non incidere: at post-
eaquam sese projecit, id jam desit esse integrum, ut nec
is qui lapidem misit, retrahere eum jam potest; penes
ipsum tamen erat an vellet jacere; principium enim in ipso
est. Sic et injusto et intemperanti homini ab initio licebat,
talem non esse; ideoque sua voluntate tales sunt; post-
eaquam vero tales facti sunt, non possunt non esse. (15) Non
solum autem animi vitia sponte contrahuntur; sed in non-
nullis hominibus etiam quae sunt corporis; quos etiam re-
prehendere solemus. Nam qui deformes sunt natura, eos
reprehendit nemo; sed eos demum qui propterea, quod
exercitationes corporis praetermittunt et valetudinem non
curant, id mali contraxerunt. Similisque est imbecillitatis,
[deformatatis] et debilitatis ratio. Nemo enim caecitatem ei
qui vel natura vel morbo vel ictu aliquo cecus est, proprii
loco objiciat: quin ejus miseretur potius; sed qui ex ebri-
sitate aut aliqua alia intemperantia caecitatem contraxerit,
eum nemo quivis reprehendet. (16) Itaque quaecumque
vitia corporis in nostra potestate sunt, ea reprehenduntur:
quae non sunt, non reprehenduntur. Quodsi ita est, in
ceteris quoque rebus omnibus ea quae reprehenduntur vitia,
in nostra potestate esse reperientur. (17) Quodsi quis dixe-
rit, id quemque expetere, quod ei videatur bonum; verum
non in cujusque potestate esse, quae species nobis offerat-
ur; sed qualis quisque sit, talem ei finem videri: imo vero
si sibi quisque habitus ingenerandi quodammodo causa est,
erit et phantasiae profecto sibi ipse quodammodo causa.
Quodsi non est, mali in se admittendi sibi causa erit nemo;
sed ignorance finis male agit, existimans hoc genere vita-
se maximo bono potiturum. Sed appetitionem finis nemo
sibi suo arbitratu adoptare potest, verum ita natum esse
unumquemque oportet, ut quasi lumen mentis habeat,
quo et judicare recte, et id quod vere bonum est, sumere
atque optare possit. Atque est ille bene informatus a na-
tura, cui hoc naturae beneficio bene constitutum est eo
quod maxima sit ac pulcherrima isthaec res, quamque ab
alio neque consequi neque discere aliquis possit, sed quam

λαθεῖν μηδὲ μαθεῖν, ἀλλ' ὅσον ἔφυ, τοιοῦτον ἔξει, καὶ τὸ εὖ καὶ τὸ καλῶς τοῦτο περὶκεῖται ἢ τελεῖται καὶ ἀληθινῆ ἂν εἴη εὐφροῖα. Εἰ δὴ ταῦτ' ἐστὶν ἀληθῆ, τί μᾶλλον ἢ ἀρετῆ τῆς κακίας ἔσται ἐκούσιον; (18) Ἄμφοιν γὰρ ὁμοίως, τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ κακῷ, τὸ τέλος φύσει ἢ ὁπωσδήποτε φαίνεται καὶ κεῖται, τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς τοῦτ' ἀναφέροντες πράττουσιν ὁπωσδήποτε. (19) Εἴτε δὴ τὸ τέλος μὴ φύσει ἐκάστω φαίνεται οἰονδήποτε ἀλλά τι καὶ παρ' αὐτὸν ἐστίν, εἴτε τὸ μὲν τέλος φυσικόν, τῷ δὲ τὰ λοιπὰ πράττειν ἐκούσιως τὸν σπουδαιὸν ἢ ἀρετῆ ἐκούσιόν ἐστιν, οὐδὲν ἤττον καὶ ἡ κακία ἐκούσιον ἂν εἴη· ὁμοίως γὰρ καὶ τῷ κακῷ ὑπάρχει τὸ δι' αὐτὸν ἐν ταῖς πράξεσι καὶ εἰ μὴ ἐν τῷ τέλει. (20) Εἰ οὖν, ὅσπερ λέγεται, ἐκούσιοι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ (καὶ γὰρ τῶν ἔξεων συναίτιοι πως αὐτοὶ ἔσμεν, καὶ τῷ ποιόι τινες εἶναι τὸ τέλος τοιούδε τιθέμεθα), καὶ αἱ κακίαι ἐκούσιοι ἂν εἴεν· ὁμοίως γάρ.

[VIII.] (21) Κοινῆ μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται ἡμῖν τό τε γένος τύψω, ὅτι μεσότητές εἰσιν, καὶ ὅτι ἔξεις, ὑφ' ὧν τε γίνονται, καὶ ὅτι τούτων πρακτικαὶ καθ' αὐτάς, καὶ ὅτι ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐκούσιοι, καὶ οὕτως ὡς ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος προστάξῃ. (22) Οὐχ ὁμοίως δὲ αἱ πράξεις ἐκούσιοι εἰσι καὶ αἱ ἔξεις· τῶν μὲν γὰρ πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέγρι τοῦ τέλους κύριοι ἔσμεν, εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστα, τῶν ἔξεων δὲ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἕκαστα δὲ ἡ πρόσθεσις οὐ γνώριμος, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀρρωστικῶν· ἀλλ' ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἦν οὕτως ἢ μὴ οὕτω χρῆσασθαι, διὰ τοῦτο ἐκούσιοι.

[IX.] (23) Ἀναλαβόντες δὴ περὶ ἐκάστης, εἴπωμεν τίνες εἰσὶ καὶ περὶ ποῖα καὶ πῶς· ἅμα δ' ἐστὶ ἀληθὸν καὶ πόσαι εἰσὶν. Καὶ πρῶτον περὶ ἀνδρείας.

talem obtineat quisque qualis ipsi a natura data est : adeoque ipsum illud, bene et pulchre a natura factam esse hanc partem, fuerit perfecta et vera natura bonitas. Hæc si vera sunt, quamobrem virtus magis quam vitium nostra sponte ac voluntate suscipi dicitur? (18) Utrique enim, et viro bono et improbo homini, natura vel quolibet alio modo finis et videtur et positus est : reliqua vero omnia ad hunc referentes agunt, quoquo modo agant. (19) Sive igitur finis non natura ostenditur alicui, qualiscumque demum ille fuerit, sed ad eum statuendum aliquid etiam amplius unicuique supplet, sive etiam finis ipse a natura est, at cetera illa (quæ videlicet ad finem assequendum suscipiuntur) vir bonus voluntate suscipit, atque ob id jam voluntaria est virtus : nihilominus profecto vitium quoque erit voluntarium sponteque contrahetur. Æque enim in homine malo atque in bono viro inest hoc, ut per se agere possit, ut maxime in fine statuendo nihil detur voluntati. (20) Quodsi ergo, ut dicitur, virtutes sponte nostra comparantur, idque ex eo, quia habituum causas quodammodo nos ipsi præstamus, et deinde pro eo atque sic vel sic affecti sumus, etiam finem nobis proponimus alium atque alium : profecto vitia quoque ipsa sponte nostra contrahentur : similis enim est utrorumque ratio.

[VIII.] (21) Ac de virtutibus quidem universe a nobis dictum est, earumque genus rudi quadam effigie adumbratum : nimirum quod sint medietates, et quod habitus ; hinc a quibus rebus gignantur ii habitus ; tum eosdem habitus ad eas res agendas valere, et hoc per se ; et esse in nobis sitos, et nostra sponte suscipi, et ita, ut recta ratio præscriperit. (22) Aliter vero actiones nostra voluntate suscipi dicuntur, aliter habitus. Actionum enim a principio ad extremum domini sumus, quum rerum singularium cognitionem habemus : habituum vero principium duntaxat in nostra est potestate. At quæ a rebus singularibus fit ad habitum accessio, nota non est ; ut in morbis evenit. Quia vero sic aliter tractare res singulares nobis licebat, idcirco habitus nostra sponte suscipi dicuntur.

[IX.] (23) De singulis igitur virtutibus disputationem a capite repetitam ordiamur, quæ sint, et qualibus in rebus versentur, et quomodo. Eodem negotio quot sint numero virtutes, planum fiet. Ac primum de fortitudine dicamus.

CAP. VI. [IX.]

Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ φόβους καὶ θάρρη, ἤδη καὶ πρότερον εἴρηται. (2) Φοβούμεθα δὲ δηλονότι τὰ φοβερά, ταῦτα δ' ἐστὶν ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν κακὰ· διὸ καὶ τὸν φόβον δρίζονται προσδοκίαν κακοῦ. (3) Φοβούμεθα μὲν οὖν πάντα τὰ κακὰ, ὅσον ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον, ἀλλ' οὐ περὶ πάντα δοκεῖ ὁ ἀνδρείος εἶναι· ἐνια γὰρ καὶ δεῖ φοβεῖσθαι καὶ καλόν, τὸ δὲ μὴ αἰσχρόν, ὅσον ἀδοξίαν· ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος ἐπιεικῆς καὶ αἰδήμων, ὁ δὲ μὴ φοβούμενος ἀναίσχυτος· λέγεται δ' ὑπὸ τινων ἀνδρείος κατὰ μεταφορὰν· ἔχει γὰρ τι ὁμοίον τῷ ἀνδρείῳ· ἀφοβος γάρ τις καὶ ὁ ἀνδρείος. (4) Πενίαν δ' ἴσως οὐ δεῖ φοβεῖσθαι οὐδὲ νόσον, οὐδ' ὄλως ὅσα μὴ ἀπὸ κακίας μηδὲ δι' αὐτόν. Ἄλλ' οὐδ' ὁ περὶ ταῦτα ἀφοβος ἀνδρείος. Λέγομεν δὲ καὶ τοῦτον καθ' ὁμοιότητα· ἐνιοὶ γὰρ ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις δειλοὶ ὄντες ἐλευθέροι εἰσι καὶ πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχουσιν. (5) Οὐδὲ δὴ εἰ τις ὕβριν περὶ παῖδας καὶ γυναῖκα φοβεῖται ἢ φθόνον ἢ τι τῶν τοιούτων, δειλός ἐστίν· οὐδ' εἰ θαρρεῖ μᾶλλον μαστιγῶσθαι, ἀνδρείος. (6) Περὶ ποῖα οὖν τῶν φοβερῶν ὁ ἀνδρείος ; ἢ περὶ τὰ μέγιστα ; οὐθείς γὰρ ὑπομενετι-

Fortitudinem igitur esse medietatem quæ in formidine et fiducia vertitur, jam ante diximus. (2) Timemus autem ea scilicet, quæ terribilia sunt ; ea vero sunt, ut simpliciter dicamus, mala : unde etiam timorem expectationem mali esse definiunt ; (3) ac timemus quidem mala omnia : ut infamiam, paupertatem, morbum, solitudinem ab amicis, mortem, non tamen videtur in his omnibus vir fortis versari. Sunt enim quæ pertimescere et oportet et est honestum, et contra contemnere turpe est, velut infamiam (nam qui eam metuit, et probus est et pudens ; qui vero non metuit, impudens ; sed is a nonnullis fortis appellatur ex quadam translatione sermonis : quoniam quidpiam habet forti simile ; nam aliquis ab omni metu liber est vir fortis) ; (4) paupertatem vero pertimescere fortasse non oportet, nec morbum, neque ea omnia (ut semel dicam) quæ non a vitio nascuntur, neque culpa nostra contrahuntur. Nec tamen vel is qui in his se a metu vacuum præstiterit, fortis dicendus est ; fortem tamen eum quoque ex similitudine dicimus. Nonnulli enim quum in belli periculis timidi sint, liberales sunt tamen et in pecunia amittenda fident ac præsentem sunt animo. (5) Jam qui contumeliam in liberos et uxorem extimescit vel invidiam vel aliquid ejus generis, timidus minime est : neque fortis item is, qui animo confidit tum, quum se flagellis verberatum iri videat. (6) Quibus ergo in rebus formidolosis, vir fortis cernitur ? nonne in maximis ? Nec

κώτερος τῶν δειῶν. Φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· πέρας γάρ, καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ οὐτ' ἀγαθὸν οὔτε κακὸν εἶναι. (7) Δόξῃε δ' ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν παντὶ ὁ ἀνδρείος εἶναι, ὅσον εἰ ἐν θαλάττῃ ἢ ἐν νόσοις. (8) Ἐν τίσιν οὖν; ἢ ἐν τοῖς καλλίστοις; τοιοῦτοι δὲ οἱ ἐν πολέμῳ· ἐν μεγίστῳ γάρ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ. (9) Ὁμοῖοι δὲ τοῦτοι εἰσὶ καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ἐν ταῖς πόλεσι καὶ παρὰ τοῖς μονάρχοις. (10) Κυρίως δὲ λέγοιτ' ἂν ἀνδρείος ὁ περὶ τὸν καλὸν θάνατον ἀδεύς, 10 καὶ ὅσα θάνατον ἐπιφέρει ὑπόγυια ὄντα· τοιαῦτα δὲ μάλιστα τὰ κατὰ πόλειον. (11) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν θαλάττῃ καὶ ἐν νόσοις ἀδεύς ὁ ἀνδρείος, οὐχ οὕτω δὲ ὡς οἱ θαλάττιοι· οἱ μὲν γὰρ ἀπεγνώχασιν τὴν σωτηρίαν καὶ τὸν θάνατον τὸν τοιοῦτον δυσχεραίνουσιν, οἱ δὲ 15 εὐέλπιδες εἰσι παρὰ τὴν ἐμπειρίαν. (12) Ἄμα δὲ καὶ ἀνδρίζονται ἐν οἷς ἐστὶν ἀλκή ἢ καλὸν τὸ ἀποθανεῖν ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ φθοραῖς οὐθέτερον ὑπάρχει.

enim quisquam res horribiles et asperas patientius tolerat. Omnium autem rerum nihil horribilius est morte; nam et omnium rerum est extremum, nihilque reliquum esse mortuo videtur nec bonum nec malum. (7) Sed nec in omni mortis genere vir fortis cernitur: ut si quis vel in mari naufragio pereat vel morbis. (8) In quonam igitur alio quam in eo quod pulcherrimum est? quales sunt inortes in bello: in maximo enim et pulcherrimo periculo eae suscipiuntur. (9) Testantur et comprobant haec quae dicimus, etiam honores ii qui et in liberis civitatibus et apud reges iis qui in bello ceciderunt, decernuntur. (10) Quocirca fortis proprie dicitur is, qui nec morte honesta, nec iis impendentibus atque instantibus quae mortem afferunt, perterretur: cujusmodi sunt ea maxime quae in bellis accidunt. (11) Vacat tamen metu etiam in mari inque morbis vis fortis; licet non sic, ut nautae. Fortes enim tali tempore quum de salute sua desperant, tum genus hoc ipsum mortis aegre ferunt; nautas vero usus et experientia confirmavit beneque sperare docuit. (15) Simul etiam illi comparant se ad fortitudinem in iis rebus, in quibus spectari potest robur aut in quibus pulchrum est mori; quorum neutrum in illis alteris generibus interitus reperitur.

CAP. VII. [X.]

Τὸ δὲ φοβερὸν οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτό, λέγομεν δὲ τι καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων. Τοῦτο μὲν οὖν παντὶ φοβερὸν τῷ 20 γε νοῦν ἔχοντι, τὰ δὲ κατ' ἀνθρώπων διαφέρει μεγέθει καὶ τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ θαρραλέα. (2) Ὁ δὲ ἀνδρείος ἀνέκπληκτος ὡς ἀνθρώπος. Φοβήσεται μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα, ὡς δεῖ δὲ καὶ ὡς ὁ λόγος ὑπομενεῖ, τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς ἀρετῆς. 25 (3) Ἔστι δὲ μᾶλλον καὶ ἥττον ταῦτα φοβεῖσθαι, καὶ ἔτι τὰ μὴ φοβερὰ ὡς τοιαῦτα φοβεῖσθαι. (4) Γίνεται δὲ τῶν ἀμαρτιῶν ἢ μὲν ὅτι οὐ δεῖ, ἢ δὲ ὅτι οὐχ ὡς δεῖ, ἢ δὲ ὅτι οὐχ ὅτε, ἢ τι τῶν τοιοῦτων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ θαρραλέα. (5) Ὁ μὲν οὖν ἀ δεῖ καὶ οὐ 30 ἕνεκα ὑπομένων καὶ φοβούμενος, καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅτε, ὁμοίως δὲ καὶ θαρρῶν, ἀνδρείος· κατ' ἀξίαν γάρ, καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, πάσχει καὶ πράττει ὁ ἀνδρείος. (6) Τέλος δὲ πάσης ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἔξιν. Καὶ τῷ ἀνδρείῳ δὲ ἡ ἀνδρεία καλόν. Τοιοῦτον δὲ καὶ 35 τὸ τέλος· δρίζεται γὰρ ἕκαστον τῷ τέλει. Καλοῦ δὲ ἕνεκα ὁ ἀνδρείος ὑπομένει καὶ πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀνδρείαν. (7) Τῶν δ' ὑπερβαλλόντων ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ ἀνώνυμος (εἰρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον ὅτι πολλὰ ἐστὶν ἀνώνυμα), εἴη δ' ἂν τις μαινόμενος ἢ ἀνάληκτος, 40 εἰ μὴθὲν φοβοῖτο, μῆτε σεισμὸν μῆτε τὰ κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς Κελτούς. Ὁ δὲ τῷ θαρρεῖν ὑπερβαλλῶν περὶ τὰ φοβερὰ θρασύς. (8) Δοκεῖ δὲ καὶ ἀλαζῶν εἶναι ὁ θρασύς καὶ προσποιητικός ἀνδρείας. Ὡς οὖν ἐκεῖνος περὶ τὰ φοβερὰ ἔχει, οὕτως οὗτος βού- 45 λεται φαίνεσθαι· ἐν οἷς οὖν δύναται, μιμεῖται. (9) Διὸ καὶ εἰσὶν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασύδειλοι· ἐν τούτοις γὰρ θρασυνόμενοι τὰ φοβερὰ οὐχ ὑπομένουσιν. (10) Ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι ὑπερβαλλῶν δειλός· καὶ γὰρ ἀ μὴ δεῖ καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖ αὐτῷ. 50 Ἐλλείπει δὲ καὶ τῷ θαρρεῖν· ἀλλ' ἐν ταῖς λύπαις ὑπερβαλλῶν μᾶλλον καταφανής ἐστίν. (11) Δύσελπις δὲ τις ὁ δειλός· πάντα γὰρ φοβεῖται. Ὁ δ' ἀνδρείος

Jam id quod horribile dicitur, non omnibus unum et idem est: vocaturque hoc nomine etiam aliquid quod supra hominem est, quod omnibus qui sanæ mentis sunt, terrorem injicit. Quæ autem homini tolerabilia sunt, ea magnitudine differunt, eoque, quod alia aliis terribiora sunt aut leviora. Eodemque sese habent modo ea quoque in quibus confidentia versatur. (2) Vir autem fortis imperterritus est, sed ut homo. Proinde hæc talia quoque pertimescet, sed ita ut oportet et ut ratio postulat, subibit, honesti causa: hic enim virtutis finis est. (3) Fieri autem potest ut hæc quis et magis et minus quam debet extimescat: et præterea, ut quæ non sunt formidolosa, perinde ac si talia sint, metuat. (4) Peccata autem committuntur alia, quod id agitur quod non oportet: alia, quod non ut oportet: alia, quod non quo tempore oportet, aut aliquid hujusmodi. Idem de iis in quibus confidentia versatur, sentiendum. (5) Qui igitur ea quæ oportet, et cuius rei causa oportet, et ut oportet, et quando, perfert ac metuit, fortis est: itemque et qui confidit. Nam pro rei dignitate, et ut ratio postulat, patitur et agit vir fortis. (6) Omnis autem actionis finis est quod est secundum habitum. Ad hæc viro forti fortitudo honestum quiddam est. Talis igitur est et finis: suo enim quidque sine definitur. Honesti igitur causa fortis vir et suffert et agit quæ fortitudini consentanea sunt. (7) Ex iis autem qui modum superant, is qui metus vacnitate nimius est, caret nomine; (esse autem multa, quibus nomina imposita non sint, supra diximus:) sed appellari poterit vel insanus quidam, vel doloris sensus expers, si nihil metuat neque terræ motum neque procellas, quales aiunt esse Gallos. Qui autem in eo modum superat, quod in rebus formidolosis præfidat, audax est. (8) Atque audax etiam arrogans esse sibi que fortitudinis laudem sumere videtur. Itaque quo ille animo est in rebus formidolosis, eodem vult hic esse videri; quibuscumque igitur rebus potest, illum imitatur. (9) Ita fit etiam ut plerique illorum timiditatem habeant cum audacia conjunctam. Nam quum in his se jactent audaciamque ostendant, res formidolosas tamen non perfertur. (10) At qui metuendo modum superat, is ignavus timidusque nominatur. Nam et quæ metuenda non sunt, et quemadmodum non sunt, metuit: omniaque ejusdem generis eum comitantur. Confidentia quoque idem deficitur: sed in molestiis quia nimius est, magis sese prodit. (11) Ab omni igitur fere spe derelictus est ignavus; omnia enim pertimescit:

ἔ. ἀντίως· τὸ γὰρ θαρρῆν εὐέλπιδος. (12) Περὶ ταῦτα μὲν οὖν ἔστιν ὅ τε δειλὸς καὶ ὁ θρασὺς καὶ ὁ ἀνδρεῖος, διαφόρους δ' ἔχουσι πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ υπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν, ὁ δὲ μέσως ἔχει καὶ ὡς δεῖ· καὶ οἱ μὲν θρασεῖς προπετεῖς, καὶ βουλομένοι πρὸ τῶν κινδύνων, ἐν αὐτοῖς δ' ἀρίστανται, οἱ δ' ἀνδρεῖοι ἐν τοῖς ἔργοις ὀξείς, πρότερον δ' ἡσύχιοι.

[XI.] (13) Καθάπερ οὖν εἴρηται, ἡ ἀνδρεία μεσότης ἔστι περὶ θαρραλέα καὶ φοβερά, ἐν οἷς εἴρηται, καὶ ὅτι καλὸν αἰρεῖται καὶ ὑπομένει, ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μῆ. Τὸ δ' ἀποθνήσκων φεύγοντα πενίαν ἢ ἔρωτα ἢ τι λυπηρὸν οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μάλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα, καὶ οὐχ ὅτι καλὸν ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν. Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀνδρεία τοιοῦτόν τι.

CAP. VIII. [XI.]

Λέγονται δὲ καὶ ἕτεροι κατὰ πέντε τρόπους, πρῶτον μὲν ἡ πολιτικῆ· μάλιστα γὰρ εἰκοι· δοκοῦσι γὰρ ὑπομένειν τοὺς κινδύνους οἱ πολῖται διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια καὶ τὰ ὀνειδῆ καὶ διὰ τὰς τιμὰς. Καὶ διὰ τοῦτο ἀνδρεῖότατοι δοκοῦσιν εἶναι παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι ἐντιμοὶ. (2) Τοιοῦτους δὲ καὶ Ὁμηρος ποιεῖ, ὡς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ἔκτορα·

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει·

καὶ Διομήδης,

Ἔκτωρ γὰρ ποτε φήσει ἐνὶ Τρώεσσι ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ' ἔμετο.

(3) Ὀμοίωται δ' αὕτη μάλιστα τῇ πρότερον εἰρημένη, ὅτι δι' ἀρετὴν γίνεται· δι' αἰδοῦ γὰρ καὶ διὰ καλοῦ ὄρεξιν (τιμῆς γάρ) καὶ φυγὴν ὀνειδῶς, αἰσχροῦ ὄντος. (4) Τά-
30 ζαι δ' ἂν τις καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ἀρχόντων ἀναγκάζο-
μένους εἰς ταῦτό· χειρὸς δ', ὅσω οὐ δι' αἰδοῦ ἀλλὰ
διὰ φόβου αὐτὸ δρωῖσι, καὶ φεύγοντες οὐ τὸ αἰσχρὸν
ἀλλὰ τὸ λυπηρὸν ἀναγκάζουσι γὰρ οἱ κύριοι, ὥσπερ
ὁ Ἔκτωρ,

Ὅν δὲ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,
οὐ οἱ ἀρκίον ἐσσεῖται φυγεῖν κύναις.

(5) Καὶ οἱ προσάττοντες, κἂν ἀναχωρῶσι τύπτοντες τὸ αὐτὸ δρωῖσι, καὶ οἱ πρὸ τῶν τάφρων καὶ τῶν τοιοῦτων παρατάττοντες· πάντες γὰρ ἀναγκάζουσιν. Δεῖ δ' οὐ
40 δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖον εἶναι, ἀλλ' ὅτι καλόν. (6) Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία ἢ περὶ ἕκαστα ἀνδρεία τις εἶναι· ὅθεν καὶ ὁ Σωκράτης ὡγήθη ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀνδρείαν. Τοιοῦτοι δὲ ἄλλοι μὲν ἐν ἄλλοις, ἐν τοῖς πολεμικοῖς δ' οἱ στρατιῶται· δοκεῖ γὰρ εἶναι πολλὰ κενὰ
45 τοῦ πολέμου, ἀ μάλιστα συνεωράκασιν οὗτοι· φαίνονται δὲ ἀνδρεῖοι, ὅτι οὐκ ἴσασιν οἱ ἄλλοι οἷά ἐστιν. (7) Εἶτα ποιῆσαι καὶ μὴ παθεῖν μάλιστα δύνανται ἐκ τῆς ἐμπειρίας, δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις καὶ τοιαῦτα ἔχοντες ὅποια ἂν εἴη καὶ πρὸς τὸ ποιῆσαι καὶ

ARISTOTELES. II.

contra vero fortis; confidere enim hominis est bona spe freti. (12) In iisdem igitur rebus timidus, audax et fortis versantur: sed non eodem modo in eas affecti sunt. Illi enim modum transeunt ac deserunt: hic mediocritatem servat, seseque in his ita, ut debet, gerit. Atque audaces sane præproperi sunt ac præcipites, periculumque ante, quam est ostensum, adire volunt, in ipso autem periculo a sententia desistunt. At viri fortes in factis ipsis acres sunt, ante facta vero sedati et quieti.

[XI.] (13) Quemadmodum igitur diximus, fortitudo mediocritas est quæ versatur quum in iis in quibus fiducia spectatur, tum in iis quæ terrorem afferunt, non omnibus, sed iis quæ supra diximus; eaque sumit ac perfert vel quia perferre honestum, vel quia non perferre turpe est. Mori autem fugientem, vel paupertatem vel amorem vel ægritudinem aliquam non est viri fortis, vel ignavi potius: mollis enim animi est, res arummosas et laboriosas fugere; at ille non ob id mortem perfert, quod honestum sit ita facere, sed quod malum fugere studeat. Ac fortitudo quidem talis quædam res est.

Esse vero perhibetur fortitudo etiam aliter, et quidem quinque modis; quorum primus est ejus quæ civilis appellatur. Ad illam enim, quæ vere et proprie fortitudo est, hæc proxime videtur accedere. Videntur enim cives pericula subire quum legitimis pœnis atque ignominis compulsi, tum honoribus ac præmiis invitati. Quare apud eos maxime viri fortissimi reperiuntur, apud quos et infamia notantur ignavi, et honore afficiuntur viri fortes. (2) Ac tales sane introducit etiam Homerus, velut Diomedem et Hectorem:

Primus Pulydamas me turpi labe notabit.

Et Diomedes inquit:

Namque Hector Trojana inter sic agmina dicit:
A me Tydides....

(3) Atque hæc maxime similis illi fortitudini est quæ primo loco a nobis posita est. Nam et de virtute existit, quum a pudore proficiscatur, et de honesti appetitione, puta, honoris: et vero ex fuga rei turpis, qualis certe est ignominia. (4) Eundem autem in numerum referre licet illos, qui ab iis quorum sub imperio sunt, fortes esse coguntur; sed hi eo sunt illis deteriores, quod non pudore adducti, sed metu coacti id faciunt; nec eo, quod turpitudinem, sed quod dolorem fugiant. Cogunt enim ii quorum sunt in potestate: quo modo Hector:

Quem vero sese e pugna subducere cernam,
Ut fiat canibus mox faxo voracibus esca.

(5) Cogunt etiam ii qui in primo ordine aliquos locant, ac si retrocedant, eos verberant; item qui ante fossas et alias hujusmodi munitiones aliquos collocant; nam omnes hi cogunt. Atqui fortem virum par est honesto excitatum talem esse, non vi aut necessitate coactum. (6) Atque etiam usus in quaque re sibi fortitudinis nomen vindicat, ex quo et Socrates fortitudinem scientiam esse putabat. Atque usu periti et exercitati alii quidem sunt aliis in rebus, sed in bellicis militibus. Nam multi videntur esse belli terrores inanes, quos hi experiendo maxime perspectos habent; atque ob id habentur illi pro fortibus, propterea quod alii, quales sint terrores illi, non intelligunt. (7) Deinde ut adversarios damnis afficere queant, nulloque ipsi detrimento affici, usu et consuetudine consecuti sunt: quippe qui et armis sciunt uti, atque his ipsis etiam instructi sunt

8

πρὸς τὸ μὴ παθεῖν κράτιστα. (8) Ὡσπερ οὖν ἀνό-
 πλους ὠπλισμένοι μάχονται καὶ ἀθληταὶ ἰδιώταις· καὶ
 γὰρ ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρείοτατοι μα-
 χιμώτατοί εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες καὶ τὰ σώ-
 6 ματα ἄριστα ἔχοντες. (9) Οἱ στρατιῶται δὲ δειλοὶ
 γίνονται, ὅταν ὑπερτείνῃ ὁ κίνδυνος καὶ λείπωνται
 τοῖς πλῆθεσι καὶ ταῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰρ φεύ-
 γουσι, τὰ δὲ πολιτικὰ μένοντα ἀποθνήσκει, ὅπερ κατὰ
 τῷ Ἑρμαίῳ συνέβη. Τοῖς μὲν γὰρ αἰσχρὸν τὸ φεύγειν
 10 καὶ ὁ θάνατος τῆς τοιαύτης σωτηρίας αἰρετιώτερος· οἱ δὲ
 καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκινδύνεον ὡς κρείττους ὄντες, γνόντες
 δὲ φεύγουσι, τὸν θάνατον μᾶλλον τοῦ αἰσχροῦ φοβού-
 μενοι· ὁ δ' ἀνδρείος οὐ τοιοῦτος. (10) Καὶ τὸν θυμὸν
 δ' ἐπὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπιφέρουσιν· ἀνδρείοι γὰρ εἶναι δο-
 15 κούσι καὶ οἱ διὰ θυμὸν ὡσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τοὺς τρώ-
 σαντας φερόμενοι, ὅτι καὶ οἱ ἀνδρείοι θυμοειδεῖς· ἰτη-
 τικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους, ὅθεν καὶ
 Ὀμηρος,

σθένος ἔμβαλε θυμῷ·

20 καὶ

μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε·

καὶ

δριμύ δ' ἀνά βίνας μένος·

καὶ

25 ἔξεσεν αἷμα·

πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα εἰσὶ σημαίνειν τὴν τοῦ θυμοῦ
 ἔγερσιν καὶ ὀρμήν. (11) Οἱ μὲν οὖν ἀνδρείοι διὰ τὸ
 καλὸν πράττουσιν, ὁ δὲ θυμὸς συνεργεῖ αὐτοῖς· τὰ θηρία
 δὲ εἰς λύπην διὰ γὰρ τὸ πλεγήναι ἢ φοβεῖσθαι, ἐπεὶ
 30 ἂν γὰρ ἐν ὕλῃ ἢ ἐν ἔλει ἢ, οὐ προσέρχονται. Οὐ δὲ
 ἔστιν ἀνδρεία διὰ τὸ ὑπ' ἀληθόνος καὶ θυμοῦ ἐξελα-
 νόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον ὀρμᾶν, οὐδὲν τῶν δεινῶν
 προορῶντα, ἐπεὶ οὕτω γὰρ ἂν οἱ ὄνοι ἀνδρείοι εἴεν πει-
 νῶντες· τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ
 35 οἱ μοιροὶ δὲ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρωσιν.
 (12) Οὐ δὲ ἔστιν ἀνδρεία τὰ δι' ἀληθόνος ἢ θυμοῦ
 ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον. Φυσικωτάτη δ' εἰσὶν
 ἢ διὰ τὸν θυμὸν εἶναι, καὶ προσλαβοῦσα προαίρεσιν
 καὶ τὸ οὐ ἕνεκα ἀνδρεία εἶναι. Καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ
 40 ὀργιζόμενοι μὲν ἀλγοῦσι, τιμωρούμενοι δ' ἠδόνται· οἱ
 δὲ διὰ ταῦτα μαχόμενοι μάχιμοι μὲν, οὐκ ἀνδρείοι
 ἀέ· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν οὐδ' ὡς ὁ λόγος, ἀλλὰ διὰ τὸ
 πάθος· παραπλήσιον δ' ἔχουσι τι. (13) Οὐδὲ δὲ οἱ
 εὐέλπιδες ὄντες ἀνδρείοι διὰ γὰρ τὸ πολλάκις καὶ πολ-
 45 λούς νεικηκένας θαρροῦσιν ἐν τοῖς κινδύνοις. Παρό-
 μοιοι δὲ, ὅτι ἄμφω θαρραλέοι· ἀλλ' οἱ μὲν ἀνδρείοι
 διὰ τὰ προειρημένα θαρραλέοι, οἱ δὲ εἰς τὸ οἰεσθαι
 κρείττους εἶναι καὶ μηθὲν ἀντιπαθεῖν. (14) Τοιοῦτον
 δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· εὐέλπιδες γὰρ γίνονται.
 50 Ὅταν δὲ αὐτοῖς μὴ συμβῇ τοιαῦτα, φεύγουσιν ἀνδρείου

talibus, quæ ad damnum hosti inferendum et a se propul-
 sandum maxime valent. (8) Quamobrem sic, ut cum iner-
 mibus armati, et ut athletæ cum luctandi imperitis, de-
 certant. In talibus namque certaminibus non fortissimus
 quisque pugnacissimus est, sed qui plurimum viribus valet
 corporeque est præstantissimo. (9) Ceterum milites tum
 timiduli sunt, quum et periculum majus est quam ut possint
 obsistere, et certis atque apparatu sunt inferiores; primi
 enim terga vertunt: civiles vero copiarum pugnantem occi-
 dunt; id quod Hermaeo contigit. Nam et fuga civibus tur-
 pis, et mors ita parva salute optabilior est: illi vero initio
 pugnae se periculis offerunt ea fiducia, quod sint superiores;
 sed cognito periculo salutem fuga petunt, mortem pejus
 turpitudine metuentes. At vero fortis vir non solet esse
 hujusmodi. (10) Porro iram quoque fortitudini adscribunt.
 Jam in fortibus esse videntur etiam ii qui ira concitati fe-
 runt, quomodo bellum in eos irruunt qui eas vulnera-
 runt: quoniam qui fortes sunt, iidem etiam iracundi.
 Maximum enim ad pericula adeunda calcar ira admovet; ex
 quo et Homerus:

Vires addidit ira;

et illud,

Bilem concivit et iram;

et hoc,

Acris per nares subit furor;

et istud,

Toto fervebat corpore sanguis.

Hæc enim omnia eruptionem atque impetum concitati
 animi significare videntur. (11) Fortes quidem igitur viri
 honesti causa res tales gerunt, eosque ira adjuvat: bestiarum
 vero ob dolorem quod sunt affectæ. Nam vel quod ictæ
 fuerunt, vel quod hoc metuunt, ob id talia agunt: nam
 si sint in silva aut palude, neminem aggrediuntur. Non
 igitur fortes sunt, eo quod dolore et ira incitatae periculum
 adeant, nihil eorum quæ gravia et periculosa sunt, providentes.
 Nam isto quidem modo etiam asinos fortes dicere
 liceat, quum e-uriant: quoniam ne verberibus quidem a
 pastu dimoventur. Sed et adulteri, cupiditate inflammati,
 multa faciunt audacissime. (12) Non igitur fortia sunt ea
 quæ dolore vel ira elata sese discrimini offerunt. Videtur
 porro ea fortitudo maxime naturalis esse, quam ira exci-
 tavit, eaque adjuncto consilio et fine, vere fortitudo po-
 terit appellari. Itaque et homines, quum irascuntur, dolore;
 quum injuriam acceptam ulciscuntur, voluptate afficiuntur.
 Verumtamen qui his causis impulsus pugnant, pugnaces
 illi quidem, nec tamen fortes appellandi sunt. Non enim
 propter honestum, neque ita ut ratio monet, id faciunt,
 sed perturbatione concitati. Ceterum simile quiddam ha-
 bent fortibus. (13) Sed nec illi qui bona spe animis effe-
 runt, sunt in fortibus habendi. Nam hi propterea quod
 et sæpius et multos vicerunt, in periculis fidunt; eo tamen
 sunt alteris similes, quod utrique fiducia præditi sunt: ve-
 rumtamen fortes propter eas causas quas diximus, fidunt;
 hi, quia animum induxerunt, se viribus esse omnium
 præstantissimos, nihilque incommodi vicissim accepturos.
 (14) Idem fit ab ebriis quoque; nam bona spe eriguntur;
 quum vero alia, ac speraverunt, ipsis evenerint, diffugiunt.

δ' ἦν τὰ φοβερά ἀνθρώπων ὄντα καὶ φαινόμενα ὑπομέ-
νειν, ὅτι καλὸν καὶ αἰσχρὸν τὸ μή. (15) Διὸ καὶ ἀν-
δρειότερου δοκεῖ εἶναι τὸ ἐν τοῖς αἰφνιδίοις φόβος ἀφοδὸν
καὶ ἀτάραχον εἶναι ἢ ἐν τοῖς προδήλοισι· ἀπὸ ἕξεως γὰρ
μᾶλλον, ἢ καὶ ὅτι ἤττον ἐκ παρασκευῆς· τὰ προφανῆ
μὲν γὰρ κἂν ἐκ λογισμοῦ καὶ λόγου τις προελθοίτο, τὰ
δ' ἐξαίφνης κατὰ τὴν ἕξιν. (16) Ἄνδρεῖοι δὲ φαίνονται
καὶ οἱ ἀγνοοῦντες, καὶ εἰσιν οὐ πάρῳ τῶν εὐελπίτων,
χείρους δ' ὅσω ἀξίωμα οὐδὲν ἔχουσιν, ἐκείνοι δέ· διὸ
καὶ μένουσι τινα χρόνον· οἱ δ' ἠπατημένοι, ἐὰν γνῶσιν
10 καὶ ἕτερον ἢ υποπέψουσιν, φεῦγουσιν· ὅπερ οἱ Ἀργεῖοι
ἔπαθον περιπεσόντες τοῖς Λάκωνιν ὡς Σικυωνίοις.
(17) Ὅλ' τε δὴ ἀνδρεῖοι εἰρηνταί ποιοῖοι τινες, καὶ οἱ δο-
κοῦντες ἀνδρεῖοι.

Erat autem viri fortis, quæ formidolosa homini sunt et vi-
dentur, ideo perferre, quia et perferre honestum sit, et non
perferre turpe. (15) Itaque fortitudinis laudem id magis habet,
quod est, in repentinis terroribus sese imperterritum
minimeque perturbatum præbere, quam in provisis: vel quia
hæc animi constantia magis ab habitu proficitur; vel
etiam, quia minus præparationis habet. Nam quæ multo
ante perspecta sunt, in iis quilibet animi agitatione ac ra-
tione consilium ceperit; at in repentinis ea præstare, id
est habitus. (16) Fortes porro videntur ii quoque qui
periculum ignorant; neque hi longe absunt ab iis quibus
bona spes animum addit: eo tamen sunt illis deteriores,
quod nihil rei aut rationis habent ad ita sentiendum, alteri
habent. Itaque hi quidem aliquantum temporis perstant;
illi autem in errore inducti, statim ut aliud esse, ac puta-
verint, cognoverunt, fugiunt: quod et Argivis accidit, qui
in Lacedæmonios incidere, pro Sicyoniis eos habentes.
(17) Ac vero fortes quidem, et ii item qui similitudinem
fortium gerunt, quales sint, diximus.

CAP. IX. [XII.]

15 Περὶ θάρρη δὲ καὶ φόβους ἡ ἀνδρεία οὕσα οὐχ
ὁμοίως περὶ ἀμῶν ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὰ φοβερά·
ὁ γὰρ ἐν τούτοις ἀτάραχος καὶ περὶ ταυθ' ὡς δεῖ ἔχων
ἀνδρεῖος μᾶλλον ἢ δὲ περὶ τὰ θαρραλέα. (2) Τῷ δὴ τὰ
λυπηρὰ ὑπομένειν, ὡς εἰρηται, ἀνδρεῖοι λέγονται. Διὸ
καὶ ἐπίλυτον ἡ ἀνδρεία, καὶ δικαίως ἐπαινείται· χαλε-
πώτερον γὰρ τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν ἢ τῶν ἡδέων ἀπέ-
χεσθαι. (3) Οὐ μὴν ἀλλὰ δόξειεν ἂν εἶναι τὸ κατὰ
τὴν ἀνδρείαν τέλος ἡδύ, ὑπὸ τῶν κύκλω δ' ἀφανίζεσθαι,
οἷον κἂν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι γίνεται· τοῖς γὰρ πύκταις
25 τὸ μὲν τέλος ἡδύ, οὐ ἔνεκα, δὲ στέφανος καὶ αἱ τιμαί,
τὸ δὲ τύπτεσθαι ἀλγεινόν, εἴπερ σάρκιοι, καὶ λυπηρόν,
καὶ πᾶς ὁ πόνος· διὰ δὲ τὸ πολλὰ ταυθ' εἶναι, μικρὸν
δὲ τὸ ὄν ἔνεκα οὐδὲν ἡδύ φαίνεται ἔχειν. (4) Εἰ δὴ
τοιούτων ἐστὶ καὶ τὸ περὶ τὴν ἀνδρείαν, ὁ μὲν θάνατος
30 καὶ τὰ τραύματα λυπηρὰ τῷ ἀνδρεῖοι καὶ ἄκοντι ἔσται,
ὑπομένει δὲ αὐτὰ, ὅτι καλὸν ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μή. Καὶ
ὅσω ἂν μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ἔχη πᾶσαν καὶ εὐδαιμονέ-
στερος ἦ, μᾶλλον ἐπὶ τῷ θανάτῳ λυπηθήσεται· τῷ
τοιούτῳ γὰρ μάλιστα ζῆν ἄξιον, καὶ οὕτως μεγίστων
35 ἀγαθῶν ἀποστερείται εἰδώς· λυπηρόν δὲ τοῦτο. Ἄλλ'
οὐδὲν ἤττον ἀνδρεῖος, ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον, ὅτι τὸ ἐν τῷ
πολέμῳ καλὸν ἀντ' ἐκείνων αἰρεῖται. (6) Οὐδὲ δὴ ἐν
ἀπάσαις ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλην
ἐφ' ὅσον τοῦ τέλους ἐφάπτεται. (8) Στρατιώτας δ' οὐ-
40 δὲν ἴσως κωλύει μὴ τοὺς τοιούτους κρατίστους εἶναι,
ἀλλὰ τοὺς ἤττον μὲν ἀνδρεῖους, ἄλλο δ' ἀγαθὸν μηδὲν
ἔχοντας· ἔτοιμοι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ
τὸν βίον πρὸς μικρὰ κέρδη καταλλάττονται. (7) Περὶ
μὲν οὖν ἀνδρείας ἐπὶ τοσούτον εἰρήσθω· τί δ' ἐστίν, οὐ
45 χαλεπὸν τύπω γε περιλαβεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Sed quum in fiducia metuque versetur fortitudo, non ta-
men peræque in utroque, sed in rebus formidolosis magis
cernitur. Nam qui in his omni animi motu ac perturba-
tione vacat, ad eademque ita affectus est animo ut debet,
is magis est fortis eo qui in fiducialibus quæ appellantur
constantiam retinet. (2) Itaque ex eo fortes viri appellantur,
ut supra dictum est, quia res molestas fortiter ferant.
Quare etiam molestiæ expers non est fortitudo, et jure lau-
datur. Difficilius enim est, res molestas toleranter pati,
quam sese a jucundis abstinere. (3) Sed tamen videri possit,
finem quidem fortitudinis esse jucundum, sed ab iis rebus
quæ circumstant, obscurari ac pæne deleri; cujusmodi quip-
piam in ludis gymnics accidit. Pugilibus enim finis ipse,
cujus causa decertant, jucundus est, corona nimirum et
honores; at plage ac verbera et omnis denique labor, quod
e carne constant, molestia eos afficiunt. Quia porro per-
quam multa sunt illa, quæ dixi, laboriosa et molesta,
finis ipse, qui tenuis et exiguus est, nihil jucunditatis in
se inclusum habere videtur. (4) Quodsi talis quoque est
fortitudinis natura, mors et vulnera forti viro sunt illa qui-
dem molesta futura, atque invito accident; sed omnia ta-
men illa perferet, quia et perferre honestum, et non per-
ferre turpe est. Ad hæc, quo magis virtutem omnem com-
plexus fuerit ille ipse, et quo beator erit, eo molestius
mortem feret. Nam vir talis et vita est dignissimus, et
ipse quoque maximis bonis spoliatur, idque sciens: quod
perfecto molestum est. At nihilo minus tamen sese virum
fortem præbet; atque eo fortasse etiam magis, quod illis
omnibus id quod in bello spectatur honestum, anteposit.
(5) Non itaque in omnibus istud virtutibus inest, ut earum
actiones habeant jucunditatem, nisi ratione finis. (6) Nihil
autem prohibet fortasse, minus præstantes esse milites ta-
les, id est, eos qui vere fortes sint, iis qui et minus for-
tes sint et nihil aliud boni habeant. Tales enim ad pericula
subeunda parati sunt, et vitam exigui quæstus gratia pa-
ciscuntur et commutant. (7) Ac de fortitudine quidem ha-
ctenus; quæ quid sit non est difficile ex iis, quæ dicta
sunt, rudi quadam forma descriptionis cognoscere.

CAP. X. [XIII.]

Μετὰ δὲ ταύτην περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· δοκοῦσι
γὰρ τῶν ἀλόγων μερῶν αὐταὶ αἱ ἀρεταί. Ὅτι μὲν
οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονᾶς ἢ σωφροσύνη, εἰρηται
ἡμῖν· ἤττον γὰρ καὶ οὐχ ὁμοίως ἐστὶ περὶ τὰς λύπας·
50 ἐν τοῖς αὐτοῖς δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται. Περὶ τῶν

Sequitur jam ut de temperantia disseramus. Hæc nam-
que duæ virtutes earum animi partium videntur esse, quæ
sunt rationis expertes. De hac porro jam ante docuimus,
medietatem ipsam esse, versantem in voluptatibus; (minus
enim neque eodem modo in doloribus versatur;) atque in
his ipsis intemperantia quoque vertitur. Nunc igitur quibus

οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσωμεν. (2) Διηρήσθωσαν δὲ αἱ ψυχικαὶ καὶ αἱ σωματικαί, ὅσον φιλοτιμία, φιλομάθεια· ἐκάτερος γὰρ τούτων χαίρει, οὐ φιλητικός ἐστίν, οὐθὲν πάσχοντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς δια-
 5 νοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς οὔτε σώφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· ὁμοίως δ' οὐδ' οἱ περὶ τὰς ἄλλας δεῖσαι μὴ σωματικαὶ εἰσιν· τοὺς γὰρ φιλομύθους καὶ διηγητικούς καὶ περὶ τῶν τυχόντων κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας ἀδολεσχίας, ἀκόλαστους δ' οὐ λέγομεν, οὐδὲ
 10 τοὺς λυπούμενους ἐπὶ χρήμασιν ἢ φιλοῖς. (3) Περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη, οὐ πάσας δὲ οὐδὲ ταύτας· οἱ γὰρ χαίροντες τοῖς διὰ τῆς ὄψεως, ὅσον χρώμασι καὶ σχήμασι καὶ γραφῇ, οὔτε σώφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· καίτοι δοξεῖεν ἂν εἶναι καὶ
 15 ὡς δεῖ χαίρειν αὐαὶ τούτοις, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἐλλειψίν. (4) Ὅμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀκοήν· τοὺς γὰρ ὑπερβεβλημένους χαίροντας μέλεσιν ἢ ὑποκρίσει οὐθείς ἀκόλαστους λέγει, οὐδὲ τοὺς ὡς δεῖ σώφρονας. (5) Οὐδὲ τοὺς περὶ τὴν ὄσμην, πλὴν κατὰ συμ-
 20 βεβηκός· τοὺς γὰρ χαίροντας μῆλων ἢ ῥόδων ἢ θυμιαμάτων ὁσμάς οὐ λέγομεν ἀκόλαστους, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς μύρων καὶ ὀσφῶν· χαίρουσι γὰρ τούτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τούτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν ἐπιθυμητῶν. (6) Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ τοὺς ἄλλους, ὅταν
 25 πεινώσι, χαίροντας ταῖς τῶν βρωμάτων ὁσμάς· τὸ δὲ τοιοῦτοι χαίρειν ἀκόλαστοι· τούτῳ γὰρ ἐπιθυμητὰ ταῦτα. (7) Οὐκ ἐστὶ δὲ οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις κατὰ ταύτας τὰς αἰσθήσεις ἡδονὴ πλὴν κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ γὰρ ταῖς ὁσμάς τῶν λαγωῶν αἱ κύνες χαίρουσιν, ἀλλὰ
 30 τῇ βρώσει· τὴν δ' αἰσθῆσιν ἢ ὁσμὴν ἐποίησεν. Οὐδ' ὁ λέων τῇ φωνῇ τοῦ βοός, ἀλλὰ τῇ ἐδωδῇ· ὅτι δ' ἐγγύς ἐστὶ, διὰ τῆς φωνῆς ἤσθετο, καὶ χαίρειν δὴ ταύτη φαίνεται. Ὅμοίως δ' οὐδ' ἰδῶν ἢ εὐρῶν ἔλαρον ἢ ἄγριον αἶγα, ἀλλ' ὅτι βορὰν ἔξει. (8) Περὶ τὰς τοιαύτας δὲ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία ἐστὶν ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνεῖ, ὅθεν ἀνδραποδώδεις καὶ θηριώδεις φαίνονται· αὐταὶ δ' εἰσὶν ἀφῆ καὶ γεῦσις. (9) Φαίνονται δὲ καὶ τῇ γεύσει ἐπὶ μικρὸν ἢ οὐθὲν χρῆσθαι· τῆς γὰρ γεύσεως ἐστὶν ἡ κρίσις τῶν χυμῶν, ὅπερ ποιού-
 40 σιν οἱ τοὺς οἴνους δοκιμάζοντες καὶ τὰ ὄψα ἀρτύοντες· οὐ πᾶν δὲ χαίρουσι τούτοις, ἢ οὐχ οἱ γε ἀκόλαστοι, ἀλλὰ τῇ ἀπολαύσει, ἢ γίνεται πᾶσα δι' ἀφῆς καὶ ἐν σιτίοις καὶ ἐν ποτοῖς καὶ τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις. (10) Διὸ καὶ ἠϋζατὸ τις ὀσφραγὸς ὦν τὸν φάρυγγα αὐτοῦ
 45 μακρότερον γεράνου γενέσθαι, ὡς ἡδόμενος τῇ ἀφῇ. Κοινοτάτη δὲ τῶν αἰσθήσεων καθ' ἡν ἢ ἀκολασία· καὶ δοξεῖεν ἂν δικαίως ἐπονειδίστας εἶναι, ὅτι οὐχ ἢ ἀνθρωποῖ ἐσμεν ὑπάρχει, ἀλλ' ἢ ζῶα. (11) Τὸ δὲ τοιοῦτοι χαίρειν καὶ μάλιστα ἀγαπᾶν θηριώδεις. Καὶ γὰρ αἱ
 50 ἐλευθεριώταται τῶν διὰ τῆς ἀφῆς ἡδονῶν ἀφῆρηται, ὅσον αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ τρίψεως καὶ τῆς θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ περὶ πᾶν τὸ σῶμα ἢ τοῦ ἀκόλαστου ἀφῆ, ἀλλὰ περὶ τινὰ μέρη.

in voluptatibus versetur, facta earum distinctione expli-
 cemus. (2) Ac primum distinguantur voluptates ita, ut
 aliæ sint animi, aliæ corporis, velut honoris cupiditas et
 discendi studium. Uterque enim horum eo delectatur,
 cuius amore et studio tenetur: neque corpus tamen afficitur,
 sed animus potius atque cogitatio. Qui autem hu-
 jusmodi voluptatibus dediti sunt, ii nec temperantes nec
 intemperantes nominantur: ut nec aliis quibuslibet occu-
 pati, quæ quidem ad corpus non pertinent. Nam qui fa-
 bellarum cupiditate studioque rerum narrandarum ducuntur,
 et in rebus quibusvis, quas forte casus obtulerit,
 totos dies conterunt, eos loquaces vel nugaces, non autem
 intemperantes dicere solemus; neque eos qui ex pecuniarum
 jactura vel amicorum ingentem dolorem capiunt. (3) At
 vero in corporis voluptatibus temperantia versatur, neque
 tamen in his quidem etiam omnibus. Nam qui delectantur
 iis rebus quæ aspectu sentiuntur, ut coloribus, figuris,
 pictura, nec temperantes appellantur nec intemperantes;
 quum quidem etiam in talia cadere videatur, et ita ut oportet,
 et supra atque infra modum delectari; (4) item in ea
 quæ ad auditum pertinent. Neque enim quisquam aut eos
 qui supra modum cantilenis vel histronum gestu lætantur,
 intemperantes appellat, aut eos qui ut oportet, temperan-
 tes. (5) Neque item in eos qui ad eas res sic vel sic affecti
 sunt, quæ sub odoratum cadunt, hæc nomina conveniunt,
 nisi ex eventu; nam eos qui malorum aut rosarum aut suf-
 flumentorum capiunt odoribus, intemperantes minime di-
 cimus; sed illos potius qui unguentorum et obsoniorum.
 His enim gaudent intemperantes, propterea quod eis hæc
 ipsa earum rerum quas concupiscere solent, memoriam
 refricant. (6) Quo modo etiam alios, quum esuriunt, ex
 ciborum odore capere videmus voluptatem. Talibus autem
 rebus delectari hominis est intemperantis: nam ejus na-
 tura est hæc concupiscere. (7) Ac ne celeris quidem ani-
 malibus ex istorum sensuum us percipitur voluptas, nisi
 ex eventu. Nam neque leporum odore delectantur canes,
 sed cibo; sensum vero cibi præsentis odor commovet; neque
 item leo bovis voce, sed esca; ex voce autem eum propin-
 quum esse sensit; quo fit ut hac delectari videatur. Simi-
 liter et cervo viso capreae reperta, non illa quidem re
 lætatur, sed quia se nactum esse videt quod edat. (8) Ver-
 tuntur igitur temperantia et intemperantia in hujusmodi
 voluptatibus omnibus, quæ nobis sunt etiam cum reliquis
 animantibus communes. Ex quo serviles eas et belluinas
 esse apparet. Hæc autem sunt tactus et gustatus voluptates.
 (9) Ac videntur sane etiam gustatu parum admodum aut
 etiam nihil intemperantes uti. De saporibus enim
 proprie gustatus judicat; ut eos facere videmus, qui vina
 explorant et obsonia condiunt. Non admodum vero aut
 etiam nihil plane gustationem sequuntur intemperantes, sed
 ipsa perceptione ducuntur: quam profecto totam tactus
 efficit, quum in esculentis et poculentis, tum in iis rebus
 quæ venereræ appellantur. (10) Quapropter et collum qui-
 dam obsoniorum gurgis sibi gruis collo longius optavit: ut
 qui tactu maximam capiebat voluptatem. Omnium igitur
 sensuum maxime communis est sensus, in quo posita
 est intemperantia: meritoque maledicti loco obijcienda vi-
 deatur, propterea quia inest in nobis, non qua homines,
 sed qua animalia sumus. (11) Hic igitur talibus delectari
 eaque vehementius amare belluarum est; namque omnium
 quæ tactu percipiuntur voluptatum liberalissima, eæ, in-
 quam, quæ in gymnasiis frictione et calfactione percipiuntur,
 hinc exceptæ intelligi debent. Non enim intemperantis
 hominis tactus per totum corpus sparsus est, sed quibus-
 dam partibus circumscribitur.

CAP. XI. [XIII.]

Τῶν δ' ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν κοιναὶ δοκοῦσιν εἶναι, αἱ δ' ἴδιοι καὶ ἐπίθετοι· ὅλον ἢ μὲν τῆς τροφῆς φυσικῆ· πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ· ὁ ἐνδεὴς ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς τροφῆς, ὅτε δ' ἄμποῖν, καὶ εὐνῆς, φησὶν Ὀμηρος, ὁ νέος καὶ ἀμαρῶν ζων· (2) τὸ δὲ τοιαῦδε ἢ τοιαῦδε, οὐκέτι πᾶς, οὐδὲ τῶν αὐτῶν. Διὸ φαίνεται ἡμέτερον εἶναι. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γέ τι καὶ φυσικόν· ἕτερα γὰρ ἐτέροις ἐστὶν ἡδέα, καὶ ἕνια πᾶσιν ἡδίω τῶν τυχόντων. (3) Ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις ὀλίγοι ἀμαρτάνουσι καὶ ἐφ' ἑν, ἐπὶ τὸ πλεῖον· τὸ γὰρ ἐσθίειν τὰ τυχόντα ἢ πίνειν ἕως ἂν ὑπερπλησθῇ, ὑπερβάλλειν ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν τῷ πλήθει· ἀναπλήρωσις γὰρ τῆς ἐνδεΐας ἡ φυσικῆ ἐπιθυμία. Διὸ λέγονται οὗτοι γαστρίμαργοι, ὡς παρὰ τὸ δέον πληροῦντες αὐτήν. Τοιοῦτοι δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. (4) Περὶ δὲ τὰς ἰδίας τῶν ἡδονῶν πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἀμαρτάνουσιν· τῶν γὰρ φιλοτιούτων λεγομένων ἢ τῷ χαίρειν ὅς μὴ δεῖ, ἢ τῷ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοί, ἢ μὴ ὡς δεῖ, κατὰ πάντα δ' οἱ ἀκόλαστοι ὑπερβάλλουσιν· κατὰ γὰρ χαίρουσιν ἐνίοις ὅς οὐ δεῖ (μισητὰ γάρ), καὶ εἰ τισι δεῖ χαίρειν τῶν τοιούτων, μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὡς οἱ πολλοὶ χαίρουσιν. (5) Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολὴ ὅτι ἀκολασία καὶ ψεκτόν, δῆλον· περὶ δὲ τὰς λύπας οὐχ ὡς περὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας τῷ ὑπομένειν λέγεται σώφρων, ἀκόλαστος δὲ τῷ μὴ, ἀλλ' ὁ μὲν ἀκόλαστος τῷ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, ὅτι τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνει (καὶ τὴν λύπην δὲ ποιεῖ αὐτῷ ἡ ἡδονή), ὁ δὲ σώφρων τῷ μὴ λυπεῖσθαι τῇ ἀπουσίᾳ καὶ τῷ ἀπέχεσθαι τοῦ ἡδέος. [XIV.] (6) Ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων ἢ τῶν μάλιστα, καὶ ἄγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ὥστε ἀντὶ τῶν ἄλλων ταῦθ' αἰρεῖσθαι· διὸ καὶ λυπεῖται καὶ ἀποτυγχάνων καὶ ἐπιθυμῶν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία· ἀτόπων δ' εἶοικε τὸ δι' ἡδονῶν λυπεῖσθαι. (7) Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ ἤττον ἢ δεῖ χαίροντες οὐ πάνυ γίνονται· οὐ γὰρ ἀνθρωπικῆ ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἀναισθησία· καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ ζῶα διακρίνει τὰ βρώματα, καὶ τοῖς μὲν χαίρει τοῖς δ' οὐ· εἰ δὲ τῷ μηδὲν ἐστὶν ἡδὴ μηδὲ διαφέρει ἕτερον ἐτέρου, πάρῳ ἂν εἴη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι· οὐ τέτευχε δ' ὁ τοιοῦτος ὄνομαστος διὰ τὸ μὴ πάνυ γίνεσθαι. (8) Ὁ δὲ σώφρων μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει· οὐτε γὰρ ἤδεται ὅς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει, οὐθ' ὄλιως ὅς μὴ δεῖ οὐτε σφόδρα τοιοῦτω οὐδενί, οὐτ' ἀπόντων λυπεῖται οὐδ' ἐπιθυμεῖ, ἢ μετρίως, οὐδὲ μᾶλλον ἢ δεῖ, οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὄλιως τῶν τοιούτων οὐδέν· ὅσα δὲ πρὸς ὑγιειάν ἐστὶν ἢ πρὸς εὐεξίαν ἡδέα ὄντα, τούτων ὀρέζεται μετρίως καὶ ὡς δεῖ, καὶ τῶν ἄλλων ἡδέων μὴ ἐμποδίων τούτους ὄντων ἢ παρὰ τὸ καλὸν ἢ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν. Ὁ γὰρ οὕτως ἔχων μᾶλλον ἀγαπᾷ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς τῆς ἄλλης· ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

Cupiditatum autem aliae communes esse videntur, aliae propriae et ascitae: ut cibi cupiditas naturalis est; alimentum enim vel siccum vel humidum vel etiam utrumque appetunt, quum eo indigent, omnes: lectum vero jugalem (ut ait Homerus) adolescens et qui floret aetate: (2) at vero ut talia aut talia appetantur, id non jam est cujuslibet; neque eadem omnes desiderant. Itaque hoc proprie nostrum videtur esse. Et habet tamen etiam istud quippiam a natura insitum: alii enim aliis delectantur, et omnes certa quaedam magis delectantur quam quaevis alia. (3) In naturalibus igitur illis cupiditatibus labuntur pauci, atque id in uno fere: nempe in eo quod nimium est. Nam comesse aut bibere quae forte oblata sint, quoad plenior sis quam naturae necessitas postulat, nihil aliud est, quam modum naturae convenientem copia superare. Id enim quod deest explere velle, ea est naturalis cupiditas. Itaque appellantur hi γαστρίμαργοι (id est ventri usque ad insaniam indulgentes), quippe ventrem praeter modum implentes. Atque istud quidem eorum est, qui maxime servili ingenio praediti sunt. (4) At vero in propriis voluptatibus complures, et multis modis peccant. Nam quum hujus aut illius rei amantes ex eo dicantur, vel quod re delectentur ea qua non oportet, vel quod nimium delectentur, vel quod ita ut vulgus, vel quod non ita ut oportet: intemperantes his omnibus in rebus modum superant. Nam et quibus rebus non oportet (quae scilicet odio dignae sunt) delectantur: et si maxime quibusdam talibus rebus delectari conveniat, magis tamen quam oportet, aut etiam ita ut solet vulgus, iis delectantur. (5) De voluptate quidem igitur liquet, in ea id quod est nimium esse intemperantiam et rem vituperandam. In doloribus autem non ut vir fortis, sic temperans ex eo quod dolores perferat, appellatur sicuti nec intemperans ex eo quod illos non perferat: sed eo intemperans dicitur, quod aegrius quam debet ferat, nullam se corporis percipere voluptatem (et quidem hunc ei dolorem affert ipsa voluptas); temperans contra ex eo dicitur, quod non afficiatur molestia propter absentiam jucundi, nec propter ejusdem abstinentiam. [XIV.] (6) Intemperans igitur omnia quae jucunda sunt, concupiscit; aut certe, quae jucundissima: atque a cupiditate ita trahitur, ut illa ceteris habeat potiora. Ideo dolore angitur, et quum voluptatibus potiri non potest, et quum eas concupiscit. Semper enim cupiditas est cum dolore conjuncta, quantumvis absurdum hoc esse videatur dictu, propter voluptatem dolore affici. (7) Sed qui in voluptatibus expetendis modum deserant, minusque quam oportet iis delectentur, rarissime inveniuntur. Nam hujusmodi stupore praeditum esse, id vero humanum non est, quum cetera quoque animalia pabulum a pabulo discernant et hoc delectantur, illo non item. Quodsi cui nihil sit jucundum, nihilque differre alterum ab altero videatur, is profecto ab humanitate fuerit remotissimus. Quoniam igitur, qui talis sit, non admodum reperitur, nomen etiam non invenit. (8) Temperans autem in his rebus mediocritatem servat. Nam neque iis delectatur, quibus maxinopere intemperans, sed offendetur potius: neque omnino, quibus ex rebus capienda voluptas non est, ex iis capit voluptatem; neque ulla re tali vehementer delectatur: neque si cae res absint, discruciat, neque eas concupiscit, aut concupiscit certe moderate, nec magis quam debet, nec quo tempore non debet; neque omnino quicquam tale. Quae quidem ita jucunda sunt, ut eadem ad bonam valetudinem vel optimum corporis habitum pertineant, ea non nisi modice et ut debet concupiscet; adeoque cetera etiam quae his non sunt impedimento, aut quae ab honesto non abhorrent, aut quibus res familiaris non exhauritur. Nam qui ista non cavet, is vehementius quam par sit, tales voluptates amplectitur. At temperans talis non est, sed rectae rationi paret.

CAP. XII. [XV.]

Ἐκουσίῳ δὲ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονήν, ἡ δὲ διὰ λύπην, ὧν τὸ μὲν αἰρετόν, τὸ δὲ φευκτόν. (2) Καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθεῖρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν, ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλον δ' ἔκούσιον· διὸ καὶ ἐπονιδιστότερον. Καὶ γὰρ ἐθισθῆνα ἤρπον πρὸς αὐτά· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τὰ τοιαῦτα, καὶ οἱ ἐθισμοὶ ἀκίνδουνοι· ἐπὶ δὲ τῶν φοβερῶν ἀνάπαλιν. (3) Δόξειε δ' ἂν οὐχ ὁμοίως ἔκούσιον ἡ δειλία εἶναι τοῖς καθ' ἕκαστον· αὐτὴ μὲν γὰρ ἄλυπος, ταῦτα δὲ διὰ λύπην ἐξίστησιν, ὥστε καὶ τὰ ἔπλα βρίπτειν καὶ τᾶλλα ἀσχημονεῖν· διὸ καὶ δοκεῖ βίαια εἶναι. (4) Τῷ δ' ἀκολάστῳ ἀνάπαλιν τὰ μὲν καθ' ἕκαστα ἔκούσια, ἐπιθυμοῦντι γὰρ καὶ ὀρεγόμενῳ, τὸ δ' ἄλον ἤττον· οὐθεὶς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἀκολαστος εἶναι. (5) Τὸ δ' ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἀμαρτίας φέρομεν· ἔχουσι γὰρ τινὰ ὁμοιότητα. Πότερον δ' ἀπὸ ποτέρου καλεῖται, οὐθὲν πρὸς τὰ νῦν διαφέρει, ὅτῳ δ' ἔστι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ προτέρου. (6) Οὐ κακῶς δ' ἔοικε μετενηγῆσθαι κεκολάσθαι γὰρ δεῖ τὸ τῶν αἰσχυρῶν ὀρεγόμενον καὶ πολλὴν αὐξήσιν ἔχον, τοιοῦτον δὲ μάλιστα ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ παῖς· κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδία, καὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις. (7) Εἰ οὖν μὴ ἔσται εὐπειθὲς καὶ ὑπὸ τὸ ἄρχον, ἐπὶ πολὺ ἤξει· ἀπληστος γὰρ ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις καὶ πανταχόθεν τῷ ἀνοήτῳ, καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας ἐνέργεια αὖξει τὸ συγγενές, κὰν μεγάλα καὶ σφοδρὰ ὦσι, καὶ τὸν λογισμὸν ἐκκρούουσιν. Διὸ δεῖ μετρίως εἶναι αὐτὰς καὶ ὀλίγας, καὶ τῷ λόγῳ μηθὲν ἐναντιοῦσθαι. (8) Τὸ δὲ τοιοῦτον εὐπειθὲς λέγομεν καὶ κεκολασμένον· ὥσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον. (9) Διὸ δεῖ τοῦ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· σκωπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν, καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅτε· οὕτω δὲ τάττει καὶ ὁ λόγος. (10) Ταῦτ' οὖν ἡμῖν εἰρήσῃω περὶ σωφροσύνης.

Videtur autem intemperantia magis quam timiditas sponte ac voluntate suscipi: illa enim propter voluptatem, hæc propter dolorem; quorum alterum optabile est, alterum fugiendum. (2) Ac dolor quidem naturam ejus qui angitur, de statu suo deturbat et interimit: voluptas autem nihil tale facit; et proinde est aliquid magis voluntarium, eamque ob rem probrosior ac flagitiosior est; nam etiam facilius est rerum jucundarum mediocritati servandæ ad-suefieri. Multa enim hujusmodi in vita quotidiana occurrunt, et assuefaciendi exercitatio periculo vacat; id quod contra fit in rebus formidolosis. (3) Porro non æque voluntarium timiditas ut habitus esse videtur quam actiones timidæ singulares. Habitus enim expers doloris est; actiones doloris magnitudine homines exterrant, adeo ut etiam arma abjiciant, aliaque suæ personæ indecora faciant. Itaque videntur esse violentæ. (4) Contra fit in intemperante. Actiones enim singulares sponte ab eo suscipiuntur, nempe concupiscente atque appetente: universale vero non item; intemperans enim esse cupit nemo. (5) Ceterum ipsum nomen intemperantiæ [*græce non-coercitionis*] etiam ad peccata puerorum accommodamus; est enim ipsis cum hoc genere quædam similitudo. Utrum autem ab utro mutuetur appellationem, ad institutum nostrum nihil facit; etsi perspicuum est illud quidem, a priore posterius esse nominatum. (6) Nec male sane translatio videtur esse facta. Id enim castigandum et coerendum est, quod turpia concupiscit, et quod magnopere potest amplificari: qualia sunt maxime cupiditas et puer. Nam et pueri ita vivunt, ut cupiditatem tanquam vitæ suæ ducem sequantur; maximeque in his rerum jucundarum appetitio dominatur. (7) Sane quidem si non parebit rationi neque sub ejus erit imperio ista affectio, augetur admodum. Est enim inexplebilis rerum jucundarum appetitio, et undequaque excitatur in stulto; tum cupiditatis usus vires ejus ipsius stultæ affectio-nis, quæ cognatum aliquid est ipsi, amplificat; adeoque si magnæ sint et vehementes cupiditates, mentem ipsam ac rationem de sua sede deturbare solent. Danda igitur opera est, ut mediocres sint ac modicæ, neque quicquam rationi adversentur. (8) Atque hoc ipsum sane obediens et castigatum dicimus. Ut enim puer ex pædagogici præscriptione vivere, ita et vis hæc concupiscendi obtemperare rationi debet. (9) Quocirca debet in viro temperante cum ratione consentire ea pars animi, quæ ad concupiscendum valet. Utrique enim proposita meta honestum est, appetitque temperans, quæ oportet, et quemadmodum, et quo tempore oportet: quæ quidem est etiam rationis lex atque institutio. (10) Ac de temperantia quidem hactenus.

LIBER IV.

CAP. I.

Λέγομεν δ' ἐξῆς περὶ ἐλευθεριότητος, δοκεῖ δ' εἶναι ἡ περὶ χρήματα μεσότης· ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλευθέριος οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὐδ' ἐν οἷς ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λήψιν, μᾶλλον δ' ἐν τῇ δόσει. (2) Χρήματα δὲ λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. (3) Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία περὶ χρήματα ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις· καὶ τὴν μὲν ἀνελευθερίαν προσά-
45 πτομεν αἰετὶ τοῖς μᾶλλον ἢ δεῖ περὶ χρήματα σπουδάζουσι, τὴν δ' ἀσωτίαν ἐπιφέρομεν ἐνίοτε συμπλέκοντες· τοὺς γὰρ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς ἀσώτους

Deinceps de liberalitate dicamus. Ea videtur esse mediæ in pecunia tractanda. Nam laus hominis liberalis non versatur in rebus bellicis neque in iis quibus commendatur temperans, neque rursus in iudiciis; sed in dandis accipiendisque pecuniis ac magis sane in dandis. (2) Pecunias autem appellamus omnia, quorum æstimationem metitur numus. (3) Porro etiam Asotia [*hoc est profusio ac luxuria*] et illiberalitas sive avaritia sunt in pecunia Nimum et Parum. Atque illiberalitatem quidem semper iis adscribimus, qui nimium sunt pecuniæ studiosi. Asotiam autem usurpamus interdum plura vitia complectendo [*profusionem scilicet cum libidine et petulantia*]; incontinentes enim inque luxuria sumptuosos, asotos, hoc est

καλοῦμεν. (4) Διὸ καὶ φαυλότατοι δοκοῦσιν εἶναι πολ-
 λὰς γὰρ ἅμα κακίας ἔχουσιν. Οὐ δὲ οἰκείως προσα-
 γορεύονται. (5) Βούλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι ὁ ἐν τι
 κακῶν ἔχων, τὸ φθειρεῖν τὴν οὐσίαν· ἄσωτος γὰρ ὁ δι'
 αὐτὸν ἀπολλύμενος, δοκεῖ δ' ἀπώλειά τις αὐτοῦ εἶναι
 καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορά, ὡς τοῦ ζῆν διὰ τούτων ὄντος.
 Οὕτω δὲ τὴν ἄσωτίαν ἐκδεχόμεθα. (6) Ὡν δ' ἐστὶ
 γρηῖα, ἐστὶ τούτοις γρηῖσθαι καὶ εὖ καὶ κακῶς· ὁ πλοῦ-
 τος δ' ἐστὶ τῶν χρησίμων· ἐκάστῳ δ' ἄριστα χρῆται
 ὁ ἔχων τὴν περὶ τοῦτο ἀρετὴν· καὶ πλοῦτωρ δὲ γρηῖσται
 ἄριστα ὁ ἔχων τὴν περὶ τὰ χρήματα ἀρετὴν. Οὕτως
 δ' ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος. (7) Χρησὶς δ' εἶναι δοκεῖ χρη-
 μάτων δαπάνη καὶ λύσις· ἡ δὲ λῆψις καὶ ἡ φυλακὴ
 κτήσις μάλλον. Διὸ μάλλον ἐστὶ τοῦ ἐλευθερίου τὸ
 διδόναι ὅς δεῖ ἢ λαμβάνειν ὅθεν δεῖ καὶ μὴ λαμβάνειν
 ὅθεν οὐ δεῖ. Τῆς γὰρ ἀρετῆς μάλλον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ
 εὖ πάσχειν, καὶ τὰ κατὰ πράττειν μάλλον ἢ τὰ αἰσχροῖα
 μὴ πράττειν· (8) οὐκ ἀσχηλὸν δ' ἐστὶ τῇ μὲν δόσει ἐπε-
 ται τὸ εὖ ποιεῖν καὶ τὸ κατὰ πράττειν, τῇ δὲ λήψει
 τὸ εὖ πάσχειν ἢ μὴ αἰσχροπραγεῖν. Καὶ ἡ χάρις
 τῷ διδόντι, οὐ τῷ μὴ λαμβάνοντι, καὶ ὁ ἐπαινος δὲ
 μάλλον. (9) Καὶ βῆτον δὲ τὸ μὴ λαβεῖν τοῦ δοῦναι· τὸ
 γὰρ οἰκείον ἤττον προΐνεται μάλλον ἢ οὐ λαμβάνουσι
 τὸ ἀλλότριον. (10) Καὶ ἐλευθέριοι δὲ λέγονται οἱ δι-
 δόντες· οἱ δὲ μὴ λαμβάνοντες οὐκ εἰς ἐλευθεριότητα
 ἐπαινοῦνται, ἀλλ' οὐχ ἤττον εἰς δικαιοσύνην· (11) οἱ
 δὲ λαμβάνοντες οὐδ' ἐπαινοῦνται πάνυ. Φιλοῦνται δὲ
 σχεδὸν μάλιστα οἱ ἐλευθέριοι τῶν ἀπ' ἀρετῆς· ὠφελι-
 μοι γὰρ, τοῦτο δ' ἐν τῇ δόσει. [II.] (12) Αἱ δὲ κατ'
 ἀρετὴν πράξεις καλαὶ καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα. Καὶ ὁ ἐλευ-
 θέριος οὖν δώσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα καὶ ὀρθῶς· οἷς γὰρ δεῖ
 καὶ δακα καὶ δεκα, καὶ τὰλλα δακα ἐπιτεταί τῇ ὀρθῇ δόσει.
 (13) Καὶ ταῦτα ἡδέως ἢ ἀλύπως· τὸ γὰρ κατ' ἀρετὴν
 ἡδὴ ἢ ἀλυπον, ἥμιστος δὲ λυπηρόν. (14) Ὁ δὲ διδοὺς
 οἷς μὴ δεῖ, ἢ μὴ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ διὰ τιν' ἄλλην
 αἰτίαν, οὐκ ἐλευθέριος ἀλλ' ἄλλος τις βροθήσεται. Οὐδ'
 ὁ λυπηρῶς· μάλλον γὰρ ἔλοιτ' ἂν τὰ χρήματα τῆς κα-
 λῆς πράξεως, τοῦτο δ' οὐκ ἐλευθερίου. (15) Οὐδὲ λή-
 ψεται δὲ ὅθεν μὴ δεῖ· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τοῦ μὴ τιμῶντος
 τὰ χρήματα ἢ τοιαύτη λῆψις. (16) Οὐκ ἂν εἴη δὲ οὐδ'
 αἰτήτικός· οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦ εὖ ποιῶντος εὐχερῶς εὐερ-
 γεῖσθαι. (17) Ὅθεν δὲ δεῖ, λήψεται, ὅσον ἀπὸ τῶν
 ἰδίων κτημάτων, οὐχ ὡς καλὸν ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖον,
 ὅπως ἔχη διδόναι. Οὐδ' ἀμελήσει τῶν ἰδίων, βουλό-
 μένος γε διὰ τούτων τισὶν ἐπαρκεῖν. Οὐδὲ τοῖς τυχεροῖσι
 δώσει, ἵνα ἔχη διδόναι οἷς δεῖ καὶ δεκα καὶ οὐ καλόν.
 (18) Ἐλευθερίου δ' ἐστὶ σφοδρὰ καὶ τὸ ὑπερβάλλειν ἐν
 τῇ δόσει, ὥστε καταλείπειν ἑαυτῷ ἐλάττω· τὸ γὰρ μὴ
 ἐπιβλέπειν ἐπ' ἑαυτὸν ἐλευθερίου. (19) Κατὰ τὴν οὐ-
 σίαν δ' ἡ ἐλευθεριότης λέγεται· οὐ γὰρ ἐν τῷ πλήθει
 τῶν διδομένων τὸ ἐλευθέριον, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ διδόντος
 ἐξεί, αὕτη δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν διδῶσιν. Οὐθὲν δὲ
 κωλύει ἐλευθεριώτερον εἶναι τὸν τὰ ἐλάττω διδόντα, ἢ ἂν
 ἀπ' ἐλαττόνων διδῶ. (20) Ἐλευθεριώτεροι δὲ εἶναι

prodigos, appellamus. (4) Quare et improbissimi videntur
 isti esse : nam multa simul vitia in eis cumulantur. Sane
 isti tum proprio nomine minime appellantur. (5) Asotus
 enim proprie is videtur esse, qui uno vitio affectus est, rem
 familiarem perdere ac dilapidare : nam qui ipse sese perdit,
 is est græce ἄσωτος. Unicuique porro pernicies ac per-
 ditio quædam sui ipsius esse videtur etiam facultatum in-
 teritus, quippe quum his vitam tueamur. Ita profusionis
 vocabulum fere accipimus. (6) Quarum autem rerum usum
 aliquis est, iis et recte et perperam uti licet ; divitiarum au-
 tem sunt ex rebus utilibus : optime porro unaquaque re
 utitur is qui propria ejus rei virtute præditus est. Ergo
 optime et divitiis utetur is qui virtutem eam, quæ ad pe-
 cuniarum usum pertinet, consecutus erit. Atque hic est
 liberalis. (7) Usum porro pecuniarum statum esse sum-
 ptum et dationem. Acceptio namque et custodia quærentis
 est potius quam utentis. Itaque hominis liberalis est
 magis, quibus largiendum est, largiri, quam et a quibus
 accipiendum non est, non accipere. Virtutis enim proprium
 magis est bene facere, quam aliorum benefacta recipere ;
 itemque res honestas gerere magis ei convenit, quam turpi-
 tudinem non admittere. (8) Obscurum porro non est,
 dationi quidem consequens esse illud, quod vocamus bene
 facere aliis, et honeste se gerere : acceptioni vero id modo
 consequens est, quod vocamus bene affici : item, se a
 turpibus actionibus abstinere. Præterea ei qui donat habi-
 betur gratia, non illi qui accipit ; similiterque laus illi potius
 quam huic tribuitur. (9) Tum facilius est non accipere
 quam dare. Suum enim quisque minus libenter profundere
 solet, quam non accipere alienum. (10) Præterea liberales
 dicuntur ii qui largiuntur ; qui non accipiunt autem, non
 liberalitatis sed justitiæ potius nomine laudantur : (11) at
 qui accipiunt, iis ne partem quidem laudis ullam conce-
 dimus. Omnium autem hominum, qui virtutis nomine
 cari sunt, maxime diliguntur liberales : prosunt enim aliis,
 dando nimirum ipsis. [II.] (12) Actiones quæ sunt ex vir-
 tute, et honestæ sunt, et honesti gratia suscipiuntur. Ita-
 que etiam liberalis et honesti causa, et recte dabit. Nam
 et quibus dandum est, dabit, et quæ quantumve, et quo
 tempore, et cetera omnia faciet quæ rectam dandi ratio-
 nem consequuntur. (13) Et vero libenter quoque ac jucunde
 dabit, aut certe non gravate. Nam quod virtuti conven-
 ientier geritur, jucundum est, aut molestia vacuum, de-
 nique tale quod molestiam afferat minime. (14) At qui dat
 vel quibus dandum non est, vel non honesti gratia, sed
 alia aliqua causa impulsus : hic non est liberalis, sed aliquo
 alio nomine appellabitur. Similiter et qui molestia afficitur
 ex dando. Hic enim pecuniam honestis actionibus ante-
 ponet : quod minime convent liberali. (15) Non etiam
 unde non oporteat, accipiet liberalis. Nam hoc accipienti
 genus non est ejus qui pecuniam contemnit. (16) Non
 erit etiam in poscendo proçax ; non enim hominis est be-
 nefici, facilem ac promptum esse ad beneficium accipien-
 dum. (17) Accipiet tamen unde debet : verbi gratia, de
 suis bonis et fructibus : non quod honestum sit, sed quod
 necessarium, ut habeat dandi facultatem. Neque erit
 suarum negligens ; quippe qui ex his velit aliquibus suc-
 currere ; neque quibuslibet largietur : ut suppetat videlicet
 ei quod largiri possit quibus oportet, et quo tempore,
 et ubi honestum est. (18) Magnopere autem proprium
 est hominis liberalis, in dando adeo non esse restrictum,
 ut sibi pauciora relinquat. Nam sui rationem non ha-
 bere liberalis est ; (19) ceterum ex facultatibus censetur
 atque appellatur liberalitas. Non enim in multitudine
 eorum quæ dantur, sed in habitu ejus qui dat, sita est vis
 hujus virtutis ; hic autem habitus dat pro facultatibus.
 Itaque nihil prohibet quominus liberalior sit qui pauciora
 donat, si modo ex paucioribus donet. (20) Videntur
 porro liberaliores esse qui suas facultates non quasi

δοκοῦσιν οἱ μὴ κτησάμενοι ἀλλὰ παραλαβόντες τὴν οὐσίαν· ἀπειροὶ τε γὰρ τῆς ἐνδείας, καὶ πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὐτῶν ἔργα, ὥσπερ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ποιηταί. Πλουτεῖν δ' οὐ βράδιον τὸν ἐλευθέριον, μήτε ληπτικὸν ὄντα μήτε φιλакτικόν, προετικὸν δὲ καὶ μὴ τιμῶντα δι' αὐτὰ τὰ χρήματα ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως. (21) Διὸ καὶ ἐγκαλεῖται τῇ τύχῃ ὅτι οἱ μάλιστα ἀξιοὶ ὄντες ἥμισθα πλουτοῦσιν. Συμβαίνει δ' οὐκ ἀλόγως τοῦτο· οὐ γὰρ οἷόν τε χρήματ' ἔχειν μὴ ἐπιμελούμενον ὅπως ἔχη. ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ τῶν ἄλλων. (22) Οὐ μὴν δώσει γὰρ οἷς οὐ δεῖ οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· οὐ γὰρ ἂν ἔτι πράττοι κατὰ τὴν ἐλευθεριότητα, καὶ εἰς ταῦτα ἀναλώσας οὐκ ἂν ἔχοι εἰς ἃ δεῖ ἀναλίσκειν. (23) Ἄσπερ γὰρ εἴρηται, ἐλευθερίος ἐστὶν ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν δαπανῶν καὶ εἰς ἃ δεῖ· ὁ δ' ὑπερβάλλων ἀσωτος. Διὸ τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσωτοῦς· τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως οὐ δοκεῖ βράδιον εἶναι ταῖς δόσεσι καὶ ταῖς δαπάναις υπερβάλλειν. (24) Τῆς ἐλευθεριότητος δὲ μεσότητος οὐσης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν, ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσῃ εἰς ἃ δεῖ καὶ ὅσα δεῖ, ὁμοίως ἐν μικροῖς καὶ μεγάλαις, καὶ ταῦτα ἡδέως καὶ λήψεται δ' ὅθεν δεῖ καὶ ὅσα δεῖ. Τῆς ἀρετῆς γὰρ περὶ ἀμφοῦ οὐσης μεσότητος, ποιήσῃ ἀμφοτέρα ὡς δεῖ· ἔπεται γὰρ τῇ ἐπιεικείᾳ δόσει ἢ τοιαύτῃ λήψει, ἢ δὲ μὴ τοιαύτῃ ἐναντία ἐστίν. Αἱ μὲν οὖν ἐπόμενα γίνονται ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ, αἱ δ' ἐναντία δῆλον ὡς οὐ. (25) Ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαίῃ αὐτῷ ἀναλίσκειν, λυπησεται, μετρίως δὲ καὶ ὡς δεῖ· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ ἡδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς δεῖ καὶ ὡς δεῖ. (26) Καὶ εὐκοινωνήτους δ' ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα· δύναται γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ τιμῶν γὰρ τὰ χρήματα. (27) Καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος εἴ τι δέον μὴ ἀνάλωσεν ἢ λυπούμενος εἴ μὴ δέον τι ἀνάλωσεν, καὶ τῷ Συμωνίδῃ οὐκ ἀρεσκόμενος. [III.] (28) Ὁ δ' ἀσωτος καὶ ἐν τούτοις διαμαρτάνει· οὔτε γὰρ ἡδέεται ἐφ' οἷς δεῖ οὐδὲ ὡς δεῖ οὔτε λυπεῖται· ἔσται δὲ προῖοῦσι φανερώτερον. (29) Εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι υπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις εἰσὶν ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία, καὶ ἐν δυσίῃ, ἐν δόσει καὶ λήψει· καὶ τὴν δαπάνην γὰρ εἰς τὴν δόσιν τίθεμεν. Ἡ μὲν οὖν ἀσωτία τῷ διδόναι καὶ μὴ λαμβάνειν υπερβάλλει, τῷ δὲ λαμβάνειν ἐλλείπει, ἢ δ' ἀνελευθερία τῷ διδόναι μὲν ἐλλείπει, τῷ λαμβάνειν δ' υπερβάλλει, πλὴν ἐπὶ μικροῖς· (30) Τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας οὐ πάνυ συνῶάζεται· οὐ γὰρ βράδιον μηδαμῶθεν λαμβάνοντα πᾶσι διδόναι· ταχέως γὰρ ἐπιλείπει ἢ οὐσία τοὺς ἰδιώτας διδόντας, ὅσπερ καὶ δοκοῦσιν ἀσωτοὶ εἶναι. (31) Ἐπεὶ δὲ γὰρ τοιοῦτος δόξειεν ἂν οὐ μικρῷ βελτίων εἶναι τὸ ἀνελευθέρου. Εὐιατός τε γὰρ ἐστὶ καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ ὑπὸ τῆς ἀπορίας, καὶ ἐπὶ τὸ μέσον δύναται ἐλθεῖν. (32) Ἐχει γὰρ τὰ τοῦ ἐλευθερίου καὶ γὰρ δίδωσι καὶ οὐ λαμβάνει, οὐδέτερον δ' ὡς δεῖ οὐδ' εὖ. Εἰ δὲ τούτου ἐθισθεῖ ἢ πως ἄλλως μεταβάλοι, εἴη ἂν ἐλευθέριος· δώσει γὰρ οἷς δεῖ, καὶ οὐ λήψεται ὅθεν οὐ δεῖ. Διὸ καὶ δοκεῖ οὐκ εἶναι φαῦλος τὸ ἦθος οὐ γὰρ μοχθηροῦ οὐδ' ἀγεννοῦς

verunt ipsi, sed ab aliis parvas acceperunt; egestatis enim incommodum non sunt experti; præterea sua cuique opera sunt cariora, ut parentibus et poetis. Difficile est autem, qui liberalis sit, eundem divitem esse; quippe qui nec ad accipiendam sit attentus, nec ad custodiendum; sed ad profundendum facilis, et pecuniam non propter ipsam, sed beneficii conferendi causa alicujus æstimans. (21) Atque ex illo est quod vulgus criminari fortunam solet, quæ minime omnium divites reddat eos qui maxime esse merebantur. Sed in eo nihil inest rationi dissensitaneum. Neque enim fieri potest ut pecuniis abundet is cui quo pacto abundare possit, non est curæ: quod nec in ceteris rebus ejusmodi locum habet. (22) Non tamen aut quibus non debet, aut quo tempore non debet, aut ceteris id genus honesti formulis neglectis dabit. Non enim jam liberalitatis esset actio illa: et, si sumptum in hæc faceret, unde in illa impenderet in quæ oportet non haberet. (23) Est enim is liberalis (ut diximus), qui et pro facultatibus et quas in res oportet, sumptum facit. Qui autem modum transit, asotus est; atque ideo reges asotos dicere non solemus. Non enim videtur esse facile, ut donationibus et sumptibus superare possint facultates suas. (24) Quoniam igitur liberalitas mediatis est quæ in danis et accipiendis pecuniis vertitur, largietur et impendet liberalis in eas res, in quas debet, et quantum debet, quum in parvis, tum in magnis: atque hæc faciet libenter ac jucunde; præterea unde et quantum accipere debet, accipiet. Nam quum ipsa hæc virtus mediatis sit ad utrumque istud pertinens, utrumque etiam, quemadmodum debet, liberalis administrabit. Bonam enim donationem similis sequitur acceptio: quæ autem similis illi non est, contraria est. Tam datio igitur quam acceptio, quum se mutuo consequuntur, simul in eodem homine inesse possunt; at contrarias easdem non posse apparet. (25) Jam si liberali evenerit ut contra atque oporteat, atque præter honestum, sumptum faciat: ægre fert ille quidem, sed modice et ut debet. Virtutis est enim et quibus rebus et quomodo lætandum et dolendum est, lætari ac dolere. (26) Præterea benignum ac facile se præbet liberalis in pecunia communicanda; perpeti enim injuriam potest, quippe qui non magni faciat pecuniam, (27) et molestius ferat, se, quum res postularet, sumptum non fecisse, quam, quum facere non oporteret, fecisse; neque illi probatur Simonidis ratio. [III.] (28) Prodigus autem etiam in his semper peccat. Nam neque gaudet neque dolet quibus ut quomodo debet; quod ex his quæ posterius dicentur a nobis, planum fiet. (29) Atque hoc jam ante diximus, profusionem et illiberalitatem nimium esse et parum: et horum utrumque in duobus consistere, in dando scilicet et accipiendo. Nam et sumptum in genere donationis locamus. Ac profusio quidem dando et non accipiendo rectum modum superat; accipiendo autem eundem non assequitur. Illiberalitas vero dando modum non assequitur, accipiendo superat. Quæ tamen omnia intelligi debent de parvis. (30) Ea porro quæ profusionis esse modo diximus, minime una habent incrementum. Non enim facile est, eum qui a nemine accipiat, omnibus donare. Nam celeriter deficiunt eorum facultates, qui, quum sint privati, plus æquo largiuntur; qui quidem asoti videntur esse posse. (31) Alioqui aliquis talis videretur non paullo melior esse avaro; facile enim potest ad sanitatem converti, et ætatis maturitate correctus et inopia coactus, atque etiam ad medium pervenire potest, quippe quum in eo insint quæ convenienti liberali. Nam et donat et non accipit, etsi neutrum facit decenter et recte. Quod si ad recte et decenter illa agendum adsuescat, aut aliqua alia ratione immutetur, jam liberalis sit. Nam et quibus dandum erit, dabit: neque unde accipere nefas erit, accipiet. Itaque non male moratus esse videtur. Non enim improbi neque degeneris hominis est, sed stulti potius,

τὸ υπερβάλλειν διδόντα καὶ μὴ λαμβάνοντα, ἡλιθίου δέ.
 (32) Ὁ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἄσματος πολλὸ δοκεῖ βελτίων
 τοῦ ἀνελευθέρου εἶναι διὰ τε τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὁ μὲν
 ὠφελει πολλούς, ὁ δὲ οὐθέν, ἀλλ' οὐδ' αὐτόν. (33) Ἄλλ'
 οἱ πολλοὶ τῶν ἀσώτων, καθάπερ εἴρηται, καὶ λαμβά-
 νουσιν ὅθεν μὴ δεῖ, καὶ εἰσι κατὰ τοῦτο ἀνελεύθεροι.
 (34) Ληπτικοὶ δὲ γίνονται διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν ἀναλί-
 σκειν, εὐχερῶς δὲ τοῦτο ποιεῖν μὴ δύνασθαι· ταχὺ γὰρ
 ἐπιλείπει αὐτοὺς τὰ ὑπάρχοντα. Ἀναγκάζονται οὖν
 10 ἑτέρωθεν πορίζειν. Ἄμα δὲ καὶ διὰ τὸ μὴθὲν τοῦ κα-
 λοῦ φροντίζειν ὀλιγώρως καὶ πάντοθεν λαμβάνουσιν·
 διδοῖναι γὰρ ἐπιθυμοῦσι, τὸ δὲ πῶς ἢ ὅθεν οὐθὲν αὐτοῖς
 διαφέρει. (35) Διόπερ οὐδ' ἐλευθέριοι αἱ δόσεις αὐτῶν
 εἰσιν· οὐ γὰρ καλαί, οὐδὲ τούτου αὐτοῦ ἕνεκα, οὐδὲ ὡς
 15 δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οὐς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους
 ποιοῦσι, καὶ τοῖς μὲν μετριοῖς τὰ ἤθη οὐδὲν ἂν δοῖεν,
 τοῖς δὲ κολαξιν ἢ τιν' ἄλλην ἡδονὴν πορίζουσι πολλά.
 Διὸ καὶ ἀκολαστοὶ αὐτῶν εἰσιν οἱ πολλοί· εὐχερῶς γὰρ
 ἀναλίσκοντες καὶ εἰς τὰς ἀκολασίας δαπανηροὶ εἰσι,
 20 καὶ διὰ τὸ μὴ πρὸς τὸ καλὸν ζῆν πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀπο-
 κλίνουσιν. (36) Ὁ μὲν οὖν ἄσματος ἀπαιδαγωγῆτος γε-
 νόμενος εἰς ταῦτα μεταβαίνει, τυχὼν δ' ἐπιμελείας εἰς
 τὸ μέσον καὶ τὸ δέον ἀφίκοιτο ἄν. (37) Ἡ δ' ἀνελευ-
 θερία ἀνίκατος ἐστίν· δοκεῖ γὰρ τὸ γῆρας καὶ πᾶσα ἀδύ-
 25 ναμία ἀνελευθέρους ποιεῖν. Καὶ συμμύεστερον τοῖς
 ἀνθρώποις τῆς ἀσωτίας· οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι
 μᾶλλον ἢ δοτικοί. (38) Καὶ διατείνει δ' ἐπὶ πολὺ,
 καὶ πολυειδὲς ἐστίν· πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς
 ἀνελευθερίας εἶναι. Ἐν δυοῖ γὰρ οὕσα, τῇ τ' ἐλ-
 30 λείψει τῆς δόσεως καὶ τῇ υπερβολῇ τῆς λήψεως, οὐ
 πᾶσιν δλόκληρος παραγίνεται, ἀλλ' ἐνίοτε χωρίζεται,
 καὶ οἱ μὲν τῇ λήψει υπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει
 ἔλλείπουσιν. (39) Οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις προσ-
 ηγορίαις ὅσων φειδωλοί, γλισχροί, κίμβικες, πάντες
 35 τῇ δόσει ἔλλείπουσι, τῶν δ' ἄλλοτρίων οὐκ ἐφίεν-
 ται οὐδὲ βούλονται λαμβάνειν, οἱ μὲν διὰ τινὰ ἐπιεί-
 κειαν καὶ εὐλάβειαν τῶν αἰσχροῖν· δοκοῦσι γὰρ ἔνιοι
 ἢ φασὶ γε διὰ τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μὴ ποτ' ἀναγκα-
 σθῶσιν αἰσχροῖν τι πρᾶξαι· τούτων δὲ καὶ ὁ κυμινο-
 40 κρίστης καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος· ὀνόμασται δ' ἀπὸ τῆς ὑπερ-
 βολῆς τοῦ μὴθὲν ἂν δοῦναι· οἱ δ' αὖτὸν διὰ φόβον ἀπέ-
 χονται τῶν ἄλλοτρίων ὡς οὐ βῆδιον τὸ αὐτὸν μὲν τὰ ἐτέ-
 ρων λαμβάνειν, τὰ δ' αὐτοῦ ἑτέρους μὴ· ἀρέσκει οὖν
 αὐτοῖς τὸ μῆτε λαμβάνειν μῆτε διδοῖναι. (40) Οἱ δ' αὖ
 45 κατὰ τὴν λήψιν υπερβάλλουσι τῷ πάντοθεν λαμβάνειν
 καὶ πᾶν, ὅσων οἱ τὰς ἀνελευθέρους ἐργασίας ἐργαζόμενοι,
 πορνοβοσκοὶ καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, καὶ τοκισταὶ κατὰ
 μικρὸν ἐπὶ πολλῷ. Πάντες γὰρ οὗτοι ὅθεν οὐ δεῖ λαμ-
 βάνουσι, καὶ ὁπόσον οὐ δεῖ. (41) Κοινὸν δ' ἐπ' αὐτοῖς
 50 ἢ αἰσχροκέρδεια φαίνεται· πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους,
 καὶ τούτου μικροῦ, ὀνειδῆ ὑπομένουσιν. (42) Τούς γὰρ
 τὰ μεγάλα μὴ ὅθεν δὲ δεῖ λαμβάνοντας, μὴδὲ ἂν δεῖ,
 οὐ λέγομεν ἀνελευθέρους, ὅσων τοὺς τυράννους πόλεις
 πορθοῦντας καὶ ἱερὰ συλῶντας, ἀλλὰ πονηροὺς μᾶλλον

largiendo et non accipiendo modum superare. (32) Hoc
 porro modo qui est prodigus, avaro multo melior esse vi-
 detur, quum propter eas causas quas diximus, tum quod
 hic juvat multos, ille neminem, atque adeo ne se ipsum
 quidem. (33) Verum plerique ex prodigis, ut dictum est,
 et unde non debent, capiunt, et ea de causa sunt illi-
 iberales. (34) Efficiuntur autem ad rapiendum propensi
 eo, quod impensas facere velint, neque facere tamen has in
 promptu ipsis sit. Nam cito deficient eos rei familiaris co-
 piæ. Aliunde igitur quam de suo elargiri coguntur. Simul
 et ob id rapaces evadunt, quia nullam honesti rationem
 habent. Largiendi enim cupiditate flagrautes quomodo
 aut unde largiantur, susque deque habent. (35) Quare ne
 liberales quidem sunt eorum largitiones. Nam nec hone-
 stæ sunt, nec honesti causa fiunt; nec ut par est, sed
 interdum, quos homines oportet in paupertate vivere,
 eos locupletant; et quum iis qui temperatis probatisque
 sunt moribus, nihil donent, in assentatores aliarumve
 voluptatum administros multa prolixè effundunt. Ita-
 que et plerique eorum sunt intemperantes et luxuriosi.
 Nam quum facile impendant etiam in res ab intempe-
 rantia natas, sumptuosi sunt: et quia vitam suam hone-
 sti regula non dirigunt, ad voluptates declinant.
 (36) Atque prodigus quidem si custode ac magistro de-
 stituatur, in hæc delabitur. Verum si cura et diligentia
 disciplina ipsi contingat, ad mediocritatem et ad id quod
 oportet perveniat. (37) At vero illiberalitas insanabilis
 est. Primum enim senectus, sicut et omnia alia im-
 becillitas, illiberales efficere videtur: deinde magis quoque
 hominibus cognata est eadem quam profusio. Nam ple-
 rique omnes pecunia studio ducuntur potius quam ad
 largiendum prompti sunt. (38) Pertendit etiam hoc vi-
 tium late, et est multiplex. Multi enim modi avaritiæ vi-
 dentur esse. Quum enim in duobus rebus vertatur, et in
 dando infra modum et in supra modum accipiendo, haud-
 quaquam tota et quasi integra inest in omnibus: sed in-
 terdum divellitur, aliique reperiuntur qui accipiendo mo-
 dum superant, alii qui dando deserunt. (39) Nam illi qui-
 dem in quos quadrant tales appellaciones, velut parci, ten-
 naces, sordidi, omnes in largiendo modum deserunt, sed
 aliena nec appetunt nec accipere volunt, alii quidem pro-
 bitate quadam rerumque turpium cavendarum studio ad-
 ducti; (videntur enim nonnulli, aut certe dicunt, se idcirco
 sua conservare, ut ne quid aliquando turpe admittere
 cogantur: eorumque in numero est et ille qui cumini sec-
 tor vocatur, et quisquis talis est, inde tracto nomine,
 quod supra modum a dando abhorreant;) alii vero metu
 deterri accipere nolunt ab aliis: quod fieri vix possit ut ab
 aliis accipias, et non ipse quoque des aliis. Placet igitur
 eis, neque ab aliis accipere, neque aliis dare. (40) Alii vero
 qui non dationis defectu peccant, sed in accipiendi ex-
 cessu, sunt in accipiendo nimii, quia undequaque et quidli-
 bet accipiunt: quales sunt ii qui illiberales operas præstant,
 ut lenones, et omnes hujus notæ homines: funeratores
 item, quibus vili impensa magna emolumenta comparantur.
 Hi enim omnes, a quibus non debent, et quantum non debent,
 accipiunt. (41) Communis autem appellatio eorum
 videtur esse, quod lucri turpis amatores sunt. Omnes enim
 propter quæstum, enimque exiguum, turpitudinem ac de-
 decus subeunt. (42) Nam qui magna, quæ non debent,
 et a quibus non debent, auferunt, quales sunt tyranni, qui
 urbes evertunt templaque expilant, eos non avaros, sed

καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀδίκους. (43) Ὁ μέντοι κυβευτῆς καὶ ὁ λωποδύτης καὶ ὁ ληστής τῶν ἀνελευθέρων εἰσὶν· αἰσχροκερδεῖς γάρ. Κέρδους γάρ ἕνεκεν ἀμφοτέροι πραγματεύονται καὶ οὐκ εἰδὼν ὑπομένουσιν, καὶ οἱ μὲν κινδύνους τοὺς μεγίστους ἕνεκα τοῦ λήμματος, οἱ δ' ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, ὡς δεῖ διδόναι. Ἀμφοτέροι δὲ θένον οὐ δεῖ κερδαίνειν βουλόμενοι αἰσχροκερδεῖς, καὶ πᾶσαι δὲ αἱ τοιαῦται λήψεις ἀνελευθεροί. (44) Εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθεριότητι ἀνελευθερία ἐναντίον λέγεται· 10 μείζον τε γάρ ἐστι κακὸν τῆς ἀσωτίας, καὶ μᾶλλον ἐπὶ ταύτῃ ἀμαρτάνουσιν ἢ κατὰ τὴν λεγθεῖσαν ἀσωτίαν. (45) Περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἀντικειμένων κακιῶν τσαῦτ' εἰρήσθω.

CAP. II. [IV.]

Δόξειε δ' ἂν ἀκόλουθον εἶναι καὶ περὶ μεγαλοπρεπείας 15 διελεθῆναι· δοκεῖ γάρ καὶ αὕτη περὶ χρημάτων τις ἀρετὴ εἶναι. Οὐχ ὥσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει περὶ πάσας τὰς ἐν χρημασί πράξεις, ἀλλὰ περὶ τὰς δαπανηρὰς μόνον· ἐν τούτοις δ' ὑπερέχει τῆς ἐλευθεριότητος μεγέθει. Καθάπερ γάρ τούνομα αὐτὸ ὑπόσημαίνει, 20 ἐν μεγέθει πρόπουσα δαπάνη ἐστίν. (2) Τὸ δὲ μέγεθος πρὸς τι· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα τριηράργω καὶ ἀργιθεωρῷ. Τὸ πρόπον δὲ πρὸς αὐτόν, καὶ ἐν ᾧ καὶ περὶ αἶ. (3) Ὁ δ' ἐν μικροῖς ἢ ἐν μετρίοις κατ' ἀξίαν δαπανῶν οὐ λέγεται μεγαλοπρεπής, οἷον τὸ «πολλάκι 25 δόσκον ἀλήτη»· ἀλλ' ὁ ἐν μεγάλοις οὕτως. Ὁ μὲν γὰρ μεγαλοπρεπὴς ἐλευθέριος, ὁ δ' ἐλευθέριος οὐθὲν μᾶλλον μεγαλοπρεπής. (4) Τῆς τοιαύτης δ' ἕξις ἢ μὲν ἑλληνικὴ μικροπρέπεια καλεῖται, ἢ δ' ὑπερβολὴ βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία καὶ ὅσαι τοιαῦται, οὐχ ὑπερ- 30 θάλλουσαι τῷ μεγέθει περὶ αἶ δεῖ, ἀλλ' ἐν οἷς οὐ δεῖ καὶ ὡς οὐ δεῖ λαμπρυνόμεναι· ὑστερον δὲ περὶ αὐτῶν ἐρωῦμεν. (5) Ὁ δὲ μεγαλοπρεπὴς ἐπιστήμονι εἴοικεν· τὸ πρόπον γὰρ δύναται θεωρῆσαι καὶ δαπανῆσαι μεγάλα ἐμμελῶς. (6) Ὡσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἶπομεν, ἡ ἕξις 35 ταῖς ἐνεργείαις ὀρίζεται, καὶ ὧν ἐστίν. Αἱ δὲ τοῦ μεγαλοπρεποῦς δαπάναι μεγάλαι καὶ πρόπουσαι. Τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ ἔργα· οὕτω γὰρ ἔσται μέγα δαπάνημα καὶ πρόπον τῷ ἔργῳ. Ὡστε τὸ μὲν ἔργον τῆς δαπάνης ἀξίον δεῖ εἶναι, τὴν δὲ δαπάνην τοῦ ἔργου, 40 ἢ καὶ ὑπερθάλλειν. (7) Δαπανῆσει δὲ τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς τοῦ καλοῦ ἕνεκα· κοινὸν γὰρ τοῦτο ταῖς ἀρεταῖς. (8) Καὶ ἔτι ἡδέως καὶ προετικῶς· ἡ γὰρ ἀκριβολογία μικροπρεπὴς. (9) Καὶ πῶς κάλλιστον καὶ πρεπωδέστατον, σέψεται· ἂν μᾶλλον ἢ πόσου καὶ 45 πῶς ἐλαχίστου. (10) Ἀναγκαῖον δὲ καὶ ἐλευθέριον τὸν μεγαλοπρεπῆ εἶναι· καὶ γὰρ ὁ ἐλευθέριος δαπανῆσει αἶ δεῖ καὶ ὡς δεῖ. Ἐν τούτοις δὲ τὸ μέγα τοῦ μεγαλοπρεποῦς, ὡς μέγεθος, περὶ ταῦτα τῆς ἐλευθεριότητος οὕσης, καὶ ἀπὸ τῆς ἴσης δαπάνης τὸ ἔργον 50 ποιῆσει μεγαλοπρεπέστερον. Οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου· κτήμα μὲν γὰρ τὸ πλείστου ἀξίον τιμιώτατον, οἷον χρυσός, ἔργον δὲ τὸ μέγα καὶ

improbos potius et impios et injustos dicimus. (43) Interim et aleator, et stellio vestiarius, et latro in numero illiberalium sunt habendi : turpem enim quæstum consecantur. Nam lucri causa utrique eorum illud negotium gerunt, et ignominiosa facere sustinent : atque hi quidem lucri gratia maximis in periculis versantur ; illi vero ab amicis, quibus donare debebant, lucrum quaerunt. Utrique igitur, quoniam ab iis a quibus non debent, lucrum captant, turpis quæstus studiosi dicendi sunt : omnesque tales accipiendi rationes sunt illiberales. (44) Merito autem illiberalitatis nomen ex liberalitatis contrario est constitutum. Nam quum ipsa malum sit profusione majus, tum facilius ac sæpius in ipsa, quam in altera, quam diximus, profusione homines offendunt. (45) Ac de liberalitate quidem iisque vitiis, quæ cum ea pugnant, hactenus.

Sequitur ut de magnificentia disseramus ; nam ea quoque videtur virtus quædam esse, quæ in pecuniis tractandis versetur ; verum non ut liberalitas ad omnes pecuniarias actiones, sed ad sumptuosas dumtaxat pertinet ; in his autem liberalitatem magnitudine superat. Nam, ut nomen ipsum subindicat, sumptus est in rebus amplis et magnis decorus ; (2) magnitudo autem ad aliquid refertur. Neque enim sumptus idem trierarchum decet et eum qui mittitur ad publicos conventus obeundos. Decorus igitur et personæ quæ impendit, et rei in quam impendit, et pecuniæ quæ impenditur, spectatur. (3) Qui autem sumptus facit in res parvas vel mediocres pro earum rerum dignitate, is non dicitur magnificus, ut ille qui dicebat : « Mendicoque vago dare sæpe solebam ; » sed is demum, qui in res magnas. Nam magnificus est ille quidem liberalis ; sed qui liberalis est, non continuo etiam magnificus. (4) In hoc autem habitu id quod est parum, indecora parcimonia appellatur : quod nimium, operaria quædam in sumptu faciendo insolentia, et elegantie inscientia, et quotquot sunt hujusmodi affectiones, quæ in vitio sunt non ratione sumptus magni in rebus idoneis facti, verum eo quod splendorem adhibent in iis, in quibus non oportet, aut sic ut non oportet. Verum de iis posterius dicemus. (5) Magnificus autem homini scienti similis est. Et decorum enim animo cernere, et magnos sumptus concinne facere potest. (6) Nam (ut initio diximus) omnis habitus actionibus iisque rebus, quarum est habitus, definitur. Sumptus autem viri magnifici, magni sunt et decori. Talia quoque sunt ejus opera. Sic enim sumptus magnus erit, et ad opus accommodatus. Quare et opus sumptu dignum, et opere sumptus, aut hic etiam superior, esse debet. (7) Hujusmodi autem sumptus vir magnificus faciet honesti gratia : hoc enim omnium virtutum commune est. (8) Et præterea jucunde ac prolixè. Nam subtilius rationes subducere, hominis est parum magnifici. (9) Atque etiam quo modo opus quam pulcherrimum et quam maxime decorum potius, quam quanti et qua ratione minimo efficiatur, cogitabit. (10) Necessè est itaque, ut et liberalis sit vir magnificus ; impendet enim liberalis et qua oportet, et ut oportet. Sed horum impendiorum magnitudo magnifici propria est : quandoquidem magnitudo, liberalitate circa eadem versante, etiam pari impensa opus efficiet magnificentia præstantius. Non enim eadem re commendatur possessio atque opus. Nam facultates seu possessio ea quæ maximi aestimatur, pretiosissima est et carissima, velut aurum : opus vero illud demum commendationem habet

καλόν. Τοῦ γὰρ τοιούτου ἡ θεωρία θαυμαστή, τὸ δὲ
 μεγαλοπρεπὲς θαυμαστόν. Καὶ ἐστὶν ἔργου ἀρετὴ με-
 γαλοπρέπεια ἐν μεγέθει. [V.] (11) Ἔστι δὲ τῶν δαπα-
 νημάτων, ὅσα λέγομεν τὰ τίμια, ὅσα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς
 5 ἀναθήματα καὶ κατασκευαὶ καὶ θυσίαι, ὁμοίως δὲ καὶ
 ὅσα περὶ πᾶν τὸ δαιμόνιον, καὶ ὅσα πρὸς τὸ καινὸν εὐ-
 φιλοτιμητὰ ἐστίν, ὅσα εἴ ποὺ χορηγεῖν οἴονται δεῖν
 λαμπρῶς ἢ τριηραρχεῖν ἢ καὶ ἐστιᾶν τὴν πόλιν. (12) Ἐν
 ἅπασι δ', ὥσπερ εἴρηται, καὶ πρὸς τὸν πράττοντα ἀνα-
 10 φέρεται τὸ τίς ὢν καὶ τίνας ὑπαρχόντων· ἀξία γὰρ δεῖ
 τούτων εἶναι, καὶ μὴ μόνον τῷ ἔργῳ ἀλλὰ καὶ τῷ ποιοῦντι
 πρέπειν. (13) Διὸ πένης μὲν οὐκ ἂν εἴη μεγαλοπρε-
 πής· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀπ' ὧν πολλὰ δαπανήσει πρεπόντως·
 ὁ δ' ἐπιχειρῶν ἡλίθιος· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ καὶ τὸ δέον,
 15 κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὀρθῶς. (14) Πρέπει δὲ καὶ οἷς τὰ
 τοιαῦτα προϋπάρχει δι' αὐτῶν ἢ διὰ τῶν προγόνων ἢ ὧν
 αὐτοῖς μέτεστι, καὶ τοῖς εὐγενέσι καὶ τοῖς ἐνδόξοις καὶ
 ὅσα τοιαῦτα· πάντα γὰρ ταῦτα μέγεθος ἔχει καὶ ἀξίωμα.
 (15) Μάλιστα μὲν οὖν τοιοῦτος ὁ μεγαλοπρεπής, καὶ
 20 ἐν τοῖς τοιοῦτοις δαπανήμασιν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὥσπερ
 εἴρηται· μέγιστα γὰρ καὶ ἐντιμώτατα· τῶν δὲ ἰδίων
 ὅσα εἰσάπαξ γίνεται, ὅσα γὰρ καὶ εἴ τι τοιοῦτον,
 καὶ εἰ περὶ τι πᾶσα ἡ πόλις σπουδάζει ἢ οἱ ἐν ἀξιώματι,
 καὶ περὶ ξένων δὲ ὑποδοχὰς καὶ ἀποστολάς, καὶ δωρεὰς
 25 καὶ ἀντιδωρεὰς· οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγα-
 λοπρεπής ἀλλ' εἰς τὰ κοινὰ, τὰ δὲ δῶρα τοῖς ἀναθημα-
 σιν ἔχει τι ὁμοίον. (16) Μεγαλοπρεπεῖς δὲ καὶ οἶκον
 κατασκευάσασθαι πρεπόντως τῷ πλούτῳ· κόσμος γάρ
 τις καὶ οὗτος. Καὶ περὶ ταῦτα μάλλον δαπανᾶν ὅσα
 30 πολυγρόνια τῶν ἔργων· κάλλιστα γὰρ ταῦτα. Καὶ ἐν
 ἑκάστοις τὸ πρέπον. (17) Οὐ γὰρ ταῦτ' ἀρμόζει θεοῖς
 καὶ ἀνθρώποις, οὐδ' ἐν ἱερῷ καὶ τάφῳ· καὶ ἐπὶ τῶν
 δαπανημάτων ἕκαστον μέγα ἐν τῷ γένει, καὶ μεγαλο-
 πρεπέστατον μὲν τὸ ἐν μεγάλῳ μέγα, ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐν
 35 τούτοις μέγα. (18) Καὶ διαφέρει τὸ ἐν τῷ ἔργῳ μέγα
 τοῦ ἐν τῷ δαπανήματι· σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ λήκυθος ἢ
 καλλίστη ἔχει μεγαλοπρέπειαν παιδικοῦ δώρου, ἢ δὲ
 τούτου τιμὴ μικρὸν καὶ ἀνελεύθερον. (19) Διὰ τοῦτο
 ἐστὶ τοῦ μεγαλοπρεπεῖς, ἐν ᾧ ἂν ποιῇ γένη, μεγαλο-
 40 πρεπῶς ποιεῖν· τὸ γὰρ τοιοῦτον οὐκ εὐυπέμβλητον, καὶ
 ἔχον κατ' ἀξίαν τοῦ δαπανήματος. [VI.] (20) Τοιοῦ-
 τος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπής· ὁ δ' ὑπερβάλλον καὶ βάν-
 ναυσος τῷ παρὰ τὸ δέον ἀναλίσκεν ὑπερβάλλει, ὥσπερ
 εἴρηται. Ἐν γὰρ τοῖς μικροῖς τῶν δαπανημάτων πολλὰ
 45 ἀναλίσκεν καὶ λαμπρύνεται παρὰ μέλος, ὅσα ἐρανιστὰς
 γαμικῶς ἐστῶν, καὶ κωμωδοῖς χορηγῶν ἐν τῇ παρόδῳ
 πορφύραν εἰσφέρων, ὥσπερ οἱ Μεγαρεῖς. Καὶ πάντα
 τὰ τοιαῦτα ποιήσει οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸν πλοῦ-
 τον ἐπιδεικνύμενος, καὶ διὰ ταῦτα οἰόμενος θαυμάζε-
 50 σθαι, καὶ οὐ μὲν δεῖ πολλὰ ἀναλώσει, ὀλίγα δαπανῶν,
 οὐδ' ὀλίγα πολλά. (21) Ὁ δὲ μικροπρεπής περὶ πάντα
 ἐλλείψει, καὶ τὰ μέγιστα ἀναλώσας ἐν μικρῷ τὸ καλόν
 ἀπολεῖ, καὶ ὅτι ἂν ποιῇ μέλλων, καὶ σκοπῶν πῶς ἂν
 ἐλάττωτον ἀναλώσει, καὶ ταῦτ' ὀδυρόμενος, καὶ πάντ'

maximam, quod magnitudine præstat : talis enim operis
 spectatio admiratione homines afficit ; quod autem magni-
 ficum est, id admirabile est : opusque ut sit magnificum,
 facit ejus magnitudo. [V.] (11) Impendiorum autem illa
 quæ ampla et honorata dicimus, sunt, verbi gratia, dona
 quæ suspenduntur in templis disque dicantur, et con-
 structiones templorum, et sacrificia ; itemque ea omnia quæ
 in id quod divinum est impenduntur, et quæcumque in
 rempublicam honestæ laudis studio conferuntur ; ut scicibi
 ludos a se splendide fieri, aut triremium præfecturam de suo
 administrari, aut epulum dari civitati aliquis putet oportere.
 (12) In omnibus autem (ut dictum est) ejus qui agit,
 habenda est ratio, qui sit ille, et quæ sint ejus facultates.
 Sumptus enim cum his congruere debet, neque opus so-
 lum, sed etiam eum qui facit, decere. (13) Quocirca nemo
 pauper magnificus esse queat : quia non habet unde sum-
 ptus decore facere possit : et qui conetur, stultus sit ha-
 bendus, ut qui præter dignitatem et præter id quod fieri
 oporteat, contendat ; quod autem in virtutis loco referri
 debet, recte habeat oportet. (14) Decet autem hoc quum
 eos quibus res hujusmodi vel ipsorum labore partæ sunt, vel
 a majoribus, iisve quibuscumque aliqua necessitudo conjuncti
 sunt, fuerunt relictæ : tum honesto loco natos, tum claros
 viros, alia denique ejusmodi laude antecellentes ; inest
 enim in his omnibus amplitudo quædam et dignitas. (15) Ta-
 lis igitur est maxime vir magnificus, et in hujus generis
 sumptibus magnificentia, ut diximus, elucet : maximi sunt
 enim et honore dignissimi. In privatis autem sumptibus
 qui semel fiunt, etiam locum habent : quales sunt nuptiæ,
 et si quid præferæ ejusce generis est, et si qua in re vel
 tota civitas studiosa occupata est, vel ii qui dignitate præ-
 stant. In recipiendorum quoque hospitium et dimittendo-
 rum officio, in donis et remunerationibus. Non enim in se
 ipsum sumptuosus est vir magnificus, sed in rem commu-
 nem et publicam. Dona autem simile quid iis rebus habent,
 quæ diis consecrantur. (16) Est et hoc viri magnifici, do-
 mum ita exædificare, ut ejus species divitiis conveniat
 (aliquid enim ex hac quoque ornamenti comparatur) ; et hoc,
 ut in ea potius pecuniam impendat, quæ diuturna
 sunt futura ; sunt enim hæc pulcherrima. Et hoc, ut in
 unoquoque decorum spectet. (17) Non enim eadem diis
 atque hominibus conveniunt, neque eodem sumptu fanum
 et sepulcrum ædificandum est. Atque ad impendia quod
 attinet, in suo unumquodque genere spectatum, magnum
 est. Et quum sit illud magnificentissimum, quod in gene-
 nere magnorum magnum est, tum hic, quod in horum
 genere magnum. (18) Ad hæc interest etiam inter id quod
 est in opere magnum, et id quod est in sumptu. Nam
 pila vel ampulla pulcherrima doni puerilis magnificentiam
 habet ; honor tamen hujus exiguum quid est et illiberale.
 (19) Itaque magnifici est, cujusque generis opus efficiat,
 magnifice facere. Nam nec id quod erit ejusmodi, fa-
 cile superari poterit, et sumptus magnitudini respondebit.
 [VI.] (20) Talis igitur est vir magnificus. At qui nimis hic
 est et modum superat, puta, quem in sumptu faciendo
 stolidè insolentem diximus, eo ipso nimis est, quod secus
 ac debet, impendit. In res enim parvas et quæ parvum
 sumptum desiderant, multam pecuniam insumit, splen-
 doremque ostentat invenuste ; exempli gratia : nuptiali ap-
 paratu eos excipit qui symbolam in canam dederunt, et
 in comico choro curator positus, ad chori ingressum exor-
 nandum purpuram confert, ut facere conseruerunt Mega-
 renses. Atque hujusmodi omnia faciet non honesti sed
 ostentandarum divitiarum causa, et quod se ab his rebus
 hominibus in admiratione futurum sperat. Et quas in res
 multa impendere debet, in eis sumptum exiguum faciet : ubi
 parva impensa desideratur, ibi profusus erit. (21) Alter
 autem ille, indecore videlicet parvus, ubique modum dese-
 ret, maxinaque pecunia consumpta, in parvis honesti
 speciem omnem perdet ; quidquid item facturus est, cuncta-
 bundus efficiet, et qua ratione quam minimo sumptu id
 conficere possit, considerabit : lamentabitur etiam et inge-

οϊόμενος μερίζει ποιεῖν ἢ δεῖ. (22) Εἶσι μὲν οὖν αἱ ἔξεις αὐταὶ κακίαι, οὐ μὴν ὀνειδῆ γ' ἐπιφέρουσι διὰ τὸ μήτε βλαβεραὶ τῷ πέλας εἶναι μήτε λιαν ἀσχημονες.

miscet in sumptu, omniaque se efficere majora quam oporteat arbitrat. (22) Sunt igitur hi habitus vitia : nullam tamen ea turpitudinis aut dedecoris notam inurunt; quia nec alteri damnum inferunt, neque admodum sunt deformes.

CAP. III. [VII.]

Ἡ δὲ μεγαλοψυχία περὶ μεγάλα μὲν καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος ἔοικεν εἶναι, περὶ ποῖα δ' ἐστὶ πρῶτον λάβωμεν. (2) Διαφέρει δ' οὐθὲν τὴν ἔξιν ἢ τὸν κατὰ τὴν ἔξιν σκοπὸν. (3) Δοκεῖ δὲ μεγαλόψυχος εἶναι μεγάλων αὐτὸν ἀξίων ἀξίος ὢν. Ὁ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν αὐτὸ ποῖων ἡλίθιος, τῶν δὲ κατ' ἀρετὴν οὐδεὶς ἡλίθιος οὐδ' ἀνόητος. (4) Μεγαλόψυχος μὲν οὖν δ' εἰρημένος. (5) Ὁ γὰρ μικρῶν ἀξίος καὶ τούτων ἀξίων ἑαυτὸν σύμφρον, μεγαλόψυχος δ' οὐ. (6) Ἐν μεγέθει γὰρ ἡ μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι, οἱ μικροὶ δ' ἀστεῖοι καὶ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὐ. (7) Ὁ δὲ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξίων ἀνάξιος ὢν χαῦνος· ὁ δὲ μεζύων ἢ ἀξίος οὐ πᾶς χαῦνος. (8) Ὁ δ' ἐλαττόνων ἢ ἀξίος μικρόψυχος, ἐάν τε μεγάλων ἐάν τε μετρίων, ἐάν τε καὶ μικρῶν ἀξίος ὢν ἐτι ἐλαττόνων αὐτὸν ἀξιοῖ. Καὶ μάλιστα ἂν δόξειεν ὁ μεγάλων ἀξίος· τί γὰρ ἂν ἐποίησεν, εἰ μὴ τοσοῦτων ἦν ἀξίος; (9) Ἔστι δὲ ἡ μεγαλόψυχος τῶν μὲν μεγέθει ἄσπρος, τῶν δὲ ὡς δεῖ μέσος· τοῦ γὰρ κατ' ἀξίαν αὐτὸν ἀξιοῖ· οἱ δ' ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν. (10) Εἰ δὲ δὴ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ ἀξίος ὢν, καὶ μάλιστα τῶν μεγίστων, περὶ ἐν μάλιστα ἂν εἴη. (11) Ἡ δ' ἀξία λέγεται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀγαθὰ. Μέγιστον δὲ τοῦτ' ἂν θείημεν δ τοῖς θεοῖς ἀπονέμομεν, καὶ οὐ μάλιστα ἐπιέντα οἱ ἐν ἀξιώματι, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἄθλον. Τοιοῦτον δ' ἡ τιμῆ· μέγιστον γὰρ δὴ τοῦτο τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. Περὶ τιμᾶς δὲ καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστιν ὡς δεῖ. (12) Καὶ ἀνευ δὲ λόγου φαίνονται οἱ μεγαλόψυχοι περὶ τιμῆν εἶναι· τιμῆς γὰρ μάλιστα οἱ μεγάλοι ἀξιοῦσιν ἑαυτούς, κατ' ἀξίαν δέ. (13) Ὁ δὲ μικρόψυχος ἐλλείπει καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸ τοῦ μεγαλόψυχου ἀξίωμα. (14) Ὁ δὲ χαῦνος πρὸς ἑαυτὸν μὲν ὑπερβάλλει, οὐ μὴν τὸν γε μεγαλόψυχον. (15) Ὁ δὲ μεγαλόψυχος, εἴπερ τῶν μεγίστων ἀξίος, ἀριστος ἂν εἴη· μεζύωνος γὰρ αἰεὶ ὁ βελτίων ἀξίος, καὶ μεγίστων ὁ ἀριστος. Τὸν ὡς ἀληθῶς ἄρα μεγαλόψυχον δεῖ ἀγαθὸν εἶναι. Καὶ δόξειε δ' ἂν εἶναι μεγαλόψυχου τὸ ἐν ἑκάστη ἀρετῇ μέγα. (16) Οὐδ' ἀμαρῶς τ' ἂν ἀρμόζοι μεγαλόψυχῳ φεύγειν παρασεῖσαντι, οὐδ' ἀδικεῖν· τίνας γὰρ ἔνεκα πράξει αἰσχρά, ὅ οὐθὲν μέγα; καθ' ἕκαστα δ' ἐπισκοποῦντι πάμπαν γελοῖος φαίνοιτ' ἂν ὁ μεγαλόψυχος μὴ ἀγαθὸς ὢν. Οὐκ εἴη δ' ἂν οὐδὲ τιμῆς ἀξίος φαῦλος ὢν· τῆς ἀρετῆς γὰρ ἄθλον ἢ τιμῆ, καὶ ἀπονέμεται τοῖς ἀγαθοῖς. (17) Ἔοικε μὲν οὖν ἡ μεγαλοψυχία οἷον κόσμος τις εἶναι τῶν ἀρετῶν· μεζύων γὰρ αὐτὰς ποιεῖ, καὶ οὐ γίνεται ἀνευ ἐκείνων. Διὰ τοῦτο χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχον εἶναι· οὐ γὰρ οἶόν τε ἀνευ καλοκἀγαθίας. (18) Μάλιστα μὲν οὖν περὶ τιμᾶς καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστι, καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μεγάλαις καὶ ὑπὸ τῶν σπουδαίων μετρίως ἡσθήσεται, ὡς τῶν οἰκείων τυγχάνων ἢ καὶ ἐλαττόνων·

Magnitudo animi autem magnis in rebus esse etiam nominis ipsius indicio elucet. Quenam vero sint hæc res, primo intelligamus. (2) Nihil porro interest, utrum ipsum animi habitum, an eum qui sit illo præditus, consideremus. (3) Magnanimus autem videtur habendus is qui magna se mereri existimat, re ita habente. Qui enim præter meritum et dignitatem id facit, stolidus est. At eorum qui virtutem colunt, nemo stolidus est, nemo mente captus. Est igitur magno is animo, quem descripsimus. (4) Qui enim se ipsum, quum parvis rebus atque honoribus dignus sit, parvis quoque digum judicat, modestus habendus est, non magnanimus. (5) Hæc enim virtus in magnitudine sita est; quemadmodum et in magno corpore pulchritudo. Brevis autem stature hæc homines venusti ac lepidi, aptaque membrorum quidem proportione præditi, sed pulchri non sunt. (6) Qui vero magna se meritum esse putat, quum talibus dignus non sit, vanus est: etsi non quicumque majora sibi deberi, quam quibus dignus sit, arbitratur, continuo vanus est. (7) At ille qui se minoribus dignum, quam mereatur, existimat, angusti et humilis animi homo dicitur, sive magnis sive mediocribus sive parvis dignus, etiam minora sibi tribui putat oportere: maxime vero si, qui magnis dignus est, iis se indignum putet. Quid enim eum facturum putemus, si hisce non esset dignus? (8) Magnanimus igitur magnitudine est ille quidem summus; sed eo, quod ita ut oportet de suis meritis judicat, medius. Iis enim quæ ipsius dignitati meritisque respondent, se ipsum dignum judicat, alteri vero illi modum superant aut non assequuntur. (9) Ergo si se magnis dignum censet, quum sit iis dignus; itemque maximis, quum sit maximis dignus; in una re potissimum sane versabitur. (10) Dignitatis vero ratio ad externa bona refertur. Hoc autem maximum censere debeamus, quod et diis tribuimus, et ii omnes qui in existimatione magna habentur, expectant: quod est denique rerum pulcherrime gestarum præmium. At honos tale quidpiam est. Hoc enim est externorum bonorum maximum. In honore igitur et infamia sic se gerit, ut oportet, vir magni animi. (11) Perspicitur vero etiam sine argumentis, viros magnanimos in honore versari. Honore enim maxime magni viri sese dignos esse existimant, pro eo illi quidem ac merentur. (12) At qui humilis animo est, quum se ipso, tum multo magis viri magnanimi animo inferiora sapit. (13) Vanus autem ad se ipsum relatus modum superat; minime autem, si eum cum viro magnanimo conferas. (14) Magnanimus autem si maximis sit honoribus dignus, vir ille profecto sit præstantissimus. Nam quo quisque melior est, eo majore honore dignus est, et quidem optimus quisque maximis. Vere igitur magnanimus vir bonus sit necesse est. Atque etiam quod in quaque virtute magnum est, viri magnanimi esse videatur. (15) Neque conveniat magnanimo demissis manibus figere, neque injuriam cuiquam facere. Quid est enim cur turpe aliquid admittat, cui nihil sit magnum? Atque ei quidem, qui res singulatum inspicat, prorsus ridiculus videatur esse magnanimus, si non sit idem vir bonus. Quin ne honore quidem dignus erit, si sit malus et nequam. Præmium enim virtutis est honos, et tribuitur bonis viris. (16) Quocirca videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium esse ornamentum. Nam et majores eas facit, et sine illis constare nullo modo potest. Atque ob hanc causam qui reapse magno sit animo, non facile reperias: quippe qui sine eximia quadam bonitate talis esse non possit. (17) In honoribus igitur et ignominibus vir magni animi maxime cernitur. Ac magnis quidem honoribus et iis qui a viris bonis deferentur, modice delectabitur, tanquam scilicet sua sibi accommodata, aut etiam sua virtute

ἀρετῆς γὰρ παντελοῦς οὐκ ἂν γένοιτο ἀξία τιμῆ· οὐ μὴν ἀλλ' ἀποδέξεται γε τῷ μὴ ἔχειν αὐτοὺς μείζω αὐτῷ ἀποπέμειν. Τῆς δὲ παρὰ τῶν τυχόντων καὶ ἐπὶ μικροῖς πάμπαν ὀλιγορήσει· οὐ γὰρ τούτων ἀξιος.

5 Ὁμοίως δὲ καὶ ἀτιμίας· οὐ γὰρ ἔσται δικαίως περὶ αὐτόν. (18) Μάλιστα μὲν οὖν ἐστίν, ὥσπερ εἰρηται, ὁ μεγαλόψυχος περὶ τιμᾶς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν μετριῶς ἔξει, ὅπως ἂν γίνηται, καὶ οὐτ' εὐτυχῶν περιχαρῆς ἔσται οὐτ' ἀτυχῶν περιλυπος. Οὐδὲ γὰρ περὶ τιμὴν οὕτως ἔχει ὡς μέγιστον ὄν. Αἱ γὰρ δυναστεῖαι καὶ ὁ πλοῦτος διὰ τὴν τιμὴν ἐστὶν αἰρετὰ· οἱ γοῦν ἔχοντες αὐτὰ τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βούλονται.

10 Ὡ δὲ καὶ ἡ τιμὴ μικρὸν ἐστὶ, τοῦτω καὶ τᾶλλα. Διὸ ὑπερόπται δοκοῦσιν εἶναι. [VIII.] (19) Δοκεῖ δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα συμβάλλεσθαι πρὸς μεγαλόψυχίαν. Οἱ γὰρ εὐγενεῖς ἀξιοῦνται τιμῆς καὶ οἱ δυναστεύοντες ἢ οἱ πλουτοῦντες· ἐν ὑπεροχῇ γάρ, τὸ δ' ἀγαθῷ ὑπερέχον πᾶν ἐντιμότερον. Διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα μεγαλοψυχότερους ποιεῖ· τιμῶνται γὰρ ὑπὸ τινῶν. (20) Κατ' ἀλήθειαν δ' ὁ ἀγαθὸς μόνος τιμητέος· ὃ δ' ἄμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς. Οἱ δ' ἄνευ ἀρετῆς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες οὐτε δικαίως ἑαυτοὺς μεγάλων ἀξιοῦσιν οὐτε ὀρθῶς μεγαλόψυχοι λέγονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς παντελοῦς οὐκ ἔσται ταῦτα. (21) Ὑπερόπται δὲ καὶ ἔθρισταί καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἔχοντες ἀγαθὰ γίνονται. Ἄνευ γὰρ ἀρετῆς οὐ βῆδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ εὐτυχήματα· οὐ δυνάμενοι δὲ φέρειν καὶ οἰόμενοι τῶν ἄλλων ὑπερέχειν ἐκείνων μὲν καταφρονοῦσιν, αὐτοὶ δ' ὅτι ἂν τύχῳσι πράττουσιν. Μιμῶνται γὰρ τὸν μεγαλόψυχον οὐχ ὁμοιοὶ ὄντες, τοῦτο δὲ δρῶσιν ἐν οἷς δύνανται· τὰ μὲν οὖν κατ' ἀρετὴν οὐ πράττουσι, καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἄλλων. (22) Ὁ δὲ μεγαλόψυχος δικαίως καταφρονεῖ (δοξάζει γὰρ ἀληθῶς), οἱ δὲ πολλοὶ τυχόντως.

15 (23) Οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδυνος οὐδὲ φιλοκίνδυνος διὰ τὸ ὀλίγα τιμᾶν, μεγαλοκίνδυνος δὲ, καὶ θῆναι κινδυνεύη, ἀπειδῆς τοῦ βίου ὡς οὐκ ἀξίον ὄν πάντως ζῆν. (24) Καὶ οἷος εὔ ποιεῖν, εὐεργετούμενος δ' αἰσχύνεται· τὸ μὲν γὰρ ὑπερέχοντος, τὸ δ' ὑπερεχομένου. Καὶ ἀντευεργητικὸς πλειόνων· οὕτω γὰρ προσοφλήσει ὁ ὑπάρξας καὶ ἔσται εὔ πεπονητός. (25) Δοκοῦσι δὲ καὶ μνημονεύειν οὓς ἂν ποιήσωσιν εὔ, ὃν δ' ἂν πάθωσιν οὐ· ἐλάττων γὰρ ὁ καθὼν εὔ τοῦ ποιήσαντος, βούλεται δ' ὑπερέχειν. Καὶ τὰ μὲν ἡδέως ἀκούει, τὰ δ' ἀηδῶς διὸ καὶ τὴν Θέτιν οὐ λέγειν τὰς εὐεργεσίας τῷ Δίῳ· οὐδ' οἱ Λάκωνες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἀ πεπόνθησαν εὔ.

20 (26) Μεγαλόψυχου δὲ καὶ τὸ μηθένος δεῖσθαι ἢ μόγισ, ὑπηρετεῖν δὲ προθύμως, καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ εὐτυχίαις μέγαν εἶναι, πρὸς δὲ τοὺς μέσους μέτριον· τῶν μὲν γὰρ ὑπερέχειν χαλεπὸν καὶ σεμνόν, τῶν δὲ βῆδιον, καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν σεμνύνεσθαι οὐκ ἀγεννές, ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς φορτικόν, ὥσπερ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἰσχυρίζεσθαι. (27) Καὶ εἰς τὰ ἐντιμα μὴ εἶναι, ἢ οὗ πρωτεύουσιν ἄλλοι· καὶ ἄργον εἶναι καὶ μελλητῆν ἀλλ'

inferiora, consecutus. Virtuti enim omnibus suis numeris perfectæ non facile par ullus honos reperiri possit : verumtamen eos æquo animo accipiet, quod illi non possint ei tribuere majora. Eum autem honorem, qui et a quibuslibet et ob res parvas tribuetur, prorsus aspernabitur : hæc enim ad ipsum non conveniunt ; itemque ignominiam atque infamiam contemnet, quia in eum jure cadere non poterunt. (18) Potissimum igitur, ut dictum, in honoribus versatur vir magnanimus. Verumtamen in divitiis quoque et principatu, in omni denique secunda atque adversa fortuna, quidquid acciderit, in eo se moderatum præbebit : neque in rebus secundis lætitia efferetur, neque in adversis mœrore superabitur. Nam ne in honorem quidem sic animatus est, quasi is maxima res sit. Principatus enim et divitiæ propter honorem sunt optabilia. Certe qui hæc consecuti sunt, ob ea honore affici volunt. Cui igitur vel honos in rebus parvis numeretur, huic ne cetera quidem magna erunt : et ob id elati videntur esse et despectores. [VIII.] (19) Videntur autem secundæ quoque res ad animi magnitudinem conferre. Nam et honesto summoque loco nati honore digni putantur, et ii qui principatum obtinent, aut opulenti, quoniam ceteris antecellunt. Porro quo quidque homo aliquo magis antecellit, eo honoratius est. Itaque etiam istis rebus magnanimitas augetur. Honore enim, qui his præditi sunt, a nonnullis afficiuntur. (20) Sed si verum querimus, solus vir bonus honore afficiendus est. Cujus autem virtuti conjuncta fortuna est, is honore dignior habetur. Quibus vero sine virtute talia bona contigerunt, hi neque se ipsos magnis honoribus dignos censere debent, neque recte magnanimi vocantur. Istud enim sine virtute undique perfecta constare nullo modo potest. (21) Aliorum vero contemptores, superbique talia bona possidentes evadunt. Difficile est enim sine virtute res secundas composite et concinne ferre. Quum porro ferre non possint, seque præ ceteris præstare existiment, tum illos contemnant, tum ipsi, quidquid fors tulerit, agunt. Virum magnanimum enim imitantur, quum sint ei dissimiles, atque id, quibus in rebus possunt, faciunt. Neque ea igitur quæ virtuti consentanea sunt, agere student, et alios tamen fastidiose despiciunt. (22) Magnanimus autem non injuria despicit ; de rebus enim vere opinatur et judicat : at vulgus, quomodocumque sors tulerit. (23) Jam vero neque parva pericula suscipit, neque cupide adit, quoniam pauca sunt pericula quæ magni faciat. Magnis autem periculis sese objicit : et quum in discrimine versatur, vitæ non parcat ; quod ipsi minime conveniat omnino vivere velle ; (24) et quum eo sit animo, ut libenter beneficium in alios conferat, ab aliis accipere ipsum pudet. Illud enim præcellentis hominis est, hoc inferioris. Idem beneficium majore mensura remetiri consuevit, quam accipit. Sic enim is qui de eo prior bene meritus est, etiam ei debet et beneficio devinetus erit. (25) Præterea videntur magnanimi meminisse, quos beneficio affecerint : a quibus autem acceperint, non item. Est enim is qui beneficium accepit, illo qui dedit, inferior : at vult magnanimus excellere. Atque illa quidem audit libentissime, hæc gravate. Itaque neque Thetis Jovi sua in eum beneficia commemorat, neque Lacedæmonii Atheniensibus, sed quæ ab illis acceperunt. (26) Est etiam magnanimi neminem aut vix quemquam rogare, sed libenter alteri inservire, atque in eos quidem, qui aliqua dignitate præditi sunt, quorumque res valde sunt secundæ, magnum se atque excelsum, in eos vero, quorum mediocri fortuna est, moderatum præbere. Illis enim antecellere difficile et amplum, his facile est : et inter illos gloriari generosi hominis est, inter humiles autem ineptum, tanquam in imbecillis vires suas exprimere velle. (27) Est ejusdem, ad ea non ire quæ honorantur, aut in quibus alii principem locum obtinent. Præterea ces-

ἢ ἕπου τιμὴ μεγάλη ἢ ἔργον, καὶ ὀλίγων μὲν πρακτικόν, μεγάλων δὲ καὶ ὀνομαστῶν, (28) Ἀναγκαῖον δὲ καὶ φανερόμισον εἶναι καὶ φανερόφιλον· τὸ γὰρ λαμβάνειν φοβούμενου. Καὶ μέλει τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἢ τῆς δόξης, καὶ λέγειν καὶ πράττειν φανερώς· παρησιαστικῆς γὰρ διὰ τὸ καταφρονεῖν. Διὸ καὶ ἀληθευτικός, πλὴν ὅσα μὴ δι' εἰρωνείαν· εἴρωνια δὲ πρὸς τοὺς πολλούς. (29) Καὶ πρὸς ἄλλον μὴ δύνασθαι ζῆν ἀλλ' ἢ πρὸς φίλον· δουλικὸν γὰρ, διὸ καὶ πάντες οἱ κόλακες θητικοί 10 καὶ οἱ ταπεινοὶ κόλακες. (30) Οὐδὲ θαυμαστικός· οὐθὲν γὰρ μέγα αὐτῷ ἐστίν. Οὐδὲ μνησικός· οὐ γὰρ μεγαλοψύχου τὸ ἀπομνημονεύειν, ἄλλως τε καὶ κακὰ, ἀλλὰ μᾶλλον παρορᾶν. (31) Οὐδ' ἀνθρωπολόγος· οὔτε γὰρ περὶ αὐτοῦ ἐρεῖ. οὔτε περὶ ἑτέρου· οὔτε 15 γὰρ ἵνα ἐπαινῆται μέλει αὐτῷ οὐθ' ὅπως οἱ ἄλλοι ψέγονται· οὐδ' αὖ ἐπαινετικός ἐστίν· διόπερ οὐδὲ κακολόγος, οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν, εἰ μὴ δι' ὕβριν. (32) Καὶ περὶ ἀναγκαῖον ἢ μικρῶν ἥμιστα ὀλοφυρτικός καὶ δεητικός· σπουδαζόντος γὰρ οὕτως ἔχειν περὶ ταῦτα. (33) Καὶ 20 οἷος κεκτηῖσθαι μᾶλλον τὰ καλὰ καὶ ἄκαρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων· αὐτάρκους γὰρ μᾶλλον. (34) Καὶ κίνησις δὲ βραδεία τοῦ μεγαλοψύχου δοκεῖ εἶναι, καὶ φωνὴ βαρεῖα, καὶ λέξις στάσιμος· οὐ γὰρ σπευστικός ὁ περὶ ὀλίγα σπουδαζών, οὐδὲ σύντονος ὁ μὴθὲν μέγα 25 οἰόμενος· ἢ δ' ὀξυφωνία καὶ ἡ ταχυτής διὰ τούτων. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλόψυχος. [IX.] (35) Ὁ δ' ἐλλείπων μικρόψυχος, ὁ δ' ὑπερβάλλων χαῦνος. Οὐ κακοὶ μὲν οὖν δοκοῦσιν εἶναι οὐδ' οὔτοι· οὐ γὰρ κακοποιοὶ εἰσιν· ἡμαρτημένοι δέ. Ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος ἀξίος 30 ὢν ἀγαθῶν ἑαυτὸν ἀποστερεῖ ὢν ἀξίος ἐστίν, καὶ εἰσὶ κακῶν ἔχειν τι ἐκ τοῦ μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀγνοεῖν δ' ἑαυτὸν· ὠρέγεται γὰρ ἂν ὢν ἀξίος ἦν, ἀγαθῶν γε ὄντων. Οὐ μὲν ἠλίθιοι γε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ὀκνηροί. Ἡ τοιαύτη δὲ δόξα δοκεῖ 35 καὶ χεῖρους ποιεῖν· ἕκαστοι γὰρ ἐφίενται τῶν κατ' ἀξίαν, ἀφίστανται δὲ καὶ τῶν πράξεων τῶν καλῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὡς ἀνάξιοι ὄντες, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. (36) Οἱ δὲ χαῦνοι ἠλίθιοι καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες, καὶ ταῦτ' ἐπιφανῶς· ὡς γὰρ ἀξιοὶ ὄντες τοῖς 40 ἐντίμοις ἐπιχειροῦσιν, εἴτα ἐξέλεγχονται· καὶ ἐσθῆτι κοσμοῦνται καὶ σχήματι καὶ τοῖς τοιοῦτοις, καὶ βούλονται τὰ εὐτυχήματα φανερὰ εἶναι αὐτῶν, καὶ λέγουσι περὶ αὐτῶν ὡς διὰ τούτων τιμηθησόμενοι. (37) Ἄντι- τίθεται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἢ μικροψυχία μᾶλλον τῆς 45 χαυνότητος· καὶ γὰρ γίγνεται μᾶλλον καὶ χεῖρόν ἐστιν.

CAP. IV. [X.]

Ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία περὶ τιμῆν ἐστὶ μεγάλην, ὡς περ εἴρηται. Ἔοικε δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετὴ τις, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέγθη, ἢ δόξειεν ἂν παραπλησίως ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν ὡς περ καὶ ἡ ἐλευθερίο- 50 τῆς πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἄμφω γὰρ αὐτὰι τοῦ μὲν μεγάλου ἀρεστᾶσι, περὶ δὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ μικρὰ

satorem et cunctatorem esse, nisi ubi aut magnus honor proponatur, aut magna res agatur : deinde res gerere, paucas illas quidem, sed magnas et omnium sermone celebrandas. (28) Jam vero et aperte eum inimicitias gerere, et aperte amare necesse est; timentis enim est occultare sententiam. Deinde majorem veritatis quam opinionis curam habere; tum aperte et dicere et agere omnia; apertus enim et liber est, quia contemnit; atque ob hoc in oratione veritatem sequitur : nisi quum interdum ironia utitur, quod facit ad vulgus. (29) Est et ejusdem, alterius nutu vivere non posse, nisi amici. Servile enim id est. Itaque ut assentatores omnes mercenarii sunt, sic humiles ac demissi homines assentatores. (30) Neque facile admiratur. Nihil enim ei magnum est. Neque meminit injurias. Viri enim magnanimi non est memorem esse, præcipueque malorum, sed potius pro nihilo ea putare. (31) Neque de hominibus loquitur : quippe qui nec de se, nec de aliis loqui curet; nam neque ut laudetur, magnopere curat; neque ut alii vituperentur. Nec rursus laudator est, et ob eandem causam neque maledicus, ne in inimicos quidem, nisi contumelia irritatus. (32) In iis autem rebus quæ necessariae aut exiguae sunt, minime queribundus est, neque supplex : est enim hoc hominis nimium studium in res humanas conferentis. (33) Atque etiam ita comparatus est, ut res pulchras easque steriles possidere malit, quam fructuosas et utiles. Hoc enim magis proprium est hominis se ipso contenti, et honorum omnium copiam in se esse habentis. (34) Motus quoque magnanimi viri tardus fere fuerit, vox gravis, oratio stabilis et sedata. Neque enim festinare solet is qui paucis rebus studet : neque vehementer contendit, cui nihil magnum esse videtur. Propter has causas autem et vox acuta et celer ingressus esse consuevit. Ac magnanimus quidem talis. [IX.] (35) Qui autem modum deserit, is parvo animo esse dicitur : qui superat, vanus. Ac ne hi quidem mali videntur esse; non sunt enim aliis auctores mali. Verumtamen peccant. Nam qui demisso parvoque animo est, quum sit rebus bonis dignus, ipse se iis fraudat quæ meretur. Videturque mali quiddam in hoc inesse ex eo, quod sese bonis esse indignum arbitrat, atque adeo se ipsum videtur ignorare. Nam ni ita esset, ea expeteret, quibus dignus est, quum bona sint. Tales homines tamen stulti non videntur esse, sed cunctantes potius. Talis autem opinio, quam de se ipsis habent, etiam deteriores eos efficere videtur. Ea enim quæ meretur, quisque expetere consuevit : at hi refugiant ab honestis actionibus et studiis, quasi indigni sint, itemque a bonis externis. (36) Vani autem quum stulti sunt, tum se ipsos ignorant, neque id obscure. Nam proinde, quasi digni sint, res amplas et honoratas aggrediuntur : deinde se ipsi, quales sint, indicant et ab aliis coarguuntur. Tum vero ex vestitu, ex habitu gestuque corporis et consimilibus aliis ornatum sibi quaerunt, suasque res secundas omnibus notas esse volunt, et de se ipsis prædicant, quasi ex his honorem consecuturi. (37) Magis autem animi magnitudini adversatur humilitas vel demissio animi, quam vanitas. Nam et frequentior est, et aliquid item deterius.

Animi igitur magnitudo in magno honore versatur, ut ostendimus. Videtur autem in hoc etiam alia quaedam virtus esse occupata, ut in superioribus diximus, quæ ad magna imitatem parem rationem habere videatur, atque ad magnificentiam liberalitas. Ambæ enim istæ virtutes in magno quidem remotæ sunt, in mediocribus vero et

διατιθέσιν ἡμᾶς ὡς δεῖ. (2) Ὡσπερ δ' ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων μεσότης ἐστὶ καὶ ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις, οὕτω καὶ ἐν τιμῆς ὀρέξει τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ καὶ ἤττον, καὶ τὸ θθεν δεῖ καὶ ὡς δεῖ. (3) Τὸν τε γὰρ φιλοτίμων ψέγειμεν ὡς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ καὶ θθεν οὐ δεῖ τῆς τιμῆς ἐφιέμενον, τὸν τε ἀφιλότιμον ὡς οὐδ' ἐπὶ τοῖς καλοῖς προαιρούμενον τιμαῖσαι. (4) Ἔστι δ' ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν ὡς ἀνδρώδη καὶ φιλόκαλον, τὸν δὲ ἀφιλότιμον ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἶπομεν. Δῆλον δ' ὅτι πλεοναχῶς τοῦ φιλοτιμοῦ λεγομένου οὐκ ἐπὶ τὸ αὐτὸ αἰετὴ φέρομεν τὸν φιλότιμον, ἀλλ' ἐπαινοῦντες μὲν ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί, ψέγοντες δ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ δεῖ. Ἄνωμόμου δ' οὐσης τῆς μεσότητος, ὡς ἐρήμης εἰκοιεν ἀμφισβητεῖν τὰ ἄκρα ἐν οἷς δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον. (5) Ὁρέγονται δὲ τιμῆς καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ καὶ ἤττον, ἐστὶ δ' ὅτε καὶ ὡς δεῖ ἐπαινεῖται γῶν ἢ ἕξις αὐτῆ, μεσότης οὕσα περὶ τιμῆν ἀνωμόμου. Φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν ἀφιλοτιμία, πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν φιλοτιμία, πρὸς ἀμφοτέρω δὲ ἀμφοτέρω πως. (6) Ἔμοικε δὲ τοῦτ' εἶναι καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ἀντικεῖσθαι δ' ἐνταῦθ' οἱ ἄκροι φαίνονται διὰ τὸ μὴ ὀνομάσθαι τὸν μέσον.

parvis nos ita ut par est afficiunt. (2) Porro ut in accipiendis et dandis pecuniis locum habent et mediocritas, et id quod est nimium ac parum: sic etiam in honoris appetitione invenitur et illud quod est supra quam oportet, et illud quod infra: et rursum, unde, et quomodo oportet. (3) Nam et ambitiosum est ubi vituperamus, tanquam nimia honoris cupiditate inflammatum, honoremque unde non oportet aucupantem: et honoris contemptorem item, ut eum qui ne ex honestis quidem rebus adipiscendi honoris consilium capiat. (4) Rursus est quum ambitiosum laudamus ut virum fortem et honestatis studiosum: honoris contemptorem item, tanquam modestum et temperantem, ut etiam supra diximus. Perspicuum est autem, multis modis, quis hujus vel illius rei amans dicatur, non respectu eodem semper nomen φιλοτιμου εfferri; sed si in laude ita ponamus, ad eum referri, qui studiosior sit honoris quam vulgus; sin in vituperio, ad illum qui studiosior sit illius quam oporteat. Quoniam autem medietas ipsa vacat nomine, idcirco fit ut extrema de ejus possessione, quasi de loco vacuo, concertent. Ceterum quibus in rebus nimium reperitur et parum, in iis etiam medietas. (5) At honorem homines et nimium expetunt, et parum. Eum igitur etiam expetere licet medio modo, et ut oportet. Atque is habitus laudatur: nimirum qui est medietas in honore expetendo occupata, nomine carens. Videtur autem, si cum ambitione compararetur, honoris contemptio; si cum honoris contemptione, ambitio: sed cum utraque comparata, utriusque speciem quodammodo præ se fert. (6) Atque etiam in reliquis virtutibus eodem modo res videtur habere. Pugnare autem hic videntur inter se extremi, quia ei qui medius est, nomen impositum non est.

CAP. V. [XI.]

Πραότης δ' ἐστὶ μὲν μεσότης περὶ ὀργᾶς, ἀνωμόμου δ' ὄντος τοῦ μέσου, σχεδὸν δὲ καὶ τῶν ἄκρων, ἐπὶ τὸν μέσον τὴν πραότητα φέρομεν, πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἀποκλίνουσαν, ἀνωμόμου οὐσαν. (2) Ἡ δ' ὑπερβολὴ ὀργιλότης τις λέγοιτ' ἄν. Τὸ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶν ὀργή, τὰ δ' ἐμποιοῦντα πολλὰ καὶ διαφέροντα. (3) Ὁ μὲν οὖν ἐρ' οἷς δεῖ καὶ οἷς δεῖ ὀργιζόμενος, ἐπὶ δὲ καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅτε καὶ ὅσον χρόνον, ἐπαινεῖται: πρῶτος δὲ οὗτος ἂν εἴη, εἴπερ ἡ πραότης ἐπαινεῖται. Βούλεται γὰρ ὁ πρῶτος ἀτάραχος εἶναι καὶ μὴ ἀγεσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους, ἀλλ' ὡς ἂν ὁ λόγος τάξη, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον γαλεπαίνειν. (4) Ἄμαρτάνειν δὲ δοκεῖ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν: οὐ γὰρ τιμωρητικός ὁ πρῶτος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός. (5) Ἡ δ' ἔλλειψις, εἴτ' ἀοργησία τις ἐστὶν εἶθ' ὅτι δὴ ποτε, ψέγεται. Οἱ γὰρ μὴ ὀργιζόμενοι ἐρ' οἷς δεῖ ἡλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι, καὶ οἱ μὴ ὡς ὀργιζόμενοι ὅτε μὴδ' οἷς δεῖ. (6) Δοκεῖ γὰρ οὐκ αἰσθάνεσθαι οὐδὲ λυκεῖσθαι, μὴ ὀργιζόμενός τε οὐκ εἶναι ἀμυντικός. Τὸ δὲ προηπλακίζόμενον ἀνεγχεσθαι καὶ τοὺς οἰκείους περιορᾶν ἀνδραποδοῦδες. (7) Ἡ δ' ὑπερβολὴ κατὰ πάντα μὲν γίνεται: καὶ γὰρ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐρ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ὀἴττον, καὶ πλείω χρόνον: οὐ μὴν ἅπαντά γε τῶν αὐτῶν ὑπάρχει. Οὐ γὰρ ἂν δύναιτ' εἶναι: τὸ γὰρ κακὸν καὶ αὐτοῦ ἀπόλλυσι, καὶ ὀλόκληρον ἢ, ἀφόρητον γίνεται. (8) Οἱ μὲν οὖν ὀργιλοὶ ταχέως μὲν ὀργίζονται καὶ οἷς οὐ δεῖ καὶ ἐρ' οἷς οὐ δεῖ καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, παύονται δὲ ταχέως: ὁ καὶ βέλτιστον ἔχουσιν. Συμβαίνει δ' αὐτοῖς τοῦτο, ὅτι οὐ κατέχουσι τὴν ὀργὴν ἀλλ' ἀνταποδιδόασιν ἢ φα-

Lenitas autem medietas est quæ in iris versatur. Sed quia medius vacat nomine, ac fere etiam ipsi extremi, medio lenitatis nomen damus, ad id extremum, quod est parum, propendens: quod ipsum extremum nomine caret. (2) Nimium autem iracundia dici potest; ipsa enim perturbatio ira est, cujus multæ et variæ causæ sunt efficientes. (3) Atque is quidem qui quas ob res, quibusque hominibus oportet, irascitur, præterea vero et quemadmodum, quo tempore, et quam diu oportet, laudatur. Mansuetus igitur ac lenis appellari ille poterit, si modo lenitas est laudabilis. Vult enim mansuetus vacare animi tumultu, neque rapi perturbatione; sed prout ratio præceperit, ita, et his de causis, et tam diu indignari. (4) Peccare tamen videtur magis in eam partem, quæ est infra modum. Non enim ad ulciscendum pronus est homo lenis, sed potius ad ignoscendum propensus. (5) Parum autem quod est in hoc genere, sive id lenitudinem, sive quo alio nomine appellens, vituperatur. Nam quum ii qui non succensent ob eas causas, ob quas succensere debent, stulti videantur, tum ii quoque, qui non quo modo, nec quo tempore, nec quibus decet. (6) Videtur enim talis sensu carere neque dolorem percipere ullum: quumque non irascatur, non facile ad propulsandam injuriam excitari. Affici vero contumelia se sinere, et suos contumelia affectos negligere, mancipiorum est. (7) Nimium autem hujus generis secundum omnes quidem attributiones contrahitur (nam et quibus et propter quas causas irasci non debemus, et vehementius quam debemus, et citius, et diutius quam oportet, irascimur); non tamen hæc in uno insunt omnia. Neque enim inesse possint. Nam quum malum se ipsum perdat, tum si integrum sit, intolerabile efficitur. (8) Ὀργιλοὶ igitur seu iracundi, sunt illi quidem irritabiles, celeriterque irascuntur, et quibus et propter quas causas non oportet, et vehementius quam oportet: sed iidem tamen placabiles sunt, irascendique finem cito faciunt; quod quidem est in illis vel optimum. Atque hoc eis propterea accidit, quia iram non comprimunt, sed statim injuria accepta vicem reddunt nihil occultando, sed præ se ferendo omnia, propter animi

νεροί εἰσι διὰ τὴν ὀξύτητα, εἴτ' ἀποπαύονται. (9) Ὑπερβολῇ δ' εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξείς καὶ πρὸς πᾶν ὄργιλον καὶ ἐπὶ παντί· θέν καὶ τούνομα. (10) Οἱ δὲ πικροὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολλὸν χρόνον ὀργίζονται· κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. Παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδοῖ· ἡ γὰρ τιμωρία παύει τῆς ὀργῆς, ἡδονὴν ἀντὶ τῆς λύπης ἐμποιοῦσα. Ταύτου δὲ μὴ γινομένου τὸ βάρος ἔγρουσιν· διὰ γὰρ τὸ μὴ ἐπιφανὲς εἶναι οὐδὲ συμπεῖθει αὐτοὺς οὐδεὶς, ἐν αὐτῷ δὲ πέψαι τὴν ὀργὴν χρόνου δεῖ. Εἰσὶ δ' οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοὺς ὀγληρότατοι καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. (11) Χαλεπούς δὲ λέγομεν τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἄνευ τιμωρίας ἢ κολάσεως. (12) Ἰῆ πραότητι δὲ μᾶλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντιτίθεμεν· καὶ γὰρ μᾶλλον γίνεται· ἀνθρωπικώτερον γὰρ τὸ τιμωρεῖσθαι. Καὶ πρὸς τὸ συμβοῦν οἱ χαλεποὶ χείρους. (13) Ὁ δὲ καὶ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται, καὶ ἐκ τῶν λεγομένων δῆλον· οὐ γὰρ ῥάδιον διορίσαι τὸ πῶς καὶ τίσι καὶ ἐπὶ ποίοις καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον, καὶ τὸ μέχρι τίνος ὀρθῶς ποιεῖ τις ἢ ἁμαρτάνει. Ὁ μὲν γὰρ μικρὸν παρεχθαίνων οὐ ψέγεται, οὐτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον οὐτ' ἐπὶ τὸ ἥττον ἐνίοτε γὰρ τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν καὶ πράους φαμέν, καὶ τοὺς χαλεπαίνοντας ἀνδρώδεις ὡς δυναμένους ἀρ-
25 γειν. Ὁ δὲ πόσον καὶ πῶς παρεχθαίνων ψεκτός, οὐ ῥάδιον τῷ λόγῳ ἀποδοῦναι· ἐν γὰρ τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. (14) Ἀλλὰ τό γε τοσοῦτον δῆλον, ὅτι ἡ μὲν μέση ἔξις ἐπαινετή, καθ' ἣν οἷς δεῖ ὀργίζομεθα καὶ ἐφ' οἷς δεῖ καὶ ὡς δεῖ καὶ πάντα τὰ
30 τοιαῦτα, αἱ δ' ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις ψεκταί, καὶ ἐπὶ μικρὸν μὲν γινομένην ἡρέμα, ἐπὶ πλεόν δὲ μᾶλλον, ἐπὶ πολὺ δὲ σφόδρα. Δῆλον οὖν ὅτι τῆς μέσης ἔξεως ἀνθεκτέον. (15) Αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν ὀργὴν ἔξεις εἰρήσθωσαν.

concitati celeritatem, deindeque irasci desinunt. (9) Ἀκρόχολοι vero qui dicuntur (*id est*, quibus bilis supra modum effervescit) supra modum sunt celeres, et ad omnia et omnibus de causis iracundia exardescunt; unde et nomen natum est. (10) At amari sive acerbi propemodum sunt implacabiles, diuque in iracundia perseverant; iram enim continent et comprimunt, quæ tum quiescit, quum injuriam ultri fuerint. Ultio enim iram sedat, eo quod dolore sublato voluptatem affert: quod dum assequi non possunt, grave illud onus molestiæ remanet. Nam quia onus eorum non est aliis notum, aut nemo, ut se placabiles præbeant, suadet. Ad iram autem in se ipso concoquendam tempore opus est. Est vero hoc hominum genus quum sibi ipsi molestissimum, tum amicissimis quibusque. (11) Χαλεπούς autem, sive asperos eos appellamus, qui et propter quas causas non debent, et gravius et diutius quam debent, irascuntur, et qui nunquam placantur, nisi suam injuriam ultri sint, vel adversarios castigant. (12) Lenitati autem magis oppositum esse censemus nimium, quam parum. Frequentius enim est illud: quandoquidem est hominibus ingenium ad ulciscendum proclivius. Prætereaque asperi homines ad vitæ consuetudinem minus accommodati sunt. (13) Sed quod jam supra quoque dictum est, ex iis quoque quæ nunc dicimus, intelligi potest: non esse videlicet facile, oratione distinguere, quomodo, et quibus hominibus, et quibus de causis, et quamdiu sit irascendum, et quousque in iracundia progredi rectum pravumve esse videatur. Non vituperatur enim statim, qui paulum declinat a medio, sive in id quod est nimium, sive in id quod parum. Interdum enim eos qui modum deserunt, laudamus, mansuetosque ac lenes appellamus: interdum eos qui graviter irascuntur, esse animo virili dicimus, tanquam ad imperandum idoneos. Quantum igitur et quomodo peccans vituperandus sit, non facile potest verbis explicari. In rebus enim singularibus et sensu judicium hujus rei positum est. (14) Interim illud certe percipuum est, medium quidem habitum esse laudabilem (per quem et quibus et propter quas causas, et quomodo oportet, irascimur, ceteraque id genus omnia); nimium autem et parum vituperabilia: quæ si non longe absunt a medio, leviter; si longius, graviter; si longissime, gravissime sunt vituperanda. Perspicuum igitur est, medium habitum diligenter esse retinendum. (15) Atque ii animi habitus qui in ira versantur, hactenus sint a nobis expositi.

CAP. VI. [XII.]

35 Ἐν δὲ ταῖς δμιλίαις καὶ τῷ συζῆν καὶ λόγων καὶ πραγμάτων κοινωνεῖν οἱ μὲν ἄρεσκοὶ δοκοῦσιν εἶναι, οἱ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐπαινοῦντες καὶ οὐδὲν ἀντιτείνοντες, ἀλλ' οἰόμενοι δεῖν ἄλυτοι τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι. (2) Οἱ δ' ἐξ ἐναντίας τούτοις πρὸς πάντα ἀντιτείνοντες
40 καὶ τοῦ λυπεῖν οὐδ' ὅτιον φροντίζοντες δύσκολοι καὶ δυσέριδες καλοῦνται. (3) Ὅτι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι ἔξεις ψεκταί εἰσιν, οὐκ ἄδηλον, καὶ ὅτι ἡ μέση τούτων ἐπαινετή, καθ' ἣν ἀποδέχεται ἂ δεῖ καὶ ὡς δεῖ, δμοίως δὲ καὶ δυσχερανεῖ. (4) Ὅνομα δ' οὐκ ἀποδέδοται
45 αὐτῇ τι, εἰκοε δὲ μάλιστα φιλία· τοιοῦτος γὰρ ἐστὶν ὁ κατὰ τὴν μέσην ἔξιν ὅον βουλόμεθα λέγειν τὸν ἐπιεικῆ φίλον, τὸ στέργειν προσλαβόντα. (5) Διαφέρει δὲ τῆς φιλίας, ὅτι ἄνευ πάθους ἐστὶ καὶ τοῦ στέργειν οἷς δμιλεῖ· οὐ γὰρ τῷ φιλεῖν ἢ ἐχθαίρειν ἀποδέχεται ἕκαστα
50 ὡς δεῖ, ἀλλὰ τῷ τοιοῦτος εἶναι. Ὅμοιος γὰρ πρὸς ἀγνωστὰς καὶ γνωρίμους καὶ συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις αὐτὸ ποιήσει πλὴν καὶ ἐν ἐκάστοις ὡς ἀρμόζει· οὐ γὰρ

In congressu autem hominum et vitæ quotidianæ consuetudine, in sermonum item ac factorum communicatione alii blandi seu placendi studiosi videntur esse: qui obsequendi studio laudant omnia nullaque in re adversantur, seque oportere putant esse eos, qui nihil molestiæ exhibent iis quibuscum quotidie versantur. (2) Alii contra, qui videntur in omni re adversari, neque magnopere laborare ne quem offendant, appellantur morosi, atque in contendendo perversi. (3) Hi igitur, quos diximus, animi habitus sunt nimirum vituperabiles, horumque medius laudabilis: quo vir bonus ea omnia quæ probanda, et ut probanda sunt, probat: offenditurque similiter contrariis. (4) Nomen autem ei habitui nullum impositum est; sed ad amicitiam similitudinem proxime videtur accedere. Nam qui hoc medio habitu animi præditus est, ejusmodi est, cujusmodi hominem commodum et amicum bonum significamus, quum quidem ille amandi affectum assumpsit. (5) Eo autem differt ab amicitia, quod animi motu amorisque affectu in eos, quibuscum versatur, caret. Neque enim eo quod vel amet vel oderit, unumquidque sic ut oportet approbat; sed quia eo ingenio est. Equæ enim hanc facilitatem erga notos atque ignotos, atque erga eos quorum consuetudine utitur, atque illos quibuscum nulla consuetudine conjunctus est, adhibebit, sed hoc ita, ut

ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ θνηείων φροντίζειν, οὐδ' αὖ λυπεῖν. (6) Καθόλου μὲν οὖν εἴρηται ὅτι ὡς δεῖ ἐμιλήσει, ἀναφέρων δὲ πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον στοχάζεσθαι τοῦ μὴ λυπεῖν ἢ συνηδύνειν. (7) Ἔοικε μὲν γὰρ περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἐν ταῖς διμιλίαις γινομένας, τούτων δ' ὅσας μὲν αὐτῶ ἐστὶ μὴ καλὸν ἢ βλαβερὸν συνηδύνειν, δυσχερανεῖ, καὶ προαιρήσεται λυπεῖν. Κὰν τῶ ποιούντι δ' ἀσχημοσύνην φέρη, καὶ ταύτην μὴ μικράν, ἢ βλάβην, ἢ δ' ἐναντίωσις μικράν 10 λύπην, οὐκ ἀποδέξεται ἀλλὰ δυσχερανεῖ. (8) Διαφερόντως δ' ἐμιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωρίζοις, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας διαφοράς, ἐκάστοις ἀπονέμων τὸ πρέπον, καὶ καθ' αὐτὸ μὲν αἰρούμενος τὸ συνηδύνειν, λυπεῖν 15 δ' εὐλαβοῦμενος, τοῖς δ' ἀποβαίνουσιν, ἐὰν ἢ μείζω, συνεπόμενος, λέγω δὲ τῶ καλῶ καὶ τῶ συμφέροντι. Καὶ ἡδονῆς δ' ἕνεκα τῆς εἰσαυτοῖς μεγάλης μικρὰ λυπήσει. (9) Ὁ μὲν οὖν μέσος τοιοῦτός ἐστιν, οὐκ ὠνόμασται δέ, τοῦ δὲ συνηδύνοντος ὁ μὲν τοῦ ἡδῶς εἶναι στοχάζομενος μὴ δ' ἄλλο τι ἀρεσκός, ὁ δ' ὅπως ὠφέλειά 20 τις αὐτῶ γίγνηται εἰς χρήματα καὶ ὅσα διὰ χρημάτων, κόλαξ· ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων εἴρηται ὅτι δύσκολος καὶ δύσερις. Ἀντικείμενα δὲ φαίνεται τὰ ἄκρα ἑαυτοῖς διὰ τὸ ἀνώνυμον εἶναι τὸ μέσον.

CAP. VII. [XIII.]

25 Περὶ τὰ αὐτὰ δὲ σχεδὸν ἐστὶ καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης· ἀνώνυμος δὲ καὶ αὐτή. Οὐ χεῖρον δὲ καὶ τὰς τοιαύτας ἐπελθεῖν· μᾶλλον τὸ γὰρ ἂν εἰδείημεν τὰ περὶ τοῦ ἥθους, καθ' ἕκαστον διεληθόντες, καὶ μεσότητος εἶναι τὰς ἀρετὰς πιστεύοισαμεν ἂν, ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχον 30 συνιδόντες. Ἐν δὲ τῶ συζῆν οἱ μὲν πρὸς ἡδονὴν καὶ λύπην διμiloῦντες εἴρηται, περὶ δὲ τῶν ἀληθευόντων τε καὶ ψευδομένων εἰπωμεν ὁμοίως ἐν λόγῳ καὶ πράξεσι καὶ τῶ προσποιήματι. (2) Δοκεῖ δὲ ὁ μὲν ἀλαζῶν προσποιητικὸς τῶν ἐνόδων εἶναι καὶ μὴ ὑπαρχόντων 35 καὶ μειζῶν ἢ ὑπάρχει. (3) Ὁ δὲ εἴρων ἀνάπαλιν ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα ἢ ἐλάττω ποιεῖν. (4) Ὁ δὲ μέσος αὐθέκαστός τις ἂν ἀληθευτικὸς καὶ τῶ βίῳ καὶ τῶ λόγῳ, τὰ ὑπάρχοντα ὁμολογῶν εἶναι περὶ αὐτόν, καὶ οὔτε μείζω οὔτε ἐλάττω. (5) Ἔστι δὲ τούτων ἕκαστα 40 καὶ ἕνεκά τινος ποιεῖν καὶ μηθενός. Ἐκαστος δ' οἷός ἐστι, τοιαῦτα λέγει καὶ πράττει καὶ οὕτω ζῆ, ἐὰν μὴ τινος ἕνεκα πράττη. (6) Καθ' αὐτὸ δὲ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτόν, τὸ δ' ἀληθές καλὸν καὶ ἐπαινετόν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ μὲν ἀληθευτικὸς μέσος ὧν ἐπαινετός, οἱ 45 δὲ ψευδομένοι ἀμφοτέροι μὲν ψεκτοί, μᾶλλον δ' ὁ ἀλαζῶν. Περὶ ἑκατέρου δ' εἰπωμεν, πρότερον δὲ περὶ τοῦ ἀληθευτικοῦ. (7) Οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνην συντείνει (ἀλλῆς γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς), ἀλλ' ἐν 50 οἷς μηθενός τοιοῦτου διαφέροντος καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύει τῶν τῆν ἕξιν τοιοῦτος εἶναι. (8) Δόξει δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ἐπεικῆς εἶναι. Ὁ γὰρ φιλαλήθης,

ARISTOTELES. II.

cuique conveniet; non enim æquo modo convenit homines consuetudine et familiaritate conjunctos atque alienos curare, neque rursus offendere. (6) Universe igitur jam dictum est, eum cum hominibus ita ut debet versaturum esse; ad honestum tamen et utile suas actiones referendo ita hoc sibi propositum habebit, ne quem offendat, aut, ut delectet potius. (7) Etsi enim in iis voluptatibus ac molestiis versari videtur, quæ in consuetudine vitæ inter homines capiuntur: si quando tamen non nisi cum turpitudine aut damno consulere alterius delectationi potest, delectare minime volet; sed tristitia potius afficiet alterum. Idemque faciet, si quid erit quod ei qui facit dedecori sit non parvo, aut damno; ipse autem adversando levi illum molestia afficiat, verum tum factum illud non probabit, sed moleste feret potius. (8) Aliter autem cum iis communicabit et loquetur, qui dignitate aliqua præditi sunt, aliter cum quilibuscumque hominibus, aliter cum notioribus, aliter cum minus notis; similiterque in aliis dissimilitudinibus suum cuique tribuet, quod decet. Ac delectationem quidem eorum per se sequetur, offensionem contra vitabit: ceterum ad ea quæ sunt eventura, si majora se sint, accommodabit, honestatem, inquam, et utilitatem; denique magnæ in posterum voluptatis causa leviter offendet. (9) Talis igitur ille medius est, proprio nomine carens. Obsequio porro indulgentium is qui nihil aliud sibi proponit quam ut sit jucundus, blandus et placendi studiosus appellatur: qui vero id hinc spectat, ut aliquam ex eo utilitatem capiat, vel in pecuniam, vel in res quæ pecunia parantur, assentator. At eum qui omnibus infensus est et indignatur, morosum, et in contendendo pugnacem diximus appellari. Pugnare autem idcirco inter se videntur extrema, quod medietati nomen impositum non est.

In iisdem autem fere gloriose quoque vanitatis medietas versatur. Atque hæc ipsa etiam nomine vacat. Non erit autem incommodum tales quoque habitus persequi. Nam et planius ea quæ ad mores pertinent, cognoscemus, singulis explicatis; et virtutes medietates esse magis erit nobis persuasum ac probatum, quum ita esse in omnibus perspexerimus. De iis igitur qui in convictu vitæque societate voluptatem et offensionem eorum quibuscum versantur spectant, est dictum. Nunc de iis qui veritatem colunt aut mentiuntur, idque verbis pariter ac factis et simulatione, paucis dicendum est. (2) Videtur igitur vane gloriosus res sibi gloriosas vindicare solere, quæ non insunt, quæque sunt iis quæ insunt majores: (3) dissimulatur contra vel ea quæ insunt, esse negare, vel minora fingere atque extenuare. (4) Medius vero ille aliquis est, qui de se ipso rebusque suis recte sentiens et verax item in oratione, ea quæ habet in se esse confiteatur, neque ea verbis augeat, neque extenuet. (5) Fit autem ut quis hæc singula et aliquid et nullius rei causa faciat. Qualis vero quisque est, talis ejus et actio et oratio est, talis denique et vita: nisi rei alicujus agat et loquatur gratia. (6) Per se autem mendacium quidem malum et vituperabile est, verum autem honestum et laudabile. Ita et verax quum sit medius, laudabilis est: at qui mentiuntur, ambo sunt illi quidem vituperandi, sed magis tamen arrogans. De utroque autem dicamus; ac primum de veraci. (7) Non enim de eo loquimur, qui in pactis conventis est verax, neque de eo qui in rebus quæ ad injustitiam justitiamve pertinent (alius enim hæc sunt virtutis), sed de eo qui, quibus in rebus nihil refert utrum sit ejusmodi necne, tum in oratione tum in vita, veritatem colit ac sequitur, eo ipso quod tali animi habitu sit præditus. (8) Talis autem qui est, vir bonus non immerito videri possit. Nam qui veritatem amat, veraque loquitur, quibus in rebus

καὶ ἐν οἷς μὴ διαφέρει ἀληθεύων, ἀληθεύσει καὶ ἐν οἷς διαφέρει ἔτι μᾶλλον· ὡς γὰρ αἰσχρὸν τὸ ψεῦδος εὐλαβήσεται, ὅ γε καὶ καθ' αὐτὸ ἠλασθεῖτο· ὁ δὲ τοιοῦτος ἐπαινετός. (9) Ἐπὶ τὸ ἔλαττον δὲ μᾶλλον τοῦ ἀληθοῦς ἀποκλίνει· ἐμμελέστερον γὰρ φαίνεται διὰ τὸ ἐπαχθεῖς τὰς ὑπερβολὰς εἶναι. (10) Ὁ δὲ μείζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος μνηστὴρ ἐνεκα φαύλων μὲν ἔοικεν (οὐ γὰρ ἂν ἔλαττε τῶν ψεύδει), μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός. (11) Εἰ δ' ἐνεκά τινος, ὁ μὲν δόξης ἢ τιμῆς οὐ λίαν ψεκτός, ὡς ὁ ἀλαζών, ὁ δὲ ἀργυρίου, ἢ ὅσα εἰς ἀργύριον, ἀσχημονέστερος. (12) Οὐκ ἐν τῇ δυνάμει δ' ἐστὶν ὁ ἀλαζών, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει· κατὰ τὴν ἔξιν γὰρ καὶ τῶν τοιούτων εἶναι ἀλαζών ἐστίν, ὥσπερ καὶ ψεύστης ὁ μὲν τῷ ψεύδει αὐτῷ χαίρων, ὁ δὲ δόξης ὀρεγόμενος ἢ κέρδους. (13) Οἱ μὲν οὖν δόξης χάριν ἀλαζονεγόμενοι τὰ τοιαῦτα προσποιῶνται ἐφ' οἷς ἐπαινος ἢ εὐδαιμονισμός, οἱ δὲ κέρδους, ὧν καὶ ἀπόλαυσις ἐστὶ τοῖς πέλας καὶ ἀ διαλαθεῖν ἐστὶ μὴ ὄντα, οἷον μάντιν σοφὸν ἢ ἱατρὸν. Διὰ τοῦτο οἱ πλείστοι προσποιῶνται τὰ τοιαῦτα καὶ ἀλαζονεύονται· ἐστὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. (14) Οἱ δ' εἰρωνες ἐπὶ τὸ ἔλαττον λέγοντες χαριέστεροι μὲν τὰ ἦθη φαίνονται· οὐ γὰρ κέρδους ἐνεκα δοκοῦσι λέγειν, ἀλλὰ φεύγοντες τὸ ὄγκηρον· μάλιστα δὲ καὶ οὗτοι τὰ ἐνδοξα ἀπαρνῶνται, οἷον καὶ Σωκράτης ἐποίει. (15) Οἱ δὲ καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ φανερά προσποιούμενοι βαυκοπανοῦργοι λέγονται καὶ εὐκαταφρόνητοί εἰσιν. Καὶ ἐνίοτε ἀλαζονεῖα φαίνεται, οἷον ἡ τῶν Λακωνίων ἐσθῆς· καὶ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἑλλειψὶς ἀλαζονικόν. (16) Οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδῶν καὶ φανερά εἰρωνευόμενοι χαριέντες φαίνονται. (17) Ἀντικεισθῆναι δ' ὁ ἀλαζών φαίνεται τῷ ἀληθευτικῷ· χεῖρων γάρ.

id facere nihil attinet, is multo magis in iis vere loquatur, in quibus magnopere refert. Mendacium enim ut rem turpem fugiet, quod jam etiam per se suapteque natura fugiebat. At talis vir laudabilis est. (9) Ad minus autem eo quod vere poterat, dicendum fere propensior est; concinnius enim hoc esse videtur, quoniam omne nimium grave et odiosum est. (10) Qui vero majora sibi quam quæ insunt tribuit nullius rei causa, est ille quidem improbo similis (aliter enim mendacio non delectaretur), verumtamen levis hominis potius ac nugatoris, quam mali instar habet. (11) Quodsi alicujus rei gratia illud faciat, is quidem qui gloriæ vel honoris causa facit, non est valde vituperandus, vel ut arrogans: at qui pecuniæ gratia aut aliarum rerum quæ pecuniæ loco sunt, multo est turpior. (12) Ceterum non facultate seu potestate, sed instituta vitæ ratione intelligitur arrogans. Ex habitu enim, et eo quia talis sit, arrogans est; quomodo et mendax. Alius enim mendacio ipso delectatur, alius vero gloriæ quæstusve causa sibi plus quam par est, arrogat. (13) Atque ii quidem qui cupiditate gloriæ incensis sibi plus æquo tribuunt, ea sibi vindicant, propter quæ homines vel laudari vel beati prædicari solent. Qui autem quæstus causa id faciunt, ea sibi sumunt, de quibus alii fructum percipiunt, et quæ in glorioso illo non inesse minime alii intelligant; verbi gratia, jactare se medicum esse aut vatem peritum. Atque hinc fit ut plurimi gloriosorum talia in se inesse simulent, et de talibus vane glorientur. In iis enim rebus insunt ea quæ a nobis sunt dicta. (14) Dissimulatores autem, qui omnia sua verbis elevant, moribus videntur illi quidem esse politoribus; non enim lucri causa ita loqui videntur, sed quod jactationem fugiant. Maxime autem etiam hi gloriosa omnia de se negant; quod faciebat et Socrates. (15) Qui vero res quum parvas tum insignes affectant, versuti seu delicati veteratores appellantur, suntque tales contemnendi. Atque adeo est ubi hoc vitium sit, qualis Lacedæmoniorum vestitus (nam sibi et nimium assumere, et admodum parum tribuere, pariter vanæ arrogantia est); (16) rursus, qui moderate utuntur dissimulatione, eaque dissimulant, quæ non admodum nota neque in promptu posita sunt, ii politii homines videntur. (17) Arrogans autem seu gloriosus vanus veraci videtur opponi: deterior enim est.

CAP. VIII. [XIV.]

Οὐσης δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ διαγωγῆς μετὰ παιδείας, δοκεῖ καὶ ἐν ταῦθα εἶναι ὁμιλία τις ἐμμελής, καὶ ὅσα δεῖ λέγειν καὶ ὡς, ὁμοίως δὲ καὶ ἀκούειν. Διοίσει δὲ καὶ τὸ ἐν τοιοῦτοις λέγειν ἢ τοιοῦτων ἀκούειν. (1) Ἄλλο δ' ὡς καὶ περὶ ταῦτ' ἐστὶν ὑπερβολὴ τε καὶ ἑλλειψὶς τοῦ μέσου. (2) Οἱ μὲν οὖν τῶν γελοίων ὑπερβάλλοντες βωμολόχοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ φορτικοί, γλιγόμενοι πάντως τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον στοχαζόμενοι τοῦ γελοῦτα ποιῆσαι ἢ τοῦ λέγειν εὐσχημονα καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον· οἱ δὲ μὴτ' αὐτοὶ ἂν εἰπόντες μὴθὲν γελοῖον τοῖς τε λέγουσι δυσχεραίνοντες ἄγριοι καὶ σκληροὶ δοκοῦσιν εἶναι. Οἱ δὲ ἐμμελῶς παίζοντες εὐτράπελοι προσαγορεύονται, οἷον εὐτροποὶ· τοῦ γὰρ ἦθους αἱ τοιαῦτα δοκοῦσι κινήσεις εἶναι· ὥσπερ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῶν κινήσεων κρίνεται, οὕτω καὶ τὰ ἦθη. (3) Ἐπιπολάζοντες δὲ τοῦ γελοίου, καὶ τῶν πλείστον χαίρωντων τῇ παιδείᾳ καὶ τῷ σκώπτειν μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ οἱ βωμολόχοι εὐτράπελοι προσαγορεύονται ὡς χαριέντες. Ὅτι δὲ διαφέρουσι, καὶ οὐ

Sed quum sit in vita etiam requies, atque in hac ita degere soleant homines, ut ludo et joco vacent: hac quoque in parte videtur congressum ratio quædam esse certusque modus quum dicendi, qualia et quemadmodum dici debent, tum etiam audiendi: intereritque in ea ratione non parum, anne aliquis loqui inter tales, an item tales loquentes audire debeat. (2) Jam vero perspicuum est, in his quoque et nimium esse et parum, quorum utrumque abest a medio. (3) Atque ii quidem qui risu movendo ultra modum procedunt, scurræ videntur esse, et molesti homines, ridiculorum singulari cupiditate affecti, magisque sibi hunc scopum propositum habentes, ut risum moveant, quam ut honesta et decora loquantur, et ne ejus in quem salse dicunt, animum offendant. Qui autem nec ipsi quidquam ridicule ac salse dicunt, et iis qui dicunt, infensi sunt, agrestes et insulsi homines habentur. At qui concinne et lepide jocis utuntur, εὐτράπελοι, id est faceti et urbani nominantur: quasi εὐτροποὶ, id est flexibiles ac versatili ingenio præditi; videntur enim ista morum esse quidam quasi motus. Porro ut corpora ex motibus suis judicantur, ita et in moribus res habet. (4) Jam vero quum sales et ridicula frequententur, compluresque jocis et salse dictis magis quam par sit delectentur: fit ut scurræ faceti appellentur, tanquam humanitati politii: quum quidem differentia eorum non parva sit; quod ex supra dictis perspi-

μικρόν, ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον. (5) Τῆ μέση δ' ἔξει οἰκείον καὶ ἡ ἐπιδειξιότης ἐστίν· τοῦ δ' ἐπιδειξίου ἐστὶ τοιαῦτα λέγειν καὶ ἀκούειν ὅσα τῶ ἐπιεικεί καὶ ἐλευθερίου ἀρμόττει· ἐστὶ γὰρ τινα πρόποντα τῶ τοιοῦτῳ λέγειν ἐν παιδιᾷς μέρει καὶ ἀκούειν, καὶ ἡ τοῦ ἐλευθερίου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ αὐτοῦ τοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἀπαιδέυτου. (6) Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ ἐκ τῶν κωμωδιῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν· τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον ἢ αἰσχρολογία, τοῖς δὲ μᾶλλον ἡ ὑπόνοια· διαφέρει δ' οὐ μικρὸν ταῦτα πρὸς εὐσημοσύνην. (7) Πότερον οὖν τὸν εὖ σκώπτοντα ὀριστεῖον τῶ λέγειν ἢ πρέπει ἐλευθερίῳ, ἢ τῶ μὴ λυπεῖν τὸν ἀκούοντα, ἢ καὶ τέρπειν; ἢ καὶ τὸ γε τοιοῦτον ἀρίστον; ἄλλο γὰρ ἄλλῳ μισθόν τε καὶ ἡδύ. (8) Τοιαῦτα δὲ καὶ ἀκούσεται· ἢ γὰρ ὑπομένει ἀκούων, ταῦτα καὶ ποιεῖν δοκεῖ. (9) Οὐ δὲ πᾶν ποιήσει· τὸ γὰρ σκῶμμα λοιδορημὰ τί ἐστίν, οἱ δὲ νομοθεταὶ ἐνια λοιδορεῖν κωλύουσιν· ἔδει δ' ἴσως καὶ σκώπτειν. (10) Ὅ δὲ χαίρει καὶ ἐλευθέρως οὕτως ἔξει, ὅσον νόμος ὦν ἑαυτῶ. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος ἐστίν, εἴ· ἐπιδειξίος εἴτ' εὐτράπελος λέγεται. Ὅ δὲ βωμολόχος ἦττων ἐστὶ τοῦ γελοίου, καὶ οὔτε ἑαυτοῦ οὔτε τῶν ἄλλων ἀπερόμενος, εἰ γέλῳτα ποιήσει, καὶ τοιαῦτα λέγων ὦν οὐθὲν ἂν εἴποι ὁ χαίρει, ἐνια δ' οὐδ' ἂν ἀκούσαι. Ὅ δ' ἄγριος εἰς τὰς τοιαύτας ὀμιλίας ἀχρεῖος· οὐθὲν γὰρ συμβαλλόμενος πᾶσι δυσχεραίνει. (11) Δοκεῖ δὲ ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ παιδιὰ ἐν τῶ βίῳ εἶναι ἀνγκαίων. (12) Τρεῖς οὖν αἱ εἰρημέναι ἐν τῶ βίῳ μεσόττες, εἰσὶ δὲ πᾶσαι περὶ λόγων τινῶν καὶ πράξεων κοινονίαν. Διαφέρουσι δ' ὅτι ἡ μὲν περὶ ἀληθείαν ἐστίν, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ. Τῶν δὲ περὶ τὴν ἡδονὴν ἡ μὲν ἐν ταῖς παιδιαις, ἡ δ' ἐν ταῖς κατὰ τὸν ἄλλον βίον ὀμιλίας.

CAP. IX. [XV.]

Περὶ δὲ αἰδοῦς ὡς τινος ἀρετῆς οὐ προσήκει λέγειν· πάθει γὰρ μᾶλλον εἰσιν ἢ ἔξει. Ὅρίζεται γοῦν φόβος τις ἀδοξίας, (2) ἀποτελεῖται δὲ τῶ περὶ τὰ δεινὰ φόβῳ παραπλήσιον· ἐρυθραίνονται γὰρ οἱ αἰσχυρόμενοι, οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβούμενοι ὠχρίων. Σωματικὰ δὲ φαίνεται πως εἶναι ἀμφοτέρα, ὅπερ δοκεῖ πάθους μᾶλλον ἢ ἔξεως εἶναι. (3) Οὐ πάση δ' ἡλικίᾳ τὸ πάθος ἀρμόζει, ἀλλὰ τῆ νέᾳ· οἰόμεθα γὰρ δεῖν τοὺς τηλικούτους αἰδήμονας εἶναι διὰ τὸ πάθει ζῶντας πολλὰ ἀμαρτάνειν, ὑπὸ τῆς αἰδοῦς δὲ κωλύεσθαι. Καὶ ἐπαινοῦμεν τῶν μὲν νέων τοὺς αἰδήμονας, πρεσβύτερον δ' οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν ὅτι αἰσχυνητός· οὐθὲν γὰρ οἰόμεθα δεῖν αὐτὸν πράττειν ἐφ' ὅς ἐστὶν αἰσχυνη. (4) Οὐδὲ γὰρ ἐπιεικούς ἐστὶν ἡ αἰσχυνη, εἴπερ γίνεταί ἐπὶ τοῖς φαύλοις· οὐ γὰρ πρακτέον τὰ τοιαῦτα. (5) Εἰ δ' ἐστὶ τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχυρὰ τὰ δὲ κατὰ δόξαν, οὐθὲν διαφέρει· οὐδέτερα γὰρ πρακτέα, ὥστ' οὐκ αἰσχυντέον. (6) Φαύλου δὲ καὶ τὸ εἶναι τοιοῦτον ὅσον πράττειν τι τῶν αἰσχυρῶν. Τὸ δ' οὕτως ἔχειν ὥστ' εἰ πράξειε τι τῶν τοιοῦτων αἰσχυνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτ' ὀλεσθαι ἐπιεικῆ

cum est. (5) Ad medietatis autem habitum in hoc genere etiam ea quæ dexteritas appellatur, accommodata est. Dexteriporro hominis est, ea et dicere et audire, quæ viro bono ac libero conveniunt. Sunt enim quædam quæ valere virum joco deceat et dicere et audire. Atque inter ingenue dignum et servilem jocum multum interest, interque eruditi jocum et ineruditi. (6) Quod quidem ex veteribus et novis comædiis cuivis intelligere licet: illis enim ridicula res erat obscenitas, his scita sententia potius. Inter hæc autem ad honestatem et elegantiam multum interest. (7) Utrum igitur is, qui bene in alterum dicta salsa jacit, ex eo definiendus est, quod ea dicat quæ liberum decent? an, quod eum qui audit, non offendat, aut etiam delectet? an vero hoc tale indefinitum est? nam et odiosæ res et jucundæ aliæ sunt aliis: (8) eæque tales ipsis sunt etiam auditu. Nam quæ quisque libenter audit, hæc facere quoque putatur. (9) Non ergo quidvis faciet urbanus jocator. Cavillatio enim seu salse dictum, genus quoddam est convicii. At scriptores legum quædam convicia vetant fieri; eratque fortasse æquum, cavillationum quoque et salse dictorum aliqua vetari. (10) Homo igitur politus et ingenuus sic erit affectus, quippe qui ipse sibi lex sit. Ac medius quidem talis est, sive dexter, sive facetus et urbanus appellandus est. Scurra autem ridiculo moderari non potest, quum nec sibi nec aliis parcat, dummodo risum moveat: quum talia denique dicat, quæ humanitate politus homo nunquam diceret, nonnulla autem etiam vel aures ejus respicerent. Agrestis autem ille et insulsus ad tales congressiones prorsus ineptus est. Nam quum ipse nihil ad eas opera conferat, tum omnibus offenditur. (11) Videntur autem ad hominum vitam requies et jocus esse necessaria. (12) Tres igitur sunt illæ, quas diximus, in vita medietates: quæ omnes in quorundam sermonum et actionum communicatione versantur. Differunt autem eo, quod una in veritate, reliquæ duæ in jucunditate positæ sunt. Atque harum quæ ad jucunditatem pertinent, altera in joci, altera in congressionibus reliquæque vitæ communitatibus vertitur.

De verecundia autem non convenit ita agi, quasi virtus sit aliqua. Perturbationi enim quam habitui similior est. Itaque definitur illa quidem infamiae metus quidam: (2) existit autem similiter atque metus rerum atrocium. Erubescunt enim ii qui pudore afficiuntur: pallescent autem, qui mortem extimescunt. Apparet igitur, utrumque quodammodo ad corpus pertinere. Quod quidem perturbationis potius quam habitus proprium videtur esse. (3) Non omni porro ætati, sed primæ modo hæc perturbatio convenit. Qui enim hac ætate sunt, pudentes et verecundos putamus esse oportere, eo quod eorum vita assidue perturbationibus agitur et multa peccet, a quibus pudore revocantur. Adolescentes itaque laudamus eos qui sunt pudentes: seniore vero ex eo quod facile ipsum pudeat, nemo laudaverit. Nihil enim hunc agere oportere arbitramur eorum propter quæ pudor existere solet. (4) Nam nec viri boni est pudor, si quidem ex rebus malis nascitur: quæ res ne agendæ quidem scilicet sunt. (5) Quod autem alia sunt re turpia, alia opinione, id nihil ad rem. Neutra enim sunt agenda. Ergo pudori locus nullus; (6) atque est illud quoque improbi hominis, ita comparatum esse, ut turpe aliquid suscipere possit. Sed ita animatum esse, ut, si quid tale admiseris, pudere te velis facti atque ob hanc causam bonus vir haberi, absurdum est. Eorum enim quæ sponle

εἶναι, ἄτοπον· ἐπὶ τοῖς ἐκουσίοις γὰρ ἡ αἰδώς, ἐκὼν δὲ ὁ ἐπεικὴς οὐδέποτε πράξει τὰ φαῦλα. (7) Εἴη δ' ἂν ἡ αἰδώς ἐξ ὑποθέσεως ἐπεικὴς· εἰ γὰρ πράξει, αἰσχύνουσι τὸν οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο περὶ τὰς ἀρετάς. Εἰ δ' ἡ ἀναί-
 5 σχυντία φαῦλον καὶ τὸ μὴ αἰδεῖσθαι τὰ αἰσχροῦ πράττειν, οὐθὲν μᾶλλον τὸ τοιαῦτα πράττοντα αἰσχύνεσθαι ἐπεικὴς. (8) Οὐκ ἔστι δ' οὐδ' ἡ ἐγκράτεια ἀρετὴ, ἀλλὰ τις μικτὴ· δευχθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ὑστερον. Νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἰπομεν.

nostra agimus, nos pudet : at vir bonus nunquam quidquam mali sponte sua admittet. (7) Neque aliter quam ex conditione pudor potest bonum videri. Nam si quid turpe admittat quis, tum etiam pudore afficiatur. Sed hujusmodi non est ratio virtutis. Neque vero, si vitiosum est impudentem esse et minime vereri suscipere turpia; idcirco turpia agentem pudore affici honestum erit. (8) Jam vero ne continentia quidem virtus est, sed quiddam virtutis habet admistum : de qua posterius dicemus. Nunc autem de justitia disseramus.

LIBER V.

CAP. I.

10 Περὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὔσαι πράξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνον μέσον. (2) Ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. (3) Ὅρωμεν δὲ πάντας τὴν τοιαύτην ἔξιν
 15 βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσὶ καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι καὶ βούλονται τὰ ἀδίκαια. Διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκεισθω ταῦτα. (4) Οὐδὲ γὰρ
 20 τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ἐπὶ τε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων καὶ ἐπὶ τῶν ἕξεων. Δύναμις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι, ἔξις δ' ἡ ἐναντία τῶν ἐναντίων οὐ, ὅσον ἀπὸ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον· λέγομεν γὰρ ὑγιεινῶς βαδίζ-
 25 ζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιαίνων. (5) Πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἔξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας, πολλάκις δὲ αἱ ἔξεις ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων· ἕαν τε γὰρ ἡ εὐεξία ἦ φανερά, καὶ ἡ καχεξία φανερά γίνεται, καὶ ἐκ τῶν εὐεκτικῶν ἡ εὐεξία καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά. Εἰ γάρ
 30 ἐστὶν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκός, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός, καὶ τὸ εὐεκτικὸν τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. (6) Ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἕαν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι, ὅσον εἰ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἀδίκον.
 35 [II.] (7) Ἐοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία, ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεγγος εἶναι τὴν ἁμωυμίαν αὐτῶν λαμβάνει καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόρρω δῆλη μᾶλλον· ἡ γὰρ διαφορά πολλὴ ἢ κατὰ τὴν ἰδέαν, ὅσον εἰ καλεῖται κλεις ἁμωυμῶς ἢ τε ὑπὸ τὸν ἀγένηα
 40 τῶν ζώων καὶ ἢ τὰς θύρας κλείουσι. (8) Εἰλήφθω δὲ ὁ ἀδίκος ποσαχῶς λέγεται. Δοκεῖ δὲ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἄνισος, ὥστε δῆλον εἶναι καὶ ὁ δίκαιος εἶναι ὁ νόμιμος καὶ ὁ ἴσος. Τὸ μὲν δίκαιον ἄρα τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον, τὸ δ' ἀδίκον
 45 τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον. (9) Ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἀδίκος, περὶ τὰ γὰθὰ ἔσται, οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία, ἃ ἐστὶ μὲν ἀπλῶς αἰετὰ γὰθὰ, τινὲ δ' οὐκ αἰετὰ. Οἱ δ' ἀνθρώποι ταῦτα εὐχονται καὶ δῶκουσιν· δεῖ δ' οὐ, ἀλλ' εὐχεσθαι μὲν τὰ

De justitia autem et injustitia hoc videndum est, quibus in actionibus versentur : quænam mediæ sit justitia, quarum denique rerum medium sit jus. (2) Quibus exquirendis eadem atque in superioribus ratione utamur. (3) Videmus igitur, eum animi habitum, quo ad res justas gerendas homines efficiuntur idonei, quoque res justas agunt et volunt, ab omnibus justitiam intelligi et appellari solere : eodemque modo injustitiam habitum eum, quo et injuriam faciunt et res injustas volunt. Itaque nobis quoque, hæc ut in rudi adumbratione, primum sint posita. (4) Neque enim eodem modo se res habet in scientiis et facultatibus sive potestatibus, ut in habitibus. Facultas enim seu potestas et scientia eadem contrariorum videtur esse : habitus autem contrariorum ipsis rerum habitus minime sunt; verbi gratia, a bona valetudine non proficiuntur contraria, sed bonæ valetudinis propria dumtaxat. Dicimus enim, aliquem valenter ambulare, quum ita ambulat ut is qui bene valet. (5) Sane quidem sæpenumero e contrario habitu habitus intelligitur contrarius : sæpe vero etiam ex rebus habitui subjectis habitus ipse. Nam si bona corporis habitudo nota sit, nota erit etiam mala; et cognitio iis quæ firmam corporis constitutionem efficiunt, firma quoque corporis constitutio erit cognita : et rursus ex hæc ipsa ea quæ bonam corporis habitudinem efficiunt. Si enim bona corporis habitudo soliditas carnis est, necesse est malam corporis habitudinem carnis raritatem esse; et quod vim habet efficientem firmæ constitutionis corporis, id ad carnis soliditatem gignendam necessario valet. (6) Plerumque autem sequitur ut, si altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi sint significandi modi; verbi gratia, si multæ sint significationes justitiae, multæ etiam erunt injustitiae. [II.] (7) Multis autem modis justitia et injustitia dici videntur : sed quia valde est propinqua earum homonymia, idcirco obscurior illa est, neque ita, ut in iis quæ longe inter se distant, apparet. Magna enim differentia ea est quæ ex specie est; ut clavis apud Græcos uno et communi nomine appellatur ea quæ cervicibus animalium subest, et ea qua ostia claudunt. (8) Hoc igitur sumptum esto, quot modis homo injustus dicatur. Videtur vero homo injustus esse et is qui contra legem agit, et is qui sibi plus vindicat quam par sit, et qui inæqualis est. Ex quo perspicuum est, justum quoque futurum et eum qui legibus pareat, et eum qui æquus, et qui æqualis sit. Jus igitur erit tum id quod legitimum appellant, tum id quod æquum est : et contra, injustum tum id quo contra legem committitur, tum id quod iniquum est. (9) Quia vero ex injustis alter plus justo habendi cupidus est, circa bona ille versatur, non quælibet, sed circa illa dumtaxat, de quibus prospera fortuna aut adversa usurpatur; quæ sunt absolute quidem illa semper bona; sed huic vel illi non semper : et vero hæc homines optant et persequuntur, quum minime ita fieri oporteat : verum optandum quidem sit unicuique, ut, quæ sunt sim-

ἀπλῶς ἀγαθὰ καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι, αἰρεῖσθαι δὲ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ. (10) Ὁ δ' ἀδίκος οὐκ αἰεὶ τὸ πλέον αἰρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἕλαττον ἐπὶ τῶν ἀπλῶς κακῶν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ μείον κακὸν ἀγαθὸν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἐστὶν ἡ πλεονεξία, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. (11) Ἔστι δ' ἀνίσος· τοῦτο γὰρ περιέχει καὶ κοινόν. [III.] (12) Ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος ἀδίκος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστὶ πως δίκαια· τὰ τε γὰρ ὠρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναι φαμέν. (13) Οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ πάντων, στοχαζόμενοι ἢ τοῦ κοινῆ συμφέροντος πᾶσιν ἢ τοῖς ἀρίστοις ἢ τοῖς κυρίοις, κατ' ἀρετὴν ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον ὥστε ἓνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν τὰ ποιητικά καὶ φυλακτικά τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς τῆ πολιτικῆ κοινωνία. (14) Προστάττει δ' ὁ νόμος καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ λείπειν τὴν τάξιν μηδὲ φεύγειν μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα, καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν μηδ' ὑβρίζειν, καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον μὴ τύπτειν μηδὲ κακηγορεῖν, ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας τὰ μὲν κελεύων τὰ δ' ἀπαγορεύων, ὁρθῶς μὲν ὁ κείμενος ὁρθῶς, χειρῶν δ' ὁ ἀπεσχιδασμένος. (15) Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μὲν ἐστὶ τελεία, ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς ἀλλὰ πρὸς ἕτερον. Καὶ διὰ τοῦτο πολλὰκις κρατίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ· ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὐθ' ἔσπερος οὐθ' ἑῷς οὕτω θαυμαστός· καὶ παρομιαζόμενοι φαμεν « ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήδων πᾶσ' ἀρετῆ ἐνι. » Καὶ τελεία μάλιστα ἀρετὴ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσις ἐστίν. (16) Τελεία δ' ἐστίν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὐτόν· πολλοὶ γὰρ ἐν μὲν τοῖς οικείοις τῇ ἀρετῇ δύναται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον ἀδυνατοῦσιν. (17) Καὶ διὰ τοῦτο εὖ δοκεῖ ἔχειν τὸ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ ἀνδρα δείξει· πρὸς ἕτερον γὰρ καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἦδη ὁ ἀρχων. (18) Διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν· ἄλλω γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἀρχοντι ἢ κοινωνίᾳ. (19) Κἀκίστος μὲν οὖν ὁ καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ, ἀριστος δ' οὐχ ὁ πρὸς αὐτὸν τῇ ἀρετῇ ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν. (20) Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς ἀλλ' ὅλη ἀρετὴ ἐστίν, οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία μέρος κακίας ἀλλ' ὅλη κακία. (21) Τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ἐστὶ μὲν γὰρ ἡ αὕτη, τὸ δ' εἶναι οὐ τὸ αὐτό, ἀλλ' ἢ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη, ἢ δὲ τοιάδε ἕξις, ἀπλῶς ἀρετῆ.

pliciter bona, ea ipsi quoque bona sint, eligenda autem, quæ sint ipsi bona. (10) Sane vero injustus iste non semper fertur in id quod plus est : verum etiam nonnunquam in illud quod minus, in iis nimirum quæ absolute sunt mala ; ubi tamen istud hac ratione ei contingit, quia videtur etiam minus malum quodammodo bonum esse, quumque plus justo possidendi cupido bonum sequatur, videtur etiam hoc respectu ea affectus esse. (11) Est autem idem inæqualis sive iniquus. Hoc enim includit alterum, et est commune. [III.] (12) Quoniam autem eum qui contra leges agit, unum esse diximus eorum qui injusto comprehenduntur, illum vero qui leges servat, justum : perspicuum est, ea omnia quæ legitima sunt, quodammodo esse justa. Nam quum ea quæ a scientia legum ferendarum definita sunt, sunt legitima, tum unumquodque horum jus esse dicimus. (13) Leges porro omnibus de rebus ita loquuntur, ut vel communem omnium utilitatem spectent, vel optimorum, vel eorum penes quos summa rerum est potestas : idque vel secundum virtutem vel secundum aliquem alium modum talem. Quocirca uno modo jura appellamus ea quæ vitam beatam ejusque partes civili societate conciliare et conservare possunt. (14) Atque lex sane et viri fortis muneribus fungi jubet, verbi gratia, locum atque ordinem in acie tenere neque fugere neque arma abjicere : et temperantis, ut, non adulterari neque vitium afferre : et lenis ac mansueti, ut, neminem verberare, nemini maledicere. Itemque in ceteris virtutibus ac vitiiis, partim jubendo, partim vetando ; recte quidem ea lex quæ recte, perperam autem ea quæ inconsiderate lata est. (15) Hæc igitur justitia virtus est illa quidem perfecta ; sed non tamen absolute virtus, verum uti foras progreditur ; ex quorum posteriore fit sæpe ut omnium præstantissima virtutum videatur esse justitia, ac nec Hesperus nec Lucifer tanta est admiratione dignus ; solemusque proverbii vice referre illud : « Justitia una alias virtutes continet omnes ; » et perfecta maxime virtus, nimirum perfecta virtutis usus. Illud autem, quod perfecta virtus hæc est, inde est, quia, qui ea præditus est, etiam erga alios, non secum solum virtutem colere potest. Multi enim in suis quidem rebus virtute uti possunt ; in iis autem, quas habent cum altero, non possunt. (16) Quocirca præclare illud Biantis videtur esse dictum : « Magistratus virum declarabit. » Nam qui magistratum gerit, is jam cum altero rationem habet et in communione vitæ versatur. (17) Atque ob hanc eandem causam sola ex omnibus virtutibus justitia alienum videtur esse bonum, quia ad alterum pertinet. Aliorum enim utilitati consultit, nempe aut principis, aut civium. (18) Deterrimus igitur sane ille habendus est, qui improbitate et adversus se ipsum utitur, et adversus amicos : optimus tamen, non qui secum et sibi, sed qui cum aliis et erga alios virtutem colit. Hoc enim opus, hic labor est. (19) Ergo justitia hæc non virtutis pars est, sed virtus universa : neque contraria ipsi injustitia pars vitii est, sed vitium integrum atque universum. (20) Quid porro intersit inter virtutem et hanc justitiam, ex iis quæ diximus perspicuum est. Est enim eadem illa quidem, sed ejus essentia non est eadem ; verum quia cum altero rationem habet, justitia est ; quia talis quidam habitus, absolute virtus est.

CAP. II. [IV.]

Ζητούμεν δέ γε τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὡς φαιμέν. Ὅμοιος δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. (2) Σημεῖον δ' ἔστι· κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν ἀδικεῖ μὲν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν, ὅσον ὁ βίβλας τὴν ἀσπίδα διὰ δειλίαν ἢ κακῶς εἰπὼν διὰ χαλεπότητα ἢ οὐ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν· ὅταν δὲ πλεονεκτῇ, πολλακίς κατ' οὐδεμίαν τῶν τοιούτων, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γε τινὰ (ψέγομεν γὰρ) καὶ κατ' ἀδικίαν. (3) Ἔστιν ἄρα γε ἄλλη τις ἀδικία ὡς μέρος τῆς ὅλης, καὶ ἀδικόν τι ἐν μέρει τοῦ ὅλου ἀδικίου τοῦ παρὰ τὸν νόμον. (4) Ἔτι εἰ ὁ μὲν τοῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύει καὶ προσλαμβάνων, ὁ δὲ προστιθεὶς καὶ ζημιούμενος δι' ἐπιθυμίαν, οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης, ἐκείνος δ' ἀδικός, ἀκόλαστος δ' οὐ· ὅτλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν. (5) Ἔτι περὶ μὲν ἄλλα πάντα ἀδικήματα γίνεται ἡ ἐπιαναφορά ἐπὶ τινὰ μοχθηρίαν αἰεὶ, ὅσον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν, εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παραστάτην, ἐπὶ δειλίαν, εἰ ἐπάταξεν, ἐπ' ὀργήν· εἰ δ' ἐκέρθανεν, ἐπ' οὐδεμίαν μοχθηρίαν ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. (6) Ὅστε φανερόν ὅτι ἔστι τις ἀδικία παρὰ τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει συνώνυμος, ὅτι ὁ δρισμὸς ἐν τῷ αὐτῷ γένοι· ἄμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τιμὴν ἢ χρήματα ἢ σωτηρίαν, ἢ εἰ τινὶ ἔχοιμεν ἐνὶ ὀνόματι περιλαβεῖν ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους, ἢ δὲ περὶ ἅπαντα περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

[V.] 7. Ὅτι μὲν οὖν εἰσι δικαιοσύνη πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις καὶ ἕτερα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετήν, ὅτλον· τίς δὲ καὶ ὅποια τις, ληπτέον. (8) Διῶρισταὶ δὴ τὸ ἀδικόν τὸ τε παράνομον καὶ τὸ ἄνισον, τὸ δὲ δίκαιον τὸ τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον. Κατὰ μὲν οὖν τὸ παράνομον ἢ πρότερον εἰρημένη ἀδικία ἔστιν. (9) Ἐπει δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλεόν οὐ ταυτὸν ἀλλ' ἕτερον ὡς μέρος πρὸς ὅλον (τὸ μὲν γὰρ πλεόν ἅπαν ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλεόν), καὶ τὸ ἀδικόν καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταυτὰ ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων, τὰ μὲν ὡς μέρος τὰ δ' ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. Ὅστε καὶ περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης καὶ περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδικίου ὡσαύτως. (10) Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν τεταγμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς οὕσα χρῆσις πρὸς ἄλλον, ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφαισθῶ. Καὶ τὸ δίκαιον δὲ καὶ τὸ ἀδικόν τὸ κατὰ ταύτας φανερόν ὡς διοριστέον· σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς πραττόμενά ἐστιν· καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. (11) Τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς ἔστι τῶν νομίμων ὅσα νομοθετῆται περὶ παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. Περὶ δὲ τῆς καθ' ἑκάστον παιδείας, καθ' ἡν ἀπλῶς ἀνήρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἔστιν

Justitiam autem quaerimus eam quae pars virtutis est; est enim aliqua, ut dicimus: itemque injustitiam eam quae in partibus vitii numeratur. (2) Aliquam porro esse hujusmodi argumento est quod, qui agit aliquid eorum quae ad cetera vitia pertinent, facit ille quidem injuste, sibi tamen non plus justo boni dicitur sumere; verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignaviam, aut qui maledixit alteri ira incensus, aut qui pecunia non est aliquid opitulatus propter illiberalitatem; quum autem sibi plus justo boni sumit, saepe nullo tali vitio peccat. Atqui non etiam omnibus tum peccat: et peccat tamen per improbitatem aliquam et injustitiam: vituperamus enim eum. (3) Est igitur alia quaedam injustitia, tanquam injustitiae pars quaedam universae: itemque injustum quoddam, idque ut totius injusti pars, ejus, inquam, quod contra leges committitur. (4) Praeterea si quis quaestus causa adulterium committat, mercedemque etiam ferat, alius autem cupiditate inflammatus idem faciat, dans etiam aliquid de suo, jacturamque rei suae faciens: hic quidem intemperans potius quam plus justo sibi sumens videtur; ille autem injustus, at non intemperans, propterea scilicet, quia quaestus causa facit. (5) Praeterea in ceteris quidem omnibus injuste factis si quid peccatur, id semper ad aliquod genus improbitatis refertur; verbi gratia, si quis adulterium commisit, ad intemperantiam; si eum qui in acie proximus locatus erat, deseruit, ad timiditatem; si quem pulsavit, ad iracundiam. At si quaestum fecit, ad nullum aliud vitium nisi ad injustitiam refertur. (6) Perspicuum igitur est, praeter totam illam injustitiam, aliam quandam esse, quae sit tamen huic ex parte συνώνυμος: quoniam eodem genere utraque continetur. Utriusque enim vis in eo posita est, quod ad alterum refertur. Verum haec quidem altera versatur in honore, aut pecunia, aut salute, aut in eo si quo uno nomine haec omnia complecti possimus: et quidem idcirco posita est, quia lucri gratia facile aliquid delinquitur. Illa vero versatur in iis omnibus, in quibus vir bonus occupatus est.

[V.] 7. Justitias ergo plures esse, aliam item quandam esse praeter universam virtutem, perpicuum est; quae sit porro et qualis, est investigandum. (8) Hoc igitur ut agamus, illa jam a nobis proposita est injusti distinctio, esse illud, et quod contra leges committitur, et quod ab aequitate seu aequalitate remotum est. Itemque jus esse et legitimum aequale. Atque ex eo quidem injusto, quod est legibus inobediencia, prior injustitiae species est orta. (9) Verum quoniam non est idem injustum illud, quod ex inaequalitate, cum inobediencia legibus, sed unum eorum ad aliud relatum est, ut pars ad totum (nam quidquid iniquum est, contra leges committitur; sed non quidquid contra leges committitur, continuo est iniquum), efficitur ut hoc injustum et haec injustitia non sint eadem atque illa, sed ab illis differant, partiumque ad tota rationem obtineant. Haec enim injustitia totius injustitiae pars est: item totius justitiae haec justitia. Itaque et de justitia ea dicendum est, quae speciei rationem habet, et de injustitia item, quae pars est: eodemque modo de jure atque non-jure. (10) Atque illam quidem quum justitiam, tum injustitiam, quae in eodem atque virtus universa vitiumque universum ordine locatae sunt (quarum altera totius virtutis, altera totius vitii usus est erga alterum) praetermittamus. Jus quoque et non-jus, quae sunt his consentanea, quoniam modo discernenda sint, non est obscurum. Nam pleraque jura legitima ea fere officia sunt, quae ab universa virtute praescribuntur. Unicusque enim virtuti convenienter vivere lex jubet, et nunquamque vitium vetat suscipere. (11) Ad haec causae efficientes virtutis universae sunt ea omnia jura legitima, quae legibus de disciplina ad rempublicam utili comprehensa sunt. De privata vero cujusque disciplina, qua quis absolute vir bonus est, utrum sit prudentiae civilis, an alius

ἡ ἐτέρα, ὕστερον διοριστέον· οὐ γὰρ ἴσως ταῦτόν ἀνδρί τ' ἀγαθῷ εἶναι καὶ πολίτῃ παντί. (12) Τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου ἐν μὲν ἐστὶν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς τιμῆς ἢ χρημάτων ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μεριστά τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας (ἐν τούτοις γὰρ ἐστὶ καὶ ἄνισον εἶναι καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου), ἐν δὲ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. (13) Τούτου δὲ μέρη δύο· τῶν γὰρ συναλλαγματῶν τὰ μὲν ἐκούσια ἐστὶ τὰ δ' ἀκούσια, ἐκούσια μὲν τὰ τοιάδε ὡς ὄν πρᾶσις, ὠνή, δανεισμός, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις· ἐκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγματῶν τούτων ἐκούσιος. Τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν λαθραία, ὡς κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγεία, δουλαπεία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ βίαια, ὡς αἰκία, δεσμός, θάνατος, ἀρπαγή, πῆρσις, κακηγορία, προπηλακισμός.

facultatis, posterius erit disputandum. Non est enim fortasse idem, virum bonum esse, et civem bonum. (12) Eius autem justitiæ quæ est partis, jurisque item ejus quod ipsi consentaneum est, una species est, quæ in distributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos dividi possunt, qui ejusdem reipublicæ communique inter se conjuncti sunt, versatur; in his enim est ut alter cum altero et æquum et iniquum consequatur. Altera, quæ in rebus contrahendis vim corrigendi atque emendandi habet. (13) Hujus porro duæ sunt partes: contractuum enim alii sponte nostra, alii nobis invitis fiunt. Sponte fiunt exempli causa hi, venditio, emptio, mutuum, fidejussio, commodatum; depositum, locatio et conductio. Dicuntur vero sponte fieri, quia contractuum principium est in nostra voluntate positum. Eorum autem qui nobis invitis fiunt, alii sunt clandestini, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi alieni corruptio, cædes dolo facta, falsum testimonium. Alii sunt violenti, ut verbera, vincula, cædes, rapina, debilitatio corporis, maledictum, contumelia.

CAP. III. [V.]

Ἐπεὶ δ' ὁ δ' ἄδικος ἄνισος καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι καὶ μέσον τί ἐστὶ τοῦ ἄνισου. (2) Τούτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον· ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστὶ τὸ πλεόν καὶ τὸ ἔλαττον, ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον. (3) Εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ ἀνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν εἴη. (4) Ἐστὶ δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν ἀνάγκη τοῖνον τὸ δίκαιον μέσον τε καὶ ἴσον εἶναι [καὶ πρὸς τι] καὶ τισίν, καὶ ἢ μὲν μέσον, τινῶν (ταῦτα δ' ἐστὶ πλείον καὶ ἔλαττον), ἢ δ' ἴσον ἐστὶ, δυσὶν, ἢ δὲ δίκαιον, τισίν. (5) Ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέταρσιν· οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστὶ, καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. (6) Καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶ ἰσότης, οἷς καὶ ἐν οἷς· ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, οὕτω κακείνα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα εἴσουσι, ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἢ ἴσοι μὴ ἴσα ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχουσιν καὶ νέμονται. (7) Ἐστὶ ἐκ τοῦ κατ' ἀξίαν τούτου δῆλον· τὸ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς διανομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν τινὰ δεῖν εἶναι, τὴν μέντοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες ὑπάρχειν, ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ πλοῦτον, οἱ δ' εὐγένειαν, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετήν. (8) Ἐστὶν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. Τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικῷ ἀριθμῷ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ· ἢ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγων, καὶ ἐν τέταρσιν ἐλαχίστοις. (9) Ἡ μὲν οὖν διηρημένη δὲ ἐν τέταρσι, δῆλον. Ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχῆς· τῶν γὰρ ἐνὶ ὡς δυσὶ χρῆται καὶ δις λέγει, ὡς ὡς ἢ τοῦ Α πρὸς τὴν τοῦ Β, οὕτως καὶ ἢ τοῦ Β πρὸς τὴν τοῦ Γ· δις οὖν ἢ τοῦ Β εἴρηται· ὡστ' ἐὰν ἢ τοῦ Β τεθῆ δις, τέταρα ἐστὶ τὰ ἀνάλογα. (10) Ἐστὶ δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς διηρηται γὰρ ὁμοίως, οἷς τε καὶ α. (11) Ἐστὶν ἄρα ὡς Α ὁρος πρὸς τὸν Β, οὕτως δ Γ πρὸς τὸν Δ, καὶ ἐναλλάξ ἄρα, ὡς δ Α πρὸς τὸν Γ, δ Β πρὸς τὸν Δ. Ὡστε καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον· ὅπερ ἢ νομῆ συνδυάζει· καὶ

Quoniam autem et injustus iniquus, et injustum iniquitas est: perspicuum est, aliquid esse etiam iniquitatis medium. (2) Hoc autem est æquum seu æquale. In quacunque enim actione plus est et minus, in ea æquum quoque seu æquale est. (3) Si igitur injustum est iniquitas seu inæqualitas, jus erit æqualitas; idque, etiamsi ratio cur ita sit non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale medium est, jus quoque medium quoddam erit. (4) Atque æquale quidem in duobus minimum reperitur. Ceterum necesse est jus, quod et medium est et æquale, [et ad aliud referri,] et aliquibus esse. Ac qua medium est, aliorum est; (quæ quidem sunt plus et minus; qua æquale, in duobus consistit: qua jus, aliquibus est. (5) Necessario igitur jus in quattuor minimum versatur. Nam et quibus ut sit jus accidit, duo (duæ personæ) sunt; et in quibus jus ipsum situm est, duæ res. (6) Atque eadem erit æqualitas, et personis et in rebus. Nam ut res illæ, in quibus jus positum est, se habent: sic et illi quibus jus tribuitur. Nisi enim sint æquales, non habebunt æqualia: sed hinc proelia querelæque et expostulationes, quum aut æquales non æqualia, aut non-æquales æqualia, habent et consequuntur. (7) Est præterea hoc perspicuum ex illo quod est ratio dignitatis. Nam quod jus in distributionibus positum est, id fatentur omnes pro cuiusque dignitate esse oportere; quanquam interim dignitatem non eandem omnes dicunt esse: sed qui forma reipublicæ administrandæ utuntur populari, libertatem; qui paucorum principatu utuntur, ex his alii divitias, alii nobilitatem generis; qui ab optimatibus reguntur, virtutem. (8) Jus igitur proportionem et comparationem quadam constat. Non enim solum ejus numeri quo aliquid numeramus, proprium est, proportionem constare; sed etiam ejus qui universe et omnino numerus est. Proportio enim rationis est æqualitas, quæ in quattuor minimum reperitur. (9) Ac disjunctam quidem proportionem in quattuor consistere non est obscurum. Et vero similiter etiam continua seu continens in totidem. Hæc enim loco duorum, uno utetur, et bis unum sumet: exempli gratia, quæ proportio est lineæ A ad lineam B, eadem est lineæ B ad eam quæ est C; bis sane hic sumpta est secunda. Quodsi linea secunda bis sumpta fuerit, quattuor erunt quæ sunt proportionem inter se comparata. (10) Est autem et jus minimum in quattuor, eademque etiam illius ratio est. Distant similiter et il quibus quid tribuitur, et eæ res quæ distribuuntur. (11) Atque ita quæ est termini A ad terminum B proportio, eadem erit et termini C ad terminum D. Et altera igitur etiam ratione ut terminus A ad terminum C, sic B ad D. Ergo et totum cum toto comparabitur: quod quidem distributio cogulat;

οὕτως συντεθῆ, δικαίως συνδυάζει. [VII.] (12) Ἡ ἄρα τοῦ Α ἄρου τῷ Γ καὶ ἡ τοῦ Β τῷ Δ σύζευξις τὸ ἐν διανομῇ δικαίον ἐστὶ, καὶ μέσον τὸ δίκαιον τοῦτ' ἐστὶ τοῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· τὸ γὰρ ἀνάλογον μέσον, τὸ δὲ δίκαιον ἀνάλογον. (13) Καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί· ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ δλον πρὸς τὸ δλον ὅπερ ἐκάτερον πρὸς ἐκάτερον. (14) Ἔστι δ' οὐ συνεγῆς αὕτη ἡ ἀναλογία· οὐ γὰρ γίνεται εἰς ἀριθμῶ ὄρος, ὅ καὶ δ. Τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο τὸ ἀνάλογον, τὸ δ' ἄδικον τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. Γίνεται ἄρα τὸ μὲν πλεόν τὸ δὲ ἔλαττον. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει· ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν πλεόν ἔχει, ὁ δ' ἀδικούμενος ἔλαττον τοῦ ἀγαθοῦ. (15) Ἐπὶ δὲ τοῦ κακοῦ ἀνάπαλιν· ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μείζον κακόν· (16) ἐστὶ γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἰρετὸν τοῦ μείζονος, τὸ δ' αἰρετὸν ἀγαθόν, καὶ τὸ μᾶλλον μείζον. (17) Τὸ μὲν οὖν ἐν εἶδος τοῦ δικαίου τοῦτ' ἐστίν.

CAP. IV. [VII.]

Τὸ δὲ λοιπὸν ἐν τὸ διορθωτικόν, ὁ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις. (2) Τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ προτέρου. Τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν αἰεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην· καὶ γὰρ ἀπὸ χρημάτων κοινῶν ἐὰν γίγηται ἡ διανομή, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν ὅπερ ἔχουσι πρὸς ἄλλα τὰ εἰσνεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τοῦτω παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστίν. (3) Τὸ δ' ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον ἐστὶ μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν. Οὐθὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικῆς φαῦλον ἀπεστέρησεν ἢ φαῦλος ἐπιεικῆ, οὐδ' εἰ ἐμοίγευσεν ἐπιεικῆς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ ὁ δ' ἀδικεῖται, καὶ εἰ ἔβλαψεν ὁ δὲ βέλταται. (4) Ὅστε τὸ ἄδικον τοῦτο ἄνισον ὃν ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής· καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῆ ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ καὶ κτείνῃ ὁ δ' ἀποθάνῃ, διήρηται τὸ πάθος καὶ ἡ πράξις εἰς ἄνισα· ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. (5) Λέγεται γὰρ ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις, κἂν εἰ μὴ τισιν οἰκειὸν ὄνομα εἴη, τὸ κέρδος, οἷον τῷ πατάξαντι, καὶ ἡ ζημία τῷ παθόντι· (6) ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῆ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία τὸ δὲ κέρδος. Ὅστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ ἔλαττονος τὸ ἴσον μέσον, τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία τὸ μὲν πλεόν, τὸ δ' ἔλαττον ἐναντίως, τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλεόν, τοῦ κακοῦ δ' ἔλαττον κέρδος, τὸ δ' ἐναντίον ζημία· ὅν ἦν μέσον τὸ ἴσον, ὁ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν εἴη τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. (7) Διὸ καὶ ὅταν ἀμφισθητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσιν· τὸ δ' ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἵνα ἵνα ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστής βούλεται εἶναι οἷον δίκαιον ἐμφυχον· καὶ ζητοῦσι δικαστὴν

sique ita jam etiam inter se componantur, juste ea copulat ipsa distributio. [VII.] (12) Igitur termini A cum termino C et termini B cum termino D conjugatio, jus illud est quod in distributione consistit, et medium illud hoc est quod proportionem constat. Nam quod proportionem constat, medium est. Jus autem proportionem constat. (13) Appellantque mathematici talem proportionem geometricam. In geometrica enim proportionem evenit ut, quomodo utrumque cum utroque, sic totum cum toto comparetur. (14) Non est autem continua haec proportio. Non fit enim ut terminus unus numero sit, persona cui tribuitur, et res quae tribuitur. Ex his igitur satis intelligitur, hoc jus proportionem constare; injuriam autem ei oppositam esse aliquid a proportionem alienum. Itaque est illud aliud quidem plus, aliud vero minus. Quod quidem etiam in vitae usu ita esse reperitur. Nam is qui injuriam facit, plus justo sibi sumpsit; ei contra qui afficitur injuria, minus obtigit, in bono quidem: (15) cuius contrarium fit in malo; boni enim rationem obtinet levius malum, si cum graviore malo comparetur. (16) Nam levius malum optabilius graviore est; ceterum quod optabile est id bonum est; et quod optabilius, id melius. (17) Atque hoc sane juris unum genus est.

Reliquum autem alterum jus illud est, quod correctorium vocatur: versaturque in rebus et sponte et invite contractis. (2) Huius autem juris forma diversa est a priore. Jus enim quod versatur in distribuendis rebus, communium rerum est, semperque in ea quam dixi proportionem constat. Nam de pecunia publica quod datur, sicubi earum distributio fiat, id eadem ratione dandum erit, quam habent inter se res eae quae ab unoquoque in medium allatae sunt. Atque injuria ea quae huic juri opponitur, in eam proportionem peccat. (3) Jus autem quod contractibus versatur, est illud quidem aequale quiddam, et contra injuria inaequale: verum non ista proportione, sed arithmetica. Nihil enim refert, utrum vir bonus malum hominem fraudarit, an malus homo virum bonum, neque utrum vir bonus, an improbus adulterium fecerit: sed damni tantum differentiam intuetur lex, personis ipsis utitur tanquam aequalibus, si facit injuriam unus, afficitur injuria alter; item si hic damnum intulit, ille accepit; (4) proindeque hoc non justum, quod inaequale quid est, iudex exaequare conatur. Nam quum hic percussus fuerit, ille percusserit; aut etiam occiderit ille, hic autem mortuus fuerit, percussio ea et actio item in partes inaequales divisa est; ceterum damno et multa conatur eas iudex exaequare, de lucro videlicet detrahens. (5) Nam generaliter communiterque in talibus, etiamsi quibusdam nomen non conveniat, lucrum appellatur, verbi gratia in eo qui percusserit, contraque damnum in eo qui percussus fuerit. (6) Ubi tamen percussio nem mensus fuerit iudex, ibi demum hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem quae sunt plus et minus, id quod aequale est, medium est: lucrum autem et damnum, illud quidem plus est; hoc vero minus contrarie: boni plus et minus mali, lucrum; contrarie vero comparatum, damnum: quorum inmedium est aequale, quod modo demonstrabamus esse id quod jus dicimus. Erit igitur illud jus correctorium, damni et lucri medium. (7) Itaque et quum aliqua de re inter se dissident, ad iudicem confugiunt. Adire porro ad iudicem adire ad jus est; nihil enim videtur aliud esse iudex, quam jus animatum: quaeruntque iudicem medium, et vocant nonnulli ju-

μέσον, καὶ καλοῦσιν ἐνίοι μεσιδίους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. (8) Μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἶπερ καὶ ὁ δικαστής. Ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανισοῖ, καὶ ὡσπερ γραμμῆς εἰς ἀνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μείζον τμήμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τοῦτ' ἀφείλε καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν. Ὅταν δὲ δίχα διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὰ αὐτῶν, όταν λάβωσι τὸ ἴσον. (9) Τὸ δ' ἴσον μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὡσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίκαιον, καὶ ὁ δικαστὴς διχαστής. (10) Ἐπὰν γὰρ δύο ἴσων ἀραιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, πρὸς θατέρον δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει θάτερον· εἰ γὰρ ἀφαιρεθῇ μὲν, μὴ προστεθῇ δέ, ἐνὶ ἂν μόνον ὑπερέχειν. Τοῦ μέσου ἄρα ἐνί, καὶ τὸ μέσον, ἀφ' οὗ ἀφαιρεθῇ, ἐνί. (11) Τούτῳ ἄρα γνωριζόμεν τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ ἐλάττον ἔχοντι· ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἐλάττον ἔχοντι, ᾧ δ' ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μεγίστου. (12) Ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν AA BB ΓΓ ἀλλήλαις· ἀπὸ τῆς AA ἀφαιρεθῶ τὸ AE, καὶ προσκείσθω τῇ ΓΓ τὸ ἐφ' ὧν ΓΔ, ὥστε δλη ἡ ΔΓΓ τῆς EA ὑπερέχει τῷ ΓΔ καὶ τῷ ΓΖ· τῆς ἄρα BB τῷ ΓΔ. [Ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τέχνων τοῦτο· ἀνηροῦντο γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἶον, καὶ τὸ πάσχον ἐπάσχε τοῦτο καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον.] (13) Ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἧ τε ζημία καὶ τὸ κέρδος, ἐκ τῆς ἐκούσιου ἀλλαγῆς· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν ἢ τὰ ἑαυτοῦ κερδαίνειν λέγεται, τὸ δ' ἐλάττον τῶν εἰ ἀρχῆς ζημιουῖσθαι, ὅσον ἐν τῷ ὀνείσθαι καὶ πωλεῖν καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος. (14) Ὅταν δὲ μήτε πλέον μῆτ' ἐλάττον ἀλλ' αὐτὰ δι' αὐτῶν γένηται, τὰ αὐτῶν φασὶν ἔχειν καὶ οὔτε ζημιουῖσθαι οὔτε κερδαίνειν· ὥστε κέρδους τινός καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι τῶν παρὰ τὸ ἐκούσιον, τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

dices intermedios sive mediatores; quasi videlicet futurum, ut jus suum obtineant, si medium consequantur. (8) Jus ergo medium quiddam est, si quidem etiam judex medius est. Ac judex quidem exæquat et veluti linea in duas partes æquales secta, quo major pars dimidium superat, hoc de illa detrahit et ad partem minorem addit. Toto autem in duas partes æquales diviso, tum se suum dicunt obtinere, quum partes æquales abstulerint. (9) Est autem æquale illud medium rei majoris et minoris, ad proportionem arithmetica; propterque hanc adeo causam græce δίκαιον appellatur, quia δίχα id est in duo æqualia divisio est, perinde ac si δίχαιον dicas: et δικαστής nominatus est quasi διχαστής, id est qui in duo rem secat. (10) Nam si, quum duæ res sunt æquales, id quod ab una fuerit detractum, additur alteri: his duobus hæc illam superabit. Si enim detractum quidem uni rei fuisset, non autem etiam alteri additum, uno dumtaxat altera alteram superaret. Mediam igitur ea res, cui accessit aliquid, uno superat; et media eam, cui quid detractum est, uno. (11) Ex hoc itaque cognoscemus et quid ei qui plus habet, detrahendum sit, et quid ei qui minus, addendum. Nam quo res media minorem superat, id ei quæ minus habet, addendum est: quo media superatur, id maximo detrahendum. (12) Sint tres lineæ AA, BB, CC, inter se æquales. Lineæ AA detracta sit pars AE, addaturque ad lineam CC, sitque ea pars CD. Ita tota linea DCC lineam EA superabit lineâ CD et lineâ CF. Ergo et lineam BB lineâ CD. (13) Nata sunt autem hæc nomina, damnum et lucrum, ab eo contractu qui sponte initur. Nam plus suo obtinere, lucrum facere appellatur; minus autem quam re integra oportuerat habere, damno affici: ut fit in rebus vendendis et emendis, aliisque contractibus lege permissis. (14) Ubi vero neque plus neque minus habent, sed idem per idem efficitur (*res in æquo est*), sua se habere dicunt, et nec damnum accepisse nec quiddam lucri fecisse. Itaque lucri cujusdam et damni medium jus est, in iis quæ præter voluntatem obvenerint, nimirum ut tantundem uterque habeat posterius, quantum prius.

CAP. V. [VIII.]

Δοκεῖ δὲ τισὶ καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἀπλῶς δίκαιον, ὡσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὠρίζοντο γὰρ ἀπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλω. (2) Τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· (3) καίτοι βούλονται γὰρ τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθους δίκαιον·

Εἰ κε πάθοι τὰ κ' ἔρεξε, δίχη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

(4) Πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· ὅσον εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, καὶ εἰ ἀρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῆναι μόνον δεῖ ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. (5) Ἐτι καὶ τὸ ἐκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. (6) Ἄλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν καὶ μὴ κατ' ἰσότητα· τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἢ πόλις. Ἡ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν· εἰ δὲ μὴ, δου-

videtur autem quibusdam talio quoque jus esse simpliciter et absolute, ut Pythagorei dixerunt. Definiebant enim jus absolute, id quod quis a se factum vicissim ab altero pateretur. (2) Jus porro talionis neque ad id jus, quod in distributione bonorum versatur, neque ad id quod ad emendationem factorum valet, accommodari potest: (4) tametsi etiam Rhadamanthij jus fuisse videntur significare tale:

Si quis quod fecit patiat, jus erit æquum.

(4) Multis enim locis a jure hoc discrepat; veluti si quis magistratum gerens aliquid pulsaverit, non item est pulsandus; et si quis magistratum pulsaverit, non modo ille verberandus, sed etiam supplicio afficiendus est; (5) præterea multum interest inter id quod sponte nostra, et id quod invite facimus. (6) Sed in communitatibus rerum contrahendarum sane tale jus reciproæ perpressionis seu talionis, proportione, non æqualitate civilem societatem continet. Factis enim proportione reciprocis manet conjunctio civitatis. Aut enim malum acceptum reponere conatur

λεία δοκεῖ εἶναι, εἰ μὴ ἀντιποιήσῃ· ἢ τὸ εὖ· εἰ δὲ
 μή, μετάδοσις οὐ γίνεται, τῇ μεταδόσει δὲ συμμε-
 νουσιν. (7) Διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδῶν ποιού-
 νται, ἴν' ἀνταπόδοσις ἢ· τοῦτο γὰρ ἴδιον χάριτος· ἀν-
 6 θυπρητῆσαι τε γὰρ δεῖ τῷ χαρισσαμένῳ, καὶ πάλιν
 αὐτὸν ἀρῆσαι χαριζόμενον. (8) Ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν
 τὴν κατ' ἀναλογίαν ἢ κατὰ διάμετρον σύζευξις, οἷον
 οἰκοδόμος ἐφ' ὧ Α, σκυτοτόμος ἐφ' ὧ Β, οἰκία ἐφ' ὧ Γ,
 ὑπόδημα ἐφ' ὧ Δ. Δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον
 10 παρὰ τοῦ σκυτοτόμου τοῦ ἐκείνου ἔργου, καὶ αὐτὸν
 ἐκείνῳ μεταδιδόναι τὸ αὐτοῦ. Ἐὰν οὖν πρῶτον ἢ τὸ
 κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἴτα τὸ ἀντιπεπονηθὸς γένηται,
 ἔσται τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμ-
 μένει· οὐθὲν γὰρ κωλύει κρείττον εἶναι τὸ θατέρου
 15 ἔργον ἢ τὸ θατέρου· δεῖ οὖν ταῦτα ἴσασθῆναι. (9) Ἔστι
 δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀνηροῦντο γὰρ
 ἄν, εἰ μὴ ἔποιετὶ τὸ ποιοῦν καὶ ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ
 πάσχον ἔπασχε τοῦτο καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον. Οὐ
 γὰρ ἐκ δύο ἱατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἱατροῦ
 20 καὶ γεωργοῦ, καὶ θῶκος ἐτέρων καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ
 τούτους δεῖ ἴσασθῆναι. (10) Διὸ πάντα συμβλητὰ
 δεῖ πως εἶναι, ὧν ἔστιν ἀλλαγὴ. Ἐφ' ὃ τὸ νόμισμα
 ἐλήλυθε, καὶ γίνεται πως μέσον πάντα γὰρ μετρεῖ,
 ὥστε καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἑλλείψιν, πῶσα ἄττα
 25 δὴ ὑποδήματ' ἴσον οἰκία ἢ τροφή. Δεῖ τοίνυν ὅπερ
 οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαυτὰ ὑποδήματα πρὸς
 οἰκίαν ἢ τροφήν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλ-
 λαγὴ οὐδὲ κοινωνία. Τοῦτο δ' εἰ μὴ ἴσα εἶη πως, οὐκ
 ἔσται. (11) Δεῖ ἄρα ἐνὶ τινὶ πάντα μετρεῖσθαι,
 30 ὥσπερ ἐλέγθη πρότερον. Τοῦτο δ' ἔστι τῇ μὲν ἀλη-
 θείᾳ ἡ χρεία, ἢ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μὴθὲν δέοιντο
 ἢ μὴ θμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ ἢ οὐχ ἡ αὐτή.
 Οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ
 συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο τούνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι
 35 οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἔστι, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ
 ποῖσαι ἄχρηστον. (12) Ἔσται δὲ ἀντιπεπονηθὸς, ὅταν
 ἴσασθῇ, ὥστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον
 τὸ τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ. Εἰς σχῆμα
 δ' ἀναλογίας οὐ δεῖ ἄγειν, ὅταν ἀλλάζωνται· εἰ δὲ
 40 μὴ, ἀμφοτέρας ἔξει τὰς ὑπεροχὰς τὸ ἕτερον ἄχρον·
 ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὐτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινοί,
 ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης δύναται ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. Γεωρ-
 γὸς Α, τροφή Γ, σκυτοτόμος Β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ
 ἴσασμένον Δ. Εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονηθέναι, οὐκ
 45 ἂν ἦν κοινωνία. (13) Ὅτι δ' ἡ χρεία συνέχει ὥσπερ
 ἐν τι ὄν, δηλοῖ ὅτι ὅταν μὴ ἐν χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ
 ἀμφοτέροι ἢ ἄτεροι, οὐκ ἀλλάττονται, ὥσπερ ὅταν οὐ
 ἔχει αὐτὸς δέηται τις, οἷον οἴνου, διδόντες σίτου ἐξα-
 γωγῆς. Δεῖ ἄρα τοῦτο ἴσασθῆναι. (14) Ὑπὲρ δὲ τῆς
 50 μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μὴδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται,
 ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα οἷον ἐγγυητῆς ἐστ' ἡμῖν· δεῖ γὰρ
 τοῦτο φέροντι εἶναι λαθεῖν. Πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο
 τὸ αὐτό· οὐ γὰρ αἰ ἴσον δύναται· ὁμοῦ δὲ βούλεται
 μένειν μᾶλλον. Διὸ δεῖ πάντα τετιμηῆσθαι· οὕτω γὰρ

(quod si non liceat, servitus esse putatur, injuriam
 referre non posse), aut ei qui bene meritus sit, referre
 gratiam volunt; quod si non fiat, sublata est rerum com-
 municatio; at hac rerum communicatione continetur so-
 cietas. (7) Itaque et Gratiarum templum in propatulo
 urbis loco ponunt, ut sit remuneratio: hoc enim gratiæ
 proprium est. Nam ei qui beneficium dederit, referen-
 dum beneficium est; et is rursus alterum beneficio pro-
 vocare debet: (8) facit autem remunerationem propor-
 tionem constantem ea quæ mediis transversis lineis fit conju-
 gatio, velut: sit ædificiorum opifex A, sutor B, domus
 C, calceus D. Ædificiorum igitur opificem oportet a sutore
 opus illius sumere, eique vicissim suum impartiri. Ergo
 si primum æqualitas sit ea quæ proportionem constat,
 deinde tantundem accipitur, quantum datum sit exstabit
 id quod a nobis dicitur; sin minus, neque erit æqualitas,
 neque manebit societas; nihil enim prohibet quo minus
 unius opus alterius opere sit præstabilius. Hæc igitur
 exæquata sint oportet. (9) Quod idem fit in ceteris quo-
 que artibus. Tollantur enim funditus, nisi efficiendi vis
 efficiat quantum et quale, atque id quod patitur accipiat
 id ipsum et tantundem et tale. Non enim ex duobus me-
 dicis societas constare potest, sed ex medico et agricola,
 et omnino ex diversis ac dissimilibus, quos tamen oportet
 exæquari. (10) Quapropter quarum rerum sit permutatio,
 eas omnes oportet esse ejusmodi, ut inter se quodammodo
 comparari possint. Atque ad hanc rem numus inventus
 est, qui omnium rerum quodammodo sit medius: nam
 res omnes metitur, quare et nimium et parum metitur: quot-
 nam videlicet calcei domui vel alimento sint æquales.
 Oportet vero quam proportionem habet ædificandi artifex
 ad sutorem, tot numero calceos cum domo aut alimento
 comparari. Nam si hoc non ita fiet, non erit permutatio
 nec communitas. Non poterunt autem comparari, nisi quo-
 dammodo sint æqualia. (11) Ergo, ut supra dixi, unum
 quiddam esse oportet quod cetera omnia metiatur. Hoc
 porro re quidem vera usus seu indigentia est, quæ omnia
 continet. Nam si nulla re egerent homines, aut si non
 similiter egerent, vel nulla vel non eadem esset permutatio.
 Sed quasi vicarius indigentia ex hominum convento factus
 est numus; atque is hanc ob causam νόμισμα dicitur, a le-
 gis (νόμου) vocabulo: quia non natura sed lege valet,
 estque penes nos, eum mutare, inutilemque reddere.
 (12) Secundum hæc igitur reciprocatio tum erit, quum
 res fuerint exæquatæ. Itaque quam rationem obtinet agri-
 cola ad sutorem, eandem rationem habere debet sutoris opus
 ad opus agricolæ. Sunt autem in figuram proportionis de-
 ducendi non tum, quum permutaturi sunt: alioqui alle-
 rum extremum utramque exsuperantiam habebit; sed tum,
 quum suas singuli res habent: ita videlicet æquales inter
 se ac socii, quia hæc modo notata æqualitas inter ipsos ef-
 fici potest. Agricola A, alimentum C, sutor B, opus su-
 toris exæquatam cum alimento D. Porro si hoc modo non
 fieret ista vicissim perperio seu acceptio, nulla societas
 esset. (13) Jam quod indigentia societas hominum conti-
 neat, tanquam uno quodam vinculo, ex eo perspicere po-
 test, quod ubi neuter eget re alterius, aut alter omnino non
 eget, permutatio inter eos esse non solet: quæ tum demum
 est, quum eo quod unus habet, alter indiget: puta, quum
 vino egens exportandi frumenti facit potestatem. Hoc igitur
 oportet exæquatam esse. (14) Ad permutationem vero
 futuram (quod videlicet, si maxime re aliqua nunc non
 egeamus, ejus tamen nobis facultas constatura sit, si
 quando ea egebatur) veluti sponsor nobis intercedit numus.
 Oportet enim numum afferenti unicuique eam rem, qua
 indigeat, accipere licere. Sed idem numo quoque interdum
 accidit; non enim semper æqualem vim habet: veruntamen
 stabilius esse solet. Itaque debent esse res omnes æsti-

ἀεὶ ἔσται ἀλλαγὴ, εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία. Τὸ δὲ νόμισμα ὡσπερ μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὐσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγῆ ἰσότητος μὴ οὐσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὐσης συμμετρίας.

5 Ἐἴ μὲν οὖν ἀληθεῖα ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα σύμμετρα γενέσθαι, πρὸς δὲ τὴν χρεῖαν ἐνδέχεται ἰκανῶς. (15) Ὁ ἐν δὴ τι δεῖ εἶναι, τοῦτο δ' ἐξ ὑποθέσεως· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. Οἰκία 10 A, μναὶ δέκα B, κλίνη Γ. Τὸ δὲ A τοῦ B ἡμισυ, εἰ πέντε μνῶν ἀξία ἡ οἰκία, ἡ ἴσον· ἡ δὲ κλίνη δέκατον μέρος τὸ Γ τοῦ B· δῆλον τοίνυν πόσαι κλίνας ἴσον οἰκίαν, ὅτι πέντε. (16) Ὅτι δ' οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν πρὶν τὸ νόμισμα εἶναι, δῆλον διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ κλίνας πέντε 15 ἀντὶ οἰκίας, ἢ ὄσου αἰ πέντε κλίνας.

[IX.] 17. Τί μὲν οὖν τὸ ἀδικον καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. Διωρισμένον δὲ τοῦτων δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ πλεόν ἔχειν τὸ δ' ἔλαττον ἐστίν. Ἡ δὲ 20 δικαιοσύνη μεσότης ἐστίν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι μέσου ἐστίν· ἡ δ' ἀδικία τῶν ἀρχῶν. Καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται πρακτικὸς κατὰ προαίρεσιν τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτῷ πρὸς ἄλλον καὶ ἑτέρῳ πρὸς 25 ἕτερον, οὐχ οὕτως ὥστε τοῦ μὲν αἰρετοῦ πλεόν αὐτῷ ἔλαττον δὲ τῷ πλησίον, τοῦ βλαβεροῦ δ' ἀνάπαλιν, ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν, ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. (18) Ἡ δ' ἀδικία τοῦναντίον τοῦ ἀδίκου. Τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου 30 ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον. Διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἔλλειψέως ἐστίν, ἐφ' αὐτοῦ μὲν ὑπερβολῆς μὲν τοῦ ἀπλῶς ὠφελίμου, ἔλλειψέως δὲ τοῦ βλαβεροῦ· ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων τὸ μὲν εἶλον ὁμοίως, τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὀποτέρας ἔτυ- 35 γεν. Τοῦ δὲ ἀδικήματος τὸ μὲν ἔλαττον τὸ ἀδικεῖσθαι ἐστὶ, τὸ δὲ μείζον τὸ ἀδικεῖν. (19) Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρως ἐστίν ἡ φύσις, εἰρησθῶ τοῦτον τὸν τρόπον, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

matæ. Sic enim rerum permutatio semper futura est. Quodsi erit permutatio, erit et societas. Numus igitur tanquam mensura media intercedens ad consentientem modum omnia exæquando redigit. Nam neque si non fuisset permutatio, societas constare potuisset, neque sine æqualitate permutatio esse, neque sine commensu æqualitas. Res igitur inter se tam dissimiles, si verum quærimus, nulla communi mensura inter se convenire possunt : sed quod ad usum attinet, commode possunt. (15) Quare unum quid exstare oportet, idque constituto : quare νόμισμα appellatur. Numus enim omnia inter se commensurabilia efficit ; nam omnia metitur. Sit domus A, minæ decem B, lectus C. Atque ipsum A dimidium esto ipsius B. Hic jam si quinque minarum sit domus, aut tanti : lectus autem si decima pars intelligatur, ipsum nempe C ipsius B : perspicuum jam erit, quot lectis domus exæquetur, nempe quinque. (16) Sic autem rerum permutationem fieri solitam esse ante numi usum, planum est. Nihil enim interest utrum lecti quinque, an quod tanti sit quanti lecti quinque, pro domo detur.

[IX.] 17. Quid igitur sit injuria, et quid jus, supra est explicatum. His autem distinctis perspicuum est, justam actionem inter id quod est facere et accipere injuriam, mediam esse. Illud enim plus obtinere est, hoc, minus. Justitia porro mediæ est, non quomodo virtutes superiores, sed quia mediæ est; injustitia autem est extremorum. Et justitia quidem virtus est, secundum quam homo justus dicitur, aptus videlicet ad agendum consulto id quod justum est, itemque ad jus tribuendum et sibi, si cum altero contrahat, et alteri cum altero contrahenti : non ita, ut sibi plus ejus quod optabile est, minus alteri, et contra sibi minus damni, plus alteri : sed sibi et aliis id quod æquum proportionem est, tribuat : idemque erga alium observet cum alio contrahentem. (18) Contra vero injustitia vitium est, quo ad id quod injustum est, consulto agendum nobisque et aliis tribuendum parati sumus. Hoc autem est, nimium et parum commodi aut iucommodi, a proportionem alienum. Itaque injustitia est nimium et parum : quia est ejus quod nimium est, et ejus quod parum : quum quis in sua quidem causa nimium rei absolute utilis sibi tribuit, damnosæ parum ; in aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum se gerit : sed in eo quod in proportionem peccat, utroque modo casus tulerit. Injuste facti autem quum duo sint extrema, minus extremum injuriam accipere est, majus autem injuste facere. (19) De justitia igitur et injustitia, quenam sit utriusque natura, hoc modo dictum sit ; itemque de justo et injusto universim.

CAP. VI. [X.]

40 Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἀδικοῦντα μήπω ἀδικον εἶναι, ὁ ποῖα ἀδικήματα ἀδικῶν ἦδη ἀδικός ἐστιν ἐκάστην ἀδικίαν, ὅσον κλέπτῃς ἢ μοιχός ἢ ληστής ; ἢ οὕτω μὲν οὐδὲν διοίσει ; καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικὶ εἰδώς τὸ ἦ, ἀλλ' οὐ διὰ προαιρέσεως ἀρχὴν ἀλλὰ διὰ πάθος. (2) Ἀδικεῖ 45 μὲν οὖν, ἀδικος δ' οὐκ ἐστίν, ὅσον οὐδὲ κλέπτῃς, ἔλαψε δέ, οὐδὲ μοιχός, ἐμοίγευσε δέ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (3) Πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονηθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον· (4) δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι καὶ τὸ ἀπλῶς δίκαιον 50 καὶ τὸ πολιτικόν δίκαιον. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐπὶ κοινωνῶν βίαιον πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρχειαν, ἐλευθέρων καὶ ἴσων ἢ κατ' ἀναλογίαν ἢ κατ' ἀριθμὸν· ὥστε ὅσοις μὴ ἐστὶ

Sed quoniam fieri potest ut is qui injuste facit, nondum tamen sit injustus, quibusnam injuste factis jam injustus est in unoquoque Injustitiæ genere, ut fur, aut adulter, aut latro? An sic nihil interit? quippe quum fieri possit ut quis cum aliqua muliere rem habeat, sibi nota quidem, verumtamen non consulto, sed animi perturbatione et libidine. (2) Facit igitur hic quidem injuste : sed non idcirco injustus est : quemadmodum nec fur est, etiamsi furatus sit; nec adulter, etiamsi adulterium commiserit; itemque in ceteris. (3) Quomodo igitur reciproca permissio sive talio ad jus affecta sit, dictum est antea. (4) Sed sciendum est, jus id quod quærimus, esse et quod simpliciter jus est, et quod jus civile. Hoc autem inter eos est, qui communitate et societate vitæ inter se conjuncti sunt ad rerum ei necessariorum plenum fructum, homines videlicet liberi et æquales vel proportionem vel numero. Itaque quibus hoc non est, eis inter ipsos non est jus civile, sed

τοῦτο, οὐκ ἔστι τούτοις πρὸς ἀλλήλους τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ἀλλὰ τι δίκαιον καὶ καθ' ὁμοιότητα. Ἔστι γὰρ δίκαιον, οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτούς· νόμος δ', ἐν οἷς ἀδικία· ἢ γὰρ δίκη κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου. Ἐν οἷς δ' ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν ἐν τούτοις, ἐν οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ πᾶσιν ἀδικία· τοῦτο δ' ἔστι τὸ πλέον αὐτῶν νέμειν τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν, ἔλαττον δὲ τῶν ἀπλῶς κακῶν. (5) Διὸ οὐκ εἰμὲν ἀρχεῖν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὸν λόγον, ὅτι ἑαυτῶ τοῦτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος. Ἔστι δ' ὁ ἀρχων φύλαξ τοῦ δικαίου, εἰ δὲ τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἴσου. (6) Ἐπεὶ δ' οὐθὲν αὐτῶ πλέον εἶναι δοκεῖ, εἴπερ δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλέον τοῦ ἀπλῶς ἀγαθοῦ αὐτῶ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀνάλογόν ἐστι. διὸ ἐτέρῳ ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἀλλότριον εἶναι φασι ἀγαθὸν τῆν δικαιοσύνην, καθάπερ ἐλέγθη καὶ πρότερον. (7) Μισθὸς ἀρα τις δοτέος, τοῦτο δὲ τιμὴ καὶ γέρας· δῶν δὲ μὴ ἰκανὰ τὰ τοιαῦτα, οὗτοι γίνονται τύραννοι. (8) Τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὰ πατρικὸν οὐ ταῦτ' οὗτοις ἀλλ' ὁμοιον· οὐ γὰρ ἔστιν ἀδικία πρὸς τὰ αὐτοῦ ἀπλῶς, τὸ δὲ κτήμα καὶ τὸ τέκνον, ἕως ἂν ἢ πηλίκον καὶ μὴ γωρισθῆ, ὥσπερ μέρος αὐτοῦ. (9) Αὐτὸν δ' οὐθεὶς προαιρεῖται βλάπτειν· διὸ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὐτόν. Οὐδ' ἀρα ἀδικον οὐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν· κατὰ νόμον γὰρ ἦν, καὶ ἐν οἷς ἐπεφύκει εἶναι νόμος· οὗτοι δ' ἦσαν οἷς ὑπάρχει ἰσότης τοῦ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι. Διὸ μᾶλλον πρὸς γυναικὰ ἐστὶ δίκαιον ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ οικονομικὸν δίκαιον· ἕτερον δὲ καὶ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ.

jus quoddam certum et ad illius similitudinem. Jus enim inter illos commune est, quibus et lex inter ipsos communis est. Lex porro eorum est, in quos et injustitia cadit; dixi enim (ex qua injustitia nomen Graecis dicitur) juris et injuriae disceptatio est. Inter quos autem injustitia locum habet, inter hos et injuriae faciendae locus esse potest. Etsi in quos cadit injuriam facere, non continuo in iis omnibus injustitia reperitur. Est autem injuriam facere, eorum quae absolute bona sunt, sibi plus tribuere, minusque eorum quae absolute mala. (5) Itaque hominem non sinimus imperare, sed legem aut rationem: quia ista quae modo diximus, ille sibi facere consuevit, sicut tyrannus. Est autem is, qui praestit, juris custos. Quodsi juris, ergo et aequalitatis. (6) *Objicitur*: si quis justus sit, nihilo plus ad eum boni, quam ad ceteros videri pervenire: non enim eorum quae absolute bona sunt, plus sibi quam aliis tribuit, nisi ex proportione ei istud debeat: atque idcirco talem alteri laborare, et ob hanc causam bonum alienum dicunt esse justitiam, ut et ante dictum est. (7) *Respondetur*: danda igitur ei est merces aliqua. Haec autem est honos et decus. Qui vero his contenti non sunt, hi fiunt tyranni. (8) Jus autem vel domini in servos, vel patris in liberos, non est idem atque haec; sed aliquid horum simile. Neque enim cuiquam in res suas injuste agendi locus esse potest absolute. Atqui et possessio seu mancipium, et liberi, usque dum parvi sunt necdum a patre sejuncti, partis instar sunt. (9) Se ipsum autem nemo damno afficit consulto. Non est igitur cuiquam in se ipsum injustitiae exercendae locus: ex quo efficitur, neque injuriam neque jus civile cuiquam esse adversus se ipsum. Lege enim jus constare, in iisque locum habere, apud quos legem esse communem natura fert, paullo ante dicebamus. Hos autem esse docuimus, quibus est inter ipsos imperandi et parendi aequalitas. Itaque inter virum et uxorem magis quam inter patrem et liberos, et dominum item ac servum juris est communitas. Illud enim est economicum jus: aliud vero etiam ipsum est a jure civili seu politico.

CAP. VII. [X.]

Τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικὸν ἔστι τὸ δὲ νομικόν, φυσικὸν μὲν τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή, νομικὸν δὲ ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως, ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει, οἷον τὸ μναῖς λυτροῦσθαι, ἢ τὸ αἶγα θύειν ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα, ἔτι ὅσα ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα νομοθετοῦσιν, οἷον τὸ θύειν Βρασιδα, καὶ τὰ ψηφισματώδη. (α) Δοκεῖ δ' ἐνίοις εἶναι πάντα τοιαῦτα, ὅτι τὸ μὲν φύσει ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Πέρσiais καίει, τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὀρώσιν. (3) Τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὡς. Καίτοι παρά γε τοῖς θεοῖς ἴσως οὐδαμῶς· παρ' ἡμῖν δ' ἔστι μὲν τι καὶ φύσει, κινήτων μέντοι πᾶν. Ἄλλ' ὁμοῦς ἐστὶ τὸ μὲν φύσει τὸ δ' οὐ φύσει. (4) Ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὐ ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκη, εἴπερ ἀμφω κινήτὰ ὁμοίως, ὄντων. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὃ αὐτοῖς ἀρμόσει διορισμός· φύσει γὰρ ἢ δεξιὰ κρέττων, καίτοι ἐνδέχεται τινὰς ἀμφιδεξίους γενέσθαι. (5) Τὰ δὲ κατὰ συνθήκην καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων ὁμοία ἐστὶ τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνηρὰ καὶ σιτηρὰ μέτρα, ἀλλ' οὐ μὲν ὠνοῦνται, μεῖζω, οὐ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω. Ὅμοιως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικὰ ἀλλ' ἀνθρώπινα δίκαια οὐ ταῦτ' ἀπανταχοῦ,

Jus civile autem aliud naturale est, aliud legitimum. Naturale, quod ubique gentium eandem vim obtinet, non quod ita vel decretum sit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio hoc an illo modo fiat nihil refert: quum vero constitutum fuerit, tunc demum refert; quale est istud, mina captivum redimere; aut, capra Jovi sacrificare, non ovibus duabus. Praeterea leges omnes, quas de rebus singularibus ferunt, ut Brasida: sacra facere, et quaecumque a populis scita et decreta sunt. (2) Existimant autem nonnulli, jura omnia esse hujusmodi, id est legitima: quoniam id quod constat natura, immutabile est et ubique eandem vim habet; ut ignis et hic et apud Persas urit: jura autem quotidie vident immutari. (3) Sed hoc non est ita, quum sit tamen aliqua ex parte. Quanquam apud deos fortasse nequaquam ita habet: apud nos certe est aliquid, et quidem naturale, tamen mutabile est hoc omne. Verum tamen hoc non obstante aliud natura valet, aliud non natura. (4) Porro quodnam et quale etiam eorum quae aliter evenire quaeque mutari possunt, natura constet, et quod rursum non natura valet, sed lege et consensu, si quidem ambo sunt peraeque mutabilia, facile intelligitur. Ac ceteris quoque rebus poterit eadem distinctio accommodari. Manus enim dextra valetior est sinistra natura: atqui evenire potest ut aliqui sinistra perinde ut dextra utantur. (5) Jam vero quae jura ex consensu et utilitate hominum nata sunt, ea mensuris similia sunt. Neque enim omnibus in locis sunt aequales vini triticeique mensurae: sed iis in locis, ubi emunt quae illic nata alio exportentur, majores; apud illos, ubi ea revendunt, minores. Itemque jura non naturalia, sed humana, non sunt omnibus locis eadem. Nam

ἐπέι οὐδ' αἱ πολιτεῖαι, ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν ἡ ἀρίστη. (6) Τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα πολλά, ἐκείνων δ' ἕκαστον ἐν καθόλου γάρ. (7) Διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἀδικον καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἀδικον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει ἢ τάξει· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅτανπραχθῆ, ἀδικημά ἐστι, πρὶν δὲπραχθῆναι, οὕτω, ἀλλ' ἀδικον. Ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα. Καλεῖται δὲ μᾶλλον δικαιοπράγημα τὸ κοινόν, δικαίωμα δὲ τὸ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. Καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖα τε εἶδη καὶ πόσα καὶ περὶ ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

ne reipublicæ quidem regendæ forma una et eadem est apud omnes; etsi una dumtaxat ubique locorum consentanea naturæ est, ea quæ est optima. (6) Jam unumquodque jus et unumquodque legitimum eandem rationem habet ad hominum actiones, quam res universæ ad singulares. Nam quæ aguntur, multa sunt: sed horum unumquodque quiddam est unum. Est enim unumquodque quiddam. (7) Differt autem injuste factum sive injuria, ab eo quod est injustum factum sive res injusta; et juste factum sive justa actio, ab illo quod est justum factum sive res justa; nam factum injustum spectatur in ipsa natura vel constitutione: hoc vero ipsum, ubi ad rem collatum fuerit, injuria est; quod priusquam fieret, nondum injuria erat, sed res injusta. Eademque est justæ facti ratio. Ceterum vocabulum δικαιοπράγημα magis usurpatur generaliter quam δικαίωμα, quod fere ponitur pro eo quod est emendatio injuste facti. Quæ sint autem cujusque genera et partes, et quot sint, et in quibus versentur, posterius nobis erit videndum.

CAP. VIII. [X.]

Ὅταν δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἐκὼν τις αὐτὰ πράττει· ὅταν δ' ἄκων, οὐτ' ἀδικεῖ οὔτε δικαιοπραγεῖ ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ συμβεβήκε δικαίους εἶναι ἢ ἀδικούς, πράττουσιν. (2) Ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὠρίσται τῶ ἐκούσιῳ καὶ ἀκούσιῳ· ὅταν γὰρ ἐκούσιον ᾖ, ψέγεται, ἀμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστίν· ὅσα ἔσται τὸ ἀδικον μὲν, ἀδίκημα δ' οὕτω, ἐὰν μὴ τὸ ἐκούσιον φαί, (3) Λέγω δ' ἐκούσιον μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, δ' ἂν τις τῶν ἐφ' αὐτῶ ὄντων εἰδῶς καὶ μὴ ἀγνοῶν πράττει μῆτε ὄν μῆτε ὄν μῆτε οὐ ἕνεκα, οἷον τίνα τύπτει καὶ τίνα καὶ τίνος ἕνεκα, κακείνων ἕκαστον μὴ κατὰ συμβεβηκός μηδὲ βία, ὥσπερ εἰ τις λαβῶν τὴν χεῖρα αὐτοῦ τύπτει ἕτερον, οὐχ ἐκὼν οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ. Ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ' ὅτι μὲν ἄνθρωπος ἢ τῶν παρόντων τις γινώσκειν, ὅτι δὲ πατὴρ ἀγνοεῖν. Ὁμοίως δὲ τὸ τοιοῦτον διωρίσθω καὶ ἐπὶ τοῦ οὐ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν πράξιν ὄλην. Τὸ δὲ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν μὴ ἐπ' αὐτῷ δ' ὄν, ἢ βία, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει ὑπαρχόντων εἰδότες καὶ πράττομεν καὶ πάσχομεν, ὧν οὐθὲν οὐθ' ἐκούσιον οὐτ' ἀκούσιόν ἐστιν, οἷον τὸ γηρᾶν ἢ ἀποθνήσκειν. (4) Ἔστι δ' ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν παρακαταθήκην ἀποδοῖη τις ἄκων καὶ διὰ φόβον, ὃν οὔτε δίκαια πράττει οὔτε δικαιοπραγεῖν φατέον ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ἀναγκαζόμενον καὶ ἄκωντα τὴν παρακαταθήκην μὴ ἀποδιδόντα κατὰ συμβεβηκός φατέον ἀδικεῖν καὶ τὰ ἀδίκαια πράττειν. (5) Τῶν δὲ ἐκούσιων τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν τὰ δ' οὐ προελόμενοι, προσλόμενοι μὲν ὅσα προβουλευσάμενοι, ἀπροαίρετα δὲ ὅσα ἀπροβούλευτα. (6) Τριῶν δὲ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἀμαρτηματὰ ἐστίν, ὅταν μῆτε ὄν μῆτε δ' μῆτε ὄν ἕνεκα ὑπέλαβε πράξῃ ἢ γὰρ οὐ βαλεῖν ἢ οὐ τούτω ἢ οὐ τοῦτον ἢ οὐ τούτου ἕνεκα ὄνηθη, ἀλλὰ συνέθη οὐχ ὄν ἕνεκα ὄνηθη, οἷον οὐχ ἵνα τρώσῃ ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ, ἢ οὐχ ὄν, ἢ οὐχ ὡς. (7) Ὅταν μὲν οὖν παραλόγως ἢ βλάβῃ γένηται, αὐ-

Jus porro et injusta quum sint ea quæ sunt a nobis exposita, injuste et juste agit aliquis, quum ea sua sponte agit; quum invitus agit, nec injuste nec juste agit, sed secundum eventum: agunt enim hi ea quibus accidit ut justa vel injusta sint. (2) At injuste et juste factum illo definitur, quod est sponte et invite factum. Nam quum quid sponte fit, tum et vituperatur, et simul injuste factum est. Erit ergo aliquid injustum, quod nondum erit injuste factum, nisi eo accesserit ut sponte factum sit. (3) Sponte autem fieri dico (ut et supra a nobis dictum est) id quod quis in sua potestate positum facit, et sciens, id est, non ignorans eum quem injuria afficit, nec id quod facit, nec quod instrumento, nec cujus rei gratia: puta, si non ignorans quem verberet, quare verberet, cujus denique rei causa verberet; atque etiam ista omnia non sint ex eventu, nec fiant per vim; veluti si quis alicujus manu apprehensa alterum verberet, hic non sponte facit: non enim erat res hæc in ipso sita. Contingere etiam potest ut pater sit is qui pulsatur; is vero qui pulsatur, illum esse hominem dumtaxat, aut eorum qui adsunt aliquem sciat, patrem suum esse nesciat. Similem autem distinctionem in eo quoque adhiberi oportet, quod est, cujus causa res agitur, et in tota adeo actione. Quod autem ignoratur, aut quum minime ignoretur, tamen vel in ejus qui agit potestate non est, vel in quo agentis vis affertur, id ab invito agi dicitur. Nam multa sane eorum quæ naturaliter eveniunt in nobis, scientes et agimus et patimur: quorum tamen, nihil nec sponte nostra nec nobis invitis fieri dicendum est; ut, senescere aut mori. (4) In rebus justis autem æque atque injustis illud quod dicitur ex eventu, locum habet. Nam si quis depositum reddiderit invitus et metu coactus, ejus actionem justam esse, aut ipsum juste agere dicendum non est, nisi ex eventu: itemque qui necessitate coactus et invitus depositum non reddit, is quoque ex eventu injuriam facere resque injustas agere dicendus est. (5) Eorum autem quæ sponte aguntur, alia consilio capto agimus, alia consilio non capto. Consilio capto agimus, quæ re prius deliberata; non capto consilio, quæ re non ante deliberata agimus. (6) Jam quum in vitæ societate et contrahendis rebus tria sint damnorum genera: ea quidem, quæ cum inscientia conjuncta sunt, errata vocantur: quum quis scilicet egerit aut in quem, aut quod, aut quomodo, aut cujus gratia minime existimavit. Nam aut se non percussurum, aut non hoc instrumento, aut non hunc, aut non hujus rei causa existimavit, sed longe aliud: verbi gratia, si non ut vulneraret, sed ut pungeret, ferrum strinxit: aut non eum quem putavit vulneravit, aut non quomodo voluit. (7) Quum igitur necopinato damnum illatum fuerit.

γῆμα, ὅταν δὲ μὴ παραλόγως, ἀνευ δὲ κακίας, ἀμάρ-
τημα· ἀμαρτάνει μὲν γὰρ ὅταν ἢ ἀρχῇ ἢ αὐτῷ ἢ τῆς
αἰτίας, ἀτυχεῖ δ' ὅταν ἔξωθεν. (8) Ὅταν δὲ εἰδῶς
μὲν μὴ προβουλεύσας δέ, ἀδικήμα, οἷον ὅσα τε
5 διὰ θυμὸν καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικά,
συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ
ἀμαρτάνοντες ἀδικοῦσι μὲν, καὶ ἀδικήματά ἐστιν,
οὐ μέντοι πῶς ἀδικοῖ διὰ ταῦτα οὐδὲ πονηροί· οὐ γὰρ διὰ
μοχθηρίαν ἢ βλάβη· (9) ὅταν δ' ἐκ προαιρέσεως, ἀδικος
10 καὶ μοχθηρός. Διὸ καλῶς τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προνοίας
κρίνεται· οὐ γὰρ ἄρχει δ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ δργίας.
(10) Ἐτι δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ γενέσθαι ἢ μὴ ἀμφισβητεῖται,
ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου· ἐπὶ φαινομένη γὰρ ἀδικία
ἢ ὀργή ἐστιν. Οὐ γὰρ ὡς περ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ
15 τοῦ γενέσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον
εἶναι μοχθηρὸν, ἂν μὴ διὰ λήθην αὐτὸ δρῶσιν· ἀλλ'
ὁμολογοῦντες περὶ τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ποτέρως
δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν. Ὁ δ' ἐπιβουλεύσας οὐκ ἀγνοεῖ,
ὥστε ὁ μὲν οἶεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὐ. (11) Ἄν δ' ἐκ
20 προαιρέσεως βλάβη, ἀδικεῖ. Καὶ κατὰ ταῦτ' ἤδη τὰ
ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν ἀδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀναλογον
ἢ ἢ παρὰ τὸ ἴσον. Ὅμοίως δὲ καὶ δίκαιος, ὅταν προε-
λόμενος δικαιοπραγῇ. Δικαιοπραγεῖ δέ, ἂν μόνον
ἐκὼν πράττῃ. (12) Τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν ἐστὶ συγ-
25 γνωμονικά τὰ δ' οὐ συγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ
μόνον ἀγνοοῦντες ἀλλὰ καὶ δι' ἀγνοίαν ἀμαρτάνουσι,
συγνωμονικά, ὅσα δὲ μὴ δι' ἀγνοίαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες
μὲν διὰ πάθος δὲ μῆτε φυσικὸν μῆτ' ἀνθρώπινον, οὐ
συγνωμονικά.

infortunium nominatur : quum autem non inopinato
quidem, sed non tamen malitiose, erratum seu peccatum
est. Peccat enim tum quisque, quia in ipso causæ princi-
pium inest ; infortunatus est, quum principium extra est.
(8) At vero quum quis sciens læsit alterum, sed delibera-
tione non antegressa, injuste factum est ; exempli causa,
quæcumque vel ab ira vel ab aliis affectibus qui aut ne-
cessarii sunt aut naturales, hominibus accidunt. Hujusce-
modi namque damnum dantes, atque ita peccantes, injuriam
quidem illi faciunt, et hæc sunt injuste facta : nondum ta-
men propter hæc ipsi injusti neque improbi sunt ; non enim
malitiose damnum illatum est. (9) At vero si quis consilio
capto et de industria ista agit, tum vero et injustus et im-
probus est dicendus. Quapropter recte quæ per iram fiunt,
facta non putant de industria. Non enim talium auctor est
is qui iratus facit, sed is qui irritavit. (10) Præterea non
est controversia de facto, sed de jure. Ob injustitiæ enim
speciem animo objectam ira commovetur. Neque enim hic
de facto controversia est, ut in rebus contrahendis inter
eos qui contraxerunt (quorum necesse est alterum esse im-
probum, nisi oblitii id faciant), sed de facto unum et idem
sentientes, de jure ambigunt. At qui cogitato et fraude con-
cepta læsit alterum, non ignorat. Itaque alter injuria se
esse affectum arbitratur, alter vero non item. (4) Quodsi
quis consulto damnum inferat, injuriam facit : et ab his
demum injuriis inferendis injustus est, quum videlicet a
proportione vel ab æqualitate discesserit. Quo modo item
justus est aliquis tum, quum consulto juste agit. Juste agit
autem, si modo voluntate sua agat. (12) Ceterum eorum
quæ invite sunt, alia venia digna sunt, alia non item. Quæ-
cumque enim non solum inscientes, sed etiam per inscien-
tiam peccant homines, iis ignoscendum est ; quæcumque
vero non propter inscientiam peccant, sed inscientes, quia
perturbationibus nec naturalibus nec humanis incitati, iis
non est ignoscendum.

CAP. IX. [XI.]

30 Ἀπορήσει δ' ἂν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τοῦ
ἀδικεῖσθαι καὶ ἀδικεῖν, πρῶτον μὲν εἰ ἐστὶν ὡς περ Εὐ-
ριπίδης εἰρηκς, λέγων ἀτόπως·

Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμὴν, βροχῆς λόγος,
ἐκὼν ἐκούσαν, ἢ θέλουσαν οὐχ ἐκὼν·

35 πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστὶν ἐκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὐ
ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὡς περ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἐκού-
σιον. Καὶ ἄρα πᾶν οὕτως ἢ ἐκείως, ὡς περ καὶ τὸ
ἀδικεῖν πᾶν ἐκούσιον, ἢ τὸ μὲν ἐκούσιον τὸ δ' ἀκούσιον ;
(2) Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιο-
40 πραγεῖν πᾶν ἐκούσιον, ὡς τ' εὐλογον ἀντικεῖσθαι ὁμοίως
καθ' ἑκάτερον τὸ τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι ἢ ἐκού-
σιον ἢ ἀκούσιον εἶναι. Ἄστοπον δ' ἂν δόξειε καὶ ἐπὶ
τοῦ δικαιοῦσθαι, εἰ πᾶν ἐκούσιον· ἐνίοι γὰρ δικαιοῦσθαι
οὐχ ἐκόντες. (3) Ἐπει καὶ τόδε διαπορήσειεν ἂν τις,
46 πότερον ὁ τὸ ἀδικον πεπονηῶς ἀδικεῖται πᾶς ἢ ὡς περ
καὶ ἐπὶ τοῦ πράττειν, καὶ ἐπὶ τοῦ πάσχειν ἐστίν· κατὰ
συμβεβηκός γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβά-
νειν τῶν δικαίων. Ὅμοίως δὲ δῆλον ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν
ἀδικῶν· οὐ γὰρ ταῦτὸν τὸ τὰ δίκαια πράττειν τῷ ἀδικεῖν
50 οὐδὲ τὸ ἀδικα πάσχειν τῷ ἀδικεῖσθαι. Ὅμοίως δὲ καὶ
ἐπὶ τοῦ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ

Dubitare autem posset aliquis, anne satis distincte de
accipienda et facienda injuria a nobis disputatum sit. Ac
primum quidem quaeri potest, utrumnam ita se res habeat,
ut dixit Euripides, cujus hæc sunt absurde sane dicta :

Matrem is meam peremit, ut paucis loquar,
volens volentem, vel volentem non volens.

Utrum enim potest revera fieri ut sua voluntate quis
accipiat injuriam, an non potest ; sed potius omnis invito
fit injuria ? quemadmodum sane facere injuriam omnino
est voluntarium. Utrum, inquam, omnis injuria accipitur
hoc posteriore modo (*contra voluntatem*), an potius
illo priore modo (*voluntate*), quemadmodum facere in-
juriam omnino est voluntarium ? an vero aliam quis sua
sponte accipit, aliam invitus ? (2) Atque hoc idem etiam de
juris actionibus quaeri potest. Voluntarium est enim quid-
quid juste aliquis agit. Itaque oppositionis quoque in am-
bobus eandem esse rationem consentaneum est, atque ita
utraque similiter, injuriam scilicet accipere, et jus suum
obtineri, vel voluntaria esse, vel non voluntaria. Sane quum
satis constat, jus suum nonnullis pati minime sua sponte,
vel ob illud quoque videatur absurdum dicere, jus non nisi
a volentibus percipi. (3) Quod quaeri de eo quoque potest,
num, quicumque aliquid pertulit injusti, injuriam accep-
tuisse dicendus sit ; an vero ut in agendo, sic se res habeat
etiam in perpetuando. Contingere enim potest ex eventu,
ut quis in utroque justa percipiat. Similiterque videlicet
etiam in injustis. Plurimum namque interest inter, res injus-
tas agere, et injuriam facere : itemque inter, res injustas per-
ferre, atque injuriam accipere. Idemque est de juste agendo,

ἀδικεῖσθαι μὴ ἀδικούντος ἢ δικαιουῖσθαι μὴ δικαιοπρα-
 γούντος. (4) Εἰ δ' ἐστὶν ἀπλῶς τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν
 ἐκόντα τινα, τὸ δ' ἐκόντα εἰδόντα καὶ ὄν καὶ ᾧ καὶ ὡς,
 ὁ δ' ἀκρατῆς ἐκὼν βλάπτει αὐτὸς αὐτόν, ἐκὼν τ' ἂν
 ἀδικῶτο καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Ἔστι δὲ
 καὶ τοῦτο ἐν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν
 αὐτὸν ἀδικεῖν. (5) Ἔτι ἐκὼν ἂν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ'
 ἄλλου βλάπτοιτο ἐκόντος, ὥστ' εἴη ἂν ἐκόντ' ἀδικεῖσθαι.
 Ἡ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον τῷ βλάπτειν
 εἰδόντα καὶ ὄν καὶ ᾧ καὶ ὡς τὸ παρά τὴν ἐκείνου βού-
 λησιν; (6) Βλάπτεται μὲν οὖν τις ἐκὼν καὶ τὰδικα πά-
 σχει, ἀδικεῖται δ' οὐθεὶς ἐκὼν· οὐθεὶς γὰρ βούλεται, οὐδ'
 ὁ ἀκρατῆς, ἀλλὰ παρά τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ
 βούλεται οὐθεὶς ὁ μὴ οἶεται εἶναι σπουδαῖον, ὅτε ἀκρα-
 τῆς οὐχ ἂ οἶεται δεῖν πράττειν πράττει. (7) Ὁ δὲ τὰ
 αὐτοῦ διδοῦς, ὥσπερ Ὁμηρὸς φησι δοῦναι τὸν Γλαῦ-
 κον τῷ Διομήδει

χρῦσα χαλκίων, ἐκατόμβοι' ἑνεαβοῖων,

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γὰρ ἐστὶ τὸ διδοῦναι, τὸ δ' ἀδι-
 κῆσθαι οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τὸν ἀδικούντα δεῖ ὑπάρ-
 χειν. (8) Περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἐκού-
 σιον, δῆλον.

[XII.] Ἔτι δ' ὧν προειλόμεθα δὴ ἐστὶν εἰπεῖν, πό-
 τερόν ποτ' ἀδικεῖ ὁ νειμῆς παρά τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον ἢ
 τὸ ἔχων, καὶ εἰ ἐστὶν αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. (9) εἰ γὰρ
 ἐνδέχεται τὸ πρότερον λεχθέν καὶ ὁ διανέμων ἀδικεῖ
 ἀλλ' οὐχ ὁ ἔχων τὸ πλεόν, εἰ τις πλεόν ἐτέρῳ ἢ αὐτῷ
 νέμει εἰδὼς καὶ ἐκὼν, οὗτος αὐτὸς αὐτὸν ἀδικεῖ. Ὅπερ
 δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπεικῆς ἐλαττωτι-
 κός ἐστιν. Ἡ οὐδὲ τοῦτο ἀπλοῦν; ἐτέρου γὰρ ἀγαθοῦ,
 εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει, ὅσον δόξης ἢ τοῦ ἀπλῶς καλοῦ.
 Ἔτι λύεται καὶ κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀδικεῖν· οὐθὲν
 γὰρ παρά τὴν αὐτοῦ πάσχει βούλησιν, ὥστε οὐκ ἀδικεῖ-
 ται διὰ γε τοῦτο, ἀλλ' εἴπερ, βλάπτεται μόνον. (10) Φα-
 νερόν δὲ καὶ ὅτι ὁ διανέμων ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ πλεόν
 ἔχων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἀδικῶν ὑπάρχει ἀδικεῖ, ἀλλ' ᾧ
 τὸ ἐκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ' ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς πρά-
 ξεως, ἢ ἐστὶν ἐν τῷ διανεμόντι ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λαμ-
 βάνοντι. (11) Ἔτι ἐπει πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται,
 καὶ ἐστὶν ὡς τὰ ἀψυχα κτείνει καὶ ἡ χεῖρ καὶ ὁ οἰκέτης
 ἐπιτάξαντος, οὐκ ἀδικεῖ μὲν, ποιεῖ δὲ τὰ ἀδίκαια. (12) Ἔτι
 εἰ μὲν ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ νομικὸν δί-
 καιον οὐδ' ἀδικὸς ἢ κρίσις ἐστίν, ἐστὶ δ' ὡς ἀδικὸς·
 ἔτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον· εἰ δὲ γι-
 νώσκων ἔκρινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς ἢ χάρι-
 τος ἢ τιμωρίας. (13) Ὅσπερ οὖν κἀν εἴ τις μερίσαιτο
 τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ διὰ ταῦτα κρίνας ἀδίκως πλεόν
 ἔχει· καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων ὁ τὸν ἀγρὸν κρίνας οὐκ ἀγρὸν
 ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν. [XIII.] (14) Οἱ δ' ἀνθρωποὶ
 ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν, διὸ καὶ τὸ δίκαιον
 εἶναι βράδιον. Τὸ δ' οὐκ ἐστὶν· συγγενέσθαι μὲν γὰρ
 τῇ τοῦ γείτονος καὶ πατάζει τὸν πλησίον καὶ δοῦναι τῇ
 χεῖρι τὸ ἀργύριον βράδιον καὶ ἐπ' αὐτοῖς, ἀλλὰ τὸ ὠδὶ

atque de justum perpetiendi statuendum. Nam fieri non
 potest ut quis injuriam accipiat, nisi sit qui faciat, aut ut
 jus suum obtineat, nisi sit qui juste agat. (4) Quodsi inju-
 riam facere, simpliciter est alicui sponte sua nocero (sponte
 autem nocere est, scientem et cui, et quo, et quo modo
 noceras), incontinens autem sponte sua sibi ipse nocet :
 ergo sponte sua injuria afflicetur, et fieri poterit ut quis se
 ipse injuria afficiat; quod ipsum etiam unum est ex iis quæ
 dubitantur, fierine possit ut quis sibi ipse injuriam faciat.
 (5) Præterea poterit aliquis sponte sua propter incontinentiam
 suam ab altero item volente damno affici. Atque secundum
 hæc fieri poterit ut quis sponte sua injuria afficiatur. Aut
 non est recta superior definitio, sed illis verbis Nocere scien-
 tem et cui, et quo, et quomodo noceras, addendane sunt
 hæc : Contra illius voluntatem? (6) Damno igitur sua
 sponte quispiam affici resque injustas perferre potest; inju-
 riam autem sua sponte accipere nemo potest. Nemo enim
 vult injuriam accipere, ac ne incontinens quidem : sed
 præter suam voluntatem agit. Nam nec vult quisquam quod
 non arbitratur esse bonum, et incontinens id quod agen-
 dum esse non putat, agit. (7) Neque vero qui dat sua sic
 ut scribit Homerus Glaucum Diomedii

Aurea donantem arma, sibi invicem athena recepse,
 bubus emenda novem hæc, centum æquiparantibus illis,

Injuria afficitur. In ejus enim potestate situm est dare aut
 non dare : at injuriam accipere non est in ejus qui acci-
 pit potestate situm, sed oportet sit qui injuriam faciat.
 (8) Injuria igitur non accipi sponte, sic apparet.

[XII.] Sed ex iis quæ consilium erat proponere, duo
 nobis restant explicanda : utrumnam injuriam faciat is
 qui plus alicui tribuit, præter ejus meritum ac dignitatem;
 an is qui plus consecutus est; et fierine possit ut quis sibi
 ipsi injuriam faciat. (9) Nam si contingere potest id, quod
 priore loco dictum est, ut is qui plus tribuit, faciat inju-
 riam, non is qui plus obtinuit; sequitur ut, si quis plus
 alteri quam sibi tribuit sciens et sua voluntate, is se ipse
 afficiat injuria. Id quod modesti homines facere consueve-
 runt. Nam vir bonus de suo jure libenter et facile aliis con-
 cedere solet. An ne hoc quidem etiam simplex est? nam plus
 sibi alterius boni forsam vindicavit, veluti gloriæ, aut ejus
 quod absolute honestum est. Præterea ex definitione ejus
 quod est injuriam facere, refellitur altera sententia. Nihil
 enim tali accidit præter ipsius voluntatem. Quare propter
 istud injuria non afficitur, sed, si forte, damno afficitur
 dumtaxat. (10) Perspicuum autem etiam illud est, eum qui
 plus æquo dat uni, quum distribuit, facere injuriam; ne-
 que vero semper eum qui plus obtinet. Non enim is in
 quo id inest, quod injustum est, injuriam facit; sed is in
 quo inest sponte hoc facere, hoc est, a quo actionis prin-
 cipium proficiscitur, quod sane est in eo qui distribuit,
 non in eo qui capit. (11) Præterea quoniam Facere multis
 modis dicitur, et usu venit ut inanima quoque interficiant,
 et manus, et servus item domini jussu : non injuriam qui-
 dem facit talis, sed tamen rem injustam facit. (12) Præter-
 ea si quis ignorans judicavit, neque facit injuriam, quod
 quidem ad jus legitimum attinet, neque judicium injustum
 est, sed tamen quasi injustum. Nam jus legitimum aliud est
 ab illo primo. Quodsi sciens injuste judicavit, jam ipse quo-
 que plus consecutus est vel in eo quod gratiam inicit ab
 altero, vel in eo quod inimicitias suas ultus est. (13) Igitur
 si quis injuriæ factæ sit socius, sic etiam in illis is ut
 qui propter hæc injuste judicavit, plus obtinere intelligitur.
 Nam et qui agrum alteri adjudicavit ob hujusmodi rem, non
 agrum mox necesse est ut acceperit, sed pecuniam vel quid
 simile. [XIII.] (14) Homines autem in sua potestate positum
 esse putant injuriam facere; eoque esse facile, justum esse.
 Sed non ita est. Nam cum vicini uxore rem habere, et al-
 terum verberare, et manu pecuniam dare, tum facile est,
 tum in eorum qui faciunt potestate situm est : sed ex hæ-

ἔχοντας ταῦτα ποιεῖν οὔτε βράδιον οὔτ' ἐπ' αὐτοῖς. (16) Ὅμοιος δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἀδίκαια οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν οὐ χαλεπὸν ξυνεῖναι. Ἄλλ' οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ πῶς πραττόμενα καὶ πῶς νεμόμενα δίκαια· τοῦτο δὲ πλεόν ἔργον ἢ τὰ ὑγιεινά εἰδέναι, ἐπεὶ κακεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἐλλέβορον καὶ καυσὶν καὶ τομῆν εἰδέναι βράδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νεῖμαι πρὸς ὑγίειαν καὶ τίνη καὶ πότε, τοσοῦτον ἔργον ὅσον ἱατρῶν εἶναι. (16) Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τοῦ δικαίου οἴονται εἶναι οὐθὲν ἤττον τὸ ἀδικεῖν, ὅτι οὐθὲν ἤττον ὁ δίκαιος ἀλλὰ καὶ μάλλον δύναται ἂν ἕκαστον πράξαι τούτων· καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ καὶ πατάξαι, καὶ ὁ ἀνδρείος τὴν ἀσπίδα ἀφείναι καὶ στραφεῖς ἐφ' ὀπιότραυρον τρέχειν. Ἄλλὰ τὸ δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἐστὶ, πλὴν κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ τὸ ὠδὶ ἔχοντα ταῦτα ποιεῖν, ὡσπερ καὶ τὸ ἱατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάειν οὐ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν ἢ φαρμακεύειν ἢ μὴ φαρμακεύειν ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ὠδί. (17) Ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις οἷς μέτεστι τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν, ἔχουσι δ' ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν· τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον ἴσως τοῖς θεοῖς, τοῖς δ' οὐθὲν μῦριον ὠφέλιμον, τοῖς ἀνάταως κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει, τοῖς δὲ μέχρι τοῦ· διὰ τοῦτ' ἀνθρώπινόν ἐστι.

bitu et sic affectos hæc facere, id neque facile neque in eorum potestate situm est. (15) Similiter justa et injusta nosse nullius sapientiæ esse putant : quia ea de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non est. Verum ista non sunt justa, nisi ex eventu : quum autem certo quodam modo et aguntur et distribuuntur, tunc justa sunt. Hoc autem magis opus est, quam verbi gratia res salubres cognoscere. Nam illic quoque mel, vinum, veratrum, ustionem et sectionem nosse facile est ; sed quomodo, et cui, et quando ad sanitatem adhibenda sint, cognoscere, tam est magnum et operosum, quam medicum esse. (16) Propter hanc ipsam causam non minus justus quam injusti hominis esse putant, injuriam facere : quia justus non minus quam injustus, imo vero magis unumquodque horum agere possit. Nam et hunc cum aliena uxore rem habere, alterumque verberare, et virum fortem clypeum abjicere, et in utramvis conversum partem currere posse dicunt. Atqui ignavum esse et injuriam facere, non est hæc facere, nisi ex eventu : sed sic affectum facere ; quemadmodum mederi et sanare non est secare aut non secare, medicamento purgare aut non purgare ; sed sic affectum hæc prestare. (17) Ceterum jura locum habent tantum inter eos, inter quos eorum quæ absolute bona sunt, communitas est, et quibus horum nimium et parum esse potest. Aliquibus enim non potest esse eorum nimium, ut fortasse diis : aliis nulla prorsus eorum particula utilis est, nempe hominibus insanabiliter improbis, sed omnia nocent : aliis aliquatenus utilia sunt. Atque in eo est humana conditio.

CAP. X. [XIV]

Περὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει ἢ μὲν ἐπιεικεία πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς ταῦτον ἀπλῶς οὐθ' ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις, καὶ δὲ μὲν τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν καὶ ἀνδρα τὸν τοιοῦτον, ὡστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ ἐπιεικέστερον ὅτι βέλτιον δηλοῦντες· δεῖ δὲ τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσαι φαίνεται ἀποπον εἶ τὸ ἐπιεικὲς παρὰ τὸ δίκαιόν τι ὃν ἐπαινετόν ἐστιν· ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταῦτόν ἐστιν. (2) Ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει διὰ ταῦτα περὶ τὸ ἐπιεικὲς, ἔχει δ' ἅπαντα τρόπον τινὰ ὀρθῶς καὶ οὐθὲν ὑπεραντίον ἑαυτοῖς· τό τε γὰρ ἐπιεικὲς δικαίου τινὸς ὃν βέλτιον ἐστὶ δίκαιον, καὶ οὐχ ὡς ἄλλο τι γένος ὃν βέλτιον ἐστὶ τοῦ δικαίου. Ταῦτόν ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικὲς, καὶ ἄμφω σπουδαῖον ὄντων κρείττον τὸ ἐπιεικὲς. (3) Ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν ὅτι τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον μὲν ἐστίν, οὐ τὸ κατὰ νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. (4) Αἴτιον δ' ἐστὶ ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς, περὶ ἐνίων δ' οὐχ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. Ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δὲ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεόν λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἀμαρτανόμενον. Καὶ ἐστὶν οὐδὲν ἤττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἀμάρτημα οὐκ ἐν τῷ νόμῳ οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματός ἐστιν· εὐθύς γὰρ τοιαύτη ἢ τῶν πρακτῶν ὅλη ἐστίν. (5) Ὅταν οὖν λέγῃ μὲν

Sequitur ut de æquitate et de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad justitiam, quam æquum bonum ad jus habeat. Namque propius intuentibus neque ut idem omnino, neque ut aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, eumque virum qui æquus et bonus est. Quin etiam hoc nomen ad alia laudando transferimus, pro bono usurpando id quod dicimus τὸ ἐπιεικέστερον, melius scilicet aliquid significantes. Interdum rationem sequentibus absurdum videtur, æquum bonum, quum sit quidpiam a jure diversum, esse laudabile. Nam vel jus non est bonum, vel æquum bonum non est justum, si quidem hoc a jure aliquid diversum est, vel si utrumque bonum est, idem sunt. (2) Tota igitur de æquo bono quæstio ex his propemodum quæ diximus nascitur. Sed hæc omnia quodammodo bene habent, nec quidem eorum est quod secum pugnet. Nam æquum bonum jure quodam melius jus est ; neque ita jure melius est, ut sit aliud quoddam genus. Idem ergo est jus et æquum bonum : quumque ambo sint bona, melius est æquum bonum. (3) Sed hinc nata dubitatio est, quod, quamvis æquum bonum jus sit, non est tamen jus lege constitutum aut legitimum, sed juris legitimi correctio. (4) Cujus rei hæc causa est, quod lex omnis generalis est ; de quibusdam autem rebus universe et generaliter recte præcipi non potest. Itaque quibus in rebus legis vocem universam ac generalem esse necesse est, id autem est ubi non satis recte fieri potest, in iis id sumit lex quod plerumque solet evenire ; quamvis id quod in hoc peccatur, satis intelligat. Nec tamen idcirco minus recte hoc fit. Non enim culpa legis est, neque ejus qui legem tulit, sed naturæ rerum. Earum enim rerum quæ in actionem cadunt, hujusmodi plane materia est. (5) Quum igitur lege generaliter

ὁ νόμος καθόλου, συμβῆ δ' ἐπὶ τούτου παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ παραλείπει ὁ νομοθέτης καὶ ἤμαρτεν ἀπλῶς εἰπών, ἐπανορθῶν τὸ ἑλλειφθέν, δὲ καὶ ὁ νομοθέτης αὐτὸς οὕτως ἂν εἴποι ἐκεῖ παρών, καὶ εἰ
 6 βέλτιόν τινος δικαίου, οὐ τοῦ ἀπλῶς δὲ ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἀπλῶς ἀμαρτήματος. Καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἢ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ἢ ἑλλείπει διὰ τὸ καθόλου. Τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον
 11 εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον θέσθαι νόμον, ὥστε ψηφίσματος δεῖ. (7) Τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κανὼν ἔστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολλέθινος κανὼν· πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται καὶ οὐ μένει ὁ κανὼν, καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς
 15 τὰ πράγματα. (8) Τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς, καὶ ὅ,τι δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου, δῆλον. Φανερόν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστίν· ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον ἄλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων
 20 τὸν νόμον βοηθόν, ἐπιεικὴς ἐστὶ, καὶ ἡ ἕξις αὐτῆ ἐπιεικεία, δικαιοσύνη τις οὕσα καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

locuta, aliquid evenit postea præter genus illud universum; tunc par est, qua prætermisit aliquid lator legis et peccavit in eo quod absolute locutus est, id quod deest quodque omissum est, corrigere : quod etiam lator legis, si illic adesset, ita eloqueretur, et de eo legem tulisset, si præcivisset. (6) Itaque quum jus est æquum bonum, tum quodam jure melius, non eo quod absolute jus est, sed eo quod propter generalem edictionem peccato non caret. Denique hæc æqui boni natura est, ut legis correctio sit, qua aliquid ei deest, propterea quod generaliter loquitur. Hæc enim causa est cur non omnia sint lege comprehensa, quod de quibusdam lex ferri non potest; ut proinde plebiscito opus sit. (7) Rei enim non definitæ infinita quoque regula est, ut et structuræ Lesbæ regula plumbea; nam ad lapidis figuram inflectitur, neque regula eadem manet; sic et populi scitum ad res accommodatur. (8) Quid sit igitur æquum bonum, quid jus, quo denique jure melius sit æquum bonum, ex his perspicuum est. Ex hoc etiam apparet, quis sit vir æquus et bonus. Nam qui consilium hujusmodi cepit ut hæc sequatur, quique ad ea ipsa agenda aptus est, et qui non nimis urget jus summum, neque in deteriore partem, sed de jure suo concedit potius, etiamsi legis auxilio niti possit, is est æquus et bonus : atque hic habitus æquitas appellatur, quæ justitia quædam est, non alius quidam habitus.

CAP. XI. [XV.]

Πότερον δ' ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὐ, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὰ μὲν γὰρ ἐστὶ τῶν δικαίων τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα, ὅσον οὐ κελεύει
 25 ἀποκτινύναι ἑαυτὸν ὁ νόμος, ἀ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει. (2) Ἐτι δταν παρὰ τὸν νόμον βλάβη, μὴ ἀντιβλάπτω, ἐκὼν, ἀδικεῖ, ἐκὼν δὲ ὁ εἰδὼς καὶ ὄν καὶ ᾗ. Ὅ δὲ δι' ὀργῆν ἑαυτὸν σφάττων ἐκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, δ οὐκ ἔξ ὁ νόμος· (3) ἀδικεῖ ἄρα.
 30 Ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὐτὸν δ' οὐ; ἐκὼν γὰρ πάσχει, ἀδικεῖται δ' οὐθεὶς ἐκὼν. Διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ, καὶ τις ἀτιμία πρόσσει τῷ ἑαυτὸν διαφθεῖραντι ὡς τὴν πόλιν ἀδικούντι. (4) Ἐτι καὶ ὁ ἀδικὸς ὁ μόνον ἀδικῶν καὶ μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι ἑαυτόν.
 35 Τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. Ἐστὶ γὰρ πῶς ὁ ἀδικὸς οὕτω πονηρὸς ὥσπερ ὁ δειλός, οὐχ ὡς ὅλην ἔχων τὴν πονηρίαν, ὥστ' οὐδὲ κατὰ ταύτην ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ ἂν τῷ αὐτῷ εἴη ἀφροῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον, ἀλλ' αἰεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶναι τὸ δίκαιον
 40 καὶ τὸ ἀδικον. (5) Ἐτι δὲ ἐκυσίον τε καὶ ἐκ προαιρέσεως καὶ πρότερον. Ὅ γὰρ διότι ἔπαθε, καὶ τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δ' ἑαυτόν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ. Ἐτι εἴη ἂν ἐκόντα ἀδικεῖσθαι. (6) Πρὸς δὲ τούτοις, ἀνευ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων οὐθεὶς ἀδικεῖ, μοιχεύει δ' οὐδεὶς τὴν ἑαυτοῦ οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. Ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν κατὰ τὸν
 45 διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ ἐκουσίως ἀδικεῖσθαι. (7) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι ἅμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἑλαττον τὸ δὲ πλέον ἔχειν
 50 ἐστὶ τοῦ μέσου καὶ ὥσπερ υγιεινὸν μὲν ἐν ἰατρικῇ, εὐεκτικὸν δὲ ἐν γυμναστικῇ· ἀλλ' ὁμοίως χεῖρον τὸ ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι.

Ex iis autem quæ dicta sunt, perspicuum est, utrum fieri possit ut quis sibi ipse faciat injuriam, necne. Nam et quæ omni virtuti congruentia lege constituta sunt, in juribus sunt habenda; exempli gratia, non jubet lex se ipsum interficere, et quæ non jubet, ea vetat. (2) Et præterea quum quis contra legem non nocet alteri nullo ab eo incommodo accepto, sponte quidem, facit injuriam; sponte autem facit, qui sciens cui et quomodo injuriam facit. At qui ira impulsus sibi ipse mortem consciscit, hoc sponte facit contra rectam rationem, quod lex non permittit. (3) Injuriam igitur facit. Sed cui? an civitati, et non sibi? sponte enim hunc casum subit. At sponte sua nemo afficitur injuria. Itaque et mulctat cum civitas, et ignominia afficitur, qui se ipse exanimavit, ut qui civitatem injuria afficiat. (4) Atque etiam secundum illam injustitiam, qua quis particulariter injustus est, et non prorsus improbus, fieri non potest ut quisquam sibi ipse injuriam inferat, quandoquidem hæc injustitia aliud est ab illa. Nam hic modo dictus injustus sic quodammodo improbus est, ut ignavus, non ut is qui omni genere improbitatis affectus est. Ergo ne hac quidem etiam improbitate sibi injuriam facit; alioqui namque idem eidem decedere simul et accedere posset : quod fieri nullo modo potest : sed semper in pluribus jus et injuriam esse necesse est. (5) Præterea injuriam facere quum a voluntate et consilio proficiscitur, tum etiam tempore prius est. Is enim qui malo accepto malum refert, injuriam facere non videtur; at qui se injuste lædit, eadem ipse et patitur simul et facit. Deinde etiam acciperet aliquis sponte sua injuriam. (6) His accedit quod nemo injuriam facit, nisi quodam certo injuriæ genere. At uxorem suam nemo adulterat, nemo parietem suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Ad summam, sibi aliquem injuriam facere non sinunt ea quæ a nobis decisa sunt, quod nemo possit sponte sua injuriam accipere. (7) Jam vero ne illud quidem obscurum est, utrumque esse malum, accipere et facere injuriam. Alterum enim minus medio, alterum plus eo obtinere est; quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id quod ad bonam valetudinem pertinet, in gymnastica autem id quo firma corporis constitutio comparatur. Verumtamen deterius est facere injuriam. Nam injuriam facere cum vi-

καῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν μετὰ κακίας καὶ ψεκτόν, καὶ κακίας ἢ τῆς τελείας καὶ ἀπλῶς ἢ ἐγγύς (οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἐκούσιον μετὰ ἀδικίας), τὸ δ' ἀδικεῖσθαι ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. (8) Καθ' αὐτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι ἔττον φαῦλον, κατὰ συμβεβηκός δ' οὐθὲν κωλύει μείζον εἶναι κακόν. Ἄλλ' οὐδὲν μέλει τῆ τέγγη, ἀλλὰ πλεονερίτιν λέγει μείζω νόσον προσπταισματος· καίτοι γένοιτ' ἂν ποτε θάτερον κατὰ συμβεβηκός, εἰ προσπταισσαντα διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. (9) Κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτῷ πρὸς αὐτὸν δίκαιον ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τισίν, οὐ πᾶν δὲ δίκαιον ἀλλὰ τὸ δεσποτικόν ἢ τὸ οἰκονομικόν· ἐν τούτοις γὰρ τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. Εἰς ἃ δὴ βλέπουσι καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὐτόν, ὅτι ἐν τούτοις ἐστὶ πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὁρέξεις· ὡς περ οὖν ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἀλλήλα δίκαιόν τι καὶ τούτοις. (10) Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν διωρισθῶ τὸν τρόπον τοῦτον.

tio conjunctum et vituperandum est; et cum vitio quidem vel perfecto atque absoluto, vel eo quod huic finitimum est. Non enim quicquid sponte fit, conjunctum cum injustitia est. Accipere autem injuriam vitio et injustitia vacat. (8) Per se igitur levius malum est accipere injuriam, quamvis ex eventu gravius esse nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat; quin lateris dolorem semper esse dicit morbum pedis offensione graviorem, et tamen ex eventu pedis offensio morbo lateri majus malum poterit esse; ut si cui offensa pede venerit ut prolapsus caperetur ab hostibus et occideretur. (9) Ex translatione autem verbi et similitudine quadam poterit esse non ipsi quidem secum, sed sui tamen partium aliquibus inter ipsas quaedam juris communitas: verum non omnis juris, sed vel ejus quo dominus in servum, vel ejus quo paterfamilias in familiam suam uti solet. His enim rationibus pars animi rationis particeps, ab ea distat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipsa respiciunt, et hoc respectu videtur homini quoque in se ipsum injustitiæ locus esse, quia fieri potest ut in his partibus aliquid a suis appetitionibus diversum perferat. Itaque etiam in animi partibus inter ipsas, ut inter eum qui præest, et eum qui parat imperio, jus aliquid intercedere videtur. (10) De justitia igitur ceterisque virtutibus moralibus cum hac distinctione sic a nobis sit explicatum.

LIBER VI.

CAP. I.

Ἐπεὶ δὲ τυγχάνομεν πρότερον εἰρηκότες ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἰρεῖσθαι καὶ μὴ τὴν ὑπερβολὴν μηδὲ τὴν ἑλλειψιν, τὸ δὲ μέσον ἐστὶν ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διελόμεν. Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐστὶ τις σκοπὸς πρὸς ἃ ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων ἐπιτείνει καὶ ἀνίσχεται, καὶ τις ἐστὶν ὁρὸς τῶν μεσοτήτων, ἃς μεταξὺ φαινομένη εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἑλλείψεως, οὕτως κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. (2) Ἔστι δὲ τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως ἀληθὲς μὲν, οὐθὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις, περὶ ὧν ἐστὶν ἐπισημῆ, τοῦτ' ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὕτε πλείω οὕτε ἐλάττω δεῖ πονεῖν οὐδὲ βραθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων ἂν τις οὐθὲν ἂν εἰδείη πλεόν, οἷον ποῖα δεῖ προσφέρεισθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἰ τις εἴπειν ὅτι ὅσα ἢ ἰατρικὴ κελεύει καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. (3) Διὸ δεῖ καὶ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις μὴ μόνον ἀληθὲς εἶναι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον τίς τ' ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ τούτου τίς ὁρὸς.

[II.] (4) Τὰς δὴ τῆς ψυχῆς ἀρετὰς διελόμενοι τὰς μὲν εἶναι τοῦ ἠθικοῦ ἔφαμεν τὰς δὲ τῆς διανοίας. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληλύθαμεν, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρώτον εἰπόντες, λέγομεν οὕτως. (5) Πρότερον μὲν οὖν ἐλέγθη δὴ εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τὸ τε λόγον ἔχον καὶ τὸ ἄλογον· νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγον ἔχοντος τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον. Καὶ ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἐν μὲν ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων ὅσων αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως εἶναι, ἐν δὲ ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τῷ γένει ἕτερα καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῷ γένει τὸ πρὸς ἑκάτερον πεφυκός, εἴπερ καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητά ἢ γυνώσις

Quoniam autem supra diximus medium esse deligendum, non nimium, neque parum; medium autem ita esse ut recta ratio præscribit: de hoc distinctius disseramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quemadmodum et in aliis rebus, scopus aliquis est, quem spectans is qui rationis est particeps, tum contentionem adhibet, tum remissionem; ac terminus aliquis esse medicatum, quas inter nimium et parum interjectas esse dicimus, rectæ rationi consentaneas. (2) Quod quum ita dicitur, est illud quidem verum, at non tamen satis perspicuum. Nam et in ceteris exercitationibus, quarum est scientia, licet hoc vere dicere, neque plus neque minus laboris aut remissionis quam res postulet, suscipiendum esse, sed omnia mediocriter et ut recta ratio præscribit, esse faciendâ. Verum qui hoc tantum perceptum et cognitum habeat, nihilo magis sit sciens; ut, si quis quaerenti, qualia alendo et curando corpori sint adhibenda, respondeat: quæ ars medendi præcipit, et ut is qui ea est præditus, præcipit. (3) Quapropter etiam in habitibus animi non solum hoc esse vere dictum, sed plane etiam explicatum ac definitum esse oportet, quæ sit recta ratio, et quæ illius definitio.

[II.] (4) Animi virtutes ita distribuimus, ut alias morum, alias mentis seu rationis esse diceremus. Eas igitur quæ ad mores pertinent, persecuti sumus: de ceteris autem ubi pauca fuerimus prius de animo locuti, ita postea disseremus. (5) Dictum est supra, duas esse animi partes, alteram rationis participem, expertem illius alteram. Nunc autem ejus partis quæ ratione prædita est, faciendâ eodem modo divisio est. Atque hoc positum sit, duas esse animi partes ratione præditas: unam, qua res eas cernimus, quarum principia aliter sese habere non possunt; alteram, qua eas quæ hoc vel illo modo possunt evenire. Ad ea enim quæ genere differunt, diversum etiam pertinet partium animi genus, nimirum id quod ad unumquodque eorum aptum natumque est, si quidem eis ex similitudine quadam atque affinitate existit suorum objectorum per-

ὑπάρχει αὐτοῖς. (6) Λεγέσθω δὲ τούτων τὸ μὲν ἐπιστημονικὸν τὸ δὲ λογιστικόν· τὸ γὰρ βουλευέσθαι καὶ λογίζεσθαι ταῦτόν, οὐθίς δὲ βουλευέται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. (7) Ὡστε τὸ λογιστικὸν ἔστιν ἐν τι μέρει τοῦ λόγου ἔχοντος. Ἀηπτέον ἄρ' ἑκατέρου τούτων τίς ἢ βελτίστη ἔξις· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου, ἢ δ' ἀρετὴ πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

ceptio. (6) Appelleitur vero harum altera pars, ea in qua inest vis sciendi; altera, quæ ad ratiocinandum valet. Nam consultare et ratiocinari idem sunt. Jam vero nemo de iis consultat, quæ aliter evenire non possunt. Itaque ea quæ ad ratiocinandum valet, una quædam pars est ejus animi partis, quæ ratione prædita est. (7) Intelligendum igitur est, utriusque harum partium quis optimus sit habitus. Hic enim utriusque virtus est; at virtus ad suum quæque opus.

CAP. II.

Τρία δ' ἔστιν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεις καὶ ἀληθείας· αἰσθησις, νοῦς, ὄρεξις. (2) Τούτων δ' ἡ αἰσθησις οὐδεμιᾶς ἀρχῆς πράξεως· δῆλον δὲ τῶν τὰ θηρία αἰσθησιν μὲν ἔχειν, πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν. Ἔστι δ' ἕπερ ἐν διανοίᾳ κατὰφασις καὶ ἀπόφασις, τούτ' ἐν ὄρεξι ἐπίστασις καὶ φυγῇ· ὥστ' ἐπειδὴ ἡ ἡθικὴ ἀρετὴ ἔξις προαιρετικῆ, ἡ δὲ προαίρεσις ὄρεξις βουλευτικῆ, δεῖ διὰ ταῦτα τὸν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθήν, εἴπερ ἡ προαίρεσις σπουδαία, καὶ τὰ αὐτὰ τὸν μὲν φάναι τὴν δὲ διώκειν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια πρακτικῆ. (3) Ἐξ ἧς δὲ θεωρητικῆς διανοίας καὶ μὴ πρακτικῆς μηδὲ ποιητικῆς τὸ εὖ καὶ κακῶς τὰ ληθές ἔστι καὶ ψεῦδος· τοῦτο γὰρ ἔστι παντὸς διανοητικοῦ ἔργου, τοῦ δὲ πρακτικοῦ καὶ διανοητικοῦ ἡ ἀλήθεια δολογῶς ἔχουσα τῇ ὄρεξι τῇ ὀρθῇ. (4) Πράξεως μὲν οὖν ἀρχὴ προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις ἄλλ' οὐχ οὗ ἕνεκα, προαιρέσεως δὲ ὄρεξις καὶ λόγος δ' ἕνεκα τινος· διὸ οὐτ' ἀνευ νοῦ καὶ διανοίας οὐτ' ἀνευ ἡθικῆς ἔστιν ἔξεσις ἢ προαίρεσις· εὐπραξία γὰρ καὶ τὸ ἐναντίον ἐν πράξει ἀνευ διανοίας καὶ ἡθους οὐκ ἔστιν. (5) Διάνοια δ' αὕτη οὐθὲν κινεῖ, ἀλλ' ἡ ἕνεκά του καὶ πρακτικῆ· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς ἀρχὴ· ἕνεκα γὰρ του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν, καὶ οὐ τέλος ἀπλῶς ἀλλὰ πρὸς τι καὶ τινὸς τὸ ποιητόν. Ἀλλὰ τὸ πρακτόν· ἡ γὰρ εὐπραξία τέλος, ἢ δ' ὄρεξις τούτου· διὸ ἡ ὀρεκτικὸς νοῦς ἢ προαίρεσις ἢ ὄρεξις διανοητικῆ, καὶ ἡ τοιαύτη ἀρχὴ ἀνθρωπος. (6) Οὐκ ἔστι δὲ προαιρετὸν οὐθὲν γεγονός, οἷον οὐθίς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθῆναι· οὐδὲ γὰρ βουλευέται περὶ τοῦ γεγονότος ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐσομένου καὶ ἐνδεχομένου, τὸ δὲ γεγονός οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων·

Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκειται,
ἀγένητα ποιεῖν ἄσσο' ἂν ἢ πεπραγμένα.

Ἄμφοτέρων δὲ τῶν νοητικῶν μορίων ἀλήθεια τὸ ἔργον. Καθ' ἃς οὖν μάλιστα ἔξει ἀληθεύσει ἑκάτερον, αὗται ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

Tria autem sunt in animo, quæ in actionem et veritatem quasi dominatum habent: sensus, mens, appetitus. (2) Ex his tamen tribus sensus nullius actionis principium est: quod ex eo perspicuum est, quod tametsi bestiae sensu præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod est autem in cogitatione affirmatio et negatio, hoc est in appetitu rei alicujus appetitus et fuga. Quare quoniam virtus moralis est cum consilio seu proposito conjunctus habitus, consilium autem appetitus est ex consultatione: idcirco si consilium bonum esse volumus, oportet et rationem esse veram, et appetitum rectum; eademque et illam affirmare, et hunc persequi. Atque hæc cogitatio et veritas ad agendum valet. (3) Cogitationis autem ejus quæ ad res contemplandas, non ad agendas nec ad efficiendas valet, præstantia et vitium est verum et falsum. In hoc enim consumitur animi partis ad cogitandum valentis omnis vis atque operatio; partis autem animi ad agendum valentis, cum illa conjunctæ, quæ ad cogitandum valet, opus est veritas congruens cum appetitu recto. (4) Actionis quidem igitur principium consilium est: principium, inquam, illud unde motus proficiscitur, non id cujus gratia res agitur. Consilium autem capiendi principium est appetitus et ratio ea quæ est ultimi sive finis alicujus. Ideo neque sine mente et cogitatione, neque sine habitu morali, consilium esse possit. Nam neque bona perfectaque actio neque ei contraria sine cogitatione et moribus constare potest. (5) Cogitatio autem ipsa nihil movet, nisi ea quæ est de fine et de actione. Hæc enim etiam ei quæ ad efficiendum valet, præest. Nam quisquis aliquid efficit, alicujus id gratia efficit: neque absolute finis est, sed ad aliquid refertur et alicujus est illud quod efficitur. Quod idem de eo quod in actionem cadit, dici non potest: actionis enim ultimum est actionis bonitas et præstantia, ad illamque tendit appetitus. Consilium itaque aut mens est ad appetendum excitans; aut appetitus cogitandi vim habens: principiumque tale homo est. (6) Nullius autem rei jam factæ consilium capi potest; ut, nemo consilium capit, captum ab se esse illium. Nam neque de re præterita deliberat quisquam, sed de futura et ea quæ fieri potest: et vero quod factum est, ut sit infectum, fieri non potest. Itaque recte Agathio:

Deficitur hoc uno vel ipse etiam Deus,
quod factum est hoc ut infectum queat dare.

Quocirca ambarum animi partium quæ ad cogitandum valent, opus est veritas. Qui igitur habitus efficiunt ut utraque pars verum enunciat, hi sunt utriusque virtutes.

CAP. III.

Ἀρξάμενοι οὖν ἀνωθεν περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. Ἔστω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τῶν καταφάναι ἢ ἀποφάναι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἔστι τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· ὑπολήψει γὰρ καὶ δόξη ἐνδέχεται διαψεῦδεσθαι. (2) Ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἔστιν, ἐντεῦθεν φανερόν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι καὶ μὴ

Principio igitur altius repetito de iis rursus disseramus. Sunt quinque numero ea quibus animus verum enunciat vel aiendo vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens sive intelligentia. Nam existimatione et opinione ut mentiatur animus, evenire potest. (2) Ac scientia quidem quid sit, ex eo perspicuum esse potest (si

ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησιν· πάντες γὰρ ὑπολαμβά-
νομεν, ὃ ἐπιστάμεθα, μὴ ἐνδέχασθαι ἄλλως ἔχειν· τὰ
δ' ἐνδεγόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τοῦ θεωρεῖν γένηται,
λανθάνει εἰ ἔστιν ἢ μὴ. Ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπι-
στητόν. Ἄϊδιον ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα ἀπλῶς
πάντα αἰδία, τὰ δ' αἰδία ἀγένητα καὶ ἀφθαρτα. (3) Ἐτι
διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητόν
μαθητόν. Ἐκ προγινοσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία,
ὡσπερ καὶ ἐν τοῖς Ἀναλυτικοῖς λέγομεν· ἢ μὲν γὰρ δι'
ἐπαγωγῆς, ἢ δὲ συλλογισμῶ. Ἡ μὲν δὲ ἐπαγωγή ἀρχή
ἐστὶ καὶ τοῦ καθόλου, ὃ δὲ συλλογισμὸς ἐκ τῶν καθόλου.
Εἰσὶν ἄρα ἀρχαὶ ἐξ ὧν ὁ συλλογισμὸς, ὧν οὐκ ἔστι συλ-
λογισμὸς· ἐπαγωγή ἄρα. (4) Ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν
ἐξἴς ἀποδεικτικὴ, καὶ ὅσα ἄλλα προσδιορίζομεθα ἐν τοῖς
Ἀναλυτικοῖς· ὅταν γὰρ πως πιστεύῃ καὶ γνωρίζωμι αὐτῶ
ὧσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίσταται· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμ-
περάσματος, κατὰ συμβεβηκὸς ἔξει τὴν ἐπιστήμην.
Περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

CAP. IV.

Τοῦ δ' ἐνδεγόμενου ἄλλως ἔχειν ἐστὶ τι καὶ ποιητόν
καὶ πρακτόν, ἕτερον δ' ἐστὶ ποίησις καὶ πράξις. (2) Πι-
στεύομεν δὲ περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις.
Ὡστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἐξἴς πρακτικὴ ἕτερόν ἐστι τῆς
μετὰ λόγου ποιητικῆς ἐξέως. Διὸ οὐδὲ περιέρονται ὑπ'
ἄλλήλων οὔτε γὰρ ἡ πράξις ποίησις οὔτε ἡ ποίησις πρᾶ-
ξις ἐστίν. (3) Ἐπεὶ δ' ἡ οἰκοδομικὴ τέχνη τίς ἐστὶ καὶ
ὅπερ ἐξἴς τις μετὰ λόγου ποιητικὴ, καὶ οὐδεμία οὔτε
τέχνη ἐστὶν ἥτις οὐ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἐξἴς ἐστίν, οὔτε
τοιαύτη ἢ οὐ τέχνη, ταῦτόν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἐξἴς μετὰ
λόγου ἀληθοῦς ποιητικὴ. (4) Ἐστὶ δὲ τέχνη πᾶσα περὶ
γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν ὅπως ἂν γένηται
τι τῶν ἐνδεγόμενων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὧν
ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· οὔτε
γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων ἡ γινομένων ἡ τέχνη ἐστίν,
οὔτε τῶν κατὰ φύσιν· ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔρρουσι ταῦτα τὴν
ἀρχήν. (5) Ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πράξις ἕτερον, ἀνάγκη
τὴν τέχνην ποιήσεως ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι. Καὶ
τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἡ τύχη καὶ ἡ τέχνη,
καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ

Τέχνη τύχην ἑσπερε καὶ τύχη τέχνην.

(6) Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὡσπερ εἴρηται, ἐξἴς τις μετὰ λό-
γου ἀληθοῦς ποιητικὴ ἐστίν, ἢ δ' ἀτεχνία τοῦναντίον
μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἐξἴς, περὶ τὸ ἐνδεγόμενον
ἄλλως ἔχειν.

rei veritatem subtiliter exquirere, non similitudines con-
sectari volumus), quod omnes existimamus evenire non
posse, ut id quod scimus, aliter sese habeat. Quæ autem
sese aliter habere possunt, ea quoties a conspectu remota
sunt, sint necne sint, obscurum est. Ergo quod scientia
comprehendi potest, necessario est. Itaque est æternum :
nam quæ necessario sunt simpliciter, ea sunt æterna
omnia. Æterna autem, neque unquam orta sunt, neque
interire possunt. (3) Præterea scientia omnis sub doctrinam
cadere videtur : et quicquid sub scientiam cadit, dis-
cendo percipi potest. Jam vero ex rebus ante cognitis
omnis doctrina procedit, ut et in Analyticis docebamus.
Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. At-
que inductio quidem principium est, et universi est : ratiocinatio
autem ex universis constat. Sunt ergo principia aliqua,
ex quibus construitur ratiocinatio, quum ipsa ratiocinando
non concludatur : hinc inductio. (4) Scientia ergo habitus
est demonstrativus, quæque alia in Analyticis ad ejus definitionem
addidimus. Quum enim rem ita esse quodammodo credit aliquid,
et nota sunt ei principia, tum scire dicitur. Nam si non erunt
conclusionis notiora, ex eventu parta scientia habebitur. Ac
de scientia quidem hunc in modum a nobis explicatum esto.

Eorum autem quæ aliter evenire possunt, aliud est quod sub effecti-
onem venit; aliud, quod sub actionem. Differt autem ab actione effectio.
(2) Atque exotericis etiam sermonibus hac ipsa in re credendum est.
Itaque et habitus cum ratione conjunctus ad agendum idoneus ab illo
differt, qui, quum ad efficiendum valeat, cum ratione conjunctus est,
neuterque ab altero continetur. Nam neque actio effectio, neque effectio actio est.
(3) Quoniam autem edificandi facultas ars quedam est, et id ipsum
quod habitus quidam cum ratione conjunctus effectivus, neque ars ulla est
quæ non sit habitus cum ratione conjunctus effectivus; neque item ullus talis
habitus, qui non sit ars : idem erunt ars et habitus effectivus cum vera
ratione conjunctus. (4) Ceterum ars omnis in productione rei occupata est,
idque molitur et spectat, ut aliquid fiat eorum quæ esse possunt et non esse,
quorumque principium in eo qui facit, non in eo quod fit, positum est.
Nam neque eorum quæ necessario vel sunt vel fiunt, ars est; neque eorum
quæ natura constant. Hæc enim habent principium in semetipsis.
(5) Quoniam autem effectio et actio inter se differunt, necesse est artem
effectiōnis esse, non actionis : in iisdemque rebus quodammodo ars et fortuna
versantur, ut ait et Agatho :

Fortuna ut artem, sic et ars fortunam amat.

(6) Ars igitur, ut dictum est, habitus est quidam cum vera ratione conjunctus,
operis alicujus efficiens. Inertia contra habitus cum ratione falsa conjunctus,
operis alicujus effectator, in eo quod aliter evenire potest occupatus.

CAP. V.

Περὶ δὲ φρονήσεως οὕτως ἂν λάβοιμεν, θεωρήσαντες
εἴ τινας λέγομεν τοὺς φρονίμους. Δοκεῖ δὲ φρονίμου εἶναι
τὸ δύνασθαι καλῶς βουλευέσασθαι περὶ τὰ αὐτῶ
ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, ὧν ποῖα πρὸς
ὕψισται ἢ ἰσχύϊ, ἀλλὰ ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν. (2) Ση-
μεῖον δ' ὅτι καὶ τοὺς περὶ τὴν φρονίμους λέγομεν, ὅταν

De prudentia autem sic optime cognoscemus, si, quos prudentes
appellemus, perceperimus. Ac prudentis qui dem videtur esse, in illis
quæ sibi bona et utilia sunt non sigillatim (verbi gratia, quænam ad bonam
valetudinem aut ad vires), sed universæ quæ ad bene beatæque
vivendum conducant, bene consulere posse. (2) Cujus rei argumentum
est, quod prudentes in aliqua certa re dicimus

πρὸς τέλος τι σπουδαῖον εὖ λογίσωνται, ὧν μὴ ἐστὶ τέχνη. Ὡστε καὶ ὄλιγος ἂν εἴη φρόνιμος ὁ βουλευτικός. (3) Βουλευταὶ δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῶν πράττει· ὥστ' εἴπερ ἐπιστήμη μὲν μετ' ἀποδείξεως, ὧν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μὴ ἐστὶν ἀποδείξεις (πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ οὐκ ἔστι βουλευσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων), οὐκ ἂν εἴη ἢ φρόνησις ἐπιστήμη οὐδὲ τέχνη, ἐπιστήμη μὲν ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν, τέχνη δ' ὅτι ἄλλο τὸ γένος πράξεως καὶ ποιήσεως. (4) Λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι ἔξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπων ἀγαθὰ καὶ κακὰ· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως ἕτερον τὸ τέλος, τῆς δὲ πράξεως οὐκ ἂν εἴη· ἔστι γὰρ αὐτὴ ἢ εὐπραξία τέλος. (5) Διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οικονομικοὺς καὶ τοὺς πολιτικούς. Ἐνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην τούτῃ προσαγορεύομεν τῷ ὄνοματι, ὡς σοφίαν τὴν φρόνησιν. (6) Σίωξις δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν. Οὐ γὰρ ἄπασαν ὑπόληψιν διαφθερίζει οὐδὲ διαστρέφει τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυπηρόν, οἷον ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει ἢ οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τὰς περὶ τὸ πρακτὸν. Αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν τὸ οὐ ἔνεκα τὰ πρακτά· τῶν δὲ διεφθαρμένων δι' ἡδονὴν ἢ λύπην εὐθὺς οὐ φαίνεται ἡ ἀρχή, οὐδὲ δεῖν τούτου ἔνεκεν οὐδὲ διὰ τοῦθ' αἰρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἔστι γὰρ ἢ κακία φθαρτικὴ ἀρχῆς· ὥστ' ἀνάγκη τὴν φρόνησιν εἶναι μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικὴν. (7) Ἀλλὰ μὴν τέχνης μὲν ἐστὶν ἀρετὴ, φρονήσεως δ' οὐκ ἐστὶν· καὶ ἐν μὲν τέχνῃ ὁ ἐκὼν ἀμαρτάνων αἰρετώτερος, περὶ δὲ φρόνησιν ἤττον, ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετάς. Δῆλον οὖν ὅτι ἀρετὴ τίς ἐστὶ καὶ οὐ τέχνη. (8) Δυσὶν δ' ὄντοι μεροῖν τῆς ψυχῆς τῶν λόγων ἐχόντων, θατέρου ἂν εἴη ἀρετὴ, τοῦ δοξαστικοῦ· ἢ τε γὰρ δόξα περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν καὶ ἢ φρόνησις. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἔξιν μετὰ λόγου μόνον· σημειῖον δ' ἐστὶ λήθη τῆς μὲν τοιαύτης ἐξέως ἐστὶ, φρονήσεως δ' οὐκ ἐστὶν.

CAP. VI.

Ἐπεὶ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθολοῦ ἐστὶν ὑπόληψις καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπιστήμης (μετὰ λόγου γὰρ ἢ ἐπιστήμη), τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστήτου οὐτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη οὔτε τέχνη οὔτε φρόνησις· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήτον ἀποδεικτόν, αἱ δὲ τυγχάνουσιν οὔσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν. Οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστίν· τοῦ γὰρ σοφοῦ περὶ ἐνίων ἔχειν ἀποδείξιν ἐστίν. (2) Εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν καὶ μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη καὶ φρόνησις ἐστὶ καὶ σοφία καὶ νοῦς, τούτων δὲ τῶν τριῶν μὴθὲν ἐνδέχεται εἶναι (λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, ἐπιστήμη, σοφίαν), λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

eos qui bene ratiocinando, quomodo ad honestum finem perveniant, assequuntur in iis quæ arte non continentur. Quocirca qui consilii inveniendi facultate polleat, is prudens etiam omnino et universe fuerit. (3) Consultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter sese habere, quæque ab ipso agi non possunt. Quare si scientia omnis cum demonstratione conjuncta est, et si, quorum principia aliter se habere possunt, eorum non est demonstratio (omnia enim sese aliter habere possunt, et de iis quæ necessario sunt, consultari non potest) : neque scientia, neque ars erit prudentia. Scientia non erit, quia, quod sub actionem cadit, sese aliter habere potest; neque ars, quia aliud actionis, aliud effectiois est genus. (4) Restat igitur ut sit habitus cum ratione vera conjunctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus quæ homini bona et mala sunt. Effectiois enim alius quam effectio finis est; actionis vero non semper alius ab actione est finis. Est enim ipsa res bene gesta seu perfecta actio, actionis finis. (5) Ac propter hanc causam Periclem ceterosque tales viros prudentes arbitramur esse, quod ea quæ sibi hominumque generi bona sunt, providere possunt : quales esse putamus eos qui rei familiaris tuendæ, rei que publicæ administrandæ periti sunt. Ex quo etiam nomen invenit σωφροσύνη, tanquam intelligentiæ conservatrix : (6) quum illa virtus propriæ hujusmodi notitiæ tueatur et conservet. Non enim omnem opinionem corruptuam neque depravant dolor et voluptas; exempli causa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere : sed eas dumtaxat, quæ ad id quod sub actionem venit, pertinent. Eorum enim quæ sub actionem veniunt, principia sunt eæ res, quarum gratia suscipiuntur quæ sub actionem veniunt. Qui autem voluptate aut dolore corruptus est, ei statim principii videndi facultas eripitur : neque is animo cernere potest, se hujus rei causa et propter hanc causam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim principii delendi vim habet. Quapropter necesse est, prudentiam habitum esse cum ratione vera conjunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. (7) Quin etiam artis est virtus : prudentiæ autem non est. Et qui voluntate in arte offenderit, ei est antefereendus, qui invitus : In prudentia contra deterior est is qui sponte sua offenderit, ut et in virtutibus. Perspicuum igitur est, eam virtutem esse quandam, non artem. (8) Quum sint autem duæ animi partes rationis participes, ejus partis quæ ad opinandum valet, virtus est prudentia. In iis enim quæ aliter sese habere possunt, et opinio et prudentia versatur. Sed nec habitus est cum ratione conjunctus tantum. Idque ex eo perspicitur potest, quod hujusmodi habitum delere potest oblivio, non potest autem prudentiam.

Quoniam autem scientia existimatio est de rebus universis iisque quæ necessario sunt; quoniamque rerum quæ sub demonstrationem cadunt, omnisque adeo scientiæ sunt aliqua principia (cum ratione enim conjuncta scientia est) : consequens est ut principii earum rerum quæ scientia comprehendi possunt, neque scientia sit, neque ars, neque prudentia. Nam quod scientia comprehendi potest, demonstrari potest : ars autem et prudentia in iis rebus versantur, quæ sese aliter possunt habere. Ne sapientia quidem harum rerum potest esse. Sapientia enim est, nonnullarum rerum demonstrationem expedire posse. (2) Si igitur per quæ verum enunciamus et nunquam mentimur, tum in iis rebus quæ non possunt aliter sese habere, tum in iis quæ possunt sunt scientia, prudentia, sapientia et mens seu intelligentia; nullum autem ex his tribus principiorum esse potest (tria dico prudentiam, sapientiam, scientiam) : relinquitur ut mens sit principiorum.

CAP. VII.

Τὴν δὲ σοφίαν ἐν τε ταῖς τέχναις τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχναις ἀποδίδομεν, οἷον Φειδίαν λιθοργὸν σοφὸν καὶ Πολύκλειτον ἀνδριαντοποιόν, ἐνταῦθα μὲν οὐδὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἔστιν· εἶναι δὲ τινὰς σοφοὺς οἰόμεθα δλοὺς οὐ κατὰ μέρος οὐδ' ἄλλο τι σοφοὺς, ὡσπερ Ὀμηρὸς φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ·

Τὸν δ' οὐτ' ἀρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν οὐτ' ἀροτῆρα οὐτ' ἄλλως τι σοφόν.

- 10 Ὡστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἂν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. (3) Δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. Ὡστ' εἴη ἂν ἡ σοφία νοῦς καὶ ἐπιστήμη, ὡσπερ κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων. Ἄστοπον γὰρ εἴ τις τὴν
15 πολιτικὴν ἢ τὴν φρόνησιν σπουδαιωτάτην οἶεται εἶναι, εἰ μὴ τὸ ἀριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπος ἔστιν. (4) Εἰ δὲ ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταῦτόν ἀεὶ, καὶ τὸ σοφὸν ταῦτόν πάντες ἂν εἴποιεν, φρόνιμον δὲ ἕτερον·
20 τὸ γὰρ περὶ αὐτὸ ἕκαστα εὖ θεωροῦν φαίεν ἂν εἶναι φρόνιμον, καὶ τοῦτο ἐπιτρέψαι αὐτά. Διὸ καὶ τῶν θηρίων ἐνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον ἔχοντα φαίνονται δύναμιν προνοητικὴν. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ σοφία καὶ ἡ πολιτικὴ ἡ αὐτή·
26 εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὐτοῖς ἐροῦσι σοφίαν, πολλὰ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἀπάντων ἀγαθὸν τῶν ζώων, ἀλλ' ἕτέρα περὶ ἕκαστον, εἰ μὴ καὶ ἱατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων. Εἰ δ' ὅτι βέλτιστον ἀνθρώπος τῶν ἄλλων ζώων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ
30 γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ θεϊότερα τὴν φύσιν, οἷον φανερώτατά γε ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. (6) Ἐκ δὲ τῶν εἰρημύμενων δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῆ φύσει. Διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν καὶ τοὺς τοιοῦτους σοφοὺς μὲν, φρο-
35 νίμους δ' οὐ φασιν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέρονθ' ἑαυτοῖς, καὶ περιττὰ μὲν καὶ θραυμαστὰ καὶ χαλεπὰ καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτοῦς φασιν, ἀχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν. [VIII.] (6) Ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ
40 περὶ ὧν ἐστὶ βουλευσασθαι· τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμεν, τὸ εὖ βουλευέσθαι, βουλευέται δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος τί ἐστι, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. Ὁ δ' ἀπλῶς εὐδούλος ὁ τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπου τῶν
45 πρακτῶν στοχαστικὸς κατὰ τὸν λογισμόν. (7) Οὐδ' ἔστιν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γὰρ, ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Διὸ καὶ ἐνίοις οὐκ εἰδότες ἐτέρων εἰδότεων πρακτικώτεροι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ
50 ἐμπεροὶ· εἰ γὰρ εἶδεῖν ὅτι τὰ κοῦφα εὐπεπτα κρέα καὶ ὑγιεινά, ποῖα δὲ κοῦφα ἀγνοοῖ, οὐ ποιήσει ὑγιειαν, ἀλλ' ὁ εἰδὼς ὅτι τὰ ὀρνίθια κοῦφα καὶ ὑγιεινά ποιήσει

At vero sapientiam in artibus iis attribuimus qui jusque artis sunt peritissimi; ut, Phidiam sapientem lapidum sculptorem, Polycletem sapientem statuarum fictorem dicimus: nihil hic aliud per sapientiam, quam artis virtutem significantes. Nonnullos autem universe sapientes esse arbitramur, non sigillatim, neque ad quidquam aliud sapientes, ut ait Homerus in Margite:

Hic neque fossor erat, nec arator munere divum: nec sapiens alia in re aliqua.

Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium exactissimam et absolutissimam esse sapientiam. (3) Sapientem igitur oportet non ea solum intelligere, quæ ex principiis colliguntur, sed etiam in principiis ipsis vera videre. Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem, tum scientiam; ac scientiam quidem rerum honoratissimam, quæ quasi caput est. Absurda enim fuerit ejus sententia, qui scientiam civilem aut prudentiam omnium optimam esse putet, nisi rerum omnium quæ in mundo sunt, homo sit res una præstantissima. (4) Quodsi salubre ac bonum aliud est hominibus, aliud piscibus, album autem et rectum semper est idem: idem quoque semper esse dicent omnes id quod sit sapientia; quod vero prudentia, aliud et diversum. Quod enim singulis in rebus ipsium eū (*bonum et perfectum*) earum rerum pervidet, id prudens esse aliquis dixerit, et eas res huic commiserit. Itaque et bestias quasdam prudentes esse dicunt: nempe eas quæ rerum ad suam vitam necessariarum providendarum facultatem habere videntur. Civilem autem scientiam non esse eandem atque sapientiam minime obscurum est. Nam si sapientiam dicent esse eam quæ in suis cuique emolumentis comparandis sit occupata, multæ reperientur sapientiæ. Non enim una est quæ versetur in omnium animantium bono; sed de uno quoque est peculiaris aliqua: nisi forte omnium quæ sunt in rerum natura, etiam medicina una est. Neque vero quidquam ad rem attinet, quod dicatur: hominem in genere animalium esse longe optimum. Sunt enim et alia homine multo diviniora natura: ut ea quæ omnibus maxime sunt in conspectu, ex quibus hic mundus constat. (5) Ex iis igitur quæ diximus, perspicuum est, sapientiam esse earum rerum, quæ sunt honore dignissima natura, scientiam et mentem sive intelligentiam. Quocirca Anaxagoram, Thaletem, ceterosque tales viros, sapientes quidem esse dicunt, prudentes vero nequaquam: quum videant eos, quæ sibi utilia sint, ignorare, atque eos fateantur eximia quædam et admirabilia et difficilia et divina tenere, sed inutilia, quia humana bona non quærant. [VIII.] (6) Prudentia vero in rebus humanis est, iisque, de quibus consultari solet. Prudentis enim hoc maxime proprium munus esse dicimus, bene consulere. De iis autem consilium quærit nemo, quæ aliter sese habere non possunt; neque item de iis quorum non est finis aliquis, nempe bonum quod in actionem veniat. Absolute autem consultus is est, qui id quod homini est eorum quæ in actionem veniunt optimum, ratione consequi potest. (7) Neque vero rerum universarum modo prudentia est; sed debent etiam ei esse notæ res singulares. In agendo enim vis ejus cernitur. Porro omnis actio versatur in rebus singularibus. Itaque quum hic nonnulli inscii sunt ad agendum aptiores scientibus, tum in aliis ii qui sunt usu periti. Nam si quis sciat carnes leves esse ad concoquendum faciles et salubres, leves autem quæ sint ignoret, bonam valetudinem non efficiet: sed is potius efficiet, qui avium carnes scit esse leves et salubres. Prudentia autem in agendo posita est.

μᾶλλον. Ἡ δὲ φρόνησις πρακτική· ὥστε δεῖ ἄμφο
 ἔχειν, ἢ ταύτην μᾶλλον. Εἴη δ' ἂν τις καὶ ἐνταῦθα
 ἀργυροτεκτονική.

Danda igitur opera est ut vel utramque cognitionem ha-
 beamus, vel hanc potius, quam illam solam : et habebimus
 hic quoque principem et quasi moderatricem quandam.

CAP. VIII. [IX.]

Ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ φρόνησις ἡ αὐτὴ μὲν
 5 ἕξις, τὸ μέντοι εἶναι οὐ ταῦτόν αὐταῖς. (2) Τῆς δὲ
 περὶ πόλιν ἢ μὲν ὡς ἀργυροτεκτονικὴ φρόνησις νομοθε-
 τική, ἢ δὲ ὡς τὰ καθ' ἕκαστα τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα,
 πολιτικὴ· αὕτη δὲ πρακτικὴ καὶ βουλευτικὴ· τὸ γὰρ
 ψήφισμα πρακτὸν ὡς τὸ ἔσχατον. Διὸ πολιτεύεσθαι
 10 τοῦτους μόνους λέγουσιν· μόνου γὰρ πράττουσιν· οὗτοι
 ὅσπερ οἱ χειροτέχναι· (3) δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις
 μάλιστα εἶναι ἢ περὶ αὐτὸν καὶ ἓνα. Καὶ ἔχει αὕτη
 τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις· ἐκείνων δὲ ἡ μὲν οἰκονομία,
 ἢ δὲ νομοθεσία, ἢ δὲ πολιτικὴ, καὶ ταύτης ἡ μὲν
 15 βουλευτικὴ ἢ δὲ δικαστικὴ. (4) Εἶδος μὲν οὖν τι ἂν
 εἴη γνώσεως τὸ αὐτῷ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολ-
 λήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὐτὸν εἰδὼς καὶ διατρέψων
 φρόνιμος εἶναι, οἱ δὲ πολιτικοὶ πολυπράγμονες· διὸ
 Εὐριπίδης·

20 Πῶς δ' ἂν φρονοῖν, ὧ παρῆν ἀπραγμόνας
 ἐν τοῖσι πολλοῖς ἡριθμημένῳ στρατοῦ
 ἴσον μετασχεῖν;
 Τοῦς γὰρ περισσοῦς καὶ τι πράσσοντας πλέον.

Ζητοῦσι γὰρ τὸ αὐτοῖς ἀγαθόν, καὶ οἴονται τοῦτο δεῖν
 25 πράττειν. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς δόξης ἐλήλυθε τὸ τού-
 τους φρονίμους εἶναι· καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι τὸ αὐτοῦ
 εἶ ἄνευ οἰκονομίας οὐδ' ἄνευ πολιτείας. Ἔτι δὲ τὰ
 αὐτοῦ πῶς δεῖ διοικεῖν, ἀδύλον καὶ σκεπτέον. (5) Ση-
 μεῖον δ' ἔστι τοῦ εἰρημένου καὶ διότι γεωμετρικοὶ μὲν
 30 νέοι καὶ μαθηματικοὶ γίνονται καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα,
 φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. Αἴτιον δ' ὅτι τῶν καθ'
 ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἀ γίνεται γνώριμα ἐξ ἐμπει-
 ρίας, νέος δ' ἐμπειρος οὐκ ἔστιν· πλῆθος γὰρ χρόνου
 ποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν· (6) ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἂν τις σκέ-
 35 ψαιτο, διὰ τί δὴ μαθηματικὸς μὲν παῖς γένοιτ' ἂν,
 σοφὸς δ' ἢ φυσικὸς οὐ. Ἡ ὅτι τὰ μὲν δι' ἀφαιρέσεως
 ἐστίν, τῶν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐξ ἐμπειρίας· καὶ τὰ μὲν οὐ
 πιστεύουσιν οἱ νέοι ἀλλὰ λέγουσιν, τῶν δὲ τὸ τί ἐστιν
 οὐκ ἀδύλον. (7) Ἔτι ἡ ἀμαρτία ἢ περὶ τὸ καθόλου
 40 ἐν τῷ βουλευέσθαι ἢ περὶ τὸ καθ' ἕκαστον· ἢ γὰρ
 ὅτι πάντα τὰ βαρύσταθμα ὕδατα φαῦλα, ἢ ὅτι τοδὶ
 βαρύσταθμον. (8) Ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη,
 φανερόν· τοῦ γὰρ ἐσχάτου ἐστίν, ὅσπερ εἰρηται· τὸ
 γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. (9) Ἀντίκειται μὲν δὴ τῷ νῷ·
 45 ὁ μὲν γὰρ νῦς τῶν ὄρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος, ἢ δὲ τοῦ
 ἐσχάτου, οὐ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη ἀλλ' αἰσθησις, οὐχ
 ἢ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἷα αἰσθανόμεθα ὅτι τὸ ἐν τοῖς μα-
 θηματικοῖς ἔσχατον τρίγωνον· στήσεται γὰρ κακῆ.
 Ἄλλ' αὕτη μᾶλλον αἰσθησις ἢ φρόνησις, ἐκείνης δ' ἄλλο
 50 εἶδος.

Civilis autem scientia et prudentia sunt illae quidem
 idem habitus; sed natura et essentia non est ipsis eadem.
 (2) Atque ejus scientiae quae ad civitatem pertinet, altera
 pars est tanquam princeps et moderatrix, prudentia quae
 est legum scribendarum facultas; altera quemadmodum
 singularia communi nomine civilis appellatur. Quae tota
 agendo et consultando continetur: decreta enim sub actionem
 veniunt, tanquam extremum. Itaque hos solos ad-
 ministrare rempublicam dicunt. Hi enim soli ut operarii
 quidam in rebus gerendis versantur. (3) Illa porro judicatorum
 esse prudentia maxime, qua quisque sibi et uni prospicit:
 et haec communi nomine appellatur prudentia. Ex reli-
 quis autem speciebus alia rei familiaris tuendae et procu-
 randa: ratio, alia scientia legum ferendarum, alia civilis. At-
 que hujus pars altera ad consultandum pertinet, ad
 judicandum altera. (4) Genus sane quoddam cognitionis
 esse videatur, sibi utilia scire. Verum ejus differentiae
 sunt multae. Ac videtur hominibus, qui quae ad se per-
 tinent habet cognita et in eis versatur, prudens esse; sed
 qui se ad rempublicam contulerunt, habentur pro curiosis
 hominibus: quare dixit Euripides:

Prudentem enim quis me putet mortaliū,
 qui potui sic, ut aliquis sapientissimus,
 ipse unus e vulgo facillime degere?

Item:

Præstantiores namque et eos qui pluribus
 se rebus implicant.

Qui affectus ex eo oritur, quod vulgo id quaerit unumquis-
 que, quod sibi bono est, idque unum agere se putat oportere.
 Ex hac igitur opinione natum est illud, quod putatur
 hos esse prudentes. Atqui suum negotium nosse atque
 agere sine rei familiaris reique publicae cura, fortasse nemo
 possit. Praeterea quomodo suum quisque negotium gerere
 debeat, obscurum est, et res eget consideratione magna,
 (5) cujus rei hoc argumentum est, quod juvenes fiunt et
 geometricae et mathematici et talibus disciplinis eruditi;
 prudentes non item. Causa haec est, quod in rebus singu-
 laribus prudentia vertitur, quarum cognitio usu para-
 tur; adolescens autem usum rerum non habet: quippe
 quem temporis longinquitas affert. (6) Nam hoc quoque
 consideratione dignum est, quamobrem puer mathematicus
 effici possit, sapiens aut physicus non possit. An, quod illa
 a materia divulsa ac segregata sunt, horum vero principia
 ex usu et experientia nascuntur? et his non assentiuntur
 neque fidem habent juvenes, sed ea dicunt tantum: quid
 sint autem altera, non est eis obscurum. (7) Praeterea
 quidquid in consultando peccatur, vel ad res universas per-
 tinet, vel ad singulares. Nam vel omnes aquas graves esse
 insalubres, vel hanc esse gravem nescitur. (8) Non esse ta-
 men prudentiam scientiam perspicuum est. Extremi enim
 est, ut dictum est. Tale enim est id quod sub actionem
 venit. (9) Menti porro seu intelligentiae opponitur. Mens
 enim quidem eorum terminorum est, quorum ratio afferri
 non potest: prudentia vero extremi, quod non scientia, sed
 sensu percipitur: non illo quidem, cui propriae sunt attri-
 butae qualitates quas sentiat, sed quodam ejusmodi sensu,
 quali sentimus extremum in mathematicis, ut triangulum.
 Nam illic quoque insistitur. Hic igitur potius sensus quam
 prudentia est: ille alter singularis ad aliud genus pertinet.

CAP. IX. [X.]

Τὸ ζητεῖν δὲ καὶ τὸ βουλευέσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ βουλευέσθαι ζητεῖν τὴ ἐστίν. Δεῖ δὲ λαθεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας τί ἐστί, πότερον ἐπιστήμη τις ἢ δόξα ἢ εὐστοχία ἢ ἄλλο τι γένος. (2) Ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἐστίν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν, ἢ δ' εὐβουλία βουλή τις, ὃ δὲ βουλευόμενος ζητεῖ καὶ λογιζέται. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου καὶ ταχύ τι ἢ εὐστοχία, βουλευόνται δὲ πολλὸν χρόνον, καὶ φασὶ πράττειν μὲν δεῖν ταχὺ τὰ βουλευθέντα, βουλευέσθαι δὲ βραδέως. (3) Ἐτι ἡ ἀγγίνοια ἕτερον καὶ ἡ εὐβουλία· ἐστὶ δ' εὐστοχία τις ἢ ἀγγίνοια. Οὐδὲ δὴ δόξα ἢ εὐβουλία οὐδεμία. Ἄλλ' ἐπεὶ ὃ μὲν κακῶς βουλευόμενος ἀμαρτάνει, ὃ δ' ὀρθῶς βουλευέται, δῆλον ὅτι ὀρθότης τις ἢ εὐβουλία ἐστίν, οὗτ' ἐπιστήμης δὲ οὔτε δόξης· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ὀρθότης (οὐδὲ γὰρ ἀμαρτία), δόξης δ' ὀρθότης ἀλήθεια· ἅμα δὲ καὶ ὄριστα ἤδη πᾶν οὐδ' ὁδὸς ἐστίν. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ λόγου ἢ εὐβουλία. Διανοίας ἄρα λείπεται· αὕτη γὰρ ὑπὸ φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα οὐ ζήτησις ἀλλὰ φάσις τις ἤδη, ὃ δὲ βουλευόμενος, ἐάν τε εὖ ἐάν τε κακῶς βουλευέται, ζητεῖ τι καὶ λογιζέται. (4) Ἄλλ' ὀρθότης τίς ἐστὶν ἢ εὐβουλία βουλῆς· διὸ ἢ βουλή ζητητέα πρῶτον τί καὶ περὶ τί. Ἐπεὶ δ' ἡ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὃ γὰρ ἀκρατῆς καὶ ὁ φαῦλος δὲ προτίθεται ἰδεῖν ἐκ τοῦ λογισμοῦ τεύχεται, ὥστε ὀρθῶς εἶσται βεβουλευμένος, κακῶν δὲ μέγα εὐληφῶς. (5) Δοκεῖ δ' ἀγαθόν τι εἶναι τὸ εὖ βεβουλευσθαι· ἢ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς εὐβουλία, ἢ ἀγαθοῦ τευκτική. Ἄλλ' ἐστὶ καὶ τούτου ψευδεῖ συλλογισμῶ τυχεῖν, καὶ ὃ μὲν δεῖ ποιῆσαι τυχεῖν, δι' οὗ δ' οὐ, ἀλλὰ ψευδῆ τὸν μέσον ὄρον εἶναι· ὥστ' οὐδ' αὕτη πω εὐβουλία, καθ' ἣν οὐ δεῖ μὲν τυχεῖν, οὐ μὲντοι δι' οὗ ἔδει. (6) Ἐτι ἐστὶ πολλὸν χρόνον βουλευόμενον τυχεῖν, τὸν δὲ ταχύ. Οὐκ οὐδ' ἔκεινη πω εὐβουλία, ἀλλ' ὀρθότης ἢ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ οὗ δεῖ καὶ ὡς καὶ ὅτε. (7) Ἐτι ἐστὶ καὶ ἀπλῶς εὖ βεβουλευσθαι καὶ πρὸς τι τέλος. Ἡ μὲν δὴ ἀπλῶς ἢ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἀπλῶς κατορθῶσα, ἢ δὲ τις ἢ πρὸς τι τέλος. Εἰ δὲ τῶν φρονιμῶν τὸ εὖ βεβουλευσθαι, ἢ εὐβουλία εἴη ἀν' ὀρθότης ἢ κατὰ τὸ συμφέρον πρὸς τι τέλος, οὗ ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις ἐστίν.

Quærere autem et consultare inter se differunt. Nam consultare quærere quoddam est. Sed etiam de bona consultatione quid sit, distinctione adhibita videndum est, utrum scientia aliqua sit, an opinio, an bona conjectura, an aliud aliquod genus. (2) Ac primum sane non est scientia. Nam de iis quæ sciuntur, quæri non solet. At bona consultatio quædam consultatio est; qui autem aliqua de re consultat, quærît et ratiocinatur. Jam vero neque conjectura esse potest. Nam quum bona conjectura sine ratiocinatione fiat, tum est etiam aliquid subitum. In consultando autem multum temporis consumitur: aiuntque id de quo consultaveris, celeriter esse agendum, at lente consultandum. (3) Præterea aliud est sagacitas, aliud bona consultatio. Est vero sagacitas bona conjectura quædam. Neque vero ulla bona consultatio opinio est. Sed quoniam qui male consultat, peccat; qui bene, recte consultat: perspicuum est, bonam consultationem quoddam rectum esse, sed neque scientiæ tamen neque opinionis rectum est. Scientiæ enim nullum est rectum: nam neque ejus est ulla pravitas. Opinioni autem rectum est veritas: simulque id omne, cujus est opinio, decisum jam ac transactum est. Quin etiam bona consultatio non est sine ratione. Cogitatione igitur inferior est. Bona consultatio enim nondum enunciatio est. Etenim opinio illa est non quæstio, sed quædam jam enunciatio. At qui consultat, sive bene sive male consultet, is quærît aliquid et ratiocinatur. (4) Sed profecto bona consultatio rectum quoddam consultationis est. Eapropter quid sit consultatio, quærendum primo est, et in quo versetur. Sed quoniam rectum multis modis dicitur; non omne rectum bonam consultationem esse perspicuum est. Incontingens enim et malus homo, quod sibi proposuerit ad inspiciendum, ratiocinatione consequetur. Itaque recte consultasse videbuntur, quum interea magnum malum sit in eventu. (5) At bene consultare bonum quiddam videtur esse. Id enim consultationis rectum, quod ad boni adeptionem valet, bona consultatio est. Sed fieri potest ut quis etiam ratiocinatione falso conclusa bonum adipiscatur, et id quidem quod factum opus est, consequatur, non autem qua ratione oportebat, sed mediis ratiocinationis terminis falsus sit. Itaque ne ea quidem bona consultatio est, qua consequitur quiddam aliquis quod oportet, sed non qua ratione oportebat. (6) Præterea contingere potest ut alius diu, alius celeriter consultando, id quod vult assequatur. Nondum igitur ne illa quidem bona consultatio est: sed id quod ad utilitatem, et ad id quod oportet obtinendum, et quo modo, et quo tempore obtineri debet, accommodatum est. (7) Præterea licet et absolute bene consultare, et ad certum aliquem finem consultationem referre: ac bona sane consultatio absolute ea est quæ proposito sibi absolute, et totius vitæ humanæ communi fine, bene procedit; quædam autem bona consultatio est, quæ certum aliquem et proprium finem spectat. Quodsi bene consultare prudentium est, bona consultatio rectum quoddam consultationis erit, ad utilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cujus ipsa prudentia est vera existimatio.

CAP. X. [XI.]

Ἐστὶ δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσυνεσία, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους, οὐθ' ὅλιως τὸ αὐτὸ ἐπιστήμη ἢ δόξη (πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί) οὔτε τὴν μίαν τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν, ὅσην ἰατρικὴ περὶ ὑγεινῶν ἢ γεωμετρία περὶ μεγέθους· οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἀειδντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσις ἐστίν οὔτε περὶ τῶν γιγνομένων δτουοῦν, ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἂν τις καὶ βουλευσαίτο. Διὸ περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν, οὐκ ἐστὶ δὲ ταυτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις.

Σύνεσις autem (intelligentia) et ἀσυνεσία (stoliditas), ex quibus intelligentes et stolidi nominantur, neque idem prorsus est quod scientia aut opinio (omnes enim essent intelligentes), neque una aliqua ex scientiis singularibus; ut medicina in cognitione rerum salubrium, aut geometria in magnitudinibus est occupata. Neque enim intelligentia earum rerum est, quæ semper sunt, nunquamque moventur; neque uniuscujusque earum quæ oriuntur: sed earum de quibus valde dubitari et consultari potest. Quapropter in iisdem sane rebus est, in quibus et prudentia versatur: sed tamen non est idem intelligentia, quod

(3) ἡ μὲν γὰρ φρόνησις ἐπιτακτικὴ ἐστίν· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μή, τὸ τέλος αὐτῆς ἐστίν· ἡ δὲ σύνεσις κριτικὴ μόνον· ταῦτόν γὰρ σύνεσις καὶ εὐσυνεσία καὶ συνετοὶ καὶ εὐσύνετοι. (3) Ἔστι δ' οὐτε τὸ ἔχειν τὴν φρόνησιν οὐτε τὸ λαμβάνειν ἢ σύνεσις· ἀλλ' ὥσπερ τὸ μαθάνειν λέγεται ξυνιέναι, βταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, οὕτως ἐν τῷ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ἐπὶ τὸ κρίνειν περὶ τούτων περὶ ὧν ἡ φρόνησις ἐστίν, ἄλλου λέγοντος, καὶ κρίνειν καλῶς· τὸ γὰρ εὖ τῷ καλῶς ταῦτό. (4) Καὶ ἐντεῦθεν ἐλήλυθε τὸνομα ἡ σύνεσις, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ μαθάνειν· λέγομεν γὰρ τὸ μαθάνειν συνιέναι πολλάκις.

prudencia : (2) habet enim vim quandam præcipiendi atque imperandi prudentia (nam propositus ei finis est, quid agendum sit, aut non agendum) : intelligentia autem, iudicandi solum. Idem est enim intelligentia, quod εὐσυνεσία, id est bona intelligentia; et qui sunt intelligentes, iidem quoque sunt bene intelligentes. (3) Præterea intelligentia non est neque habere prudentiam, neque consequi; sed ut id quod proprie est discere, intelligere dicitur, quum videlicet docentis scientia aliquis utitur : sic et quum quis opinione ad id utitur, ut quæ alio loquente iis de rebus quarum est prudentia, ipse iudicet, ac probe quidem iudicet : bene enim et probe idem sunt. (4) Hinc natum est intelligentiæ nomen, ex qua bene intelligentes appellantur : ex illa scilicet, quæ est in discendo, intelligentia. Sæpe enim « discere » significamus verbo « intelligere. »

CAP. XI. [XII.]

Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φραμὲν γνώμην, ἢ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστὶ κρίσις ὀρθή. 16 Σημεῖον δὲ τὸν γὰρ ἐπιεικῆ μάλιστα φραμὲν εἶναι συγγνωμονικόν, καὶ ἐπιεικὲς τὸ ἔχειν περὶ ἐνια συγγνώμην. ἡ δὲ συγγνώμη γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή. Ὁρθὴ δ' ἢ τοῦ ἀληθοῦς.

3. Εἶσι δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις εὐλόγως εἰς ταῦτο τεινουςαι· λέγομεν γὰρ γνώμην καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν καὶ νοῦν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιφέροντες γνώμην ἔχειν καὶ νοῦν ἤδη καὶ φρονίμους καὶ συνετούς· πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν καθ' ἕκαστον, καὶ ἐν μὲν τῷ κριτικῷ εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετός καὶ εὐγνώμων ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπιεικῆ κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἐστὶν ἐν τῷ πρὸς ἄλλον. (3) Ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων πάντα τὰ πρακτά· καὶ γὰρ τὸν φρόνιμον δεῖ γινώσκειν αὐτά, καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά, ταῦτα δ' ἔσχατα.

20 (4) Καὶ ὁ νοῦς τῶν ἐσχάτων ἐπ' ἀμφοτέρα· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὄρων καὶ τῶν ἐσχάτων νοῦς ἐστὶ καὶ οὐ λόγος, καὶ ὁ μὲν κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῶν ἀκινήτων ὄρων καὶ πρώτων, ὁ δ' ἐν ταῖς πρακτικαῖς τοῦ ἐσχάτου καὶ ἐνδεχομένου καὶ τῆς ἐτέρας προτάσεως· 25 ἀρχαὶ γὰρ τοῦ οὐ ἔνεκα αὐταὶ ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γὰρ τὸ καθόλου. (5) Τούτων οὖν ἔχειν δεῖ αἰσθησιν, αὐτὴ δ' ἐστὶ νοῦς. Διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα, καὶ φύσει σοφὸς μὲν οὐδεὶς, γνώμην δ' ἔχει καὶ σύνεσιν καὶ νοῦν. (6) Σημεῖον δ' ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα 30 ἀκολουθεῖν, καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὐσης. Διὸ καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος νοῦς ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις καὶ περὶ τούτων. Ὡστε δεῖ προσέγειν τῶν ἐμπειρῶν καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτους φάσει καὶ δόξαις οὐχ 35 ἤττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα ὀρθῶν ὀρθῶς. (7) Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία, καὶ περὶ τίνα ἑκάτερα τυγχάνει οὔσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ὀρετὴ ἑκάτερα, εἶρηται.

Γνώμη autem (sententia) quæ appellatur, unde quo dam εὐγνώμονας (bonæ sententiæ) seu cordatos nominant, et γνώμην ἔχειν, sentire commode dicimus : ea est, id quod bonum et æquum est, recte iudicare. Cui rei hoc argumento est, quod virum bonum et moderatum maxime omnium appellamus συγγνωμονικόν, id est, ad ignoscendum propensum : et æquum ac bonum esse dicimus in nonnullis factis veniam (συγγνώμη) dare. Omnibus porro συγγνώμη (quasi dicas) consententia sententia est existimatrix de æquo et bono, equæ recta : recta autem ea est, quæ ad veritatem refertur.

2. Atque est rationi consentaneum omnes hos habitus eodem pertinere. Nam sententiam, et intelligentiam, et prudentiam, et mentem iisdem attribuentes, sententiæ habendæ facultate præditos esse, et mentis vi valere, et prudentes et intelligentes dicimus. Omnes enim hæ animi potestates sunt extremorum et rerum singularium, atque in eo sane, quod aptus quis sit ad iudicandum iis de rebus quæ ad prudentiam pertinent, spectatur homo συνετός (intelligens), et εὐγνώμων (sententia ferenda moderatus) aut συγγνώμων (ad ignoscendum facilis). Nam et æqua bona quæ sunt omnium bonorum communia, sunt in eo rerum genere, quod ad alterum refertur. (3) Quæ autem prudens nosse debet, πρακτά (quæ sunt actionis), ea omnia singularia et in extremorum numero sunt. Tum intelligentia et sententia in πρακτοῖς versantur, quæ sunt extremorum in numero. (4) Ad hæc mens extremorum est in utramque partem. Est enim et primorum terminorum (principiorum universalium) et extremorum (singularium), et non ratio : ea mens quidem, quæ demonstrationibus occupata est immobilis et primorum terminorum; altera autem, quæ in practicis conclusionibus versatur, extremi, et ejus quod esse et non esse potest, et alterius propositionis : hæ enim propositiones τοῦ cuius gratia res agitur, principia sunt. Nam ex singularibus oriuntur et constant universa. (5) Singularia porro illa sensu comprehensa esse oportet : at hic sensus mens est. Quocirca videntur hæc etiam naturalia esse : et quum sapiens nemo sit naturā, tamen et sententiæ facultate præditus est, et est intelligens, et mentis capax naturā. (6) Cuius rei hoc argumentum est, quod hos habitus ætatum comites esse arbitramur : et hæc quædam ætas mente valet et sententia, quasi horum sit effectrix et causa natura. Atque ob illa mens et principium est et finis. Ex his enim constant, et de his sunt demonstrationes. Itaque usu peritorum et seniorum aut prudentium pronuntiatis atque opinionibus, etiam non demonstrationibus, non minus quam demonstrationibus attendendum est. Nam quoniam per experientiam oculum quendam consecuti sunt, recte cernunt. (7) Quid sit igitur sapientia et prudentia, et in quibus utraqve versetur, et utramque non esse ejusdem animi partis virtutem, dictum est.

CAP. XII. [XIII.]

Διαπορήσεις δ' ἂν τις περὶ αὐτῶν τί χρήσιμοι εἰσιν. Ἦ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἔσται εὐδαιμόνων ἄνθρωπος (οὐδεμιᾶς γὰρ ἔστι γενέσεως), ἥ δὲ φρόνησις τοῦτο μὲν ἔχει, ἀλλὰ τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς; εἴπερ ἡ μὲν φρόνησις ἔστιν ἡ περὶ τὰ δίκαια καὶ κατὰ καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπων, ταῦτα δ' ἔστιν ἃ τοῦ ἀγαθοῦ ἔστιν ἀνδρὸς πράττειν, οὐδὲν δὲ πρακτικώτεροι τῆ εἰδέναι αὐτὰ ἔσμεν, εἴπερ ἔξεις αἱ ἀρεταὶ εἰσιν, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ οὐδὲ τὰ εὐεχτικά, ὅσα μὴ τῷ ποιεῖν ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἔξεως εἶναι λέγεται· οὐδὲν γὰρ πρακτικώτεροι τῷ ἔχειν τὴν ἱατρικὴν καὶ γυμναστικὴν ἔσμεν. (2) Εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον θετέον ἀλλὰ τοῦ γίνεσθαι, τοῖς οὖσι σπουδαίοις οὐδὲν ἂν εἴη χρήσιμος, εἴτι δ' οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν· οὐδὲν γὰρ διοίσει αὐτοὺς ἔχειν ἢ ἄλλοις ἔχουσι πειθεσθαι, ἱκανῶς τ' ἔχοι ἂν ἡμῖν ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ὑγίαν· βουλόμενοι γὰρ ὑγιάνειν ὅμως οὐ μανθάνομεν ἱατρικῆν. (3) Πρὸς δὲ τούτοις ἄτοπον ἂν εἶναι δοξείεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας οὕσα κυριώτερα αὐτῆς ἔσται ἡ γὰρ ποιούσα ἀρχεῖ καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον. Περὶ δὲ τούτων λεκτέον· νῦν μὲν γὰρ ἠπόρηται περὶ αὐτῶν μόνον. (4) Πρῶτον μὲν οὖν λέγομεν ὅτι καθ' αὐτὰς ἀναγκαῖον αἰρετάς αὐτὰς εἶναι, ἀρετάς· γ' οὕσας ἑκατέραν ἑκατέρου τοῦ μορίου, καὶ εἰ μὴ ποιῶσι μηδὲν μηδετέραν αὐτῶν. (6) Ἐπειτα καὶ ποιῶσι μὲν, οὐ γὰρ ἱατρικῆ δὲ ὑγίαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια, οὕτως ἡ σοφία εὐδαιμονίαν· μέρος γὰρ οὕσα τῆς ὅλης ἀρετῆς τῷ ἔχεσθαι ποιεῖ καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαιμόνα. (6) Ἐτι τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετῆν· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ τὸν σκοπὸν ποιεῖ ὀρθόν, ἡ δὲ φρόνησις τὰ πρὸς τοῦτον. Τοῦ δὲ τετάρτου μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τοῦ θρηπτικῶ· οὐδὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ πράττειν ἢ μὴ πράττειν. (7) Περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι πρακτικώτερος διὰ τὴν φρόνησιν τῶν καλῶν καὶ δικαίων, μικρόν ἄνωθεν ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην. Ὡσπερ γὰρ καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πράττοντάς τινας οὕτω δικαίους εἶναι, οἷον τοὺς τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιούντας ἢ ἄκοντας ἢ δι' ἄγνοιαν ἢ δι' ἕτερόν τι καὶ μὴ δι' αὐτὰ (καίτοι πράττουσι γε ἃ δεῖ καὶ ὅσα χρῆ τὸν σπουδαῖον), οὕτως, ὡς εἴοικεν, ἔστι τὸ πῶς ἔχοντα πράττειν ἕκαστα ὥστ' εἶναι ἀγαθόν, λέγω δ' οἷον διὰ προαίρεσιν καὶ αὐτῶν ἕνεκα τὸν πραττομένων. (8) Τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν ὀρθὴν ποιεῖ ἡ ἀρετὴ, τὸ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως· λεκτέον δ' ἐπιστήσασι σαφέστερον περὶ αὐτῶν. (9) Ἐστι δὲ ἡτις δυνάμεις ἦν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δ' ἔστι τοιαύτη ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν συντείνοντα δύνασθαι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. Ἄν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ἢ καλός, ἐπαινετὴ ἔστιν, ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους δεινοὺς καὶ πανούργους φαιμέν εἶναι. (10) Ἐστι δ' ἡ φρόνησις οὐ γὰρ δεινότης, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως τούτης. Ἦ δ' ἔξις

Sed quærat aliquis, quam utilitatem afferant. Sapientia enim nihil eorum considerat, quibus homo beatus sit futurus: quia nullam ad rem, quæ producatur, pertinet. Prudentia autem habet hoc illa quidem: sed quid ea opus est? si quidem prudentia est ea, quæ in rebus justis et honestis hominique bonis et utilibus occupata est: hæc autem res sunt, quas administrare atque agere viri boni est. Nihil quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, si quidem virtutes habitus sunt, non notitiæ: quemadmodum neque aptiores sumus sciendo ad effectorem earum rerum quæ sunt sanitatis et quæ roboris: quæ quidem hujus generis ita appellantur, non ex aliquo quod fiat, sed ex eo quod ab habitu proficiscatur illud quod fit. Nihil enim aptiores ad agendum Italia sumus ex eo quod medicinam aut gymnasticam teneamus. (2) Quodsi non propter has causas prudentem esse oportere, sed ut probus efficiatur, certe iis qui jam probi sunt, nihil profutura prudentia est. Præterea nec iis qui virtute præditi non sunt. Nihil enim refert, utrum tales ipsi prudentes sint, an prudentibus obtemperant. Hoc enim satis fuerit, quemadmodum satis est etiam in valetudine curanda. Neque enim, quum vellet velimus, medicinam ideo discimus. (3) Præterea absurdum esse videatur, prudentiam, quæ sit deterior sapientiâ, hac esse potiorem. Cujus enim actio est et efficacia, ad id pertinet principatus et imperium in singula. De his igitur nunc dicendum est: adhuc enim de iis dumtaxat quæstiones proposuimus. (4) Ac primum quidem dicimus, ambas eas per se necessario esse expetendas, quum virtutes sint ambæ, una hujus, altera alterius partis animi. Idque vel tum quoque, si vel neutra earum quidquam efficiat. (5) Porro efficiunt etiam illæ aliquid, non sane ut sanitatem medicina, sed ut sanitas ea quæ sunt sani hominis propria, sic sapientia vitam beatam. Nam quum sit pars universæ virtutis, eo quod inest ut habitus, et quod suo munere fungitur, beatum facit. (6) Præterea ex prudentia et virtute morali opus virtutis absolvitur. Virtus enim scopum propositum agentis rectum efficit, prudentia vero ea quæ ad scopum ducunt. Quartæ autem animæ partis, in qua vis inest alendi, nulla talis virtus est: nihil est enim in ea positum, ut vel agatur, vel non agatur. (7) Jam quod supra objectum est, nihil nos aptiores ad res honestas et justas a prudentia effici, paullo altius nobis hujus rei repetendum principium est, hinc ordientibus. Ut enim res justas agentes aliquos, nondum tamen justos esse dicimus, ut qui ea quæ legibus constituta sunt, faciunt vel inviti, vel ignorantia, vel propter aliud quiddam, non propter ipsa; et agent tamen ea quæ sunt agenda, quæque virum bonum oportet agere: sic res habet, ut videtur, etiam in istis: ut scilicet, qui certo quodam modo affectus unumquodque agit, is demum sit bonus: dico autem (verbi gratia) ut tale consilium cepit, et ipsorum quæ aguntur causa quæque agat. (8) Consilium igitur rectum virtus efficit. Ea autem dispicere, quæ illius causa suscipi consueverunt, non virtutis, sed cujusdam alterius facultatis munus est: de quibus accuratius et planius est dicendum, insistentibus aliquantulum in hoc loco. (9) Est igitur vis seu potestas quedam, quam δεινότητα, sollertiam, vocant. Hæc autem ejusmodi est, ut ea quæ ad scopum propositum pertinent, agere et consequi possit. Ea, si scopus ille honestus sit, laudabilis; sin malus aut turpis, versutia est nominanda. Proinde et prudentes et versutos dicimus δεινοὺς: sive sollertes. (10) Prudentia porro non est hæc sollertia, sed tamen non sine hac facultate. Habitus autem

τῷ ὁμματι τοῦτω γίνεται τῆς ψυχῆς οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἰρηται τε καὶ ἐστὶ δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτικῶν ἀρχὴν ἔχοντες εἰσιν, ἐπειδὴ τοιόνδε τὸ τέλος καὶ τὸ ἀριστον, διτιδήποτε ὄν· ἔστω γὰρ λόγου χάριν τὸ τυχόν. Τοῦτο δ' εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται διαστρέφει γὰρ ἢ μοχθηρία καὶ διαψεύδεσθαι ποιεῖ περὶ τὰς πρακτικὰς ἀρχάς. Ὡστε φανερόν ἐστι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι μὴ ὄντα ἀγαθόν.

CAP. XIII.

Σκεπτόν δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ 10 παραπλησίως ἔχει ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα· οὐ ταῦτόν μὲν, ὁμοιον δέ· οὕτω καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν. Πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν ἡθῶν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι καὶ σωφρονικοὶ καὶ ἀνδρείοι καὶ τὰλλα ἔχουμεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ὁμοιοζή- 15 τοῦμεν ἕτερόν τι τὸ κυρίως ἀγαθόν καὶ τὰ τοιαῦτα ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσι ἐξεί, ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλαβεραὶ φαίνονται οὕσαι. Πλὴν τοσοῦτον εἰκοιεν ἔρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ σώματι ἰσχυρῷ ἄνευ ὀψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλεσθαι 20 ἰσχυρῶς διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ ἐναῦθα· (2) εἰ ἂν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ πράττειν διαφέρει. Ἡ δ' ἐξίς ὁμοία οὕσα τότε ἔσται κυρίως ἀρετὴ. Ὡστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ δύο ἐστὶν εἶδη, δεινότης καὶ φρόνησις, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἡθικοῦ δύο ἐστὶ, τὸ μὲν ἀρετὴ 25 φυσικὴ τὸ δ' ἡ κυρία, καὶ τούτων ἡ κυρία οὐ γίνεται ἄνευ φρονήσεως. (3) Διόπερ τινές φασὶ πάσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι, καὶ Σωκράτης τῇ μὲν ὀρθῶς ἐξίγει, τῇ δ' ἡμάρτανεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ὄψετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ 30 φρονήσεως, καλῶς ἔλεγεν. (4) Σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὀρίζονται τὴν ἀρετὴν, προσιθέασαι τῇ ἔξιν, εἰπόντες καὶ πρὸς ἃ ἐστὶ, τὴν κατὰ τὸν ὀρθόν λόγον· ὀρθὸς δ' ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. Ἐοίκασι δὲ μαντεύεσθαι πως ἄπαντες ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξίς ἀρετὴ ἐστὶν 35 ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. (5) Δεῖ δὲ μικρόν μεταβῆναι· οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθόν λόγον, ἀλλ' ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐξίς ἀρετὴ ἐστὶν. Ὄρθος δὲ λόγος περὶ τῶν τοιούτων ἡ φρόνησις ἐστὶν. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ὄψετο εἶναι (ἐπισημάς γὰρ εἶναι 40 πάσας), ἡμεῖς δὲ μετὰ λόγου. (6) Δῆλον οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι οὐχ οἴοντε ἀγαθόν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως, οὐδὲ φρόνιμον ἄνευ τῆς ἡθικῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτης λύσις· ἂν, ὅ ἡ διαλεχθεὶς τις ἂν ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς 45 εὐφύεστατος πρὸς ἀπάσας, ὥστε τὴν μὲν ἤδη τὴν δ' οὐπω εἰληρῶς ἔσται· τοῦτο γὰρ κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς ἐνδέχεται, καθ' ἃς δὲ ἀπλῶς λέγεται ἀγαθός, οὐκ ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ οὕση πᾶσαι ὑπάρξουσιν. (7) Δῆλον δέ, ἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, 50 ὅτι εἶδει ἂν αὐτῆς διὰ τὸ τοῦ μορίου ἀρετὴν εἶναι, καὶ ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθῆ ἄνευ φρονήσεως οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ τὸ τέλος, ἡ δὲ τὰ πρὸς τὸ τέλος

huic quasi animi oculo minime ingeneratur sine virtute, ut et dictum est et perspicuum est. Ratiocinationes enim eae quae sunt de rebus agendis, huiusmodi sunt: quoniam iste finis est, et hoc optimum, quodcumque illud tandem sit: esto enim, verbi gratia, quod libet. Hoc autem optimum et ille finis non nisi viro bono apparet. Pervertit enim et depravat iudicium rationis vitiositas, efficitque ut de principiis actionum falsum iudicemus: ex quo perspicuum est, fieri non posse ut quis sit prudens, quia idem sit vir bonus.

Redeundum vero nobis denuo est ad considerationem virtutis. Eodem enim ferme modo, quo prudentia et sollertia sunt inter se affectae (non eadem quidem illae, ceterum similes tamen) eodem, inquam, modo comparatur et virtus illa naturalis cum ea quae proprie et praecipue virtus est. Unaquaeque enim virtus moralis in omnibus hominibus quodammodo videtur inesse natura. Nam et iusti, et temperantes, et fortes sumus, et ceteras item virtutes habemus, quum primum nascimur: sed tamen et aliud quiddam (quod est illud proprie ac vere bonum) ut sit requirimus, virtutesque ejusmodi alio quodam pacto in nobis inesse volumus. Habitus namque isti naturales in pueris quoque, nec non in bestiis insunt. Sed quod mentis sunt expertes, detrimentum videntur asferre. Verumtamen, ut hoc habet, tale aliquid videtur manifestum: ut robusto et valido corpori, quod sine videndi sensu movetur, graves offensiones accidunt, propterea quod videndi sensu illud caret: sic se rem habere etiam hac in parte; (2) at si mentem istud adeptum fuerit, incredibile est quantum in agendo valeat: et vero habitus ipse isti naturali facultati similis, tunc proprie virtus erit. Itaque ut in ea parte animi quae ad opinandum valet, duae sunt formae, sollertia et prudentia: ita et in morali duae: quarum altera est virtus naturalis, altera ea quae praecipue et proprie virtus appellatur. Quarum haec, quae praecipue virtus est, sine prudentia consistere non potest. (3) Itaque et virtutes omnes prudentias esse dicunt. Et Socrates quidem partim recte quarebat, partim errabat. Nam quod virtutes omnes prudentias esse putabat, in hoc errabat: quod autem eas non esse sine prudentia arbitrabatur, pulchre dicebat. (4) Cuius rei hoc argumentum est, quod nunc omnes, quum virtutem definiunt, habitum assignant (addentes simul etiam in quibus versetur) rectae rationi consentaneum. Recta autem ratio est ea cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiae consentaneum esse virtutem. (5) Verumtamen paululum decedendum est alio. Non enim rectae rationi consentaneus solum, sed etiam cum recta ratione conjunctus habitus virtus est. Porro recta talibus de rebus ratio est ipsa prudentia. Socrates virtutes rationes esse existimabat; omnes enim scientias esse; nos autem cum ratione statuimus conjunctas. (6) Ex iis igitur quae dicta sunt, perspicuum est, nec sine prudentia quenquam proprie virum bonum esse posse; nec prudentem sine virtute morali. Sed et hoc eodem modo dilui potest illud quod disputare solent aliqui de virtutum separatione. Non enim idem ad omnes virtutes aptissimus est natura. Itaque hanc jam adeptus est; illam autem nondum erit consecutus. Nam hoc in naturali quidem virtute evenire potest; in iis autem ex quibus absolute vir bonus nominatur, non item. Una enim cum prudentia, quae una est, ceterae omnes praesto aderunt. (7) Perspicuum est autem, etiam ad agendum prudentia nulla vim haberet, eam tamen necessariam futuram: quia certae partis animi virtus est, et quia agendi consilium sine prudentia sineque virtute non erit rectum. Haec enim finem definit; illa ut ea quae ad finem pertinent agamus efficit.

ποιεῖ πράττειν. (8) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γ' ἐστὶ τῆς σοφίας οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου, ὡσπερ οὐδὲ τῆς υγιείας ἢ ἱατρικῆ· οὐ γὰρ γρῆται αὐτῇ, ἀλλ' ὄρα ὅπως γένηται· ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνη. 6 Ἐτι ὁμοιον ἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φάη ἀρχεῖν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

(8) Quin etiam ne potior quidem est sapientiā, neque animi particulæ melioris habitus est, ut nec medicina bonā valetudine potior est. Non enim ea utitur, sed ut adsit, operam dat. Illius igitur causa præcipit, non illi. Præterea sub prudentiæ imperio sapientiam esse dicere perinde est, ac si quis dicat, scientiam civilem diis præesse, quia omnia præcipiat quæ sunt in civitate.

LIBER VII.

CAP. I.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχὴν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἦθη φευκτῶν τρία ἐστὶν εἶδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης. Τὰ δ' ἐναντία τοῖς μὲν δυσὶ 10 δῆλα· τὸ μὲν γὰρ ἀρετὴν τὸ δ' ἐγκράτειαν καλοῦμεν· πρὸς δὲ τὴν θηριότητα μάλιστα· ἂν ἀμύττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν, ἠρωϊκὴν τινα καὶ θείαν, ὡσπερ Ὀμηρος περὶ Ἐκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πριάμον ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθός,

15 οὐδὲ ἐφίκει
ἀνδρός γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

(2) Ὡς εἰ, καθάπερ φασίν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετῆς ὑπερβολῆν, τοιαύτη τις ἂν εἴη δῆλον ὅτι ἢ τῇ θηριώδει ἀντιτιθεμένη ἐξίς· καὶ γὰρ ὡσπερ οὐδὲ 20 θηρίου ἐστὶ κακία οὐδ' ἀρετῆ, οὕτως οὐδὲ θεοῦ, ἀλλ' ἢ μὲν τιμιώτερον ἀρετῆς, ἢ δ' ἕτερον τι γένος κακίας. (3) Ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ τὸ θεῖον ἀνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι προσαγορεύειν, ὅταν ἀγασθῶσι σφόδρα τοῦ (σεῖος ἀνὴρ φασιν), οὕτω καὶ ὁ θηριώδης 25 ἐν τοῖς ἀνθρώποις σπάνιος, μάλιστα δ' ἐν τοῖς βαρβάρους ἐστίν· γίνεται δ' ἔνια καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις· καὶ τοὺς διὰ κακίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλοντας οὕτως ἐπίδυσφμημοῦμεν. (4) Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν, περὶ δὲ 30 κακίας εἴρηται πρότερον· περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὔτε γὰρ ὡς περὶ τῶν αὐτῶν ἕξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ ἐκτέραν αὐτῶν ὑποληπτέον, οὐθ' ὡς ἕτερον γένος. (5) Δεῖ δ', ὡσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τι 35 θέντας τὰ φαινόμενα καὶ πρῶτον διαπορήσαντας οὕτω δεικνύναι μάλιστα μὲν πάντα τὰ ἐνδοξα περὶ ταῦτα τὰ πάθη, εἰ δὲ μὴ, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἂν γὰρ λύηται τε τὰ δυσγερῆ καὶ καταλείπηται τὰ ἐνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανός.

40 [11.] (6) Δοκεῖ δὴ ἢ τε ἐγκράτεια καὶ καρτερία τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι, ἢ δ' ἀκρασία τε καὶ μαλακία τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν, καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατῆς καὶ ἔμμεναι τοῦ λογισμοῦ καὶ ἀκρατῆς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἀκρατῆς εἰδώς 45 ὅτι φαῦλα πράττει διὰ πάθος, ὁ δ' ἐγκρατῆς εἰδώς ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι οὐκ ἀκολουθεῖ διὰ τὸν λόγον. Καὶ τὸν σώφρονα μὲν ἐγκρατῆ καὶ καρτερικόν, τὸν δὲ τοιοῦτον οἱ μὲν πάντα σώφρονα οἱ δ' οὐ, καὶ τὸν ἀκόλαστον

Sequitur nunc, ut alio initio facto dicamus, eorum quæ in moribus fugienda sunt, esse tria genera : vitiositatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria nota sunt : alterum enim virtutem, alterum continentiam appellamus. Feritati autem aptissime dicere possumus opponi eam quæ supra nos est, heroicam quandam ac divinam virtutem ; sicut Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam virtute præstabat :

Nec eum esse putares
mortalis genitore satum, at genus esse deorum.

(2) Itaque si, ut aiunt, propter excellentiam præstantiamque virtutis dii ex hominibus efficiuntur, talis erit profecto is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur. Nam ut feræ neque vitium neque virtus est, sic neque dei. Sed hic quidem habitus præstabilis et altius quiddam est virtute ; ille autem aliud quoddam a vitio genus est. (3) Verum quoniam rara admodum res est divinus homo (ut Lacones solent divinum appellare quem magnopere admirantur, dicentes : divinus hic est vir), sic aliquis feritate beluarum similis inter homines raro, ac fere tantum apud barbaros, reperitur. Nonnullas autem hujusmodi immanitates mala morborum et corporis partium necessarium eruptiones pariunt. Sed et eos homines, qui vitiositate ceteros antecunt, turpi et infami nomine feros et immanes appellamus. (4) Verum de hac animi affectione nobis erit aliquid dicendum posterius : de vitiositate autem supra diximus. Nunc de incontinentia et mollitia seu luxu dicendum est ; itemque de continentia et tolerantia. Nam neque ita est de utrisque existimandum, ut quasi sint in numero habituum eorum, qui sunt virtutis species aut vitii, neque item, quasi penitus diversi sint generis. (5) Oportet autem, quod in aliis facere solemus, propositis primum iis quæ videntur vulgo, inque quæstionem revocatis, ita explicare atque ostendere, maxime quidem omnia, quæ hominum opinionibus comprobata de his animi perturbationibus feruntur ; sin minus, at certe plurima ac præcipua. Nam si ea quæ difficilia atque inexplicata sunt, dissolvantur, et restent ea quæ comprobata opinio, satis fuerit a nobis res hæc demonstrata.

[11.] (6) Videtur igitur incontinentia et tolerantia in numero rerum bonarum et laudabilium esse, incontinentia autem et mollitia in malarum et vituperabilium ; tum idem esse continens, et qui facile in eo permanet quod ratio præcipit : idem quoque incontinens, atque is qui facile desciscit a iudicio rationis. Tum incontinens quidem sciens res esse malas, agit eas tamen, perturbatione animi concitatus : confinens autem, quia cupiditates esse turpes et malas intelligit, a ratione revocatus, eas non sequitur. Tum temperantem quidem, continentem et tolerantem esse voluit : eum autem qui talis sit, esse omnino temperantem alii aiunt, alii negant : itemque intemperantem alii incontin-

ἀκρατῆ καὶ τὸν ἀκρατῆ ἀκόλαστον συγκεχυμένους, οἱ δ' ἐτέρους εἶναι φασιν. (7) Τὸν δὲ φρόνιμον ὅτι μὲν οὐ φασιν ἐνδέχασθαι εἶναι ἀκρατῆ, ὅτι δ' ἐπίου φρονίμους ὄντας καὶ δεινοὺς ἀκρατεῖς εἶναι. Ἐπι ἀκρατεῖς λέγονται καὶ θυμοῦ καὶ τιμῆς καὶ κέρδους. Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα ταῦτ' ἐστίν.

tem, et incontinentem intemperantem confuse dicunt esse : alii eos inter se differre volunt. (7) Jam et prudentem aiunt interdum nullo modo incontinentem esse posse : interdum aliquos, qui prudentes sint et solertes, incontinentes esse. Præterea dicuntur iræ et honoris, et lucri incontinentes. Hæc quidem sunt quæ de his virtutibus ac vitis dici solent.

CAP. II. [III.]

Ἀπορήσει δ' ἂν τις πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς ἀκρατεύεται τις. Ἐπιστάμενον μὲν οὖν οὐ φασὶ τινες οἶόν τε εἶναι· δεινὸν γὰρ ἐπιστήμης ἐνούσης, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν καὶ περιελκεῖν αὐτὸν ὡς περ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν γὰρ ὄλιος ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον ὡς οὐκ οὐσης ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. (2) Οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμψισθητὶ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς, καὶ δέον ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς δ' τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας. Ὅτι γὰρ οὐκ οἰεταί γε ὁ ἀκρατεύμενος πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. (3) Εἰσὶ δὲ τινες οἱ τὰ μὲν συγχωροῦσι τὰ δ' οὐ· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστήμης μὴθὲν εἶναι κρεῖττον ὁμολογοῦσι, τὸ δὲ μὴθένα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον οὐχ ὁμολογοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἀκρατῆ φασὶν οὐκ ἐπιστήμην ἔχοντα κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δόξαν. (4) Ἀλλὰ μὴν εἴγε δόξα καὶ μὴ ἐπιστήμη, μὴδ' ἰσχυρὰ ὑποληψίς ἢ ἀντιτείνουσα ἄλλ' ἡρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διατάζουσι, συγγνώμη τῷ μὴ μένειν ἐν αὐταῖς πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς· τῇ δὲ μισθρήριᾳ οὐ συγγνώμη, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν. (5) Φρονήσεως ἄρα ἀντιτείνουσης· αὕτη γὰρ ἰσχυρότατον. Ἄλλ' ἄτοπον· ἔσται γὰρ ὁ αὐτὸς ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής, φήσει δ' οὐδ' ἂν εἰς φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν ἐκόντα τὰ φαυλότατα. Πρὸς δὲ τοῦτοις δέδεικται πρότερον ὅτι πρακτικὸς γε ὁ φρόνιμος· τῶν γὰρ ἐσχάτων τις καὶ τὰς ἄλλας ἔχων ἀρετάς. (6) Ἐπι εἰ μὲν ἐν τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυράς καὶ φαύλας ὁ ἐγκρατής, οὐκ ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατής οὐδ' ὁ ἐγκρατής σώφρων· οὔτε γὰρ τὸ ἄγαν σώφρονος οὔτε τὸ φαύλας ἔχειν. Ἀλλὰ μὴν δεῖ γε· εἰ μὲν γὰρ χρησται αἱ ἐπιθυμῖαι, φαύλη ἢ κωλύουσα ἕως μὴ ἀκολουθεῖν, ὅσθ' ἢ ἐγκρατεία οὐ πᾶσα σπουδαία· εἰ δ' ἀσθενεῖς καὶ μὴ φαῦλαι, οὐθὲν σεμνόν, οὐδ' εἰ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐθὲν μέγα. (7) Ἐπι εἰ πάση δόξῃ ἐμμεντικὸν ποιεῖ ἢ ἐγκρατεία, φαύλη, ὅσον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ· καὶ εἰ πάσης δόξης ἢ ἀκρασία ἐκστατικόν, ἔσται τις σπουδαία ἀκρασία, ὅσον ὁ Σοφοκλέους Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτῆτι· ἐπαινετὸς γὰρ οὐκ ἐμμένον ὡς ἐπέισθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς διὰ τὸ λυπεῖσθαι ψευδόμενος. (8) Ἐπι ὁ σοφιστικὸς λόγος ψευδόμενος ἀπορία· διὰ γὰρ τὸ παράδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ᾦσιν ὅταν ἐπιτύχουσιν, ὁ γενομένος συλλογισμὸς ἀπορία γίνεται· δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μένειν μὲν μὴ βούληται διὰ τὸ μὴ ἀρῆσκειν τὸ συμπερανθέν, προίεναι δὲ μὴ δύνηται διὰ τὸ λῦσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον.

Dubitare autem possit aliquis, quomodo is qui de rebus recte existimat, incontinenter vivere queat. Eum quidem certe qui sciat, sunt qui negent posse. Scientia namque præditus qui sit, is mirum fuerit si alteri alicui rei sit obnoxius, et ab hac sese huc et illuc, ceu mancipium, trahendum præbeat. Socrates enim omnino sententiam eam : quod quis sciens incontinentem agat, oppugnabat, quasi omnino non foret incontinentia. Neminem enim prudentem quidquam aliud, quam quod sit optimum, agere : si agat aliud, propter inscientiam agere. (2) Hæc vero oratio ea in controversiam vocat, quæ sunt perspicua e. omnibus apparent, quum etiam quærendum fuisset, si perturbatio incontinentis ab inscientia proficiscitur, quisnam sit hic inscientiæ modus. Manifestum enim est, eum quem impotentem vocamus, ne opinione quidem duci, priusquam illa affectio existat. (3) Sunt autem qui aliquid horum concedunt, aliquid non item. Nilhil enim scientia potentius esse fatentur. Neminem autem quidquam, præter id quod ei potius esse visum est agere, non concedunt. Atque ob hanc causam dicunt, incontinentem non scientia præditum, sed opinione dumtaxat a voluptatibus superari. (4) Atqui si opinio est incontinentis, non scientia, neque firma existimatio, quæ adversetur et obsistet cupiditati, sed infirma et imbecilla, ut iis contingit quorum est in dubio animus : profecto ei ignosci debet, si in ea non permaneat adversus vehementes cupiditates. Atqui improbitati non est ignoscendum, neque ulli cuiquam rei vituperabili. (5) Prudentia igitur reclamante et repugnante : hæc enim perfectissima quedam res est. At hoc absurdum. Erit enim simul idem prudens et incontinens. Nemo vero prudens esse dixerit, sua voluntate res improbissimas admittere. Præterea supra docuimus, qui sit prudens, ad agendum esse aptissimum : quippe qui in extremis, id est in rebus singularibus, versetur, aliisque virtutibus ornatus sit. (6) Præterea si in eo cernitur continens, quod vehementibus et malis cupiditatibus incenditur : non erit profecto is quem temperantem vocamus, continens ; neque quem continentem, temperans. Nam neque immoderatum quidquam, neque malis cupiditatibus affici, temperantis est. Atqui ita esse oportet. Nam si bonæ cupiditates, malus est habitus qui prohibet sequi. Itaque non omnis erit bona continentia. Quodsi sint imbecillæ neque malæ, non erit gloriosum, eas vincere ; si malæ et imbecillæ, non magnum. (7) Præterea si in omni opinione, velut etiam in falsa, perseverantem efficit continentia, mala erit ; rursus si incontinentia de omni opinione facile demovebit, erit aliqua bona incontinentia. Ejus rei exemplum est Sophoclis Neoptolemus in Philoctete, laudandus is quidem, quum non manet in iis quæ persuaserat ei Ulysses, quod ei molestum est mentiri. (8) Præterea exemplum est hujus rei sophistarum ratio illa quam Mentientem vocant. Nam quia volunt adversarium adigere ad assentiendum rebus inopinatis et abhorrentibus ab opinione populari (ut si assecuti fuerint, quod voluit, solertes et acuti esse videantur), fuerint, quod voluit, solertes et acuti esse videantur, fuerint, quod voluit, solertes est, dubitationem parit inexplicabilem. Vincit enim mens est, quum ille neque vult insistere, quia id quod conclusum est, non probat ; neque longius progredi potest, pro-

(9) Συμβαίνει δ' ἐκ τινος λόγου ἡ ἀπροσῆνη μετὰ ἀκρασίας ἀρετῆ· τάναντία γὰρ πράττει ὧν ὑπολαμβάνει διὰ τὴν ἀκρασίαν, ὑπολαμβάνει δὲ τὰγαθὰ κακὰ εἶναι καὶ οὐ δεῖν πράττειν, ὥστε τὰγαθὰ καὶ οὐ τὰ κακὰ πράξει.

5 (10) Ἔτι δὲ τῶν πεπεισθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα καὶ προαιρούμενος βελτιῶν ἂν δοξείεν τοῦ μὴ διὰ λογισμὸν ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· εὐϊατότερος γὰρ διὰ τὸ μεταπεισθῆναι ἂν. Ὁ δ' ἀκρατῆς ἐνόηος τῆ παροιμία ἐν ἧ φαμέν « ὅταν τὸ ὕδωρ πνίγη, τί δεῖ ἐπιπίνειν; »

10 εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐπέπειστο ἢ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· ὡν δὲ πεπεισμένους οὐδὲν ἤττον ἄλλα πράττει. (11) Ἔτι εἰ περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, τίς δ' ἀπλῶς ἀκρατῆς; οὐθεὶς γὰρ ἀπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας, φαμέν δ' εἶναι τινὰς ἀπλῶς.

15 [IV.] (12) Αἱ μὲν οὖν ἀπορία τοιαῦται τινες συμβαίνουσιν, τούτων δὲ τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας εὐρέσις ἐστίν.

pterea quod rationem dissolvere nequit. (9) Evnire autem quadam ratione potest ut imprudentia cum incontinentia sit virtus. Contra enim facit atque existimat propter incontinentiam. Existimat autem ea quæ bona sunt, esse mala, neque esse agenda. Itaque tunc, quæ bona sunt, acturus est, non quæ mala. (10) Præterea qui ea quæ jucunda sunt, eo ipso quod ita persuasum habeat, taleque consilium ceperit, agit et persequitur, is melior videatur eo qui non ratione, sed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur. Facilius enim sanari potest, eo quod de sententia possit demoveri. In incontinentem autem quadrat illud quod proverbio dicimus: Fauces ubi suffocant aquæ, quid bibendum? Si enim ei persuasum esset, de sententia desisteret: nunc autem tametsi ei persuasum, alia tamen agit omnia. (11) Præterea si in omnibus versatur incontinentia et continentia, quis tandem absolute incontingens est? nemo enim omni genere incontingentiæ affectus est. At aliquos esse dicimus incontingentes absolute.

[IV.] (12) Et hæ quidem fere sunt quæ hoc in loco oriuntur quæstiones ac dubitationes: quarum aliquæ tollendæ, aliquæ relinquendæ sunt. Difficultatis enim et dubitationis dissolutio inventio est.

CAP. III. [IV.]

Πρῶτων μὲν οὖν σκεπτέον πότερον εἰδότες ἢ οὐ, καὶ πῶς εἰδότες, εἶτα περὶ ποία τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ

20 θετόν, λέγω δὲ πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην ἢ περὶ τινὰς ἀφωρισμένας, καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικόν, πότερον δ' αὐτὸς ἢ ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων δσα συγγενῆ τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. (2) Ἔστι δ' ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον

25 δὲ ἐγκρατῆς καὶ δὲ ἀκρατῆς εἰσι τῶν περὶ ἃ ἢ τῶν πῶς ἔχοντες τὴν διαφορὰν, λέγω δὲ πρότερον τῶν περὶ ταῦτα εἶναι μόνον ἀκρατῆς δὲ ἀκρατῆς, ἢ οὐ ἀλλὰ τῶν ὅς, ἢ οὐ ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν· ἐπεὶ εἰ περὶ πάντ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια ἢ οὐ· οὔτε γὰρ περὶ πάντ' ἐστίν

30 δὲ ἀπλῶς ἀκρατῆς, ἀλλὰ περὶ ἅπερ δ' ἀκόλαστος, οὔτε τῶν πρὸς ταῦτα ἀπλῶς ἔχειν (ταῦτόν γὰρ ἂν ἦν τῆ ἀκολασία), ἀλλὰ τῶν ὅδ' ἔχειν. Ὁ μὲν γὰρ ἀγεται προαιρούμενος, νομίζων αἰετὸν δεῖν τὸ παρὸν ἢ δὴ διώκειν· ὁ δ' οὐκ οἶεται μὲν, διώκει δέ. [V.] (3) Περὶ μὲν

35 οὖν τοῦ δοξᾶν ἀληθῆ ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην εἶναι παρ' ἡν ἀκρατεύονται, οὐθὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· ἐνιοὶ γὰρ τῶν δοξαζόντων οὐ διατάζουσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. (4) Εἰ οὖν διὰ τὸ ἡρέμα πιστεύειν οἱ δοξαζόντες μᾶλλον τῶν ἐπισταμένων παρὰ τὴν ὑπόλη-

40 ψιν πράττουσιν, οὐθὲν διοίσει ἐπιστήμη δόξης· ἐνιοὶ γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἤττον ὅς δοξαζουσιν ἢ ἕτεροι ὅς ἐπίστανται· δηλοῖ δ' Ἡράκλειτος. (5) Ἄλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ἐπίστασθαι (καὶ γὰρ δ' ἔχων μὲν οὐ χρώμενος δὲ τῆ ἐπιστήμῃ καὶ δ' χρώμενος λέγεται ἐπί-

45 στασθαι), διοίσει τὸ ἔχοντα μὲν μὴ θεωροῦντα δὲ ἢ μὴ δεῖν πράττειν τοῦ ἔχοντα καὶ θεωροῦντα· τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινόν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. (6) Ἔτι ἐπεὶ δύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας οὐδὲν κωλύει πράττειν παρὰ τὴν ἐπιστήμην, χρώμενον μὲν-

50 τοι τῆ καθόλου ἀλλὰ μὴ τῆ κατὰ μέρος· πρακτὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. Διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου· τὸ μὲν γὰρ ἐπ' ἑαυτοῦ τὸ δ' ἐπὶ τοῦ πράγματός ἐστίν ὅσον οἶτι

Primum igitur videndum est, utrum scientes peccent incontingentes, necne: et quemadmodum scientes. Deinde quibus in rebus incontinentem et continentem versari putandum sit: id est, utrum in omni voluptate et dolore, an in certis voluptatibus et doloribus. Itemque continens et tolerans utrum idem sint, an differant. Itemque de aliis omnibus, quæ sunt huic disputationi cognata. Hinc autem ducitur hujus orationis initium, utrum continens et incontingens differant inter se ex iis rebus, in quibus versantur, an ex animorum habitu: hoc dico, utrum incontingens eo solum sit incontingens, quod in his aut illis versetur, an vero eo quod sic vel sic sit affectus: an potius eorum utroque. Deinde utrum in rebus omnibus versetur incontinentia et continentia, an contra. Non enim in omnibus versatur is qui dicitur absolute incontingens, sed in quibus intemperans: neque eo dicitur, quod absolute in hac affectus sit (esset enim idem incontinentia quod intemperantia), sed quod hoc modo sit affectus. Nam intemperans quidem cupiditatibus servit consilio capto, existimans præsentem jucunditatem sequi semper oportere: incontingens autem non existimat ille quidem, sed sequitur tamen. [V.] (3) Ad illam sane sententiam quod attinet, quod impotenter agere sit non scientia præditorum, sed veram opinionem habentium, nihil interest ad eam rem, de qua disputamus. Nonnulli enim eorum qui aliqua de re opinantur, prorsus nihil dubitant, sed se rem exquisite scire existimant. (4) Quodsi ii qui opinantur, propterea quod leviter et remisse credunt ita rem esse de qua opinantur, facilius quam qui sciunt, contra atque existimant agent; nihil inter scientiam et opinionem intererit. Nonnulli enim non minorem fidem habent iis quæ opinantur, quam alii iis quæ sciunt. Quod exemplo suo declarat Heraclitus. (5) Sed quoniam scire dupliciter dicimus (nam et is qui scientia præditus est, nec ea utitur, et is qui utitur, scire dicitur), intererit, utrum quod agi non debet, agatur ab eo qui scientia quidem præditus sit, nec tamen ea utatur contemplando: an ab illo qui et sciat, et ea quæ scit, animo contemplans agat. Hoc enim posterius mirum videatur; at non illud alterum. (6) Præterea quum in syllogismo practico duo insint enunciationum genera, nihil prohibet quominus is qui utrumque genus tenet, aliquid præter scientiam agat: si quidem enunciatione universa et generali utitur, non autem ea quoque quæ ad res singulares pertinet. Res enim singulares tantum sub actionem veniunt. Jam vero etiam ipsius universi sunt aliquæ differentie. Aliud est enim, quod in se ipso vertitur; aliud, quod in rebus ipsis, verbi gratia, omni

παντὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρά, καὶ ὅτι οὗτος ἀνθρώπος ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιονδε· ἀλλ' εἰ τότε τοιονδε, ἢ οὐκ ἔχει ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. Κατὰ τε δὲ τούτους διοίσει τοὺς τρόπους ἀμήχανον ἄσπον, ὥστε δοκεῖν οὕτω μὲν εἰδέναι μὴν ἐπιστήμην ἄλλων δὲ θαυμαστόν. (7) Ἔτι τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην ἄλλων τρόπον τῶν νῦν βηθέντων ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις· ἐν τῷ γὰρ ἔχειν μὲν μὴ χρῆσθαι δὲ διαφέρουσαν δρῶμεν τὴν ἔξιν, ὥστε καὶ ἔχειν πως καὶ μὴ ἔχειν, οἷον τὸν καθεύδοντα καὶ μαινομένον καὶ οἰνωμένον. Ἀλλὰ μὴν οὕτω διατίθενται οἱ ἐν τοῖς πάθεσι ὄντες· θυμοὶ γὰρ καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων καὶ ἐνία τῶν τοιούτων ἐπιδήλιος καὶ τὸ σῶμα μεθιστάσιν, ἐνίοσι δὲ καὶ μανίας ποιοῦσιν. Δῆλον οὖν ὅτι ἁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. (8) Τὸ δὲ λέγειν τὸν λόγον τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης οὐδὲν σημεῖον· καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες ἀποδείξεις καὶ ἐπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους, καὶ οἱ πρῶτον μαθόντες συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δ' οὐπω δεῖ γὰρ συμφῶναι, τούτῳ δὲ χρόνῳ δεῖ· ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. (9) Ἔτι καὶ ὧδε φυσικῶς ἂν τις ἐπιβλέψει τὴν αἰτίαν. Ἢ μὲν γὰρ καθόλου δόξα, ἢ δ' ἐτέρα περὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἐστίν, ὧν αἰσθησις ἤδη κυρία· ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη τὸ συμπερανθὲν ἐνθα μὲν φάναι τὴν ψυχῆν, ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς πράττειν εὐθύς, οἷον, εἰ παντὸς γλυκέος γεύεσθαι δεῖ, τοῦτ' ἐστὶ γλυκὺ ὡς ἐν τῶν καθ' ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον καὶ μὴ κωλυόμενον ἅμα τοῦτο καὶ πράττειν. (10) Ὅταν οὖν ἡ μὲν καθόλου ἐνῆ κωλύουσα γεύεσθαι, ἢ δὲ, ὅτι πᾶν τὸ γλυκὺ ἡδύ, τοῦτ' ἐστὶ γλυκὺ (αὕτη δὲ ἐνεργεῖ), τύχη δ' ἐπιθυμία ἐνοῦσα, ἢ μὲν λέγει φευγῆναι τοῦτο, ἢ δ' ἐπιθυμία ἀγει· κινεῖν γὰρ ἕκαστον δύναται τῶν μορίων· ὥστε συμβαίνει ὑπὸ λόγου πως καὶ δόξης ἀκρατεῦσθαι, οὐκ ἐναντίας δὲ καθ' αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. (11) Ἢ γὰρ ἐπιθυμία ἐναντία, ἀλλ' οὐχ ἡ δόξα, τῷ ὀρθῷ λόγῳ· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ ἔχει τῶν καθόλου ὑποληψιν, ἀλλὰ τῶν καθ' ἕκαστα φαντασίαν καὶ μνήμην. (12) Πῶς δὲ λυεταί ἡ ἄγνοια καὶ πάλιν γίνεται ἐπιστήμων ὁ ἀκρατής, ὁ αὐτοῦ λόγος καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ καθεύδοντος καὶ οὐκ ἴδιος τούτου τοῦ πάθους, ὃν δεῖ παρὰ τῶν φυσιολόγων ἀκούειν. (13) Ἐπεὶ δ' ἡ τελευταία πρότασις δόξα τε αἰσθητοῦ καὶ κυρία τῶν πράξεων, ταύτην ἢ οὐκ ἔχει δ' ἐν τῷ πάθει ὧν, ἢ οὕτως ἔχει ὡς οὐκ ἦν τὸ ἔχειν ἐπίστασθαι ἀλλὰ λέγειν ὡς περὶ οἰνωμένους τὰ Ἐμπεδοκλέους, καὶ διὰ τὸ μὴ καθόλου μὴδ' ἐπιστημονικὸν ἁμοίως εἶναι δοκεῖν τῷ καθόλου τὸν ἔσχατον ὄρον. Καὶ εἰσὶν δ' ἐξήτει Σωκράτης συμβαίνειν· (14) οὐ γὰρ τῆς κυρίως ἐπιστήμης εἶναι δοκούσης παρουσίας γίνεται τὸ πάθος, οὐδ' αὐτῆς περιέλκεται διὰ τὸ πάθος, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς. Περὶ μὲν οὖν τοῦ εἰδῶτα καὶ μὴ, καὶ πῶς εἰδῶτα ἐνδέχεται ἀκρατεῦσθαι, τσαῦτα εἰρήσθω.

homini sicca prodesse, et, hunc esse hominem, vel, quidquid tale sit, siccum esse: verum, sitne istud tale, aut nescit, aut si scit, minime considerat. Atque ex his duobus incredibile est quantum differentia: hisce rebus exoriatur: adeo quidem, ut si quis ita sciens peccet, nihil absurdi sit: sin illo modo, valde mirum. (7) Præterea alio modo fieri potest ut homines scientia præditi sint, quæ quos modos antea exposuimus. Nam habitus, qui in eo est qui scientiam habet modo, at non ea utitur, aliam magnopere rationem esse videmus; adeo, ut habere quodammodo et non habere ille videatur: qualis est is qui dormit, et furiosus, et vinolentus. Porro homines aliqua animi perturbatione concitati periade, ut isti, sunt affecti. Iræ enim et rerum venerearum cupiditates, et nonnullæ hujusmodi animi perturbationes perspicue corpus quoque ipsum immutant, ac nonnullis hominibus etiam furores conciliant. Absque dubio igitur dicendum est, similiter atque hos affectos esse incontinentes. (8) Neque vero si quis rationes ac sententias a scientia profectas pronunciet, satis hoc signi sit ad hanc sententiam refellendam. Nam qui his animi perturbationibus æstuant, demonstrationes et versus Empedoclis recitant: quomodo et qui primum didicerunt, sermones illi quidem connectunt, sed nondum intelligunt: oportet enim illa una cum ætate adolescere; cui rei tempore opus est. Quocirca ut histriones, sic existimandi sunt loqui etiam incontinentes. (9) Præterea hoc etiam modo hujus rei causam e physicis spectare liceat. Nam quum opiniones aliæ sint de rebus universis, aliæ de singularibus, quarum jam sensus arbiter est, necesse est, ubi ex duabus una effecta sit, in iis quidem quæ sunt cognitionis, animum id quod conclusum est enunciare et affirmare; in iis autem quæ sub actionem veniunt, statim agere. Ut, si omne dulce gustandum est; hoc autem est dulce, tanquam unum de singularibus: necesse est eum qui possit, quique non prohibeatur, simul atque dictum sit, etiam agere. (10) Quum igitur inest menti universa opinio, una, quæ gustare prohibet; alia hæc: omnia dulcia esse jucunda; atque hoc aliquid est dulce: (hæc porro opinio ea est quæ agit;) denique quum obtinet forte in animo cupiditas: ibi tum opinio quidem illa prima hoc aliquid fugere jubet; cupiditas autem trahit ad illud: potest enim hæc unamquamque animi partem commovere. Ita fit ut a ratione et opinione quodammodo nascatur incontinentia, non quod opinio per se rationi contraria sit, sed ex eventu. (12) Cupiditas enim, non opinio recte rationi adversatur. Quocirca etiam propter hanc rationem bestiarum non sunt incontinentes: quia non habent rerum universarum notionem, sed singularium visionem et memoriam. (12) Jam quo pacto inscientia depulsa scientiam recuperet incontinentes, et eadem est ratio cum illa quæ jam exposita est, ebriorum ac dormientium; et non est hic aliquid hujus perturbationis proprium: eaque doctrina ab iis petenda est, qui de natura rerum disputant. (13) Quia vero ultima enunciatio et opinio est de eo quod sub sensum cadit, et actionum eadem domina: aut non habet hanc in qui in perturbatione est, aut eo modo habet, qui modus habendi non sit scire, sed sit perinde ac recitatio versusum Empedoclis a vinolento facta; atque ob id quod non æque universalis neque scientificus videtur esse terminus ultimus, atque id quod universum est. Sic videatur id quod querebat Socrates, evenire. (14) Non enim tum, quum præsto est illa quæ vere et proprie videtur esse scientia, existit perturbatio, neque ea scientia a perturbatione convellitur; sed quum adest ea quæ sensu continetur. De eo igitur, quod est scientem et inscientem incontinentem agere, et quomodo fiat ut sciens incontinentem agat, haec tenus a nobis dictum esto.

CAP. IV. [VI.]

Πότερον δ' ἐστὶ τις ἀπλῶς ἀκρατής ἢ πάντες κατὰ μέρος, καὶ εἰ ἐστὶ, περὶ ποῖα ἐστὶ, λεκτέον ἐφεξῆς. Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας εἰσὶν οἱ τ' ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ καὶ οἱ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοί, φανερόν. (2) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα τῶν ποιούντων ἡδονήν, τὰ δ' αἰρετὰ μὲν καθ' αὐτὰ ἔχοντα δ' ὑπερβολήν, ἀναγκαῖα μὲν τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ τοιαῦτα, τὰ τε περὶ τὴν τροφήν καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρεῖαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν περὶ δὲ τὴν ἀκολασίαν ἔθεμεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ' ἀναγκαῖα μὲν οὐ, αἰρετὰ δὲ καθ' αὐτά. Λέγω δ' οἷον νίκην, τιμὴν, πλοῦτον καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων. Τούτους μὲν οὖν πρὸς ταῦτα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας τὸν ἐν αὐτοῖς ἀπλῶς μὲν οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς, προστιθέντες δὲ τὸ χρημάτων ἀκρατεῖς καὶ κέρδους καὶ τιμῆς καὶ θυμοῦ, ἀπλῶς δ' οὐ ὡς ἑτέρους καὶ καθ' ὁμοιότητα λεγομένους, ὡσπερ ἄνθρωπος· δὲ τὸ Ὀλύμπια νεικηκῶς ἐκείνῳ γὰρ ἔ κοινοῦς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ διέφερον ἀλλ' ὁμοῦς ἕτερος ἦν. Σημεῖον δέ· ἢ μὲν γὰρ ἀκρασία ψέγεται οὐχ ὡς ἀμαρτία μόνον ἀλλὰ καὶ ὡς κακία τις ἢ ἀπλῶς οὕσα ἢ κατὰ τι μέρος, τούτων δ' οὐδεὶς. (3) Τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεων, περὶ δὲ λέγομεν τὸν σώφρονα καὶ ἀκολαστον, ὁ μὴ τῷ προαιρεῖσθαι τῶν τε ἡδέων διώκων τὰς ὑπερβολὰς καὶ τῶν λυπηρῶν φεύγων, πείνης καὶ δίψης καὶ ἀλείας καὶ ψύχους καὶ πάντων τῶν περὶ ἀφῆν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀκρατής λέγεται, οὐ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι περὶ τὰδε, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον. (4) Σημεῖον δέ· καὶ γὰρ μαλακοὶ λέγονται περὶ ταύτας, περὶ ἐκείνων δ' οὐδεμίαν. Καὶ διὰ τοῦτ' εἰς ταῦτον τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἀκολαστον τίθεμεν καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων οὐδένα, διὰ τὸ περὶ τὰς αὐτάς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι· οἱ δ' εἰσὶ μὲν περὶ ταῦτά, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσὶν, ἀλλ' οἱ μὲν προαιροῦνται οἱ δ' οὐ προαιροῦνται. Διὸ μᾶλλον ἀκολαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἡμέρα διώκει τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκείνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας ἀλύπη ἰσχυρά; (5) Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμῶν καὶ τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσὶ τῷ γένει καλῶν καὶ σπουδαίων· τῶν γὰρ ἡδέων ἓν ἄφροσιν αἰρετὰ, τὰ δ' ἐναντία τούτων, τὰ δὲ μεταξὺ, καθάπερ διεϊλομένη πρότερον, οἷον χρήματα καὶ κέρδος καὶ νίκη καὶ τιμὴ· πρὸς ἅπαντα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ τὰ μεταξὺ οὐ τῷ πάσχειν καὶ ἐπιθυμεῖν αἱ φιλεῖν ψέγονται, ἀλλὰ τῷ πως ὑπερβάλλονται. Διὸ ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον ἢ κρατοῦνται ἢ διώκουσι τῶν φύσει τι καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἷον οἱ περὶ τιμὴν μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες ἢ περὶ τέκνα καὶ γονεῖς· καὶ γὰρ ταῦτα τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπαινοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες· ἀλλ' ὁμοῦς ἐστὶ τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἰ τις ὡσπερ ἢ Νιόβη μάχοιτο καὶ πρὸς τούτους

Deinceps, utrum aliquis sit absolute incontinens, an omnes in parte seu certae rei sint incontinentes; tum si quis est absolute incontinens, in quibus is versetur, dicendum est. Continentes igitur et tolerantis, incontinentes et molles in voluptatibus et doloribus versari perspicuum est. (2) Quum autem eorum quae voluptatem efficiunt, alia sint necessaria, alia autem sunt per se quidem expetenda illa, sed ejusmodi tamen, ut praeter modum possint expeti: quumque haec necessaria ea sint quae ad corpus pertinent (ea, inquam, quae in victu et rerum venerearum usu posita sunt, ceteraque hujus generis, quae ad corpus referuntur, in quibus intemperantiam et temperantiam posuimus); alia rursus minime necessaria illa quidem, quum sint tamen per se optabilia et expetenda (verbi gratia, victoria, honos, divitiarum, taliaque bona et jucunda): haec ergo quum ita sint, eos sane qui in his praeter rectam rationem, qua ipsi praediti sunt, modum superant. absolute quidem incontinentes non dicimus, sed cum adjectione appellamus pecuniarum incontinentes, item lucri, honoris, irae: absolute autem nequaquam, quippe ab illis alteris differentes et ex quadam similitudine sic appellatos. Quo modo res habet, si dicatur homo qui Olympia vicit. Hujusce enim hominis definitio a definitione communis hominis perparum quidem discrepat, et est tamen ab illa diversa. Cujus rei hoc argumentum est, quod incontinentia vituperatur non solum ut error, sed etiam ut vitium quoddam aut simpliciter et absolute, aut aliqua ex parte: horum autem, quos proxime posui, incontinentium nemo sic vituperatur. (3) At vero quod attinet ad alteros illos, qui scilicet corporis voluptates percipiunt illas in quibus temperantem atque intemperantem versari dicimus; ille qui non consulto rerum jucundarum nimium persequitur, et rerum molestarum nimium fugit, ut famis, sitis, caloris, frigoris, omniumque quae ad tactum et gustatum pertinent, sed praeter consilium et cogitationem, incontinens dicitur, absque adjunctione hujus vel illius rei, irae verbi gratia, sed simpliciter tantum. (4) Cui rei id argumentum est, quod et circa has molles dicuntur, circa nullam vero illarum. Atque ob hanc causam in eadem re incontinentem et intemperantem ponimus, itemque continentem et temperantem, secus quam illos alteros [quos intemperantes aut temperantes nemo dicit]. Nam hi quos dicimus, in eisdem quodammodo voluptatibus et doloribus versantur, verumtamen id non eodem modo; sed ita, quod intemperantes consilium ceperunt ita vivendi, incontinentes non item. Quamobrem potius eum intemperantem appellaverimus, qui ne cupiens quidem, aut certe levi tantum cupiditate affectus immoderatas voluptates persequitur et mediocres dolores fugit, quam eum qui idem agat magnis et vehementibus cupiditatibus incensus. Quid enim faciat ille, si acris et vehementis aliqua cupiditas accedat, et vehementem item dolor ipsum excruciet, in rerum necessariorum penuria? (5) Quoniam autem cupiditatem et voluptatum aliae sunt genere honestae et bonae (nam jucundorum aliqua sunt natura expetenda, alia his contraria, alia etiam his interjecta, ut supra partim sumus, ut pecunia, lucrum, victoria, honor): in his sane omnibus ceterisque ejusdem generis, et in mediis item, non quod afficiantur his, et cupiant et ament ea homines, vituperantur; sed quod hoc modo cupiant vel ament, et quod modum superent: ut illi qui aliter quam monet ratio aut vincuntur ab aliquo, aut id persequuntur, quod est natura bonum et honestum: puta, qui nimio honoris aut liberorum et parentum amore studioque ducuntur. Nam haec in numero bonorum habenda sunt, et qui haec studiose colunt atque expetunt, etiam laudantur. Verumtamen est etiam in his aliquod nimium, si quis, ut Niobe, etiam cum diis pugnet,

θεούς, ἢ ὡς περ Σάτυρος ὁ φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος
περὶ τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν. Μοθηρία
μὲν οὖν οὐδεμία περὶ ταῦτ' ἐστὶ διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι
φύσει τῶν αἰρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὐτό φαῦλαι δὲ καὶ
φευκταὶ αὐτῶν εἰσὶν αἱ ὑπερβολαί. (6) Ὁμοίως δὲ
οὐδὲ ἀκρασία· ἢ γὰρ ἀκρασία οὐ μόνον φευκτὸν ἀλλὰ
καὶ τῶν φευκτῶν ἐστίν. Δι' ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους
προσεπιτιθέμετες τὴν ἀκρασίαν περὶ ἐκάστου λέγουσιν,
οἷον κακὸν ἰατρὸν καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἀπλῶς οὐκ
ἂν εἴποιεν κακόν· ὡς περ οὖν οὐδ' ἐνταῦθα, διὰ τὸ μὴ
κακίαν εἶναι ἐκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ ἀνάλογον ὁμοίαν,
οὕτω δῆλον ὅτι κακέτι ὑποληπτέον μόνον ἀκρασίαν καὶ
ἐγκράτειαν εἶναι ἧτις ἐστὶ περὶ ταῦτ' αἱ σωφροσύνη
καὶ τῆ ἀκολασία, περὶ δὲ θυμὸν καθ' ὁμοιότητα λέγο-
μεν· διὸ καὶ προστιθέμετες ἀκρατῆ θυμοῦ ὡς περ τιμῆς
καὶ κέρδους φαμέν.

aut ut Satyrus ille, qui patris amans vocatus est, immodico patris amore afficiatur : valde enim despere videbatur. Vitium igitur in his nullum est, propterea quod, ut dixi, unumquodque eorum per se expetendum est natura ; sed eorum nimia atque immoderatae cupiditates malae sunt ac fugiendae. (6) Similiter autem nulla est eorum incontinentia. Incontinentia enim non solum fugienda res est, verum etiam in iis numeratur, quae sunt vituperabilia. Propter similitudinem autem quam cum illa habet ea, de qua loquimur, affectio, adjectione praeterea facta rei cujus incontinentia est, ita cujusque rei incontinentiam dicere solent, ut malum medicum, et malum histrionem : quem absolute malum nemo dixerit. Ut igitur hic ita dicuntur isti, non qui singula ista sint vitium seu vitiositas proprie dicta, sed quod proportione quadam vitio similia : sic nimirum et illic existimare debemus, dumtaxat eam esse incontinentiam et continentiam, quae in iisdem atque temperantia et intemperantia versatur. In ira autem ex similitudine quadam aliquem dicimus incontinentem : Itaque etiam cum adjectione dicimus, irae incontinens, ut honoris et lucri.

CAP. V. [VI.]

Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἔνια μὲν ἡδέα φύσει, καὶ τούτων τὰ
μὲν ἀπλῶς τὰ δὲ κατὰ γένη καὶ ζῶων καὶ ἀνθρώπων, τὰ δ'
οὐκ ἐστὶν ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ κτηνῶν φύσεως τὰ δὲ δι' ἐθῆ
γίνεται, τὰ δὲ διὰ μοθηρίας φύσεως, ἐστὶ καὶ περὶ τούτων
ἕκαστα παραπλησίως ἰδεῖν ἔξει. (2) Λέγω δὲ τὰς
θηριώδεις, οἷον τὴν ἀνθρωπὸν ἢν λέγουσι τὰς κυούσας
ἀνασχίζουσιν τὰ παιδία κατεσθλῆιν, ἢ οἷοις χαίρειν
φασὶν ἐνίοις τῶν ἀπηγρωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς
μὲν ὠμοῖς τοὺς δὲ ἀνθρώπων κρέασιν, τοὺς δὲ τὰ παιδία
δανείζειν ἀλλήλοισι εἰς εὐωχίαν, ἢ τὸ περὶ Φάλαριν λεγόμενον.
(3) Αὗται μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ διὰ τὴν νόσους γίνονται
καὶ μανίαν ἐνίοις, ὥς περ ὁ τὴν μητέρα κατερεύσας καὶ
φαγῶν, καὶ ὁ τοῦ σπυδαίου τὸ ἥπαρ. Αἱ δὲ νοσηματώδεις
ἢ ἐξ ἔθους, οἷον τριγῶν τίσεις καὶ οὐνύων τρώσεις, ἔτι δ'
ἀνθρώπων καὶ γῆς, πρὸς δὲ τούτοις ἢ τῶν ἀφροδισίων τοῖς
ἄρρεσιν· τοῖς μὲν γὰρ φύσει τοῖς δ' ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν,
οἷον τοῖς ὑβριζομένοις ἐκ παιδῶν. (4) Ὅσοις μὲν οὖν φύσις αἰτία, τούτους μὲν
οὐδεὶς ἂν εἴποιεν ἀκρατεῖς, ὡς περ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι
οὐκ ὀπιούσιν ἀλλ' ὀπιόνται· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς νοσηματώδεις
ἔχουσι δι' ἔθος. (5) Τὸ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων
ἐξ ὧν τῶν ὄρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ ἡ θηριότης·
τὸ δ' ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι οὐχ ἡ ἀπλή ἀκρασία
ἀλλ' ἢ καθ' ὁμοιότητα, καθάπερ καὶ τὸν περὶ τοὺς θυμοὺς
ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον τοῦ πάθους, ἀκρατῆ δ' οὐ
λεκτέον. Πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα καὶ ἀφροσύνη καὶ
δειλία καὶ ἀκολασία καὶ χαλεπότης αἱ μὲν θηριώδεις αἱ δὲ
νοσηματώδεις εἰσὶν· (6) δὲ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος οἷος
δεδέναι πάντα, κἂν ψοφήσῃ μῦς, θηριώδης
δειλίαν δειλοῦς, ὁ δὲ τὴν γαλῆν ἐδεοῖται διὰ νόσον·
καὶ τῶν ἀφρόνων οἱ μὲν ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι καὶ μόνον
τῇ αἰσθήσει ζῶντες θηριώδεις, ὡς περ ἔνια γένη τῶν
πόρρω βαρβάρων, οἱ δὲ διὰ νόσου, οἷον τὰς ἐπιληπτικὰς,
ἢ μανίας νοσηματώδεις. (7) Τούτων δ' ἐστὶ μὲν ἔχειν
τινὰ ἐνίοτε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δὲ, λέγω δὲ οἷον
εἰ Φάλαριν κατεῖχεν ἐπιθυμῶν παιδίου φαγεῖν ἢ πρὸς

Sed quoniam aliqua sunt jucunda naturā, eorumque alia simpliciter et absolute, alia diversis et animantium generibus et hominum jucunda sunt ; alia non sunt jucunda naturā, sed partim propter eorum quae natura requirit, ereptiones, partim propter consuetudinem, partim propter vitiosas naturas fiunt jucunda : licet etiam in his singulis consimiles habitus animadvertere. (2) Dico autem immanes et ferinos habitus, qualis erat ejus mulieris, quam dicunt gravidis mulieribus apertis ac persectis pueros devorare solitam : aut qualibus rebus effertis quosdam circa Pontum populos delectari ferunt, alios scilicet crudis, alios humanis carnibus ; alios liberos suos inter se mutuas in epulas dare ; aut quale est id quod vulgo de Phalaride dicitur. (3) Et hi sane ferini sunt habitus. Alii autem e morbis aut furore aliquibus insunt ; qualis in illo fuit qui matrem immolatam comedit, et in illo qui conservi jecur. Alii denique ipsi instar habent morbi, aut e consuetudine orti : quales pilos evellere et unguis vorare, itemque carbones ac terram : qualis item venereorum usus cum masculis. Hæ enim cupiditates aliis naturales sunt, alii ex consuetudine inseruntur : puta qui iis inde a pueris immanitati innutritur. (4) Atque eorum quidem, quibus natura causam præbet, incontinentem nemo quenquam dixerit ; ut nec mulieres, quod in complexu venereo non agant, sed patiantur. Eademque ratione neque eos qui ex consuetudine vitium morbo simile contraxerunt. (5) Atque hæc singula ejusmodi sunt, ut ita affectum esse, aliquid sit extra vitii terminos ac fines constitutum ; qualis res est etiam feritas. His autem tentatum et affectum superiorem esse aut inferiorem, non est simplex proprieque dicta continentia, sed ex similitudine ; ut eum quoque qui in ira ita affectus est ut vincatur, hujus perturbationis incontinentem dicere debemus, non autem incontinentem absolute. Omnis enim modum superans vitiositas et amentia, et timiditas, et intemperantia, et sævitia, vel ferina est, vel morbi instar habet. (6) Nam qui natura talis est ut omnia extimescat, etiam musculi stridorum, ferina quadam timiditate timidus est. Alius felem morbo quodam metuebat. Et ex amentium numero ii qui natura stulti et inconsiderati sunt, sensuque dumtaxat vivunt, ferarum sunt similes, ut nonnullæ longius dissitorum barbarorum nationes. Qui vero tales sunt propter morbos (verbi gratia, comitialem) vel ob furores, morbidi dicantur. (7) In talibus vero affectionibus est quum talis aliquis habeat modo istas cupiditates, et non tamen etiam ab illis superetur : verbi gratia, Phalaris aliquis quum pusionem concupiscat vel ad edendum vel ad utendum nefaria libidine, si se co-

ἀφροδισίων ἄτοπον ἤρῳνῃ· ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν. (8) Ὅσπερ οὖν καὶ μοχθηρία ἢ μὲν κατ' ἀνθρώπων ἀπλῶς λέγεται μοχθηρία, ἢ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, ὅτι θηριώδης ἢ νοσηματώδης, ἀπλῶς δ' οὐ, ὅτι θηριώδης ἢ δὲ νοσηματώδης, ἀπλῶς δὲ ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολασίαν μόνη.

[VII.] (9) Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια ἔστι μόνον περὶ ἄπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἔστιν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφορὰν καὶ οὐχ ἀπλῶς, δῆλον.

libeat et contineat. Fit vero etiam ut talis etiam vincatur, non solum affectus vitio sit. (7) Ut igitur improbitas alia absolute dicitur improbitas, illa videlicet, quæ in hominem cadit, alia cum adjectione, improbitas ferina aut morbosa, non absolute: sic nimirum et incontinentia est alia ferina et immanis, alia morbosa. Simpliciter autem et absolute ea sola est, quæ humanæ intemperantiæ convenit.

[VII.] (9) Incontinentiam ergo et continentiam in iisdem versari, in quibus intemperantia et temperantia; in aliis aliam quandam incontinentiæ speciem esse, quæ per translationem nominis, et non absolute ita dicatur, perspicuum.

CAP. VI. [VII.]

Ὅτι δὲ καὶ ἤττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἢ τοῦ θυμοῦ ἢ ἢ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν. Ἔοικε γάρ ὁ θυμὸς ἀκούειν μὲν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δὲ, καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἱ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ λεγόμενον ἐκθέουσι, ἔττα ἀμαρτάνουσι τῆς προστάξεως, καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· οὕτως ὁ θυμὸς διὰ θερμότητα καὶ ταχυτήτα τῆς φύσεως ἀκούσας μὲν, οὐκ ἐπίταγμα δ' ἀκούσας, ὄρμηξ πρὸς τὴν τιμωρίαν. Ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἢ φαντασία ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία ἐδήλωσεν, ὁ δ' ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιοῦτῳ πολεμεῖν χαλεπαίνει δὴ εὐθύς· ἢ δ' ἐπιθυμία, ἂν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδὺ ὁ λόγος ἢ ἢ αἰσθησις, ὄρμηξ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν. Ὅσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως, ἢ δ' ἐπιθυμία οὐ. Αἰσχιῶν οὖν· ὁ μὲν γὰρ τοῦ θυμοῦ ἀκρατῆς τοῦ λόγου πως ἤτταται, ὁ δὲ τῆς ἐπιθυμίας καὶ οὐ τοῦ λόγου. (2) Ἐτι ταῖς φυσικαῖς μᾶλλον συγγνώμη ἀκολουθεῖν ὀρέξουσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί· ὁ δὲ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἢ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων, ὥσπερ ὁ ἀπολογοῦμενος ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι, « καὶ γὰρ οὗτος » ἔφη « τὸν ἑαυτοῦ κάκεινος τὸν ἄνωθεν, » καὶ τὸ παιδίον δεῖξας « καὶ οὗτος ἐμέ » ἔφη, « ὅταν ἀνὴρ γένηται· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν. » Καὶ ὁ ἐλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς θύρας· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐλκύσαι τὸν πατέρα μέγχις ἐνταῦθα. (3) Ἐτι ἀδικιώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι. Ὁ μὲν οὖν θυμώδης οὐκ ἐπιβουλος, οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός· ἢ δ' ἐπιθυμία, καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην φασί·

Δολοπλόκου γὰρ Κυπρογενοῦς·

καὶ τὸν κερτὸν ἱμάντα Ὁμηροῦ·

Πάρφασις, ἦτ' ἐκλεψε νόον πύκα περ φρονέοντος.

Ὅστ' εἴπερ ἀδικιώτερα καὶ αἰσχίον ἢ ἀκρασία αὐτῆ τῆς περὶ τὸν θυμὸν ἔστι, καὶ ἀπλῶς ἀκρασία καὶ κακία πως. (4) Ἐτι οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος, ὁ δ' ὀργῆ ποιῶν πᾶς ποιεῖ λυπούμενος, ὁ δ' ὑβρίζει μὲθ' ἡδονῆς. Εἰ οὖν οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικιώτερα, καὶ ἢ ἀκρασία ἢ δὲ ἐπιθυμίαν· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν

Nunc illud quoque videamus, quod iræ, quam cupiditatum, minus esse turpem censemus incontinentiam. Videtur enim ira audire quidem illa ex aliqua parte rationem, licet negligenter et confuse audiat, ministrorum more præproperorum, qui, priusquam id omne quod dicitur audierint, exsiliunt, deindeque in agendo aberrant: itemque canum more, qui, priusquam attenderint utrum sit amicus necne, si quis modo fores pulsaverit, latrant. Sic ira propter fervorem et celerem nature motum audit illa quidem, sed imperio non exaudito ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim aut imaginatio contumeliam vel contemptum in facto inesse indicavit: illa proinde, quasi ratiocinando concluderit, huic tali bellum inferri oportere, continuo sævit atque excandescit. Cupiditas autem, si mens vel sensus esse quid jucundum dixerit modo, mox ad perfruendam voluptatem incitatur. Ira ergo rationem quodammodo sequitur; cupiditas vero minime: ideoque hæc turpior illa est. Nam iræ incontinens quodammodo a ratione superatur: ille autem alter a cupiditate, non a ratione. (2) Præterea ignoscendum ei magis est, qui naturales appetitiones sequitur. Nam et iis potius cupiditatibus danda venia est, quæ sunt omnium communes, et quatenus sunt communes. Ira autem et asperitas magis est naturalis, quam cupiditates immoderatæ minimeque necessariae: exemplo est ille qui hac defensione, cur patrem verberaret, utchatur: « nam et iste, inquit, suum verberavit, et hic quoque me, vir factus, verberabit (parvulo filio suo demonstrato): est enim hoc generi nostro proprium. » Et qui a filio traheretur, trahendi finem facere jubebat ad ostium: nam a se quoque usque ad hunc locum patrem suum tractum esse. (3) Præterea quo quisque occultior et insidiosior est, eo injustior. At homo iracundus minime est insidiator, neque ira ipsa: imo vero hæc aperta est. Cupiditas autem fallax est, item, ut de Venere dicitur:

Nectentis fraudem Veneris;

et ut Homerus ait de Zona Veneris:

In qua sermo inerat blandus. qui mente sagaci quævis prudentes spoliat....

Si ergo injustior, certe et turpior hæc incontinentia fuerit illa altera, quæ in ira versatur: eritque adeo hæc absolute incontinentia et quodammodo vitiositas. (4) Præterea nemo dolens insultat alteri; sed is qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit; at qui insultat alicui, cum voluptate facit. Igitur si eo quidque est injustus, quo justius ei irascimur, profecto incontinentia per cupiditatem commota, injustior est. Non inest enim in ira libido con-

θυμῶ ὕβρις. (5) Ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων ἢ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία τῆς περὶ τὸν θυμόν, καὶ οὗτος ἐστὶν ἢ ἐγκράτεια καὶ ἢ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, δῆλον. (6) Αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς ληπτέον. Ὡς περὶ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχάς, αἱ μὲν ἀνθρωπικαὶ εἰσι καὶ φυσικαὶ, καὶ τῶ γενέει καὶ τῶ μεγέθει, αἱ δὲ θηριώδεις, αἱ δὲ διὰ πηρώσεις καὶ νοσήματα. Τούτων δὲ περὶ τὰς πρώτας σωφροσύνη καὶ ἀκολασία μόνον ἐστὶν· διὸ καὶ τὰ θηρία οὕτε σῶφρονα οὐτ' ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ κατὰ μεταφορὰν καὶ εἴ τιτι δλιως ἄλλο πρὸς ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζῶων ὕβρις καὶ σιναιμωρία καὶ τῶ παμφάγον εἶναι· οὐ γὰρ ἔχει προαίρεσιν οὐδὲ λογισμόν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. (7) Ἐλαττον δὲ θηριότης κακίας, φοβερώτερον δὲ· οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἔχει. Ὅμοιον οὖν ὥσπερ ἄψυχον συμβάλλειν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· ἀσινεσττέρα γὰρ ἢ φαυλότης αἰεὶ ἢ τοῦ μὴ ἔχοντος ἀρχήν, ὃ δὲ νοῦς ἀρχή. Παραπλήσιον οὖν τὸ συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἀνθρώπον ἀδικόν· ἐστὶ γὰρ ὡς ἐκάτερον κάκιον· μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἀνθρώπος κακὸς θηρίου.

CAP. VII. [VIII.]

Περὶ δὲ τὰς δι' ἀφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγῆς, περὶ ἧς ἢ τε ἀκολασία καὶ ἢ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον, ἐστὶ μὲν οὕτως ἔχειν ὥστε ἠτῶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους, ἐστὶ δὲ κρατεῖν καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους· τούτων δ' ὃ μὲν περὶ ἡδονὰς ἀκρατής ὃ δ' ἐγκρατής, ὃ δὲ περὶ λύπας μαλακὸς ὃ δὲ καρτερικός. Μεταξὺ δ' ἢ τῶν πλειίστων ἐξίς, καὶ εἰ βρέπουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χεῖρους. (2) Ἐπεὶ δ' ἐνταῦθα τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖα εἰσὶν αἱ δ' οὐ καὶ μέχρῃ τινός, αἱ δ' ὑπερβολαὶ οὐ, οὐδ' αἱ ἐλλείψεις, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας, ὃ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων ἢ καθ' ὑπερβολὰς ἢ διὰ προαίρεσιν, δι' αὐτὰς καὶ μηδὲν δι' ἕτερον ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ τοῦτον μὴ εἶναι μεταμελητικόν, ὥστ' ἀνίατος· ὃ γὰρ ἀμεταμέλητος ἀνίατος. Ὁ δ' ἐλλείπειν ὃ ἀντικείμενος, ὃ δὲ μέσος σῶφρων. Ὅμοίως δὲ καὶ ὃ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας μὴ δι' ἤτταν ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν. (3) Τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων ὃ μὲν ἀγεται διὰ τὴν ἡδονήν, ὃ δὲ διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. Παντὶ δ' ἂν δόξει χείρων εἶναι, εἴ τις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἡρέμα πράττει τι αἰσχρόν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμῶν, καὶ εἰ μὴ ὀργιζόμενος τύπτει ἢ εἰ ὀργιζόμενος· τί γὰρ ἂν ἐποίει ἐν πάθει ὧν; διὸ ὃ ἀκόλαστος χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. Τῶν δὲ λεχθέντων τὸ μὲν μαλακίας εἶδος μᾶλλον, ὃ δ' ἀκόλαστος. (4) Ἀντικείται δὲ τῶ μὲν ἀκρατεῖ ὃ ἐγκρατής, τῶ δὲ μαλακῷ ὃ καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν, ἢ δ' ἐγκράτεια ἐν τῷ κρατεῖν, ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν καὶ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἠτῶσθαι τοῦ νικᾶν· διὸ

tumeliæ faciendæ. (5) Incontinentiam igitur eam quæ in cupiditatibus versatur, iræ incontinentiâ turpiorem esse; continentiam item et incontinentiam in cupiditatibus et corporis voluptatibus versari perspicuum est. (6) Harum autem ipsarum differentiarum sunt cognoscendæ. Nam, ut ab initio a nobis dictum est, aliæ sunt humanæ et naturales, tum genere, tum magnitudine; aliæ immanes et ferinæ; aliæ ex ereptionibus eorum quæ naturæ necessaria sunt, aut ex morbis natæ. In harum primis modo versantur temperantia et intemperantia. Itaque neque temperantes neque intemperantes bestias dicimus, nisi per translationem sermonis, et si quod omnino animantium genus aliud ab alio differat libidine et profusa ad rem veneream petulantia et voracitate. Non enim consilium habent, nullaque ratione prædita sunt, sed a natura desciverunt, perinde ut homines furiosi. (7) Est autem feritas minus malum quidem vitiositate, sed horribilius tamen. Neque enim corruptum est in illis id quod est optimum, quomodo in homine, sed eo carent. Similis ergo fuerit horum comparatio inter se illi, qua inanimum cum animato conferatur, quæreturque utrum eorum sit pejus. Innocentior enim minusque semper perniciosior improbitas est ejus quod principium non habet. Mens autem principium est. Simile ergo hujus sit, injustitiam cum homine injusto conferre. Nam fieri potest ut utrumque altero reperiat pejus. Infinitis enim partibus plura mala importaverit homo vitiosus et improbus, quam fera.

In voluptatibus autem et doloribus, quæ factu et gustatu percipiuntur, itemque in earum cupiditatibus et fugis (in quibus temperantiam et intemperantiam supra posuimus) potest quis ita affectus esse, ut etiam ab eis vincatur, quibus superiores sunt plerique; potest rursus fieri ut etiam illas vincat, a quibus vulgus superatur. Ex his autem ille qui a voluptatibus vincitur, incontinens; qui voluptatum victor est, continens: et qui doloribus est inferior, mollis; qui superior, tolerans dicendus est: in quo medio versatur maximæ hominum partis habitus, quamvis ad vitiosos magis vergere videantur. (2) Quoniam autem voluptates aliæ sunt necessariae, aliis contrario modo se habentibus, atque illæ usque ad aliquem finem necessariae, quum earum neque nimium neque parum sit necessarium (quod ipsum et de cupiditatibus ac doloribus est sentiendum): qui jucunditates aut immoderatas aut immoderate sequitur, si id facit propterea quod consilium cepit hujusmodi, et propter ipsas, non propter aliud quiddam quod ex eis proveniat, intemperans est. Hunc enim necesse est non facile factorum suorum penitere: ideoque talis insanabilis est. Nam impenitens ad sanitatem nunquam revertitur. Qui autem in expetendis voluptatibus in eo quod parum est delinquit, isti opponitur; medius temperans nominatur. Similiterque intemperans est qui dolores corporis fugit, non quia vincatur, sed consulto. (3) Eorum autem qui consilium non ceperunt ita vivendi, alius voluptate ducitur, alius eo quod dolorem fugit ex cupiditate nascentem. Itaque inter se differunt. Nemo est autem cui non videatur deterior is qui nulla aut levi cupiditate affectus turpe aliquid admittat, quam qui vehementer; et qui non iratus alterum pulset, quam qui ira incitatus. Quid enim hic faceret commotus? Itaque deterior est incontinente intemperans. Eorum igitur qui supra a nobis dicti sunt, alterius potius est mollities, alterius incontinentia. (4) Opponitur autem incontinenti continens, molli tolerans. Tolerantia enim est in resistendo, continentia in vincendo. Aliud est autem resistere, aliud vincere; ut aliud est non vinci, aliud vincere. Quare et continentia opta-

καὶ αἰρετιώτερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐστίν. (5) Ὁ δ' ἐλ-
 λείπων πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ καὶ ἀντιτείνουσι καὶ δύνανται,
 οὗτος μαλακὸς καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφή μαλακία
 τίς ἐστίν· ὅς ἔλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ
 5 τοῦ αἵρειν λύπη, καὶ μιμούμενος τὸν κάμνοντα οὐκ
 οἶεται ἄθλιος εἶναι, ἀθλίῳ ὁμοίος ὢν. (6) Ὁμοίος
 δ' ἔχει καὶ περὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν· οὐ γὰρ εἴ-
 τις ἰσχυρῶν καὶ ὑπερβαλλουσῶν ἡδονῶν ἡττᾶται ἢ λυ-
 πῶν, θαυμαστόν, ἀλλὰ συγγνωμονικόν, εἰ ἀντιτείνων,
 10 ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτῆτης ὑπὸ τοῦ ἔχεις πε-
 πληγημένος ἢ ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόφῃ Κερκυίων, καὶ
 ὥσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα ἀθρόον ἐκ-
 καγχάζουσιν, οἷον συνέπεσε Ξενοφάντῳ, ἀλλ' εἰ τις
 πρὸς ἅς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν, τούτων ἡττᾶται
 15 καὶ μὴ δύναται ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τοῦ γένους
 ἢ διὰ νόσον, οἷον ἐν τοῖς Σκυθῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλα-
 κία διὰ τὸ γένος, καὶ ὡς τὸ θῆλυ πρὸς τὸ ἄρρεν διέστη-
 κεν. (7) Δοκεῖ δὲ καὶ ὁ παιδιώδης ἀκόλαστος εἶναι,
 ἔστι δὲ μαλακός· ἡ γὰρ παιδιὰ ἀνεσίς ἐστίν, εἴπερ
 20 ἀνάπαυσις τῶν δὲ πρὸς ταύτην ὑπερβαλλόντων ὁ παι-
 διώδης ἐστίν. (8) Ἀκρασίας δὲ τὸ μὲν προπέτεια τὸ
 δ' ἀσθένεια· οἱ μὲν γὰρ βουλευσάμενοι οὐκ ἐμμένουσι
 οἷς ἐβουλεύσαντο διὰ τὸ πάθος, οἱ δὲ διὰ τὸ μὴ βου-
 λεύσανται ἄγονται ὑπὸ τοῦ πάθους· ἔνιοι γάρ, ὥσπερ
 25 προγαργαλισάντες οὐ γαργαλίζονται, οὕτω καὶ προαι-
 σθόμενοι καὶ προἰδόντες καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ
 τὸν λογισμὸν οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους, οὐτ' ἂν
 ἦδὺ ἢ οὐτ' ἂν λυπηρόν. Μάλιστα δ' οἱ ὄξεις καὶ με-
 λαγχολικοὶ τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ
 30 μὲν γὰρ διὰ τὴν ταχυτῆτα, οἱ δὲ διὰ τὴν σφοδρότητα
 οὐκ ἀναμένουσι τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι
 τῇ φαντασίᾳ.

bilius quiddam est, quam tolerantia. (5) Jam vero qui deficit in iis quibus plerique obsistunt et obsistere possunt, is mollis et delicatulus est. Delictæ enim mollities quædam est : ut, qui vestem trahit, ne quid in ea attollenda laboris habeat, quique ægri instar se gerit, minime putando miserum se ea re esse, quum sit misero similis. (6) Eodemque modo de continentia et incontinentia res habet. Neque enim si quis a vehementibus et immodicis voluptatibus aut doloribus superetur, mirum debeat videri : imo vero venia is sit dignus, si obsistens vincatur ; ut Theodectæ Philoctetes a vipera percussus, vel Carcini Cercyon in Alope : et ut, qui risum comprimere conantes, in cacalinnum solvuntur, quod Xenophanto accidit : sed si quis, quibus voluptatibus plerique possunt obsistere, ab iis superetur, neque possit contra niti, idque ita fiat, non propter generis naturam aut morbum, ut Scytharum (?) regibus mollities propter genus innata est, et ut femina a mare distat. (7) Etsi vero etiam is qui ludo et joco magnopere deditus est, videtur esse intemperans ; tamen mollis est potius. Ludus enim remissio animorum est, siquidem est requies. In iis autem qui modum in ludendo superant, est lusitor. (7) Incontinentia autem alia est festinatio præceps, alia imbecillitas. Alii enim posteaquam deliberaverunt, non permanent in iis quæ deliberata sunt, propter perturbationem : alios autem, quia non consularunt, quovis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, ut ii qui se ipsi ante titillarant, non titillantur ab alio ; sic quia præserunt ac prævident, se ipsosque adeo ac rationis iudicium antea expergefecerunt, a perturbatione non vincuntur, sive jucunditatem ea ostendet, sive dolorem intentet. Maxime autem et ii quos acuta, et ii quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia sunt incontinentes. Illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam seu vehementiam rationem non operiuntur, eo quod species animo oblatas facile sequantur.

CAP. VIII. [IX.]

Ἔστι δ' ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐ μετα-
 μελητικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δ' ἀκρατής
 35 μεταμελητικός πᾶς. Διὸ οὐχ ὥσπερ ἠπορήσαμεν,
 οὕτω καὶ ἔχει, ἀλλ' ὁ μὲν ἄνιάτος, ὁ δ' ἰατός· εἰοικε
 γὰρ ἡ μὲν μοχθηρία τῶν νοσημάτων οἷον ὑδέρῳ καὶ
 φθίσει, ἡ δ' ἀκρασία τοῖς ἐπιληπτικοῖς· ἡ μὲν γὰρ
 συνεχῆς, ἡ δ' οὐ συνεχῆς πονηρία. Καὶ ὅλως δ' ἕτερον
 40 τὸ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας· ἡ μὲν γὰρ κακία λαν-
 θάνει, ἡ δ' ἀκρασία οὐ λανθάνει. (2) Αὐτῶν δὲ τού-
 των βελτίους οἱ ἐκστατικοὶ ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες
 μὲν, μὴ ἐμμένοντες δέ· ὑπ' ἐλάττονος γὰρ πάθους
 ἡττῶνται, καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι ὥσπερ ἄτεροι· ὁμοίος
 45 γὰρ ὁ ἀκρατής ἐστὶ τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις καὶ ὑπ' ὀλί-
 γου οἴνου καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί. (3) Ὅτι μὲν
 οὖν κακία ἢ ἀκρασία οὐκ ἐστὶ φανερόν. Ἀλλὰ πη-
 ἴσιν τὸ μὲν γὰρ παρά προαίρεσιν τὸ δὲ κατὰ προαίρε-
 σίν ἐστιν. Οὐ μὴν ἄλλ' ὁμοίον γε κατὰ τὰς πράξεις
 50 ὥσπερ τὸ Δημοδόκου εἰς Μιλησίους « Μιλησίοι ἀξύν-
 νετοι μὲν οὐκ εἰσίν, δρωσι δ' ὁσάπερ οἱ ἀξύνετοι. »
 Καὶ οἱ ἀκρατεῖς ἀδικοὶ μὲν οὐκ εἰσίν, ἀδικοῦσι δέ.

Quia vero intemperans est, ut supra diximus, non facile suorum factorum penitens (perstat enim in consilio suscepto), contraque incontinens omnis ejusmodi est ut eum facile poeniteat : non ita se res habet, ut supra dubitationem retulimus ; sed hic quidem sanabilis est, ille autem insanabilis. Similis enim est vitiositas aquæ inter cutem et tabi ; incontinentia autem morbis comitialibus. Illa enim assidua ac perpetua, hæc non assidua ac perpetua est improbitas. Estque in summa aliud incontinentiæ genus, aliud vitiositatis. Vitiositas enim fallit ; non fallit incontinentia. (2) Interea ipsorum impotentium illi sunt meliores, qui subito habent impetum, quam qui ratione in consilium adhibita in ea non perstant. Hi enim et a minore perturbatione superantur, et non sine deliberatione aptegressa, ut illi alteri. Similis est enim incontinens hic, quem imbecillum diximus, iis qui cito et modico vino, et pauciore quam vulgo plerique, fiunt ebrii. (3) Incontinentiam igitur non esse vitiositatem, perspicuum est, nisi forte aliqua ratione. Partim enim a consilio aversa est, partim consilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur similes, secundum illud Demodoci in Milesios : « Milesii non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt, quæ stulti : » sic incontinentes non sunt illi quidem injusti,

(1) Ἐπεὶ δ' ὁ μὲν τοιοῦτος οἶος μὴ διὰ τὸ πεπεισθαι διώκειν τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονάς, ὁ δὲ πέπεισται διὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι οἶος διώκειν αὐτάς, ἐκεῖνος μὲν οὖν εὐμετάπειστος, ὁ δ' οὐ· ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ ἡ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν ἢ μὲν φθείρει ἢ δὲ σώζει, ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὐ ἕνεκα ἀρχῆς, ὡς περ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις· οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετὴ ἢ φυσικὴ ἢ ἐθιστὴ τοῦ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὴν ἀρχήν. Σώφρων μὲν οὖν δ' τοιοῦτος, ἀκολάστος δ' ὁ ἐναντίος. (2) Ἔστι δὲ τις διὰ πάθος ἐκστατικὸς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃν ὥστε μὲν μὴ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον κρατεῖ τὸ πάθος, ὥστε δ' εἶναι τοιοῦτον οἶον πεπεισθαι διώκειν ἀνέδην δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονὰς οὐ κρατεῖ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀκρατής, βελτιῶν τοῦ ἀκολάστου, οὐδὲ φαῦλος ἀπλῶς· σώζεται γὰρ τὸ βελτίστον, ἡ ἀρχή. Ἄλλος δ' ἐναντίος, ὁ ἐμμενετικὸς καὶ οὐκ ἐκστατικὸς διὰ γε τὸ πάθος. Φανερόν δὴ ἐκ τούτων ὅτι ἡ μὲν σπουδαία ἐξίς, ἡ δὲ φαῦλη.

sed injuste faciunt tamen. (4) Quoniam autem incontinens ejusmodi est ut non, quod ita sibi persuaserit, immoderatas et a recta ratione alienas sequatur corporis voluptates; intemperans vero sibi persuasit, ita vivendum esse, quia talis est ut eas sequatur: ergo ille facile de sententia deducetur, hic non item. Nam ut virtus principium tuetur et conservat, ita vitiositas perdit atque exstinguit. In actionibus autem, id cujus gratia illæ suscipiuntur, principium est, ut in mathematicis posita et concessa. Neque igitur illic principia ratione doceri possunt, neque hic, sed virtus aut naturalis aut consuetudine parata, recte sentiendi de principio magistra est. Temperans igitur est is qui talis est; intemperans autem, qui ei contrarius. (5) Est vero hic aliquis talis, qui propter perturbationem a recta ratione aversus de consilio, quasi de gradu dejicitur: quem quidem perturbatio hactenus superat, ut non agat quod monet et præscribit ratio; ut autem talis sit, qui sibi persuadeat, impudenter et improbe persequendas esse hujus generis voluptates, illo usque ipsum non superat. Et hic est incontinens ille, intemperante melior, neque absolute improbus. Salva enim res est ea quæ omnium est optima, principium. Alter vero huc contrarius est ille qui in sententia permanet, quique de eo quod constituit non depellitur, per animi quidem perturbationem. Ex quibus jam perspicuum est, hunc habitum esse bonum; illum malum et vitiosum.

CAP. IX. [X.]

20 Πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστιν ὁ ὀποιουῶν λόγῳ καὶ ὀποιουῶν προαιρέσει ἐμμένον ἢ δ' τῇ ὀρθῇ, καὶ ἀκρατής δὲ ὁ ὀποιουῶν, μὴ ἐμμένον προαιρέσει καὶ ὀποιουῶν λόγῳ ἢ ὁ τῷ ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ μὴ ὀρθῇ, ὡς περ ἡπορήθη πρότερον; ἢ κατὰ μὲν συμβεβηκὸς ὀποιουῶν καθ' αὐτὸ δὲ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει ὁ μὲν ἐμμένει ὁ δ' οὐκ ἐμμένει; εἰ γὰρ τις τοδὶ διὰ τοδὶ αἰρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὐτὸ μὲν τοῦτο διώκει καὶ αἰρεῖται, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ πρότερον. Ἀπλῶς δὲ λέγομεν τὸ καθ' αὐτὸ, ὥστε ἐστὶ μὲν ὡς 30 ὀποιουῶν δόξῃ ὁ μὲν ἐμμένει ὁ δ' ἐξίσταται, ἀπλῶς δὲ ὁ τῇ ἀληθεῖ. (2) Εἰσὶ δὲ τινες καὶ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ, οὗ καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, ὅν δ' οὐπεῖστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἱ ὅμοιον μὲν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ, ὡς περ ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ καὶ ὁ θαρσὺς τῷ θαρρα- 25 λείῳ, εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά. Ὁ μὲν γὰρ διὰ πάθος καὶ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατής, ἐπεὶ εὐπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δὲ οὐκ ὑπὸ λόγου, ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. (3) Εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώ- 40 μονες καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ οἱ ἄγροικοι, οἱ μὲν ἰδιογνώμονες δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπειθῶνται, καὶ λυποῦνται, ἐὰν ἄκυρα τὰ αὐτῶν ἢ ὡς περ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ εὐκτασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. (4) Εἰσὶ δὲ τινες οἱ τοῖς δόξα- 45 σιν οὐκ ἐμμένουσιν οὐ δι' ἀκρασίαν, ὅν ἐν τῷ φιλοκτιτῇ τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτολεμος. Καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐμμένει, ἀλλὰ καλήν· τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν, ἐπέσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύος ψεύδεσθαι. Οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονὴν τι πράττων οὐτ' ἀκό- 50 λαστος οὔτε φαῦλος οὐτ' ἀκρατής, ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν.

[XI.] (5) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τις καὶ τοιοῦτος οἶος ἦττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμένον τῷ λόγῳ ἢ τοιοῦτος, τοῦτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής·

Utrum igitur continens est is qui in qualibet ratione et in quolibet consilio perstat, an is demum, qui in recto consilio? et rursum is incontinens, qui in quolibet consilio atque in quavis ratione non permanet, an is qui in ratione falsa et in consilio minus recto, ut supra a nobis dubitatum est? An vero potius ex eventu quidem in quovis consilio, per se autem in vera ratione et recto consilio qui permanet, continens; qui non permanet, incontinens est? Si quis enim rem quampiam propter aliam optet aut persequatur, per se quidem hoc optare et persequi dicendus est, ex eventu vero illud prius. Per se autem simpliciter et absolute intelligi volumus. Itaque accidere potest ut in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: absolute autem de vera hoc valeat. (2) Sunt autem ex illis quos diximus, aliqui in sententia permansivi (pertinaces) quasi dicas, ægre sibi aliquid diversum persuaderi patientes, et qui non facile de sententia deducuntur: qui aliquid habent simile continenti, ut et prodigus liberali, et audax fidenti; sed in multis ab eo discrepant. Continens enim ob perturbationem et cupiditatem sententiam non mutat. Nam ubi forte melior ratio apparuerit, facile se persuaderi patietur. Pertinax autem de sententia non dedit ob rationem. Deinde isti ipsi magnam partem cupiditatis ultro accersunt ac recipiunt, seque a voluptatibus duci facile patiuntur. (3) Pertinaces autem sunt sententiæ propriæ tenaces, inducti item et agrestes homines. Atque hi quidem qui suas sententias animo tenent, propter voluptatem ac dolorem sent pertinales: lætantur enim se vincere, quum de sententia sua non deducuntur; et moleste ferunt, quum sua veluti decreta rescindi ipsis videntur. Itaque incontinenti quam continenti sunt similiores. (4) Sunt autem rursus nonnulli, qui non perstant in his quæ ipsi decreverunt; sed id non propter incontinentiam, ut in Sophoclis Philoclete Neoptolemus. Atqui (inquiat aliquis) propter voluptatem in sententia hic non perstitit. Imo propter honestam. Nam vera loquiere ei pulchrum atque honestum: persuasum autem ei fuerat ab Ulyse, ut mentiretur. Non enim quisquis voluptate adductus aliquid agit, intemperans est neque improbus neque incontinens, sed qui turpi.

[XI.] (5) Quoniam autem est etiam aliquis ejusmodi, quis minus quam debeat corporis voluptatibus delectetur, quique in ratione non permaneat: inter hunc et inconti-

ὁ μὲν γὰρ ἀκρατής οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ διὰ τὸ μᾶλλον
 τι, οὗτος δὲ διὰ τὸ ἥττον τι· ὁ δ' ἐγκρατής ἐμμένει καὶ
 οὐδὲ δι' ἕτερον μεταβάλλει. Δεῖ δέ, εἴπερ ἡ ἐγκράτεια
 σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι,
 ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις
 καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανεράν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ
 ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκρά-
 τεια τῇ ἀκρασίᾳ. (6) Ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ
 10 τητα ἠκολούθηκεν· ὅτε γὰρ ἐγκρατής οἷος μηδὲν παρὰ
 τὸν λόγον διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖ καὶ ὁ σώ-
 φρων, ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων ὁ δ' οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυ-
 μίας, καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἡδῆσθαι παρὰ τὸν
 λόγον, ὁ δ' οἷος ἡδῆσθαι ἀλλὰ μὴ ἀγῆσθαι. (7) Ὁμοιοί
 15 δὲ καὶ ὁ ἀκρατής καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτερον μὲν ὄντες,
 ἀμφοτέροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν, ἀλλ' ὁ μὲν
 καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ' οὐκ οἰόμενος.

CAP. X.

Οὐδ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν
 αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεικται
 20 ὄν. (2) Ἔστι οὐ τῷ εἰδέναι μόνον φρόνιμος ἀλλὰ καὶ
 τῷ πρακτικῷ· ὁ δ' ἀκρατής οὐ πρακτικός. Τὸν δὲ
 δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε
 φρόνιμοι μὲν εἶναι τινες ἀκρατεῖς δέ, διὰ τὸ τὴν δεινό-
 τητα διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον ἐν
 25 τοῖς πρώτοις λόγοις, καὶ κατὰ μὲν τὸν λόγον ἐγγύς εἶναι,
 διαφέρειν δὲ κατὰ τὴν προαίρεσιν. (3) Οὐδὲ δὲ ὡς
 ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένους.
 Καὶ ἐκὼν μὲν (τρόπον γὰρ τινα εἰδὼς καὶ ὁ ποιεῖ καὶ
 οὐ ἔνεκα), πονηρὸς δ' οὐ· ἡ γὰρ προαίρεσις ἐπιεικής·
 30 ὥσθ' ἡμιπόνηρος. Καὶ οὐκ ἀδίκος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος·
 ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν οὐκ ἐμμενετικός οἷς ἂν βουλευσῆται,
 ὁ δὲ μελαγχολικός οὐδὲ βουλευτικός ὄλω. Καὶ ἔοικε
 δὲ ὁ ἀκρατής πόλει ἢ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα
 καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δὲ οὐδέν, ὥσπερ
 35 Ἀναξανδρίδης ἐσκώψεν,

Ἡ πόλις ἐβούλευθ', ἣ νόμων οὐδὲν μέλει·

ὁ δὲ πονηρὸς χρωμένη μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ
 χρωμένη. (4) Ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ τὸ
 ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ ἐμμένει
 40 μᾶλλον ὁ δ' ἥττον τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως. Εὐτα-
 τοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύ-
 ονται, τῶν βουλευομένων μὲν μὴ ἐμμενόντων δέ, καὶ
 οἱ δι' ἔθισμα ἀκρατεῖς τῶν φυσικῶν· ῥᾶον γὰρ ἔθος
 μετακινῆσαι φύσεως διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ ἔθος χαλε-
 45 πόν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ Εὐηνος λέγει·

Φημι πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι, φίλε, καὶ δὴ
 ταύτην ἀνθρώποισι τελευτώσων φύσιν εἶναι.

(5) Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἐγκράτεια καὶ τί ἀκρασία καὶ τί
 καρτερία καὶ τί μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις
 50 αὐτὰ πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

mentem medius continens locatus est. Incontines enim
 sese in rationis præscripto non continet, propter quoddam
 agere plus quam par est: hic vero alter, propter quoddam
 agere minus quam par est. Continens autem in ratione
 permanet, neque etiam ullius alterius rei gratia sententiam
 mutat. Necessario autem, si continentia bonum est, ambo
 habitus contrarii mali sunt, ut etiam esse videntur: sed quia
 alter in paucis et raro reperitur, idcirco ut temperantia in-
 temperantia dumtaxat videtur adversari, sic et incontinentia
 continentia. (6) Sed quia ex similitudine multa dicuntur,
 fit ex eo, ut temperantis quoque continentia ex similitudine
 quadam dicatur. Nam et conlinens ejusmodi est, ut nihil
 a ratione faciat alienum propter corporis voluptates, et est
 talis etiam temperans. Sed hoc interest, quod ille pravus
 afficitur cupiditatibus, hic non item: et hic ejusmodi est,
 ut nulla re delectetur absque ratione; ille ejusmodi, ut de-
 lectetur quidem, sed non et trahatur. (7) Similes autem
 et incontines et intemperans, quanquam proprie diversi,
 ambo tamen corporis delectationes persequuntur, verum
 hic ita, ut existimet eas sequi oportere, ille ita, ut non
 existimet.

Neque vero fieri potest ut idem una prudens sit et in-
 continens. Nam prudentem etiam bonum virum simul
 esse ostendimus. (2) Præterea non ex eo solum prudens
 aliquis est, quod sciat; sed oportet, ut etiam agat. At in-
 continens actionis studio deficitur. Eum vero, quem sol-
 lertem dicimus, nihil prohibet incontinentem esse. Itaque
 etiam videntur interdum nonnulli prudentes esse, et tamen
 incontines, quod ex eo est, quia sollertia differt a pru-
 dentia eo modo, quomodo in superioribus libris diximus: et
 quia rationis facultate et præsentia sunt duo illa quidem
 finitima, sed proposito atque consilio differunt. (3) Neque
 sane ille talis est scientiam et cognitionem exercendo;
 sed ejus modo instar scit et contempletur, qui dormit,
 vel qui vino obrutus est. Ad hæc sua sponte facit qui-
 dem ille: (facit enim quodammodo sciens et quid, et
 cujus rei gratia faciat:) sed improbus non est tamen. Con-
 silium enim ejus bonum est; itaque dimidia ex parte
 malus est. Neque injustus est: quoniam non est subdolosus
 aut insidiosus. Incontinentium enim reliqui quidem non
 perstant in iis quæ deliberarint; ii autem qui atra bile
 laborant, ne ad consultandum quidem ulla ex parte apti sunt.
 Similis igitur incontinens est et civitati, quæ omnia qui-
 dem decernit quæ sunt decernenda, legesque habet bonas,
 sed nulla earum utitur: ut Anaxandrides salse dixit: *Vo-
 lebat hoc civitas illa, cui cura legum nulla est.* Improbus
 autem ei similis est civitati, quæ legibus utitur, sed malis.
 (4) Versatur autem incontinentia et continentia in eo, quod
 magnæ partis hominum habitum superat. Continens enim
 magis, incontines minus, quam maxima pars hominum
 possit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia
 sanabilior est, quæ inest in incontinentibus atra bile affectis,
 quam illorum alterorum, qui in eo quod deliberarunt non
 permanent: faciliusque sanari possunt, qui ex consuetu-
 dine, quam qui ex natura incontinentiam contraxerunt.
 Facilius est enim consuetudinem mutare, quam naturam.
 Propterea enim etiam consuetudinem mutare difficile est,
 quia naturæ similis est; quemadmodum ait Evenus: *Fuisse
 aio continuatam diu exercitationem, amice, eamque
 ita pertendentem hominibus, tandem habere instar na-
 turæ.* (5) Quid igitur sit continentia, quid incontinentia,
 quid tolerantia, quid mollietas, et quam inter se hi habi-
 tus rationem habeant, hactenus a nobis expositum est.

CAP. XI. [XII.]

Περὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι τοῦ τὴν πολιτικὴν φιλοσοφούντος· οὗτος γὰρ τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, πρὸς δὲ βλέποντας ἕκαστον τὸ μὲν κακὸν τὸ δ' ἀγαθὸν ἀπλῶς λέγομεν. (2) Ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπι-
 5 σκέψασθαι περὶ αὐτῶν· τὴν τε γὰρ ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τὴν ἡθικὴν περὶ λύπας καὶ ἡδονῶν ἐθεμεν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλείστοι μεθ' ἡδονῆς εἶναί φασιν, διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. (3) Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθόν, οὔτε
 10 καθ' αὐτὸ οὔτε κατὰ συμβεβηχός· οὐ γὰρ εἶναι ταῦτ' ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν· τοῖς δ' εἶναι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλὰ φαῦλαι. Ἔτι δὲ τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθόν, διμῶς μὴ ἐνδέχασθαι εἶναι τὸ ἀριστον ἡδονήν. (4) Ὅλων μὲν οὖν οὐκ ἀγαθόν, ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσις
 15 ἔστιν εἰς φύσιν αἰσθητή, οὐδεμία δὲ γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεισιν, οἷον οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκία. Ἔτι ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. Ἔτι ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ. Ἔτι ἐμπόδιον τῷ φρονεῖν αἱ ἡδοναί, καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον, οἷον τὴν τῶν ἀφροδισίων· οὐδένα γὰρ ἂν δύνασθαι νοῆσαι τι ἐν αὐτῇ. Ἔτι τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πᾶν ἀγαθὸν τέχνης ἔργον. Ἔτι παιδία καὶ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. (5) Τοῦ δὲ μὴ πάσας σπουδαίας, ὅτι εἰσι καὶ αἰσχροὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ ἐτι βλαβεραὶ νοσώδη γὰρ εἶναι
 20 τῶν ἡδέων. Ὅτι δ' οὐκ ἀριστον ἡ ἡδονή, ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις. Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἔστιν.

De voluptate autem et dolore cognoscere est ejus qui civilis prudentiæ doctrinam profitetur. Hic enim ultimi bonorum omnium magister et veluti architectus est : ad quod scilicet in vita degenda velut ad scopum respicientes unumquodque vel malum vel bonum in universum dicere solemus. (2) Præterea vero etiam necessario suscipienda talis est ista consideratio. Omnes enim habitus ethicos, virtutes et vitia, in voluptate et dolore posuimus : ac beatitudinem plurimi conjunctam cum voluptate esse dicunt. Itaque beatum μακάριον, ἀπὸ τοῦ χαίρειν, a gaudento, nominarunt. (3) Jam sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex eventu : non enim idem esse bonum et voluptatem. Alii nonnullas esse bonas volunt, plurimas vero malas. Tertii disputant, etiamsi voluptates omnes sint bonum, non posse tamen fieri ut summum bonum sit voluptas. (4) Ac primo prorsus non esse bonum voluptatem, ex eo aiunt liquere, quod, quum voluptas omnis sit ad naturam progressio sive ortus, qui sensu percipi possit, illud constat, nullum ortum finibus esse cognatum, aut idem cum fine suo : veluti domus constructio minime est domus. Præterea temperans fugit voluptates : tum prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Ad hæc prudenter sentiendi facultatem impediunt voluptates, etque magis, quo quisque magis voluptatem percipit, velut veneream : in ea enim neminem mente atque consilio uti posse. Præterea voluptatis ars nulla est : atqui omnis energia bona, artis opus est. Denique voluptates pueri et bestia persequuntur. (5) Non omnes autem esse bonas illud declarat, quod sunt etiam aliquæ turpes et quæ vitio vertuntur, aliquæ etiam damnum afferunt : nam jucundorum quædam morbos gignunt. Jam vero neque summum bonum est voluptas, quia non finis, sed ortus est. Hæc fere sunt quæ de voluptate disputari vulgo solent.

CAP. XII. [XIII.]

Ὅτι δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα μὴ εἶναι ἀγαθὸν μηδὲ τὸ ἀριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. Πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν
 20 διγῶς (τὸ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὸ δὲ τινί), καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθῆσουσιν, ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις, καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι εἶναι αἱ μὲν ἀπλῶς φαῦλαι, τινὲ δ' οὐ ἀλλ' αἰρεταὶ τῶνδε, εἶναι δ' οὐδὲ τῶνδε, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον, αἰρεταὶ δ' οὐ· αἱ δ' οὐδ' ἡδοναί, ἀλλὰ
 25 φαίνονται, ὅσαι μετὰ λύπης καὶ ἰατρείας ἐνεκεν, οἷον αἱ τῶν καμνόντων. (2) Ἔτι ἐπεὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ μὲν ἐνέργεια τὸ δ' ἕξις, κατὰ συμβεβηχός αἱ καθιστάσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἔξιν ἡδεῖαι εἰσιν. Ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ὑπολοίπου ἕξεως καὶ φύσεως, ἐπεὶ
 30 καὶ ἀνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναί, οἷον αἱ τοῦ θεωρεῖν ἐνέργειαί, τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεοῦς οὕσης. Σημεῖον δ' ὅτι οὐ τῷ αὐτῷ χαίρουσιν ἡδεῖ ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας, ἀλλὰ καθεστηκυίας μὲν τοῖς ἀπλῶς ἡδέσι, ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς
 35 ἐναντίοις· καὶ γὰρ ὀρεῖται καὶ μικροῖς χαίρουσιν, ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδύ οὐθ' ἀπλῶς ἡδύ. Ὅστ' οὐδ' ἡδοναί· ὡς γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέστηκεν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναί αἱ ἀπὸ τούτων. (3) Ἔτι οὐκ ἀνάγκη ἑτερόν τι εἶναι βέλτιον τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινὲς φασὶ τὸ
 40 τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν οὐδὲ μετὰ

Verum hinc non efficit ut nec bonum nec summum bonum sit voluptas, ex his apparebit. Primum quia duobus modis dicitur bonum, uno, quod absolute et per se bonum est ; altero, quod alicui bonum : eandem partitionem sequentur et naturæ et habitus ; eandemque proinde et motiones, et ortus, et necesse erit, ut, quia hujusmodi esse ipsis videntur, sint aut simpliciter quidem malæ, sed alicui non malæ, imo huic aut illi optabiles : aut si ne huic quidem aut illi sunt optabiles, aliquando tamen sint et non diu, utut minime, optabiles : alia denique ut ne sint quidem voluptates, sed speciem modo earum habeant : nempe quæ cum dolore aliquo conjunctæ sunt, et quæ curationis causa adhibentur ; ut ægrotorum. (2) Præterea quum bonum contineatur partim energia, partim habitu, eæ voluptates, per quas in naturalem habitum restitutiones fiunt, ex eventu jucundæ sunt. Est autem energia in desideriis eorum quæ habitum et naturam complent. Sunt enim etiam aliquæ voluptates, quæ sunt doloris et cupiditatis expertes : quales sunt energiae contemplationis, quarum absentia natura nihil dolet. Esse vero quasdam voluptates per se, quasdam per accidens bonas, argumento est, quod non iisdem rebus jucundis delectantur homines, quum expletur, quum in suo statu est natura ; sed secundum naturam nos habentes rebus delectamur absolute jucundis ; quum expletur vero natura, etiam contrariis. Acrisius enim et amaris gaudent, quorum nihil est neque natura neque absolute jucundum : ergo ne voluptates quidem. Ut enim jucunda inter se affecta sunt, sic etiam eæ, quæ ab iis oriuntur, voluptates. (3) Sed neque illud subsistit, quod aiunt, quum voluptas sit ortus seu ad finem progressio, et finis sit melior γενέσει, summum bonum non posse esse voluptatem. Voluptates enim non sunt ortus : ne omnes quidem sunt cum ortu con-

γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος· οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ χρωμένων· καὶ τέλος οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελέωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. Διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ αἰσθητὴν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ μᾶλλον λεπτέον ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητῆν ἀνεμπόδιτον. Δοκεῖ δὲ γένεσις τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι, ἔστι δ' ἕτερον.

(4) Τὸ δ' εἶναι φαύλας ὅτι νοσῶδη ἔνια ἡδέα, τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινὰ ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμὸν. Ταύτη οὖν φαῦλα ἄμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα κατὰ γε τοῦτο, ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει πρὸς ὑγιειαν. (5) Ἐμποδίζει δὲ οὔτε φρονήσει οὐθ' ἕξει οὐδεμιᾶ ἢ ἀπ' ἐκάστης ἡδονῆς, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι, ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν.

(6) Τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον ἡδονῆν μηδεμίαν εὐλόγως συμβέβηκεν· οὐδὲ γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστίν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καίτοι καὶ ἡ μυρμηκική τέχνη καὶ ἡ ὀψοποιητικὴ δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι.

(7) Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἀλυπτον βίον, καὶ τὸ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, τῶ αὐτῶ λυεῖται πάντα. Ἐπεὶ γὰρ εἰρηται πῶς ἀγαθαὶ ἀπλῶς καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναί, τὰς τοιαύτας τὰ θηρία καὶ τὰ παιδία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν δὲ φρόνιμος, τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης καὶ τὰς σωματικὰς (τοιαῦται γὰρ αὗται) καὶ τὰς τούτων ὑπερβολάς, καθ' ἃς δὲ ἀκόλαστος ἀκόλαστος. Διὸ δὲ σώφρων φεύγει ταύτας, ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναί καὶ σώφρονος.

junctæ: sed energię potius et finis: necquum gignuntur res aliqua, sed quum aliquibus rebus utimur, eveniunt atque existunt voluptates: neque omnium voluptatum fines aliquid est ab illis diversum, sed earum quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapropter non recte dicunt, voluptatem ortum sive generationem esse, quæ sensu percipi possit: sed dicendum fuit potius, esse actionem habitum cum natura consentientis: et in locum illorum verborum, « quæ sensu percipi possit, » substituendum est, non impeditam. Idcirco autem ortum quandam esse existimant, quia proprie bonum est: nam energiam ortum esse arbitrantur; sed aliud est.

(4) Quod autem effici ex eo putant, voluptates esse malas, quia nonnulla jucunda morbos pariunt, eadem ratio contra salubria facit, quia nonnulla eorum sunt ad pecuniam querendam inutilia. Hac igitur ratione erunt utraque mala: sed non idcirco mala sunt. Nam etiam ipsa philosophica contemplatio nocet interdum valetudini. (5) Sed neque prudentiam neque ullum alium habitum voluptas impedit ea quæ ab unoquoque habitu proficiscitur; sed quæ sunt alienæ. Eæ enim, quæ ex contemplatione rerum et disciplina manant voluptates, efficiunt ut magis ac magis contemplermur ac discamus. (6) Non artis vero opus esse voluptatem, id rationi consentaneum est. Nam neque ullius energia: ars est, sed facultatis potius: quamquam unguentaria et culinaria videntur esse voluptatis artes. (7) Quod vero aiunt, temperantem fugere voluptates, et prudentem sequi vitam a dolore vacuum, pueros autem ac bestias voluptates consectari, hæc omnia solvuntur eadem ratione, qua superiora. Nam quoniam exposuimus, quemadmodum sint absolute bonæ voluptates, et quemadmodum non omnes bonæ: has tales pueri et bestię persequuntur, harumque indolentiam vir prudens, eas, inquam, quæ cum cupiditate et dolore conjunctæ sunt, et quæ ad corpus pertinent (sunt enim hæc hujusmodi) earumque immoderationes, ex quibus intemperans et dicitur et est intemperans. Quo fit ut has fugiat temperans; nam sunt et temperantis propriæ quædam voluptates.

CAP. XIII. [XIV.]

20 Ἀλλὰ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακόν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν· ἡ μὲν γὰρ ἀπλῶς κακόν, ἡ δὲ τῶ πῆ ἐμποδιστική. Τῶ δὲ φευκτῶ τὸ ἐναντίον ἢ φευκτόν τε καὶ κακόν, ἀγαθόν. Ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. Ὡς γὰρ Σπευσίππος ἔλυεν, οὐ συμβαίνει

25 ἡ λύσις, ὅσπερ τὸ μείζον τῶ ἐλάττω καὶ τῶ ἴσῳ ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. (2) Ἄριστόν τ' οὐδὲν κωλύει ἡδονὴν τινα εἶναι, εἰ ἔνια φαῦλαι ἡδοναί, ὅσπερ καὶ ἐπιστήμην τινα ἐνίων φαύλων οὐσῶν. Ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἴπερ

40 ἐκάστης ἕξεως εἰσιν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ' ἡ πασῶν ἐνέργειά ἐστίν εὐδαιμονία εἴτε ἡ τινὸς αὐτῶν, ἂν ἢ ἀνεμπόδιστος, αἰρετωτάτην εἶναι, τοῦτο δ' ἐστὶν ἡδονή. Ὅσπερ εἴη, ἂν τις ἡδονὴ τὸ ἀριστόν, τῶν πολλῶν ἡδονῶν φαύλων οὐσῶν, εἰ ἔτυχεν, ἀπλῶς. Καὶ διὰ

45 τοῦτο πάντες τὸν εὐδαιμόνα ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέλειος ἐμποδιζομένη, ἢ δ' εὐδαιμονία τῶν τελείων· διὸ προσδεῖται δὲ εὐδαιμῶν τῶν ἐν σώματι ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐκτὸς καὶ τῆς τύχης,

50 ὅπως μὴ ἐμποδίζηται ταῦτα. (3) Οἱ δὲ τὸν τροχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλας περιπίπτοντα εὐδαιμόνα φάσκοντες εἶναι, ἐὰν ἢ ἀγαθός, ἢ ἐκόντες ἢ ἄκοντες οὐδὲν λέγουσιν. (4) Διὰ δὲ τὸ προσδεῖσθαι

Quin etiam de dolore constat inter omnes, malum esse ac fugiendum. Alius enim absolute malum est, alius aliquo modo, nempe quod impedit. Porro quodcumque rei fugiendæ contrarium est, qua ea fugienda et mala, bonum est. Necessario igitur bonum quiddam est voluptas. Neque enim ea, qua utebatur Speusippus, solutio rei congruit: ut majus minori et æquali contrarium est, sic voluptati duo esse contraria: et dolorem et id quod medium est. Non enim dixerit, voluptatem idem ipsum esse, quod aliquod malum. (2) Jam vero nihil prohibet, si maxime nonnullæ voluptates malæ sunt, quominus aliqua voluptas sit summum bonum: quemadmodum et scientia aliqua est optima, etiamsi aliqua sunt malæ. Imo vero etiam fortasse necesse est, si quidem uniuscujusque habitus functiones quæ sunt, eæ possunt esse liberæ, non impediæ. Necesse, inquam, est sive omnium habituum functio beatitudo est, sive alicujus eorum, ut ea functio, non impedita, sit omnium maxime expetenda. Atqui hoc ipsum est voluptas. Itaque erit aliqua voluptas summum bonum, si vel maxime verum sit, voluptates multas esse absolute malas. Atque ob hanc causam vitam beatam jucundam esse omnes existimant, beatitudinem cum voluptate connectentes: neque id sine ratione. Nulla enim energia seu functio, si impediatur, perfecta esse potest. Porro beatitudo in rebus perfectis numeratur: atque ob hanc rem corporis et externa bona, fortunamque item, ne hæc impediatur, desiderat beatus. (3) Illi vero, qui etiam ei qui in rota crucietur et maximis calamitatibus afficiatur, beato esse licere dicunt, modo vir bonus sit, nihil dicunt, sive volentes, seu non volentes. (4) Jam quod fortunam desiderat beatitudo, pro-

τῆς τύχης δοκεῖ τισὶ ταῦτόν εἶναι ἡ εὐτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ, οὐκ οὔσα, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα ἐμποδίας ἐστίν, καὶ ἴσως οὐκέτι εὐτυχίαν καλεῖν δίκαιον· πρὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ δρος αὐτῆς. (5) Καὶ τὸ διώκειν δ' ἅπαντα καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους τὴν ἡδονὴν σημειῖόν τι τοῦ εἶναι πῶς τὸ ἀρίστον αὐτῆν.

Φήμη δ' οὐ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἦν τινα λαοὶ πολλοί . . .

(6) Ἄλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτὴ οὔτε φύσις οὐθ' ἔξις ἡ ἀρίστη οὔτ' ἐστίν οὔτε δοκεῖ, οὐδ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες, ἡδονὴν μέντοι πάντες. Ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν οὐχ ἦν οἴονται οὐδ' ἦν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. Ἄλλ' εἰλήφρασι τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ διὰ τὸ πλειστακίως τε παραβάλλειν εἰς αὐτάς καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν διὰ τὸ μόνως οὖν γνωρίμους εἶναι ταύτας μόνως οἴονται εἶναι. (7) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν καὶ ἡ ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαιμόνα· τίνος γὰρ ἕνεκα δεοὶ ἂν αὐτῆς, εἴπερ μὴ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν; οὔτε κακὸν γὰρ οὐτ' ἀγαθὸν ἡ λύπη, εἴπερ μὴδ' ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ.

CAP. XIV.

Περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτέον τοῖς λέγουσιν ὅτι εἶναι γε ἡδοναὶ αἰρεταὶ σφόδρα, οἷον αἱ καλαί, ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαὶ καὶ περὶ ἁς ὁ ἀκόλαστος. (2) Διὰ τί οὖν αἱ ἐναντία λύπαι μοχθηραὶ; κακῶ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. Ἡ οὕτως ἀγαθὰ αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθὸν ἐστίν; ἡ μέχρι τοῦ ἀγαθοῦ τῶν μὲν γὰρ ἔξεων καὶ κινήσεων ὄσων μὴ ἐστὶ τοῦ βελτίονος ὑπερβολή, οὐδὲ τῆς ἡδονῆς ὄσων δ' ἐστὶ, καὶ τῆς ἡδονῆς ἐστίν. Τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ὑπερβολή, καὶ ὁ φαῦλος τῶ διώκειν τὴν ὑπερβολὴν ἐστίν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναγκαῖας· πάντες γὰρ χαίρουσιν πῶς καὶ ὄψιος καὶ οἴνοις καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ. Ἐναντίας δ' ἐπὶ τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν φεύγει, ἀλλ' ὄλωσ· οὐ γὰρ ἐστὶ τῇ ὑπερβολῇ λύπη ἐναντία ἀλλ' ἡ τῶ διώκοντι τὴν ὑπερβολὴν.

[XV.] (3) Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ τάληθες εἰπεῖν ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ψεύδους· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ εὐλόγον φανῇ τὸ διὰ τί φαίνεται ἀληθές οὐκ ὄν ἀληθές, πιστεύειν ποιεῖ τῶ ἀληθεῖ μᾶλλον ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἰρετώτεραι. (4) Πρῶτον μὲν οὖν δὴ ὅτι ἐκρούει τὴν λύπην· καὶ διὰ τὰς ὑπερβολὰς τῆς λύπης, ὡς οὔσης ἰατρείας, τὴν ἡδονὴν διώκουσι τὴν ὑπερβάλλουσαν καὶ ὄλωσ τὴν σωματικὴν. Σφοδραὶ δὲ γίνονται αἱ ἰατρείαι, εἰ καὶ διώκονται, διὰ τὸ παρὰ τὸ ἐναντίον φαίνεσθαι. Καὶ οὐ σπουδαῖον δὴ δοκεῖ ἡ ἡδονὴ διὰ δύο ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται, ὅτι αἱ μὲν φαύλης φύσεώς ἐστὶ πράξεις, ἡ ἐκ γενετῆς, ὥσπερ θηρίου, ἡ δὲ ἔθος,

plera quibusdam idem esse videtur fortunata cum beata vita, quum non sit, atque etiam ipsa fortuna, si sit immoderata, impedimento sit vitæ beatæ: nec eadem fortasse secunda fortuna jure nominabitur. Ea enim circumscribitur ac definitur ex ipsius cum vita beata comparatione. (5) Jam et illud, quod omnes et bestię et homines persequuntur voluptatem, argumento est, eam quodammodo esse summum bonum.

Fama autem haud dubie non frustra dăditur illa, Quam multi celebrant.

(6) Sed quoniam neque eadem natura optima, neque idem habitus optimus vel est vel videtur: non etiam eandem sequuntur omnes voluptatem; sed omnes tamen voluptatem. Fortasse vero etiam sequuntur non illam, quam putant, neque quam dixerint, sed unam et eandem. In omnibus enim divinum quiddam inest natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quod plerumque sese ad eas homines applicant, earumque sunt omnes participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, idcirco hæ solas putant esse voluptates. (7) Est vero idem hoc perspicuum etiam ex illo, quod, si non est bonum voluptas et ipsa energia, fieri non potest ut beatus vivat jucunde. Quamobrem enim eam desideret ille, si non sit bonum, sed si vivi possit etiam in dolore ac molestia? Quippe neque malum erit dolor ac molestia, nec bonum, si neque voluptas bonum est. Quod si ita est, quid erit causæ cur dolorem fugiat? Ita vero nihilo quoque erit jucundior viri boni vita vitæ contrariæ, si talis vitæ energia jam negata sit esse jucundior.

Jam vero de corporis voluptatibus, iis qui dicunt nonnullas voluptates magnopere esse expetendas (nimirum honestas, non autem eas quæ ad corpus pertinent, et in quibus versatur intemperans), iis ergo dispiciendum est, (2) quinam fiat ut contrarius his voluptatibus dolor sit in malis: quum, quod malo est contrarium, in bonis esse oporteat. Numnam dicendum, corporeas voluptates, quas supra necessarias diximus, ad illum modum esse bonas, quo bona sunt illa quæ non sunt proprie mala? an potius dicendum, eas aliquo usque esse bonas? Nam in quemcumque habitum et motum illud non cadit, ut quod bonum erat, fiat nimium, in eo nec voluptas est nimia. At in quæ prius hoc cadit, eorum voluptas quoque nimia esse potest. Corporis autem honorum aliquid est nimium, et improbus aliquis in hoc genere ex eo est, quod immoderate voluptates sequatur, non necessarias tantum. Delectantur enim omnes quodammodo obsoniis, vino et rebus venereis; sed non omnes ita ut oportet. Contra fit in dolore. Fugit enim quisque non immoderatum dolorem, sed omnino dolorem. Non enim nimius dolor est aliquid contrarium dolori (ut nimia corporis voluptas voluptati corporis medicæ), præterquam si quis forte doloris nimium sequatur et expetat.

[XV.] (3) Quoniam autem non solum quod verum est exponi debet, verum etiam causa erroris aperiri: (hoc enim ad fidem faciendam valet: nam quum manifesta reddita fuerit causa per quam visum est verum quod verum non esset, tum magis adducimur, ut vero fidem habeamus), idcirco exponenda ratio est, per quam fit ut voluptates corporis magis expetendæ videantur. (4) Primum igitur quia voluptatis est proprium excutere dolorem: ita adversus exsuperantes dolores (veluti medicina iis hoc pacto quærat) voluptatem quærunt exsuperantem, planeque corporis voluptatem. Medicina autem omnis est vehementis, eoque studiosè quæratur, quia juxta contrarium apparet. Atque e diverso non esse bonum voluptas hisce duabus de causis videtur, quas diximus, partim quia prævæ naturæ sunt actiones, aut ab origine, ut in bestia, aut propter consuetudinem, ut sunt vitiosorum hominum vo-

οἷον αἱ τῶν φαύλων ἀνθρώπων· αἱ δ' ἰατρεῖαι, ὅτι ἐνδεοῦς, καὶ ἔχειν βέλτιον ἢ γίνεσθαι· αἱ δὲ συμβαίνουσι τελευτούμενων· κατὰ συμβεβηκός οὖν σπουδαῖαι.

(6) Ἐπι δῶκονται διὰ τὸ σφοδραὶ εἶναι ὑπὸ τῶν ἄλλαις μὴ δυναμένων χαίρειν· αὐτοὶ γοῦν αὐτοῖς δίψας τινὰς παρασκευάζουσι. Ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτήμητον, ὅταν δὲ βλαβεράς, φαῦλον· οὔτε γὰρ ἔχουσιν ἕτερα ἔφ' οἷς χαίρουσιν, τὸ τε μῆδέτερον πολλοῖς λυπηρὸν διὰ τὴν φύσιν· αἱ γὰρ πονεῖ τὸ ζῶον, ὥσπερ

10 καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι, τὸ ὄρῃν καὶ τὸ ἀκούειν φάσκοντες εἶναι λυπηρὸν· ἀλλ' ἤδη συνήθεις ἐσμέν, ὡς φασίν. (6) Ὅμοιος δ' ἐν μὲν τῇ νεότητι διὰ τὴν αὐξήσιν ὥσπερ οἱ οἰνωμένοι διάκεινται, καὶ ἡδὺ ἡ νεότης. Οἱ δὲ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν αἰεὶ δέονται ἰατρείας·

15 καὶ γὰρ τὸ σῶμα δακνόμενον διατελεῖ διὰ τὴν κρᾶσιν, καὶ αἰεὶ ἐν ὀρέξει σφοδρᾷ εἰσίν. Ἐξελαύνει δὲ ἡδονὴ λυπηρὴ ἢ τ' ἐναντία καὶ ἡ τυχοῦσα, ἐὰν ἢ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται. (7) Αἱ δ' ἄνευ λυπῶν οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν. Αὐταὶ δὲ αἱ τῶν

20 φύσει ἡδέων καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκός ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρεύεσθαι τοῦ ὑπομένουτος ὑγιούς πρᾶττοντός τι, διὰ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσει δ' ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιαύτης φύσεως. (8) Οὐκ αἰεὶ δ' οὐθὲν ἡδὺ τὸ αὐτὸ

25 διὰ τὸ μὴ ἀπλῆν ἡμῶν εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐνεῖναι τι καὶ ἕτερον, καθὸ φθαρτά, ὥστε ἂν τι θάτερον πρᾶττη, τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν, ὅταν δ' ἰσάξῃ, οὔτε λυπηρὸν δοκεῖ οὐθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον· ἐπεὶ εἴ του ἢ φύσις ἀπλῆ εἴη, αἰεὶ ἢ αὐτῆ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται.

30 Διὸ δ θεὸς αἰεὶ μίαν καὶ ἀπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεως ἔστιν ἐνέργεια ἀλλὰ καὶ ἀκινήσις, καὶ ἡδονῆ· μᾶλλον ἐν ἡμεῖς ἔστιν ἢ ἐν κινήσει. Μεταβολὴ δὲ πάντων γλυκυτάτων, κατὰ τὸν ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἀνθρώπος εὐμετάβολος

35 δ πονηρός, καὶ ἡ φύσις ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἀπλῆ οὐδ' ἐπεικῆς.

9. Περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης εἴρηται, καὶ τί ἕκαστον καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αὐτῶν ἔστι τὰ δὲ κακὰ· λοιπὸν δὲ καὶ περὶ

40 φιλείας ἐροῦμεν.

luptates; partim quia curationes sunt ejus quod aliquid desiderat: possidere vero praestat quam acquirere: partim denique percipiuntur quum perfecta natura attingitur. Ex eventu igitur bonae sunt. (5) Praeterea corporis voluptates, quae sunt vehementes, consecretantur ii qui aliis oblectari non possunt. Itaque et sitim earum quandam sibi ipsi quaerunt, non male quidem, quum res caret noxia: ubi vero res damnosa et pernicioosa, male. Nam neque alia habent quibus delectentur, et neuter status perisique est molestus natura. Perpetuo enim laborat animal, ut etiam libri de natura scripti testantur, quibus affirmatur, videre et audire laboriosum et molestum esse; sed quotidiana consuetudine, aiunt, fit ut minus sentiamus. (6) Eadem adolescentiae ratio est, propterea quod ea aetate corpus crescit, ex eoque sic afficiuntur homines, ut vinolenti: et aetas illa jucundum quiddam est. Qui autem atra bile vexantur natura, semper egent medicina. Corpus enim eorum assidue vellicatur et mordetur, propter temperamentum, semperque in vehementi appetitione ipsi versantur. Porro voluptas dolorem propulsat, tum ea quae contraria est, tum quaelibet alia, si valida sit et vehemens. Et propter has causas efficiuntur intemperantes et vitiosi. (7) Quae autem doloris sunt expertes voluptates, eae nihil habent nimium. Atque eae sunt quae ex rebus natura, non eventu, jucundis proficiuntur. Ea autem eventu jucunda appello, quae curationis causa adhibentur. Nam quia evenit ut medicamento curetur aliquis, parte ea quae sana atque integra subest, aliquid agente, idcirco medicamenti assumptio videtur esse aliquid jucundum. Natura autem jucunda ea dico, quae talis naturae actionem eliciunt. (8) Jam vero quod nihil idem nobis semper est jucundum, ejus rei haec est causa, quod simplex non est nostra natura, sed inest in ea etiam aliquid alterum ac dispar, ex quo intereat necesse est. Itaque si quid agat altera pars, hoc alteri naturae praeter naturam est. Quodsi vero aequabili tenore ad utramque partem se habeat aliquid, neque molestum, quod agitur, neque jucundum videtur. Enimvero si cujus natura simplex foret, eadem actio semper ei esset jucundissima. Et ob id una semper et simplici deus voluptate potitur: non enim motionis tantum functio est aliqua, sed etiam immotionis sive quietis; magisque est in quiete, quam in motu voluptas. Postremo mutatio in rebus omnibus dulcissima est, ut ait poeta, propter improbitatem quandam hominum. Quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est: sic ea natura quae mutationem desiderat, mala ac vitiosa est. Non enim simplex est, neque sibi usquequaque consentiens.

9. De continentia igitur et incontinentia, de voluptate item ac dolore, quid sit eorum unumquodque, quoque modo eorum alia bona, alia mala sint, dictum est. Restat ut de amicitia dicamus.

LIBER VIII.

CAP. I.

Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ φιλείας ἐποιεῖ· ἂν διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετὴ τις ἢ μετ' ἀρετῆς, ἔτι δ' ἀναγκαιοτάτων εἰς τὸν βίον· ἄνευ γὰρ φίλων οὐδεὶς ἔλοιτ' ἂν ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα· καὶ γὰρ πλουτοῦσι καὶ

45 ἀρχαὶ καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ φίλων μάλλιστ' εἶναι χρεῖα· τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐετηρίας ἀφαιρηθείσης εὐεργεσίας, ἢ γίγνεται μάλιστα καὶ ἐπαινετωτάτη πρὸς φίλους; ἢ πῶς ἂν τηρηθεῖ καὶ σώζοιτ' ἄνευ φίλων; ὅσω γὰρ πλείων, τοσοῦτω ἐπι-
50 σφαλεστέρα. (2) Ἐν πενίᾳ τε καὶ ταῖς λοιπαῖς δυσ-

His autem expositis deinceps nobis de amicitia est disserendum. Etenim aut virtus quaedam est amicitia, aut cum virtute conjuncta. Praeterea res est ad vitam degendam maxime necessaria. Nemo enim est qui sine amicis vitam sibi optabilem esse ducat, etiamsi ceterorum bonorum omnium copia circumfluat. Nam etiam ii qui divitiis, imperiis et potentia instructi atque ornati sunt, maxime videntur amicis opus habere. Quem enim fructum afferat hujusmodi rerum prosperitas, sublati beneficentia? quae et in amicos confertur maxime, et summis laudibus, quum in amicos usurpatur, affici solct. Aut quonam modo res tanta sine amicis custodiri incolumisque servari possit? nam quanto major est opulentia, tanto pluribus casibus et periculis exposita est. (2) Jani in paupertate ceterisque

τυχλαίς μόνον οἴονται καταφυγὴν εἶναι τοὺς φίλους. Καὶ νέοις δὲ πρὸς τὸ ἀναμάρτητοι καὶ πρεσβυτέροις πρὸς θεραπείαν καὶ τὸ ἐλλείπον τῆς πράξεως δι' ἀσθένειαν βοθηεῖ, τοῖς τ' ἐν ἀκμῇ πρὸς τὰς καλὰς πράξεις·

5 σύν τε δὲ ἔρχομένω·

καὶ γὰρ νοῆσαι καὶ πράξαι δυνατώτεροι. (3) Φύσει τ' ἐνυπάρχειν εἰοικε πρὸς τὸ γεγεννημένον τῶ γεννήσαντι [καὶ πρὸς τὸ γεννῆσαν τῶ γεννηθέντι], οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ ἐν ὄρνισι καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ζώων, καὶ τοῖς δημοθενοῖσι πρὸς ἀλλήλα, καὶ μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις, ὅθεν τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν. Ἰδοὶ δ' ἂν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις ὡς οἰκείον ἅπασ ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. (4) Ἐοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἢ φιλία, καὶ οἱ νομοθέται μᾶλλον περὶ αὐτῆν σπουδάζειν ἢ τὴν δικαιοσύνην· ἢ γὰρ ὁμοίον αἰσθάνεται τῆ φιλία εἰοικε εἶναι, ταύτης δὲ μάλιστα ἐπίκειται καὶ τὴν στάσιν ἔχθραν οὖσαν μάλιστα ἐξελαύνουσιν. Καὶ φίλων μὲν ὄντων οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης, δίκαιοι δ' ὄντες προσδέονται φιλίας, καὶ τῶν δικαίων τὸ μάλιστα φιλικόν εἶναι δοκεῖ. (5) Οὐ μόνον δ' ἀναγκαῖόν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ καλόν· τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν, ἢ τε πολυφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἐν τι εἶναι, καὶ ἐνίοι τοὺς αὐτοὺς οἴονται ἀνδρας ἀγαθοὺς εἶναι καὶ φίλους.

25 [II.] (6) Διαμφισθητεῖται δὲ περὶ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα. Οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά τινα τιθέασιν αὐτῆν καὶ τοὺς ὁμοίους φίλους, ὅθεν τὸν ὁμοῖον φασιν ὡς τὸν ὁμοῖον, καὶ κολοῖον ποτὶ κολοῖον, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ δ' ἐξ ἐναντίας κεραμεῖς πάντας τοὺς τοιοῦτους ἀλλήλοισ φασιν εἶναι. Καὶ περὶ αὐτῶν τοῦτων ἀνώτερον ἐπιζητοῦσι καὶ φυσικώτερον, Εὐριπίδης μὲν φάσκων ἔρᾶν μὲν ὁμῶρον γαίαν ξηρανθεῖσαν, ἔρᾶν δὲ σεμνὸν οὐρανὸν πληρούμενον ὁμῶρον πεσεῖν ἐς γαίαν, καὶ Ἡράκλειτος τὸ ἀντίξουν συμῶρον καὶ ἐκ τῶν διαπερόντων καλλίστην ἄρμονίαν καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι· ἐξ ἐναντίας δὲ τούτοις ἄλλοι τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὸ γὰρ ὁμοῖον τοῦ ὁμοίου ἐπίεσθαι. (7) Τὰ μὲν οὖν φυσικὰ τῶν ἀπορημάτων ἀφείσθω (οὐ γὰρ οἰκεία τῆς παρουσίας σκέψεως)· ὅσα δ' ἐστὶν ἀνθρωπικὰ καὶ ἀνήκει εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη, ταῦτ' ἐπι-
30 σκεψώμεθα, οἷον πότερον ἐν πᾶσι γίνεται φιλία ἢ οὐχ οἷοντε μοχθηροὺς ὄντας φίλους εἶναι, καὶ πότερον ἐν εἶδος τῆς φιλίας ἐστὶν ἢ πλείω. Οἱ μὲν γὰρ ἐν οἴομενοι, ὅτι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον, οὐχ ἰκανῶς πεπιστεύκασι σημειῶ· δέχεται γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον καὶ τὰ ἕτερα τῶ εἶδει. Εἴρηται δ' ὑπὲρ αὐτῶν ἔμπροσθεν.

rebus adversis unicum perfugium amicos esse putant. Atque etiam adolescentibus opitulatur amicitia, ne quid peccent; et senibus opportuna est, ut colantur, utque, quibus ipsi in rebus agendo non sunt propter ætatis infirmitatem, ab amicis adjuventur: ii denique quorum ætas floret, ut res magnas et præclaras gerant, amicitia opus habent:

Namque simul duo suntu...

ita enim et ad intelligendum et ad agendum erunt paratiores. (3) Quin etiam hæc affectio videtur natura inesse iis qui procrearunt aliquid, adversus genitum; neque solum in hominibus, verum etiam in avibus plurimisque animalibus. Inest præterea et in iis quæ sunt ejusdem generis ac gentis inter se, inque hominibus maxime. Ex quo eos quos ab hominum amore filanθρώπους (humanos) dicimus, laudare consuevimus. Cernere etiam licet in erroribus, quam sit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicum. (4) Videtur autem amicitia etiam civitates continere majorique quam justitia iustitiam legum curæ esse. Nam et concordiam, quæ amicitia simillima ac gemina est, summopere expetunt, et seditionem ei inimicam omni studio exterminant. Et si cives inter se amicitiam colant, nihil sit quamobrem justitiam desiderent. At si justii sint, tamen amicitia accessionem requirant. Et id quod ex omnibus iuribus maxime jus est (æquitas), ad amicitiam videtur pertinere. (5) Neque vero necessaria solum res est, verum etiam honesta. Nam et eos laudamus, qui amicos amant, et amicorum multitudo in rebus pulchris atque honestis numeratur. Præterea nonnulli eosdem viros bonos, et amicos, esse putant.

[II.] (6) Sed de ea magna multis in rebus controversia est. Alii enim eam esse similitudinem quandam faciunt, et qui similes sunt, eosdem amicos: ex quo proverbia nata sunt: semper similem ad similem; et: graculus cum graculo: et cetera hujus generis. Alii contra, hos tales figulos (æmulos et invidios) inter se dicunt omnes esse. Ac de his ipsis disputationem altius et magis a natura repetunt: Euripides quidem ita loquens: «Tellus quidem imbrem amat, ubi campus aridus ob siccitatem sterilis humore indiget: cælum at beatum quum refertum est imbribus, ardet cadendi mira in humum libidine.» Itemque Heraclitus, contrarium identidem utile esse aens, ex rebus dissimilibus pulcherrimum concentum existere, et ex discordia nasci omnia. Adversantur autem his quum alii multi tum Empedocles: simile enim ejus quod simile est desiderio teneri. (7) Atque dubitationes sane eas quæ sunt rerum naturalium, missas faciamus: non enim huic disputationi conveniunt. Eas autem, quæ ad homines eorumque mores et perturbationes pertinent, videamus: quales sunt hæc: utrum inter omnes possit esse amicitia, an inter malos non possit; et: utrum sit unum genus amicitia, an plura. Qui enim ob eam causam unum esse putant, quia amplificationem et deminutionem recipit, non satis firmo nituntur argumento. Recipiunt enim amplificationem et deminutionem multa quæ specie et forma differunt, de quibus supra dictum est.

CAP. II.

Τάχα δ' ἂν γένοιτο περὶ αὐτῶν φανερόν γνωρισθέντος τοῦ φιλητοῦ· δοκεῖ γὰρ οὐ πᾶν φιλεῖσθαι ἀλλὰ τὸ φιλητόν, τοῦτο δ' εἶναι ἀγαθόν ἢ ἡδὺ ἢ χρήσιμον. Δό-
30 ξεῖ δ' ἂν χρήσιμον εἶναι δι' οὗ γίνεται ἀγαθόν τι ἢ ἡδονή, ὥστε φιλητὰ ἂν εἴη τὰγαθόν τε καὶ τὸ ἡδὺ

Hæc autem fortasse plana fient, si, quid sit amabile, fuerit cognitum. Non enim omnia videntur amari, sed id dumtaxat, quod amabile est. Atque hoc videtur esse vel bonum, vel jucundum, vel utile. Utile vero videtur definiti posse, quo aliquid bonum, aut voluptas comparatur.

ὡς τέλη. (2) Πότερον οὖν τὰγαθὸν φιλοῦσιν ἢ τὸ αὐ-
τοῖς ἀγαθόν; διαφρονεῖ γὰρ ἐνίοτε ταῦτα. Ὅμοιως δὲ
καὶ περὶ τὸ ἡδύ. Δοκεῖ δὲ τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν φιλεῖν
ἕκαστος, καὶ εἶναι ἀπλῶς μὲν τὰγαθὸν φιλητὸν, ἕκαστω
δὲ τὸ ἐκάστω. Φιλεῖ δ' ἕκαστος οὐ τὸ ὄν αὐτῷ ἀγαθὸν
ἀλλὰ τὸ φαινόμενον. Διοίσει δ' οὐδέν· ἔσται γὰρ τὸ
φιλητὸν φαινόμενον. (3) Τριῶν δ' ὄντων δι' ἃ φιλοῦ-
σιν, ἐπὶ μὲν τῇ τῶν ἀψύχων φιλήσει οὐ λέγεται φιλία·
οὐ γὰρ ἔστιν ἀντιφιλήσις, οὐδὲ βούλησις ἐκείνων ἀγα-
θοῦ· γελοῖον γὰρ ἴσως τῷ οἴνῳ βούλεσθαι τὰγαθὰ·
ἀλλ' εἴπερ, σώζεσθαι βούλεται αὐτόν, ἵνα αὐτὸς ἔχῃ·
τῷ δὲ φίλῳ φασι δεῖν βούλεσθαι τὰγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα.
Τούτους δὲ βουλομένους οὕτω τὰγαθὰ εὖνοις λέγουσιν, ἕαν
μὴ ταῦτο καὶ παρ' ἐκείνου γίγνηται· εὖνοιαν γὰρ ἐν
ἀντιπεπονησὶ φιλίαν εἶναι. Ἡ προσθετόν μὴ λαν-
θάνουσαν· πολλοὶ γὰρ εἰσιν εὖνοι οἷς οὐχ ἐωράκασιν,
ὑπολαμβάνουσι δὲ ἐπιεικεῖς εἶναι ἢ χρησίμους· τοῦτο
δὲ ταῦτόν κ' ἐκείνων τις πάθοι πρὸς τοῦτον. Εὖνοι
μὲν οὖν οὗτοι φαίνονται ἀλλήλοισι· φίλους δὲ πῶς ἂν τις
εἴποι λανθάνοντας ὡς ἔχουσι ἑαυτοῖς; Δεῖ ἄρα εὖνοι
ἀλλήλοισι καὶ βούλεσθαι τὰγαθὰ μὴ λανθάνοντας δι' ἐν
τι τῶν εἰρημένων.

CAP. III.

Διαφέρει δὲ ταῦτα ἀλλήλων εἶδει· καὶ αἱ φιλήσεις
ἄρα καὶ αἱ φιλίαι. Τρία δὲ τῆς φιλίας εἶδη, ἰσά-
ριθμα τοῖς φιλητοῖς· καθ' ἕκαστον γὰρ ἔστιν ἀντιφιλή-
σις οὐ λανθάνουσα. Οἱ δὲ φιλοῦντες ἀλλήλους βού-
λονται τὰγαθὰ ἀλλήλοισι ταύτῃ ἢ φιλοῦσιν. Οἱ μὲν
οὖν διὰ τὸ χρησίμους φιλοῦντες ἀλλήλους οὐ καθ' αὐτοὺς
φιλοῦσιν, ἀλλ' ἢ γίγνεται τι αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγα-
θόν. Ὅμοιως δὲ καὶ οἱ δι' ἡδονῆν· οὐ γὰρ τῷ ποιού-
σιν εἶναι ἀγαπῶσι τοὺς εὐτραπέλους, ἀλλ' ὅτι ἡδέεις
αὐτοῖς. (2) Οἷ τε δὴ διὰ τὸ χρησίμους φιλοῦντες διὰ τὸ
αὐτοῖς ἀγαθὸν στέργουσι, καὶ οἱ δι' ἡδονῆν διὰ τὸ αὐ-
τοῖς ἡδύ, καὶ οὐχ ἢ ὁ φιλούμενός ἐστιν, ἀλλ' ἢ χρησί-
μος ἢ ἡδύς. Κατὰ συμβεβηκός τε δὴ αἱ φιλίαι αὐταῖ
εἰσιν· οὐ γὰρ ἢ ἔστιν ὅσπερ ἔστιν ὁ φιλούμενος, ταύτῃ
φιλεῖται, ἀλλ' ἢ πορίζουσιν οἱ μὲν ἀγαθόν τι οἱ δ' ἡδο-
νήν. (3) Εὐδίαυτοι δὲ αἱ τοιαῦται εἰσι, μὴ διαμε-
νόντων αὐτῶν ὁμοίων· ἐν γὰρ μηκέτι ἡδέεις ἢ χρησί-
μοι ὄσι, παύονται φιλοῦντες. Τὸ δὲ χρησίμους οὐ
διαμένει, ἀλλ' ἄλλοτε ἄλλο γίγνεται. Ἀπολυθέντος
οὖν δι' ὁ φίλοι ἦσαν, διαλύεται καὶ ἡ φιλία, ὡς οὐσης
τῆς φιλίας πρὸς ἐκεῖνα. (4) Μάλιστα δ' ἐν τοῖς πρε-
σβύταις ἡ τοιαύτη δοκεῖ φιλία γίνεσθαι (οὐ γὰρ τὸ ἡδύ
οἱ τραχικοῦτοι διώκουσιν ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον), καὶ τῶν
ἐν ἀκμῇ καὶ νέων ὅσοι τὸ συμφέρον διώκουσιν. Οὐ
πάνυ δ' οἱ τοιοῦτοι οὐδὲ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· ἐνίοτε
γὰρ οὐδ' εἰσιν ἡδέεις· οὐδὲ δὴ προσδέονται τῆς τοιαύτης
ὁμιλίας, ἕαν μὴ ὠφέλιμοι ὦσιν· ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ εἰσιν
ἡδέεις ἐφ' ὅσον ἐλπίδας ἔχουσιν ἀγαθῶν. Εἰς ταύτας
δὲ καὶ τὴν ξενικὴν τίθεσιν. (5) Ἡ δὲ τῶν νέων φι-
λία δι' ἡδονῆν εἶναι δοκεῖ· κατὰ πάθος γὰρ οὗτοι ζῶσι,

Itaque bonum et jucundum amabilia erunt tanquam fines.
(2) Utrumnam vero id quisque diligit, quod absolute bonum est, an, quod sibi est bonum? aliquando enim hæc inter se dissentiunt. Idemque de jucundo valet. Atque videtur amare unusquisque quod sibi bonum est: esseque absolute quidem amabile ipsum bonum: cuique vero amabile id quod cuique bonum est. Amat autem unusquisque non quod sibi reapse bonum est, sed quod videtur. Neque quicquam in eo nunc quidem est discriminis. Ita enim amabile hic definitur, quod bonum esse videtur. (3) Quum sint autem tria, in quibus inest causa ejus causa, non sua, in inanimorum amatione amicitia nomen non usurpat. Nam neque mutuo amant, neque illis quisquam vult bene evenire. Rideatur enim fortasse, si quis dicat, se vino bene evenire velle; nisi si conservari illud velit eo, ut ipse illo fruatur. Atqui amico bene cupere ejus causa, non sua, aiunt oportere. Qui autem ita amico volunt bene evenire, eos benevolos appellant, dummodo non idem etiam ab illo referatur. Benevolentiam enim inter aliquos mutuam amicitiam esse perhibent. Addendum vero est et illud: non occultam neque incognitam? Multi enim eos quos nunquam viderunt, benevolentia complectuntur, quia viros bonos esse, aut sibi utiles fore existimant. Eodem modo illorum quodque aliquis in hunc *colentem illum* affectus esse potest. Inter hos igitur benevolentiam intercedere videtur: sed amicos quomodo quispiam eos dicat, quorum aller de alterius in se animo nihil explorati habet? Ergo ut sint amici, et eos oportet se mutuo benevolentia comprehendere, velleque alterum alteri bona evenire, ita, ut hoc utriusque sit cognitum, propter unum aliquod eorum quæ dicta sunt.

Sed quum hæc tria, quæ amari solere dicimus, genere inter se differant: amationes quoque differunt, et amicitia. Sunt igitur tria amicitia genera, quæ rebus amabilibus pari numero respondent. Est enim sua cujusque generis amatio et mutua, et eadem non incognita. Jam vero, qui inter se amant, alter alteri omnia bene evenire volunt, qua amant. Atque ii quidem qui utilitatis causa amant inter se, non propter se, neque sua causa inter se amant: sed qua quidpiam boni alteri ab altero proficiscitur. Eorum deinde qui propter voluptatem amicitiam inter se comparant, similis ratio est. Non enim facetos propterea diligimus, quia cujusdam modi sunt: sed quia nos delectant. (2) Itaque et qui utilitatis causa amici sunt, propter id quod ipsis bonum est, diligunt: et illi quos voluptas ad amandum excitat, amicitiam jucundo metiuntur: nec is qui amatur, qua est, amatur, sed qua utilis aut jucundus est. Denique ex eventu solum constant hæc amicitia. Non enim qua est is qui diligitur, qualis est, amatur; sed qua alteri utilitatem aliquam præbent, alteri voluptatem. (3) Quocirca facile tales amicitia dirimuntur, quum ii, inter quos sunt, similes non permanent. Nam si non amplius sint jucundi aut utiles, desinunt amari. Utile porro non idem permanet, sed aliud alias efficitur. Itaque eo, quod amicitiam contraxerat, dissoluto, amicitia quoque dissolvitur: quippe quum amicitia tales ab istis dependeat. (4) Atque hujus generis amicitia maxime in senibus cernitur; (non enim, qui hac ætate sunt, in amicitia jucundum sequuntur, sed utile;) et in juvenibus quoque et ætate proventis hujusmodi, qui emolumento ducuntur. Non autem admodum tales societate vitæ inter se conjunguntur. Nam et minime jucundi aliquando sunt: et vero si commoda nulla concilient, consuetudine illorum nihil est opus. Nam tantisper sese jucundos præbent, quamdiu se commodum aliquid consecuturos esse sperant. Atque in hoc genere hospitalis quoque amicitia locatur. (5) Juvenum autem amicitia voluptatis causa comparari videtur. Nam quum

καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδὺ αὐτοῖς καὶ τὸ παρόν· τῆς
 ηλικίας δὲ μεταπιπτούσης καὶ τὰ ἡδέα γίνεται ἕτερα.
 Διὸ ταχέως γίνονται φίλοι καὶ παύονται· ἅμα γὰρ τῷ
 ἔδει ἢ φιλία μεταπίπτει, τῆς δὲ τοιαύτης ἡδονῆς ταχέα
 ἢ μεταβολή. Καὶ ἐρωτικοὶ δ' οἱ νέοι· κατὰ πάθος
 γὰρ καὶ δι' ἡδονὴν τὸ πολὺ τῆς ἐρωτικῆς· διόπερ φι-
 λουσι καὶ ταχέως παύονται, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέ-
 ρας μεταπίπτοντες. Συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν οὗτοι
 βούλονται· γίνονται γὰρ αὐτοῖς τὸ κατὰ φιλίαν οὕτως.
 10 [IV.] (6) Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία καὶ
 κατ' ἀρετὴν ὁμοίων· οὗτοι γὰρ τὰγαθὰ ὁμοίως βού-
 λονται ἀλλήλους, ἢ ἀγαθοὶ ἀγαθοὶ δ' εἰσι καθ' αὐτούς.
 Οἱ δὲ βουλόμενοι τὰγαθὰ τοῖς φίλοις ἐκείνων ἕνεκα μάλ-
 ιστα φίλοι· δι' αὐτοὺς γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ οὐ κατὰ
 15 συμβεβηκός· διαμένει οὖν ἡ τούτων φιλία ἕως ἂν ἀγα-
 θοὶ ᾧσιν, ἢ δ' ἀρετῇ μόνιμον. Καὶ ἐστὶν ἐκάτερος
 ἀπλῶς ἀγαθὸς καὶ τῷ φίλῳ· οἱ γὰρ ἀγαθοὶ καὶ ἀπλῶς
 ἀγαθοὶ καὶ ἀλλήλους ὠφελίμοι. Ὅμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς·
 καὶ γὰρ ἀπλῶς οἱ ἀγαθοὶ ἡδεῖς καὶ ἀλλήλους· ἐκάστῳ
 20 γὰρ καθ' ἡδονὴν εἰσὶν αἱ οἰκείαι πράξεις καὶ αἱ τοιαύ-
 ται, τῶν ἀγαθῶν δὲ αἱ αὐταὶ ἡ δμοιοί. (7) Ἡ τοιαύτη
 δὲ φιλία μόνιμος εὐλόγως ἐστίν· συνάπτει γὰρ ἐν αὐτῇ
 πάνθ' ὅσα τοῖς φίλοις δεῖ ὑπάρχειν. Πᾶσα γὰρ φιλία
 δι' ἀγαθόν ἐστὶν ἢ δι' ἡδονὴν, ἢ ἀπλῶς ἢ τῷ φιλοῦντι,
 25 καὶ καθ' ὁμοιότητά τινα· ταύτη δὲ πάνθ' ὑπάρχει τὰ
 εἰρημένα καθ' αὐτούς· ταύτη γὰρ ὁμοιοὶ καὶ τὰ λοιπὰ,
 τὸ τε ἀπλῶς ἀγαθὸν καὶ ἡδὺ ἀπλῶς ἐστίν. Μάλιστα δὲ
 ταῦτα φιλητά, καὶ τὸ φιλεῖν δὲ καὶ ἡ φιλία ἐν τούτοις
 μάλιστα καὶ ἀρίστη. (8) Σπανίας δ' εἰκὸς τὰς τοιαύ-
 30 τας εἶναι· ὀλίγοι γὰρ οἱ τοιοῦτοι. Ἐτι δὲ προσδεῖται
 χρόνον καὶ συνηθείας· κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ
 ἐστὶν εἰδῆσαι ἀλλήλους πρὶν τοὺς λεγομένους ἄλας συν-
 αναλωσάι· οὐδ' ἀποδέξασθαι δὴ πρότερον οὐδ' εἶναι
 φίλους, πρὶν ἂν ἐκάτερος ἐκατέρῳ φανῇ φιλητὸς καὶ
 35 πιστευθῇ. (9) Οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ πρὸς ἀλλήλους
 ποιοῦντες βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσι δέ, εἰ μὴ
 καὶ φιλητοί, καὶ τοῦτ' ἴσασιν· βούλησις μὲν οὖν τα-
 χεῖα φιλίας γίνεται, φιλία δ' οὐ.

affectibus animi in vita hi obtemperant, quod sibi jucundum, quodque praesens est, sequuntur maxime. Mutata vera aetate mutantur et ea quae sunt jucunda. Idcirco celeriter et amici fiunt, et amare desinunt. Nam eorum amicitia, una cum eo quod eis jucundum est, vertitur. Talis autem voluptas conversionem celerem habet. Ad amores quoque proclives sunt adolescentes. Nam magna ex parte amorum conjunctio perturbatione animi continetur, et causam habet voluptatem. Amant igitur, citoque amandi finem faciunt, ita ut saepe uno et eodem die mutent. Volunt autem hi totos dies una traducere vitaeque societate conjungi: ejusmodi enim illorum amicitia natura atque conditio est.

[IV.] (6) Perfecta vero amicitia est virorum bonorum et virtute similitum. Hi enim se mutuo similiter bonis affici volunt, qua sunt boni: boni autem sunt per se. Jam qui bona amicis optant eorum gratia, maxime sunt amici. Sunt enim hoc animo per se, non ex eventu. Manet igitur horum amicitia tamdiu, quamdiu boni sunt: (virtus autem diuturna quaedam res est:) estque uterque et simpliciter absoluteque bonus, et amico. Nam viri boni et absolute boni sunt, et inter se utiles; itemque jucundi: quandoquidem boni, et absolute jucundi, et inter se jucundi sunt. Voluptati enim sunt suae cuique actiones, et quaecumque sunt ejusdem modi: bonorum autem eadem aut similes sunt actiones. (7) Talis porro amicitia merito firma ac stabilis est. Omnia enim concurrunt in ea quae in amicis esse debent. Nam omnem amicitiam bonum aliquid contrahit, vel voluptas, et utrumque horum vel absolute, vel ei qui amat: spectaturque similitudine quadam. In hac autem ei insunt omnia quae jam dicta sunt per se. Nam hac parte similes, etiam ceteris rebus inter se sunt similes, atque etiam quod absolute bonum est, id absolute quoque est jucundum. Maxime itaque amabilia sunt haec, et amare ipsum, ipsaque amicitia, quae inter tales est, maxime omnium amicitia, eademque optima. (8) Ceterum fieri aliter non potest, quam ut rarae sint tales amicitiae. Magna est enim talium virorum paucitas. Praeterea tempore et consuetudine vitae opus est. Verum enim illud proverbium est, multos molios salis una edendos, ut homines inter se norint: neque quemquam in amicitiam recipere oportet, neque ullos inter se amicos esse, priusquam alter alteri dignus, qui ametur, dignusque, cui fides habeatur, visus fuerit. (9) Qui vero cito ea quae amicitiae propria sunt, inter se faciunt, amici illi quidem esse volunt, sed non sunt tamen, nisi etiam digni sint qui amentur, idque habeant exploratum. Atque amicitiae conciliandae voluptas repente existere sane potest: at non ipsa etiam amicitia.

CAP. IV. [V.]

Αὕτη μὲν οὖν καὶ κατὰ τὸν χρόνον καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ
 40 τελεία ἐστὶ, καὶ κατὰ πάντα ταῦτά γίνεται καὶ ὁμοία
 ἐκατέρῳ παρ' ἐκατέρου, ὅπερ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρ-
 χειν· ἢ δὲ διὰ τὸ ἡδὺ ὁμοίωμα ταύτης ἔχει· καὶ γὰρ
 οἱ ἀγαθοὶ ἡδεῖς ἀλλήλους. Ὅμοίως δὲ καὶ ἡ διὰ τὸ
 χρήσιμον· καὶ γὰρ τοιοῦτοι ἀλλήλους οἱ ἀγαθοί. Μάλ-
 45 ιστα δὲ καὶ ἐν τούτοις αἱ φιλίαι διαμένουσιν, ὅταν τὸ
 αὐτὸ γίνηται παρ' ἀλλήλων, ὅσον ἡδονή, καὶ μὴ μό-
 νον οὕτως ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, ὅσον τοῖς εὐτραπέ-
 λοις, καὶ μὴ ὡς ἐραστῇ καὶ ἐρωμένῳ· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς
 αὐτοῖς ἡδονταὶ οὗτοι, ἀλλ' ὁ μὲν ὁρῶν ἐκείνον, ὁ δὲ θε-
 50 ραπευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ· ληγοῦσης δὲ τῆς ὥρας
 ἐνίοτε καὶ ἡ φιλία λήγει· τῷ μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἡδεῖα
 ἢ ὄψις, τῷ δ' οὐ γίνεται ἡ θεραπεία. Πολλοὶ δ' αὖ

Hæc igitur et tempore et reliquis rebus perfecta est, et in omnibus eadem et similia fiunt alteri ab altero: id quod in amicis esse debet. At vero illa quae jucundi causa comparatur amicitia huic similis est: nam etiam boni viri inter se jucundi sunt. Itemque ea quam utilitas emolumentumque conflat: tales enim sunt inter se boni viri. Maxime autem etiam in his amicitiae permanent, quum par pari inter se referunt, verbi gratia, voluptatem: imo quum non hoc modo, sed voluptatem etiam ex uno eodemque genere, ut fit inter urbanos ac facetos, non ut fit inter amatorem eumque qui amatur. Non enim iisdem rebus hi delectantur, sed amator illius aspectu, is vero qui amatur, amatoris erga se studio et observantia. Porro aetate deflorescente interdum evanescit etiam amicitia. Illi enim ejus qui amatur conpectus desinit esse jucundus; hic ab illo non amplius colitur neque observatur. At multi tamen horum in amici-

διαμένουσιν, ἐὰν ἐκ τῆς συνηθείας τὰ ἤθη στέρξωσιν, ὁμσῆθεις ὄντες. (3) Οἱ δὲ μὴ τὸ ἡδὺ ἀντικταλλαττόμενοι ἀλλὰ τὰ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐρωτικαῖς καὶ εἰσὶν ἤττον φίλοι καὶ διαμένουσιν. Οἱ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι ἅμα τῷ συμφέροντι διαλύονται· οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι ἀλλὰ τοῦ λυσιτελοῦς. Δι' ἡδονὴν μὲν οὖν καὶ διὰ τὸ χρήσιμον καὶ φαύλους ἐνδέχεται φίλους εἶναι ἀλλήλοις, καὶ ἐπικεικῆς φαύλους καὶ μηδέτερον ὁποιοῦν, δι' αὐτοὺς δὲ δῆλον ὅτι μόνους τοὺς

11 ἀγαθοῦς· οἱ γὰρ κακοὶ οὐ χαίρουσιν ἑαυτοῖς, εἰ μὴ τις ἄφελεια γίγνητο. (3) Καὶ μόνη δὲ ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία ἀδιάβλητος ἐστίν· οὐ γὰρ βράδιον οὐδενὶ πιστεῦσαι περὶ τοῦ ἐν πολλῷ χρόνῳ ὑπ' αὐτῶν δεδοκιμασμένου. Καὶ τὸ πιστεῦσιν ἐν τούτοις, καὶ τὸ μηδέποτε ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῇ ὡς ἀληθῶς φιλία ἀξιοῦται. Ἐν δὲ ταῖς ἐτέραις οὐδὲν κωλύει τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι.

(4) Ἐπεὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λέγουσι φίλους καὶ τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον, ὥσπερ αἱ πόλεις (δοκοῦσι γὰρ αἱ συμμαχίαι ταῖς πόλεσι γίνεσθαι ἕνεκα τοῦ συμφέροντος), καὶ τοὺς δι' ἡδονὴν ἀλλήλους στέργοντας, ὥσπερ οἱ παῖδες, ἴσως λέγειν μὲν δεῖ καὶ ἡμᾶς φίλους τοὺς τοιοῦτους, εἶδη δὲ τῆς φιλίας πλείω, καὶ πρώτως μὲν καὶ κυρίως τὴν τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀγαθῶν, τὰς δὲ λοιπὰς καθ' ὁμοιότητα· ἢ γὰρ ἀγαθὸν τι καὶ ὅμοιον, ταύτη φίλοι· καὶ γὰρ τὸ

26 ἡδὺ ἀγαθὸν τοῖς φιληδέσιν. (5) Οὐ πάνυ δ' αὐταὶ συνάπτουσιν, οὐδὲ γίνονται οἱ αὐτοὶ φίλοι διὰ τὸ χρήσιμον καὶ διὰ τὸ ἡδύ· οὐ γὰρ πάνυ συνδυάζεται τὰ κατὰ συμβεβηχός.

[VI.] (6) Εἰς ταῦτα δὲ τὰ εἶδη τῆς φιλίας νεμεμημένης εἰ μὲν φαῦλοι ἔσονται φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτη ὅμοιοι ὄντες, οἱ δ' ἀγαθοὶ δι' αὐτοὺς φίλοι· ἢ γὰρ ἀγαθοί. Οὗτοι μὲν οὖν ἀπλῶς φίλοι, ἐκείνοι δὲ κατὰ συμβεβηχός καὶ τῷ ὁμοιωθῆναι τούτοις.

CAP. V. [VI.]

Ὡσπερ δ' ἐπὶ τῶν ἀρετῶν οἱ μὲν καθ' ἕξιν οἱ δὲ κατ' ἐνέργειαν ἀγαθοὶ λέγονται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας· οἱ μὲν γὰρ συζῶντες χαίρουσιν ἀλλήλοις καὶ πορίζουσι τὰγαθά, οἱ δὲ καθεύδοντες ἢ κερχωρισμένοι τοῖς τόποις οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν, οὕτω δ' ἔχουσιν ὡστ' ἐνεργεῖν φιλικῶς· οἱ γὰρ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. Ἐὰν δὲ χρόνιος ἢ ἀπουσία γίνηται, καὶ τῆς φιλίας δοκεῖ λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἰρηται,

πολλὰς δὲ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.

(3) Οὐ φαίνονται δ' οὐθ' οἱ πρεσβῦται οὐθ' οἱ στρυφνοὶ φιλικοὶ εἶναι· βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς, οὐδεὶς δὲ δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ οὐδὲ τῷ μὴ ἡδέϊ· μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται τὸ μὲν λυπηρὸν φεῦγειν, ἐφίεσθαι δὲ τοῦ ἡδέος. (3) Οἱ δ' ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δὲ, εὐνοῖς εὐίκασι μάλλον ἢ φίλοις. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων ὡς τὸ συζῆν· ὠφελείας μὲν γὰρ οἱ ἐνδέξει ὀρέγονται, συνημερεύειν

tia permanent, si consuetudine vitæ adhibita mores dilexerint; quum sint videlicet inter se moribus similes. (2) Qui autem in amoribus non pro jucunditate recipiunt mutuam jucunditatem, sed jucundum utili permutant, quum minus amici sunt, tum minus diu in eadem inter se voluptate permanent. Qui vero utilitatis causa sunt amici, utilitate sublata dirimuntur. Non enim se mutuo amabant, sed emolumentum. Propter voluptatem ergo atque utilitatem et malis inter se, et bonis cum malis, et neutris cum quilibuscumque amicitia intercedere potest: sed propter se nimirum amici sunt inter se soli viri boni. Mali enim familiaritate mutua non delectantur, nisi aliquam utilitatem alter ab altero percipiat. (3) Ad hæc vero sola bonorum virorum amicitia criminationibus et calumniis vacat. Non enim facile est quidquam alicui credere de eo quem ipse diu probaris ac spectaris. Præterea fides habetur horum alteri ab altero maxime, summaque ab utroque diligentia adhibetur, ne alteri ab altero injuria inferatur; ceteraque omnia in his insunt, quæ vera amicitia postulat. In aliis autem sodalitatibus nihil prohibet quominus hujusmodi mala incidant. (4) Quoniam enim homines amicos appellant etiam eos qui utilitate ad amandum ducuntur, ut civitates (inter civitates enim utilitatis causa societates bellicæ contrahi videntur), et eos item, qui voluptate, ut pueri: fortasse amicos dici oportet etiam a nobis tales, sed plura poni amicitia genera. Ac primo sane loco et proprie amicitiam nominare oportuerit eam, quæ est inter bonos, qua boni sunt: reliquas vero ex similitudine. Amici enim sunt ea ratione, qua est in eis boni quidpiam, et aliquid simile. Jucundum enim bona quædam res est iis qui rebus jucundis ducuntur. (5) Non autem facile fit ut hæc amicitia copulata reperiantur, neque inter eosdem amicitia utilitate et voluptate jungitur. Nam non admodum copulantur quæ sunt per accidens.

[VI.] (6) Quum sit autem in hæc genera amicitia distributa, mali quidem propter voluptatem aut utilitatem inter se erunt amici, quando sunt hac ratione inter se similes: boni autem propter se amici futuri sunt. Qua enim boni sunt, ea ratione sunt similes. Itaque hi quidem absolute sunt amici, illi vero ex eventu et eo quod his sunt assimiles.

Quemadmodum autem in virtutibus alii habitu, alii re et energia boni nominantur, sic res habet et in amicitia. Alii enim quum mutua vitæ consuetudine et convictu sese oblectant, tum utilitates alter alteri suppeditant: alii vero aut dormientes, aut locorum intervallo disjuncti amicitia numeribus non funguntur quidem illi, sed ita tamen sunt animati, ut fungi possint. Locorum enim intervalla non dirimunt simpliciter amicitiam, sed functionem. Quodsi tamen diuturna fuerit absentia, efficere videtur ut amicitiam quoque inobscuret oblivio. Ex quo dici solet:

Fœdus amicitia diuturna silentia solvunt.

(2) Ceterum videntur nec senes, nec austeri ad amicitiam esse idonei. Nam apud eos non multum loci voluptati relictum est. Nemo autem neque cum eo qui gravis ac molestus est, neque cum eo in quo nihil est jucundi, quotidianæ vitæ usu frui potest. Dolorem enim maxime fugere et jucunditatem expetere videtur natura. (3) Qui vero quum inter se neulquam abhorreant, sed probentur alter alteri, non tamen vitæ usu devinciuntur, benevolis quam amicis sunt similiores. Nihil est enim amicorum tam proprium, quam vitæ societate conjungi. Nam utilitatem quidem egentes expetunt; vitæ autem consuetudinem etiam

δὲ καὶ οἱ μακάριοι· μονώταις μὲν γὰρ εἶναι τοῦτοις
 ἤκιστα προσήκει. Συνδιάγειν δὲ μετ' ἀλλήλων οὐκ
 ἔστι μὴ ἡδέεις ὄντας μηδὲ χαίροντας τοῖς αὐτοῖς, ὅπερ
 ἢ ἑταιρική δοκεῖ ἔχειν.

6 [VII.] (4) Μάλιστα μὲν οὖν ἐστὶ φιλία ἢ τῶν ἀγα-
 θῶν, καθάπερ πολλαίαις εἰρηται· δοκεῖ γὰρ φιλητῶν
 μὲν καὶ αἰρετῶν τὸ ἀπλῶς ἀγαθὸν ἢ ἡδύ, ἐκάστῳ δὲ τὸ
 αὐτῷ τοιοῦτον· ὁ δ' ἀγαθὸς τῷ ἀγαθῷ δι' ἄμφω ταῦτα.
 (5) Ἔοικε δ' ἢ μὲν φιλῆσις πάθει, ἢ δὲ φιλία ἐξεῖ·
 10 ἢ γὰρ φιλῆσις οὐκ ἤττον πρὸς τὰ ἀψυχά ἐστίν, ἀντι-
 φιλοῦσι δὲ μετὰ προαιρέσεως, ἢ δὲ προαίρεσις ἀπ' ἐξεως.
 Καὶ τὰγαθὰ βούλονται τοῖς φιλομῆνοις ἐκείνων ἕνεκα,
 οὐ κατὰ πάθος ἀλλὰ καθ' ἔξιν. Καὶ φιλοῦντες τὸν
 φίλον τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν φιλοῦσιν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος
 15 γινόμενος ἀγαθὸν γίνεται ὡς φίλος. Ἐκότερος οὖν φι-
 λῆται τε τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἴσον ἀναταποδίδουσι τῇ
 βουλήσει καὶ τῷ εἶδει· λέγεται γὰρ φιλότης ἢ ἰσότης.
 Μάλιστα δὲ τῇ τῶν ἀγαθῶν ταυθ' ὑπάρχει.

divites ac beati. Solitaria enim vita his minime omnium
 convenit. Atqui una vivere non possunt, qui nec jucundi
 inter se sunt, nec iisdem rebus delectantur : hoc enim certe
 sodalitas videtur habere proprium.

[VII.] (4) Est itaque amicitia maxime omnium illa, quæ
 bonorum est, ut sæpius jam dictum est. Nam quum id ana-
 abile et optabile videatur quod absolute bonum aut jucundum
 est; et vero quum id cuique amabile sit, quod ei tale est :
 vir bonus viro bono propter horum utrumque amabilis est.
 (5) Videtur autem amatio affectui similis esse; habitu ami-
 citia. Amatio enim non minus res inanimes complectitur,
 quam alias : redamare autem conjunctionum est cum consilio,
 quod ab habitu proficiscitur. Præterea tales bonis affici
 volunt eos quos amant, illorum causa, non secundum affec-
 tionem, sed ex habitu. Ad hæc qui amicum diligunt, id
 quod sibi bono est, diligunt. Nam vir bonus, amicus alicui
 factus, ei ipsi, cui amicus est, bonum est. Uterque igitur
 quum id quod sibi bono est, diligit, tum par pari etiam re-
 fert, voluntati alterius et generi mitorum. Nam vulgo dici
 solet, æqualitatem amicitiam esse. Maxime vero in amicitia
 virorum bonorum hæc insunt.

CAP. VI. [IX.]

Ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς ἤττον γίνεται
 20 ἢ φιλία, ὅσω δυσκολώτεροί εἰσι καὶ ἤττον ταῖς ὁμιλίαις
 χαίρουσιν· ταῦτα γὰρ δοκεῖ μάλιστα εἶναι φιλικὰ καὶ
 ποιητικὰ φιλίας. Διὸ νέοι μὲν γίνονται φίλοι ταχύ,
 πρεσβῦται δ' οὐ· οὐ γὰρ γίνονται φίλοι οἷς ἂν μὴ
 25 χαίρωσιν· ὁμοίως δ' οὐδ' οἱ στρυφνοί. Ἄλλ' οἱ τοιοῦ-
 τοι εὐνοί μὲν εἰσιν ἀλλήλοισ· βούλονται γὰρ τὰγαθὰ
 καὶ ἀπαντῶσιν εἰς τὰς χρείας· φίλοι δ' οὐ πάνυ εἰσὶ
 διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν μηδὲ χαίρειν ἀλλήλοισ, ἃ δὲ
 30 μάλιστα εἶναι δοκεῖ φιλικὰ. (2) Πολλοὶς δ' εἶναι φίλον
 κατὰ τὴν τελείαν φιλίαν οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδ'
 ἐρᾶν πολλῶν ἅμα· εἰκοι γὰρ ὑπερβολῆ, τὸ τοιοῦτο δὲ
 πρὸς ἓνα πέφυκε γίνεσθαι, πολλοὺς δ' ἅμα τῷ αὐτῷ
 ἀρέσκειν σφόδρα οὐ βράδιον, ἴσως δ' οὐδ' ἀγαθοῖς εἶναι.
 (3) Δεῖ δὲ καὶ ἐμπειρίαν λαβεῖν καὶ ἐν συνηθείᾳ γε-
 35 νέσθαι, ὁ παγχάλεπον. Διὰ τὸ χρήσιμον δὲ καὶ τὸ
 ἡδύ πολλοῖς ἀρέσκειν ἐνδέχεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι,
 καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ αἱ ὑπηρεσίαι. (4) Τούτων δὲ μάλ-
 λον εἰκοι φιλία ἢ διὰ τὸ ἡδύ, ὅταν ταῦτα ὑπ' ἀμφοῖν
 γίνηται καὶ χαίρωσιν ἀλλήλοισ ἢ τοῖς αὐτοῖς, οἳ
 40 τῶν νέων εἰσὶν αἱ φιλικῆ· μάλλον γὰρ ἐν ταύταις τὸ
 ἐλευθέριον. Ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ἀγοραίων. Καὶ
 οἱ μακάριοι δὲ χρησίμων μὲν οὐδὲν δέονται, ἡδέων δέ-
 συζῆν μὲν γὰρ βούλονται τισι, τὸ δὲ λυπηρὸν ὀλίγον
 45 μὲν χρόνον φέρουσι, συνεχῶς δ' οὐθεὶς ἂν ὑπομείναι,
 οὐδ' αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη· διὸ τοὺς φι-
 λους ἡδέεις ζητοῦσιν. Δεῖ δ' ἴσως καὶ ἀγαθοῦς τοιοῦτους
 ὄντας, καὶ εἶτι αὐτοῖς· οὕτω γὰρ ὑπάρχει αὐτοῖς ὅσα
 δεῖ τοῖς φίλοις. (5) Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις διηρημέ-
 νους φαίνονται χρῆσθαι τοῖς φίλοις· ἄλλοι γὰρ αὐτοῖς
 εἰσι χρησίμοι καὶ ἑτεροὶ ἡδέεις, ἄμφω δ' οἱ αὐτοὶ οὐ
 50 πάνυ· οὕτε γὰρ ἡδέεις μετ' ἀρετῆς ζητοῦσιν οὕτε χρη-
 σίμους εἰς τὰ καλὰ, ἀλλὰ τοὺς μὲν εὐτραπέλους τοῦ
 ἡδέους ἐπιέμενοι, τοὺς δὲ δεινούς πρᾶξαι τὸ ἐπιταχθέν·

Inter austeros tamen et senes eo minus amicitia concilia-
 tur, quo ipsi sunt difficiliores, minusque hominum congressu
 et sermone delectantur : hæc enim et propria sunt amicitia
 maxime, et ad eam conglutinandam plurimum valent.
 Itaque cito fiunt juvenes amici : senes non item. Non
 enim fieri soleunt iis amici, quibus non delectantur. Si-
 militèr neque acerbi tristesque natura. Sed tales homines
 sane benevoli inter se esse possunt : (bene enim alter al-
 teri volunt omnia evenire, præstaque adsunt sibi, adeoque
 occurrunt in re necessaria :) sed non admodum sunt amici,
 quia neque intercedat vitæ quotidianæ consuetudo, neque
 alter alterius moribus delectetur, quæ maxime videntur
 amicitia convenire. (2) Jam quod ad perfectam amicitiam
 attinet, ea uni cum multis intercedere non potest. Nam illa
 naturam sapit ejus quod est ὑπερβολῆ sive excellentia : tale
 autem erga unum quod est. Ad hæc multos uno tempore
 uni vehementer placere haud facile est, ac fortasse neque
 multis bonos esse. (3) Denique periculum facere et consue-
 tudine cum eis conjungi oportet, quod est omnium difficil-
 limum. At vero propter utilitatem et jucunditatem ut quis
 multis placeat, fieri potest. Nam et hujus generis hominum
 magna copia est; et æsequia illa non desiderant longum
 tempus. (4) Harum autem duarum ea magis amicitia simili-
 tudinem gerit, quæ jucundi causa instituta est, quum eadem
 ab altero alteri præstantur, et alter altero delectatur, aut
 uterque eisdem : quales amicitia juvenum sunt. Magis enim
 elucet in his ingenium quoddam liberale. At ea quæ propter
 utile comparatur, forensis turbæ est. Jam et illud constat,
 divites ac beatos non utiles, sed jucundos amicos desiderare.
 Vivere enim cum aliquibus volunt. Ad hæc dolorem ac
 molestiam etiamsi modico tempore ferunt, perpetuo tamen
 nemo sustineat : imo ne ipsum quidem bonum, si ei mole-
 stum sit. Itaque jucundos amicos quærent. Sed oportet,
 opinor, etiam bonos quærrere ad amicitiam homines suaves,
 nec solum absolute, sed etiam ipsis. Sic enim eis illa suppe-
 tent, quibus amici instructi esse debent. (5) Qui vero in
 imperiis versantur, hi distinctis amicis uti videntur. Alii
 enim sunt eis utiles; alii suaves ac jucundi. Nam in uno ambo
 ista inesse haud facile contingit. Neque enim quærent ju-
 cundos cum virtute, neque utiles ad honesta. Sed qua
 jucundum spectatur, eos quærent qui sint faceti atque
 urbani : qua vero utile, eos qui sint sollertes ad imperata
 efficienda : quæ res fere nunquam in uno et eodem repe-

ταῦτα δ' οὐ πάνυ γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ. (6) Ἡδὺς δὲ καὶ χρῆσιμος ἅμα εἶρηται διτι ὁ σπουδαῖος· ἀλλ' ὑπερέχοντι οὐ γίνεται ὁ τοιοῦτος φίλος, ἂν μὴ καὶ τῇ ἀρετῇ ὑπερέχῃται· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἰσάζει ἀνάλογον ὁ ὑπερέχόμενος. Οὐ πάνυ δ' εἰώθασι τοιοῦτοι γίνεσθαι.

[VIII.] (7) Εἰσὶ δ' οὖν αἱ εἰρημέται φιλίαι ἐν ἰσότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ γίνονται ἀπ' ἀμφοῖν καὶ βούλονται ἀλλήλοισι, ἢ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, οἷον ἡδονὴν ἀντ' ὠφελείας. Ὅτι δ' ἤττον εἰσὶν αὐταὶ φιλίαι καὶ μένουσιν, εἶρηται. Δοκοῦσι δὲ καὶ δι' ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα ταυτοῦ εἶναι τε καὶ οὐκ εἶναι φιλίαι· καθ' ὁμοιότητα γὰρ τῆς κατ' ἀρετὴν φαίνονται φιλίαι (ἢ μὲν γὰρ τὸ ἡδὺ ἔχει, ἢ δὲ τὸ χρῆσιμον, ταῦτα δ' ὑπάρχει κακείνῃ), τῷ δὲ τὴν μὲν ἀδιάβλητον καὶ μόνιμον εἶναι, ταύτας δὲ ταχέως μεταπίπτειν ἄλλοις τε διαφέρειν πολλοῖς, οὐ φαίνονται φιλίαι δι' ἀνομοιότητα ἑκαίνας.

CAP. VII. [VIII.]

Ἐτερον δ' ἐστὶ φιλίας εἶδος τὸ καθ' ὑπεροχὴν, οἷον πατρὶ πρὸς υἱὸν καὶ ὄλωσ πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρὶ τε πρὸς γυναῖκα καὶ παντὶ ἄρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. Διαφέρουσι δ' αὗται καὶ ἀλλήλων· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι πρὸς τέκνα καὶ ἀρχουσι πρὸς ἀρχομένους, ἀλλ' οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱὸν καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, οὐδ' ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα καὶ γυναικὶ πρὸς ἀνδρα. Ἐτέρα γὰρ ἐκάστῳ τούτων ἀρετὴ καὶ τὸ ἔργον, ἕτερα δὲ καὶ δι' αὐτὰ φιλοῦσιν· ἕτεροι οὖν καὶ αἱ φιλήσεις καὶ αἱ φιλίαι. (2) Ταῦτὰ μὲν δὴ οὐτε γίνονται ἐκατέρῳ παρὰ θατέρου οὐτε δεῖ ζητεῖν· ὅταν δὲ γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ αὐτὸς τοῖς γεννήσασιν, γονεῖς δὲ υἱέσιν αὐτὸς τοῖς τέκνοις, μόνιμος ἢ τῶν τοιούτων καὶ ἐπεικῆς ἐστὶ φιλία. Ἀνάλογον δ' ἐν πάσαις ταῖς καθ' ὑπεροχὴν οὐσαις φιλίαις καὶ τὴν φιλήσασιν δεῖ γίνεσθαι, οἷον τὸν ἀμείνω μᾶλλον φιλεῖσθαι ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως· ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἢ φιλήσασιν γίνηται, τότε γίνονται πως ἰσότης, ὁ δὲ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ.

[IX.] (3) Οὐχ ὁμοίως δὲ τὸ ἴσον ἐν τε τοῖς δικαίοις καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ φαίνεται ἔχειν· ἐστὶ γὰρ ἐν μὲν τοῖς δικαίοις ἴσον πρῶτως τὸ κατ' ἀξίαν, τὸ δὲ κατὰ ποσὸν δευτέρως, ἐν δὲ τῇ φιλίᾳ τὸ μὲν κατὰ ποσὸν πρῶτως, τὸ δὲ κατ' ἀξίαν δευτέρως. (4) Δῆλον δ' ἐάν ποτὶ τὸ διάστημα γίνηται ἀρετῆς ἢ κακίας ἢ εὐπορίας ἢ τίνος ἄλλου· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι εἰσὶν, ἀλλ' οὐδ' ἀξιοῦσιν. Ἐμφανεστάτον δὲ τοῦτ' ἐπὶ τῶν θεῶν· πλεῖστον γὰρ οὗτοι πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχουσιν. Δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐδὲ γὰρ τοιοῦτοι ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολλοὶ καταδεέστεροι, οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις ἢ σοφωτάτοις οἱ μηδενὸς ἀξιοῖ. (5) Ἀκριβῆς μὲν οὖν ἐν τοῖς τοιοῦτοις οὐκ ἐστὶν ὀρισμὸς, ἕως τίνος οἱ φίλοι· πολλῶν γὰρ ἀφαιρουμένων ἔτι μένει, πολλὴ δὲ χωρισθέντος, οἷον τοῦ θεοῦ, οὐκέτι. (6) Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται, μὴ ποτ' οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ

riuntur. (6) Quod autem jucundum simul et utilem esse eum diximus, qui sit vir bonus, sciendum et illud est, homini dignitate ac potentia præstanti talem non facile fieri amicum, nisi etiam ille potentia præstans virtute superetur. Nam si id non fiat, non æquatur proportione cum illo præstantiore is qui superatur potentia. Admodum autem raro tales homines reperiri solent.

[VIII.] (7) Atque illæ sane amicitia, quas proximo loco diximus, in æqualitate positæ sunt. Eadem enim ab utroque præstantur, estque mutua inter ipsos voluntas: aut certe aliud alio commutatur: verbi gratia, utilitate voluptas. Interea tamen et minus esse has amicitias, minusque diu permanere sciendum, ut dictum est. Sed videntur etiam propter similitudinem simul ac dissimilitudinem ad veram illam et esse amicitia et non esse. Ex similitudine enim ejus amicitia, quæ virtute constat, amicitia similitudinem gerunt. Inest enim in altera jucundum, utile in altera: quæ ipsa insunt etiam in illa. Eo autem, quod illa criminationum experta est et firma pæne ad perpetuitatem; hæc autem celeriter intercidunt, aliisque multis rebus differunt, non habent speciem amicitia, propter hanc ab illa dissimilitudinem.

Aliud autem amicitia genus est, secundum excellentiam: veluti quæ patri intercedit cum filio, seni cum juvene, viro cum uxore, omni denique qui præest, cum eo qui imperio parere debet: quæ quidem inter se ipsas quoque differunt. Non est enim eadem parentum cum liberis, atque eorum qui præsent, cum subjectis: sed neque eadem patris cum filio, quæ filii cum patre; neque eadem viri cum uxore, quæ uxoris cum viro. Alia enim cujusque horum virtus est, aliud opus, alia denique quæ ad amandum incitant. Ex quo sequitur, diversas quoque esse tam amationes, quam amicitias. (2) Sane eadem ut horum utriusque ab altero præstantur, id neque accidit neque est postulandum. Quum vero is qui procreatur, ea quæ parentibus debentur, liberi tribuunt, vicissimque filiis parentes, quæ debentur liberis: tum firma et æqualis talis amicitia futura est. Ceterum in omnibus his amicitias, quæ in excellentia positæ sunt, amatio debet esse æqualitas proportionis, ut scilicet is qui potior est, ametur magis quam amet; et is qui plus utilitatis affert. Idemque de ceteris singulatum similiter dici poterit. Quum enim amatio fit pro dignitate, tum quodammodo existit æqualitas: id quod amicitia proprium esse existimatur.

[IX.] (3) Non ita porro se habet in rebus justis, ut in amicitia æqualitas. Etenim in rebus justis primo loco ponitur æqualitas ea, quæ censetur dignitatis ac meriti comparatione; secundo ea, quæ æqualitate quantitatis definitur. In amicitia contra primo loco statuitur id æquale, quod est magnitudinis; secundo id, quod est dignitatis seu meriti. (4) Idque ex eo perspicitur potest, quod est, si magna sit virtutis, aut vitii, aut copiar, aut alius alicujus rei distantia. Non enim jam tum amici sunt: imo ne debere quidem se amicos esse judicant alterorum. Idque in diis maxime apparet. Omnibus enim bonis ii longe antecellunt. Perspicuum idem est etiam in regibus. Nam ne ad eorum quidem etiam amicitiam aspirare audent ii qui multo sunt inferiores: ut neque præstantissimorum aut sapientissimorum virorum amicitiam expetunt contemptissimi homines. (5) Sane constitui in his subtiliter certus terminus non potest, quatenus subsistere amicitia possit. Nam si vel multa ab altero detrahantur, manet tamen etiam tum amicitia. At vero si penitus etiam separentur, ut homo a deo, non jam manet. (6) Ex quo etiam queri solet, velintne amicos amici bonis quamaximis affici (verbi gratia deos esse):

μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, ὅν θεοὺς εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἔτι φίλοι ἔσσονται αὐτοῖς· οὐδὲ δὴ ἀγαθὰ· οἱ γὰρ φίλοι τὰγαθὰ. Εἰ δὴ καλῶς εἴρηται ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ βούλεται τὰγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα, μένειν ἂν δεῖο οἷός ποτ' ἔστιν ἐκείνος· ἀνθρώπῳ δὲ ὄντι βουλήσεται τὰ μέγιστα ἀγαθὰ· ἴσως δ' οὐ πάντα· αὐτῷ γὰρ μά-
λισθ' ἕκαστος βούλεται τὰγαθὰ.

non enim jam amicos eis futuros esse tales : igitur non optant bona : quum amici amicis optent bona. Quodsi recte dicitur, suo quemque amico bona optare illius causa, profecto talis ut maneat oportet, qualis est alter ille. Sane, ut homini, maxima bona optare ac velle poterit : sed fortasse ne sic quidem omnia. Sibi enim maxime vult quisque bona evenire.

CAP. VIII. [IX.]

Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι διὰ φιλοτιμίαν βούλεσθαι φι-
λεῖσθαι μᾶλλον ἢ φιλεῖν, διὸ φιλοκόλακες οἱ πολλοί·
10 ὑπερχόμενος γὰρ φίλος δ' κόλαξ, ἢ προσποιεῖται τοιού-
τος εἶναι καὶ μᾶλλον φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι. Τὸ δὲ φιλεῖ-
σθαι ἐγγύς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὲ οἱ πολλοὶ
ἐφίενται. (2) Οὐ δι' αὐτὸ δ' εὐόκασιν αἰρεῖσθαι τὴν
τιμῆν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ οἱ μὲν
15 πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν
ἐλλοιὰ· οἷονταί γὰρ τιμᾶσθαι παρ' αὐτῶν, ἂν του
δέωνται· ὡς δὲ σημείῳ τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ.
Οἱ δ' ὑπὸ τῶν ἐπεικῶν καὶ εἰδότην ὀρεγόμενοι τιμῆς
βεβαιῶσαι τὴν οἰκείαν δόξαν ἐφίενται περὶ αὐτῶν· χαί-
20 ρουσι δὲ ὅτι εἰσὶν ἀγαθοί, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόν-
των κρίσει. Τῷ φιλεῖσθαι δὲ καθ' αὐτὸ χαίρουσιν· διὸ
δόξειεν ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία καθ'
αὐτὴν αἰρετὴ εἶναι. (3) Δοκεῖ δ' ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον
ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εἶναι. Σημεῖον δ' αἱ μητέρες τῶν
25 φιλεῖν χαίρουσαι· ἔναι γὰρ διδόναι τὰ ἑαυτῶν τρέφε-
σθαι, καὶ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖαι, ἀντιφιλεῖσθαι δ' οὐ ζη-
τοῦσιν, ἔαν ἀμφοτέρω μὴ ἐνδέχεται, ἀλλ' ἱκανὸν αὐταῖς
εἶοικεν εἶναι, ἔαν ὁρῶσιν εὖ πράττοντας, καὶ αὐταῖ
φιλοῦσιν αὐτούς, κἂν ἐκείνοι μηδὲν ὦν μητρί προσήκει
30 ἀπονέμωσι διὰ τὴν ἀγνοίαν.

[X.] (4) Μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὐσης ἐν τῷ φιλεῖν,
καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινοῦμένων, φίλων ἀρετῇ τὸ φι-
λεῖν εἰοικεν, ὡστ' ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὔτοι
μόνιμοι φίλοι καὶ ἡ τούτων φιλία. (5) Οὕτω δ' ἂν καὶ
35 οἱ ἄνισοι μάλιστα εἶεν φίλοι· ἰσάζονται γὰρ ἂν· ἢ δ' ἰσό-
της καὶ ὁμοιότης φιλοῦσης, καὶ μάλιστα μὲν ἡ τῶν
κατ' ἀρετὴν ὁμοιότης· μόνιμοι γὰρ ὄντες καθ' αὐτούς
καὶ πρὸς ἀλλήλους μένουσι, καὶ οὔτε δέονται φαύλων
οὐθ' ὑπηρετοῦσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν καὶ διακωλύ-
40 οῦσι τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτούς ἀμαρτάνειν μήτε
τοῖς φίλοις ἐπιτρέπειν. Οἱ δὲ μοχθηροὶ τὸ μὲν βέβαιον
οὐκ ἔχουσιν· οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς διαμένουσιν ὁμοιοὶ ὄντες·
ἐπ' ὀλίγον δὲ χρόνον γίνονται φίλοι, χαίροντες τῇ ἀλ-
λήλων μοχθηρίᾳ. (6) Οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδεῖς ἐπὶ
45 πλείον διαμένουσιν· ἕως γὰρ ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς ἢ
ὑπελείας ἀλλήλοις. Ἐξ ἐναντίων δὲ μάλιστα μὲν
δοκεῖ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον γίνεσθαι φιλία, ὅσον πένης
πλουσίῳ, ἀμαθῆς εἰδοτῇ· οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεθῆ
ὦν, τοῦτο ἐπιέμενος ἀντιδωρεῖται ἄλλο. Ἐνταῦθα
50 δ' ἂν τις ἔλαος καὶ ἐραστὴν καὶ ἐρώμενον, καὶ καλὸν
καὶ αἰσχροῦν. Διὸ φαίνονται καὶ οἱ ἐρασταὶ γελοιοὶ
ἐνίοτε, ἀξιοῦντες φιλεῖσθαι ὡς φιλοῦσιν· ὁμοίως δὲ φι-

Vulgus vero hominum honoris studio malle videtur amari quam amare. Itaque multo maximæ parti hominum assentatores placent. Est enim assentator amicus inferior, seu, qui ab altero superatur, aut certe, qui prae se fert putare se talem esse, amareque magis quam amari. Ceterum amare videtur finitimum esse ei quod est honore affici, cujus rei plerique sunt cupidissimi. (2) Verum honor non propter se expeti videtur, sed ex eventu. Nam vulgus quidem quum ab iis qui potestate et imperio præditi sunt, honore afficitur, laetatur, ea spe atque opinione, quod existimat futurum ut, si qua re egeat, ab illis consequatur. Sic igitur honore delectantur quasi argumento et pignore ejus quod sibi bene fieri volunt. Illi vero qui a viris probis et rerum intelligentibus honorem expetunt, opinionem de se propriam stabiliri et confirmari gestiunt. Bonos igitur se esse gaudent, eorum iudicio, qui id dicunt, fidem habentes : ipso vero amore sui gaudent per se. Quo fit ut amor honore potior, amicitiaque per se esse optabilis et expetenda videatur. (3) Magis autem ea consistere videtur in eo, ut quis amet, quam in eo, ut ametur. Atque hoc ipsum matres indicant, quibus ipsum amare est voluptati. Nonnullæ enim filios suos dant alendos, eosque scientes ex se natos, amant, nec ut ab eis redamantur, magnopere laborant, si fieri utrumque non possit : sed satis habent, si videant eos frui secunda fortuna. Denique nihilominus eos diligunt, quamvis illi non possint matri, quod eam non norunt, que convenit tribuere.

[X.] (4) Quum autem in eo, ut amemur, amicitia consistat, laudenturque ii qui amicorum amantes perhibentur, probabile est, amicorum virtutem in eo, ut ament, esse positam. Itaque in quibus hoc fit pro dignitate, ii stabiles ac firmi permanent amici, taliumque amicitia stabilis est ac permanens. (5) Atque hoc modo etiam homines inter se inæquales maxime esse queant amici. Nam et hi possint æquari : æqualitas autem et similitudo amicitia est, maximeque eorum qui virtute similes sunt, similitudo. Nam quum hi maneant ex se ipsis firmi ac stabiles, tum alter quoque ad alterum manet is qui erat, ac neque res malas desiderant, neque se talium rerum ministros præbent : imo vero etiam prohibent. Virorum enim honorum est neque peccare, neque amicis permittere ut peccent. Mali vero quum stabile nihil habeant (quippe qui ne sui quidem similes permaneant), tum ad perexiguum tempus amicitiam inter se tument, mutua improbitate delectati. (6) Utiles autem ac jucundi diutius amici permanent. Tamdiu enim manent, quoad utilitates ac voluptates sibi mutuo suppeditant. Quæ autem ex contrariis constare videatur, maxime quidem illæ sunt, quas utilitas jungit : ut quum pauper diviti, doctus indocto sit amicus. Nam qua quisque re forte eget, eam ab altero expetens alio genere illum muneratur. Deinde vero ad hunc numerum etiam amatorem et eum qui amatur, formosum item ac deformem licet aggregare. Quocirca videntur interdum et amatores ridiculi, quum eos quos amant, pari mensura ipsos reclamare volunt. Sane si æque digni sint qui amentur, jure

λητοὺς ὄντας ἴσους ἀξιωτέον, μηδὲν δὲ τοιοῦτον ἔχοντας γελῶσιν. (7) Ἴσους δὲ οὐδ' ἐρίεται τὸ ἐνχρῆστον τοῦ ἐναντίου καθ' αὐτό, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηχός. ἼΙ δ' ὄρεξις τοῦ μέσου ἐστίν· τοῦτο γὰρ ἀγαθόν, οἷον τῶν ὑγρῶν οὐ ξηρῶν γενέσθαι ἀλλ' ἐπὶ τὸ μέσον εἰσεῖν, καὶ τῶν θερμῶν καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀλλοτριώτερα.

fortasse hoc postulari potest : sin nihil tale habeant, ridiculum sit istud postulare. (7) Fortasse vero etiam totum hoc aliter habet, neque res contraria contrariam per se desiderat, sed ex eventu : appetitio autem medii est. Hoc enim bonum est : verbi gratia rei humidæ bonum est, non ut arida fiat, sed ut ad mediocritatem redigatur. Item rei calidæ et ceteris. Sed hæc omittantur sane : sunt enim ab instituto nostro alieniora.

CAP. IX. [XI.]

Ἔοικε δὲ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἰρηται, περὶ ταῦτα καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι ἢ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἐν ἀπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία δὲ προσαγορεύουσι γούν ὡς φίλους τοὺς συμπλους καὶ τοὺς συστρατιώτας, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. Καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσιν, ἐπὶ τοσοῦτόν ἐστι φιλία· καὶ γὰρ τὸ δίκαιον. Καὶ ἡ παροιμία « κοινὰ τὰ φίλων, » ὁρθῶς ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἢ φιλία. (2) Ἔστι δ' ἀδελφοῖς μὲν καὶ ἑταίροις πάντα κοινὰ, τοῖς δ' ἄλλοις ἀφωρισμένα, καὶ τοῖς μὲν πλείω τοῖς δ' ἐλάττω· καὶ γὰρ τῶν φιλιῶν αἱ μὲν μᾶλλον αἱ δ' ἥττον. Διαφέρει δὲ καὶ τὰ δίκαια· οὐ γὰρ ταῦτα γονεῦσι πρὸς τέκνα καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, οὐδ' ἑταίροις καὶ πολιταῖς· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων φιλιῶν. (3) Ἔτερα δὲ καὶ τὰ ἄδικοι πρὸς ἐκάστους τούτων, καὶ αὐξήσιν λαμβάνει τῶ μᾶλλον πρὸς φίλους εἶναι, οἷον χρήματα ἀποστερῆσαι ἑταίρον δεινότερον ἢ πολίτην, καὶ μὴ βοηθῆσαι ἀδελφῶν ἢ θνητῶν, καὶ πατάξαι πατέρα ἢ ὄντινόν ἄλλον. Αὐξήσθαι δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα. (4) Αἱ δὲ κοινωνίαι πᾶσαι μορίως εἰσίκασιν τῆς πολιτικῆς· συμπορεύονται γὰρ ἐπὶ τινὶ συμφέροντι, καὶ ποριζόμεναι τι τῶν εἰς τὸν βίον· καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ κοινωνία τοῦ συμφέροντος χάριν δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς συνελθεῖν καὶ διαμένειν· τοῦτο γὰρ καὶ οἱ νομοθέται στοχάζονται, καὶ δίκαιόν φασιν εἶναι τὸ κοινῇ συμφέρον. (5) Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κοινωνίαι κατὰ μέρος τοῦ συμφέροντος ἐφίενται, οἷον πλωτῆρες μὲν τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν πρὸς ἐργασίαν χρημάτων ἢ τι τοιοῦτον, συστρατιῶται δὲ τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημάτων εἴτε νίκης ἢ πόλεως ὀρεγόμενοι, ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται καὶ δημόται. Ἔναι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίνεσθαι, θιασωτῶν καὶ ἐρασιπτῶν· αὗται γὰρ θυσίας ἐνεκα καὶ συνουσίας. (6) Πᾶσαι δ' αὗται ὑπὸ τὴν πολιτικὴν εἰσίκασιν εἶναι (οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἢ πολιτικῆς ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον), θυσίας τε ποιῶντες καὶ περὶ ταύτας συνόδους, τιμὰς ἀπονέμοντες θεοῖς, καὶ αὐτοῖς ἀναπαύσεις πορίζοντες μεθ' ἡδονῆς. Αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσθλαζον τοῖς καιροῖς. (7) Πᾶσαι δὲ φαίνονται αἱ κοινωνίαι μόρια τῆς πολιτικῆς εἶναι· ἀκολουθήσουσι δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις.

Videntur autem, ut in principio dictum est, ad eadem pertinere jus et amicitia, in iisdemque esse. Nam in omni societate aliquod jus reperitur, et vero etiam aliqua amicitia. Itaque pro amicis compellant et eos quibuscum navigant, et commilitones, itemque alios, quibuscum aliquam inierunt societatem. Quanta porro communio est, tam late patet et amicitia. Nam tam late jus patet. Et proverbium « amicorum res communes » recte jactatur : in communione enim posita est amicitia. (2) Sunt autem fratribus quidem et sodalibus omnia inter ipsos communia ; reliquis autem certa quaedam ac distincta : aliisque plura, aliis pauciora. Nam et amicitiae aliæ magis, aliæ minus sunt amicitiarum. Differunt etiam jura. Non enim eadem sunt patribus cum liberis, quæ fratribus inter ipsos; neque sodalibus et civibus : similiterque se res habet in ceteris quocumque amicitias. (3) Differunt igitur et injuriæ horum singulorum inter se : quæ hoc sunt graviores, quo amicioribus inferuntur. Exempli gratia sodalem pecunia fraudare gravius est, quam civem ; et fratri non succurrere, quam alieno ; et parentem verberare, quam quemlibet alium. Solet autem una cum amicitia etiam jus amplificari natura : quippe quum ambo in iisdem rebus consistant, et æque late pateant. (4) Omnes autem societates sunt tanquam quaedam civilis societatis partes ac membra. Conveniunt enim homines quoniam emolumentum alicujus gratia, tum ut aliquid quærant ac parent vite necessariorum : eodemque modo etiam societas civilis et ab initio utilitatis causa constituta videtur esse, et permanere. Hoc enim legumlatores quoque sibi tanquam scopum proponunt, ac jus esse dicunt, quod communiter rei publicæ utile est. (5) Ceteræ igitur societates pro sua quaque parte utile expetunt : verbi gratia, nauæ id quod ex navigatione quæritur, ut pecuniamificent, aut aliquid tale consequantur : commilitones, id quod bello paratur, sive pecuniam concupiscant, sive victoria potiri, sive urbe aliqua : itemque tribules ac populares. Nonnullæ autem societates propter voluptatem comparari videntur : ut sodalitia eorum qui ad cultum alicujus numinis una epulantur ac saltant ; et eorum qui pro rata cujusque parte symbolas in convivium conferunt. Hæc enim partim sacrificii, partim convicius causa comparantur. (6) Omnes autem κοινωνίαι tales civilis societati subjectæ esse videntur : (quæ præsentem utilitatem, sed eam quæ ad omnem vitam pertinet, expetit), et qui sacrificia instituunt et circa ea conventus, honores deferunt diis, et sibi requiem cum voluptate conjunctam parant. Nam prisca sacrificia, et conventus qui sacrificiorum causa habebantur, ea credibile est collectis jam fructibus ut primitias quasdam fuisse instituta. His enim temporibus maxime erant otiosi. (7) Apparet igitur, societates omnes civilis societatis esse membra. Quales autem fuerint ipsæ illæ societates, tales etiam amicitiae consequentur.

CAP. X. [XII.]

Πολιτείας δ' ἐστὶν εἶδη τρία, ἴσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, ὅον φθοραὶ τούτων. Εἰσὶ δ' αἱ μὲν πολιτεῖαι βασιλεία τε καὶ ἀριστοκρατία, τρίτη δ' ἡ ἀπὸ τιμημάτων, ἣν τιμοκρατικὴν λέγειν οἰκείον φαίνεται, πολιτεῖαν δ' αὐτὴν εἰώθασιν οἱ πλείστοι καλεῖν. (2) Τούτων δὲ βελτίστη μὲν ἡ βασιλεία, χειρίστη δ' ἡ τιμοκρατία. Παρέκθασις δὲ βασιλείας μὲν τυραννίς· ἄμφω γὰρ μοναρχίαι, διαφέρουσι δὲ πλείστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων. Οὐ γὰρ ἐστὶ βασιλεὺς ὁ μὴ αὐτάρχης καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπέρημι· ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδενὸς προσδεῖται· τὰ ὠφελίμα οὖν αὐτῷ μὲν οὐκ ἂν σκοποῖη, τοῖς δ' ἀρχομένοις· ὁ γὰρ μὴ τοιοῦτος κληρωτὸς ἂν τις εἴη βασιλεὺς. Ἡ δὲ τυραννίς ἐξ ἐναντίας ταύτης· τὸ γὰρ ἑαυτοῦ ἀγαθὸν δῶκει. Καὶ φανερώτερον ἐπὶ ταύτης ἐστὶ χειρίστη· κακίστον δὲ τὸ ἐναντίον τῆ βελτίστη. (3) Μεταβαίνει δ' ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γὰρ ἐστὶ μοναρχίας ἡ τυραννίς· ὁ δὲ μογθηρὸς βασιλεὺς τύραννος γίνεταί. Ἐξ ἀριστοκρατίας δὲ εἰς ὀλιγαρχίαν κακία τῶν ἀρχόντων, οἱ νέμουσι τὰ τῆς πόλεως παρὰ τὴν ἀξίαν, καὶ πάντα ἢ τὰ πλείστα τῶν ἀγαθῶν ἑαυτοῖς, καὶ τὰς ἀρχὰς αἰεὶ τοῖς αὐτοῖς, περὶ πλείστου ποιούμενοι τὸ πλουτεῖν· ὀλίγοι δὲ ἀρχοῦσι καὶ μογθηροὶ ἀντὶ τῶν ἐπιεικεστάτων. Ἐκ δὲ τιμοκρατίας εἰς δημοκρατίαν· σύνοροι γὰρ εἰσιν αὗται· πληθους γὰρ βούλεται καὶ ἡ τιμοκρατία εἶναι, καὶ ἴσοι πάντες οἱ ἐν τῷ τιμῆματι. Ἥκιστα δὲ μογθηρὸν ἐστὶν ἡ δημοκρατία· ἐπὶ μικρὸν γὰρ παρεκβαίνει τὸ τῆς πολιτείας εἶδος. Μεταβάλλουσι μὲν οὖν μάλιστα οὕτως αἱ πολιτεῖαι· ἐλάχιστον γὰρ οὕτω καὶ βῆστα μεταβαίνουσιν. (4) Ὁμοιώματα δ' αὐτῶν καὶ ὅον παραδείγματα λάβοι τις ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις. Ἡ μὲν γὰρ πατὴρ πρὸς υἱεὶς κοινωνία βασιλείας ἔχει σημάτων τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὀμηρος τὸν Δία πατέρα προαγορεύει πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι. Ἐν Πέρσαις δ' ἡ τοῦ πατρὸς τυραννικὴ· χρωῖνται γὰρ ὡς δούλοις τοῖς υἱεῖσιν. Τυραννικὴ δὲ καὶ ἡ δεσπότου πρὸς δούλους· τὸ γὰρ τοῦ δεσπότου συμφέρον ἐν αὐτῇ πράττεται. Αὕτη μὲν οὖν ὀρθὴ φαίνεται, ἡ Περσικὴ δ' ἡμαρτημένη· τῶν διαφερόντων γὰρ αἱ ἀρχαὶ διάφοροι. (5) Ἀνδρὸς δὲ καὶ γυναικὸς ἀριστοκρατικὴ φαίνεται· κατ' ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἀρχει, καὶ περὶ ταῦτα ἂ δεῖ τὸν ἀνδραῖον δὲ γυναικὶ ἀρμυζει, ἐκείνη ἀποδίδωσιν. Ἀπάντων δὲ κυριέων ὁ ἀνὴρ εἰς ὀλιγαρχίαν μεθίστησιν· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ἢ ἀμείνων. Ἐνίστα δὲ ἀρχοῦσιν αἱ γυναῖκες ἐπὶ κληροῖ οὐσαι· οὐ δὲ γίνονται κατ' ἀρετὴν αἱ ἀρχαί, ἀλλὰ διὰ πλοῦτον καὶ δύναμιν καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. (6) Τιμοκρατικῆ δ' εἴκειν ἡ τῶν ἀδελφῶν· ἴσος γὰρ, πλην ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσιν· οἷοιπερ ἂν πολλὴ ταῖς ἡλικίαις διαφέρουσιν, οὐκέτι ἀδελφικὴ γίνεταί ἡ φιλία. Δημοκρατία δὲ μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδεσποτοῖς τῶν οἰκί-

Administrandæ porro reipublicæ tria sunt genera, totidemque ab illis declinationes, et veluti vitia. Sunt autem reipublicæ administrandæ formæ : regnum, optimatum principatus, et potestas ex censu, quam timocraticam non inepte appellaverimus : sed eam plurimi politiam sive republicam solent nominare. (2) Harum autem formarum omnium regnum est optima, timocrazia deterrima. Declinatio autem a regno tyrannis est. In utraque enim penes unum summa rerum est potestas. Sed plurimum tamen inter se differunt. Tyrannus enim suam, rex eorum quibus imperat utilitatem spectat. Etenim rex non est, cui sua non sunt satis, quique non omnium bonorum copia antecellit. At qui talis est, nihil præterea desiderat : ideoque non sua, sed eorum quibus præest commoda sibi proponet. Nam qui talis non fuerit, is sorte ductus quispiam rex videatur. Regno adversatur tyrannis : nam quod sibi expedit, sequitur. Atque hanc vel magis perspicuum est esse deterrimam. Quod enim optimo est contrarium, pessimum. (3) Ex regno autem in tyrannidem degenerat imperium. Nam monarchiam vitium tyrannis est : rex malus autem tyrannus efficitur. Ex optimatum vero potestate in paucorum principatum fit commutatio, eorum qui præsent culpa, qui res civitatis tribuunt indignis, et omnia bona aut multo maximam eorum partem vindicant sibi, et magistratus iidem semper deferunt, divitias rebus fere omnibus antepones : quo fit ut pauci magistratum gerant, fiquè improbi ac vitiosi locorum virorum optimorum. Ex timocrazia autem in popularem statum fit conversio. Sunt enim hæc reipublicæ administrandæ formæ inter se finitimæ. Nam etiam hæc ex censu potestas natura sua multorum videtur esse ; omnesque, qui habent censum, inter se sunt pares. Minime vero omnium vitiosa popularis potestas est : quia paullulum admodum a politia forma deflexit. Ac civilis quidem status formæ his fere modis commutari solent : hujusmodi namque minima est et facillima mutatio. (4) Ceterum statuum horum similitudines et velut exempla deprehendat aliquis in privatis quoque domibus. Patris enim cum filii societatis regni speciem quandam præ se fert. Nam filii patri curæ sunt. Ex quo et Homerus Jovem patrem appellat. Patriam enim potestatem regnum videtur proxime referre. Sed apud Persas patria potestas est tyrannica : utuntur enim liberis suis ut servis. Est et domini in servos imperium tyrannicum. In eo enim negotium domini agitur, ejusque utilitati consulitur. Atque hoc sane rectum est ; Persicum tamen illud depravatum ac perversum : eorum enim qui inter se differunt, imperia quoque differre debent. (5) Jam viri et uxoris societas ad optimatum principatum proxime videtur accedere. Nam pro eo, ut ipso dignum est, vir imperat, in iisque adeo rebus, in quibus virum oportet imperare : et quæ mulieri conveniunt, ei permittit. Quodsi vir in omnibus dominetur, rem ille traducit in potestatis paucorum speciem. Id enim facit præter dignitatem, non ea ratione qua vir melior est. Interdum vero fit ut mulieres imperent : hæc scilicet, quibus amplissimæ venerunt hæreditates. Non igitur tum ex virtute, sed propter divitias et potentiam imperatur, ut in paucorum principatu. (6) Denique potestati illi quæ censibus ratione constat, fraterna societas est similis. Sunt enim ii pares ; nisi forte ætatis ratione inter se differunt. Quocirca si multum inter se distent ætatis, jam amicitia fraterna constare non potest. At vero popularis potestas est quum in iis familiis maxime, quæ domino carent (hic enim

σειον (ἐνταῦθα γὰρ πάντες ἐξ ἴσου), καὶ ἐν αἷς ἀσθε-
νῆς δ' ἄρχων καὶ ἐκάστῳ ἐξουσία.

ex æquo omnes imperant), tum in quibus imbecillus est
is qui imperat : ideoque suo quisque arbitrato agit omnia.

CAP. XI. [XIII.]

Καθ' ἐκάστην δὲ τῶν πολιτικῶν φιλία φαίνεται, ἐφ'
ὅσον καὶ τὸ δίκαιον, βασιλεῖ μὲν πρὸς τοὺς βασιλευ-
5 μένους ἐν ὑπεροχῇ εὐεργεσίας· εὖ γὰρ ποιεῖ τοὺς βασι-
λευμένους, εἴπερ ἀγαθὸς ὢν ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἵν' εὖ
πράττωσιν, ὥσπερ νομῆς προβάτων· ἔθεν καὶ Ὁμηρος
τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν ἔπειν. (2) Τοιαύτη
δὲ καὶ ἡ πατρική, διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργε-
10 τημάτων· αἴτιος γὰρ τοῦ εἶναι, δοκοῦντος μεγίστου,
καὶ τροφῆς καὶ παιδείας· καὶ τοῖς προγόνοις δὲ ταῦτα
προσέμεται· φύσει τε γὰρ ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν καὶ πρό-
γονοὶ ἐχθρόν καὶ βασιλεὺς βασιλευμένον. (3) Ἐν
ὑπεροχῇ δὲ αἱ φιλίαι αὐταὶ, οὐδὲ καὶ τιμῶνται οἱ γονεῖς.
15 Καὶ τὸ δίκαιον δὲ ἐν τούτοις οὐ ταῦτό ἀλλὰ τὸ κατ'
ἀξίαν· οὕτω γὰρ καὶ ἡ φιλία. (4) Καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς
γυναῖκα ἢ ἄλλῃ φιλία καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ· κατ' ἀρετὴν
γὰρ, καὶ τῷ ἀμείνονι πλέον ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀρμόζον
ἐκάστῳ· οὕτω δὲ καὶ τὸ δίκαιον. (5) Ἡ δὲ τῶν ἀδελ-
20 φῶν τῇ ἐταιρικῇ ἔοικεν· ἴσοι γὰρ καὶ ἡλικιωταί, οἱ
τοιούτοι δ' ὁμοπαθεῖς καὶ ὁμοθῆεις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ.
Ἔοικε δὲ ταύτῃ καὶ ἡ κατὰ τὴν τιμοκρατικὴν· ἴσοι γὰρ
οἱ πολῖται βούλονται καὶ ἐπιεικέες εἶναι· ἐν μέρει δὲ
τὸ ἄρχειν, καὶ ἐξ ἴσου· οὕτω δὲ καὶ ἡ φιλία. (6) Ἐν
25 δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν, ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ μικρὸν
ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ φιλία ἐστὶ, καὶ ἤμιστα ἐν τῇ χει-
ρίσσει· ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν ἢ μικρὸν φιλίας. Ἐν
αἷς γὰρ μηδὲν κοινόν ἐστι τῷ ἄρχοντι καὶ τῷ ἀρχομένῳ,
οὐδὲ φιλία· οὐδὲ γὰρ δίκαιον· ἀλλ' οἷον τεχνίτη πρὸς
30 ὄργανον καὶ ψυχῇ πρὸς σῶμα καὶ δεσπότη πρὸς δούλον·
ὠφελείται μὲν γὰρ πάντα ταῦτα ὑπὸ τῶν γρωμένων,
φιλία δ' οὐκ ἐστὶ πρὸς τὰ ἄψυχα οὐδὲ δίκαιον· ἀλλ'
οὐδὲ πρὸς ἵππον ἢ βοῦν, οὐδὲ πρὸς δούλον ἢ δούλος.
Οὐδὲν γὰρ κοινόν ἐστίν· ὁ γὰρ δούλος ἐμψυχον ὄργανον,
35 τὸ δ' ὄργανον ἄψυχος δούλος. (7) Ἡ μὲν οὖν δούλος,
οὐκ ἐστὶ φιλία πρὸς αὐτόν, ἢ δ' ἀνθρώπος· δοκεῖ γὰρ
εἶναι τι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα τὸν δυνά-
μενον κοινωῆσαι νόμου καὶ συνθήκης· καὶ φιλίας δὲ,
καθ' ὅσον ἀνθρώπος. (8) Ἐπὶ μικρὸν δὲ καὶ ἐν ταῖς
40 τυραννίσιν αἱ φιλίαι καὶ τὸ δίκαιον, ἐν δὲ ταῖς δημοκρα-
τίαις ἐπὶ πλεῖστον· πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις οὔσιν.

In unaquaque autem reipublicæ administrandæ forma
ratio amicitia esse videtur secundum rationem juris : qua
regi cum iis qui in regno vivunt intercedit, in quadam
beneficii excellentia est posita. Bene enim meretur is de
iis quibus imperat : si, quum sit bonus, curam eorum
habeat velut pastor ovium, ut sint felices. Unde et Ho-
merus Agamemnonem pastorem populorum appellavit.
(2) Talis est etiam paterna amicitia : nisi quod magnitu-
dine beneficiorum præstat. Est enim pater filio causa,
ut sit : quæ videtur esse res omnium maxima. Idem-
que alendum et erudiendum curavit. Atque hæc eadem
avis et majoribus tribuuntur. Ad imperandum etenim
facti sunt natura pater liberis, avi nepotibus, rex iis qui
sub regno sunt. (3) In excellentiæ vero genere amicitia
istæ positæ sunt (ideoque etiam parentibus tribuitur honos),
et vero non æquale jus in iis versatur : sed id quod pro di-
guitate est : cujusmodi est scilicet amicitia eorum. (4) Jam
viri et uxoris amicitia eadem est, atque ea quæ in optima
tum principatu. Ex virtute enim res tota penditur, et plus
boni meliori tribuitur, et quod cuique aptum et accommo-
datum est. Idemque etiam de jure sentiendum. (5) Fra-
trum autem amicitia sodalium amicitia similis est. Sunt
enim pares inter se et æquales ætate : quales qui sunt, ii
plurimum iisdem studiis dediti, consimilibusque moribus
prælitati sunt. Atque similis etiam ea amicitia videtur, quæ
in timocratia reperitur. Postulat enim ratio et natura ta-
lium civium, ut inter se sint pares et æquabiles ac moderati
bonique viri. Singulatim ergo et ex æquo solent imperare :
talisque proinde et eorum amicitia est. (6) In declinatio-
nibus autem a recto ut juris perparum est, sic et amicitia :
minimumque adeo in deterrima. In tyrannide enim aut
nihil aut parum est amicitia. Inter quos enim nihil est
commune illi qui imperat cum eo qui paret, nulla pro-
sus amicitia est : quoniam neque jus. Sed tantum ita sunt
inter se affecti, ut est artifex ad instrumentum, animus
ad corpus, dominus ad servum. His enim omnibus
prosunt quidem et consulunt qui utuntur : verum nec
amicitia nec jus est nobis cum rebus inanibus : imo ne cum
equo quidem aut bove ; sed neque cum servo, qua servus
est : nihil enim domino cum servo commune est. Nam
servus instrumentum est animatum, instrumentum autem
servus inanibus. (7) Quia igitur servus est, nulla cum
eo amicitia intercedit domino : sed qua homo est, aliqua.
Nam omni homini cum eo, cum quo pactio est et rerum
contrahendarum ratio nobis esse potest, jus aliquod inter-
cedere videtur. Ergo et amicitia, quoad homo est. (8) In
tyrannica ergo dominatione neque amicitia : multum esse po-
test, neque juris : at in popularibus potestatibus plurimum ;
nulla enim inter pares communia sunt.

CAP. XII. [XIV.]

Ἐν κοινωσίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία ἐστίν, καθάπερ
εἴρηται· ἀφορίσετε δ' ἂν τις τὴν τε συγγενικὴν καὶ τὴν
ἐταιρικὴν. Αἱ δὲ πολιτικαὶ καὶ φιλεταικῆ καὶ συμ-
45 πλοϊκαί, καὶ ὅσαι τοιαῦται, κοινωτικαὶ εἰσὶ καὶ μάλ-
λον· οἷον γὰρ καθ' ὁμολογίαν τινὰ φαίνονται εἶναι. Εἰς
ταύτας δὲ τάξεις ἂν τις καὶ τὴν ξενικὴν. (2) Καὶ
ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται πολυειδὴς εἶναι, ἡρτῆσθαι
δὲ πᾶσα ἐκ τῆς πατρικῆς· οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι
50 τὰ τέκνα ὡς ἑαυτῶν τι ὄντα, τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς

In communitate igitur quadam omnis amicitia versatur,
quemadmodum diximus. Possit tamen aliquis forte et
cognatorum et sodalium amicitiam ab his secernere. Ci-
vium namque et tribulium et eorum qui una navigant, et
quæcumque sunt hujus generis amicitia, apertius præ se
ferunt communionem, quam istæ prius dictæ. Consensu
enim et pacto quodam videntur constare. Atque in eodem
numero et ordine etiam hospitalem collocaveris. (2) Jam
cognatorum amicitia multiplex videtur esse, tota autem
a paterna pendere. Parentes enim liberos diligunt, ut
aliquid sui : liberi autem parentes, ut aliquid ab eis pro-

105 ὡς ἀπ' ἐκείνων τι ὄντα. Μᾶλλον δ' ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ ἐξ αὐτῶν ἢ τὰ γεννηθέντα ὅτι ἐκ τούτων, καὶ μᾶλλον συνωκείωται τὸ ἀπ' οὗ τῶν γεννηθέντων ἢ τὸ γενόμενον τῶν ποιήσαντων· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκείον τῷ ἀπ' οὗ, ὡς ὁ θόους, Ὁρίξ, ὅτιον τῶν ἔχοντι· ἐκείνω δ' οὐθὲν τὸ ἀπ' οὗ, ἢ ἤτιον. Καὶ τῶν πλήθει δὲ τοῦ χρόνου· οἱ μὲν γὰρ εὐθὺς γενόμενα στέργουσιν, τὰ δὲ προελθόντα ταῖς χρόνοις τοὺς γονεῖς, σύνεσιν ἢ αἰσθῆσιν λαβόντα. Ἐκ τούτων δὲ ὄηλον καὶ δι' ἃ φιλοῦσι μᾶλλον αἱ μη-

110 τέρες. (3) Γονεῖς μὲν οὖν τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτοὺς (τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν ὡς ἕτεροι αὐτοὶ τῶν κεραισθαι), τέκνα δὲ γονεῖς ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότα, ἀδελφοὶ δ' ἀλλήλους τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἢ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτοῦτος ἀλλήλοις ταυτοποιεῖ· ὅθεν φασὶ ταῦτον

115 αἷμα καὶ βίξην καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰσὶ δὲ ταῦτό πως καὶ ἐν διηρημένοις. (4) Μέγα δὲ πρὸς φιλίαν καὶ τὸ σύντροφον καὶ τὸ καθ' ἡλικίαν· ἡλιξ γὰρ ἡλικία, καὶ οἱ συνήθεις ἑταῖροι· εἰδὲ καὶ ἡ ἀδελφικὴ τῆς ἑταιρικῆς ὁμοιοῦται. Ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ

120 τούτων συνωκείωνται· τῶν γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι. Γίνονται δ' οἱ μὲν οἰκειότεροι οἱ δ' ἀλλοτριώτεροι τῶν σύγγενων ἢ πόρρω τὸν ἀρχηγὸν εἶναι. (5) Ἔστι δ' ἢ μὲν πρὸς γονεῖς φιλία τέκνων, καὶ ἀνθρώποις πρὸς θεοῦς, ὡς πρὸς ἀγαθὸν καὶ ὑπερέχον· εὐ γὰρ πεποιθ-

125 κασι τὰ μέγιστα· τοῦ γὰρ εἶναι καὶ τραφῆναι αἰτίοι, καὶ γενομένοις τοῦ παιδευθῆναι. (6) Ἔχει δὲ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον ἢ τοιαύτη φιλία μᾶλλον τῶν ὀδνείων, ὅσω καὶ κοινότερος ὁ βίος αὐτοῖς ἐστίν. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ἀδελφικῇ ἀπερ καὶ ἐν τῇ ἑταιρικῇ, καὶ

130 μᾶλλον ἐν τοῖς ἐπεικείαις, καὶ ἄλλως ἐν τοῖς δμοίοις, ὅσω οἰκειότεροι καὶ ἐκ γενετῆς ὑπάρχουσι σύγγενους ἀλλήλους, καὶ ὅσω δημοθέστεροι οἱ ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ σύντροφοι καὶ παιδευθέντες ὁμοίως· καὶ ἢ κατὰ τὸν χρόνον δοκιμασία πλείστη καὶ βεβαιωτάτη. (7) Ἀνά-

135 λογον δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιπαῖς τῶν συγγενῶν τὰ φιλικά. Ἄνδρὶ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν· ἄνθρωπος γὰρ τῆς φύσεως συνδυαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν, ὅσω πρότερον καὶ ἀναγκασιώτερον οἰκία πόλεως, καὶ τεκνοποιία κοινότερον τοῖς ζώοις. Τοῖς μὲν οὖν

140 ἄλλοις ἐπὶ τοσοῦτον ἡ κοινωμία ἐστίν, οἱ δ' ἀνθρωποὶ οὐ μόνον τῆς τεκνοποιίας χάριν συνοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον εὐθὺς γὰρ διήρηται τὰ ἔργα, καὶ ἐστὶν ἕτερα ἄνδρος καὶ γυναίκας· ἐπαρκούσιν οὖν ἀλλήλοις, εἰς τὸ κοινὸν τιθέντες τὰ ἴδια. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ τὸ

145 χρήσιμον εἶναι δοκεῖ καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ. Εἴη δ' ἂν καὶ δι' ἀρετῆν, εἰ ἐπεικειῖς εἶεν· ἐστὶ γὰρ ἐκπρέπου ἀρετῆ, καὶ χαιρίων ἂν τῶν τοιούτων. Σύνδεσμος δὲ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι· διὸ θάπτον οἱ ἄτεκνοι διαλύονται· τὰ γὰρ τέκνα κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοῖν, συνέχει

150 δὲ τὸ κοινόν. (8) Τὸ δὲ πῶς συμβιωτέον ἀνδρὶ πρὸς γυναίκα καὶ ἄλλως φίλων πρὸς φίλον, οὐδὲν ἕτερον φαίνεται ζητεῖσθαι ἢ πῶς δίκαιον· οὐ γὰρ ταῦτόν φαίνεται τῶν φίλων πρὸς τὸν φίλον καὶ τὸν ὀδνεῖον καὶ τὸν ἐταῖρον καὶ τὸν συμφοιτητήν.

105 fectum. Melius autem noverunt liberos suos parentes, quam sciunt liberi se ex his esse procreatos. Major quoque necessitudine conjunctum est ei quod generatum est, id a quo generatum est, quam id quod natum est, ei quod generavit. Nam quod ab aliquo profectum est, ejus est proprium a quo profectum est : ut dens, aut pilus, aut quilibet ejus qui inhæret. Id autem a quo aliquid ortum est, illi non est proprium aut certe minus. Præterea temporis longinquitate patris amor in filium superior est. Parentes enim liberos statim ut nati sunt, diligunt : liberi parentes ætate progrediuntur, et tum denique, quum intelligere aut scire cœperunt. Atque ex his perspicuum etiam est, quamobrem matribus liberi sint cariores. (3) Ergo parentes quidem liberos ut se ipsos diligunt : (nam qui ex eis nati sunt, eo ipso quod separati sunt, tanquam alteri ipsi sunt :) liberi autem parentes, ut qui ex illis sunt nati : fratres vero inter se amant, quod ex iisdem sint nati. Nam eo ipso, quod idem sunt atque illi, fit ut inter se quoque sint idem. Idcirco de fratribus ita loqui solemus : idem sanguis, stirps eadem, ceteraque ejusdem generis. Sunt ergo quodammodo unum et idem etiam in corporibus separatis. (4) Magnum etiam ad amicitiam momentum habet educationis communitas et ætatis æqualitas. Nam æqualem æqualis, inquit ille : et qui consuetudine mutua delectantur, sodales sunt. Inque amicitia fraterna sodalium amicitia assimilatur. Patruales autem reliquique cognati per hos ipsi quoque inter se devincuntur : ex eo scilicet, quod ex iisdem orti sunt. Atque horum alii sunt inter se propinquiores, alii distantiores, quod vel propius vel longius ab eis abest auctor generis. (5) Amicitia porro, quæ liberis cum parentibus, itemque illa quæ hominibus cum diis intercedit, est tanquam cum bona quadam re atque excellentē intercedens. Beneficiis enim nos maximis affecerunt : sunt enim causa, et ut filii nascantur et alantur, et ut jam conformati insituantur. (6) Et vero inest in tali amicitia eo quoque plus jucunditatis et utilitatis, quam in alienorum, quod etiam vitæ communitate magis inter se devincti sunt. Insunt tamen etiam in fraterna eadem omnia, quæ et in sodalium amicitia : ac multo quidem magis in probis et æquis, in universum denique in his qui sunt similes : eo quidem magis etiam, quo magis illi inter se familiares sunt, et ex eo tempore, quo primum in lucem editi sunt, se mutuo diligunt : quanto denique similibus moribus præditi sunt qui ex iisdem nati et una educati, et simili cura eruditi sunt. Postremo probatio ea, quæ tempore constat, in hac et valet plurimum et firmissima est. (7) Peræque autem in ceteris quoque cognatis res amicitie propriæ reperiantur. Jam vero quæ inter virum et uxorem amicitia est, maxime secundum naturam videtur esse. Homo enim magis ad conjugium factus est a natura, quam ad societatem civilem : et tanto quidem magis, quanto prior magisque necessaria est domus quam civitas quantoque filiorum procreatio animantium omni generi communior est. Atque in ceteris quidem lactens progreditur communitas, quod procreationis causa conjunguntur : homines autem non solum ad procreandos liberos communi domo utuntur, sed etiam ut eorum quæ ad vitam pertinent, majorem habeant facultatem. Statim enim descripta ac divisa sunt eorum officia, aliæque sunt viri, aliæ uxoris partes. Inserviunt igitur alter alteri, sua uterque in commune conferentes : eamque ob rem in hac amicitia et utilitas inesse videtur et voluptas. Poterunt etiam ista inesse propter virtutem, si probus fuerit uterque : est enim sua utriusque virtus, et uterque ea re latabuntur. Liberi autem communes vinculi cuiusdam instar obtinent Inque citius dirimuntur, qui liberis carent Liberi enim commune amborum sunt bonum : atque omne quod commune est, ad continentium valet. (8) Viro autem cum uxore, et omnino amico cum amico quomodo sit vivendum, si queratur, nihil aliud hoc sit quam querere, quid inter eos juris intercedat. Non enim idem, quod est amico cum amico, jus, est etiam cum peregrino, aut eum socio, aut cum discipulo.

CAP. XIII. [XV.]

Τριττῶν δ' οὐσῶν φιλιῶν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, καὶ καθ' ἑκάστην τῶν μὲν ἐν ἰσότητι φιλιῶν ὄντων τῶν δὲ καθ' ὑπεροχὴν (καὶ γὰρ ὁμοίως ἀγαθοὶ φίλοι γίνονται καὶ ἀμείνων χεῖρονι, ὁμοίως δὲ καὶ ἡδέεις, καὶ διὰ τὸ
 5 χρησίμων ἰσάζοντες ταῖς ὠφελείαις καὶ διαφέροντες), τοὺς ἰσούς μὲν κατ' ἰσότητα δεῖ τῷ φιλεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς ἰσάζειν, τοὺς δ' ἀνίσους τῷ ἀνάλογον ταῖς ὑπεροχαῖς ἀποδοῖναι. (2) Γίνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μείψεις ἐν τῇ κατὰ τὸν χρησίμων φιλίᾳ ἢ μόνῃ ἢ μά-
 10 λιστα, εὐλόγως. Οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες εὖ ὄραν ἀλλήλους προθυμοῦνται· τούτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας. Πρὸς τούτο δ' ἀμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα οὐδὲ μάχαι· τὸν γὰρ φιλοῦντα καὶ εὖ ποιοῦντα οὐδεὶς δυσχεραίνει, ἀλλ' ἐὰν ἢ χαρίεις, ἀμύνηται εὖ
 15 ὄρων. Ὁ δ' ὑπερβάλλον, τυγχάνουσι οὐ ἐπίεται, οὐκ ἂν ἐγκαλοῖται τῷ φίλῳ· ἐκότερος γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐπίεται. (3) Οὐ πάνυ δ' οὐδ' ἐν τοῖς δι' ἡδονῆν ἄμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὐ δρέγονται, εἰ τῷ συνδιαγεῖν χαίρουσιν. Γελῶσι δ' ἂν φαίνονται καὶ ὁ ἐγκαλῶν τῷ μὴ τέρπονται,
 20 ἐξὸν μὴ συνδιημερεύειν. (4) Ἡ δὲ διὰ τὸν χρησίμων ἐγκληματική· ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις αἰετὸς πλείονος δέονται, καὶ ἕλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφονται ὅτι οὐχ ὅσον δέονται τοσοῦτων τυγχάνουσι ἀξιοὶ ὄντες· οἱ δ' εὖ ποιοῦντες οὐ δύναται
 25 ἐπαρκεῖν τοσαῦτα ὅσον οἱ πάσχοντες δέονται. (5) Ἔοικε δὲ, καθάπερ τὸ δίκαιόν ἐστι διττόν, τὸ μὲν ἀγραφον τὸ δὲ κατὰ νόμον, καὶ τῆς κατὰ τὸν χρησίμων φιλίας ἢ μὲν ἠθικῆς ἢ δὲ νομικῆς εἶναι. Γίνεται οὖν τὰ ἐγκλήματα μάλιστα ὅταν μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν συναλλάξωσι καὶ δια-
 30 λύωνται. (6) Ἔστι δὲ νομικῆ μὲν ἢ ἐπὶ ῥητοῖς, ἢ μὲν πάμπαν ἀγοραία ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα, ἢ δὲ ἐλευθερωτέρα εἰς χρονον, καθ' ὁμολογίαν δὲ τί ἀντὶ τίνος. Δῆλον δ' ἐν ταύτῃ τὸ ὀφειλόμενον ἀμφιλογον, φιλικὸν δὲ τὴν ἀναβολὴν ἔχει· διὸ παρ' ἐνόμις οὐκ εἰσὶ τούτων
 35 δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας. (7) Ἡ δ' ἠθικῆ οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ διαιρεῖται ἢ ὅτιδὲ ποτε ἄλλο. Κομίζεσθαι δὲ ἀξιοὶ τὸ ἴσον ἢ πλεόν, ὡς οὐ δεδωκὼς ἀλλὰ χρησάς. (8) Οὐχ ὁμοίως δὲ συναλλάξας καὶ διαλυόμενος ἐγκα-
 40 λήσει. Τούτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν πάντας ἢ τοὺς πλείστους τὰ καλὰ, προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ὠφέλιμα. Καλὸν δὲ τὸ εὖ ποιεῖν μὴ ἵνα ἀντιπάθῃ, ὠφελίμων δὲ τὸ εὐεργετῆσθαι. (9) Δυναμένῳ δὲ ἀναποδοτέον τὴν ἀξίαν ὧν ἔπαθεν, καὶ ἔκοντί· ἄκοντα γὰρ φίλον οὐ ποιητέον· ὡς δὲ
 45 διαμαρτόντα ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ εὖ παθόντα ὑπ' οὗ οὐκ ἔδει· οὐ γὰρ ὑπὸ φίλου, οὐδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο δρώντος· καθάπερ οὖν ἐπὶ ῥητοῖς εὐεργετηθέντα διαλυτέον, καὶ ὁμολογῆσαι δ' ἂν δυναμένους ἀποδώσειν ἀδυνατοῦντα δ' οὐδ' ὁ δούς ἠξιώσειεν ἂν ὥστ' εἰ δυνατός, ἀποδοτέον. Ἐν ἀρχῇ δ' ἐπι-
 50 σκεπτόν ὑπ' οὗ εὐεργετῆται καὶ ἐπὶ τίνι, ὅπως ἐπὶ τούτοις ὑπομένῃ ἢ μή. (10) Ἀμφισβήτησιν δ' ἔχει πότερα θεῖ τῇ τοῦ παθόντος ὠφελείᾳ μετρεῖν καὶ πρὸς ταύτην

Quum sint tria amicitiae genera, ut initio diximus, et in unaquaque alii sint pares amici, alii praestantia quadam inter se differant (nam et aequae boni inter se fiunt amici, et melior deteriori: similiterque et jucundi, et ii qui utilitatem sequuntur, tum utilitatibus praebendis sunt aequales, tum et differentes): eos quidem qui inter se sunt pares, etiam amando et reliquis rebus oportet aequari; illos autem qui sunt dispaes, id persolvere praestantioribus, quod est proportionem consentaneum. (2) Oriuntur autem criminationes et querelae in ea amicitia sola, quam constituit utilitas, aut certe in ea maxime: neque id sine ratione. Nam qui ob virtutem sunt amici, student alter de altero bene mereri. Hoc enim virtutis et amicitiae proprium est. In tali porro contentione neque criminationes existunt, neque pugnae. In eum enim qui amat et bene meretur, nemo offensus est animo: imo vero si non sit alienus ab omni humanitate, beneficiendo refert gratiam. Jam qui beneficiis alterum superat, quum id quod cupit assequatur, non facile queratur de amico: uterque enim bonum expetit. (3) Ne in amicitia quidem propter voluptatem conciliatis admodum saepe querelae incidunt. Simul enim id quod expetunt, contingit pariter amobus, si quidem consuetudine mutua delectantur. Si id aliter habeat, ridiculus fuerit qui alterum criminetur, eo nomine, quod ab eo non percipiat delectationem, quum ab ejus consuetudine discedere liceat. (4) Amicitia autem ob utilitatem constituta, criminationum et querelarum plena est. Nam quia tales emolumentum causa uluntur consuetudine mutua, semper plura desiderant, et minus quam conveniat tribui sibi existimant, et queruntur se tantum non consequi, quantum merito suo ipsis debeatur. Illi autem qui beneficium conferunt, tam multa suppeditare non possunt, quam multa requirunt ii in quos beneficia conferuntur. (5) Porro ut jus est duplex: unum non scriptum, alterum scriptum et legitimum; sic et amicitiae utilitatibus comparatae duorum generum esse videntur: una in moribus posita, altera in legibus. Nascuntur igitur criminationes maxime, ubi non ex eadem, qua societatem contraxerunt, ratione fit transactio. (6) Est autem legitima sive lege constituta talis, qua certa merces praestituitur: estque haec duplex: altera prorsus forensis, in qua de manu in manum merces aut pretium numeratur: altera liberalior, in qua in diem confertur utilitas, non tamen sine pacto aliquid pro aliquo praestandi. Neque vero in hac obscurum est neque dubium id quod debetur: sed amicitiae aliquid proprium, dilationem, habet. Itaque apud nonnullos non dantur de his judicium aut actiones; sed putant, eos qui fidem alterius secuti cum eo aliquid contraxerunt, aequi bonique facere oportere. (7) Illa vero quae in moribus posita est, certis praescriptisque conditionibus non constat: sed alter alteri, tanquam amico, donat, aut quid aliud praestat: interea tamen aequum esse censet, tantundem, aut plus etiam, ad se redire; proinde, quasi non donaverit, sed utendum dederit et commodarit. (8) Ac si hic aliter solvetur, quam quis contraxerit, alterum accusabit. Idque propterea accidit, quia volunt omnes aut plurimum res honestas, sed honestis utiles anteponunt. Honestum autem est, bene de altero mereri, nulla vicissim utilitate sperata: utile, beneficium accipere. (9) Debet volens qui potest reddere quod tanti sit, quanti id quod accepit: nam invitum amicum facere non debebas: quippe qui tum peccares in ipso principio, amici beneficium accipiendo ab eo a quo non debebas accipere. Neque enim ab amico accepisti, neque ab eo qui amicitiae causa istud faceret. Itaque talis aliquis, perinde quaevis beneficium accepit legitima illa ratione, sic debet dissolvere, ac profiteri quoque, si quidem referre possit, sese parem gratiam relaturum: quodsi non possit, ne is quidem qui dedit, sibi reddi postulet. Quocirca si facultatem habet, referendum beneficium est. Videndum autem statim a principio est, a quo beneficium accipiat, et quam beneficium mercedem ille expectet: ut hac conditione se beneficio affici aut patiatum aut recuset. (10) Sed ambigi potest, utrum ejus utilitate, qui accepit, beneficium sit ponderandum, ad eamque

ποιῆσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. Οἱ μὲν γὰρ παθόντες τοιαῦτά φασι λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν ἢ μικρὰ ἢν ἐκείνοις καὶ ἐξῆν παρ' ἐτέρων λαβεῖν, κατασμικρίζοντες· οἱ δ' ἀνάπαλιν τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ ἢ παρ' ἄλλων οὐκ ἔν, καὶ ἐν κινδύνοις ἢ τοιαύταις χρείαις. (11) Ἄρ' οὖν διὰ μὲν τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὐσης ἢ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἔστιν; οὗτος γὰρ ὁ δεόμενος, καὶ ἐπαρκεῖ αὐτῷ ὡς κοιτούμενος τὴν ἴσην τοσαύτη οὖν γεγένηται ἢ ἐπικουρία ὅσον οὗτος ὠφέλῃται, καὶ ἀποδοτέον δὴ αὐτῷ ὅσον ἐπηύρατο, ἢ καὶ πλεόν· κάλλιον γάρ. Ἐν δὲ ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐγκλήματα μὲν οὐκ ἔστιν, μέτρον δ' εἴκειν ἢ τοῦ δράσαντος προαίρεσις· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προκίρσει τὸ κύριον.

CAP. XIV. [XVI.]

15 Διαφέρονται δὲ καὶ ἐν ταῖς καθ' ὑπεροχὴν φιλίαις· ἀξιοὶ γὰρ ἐκάτερος πλεόν ἔχειν· ὅταν δὲ τοῦτο γίγηται, διαλύεται ἡ φιλία. Οἴεται γὰρ ὁ τε βελτίων προσήκειν αὐτῷ πλεόν ἔχειν· τῷ γὰρ ἀγαθῷ νέμεσθαι πλεόν ἁμοίως δὲ καὶ ὁ ὠφελιμώτερος· ἀγρεῖον γὰρ ὄντα οὐ φασι δεῖν ἴσον ἔχειν· λειτουργίαν τε γὰρ γίνεσθαι καὶ οὐ φιλίαν, εἰ μὴ κατ' ἀξίαν τῶν ἔργων ἔσται τὰ ἐκ τῆς φιλίας· οἴονται γάρ, καθάπερ ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείον λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείον, οὕτω δεῖν καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ. Ὁ δ' ἐνδεὴς καὶ ὁ χείρων ἀνάπαλιν φίλου γὰρ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσιν· τί γάρ, φασίν, ὄφελος σπουδαῖον ἢ δυνάστη φίλον εἶναι, μὴθὲν γε μέλλοντα ἀπολαύειν; (2) Ἐοικε δ' οὖν ἐκάτερος ὁρθῶς ἀξιοῦν, καὶ δεῖν ἐκατέρω πλεόν νέμειν ἐκ τῆς φιλίας, οὐ τοῦ αὐτοῦ δέ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι τιμῆς, τῷ δ' ἐνδεεῖ κέρδους· τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ τῆς εὐεργεσίας ἡ τιμὴ γέρας, τῆς δ' ἐνδείας ἐπικουρία τὸ κέρδος. (3) Οὕτω δ' ἔστιν τοῦτο καὶ ἐν ταῖς πολιτείαις φαίνεται· οὐ γὰρ τιμᾶται ὁ μὴδὲν ἀγαθὸν τῷ κοινῷ προσήκων τὸ κοινὸν γὰρ οἰδοῖται τῷ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι, ἢ τιμῆ δὲ κοινῶν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν καὶ τιμᾶσθαι· ἐν πᾶσι γὰρ τὸ ἐλαττον οὐδεὶς ὑπομένει. Τῷ δὲ περὶ χρήματα ἐλαττουμένῳ τιμὴν ἀπονέμουσι καὶ τῷ δωροδότην χρήματα· τὸ κατ' ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῖ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. Οὕτω δὲ καὶ τοῖς ἀνίσους διμηλτέον, καὶ τῷ εἰς χρήματα ὠφελουμένῳ ἢ εἰς ἀρετὴν τιμὴν ἀνταποδοτέον, ἀνταποδιδόντα τὸ ἐνδεχόμενον. Τὸ δυνατὸν γὰρ ἢ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν· (4) οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐν πᾶσι, καθάπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς τιμᾶσι καὶ τοὺς γονεῖς· οὐδεὶς γὰρ ἂν ποτε τὴν ἀξίαν ἀποδοίη, εἰς δὲ δυνάμιν δὲ ὁ θεραπεύων ἐπεικτικὸς εἶναι δοκεῖ. Διὸ κἂν δόξειεν οὐκ ἐξείναι υἱὸν πατέρα ἀπειπασθαι, πατρὶ δ' υἱὸν ὀφείλοντα γὰρ ἀποδοτέον, οὐθὲν δὲ πειθήσας ἀξίον τῶν ὑπεργημένων δέδρακεν, ὥστ' αἰετὸ ὀφείλει. Οἷς δ' ὀφείλεται, ἐξουσίαι ἀφείναι· καὶ τῷ πατρὶ δὴ. Ἄμα δ' ἴσως οὐδεὶς ποτ' ἂν ἀποστῆναι δοκεῖ μὴ ὑπερβάλλοντος μοχθηρίας· χωρὶς γὰρ τῆς συ-

mensuram referenda gratia : an ejus qui dedit liberalitate metiendum. Nam qui acceperunt, ea se a bene meritis extenuantes accepisse dicunt, quæ et illis erant parva, et ab aliis sumi potuissent : illi contra, se quæ maxima potuerint contulisse, et quæ hi ab aliis non tulissent ; item, dedisse se periculosis alterorum temporibus aut in alia aliqua hujusmodi necessitate. (11) Quid? ita hic pronuntiemus, quod amicitiam istam utilitas constituerit, ea re illius, qui accepit, utilitate omnia esse metienda? Hic enim est qui eget, et ille huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus. Tantam igitur ille huic opem tulit, quantam hic utilitatem cepit. Et reddendum igitur illi tantundem est, quantum est consecutus, et vero etiam amplius : hoc enim futurum est honestius. In iis autem amicitiiis, quæ virtute constant, nullæ criminationes existunt. Ejus tamen, qui bene meritus est, consilio beneficium videtur esse metiendum : virtutis enim et morum vis summa in consilio est atque proposito.

Jam vero in iis quoque amicitiiis, quæ in excellentia quadam consistunt, dissensiones existere solent : postulat enim uterque plus sibi tribui. Quod quum sit, dirimitur amicitia. Existimat enim et is qui melior est, sibi plus tribuendum esse : (bono enim viro plus tribui solere :) et similiter is quoque, qui utilitatum auctor est majorum. Negant enim, eum qui sit inutilis, a quam partem percipere oportere. Omnino enim munerarius quidam constitueretur amicus superior alteri, si non merito operum respondeat ab amico fructus. Arbitrantur enim, ut in societate pecuniaria plura auferunt qui plura in societatem attulerunt, sic et in amicitia fieri oportere. Egentis autem et deterioris contraria est opinio. Esse enim boni amici, egentibus opitulari, eaque quæ desiderant suppeditare. Quid enim juvat (inquit) viro bono aut potenti amicum esse, si nullum ex eo fructum sis consecuturus? (2) Ac videtur æqua utriusque esse postulatio, et utrique ex amicitia plus tribui oportere, sed non ejusdem rei ; verum meliori quidem et ei qui virtute præstat, plus honoris ; egenti vero plus emolumenti. Virtutis enim et beneficentiæ præmium est honos ; egestatis autem subsidium lucrum. (3) Atque etiam in omni republicæ administranda forma ita sese res habere videtur. Non enim honore afficitur is qui nihil boni confert in rempublicam. Nam quod publicum est, ut commune, ei tribuitur, qui de re communi et publica bene meretur. Honos autem res communis est : non enim quantum facere e republica et honore simul afficitur. Nemo enim omnibus in rebus suam conditionem deteriorem esse patitur. Itaque illis qui circa quantum sunt deteriori loco, honorem tribuunt : contraque iis qui lucro capiuntur, pecuniam. Dignitatis enim et meriti ratio amicitiam exæquat et conservat, ut diximus. Sic igitur etiam eos qui non sunt æquales, alterum cum altero agere par est. Et qui vel pecunia vel virtute auctus et ornatus est, is alterum honore remunerari debet, id saltem referens, cujus reddendi facultatem habet. Id enim quod præstari potest, amicitia desiderat ac requirit, non qui quisque dignus sit. (4) Nam hoc ne potest quidem in rebus omnibus effici, uti in honoribus iis quos diis immortalibus et parentibus habere solemus. Nemo est enim qui honorem iis dignum tribuere possit : sed qui eos pro viribus et facultate colat, is probus et pius esse putatur. Eamque ob rem videtur patrem abdicare filio non licere ; sed patri filium maxime. Æquum est enim, ut, qui debet, reddat. Quidquid autem fecerit filius, nihil beneficis a patre acceptis dignum fecerit. Semper igitur debet. Iis vero quibus debetur, dimittendi ac liberandi debitoris datur potestas. Ergo in patris hoc est potestate. Et vero nemo pater fortasse discedere a filio velle videatur, nisi ab eo qui improbitate sit nimia. Nam

σιχῆς φιλίας τὴν ἐπικουρίαν ἀνθρωπικὸν μὴ διωθεῖσθαι. Τῷ δὲ φευκτὸν ἢ οὐ σπουδαστὸν τὸ ἐπαρκεῖν, μοχθηρῶ ὄντι· εὐ πάσχειν γὰρ οἱ πολλοὶ βούλονται, τὸ δὲ ποιεῖν φεύγουσιν ὡς ἀλυσιτελέες. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ
 5 τοσούτων εἰρήσθω.

praeter amicitiam naturalem humanum quoque est, auxili-
 um non aspernari. At vero filius is qui sit improbus,
 aut fugiet maxime, ne patri cogatur opitulari, aut certe
 non admodum, ut id faciat, laborabit. Plerique enim
 beneficium accipere volunt; dare non volunt, quod id sit
 utilitatibus contrarium. Ac de his quidem hactenus.

LIBER IX.

CAP. I.

Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλίαις τὸ ἀνάλογον
 ἰσάζει καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἰρηται, οἷον καὶ
 ἐν τῇ πολιτικῇ τῷ σκυτοτόμῳ ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων
 ἀμοιβὴ γίνεται κατ' ἀξίαν, καὶ τῷ ὑράντῃ, καὶ τοῖς
 10 λοιποῖς. (2) Ἐνταῦθα μὲν οὖν πεπορίσται κοινὸν μέ-
 τρον τὸ νόμισμα, καὶ πρὸς τοῦτο δὴ πάντα ἀναφέρε-
 ται, καὶ τούτῳ μετρεῖται· ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ ἐνίοτε μὲν
 ὁ ἐραστὴς ἐγκαλεῖ ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται,
 οὐθὲν ἔχων φιλητόν, εἰ οὕτως ἔτυγεν, πολλακίς δ' ὁ ἐρώ-
 15 μενος ὅτι πρότερον ἐπαγγελλόμενος πάντα νῦν οὐθὲν
 ἐπιτελεῖ. (3) Συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὴν ὁ μὲν
 δι' ἡδονὴν τὸν ἐρώμενον φιλεῖ, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον
 τὸν ἐραστήν, ταῦτα δὲ μὴ ἀμφοῖν ὑπάρχει. Διὰ ταῦτα
 γὰρ τῆς φιλίας οὐσῆς διάλυσις γίνεται, ἐπειδὴν μὴ γί-
 20 νηται ὦν ἕνεκα ἐφίλου· οὐ γὰρ αὐτοὺς ἔστεργον ἀλλὰ
 τὰ ὑπάρχοντα, οὐ μόνιμα ὄντα· διὸ τοιαῦτα καὶ αἱ
 φιλίαι. Ἡ δὲ τῶν ἡθῶν καθ' αὐτὴν οὕσα μένει, κα-
 θάπερ εἰρηται. (4) Διαφέρονται δὲ καὶ ὅταν ἕτερα γί-
 γνηται αὐτοῖς καὶ μὴ ὦν ὀρέγονται· ὅμοιον γὰρ τῷ
 25 μὴθὲν γίνεσθαι, ὅταν οὐ ἐπίεται μὴ τυγχάνη, οἷον
 καὶ τῷ κιθαρωτῷ ὁ ἐπαγγελλόμενος, καὶ ὄσω ἄμεινον
 ἄσειεν, τοσοῦτ' ἢ πλείω· εἰς ἑῷ δ' ἀπαιτοῦνται τὰς ὑπο-
 σῆσεις ἀνθ' ἡδονῆς ἡδονὴν ἀποθεωκέναι ἐφη. Εἰ
 μὲν οὖν ἑκάτερος τοῦτο ἐβούλετο, ἰκανῶς ἂν εἴχεν· εἰ
 30 δ' ὁ μὲν τέρψιν ὁ δὲ κέρδος, καὶ ὁ μὲν ἔχει ὁ δὲ μὴ, οὐκ
 ἂν εἴη τὸ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς· ὦν γὰρ δεόμενος
 τυγχάνει, τούτοις καὶ προσέχει, κάκεινός γε χάριν
 ταῦτα δώσει. (5) Τὴν ἀξίαν δὲ ποτέρου τάξει ἐστὶ,
 τοῦ προἰεμένου ἢ τοῦ προλαβόντος; ὁ γὰρ προἰεμένος
 35 εἶοι' ἐπιτρέπειν ἐκείνῳ. Ὅπερ φασὶ καὶ Πρωταγόραν
 ποιεῖν· ὅτε γὰρ διδάξειεν ἄδῃποτε, τιμῆσαι τὸν μαθόντα
 ἐκέλευεν ὅσου δοκεῖ ἀξία ἐπίστασθαι, καὶ ἐλάμβανε
 τοσοῦτον. (6) Ἐν τοῖς τοιοῦτοις δ' ἐνίοις ἀρέσκει τὸ
 «μισθὸς δ' ἀνδρὶ». Οἱ δὲ προλαμβάνοντες τὸ ἀργύριον,
 40 εἶτα μὴθὲν ποιοῦντες ὦν ἔρασαν, διὰ τὰς ὑπερβολὰς
 τῶν ἐπαγγελιῶν, εἰκότως ἐν ἐγκλήμασι γίνονται· οὐ
 γὰρ ἐπιτελοῦσιν ἢ ὠμολόγησαν. (7) Τοῦτο δ' ἴσως
 ποιεῖν οἱ σοφισταὶ ἀναγκάζονται διὰ τὸ μὴθένα ἂν δοῦναι
 ἀργύριον ὦν ἐπίστανται. Οὗτοι μὲν οὖν ὦν ἐλαβον
 45 τὸν μισθόν, μὴ ποιοῦντες εἰκότως ἐν ἐγκλήμασιν εἰσιν·
 ἐν οἷς δὲ μὴ γίνονται διομολογία τῆς ὑπουργίας, οἱ
 μὲν δι' αὐτοὺς προἰεμένοι εἰρηται ὅτι ἀνέγκλητοι·
 τοιαύτη γὰρ ἢ κατ' ἀρετὴν φιλία. Τὴν ἀμοιβὴν τε
 ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν· αὐτὴ γὰρ τοῦ φίλου καὶ

In omnibus autem dissimilium amicorum amicitia ratio-
 num similitudo amicitiam exaequat et conservat, ut dixi-
 mus : quomodo etiam in re civili sutori pro calceis retribu-
 tur quod convenit, et textori et ceteris item artificibus
 atque opificibus. (2) Estque ad hanc mensura communis
 comparata nummus : ad hunc omnia referuntur, et hic
 omnia metitur. In amatoria vero amicitia queritur interdum
 amator de eo quem amat, quod quum eum ipse deamet,
 ille sibi mutuo non respondeat in amore, ipse forte nihil in
 se habens amabile. Saep̄ autem etiam is qui amatur, de
 amatore queritur, qui quum antea omnia promitteret, nunc
 nihil praestet. (3) Atque accidere talia tum solent, quum
 amator eum qui colitur, propter voluptatem amat; ille
 amatorem propter utilitatem : et haec utrimque non con-
 gruunt. Nam quum istorum causa amicitiam illi coierint,
 dirimitur haec tum, quum ea non praestantur, quae ipsis erant
 causae diligendi. Non enim alter alterum diligebat, sed
 bona certa alterius alter, quae stabilia non sunt. Quamob-
 rem tales, quales dictum est, sunt et amicitiae istae. At vero
 ea quae ex morum virtute profisciscitur amicitia, quum per
 se sit, manet, ut diximus. (4) Dissident autem inter se amici
 etiam, quum alia, et non ea quae expetebant, consequun-
 tur : perinde enim est, ac si quis nihil consequatur, id quod
 cupiebat, non consequi. Quale illud est quod de citharoxo lo-
 jactatur, cui is qui promiserat, quanto melius caneret,
 tanto se plura daturum, mane promissam mercedem exi-
 genti, voluptatem se pro voluptate reddidisse respondit.
 Sane si hoc volebat uterque, satis illi factum esset. Sin hic
 oblectationem, et ille quastum petebat; et hic habet quod
 voluit, ille non habet : non fuerit rite satis factum. Nam
 quibus quisque eget, ad haec animum refert, illorumque
 gratia haec, quae habet, daturus est. (5) Sed aestimatio
 ejus quod convenit, utrius est? ejusne qui ante dedit,
 an ejus qui antea accepit? Nam qui dat prior, rem per-
 mittere illi alteri videtur. Quod aiunt et Protagoram facere
 solitum. Quum enim docuisset aliquam, eum qui didicerat
 jubebat post modo aestimare, quanti esse judicaret ea qua
 didicisset : et tantum aufererat. (6) In talibus autem placet
 illud nonnullis, « Dicta viro merces ab amico ». Qui autem
 praecipua pecunia nihil eorum quae promiserunt praestant,
 propter immoderatam scilicet promissorum magnitudinem,
 merito accusantur. Non enim persolvunt ea quae promise-
 runt. (7) Atque hoc sophistas fortasse facere necesse est,
 propterea quod nemo in ea quae illi sciunt, pecuniam im-
 pensurus sit. Hi igitur, quia ea, quorum causa mercedem
 acceperunt, non faciunt, non immerito accusantur. Inter
 quos autem nulla intercedit pro opera atque officio mer-
 cedis pactio, ex his illi qui de altero propter ipsum priores
 bene merentur, non solent criminationibus esse obnoxii,
 ut ante dictum est. Talis enim est ea quae virtute consti-
 titur amicitia : atque hic ita est facienda remuneratio,
 ut est hoc instituto dignum. Hoc enim et amici et vir-

τῆς ἀρετῆς. Οὕτω δ' εἴοικε καὶ τοῖς φιλοσοφίας κοι-
 νωνήσασιν· οὐ γὰρ πρὸς χρήμαθ' ἡ ἀξία μετρεῖται, τιμῆ
 τ' ἰσόρροπος οὐκ ἂν γένοιτο, ἀλλ' ἴσως ἰκανόν, καθάπερ
 καὶ πρὸς θεοῦ καὶ πρὸς γονεῖς, τὸ ἐνδεχόμενον. (8) Μὴ
 6 τοιαύτης δ' οὐσίας τῆς δόσεως ἀλλ' ἐπὶ τινι, μάλιστα
 μὲν ἴσως δεῖ τὴν ἀναπόδοσιν γίνεσθαι δοκοῦσαν ἀμ-
 φοῖν κατ' ἀξίαν εἶναι· εἰ δὲ τοῦτο μὴ συμβαίνοι, οὐ
 μόνον ἀναγκαιὸν δόξειεν ἂν τὸν πρέχοντα τάττειν,
 ἀλλὰ καὶ δίκαιον· ὅσον γὰρ οὕτως ὠφελήθη ἢ ἀνθ' ὅσου
 10 τὴν ἡδονὴν εἴλετ' ἂν, τοσοῦτον ἀντιλαβὼν ἔξει τὴν παρὰ
 τοῦτου ἀξίαν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὀνίοις οὕτω φαίνεται γι-
 νόμενον, (9) ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶ νόμοι τῶν ἐκουσίων συμβο-
 λαίων δίκαια μὴ εἶναι ὡς δέον, ὧς ἐπίσταυσε, διαλυθῆναι
 πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκωνῶν ηἴσαν. Ἐὰν γὰρ ἐπετρέψθη,
 15 τοῦτον οἰεταὶ δικαιότερον εἶναι τᾶσαι τοῦ ἐπιτρέψαντος.
 Τὰ πολλὰ γὰρ οὐ τοῦ ἴσου τῶν ὀνίων ἐχόντες καὶ οἱ
 βουλόμενοι λαβεῖν· τὰ γὰρ οἰκεία καὶ ἃ διδόναι ἐκά-
 στοις φαίνεται πολλοῦ ἀξία. Ἄλλ' ὁμοῦς ἡ ἀμοιβὴ
 γίνεται πρὸς τοσοῦτον ὅσον ἂν τάττωσιν οἱ λαμβάνοντες.
 20 Δεῖ δ' ἴσως οὐ τοσοῦτου τιμᾶν ὅσου ἔχοντι φαίνεται ἄξιον,
 ἀλλ' ὅσου πρὶν ἔχειν ἐτίμα.

tutis est. Eademque ratio videtur eorum esse, qui philo-
 sophiam communicarunt cum aliis. Neque enim sapientiae
 aestimationem pecunia metiri potest, neque ullum pretium
 paris momenti reperiri queat: ac fortasse satis esse debeat
 id quod facultates patiuntur, referre, ut et in diis et paren-
 tibus colendis res habet. (8) Ubi vero non hoc modo neque
 hoc animo beneficium confertur, sed remunerationis spe:
 nihil æquius quam ut mensura remunerationis statuatur se-
 cundum id quod utrique parti videatur. Quodsi id locum
 non habere contingat, non modo necessarium, sed etiam
 justum videatur, ut is qui prior acceperit, quantum sit
 reddendum, præfinaat. Quanta enim utilitas huic allata
 est, aut quanti voluptatem emisit, si tantum vicissim ac-
 ceperit alter, justum pretium videbitur ab hoc esse conse-
 secutus. Nam etiam in rebus venalibus hoc idem videmus
 factitari. (9) Et quibusdam in locis leges non dant con-
 tractuum voluntariorum judicia et actiones, quasi oporteat,
 cujus quis fidem secutus est, cum eo sic, ut con-
 traxerat, decidere. Nam cui permissum est, eum justius
 esse arbitratur, quantum sit reddendum, præstiturere,
 quam illum qui permiserit: quum ita comparatum sit, ut
 pleraque non tantidem aestimat ii qui habent, quanti, qui
 ea accipere volunt. Sua enim cuique et quæ quisque dat,
 cara habet magnique aestimat. Verum eo non obstante re-
 muneratio fieri debet ad aestimationem ejus qui acceperit.
 Interea est illud tenendum, videri rectum, ut res aestimetur
 ab illo non ex sensu ipsius eo qui est, quum jam rem habet,
 sed ex illo, qui erat, priusquam eam adipisceretur.

CAP. II.

Ἀπορίαν δ' ἔχει καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷον πότερα δεῖ
 πάντα τῷ πατρὶ ἀπονέμειν καὶ πείθεσθαι, ἢ κάμνοντα
 μὲν ἰατρῷ πειστέον, στρατηγὸν δὲ χεῖροτονητέον τὸν
 25 πολεμικόν· ὁμοίως δὲ φίλῳ μᾶλλον ἢ σπουδαίῳ ὑπηρε-
 τητέον, καὶ εὐεργέτῃ ἀναποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ
 ἑταίρῳ προετέον, ἐὰν ἀμφοῖν μὴ ἐνδέχῃται. (2) Ἄρ' οὖν
 πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς μὲν διορῶσαι οὐ βῆδιον;
 30 πολλὰς γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφορὰς καὶ μεγέθει καὶ
 μικρότητι καὶ τῷ καλῷ καὶ ἀναγκαίῳ. (3) Ὅτι δ' οὐ
 πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον, οὐκ ἄδηλον. Καὶ τὰς μὲν
 εὐεργεσίας ἀναποδοτέον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μᾶλλον ἢ χα-
 ριστὸν ἑταίροις, καὶ ὡς περ δάνειον, ὧς ὀφείλει ἀπο-
 δοτέον μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον. (4) ἴσως δ' οὐδὲ
 35 τοῦτ' αἰεὶ, οἷον τῷ λυτρωθέντι παρὰ ληστῶν πότερον
 τὸν λυσάμενον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὅστισοῦν ᾖ, ἢ καὶ
 μὴ ἐαλωκότι ἀπαιτοῦντι δὲ ἀποδοτέον, ἢ τὸν πατέρα
 λυτρωτέον; ὁδοῖε γὰρ ἂν καὶ ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πα-
 40 τέρα. (5) Ὅπερ οὖν εἰρηται, καθόλου μὲν τὸ ὀφείλημα
 ἀποδοτέον, ἐὰν δ' ὑπερτείνῃ ἢ ὅσους τῷ καλῷ ἢ τῷ
 ἀναγκαίῳ, πρὸς ταῦτ' ἀποκλιτέον· ἐνίοτε γὰρ οὐδ' ἐστὶν
 ἴσον τὸ τὴν προὔπαρχῃν ἀμειψασθαι, ἐπειδὴν ὁ μὲν
 45 σπουδαῖον εἰδὼς εὖ ποιῆσῃ, τῷ δὲ ἢ ἀναπόδοσις γί-
 γνηται, δν οἰεταὶ μοχθηρὸν εἶναι. Οὐδὲ γὰρ τῷ δα-
 νείσαντι ἐνίοτε ἀντιδανειστέον· ὁ μὲν γὰρ οἰόμενος
 κομμεῖσθαι ἐδάνεισεν ἐπιχειρεῖ ὄντι, ὁ δ' οὐκ ἐλπίζει κο-
 μμεισθαι παρὰ πονηροῦ. Εἴτε τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ
 οὕτως ἔχει, οὐκ ἴσον τὸ ἀξίωμα· εἴτ' ἔχει μὲν μὴ οὕτως
 οἰόνται δὲ, οὐκ ἂν δόξαιεν ἀποκα ποιεῖν. (6) Ὅπερ
 50 οὖν πολλάκις εἰρηται, οἱ περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς πράξεις
 λόγοι ὁμοίως ἔχουσι τὸ ὀρισμένον τοῖς περὶ ἃ εἰσιν.
 Ὅτι μὲν οὖν οὐ ταῦτ' ἅπασιν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ

Sed hujusmodi quoque questiones in controversia ver-
 santur: omniane patri sint tribuenda, eique in omnibus sit
 obtemperandum; an morbo laborans quis medico potius
 parere debeat; in imperatore item creando viro rei militaris
 perito potius suum dare suffragium: itemque amico po-
 tius, quam viro bono mos gerendus sit; et eine, qui bene
 meritis est, gratia sit referenda potius, quam sodali donan-
 dum, si utrique satisfieri non possit. (2) Hæc omnia subti-
 liter et enucleate distinguere haud dubie difficile est: mul-
 tum enim varieque differunt inter se ista et magnitudine et
 parvitate, et honestate et necessitate. (3) Et interim ta-
 men pro certo habendum, non omnia uni eidemque esse
 præstanda, beneficiaque potius iis, a quibus acceperis,
 esse referenda, quam sodalibus gratificandum: sicut mu-
 tum ei, cui debetur, reddendum est potius, quam so-
 dali donandum. (4) Atqui fortasse ne hoc quidem etiam
 sequendum sit semper: verbi gratia, utrumnam qui a præ-
 donibus redemptus sit, illum qui redemerit, captum vicis-
 sim, redimere debeat, quisquis sit; aut non capto etiam
 illi, sed repenti, quod impenderit, reddet: an patrem
 captivum redimere potius debeat? Nam patrem potius
 quam vel se ipsum redimere debere videatur. (5) Quapro-
 pter universe quidem sanciendo, dicendum: id quod de-
 betur, reddendum esse, ut diximus: verumtamen si plus vel
 honestatis vel necessitatis habeat, dare alii, quam illi red-
 dere, unde acceperis, ad hæc oportet esse propensio-
 rem. Interdum enim ne æquum quidem sit, ei qui alteri prior
 dederit beneficium, gratiam alterum referre, ubi videlicet
 ille sciens hunc esse virum bonum, beneficium in eum con-
 tulerit; illi autem gratiam referens hic alter, hominem im-
 probum ornaturus esse videatur. Nam ne ei quidem in-
 terdum, qui mutuum dederit, mutuum vicissim dandum
 est. Ille enim existimans, se suum recuperaturum, mu-
 tum dedit bono viro: hic autem ab improbo sese re-
 cuperaturum esse non potest sperare. Sive autem re-
 vera ita se res habet, minime æqua sit postulatio: sive
 aliter est, et existimatur tamen ita esse, non fieri illud ab-
 surde videatur. (6) Quod igitur sæpenumero a nobis dic-
 tum est, omnis quæ in perturbationibus et actionibus
 explicandis versatur consideratio, nihilo magis certa aut
 definita est, quam illa, in quibus versatur. Non eadem
 igitur omnibus esse tribuenda, neque patri omnia, quem-

πάντα, καθάπερ οὐδὲ τῷ Διὶ θύεται, οὐκ ἄδῃλον· (7) ἐπεὶ δ' ἕτερα γονεῦσι καὶ ἀδελφοῖς καὶ ἐταίροις καὶ εὐεργέταις, ἐκάστοις τὰ οἰκεία καὶ τὰ ἀρμόττοντα ἀπονεμητέον. Οὕτω δὲ καὶ ποιεῖν φαίνονται· εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσι τοὺς συγγενεῖς· τοῦτοις γὰρ κοινὸν τὸ γένος καὶ αἱ περὶ τοῦτο δὴ πράξεις· καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστα οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν διὰ ταυτό. (8) Δόξειε δ' ἂν τροφῆς μὲν γονεῦσι δεῖν μάλιστα ἐπαρκεῖν, ὡς ὀφειλοντας, καὶ τοῖς αἰτίοις τοῦ εἶναι κάλλιον καθάπερ θεοῖς, οὐ πᾶσαν δέ· οὐδὲ γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ καὶ μητρί· οὐδ' αὖ τὴν τοῦ σοφοῦ ἢ τοῦ στρατηγικοῦ, ἀλλὰ τὴν πατρικὴν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν μητρικὴν. (9) Καὶ παντὶ δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ τιμὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, ὑπαναστάσει καὶ κατακλίσει καὶ τοῖς τοιούτοις. Πρὸς ἐταίρους δ' αὖ καὶ ἀδελφούς παρρησίαν καὶ ἀπάντων κοινότητα. Καὶ συγγενεῖσι δὲ καὶ φυλάταις καὶ πολιταῖσι καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπαντι ἀεὶ πειρατέον τὸ οἰκεῖον ἀπονεμειν, καὶ συγχρίνειν τὰ ἐκάστοις ὑπάρχοντα κατ' οἰκειότητα καὶ ἀρετὴν ἢ χρῆσιν. (10) Τῶν μὲν οὖν ὁμογενῶν ῥάων ἢ κρίσει, τῶν δὲ διαφερόντων ἐργοειστέρα. Οὐ μὴν διὰ γε τοῦτο ἀποστατέον, ἀλλ' ὡς ἂν ἐνδέχεται, οὕτω διοριστέον.

admodum neque Jovi omnia immolantur, non obscurum est. (7) Quoniam autem alia atque alia parentibus, et fratribus, et sodalibus, et bene meritis debentur: sua cuique et accommodata sunt tribuenda. Atque ita sane homines facere videntur. Ad nuptias enim cognatos vocant. Nam quum hi genus habeant cum ipsis commune, erunt quoque, quæ in hoc versantur, actiones communes. Atque ob eandem causam existimant, cognatos maxime funeribus et parentalibus interesse oportere. (8) Ceterum filii parentibus maxime victum suppeditare debere videntur, tanquam debitores; et quum pulchrius adeo sit, iis, per quos sunt, quam sibi met ipsis, huiusmodi rebus suppeditare. Præterea honos parentibus ut diis est habendus; sed non quivis honos parentibus: nam nec patri idem, qui matri; sicuti non etiam sapiente aut imperatore dignus, sed paternus: itemque matri maternus. (9) Omni autem ætate grandiori pro ætate honos tribuendus est, ut ei assurgamus, ut de sede et accubatione honoratior decedamus, et cetera huiusmodi præstemus. Sodalibus autem et fratribus inter ipsos orationis libertas omniumque rerum communitas esse debet. Postremo ut cognatis, tribulibus, civibus ceterisque omnibus suum cuique jus suumque honorem tribuamus, danda opera est, conferendo inter se et perpendendo, quæ cuique insunt ratione necessitudinis, et virtutis, vel usus. (10) Ac de genere conjunctis facilius judicari potest; de non conjunctis difficilior. Non tamen idcirco desistendum est, sed inter se, quoad ejus fieri potest, discernendi sunt.

CAP. III.

Ἐχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τοῦ διαλύεσθαι τὰς φιλίας ἢ μὴ πρὸς τοὺς μὴ διακείμενους. Ἡ πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδῶ φίλους ὄντας, ὅταν μὴ κέτι ταῦτ' ἔχωσιν, οὐδὲν ἄτοπον διαλύεσθαι; ἐκείνων γὰρ ἦσαν φίλοι· ὧν ἀπολιπόντων εὐλογον τὸ μὴ φιλεῖν. Ἐγκαλέσειε δ' ἂν τις, εἰ διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδῶ ἀγαπῶν προσεποιεῖτο διὰ τὸ ἦθος· ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἶπομεν, πλείστα διαφοράι γίνονται τοῖς φίλοις, ὅταν μὴ ὁμοίως οἴωνται καὶ ὡς φίλοι. (2) Ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇ τις καὶ ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μὴθὲν τοιοῦτον ἐκείνου πράττοντας, ἑαυτὸν αἰτιῶν· ἂν ὅταν δ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου προσποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς τὸ νόμισμα κισθὸν γλεύουσιν, ὅσω περὶ τιμιώτερον ἢ κακουργία. (3) Ἐὰν δ' ἀποδέχεται ὡς ἀγαθόν, γένηται δὲ μοιθηρὸς καὶ δοκῆ, ἄρ' ἔτι φιλητέον; ἢ οὐ δυνατόν, εἴπερ μὴ πᾶν φιλητὸν ἀλλὰ τάγαθόν; οὔτε δὲ φιλητέον πονηρὸν οὔτε δεῖ· φιλοπόνηρον γὰρ οὐ χρὴ εἶναι, οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ· εἴρηται δ' ὅτι τὸ ὁμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον Ἄρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνάτοικα κατὰ τὴν μοιθηρίαν; ἐπανόρθωσιν δ' ἔργου μᾶλλον βοιωθητέον εἰς τὸ ἦθος ἢ τὴν οὐσίαν, ὅσω βέλτιον καὶ τῆς φιλίας οἰκειότερον. Δόξειε δ' ἂν ὁ διαλυόμενος οὐδὲν ἄτοπον ποιεῖν· οὐ γὰρ τούτῳ ἢ τοιούτῳ φίλος ἦν· ἀλλοιωθέντα οὖν ἀδυνατῶν ἀνασῶσαι ἀφίσταται. (4) Εἰ δ' ὁ μὲν διακείμενος, ὁ δ' ἐπιεικέστερος γίνοιτο καὶ πολὺ διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ἄρα χρηστέον φίλῳ, ἢ οὐκ ἐνδέχεται; ἐν μεγάλῃ δὲ διαστάσει μάλιστα ὄγλον γίνεται, οἷον ἐν ταῖς παιδικαῖς φιλίαις· εἰ γὰρ ὁ μὲν δια-

Est autem quæstio ac dubitatio subdifficilis de dirimendis aut non dirimendis amicitis cum iis qui iidem non permanent, qui fuerant. An vero inter eos, quorum amicitiam utilitas aut jucunditas contraxit, quum utiles aut jucundi esse desierint, discidium nasci nihil est absurdum? Illarum enim rerum erant amici, quibus deficientibus si jam desinant amare, non sit mirum. Merito autem quis eum accuset, qui, quam utili aut jucundo ad amandum ducatur, simulet se moribus et virtute ad id excitari. Nam quod initio diximus, plurimæ inter amicos dissensiones oriuntur, quum non ita, ut existimantur alteri, sunt ipsorum amici. (2) Quum igitur aliquem sua fefellerit opinio, existimanturque se propter mores diligi, alter autem nihil ejusmodi ostenderit, de se ipso queratur. Quum vero illius simulatione in errore inductus ac deceptus fuerit, merito jam is accusandus est, qui fefellerit; tantoque magis iis qui nummos adulterant, quanto pretiosiore in re hoc maleficium versatur. (3) Sed si quis in amicitiam receperit aliquem ut virum bonum, et is malus evaserit aut evasisse videatur, utrum etiam nunc amandus est? An hoc fieri non potest; si quidem non omnis res amabilis est, sed ea demum quæ bona est. [Neque vero quisquam vitiosus est diligendus.] Non enim oportet rerum malarum studio atque amore teneri, neque item improbi hominis similis effici aliquis debet. Supra autem dictum est, simili amicum esse simile. Utrumnam ergo statim discindendæ sunt istæ amicitia? an non cum omnibus, sed cum iis demum, quorum improbitas insanabilis est? Iis autem qui corrigi possunt, succurrendum est, multo magis ad mores, quam ad fortunas et facultates: idque eo magis, quanto hoc melius amicitiaque convenientius est. Videatur tamen, qui sese a tali amico disjungit, nihil absurdi facere: non enim huic ut tali amicus erat. Igitur immutatum restituere ac servare quum non possit, sese ab eo merito segregat. (4) Jam si uno manente qui fuit, alter longe melior fiat, multoque virtute superior, etiamne tum eo amico utendum est? an hoc fieri non potest? ceterum in magna distantia id maxime perspicere licet: ut in iis amicitis, quæ a pueritia constitutæ sunt. Si

μένον τὴν διάνοιαν παῖς, ὁ δ' ἀνὴρ εἴη ὅς κράτιστος, πῶς ἂν εἶεν φίλοι μῆτ' ἀρεσκόμενοι τοῖς αὐτοῖς μῆτε χαίροντες καὶ λυπούμενοι; οὐδὲ γὰρ περὶ ἀλλήλους ταῦθ' ὑπάρξει αὐτοῖς, ἄνευ δὲ τούτων οὐκ ἔν φίλους εἶναι· συμφοῦν γὰρ οὐχ ὅσον τε. Εἰρήται δὲ περὶ τούτων. (5) Ἄρ' οὖν οὐθὲν ἀλλοιότερον πρὸς αὐτὸν ἐκτέον ἢ εἰ μὴ ἐγγόνει φίλος μηδέποτε; ἢ δεῖ μνεῖαν ἔχειν τῆς γενομένης συνηθείας, καὶ καθάπερ φίλος μᾶλλον ἢ θνητοῖς οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῖς γενομένοις ἀπονειμητέον τι διὰ τὴν προγεννημένην φιλίαν, ὅταν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἢ διαλύσις γένηται;

CAP. IV.

Τὰ φιλικὰ δὲ τὰ πρὸς τοὺς φίλους, καὶ ὅς αἱ φιλίαι ὀρίζονται, ἔοικεν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐληλυθῆναι. Τί-
 15 θῆσαι γὰρ φίλον τὸν βουλούμενον καὶ πράττοντα τὰγαθὰ ἢ τὰ φαίνόμενα ἐκείνου ἕνεκα, ἢ τὸν βουλούμενον εἶναι καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτοῦ χάριν ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπονθάσι, καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεχρουότες. Οἱ δὲ τὸν συνδιάγοντα καὶ ταῦτ' αἰρούμενον, ἢ τὸν
 20 συναλοῦντα καὶ συγχαίροντα τῷ φίλῳ· μάλιστα δὲ καὶ τοῦτο περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. Τούτων δὲ τινι καὶ τὴν φιλίαν ὀρίζονται. (4) Πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ἐπιεικεῖ ὑπάρχει, τοῖς δὲ λοιποῖς, ἢ τοιοῦτοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι. Ἔοικε γάρ, καθάπερ εἰρη-
 25 ται, μέτρον ἐκάστω ἢ ἀρετῇ καὶ ὁ σπουδαῖος εἶναι. (3) Οὗτος γὰρ ὁμογενομένη ἑαυτῷ, καὶ τῶν αὐτῶν ὀρέγεται κατὰ πᾶσαν τὴν ψυχὴν, καὶ βούλεται δὴ ἑαυτῷ τὰγαθὰ καὶ τὰ φαίνόμενα καὶ πράττει (τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ τὰγαθὸν διαπονεῖν) καὶ ἑαυτοῦ ἕνεκα· τοῦ γὰρ διανοη-
 30 τικοῦ χάριν, ὅπερ ἕκαστος εἶναι δοκεῖ. Καὶ ζῆν δὲ βούλεται ἑαυτὸν καὶ σώζεσθαι, καὶ μάλιστα τοῦτο ὅφρονεῖ· ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶναι. (4) Ἐκαστος δ' ἑαυτῷ βούλεται τὰγαθὰ, γενόμενος δ' ἄλλος οὐδεὶς αἰρεῖται πάντ' ἔχειν ἐκεῖνο τὸ γενομένον· ἔχει γὰρ καὶ νῦν
 35 ὁ θεὸς τὰγαθόν, ἀλλ' ὧν ὁ τι ποτ' ἐστίν. Δόξειε δ' ἂν τὸ νοῦν ἕκαστος εἶναι, ἢ μάλιστα. (5) Συνδιάγειν τε ὁ τοιοῦτος ἑαυτῷ βούλεται· ἡδέως γὰρ αὐτὸ ποιεῖ· τῶν τε γὰρ πεπραγμένων ἐπιτερπεῖς αἱ μνήμαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐλπίδες ἀγαθαί· αἱ τοιαῦται δ' ἡδέϊαι. Καὶ
 40 θεωρημάτων δ' εὐπορεῖ τῇ διανοίᾳ, συναλοῖ τε καὶ συνήδεται μάλιστ' ἑαυτῷ· πάντοτε γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτὸ λυπηρόν τε καὶ ἡδύ, καὶ οὐκ ἄλλοτ' ἄλλο· ἀμεταμέλητος γὰρ ὡς εἰπεῖν. Τῷ δὲ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα τούτων ὑπάρχει τῷ ἐπιεικεῖ, πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν ὡς περὶ πρὸς
 45 ἑαυτὸν (ἐστὶ γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός), καὶ ἡ φιλία τούτων εἶναι τι δοκεῖ, καὶ φίλοι ὅς ταῦθ' ὑπάρχει. (6) Πρὸς αὐτὸν δὲ πότερόν ἐστιν ἢ οὐκ ἐστὶ φιλία, ἀφείσθω ἐπὶ τοῦ παρόντος· δόξειε δ' ἂν ταύτη εἶναι φιλία, ἢ ἐστὶ δύο ἢ πλείω ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς
 50 φιλίας τῇ πρὸς αὐτὸν ὁμοιοῦται. (7) Φαίνεται δὲ τὰ εἰρημένα κατὰ τοῖς πολλοῖς ὑπάρχειν, καίπερ οὐσι φαύλοισι. Ἄρ' οὖν ἢ ἀρέσκουσιν ἑαυτοῖς καὶ ὑπολαμβάνου-

enim alter cogitatione et animo purior maneat, alter vir evadat quam optimus et præstantissimus, qui fieri potest ut sint amici, qui neque eadem probent, neque iisdem aut delectentur aut offendantur? Nam neque hæc in eorum altero erga alterum inerunt. At sine his fieri non posse ut sint amici, dicebamus. Una enim vivere non possunt. Sed de his jam dictum est. (5) Erga talem vero num quid non alio animo esse debet, quam si nunquam ei amicus fuisset? An potius præteritæ consuetudinis memoria conservanda est? et quemadmodum amicis potius quam alienis gratificari putamus oportere: ita et iis, quibuscum multos aliquando nobis usus intercessit, aliquid concedendum est propter amicitiam pristinam, quando non immoderata quædam improbitas discidii causam præbuerit?

Officia porro amicitiarum et ea quibus amicitia definiri solent, ex iis quæ sibi ipsi quisque exoptat ac tribuit, videntur fluxisse. Eum enim amicum esse ponunt, qui amicum illius ipsius causa bonis vel iis quæ bonorum speciem præ se ferunt, ornatum esse cupit, et ornat ipse. Item eum, qui amicum vult esse et vivere ipsius causa: quemadmodum matres erga filios affectæ sunt, et amici ii, inter quos aliqua offensiuicula nata est. Alii amicum eum esse volunt, qui una ætatem agit, eandemque vitæ degendæ rationem instituit et eadem studia sequitur. Item eum, qui pari dolore parique lætitiâ atque amicis afficitur. Quod quidem et ipsum matribus accidit maxime. Atque horum aliquo etiam amicitiam definiunt. (2) Porro unumquodque horum in viro bono inest erga se ipsum: atque in ceteris etiam, qua sese tales esse existimant. Consentaneum est enim, virtutem et virum bonum unicuique rei esse mensuram, ut supra diximus. (3) Hic enim secum ipse concordat eademque non una aliqua animi parte, sed toto animo expetit; vultque ea sibi evenire, quæ et vere bona sunt, et talia videntur; ea denique ipsa agit (nam viri boni est, in eo, quod vere bonum est, omni contentione elaborare), idque sua ipsius causa: nimirum ejus partis animi gratia, in qua cogitandi vis inest, quæ unusquisque nostrum videtur esse. Vult præterea sese vivere et salvum esse, maximeque hanc partem qua sapit et in qua prudentia inest. Viro bono enim bonum est esse. (4) Sibi autem quisque, quod est bonum, vult contingere. Nemo autem sibi optarit, ut, si alius quam prius erat (*melior*) sit effectus, in eo quoque statu, in quem transierit, eadem, quæ prius habuit, tum quoque habeat. Obtinet enim nunc quoque deus bonum, sed ille immutabilis. Non immerito autem id quod in nobis intelligit, unusquisque nostrum esse videatur, aut quammaxime. (5) Jam vero is qui talis est, secum vult habitare secumque vivere. Id enim libenter facit. Nam et rerum actarum memoria est ei jucunda, et spes futurarum bona: quæ quidem etiam est jucunda. Præterea rerum plurimarum perceptione et cognitione mens ejus abundat; doletque et lætatur una secum maxime. Nam omni ex parte idem ei molestum est, idemque jucundum, neque alias aliud: quum, prænè dicam, nunquam cujusquam eum penitere possit. Quoniam igitur hæc singula viro bono insunt erga se ipsum, estque idem sic animatus in amicum, ut in se ipsum (amicus enim alter ipse), efficitur ex his, ut amicitia quoque aliquid horum esse, itaque, in quibus hæc insunt, amici esse videantur. (6) Utrum autem cuique erga se ipsum amicitia intercedere possit, necne, in præsentibus quærere omittamus. Sed certe hactenus cuique erga se ipsum amicitia esse videatur, quatenus in eo insunt duo aut plura ex iis quæ supra diximus: itemque quia amicitiam insignem ei amicitia, quæ cuique secum est, solemus comparare. (7) Videntur autem quæ diximus, etiam in vulgo inesse, quamvis id sit pravum. An forte qua sibi ipsi placent et arbitrantur se bonos esse,

νουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, ταύτη μετέχουσιν αὐτῶν; ἐπεὶ τῶν γε χομιδῆ φαύλων καὶ ἀνοσιουργῶν οὐδενὶ ταυθ' ὑπάρχει, ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται. (8) Σχεδὸν δὲ οὐδὲ τοῖς φαύλοις διαφέρονται γὰρ ἑαυτοῖς, καὶ ἐτέρων μὲν ἐπι-
 5 ομοῦσιν ἄλλα δὲ βούλονται, ὅσιν οἱ ἀκρατεῖς αἰρούνται γὰρ ἀντὶ τῶν δοκούντων ἑαυτοῖς ἀγαθῶν εἶναι τὰ ἡδέα βλαβερά ὄντα· οἱ δ' αὖ διὰ δειλίαν καὶ ἀργίαν ἀφι-
 10 στανται τοῦ πράττειν ἃ οἰοῦνται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι· ἅς δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ πέπρακται, καὶ διὰ τὴν μοχθη-
 15 ρίαν μισοῦνται, φεύγουσι τὸ ζῆν καὶ ἀνατροῦσιν ἐκ-
 20 τούς. (9) Ζητοῦσὶ τε οἱ μοχθηροὶ μεθ' ὧν συνδιημε-
 25 ρεύσουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμιμνήσκονται γὰρ πολλῶν καὶ δυσχερῶν, καὶ τοιαυθ' ἕτερα ἐλπίζουσι, καθ' ἑαυτοὺς ὄντες, μεθ' ἐτέρων δ' ὄντες ἐπιλανθάνον-
 30 ται. Οὐδὲν τε φιλητῶν ἔχοντες οὐδὲν φιλικῶν πάσχουσι πρὸς ἑαυτοὺς. Οὐδὲ δὴ συγγαίρουσιν οὐδὲ συναλοῦσιν οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς· στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ μὲν διὰ μοχθηρίαν ἀγαεῖ ἀπερόμενον τινῶν, τὸ δ' ἡδεταί, καὶ τὸ μὲν δεῦρο τὸ δ' ἐκείσε ἔλκει ἴσπερ
 35 διασπῶντα. (10) Εἰ δὲ μὴ οἴοντε ἅμα λυπεῖσθαι καὶ ἡδῆσθαι, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν γε λυπεῖται ὅτι ἡσθη, καὶ οὐκ ἂν ἐβούλετο ἡδέα ταῦτα γενέσθαι αὐτῷ· μεταμε-
 40 λείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσιν. Οὐ δὴ φαίνεται ὁ φαῦλος οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς διακείσθαι διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν
 45 φιλητῶν. Εἰ δὴ τὸ οὕτως ἔχειν λίαν ἔστιν ἄλλιον, φευκτέον τὴν μοχθηρίαν διαταταμένους καὶ πειρατέον ἐπιεικῆ εἶναι· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς ἂν ἔχοι καὶ ἐτέρῳ φίλος γένοιτο.

eatenus sunt illorum participes? nam in eorum profecto, qui penitus vitiosi et scelerati sunt, nemine ista insunt: quin etiam ne inesse quidem videntur: (8) ac fere vix etiam in ullo vitioso. Semper enim secum pugnant ac di sident tales, aliaque concupiscunt, alia volunt, perinde ut incontinentes. Iis enim rejectis quæ sibi bona esse opinantur, jucunda sequuntur, et quæ sunt damnosa, sumunt. Alii propter ignaviam ac desidiam ab eorum rerum, quas sibi optimas esse ducunt, actione longe se removent. Jam qui multa et atrociora facinora admiserunt et propter improbitatem in odio sunt, vitam fugiunt, sibi que manus afferunt. (9) Et vitiosi homines atque improbi quaerunt quibuscum dies totos traducant; se ipsos autem fugiunt. Multa enim gravia atque horrenda recordantur, taliaque altera, quum soli sunt, expectant; tantisper autem, dum cum aliis sunt, obliviscuntur. Et quum nihil sit in eis amabile, nullo erga se amoris affectu commoventur. Non igitur, qui tales sunt, secum ipsi aut lætantur, aut dolent. In eorum enim animo discordia et seditiones concitantur: et una pars propter pravitatem dolore afficitur, abstinens a quibusdam rebus; altera lætatur: denique una pars huc ipsum trahit, altera illuc, tanquam ipsum divellendo. (10) Quod si fieri non potest ut quis simul doleat ac lætetur; at certe paullo post, quod lætatus sit, mœrore conficitur, nolique hæc sibi voluptatem attulisse; malos enim assidue actionum suarum pœnitet. Non videtur igitur homo malus ne in se ipsum quidem amico esse animo, quia nihil habet amabile. Quodsi ita affectum esse, valde est miserum; acerrima contentione fugienda improbitas est, operaque unicuique danda, ut sit probus. Sic enim et amico in se ipsum erit animo, et alii poterit amicus esse.

CAP. V.

Ἡ δ' εὐνοία φιλία μὲν ἔοικεν, οὐ μὴν ἐστὶ γε φιλία.
 30 γίνεται γὰρ εὐνοία καὶ πρὸς ἀγνωστὰς καὶ λαοθάουσα, φιλία δ' οὐ. Καὶ πρότερον ἐξ ταυτ' εἴρηται. Ἄλλ' οὐδὲ φιλησίς ἐστιν· οὐ γὰρ ἔχει διάτασιν οὐδ' ὄρεξιν, τῆ φιλησίς δὲ ταυτ' ἀκολουθεῖ. (2) Καὶ ἡ μὲν φιλησίς μετὰ συνηθείας, ἡ δ' εὐνοία καὶ ἐκ προσπαίου, ὅσιν
 35 καὶ περὶ τοὺς ἀγωνιστάς συμβαίνει· εὐνοί γὰρ αὐτοῖς γίνονται καὶ συνθέλουσιν, συμπράξαιεν δ' ἂν οὐδέν· ὅπερ γὰρ εἴπομεν, προσπαίως εὐνοί γίνονται καὶ ἐπι-
 40 πολαίως στέργουσιν. (3) Ἐοικε δὴ ἀρχὴ φιλίας εἶναι, ὅσπερ τοῦ ἐρᾶν ἢ διὰ τῆς ὄψεως ἡδονῆ· μὴ γὰρ προση-
 45 σθεὶς τῆ ἰδέα οὐθεὶς ἐρᾷ, ὁ δὲ χαιρων τῷ εἶδει οὐδὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν καὶ ἀπόντα ποθῆ καὶ τῆς πα-
 50 ρουσίας ἐπιθυμῆ. Οὕτω δὴ καὶ φίλους οὐχ οἴοντ' εἶναι μὴ εὐνοὺς γενομένους, οἱ δ' εὐνοί οὐδὲν μᾶλλον φιλοῦ-
 55 σιν· βούλονται γὰρ μόνον τάγαθὰ οἷς εἰσιν εὐνοί, συμ-
 60 πράξαιεν δ' ἂν οὐθέν, οὐδ' ὀχληθεῖεν ὑπὲρ αὐτῶν. Διὸ μεταφέρων φαίη τις ἂν αὐτὴν ἀργῆν εἶναι φιλίαν, χρο-
 65 νιζομένην δὲ καὶ εἰς συνῆθειαν ἀρκενομένην γίνεσθαι φιλίαν, οὐ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον οὐδὲ τὴν διὰ τὸ ἡδύ· οὐδὲ γὰρ εὐνοία ἐπὶ τούτοις γίνεται. Ὅ μὲν γὰρ εὐερ-
 70 γετῆθεὶς ἀνθ' ὧν πέπονθεν ἀπονέμεται τὴν εὐνοίαν, τὰ δίκαια δρῶν ὁ δὲ βουλομένους τιν' εὐπραγεῖν, ἐλπίδα ἔχων εὐπορίας δι' ἐκείνου οὐκ εἶοι' εὐνοὺς ἐκείνου εἶναι,

Benevolentia autem similis est illa quidem amicitia; non tamen amicitia est. Exsistit enim benevolentia etiam erga ignotos, esseque potest obscura et occulta: amicitia non item. Atque hæc supra a nobis explicata sunt. Sed nec amatio est. Nam neque contentionem habet, neque appetitionem: qua: duo amationem consequuntur. (2) Præterea amatio cum vitæ consuetudine conjuncta est: benevolentia autem vel subito conciliari potest, ut erga certantes usu venit. Benevoli enim eis fieri homines solent, et voluntate illos adjuvant; actionis tamen socii ipsis esse nolint. Nam, ut diximus, repentino quodam animi motu benevoli efficiuntur, et leviter modo diligunt. (3) Itaque principium amicitia: videtur istud esse, ut amoris ea quæ ad spectu signatur voluptas. Nemo enim amore capitur, qui non fuerit ante forma specieque delectatus; nec tamen is qui specie delectatur, continuo amat, sed tum, quum et absentem desiderat, et presentiam concupiscit. Sic igitur nec fieri potest ut inter se sint ulli amici, nisi ante fuerint inter se benevoli: at benevoli non continuo inter se amant. Bona enim contingere dumtaxat illis volunt, quibus sunt benevoli: sed eos opera sua adjuvare, nec quidquam molestia eorum causa suscipere velint. Itaque recte quis verbi translatione eam dixerit esse amicitiam otiosam: accessione temporis autem et consuetudine adhibita fieri amicitiam, non eam quæ utilitatis, non etiam illam quæ jucunditatis causa constituatur. Nam benevolentia propter hæc non conciliatur; is enim qui beneficium ab altero accepit, si ob illius erga se liberalitatem ei benevolentiam præstat, jure et merito præstat: qui vero alicui res secundas exoptat, sperans se illius beneficio locupletem futurum, non in illum, sed in se ipsum potius benevolo esse animo videtur: sicuti nec

ἀλλὰ μᾶλλον ἑαυτῷ, καθάπερ οὐδὲ φίλος, εἰ θεραπεύει αὐτὸν διὰ τινα χρῆσιν. (1) Ὅπως δ' ἡ εὐνοία δι' ἀρετὴν καὶ ἐπιεικείαν τινα γίνεται, ὅταν τῷ φανῇ καλὸς τις ἢ ἀνδρείος ἢ τι τοιοῦτον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγωγιστῶν εἴπομεν.

CAP. VI.

Φιλικὸν δὲ καὶ ἡ ἁμόνοια φαίνεται· διόπερ οὐκ ἔστιν δημοδοξία· τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ἀγνωοῦσιν ἀλλήλους ὑπάρξειεν ἂν· οὐδὲ τοὺς περὶ δτουοῦν δημογνωμοῦντας ἁμονοεῖν φασίν, οἷον τοὺς περὶ τῶν οὐρανίων (οὐ γὰρ φιλικὸν τὸ περὶ τούτων ἁμονοεῖν), ἀλλὰ τὰς πόλεις ἁμονοεῖν φασίν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων δημογνωμοῦσι καὶ ταῦτά προαιροῦνται καὶ πράττωσι τὰ κοινῇ δοξάντα. (2) Περὶ τὰ πρακτὰ δὲ ἁμονοοῦσιν, καὶ τούτων περὶ τὰ ἐν μεγέθει καὶ ἐνδεχόμενα ἀμφοῖν ὑπάρχειν ἢ πᾶσιν, οἷον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ τὰς ἀρχὰς αἰρετάς εἶναι, ἢ συμμεχεῖν Λακεδαιμονίους, ἢ ἀρχεῖν Πιττακόν, ὅτε καὶ αὐτὸς ἤθελεν. Ὅταν δ' ἑκάτερος ἐκυτὸν βούληται, ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς Φοινίσαις, στασιάζουσιν· οὐ γὰρ ἔσθ' ἁμονοεῖν τὸ αὐτῷ ἑκάτερον ἑνοεῖν ὀδῆποτε, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ, οἷον ὅταν καὶ δὴμος καὶ οἱ ἐπιεικεῖς τοὺς ἀρίστους ἀρχεῖν οὕτω γὰρ πᾶσι γίγνεται οὗ ἔφινεται. Πολιτικῇ δὲ φιλία φαίνεται ἡ ἁμόνοια, καθάπερ καὶ λέγεται· περὶ τὰ συμφέροντα γὰρ ἔστι καὶ τὰ εἰς τὸν βίον ἀνήκοντα. (3) Ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ἁμόνοια ἐν τοῖς ἐπιεικείσιν· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ἁμονοοῦσι καὶ ἀλλήλοις, ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄντες ὡς εἶπεν· τῶν τοιούτων γὰρ μένει τὰ βουλευήματα καὶ οὐ μεταρρεῖ ὥσπερ εὐρύπος, βούλονταί τε τὰ δίκαια καὶ τὰ συμφέροντα, τούτων δὲ καὶ κοινῇ ἔφινεται. (4) Τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷοντε ἁμονοεῖν πλὴν ἐπὶ μικρὸν, καθάπερ καὶ φίλους εἶναι, πλεονεξίας ἐπιμενοῦς ἐν τοῖς ὠφελίμοις, ἐν δὲ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς λειτουργίαις ἐλλείποντας· ἑαυτῷ δ' ἕκαστος βουλόμενος ταῦτα τὸν πέλας ἐξετάζει καὶ κωλύει· μὴ γὰρ τῆρουμένων τὸ κοινὸν ἀπόλλυται. Συμβαίνει οὖν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀλλήλους μὲν ἐπαναγκάζοντας, αὐτοὺς δὲ μὴ βουλόμενος τὰ δίκαια ποιεῖν.

CAP. VII.

Οἱ δ' εὐεργέται τοὺς εὐεργηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν ἢ οἱ εὖ παθόντες τοὺς δράσαντας, καὶ ὡς παρὰ λόγον γινόμενον ἐπιζητεῖται. Τοῖς μὲν οὖν πλείστοις φαίνεται, ὅτι οἱ μὲν ὀφείλουσι τοῖς δὲ ὀφείλεται· καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν δανείων οἱ μὲν ὀφείλοντες βούλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλουσιν, οἱ δανείσαντες δὲ καὶ ἐπιμέλονται τῆς τῶν ὀφειλόντων σωτηρίας, οὕτω καὶ τοὺς εὐεργηθέντας βούλεσθαι εἶναι τοὺς παθόντας ὡς κομιουμένους τὰς χάριτας, τοῖς δ' οὐκ εἶναι ἐπιμελὲς τὸ ἀνταποδοῦναι. Ἐπίχαρμος μὲν οὖν τάχ' ἂν φαίη ταῦτα λέγειν αὐτοὺς ἐκ πονηροῦ θεωμένους, εἶκοι δ' ἀνθρωπικῶ· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοί, καὶ μᾶλλον οὐ πάσχειν ἢ ποιεῖν ἔφινεται. (1) Δόξειε δ' ἂν φυσικῶς

amicus dicendus est, si propter utilitatem aliquam eum colat. (4) In summa propter virtutem et bonitatem quandam conciliatur benevolentia, quum prae se fert aliquis aut honestatis, aut fortitudinis, aut alicujus hujusmodi virtutis speciem, sicut in certantibus fieri solere diximus.

Ad amicitiae porro rationem etiam concordia videtur pertinere: quae ideo non est opinionum consensus. Hoc enim etiam in iis inesse potest, qui inter se sunt ignoti. Neque concordēs eos esse dicimus, qui de re aliqua, quaecumque ea sit, idem sentiunt, ut eos qui de rebus caelestibus. Neque enim quidquam habet de natura amicitiae his de rebus convenire sententiis. Sed civitates concordēs esse dicuntur, quum de iis quae sibi conducunt, unum sentiunt, eademque consilia capiunt, et quae communi consensu fuerint approbata, exsequuntur. (2) In rebus igitur agendis concordia versatur, atque harum in iis quae magnitudine excellunt, et quae contingere possunt vel utrisque vel omnibus. Exempli gratia, concordēs sunt civitates, quum placet civibus omnibus ut magistratus per suffragia conferantur, aut belli societas cum Lacedaemoniis inaeatur, aut ut Pittacus praesit civitati, quando idem etiam ipse velit. Quum vero se ipsum uterque vult praefici (ut illi in Phoenissis), seditionem inter se concitant. Non est enim concordia, duos sibi idem velle, quidquid illud sit; sed idem in eodem: exempli causa, quum et populus et viri boni optimates praesae civitati volunt. Sic enim omnes id quod expetunt consequuntur. Concordia autem civilis amicitia videtur esse, itaque etiam appellatur. Versatur enim in iis quae reipublicae conducunt, quaeque ad usum vitae pertinent. (3) Inest autem concordia talis in viris bonis: hi enim et secum ipsi concordant, et inter se, quum in iisdem, praedicam, consiliis et factis veniunt ac perseverant. Taliū enim virorum eadem manent voluntates, nec instar Euripi fluunt et resuunt. Voluntque illi justa et utilia, atque haec communiter concupiscunt. (4) Mali autem concordēs esse non possunt, nisi parum admodum: quemadmodum nec facile amici esse possunt, quum in rebus utilibus superiora omnia habere velint, in laboribus autem muneribusque publicis sustinendis vinci se facile patiantur; at ubi sibi ipsi quisque illa concupiscit, in eum, qui sibi proximus est, inquit, eumque ab illis rebus arceat. Respublica enim illorum interit, dum illam ipsorum nemo tuetur. Accidit ergo eis, ut discordiis et seditionibus inter se conflictentur, dum alter alteri necessitatem imponit; ipsi autem, quae justa sunt, pro sua virili parte facere nolunt.

Jam qui beneficia in aliquos contulerunt, eos de quibus bene meriti sunt, vehementius amare videntur, quam ii qui beneficium acceperunt, bene de se meritos: ejusque rei quasi rationi contrariae causa quaeritur. Atque plurimis ex eo illud fieri videtur, quod alteri debent, alteris debetur. Quemadmodum itaque pecunia mutuo data et accepta debitoribus suis creditoribus interitum exoptant; at iis qui mutuum dederunt, debitorum salus etiam curae est: sic et eos qui de aliquibus bene meriti sunt, eorum qui beneficium acceperunt, incolumitatis studiosos esse, tanquam beneficium gratiam consecuturos: illos autem de gratia referenda non magno opere laborare. Atque haec fortassis Epicharmus eos perhibeat dicere, ex deteriore parte rem spectando. Verumtamen ab humano ingenio ista res non abhorret: nam magna pars hominum beneficium immemor est, mavultque beneficium accipere, quam dare. (2) Verum hujus rei causa natura potius contineri videatur,

κώτερον εἶναι τὸ αἰτίον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς
 δανείσαντας· οὐ γάρ ἐστι φίλησις περὶ ἐκείνους, ἀλλὰ
 τοῦ σώζεσθαι βούλησις τῆς κομιδῆς ἕνεκα· οἱ δ' εὖ
 πεπονηότες φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς πεπονθότας,
 5 κὰν μὴ ἐν ὧσι χρησίμοι μὴδ' εἰς ὑστερον γένοιτ' ἄν.
 (1) Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνιτῶν συμβέδηκεν· πᾶς γὰρ
 τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον ἢ ἀγαπηθεὶς ἂν ὑπὸ
 τοῦ ἔργου ἐμφύχου γενομένου. Μάλιστα δ' ἴσως τοῦτο
 περὶ τοὺς ποιητὰς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι
 10 τὰ οἰκεῖα ποιήματα, στέργοντες ὡς περ τέχνα. (4)
 Τοιοῦτω δὴ ἔοικε καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· τὸ γὰρ εὖ πε-
 ποιηθὸς ἔργον ἐστὶν αὐτῶν· τοῦτο δὴ ἀγαπῶσι μᾶλλον
 ἢ τὸ ἔργον τὸν ποιήσαντα. Τοῦτου δ' αἰτίον ὅτι τὸ
 εἶναι πᾶσιν αἰρετὸν καὶ φιλητὸν, ἐσμὲν δ' ἐνεργεῖα· τῷ
 15 ἔξῃ γὰρ καὶ πράττειν. Ἐνεργεῖα δὲ ὁ ποιήσας τὸ
 ἔργον ἐστὶ πως· στέργει δὲ τὸ ἔργον, διότι καὶ τὸ εἶναι.
 Τοῦτο δὲ φυσικόν· ὁ γὰρ ἐστὶ δυνάμει, τοῦτο ἐνεργεῖα
 τὸ ἔργον μνησκει. (5) Ἄμα δὲ καὶ τῷ μὲν εὐεργέτη καλὸν
 τὸ κατὰ τὴν πράξιν, ὡς τε χαίρειν ἐν ᾧ τοῦτο, τῷ δὲ
 20 παθόντι οὐθὲν καλὸν ἐν τῷ ἐράσαντι, ἀλλ' εἴπερ, συμ-
 φέρον· τοῦτο δ' ἤτιον ἡδὺ καὶ φιλητὸν. (6) Ἡδεῖα
 δ' ἐστὶ τοῦ μὲν παρόντος ἢ ἐνεργεῖα, τοῦ δὲ μέλλοντος
 ἢ ἐλπίς, τοῦ δὲ γεγεννημένου ἢ μνήμη. Ἡδίστον δὲ
 τὸ κατὰ τὴν ἐνεργεῖαν, καὶ φιλητὸν ὁμοίως. Τῷ μὲν
 25 οὖν πεπονηκότι μένει τὸ ἔργον (τὸ καλὸν γὰρ πολυχρό-
 νιον), τῷ δὲ παθόντι τὸ χρησίμον παροίχεται. Ἡ τε
 μνήμη τῶν μὲν καλῶν ἡδεῖα, τῶν δὲ χρησίμων οὐ πᾶν
 ἢ ἤτιον ἢ προσδοκία δ' ἀνάπαλιν ἐργεῖ εἰοικεν. Καὶ
 ἢ μὲν φίλησις ποιήσει εἰοικεν, τὸ φιλεῖσθαι δὲ τῷ πά-
 30 σχειν. Τοῖς ὑπερέχουσι δὲ περὶ τὴν πράξιν ἐπιταί τὸ
 φιλεῖν καὶ τὰ φιλικά. (7) Ἐτι δὲ τὰ ἐπιπρόνωσ γενό-
 μενα πάντες μᾶλλον στέργουσι, ὅσον καὶ τὰ χρήματα
 οἱ κτησάμενοι τῶν παραλαβόντων· δοκεῖ δὲ τὸ εὖ μὲν
 πάσχειν ἄπονον εἶναι, τὸ δ' εὖ ποιεῖν ἐργώδες. Διὰ
 35 ταῦτα δὲ καὶ αἱ μητέρες φιλοτεχνώτεραι· ἐπιπρωνώτερα
 γὰρ ἢ γέννησις, καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὅτι αὐτῶν. Δοξείε
 δ' ἂν τοῦτο καὶ τοῖς εὐεργεταῖς οἰκεῖον εἶναι.

neque magnopere huc facere similitudinem feroris ac mu-
 tui. Non enim amant hi suos debitores; sed salvos esse
 volunt, ut suum recuperent. Qui autem beneficium contule-
 runt, amant et diligunt eos quos beneficio affecerunt, etiam
 si neque in presenti ulla in re sibi sint utiles, neque sint
 postmodo futuri. (3) Quod et in artificibus usu venit. Amat
 enim suum quisque opus vehementius, quam ab opere suo
 amaretur, si ex inanimis fieret animatum. Atque hoc in
 poetis fortasse maxime contingit. Hi enim sua poemata su-
 pra modum amant, estque talis affectio erga ea ipsorum,
 qualis erga liberos. (4) Eique admodum similis est eorum
 qui beneficia dederunt ratio. Id enim quod beneficium
 affectum est, eorum qui beneficium dederunt, opus est.
 Hoc igitur illis carius est, quam operi is qui effecit. Hujus
 rei causa est, quod esse omnibus optabile et amabile est.
 Quod sumus autem, id efficacitate cernitur; quippe vivendo
 et aliquid agendo. Per efficacitatem igitur ipse operi:
 effector quodammodo est. Suum itaque opus ipsi carum
 est, quia etiam ipsum esse. Atque hoc accidit naturaliter.
 Quod enim potestate est, hoc esse ipsum energia atque
 actu, opus indicat. (5) Præterea homini bene de altero me-
 rito pulchrum et honestum est ita fecisse: ideoque delectatur
 eo, per quem hoc contingit ei. At illi qui beneficium
 accepit, nihil honesti in eo qui bene meritis est, inest;
 sed si quid est, emolumentum est. Hoc vero minus ju-
 cundum minusque amabile est. (6) Affert porro præsentis
 quidem rei usus sive energia voluptatem, futuræ autem
 spes, præteritæ autem memoria. Omnium autem rerum
 ea jucundissima est, quæ usu et energia est, eademque
 amabilis maxime. Ei igitur qui beneficium contulit, manet
 opus suum. Honestum enim diuturna res est. Ei autem
 qui accepit, utilitas celeriter evanescit. Et rerum quidem
 honestarum est memoria jucunda, utilium autem non ad-
 modum, aut certe minus: cuius contrarium esse videtur in
 spe seu expectatione. Præterea amatio effectioni similis
 est, amari autem perpassioni. Porro qui ratione actionis
 sunt alteris superiores, iis et amare ipsum, et ea quæ ami-
 citiæ propria sunt, conveniunt. (7) Præterea ab omnibus
 illa magis diliguntur, quæ magno labore parta sunt, sicut
 et pecunias cariores habent, qui ipsi eas acquisiverunt,
 quam qui hereditate acceperunt. Itaque videtur accipere
 beneficium minime esse laboriosum; conferre vero opero-
 sum. Et hanc quoque ob causam matres ardentius com-
 plectuntur liberos, quam patres; quia partus laboriosior
 res est, et certius sciunt suos esse. Atque hoc ipsum etiam
 beneficiorum auctoribus congruere consentaneum est.

CAP. VIII.

Ἄπορεται δὲ καὶ πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα
 ἢ ἄλλον τινά· ἐπιτιμῶσι γὰρ τοῖς ἑαυτοῦς μάλιστα
 40 ἀγαπῶσι, καὶ ὡς ἐν αἰσχροῖς φιλαύτους ἀποκλοῦσι,
 δοκεῖ τε ὁ μὲν φαῦλος ἑαυτοῦ χάριν πάντα πράττειν,
 καὶ ὅσω ἂν μοχθηρότερος ἦ, τοσούτω μᾶλλον ἐγκαλοῦσι
 ὅτι αὐτῷ ὅτι οὐθὲν ἀπ' ἑαυτοῦ πράττει· ὁ δ' ἐπιει-
 κῆς διὰ τὸ καλόν, καὶ ὅσω ἂν βελτίων ἦ, μᾶλλον διὰ
 45 τὸ καλὸν καὶ φίλου ἕνεκα· τὸ δ' αὐτοῦ παρήσιν.
 (2) Τοῖς λόγους δὲ τούτοις τὰ ἔργα διαφανοῖ, οὐκ ἀλό-
 γως. Φασὶ γὰρ δεῖν φιλεῖν μάλιστα τὸν μάλιστα
 φίλον, φίλος δὲ μάλιστα ὁ βουλόμενος ᾧ βούλεται τά-
 50 θὰ ἐκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μὴθεις εἴσεται. Ταῦτα
 δ' ὑπάρχει μάλιστα αὐτῷ πρὸς αὐτόν, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ
 πάνθ' οἷς ὁ φίλος ὀρίζεται· εἰρηται γὰρ ὅτι ἀπ' αὐτοῦ
 πάντα τὰ φιλικὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους διγχεῖ. Καὶ

Quæritur etiam, an quis debeat se ipsum præ ceteris
 amare, an alium potius. Solent namque reprehendi, qui sui
 sunt amatores, et probri atque contumelia: causa fere *philau-
 laulos* appellamus, videturque improbus quidem ad suam
 utilitatem referre omnia, et eo sane magis, quo est ipse
 deterior. Ex quo fit ut in tales huiusmodi quædam vulgo
 dici soleant: nihil iste nisi suum commodum curat. E di-
 verso vero vir bonus omnia honestatis causa agit, et quo
 melior ipse est, eo il facit studiosius, et propter honestum,
 et amici gratia, posthabita suæ utilitatis cura. (2) Atqui
 veritas adeoque res ipsa huic assertioni reclamatur: et quidem
 non immerito. Etenim vulgo aiunt, maxime eum amare
 oportere, qui maxime sit amicus. Talis porro is est qui,
 quem vult bonis ornatum esse, ipsius causa bonis ornatum
 cupit, etiamsi nemo id ipsum resciturus esse videtur.
 Jam hoc erga se ipsum maxime facit unusquisque: sicut et
 cetera φιλικά, quibus amicus definitur, unicuique erga se-
 met ipsum maxime insunt. Etenim diximus, omnia amici-
 tiæ propria, a nobismet ipsis profecta, hinc in amicos pro-

αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι δημογνωμονοῦσιν, ὧν τὸ « μίαν ψυχὴν » καὶ « κοινὰ τὰ φίλων » καὶ « ἰσότης φιλότης » καὶ « γόνυ κνήμης ἔγγιον » πάντα ταῦτα πρὸς αὐτὸν μάλιστα ἂν ὑπάρχοι· μάλιστα γὰρ φίλος αὐτῷ, καὶ φιλητέον δὴ μάλιστα ἑαυτόν. Ἄπορεῖται δ' εἰκότως ποτέροις χρεῶν ἐπεσθαι, ἀμφοῖν ἐγγόντων τὸ πιστόν.

(1) Ἴσως οὖν τοῦς τοιοῦτους δεῖ τῶν λόγων διαιρεῖν καὶ διορίζειν ἐφ' ὅσον ἑκάτεροι καὶ τῇ ἀληθείουσιν. Εἰ δὴ λάβοιμεν τὸ φιλαυτον πῶς ἑκάτεροι λέγουσιν, τάχ' ἂν γένοιτο δῆλον. (4) Οἱ μὲν [οὖν] εἰς ὄνειδος ἄγοντες αὐτὸ φιλαύτους καλοῦσι τοὺς ἑαυτοῖς ἀπονέμοντας τὸ πλεῖον ἐν χρήμασι καὶ τιμαῖς καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσπουδάκασιν περὶ αὐτὰ ὡς ἄριστα ὄντα, διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. Οἱ δὲ περὶ ταῦτα πλεονέκται χαρίζονται ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ὄλωσιν τοῖς πάθεσι καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς. Τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πολλοί· διὸ καὶ ἡ προσηγορία γεγένηται ἀπὸ τοῦ πολλοῦ φαύλου ὄντος. Διαικῶς δὲ τοῖς οὕτω φιλαύτοις ὀνειδίζεσθαι. (5) Ὅτι δὲ τοῦς τὰ τοιαῦτ' αὐτοῖς ἀπονέμοντας εἰώθεσι λέγειν οἱ πολλοὶ φιλαύτους, οὐκ ἄδηλον· εἰ γὰρ τις αἰεὶ σπουδάζοι τὰ δίκαια πράττειν αὐτὸς μάλιστα πάντων ἢ τὰ σώφρονα ἢ ὅποιον ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετάς, καὶ ὄλωσιν αἰεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ περιποιεῖτο, οὐθεὶς ἐρεῖ τούτων φιλαυτον οὐδὲ ψέξει. (6) Δόξειε δ' ἂν δὲ τοιοῦτος μᾶλλον εἶναι φιλαυτος· ἀπονέμει γοῦν ἑαυτῷ τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ, καὶ χαρίζεται ἑαυτῷ τῷ κυριωτάτῳ, καὶ πάντα τούτω πείθεται· ὥσπερ δὲ καὶ πόλις τὸ κυριωτάτον μάλιστα εἶναι δοκεῖ καὶ πᾶν ἄλλο σύστημα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος· καὶ φιλαυτος δὴ μάλιστα δὲ τούτῳ ἀγαπῶν καὶ τούτῳ χαριζόμενος. Καὶ ἐγκρατῆς δὲ καὶ ἀκρατῆς λέγεται τῷ κρατεῖν τὸν νοῦν ἢ μή, ὡς τοῦτο ἑκάστου ὄντος· καὶ πεπραγένοι δοκοῦσιν αὐτοῖ καὶ ἐκουσίως τὰ μετὰ λόγου μάλιστα. Ὅτι μὲν οὖν τοῦθ' ἑκαστὸς ἐστὶν ἢ μάλιστα, οὐκ ἄδηλον, καὶ ὅτι δὲ ἐπεικῆς μάλιστα τοῦτ' ἀγαπᾷ. Διὸ φιλαυτος μάλιστα ἂν εἴη, καὶ ἔτερον εἶδος τοῦ ὀνειδίζομένου, καὶ διαφέρων τοσοῦτον ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν τοῦ κατὰ πάθος, καὶ ὀρέγεσθαι τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ δοκοῦντος συμφέρειν.

(7) Τοῦς μὲν οὖν περὶ τὰς καλὰς πράξεις διαφερόντως σπουδάζοντας πάντες ἀποδέχονται καὶ ἐπαινοῦσιν· πάντων δὲ ἀμιλλωμένων πρὸς τὸ καλὸν καὶ διατεινομένων τὰ κάλλιστα πράττειν κοινῇ τ' ἂν πάντ' εἴη τὰ δέοντα καὶ ἰδία ἑκάστῳ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, εἴπερ ἢ ἀρετῇ τοιοῦτόν ἐστιν. Ὅσπερ τὸν μὲν ἀγαθὸν δεῖ φιλαυτον εἶναι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων καὶ τοὺς ἄλλους ὠρλήσει· τὸν δὲ μοχθηρὸν οὐ δεῖ βλάψει γὰρ καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς πέλας, φαύλοις πάθεσιν ἐπόμενος. (8) Ἐὼ μοχθηρῷ μὲν οὖν διαφρονεῖ ἂν δεῖ πράττειν καὶ ἂν πράττει· δ' ἐπεικῆς, ἂν δεῖ, ταῦτα καὶ πράττει· πᾶς γὰρ νοῦς αἰρεῖται τὸ βέλτιστον ἑαυτῷ, δ' ἐπεικῆς πειθαρχεῖ τῷ νόῳ. (9) Ἀληθὲς δὲ περὶ τοῦ σπουδαίου καὶ τῶν φίλων ἕνεκα πολλὰ πράττειν καὶ τῆς πατρίδος, καὶ δὲ ὑπεραπονήσκειν

manare. Et omnia item vulgi proverbialia idem probant, verbi gratia illud: « unus amicorum animus; » item: « amicorum omnia communia », et « æqualitas est amicitia »; et « genu sura propius. » Hæc etenim omnia unicuique erga se ipsum maxime insunt. Sibi enim quilibet maxime amicus est. Ex quo sequitur ut quilibet a sese maxime diligendus esse videatur. Dubitatur autem, utra harum duarum amplectenda sit opinio, quum utraque quadam probabilitate nitatur. (3) Fortassis igitur distinguendum est in hujusmodi questionibus, definiendumque, quid et quatenus utraque pars verum dicat. Quodsi intelligamus quid utrique vocent sui amantem esse, res fortasse erit plana. (4) Qui igitur in vitio ac probro habent φιλαυτίαν, illi nominant sui amantes, qui ubique sibi potius amore lucris, voluptatis corporeæ, et honoris attribuunt partem. Nam vulgus ista ut præcipua hominis bona appetit, in hisque præcipuum studium ponit: ideoque de iis vehementer dimicari solet. Jam qui his præ ceteris abundare volunt, illi scilicet suis cupiditatibus indulgent, adeoque in universum affectibus, brutæque animæ parti. Hujusmodi porro quia est multitudo hominum multo maxima, factum scilicet est, ut ab hac vitiosa vulgi affectione φιλαυτίας ducta sit appellatio. Et recte sane, qui hoc modo sunt φιλαυτοί, vituperantur. (5) Quod autem plus dictorum honorum sibi, quam aliis, tribuentes vulgo φιλαυτοί nominentur, non est obscurum: siquidem nemo eum, qui præ ceteris honestis rebus gaudeat, temperateque agere velit, aliisque animi bonis sese exornare, sui amantem dixerit, sicuti neque vituperaverit illum unquam. (6) Tamen ejusmodi virtutis cultor maxime sit φιλαυτος: quippe sibi res pulcherrimas atque optimas tribuat. Menti namque, præstantissimæ sui parti, obsequitur et in omnibus obtemperat. Porro sicut præcipua pars civitatis vel cujusvis alius cælus ipsum totum esse videtur: ita et homo a præcipua sui parte, nempe mente, denominari solet. Ex quo maxime φιλαυτος erit, qui hanc amat et huic gratificatur. Continentes præterea et incontinentes dicuntur ex eo, quod in ipsis penes mentem potestas sit aut non sit: quasi scilicet quilibet nostram nihil aliud sit quam sua mens: denique existimantur homines ipsi maxime egisse illa quæ cum ratione egerunt. Quod igitur unusquisque illud sit maxime quod diximus, perspicuum est: sicut etiam illud, quod hæc pars optimo cuique sit carissima. Itaque qui meritissime φιλαυτος dicatur, erit quidam longe alius, quam ille superior notatus, et tantum ab illo differt, quantum discrepant, rectæ rationis dictamini congruenter vivere, et affectibus parere: item honestum verum appetere, et illa sequi quæ utilitatis speciem habent. (7) Jam illud certum est, eos homines, qui præ ceteris honestis actionibus incumbunt, ab omnibus probari et laudari: quippe omnibus ad honestum certatim contentitibus, pulcherrimaque contentione pergere in eo cupientibus, tam publice omnibus, quam privatim unicuique maxima bona proventura videntur: siquidem hoc proprium est virtutis et ejus potestas. Ex quo sequitur, optimum quemque oportere sui amantem esse: quando et ipse honestis actionibus, in hoc proposito incumbens, juvabitur, idemque aliis simul proderit: improbum contra sese amare minime debere. Nocebit enim hic et sibi ipsi, et proximis, affectibus pravis indulgendo. (8) Sane improbi hominis facta ab iis quæ facienda erant, plurimum discrepant: vir autem bonus ea quæ facere oportet, etiam facit. Etenim omnis mens, quod sibi est optimum, eligit. At vero menti per omnia obtemperat vir bonus. (9) Insuperque verum etiam illud est, quod de bono viro dici solet, eum multa amicorum et patriæ causa agere: atque etiam, si res postulet, eorumdem gratia

προήσεται γὰρ καὶ χρήματα καὶ τιμὰς καὶ δῶκεν τὰ περιμάχιστα ἀγαθὰ, περιποιούμενος ἑαυτῷ τὸ καλόν· ὀλίγον γὰρ χρόνον ἡσθῆναι σφόδρα μᾶλλον ἔλοιτ' ἂν ἢ πολλὸν ἡρέμα, καὶ βιώσει καλῶς ἑνιαυτὸν ἢ πολλὰ ἔτη τυχόντως, καὶ μίαν πρῆξιν καλὴν καὶ μεγάλην ἢ πολλὰς καὶ μικράς. Ἰοῖς δ' ὑπεραποθνήσκουσι τοῦτ' ἴσως συμβαίνει· αἰροῦνται δὲ μέγα καλὸν ἑαυτοῖς. Καὶ χρήματα προοῖντ' ἂν ἐφ' ᾧ πλείονα λήφονται οἱ φίλοι· γίγνεται γὰρ τῷ μὲν φίλῳ χρήματα, αὐτῷ δὲ τὸ καλόν· τὸ δὲ μείζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει. (10) Καὶ περὶ τιμὰς δὲ καὶ ἀρχὰς ὁ αὐτὸς τρόπος· πάντα γὰρ τῷ φίλῳ ταῦτα προήσεται· καλὸν γὰρ αὐτῷ τοῦτο καὶ ἐπαινετόν. Εἰκότως δὲ δοκεῖ σπουδαῖος εἶναι, ἀντὶ πάντων αἰρούμενος τὸ καλόν. Ἐνδέχεται δὲ καὶ πράξεις τῷ φίλῳ προεῖσθαι, καὶ εἶναι κάλλιον τοῦ αὐτὸν πράξαι τὸ αἴτιον τῷ φίλῳ γενέσθαι. (11) Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς ἐπαινετοῖς ὁ σπουδαῖος φαίνεται ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ πλεόν νέμων. Οὕτω μὲν οὖν φιλαυτὸν εἶναι δεῖ, καθάπερ εἰρηται· ὡς δ' οἱ πολλοί, οὐ γὰρ.

mortem oppetere. Etenim negliget ille opes, honores, ceteraque bona vulgo magna contentione quaeri solita sibi honestatem per id parans. Mavult enim paulisper voluptate magna perfrui, quam diu remissa; unum annum honeste vivere, quam multos temere et absque dignitate; unam denique actionem magnam et honestam anteponeit multis et iisdem parvis. Atqui omnibus his ille fortasse potitur, qui pro patria vel amicis occumbit: eligit is sibi quod est apprime honestum. Porro etiam opes profundens talis, illud utique agit, ut amicos locupletiores reddendo illis quidem pecunias acquirat, sibi vero ipsi honestatem: atque ita sibi majus bonum attribuit. (10) De honoribus et magistratibus idem judicandum. Omnia enim haec amico relinquens, id sibi sumet, quod est honestum sibi ac laudabile: summa quidem ratione. Nihil enim magis convenit viro probo, quam rebus omnibus anteponeere virtutem. Postremo etiam quum functiones honestas amico permittit, eadem est ratio cum antedictis: videtur namque honestus esse, auctorem talium agendorum fuisse amico, quam ipsum egisse. (11) In omnibus igitur speciebus rerum laudabilium virum bonum veriorum et meliorem partem boni sibi tribuere videmus. Dicto igitur modo eum filauton esse oportet, non autem vulgi more.

CAP. IX.

Ἄμφισβητεῖται δὲ καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, εἰ δεήσειται φίλων ἢ μή. Οὐθὲν γὰρ φασι δεῖν φίλων τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεισιν· ὑπάρχειν γὰρ αὐτοῖς τάγαθὰ· αὐτάρκει οὖν ὄντας οὐδένος προσδεῖσθαι, τὸν δὲ φίλον, ἕτερον αὐτὸν ὄντα, πορίζειν ἢ δι' αὐτοῦ ἀδυνατεῖ· ὅθεν τὸ

ὅταν ὁ δαίμων εὐ διδῷ, τί δεῖ φίλων;

(2) Ἔοικε δ' ἀτόπῳ τὸ πάντ' ἀπονέμοντας τάγαθὰ τῷ εὐδαίμονι φίλους μὴ ἀποδιδόναι, ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστος εἶναι. Εἴτε φιλοῦ μᾶλλον ἔστι τὸ εὐ ποιεῖν ἢ πάσχειν, καὶ ἔστι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ εὐεργετεῖν, κάλλιον δ' εὐ ποιεῖν φίλους θνητῶν, τῶν εὐ πεισομένων δεήσειται ὁ σπουδαῖος. Διὸ καὶ ἐπιζητεῖται πότερον ἐν εὐτυχίαις μᾶλλον δεῖ φίλων ἢ ἐν ἀτυχησίαις, ὡς καὶ τοῦ ἀτυχοῦντος δεομένου τῶν εὐεργετῶν καὶ τῶν εὐτυχοῦντων οὐς εὐ ποιήσουσιν. (3) Ἄτοπον δ' ἴσως καὶ τὸ μονώτην ποιεῖν τὸν μακάριον· οὐθεὶς γὰρ ἔλοιτ' ἂν καθ' αὐτὸν τὰ πάντ' ἔχειν ἀγαθὰ· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ συζῆν πεφυκός. Καὶ τῷ εὐδαίμονι ὁ τοῦθ' ὑπάρχει· τὰ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὰ ἔχει. Δῆλον δ' ὡς μετὰ φίλων καὶ ἐπεικῶν κρεῖττον ἢ μετ' ὀθνητῶν καὶ τῶν τυχόντων συνημερεύειν δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων. (4) Τί οὖν λέγουσιν οἱ πρῶτοι, καὶ πῆ ἀληθεύουσιν; ἢ ὅτι οἱ πολλοὶ φίλους οἰοῦνται τοὺς χρησίμους εἶναι; τῶν τοιούτων μὲν οὖν οὐθὲν δεήσειται ὁ μακάριος, ἐπειδὴ τάγαθὰ ὑπάρχει αὐτῷ. Οὐδὲ δὲ τῶν διὰ τὸ ἡδῶ, ἢ ἐπὶ μικρόν· ἡδὺς γὰρ ὁ βίος ὢν οὐθὲν δεῖται ἐπεισάκτου ἡδονῆς. Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων. (5) Τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἴσως ἀληθές· ἐν ἀρχῇ γὰρ εἰρηται ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἐνέργεια τίς ἐστιν, ἢ δ' ἐνέργεια ὄηλον ὅτι γίνεται καὶ οὐκ ὑπάρχει ὡσπερ κτήματι. Εἰ δὲ

Jam et de beato quaeri disputarique solet, ane ille eget amicis, an non eget: Felicibus enim nullaque re egentibus aiunt minime opus esse amicis, quum suppetant ipsis bona omnia. Porro quum sint semet ipsis contenti, amicorum illos praesidio minime egere. Atqui amici, quum sit alter idem, proprium esse, ea supplere quae quis a se ipso habere non potest. Ex quo illud est factum:

Qui sunt secundae res, quid amicis huic opus?

(2) Atqui perabsurdum videtur, beatissimum tribuere omnia bona, et interim negare amicos eis esse; quum hi sint in bonis externis pars praecipua. Quodsi amici proprium est conferre potius in alterum, quam ab altero accipere beneficium; si item viri boni et virtutis benefacere; si denique pulchrius est benefacere amicis, quam peregrinis: amicis profecto vir bonus egebit. Quae hinc solet, maxime fortuna adversante, an favente, amicis egeamus: nimirum quod in adversitatibus requiruntur qui nos sublevent; et vero in rebus secundis desideramus aliquos habere, in quos conferantur officia. (3) Quin et illud absurdum videtur, beatum velle solitarium facere. Nemo enim velit vel omnibus bonis affluere, hac conditione, ut solitarie vivat. Est enim animal civile homo, naturaque ita factus, ut in societate vivat. Porro beatus bonis affluit. Possidet enim ille cuncta naturae bona. Est vero illud quoque perspicuum, melius esse, cum amicis et viris bonis, quam cum peregrinis et forte fortuna oblati consuetudinem habere. Omnino ergo beato amicis est opus. (4) Quid igitur dicunt priores illi, et quo sensu assertio eorum consistere potest? An quia vulgus eos modo censet esse amicos, a quibus utilitas percipitur? Taliu amicorum beatus non egebit (ut qui bonis abundet), quemadmodum ne illis quidem eget, in quibus voluptas spectatur, aut parum certe eget: tota enim ejus vita quum jucunda sit, non eget ille certe adventitia voluptate. Itaque consequens esse putant, eum qui talibus non eget amicis, absolute non egere amicis. (5) At hoc fortasse verum non est; in primo enim libro ostendimus quod beatitudo sit efergia; haec autem assidue fit seu nascitur (id est continua in actione consistit), non autem ut possessio

τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστὶν ἐν τῇ ζῆν καὶ ἐνεργεῖν, τοῦ δ' ἀγα-
 θοῦ ἢ ἐνέργεια σπουδαία καὶ ἡδέια καθ' αὐτήν, καθάπερ
 ἐν ἀρχῇ εἴρηται, ἐστὶ δὲ καὶ τὸ οἰκεῖον τῶν ἡδέων,
 θεωρεῖν δὲ μᾶλλον τοὺς πέλας δυνάμεθα ἢ ἑαυτοὺς καὶ
 τὰς ἐκεῖνων πράξεις ἢ τὰς οἰκείας, αἱ τῶν σπουδαίων
 δὴ πράξεις φίλων ὄντων ἡδέϊαι τοῖς ἀγαθοῖς· ἀμφὺ γὰρ
 ἔχουσι τὰ τῆ φύσει ἡδέα. Ὁ μακάριος δὴ φίλων
 τοιοῦτων δεήσεται, εἴπερ θεωρεῖν προαιρείται πράξεις
 ἐπιεικεῖς καὶ οἰκείας· τοιαῦται δ' αἱ τοῦ ἀγαθοῦ φίλου
 ὄντος. Οἴονται τε δεῖν ἡδέως ζῆν τὸν εὐδαιμόνα· μο-
 νότῃ μὲν οὖν χαλεπὸς ὁ βίος· οὐ γὰρ βράδιον καθ'
 αὐτὸν ἐνεργεῖν συνεχῶς, μεθ' ἑτέρων δὲ καὶ πρὸς ἄλλους
 βᾶον. (6) Ἔσται οὖν ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα, ἡδέια
 οὕσα καθ' αὐτήν, ὃ δεῖ περὶ τὸν μακάριον εἶναι· ὃ γὰρ
 σπουδαῖος, ἢ σπουδαῖος, ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσι
 χαίρει, ταῖς δ' ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει, καθάπερ ὁ μου-
 σικὸς τοῖς καλοῖς μέλεσιν ἤδεται, ἐπὶ δὲ τοῖς φαύλοις
 λυπεῖται. (7) Γίνονται δ' ἂν καὶ ἀσχηκοὶς τις τῆς ἀρετῆς
 ἐκ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ Θεόγνις φησιν.
 Φυσικώτερον δ' ἐπιποθεῖν οἰκεῖν ὁ σπουδαῖος φίλος
 τῷ σπουδαίῳ τῇ φύσει αἰρετὸς εἶναι· τὸ γὰρ τῇ φύσει
 ἀγαθὸν εἴρηται ὅτι τῷ σπουδαίῳ ἀγαθὸν καὶ ἡδύ ἐστι
 καθ' αὐτό· τὸ δὲ ζῆν ὀρίζονται τοῖς ζωοῖς δυνάμει αἰσθή-
 σεως, ἀνθρώποις δ' αἰσθήσεως ἢ νοήσεως· ἡ δὲ δυνάμει
 εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀνάγεται· τὸ δὲ κύριον ἐν τῇ ἐνέργειᾳ
 εἶκοι δὴ τὸ ζῆν εἶναι κυρίως τὸ αἰσθάνεσθαι ἢ νοεῖν.
 Τὸ δὲ ζῆν τῶν καθ' αὐτὸ ἀγαθῶν καὶ ἡδέων ὀρισμένον
 γὰρ, τὸ δ' ὀρισμένον τῆς τἀγαθοῦ φύσεως. Τὸ δὲ τῇ φύ-
 σει ἀγαθὸν καὶ τῷ ἐπιεικεῖ· διόπερ εἶκοι πᾶσιν ἡδύ εἶναι.
 (8) Οὐ δεῖ δὲ λαμβάνειν μογθηρὰν ζωὴν καὶ διεφθα-
 μένην, οὐδ' ἐν λύπαις· ἀόριστος γὰρ ἡ τοιαύτη, καθάπερ
 τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ. Ἐν τοῖς ἐχομένοις δὲ περὶ τῆς
 λύπης ἐστὶ φανερώτερον. (9) Εἰ δ' αὐτὸ τὸ ζῆν ἀγαθὸν
 καὶ ἡδύ (εἶκοι δὲ καὶ ἐκ τοῦ πάντας ὀρέγεσθαι αὐτοῦ,
 καὶ μάλιστα τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ μακαρίους· τούτοις γὰρ
 ὁ βίος αἰρετώτατος, καὶ ἡ τούτων μακαριωτάτη ζωὴ),
 ὁ δ' ὄρων ὅτι ὄρα αἰσθάνεται καὶ ὁ ἀκούων ὅτι ἀκούει
 καὶ ὁ βαδίζων ὅτι βαδίζει, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως
 ἐστὶ τι τὸ αἰσθανόμενον ὅτι ἐνεργοῦμεν, ὅστε αἰσθανοί-
 μεθ' ἂν ὅτι αἰσθανόμεθα ἢ νοοῦμεν, ὅτι ἐσμέν· τὸ γὰρ εἶναι
 ἢν αἰσθάνεσθαι ἢ νοεῖν· τὸ δ' αἰσθάνεσθαι ὅτι ζῆν, τῶν
 ἡδέων καθ' αὐτό· φύσει γὰρ ἀγαθὸν ζωὴ, τὸ δ' ἀγαθὸν
 ὑπάρχον ἐν ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι ἡδύ· αἰρετὸν δὲ τὸ
 ζῆν καὶ μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς, ὅτι τὸ εἶναι ἀγαθὸν ἐστὶν
 αὐτοῖς καὶ ἡδύ· συναισθανόμενοι γὰρ τοῦ καθ' αὐτὸ
 ἀγαθοῦ ἡδονται. (10) Ὡς δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἔχει ὁ σπου-
 δαῖος, καὶ πρὸς τὸν φίλον· ἕτερος γὰρ αὐτὸς ὁ φίλος
 ἐστίν· καθάπερ οὖν τὸ αὐτὸ εἶναι αἰρετὸν ἐστὶν ἐκά-
 στῳ, οὕτω καὶ τὸν φίλον, ἢ παραπλησίως. Τὸ
 δ' εἶναι ἢν αἰρετὸν διὰ τὸ αἰσθάνεσθαι αὐτοῦ ἀγαθοῦ
 ὄντος. Ἡ δὲ τοιαύτη αἰσθησις ἡδέια καθ' ἑαυτήν.
 Συναισθάνεσθαι ἄρα δεῖ καὶ τοῦ φίλου ὅτι ἐστίν, τοῦτο
 δὲ γίνονται ἂν ἐν τῷ συζῆν καὶ κοινοῦν λόγων καὶ δια-

quædam oblinetur. Quodsi beatum esse consistit in vi-
 vendo et in muneris functione, sique boni viri actio bona
 et jucunda est per se (sicut initio dictum est), si item ju-
 cundum est id quod cuique proprium est, quum quidem il-
 lud quod in altero existit, illo quod nostrum est, con-
 spectius nobis esse solet; actiones item illorum, quam
 nostræ: actiones honestorum hominum, qui sint ipsis
 amici, jucundas esse bonis necesse est, quando utraque
 pars talium habet quæ sunt jucunda natura. Igitur
 beatus egebit ejusmodi amicis: Quippe quum velit con-
 templeri actiones honestas et proprias; et vero quum tales
 actiones sint boni viri ejusque amici actiones. Ad hæc
 omnes existimant, beatum suaviter et jucunde vivere opor-
 tere. Solitariam porro vitam viventis difficilis et acerba est
 vita. Non potest enim perpetua esse actio, quam quis exer-
 cet ad sese; sed cum aliis et erga alios facilius ea perpetra-
 ret. (6) Erit vero perpetua illa potius energia, quæ per se
 jucunda est: quod sane bealo convenit. Vir enim hon-
 nus, qua bonus, delectatur actionibus secundum virtutem,
 et harum contrariis offenditur, perinde ut musicus delectatur
 decente symphonia, futilibus cantionibus offenditur.
 (7) Præterea ex assiduo cum bonis convictu exercitatio
 quædam virtutis existere solet, ut Theognis quoque dicit.
 Sed iis qui in hac disquisitione etiam ex physicis petitas
 considerationes adhibent, naturâ videtur bono viro bonus
 amicus expetendus esse. Dictum est enim, quod natura
 bonum est, id bono viro per se jucundum ac bonum esse.
 Vivere autem (quod in animantibus sentiendi, in hominibus
 sentiendi et intelligendi facultate definitur, facultate quidem
 ad energiam pertinente, in energiaque consistente vitæ
 principatu; denique quum plane videatur vivere esse proprie
 sentire aut intelligere,) vivere, inquam, est aliquid natura
 bonum. Vivere igitur de numero rerum per se bonarum et
 jucundarum est, quia finitum ac terminatum quiddam est:
 quod autem finitum, id ex ordine bonorum est. Porro
 quod natura bonum, etiam viro bono tale est. Quocirca
 vivere omnibus videtur jucundum esse. (8) Non tamen
 pravam hic vitam intelligimus, et corruptam aut exerci-
 tam doloribus: talis enim vita nullis terminis finita est,
 sicut nec illa quæ ei insunt. Quod deinceps ex dispu-
 tatione de voluptate et dolore erit evidentiis. (9) Quod-
 si vivere bonum est, sane et jucundum erit. Idque eo quo-
 que apparet, quod omnes homines vitæ cupiditate ducuntur,
 maximeque omnium boni et beati viri. His enim
 maxime vita expetenda est, horumque vitæ ratio universa
 beatissima est. Porro qui videt, sentit sese videre; qui
 audit, sentit se audire; qui ambulat, sentit se ambulare,
 atque sic etiam in ceteris aliquid est quod sentit, nos
 actione quapiam fungi. Sic sentire etiam possumus quod
 sentiamus, item intelligere quod intelligamus. Et hæc
 ipsa (quum sentimus, inquam, et intelligimus) sunt certe,
 intelligere nos esse. Nam modo ostendebamus, vivere
 esse sentire aut intelligere. Porro sentire se vivere an-
 numeratur rebus per se jucundis. Vita enim bonum est
 natura, et sentire quod nobis insit bonum, est jucundum.
 Jam ipsum vivere optabile est maxime bonis; quoniam
 ipsum esse talibus est et bonum et jucundum. Quippe quum
 ipsi boni etiam se su percipiunt id quod per se bonum
 est, voluptate perfunduntur. (10) Ut autem vir bonus
 erga se ipsum, ita etiam erga amicum affectus est, quia
 hic alter ipse est. Itaque ut unicuique expetendum est,
 ipsum existere, ita et amici esse, eidem est expetendum,
 aut non multo certe aliter. Suum autem esse cuique opta-
 bile dicebamus esse, quia id sentiat esse bonum, cujus-
 modi sensus magna voluptate per sese afficit. Igitur una
 secum sentire oportet amicum existere. Quod contingit in
 societate vitæ et sermonum atque cogitationum communi-

νοίας· οὕτω γὰρ ἂν δόξειε τὸ συζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βοσκημάτων τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι. Εἰ δὴ τῷ μακαρίῳ τὸ εἶναι αἰρετόν ἐστι καθ' αὐτό, ἀγαθὸν τῆ φύσει ὄν καὶ ἡδύ, παρα-
 5 πλῆσιον δὲ καὶ τὸ τοῦ φίλου ἐστίν, καὶ ὁ φίλος τῶν αἰρετιῶν ἂν εἴη. Ὁ δ' ἐστὶν αὐτῷ αἰρετόν, τοῦτο δὲ ὑπάρχειν αὐτῷ, ἢ ταύτη ἐνδεὴς ἔσται. Δεήσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσοντι φίλων σπουδαίων.

catione. Sic enim societatem et convictum hominibus proprium definiri debere videtur; non, ut in pecudibus, pascuorum et pabuli communitate. Si igitur viro beato expetendum per se est, ut sit; quum id sit bonum atque jucundum natura; sique idem ipsi est de amico sentiendum: profecto amicus ipsi in rebus expetendis erit habendus. Porro quod beato expetendum est, id ipsum ut eidem etiam suppetat oportet. Alioqui ab hac parte indigentia laborabit. Concludimus igitur, qui beatus futurus sit, ei amicis opus esse virtute praeditis.

CAP. X.

Ἄρ' οὖν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον, ἢ καθάπερ ἐπὶ
 10 τῆς ξενίας ἐμμελῶς εἰρηθῆσαι δοκεῖ

μήτε πολύφεινος μήτ' ἀξείων,

καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας ἀρμόσει μήτ' ἀφίλον εἶναι μήτ' αὐ
 πολύφιλον καθ' ὑπερβολήν; (2) Τοῖς μὲν δὲ πρὸς χρῆσιν
 καὶ πάνυ δόξειεν ἂν ἀρμόζειν τὸ λεχθέν· πολλοῖς γὰρ
 15 ἀνθυπηρετεῖν ἐπίπονον, καὶ οὐχ ἱκανὸς ὁ βίος αὐτοῖς
 τοῦτο πράττειν. Οἱ πλείους δὲ τῶν πρὸς τὸν οἰκεῖον
 βίον ἱκανῶς περιεργοὶ καὶ ἐμπόδιοι πρὸς τὸ καλῶς ζῆν·
 οὐθὲν οὖν θεῖ αὐτῶν. Καὶ οἱ πρὸς ἡδονὴν δὲ ἀρκοῦσιν
 ὀλίγοι, καθάπερ ἐν τῇ τροφῇ τὸ ἡδυσμα. (3) Τοῦς δὲ
 20 σπουδαίους πότερον πλείστους κατ' ἀριθμὸν, ἢ ἔστι τι
 μέτρον καὶ φιλικῷ πλήθους, ὥσπερ πόλεως; οὔτε γὰρ
 ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις, οὔτ' ἐκ δέκα μυ-
 ριάδων ἔτι πόλις ἔσται. Τὸ δὲ ποσὸν οὐκ ἔστιν ἴσως
 ἐν τι, ἀλλὰ πᾶν τὸ μεταξὺ τιῶν ὠρισμένων. Καὶ
 25 φίλων δὲ ἔστι πλῆθος ὠρισμένον, καὶ ἴσως οἱ πλείστοι,
 μεθ' ὧν ἂν δύναίτο τις συζῆν τοῦτο γὰρ ἐδόκει φιλι-
 κώτατον εἶναι· (4) ὅτι δ' οὐχ οἷόντε πολλοῖς συζῆν καὶ
 διανέμειν αὐτόν, οὐκ ἀόηλον. Ἔτι δὲ κάκεινους δεῖ
 ἀλλήλοισ φιλους εἶναι, εἰ μέλλουσι πάντες μετ' ἀλλή-
 30 λων συνημερεύειν τοῦτο δ' ἐργῶδες ἐν πολλοῖς ὑπάρ-
 χειν. (5) Χαλεπὸν δὲ γίνεται καὶ τὸ συγχαίρειν καὶ
 τὸ συναλγεῖν οἰκειῶς πολλοῖς· εἰκὸς γὰρ συμπίπτειν
 ἄμα τῷ μὲν συνηδέσθαι τῷ δὲ συναλγεσθαι. Ἴσως
 οὖν εὔ ἔχει μὴ ζητεῖν ὡς πολυφιλωτάτον εἶναι, ἀλλὰ
 35 τοσοῦτους ὅσοι εἰς τὸ συζῆν ἱκανοί· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεσθαι
 δόξειεν ἂν πολλοῖς εἶναι φίλον σφόδρα. Διόπερ οὐδ'
 ἐρᾶν πλειόνων· ὑπερβολὴ γὰρ τις εἶναι βούλεται φιλίας,
 τοῦτο δὲ πρὸς ἕνα· καὶ τὸ σφόδρα δὲ πρὸς ὀλίγους.
 (6) Οὕτω δ' ἔχειν εἴοικε καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· οὐ γί-
 40 γνονται γὰρ φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν,
 αἱ δ' ὑμνούμεναι ἐν δυοῖ λέγονται. Οἱ δὲ πολύφιλοι
 καὶ πᾶσιν οἰκειῶς ἐντυγχάνοντες οὐδενὶ δοκοῦσιν εἶναι
 φίλοι, πλὴν πολιτικῶς, οὐς καὶ καλοῦσιν ἀρῆσκους.
 Πολιτικῶς μὲν οὖν ἔστι πολλοῖς εἶναι φίλον καὶ μὴ
 45 ἀρῆσκον ὄντα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐπεικῆ· δι' ἀρετὴν δὲ καὶ
 δι' αὐτοῦς οὐκ ἔστι πρὸς πολλούς, ἀγαπητόν δὲ καὶ
 ὀλίγους εὐρεῖν τοιοῦτους.

Numquid igitur quamplurimi amici nobis adsciscendi sunt? an illud quod est in hospitalitate apte dictum videtur,

Ne sis multorum, ne sis quoque nullius hospes?

etiam in amicitia valebit, ut nec sine amicis sis neque nimis multos habeas? (2) De amicitia utilitatis gratia instituta verissimum esse videatur: neque inopem oportere ab amicis esse, neque item nimium illis abundare. Multis namque vicissim deservire laboriosum est: neque muneri et vita nostra sufficiat. Plures igitur, quam conditio cuiusque admittit, amici supervacanei sunt, et beatæ vitæ cursum impediunt: igitur non admittendi. Tum etiam in iis amicitii, quæ voluptatis causa quærentur, pauci sufficient amici, sicut cibo modicum sufficit condimentum. (3) Sed de viris bonis quæritur, utrumne hos quamplurimos in amicitiam assumi oporteat: an vero ut civitatis, ita et amicorum numero modus aliquis ponendus sit. Nam neque ex decem hominibus constare possit civitas, neque centum hominum millia civitas adhuc fuerint. Ceterum quantitas definiri fortasse non potest uno numero, sed est illud universum, quod inter aliqua definita interjectum est. Atque etiam amicorum est aliqua definita copia. Ac fortasse maximus numerus fuerint ii quibuscum commode convictum habere quispiam potest. Convictus namque amicitiae maxime proprius esse supra docebatur. (4) Porro ut cum multis quispiam vivat, et iis sese impertiat, id fieri non posse perspicuum est. Præterea illos ipsos inter se quoque amicos esse necesse est, si quidem omnes inter se usu et consuetudine vitæ conjungi debent. Hoc autem in multis inveniri operosum est. (5) Est et illud perdifficile, ut cum multis et condoleas et lēteris, ad cuiusque affectum accommodate. Etenim subinde coincidet, ut dolendum sit cum uno, lætandum cum altero amicorum. Fortasse igitur rectum est, nolle implicari permultorum amicitia, sed tot amicos adsciscere, quot ad vitæ societatem videntur nobis esse commodi. Etenim nec natura ferre videtur, ut quispiam multis fiat excellenter amicus: unde nec amor quidem esse potest plurium. Etenim in eo genere, quo de hic agimus, videtur spectari excellentia quædam amicitiae. At excellentia tantum in uno spectatur. Ergo etiam vehementer amare tantum inter paucos locum habet. (6) Atque hanc assertionem nostram etiam res ipsa comprobant. Non enim multos reperias sodalitia illa amicitia conjunctos; et quæ hujus generis vulgo celebratæ sunt, binorum sunt omnes. Qui vero multis sunt amici, omnibusque familiariter utuntur, nulli videntur amici esse, præterquam civili more, vocanturque blandi, seu placendi studiosi. Civili sane modo potest quispiam multis esse amicus, ita ut vitiose blandus non sit, sed præstet se virum bonum et honestum: at virtutis nomine propterque ipsos ut quis multos amet, id plane fieri nequit, ac præclare rem cecidisse putandum est, si vel paucos tali amore dignos nacti fuerimus.

CAP. XI.

Πότερον δ' ἐν εὐτυχίαις μᾶλλον φίλων δεῖ ἢ ἐν δυσ-
 τυγχίαις; ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐπιζητοῦνται· οἱ τε γὰρ ἀτυ-
 χούντες δέονται ἐπιχουρίας, οἱ δ' εὐτυχοῦντες συμβίω-
 ναι οὓς εὖ ποιήσουσιν· βούλονται γὰρ εὖ ὄρᾶν. Ἐναγ-
 5 καιότερον μὲν δὴ ἐν ταῖς ἀτυχίαις, διὸ τῶν χρησίμων
 ἐνταῦθα δεῖ, κάλλιον δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις· διὸ καὶ τοὺς
 ἐπιεικεῖς ζητοῦσιν· τούτους γὰρ αἰρετώτερον εὐεργετεῖν
 καὶ μετὰ τούτων διάγειν. (2) Ἔστι γὰρ καὶ ἡ πα-
 ρουσία αὐτῆ τῶν φίλων ἡδεῖα καὶ ἐν ταῖς δυστυχίαις·
 10 κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι συναλγούντων τῶν φίλων.
 Διὸ καὶ ἀπορήσειεν τις πότερον ὥσπερ βάρους μετα-
 λαβάνουσιν, ἢ τοῦτο μὲν οὐ, ἡ παρουσία δ' αὐτῶν
 ἡδεῖα οὔσα καὶ ἡ ἔννοια τοῦ συναλγεῖν ἐλάττω τὴν λύ-
 πην ποιεῖ. Εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἢ δι' ἄλλο τι κουφί-
 15 ζονται, ἀφείσθω· συμβαίνειν δ' οὖν φαίνεται τὸ λεχθέν.
 (3) Ἔοικε δ' ἡ παρουσία μικτὴ τις αὐτῶν εἶναι. Αὐτὸ
 μὲν γὰρ τὸ ὄρᾶν τοὺς φίλους ἡδύ, ἄλλως τε καὶ ἀτυ-
 χούντι, καὶ γίνεται τις ἐπιχουρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι·
 παραμυθητικὸν γὰρ ὁ φίλος καὶ τῇ ὄψει καὶ τῷ λόγῳ,
 20 ἐὰν ἢ ἐπιδέξιος· οἶδε γὰρ τὸ ἦθος καὶ ἐφ' οἷς ἡδεῖται καὶ
 λυπεῖται. (4) Τὸ δὲ λυπούμενον αισθάνεσθαι ἐπὶ ταῖς
 αὐτοῦ ἀτυχίαις λυπηρόν· πᾶς γὰρ φεύγει λύπης αἰτίας
 εἶναι ταῖς φίλοις. Διόπερ οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν
 εὐλαθεῖσθαι συλλυπεῖν τοὺς φίλους αὐτοῖς, καὶ μὴ
 25 ὑπερτείνῃ τῇ ἀλυπία, τὴν ἐκαίους γινομένην λύπην
 οὐχ ὑπομένει, ὅλως τε συνθρήνους οὐ προσέεται διὰ τὸ
 μῆδ' αὐτὸς εἶναι θρηνητικός· γυναικαὶ δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι
 ἄνδρες τοῖς συστένουσι χαίρουσι, καὶ φιλοῦσιν ὡς φίλους
 καὶ συναλγούντας. Μίμεισθαι δ' ἐν ἅπασιν δεῖ ὄλγον
 30 ὅτι τὸν βελτίω. (5) Ἢ δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις τῶν φίλων
 παρουσία τίν τε διαγωγὴν ἡδεῖαν ἔχει καὶ τὴν ἔννοιαν
 ὅτι ἡδοναί ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς. Διὸ δόξειεν ἂν
 δεῖν εἰς μὲν τὰς εὐτυχίας καλεῖν τοὺς φίλους προθύμους·
 εὐεργετητικὸν γὰρ εἶναι καλόν· εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας
 35 ὀκνοῦντα· μεταδιδόναι γὰρ ὡς ἥκιστα δεῖ τῶν κακῶν,
 ὅθεν τὸ

ἄλις ἐγὼ δυστυχῶν.

Μάλιστα δὲ παρακλητέον, ὅταν μελλῶσιν ὀλίγα ὀχλή-
 θέντες μεγάλ' αὐτὸν ὠφελήσειν. (6) Ἦναί δ' ἀνάπαλιν
 40 ἴσως ἀρμόζει πρὸς μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας ἄκλητον καὶ
 προθύμως (φίλου γὰρ εὖ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν
 χρεία καὶ τὸ μὴ ἀξιώσαντας· ἀμφοῖν γὰρ κάλλιον καὶ
 ἥδιον), εἰς δὲ τὰς εὐτυχίας συνεργοῦντα μὲν προθύμως
 (καὶ γὰρ εἰς ταῦτα χρεῖα φίλων), πρὸς εὐπάθειαν δὲ
 45 σχολαίως· οὐ γὰρ καλὸν τὸ προθυμῆσθαι ὠφελείσθαι.
 Δόξαν δ' ἀηδίας ἐν τῷ διωθεῖσθαι ἴσως εὐλαθετέον.
 ἐνίστε γὰρ συμβαίνει. Ἡ παρουσία δὲ τῶν φίλων ἐν
 ἅπασιν αἰρετὴ φαίνεται.

Utrumnam vero in rebus secundis potius, an in adver-
 sis egemus amicis? utroque enim tempore requiruntur.
 Et infelices enim egent amicis auxilii causa: et felices
 item, ut habeant convictores, et quibus bene faciant.
 Proprium enim horum est benefacere. Itaque adverso
 quidem tempore magis sunt necessarii amici: ideoque hic
 utilibus amicis opus est. Ceterum rebus secundis hone-
 stior est eorumdem possessio. Ex quo illud est, quod amici
 quaeruntur boni viri: quod expetibilis sit talibus benefa-
 cere et cum iis conjunctum esse. (2) Est scilicet ipsa
 praesentia amicorum tam in secunda, quam in adversa for-
 tuna suavis. Etenim moerentes allevantur amicorum con-
 dolentia. Ex quo etiam addubitari queat, utrumne amici
 quasi oneris aliquam partem in sese derivent; an vero nihil
 hujus, sed ipsa potius praesentia, suavis existens, et per-
 suasio, quod condolare eos putamus, minuat dolorem. Sed
 num propter has, an ob alias causas dolore leventur tales,
 omittatur in praesentia: ceterum rem ipsam evenire experi-
 entia docet. (3) Videtur autem amicorum praesentia
 mixtum aliquid esse. Etenim ipse quidem illorum con-
 spectus (praesertim calamitoso) jucundus est, existitque
 inde levatio quaedam doloris. Inest enim amico vis quaedam
 consolandi tum aspectu tum sermone: qui quidem
 fuerit accommodatus. Novit namque talis amicus inge-
 nium alterius, et scit quibus gaudeat et quibus con-
 tristetur. (4) Rursum autem eundem molestia affectum sen-
 tire ex tuis rebus adversis, id vero aegritudinem affert.
 Omnis enim amicus cavet ne amico causam dolendi
 praebet. Itaque fortes quidem et magnanimi natura viri
 nolunt committere ut ipsis amici condoleant; ac nisi
 quis indolentia ultra modum prodeat, dolorem, quo illi
 afficiuntur, non fert aequo animo. In summa collacri-
 mantes non admittit vir talis, quia nec ipse est querulus
 aut lamentator. At vero mulierculae, et his similiter affecti
 viri quaerunt lamentorum socios. Porro omnibus in rebus
 meliorem imitari scilicet aequum est. (5) Jam porro in
 rebus prosperis praesentia amicorum tum consuetudinem
 habet jucunditatis plenam, tum etiam cogitationem: ni-
 mirum quum utrique iisdem bonis suaviter afficiuntur.
 Quocirca faciendum videtur ut advocemus amicos stu-
 diose ad res secundas (de aliis etenim bene mereri, res
 pulchra est), contra vero ad minus secundas lente, quia ma-
 jorum participem facere amicum quamminime oportet.
 Ex quo illud factum:

Satis est me esse miserum.

Atque accersendi sunt tum potissimum, quando possunt,
 parva suscepta molestia, maximis amicis incommodis
 liberare. (6) At vero accessus ad amicos nostri contraria
 est ratio: ad infelices scilicet ultro eundem est, neque
 dum voceris, expectandum. Amici enim est benefacere,
 et maxime duris amicorum temporibus, atque iis etiam,
 qui id minime postularint. Utrisque enim hoc et honestius
 et jucundius est. At vero ad res amicorum secundas, ad-
 jutorii quidem gratia prompte eundem est: huic enim
 rei usui sunt amici. At vero ad beneficii participationem
 est non nisi lente accedendum. Non enim honestum est,
 cupidum esse beneficii accipiendi. Est tamen et hic for-
 tasse suspicio acerbitatis fugienda, in repudiando, inquam,
 oblato beneficio: qua in re nonnunquam peccari consue-
 vit. Praesentia igitur amicorum quolibet tempore expe-
 tendenda est.

CAP. XII.

Ἄρ' οὖν, ὡσπερ τοῖς ἐρῶσι τὸ ὄραν ἀγαπητότατόν ἐστι καὶ μᾶλλον αἰροῦνται ταύτην τὴν αἴσθησιν ἢ τὰς λοιπάς, ὡς κατὰ ταύτην μάλιστα τοῦ ἔρωτος ὄντος καὶ γινόμενου, οὕτω καὶ τοῖς φίλοις αἰρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν; κοινωνία γὰρ ἢ φιλία. Καὶ ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἔχει, οὕτω καὶ πρὸς τὸν φίλον. Περὶ αὐτὸν δ' ἡ αἴσθησις ὅτι ἐστὶν αἰρετή· καὶ περὶ τὸν φίλον ὡς. Ἡ δ' ἐνέργεια γίνεται αὐτοῖς ἐν τῷ συζῆν, ὡστ' εἰκότως τούτου ἐφίενται. (2) Καὶ ὅ τι ποτ' ἐστὶν ἐκάστοις τὸ εἶναι ἢ οὐ χάριν αἰροῦνται τὸ ζῆν, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλονται διάγειν· διόπερ οἱ μὲν συμπίνουσιν, οἱ δὲ συγκυθεύουσιν, ἄλλοι δὲ συγγυμνάζονται καὶ συγκυνηγοῦσιν ἢ συμφιλοσοφοῦσιν, ἕκαστοι ἐν τούτῳ συνημερεύοντες ὅ τι περ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν τῷ βίῳ· συζῆν γὰρ βουλόμενοι μετὰ τῶν φίλων, ταῦτα ποιοῦσι καὶ τούτων κοινωνοῦσιν ὡς οἴονται συζῆν. (3) Γίνεται οὖν ἢ μὲν τῶν φαύλων φιλία μοχθηρά· κοινωνοῦσι γὰρ φαύλων ἀβέβαιοι ὄντες, καὶ μοχθηροὶ δὲ γίνονται ἑμοιοῦμενοι ἀλλήλοις· ἢ δὲ τῶν ἐπιεικῶν ἐπιεικῆς, συναυξανομένη ταῖς ἑμιλίαις· δοκοῦσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ἐνεργοῦντες καὶ διορθοῦντες ἀλλήλους· ἀπομάττονται γὰρ παρ' ἀλλήλων ὡς ἀρέσκονταί, ὅθεν

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλά.

(4) Περὶ μὲν οὖν φιλίας ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω· ἐπόμμενον 26 ὅ' ἂν εἴη διελεθεῖν περὶ ἡδονῆς.

Numnam autem amicitia conversationem et convictum requirit? perinde ut amantibus rei amatæ adspectus est jucundissimus, ceterisque sensibus anteponitur, utpote ex quo constet oriaturque maxime amor; ut scilicet quemadmodum his adspectus amasii, sic etiam amicis vitæ societas optabilissima sit. Amicitia quippe societas quædam est: et sicut erga se ipsum animatus quispiam est, ita etiam est erga amicum. De se ipso autem sentire se esse, optabile est: proindeque et de amico. Sensio porro illa his consistit in vitæ societate. Merito igitur illa gaudent amici. (2) Ad hæc quacumque in re cuique suum esse et suum vivere situm est, seu cuius rei gratia exoptat quis vivere, in ea re vult cum amicis vitam traducere. Quocirca alii una potant, alii una ludunt, alii una exercentur, aut una venantur, aut una philosophantur: his in rebus tempus una exigentes, quas res præ omnibus in vita rebus maxime amant. Amicis enim conjuncti esse volentes hæc faciunt, illarumque rerum eis participant, quibus contineri putant illud *una vivere*. (3) Malorum quidem igitur amicitia est vitiosa; malas enim res invicem communicant, quum et ipsi sint instabiles; corrumpunturque insuper, dum similes invicem fiunt. Contra vero bonorum amicitia bona est, aucta in dies conversationibus: videnturque etiam ipsi meliores in dies fieri, agendo nimirum operandoque, et mutuo errata corrigendo. Exprimit enim ac deformat sibi quisque eorum ab altero ea quæ in eo probat. Unde illud factum:

Namque bona addices ex his, qui sunt boni et ipsi.

(4) De amicitia tantum dictum sit; sequitur ut de voluptate dicamus.

LIBER X.

CAP. I.

Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἐπεται διελεθεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνκλειῶσθαι τῷ γένει ἡμῶν· διὸ παιδεύουσι τοὺς νέους οὐκ ἐπιζητοῦντες ἡδονῆν καὶ λύπην. Δοκεῖ δὲ καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἡθους ἀρετὴν μέγιστον εἶναι τὸ χαίρειν ὡς δεῖ καὶ μισεῖν ὅ δεῖ· διατείνει γὰρ ταῦτα διὰ παντὸς τοῦ βίου, βροπὴν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετὴν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· τὰ μὲν γὰρ ἡδέα προαιροῦνται, τὰ δὲ λυπηρὰ φεύγουσιν. (2) Ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων ἥκιστ' ἂν δόξειε παρετέον εἶναι, ἄλλως τε καὶ πολλὴν ἐχόντων ἀμφισβήτησιν. Οἱ μὲν γὰρ τάγαθὸν ἡδονὴν λέγουσιν, οἱ δ' ἐξ ἐναντίας κομιδὴν φαῦλον, οἱ μὲν ἴσως πεπεισμένοι οὕτω καὶ ἔχειν, οἱ δὲ οἴομενοι βέλτιον εἶναι πρὸς τὸν βίον ἡμῶν ἀποφαίνεσθαι τὴν ἡδονὴν τῶν φαύλων, καὶ εἰ μὴ ἐστὶν· ῥέπειν γὰρ τοὺς πολλοὺς πρὸς αὐτὴν καὶ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς, διὸ δεῖν εἰς τούναντιον ἀγεῖν· ἐλθεῖν γὰρ ἂν οὕτως ἐπὶ τὸ μέσον. (3) Μὴ ποτε δὲ οὐ καλῶς τοῦτο λέγεται. Οἱ γὰρ περὶ τῶν ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι ἡττόν εἰσι πιστοὶ τῶν ἔργων· ὅταν οὖν διαφωνῶσι τοῖς κατὰ τὴν αἴσθησιν, καταπρονούμενοι καὶ τάληθες προσαναίρουσιν· ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδονὴν, ὁφείδει ποτ' ἐφίεμενος,

Delinc fortasse de voluptate ut dicamus, ordo postulat; maxime namque hæc naturæ hominis propria esse videtur; ideoque puerorum informatores voluptatis et doloris veluti gubernaculo ad officium eos adducunt. Videtur vero etiam ad moralem virtutem plurimum referre, ut et gaudeant rebus iis quibus oportet gaudere, et oderint ea quæ odisse oportet; duo enim hæc per totam vitam extenduntur, momentum præcipuum habentia ad virtutem, adeoque ad vitam beatam; quandoquidem omnes jucunda sequuntur, fugiuntque contraria; (2) ejusmodi porro quod sunt, de iis minime videtur tacendum: præsertim quum de eorundem natura opiniones multum varient. Quidam enim voluptatem bonum dicunt; nonnulli contra magnum malum eam asserunt esse, atque id quidem partim eorum, quod fortasse vere ita se rem habere existimant; partim vero, quod utilius ad bene vivendi rationem esse existimant, voluptatem in numero malorum habere, etiamsi malum ipsa non sit. Ultro enim ad eam ferri homines plerosque, eique servire; ideoque oportere ipsos in contrarium reflecti. Sic enim ad mediocritatis statum redigi. (3) Sed fortasse non satis recte ob id asseritur, voluptatem esse malum. Nam quod attinet ad ea quæ sunt in affectibus et actionibus, multo minus ad persuadendum valet oratio quam eventus atque res ipsæ. Itaque quum usurpata de his oratio discrepat ab opere sensibus comperto, primum ipsa ut falsa repudiatur; deinde, si quid etiam veri complectebatur, id una evertitur. Reprehendens enim voluptatem, si forsitan contra quam docuerat, eandem appetere videatur, facere

ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτὴν ὡς τοιαύτην οὖσαν ἅπασαν· τὸ διορίζει γὰρ οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν. (4) Ἐπίσασιν οὖν οἱ ἀληθεῖς τῶν λόγων οὐ μόνον πρὸς τὸ εἰδέναι χρησιμώτατοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον· συνωδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις πιστεύονται, διὸ προτρέπονται τοὺς ζυγιέντας ἕξιν κατ' αὐτοῦς. Τῶν μὲν οὖν τοιούτων ἄλις, τὰ δ' εἰρημένα περὶ τῆς ἡδονῆς ἐπέλωμεν.

id existimabitur quasi omnem quamcunque voluptatem expetendam haberet. Vulgus enim distinguere nescit. (4) E diverso igitur veri de talibus sermones videntur non tantum ad cognitionem prodesse, sed ad vitam quoque bene transigendam vim habere præcipuam. Quia enim factis consentanei sunt, ob id facile creduntur: ac proinde existimant auditores, ut secundum eos vivant. Sed de his quidem hactenus. Examinemus jam, quæ ab aliis sunt de voluptate dicta.

CAP. II.

Εὐδοξος μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν τάγαθόν φησ' εἶναι διὰ τὸ πάνθ' ὄραν ἐπιμέμενα αὐτῆς, καὶ ἔλλογα καὶ ἄλογα· ἐν πᾶσι δ' εἶναι τὸ αἰρετὸν ἐπιεικὲς, καὶ τὸ μάλιστα κράτιστον· τὸ δὲ πάντ' ἐπὶ ταῦτο φέρεσθαι μὴνύειν ὡς πᾶσι τοῦτο ἀριστον· ἕκαστον γὰρ τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν εὐρίσκειν, ὡσπερ καὶ τροφήν· τὸ δὲ πᾶσιν ἀγαθόν, καὶ οὐ πάντ' ἐπιταῖ, τάγαθόν εἶναι. Ἐπιστεύοντο δ' οἱ λόγοι διὰ τὴν τοῦ ἥθους ἀρετὴν μάλλον ἢ δι' αὐτοῦς· διαφερόντως γὰρ ἐδόκει ἀσφύρων εἶναι· οὐ δὲ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλ' οὕτως ἔχειν κατ' ἀλήθειαν. (2) Οὐχ ἤττον δ' ὡς εἶναι φανερόν ἐκ τοῦ ἐναντίου· τὴν γὰρ λύπην καθ' αὐτὸ πᾶσι φευκτὸν εἶναι, ὁμοίως δὲ τούναντίον αἰρετόν. Μάλιστα δ' εἶναι αἰρετὸν ὃ μὴ δι' ἕτερον μὴδ' ἑτέρου χάριν αἰρούμεθα· τοιοῦτον δ' ὁμολογουμένως εἶναι τὴν ἡδονήν· οὐδένα γὰρ ἐπερωτᾶν τίνας ἕνεκα ἡδέται, ὡς καθ' αὐτὴν οὖσαν αἰρετὴν τὴν ἡδονήν. Προσθεμένην τε διωσοῦν τῶν ἀγαθῶν αἰρετώτερον ποιεῖν, ὅσον τῷ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν· καὶ αὐξεσθαι δὲ τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ αὐτῷ. (3) Ἔοικε δὲ οὕτως γε ὃ λόγος τῶν ἀγαθῶν αὐτὴν ἀποφαίνειν, καὶ οὐδὲν μάλλον ἑτέρου· πᾶν γὰρ μεθ' ἑτέρου ἀγαθοῦ αἰρετώτερον ἢ μονοῦμενον. Τοιοῦτω δὲ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδονὴ τάγαθόν· αἰρετώτερον γὰρ εἶναι τὸν ἡδὺν βίον μετὰ φρονήσεως ἢ χωρὶς, εἰ δὲ τὸ μικτόν κρεῖττον, οὐκ εἶναι τὴν ἡδονὴν τάγαθόν· οὐδένα γὰρ προστεθέντος αὐτὸ τάγαθόν αἰρετώτερον γίνεσθαι. ἄλλον δ' ὡς οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τάγαθόν ἂν εἴη, ὃ μετὰ τίνος τῶν καθ' αὐτὸ ἀγαθῶν αἰρετώτερον γίνεται. (4) Τί οὖν ἔστι τοιοῦτον, οὗ καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν; τοιοῦτον γὰρ ἐπιζητεῖται. Οἱ δ' ἐνιστάμενοι ὡς οὐκ ἀγαθὸν οὐ παντ' ἐπίεται, μὴ οὐθὲν λέγωσιν· ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτ' εἶναι φασιν. (5) Ὁ δ' ἀναιρεῖ τὴν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἔρει· εἰ μὲν γὰρ τὰ ἀνόητα ὠρέγεται αὐτῶν, ἦν ἂν τι τὸ λεγόμενον, εἰ δὲ καὶ τὰ φρόνιμα, πῶς λέγοιεν ἂν τι; ἴσως δὲ καὶ ἐν τοῖς φαύλοις ἐστὶ τι φυσικὸν ἀγαθὸν κρεῖττον ἢ καθ' αὐτὰ, ὃ ἐπίεται τοῦ οἰκείου ἀγαθοῦ. (1) Οὐκ ἔοικε δὲ οὐδὲ περὶ τοῦ ἐναντίου καλῶς λέγεσθαι. Οὐ γὰρ φασιν, εἰ ἢ λύπη κακὸν ἐστὶ, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· ἀντικεῖσθαι γὰρ καὶ κακὸν κακῷ καὶ ἄμφω τῷ μηδετέρῳ, λέγοντες ταῦτα οὐ κακῶς, οὐ μὴν ἐπὶ γε τῶν εἰρημέμων ἀληθεύοντες. Ἄμφω μὲν γὰρ ὄντων κακῶν καὶ φευκτὰ εἶδει ἄμφω εἶναι, τῶν μηδετέρων δὲ μηδέτερον ἢ ὁμοίως εἶδει φαινόνται τὴν μὲν φεύγοντες ὡς κακόν, τὴν δ' αἰρούμενοι ὡς ἀγαθόν· οὕτω δὲ καὶ ἀντίκειται.

Eudoxus igitur existimabat, summum bonum esse voluptatem: quoniam videmus omnia, tam bruta quam ratione prædita animantia, expetere voluptatem; et vero quum omnibus in rebus id quod expetendum sit, esse bonum oporteat; et quidem quod maxime sit expetendum, id maximum bonum esse oporteat: denique quum, ad quod unum omnia feruntur, id jam evidenter constet esse quiddam ipsi optimum. Unumquodque enim, id quod ipsi sit bonum natura duce invenire, sicut et cibum: quod igitur omnibus bonum est, et ab omnibus expetitur, id vere bonum esse. Atqui huic assertioni magis propter mores et virtutem illius viri credebatur, quam propter sese; singularis enim ille temperantiæ videbatur esse. Itaque non tanquam patronus voluptatis existimabatur hæc dicere; sed potius res sic se habere iudicabatur. (2) Atque hoc idem ille etiam ex voluptatis contrario probari putabat: dolorem enim omnibus videri declinandum per se, sicut ejus contrarium e diverso expetendum. Maxime præterea expetendum esse, quod non alterius gratia, sed per sese tale est: quod constanter omnium ore de voluptate affirmatur, quum nemo interrogare soleat alterum, cur voluptatem quis sectetur, quod scilicet per se expetenda illa sit. Eandem quoque adjunctam rei alicui alteri bonæ, efficere eam magis expetendam; quales res sunt, juste agere, temperanter vivere. Porro bonum crescere et augeri non nisi a bono. (3) Atqui hoc ultimum quidem argumentum probare videtur, voluptatem esse de numero rerum bonarum; at non etiam meliorem re qualibet alia, i cct eam meliorem suo accessu faciat; siquidem omne bonum alteri junctum, optabilius est quam ipsum separatim atque solum relictum. Ac tali argumento Plato efficere vult, voluptatem non esse summum bonum. Expetibilior enim, inquit, est vita jucunda cum prudentia conjuncta, quam sine hac illa. Quodsi voluptas alteri bono adjuncta melior evadat, non posse eam dici summum bonum; quia hoc sine ullius additione fiat magis expetendum. Sed si vera esset hæc Platonis ratiocinatio, sequeretur, nec aliud ullum genus rei esse summum bonum, quod altero aliquo per se bonorum addito ad ipsum melius redderetur. (4) Quodnam igitur est illud summum bonum, cujus homo particeps existit? tale namque inquiritur. Qui vero Eudoxo ita resistunt, ut id quod ab omnibus rebus expetitur, esse bonum infitentur, vereor ne nihil dicant. Quod enim omnibus videtur, ita esse statuitur; nec qui communem illam persuasionem tollit, probabiliora allaturus est. Si enim illa ratione ac carentia sola appetere illam, foret alicujus ponderis id quod dicunt. Sed quum non minus eam sequantur ratione utentes, quomodo assertio non sit nihili? Ac fortassis inest etiam in vilibus despectisque quoddam naturale bonum, et id ipsam illorum naturam superans dignitate, quod ipsis conveniens bonum expetit. (5) Sed nec de contrario Eudoxi argumentum satis perite redarguunt, ut videtur, dicentes, non recte concludi ex eo, quod dolor malum sit, voluptatem bonum esse, propterea quod malum malo opponatur, et utrumque horum ei quod est neutrum. Hæc quidem non omnino male dicuntur; at non tamen in præsentī disputatione vere dicuntur. Etenim si dolor et voluptas mala ambo forent, ambo etiam fugienda erant, quia scilicet mala; vel si neutrum essent (nec bonum nec malum), neutrum quoque foret vel fugiendum vel aliquo simili affectu persequendum. Atqui experimur, voluptatem homines ut bonum expetere, dolorem ut malum vitare. Ex eo igitur contrarie opponi inter se illa perspicuum est.

CAP. III. [II.]

Οὐ μὴν οὐδ' εἰ μὴ τῶν ποιότητων ἐστὶν ἡ ἡδονή,
 διὰ τοῦτ' οὐδὲ τῶν ἀγρῶν οὐδὲ γὰρ αἱ τῆς ἀρετῆς
 ἐνέργειαι ποιότητές εἰσι, οὐδ' ἡ εὐδαιμονία. (2) Λέ-
 γουσι δὲ τὸ μὲν ἀγαθὸν ὠρίσθαι, τὴν δ' ἡδονὴν ἀόριστον
 5 εἶναι, ὅτι δέγεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον. Εἰ μὲν
 οὖν ἐκ τοῦ ἤδεσθαι τοῦτο κρῖνεται, καὶ περὶ τὴν δικαιο-
 σύνην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς, καθ' ἃς ἐναρῶς φασὶ
 μᾶλλον καὶ ἥττον τοὺς ποιούς ὑπάρχειν κατὰ τὰς
 ἀρετάς, ἔσται τὸ αὐτὸ· δίκαιοι γὰρ εἰσι μᾶλλον καὶ
 10 ἀνδρείοι, ἔστι δὲ καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν
 μᾶλλον καὶ ἥττον. Εἰ δ' ἐν ταῖς ἡδοναῖς, μὴ ποτ' οὐ
 λέγουσι τὸ αἴτιον, ἂν ὡσιν αἱ μὲν ἀμιγεῖς αἱ δὲ μικταί.
 (3) Τί γὰρ κωλύει, καθάπερ ὑγιεῖς ὠρισμένη οὔσα δέ-
 χεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον, οὕτω καὶ τὴν ἡδονήν;
 15 οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ συμμετρία ἐν πᾶσιν ἐστίν, οὐδ' ἐν τῷ
 αὐτῷ μία τις αἰεῖ, ἀλλ' ἀνιμεμένη διαμένει ἕως τίνος,
 καὶ διαφέρει τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον. Τοιούτων δὲ καὶ
 τὸ περὶ τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεται εἶναι. (4) Τέλειόν τε
 τάγαθον τιθέντες, τὰς δὲ κινήσεις καὶ τὰς γενέσεις ἀτε-
 20 λείς, τὴν ἡδονὴν κίνησιν καὶ γένεσιν ἀποφαίνουσιν πει-
 ρῶνται. Οὐ καλῶς δ' εὐλοκίαι λέγουσι οὐδ' εἶναι κίνη-
 σιν πάση γὰρ οἰκεῖον εἶναι δοκεῖ τάχος καὶ βραδυτής,
 καὶ εἰ μὴ καθ' αὐτήν, ὅσον τῆ τοῦ κόσμου, πρὸς ἄλλο·
 τῆ δ' ἡδονῆς τούτων οὐδέτερον ὑπάρχει· ἡσθῆναι μὲν
 25 γὰρ ἔστι ταχέως ὡσπερ ὀργισθῆναι, ἡδεσθαι δ' οὐ, οὐδὲ
 πρὸς ἕτερον, βαδίζειν δὲ καὶ αὐξέσθαι καὶ πάντα τὰ
 τοιαῦτα. Μεταβάλλειν μὲν οὖν εἰς τὴν ἡδονὴν τα-
 γέως καὶ βραδέως ἔστιν, ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν οὐκ
 ἔστι ταγέως, λέγω δ' ἡδεσθαι. (5) Γένεσις τε πῶς ἂν
 30 εἶη; δοκεῖ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ τυχόντος τὸ τυχόν γίνεσθαι,
 ἀλλ' ἐξ οὗ γίνεται, εἰς τοῦτο διαλύεσθαι. Καὶ οὐ
 γένεσις ἡ ἡδονή, τούτου ἡ λύπη φθορά. (6) Καὶ λέ-
 γουσι δὲ τὴν μὲν λύπην ἐνδείαν τοῦ κατὰ φύσιν εἶναι,
 τὴν δ' ἡδονὴν ἀναπλήρωσιν. Ταῦτα δὲ σωματικά
 35 ἐστὶ τὰ πάθη. Εἰ δὲ ἔστι τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις
 ἡ ἡδονή, ἐν ᾧ ἀναπλήρωσις, τοῦτ' ἂν καὶ ἡδοίτο· τὸ
 σῶμα ἄρα· οὐ δοκεῖ δὲ οὐδ' ἔστιν ἄρα ἀναπλήρωσις
 ἡ ἡδονή, ἀλλὰ γινομένης μὲν ἀναπληρώσεως ἡδοίτο· ἂν
 40 τις, καὶ τεμνόμενος λυποῖτο. Ἡ δόξα δ' αὕτη δοκεῖ
 γεγενῆσθαι ἐκ τῶν περὶ τὴν τροφὴν λυπῶν καὶ ἡδονῶν
 ἐνδείας γὰρ γινομένους καὶ πολυτηθέντας ἡδεσθαι τῇ
 ἀναπληρώσει. (7) Τοῦτο δ' οὐ περὶ πάσας συμβαίνει
 τὰς ἡδονάς· ἀλποὶ γὰρ εἰσι αἱ τε μαθηματικαὶ καὶ
 τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις αἱ διὰ τῆς ὀσφρήσεως, καὶ
 45 ἀκροάματα δὲ καὶ δράματα πολλὰ καὶ μνημαὶ καὶ ἐλ-
 πίδες. Τίνος οὖν αὐταὶ γενέσεις ἔσονται; οὐδενός γὰρ
 ἐνδεία γεγένηται, οὗ γένοιτ' ἂν ἀναπληρώσις. (8) Πρὸς
 δὲ τοὺς προφερόντας τὰς ἐπινοείστους τῶν ἡδονῶν
 λέγοι τις ἂν ὅτι οὐκ ἔστι ταῦθ' ἡδέα· οὐ γὰρ εἰ τοῖς
 50 κακῶς διακειμένοις ἡδέα ἐστίν, οἷητέον αὐτὰ καὶ ἡδέα
 εἶναι πλὴν τούτοις, καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμουσιν ὑγιει-
 νὰ ἢ γλυκέα ἢ πικρά, οὐδ' αὐτὰ λευκὰ τὰ φαινόμενα τοῖς

Non subsistit etiam argumentum illud, quod ideo, quia
 non est qualitas, non sit etiam in bonis voluptas. Non
 enim virtutis energiae qualitates sunt, neque beatitudo.
 (2) Dicunt etiam, bonum esse finitum, voluptatem vero,
 quia recipit magis et minus, indeterminatum. Ob id non
 esse hanc in bonis. Atqui si ex voluptatis percipiendae
 consideratione istud censent, respondemus ipsis, eodem
 modo rem habere in iustitia et aliis virtutibus, quarum
 respectu scilicet dicitur, magis et minus esse tales eos, in
 quibus illae insunt. Etenim alius alio opera iustitiae et temperantiae magis
 vel minus edit. Sin autem ipsius voluptatis ratione dicunt
 indefinitam hanc esse, fortasse veram causam non afferunt:
 quum sint voluptates aliae purae, aliae mixtae, (3) et quid
 obstat quominus, perinde ut sanitas definita est et nihilo-
 minus recipit magis et minus, etiam voluptas quamvis defi-
 nita sit, intendi tamen remittique possit? nam quod ad sani-
 tatem attinet, non eadem omnibus est temperatura, neque
 in uno eadem semper, sed nonnihil in dies remittendo, ita
 aliquatenus permanet: differtque ipsa a se ipsa certis gra-
 dibus. Hujusmodi ergo aliquid et circa voluptatem accidit.
 (4) Quando porro summum bonum perfectum quiddam esse
 arguunt, quum motiones atque ortus constet esse res im-
 perfectas, in eo argumento posse doceri putant, voluptatem
 esse motum et ortum. Non recte autem id affirmare videntur:
 neque motus esse videtur voluptas. Omni namque
 motioni tarditas et celeritas competit: si non absolute seu
 ad sese (ut motioni caeli), at respectu saltem. Sed voluptati
 neutrum horum competit. Nam tametsi contingit ut repente
 quispiam voluptate perfusus sit, sicut et ira quispiam cito
 exarserit: tamen cito inesse actu voluptatem non dicimus,
 neque ad alterum; iis enim tantum haec conveniunt; quae
 sunt ambulare et augeri et omnia hujusmodi. Traduci igitur
 ad voluptatem tarde aut celeriter possumus: sed voluptatis
 energias celeriter aut tarde nemo exercet, sic autem voco
 id quod est voluptate affici. (5) Jam quod voluptas dicitur
 esse ortus, quæso quod habet rationis? Non fit res qualibet
 ex qualibet aliquo fortuito motu: sed ex qua re nascitur
 quidpiam, in eandem quoque resolvitur; et cuius rei volu-
 ptas est generatio, ejusdem dolor est corruptio. (6) Ad-
 dunt vero etiam, voluptatem esse expletionem ejus quod
 natura desiderabat; dolorem contra ejusdem indigentiam:
 atqui expletio haec atque penuria sunt affectiones corporis.
 Quodsi ergo voluptas est ejus quod secundum naturam est
 suppletio; utique id quod expletur, voluptate affici dicitur.
 Nimirum corpus. At id quidem falsum; quando potius
 anima laetari et dolere videtur. Non igitur voluptas indi-
 gentiae est expletio: verum quum fit expletio, potest aliquis
 voluptate affici; sicut contra dolorem percipere, quum seca-
 tur. Haec autem opinio inde orta fuerit, quod solummodo
 voluptatem et dolorem intuiti sunt illum, qui ex alimentis
 percipitur. Nimirum quod homines his destituti, et dolore
 exinde affecti ipsa postmodum expletionem delectantur.
 (7) Atqui hoc non in omnibus voluptatibus accidit. Multae
 enim voluptates omnis doloris expertes sunt, ut mathema-
 ticæ, itemque ex sensuum voluptatibus earum quae odoratu
 percipiuntur, et auditu et visu: item voluptates quas remi-
 niscendo vel sperando percipimus; quæ sane non possunt
 alicujus rei ortus esse, quum nullius rei penuria antecessa
 sit, cuius ipsæ essent expletio. (8) Illis denique, qui turpes
 ac probrosas voluptates obijciendo tollere nituntur Eudoxi
 sententiam, opponimus tales voluptates non esse jucundas;
 non enim si qua hominibus male affectis jucunda sunt,
 absolute et sua natura etiam sunt talia; sicuti nec ægrotis
 salubria, vel dulcisa, vel amara, absolute talia sunt: neque
 etiam lippientibus alba putata, vere talia sunt. (9) Atqui vel

ὀφθαλμῶσιν. (9) Ἡ οὕτω λέγοιτ' ἄν, ὅτι αἱ μὲν ἡδοναὶ αἰρεταὶ εἰσιν, οὐ μὴν ἀπὸ γε τούτων, ὥσπερ καὶ τὸ πλουτεῖν, προδόντι δ' οὐ, καὶ τὸ θγιαίνειν, οὐ μὴν ὀτιοῦν φαγόντι. (10) Ἡ τῶ εἶδει διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί· ἕτεραι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν τῶν ἀπὸ τῶν αἰσχυρῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἡσθηναὶ τὴν τοῦ δικαίου μὴ ὄντα δίκαιον οὐδὲ τὴν τοῦ μουσικοῦ μὴ ὄντα μουσικόν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (11) Ἐμφανίζειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος, ἕτερος ἂν τοῦ κόλακος, οὐκ οὔσαν ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν ἢ διαφόρους εἶδει· ὁ μὲν γὰρ πρὸς τῆσθον ἡμιλεῖν δοκεῖ, ὁ δὲ πρὸς ἡδονήν, καὶ τῶ μὲν ὀνειδίξεται, τὸν δ' ἐπεινοῦσιν ὡς πρὸς ἕτερα ὁμιλοῦντα. (12) Οὐδεὶς τ' ἂν ἔλοιτο ζῆν παιδίον διάνοιαν ἔχον διὰ βίου, ἡδόμενος ἐφ' ὅς τὰ παιδία ὡς οἶντε μάλιστα, οὐδὲ αἰρεῖν πιῶν τιν τῶν αἰσχίστων, μηδέποτε μέλλον λυπηθῆναι. Περὶ πολλὰ τε σπουδῆν ποιησαίμεθ' ἂν καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέρει ἡδονήν, ὅσον δρᾶν, μνημονεύειν, εἰδέναι, τὰς ἀρετὰς ἔχειν. Εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἔπονται τούτοις ἡδοναί, οὐδὲν διαφέρει· ἐλοιμέθα γὰρ ἂν ταῦτα καὶ εἰ μὴ γίνοιτ' ἀπ' αὐτῶν ἡδονή. (13) Ὅτι μὲν οὖν οὔτε τάγαθόν ἢ ἡδονή οὔτε πᾶσα αἰρετή, ὅσλον ἔοικεν εἶναι, καὶ ὅτι εἰσὶ τινες αἰρεταὶ καθ' αὐτὰς διαφέρουσαι τῶ εἶδει ἢ ἀπ' ὧν. Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ λύτης ἰκανῶς εἰρήσθω.

sic iisdem respondere posse videmur, voluptates esse quidem expetendas, sed non tamen et illas, quæ sunt ab his rebus profectæ: sicut et divitiæ quaerendæ, sed non tamen ex proditiōne; item valetudini consulendum, sed non ita ut quolibet cibo vesci velis. (10) Quid autem si ita respondeamus, ut distinctiōne utamur, dicendo, alias voluptates a rebus honestis, alias a turpibus percipi? plurimum enim differunt, quas capimus a rebus honestis, et quas ex turpibus; neque potest fieri ut quis iusti hominis voluptate fruatur, qui non sit iustus; aut ut musicâ, qui musicus non sit; quod idem est et in ceteris. (11) Declarat etiam amicus, plurimum discrepans ab assentatore, illud quod docemus, aut non esse voluptatem bonum, aut certe differentes esse voluptatis species; ille enim cum amico conversatur, ut ei sit bono; hic autem, ut voluptati: quorum illud laudant omnes, hoc vituperant; qua re id indicant amicum alio fine quam assentatorem cum altero conversari. (12) Ac nemo sibi exoptatur sit voluptates eas, quæ sunt ætatis puerilis: ita quidem, ut mentem quoque semper habeat ejus ætatis; nemo item reperietur, qui voluptate perfundatur ex perpetrato scelere, si nullum sit ex eo dolorem percepturus (*impunitate proposita*). Postremo multæ sunt res, quibus studeremus propter ipsas solas, citra omnem voluptatis adjunctionem, ut sunt: videre, scire, recordari, virtutes habere. Quod autem actionibus modo dictis necessario adjunctæ sunt voluptates, id nihil obstat jam dictis; quandoquidem etiam prorsus orbatæ ejusmodi voluptatibus, nihilominus expeterentur. (13) Quod igitur voluptas non sit summum bonum, quod item non sit omnis voluptas expetenda, apparet ex hisce argumentis: item et hoc, nonnullas esse per se expetendas differentes specie, vel his rebus, ex quibus oriuntur. Et sic ea quæ de voluptate et dolore ab aliis dicuntur, sunt nobis explicata.

CAP. IV. [III.]

25 Τί δ' ἔστιν ἢ ποῖόν τι, καταφανέστερον γένοιτ' ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἀναλαθοῦσιν. Δοκεῖ γὰρ ἢ μὲν ὄρασις καθ' ὄντιον χρόνον τελεία εἶναι· οὐ γὰρ ἔστιν ἐνδεῆς οὐδενός, ὁ εἰς ὕστερον γεγόμενον τελειώσει αὐτῆς τὸ εἶδος. Τοιοῦτ' ὁμοίως δ' εἶκει καὶ ἡ ἡδονή· ὅλον γὰρ τί ἐστι, καὶ 30 κατ' οὐδένα χρόνον λάθοι τις ἂν ἡδονὴν ἢς ἐπὶ πλείω χρόνον γινομένης τελειωθήσεται τὸ εἶδος. (2) Διόπερ οὐδὲ κίνησις ἔστιν· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶσα κίνησις καὶ τέλους τινός, ὅσον ἢ οἰκοδομικῆς τελείας, ὅταν ποιήσῃ οὐ ἐφίεται. Ἡ ἐν ἀπαντι δὴ τῶ χρόνῳ ἢ τούτῳ. Ἐν 35 δὲ τοῖς μέρει τοῦ χρόνου πᾶσαι ἀτελεῖς, καὶ ἕτεραι τῶ εἶδει τῆς ὅλης καὶ ἀλλήλων· ἢ γὰρ τῶν λίθων σύνθεσις ἕτερα τῆς τοῦ κίονος βαδιδώσεως, καὶ αὐτὰ τῆς τοῦ ναοῦ ποιήσεως. Καὶ ἢ μὲν τοῦ ναοῦ τελεία· οὐδενός γὰρ ἐνδεῆς πρὸς τὸ προκειμένον· ἢ δὲ τῆς κρη- 40 πίδος καὶ τοῦ τριγλύφου ἀτελής· μέρους γὰρ ἑκατέρω. Ἰῶ εἶδει οὖν διαφέρουσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ὁμοῦν χρόνῳ λαθεῖν κίνησιν τελείαν τῶ εἶδει, ἀλλ' εἴπερ, ἐν τῶ ἀπαντι. (3) Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ βαδιδώσεως καὶ τῶν λοιπῶν· εἰ γὰρ ἔστιν ἢ φορὰ κίνησις πόθεν ποῖ, καὶ 45 ταύτης διαφοραὶ κατ' εἶδη, πτήσις, βადίσις, ἄλισις καὶ τὰ τοιαῦτα. Οὐ μόνον δ' οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βადίσει· τὸ γὰρ πόθεν ποῖ οὐ ταῦτον ἐν τῶ σταδίῳ καὶ ἐν τῶ μέρει, καὶ ἐν ἑτέρῳ μέρει καὶ ἑτέρῳ, οὐδὲ τὸ διεξίεναι τὴν γραμμὴν τῆσδε ἀκείνην· οὐ μόνον 50 γὰρ γραμμὴν διαπορεύεται, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ οὔσαν, ἐν ἑτέρῳ δ' αὐτῇ ἐκείνης. Δι' ἀκριθείας μὲν οὖν περὶ κινήσεως ἐν ἄλλοις εἴρηται, εἶκει δ' οὐκ ἐν ἀπαντι

Quid autem aut qualis res sit voluptas, clarius apparebit, si ab initio rem repetemus. Videtur enim et adpectus quolibet tempore perfectus esse (nullius enim rei indigentia laborat, cujus rei acquisitione postmodum ille perficiatur). Et adpectui in hoc similis est voluptas. Est namque ea totum quiddam, neque voluptatem percipimus aliquo tempore talem, cujus forma productione temporis perficiatur. (2) Ideoque ne motus quidem illa est. Fit enim omnis motus in tempore, et finis alienus gratia suscipitur. Verbi gratia, motus is qui in ædificando consistit, tunc demum perfectus esse putatur, quum id quod desiderat effecerit. Aut igitur in toto tempore motus omnis est; aut in aliquo certo tempore. In ejus vero temporis partibus quicumque sunt, ii omnes imperfecti sunt, ac specie quum ab invicem discrepantes, tum et a toto motu. Lapidum enim compositio alia est a columnæ striatione; et horum motuum uterque a templi perfectione. Et templi quidem fabrica perfectum aliquid est: nihil etenim desideratur ad id quod institutum erat: fundamenti vero et triglyphi elaboratio imperfecta. Utraque enim partis est. Specie igitur discrepant, et non potest in ullo aliquo tempore motus in sua specie perfectus sumi; præterquam in toto tantum illius rei tempore. (3) Idem et de incesso ac reliquis motibus existimandum. Si enim latio seu loci mutatio est motus alicunde aliquo, sane ejus species (ut volatus, saltus, incesso) discrepant specie et ipsæ: imo vero et singulæ hæc species a sese invicem differunt; incesso enim alicunde aliquo, alius est in stadio atque in parte ejus; et quidem alius in alia atque alia parte. Similiter allus etiam incesso est, consideratus in hac vel illa linea. Si quidem non modo linea transitur, sed certo in loco considerata linea. Atqui hæc linea in loco est alio, quam illa; proinde discrepat etiam illius transitus a transitu alterius. Ac de motu accurate disputatur alio in loco. Ceterum illud videtur verum esse, non in omni tempore

χρόνῳ τελεία εἶναι, ἀλλ' αἱ πολλαὶ ἀτελεῖς καὶ διαφέ-
 ρουσαι τῷ εἶδει, εἴπερ τὸ πόθεν ποῖ εἰδοποιούν. (4) Τῆς
 ἡδονῆς δ' ἐν ὅμοιῳ χρόνῳ τελείον τὸ εἶδος. Δῆλον
 οὖν ὡς ἕτεραί τ' ἂν εἴεν ἀλλήλων, καὶ τῶν ὄλων τι καὶ
 5 τελείων ἢ ἡδονῆ. Δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ μὴ
 ἐνδέσθαι κινεῖσθαι μὴ ἐν χρόνῳ, ἤδεσθαι δέ· τὸ γὰρ
 ἐν τῷ νῦν ὄλον τι. Ἐκ τούτων δὲ ὀφθαλμῶν καὶ ὅτι οὐ
 καλῶς λέγουσι κίνησιν ἢ γένεσιν εἶναι τὴν ἡδονῆν. Οὐ
 γὰρ πάντων ταῦτα λέγεται, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν καὶ μὴ
 10 ὄλων· οὐδὲ γὰρ δράσεώς ἐστι γένεσις οὐδὲ στιγμῆς οὐδὲ
 μονάδος, οὐδὲ τούτων οὐθὲν κίνησις οὐδὲ γένεσις· οὐδὲ
 δὴ ἡδονῆς· ὄλον γὰρ τι. [IV.] (5) Αἰσθήσεως δὲ πάσης
 πρὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργοῦσης, τελείως δὲ τῆς εὐ δια-
 χειμένης πρὸς τὸ κάλλιστον τῶν ὑπὸ τὴν αἰσθησιν·
 15 τοιοῦτον γὰρ μάλιστα εἶναι δοκεῖ ἢ τελεία ἐνέργεια·
 αὐτὴν δὲ λέγειν ἐνεργεῖν, ἢ ἐν ᾧ ἐστὶ, μὴθὲν διαφερέτω·
 καθ' ἕκαστον δὲ βελτίστη ἐστὶν ἢ ἐνέργεια τοῦ ἀριστα
 διαχειμένου πρὸς τὸ κράτιστον τῶν ὑφ' αὐτήν. Αὕτη
 δ' ἂν τελειοτάτη εἴη καὶ ἡδίστη· κατὰ πᾶσαν γὰρ αἰ-
 20 σθησὶν ἐστὶν ἡδονῆ, ὁμοίως δὲ καὶ διάνοιαν καὶ θεωρίαν,
 ἡδίστη δ' ἢ τελειοτάτη, τελειοτάτη δ' ἢ τοῦ εὐ ἔχοντος
 πρὸς τὸ σπουδαιότατον τῶν ὑφ' αὐτήν. (6) Τελειοὶ δὲ
 τὴν ἐνέργειαν ἢ ἡδονῆ. Οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἢ τε
 ἡδονῆ τελειοὶ καὶ τὸ αἰσθητὸν τε καὶ ἢ αἰσθησις, σπου-
 25 δαῖα ὄντα, ὡς περ οὐδ' ἢ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατρός ὁμοίως
 αἰτία ἐστὶ τοῦ υγιαίνειν. (7) Καθ' ἕκαστην δ' αἰσθη-
 σιν ὅτι γίνεται ἡδονῆ, ὀφθαλμῶν γὰρ ὀράματα καὶ
 ἀκουσμάτα εἶναι ἡδέα. Δῆλον δὲ καὶ ὅτι μάλιστα,
 ἐπειδὴν ἢ τε αἰσθησις ἢ κρατίστη καὶ πρὸς τοιοῦτον
 30 ἐνεργῆ· τοιούτων δ' ὄντων τοῦ τε αἰσθητοῦ καὶ τοῦ
 αἰσθανομένου, αἰεὶ ἐστὶ ἡδονῆ ὑπάρχοντός γε τοῦ
 ποιήσαντος καὶ τοῦ πεισομένου. (8) Τελειοὶ δὲ τὴν
 ἐνέργειαν ἢ ἡδονῆ οὐχ ὡς ἢ ἕξις ἐνυπάρχουσα, ἀλλ' ὡς
 ἐπιγιγνόμενόν τι τέλος, οἷον τοῖς ἀχμαίσις ἢ ἄρα· ἕως
 35 ἂν οὖν τό τε νοητὸν ἢ αἰσθητὸν ἢ οἷον δεῖ καὶ τὸ κρῖνον
 ἢ θεωροῦν, ἐστὶ ἐν τῇ ἐνέργειᾳ ἢ ἡδονῆ· ὁμοίως γὰρ
 ὄντων καὶ πρὸς ἀλλήλα τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχοντων τοῦ
 τε παθητικοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ ταῦτο πέφυκε γίνεσθαι.
 (9) Πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἤδεσται; ἢ κάμνει; πάντα
 40 γὰρ τὰ ἀνθρώπεια ἀδυνατεῖ συνεχῶς ἐνεργεῖν. Οὐ γί-
 νεται οὖν οὐδ' ἡδονῆ· ἐπιτεταί γὰρ τῇ ἐνέργειᾳ. Ἐνία
 δὲ τέρπει καινὰ ὄντα, ὑστερον δὲ οὐχ ὁμοίως διὰ ταῦτό-
 τὸ μὲν γὰρ πρῶτον παρακέκληται ἢ διάνοια καὶ διατε-
 ταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὡς περ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ
 45 ἐμβλέποντες, μετέπειτα δ' οὐ τοιαύτη ἢ ἐνέργεια ἀλλὰ
 παρημελημένη· διὸ καὶ ἢ ἡδονῆ ἀμαυροῦται. (10) Ὁρέ-
 γεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰθηθεῖ τις ἂν ἄπαντας, ὅτι καὶ
 τοῦ ζῆν ἄπαντες ἐφίενται· ἢ δὲ ζῶν ἐνέργειά τις ἐστὶ,
 καὶ ἕκαστος περὶ ταῦτα καὶ τούτοις ἐνεργεῖ ἢ καὶ μά-
 50 λιστ' ἀγαπᾷ, οἷον ὁ μὲν μουσικός τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη,
 ὁ δὲ φιλομαθὴς τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα, οὕτω
 δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος. Ἡ δ' ἡδονῆ τελειοὶ τὰς
 ἐνεργείας, καὶ τὸ ζῆν δέ, οὐ ὀρέγονται. Εὐλόγως οὖν
 καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται· τελειοὶ γὰρ ἕκαστω τὸ ζῆν,

motum perfectum esse, sed plerosque esse imperfectos spe-
 cieque differentes: siquidem id quod diximus alicunde ali-
 quo, speciem illius certam constituit. (4) Sed voluptatis spe-
 cies in quolibet temporis puncto perfecta est. Igitur longe
 aliud quiddam est voluptas quam motus: perfectum nimirum ac totum quiddam. Hoc ipsum etiam inde intel-
 ligi potest, quod nemo nisi in tempore moveri possit, sed
 voluptatem aliter quam in tempore percipere possumus: nimirum in momento. Porro quod in temporis momento
 consistit, id certe totum aliquid est. Ex quo perspicuum
 est, voluptatem non esse motum vel γένεσιν. Duo enim
 hæc non sunt omnium rerum, sed tantum illarum quæ
 partitionem recipiunt, nec sunt quædam tota. Non enim
 visionis est generatio, neque puncti, neque unitatis: sicuti
 neque de horum aliquo dici potest aut ortus aut motus.
 Ergo certe neque voluptatis; quia totum quiddam ea est.
 [IV.] (5) Quum vero omnis sensus agat in suum sensile,
 et perfecte quidem is qui est optime affectus erga suum
 objectum, ipsum quoque bene habens: quum item tale quid
 esse videatur perfecta operatio, denique quum (quod jam
 ponere licet) perinde sit, dicere, ipsum sensum agere, et
 illi actionem tribuere, in quo sensus hæret: sequitur certe,
 ut in quolibet genere actionum illa præstantissima sit, quæ
 editur ab eo quod habet facultatem præstantissimam erga
 suum objectum item optimum: itemque ut hæc actio seu
 functio perfectissima sit atque jucundissima. In omni
 namque sensu inest voluptas, similiterque et in omni cogi-
 tatione et contemplatione: et quidem jucundissima illa,
 quæ et perfectissima. Perfectissima denique ea, quæ erga
 suum objectum optime affectum est bene affecta et ipsa.
 (6) Voluptas igitur perficit energiam. Sed non ita perficit
 voluptas energiam, ut eam perficit res sensui subjecta,
 et sensus ipse, quum integra sunt utraque: sicut nec simili
 modo sanitas et medicus causæ sunt ut valeat quispiam.
 (7) Porro in omni sensu voluptatem existere, perspicuum
 est; dicimus enim spectacula et acroamata jucunda
 esse: et quidem jucundissima esse tum dicimus, quum et
 sensus fuerit optime affectus, et is objectum quoque ha-
 buerit hujusmodi, in quod agat. Et quamdiu talia erunt,
 quum id quod sentitur, tum id quod sentit, semper erit vol-
 uptas: quippe quum præsto sit et quod agere vult, et
 quod pati. (8) Perficit autem voluptas energiam, non ut
 habitus insitus, sed ut accedens finis quidam; perinde ut
 juvenibus flos ætatis. Quamdiu autem sensile aut intelli-
 gibile fuerit quale esse debet, atque ipse etiam sensus aut ra-
 tio similiter talia fuerint, erit etiam in actu voluptas. Quum
 enim illic adsint agens et patiens inter se consentanea, de-
 bitaque ambo ratione affecta, unum et eundem effectum
 produci necesse est. (9) Cur igitur nemo continenter vol-
 uptate afficitur, aut si id fiat, languescit? Quia nullæ res
 humanæ assiduam operationem perferre possunt, ideoque
 nec perpetua voluptas existit: quia munus functionem
 sequitur. Propter eandem causam res quædam, quamdiu
 sunt novæ, delectant: postmodum non item; princi-
 pio enim cogitatio in eas conversa est, obnixæque circa eas
 operatur: sed postea non adhibetur talis energia, sed alia
 remissior; quare et voluptas elanguescit. (10) Quod autem
 omnes voluptatis cupidos esse videmus, id ex eo fieri existi-
 mare possumus, quia vivere consistit in energia seu mune-
 ris functione: et unusquisque in iis maxime operationibus
 versari vult, quas præcipue amat, ut musicus in auditione
 harmoniarum, disciplinarum studiosus in rebus cognoscen-
 dis, et similiter alii aliis in rebus. Operationum porro
 omnium perfectio voluptas est. Ergo eadem et vitæ ener-
 giam (cujus omnes cupidos esse diximus) absolvit. Itaque
 non sine causa voluptas ab omnibus expellitur; quia unicui-

αἰρετὸν ὄν. [V.] (11) Πότερον δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν τὸ ζῆν αἰρούμεθα ἢ διὰ τὸ ζῆν τὴν ἡδονήν, ἀφείσθω ἐν τῷ παρόντι. Συνεξεύχθαι μὲν γὰρ ταῦτα φαίνεται καὶ χωρισμὸν οὐδέχθαι· ἀνευ τε γὰρ ἐνεργείας οὐ γίνεται ἡδονή, πᾶσάν τε ἐνεργεῖαν τελειοῖ ἡ ἡδονή.

que vitam, quæ natura optabilis est, perficit. [V.] (11) Utrum porro voluptatis gratia vitam, an illam hujus gratia expectamus, id in præsentia omittatur. Videtur enim hæc connexa esse, neque separationem admittere. Nulla namque voluptas est absque energia; neque ulli energiæ aliunde quam a voluptate, sua est perfectio.

CAP. V.

Ὅθεν δοκοῦσι καὶ τῷ εἶδει διαφέρειν τὰ γὰρ ἕτερα τῷ εἶδει ὑφ' ἐτέρων οἰόμεθα τελειοῦσθαι. Οὕτω γὰρ φαίνεται καὶ τὰ φυσικὰ καὶ τὰ ὑπὸ τέχνης, ὡς ζῶα καὶ δένδρα καὶ γραφὴ καὶ ἀγάλματα καὶ οἰκία καὶ σκεῦος. Ὅμοιως δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς διαφερούσας τῷ εἶδει ὑπὸ διαφερόντων εἶδει τελειοῦσθαι. (2) Διαφέρουσι δ' αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις καὶ αὐτὰ ἀλλήλων κατ' εἶδος· καὶ αἱ τελειοῦσαι ὅτ' ἡδοναί. Φανεῖ δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ συνωκειῦσθαι τῶν ἡδονῶν ἐκάστην τῇ ἐνεργείᾳ ἣν τελειοῖ. Συναύζει γὰρ τὴν ἐνεργεῖαν ἡ οἰκία ἡδονῇ· μᾶλλον γὰρ ἕκαστα κρίνουσι καὶ ἐξακριβοῦσιν οἱ μεθ' ἡδονῆς ἐνεργοῦντες, ὡς γεωμετρικοὶ γίνονται οἱ χαίροντες τῷ γεωμετρεῖν, καὶ κατανοοῦσιν ἕκαστα μᾶλλον, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ φιλόμουσοι καὶ φιλοκοδόμοι καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστοι ἐπιδιδόασιν εἰς τὸ οἰκεῖον ἔργον χαίροντες αὐτῷ. Συναύζουσι δὲ αἱ ἡδοναί, τὰ δὲ συναύζοντα οἰκεῖα. Τοῖς ἐτέροις δὲ τῷ εἶδει καὶ τὰ οἰκεῖα ἕτερα τῷ εἶδει. (3) Ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦτ' ἂν φανεῖται ἐκ τοῦ τὰς ἀφ' ἐτέρων ἡδονῶν ἐμποδίου ταῖς ἐνεργείαις εἶναι· οἱ γὰρ φίλαυλοι ἀδυνατοῦσι τοῖς λόγοις προσέχειν, ἐὰν κατακούσωσιν αὐλοῦντος, μᾶλλον χαίροντες αὐλητικῇ τῆς παρουσίας ἐνεργείας· ἡ κατὰ τὴν αὐλητικὴν οὐδ' ἡδονὴν τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνεργεῖαν φθείρει. (4) Ὅμοιως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν ἅμα περὶ δύο ἐνεργῇ· ἡ γὰρ ἡδίων τὴν ἐτέραν ἐκχροῦει, κἂν πολλὴ διαφέρῃ κατὰ τὴν ἡδονήν, μᾶλλον, ὥστε μὴδ' ἐνεργεῖν κατὰ τὴν ἐτέραν. Διὸ χαίροντες δτωσὺν σφόδρα οὐ πάνυ δρωῦμεν ἕτερον, καὶ ἄλλα ποιοῦμεν ἄλλοις ἡρέμα ἀρεσκοῦμενοι, καὶ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ τραγηματίζοντες, ὅταν φαῦλοι οἱ ἀγωνιζόμενοι ὦσι, τότε μάλιστα αὐτὸ δρωῦσιν. (5) Ἐπεὶ δ' ἡ μὲν οἰκεῖα ἡδονῇ ἐξακριβοῖ τὰς ἐνεργείας καὶ χρονωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ, αἱ δ' ἀλλότριαι λυμαίνονται, δῆλον ὡς πολλὴ διεστᾶσιν· σχεδὸν γὰρ αἱ ἀλλότριαι ἡδοναὶ ποιοῦσιν ἕπερ αἱ οἰκεῖαι λυπαί· φθείρουσι γὰρ τὰς ἐνεργείας αἱ οἰκεῖαι λυπαί, ὡς ἐν τῷ τῷ γράφειν ἀηδὲς καὶ ἐπίλυπον ἢ τὸ λογιζέσθαι· ὁ μὲν γὰρ οὐ γράφει, ὁ δ' οὐ λογίζεται, λυπηρᾶς οὖσης τῆς ἐνεργείας. Συμβαίνει δὲ περὶ τὰς ἐνεργείας τούναντιον ἀπὸ τῶν οἰκεῖων ἡδονῶν καὶ αἱ λυπῶν οἰκεῖαι δ' εἰσὶν αἱ ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ καθ' αὐτὴν γινόμεναί. Αἱ δ' ἀλλότριαι ἡδοναὶ εἰρηται δτι παραπλήσιόν τι τῇ λύπῃ ποιοῦσιν· φθείρουσι γὰρ, πλὴν οὐχ ὁμοίως. (6) Διαφερούσων δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικεία καὶ φαυλότητι, καὶ τῶν μὲν αἰρετῶν οὐσῶν τῶν δὲ φευκτῶν τῶν δ' οὐδ' ἐτέρων, ὁμοίως ἔχουσι καὶ αἱ ἡδοναί· καθ' ἐκάστην γὰρ ἐνεργεῖαν οἰκεῖα ἡδονή ἐστίν. Ἡ μὲν οὖν τῇ σπουδαίᾳ

Atque hinc etiam sequi videtur, voluptates specie differre. Quæ enim specie discrepant, non nisi a specie discrepantibus perfici existimantur; cujus rei tam illa quæ naturâ, quam quæ arte constant, exemplum esse possunt; verbi gratia animalia, arbores, item tabulæ, simulacra, domus, vasa. Simili igitur modo et actiones specie discrepantes perfici videntur a specie differentibus voluptatibus. (2) Porro differunt specie cogitationis et sensionis energiæ: et utraq; item inter sese. Ergo certe et voluptates quæ perficiunt easdem. Atque hoc ipsum etiam ex eo probari videtur, quod unicuique actioni quædam propria atque ipsam perficiens voluptas esse reperitur. Auget enim energiam suam quamque voluptas. Et judicant enim melius singula, et accuratius administrant, qui cum voluptate agunt. Sic geometræ evadunt qui delectantur geometricis studiis, singulaque exactius intelligunt: item in musicis, in architectonica, peritiores evadunt qui ejusmodi exercitiis delectantur. Auget igitur actionem voluptates. Porro quæ adjuvant et augent rem, sunt illi propria ac sua. Quæ vero specie differentibus propria sunt, eadem specie quoque discrepare necesse est. (3) Hujus autem rei evidentius etiam adhuc argumentum est, quod voluptates ortæ ab aliis actionibus impediunt quaslibet actiones. Ut tibiæ cantu gaudentes, si tibiæ canentem aliquem forte audiverint, non possunt attendere orationi quæ forte tum habeatur: magis scilicet gaudentes tibiæ cantu, quam eo quod agitur negotio. Voluptas igitur ea quæ ex tibiæ cantu percipitur, eam actionem impedit quæ est orationis auscultandæ. (4) Idemque in aliis contingit, quum quis duabus simul energiis vacat; jucundior enim energia alteram elidit; idque tanto magis, quanto ejus voluptas major fuerit; adeo ut tum plane nihil, quod ad alteram energiam attinet, præstare ille possit. Ex quo illud accidit, ut vehementer lætitiâ capientes ex re quâpiam, nihil fere aliud agere possimus: contraque, ut re aliqua capti, remissius ac levius alia atque peregrina tractare solemus. Sic et in theatris, quum mali futesque aliqui in scena versantur, tum ex spectatoribus illi qui solent ibi nuces mandere, maxime id agunt. (5) Quoniam autem propria et sua actionis alicujus voluptas actionem eam elaboratam efficit, firmiorem et meliorem, et contra alienæ voluptates corrumpunt actiones non suas: patet ex eo, multum voluptates inter se differre. Propemodum enim idem, quod proprii dolores, alienæ quoque voluptates efficiunt. Illi namque proprias actiones impediunt: verbi gratia, si cui scribere, aut ratiocinari sit injucundum et molestum; ille non scribit, hic non ratiocinatur: quia molesta est ei hujusce muneris functio. Contrarium igitur in munerationibus evenit a propriis ac suis voluptatibus, atque a propriis et suis doloribus. Sunt autem voluptates et dolores ii proprii et sui, qui energiam per se comitantur. Porro de alienis voluptatibus diximus, eas simile quiddam dolori facere: corrumpunt enim, sed dissimili modo. (6) Jam quum energia bonitate et pravitate inter se differant, aliæque sint expetendæ, aliæ vero fugiendæ, nonnullæ neutrius modi: voluptates quoque similis sunt conditionis. Pro cuiuslibet enim natura energiæ, sua quoque est ejus ac propria voluptas. Itaque illa quidem voluptas, quæ honestæ actioni pro-

οικεία ἐπιεικής, ἡ δὲ τῆ φαύλη μοχθηρά· καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμῖαι τῶν μὲν καλῶν ἐπαινεταί, τῶν δ' αἰσχυρῶν ψεκταί. Οἰκειότεραὶ δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐν αὐταῖς ἡδοναὶ τῶν ὀρέξεων· αἱ μὲν γὰρ διωρισμέναί εἰσι καὶ 6 τοῖς χρόνις καὶ τῆ φύσει, αἱ δὲ σύγγεγυς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ ἀδιόριστοι οὕτως ὥστ' ἔχειν ἀμυρισθήτησιν εἰ ταῦτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια τῆ ἡδονῆς. (7) Οὐ μὴν ἔοικέ γε ἡ ἡδονὴ διάνοια εἶναι οὐδ' αἰσθησις· ἀποπον γὰρ ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ χωρίζεσθαι φαίνεται τισι ταῦτόν.

10 Ὡσπερ οὖν αἱ ἐνέργειαι ἕτεραι, καὶ αἱ ἡδοναί. Διαφέρει δὲ ἡ ὄψις ἀφῆς καθαριότητι, καὶ ἀκοή καὶ ὀσσησις γέυσεσι· ὁμοίως δὲ διαφέρουσι καὶ αἱ ἡδοναί, καὶ τούτων αἱ περὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἐκάτεραι ἀλλήλων.

(8) Δοκεῖ δ' εἶναι ἐκάστῳ ζῷῳ καὶ ἡδονὴ οἰκεία, ὥσπερ 15 καὶ ἔργον· ἡ γὰρ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ ἐφ' ἐκάστῳ δὲ θεωροῦντι τοῦτ' ἂν φανεῖται· ἕτέρα γὰρ ἵππου ἡδονὴ καὶ κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, καθάπερ Ἡράκλειτός φησιν ὄνου σύρματ' ἂν ἐλέσθαι μᾶλλον ἢ χρυσόν· ἥδιον γὰρ χρυσοῦ τροφὴ ὄνοις. Αἱ μὲν οὖν τῶν ἐτέρων τῶ εἶδει 20 διαφέρουσιν εἶδει, τὰς δὲ τῶν αὐτῶν ἀδιαφόρους εὐλογον εἶναι. (9) Διαλλαττοῦσι δ' οὐ μικρὸν ἐπὶ γε τῶν ἀνθρώπων· τὰ γὰρ αὐτὰ τοὺς μὲν τέρπει τοὺς δὲ λυπεῖ, καὶ τοῖς μὲν λυπηρὰ καὶ μισητὰ ἐστὶ, τοῖς δὲ ἡδέα καὶ φιλητὰ. Καὶ ἐπὶ γλυκῶν δὲ τοῦτο συμβαίνει· οὐ γὰρ 25 τὰ αὐτὰ δοκεῖ τῷ πυρέττοντι καὶ τῷ ὑγιαίνοντι, οὐδὲ θερμὸν εἶναι τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ εὐεκτικῷ. Ὅμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐφ' ἐτέρων συμβαίνει. (10) Δοκεῖ δ' ἐν ἅπασιν τοῖς τοιοῦτοις εἶναι τὸ φαινόμενον τῷ σπουδαίῳ. Εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καθάπερ δοκεῖ, καὶ ἐστὶν 30 ἐκάστου μέτρον ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ ἀγαθός, ἡ τοιοῦτος, καὶ ἡδοναὶ εἶεν ἂν αἱ τούτῳ φαινόμεναι καὶ ἡδέα οἷς οὗτος χαίρει. Τὰ δὲ τούτῳ δυσχερῆ εἰ τῷ φαίνεται ἡδέα, οὐδὲν θαυμαστόν· πολλαὶ γὰρ φθοραὶ καὶ λύμαι ἀνθρώπων γίνονται· ἡδέα δ' οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ τούτοις καὶ οὕτω 35 διακειμένοις. (11) Τὰς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἰσχυρὰς δῆλον ὡς οὐ φατέον ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεσθαρμένοις· τῶν δ' ἐπιεικῶν εἶναι δοκουσῶν ποῖαν ἢ τίνα φατέον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι; ἡ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δῆλον; ταῦταις γὰρ ἔπονται αἱ ἡδοναί. Εἴτ' οὖν μία ἐστὶν 40 εἴτε πλείους αἱ τοῦ τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρός, αἱ ταύτας τελειοῦσαι ἡδοναὶ κυρίως λέγονται· ἂν ἀνθρώπου ἡδοναὶ εἶναι, αἱ δὲ λοιπαὶ δευτέρως καὶ πολλοστώς, ὥσπερ αἱ ἐνέργειαι.

CAP. VI.

Εἰρημένον δὲ τῶν περὶ τὰς ἀρετὰς τε καὶ φιλίας καὶ 45 ἡδονὰς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύπου διελεθῆν, ἐπειδὴ τέλος αὐτὴν τίθεμεν τῶν ἀνθρωπίνων. Ἀναλαβοῦσι δὲ τὰ προειρημένα συντομώτερος ἂν εἴη ὁ λόγος. (2) Εἰπομεν δ' ὅτι οὐκ ἐστὶν ἕξις· καὶ γὰρ τῷ καθεύδοντι διὰ βίου ὑπάρχοι ἂν, φυτῶν ζῶντι βίον, καὶ τῷ δυστυχοῦντι τὰ μέγιστα. Εἰ δὲ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ 50 μᾶλλον εἰς ἐνέργειάν τινα θετέον, καθάπερ ἐν τοῖς πρότερον εἴρηται, τῶν δ' ἐνεργειῶν αἱ μὲν εἰσὶν ἀναγκαῖαι

pria est, bona erit; quæ prævaæ, mala. Nam et ipsæ cupiditates, bonarum rerum quidem laudabiles sunt, malularum vero vituperabiles. Porro multo propius conjunctæ cum actionibus sunt suæ et cum ipsis conjunctæ voluptates, quam appetitiones; hæ enim ab operationibus suis tempore pariter et natura distinctæ sunt: illæ vero proximæ sunt isdem, adeoque ab iis indistinctæ, ut actio et voluptas actionis ferme unum et idem esse videantur. (7) Verumtamen non potest certe cogitatio aut sensio esse voluptas videri. Id enim plane absurdum fuerit: sed propterea quod non separantur, videntur aliquibus esse idem. Ut igitur operationes differunt, ita et voluptates. Differt autem visus a tactu, puritate; et auditus similiter atque odoratus a gustu. Igitur ad eundem modum et voluptates illis propriæ differunt; et ab hisce ipsis cæ quæ sunt cogitationis; et utræque istæ inter sese. (8) Videtur autem et uniuscujusque animalis esse, ut munus proprium ac suum, ita et voluptas. Etenim ea voluptas hujusmodi est, quæ est consentanea actioni: idque etiam inductione ostendi potest; alia enim equo, alia cani, alia homini voluptas est; sicut etiam Heraclitus ait, asino culmos et paleas auro jucundiores esse; pabulum enim jucundius est asinis quam aurum. Quæ igitur disparis sunt speciei animalia, eorum sunt etiam diversæ voluptates: quæ contra ejusdem speciei, eorum et voluptates easdem esse specie consentaneum est. (9) Porro in hominum genere magna est illarum varietas. Etenim eadem res alios quidem molestia afficiunt, alios vero delectant: his odiosa et intoleranda sunt, illis amabilia et jucunda. Atque hoc ita et in rebus dulcibus usu venit; non enim eadem dulcia sunt fabricitanti et valenti neque idem calidum videtur debili, et corpus firmum habenti. Idem vero etiam in aliis usu venit. (10) Sed in hisce omnibus id videtur verum esse, quod viro bono esse videtur. Quodsi hoc recte dicitur, ut certe videtur, sique virtus est rei cuiusque mensura, itemque vir bonus, qua bonus: sane et voluptates æstimandæ sunt, quæ huic videntur, illaque item vere jucunda, quibus hic delectatur: illa autem, quæ huic molesta sunt, si cui alteri suavia videantur, non est mirum; multæ enim sunt hominum pestes et corruptelæ. Vere tamen talia jucunda non sunt, sed his solummodo atque sic effectis. (11) Quæ igitur communi omnium hominum consensu turpes habentur, non debent voluptates vocari, nisi hominibus corruptis; illarum autem, quæ videntur honestæ esse, quænam hominis propria dicenda sit, hoc fortasse indicant energiæ hominis; has enim sequuntur suæ voluptates. Sive igitur hæc una, sive plures fuerint, perfecti et beati viri, quæ has perficiunt voluptates, eas proprias et solas esse hominis recte statuitur; reliquas secundo loco, et ita modo, ut aliarum socias; prout ipsæ quoque energiæ sunt comparatæ.

Explicatis autem iis quæ ad virtutes, ad amicitias, ad voluptates pertinent, restat ut de beatitudine pingui et plano quodam modo dicamus: quandoquidem statuebamus, illam rerum humanarum finem esse. Ac repetitis quæ superius dicta sunt, brevior erit disputatio. (2) Diximus vero eam non esse habitum. Alioqui enim inesset illa etiam tota vita dormienti, stirpisque modo vitam viventis: et item, qui in maximis versaretur calamitatibus. Quodsi hæc non probantur, potiusque energia quædam esse videtur (ut est supra dictum) suntque energia omnes aut necessaria

καὶ δι' ἕτερα αἰρεταί, αἱ δὲ καθ' αὐτάς, ὁῖον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν καθ' αὐτάς αἰρετῶν τινὰ θετέον καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεῆς ἡ εὐδαιμονία ἀλλ' αὐτάρκης. (3) Καθ' αὐτάς δ' εἰσὶν αἰρεταί, ἀφ' ὧν μὴδὲν ἐπιζητεῖται παρὰ τὴν ἐνέργειαν. Τοιαῦται δ' εἶναι δοκοῦσιν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· τὰ γὰρ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν τῶν δι' αὐτὰ αἰρετῶν. Καὶ τῶν παιδιῶν δὲ αἱ ἡδέεται· οὐ γὰρ δι' ἕτερα αὐτάς αἰροῦνται· βλάπτονται γὰρ ἀπ' αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὠφελοῦνται, ἀμελοῦντες τῶν σωματίων καὶ τῆς κτήσεως. Καταφεύγουσι δ' ἐπὶ τὰς τοιαύτας διαγωγὰς τῶν εὐδαιμονιζομένων οἱ πολλοί, διὸ παρὰ τοῖς τυράννοις ἐνδοκίμοισιν οἱ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς εὐτράπελοι ὧν γὰρ ἐπίενται, ἐν τούτοις παρέχουσι σφῆς αὐτοῦς ἡδέεις· δέονται δὲ τούτοιον. Δοκεῖ μὲν οὖν εὐδαιμονικὰ ταῦτα εἶναι διὰ τὸ τοὺς ἐν δυναστεῖαις ἐν τούτοις ἀποσχολάζειν. (4) Οὐδὲν δὲ ἴσως σημεῖον οἱ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἐν τῇ δυναστεύειν ἡ ἀρετὴ οὐδ' ὁ νοῦς, ἀφ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνέργειαι· οὐδ' εἰ ἀγευστοὶ οὗτοι ὄντες ἡδονῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἐλευθερίου ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταφεύγουσιν, διὰ τοῦτο ταύτας οἰητέον αἰρετωτέρας εἶναι· καὶ γὰρ οἱ παῖδες τὰ παρ' αὐτοῖς τιμώμενα κρᾶτιστα οἰοῦνται εἶναι. Εὐλόγον δὲ, ὥσπερ παιδιὰ καὶ ἀνδράσιν ἕτερα φαίνεται τίμια, οὕτω καὶ φαύλοις καὶ ἐπιεικέσιν. (5) Καθάπερ οὖν πολλαῖς εἴρηται, καὶ τίμια καὶ ἡδέα ἐστὶ τὰ τῷ σπουδαίῳ τοιαῦτα ὄντα· ἐκάστῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν οἰκείαν ἕξιν αἰρετωτάτη ἐνέργεια, καὶ τῷ σπουδαίῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀρετὴν. (6) Οὐκ ἐν παιδιᾷ ἄρα ἡ εὐδαιμονία· καὶ γὰρ ἀποπρὸν τὸ τέλος εἶναι παιδιᾶν, καὶ πραγματεύεσθαι καὶ κακοπαθεῖν τὸν βίον ἅπαντα τοῦ παιζέειν χάριν. Ἄπαντα γὰρ ὡς εἶπεν ἐτέρου ἕνεκα αἰρούμεθα πλὴν τῆς εὐδαιμονίας· τέλος γὰρ αὕτη. Σπουδαζέειν δὲ καὶ πονεῖν παιδιᾶς χάριν ἡλίθιον φαίνεται καὶ λίαν παιδικόν· παιζέειν δ' ὅπως σπουδαζέειν, κατ' Ἀνάχαρσιν, ὀρθῶς ἔχειν δοκεῖ· ἀναπαύσει γὰρ ἔοικεν ἡ παιδιὰ, ἀδυνατοῦντες δὲ συνεχῶς πονεῖν ἀναπαύσεως δέονται. Οὐ δὲ τέλος ἡ ἀνάπαυσις· γίνεται γὰρ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας. Δοκεῖ δ' ὁ εὐδαίμων βίος κατ' ἀρετὴν εἶναι· οὗτος δὲ μετὰ σπουδῆς, ἀλλ' οὐκ ἐν παιδιᾷ. (7) Βελτίω τε λέγομεν τὰ σπουδαῖα τῶν γελοίων καὶ τῶν μετὰ παιδιᾶς, καὶ τοῦ βελτίονος αἰεὶ καὶ μορίου καὶ ἀνθρώπου σπουδαιοτέραν τὴν ἐνέργειαν· ἡ δὲ τοῦ βελτίονος κρείττων καὶ εὐδαιμονικωτέρα ἦδη. (8) Ἀπολαύσειε τ' ἂν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὁ τυγχὼν καὶ ἀνδραπόδον οὐκ ἤττον τοῦ ἀρίστου· εὐδαιμονίας δ' οὐδεὶς ἀνδραπόδῳ μεταδίδωσιν, εἰ μὴ καὶ βίου· οὐ γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις διαγωγαῖς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

et propter aliud expetendæ, aut expetendæ propter se ipsas : perspicuum est, beatitudinem esse aliquid ex illarum numero, quæ per se expetuntur, et non propter aliud, quippe quæ rei nullius indiget, sed in semet ipsa bonis omnibus affluit. (3) Sunt autem per sese expetibiles energiæ illæ, ex quibus nihil præter ipsam muneris functionem quæritur; quales videntur esse primum actiones virtutis (nam honesta bonaque agere de numero illarum est, quæ per se expetuntur); deinde etiam ex ludicris actionibus illa, quæ jucunditatis ac recreationis gratia suscipiuntur; hæ enim non propter alia expetuntur: quippe quum inde multi damnis potius afficiantur quam commodis, qui præ his corporis et rei familiaris curam negligunt. Item quum fere ad hanc rationem vitæ confugiunt qui vulgo beati existimantur. Ex quo et illud evenit, ut apud tyrannos in pretio et honore sint illi, qui in tali vitæ consuetudine festivi et urbani sunt. Nam quæ ab illis expetuntur, in iis sese hi suaves exhibent et jucundos: cujus generis hominibus magnates illi indigent. Talia vulgo videntur ad beatam vitam pertinere, propterea quod imperio potestateque præditi talibus in rebus otium suum consumunt. (4) Tamen ab hujusmodi hominum exemplo veritatis argumentum forsitan capi non debet: non enim consistit in principatu virtus vel mens, a quibus honestæ actiones perficiuntur; neque si veræ ac liberalis voluptatis ignari ad corporis voluptates confugiunt, idcirco has magis sectandas esse existimandum est. Nam et pueri, quæ apud ipsos pretiosa habentur, putant optima esse. Nihil ergo absurdum est, si, ut alia pueris, alia adultis in pretio sunt, ita etiam bonis alia et moderatis, alia futilibus ac malis probantur. (5) Quoddicra, ut sæpe jam est dictum, et pretiosa sunt et jucunda ea quæ viro bono talia videntur. Jam quum unicuique energia illa suavis sit, cujus habitu præditus est; viro bono maxime expetenda illa, quæ est secundum virtutem, energia. (6) Non potest certe fieri ut in ludicris actionibus beatitudo consistat. Etenim absurdum est, finem hominis statuere rem ludicram, negotiisque tota vita distringi et difficiles labores perpeti, ludi causa. Cetera namque pæne dixerim omnia alterius alicujus gratia expetimus: sola beatitudo secus est. Hæc enim finis omnium. Porro vehementer nili defatigarique rei ludicræ gratia, stultum videtur et admodum puerile: ludere vero, ut seria postmodum studiose agas (secundum Anacharsin), rectum est. Ludus enim quasi requies est. Atque idcirco homines requitione egent, quod non sufficiunt continuis laboribus. Non est igitur requies illa finis; quippe quæ admittatur non nisi operationis causa. At vero beata vita videtur esse in actionibus virtutis: talis autem vita seria est, neutiquam vero in joco et ludo posita. (7) Sed et meliora illa vocamus, quæ seria sunt, quam quæ ridicula et cum joco ludoque conjuncta: sicuti tum partus in homine melioris, tum hominis item melioris actionem σπουδαιοτέραν, tamquam seriam, dicimus. Porro quod melius, idem jam præstantius quoque et pollutius est ad beatam vitam efficiendam. (8) Postremo, ludis corporeisque voluptatibus etiam unusquisque ac vel mancipium etiam quodlibet, non minus quam vir optimus, potiri poterit: in beatitudinis vero participationem nemo mancipium admittet, nisi forte etiam in vitæ beatæ; quod fieri non potest. Constat enim, non in hujusmodi vitæ conditione beatitudinem consistere, sed in virtutum actionibus, ut dictum est in præcedentibus.

CAP. VII.

Εἰ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὐ-
 λογον κατὰ τὴν κρατίστην αὐτὴ δ' ἂν εἴη τοῦ ἀρίστου.
 Εἶτε δὴ νοῦς τοῦτο εἶτε ἄλλο τι, ὃ δὴ κατὰ φύσιν δοκεῖ
 ἀρχειν καὶ ἡγείσθαι καὶ ἔννοιαν ἔχειν περὶ καλῶν καὶ
 5 θείων, εἶτε θεῶν ὄν καὶ αὐτὸ εἶτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θεοί-
 τaton, ἡ τούτου ἐνέργεια κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν εἴη ἂν
 ἡ τελεία εὐδαιμονία. Ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητικὴ, εἴρηται.
 (3) Ὁμολογούμενον δὲ τοῦτ' ἂν δοξείεν εἶναι καὶ τοῖς
 πρότερον καὶ τῷ ἀληθεῖ. Κρατίστη τε γὰρ αὕτη
 10 ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· καὶ γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν
 γνωστῶν, περὶ αὐτοῦ. Ἔτι δὲ συνεχεστάτη· θεω-
 ρεῖν τε γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον ἢ πράττειν
 ὄτιοῦ, (3) οἰόμεθα τε δεῖν ἡδονὴν παραμείχθαι τῇ
 εὐδαιμονίᾳ, ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν
 15 ἡ κατὰ τὴν σοφίαν ὁμολογούμενός ἐστὶν δοκεῖ γούν
 ἡ φιλοσοφία θαυμαστάς ἡδονὰς ἔχειν καθαριότητι καὶ
 τῷ βελτίῳ, εὐλογον δὲ τοῖς εἰδοσὶ τῶν ζητούντων ἡδῶ
 τὴν διαγωγὴν εἶναι. (4) Ἡ τε λεγομένη αὐτάρκεια
 περὶ τὴν θεωρητικὴν μάλιστα ἂν εἴη· τῶν μὲν γὰρ πρὸς
 20 τὸ ζῆν ἀναγκαῖον καὶ σοφὸς καὶ δίκαιος καὶ οἱ λοιποὶ
 δεόνται, τοῖς δὲ τοιοῦτοις ἱκανῶς κεχορηγημένων ὁ μὲν
 δίκαιος δεῖται πρὸς οὐδὲ δικαιοπραγῆσαι καὶ μεθ' ὧν,
 ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων καὶ ὁ ἀνδρείος καὶ τῶν ἄλλων
 ἕκαστος, ὁ δὲ σοφὸς καὶ καλὸς αὐτὸν ὧν δύναται θεωρεῖν,
 25 καὶ ὅσα ἂν σοφώτερος ἢ μᾶλλον βέλτιον δ' ἴσως συν-
 εργῶς ἔχων, ἀλλ' ὁμοῦς αὐταρκέστατος. (5) Δόξαι
 τ' ἂν αὐτὴ μόνη δι' αὐτὴν ἀγαπᾶσθαι· οὐδὲν γὰρ ἀπ'
 αὐτῆς γίνεται παρὰ τὴν θεωρῆσαι, ἀπὸ δὲ τῶν πρακτῶν
 ἢ πλείον ἢ ἕλαττον περιποιούμεθα παρὰ τὴν προῆξιν.
 30 (6) Δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ σχολῇ εἶναι· ἀσχολού-
 μεθα γὰρ ἵνα σχολάζωμεν, καὶ πολεμοῦμεν ἵν' εἰρήνην
 ἄγωμεν. Τῶν μὲν οὖν πρακτικῶν ἀρετῶν ἐν τοῖς πο-
 λιτικοῖς ἢ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἡ ἐνέργεια· αἱ δὲ περὶ
 ταῦτα πράξεις δοκοῦσιν ἀσχοιοῖ εἶναι, αἱ μὲν πολεμικαὶ
 35 καὶ παντελῶς· οὐδεὶς γὰρ αἰρεῖται τὸ πολεμεῖν τοῦ πο-
 λεμεῖν ἕνεκα, οὐδὲ παρασκευάζει πόλεμον· δόξαι γὰρ ἂν
 παντελῶς μαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους
 ποιεῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίνωντο. Ἔστι δὲ καὶ
 ἡ τοῦ πολιτικοῦ ἀσχοιοῖ, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι
 40 περιποιούμενη δύναστέας καὶ τιμὰς ἢ τὴν γε εὐδαιμο-
 νίαν αὐτῷ καὶ τοῖς πολίταις, ἐτέραν οὖσαν τῆς πολι-
 τικῆς, ἣν καὶ ζητοῦμεν ὅλον ὡς ἐτέραν οὖσαν. (7) Εἰ
 δὴ τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων αἱ πολιτικαὶ καὶ
 πολεμικαὶ κάλλει καὶ μεγέθει προέχουσιν, αὗται δ' ἀσχο-
 45 λοι καὶ τέλος τινὸς ἐφίενται καὶ οὐ δι' αὐτάς αἰρεταὶ
 εἰσιν, ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἐνέργεια σπουδῇ τε διαφέρειν δοκεῖ
 θεωρητικὴ οὖσα, καὶ παρ' αὐτὴν οὐδενὸς ἐφίεσθαι τέ-
 λους, ἔχειν τε ἡδονὴν οἰκείαν, αὕτη δὲ συναυξεῖ τὴν
 ἐνέργειαν, καὶ τὸ αὐταρκές δὴ καὶ σχολαστικὸν καὶ
 50 ἀτρυτον ὡς ἀνθρώπων, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπο-
 νέμεται, κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα·
 ἡ τελεία δὲ εὐδαιμονία αὕτη ἂν εἴη ἀνθρώπου, λα-

Quodsi beatitudo est actio virtutis, consentaneum est,
 ejus quæ optima est virtutis eam esse. Ea porro virtus
 erit scilicet præstantissimæ partis in homine. Sive igitur
 mens illud sit, sive aliud quiddam, quod videatur imperare
 ac principatum obtinere debere natura, rerumque honesta-
 rum et divinarum notionem in sese continere (sive divi-
 num hoc ipsum sit, sive eorum quæ in nobis sunt : divinis-
 simum) : hujus sane energia illa, quæ a propria virtute proficiscitur, perfecta beatitudo erit. In contemplando porro
 eam esse positam superius diximus. (2) Et hoc quidem
 quum superius expositis, tum ipsi veritati consentaneum est.
 Præstantissima enim primum est hæc energia; nam quum
 eorum omnium quæ sunt in nobis, mens præstantissima
 est; tum omnium cognoscibilium illa optima sunt, quæ
 mente comprehenduntur. Deinde mentis energia etiam
 maxime est continua; contemplari namque assidue facilius
 poterimus, quam agere quidvis. (3) Et vero quum beati-
 tudini voluptatem admixtam esse debere credamus, omnium
 virtutis actionum jucundissimam esse sapientiæ energiam,
 omnium consensu certum est. Et videatur quidem certe
 sapientia mirabiles quasdam quum sinceritate tum sta-
 bilitate voluptates continere; ad hæc probabile est, eos
 qui jam sciunt, vitam agere jucundioerem illis qui adhuc
 scire quærent. Præterea illud quod dicitur αὐταρκείας,
 magis existit in vita eæ in contemplando versatur. Et
 res enim ad vitæ cultum necessarias sapiens et justus et re-
 liqui item desiderant : et vero quum his bonis jam sufficienter
 instructi sunt, requirunt tamen, justus quidem erga quos
 et cum quibus exerceat justas actiones, similiterque et for-
 tis et temperans, et ceteri omnes. At vero sapiens ad
 suam energiam obeundam per se valet, ac quanto est sapientior,
 tanto magis ad illud valet. Fortasse sane melius id
 elliciet, si adjuutores habeat; at nihilominus tamen etiam
 se ipso contentus esse potest. (5) Ad hæc merito fortasse
 videatur sola propter se ipsam diligere illa energia, quod ni-
 hil ex ea existat præter ipsam contemplationem (quum e
 diverso ex practica vita seuper aliquid, præter ipsam actio-
 nem, comparemus, sive plus illud sit, sive minus). (6) Quod-
 que insuper beatitudo videatur in quiete atque otio consi-
 stere. Rebus enim agendis occupamur ob id, ut in otio et
 quiete vivere possimus : bella gerimus, ut pace fruamur.
 Practicæ porro virtutes (quarum energie in negotiis aut
 politicis aut bellicis versantur) earumque expromptæ actio-
 nes scilicet omnes irrequietæ sunt; bellicæ quidem omnino :
 nemo enim expetit, vel ut bellum gerat belli inveniendi
 causa, vel ut serere bellum liceat : videretur enim esse
 plane quispiam sanguinarius, qui ex amicis inimicos faceret,
 ut pugnae atque cædes fierent. Porro est etiam politica ad-
 ministratio negotiosa et irrequieta, parans scilicet præter
 ipsam, quæ navatur, operam, potestates et honores, aut
 certe beatitudinem, vel sibi vel civibus suis, quæ alia sane
 existit a civili scientia : quam etiam nos, ut ab illa diver-
 sam, quærimus. (7) Si itaque actiones virtutis tam bel-
 licæ quam politicæ et honestæ et magnitudine præcellunt,
 cædemque irrequietæ sunt, et finis alicujus gratia susci-
 piuntur, nec propter se sunt expetendæ; at vero mentis
 actio videtur et studii gravitate præstare (quum sit con-
 templationis) et præter se nullum finem expetere, et in
 se voluptatem habere (ea porro actionem promovet et am-
 plificat), habetque illa insuper etiam id quod est se ipso
 contentum esse, et quietam otiosamque esse, et defatiga-
 tionis item esse expertem, quantum quidem res humanæ
 ferunt; cetera denique omnia ei adsunt, quæ beato tribui
 solent : profecto perfecta hominis beatitudo hac actione con-
 tinetur : si quidem perfectam vitæ longitudinem etiam sit

εὐσῶσα μῆκος βίου τέλειον· οὐδὲν γὰρ ἀτελές ἐστι τῶν τῆς εὐδαιμονίας. (8) Ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη βίος κρείττων ἢ κατ' ἀνθρώπων· οὐ γὰρ ἦ ἀνθρωπός ἐστιν οὕτω βιωσεται, ἀλλ' ἢ θεῖον τι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει· ὅσα δὲ διαφέρει τούτου τοῦ συνθέτου, τοσοῦτω καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετῆν. Εἰ δὲ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἀνθρώπων, καὶ ὁ κατὰ τοῦτον βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον. Οὐ χρὴ δὲ κατὰ τοὺς παραινούντας ἀνθρώπινα φρονεῖν ἀνθρώπων ὄντα οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀθανατίζειν καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ βῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ· εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικρόν ἐστι, δυνάμει καὶ τιμιότητι πολὺ μᾶλλον πάντων ὑπερέχει. (9) Δόξειε δ' ἂν καὶ εἶναι ἕκαστος τοῦτο, εἴπερ τὸ κύριον αὐτὸ ἀμεινον' ἄτοπον οὖν γίνοιτ' ἂν, εἰ μὴ τὸν αὐτοῦ βίον αἰροῖτο ἀλλὰ τινος ἄλλου. Τὸ λεχθέν τε πρότερον ἀρμόσει καὶ νῦν· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἐκάστω τῇ φύσει κράτιστον καὶ ἥδιστόν ἐστιν ἐκάστω. Καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὲ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ τοῦτο μάλιστα ἀνθρώπος. Οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος.

nacta. Nihil namque, quod beatum dicatur, imperfectum est. (8) Talis autem vita præstantior fuerit quam humana. Non enim qua homo est, ita vivet; sed qua divinum quiddam ei inest. Quantum porro illud differt a composito, tantum etiam energia hæc præstat ei quæ est aliarum virtutum. Quodsi igitur mens comparata cum homine divinum quiddam est, sane vita quoque quæ secundum mentem agitur, divina erit, respectu humanæ et vulgaris vitæ. Ceterum oportet nos non, ut quidem hortantur, facere, qui aiunt, humana sapere oportere eum, qui homo sit natus; non autem immortalia sectanda esse mortali. Quin potius summa ope nitendum est, ut quantum licet mortalitatis conditioni nos eximamus, omniaque agenda, ut secundum eam partem nostri, quæ melior est, vivamus: hæc enim etsi mole exigua est, facultate tamen et honore longissime ceteris partibus antecellit. (9) Imo vero videri possit quisque nostrum illud esse: si quidem pars ea principatum obtinet ac melior est. Quamobrem absurdum certe foret, aliquid non suam, sed alienam quandam vitam expetere. Atque illud quod diximus, hic etiam valebit: illud quod cuique natura proprium est, optimum quoque eidem ac jucundissimum esse. Ergo homini etiam ea vita, quæ secundum mentem degitur, optima est et jucundissima: si quidem hæc pars maxime homo est. Hæc igitur vita est etiam beatissima.

CAP. VIII.

Δευτέρως δ' ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετῆν· αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι ἀνθρωπικαί· δίκαια γὰρ καὶ ἀνδρεία καὶ ἄλλα τὰ κατὰ τὰς ἀρετὰς πρὸς ἀλλήλους πράττομεν ἐν συναλλάγμασι καὶ χρεαίαις καὶ πράξεις παντοίας ἐν τε τοῖς πάθεσι διατηροῦντες τὸ πρέπον ἐκάστω. Ταῦτα δ' εἶναι φαίνεται πάντα ἀνθρωπικὰ. (2) Ἐνια δὲ καὶ συμβαίνειν ἀπὸ τοῦ σώματος δοκεῖ, καὶ πολλὰ συνυκειῶσθαι τοῖς πάθεσιν ἢ τοῦ ἤθους ἀρετῆς. Συνέζευκται δὲ καὶ ἡ φρόνησις τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει, εἴπερ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαὶ κατὰ τὰς ἠθικὰς εἰσιν ἀρετὰς, τὸ δ' ὄρθον τῶν ἠθικῶν κατὰ τὴν φρόνησιν. (3) Συνηρηγμένα δ' αὐτὰ καὶ τοῖς πάθεσι περὶ τὸ σύνθετον ἂν εἴεν· αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ ἀνθρωπικαί. Καὶ ὁ βίος δὲ ὁ κατ' αὐτὰς καὶ ἡ εὐδαιμονία. Ἡ δὲ τοῦ νοῦ κεχωρισμένη· τοσοῦτον γὰρ περὶ αὐτῆς εἰρήσθω· διακριθῆναι γὰρ μείζον τοῦ προκειμένου ἐστίν. (4) Δόξειε δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτὸς χορηγίας ἐπὶ μικρόν ἢ ἐπ' ἑλαττον δεῖσθαι τῆς ἠθικῆς· τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀμφοῖν χρεία καὶ ἐξ ἴσου ἔστω, εἰ καὶ μᾶλλον διαπονεῖ περὶ τὸ σῶμα ὁ πολιτικός, καὶ ὅσα τοιαῦτα· μικρόν γὰρ ἂν τι διαφεροῖ· πρὸς δὲ τὰς ἐνεργείας πολὺ διοίσει. Τῷ μὲν γὰρ ἐλευθερίῳ δεήσει χρημάτων πρὸς τὸ πράττειν τὰ ἐλευθέρια, καὶ τῷ δικαίῳ δὲ εἰς τὰς ἀνταποδόσεις (αἱ γὰρ βουλήσεις ἀδῆλοι, προσποιοῦνται δὲ καὶ οἱ μὴ δίκαιοι βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν), τῷ ἀνδρείῳ δὲ δυνάμειως, εἴπερ ἐπιτελεῖ τι τῶν κατὰ τὴν ἀρετῆν, καὶ τῷ σώφρονι ἐξουσίας· πῶς γὰρ δῆλος ἔσται ἢ οὗτος ἢ τῶν ἄλλων τις; (5) Ἀμφισβητεῖται δὲ πότερον κυριώτερον τῆς ἀρετῆς ἢ προαίρεσις ἢ αἱ πράξεις, ὡς ἐν ἀμφοῖν οὕσης. Τὸ δὲ τέλειον ὄηλον ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν εἴη. Πρὸς δὲ τὰς πράξεις πολλῶν δεῖται, καὶ ὅσα ἂν μείζους ὦσι καὶ καλλίους,

Secundo loco beata habenda illa vita, quæ per alias virtutes degitur. Harum namque actiones humanæ sunt. Justitiæ enim et fortitudinis et aliarum virtutum actiones exercemus inter nos in contractibus, necessitatibus, actionibus omnis generis, in perturbationibus item, cuique competens decorum attribuentes: hæc vero omnia videntur humanæ imbecillitatis propria esse. (2) Secundum nonnullâ etiam a corpore videtur proficisci virtus moralis; multisque in rebus eadem videtur conjuncta esse cum perturbationibus. Quin etiam prudentia conjuncta est cum morum virtutibus, et vicissim hæc cum illa; siquidem principia quidem prudentiæ habent se perinde, ut virtutes quæ dicuntur morales: quod autem rectum in moribus est, a prudentia descendit. (3) Porro quum et inter sese hæc sint complicata, et utraque perturbationibus insuper implicata; utique versabuntur in quodam composito. Quæ autem sunt virtutes compositi, vere sunt humanæ. Ergo et vita secundum eas virtutes et beatitudo humana est. Mentis vero beatitudo separata est et quodammodo abstracta. Tantum enim modo de ea dicatur: subtilior namque de his disputatio non est hujus loci. (4) Ad hæc videtur etiam hæc beatitudo externis bonis parum, aut certe longe minus, indigere, quam ethica beatitudo. Etenim rebus ad usum necessariis ponatur ambas egere, et quidem æqualiter egere. Nam si maxime politicus magis laborat circa corpori necessaria, et circa totum hoc genus: id tamen parum momenti habet. At muneris functionem certe quod atinet, multo alia est in politico, quam in contemplatore, honorum externorum ratio. Liberali enim opes ad liberalitatis officia exercenda necessariae sunt; et justo itidem, ad facultatem remunerandi beneficia (nudæ etenim voluntates in obscuro sunt, multique nec justi simulant voluntatem res justas agendi); et forti viro potentia est opus, si quidem effecturus quidpiam sit virtuti suæ conveniens et temperanti facultate peccandi: alioqui sciri non potest, sitne talis, an alius quispiam. (5) Jam ambigitur, utrum ad virtutem plus in consilio et electione, an in actione positum sit, quippe in hisce duobus consistat virtus. Sane id quod perfectum est, ex utroque consistere perspicuum est: ad actiones vero multa requiruntur, et quo sunt majores ac pulchriores, eo plura.

πλειόνων. (6) Τῷ δὲ θεωροῦντι οὐδενὸς τῶν τοιούτων πρὸς γε τὴν ἐνέργειαν χρεῖα, ἀλλ' ὡς εἶπεν καὶ ἐμπόδια ἔστι πρὸς γε τὴν θεωρίαν· ἥ δ' ἀνθρωπός ἐστι καὶ πλείοσι συζῆ, αἰρεῖται τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν· δεήσει καὶ οὖν τῶν τοιούτων πρὸς τὸ ἀνθρωπεύεσθαι. (7) Ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία ὅτι θεωρητικὴ τίς ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἐντεῦθεν ἂν φανεῖται· τοὺς θεοὺς γὰρ μάλιστα ὑπειλήφαμεν μακαρίους καὶ εὐδαιμονας εἶναι· πράξεις δὲ ποίας ἀπονεῖμαι χρεῶν αὐτοῖς; πότερα τὰς δικαίας, ἢ γελόιοι φανοῦνται συναλλάττοντες καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόντες καὶ ὅσα τοιαῦτα; ἀλλὰ τὰς ἀνδρείους, ὑπομείνοντας τὰ φοβερά καὶ κινδυνεύοντας, ὅτι καλόν; ἢ τὰς ἐλευθερίους; τίνοι δὲ δώσουσιν; ἄτοπον δ' εἶ καὶ ἔσται αὐτοῖς νόμισμα ἢ τι τοιοῦτον. Αἱ δὲ σώφρονες τί ἂν εἶεν; ἢ φορτικὸς δ' ἔπαινος, ὅτι οὐκ ἔχουσι φαύλας ἐπιθυμίας; διεξιούσι δὲ πάντα φαίνονται ἂν τὰ περὶ τὰς πράξεις μικρὰ καὶ ἀνάξια θεῶν. Ἀλλὰ μὴν ζῆν τε πάντες ὑπειλήφασιν αὐτοὺς καὶ ἐνεργεῖν ἄρα· οὐ γὰρ δὴ καθεῦθεν ὡσπερ τὸν Ἐνδυμίωνα. Τῷ δὲ ζῶντι τοῦ πράττειν ἀφαιρουμένον, ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦ ποιεῖν, τί λείπεται πλὴν θεωρία; ὥστε ἢ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη. Καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δὲ ἡ ταύτη συγγενεστάτη εὐδαιμονικωτάτη. (8) Σημείον δὲ καὶ τὸ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῶντα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστέρημένα τελείως. Τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς ἅπας ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις, ἐφ' ὅσον ὁμοίωμα τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει· τῶν δ' ἄλλων ζῶων οὐδὲν εὐδαιμονεῖ, ἐπειδὴ οὐδαμῆ κοινωνεῖ θεωρίας. Ἐφ' ὅσον δὲ διατείνει ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οἷς μᾶλλον ὑπάρχει τὸ θεωρεῖν, καὶ εὐδαιμονεῖν, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς ἀλλὰ κατὰ τὴν θεωρίαν· αὐτὴ γὰρ καθ' αὐτὴν τιμία. Ὥστ' εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις.

[IX.] (9) Δεήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας ἀνθρώπων ὄντι· οὐ γὰρ αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ σῶμα υγιαίνειν καὶ τροφὴν καὶ τὴν λοιπὴν θεραπεῖαν ὑπάρχειν. Οὐ μὴν οἴητόν γε πολλῶν καὶ μεγάλων δεήσεσθαι τὸν εὐδαιμονήσοντα, εἰ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μακάριον εἶναι· οὐ γὰρ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τὸ αὐτάρκης οὐδ' ἡ πρᾶξις· (10) δυνατὸν δὲ καὶ μὴ ἀργοντα γῆς καὶ θαλάττης πράττειν τὰ καλά· καὶ γὰρ ἀπὸ μετρίων δύναται ἂν τις πράττειν κατὰ τὴν ἀρετὴν. Τοῦτο δ' ἔστιν ἰδεῖν ἐναργῶς· οἱ γὰρ ἰδιώται τῶν δυνασῶν οὐχ ἤττον δοκοῦσι τὰ ἐπιεικῆ πράττειν, ἀλλὰ καὶ αἱ μᾶλλον. Ἰκανὸν δὲ τοσαῦθ' ὑπάρχειν· ἔσται γὰρ ὁ βίος εὐδαιμονία τοῦ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐνεργούντος. (11) Καὶ Σόλων δὲ τοὺς εὐδαιμονας ἴσως ἀπεφαίνετο καλῶς, εἰπὼν μετρίως τοῖς ἐκτὸς κεχορηγημένους, πεπραγότας δὲ τὰ κάλλισθ', ὡς ᾤετο, καὶ βεβιωκότας σωφρόνους· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτημένους πράττειν ἃ δεῖ. Ἔοικε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας οὐ πλούσιον οὐδὲ δυναστὴν ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαιμόνα, εἰπὼν ὅτι οὐκ ἂν θουμάσσειεν εἰ τις ἄτοπος φανεῖται τοῖς πολλοῖς· οὗτο γὰρ κρινούσι τοῖς ἐκτὸς, τοῦτων ἀισθανόμενοι μόνον.

(6) At vero illi qui in contemplatione versatur, nihil talium rerum necessarium est ad suas quidem energias obeundas: quin talia pæne dixerim obsunt potius contemplationi: quamquam interea tamen qua homo est, cumque aliis vitæ societate conjungitur, statuet scilicet etiam, quæ virtuti consentanea sunt, agere; ac proinde indigebit jam dictis rebus, ad humanitatis vitam colendam. (7) Præterea quod perfecta beatitudo contemplativa quædam sit energia, inde etiam perspicuum est, quod deos felicissimos ac beatissimos existimamus. Diis porro qualesnam actiones tribuemus? num justitiæ? at ridiculum est asserere, eos invicem contrahere, depositaque reddere, et his similia virtutis officia colere. An ergo fortitudinis? ut scilicet res formidolosæ subeant, et periculis se obiciant propter virtutem. An liberalitatis? Sed cuiam dabant obsecro? Absurdum vero dictu et illud sit, si statuatur, esse illis nomismata ejusque generis similia alia. At temperantiæ quales erunt? Atqui pinguis fuerit hæc laus, quod careant vitiosis cupiditatibus. Quodsi omnium actionum genera persequamur, abjecta esse deprehenduntur et diis indigna. Atqui nemo non existimat vivere eos et proinde etiam agere aliquid. Non enim certe instar Endymionis dormiendo ceteram eos transigere fingendum est. Viventi igitur si actio adimatur, multoque etiam magis effectio, quid restat aliud quam ut contemplatio ei trihuatur? Quocirca et dei actio, beatitudine illa antecellens, in contemplatione consistat: et vero humanarum actionum illa, quæ huic familiarissima est, maxime beatam vitam constituit. (8) Et vero hujus rei indicium illud quoque, quod bruta, quia non participant cum homine theoreticas actiones ulla ex parte, felicitatis quoque proinde participia minime censentur. Diis enim tota vita beata est; sed hominibus, quatenus talis actionis simulacrum quoddam ipsi quoque habent. Reliquorum vero animalium nullum beate vivit: quoniam omnia ea contemplatione carent. Quam late igitur patet contemplatio, tam longe etiam beatitudo sese extendit: et quibus inest theoria, iidem sunt etiam beatiore. Neque hoc per accidens, sed ex ipsa contemplationis natura. Hæc enim per se est maximi pretii. Ex quo jam intelligi potest, beatitudinem esse contemplationem quandam.

[IX.] (9) Etsi autem opus etiam futurum est beato externorum quoque bonorum copia, quippe qui homo sit (non enim natura hominis in semet ipsa instructa est bonis omnibus ad contemplandum necessariis; sed indiget præterea corpore sano, item victu, et reliquo vitæ cultu): existimare tamen non oportet, quom beatus absque externis bonis esse non possit, idcirco etiam magnis atque affluentibus ipsum indigere; quippe non est in excessu positum quod satis est, sicuti neque usus et actio. (10) Fieri namque potest ut præclaras res etiam illi agant, qui non sunt domini terræ atque maris. Possunt enim etiam mediocritia sufficere ad edendas virtutis actiones. Ejusque rei documentum ex eo capi potest, quod etiam privatos nihilo impeditur videmus res laude dignas agere, quam qui sunt cum potestate; quin etiam expeditus sæpenumero. Satis itaque fuerit tantam copiam suppetere, quantam diximus. Beata namque erit illius vita, qui potest virtutis muneribus fungi. (11) Et fortasse Solon beatos non absurde pronuntiavit illos, qui mediocriter bonis externis instructi essent, et qui vitam exegissent defuncti honestissimis (ut ipsi videbatur) actionibus, in perpetuo cultu temperantiæ. Nihil enim obstat quominus mediocritum facultatum possessoribus in promptu sit honesta facere. Videtur etiam Anaxagoras non divitem aliquem neque potentem existimasse esse virum beatum, quando dixit, minime se mirari, si ineptus homo videatur vulgo. Multitudo enim ex rebus externis ita judicat, quandoquidem has solum percipit. (12) Con-

(12) Συμφωνεῖν δὴ τοῖς λόγοις εἰοκασιν αἱ τῶν σοφῶν δοξαί. Πίστιν μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχει τινά, τὸ δ' ἀληθές ἐν τοῖς πρακτοῖς ἐκ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου κρίνεται· ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. Σκοπεῖν δὴ τὰ προειρημένα χρὴ ἐπὶ τὰ ἔργα καὶ τὸν βίον ἐπιφέροντας, καὶ συναδόντων μὲν τοῖς ἔργοις ἀποδεκτέον, διαφωνούντων δὲ λόγους ὑποληπτέον. (13) Ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν καὶ τούτων θεραπεύων καὶ διακαίμενος ἀρίστα καὶ θεοφιλέστατος εἰκοιν εἶναι· εἰ γὰρ τις ἐπιμελεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεται, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὐλογον χαίρειν τε αὐτοὺς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ (τούτῳ δ' ἂν εἴη ὁ νοῦς) καὶ τοὺς ἀγαπῶντας μάλιστα ταῦτα καὶ τιμώντας ἀντεποιεῖν ὡς τῶν φίλων αὐτοῖς ἐπιμελουμένους καὶ ὀρθῶς τε καὶ καλῶς πράττοντας. Ὅτι δὲ πάντα ταῦτα τῷ σοφῷ μάλιστ' ὑπάρχει, οὐκ ἀδελόν. Θεοφιλέστατος ἄρα. Τὸν αὐτὸν δ' εἰκὸς καὶ εὐδαιμονεστάτον ὥστε καὶ οὕτως εἴη ὁ σοφὸς μάλιστ' εὐδαίμων.

CAP. IX. [X.]

Ἄρ' οὖν εἰ περὶ τούτων καὶ τῶν ἀρετῶν, ἐτι δὲ καὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς ἰκανῶς εἴρηται τοῖς τύποις, τέλος ἔχειν οἰητέον τὴν προαίρεσιν, ἣ καθάπερ λέγεται, οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς πρακτοῖς τέλος τὸ θεωρῆσαι ἕκαστα καὶ γνῶναι, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πράττειν αὐτά; (2) οὐδὲ δὴ περὶ ἀρετῆς ἰκανὸν τὸ εἰδέναι, ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατέον, ἢ εἰ πως ἄλλως ἀγαθοὶ γινόμεθα. (3) Εἰ μὲν οὖν ἦσαν οἱ λόγοι αὐτάρκειαι πρὸς τὸ ποιῆσαι ἐπιεικέις, πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως ἔφερον κατὰ τὸν Θεόγνιν, καὶ εἶδει ἂν τούτους πορίσασθαι· νῦν δὲ φαίνονται προτρέψασθαι μὲν καὶ παρορμηθεῖν τῶν νέων τοὺς ἐλευθερίου ἰσχύειν, ἡθὸς τ' εὐγενῆς καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον ποιῆσαι ἂν κατοκώχμιον ἐκ τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκαγαθίαν προτρέψασθαι. (4) οὐ γὰρ περὶ κλασιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν ἀλλὰ φόβῳ, οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύλων διὰ τὸ αἰσχρὸν ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας· πάθει γὰρ ζῶντες τὰς οἰκείας ἡδονὰς διώκουσι καὶ δι' ὧν αὐταί εἰσονται, φεύγουσι δὲ τὰς ἀντικειμένας λύπας, τοῦ δὲ καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος οὐδ' ἔννοιαν ἔχουσι, ἀγευστοὶ ὄντες. (5) Τοὺς δὲ τοιούτους τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσει; οὐ γὰρ οἶόν τε ἢ οὐ βῆδιον τὰ ἐκ παλαιοῦ τοῖς ἡθῆσι κατελιγμένα λόγῳ μεταστῆσαι. Ἀγαπητὸν δ' ἴσως ἐστὶν εἰ πάντων ὑπαρχόντων, δι' ὧν ἐπιεικέις δοκοῦμεν γίνεσθαι, μεταλάβοιμεν τῆς ἀρετῆς. (6) Γίνεσθαι δ' ἀγαθοῦς οἴονται οἱ μὲν φύσει, οἱ δ' ἔθει, οἱ δὲ διδασχῇ. Τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διὰ τῆς θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει· ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ διδασχὴ μή ποτ' οὐκ ἐν ἅπασιν ἰσχύη, ἀλλὰ δέη προδιοριγῆσθαι τοῖς ἔθεσι τὴν τοῦ ἀκροατοῦ ψυχὴν πρὸς τὸ καλῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τὴν θρέψουσαν τὸ σπέρμα. (7) Οὐ γὰρ ἂν ἀκούσειε λόγου ἀποτρέποντος οὐδ' αὖ συνείη ὁ κατὰ πάθος ζῶν τὸν δ' οὕτως ἔγοντα πῶς οἶόν τε μεταπεῖσαι; ὅλω

guere igitur videntur hisce rationibus etiam sapientum opinionones. Et certe hæc quoque ad fidem faciendam pondus aliquod habent: veritas tamen practicorum dogmatum ex factis et vita judicatur. In his enim vis eorum præcipue spectatur. Superius igitur dicta ita consideranda sunt, ut ad facta atque vitam hominum referantur. His si consentiant, acceptanda; sin dissonent, fabulæ et verba inania existimanda sunt. (13) Qui vero in fungendis vitæ muneribus gerit se consentaneæ menti, et hanc colit et reveretur; et rectissime affectus videtur esse, et eum probabile est deo esse amicissimum. Etenim si dii aliquam curam habent rerum humanarum (ut eos habere certe verisimile est), illud etiam probabile erit, delectari eos parte hominis longe optima sibi que cognatissima (hæc utique mens fuerit), et hanc maxime diligentibus et honorantibus, vicissimque et benefacere his tanquam cultoribus earum rerum, quæ ipsis caræ sunt, et alioqui etiam recte et honeste vitam agentibus. Hæc omnia autem maxime in sapientem cadere, non est obscurum. Igitur hic deo carissimus est: eundemque verisimile est etiam beatissimum esse. Quare vel hæc quoque ratione sapiens erit omnium beatissimus.

Numquid igitur si et de his, et de virtutibus, et de amicitia et de voluptate satis est disputatum, formis eorum omnium universe adumbratis, instituti nostri finem consecuti vide-mur? an potius, sicuti dicitur, in practicis disciplinis non esse finem, cernere ac nosse singula, sed illa agere, (2) sic porro etiam virtutis non sola notio sufficit, sed actionem usum-que accedere oportet, aut aliquid aliud, si quid est tale, cuius ratione boni evadamus? (4) Sane quidem si nihil præter disputationes atque verba requireretur ad bonitatem virtutemque comparandam, magnam ea merito multamque mercedem reportarent secundum Theognidem: oporteret-que hæc sibi quemque parare. Nunc vero ita comparatum est, ut possint illa quidem liberalia ingenia excitare, et bene nata et amantia honestatis ingenia amore virtutis inflammare: at reliquos, qui sunt multo plurimi, non possint ad virtutem impellere. (4) Horum enim natura est, ut non pudore pareant legibus, sed metu; neque a pravis abstineant propter dedecus, sed metu poenarum. Perturbationibus enim quum regantur, sibi notas voluptates sequuntur, et illa, quibus hæc parantur; fugiunt vero contrarias his molestias: vere honestarum autem vereque jucundarum rerum ne cogitationem ipsi ulla subit: utpote quod earum nunquam quidquam gustarint. (5) Tales igitur homines quæ ratio possit corrigere et a vitiiis ad virtutis respectum traducere? nunquam fit enim, aut fit certe difficillime, ut longo tempore inveterati mores oratione extirpentur, bonique consulendum est, si vel omnibus adhibitis, quibus existimamus bonos nos fieri posse, virtutis participes evadamus. (6) Bonos autem fieri putant alii natura, nonnulli consuetudine, quidam doctrina. Quod ad naturæ donum attinet, non est id penes nos, sed divi-na quadam ex causa inest vere felicibus. Ratio autem et doctrina fortasse non satis validæ sunt ad virtutem inducendam causæ: oportetque prius animum auditoris excoli moribus, ut recte gaudere ac dolere possit: non aliter quam terram, quæ profereudi seminis facultatem habitura sit, prius probe excultam esse oportet. (7) Nam qui affectibus ducitur, nunquam auditurus est dehortantem a vitiiis, neque etiam rationem ac præceptorum momenta intelligit. Talis porro habitus in quo est, eum quomodo a proposito suo abducere ullis rationibus valeas? in summa, perturbatio non parat rationi, sed

τ' οὐ δοκεῖ λόγῳ ὑπέικειν τὸ πάθος ἀλλὰ βία. (8) Δεῖ δὴ τὸ ἥθος προὔπαρχειν πως οἰκεῖον τῆς ἀρετῆς, στέργον τὸ καλὸν καὶ δυσχεραίνειν τὸ αἰσχροῦν. Ἐκ νέου δ' ἀγωγῆς ὀρθῆς τυχεῖν πρὸς ἀρετὴν χαλεπὸν μὴ ὑπὸ τοιούτοις τραφέντα νόμοις· τὸ γὰρ συμφρόνως καὶ καρτερικῶς ζῆν οὐχ ἤδὲ τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰς τε καὶ νέοις. Διὸ νόμοις δεῖ τετάχθαι τὴν τροφὴν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα· οὐκ ἔσται γὰρ λυπηρὰ συνήθη γινόμενα. (9) Οὐχ ἱκανὸν δ' ἴσως νέους ὄντας τροφῆς καὶ ἐπιμελείας τυχεῖν ὀρθῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀνδρωθέντας δεῖ ἐπιτηδεύειν αὐτὰ καὶ ἐθίζεσθαι, καὶ περὶ ταῦτα δεοίμεθ' ἂν νόμων, καὶ ὄλων δὴ περὶ πάντα τὸν βίον· οἱ γὰρ πολλοὶ ἀνάγκη μᾶλλον ἢ λόγῳ πειθαρχοῦσι καὶ ζημίαις ἢ τῷ καλῷ. (10) Διόπερ οἰονταί τινες τοὺς νομοθετοῦντας δεῖν μὲν παρακαλεῖν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν καὶ προτρέπεσθαι τοῦ καλοῦ χάριν, ὡς ὑπακουσομένων τῶν ἐπεικῶς τοῖς ἔθεσι προηγμένων, ἀπειθοῦσι δὲ καὶ ἀφυστέρους οὐσι κολάσεις τε καὶ τιμωρίας ἐπιτιθέναι, τοὺς δ' ἀνιάτους ὄλων ἐξορίζειν· τὸν μὲν γὰρ ἐπεικῆ καὶ πρὸς τὸ καλὸν ζῶντα τῷ λόγῳ πειθαρχήσῃ, τὸν δὲ φαῦλον ἡδονῆς ὀρεγόμενον λύπη κολάσεσθαι ὥσπερ ὑποζύγιον. Διὸ καὶ φασὶ δεῖν τοιαύτας γίνεσθαι τὰς λύπας αἱ μάλιστα ἐναντιοῦνται ταῖς ἀγαπωμέναις ἡδοναῖς. (11) Εἰ δ' οὖν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν τραφῆναι καλῶς δεῖ καὶ ἐθισθῆναι, εἴθ' οὕτως ἐν ἐπιτηδεύμασιν ἐπεικέσι ζῆν καὶ μὴτ' ἄκοντα μὴθ' ἐκόντα πράττειν τὰ φαῦλα, ταῦτα δὲ γίγναιτ' ἂν βιουμένοις κατὰ τινα νοῦν καὶ τάξιν ὀρθήν, ἔχουσαν ἰσχύν. (12) Ἡ μὲν οὖν πατρικὴ πρόσταξις οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον, οὐδὲ δὴ ὄλων ἢ ἐνὸς ἀνδρός, μὴ βασιλευῶς ὄντος ἢ τινος τοιούτου· ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπὸ τινος φρονήσεως καὶ νοῦ. Καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐχθαίρουσι τοὺς ἐναντιουμένους ταῖς ὀρμαῖς, καὶ ὀρθῶς αὐτὸ ὀρθῶσιν· ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐπαχθῆς τάττων τὸ ἐπεικῆς. (13) Ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίῳ πολεῖ μετ' ὀλίγων ὁ νομοθέτης ἐπιμελείαν δοκεῖ πεποιῆσθαι τροφῆς τε καὶ ἐπιτηδεύμάτων· ἐν δὲ ταῖς πλείοσιν τῶν πόλεων ἐξημελῆται περὶ τῶν τοιούτων, καὶ ζῆ ἕκαστος ὡς βούλεται, κυκλωτικῶς θεμιστεύων παίδων ἢ δ' ἀλόχου. (14) Κράτιστον μὲν οὖν τὸ γίνεσθαι κοινὴν ἐπιμελείαν καὶ ὀρθὴν καὶ δρᾶν αὐτὸ δύνασθαι· κοινῇ δ' ἐξαμελουμένων ἕκαστω δοξείεν ἂν προσήκειν τοῖς σφετέρους τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν συμβάλλεσθαι, ἢ προαιρεῖσθαι γε. Μάλιστα δ' ἂν τοῦτο δύνασθαι δοξείεν ἐκ τῶν εἰρημένων νομοθετικῶς γινόμενων· αἱ μὲν γὰρ κοιναὶ ἐπιμελείαι ὀφλοῦν ὅτι διὰ νόμων γίνονται, ἐπεικεῖς δ' αἱ διὰ τῶν σπουδαίων. Γεγραμμένων δ' ἢ ἀγράφων, οὐδὲν ἂν δοξείε διαφέρειν, οὐδὲ δι' ὧν εἷς ἢ πολλοὶ παιδευθήσονται, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδεύμάτων. Ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐνισχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἔθη, οὕτω καὶ ἐν οἰκίαις οἱ πατρικοὶ λόγοι καὶ τὰ ἔθη, καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὴν συγγένειαν καὶ τὰς εὐεργεσίας· προὔπαρχοι γὰρ στέργοντες καὶ εὐπει-

vi coercenda est. (8) Quocirca moribus accommodatis virtuti imbuendus animus prius est; iis, inquam, moribus, quibus amplectatur honestum, et turpitudinem aversetur. A teneris porro rectam ad virtutem institutionem adipisci difficile est, nisi quis illic, ubi sub huiusmodi legibus vivitur, fuerit educatus; temperanter enim et patienter vivere, insuave est vulgo hominum, praesertim juvenibus. Ideoque educationem et exercitationes legibus ordinatas esse necesse est. Usu enim et consuetudine id assequentur, ut talia sint eis minime molesta. (9) Ac fortasse non satis est pueros recte educari: sed, quod adultos etiam oporteat exerceri et corroborari in iis quae didicerunt; quum ob haec, tum praeterea per totam adeo vitam legum opus est adminiculis. Vulgus namque hominum necessitati potius pareat, quam rationibus et verbis, item damnis et penis potius, quam pulchro et honesto. (10) Proinde sunt qui existunt, legumatores primum quidem oportere homines ad virtutem cohortari atque impellere argumento honesti: quo sit futurum ut boni viri praecipue obtemperent ad id faciendum assuefacti: inobedientibus deinde et natura ineptis ad virtutem, animadversiones et poenas esse constituendas; insanabiles vero penitus exterminandos. Virum enim bonum et virtuti consentaneam vitam amplectentem, verbis obtemperaturum; malum vero voluptatis cupidum dolore veluti iumentum coercitum iri. Quocirca iidem et hoc censent, dolorem illum debere ejusmodi esse, ut maxime sit voluptatibus, quibus isti capiuntur, contrarius. (11) Jam si, ut dictum est, qui sit vir bonus futurus, eum oportet bene educatum esse, bonisque moribus imbutum; si item rectae vitae studii sedulo esse occupatum; si praeterea neque sponte neque invite ad suscipiendum flagitium prolabi: haec contingere illis solum possint, qui mentem aliquam atque ordinem sequuntur praescriptum cum aliquo auctoritate cogendi. (12) Patriae quidem potestati non inest haec vis aut necessitas, neque omnino viri unius praecipio ullius, nisi rex ille fuerit, aut regi similis quispiam. Lex vero habet vim ad cogendum valentem, quum sit ratio a prudentia et mente profecta. Praeterea homines quidem illos, qui cupiditatibus ipsorum (quantumvis id recte fiat) resistunt, graviter odisse solent: lex autem quae ordinat quod aequum est, gravis esse non solet. (13) In sola autem Laconum civitate paululum videtur legumlator rationem habuisse educationis et studiorum: in longe plurimis autem civitatibus haec neglecta sunt, ubi vivit quisque pro libidine, Cycloppum more liberis et uxori imperando. (14) Sane consultissimum est ut communiter hujus rei procuratio suscipiatur, eaque recta; atque ut ea perfici quoque possit. Ceterum quum publice ratio ea negligatur, existimari scilicet possit, uniuscujusque privatim esse, ut liberis atque amicis suis ad virtutem consequendam adjumentum hac in parte afferat, aut afferre certe velit. Porro ut praestare istud possit aliquis, oportet ipsum scientia ferendarum legum pollere, idque ex iis, quae proposita sunt, intelligitur. Quippe institutiones quidem publicas planum est per leges fieri, et quidem bonas, quae ex bonis legibus fiunt. Neque refert, scriptae sint, necne: ut neque illud refert, utrum iisdem privatim instituatur singuli, an publice multi, sicut nec in musica et gymnastica et in ceteris disciplinis. Ut enim in civitatibus leges et instituta valent, ita in privatis domibus verba moresque paterni: et quidem magis valent, quum propter cognationem, tum ob varia in filios collata beneficia. Parentes enim filii per naturam jam ante et diligunt et eorundem auctoritate facile moventur.

θεῖς τῇ φύσει. (15) Ἐτι δὲ καὶ διαφέρουσιν αἱ καθ' ἕκαστον παιδεῖαι τῶν κοινῶν, ὥσπερ ἐπὶ ἰατρικῆς· καθόλου μὲν γὰρ τῷ πυρετῶντι συμφέρει ἡσυχία καὶ ἀσπασία, τινὲ δ' ἰσως οὐ, ὃ τε πυκτικὸς ἰσως οὐ πᾶσι τὴν αὐτὴν μάχην περιτίθησιν. Ἐξακριβοῦσθαι δὲ δόξειεν ἂν μᾶλλον τὸ καθ' ἕκαστον ἰδίᾳ τῆς ἐπιμελείας γινομένης· μᾶλλον γὰρ τοῦ προσφόρου τυγγάνει ἕκαστος. Ἄλλ' ἐπιμεληθεῖν μὲν ἀρίστα καθ' ἕν καὶ ἰατρὸς καὶ γυμναστῆς καὶ πᾶς ἄλλος ὁ τὸ καθόλου εἰδώς, 10 οὐ πᾶσιν ἢ τοῖς τοιοῦσι δὲ τοῦ κοινοῦ γὰρ αἱ ἐπιστήμαι λέγονται τε καὶ εἰσίν. (16) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἑνός τινος οὐδὲν ἰσως κωλύει καλῶς ἐπιμεληθῆναι καὶ ἀνεπιστήμονα ὄντα, τεθεχμένον δ' ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα ἐπ' ἑκάστῳ δι' ἐμπειρίαν, καθάπερ καὶ ἰατροὶ ἔνοι δο- 15 κούσιν ἑαυτῶν ἀριστοὶ εἶναι, ἐτέρῳ οὐδὲν ἂν δυνάμενοι ἐπαρκέσαι. Οὐδὲν δ' ἤττον ἰσως τῷ γε βουλομένῳ τεχνικῶ γενέσθαι καὶ θεωρητικῶ ἐπὶ τὸ καθόλου βραδυστέον εἶναι δόξειεν ἂν, κάκεινο γνωριστεόν ὡς ἐνδέχεται· εἰρηται γὰρ οὐτὶ περι τοῦθ' αἱ ἐπιστήμαι. (17) Ἰάχα 20 δὲ καὶ τῷ βουλομένῳ δι' ἐπιμελείας βελτίους ποιεῖν, εἴτε πολλοὺς εἴτ' ὀλίγους, νομοθετικῶ πειρατέον γενέσθαι, εἰ διὰ νόμων ἀγαθοὶ γινοίμεθ' ἂν. Ὅντινα γὰρ οὐκ αὖν καὶ τὸν προτεθέντα διαθεῖναι καλῶς οὐκ ἔστι τοῦ τυγχόντος, ἀλλ' εἴπερ τινός, τοῦ εἰδότες, ὥσπερ 25 ἐπ' ἰατρικῆς καὶ τῶν λοιπῶν ὧν ἔστιν ἐπιμελεία τις καὶ φρόνησις. (18) Ἄρ' οὐκ μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτέον πόθεν ἢ πῶς νομοθετικὸς γένοιτ' ἂν τις, ἢ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, παρὰ τῶν πολιτικῶν; μόριον γὰρ ἐδόκει τῆς πολιτικῆς εἶναι. Ἡ οὐχ ὁμοιον φαίνεται ἐπὶ τῆς 30 πολιτικῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τε καὶ δυνάμεων; ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις οἱ αὐτοὶ φαίνονται τὰς τε δυνάμεις παραδιδόντες καὶ ἐνεργούντες ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἰατροὶ καὶ γραφεῖς· τὰ δὲ πολιτικὰ ἐπαγγέλλονται μὲν διδάσκειν οἱ σοφισταί, πράττει δ' αὐτῶν οὐδεὶς, ἀλλ' οἱ 35 πολιτευόμενοι, οἱ δόξαιεν ἂν δυνάμει τινὲ τοῦτο πράττειν καὶ ἐμπειρία μᾶλλον ἢ διανοία· οὔτε γὰρ γράφοντες οὔτε λέγοντες περὶ τῶν τοιούτων φαίνονται (καίτοι κάλλιον ἦν ἰσως ἢ λόγους δικανικούς τε καὶ δημηγορικούς), οὐδ' αὖ πολιτικούς πεποιηκότας τοὺς 40 σφετέρους υἱεῖς ἢ τινὰς ἄλλους τῶν φίλων. (19) Εὐλόγον δ' ἦν, εἴπερ ἐδύναντο· οὔτε γὰρ ταῖς πόλεσιν ἄμεινον οὐδὲν κατέλιπον ἂν, οὐδ' αὐτοῖς ὑπάρξαι προέλοιπ' ἂν μᾶλλον τῆς τοιαύτης δυνάμεως, οὐδὲ δὲ τοῖς φιλόδοξοις. Οὐ μὴν μικρόν γε εἴκειν ἢ ἐμπειρία συμ- 45 βάλλεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἐγίγνοντ' ἂν διὰ τῆς πολιτικῆς συνθηθείας πολιτικοί· διὸ τοῖς ἐπιμετέροις περὶ πολιτικῆς εἰδέσθαι προσδεῖν εἴκειν ἐμπειρίας. (20) Τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι λίαν φαίνονται πόρρω εἶναι τοῦ διδάξαι· ὅπως γὰρ οὐδὲ ποῖόν τι ἔστιν ἢ περὶ ποῖα 50 ἴσασιν οὐ γὰρ ἂν τὴν αὐτὴν τῆ ἐρητορικῆ οὐδὲ χεῖρω ἐτίθεσαν, οὐδ' ἂν ὧντο βράδιον εἶναι τὸ νομοθετῆσαι συναγαγόντι τοὺς εὐδοκιμοῦντας τῶν νόμων· ἐκλέξασθαι γὰρ εἶναι τοὺς ἀρίστους, ὥσπερ οὐδὲ τὴν ἐκλογὴν οὐσαν συνέσεως καὶ τὸ χρῆναι ὀρθῶς μέγιστον, ὥσπερ ἐν

ARISTOTELES. II.

(15) Est vero et aliud, quo privata institutio differt a publica, illo scilicet, quod de artis medicæ comparatione intelligitur. Universe namque febricitanti prodest inedia et quies: sed huic aut illi forsans obest. Item pugil non omnes discipulos eodem genere pugnæ exercet. Exactius videtur porro effici aliquid singulare, in quod specialiter incumbitur; illa namque magis unaquæque res consequitur illud quod ipsi convenit. Veruntamen et medicus, et gymnastes et quisvis alius melius curabit singulos, intelligens quidem universe prosit vel omnibus vel huic aut illi: scientiæ enim et dicuntur esse et sunt universalium. (16) Veruntamen nihil fortasse obstat quominus uni alicui recte consulat is qui inscius quidem sit; ceterum qui experiendo accurate perspexerit illa quæ singulatim uni illi eveniunt, perinde ut et medici nonnulli videntur sibi ipsis peritissime consulere, quum alteri optulari nequeant. Sed nihilominus tamen si velit artificis ac scientis nomen tueri, ad universalium theorematum considerationem progrediendum est, eorumque, quantum conceditur, gnarum esse oportet. Nam, ut dictum est, scientia circa universalia versatur. (17) Fortasse vero etiam conanti aliquos sive paucos sive plures institutione meliores reddere, danda erit opera, ut habitu hoc nomothetico sese instruat, si quidem facultas inest legibus ea, ut ab iis meliores cives efficiantur. Quippe non cujuslibet est, oblatum alicui recte instituire: sed, si alicujus illud est, tantum illius est quem vocamus scientem; sicut in medicina et aliis artibus, quæ constant diligentia et prudentia, contingit. (18) Numquid igitur deinceps videndum, unde et quomodo facultas illa nomothetica paranda sit? an, inquam, ex illis discenda, qui perhibentur politici, sicut accidit in aliis disciplinis? conficiatur enim in nomothetica politicae partem quandam esse. An potius diversa ratio sit politicæ et aliarum scientiarum ac facultatum? nam in ceteris quidem videmus eosdem scientias ac facultates et tradere et exercere, juxta ejusdem artis decreta, ut medicos et pictores: doctrinam vero rerum civilium profitentur quidem illam ii qui vocantur sophistæ, administrat vero rempublicam nemo illorum, sed ii modo qui versantur in republica, qui existimari possint facultate potius quadam id agere et experientia atque usu, quam scientia aut artis lege. Non enim comperiantur vel scribere vel disserere de ratione regendi rem communem, quum utique multo præclarior esset de hac re præcepta dare, quam forensibus concionibus et orationibus scribendis occupari. Non etiam unquam comperitum est, quod vel filios suos vel ullos alios ex amicis suis effecerint politici viros: (19) quod utique eos facturos fuisse, si potuissent, probabile est. Nihil enim hac facultate melius civitatibus reliquissent; nihil item nec sibi ipsis neque sane amicis etiam suis potius contingere vellent aut studerent. Haud parum tamen etiam usus et experientia confert ad hanc rem. Alioqui enim non efficerentur homines aptiores societatum rectores usu politico. Quamobrem videtur politicae scientiæ cupido, consuetudine agendi insuper opus esse. (20) Jam vero ex sophistis ii qui politicam se docturos profitentur, longissime ab eo præstando absunt quod promittunt. In universum enim illi, quidnam ista scientia sit, aut quibus in rebus occupetur, ignorant. Alioqui enim non dicent modo, esse eam idem cum rhetorica, modo, aliquid ea deterius: non item opinarentur leges concidere facile esse ei qui optimas leges collegerit, quod scilicet inde præcipue conducibiles desumere liceat: quasi vero ipsa electio non sit intelligentiæ res magnæ; quasi item recte de hujusmodi rebus judicare

τοῖς κατὰ μουσικήν· οἱ γὰρ ἔμπειροι περὶ ἕκαστα κρί-
 νουσιν ὀρθῶς τὰ ἔργα, καὶ δι' ὧν ἡ πῶς ἐπιτελεῖται
 συνιᾶσιν, καὶ ποῖα ποίους συνᾶδει· τοῖς δ' ἀπείροις
 5 ἀγαπητὸν τὸ μὴ διαλανθάνειν εἰ εἴ ἢ κακῶς πεποιήται
 τὸ ἔργον, ὡσπερ ἐπὶ γραφικῆς. Οἱ δὲ νόμοι τῆς πολι-
 τικῆς ἔργοις εἰκόασιν· πῶς οὖν ἐκ τούτων νομοθετικὸς
 γένοιτ' ἂν τις, ἢ τοὺς ἀρίστους κρίναι; (21) οὐ γὰρ φαί-
 νονται οὐδ' ἰατρικοὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων γίνεσθαι·
 10 καίτοι πειρῶνται γε λέγειν οὐ μόνον τὰ θεραπεύματα,
 ἀλλὰ καὶ ὡς ἰαθεῖν ἂν καὶ ὡς δεῖ θεραπεύειν ἕκαστους,
 διελεύμενοι τὰς ἕξεις. Ταῦτα δὲ τοῖς μὲν ἔμπειροις
 ὠφέλιμα εἶναι δοκεῖ, τοῖς δ' ἀνεπιστήμοσι ἀχρεῖα.
 Ἴσως οὖν καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ συνα-
 15 γωγαὶ τοῖς μὲν δυναμένοις θεωρῆσαι καὶ κρίναι τί κα-
 λῶς ἢ τούναντίον καὶ ποῖα ποίους ἀρμόττει, εὐχρηστ'
 ἂν εἴη· τοῖς δ' ἀνευ ἕξεως τὰ τοιαῦτα διεξιοῦσι τὸ μὲν
 κρίνειν καλῶς οὐκ ἂν ὑπάρχοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτόματον,
 εὐσυνετώτεροι δ' εἰς ταῦτα τάχ' ἂν γένοιτο. (22) Πα-
 20 ραλιπόντων οὖν τῶν προτέρων ἀνερεύνητον τὸ περὶ τῆς
 νομοθεσίας, αὐτοὺς ἐπισκέψασθαι μᾶλλον βέλτιον ἴσως,
 καὶ δλωσὶ δὴ περὶ πολιτείας, θπῶς εἰς δύναμιν ἢ περὶ
 τὰ ἀνθρώπινα φιλοσοφία τελειωθῆ. (23) Πρῶτον μὲν
 οὖν εἴ τι κατὰ μέρος εἴρηται καλῶς ὑπὸ τῶν προγεγε-
 25 στέρων πειραθῶμεν ἐπελθεῖν, εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων
 πολιτειῶν θεωρῆσαι τὰ ποῖα σώζει καὶ φθείρει τὰς
 πόλεις καὶ τὰ ποῖα ἕκαστας τῶν πολιτειῶν, καὶ διὰ
 τίνας αἰτίας αἱ μὲν καλῶς αἱ δὲ τούναντίον πολιτεύον-
 30 ται· θεωρηθέντων γὰρ τούτων τάχ' ἂν μᾶλλον συνί-
 δοιμεν καὶ ποῖα πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἕκαστη τα-
 χθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ ἔθεσι χρωσμένη. Λέγωμεν
 οὖν ἀρχάμενοι.

non sit opus longe maximum, sicut de musicis intelligitur.
 Periti enim illius quodcumque opus ejus artis recte dijudi-
 cant, et insuper per quæ quibusque modis efficiantur, quæ
 debent effici, tenent : sciunt item, quæ quibusque con-
 gruunt. Imperitis vero boni satis est, si judicare norint,
 rectumne, an pravum opus sit; ut fit in pictura. Leges
 porro videntur esse opera quædam civilis facultatis. Tales
 ergo quum sint isti sophistæ, quomodo, quæso, ipsorum
 opera potest efficere virum politicum? (21) Sane vero lectio
 commentariorum nunquam efficit medicos, quantumvis
 commemorare tradereque conantur curationum genera,
 itemque rationem et modum curandi, insuper et quomodo
 medicina sit facienda, de cujuslibet corporis habitudine
 distincte disserendo. Quod quidem videtur peritis prodesse,
 inutilia vero esse scientia destitutis. Similiter fortasse le-
 gum ac rerumpublicarum formæ collectæ, peritis ac diju-
 dicare valentibus, quid recte aut secus habeat, item quæ
 quibus apta sint, aliquid proderunt : tali vero facultate
 destitutis nunquam continget ut recte dijudicare possint
 leges, nisi forte casu et temere. Interim ad hoc tamen for-
 tasse conferent tales collectiones, ut, si aliquando ad rein-
 publicam accesserint, ea facilius apprehendant. (22) Quum
 igitur veteres legum ferendarum rationem non tradide-
 rint, non abs re fuerit fortasse, nos ipsos de ea re, et
 de omni adeo reipublicæ forma attentius commentari,
 ut, quantum in nobis est, philosophiæ pars ea, quæ pertinet
 ad res humanas, perfecta sit. (23) Conabimur ergo, si
 quid hac de re singulatim recte dictum est a prioribus, id
 persequi : deinde ex collectis undique rerumpublicarum
 formis videre quid singulis societatibus interitum attrahat,
 quid salutem iisdem pariat : denique quibus de causis aliæ
 civitates bene, aliæ male administrantur, attendere. His
 enim omnibus discussis, fortasse rectius cognoverimus,
 quanam forma reipublicæ sit optima, et quibus institutis,
 legibus ac moribus utentes maxime floreat. Exordiamur
 igitur de his dicere.

(1181, 1182)

CAP. I.

Ἐπειδὴ προαιρούμεθα λέγειν ὑπὲρ ἠθικῶν, πρῶτον ἂν εἴη σκοπεῖον τίνας ἐστὶ μέρος τὸ ἦθος. Ὡς μὲν οὖν συντόμως εἰπεῖν, δοκεῖ οὐκ ἄλλης ἢ τῆς πολιτικῆς εἶναι μέρος. Ἔστι γὰρ οὐθὲν ἐν τοῖς πολιτικοῖς δυνατὸν πρᾶξαι ἄνευ τοῦ ποῖόν τινα εἶναι, λέγω δ' οἷον σπουδαῖον. Τὸ δὲ σπουδαῖον εἶναι ἐστὶ τὸ τὰς ἀρετὰς ἔχειν. (2) Δεῖ ἄρα, εἴ τις μέλλει ἐν τοῖς πολιτικοῖς πρακτικὸς εἶναι, τὸ ἦθος εἶναι σπουδαῖος. (3) Μέρος ἐστὶν ἄρα, ὡς εἴκειν, καὶ ἀρχὴ ἡ περὶ τὰ ἦθη πραγματεία τῆς πολιτικῆς. Τὸ δ' ὅλον καὶ τὴν ἐπωνυμίαν δικαίως δοκεῖ ἂν μοι ἔχειν ἢ πραγματεία οὐκ ἠθικὴν ἀλλὰ πολιτικὴν. (4) Δεῖ ἄρα, ὡς εἴκειν, πρῶτον ὑπὲρ ἀρετῆς εἰπεῖν, τί τ' ἐστὶ καὶ ἐκ τίνων γίνεται. Οὐθὲν γὰρ ἴσως ὄφελος εἰδέναι μὲν τὴν ἀρετὴν, πῶς

15 δ' ἐστὶ καὶ ἐκ τίνων μὴ ἐπαίειν. Οὐ γὰρ μόνον ὅπως εἰδήσομεν τί ἐστὶ σκοπεῖσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τίνων ἐστὶ σκέψασθαι. Ἄμα γὰρ εἰδῆσαι βουλόμεθα καὶ αὐτοὶ εἶναι τοιοῦτοι· τοῦτο δ' οὐ δυνατόμεθα, ἐὰν μὴ εἰδῶμεν καὶ ἐκ τίνων καὶ πῶς ἐστὶ. (5) Ἀναγκαῖον

20 μὲν οὖν εἰδῆσαι τί ἐστὶν ἀρετὴ· οὐ γὰρ βράδιον εἰδέναι τὸ ἐκ τίνων ἐστὶ καὶ πῶς ἐστὶ, ἀγνοοῦντα τὸ τί ἐστὶν, ὥσπερ οὐδ' ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν. Οὐ δεῖ δὲ λαθάνειν οὐδ' εἰ τινες πρότερον ὑπὲρ τούτων εἰρήκασιν. (6) Πρῶτος μὲν οὖν ἐνεχείρησε Πυθαγόρας περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν,

25 οὐκ ὀρθῶς δέ· τὰς γὰρ ἀρετὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνάγων οὐκ οἰκείαν τῶν ἀρετῶν τὴν θεωρίαν ἐποιεῖτο· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη ἀριθμὸς ἰσάκεις ἴσος. (7) Μετὰ τούτων Σωκράτης ἐπιγενομένος βέλτιον καὶ ἐπὶ πλείον εἶπεν ὑπὲρ τούτων, οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' οὔτος. Τὰς γὰρ

30 ἀρετὰς ἐπιστήμας ἐποίησε, τοῦτο δ' ἐστὶν εἶναι ἀδύνατον. Αἱ γὰρ ἐπιστήμαι πᾶσαι μετὰ λόγου, λόγος δὲ ἐν τῷ διανοητικῷ τῆς ψυχῆς ἐγγίνεται μορίῳ. Γίνονται οὖν αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι κατ' αὐτὸν ἐν τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς μορίῳ. Συμβαίνει οὖν αὐτῷ ἐπιστήμας ποιῶντι τὰς

35 ἀρετὰς ἀναίρειν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς, τοῦτο δὲ ποιῶν ἀναίρει καὶ πάθος καὶ ἦθος· διὸ οὐκ ὀρθῶς ἤφατο ταύτη τῶν ἀρετῶν. (8) Μετὰ ταῦτα δὲ Πλάτων διελέτεο τὴν ψυχὴν εἰς τε τὸ λόγον ἔχον καὶ εἰς τὸ

Quoniam de moribus agere propositum nobis est, primum illud videndum cujusnam scientiæ vel artis pars sint mores, sive moralis hæc disciplina. Ut igitur paucis absolvam, non alius videtur pars esse quam Civilis. Civilibus autem in rebus absque eo ut sit aliquis talis vel certo modo affectus, effici nihil potest: puta, ut sit honestus. Esse autem honestum, idem est quod virtutes habere. (2) Oportet igitur, si quis secundum Politices sive civilis scientiæ præcepta agere velit, eum moribus probis esse. (3) Itaque, ut apparet, Politices pars est ac principium tractatio de moribus: ut in totum jure mihi videatur omnis hæc disputatio non ethica, sed politica appellanda. (4) Necessè est itaque (ut videre est) de virtute primum dicere, et quid sit, et ex quibus signatur. Inutile enim fero fuerit, virtutem quidem nosse, quomodo autem et ex quibus paretur, non intelligere. Non enim de virtute, tantum ut sciamus quid sit, est quaerendum; sed illud quoque investigandum, quibus rationibus paretur. Utrumque enim volumus, et rem nosse, et ipsi tales fieri. Hoc autem non poterimus, nisi sciamus et ex quibus, et quomodo fiat. (5) Scire igitur quid sit virtus, necesse est: siquidem et ex quibus sit, et quomodo, scitu haudquaquam facile est ignorantibus quid sit, quemadmodum in scientiis. Verum ne latere quidem nos oportet, si qui de his prius disseruerit. (6) Primum igitur Pythagoras de virtute dicere aggressus est; sed non recte: virtutes siquidem ad numeros referens, non convenientem virtutibus inquirendi rationem inivit. Neque enim justitia est numerus pariter par (constitutus ex duobus paribus numeris, quorum alter per alterum fuerit multiplicatus). (7) Huic succedens Socrates de hac re melius et copiosius disseruit, sed ne ipse quidem recte: quoniam virtutes scientias effliciebat: quod fieri nullo modo potest. Cunctæ siquidem scientiæ sunt cum ratione: atqui ratio in sola animæ parte gignitur, qua cogitamus. Quocirca virtutes omnes in animæ parte rationali sint, necesse est. Evenit itaque, ut qui virtutes scientias faciat, irrationalem animæ partem exstinguat: quod faciens, et affectum et moralem indolem perimit. Quamobrem non recte hac in parte disputationem de virtute instituit. (8) Postea demum Plato animam in partem quæ teneret rationem, et in eam quæ

ἀλογον ὀρθῶς, καὶ ἀπέδωκεν ἐκάστου ἀρετὰς προση-
 κούσας. Μέχρι μὲν οὖν τούτου καλῶς, μετὰ μέντοι
 τοῦτο οὐκέτι ὀρθῶς· τὴν γὰρ ἀρετὴν κατέμιζεν εἰς τὴν
 πραγματείαν τὴν ὑπὲρ τάγαθου, οὐ δὴ ὀρθῶς· οὐ γὰρ
 οἰκείον. Ὑπὲρ γὰρ τῶν ὄντων καὶ ἀληθείας λέγοντα
 οὐκ ἔδει ὑπὲρ ἀρετῆς φράζειν· οὐδὲν γὰρ τούτῳ κα-
 κείνῳ κοινόν. (9) Οὗτοι μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον ἐφῆψαντο
 καὶ οὕτως, ἐχόμενον δ' ἂν εἶη μετὰ ταῦτα σκέψασθαι
 τί δεῖ αὐτοὺς λέγειν ὑπὲρ τούτων. Πρῶτον μὲν οὖν
 10 ἰδεῖν δεῖ ὅτι πάσης ἐπιστήμης καὶ δυνάμεως ἐστὶ τι
 τέλος, καὶ τοῦτ' ἀγαθόν· οὐδεμία γὰρ οὐτ' ἐπιστήμη
 οὔτε δυνάμις ἐνεκεν κακοῦ ἐστίν. (10) Εἰ οὖν πασῶν
 τῶν δυνάμεων ἀγαθόν τὸ τέλος, ὅθλον ὡς καὶ τῆς βελ-
 τίστης βέλτιστον ἂν εἴη. Ἀλλὰ μὴν ἥ γε πολιτικὴ
 15 βελτίστη δυνάμις, ὥστε τὸ τέλος αὐτῆς ἂν εἴη ἀγαθόν.
 Ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἄρα, ὡς εἶπεν, ἡμῖν λεκτέον, καὶ ὑπὲρ
 ἀγαθοῦ οὐ τοῦ ἀπλῶς ἀλλὰ τοῦ ἡμῖν· οὐ γὰρ τοῦ θεῖου
 ἀγαθοῦ· ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτου καὶ ἄλλος λόγος καὶ ἀλ-
 λοτριὰ ἡ σκέψις. (11) Ὑπὲρ τοῦ πολιτικοῦ ἄρα ἀγαθοῦ
 20 ἡμῖν λεκτέον. Πάλιν δὲ καὶ τοῦτο διελεῖν δεῖ· ὑπὲρ
 ἀγαθοῦ τοῦ πῶς λεγόμενου; οὐ γὰρ ἐστὶν ἀπλόον. Λέ-
 γεται γὰρ ἀγαθόν ἢ τὸ ἀριστον ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων,
 τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ διὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν αἰρετόν, ἢ οὐ τᾶλλα
 μετὰσχόντα ἀγαθὰ ἐστίν, τοῦτο δ' ἐστὶν ἢ ἰδέα τάγαθου.
 25 (12) Πότερον οὖν ὑπὲρ τῆς ἰδέας τάγαθου δεῖ, ἢ οὐ, ἀλλ'
 ὡς τὸ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχον ἀγαθόν; ἕτερον γὰρ τῆς
 ἰδέας τοῦτο δοξοῖεν ἂν εἶναι· ἢ μὲν γὰρ ἰδέα χωριστὸν
 καὶ αὐτὸ καθ' αὐτό, τὸ δὲ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχει. Οὐκ
 ἐστὶ δὲ ταῦτόν τῳ χωριστῳ· οὐ γὰρ ἂν ποτε τὸ χωριστὸν
 30 καὶ τὸ πεφυκὸς αὐτὸ καθ' αὐτό εἶναι ἐν πᾶσιν ὑπάρχοι.
 (13) Πότερον οὖν ὑπὲρ τούτου δεῖ λέγειν τάγαθου τοῦ
 ἐνυπάρχοντος ἢ οὐ; διὰ τί; ὅτι τοῦτο ἐστὶ μὲν τὸ κοινόν,
 ὡς ὁ ὀρισμὸς καὶ ἡ ἐπαγωγὴ. Ὁ δὲ ὀρισμὸς βούλεται
 τὴν ἐκάστου οὐσίαν λέγειν, ἥτοι ὅτι ἀγαθόν ἢ ὅτι κακόν
 35 ἢ ὅτι ἂν ἄλλο ἢ. Λέγει δ' ὁ ὄρος ὅτι τὸ τοιονδ' ἀγα-
 θὸν καθόλου, ὃ ἂν ἢ αὐτὸ δι' αὐτὸ αἰρετόν. Τὸ δὲ ἐν
 ἅπασιν ἐνυπάρχον ὅμοιον τῳ ὄρω ἐστίν. (14) Ὁ δὲ
 ὄρος λέγει ὅτι ἀγαθόν· ἐπιστήμη δὲ γε οὐδὲ δῦ-
 ναμὶς οὐδεμία λέγει ὑπὲρ τοῦ τέλους τοῦ αὐτῆς ὅτι
 40 ἀγαθόν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἄλλης δυνάμεως ἐστὶ θεω-
 ρῆσαι. Οὔτε γὰρ ὁ ἱατρὸς οὔτε ὁ οἰκοδόμος λέγει ὅτι
 ἀγαθὸν ἢ υγιεῖα οὐδὲ ἡ οἰκία, ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν υγιεῖαν
 ποιεῖ, καὶ ὡς ποιεῖ, ὃ δ' οἰκίαν. (15) Δῆλον τοίνυν
 ὅτι οὐδὲ τῇ πολιτικῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τοῦ κοι-
 45 νοῦ· μία γὰρ ἐστὶ καὶ αὐτῇ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν,
 τοῦτο δὲ οὐδεμίαν ἦν λέγειν οὔτε δυνάμεως οὐτ' ἐπι-
 στήμης ὡς τέλος. Οὐδ' ἄρα τῆς πολιτικῆς ἐστὶ τὸ
 ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν τοῦ κατὰ τὸν ὀρισμόν.
 (16) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν κοινοῦ.
 50 Διὰ τί; ὅτι ὅταν βουλώμεθα δεῖξαι τὴν κατὰ μέρος
 ἀγαθῶν, ἢ τῳ ὀρισμῳ δείκνυμεν ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος
 ἐφαρμόττει ἐπὶ τὰ τάγαθον καὶ ἐπὶ τοῦτο ὃ ἂν βουλώμεθα
 δεῖξαι ὅτι ἀγαθόν, ἢ τῇ ἐπαγωγῇ, ὅσον ὅταν θέλωμεν
 δεῖξαι ὅτι ἡ μεγαλοψυχία ἐστὶν ἀγαθόν, φημὲν ὅτι ἡ δι-

esset rationis experts, recte distribuit, reddiditque suas utri-
 que virtutes. Hactenus quidem probe; reliqua vero neu-
 tiquam recte: quandoquidem virtutem tractationi quæ
 de bono per se esset, admisit: non sane recte, quia
 non erat is aptus locus. Neque enim de eo quod est
 ac de vero disserentem, de virtute dicere oportuit: illi
 siquidem nihil est cum hoc commune. (9) Huc usque
 igitur atque hoc modo protracta est illorum de moribus
 disputatio. Deinceps ergo restat ut videamus, quidnam
 de his dicendum fuerit nobis. Primum illud observandum
 est, scientiæ omnis atque facultatis finem esse aliquem,
 eumque per se bonum: nulla siquidem scientia, et facultas
 nulla est, quæ finem malum habeat. (10) Quodsi facul-
 tatum omnium bonus est finis, non dubium quin etiam
 optimæ sit optimus. Atqui civilis, optima est facultas:
 igitur ipsius finis, bonus. De bono itaque, ut videtur, nobis
 dicendum est: at de bono non in universum, sed nobis bono.
 Neque enim de deorum bono *agendum est*: sed de eo alia
 habenda fuerit oratio, et consideratio nunc est aliena. (11) De
 civili itaque bono dicendum est nobis. Rursus autem in hoc
 quoque distinguendum est, nimirum bonum, quoniam dica-
 tur modo. Neque enim simplex atque unum est: quando-
 quidem dicitur bonum, aut quod in unoquoque est optimum
 (id vero suapte natura expetendum), aut cuius participa-
 tione alia sunt bona: id nimirum *idea boni* est. (12) An igitur
 de boni *idea* loqui oportet, an non, sed de eo potius quod in
 universum rebus omnibus bonis inest? bonum id namque
 diversum esse ab *idea* merito videatur. *Idea* enim et se-
 parari potest, et per se subsistit: bonum vero illud com-
 mune, rebus omnibus inest. Non est igitur idem cum eo
 quod separari potest: fieri enim nequit ut quod separari
 natura potest ac per se subsistere, rebus omnibus inest.
 (13) Numquid igitur de hoc nobis disserendum bono, quod in
 omnibus existit, aut non? Quid ita? nempe quoniam id
 commune est, ut definitio, et inductio. Definitionem oportet
 quid quæque res sit referre, seu bonum, seu malum
 sit, seu quidvis aliud. Refert autem definitio, tale quid
 bonum esse in universum, quod sit ipsum per sese eli-
 gendum. Verum quod in cunctis existit, definitioni est
 simile. (14) Definitio autem ait bonum esse quippiam: sed
 neque scientia, neque facultas ulla finem suum asserit bo-
 num esse: verum id alius est inspicere facultatis: quan-
 doquidem neque medicus, neque ædificator refert, ille qui-
 dem sanitatem esse bonam, hic vero domum; sed ille
 quidem se sanos homines efficere, et quemadmodum id
 faciat: hic vero, domum. (15) Perspicuum est igitur, ne
 civili quidem scientiæ de communi bono dicendum esse:
 una siquidem et hæc inter reliquas scientias est. Atqui
 hoc nullius esse apparebat dicere aut facultatis, aut scienti-
 æ, ut de fine: ne civilis quidem *scientiæ* igitur erit de
 communi bono dicere, eo quod per definitionem est.
 (16) Verum enimvero neque de eo quod per inductionem
 commune. Quid ita? Quia quando volumus particulare
 aliquod bonum esse demonstrare, aut definitione utimur,
 dicimusque eandem et bono convenire, et rei quam ho-
 nam esse probare propositum fuerit nobis: aut inductione
 utimur: exempli causa, si probare velimus magnanimi-

κασιούνη αγαθόν και η ανδρία και απλως αι αρεται, η δε μεγαλοψυχια αρετη, ωστε και η μεγαλοψυχια αγαθόν. (17) Ουδὲ δὴ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν κοινοῦ αγαθοῦ λεκτέον τῇ πολιτικῇ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἀδύνατα συμβήσεται τούτῳ και τῷ κατὰ τὸν ὅρον κοινοῦ αγαθῷ· ὅτι γὰρ αγαθόν, και ἐνταῦθ' ἔρεϊ. Δῆλον τοίνυν ὅτι ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου αγαθοῦ λεκτέον ἐστίν, και ἀρίστου τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. (18) Τὸ δ' ἴδιον ἂν τις ὅτι οὐκ ἐστὶ μίᾳς οὔτ' ἐπιστήμης οὔτε δυνάμειος τὸ ὑπὲρ παντὸς αγαθοῦ σκοπεῖν. Διὰ τί; ὅτι τὰγαθὸν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις ἐστίν· και γὰρ ἐν τῷ τί και ἐν τῷ ποιῷ και ἐν τῷ ποσῷ και πότε και πρὸς τι και ποῦ, και ἀπλως ἐν ἀπάσαις. (19) Ἀλλὰ μὴν τὸ πότε αγαθὸν ἐν μὲν ἱατρικῇ ὁ ἱατρός οἶδεν, ἐν δὲ κυβερνητικῇ ὁ κυβερνήτης, ἐν ἐκάστῃ δ' ἐκαστος. Πότε μὲν γὰρ δεῖ τεμῖν ὁ ἱατρός οἶδεν, πότε δὲ πλεῖν ὁ κυβερνήτης· ἐν ἐκάστῃ δὲ τὸ πότε αγαθὸν ἐκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰδήσει· οὔτε γὰρ ὁ ἱατρός τὸ ἐν τῇ κυβερνητικῇ αγαθὸν πότε εἰδήσει, οὔτε ὁ κυβερνήτης τὸ ἐν ἱατρικῇ. Οὐκ ἄρα οὐδ' οὔτως ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ αγαθοῦ λεκτέον τὸ γὰρ πότε ἐν πάσαις κοινόν. (20) Ὁμοίως δὲ και τὸ πρὸς τι αγαθὸν και τὸ κατὰ τὰς ἄλλας κατηγορίας κοινὸν μὲν ἀπάσαις, οὐδεμίᾳς δ' ἐστὶν οὔτε δυνάμειος οὔτ' ἐπιστήμης εἰπεῖν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἐκάστῃ πότε αγαθοῦ, οὐδ' αὖ τῆς πολιτικῆς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ αγαθοῦ λέγειν. Ὑπὲρ τοῦ αγαθοῦ ἄρα, και ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου, και ὑπὲρ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. (21) Ἴσως δὲ οὐδὲ δεῖ βουλομένον τι ζεικύναι τοῖς μὴ φανεροῖς παραδείγμασι γῆρῆσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς και ὑπὲρ τῶν νοητῶν τοῖς κίσθητοῖς· ταῦτα γὰρ φανερώτερα. Ὅταν οὖν ὑπὲρ τοῦ αγαθοῦ τις ἐγγειρῇ λέγειν, οὐ λεκτέον ἐστὶν ὑπὲρ τῆς ιδέας. (22) Καίτοι οἴονται γε δεῖν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ αγαθοῦ λέγωσιν, ὑπὲρ τῆς ιδέας δεῖν λέγειν· ὑπὲρ γὰρ τοῦ μάλιστα αγαθοῦ φασι δεῖν λέγειν, αὐτὸ δ' ἐκαστον μάλιστα· ἐστὶ τοιοῦτον, ὡστε μάλιστα· ἂν εἴη αγαθὸν ἢ ιδέα, ὡς οἴονται. (23) Ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος ἀληθῆς μὲν ἐστιν ἴσως· ἀλλ' οὐχ ἡ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ ἢ δύναιμις, ὑπὲρ ἧς νῦν ἐστὶν ὁ λόγος, οὐχ ὑπὲρ τούτου σκοπεῖ τὰγαθὸν, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν αγαθοῦ. Οὐδεμία γὰρ οὔτ' ἐπιστήμη οὔτε δύναμις ὑπὲρ τοῦ τέλους λέγει ὅτι αγαθόν, ὡστ' οὐδ' ἡ πολιτικῇ. Διὸ οὐχ ὑπὲρ τοῦ κατὰ τὴν ιδέαν αγαθοῦ τὸν λόγον ποιεῖται. (24) Ἀλλ' ἴσως τούτῳ τὰγαθῷ ἀρχῇ γρησάμενος ὑπὲρ τῶν καθ' ἐκαστα, ἐκ τούτου προβάς, ἔρεϊ. Οὐδ' οὔτως ὀρθῶς· δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς οικείας λαμβάνειν. Ἄποπον γὰρ, εἴ τις βουλόμενος τὸ τρίγωνον ὡς δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχον δεῖξαι, λάθῃ ἀρχὴν ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος. Οὐ γὰρ οικεία, δεῖ δὲ τὴν ἀρχὴν οικείαν εἶναι και συνημμένην· νῦν δὲ και ἄνευ τοῦ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι δεῖξαι τις δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχον τὸ τρίγωνον. (25) Ὁμοίως δὲ και ἐπὶ τῶν αγαθῶν ἐστὶ θεάσασθαι τὰ ἄλλα ἄνευ τοῦ κατὰ τὴν ιδέαν αγαθοῦ, διὰ τὸ οὐκ οικείαν ἀρχὴν εἶναι τούτου τὰγαθοῦ. (26) Οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδ' ὁ Σωκράτης ἐπιστήμης ἐποίησε τὰς ἀρετάς. Ἐκείνος

tatem esse bonum, dicemus justitiam esse rem bonam, itemque fortitudinem omnesque adeo virtutes. Magnanimitas autem virtus est: ergo etiam res bona. (17) Non igitur de communi per inductionem bono, scientiæ civili dicendum est: eadem enim absurda consequentur, quæ in eo communi bono quod in definitionem venit, esse ostendimus. Ipsum enim bonum sic quoque dicit. Manifestum igitur, de optimo bono dicendum esse, eoque, quod nobis optimum sit. (18) Omnino autem non unius esse scientiæ, aut facultatis, de universali bono considerare, facile quis intelligat. Cur ita? Nempe quia bonum est in omnibus categoriis. Nam et in substantia, et in qualitate, et in quantitate, et in tempore, et in loco, et in iis quæ ad aliquid referuntur, in omnibus denique categoriis bonum reperitur. (19) Ceterum bonum id quod ad tempus pertinet, in medicina notum est medico; in arte gubernandi, gubernatori; in unaquaque arte, perita artis cujusque. Quando secundum quidem sit, novit medicus; quando navigandum, gubernator; in unaquaque vero arte, quisque tempus sibi conveniens et bonum cognoscit. Nam neque medicus, quod in gubernatoria bonum sit tempus; neque gubernator, quod in medicina, cognoverit. Igitur ne sic quidem de communi bono dicendum est: nam opportunum tempus omnibus est commune. (20) Similiter ac quod est in categoria temporis, etiam quod in iis quæ ad aliud referuntur, et quod in ceteris categoriis, idem est bonum ac commune omnibus. Atqui nullius est facultatis, aut scientiæ, dicere de eo bono quod in unaquaque est. Ne scientiæ quidem igitur civilis est, dicere de communi bono. De bono igitur dicendum est ac de optimo et quod est nobis optimum. (21) Ceterum eum qui velit quippiam demonstrare, obscuris non oportet exemplis uti, sed ubi obscura aperienda sunt, manifestis, ac in eis quæ sub intelligentiam cadunt, sensibilibus: ea siquidem sunt apertissima. Quum igitur de bono dicere quispiam aggreditur, de idea neutiquam dicendum est. (22) Et tamen quidam de idea dicendum esse existimant, ubi de bono dicunt. Aiunt namque de maxime bono esse disserendum. Est vero ejusmodi ipsum quidem maxime: ita bonum maxime fuerit idea ex ipsorum quidem sententia. (23) Hujusmodi certe oratio est illa quidem fortassis vera: verum neutiquam ad civilem scientiam vel facultatem facit, de qua in præsentia nobis est sermo. Non enim illa de hoc per se bono, sed bono nobis, tractat. Nulla siquidem scientia aut facultas de fine loquitur, quod sit bonum: et proinde, ne civilis quidem. Ideo non de bono quod in idea consistit, loquitur. (24) Verum, dixerit fortasse, hoc per se bono usus ceu principio, ducto inde exordio, de singulis postea dicam. Verum ne id quidem recte. Sua enim et propria cujuslibet scientiæ sumenda sunt principia. Absurdum quippe fuerit volenti ostendere triangulum duobus rectis aequalibus habere angulos, sumere principium ejusmodi, Anima immortalis est; neque enim hoc proposito convenit. Oportet siquidem, principium proprium esse ei rei de qua agatur, atque conjunctum. Jam vero, etiam absque hoc quod anima sit immortalis, demonstraverit quispiam duobus rectis aequalibus habere triangulum. (25) Itidem et de bonis licet cetera intelligere citra ideam boni; quia proprium non est hujus in rebus singulis boni principium. (26) At ne Socrates quidem recte virtutes scientias faciebat. Is enim nihil frustra

γὰρ οὐδὲν ὄφειτο δεῖν μάτην εἶναι, ἐκ δὲ τοῦ τὰς ἀρετὰς ἐπιστήμας εἶναι συνέβαιεν αὐτῷ τὰς ἀρετὰς μάτην εἶναι. Διὰ τί; ὅτι ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει ἅμα εἰδέναι τὴν ἐπιστήμην τί ἐστὶ καὶ εἶναι ἐπιστήμονα· εἰ γὰρ ἱατρικὴν τις οἶδε τί ἐστίν, καὶ ἱατρὸς οὗτος εὐθὺς ἐστίν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. (27) Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τοῦτο συμβαίνει· οὐ γὰρ εἰ τις οἶδε τὴν δικαιοσύνην τί ἐστίν, εὐθὺς δίκαιός ἐστιν, ὡς δ' αὖτως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Συμβαίνει οὖν καὶ μάτην τὰς ἀρετὰς εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἐπιστήμας.

esse arbitratus est. Tamen dum poneret virtutes esse scientias, ei eveniebat virtutes esse frustra. Quid ita? In scientiis namque contingit ut una eademque opera et scientiam cognoscamus quid qualisque sit, et ipsi docti evadamus, scientiamque teneamus. Verbi gratia, medicinam si quis novit quid sit, is statim sit medicus necesse est. Idem est in reliquis scientiis. (27) At in virtutibus non idem est. Neque enim si quis noverit quid sit justitia, continuo etiam justus est. Itidem et in ceteris. Evenit igitur, et frustra virtutes esse, et non esse scientias.

CAP. II.

Ἐπεὶ δ' ὑπὲρ τούτων διώρισται, πειραθῶμεν λέγειν τάγαθόν ποσαχῶς λέγεται. Ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν τίμια, τὰ δ' ἐπαινετά, τὰ δὲ δυνάμεις. Τὸ δὲ τίμιον λέγω τὸ τοιοῦτον, τὸ θεῖον, τὸ βέλτιον, ὅσον ψυχῇ, νοῦς, τὸ ἀρχαιότερον, ἡ ἀρχή, τὰ τοιαῦτα· τίμια γὰρ ἐφ' οἷς ἡ τιμὴ, τοῖς δὲ τοιούτοις πᾶσι τιμὴ ἀκολουθεῖ. Οὐκ οὖν καὶ ἡ ἀρετὴ τίμιον, ὅταν γὰρ ἀπ' αὐτῆς σπουδαῖός τις γένηται· ἥδη γὰρ οὗτος εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς σχῆμα ἔκει. (1) Τὰ δ' ἐπαινετά ὅσον ἀρεταί· ἀπὸ γὰρ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων δ' ἐπαινος γίνεται. Τὰ δὲ δυνάμεις, ὅσον ἀρχή, πλοῦτος, ἰσχύς, κάλλος· τοῦτοις γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖός εἰ ἀν δύνηται χρῆσασθαι καὶ ὁ φαῦλος κακῶς, διὸ δυνάμει τὰ τοιαῦτα καλοῦνται ἀγαθὰ. (3) Ἀγαθὰ μὲν δὴ εἰσὶν· δοκιμάζεται γὰρ τῇ τοῦ σπουδαίου αὐτῶν ἕκαστον χρήσει, οὐ τῇ τοῦ φαύλου. Τοῖς δ' αὐτοῖς τοῦτοις συμβέβηκεν ἀγαθοῖς καὶ τὴν τύχην τῆς γενέσεως αὐτῶν εἶναι αἰτίαν· ἀπὸ τύχης γὰρ καὶ πλοῦτος γίγνεται καὶ ἀρχὴ καὶ ὄλιως ὅσα εἰς δυνάμειος τάξιν ἔκει. (4) Λοιπὸν δὲ καὶ τέταρτον τῶν ἀγαθῶν τὸ σωστικὸν καὶ ποιητικὸν ἀγαθῶν, ὅσον γυμνάσια ὑγείας καὶ εἰ τι ἄλλο τοιοῦτον. (5) Ἄλλ' ἔτι καὶ ἄλλην ἔχει τάγαθὰ διαίρσειν, ὅσον ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν πάντη καὶ πάντως αἰρετά, τὰ δ' οὐ, ὅσον ἡ μὲν δικαιοσύνη καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί καὶ πάντη καὶ πάντως αἰρεταί, ἰσχύς δὲ καὶ πλοῦτος καὶ δυνάμεις καὶ τὰ τοιαῦτα οὔτε πάντη οὔτε πάντως. (6) Ἔτι καὶ ἄλλως· τῶν γὰρ ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐστὶ τέλη, τὰ δ' οὐ τέλη, ὅσον ἡ μὲν ὑγεία τέλος, τὰ δὲ τῆς ὑγείας ἕνεκεν οὐ τέλη. Καὶ ὅσα οὕτως ἔχει, τοῦτιον αἰεὶ τὸ τέλος βέλτιον, ὅσον ἡ ὑγεία βέλτιον ἢ τὰ ὑγιεινά, καὶ ἀπλῶς αἰεὶ καθόλου τοῦτο βέλτιον οὐ ἕνεκεν καὶ τὰ ἄλλα. Πάλιν αὐτῶν τῶν τελῶν βέλτιον αἰεὶ τὸ τέλειον τοῦ ἀτελοῦς. (7) Τέλειον δὲ ἐστὶν οὐ παραγενομένου μηθενὸς ἐπὶ προσδεόμεθα, ἀτελὲς δὲ οὐ παραγενομένου προσδεόμεθα πῶς, ὅσον τῆς δικαιοσύνης μὲν παραγενομένης παλλῶν προσδεόμεθα, τῆς δ' εὐδαιμονίας παραγενομένης οὐδενὸς ἐπὶ προσδεόμεθα. Τοῦτο ἄρα ἐστὶ τὸ ἀριστον ἡμῖν ὁ ζητούμεν, ὅ ἐστι τέλος τέλειον· τὸ δὲ δὴ τέλειον τέλος ἀγαθόν ἐστι, καὶ τὸ τέλος τὸ ἀγαθόν. (8) Μετὰ ταῦτα τίνων πῶς τὸ ἀριστον δεῖ σκοπεῖν; πότερον οὕτως ὡς καὶ αὐτοῦ συναριθμουμένου; ἀλλ' ἄτοπον. Τὸ γὰρ ἀριστον ἐπειδὴ ἐστὶ τέλος τέλειον, τὸ δὲ τέλειον τέλος ὡς ἀπλῶς

His expositis, annitatur dicere bonum quot dicatur modis. Sunt nimirum bonorum alia honore digna, laudabilia alia, potestates alia. Honore dignum, huiusmodi dico, quod divinum, quod melius, ut anima, mensque est: quod antiquius, quod principium, et alia id genus. Honorata enim sunt in quibus honor: talia siquidem omnia honor consequitur. Igitur etiam virtus, honore dignum bonum est: quando ab ipsa probus quispiam gignitur. Is namque jam in virtutis penetravit habitum. (2) Laudabilia sunt, ut virtutes: ab ipsarum namque actionibus laus emergit. Potestates sunt, ut dominatus, opulentia, robor, pulchritudo: iis namque bonus bene, ut malus male uti potuerit; ideo etiam potestate res ejusmodi bona nuncupatur. (3) Bona certe sunt: debet enim res quæque ex usu viri boni, non mali, aestimari. Id genus nimirum bonis evenit ut etiam fortuna ortus causa ipsorum esse possit. A fortuna namque et opulentia, et dominatus est, et quæcumque prorsus in potestatis ordinem perveniunt. (4) Reliquum porro, ac quartum, inter bona, quo conservatur et paratur bonum, sicut exercitatione sanitas, ac si id genus est aliud. (5) Verum aliam quoque subeunt bona distributionem: verbi gratia, bonorum quædam prorsus et omni ratione sunt expetenda; quædam vero non: veluti justitia, et virtutes reliquæ, omni ratione et omnino sunt expetendæ; at robor, et opulentia, potentiaque, et id genus alia, neque omni ratione, neque omnino. (6) Rursus quoque aliter: bonorum alia sunt fines, alia non: quemadmodum sanitas quidem, finis; at quæ sanitatis fiunt causa, neutiquam sunt fines. Et quæcumque ita habent, inter illa finis semper præstat: ut sanitas melior, quam quæ ad sanitatem conferunt; atque in universum semper id melius est cujus gratia sunt et alia. Rursus inter ipsos fines præstat semper, qui perfectus est, imperfecto. (7) Est nimirum perfectus, quo si potiamur, nulla re amplius nobis opus est; imperfectus autem, quo licet potiamur, alia tamen desideramus: quemadmodum si solum adsit justitia, multa desideramus; sin felicitas, nulla re amplius nobis opus est. Id ergo illud est nobis optimum quod desideramus, qui finis est perfectus: absolutus namque finis bonum est, necnon finis bonum. (8) Jam vero quonam modo optimum considerandum est? numquid eo modo, ut ipsum quoque reliquis annumeremus? At hoc est absurdum: siquidem optimum, finis est perfectus; ac perfectus finis, ut paucis absolvam, nil aliud quam felici-

εἰπεῖν οὐθὲν ἂν ἄλλο δοξείεν εἶναι ἢ εὐδαιμονία, τὴν
 ε' εὐδαιμονίαν ἐκ πολλῶν ἀγαθῶν συντίθεμεν, ἐὰν δὴ τὸ
 βέλτιστον σκοπῶν καὶ αὐτὸ συνκριθῆμῃς, αὐτὸ αὐτοῦ ἔσται
 βέλτιον· αὐτὸ γὰρ βέλτιστον ἔσται. Οἷον τὰ ὑγιεινά
 6 θείεις καὶ τὴν ὑγίειαν, σκόπει τί τούτων πάντων βέλτιστον·
 βέλτιστον δ' ἔστιν ὑγίεια· εἰ δὴ τοῦτο πάντων βέλ-
 τιστον, καὶ αὐτὸ αὐτοῦ βέλτιστον· ἄτοπον δὲ συμβαίνει.
 (9) Οὐ δὲ ἴσως οὕτω γε σκεπτέον τὸ βέλτιστον. Ἄλλ'
 ἄρα γε οὕτω πως, οἷον χωρὶς αὐτοῦ; ἢ καὶ τοῦτο ἄτο-
 10 πον; ἢ γὰρ εὐδαιμονία ἔστιν ἐκ τινῶν ἀγαθῶν συγκει-
 μένη· τὸ δ' ἐξ ὧν ἀγαθῶν σύγκειται, σκοπεῖν εἰ τοῦτ'
 ἔστι βέλτιστον, ἄτοπον· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλο τι χωρὶς
 τούτων ἢ εὐδαιμονία, ἀλλὰ ταῦτα. (10) Ἄλλ' ἄρα γε
 οὕτως ἢ τις ὁρθῶς σκοποῖτο συγκρίνων τὸ ἀρι-
 15 στον; οἷον αὐτὴν τὴν εὐδαιμονίαν τὴν ἐκ τούτων τῶν
 ἀγαθῶν οὕσαν συγκρίνων πρὸς ἄλλα ἃ μὴ ἔστιν ἐν αὐτῇ
 ἐνόησα, οὕτως τὸ ἀριστον σκοπῶν ὁρθῶς ἂν σκοποῖτο;
 (11) Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἀπλοῦν τὸ ἀριστον δ ζητοῦμεν νῦν·
 οἷον λέγοι ἂν τις εἶναι ἀριστον τὴν φρόνησιν ἀπάντων
 20 τῶν ἀγαθῶν καθ' ἓν συγκρινόμενον. Ἄλλ' ἴσως οὐχ
 οὕτω ζητητέον ἔστι τὸ ἀριστον ἀγαθόν. Τὸ γὰρ τέ-
 λειον ζητοῦμεν ἀγαθόν, ἢ δὲ φρόνησις μόνη οὕσα οὐ
 τέλειον· οὐκ ἄρα τοῦτο τὸ ἀριστον δ ζητοῦμεν, οὐδὲ τὸ
 οὕτως ἀριστον.

CAP. III.

25 Μετὰ τοίνυν τοῦτο ἔχει τὰγαθὰ καὶ ἄλλην διαίρεσιν.
 Ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐν ψυχῇ, οἷον αἱ ἀρεταί·
 τὰ δ' ἐν τῷ σώματι, οἷον ὑγίεια, κάλλος· τὰ δ' ἐκτός,
 πλοῦτος, ἀρχή, τιμὴ ἢ εἰ τι ἄλλο τῶν τοιούτων.
 Τούτων δὲ τὰ ἐν ψυχῇ βέλτιστα. (2) Τὰ δ' ἐν ψυχῇ
 30 διωρίζεται ἀγαθὰ εἰς τρία, εἰς φρόνησιν, εἰς ἀρετὴν καὶ
 ἡδονήν. Ἦδη τοίνυν τὸ μετὰ τοῦτο, δ καὶ λέγομεν
 πάντες καὶ δοκεῖ καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν καὶ τελειότατον
 εἶναι, ἢ εὐδαιμονία, καὶ τοῦτο ταῦτο φαμεν εἶναι τῷ
 εὐ πράττειν καὶ εὐ ζῆν. (3) Τὸ δὲ τέλος ἔστιν οὐχ
 35 ἀπλοῦν ἀλλὰ διττόν· ἐνίων μὲν γάρ ἐστι τὸ τέλος αὐτῆ
 ἢ ἐνέργεια καὶ ἢ χρῆσις, οἷον τῆς ὄψεως· καὶ ἔστι γε
 ἢ χρῆσις αἰρετωτέρα τῆς ἔξεως. Τέλος δὲ ἢ χρῆσις·
 οὐδεὶς γὰρ ἂν βούλοιο εἶχειν τὴν ὄψιν μὴ μέλλων ὄραν
 ἀλλὰ μύειν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπ' ἀκοῆς καὶ τῶν τοιού-
 40 τῶν. (4) Ὡν ἄρα καὶ χρῆσις καὶ ἔξις ἔστιν, ἀεὶ
 βέλτιον καὶ αἰρετώτερον ἢ χρῆσις τῆς ἔξεως· ἢ γὰρ
 χρῆσις καὶ ἢ ἐνέργεια τέλος, ἢ δ' ἔξις τῆς χρῆσεως
 ἐνεκεν. (5) Μετὰ τοῦτο τοίνυν τοῦτ' ἐάν τις σκοπῇ
 ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν πασῶν, ὄψεται οὐκ ἄλλην μὲν
 45 ποιῶσαν οἰκίαν, ἄλλην δὲ σπουδαίαν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν
 οἰκοδομικὴν· καὶ οὗ ποιητικὸς ὁ οἰκοδόμος, ἢ τούτου
 ἀρετὴ τῷ αὐτοῦ τούτου εὐ ποιητικὴ· ὁμοίως ἐπὶ τῶν
 ἄλλων ἀπάντων.

citas esse videtur; ex multis porro bonis felicitatem constare probamus : si igitur de eo quod optimum est disputans, id quoque reliquis annumeres, erit ipsum se ipso melius, siquidem optimum erit. Exempli gratia, salubria et sanitatem pone : tum considera ecquid inter ista omnia sit optimum : sanitas videlicet est optimum : ergo, si *sanitas* horum omnium est optimum, ipsum quoque *optimum* se ipso melius est : quod est perabsurdum. (9) Non igitur ita considerare oportet quod est optimum. An vero ita, ut reliqua sine eo ponantur? Numquid etiam hoc esset absurdum? Nam felicitas ex quibusdam conflata bonis est : quaerere autem, quibus ex bonis ipsa constet, sitne *quod optimum* est iis melius, absurdum est. Neque enim est quicquam aliud ab his felicitas, verum haec ipsa. (10) An ita potius recte disputationem instituerit, si id quod optimum est, comparet cum reliquis? puta, si felicitatem ex his conflata bonis, cum aliis comparet, quae ea non continentur, sicque id quod optimum est, inquirat, an ille recte disputationem instituerit? (11) Ceterum non est simplex, quod nunc quaerimus, optimum : ut si dicat quisi-
 10 am, optimum cunctorum bonorum, si singula inter se compares, esse prudentiam. Verum hoc fortasse modo non est quaerendum optimum bonum : perfectum siquidem quaerimus bonum. At prudentia sola neququam est perfectum : non igitur hoc est optimum quod quaerimus, neque aliud quidquam pari ratione optimum.

Præterea aliam admittunt bona divisionem. Sunt siquidem bonorum alia in animo, ut virtutes : alia in corpore, ut sanitas, pulchritudo : alia externa, opulentia, dominatus, honor, et si quid est huiusmodi. Horum quæ in animo, sunt optima. (2) Quæ porro in animo sunt bona, trifariam distribuuntur : in prudentiam, in virtutem, et in voluptatem. Post hoc igitur, quod profitemur omnes, etiam finis videtur bonorum, idemque absolutissimus esse felicitas : quod sane fatemur esse in bene agendo ac bene vivendo. (3) Ceterum finis simplex non est, sed duplex : quorundam enim est finis ipsa actio ususque, sicut visus : est nimirum usus optabilior habitu : finis autem est usus. Nemo siquidem velit visum habere ea lege ut non spectet, sed conniveat et oculos claudat. Idem de auditu ceterisque talibus dicendum. (4) Proinde quorum usus et habitus est, semper melius et optabilius eorum est usus habitu. Usus enim et actio, finis, quum sit propter usum ipse habitus. (5) Post id si consideravit quispiam in cunctis scientiis, intuebitur non aliam esse quæ domum, aliam quæ probam domum exstruat, sed unam eandemque esse artem ædificandi; et cujus effector, ædificator, ut cujus sit virtus, ejusdem sit proba effectrix. In aliis omnibus eundem se in modum habet.

CAP. IV.

Μετὰ τοίνυν τοῦτο ὁρῶμεν ὅτι οὐθενὲ ἄλλω ἢ ψυχῇ ζῶμεν· ἐν ψυχῇ δ' ἐστὶν ἀρετὴ· τὸ αὐτὸ γὰρ τοὶ φαίμεν τὴν τε ψυχὴν ποιεῖν καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν. Ἄλλ' ἢ μὲν ἀρετὴ ἐν ἐκάστῳ τοῦ· εὖ ποιεῖ οὐδ' ἐστὶν ἀρετὴ, ἢ δὲ ψυχὴ καὶ τὰλλα μὲν, ψυχῇ δὲ ζῶμεν· διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν ἄρα εὖ ζήσομεν. (2) Τὸ δὲ γε εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν οὐθὲν ἄλλο ἢ τὸ εὐδαιμονεῖν λέγομεν. Τὸ ἄρα εὐδαιμονεῖν καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ εὖ ζῆν ἐστίν, τὸ δ' εὖ ζῆν ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. Τοῦτ' ἄρ' ἐστὶ τέλος καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἀριστον. (3) Ἐν χρήσει τοίνυν τινὶ ἂν εἴη καὶ ἐνεργεῖα ἢ εὐδαιμονία. Ὡς γὰρ ἦν ἕξις καὶ χρῆσις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἐνεργεῖα τέλος· τῆς δὲ ψυχῆς ἡ ἀρετὴ ἕξις ἐστίν· ἐστὶ δὲ καὶ ἐνεργεῖα καὶ χρῆσις αὐτῆς τῶν ἀρετῶν, ὥστε τέλος ἂν εἴη ἡ ἐνεργεῖα καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς. Ἡ εὐδαιμονία ἄρ' ἂν εἴη ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς ζῆν. (4) Ἐπειδὴ περ οὖν τὸ ἀριστον ἀγαθόν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, καὶ αὕτη τέλος ἐνεργεῖα, ζῶντες ἂν κατὰ τὰς ἀρετὰς εὐδαιμονοῦμεν ἂν εἴημεν καὶ ἔχομεν τὸ ἀριστον ἀγαθόν. (5) Ἐπεὶ δ' οὖν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία τέλειον ἀγαθόν καὶ τέλος, οὐδὲ τοῦτο δεῖ λαθάνειν ὅτι καὶ ἐν τελείῳ ἔσται. Οὐ γὰρ ἔσται ἐν παιδί (οὐ γὰρ ἐστὶ παῖς εὐδαίμων), ἀλλ' ἐν ἀνδρί· οὐδὲ ἐν χρόνῳ γε ἀτελεῖ, ἀλλ' ἐν τελείῳ. Τέλειος δ' ἂν εἴη χρόνος, ὅσον ἀνθρώπος βιοῖ. Καὶ γὰρ λέγεται ὀρθῶς παρὰ τοῖς πολλοῖς ὅτι δεῖ τὸν εὐδαίμονα ἐν τῷ μεγίστῳ χρόνῳ τοῦ βίου κρῖνειν, ὡς δέον τὸ τέλειον εἶναι καὶ ἐν χρόνῳ τελείῳ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ. (6) Ὅτι δὲ ἐνεργεῖα ἐστίν, ἴδοι ἂν τις καὶ ἐντεῦθεν. Ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις, οἷον εἰ τις καθεύδοι διὰ βίου, τὸν τοιοῦτον οὐ πᾶν βουλόμεθα λέγειν εὐδαίμονα εἶναι· τὸ μὲν γὰρ ζῆν αὐτῷ ὑπάρχει, ἀλλὰ τὸ ζῆν αὐτῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς οὐχ ὑπάρχει, ὃ ἦν κατὰ τὴν ἐνεργεῖαν. (7) Μετὰ τοῦτο τὸ μέλλον λέγεσθαι οὔτε λίαν δόξειεν ἂν οἰκεῖον εἶναι τούτων οὔτε μακρὰν ἀπέχον, οἷον ἐπειδὴ περ ἐστίν, ὡς δοκεῖ, μὲν τὴν τῆς ψυχῆς ὅτι τρεφόμεθα, ὃ καλοῦμεν θρεπτικόν· (τοῦτο γὰρ εὐλογόν ἐστὶν εἶναι· τοὺς γοῦν λίθους δρωῦμεν ἀδυνάτους τρέφεσθαι ὄντας, ὥστε δῆλον ὅτι τῶν ἐμψύχων ἐστὶ τὸ τρέφεσθαι· εἰ δὲ τῶν ἐμψύχων, ἡ ψυχὴ ἂν εἴη αἰτία· (8) τῆς δὲ ψυχῆς τούτων μὲν τῶν μορίων οὐθὲν αἰτιον ἂν εἴη τοῦ τρέφεσθαι, οἷον τὸ λογιστικὸν ἢ τὸ θυμικὸν ἢ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἄλλο δὲ τι παρὰ ταῦτα, ᾧ οὐθὲν ἔχομεν οἰκειότερον ὄνομα ἐπιθεῖναι ἢ θρεπτικόν· (9) τί οὖν, ἂν τις εἴποι, πότερον καὶ τούτου τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἀρετὴ; Εἰ γὰρ ἐστὶ, δῆλον ὅτι καὶ ταύτῃ δεήσει ἐνεργεῖν· τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς ἡ ἐνεργεῖα εὐδαιμονία. Εἰ μὲν οὖν ἐστὶν ἀρετὴ τούτου ἢ μὴ ἐστίν, ἄλλος λόγος· εἰ δ' ἄρ' ἐστίν, οὐκ ἐστὶ ταύτης ἐνεργεῖα. Ὡς γὰρ μὴ ἐστὶν ὁρμή, οὐδ' ἐνεργεῖα τούτων ἔσται. Οὐκ ἔοικε δὲ εἶναι ὁρμὴ ἐν τῷ μορίῳ τούτῳ, ἀλλ' ὅμοιον ἔοικεν εἶναι τῷ πυρί· καὶ γὰρ ἐκεῖνο ὃ τι ἂν ἐμβάλῃ καταναλώσει, κἂν μὴ

Præterea hoc videmus, alia re nulla quam anima nos vivere. In anima autem est virtus. Idem certe fatemur facere animam atque animæ virtutem. Ceterum virtus in quoque, cuius est virtus, bene id facit. Anima vero quum alia nobis præstat, tum per eam quoque vivimus: per animæ itaque virtutem bene vivemus. (2) Ceterum bene vivere, et bene agere, nihil aliud dicimus, quam felicem esse: ergo et feliciter agere, et felicitas, in vivendo est. Verum bene vivere est in eo positum, ut secundum virtutem vivamus. Hoc igitur est finis, et felicitas, et optimum. (3) In usu itaque sit necesse est, et actione, felicitas. Nam quorum habitus ususque est, in his usus et actio est finis. Atqui animæ virtus est habitus: sed præterea etiam et actio et usus in ejus virtutibus sunt: ergo finis, ipsius actio ususque fuerit: felicitas igitur in vivendo ex virtutibus sit necesse est. (4) Quoniam igitur optimum bonum est felicitas, et hæc ipsa finis per actionem, vivendo ex virtutibus, felices fuerimus, optimumque bonum habuerimus. (5) Quum igitur sit felicitas bonum perfectum, ac finis, nos latere non oportet, id in ætate perfecta esse. Non enim erit in puero (quia puer dici felix nequit), sed in viro: is namque perfectus. Neque in tempore imperfecto, sed perfecto. Perfectum fuerit utique tempus, vitæ humana: spatium. Recte namque vulgo dicitur, felicem in longissimo vitæ tempore esse judicandum: quod nimirum oporteat perfectionem hanc tam in tempore perfecto quam in homine constare. (6) Quod autem sit actio vel hinc quispiam intelligat. In somnis namque, ut si toto vitæ spatio quispiam dormiat, hominem ejusmodi non facile solemus dicere esse felicem. Nam vivit ille quidem; sed non secundum virtutem vivit: quod in actione et muneris functione positum est. (7) Rursus quod mox dicendum, non admodum proposito argumento conveniens, neque ab eo nimis alienum videatur: quoniam nimirum animæ pars quædam est qua alimur, quam altricem appellamus: (est enim rationi consentaneum ita esse: siquidem lapides ali non posse videmus; et proinde non dubium quin sit animalibus proprium ali; quod si est animatorum tantum, causa est anima;) (8) atqui animæ talium partium nulla alendi fuerit causa, quales sunt rationalis, vel qua irascimur aut concupiscimus, sed alia quædam præter has: et ei nullum magis peculiare possumus nomen, quam θρεπτικῆς, id est alendi vim habentis, accommodare: (9) hujus quoque igitur, dicat fortassis quispiam, numquid est partis animæ virtus? Enimvero si fuerit, non dubium quin etiam hac agere opus sit. Perfectæ siquidem virtutis actio, felicitas est. At numquid ejus sit, vel non sit virtus, alius fuerit quærendi locus. Sane si fuerit, ejus non est actio. Quæ enim appetitu carent, eorum nulla est actio. Hujus vero partis non videtur esse appetitus, quæ quidem igni similis videtur: cui quicquid objeceris, absument; at si non

ἐμβάλῃς, οὐκ ἔχει ὁρμὴν πρὸς τὸ λαθεῖν. Οὕτω καὶ τοῦτο τὸ μῶριον τῆς ψυχῆς ἔχει· ἂν μὲν γὰρ ἐμβάλῃς τροφὴν, τρέφει, ἂν δὲ μὴ ἐμβάλῃς τροφὴν, οὐκ ἔχει ὁρμὴν τοῦ τρέφειν. Διὸ οὐδὲ ἐνέργεια οὐ μὴδὲ ὁρμὴ.

Ἔστ' οὐδὲν συνεργεῖ τὸ μῶριον τοῦτο πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν.

10. Μετὰ ταῦτα τοίνυν λεκτέον ἂν εἴη τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, ἐπεὶπερ ἡ ταύτης ἐνέργεια ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία. Ὡς μὲν οὖν ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἕξις ἡ βελτίσται· ἀλλ' ἴσως οὐχ ἱκανὸν οὕτως ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ σαφέστερον οἰοῖσθαι δεῖ.

CAP. V.

Πρῶτον μὲν οὖν λεκτέον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐν ᾗ ἐγγίνεταί, οὐ τί ἐστὶν ἡ ψυχὴ (ὑπὲρ μὲν γὰρ τοῦτου ἄλλος λόγος), ἀλλ' ὡς τύπων διελέσθαι. Ἔστι δ' ἡ ψυχὴ, ὡς φαμέν, εἰς δύο μέρη διηρημένη, εἰς τε λόγον ἔχον καὶ ἄλογον. Ἐν μὲν δὴ τῷ λόγον ἔχοντι ἐγγίνεταί φρόνησις, ἀγγίνοια, σοφία, εὐμάθεια, μνήμη καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν δὲ τῷ ἄλογῳ αὐταὶ αἱ ἀρεταὶ λεγόμεναι, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρεία, ὅσαι ἄλλαι τοῦ ἡθους δοκοῦσιν ἐπαινεταὶ εἶναι. (2) Κατὰ γὰρ ταύτας ἐπαινετοὶ λεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς τοῦ τὸν λόγον ἔχοντος οὐδεὶς ἐπαινεῖται· οὔτε γὰρ ὅτι σοφός, οὐδεὶς ἐπαινεῖται, οὔτε ὅτι φρόνιμος, οὐδ' ὅλως κατὰ τι τῶν τοιούτων οὐθέν. Οὐδὲ δὴ τὸ ἄλογον, εἰ μὴ ἢ ὑπηρετικόν ἐστὶ καὶ ὑπηρετεῖ τῷ λόγον ἔχοντι μορίῳ. (1) Ἔστι δ' ἡ ἀρετὴ ἡ ἡθικὴ ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθειρομένη. Ὅτι δὲ ἡ ἐνδεία καὶ ἡ ὑπερβολὴ φθεῖρει, τοῦτ' ἰδεῖν ἐστὶν ἐκ τῶν ἡθικῶν. Δεῖ δ' ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυροῖς χρῆσθαι. Εὐθέως γὰρ ἐπὶ γυμνασίων ἴδοι ἂν τις· πολλῶν γὰρ γινομένων φθεῖρεται ἡ ἰσχὺς, ὀλίγων τε ὡσαύτως. Ἐπὶ τε ποτῶν καὶ σιτιῶν ὡσαύτως· πολλῶν τε γὰρ δὴ γινομένων φθεῖρεται ἡ ὑγίεια, ὀλίγων τε ὡσαύτως, συμμέτρων δὲ γινομένων σώζεται ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ ὑγίεια. (4) Ὅμοιός δὲ τοῦτοις συμβαίνει καὶ ἐπὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρίας καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ἐὰν μὲν γὰρ τινα λίαν ποιήσῃς ἄφοβον, ὥστε μὴδὲ τοὺς θεοὺς φοβεῖσθαι, οὐκ ἀνδρείος ἀλλὰ μαινόμενος, ἂν δὲ φοβούμενον πάντα, δευλός· ἀνδρείος ἄρα ἐστὶ οὔτε ὁ φοβούμενος πάντα, οὔτε ὁ μηθέν. (5) Ταῦτ' ἄρα καὶ αὖξαι καὶ φθεῖρει τὴν ἀρετὴν. Καὶ γὰρ οἱ λίαν φόβος καὶ πάντες φθεῖρουσι, καὶ οἱ περὶ μὴθὲν δὲ ὁμοίως. Ἔστι δ' ἡ ἀνδρεία περὶ φόβους, ὥστε οἱ μέτριοι φόβος αὖξουσι τὴν ἀνδρίαν. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἄρα καὶ αὖξεται καὶ φθεῖρεται ἡ ἀνδρεία· ὑπὸ φόβων γὰρ τοῦτο πάσχουσιν. Ὅμοιός δὲ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί.

objeceris, ad capiendum nulla ratione impellitur. Ita etiam hæc se habet pars animæ. Si enim alimentum objicias, alet; sin minus, ad alendum nullo modo commovetur, et proinde ejus non erit actio, cujus non est appetitus. Itaque hæc pars ad felicitatem capessendam nihil coadjuvat.

10. Deinceps igitur, quid sit virtus, dicendum erit: quoniam quidem ejus actio est felicitas. Ut paucis itaque absolvam, virtus habitus est optimus. Verum non satis forte sit, ita simpliciter loqui, sed evidentius fuerit definiendum.

Primum igitur de anima, in qua virtus exoritur, dicendum est: non, quid sit anima (alia siquidem ejus rei consideratio), sed ut rudi quodam modo distribuatur. Anima nimirum, ut dicere solemus, in duas partes distribuitur, in eam quæ rationem habet, et quæ rationis experta est. In ea parte quæ habet rationem, nascitur prudentia, sollertia, sapientia, doctrina, memoria, et id genus alia. At in parte rationis experte hæc quæ virtutes appellantur, temperantia, justitia, fortitudo, et quæcumque aliæ ad mores pertinentes, laude dignæ censentur. (2) Per has enim laude digni habemur: at per eas quæ ad partem rationem habentem pertinent, nemo laudatur: nec enim quod sapiens, nec quod prudens, nec prorsus ex hujusmodi aliquo quispiam laudatur. Neque porro pars rationis experta laudatur, nisi quatenus ad se suggerendum idonea est, suggeritque se ei quæ obtinet rationem. (3) Est nempe moralis virtus, quæ ab excessu defectoque corrumpitur. Quod autem tam defectus quam excessus corrumpat, ex eis est videre, quæ ad mores pertinent. Utendum sane in rebus incertis, testimoniis certis est. Ne longe abeam igitur, in exercitationibus corporis hoc viderit quispiam: quæ si excedant, robur perimunt; similiter si deficiant. Idem in potu ciboque evenit. Nam sive sit nimia eorum copia, sive deficiant, læditur valetudo: contra, mediocri eorum usu et robur corporis et valetudo conservantur. (4) His consimile evenit in temperantia, et fortitudine, reliquisque virtutibus. Nam si quempiam eo usque feceris intrepidum, ut ne deos quidem metuat; jam non fortis, sed demens fuerit: sin cuncta formidantem, meticulosus. Fortis ergo erit, qui neque omnia metuet, neque nihil. (5) Eadem igitur sunt, quæ tam augent quam labefaciunt virtutem. Nam et nimii metus, et omnes (sive qui de omni re temere concipiuntur), labefaciunt. Itidemque qui re nulla commoventur. Versatur autem circa metus fortitudo. Mediocres itaque metus ei dant incrementum. Ab eisdem igitur et crescit et perimitur fortitudo: metu enim ita diverse alii atque alii afficiuntur. Idem de ceteris dicendum virtutibus.

CAP. VI.

Ἔτι οὐ μόνον τοῖς τοιούτοις τὴν ἀρετὴν ἀφροῖσινεν ἂν τις, ἀλλὰ καὶ λύπη καὶ ἡδονή· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεργόμεθα, ὅλως τε οὐκ ἐστὶ λαθεῖν ἀρετὴν καὶ κακίαν

Rursus non his modo virtutem quispiam definierit, sed etiam ægritudine, et voluptate. Nam voluptate affecti, improba factitamus: ægritudini autem succumbentes, ab honestis deficiamus. Omnino non est virtutem et vitium ad-

ἀνευ λύπης καὶ ἡδονῆς. (2) Ἔστιν οὖν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας· ἡ δ' ἠθικὴ ἀρετὴ ἐντεῦθεν ἔχει τὰς ἐπωνυμίας, εἰ δεῖ παρὰ γράμμα λεγόντα τὴν ἀλήθειαν ὡς ἔχει σκοπεῖν· δεῖ δ' ἴσως. Τὸ γὰρ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν· ἠθικὴ γὰρ καλεῖται διὰ τὸ εὐθιζεσθαι. (3) Ἡ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία ἡμῶν τῶν ἀρετῶν τῶν τοῦ ἀλόγου μέρους φύσει ἐγγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων φύσει ἔθει ἄλλως γίνεται· οἷον ὁ λίθος καὶ ὄλιως τὰ βράεα πέφυκε κάτω φέρεσθαι· ἂν τις οὖν ἄνω βίπτῃ, πολλάκις καὶ ἐθίξῃ ἄνω φέρεσθαι, ὁμοίως οὐκ ἂν ποτ' ἄνω ἐνεχθεῖν, ἀλλ' αἰεὶ κάτω. Ὅμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

mittere citra ægritudinem et voluptatem. (2) Circa voluptates igitur et ægritudines virtus versatur. Virtus porro ἠθικὴ sive moralis, hinc est appellata (si liceat rei veritatem ex literarum similitudine et ratione nominis venari; quod faciendum sane est). Igitur a voce ἔθος, id est consuetudo, ἦθος est appellatum. Ethica ergo dicta est ἀπὸ τοῦ εὐθιζεσθαι, id est, quia consuetudine acquiritur. (3) Unde perspicuum est, nullam earum virtutum quæ ad animæ partem rationis expertem referuntur, natura nobis esse insitam. Siquidem eorum quæ natura fiunt, nihil est quod assuetudine aliud evadat: velut lapis, graviusque prorsus omnia, quæ ferendi deorsum vim insitam habent, si quis ea sursum sæpius jaciatur, et sursum ferri assuescat, nunquam tamen sursum ferentur, sed semper deorsum. Idem de ceteris ejusmodi est intelligendum.

CAP. VII.

Μετὰ τοίνυν τοῦτο δεῖ βουλομένους εἰπεῖν τὸ τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, εἰδῆσαι τίνα ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα. Ἔστι δ' ἃ γίνεται ταῦτα, πάθη, δυνάμεις, ἐξεις· ὥστε δῆλον ὅτι τούτων ἂν τι εἴη ἀρετὴ. (2) Πᾶθος μὲν οὖν ἐστὶν ὀργή, φόβος, μῖσος, πόθος, ζῆλος, ἔλεος, τὰ τοιαῦτα, οἷς εἴωθε παρακολουθεῖν λύπη καὶ ἡδονή· δυνάμεις δὲ καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ἐσμεν ὀργισθῆναι, λυπηθῆναι, ἐλεῆσαι, τὰ τοιαῦτα. (3) Ἐξεις δ' εἰσὶ καθ' ἃς πρὸς ταῦτα ἔργου ἐν εὐ κακῶς, οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, εἰ μὲν λίαν ὀργίλιως, κακῶς ἔργου πρὸς ὀργήν, εἰ δ' ὄλιως μὴ ὀργιζόμεθα ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οὕτω κακῶς ἔργου πρὸς ὀργήν. Τὸ ἄρα μέσως ἔχειν τὸ μήτε λίαν ὑπεραλγεῖν μήτε παντελῶς ἀναλγητῶς ἔχειν. (4) Ὅταν οὖν οὕτως ἔργου ἐν εὐ διακειμεθα. Ὅμοίως δὲ καὶ πρὸς τᾶλλα τὰ ὁμοία. Τὸ γὰρ εὐὸργητον καὶ τὸ πρᾶον ἐν μεσότητι ἐστὶν ὀργῆς καὶ ἀναλγησίας τῆς πρὸς ὀργήν. Ὅμοίως καὶ ἐπ' ἀλαζονείας καὶ εἰρωνείας· τὸ μὲν γὰρ πλείω προσποιεῖσθαι τῶν ὑπαρχόντων ἔχειν ἀλαζονείας, τὸ δ' ἐλάττω εἰρωνείας· ἡ ἄρα μεσότης ἡ τούτων ἡ ἀληθινὰ ἐστίν.

Præterea, qui velit quid sit virtus dicere, scire expedit quænam demum in anima procreentur. Sunt autem hæc hujusmodi: perturbationes, potestates, habitus. Et proinde non dubium quin horum quid sit virtus. (2) Perturbationes igitur sunt, ira, metus, odium, cupiditas, livor, miseratio et id genus alia, quæ comitari consueverunt ægritudo et voluptas. Potestates autem, per quas hæc pati posse dicimur, ut per quas possumus excandescere, dolere, miserescere, et alia hujusmodi. (3) At habitus sunt, per quos erga hæc habemus bene vel male, sicut ad excandescendum. Si namque supra modum iracunde, circa iram peccamus: sin in quibus expedit, prorsus iram non commovemur, ita quoque circa iram peccamus. Medium igitur est, ut neque supra modum commoveamur, neque prorsus simus a commotione alieni. (4) Ita igitur si habeamus, recte affecti sumus. In similibus quoque aliis, idem intelligendum. Nam mediocriter esse iracundum et lenem, medium est inter iram et lenitudinem animi sive vacillatam iræ. Simile est in arrogantia et dissimulatione: plura namque quam adsint, sibi arrogare, arrogantia est; minus vero, dissimulationis. Inter hæc igitur medium est veritas.

CAP. VIII.

Ὅμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τῆς ἐξέως, τὸ εὐ ἢ κακῶς πρὸς ταῦτα ἔχειν· τὸ δ' εὐ ἔχειν πρὸς ταῦτα ἐστὶ τὸ μήτε πρὸς τὴν ὑπερβολὴν ἔχειν μήτε πρὸς τὴν ἔνδειαν· πρὸς μεσότητα ἄρα τῶν τοιούτων καθ' ἃ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα ἢ ἐξεις ἐστὶ τοῦ εὐ ἔχειν, τοῦ δὲ κακῶς πρὸς ὑπερβολὴν καὶ ἔνδειαν. (2) Ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ τῶν παθῶν τούτων μεσότης, τὰ δὲ πάθη ἧτοι λύπαι εἰσὶν ἢ ἡδοναὶ ἢ οὐκ ἀνευ λύπης ἢ ἡδονῆς, ἢ ἄρα ἀρετὴ ἐστὶ περὶ λύπας καὶ ἡδονᾶς, καὶ ἐντεῦθεν ἐστὶ δῆλον. (3) Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πάθη, ὡς ὀφθαλμοὶ ἂν τι, ἐφ' ὧν ἡ κακία οὐκ ἐστὶν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει τινί, οἷον μοιχεία καὶ ὁ μοιχός· οὐκ ἐστὶν οὗτος ὁ μᾶλλον τὰς ἐλευθέρους διαφθεῖρων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, καὶ εἰ τι ἄλλο τοιούτον ἐστίν, ὁ περιέγεται ἡδονῇ τῇ κατ' ἀκολασίαν, ἢ καὶ ὁ ἐν ἐλλείψει καὶ ὁ ἐν ὑπερβολῇ τὸ ψεκτὸν ἔχει.

Idem in ceteris omnibus est intelligendum. Id enim proprium ipsius est habitus, ut bene maleve erga hæc habeat. Bene autem in iis habere, fuerit neque excedere neque deficere. Medium horum igitur habitus is obfinet, per quem laude digni habemur: vituperamur autem vel propter nimium vel propter parum. (2) Quandoquidem igitur harum perturbationum, virtus est medium; perturbationes autem sunt ægritudines, et voluptates, aut non citra ægritudinem vel voluptatem: esse virtutem circa ægritudines vel voluptates, etiam hinc est certum. (3) Sunt autem etiam affectus alii, ut videri posset cuiquam, in quibus non in excessu et defectu aliquo est vitium: velut adulterium, et adulter. Nec enim magis est talis, qui ingenuas constuprarit. Ceterum et hoc, et si quid aliud hujusmodi est, quod a voluptate comprehenditur in intemperantia posita, sive in eo quod nimium est, sive in eo quod parum, vituperationem suam invenit.

CAP. IX.

Μετὰ τοίνυν τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστιν ἴσως βῆθῆναι τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται, πότερον ἢ ὑπερβολῇ ἢ ἡ ἔνδεια. Ἐνιαίς μὲν γὰρ μεσότησιν ἔνδεια ἐναντίον, ἐνιαίς δὲ ὑπερβολῇ, οἷον ἀνδρῖα μὲν οὐχ ἢ θρασύτης ὑπερβολῇ οὔσα, ἀλλ' ἢ δειλία ἔνδεια οὔσα, τῇ δὲ σωφροσύνῃ μεσότητι οὐσῃ ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ ἡδονὰς οὐ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι ἢ ἀναισθησία ἔνδεια οὔσα, ἀλλ' ἢ ἀκολασία οὔσα ὑπερβολῇ. (2) Ἔστι δ' ἀμφοτέρα ἐναντία τῇ μεσότητι, καὶ ἢ ὑπερβολῇ καὶ ἢ ἔνδεια. 10 ἢ γὰρ μεσότης τῆς μὲν ὑπερβολῆς ἐνδεέστερον, τῆς δ' ἔνδειας ὑπερβάλλον. Διὸ καὶ οἱ μὲν ἄσωτοι τοὺς ἐλευθερίου ἀνελευτέρους φασὶν εἶναι, οἱ δ' ἀνελεύθεροι τοὺς ἐλευθερίου ἄσωτους, καὶ οἱ μὲν θρασεῖς καὶ προπετεῖς τοὺς ἀνδρείους καλοῦσι δειλοὺς, οἱ δὲ δειλοὶ τοὺς 15 ἀνδρείους προπετεῖς καὶ μαινομένους. (3) Διὰ δύο δὲ αἰτίας δοξαίμεν ἂν ἀντιτιθέναι τῇ μεσότητι τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔνδειαν· ἢ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος σκοποῦσι πότερον ἐγγυτέρον ἐστὶ τοῦ μέσου ἢ πορρώτερον, οἷον ἐλευθεριότητι πότερον ἄσωτία ἢ ἀνελευθερία πορρώτερον· μᾶλλον γὰρ ἂν δοξείεν ἐλευθεριότης ἢ ἄσωτία ἢ ἢ ἀνελευθερία. Πορρώτερον ἄρα ἢ ἀνελευθερία. (4) Τὰ δὲ πλεον ἀπέχοντα τοῦ μέσου ἐναντιώτερα δοξείεν ἂν εἶναι. Ἐκ μὲν ἄρα αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἢ ἔνδεια ἐναντιώτερον φαίνεται. Ἔστι δὲ 25 καὶ ἄλλως, οἷον πρὸς ἂ μᾶλλον πεφύκαμεν, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τῷ μέσῳ. Οἷον πεφύκαμεν μᾶλλον ἀκόλαστοι εἶναι ἢ κόσμιοι· ἢ οὖν ἐπίδοσις γίνεται μᾶλλον πρὸς ἂ πεφύκαμεν· πρὸς ἂ δὲ μᾶλλον ἐπίδομεν, ταῦτα καὶ μᾶλλον ἐναντία. Ἐπίδομεν δὲ πρὸς ἀκολασίαν 30 μᾶλλον ἢ πρὸς κοσμιότητα· ὥστ' ἐναντιώτερον ἂν εἴη ὑπερβολῇ μεσότητος· ἢ γὰρ ἀκολασία ὑπερβολῇ σωφροσύνης. (5) Ὅ τι μὲν οὖν ἐστὶν ἢ ἀρετῇ, ἐπέσκεπται· μεσότης γὰρ δοκεῖ τις εἶναι τῶν παθῶν, ὥστε δέοι ἂν τὸν μέλλοντα κατὰ τὸ ἦθος εὐδοκιμήσειν τὴν 35 μεσότητα τῶν παθῶν ἐκάστου διατηρεῖν. (6) Διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι. Ἐν ἐκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον, οἷον κύκλον μὲν γράψαι παντός ἐστι, τὸ δὲ μέσον τὸ ἐν αὐτῷ ἦδη λαβεῖν χαλεπόν. Ὅμοίως δὲ καὶ ὀργισθῆναι μὲν βράδιον, καὶ τὸ ἐναντίον δὲ τούτῳ, 40 τὸ δὲ μέσως ἔχειν χαλεπόν. Ἀπλῶς δὲ ἐν ἐκάστῳ τῶν παθῶν ἐστὶν ἰδεῖν ὅτι τὸ ἐμπεριέχον τὸ μέσον βράδιόν ἐστι, τὸ δὲ μέσον χαλεπόν, καὶ δ' ἐπαινούμεθα· διὸ καὶ σπάνιον τὸ σπουδαῖον.

7. Ἐπεὶ δ' οὖν ὑπὲρ ἀρετῆς εἰρηται, μετὰ τοῦτ' 45 ἂν εἴη σκεπτόν πότερον δυνατὴ παραγενέσθαι ἢ οὐ, ἀλλ' ὥσπερ Σωκράτης ἔφη, οὐκ ἐφ' ἡμῖν γενέσθαι τὸ σπουδαῖον εἶναι ἢ φαῦλον. Εἰ γὰρ τις, φησὶν, ἐρωτήσειεν ὄντιναοῦν πότερον ἂν βούλοιο δίκαιος εἶναι ἢ ἀδίκος, οὐθεὶς ἂν εἴλοιο τὴν ἀδικίαν. Ὅμοίως 50 δ' ἐπ' ἀνδρείας καὶ δειλίξ καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν αἰεὶ ἰσασύτως. (8) Δῆλον δ' ὡς εἰ φαῦλοί τινές εἰσιν, οὐκ ἂν ἐκόντες εἴησαν φαῦλοι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ σπου-

Deinceps igitur fuerit sane dictu necessarium, quidnam demum medietati adversetur, excessusne an defectus. Nam quibusdam medietatibus defectus opponitur, ut nonnullis excessus : sicut fortitudini, nentiquam excessus, quæ est audacia, sed quæ defectus est timiditas ; temperantiæ vero quæ est medietas inter intemperantiam et stuporem illum qui est ab omni sensu voluptatis alienus, non videtur stupor iste esse contrarius, in quo est parum, sed intemperantia, in qua est nimium. (2) Sunt nimirum utraque, tam excessus quam defectus, medietati opposita. Medietas siquidem, excessus inferior, sed defectu superior. Ideo etiam prodigi, liberales esse illiberales aiunt ; contra illiberales, liberales prodigos vocant. Audaces vero et petulantes, fortes nominant timidus ; ut timidi, fortes esse petulantes et furibundos dicendos putant. (3) Duabus itaque de causis duxerimus medietati opponendum esse excessum atque defectum : quippe vel e re ipsa licet nobis considerare, utrum extremorum ad medium propius accedat an longinquius : ut, longinquiorne liberalitati sit prodigalitas, an avaritia : magis esse liberalitas videatur profusio opum, quam sordes et avaritia : longius ergo abest ab liberalitate avaritia. (4) Atqui a medio quæ magis absunt, magis opposita merito existimentur. E re itaque ipsa, defectum magis opponi apparet. Est etiam aliter, ut ad quæ naturam magis pronam habemus, ea medio sint magis contraria : velut ad intemperantiam nati sumus proniores, quam modestiam et id quod decet : potius igitur illa incrementum capiunt, ad quæ sumus proniores ; quæ autem facilius incrementum capiunt, sunt magis contraria. Atqui proniores ad intemperantiam sumus, quam ad modestiam et temperantiam : magis ergo excessus medietati contrarius. Intemperantia siquidem temperantiæ est excessus. (5) Quid ergo sit virtus, sic dispeximus : medietas siquidem affectuum quædam esse videtur. Proinde qui velit moribus compositis et laude dignis esse, ei affectuum singulorum medietas est tuenda. (6) Proinde, probum esse, operosum atque difficile est. Quandoquidem in unoquoque medium capere, operosum est : velut circulum describere, cuius obvium est ; at in ipso medium capere, arduum. Itidem et excandescere quidem facile, necnon contrarium huic : at mediocriter se habere, arduum. Omnino autem in quavis perturbatione est videre, id quod medium ambiat, esse facile ; medium vero, unde laudamur, arduum : ideo etiam rarum est quod probum.

7. Quoniam vero de virtute dictum est, deinceps fuerit considerandum, possitne ea adesse nobis, necne quemadmodum Socrates dixit, in nobis non esse situm, probos vel malos esse : quandoquidem sit quis roget aliquem, velitne justus esse, an injustus ; nemo delegerit injustitiam. Iidem de fortitudine, et timiditate, reliquisque virtutibus semper eodem modo. (8) Inde perspicuum est, si mali sint aliqui, non sponte esse eos malos ; et proinde ne probos qui-

δαῖοι. (9) Ὁ ὅς τοιοῦτος· λόγος οὐκ ἔστιν ἀληθής. Διὰ τί γὰρ ὁ νομοθέτης οὐκ ἔα τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει; καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς φαύλοις ζημίαν τάττει, ἂν πράττη, ἐπὶ δὲ τοῖς καλοῖς, ἂν μὴ πράττη; Καίτοι ἄσποπος ἂν εἴη ταῦτα νομοθετῶν ἢ μὴ ἐφ' ἡμῖν ἔστι πράττειν. (10) Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, ἐφ' ἡμῖν τὸ σπουδαῖον εἶναι καὶ τὸ φαύλον. Ἐτι δὲ μαρτυροῦσιν οἱ τ' ἐπαινοὶ καὶ οἱ ψόγοι γινόμενοι· ἐπὶ μὲν γὰρ τῇ ἀρετῇ ἐπαινος, ἐπὶ δὲ τῇ κακίᾳ ψόγος, ἐπαινος δὲ καὶ ψόγος οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις· ὥστε ὀφθαλμῶν ὅτι ὡσαύτως ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ σπουδαῖα ἔστι πράττειν καὶ τὰ φαῦλα. (11) Ἐλεγον δὲ καὶ τοιαύτην τινὰ παραβολήν, βουλόμενοι δεικνύουσι ὅτι οὐχ ἔκούσιον. Διὰ τί γὰρ, φασίν, ὅταν νοσῶμεν ἢ αἰσχροὶ ὦμεν, οὐδεὶς ψέγει τοὺς τοιούτους; Τὸ δ' οὐκ ἀληθές· ψέγομεν γὰρ καὶ τοὺς τοιούτους, ὅταν αὐτοὺς οἰθρῶμεν αἰτίους εἶναι τοῦ νοσεῖν ἢ τοῦ κακῶς εἶναι τὸ σῶμα, ὡς ὅν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἔκούσιον. Ἐοικεν οὖν ἐν τῷ κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν εἶναι τὸ ἔκούσιον.

dem. (9) Hæc ratio neutiquam vera. Nam cur legislator mala facere non permittit, at honesta et proba jubet, et poenas, si quis res malas patnaverit, aut bonas prætermiserit, statuit? Absurde namque fecerit si leges de iis tulerit, quæ perficere in nostra potestate non est. (10) Verum, ut videtur, in nobis est ut probi simus aut improbi. Item laudes et vituperationes id quoque attestantur: virtutem namque laus, vitium autem vituperatio consequitur. Atqui laus et vituperatio iis quæ quis invitatus fecerit, non tribuuntur. Manifestum igitur hoc modo, in nostro arbitrio esse bona malaque facere. (11) Similitudine vero hujusmodi utebantur, volentes demonstrare, non esse id in nobis positum. Cur namque, inquit, ægrotantes aut turpes forma nemo vituperat? At hoc minime verum. Tales namque reprehendimus, quando ipsos putamus sibi aut morbi aut alienus deformitatis esse auctores, quia videlicet in ipsis id fuisse positum intelligitur. Apparet igitur ut quis vel virtutem vel vitium sequatur, id sponte fieri.

CAP. X.

Ἐτι δ' ἂν τις τοῦτο ἐναργέστερον καὶ ἐνταῦθεν ἴδοι. Πᾶσα γὰρ φύσις γεννητικὴ ἔστιν οὐσίας τοιαύτης οἷα ἔστιν, οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα· ἀμφοτέρα γὰρ γεννητικὰ. Γεννητικὰ δὲ ἔκ τῶν ἀρχῶν, οἷον τὸ δένδρον ἐκ τοῦ σπέρματος· αὕτη γὰρ τις ἀρχή. Τὸ δὲ μετὰ τὰς ἀρχὰς οὕτως ἔχει· ὡς γὰρ ἂν ἔχωσιν αἱ ἀρχαί, οὕτως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἔχει. (2) Ἐναργέστερον δ' ἔστι κατεῖναι τοῦτο ἐν τοῖς κατὰ γεωμετρίαν· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐπιδή τινες λαμβάνονται ἀρχαί, ὡς ἂν αἱ ἀρχαὶ ἔχωσιν, οὕτως καὶ τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς, οἷον εἰ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, τὸ δὲ τετράγωνον τέτταρσιν, ὡς ἂν μεταβάλλῃ τὸ τρίγωνον, οὕτως καὶ τὸ τετράγωνον συµμεταβάλλει· ἀντιστρέφει γάρ· καὶ ἐὰν τὸ τετράγωνον μὴ ἔχῃ τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας, οὐδὲ τὸ τρίγωνον ἔξει δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας.

Rursus hinc etiam poterit quispiam evidentius intueri, quod omnis natura ejusdem essentiae est procreatrix atque ipsa est: veluti stirpes, et animalia; nam utraque procreandi vim habent: ex principiis vero producunt, ut arbor ex semine; id namque principium est. Quod porro principia consequitur, ita habet: ut enim habuerint principia, ita quæ a principiis ortum ducunt. (2) Perspicue autem magis licet hoc in geometria intueri, ubi quum ponantur principia quædam, qualia fuerint ipsa, talia erunt quæ ipsa consequentur. Velut, si triangulum duobus rectis æquales habet angulos, quadratum quoque quattuor angulis rectis habeat, necesse est. Et si in triangulo sit secus, etiam in quadrato secus erit: nam hæc convertuntur. Et si quadratum quattuor angulis rectis æquales non habuerit angulos, ne triangulum quidem duobus rectis habebit æquales.

CAP. XI. [XII.]

Οὕτω τοίνυν καὶ ὁμοίως τούτοις καὶ ἐπ' ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ γὰρ γεννητικὸν ἔστιν ἄνθρωπος οὐσίας, ἐκ τινῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πράξεων ὧν πράττει ἄνθρωπος γεννητικὸν ἔστιν. Τί γὰρ ἂν ἄλλο; οὔτε γὰρ ἀψύχων οὐδὲν λέγομεν πράττειν, οὔτε τῶν ἐμψύχων τῶν ἄλλων ἔξω ἀνθρώπων. Δῆλον οὖν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν πράξεων ἔστι γεννητικός. (2) Ἐπεὶ οὖν δοῶμεν μεταβαλλούσας τὰς πράξεις καὶ οὐδέποτε τὰ αὐτὰ πράττομεν, εἰσὶ δὲ αἱ πράξεις γεγενημένοι ἐκ τινῶν ἀρχῶν, ὀφθαλμῶν ὅτι, ἐπειδὴ αἱ πράξεις μεταβάλλουσιν, καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν πράξεων, ἀφ' ὧν εἰσὶ, μεταβάλλουσιν, ὡς περ ἔφραμεν παραβάλλοντες ἐπὶ τῶν ἐν γεωμετρίᾳ. (3) Ἀρχὴ δ' ἔστι πράξεως καὶ σπουδαίας καὶ ἀπολύτης προαίρεσις καὶ βούλησις καὶ τὸ κατὰ λόγον πᾶν. Δῆλον τοίνυν ὅτι καὶ αὗται μεταβάλλουσιν· μεταβάλλομεν γὰρ καὶ ταῖς πράξεσιν ἐκόντες, ὥστε καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ προαίρεσις.

Par igitur ac similis ratio est in homine: nam quum insita sit ei natura vis quædam res producendi, nimirum per principia quædam atque actiones quæ ab ipso proficiscuntur, res edit in lucem. Nam quid aliud? neque enim inanimatum ullum agere dicimus; neque etiam animatum, præter hominem. Manifestum igitur, actionum hominem esse progenitorem. (2) Proinde quoniam actiones commutari videmus, nec eadem unquam agimus, suntque actiones ex aliquibus progenitæ principiis; manifestum, quandoquidem actiones immutantur, etiam actionum immutari principia, a quibus sunt, quemadmodum similitudine ostendimus rerum geometricarum. (3) Atqui actionis tam bonæ quam malæ principium est consilium, et voluntas, et quicquid ad rationem tendit. Non dubium igitur quin hæc quoque commutentur. Sponte namque actiones immutamus: et proinde etiam principium atque consilium pro-

μεταβάλλει γὰρ ἑκουσίως. Ὡστε δῆλον ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἂν εἴη καὶ σπουδαίους εἶναι καὶ φαύλους. (1) Ἰσως οὖν λέγοι ἂν τις, ἐπειδήπερ ἐπ' ἐμοί ἐστι τὸ δικαίω εἶναι καὶ σπουδαίω, ἐὰν βούλωμαι, ἔσομαι πάντων σπουδαϊότατος. Οὐ δὲ δυνατόν τοῦτο. Διὰ τί; ὅτι οὐδ' ἐπὶ τοῦ σώματος γίνεταί τοῦτο. Οὐ γὰρ ἂν τις βούληται ἐπιμελεῖσθαι τοῦ σώματος, καὶ δὴ πάντων ἀριστον ἔξει τὸ σῶμα. Δεῖ γὰρ μὴ μόνον τὴν ἐπιμέλειαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει γίνεσθαι τὸ σῶμα καλὸν καὶ γαθόν. Βέλτιον μὲν οὖν ἔξει τὸ σῶμα, ἀριστα μέντοι πάντων οὐ. (6) Ὁμοίως δὲ δεῖ ὑπολαμβάνειν καὶ ἐπὶ ψυχῆς· οὐ γὰρ ἔσται ὁ προαιρούμενος εἶναι σπουδαϊότατος, ἂν μὴ καὶ ἡ φύσις ὑπάρξῃ, βελτίων μέντοι ἔσται.

positum : nam hæc sponte fit mutatio. Proinde non dubium quin in nobis sit, et probos et malos esse. (4) Fortasse igitur hic quispiam dixerit : Quandoquidem in me situm est ut sim justus et probus, ero, si voluero, omnium optimus. Id vero fieri nullo modo potest. Curnam? Quoniam ne in corpore quidem fieri id potest. Neque enim si quispiam voluerit corporis curam habere, is statim omnium optime habebit corpore. Nam opus est non solum curam adhiberi, verum etiam natura honestum et bonum corpus esse. Melius igitur *per curam* certe habebit corpus, non tamen erit omnium optimum. (5) Idem de anima intelligendum est : neque enim ut quisque voluerit, erit omnium optimus, nisi etiam natura accesserit : melior tamen erit.

CAP. XII. [XIII.]

16 Ἐπεὶ οὖν φαίνεται ἐφ' ἡμῖν ὅτι τὸ σπουδαίον εἶναι, ἀναγκαῖον τὸ μετὰ ταῦτα εἰπεῖν ὑπὲρ ἑκουσίου, τί ἐστι τὸ ἑκούσιον· τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ κυριώτατον πρὸς τὴν ἀρετὴν, τὸ ἑκούσιον. Ἐκούσιον δὲ ἀπλῶς μὲν οὕτως βρῆθῆναι ἐστὶν ὁ πράττομεν μὴ ἀναγκαζόμενοι· ἀλλ' ἴσως 21 σαφέστερον λεκτέον ἐστὶν ὑπὲρ αὐτοῦ. (2) Ἔστιν οὖν καθ' ὃ πράττομεν ὀρεξίς, ὀρεξέως δ' ἐστὶν εἶδη τρία, ἐπιθυμία, θυμός, βούλησις. Πρῶτον μὲν οὖν τὴν κατ' ἐπιθυμίαν πρᾶξιν ἐπισκεπτέον, πότερον ἑκουσίως ἐστὶν ἢ ἀκούσιως. Τὸ μὲν οὖν ἀκούσιον οὐκ ἂν δοξείεν. 25 Διὰ τί καὶ πόθεν; ὅτι ὅσα μὴ ἐκόντες πράττομεν, ἀναγκαζόμενοι πράττομεν, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐξ ἀνάγκης πραττομένοις πᾶσιν ἐπιτεταμένη λύπη· τοῖς δὲ δι' ἐπιθυμίαν πραττομένοις ἡδονὴ ἀκολουθεῖ· ὥστε οὕτως γὰρ οὐκ ἂν εἴη τὰ δι' ἐπιθυμίαν πραττόμενα ἀκούσια, ἀλλ' ἑκούσια. 30 (3) Ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος τις τούτῳ ἐναντιοῦται, ὃ ἐπὶ τῇ ἀκρασίᾳ. Οὐθεὶς γὰρ, φησί, πράττει ἐκὼν τὰ κακά, εἰδώς δὲ κακὰ ἐστὶν· ἀλλὰ μήν, φησὶν, ὃ γὰρ ἀκρατής εἶδος ὅτι ταῦτα φαυλόσ ἐστὶν ὅμως πράττει, καὶ κατ' ἐπιθυμίαν γὰρ πράττει· οὐκ ἄρα ἐκὼν· ἀναγκαζόμενος ἄρα. (4) Ἐνταῦθα πάλιν ὁ αὐτὸς λόγος ἀπαντήσεται. Καὶ γὰρ εἰ κατ' ἐπιθυμίαν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης τῇ γὰρ ἐπιθυμίᾳ ἡδονὴ ἀκολουθεῖ, τὰ δὲ δι' ἡδονὴν οὐκ ἐξ ἀνάγκης. Καὶ ἄλλως τοῦτ' ἂν γένοιτο δῆλον, ὅτι ὁ ἀκρατής ἐκὼν πράττει· οἱ μὲν γὰρ ἀδικούντες 40 ἐκόντες ἀδικοῦσιν, οἱ δὲ ἀκρατεῖς ἀδικοὶ καὶ ἀδικοῦσιν· ὥστε ὁ ἀκρατής ἐκὼν ἂν πράττοι τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν.

Quoniam igitur probum esse in nobis, ut apparet, situm est, dicendum deinceps est nobis de sponte factis, quidnam sit quod sponte factum dicitur. Principem enim locum in virtute obtinet quod sponte fit. Ac simpliciter quidem sponte fieri dicendum, quod non coacti agimus. Verum de hoc magis adhuc perspicue nobis disserendum est. (2) Nempe ad id quod agimus, aliquis nos impellit appetitus. Atqui tres sunt appetitus species, cupiditas, ira, voluntas. Primum igitur de actione, quæ a cupiditate oritur, videndum spontene an invite a nobis suscipiatur. Invitum hoc neutiquam videri debet. Cur ita, et unde id? Nempe quod quæcumque invitati agimus, coacti faciamus necesse est. Atqui ubi subest agentibus aliqua necessitas, dolor consequitur. Verum ex cupiditate agentis voluptas comitatur : proinde hoc pacto non erit ex cupiditate agere quippiam invite, sed sponte. (3) Atqui est rursus alia ratio quæ huic adversatur, quæ est de incontinentia : neque enim, inquam, sponte mala peragit, qui sciat mala esse : verum qui incontinens est, scit ea esse improba ; agit tamen, quippe cupiditate illectus agit. Non ergo sponte sua : coactus ergo est. (4) Hic vero rursus eadem occurrit ratio. Nam si ex cupiditate, non ex necessitate : cupiditatem enim voluptas comes consequitur ; at quæ ex voluptate fiunt, non possis dicere ex necessitate. Sed et alia ratione manifestum est, incontinentem sponte agere si *incontinenter* agat. Quandoquidem qui afficiunt injuria, ultro afficiunt injuria. Atqui incontinentes injusti sunt, atque injuria afficiunt : incontinens ergo in incontinentiam sponte delabitur.

CAP. XIII. [XIV.]

Ἀλλὰ πάλιν ἄλλος λόγος ἐναντιοῦται, ὃς φησὶν οὐκ ἑκούσιον εἶναι. Ὁ γὰρ ἐγκρατής ἐκὼν πράττει τὰ κατὰ τὴν ἐγκράτειαν· ἐπαινεῖται γὰρ, ἐπαινοῦνται δὲ ἐπὶ τοῖς 45 ἑκουσίοις. Εἰ δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκούσιον, τὸ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκούσιον· ὃ δ' ἐγκρατής παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει, ὥστε ὁ ἐγκρατής οὐκ ἐκὼν ἂν εἴη ἐγκρατής. Ἀλλ' οὐ δοκεῖ· οὐδ' ἄρα τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἑκούσιον ἐστὶν. (2) Πάλιν ἐπὶ τῶν 50 κατὰ τὸν θυμὸν ὁμοίως· οἱ γὰρ αὐτοὶ λόγοι ὅπερ καὶ

Verum enimvero alia iterum ratio adversatur, non esse voluntarium affirmans. Contingens siquidem laudatur, quod sponte continenter agat. Laudantur autem illa quæ sponte fiunt. Quodsi ex cupiditate sponte agitur ; quod cupiditati adversatur, invitum erit. Atqui continens cupiditati adversatur, continenter agens. Contingens ergo, præter voluntatem fuerit continens. Verum hoc non videtur. Non ergo id quod ex cupiditate est, voluntarium est. (2) Rursus idem est in eis quæ ira fiunt : eadem namque hic, quas de cupiditate diximus, rationes conveniunt,

κατὰ τῆς ἐπιθυμίας ἀρμόττουσιν, ὥστε τὴν ἀπορίαν ποιήσουσιν· ἔστι γὰρ ἀκρατῆ καὶ ἐγκρατῆ ὀργῆς εἶναι. (3) Ἔτι λοιπὴ ἔστι τῶν ὀρέξεων ὧν διειλόμεθα ἡ βούλησις, πρὸς τὸ ἐπισκέπτεσθαι εἰ ἐστὶν ἐκούσιον. Ἄλλὰ μὴν οἷ γε ἀκρατεῖς ἐφ' ἃ ὀρμῶσι, ταῦτα τέως βούλονται· πράττουσιν ἄρα οἱ ἀκρατεῖς τὰ φαῦλα βουλόμενοι. Ἐκὼν δέ γε οὐθεις τὰ κακὰ εἰδὼς πράττει ὅτι κακὰ ἔστιν· ὁ δ' ἀκρατῆς, εἰδὼς τὰ κακὰ ὅτι κακὰ, πράττει βουλόμενος. Οὐκ ἄρα ἐκὼν, οὐδ' ἡ βούλησις ἐκούσιον ἄρα ἔστιν. (5) Ἄλλ' οὗτος ὁ λόγος ἀναιρεῖ ἀκρασίαν καὶ τὸν ἀκρατῆ. Εἰ γὰρ μὴ ἐκὼν, οὐκ ἔστι ψεκτός· ἀλλ' ἔστιν ὁ ἀκρατῆς ψεκτός· ἐκὼν ἄρα· ἡ ἀρα βούλησις ἐκούσιον. Ἐπεὶ οὖν λόγοι τινὲς ἐναντίοι φαίνονται, σαφέστερον λεκτέον ὑπὲρ τοῦ ἐκούσιου.

et perinde dubitationem movent. Possumus enim iræ quoque tam continentem esse quam incontinentem. (3) Restat species residua appetituum, ut in distributione posuimus, voluntas, ut an sit in sponte nostra sita videamus. Atqui incontinentes, quatenus impelluntur, eatenus volunt. Agunt igitur incontinentes mala, volentes. Sponte autem nemo mala agit, ubi sciat esse mala; at incontinens mala agit, quæ scit ipse esse mala: non ergo sponte sua agit; nec voluntas igitur ipsa sponte suscipitur. (4) At hæc plano tollit oratio incontinentem et incontinentem. Nam si non sponte agit, vituperari non debet. Atqui merito vituperatur incontinens: sponte sua ergo talis est, et voluntas igitur sponte suscipitur. Quum sint itaque contrariæ quædam rationes, magis perspicue de eo quod sponte fit, disserendum est.

CAP. XIV. [XV.]

15 Πρότερον τοίνυν ἂν εἴη λεκτέον ὑπὲρ βίας καὶ ὑπὲρ ἀνάγκης. Ἡ μὲν γὰρ βία ἔστι καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις. Ἐκάστοις γὰρ ἔστι τῶν ἀψύχων οἰκείος τόπος ἀποδομένος, τῷ μὲν πυρὶ ὁ ἄνω, τῇ δὲ γῆ ὁ κάτω· ἔστι μέντοι γε βιάσασθαι καὶ τὸν λίθον ἄνω φέρεσθαι καὶ τὸ πῦρ κάτω. (2) Ἔστι δὲ καὶ τὸ ζῶον βιάσασθαι, ὅσον ἵππον ἐπ' ὄρθον θέοντα ἀντιλαμβανόμενον ἀποστρέψαι. Ὅσοις μὲν οὖν ἔστιν ἐκτός ἡ αἰτία τοῦ παρὰ φύσιν τι ἢ παρ' ἃ βούλονται ποιεῖν, ἐροῦμεν βιαζομένους ἢ ἂν ποιῶσι ποιεῖν· ἐν οἷς δ' ἐν αὐτοῖς ἔστιν ἡ αἰτία, 25 οὐκέτι τούτους βιάζεσθαι ἐροῦμεν. (3) Εἰ δὲ μὴ, ὁ ἀκρατῆς ἀντερεῖ, οὐ φάσκων φαῦλος εἶναι· βιαζόμενος γὰρ φήσει ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τὰ φαῦλα πράττειν. Τοῦ οὖν βιαίου οὗτος ἡμῖν ἔστω ὁ ὀρισμός, ὧν ἐκτός ἔστιν ἡ αἰτία ὑφ' ἧς βιάζονται πράττειν· ὧν δ' ἐντός 30 καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ αἰτία, οὐ βία.

Prius itaque de vi et necessitate dicendum fuerit. Vis enim est etiam in carentibus anima. Singulis namque inanimatis suis est locus attributus: igni quidem supra, terræ autem infra. Vi autem adigi potest, lapis quidem, ut sursum feratur, ignis vero ut deorsum. (2) Potest et animantibus vis fieri: verbi gratia, equus qui recta currebat, retroactus, cursum flectat. Quibuscumque igitur exterior est causa, aliquid contra naturam aut præter voluntatem faciendi, cogi dicemus facere quæ faciunt: at quibus in ipsis inest causa, hos nequaquam cogi dicemus. (3) Alioquin repugnabit incontinens, negabitque se esse malum: quippe quem cogat cupiditas, ea quæ sunt mala, agere. Violenti igitur hæc nobis erit definitio: quorum agendi causa, a qua cogantur, fuerit externa, vis est: quorum autem interior atque in ipsis causa est, nequaquam vis.

CAP. XV. [XVI.]

Πάλιν δ' ὑπὲρ ἀνάγκης καὶ τοῦ ἀναγκαίου λεκτέον. Τὸ δ' ἀναγκαῖον οὐ πάντως οὐδ' ἐν παντί λεκτέον ἔστιν, ὅσον δεῦρα ἡδονῆς ἐνεκεν πράττομεν. Εἰ γὰρ τις λέγοι ὅτι ἡναγκάσθη τὴν τοῦ φίλου γυναῖκα διαφθεῖραι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἄτοπος ἂν εἴη. (2) Τὸ γὰρ ἀναγκαῖον οὐκ ἐν παντί, ἀλλ' ἡδὴ ἐν τοῖς ἐκτός, ὅσον δεῦρα ἀκαταβλάπτηται ἀντικαταλλαττόμενος τι ἄλλο μείζον ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῶν πραγμάτων· ὅσον ἡναγκάσθη συντονώτερον βαδίσαι εἰς ἀγρόν· εἰ γὰρ μὴ, ἀπολωλός' ἂν 40 εἶρον τὰ ἐν ἀγρῷ. Ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἄρα τὸ ἀναγκαῖον.

Rursus de necessitate necessarioque dicendum. Necessarium non omnino, nequæ in omni dicendum est: cujusmodi sunt quæcumque voluptatis causa agimus. Nam si quispiam dicat se a voluptate coactum ut amici mulierem vitaret, fuerit id perineptum. (2) Nec enim in omni necessarium est, sed in iis quæ sunt extra: ut si offendantur quispiam, a rerum necessitate coactus majus aliud quippiam devitare, hoc modo: in agrum properare coactus sum; alioquin corrupta omnia in agro reperissem. In hujusmodi itaque rebus est necessarium.

CAP. XVI. [XVII.]

Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐκούσιον ἐν οὐδεμιᾷ ὀρμῇ ἔστιν, λοιπὸν ἂν εἴη τὸ ἐκ διανοίας γινόμενον. Τὸ γὰρ ἀκούσιον ἔστι τὸ τε κατ' ἀνάγκην καὶ κατὰ βίαν γινόμενον, καὶ τρίτον δ' μὴ μετὰ διανοίας γίγνεται. Δῆλον δ' ἔστι τοῦτο ἐκ τῶν γιγνομένων· ὅταν γὰρ τις πατάξῃ 46 τινὰ ἢ ἀποκτείνῃ ἢ τι τῶν τοιούτων ποιῆσῃ μηδὲν προδιανοηθείς, ἄκοντά φαμεν ποιῆσαι, ὡς τοῦ ἐκούσιου ὄντος ἐν τῷ διανοηθῆναι. (2) Οἷον φασὶ ποτὲ τινα

Quoniam vero quod sponte fit, nemine impellente fit, restat ut id esse dicamus quod cogitato fit. Invitum enim est, quod ex necessitate vique efficitur: et tertio loco, quod non fit cogitato: quod plane ex iis quæ evenire solent, certum est. Nam quum quis aliquem ceciderit, occideritve, aut ejusmodi aliquid fecerit; qui horum nihil ante cogitaverit, eum dicimus invitum fecisse: quippe quod sponte factum id intelligatur quod cogitato fit. (2) Vc-

γυναικα φίλτρον τινι δοῦναι πιεῖν, εἴτα τὸν ἄνθρωπον ἀποθανεῖν ὑπὸ τοῦ φίλτρον, τὴν δ' ἄνθρωπον ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ἀποφυγεῖν· οὐ παροῦσαν δι' οὐθὲν ἄλλο ἀπέλυσαν ἢ διότι οὐκ ἐκ προνοίας. Ἐδωκε μὲν γὰρ φίλια, διήμαρτε δὲ τούτου· διὸ οὐχ ἐκούσιον ἐδόκει εἶναι, ὅτι τὴν δόσιν τοῦ φίλτρον οὐ μετὰ διανοίας τοῦ ἀπολέσθαι αὐτὸν ἐδίδου. Ἐνταῦθα ἄρα τὸ ἐκούσιον πίπτει εἰς τὸ μετὰ διανοίας.

CAP. XVII. [XVIII.]

Ἐτι δὲ λοιπὸν ἐστὶν ἐπισκέψασθαι τὴν προαίρεσιν, πότερόν ἐστιν ὄρεξις ἢ οὐ. Ὅρεξις μὲν γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἐγγίνεται, προαίρεσις δ' οὐ· ἢ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου, λόγος δ' ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ζώων ἐστίν. Ὅρεξις μὲν δὲ οὐκ ἂν εἴη. (2) Ἄλλ' ἄρα γε βούλησις; ἢ οὐδὲ τούτο; Βούλησις μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ τῶν ἀδυνάτων, οἷον βουλόμεθα μὲν ἀθάνατοι εἶναι, προαιρούμεθα δὲ οὐ. Ἐτι δὲ προαίρεσις μὲν οὐκ ἐστὶ τοῦ τέλους ἀλλὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος, οἷον εὐθεὶς προαιρεῖται ὑγιαίνειν, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν ὑγιειαν προαιρούμεθα, περιπατεῖν, τροχάζειν· βουλόμεθα δὲ τὰ τέλη· ὑγιαίνειν γὰρ βουλόμεθα. (3) Ὡστε δῆλον καὶ οὕτως ὅτι οὐ ταῦτόν ἢ βούλησις καὶ ἢ προαίρεσις, ἀλλ' ἢ προαίρεσις ὅμοιον οὕτως ἔχειν ὥσπερ καὶ τούνομα αὐτῆς ἔχει, οἷον προαιρούμεθα τὸδε ἀντὶ τούτου, οἷον τὸ βέλτιον ἀντὶ τοῦ χειρόνος. Ὅταν οὖν ἀντικαταλλατώμεθα τὸ βέλτιον ἀντὶ τοῦ χειρόνος ἐν αἰρέσει ὄντος, ἐνταῦθα τὸ προαιρεῖσθαι δόξειεν ἂν οἰκεῖον εἶναι. (4) Ἐπεὶ οὖν ἢ προαίρεσις οὐθὲν τούτων ἐστίν, ἄρα γ' ἐστὶ τὸ κατὰ διάνοιαν ἐν προαιρέσει, ἢ οὐδὲ τούτο; πολλὰ γὰρ διανοοῦμεθα καὶ δοξάζομεν κατὰ διάνοιαν ἄρ' οὖν ἢ διανοοῦμεθα, ταῦτα καὶ προαιρούμεθα ἢ οὐ; πολλάκις γὰρ διανοοῦμεθα ὑπὲρ τῶν ἐν Ἰνδοῖς, ἀλλ' οὕτως καὶ προαιρούμεθα. Οὐκ ἄρα οὐδὲ διάνοιά ἐστὶν ἢ προαίρεσις. (5) Ἐπεὶ οὖν καθ' ἕκαστον τούτων οὐδὲν ἐστὶν ἢ προαίρεσις, ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, ἀναγκαῖον συνδυαζομένων τινῶν τούτων εἶναι τὴν προαίρεσιν. Ἐπεὶ οὖν ἐστίν, ὥσπερ ἐμπροσθεν ἐλέγθη, ἢ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος ἀγαθῶν καὶ οὐ τοῦ τέλους, καὶ τῶν δυνατῶν ἡμῖν, καὶ τῶν ἀντιλογίαν παραδιδόντων πότερον τούτο ἢ τούτο αἰρετόν, δῆλον ὅτι οἱ δέοι ἂν πρότερον διανοηθῆναι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ βουλευσασθαι, εἴθ' ὅταν ἡμῖν φανῆ κρείττον διανοηθεῖσιν, οὕτως ὁρμή τις τοῦ πράττειν ἐστίν, καὶ τούτο δὲ πράττοντες κατὰ προαίρεσιν δοκοῦμεν πράττειν. (6) Εἰ τοίνυν ἢ προαίρεσις ὄρεξις τις βουλευτική μετὰ διανοίας, οὐκ ἐστὶ τὸ ἐκούσιον προαιρετόν. Ἐκόντες γὰρ πολλὰ πράττομεν πρὸ τοῦ διανοηθῆναι καὶ βουλευσασθαι, οἷον καθίζομεν καὶ ἀνιστάμεθα καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἐκόντες μὲν ἄνευ δὲ τοῦ διανοηθῆναι, τὸ δὲ κατὰ προαίρεσιν πᾶν ἦν μετὰ διανοίας. (7) Οὐκ ἄρα τὸ ἐκούσιον προαιρετόν, ἀλλὰ τὸ προαιρετόν ἐκούσιον ἂν τι γὰρ προαιρούμεθα πράττειν βουλευσάμενοι, ἐκόντες πράττομεν. Φαίνονται δὲ τινες ὀλίγοι καὶ τῶν νομοθετῶν

lut olim mulierem aiunt quandam poculum præbuisse cuidam amatorium; dein eo poculo hominem fuisse sublatum: eam vero mulierem in Areopago fuisse absolutam: quam præsentem non alia de causa liberarunt, quam quod non consulto id fecisset: amoris enim causa dedisse, verum a proposito aberrasse: itaque sponte factum id non est visum; non enim perimendi hominis animo poculum ei propinaverat. Hic igitur in unum conveniunt, quod sponte fit, et quod cogitatur.

Reliquum adhuc ut de consilio rei agendæ sive delectæ consideremus, sitne appetitus, necne. Appetitus namque in ceteris quoque gignitur animalibus: consilium vero aut delectus, non. Siquidem cum ratione delectus est: at ratio nulli alii deputatur animali: non igitur fuerit appetitus. (2) Verum nunquid voluntas? an ne id quidem? Voluntas namque etiam eorum est quæ fieri non possunt: ut volumus quidem esse immortales, ceterum de eo neutiquam capimus consilium, neque id eligimus. Deinde, finis quidem non est delectus, sed eorum quæ ad finem faciunt: puta, nemo deligit esse sanus, sed quod ad bonam valetudinem facit, ambulare, currere. Fines autem volumus: nam prospera uti valetudine volumus. (3) Hinc igitur manifestum est, non esse idem voluntatem et delectum. Verum ita se habere proairesis sive delectus videtur, ut nomen ejus innuit: proairesis enim est et delectus, quomodo eligimus hoc potius quam illud, quod melius est nimirum, loco ejus quod est deterius. Quando igitur quod est melius sumimus loco ejus quod est deterius, re in optione posita, hoc proprie erit proairese ac deligere. (4) Quodsi horum nihil est delectus, numquid quod cogitatur fit, id in delectu? an ne id quidem? Multa enim cogitamus, et opinamur cogitando. Numquid igitur quæ cogitamus, ea etiam deligimus, an non? Sæpe siquidem cogitamus de Indis, at nequaquam quicquam super iis deligimus. Non ergo cogitatio est delectus. (5) Quoniam igitur horum per se et seorsum consideratum nihil est delectus, suntque hæc animæ insita; necesse est ut delectus sit aliquid quod ex istorum duobus junctis constet. Quoniam igitur est, quemadmodum paulo ante memoravimus, bonorum ad finem tendentium delectus, non utique finis; etque eorum quæ in nostra potestate sunt, et eorum quæ nobis diversam ingenerant ratiocinationem, hocne, an hoc deligendum: non dubium quin prius opus sit ea ipsa intelligere et in consilium vocare; quumque nobis cogitantibus apparuerit quod præstare videatur, tum ad agendum aliquis insurgit impulsus, atque id agendo, consilio et delectu adhibito agere dicimur. (6) Quodsi delectus, appetitus quidam est in consilium deveniens, cum cogitatione et deliberatione conjunctus, non est voluntarium quod est deligibile. Sponte enim agimus multa antequam intelligamus atque consultemus, sicut sedendo, exurgendo, et id genus alia faciendo; sponte quidem, sed citra cogitationem. At quod cum delectu facimus, id omne fit cum cogitatione. (7) Non ergo quicquid sponte facimus, deligimus et de eo consilium capimus, sed quicquid deligimus id voluntarium est. Si quid enim agere consultantes proposuerimus, sponte agimus. Existunt vero ex conditoribus legum nonnulli, qui id quod

διορίζειν τὸ τε ἐκούσιον καὶ τὸ ἐκ προαιρέσεως ἕτερον ὄν, ἐλάττους τὰς ζημίας ἐπὶ τοῖς ἐκούσιοις ἢ τοῖς κατὰ προαίρεσιν τάττοντες. (8) Ἔστιν οὖν ἡ προαίρεσις ἐν τοῖς πρακτοῖς, καὶ τούτοις ἐν οἷς ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ καὶ πρᾶξι καὶ μὴ πρᾶξι, καὶ οὕτως ἢ μὴ οὕτως, καὶ ἐν οἷς ἐστὶ λαθεῖν τὸ διὰ τί. (9) Ἐὖ δὲ διὰ τί οὐχ ἁπλοῦν ἐστίν. Ἐν μὲν γὰρ γεωμετρίᾳ, ὅταν φῆ τὸ τετράγωνον τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, καὶ ἑρωτᾷ διὰ τί, ὅτι, φησί, καὶ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει. Ἐν μὲν οὖν τοῖς τοιοῦτοις ἐκ τῆς ἀρχῆς ὀρισμένης ἐλαβον τὸ διὰ τί, ἐν δὲ γε τοῖς πρακτοῖς, ἐν οἷς ἡ προαίρεσις, οὐχ οὕτως· οὐδεμία γὰρ κεῖται ὀρισμένη· ἀλλ' ἂν ἀπαιτῆ τις, διὰ τί τοῦτ' ἐπραξας; ὅτι οὐκ ἐνῆν ἄλλως, ἢ ὅτι βέλτιον οὕτως. Ἐξ αὐτῶν τῶν συμβαινόντων, 15 ὁποῖ' ἂν φαίνεται βελτίω εἶναι, ταῦτα προαιρεῖται καὶ διὰ ταῦτα. (10) Διὸ δὴ ἐν τοῖς τοιοῦτοις τὸ βουλευσασθαί ἐστι τὸ πῶς δεῖ, ἐν δὲ ταῖς ἐπιστήμαις οὐ οὐθεὶς γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ γράψαι τὸ ὄνομα Ἀρχικλέους, ὅτι ἐστὶν ὀρισμένον πῶς δεῖ γράψαι τὸ ὄνομα Ἀρχικλέους. Ἡ οὖν ἁμαρτία οὐ γίγνεται ἐν τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ γράφειν. Ἐν οἷς γὰρ μὴ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ διανοίᾳ, οὐδὲ βουλεύονται ὑπὲρ τούτων· ἀλλ' ἐν οἷς ἤδη ἄριστόν ἐστι τὸ ὡς δεῖ, ἐνταῦθα ἡ ἁμαρτία. (11) Ἔστι δ' ἐν τοῖς 25 πρακτοῖς τὸ ἄριστον, καὶ ἐν οἷς διτταὶ αἱ ἁμαρτίαι. Ἄμαρτάνομεν οὖν ἐν τοῖς πρακτοῖς καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀρετὰς ὁμοίως. Τῆς γὰρ ἀρετῆς στοχαζόμενοι ἀμαρτάνομεν ἐπὶ τὰς πεφυκυίας ὁδοῦς. Ἔστι γὰρ καὶ ἐν ἐλλείψει καὶ ἐν ὑπερβολῇ ἁμαρτία, ἐφ' ἑκάτερα 30 δὲ τούτων φερόμεθα δι' ἡδονῆν καὶ λύπην· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονῆν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τὰ καλὰ φεύγομεν.

CAP. XVIII. [XIX.]

Ἔτι δ' ἐστὶν ἡ διάνοια οὐχ ὡσπερ αἴσθησις, οἷον τῇ ὄψει οὐκ ἂν δύναται· οὐθὲν ἂν ἄλλο ποιῆσαι ἢ ἰδεῖν, οὐδὲ 35 τῇ ἀκοῇ οὐθὲν ἄλλο ἢ ἀκοῦσαι. Ὁμοίως δὲ οὐδὲ βουλεύομεθα πότερον δεῖ ἀκοῦσαι τῇ ἀκοῇ ἢ ἰδεῖν. Ἡ δὲ διάνοια οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δύναται πράττειν καὶ ἄλλα. Διὰ τοῦτο βουλεύεσθαι ἤδη ἐνταῦθα ὑπάρχει. (2) Ἔστιν οὖν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ αἰρέσει τῶν 40 ἀγαθῶν οὐ περὶ τὰ τέλη (ταῦτα μὲν γὰρ ἅπαντες ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον τὴν ὑγίειαν ὅτι ἀγαθόν), ἀλλ' ἤδη τὰ πρὸς τὸ τέλος, οἷον πότερον ἀγαθὸν πρὸς ὑγίειαν φαγεῖν τοῦτο ἢ οὐ. Μάλιστα οὖν ποιεῖ ἐν τούτοις τὸ σφάλεσθαι ἡδονῆ καὶ λύπῃ· τὴν μὲν γὰρ φεύγομεν, τὴν 45 δ' αἰρούμεθα. (3) Ἐπει οὖν διήρηται ἐν τίνι ἡ ἁμαρτία καὶ πῶς, λοιπὸν ἕατι τίνας ἐστὶν ἡ ἀρετὴ στοχαστική, πότερον τοῦ τέλους ἢ τῶν πρὸς τὸ τέλος, οἷον πότερον τοῦ καλοῦ ἢ τῶν πρὸς τὸ καλόν. (4) Πῶς οὖν ἡ ἐπιστήμη; πότερον τῆς οἰκοδομικῆς ἐστὶν ἐπιστήμης τὸ 50 τέλος καλῶς προθέσθαι ἢ τὰ πρὸς τὸ τέλος ἰδεῖν; ἂν γὰρ τοῦτο καλῶς προῆται, οἷον καλὴν οἰκίαν ποιῆσαι, καὶ τὰ πρὸς τοῦτο οὐκ ἄλλος τις εὐρήσει καὶ ποριεῖ ἢ οἰκο-

sponte fit, et quod cum delectu, definiant ut diversa, minoresque iis quæ sponte fiunt, quam iis quæ cogitato et consilio, multas infligant. (8) Est igitur propositum in eis quæ sub actionem cadunt, et eis ipsis in quibus penes nos sit agere et non agere, et ita vel non ita; et in quibus causam propter quam agitur, videre liceat. (9) Est autem non simplex causa propter quam aliquid fit. In geometria siquidem quum quis dixerit quadratum quattuor rectis æquales angulos habere, et percunctatur, propter quid? occurrit, Quia etiam triangulum duobus rectis æquales habet. In his igitur, ex definito principio illud propter quid assumpserunt. At in eis quæ sub actionem cadunt, in quibus est delectus, non ita: nullum siquidem ponitur definitum. Sed si quis exquirat, cur hoc fecisti? Quoniam non erat aliter ut facerem, vel quoniam ita melius. Ex ipsis evenientibus, qualiacumque apparuerint esse meliora, delectus sumitur, et ob ea ipsa. (10) Quamobrem etiam in huiusmodi est consilium capere de eo, quomodo expediat: at in scientiis, nequaquam. Nemo siquidem quemadmodum scribere opus sit nomen Archiclis, inquit consilium: quia quo pacto scribendum nomen Archiclis, est jam definitum. Mendum igitur non in intelligentia gignitur, sed in scribendi actione positum. In quibus enim non est intelligentiæ error, de eis non inquit consilium: sed in quibus indefinitum est nec certum quomodo oporteat, ibi mendum procreatur. (11) Atqui in eis quæ sub actionem cadunt, id non est definitum, et in quibus duplex mendum. Delinquimus igitur tam in eis quæ sub actionem cadunt, quam ex virtutibus pariter. Virtutem enim conjectantes, per agnata nobis itinera hallucinamur. Est siquidem in defectu excessuque hallucinatio. In horum utrumlibet deferimur voluptate et dolore: quandoquidem ex voluptate in mala delahimur, ut ex agrimonia, honesta fugitamus.

Rursum autem est, non quemadmodum sensus, animi cogitatio, velut visu non poterit quicquam aliud quam videre, non auditu aliud quam audire. Itidem neque consultamus, numquid audiendum auditu, an videndum visu. At animi cogitatio non est huiusmodi, sed et id et alia potest efficere. Ob hoc ibi jam existit consultare. (2) Est igitur in bonorum delectu, non in sine, delictum; (nam in eis omnes consentiunt; ut, sanitatem esse bonum;) verum in iis quæ ad finem faciunt: velut expediatne sanitati hoc comesse, an non. Facit igitur plurimum in his ad hallucinandum voluptas et agrimonia. Hanc siquidem amplectimur, illam vero fugimus. (3) Quoniam igitur distribuimus, in quo et quomodo sit delictum; reliquum est ut intueamur, cuiusnam rei sit virtus quæ collimet: ad finemne an ad ea quæ ad finem, ut ad honestumne an ad ea quæ sunt honestatis. (4) In scientiis ergo quomodo se res habet? utrum ædificandi scientiæ est finem pulchre describere, an ea quæ ad finem conducunt, inquirere? Nam si hoc speciose proponetur, ut, pulchram domum efficere, etiam ad hoc quæcumque spectant, non alius quisquam inveniet neque

δόμος. Ὅμοιως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπασῶν ἐπι-
στημῶν. (5) Ὡσαύτως ἄρα δόξειεν ἂν εἶναι καὶ ἐπὶ
ἀρετῆς, μᾶλλον εἶναι αὐτῆς τὸν σκοπὸν πρὸς τὸ τέλος,
ὃ δεῖ ὀρθῶς προθέσθαι, ἢ τὰ πρὸς τὸ τέλος· καὶ ἐξ ὧν
5 τούτῃ ἔσται οὐθεὶς ἄλλος ποιεῖ, καὶ εὐρήσει ἃ δεῖ πρὸς
τούτο. Καὶ εὐλογον δὲ τούτου εἶναι προθετικὴν τὴν
ἀρετὴν, ἐν οἷς ἡ ἀρχὴ τοῦ βελτίστου ἐστὶν ἕκαστον καὶ
ποιητικὸν καὶ προθετικόν. Οὐθὲν οὖν βέλτιον τῆς ἀρε-
τῆς ἐστίν· ταύτης γὰρ ἕνεκεν καὶ τᾶλλα ἐστίν, καὶ πρὸς
10 ταύτην ἐστὶν ἡ ἀρχή. (6) Τούτου ἕνεκεν μᾶλλον τὰ
πρὸς τοῦτ' ἐστὶν τὸ δὲ τέλος ἀρχῆ τινὶ εἶσιν, καὶ τούτου
ἕνεκεν ἐστὶν ἕκαστον. Ἀλλὰ κατὰ τρόπον τούτου ἔσται.
Ὡστε δῆλον ὡς κατὰ τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ βελτίστη ἐστὶν
αἰτία, ὅτι τοῦ τέλους ἐστὶ στοχαστικὴ μᾶλλον ἢ τῶν
15 πρὸς τὸ τέλος.

exhibebit, quam ædificator. Itidem in aliis quoque omni-
bus scientiis. (5) Eodem modo igitur in virtute habere vi-
debitur, ut ad finem potius ipsius tendat consideratio, quem
rectum oportet proponi, quam ad ea quæ ad finem sunt; et
ex quibus finis constat, nemo alius exhibebit, neque in-
veniet quæ ad finem expedit. Jureque hoc virtus
proposuerit, quibus in rebus optimi principium est unum-
quodque quod efficiat et proponat. Nihil igitur virtute est
melius, quandoquidem hujus causa etiam sunt alia, atque
ad ipsam principium est. (6) Hujus causa magis sunt quæ
ad idem. At finis principio alicui assimilatur, et ejus causa
est unumquodque. Verum id erit modo aliquo. Proinde
certum ut etiam in virtute, quandoquidem causa est
optima, ipsam magis ad finem collimare, quam ad ea quæ
ad finem faciunt.

CAP. XIX. [XX.]

Ἀρετῆς δὲ γ' ἐστὶ τέλος τὸ καλόν. Τούτου ἄρ' ἐστὶ
στοχαστικὴ μᾶλλον ἢ ἐξ ὧν ἔσται. Ἔστι δὲ καὶ ταῦτα
ταύτης. Ὅπως δὲ δὴ φαίνεται ἀποπον· ἴσως γὰρ ἂν
ἐν γραμμῇ εἴη τις ἀγαθὸς μιμητής, ὁμοίως δὲ οὐκ ἂν
20 ἐπαινεθῆ, ἂν μὴ τὸν σκοπὸν θῆ τὰ κάλλιστα μιμῆ-
σθαι. Τῆς ἀρετῆς ἄρα παντελῶς τοῦτ' ἐστὶ, τὸ καλὸν
προθέσθαι. (2) Διὰ τί οὖν, ἂν τις εἴποι, πρότερον μὲν
ἐλέγομεν τὴν ἐνέργειαν κρείττον εἶναι ἢ τὴν ἀρετὴν
αὐτήν, νῦν δ' οὐκ ἐξ οὗ ἡ ἐνέργεια, τοῦτο τῇ ἀρετῇ
30 ἀποδίδομεν ὡς κάλλιον, ἀλλ' ἐν ᾧ οὐκ ἐστὶν ἐνέργεια;
(3) Naί, ἀλλὰ καὶ νῦν φαμέν τούτο ὁμοίως, τὴν ἐνέρ-
γειαν τῆς ἕξως βέλτιον εἶναι· οἱ γὰρ ἄλλοι ἄνθρωποι
τὸν σπουδαῖον θεωροῦντες κρίνουσιν ἐκ τοῦ πράττειν, διὰ
τὸ μὴ δυνατόν εἶναι δηλώσει τὴν ἐκάστου προαίρεσιν
35 ἣν ἔχει, ἐπεὶ εἰ ἦν εἰδέναι τὴν ἐκάστου γνώμην, ὡς ἔχει
πρὸς τὸ καλόν, καὶ ἄνευ τοῦ πράττειν σπουδαῖος ἂν
ἐδόκει εἶναι. Ἀλλ' ἐπεὶ μεσότητάς τινος τῶν παθῶν
κατηριθμησάμεθα, λεκτέον ἂν εἴη περὶ ποῖα τῶν παθῶν
εἰσίν.

Atqui virtutis finis, est honestum: ad honestum ergo
magis collimat virtus, quam ad ea ex quibus constat: sunt
nempe hæc ipsius. At in universum videri potest alienum:
quandoquidem in pictura quispiam fortassis egregius fuerit
imitator, non tamen ideo laudem ferat, nisi optimam imi-
tandi habuerit intentionem. Virtutis demum id omnino
est, sibi honestum proponere. (2) Dixit quispiam: Cur
ergo prius actionem meliorem dicebamus, quam virtutem
ipsam; at nunc, non id ex quo actio est, virtuti, utpote
honestius, attribulimus, sed id in quo non est actio?
(3) Ita. Atqui nunc idem dicimus, habitu actionem esse
meliorem. Alii namque homines probum insipientes, ab
actione dijudicant, quod non possint cujuslibet, quomodo
habeat, judicare propositum: nam si foret singulorum
nosse sententiam, qualis erga honestatem esset, etiam citra
actionem probus esse videri potnerat. Denique quoniam
affectuum quasdam recensuimus medietates, circa quos
affectus versentur, hinc nobis dicendum est.

CAP. XX. [XXI.]

Ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἡ ἀνδρία περὶ θάρρη καὶ φόβους,
σκεπτέον ἂν εἴη περὶ ποίους φόβους καὶ θάρρη. Ἄρ'
οὖν εἰ μὲν τις φοβεῖται μὴ ἀποβάλλῃ τὴν οὐσίαν, οὗτος
δειλός, εἰ δὲ τις θαρρεῖ περὶ ταῦτα, ἀνδρείος, ἢ οὐ;
ὁμοίως δ' εἰ τις φοβεῖται νόσον ἢ θαρρεῖ, οὔτε δειλὸν
40 φατέον εἶναι τὸν φοβούμενον οὔτ' ἀνδρείον τὸν μὴ φο-
βούμενον. Οὐκ ἄρα ἐν τοῖς τοιοῦτοις φόβοις καὶ θάρ-
ρεσίν ἐστὶν ἡ ἀνδρία. (2) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τοῖς τοιού-
τοις, οἷον εἰ μὴ τις φοβεῖται βροντὰς ἢ ἀστραπάς
ἢ ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων φοβεῶν, οὐκ ἀνδρείος
45 ἀλλὰ μαινώμενός τις. Ἐν φόβοις ἄρα καὶ θάρρεσίν
ἐστὶν ὁ ἀνδρείος τοῖς κατ' ἀνθρώπους· λέγω δὲ ἃ οἱ
πολλοὶ φοβοῦνται ἢ οἱ πάντες, ὃ ἐν τοῦτοις ὧν θαρρα-
λέος, οὗτος ἀνδρείος. (3) Τούτων τοίνυν διωρισμένων
σκεπτέον ἂν εἴη, ἐπειδὴ κατὰ πολλὰ εἰσιν οἱ ἀνδρείοι,
50 ὃ ποῖος ἀνδρείος. Ἔστι γὰρ καὶ κατ' ἐμπειρίαν τις

Quum igitur sit fortitudo circa fiduciam, ac metum, con-
siderandum fuerit, circa cujusmodi metum atque fiduciam.
Numquid igitur si quispiam metuat ne rem disperdat suam,
is timidus? sin animo confidenti sit in tali periculo, fortis,
an non? Itidem si quis formidet morbum, aut minime for-
midet, neque meticulosum fatendum est esse metuentem,
neque fortem non metuentem. Non igitur in hujusmodi me-
tibus et fiduciis fuerit fortitudo. (2) At ne in talibus qui-
dem, cujusmodi si quis tonitrus et fulmina non metuat,
vel quidvis aliud supra hominem horrendum, fuerit non
jam fortis, sed furens. In metibus itaque et fiduciis humanis
est fortitudo: in eis, inquam, quæ plerique metuant, aut
omnes: in quibus qui audeat, fuerit fortis. (3) His itaque
definitis, constituendum fuerit (quandoquidem multis mo-
dis fortes dici possunt) qualis sit fortis. Est enim propter
experientiam fortis aliquis, velut milites. Isti siquidem ab

ἀνδρείος, οἷον οἱ στρατιῶται· οὗτοι γὰρ οἶδασι δι' ἐμ-
 πειρίαν ὅτι ἐν τοιούτῳ τόπῳ ἢ ἐν τοιούτῳ καιρῷ ἢ οὐ-
 τως ἔχοντι ἀδύνατον τι παθεῖν. Ὁ δὲ ταῦτα εἰδὼς
 5 ἐὰν γὰρ τούτων μηδὲν ὑπάρχη, οὐχ ὑπομένει. (4) Διὸ
 τοὺς δι' ἐμπειρίαν οὐ φατέον ἀνδρείους. Οὐδὲ Σωκρά-
 τῆς δὴ ὀρθῶς ἔλεγεν, ἐπιτήμη ἐστὶν φάσκων τὴν ἀν-
 δριάν. Ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἐξ ἔθους τὴν ἐμπειρίαν λα-
 βούσα ἐπιστήμη γίνεται· τοὺς δὲ δι' ἐμπειρίαν ὑπομέ-
 10 νοντας οὐ φάμεν, οὐδ' ἐροῦσιν ἀνδρείους εἶναι. Οὐκ
 ἄρα ἡ ἀνδρία ἐπιστήμη ἂν εἴη. (5) Πάλιν δ' αὖ εἰσὶν
 ἀνδρεῖοι ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς ἐμπειρίας· οἱ γὰρ ἄπειροι
 τῶν ἐκθησομένων οὐ φοβοῦνται διὰ τὴν ἀπειρίαν. Οὐδὲ
 15 δὴ οὐδὲ τούτους φατέον ἀνδρείους. (6) Εἰσι δ' αὖ ἄλλοι
 δοκοῦντες ἀνδρεῖοι εἶναι διὰ τὰ πάθη, οἷον οἱ ἐρωῦντες
 ἢ οἱ ἐνθουσιάζοντες. Οὐδὲ δὴ τούτους φατέον ἀνδρείους
 εἶναι· ἐὰν γὰρ αὐτῶν τὸ πάθος ἀφαιρεθῆ, οὐκέτι εἰσὶν
 ἀνδρεῖοι, δεῖ δὲ τὸν ἀνδρεῖον αἰεὶ εἶναι ἀνδρεῖον. (7) Διὸ
 20 οὐδὲ τὰ θηρία οἷον τοὺς σῦς οὐκ ἂν τις εἴποι ἀνδρείους
 διὰ τὸ ἀμύνεσθαι, ἐπειδὴ πηγνέτες λυπηθῶσιν· οὐ
 δεῖ δὲ τὸν ἀνδρεῖον διὰ πάθος εἶναι ἀνδρεῖον. (8) Πάλιν
 ἔστιν ἄλλη ἀνδρία πολιτικὴ δοκοῦσα εἶναι, οἱ δὲ αἰσχύνῃ
 τὴν πρὸς τοὺς πολίτας ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους καὶ
 25 δοκοῦσιν ἀνδρεῖοι εἶναι. Σημεῖον δὲ τούτου· καὶ γὰρ
 Ὁμηρος πεποίηκε τὸν Ἔκτορα λέγοντα

Πολυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχεῖν ἀναθήσει

διὸ οἶεται δεῖν μάχεσθαι. Οὐδὲ δὴ τὴν τοιαύτην φα-
 τέον εἶναι· ὁ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἐκάστῳ τούτων διορισμῶς
 ἄρμόσει. Οὐ γὰρ ἀραιουμένου μὴ δεικνέει ἡ ἀνδρία,
 30 οὐκ ἂν εἴη ἔτι ἀνδρεῖος· ἂν οὖν τὴν αἰσχύνῃ περιέλω
 δι' ἣν ἦν ἀνδρεῖος, οὐκέτι ἔσται ἀνδρεῖος. (9) Ἔτι καὶ
 ἄλλως εἰσὶν ἀνδρεῖοι δοκοῦντες εἶναι οἱ δι' ἐλπίδα καὶ
 προσδοκίαν ἀγαθοῦ. Οὐδὲ δὴ τούτους φατέον εἶναι
 ἀνδρείους, ἐπειδὴ τοὺς τοιοῦτους καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις
 35 ἀνδρείους λέγειν ἄτοπον φαίνεται. Οὐδένα οὖν τῶν
 τοιοῦτων ἀνδρεῖον θετέον εἶναι. Τὸν ὅποιον οὖν ἀνδρεῖον,
 καὶ τίς ὁ ἀνδρεῖος σκεπτέον. (10) Ὡς ἀπλῶς μὲν εἰπεῖν,
 ὁ διὰ μὴθὲν τῶν προεξημένων ἀνδρεῖος ὢν, ἀλλὰ διὰ
 40 τὸ νομίζειν αὐτὸ εἶναι καλόν, καὶ τοῦτο ποιῶν καὶ παρῆ
 τις καὶ μὴ. Οὐδὲ δὴ παντελῶς ἀνευ πάθους καὶ ὀργῆς
 ἐγγίγνεται ἡ ἀνδρία· δεῖ δὲ τὴν ὀργὴν γίνεσθαι ἀπὸ
 λόγου διὰ τὸ καλόν. Ὁ δὲ ὀργῶν διὰ λόγον ἔνεκεν
 τοῦ καλοῦ ἐπὶ τὸ κινδυνεύειν, ἄφοβος ὢν περὶ ταῦτα,
 οὗτος ἀνδρεῖος, καὶ ἡ ἀνδρία περὶ ταῦτα. (11) Ἄφοβος
 45 δὲ οὐχ ὅταν οὕτω συμπεσῇ τῷ ἀνδρεῖφ ὥστε ὀλιγῶς
 φοβεῖσθαι. Ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἀνδρεῖος, ὃς ὀλιγῶς
 μὴθὲν ἔσται φοβερός· ὀβτῶ μὲν γὰρ ὁ λίθος εἴη καὶ τᾶλλα
 ἀψύχα ἀνδρεῖα· ἀλλὰ δεῖ φοβεῖσθαι μὲν, ὑπομένειν δέ·
 εἰ γὰρ αὐτὸ μὴ φοβούμενος ὑπομένει, οὐκ ἂν εἴη ἀνδρεῖος.
 50 (12) Ἔτι δὲ καὶ ὡς περὶ ἐπάνω διειλόμεθα, περὶ φόβους
 καὶ κινδύνους οὐ πάντας ἀλλὰ τοὺς ἀναίρετικούς τῆς
 ὁσίας. Ἔτι δὲ οὐδ' ἐν τῷ τυχόντι καὶ παντὶ χρόνῳ,
 ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ φόβοι καὶ οἱ κινδύνοι πλησίον εἰσὶν. Εἰ

experientia didicerunt, in hujusmodi loco, vel hujusmodi
 tempore, vel rebus ita habentibus, fieri non posse ut malum
 subeant; et proinde qui hæc noverit, et ea de causa in-
 gruentes hostes sustinuerit, non fortis. Nam si horum nihil
 exstiterit, non toleraverit. (4) Proinde quos experientia
 fortes reddit, ii fortes dicendi non sunt. Neque Socrates
 recte aiebat, fortitudinem esse scientiam: quandoquidem
 ex consuetudine scientia capiens experientiam, efficitur
 scientia. At ab experientia tolerant, neque dicimus ne-
 que dicturus sit quisquam fortes esse. Non igitur forti-
 tudo fuerit scientia. (5) Rursus sunt fortes ab experien-
 tiæ contrario. Nam qui ignari sunt eorum quæ impendent,
 ii non timent propter inexperientiam illam: verum ne hi
 quidem fortes sunt dicendi. (6) Sunt porro qui fortes
 propter perturbationes existimantur, velut amantes, aut
 lymphatici. At ne hos quidem fortes dicere oportet: quan-
 doquidem si ab ipsis auferatur affectus, non erunt amplius
 fortes. Fortem siquidem, perpetuo fortem esse oportet.
 (7) Et proinde ne feræ quidem, ut sues, dici fortes possunt,
 quod quum icti dolorem senserint, ultimum eant injuriam.
 Non oportet vero qui sit vere fortis, eum ob perturbatio-
 nem esse fortem. (8) Est vicissim fortitudo alia, quæ civilis
 existimatur: velut si qui civium pudore offusi, tolerant
 pericula, atque inde ut fortes existimantur: quemadmodum,
 verbi causa, Homerus Hectora dicentem inducit,

Polydamas vereor me carpat in agmine primus.

Ideo pugnandum esse existimat. At ne hæc quidem di-
 cenda fortitudo. In istorum enim singulis eadem congruet
 definitio. Quo namque ablato non perdurat fortitudo, id
 efficere fortem non potest: ut si pudorem, per quem fortis
 erat, abstulero, non jam erit fortis. (9) Sunt item et aliter
 fortes existimati, ob spem bonique expectationem. At ne
 hos quidem dicere fortes possis: quandoquidem tales, ac in
 talibus, fortes appellare, videtur alienum. Proinde in nullis
 hujusmodi fortitudo collocanda est. Qualis igitur et quis-
 nam fortis sit existimandus, hinc considerandum. (10) At-
 que, ut paucis absolvam, qui nulla jam supra dicta causa
 fortis est, verum quod id honestum esse censeat, idque fa-
 ciat, seu aliqua, seu nulla oblata fuerit occasio. Neque ta-
 men prorsus circa perturbationem impulsamque gignitur
 fortitudo. Oportet vero impetum hunc a ratione proficisci,
 honesti causa. Qui igitur ratione ductus, honesti causa, ad
 pericula ruit intrepidus, is demum fortis est censendus, et
 in his fortitudo consistit. (11) Intrepidus autem non est
 quando ita acciderit forti ut plane inaccessus sit sensui ti-
 moris. Nec enim talis fortis, cui prorsus nihil est formido-
 losum. Ita namque etiam lapis et reliqua inanima fuerint
 fortia. Verum oportet ut capax quidem sit hujus metuendi
 affectus, sed toleret animo. Nam si nihil metuens toleret,
 neutiquam erit fortis. (12) Item (ut etiam paullo ante de
 metu atque periculo disseruimus) non omne, sed quod es-
 sentiam ipsam delere possit intelligimus. Neque item in
 fortuito et quovis tempore, verum in quo et metus et peri-

γάρ τις τὸν εἰς δέκατον ἔτος κίνδυνον μὴ φοβείται, οὕτω ἀνδρείος· ἔνοι γὰρ θαρροῦσι διὰ τὸ μακρὰν ἀπέχειν, ἂν δὲ πλησίον γίνωνται, ἀποθηήσκει τῷ δέει. Ἡ μὲν οὖν ἀνδρία καὶ ὁ ἀνδρεῖος τοιοῦτος.

CAP. XXII.

5 Σωφροσύνη δ' ἐστὶ μεσότης ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας τῆς περὶ τὰς ἡδονάς. Ἔστι γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἀπλῶς ἅπανα ἀρετὴ ἕξις ἢ βελτίστη, ἢ δὲ βελτίστη ἕξις τοῦ βελτίστου ἐστίν, βελτίστον δὲ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐνδείας τὸ μέσον κατ' ἀμφοτέρα γὰρ εἰσι ψεκτοί, 10 καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ κατ' ἐνδειαν. Ὅστε εἶπερ τὸ μέσον βελτίστον, ἢ σωφροσύνη μεσότης τις ἂν εἴη ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας. Μεσότης μὲν οὖν ἂν εἴη τούτων. (2) Ἔστι δὲ ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, οὐ πάσας δὲ οὐδὲ τὰς περὶ πάντα. Οὐ γὰρ εἴ τις ἡδεται θεωρῶν 15 γραφὴν ἢ ἀνδριάντα ἢ τι ἄλλο τῶν τοιούτων, καὶ δὴ οὗτος ἀκόλαστος· διμοῖκός δὲ οὐδὲ περὶ ἀκοῆς οὐδὲ περὶ ὄσφρησεως, ἀλλ' ἐν ἡδοναῖς ταῖς περὶ ἀφῆν καὶ γεῦσιν. (3) Οὐδὲ δὴ περὶ ταύτας ἀνήρ σίφρων ἐστὶν ὁ οὕτως ἔχων ὥστε μὴδ' ὑπὸ μιᾶς τῶν τοιούτων ἡδονῶν μὴθὲν πάσχειν (ὁ μὲν 20 γὰρ τοιοῦτος ἀναισθητός), ἀλλ' ἡδὲ ὁ πάσχων καὶ μὴ ἀγόμενος, ὥστε εἰς ὑπερβολὴν αὐτῶν ἀπολαύων πάντα τὰλλα ποιέσθαι πάρεργα, καὶ αὐτὸν γε τὸν ἡδὴ αὐτοῦ τοῦ καλοῦ ἔνεκεν καὶ μὴ ἄλλου πράττοντα σίφρωνα. (4) Ὅστις γὰρ τῶν τοιούτων ἡδονῶν τῆς ὑπερβολῆς 25 ἀπέχεται ἢ διὰ φόβον ἢ δι' ἄλλο τι τῶν τοιούτων, οὐ σίφρων. Οὐδὲ γὰρ τὰλλα ζῶα λέγομεν εἶναι σίφρωνα ἔξω ἀνθρώπου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐν αὐτοῖς λόγον, ᾧ δοκιμάζοντα τὸ καλὸν αἰροῦνται· πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἐστίν. Ὅστε εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ταύτας τὰς ἐν ἀφῆ 30 καὶ γεύσει γινομένης.

CAP. XXIII.

Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη τούτου λέγειν ὑπὲρ πραότητος, τί ἐστὶ καὶ ἐν τῆσιν. Ἔστιν οὖν ἡ πραότης ἀνὰ μέσον ὀργιλότητος καὶ ἀοργησίας. Καὶ ὅπως δὲ δοκοῦσιν 35 αἱ ἀρεταὶ μεσότητές τινες εἶναι. Ὅτι δ' εἰσι μεσότητες, καὶ οὕτως ἂν τις εἰποι· εἰ γὰρ ἐστὶν ἐν μεσοτήτῃ τὸ βελτίστον, ἢ δ' ἀρετὴ ἐστὶν ἢ βελτίστη ἕξις, βελτίστον δ' ἐστὶ τὸ μέσον, ἢ ἀρετὴ ἂν εἴη τὸ μέσον. (2) Δῆλον δὲ ἐστὶ μᾶλλον καὶ καθ' ἕκαστον σκοποῦσιν. 40 Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν ὀργίλος ὁ παντὶ καὶ πάντως καὶ ἐπὶ πλείον ὀργιζόμενος, καὶ ψεκτός δὲ ὁ τοιοῦτος· οὔτε γὰρ παντὶ δεῖ ὀργιζεσθαι οὔτε ἐπὶ πᾶσιν οὔτε πάντως καὶ αἰεὶ, οὐδ' αὖ πάλιν οὕτως ἔχειν δεῖ ὥστε μὴθὲν μὴδέποτε· καὶ γὰρ οὗτος ψεκτός, ἀνάληγτός γε ὢν. (3) Ἐπεὶ 45 τοίνυν καὶ ὁ κατὰ τὴν ὑπερβολὴν ψεκτός καὶ ὁ κατὰ τὴν ἔλλειψιν, ὁ μέσος ἂν τούτων εἴη καὶ πρῶτος καὶ ἐπαινετός. Οὔτε γὰρ ὁ ἐλλείπων τῇ ὀργῇ οὔτε ὁ ὑπερβάλων ἐπαινετός, ἀλλ' ὁ μέσος ἔχων πρὸς ταῦτα, οὗτος πρῶτος. Καὶ ἡ πραότης δὲ τούτων τῶν παθῶν μεσότης 50 ἂν εἴη.

cula prope imminet. Nam si quis decimo post anno futurum non metuerit periculum, is nondum est fortis. Sunt enim, eo quod longe absint, fiducia pleni : qui si fuerint proximi, moriantur metu. Hæc igitur est fortitudo, et hic fortis.

Temperantia mediætas est intemperantiæ et stuporis illius qui est ab omni sensu voluptatis remotus. Nam temperantia, ac prorsus virtus omnis, habitus est optimus. At optimus habitus, optimi est. Optimum vero, inter excessum defectumque medium : quandoquidem utrumque reddit vituperatione dignos, tam id quod nimium quam id quod parum. Proinde si optimum medium, et temperantia inter intemperantiam et stuporem illum est quædam mediætas; horum itaque fuerit quædam mediætas. (2) Temperantia item circa voluptates et ægrimonias versatur; non tamen omnes et quæ ex omni re capiuntur. Neque enim si quispiam picturæ aut statusæ, vel huiusmodi alterius oblectetur aspectu, erit jam intemperans. Similiter ne audiendo quidem, aut olfactendo, sed in eis voluptatibus, quæ in tactu sint, et gustu. (3) Neque vero vir temperans talis erga eas ipsas erit, ut nullo omnino ullius earum desiderio tangatur, (stupidus est, sensuque caret, si quis est ejusmodi,) sed qui tangatur quidem, ac non iis teneatur ita, ut supra modum iis indulgens omnia alia præ ipsis negligat, sed honesti neque ullius alius rei causa hic quoque agat. (4) Nam quicumque ab excessu talium voluptatum abstinuerit vel metus vel cuiuspiam alterius rei causa, temperans non est. Neque enim cetera animalia, præter hominem, dicimus temperantia, quod ab ipsis ratio absit, qua honestum examinent ac delignant. Omnis siquidem virtus, honesti est, et ad honestum tendit. Proinde erit temperantia circa voluptates et ægrimonias, easque in tactu gustuque progenitas.

Demum consequens erit ut de mansuetudine dicamus, et quid et in quibus sit. Mansuetudo igitur est inter iracundiam et eum habitum quo quis ira incendi nequit. Omnino autem existimantur virtutes, mediætas quædam esse. Quod autem sint mediætas, hinc facile quis dixerit. Nam si quod optimum, in mediætate est collocatum, estque virtus, habitus optimus, atque optimum est medium; virtus ergo sit medium, necesse est. (2) Quod sane evidentius singula considerantibus est. Nam quia iracundus est, qui usquequaque et plurimum excandescit, qui quidem jure vituperatur; (non enim decet usquequaque excandescere, aut adversus omnes et omnia aut omnino ac semper : neque contra ita habere ut in nulla re unquam : nam is quoque jure vituperatur, ut qui re nulla moveatur;) (3) quum igitur tam is qui in excessu, quam qui in defectu versatur, sub reprehensionem cadat : qui horum mediætas fuerit, mansuetus ac laudabilis. Neque enim ab ira deficiens neque item excadens in ipsa, laudabilis; sed qui mediocriter in his habet, is mansuetus : harumque perturbationum mediætas fuerit mansuetudo.

CAP. XXIV.

Ἐλευθεριότης δ' ἐστὶ μεσότης ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας. Ἔστι δὲ περὶ χρήματα τὰ τοιαῦτα πάθη· ὅ τε γὰρ ἀσωτός ἐστὶν ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ μὴ δεῖ καὶ πλείω ἢν δεῖ καὶ ὅτε μὴ δεῖ, ὅ τ' ἀνελεύθερος ἐναντίως τούτων ὁ μὴ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ καὶ ὅσα δεῖ καὶ ὅτε δεῖ. (1) Ἀμφοτέροι δὲ οὗτοι ψεκτοί. Ἔστι δὲ τούτων ὁ μὲν κατ' ἄλλειψιν, ὁ δὲ καθ' ὑπερβολήν. Ὁ ἄρα ἐλευθέριος, ἐπειδὴ ἐστὶν ἐπαινετός, μέσος τις ἂν εἴη τούτων. Τίς οὖν ἐστίν; ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ καὶ ὅσα δεῖ καὶ ὅτε δεῖ.

Liberalitas autem est inter prodigalitatem et avaritiam medieta collocata. Versantur autem hujusmodi perturbationes circa pecunias. Prodigus namque est, qui, ubi non decet, impendit, et plura quam deceat, et quum minime decet. At avarus, ei contrarius, is est qui non impendit ubi decet, et quantum decuerit, et quando decuerit. (2) Utrique sub reprehensionem cadunt: alter quidem deficiendo, alter vero excedendo. Liberalis ergo, quandoquidem landabilis est, medium inter hos tenet locum. Quis igitur est? is qui ubi decet, et quantum decet, impendit.

CAP. XXV.

Ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀνελευθεριότητος εἶδη πλείω, ὧν κίμβικας τινὰς καλοῦμεν καὶ κυμινοπρίστας καὶ αἰσχροκερδεῖς καὶ μικρολόγους. Πάντες δ' οὗτοι ὑπὸ τῆν ἀνελευθεριότητα πίπτουσιν. Ἐπὶ μὲν γὰρ κακὸν πολυειδές, τὸ δ' ἀγαθὸν μονοειδές, ὅσον ἡ μὲν ὑγίεια ἀπλοῦν, ἡ δὲ νόσος πολυειδές. Ὁμοίως ἡ μὲν ἀρετὴ ἀπλοῦν, ἡ δὲ κακία πολυειδές. Πάντες γὰρ οὗτοι περὶ χρήματα εἰσι ψεκτοί. (2) Πότερον οὖν τοῦ ἐλευθερίου καὶ τὸ κτήσασθαι ἐστὶ καὶ τὸ παρασκευάσασθαι χρήματα, ἢ οὐ; οὐδὲ γὰρ ἄλλης ἀρετῆς οὐδεμιᾶς. Οὐτε γὰρ τῆς ἀνδρίας ἐστὶ τὸ ὄπλα ποιῆσαι, ἀλλ' ἄλλης, ταύτης δὲ λαβούσης τούτοις ὀρθῶς χρήσασθαι· ὁμοίως ἐπὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων· οὐδὲ δὲ τῆς ἐλευθεριότητος, ἀλλ' ἤδη χρηματιστικῆς.

Sunt autem plures illiberalitatis sive avaritiae species: sicut eorum, quos κίμβικας (sordidos) Graeci appellant, et κυμινοπρίστας (cuminisectores) et αἰσχροκερδεῖς (turpilocupidos) et μικρολόγους (qui vel minimas impensas magni aestimant). Isti enim omnes illiberalitate comprehenduntur. Malum namque multiplex: at boni unica est ratio. Ut sanitas quidem simplex, sed multiformis morbus: itidem virtus simplex, quum sit vitium multiforme. Cuncti siquidem memorati, ob pecuniam sub vituperationem cadunt. (2) Utrum igitur liberalis est, acquirere et pecuniam sibi comparare, an non? neque enim ullius alterius est virtutis. Nam neque fortitudinis est arma fabricare, sed alterius: verum ipsius est accipere, eisque recte uti. Idem de temperantia ceterisque dicendum. Ergo nec liberalitatis est opes parare: sed ejus potius quae χρηματιστικὴ (ars pecuniaria) dicitur.

CAP. XXVI.

Ἡ δὲ μεγαλοψυχία μεσότης μὲν ἐστὶ χαυνότητος καὶ μικροψυχίας, ἐστὶ δὲ περὶ τιμῆν καὶ ἀτιμίαν, καὶ περὶ τιμῆν οὐ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ἀλλὰ τὴν παρὰ τῶν σπουδαίων, καὶ μᾶλλον δὲ δὴ περὶ ταύτην. Οἱ γὰρ σπουδαῖοι εἰδότες καὶ κρίνοντες ὀρθῶς τιμῆσουσιν· βουλήσεται οὖν μᾶλλον ὑπὸ τοῦ συνειδότες αὐτῶν ὅτι ἀξίος ἐστὶ τιμῆς τιμᾶσθαι. Οὐδὲ γὰρ περὶ πᾶσαν τιμῆν ἐστὶ, ἀλλὰ περὶ τὴν βελτίστην, καὶ τὸ τίμιον ἀγαθὸν καὶ ἀρχῆς τάξιν ἔχον. (2) Οἱ μὲν οὖν εὐκαταφρόνητοι δντες καὶ φαῦλοι, μεγάλων δ' αὐτοὺς ἀξιοῦντες, καὶ πρὸς τούτοις τιμᾶσθαι οἴμενοι δεῖν, χαῦνοι· ὅσοι δὲ ἐλαττόνων αὐτοὺς ἀξιοῦσιν ἢ προσήκον αὐτοῖς, μικροψυχοί. (3) Ὁ ἄρα μέσος τούτων ἐστὶν ὅς μῆτε βλάττονος τιμῆς αὐτὸν ἀξιοῖ ἢ προσήκει, μῆτε μείζονος ἢ ἀξίος ἐστὶ, μῆτε πάσης· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ μεγαλόψυχος. (4) Ὅστις δὴλον ἐστὶ ἡ μεγαλοψυχία μεσότης ἐστὶ χαυνότητος καὶ μικροψυχίας.

Magnanimitas est superbiae et demissionis animi sive pusillanimitatis medieta; et circa honorem et ignominiam versatur: et honorem quidem non a multis, sed a probis attributum, qui ei praecipue conveniat. Probi namque et periti iudices recte honorabunt. Honorari itaque se, qui dignus honore fuerit, potius volet ab his qui ipsum cognoverint. Neque enim de omni honore fuerit, sed optimo, magnanimitas et circa honorabile bonum et ordinem obtinens principatus. (2) Jure igitur despecti et improbi, magnis rebus se dignos opinantes, et hoc amplius honorem sibi tribui postulant, dicuntur elati vanive: qui vero sese submitunt et magis quam par est abiciunt, pusillanimi. (3) Horum igitur medius est qui non se ita abjicit, ut minore quam sit par honore velit honestari, neque rursus majore quam deceat, neque omni: is demum est magnanimus. Et proinde certum est, magnanimitatem esse inter animum nimis elatum et nimis demissum, medietatem.

CAP. XXVII.

Μεγαλοπρέπεια δ' ἐστὶ μεσότης σαλακωνείας καὶ μικροπρεπείας. Ἔστι δ' ἡ μεγαλοπρέπεια περὶ δαπάνας ἅς τῷ πρέποντι γίνεσθαι προσήκει. Ὅστις μὲν οὖν δαπανᾷ οὐ μὴ δεῖ, σαλάκων, ὧν εἰ τις ἐστιᾷ ἐραριστάς ὡς ἂν γάμους τις ἐστιῶν, ὁ τοιοῦτος σαλάκων.

Magnificentia est inter ostentationem et indecoram parcimoniam medieta. Versatur autem magnificentia circa sumptus, quos commodum hominem facere par est. Quicumque igitur, ubi non expedit, sumptum facit, ostentator est: ut si quis convivas qui symbolam contuleriat, ita epulo acci-

δ γὰρ σαλάκων τοιοῦτός ἐστιν, δ ἐν ᾧ μὴ δεῖ καιρῶ ἐνδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ εὐπορίαν. (2) Ὁ δὲ μικροπρεπῆς δ ἐναντίος τούτῳ, δς οὐ δεῖ μὴ μεγαλειῶς δαπανῆσει, ἢ τοῦτο μὴ ποιῶν, ὅσον εἰς γάμους ἢ χορηγίαν δαπανῶν μὴ ἀξίως ἄλλ' ἐνδεδῶς· δ τοιοῦτος μικροπρεπῆς. (3) Ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος φανερά ἐστὶν οὕσα τοιαύτη ὅσον λέγομεν· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῶν πρέποντι τὸ μέγα δέον εἶναι, ὀρθῶς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τοῦνομα κεῖται. Ἡ μεγαλοπρέπεια ἄρ' ἂν εἴη, ἐπειδὴ ἐστὶν ἐπαινετή, μεσότης τις ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς τῆς περὶ δαπάνας τὰς προσηκούσας, ἐν ὅς δεῖ. (4) Εἶσι δέ, ὡς οἴονται, καὶ πλείους μεγαλοπρέπεια, ὅσον φασι μεγαλοπρεπῶς τ' ἐβάδισε, καὶ ἄλλαι δὲ τοιαῦται μεγαλοπρέπεια μεταφοραῖς λέγονται, οὐ κυρίως· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τούτοις μεγαλοπρέπεια, ἀλλ' ἐν ὅς εἰρήκαμεν.

piat, ac si nuptias faciat, is ostentator. Talis namque est qui, quo tempore non expedit, suam indicat affluentiam. (2) Huic contrarius est homo indecore parcus, qui ubi oportet, magnifice non impendit, aut si id facere instituat, puta nuptias celebrans aut sumptum choro præbens, id non, ut decet, sed parce nimis faciet. Qui huiusmodi fuerit, is indecore parcus appellatur. (3) At magnificentia vel ex ipso nomine nobis potest, qualis sit, innotescere. Opportuno namque tempore magnifice factum, recte magnificentiæ nomen assequetur. Magnificentia igitur fuerit, quandoquidem laudabilis, inter excessum defectumque circa sumptus idoneos, quædam medietaa. (4) Sunt et nonnullis plures magnificentiæ existimate: velut dicentibus, Magnifice incedit; et huiusmodi aliæ magnificentiæ, non propriæ, sed a translatione nomen invenientes. Nec enim in illis magnificentia, sed in his quæ diximus.

CAP. XXVIII.

Νέμεσις δ' ἐστὶ μεσότης φθονερίας καὶ ἐπιχειρητικίας· ἀμφοτέροι γὰρ αὐταὶ ψεκταί εἰσιν, δ δὲ νεμεσητικός ἐπαινετός. Ἔστι δ' ἡ νέμεσις περὶ ἀγαθὰ, καὶ τυγχάνει ὑπάρχοντα ἀναξίῳ ὄντι, λύπη τις. Νεμεσητικός οὖν δ ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις λυπητικός. Καὶ δ αὐτός γε πάλιν ὁστος λυπήσεται, ἂν τινα ἴδῃ κακῶς πράττοντα ἀνάξιον ὄντα. Ἡ μὲν οὖν νέμεσις καὶ δ νεμεσητικός ἴσως τοιοῦτος· (2) δ δὲ γε φθονερός ἐναντίως τούτῳ· ἀπλῶς γὰρ, ἂν τε ἀξίος τις ἢ ἂν τε μὴ τοῦ εὖ πράττειν, λυπήσεται. Ὁμοίως τούτῳ δ ἐπιχειρητικακός ἡσθήσεται κακῶς πράττοντι καὶ τῷ ἀξίῳ καὶ τῷ ἀναξίῳ. Ὁ δὲ γε νεμεσητικός οὐ, ἀλλὰ μέσος τίς ἐστὶ τούτων.

Indignatio est invidentiæ et malevolentia medieta; ambæ enim istæ sub vituperationem cadunt: at indignabundus, laudabilis. Est autem indignatio, quædam ægrimonia de bonis, quæ indigno alicui aliquo pacto evenerunt. Indignabundus igitur, qui in huiusmodi tristatur; idemque rursus tristabitur, si quem viderit indigne malis afflictatum. Atque indignatio et indignabundus, talis. (2) Huic contrarius est invidens, quippe qui tristabitur semper, quum quempiam sive dignum, sive indignum, bene agere viderit. Cui similiter malevolus et ipse lætabitur, quod quis male agat, sive dignus, sive indignus sit. Sed indignabundus non est ejusmodi, verum inter hos medius.

CAP. XXIX.

Σειμότης δ' ἐστὶν αὐθαδείας ἀνὰ μέσον τε καὶ ἀρεσκείας, ἐστὶ δὲ περὶ τὰς ἐντεύξεις. Ὁ τε γὰρ αὐθάδης τοιοῦτός ἐστιν ὅσος μηθεὶ ἐντυχῆν μὴδὲ διαλεγῆναι, ἀλλὰ τοῦνομα εἰοικεν ἀπὸ τοῦ τρόπου κεῖσθαι· δ γὰρ αὐθάδης αὐτοάδης τίς ἐστὶν, ἀπὸ τοῦ αὐτὸς αὐτῷ ἀρέσκειν. (2) Ὁ δὲ ἀρεσκός τοιοῦτος ὅσος πᾶσιν ὁμιλεῖν καὶ πάντως καὶ πανταχῆ. Οὐδέτερος δὲ τούτων ἐπαινετός, δ δὲ γε σεμνός ἀνὰ μέσον τούτων ὧν ἐπαινετός· οὔτε γὰρ πρὸς πάντας, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀξίους, οὔτε πρὸς οὐθένα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς αὐτοὺς τούτους.

Gravitas, medium est inter nimiam de se opinionem, indeque natam pertinaciam, et nimium aliis placendi obsequendique studium: versatur autem in congressu hominum. Nam pertinax qui ita sibi placet, is est qui neminem convenire velit, neminem alloqui, nomenque a suis moribus invenit. Αὐθάδης enim Græce dicitur, quasi αὐτοάδης (sibi ipsi placens): sibi siquidem uni obsequitur ac placet. (2) Delectator autem, talis, ut omnium velit habere conversationem, et omnino, et omnifariam. Horum neuter laudabilis. At gravis, qui in medio istorum, laudabilis. Neque enim erga omnes, sed erga meritos; nec erga neminem, sed erga hos ipsos consuescit.

CAP. XXX.

Αἰδώς δ' ἐστὶ μεσότης ἀναίσχυντίας καὶ καταπληξέως, ἐστὶ δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους. Ὁ μὲν γὰρ ἀναίσχυντός ἐστιν δ ἐν παντὶ καὶ πρὸς πάντας λέγων καὶ πράττων ἅ ἔτυχεν, δ δὲ καταπεπληγμένος δ ἐναντίος τούτῳ, δ πάντα καὶ πρὸς πάντας εὐλαβοῦμενος καὶ πράξει καὶ εἰπεῖν· ἀπρακτός γὰρ δ τοιοῦτος, δ πάντα καταπληγτόμενος. (2) Ἡ δὲ αἰδώς καὶ δ αἰδήμων μεσότης τις τούτων· οὔτε γὰρ ἅπαντα καὶ πάντως, ὡς δ ἀναίσχυντος, καὶ εἰεῖ καὶ πράξει, οὔτε ὡς δ καταπληξέως,

Verecundia est inter impudentiam et stuporem medieta, in actionibus colloquitsque constituta. Impudens est, qui ubique et in omnes loquitur, et omnia agit utcumque evenerint. At stupidus, seu attonitus, huic contrarius, et cuncta et cunctos veritus, tam agendo quam dicendo solertiae expertus: talis est, qui in cunctis obstupescit. (2) At verecundia et verecundus inter hæc medium tenet locum: neque enim cuncta, et omnino (ut impudens) et dicit et agit: neque porro (ut attonitus) in omni et omnino trepi-

ἐν παντί καὶ πάντως εὐλαβηθήσεται, ἀλλὰ πράξει καὶ ἔρει ἐν οἷς δεῖ καὶ ἂ δεῖ καὶ ὅτε δεῖ

dabit : verum aget ille loqueturque ubi, et quæ, et quando expediat.

CAP. XXXI.

Εὐτραπελία δ' ἐστὶ μεσότης βωμολοχίας καὶ ἀγροικίας, ἔστι δὲ περὶ τὰ σκώμματα. Ὁ τε γὰρ βωμολόχος ἐστὶν ὁ πάντα καὶ πᾶν οἴομενος δεῖν σκώπτειν, ὁ τε ἀγροικός ὁ μὴτε σκώπτειν βουλόμενος [δεῖν] μὴτε σκωρθῆναι, ἀλλ' ὀργιζόμενος. (2) Ὁ δ' εὐτράπελος ἀνά μέσον τούτων, ὁ μὴτε πάντα καὶ πάντως σκώπτων μὴτ' αὐτὰς ἀγροικός ὢν. Ἔσται δ' ὁ εὐτράπελος διττῶς πῶς λεγόμενος· καὶ γὰρ ὁ δυνάμενος σκῶψαι ἑμμελῶς, καὶ ὅς ἂν ὑπομείνη σκωπτόμενος, εὐτράπελος, καὶ ἡ εὐτραπελία τοιαύτη.

Urbanitas est scurrilitatis et rusticitatis medietas ; in salibusque versatur. Scurra siquidem est, qui cuncta et omnino incessendum esse existimat. Rusticus vero, qui neque incessere vult, neque ipse dicterio peti, sed excandescit. (2) Urbanus, qui inter hos melius, neque omnes neque omnino incessens, neque item ipse agrestis ac durus. At erit duobus fere modis urbanus : nam et moderate incessere percalluerit, et aliorum jaculationem tolerabit. Ita nimirum urbanus, atque urbanitas.

CAP. XXXII.

Φιλία δ' ἐστὶ μεσότης κολακείας καὶ ἔχθρας, ἔστι δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους. Ὁ μὲν γὰρ κολαξ ἐστὶν ὁ πλείω τῶν προσχόντων καὶ ὄντων προστιθείς, ὁ δ' ἀπεχθητικὸς ἔχθρὸς καὶ τῶν ὑπαρχόντων περιαιρῶν. Οὐδέτερος οὖν ὀρθῶς ἐπαινετός ἐστίν· (2) ὁ δὲ φίλος ἀνά μέσον τούτων· οὔτε γὰρ πλείω τῶν ὑπαρχόντων προσθήσει, οὔτ' ἐπαινέσει τὰ μὴ προσήκοντα, οὔτ' αὖ πάλιν ἐλάττω ποιήσει, οὔτε πάντως ἐναντιώσεται παρὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ. Ὁ μὲν οὖν φίλος τοιούτος.

Amicitia est inter assentationem et inimicitiam medietas ; in actione sermoneque versatur. Assentator namque est, qui plura quam sit par, adsintque cuiquam, ei tribuit. At infensus, inimicus, qui derogat etiam quæ adsunt. Quorum neuter jure laudari potest. (2) Inter quos medius est amicus : quippe qui nec plura præsentibus cuiquam astruit, nec, quæ minime conveniat, laudaverit ; neque e contrario imminuet, neque omnino adversabitur, præterquam ipse existimet. Hujusmodi igitur est amicus.

CAP. XXXIII.

Ἀλήθεια δ' ἐστὶ μεταξὺ εἰρωνείας καὶ ἀλαζονείας. Ἔστι δὲ περὶ λόγους, οὐ πάντας δέ. Ὁ μὲν γὰρ ἀλαζών ἐστίν ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ προσποιούμενος εἶναι, ἢ εἰδέναι ἂ μὴ οἶδεν· ὁ δ' εἰρων ἐναντίος τούτῳ, καὶ ἐλάττω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος αὐτῷ εἶναι, καὶ ἂ οἶδε μὴ φάσκων, ἀλλ' ἐπικρυπτόμενος τὸ εἰδέναι. (2) Ὁ δ' ἀληθὴς οὐδέτερον τούτων ποιήσει· οὔτε γὰρ προσποιήσεται πλείω τῶν ὑπαρχόντων οὔτ' ἐλάττω, ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ ταῦτα φήσει καὶ εἶναι καὶ εἰδέναι. Εἰ μὲν οὖν εἰσὶν αὗται ἀρεταὶ ἢ μὴ ἀρεταί, ἄλλος ἂν εἴη λόγος· ὅτι δὲ μεσότητές εἰσι τῶν εἰρημένων, δῆλον· οἱ γὰρ κατ' αὐτὰς ζῶντες ἐπαινοῦνται.

Veritas est inter dissimulationem et jactationem sive arrogantiam media, quæ in oratione versatur, sed non omnium. Gloriosus nimirum est, qui plura quam adsint, sibi arrogat, aut scire fingit quæ non noverit. Huic contrarius dissimulator, pauciora et minora esse sua simulans, quæque novit, diffitetur, occultatque esse cognoscit. (2) Neutrum horum facit verus : neque enim plura, neque pauciora quam quæ sibi affuerint, confinget, sed ea demum et esse sibi et scire se dicet, quæ teneat. Sint denique hæ ipsæ virtutes, an secus, alia fuerit consideratio. At quod medietates sint jam memoratorum, hinc certum est, quod qui ad hæc vivunt, laudibus exornantur.

CAP. XXXIV.

Περὶ δὲ δικαιοσύνης λοιπὸν ἂν εἴη εἰπεῖν τί ἐστὶ καὶ ἐν τίσι καὶ περὶ ποῖα. Πρῶτον μὲν οὖν εἰ λάβοιμεν τί ἐστὶ τὸ δίκαιον, ἔστι δὲ διττὸν τὸ δίκαιον, ὧν τὸ μὲν ἐστὶ κατὰ νόμον· (2) δίκαια γὰρ φασὶν εἶναι ἂ ὁ νόμος προστάττει. Ὁ δὲ νόμος κελεύει τἀνδρεία πράττειν καὶ τὰ σώφρονα, καὶ ἀπλῶς ἅπαντα ὅσα κατὰ τὰς ἀρετὰς λέγεται. Διὸ καὶ, φασί, δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, τελεία τις ἀρετὴ εἶναι· εἰ γὰρ δίκαια μὲν ἐστὶν ἂ ὁ νόμος κελεύει ποιεῖν, ὁ δὲ νόμος τὰ κατὰ πάσας ἀρετὰς ὄντα προστάττει, ὁ ἄρα τοῖς κατὰ νόμον ἐμμένων δικαίως τελεῖως σπουδαίως ἐστὶ, ὥστε ὁ δίκαιος καὶ ἡ δικαιο-

Consequitur ut jam de justitia dicamus, quid sit, et in quibus, et circa quæ : si prius tamen quid sit justum sive jus, exposuerimus. Est sane justum duplex : unum quidem, ex lege. (2) Iusta siquidem perhibent, quæ lex jubet. At lex fortitudinis et temperantiæ opera nos edere jubet, prorsusque cuncta, quæ ex virtutibus ducuntur. Et proinde justitiam, perfectam quandam esse virtutem dicunt. Nam si justa sunt, quæ lex facere præscribit, lex autem quæ ex omnibus virtutibus sunt, mandat : qui igitur iis quæ ex lege justa sunt obtemperat, perfectam nanciscitur probitatem. Proinde justus, et justitia, virtus quædam

σύνη ταλεία τις ἀρετὴ ἐστίν. (3) *Ἐν μὲν δὴ τι δίκαιον ἐν τε τούτοις ἐστὶ καὶ περὶ ταῦτα. Ἄλλὰ μὴν οὐ τοῦτο τὸ δίκαιον οὐδὲ τὴν περὶ ταῦτα δικαιοσύνην ζητοῦμεν. Κατὰ μὲν γὰρ ταῦτα τὰ δίκαια ἐστὶ καθ' ἑαυτὸν ὄντα δίκαιον εἶναι· ὁ γὰρ σώφρων καὶ ὁ ἀνδρείος καὶ ὁ ἐγκρατὴς καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἐστὶ τοιοῦτος. Ἄλλὰ τὸ δίκαιον τὸ πρὸς ἕτερον ἄλλο τοῦ εἰρημένου κατὰ νόμον δικαίου ἐστίν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τοῖς πρὸς ἕτερον δίκαιός οὔσι καθ' αὐτὸν εἶναι δίκαιον. Τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ ζητοῦμεν δίκαιον καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν περὶ ταῦτα. (4) Τὸ τοίνυν δίκαιόν ἐστὶ τὸ πρὸς ἕτερον ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν τὸ ἴσον. Τὸ γὰρ ἀδίκον τὸ ἀνίσον ἐστίν· ὅταν γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν τὰ μείζω αὐτοῖς νέμωσι, τῶν δὲ κακῶν τὰ ἐλάσσονα, ἀνίσον τοῦτ' ἐστὶ, καὶ οὕτως ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι ὄνεται. (5) Δῆλον ἄρα ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀδικία ἐν ἀνίσοις, ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. Ὡστε δῆλον ὅτι ἡ δικαιοσύνη μεσότης τις ἀν εἴη ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου. (6) Ὁ τε γὰρ ἀδικός τῷ ἀδικεῖν πλείον ἔχει, καὶ ὁ ἀδικούμενος δὲ τῷ ἀδικεῖσθαι ἐλάττω· τὸ δὲ γέ μῆσον τούτων δίκαιόν ἐστίν. Τὸ δὲ μῆσον ἴσον, ὥστε τὸ ἴσον ἀν πλείονος καὶ ἐλάττωτος εἶη δίκαιον, καὶ δίκαιος δὲ ὁ τὸ ἴσον βουλόμενος ἔχειν. (7) Τὸ δὲ γέ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν ἐγγίνεται· τὸ ἄρα πρὸς ἕτερον ἴσον εἶναι δίκαιόν ἐστι, καὶ δίκαιος ὁ τοιοῦτος ἀν εἶη. (8) Ἐπεὶ οὖν ἡ δικαιοσύνη ἐν δικαίῳ καὶ ἐν ἴσῳ καὶ ἐν μεσότητι, τὸ μὲν δίκαιον ἐν τισὶ λέγεται δίκαιον, τὸ δ' ἴσον τισὶν ἴσον, τὸ δὲ μῆσον τισὶ μῆσον, ὡς θ' ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἔσται καὶ πρὸς τινὰς καὶ ἐν τισίν. (9) Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ τὸ δίκαιον ἴσον, καὶ τὸ τῷ ἀνάλογον ἴσον δίκαιον ἀν εἶη. Τὸ δ' ἀνάλογον ἐν τέτταρσι γίνεται ἐλαχίστοις· ὡς γὰρ τὸ Α πρὸς τὸ Β, τὸ Γ πρὸς τὸ Δ· ὅλον ἀνάλογόν ἐστὶ τὸν τὰ πολλὰ κεκτημένον πολλὰ εἰσφέρειν, τὸν δὲ τὰ ὀλίγα κεκτημένον ὀλίγα· πάλιν ὁμοίως τὸν μὲν πολλὰ πεπονηκότα πολλὰ λαμβάνειν, τὸν δὲ ὀλίγα πεπονηκότα ὀλίγα λαμβάνειν. Ὡς δ' ἔχει δὲ πεπονηκῶς πρὸς τὸν μὴ πεπονηκῶς, οὕτως τὰ πολλὰ πρὸς τὰ ὀλίγα· ὡς δ' ὁ πεπονηκῶς πρὸς τὰ πολλὰ, οὕτως ὁ μὴ πεπονηκῶς πρὸς τὰ ὀλίγα. (10) Ἐοικε δὲ καὶ Πλάτων τῇ ἀναλογίᾳ ταύτῃ τῷ δικαίου χρῆσθαι ἐν τῇ Πολιτείᾳ. Ὁ μὲν γὰρ γεωργός, φησί, σίτον ποιεῖ, ὁ δ' οἰκοδόμος οἰκίαν, ὁ δ' ὑφάντης ἱμάτιον, ὁ δὲ σκυτοτόμος ὑπόδημα. Ὁ μὲν οὖν γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ σίτον δίδωσιν, ὁ δ' οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ οἰκίαν· ὁμοίως δὲ οἱ ἄλλοι πάντες οὕτως ἔχουσιν ὥστε τὰ παρ' αὐτοῖς ἀντικαταλλάττεσθαι τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις. (11) Ἔστι δ' ἡ ἀναλογία αὕτη· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ, οὕτως ὁ οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ· ὁμοίως τῷ σκυτεῖ, τῷ ὑφάντῃ, τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἡ αὕτη ἀναλογία πρὸς ἀλλήλους γίνεται, καὶ συνέχει δ' ἡ αὕτη ἀναλογία τὴν πολιτείαν. Ὡστε τὸ δίκαιον εἶναι εἰκοε τὸ ἀνάλογον· τὸ γὰρ δίκαιον συνέχει τὰς πολιτείας, τὸ αὐτὸ δ' ἐστὶ τὸ δίκαιον τῷ ἀνάλογον. (12) Ἐπεὶ δὲ ὁ οἰκοδόμος

perfecta est. (3) Unum itaque quoddam justum in his, et circa hæc. Verum enimvero neque id justum, sive jus, neque eam quæ circa ea versatur, justitiam querimus. Secundum hæc justa fieri potest ut quis per sese justus sit. Nam temperans, et fortis, et continens, per sese est ejusmodi. Sed justum indagamus, quod ad alterum refertur, aliud sane quam quod dictum est ex lege justum. Nam non est in iis quæ adversus alterum justa sunt, per sese esse justum. Id nimirum est quod querimus justum, atque eam quæ circa hoc versatur justitiam. (4) Quod igitur in alterum justum, ut paucis absolvam, hoc æquale est: nam injustum inæquale. Quum enim bonorum majora sibi adsciscunt, malorum vero minora admittunt, id inæquale, et hoc modo injuria afficere se alios, afficique ipsi ab aliis homines putantur. (5) Non dubium igitur, quum sit injuria in rebus inæqualibus, quin justitia et justum in contractuum æquitate sive æqualitate collocetur. Proinde certum est, justitiam, medietatem quandam esse inter excessum atque defectum, et multum et paucum. (6) Nam et qui injuste agit, eo ipso quod injuste agit, plus habet quam oporteat: et qui injuria afficitur, eo ipso quod injuriam patitur, minus: quod autem in horum medio est, id justum est. Atqui medium æquale est: ergo æquale, pluris et paucioris fuerit justum, justusque is qui æquale volet. (7) Sed æquale in duobus saltem conficitur: ergo in alterum æquum seu æquale esse, justum est: talis demum fuerit justus. (8) Quum igitur justitia, et in justo et in æquali, et in medietate, justum quidem in quibusdam dicatur: æquale vero, quibusdam æquale; necnon medium, in quibusdam medium: erit justitia, et justum, erga quosdam et in quibusdam. (9) Quoniam igitur justum, æquale est, et quod proportionem quandam respondet æquale, hoc justum fuerit. Atqui proportionale in quattuor terminis minimum perficitur. Nam quemadmodum A ad B, ita C ad D: sic proportionale est, ut qui multa possideat, conferat multa: ita qui pauca possideat, pauca conferat. Rursus eodem modo qui plurimum laboraverit, plurima capiat: qui vero parum laboraverit, parum capiat. Ut autem laborans ad non laborantem habuerit, ita plurima ad pauca: ut vero laborans ad plurima, ita non laborans ad pauca. (10) Visus sane et in libris de Republica Plato uti ejusmodi de justo proportionem. Agricola enim (inquit) cibum parat, ædificator vero domum; ut textor vestem, ita sutor calceum. Agricola igitur ædificatori cibum suggerit, et ædificator agricolæ domum. Ita et eodem modo ceteri omnes habent, et perinde quæ apud se, permutant in ea quæ apud alios. (11) Est namque hujusmodi proportio. Nam ut agricola ædificatori, ita ædificator agricolæ, similiterque sutori, textori, atque aliis omnibus eadem invicem inter ipsos est proportio, quæ continet et tuetur totam rempublicam: ut liceat nobis intelligere justum proportionale esse: siquidem continet justum respublicas, idemque est justum, quod proportionale. (12) At quoniam ædificator suo opere

πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸ αὐτοῦ ἔργον ἢ ὁ σκυτεὺς, καὶ ἦν ἔργον ἀντικαταλλάττεσθαι τῷ σκυτεὶ πρὸς τὸν οἰκοδόμον, ἀνθ' ὑποδημάτων δ' οὐκ ἦν οἰκίαν λαβεῖν, ἐνταῦθα ἦδη ἐνόμισαν, οὐ πάντα ταῦτα ὠνητὰ ἔστιν, ἀργύριον
 5 προσαγορεύσαντες νόμισμα, τοῦτω χρῆσθαι, καὶ τὴν ἀξίαν ἕκαστον ἑκάστου διδόντας τὴν ἀλλαγὴν ποιεῖσθαι παρ' ἀλλήλων, καὶ τοῦτω τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν συνέχειν. (13) Ἐπεὶ οὖν τὸ δίκαιόν ἐστιν ἐν τούτοις καὶ τοῖς εἰρημένοις ἐμπροσθεν, ἢ περὶ ταῦτα δικαιοσύνη ἀνεῖν
 10 τῇ ἕξει ὁρμὴν ἔχουσα μετὰ προαιρέσεως περὶ ταῦτα καὶ ἐν τούτοις. Ἔστι δὲ δίκαιον καὶ τὸ ἀντιπεπονθός, οὐ μέντοι γὰρ ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὦντο δίκαιον εἶναι, εἰ τις ἐποίησε, ταῦτ' ἀντιπαθεῖν. (14) Τὸ δὲ τοιούτον οὐκ ἔστι πρὸς ἅπαντας.
 15 Οὐ γὰρ ἔστι δίκαιον οἰκέτῃ πρὸς ἐλεύθερον ταυτόν· οἰκέτης γὰρ ἐὰν πατάξῃ τὸν ἐλεύθερον, οὐκ ἔστι δίκαιος ἀντιπληγῆναι, ἀλλὰ πολλαίκι. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθός δὲ δίκαιόν ἐστιν ἐν τῷ ἀνάλογον· ὡς γὰρ ὁ ἐλεύθερος ἔχει πρὸς τὸν δούλον τῷ βελτίων εἶναι, οὕτως τὸ ἀντιποιῆσαι πρὸς τὸ ποιῆσαι. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐλεύθερῳ πρὸς ἐλεύθερον ἕξει. Οὐ γὰρ δίκαιον, εἰ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τις, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ
 20 πλείονα παθεῖν, ἀκολουθήσαντα τῇ ἀναλογίᾳ· καὶ γὰρ ἦρξε πρότερος καὶ ἠδικήσεν, ἀδικεῖ δὲ κατ' ἀμφοτέρα· ὡςτε ἀνάλογον καὶ τὰ ἀδικήματα, καὶ τὸ ἀντιπαθεῖν πλείω ὧν ἐποίησε δίκαιόν ἐστιν. (15) Ἐπεὶ δὲ τὸ δίκαιον πολλαχῶς λέγεται, διοριστέον ἀν εἴη ὑπὲρ ποίου δίκαιόν ἐστιν ἢ σκέψις. Ἔστι δὲ δίκαιόν τι, ὡς φασιν, οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα. Τὸ
 30 δ' ἐν τούτοις δίκαιον ὁμωνύμως ἀν δόξειεν λέγεσθαι τῷ πολιτικῷ δίκαιῳ. Ἔστι γὰρ τὸ δίκαιον ὑπὲρ οὗ ἔστιν ἢ σκέψις, τὸ πολιτικὸν δίκαιον. (16) Τοῦτο γὰρ μάλιστ' ἔστιν ἐν ἰσότητι· κοινωνοὶ γὰρ οἱ πολῖται τινες, καὶ ὅμοιοι βούλονται εἶναι τῇ φύσει, τῷ δὲ τρόπῳ
 35 ἕτεροι. Τῷ δὲ υἱῷ πρὸς πατέρα καὶ οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην οὐκ ἀν δόξειεν εἶναι δίκαιον οὐθέν· οὔτε γὰρ τῷ ποδὶ τῷ ἐμῷ πρὸς ἐμέ οὔτε τῇ χειρὶ, ὁμοίως δ' οὐδ' ἑκάστῳ τῶν μορίων. Ὡσαύτως ἀν οὖν δόξειεν ἔχειν καὶ ὁ υἱὸς πρὸς πατέρα· ὡσπερ γὰρ μέρος τί ἐστι τοῦ
 40 πατρὸς ὁ υἱός, πλὴν σταν ἦδη λάβῃ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τάξιν καὶ χωρισθῆ ἀπ' αὐτοῦ, τότε ἦδη ἐν ἰσότητι καὶ ὁμοιότητι ἔστι τῷ πατρὶ· οἱ δὲ πολῖται τοιοῦτοί τινες ἐθέλουσιν εἶναι. (17) Ὡς δ' αὖτως οὐδ' οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην ἔστι δίκαιον διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· τοῦ γὰρ
 45 δεσπότητος τί ἐστιν ὁ οἰκέτης. Ἀλλὰ δὴ καὶ εἰ ἔστιν αὐτῷ δίκαιον, τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον πρὸς αὐτόν ἐστιν. Οὐ τοῦτο δὲ γὰρ ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν· ἐν ἰσότητι γὰρ καὶ ὁμοιότητι τὸ πολιτικὸν δίκαιον εἶκοιεν εἶναι. (18) Ἀλλὰ δὴ τὸ μὲν ἐν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς
 50 κοινωνίᾳ δίκαιόν ἐστιν ἐγγὺς τοῦ πολιτικοῦ δικαίου· χειρὸν μὲν γὰρ ἢ γυνῆ τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' οἰκειότερον, καὶ μετέχει ἰσότητος πῶς μᾶλλον, διότι ἐγγὺς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὁ βίος αὐτῶν, ὡστε καὶ τὸ δίκαιον τὸ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα μάλιστα πῶς ἦδη τῶν ἄλλων πο-

plura meretur, quam eo quod sutor praestat, difficile quodque erat, ut aedificator cum sutore faceret permutatorem; neque enim pro calcis par fuerit domum capere: hic jam instituerunt, quo haec omnia venalia sint, argento uti, quod numisma vocant: ut pro aestimatione et pretio cuiuslibet fiat inter ipsos invicem contrahentes permutatio, quae civilem communicationem contineat. (13) Quum igitur in his, et quae proxime dicta sunt, justum sit, erit justitia quae circa haec et in his consistit, cum delectu ex habitu impulsum nacta. Est vero etiam talio jus: non tamen, ut aiebant Pythagorici; rati namque illi sunt, justum esse, ubi quae quis effecisset, eadem essent talionis vice ferenda: (14) quod erga omnes non potest eo modo fieri. Neque enim justum, eadem servum cum ingenuo fere: quandoquidem si servus ingenuum ceciderit, justum non est ex altera parte tantum caedi, sed impensius: nam et ipsa talio, jus est proportionem constans. Nam quemadmodum ingenuus adversus servum habet, eo longe praestantior, eadem ratione et proportione rependendum est, quod alter fecerit prior. Idem etiam ingenuo adversus ingenuum res habebit. Nec enim justum est, ut qui oculum eruerit, ei tantum talionis poena infligatur, sed multo plura ferat, proportionis consecutione: quandoquidem et cepit prior, et affecit injuria. Atqui utrumque illata injuria est: et proinde proportionale est, ut etiam injuriae ratio habeatur, atque plura ferat quam fecerit: idque justum exigit ratio. (15) Verum quoniam multis modis justum, vel jus, dicitur, definiendum fuerit de quonam demum justo sit nobis disceptatio. Est nimirum, ut perhibent, aliquod justum servo adversus dominum, et filio adversus patrem. In quibus quod obtinet justum, aequivoce nomine justum civile dici videbatur. Est namque justum de quo nunc loquimur, civile justum. (16) Id prope modum in ipsa aequalitate positum. Cives enim communionem quandam inter se habent, et natura quidem consimiles esse volunt, diversi vero more. At filio erga patrem, et servo erga dominum, jus ullum non esse videbitur: neque enim pedi adversum me, neque manui, neque illidem alicui membro. Similiter igitur habere videbitur et filius erga patrem: nam veluti membrum patris est filius, nisi jam virilem induerit aetatem, qua ab ipso separatur; tunc enim in similitudine et aequalitate est patri: sed civibus hujusmodi esse licet. (17) Eadem de causa ne servo quidem erga dominum est justum: domini namque quiddam est servus. Ceterum si modo ei justum sit aliquid, id justum erga ipsum fuerit domesticum, quod in praesentia minime indagamus, sed civile: siquidem in similitudine et aequalitate civile justum apparet esse positum. (18) Praeterea, in mulieris et viri communicatione, justum est fere idem quod civile justum: deterius namque est mulier viro, sed quiddam magis conjunctum, et quodammodo magis aequalitatis particeps: proinde ipsorum vita ad societatem civilem proximè accedit. Quare justum etiam mulieri erga virum, praeci-

λιτικὸν ἐστίν. (19) Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ δίκαιον τὸ ἐν πολιτικῇ κοινωνίᾳ ὄν, ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ δίκαιος περὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔσται. Τῶν δὲ δικαίων ἐστὶ τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ νόμῳ. Δεῖ δ' οὕτως ὑπολαμβάνειν μὴ ὡς μηδέποτε ἂν μεταπεσόντα· καὶ γὰρ τὰ φύσει ὄντα μεταλαμβάνουσι μεταβολῆς· (20) λέγω δ' οἷον εἰ τῇ ἀριστερᾷ μελετῶμεν πάντες αἰεὶ βάλλειν, γινομένῳ ἂν ἀμφιδέξιοι· ἀλλὰ φύσει γε ἀριστερὰ ἐστὶ, καὶ τὰ δεξιὰ οὐδὲν ἤττον φύσει βελτίω ἐστὶ τῆς ἀριστερᾶς, κἂν πάντα ποιῶμεν τῇ ἀριστερᾷ καθάπερ τῇ δεξιᾷ. Οὐδ' ἔτι μεταπίπτουσι, διὰ τοῦτ' οὐκ ἐστὶ φύσει· ἀλλ' εἰ ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸν καὶ τὸν πλείω χρόνον οὕτω διαμένει ἡ ἀριστερὰ οὕσα ἀριστερὰ καὶ ἡ δεξιὰ δεξιὰ, τοῦτο φύσει ἐστίν. (21) Ὡσαύτως ἐπὶ τῶν φύσει δικαίων, μή, εἰ μεταβάλλει διὰ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν, διὰ τοῦτ' οὐκ ἐστὶ δίκαιον φύσει, ἀλλ' ἐστίν. Τὸ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸν διαμένον, τοῦτο φύσει δίκαιον προφανές. Ὁ γὰρ ἂν ἡμεῖς θώμεθα καὶ νομίσωμεν, τοῦτο καὶ ἐστὶ δίκαιον ἤδη καὶ καλοῦμεν κατὰ νόμον δίκαιον. Βέλτιον οὖν δίκαιον τὸ κατὰ φύσιν τοῦ κατὰ νόμον. Ἄλλ' ὁ ζητούμεν, δίκαιόν ἐστι πολιτικόν. Τὸ δὲ πολιτικόν ἐστὶ τὸ νόμῳ, οὐ τὸ φύσει. (22) Τὸ δ' ἀδίκον καὶ τὸ ἀδικημα δόξειεν ἂν εἶναι οὕτω ταυτὸν, οὐκ ἐστὶ δέ· τὸ μὲν γὰρ ἀδίκον ἐστὶ τὸ νόμῳ ὀρισμένον, οἷον τὸ παρακαταθήκην ἀποστερησαὶ ἀδίκον ἐστίν, τὸ δ' ἀδικημὰ ἐστὶ τὸ ἤδη ἀδίκως τι πράξαι. Ὁμοίως δὲ τὸ δίκαιον καὶ τὸ δικαιοπράγημα οὐ ταυτὸν· τὸ μὲν γὰρ δίκαιον τὸ τῷ νόμῳ ὀρισμένον, τὸ δὲ δικαιοπράγημα τὸ τὰ δίκαια πράττειν. (23) Πότε οὖν τὸ δίκαιον, καὶ πότε οὐ; Ὡς ἀπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὅταν πράττη κατὰ προαίρεσιν καὶ ἐκουσίως (τὸ δ' ἐκουσίως ὁ ἦν, εἴρηται ἐν τοῖς ἐπάνω ἡμῖν), καὶ ὅταν εἰδῶς καὶ ὄν καὶ ᾧ καὶ οὐ ἔνεκα, οὕτως δίκαιον πράττει. Ὁμοίως καὶ ὠσαύτως καὶ ὁ ἀδίκος ἔσται ὁ εἰδῶς καὶ ὄν καὶ ᾧ καὶ οὐ ἔνεκα. Ὅταν δὲ μηθὲν τούτων εἰδῶς πράξῃ τι ἀδίκον, ἀδίκος μὲν οὐκ ἐστίν, ἀτυγῆς δέ· εἰ γὰρ οἰόμενος τὸν πολέμιον ἀποκτείνειν τὸν πατέρα ἀπέκτεινεν, ἀδίκον μὲν τι ἐπραξεν, ἀδικεῖ μὲντοι οὐθένα, ἀτυγεῖ δέ. (24) Ὡστε οὖν τὸ μὴ ἀδικεῖν τὰ ἀδίκῃ πράττοντα ἐν τῷ ἀγνοεῖν ἐστὶ τοῦτο, ὃ καὶ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγετο, ὅταν μὴ εἰδῶς μήθ' ὄν βλάβῃ μήθ' ᾧ μήθ' οὐ ἔνεκεν. Ἄλλ' ἤδη καὶ τὴν ἀγνοίαν διοριστέον ἐστὶ, πῶς ἂν γινομένης τῆς ἀγνοίας, ὄν βλάβῃ, οὐκ ἀδικήσῃ. (25) Ἐστὶ δὲ οὕτως ὁ διορισμός· ὅταν μὲν γὰρ ἡ ἀγνοία αἰτία ᾗ τοῦ πράξαι τι, οὐχ ἑκὼν τοῦτο πράττει, ὥστε οὐκ ἀδικεῖ· ὅταν δὲ τῆς ἀγνοίας αὐτὸς ᾗ αἰτίας, καὶ πράττη τι κατὰ τὴν ἀγνοίαν ἧς αὐτὸς αἰτίας ἐστίν, οὕτως ἤδη ἀδικεῖ, καὶ δικαίως αἰτίας ὁ τοιοῦτος κληθήσεται. Οἷον ἐπὶ τῶν μεθύοντων· οἱ γὰρ μεθύοντες καὶ πράξαντες τι κακὸν ἀδικοῦσιν· τῆς ἀγνοίας αὐτοὶ εἰσὶν αἰτίοι· ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς μὴ πίνεῖν τοσοῦτον ὥστ' ἀγνοήσαντας τύπτειν τὸν πατέρα. (26) Ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγνοῶν ὅσαι μὲν γίνονται δι' αὐτοῦς, οἱ κατὰ ταύτας ἀδικοῦντες ἀδικοὶ· ὧν δὲ μὴ αὐτοὶ εἰσὶν αἰτίοι, ἀλλ' ἡ ἀγνοία κακείνη ἐστὶν αἰτία

quodammodo jam prae ceteris civile est. (19) Quoniam igitur justum est id quod in civili communicatione positum est : tam justitia quam justus, circa civile justum erit. Sed justorum quaedam natura, quaedam lege sunt. Verum arbitrari ita oportet, ne putemus nunquam ea inter se mutari : etenim quae natura sunt, sane etiam mutationem subeunt : (20) ut, inquam, si jaculari omnes semper sinistra annitamus, tandem sinistra manu aequae ac dextra utemur. Atqui a natura sinistra est : sed dextera nihilominus natura potiora sunt sinistris, tametsi cuncta sinistra, sicut et dextra, faciamus. Neque ideo quod mutari haec queant, ob hoc a natura non sunt : verum si ut plurimum diutiusque ita permanent, ut sinistra sit sinistra, et dextra dextra, hoc a natura esse censendum est. (21) Idem obtinet in iis quae a natura sunt justa, si nostro usu immutentur : non ob hoc a natura justa non fuerint, imo equidem fuerint. Nam quod ut plurimum perdurat, id propterea justum a natura est. Quod vero nos constituamus, legeque sciscamus, id certe justum jam, atque etiam ex lege justum nuncupamus. Praestat igitur justum quod a natura est, illi quod ex lege. Ceterum quod indagamus justum, civile est : atqui civile, non natura, sed lege est. (22) Porro injustum, et injuria sive injuste factum, videri possint idem esse : non sunt tamen. Siquidem quid injustum sit, lege definitur : veluti deposito quendam fraudare, injustum est : at injuria, ubi injuste aliquid perpetratur. Itidem porro justum, ac justum facinus, non est idem : nam justum lege definitum est, quum sit justum facinus facere justa. (23) Quando igitur justum, et quando non? Nempe (ut paucis absolvam) quum dedita opera et sponte quis peregerit, (quid sponte sit, paullo ante a nobis dictum est,) et quando sciverit, et in quem, et cui, et qua de causa, tum justa peragit. Itidem adsimiliter erit etiam injustum, qui sciverit et in quem, et cui, et cujus causa deliquerit. At quum horum nihil sciens, injusti tamen quippiam commiserit, tum ille injustus non est, sed infortunatus. Nam si patrem occiderit, se hostem ratus occidere, injustum quidem commisit aliquid, et quum neminem affecerit injuria, egit tamen infeliciter. (24) Ergo non afficere injuria, ubi injusta peragantur, id est in ignorando positum, quod et paullo ante disseruimus : quum non sciat quemnam offenderit, neque cui, neque qua de causa. At definienda quoque videtur ignorantia, quoniam pacto quis per ignorantiam quem laedit, non afficiet injuria. (25) Sit nimirum haec definitio : Quodcumque perpetrandi aliquid causa fuerit ignorantia, id non fit sponte ; et proinde non afficit injuria. Verum quando ipse suae causa fuerit ignorantiae, perpetraturque quippiam ex ignorantia, cujus ipse exstiterit causa, is plane jam afficit injuria, ac ejusmodi jure criminis arguetur : velut in ebriis evenit. Vino namque mersi, si quid mali perpetrarint, sine controversia afferunt injuriam : quandoquidem ipsi sibi ejus ignorantiae causa exstiterunt. In ipsis enim fuit, ne tantum hiberent, ut ignorantes caederent patrem. (26) Idem in ceteris est ignorantiae, quae ex ipsis gignuntur facientibus, ut qui per ipsas inferant injuriam, sint injusti. Quorum autem non ipsi sunt causa,

τοῖς πράξασι τοῦ πράξει, οὐκ ἄδικοι. Ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ἄγνοια ἢ φυσική, ὡς τὰ παιδία ἀγνοοῦντα τοὺς πατέρας τύπτουσιν, ἀλλ' ἢ ἐν τούτοις ἄγνοια φυσική οὐσα οὐ ποιεῖ διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην τὰ παιδία λέγεσθαι ἄδικα· ἢ γὰρ ἄγνοια αἰτία τοῦ πράττειν ταῦτα, τῆς δ' ἄγνοιας οὐκ αὐτὰ αἰτία· διὸ οὐδ' ἄδικοι λέγονται. (27) Ὑπέρ δὲ δὴ τοῦ ἀδικεῖσθαι πῶς; πότερον ἐκόντα ἔστιν ἀδικεῖσθαι ἢ οὐ; δίκαια μὲν γὰρ καὶ ἄδικοι πράττομεν ἐκόντες, ἀδικούμεθα δὲ οὐκέτι ἐκόντες· τὸ γὰρ κολάζεσθαι φεύγομεν, ὥστε δῆλον ὅτι οὐκ ἂν ἀδικούμεθα ἐκόντες. Οὐδεὶς γὰρ ἐκὼν βλάπτεσθαι ὑπομένει· τὸ γὰρ ἀδικεῖσθαι βλάπτεσθαι ἔστιν. (28) Naί, ἀλλ' εἰσὶ τινες οἱ δέον αὐτοὺς τὸ ἴσον ἔχειν παραχωροῦσί τισιν, ὥστε εἰ τὸ ἴσον ἔχειν ἦν δίκαιον, τὸ δ' ἔλαττον ἔχειν ἀδικεῖσθαι ἔστιν, ἔλαττον δὲ ἐκὼν ἔχει, ἐκὼν ἄρα, φησίν, ἀδικεῖται. Ἄλλ' ἐντεῦθεν δῆλον· πάλιν ὅτι οὐκ ἐκὼν. Πάντες γὰρ οἱ ἔλαττον λαμβάνοντες ἀντικαταλλάττονται ἢ τιμὴν ἢ ἔπαινον ἢ δόξαν ἢ φιλίαν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων· ὁ δ' ἀντικαταλλαττόμενός τι ἀν' οὗ προίεται, οὐκέτι ἀδικεῖται· εἰ δὲ μὴ ἀδικεῖται, οὐδὲ ἐκὼν ἄρα. (29) Ἐτι πάλιν οἱ τὸ ἔλαττον λαμβάνοντες καὶ ἀδικούμενοι, ἢ οὐκ ἴσον λαμβάνουσιν, οὗτοι καλλωπίζονται καὶ σεμνύνονται ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ὅτι φασίν = ἐξόν μοι ἴσον λαμβάνειν οὐκ ἐλάμβανον, ἀλλὰ παρῆκα τῷ πρεσβυτέρῳ ἢ τῷ φίλῳ. » Ἀδικούμενος δὲ γε οὐδεὶς σεμνύεται. Εἰ δ' ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασι μὴ σεμνύνονται, ἐπὶ δὲ τούτοις σεμνύνονται, ὅπως οὐκ ἂν ἀδικοῖντο οὕτως ἔλαττοῦμενοι. Εἰ δὲ μὴ ἀδικοῦνται, οὐδ' ἂν ἐκόντες ἀδικοῖντο. (30) Πρὸς δὴ ταῦτα καὶ τοὺς τοιούτους λόγους ὁ ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς λόγος ἐναντιοῦται· ὁ γὰρ ἀκρατὴς βλάπτει αὐτὸς αὐτὸν τὰ φαῦλα πράττων, καὶ ἐκὼν γε ταῦτα πράττει, βλάπτει ἄρα αὐτὸς αὐτὸν εἰδώς, ὥσθ' ἐκὼν αὐτὸς ὑπ' αὐτοῦ ἀδικεῖται. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ διορισμὸς προστεθείς κωλύσει τὸν λόγον τοῦτον. Ἔστι δὲ ὁ διορισμὸς οὗτος, τὸ μηδὲνα βούλεσθαι ἀδικεῖσθαι. Ὁ δὲ γε ἀκρατὴς βουλόμενος πράττει τὰ κατὰ τὴν ἀκρασίαν, ὥστε αὐτὸς αὐτὸν ἀδικεῖ· βούλεται ἄρα τὰ φαῦλα πράττειν αὐτῷ. Ἄλλ' οὐδεὶς βούλεται ἀδικεῖσθαι, ὥσθ' οὐδ' ὁ ἀκρατὴς αὐτὸς αὐτὸν ἐκὼν ἀδικοῖ. (31) Ἄλλ' ἴσως ἐνταῦθα πάλιν ἀπορήσειεν ἄν τις, ἄρα γε ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν; ἐκ μὲν δὴ τοῦ ἀκρατοῦς σκοποῦμένῳ ἔοικεν ἐνδέχεσθαι. Καὶ πάλιν οὕτως· εἰ γὰρ ἂ δ νόμος πράττειν τάττει, ταῦτά ἐστι δίκαια, ὁ μὴ πράττων ταῦτα ἀδικεῖ· καὶ εἰ πρὸς τὸν κελεύει πράττειν, πρὸς τοῦτον εἰ μὴ πράττει, τοῦτον ἀδικεῖ· ὁ δὲ νόμος κελεύει σώφρονα εἶναι, οὐσίαν κεκῆσθαι, σώματος ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα· ὁ ἄρα ταῦτα μὴ πράττων ἀδικεῖ αὐτὸν εἰς οὐθένα γὰρ ἄλλον τῶν τοιούτων ἀδικημάτων ἢ ἀναφορά ἐστιν. (32) Ἀλλὰ μὴ ποτε ταῦτα οὐκ ἀληθῆ ἦν, οὐδ' ἐνδέχεται αὐτὸν ἀδικεῖν αὐτόν. Τὸν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐνδέχεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πλεῖον ἔχειν καὶ ἔλαττον, οὐδ' ἐκόντα ἅμα καὶ ἄκοντα· ἀλλὰ μὴν ὁ ἀδικῶν, ἢ ἀδικεῖ, πλεῖον ἔχει, ὁ δ' ἀδικούμενος, ἢ ἀδι-

sed ignorantia sola, ut delinquant, neutiquam injusti. Est enimvero ejusmodi ignorantia naturalis, velut nescii infantes, patres caedunt. Haec nimirum naturalis inscientia non facit ut ab hac actione infantes dicantur injusti. Ipsa siquidem haec faciendi causa est inscientia. Neque ipsi suae sunt causa inscientiae; ideo nec injusti dicuntur. (27) Verum de deferenda injuria quid dicemus? utrum qui afficit injuria, sponte afficitur, an non? Justa namque, et injusta, sponte agimus: at non sponte afficimur injuria. Cruciatu siquidem devitamus: et proinde non dubium quin non sponte afficiamur injuria, quoniam ultro nemo offendi sufferat. Nam affici injuria, nonne est offendi? (28) Est ita. At sunt quibus licuit aequale assequi, sed id aliis concedunt. Quod si aequale consequi, justum fuit; et minus habere, injuria affici; sponteque minus habet: sponte ergo, ait, quis afficitur injuria. Verum manifestum hinc quoque est quod nemo sponte laeditur. Nam cuncti, qui sponte minus consequuntur, illius vice nanciscuntur aut honorem, aut laudem, aut gloriam, aut amicitiam, aut aliud quid id genus. Verum qui in vicem ejus quod dimisit aliquid recepit, is neutiquam afficitur injuria. Quodsi injuria non afficitur, ne sponte quidem ergo. (29) Rursus qui minus assequuntur, et quatenus aequale non accipiunt, affecti injuria, iidem sese jactant ostentantque hac de causa, quod dicunt, « Aequale mihi capere licuit, at nolui: cessi equidem seniori aut amico. » Atqui affectus injuria, nemo id sibi laudi ducit neque jactat se ideo. Quodsi in acceptis injuriis nulla gloria est, at propter ista illi gloriari solent, prorsus necesse est ut qui hoc modo minus acceperint, nulla injuria fuerint affecti. Quodsi injuriae non subjiciuntur, ne sponte quidem afficiuntur injuria. (30) Interim hujusmodi orationi adversari videtur quod fit in incontinentibus: quandoquidem incontinentes, nequiter agendo, se ipse offendit, idque sponte facit: consulto igitur sese ipse laedit: proinde sponte ipse a sese afficitur injuria. Verum hic definitio proposita hanc praepedit rationem. Est autem definitio, Neminem velle affici injuria. At incontinentes, volens incontinenter agit: proinde ipse se afficit injuria; vult ergo mala sibi infligere. Atqui vult nemo affici injuria: proinde ne incontinentes quidem sese sponte affecerit injuria. (31) Ceterum hinc fortassis ambigat quispiam, numquid accidat ut sibi quisquam ipse inferat injuriam. In incontinentem quidem injecta consideratione videatur contingere. Rursus in hunc modum ratiocinemur: si quae agenda lex jubet, ea sunt justa; qui non agit ea, injuste facit. At si, erga quem agendum jubet, neutiquam erga eundem id egerit, ipsum afficit injuria. Lex vero temperantem esse jubet, rem suam tueri, corpus curare, ac id genus alia. Qui ergo haec non peragit, se afficit injuria: quandoquidem erga alium neminem, fit talium affectio injuriarum. (32) Sed videndum ne haec parum vera sint, ut contingat se quempiam afficere injuria. Contingere enim quod potest, ut eodem tempore plus quispiam habeat, et minus; ut simul sponte, et invitatus agat quicquam? Siquidem qui afficit injuria, quatenus afficit, plus admittit: injuria affectus, quatenus afficitur, minus.

καίται, ἔλαττον· εἰ ἄρα αὐτὸς αὐτὸν ἀδικεῖ, ἐνδέχεται τὸν αὐτὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ πλεῖον ἔχειν καὶ ἔλαττον. Ἀλλὰ τοῦτ' ἀδύνατον· οὐκ ἄρα ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. (33) Ἐτι δὲ μὲν ἀδικῶν ἔκων ἀδικεῖ, δὲ δὲ ἀδικούμενος ἄκων ἀδικεῖται, ὥστε εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν, ἐνδέχοιτ' ἂν ἄμα καὶ ἀκουσίως καὶ ἔκουσίως πράττειν τι. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον οὐκ ἄρα οὐδ' οὕτως ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. (34) Ἐτι εἰ τις λαμβάνοι ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων. Ἀδικοῦσι γὰρ πάντες ἴητοι παρακαταθήκην ἀποστεροῦντες ἢ μοιχεύοντες ἢ κλέπτοντες ἢ τι ἄλλο τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων ποιοῦντες· οὐδεὶς δὲ πώποτε αὐτὸς αὐτὸν παρακαταθήκην ἀπεστέρησεν, οὐδ' ἐμίχθευσεν τὴν αὐτοῦ γυναῖκα, οὐδ' ἔκλεψεν αὐτὸς τὰ αὐτοῦ, ὥστε εἰ τὸ μὲν ἀδικεῖν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐστί, τούτων δὲ μὴβὲν ἐνδέχεται πρὸς αὐτὸν ποιεῖν, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο αὐτὸν ἀδικεῖν. (35) Εἰ δὲ μή, οὐ τὸ γε πολιτικὸν ἀδικημα, ἀλλὰ τὸ οἰκονομικόν· ἢ γὰρ ψυχὴ εἰς πλείω μεμερισμένη ἔχει τι αὐτῆς τὸ μὲν χεῖρον τὸ δὲ βέλτιον, ὡστ' εἰ τι ἐγγίγνεται τῶν ἐν ψυχῇ ἀδικημα, τῶν μερῶν ἐστί πρὸς ἀλληλα. Τὸ οἰκονομικὸν γὰρ ἀδικημα διειλόμμεθα τῷ ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ βέλτιον, ὡς γίνεσθαι πρὸς αὐτὸν ἀδικον καὶ δίκαιον. Οὐ τοῦτο δ' ἡμεῖς ἐπισκοποῦμεθα, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν. (36) Ὡστ' ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀδικήμασιν ἐν οἷς ἡμεῖς ζητοῦμεν, οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν. Πότερος δὲ πάλιν ἀδικεῖ, καὶ ἐν ποτέρῳ ἐστί τὸ ἀδικημα, ἐν τῷ ἀδικῶς ὄντων ἔχοντι ἢ τῷ κρίναντι καὶ τῷ ἀπονεύσαντι, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγῶσιν; καὶ γὰρ ὁ λαβὼν τὸν φοῖνικα παρὰ τοῦ ἐφεστῶτος καὶ ταῦτα κρίναντος οὐκ ἀδικεῖ, κὰν ἀδικῶς αὐτῷ ἀποδοθῇ· ἀλλ' ἤδη δὲ κρίνας κακῶς καὶ δούς, οὗτος ἀδικεῖ. Καὶ οὗτος ἐστί μὲν ἢ ἀδικεῖ, ἐστί δὲ ἢ οὐκ ἀδικεῖ· ἢ μὲν γὰρ τὸ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ φύσει ὄν δίκαιον μὴ ἔκρινε, ταύτη μὲν ἀδικεῖ, ἢ δὲ τὸ αὐτῷ δοκοῦν εἶναι δίκαιον, οὐκ ἀδικεῖ.

Quodsi ipse sibi infert injuriam, contigerit ut per idem tempus plus idem habeat, et minus. Verum hoc fieri non potest. Non ergo se quisquam affecerit injuria. (33) Rursus, qui afficit injuria, sponte facit injuriam, at affectus injuria, invitus fert injuriam. Proinde si contingat se quempiam afficere injuria, contigerit simul et invito et sponte aliquid agere. Id autem fieri non potest: ne sic quidem igitur contigerit, sibi quemquam inferre injuriam. (34) Rursus, si consideraverit quispiam particulares injurias, *idem apparet*. Nam quicumque alteri faciunt injuriam; id illi faciunt, aut deposito fraudando, aut adulterium aut furtum committendo, aut aliquod ejusmodi injuriæ genus particulatim admittendo: nec tamen quisquam se unquam deposito fraudavit, neque suam adulterio vitiavit uxorem, neque sua ipsius furatus est. Itaque si istis modis inferitur injuria, neque ea in ipsum fieri auctorem potest: ne sic quidem contigerit cuiquam se ipsum afficere injuria. (35) Sin secus, ea non fuerit civilis injuria, sed domus administrationis, planeque familiaris. Anima siquidem in plures distributa partes, unam habet suam quidem deteriorem, alteram vero meliorem: proinde si quid in anima procreetur injuriarum, id partium adversum se invicem est. Familiarem porro injuriam distribuimus in deteriorem ac meliorem, ut fiat adversum se justum, et injustum. Verum id nos nunc non inquiremus, sed civile. (36) Proinde in id genus injuriis, quas nunc ipsum pervestigamus, neutiquam contingit ut se quisquam afficiat injuria. At insuper uter afficit injuria, et in utro injuria est? in eone, qui utcumque injuste possideat, an in judicante atque distribuyente, veluti in certaminibus? Enimvero qui præmium a præside atque hæc judicante accepit, non ipse facit injuriam, tametsi ei injuste tributum est; sed qui tulit judicium, maleque attribuit, is afficit injuria. Estque ubi hic *judex* afficiat injuria, et ubi non. Nam quatenus vere, et ut justè natura postulabat, non judicavit, eatenus afficit injuria: quatenus vero quod ipsi justum esse visum est pronunciat, neutiquam afficit injuria.

CAP. XXXV.

Ἐπειδὴ δ' ὑπὲρ τῶν ἀρετῶν εἰρηται, καὶ τίνες εἰσὶ καὶ ἐν τίσιν καὶ περὶ ποῖα, καὶ περὶ ἐκάστης αὐτῶν, οἷ εἰ πράττοιμεν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τὸ βέλτιστον, τὸ μὲν οὕτως εἰπεῖν, τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὁμοῖον ἐστὶν ὥσπερ ἂν εἰ τις εἴποι οἷ ὑγίεια ἄριστ' ἂν γένοιτο, εἰ τις τὰ ὑγιεινὰ προσφέροιτο. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἀσαφές· ἀλλ' ἔρεϊ μοι, τὰ ποῖα διασάφησον ὑγιεινὰ ἐστὶν. (2) Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου, τί ἐστὶν ὁ λόγος καὶ τίς ὁ ὀρθὸς λόγος; Ἀναγκαῖον ἴσως ἐστί πρῶτον μὲν, ἐν ᾧ ὁ λόγος ἐγγίγνεται, ὑπὲρ τούτου διελέσθαι. 3. Διωρίσθη μὲν οὖν ὑπὲρ ψυχῆς ὡς τύπῳ καὶ πρότερον, οἷ τὸ μὲν αὐτῆς ἐστί λόγον ἔχον, τὸ δ' ἄλογον μόριον τῆς ψυχῆς. Ἐστί δὲ εἰς δύο τὴν διαίρεσιν ἔχον τὸ λόγον ἔχον μόριον τῆς ψυχῆς, ὧν ἐστί τὸ μὲν βουλευτικόν, τὸ δ' ἐπιστημονικόν. Ὅτι δὲ ἕτερα ἀλλήλων ἐστὶν, ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἂν γένοιτο φανερόν. (4) Ὡσπερ γὰρ δὴ ἕτερά ἐστιν ἀλλήλων

Quoniam autem de virtutibus, et quæ sint, et in quibus, et circa quæ, jam dictum est; de singulisque, quod, si recta agamus ratione, sit optimum: ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, est, ut si quis dixerit valetudinem fieri optimam, si quis salubribus vescatur. Id utique minus apertum: sed jam mihi dicat aliquis, Aperito mihi quæ sunt salubria. (2) Idem erit in ratione, et tam quid sit ratio, quam quæ sit recta ratio *scire postulabit*. Erit igitur necessarium, primum in quo ratio gignitur, considerare.

3. Paucis equidem de anima antea locuti, diximus animæ partem esse quæ habeat rationem, partem quæ sit rationis expers. Ea, inquam, pars animæ, quæ habet rationem, in duas est partes distributa: quarum una quidem consultatrix, altera autem scientiæ indagatrix. Quæ quod inter se invicem distinguantur, ex subjectis facile fuerit intelligere. (4) Nam quemadmodum inter se invicem differunt

χρῶμά τε καὶ χυμὸς καὶ φῶφος καὶ ὄσμη, ὡσαύτως καὶ τὰς αἰσθήσεις ἑτέρας αὐτῶν ἢ φύσις ἀπέδωκεν· φῶφον μὲν γὰρ ἀκοῆ, χυμὸν δὲ γούσει γνωρίζομεν, χρῶμα δὲ ὄψει. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰλλα τὸν αὐτὸν τρόπον δεῖ
 6 ὑπολαμβάνειν, ἐπεὶ ἕτερα τὰ ὑποκείμενά ἐστιν, ἕτερα καὶ τὰ τῆς ψυχῆς εἶναι μέρη οἷς ταῦτα γνωρίζομεν.
 (6) Ἐτερον δ' ἐστὶ τὸ νοητὸν καὶ τὸ αἰσθητὸν, ταῦτα δὲ ψυχῇ γνωρίζομεν· ἕτερον ἄρ' ἂν εἴη τὸ μόριον τὸ περὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ. Τὸ δὲ βουλευτικὸν καὶ προαι-
 10 ρητικὸν περὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ ἐν κινήσει, καὶ ἀπλῶς ὅσα ἐν γενέσει τε καὶ φθορᾷ ἐστίν. (8) Βουλευόμεθα γὰρ ὑπὲρ τούτων ἢ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ καὶ πράξει καὶ μὴ πράξει προελομένοις, περὶ ἃ ἐστὶ βουλή καὶ προαιρέσεις τοῦ πράξει ἢ μὴ πράξει· ταῦτα δ' ἐστὶν αἰσθητὰ καὶ
 15 ἐν κινήσει τοῦ μεταβάλλειν, ὥστε τὸ προαιρητικὸν μόριον τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν λόγον τῶν αἰσθητῶν ἐστίν.
 (7) Τούτων δὲ διωρισμένων, μετὰ ταῦτα λεκτέον ἂν εἴη, ἐπειδὴ ὑπὲρ ἀληθοῦς ἐστὶν ὁ λόγος καὶ τάληθές ὡς ἔχει σκοπούμεθα, ἐστὶ δ' ἐπιστήμη, φρόνησις, νοῦς,
 20 σοφία, ὑπόληψις, περὶ τί δὴ ἕκαστον τούτων ἐστίν.
 (8) Ἡ μὲν οὖν ἐπιστήμη ἐστὶ περὶ ἐπιστητὸν, καὶ τοῦτο μετ' ἀποδείξεως καὶ λόγου διατεινόμενον· ἢ δὲ φρόνησις περὶ τὰ πρακτὰ, ἐν οἷς αἴρεσις καὶ φυγὴ καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ πράξει καὶ μὴ πράξει. (9) Ἐστὶ δὲ τῶν ποιουμέ-
 25 νων καὶ πραττομένων οὐ ταῦτὸ τὸ ποιητικὸν καὶ πρακτικὸν· τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἐστὶ τι παρὰ τὴν ποίησιν ἄλλο τέλος, οἷον παρὰ τὴν οἰκοδομικὴν, ἐπειδὴ ἐστὶ ποιητικὴ οἰκίας, οἰκία αὐτῆς τὸ τέλος παρὰ τὴν ποίησιν. Ὁμοίως ἐπιτεκτονικῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν. (10) Ἐπὶ δὲ
 30 τῶν πρακτικῶν οὐκ ἐστὶν ἄλλο οὐθὲν τέλος παρ' αὐτὴν τὴν πράξιν, οἷον παρὰ τὸ κιθαρίζειν οὐκ ἐστὶν ἄλλο τέλος οὐθὲν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τέλος, ἢ ἐνέργεια καὶ ἢ πράξις. Περὶ μὲν οὖν τὴν πράξιν καὶ τὰ πρακτὰ ἢ φρόνησις, περὶ δὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰ ποιητὰ ἢ τέχνη· ἐν γὰρ
 35 τοῖς ποιητοῖς μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς πρακτοῖς ἐστὶ τὸ τεχνάζειν. (11) Ὡστε ἢ φρόνησις ἂν εἴη ἕξις τις προαιρετικὴ καὶ πρακτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων καὶ πράξει καὶ μὴ πράξει, ὅσα εἰς τὸ συμφέρον ἤδη συντείνει.
 (12) Ἐστὶ δ' ἢ φρόνησις ἀρετὴ, ὡς δόξειεν ἂν, οὐκ
 40 ἐπιστήμη· ἐπαινετοὶ γὰρ εἰσιν οἱ φρόνιμοι, ὁ δ' ἐπαινος ἀρετῆς. Ἐτι δ' ἐπιστήμης μὲν πάσης ἀρετὴ ἐστὶ, φρονήσεως δὲ ἀρετὴ οὐκ ἐστὶν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν, αὐτὸ τί ἐστὶν ἀρετὴ. (13) Ὁ δὲ νοῦς ἐστὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν νοητῶν καὶ τῶν ὄντων· ἢ μὲν γὰρ ἐπιστήμη τῶν μετ'
 45 ἀποδείξεως ὄντων ἐστίν, αἱ δ' ἀρχαὶ ἀναπόδεικτοι· ὥστ' οὐκ ἂν εἴη περὶ τὰς ἀρχὰς ἢ ἐπιστήμη, ἀλλ' ὁ νοῦς. (14) Ἡ δὲ σοφία ἐστὶν ἐξ ἐπιστήμης καὶ νοῦ συγχειμένη. Ἐστὶ γὰρ ἢ σοφία καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἤδη δεικνύμενα, περὶ ἃ ἢ ἐπι-
 50 στήμη· ἢ μὲν οὖν περὶ τὰς ἀρχὰς, τοῦ νοῦ αὐτὴ μετέχει, ἢ δὲ περὶ τὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς μετ' ἀποδείξεως ὄντα, τῆς ἐπιστήμης μετέχει. Ὡστε δῆλον ὅτι ἢ σοφία ἐστὶν ἐκ τε νοῦ καὶ ἐπιστήμης συγχειμένη, ὥστ' εἴη ἂν περὶ ταῦτα περὶ ἃ καὶ ὁ νοῦς καὶ ἢ ἐπιστήμη.

color, et succus, et sonus, et odor, itidem alios ipais sensu natura accommodavit. Sonum namque auditu, succum gustu cognoscimus, et colorem visu. Similiter etiam cetera ita se habere oportet existimare. Quod porro alia sint sub-
 jecta, alias quoque esse animæ partes manifestum est, quibus illa cognoscimus. (5) Aliud siquidem intellectu percipitur (intellectile vocant); aliud sensu (sensible appellat). Atqui subjecta illa, anima deprehendimus. Alia ergo pars fuerit, quæ circa sensilia, et alia, quæ circa intellectilia. Consultatrix autem et quæ deligit, circa sensilia et ea quæ in motu sunt, versatur, atque prorsus circa omnia quæ in ortu interitque sunt. (6) Nam consultamus de eis quæ in nostra sunt potestate agendi ac non agendi cum delectu, circa quæ consilium ac delectus est agendi, vel non agendi. Hæc nimirum sensilia, in motuque ad permulationem. Proinde pars animæ qua res agendas aut non agendas deligimus, sensilis. (7) His itaque definitis, deinceps dicendum fuerit, quandoquidem de veritate est nobis sermo, et verum cujusmodi sit consideramus: (est autem scientia, prudentia, mens, sapientia, existimatio:) *dicendum, inquam, fuerit*, circa quod unumquodque istorum sit. (8) Scientia igitur, circa id quod sub scientiam cadit: quod cum demonstratione ac ratione explicatur. Prudentia vero, circa ea quæ sub actionem cadunt, in quibus delectus evitatioque, et in nobis agere, ac non agere est. (9) Jam vero eorum quæ fiunt, quæque aguntur, non est communis quædam facultas tam ad faciendum quam ad agendum apta. Facultati enim ad faciendum idoneæ, alius est præter effectiorem finis. Ut in ædificandi arte, cuius est domus ædificare, præter effectiorem, finis ei est propositus, domus: idem est in arte fabrilis, et reliquis omnibus quæ pertinent ad faciendum aliquid operis. (10) At in iis artibus quæ ad res agendas pertinent, præter actionem, nullus est alius finis: ut præter citharæ modulationem, finis non est alius; sed id ipsum pro fine est, operatio atque actio. Circa actionem itaque et quæ in agendo posita sunt, prudentia: circa effectiorem et quæ in faciendo posita sunt, ars: siquidem in faciendo potius quam agendo est artem exercere. (11) Proinde fuerit prudentia, deligendi et agendi quæ in nostra sunt potestate, habitus, tendente ad commodum ipsa quoque actione. (12) Prudentia autem virtus est, ut videtur, non scientia. Laudandi siquidem sunt prudentes: at laus, virtutis est. Item scientiæ quidem omnis est virtus: at prudentiæ, virtus non est, sed, ut apparet, id ipsum quiddam est virtus. (13) Mens porro est circa principia intellectuum. Scientia vero eorum quæ sunt cum demonstratione. Atqui principia sunt indemonstrabilia; et proinde non circa principia scientiæ est, sed mens. (14) Sapientia porro ex scientia mentisque constituitur. Complectitur enim sapientia tam principia quam quæ ex principis sunt demonstrata, circa quæ versatur scientia. Quatenus igitur principia complectitur sapientia, est mentis particeps: at quatenus circa ea quæ post principia sunt, cum demonstratione, scientiæ est particeps. Proinde non dubium quin sapientia ex mente scien-

(15) Ἡ δὲ ὑπόληψις ἐστίν, ἥ ὑπὲρ ἀπάντων ἐπαμφο-
 τερίζομεν πρὸς τὸ καὶ εἶναι ταῦτα οὕτω καὶ μὴ εἶναι.
 (16) Πότερον δ' ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία ταῦτὸν ἢ
 οὐ; ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως καὶ αἰ-
 5 ὤσαυτως ὄντα, ἡ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα ἀλλὰ περὶ
 τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα· λέγω δὲ οἷον εὐθὺ μὲν ἡ καμπύλον
 καὶ κοῖλον καὶ τὰ τοιαῦτα αἰεὶ ἐστὶ τοιαῦτα, τὰ δὲ συμ-
 10 φέροντα οὐκέτι οὕτως ἔχουσι τὸ μὴ εἰς ἀλλήλα μεταβάλ-
 λειν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι, καὶ νῦν μὲν συμφέρει τοῦτο,
 αὐριον δ' οὐ, καὶ τῷ μὲν, τῷ δ' οὐ, καὶ οὕτω μὲν
 συμφέρει, ἐκείνως δὲ οὐ συμφέρει. Περὶ δὲ τὰ συμ-
 15 φερόντα ἐστὶν ἡ φρόνησις, ἡ δὲ σοφία οὐ. Ἔτερον ἄρα
 ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις. (17) Πότερον δ' ἐστὶν ἡ σοφία
 ἀρετὴ ἢ οὐ; διὰ τούτων ἂν δῆλον γένοιτο, ὅτι ἐστὶν
 20 ἀρετὴ, ἐξ αὐτῆς τῆς φρονήσεως. Εἰ γὰρ ἡ φρόνησις
 ἀρετὴ ἐστίν, ὡς φαμέν, τοῦ μορίου τοῦ ἐτέρου τῶν
 λόγον ἔχόντων, ἐστὶ δὲ χεῖρων ἡ φρόνησις τῆς σοφίας
 (περὶ χεῖρω γὰρ ἐστίν· ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ αἰδῖον
 καὶ τὸ θεῖον, ὡς φαμέν, ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὸ συμφέ-
 25 ρον ἀνθρώπων), εἰ οὖν τὸ χεῖρον ἀρετὴ ἐστὶ, τό γε βέλ-
 τιον εἰκὸς ἐστὶν ἀρετὴν εἶναι, ὥστε δῆλον ὅτι ἡ σοφία
 ἀρετὴ ἐστίν. (18) Ἡ δὲ σύνεσις τί ἐστὶν ἢ περὶ τί;
 ἐστὶ δ' ἡ σύνεσις ἐν ὄσπερ καὶ ἡ φρόνησις, περὶ τὰ
 30 πρακτά. Ὁ γὰρ συνετός που λέγεται τῷ δυνατὸς βου-
 λεύεσθαι καὶ ἐν τῷ ὀρθῶς τι χρῆναι καὶ ἰδεῖν, περὶ μικρῶν
 τε καὶ ἐν μικροῖς ἡ κρίσις αὐτοῦ. Ἔστιν οὖν ἡ σύνεσις
 καὶ ὁ συνετὸς μέρος τι φρονήσεως καὶ τοῦ φρονίμου,
 καὶ οὐκ ἄνευ τούτων· οὐ γὰρ ἂν χωρίσαις τὸν συνετὸν
 τοῦ φρονίμου. (19) Ὁμοίως δ' ἂν δόξειεν ἕξει καὶ τὰ
 35 ἐπὶ τῆς δεινότητος· ἡ γὰρ δεινότης καὶ ὁ δεινὸς οὐκ
 ἐστὶ μὲν οὔτε φρόνησις οὔτε φρόνιμος, ὁ μὲντοι φρό-
 νιμος δεινός· διὸ καὶ συνεργεῖ πως τῇ φρονήσει ἡ δει-
 νότης. (20) Ἀλλὰ δεινὸς μὲν καὶ ὁ φαῦλος λέγεται,
 ὅσον Μέντωρ δεινὸς μὲν ἐδόκει εἶναι, ἀλλ' οὐ φρόνιμος
 40 ἦν. Τοῦ γὰρ φρονίμου καὶ τῆς φρονήσεως ἐστὶ τὸ τῶν
 βελτίστων ἐπίεσθαι καὶ τούτων προαιρετικὸν εἶναι καὶ
 πρακτικὸν αἰεὶ, τῆς δὲ δεινότητος καὶ τοῦ δεινοῦ σκέ-
 ψασθαι ἐκ τίνων ἂν ἕκαστον γένοιτο τῶν πρακτῶν, καὶ
 τὰ ταῦτα πορίσαι. Δόξειεν ἂν οὖν εἶναι ὁ δεινὸς ἐν
 45 τοῖς τοιοῦτοις τε καὶ περὶ ταῦτα. (21) Ἀπορήσειε δ'
 ἂν τις καὶ θαυμάσειε, διὰ τί ὑπὲρ ἡθῶν λέγοντες καὶ
 πολιτικῆς τινὸς πραγματείας ὑπὲρ σοφίας λέγομεν.
 Ὅτι ἴσως γε πρῶτον μὲν οὐδ' ἄλλοτρία δόξειεν ἂν εἶναι
 ἡ σκέψις ἡ ὑπὲρ αὐτῆς, εἴπερ ἐστὶν ἀρετὴ, ὡς φαμέν.
 50 Ἔτι δ' ἴσως ἐστὶ φιλοσόφου καὶ περὶ τούτων παρεπι-
 σκοπεῖν ὅσα ἐν τῷ αὐτῷ τυγχάνουσιν ὄντα. (22) Καὶ
 ἀναγκαῖον δέ, ἐπεὶ περὶ τῶν ἐν ψυχῇ λέγομεν, περὶ
 ἀπάντων λέγειν ἐστὶ δὲ καὶ ἡ σοφία ἐν ψυχῇ, ὥστε
 οὐκ ἄλλοτρίως ὑπὲρ ψυχῆς ποιούμεθα τοὺς λόγους.
 55 (23) Ὡσπερ δ' ἔχει ἡ δεινότης πρὸς φρόνησιν, οὕτως
 δόξειεν ἂν ἔχειν ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἀπασῶν· λέγω δὲ οἷον
 εἰσὶν ἀρεταὶ καὶ φύσει ἐν ἑκάστοις ἐγγινόμεναι, οἷον
 ὁρμαὶ τινες ἐν ἑκάστῳ ἄνευ λόγου πρὸς τὰ ἀνδρείαα καὶ
 τὰ δίκαια καὶ καθ' ἑκάστην πρὸς τὰ τοιαῦτα. (24) Ἔστι

tiague consletur. Quare circa ea versabitur, circa quæ
 mens atque scientia. (15) Existimatio est, qua in omni-
 bus ferimur ancipites, sintne hæc ita, an secus. (16) Sed
 utrum prudentia et sapientia idem est, an non? Sapientia
 enim est circa ea quæ cum demonstratione sunt quæque
 semper eodem modo habent: prudentia vero non de tali-
 bus, sed de his quæ sunt in permutatione, quemadmodum
 rectum, inflexumve, et cavum, et talia quæ sunt ejusmodi.
 At utilia, et quæ conferunt, eo non habent modo, ut non
 inter se invicem permulentur; sed permulantur, ut nunc
 hoc conferat, quod cras non conferet; et huic conferat, illi
 autem non; atque hoc modo conferat, illo autem modo non
 conferat. Atqui circa ea quæ conferunt, prudentia est,
 non sapientia. Differunt ergo inter se prudentia atque
 sapientia. (17) Utrum autem sapientia virtus est, an non?
 Hinc perspicuum est, ex ipsa quidem prudentia, virtutem
 esse. Nam si virtus est prudentia, partis nempe alterius
 (ut diximus) quæ ex ratione sunt; estque prudentia, quam
 sapientia, deterior; (circa deteriora enim versatur: quando-
 quidem sapientia circa æternum divinumque, ut diximus,
 quum prudentia de hominis sit commodo;) ergo si, quod
 est deterius, virtus est: æquum fuerit, quod melius est,
 et ipsum esse virtutem. Non dubium igitur quin sapientia
 sit virtus. (18) Quid est autem seu circa quod intelligen-
 tia sive peritia? Est nempe peritia in iis, in quibus et pru-
 dentia, circa ea quæ sub actionem cadunt. Peritus siqui-
 dem dicitur, quatenus consulere recte aliquid, judicare ac
 perspicere potuerit; circa pusilla in pusillisque ejus judi-
 cium est. Igitur peritia atque peritus, prudentiæ, et pru-
 dentis pars, nec citra hæc. Neque enim peritum a prudente
 separaveris. (19) Idem profecto et in astutia existimandum
 est. Nam astutia, et astutus, non est quidem prudentia,
 neque prudens: verumtamen prudens, astutus; ideo astutia
 adjuvat quodammodo prudentiam. (20) Ceterum astutus
 etiam malus dicitur: quemadmodum Mentor astutus qui-
 dem fuisse visus est, non etiam prudens. Prudentis namque,
 et prudentiæ est, optima expetere, eaque semper sibi
 proponere atque acclitare: at astutiæ, et astuti fuerit, con-
 jectare ex quibusnam fiant singula quæ sub actionem ca-
 dunt, eaque sibi parare. Astutus igitur in hujusmodi
 ac circa talia esse videatur. (21) Dubitaverit quispiam,
 et admirari potuerit, quod loquentes de moribus, deque
 civili negotio, de sapientia dicamus. Nempe quia primum
 quidem de hac re non videatur esse aliena consideratio, si,
 ut diximus, sapientia est virtus. Item philosophi est, de
 iis omnibus vel obiter tractare quæ in eodem fuerint. (22) At
 necessarium, quum de his quæ in anima sunt loquimur, de
 omnibus dicere. Atqui est in anima sapientia: proinde alieno
 ab re modo ita de anima disputamus. (23) Quemadmodum
 vero habet astutia ad prudentiam, ita de cunctis virtutibus
 haberi putandum est: velut, inquam, sunt virtutes, quæ
 natura sunt singulis ingenitæ, tanquam impulsus quidam
 ad fortia ac justa, in unoquoque citra rationem; et singulæ
 sunt impulsus ad talia agenda. (24) Sunt autem tam

δε δὴ καὶ εἶναι καὶ προαιρέσει. Αἱ δὲ δὴ μετὰ λόγου
 οὔσαι τελείως ἀρεταί εἰσιν ἐπαινεταί ἐπιγιγνώμεναι.
 Ἔστιν οὖν ἡ φυσικὴ ἀρετὴ αὕτη ἡ ἀνευ λόγου χωρι-
 ζομένη μὲν τοῦ λόγου μικρὰ καὶ ἀπολειπομένη τοῦ
 5 ἐπαινεῖσθαι, πρὸς δὲ τὸν λόγον καὶ τὴν προαίρεσιν
 προστιθεμένη τελείαν ποιεῖ τὴν ἀρετὴν. Διὸ καὶ συν-
 εργεῖ τῷ λόγῳ καὶ οὐκ ἔστιν ἀνευ τοῦ λόγου ἡ φυσικὴ
 ὁρμὴ πρὸς ἀρετὴν. (25) Οὐδ' αὖ ὁ λόγος καὶ ἡ προαί-
 ρεσις οὐ πάντῃ τελειοῦται τῷ εἶναι ἀρετὴ ἀνευ τῆς φυ-
 10 σικῆς ὁρμῆς. Διὸ οὐκ ὀρθῶς Σωκράτης ἔλεγε, φάσκων
 εἶναι τὴν ἀρετὴν λόγον· οὐδὲν γὰρ ὄφελος εἶναι πράττειν
 τὰ ἀνδρεία καὶ τὰ δίκαια, μὴ εἰδότα καὶ προαιρούμε-
 νον τῷ λόγῳ. Διὸ τὴν ἀρετὴν ἐφη λόγον εἶναι, οὐκ
 ὀρθῶς, ἀλλ' οἱ νῦν βέλτιον· τὸ γὰρ κατὰ τὸν ὀρθὸν λό-
 15 γον πράττειν τὰ καλὰ, τοῦτό φασιν εἶναι ἀρετὴν, ὀρθῶς
 μὲν οὐδ' οὕτως. (26) Πράξει μὲν γὰρ ἂν τις τὰ δίκαια
 προαιρέσει μὲν οὐδεμιᾶ, οὐδὲ γνῶσει τῶν καλῶν, ἀλλ'
 ὁρμῇ τινὶ ἀλόγῳ, ὀρθῶς δὲ ταῦτα καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν
 λόγον. Λέγω δέ, ὡς ἂν ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς κελεύσειεν,
 20 οὕτως ἐπραξεν. Ἄλλ' ὁμοίως ἡ τοιαύτη πρᾶξις οὐκ
 ἔχει τὸ ἐπαινετόν· ἀλλὰ βέλτιον, ὡς ἡμεῖς ἀφορίζο-
 μεν, τὸ μετὰ λόγου εἶναι τὴν ὁρμὴν πρὸς τὸ καλόν· τὸ
 γὰρ τοιοῦτον καὶ ἀρετὴ καὶ ἐπαινετόν. (27) Πότερον
 δ' ἔστιν ἡ φρόνησις ἀρετὴ ἢ οὐ, ἀπορήσειεν ἂν τις.
 25 Οὐ μὴν ἀλλ' ἐντεῦθεν ἂν γένοιτο δῆλον ὅτι ἀρετὴ. Εἴ-
 περ γὰρ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀνδρία καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί,
 διότι τῶν καλῶν πρακτικαί, ἐπαινεταί εἰσι, ὅθλον ὡς
 καὶ ἡ φρόνησις τῶν ἐπαινετῶν ἂν τις εἴη καὶ τῶν ἐν
 ἀρετῆς τάξει ὄντων· ἐφ' ἃ γὰρ ἡ ἀνδρία ὁρμᾷ πράττειν,
 30 ἐπὶ ταῦτα καὶ ἡ φρόνησις. Τὸ γὰρ ὄθλον ὡς ἂν αὕτη
 προστάτῃ, οὕτω καὶ ἡ ἀνδρία πράττει· ὥστε εἰ αὕτη
 ἐπαινετὴ τῷ ποιεῖν ἃ ἂν ἡ φρόνησις προστάτῃ, ἢ γε
 φρόνησις τελείως ἀνεῖται καὶ ἐπαινετὴ καὶ ἀρετὴ. (28) Πό-
 τερον δ' ἔστιν ἡ φρόνησις πρακτικὴ ἢ οὐ, ἴδοι ἂν τις
 35 ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπιβλέψας, ὅλον ἐπὶ τὴν
 οἰκοδομικὴν. Ἔστι γὰρ, ὡς φημὲν, ἐν οἰκοδομικῇ
 ὁ μὲν ἀρχιτέκτων τις καλούμενος, ὁ δὲ ὑπηρέτων τούτῳ
 οἰκοδόμος· οὗτος δ' ἔστι ποιητικὸς οἰκίας. Ἔστι δὲ
 καὶ ὁ ἀρχιτέκτων, καθὼς οὗτος ἐποιεῖ οἰκίαν, ποιητικὸς
 40 οἰκίας. Ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν
 ἔχει, ἐν αἷς ἔστιν ἀρχιτέκτων καὶ ὑπηρέτης τούτου.
 Ποιητικὸς ἄρα τινὸς καὶ ὁ ἀρχιτέκτων ἔσται, καὶ τοῦ
 αὐτοῦ τούτου, οὗ ποιητικὸς καὶ ὁ ὑπηρέτικός. (29) Εἰ
 τοίνυν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει, ὅπερ εἰκὸς καὶ
 45 εὐλογον, καὶ ἡ φρόνησις ἂν εἴη πρακτικὴ. Αἱ γὰρ
 ἀρεταὶ πᾶσαι πρακτικαί εἰσιν, ἢ δὲ φρόνησις ὡσπερ
 ἀρχιτέκτων τις αὐτῶν ἔστιν· ὅπως γὰρ αὕτη προστάξει,
 οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτάς πράττουσιν· ἐπεὶ
 οὖν αἱ ἀρεταὶ πρακτικαί, καὶ ἡ φρόνησις πρακτικὴ ἂν
 50 εἴη. (30) Πότερον δὲ αὕτη πάντων ἄρχει τῶν ἐν τῇ
 ψυχῇ, ὡσπερ δοκεῖ καὶ ἀπορεῖται, ἢ οὐ; τῶν γὰρ βελ-
 τίονων οὐκ ἂν δόξειεν, ὅλον τῆς σοφίας οὐκ ἄρχει.
 (31) Ἀλλά, φησὶν, αὕτη ἐπιμελεῖται πάντων, καὶ
 κυρία ἔστι προστάττουσα. Ἄλλ' ἴσως ἔχει ὡσπερ ἐν

consuetudine quam consilio. At quæ cum ratione sunt,
 veluti temperantia, aut fortitudo, perfecte sunt virtutes
 atque laudabiles. Naturalis igitur virtus ea quæ est citra
 rationem, ubi est a ratione separata, parva est, et quæ
 laudatione digna nequaquam sit; sed rationi et consilio ad-
 juncta perfectam efficit virtutem: ideo etiam cum ratione
 exercetur neque citra rationem est ad virtutem naturalis
 impulsus: (25) neque virtus ratio atque delectus admo-
 dum perficitur, ut sit virtus, citra impulsum naturale.
 Ideo non recte Socrates sentiebat, quum diceret, virtutem
 esse rationem: nihil enim *aiebat* proficere agendo fortia
 atque justa eum qui nesciret ac non ratione duce propone-
 ret. Et proinde virtutem rationem esse aiebat, non recte
 quidem. Sed melius ii qui nostra ætate philosophantur.
 Nam juxta rectam rationem honesta agere, virtutem esse
 perhibent. At ne ita quidem recte. (26) Agat siquidem
 quispiam justa, nullo proposito honestorum, nulla eorum
 cognitione, sed irrationali aliquo impulsu: recte vero agat
 et juxta rectam rationem: ita, inquam, egit, sicut recta
 jusserit ratio. Nihilominus tamen hujusmodi actio neutiquam
 sub laudem cadit. Sed melius, ut nos definimus, cum ratio-
 ne impulsus esse ad honestatem. Hoc namque virtus est
 atque sub laudem cadit. (27) Utrum prudentia virtus sit,
 an non, ambigere quispiam poterit. Verum enimvero
 hinc, esse virtutem, certum fuerit. Nam si justitia, et
 fortitudo, ceteræque virtutes, quod honesta exsequuntur,
 laudabiles sunt, non dubium quin prudentia quoque eorum
 sit quæ sub laudem cadunt, quæque in virtutis ordinem
 veniunt. Nam ad quæ fortitudo agenda impellit, in eadem
 etiam prudentia: in totumque, ut ipsa præscribit, ita etiam
 agit fortitudo. Proinde si hæc sub laudem cadit, ea faciendo
 quæ præscripserit prudentia, sine controversia etiam pru-
 dentia sub laudem cadit, virtusque est. (28) Utrum pru-
 dentia sub actionem cadat, an non, licuerit hinc nosse
 cuivis, spectando scientias, quemadmodum ædificaturam.
 Est namque in ædificatura, ut dici solet, unus quidem
 quispiam architectus, cui subministrat esse ædificator: is
 domus est effector. Est vero etiam architectus, quatenus
 de hujus præscripto ad domum exstruendam se faber accin-
 git, effector domus. Idem in reliquis effectivis locum habet,
 in quibus est architectus, et ejus minister. Erit igitur et ar-
 chitectus alicujus effector, et ejus quidem ipsius, cujus
 etiam minister est effector. (29) Si igitur eodem modo etiam
 in virtutibus se res habet, (quod æquum ac rationi con-
 sentaneum,) etiam prudentia sub actionem cadit. Quan-
 doquidem virtutes omnes sub actionem cadunt, quarum
 prudentia tanquam architectus quidam est: nam sicut ipsa
 præscripserit, ita virtutes, et qui eas sequuntur, agunt.
 Quum igitur virtutes sub actionem cadant, etiam sub actio-
 nem cadet prudentia. (30) Utrum vero omnibus quæ sunt
 in anima, hæc imperat, ut censetur, pariterque ambigitur,
 an secus? Melioribus certe, ut sapientia est, imperare eam
 videri par non est. (31) Sed hæc (dicat aliquis) cuncta
 ipsa procurat, præscribensque domina est. At forsitan,

οικία ὁ ἐπίτροπος. Οὗτος γὰρ πάντων κύριος καὶ πάντα διοικεῖ· ἀλλ' οὕτω οὗτος ἀρχεῖ πάντων, ἀλλὰ παρασκευάζει τῷ δεσπότη σχολήν, ὅπως ἂν ἐκεῖνος μὴ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων ἐκκλείηται τοῦ τῶν καλῶν τι καὶ προσηκόντων πράττειν. (31) Οὕτω καὶ ἁμοίως τούτῳ ἢ φρόνησις ὥσπερ ἐπίτροπος τίς ἐστὶ τῆς σοφίας, καὶ παρασκευάζει ταύτη σχολήν καὶ τὸ ποιεῖν τὸ αὐτῆς ἔργον, κατεχούσα τὰ πάθη καὶ ταῦτα σωφρονίζουσα.

ita se habet, ut in ædibus dispensator : is namque præest omnibus, dispensatque omnia, sed nondum idem imperat omnibus: verum domino otium parat, ne is præpeditus rerum domesticarum necessitate dissolvatur, quominus honesti quippiam et officiosi agat. (32) Ita atque similiter prudentia tanquam dispensator quidam est sapientiæ; et huic otium parat, ut suum peragat opus, affectus cohibendo eosque temperando.

LIBER II.

CAP. I.

10 Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπὲρ ἐπιεικείας δέοι ἂν τὴν ἐπίσκεψιν ποιήσασθαι, τί τ' ἐστὶ καὶ ἐν τίσιν καὶ περὶ ποῖα. Ἔστι δ' ἡ ἐπιεικεία καὶ ὁ ἐπιεικὴς ὁ ἐλαττωτικὸς τῶν δικαίων τῶν κατὰ νόμον. Ἐὰ γὰρ ὁ νομοθέτης ἐξαδυνατεῖ καθ' ἕκαστα ἀκριβῶς διορίζει, ἀλλὰ καθόλου λέγει, ὁ ἐν 15 τούτοις παραχωρῶν, καὶ ταῦθ' αἰρούμενος ἢ ὁ νομοθέτης ἐβούλετο μὲν τῷ καθ' ἕκαστα διορίσαι, οὐκ ἠδυνήθη δέ, ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς. Οὐκ ἐστὶ δὲ ἐλαττωτικὸς τῶν δικαίων ἀπλῶς· τῶν μὲν γὰρ φύσει καὶ ὡς ἀληθῶς ὄντων δικαίων οὐκ ἐλαττοῦται, ἀλλὰ τῶν κατὰ νόμον, 20 ἢ ὁ νομοθέτης ἐξαδυνατῶν ἀπέλιπεν.

Post ea quæ tradidimus, par videtur ut de æquitate disseramus, quidque sit, et in quibus, et circa qualia. Æquitas autem, homoque æquus is est qui de suo jure cedit, quod ei legibus competit : nam qui in iis quæ legislator particulatim examine et ad unguem definire non potest (in universum enim loquitur), suo jure cedit, idque sequitur quod voluisset quidem legislator etiam particulatim definire, sed non potuit : is est homo æquus. Porro autem non omni jure cedit is simpliciter : quandoquidem quæ naturæ ac vere justa sunt, non dimittit, sed ea dumtaxat quæ legislator deseruit, quum definire non posset.

CAP. II.

Ἡ δὲ εὐγνωμοσύνη καὶ ὁ εὐγνώμων ἐστὶ περὶ ταῦτα περὶ ἢ καὶ ἡ ἐπιεικεία, περὶ τὰ δίκαια τὰ ἐλλειψιμμένα ὑπὸ τοῦ νομοθέτου τῷ μὴ ἀκριβῶς διορίσθαι, κριτικὸς ὢν τῶν ἐλλειψιμμένων ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, 5 καὶ γινώσκων ὅτι ὑπὸ μὲν τοῦ νομοθέτου ἐλλέλειπται, ἐστὶ μόντοι δίκαια. Ὁ τοιοῦτος εὐγνώμων. Ἔστι μὲν οὖν οὐκ ἄνευ ἐπιεικείας ἡ εὐγνωμοσύνη· τὸ μὲν γὰρ κρῖναι τοῦ εὐγνώμονος, τὸ δὲ δὴ πράττειν κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἐπιεικούς.

Modestia, ac modestus (sive æqui et boni intelligens) est circa eadem circa quæ et æquitas, nempe circa justa, quæ ommissa a legislatore, non satis ad unguem definita sunt, ut judex inveniat eorum quæ legislator omittit, certoque cognoscit a legislatore prætermisssa, quæ justa tamen sunt; is modestus est. Itaque non citra æquitatem est modestia. Judicare siquidem, modesti : agere vero secundum hoc judicium, æqui fuerit.

CAP. III.

30 Ἡ δὲ γε εὐβουλία ἐστὶ μὲν περὶ ταῦτα τῇ φρονήσει (περὶ γὰρ τὰ πρακτὰ ἐστὶ τὰ περὶ ἀρεσιν καὶ φυγὴν ὄντα), ἐστὶ δὲ οὐκ ἄνευ φρονήσεως· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις πρακτικὴ τούτων ἐστίν, ἡ δ' εὐβουλία ἔξις ἢ διάθεσις ἢ τι τοιοῦτον ἢ ἐπιτευκτικὴ τῶν ἐν τοῖς πρακτοῖς βελ- 35 τίστων καὶ συμφορωτάτων. (2) Διὸ οὐδὲ τὰ τοιαῦτα εὐβουλίας ἂν δοξείε τὰ ἀπὸ ταυτομάτου συμβαινόντα κατὰ τρόπον· οἷς γὰρ μὴ ἐστὶν ὁ λόγος ὁ σκοπῶν τὸ βελτιστον, οὐκέτι ἂν εἴποις, ὅ συνέθη τι κατὰ τρόπον, τοῦτον εὐβουλον, ἀλλ' ἐτυγχῆ· τὰ γὰρ ἄνευ τοῦ λόγου 40 τοῦ κρίνοντος γινόμενα κατορθώματα εὐτυχήματά ἐστιν. (3) Πότερον δὲ τοῦ δικαίου ἐστὶ τὸ τῇ ἐντεῦξαι τὸ ἴσον ἑκάστῳ ἀποδιδόναι (λέγω δὲ οἶον, ὅποιος ἂν ἢ ἕκαστος, τοιοῦτον γινόμενον ἐντυγχάνειν), ἢ οὐ; τοῦτο μὲν γὰρ καὶ κόλακος καὶ ἀρέσκου δοξείεν ἂν εἶναι· ἀλλὰ τὸ 45 κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ ἀποδιδόναι τὴν ἐντεῦξιν, τοῦτο καὶ

Promptitudo sive faciltas illa per quam ad recta ineunda consilia sumus apti, est circa eadem circa quæ et prudentia, nempe circa ea quæ sub actionem cadunt : quippe quæ circa delectum et evitacionem. Est sane non citra prudentiam. Nam prudentia horum effectrix est : at promptitudo sive recta deliberatio, habitus seu affectio, vel quidvis hujusmodi, per quam facile intelligimus quid sit in rebus agendis factu optimum et utilissimum. (2) Et proinde promptitudinis ea videri non debent, quæ fortuito recte eveniunt. Nam quibus ratio deest, quid optimum sit, considerans; cui bene ac feliciter aliquid evenerit, huic boni consilii laudem haud merito tribueris, sed fortunatum recte prædicaris. Nam quæ feliciter evenerint citra judicantis rationem, felicitates æquum est appellare. (3) Sed nonne just est, colloquio et conversatione æquale culibet attribnere : ut, inquam, qualis fuerit quilibet, ita cum eo ille colloquatur, an non? Id certe etiam assentatoris et delectantis esse videatur. Ceterum pro cujusque dignitate versari con-

δικαίους και σπουδαίους ἀπλῶς ἀν δόξειεν εἶναι. (4) Ἀπορήσει δ' ἂν τις και τοῦτο. Εἴπερ ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἐκόντα και εἰδότα και ὄν και ὡς και οὐ ἔνεκα, ἐστὶ δ' ἡ βλάβη και ἡ ἀδικία ἐν ἀγαθοῖς και περὶ ἀγαθὰ, 5 ὁ ἀδικῶν ἄρα και ὁ ἀδικος εἰδείη ἀν ὅποια ἀγαθὰ και ὅποια κακὰ· τὸ δὲ γε ὑπὲρ τῶν τοιούτων εἰδέναι ἐστὶν ἴδιον τοῦ φρονίμου και τῆς φρονήσεως· ἀτοπον δὲ συμβαίνει τὸ τῷ ἀδικῶ συμπαρολοῦσθαι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τὴν φρόνησιν. (5) Ἡ οὐκ ἂν δόξειε παρακολουθεῖν 10 τῷ ἀδικῶ ἢ φρόνησις; οὐ γὰρ σκοπεῖ ὁ ἀδικος οὐδὲ δύνανται κρίνειν τὸ ἀπλῶς ἀγαθὸν και τὸ αὐτῶ ἀγαθόν, ἀλλὰ διαμαρτάνει· τῆς δὲ φρονήσεως τοῦτο ἐστὶ, τὸ ὀρθῶς δύνασθαι ταῦτα θεωρεῖν, (6) ὁμοίως ὡσπερ ἐπὶ τῶν κατ' ἰατρικὴν τὸ μὲν ἀπλῶς ὑγιεινὸν και τὸ ὑγείας 15 ποιητικὸν οἴδαμεν ἅπαντες, ὅτι ἐλλέβορος και τὸ ἐλατήριον και αἱ τομαὶ και αἱ καύσεις ὑγεινὰ εἰσι και ὑγείας ποιητικά, ἀλλ' ὁμοῦς οὐκ ἔχομεν τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην· οὐ γὰρ εἶ οἴδαμεν τὸ κατ' ἕκαστον ἀγαθόν, ὡσπερ ὁ ἰατρός οἶδε τί ἐστὶ τοῦτ' ἀγαθὸν και πότε και 20 πῶς διαχειμένῳ· ἐν τούτῳ γὰρ ἤδη ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη. Ἰὰ μὲν οὖν ἀπλῶς ὑγεινὰ εἰδότες ὁμοῦς οὐκ ἔχομεν οὐδὲ παρακολουθεῖ ἡμῖν ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη. (7) Ὡς δ' αὐτῶς ὁ ἀδικος ὅτι μὲν οὖν ἀπλῶς και ἡ τυραννὶς ἀγαθὸν και ἡ ἀρχὴ και ἡ ἐξουσία, οἶδεν· ἀλλ' εἰ αὐτῶ ἀγαθὸν ἢ μὴ, ἢ πότε, ἢ πῶς διαχειμένῳ, οὐκέτι οἶδεν. 25 Τοῦτο δ' ἐστὶ μέγιστα τῆς φρονήσεως, ὥστε τῷ ἀδικῶ οὐ παρακολουθεῖ ἢ φρόνησις. Αἰρεῖται γὰρ τὰγαθὰ, ὑπὲρ ὧν ἀδικεῖ, τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, οὐ τὰ αὐτῶ ἀγαθὰ. Ὁ γὰρ πλοῦτος και ἡ ἀρχὴ ἀπλῶς μὲν ἀγαθόν, αὐτῶ 30 μέντοι ἴσως οὐκ ἀγαθόν· εὐπορήσας γὰρ καὶ ἀρξας πολλὰ κακὰ αὐτὸς ἑαυτῷ ποιήσει και τοῖς φίλοις· οὐ γὰρ δυνήσεται ἀρχῇ ὀρθῶς χρῆσασθαι. (8) Ἐχει δὲ και τοῦτο ἀπορίαν και σκέψιν, πότερόν ἐστι πρὸς τὸν φαῦλον ἀδικία ἢ οὐ. Εἰ γὰρ ἡ μὲν ἀδικία ἐστὶν ἐν βλάβῃ, ἢ δὲ 35 βλάβῃ ἐν στερησει τῶν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν δόξειε βλάπτειν τὰ γὰρ ἀγαθὰ ἐ αὐτῷ οἰεται εἶναι ἀγαθὰ, οὐκ ἀγαθὰ εἰσιν· ἢ γὰρ ἀρχὴ και ὁ πλοῦτος τὸν φαῦλον οὐ δυνάμενον αὐτοῖς χρῆσθαι ὀρθῶς βλάψει· εἰ οὖν αὐτὸν βλάψει παραγενόμενα, ὁ τούτων στερίσκων οὐκ ἂν δόξειεν ἀδικεῖν. (9) Ὁ δὲ τοιούτου λόγος δόξειεν ἂν εἶναι παράδοξος τοῖς πολλοῖς· πάντες γὰρ οἴονται και ἀρχῇ και 40 δυνάμει και πλούτῳ δυνατοὶ εἶναι χρῆσθαι, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνοντες. (10) Δῆλον δὲ τοῦτο και ἐκ τοῦ νομοθέτου· ὁ γὰρ νομοθέτης οὐ πᾶσιν ἐπιτρέπει τὸ ἀρχειν, ἀλλ' ὥριστα και ἡ ηλικία και ἡ εὐπορία ἢν δεῖ 45 ὑπάρχειν τῷ μέλλοντι ἀρχειν, ὡς οὐ δυνατόν ὄν παντὶ ἀρχειν ὑπάρξαι. Εἰ δὲ τις ἀγανακτοῖ ὅτι οὐκ ἀρχεῖ ἢ οὐδὲς αὐτὸν εἶπεν κυβερνᾶν, « οὐ γὰρ ἔχεις » εἰποι ἂν τις « οὐδὲν τοιούτων ἐν τῇ ψυχῇ ᾧ δυνήσῃ και ἀρχειν 50 και κυβερνᾶν. » (11) Ἡ ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος ὁρῶμεν οὐ δυναμένους ὑγιαίνειν τοὺς τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ προσφερομένους, ἀλλ' εἰ μέλλει τις ὑγιαίνειν τὸ σῶμα τὸ φαῦλον, ὕδωρ αὐτῷ πρότερον και ὀλίγα σιτία προσενεκτέον τῷ δὲ τὴν ψυχὴν φαύλην ἔχοντι πρὸς τὸ μὴθὲν κακὸν

suetudinemque habere cum omnibus, id justū et probū omnino esse videbitur. (4) Dubitare etiam forte quispiam potuerit hoc. Si injuriam inferre est offendere sponte, atque ita ut scias et quem, et quomodo, et qua de causa; est autem nocumentum et injuria de bonis ac circa bona : afferens ergo injuriam, et injustus, cognoverit et qualia bona, et qualia mala sint. Id autem ac talia percellere, prudentis atque prudentiæ est. Hoc modo fuerit absurdum, ut bonum ingens prudentia, comitetur injustum. (5) An existimandum non est quod injustum prudentia comitetur? Neque enim videt injustus nec discernere potest inter id quod simpliciter est bonum, et id quod ipsi est bonum, sed in eo errat : eum prudentiæ proprium sit, posse id recte cognoscere. (6) Itidem ut in medicina hoc quod simpliciter salubre sit quodque sanitatem efficiat, scimus omnes, *verbi causa* quod veratrum, et elaterium, et sectiones, et exustiones salubres sint sanitatemque efficiant, nec tamen medicinæ habemus scientiam. Non enim particulare novimus bonum, ut novit medicus cui sit hoc bonum, et quando, et qualiter affecto, in quo demum medicinæ scientia est. Salubria igitur simpliciter cognoscentes, non tamen continuo nos medicinæ comitatur scientia. (7) Itidem injustus : is igitur quod simpliciter est bonum et tyrannis, et dominatus, et imperium novit : verum sibi bonum, an secus, vel quando, vel quomodo affecto, neutiquam novit. Id quod est in primis prudentiæ : proinde injusti comes non est prudentia. Bona siquidem deligit, quibus afferat injuriam : quæ certe bona simpliciter, non ipsi sunt bona : quandoquidem opulenta, et dominatus simpliciter bonum est, ipsi tamen non fortassis bonum; nam si opes cum dominatione conjunctas nactus fuerit, multa sibi amicisque nequiter faciet, quoniam jure uti dominatu non potest. (8) Hinc ambigendum considerandumque videtur, sitne adversus hominem nequam injuria, necne? Nam si in offensione injuria est, et in privatione bonorum offensio, neutiquam ille videri potest offendere. Siquidem qua sibi esse bona arbitratur nequam, bona non sunt. Nam dominatus et opulencia nequam hominem offendunt, quod ipsi recte uti non potest. Proinde si quæ adventantia eum offendent, is qui ea bona abstulerit, afficere non videtur injuria. (9) Multis ejusmodi oratio videbitur incredibilis. Omnes siquidem opinantur, se posse dominatu, et imperio, et opulencia uti : neutiquam recte ita existimantes. (10) Quod ex ipso legislatore certum est. Legis namque lator non omnibus permittit imperare, verum est definitum cui ætas, cui copia non defuerit ad dominandum : quod nimirum fieri nequeat ut sint omnes ad imperandum apti. Quodsi quispiam indignetur, se carere imperio aut a nemine ipsi permitti ut gubernet; dixerit quispiam, Neque tibi ea est anima, unde imperare gubernareque possis. (11) Corpore quidem cernimus non posse sanos esse eos qui iis semper vescantur quæ sint simpliciter bona : sed si quis corpus imbecillum volet convalescere, aquam prius et inediam adhibere eum oportet. Ita sane qui nequam ha-

ἐργάζεσθαι οὐκ ἀφεκτέον καὶ πλούτου καὶ ἀρχῆς καὶ
 δυνάμεως καὶ ἀπλῶς τῶν τοιούτων, ὅσω εὐκινητότερον
 καὶ εὐμεταβολώτερον ψυχῆ σώματος; ὡς περ γὰρ οὐ φαῦ-
 λος τὸ σῶμα οὕτως ἢ ἐπιτήδειος δικτασθαι, καὶ ὁ φαῦ-
 λος τὴν ψυχὴν οὕτως ἐπιτήδειος διάγειν, μηθὲν τῶν τοι-
 ούτων ἔχων. (12) Ἐχει δὲ καὶ τὸ τοιοῦτον ἀπορίαν, ὅλον
 ἐπειδὴν μὴ ἢ ἅμα πράττει τὰνδρεία καὶ τὰ δίκαια, πό-
 τερ' ἂν τις πράττειεν; ἐν μὲν δὴ ταῖς φυσικαῖς ἀρεταῖς
 ἔφαμεν τὴν δρμὴν μόνον εἶναι τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὑπάρ-
 χειν ἄνευ λόγου· ὃ δ' ἐστὶν αἰρεσις, ἐν τῷ λόγῳ καὶ τῷ
 λόγῳ ἔχοντι ἐστίν. Ὡστε τὸ ἅμα ἐλέσθαι παρέσται, καὶ
 ἡ τελεία ἀρετὴ ὑπάρξει, ἣν ἔφαμεν μετὰ φρονήσεως εἶναι.
 (13) Οὐκ ἄνευ δὲ τῆς φυσικῆς δρμῆς τῆς ἐπὶ τὸ καλόν,
 οὐδ' ἐναντιώσεται ἀρετὴ ἀρετῇ· πέφυκε γὰρ ὑπέικειν
 τῷ λόγῳ, ἢ ὡς οὗτος προστάττει, ὡστ' ἐφ' ὃ ἂν οὗτος
 ἄγῃ, ἐπὶ τοῦτο ἀποκλίνει· τὸ γὰρ βέλτιον οὗτος ἐστίν
 δ' αἰρούμενος. Οὔτε γὰρ ἄνευ τῆς φρονήσεως αἱ ἄλλαι
 ἀρεταὶ γίνονται, οὐθ' ἡ φρόνησις τελεία ἄνευ τῶν ἄλ-
 λων ἀρετῶν, ἀλλὰ συνεργουσι πως μετ' ἀλλήλων ἐπα-
 κολουθοῦσαι τῇ φρονήσῃ. (14) Οὐχ ἥττον δὲ καὶ τὰ
 ταυτὰ ἀπορήσεται, πότερόν ποτε καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν
 οὕτως ἔχει ὡς περ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν τ' ἐκτός
 καὶ τῶν περὶ σῶμα. Ταῦτα γὰρ εἰς ὑπερβολὴν γινώ-
 μενα χείρους ποιεῖ, ὅλον πλοῦτος πολὺς γενόμενος ὑπερ-
 ὅπτας καὶ ἀηδεῖς ἐποίησεν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλ-
 λων ἀγαθῶν, ἀρχῆς, τιμῆς, κάλλους, μεγέθους. (15) Πό-
 τερον οὖν καὶ ἐπ' ἀρετῆς οὕτως ἔχει, ὡστε ἐάν τιτι δι-
 καιοσύνη ἢ ἀνδρεία εἰς ὑπερβολὴν παραγένηται, χείρων
 ἔσται, ἢ οὐ; οὐ φησιν. Ἀλλ' ἀπὸ μὲν ἀρετῆς τιμὴ γίνεται,
 ἢ δὲ τιμὴ μεγάλη γινομένη χείρους ποιεῖ. Ὡστε δὴ-
 λον ὅτι, φησίν, ἀρετὴ εἰς ἐπίδοσιν βαδίζουσα μεγέθους
 χείρους ποιήσει. Τῆς δὲ τιμῆς ἢ ἀρετῆς αἰτία, ὥστε
 καὶ ἡ ἀρετὴ ποιεῖ ἂν χείρους μειζῶν γινομένη. (16) Ἡ
 τοῦτο οὐκ ἀληθές; τῆς γὰρ ἀρετῆς εἰ καὶ ἄλλα πολλὰ
 ἐστὶν ἔργα, ὡς περ καὶ ἐστὶ, καὶ τοῦτο ἐν τοῖς μάλιστα,
 τὸ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις δύνασθαι ὀρθῶς
 παραγενομένοις χρῆσθαι. Εἰ δὲ ὁ σπουδαῖος παραγε-
 νομένης αὐτῷ ἡ τιμῆς ἢ ἀρχῆς μεγάλης μὴ χρῆσεται
 ὀρθῶς τούτοις, οὐκέτι ἂν εἴη σπουδαῖος. Οὔτε δὲ τιμὴ
 οὔτε ἀρχὴ ποιήσει τὸν σπουδαῖον χείρω, ὡς περ οὐδ'
 ἡ ἀρετὴ. (17) Τὸ δ' ὅλον ἐπειδὴ περ ἡμῖν ἐν ἀρχῇ διώ-
 ρισται ὅτι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ μεσότητες, καὶ ἡ μᾶλλον
 ἀρετὴ μᾶλλον ἐστὶ μεσότης, ὡστ' οὐχ ὅτι χείρω ποιή-
 σει εἰς μέγεθος ἢ ἀρετὴ ἰούσα, ἀλλὰ βελτίω· ἢ γὰρ με-
 σότης ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς τῆς τῶν παθῶν ἢ μεσό-
 τῆς. Ταῦτα μὲν οὖν μέγρι τούτου.

buerit animam, ne quippiam mali exerceat, ei opulentia, et imperium, et dominatus, et omnino alia id genus, sunt auferenda, atque hoc eo magis, quanto mobilior mutabiliorque est corpore anima. Nam quemadmodum improbum corpus quispiam sortitus, victum debet sibi adhibere idoneum ad hanc imbecillitatem: ita improbam animam nactus, is est cui sint ea quæ memoravimus, devitanda. (12) Hoc etiam ambiguum esse potest, ut, quando simul aliquis non potest agere et fortiter et iuste, utrum horum sit acturus. In naturalibus quippe virtutibus, solum dicebamus impulsus sine ratione ad honestatem esse oportere. Cui vero est delectus, in ratione et eo quod rationem habet, delectus habet sedem. Sic fieri poterit ut simul deligatur, et perfecta erit virtus, quam esse dicebamus cum prudentia. (13) Minime autem erit citra naturalem impulsus ad honestum; neque virtus virtuti adversabitur. Agnatum namque habet atque insitum, ut rationi obtemperet, ut ipsa præscribit, ut quo agit illa, eo declinet. Ipsa enim est quæ id quod melius est, eligit. Et ne aliæ quidem sine prudentia virtutes sunt, neque prudentia absque reliquis virtutibus perfecta: verum invicem sese coadiuvant, comitantes prudentiam. (14) Nihilominus addubitet quispiam etiam de huiusmodi quæstione: numquid ita in virtutibus quoque habeat, quemadmodum in reliquis bonis, quæ externa, quæque in corpore? Hæc namque quum fuerint nimis abundantia, deteriores efficiunt: sicut opum affluentia, elatos facit, et truculentos vel morosos. Itidem reliqua bona, dominatus, honor, pulchritudo, magnitudo. (15) Numquid igitur etiam in virtute ita habet, ut si cuiuspiam iustitia, vel fortitudo fuerit exuberans, fiat is deterior, an non? Minime quidem fiet. Ceterum a virtute quidem honor gignitur, qui, quum ingens fuerit, deteriores facit: et proinde virtus, inquit adversarius, haud dubie fecerit deteriores, quum major evaserit; virtus enim causa erat honoris: ergo virtus nimis aucta fecerit deteriores. (16) An id neutiquam verum? quandoquidem etsi sunt multa alia virtutis opera, quemadmodum sunt, id etiam in primis est, ut qui his et similibus bonis muniatur, eis dem recte uti possit. Igitur si probus, adventante ei vel honore, vel ingenti dominatu, ipsis non utetur recte, neutiquam fuerit probus: ergo neque honor neque imperium probum fecerit deteriore, et proinde ne virtus quidem. (17) In totum autem, quoniam a principio nobis determinatum est, virtutes esse medietates, etiam quo magis sit virtus, eo magis erit medietas. Proinde quo sublimior virtus evadet accedetque ad magnitudinem, non modo non deteriore, sed etiam meliorem efficiet. Medietas namque, inter excessum defectumque perturbationum erat medietas. Atque hæc quidem haec tenent.

CAP. IV.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐτέραν ἀρχὴν ποιη-
 σαμένους λέγειν ὑπὲρ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας. Ὡς περ
 δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία αὐταὶ εἰσὶν άτοποι, ὡσαύ-
 τως ἀναγκαῖον καὶ τοὺς περὶ τούτων λόγους λεγθῶσο-
 μένους ἀτόπους γίνεσθαι. (2) Οὐ γὰρ ὁμοία ἡ ἀρετὴ
 αὕτη ἐστὶ ταῖς ἄλλαις· ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἐπὶ

Deinceps aliud nobis sumendum est principium, de continetia incontinentiaque dicturis. Quemadmodum autem et virtus hæc et vitium absurdi aliquid et miri in sese habet; ita necesse est, orationem quæ de iis habebitur, miram et absurdam videri. (2) Nec enim hæc virtus ceteris par est. In ceteris siquidem eodem tendunt tam ratio quam

ταῦτά καὶ ὁ λόγος καὶ τὰ πάθη ὁρμῶσι, καὶ οὐκ ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις, ἐπὶ δὲ ταύτης ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις ὅτε λόγος καὶ τὰ πάθη. (3) Ἔστι δὲ τρία τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, καθ' ἃ φαῦλοι λεγόμεθα, κακία, ἀκρασία, θηριότης. Ὑπὲρ μὲν οὖν κακίας καὶ ἀρετῆς, τί ἐστὶ καὶ ἐν τίσιν, εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπάνω· νῦν δὲ ὑπὲρ ἀκρασίας καὶ θηριότητος λεκτέον ἂν εἴη.

affectus, nec invicem sibi adversantur : at in hac, se invicem oppugnant ratio et affectus. (3) Sunt nimirum in anima unde mali esse dicamur, tria : vitium, incontinentia, feritas. De vitio igitur ac virtute quid sit, et in quibus, a nobis supra dictum est : nunc de incontinentia ac feritate dicendum.

CAP. V.

Ἔστι δὲ ἡ θηριότης ὑπερβάλλουσά τις κακία· ὅταν ἄρ τινα παντελῶς ἴδωμεν φαῦλον, οὐδ' ἀνθρωπὸν φαλέν εἶναι ἀλλὰ θηρίον, ὡς οὐσάν τινα κακίαν θηριότητα. (2) Ἡ δὲ ἀντικειμένη ἀρετὴ ταύτῃ ἐστὶν ἀνώνυμος, ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὑπὲρ ἀνθρώπου οὔσα, οἷον ἡρωϊκὴ τις καὶ θεία. Ἀνώνυμος δ' ἐστὶν αὕτη ἡ ἀρετὴ, ὅτι οὐκ ἐστὶ θεοῦ ἀρετὴ· ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς καὶ οὐ κατ' ἀρετὴν ἐστὶ σπουδαῖος· οὕτω μὲν γὰρ βέλτιον ἐστὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ. (3) Διὸ ἀνώνυμος ἡ ἀρετὴ ἡ τῇ κακίᾳ τῇ θηριότητι ἀντικειμένη. Θέλει δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀντικεῖσθαι ἡ θεία καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων· ὥσπερ γὰρ καὶ ἡ κακία ἡ θηριότης ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐστὶν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ ἡ ἀντικειμένη.

Est autem feritas quoddam vitium exuberans : nam quum aliquem prorsus improbum videmus, solemus dicere eum ne hominem quidem esse, sed bestiam feram : sicut et vitium ipsum, feritatem. (2) Huic virtus opposita, nominis expers est : quippe quod ejusmodi virtus supra hominem, tanquam heroica quaedam ac divina. Eo certe hæc virtus nominis expers, quod Dei virtus nulla. Præstantior siquidem omni virtute Deus, ac non virtute probus : nam hinc consequeretur, virtutem esse Deo meliorem : (3) ideo nominis expers hæc virtus, quæ feritatis vitio opposita est. Est nimirum divina, et supra hominem virtus quædam quæ huic vitio opponitur : quod quemadmodum feritas vitium hominem excedens evadit, ita etiam ei opposita virtus.

CAP. VI.

Ὑπὲρ δὲ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας πρῶτον ἂν δεοῖ εἰπεῖν τὰ ἀπορούμενα καὶ τοὺς ἐναντιουμένους λόγους τοῖς φαινομένοις, ὅπως ἐκ τῶν ἀπορουμένων λόγων συνεπιχεψάμενοι, καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες, τὴν ἀλήθειαν ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὸ ἐνδεχόμενον ἴδωμεν· ῥῆρον γὰρ οὕτως ἰδεῖν τάληθές ἐσται. (2) Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ἀνῆρει ὄλωσ καὶ οὐκ ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λέγων ὅτι οὐθεὶς εἰδὼς τὰ κακὰ ὅτι κακὰ εἰσιν ἔλοιτ' ἀνὴρ δὲ ἀκρατὴς δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλά εἰσιν, αἰρεῖσθαι ὅμως, ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους. Διὰ δὲ τὸν τοιοῦτον λόγον οὐκ ὄφειτ' εἶναι ἀκρασίαν, οὐ δὲ ὀρθῶς. (3) Ἄτοπον γὰρ τῷ λόγῳ τούτῳ πεισθέντας ἀναιρεῖν τὸ πιθανὸς γινόμενον· ἀκρατεῖς γὰρ εἰσιν ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ εἰδότες ὅτι φαῦλα ὅμως ταῦτα πράττουσιν. (4) Ἐπεὶ δ' οὖν ἐστὶν ἀκρασία, πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐπιστήμην τινὰ ἔχει, ἢ θεωρεῖ καὶ ἐξετάζει τὰ φαῦλα; Ἀλλὰ πάλιν ἂν δόξειεν ἄτοπον τὸ κράτιστον καὶ βεβαιότατον τῶν ἐν ἡμῖν ἡττάσθαι ὑπὸ τινος· ἐπιστήμη γὰρ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν μονιμώτατον ἐστὶ καὶ βιαστικώτατον, ὥστε πάλιν ὁ λόγος ὀβτος ἐναντιοῦται τῷ μὴ εἶναι ἐπιστήμην. (5) Ἄλλ' ἄρα γε ἐπιστήμη μὲν οὐ, δόξα δὲ; ἀλλ' εἰ δόξαν ἔχει ὁ ἀκρατὴς, οὐκ ἂν εἴη ψεκτός. Εἰ γὰρ φαῦλον τι πράττει μὴ ἀκριβῶς εἰδὼς ἀλλὰ δοξάζων, συγγνώμην ἂν τις ἀποδοίη προσθέσθαι τῇ ἡθονῇ καὶ πράξει τὰ φαῦλα, μὴ ἀκριβῶς εἰδὼς ὅτι φαῦλά εἰσιν, ἀλλὰ δοξάζοντα. Οἷς δὲ γε συγγνώμην ἔχομεν, τούτους οὐ ψέγομεν. Ὡστε ὁ ἀκρατὴς, εἴπερ δόξαν ἔχει, οὐκ ἐστὶ ψεκτός. Ἄλλ' ἐστὶ ψεκτός. (6) Οἱ δὲ τοιοῦτοι λόγοι ἀπορεῖν ποιοῦσιν· οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔφασαν εἶναι ἐπιστήμην, ἄτοπόν τι γὰρ ἐποίησαν συμβαίνειν· οἱ δὲ

De incontinentia et continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos et contrarios sermones admittunt, significare : ut ex dubiis orationibus considerando, et hæc exquirendo, ad veritatem circa hæc perspicendam, quantum fieri potest, perveniamus. Nam tum facilius verum scrutari poterimus. (2) Antiquus igitur Socrates tollebat prorsus, ac negabat esse incontinentiam, dicendo, neminem esse qui mala facienda, sciens esse mala, deligeret. Atqui incontinens videtur, sciens mala, ea tamen deligere; agi namque a perturbatione. Hac ratione incontinentiam non esse existimavit : nequaquam recte. (3) Alienum namque sit, hac ratione persuasos, quod factum est persuasibiliter, extinguere. Incontinentes siquidem sunt homines, et idem mala esse scientes, verum tamen ea perpetrant. (4) Quoniam igitur incontinentia est numquid incontinens aliquam habet scientiam, qua inspiciat exquiratque mala? At rursus cuiquam absurdum videatur quod nobis potentissimum firmissimumque est, vi ab aliquo superari; siquidem scientia, omnium, quæ sunt in nobis, firmissimum, et nulli est obnoxia violentiæ : proinde hæc rursus ratio adversatur quominus credatur esse scientia. (5) Ceterum numquid scientia quidem non est, sed opinio? At si habet incontinens opinionem, vituperandus non erit. Nam si mali aliquid, non exacte sciens planeque cognoscens, sed opinatus agat, venia dignus videatur, quod voluptati sese dederit, et ea quæ mala sunt, fecerit, quum non exacte novit mala ea esse, sed opinaretur tantum. At quos venia dignos esse censemus, eos neutiquam reprehendimus. Et proinde si opinionem habet incontinens, vituperandus non erit. Atqui vituperandus est. (6) Hujusmodi rationes ambiguitatem obijciunt : quandoquidem quæ scientiam esse negaverunt, ab-

πάλιν οὐδὲ δόξαν, καὶ γὰρ οὗτοι ἀτοπὸν τι πάλιν ἐποίουν
 συμβαίνειν. (7) Ἄλλα δὴ καὶ ταῦτ' ἂν τις ἀπορήσειεν·
 ἐπεὶ γὰρ δοκεῖ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς εἶναι, πότερον
 τῷ σώφρονι τι ποιήσει σφοδρὰς ἐπιθυμίας; εἰ μὲν οὖν
 ἔσται ἐγκρατὴς, σφοδρὰς δεήσει αὐτὸν εἶναι ἐπιθυμίας·
 οὐ γὰρ ἂν εἰποῖς ἐγκρατῆ, ὅστις μετρίων ἐπιθυμιῶν κρα-
 τεῖ. Εἰ δὲ γε σφοδρὰς μὴ εἴξει ἐπιθυμίας, οὐκέτι ἔσται
 σώφρων· οὐ γὰρ σώφρων ἔσται ὁ μὴ ἐπιθυμῶν μηδὲ
 πάσγων μηθέν. (8) Ἔγει δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πάλιν
 ἀπορίαν· συμβαίνει γὰρ ἐκ τῶν λόγων καὶ τὸν ἀκρατῆ
 ποτὲ ἐπαινετὸν εἶναι καὶ τὸν ἐγκρατῆ ψεκτόν. Ἔστω
 γὰρ τις, φησὶ, διημαρτηκῶς τῷ λογισμῷ, καὶ δοκείτω
 αὐτῷ λογιζομένῳ τὰ καλὰ εἶναι φαῦλα, ἢ δ' ἐπιθυμία
 ἀγέτω ἐπὶ τὰ καλὰ. Οὐκοῦν ὁ μὲν λόγος οὐκ εἰσεί-
 15 πρᾶττειν, ὑπὸ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀγόμενος πράσσει·
 τοιοῦτος γὰρ ἦν ὁ ἀκρατὴς. Πράξει ἄρα τὰ καλὰ·
 ἢ γὰρ ἐπιθυμία ἐπὶ ταῦτ' ἀγέτω. Ὁ δὲ λόγος κωλύσει·
 διαμαρτανέτω γὰρ τῷ λογισμῷ τῶν καλῶν. Οὐκοῦν
 οὗτος ἀκρατὴς μὲν ἔσται, ἐπαινετὸς μέντοι· ἢ γὰρ πράτ-
 20 τει τὰ καλὰ, ἐπαινετός. Ἄτοπον δὴ τὸ συμβαίνειν.
 (9) Πάλιν αὖ διαμαρτανέτω τῷ λόγῳ, καὶ τὰ καλὰ
 αὐτῷ μὴ δοκείτω καλὰ εἶναι, ἢ δ' ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ
 τὰ καλὰ. Ἐγκρατὴς δὲ γ' ἔστιν ὁ ἐπιθυμῶν μὲν, μὴ
 πράττων δὲ ταῦτα διὰ τὸν λόγον. Οὐκοῦν ὁ διαμαρ-
 25 τάνων τῷ λόγῳ τῶν καλῶν κωλύσει ὧν ἐπιθυμεῖ πράτ-
 τεῖν· κωλύει ἄρα τὰ καλὰ πράττειν· ἐπὶ ταῦτα γὰρ
 ἢ ἐπιθυμία ἦγεν. Ὁ δὲ γε τὰ καλὰ μὴ πράττων δέον
 πράττειν ψεκτός. Ὁ ἄρα ἐγκρατὴς ἔσται ποτὲ ψεκτός.
 Ἄτοπον δὴ καὶ οὕτω τὸ συμβαίνειν. (10) Πότερον δ'
 30 ἡ ἀκρασία καὶ ὁ ἀκρατὴς ἐν ἅπασιν ἔσται καὶ περὶ
 πάντα, οἷον περὶ γρηθήματα καὶ τιμῆν καὶ ὄργην καὶ
 δόξαν (περὶ γὰρ ταῦτα πάντα δοκοῦσιν ἀκρατεῖς εἶναι)
 ἢ οὐ, ἀλλὰ περὶ τι ἀφωρισμένον ἔστιν ἡ ἀκρασία, ἀπο-
 ρήσειεν ἂν τις. Τὰ μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν παρέχοντα
 35 ταῦτ' ἔστιν, ἀναγκαῖον δὲ λύσαι τὰς ἀπορίας. (11) Πρῶ-
 τον μὲν οὖν τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης· ἄτοπον γὰρ ἐδόκει
 εἶναι ἐπιστήμην ἔχοντα ταύτην ἀποβάλλειν ἢ μετα-
 πίπτειν. (12) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς δόξης·
 οὐθὲν γὰρ διαφέρει δόξαν εἶναι ἢ ἐπιστήμην. Εἰ γὰρ
 40 ἔσται ἡ δόξα σφοδρὰ τῷ βέβαιον εἶναι καὶ ἀμετάπειστον,
 οὐθὲν διοίσει τῆς ἐπιστήμης δόξας ἔχουσι τῷ πιστεύειν
 οὕτως ἔχειν ὡς δόξασιν, οἷον Ἡράκλειτος δ' Ἐφῆσιος
 τοιαύτην ἔχει δόξαν ὑπὲρ ὧν αὐτῷ ἐδόκει. (13) Οὐθὲν
 δὴ ἀτοπον τῷ ἀκρατεῖ, οὐτ' εἰ ἐπιστήμην ἔχει οὐτ' εἰ
 45 δόξαν οἷαν λέγομεν, πράττειν τι φαῦλον. Ἔστι γὰρ
 τὸ ἐπίστασθαι διττόν, ὧν τὸ μὲν ἔστι τὴν ἐπιστήμην
 ἔχειν (ἐπίστασθαι γὰρ φαμεν τότε ὅταν τις ἐπιστήμην
 ἔχη), τὸ δ' ἕτερον τὸ ἐνεργεῖν ἢ δὴ τῇ ἐπιστήμῃ. Ἀκρα-
 τὴς οὖν ἔστιν ὁ ἔχων τὴν ἐπιστήμην τῶν καλῶν, οὐκ
 50 ἐνεργῶν δὲ αὐτῇ. (14) Ὅταν οὖν μὴ ἐνεργῇ τῇ ἐπι-
 στήμῃ ταύτῃ, οὐδὲν ἀτοπον αὐτὸν ἔστι πράττειν τὰ
 φαῦλα ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην. Ὅμοιον γὰρ ἔστιν
 ὡς περὶ ἐπὶ τῶν καθευδόντων· οὗτοι γὰρ ἔχοντες τὴν
 ἐπιστήμην ὁμοῖον ἐν τῷ ὑπνω πολλὰ δυσχερῆ καὶ πράτ-

surdum quiddam evenire compellebant : et quæ ne opinio-
 nem quidem, pariter aliena evenire ostendebant. (7) Verum
 et dubitaverit in his quispiam, quod quia temperans et con-
 tinens esse videatur, temperantiae futuræ sint vehementes
 cupiditates? Quodsi continens erit, vehementibus eum agi
 cupiditatibus necesse fuerit. Neque enim continentem dixe-
 ris, qui mediocres compescat cupiditates. Quodsi vehe-
 mentes cupiditates non habeat, ne temperans quidem erit.
 Neque enim temperans, qui nullo modo agitur a cupidi-
 tatibus. (8) Ambiguitatem vero talia quoque movent.
 Contingit siquidem exinde rationibus, incontinentem quan-
 doque fore laudabilem, et vituperabilem continentem. Si
 namque quispiam, inquit, in ratiocinando hallucinatus, ut
 ratiocinanti, quæ honesta sint, mala videantur, ac cupidi-
 tate ad honesta ducatur; ratio quippe agere non permittit:
 at cupiditate allectus aget: talis enim definiebatur incon-
 tinens. Agat ergo honesta: cupiditas namque (ita sume-
 mebamus) ab talia eum ducat. Sed ratio prohibebit:
 ratiocinio siquidem honestorum hallucinatur. Is igitur in-
 continens quidem erit, verumtamen laudabilis: nam quatenus
 honesta peragit, laudabilis. Absurdum id profecto
 evenit. (9) Rursus hallucinetur interim ratiocinio, et honesta
 ei minime honesta esse videantur: at cupiditate ad
 honesta ducatur. Continens nimirum est concupiscens
 quidem, sed non peragens id, ob rationem. Itaque qui
 ratiocinando ab his quæ sunt honesta, aberrarit, prohibe-
 bitur agere quæ concupiscit: prohibetur ergo honesta
 agere: ad hæc siquidem adduxit cupiditas. Verum, quum
 honesta agere oportuerit, non agens vituperandus est.
 Ergo continens quandoque erit vituperandus. Hoc quoque
 valde dictu absurdum contigerit. (10) Utrum vero inconti-
 nentia et incontinens in cunctis futurus sit, et circa cuncta
 (sicut circa pecunias, et honorem, et iram, et gloriam; nam
 circa hæc omnia existimantur esse), an non; sed circa
 aliquid sit definita incontinentia, addubitaverit quispiam.
 Hæc igitur sunt quæ faciunt dubitationem. At dubitationes
 solvere necesse est. (11) Primum igitur quæ de scientia
 habita est dubitatio, ea diluenda videatur: nimirum, esse
 absurdum scientiam habere, et ipsam ejicere, vel interci-
 dere. (12) Eadem de opinione fuerit ratio: nihil siquidem
 refert, sitne opinio, an scientia. Nam si vehemens fuerit
 opinio, quatenus stabilis est et credulitate inconcussa, a
 scientia non differt, credendo ita habere ut existimant, si
 habeant opiniones, sicut Heraclitus Ephesius talem habuit,
 de quibus opinabatur, opinionem. (13) Alienum utique
 nihil incontinenti, sive habeat scientiam, sive opinionem
 quam dicimus, flagitium aliquod committere. Est quippe
 scire duplex: unum quidem, habere scientiam (nam tum
 demum scire quempiam dicimus, si teneat scientiam);
 alterum vero, operari jam et agere per scientiam. Incon-
 tinens igitur est, qui honestorum tenet scientiam, sed non
 agit per eam. (14) Quum igitur hæc non exercebitur
 scientia, nihil eveniet alienum, committere mala eum ipsum
 qui tenet scientiam. Est enim quemadmodum in dor-
 mientibus. Isti siquidem, quum habeant scientiam, multa

τουςι καὶ πάσγουσιν· οὐ γὰρ ἐνεργεῖ ἐν αὐτοῖς ἡ ἐπιστήμη. Ὡσαύτως δ' ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς· ὥσπερ γὰρ καθεύδοντι ἔοικε, καὶ τῆ ἐπιστήμῃ οὐκ ἐνεργεῖ. (16) Λύεται δ' ἡ ἀπορία οὕτως. Ἡπορεῖτο γὰρ πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐκβάλλει τότε τὴν ἐπιστήμην ἢ μεταπίπτει· ἄτοπον γὰρ ἀμφότερα δοκεῖ εἶναι. Ἀλλὰ πάλιν ἐντεῦθεν ἂν γένοιτο φανερόν, ὥσπερ ἔφαμεν ἐν τοῖς Ἀναλυτικοῖς ἐκ δύο προτάσεων γίνεσθαι τὸν συλλογισμόν, καὶ τούτων εἶναι τὴν μὲν πρώτην καθόλου, τὴν δὲ δευτέραν ὑπὸ ταύτην τε καὶ ἐπὶ μέρους, εἰς ἐπίσταμαι πάντ' ἀνθρώπων πυρέττοντα ὑγιῆ ποιῆσαι, οὕτω δὲ πυρέττει· ἐπίσταμαι ἄρα καὶ τοῦτον ὑγιῆ ποιῆσαι. Ἔστιν οὖν ὁ τῆ μὲν καθόλου ἐπιστήμῃ ἐπίσταμαι, τῆ δ' ἐπὶ μέρους οὐ. (18) Γίνεται οὖν ἀμαρτία τῷ τὴν ἐπιστήμην ἔχοντι καὶ ἐνταῦθ', ὅταν ἅπαντα μὲν τὸν πυρέττοντα ὑγιῆ ποιῆσαι, εἰ μὲντοι οὗτος πυρέττει, οὐκ οἶδεν. Ὡσαύτως τοίνυν ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς τοῦ τὴν ἐπιστήμην ἔχοντος ἡ αὐτὴ ἀμαρτία συμβήσεται. Ἐνδέχεται γὰρ τὸν ἀκρατὴ τὴν μὲν καθόλου ἐπιστήμην ἔχειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα φαῦλα καὶ βλαβερά, μὴ μὲντοι γε ὅτι ἐστὶ ταῦτα φαῦλα ἐπὶ μέρους εἰδέναι· ὥστε οὕτως ἔχων τὴν ἐπιστήμην ἀμαρτήσεται· ἔχει γὰρ τὴν καθόλου, τὴν δ' ἐπὶ μέρους οὐ. (17) Οὐδὲν οὖν ἄτοπον οὐδ' οὕτω συμβήσεται ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς, τὸν ἔχοντα τὴν ἐπιστήμην φαῦλόν τι πράττει. Ἔστι γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν μεθύοντων· οἱ γὰρ μεθύοντες, ὅταν αὐτοῖς ἡ μέθη ἀπαλλαγῇ, πάλιν οἱ αὐτοὶ εἰσιν, οὐκ ἐξέπεσε δ' αὐτῶν ὁ λόγος οὐδ' ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἐκρατήθη ὑπὸ τῆς μέθης, ἀπαλλαγέντες δὲ τῆς μέθης πάλιν οἱ αὐτοὶ εἰσιν. Ὁμοίως οὖν ἔχει ὁ ἀκρατὴς πάλιν· ἐπικρατήσαν γὰρ τὸ πάθος ἡμεῖν ἐποίησε τὸν λογισμόν, ὅταν δ' ἀπαλλαγῇ τὸ πάθος ὥσπερ ἡ μέθη, πάλιν ὁ αὐτός ἐστιν. (18) Ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις λόγος ἐπὶ τῆς ἀκρασίας ὅς παρεῖχεν ἀπορίαν, ὡς ἐπαινετοῦ ποτὲ τοῦ ἀκρατοῦς ἐσομένου καὶ ψεκτοῦ τοῦ ἐγκρατοῦς. Οὐ συμβαίνει δὲ τοῦτο· οὐ γὰρ ἐστὶν οὗτ' ἐγκρατὴς οὗτ' ἀκρατὴς ὁ τῷ λόγῳ διεψευσμένος, ἀλλ' ὁ λόγον ἔχων ὀρθὸν καὶ τούτῳ τὰ φαῦλ' ὄντα κρίνων καὶ τὰ καλὰ, καὶ ἀκρατὴς μὲν ὁ τῷ τοιοῦτῳ λόγῳ ἀπειθῶν, ἐγκρατὴς δὲ ὁ πειθόμενος καὶ μὴ ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀγόμενος. Οὐδὲ γὰρ ᾄτην οὐ δοκεῖ τὸν πατέρα τύπτειν αἰσχρὸν εἶναι, ἐπιθυμιῶν δὲ τύπτειν, ὁ τούτου ἀπεχόμενος ἐγκρατὴς ἐστίν. (19) Ὡστε εἰ μὴ ἐστὶν ἐπὶ τῶν τοιοῦτων μῆτε ἐγκράτεια μῆτε ἀκρασία, οὐδ' ἂν ἐπαινετὴ εἴη ἡ ἀκρασία οὐδὲ ψεκτὴ ἡ ἐγκράτεια, ὥσπερ ἔδοκει. (20) Εἰσὶ δὲ τῶν ἀκρασιῶν αἱ μὲν νοσηματικαί, αἱ δὲ φυσίαι, ὅταν νοσηματικαὶ μὲν αἱ τοιαῦται· εἰσὶ γὰρ τινες οἱ τίλλοντες τὰς τρίχας διατρύγουσιν. Εἰ οὖν τις ταύτης τῆς ἡδονῆς κρατεῖ, οὐκ ἐστὶν ἐπαινετός, οὐδὲ ψεκτός· εἰ μὴ κρατεῖ, ἢ οὐ σφόδρα γε. Φύσαι δὲ, ὅταν υἱὸν ποτὲ φασὶ κρανόμενον ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι τὸν πατέρα τύπτει, ἀπολογεῖσθαι λέγονθ' ὅτι « καὶ γὰρ οὗτος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, » καὶ ἀπορυγεῖν δὴ ἔδοκει γὰρ τοῖς δικασταῖς φυσικὴν εἶναι τὴν ἀμαρτίαν. Εἰ δὲ τις τοῦ τὸν πατέρα τύπτειν κρατοῖται, οὐκ

tamen in somnis molesta et perpetrans et perpetuans : neque enim in his scientia tum operatur. Idem est de incontinenti : evenit siquidem ut dormienti, ut non exarcent scientiam. (15) Proinde solvitur hoc modo dubitatio. Fuerat siquidem dubitatum, numquid scientiam incontinens ejiciat, eave intercidat : et utrumque horum videtur absurdum. Ceterum hinc fuerit rursus manifestum, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri syllogismum propositionibus, earumque primam universalem, secundam, quæ sub illa, particularem : veluti, Scio omnem hominem febricitantem sanum facere : atqui hic febricitat : scio igitur et hunc sanum facere. Possunt igitur aliquid scientia quidem generali scire, quod in particulari nesciam. (16) Potest igitur sic quoque ei qui scientiam habeat evenire ut peccet, ut Hominem omnem febricitantem sanare scio : verum an hic febricitet, haud scio. Idem igitur in incontinente, qui habeat scientiam, idem error eveniet. Contigerit enim, incontinentem in universum habere scientiam, ut talia sint improba et perniciosa : nec tamen sciat, hæc ipsa particulatim nosse improba. Proinde ita habendo scientiam aberrabit : quandoquidem in universum habet, non etiam particulariter. (17) Non itaque hoc modo fuerit alienum, ut incontinens habendo scientiam, mali aliquid agat. Est enim sicut in ebriis, a quibus quum excessit ebrietas et ad sese redierunt, non excidit ipsis ratio, nec quidem scientia, quæ sub ebrietate delituerat fueratque prostrata : deinde ab ebrietate liberati, rursus fiunt qui prius erant. Similiter habet incontinens. Perturbatio enim ubi superior evasit, ratiocinationem rectam facit delitescere : sed si, ut de ebrietate dicebamus, abfuerit perturbatio, rursus in sese redit. (18) Memoriatur etiam alia quædam de incontinente, quæ dubitationem faciebat, ratio, ubi laus incontinentem sequebatur aliquando, et continentem vituperatio. Quod nentiquam evenit. Neque enim continens est aut incontinens, qui ratione falsus est, sed qui recta institutus ratione, qua tam mala quam bona discernit. Incontinentens quidem, qui et ejusmodi ratione non persuasus est ; sed continens, qui persuasus, ab ipsis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuicumque videtur patrem cædere, turpe esse ; sed qui cædere concupiscit, et abstinet, is continens est. (19) Proinde si in talibus neque continentia est neque incontinentia, ne laudabilis quidem fuerit incontinentia, ut neque vituperabilis continentia, quemadmodum videbatur. (20) Sunt nimirum incontinentiæ varia genera : alias enim morbus attulit ; alias cum natura ortum habere. Morbo natæ sunt ejusmodi, ut eorum qui vellunt capillos et manducaunt. Quodsi quisquam huic imperet voluptati, non continuo laudabilis est ; neque vituperabilis, quatenus non imperat, aut non admodum certe. Naturales autem, ut in judicio convictum olim aiunt filium, quod patrem cecidisset, pro defensione attulisse, quod is quoque suum patrem cecidisset, et absolutum fuisse. Naturale etenim iudicibus fuisse crimen visum est. Quodsi quis igitur a cædendo patre

ἐπαινετός. (21) Οὐ δὴ τὰς τοιαύτας ζητοῦμεν νῦν ἀκρασίας οὐδ' ἐγκρατείας, ἀλλὰ καθ' ἃς ψεκτοὶ ἀπλῶς καὶ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. Ἔστι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐκτός, ὡς πλοῦτος, ἀρχή, τιμὴ, φίλοι, δόξα· τὰ δ' ἀναγκαῖα καὶ περὶ σώμα ἐστίν, ὡς ἀφῆ τε καὶ γεῦσις. Ὁ οὖν περὶ ταῦτα ἀκρατής, οὗτος ἀπλῶς ἂν ἀκρατής δοξείεν εἶναι, καὶ ὡς αἱ σωματικαὶ· καὶ ἣν ζητοῦμεν ἀκρασίαν, ἥδη περὶ ταῦτ' ἂν δοξείεν εἶναι. (22) Ἦπορευτο δὲ περὶ τί ποτ' ἐστὶν ἡ ἀκρασία. Περὶ μὲν οὖν τιμὴν οὐκ ἐστὶν ἀπλῶς ἀκρατής· ἐπαινεῖται γὰρ πῶς δὲ περὶ τιμὴν ἀκρατής· φιλοτιμος γὰρ τις ἐστίν. Ἦ δ' ὄλον λέγομεν καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων τὸν ἀκρατῆ προστιθέντες, περὶ τιμὴν ἀκρατής ἢ δόξαν ἢ ὀργήν. Ἀλλὰ τῷ ἀπλῶς ἀκρατεῖ οὐ προστίθεμεν περὶ ἃ, ὡς ὑπάρχοντος αὐτῷ καὶ φανεροῦ ὄντος αἴτιος τῆς προσθέσεως, περὶ ἃ ἐστίν· ἐστὶ γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς δὲ ἀπλῶς ἀκρατής. (23) Δὴλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν ὅτι περὶ ταῦτα ἡ ἀκρασία· ἐπεὶ γὰρ ψεκτός δὲ ἀκρατής, ψεκτὰ εἶναι δεῖ τὰ ὑποκείμενα· τιμὴ μὲν οὖν καὶ δόξα καὶ ἀρχή καὶ χρήματα καὶ περὶ ὅσα ἄλλα ἀκρατεῖς λέγονται, οὐκ εἶσι ψεκτὰ, αἱ δ' ἡδοναὶ αἱ σωματικαὶ ψεκταὶ· διὸ εἰκότως δὲ περὶ ταύτας ὦν μᾶλλον τοῦ δέοντος, οὗτος ἀκρατής τελείως λέγεται. (24) Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ τῶν περὶ τὰ ἄλλα ἀκρασιῶν λεγομένων ἢ περὶ τὴν ὀργὴν ὁσα ἀκρασία ψεκτοτάτη, πότερον ψεκτοτέρα ἐστὶν ἢ περὶ τὴν ὀργὴν ἢ ἢ περὶ τὰς ἡδονὰς; Ἔστιν οὖν ἢ περὶ τὴν ὀργὴν ἀκρασία· ὁμοίαν τῶν παίδων τοῖς πρὸς τὸ διακονεῖν προθύμως ἔχουσιν. Καὶ γὰρ οὗτοι, ὅταν εἴπη δὲ δεσπότης· « δός μοι, » τῇ προθυμίᾳ ἐξενεχθέντες, πρὸ τοῦ ἀκούσαι δὲ δεῖ δοῦναι, ἔδωκαν, καὶ ἐν τῇ δόσει διήμαρτον· πολλάκις γὰρ δέον βιβλίον δοῦναι, γραφεῖον ἔδωκαν. (25) Ὅμοιον δὲ πέπονθε τούτῳ δὲ τῆς ὀργῆς ἀκρατής· ὅταν γὰρ ἀκούσῃ τὸ πρῶτον ῥῆμα ὅτι ἡδίκησεν, ὠρμησεν δὲ θυμὸς πρὸς τὸ τιμωρησασθαι, οὐκέτι ἀναμεινάς ἀκούσαι πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ, ἢ ὅτι γε οὐ ὡς τῶν σφόδρα. (26) Ἦ μὲν οὖν τοιαύτη ὁρμὴ πρὸς ὀργὴν, ἢ δοκεῖ ἀκρασία εἶναι ὀργῆς, οὐ λῆαν ἐπιτιμητέα ἐστίν, ἢ δὲ πρὸς ἡδονὴν ὁρμὴ ψεκτὴ γε· ἐστὶ γὰρ διαφορὰν ἔχουσα πρὸς ταύτην διὰ τὸν λόγον ὅς ἀποτρέπει τοῦ μὴ πράττειν· ἀλλ' ὁμοῦς πράττει παρὰ τὸν λόγον. Διὸ ψεκτὴ ἐστὶ μᾶλλον τῆς δι' ὀργὴν ἀκρασίας· ἢ μὲν γὰρ δι' ὀργὴν ἀκρασία λύπη ἐστὶ (οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος οὐ λυπεῖται), ἢ δὲ δι' ἐπιθυμίαν μεθ' ἡδονῆς. Διὸ μᾶλλον ψεκτὴ· ἢ γὰρ δι' ἡδονὴν ἀκρασία μεθ' ἔβρωσις δοκεῖ εἶναι. (27) Πότερον δὲ καὶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ καρτερία ταῦτόν ἐστιν, ἢ οὐ; ἢ μὲν γὰρ ἐγκράτεια ἐστὶ περὶ ἡδονὰς καὶ δὲ ἐγκρατής δὲ κρατῶν τῶν ἡδονῶν, ἢ δὲ καρτερία περὶ λύπας· δὲ γὰρ καρτερῶν καὶ ὑπομένων τὰς λύπας, οὗτος καρτερικός ἐστίν. (28) Πάλιν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ μαλακία οὐκ ἐστὶ ταῦτόν· ἢ μὲν γὰρ μαλακία ἐστὶ καὶ δὲ μαλακὸς δὲ μὴ ὑπομένειν πόνους, οὐκ ἄπαντας δὲ ἀλλ' οὖς ἀναγκαίους ἂν ἄλλος τις ὑπομείνειν· δὲ δ' ἀκρατής δὲ μὴ δυνάμενος ὑπομένειν ἡδονὰς, ἀλλὰ καταμαλακίζομενος καὶ ὑπὸ τούτων ἀγόμε-

se continuerit, non continuo laudabilis. (21) Et ne nos quidem ejusmodi nunc incontinentias et continentias quaerimus, sed per quas vituperandi sunt homines simpliciter, vel laudandi. Bonorum certe quaedam sunt externa, ut opulentia, dominatus, honor, amici, gloria: quaedam necessaria et circa corpus, ut tactus et gustus. Qui ergo circa haec incontinens, is incontinens simpliciter esse videatur, quales sunt corporales *incontinentiae*: et quam quaerimus incontinentiam, circa haec jam esse videbitur. (22) Ambigitur autem, circa quidnam sit incontinentia. Circa honorem quidem non simpliciter incontinens. Laudatur enim quodammodo, qui est circa honorem est incontinens: nam honoris amans videtur. Omnino autem solemus, qui sunt ejusmodi, eos incontinentes appellare, cum adjectione quadam: verbi gratia, incontinentes honoris, aut gloriae, aut irae. Verum simpliciter incontinenti non accomodamus circa quae, ut ei adsit manifestum aliquid sine appositione ejus circa quod sit. Est enim fere circa voluptates et aegritudines corporis is qui simpliciter appellatur incontinens. (23) Hinc quoque manifestum est, circa haec versari incontinentiam. Nam quoniam incontinens vituperabilis, subjecta esse oportet vituperabilia. Honor igitur, et gloria, et dominatus, et pecuniae, et circa quaecumque talia dicuntur incontinentes, sub vituperationem non cadunt: at corporis voluptates vituperandae. Ideo non injuria, qui circa has magis quam sit par versatur, is incontinens prorsus dicitur. (24) Verum quoniam incontinentiarum, quae circa alia versari dicuntur, ea quae circa iram, maxime reprehendenda incontinentia: utrum magis reprehendenda est, quae circa iram, an quae circa voluptates? Est igitur quae circa iram incontinentia, similis pueris ad subministrandum promptis. His namque quum dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antequam audierint quid sit subministrandum, suggerere solent, et inter suggerendum hallucinantur. Saepe enim liber fuit exhibendus, et graphium dedere. (25) Itidem incontinens irae succumbit. Quum primum enim audierit verbum, quod quispiam affecit injuria, ira ad ulciscendum insultat, neutiquam patiens audire, expediatne, an non, vel non ita vehementer. (26) Hujusmodi igitur ad iram impulsus, quae irae deputatur incontinentia, non admodum videtur incessenda. At ad voluptatem impulsus sub reprehensionem cadit. Hic namque distinctus est ab illo, ob rationem, quae avertit ne agatur aliquid: et tamen contra rationem agitur. Ideo magis est quam per iram reprehendenda incontinentia voluptatis: quandoquidem quae est per iram incontinentia, aegritonia est (nemo siquidem stomachatus non aegrescit); at quae ex concupiscentia, est cum voluptate. Idcirco magis vituperabilis, quod ex voluptate incontinentia insolentiam comitem habere videtur. (27) Utrum vero tolerantia, et continentia idem est, an non? Nam continentia, nec non continens, circa voluptates est, ipsas coercendo: at tolerantia, circa aegritonias: siquidem patiens ac sustinens aegritonias, is tolerans est. (28) Rursus incontinentia, et mollities, idem non est. Mollities siquidem, et mollis, est succumbens laboribus, non certe omnibus, sed quos alius aliquis necessario duxerit sustinendos. Incontinentes vero, qui voluptates sustinere non possunt, sed remollescens ab eis agatur.

νος. (29) Ἔστιν αὖ πάλιν τις καλούμενος ἀκόλαστος·
 πότερον οὖν ὁ ἀκόλαστος (ἀκρατής) καὶ ὁ ἀκρατής
 ὁ αὐτός, ἢ οὐ; Ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος τοιοῦτος τις ὅλος
 οἰεσθαι, ἃ πράττει, ταῦτα καὶ βέλιστα εἶναι αὐτῷ καὶ
 συμφορώτατα, καὶ λόγον οὐδένα ἔχειν ἐναντιούμενον
 τοῖς αὐτῷ φαινόμενοις ἡδέσιν· ὁ δὲ ἀκρατής λόγον ἔχει
 δὲ ἐναντιοῦται αὐτῷ, ἐφ' ἃ ἢ ἐπιθυμία ἄγει. (30) Πό-
 10 τερος δὲ εὐϊατότερος, ὁ ἀκόλαστος ἢ ὁ ἀκρατής; οὕτω
 μὲν οὖν δόξειεν ἂν ἴσως οὐχ ὁ ἀκρατής· ὁ γὰρ ἀκόλα-
 10 στος εὐϊατότερος· εἰ γὰρ αὐτῷ λόγος ἐγγένοιτο ὁ διδάξων
 διτι φαῦλα, οὐκέτι πράξει· τῷ δὲ γε ἀκρατεῖ ὑπάρχει
 ὁ λόγος, καὶ ὁμοῦ πράττει, ὥστ' ἂν ὁ τοιοῦτος δόξειεν
 ἀνίκατος εἶναι. (31) Ἀλλὰ πότερος διακείται χεῖρον,
 ᾧ μὴδὲν ἀγαθὸν τι ὑπάρχει, ** καὶ τὰ κακὰ ταῦτα; ἢ δῆ-
 16 λον διτι ἐκεῖνος, καὶ ὅσω γε ὁ τιμιώτερος, κακῶς δια-
 κείται. Ἔστι τοίνυν ὁ μὲν ἀκρατής ἀγαθὸν ἔχων τὸν
 λόγον ὀρθὸν ὄντα, ὁ δ' ἀκόλαστος οὐκ ἔχει. (32) Ἔτι
 ἔστιν ὁ λόγος ἐκάστου ἀρχή· τοῦ μὲν οὖν ἀκρατοῦς
 ἢ ἀρχὴ τιμιώτατον ὂν εὖ διακείται, τοῦ δὲ ἀκόλαστου
 20 κακῶς, ὥστε χεῖρων ἂν εἴη ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς.
 (33) Ἔτι ὥσπερ ἐπὶ τῆς θηριότητος ἥς ἐλέγομεν κα-
 κίας, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἐν θηρίῳ οὖσαν ἀλλ' ἐν ἀνθρώπῳ·
 ἢ γὰρ θηριότης ὄνομα ἐστὶ τῇ ὑπερβαλλούσῃ κακίᾳ.
 Διὰ τί; δι' οὐδὲν ἢ διτι ἀρχὴ φαῦλη ἐν θηρίῳ οὐκ ἔστιν
 2. ἐστὶ δὲ ἢ ἀρχὴ ὁ λόγος. Ἐπεὶ πότερος ἂν πλείω κακὰ
 ποιήσειεν, λέων ἢ Διονύσιος ἢ Φάλαρις ἢ Κλέαρχος
 ἢ τις τούτων τῶν Διοθηρῶν; ἢ δῆλον διτι οὗτοι; ἢ γὰρ
 ἀρχὴ ἐνούσα φαῦλη μεγάλη συμβάλλεται, ἐν δὲ θηρίῳ
 ὄλως οὐκ ἔστιν ἀρχή. (34) Ἐν μὲν οὖν τῷ ἀκολάστῳ
 30 ἔνεστιν ἀρχὴ φαῦλη· ἢ γὰρ πράττει φαῦλα ὄντα καὶ
 ὁ λόγος σύμφησι ταῦτα καὶ δοκεῖ αὐτῷ ταῦτα δεῖν
 πράττειν, ἐν αὐτῷ ἢ ἀρχὴ ἔνεστιν οὐχ ἰγνίης· διὸ βελ-
 τίων ἂν δόξειεν εἶναι ὁ ἀκρατής τοῦ ἀκολάστου. (35) Ἔστι
 δὲ καὶ τῆς ἀκρασίας δύο εἶδη, ἢ μὲν προτρεπτικὴ τις
 35 καὶ ἀπρονόητος καὶ ἐξαιφνης γινομένη, οἷον, ὅταν ἰδω-
 μεν καλὴν γυναικα, εὐθέως τι ἐπάθουμεν καὶ ἀπὸ τοῦ
 πάθους ὄρμη ἐγένετο πρὸς τὸ πράξαι τι ὧν ἴσως οὐ δεῖ·
 ἢ δ' ἑτέρα οἷον ἀσθενηκὴ τις, ἢ μετὰ τοῦ λόγου οὔσα
 τοῦ ἀποτρέποντος. Ἐκεῖνη μὲν οὖν οὐδ' ἂν λίαν δό-
 40 ξειεν εἶναι ψεκτὴ· καὶ γὰρ ἐν τοῖς σπουδαίοις ἢ τοιαυτῇ
 ἐγγίνεται, ἐν τοῖς θερμοῖς καὶ εὐφύεσιν· ἢ δὲ ἐν τοῖς
 ψυχροῖς καὶ μελαγχολικοῖς, οἱ δὲ τοιοῦτοι ψεκτοί.
 (36) Ἔτι τε ἐστὶ τῷ λόγῳ προλαβόντα μὴδὲν παθεῖν,
 διτι ἤξει γυνὴ εὐπρόσωπος, δεῖ οὖν κατασχεῖν αὐτόν. Τῷ
 45 δὴ τοιοῦτῳ λόγῳ προκαταλαβὼν ὁ ἐκ τῆς προσφάτου
 φαντασίας ἀκρατής οὐδὲ πείσεται οὐδὲ πράξει οὐδὲν
 αἰσχρόν. Ὁ δὲ τῷ λόγῳ μὲν εἰδώς διτι οὐ δεῖ, πρὸς δὲ
 τὴν ἡδονὴν ἐνδιδούς καὶ καταμαλακίζομενος, ὁ τοιοῦτος
 ψεκτότερος. Οὕτα γὰρ ὁ σπουδαῖος οὐδέποτε οὕτω γέ-
 50 νοιτ' ἂν ἀκρατής, ὅτε λόγος προκαταλαβὼν οὐκ ἂν ἰά-
 σαιτο· ἤγε μὲν γὰρ οὗτος ἐν αὐτῷ ὑπάρχει, ᾧ ** οὐ πει-
 θαρχεῖ, ἀλλὰ τῇ ἡδονῇ ἐνδίδουσι, καὶ καταμαλακίζεται
 καὶ ἐξασθενεῖ πως. (37) Πότερον δ' ὁ σώφρων ἐγκρα-
 τής ἐστίν, ἢ πορῆθῃ μὲν ἐν τοῖς ἐπάνω, νῦν δὲ λέγω-

(29) Est porro quispiam intemperans appellatus : numquid
 igitur intemperans idem quod incontinens, an non est?
 Nempe intemperans ejusmodi est, ut quæ agit, eadem et
 optima et commodissima sibi esse arbitretur; nec ullam habet
 rationem, quæ ejus videatur adversari voluptatibus. At in-
 continens habet rationem, quæ adversatur ei in iis ad quæ
 cupiditate agitur. (30) Uter autem curatu facilior, intempe-
 rans an incontinens? Certe hac quidem ratione intemperans
 curatu facilior videatur. Nam si ratio ei advenerit, quæ
 mala esse doceat, ipse non operabitur. At incontinenti non
 deest ratio, et tamen agit mala : proinde homo hujusmodi
 incurabilis esse videbitur. (31) Ceterum ut horum deterius
 afficitur, is cui nihil adest boni, an cui adest quidem
bonum aliquod, sed simul etiam mala illa? An id quidem
 manifestum est, illum (*intemperantem*) pejus habere,
 siquidem id quod majore honore dignum est, *ipsa ra-
 tio*, male habet? Est nimirum incontinens, qui bonum
 obtinet, rectam rationem, quum intemperans hoc non ha-
 beat. (32) Quum ergo ratio utriusque principatum obti-
 neat, incontinens honoratissimum principium sanum est,
 intemperantis non sanum. Ergo incontinente intemperans
 deterius habet. (33) Rursus, ut supra mentionem fecimus
 de feritatis vitio, non est ipsum in fera spectare, sed in
 homine. Feritatis siquidem nomen adeptum est id vitium,
 ob singularem improbitatem. Sed cur? ideo quod improbum
 in fera principium non sit. Est siquidem ratio principium.
 Enimvero uter plura mala patraverit, leone aliquis an Dio-
 nysius, sive Phalaris aut Clearchus, aut alius quis ex istis
 improbis hominibus? An perspicuum est istos? quando enlm
 inest male agenti principium depravatam, multum id con-
 fert : at in fera nullum prorsus est principium. (34) Ita igitur
 improbum est in ipso intemperante principium. Nam
 quatenus quæ mala sunt, committit, etiam ratio in his ei
 adstipulatur, censetque ea esse peragenda, sic improbum
 in ipso est principium. At in continente sanum principium
 est, ut hinc melior incontinens; intemperante esse videatur.
 (35) Sunt etiam incontinentiæ binæ species : una quidem
 prorumpens, et improvisa, et confestim proveniens; velut
 quum speciosam viderimus mulierem, et confestim affici-
 mur, et ab affectu erumpit impulsus ad aliquid perpetranda
 quod fortasse non expediat. Altera vero velut quædam
 imbecillitas, quæ cum ratione insurgit avertente. Prior igitur
 non admodum sub reprehensionem cadere videbitur : quan-
 doquidem etiam virtutis studiosis potest evenire, calidis et
 ingeniosis. Secunda autem, frigidis, et melancholicis : tales
 nimirum reprehendendi. (36) Præterea si quis munire se
 ratione anteverterit, poterit non affici : ut si scierit ventura
 formosam mulierem; convenit igitur se cohibere. Nam
 qui ejusmodi ratione prævenit, ex obvia visione inconti-
 nens non commovebitur, nec turpe quicquam aget. Verum
 qui ratione cognoverit indecens aliquid, ad idque voluptate
 delabatur, et remollescet, is multo magis reprehendendus.
 Neque enim probus unquam ejusmodi fuerit incontinens,
 et ratio præveniens nihil in eo sanandum habuerit : dux si-
 quidem ea in ipso probus existit. Cui non obtemperat impro-
 bus, sed voluptati deditus est et remollescit, et quodammodo
 effeminatur. (37) Utrum vero et temperans sit continens, quod
 supra fecimus ambiguum, nunc disseramus. Est igitur tem-

μεν. Ἔστι γὰρ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατής· ὁ γὰρ ἐγκρα-
 τής ἐστὶν οὐ μόνον ὁ ἐπιθυμιῶν ἐνούσων ταύτας
 κατέχων διὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ὁ τοιοῦτος ὡς οἷός καὶ
 μὴ ἐνούσων ἐπιθυμιῶν τοιοῦτος εἶναι οἷος εἰ ἐγγένοιτο
 κατέχειν. (38) Ἔστι δὲ σώφρων ὁ μὴ ἔχων ἐπιθυμίας
 φαύλας τὸν τε λόγον τὸν περὶ ταῦτα ὀρθόν· ὁ δ' ἐγκρα-
 τής ὁ ἐπιθυμίας ἔχων φαύλας, τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ
 ταῦτα ὀρθόν· ὥστ' ἀκολουθήσει τῷ σώφρονι ὁ ἐγκρατής,
 καὶ ἔσται * σώφρων· ὁ μὲν γὰρ σώφρων ὁ μὴ πάσχων,
 ὁ δ' ἐγκρατής ὁ πάσχων καὶ τούτων κρατῶν ἢ οἷόσπε
 ὦν πάσχειν*. Οὐδέτερον δὲ τούτων τῷ σώφρονι ὑπάρ-
 χει· διὸ οὐκ ἔστιν ὁ ἐγκρατής σώφρων. (39) Πότερον
 δὲ ὁ ἀκόλαστος ἀκρατής ἐστίν, ἢ ὁ ἀκρατής ἀκόλαστος;
 ἢ οὐδετέρω ἕτερος ἀκολουθεῖ; ὁ μὲν γὰρ ἀκρατής ἐστίν
 οὗ ὁ λόγος τοῖς πάθεσι μάχεται, ὁ δ' ἀκόλαστος οὐ τοιοῦ-
 τος, ἀλλ' ὁ τῷ πράττειν τὰ φαύλα ἅμα τὸν λόγον σύμ-
 ψηφον ἔχων. Οὔτε δὲ ὁ ἀκόλαστος οἷος ὁ ἀκρατής,
 οὐθ' ὁ ἀκρατής οἷος ὁ ἀκόλαστος. (40) Ἔτι δὲ καὶ
 φαυλότερος ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς. Δυσιατότερα γὰρ
 τὰ φυσικὰ τῶν ἐξ ἔθους γινομένων· καὶ γὰρ τὸ ἔθος διὰ
 τοῦτο δοκεῖ ἰσχυρόν εἶναι, ὅτι εἰς φύσιν καθίστησιν.
 (41) Ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος αὐτὸς τοιοῦτος ἐστὶν οἷος φαύ-
 λος τις τῇ φύσει εἶναι· διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τούτου ὁ λό-
 γος φαῦλος ἐν αὐτῷ ἐστίν. Ἄλλ' οὐχ ὁ ἀκρατής οὕτως·
 οὐ γὰρ ὅτι αὐτὸς τοιοῦτος ἐστίν, ὁ λόγος οὐ σπουδαῖος·
 φαῦλον γὰρ αὐτὸν ἔδει εἶναι, εἰ αὐτὸς τῇ φύσει τοιοῦ-
 τος ἦν οἷος ὁ φαῦλος. (42) Ὁ μὲν ἄρα ἀκρατής ἔθει
 εἰκοι φαῦλος εἶναι, ὁ δὲ ἀκόλαστος φύσει. Δυσιατότερος
 δ' ὁ ἀκόλαστος· τὸ μὲν γὰρ ἔθος ἄλλω ἔθει ἐκκρούεται,
 ἢ δὲ φύσιν οὐδενὶ ἐκκρούεται. (43) Πότερον δ', ἐπει-
 περ ἐστὶν ὁ ἀκρατής τοιοῦτος οἷος εἰδέναι καὶ μὴ διε-
 ψεύσθαι τῷ λόγῳ, ἔστι δὲ καὶ ὁ φρόνιμος τοιοῦτος ὁ τῷ
 λόγῳ τῷ ὀρθῷ ἕκαστα θεωρῶν, πότερον ἐνδέχεται τὸν
 φρόνιμον ἀκρατῆ εἶναι, ἢ οὐ; ἀπορήσειε γὰρ ἂν τις τὰ
 εἰρημένα· ἐάν δὲ παρακολουθήσομεν τοῖς ἐμπροσθεν
 εἰρημένοις, οὐκ ἔσται ὁ φρόνιμος ἀκρατής. Ἐφαιμεν
 γὰρ τὸν φρόνιμον εἶναι οὐχ ὅτι ὁ ὀρθὸς λόγος μόνον ὑπάρ-
 χει, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ πράττειν τὰ κατὰ τὸν λόγον φαινό-
 μενα βέλτιστα. Εἰ δὲ πράττει τὰ βέλτιστα ὁ φρόνιμος,
 οὐδ' ἂν ἀκρατής εἴη ὁ φρόνιμος. (44) Ἄλλ' ὁ τοιοῦ-
 τος δεινὸς μὲν ἐστίν· διηρήμεθα γὰρ ἐν τοῖς ἐπάνω
 τὸν τε δεινὸν καὶ τὸν φρόνιμον ὡς ἐτέρων ὄντων· περὶ
 μὲν γὰρ ταῦτα, ἀλλ' ὁ μὲν πρακτικὸς περὶ ἃ δεῖ, ὁ δ' οὐ
 πρακτικὸς. Τὸν οὖν δεινὸν ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι (οὐ
 γὰρ πρακτικὸς περὶ ἃ καὶ δεῖ), τὸν φρόνιμον δ' οὐκ
 ἐνδέχεται ἀκρατῆ εἶναι.

CAP. VII.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον ἂν εἴη περὶ ἡδονῆς, ἐπει-
 δήπερ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος, τὴν δ' εὐδαι-
 μονίαν οἴονται πάντες ἄνθρωποι ἡδονὴν εἶναι· καὶ τὸ ἡδέως
 ζῆν, ἢ οὐκ ἄνευ γε ἡδονῆς. Οἱ δὲ καὶ τῇ ἡδονῇ δυσ-
 χεραίνοντες καὶ οὐκ οἰόμενοι δεῖν τὴν ἡδονὴν ἐναρι-
 θμεῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ τὴν γε ἄλυπον προστιθέσθαι·

perans, et continens : nam continens non solum est præ-
 sentes cupiditates cohibens per rationem, verum etiam talis,
 ut si nullæ adsint cupiditates, ita instructus, ut eas
 possit quando inciderint cohibere. (38) Est autem tem-
 perans, qui nullas habeat cupiditates malas, rectaque
 rationi circa hæc insistat; at continens qui malas habet cu-
 piditates, et adversum ipsas reclamat rationem. Proinde
 temperantem continens comitatur, eritque temperans con-
 tinens. Siquidem temperans non afficitur, continens vero
 afficitur quidem, sed compescit affectus, vel qui potest
 affici ita ut non succumbat. Temperanti autem istorum est
 neutrum : ideo continens, temperans non est. (39) Utrum
 intemperans incontinens, an incontinens intemperans, aut
 neuter alterum comitatur? Incontinens enim est, cujus ratio
 perturbationes oppugnat : at intemperans, non hujusmodi,
 sed qui mala agens simul adstipulantem habet rationem. Non
 itaque intemperans, qualis incontinens : neque incontinens,
 qualis intemperans. (40) Præterea, improbius incontinente
 est intemperans. Curatu enim difficiliora quæ naturalia,
 quam quæ ex consuetudine gignuntur. Ob hoc siquidem
 valida esse videtur consuetudo, quod mores in naturam
 convertit. (41) Intemperans igitur ejusmodi, cujusmodi
 malus quispiam natura est : ob hoc, et hac de causa, in ipso
 improba ratio est. Sed non talis est incontinens : nam non
 quia ipse ejusmodi est, ideo ratio non est proba. Oportuit
 namque ipsam esse improbam, si foret natura qualis est im-
 probus. (42) Incontinens igitur, consuetudine malus esse vi-
 debitur : sed naturâ, intemperans. Curatu autem longe
 difficilior intemperans : quandoquidem consuetudo consue-
 tudine exploditur; at natura a nemine extrudi potest.
 (43) Utrum autem, quum sit incontinens ejusmodi, ut no-
 rit et non fallatur ratione sua, sitque prudens hujusmodi,
 ut recta ratione singula perpendat, fieri poterit ut incontinens
 sit prudens, an non? ex his enim quæ dicta sunt, ambigere
 quispiam poterit. Verum si quæ a nobis antea dicta sunt,
 suscipere voluerimus, non erit prudens incontinens. Dice-
 bamus namque prudentem esse, non cui recta ratio modo
 inesset, verum etiam qui faceret quæ ex ratione optima vi-
 derentur. Prudens igitur si facit et exsequitur optima in-
 continens non fuerit prudens. (44) Ceterum talis, astutus
 quidem est. Distinximus siquidem paulo ante astutum a
 prudente, ut qui inter se differrent : versantur enim illi qui-
 dem circa eadem, verum interim unus quidem circa hæc
 sollers, alter vero non sollers. Astutum igitur incontinentem
 esse contingit; neque enim sollers, circa quæ et astutus :
 prudentem vero incontinentem esse non contingit.

Post hæc de voluptate disserendum est, quum de felici-
 tate sit nobis oratio. Felicitatem arbitrantur omnes aut
 voluptatem esse, et vitam delectabilem, aut certe non
 citra voluptatem. At qui voluptatem urgent, nec inter
 bona enumerandam esse existimant, saltem hoc felicitati
 conjunctum esse volunt, ut sit doloris omnino expers.

ἐγγύς οὖν τὸ ἀλύτως τῆς ἡδονῆς ἐστίν. (2) Διόπερ
 λεκτέον ὑπὲρ ἡδονῆς, οὐ μόνον δὲ διότι καὶ οἱ ἄλλοι
 οἴονται δεῖν, ἀλλὰ δὴ ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐστὶ λέγειν ὑπὲρ
 ἡδονῆς· ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἡμῖν ἐστὶν ὁ λό-
 γος, τὴν δ' εὐδαιμονίαν διωρίζαμεν καὶ φασκόμεν εἶναι
 ἀρετῆς ἐνέργειαν ἐν βίῳ τελείῳ, ἣ δ' ἀρετὴ ἐστὶ περὶ
 ἡδονῆν καὶ λύπην, ὑπὲρ ἡδονῆς ἂν εἴη ἀναγκαῖον εἰ-
 πεῖν, ἐπειδὴ περ οὐκ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ἄνευ ἡδονῆς.
 (3) Πρῶτον μὲν οὖν εἵπωμεν ἅ τινες λέγοντες οὐκ οἴονται
 δεῖν τὴν ἡδονὴν ὡς ἐν ἀγαθοῦ μέρει λαμβάνειν. Πρῶτον
 μὲν γὰρ φασιν εἶναι τὴν ἡδονὴν γένεσιν, τὴν δὲ γένεσιν
 ἀτελές τι, τὸ δὲ ἀγαθὸν οὐδέποτε τὴν τοῦ ἀτελοῦς
 χώραν ἔχειν. Δεύτερον δ' ὅτι εἰσὶ τινες φαῦλοι ἡδο-
 ναί, τὸ δ' ἀγαθὸν οὐδέποτε ἐν φαυλοτήτῃ εἶναι. Πάλιν
 ὅτι ἐν πᾶσιν ἐγγίνεται· καὶ γὰρ ἐν τῷ φαύλῳ καὶ ἐν
 τῷ σπουδαίῳ καὶ ἐν θηρίῳ καὶ ἐν βοσκήματι· τὸ δ' ἀγα-
 θὸν ἀμιγές ἐστὶ τοῖς φαύλοις καὶ οὐ πολύκοινον. Καὶ
 ὅτι οὐ κράτιστον ἡδονή, τὸ δ' ἀγαθὸν κράτιστον. Καὶ
 ὅτι ἐμπόδιον τοῦ πράττειν τὰ καλὰ, τὸ δὲ κωλυτικὸν
 τῶν καλῶν οὐκ ἂν εἴη ἀγαθόν. (4) Πρῶτον μὲν οὖν
 πρὸς τὸ πρῶτον ἂν εἴη λεκτέον, πρὸς τὴν γένεσιν, καὶ
 πειρατέον τὸν λόγον τοῦτον λυεῖν διὰ τὸ μὴ ἀληθῆ εἶναι.
 Ἔστι γὰρ πρῶτον μὲν οὐ πᾶσα ἡδονὴ γένεσις. Ἡ γὰρ
 ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν ἡδονὴ γινομένη οὐκ ἐστὶ γένεσις, οὐδ'
 ἡ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαι καὶ ὀσφρανεῖν. Οὐ γὰρ ἐξ ἐν-
 δείας γινομένη, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οἷον ἐκ τοῦ
 φαγεῖν ἢ πιεῖν. Αὗται μὲν γὰρ ἐξ ἐνδείας καὶ ὑπερ-
 βολῆς γίνονται, τῷ ἢ τὴν ἐνδειαν ἀναπληροῦσθαι ἢ
 τῆς ὑπερβολῆς ἀφαιρεῖσθαι· διὸ γένεσις δοκεῖ εἶναι.
 (5) Ἡ δ' ἐνδεία καὶ ἡ ὑπερβολὴ λύπη. Λύπη οὖν ἐν-
 ταῦθα ἐνθα ἡδονῆς γένεσις. Ἐπὶ δὲ γε τοῦ ἰδεῖν καὶ
 ἀκοῦσαι καὶ ὀσφρανεῖν οὐκ ἐστὶ προλυπηθῆναι· οὐδεὶς
 γὰρ ἡδόμενος τῷ ὄρᾶν ἢ τῷ ὀσφρανεῖσθαι προελυπήθη.
 (6) Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας ἐστὶ θεωροῦντά τι
 ἡδῶσθαι ἄνευ τοῦ προλυπηθῆναι, ὥστ' εἴη ἂν τις ἡδονὴ
 ἢ οὐκ ἐστὶ γένεσις. Εἰ οὖν ἡ μὲν ἡδονὴ, ὡς ὁ λόγος
 αὐτῶν ἔφη, διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαθὸν ὅτι γένεσις, ἐστὶ δὲ
 τις ἡδονὴ ἢ οὐκ ἐστὶ γένεσις, αὕτη ἂν εἴη ἀγαθόν.
 (7) Ἐὶ δ' ὅλον οὐκ ἐστὶν οὐδέμεγα ἡδονὴ γένεσις· οὐδὲ
 γὰρ αὗται αἱ ἀπὸ τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν ἡδοναί οὐκ εἰσὶ
 γένεσις, ἀλλὰ διαμαρτάνουσιν οἱ ταύτας φάσκοντες
 εἶναι τὰς ἡδονὰς γενέσεις. Οἴονται γὰρ, ἐπειδὴ τῆς
 προσφορᾶς γινομένης γίνεται ἡδονή, διὰ τοῦτο γένεσιν
 εἶναι· ἐστὶ δ' οὐ. (8) Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶ τῆς ψυχῆς τι
 μέρος ὃ ἡδόμεθα ἅμα τῇ προσφορᾷ ὧν ἐσμεν ἐνδεεῖς,
 τοῦτο τὰ μόριον τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται, ἣ δὲ
 κίνησις αὐτοῦ καὶ ἡ ἐνεργεῖα ἐστὶν ἡδονή· διὰ δὲ τὸ
 ἅμα τῇ προσφορᾷ ἐκείνῳ τὸ μόριον τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖν,
 ἣ διὰ τὴν αὐτοῦ ἐνεργεῖαν, οἴονται γένεσιν εἶναι τὴν
 ἡδονὴν τῷ τὴν προσφορὰν δῆλον εἶναι, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς
 μόριον ἀδελόν. (9) Ὁμοίον οὖν εἴ τις τὸν ἀνθρώπον
 οἶεται εἶναι σῶμα, ὅτι τοῦτο μετ' αἰσθητόν ἐστιν ἢ δὲ
 ψυχῆ· οὐ· ἐστὶ δὲ γε καὶ ἡ ψυχὴ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ
 τοῦτου· ἐστὶ γὰρ μόριόν τι τῆς ψυχῆς ὃ ἡδόμεθα,

Sine ægritudine esse igitur, vicinum voluptati est. (2) Qua-
 propter de voluptate quoque dicendum, non modo quia
 etiam alii ita arbitrantur, verum etiam quod nobis de vo-
 luptate dicere necessarium esse censeamus. Nam quum de
 felicitate nobis sit oratio, felicitatemque definierimus, et
 dicamus in vita perfecta esse virtutis actionem, sitque virtus
 circa voluptatem et ægritudinem; de voluptate dicere ne-
 cesse est, quandoquidem citra voluptatem non est felicitas.
 (3) Primum itaque dicamus, quænam nonnulli afferentes
 voluptatem in numero bonorum non esse censendam exi-
 stiment. Aiunt namque primo ortum esse voluptatem. At
 ortum, quiddam imperfectum : bonum porro, imperfecti
 locum nunquam obtinere. Secundo loco, voluptates esse
 quasdam improbas : at improbitatem nunquam bonum ad-
 mittere. Rursus, quod gignatur in omnibus. Nam et malo, et
 improbo, et feræ, et pecudi deputatur : at bonum, malis
 immisceri, nefas, et ne multis quidem commune est. Quod-
 que non potentissimum, voluptas : at bonum, potentissi-
 mum. Quodque honesta agendi sit impedimentum. Nam
 quod honesta agere prohibeat, bonum quæ potest esse?
 (4) Primum igitur primo occurrendum, de ortu, ratioque
 diluenda, quod neutiquam vera sit. Est igitur in primis non
 omnis voluptas ortus. Nam quæ ab inspicendo voluptas
 gignitur, ortus non est : nec quæ ab audiendo, et olfaciendo.
 Neque enim ex egestate procreata, quemadmodum in aliis,
 ut ex comedendo, vel bibendo. Hæ namque ex egestate
 et redundantia fiunt, aut saturando egestatem, aut redun-
 dantiæ auferendo : ideo ortus esse videntur. (5) At eges-
 tas, et redundantia, ægritudo : igitur ægritudo hic, ubi
 ortus voluptatis. Atqui in spectando, et audiendo, et
 olfaciendo, non est ut ægritudo antecedit : nemo siquidem
 qui spectando delectatur, aut olfaciendo, prius tristatus est.
 (6) Itidem in cogitatione : potest enim contemplanti rem
 aliquam delectatio esse citra præcedentem ægritudinem :
 et proinde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non est.
 Quodsi voluptas, (ut eorum dicit oratio,) ideo bonum
 non est, quia ortus; estque voluptas aliqua, quæ ortus
 non est : fuerit utique bonum, voluptas. (7) Atqui in
 totum non est voluptas ortus; nam neque quæ a come-
 dendo et bibendo voluptates, ortus dici possunt. Verum
 hallucinantur qui has voluptates ortus esse perhibent.
 Putant siquidem, quoniam, dum admoventur et sumun-
 tur res (cibus), gignitur voluptas, ob hoc ortum esse : sed
 non est : (8) quandoquidem enim est pars animæ quæ-
 dam, qua oblectamur : simul admotis, quibus indigeba-
 mus, rebus, ea pars animæ, quatenus exercetur et mo-
 vetur, oblectatur. Atqui motus ipsis, et exercitium,
 voluptas est : quod una cum admotis rebus ea pars animæ
 exercentur, aut propter ipsius actionem, ortum esse censent
 voluptatum : quod non manifesta sit rerum admotio, animæ
 tamen pars non cernatur : (9) perinde atque si quis homi-
 nem esse opinetur corpus, quod id sub sensum cadat, non
 autem animam : verum est etiam anima. Itidem et in hoc.
 Est namque pars quædam animæ, qua oblectamur, quæ,

δ ἄμα τῇ προσφορᾷ ἐνεργεῖ· διὸ οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις. (10) Καὶ ἀποκατάστασις δέ, φασί, εἰς φύσιν αἰσθητή. Καὶ γὰρ μὴ ἀποκαθισταμένοις εἰς φύσιν ἔστιν ἡδονή. Τὸ γὰρ ἀποκαθιστάσθαι ἔστι τὸ τοῦ ἐνδεοῦς τῇ φύσει, τούτου τὴν ἀναπλήρωσιν γενέσθαι· ἔστι δέ, ὡς φαμέν, μὴ ὄντα ἐνδεᾶ ἡδεσθαι. Ἡ μὲν γὰρ ἐνδεῖα λύπη, ἀνευ δὲ λύπης καὶ πρὸ λύπης φαιμέν ἡδεσθαι, ὥστ' οὐκ ἂν εἴη ἡ ἡδονὴ ἀποκατάστασις τοῦ ἐνδεοῦς· ἐνδεᾶ γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡδονῶν οὐδέν. Ὡστε εἰ διότι μὲν γένεσις ἡ ἡδονὴ οὐκ ἀγαθὸν ἐδόκει εἶναι, οὐκ ἔστι δὲ οὐδεμία ἡδονὴ γένεσις, ἀγαθὸν ἂν εἴη ἡ ἡδονή. (11) Ἀλλὰ μετὰ τοῦτο οὐ πᾶσα, φησί, ἡδονὴ ἀγαθόν. Συνίδοι δ' ἂν τις καὶ ὑπὲρ τούτου οὕτως. Ἐπεὶ γὰρ τὰγαθὸν φαιμέν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις λέγεσθαι (καὶ γὰρ ἐν οὐσίᾳ καὶ ἐν τῷ πρὸς τι καὶ ποσῶ καὶ πότε καὶ ὅπως ἐν ἀπάσαις), ἥδη γ' ἐκείνου φανερόν· κατὰ πάσα γὰρ ἀγαθοῦ ἐνεργείας ἡδονὴ τις ἀκολουθεῖ. Ὡστ' ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις, καὶ ἡδονὴ ἂν εἴη ἀγαθόν. Ὡστ' ἐπειδὴ ἐν τούτοις μὲν τὰγαθὰ καὶ ἡδονή, ἡ δ' ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἡδονὴ ἡδονή, ἀγαθὸν ἂν εἴη πᾶσα ἡδονή. (12) Ἀμα δὲ δῆλον ἐκ τούτου ὅτι καὶ διάφοροι τῷ εἶδει αἱ ἡδοναὶ εἰσὶν διάφοροι γὰρ καὶ αἱ κατηγορίαι, ἐν αἷς ἔστιν ἡδονή. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν ἔχει, οἷον τῆς γραμματικῆς ἢ ἄλλης ἡσιτισσοῦν. Ἐὰν γὰρ ἔχη Λάμπρος τὴν γραμματικὴν, ὁμοίως διακρίσεται ὑπὸ τῆς γραμματικῆς ταύτης [γραμματικὸς] ἄλλω ὄντων ἔχοντι γραμματικῆν, οὐ δὴ εἰσὶ διάφοροι αἱ γραμματικαὶ ἢ τ' ἐν Λάμπρῳ καὶ ἐν Ἰλει. Ἄλλ' ἐπὶ τῆς ἡδονῆς οὐχ οὕτως· ἡ γὰρ ἀπὸ τῆς μέθης ἡδονὴ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ συγγίνεσθαι οὐχ ὁμοίως διατιθέασιν, διὸ διάφοροι τῷ εἶδει δόξαιεν ἂν εἶναι αἱ ἡδοναί. (13) Ἀλλὰ δὴ καὶ διότι φαῦλαι εἰσὶν ἡδοναὶ τινες, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδόκει ἡ ἡδονὴ αὐτοῖς ἀγαθὸν εἶναι. Τὸ δὴ τοιούτον καὶ ἡ τοιαύτη κρίσις οὐκ ἰδίος ἔστιν ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φύσεως καὶ ἐπιστήμης. Ἔστι γὰρ καὶ φύσις φαῦλη, οἷον ἡ τῶν σκωλήκων καὶ ἡ τῶν κανθάρων καὶ ὅπως ἡ τῶν ἀτίμων ζώων, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἡ φύσις τῶν φαύλων. (14) Ὅμοίως δ' εἰσὶ καὶ ἐπιστήμαι φαῦλαι, οἷον αἱ βάνασοι, ἀλλ' ὁμοῦς οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἀγαθὸν τῷ γένει καὶ ἐπιστήμῃ καὶ φύσει. Ὡσπερ γὰρ οὐδ' ἀνδριανοποῖον θεωρεῖν δεῖ ποῖος τις ἔστιν ἐξ ὧν ἀπέτυχε καὶ κακῶς εἰργάσατο, ἀλλ' ἐξ ὧν εὔ, οὕτως οὐδ' ἐπιστήμην οὐδὲ φύσιν οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ποῖόν τι ἔστιν ἐκ τῶν φαύλων, ἀλλ' ἐκ τῶν σπουδαίων. (15) Ὅμοίως δὲ καὶ ἡ ἡδονὴ τῷ γένει ἀγαθὸν ἔστιν, ἐπεὶ ὅτι γ' εἰσὶ φαῦλαι ἡδοναί, οὐδ' ἡμᾶς λανθάνει. Ἐπεὶ γὰρ καὶ φύσεις τῶν ζώων εἰσὶ διάφοροι, οἷον καὶ φαῦλη καὶ σπουδαία, οἷον ἡ μὲν ἀνθρώπου σπουδαία, ἡ δὲ λύκου ἢ τινος ἄλλου θηρίου φαῦλη, ὁμοίως δ' ἕτερα φύσις ἵππου καὶ ἀνθρώπου καὶ ὄνου καὶ κύνος· (16) ἡ δὲ ἡδονὴ ἔστι κατὰστασις ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς φύσιν ἐκάστω τῆν αὐτοῦ, ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη ἥδιστον τῇ γε φαύλῃ φύσει, φαῦλῃ ἡδονή.

simul atque res admotæ sunt, exercetur : ideo nulla voluptas est ortus. (10) Verum et conversio, inquit, in naturam sub sensum cadit. Nam non convertentibus sese in naturam, voluptas est. Siquidem convertendo naturam egestatem, fit exsaturatio. At, ut diximus, fieri potest ut sine ulla egestate fiat oblectatio. Siquidem egestas, aegritudo. At citra aegritudinem atque ante aegritudinem dicimus posse aliquem oblectari : et proinde non fuerit voluptas, egestatis conversio. Indignum namque in huiusmodi voluptatibus nihil. Proinde si ideo quod ortus est, voluptas non bonum esse existimetur, nullaque est voluptas ortus, bonum utique fuerit voluptas. (11) Præterea, non omnis, inquit, voluptas bonum. De quo poterit aliquis dispicere hoc pacto. Nam quia bonum in omnibus dicimus esse prædicamentis (nempe in essentia, et in ad aliquid, et in quanto, et quando, ac universe in omnibus); illud quoque manifestum, per omnes boni actiones voluptatem aliquam comitari. Proinde, quia in omnibus prædicamentis est bonum, etiam voluptas fuerit bonum. Et proinde, quoniam in his quidem per se bona, etiam voluptas fuerit per se bonum. Atqui a bonis voluptas, est voluptas : bonum ergo fuerit omnis voluptas. (12) Simul certum hinc, etiam differre inter se specie voluptates, quandoquidem differunt etiam prædicamenta, in quibus est voluptas. Neque enim est quemadmodum in scientiis, ut grammatica, vel quacumque alia. Nam si Lamprus grammaticam habeat, similiter afficietur hic ab hac grammatica, ut quivis alius habens grammaticam : non sunt igitur duæ grammaticæ diversæ, quæ in Lampro, et quæ in Ileo. At in voluptate non ita. Nam quæ ex ebrietate voluptas, et quæ ex copulatu, non eodem modo afficiunt : quamobrem specie inter se distingui videbuntur voluptates. (13) Ceterum quia sunt et malæ voluptates, etiam ob hoc voluptas bonum non esse illis videbatur. At id voluptatis minime proprium iudicium est, sed naturæ etiam atque scientiæ. Nam est et natura mala, sicut vermium, et crabronum, ac prorsus vilium animalium; nec tamen ob hoc, ipsa natura malorum. (14) Eodem modo habentur et malæ scientiæ, sicut sedentariæ, nec tamen ob hoc, malum scientia est; sed genere bonum tam scientia quam natura. Nam quemadmodum statuarius inspiciendus non est, qualisnam sit, ex eo quod per errorem commiserit et male fecerit, sed quod bene : ita ne scientiam quidem naturamve, aut quippiam aliud, quale sit, ex malis, sed ex probis. (15) Itidem ergo voluptas quoque genere bonum est. Quod vero sint et malæ voluptates, ne nos quidem latet. Nam sunt etiam diversæ naturæ animalium, bona, et mala; sicut hominis quidem, bona; lupi vero, vel cuiusvis alterius feræ, mala. Similiter equi natura alia quam hominis, et asini, et canis. (16) At voluptas conversio est ex eo quod contra naturam, in naturam cuiuslibet suam : proinde et hoc fuerit suavissimum improbæ naturæ, improbam dico voluptatem. Neque enim equo idem

Οὐ γὰρ ἔστι ταῦτόν ἴπῳ καὶ ἀνθρώπῳ, ὁμοίως οὐδὲ τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἐπέπερ αἱ φύσεις διάφοροι, καὶ αἱ ἡδοναὶ διάφοροι. Ἡ γὰρ ἡδονὴ ἦν ἀποκατάστασις, καὶ ἡ ἀποκατάστασις, φασί, εἰς φύσιν καθίστη, ὥστε τῆς μὲν φασί τῆς φύσεως ἢ κατὰστασις φασί, τῆς δὲ σπουδαίας σπουδαία. (17) Ἄλλ' οἱ φάσκοντες εἶναι τὴν ἡδονὴν οὐ σπουδαίαν, πεπόνθασιν οἷον οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ οἶονταί τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν καὶ οὐκ εἶναι τοῦτου ἡδίου οὐδέν. Τοῦτο δὲ πάσγουσι διὰ τὴν ἀγνοίαν. Οἷς ὅμοιον

10 πεπόνθασιν οἱ πάσας τὰς ἡδονὰς γενέσεις φάσκοντες εἶναι καὶ οὐκ ἀγαθόν· διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι ἄλλας ἡδονὰς ἀλλ' ἢ τὰς σωματικάς, ταύτας τε ὄραν γενέσεις τε ἡδονὰς καὶ οὐ σπουδαίας, ὧστε οὐκ οἶονται εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν. (18) Ἐπεὶ δ' οὖν ἔστιν ἡ ἡδονὴ καὶ

15 καθισταμένης τῆς φύσεως καὶ καθεστηκυίας, οἷον καθισταμένης μὲν αἱ ἐξ ἐνδοῦς ἀναπληρώσεις, καθεστηκυίας δὲ αἱ ἀπὸ τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τῶν τοιούτων οὔσαι, βελτίους ἂν εἴησαν αἱ καθεστηκυίας τῆς φύσεως ἐνέργειαι· αἱ γὰρ ἡδοναὶ κατ' ἀμφοτέρους

20 λεγόμεναί τοὺς τρόπους ἐνέργειαι εἰσιν, ὥστε ὅλον ὅτι αἱ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἡδοναὶ καὶ τῆς ἀκοῆς καὶ τοῦ διανοεῖσθαι βέλτιοι αἱ εἴησαν, ἐπεὶ αἱ γε σωματικαὶ ἐξ ἀναπληρώσεως. (19) Ἐτι καὶ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι οὐκ ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἐν πᾶσι εἶναι καὶ πᾶσι κοινόν οὐκ

25 ἀγαθόν. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἐπὶ φιλοτίμου μᾶλλον καὶ φιλοτιμίας οἰκεῖόν ἐστιν· ὁ γὰρ φιλοτιμῶς ἐστιν ὁ μόνος βουλούμενος εἶναι καὶ τῷ τοιούτῳ τῶν ἄλλων ὑπερέγειν. Καὶ τὴν ἡδονὴν οὖν, εἰ μέλει τὰγαθὸν εἶναι, τοιοῦτον δεῖν εἶναι. (20) Ἡ οὐ, ἀλλὰ καὶ τούναντίον διὰ τοῦτο

30 ἂν ὀφείλει ἀγαθόν εἶναι, ὅτι πάντα τοῦτου ἐφίεται· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ πάντα πέφυκεν ἐφίεσθαι, ὥστ' εἰ τῆς ἡδονῆς πάντα ἐφίεται, ἀγαθόν ἂν εἴη τῷ γενεῖ ἢ ἡδονῇ. (21) Πάλιν καὶ ὅτι ἔστιν ἐμπόδιον ἢ ἡδονῇ, οὐκ ἔφασαν αὐτὴν ἀγαθόν εἶναι. Τὸ δ' ἐμπόδιον φάσκειν εἶναι

35 διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς σκοπεῖν φαίνεται· αὐτοῖς. Οὐ γὰρ ἐστιν ἐμπόδιον ἢ ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῦ πραττομένου ἡδονῇ. Ἐὰν μέντοι ἄλλη, ἐμπόδιον, οἷον ἢ ἀπὸ τῆς μέθης ἡδονῇ ἐμπόδιον ἐστὶ τοῦ πράττειν. (22) Ἄλλ' οὕτω μὲν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστήμης ἐμπόδιον ἐστὶ· οὐ

40 γὰρ ἐστὶν ἅμα ἀμφοτέραις ἐνεργεῖν. Ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἀγαθὸν ἢ ἐπιστήμη, ἂν ποιῇ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης ἡδονῇ; καὶ πότερον ἐμπόδιον ἐστὶ, ἢ οὐ; ἀλλὰ μᾶλλον πράξει· (23) ἡ γὰρ ἡδονὴ παρορμᾷ πρὸς τὸ μᾶλλον πράττειν ἀπ' αὐτοῦ γινομένη, ἐπεὶ τὸν σπουδαῖον

45 ποιήσον πράττειν τὰ κατ' ἀρετὴν, καὶ ἡδέως ταῦτα πράττειν· ἄρα οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐνεργήσει κατὰ τὴν πρᾶξιν; καὶ ἐὰν μὲν γε ἡδόμενος πράττη, σπουδαῖος ἐστὶ, ἂν δὲ λυπούμενος τὰ κατὰ πρᾶττη, οὐ σπουδαῖος. Ἡ γὰρ λύπη ἐπὶ τοῖς δι' ἀνάγκην ἐστὶν, ὥστ' εἰ λυ-

50 πείται τις τὰ κατὰ πρᾶττων, ἀναγκαζόμενος πράττει· ὁ δ' ἐξ ἀνάγκης πράττων οὐ σπουδαῖος. (24) Ἄλλὰ μὴν οὐκ ἐστὶ γε μὴ λυπούμενον ἢ ἡδόμενον τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν· τὸ δ' ἀνὰ μέσον οὐκ ἐστὶν. Διὰ τί; ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐν πάθει, τὸ δὲ πάθος ἐν λύπῃ καὶ ἡδονῇ·

quod homini, similiterque neque aliis. At quoniam diversæ naturæ, sunt diversæ etiam voluptates. Nam voluptas, conversio est; et conversio, (inquunt,) sive restauratio, in naturam restituit. Proinde et malæ naturæ mala conversio est, ut probæ proba. (17) Qui porro voluptatem non esse bonam contendunt, eo afficiuntur modo, quo qui nectar incognitum habent, et deos vinum potare existimant, nihilque eo esse suavis: ex inscitia in id delabuntur. Simile contingit iis qui cunctas voluptates ortus esse asserunt, et neutiquam bonum. Nam quod alias voluptates ignorant, præter eas quæ corporis sunt, easque ducunt ortus esse, nec bonas; in universum non rentur voluptatem esse bonum. (18) Quoniam igitur est voluptas et restituentæ naturæ et jam restitutæ, (restituendæ naturæ sunt, nimirum repletiones post defectum; restitutæ autem, quæ oculis et auribus percipiuntur, ac similes,) videntur restitutæ ac suum, ut sic dicam, statum obtinentis naturæ functiones esse meliores. Voluptates namque utrovis modo dictæ, sunt actiones. Proinde non dubium quin a visu voluptates, et auditu, et intelligentia sint longe optimæ, quum eæ quæ sub corpus cadunt, ab expletione proceunt. (19) Rursum id dicebatur, quod bonum non sint. Siquidem unum in omnibus et commune omnibus esse non bonum. Id certe in honoris cupido, et honoris cupiditate, magis proprium est. Honoris siquidem cupidus, solus vult habere, et illo ceteros anteire. Voluptatem igitur, si ipsam per se bonum esse oporteat, convenire esse ejusmodi. (20) An non ita est, sed etiam contrario modo ob id bonum esse videatur quod cuncta eam expetant? Agnatum enim cunctis, bonum expetere. Et proinde si cuncta voluptatem expetunt, genere bonum fuerit voluptas. (21) Rursum, quod sit impedimentum voluptas, ipsam bonum esse negaverunt. Sed impedimentum esse eos asserere apparet, quod non recte rem considerant. Minime enim ad res transigendas est impedimentum, si qua sit ex ipsa rei, dum agitur, actione. At si est alia voluptas, sane est impedimentum: ut ebrietatis voluptas actionem inhibet. (22) Ceterum ita etiam scientia scientiæ fuerit impedimentum. Nam fieri non potest ut simul utramque exerceas. Sed cur non bonum scientia, si voluptatem ex scientia excitarit? et utrum impedimentum sit, anne? Ceterum multo magis ager; (23) voluptas namque ad magis agendum, inde suscitata impellit: quippe fac probum aliquem agere quæ sunt ex virtute, et ea suaviter agere: nonna multo etiam magis quæ ad actionem pertineant, exercebit? Ac si oblectatus agat, probus erit; sin tristatus honesta prosequatur, non probus. Ægritudo namque in iis est quæ sunt ex necessitate. Proinde si quispiam dolore afficiatur, honesta prosequendo, coactus peragit; qui autem a necessitate agere compellitur, non probus. (24) Ceterum nemo potest quæ sunt virtuti consentanea, agere, ut non aliqua vel voluptate vel aegritudine afficiatur: medium enim nihil est. Cur? nempe quod virtus in affectu, affectus

ἐν δὲ τῶ ἀνὰ μέσον οὐκ ἔστιν. ἄλλον οὖν ὡς καὶ ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης καὶ ἡδονῆς. Εἰ μὲν οὖν λυπούμενός τις τὰ κατὰ πράττει, οὐ σπουδαίος. Ὡστε οὐκ ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης· μεθ' ἡδονῆς ἄρα. (25) Οὐ μόνον ἄρα οὐκ ἐμποδίων ἔστιν ἡ ἡδονή, ἀλλὰ καὶ προτρεπτικὸν πρὸς τὸ πράττειν, καὶ τὸ δλον δὲ οὐκ ἐνδέχεται ἄνευ ἡδονῆς εἶναι τῆς ἀπ' αὐτῆς γινομένης. (26) Ἄλλος ἦν λόγος ὅτι οὐδεμία ποιεῖ ἐπιστήμη ἡδονήν. Ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές· οἱ γὰρ δειπνοποιοὶ καὶ στεφανοποιοὶ καὶ μυρσειοὶ ἡδονῆς εἰσὶ ποιητικοί. Ἀλλὰ δὴ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ ὡς τέλος, ἀλλὰ μεθ' ἡδονῆς τε καὶ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς· ἔστιν οὖν καὶ ἐπιστήμη ποιητικὴ ἡδονῆς. (27) Ἔτι δὲ καὶ ἄλλως ἐλέγετο, ὅτι οὐκ ἀριστον. Ἀλλ' οὕτω μὲν καὶ τῶ τοιοῦτω λόγῳ ἀναίρησις καὶ τὰς καθ' ἕκαστα λεγομένας ἀρετάς. Ἡ γὰρ ἀνδρεία οὐκ ἔστιν ἀριστον· ἄρ' οὖν διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθόν; ἢ τοῦτ' ἄτοπον; ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Οὐδὲ ἡδονὴ διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθόν, ὅτι οὐκ ἀριστον. (28) Ἀπορήσειε δ' ἂν τις μεταβάς καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τὸ τοιοῦτον, οἷον ἐπειδὴ ὁ λόγος κρατεῖ ποτὲ τῶν παθῶν (φαμὲν γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς), καὶ τὰ πάθη δὲ πάλιν ἀντεστραμμένως τοῦ λόγου κρατεῖ, οἷον ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν συμβαίνει· ἐπεὶ οὖν τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς ἔχον τὴν κακίαν κρατεῖ τοῦ λόγου εὖ διακειμένου (ὁ γὰρ ἀκρατὴς τοιοῦτος), καὶ ὁ λόγος ὁμοίως φαῦλος· διὸ κακίως κρατῆσει τῶν παθῶν εὖ διακειμένων καὶ ἐχόντων τὴν οἰκίαν ἀρετήν. Εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται, συμβήσεται τῇ ἀρετῇ κακῶς χρῆσθαι· ὁ γὰρ λόγος φαῦλῳ διακείμενος καὶ χρώμενος τῇ ἀρετῇ κακῶς αὐτῇ χρῆσεται. Τὸ δὴ τοιοῦτον ἄτοπον ἂν συμβαίνειν δοξείεν. (29) Πρὸς δὴ τὴν τοιαύτην ἀπορίαν βράζιον ἀντειπεῖν καὶ λύσαι ἐκ τῶν ἐμπροσθεν ἡμῶν εἰρημένων ὑπὲρ ἀρετῆς. Τότε γὰρ φαμὲν εἶναι ἀρετήν, ὅταν ὁ λόγος εὖ διακείμενος τοῖς πάθεσιν ἔχουσι τὴν οἰκίαν ἀρετήν σύμμετρος ἦ, καὶ τὰ πάθη τῶν λόγῳ. Οὕτω γὰρ διακείμενα συμφωνήσουσι πρὸς ἀλλήλα, ὥστε τὸν μὲν λόγον προστάττειν αἰετὸ βέλτιστον, τὰ δὲ πάθη βραδίως εὖ διακείμενα ποιεῖν ὁ ἂν ὁ λόγος προστάττει. (30) Ἄν οὖν ὁ λόγος φαῦλως ἢ διακείμενος, τὰ δὲ πάθη εὖ, οὐκ ἔσται ἀρετὴ ἐκλείποντος τοῦ λόγου· ἐξ ἀμφοτέρων γὰρ ἡ ἀρετὴ. Ὡστ' οὐδὲ κακῶς χρῆσθαι ἐνδέχεται ἀρετῇ. Ἀπλῶς δ' οὐχ, ὡς οἴονται οἱ ἄλλοι, τῆς ἀρετῆς ἀρχὴ καὶ ἡγεμών ἔστιν ὁ λόγος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάθη. Δεῖ γὰρ πρὸς τὸ καλὸν ὁρμῆν ἄλογόν τινα πρῶτον ἐγγίνεσθαι (ὁ καὶ γίνεταί), εἴθ' οὕτως τὸν λόγον ὑστερον ἐπιβηφίζοντα εἶναι καὶ διακρίνοντα. (31) Ἴδοι δ' ἂν τις τοῦτο ἐκ τῶν παιδίων καὶ τῶν ἄνευ λόγου ζώντων· ἐν γὰρ τούτοις ἄνευ τοῦ λόγου ἐγγίνονται ὁρμαὶ παθῶν πρὸς τὸ καλὸν πρότερον, ὁ δὲ λόγος ὑστερος ἐπιγινομένης καὶ σύμψηρος ὧν ποιεῖ πράττειν τὰ κατὰ. Ἀλλ' οὐκ ἔάν ἀπὸ τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν λάβῃ πρὸς τὰ κατὰ, οὐκ ἀκολουθεῖ τὰ πάθη ὑπογυμνοῦντα, ἀλλὰ πολλάκις ἐναντιοῦται· διὸ μᾶλλον ἀρχῇ εἶκει πρὸς τὴν ἀρετὴν τὸ πάθος εὖ διακείμενον ἢ ὁ λόγος.

vero in aegritudine et voluptate; nec quicquam in medio positum est. Non dubium igitur quin virtus cum aegritudine et voluptate esse possit. Si quis igitur maestus honesta prosequatur, non bonus. Proinde non fuerit virtus cum aegritudine: cum voluptate ergo. (25) Tantum ergo abest ut sit impedimentum voluptas, ut etiam ad agendum exhortetur. In totumque non contingit ut sit actio citra voluptatem eam quae ab ipsa procreatur. (26) Alia fuit oratio, quod nulla scientia faciat voluptatem. Sed ne id quidem verum est. Conviviorum namque structores, et qui coronas plectunt, necnon unguentarii, voluptatis sunt effectores. Ceterum aliis scientiis non est voluptas ut finis, sed cum voluptate, nec citra voluptatem. Est igitur etiam scientia, voluptatis effectrix. (27) Rursus etiam aliter dicebatur, quod non optimum. Verum hoc modo atque hac ratione etiam singulas ieris perditum virtutes. Siquidem fortitudo, optimum non est. Numquid igitur ob hoc non bonum? An id absurdum sit? Idem et in ceteris. Igitur non dicendum, voluptatem non esse bonum, quia non est optimum. (28) Dubitaverit autem quispiam ad aliud transiens etiam tali modo in hoc loco de virtutibus: quia ratio quandoque imperat affectibus, (de continente enim hoc dicebamus,) et e converso affectus imperant rationi, ut evenit incontinentibus; quia, inquam, expers rationis pars animae, vitium admitendo, imperat rationi bene dispositae, (talis siquidem incontinens,) et ratio similiter mala: ipsa quoque ratio bene dispositis perturbationibus imperabit et suam virtutem continentibus. Hoc si ita fit, eveniet abuti virtute. Improba namque ratione affectus, virtutem usurpando, ipsa abutetur. Hoc nimirum absurdum evenire videbitur. (29) Tali sane dubitationi facile est ex eis quae a nobis ante de virtute dicta sunt, occurrere, atque hoc refellere. Tum demum namque virtutem esse dicebamus, quum ratio bene affecta, perturbationibus suam virtutem habentibus fuerit moderata, necnon perturbationes rationi consentaneae. Ita namque affecta, inter se invicem consentient, ut ratio, quod optimum sit, semper praescribat; perturbationes vero facile, bene dispositae, id exsequantur quod ratio praescripserit. (30) Si ratio igitur male fuerit affecta, perturbationes vero bene, non fuerit virtus, deficiente ratione; nam ex utroque virtus. Proinde non contigerit abuti virtute. Simpliciter vero non, quemadmodum alii opinantur, dux ratio virtutis est atque principium, sed potius perturbationes. Ad honestum namque impulsus quandam oportet primo innasci irrationalem, qui producatur, atque ita postremo rationem esse discernentem atque constituentem. (31) Quod sane viderit quispiam ex pueris, et rationis expertibus animantibus. In his namque sine ratione, perturbationum impulsus exoriuntur primo ad honestum: mox posterior adveniens ratio, et constituens, honesta agere exhortatur. Sed non, si a ratione ad honesta cepit principium, perturbationes consentientes comitantur, verum saepenumero controversantur. Quamobrem potius convenerit, perturbationem ad virtutem anteire bene affectam, quam rationem.

CAP. VIII.

Ἐγόμενον δ' ἂν εἴη τούτων εἰπεῖν, ἐπειδὴ περὶ εὐ-
 δαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος, περὶ εὐτυχίας. Οἴονται γὰρ
 οἱ πολλοὶ τὸν εὐδαιμονα βίον τὸν εὐτυχεῖν εἶναι ἢ οὐκ
 ἄνευ γε εὐτυχίας, καὶ ὀρθῶς ἴσους· ἄνευ γὰρ τῶν ἐκτός
 5 ἀγαθῶν, ὧν ἡ τύχη ἐστὶ κυρία, οὐκ ἐνδέχεται εὐδαιμονα
 εἶναι. Διὸ βητέον ἐστὶν ὑπὲρ εὐτυχίας, καὶ ἀπλῶς ὁ εὐ-
 τυχεὶς τίς ἐστι καὶ ἐν τίσει καὶ περὶ τί. (2) Πρῶτον μὲν
 οὖν ἐπὶ ταῦτ' ἂν τις ἐλθὼν καὶ ἐπιβλέψας ἀπορήσειεν.
 Οὔτε γὰρ ἂν εἴποι τις τὴν τύχην ὡς ἐστὶ φύσις. Ἢ γὰρ
 10 φύσις αἰεὶ οὐ ἐστὶν αἰτία, τούτου * ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸν ἡ ἰσασύ-
 τως ποιητικὴ ἐστίν, ἡ δὲ γε τύχη οὐδέποτε, ἀλλ' ἀτά-
 κτως καὶ ὡς ἔτυχε· διὸ ἡ τύχη ἐν τοῖς τοιοῦτοις λέγεται.
 Οὔτε δὲ νοῦν γέ τινα ἢ λόγον ὀρθῶν καὶ γὰρ ἐνταῦθα
 οὐκ ἤττόν ἐστι τὸ τεταγμένον καὶ τὸ αἰεὶ ἰσασύτως,
 15 ἡ δὲ τύχη οὐ. Διὸ καὶ οὗ πλείστος νοῦς καὶ λόγος, ἐν-
 ταῦθα ἐλαχίστη τύχη· οὐ δὲ πλείστη τύχη, ἐνταῦθ'
 ἐλάχιστος νοῦς. (3) Ἄλλ' ἄρα γε ἡ εὐτυχία ἐστὶν ὡς
 ἐπιμελεία τις θεῶν; ἢ τοῦτ' οὐκ ἂν δοξείεν; τὸν γὰρ
 θεὸν ἀξιοῦμεν κύριον ὄντα τῶν τοιοῦτων τοῖς ἀξίοις
 20 ἀπονέμειν καὶ τὰγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, ἡ δὲ τύχη καὶ τὰ
 ἀπὸ τῆς τύχης ὡς ἀληθῶς ὡς ἂν τύχη γίνεται. Εἰ δὲ
 γε τῆς θεῶ τὸ τοιοῦτον ἀπονέμμεν, φαῦλον αὐτὸν κριτὴν
 ποιήσομεν ἢ οὐ δίκαιον· τοῦτο δ' οὐ προσήκον ἐστὶ θεῶ.
 (4) Ἄλλὰ μὴν ἔξω γε τούτων εἰς οὐδὲν ἄλλο τὴν τύχην
 25 ἂν τις τάξειεν, ὥστε δῆλον ὅτι τούτων ἂν τι εἴη. Νοῦς
 μὲν δὲ καὶ λόγος καὶ ἐπιστήμη παντελῶς ἀλλότριόν τι
 εἴκειν εἶναι. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἡ ἐπιμελεία καὶ ἡ εὐνοία
 ἢ παρὰ τοῦ θεοῦ δοξείεν ἂν εἶναι εὐτυχία διὰ τὸ καὶ ἐν
 τοῖς φαύλοις ἐγγίνεσθαι· τὸν δὲ θεὸν τῶν φαύλων οὐκ
 30 εἰκὸς ἐπιμελεῖσθαι. (5) Λοιπὸν τοίνυν καὶ οἰκειότατον
 τῆς εὐτυχίας ἐστὶν ἡ φύσις, ἐστὶ δ' ἡ εὐτυχία καὶ
 ἡ τύχη ἐν τοῖς μὴ ἐφ' ἡμῖν οὔσι, μὴδ' ὧν αὐτοὶ κύριοί
 ἐσμεν καὶ δυνατοὶ πράξει. Διὸ τὸν δίκαιον, ἢ δίκαιος,
 οὐθεὶς λέγει εὐτυχεῖ, οὐδὲ τὸν ἀνδρείον, οὐδ' ὄλιος τὸν
 35 κατ' ἀρετὴν οὐδένα· ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἐστὶ ταῦτα καὶ ἔχειν
 καὶ μὴ ἔχειν. Ἄλλ' ἤδη ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις οἰκειότερον
 τὴν εὐτυχιαν ἐροῦμεν· τὸν γὰρ εὐγενῆ εὐτυχεῖ λέγομεν,
 καὶ ὄλιος ἢ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχει ὧν μὴ
 αὐτὸς κύριος ἐστίν. (6) Ἄλλ' ὅμως οὐδ' ἐνταῦθα κυρίως
 40 ἂν ἡ εὐτυχία λέγοιτο. Ἔστι δὲ πολλὰ γὰρ ὁ εὐτυχεὶς
 λεγόμενος· καὶ γὰρ ἢ παρὰ τὸν λογισμὸν τὸν αὐτοῦ
 συνέβη τι ἀγαθὸν πράξαι, εὐτυχεῖ φαμέν, καὶ ἢ κατὰ
 λόγον ζημίαν ἦν λαβεῖν, τὸν τοιοῦτον κερδάναντα εὐ-
 τυχεῖ φαμέν. (7) Ἔστιν οὖν ἡ εὐτυχία ἐν τῷ ἀγαθῶν τι
 45 ὑπάρχει παρὰ λόγον καὶ ἐν τῷ κακῶν μὴ λαβεῖν εὐλο-
 γον. Ἄλλὰ μᾶλλον καὶ οἰκειότερον ἡ εὐτυχία ἂν δοξείεν
 εἶναι ἐν τῷ ἀγαθῶν λαβεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν λαβεῖν
 καθ' αὐτὸ δοξείεν ἂν εὐτύχημα εἶναι, τὸ δὲ κακὸν μὴ
 λαβεῖν κατὰ συμβεβηκὸς εὐτύχημα. (8) Ἔστιν οὖν
 50 ἡ εὐτυχία ἀλογος φύσις· ὁ γὰρ εὐτυχεὶς ἐστὶν ὁ ἄνευ
 λόγου ἔχων ὀρθῶς πρὸς τὰγαθὰ καὶ τούτων ἐπιτυχεῖ-
 νων, τοῦτο δ' ἐστὶ φύσει· ἐν γὰρ τῇ ψυχῇ ἐνεσσι τῇ

Conjunctus his est locus de prospera fortuna, quoniam
 de felicitate nobis est oratio. Arbitrantur namque plerique,
 felicem vitam esse vitam fortunatam aut certe non citra
 prosperam fortunam. Et forte non injuria. Absque enim
 exteris bonis, quorum domina fortuna est, felicem esse
 non contingit. Idcirco de secunda fortuna nobis dicendum,
 necnon quis prorsus sit fortunatus, et in quibus, et circa
 quid. (2) Primum igitur ad hæc quispiam accedens spec-
 tansque dubitaverit, quandoquidem non dixerit quis for-
 tunam esse, ut natura est. Semper enim natura, id cuius
 est causa, *vel semper vel ut plurimum eodem modo solet*
efficere; at fortuna nunquam, verum temere et sine or-
 dine, ac ut fors tulerit. Ideo fortuna in ejusmodi rebus
 esse dicitur. Neque mentem aliquam dixerit inesse aut
 rectam rationem. Nam ubi id, nihil minus est quicquam
 ordinatum, ac est semper eodem modo; sed non ita fortuna.
 Idcirco ubi mens plurima ac ratio, ibi fortunæ minimum;
 ubi plurima fortuna, ibi mens perexigua. (3) At nunquid
 secunda fortuna est, ut deorum quædam cura? an id mi-
 nime videri debet? Talium siquidem dominum facimus
 Deum, ut bona malaque meritis distribuat. At fortuna,
 et quæ a fortuna sunt, prorsus, ut nomen indicat, ut
 fors tulerit, sunt. Quodsi tale hoc distributori Deo adscri-
 perimus, malum ipsum judicem faciemus, neque justum;
 id nefas Deo deputare. (4) Ceterum præter hæc, ad nihil
 aliud fortunam quispiam ordinarit. Proinde non dubium
 quin horum aliquid sit; mens certe, ac ratio, necnon scientia
 prorsus alienum ab illa esse videatur. Præterea neque
 cura et benevolentia a Deo exhibita, videatur esse felici-
 tas, quoniam malis quoque attribuitur. Atqui Deum, ma-
 lorum curam habere fas non est. (5) Reliquum igitur,
 et maxime peculiare prosperæ fortunæ, natura est. Est ni-
 mirum prosperitas, ipsaque fortuna, in his quæ in nostra
 potestate non sunt, neque eorum quorum ipsi sumus do-
 mini, quæque possimus efficere. Ideo justum, quatenus
 justum, nemo fortunatum dicit; et ne fortem quidem, nec
 prorsus quenquam alium ex iis qui ab aliqua virtute deno-
 minantur. In nobis siquidem est situm, hæc habere, vel
 non habere. Sed talibus potius convenienter et apte
 prosperam fortunam attribuerit: ingenium namque dicitur
 fortunatum, ac prorsus cui talia bona exstiterint, quo-
 rum ipse neutiquam dominus est. (6) Verumtamen ne de
 his quidem proprie prosperitas diceretur. Est autem for-
 tunatus multis modis dictus. Nam cui præter suam ipsius
 opinionem et expectationem felicitur aliquid evenit, eum
 dicimus fortunatum; et cui jure infligi damnum debuerat,
 ejusmodi hominem lucrum facientem, dicimus fortuna-
 tum. (7) Est igitur prosperitas, in agendo bonum aliquid
 præter rationem, et in non subeundo, ut debuit, malo.
 Ceterum potius et magis peculiariter, in bono capiendo
 prosperitas videatur. Siquidem bonum capere, per sese
 fortunatum quiddam esse videatur; malum vero non sub-
 ire, ex casu fortunatum. (8) Est igitur prosperitas,
 natura rationis expertis. Namque fortunatus est, qui sine
 ratione ad bona impellitur, eaque consequitur. Id vero
 naturæ est; nam in anima est a natura hujusmodi aliquid,

φύσει τοιοῦτον ὃ δρῶμεν ἀλόγως πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχω-
 5 μεν. (9) Καὶ εἰ τις ἐρωτήσῃ τὸν οὕτως ἔχοντα, διὰ
 τί τοῦτο ἀρέσκει σοι οὕτω πράττειν; οὐκ οἶδα, φησίν,
 ἀλλ' ἀρέσκει μοι, ὅμοιον πάσγων τοῖς ἐνθουσιάζουσιν·
 10 καὶ γὰρ οἱ ἐνθουσιάζοντες ἄνευ λόγου δρῶν ἔχουσι
 πρὸς τὸ πράττειν τι. (10) Τὴν δ' εὐτυχίαν οὐκ ἔχομεν
 οἰκείῳ καὶ ἰδίῳ ὀνόματι προσαγορεύειν, ἀλλ' αἰτίαν
 15 πολλὰκις φαιμέν εἶναι αὐτὴν ἢ δ' αἰτία ἄλλότριον τοῦ
 ὀνόματος. Ἡ γὰρ αἰτία καὶ οὗ ἔστιν αἰτία ἄλλο ἐστί,
 20 καὶ ἄνευ δρῆς τῆς ἐπιτυχανούσης τῶν ἀγαθῶν αἰτία
 λεγομένη, ὅσον ἢ τοῦ κακὸν μὴ λαβεῖν ἢ πάλιν τοῦ μὴ
 οἰόμενον ἀγαθὸν ληΐσθαι ἀγαθὸν λαβεῖν. (11) Ἔστιν
 οὖν ἡ τοιαύτη εὐτυχία διάφορος ἐκείνης, καὶ ἔοικεν
 25 αὕτη ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς μεταπτώσεως γίνεσθαι,
 καὶ κατὰ συμβεβηκὸς εὐτυχία. Ὡστ' εἰ καὶ ἡ τοιαύτη
 ἐστὶν εὐτυχία, ἀλλ' οὖν πρὸς γε τὴν εὐδαιμονίαν
 ἢ τοιαύτη ἂν εἴη εὐτυχία οἰκειοτέρα, ἥς ἐν αὐτῷ ἢ ἀρχὴ
 τῆς δρῆς τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ τῆς ἐπιτεύξεως. (12) Ἐπει
 30 οὖν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν,
 ταῦτα δὲ γίνεται ἀπὸ τῆς εὐτυχίας, ὅσον ἀρτίως ἔφαμεν,
 συνεργὸς ἂν εἴη τῇ εὐδαιμονίᾳ. Περὶ μὲν οὖν εὐτυ-
 χίας τσαῦτα.

quo siue ratione impellamur ad ea unde bene habeamus.
 (9) Eousque ut si quis roget ita habentem, Curnam id tibi
 ita libet agere? Nescio, inquit, sed libet. Similiter prope-
 modum affectus ac lymphatici; siquidem lymphatici citra
 rationem ad aliquid agendum impelluntur. (10) Prosperita-
 tem vero, suo ac peculiari nomine appellare non habemus;
 verum ipsam sæpe dicimus esse causam. At causa,
 a nomine eo alienum quiddam est: quoniam causa, et
 cuius est causa, aliud est, et citra impulsus bona con-
 sequentem, causa dicta est; ut causa ejus quod quis ma-
 lum non si beat, vel porro quod quid minime animo de-
 putans se bonum capturum, nanciscatur bonum. (11) Est
 profecto hujusmodi prosperitas ab illa distincta, videtur-
 que hæc ex rerum fieri interventu, ex casuque prosperitas;
 et proinde tametsi est hujusmodi prosperitas, ad felicitatem
 tamen talis prosperitas fuerit magis peculiaris, cujus
 in ipso nec in externis rebus est principium impulsus bo-
 norum consequendorum. (12) Quoniam igitur est felicitas
 non sine bonis externis, et quæ a prosperitate contingunt,
 ut jamdudum dicebamus, prosperitas dicenda fuerit
 felicitatem coadjuvare. De prosperitate igitur hactenus.

CAP. IX.

Ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ ἐκάστης τῶν ἀρετῶν κατὰ μέρος
 εἰρήκαμεν, λοιπὸν ἂν εἴη καὶ καθόλου συνθέντας τὰ
 25 καθ' ἕκαστα κεφαλαίως αἰπεῖν. (2) Ἔστι μὲν
 οὖν οὐ κακῶς λεγόμενον τοῦνομα ἐπὶ τοῦ τελέως σπου-
 δαίου, ἢ καλοκάγαθία. Καλὸς καγαθὸς γάρ, φησίν,
 ἔταν τελέως σπουδαῖος ἢ ἐπὶ γὰρ τῆς ἀρετῆς τὸν κα-
 λὸν καγαθὸν λέγουσι, ὅσον τὸν δίκαιον καλὸν καγαθὸν
 30 φασί, τὸν ἀνδρείον, τὸν σώφρονα, ὅπως ἐπὶ τῶν ἀρετῶν.
 (3) Ἐπειδὴ οὖν εἰς δύο διαιρούμεν, καὶ τὰ μὲν φαιμέν
 εἶναι καλὰ τὰ δὲ καὶ ἀγαθὰ, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν
 ἀπλῶς ἀγαθὰ τὰ δ' οὐ, καὶ καλὰ μὲν ὅσον τὰς ἀρετὰς
 καὶ τὰς ἀπ' ἀρετῆς πράξεις, ἀγαθὰ δὲ ὅσον ἀρχὴν,
 35 πλοῦτον, δόξαν, τιμὴν καὶ τὰ τοιαῦτα, ἔστιν οὖν ὁ κα-
 λὸς καὶ ἀγαθὸς ὃ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ ἐστὶν ἀγαθὰ καὶ
 τὰ ἀπλῶς καλὰ καλὰ ἐστὶν. (4) Ὁ τοιοῦτος γὰρ καλὸς
 καὶ ἀγαθὸς ὃ δὲ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ μὴ ἐστὶν ἀγαθὰ,
 οὐκ ἔστι καλὸς καὶ ἀγαθός, ὥσπερ οὐδ' ὑγιαίνειν ἂν
 40 δόξειεν ὃ τὰ ἀπλῶς ὑγιεινὰ μὴ ὑγιεινὰ ἐστὶν. Εἰ γὰρ
 ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρχὴ παραγινόμενά τινα βλάπτειεν,
 οὐκ ἂν αἰρετὰ εἴη, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ὅσα αὐτὸν μὴ
 βλάπτει, βουλήσεται αὐτῷ εἶναι. (5) Ὁ δὲ τοιοῦτος ὡν
 45 ὅσος ὑποστελλόμενός τι τῶν ἀγαθῶν πρὸς τὸ μὴ εἶναι
 αὐτῷ, οὐκ ἂν δόξειε καλὸς καὶ ἀγαθός εἶναι· ἀλλ'
 ὃ τὰγαθὰ πάντα ὄντα ἀγαθὰ ἐστὶ καὶ ὑπὸ τούτων μὴ
 διαφθείρεται, ὅσον ὑπὸ πλούτου καὶ ἀρχῆς, ὁ τοιοῦτος
 καλὸς καὶ ἀγαθός.

Quoniam de singulis virtutibus particulatim diximus, re-
 liquum jam fuerit ut in totum componendo singulá sum-
 mam exponamus. (2) Est igitur non male nomen im-
 positum de eo qui sit perfecte probus, honesta probitas.
 Honestus et bonus namque dicitur, quum est perfecte pro-
 bus. Siquidem virtuti honestum bonumque attribuunt: ut
 justum aliquem, honestum bonumque dicunt, item eum
 qui sit fortis, temperansve: et ita in reliquis virtutibus.
 (3) Quoniam igitur in duo distribuimus, ut alia quidem
 honesta, alia vero bona dicamus; et honorum alia quidem
 simpliciter bona, alia vero non; honesta porro, ut virtutes,
 et virtutum actiones; bona vero, dominatum, opulentiam,
 gloriam, honorem, et id genus alia: est igitur honestus et
 bonus, apud quem simpliciter bona, sunt bona, et sim-
 pliciter honesta, honesta sunt; (4) talis namque honestus
 et bonus. Sed apud quem simpliciter bona, non sunt bona,
 is neque honestus et bonus; sicut ne is quidem bene valere
 videatur, cui simpliciter salubria, non sint salubria. Nam
 si opulentia et dominatus adveniendò quempiam offende-
 rint, optanda non suere: sed talia, quæ non offendant,
 sibi esse optaverint. (5) Qui autem talis sit, qui cedat
 bonis, eaque veluti fugiat, ne sibi adsint, is nequaquam
 perfecte bonus, quem honestum bonumque vocant, esse
 videatur: sed is cui per se bona omnia bona sint, nec ab
 iis corrumpatur, ut ab opulentia et dominatu, talis homo
 est honestus et bonus.

CAP. X.

Ἵπὲρ δὲ τοῦ κατὰ τὰς ἀρετὰς ὀρθῶς πράττειν εἰρη-
 ται μὲν, οὐχ ἰκανῶς δέ. Ἐφαμεν γὰρ τὸ κατὰ τὸν
 ὀρθὸν λόγον πράττειν· ἀλλ' ἴσως ἂν τις αὐτὸ τοῦτο
 ἀγωνῶν ἐρωτήσῃ, τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τί ποτ'
 5 ἐστὶ, καὶ ποῦ ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος; (2) Ἐστὶν οὖν κατὰ
 τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὅταν τὸ ἄλογον μέρος τῆς
 ψυχῆς μὴ κωλύῃ τὸ λογιστικὸν ἐνεργεῖν τὴν αὐτοῦ ἐνέρ-
 γειαν· τότε γὰρ ἡ πράξις ἐστὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον.
 Ἐπειδὴ γὰρ τι τῆς ψυχῆς τὸ μὲν χειρὸν ἔχομεν τὸ δὲ
 10 βέλτιον, αἰεὶ δὲ τὸ χειρὸν τοῦ βελτίονος ἐνεκὲν ἐστὶν,
 ὡς περ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς
 ἐνεκεν, καὶ τότε ἔροῦμεν ἔχειν τὸ σῶμα καλῶς, ὅταν
 οὕτως ἔγῃ ὥστε μὴ κωλύειν ἀλλὰ καὶ συμβάλλεσθαι
 καὶ συμπαραρρομᾶν πρὸς τὴν ψυχὴν ἐπιτελεῖν τὸ αὐτῆς
 15 ἔργον· τὸ γὰρ χειρὸν τοῦ βελτίονος ἐνεκεν, πρὸς τὸ συν-
 εργεῖν τῷ βελτίονι· (3) ὅταν οὖν τὰ πάθη μὴ κω-
 λύωσι τὸν νοῦν τὸ αὐτοῦ ἔργον ἐπιτελεῖν, τότε ἔσται τὸ
 κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινόμενον. Ναί, ἀλλ' ἴσως εἴποι
 τις ἂν, ὅταν πῶς ἔγῃσι τὰ πάθη, οὐ κωλύουσι, καὶ
 20 πότε οὕτως ἔγῃσι; οὐ γὰρ οἶδα. (4) Τὸ δὲ τοιοῦτον
 οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν ῥάδιον. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρός, ἀλλ'
 ὅταν εἴπῃ τῷ πυρέττοντι πτισάνην προσφέρεσθαι· τοῦ
 δὲ πυρέττειν πῶς αἰσθάνομαι; ὅταν, ψησί, ὄρῃς ὡρῶν
 ὄνται. Τὸ δ' ὡρῶν πῶς εἰδῆσαι; ἐνταῦθα δὴ συνιέτω
 25 ὁ ἰατρός· εἰ γὰρ μὴ ἔχεις παρὰ σαυτῷ, φήσει, τῶν γε
 τοιούτων αἰσθησίν, οὐκ ἐστὶν. Ὡσαύτως ὑπὲρ τῶν
 ἄλλων κοινός ἐστὶ τῶν τοιούτων ὁ λόγος. (5) Ὁμοίως
 δ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν παθῶν τοῦ γνωρίζειν· δεῖ γὰρ αὐτὸν
 συμβάλλεσθαι πρὸς αἰσθησίν τι. (6) Ἐπιζητήσῃ
 30 δ' ἂν τις ἴσως καὶ τὸ τοιοῦτον, ἄρα γε ἔργῳ εἰδήσας
 ταῦτα καὶ δὴ εὐδαιμον ἔσομαι; οἴονται γάρ. Τὸ
 δὲ ἐστὶν οὐ τοιοῦτον· οὐδεμία γὰρ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἐπι-
 στημῶν παραδίδωσι τῷ μαθάνοντι τὴν χρῆσιν καὶ τὴν
 ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν ἔξιν μόνον. Οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα
 35 παραδίδωσι τὸ εἰδῆσαι ταῦτα τὴν χρῆσιν (ἡ γὰρ εὐ-
 δαιμονία ἐστὶν ἐνέργεια, ὡς φαμέν), ἀλλὰ τὴν ἔξιν,
 οὐδ' ἐν τῷ εἰδέναι ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐκ
 τοῦ τούτοις χρήσασθαι. (7) Τὴν δὲ χρῆσιν καὶ τὴν
 ἐνέργειαν τούτων οὐκ ἐστὶ ταύτης τῆς πραγματείας τὸ
 40 παραδοῦναι· οὐδὲ γὰρ ἄλλη ἐπιστήμη οὐδεμία τὴν χρῆσιν
 παραδίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἔξιν.

CAP. XI.

Ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις ὑπὲρ φιλίας ἀναγκαῖόν ἐστιν
 εἰπεῖν, τί ἐστὶ καὶ ἐν τίαι καὶ περὶ τί· ἐπειδὴ περ
 δρωμεν παρὰ πάντα τὸν βίον παρατείνουσιν καὶ ἐν
 45 παντὶ καιρῷ, καὶ οὕσαν ἀγαθόν, συμπαραληπτέα ἂν
 εἴη πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν. (2) Πρῶτον μὲν οὖν ἴσως
 ἀ ἀπορεῖται καὶ ζητεῖται, βέλτιον διελεθῆναι. Πότερον
 γὰρ ἐστὶν ἡ φιλία ἐν τοῖς ὁμοίοις, ὡς περ δοκεῖ καὶ
 λέγεται; καὶ γὰρ κολοῖός φασι παρὰ κολοῖον ἰζάνει, καὶ
 50 Αἰεὶ τοὶ τὸν ὁμοῖον ἀγει θεός ὡς τὸν ὁμοῖον.

De eo quod est, ex virtutibus recte agere, dictum qui-
 dem a nobis, sed non quod satis sit. Nam dicebamus, ex
 recta ratione agendum esse. Verum id ipsum non intelli-
 gens aliquis, interrogaverit fortassis, ex recta ratione
 quidnam sit, et ubi sit recta ratio? (2) Est nimirum ex recta
 ratione agere, quum animæ pars irrationalis non prohi-
 buerit rationalem suam exercere actionem: tum demum
 enim ex recta ratione erit actio. Quoniam animæ par-
 tem, unam quidem deteriorem habemus, alteram melio-
 rem; et semper deteriorem, melioris causa obtinemus, sicut
 in corpore et anima, corpus animæ causa habere dicimur:
 tum dicemus corpus bene habere, quum ita habuerit, ne
 præpediat, sed jungatur et consurgat ad animæ opus
 perficiendum. Quandoquidem deterius omne melioris est
 causa, ut ei in agendo sit auxilio. (3) Quum igitur affectus
 menti non inihuerit suum opus exercere, tum ex recta
 ratione res fiet. Vere hoc; sed fortassis dixerit quispiam,
 Quomodo affectus habebunt, quum non impediunt? ac
 quandonam ita habebunt? nescio enim. (4) Sane id dictu
 neutiquam facile est. Neque enim vel medicus facile dixe-
 rit: sed quando dixerit febricitanti ptilsanam proferendam,
illo dicente, At quo pacto me febricitare sentiam? Quum,
 inquit, impalluisse videris. At pallescentem quo modo
 sciero? Hic occurrit medicus, Si non habes ex te, in-
 quies, ut talia sentias, non habeo amplius quid dicam.
 Hoc eodem pacto de ceteris hujusmodi communis huic
 erit oratio. (5) Similiter habet et in affectibus dignoscen-
 dis. Aliquid namque per sese sensu oportet conjicere.
 (6) Quærat porro et hoc fortassis quispiam: Nunquid re ipsa
 ista cognoscens, ero continuo felix? nam sunt qui opinen-
 tur. Hoc certe non est hujusmodi; sicut neque ceterarum
 scientiarum ulla discenti usum præbet et actionem, sed ha-
 bitum dumtaxat, ita ne hic quidem, hæc sciendo usum
 tradit (felicitas enim est, ut dicimus, actio), verum ha-
 bitum. Neque enim sciendo ex quibus fiat, constat fe-
 licitas, sed ex utendo his contingit. (7) Atqui horum
 usum atque actionem non est præsentis tractationis tra-
 dere; quandoquidem neque ulla alia quæpiam scientia
 usum tradit, sed habitum.

Verum enimvero inter cuncta hujusmodi, nobis de ami-
 citia dicere necesse est, quid sit, et in quibus, et circa quid;
 quandoquidem ad omnem vitam ipsam tendere perspicimus,
 et omni tempore bonum esse quoad felicitatem complecten-
 dum. (2) Primum igitur videbitur melius, percurrere atque
 excutere quæ ambigua sunt. Nam est in primis amicitia
 in similibus, ut videtur ac dici solet. Siquidem « graculus
 (inquunt) graculo assidet », et

. . . Ad similem nunen similem trahit usque.

Φασί δὲ καὶ κυνός ποτε αἰεὶ καθευδούσης ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεραμιδος, ἐρωτηθέντα τὸν Ἐμπεδοκλέα διὰ τί ποτε ἢ κύων ἐπὶ τῆς αὐτῆς κεραμιδος καθευδεῖ, εἰπεῖν ἔτι ἔχει τι τῇ κεραμιδι ὁμοιον ἢ κύων, ὡς διὰ τὸ ὁμοιον τὴν κύνα φοιτῶσαν. (3) Πάλιν δ' αὖ δοκεῖ ἄλλοις τισὶν ἐν τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον ἐγγίνεσθαι ἢ φίλια. Ἐρᾷ μὲν γάρ, φησὶν, ὀμβροῦ γασί, ὅταν ξηρὸν πέδον τὸ δὴ ἐναντίον, φησί, τῷ ἐναντίῳ βούλεσθαι φίλον εἶναι. Ἴν μὲν γὰρ τοῖς ὁμοίοις οὐδ' ἐνδέχεται γίνεσθαι· τὸ γὰρ ὁμοιον, φησί, τοῦ ὁμοίου οὐδὲν προσδεῖται, καὶ τὰ τοιαῦτα δῆ. (4) Ἐτι πότερον ἔργον ἐστὶ φίλον γενέσθαι ἢ βράδιον γενέσθαι; οἱ γοῦν κολακῆς ταχέως προσεδρεύσαντες φίλοι μὲν οὐκ εἰσίν, φαίνονται δὲ φίλοι εἶναι. (5) Ἐτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀπορεῖται, πότερον ἐσται ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ φίλος ἢ οὐ· ἢ μὲν γὰρ φίλια ἐν πίστει καὶ βεβαιότητι, ὁ δὲ φαῦλος ἤκιστα τοιούτος. Καὶ ὁ φαῦλος τῷ φαύλῳ, ἢ οὐδὲ τοῦτο; (6) Πρῶτον μὲν οὖν διοριστέον ἂν εἴη ὑπὲρ φιλικῆς ποίας σκοποῦμεν. Ἔστι γάρ, ὡς οἴονται, φιλικὴ καὶ πρὸς θεὸν καὶ τὰ ἀψυχα, οὐκ ὀρθῶς. Τὴν γὰρ φιλικὴν ἐνταῦθα φασιν εἶναι οὐ ἐστὶ τὸ ἀντιφιλεῖσθαι, ἢ δὲ πρὸς τὸν θεὸν φίλια οὔτε τὸ ἀντιφιλεῖσθαι δέχεται οὐθ' ὀλιγὸς τὸ φιλεῖν· ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη εἰ τις φαίη φιλεῖν τὸν Δία. (7) Οὐδὲ δὴ παρὰ τῶν ἀψύχων ἐνδέχεται ἀντιφιλεῖσθαι· φίλια μέντοι καὶ πρὸς τὰ ἀψυχα ἐστίν, ὅσον οἶνον ἢ ἄλλο δὴ τῶν τοιούτων. Διὸ δὴ οὔτε τὴν πρὸς τὸν θεὸν φιλικὴν ἐπιζητοῦμεν οὔτε τὴν πρὸς τὰ ἀψυχα, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰ ἐμψυχα, καὶ πρὸς ταῦτα ἐν οἷς ἐστὶ τὸ ἀντιφιλεῖν. (8) Εἰ δὴ τις μετὰ τοῦτο ἐπισκέψαιτο τί ἐστὶ τὸ φιλητόν, ἐστὶν οὖν οὐκ ἄλλο τι ἢ τἀγαθόν. Ἐτερον μὲν οὖν ἐστὶ τὸ φιλητόν καὶ τὸ φιλητέον, ὥσπερ καὶ τὸ βουλητόν καὶ τὸ βουλητέον. (9) Βουλητόν μὲν γὰρ τὸ ἀπλῶς ἀγαθόν, βουλητέον δὲ τὸ ἐκάστῳ ἀγαθόν. Οὕτω καὶ φιλητόν μὲν τὸ ἀπλῶς ἀγαθόν, φιλητέον δὲ τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, ὥστε τὸ μὲν φιλητόν καὶ φιλητέον, τὸ δὲ φιλητέον οὐκ ἐστὶ φιλητόν. (10) Ἐνταῦθα μὲν οὖν ἐστὶ καὶ διὰ τὸ τοιούτον ἢ ἀπορία, πότερόν ἐστιν ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ φίλος ἢ οὐ. Συνῆπται γάρ πως [τῷ ἀπλῶς] ἀγαθῷ τὸ αὐτῷ ἀγαθόν καὶ τὸ φιλητέον τῷ φιλητῷ, ἔχεται δὲ καὶ ἀκολουθεῖ τῷ ἀγαθῷ καὶ τὸ ἡδὺ εἶναι καὶ τὸ συμφέρον. (11) Ἡ μὲν οὖν τῶν σπουδαίων φίλια ἐστίν, ὅταν ἀντιφιλικῶσιν ἀλλήλους· φιλοῦσι δὲ ἀλλήλους, ἢ φιλητοῖ· φιλητοὶ δὲ, ἢ ἀγαθοί. (12) Οὐκοῦν ὁ σπουδαῖος, φησί, τῷ φαύλῳ οὐκ ἐστὶ φίλος; ἐστὶ μὲν οὖν. Ἐπειδὴ γὰρ τἀγαθῷ ἠκολούθει τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἡδὺ, ἢ ἐστὶ φαῦλος ὢν ἡδύς, ταύτῃ φίλος· πάλιν αὖ συμφέρων, ἢ συμφέρων, ταύτῃ φίλος. (13) Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ γὰρ κατὰ τὸ φιλητόν ἢ τοιαύτη φίλια. Φιλητόν γὰρ ἦν τἀγαθόν, ὁ δὲ φαῦλος οὐ φιλητός· οὐ γὰρ ἀλλὰ κατὰ τὸ φιλητέον. (14) Εἰσὶ γὰρ ἀπὸ τῆς παντελοῦς φιλικῆς, τῆς ἐν τοῖς σπουδαίοις, καὶ αὐταὶ αἱ φιλικαί, ἢ τε κατὰ τὸ ἡδὺ καὶ ἢ κατὰ τὸ συμφέρον. (14) Ὁ οὖν κατὰ τὸ ἡδὺ φιλικῶν οὐ φιλεῖ τὴν κατὰ τὸ ἀγαθόν φιλικὴν, οὐδὲ δὲ κατὰ τὸ συμφέρον. (15) Εἰσὶ δὲ καὶ αἱ φιλικαὶ αὐταὶ, ἢ τε κατὰ τὸ ἀγαθόν

Quum aliquando canis in eadem semper dormitaret tegula, interrogatus fertur Empedocles, curnam canis semper in eadem dormiat tegula, dixisse, Quoniam simile canis habet tegulae, et proinde ob similitudinem eo tendere. (3) Aliis porro quibusdam visum est, potius in contrariis gigni amicitiam. « Amat siquidem imbrem terra (inquit Euripides), quum solum exaruit : » quippe quod, inquit, contrarium contrario velut conciliari. At in similibus ne potest quidem fieri *ut sit amicitia* : siquidem simile, ut aiunt, simili non eget; ac talia jactantur. (4) Iterum, utrum operosum est amicum fieri an facile? velut assentatores confestim assident, facileque se in aliorum familiaritatem insinuant, nec amici tamen sunt, ut esse videntur. (5) Dubitaverit in his quoque quispiam, Num fuerit probus malo amicus, an non? Amicitia siquidem in fide est et constantia; at malus, neutiquam talis. An malus malo amicus? an ne id, quidem? (6) Primum igitur definiendum, qualem consideremus amicitiam. Est namque, ut opinantur, amicitia etiam erga Deum, atque erga inanimata; neutiquam recte. Amicitiam namque hinc esse dicimus, ubi est amor mutuus. At erga Deum, amicitia neutiquam mutua, et ne amare quidem recipit. Alienum namque fuerit, si quispiam dixerit se amare Jovem. (7) At ne ab inanimatis quidem amorem esse continget mutuum; amor tamen erga inanimata est, ut erga vinum, vel hujusmodi aliud. Ideo neque eam quae est erga Deum quaerimus amicitiam, neque eam quae erga inanimata, sed quae erga animata, atque erga ea in quibus sit amare mutuo. (8) Quodsi quis deinceps consideret quid sit amabile, est haud dubie aliud quicquam quam bonum. Aliud siquidem est amabile, et aliud amandum, quemadmodum *aliud est optabile*, et optandum : (9) optabile enim est quod est simpliciter bonum; optandum vero et cupiendum cuique quod ipsi est bonum. Ita etiam amabile quidem est simpliciter bonum; amandum vero, quod est ipsi cuique bonum. Itaque amandum quidem est etiam amabile; at amabile, non idem est quod amandum. (10) Hinc igitur et hac de causa est ambiguitas, num probus malo sit amicus, an non? Connectitur namque quodammodo per se bono, sibi bonum; et amandum, amabili. Bonum autem comitatur eique inhaeret jucundum esse et commodum. (11) Proborum igitur amicitia est, quum se mutuo amaverint. Amant autem se invicem, quatenus amabiles : et amabiles sunt, quatenus boni. (12) Non igitur probus, inquit, malo erit amicus? Atqui erit : quandoquidem per se bonum comitatur commodum et jucundum. Si malus est, qui suavis, hac de causa amicus : rursus si commodus, quatenus commodus, eatenus amicus. (13) Verum non erit ex eo quod est amabile, ejusmodi amicitia. Siquidem amabile, bonum est. Atqui malus non amabilis. Non ergo propter amabile, sed propter amandum. Sunt namque ab universali amicitia, ea quae in ipsis probis est, et hae quoque amicitiae, quae ex jucundo, et quae ex commodo. (14) Qui ergo propter jucundum amicus, non tenet propter bonum amicitiam : neque qui propter commodum. (15) Atqui sunt hae amicitiae, quae

καὶ ἡ κατὰ τὸ ἡδὺ καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον, οὐχ αἱ αὐταὶ μὲν, οὐ παντελῶς δὲ οὐδὲ ἀλλότριαι ἀλλήλων, ἀλλ' ἀπὸ ταυτοῦ πως ῥητημέναι εἰσὶν· ὅσον φαμέν Ιατρικὸν τὸ μαχαίριον, Ιατρικὸν τὸν ἄνθρωπον, καὶ Ιατρικὴν τὴν ἐπιστήμην· ταῦτ' οὐχ ὁμοίως λέγονται, ἀλλὰ τὸ μὲν μαχαίριον τῷ γρήσιμον εἶναι πρὸς Ιατρικὴν Ιατρικὸν λέγεται, ὁ δ' ἄνθρωπος τῷ ποιητικὸς εἶναι ὑγείας, ἡ δ' ἐπιστήμη τῷ αἰτία εἶναι καὶ ἀρχή. (16) Ὅμοίως δὲ καὶ αἱ φιλίαι οὐχ ὡσαύτως, ἡ τε τῶν σπουδαίων ἡ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ κατὰ τὸ ἡδὺ καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον. Οὔτε δὲ ὁμωνύμως λέγονται, ἀλλ' ὅχι εἰς μὲν αἱ αὐταί, περὶ ταῦτα δὲ πως καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν εἰσὶν. (17) Εἰ δὲ τις λέγοι «ὁ κατὰ τὸ ἡδὺ φίλων οὐκ ἔστι φίλος τούτου· οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἀγαθὸν φίλος ἐστίν,» βαδίζει ὁ τοιοῦτος ἐπὶ τὴν τῶν σπουδαίων φιλίαν, τὴν ἐξ ἀπάντων τούτων οὔσαν, καὶ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἡδέος καὶ ἐκ τοῦ συμφέροντος, ὥστ' ἀληθῶς οὐκ ἔστιν ἐκείνην γε τὴν φιλίαν φίλος, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ ἡδὺ ἢ κατὰ τὸ συμφέρον. (18) Πότερον οὖν ἔσται ὁ σπουδαῖος τῷ σπουδαίῳ φίλος ἢ οὔ; οὐδὲν γὰρ προσδεῖται, φησὶν, ὁ ὁμοῖος τοῦ ὁμοίου. Ὅ ἡ τοιοῦτος λόγος ζητεῖ τὴν κατὰ τὸ συμφέρον φιλίαν· ἡ γὰρ προσδεῖται ὁ ἕτερος τοῦ ἕτερου, ταύτη ὄντες φίλοι ἐν τῇ κατὰ τὸ συμφέρον φιλίᾳ εἰσὶν. (19) Ἄλλ' ἕτερα διώριστα ἡ κατὰ τὸ συμφέρον φιλία καὶ ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ ἡδονήν. Εἰκὸς δὲ καὶ πολλὸ μᾶλλον τούτους· πάντα γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει τάγαθά, καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον. (20) Ἄλλα καὶ ὁ σπουδαῖος τῷ φαύλῳ· ἡ γὰρ ἴσως ἡδύς, ταύτη καὶ φίλος. Καὶ ὁ φαῦλός γε τῷ φαύλῳ· ἡ γὰρ ἴσως τὸ αὐτὸ αὐτοῖς συμφέρει, ταύτη φίλοι. Ὁρῶμεν γὰρ τοῦτο γινόμενον, ὅταν τὸ αὐτὸ ἢ τὸ συμφέρον, φίλους τούτους διὰ τὸ συμφέρον, ὥστ' οὐδὲν κωλύσει καὶ φαῦλοι οὔσι ταῦτόν τι συμφέρειν. (21) Βεβησιωτάτη μὲν οὖν καὶ μονιμωτάτη καὶ καλλίστη ἡ ἐν τοῖς σπουδαίοις φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ τάγαθὸν οὔσα, εἰκίτως· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀμετάπτωτον, δι' ἣν ἡ φιλία, ὥστε εἰκὸς τὴν φιλίαν τὴν τοιαύτην ἀμετάπτωτον εἶναι, τὸ δὲ συμφέρον οὐδέποτε ταῦτόν διὸ ἡ διὰ τὸ συμφέρον φιλία οὐ βεβαία, ἀλλὰ τῷ συμφέροντι συμμεταπίπτει. (22) Ὅμοίως καὶ ἡ κατὰ τὴν ἡδονήν. (23) Ἡ μὲν οὖν τῶν βελτίστων φιλία ἡ κατ' ἀρετὴν γιγνομένη ἐστίν, ἡ δὲ τῶν πολλῶν ἡ κατὰ τὸ συμφέρον· ἡ δὲ κατὰ τὴν ἡδονήν ἐν τοῖς φορτικαῖς καὶ τυχοῦσιν. (24) Συμβαίνει δὲ καὶ ἀγανακτεῖν, ὅταν φαῦλοι ἐντύγῃσι τοῖς φίλοις, καὶ θαυμάζειν. Ἔστι δὲ οὐδὲν ἄτοπον· ὅταν γὰρ ἡ φιλία λάβῃ τὴν ἡδονὴν ἀρχήν, δι' ἣν φίλοι εἰσὶν, ἡ τὸ συμφέρον, ἅμα ταῦτ' ἀπολείπει καὶ ἡ φιλία οὐ διαμένει. (25) Πολλὰκις δὲ μένει μὲν ἡ φιλία, κακῶς δ' ἐγρήσατο τῷ φίλῳ, διὸ ἀγανακτοῦσιν. Ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ἄλογον· οὐ γὰρ δι' ἀρετὴν ἡ φιλία σοὶ πρὸς τοῦτον ὑπῆρχεν, διὸ οὐδ' ἄτοπον μηδὲν ποιεῖν αὐτὸν τῶν κατ' ἀρετὴν. Ἀγανακτοῦσιν οὖν οὐκ ὀρθῶς· δι' ἡδονὴν γὰρ ποιησάμενοι τὴν φιλίαν, τὴν δι' ἀρετὴν οἴονται δεῖν αὐτοῖς ὑπάρχειν. Τὸ δ' οὐ δυνατόν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ δι' ἡδονὴν καὶ συμφέρον ἀρετῆς ἐχομένη.

propter bonum, quæ propter jucundum, quæ propter commodum, non eadem quidem, sed nec prorsus quidem inter se invicem alienæ; sed ab eodem quodammodo pendentes: velut medicum cultellum dicimus, medicum hominem, et medicam scientiam. Hæc non similiter dicuntur: sed cultellus, quod ad medicinam utilis sit, medicus dicitur; at homo, quod sanitatem faciat; scientia vero, quod sit causa atque principium. (16) Itidem et amicitia: non itidem dicuntur, quippe quæ proborum, propter bonum, et quæ propter jucundum, et quæ propter commodum. Neque dicuntur æquivoce: verum non sunt quidem eadem, sed sunt circa eadem quodammodo, atque ex eisdem. (17) Quodsi quis dicat, Qui propter jucundum amat, ei amicus non est, quandoquidem non propter bonum amicus est: is in amicitiam proborum demigrat, quæ ex his omnibus constat, quippe ex hono, et ex jucundo, et ex commodo. proinde non est vere ex illa amicitia amicus, sed ex ea quæ propter jucundum, vel propter commodum. (18) Utrum igitur erit probus probo amicus, an non? siquidem non eget, inquit, similis simili. Hæc nimirum oratio eam quæ est propter commodum indagat amicitiam; nam quatenus alter altero indiget, eatenus sunt amici in ea quæ est propter commodum amicitia constituti. (19) Sed quum aliter definiatur quæ propter commodum amicitia, et quæ propter virtutem et voluptatem; æquum utique hos multo magis amicos esse, qui virtute conciliantur; cuncta siquidem ipsa bona existunt, et jucundum et commodum. (20) Ceterum etiam probus malo amicus erit: nam quatenus fortassis jucundus est, eatenus etiam amicus. Et malus malo: nam quatenus idem forte ipsis commodum, eatenus amici sunt. Fieri namque in tuemur, quum idem fuerit commodum, eos ob commodum conciliari. Proinde nihil prohibet, etiam malis aliquod commodum idem esse. (21) Constantissima vero, ac stabilissima, et honestissima, est ea quæ inest probis amicitia: quippe quod est propter virtutem ac per se bonum; et merito quidem. Nam virtus incommutabilis, et quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est. Atqui commodum minime est stabile: quare ex commodo, stabilis non est amicitia: quippe quæ cum commodo elabitur. (22) Similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia per virtutem excitata est; multorum autem, quæ propter commodum; at quæ propter voluptatem, in hominibus vilibus reperitur et nihili. (23) Contingit autem etiam indignari cum malis amicis, pariterque admirari. Est vero non absurdum, quum amicitia principium cepit voluptatem, propter quod amici sunt, itidem et commodum. Simul enim atque hæc deficiunt, neutiquam etiam perduraverit amicitia. (24) At sæpe perstat quidem amicitia, verum abusus amico est: ideo indignantur; neque id injuria. Non enim propter virtutem cum hoc tibi fuerat amicitia; ut alienum non videatur, alterum nihil facere ex virtute. Quamobrem non recte indignantur, qui amicitiam per voluptatem conciliarunt, quod existiment eam ipsis per virtutem duraturam: quod fieri non potest: non enim quæ propter voluptatem et commodum, ex virtute est.

(25) Κοινωσάμενοι οὖν ἡδονῇ ἀρετὴν ζητοῦσιν, οὐκ ὀρθῶς· οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ καὶ τῷ συμφέροντι ἢ ἀρετῇ, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ ἀμφοτέρω ταύτ' ἀκολουθεῖ. Ἄτοπον γὰρ εἰ μὴ τις οἰήσεται τοὺς σπουδαίους αὐτοὺς αὐτοὺς ἡδίστους εἶναι· καὶ γὰρ οἱ φαῦλοι, ὡς φησὶν Εὐριπίδης, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἡδέεις εἰσίν· «κακὸς κακῷ γὰρ συντέττηκεν.» Οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ ἢ ἀρετῇ, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ ἢ ἡδονῇ ἀκολουθεῖ. (26) Πότερον δὲ καὶ δεῖ ἐν τῇ τῶν σπουδαίων φιλίᾳ τὴν ἡδονὴν εἶναι, ἢ οὐ δεῖ; ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ φάναι δεῖν. Εἰ γὰρ ἀπελείπει αὐτῶν τὸ ἡδέειν εἶναι ἀλλήλους, ἄλλους ποιοῦνται φίλους εἰς τὸ συζῆν, τοὺς ἡδέεις· εἰς γὰρ τὸ συζῆν οὐδὲν μεῖζον ἐστὶ τοῦ ἡδέειν εἶναι. (27) Ἄτοπον οὖν τὸ μὴ οἰεσθαι δεῖν τοὺς σπουδαίους μάλιστα ἀλλήλους συζῆν· τοῦτο δ' οὐκ ἐστὶν ἄνευ τοῦ ἡδέειν· δεῖο ἂν ἄρα, ὡς εἴκει, μάλιστα τούτοις ὑπάρχειν τὸ ἡδέειν εἶναι. (28) Ἐπεὶ δὲ διήρηται αἱ φιλῖαι εἰς τρία εἶδη, καὶ ἐν ταύταις ἡπορεῖτο πότερον ἐν ἰσότητι ἢ φιλίᾳ ἐγγίνεται ἢ ἐν ἀνισότητι· ἐστὶν οὖν κατ' ἀμφοτέρω· ἢ μὲν γὰρ καθ' ὁμοίωσιν τῶν σπουδαίων καὶ ἢ τελείᾳ φιλίᾳ, ἢ δὲ κατ' ἀνομοίωσιν τῆς κατὰ τὸ συμφέρον. Τῷ γὰρ εὐπόρῳ ὁ πένης διὰ τὴν ἐνδεῖαν ὦν ὁ πλούσιος εὐπορεῖ φίλος ἐστί, καὶ τῷ σπουδαίῳ ὁ φαῦλος διὰ ταῦτό· διὰ γὰρ τὴν ἐνδεῖαν τὴν τῆς ἀρετῆς, παρ' οὗ οἰεται αὐτῷ εἶσεσθαι, διὰ τοῦτο τούτῳ φίλος. (29) Γίνεται οὖν ἐν τοῖς ἀνομοίοις φιλίᾳ κατὰ τὸ συμφέρον· διὸ καὶ Εὐριπίδης·

Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γὰρ, ὅταν ξηρὸν πέδον.

Ἦς ἐναντίοις οὖσι τούτοις ἐγγίνεται φιλίᾳ ἢ διὰ τὸ συμφέρον. Καὶ γὰρ εἰ θέλεις τὰ ἐναντιώτατα ποιῆσαι πῦρ καὶ ὕδωρ, ταῦτα ἀλλήλους χρήσιμα ἐστὶν. (30) Τὸ γὰρ πῦρ φασίν, ἐὰν μὴ ἔχη ὑγρὸν, φθίρεισθαι, ὡς τοῦτ' αὐτῷ παρασκευάζον ὡσπερ τροφήν τινα, ταύτην δὲ τοσαύτην ὄσης κρατήσειεν ἂν· ἂν μὲν γὰρ πλείον ποιήσῃς τὸ ὑγρὸν ἐπικρατήσαν, φθίρεισθαι τὸ πῦρ, ἐὰν δὲ σύμμετρον, συνοίσει. Διῆλον οὖν ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἐναντιωτάτοις φιλίᾳ ἐγγίνεται διὰ τὸ συμφέρον. (31) Ἀνάγονται δὲ πᾶσαι αἱ φιλῖαι, καὶ αἱ ἐν ἰσότητι καὶ αἱ ἐν ἀνισότητι, εἰς τὰς διηρημένας τρεῖς. Ἔστι δ' ἐν ἀπάσαις ταῖς φιλίαις διαφορὰ γινομένη πρὸς ἀλλήλους, ὅταν μὴ ὁμοίως φιλοῦσιν ἢ εὐ ποιῶσιν ἢ ὑπηρετῶσιν ἢ ὅτι ἐν τῶν τοιούτων· ὅταν μὲν γὰρ ὁ μὲν ἐκτενῶς ποιῇ ὁ δ' ἑλλείπει, κατὰ τὴν ἑλλείψιν τὸ ἐγκλημα καὶ ἡ μέμψις. (32) Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν τοιούτων ὦν τὸ αὐτό ἐστὶ τέλος τῆς φιλίας, οἷον εἰ ἀμφοτέροι κατὰ τὸ συμφέρον ἀλλήλους φίλοι ἢ κατὰ τὸ ἡδὺ ἢ κατ' ἀρετὴν, εὐδῆλος ἢ ἑλλείψις ἢ παρὰ τοῦ ἑτέρου· ἐὰν οὖν πλείω ἀγαθὰ σύ μοι ποιῆς ἢ ἐγὼ σοί, οὐδ' ἀμφισβητῶ εἶτι μὴ οὐ δεῖν σε μᾶλλον ὑπ' ἐμοῦ φιλεῖσθαι. (33) Ἐν ᾗ δὲ φιλίᾳ μὴ διὰ ταῦτο φίλοι ἐσμέν, μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἀδῆλος γὰρ ἢ ἑλλείψις παρ' ἑκατέρου· οἷον εἰ ὁ μὲν δεῖ ἡδονὴν φίλος ἐστὶν ὁ δὲ διὰ τὸ συμφέρον, ἐνταῦθα ἢ ἀμφισβητήσις· οὕτε γὰρ ὁ τῷ συμφέροντι ὑπερέχων

ARISTOTELES. II.

(25) Voluptate igitur conciliati, non recte virtutem quaerunt. Neque enim comitatur voluptatem et commodum virtus : sed contra, ea ambo virtutem consequuntur. Absurdum enim fuerit non putare bonos sibi inter se fore iucundos : quandoquidem mali (ut inquit Euripides) ipsi sibi suaves iucundique sunt : « Coniunctus haeret nam malus malo. » Nec enim voluptatem virtus comes consequitur, sed virtutem voluptas comitatur. (26) Utrum vero etiam oportet in amicitia proborum esse voluptatem, an non? Alienum enim est negare oportere. Nam si ab ipsis inter se invicem auferas suavitatem, alios ad consuescendum in vita, iucundos quidem, amicos quaerent sibi. Nam ad simul vivendum, nihil majus est quam iucundos esse. (27) Quamobrem alienum est non arbitrari, probos maxime simul invicem vitam agere. Id vero citra iucundum non est. Convenit ergo, ut videtur, his maxime iucundis esse. (28) Quoniam autem distributae sunt amicitiae in tres species, in hisque ambigebatur, utrum in ipsa aequalitate amicitia esset, an in eo quod esset inaequabile : est igitur in utroque. Nam proborum, per similitudinem perfecta amicitia est : at quae per dissimilitudinem, ea quae propter commodum. Nam eo modo, copioso pauper, ob inopiam eorum quibus affluit dives, amicus est : ac eadem de causa, malus probo. Siquidem propter virtutis inopiam, a quo sibi opitulatum iri putat, ei ob hoc amicus est. (29) Fit igitur inter dissimiles propter commodum amicitia. Hac de causa dixit Euripides :

Amat imbrem terra quando colum exaruit.

His utpote contrariis, amicitia ob commodum exoritur. Nam si libeat vel maxime contraria facere ignem et aquam, haec quoque sibi invicem utilis sunt. (30) Nam ignis, inquit, si desit humor, absumitur, quia hic illi praebet alimentum, tantum quidem, ut non succumbat : nam si superarit humor, ignis absumitur ; si vero moderatus est, confret. Non dubium igitur quin etiam in maxime contrariis, ob commodum, sit amicitia. (31) Reducuntur autem amicitiae omnes tam quae aequalitate, quam quae inaequalitate constant, ad tres supra distinctas species. Est autem in cunctis contentio inter se invicem amicitias, quando non similiter amaverint vel bene fecerint vel suppeterint, vel id genus quaecumque. Etenim quum unus quidem asidue et vehementer facit, alter vero deficit, propter defectum est criminatio et querela. (32) Enimvero in quibus idem est amicitiae finis, ut si utrique propter commodum inter se invicem amici concilientur, aut propter iucundum, aut propter virtutem : defectus, qui profiscitur ab altero, exploratus ac certus est. Si igitur plura tu mihi bona contuleris, quam ego tibi, non jam ambigo quin tu de me bene meritus, a me plus amari debeas. (33) Ubi autem amicitia non ob idem utrumque contracta amici fuerimus, ibi majora dissidia. Defectus siquidem ab utroque, incertus. Ut si propter voluptatem unus quidem sit amicus, et propter commodum alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commodo excedit, voluptatem censet dignam qua-

ἀξίαν οἶεται τὴν ἡδονὴν ἀντικαταλλάττεσθαι τοῦ συμ-
 φέροντος, οὔτε ὁ τῆ ἡδονῆς ὑπερέχων ἀξίαν τῆς ἡδονῆς ἐν
 τῷ συμφέροντι χάριν ἀπολαμβάνει· διὸ μάλλον αἱ
 διαφοραὶ ἐν ταῖς τοιαύταις φιλίαις γίνονται. (34) Οἱ
 5 δ' ἐν ἀνισότητι φίλοι ὄντες, οἱ μὲν ὑπερέχοντες πλούτῳ
 ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιοῦτῳ οὐκ οἴονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖν,
 ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐνδεεστερῶν οἴονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖσθαι.
 (35) Ἔστι δὲ βέλτιον τὸ φιλεῖν ἢ τὸ φιλεῖσθαι· τὸ μὲν
 γὰρ φιλεῖν ἐνέργεια τις ἡδονῆς καὶ ἀγαθόν, ἀπὸ δὲ τοῦ
 10 φιλεῖσθαι οὐδεμία τῷ φιλομένῳ ἐνέργεια γίνεται.
 (36) Ἔτι δὲ βέλτιον τὸ γνωρίζειν ἢ τὸ γνωρίζεσθαι· τὸ
 μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖσθαι καὶ τοῖς ἀψύχοις
 ὑπάρχει, τὸ δὲ γνωρίζειν καὶ τὸ φιλεῖν τοῖς ἐμψύχοις.
 (37) Ἔτι τὸ εὐποιητικὸν εἶναι βέλτιον ἢ τὸ μή· ὁ μὲν
 15 οὖν φιλῶν εὐποιητικὸς ἢ φιλεῖ, ὁ δὲ φιλούμενος, ἢ φι-
 λείται, οὐ. (38) Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι διὰ φιλοτιμίαν φι-
 λείσθαι μάλλον βούλονται ἢ φιλεῖν, διὰ τὸ ἐν τῷ φιλεῖ-
 σθαι ὑπεροχὴν τινα εἶναι· αἰεὶ γὰρ ὁ φιλούμενος ὑπερ-
 εἶχε ἡδονῆς ἢ εὐπορίας ἢ ἀρετῆς, ὁ δὲ φιλότιμος τῆς ὑπερ-
 20 οχῆς ὀρέγεται. (39) Καὶ οὐκ οἴονται δεῖν αὐτοὶ φιλεῖν
 οἱ ἐν ὑπεροχῇ ὄντες· ἀντιδιδόναι γὰρ ἐν οἷς ὑπερέχουσι
 τοῖς φιλοῦσιν αὐτούς. Ἔτι δὲ καὶ ἡττους αὐτῶν εἰσίν·
 διὸ οὐκ οἴονται δεῖν φιλεῖν ἀλλὰ φιλεῖσθαι. Ὁ δ' ἐν-
 25 δεῆς χρημάτων ἢ ἡδονῆς ἢ ἀρετῆς θαυμάζει τὸν ὑπερ-
 ἔχοντα τούτοις, καὶ φιλεῖ διὰ τὸ τούτων ἢ τυγχάνειν
 ἢ οἴεσθαι τεύεσθαι. (40) Εἰσὶ δὲ καὶ τοιαῦται φι-
 λίαι ἐξ ὁμοιοπαθείας, ἐκ τοῦ τάγαθὰ βούλεσθαι τινα
 εἶναι. Οὐκ ἔστι δὲ ἡ ἐπὶ τούτων γινομένη φιλία
 πάντα ταῦτα ἔχουσα· πολλάκις γὰρ ἄλλῳ μὲν εἶναι
 30 βουλόμεθα τάγαθὰ, συζῆν μὲντοι μετ' ἄλλου. (41) Ἄλλὰ
 ταῦτα πότερον φιλίας δεῖ εἰπεῖν ἢ τῆς τελείας φιλίας
 τῆς κατ' ἀρετὴν πάθη; ἐν ἐκείνῃ γὰρ τῇ φιλίᾳ πάντα
 ταῦτα ἐνυπάρχει· καὶ γὰρ συζῆν μετ' οὐδενὸς ἄλλου ἂν
 θέλοιμεν (καὶ γὰρ τὸ ἡδῦν καὶ τὸ συμφέρον καὶ ἡ ἀρετῆ
 35 τῷ σπουδαίῳ ὑπάρχει) καὶ τάγαθὰ τούτῳ μάλιστα
 βουλοίμεθ' ἂν, καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ εὖ ζῆν οὐκ ἄλλῳ τινὶ
 ἢ τούτῳ. (42) Πότερον δ' ἔστιν αὐτῶ καὶ πρὸς αὐτὸν
 φιλία, ἢ οὐ, νῦν μὲν ἀφείσθω, ὕστερον δ' ἔροῦμεν.
 Πάντα δὲ βουλόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς· καὶ γὰρ συζῆν μεθ'
 40 ἡμῶν αὐτῶν βουλόμεθα (ἴσως δὲ τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον)
 καὶ τὸ εὖ ζῆν καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ βούλεσθαι τάγαθόν, οὐκ
 ἄλλῳ τινί. (43) Ἔτι ὁμοιοπαθείς ἡμῖν αὐτοῖς μάλιστα
 ἐσμέν· ἂν γὰρ προσπατῶμεν ἢ ἄλλῳ τινὶ περιπέσω-
 μεν τῶν τοιούτων, εὐθὺς λυπούμεθα. Διὸ δόξειεν ἂν
 45 οὕτως εἶναι αὐτῶ πρὸς αὐτὸν φιλία. (44) Τὰ δὲ τοιαῦτα,
 οἷον τὴν ὁμοιοπαθειαν καὶ τὸ εὖ ζῆν καὶ τὰλλα, ἢ τοι-
 εἰς τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς φιλίαν ἀναφέροντες λέγομεν
 ἢ εἰς τὴν τελείαν, ἐν ἀμφοτέροις δὲ πάντα ταῦτα ὑπάρ-
 50 χει· καὶ γὰρ τὸ συζῆν καὶ τὸ εἶναι βούλεσθαι καὶ τὸ
 εὖ εἶναι καὶ τὰλλα πάντα ἐν ταύταις ἐστίν. (45) Ἔτι
 δ' ἴσως ἂν δόξειεν, ἐν οἷς ἐστὶ δίκαιον, ἐν τούτοις καὶ
 φιλίαν εἶναι· διὸ καὶ ὅσαπερ δίκαιον εἶδη, τσαῦτα
 καὶ φιλίῳ. Τὸ δὲ δίκαιόν ἐστι καὶ ξένῳ πρὸς πολίτην
 καὶ δούλῳ πρὸς δεσπότην καὶ πολίτῃ πρὸς πολίτην καὶ

commodo rependatur : nec qui voluptate superat, dignam
 gratiam in ipso commodo se existimat accipere. Idcirco in
 ejusmodi amicitiiis magis exoriuntur dissidia. (34) Qui vero
 ex inæqualitate amici sunt, nempe excedentes opibus, vel
 alio hujusmodi aliquo, non sibi censent amandum esse, sed
 ab inferioribus ipsos amari oportere existimant. (35) At
 amare melius est, quam amari. Siquidem amare, voluptatis
 actio quædam est, et bonum : ab eo autem quod quis ama-
 tur, nulla actio est ab eo qui amatur. (36) Etiam cogno-
 scere, melius est quam cognosci. Cognosci enim et amari
 etiam in carentibus anima existit : at cognoscere, et amare,
 in rebus animalis. (37) Rursus, beneficium esse, melius est
 quam non esse. Jam qui amat, quatenus amat, beneficus
 est : amatus vero, quatenus amatur, non. (38) Sed homines
 honoris cupiditate incensi, amari quam amare malunt :
 quod quatenus amantur, videantur præcellere. Amatus si-
 quidem, voluptate, vel copia, vel virtute præcellit semper :
 at honoris cupidus, eminentiam affectat : (39) et qui
 excellunt, sibi ipsis non amandum esse arbitrantur, quod in
 quibus excedunt, amantibus rependi opinantur. Item ipsis
 sunt inferiores illi, ob hoc non censent amare debere, sed
 amari. Sed qui egenus est pecuniarum, aut voluptatum,
 aut virtutis, is affluentem illis suspicit et amat, quod ea
 aut consequatur, aut se consecuturum opinetur. (40) Sunt
 autem et aliæ ex consimili affectu conciliatæ amicitia, et
 ex eo quod cuiquam bona velint : in quibus non est cuncta
 hæc comprehendens amicitia. Nam sæpenumero alii bona vo-
 lumus, attamen cum alio vitam agere malimus. (41) Utrum
 vero hæc amicitia dicere oportet convenire, an perfectæ
 amicitia quam virtus conciliat? in ea siquidem amicitia
 hæc insunt cuncta. Nam cum alio nemine vitam agere
 libuerit (siquidem jucundum, et commodum, et virtus
 inest probo), et bona huic inprimis voluerimus, et vivere,
 et bene vivere non alii ulli ita *cupimus* ut huic. (42) Num-
 quid autem ipsi est etiam erga se amicitia, an non? Id nunc
 omittamus, dicemus postea. Sed enim nobis ipsis cuncta
 volumus, nempe nobiscum vivere, vitamque ducere una
 volumus : id fere etiam necessarium, et bene vivere, et vi-
 vere, ac bonum velle, non cuiquam alii magis. (43) Rursus
 condolemus inprimis nobis ipsis. Nam si labamur, vel in
 hujusmodi rem aliquam patiamur, confestim tristamur.
 Hac de causa videatur ipsi esse erga se amicitia. (44) Talia
 quidem certe, ut condolere et bene vivere, et id genus alia,
 aut ad amicitiam erga nos ipsos referentes usurpamus, aut
 ad eam quæ perfecta sit : in ambabus enim sunt hæc
 omnia. Nempe una vitam agere, et esse velle, et bene esse,
 ac cetera omnia in his sunt. (45) Rursus videatur fere in
 quibus justum est, in eisdem esse amicitia ; quamobrem quod
 justorum sunt species, totidem et amicorum. Jus certe est
 et hospiti erga civem, et servo erga dominum, et civi erga

υἱὸς πρὸς πατέρα καὶ γυναικί πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσαι ἀπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι καὶ φιλίαι ἐνεῖσιν ἐν ἐκάστοις τούτων. (46) Βεβαιωτάτη δ' ἂν δοῦναι εἶναι τῶν φιλιῶν ἡ ξενική· οὐ γὰρ ἐστὶν οὐδὲν αὐτοῦ τέλος κοινὸν ἢ ὑπὲρ οὗ ἀμφισβητοῦσιν, ὅσον ἐν τοῖς πολίταις· διαμφοσθητοῦντες γὰρ πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν ὑπεροχὴν οὐ μένουσι φίλοι ὄντες. (47) Ἐρχόμενον δ' ἂν εἶη νῦν τοῦτ' εἰπεῖν, πότερόν ἐστι πρὸς αὐτὸν φιλία ἢ οὐ. Ἐπεὶ δ' οὐκ ὁρῶμεν, ὡς περ καὶ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγομεν, ὅτι 10 ἐκ μὲν τῶν καθ' ἕκαστα τὸ φιλεῖν γνωρίζεται, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα αὐτοὶ αὐτοῖς ἂν μάλιστα βουλοίμεθα (καὶ γὰρ τὰγαθὰ καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὔ εἶναι), ὁμοιοπαθέστατοι δ' αὐτοῖς ἡμῖν ἐσμεν, καὶ συζῆν γε μεθ' ἑαυτῶν μάλιστα βουλοίμεθα· ὥστ' εἰ μὲν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα 15 γνωρίζεται ἡ φιλία, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἡμῖν αὐτοῖς ἂν βουλοίμεθα ὑπάρχειν, δῆλόν ἐστιν ὡς ἐστὶ πρὸς αὐτοῦς φιλία, ὡς περ καὶ τὴν ἀδικίαν ἔφαμεν πρὸς αὐτὸν εἶναι. (48) Ἐπειδὴ γὰρ ἕτερος μὲν ὁ ἀδικῶν ἕτερος δὲ ὁ ἀδικούμενος, ὁ αὐτὸς δ' εἷς ἐστὶν ἕκαστος, διὰ τὸ τοιοῦτον οὐκ ἐδόκει εἶναι πρὸς αὐτὸν ἀδικία. Ἔστι μέντοι, ὡς ἔφαμεν σκοποῦντες ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν, ἐπειδὴ ἐστὶ πλείω, ἔταν ταῦτα καὶ ἡμιονοῦσι, τότε εἶναι πρὸς αὐτὸν τὴν ἀδικίαν. (49) Ὅμοίως οὖν τούτω καὶ ἡ φιλία δοῦναι ἂν εἶναι πρὸς αὐτόν. Ἐπειδὴ γὰρ 25 ὁ φίλος ἐστίν, ὡς φαμέν, ὅταν βουλοίμεθα σφόδρα φίλον εἰπεῖν, μία φαμέν ψυχὴ ἢ ἑμὴ καὶ ἡ τούτου· ἐπεὶ οὖν ἐστὶ τῆς ψυχῆς πλείω μέρη, τότε ἐστὶ μία ψυχὴ, ὅταν συμφωνῶσι πρὸς ἀλλήλα ὅ τε λόγος καὶ τὰ πάθη· οὕτω γὰρ μία ἐστὶ. Ὡστε μᾶλλον γενομένης ἐστὶ πρὸς αὐτὸν φιλία. (50) Αὕτη δ' ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτὸν φιλία ἐν τῷ σπουδαίῳ· τούτω γὰρ μόνω τὰ τῆς ψυχῆς εὖ ἔχουσι μέρη πρὸς ἀλλήλα τῷ μὴ διαφέρεισθαι, ἐπεὶ ὁ γε φαῦλος οὐδέποτε ἐστὶν αὐτὸς αὐτῷ φίλος· μάχεται γὰρ αἰεὶ ἑαυτῷ. Ὁ γοῦν ἀκρατής ὅταν πράξῃ τι τῶν καθ' ἡδονήν, μετ' οὐ πολὺ μεταμελεῖται καὶ κακίζει αὐτὸς αὐτόν. 35 Ὅμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων κακιῶν ὁ φαῦλος ἔχει· διατελεῖ γὰρ αὐτὸς αὐτῷ μαχόμενος καὶ ἐναντιούμενος. (51) Ἔστι δὲ φιλία καὶ ἐν ἰσότητι, ὅσον ἢ μὲν τῶν ἑταίρων ἐν ἰσότητι ἀριθμῷ καὶ δυνάμει ἀγαθοῦ. Οὐδέτερος γὰρ αὐτῶν 40 ἐστὶν ἀξίος θατέρου πλέον ἔχειν οὔτε κατ' ἀριθμὸν ἀγαθῶν οὔτε κατὰ δυνάμιν οὔτε κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ τὸ ἴσον· ἴσοι γὰρ τινες ἐθέλουσιν εἶναι οἱ ἑταῖροι. (52) Ἐν ἀνισότητι δὲ ἡ πατρὸς πρὸς υἱὸν καὶ ἀρχομένου πρὸς ἀρχοντα, καὶ κρείττονος καὶ χείρονος, καὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρός, καὶ 45 ἀπλῶς ἐν οἷς ἐστὶν ὁ τῆς τοῦ χείρονος καὶ κρείττονος τάξις ἔχων ἐν τῇ φιλίᾳ. (53) Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἐν ἀνισότητι φιλία κατὰ λόγον. Οὐδέποτε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῦ δόσει οὐδεὶς ἂν ἴσον δοῖη τῷ βελτίονι καὶ τῷ χείρονι, ἀλλὰ μείζον τῷ καθ' ὑπεροχὴν ὄντι αἰεὶ· τοῦτο 50 δ' ἴσον ἐστὶ τῷ λόγῳ· ἴσον γὰρ πῶς ἐστὶν ὁ ἕλαττον ἔχων ἀγαθὸν χείρων ὢν τῷ μείζονι ἔχοντι κρείττονι ὄντι.

civem, et filio erga patrem, et uxori erga virum, et quaecumque simpliciter aliæ conciliationes et amicitiae sunt in horum singulis. (46) Amicitiarum vero, hospitalis validissima videatur. Neque enim ullus est communis, de quo ambigatur, finis, ut inter cives: siquidem si ambigunt propter excessum inter se invicem, amici non permanent. (47) Nunc demum illud dicendum est, utrum erga se sit amicitia, necne. Quoniam igitur perspicimus, ut paullo ante dicebamus, quod ex singularibus, amare cognoscitur, singularia vero nobis ipsi inprimis velimus, nempe bona, et esse, et bene esse, et omnium maxime condolemus nobis ipsis, et nobiscum vivere praecipue malimus: ergo ex singularibus si cognoscitur amicitia, singularia vero nobis ipsis esse volumus, non dubium quin ita erga nos sit amicitia, quemadmodum et injuriam erga nos ipsos esse dicebamus. (48) Nam quia alius quidem est afficiens injuria, alius vero affectus injuria, quisque autem unus idemque est, hac ratione negari videbatur, posse quendam se ipsum injuria afficere, quum fieri tamen id possit, ut dicebamus, habita ratione animi partium: quæ quum sint plures, quum non consentiunt ipsæ inter se, tunc potest aliquis sese injuria afficere. (49) Huic igitur similiter etiam erga se esse videatur amicitia. Nam quoniam amicus est talis, ut famur, quum demum voluerimus impense amicum dicere, una mea et hujus anima est; animæ autem quando plures sunt partes, tum una fuerit anima, quum erga se invicem consenserint ratio et perturbations. Ita namque una erit: itaque, quando una facta fuerit, erit erga se amicitia. (50) Hæc autem erga se erit in bono amicitia, quandoquidem in eo solo animæ partes bene inter se invicem habent, quoniam inter se non differunt: quandoquidem malus nunquam sibi amicus est: secum namque semper pugnat. Nempe incontinens quum quid per voluptatem nequiter egerit, mox poenitentia affligitur, ac se vituperat ipsum. Idem et in ceteris vitiis malus habet: semper enim secum pugnat ac sibi adversatur. (51) Est autem amicitia etiam in ipsa æqualitate, ut sociorum per æqualitatem, numero et potestate boni. Neuter siquidem ipsorum debet altero plus sibi ascire, neque numero bonorum, neque potestate, neque magnitudine: æquales enim esse inter se socii cupiunt. (52) At in inæqualitate est amicitia patris erga filium, et subditi erga imperantem, et potioris et deterioris, et uxoris et viri: ac simpliciter, ubicumque inter potioris et deterioris in amicitia ordo intercessit. (53) Hæc namque est ex ratione in disparitate amicitia. Neque enim unquam in boni datione æquale ullus dabit meliori et deteriori, sed majus semper ei qui excedat. Id quippe est ratione æquale: æquale enim fere habendum est quum minus bonum capit qui est deterior, eo qui melior est.

CAP. XII.

Τῶν δὲ φιλιῶν ἀπασῶν τῶν εἰρημένων τούτων μά-
 λιστα πως ἐγγίγνεται τὸ φιλεῖν ἐν τῇ συγγενικῇ, καὶ
 ταῦτα ἐν τῇ πατρὶ πρὸς υἱόν. Καὶ διὰ τί ποτε ὁ πα-
 τὴρ τὸν υἱὸν μᾶλλον φιλεῖ ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα; πότερον
 οὖν, ὡς ἐνιοὶ λέγοντες ὀρθῶς πρὸς γε τοὺς πολλοὺς, ὅτι
 ὁ μὲν πατὴρ εὐεργέτηκέ πως τὸν υἱόν, ὁ δ' υἱὸς χάριν
 ὀφείλει τῆς εὐεργεσίας; (2) Αὕτη μὲν οὖν ἡ αἰτία ἐν τῇ
 κατὰ τὸ συμφέρον φιλίᾳ δοξοῖεν ἂν ὑπάρχειν. Ὡσπερ
 δὲ καὶ κατὰ τὰς ἐπιστήμας δρῶμεν ἔχον, οὕτω πως
 10 ἔχει καὶ ἐνταῦθα. (3) Λέγω δ' οἷον ἐστὶ μὲν ὢν τὸ
 αὐτὸ τέλος τε καὶ ἐνέργεια, καὶ οὐκ ἄλλο τι παρὰ
 τὴν ἐνέργειαν τέλος, οἷον τῷ αὐλητῇ ἢ αὐτῇ ἐνέργεια
 καὶ τέλος· τὸ γὰρ αὐλεῖν καὶ τέλος αὐτῷ ἐστὶ καὶ ἐνέρ-
 γεια· ἀλλ' οὐ τῇ οἰκοδομικῇ· καὶ γὰρ ἕτερον τέλος
 15 παρὰ τὴν ἐνέργειαν. (4) Ἔστιν οὖν ἡ φιλία ἐνέργειά
 τις, οὐδὲν δ' ἐστὶν ἄλλο τέλος παρὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ
 φιλεῖν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό. Ὁ μὲν οὖν πατὴρ ἐνεργεῖ
 πως αἰετὶ μᾶλλον παρὰ τὸ αὐτοῦ τι εἶναι ποίημα τὸν
 υἱόν. Τοῦτο δ' δρῶμεν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὄν· πάντες
 20 γὰρ πρὸς ὃ ἂν αὐτοὶ ποιήσωσι, πρὸς τοῦτο πως καὶ εὐ-
 νοῖ εἰσιν. (5) Ὁ οὖν πατὴρ εὐνοεῖ πως πρὸς τὸν υἱὸν
 αὐτοῦ ὄντα ποίημα, τῇ μνήμῃ καὶ τῇ ἐλπίδι ἀγόμενος·
 διὸ μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα.
 (6) Δεῖ δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλιῶν τῶν λεγομένων
 25 καὶ δοκουσῶν ἐπισκέψασθαι εἰ εἰσὶ φιλία, οἷον ἡ εὐνοία
 φιλία δοκεῖ. (7) Ἀπλῶς μὲν οὖν οὐκ ἂν δοξοῖεν ἡ εὐ-
 νοία εἶναι φιλία· πολλοὶ γὰρ πολλὰκις ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν
 ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαι τι ὑπὲρ τινος ἀγαθὸν εὐνοιοῦντι γινώ-
 μεθα· ἄρ' οὖν ἤδη καὶ φίλοι, ἢ οὐ; οὐ γὰρ εἴ τις ἦν
 30 Δαρείω εὐνοῦς ἐν Πέρσαις ὄντι, ὥσπερ ἴσως ἦν, εὐθὺς
 καὶ φιλία ἦν αὐτῷ πρὸς Δαρεῖον. (8) Ἄλλ' ἀρχὴ μὲν
 ἂν ποτε ἡ εὐνοία φιλίας δοξοῖεν εἶναι, γένοιτο δ' ἂν
 ἡ εὐνοία φιλία, εἰ προσλάβοι βούλησιν τοῦ τὰγαθὰ δύ-
 νατὸς ὢν πράξειν πράττειν ἐκείνου ἐνεκεν ᾧ ἐστὶν εὐ-
 35 νοῦς. (9) Ἔστι δ' ἡ εὐνοία τοῦ ἤθους καὶ πρὸς τὸ
 ἤθος· οὐδεὶς γὰρ λέγεται εὐνοῦς οἴνω ἢ ἄλλω τινὶ τῶν
 ἀψύχων ἀγαθῶν ἢ ἡδέων, ἀλλ' ἂν τις ἢ τὸ ἤθος σπου-
 δαῖος, πρὸς τοῦτον ἡ εὐνοία. (10) Οὐκ ἐστὶ δὲ χωρὶς
 φιλίας ἡ εὐνοία, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ· διὸ δοκεῖ φιλία εἶ-
 40 ναι. (11) Ἡ δ' ἁμόνοια ἐστὶ μὲν σύνεγγυς τῇ φιλίᾳ,
 ἐὰν τὴν ἁμόνοιαν λάβῃς τὴν κυρίως λεγομένην. Εἰ γὰρ
 τις Ἐμπεδοκλεῖ ἁμοῖός ὑπολαμβάνει καὶ δοκεῖ αὐτῷ τὰ
 στοιχεῖα εἶναι ἢ κάκεινῳ, ἄρα γε οὗτος Ἐμπεδοκλεῖ
 ἁμονοεῖ ἢ οὐ; ἐπεὶ περ εἰ τὸ ἄλλο τοιοῦτον. (12) Πρῶ-
 45 τον μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἡ ἁμόνοια ἐν τοῖς νοητοῖς ἀλλ' ἐν
 τοῖς πρακτοῖς, καὶ ἐν τοῦτοις οὐχ ἢ νοοῦσι ταῦτόν,
 ἀλλ' ἢ ἅμα τῷ ταῦτόν νοεῖν προαιρέσειν ἔχουσι περὶ
 ἢ νοοῦσιν ἐπὶ ταῦτά. Εἰ γὰρ ἐννοοῦσιν ἀμφοτέροι ἀρ-
 χουν, ἀλλ' ὁ μὲν αὐτόν ὁ δ' αὐτόν, ἄρα γε ἤδη ἁμονοοῦ-
 50 σιν, ἢ οὐ; ἀλλ' εἰ καὶ ἑαυτὸν βούλομαι ἄργειν κά-
 κεινός ἐμέ, οὕτως ἤδη ἁμονοοῦμεν. (13) Ἔστι δὲ
 ἁμονοεῖν ἐν τοῖς πρακτοῖς μετὰ βουλήσεως ταῦτοῦ.

Amicitiarum omnium, quæ jam memoratæ sunt, in-
 primis innatus est amor qui in affinitate, is præsertim qui est
 in patre in filium. Et cumnam pater filium magis amat
 quam filius patrem? utrum (ut nonnulli dicunt, et recte
 quidem pro rudi vulgi multitudinem) quod pater beneficus
 erga filium sit, quodque filius gratiam debeat accepti bene-
 ficii? (2) Sane hæc causa in amicitia per commodum conciliata
 esse videbitur. Quemadmodum in scientiis quoque
 spectatur, ita quodammodo hic etiam habebit. (3) Tale au-
 tem est quod dico: sunt quibus sit idem finis, atque actio,
 neque aliud aliquid præter actionem, finis: ut tibicini
 eadem actio, atque finis: perflare enim tibias, ei et finis
 et actio est. Non autem ædificationi: nam præter actio-
 nem alius est finis. (4) Est igitur amicitia, actio quædam:
 nec finis alius est præter actionem in amando, sed illud
 idem. Pater igitur semper magis agit, et, ut sic dicam,
 actu magis amat, quam filius nimirum, ob hoc quod
 ejus opus sit filius: id quod in ceteris rebus cernimus.
 Omnes siquidem erga id quod ipsi effecerunt, sunt quo-
 dammodo benevoli. (5) Pater igitur filio, utpote quem ipse
 effecerit ediditque in lucem, bona vult, memoria speque
 adductus. Ideo magis filium pater diligit, quam filius pa-
 trem. (6) Expedit autem jam dictas et existimatas amicitias
 explorare, sintne amicitia, ut benevolentia videaturne
 amicitia. (7) Simpliciter igitur benevolentia, nequiquam
 amicitia esse videatur. Siquidem frequenter multis, aut
 videndo aut audiendo aliquid de aliquo bonum, benevoli
 efficiuntur: an tum etiam amici, an non? Neque enim si
 quispiam Dario apud Persas existenti benevolus (quem-
 admodum erat fortassis) fuerit, confestim etiam erga
 Darium illi fuerit amicitia. (8) At amicitia, benevolentia
 quandoque initium esse videbitur. Fiat certe benevolentia
 amicitia, si voluntatem asciverit benefaciendi, quum fa-
 cere possit, ei erga quem sit affectus benevolentia. (9) Mo-
 rum autem benevolentia est, et erga mores. Nemo siqui-
 dem aut vino, aut cuiquam alii inanimato bono vel suavi,
 benevolus esse perhibetur: sed si quis moribus est probus
 et honestus, erga hunc fit benevolentia. (10) Neque citra
 amicitiam est benevolentia, sed in eodem, ut amicitia
 esse videatur. (11) Concordia autem est confinis amicitia,
 si proprio modo dictam accipias concordiam. Nam si quis
 Empedocli astipuletur, arbitreturque, eadem quæ ille
 statuit esse elementa, nunquid concors erit Empedocli,
 an non? vel si quid aliud tale. (12) Primum certe non est
 concordia in eis quæ sub intelligentiam, sed quæ sub actio-
 nem cadunt: et in his non qua idem sentiunt, sed qua cum
 hoc sentiendi et opinandi consensu etiam ad agendum
 eadem deligunt circa ea quæ sentiunt. Nam si ambo do-
 minari cogitant et volunt, hic quidem se, ille vero se, nun-
 quid sunt concordēs, an non? Minime: sed si ego me
 velim imperare, et ille me, jam concordēs hoc pacto sum-
 mus. (13) Est nimirum concordēs esse in eis quæ sub
 actionem cadant, cum ejusdem voluntate. Circa statum

Περὶ ἀρχοντος ἄρα κατάστασιν ἐν πρακτοῖς τοῦ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ἁμόνοια ἢ κυρίως λεγομένη.

igitur dominantis, in eis quæ sub actionem cadant, proprie dicitur esse concordia.

CAP. XIII.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶν, ὡς φαιμέν, αὐτῷ πρὸς αὐτὸν φιλία, πότερον ὁ σπουδαῖος ἐστὶ φιλαυτος ἢ οὐ; Ἐστὶ δὲ φιλαυτος ὁ αὐτοῦ ἕνεκεν πάντα πράττων ἐν τοῖς κατὰ τὸ λυσιτελεῖς. Ὁ μὲν οὖν φαῦλος φιλαυτός ἐστιν· αὐτὸς αὐτοῦ γὰρ ἕνεκεν πάντα πράττει· ἀλλ' οὐχ ὁ σπουδαῖος· διὰ τοῦτο γὰρ ἐστὶ σπουδαῖος, ὅτι ἄλλου ἕνεκεν τοῦτο πράττει· διὸ οὐκ ἐστὶ φιλαυτος. (2) Ἄλλ' ὁρμῶσι μὲν ἅπαντες ἐπὶ τὰγαθά, καὶ οἴονται αὐτοῖς δεῖν μάλιστα ὑπάρχειν· τοῦτο δ' ἐστὶ μάλιστα φανερόν ἐπὶ πλούτου καὶ ἀρχῆς. Ὁ μὲν οὖν σπουδαῖος ἐκστήσεται τούτων ἄλλω, οὐχ ὡς οὐ προσῆκον αὐτῷ μάλιστα, ἀλλ' ἂν ὄρῃ ἄλλον δυνησόμενον μᾶλλον τούτοις αὐτοῦ χρῆσθαι. Οἱ δ' ἄλλοι τοῦτο οὐ ποιήσουσι δι' ἄγνοιαν (οὐ γὰρ οἴονται κακῶς ἂν χρῆσασθαι τοῖς τοιοῦτοις ἀγαθοῖς) ἢ διὰ φιλοτιμίαν τοῦ ἀρχεῖν. (3) Ὁ δὲ σπουδαῖος οὐδέτερον τούτων πείσεται· διὸ οὐδὲ φιλαυτος κατὰ γε τὰ τοιαῦτα ἀγαθά, ἀλλ' εἰ ἄρα, κατὰ τὸ καλόν. Τούτου γὰρ μόνον ἄλλω οὐκ ἂν ἐκσταίῃ, τὰ δὲ συμφέροντα καὶ ἡδέα ἐκστήσεται. (4) Τὴν μὲν οὖν κατὰ τὸ καλὸν ἀρεσιν φιλαυτος ἐστὶ· τὴν δὲ κατὰ τὸ συμφέρον καὶ καθ' ἡδονὴν λεγομένην οὐκ ἐστὶ ὁ σπουδαῖος, ἀλλὰ ὁ φαῦλος.

Verum quoniam est, ut diximus, sua alicujus erga se amicitia, utrum probus sese amabit, an non? Est certe se amans, qui sua de causa agit omnia, ubi modo aliqua suggeratur utilitas. Malus igitur sui amans erit: sua enim causa agit omnia: probus vero, non est. Hac enim de causa est probus, quod alterius causa id agat: et proinde sui amans non est. (2) Atqui omnes ad bona prosiiliunt, opinanturque sua inprimis esse oportere: idque præcipue manifestum est ex opulentia, ac dominatu. Probus igitur alii hæc cedet, non quod putet ipsi sibi non convenire inprimis; sed quando alium viderit, qui his commode magis uti possit, facile concesserit. Alii hoc inscitia quadam non facient (neque enim opinantur se talibus bonis abusuros), vel etiam ob honoris cupiditatem in imperando. (3) Probo autem horum neutrum accidit: et proinde, propter ejusmodi quidem bona, sui amans non erit: verum si erit, propter honesta erit. Hæc enim solum nemini alii concesserit: at commoda et jucunda cesserit. (4) Itaque in delectu honestatis sui amans erit: at ubi commodum, ac jam dicta voluptas affectabitur, probus non erit sui amans, sed improbus talis erit.

CAP. XIV.

Πότερον δὲ ποτε ὁ σπουδαῖος φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν μάλιστα ἢ οὐ; Ἐστὶ μὲν οὖν αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα ὡς φιλήσει, ἐστὶ δ' ὡς οὐ. Ἐπειδὴ γὰρ φαιμέν τὸν σπουδαῖον ἐκστήσασθαι τῶν ἀγαθῶν τῶν κατὰ τὸ συμφέρον τῷ φίλῳ, τὸν φίλον μᾶλλον αὐτοῦ φιλήσει. (2) Ναί, ἀλλ' ἢ τούτων ἐξίστάμενος τῷ φίλῳ αὐτῷ τὸ καλὸν περιποιεῖται, ταύτῃ ἐξίσταται τῶν τοιοῦτων. Ἐστὶ μὲν οὖν ὡς τὸν φίλον αὐτὸς αὐτοῦ μᾶλλον φιλεῖ, ἐστὶ δὲ ὡς αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα, κατὰ μὲν τὸ συμφέρον τὸν φίλον, κατὰ δὲ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα· αὐτῷ γὰρ ταῦτα περιποιεῖται κάλλιστα ὄντα. (3) Ἐστὶ μὲν οὖν καὶ φιλάγαθος, οὐ φιλαυτος· μόνον γὰρ, εἴπερ φιλεῖ αὐτὸς ἑαυτόν, ὅτι ἀγαθός. Ὁ δὲ φαῦλος φιλαυτος· οὐδὲν γὰρ ἔχει δι' ὃ φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν εἶον καλόν τι, ἀλλ' ἄνευ τούτων αὐτὸς ἑαυτὸν φιλήσει, ἢ αὐτός. Διὸ καὶ οὗτος ἂν κυρίως λέγοιτο φιλαυτος.

Utrum probus sese maxime amabit, an non? Est certe ubi sese maxime amabit, est ubi non. Nam quum dicimus probum ea bona cessurum, quæ ad utilitatem tendant amico; magis, quam se, amicum amaverit. (2) Ita est: verum qua hæc amico concedens, sibi honestatem accomodat, eo modo ista talia concedit. Est igitur ubi amicum se magis diligit, estque ubi sese maxime. In ipso namque commodo, amicum: at ubi honestum et bonum, ipse sese maxime diligit; sibi enim hæc vindicat, quæ sunt honestissima. (3) Est igitur boni etiam amans, nec sui amans. Nam si sese amat, ideo solum hoc fit, quia est bonus. Malus autem sui amans est; neque enim habet quapropter se amet, sicut honestum aliquod; sed citra hæc, ipse, quatenus ipse est, sese amabit: et proinde hac de causa proprie sui amans hic dicatur.

CAP. XV.

Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη εἰπεῖν ὑπὲρ αὐτάρκειας καὶ τοῦ αὐτάρκους, πότερον ὁ αὐτάρκης προσδεῖσεται φίλιας ἢ οὐ, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ αὐτάρκης ἐστὶ καὶ κατὰ τοῦτο. Λέγουσι γὰρ τοιαῦτα καὶ οἱ ποιηταί·

Ὅταν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί δεῖ φίλων;

ὅθεν καὶ ἡ ἀπορία γίγνεται, πότερον ὁ πάντα τὰγαθὰ ἔχων καὶ ὂν αὐτάρκης προσδεῖσεται φίλου; ἢ τότε

Dicendum hinc de eo quod sibi satis, et non altero indigens: utrum qui nulla re indiget, suis bonis contentus, egebit amicitia, an non? an vero ipse sibi satis erit etiam ob hoc? Siquidem etiam poetæ talia jactitant;

Amicis quid opus, prospera quando dat deus?

Unde etiam nascitur quæstio, utrum qui cuncta habeat bona, quique sibi satis sit, amicis egebit? an tum etiam

καὶ μάλιστα; τίνα γὰρ εὖ ποιήσει, ἢ μετὰ τοῦ συμβιώσεται; οὐ γὰρ δὴ μόνος γε διάζει. (2) Εἰ τοίνυν τούτων δεήσει, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ φιλίας, προσδέοιτ' ἂν δ' αὐτάρκης φιλίας. (3) Ἡ μὲν οὖν ἐν τοῖς λόγοις εἰωθῖα ὁμοιότης λαμβάνεσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ οὐτ' ἐκεῖ ὀρθῶς οὐτ' ἂν ἐνταῦθα εἴη χρήσιμος· οὐ γὰρ εἰ ὁ θεός ἐστιν αὐτάρκης καὶ μηδενὸς δεῖται, διὰ τοῦτ' οὐδ' ἡμεῖς οὐδενὸς δεησόμεθα. (4) Ἔστι γὰρ καὶ τοιοῦτός τις λόγος ἐπὶ τοῦ θεοῦ λεγόμενος. Ἐπεὶ γάρ, φησί, πάντα ἔχει τὰγαθὰ ὁ θεὸς καὶ ἐστιν αὐτάρκης, τί ποιήσει; οὐ γὰρ καθευδήσει. Θεάσεται δὴ τι, φησὶν· τοῦτο γὰρ κάλλιστον καὶ οἰκειότατον. Τί οὖν θεάσεται; εἰ μὲν γὰρ ἄλλο τι θεάσεται, βέλτιον θεάσεται αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτ' ἄτοπον, τὸ τοῦ θεοῦ ἄλλο τι εἶναι βέλτιον. Αὐτὸς ἑαυτὸν ἄρα θεάσεται. Ἀλλ' ἄτοπον· καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος δεῖ ἂν αὐτὸς ἑαυτὸν κατασκοπῆται, ὡς ἀναισθητῶς ἐπιτιμῶμεν. Ἄτοπος οὖν, φησὶν, ὁ θεὸς ἐστὶ αὐτὸς ἑαυτὸν θεώμενος. (5) Τί μὲν οὖν ὁ θεὸς θεάσεται, ἀφείσθω· ὑπὲρ δὲ τῆς αὐταρχείας οὐ τῆς τοῦ θεοῦ τὴν ἐπίσχεψιν ποιούμεθα, ἀλλ' ἀνθρωπίνης, πότερον δ' αὐτάρκης δεήσει φιλίας ἢ οὐ. Εἰ δὴ τις ἐπὶ τὸν φίλον ἐπιβλέψας ἴδῃ τί ἐστὶ καὶ ὁπιός τις ὁ φίλος, τοιοῦτος οἷος ἕτερος εἶναι ἐγώ, ἂν γε καὶ σφόδρα φίλον ποιήσης, ὥσπερ τὸ λεγόμενον « ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς, ἄλλος φίλος ἐγώ. » (6) Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ καὶ χαλεπώτατον, ὥσπερ καὶ τῶν σοφῶν τινὲς εἰρήκασι, τὸ γινῶναι αὐτόν, καὶ ἥδιον (τὸ γὰρ αὐτόν εἰδέναι ἡδύ), αὐτοὶ μὲν οὖν αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν οὐ δυνάμεθα θεάσασθαι. Ὅτι δ' αὐτοὶ αὐτοὺς οὐ δυνάμεθα, δῆλον ἐξ ὧν ἄλλοις ἐπιτιμῶμεν, αὐτοὶ δὲ λανθάνομεν ταῦτα ποιῶντες. (7) Τοῦτο δὲ γίνεται δι' εὐνοίαν ἢ διὰ πάθος· πολλοῖς δὲ ἡμῶν ταῦτα ἐπισκοπεῖ πρὸς τὸ κρίνειν ὀρθῶς. Ὅσπερ οὖν δταν θέλωμεν αὐτοὶ αὐτῶν τὸ πρόσωπον ἰδεῖν, εἰς τὸ κάτοπτρον ἐμβλέψαντες εἶδομεν, ὁμοίως καὶ δταν αὐτοὶ αὐτοὺς βουλευθῶμεν γινῶναι, εἰς τῶν φίλων ἰδόντες γνωρίζομεν ἂν· ἐστὶ γὰρ, ὡς φαμέν, ὁ φίλος ἕτερος ἐγώ. (8) Εἰ οὖν ἡδὺ μὲν τὸ αὐτὸν εἰδέναι, τοῦτο δ' οὐκ ἐστὶν εἰδέναι ἄνευ ἄλλου φίλου, δεοίτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας πρὸς τὸ αὐτὸς αὐτόν γνωρίζειν. (9) Ἔτι δὲ καὶ εἴπερ ἐστὶ καλόν, ὥσπερ ἐστί, τὸ εὖ ποιεῖν ἔχοντα τὰ παρὰ τῆς τύχης ἀγαθὰ, τίνα εὖ ποιήσει; μετὰ τίνος δὲ συμβιώσεται; οὐ γὰρ δὴ μόνος γε διάζει· τὸ γὰρ συμβιοῦν ἡδὺ καὶ ἀναγκαῖον. Εἰ τοίνυν ταῦτα καλὰ καὶ ἡδέα καὶ ἀναγκαῖα, ταῦτα δὲ μὴ ἐνδέχεται εἶναι ἄνευ φιλίας, προσδέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας.

maxime? Cui enim bene faciet, aut quicum vitam ducet? neque enim certe solus deget. (2) Quodsi his opus erit, neque contingunt hæc citra amicitiam: qui sibi satis est, egebit amicitia. (3) Quæ igitur in sermonibus consuevit capi similitudo ex Deo, neque illic recte habet, neque hic fuerit utilis. Neque enim si Deus sibi unus est satis, nec ullo indigens, ob hoc etiam nos nullo indigebimus. (4) Est nimirum jactatus de Deo hujusmodi quoque sermo. Nam quoniam bona cuncta obtinet Deus, ac sibi satis est, quid faciet? neque enim dormiet. Contemplabitur aliquid, inquit: id namque pulcherrimum, et ipsi maxime peculiare. Quid igitur contemplabitur? nam si quicquam aliud inspiciet, id erit melius ipso. Hoc vero absurdum est, ut se quicquam melius habeat Deus. Ipse igitur sese contemplabitur. At hoc delirum: nam hominem qui sese contempletur, utpote sensu carentem increpamus. Absurdum igitur, inquit, Deus erit ipse se ipsum contemplan. (5) Quid igitur Deus contempletur, omitamus: neque de eo quod sibi Deus satis sit, consideramus, sed de homine: Utrum qui sibi satis sit, is egeat amicitia, necne? Quodsi quis amicum spectans viderit quid sit, et qualis amicus, talis nimirum qualis alter ego, tum vehementer amicum facies, quemadmodum dictum est, Hic alter Hercules, alter amicus ego. (6) Quoniam igitur difficillimum est, quemadmodum quidam dixerunt sapientes, sese cognoscere, et suavissimum, (nam se nosse, jucundum,) ex nobis ipsis certe nos non possumus inspiciere. Quod autem non nos possumus, hinc certum, quod in aliis reprehendimus, sed haud intelligimus eadem nos facere. (7) Id vero fit, aut quia bene volumus nobis, aut propter affectum. At nobis hæc ad recte judicandum obstant plerisque. Quemadmodum igitur, si velimus ipsi nostram spectare faciem, in speculo obtuemur; itidem etiam quum nos cognoscere voluerimus, amicum spectantes nosse poterimus. Est siquidem, ut diximus, amicus alter ego. (8) Quodsi jucundum est se nosse, idque scire non est sine altero amico, opus erit amico ei etiam qui nulla re indigeat, ut sese cognoscat. (9) Rursus etiam si honestum (ut est) benefacere, eum qui a fortuna bona obtinuerit, cui benefaciet? quocum vitam ager? non enim certe solus deget. Nam vitam ducere cum alio, et jucundum, et necessarium est. Quodsi hæc honesta sunt et jucunda, necnon necessaria, et hæc sine amicitia esse non possunt, opus erit amicitia ei qui sibi satis sit.

CAP. XVI.

Πότερον δὲ πολλοὺς κτηνέου φίλους ἢ ὀλίγους; οὐτε δὴ πολλοὺς ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν οὐτ' ὀλίγους δεῖ (ἀεὶ). Πολλῶν μὲν γὰρ ὄντων ἔργον ἐφ' ἕκαστον μερίσαι τὸ φιλεῖν. Ἐφ' ἀπάντων γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ἐξαδυνατεῖ ἡμῶν ἡ φύσις ἀσθενῆς οὕσα πρὸς τὸ ἐπὶ πολλῷ ἀφικνεῖσθαι· οὐτε γὰρ τῇ βίῃ ἐπὶ πολλῷ ὀρῶμεν, (ἀλλ' ἐὰν

Utrum multos habere amicos expedit, an paucos? Neque profecto multos (ut paucis absolvam) neque paucos oportet. Nam si multi erunt, amorem in singulos distribuere, erit operosum. In cunctis siquidem aliis, imbecilla natura nostra in plurima pervenire non potest. Nam neque oculorum acie longe penetrare possumus: (sed si justo intervallo longius

πλέον ἀποστήσης τοῦ συμμέτρου, ἐλλείπει διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως,) οὐτ' ἐπ' ἀκοῆς, οὐτ' ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἀπάντων. (2) Ἐλλείπων οὖν τῷ φιλεῖν δι' ἀδυναμίαν καὶ ἐγκλήματ' ἂν τις ἔχοι δικαίως, καὶ οὐκ ἂν εἴη φίλος, μὴ φιλῶν γε ἀλλ' ἢ τῷ γε λόγῳ· ἢ δὲ φιλία οὐ τοῦτο βούλεται. (3) Ἔτι ἂν ὡς πολλοί, οὐκ ἔστι παύσασθαι λυπούμενον· πολλῶν γὰρ ὄντων εἰκὸς αἰεὶ περὶ ἓνα γέ τινα συμβαίνειν τι ἀτύχημα, ὧν γινόμενων ἀναγκαῖον λυπεῖσθαι. Οὐτ' αὖ πάλιν ὀλίγους, 10 ἓνα ἢ δύο, ἀλλὰ συμμέτρους τῷ καιρῷ καὶ τῇ αὐτοῦ δρμηῇ πρὸς τὸ φιλεῖν.

abstineris, ob imbecillam naturam deficit :) neque auditu, neque aliis ejusmodi omnibus. (2) Qui igitur deficiat in amando ea causa quod non possit, etiam justæ criminatoni locum dabit : neque jam verus amicus fuerit ille censendus, qui non amet nisi verbo tenus. Ceterum hac ratione esse non postulat amicitia. (3) Rursus, si sunt multi, nunquam mœrere desierit. Inter multos namque par est ut aliquod semper uni alterive accidat infortunium, unde tristari necesse sit. Neque porro paucos, unum vel duos, esse expedit : sed inter parum et multum, ut dabitur occasio, et ut quemque ad amandum sua voluntas compellet.

CAP. XVII.

Μετὰ δὲ ταῦτα σκεπτέον ἂν εἴη πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι. Ἔστι δ' οὐκ ἐν ἀπάσῃ φιλίᾳ ἡ σκέψις, ἀλλ' ἐν ἡ μάλιστα ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλους οἱ φίλοι. Οὐκ ἐγ- 15 καλοῦσι δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις ὁμοίως, οἷον ἐν τῇ πατρὸς πρὸς υἱὸν οὐκ ἔστιν ἐγκλημα τοιοῦτον οἷον ἀξιοῦσιν ἐν ἐνάιαις, ὡσπερ ἐγὼ σοί, οὕτω καὶ σὺ ἐμοί· εἰ δὲ μὴ, ἐνταῦθα τὸ σφοδρὸν ἐγκλημα. (1) Ἐν δὲ ἀνίσοις φίλοις οὐκ ἔστι τὸ ἴσον. Ἔστι δὲ ἡ πατρὸς πρὸς υἱὸν φιλία 20 ἐν ἀνίσῳ, ὁμοίως ἢ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα ἢ οἰκέτου πρὸς δεσπότην, καὶ ὄλων δὲ χείρονος καὶ βελτίονος· οὐχ ἕξουσι δὲ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα. Ἄλλ' ἐν τοῖς ἴσοις φίλοις καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ φιλίᾳ τὸ τοιοῦτον ἐγκλημα, ὥστε σκεπτέον ἂν εἴη τὸ πῶς δεῖ χρῆσθαι φίλῳ ἐν τῇ ἐν ἴσοις φιλίᾳ.

Deinceps considerandum fuerit, quomodo utendum sit amico. Est profecto non in omni amicitia hæc consideratio, sed in qua se invicem maxime amici objurgant. Atqui non in aliis eodem modo querelæ oriuntur : puta, in ea quæ est patris erga filium, nulla est ejusmodi querela, qualis in multis existere solet, quemadmodum ego tibi, et tu mihi : quodsi non, hic jam vehemens fuerit criminatio. (2) At in amicis inæqualibus æqualitas locum non habet. Est vero patris erga filium amicitia, in minime æquali; itidem uxoris erga virum, aut servi erga dominum, prorsusque deterioris erga meliorem. Itaque in his talis nulla erit criminatio; verum inter æquales potius amicos, et in æquali amicitia locum habebit potius. Proinde considerandum, quo pacto utendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quæ inter pares fuerit conciliata.

[ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ]

Η Θ Ι Κ Ω Ν

ΕΥΔΗΜΙΩΝ

BIBAION A.

CAP. I.

(1214.)

Ὁ μὲν ἐν Δῆλῳ παρὰ τῷ θεῷ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀποφηνάμενος συνέγραψεν ἐπὶ τὸ προπύλαιον τοῦ Λητώου, διελὼν οὐχ ὑπάρχοντα πάντα τῷ αὐτῷ, τότε ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ ἡδύ, ποιήσας

6 κάλλιστον τὸ δικαιοτάτον, λῦστον δ' ὑγιαίνειν πάντων δ' ἥδιστον, οὐ τις ἐρᾷ, τὸ τυχεῖν.

Ἡμεῖς δ' αὐτῷ μὴ συγχωρῶμεν· ἡ γὰρ εὐδαιμονία κάλλιστον καὶ ἀριστον ἀπάντων οὕσα ἡδιστόν ἐστιν.

(2) Πολλῶν δ' ὄντων θεωρημάτων ἃ περὶ ἕκαστον 10 πρᾶγμα καὶ περὶ ἕκαστην φύσιν ἀπορίαν ἔχει καὶ δεῖται σκέψεως, τὰ μὲν αὐτῶν συντείνει πρὸς τὸ γινῶναι μόνον, τὰ δὲ καὶ περὶ τὰς κτήσεις καὶ περὶ τὰς πράξεις τοῦ πράγματος. (3) Ὅσα μὲν οὖν ἔχει φιλοσοφίαν μόνον θεωρητικὴν, λεκτέον κατὰ τὸν ἐπιβάλλοντα και- 15 ρόν, ὃ τι περ οἰκεῖον ἦν τῇ μεθόδῳ. (4) Πρῶτον δὲ σκεπτέον ἐν τίνι τὸ εὖ ζῆν καὶ πῶς κητόν, πότερον φύσει γίνονται πάντες εὐδαιμόνες οἱ τυγχάνοντες ταύτης τῆς προσηγορίας, ὥσπερ μεγάλοι καὶ μικροὶ καὶ τὴν 20 χροιάν διαφέροντες, ἢ διὰ μαθήσεως, ὡς οὕσης ἐπιστή- μης τινὸς τῆς εὐδαιμονίας, ἢ διὰ τινος ἀσκήσεως· πολλὰ γὰρ οὔτε κατὰ φύσιν οὔτε μαθοῦσιν ἄλλ' ἐθισθεῖσιν ὑπάρ- χει τοῖς ἀνθρώποις, φαῦλα μὲν τοῖς φαύλως ἐθισθεῖσι, χρηστά δὲ τοῖς χρηστῶς. (5) Ἡ τούτων μὲν κατ' οὐδένα 25 τῶν τρόπων, δυοῖν δὲ θάτερον, ἦτοι καθάπερ οἱ νυμφό- ληπτοι καὶ θεόληπτοι τῶν ἀνθρώπων, ἐπιπνοία δαιμονίου τινὸς ὥσπερ ἐνθουσιάζοντες, ἢ διὰ τύχην· πολλοὶ γὰρ ταυτὸν φασιν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν. (6) Ὅτι μὲν οὖν ἡ παρουσία διὰ τούτων ἀπάντων ἢ τινῶν ἢ τινὸς ὑπάρχει τοῖς ἀνθρώποις, οὐκ ἄδηλον· ἅπανται 30 γὰρ αἱ γενέσεις σχεδὸν πίπτουσιν εἰς ταύτας τὰς ἀρχάς· καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς διανοίας ἀπάσας πρὸς τὰς ἀπ' ἐπι- στήμης ἂν τις συναγάγοι πράξεις. (7) Τὸ δ' εὐδαι- μονεῖν καὶ τὸ ζῆν μακαριώως καὶ φιλῶς εἶη ἂν ἐν τρισὶ μάλιστα, τοῖς εἶναι δοκοῦσιν ἀίρετωτάτοις· οἱ μὲν γὰρ 35 τὴν φρόνησιν μέγιστον εἶναι φασιν ἀγαθόν, οἱ δὲ τὴν ἀρετήν, οἱ δὲ τὴν ἡδονήν. (8) Καὶ πρὸς τὴν εὐδαιμο- νίαν εἶναι περὶ τοῦ μεγέθους αὐτῶν διαμφισθητοῦσι,

[ARISTOTELIS]

ETHICORUM

EUDEMIORUM

LIBER I.

Qui in Delo penes deum suam sententiam edisseruit, vestibulo templi Letoi eam inscripsit, distinguens ea quæ simul in eodem haud reperiantur, bonum, honestum, et jucundum, his versibus :

Pulcherrimum est quod justissimum : optima res sanitas : Præ omnibus vero jucundum, quod quisque amat, id con- [sequi.

Quod nos nequaquam concesserimus. Felicitas enim, quum optima sit et pulcherrima, eadem etiam jucundissima existit. (2) Ceterum inter considerationes varias, quæ in unaquaque re natura que excutienda negotium faciunt, et contemplatione egent, aliæ ad cognoscendum tantum pertinent, aliæ vero ad acquisitionem et negotia spectant. (3) Quamobrem, quæ in sola contemplatione posita sunt, opportuno tempore, id quod methodi proprium munus est, a nobis pertractabuntur. (4) Ante omnia vero considerandum, in quonam vita beata consistat, et quo pacto ad eam perveniatur : utrum quemadmodum homines parvi, magni et colore differentes, sic quibus nomen beatorum contingit, natura fiant ; an per disciplinam, velut certam eo destina- tam scientiam ; an per exercitationem aliquam. Haud enim pauca, nec natura, nec arte aliqua, sed consuetudine sola parantur, mala iis qui malæ consuetudini indulgent, bona iis qui bonæ. (5) An nullo quidem horum modorum, sed duorum altero, aut dei alicujus afflatu, quod fanatico furore correptis aut numine instinctis accidit ; aut fortuna. Plurimi enim felicitatem idem quod secundam fortunam esse arbitrantur. (6) Patet igitur, beatitudinem evenire vel per hæc omnia, vel quædam, vel unum aliquid. Nam ad hæc principia referuntur fere omnes rerum generationes. Ac ab intelligentia profectæ ad actiones, quæ a scientia fluunt, transferri omnes queant. (7) Porro bene beateque vivere in tribus maxime rebus consistit, iis nempe quæ potissimum expetuntur. Nam prudentiam alii, alii vir- tutem, alii vero voluptatem pro summo bono habent ; (8) contenduntque inter se de harum magnitudine et potestate, quænam ad felicitatis consecutionem vim af-

συμβάλλεσθαι φάσκοντες θάτερον θατέρου μάλλον εἰς αὐτήν, οἱ μὲν ὡς οὖσαν μεῖζον ἀγαθὸν τὴν φρόνησιν τῆς ἀρετῆς, οἱ δὲ ταύτης τὴν ἀρετὴν, οἱ δ' ἀμφοτέρων τούτων τὴν ἡδονήν· καὶ τοῖς μὲν ἐκ πάντων δοκεῖ τούτων, τοῖς δ' ἐκ δυοῖν, τοῖς δ' ἐν ἐνί τινι τούτων εἶναι τὸ ζῆν εὐδαιμονῶς.

ferat maximam. Unde fit ut quidam prudentiam virtuti, alii prudentiæ virtutem, nonnulli utrique voluptatem anteponant. Quocirca ad bene beateque vivendum, quidam omnia hæc, alii duo tantum requirunt; alii denique vel in uno aliquo horum beatam vitam positam esse judicant.

CAP. II.

Περὶ δὴ τούτων ἐπιστήσαντας, ἅπαντα τὸν δυνάμενον ζῆν κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν θέσθαι τινὰ σκοπὸν τοῦ καλῶς ζῆν, ἤτοι τιμὴν ἢ δόξαν ἢ πλοῦτον ἢ παιδοδείαν, πρὸς δὲ ἀποδιδέσθαι ποιήσεται πάσας τὰς πράξεις, ὡς τό γε μὴ συντετάχθαι τὸν βίον πρὸς τι τέλος ἀφροσύνης πολλῆς σημεῖόν ἐστιν· (2) μάλιστα δὲ δεῖ πρῶτον ἐν αὐτῷ διορίσασθαι μήτε προπετῶς μήτε ῥαθύμως, ἐν τίνι τῶν ἡμετέρων τὸ ζῆν εὔ, καὶ τίνων ἄνευ τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἐνδέχεται τοῦθ' ὑπάρχειν. Οὐ γὰρ ταῦτόν, ὡν τ' ἄνευ οὐχ οἶόντε υγιαίνειν καὶ τὸ υγιαίνειν. (3) Ὁμοίως δ' ἔχει τοῦτο καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν, ὥστ' οὐδὲ τὸ ζῆν καλῶς καὶ ὡν ἄνευ οὐ δυνατόν ζῆν καλῶς. (4) Ἔστι δὲ τῶν τοιούτων τὰ μὲν οὐκ ἴδια τῆς υγιείας οὐδὲ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κοινὰ πάντων ὡς εἶπεν, καὶ τῶν ἔξωθεν καὶ τῶν πράξεων, ὧν ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν ἢ ἐργηγορέναι ἢ κινήσεως μετέχειν οὐθὲν ἂν ὑπάρξειεν ἡμῖν οὔτ' ἀγαθὸν οὔτε κακόν, τὰ δ' ἴδια μάλλον περὶ ἐκάστην φύσιν, ἃ δεῖ μὴ λαθάνειν· οὐ γὰρ ὁμοίως οἰκεῖον πρὸς εὐξίαν τοῖς εἰρημονέοις κρωφαγία καὶ τῶν περιπάτων οἱ μετὰ δειπνον. (5) Ἔστι γὰρ ταῦτ' αἷτια τῆς ἀμφοσθησῆσεως περὶ τοῦ εὐδαιμονεῖν, τί ἐστι καὶ γίνεται διὰ τίνων· ὧν ἄνευ γὰρ οὐχ οἶόντε εὐδαιμονεῖν, ἐνιοὶ μέρη τῆς εὐδαιμονίας εἶναι νομίζουσιν.

De his igitur præcipiendo omnibus, scopum quandam recte vivendi propositum esse, qui modo ex electione vivere jam queant, ut sunt honor, gloria, opes, eruditio; quem spectans quisque, omnes actiones peraget: (quapropter vita proposito sine carens, insignis stultitiæ argumentum est:) (2) maxime oportet primum ut apud sese quisque, nec temerarie, nec segniter constituat, quam parte eorum quæ penes nos sunt beata vita consistat, et quid sit quo sine nemini ea contingat. Neque enim sanum esse, et id quo sine nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari debent. (3) Ita nec recte vivere idem cum eo est, citra quod id nemo consequatur. Quod idem etiam in aliis innumeris observatur. (4) Sunt autem causæ ejusmodi, non equidem vitæ sanitatisve propriæ, sed communes (ut sic loquar) omnium habituum et operationum. Nam absque respiratione, aut vigilia, aut molus facultate, nec bonum nec malum in universum ullum subsistit. Aliæ vero propriæ sunt magis uniuscujusque naturæ, quas ignorare non conveniat. Neque enim ex æquo cum jam dictis ad bonam habitudinem acquirendam faciunt, carnis esus, atque cibo ingesto deambulatio. (5) Atque hæc sunt quæ difficultatem controversiamque pariunt de beata vita, dum quid sit recte vivere, et unde contingat homini, inquiritur. Nam id, quo sine nemo queat beatus esse, nonnulli felicitatis partem esse existimant.

CAP. III.

Πάσας μὲν οὖν τὰς δόξας ἐπισκοπεῖν, ὅσας ἔχουσι τινες περὶ αὐτῆς, περιέρχον. Πολλὰ γὰρ φαίνεται καὶ τοῖς παιδαρίοις καὶ τοῖς κἀμνοῦσι καὶ παραφρονοῦσι, περὶ ὧν ἂν οὐθεὶς νοῦν ἔχων διαπορήσειεν· δέονται γὰρ οὐ λόγων, ἀλλ' οἱ μὲν ἡλικίας ἐν ἧ μεταβάλλουσιν, οἱ δὲ κολάσεως ἱατρικῆς ἢ πολιτικῆς· κολασίς γὰρ ἢ φαρμακεία τῶν πληγῶν οὐκ ἐλάττων ἐστίν. (2) Ὁμοίως δὲ ταύταις οὐδὲ τὰς τῶν πολλῶν· εἰκῆ γὰρ λέγουσι σχεδὸν περὶ ἅπαντων, καὶ μάλιστα περὶ ἐπισκεπτέου μόνου· ἄτοπον γὰρ προσφέρειν λόγον τοῖς λόγοις μηδὲν δεομένοις ἀλλὰ πάθους. (3) Ἐπεὶ δ' εἰσὶν ἀπορίαι περὶ ἐκάστην πραγματεῖαν οἰκεῖαι, ὅσων δτι καὶ περὶ βίου τοῦ κρατίστου καὶ ζωῆς τῆς ἀρίστης εἰσίν. Ταύτας οὖν καλῶς ἔχει τὰς δόξας ἐξετάζειν· οἱ γὰρ τῶν ἀμφισθητούτων ἐλεγοῖ τῶν ἐναντιουμένων αὐτοῖς λόγων ἀποδείξεις εἰσίν. (4) Ἔτι δὲ πρὸ ἔργου τὸ τὰ τοιαῦτα μὴ λαθάνειν μάλιστα πρὸς ἃ δεῖ συντείνειν πᾶσαν σκέψιν, ἐκ τίνων ἐνδέχεται μετασχεῖν τοῦ εὔ καὶ καλῶς ζῆν, εἴ τω μακαρίως ἐπιφθονώτερον εἶπεν, καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα τὴν περὶ ἕκαστα γενομένην ἂν τῶν ἐπιεικῶν. (5) Εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς διὰ τύχην

Verum omnes omnium de his opiniones persequi supervacuum sit, quando et ægrotis, ac deliris, et puerulis quædam videantur, quæ nemo sanæ mentis in quæstionem posuerit. Ratione enim in his non est opus, sed aliis quidem ætate proveciore, qua corrigatur judicium; aliis vero punitione politica, medicave: nam medicatio plagis vim habet haud minorem. (2) Similiter et vulgi omittenda sententia est: hoc enim de omnibus fere rebus temere pronuntiat; sed excutiendæ sunt solæ eruditorum sententiæ: absurdum quippe ratione cum iis contendere, qui non rationem sed mulctam mereantur. (3) Porro quum in omni negotio quæstiones oriantur, patet etiam de vita excellentissima, dubitationes opinionisque occurrere, quas sit expendere operæ pretium. Controuertentium enim argumentis, rationes contrariæ demonstrantur. (4) Insuper utile est non ignorare ea quibus omnis consideratio destinatur, scilicet e quibus bene recteque vivere contingat (sic enim dicimus, si cui forte « beate » dicere invidiosius videatur), atque confert ad spem, quæ in singulis a bonis honestisque viris percipi solet. (5) Nam si vel in fortuitis, vel iis quæ

γινόμενοις ἢ τοῖς διὰ φύσιν τὸ καλῶς ζῆν ἔστιν, ἀνέλπιστον ἂν εἶη πολλοῖς· οὐ γάρ ἐστι δι' ἐπιμελείας ἢ κτῆσις οὐδὲ ἐπ' αὐτοῖς οὐδὲ τῆς αὐτῶν πραγματείας. Ἐἰ δ' ἐν τῷ αὐτῶν ποίῳ τῶν εἰνᾶι καὶ τὰς κατ' αὐτὸν 5 πράξεις, κοινότερον ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ θεϊότερον, κοινότερον μὲν τῷ πλείοσιν ἐνδέχσθαι μετασχεῖν, θεϊότερον δὲ τῷ κείσθαι τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς αὐτοῖς παρσκευάζουσι ποιούς τινας καὶ τὰς πράξεις.

natura eveniunt, sita est vitæ honestas, commoditasque, spes ejus præcidatur multis : quippe qui frustra eo cura sedulitateque enitantur, sive id quod in ipsis est, sive studium actionemque spectes. Verum si in operatione penes ipsum posita, et in eo qualis quisque sit, bene vivere constituitur, communius jam et divinius bonum fuerit, illud quidem quia pluribus participare liceat, hoc quod felicitas sita sit in formando comparandoque aliqua ratione sese atque actiones suas.

CAP. IV.

Ἔσται δὲ φανερὰ τὰ πλεῖστα τῶν ἀμφισβητούμενων 10 καὶ διαπορουμένων, ἂν καλῶς ὀρισθῆ τί χρὴ νομίζειν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, πότερον ἐν τῷ ποίῳ τῶν μόνων εἶναι τὴν ψυχὴν, καθάπερ τινὲς ᾤθησαν τῶν σοφῶν καὶ πρεσβυτέρων, ἢ δεῖ μὲν καὶ ποίῳ τῶν ὑπάρχειν αὐτόν, μᾶλλον δὲ δεῖ τὰς πράξεις εἶναι ποιᾶς τινας. 15 (2) Διηρημένον δὲ τῶν βίων καὶ τῶν μὲν [οὐδ'] ἀμφισβητούτων τῆς τοιαύτης εὐμερίας, ἀλλ' ὡς τῶν ἀναγκαίων χάριν σπουδαζομένων, οἷον τῶν περὶ τὰς τέχνας τὰς φορτικὰς καὶ τῶν περὶ χρηματισμῶν καὶ τὰς βαναύσους (λέγω δὲ φορτικὰς μὲν τὰς πρὸς δόξαν πραγματευομένας 20 μόνον, βαναύσους δὲ τὰς ἐδραίας καὶ μισθαρνικάς, χρηματιστικὰς δὲ τὰς πρὸς ἀγοράς καὶ πράσεις καπηλικὰς), τῶν δ' εἰς ἀγωγὴν εὐδαιμονικὴν ταττομένων τριῶν ὄντων, τῶν καὶ πρότερον ῥηθέντων ἀγαθῶν ὡς μεγίστων τοῖς ἀνθρώποις, ἀρετῆς καὶ φρονήσεως καὶ ἡδονῆς, 25 τρεῖς ὀρώμεν καὶ βίους ὄντας, οὓς οἱ ἐπ' ἐξουσίας τυγχάνοντες προαιροῦνται ζῆν ἅπαντες, πολιτικόν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. (3) Τούτων γὰρ ὁ μὲν φιλόσοφος βούλεται περὶ φρόνησιν εἶναι καὶ τὴν θεωρίαν τὴν περὶ τὴν ἀλήθειαν, ὁ δὲ πολιτικὸς περὶ τὰς πράξεις τὰς 30 καλὰς (αὐτὰι δ' εἰσὶν αἱ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς), ὁ δ' ἀπολαυστικὸς περὶ τὰς ἡδονὰς τὰς σωματικὰς· διόπερ ἕτερον τὸν εὐδαιμόνα προσαγορεύει, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. (4) Ἀναξαγόρας μὲν ὁ Κλαζομένιος ἐρωτηθεὶς τίς ὁ εὐδαιμονέστατος, « οὐθείς » εἶπεν « ὧν 35 σὺ νομίζεις, ἀλλ' ἄτοπος ἂν τίς σοι φανείη. » Τοῦτον δ' ἀπεκρίνατο τὸν τρόπον ἐκεῖνος ὁρῶν τὸν ἐρόμενον ἀδύνατον ὑπολαμβάνοντα μὴ μέγαν ὄντα καὶ καλὸν ἢ πλοῦσιον ταύτης τυγχανέιν τῆς προσηγορίας. Αὐτὸς δ' ἴσως ὅτετα τὸν ζῶντα ἀλύπως καὶ καθαρώς πρὸς τὸ 40 δίκαιον ἢ τινος θεωρίας κοινωνοῦντα θείας, τοῦτον ὡς ἀνθρώπον εἶπεῖν μακρότερον εἶναι.

Equidem quæ de his ambiguntur et disputantur, perspicua pleraque fient, si constiterit quid vere tandem felicitatem oporteat appellare : an pro animo hoc vel illo pacto disposito, ut quidam sapientes veteresque existimarunt, definire eam conveniat, an vero pro totius hominis statu, aut operationum potius qualitate et modo? (2) Distinctis autem inter sese vitæ conditionibus, et aliis ne vindicantibus quidem sibi ejusmodi felicitatem, sed necessariorum gratia tantum opera et labore utentibus, cujusmodi sunt artes odiosæ, et quæstuarix, et mechanicæ (odiosas autem voco gloriæ tantum destinatas; mechanicas voco sellularias et mercenarias; quæstuarias autem, foro cauponisque artibus comparatas), aliis vero ad vitam bene beateque transigendam pertinentibus, quum tria (ut supra diximus) velut potissima bonorum genera ordinata sint, virtus, prudentia, et voluptas : totidem etiam vitæ genera enasci videmus, quæ omnes, mentis saltem compotes, adipisci et sectari cupiant : nempe civile, philosophicum, voluptuarium. (3) Philosophica enim vita prudentiam contemplationemque veritatis; civilis, actiones honestas, eas, inquam, quæ a virtute proficiscuntur; voluptuaria vero corporis voluptates expetit : quapropter, ut etiam supra dictum est, ad aliam refertur felicis beatæque vitæ appellatio. (4) Unde Anaxagoras Clazomenius, a quodam interrogatus quemnam beatissimum judicaret, *Nullum*; inquit, *ex iis quos existimas, sed qui a felicitate alienissimus tibi videatur*. Hoc autem ille modo respondit, quod animadverterat, nisi magnum, pulchrum, aut divitem, neminem felicis appellatione dignum illi censi : quum contra, sibi felices beatique haberentur, qui justis honestisque actionibus tranquille incumbere, divinave aliqua contemplatione participarent.

CAP. V.

Περὶ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἑτέρων οὐ ῥάδιον τὸ κρίναι καλῶς, μάλιστα δὲ περὶ οὗ πᾶσι ῥῆστον εἶναι δοκεῖ καὶ παντὸς ἀνθρώπου τὸ γινῶναι, τί τῶν ἐν τῷ ζῆν 45 αἰρετόν, καὶ λαθῶν ἂν τις ἔχοι πλήρη τὴν ἐπιθυμίαν. Πολλὰ γὰρ ἐστὶ τοιαῦτα τῶν ἀποβαινόντων δι' ἃ προείναι τὸ ζῆν, οἷον νόσους, περιωδυνίας, χειμῶνας· ὥστε δῆλον ὅτι κἂν ἐξ ἀρχῆς αἰρετόν ἦν, εἴ τις αἴρεσιν ἐδίδου, διὰ γε ταῦτα τὸ μὴ γενέσθαι. (2) Πρὸς δὲ τούτοις 50 ὁ βίος ὃν ζῶσιν ἔτι παῖδες ὄντες· καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦτον

Ceterum quum recta sinceraque judicatio de rebus difficultate ubique plena sit, tum inprimis de iis quæ obvia omniumque cognitioni exposita vulgar arbitrat, ut quid in vita expetendum sit, quove comparato plenam cupiditatem consequantur. Multa quippe mortalium vitam circumstant, et molestam faciunt et acerbam, ut sunt morbi, dolorum intensio, tempestates : ut si hæc consideranti optio a principio detur, non nasci potius quam hæc experiri velint. (2) Qua conditione vita puerilis est, ad quam nemo

ἀνακάμψαι πάλιν οὐδὲς ἂν ὑπομείνειεν εὖ φρονῶν
 (3) Ἐτι δὲ πολλὰ τῶν τε μηδεμίαν ἔχοντων ἡδονῆν
 ἢ λύπην, καὶ τῶν ἔχοντων μὲν ἡδονῆν μὴ καλὴν δέ,
 τοιαῦτ' ἔστιν ὥστε τὸ μὴ εἶναι κρεῖττον εἶναι τοῦ ζῆν.
 6 (4) Ὅλως δ' εἴ τις ἅπαντα συναγάγοι ὅσα πράττουσι
 μὲν καὶ πάσχουσιν ἅπαντες, ἐκόντες μέντοι μὴθὲν αὐτῶν
 διὰ τὸ μὴδ' αὐτοῦ χάριν, καὶ προσθεῖη χρόνου πλῆθος
 ἀπέραντόν τι, οὐ μᾶλλον ἕνεκ' ἂν τις τούτων ἔλοιτο ζῆν
 ἢ μὴ ζῆν. (5) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διὰ τὴν τῆς τροφῆς
 10 μόνον ἡδονῆν ἢ τὴν τῶν ἀφροδισίων, ἀφαιρεθεισῶν τῶν
 ἄλλων ἡδονῶν, ἃς τὸ γινώσκειν ἢ βλέπειν ἢ τῶν ἄλλων
 τις αἰσθήσεων πορίζει τοῖς ἀνθρώποις, οὐδ' ἂν εἰς προ-
 τιμήσειε τὸ ζῆν, μὴ παντελῶς ὢν ἀνδράποδον. (6) Δῆλον
 γὰρ ὅτι τῷ ταύτην ποιουμένῳ τὴν αἵρεσιν οὐθὲν ἂν διε-
 15 νέγκειε γενέσθαι θηρίον ἢ ἀνθρώπων· ὁ γοῦν ἐν Αἰγύπτῳ
 βούς, ὃν ὡς ἅπιν τιμῶσιν, ἐν πλείοσι τῶν τοιούτων
 ἐξουσιάζει πολλῶν μοναρχῶν. (7) Ὅμοίως δὲ οὐδὲ
 διὰ τὴν τοῦ καθεύδειν ἡδονῆν· τί γὰρ διαφέρει καθεύδειν
 ἀνέγερτον ὑπνον ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας μέχρι τῆς
 20 τελευταίας ἐτῶν ἀριθμῶν χιλίων ἢ ὀποσινοῦν, ἢ ζῆν
 ὄντα φυτόν; τὰ γοῦν φυτὰ τοιαύτης τινός ἔοικε μετέ-
 χειν ζωῆς, ὥσπερ καὶ τὰ παιδία· καὶ γὰρ ταῦτα κατὰ
 τὴν πρώτην ἐν τῇ μητρὶ γένεσιν πεφυκότα μὲν διατελεῖ,
 καθεύδοντα δὲ τὸν πάντα χρόνον. (8) Ὅστε φανερόν
 25 ἐκ τῶν τοιούτων ὅτι διαφεύγει σκοπομένους, τί τὸ εὖ
 καὶ τί τὸ ἀγαθὸν τὸ ἐν τῷ ζῆν. (9) Τὸν μὲν οὖν Ἄνα-
 ξαγόραν φασὶν ἀποκρίνασθαι πρὸς τινα διαποροῦντα
 τοιαῦτ' ἄττα, καὶ διερωτῶντα τίνας ἕνεκ' ἂν τις ἔλοιτο
 γενέσθαι μᾶλλον ἢ μὴ γενέσθαι, «τοῦ» φάναί «θεωρῆσαι
 30 τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν περὶ τὸν ὄλον κόσμον τάξιν.»
 Οὗτος μὲν οὖν ἐπιστήμης τινός ἕνεκεν τὴν αἵρεσιν ᾤετο
 τιμίαν εἶναι τοῦ ζῆν· (10) οἱ δὲ Σαρδανάπαλον μακαρί-
 ζοντες ἢ Σμινδυρίδην τὸν Συβαρίτην ἢ τῶν ἄλλων τινὰς
 τῶν ζώντων τὸν ἀπολαυστικὸν βίον, οὗτοι δὲ πάντες ἐν
 35 τῷ χαίρειν φαίνονται τάττειν τὴν εὐδαιμονίαν. (11) Ἐτε-
 ροὶ δὲ τινες οὗτ' ἂν φρόνησιν οὐδεμίαν οὔτε τὰς
 σωματικὰς ἡδονὰς ἔλοιτο μᾶλλον ἢ τὰς πράξεις τὰς
 ἀπ' ἀρετῆς· αἰροῦνται γοῦν οὐ μόνον ἔνιοι δόξης χάριν
 αὐτάς, ἀλλὰ καὶ μὴ μέλλοντες εὐδοκιμήσειν. (12) Ἄλλ'
 40 οἱ πολλοὶ τῶν πολιτικῶν οὐκ ἀληθῶς τυγχάνουσι τῆς
 προσηγορίας· οὐ γὰρ εἰσι πολιτικοὶ κατὰ τὴν ἀλήθειαν·
 ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς τῶν καλῶν ἐστὶ πράξεων προαιρε-
 τικὸς αὐτῶν χάριν, οἱ δὲ πολλοὶ χρημάτων καὶ πλεονε-
 ξίας ἕνεκεν ἀππονται τοῦ ζῆν οὕτως. (13) Ἐκ μὲν οὖν τῶν
 45 εἰρημένων φανερόν ὅτι πάντες ἐπὶ τρεῖς βίους φέρουσι
 τὴν εὐδαιμονίαν, πολιτικόν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν.
 Τούτων δ' ἡ μὲν περὶ τὰ σώματα καὶ τὰς ἀπολαύσεις
 ἡδονῆς, καὶ τίς καὶ ποῖα τις γίνεται καὶ διὰ τίνων, οὐκ
 ἀδηλον, ὥστ' οὐ τίνες εἰσὶ δεῖ ζῆτεῖν αὐτάς, ἀλλ' εἰ
 50 συντείνουσι τι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μὴ, καὶ πῶς συντεί-
 νουσι, καὶ πότερον εἰ δεῖ προσάπτειν τῷ ζῆν καλὰς
 ἡδονὰς τινὰς, ταύτας δεῖ προσάπτειν, ἢ τούτων μὲν
 ἄλλον τινὰ τρόπον ἀνάγκη κοινωνεῖν, ἕτεροι δ' εἰσιν
 ἡδοναὶ δι' ἃς εὐλόγως οἴονται τὸν εὐδαιμόνα ζῆν ἡδέως

prudens, etiamsi queat, redire sustinuerit. (3) Præterea multa, vel voluptatis dolorumve expertia, vel voluptatibus juncta quidem sed inhonestis, ejusmodi sunt, ut non esse omnino quam vivere, melius judicetur. (4) At in universum, si congeras cuncta quæ vel agunt vel patiuntur homines, non volentes illi quidem, quia nec ipsius gratia, adjunctis infinitis temporum spatiis, nihilo tamen propterea magis vivere, quam non vivere, eligatur. (5) Eodem pacto neque ob cibi solum venerisve voluptates, si reliquis destituta fuerit, quas vel cognitio, vel visus, aut sensus quispiam alius suppeditarit, nemo, nisi servile prorsus mancipium, magnopere sibi vitam exoptandam duxerit. (6) Patet enim ita affectum hominem nihil distare a bruto, adeo ut bos Ægyptius, quem ut Apin colunt, in pluribus bonis ejusmodi monarchas multos antecellat. (7) Eadem ratio est de somni voluptate. Quid enim refert, sive a prima nati- vitatis die ad ultimam usque, mille annis aut quotcum- que numero, somno profundo stertas, an vitam plantæ vivas? plantæ enim eadem propemodum, qua infantes, vita participare videntur: nam et hi ut primum in utero matris concepti sunt, excrescunt quidem, sed veluti jugi somno sopiti. (8) Ex his omnibus constat, nequaquam nostræ cognitioni expositum esse quid rectum illud bonumque in vita sit. (9) Quocirca Anaxagoras ambigenti cuidam sciscitantique, quare vivere potius quam non vivere expe- tendum esset, respondit, Ad cælum mundiue totius constitu- tionem et ordinem contuendum. Hic igitur existimabat vitæ cupiditatem non nisi scientiæ alicujus gratia laudabi- lem esse. (10) Ceterum qui Sardanapalum, aut Smindyriden Sybaritam, aut alium quemcumque vitæ voluptuariæ indulgentem, beatum prædicant, hi in lætando felicitatem ponere videntur. (11) Rursus alii reperiuntur qui nec pruden- tiam, nec corporis voluptates, actionibus a virtute profectis prætulerint, quippe quas non gloriæ modo alicu- jus gratia nonnulli sectantur, sed etiam quum felicitatem minime consequuntur. (12) Verum multis civilibus ap- pellatio illa parum convenit: non sunt enim re ipsa politici vel civiles. Politicus enim is demum est, qui res honestas facere instituit ipsarum gratia. Nunc vero plerique habendi studio, et gratia divitiarum, vitam ejusmodi capes- sunt. (13) Ex iis igitur quæ exposuimus manifestum est, felicitatem ad tria vitæ genera transferri, civile, philoso- phicum, et voluptuarium. Neque clam est, quæ harum circa corporis voluptates consummetur, quæ item qualisque sit, tum quo pacto fiat. Ut non sit necessarium, quæ sint, sed num ad felicitatem, et quo pacto conferant, perquirere. Item an voluptates honestas aliquas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiam hæc inter sese necessitate quadam communicent. Sunt vero etiam aliæ voluptates, quibus in rationibus colligendis beatum non absque dolore tantum

καὶ μὴ μόνον ἀλύπως. (14) Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων ὕστερον ἐπισκεπτόμεν· περὶ δ' ἀρετῆς καὶ φρονήσεως πρῶτον θεωρήσωμεν, τὴν τε φύσιν αὐτῶν ἑκατέρου τίς ἐστι, καὶ πότερον μόρια ταῦτα τῆς ἀγαθῆς ζωῆς ἐστίν, ἢ αὐτὰ ἢ αἱ πράξεις αἱ ἀπ' αὐτῶν, ἐπειδὴ προσάπτουσιν αὐτὰ καὶ εἰ μὴ πάντες εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ' οὖν οἱ λόγου ἀξιοὶ τῶν ἀνθρώπων πάντες. (15) Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ᾧ ἐτ' εἶναι τέλος τὸ γινώσκειν τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπεζητεῖ τί ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη 10 καὶ τί ἡ ἀνδρία καὶ ἕκαστον τῶν μορίων αὐτῆς. Ἐποίει γὰρ ταῦτ' εὐλόγως· ἐπιστήμης γὰρ ᾧ ἐτ' εἶναι πάσας τὰς ἀρετάς, ὥσθ' ἅμα συμβαίνειν εἰδέναι τε τὴν δικαιοσύνην καὶ εἶναι δίκαιον· ἅμα γὰρ μεμαθήκαμεν τὴν γεωμετρίαν καὶ οἰκοδομίαν καὶ ἐσμεν οἰκοδόμοι καὶ 15 γεωμέτραι. Διόπερ ἐζητεῖ τί ἐστὶν ἀρετὴ, ἀλλ' οὐ πῶς γίνεται καὶ ἐκ τίνων. (16) Τοῦτο δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν· οὐθὲν γὰρ ἕτερον ἐστὶ τῆς ἀστρολογίας οὐδὲ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης οὐδὲ γεωμετρίας πλὴν τὸ γνωρίσαι καὶ θεωρῆσαι τὴν 20 φύσιν τῶν πραγμάτων τῶν ὑποκειμένων ταῖς ἐπιστήμαις· οὐ μὴν ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς οὐθὲν κωλύει πρὸς πολλὰ τῶν ἀναγκαίων εἶναι χρήσιμους αὐτὰς ἡμῖν. (17) Τῶν δὲ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τὸ τέλος τῆς ἐπιστήμης καὶ γνώσεως, ὅσον ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, εὐνομία δὲ ἢ τι τοιοῦθ' ἕτερον τῆς πολιτικῆς. (18) Καλὸν μὲν οὖν καὶ τὸ γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν· οὐ μὴν ἀλλὰ γε περὶ ἀρετῆς οὐ τὸ εἰδέναι τιμωτάτον τί ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. Οὐ γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα τί ἐστὶν ἀνδρία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι, 30 οὐδὲ τί ἐστὶ δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι, καθάπερ καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τὸ ὑγιαίνειν καὶ εὖ ἔχειν τὴν ἑξὶν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τὸ εὖ ἔχειν.

sed jucunde etiam vivere arbitrantur. (14) Verum de his postea dicetur. Virtutis vero prudentiæque naturam primum excutiemus quæ sit, et utrum beatæ vitæ partes existant, vel ipsæ vel operatione ab ipsis profectæ. Junguntur enim felicitati, si non ab omnibus, certe ab insignioribus inter homines et pretio aliquo dignis. (15) Socrates igitur senex ille finem summum ponebat homini virtutis cognitionem, et quid sit justitia, quid fortitudo, et quæ sint partes singulæ virtutis, inquirebat. Et recte id, quandoquidem scientias esse virtutes omnes arbitrabatur, ut juxta hunc, nosse justitiam, et justum esse, coincidunt: simul atque enim geometriam architectonicamque didicisse, sumus geometræ et architecti. Quocirca non quo pacto, et ex quibus fiat, sed quid sit virtus, investigabat. (16) Id quod in scientiis contemplativis usu venit: neque enim aliud est astrologiæ, geometriæ, physiologiæque officium, quam ut naturam subjectarum rerum norint et intelligant. Sed enim eas ipsas, nihil obstat, ad res necessarias multas utiles nobis frugiferasque fieri per accidens. (17) Verum alius est activis scientiis, alius cognitioni contemplationique finis propositus, ut sanitas medicinæ, recta juris legumque constitutio et quæ sunt similia politicæ. (18) Ergo quum res quidem honestas cognoscere pulchrum sit, in virtutis tamen consideratione, non tam quid sit illa, quam e quibus petatur, cognoscendum est. Neque enim scire quid sit fortitudo, magnopere, sed esse fortes potius volumus; non scire justitiam, sed esse justis; quemadmodum sani esse potius beneque habere quam sanitatem bonumque habitum cognoscere.

CAP. VI.

Πειρατέον δὲ περὶ τούτων πάντων ζητεῖν τὴν πίστιν 35 διὰ τῶν λόγων, μαρτυρίας καὶ παραδείγμασι χρωόμενον τοῖς φαινομένοις. Κράτιστον μὲν γὰρ πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις, εἰ δὲ μὴ, τρόπον γέ τινα πάντως, ὅπερ μεταβιβαζόμενοι ποιήσουσιν· ἔχει γὰρ ἕκαστος οἰκειόν τι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐξ ὧν ἀναγκαῖον δεικνύναι πως περὶ αὐτῶν· ἐκ 40 γὰρ τῶν ἀληθῶς μὲν λεγομένων οὐ σαφῶς δὲ προϊοῦσιν ἐστὶ καὶ τὸ σαφῶς, μεταλαμβάνουσιν αἰεὶ τὰ γνωριμώτερα τῶν εἰωθότων λέγεσθαι συγκεχυμένως. (2) Διαφέρουσι δ' οἱ λόγοι περὶ ἑκάστην μέθοδον ὅ τε φιλοσόφουσι καὶ μὴ φιλοσόφους. Διόπερ καὶ τῶν 45 πολιτικῶν οὐ χρὴ νομίζειν περιεργον εἶναι τὴν τοιαύτην θεωρίαν, δι' ἧς οὐ μόνον τὸ τί φανερόν, ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ τί· φιλόσοφον γὰρ τὸ τοιοῦτο περὶ ἑκάστην μέθοδον. (3) Δεῖται μέντοι τοῦτο πολλῆς εὐλαθείας. Εἰσι 50 γὰρ τινες οἱ διὰ τὸ δοκεῖν φιλοσόφου εἶναι τὸ μῆθὲν εἰκῆ λέγειν ἀλλὰ μετὰ λόγου, πολλάκις λαθάνουσι λέγοντες ἀλλοτρίους λόγους τῆς πραγματείας καὶ κενούς. (4) Τοῦτο

Probationem vero horum omnium colligere per rationem oportet, adhibitis testimoniis exemplisque apparentibus. Potentissimum vero est in omni probatione, quod confesum sit hominibus omnibus testimonio proposito firmare posse: si id nequeas omnium consensu diserto, aliquo certe modo firmes, exponendo quod facient immutati et ad meliora progressi; residet enim penes omnes aliqua veritatis confessio, unde oportet fere demonstratio de illis duci. Nam ab iis quæ vere quidem, sed minus aperte dicuntur, progrediendo effici poterit perspicuitas, si ex iis quæ confuse dici solent, notiora et manifestiora semper assumantur. (2) Rationes porro in unaquaque methodo differunt vel philosophice, vel secus adhibite: quare etiam in politicis haud supervacua videri debet ejusmodi contemplatio, qua non solum quid, sed quare quid (quod philosophi est proprium) intelligatur. (3) Qua in re animadversio accurata requiritur. Quia enim philosophicum apparet nihil temere sed omnia ratione addita dicere, ignorantes sæpe in rationes alienas incidunt, tractationesque inanes advocant: (4) idque

δὲ ποιῶσιν ὅτε μὲν δι' ἀγνοίαν ὅτε δὲ δι' ἀλαζονείαν ὑπ' ὧν ἀλίσκεσθαι συμβαίνει καὶ τοὺς ἐμπεύρους καὶ δυναμένους πράττειν ὑπὸ τούτων τῶν μῆτ' ἐχόντων μῆτε δυναμένων διάνοιαν ἀρχιτεκτονικὴν ἢ πρακτικὴν.

6 (5) Πάσχουσι δὲ τοῦτο δι' ἀπαιδευσίαν· ἀπαιδευσία γάρ ἐστι περὶ ἕκαστον πρᾶγμα τὸ μὴ δύνασθαι κρίνειν τοὺς τ' οἰκείους λόγους τοῦ πράγματος καὶ τοὺς ἀλλοτρίους. (6) Καλῶς δ' ἔχει καὶ τὸ χωρὶς κρίνειν τὸν τῆς αἰτίας λόγον καὶ τὸ δεικνύμενον, διὰ τε τὸ ῥηθὲν

10 ἀρτίως, ὅτι προσέχειν οὐ δεῖ πάντα τοῖς διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ πολλάκις μᾶλλον τοῖς φαινομένοις (νῦν δ' ὅπότ' ἂν λύειν μὴ ἔγωσι, ἀναγκάζονται πιστεύειν τοῖς εἰρημένοις), καὶ διότι πολλάκις τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ λόγου δεδειχθαι δοκοῦν ἀληθὲς μὲν ἐστίν, οὐ μέντοι διὰ ταύτην

15 τὴν αἰτίαν δι' ἧν φησιν ὁ λόγος· ἐστὶ γὰρ διὰ ψεύδους ἀληθὲς δεῖξαι· ὅῃλον δ' ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν.

vel per ignorantiam, vel etiam per insolentiam faciunt : quo fit ut nonnunquam periti, rebusque agendis idonei, ab ejusmodi hominibus vincantur, qui hæc nec habeant nec possint habere intelligentiam theoreticam aut practicam.

(5) Cujus rei causa est inscitia : quæ in unaquaque re nihil est aliud, quam inopia judicii, quo rei propriæ omnes rationes ab alienis distinguantur. (6) Recte vero habet si causæ rationem, remque demonstratam distincte discussuris : nam, ut modo dictum est, non solum certis et subductis rationibus, sed apparentibus sæpe potius insistere oportet animumque advertere : at nunc quando nequeunt solvere, violenter ad fidem dictis habendam pertrahuntur. Deinde etiam sæpe id quod demonstratum esse videtur ratione, verum existit quidem, sed non ea ex causa, quæ forte ab ratiocinante affertur : nam etiam ex falsis vera colliguntur, quemadmodum in Analyticis ostenditur.

CAP. VII.

Πεπρωμισσμένων δὲ καὶ τούτων, λέγωμεν ἀρξάμενοι πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων, ὡσπερ εἰρηται, οὐ σαφῶς λεγομένων, ζητούντες ἐπὶ τὸ σαφῶς εὑρεῖν τί ἐστὶν

20 ἡ εὐδαιμονία. (2) Ὅμοιολεῖται δὲ μέγιστον εἶναι καὶ ἄριστον τοῦτο τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀνθρωπίνων· ἀνθρώπινον δὲ λέγομεν, ὅτι τάχ' ἂν εἴη καὶ βελτιονός τινος ἄλλου τῶν ὄντων εὐδαιμονία, ὡς θεοῦ. (3) Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζῶων, ὅσα χεῖρω τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων

25 ἐστίν, οὐθὲν κοινωνεῖ ταύτης τῆς προσηγορίας· οὐ γὰρ ἐστὶν εὐδαιμῶν ἵππος οὐδ' ὄρνις οὐδ' ἰχθύς οὐδ' ἄλλο τῶν ὄντων οὐθὲν, ὃ μὴ κατὰ τὴν ἐπινομίαν ἐν τῇ φύσει μετέχει θεοῦ τινός, ἀλλὰ κατ' ἄλλην τινὰ τῶν ἀγαθῶν μετοχὴν τὸ μὲν βελτιον ζῆ τὸ δὲ χεῖρον αὐτῶν.

30 (4) Ἄλλ' ὅτι τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὑστερον ἐπισκεπτέον, νῦν δὲ λέγομεν ὅτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐστὶν ἀνθρώπων πρακτὰ τὰ δ' οὐ πρακτὰ. Τοῦτο δὲ λέγομεν οὕτως, διότι ἐνια τῶν ὄντων οὐθὲν μετέχει κινήσεως, ὡστ' οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν· καὶ ταῦτ' ἴσως ἄριστα τὴν φύσιν

35 ἐστίν· ἐνια δὲ πρακτὰ μὲν, ἀλλὰ πρακτὰ κρείττοσιν ἡμῶν. (5) Ἐπειδὴ δὲ διγῶς λέγεται τὸ πρακτὸν (καὶ γὰρ ὧν ἕνεκα πράττομεν καὶ ἄ τούτων ἕνεκα μετέχει πράξεως, ὡς καὶ τὴν ὑγίειαν καὶ τὸν πλοῦτον τίθεμεν τῶν πρακτῶν, καὶ τὰ τούτων πραττόμενα χάριν, τὰ

40 θ' ὑγιεινὰ καὶ τὰ χρηματιστικά), ὅῃλον ὅτι καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων πρακτῶν ἄριστον θετέον.

Hæc præfati, a primis exorsi, quæ (ut memoratum est) obscurius dicuntur, ad manifestiora progrediemur, quid sit felicitas, vestigaturi. (2) Quæ omnium quidem consensu inter humana bona maximum esse proditur et præstantissimum : humana adjicio, quia etiam excellentiori fortasse cuidam congruat felicitas, ut Deo. (3) Nam reliqua animantia natura sua homine inferiora, hujus appellationis prorsus sunt expertia. Neque enim felix dicitur equus, aut avis, aut piscis, aut aliud quodcumque animantis genus, nisi forte naturæ bonitate præstanti divinaque re aliqua fruatur, unde nomen hoc trahat, sed alia quadam bonorum participatione aliud alio commodius incommodiusve vivit.

(4) Verum hoc ad eum modum habere, deinceps excutietur : nunc dicamus quod bona alia sint homini agibilia, quædam non. Id ita intelligas, quod ut entia quædam motu carent, ita etiam bona nonnulla : atque hæc fortasse natura sunt præstantissima. Alia vero agibilia quidem, sed agibilia præstantioribus homine. (5) Quia vero Agibile bifariam dicitur (nam et quodcumque gratia agimus, et quæ propter illa actione participant, ut sanitas, et divitiæ, quæque horum gratia fiunt, salubria quæstuarique, inter agibilia connumeramus), patet et felicitatem inter agibilia homini præstantissimum dicendum esse.

CAP. VIII.

Σκεπτέον τοίνυν τί τὸ ἄριστον, καὶ λέγεται ποσαγῶς. Ἐν τρισὶ δὲ μάλιστα φαίνεται ὁδῶς εἶναι τοῦτο. Φασὶ γὰρ ἄριστον μὲν εἶναι πάντων αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, αὐτὸ

45 δ' εἶναι τὸ ἀγαθὸν ὃ ὑπάρχει τό τε πρώτῳ εἶναι τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ αἰτίῳ τῇ παρουσίᾳ τοῖς ἄλλοις τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι. (2) Ταῦτα δ' ὑπάρχει ἀμφοτέρω τῇ ιδέᾳ τὰ ἀγαθοῦ, λέγω δὲ ἀμφοτέρω τό τε πρῶτον τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ τοῖς ἄλλοις αἰτίον ἀγαθοῖς τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἀγαθοῦς

50 εἶναι. Μάλιστα τε γὰρ τὰ ἀγαθὰ λέγεσθαι κατ' ἐκείνης

Itaque considerandum quod sit optimum illud ; atque pluribus id modis dicitur. Tribus igitur potissimum opinionibus hoc constat. Omnium enim bonorum excellentissimum inquit ipsi bonum ; ipsum autem bonum esse, quod et primum sit inter bona, et aliis suæ bonitatis causa. (2) Utrumque autem proprium est ideæ boni : dico Utrumque, et primum esse bonorum, et causam quæ præsentia sua efficit ut cetera quæ bona perhibentur, sint bona. De hac idea autem maxime et verissime bonum dici (ut quæ participatione similitudineque ejus revera bona et ipsa

ἀληθῶς (κατὰ μετοχὴν γὰρ καὶ ὁμοίότητα τᾶλλα ἀγαθὰ ἐκείνης εἶναι), καὶ πρῶτον τῶν ἀγαθῶν· ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ μετεχομένου ἀναρῆσθαι καὶ τὰ μετέχοντα τῆς ἰδέας, ἃ λέγεται τῷ μετέχειν ἐκείνης. (3) Τὸ δὲ πρῶτον τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον πρὸς τὸ ὑστερον, ὥστ' εἶναι αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ γὰρ χωριστὴν εἶναι τῶν μετεχόντων, ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἰδέας. (4) Ἔστι μὲν οὖν τὸ διασκοπεῖν περὶ ταύτης τῆς δόξης ἐτέρας τε διατριβῆς καὶ τὰ πολλὰ λογικωτέρας ἐξ ἀνάγκης· οἱ γὰρ ἅμα ἀναιρετικοὶ τε καὶ κοινοὶ λόγοι κατ' οὐδεμίαν εἰσὶν ἄλλη ἐπιστήμη. (5) Εἰ δὲ δεῖ συντόμως εἰπεῖν περὶ αὐτῶν, λέγομεν ὅτι πρῶτον μὲν τὸ εἶναι ἰδέαν μὴ μόνον ἀγαθοῦ ἀλλὰ καὶ ἄλλου ὄντος λέγεται λογικῶς καὶ κενῶς· ἐπέσκειται δὲ πολλοῖς περὶ αὐτοῦ τρόποις καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις καὶ ἐν τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν. (6) Ἐπειτ' εἰ καὶ ὅτι μάλιστα εἰσὶν αἱ ἰδέαι καὶ ἀγαθοῦ ἰδέα, μὴ ποτ' οὐδὲ χρῆσιμος πρὸς ζωὴν ἀγαθὴν οὐδὲ πρὸς τὰς πράξεις. (7) Πολλὰ γὰρ λέγεται καὶ ἴσαχῶς τῷ ὄντι τὸ ἀγαθόν. Τὸ τε γὰρ ὄν, ὥσπερ ἐν ἄλλοις διήρηται, σημαίνει τὸ μὲν τί ἐστι, τὸ δὲ ποῖόν, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ πότε, καὶ πρὸς τούτοις τὸ μὲν ἐν τῷ κινεῖσθαι, τὸ δὲ ἐν τῷ κινεῖν· καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν ἐκάστη τῶν πτώσεων ἐστι τούτων, ἐν οὐσίᾳ μὲν ὁ νοῦς καὶ ὁ θεός, ἐν δὲ τῷ ποιῶ τὸ δίκαιον, ἐν δὲ τῷ ποσῶ τὸ μέτριον, ἐν δὲ τῷ πότε ὁ καιρός, τὸ δὲ διδάσκον καὶ τὸ διδασκόμενον περὶ κίνησιν. (8) Ὡσπερ οὖν οὐδὲ τὸ ὄν ἐν τι ἐστὶ περὶ τὰ εἰρημύενα, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀγαθόν, οὐδὲ ἐπιστήμη ἐστὶ μία οὔτε τοῦ ὄντος οὔτε τοῦ ἀγαθοῦ. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ ὁμοιοσημῶν λέγόμενα ἀγαθὰ μιᾶς ἐστὶ θεωρῆσαι, ὡς τὸν καιρὸν ἢ τὸ μέτριον, ἀλλ' ἐτέρα ἕτερον καιρὸν θεωρεῖ καὶ ἐτέρα ἕτερον μέτριον, ὡς περὶ τροφήν μὲν τὸν καιρὸν καὶ τὸ μέτριον ἰατρικὴ καὶ γυμναστικὴ, περὶ δὲ τὰς πολεμικὰς πράξεις στρατηγία, καὶ οὕτως ἐτέρα περὶ ἐτέραν πράξιν, ὥστε σχολῇ αὐτό γε τὸ ἀγαθὸν θεωρῆσαι μιᾶς. (9) Ἐτι ἐν ὅσους ὑπάρχει τὸ πρότερον καὶ ὑστερον, οὐκ ἐστὶ κοινόν τι παρὰ ταῦτα, καὶ τοῦτο χωριστόν. (10) Εἴη γὰρ ἂν τι τοῦ πρώτου πρότερον· πρότερον γὰρ τὸ κοινόν καὶ χωριστόν διὰ τὸ ἀναιρουμένου τοῦ κοινοῦ ἀναρῆσθαι τὸ πρῶτον· ὡς εἰ τὸ διπλάσιον πρῶτον τῶν πολλαπλασίων, οὐκ ἐνδέχεται τὸ πολλαπλάσιον τὸ κοινῇ κατηγορούμενον εἶναι χωριστόν· ἐστὶ γὰρ τοῦ διπλασίου πρότερον, εἰ συμβαίνει τὸ κοινόν εἶναι τὴν ἰδέαν, ὡς εἰ χωριστόν ποιήσειε τις τὸ κοινόν· εἰ γὰρ ἐστὶ δικαιοσύνη ἀγαθόν, καὶ ἀνδρεία. (11) Ἐτι τοίνυν φασι αὐτὸ τι ἀγαθόν. Τὸ οὖν αὐτὸ πρόσκειται πρὸς τὸν λόγον τὸν κοινόν. Τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη πλὴν ὅτι αἰδίων καὶ χωριστόν; ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον λευκὸν τὸ πολλὰς ἡμέρας λευκὸν τοῦ μίαν ἡμέραν, ὥστ' οὐδὲ δὴ τὸ κοινόν ἀγαθὸν ταῦτο τῇ ἰδέᾳ· πᾶσι γὰρ ὑπάρχει κοινόν. (12) Ἀνάπαυιν δὲ καὶ δευκτέον ἢ ὡς νῦν δεικνύουσι τὸ ἀγαθὸν αὐτό. Νῦν μὲν γὰρ ἐκ τῶν [μη] ὁμολογουμένων ἔχειν τὸ ἀγαθόν, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁμολογούμενα εἶναι ἀγαθὰ δεικνύουσιν, ἐξ ἀριθμῶν, ὅτι ἢ δικαιοσύνη καὶ ἢ ὑγίεια ἀγαθόν· τάξεις γὰρ καὶ

existent) et primum bonorum. Sublata enim idea, participantia quoque ejus auferri: quippe quæ ex ejus participatione nomen boni sortiuntur. (3) Primum autem eum habere modum ad posterius, ut bonum ipsum boni idea sit, quæ, ut reliquæ ideæ, a participantibus separatur. (4) Verum hujus opinionis consideratio alterius exercitationis est et logicæ magis. Refellentes enim simul et communes rationes nulla alia scientia subsistunt. (5) Porro si breviter de his dicere convenit, pronuntiamus primum, ideas, non boni solum, sed cujuscumque alterius, inutiliter contentioseque affirmari. Plurimi autem modi sunt, tum pervagatarum populariumque, tum philosophicarum rationum, quibus hæc inquisitio fieri solet. (6) Deinde si vel maxime ideas atque boni ideam concesserint, nihil tamen id vel ad vitam honestam vel actiones contulerit. (7) Multis enim modis atque tot modis bonum dicitur, quot modis ens. Quemadmodum enim alibi ostensum atque distinctum est, ens significat et rem ipsam, et quale, et quantum, et quando: et præterea in eo ponitur interdum quod moveatur, aliquando vero quod moveat. Sic etiam bonum in singulis his ordinibus conspicitur: substantia enim mentem et Deum, qualitas justum, quantitas mediocre, quando tempus et opportunitatem, motus id quod docet et quod docetur comprehendit. (8) Ergo ut ens non unum est in prædictis consideratum, ita nec bonum, et proinde neque una scientia est entis, et boni. Sed vel conformia inter sese non ad eandem considerationem pertinent, ut tempus et mediocritas: sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem spectat; ut opportunitatem mediocritatemque in alimento, medicina et gymnastica, circa actiones vero bellicas ars militaris, et sic alia disciplina in aliis tradit definitque: itaque vix et ne vix quidem fieri potest ut ipsum bonum una aliqua scientia comprehendatur. (9) Præterea in quibus prius et posterius fuerit, eis communem quandam ideam, eamque separabilem, nequeas constituere. (10) Sic enim sit aliquid primo prius: prius enim commune, et separabile est, eo quod ablato communi, necesse sit et primum tolli: ut si duplum multiplicium primum est, non licet multiplex communiter prædicatum separari, quippe quod tum duplo prius erit, siquidem ideam communem esse contendas: perinde enim fiat ac si commune illud separabile reddas. Nam si justitia bonum est, et fortitudo erit. (11) Præterea aliquid vocant ipsum bonum. Ipsum quidem adjectum eo videtur, ut communem rationem intelligas: quæ quid alii esse potest quam æternum et inseparabile? Verum album diebus multis nihilo inagis album est quam quod uno. Quapropter commune bonum idem cum idea censi non debet; omnibus enim inest commune. (12) Est vero contrario modo ipsum bonum ostendendum quam quo pacto impressantiarum demonstrant. Nunc equidem ex his quæ minime inter omnes convenit in se habere bonum, ex his demonstrant quæ inter omnes convenit esse bona, nimirum ex numeris, quod justitia et sanitas sit bonum. Ordines enim et numeri sunt, ut numeris unitatibusque incesse

ἀριθμοί, ὡς τοῖς ἀριθμοῖς καὶ ταῖς μονάσιν ἀγαθὸν ὑπάρχον διὰ τὸ εἶναι τὸ ἐν αὐτὸ ἀγαθόν. (13) Δεῖ δ' ἐκ τῶν ὁμολογουμένων, ὅσον ὑγείας, ἰσχύος, σωφροσύνης, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἀκίνητοις μᾶλλον τὸ καλόν. Πάντα γὰρ τάδε τάξεις καὶ ἡρεμία· εἰ ἄρα, ἐκεῖνα μᾶλλον· ἐκεῖνοι γὰρ ὑπάρχει αὐτὰ μᾶλλον. (14) Παράβολος δὲ καὶ ἡ ἀπόδειξις ὅτι τὸ ἐν αὐτοῖς ἀγαθόν, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ἐφίενται· οὔτε γὰρ ὡς ἐφίενται λέγονται φανερώς, ἀλλὰ λίαν ἀπλῶς τοῦτο φασι, καὶ ὄρεξιν εἶναι πῶς ἂν τις ὑπολάβῃ ἐν οἷς ζωὴ μὴ ὑπάρχει; (15) Δεῖ δὲ περὶ τούτου πραγματευθῆναι, καὶ μὴ ἀξιοῦν μηθὲν ἀλόγως, ἀ καὶ μετὰ λόγου πιστεῦσαι οὐ βῆδον. Ἴὸ τε φάναι πάντα τὰ ὄντα ἐφίεσθαι ἐνός τινα ἀγαθοῦ οὐκ ἀληθές· ἕκαστον γὰρ ἰδίου ἀγαθοῦ ὀρέγεται, ὀφθαλμὸς ὄψεως, σῶμα ὑγείας, οὕτως ἄλλο ἄλλου. (16) Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αὐτὸ τι ἀγαθόν, ἔχει ἀπορίας τοιαύτας, καὶ ὅτι οὐ χρησίμων τῇ πολιτικῇ, ἀλλ' ἰδίον τι ἀγαθόν, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις, ὅσον γυμναστικῇ εὐεξία. (17) Ἐτι καὶ τὸ ἐν τῷ λόγῳ γεγραμμένον· ἡ γὰρ οὐδεμῖα χρησίμων αὐτὸ τοῦ ἀγαθοῦ εἶδος, ἢ πάσαις ὁμοίως. (18) Ἐτι οὐ πρακτόν. Ὅμοίως δ' οὐδὲ τὸ κοινόν ἀγαθόν οὔτε αὐτὸ ἀγαθόν ἔστιν (καὶ γὰρ ἀγμικρῶ ὑπάρξει ἀγαθῶ) οὔτε πρακτόν· οὐ γὰρ ὅπως ὑπάρξει τὸ ὄντων ὑπάρχον ἡ ἱατρικὴ πραγματεύεται, ἀλλ' ὅπως ὑγεία. Ὅμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν ἕκαστη. (19) Ἀλλὰ πολλαχῶς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἔστι τι αὐτοῦ καλόν, καὶ τὸ μὲν πρακτόν, τὸ δ' οὐ πρακτόν. Πρακτόν δὲ τὸ τοιοῦτον ἀγαθόν, τὸ οὐ ἕνεκα. Οὐκ ἔστι δὲ τὸ ἐν τοῖς ἀκίνητοις φανερόν, ὅτι οὐδὲ ἡ ἰδέα τῶν ἀγαθῶν τὸ ζητούμενον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἔστιν, οὔτε τὸ κοινόν. Τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον καὶ οὐ πρακτόν, τὸ δὲ κινήτων μὲν ἀλλ' οὐ πρακτόν. (20) Τὸ δ' οὐ ἕνεκα ὡς τέλος ἀριστον καὶ αἴτιον τῶν ὑπ' αὐτὸ καὶ πρῶτον πάντων. Ὡστε τοῦτ' ἂν εἴη αὐτὸ τὸ ἀγαθόν τὸ τέλος τῶν ἀνθρώπων πρακτῶν. Τοῦτο δ' ἔστι τὸ ὑπὸ τὴν κυρίαν πασῶν. Αὕτη δ' ἔστι πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ καὶ φρόνησις. Διαφέρουσι γὰρ αὗται αἱ ἕξεις πρὸς τὰς ἄλλας τῶν τοιαῦται εἶναι· πρὸς δ' ἀλλήλας εἰ τι διαφέρουσι, ἕστερον λεκτέον. (21) Ὅτι δ' αἴτιον τὸ τέλος τῶν ὑπ' αὐτό, δηλοῖ ἡ διδασκαλία. Ὅρισάμενοι γὰρ τὸ τέλος τᾶλλα δεκνύουσι, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἀγαθόν· αἴτιον γὰρ τὸ οὐ ἕνεκα· ὅσον ἐπειδὴ τὸ ὑγιαίνειν τοδὶ, ἀνάγκη τόδε εἶναι τὸ συμφέρον πρὸς αὐτὴν· τὸ δ' ὑγιεινὸν τῆς ὑγείας αἴτιον ὡς κινήσαν, καὶ τότε τοῦ εἶναι, ἀλλ' οὐ τοῦ ἀγαθόν εἶναι τὴν ὑγείαν. (22) Ἐτι οὐδὲ δεικνυσιν οὐθεὶς ὅτι ἀγαθόν ἡ ὑγεία, ἂν μὴ σοφιστῆς ἢ καὶ μὴ ἱατρὸς (οὔτοις ἀλλοτριῶς λόγοις σοφίζονται), ὥσπερ οὐδ' ἄλλην ἀρχὴν οὐδεμίαν. Τὸ δ' ὡς τέλος ἀγαθόν ἀνθρώπων καὶ τὸ ἀριστον τῶν πρακτῶν, σκοπεῖται ποσαχῶς τὸ ἀριστον πάντων, ἐπειδὴ τοῦτο ἀριστον, μετὰ ταῦτα ἄλλην λαβοῦσιν ἀρχήν.

bonum affirmetur, quum unum sit ipsum bonum. (13) Verum ex confessis, ut sanitate, robore, modestia, adstruere oportet, quod etiam in immobilibus magis est honestum. Omnia enim haec, ordo quidam, et quies : quod si sic habet, illa utique magis bona sunt : quippe quæ hæc intra sese complectantur. (14) Verum audaci et singulari demonstratione probatur, unum esse ipsum bonum, quod numeri concupiscant. Non enim appetere manifeste dicuntur, sed simpliciter admodum concupiscant etiam dicunt, quam quo pacto quis tribuat vitæ expertibus? (15) Itaque operæ pretium est circa hæc nonnihil occupari, neque committere ut citra rationem transmittantur, quæ etiam ratione adhibita difficulter persuadeantur. Atque affirmare omnia entia unum aliquid bonum appetere, minime est verum. Unumquodque enim proprium bonum expetit, oculus visum, corpus sanitatem, sic etiam reliqua. (16) Non esse igitur aliquid ipsum bonum, ejusmodi dubitationes habet, et esse tale bonum politice inutile; verum huic proprium aliquid bonum est, quemadmodum et in aliis, ut gymnasticæ bona habitudo. (17) Præterea etiam quod in ratione descriptum. Aut enim nulli ipsa idea boni, aut omnibus ex æquo utilis est. (18) Porro non agibile est. Similiter vero neque commune bonum, aut ipsum bonum est (namque etiam mediocri bono insit), aut est agibile. Neque enim ut cuique suus status sit, medicina in quolibet operatur, sed ut sanitas acquiratur : similiter et reliquæ artes singulæ. (19) Verum multis modis dicitur bonum, et est in eo proprium aliquid pulchrum, et hoc quidem agibile, illud vero non agibile. Agibile vero est ejusmodi bonum, id est cujus gratia. Ex immobilibus autem non liquebit, quod neque commune, neque ipsum bonum, quod queritur, idea boni existat. Illud enim immobile est, non agibile : hoc vero mobile, sed nihilo tamen magis agibile. (20) Id autem cujus gratia, finis est præstantissimus, primumque omnium, tum causa inferiorum. Quocirca hoc fuerit ipsum bonum, rerum homini agibilibus finis. Hoc autem est subiectus omnium rectoricæ, politicæ videlicet, œconomicæ, prudentiæque. Qui habitus ab aliis quidem differunt, eo quod ejusmodi sunt : verum a se invicem si quo modo distinguantur, post explicabitur. (21) Ceterum finem causam inferioribus esse, ostendit ratio, qua finem definientes, reliqua eo bona esse demonstramus : finis est enim id cujus gratia; velut, si tale quid est sanitas, necessarium omnino est tale quid esse quod ad ipsam conferat. Porro salubre est tanquam causa movens sanitatis, et tum causa est ut sit sanitas, non autem causa ut sanitas sit bonum. (22) Præterea demonstrat, sanitatem esse bonum nisi sophista, non autem medicus est is qui ea de re disputat. Isti enim in aliena arena sese jactando cavillantur. Neque ullius artis principium monstratur. Id vero, quod homini, ut finis, bonum est, quum omnium, quæ quidem possunt ab homine fieri, sit præstantissimum, videndum est præstantissimum quot modis dicatur, siquidem hoc præstantissimum est, initium disputationis aliud post hæc sumentibus.

LIBER II.

CAP. I.

Μετὰ δὲ ταῦτ' ἄλλην λαβοῦσιν ἀρχὴν περὶ τῶν ἐπο-
 μένων λεκτέον. Πάντα δὴ τὰγαθὰ ἢ ἐκτὸς ἢ ἐν ψυχῇ,
 καὶ τούτων αἰρετώτατα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, καθάπερ διαι-
 ρούμεθα καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις· φρόνησις γάρ
 5 καὶ ἀρετὴ καὶ ἡδονὴ ἐν ψυχῇ, ὧν ἕνια ἢ πάντα τέλος
 εἶναι δοκεῖ πᾶσιν. Τῶν δὲ ἐν ψυχῇ τὰ μὲν ἕξεις ἢ δυ-
 νάμεις εἰσὶ, τὰ δ' ἐνέργειαι καὶ κινήσεις. (2) Ταῦτα
 δὴ οὕτως ὑποκείσθω καὶ περὶ ἀρετῆς, ὅτι ἐστὶν ἡ βελ-
 τίστη διάθεσις ἢ ἕξις ἢ δύναμις ἐκάστων, ὅσων ἐστὶ τις
 10 χρῆσις ἢ ἔργον. Δῆλον δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· ἐπὶ πάν-
 των γὰρ οὕτω τίθεμεν· οἷον ἱματίου ἀρετὴ ἐστὶν· καὶ
 γὰρ ἔργον τι καὶ χρῆσις ἐστὶν, καὶ ἡ βελτίστη ἕξις τοῦ
 ἱματίου ἀρετὴ ἐστὶν. Ὁμοίως δὲ καὶ πλοίου καὶ
 15 οἰκίας καὶ τῶν ἄλλων. Ὅστε καὶ ψυχῆς· ἐστὶ γάρ τι
 ἔργον αὐτῆς. (3) Καὶ τῆς βελτιότος δὴ ἕξως ἔστω βέλ-
 τιον τὸ ἔργον· καὶ ὡς ἔχουσιν αἱ ἕξεις πρὸς ἀλλήλας,
 οὕτω καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τούτων πρὸς ἀλλήλα ἐχέτω. Καὶ
 τέλος ἐκάστου τὸ ἔργον. (4) Φανερόν τοίνυν ἐκ τούτων
 20 ὅτι βέλτιον τὸ ἔργον τῆς ἕξως· τὸ γὰρ τέλος ἀριστον
 ὡς τέλος· ὑποκείται γὰρ τέλος τὸ βέλτιστον καὶ τὸ ἐσχα-
 τόν, οὗ ἕνεκα τᾶλλα πάντα. Ὅτι μὲν τοίνυν τὸ ἔργον
 βέλτιον τῆς ἕξως καὶ τῆς διαθέσεως, ὁῦλον. (5) Ἄλλὰ
 τὸ ἔργον λέγεται διχῶς· τῶν μὲν γὰρ ἐστὶν ἕτερόν τι τοῦ
 ἔργον παρὰ τὴν χρῆσιν, οἷον οἰκοδομικῆς οἰκία ἄλλ'
 25 οὐκ οἰκοδόμησις, καὶ λατρικῆς υγίεια ἄλλ' οὐχ υγίαισις
 οὐδ' ἰατροεῖσις, τῶν δ' ἢ χρῆσις ἔργον, οἷον ὄψωσις βρα-
 σις καὶ μαθηματικῆς ἐπιστήμης θεωρία. Ὅστ' ἀνάγκη,
 ὡς ἔργον ἢ χρῆσις, τὴν χρῆσιν βέλτιον εἶναι τῆς ἕξως.
 (6) Τούτων δὲ τοῦτον τὸν τρόπον διωρισμένων, λέγομεν ὅτι
 30 [ταῦτό] τὸ ἔργον τοῦ πράγματος καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ
 ὡσαύτως, οἷον σκυτοτομικῆς καὶ σκυτεύσεως ὑπόδημα.
 Εἰ δὴ τις ἐστὶν ἀρετὴ σκυτικῆς καὶ σπουδαίου σκυτέως,
 τὸ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον ὑπόδημα. Τὸν αὐτὸν δὲ τρό-
 πον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (7) Ἐτι ἔστω ψυχῆς ἔργον
 35 τὸ ζῆν ποιεῖν, τοῦ δὲ χρῆσις ἢ ἐργήγορις· ὁ γὰρ ὕπνος
 ἀργία τις καὶ ἡσυχία. Ὅστ' ἐπεὶ τὸ ἔργον ἀνάγκη ἐν
 καὶ ταῦτό ἐστὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀρετῆς, ἔργον ἂν
 εἴη τῆς ἀρετῆς ζωὴ σπουδαία. Τοῦτ' ἄρ' ἐστὶ τὸ τέλειον
 ἀγαθόν, ὅπερ ἦν ἡ εὐδαιμονία. (8) Δῆλον δὲ ἐκ τῶν
 40 ὑποκειμένων (ἦν μὲν γὰρ ἡ εὐδαιμονία τὸ ἀριστον,
 τὰ δὲ τέλη ἐν ψυχῇ καὶ τὰ ἀριστα τῶν ἀγαθῶν, αὐτὴ
 δὲ ἢ ἕξις ἢ ἐνέργεια), ἐπεὶ βέλτιον ἢ ἐνέργεια τῆς
 διαθέσεως καὶ τῆς βελτίστης ἕξως ἢ βελτίστη ἐνέργεια,
 ἢ δ' ἀρετὴ βελτίστη ἕξις, τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαν τῆς
 45 ψυχῆς ἀριστον εἶναι. (9) Ἦν δὲ καὶ ἡ εὐδαιμονία τὸ
 ἀριστον· ἐστὶν ἄρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἀγαθῆς ἐνέργεια.
 Ἐπεὶ δὲ ἦν ἡ εὐδαιμονία τέλειον τι, καὶ ἐστὶ ζωὴ καὶ
 τελέα καὶ ἀτελής, καὶ ἀρετὴ ὡσαύτως (ἢ μὲν γὰρ ὄλη,
 ἢ δὲ μόριον), ἢ δὲ τῶν ἀτελῶν ἐνέργεια ἀτελής, εἴη

Post hæc autem, aliud disputationis initium sumendo,
 de sequentibus est disserendum. Omnia igitur bona aut extra
 nos sunt, aut *in corpore*, aut *in animo* posita sunt :
 præstantissima sunt autem horum animi bona, quemad-
 modum etiam in exotericis libris distinguimus. Prudentia
 enim, virtus, et voluptas, in animo sunt, quorum aut
 nonnulla, aut omnia finis omnibus esse videntur. Animi
 autem bona, alia habitus et potentie sunt, alia operationes
 et motus. (2) Quibus ita positis, et de virtute fateamur
 præstantissimam dispositionem esse, aut habitum, aut po-
 tentiam singulorum, quorum usus aliquis opusve exstiterit.
 Id inductione manifestum fit : de omnibus enim ita statui-
 mus : exempli causa, vesti et opus aliquod et usum assi-
 gnamus : sic et de navi et de domo, et de ceteris statuimus.
 Proinde sic etiam de animo sentiendum. Est enim aliquod
 ejus opus. (3) Præstantioris ergo habitus præstantius fuerit
 opus ; et ut sese habitus ad invicem, ita actiones ab ipsis
 perfectæ habent. Ac opus uniuscujusque est finis. (4) Unde
 manifestum est, opus habitui præstare : finis enim, qua
 finis, utique excellentissimum est, quando et supra est
 concessum, finem, et ultimum, et optimum esse, utpote
 cujus gratia cuncta fiant. Patet igitur, opus habitum dis-
 positionemque præcellere. (5) Verum opus bifarium dicitur.
 In aliis enim ab usu diversum est, ut ædificatorie opus est
 domus, non ædificatio ; medicinæ, sanitas, non sanatio
 neque medicatio. In aliis vero usus opusque non distant ;
 ut visus opus est visio, mathematicæque scientiæ speculatio.
 Quocirca necessarium est, quorum opus in usu consistat,
 usum habitui præstare. (6) His ita determinatis, dicimus,
 opus idem esse negotii atque virtutis, verum non eodem
 pacto, ut sutorie sutionisque calceus. Et siquidem sutorie
 bonique sutoris virtus est aliqua, opus erit ipsis bonus
 et commodus calceus. Eodem modo et in reliquis. (7) Jam
 esto animæ opus, vitam rebus inferre, ejus vero usus, vigi-
 lia : quandoquidem somnus, desidia quedam est et quies.
 Quapropter quum opus unum atque idem sit necessario
 animæ virtutisque, virtutis opus fuerit vita composita et
 honesta ; id vero est bonum perfectum quod felicitatem
 supra vocavimus. (8) Apparet autem hoc ex iis quæ defi-
 nivimus : nimirum felicitatem esse optimum, fines et bo-
 norum optima in animo posita esse, ipsum autem animum
 esse aut habitum aut actum. Actus autem melius aliquid
 est habitu, et optimi habitus est optima actio, virtus autem
 est optimus habitus : apparet igitur virtutis operationem
 esse optimum quod habet anima. (9) Ponebatur autem
 etiam felicitas ut præstantissimum : est ergo felicitas animæ
 excellentis operatio. Quum igitur perfectum quippiam
 sit (ut diximus) felicitas, vita vero et perfecta sit et imper-
 fecta, similiterque virtus (quippe quod alia integra sit to-
 taque, alia vero particula tantum), atque imperfectorum
 sit imperfecta operatio : conficitur, felicitatem esse vitæ

ἂν ἡ εὐδαιμονία ζωῆς τελείας ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τε-
 λείαν. (10) Ὅτι δὲ τὸ γένος καὶ τὸν ὄρον αὐτῆς λέγο-
 μεν καλῶς, μαρτυρία τὰ δοκοῦντα πᾶσιν ἡμῖν. Τό-
 τε γὰρ εὖ πράττειν καὶ τὸ εὖ ζῆν τὸ αὐτὸ τῷ εὐδαιμο-
 6 νεῖ, ὧν ἕκαστον χρῆσις ἐστὶ καὶ ἐνέργεια, καὶ ἡ ζωὴ
 καὶ ἡ πρᾶξις. Καὶ γὰρ ἡ πρακτικὴ χρηστικὴ ἐστίν·
 ὁ μὲν γὰρ χαλκεὺς ποιεῖ χαλκὸν, χρῆται δ' ὁ ἵππικός.
 Καὶ τὸ μῆτε μίαν ἡμέραν εἶναι εὐδαιμόνα μῆτε παῖδα
 μῆθ' ἡλικίαν πᾶσαν, διὸ καὶ τὸ Σόλωνος ἔχει καλῶς,
 10 τὸ μὴ ζῶντ' εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ὅταν λάβῃ τέλος· οὐδὲν
 γὰρ ἀτελὲς εὐδαιμόν· οὐ γὰρ ὄλον. (11) Ἔτι δ' οἱ
 ἔπαινοι τῆς ἀρετῆς διὰ τὰ ἔργα, καὶ τὰ ἐγκώμια τῶν
 ἔργων· καὶ στεφανοῦνται οἱ νικῶντες, ἀλλ' οὐχ οἱ δυν-
 15 ἀμενοι νικᾶν, μὴ νικῶντες δέ. Καὶ τὸ κρίνειν ἐκ τῶν
 ἔργων ὁποῖός τις ἐστίν. (12) Ἔτι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν
 οὐκ ἔπαινεῖται; ὅτι διὰ ταύτην τᾶλλα, ἢ τῷ εἰς ταύτην
 ἀναφέρεισθαι ἢ τῷ μόριον εἶναι αὐτῆς. Διὸ ἕτερον εὐ-
 δαιμονισμὸς καὶ ἔπαινος καὶ ἐγκώμιον· τὸ μὲν γὰρ
 ἐγκώμιον λόγος τοῦ καθ' ἕκαστον ἔργου, ὁ δ' ἔπαινος
 20 τοιοῦτον εἶναι καθόλου, ὁ δ' εὐδαιμονισμὸς τέλους.
 (13) Καὶ τὸ ἀπορούμενον δ' ἐπίοτε δῆλον ἐκ τούτων, διὰ
 τί ποτ' οὐδὲν βελτίους οἱ σπουδαῖοι τῶν φαύλων τὸν
 ἤμισον τοῦ βίου· ὁμοιοὶ γὰρ καθεύδοντες πάντες. Αἴτιον
 δ' ὅτι ἀργία ψυχῆς ὁ ὕπνος, ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια. (14) Διὸ
 25 καὶ ἄλλο εἴ τι μόριόν ἐστι ψυχῆς, οἷον τὸ θρεπτικόν,
 ἢ τούτου ἀρετὴ οὐκ ἐστὶ μόριον τῆς ὅλης ἀρετῆς, ὡσπερ
 οὐδ' ἡ τοῦ σώματος· ἐν τῷ ὕπνῳ γὰρ μᾶλλον ἐνεργεῖ
 τὸ θρεπτικόν, τὸ δ' αἰσθητικόν καὶ ὁρεκτικόν ἀτελεῖ ἐν
 τῷ ὕπνῳ. Ὅσον δὲ τοῦ (μὴ) κινεῖσθαι μετέγουσι, καὶ
 30 αἱ φαντασίαι βελτίους εἰ τῶν σπουδαίων, ἂν μὴ διὰ
 νόσον ἢ πῆρσιν. (15) Μετὰ ταῦτα περὶ ψυχῆς θεω-
 ρητέον· ἢ γὰρ ἀρετὴ ψυχῆς, οὐ κατὰ συμβεβηκός.
 Ἐπει δ' ἀνθρωπίνην ἀρετὴν ζητοῦμεν, ὑποκείσθω δύο
 μέρη ψυχῆς τὰ λόγου μετέχοντα, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρώ-
 35 πον μετέχειν λόγου ἄμφω, ἀλλὰ τὸ μὲν τῷ ἐπιτάττειν
 τὸ δὲ τῷ πείθεσθαι καὶ ἀκούειν πεφυκενά· εἰ δέ τι ἐστὶν
 ἐτέρως ἄλογον, ἀρείσθω τοῦτο τὸ μόριον. (16) Διχέ-
 ρει δ' οὐδὲν οὔτ' εἰ μεριστὴ ἡ ψυχὴ οὔτ' εἰ ἀμερές·
 ἔχει μέντοι δυνάμεις διαφόρους καὶ τὰς εἰρημένας,
 40 ὡσπερ ἐν τῷ καμπύλῳ τὸ κοῖλον καὶ τὸ κυρτὸν ἀδια-
 χύριστον, καὶ τὸ εὐθὺ καὶ τὸ λευκόν· καίτοι τὸ εὐθὺ οὐ
 λευκόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, καὶ οὐκ οὐσία τοῦ αὐ-
 τοῦ. (17) Ἀφήρηται δὲ καὶ εἴ τι ἄλλο ἐστὶ μέρος ψυ-
 χῆς, οἷον τὸ φυσικόν. Ἀνθρωπίνης δὲ ψυχῆς τὰ εἰρη-
 45 μένα μόρια ἴδια. Διὸ οὐδ' αἱ ἀρεταὶ αἱ τοῦ θρεπτικοῦ
 καὶ ὁρεκτικοῦ ἀνθρώπου· δεῖ γὰρ, εἰ ἢ ἄνθρωπος, λο-
 γισμὸν ἐνεῖναι καὶ ἀρχὴν καὶ πρᾶξιν· ἀρχεῖ δ' ὁ λογι-
 σμὸς οὐ λογισμοῦ ἀλλ' ὀρέξεως καὶ παθημάτων· ἀνάγκη
 50 ἀρα ταῦτ' ἔχειν τὰ μέρη. (18) Καὶ ὡσπερ ἡ εὐεξία σύγ-
 κειται ἐκ τῶν κατὰ μόριον ἀρετῶν, οὕτω καὶ ἡ τῆς
 ψυχῆς ἀρετὴ ἢ τέλος. (19) Ἀρετῆς δ' εἶδη δύο, ἡ μὲν
 ἠθικὴ ἢ δὲ διανοητικὴ. Ἐπαινοῦμεν γὰρ οὐ μόνον
 τοὺς δικαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνετοὺς καὶ τοὺς σοφοὺς·
 ἐπαινετὸν γὰρ ὑπέκειτο ἢ ἀρετῇ ἢ τὸ ἔργον, ταῦτα δ' οὐκ

perfectæ, et secundum perfectam virtutem, operationem.
 (10) Atque genus et definitionem rei recte constituta esse,
 testatur communis omnium consensus, qui bene agere,
 beneque vivere, idem quod felicem beatumque esse, sen-
 sent. Quorum unumquodque usus est et operatio, vita-
 que et actio : activa enim vita usibus comparata est. Nam
 faber frena conficit, equiti usui futura. Tum etiam quod
 nec die tantum una, nec puerili, neque omni ætate felicitatem
 constare posse dicimus. Quocirca vera est Solonis
 sententia, negantis, vivum ullum posse felicem predicari,
 nisi ubi finem attigerit. Nihil quippe imperfectum felix
 esse potest, quum integrum non sit. (11) Deinde laudes vir-
 tutis actionibus impenduntur, et encomia sunt operum; et
 coronantur, non qui vincere quidem possint, nec vincant
 tamen, sed victores. Sed et iudicium, quo quis quisque
 sit, constituitur, ex operibus pendet. (12) Præterea, quare
 non solet laudari felicitas? Quia ob hanc sunt reliqua vel
 partes ejus existunt, aut ad ipsam referuntur : quoniam
 aliud est beati prædicatio, aliud laus, aliud encomium.
 Encomium enim oratio est, facta cuiusque singularia expo-
 nens : laus vero universalis celebrans : beati prædicatio
 autem finem intendit. (13) Hinc etiam manifestum redditur,
 de quo interdum controversitur, quare dimidia vitæ parte
 boni honestique prava nihil antecellant : nihil enim discrimi-
 nis inter dormientes est. Causa in hoc est, quod somnus
 est vitæ otium, non operatio. (14) Quapropter, alia si qua
 est pars animæ, velut nutritiva, hujus virtus, quemad-
 modum nec corporis virtus, totius virtutis pars nequaquam
 censeri debet, eo quod in somno vim suam uberius exserat
 agatque nutritiva facultas, quum contra sensitiva concupi-
 scensque dormientibus sint imperfectiores. Porro quatenus
 motu participant, phantasie quoque et visa proborum et
 honestorum meliora sunt, nisi forte morbo aut alio quo-
 piam malo turbentur. (15) Verum, quia virtus animæ
 est, non accidentarie, de hac considerandum deinceps stu-
 diosius erit. Humanam autem virtutem quoniam quæri-
 mus, positæ sint animæ duæ partes, quarum utraque ratione
 participat, sed non eodem modo; altera enim ut imperio,
 altera vero ut obsequentiæ auscultationique nata : si quid
 præterea fuerit rationis expertæ, prætermittatur hæc pars.
 (16) Neque vero refert, in partesne dividi anima queat, au
 nequeat : (sunt enim illi facultates diversæ, tum illæ etiam
 quas memoravimus supra :) quemadmodum in curva
 superficie concavam convexamque separari non possunt,
 item in eadem rectum et album; quanquam rectum non
 per se album est, sed per accidens, neque hoc substantia
 est ejus. (17) Segregata ab disputatione est etiam si qua
 pars animæ præterea adscribitur, velut naturale. Humanæ
 namque animæ hæc partes propriæ sunt. Quocirca nec
 nutritrix, nec concupiscibilis facultas existimari hominis
 propria debet. Ex naturæ enim humanæ conditione ne-
 cessarius est, rationem, ac rerum agendam principium,
 tum operandi potentiam inesse. Porro ratio non imperat
 rationi, sed affectionibus et cupiditati : oportet igitur hu-
 manæ animæ has quoque partes assignari. (18) Et quem-
 admodum bona habitudo ex singulis corporis virtutibus
 constat, ita et animæ virtus, quatenus finis, e singulis
 conflatur. (19) Virtutis vero duæ species sunt, moralis alia,
 alia intellectiva; neque enim justos tantum, sed etiam
 intelligentes sapientesque laudamus, quia virtutem ejusve

ἐνεργεῖ, ἀλλ' εἰσὶν αὐτῶν ἐνεργεῖαι. (20) Ἐπεὶ δ' αἱ διανοητικαὶ μετὰ λόγου, αἱ μὲν τοιαῦται τοῦ λόγον ἔχοντος, ὃ ἐπιτακτικὸν ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἢ λόγον ἔχει, αἱ δ' ἠθικαὶ τοῦ ἀλόγου μὲν, ἀκολουθητικοῦ δὲ κατὰ φύσιν τοῦ λόγον ἔχοντι· οὐ γὰρ λέγομεν ποῖός τις τὸ ἦθος, ὅτι σοφὸς ἢ δεινός, ἀλλ' ὅτι πρῶος ἢ θρασύς. (21) Μετὰ ταῦτα σκεπτέον πρῶτον περὶ ἀρετῆς ἠθικῆς, τί ἐστὶ, καὶ ποῖα μόρια αὐτῆς, εἰς τοῦτο γὰρ ἀνήκται, καὶ γίνεται διὰ τίνων. Δεῖ δὲ ζητεῖν ὡςπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἔχοντες τὴν ζητοῦσι πάντες, ὥστε δεῖ διὰ τῶν ἀληθῶς μὲν λεγομένων οὐ σαφῶς δὲ πειρᾶσθαι λαβεῖν καὶ τὸ ἀληθῶς καὶ σαφῶς. (22) Νῦν γὰρ ὁμοίως ἔχομεν ὡςπερ ἂν εἰ καὶ ὑγίειαν, ὅτι ἡ ἀρίστη διάθεσις τοῦ σώματος, καὶ Κορίσκος ὁ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ μελάντατος· τί μὲν γὰρ ἐκάτερον τούτων οὐκ ἴσμεν, πρὸς μὲντοι τὸ εἰδέναι τί ἐκάτερον αὐτῆς πρὸ ἔργου τὸ οὕτως ἔχειν. (23) Ὑποκείμεθω δὴ πρῶτον ἢ βελτίστη διάθεσις ὑπὸ τῶν βελτίστων γίνεσθαι, καὶ πράττεσθαι ἀρίστα περὶ ἕκαστον ἀπὸ τῆς ἐκάστου ἀρετῆς, ὅσον πόνοι τε ἀριστοὶ καὶ τροφὴ ἀφ' ὧν γίνεται εὐεξία, καὶ ἀπὸ τῆς εὐεξίας ποιοῦσιν ἀρίστα. (24) Ἐτι πᾶσαν διάθεσιν ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνεσθαι καὶ φθειρεσθαι πῶς προσφερομένων, ὡςπερ ὑγίεια ὑπὸ τροφῆς καὶ πόνων καὶ ὄρας. Ταῦτα δὲ ὄηλα ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. Καὶ ἡ ἀρετὴ ἄρα ἡ τοιαύτη διάθεσις ἐστίν, ἢ γίνεται τε ὑπὸ τῶν ἀρίστων περὶ ψυχῆν κινήσεων καὶ ἀφ' ἧς πράττεται τὰ ἀρίστα τῆς ψυχῆς ἔργα καὶ πάθη, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν πῶς μὲν γίνεται πῶς δὲ φθίρεται. (25) Πρὸς ταῦτα ἡ χρῆσις αὐτῆς ὡς ὧν καὶ αὐξεται καὶ φθίρεται, πρὸς ἃ βέλτεστα διατίθησιν. Σημείον δ' ὅτι περὶ ἡδέα καὶ λυπηρὰ καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία· αἱ γὰρ κολάσεις ἰατρεῖαι οὔσαι καὶ γινόμεναι διὰ τῶν ἐναντιῶν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, διὰ τούτων εἰσὶν.

CAP. II.

Ὅτι μὲν τοίνυν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδέα καὶ λυπηρὰ ἐστὶ, ὄηλον. Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ ἦθος ὡςπερ καὶ τὸ ὄνομα σημαίνει ὅτι ἀπὸ ἔθους ἔχει τὴν ἐπίδοσιν, ἐθίζεται δὲ τὸ ὑπ' ἀγωγῆς μὴ ἐμψύτου τῷ πολλακίς κινεῖσθαι πῶς, οὕτως ἦθος τὸ ἐνεργητικόν· ὃ ἐν τοῖς ἀψύχοις οὐκ ὀρῶμεν· οὐδὲ γὰρ ἂν μυριάκις ῥίψης ἄνω τὸν λίθον, οὐδέποτε ποιήσει τοῦτο μὴ βία. (2) Διὸ ἔστω ἦθος τοῦτο ψυχῆς κατὰ ἐπιτακτικὸν λόγον, δυναμένου δ' ἀκολουθεῖν τῷ λόγῳ ποιότης. (3) Λεκτέον δὲ κατὰ τί τῆς ψυχῆς ποῖ' ἄττα ἦθη. Ἔσται δὲ κατὰ τε τὰς δυνάμεις τῶν παθημάτων, καθ' ἃς ὡς παθητικοὶ λέγονται, καὶ κατὰ τὰς ἐξεις, καθ' ἃς πρὸς τὰ πάθη ταῦτα λέγονται τῷ πάσχειν πῶς ἢ ἀπαθεῖς εἶναι. (4) Μετὰ ταῦτα ἡ διαίρεσις ἐν τοῖς ἀπηλλαγμένοις τῶν παθημάτων καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐξέων. Λέγω δὲ πάθη μὲν τὰ τοιαῦτα, θυμὸν, φόβον, αἰδῶ, ἐπιθυμίαν, ὄλωσ αἷς ἐπεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ αἰσθητικὴ ἡδονὴ ἢ λύπη καθ' αὐτά. (5) Καὶ κατὰ μὲν ταῦτα οὐκ ἐστὶ ποιότης, ἀλλὰ πάσχει, κατὰ δὲ τὰς δυνάμεις ποιότης. Λέγω δὲ

opus laudibus celebrari supra ostendimus; hæc vero, quum non operentur ipsæ quidem, operationes lamen virtutum existunt. (20) Quia vero intellectivæ partes cum ratione sunt, a parte rationem habente celebrantur, quæ imperium obtinet in anima, nempe qua rationem participat : morales vero, irrationalis quidem partis sunt, sed quæ necessario sequitur ratione præditam. Neque enim interroganti, cuiusmodi sit moribus aliquis, respondemus, Sapiens, aut callidus; sed, Mansuetus, aut confidens. (21) Iis itaque consequens ut de virtute morali, primum quid sit, et quæ ejus partes, consideretur (ad hæc enim res deducta est), et per quæ fiat. Oportet igitur inquisitionem, quemadmodum in aliis de definita re inquirunt omnes, ita fieri, ut procedatur ab iis quæ vere quidem, sed non perspicue dicuntur, et hinc tentemus ea quæ et vera sunt, et perspicua, colligere. (22) Perinde enim se hæc investigatio habet, ac si sanitatem finire, dispositionem corporis optimam instituemus; et Coriscum illum, qui in foro sedet, nigerrimum esse dicamus. Quid enim sit alterutrum horum, ignoramus; proinde quo quid sit utrumque cognoscatur, operæ pretium est novisse hoc pacto se illa habere. (23) Primum igitur constituatur, præstantissimam actionem a præstantissimis virtutibus produci, et in singulis quid optimum sit, effici ab uniuscujusque virtute; velut e laboribus commodis, nutrimentoque idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine vero optima, optima etiam elaborant homines. (24) Deinde omnem dispositionem ex iisdem, hoc vel illo pacto illatis, nasci et corrumpi, velut sanitas ex laboribus, alimento et temporibus; quæ inductione patent. Proinde et virtus, nascens a motibus animæ præstantissimis, et unde animæ affectiones operaque præstantissima proveniunt, ab iisdem aliquo modo qua fit, qua corrumpitur. (25) Ad eadem igitur refertur usus ipsius, a quibus et augetur, et labefactatur, circa quæ et rectissime vitam disponit. Argumento est quod circa jucunda tristisque virtus versatur : nam punitiones, quæ ut medicationis vice per contraria usurpantur, ut in aliis, ita per hæc quoque fiunt.

Patet igitur, virtutem moralem circa jucunda tristisque versari. Quoniam vero ἦθος, *id est* mos, ut nomen indicat, ἀπὸ τοῦ ἔθους, *id est* a consuetudine, incrementum capit (adsuescit autem operatrix facultas exercitatione non naturali, ut hoc vel illo pacto sæpe moveatur, quasi inanimatis id non contingat; nemo enim lapidem, quamlibet crebro sursum jactum, itidem facere, nisi vi extrinsecus adhibita, viderit) : (2) recte morem animæ juxta imperantem rationem vocari, et qualitatem ejus quod possit rationem impellentem sequi. (3) Neque vero prætereundum est, juxta quas animæ affectiones quales quidam mores dicuntur. Hoc fiet juxta potentias passionum, a quibus passivi, juxtaque habitus, a quibus dicuntur secundum hos affectus, quod vel affecti aliquo modo, vel passionibus non obnoxii. (4) Ceterum divisio constituatur deinceps ex affectuum potentiarumque et habituum animæ enumeratione. Voco autem affectus, iram, metum, verecundiam, cupiditatem, et in universum, quæ per se plerumque voluptas tristitiaque sensitiva sequitur; (5) et secundum hæc quidem qualitas nulla formatur, sed afficiuntur homines; sed juxta potentias qualitas existit. Voco autem potentias, quibus fit ut

τὰς δυνάμεις καθ' ἑς λέγονται κατὰ τὰ πάθη οἱ ἐνεργούντες, ὡς ὄργιλος, ἀνάληγτος, ἐρωτικός, αἰσχυνηλός, ἀναίσχυτος. (6) Ὅτι εἰς ὅσα αἰτιαί εἰσι τοῦ ταῦτα ἢ κατὰ λόγον ὑπάρχειν ἢ ἐναντίας, ὡς ἀνδρία, σωφροσύνη, δειλία, ἀκολασία.

agere secundum affectus dicamur, ut iracundus, stupidus, amoribus deditus, verecundus, impudens. (6) Habitus vero sunt, quibus efficitur ut hæc aut secundum rationem nobis insint, aut contrario modo; ut fortitudo, modestia, timor, intemperantia.

CAP. III.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ληπτέον ὅτι ἐν ἅπαντι συν-εχει καὶ διαιρετῶ ἔστιν ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις καὶ μέσον, καὶ ταῦτα ἢ πρὸς ἄλληλα ἢ πρὸς ἑμᾶς, ὡς ἐν γυμναστικῇ, ἐν ἱατρικῇ, ἐν οἰκοδομικῇ, ἐν κυβερνητικῇ, καὶ ἐν ὁποιαοῦν πράξει, καὶ ἐπιστημονικῇ καὶ ἀνεπιστημονικῇ, καὶ τεχνικῇ καὶ ἀτέχνῳ. (2) Ἡ μὲν γὰρ κίνησις συνεχὲς ἢ δὲ πρᾶξις κίνησις. Ἐν πᾶσι δὲ τὸ μέσον τὸ πρὸς ἑμᾶς βέλτιστον· τοῦτο γὰρ ἔστιν ὡς ἡ ἐπιστήμη κελεύει καὶ ὁ λόγος. Πανταχοῦ δὲ τοῦτο καὶ ποιεῖ τὴν βελτίστην ἔξιν. Καὶ τοῦτο δῆλον διὰ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τοῦ λόγου. Τὰ γὰρ ἐναντία φθεῖρει ἄλληλα, τὰ δ' ἄκρα καὶ ἀλλήλοισι καὶ τῷ μέσῳ ἐναντία· τὸ γὰρ μέσον ἐκάτερον πρὸς ἐκάτερον ἔστιν, ὡς τὸ ἴσον τοῦ μὲν ἐλάττονος μείζον, τοῦ μείζονος δὲ ἐλάττον. (3) Ὅσοῦ ἀνάγκη τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν περὶ μέσ' ἄττα εἶναι καὶ μεσότητά τινα. Ληπτέον ἄρα ἢ ποία μεσότης ἀρετῆ, καὶ περὶ ποία μέσα. (4) Εἰλήφθω δὴ παραδείγματα χάριν, καὶ θεωρησῶμεν ἕκαστον ἐκ τῆς ὑπογραφῆς·

Quibus ita determinatis, constituendum, in omni continuo divisibilique excessum, defectum, mediumque reperiri: atque hæc vel mutuo ad se invicem, vel nostri respectu; ut gymnastica, medicina, ædificatoria, gubernatoria, et quæcumque actiones aliæ, sive juxta scientiam institutæ sive scientiæ expertes, aut artificiosæ sive inartificiosæ. (2) Motus enim continuum quippiam est, actio vero motus. In omnibus vero medium ad nos spectans optimum est: hoc enim consentaneum est ei quod scientia et ratio præcipit; idque passim etiam gignit habitum præstantissimum, quod etiam inductione et ratione probari potest. Contraria enim contrariis exitio sunt, extrema vero et mediis et sibi adversa. Medium enim utrumlibet est ad utrumlibet, ut æquale minore quidem majus, majore vero minus existit. (3) Itaque necessarium est, virtutem moralem circa media quædam versari, et medium quippiam virtutem esse. Restat igitur ut dicatur cujusmodi mediætas virtus sit, et circa quæ versetur media. (4) Quæ omnia dilucidius exemplis, velut subscripta tabula, adumbrabimus. Sumatur enim:

25	ὄργιλότης	ἀναληγσία	πραότης.
	θρασύτης	δειλία	ἀνδρία.
	ἀναίσχυντία	κατάπληξις	αἰδώς.
	ἀκολασία	ἀναίσθησις	σωφροσύνη.
	φθόνος	ἀνώνυμον	νέμεσις.
30	κέρδος	ζημία	δικαίον.
	ἄσωτία	ἀνελευθερία	ἐλευθεριότης.
	ἀλαζονεία	εἰρωνεία	ἀλήθεια.
	κολακεία	ἀπέχθεια	φιλία.
	ἀρέσκεια	αὐθάδεια	σεμνότης.
35	τρυφερότης	κακοπάθεια	καρτερία.
	χαυνότης	μικροψυχία	μεγαλοψυχία.
	δαπανηρία	μικροπρέπεια	μεγαλοπρέπεια.
	πανουργία	εὐθήθεια	φρόνησις.

iracundia,	stupor,	mansuetudo.
confidentia,	timor,	fortitudo.
impudentia,	abjectus animus,	verecundia.
intemperantia,	sine sensu vita,	modestia.
invidentia,	(nomine carens)	justa indignatio.
lucrum,	damnum,	justum.
prodigalitas,	sordes,	liberalitas.
jactantia,	dissimulatio,	veritas.
adulatio,	odium,	amicitia.
placendistudium,	contumacia,	gravitas.
mollities,	afflictio,	tolerantia.
ostentatio inepta,	pusillanimitas,	magnanimitas.
profusio sumptuosa,	illiberalitas,	magnificentia.
versutia,	stultitia,	prudentia.

(5) Τὰ μὲν πάθη ταῦτα καὶ τοιαῦτα συμβαίνει ταῖς ψυχαῖς, πάντα δὲ λέγεται τὰ μὲν τῷ ὑπερβάλλειν τὰ δὲ τῷ ἐλλείπειν. Ὅργιλος μὲν γὰρ ἔστιν ὁ μᾶλλον ἢ δεῖ ὄργιζόμενος καὶ θάττον καὶ πλείοσιν ἢ οἷς δεῖ, ἀνάληγτος δὲ ὁ ἐλλείπων καὶ οἷς καὶ ὅτε καὶ ὡς· καὶ θρασύς μὲν ὁ μῆτε ἀ γρῆ φοβούμενος μῆθ' ὅτε μῆθ' ὡς, δειλὸς δὲ ὁ καὶ ἀ μὴ δεῖ καὶ ὅτ' οὐ δεῖ καὶ ὡς οὐ δεῖ. (6) Ὅμοιος δὲ καὶ ἀκόλαστος καὶ ὁ ἐπιθυμητικός καὶ ὁ ὑπερβάλλων πᾶσιν ὅσοι ἐνδέχεται, ἀναίσθητος δὲ ὁ ἐλλείπων καὶ μὴδ' ὅσον βέλτιον καὶ κατὰ τὴν φύσιν ἐπιθυμῶν, ἀλλ' ἀπαθὲς ὡς περὶ λίθος. (7) Κερδαλέος δὲ ὁ πανταγοῦσεν πλεονεκτικός, ζημιώδης δὲ ὁ μηδαμόθεν ἀλλ' ὀλιγαγοῦσεν. Ἄλαζων δὲ ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόν-

(5) Hæc atque ejusmodi affectiones animis accidunt, ac ab excessu aliæ, aliæ a defectu nomen habent. Iracundus enim dicitur, qui vehementius, et citius, et ob plura quam deceat, excandescit: stupidus vero qui deficit in quibus, et quando, et quomodo conveniebat. Confidens, qui non metuit, nec quæ decebat, nec quando, nec quomodo: timidus vero, qui metuit quæ non convenit, nec quando, nec quomodo. (6) Similiter et intemperans, cupiditatibusque indulgens, et qui modum nesciat, in re quacumque tandem: sensu vero humano caret, qui nec quantum expedit, nec secundum naturam concupiscit, sed omnis affectionis, ad instar lapidis, expers est. (7) Lucri cupidus, qui undequaque quæstum aucupatur: perditus vero, qui nusquam, aut a paucissimis certe. Jactabundus, qui plura

των προσποιούμενος, εἴρων δὲ ἑλάττω. (8) Καὶ κό-
λαξ μὲν ὁ πλείω συνειπαινῶν ἢ καλῶς ἔχει, ἀπεχθνη-
κὸς δὲ ὁ ἐλάττω. Καὶ τὸ μὲν λίαν πρὸς ἡδονὴν ἀρέ-
σκεια, τὸ δ' ὀλίγα καὶ μόγις αὐθαδεῖα. (9) Ἔτι δ' ὁ
β μὲν μηδεμίαν ὑπομένουν λύπην, μηδ' εἰ βέλτιον, τρυφε-
ρός· ὁ δὲ πᾶσαν δημοῖς ὡς μὲν ἀπλῶς εἰπεῖν ἀνώου-
μος, μεταφορᾷ δὲ λέγεται σκληρὸς καὶ ταλαίπωρος καὶ
κακοπαθητικός. (10) Χαῦνος δ' ὁ μειζόνων ἀξίων αὐ-
τόν, μικρόψυχος δ' ὁ ἐλαττόνων. Ἔτι δ' ἄσωτος μὲν
10 δ πρὸς ἅπασαν δαπάνην ὑπερβάλλων, ἀνελεύθερος δὲ ὁ
πρὸς ἅπασαν ἐλλείπων. (11) Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μικρο-
πρεπὴς καὶ ὁ σαλάκων· ὁ μὲν γὰρ ὑπερβάλλει τὸ πρέ-
πον, ὁ δ' ἐλλείπει τοῦ πρέποντος. Καὶ ὁ μὲν πανούρ-
γος πάντως καὶ πάντοθεν πλεονεκτικός, ὁ δ' εὐήθης οὐδ'
15 ὄθεν δεῖ. (12) Φθονερός δὲ τῷ λυπεῖσθαι ἐπὶ πλείοσιν
εὐπραγίαις ἢ δεῖ· καὶ γὰρ οἱ ἀξιοὶ εὐ πράττειν λυποῦσι
τοὺς φθονερούς εὐ πράττοντες. Ὁ δ' ἐναντίος ἀνώου-
μώτερος, ἔστι δ' ὁ ὑπερβάλλων ἐπὶ τῷ μὴ λυπεῖσθαι
μηδ' ἐπὶ τοῖς ἀναξίτοις εὐ πράττουσιν, ἀλλ' εὐχερῆς
20 ὡςπερ οἱ γαστρίμαργοι πρὸς τροφήν· ὁ δὲ δυσχερῆς
κατὰ τὸν φθόνον ἐστίν. (13) Ἰδὲ δὲ πρὸς ἕκαστον μὴ
κατὰ συμβεβηκότος οὕτως ἔχειν περιέργον διορίζει· οὐ-
δεμία γὰρ ἐπιστήμη, οὔτε θεωρητικὴ οὔτε ποιητικὴ,
οὔτε λέγει οὔτε πράττει τοῦτο προσδιορίζουσα, ἀλλὰ
25 τοῦτ' ἐστὶ πρὸς τὰς συκοφαντίας τῶν τεχνῶν τὰς λογι-
κάς. (14) Ἀπλῶς μὲν οὖν διωρίζθω τὸν τρόπον τοῦτον,
ἀκριβεστέρον δ', ὅταν περὶ τῶν ἕξεων λέγωμεν τῶν ἀν-
τικειμένων. Αὐτῶν δὲ τούτων τῶν παθημάτων εἶδη
κατονομάζεται τῷ διαφέρειν κατὰ τὴν ὑπερβολὴν ἢ
30 χρόνον ἢ τοῦ μᾶλλον ἢ πρὸς τι τῶν ποιοῦντων τὰ πάθη.
(15) Λέγω δ', ὅσον δξύθυμος μὲν τῷ θᾶττον πάσχειν ἢ
δεῖ, χαλεπὸς δὲ καὶ θυμώδης τῷ μᾶλλον· πικρὸς δὲ τῷ
φυλακτικὸς εἶναι τῆς ὀργῆς, πλήκτης δὲ καὶ λοιδορητι-
κὸς ταῖς κολάσει ταῖς ἀπὸ τῆς ὀργῆς. (16) Ὀψοφάγοι
35 δὲ καὶ γαστρίμαργοι καὶ οἰνόφλυγες τῷ πρὸς ὀπότερας
τροφῆς ἀπόλαυσιν ἔχειν τὴν δύναμιν παθητικὴν παρὰ
τὸν λόγον. (17) Οὐ δεῖ δ' ἀγνοεῖν ὅτι ἕνα τῶν λεγομέ-
νων οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ πῶς λαμβάνειν, ἀν πῶς λαμβάνη-
ται τῷ μᾶλλον πάσχειν, ὅσον μοιχὸς οὐ τῷ μᾶλλον ἢ
40 δεῖ πρὸς τὰς γαμετάς πλησιάζειν· οὐ γὰρ ἐστὶν· ἀλλὰ
μοιχηρία τις αὐτῆ δὴ ἐστὶν· συνειλημμένον γὰρ τό τε
πάθος λέγεται καὶ τὸ τοιόνδε εἶναι. (18) Ὁμοίως δὲ καὶ
ἡ ὕβρις. Διὸ καὶ ἀμφισβητοῦσι, συγγενέσθαι μὲν
φάσκοντες, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι· ἀγνοοῦντες γὰρ ἡ ἀναγ-
45 καζόμενοι· καὶ πατάζει μὲν, ἀλλ' οὐχ ὕβρισαι. Ὁμοίως
δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα.

quam possideat, ostentat : dissimulator, qui pauciora.
(8) Assentator, qui plura, quam deceat, laudat : odio in-
dulgens, qui pauciora. Qui nimis ad voluptatem comparat
orationem, placendi studiosus; verum qui aegro, aut pauca
ad gratiam dicit, contumax appellatur. (9) Porro qui
nullum dolorem, etiamsi expediat, sustineat, mollis; qui
vero omnem omnino, proprio quidem et simplici nomine
caret, sed translato, obduratus, ærumnosus, miserisque
natus dicitur. (10) Ostentator ineptus, qui pluribus se
dignum arbitratrur quam deceat : pusillanimus, qui paucio-
ribus. Profusus, qui omnibus sumptibus excedit : illiberalis,
qui omnibus parci. (11) Similiter et parcus, et prodigus;
hic enim excedit erogando modum, alter eum non attingit.
Versutus, qui in omnibus et undequaque alios in utilitatis
captione antevertit : stolidè simplex vero etiam istic cessat,
ubi non oportebat. (12) Invidus, ob successus plures et
alios, quam ob quos deceat, angitur; nam et dignorum
successibus adfiguntur invidi. Contrarius huic nomine ca-
ret, is scilicet qui spectans vel indignorum successum, nihil
commovetur tamen, sed exeditus est securusque, perinde
ac solent ad alimenta esse voraces; ille vero, difficilis est
ob invidiæ morbum. (13) Jam vero in singulis hæc ita se
habere non per accidens, supervacuum est determinare.
Nulla enim scientia, vel contemplativa vel activa, ratioci-
natur aut agit hoc insuper determinando, sed fit hoc contra
deceptiones artium logicas. (14) Quocirca simpliciter hæc
sic determinata nobis sufficient, accuratius deinceps per-
tractanda, ubi de oppositis inter se habitibus disputabitur.
Affectionum vero ejusmodi ipsarum species ex eo nomen
trahunt, quod aut juxta excessum temporis, aut secundum
quod magis quidque est, aut relatione ad aliquod differant
ii in quibus affectus exeruntur. (15) Sic animo præceps
dicitur, eo quod citius quam oporteat, prorumpat : sævus
vero, et immanis, eo quod violentius prorumpat. Acerbus
vero, quod irascendi capet occasionem : percussor vero et
contumeliosus, a punishmentibus ex ira profectis. (16) Delicati
autem, gulosi, vinolentique, eo quod utroque alimenti ge-
nere nimis et præter rationem delinuntur. (17) Ceterum
ignorari non oportet, aliqua horum nomina capi non de-
bere de modo si modus pro uberiore passione capitur; velut
adulter non ex eo vocatur, quia magis quam oporteat
soleat conjugatis misceri; sed ipsum per se factum malitia
est : simul namque et passio, et talem esse exprimuntur.
(18) Idem obtinet in contumelia. Unde sæpe controver-
titur, an qui congressus sit, etiam adulterium commiserit,
ut puta si ignorans, aut coactus fecerit; et qui percusserit,
etiam contumeliatus sit. Atque eodem pacto in reliquis
ejusmodi.

CAP. IV.

Εἰλημμένων δὲ τούτων, μετὰ ταῦτα λεκτέον ὅτι
ἐπειδὴ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ αἱ ἀρεταὶ κατὰ ταῦτα
διίηρηται, καὶ αἱ μὲν τοῦ λόγον ἔχοντος διανοητικαί,
60 ὡν ἔργον ἀλήθεια, ἢ περὶ τοῦ πῶς ἔχει ἢ περὶ γενέσεως,
αἱ δὲ τοῦ ἀλόγου, ἔχοντος δ' ὀρεξίν· οὐ γὰρ ὁτιοῦν μέ-
ρος ἔχει τῆς ψυχῆς ὀρεξίν, εἰ μεριστὴ ἐστίν. (2) ἀνάγ-

His itaque positis, jam dicendum est, duæ quum sint
animæ partes, virtutes etiam juxta easdem distingui;
aliæ enim rationalis partis contemplatiivæ, quarum opus est
veritatis inquisitio, vel quomodo habeat, aut generetur;
aliæ vero partis irrationalis, cupiditatibusque obnoxie.
Non enim, si in partes dividi anima queat, idcirco omnes
ejus cupiditate participant. (2) Hinc sequitur, mores ho-

κη δὴ φαῦλον τὸ ἦθος καὶ σπουδαῖον εἶναι τῶ διώκειν καὶ φεύγειν ἡδονὰς τινὰς καὶ λύπας. Ἐπὶ δὲ τοῦτο ἐκ τῶν διαιρέσεων τῶν περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐξεις· αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ αἱ ἐξεις τῶν παθημάτων, τὰ δὲ πάθη λύπη καὶ ἡδονὴ διωρίσται. (3) Ὡστε διὰ τε ταῦτα καὶ διὰ τὰς ἐμπροσθεν θέσεις συμβαίνει πᾶσαν ἠθικὴν ἀρετὴν περὶ ἡδονὰς εἶναι καὶ λύπας. Πᾶσα γὰρ ψυχὴ ὑπ' οἷων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα καὶ περὶ ταῦτά ἐστὶν ἡ ἡδονή. (4) Δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαύλους φαιμέν εἶναι, τῶ διώκειν καὶ φεύγειν ἢ ὡς μὴ δεῖ ἢ ἅς μὴ δεῖ. Διὸ καὶ διορίζονται πάντες προχειρῶς ἀπάθειαν καὶ ἡμερίαν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἀρετὰς, τὰς δὲ κακίας ἐκ τῶν ἐναντίων.

nestos aut pravos, existere certorum dolorum voluptatumque certarum fuga aut persecutione. Id quod ex divisionibus affectuum, potentiarum, habituumque patet; potentiae enim et habitus affectionum sunt; ipsi vero affectus, dolore voluptateque finiuntur. (3) Itaque et ex his, et iis quae superiorius posita sunt, constat, omnes virtutes morales circa dolores voluptatesque versari. Omnis enim animi voluptas in ea intendit, quibus meliores deterioresve reddimur. (4) Etenim in dolorum ac voluptatum fuga et persecutione, tum pravos fieri mores manifestum est, quando nec ut oportet, nec quas oportet persequuntur ac fugiunt; ideoque promptum illud omnibus est, ut animum in voluptatibus et tristitiis imperturbate ac tranquille consistentem, virtutem esse definiant, contrariaque de vitio loquantur.

CAP. V.

15 Ἐπεὶ δ' ὑπόκειται ἀρετὴ εἶναι ἡ τοιαύτη ἐξὶς ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν βελτίων καὶ καθ' ἣν ἄριστα διάκεινται περὶ τὸ βέλτιστον, βέλτιστον δὲ καὶ ἄριστον τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως τῆς πρὸς ἡμᾶς, ἀναγκαῖον ἂν εἴη τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν καθ' αὐτὸν ἕκαστον μεσότητα εἶναι ἡ περὶ μέσ' ἄττα ἐν ἡδοναῖς καὶ λύπαις καὶ ἡδέσι καὶ λυπηροῖς. (2) Ἔσται δ' ἡ μεσότης ὅτε μὲν ἐν ἡδοναῖς (καὶ γὰρ ὑπερβολὴ καὶ ἐλλείψις), ὅτε δ' ἐν λύπαις, ὅτε δ' ἐν ἀμφοτέροις. Ὁ γὰρ ὑπερβάλλον τῶ χαίρειν τῶ ἡδεῖ 25 ὑπερβάλλει καὶ ὁ τῶ λυπεῖσθαι τῶ ἐναντίω, καὶ ταῦτα ἢ ἀπλῶς ἢ πρὸς τινὰ ὄρον, οἷον ὅταν μὴ ὡς οἱ πολλοί· ὁ δ' ἀγαθὸς ὡς δεῖ. (3) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τις ἐξὶς ἀφ' ἧς τοιοῦτος ἔσται ὁ ἔργον αὐτὴν ὥστε τοῦ αὐτοῦ πράγματος οὐ μὲν ἀποδέχεσθαι τὴν ὑπερβολὴν οὐδὲ τὴν ἐλλείψιν, ἀνάγκη, ὡς ταῦτ' ἀλλήλοις ἐναντία καὶ τῶ μέσῳ, οὕτω καὶ τὰς ἐξεις ἀλλήλαις ἐναντίας εἶναι καὶ τῇ ἀρετῇ. (4) Συμβαίνει μέντοι τὰς ἀντιθέσεις ἐνθα μὲν φανερωτέρας εἶναι πάσας, ἐνθα δὲ τὰς ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν, ἐνθα γὰρ οὐδὲ τὰς ἐπὶ τὴν ἐλλείψιν. (5) Αἴτιον δὲ 35 τῆς ἐναντιώσεως, ὅτι οὐκ αἰεὶ ἐπὶ ταῦτά τῆς ἀνισότητος ἡ ὁμοιότητος πρὸς τὸ μέσον, ἀλλ' ὅτε μὲν θᾶπτον ἂν μεταβῆ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς ἐπὶ τὴν μέσῃν ἔξιν, ὅτε δ' ἀπὸ τῆς ἐλλείψεως, ἧς πλέον ἀπέχων οὗτος δοκεῖ ἐναντιώτερος εἶναι, οἷον καὶ περὶ τὸ σῶμα ἐν μὲν τοῖς πόνοις ὑγιεινότερον ἢ ὑπερβολὴ τῆς ἐλλείψεως καὶ ἐγγύτερον τοῦ μέσου, ἐν δὲ τῇ τροφῇ ἢ ἐλλείψις ὑπερβολῆς. (6) Ὡστε καὶ αἱ προαιρετικαὶ ἐξεις αἱ φιλογυμναστικαὶ φιλοῦγίαις μᾶλλον ἔσονται καθ' ἑκατέραν τὴν αἴρεσιν, ἐνθα μὲν οἱ πολυπονώτεροι, ἐνθα δ' οἱ ὑποστατικώτεροι, καὶ ἐναντίως τῶ μετρίω καὶ τῶ ὡς ὁ λόγος ἐνθα μὲν 45 ὁ ἄπνοος καὶ οὐκ ἄμφο, ἐνθα δὲ καὶ ὁ ἀπολαυστικός καὶ οὐχ ὁ πεινητικός. (7) Συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι ἡ φύσις εὐθὺς οὐ πρὸς ἅπαντα ὁμοίως ἀφέστηκε τοῦ μέσου, ἀλλ' ἤττον μὲν φιλόπονοί ἐσμεν, μᾶλλον δ' ἀπολαυστικοί. Ὁμοίως δὲ ταῦτ' ἔχει καὶ περὶ ψυχῆς. (8) Ἐναντίαν δὲ τίθεμεν τὴν ἔξιν ἐφ' ἣν τε ἀμαρτάνομεν μᾶλλον καὶ ἐφ' ἣν οἱ πολλοί· ἢ δ' ἕτερα ὥσπερ οὐκ

Quandoquidem autem virtutem jam liquet habitum ejusmodi esse, quo et effectivi optimorum reddantur homines, et optime etiam ad optimum disponentur, (optimum enim et praestantissimum est quod est secundum rectam rationem, medium nempe nostri respectu excessus defectusque;) necessarium est, virtutem moralem esse mediocritatem in re qualibet aut in voluptatibus doloribusque, et in jucundis ac tristibus circa media quaedam versari. (2) Mediocritas vero illa interdum in voluptatibus consistit (est etenim harum et excessus et defectus); interdum in doloribus, nonnunquam in utrisque. Excessus enim sit, vel jucundis nimis laetando, vel tristibus nimis dolendo; idque vel simpliciter, vel termini communis respectu, ut quum non velut vulgus, sed vir bonus, quemadmodum decet, commovetur. (3) Quia vero habitus quidam est, juxta quem in eadem re hic quidem ad excessum, alius vero ad defectum prolabatur; necessarium est ut, quemadmodum haec et sibi ipsis et medio contraria sunt, sic etiam habitus et sibi invicem et virtutibus pugnent. (4) Contingit autem antitheses alibi quidem omnes juxta perspicuas esse, alibi vero in excessibus, alibi in defectu magis. (5) Causa autem contrarietatis ejus est, quia non semper eodem modo comparata res est in inaequalitate vel similitudine cum medio, sed nunc quidem ab excessu, nunc autem a defectu citius transiri potest ad medium, a quo qui longius abest, is contrarius magis videtur: quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere, quam deficere, edendo vero deficere, quam excedere, propius est medio, id est salubritati. (6) Itaque habitus qui deligunt agenda, verbi causa qui se dant exercitationibus, sagittatis amptiores erunt in utramque partem delectus sui, hinc quidem qui laborum, illinc qui continentiae stabilitatisque studiosiores sunt. Et contra, quum a mediocri et ab eo quod ratio probat, disceditur, hinc quidem ignavus ille laborumque fugiens, non autem ambo, illinc vero luxu perditus, et non famelicus ille, delectu deterior dicitur. (7) Id vero evenit, quod natura non in omnibus aequaliter a medio distat; laboribus enim minus, quam voluptatibus, capimur. Quae similiter circa animam habent. (8) Contrarium vero constituimus habitum, in quo

οὔσα λανθάνει· διὰ γὰρ τὸ ὀλίγον ἀναίσθητός ἐστιν·
 (9) ὅσον ὀργὴν πραότητι καὶ τὸν ὀργίλον τῷ πράῳ· καί-
 τοι ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἐπὶ τῷ ἴλεω εἶναι καὶ τῷ καταλ-
 λακτικὸν εἶναι καὶ μὴ ὀργίζεσθαι βραχίζομενον· ἀλλ'
 5 ὀλίγοι οἱ τοιοῦτοι, ἐπ' ἐκεῖνο δὲ πάντες βέπουσι μάλ-
 λον· διὸ καὶ οὐ κολακικὸν ὁ θυμός. (10) Ἐπεὶ δ' εἰλη-
 πται ἡ διαλογὴ τῶν ἔξεων καθ' ἕκαστα τὰ πάθη, καὶ
 αἱ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, καὶ τῶν ἐναντίων ἔξεων
 καθ' ἕξ ἔχουσι κατὰ τὸν ὄρθον λόγον (τίς δ' ὁ ὄρθος λό-
 10 γος, καὶ πρὸς τίνα δεῖ ὄρον ἀποβλέποντας λέγειν τὸ
 μέσον, ὕστερον ἐπισκεπτέον), φανερόν ἐστι πᾶσαι αἱ
 ἠθικαὶ ἀρεταὶ καὶ κακίαι περὶ ἡδονῶν καὶ λύπῶν ὑπερ-
 βολὰς καὶ ἐλλείψεις εἰσὶ, καὶ ἡδοναὶ καὶ λύπαι ἀπὸ
 τῶν εἰρημέων ἔξεων καὶ παθημάτων γίνονται.
 15 (11) Ἀλλὰ μὴν ἤ γε βελτίστη ἔξις ἡ περὶ ἕκαστα μέση
 ἐστίν. Δῆλον τοίνυν ἐστὶ αἱ ἀρεταὶ ἡ πᾶσαι ἡ τούτων
 τινὲς ἐσονται τῶν μεσοτήτων.

magis excedunt, et in quem vulgus inclinatur; alter vero
 latet perinde ac non existat prorsus; quia enim contingit
 raro, non sentitur. (9) Ita iram mansuetudini opponimus,
 et iracundum mansueto: quanquam excessus contingit
 etiam in mansuetudine irascenda, et in admittenda recon-
 ciliatione, et in non irascendo, quum sit casus alapis:
 verum pauci ejusmodi reperiuntur, omnibus in alterum
 extremum propensis; quare etiam ira minime solet esse
 blanda. (10) Posteaquam igitur habitus contra quamlibet
 passionem, ac excessus defectusque, et contrarios habitus
 percensuimus, quos habent homines secundum rectam rati-
 onem (quid sit autem recta ratio, cujusque termini re-
 spectu nobis medium vocandum sit, infra erit exponendum);
 manifestum est omnes virtutes morales, omniaque vitia
 circa voluptuaria tristiaque excessus quosdam esse atque
 defectus, voluptatesque a memoratis habitibus affectioni-
 busque fieri. (11) Verum optimus habitus rei cujusque
 est medius. Unde patet, virtutes, aut omnes aut quasdam
 certe earum in mediocritate sitas esse.

CAP. VI.

Λάβωμεν οὖν ἄλλην ἀρχὴν τῆς ἐπιούσης σκέψεως.
 Εἰσὶ δὴ πᾶσαι μὲν αἱ οὐσαὶ κατὰ φύσιν τινὲς ἀρχαί,
 20 διὸ καὶ ἐκάστη πολλὰ δύναται τοιαῦτα γεννᾶν, ὅσον
 ἄνθρωπος ἀνθρώπους καὶ ζῶν δὲν δλωσ ζῶα καὶ φυτὸν
 φυτά. (2) Πρὸς δὲ τούτοις δ' γ' ἄνθρωπος καὶ πράξεων
 τινῶν ἐστὶν ἀρχὴ μόνον τῶν ζῶων· τῶν γὰρ ἄλλων
 οὐθὲν εἰπομεν ἂν πράττειν. (3) Ἐῶν δ' ἀρχῶν ὅσαι
 25 τοιαῦται, ὅθεν πρῶτον αἱ κινήσεις, κύριαι λέγονται,
 μάλιστα δὲ δικαίως ἀφ' ὧν μὴ ἐνδέχεται ἄλλως, ἦν
 ἴσως ὁ θεὸς ἀρχεῖ. (4) Ἐν δὲ ταῖς ἀκινήτοις ἀρχαῖς,
 ὅσον ἐν ταῖς μαθηματικαῖς, οὐκ ἔστι τὸ κύριον, καίτοι
 λέγεται γε καθ' ὁμοιότητα· καὶ γὰρ ἐναυθα κινουμένης
 30 τῆς ἀρχῆς πάντα μάλιστ' ἂν τὰ δεικνύμενα μεταβάλλοι,
 αὐτὰ δ' αὐτὰ οὐ μεταβάλλει ἀναιρουμένου θατέρου
 ὑπὸ θατέρου, ἂν μὴ τῷ τὴν ὑπόθεσιν ἀνελεῖν καὶ δι'
 ἐκείνης δεῖξαι. (5) Ὁ δ' ἄνθρωπος ἀρχὴ κινήσεως τι-
 νος· ἡ γὰρ πρᾶξις κίνησις. Ἐπεὶ δ' ὡσπερ ἐν τοῖς ἄλ-
 35 λοῖς ἡ ἀρχὴ αἰτία ἐστὶ τῶν δι' αὐτὴν ὄντων ἢ γινομέ-
 νων, δεῖ νοῆσαι καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων. (6) Εἰ
 γὰρ ἔχοντος τοῦ τριγώνου δύο ὀρθὰς ἀνάγκη τὸ τετρά-
 γωνον ἔχειν τέτταρας ὀρθὰς, φανερόν ὡς αἴτιον τούτου
 τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν τὸ τρίγωνον. Εἰ δὲ γε μεταβάλλοι
 40 τὸ τρίγωνον, ἀνάγκη καὶ τὸ τετράγωνον μεταβάλλειν,
 ὅσον εἰ τρεῖς, ἕξ, εἰ δὲ τέτταρες, ὀκτώ. Καὶ εἰ μὴ
 μεταβάλλοι, τοιοῦτον δ' ἐστὶ, κάκεινο τοιοῦτον ἀναγ-
 καῖον εἶναι. (7) Δῆλον δ' ἐπιχειροῦμεν ἐστὶ ἀναγκαῖον,
 ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν· οὐδ' οὐτε μὴ λέγειν οὐτε λέγειν
 45 ἀκριβῶς οἴοντε, πλὴν τοσοῦτον. Εἰ γὰρ μὴθὲν ἄλλο
 αἴτιον τοῦ τὸ τρίγωνον οὕτως ἔχειν, ἀρχὴ τις ἂν εἴη
 τοῦτο καὶ αἴτιον τῶν ὑστέρων. (8) Ὡστ' εἴπερ ἐστὶν
 ἔνια τῶν ὄντων ἐνδεχόμενα ἐναντίως ἔχειν, ἀνάγκη καὶ
 τὰς ἀρχὰς αὐτῶν εἶναι τοιαύτας. Ἐκ γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγ-
 50 χης ἀναγκαῖον τὸ συμβαῖνόν ἐστι, τὰ δὲ γε ἐντεῦθεν
 ἐνδέχεται γενέσθαι τάναντία, καὶ δ' ἐρ' αὐτοῖς ἐστὶ τοῖς
 ἀνθρώποις, πολλὰ τῶν τοιούτων, καὶ ἀρχαὶ τῶν τοιού-

Quapropter aliud principium considerationi sequenti con-
 stituatur. Etenim substantiæ omnes secundum naturam
 principia quædam sunt: quare possunt singulæ multa ejus
 generis progignere, ut homo hominem, et in universum
 animal alia animalia, plantæque plantas. (2) Præter hæc
 vero solus omnium animantium homo actionum quarundam
 principium est; quippe quod præter hunc nullum præterea
 animal « agere » dicamus. (3) Sed enim ea principia, e
 quibus primum motus proficiscuntur, proprie principia
 vocantur; justissime vero omnium, e quibus aliter nihil
 queat fieri: quod principium fortasse unus Deus est.
 (4) Immobilia autem, ut in mathematicis, non per se et
 proprie, sed similitudine quadam principia appellantur. Hic
 enim ipso principio labefactato, labefieri omnes quæ ab
 illo principio fluxere demonstrationes oportet, quum ipsæ
 inter se demonstrationes altera alteram tantisper non ever-
 tunt, quantisper illa communis hypothesis, unde lucem
 istæ suam habent, non evertitur. (5) Homo igitur motus
 cujusdam principium est: nam actio, motus est. Quia vero
 principium, quemadmodum et in aliis, eorum quæ per
 ipsum sunt fiuntque, causa existit; ut in demonstrati-
 onibus, ita hic quoque pensulare ea convenit. (6) Nam si
 habente trigono duos rectos, necessarium est tetragonum
 quattuor rectis constare; manifestum est quod trigonus
 duos rectos habens, causa ejus existat. Verum si quid in
 trigono mutaris, necessarium est et in tetragono mutes, ut
 si tres habuerit illud, huic sex, et si quattuor, huic octo des.
 Sin vero non mutes, ut illud, ita hoc quoque sic habeat
 necesse est. (7) Id ita necessario evenire, ex Analyticis
 patet; verum impræsentiarum in tantillum neque dicere
 accurate, neque non dicere convenit. Nam si nulla alia
 triangulo causa est cur ita habeat, id ipsum principium erit
 et causa, qua reliqua adstruantur. (8) Quocirca si eorum
 quæ sunt quædam sunt ejusmodi, ut etiam contra ha-
 bere possint, necessarium etiam principia eorum sunt ejus-
 modi. Nam ex necessariis nihil nisi necessarium conelu-
 ditur; quæ vero a nobis oriuntur, etiam contrarie evenire
 possunt. Equidem quæ penes homines sunt, pleraque ejus

των εἰσιν αὐτοί. (9) Ὡστε ὅσων πράξεων ὁ ἀνθρώπος ἐστὶν ἀρχὴ καὶ κύριος, φανερὸν ὅτι ἐνδέχεται καὶ γίνεσθαι καὶ μὴ, καὶ ὅτι ἐφ' αὐτῷ ταῦτ' ἐστὶ γίνεσθαι καὶ μὴ, ὧν γε κύριός ἐστι τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι. Ὅσα δ' ἐφ' αὐτῷ ἐστὶ ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν, αἴτιος τούτων οὗτός ἐστιν· καὶ ὅσων αἴτιος, ἐφ' αὐτῷ. (10) Ἐπεὶ δ' ἦ τε ἀρετὴ καὶ ἡ κακία καὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν ἔργα τὰ μὲν ἐπαινετὰ τὰ δὲ ψεκτά (ψέγεται γὰρ καὶ ἐπαινεῖται οὐ διὰ τὰ ἐξ ἀνάγκης ἢ τύχης ἢ φύσεως ὑπάρχοντα, ἀλλ' ὅσων αὐτοὶ αἰτιοὶ ἐσμεν· ὅσων γὰρ ἄλλος αἴτιος, ἐκεῖνος καὶ τὸν ψόγον καὶ τὸν ἔπαινον ἔξει), δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία περὶ ταῦτ' ἐστὶν ὧν αὐτὸς αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεων. (11) Ἀηπτέον ἄρα ποίων αὐτὸς αἴτιος καὶ ἀρχὴ πράξεων. Πάντες μὲν δὲ ἠμολογούμεν, ὅσα μὲν ἐκούσια καὶ κατὰ προαίρεσιν τὴν ἐκάστου, ἐκείνων αἴτιον εἶναι, ὅσα δ' ἀκούσια, οὐκ αὐτὸν αἴτιον. Πάντα δ' ὅσα προελοόμενος, καὶ ἐκὼν ὄγλον ὅτι. Δῆλον τοίνυν ὅτι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία τῶν ἐκούσιων ἂν εἴησαν.

CAP. VII.

Ἀηπτέον ἄρα τί τὸ ἐκούσιον καὶ τί τὸ ἀκούσιον, καὶ τί ἐστὶν ἡ προαίρεσις, ἐπειδὴ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία ὀρίζεται τούτοις. Πρῶτον σχεπτέον τὸ ἐκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον. (2) Ἐπιῶν δὴ τούτων ἐν τι ὁξείεν εἶναι, ἤτοι κατ' ὄρεξιν ἢ κατὰ προαίρεσιν ἢ κατὰ διάνοισιν, τὸ μὲν ἐκούσιον κατὰ τούτων τι, τὸ δ' ἀκούσιον παρὰ τούτων τι. (3) Ἀλλὰ μὴν ἡ ὄρεξις εἰς τρία διαιρεῖται, εἰς βούλησιν καὶ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν· ὥστε ταῦτα διααιρετέον, καὶ πρῶτον κατ' ἐπιθυμίαν. (4) Δόξειε δ' ἂν πᾶν τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἐκούσιον εἶναι. Τὸ γὰρ ἀκούσιον πᾶν δοκεῖ εἶναι βίαιον, τὸ δὲ βίαιον λυπηρὸν, καὶ πᾶν ἢ ἀναγκαζόμενοι ποιοῦσιν ἢ πάσχουσιν, ὥσπερ καὶ Εὐθρόης φησι,

Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ' ἀνιαρὸν ἔφυ.

ὥστ' εἴ τι λυπηρὸν, βίαιον, καὶ εἰ βίαιον, λυπηρὸν. (5) Τὸ δὲ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πᾶν λυπηρὸν (ἢ γὰρ ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος), ὥστε βίαιον καὶ ἀκούσιον. Τὸ ἄρα κατ' ἐπιθυμίαν ἐκούσιον· ἐναντία γὰρ ταῦτ' ἀλλήλοισι. (6) Ἐτι ἡ μοχθηρία ἀδικώτερον πᾶσα ποιεῖ, ἢ δ' ἀκρασία μοχθηρία δοκεῖ εἶναι, ὁ δ' ἀκρατής ὁ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν παρὰ τὸν λογισμὸν ὅπως πράττειν, ἀκρατεύεται δ' ὅταν ἐνεργῇ κατ' αὐτήν, τὸ δ' ἀδικεῖν ἐκούσιον, ὥσθ' ὁ ἀκρατής ἀδικήσει τῷ πράττειν κατ' ἐπιθυμίαν· ἐκὼν ἄρα πράξει, καὶ ἐκούσιον τὸ κατ' ἐπιθυμίαν· καὶ γὰρ ἄτοπον εἰ δικαιοτέροι ἐσονται οἱ ἀκρατεῖς γινόμενοι. (7) Ἐκ μὲν τοίνυν τούτων δόξειεν ἂν τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἐκούσιον εἶναι, ἐκ δὲ τῶνδε τούναντιον. Ἄπαν γὰρ δ' ἐκὼν τις πράττει, βουλόμενος πράττει, καὶ ὁ βούλεται, ἐκὼν. Βούλεται δ' οὐθεὶς δ' οἷεται εἶναι κακόν. Ἀλλὰ μὴν ὁ ἀκρατεύμενος οὐχ ἂ βούλεται ποιεῖ· τὸ γὰρ παρ' ὁ οἷεται βέλτιστον εἶναι πράττειν δι' ἐπιθυμίαν ἀκρατεύεσθαι ἐστίν. Ὡστε ἅμα συμδύσεται τὸν αὐτὸν ἐκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν·

generis comperiuntur atque ipsi talium principia existunt. (9) Quarum igitur cumque actionum principium et dominus homo constituitur, ea patet fieri et non fieri posse, et in sua etiam manu esse, qui fiant, vel non fiant; utputa quorum ipse dominus est, ut vel sint, vel non sint. Quæ vero in ipso sita sunt, ut faciat, vel non faciat, eorum utique causa existit: quorum autem causa existit, ea sunt penes ipsum. (10) Quoniam autem virtus, ac vitium, et utrorumque effectus, hi quidem laudantur, illi vero vituperantur, (vituperantur autem, laudanturque, non quæ a necessitate, vel fortuna, vel natura insunt, sed quorum ipsi causa sumus; quorum vero alii causa sunt, eorundem in hos etiam laus vel nota cadit;) manifestum, virtutem ac vitium circa talia versari, quorum causa quisque est et actionis principium. (11) Quocirca dispiciendum, quorum causa, quarumque actionum principium homo existat. Etenim confitemur omnes voluntariorum tantum, et eorum quæ electionem admittunt, causam quemque esse; involuntariorum vero, nequaquam. Omnia autem quæ quis deliberato suscipit, ea haud dubie volens facit. Unde satis constat, voluntariorum tantum virtutem esse, ac vitium.

Idcirco quid voluntarium ac involuntarium sit, et quid sit electio agendorum, quum virtus his vitiumque describantur, considerandum erit. Primum de voluntario et involuntario videamus. (2) E tribus his unum esse videtur, aut juxta cupiditatem, aut electionem, aut intelligentiam: voluntarium quidem secundum hæc aliquid; involuntarium vero præter hæc aliquid. (3) Verum cupiditas in tres partes distribuitur, voluntatem, irascentiam, et cupiditatem. Itaque hæc distinguenda sunt, et primum quidem secundum cupiditatem. (4) Omne enim, quod juxta cupiditatem est, voluntarium utique judicatur: nam involuntarium omne violentum videtur; et si violentum sit, etiam acerbum erit, omne scilicet quod coacti faciunt, aut patiuntur; quemadmodum Euenus inquit,

omnem rem necessariam molestam esse.

Itaque si quid molestum, idem etiam violentum erit; et si violentum, etiam molestum. (5) Quidquid vero præter cupiditatem est, id omne dolorem infert: jucundorum enim cupiditas est. Itaque violenta etiam involuntaria sunt: et proinde quæ secundum cupiditatem sunt, eadem voluntaria; hæc enim inter se invicem sunt contraria. (6) Porro omnis malitia reddit deteriolem. Intemperantia autem, malitia quædam est, ut videtur; et intemperans, qui præter rationem sequitur cupiditates: quas sequens intemperanter agit, et volens male facit: intemperans igitur injustus erit, eo quod volens agit juxta cupiditatem. Absurdum enim sit, intemperantes redditos justiores fore. (7) Ex his igitur voluntarium id quod fit secundum cupiditatem, judicari queat; ex aliis vero contrarium. Quicquid enim fit voluntarie, id fit a volente; quodque a volente, id voluntarium. Nemo autem vult, quod malum esse norit. Verum intemperans non quæ vult, facit: siquidem intemperanter agere, est ex cupiditate præter id quod optimum quis arbitratur, agere. Unde volentem nolentemque eundem agere contingeret: quod est

τοῦτο δ' ἀδύνατον. (8) Ἐτι δ' ὁ ἐγκρατής δικαιопρα-
γήσει, καὶ μᾶλλον τῆς ἀκρασίας· ἢ γὰρ ἐγκράτεια
ἀρετή, ἢ δ' ἀρετὴ δικαιότερους ποιεῖ. Ἐγκρατεύεται
δ' ὅταν πράττῃ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν κατὰ τὸν λογι-
σμόν. Ὡστε εἰ τὸ μὲν δικαιοπραγεῖν ἐκούσιον, ὡσπερ
καὶ τὸ ἀδικεῖν (ἀμφω γὰρ δοκεῖ ταῦτα ἐκούσια εἶναι,
καὶ ἀνάγκη, εἰ θάτερον ἐκούσιον, καὶ θάτερον), τὸ δὲ
παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκούσιον, ἅμα ἄρα ὁ αὐτὸς τὸ
αὐτὸ πράξει ἐκὼν καὶ ἄκων. (9) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ
περὶ θυμοῦ· ἀκρασία γὰρ καὶ ἐγκράτεια καὶ θυμοῦ
δοκεῖ εἶναι, ὡσπερ καὶ ἐπιθυμίας, καὶ τὸ παρὰ τὸν
θυμὸν λυπηρόν, καὶ βίαιον ἢ κἀθεξίς, ὥστ' εἰ τὸ βίαιον
ἀκούσιον, τὸ κατὰ τὸν θυμὸν ἐκούσιον ἂν εἴη πᾶν.
Ἔοικε δὲ καὶ Ἡράκλειτος λέγειν εἰς τὴν ἰσχνὴν τοῦ θυ-
μοῦ βλέψας ὅτι λυπηρὰ ἢ κώλυσα αὐτοῦ· «χαλεπὸν
γάρ» φησι «θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖται.»
(10) Εἰ δ' ἀδύνατον τὸ αὐτὸ ἐκόντα καὶ ἄκοντα πράτ-
τειν ἅμα καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦ πράγματος, μᾶλλον
ἐκούσιον τὸ κατὰ βούλησιν τοῦ κατ' ἐπιθυμίαν καὶ θυ-
μόν. Τεκμηρίον δὲ πολλὰ γὰρ πράττομεν ἐκόντες
ἀνευ ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας. (11) Λείπεται ἄρα, εἰ τὸ
βουλούμενον καὶ ἐκούσιον ταυτό, σκεψασθαι· φαίνεται
δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον. Ἰπόμεται γὰρ ἡμῖν καὶ δοκεῖ
ἢ μοχθηρία ἀδικωτέρας ποιεῖν, ἢ δ' ἀκρασία μοχθη-
ρία τις φαίνεται. Συμβήσεται δὲ τοῦναντίον· βούλεται
μὲν γὰρ οὐθεὶς ἄ ὀρεται εἶναι κακὰ, πράττει δ' ὅταν γί-
νηται ἀκρατής· εἰ οὖν τὸ μὲν ἀδικεῖν ἐκούσιον, τὸ δ' ἐκού-
σιον τὸ κατὰ βούλησιν, ὅταν ἀκρατής γένηται, οὐκέτι
ἀδικήσει, ἀλλ' ἔσται δικαιότερος ἢ πρὶν γενέσθαι ἀκρα-
τής. Τοῦτο δ' ἀδύνατον. (12) Ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι
τὸ ἐκούσιον τὸ κατὰ ὄρεξιν πράττειν, οὐδ' ἀκούσιον τὸ
παρὰ τὴν ὄρεξιν, φανερόν.

impossibile. (8) Porro, continens juste agit; atque hoc de
continentia magis valet quam de incontinentia. Nam conti-
nentia virtus est, et proinde justiores efficit sui studiosos.
Tum vero exercetur, quum contra cupiditatem secundum
rationem vivitur. Quocirca si juste, quemadmodum et
prave, agere voluntarium est (utraque enim voluntaria
esse apparent; et necessarium, si alterum voluntarium
sit, etiam alterum esse), si porro quod prater cupiditatem
fit, non est voluntarium: necessario idem in eadem re et
volens agat, et non volens. (9) Sic etiam propemodum
sese de ira habet. Nam continentia, et incontinentia, quem-
admodum circa cupiditatem, ita circa iram quoque ver-
sari videntur. Nam quod iræ repugnat, triste est, et vio-
lenta ejus cohibitio. Itaque si violenta, etiam involuntaria;
et quod secundum iram fit, omne fuerit voluntarium.
Videtur et Heraclitus vim iræ contuens, repressionem ejus
permolestam attestari: «Difficile enim, inquit, iræ resi-
stere est; anima enim emit ira quod cupit.» (10) Sin im-
possibile est, eundem quippiam nolentem, volentemque
unum idem facere, magis voluntarium est, quod a volun-
tate, quam quod a cupiditate aut irascentia fit: argumento
est, quod multa facimus consulto et volentes absque ira
et cupiditate. (11) Superest igitur ut, an quod volunt ho-
mines, idem sit voluntarium, consideretur; videtur nam-
que et id impossibile, quando et supra constitutum est,
malitiam reddere injustiores; ac intemperantia quidem ma-
litia est. Contrarium vero usu veniet, eo quod nemo quæ
mala arbitratur, vult; ea tamen facit intemperans. Itaque
si injuria afficere, spontaneum est, hoc autem ex volun-
tate; ergo intemperans factus, non injurius, sed temperante
priori illo justior erit; quod est impossibile. (12) Volun-
tarium igitur non esse quod juxta cupiditatem fit, neque
involuntarium esse quod contra cupidinem fit, jam patet.

CAP. VIII.

Ἐτι δ' οὐδὲ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλιν ἐκ τῶνδε δῆλον.
Τὸ μὲν γὰρ κατὰ βούλησιν ὡς οὐκ ἀκούσιον, ἀπεδείχθη,
ἀλλὰ μᾶλλον πᾶν δ βούλεται καὶ ἐκούσιον. Ἄλλ' ὅτι
καὶ μὴ βουλούμενον ἐνδέχεται πράττειν ἐκόντα, τοῦτο
δέδεικται μόνον. Πολλὰ δὲ βουλούμενοι πράττομεν
ἐξαίφνης, προαιρεῖται δ' οὐδεὶς οὐδὲν ἐξαίφνης. (2) Εἰ
δὲ ἀνάγκη μὲν ἦν τριῶν τούτων ἕν τι εἶναι τὸ ἐκούσιον,
ἢ κατ' ὄρεξιν ἢ κατὰ προαίρεσιν ἢ κατὰ διάνοιαν, τού-
των δὲ τὰ δύο μὴ ἔστι, λείπεται ἐν τῷ διανοούμενόν
πως πράττειν εἶναι τὸ ἐκούσιον. (3) Ἐτι δὲ μικρὸν
προαγαγόντες τὸν λόγον, ἐπιθῶμεν τέλος τῷ περὶ τοῦ
ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου διορισμῷ. Δοκεῖ γὰρ τὸ βίαι καὶ
μὴ βίαι τι ποιεῖν οἰκεία τοῖς εἰρημένοις εἶναι· τὸ τε γὰρ
βίαιον ἀκούσιον, καὶ τὸ ἀκούσιον πᾶν βίαιον εἶναι φαμέν.
Ἄσπερ περὶ τοῦ βίαι σκεπτέον πρῶτον, τί ἔστι καὶ πῶς
ἔχει πρὸς τὸ ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον. (4) Δοκεῖ δὲ τὸ
βίαιον καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἀντικεῖσθαι, καὶ ἢ βίαι καὶ
ἢ ἀνάγκη, τῷ ἐκούσιῳ καὶ τῇ πιθειῷ ἐπὶ τῶν πραττο-
μένων. Καθόλου δὲ τὸ βίαιον καὶ τὴν ἀνάγκην καὶ
ἐπὶ τῶν ἀψύχων λέγομεν· καὶ γὰρ τὸν λίθον ἄνω καὶ

Sed neque id quod est secundum electionem, esse vo-
luntarium ex iisdem manifestum est. Nam quod a voluntate
fit, demonstratum est involuntarium non esse; sed magis
quod quisque vult, id voluntarium. Verum contingit
etiam non volentem, tamen spontaneum aliquid agere;
atque solum id est demonstratum. Multa insuper repen-
tino motu facimus volentes; eligit autem repente nemo.
(2) At enim si necessario trium horum est aliquod volun-
tarium, aut secundum cupiditatem, aut electionem, aut
intellectum, quum ex his illud non sit duo priora, relinquitur
ut in eo quod contemplando quis agat, situm voluntarium
esse dicamus. (3) Ceterum paululum etiam progressi
oratione, finem tractatui de voluntario involuntarioque
imponemus. Eorum enim quæ vi aut non vi eveniunt,
consideratio prioribus cognata est ac propria. Omne enim
volentem, involuntarium, et involuntarium omne, vio-
lentem esse dicimus. Quocirca de violento primum consi-
derandum est, quid sit, quove pacto ad voluntarium et
involuntarium habeat. (4) Videtur autem violentum et ne-
cessarium, vis et necessitas voluntario persuasionique in
rebus agendis opponi. In universum autem violentum ne-

τὸ πῦρ κάτω βία καὶ ἀναγκαζόμενα φέρεσθαι φαμέν. Τοῦτο δ' ἔστιν κατὰ τὴν φύσει καὶ καθ' αὐτὰ ὁρμὴν φέρηται, οὐ βία, οὐ μὴν οὐδ' ἐκούσια λέγεται, ἀλλ' ἀνάγκη ἢ ἀντίθεσις· ἔστιν δὲ παρὰ ταύτην, βία φαμέν. (8) Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ἐμφύχων καὶ ἐπὶ τῶν ζῶων ὁρῶμεν βία πολλὰ καὶ πάσχοντα καὶ ποιοῦντα, ἔστιν παρὰ τὴν ἐν αὐτῶν ὁρμὴν ἐξωθέν τι κινή. Ἐν μὲν τοῖς ἀψύχοις ἀπλή ἢ ἀρχή, ἐν δὲ τοῖς ἐμφύχοις πλεονάζει· οὐ γὰρ αἰεὶ ἢ ὀρεξις καὶ ὁ λόγος συμφωνεῖ.

10 (9) Ὡστ' ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ζῶων ἀπλοῦν τὸ βίαιον, ὡσπερ ἐπὶ τῶν ἀψύχων· οὐ γὰρ ἔχει λόγον καὶ ὀρεξιν ἐναντίαν, ἀλλὰ τῇ ὀρεξει ζῆ. Ἐν δ' ἀνθρώπῳ ἔνεστιν ἄμφω, καὶ ἐν τινι ἡλικίᾳ, ἥ καὶ τὸ πράττειν ἀποδίδομεν· οὐ γὰρ φαμεν τὸ παιδίον πράττειν, οὐδὲ τὸ θηρίον, 15 ἀλλ' ἔστιν ἡδὴ διὰ λογισμὸν πράττοντα. (7) Δοκεῖ δὲ τὸ βίαιον ἅπαν λυπηρὸν εἶναι, καὶ οὐθεὶς βία μὲν ποιεῖ, χαίρων δέ. Διὸ περὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν ἀκρατῆ πλείστη ἀμφισβήτησις ἐστίν· ἐναντίας γὰρ ὁρμᾶς ἔχων αὐτὸς ἕκαστος αὐτῷ πράττει, ὡσθ' ὅ τ' ἐγκρατῆς βία, 20 φασίν, ἀφέλκει αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἡδέων ἐπιθυμῶν (ἀλγεὶ γὰρ ἀφέλκων πρὸς ἀντιτείνουσιν τὴν ὀρεξιν), ὅ τ' ἀκρατῆς βία παρὰ τὸν λογισμὸν. (8) Ἦτον δὲ δοκεῖ λυπεῖσθαι· ἢ γὰρ ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος, ἢ ἀκολουθεῖ χαίρων, ὡσθ' ὁ ἀκρατῆς μᾶλλον ἐκὼν καὶ σὺ βία, ὅτι οὐ λυπηρῶς. Ἦ δὲ περὶ τῆ βία καὶ ἀνάγκη ἀντιτίθεται. 25 Ὅ δ' ἐγκρατῆς ἐφ' ἃ πέπεισται ἄγει, καὶ πορεύεται οὐ βία ἀλλ' ἐκὼν. Ἦ δ' ἐπιθυμία οὐ πείσασα ἄγει· οὐ γὰρ μετέχει λόγου. (9) Ὅτι μὲν οὖν δοκοῦσιν οὗτοι μόνον βία καὶ ἄκοντες ποιεῖν, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, ἔστι καθ' ὁμοιότητά τινα τοῦ βία, καθ' ἣν καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων λέγομεν, εἰρηται. (10) Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ τις προσθῆ τὸ ἐν τῷ διορισμῷ προσκειμένον κακεί, λύεται τὸ λεχθέν. Ὅταν μὲν γάρ τι τῶν ἐξωθεν παρὰ τὴν ἐν αὐτῷ ὁρμὴν κινή ἢ ἡρεμίχη, βία φαμέν, ἔστιν δὲ μή, οὐ βία. 35 Ἐν δὲ τῷ ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ ἢ καθ' αὐτὸν ὁρμῆ ἐνοῦσα ἄγει· ἄμφω γὰρ ἔχει. Ὡστ' οὐ βία οὐδέτερος ἀλλ' ἐκὼν διὰ γε ταῦτα πράττει ἄν, οὐδ' ἀναγκαζόμενος. (11) Τὴν γὰρ ἐξωθεν ἀρχήν, τὴν παρὰ τὴν ὁρμὴν ἢ ἐμποδίζουσαν ἢ κινουσαν, ἀνάγκην λέγομεν, 40 ὡσπερ εἰ τις λαβὼν τὴν χεῖρα τύποι τινὰ ἀντιτείνοντος καὶ τῷ βούλεσθαι καὶ τῷ ἐπιθυμεῖν. Ὅταν δ' ἔσωθεν ἢ ἀρχή, οὐ βία, ἐπεὶ καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη ἐν ἄμφοτέροις ἔνεστιν. (12) Καὶ γὰρ ὁ ἐγκρατεύμενος λυπεῖται παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττων ἡδὴ, καὶ χαίρει τὴν ἀπ' ἐλπίδος ἡδονήν, ὅτι ὑστερον ὠφελήσεται, 45 ἢ καὶ ἡδὴ ὠφελείται υγιαίνων· καὶ ὁ ἀκρατῆς χαίρει μὲν τυγχάνων ἀκρατεύμενος οὐ ἐπιθυμεῖ, λυπεῖται δὲ τὴν ἀπ' ἐλπίδος λύπην· οἶεται γὰρ κακὸν πράττειν. (13) Ὡστε τὸ μὲν βία ἑκάτερον φάναι ποιεῖν ἔχει λόγον, 50 καὶ διὰ τὴν ὀρεξιν καὶ διὰ τὸν λογισμὸν ἑκάτερον ἄκοντα ποτὲ πράττειν· κευχωρίσματα γὰρ ὄντα ἑκάτερα ἐκρούεται ὑπ' ἀλλήλων. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τὴν ὄλην μεταφέρουσι ψυχὴν, ὅτι τῶν ἐν ψυχῇ τι τοιοῦτον ὁρῶσιν. (14) Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν μορίων ἐνδέχεται τοῦτο λέγειν· ἢ δ' ὄλη

cessitatemque etiam inanimatis assignamus. Nam et lapidensursum et ignem deorsum vi coactosque ferri dicimus. Verum quando secundum naturam propriumque impetum fertur, non violentia, neque vero etiam voluntarium dicitur, sed nomine caret antithesis; verum quum præter hæc contingunt, vi dicimus fieri. (5) Eodem pacto et animalia et inanimata vi multa quum facere tum pati animadvertimus, quando scilicet præter naturalem impetum ab externo aliquo moventur. In anima quidem expertibus simplex principium est, sed in animatis sæpe multiplex, ut in quibus non semper ratio cupiditasque consonant. (6) Ac ceteris quidem animalibus, quemadmodum et inanimatis, violentum simplex est, quippe quæ cupiditati (nam hac vel instinctu vivunt) rationem minime contrariam habeant; homini vero ambo insunt, certa quadam ætate; ea scilicet quæ rebus per rationem agendis idonea est; neque enim vel puerum vel feram agere dicimus. (7) Proinde quum violentum omne molestum esse, nec vi quisquam sed gaudens agere videatur, magna de temperate intemperanteque controversia oritur, eo quod uterque contrarios intra se impetus sentiens agit. Unde temperantem vi se ipsum a suavius cupiditate abstrahere aiunt; dolet enim luctans cum resistente cupiditate; intemperantem autem vi præter rationem rapi; (8) minus tamen adligi videtur; nam cupiditati lætus indulget, quippe quæ snavibus intendit, quocirca intemperans non vi sed volens potius agit, quia dolore vacat. Porro persuasio, violentiæ necessitatiue opponitur; temperans vero ea sectatur, de quibus persuasus est, non vi, sed volens. Sed cupiditas citra persuasionem trahit, quippe quæ ratione caret. (9) Quod igitur hi soli vi invitique facere videantur, quamque ob causam, sc licet ob similitudinem quandam cum vi, qua et inanimata agere dicimus, exposuimus hactenus. (10) Sed enim si et quod in determinatione positum istic fuerat, adjiciatur, solvitur quod dictum est. Quando igitur eorum quæ foris sunt quippiam præter impetum intrinsecum moverit, sedarive, vi id fieri asseveramus; quando vero secus, non vi. In temperante autem, intemperanteque, insinitus impetus ducit: utrumque enim in se habet. Quare neuter vi, et coactus, sed volens uterque agit. (11) Nam principium quod foris est præter naturalem impetum, sive moveat, sive motum impediatur, necessitatem vocamus, ut si quis manu alicujus et voluntate et cupiditate renitentis arrepta, percutiat alium. Verum si intrinsecus principium fuerit, non vi res agitur; quandoquidem et voluptas inest et dolor in utrisque. (12) Nam et qui continenter agit, dolore afficitur, quippe qui contra quam cupiditas ferat, faciat; et lætitia ac voluptate, quippe qui speret sibi id olim fore commode et bono, vel jam fruatur bono, dum hac ratione morbum expellit. Similiter incontinentes gaudet ille quidem dum fruatur hac sua incontinentia, re optata; sed et dolore afficitur, quippe qui metuat necessario, propter conscientiam male facti. (13) Ilaque dicere, vi utrumque agere, a ratione non est alienum; uterque enim, si spectes in altero appetitum, in altero rationem, agit invitus. Nam quum divisa sint hæc duo, alterum ab altero extruditur. Quoniam autem in aliqua animi parte id contingere animadvertunt, solent id ad totum animum transferre. (14) Atqui de partibus quidem ejus dici hoc potest: ceterum animus totus tam incontinentis

ἐκούσα ψυχῇ καὶ τοῦ ἀκρατοῦς καὶ τοῦ ἐγκρατοῦς πράττει, βίᾳ δ' οὐδέτερος, ἀλλὰ τῶν ἐν ἐκείνοις τι, ἐπεὶ καὶ φύσει ἀμφοτέρω ἐχομεν. Καὶ γὰρ ὁ λόγος φύσει ἄρχων ὅτι ἐωμένης τῆς γενέσεως καὶ μὴ περρωθείσης ἐνεσταί, καὶ ἡ ἐπιθυμία, ὅτι εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἀκολουθεῖ καὶ ἐνεστίν. (15) Σχεδὸν δὲ τούτοις δυσὶ τὸ φύσει διορίζομεν, τῶν τε βία εὐθὺς γινομένοις ἀκολουθεῖ πᾶσι, καὶ ὅσα ἐωμένης τῆς γενέσεως εὐθυπορεῖν γίνεται ἡμῖν, ὅσον πολιὰ καὶ γῆρας καὶ τᾶλλα τὰ τοιαῦτα. Ὡστε μὴ κατὰ φύσιν ἐκάτερον πράττει, ἀπλῶς δὲ κατὰ φύσιν ἐκάτερος, οὐ τὴν αὐτήν. (16) Αἱ μὲν οὖν περὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ ἀπορίαι [αὐταί], περὶ τοῦ βίᾳ πράττειν ἢ ἀμφοτέρους ἢ τὸν ἕτερον, ὥστε ἢ μὴ ἐκόντας ἢ ἄμα βίᾳ καὶ ἄκοντας, εἰ δὲ τὸ βίᾳ ἐκούσιον, ἄμα ἐκόντας καὶ ἄκοντας πράττειν· σχεδὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημίων ὁπλον ἡμῖν ὡς ἀπαντητέον. (17) Λέγονται δὲ κατ' ἄλλον τρόπον βία καὶ ἀναγκασθέντες πρᾶξαι, οὐ διαφωνοῦντος τοῦ λόγου καὶ τῆς ὁρέξεως, ὅταν πράττωσιν ὁ καὶ λυπηρὸν καὶ φαῦλον ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλ' ἂν μὴ τοῦτο πράττωσι, πληγαὶ ἢ δεσμοὶ ἢ θάνατοι ὄσιν. Ταῦτα γὰρ φασὶν ἀναγκασθέντες πρᾶξαι. (18) Ἡ οὖν, ἀλλὰ πάντες ἐκόντες ποιῶσιν αὐτὸ τοῦτο· ἕξεστι γὰρ μὴ ποιεῖν, ἀλλ' ἐκείνο ὑπομεῖναι τὸ πάθος. (19) Ἐτι ἴσως τούτων τὰ μὲν φαίη τις ἂν τὰ δ' οὐ. Ὅσα μὲν γὰρ ἐφ' αὐτῶν τῶν τοιούτων μὴ ὑπάρξαι ἢ ὑπάρξαι (δεῖ), ὅσα πράττει ἢ μὴ βούλεται, ἐκὼν πράττει καὶ οὐ βίᾳ· ὅσα δὲ μὴ ἐφ' αὐτῶν τῶν τοιούτων, βίᾳ πως, οὐ μέντοι γ' ἀπλῶς, ὅτι οὐκ αὐτὸ τοῦτο προαιρεῖται ὁ πράττει, ἀλλ' οὗ ἕνεκα, ἐπεὶ καὶ ἐν τούτοις ἐστὶ τις διαφορὰ. (20) Εἰ γὰρ ἵνα μὴ λάθῃ φηλαφῶν ἀποκτείνῃ, γελοῖος ἂν εἴη εἰ λέγοι ὅτι βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενος. Ἀλλὰ δεῖ μείζον κακὸν καὶ λυπηρότερον εἶναι, ὃ πείσεται μὴ ποιήσας. Οὕτω γὰρ ἀναγκαζόμενος καὶ ἡ βίᾳ πράττει ἢ οὐ φύσει, ὅταν κακὸν ἀγαθοῦ ἕνεκα ἢ μείζονος κακοῦ ἀπολύσεως πράττῃ, καὶ ἄκων γο· οὐ γὰρ ἐφ' αὐτῶν ταῦτα. (21) Διὸ καὶ τὸν ἔρωτα πολλοὶ ἀκούσιον τιθέασιν, καὶ θυμοῦς ἐπίου καὶ τὰ φυσικὰ, ὅτι ἰσχυρὰ καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν. Καὶ συγγνώμην ἔχομεν ὡς πεφυκότα βιάζεσθαι τὴν φύσιν. Καὶ μᾶλλον ἂν δόξειε βίᾳ καὶ ἄκων πράττειν, ἵνα μὴ ἀλγῆ ἰσχυρῶς, ἢ ἵνα μὴ ἡρέμα, καὶ ὄλωσ ἵνα μὴ ἀλγῆ ἢ ἵνα χαίρῃ. Τὸ γὰρ ἐφ' αὐτῶν, εἰς ὃ ἀνάγεται ὄλον, τοῦτ' ἐστὶν ὃ ἢ αὐτοῦ φύσει οἶατε φέρειν· ὃ δὲ μὴ οἶατε, μηδ' ἐστὶ τῆς ἐκείνου φύσει ὁρέξεως ἢ λογισμοῦ, οὐκ ἐφ' αὐτῶν. (22) Διὸ καὶ τοὺς ἐνθουσιῶντας καὶ προλέγοντας, καίπερ διανοίας ἔργον ποιῶντας, ὁμοῦς οὐ φαμεν ἐφ' αὐτοῖς εἶναι, οὐτ' εἰπεῖν ἢ εἶπον, οὐτε πρᾶξαι ἢ ἐπραξάν. (23) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν· ὥστε καὶ διάνοιαι τινες καὶ πάθη οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἰσίν, ἢ πράξεις αἱ κατὰ τὰς τοιαύτας διανοίας καὶ λογισμούς, ἀλλ' ὥσπερ Φιλόλαος ἐφη εἶναι τινὰς λόγους κρείττους ἡμῶν. Ὡστ' εἰ τὸ ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἕδει σκέψασθαι, τοῦτο μὲν οὕτω διηρήσθω· οἱ γὰρ μάλιστα ἐμποδίζοντες τὸ ἐκούσιον ὡς βίᾳ πράττοντες, ἀλλ' ἐκόντες.

quam continentis, sponte sua agit; vi vero neuter: sed aliquid tantum quod ipsis inest agit; utrumque horum invicem pugnantium a natura habemus. Nam et ratio natura nobis inest ad imperandum: si enim aliquid ita ut natus est, esse siveris, neque debilis aut mutilus ulla sui parte fiat, inerit ei ratio; et cupiditas item natura inest; statim enim ut editus est aliquis in lucem, hæc eum comitatur innata. (15) Atque his fere duobus a natura quippiam inesse determinamus: eo scilicet quod statim a nativitate inest omnibus, et quod generatione existente integra facile consequimur, ut est senectus, canities, ac alia id genus. Itaque non secundum naturam facit alterutra pars, sed secundum naturam simpliciter facit alteruter homo, sed non eandem. (16) Hæc igitur sunt quæstiones de temperante intemperanteque; utrum vi et non volens agat alter, aut uterque, ut aut nolentes aut vi simul volentesque agant; et si vi agere involuntarium sit, num volentes simul nolentesque agant. Sed fere ex dictis hactenus occurrendum esse hisce apparet. (17) Verum et aliter vi coactive agere dicuntur, non dissentientibus inter se mutuo ratione et cupiditate, quando scilicet id faciunt, quod molestum quidem et frivolum judicant; sed neglectum, verbera aut vincula aut mortem inferat: hæc enim «coactos» facere aiunt. (18) Nisi potius minime coacti: hoc ipsum sponte faciunt omnes: nam omittere quidem licet, sed ferendum illud incommodum. (19) Verum ex his alia quidem voluntaria, alia vero non voluntaria forte quis dixerit. Quæcumque enim ex his incommodis ut sint aut non sint si penes ipsum est, etiamsi non volens facit, tamen sponte dicitur, et non vi, facere: in iis vero quæ penes ipsum non sunt, vi quodammodo, sed non simpliciter, fieri dicuntur; eo quod non illud ipsum eligit quod facit, sed id cuius gratia agit: nam in his quoque est quoddam discrimen. (20) Nam ridiculus fuerit, si ut contactus quis vitaret, occidisset alterum, vi se id coactumque fecisse dicat: majus enim acerbisque malum oportet non facienti propositum sit. Sic enim coactus et aut vi faciet aut repugnante natura, scilicet quando malum boni gratia, vel ob majoris mali repulsionem agit, idque invitus. Neque enim penes ipsum hæc sunt. (21) Quocirca et amorem, et iras quasdam, et naturalia nonnulla inter involuntaria connumerant, quia violenta et supra naturam sunt. Unde et veniam hisce damus, eo quod vi cogere naturam soleant. Sed et magis vi inviteque facere videtur, qui facit ne vehementius aut ne leviter doleat, et in universum, ne doleat et ut gaudeat. Nam quod penes aliquem est, quo hoc refertur universum, est id cui ferendo natura est; cui vero hæc ferendo non est, quæ neque naturalis cupiditatis nec rationis sunt, non debent penes ipsum esse censeri. (22) Quamobrem fanatici, et qui futura prædicant, quamlibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipsos esse asseveramus, neque ut faciunt quæ fecerunt, neque ut dicant quæ dixerunt, (23) Sed nec per cupiditatem. Itaque et intellectus quidam et affectus, aut actiones secundum ejusmodi rationes et intelligentias, in nostra potestate non sunt: sed, quemadmodum Philolaus dixit, rationes quædam sunt nobis potentiores. Ergo si voluntariorum ac involuntariorum consideratio, eorum quæ vi eveniunt, tractatui jungenda erant, hæc ita sunt inter sese distincta. Nam qui spontaneum maxime interpellant, ad id se coactos dicunt, ut in eam animi sententiam venirent.

CAP. IX.

Ἐπει δὲ τοῦτ' ἔχει τέλος, καὶ οὔτε τῇ ὀρέξει οὔτε τῇ προαιρέσει τὸ ἐκούσιον ὄρισται, λοιπὸν δὴ δρίσασθαι τὰ κατὰ διάνοιαν. (2) Δοκεῖ δὴ ἐναντίον εἶναι τὸ ἐκούσιον τῷ ἀκούσιῳ, καὶ τὸ εἰδότα ἢ δν ἢ ᾧ ἢ οὐ
 5 ἔνεκα (ἐνίοτε γὰρ οἶδε μὲν ὅτι πατήρ, ἀλλ' οὐχ ἵνα ἀποκτείνῃ ἀλλ' ἵνα σώσῃ, ὥσπερ αἱ Πελιάδες ἤτοι ὡς ὅτι μὲν πόμα, ἀλλ' ὡς φίλτρον καὶ οἶνον· τὸ δ' ἦν κώνειον) τῷ ἀγνοοῦντι καὶ δν καὶ ᾧ καὶ δ, δι' ἄγνοιαν, μὴ κατὰ συμβεβηχός. Ἴδ' δὲ δι' ἄγνοιαν, καὶ ὁ καὶ
 10 ᾧ καὶ δν, ἀκούσιον. Τὸ ἐναντίον ἀρ' ἐκούσιον. (3) Ὅσα μὲν οὖν ἐφ' ἑαυτῶν δν μὴ πράττειν πράττει μὴ ἀγνοῶν καὶ δι' αὐτόν, ἐκούσια ταῦτ' ἀνάγκη εἶναι, καὶ τὸ ἐκούσιον τοῦτ' ἐστίν· ὅσα δ' ἀγνοῶν καὶ διὰ τὸ ἀγνοεῖν, ἄκων. (4) Ἐπει δὲ τὸ ἐπίστασθαι καὶ τὸ εἰδέναι διττόν,
 15 ἐν μὲν τὸ ἔχειν, ἐν δὲ τὸ χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ, ὁ ἔχων μὴ χρώμενος δὲ ἔστι μὲν ὡς δικαίως ἀγνοῶν λέγοιτο, ἔστι δ' ὡς οὐ δικαίως, οἶον εἰ δι' ἀμέλειαν μὴ ἐχρῆτο. Ὁμοίως δὲ καὶ μὴ ἔχων τις ψέγοιτο ἄν, εἰ δ' ῥάδιον ἢ ἀναγκαῖον ἦν, μὴ ἔχει δι' ἀμέλειαν ἢ ἡδονὴν ἢ λύπην.
 20 Ταῦτ' οὖν προσδιοριστέον. Περὶ μὲν οὖν τοῦ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου διωρίσθω τούτων τὸν τρόπον.

Et quia finem id jam habet, et voluntarium nec cupiditate nec electione terminatum est, reliquum est ut ea quae juxta intellectum fiunt, determinentur. (2) Videtur autem involuntario contrarium esse voluntarium, et facere scientem aut quis sit, aut cui facias, aut cujus gratia (interdum enim novit quod pater sit, non tamen facit ut occidat, sed ut servet potius, velut Peliades, aut qui dant poculum, sed ut amatorum et vino plenum, quod re ipsa venenum erat): huic scienti igitur contrarius est ignorans et quem, et cui, et quid, ex ignorantia, non per accidens. Quod autem sit ab ignorante et quid et cui et quem, involuntarium est; ergo voluntarium contrarium est. (3) Quæ igitur penes ipsum sunt ut facere omittat, facit non ignorans, et per se, ea utique voluntaria sunt, et voluntarium id ipsum est; quæ vero ignorans, ex eo quod ignorat, ea invitus facit. (4) Porro quia scire et intelligere bifariam capiuntur, vel ut possideatur, vel ut usurpetur scientia, qui habens non utitur, interdum ignorans merito dicitur, interdum vero nequaquam, velut si per negligentiam ea non est usus. Similiter et is vituperetur, qui vel facilius vel necessarium peritiam per negligentiam, aut dolorem aliquem, voluptatemve sibi non comparat. Hæc igitur præter superiora erant definienda. Ac de voluntario et involuntario hoc modo determinatum sit.

CAP. X.

Περὶ δὲ προαιρέσεως μετὰ τοῦτο λέγωμεν, διαπορήσαντες πρῶτον τῷ λόγῳ περὶ αὐτῆς. Διστάσει γὰρ ἂν τις ἐν τῷ γένει πέφυκε καὶ ἐν ποιῶ θείναι αὐτὴν χρῆ,
 25 καὶ πότερον οὐ ταυτόν τὸ ἐκούσιον καὶ τὸ προαιρετόν ἢ ταυτόν ἐστίν. (2) Μάλιστα δὲ λέγεται παρά τινων, καὶ ζητοῦντι δόξει δ' ἂν δυοῖν εἶναι θάτερον ἢ προαιρέσεις, ἤτοι δόξα ἢ ὀρεξις· ἀμφοτέρα γὰρ φαίνεται παρακολουθοῦντα. (3) Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐστὶν ὀρεξις,
 30 φανερόν. Ἡ γὰρ βούλησις ἂν εἴη ἢ ἐπιθυμία ἢ θυμὸς· οὐθεὶς γὰρ ὀρέγεται μὴθὲν πεπονθὸς τούτων. Θυμὸς μὲν οὖν καὶ ἐπιθυμία καὶ τοῖς θηρίοις ὑπάρχει, προαιρέσεις δ' οὐ. Ἐτι δὲ καὶ οἷς ὑπάρχει ἀμφω ταῦτα, πολλὰ καὶ ἄνευ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας προαιροῦνται· καὶ
 35 ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες οὐ προαιροῦνται, ἀλλὰ καρτεροῦσιν. Ἐτι ἐπιθυμία μὲν καὶ θυμὸς αἰετὰ μετὰ λύπης, προαιρούμεθα δὲ πολλὰ καὶ ἄνευ λύπης. (4) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις καὶ προαιρέσεις ταυτὸν· βούλονται μὲν γὰρ ἔνια καὶ τῶν ἀδυνάτων εἰδότες, οἷον βασιλεύειν
 40 τε πάντων ἀνθρώπων καὶ ἀθάνατοι εἶναι, προαιρεῖται δ' οὐθεὶς μὴ ἀγνοῶν ὅτι ἀδύνατον, οὐδ' ὄλιως δ' δυνατὸν μὲν, μὴ ἐφ' αὐτῶν δ' οἰεταὶ πρᾶξις ἢ μὴ πρᾶξις. Ὡστε τοῦτο μὲν φανερόν, ὅτι ἀνάγκη τὸ προαιρετόν τῶν ἐφ' αὐτῶν τι εἶναι. (5) Ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι οὐδὲ δόξα,
 45 οὐδ' ἀπλῶς εἰ τις οἰεταί τι. Τῶν γὰρ ἐφ' αὐτῶν τι εἶναι τὸ προαιρετόν, δοξάζομεν ἢ πολλὰ καὶ τῶν οὐκ ὄντων ἐφ' ἡμῖν, οἷον τὴν διάμετρον σύμμετρον. (6) Ἐτι οὐκ ἐστὶ προαιρέσεις ἀληθῆς ἢ ψευδῆς. Οὐδὲ δὴ ἢ τῶν ἐφ' αὐτῶν ὄντων πρακτῶν δόξα, ἢ τυγχάνομεν οἰόμενοι
 50 δεῖν τι πράττειν ἢ οὐ πράττειν. Κοινὸν δὲ περὶ δόξης

De electione vero deinceps dicemus, expositis primum nonnullis questionibus ad eam pertinentibus. Ambigat enim fortasse quis, in quo genere oriantur, tum in quali constituenda sint, aut, eademne aut diversa sint voluntarium et involuntarium. (2) Maxime vero quidam asseverant, et quærenti etiam ita forte videri queat, electionem ex duobus his alterum esse, scilicet aut opinionem, aut appetitum: utraque enim consuetanea videntur. (3) Verum appetitum non esse, patet ex eo quod tum aut voluntatem, aut cupiditatem, aut iram esse necessarium sit: nemo quippe nisi horum aliquid patiens appetit. Jam ira cupiditasque etiam feris inest, electio vero nequaquam. Porro hi etiam quibus ambo illa insunt, multa absque ira cupiditateque eligunt; et dum passionibus affliguntur, non eligunt, sed tolerant. Præterea, cupiditati iræque semper dolor jungitur; multa vero nos absque dolore eligimus. (4) Voluntas insuper et electio idem non sunt; volunt enim interdum etiam ea homines, quæ impossibilia esse norunt, ut omnibus hominibus imperare, immortalem esse, id quod nemo, sciens impossibile esse, elegerit; atque adeo in universum ne ea quidem elegerit, quæ etsi non per se, sed ipsi tamen impossibilia vel factu vel omissione norit; unde manifestum, electionem esse rerum penes nos sitarum. (5) Similiter clarum, nec opinionem esse electionem, neque simpliciter, si quis aliquid putet, quum eligibile ejusmodi quid sit, quod viribus nostris paretur: multa vero opinione concipimus, quæ penes nos non sunt, ut diametrum commensurabilem. (6) Porro nec vera est, nec falsa electio, sed nec rerum penes nos sitarum opinio, qua faciendum aliquid vel non faciendum arbitramur. Commune vero id

τοῦτο καὶ βουλήσεως· (7) οὐθείς γὰρ τέλος οὐθὲν προαι-
 ρεῖται, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸ τέλος· λέγω δ' ὅσον οὐθείς
 ὑγιαίνειν προαιρεῖται, ἀλλὰ περιπατεῖν ἢ καθῆσθαι
 τοῦ ὑγιαίνειν ἕνεκεν, οὐδ' εὐδαιμονεῖν, ἀλλὰ χρηματι-
 6 ζεσθαι ἢ κινδυνεύειν τοῦ εὐδαιμονεῖν ἕνεκα· καὶ ὁλος
 δηλοῖ αἰεὶ προαιρούμενος τί τε καὶ τίνος ἕνεκα προαι-
 ρεῖται, ἔστι δὲ τὸ μὲν τίνος, οὐ ἕνεκα προαιρεῖται
 ἄλλο, τὸ δὲ τί, ὃ προαιρεῖται ἕνεκα ἄλλου. (8) Βού-
 λεται δέ γε μάλιστα τὸ τέλος, καὶ δοξάζει δεῖν καὶ
 10 ὑγιαίνειν καὶ εὖ πράττειν. Ὡστε φανερόν διὰ τού-
 των ὅτι ἄλλο καὶ δόξης καὶ βουλήσεως. Βούλεσθαι
 μὲν καὶ δόξα μάλιστα τοῦ τέλους, προαιρέσεις δ' οὐκ
 ἔστιν. (9) Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν οὔτε βούλησις οὔτε
 δόξα οὐθ' ὑπόληψις ἀπλῶς ἢ προαιρέσεις, δηλον· τί δὲ
 16 διαφέρει τούτων, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἐκούσιον; ἄμα
 δὲ ὅλον ἔσται καὶ τί ἐστι προαιρέσις. (10) Ἔστι δὴ
 τῶν δυνατῶν καὶ εἶναι καὶ μὴ τὰ μὲν τοιαῦτα ὥστε
 ἐνδέχεται βουλευσασθαι περὶ αὐτῶν, περὶ ἐνίων δ' οὐκ
 ἐνδέχεται. Τὰ μὲν γὰρ δυνατὰ μὲν ἐστὶ καὶ εἶναι καὶ
 20 μὴ εἶναι, ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν αὐτῶν ἢ γένεσις ἐστίν,
 ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ φύσιν τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας γίνονται
 περὶ ὧν οὐδεὶς ἂν οὐδ' ἐγγειρήσειε βουλευσασθαι μὴ
 ἀγνοῶν. (11) Περὶ ὧν δ' ἐνδέχεται μὴ μόνον τὸ εἶναι
 καὶ μὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ βουλευσασθαι τοῖς ἀνθρώποις·
 26 ταῦτα δ' ἐστὶν ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ πράξαι ἢ μὴ πράξαι.
 Διὸ οὐ βουλευόμεθα περὶ τῶν ἐν Ἴνδοις, οὐδὲ πῶς ἂν
 ὁ κύκλος τετραγωνισθεῖ· τὰ μὲν γὰρ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, τὸ
 δ' ὁλος οὐ πρακτόν. (12) Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν
 πρακτῶν περὶ ἀπάντων. Ἡ καὶ δηλον ὅτι οὐδὲ δόξα
 30 ἀπλῶς ἢ προαιρέσις ἐστίν. Τὰ δὲ προαιρετὰ καὶ
 πρακτὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων ἐστίν. (13) Διὸ καὶ ἀπο-
 ρήσειεν ἂν τις, τί δή ποθ' οἱ μὲν ἰατροὶ βουλεύονται
 περὶ ὧν ἔχουσι τὴν ἐπιστήμην, οἱ δὲ γραμματικοὶ οὐ;
 αἴτιον δ' ὅτι διγῆ γινομένης τῆς ἀμαρτίας (ἢ γὰρ λο-
 36 γιζόμενοι ἀμαρτάνομεν, ἢ κατὰ τὴν αἰσθησιν αὐτὸ
 δρῶντες) ἐν μὲν τῇ ἰατρικῇ ἀμποτέρως ἐνδέχεται ἀμαρ-
 τεῖν, ἐν δὲ τῇ γραμματικῇ κατὰ τὴν αἰσθησιν καὶ
 πράξιν, περὶ ἧς ἂν σκοπῶσιν, εἰς ἀπειρον ἤξουσιν.
 (14) Ἐπειδὴ οὖν οὔτε δόξα οὔτε βούλησις ἐστὶ προαι-
 40 ρεσις ὡς ἐκάτερον, οὐδ' ἄμφω (ἐξαιφνης γὰρ προαι-
 ρεῖται μὲν οὐθείς, δοκεῖ δὲ πράττειν καὶ βούλονται),
 ὡς ἐξ ἀμφοῖν ἄρα· ἀμφω γὰρ ὑπάρχει τῶ προαι-
 ρουμένῳ ταῦτα. Ἀλλὰ πῶς ἐκ τούτων σκεπτέον.
 (15) Δηλοῖ δὲ πως καὶ τὸ ὄνομα αὐτό. Ἡ γὰρ προαι-
 45 ρεσις αἰρεσις μὲν ἐστίν, οὐκ ἀπλῶς δέ, ἀλλ' ἐτέρου πρὸ
 ἐτέρου· τοῦτο δὲ οὐχ ὁδόντε ἀνευ σκέψεως καὶ βουλῆς.
 Διὸ ἐκ δόξης βουλευτικῆς ἐστὶν ἢ προαιρέσις. (16) Περὶ
 μὲν δὴ τοῦ τέλους οὐδεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτο κείται
 πᾶσι, περὶ δὲ τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον τὸδε
 50 ἢ τὸδε συντείνει, ἢ δεδομένον τοῦτο πῶς ἔσται. Βου-
 λεόμεθα δὲ πάντως τοῦτο, ἕως ἂν εἰς ἡμᾶς ἀναγάγωμεν
 τῆς γενέσεως τὴν ἀρχήν. (17) Εἰ δὴ προαιρεῖται μὲν
 μηθεὶς μὴ παρασκευασάμενος μηδὲ βουλευσάμενος
 ἢ χειρόν ἢ βέλτιον, βουλεύεται δ' ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τῶν

est, de opinione, et voluntate. (7) Nemo enim finem, sed
 ea quæ fini consequendo conferunt, eligit; quemadmodum
 nemo sanum esse eligit sed ambulare aut sedere, sanitatis
 gratia. Neque felicitate potiri quispiam eligit, sed quæstus
 studium, aut periclitationes, felicitatis adipiscendæ gratia.
 Et in universum declarat semper eligens, quid et cuius
 gratia eligat: est enim aliud id cuius gratia, et quod gratia
 alterius eligit. (8) Vult autem maxime finem, et judicat
 oportere sanum esse et feliciter beateque vivere. Itaque
 patet, electionem diversam esse et ab opinione et a volun-
 tate. Voluntas enim et opinio maxime finem spectant,
 quod non facit electio. (9) Ergo electionem patet nec vol-
 untatem, nec opinionem, nec simpliciter ullam animi
 perceptionem esse. Sed quomodo differt ab his, et quo-
 modo se ad voluntarium habet? Hinc simul elucebit quid
 sit electio. (10) Jam possibile esse, aut non esse, alia
 ejusmodi sunt, ut de iis suscipi possit deliberatio, alia
 vero ejusmodi, ut non possit. Quorum enim generatio
 penes nos non est, etiamsi per se fieri aut non fieri possint,
 sed quæ vel natura, vel aliis ex causis fiunt, de iis sciens
 nemo consultare instituat. (11) Verum quæ non tantum
 fieri aut non fieri possunt, sed in consultationem etiam
 venire solent hominibus, ea sunt, quæ pro arbitrio facere
 aut non facere possumus: quapropter non de remotis apud
 Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa
 ad nos non spectant, hoc vero fieri nequit. (12) Sed nec
 de omnibus omnino quæ a nobis queant fieri, consultamus.
 Unde manifestum, nec opinionem simpliciter electionem
 esse, sed eligibilia esse etiam agibilia, rerum scilicet penes
 nos existentium. (13) Proinde miretur forte quis, quo
 pacto medici, quæ scientia sua complectuntur, in delibera-
 tione ponant, quum id non faciat grammaticus. Ratio ejus
 ex eo constat, quod duplici modo, aut ratiocinando, aut
 sensu, error omnis committatur, quorum utrumque in
 medicina contingere potest, in grammaticis vero juxta sen-
 sum et actionem, de quacumque dispicere velint, in infini-
 tum progredientur. (14) Quoniam igitur neque opinio,
 neque voluntas est electio, neque alterum utrumque, ne-
 que ambo (ex improviso enim nemo eligit, sed quum fa-
 ciendum videtur, conspiratque voluntas), constabit ex am-
 bobus, quum ambo eligenti insint. Considerandum autem,
 quomodo insint hæc. (15) Id explicabit quodammodo no-
 men ipsum. Nam electio est assumptio, non autem sim-
 pliciter, sed alterius præ altero. Quod fieri non potest
 absque consideratione et consilio et proinde ex opinione
 consultativa constituetur electio. (16) Neque enim de fine
 qui rebus omnibus quidam propositus est, sed de iis quæ
 ad finem tendunt, an hoc vel illud eo tendat, aut, re placita,
 quomodo exsequi eam possimus, suscipitur consultatio.
 Hactenus autem omnino consultamus, donec ad nos trans-
 tulerimus generationis principium. (17) Quodsi nemo
 eligit, nisi re prius consultata, melius sit an deterius,
 et omnes consultant de iis quæ possibile fieri aut non

δυνατῶν καὶ εἶναι καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, ὁῦλον ὅτι ἡ προαίρεσις μὲν ἐστὶν ὄρεξις τῶν ἐφ' αὐτῷ βουλευτικῇ. Ἄπαντες γὰρ βουλόμεθα ἅ καὶ προαιρούμεθα, οὐ μὲν· τοι γὰρ ἅ βουλόμεθα, πάντα προαιρούμεθα. Λέγω δὲ βουλευτικῇ, ἧς ἀρχὴ καὶ αἰτία βουλευσις ἐστὶ, καὶ ὀρέγεται διὰ τὸ βουλευσασθαι. (18) Διὸ οὕτε ἐν ταῖς ἄλλοις ζωαῖς ἐστὶν ἡ προαίρεσις, οὕτε ἐν πάσῃ ηλικίᾳ, οὕτε πάντως ἔργου ἀνθρώπου. Οὐδὲ γὰρ τὸ βουλευσασθαι, οὐδ' ὑπόληψις τοῦ διὰ τί, ἀλλὰ δοξάσαι μὲν εἰ ποιητέον ἢ μὴ ποιητέον οὐδὲν κωλύει πολλοῖς ὑπάρχειν, τὸ δὲ διὰ λογισμοῦ οὐκ ἐτί. Ἔστι γὰρ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ θεωρητικὸν αἰτίας τινός. (19) Ἡ γὰρ οὐ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστὶν· τὸ μὲν γὰρ διὰ τί αἰτία· οὐ δ' ἕνεκα ἐστὶν ἡ γίνεταί τι, τοῦτ' αἰτίον φαμεν εἶναι, ὅσον τοῦ βαδίζειν ἡ κομιδῇ τῶν χρημάτων, εἰ τούτου ἕνεκα βαδίζει. Διὸ οἷς μηθεὶς κεῖται σκοπός, οὐ βουλευτικοί. (20) Ἄστ' ἐπεὶ τὸ μὲν ἐφ' αὐτῷ ὄν ἢ πράττειν ἢ μὴ πράττειν, ἐάν τις πράττῃ ἢ ἀπραττῇ δι' αὐτὸν καὶ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἐκὼν πράττει ἢ ἀπρα- κτεῖ, πολλὰ δὲ τῶν τοιούτων πράττομεν οὐ βουλευσάμενοι οὐδὲ προνοήσαντες, ἀνάγκη τὸ μὲν προαιρετὸν ἅπαν ἐκούσιον εἶναι, τὸ δ' ἐκούσιον μὴ προαιρετὸν, καὶ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν πάντα ἐκούσια εἶναι, τὰ δ' ἐκούσια μὴ πάντα κατὰ προαίρεσιν. (21) Ἄμα δ' ἐκ τούτων φανερὸν καὶ ὅτι καλῶς διορίζονται οἱ τῶν παθημάτων τὰ μὲν ἐκούσια, τὰ δ' ἀκούσια, τὰ δ' ἐκ προνοίας νομοθετοῦσιν· εἰ γὰρ καὶ μὴ διακριβοῦσιν, ἀλλ' ἄπτονται γέ πῃ τῆς ἀληθείας. (22) Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων ἔρομεν ἐν τῇ περὶ τῶν δικαίων ἐπισκέψει· ἡ δὲ προαίρεσις ὅτι οὐτε ἀπλῶς βούλησις οὐτε δόξα ἐστὶ, ὁῦλον, ἀλλὰ δόξα τε καὶ ὄρεξις, ὅταν ἐκ τοῦ βουλευσασθαι συμπερανθῶσιν. Ἐπεὶ δὲ βουλεύεται αἰεὶ ὁ βουλευόμενος ἕνεκά τινος, καὶ ἐστὶ σκοπός τις αἰεὶ τοῦ βουλευομένου πρὸς ὃν σκοπεῖ τὸ συμφέρον, περὶ μὲν τοῦ τελους οὐθεὶς βουλεύεται, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὥσπερ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις ὑπόθεσις. (23) Εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν μὲν τοῖς ἐν ἀρχῇ βραχέως, ἐν δὲ τοῖς Ἀναλυτικοῖς δι' ἀκριβείας. Περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων ἡ σχέσις καὶ μετὰ τέγνης καὶ ἀνευ τέγνης πᾶσιν ἐστὶν, ὅσον εἰ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι τοῦτο βουλευόμενοις. (24) Ἐκ προτέρου δὲ μᾶλλον ἔσται τὸ δι' ὅ, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ὅ ἕνεκα, ὅσον πλοῦτος ἢ ἡδονῇ ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον ὁ τυγχάνει ὅ ἕνεκα. Βουλεύεται γὰρ ὁ βουλευόμενος, ἢ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔσκεπται, ὅτι ἐκεῖ συντείνει ὅπως εἰς αὐτὸν ἀγάγη, ἢ αὐτὸς δύναται πρὸς τὸ τέλος. (25) Τὸ δὲ τέλος ἐστὶ φύσει μὲν αἰεὶ ἀγαθόν, καὶ περὶ οὗ κατὰ μέρος βουλεύονται, ὅσον ἰατρὸς βουλεύσασθαι ἢ εἰ δόγη φάρμακον, καὶ στρατηγὸς ποῦ στρατοπεδεύσασθαι. Οἷς ἀγαθὸν τὸ τέλος τὸ ἀπλῶς ἀριστόν ἐστιν. (26) Παρὰ φύσιν δὲ καὶ διαστροφὴν οὐ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. Αἰτίον δ' ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν οὐκ ἐστὶν ἐπ' ἄλλω γρησασθαι ἢ πρὸς ἃ πέφυκεν, ὅσον ὄψει· οὐ γὰρ ὄντων ἰδεῖν οὐ μὴ ἐστὶν ὄψις, οὐδ' ἀκούσαι οὐ

fieri in nobis sita sunt et quæ ad finem conducunt, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum deliberativa. Enimvero omnes, quæ eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus, ea omnia etiam eligimus. Porro deliberativam facultatem voco, cujus principium est consultatio, quæ et concipiscit id quod utile decreverit. (18) Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, neque homini omnino et qua tali electio inest, eo quod nec consullare, nec causam quare quid eveniat, judicare omnes queant. Opinacionem tamen faciendumne quippiam sit, an non, nihil vetat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberativa est ea quæ rationes causasque vestigat. (19) Nam id cujus gratia, una ex causis existit: quare enim aliquid est aut fit, id ratio est: sed et id cujus gratia quid est aut fit, dicimus causam: ut protectionis causa esse potest facultatum comportatio, si ejus gratia proficiscuntur. Unde constat, eos qui proposito sine carent, consultationi parum idoneos esse. (20) Quapropter quum quis facit, aut negligit, quæ penes nos sunt ut faciamus, vel non faciamus, idque non ignoranter, volens utique, aut facit, aut non facit, et quoniam multa ejusmodi citra consultationem præcogitationemque agimus: necessarium est, omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria esse, non autem voluntaria omnia juxta electionem. (21) Similiter ex his manifestum, affectiones recte in voluntarias, involuntarias, et consultatas distribui: quæ etsi non sint accurata, veritatem tamen modo aliquo attingunt: (22) verum deinceps de his dicemus in tractatu de justis. Electionem igitur nec voluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quando ex consultatione una efficiuntur. Et quia consultantes omnes gratia alicujus consultant, et scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt utile: de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, et fundamentum: quemadmodum in contemplativis scientiis sunt hypotheses, (23) de quibus breviter sub principium, verum in Analyticis accurate disserimus. Ceterum consideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificiosa, partim vero inartificialis, apud omnes est: velut, bellum gerant necne, his quibus hoc in consultatione versatur. (24) Obvium autem magis est, quapropter id est cujus gratia consultatio existit, ut opes, ut voluptas, aut aliquid aliud hujusmodi quodcumque finis est vice: nam consultit, quisquis consilium capit, vel finem rectene perspexerit constitueritque: tendit enim eo consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quomodo ipse perducatur in finem possit. (25) Finis autem semper natura bonus est, de quo et particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione: quibus finis propositus est bonus, id scilicet quod simpliciter optimum. (26) Verum quod præter naturam est, et ex aliqua perversitate, non id bonum vere, sed apparens bonum est. Cujus rei causa est, quod entium quorumdam usus non nisi iis quibus facta natura sunt, applicari potest, ut sunt visibilia: neque enim videre licet, quorum visio non sit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per scien-

μή ἐστιν ἀκοή· ἀλλ' ἀπὸ ἐπιστήμης ποιῆσαι καὶ οὐ μή
 ἐστιν ἡ ἐπιστήμη. Οὐ γὰρ ὁμοίως τῆς ὑγείας ἡ αὐτὴ
 ἐπιστήμη καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κατὰ φύσιν, τῆς
 δὲ παρὰ φύσιν. (27) Ὅμοίως δὲ καὶ ἡ βούλησις φύσει
 5 μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστὶ, παρὰ φύσιν δὲ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ
 βούλεται φύσει μὲν τὸ ἀγαθόν, παρὰ φύσιν δὲ καὶ δια-
 στροφήν καὶ τὸ κακόν. Ἄλλὰ μὴν ἐκάστου γε φθορὰ
 καὶ διαστροφή οὐκ εἰς τὸ τυχόν ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία καὶ
 τὰ μεταξῦ. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐκθῆναι ἐκ τούτων, ἐπεὶ
 10 καὶ ἡ ἀπάτη οὐκ εἰς τὰ τυχόντα γίνεται, ἀλλ' εἰς τὰ
 ἐναντία ὅσοις ἐστὶν ἐναντία, καὶ εἰς ταῦτα τῶν ἐναντιῶν
 ἀ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐναντία ἐστίν. (28) Ἀνάγκη
 ἄρα καὶ τὴν ἀπάτην καὶ τὴν προαίρεσιν ἀπὸ τοῦ μέσου
 ἐπὶ τὰ ἐναντία γίνεσθαι. Ἐναντία δὲ τῶ μέσῳ καὶ τὸ
 15 πλεόν καὶ τὸ ἔλαττον. Αἴτιον δὲ τὸ ἡδῦ καὶ τὸ λυπη-
 ρόν· οὕτω γὰρ ἔχει ὥστε τῇ ψυχῇ φαίνεσθαι τὸ μὲν
 ἡδῦ ἀγαθόν καὶ τὸ ἡδίων ἀμεινον, καὶ τὸ λυπηρὸν κακόν
 καὶ τὸ λυπηρότερον χειρόν. (29) Ὡστε καὶ ἐκ τούτων
 δηλονότι περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία.
 20 Περὶ μὲν γὰρ τὰ προαιρετὰ τυγγάνουσιν οὖσαι, ἡ δὲ
 προαίρεσις περὶ τὸ ἀγαθόν καὶ κακόν καὶ τὰ φαινόμενα,
 τοιαῦτα δὲ φύσει ἡδονῆ καὶ λύπῃ. (30) Ἀνάγκη τοί-
 νυν, ἐπειδὴ ἀρετὴ μὲν ἡ ἠθικὴ αὐτῆ τε μεσότης τις
 ἐστὶ καὶ περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας πᾶσα, ἡ δὲ κακία ἐν
 25 ὑπερβολῇ καὶ ἔλλειψει καὶ περὶ ταῦτα τῇ ἀρετῇ, τὴν
 ἀρετὴν εἶναι τὴν ἠθικὴν ἕξιν προαιρετικὴν μεσότητος
 τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐν ἡδέσει καὶ λυπηροῖς, καθ' ὅσα ποιός
 τις λέγεται τὸ ἦθος, ἡ χαίρων ἡ λυπούμενος· ὁ γὰρ
 φιλόγλυκος ἡ φιλόπικρος οὐ λέγεται ποιός τις τὸ ἦθος.

CAP. XI.

30 Τούτων δὲ διωρισμένων λέγωμεν πότερον ἡ ἀρετὴ
 ἀναμάρτητον ποιεῖ τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ τέλος ὀρθόν,
 οὕτως ὥστε οὐ ἔνεκα δεῖ προαιρεῖσθαι, ἢ ὥσπερ δοκεῖ
 τισί, τὸν λόγον. Ἔστι δὲ τοῦτο ἐγκράτεια· αὐτὴ γὰρ
 οὐ διαφθείρει τὸν λόγον. (α) Ἔστι δ' ἀρετὴ καὶ ἐγκρά-
 35 τεια ἕτερον. Λεκτέον δ' ὕστερον περὶ αὐτῶν, ἐπεὶ ὅσοις
 γε δοκεῖ τὸν λόγον ὀρθὸν παρέχειν ἡ ἀρετὴ, τοῦτο αἴ-
 τιον. Ἡ μὲν ἐγκράτεια τοιοῦτον, τῶν ἐπαινετῶν δ' ἡ ἐγ-
 κράτεια. Λέγωμεν δὲ προαπορήσαντες. (β) Ἔστι γὰρ
 τὸν μὲν σκοπὸν ὀρθὸν εἶναι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς τὸν σκοπὸν
 40 διαμαρτάνειν· ἐστὶ δὲ τὸν μὲν σκοπὸν ἡμαρτηθῆναι, τὰ
 δὲ πρὸς ἐκείνον περαίνοντα ὀρθῶς ἔχειν, καὶ μηδέτερον.
 (γ) Πότερον δ' ἡ ἀρετὴ ποιεῖ τὸν σκοπὸν ἢ τὰ πρὸς τὸν
 σκοπὸν; τιθέμεθα δὲ ὅτι τὸν σκοπὸν, διότι τούτου οὐκ
 ἐστὶ συλλογισμὸς οὐδὲ λόγος. Ἀλλὰ δὴ ὥσπερ ἀρχὴ
 45 τοῦτο ὑποκείσθω. Οὔτε γὰρ ἰατρὸς σκοπεῖ εἰ δεῖ ὑγιαί-
 νειν ἢ μή, ἀλλ' εἰ περιπατεῖν ἢ μή, οὔτε ὁ γυμναστικός
 εἰ δεῖ εὐ ἔχειν ἢ μή, ἀλλ' εἰ παλαῖσαι ἢ μή. (δ) Ὅμοίως
 δ' οὐδ' ἄλλη οὐδεμία περὶ τοῦ τέλους· ὥσπερ γὰρ ταῖς
 θεωρητικαῖς αἰ ὑποθέσεις ἀρχαί, οὕτω καὶ ταῖς ποιητι-
 κω καὶ τὸ τέλος ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις. Ἐπειδὴ δεῖ τὸδε ὑγιαί-
 νειν, ἀνάγκη τοῦ ὑπάρξαι, εἰ ἔσται ἐκεῖνο, ὥσπερ ἐκεῖ,
 εἰ ἔστι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαί, ἀνάγκη τοῦ εἶναι.

tiam etiam ea quorum scientia non est, possunt fieri. Ne-
 que enim æqualiter sanitatis morbiq̄ue eadem est scientia,
 sed illius quidem, juxta, hujus autem præter naturam.
 (27) Sic et voluntas secundum naturam quidem boni est,
 præter naturam vero mali : et vult naturâ quidem bonum ;
 præter naturam vero, et ex mentis quadam eversione,
 malum. Verum cujusque corruptio eversioque non in
 quodlibet, sed in contraria et media competit : hos enim
 limites transgredi non licet, quia etiam error non in quæ-
 libet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt,
 tum in ea contraria, quæ juxta scientiam opponuntur.
 (28) Necessarium est igitur et errorem et electionem a
 medio ad contraria ferri. Porro contraria sunt medio et
 majus, et minus, eo quod jucundum et triste sic habeant,
 ut ab anima jucundum quidem bonum judicetur, jucundius
 vero, melius ; et triste, malum ; et tristius, deterius. (29) Sic
 ex his quoque patet, circa voluptates et dolores virtutes
 vitiisque versari : circa eligibilia namque consistunt. Electio
 autem circa bonum, malum, et apparentia, quæ naturâ
 sunt voluptas et dolor, versatur. (30) Quoniam igitur vir-
 tus moralis ipsa mediocritas est, omnique circa voluptates
 et dolores versatur, vitium autem circa excessum et de-
 fectum, et circa eadem prorsus, in quibus etiam virtus
 consistit : necessarium est, virtutem moralem esse electi-
 vam mediocritatis ad nos pertinentis in jucundis et tristi-
 bus, juxta quæ qualis quisque moribus dicitur, dolens
 gaudensve. Dulce namque sive amarum diligens, non
 qualis quidam moribus dicitur.

(6) Τῆς μὲν οὖν νοήσεως ἀρχὴ τὸ τέλος, τῆς δὲ πράξεως ἢ τῆς νοήσεως τελευτή. Εἰ οὖν πάσης ὀρθότητος ἢ ὁ λόγος ἢ ἡ ἀρετὴ αἰτία, εἰ μὴ ὁ λόγος, διὰ τὴν ἀρετὴν ἀν ὀρθὸν εἶη τὸ τέλος, ἀλλ' οὐ τὰ πρὸς τὸ τέλος. (7) Τέλος δ' ἐστὶ τὸ οὐ ἔνεκα. Ἔστι γὰρ πᾶσα προαίρεσις τινὸς καὶ ἔνεκά τινος. Οὐ μὲν οὖν ἔνεκα τὸ μέσον ἐστίν, οὐ αἰτία ἢ ἀρετὴ τὸ προαιρεῖσθαι οὐ ἔνεκα. Ἔστι μέντοι ἡ προαίρεσις οὐ τούτου, ἀλλὰ τῶν τούτου ἔνεκα. (8) Τὸ μὲν οὖν τυγχάνειν τούτων ἄλλης δυνάμεως, ὅσα ἔνεκα τοῦ τέλους δεῖ πράττειν· τοῦ δὲ τὸ τέλος ὀρθὸν εἶναι τῆς προαιρέσεως, οὐ ἡ ἀρετὴ αἰτία. (9) Καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς προαιρέσεως κρίνομεν ποῖός τις· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τίνος ἔνεκα πράττει, ἀλλ' οὐ τί πράττει. (10) Ὅμοιως δὲ καὶ ἡ κακία τῶν ἐναντίων ἔνεκα ποιεῖ τὴν προαίρεσιν. Εἰ δὴ τις, ἐφ' αὐτῶν ὅν πράττει μὲν τὰ καλὰ, ἀπρακτεῖν δὲ τὰ αἰσχρὰ, τὸναντίον ποιεῖ, ὅηλον ὅτι οὐ σπουδαῖός ἐστιν οὗτος ὁ ἀνθρώπος. Ὡστ' ἀνάγκη τὴν τε κακίαν ἐκούσιον εἶναι καὶ τὴν ἀρετὴν· οὐδεμία γὰρ ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πράττειν. (11) Διὰ ταῦτα καὶ ψεκτὸν ἢ κακία καὶ ἡ ἀρετὴ ἐπαινετόν· τὰ γὰρ ἀκούσια αἰσχρὰ καὶ κακὰ οὐ ψεκτά, οὐδὲ τὰ ἀγαθὰ ἐπαινετά, ἀλλὰ τὰ ἐκούσια. Ἔτι πάντας ἐπαινοῦμεν καὶ ψέγομεν εἰς τὴν προαίρεσιν βλέποντες μᾶλλον ἢ εἰς τὰ ἔργα (καίτοι αἰρετώτερον ἢ ἐνέργεια τῆς ἀρετῆς), ὅτι πράττουσι μὲν φαῦλα καὶ ἀναγκαζόμενοι, προαιρεῖται δ' οὐδεὶς. (12) Ἔτι διὰ τὸ μὴ βῆδον εἶναι ἰδεῖν τὴν προαίρεσιν ὅποια τις, διὰ ταῦτα ἐκ τῶν ἔργων ἀναγκαζόμεθα κρίνειν ποῖός τις. (13) Αἰρετώτερον μὲν οὖν ἢ ἐνέργεια, ἐπαινετώτερον δ' ἢ προαίρεσις. Ἐκ τε τῶν κειμένων οὖν συμβαίνει ταῦτα, καὶ ἔτι ὁμολογεῖται τοῖς φαινομένοις.

gulo sunt duo recti, necessarium est hoc consequi. (6) Cogitationis igitur principium est finis : actionis vero, cogitationis terminus. Si igitur omnis rectitudinis aut ratio causa est, aut virtus : si ratio non fuerit, per virtutem finis erit rectus, sed non continuo etiam quæ ad finem. (7) Finis autem est id cuius gratia : omnis enim electio alicujus est et alicujus gratia. Cujus igitur gratia medium est, ejus causa virtus, quæ id cuius gratia, eligit. Verum electio non est hujus, sed eorum quæ sunt hujus gratia. (8) Horum autem consecutio alterius est facultatis, eorum inquam quæ finis gratia facienda sunt. Verum ut finis rectus præfigatur, electionis munus est, cuius causa est virtus : (9) quocirca qualis quisque sit, ex electione judicamus, non quid, sed cuius gratia faciat, expendentes. (10) Similiter et vitium contrariorum gratia electionem efficit. Nam si quis, quum in potestate sua sit bonum agere, malumque omiltere, agat contrarium; necessarium est, hunc honesti studiosum haudquaquam esse. Itaque virtus et vitium necessario voluntaria sunt, quum nulla necessitas ad mala perpetranda cogat. (11) Quare etiam vituperabile est vitium, et laudabilis virtus. Involuntaria enim, quum turpia sint, non vituperantur tamen, contraque bona non involuntaria sed voluntaria laudantur. Postremo omnes laudamus vituperamusque, electionem magis quam facta inuentes, (etiamsi virtute sit eligibilior operatio,) quia faciunt mala quidem coacti, sed eligit ea nemo. (12) Sed quia difficile est electionem cujusmodi sit perspicere, idcirco ex operibus qualis quisque sit, judicare cogimur. (13) Itaque eligibilior quidem est actio, sed laudabilior electio. Hæc tam expositis eveniunt, quam consentanea sunt apparentibus.

LIBER III.

CAP. I.

Ὅτι μὲν οὖν μεσότητες εἰσὶ τε ἐν ταῖς ἀρεταῖς, καὶ αὗται προαιρετικαί, καὶ αἱ ἐναντία κακία, καὶ τίνες εἰσὶν αὗται, καθόλου εἴρηται· καθ' ἑκάστην δὲ λαμβάνοντες λέγωμεν ἐφεξῆς, καὶ πρῶτον εἰπωμεν περὶ ἀνδρείας. (2) Σχεδὸν δὴ δοκεῖ πᾶσιν ὁ τ' ἀνδρείος εἶναι περὶ φόβους, καὶ ἡ ἀνδρεία μία τῶν ἀρετῶν. Διελόμεν δ' ἐν τῇ διαγραφῇ πρότερον θράσος καὶ φόβον ἐναντία· καὶ γὰρ ἐστὶ πως ἀντικείμενα ἀλλήλοις. (3) Δῆλον οὖν ὅτι καὶ οἱ κατὰ τὰς ἕξεις ταύτας λεγόμενοι ὁμοίως ἀντικεῖσονται σφίσιν αὐτοῖς, ὅσον ὁ δειλός (οὗτος γὰρ λέγεται κατὰ τὸ φοβεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ καὶ θαρρεῖν ἤττον ἢ δεῖ) καὶ ὁ θρασύς· καὶ γὰρ οὗτος κατὰ τὸ τοιοῦτος εἶναι ὅς φοβεῖσθαι μὲν ἤττον ἢ δεῖ, θαρρεῖν δὲ μᾶλλον ἢ δεῖ. Διὸ καὶ παρωνυμιάζεται· ὁ γὰρ θρασύς παρὰ τὸ θράσος λέγεται παρωνύμως. (4) Ὡστ' ἐπεὶ ἡ ἀνδρεία ἐστὶν ἡ βελτίστη ἕξις περὶ φόβους καὶ θάρρη, δεῖ δὲ μὴθ' οὕτως ὡς οἱ θρασεῖς (τὰ μὲν γὰρ ἐλλείπουσι, τὰ δ' ὑπερβάλλουσι) μὴθ' οὕτως ὡς οἱ δειλοί (καὶ γὰρ οὐ-

Mediocritates igitur esse in virtutibus, easque electivas, et contraria earum vitia, quæque sint, universaliter dictum est. Singulatim vero unamquamque persequentes, primum de fortitudine dicemus. (2) Fere enim apud omnes in confesso est, et fortem circa terribilia versari, et fortitudinem unam e virtutibus esse. Distinximus autem in tabula superiore confidentiam et timorem ut inter se contraria, quum aliquo pacto sibi invicem opponantur. (3) Unde manifestum qui ab iis habitibus nomen habent, similiter inter sese invicem opponi, quemadmodum timidus (nam is magis quam deceat, timere; minus vero quam deceat audere dicitur) et confidens, qui ipse quoque ex eo quod hujusmodi sit, minus scilicet quam deceat, timens, magisque quam deceat, audens, nomen trahit : unde et audax ab audacia denominatur. (4) Quocirca quum fortitudo sit circa timores audaciamque habitus præstantissimus, decet vero nec ut audaces, qui in nonnullis deficient, in aliis vero excedunt, agere, neque timidorum instar, quia etiam ipsi

τοι ταυτὸ ποιῶσι, πλὴν οὐ περὶ ταυτὰ ἀλλ' ἐξ ἐναν-
 τίας· τῷ μὲν γὰρ θαρρεῖν ἐλλείπουσι, τῷ δὲ φοβεῖσθαι
 ὑπερβάλλουσι, δῆλον ὡς ἡ μέση διάθεσις θρασύτητος
 καὶ δειλίας ἐστὶν ἀνδρεία· αὕτη γὰρ βελτίστη. (6) Δοκεῖ
 5 δ' ὁ ἀνδρείος ἀφοβος εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ὁ δὲ δειλὸς
 φοβητικὸς, καὶ ὁ μὲν καὶ πολλὰ καὶ ὀλίγα καὶ μεγάλα
 καὶ μικρὰ φοβεῖσθαι, καὶ σφόδρα καὶ ταχύ, ὁ δὲ τὸ
 ἐναντίον ἢ οὐ φοβεῖσθαι ἢ ἡρέμα καὶ μόλις καὶ ὀλιγά-
 10 κως καὶ μεγάλα. Καὶ ὁ μὲν ὑπομένει τὰ φοβερά σφόδρα,
 ὁ δὲ οὐδὲ τὰ ἡρέμα. (8) Ποῖα οὖν ὑπομένει ὁ ἀνδρείος
 (πρώτων); πότερον τὰ αὐτῷ φοβερά ἢ τὰ ἐτέρῳ; εἰ μὲν
 δὴ τὰ ἐτέρῳ φοβερά, οὐθὲν σεμνὸν φαίη ἂν τις εἶναι· εἰ
 δὲ τὰ αὐτῷ, εἴη ἂν αὐτῷ μέγα· τὰ δὲ φοβερά φόβου
 ποιητικὰ ἐκάστῳ ἢ φοβερά, ὅσον εἰ μὲν σφόδρα φοβερά,
 15 εἴη ἂν ἰσχυρὸς ὁ φόβος, εἰ δ' ἡρέμα, ἀσθενής. Ὡστε
 συμβαίνει τὸν ἀνδρείον μεγάλους φόβους καὶ πολλοὺς
 ποιεῖσθαι· ἐδόκει δὲ τούναντίον ἢ ἀνδρεία ἀφοβον πα-
 ρασκευάζειν, τοῦτο δ' εἶναι ἐν τῷ ἢ μὴθὲν ἢ ὀλίγα φο-
 βεῖσθαι, καὶ ἡρέμα καὶ μόλις. (7) Ἄλλ' ἴσως τὸ φο-
 20 βερὸν λέγεται, ὡσπερ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὰγαθόν, διχῶς.
 Τὰ μὲν γὰρ ἀπλῶς, τὰ δὲ τινὶ μὲν καὶ ἡδέα καὶ ἀγαθὰ
 ἐστίν, ἀπλῶς δ' οὐ, ἀλλὰ τούναντίον φαῦλα καὶ οὐχ
 ἡδέα, ὅσα τοῖς πονηροῖς ὠφέλιμα, καὶ ὅσα ἡδέα τοῖς
 παιδίοις ἢ παιδία. (8) Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ φοβερά τὰ
 25 μὲν ἀπλῶς ἐστί, τὰ δὲ τινί. Ἄ μὲν δὴ δειλὸς φοβεῖται
 ἢ δειλός, τὰ μὲν οὐδενί ἐστι φοβερά, τὰ δ' ἡρέμα· τὰ
 δὲ τοῖς πλείστοις φοβερά, καὶ ὅσα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει,
 ταυτ' ἀπλῶς φοβερά λέγομεν. (9) Ὁ δ' ἀνδρείος πρὸς
 30 αὐτὰ ἔχει ἀφόβος, καὶ ὑπομένει τὰ τοιαῦτα φοβερά,
 ἃ ἐστὶ μὲν ὡς φοβερά αὐτῷ, ἐστὶ δ' ὡς οὐ, ἢ μὲν ἀνθρω-
 πος, φοβερά, ἢ δ' ἀνδρείος, οὐ φοβερά ἀλλ' ἢ ἡρέμα ἢ οὐ-
 δαμῶς. Ἔστι μὲντοι φοβερά ταῦτα· τοῖς γὰρ πλείστοις
 φοβερά. (10) Διὸ καὶ ἐπαινέται ἢ ἕξις· ὡσπερ γὰρ
 ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὑγιεινὸς ἔχει. Καὶ γὰρ οὔτοι οὐ τῷ ὑπὸ
 35 μὴθενὸς ὁ μὲν πόνου τρίβεσθαι, ὁ δ' ὑπὸ μὴδεμίας
 ὑπερβολῆς, τοιοῦται εἶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὸ τούτων ἀπα-
 θεῖς εἶναι, ἢ ἀπλῶς ἢ ἡρέμα, ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ καὶ οἱ
 πλείστοι. (11) Οἱ μὲν οὖν νοσώδεις καὶ ἀσθενεῖς καὶ δειλοὶ
 καὶ ὑπὸ τῶν κοινῶν παθημάτων πάσχουσι τι, πλὴν θᾶττόν
 40 τε καὶ ἄλλον ἢ οἱ πολλοί· ** καὶ ἔτι ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ πά-
 σχουσιν, ὑπὸ τούτων ἀπαθεῖς ἢ ὄλιγος ἢ ἡρέμα. (12) Ἀπο-
 ρεῖται δ' εἰ τῷ ἀνδρείῳ οὐθὲν ἐστὶ φοβερόν, οὐδ' ἂν φο-
 βηθεῖ. ἢ οὐθὲν κωλύει τὸν εἰρημένον τρόπον; ἢ γὰρ
 ἀνδρεία ἀκολούθησις τῷ λόγῳ ἐστίν, ὁ δὲ λόγος τὸ κα-
 45 λὸν αἰρεῖσθαι κελεύει. Διὸ καὶ ὁ μὴ διὰ τοῦτον ὑπομέ-
 νων αὐτὰ, οὕτως ἢ τοῖς ἐξέστηκεν ἢ θρασύς· ὁ δὲ διὰ τὸ
 καλὸν ἀφοβος καὶ ἀνδρείος μόνος. (13) Ὁ μὲν οὖν δει-
 λὸς καὶ ἃ μὴ δεῖ φοβεῖται, ὁ δὲ θρασύς καὶ ἃ μὴ δεῖ
 θαρρεῖ· ὁ δ' ἀνδρείος ἄμφω ἃ δεῖ, καὶ ταύτη μέσος ἐστίν.
 50 Ἄ γὰρ ἂν ὁ λόγος κελεύῃ, ταῦτα καὶ θαρρεῖ καὶ φο-
 βεῖται. Ὁ δὲ λόγος τὰ μεγάλα λυπηρὰ καὶ φθαρτικὰ οὐ
 κελεύει ὑπομένειν, ἂν μὴ καλὰ ᾖ. (14) Ὁ μὲν οὖν θρα-
 σύς, καὶ εἰ μὴ κελεύει, ταῦτα θαρρεῖ, ὁ δὲ δειλὸς οὐδ'
 ἂν κελεύῃ· ὁ δ' ἀνδρείος μόνος, ἕαν κελεύῃ. (15) Ἔστι

in eodem peccant, non eodem tamen, sed contrario modo
 (audendo enim deficient, timendo vero excedunt), mani-
 festum est, mediam audaciæ timiditatisque dispositionem,
 fortitudinem esse : is enim habitus optimus. (5) Videtur
 autem fortis metu vacare ut plurimum, timidus autem me-
 tui obnoxius esse. Et hic quidem multa et pauca, magna
 et parva metuit, idque vehementer et cito : ille vero contra,
 aut prorsus non, aut leviter, et ægre, et raro, et non nisi
 magna. Et hic quidem vehementer terribilia sustinet, ille
 vero ne leviter quidem horrida. (6) Quæ igitur sustinet
 fortis primum, sibine, an alteri terribilia? Etenim si alteri
 terribilia sufferat, nihil videatur magnificentum, fortem esse :
 sin vero sibi ipsi terribilia, hoc ei magnum fuerit : terribilia
 autem ei terrorem incutiunt, cui sunt terribilia. Itaque
 si terribilia vehementer, vehemens; sin leviter, infirmus
 metus erit. Unde contingit, fortem effici multis magnisque
 terroribus. Verum videbatur e contrario fortitudo vacuum
 timore reddere, et hoc esse in eo quod aut nihil aut pauca
 timeat, eaque et leviter et ægre. (7) Sed enim horribile,
 quemadmodum et jucundum, et bonum, bifariam fortasse
 dicitur : alia enim simpliciter, alia vero cuidam jucunda
 bonaque vocantur, non simpliciter ac contra prava, et mi-
 nime jucunda, quemadmodum quæ pravus utilia sunt, et
 quæ jucunda pueris, quæ pueri sunt. (8) Sic etiam terri-
 bilia alia sunt simpliciter, alia vero alicui. Quæ igitur
 timidus metuit, qua timidus, alia nemini terribilia sunt,
 alia leviter : sed quæ plurimis timentur, et quæcumque
 naturæ humanæ horribilia sunt, ea simpliciter terribilia
 vocamus : (9) fortis vero ad hæc intrepide habet, susti-
 netque res ejusmodi. Quæ partim ipsum quoque terrent,
 partim vero non. Qua enim homo est, terribilia illi quo-
 que sunt : qua vero fortis, non sunt, aut certe leviter, aut
 nequaquam. Terribilia tamen dicuntur, quia a plerisque
 timeri solent; (10) quocirca hic habitus laudatur. Quemad-
 modum enim robusti sanique appellantur, non quod illi
 nullis laboribus frangantur, aut hi nullo excessu debili-
 tentur : sed ex eo quod his vel prorsus non turbantur, aut
 simpliciter, aut leviter, a quibus multi et plerisque. (11) Val-
 etudinarii enim, et infirmi, et timidi, communibus etiam
 vulgaribusque passionibus afficiuntur, sed citius vehemen-
 tiusque quam solent nulli : *sani vero et robusti et fortes
 magnis quidem afficiuntur, sed lentius et minus quam
 solent multi* : præterea quibus multi afficiuntur, ea vel
 prorsus non vel leviter ipsos tangunt. (12) Quæritur au-
 tem, num forti nihil sit terribile, neque metuat quicquam,
 an nihil vetet, pro eo ac dictum est, ipsum quoque tim-
 mere : fortitudo enim rationem sequitur; ratio vero honesta
 capessere jubet. Quocirca qui non per hanc sustinet, is
 aut stupidus est, aut confidens : verum qui ob honestum
 tantum non metuit, solus fortis est. (13) Timidus igitur,
 quæ non decet, metuit; audax vero in quibus non oportet,
 audet : fortis vero in utroque agit quod decet, et proin me-
 dius existit. Nam quæ ratio dicitur, ea et metuit et susti-
 net. Quæ autem magna sunt et acerba interitumque infe-
 rentia, ea, nisi sint honesta, subire handquaquam ratio
 jubet. (14) Audax vero etiam non jubente ipsa subit; ti-
 midus vero ne si jubeat quidem : solus autem fortis ipsius
 jussu obtemperat. (15) Species autem fortitudinis quinque

δ' εἶδη ἀνδρείας πέντε λεγόμενα καθ' ὁμοίτητα, τὰ αὐτὰ γὰρ ὑπομένουσι, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ αὐτὰ. Μία μὲν πολιτικῆ· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ δι' αἰδῶ οὔσα. Δευτέρα ἡ στρατιωτικῆ· αὕτη δὲ δι' ἐμπειρίαν καὶ τὸ εἰδέναι, οὐχ ὡςπερ Σωκράτης ἔφη, τὰ δεινά, ἀλλ' ὅτι τὰς βοηθείας τῶν δεινῶν. (16) Τρίτη δ' ἡ δι' ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν, δι' ἣν τὰ παιδία καὶ οἱ μαϊνόμενοι οἱ μὲν ὑπομένουσι τὰ φερόμενα, οἱ δὲ λαμβάνουσι τοὺς ὄφεις. Ἄλλη δ' ἡ καθ' ἐλπίδα, καθ' ἣν οἱ τε κατευτηγχοῦτες πολλὰκις ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους καὶ οἱ μεθύοντες· εὐέλπιδας γὰρ ποιεῖ ὁ οἶνος. (17) Ἄλλη δὲ διὰ πάθος ἀλόγιστον, οἷον δι' ἔρωτα καὶ θυμόν. Ἄν τε γὰρ ἔρᾶ, Ὁρασὺς μᾶλλον ἢ δειλός, καὶ ὑπομένει πολλοὺς κινδύνους, ὡςπερ ὁ ἐν Μεταποντίῳ τὸν τύραννον ἀποκτείνας καὶ ἐν Κρήτῃ μυθολογούμενος· καὶ δι' ὄργην καὶ θυμόν ὡσαύτως· ἐκστατικὸν γὰρ ὁ θυμός. Διὸ καὶ οἱ ἀγριοὶ θῆρες ἀνδρείοι δοκοῦσιν εἶναι, οὐκ ὄντες· ὅταν γὰρ ἐκστῶσι, τοιοῦτοι εἰσὶν, εἰ δὲ μή, ἀνώμαλοι, ὡςπερ οἱ θρασεῖς. (18) Ὅμως δὲ μάλιστα φυσικῆ ἡ τοῦ θυμοῦ ἀήττητον γὰρ ὁ θυμός, διὸ καὶ οἱ παῖδες ἄριστα μάχονται. (19) Διὰ νόμον δὲ ἡ πολιτικῆ ἀνδρεία. Κατ' ἀλήθειαν δὲ οὐδεμία τούτων, ἀλλὰ πρὸς τὰς παρακελεύσεις τὰς ἐν τοῖς κινδύνους χρήσιμα ταῦτα πάντα. (20) Περὶ δὲ τῶν φοβερῶν νῦν μὲν ἀπλῶς εἰρήκαμεν, βέλτιον δὲ διορίσασθαι μᾶλλον. Ὅλως μὲν οὖν φοβερὰ λέγεται τὰ ποιητικὰ φόβου. Τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα φαίνεται ποιητικὰ λύπης φθαρτικῆς· τοῖς γὰρ ἄλλῃν τινὰ προσδεχομένοις λύπην ἕτερα μὲν ἂν τις ἴσως λύπη γένοιτο καὶ πάθος ἕτερον, φόβος δ' οὐκ ἔσται, οἷον εἰ τις προορῶτο ὅτι λυπήσεται λύπην ἣν οἱ φθονοῦντες λυποῦνται, ἢ τοιαύτην οἶαν οἱ ζηλοῦντες ἢ οἱ αἰσχυρόμενοι. (21) Ἄλλ' ἐπὶ μόναις ταῖς τοιαύταις φαινόμεναις ἔσσεσθαι λύπαις φόβος γίνεται, ὅσων ἡ φύσις ἀναιρετικῆ τοῦ ζῆν. Διὸ καὶ σφόδρα τινὲς ὄντες μαλακοὶ περὶ ἕνια ἀνδρείοι εἰσι, καὶ ἔνιοι σκληροὶ καὶ καρτερικοὶ, δειλοί. (22) Καὶ δὴ δοκεῖ σχεδὸν ἴδιον τῆς ἀνδρείας εἶναι τὸ περὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν τούτου λύπην ἔχειν πῶς· εἰ γὰρ τις εἴη τοιοῦτος οἷος πρὸς ἀλέας καὶ ψύχη καὶ τὰς τοιαύτας λύπας ὑπομενετικός, ὡς ὁ λόγος, ἀκινδύνους οὔσας, πρὸς δὲ τὸν θάνατον καὶ μαλακός καὶ περίφοβος, μὴ δι' ἄλλο τι πάθος ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν φθοράν, ἄλλος δὲ πρὸς μὲν ἐκείνας μαλακός, πρὸς δὲ τὸν θάνατον ἀπαθής, ἐκεῖνος μὲν ἂν εἶναι δοῦναι δειλός, οὗτος δ' ἀνδρείος. (23) Καὶ γὰρ κινδύνους ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις λέγεται μόνους τῶν φοβερῶν, ὅταν πλησίον ἢ τὸ τῆς τοιαύτης φθορᾶς ποιητικόν. Φαίνεται δὲ κινδύνους, ὅταν πλησίον φαίνεται. Τὰ μὲν οὖν φοβερά, περὶ ὅσα φαμέν εἶναι τὸν ἀνδρείον, εἴρηται δὴ ὅτι τὰ φαινόμενα ποιητικὰ λύπης τῆς φθαρτικῆς· ταῦτα μέντοι πλησίον τε φαινόμενα καὶ μὴ πόρρω, καὶ τοσαῦτα τῷ μεγέθει ὄντα ἢ φαινόμενα ὡστ' εἶναι σύμμετρα πρὸς ἀνθρώπων. (24) Ἔνια γὰρ ἀνάγκη παντὶ φαίνεσθαι ἀνθρώπων φοβερὰ καὶ διαταράττειν· οὐθὲν γὰρ κωλύει, ὡςπερ θερμὰ καὶ ψυχρὰ καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἕνας ὑπὲρ ἡμᾶς εἶναι καὶ τὰς τοῦ ἀν-

ARISTOTELES. II.

sunt numero, propter similitudinem quamdam sic appellata: eadem enim sustinent, non tamen easdem ob causas. Una est civilis, quam verecundia parit: altera militaris, ex peritia usuque rerum perfecta, non, quemadmodum dixit Socrates, ut horribilia, sed ut auxilia horribilium cognoscantur: (16) tertia, per ignorantiam et imperitiam, velut est puerorum insanorumque fortitudo, qua hi horribilia sustinent, illi vero serpentes manibus prehendant. Alia rursum ex spe nascitur, qua felicitate usi ebriique pericula sæpe suscipiunt: nam vinum spem solet addere. (17) Postremo alia ex affectuum impotentia rationis expers, ut amore irave accensorum. Nam sive amet quis, audax potius quam timidus erit, multaque pericula sustinebit: velut qui in Metaponto tyrannum occidit, et in Creta ille quem fabulæ recitant: sive ira commoveatur; nam extra se rapitur animus. Unde et ferae silvestres, fortes dicuntur, nec sunt tamen. Concitatæ enim, sunt ejusmodi; non concitatæ, inæquales sunt, sicut audaces. (18) Maxime autem naturalis est ab animi impetu profecta fortitudo: invictus enim impetus: quapropter et pueri optime pugnant. (19) Civilis autem propter legem exstitit. Ceterum nullahæc secundum veritatem comparata est; ad cohortationes tamen in periculis usum afferunt hæc omnia non mediocrem. (20) De horribilibus igitur quum simpliciter jam dixerimus, non ab re fuerit de his fusius determinare. In universum igitur horribilia dicuntur metus effectiva; ea scilicet quæ dolorem inferunt corruptivum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiam dolorem diversamque affectum, non metum parit, velut qui molestiam aliquam prospicit, ut eam qua invidi, aut æmuli, aut pudore suffusi affliguntur, aliud nomen sortiuntur: (21) eo quod versus metus eorum tantum malorum est, quorum natura interitum videtur inferre. Quocirca nonnulli, quamlibet molles, fortes tamen sunt in quibusdam: et nonnulli, duri ac tolerant, timidi. (22) Videtur enim propemodum proprium fortitudinis munus esse, circa mortem ejusque acerbiter recte affici. Nam si algorem quis et calorem et hujus generis dolores pro eo ac ratio dictat sustinet, quum a periculo absint, verum ad mortem mollis sit et timidus, non ob aliud, nisi ob interitum; alius vero ad eadem quidem mollis, erga mortem autem intrepidus: ille quidem timidus, hic autem fortis judicari sane queat. (23) Periculum namque iis constare terribilibus tantum dicitur, quæ in propinquo habent ejusmodi interitus effectiva. Apparet autem periculum, quando prope cernitur. Terribilia igitur, circa quæ versari fortis assolet, dicta jam nobis sunt, eo quod apparentia effectiva doloris corruptivi, oportet, eaque non procul sed in propinquo, apparere, nec magnitudine humanæ virtutis proportionem excedere. (24) Quædam enim necessarium est omnibus terribilia videantur, omnesque percillant. Nihil enim vetat quominus, quemadmodum calida frigidaque et alia quædam corporis humani habitus viresque su-

14

θροπίνου σώματος ἔξεις, οὕτω καὶ τῶν περὶ τὴν ψυχὴν παθημάτων. Οἱ μὲν [οὖν] δειλοὶ καὶ θρασεῖς διαφεύδονται διὰ τὰς ἔξεις· τῷ μὲν γὰρ δειλῷ τὰ τε μὴ φοβερὰ δοκεῖ φοβερὰ εἶναι καὶ τὰ ἡρέμα σφόδρα, τῷ δὲ θρασεῖ τούναντιον τὰ τε φοβερὰ θαρραλέα καὶ τὰ σφόδρα ἡρέμα, τῷ δ' ἀνδρείῳ ἀληθῆ μάλιστα. (25) Διότερ οὐτ' εἰ τις ὑπομένει τὰ φοβερὰ δι' ἄγνοιαν, ἀνδρείος, οἷον εἰ τις τοὺς κεραυνοὺς ὑπομένει φερομένους διὰ μανίαν, οὐτ' εἰ γινώσκων ὅσος ὁ κίνδυνος, διὰ θυμὸν, οἷον οἱ Κελτοὶ πρὸς τὰ κύματα ὅπλα ἀπαντῶσι λαβόντες, καὶ θλῶς ἢ βαρβαρική ἀνδρεία μετὰ θυμοῦ ἐστίν. (26) Ἔνιοι δὲ καὶ δι' ἄλλας ἡδονὰς ὑπομένουσιν. Καὶ γὰρ ὁ θυμὸς ἡδονὴν ἔχει τινα· μετ' ἐλπίδος γάρ ἐστι τιμωρίας. Ἄλλ' ὅμως οὐτ' εἰ διὰ ταύτην οὐτ' εἰ δι' ἄλλην ἡδονὴν ὑπομένει τις τὸν θάνατον ἢ φυγὴν μειζρόνων λυπῶν, οὐδέ τις δικαίως ἀνδρείος λέγοιτο τούτων. (27) Εἰ γὰρ ἦν ἡδὴ τὸ ἀποθνήσκειν, πολλὰς αὖ δι' ἀκρασίαν ἀπέθνησκον οἱ ἀκόλαστοι, ὅσπερ καὶ νῦν αὐτοῦ μὲν τοῦ ἀποθνήσκειν οὐκ ὄντος ἡδέος, τῶν ποιητικῶν δ' αὐτοῦ, πολλοὶ δι' ἀκρασίαν περιπίπτουσιν εἰδότες, ὧν οὐδεὶς ἀνδρείος εἶναι δόξειεν, εἰ καὶ πάνυ ἔτοιμος ἀποθνήσκειν. Οὐτ' εἰ φεύγοντες τὸ πονεῖν, ἔπερ πολλοὶ ποιοῦσιν, οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδεὶς ἀνδρείος, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ

Φαῦλοι βροτῶν γὰρ τοῦ πονεῖν ἡσώμενοι
θανεῖν ἐρώσιν·

ὅσπερ καὶ τὸν Χείρωνα μυθολογοῦσιν οἱ ποιηταὶ διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἔλκουσ δόδυνη εὐξασθαι ἀποθανεῖν ἀθάνατον ὄντα. (28) Παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ ὅσοι δι' ἐμπειρίαν ὑπομένουσιν τοὺς κινδύνους, ὅνπερ τρῶπον σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτικῶν ἀνθρώπων ὑπομένουσιν. Αὐτὸ γὰρ τούναντιον ἔχει ἢ ὡς ὅτε Σωκράτης, ἐπιστήμην οἰόμενος εἶναι τὴν ἀνδρίαν. Οὕτε γὰρ διὰ τὸ εἰδέναι τὰ φοβερὰ θαρροῦσιν οἱ ἐπὶ τοὺς ἰστούς ἀναβαίνειν ἐπιστάμενοι, ἀλλ' ὅτι ἴσασιν τὰς βοθηθείας τῶν δεινῶν· οὕτε δι' ὃ θαρραλιώτερον ἀγωνίζονται, τοῦτο ἀνδρεία. (29) Καὶ γὰρ ἂν ἡ ἰσχὺς καὶ ὁ πλοῦτος κατὰ Θεογνὶν ἀνδρεία εἴεν· « πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενήτη δεδημημένος. » Φανερώς ἐνίοι δειλοὶ ὄντες ὅμως ὑπομένουσιν δι' ἐμπειρίαν· τοῦτο δέ, ὅτι οὐκ οἴονται κίνδυνον εἶναι· ἴσασιν γὰρ τὰς βοθηθείας. Σημεῖον δέ· ὅταν γὰρ μὴ ἔγιναι οἴονται βοθηθείαν, ἀλλ' ἡδὴ πλησίον ἢ τὸ δεινόν, οὐχ ὑπομένουσιν. (30) Ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων αἰτιῶν οἱ διὰ τὴν αἰδῶ ὑπομένοντες μάλιστα φανεῖν ἀνδρείοι, καθάπερ καὶ Ὁμηρὸς τὸν Ἐκτορὰ φησὶν ὑπομένειν τὸν κίνδυνον τὸν πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα·

Ἐκτορα δ' αἰδῶς

εἶλε·

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει. »

Καὶ ἐστὶν ἡ πολιτικὴ ἀνδρεία αὕτη. (31) Ἡ δ' ἀληθὴς οὐτε αὕτη οὐτ' ἐκείνων οὐδεμία, ἀλλ' ὅμοια μὲν, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν θηρίων, ἀ διὰ τὸν θυμὸν ἐμῶσε τῇ πληγῇ φέρεται. Οὕτε γὰρ ὅτι ἀδοξήσει, δεῖ μένειν φοβουμένου, οὔτε δι' ὀργήν, οὔτε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀποθα-

perant; ita animi affectionibus nonnullis opprimamur. Timidi enim et audaces secundum habitus decipiuntur. Timido enim non horribilia, horribilia tamen videntur, et quæ leviter metuenda sunt, vehementer: audaci vero contrarium, horribilia videntur ejusmodi ut iis confidi possit, et quæ vehementer terribilia, leviter: viro autem forti quæ vera sunt maxime. (25) Quocirca nec si quis ignoranter pericula sustineat, fortis est: velut qui fulmen, ex insania, ferat illatum, ac si cognoscat quantum sit periculum, ex animi impetu agat; quemadmodum si Cellæ, sumptis armis, occurrant fluctibus: cujusmodi est omnis barbarorum furiosa fortitudo. (26) Nonnulli vero ob alias voluptates pericula sustinent: nam et ira voluptatem habet quandam, quum sit cum spe ultionis sumendæ. Verum nec si ob ejusmodi, nec ob alias voluptates, malorumve graviorum fugam, mortem obeat, justus quisquam propterea merito dicatur. (27) Nam si mori jucundum sit, sæpe per intemperantiam morentur lascivi. Quemadmodum et hodie, quum ipsa quidem mors minime, sed inferentia eam multa sint suavia, fit ut multi per incontinentiam certum sibi concilient interitum, non ignari etiam certam mortem propositam: quo ex genere nullus fortis videatur. Neque si quis dolorem fugiens (quod solent multi) mortem accersat, fortis fuerit; quemadmodum et Agathon dicit,

Namque homines pravi perciti doloribus
Mortem sibi optant;

veluti etiam Chironem fabulæ perhibent ob dolorem ulceris mortem optasse, licet immortalem. (28) Non procul ab his distant qui ex peritia pericula sustinent, id quod plerique solent militares viri. Hoc namque contrario plane modo se habet Socratis sententiæ, opinantis, scientiam esse fortitudinem: neque enim quia noverint horribilia, qui in summos malos escendere didicerunt, id ausi sunt, sed quia præsidia contra discrimina explorata habent. Neque enim quia audacius pugnant, idcirco fortes sunt: (29) nam hac ratione etiam robur, et divitiæ, juxta Theognim, essent fortitudo. Vir enim, inquit, paupertate domitus omnis nec dicere quicquam nec facere valet. Manifeste quidem, quum timidi sint, pericula tamen sustinent, propter experientiam, idque quod periculum non esse arbitrentur, quum paratum noscant præsidium. Argumento est, quod quum præsidium habere non putant, malis jam re vera imminentibus, retrocedunt. (30) Inter omnes igitur ex illis unde diximus causis ortas ea videtur virtuti proxima, quæ ex verecundia nascitur, fortitudo; quemadmodum et Homerus Hectorem scribit periculum in certamine cum Achille obiisse verecundia impulsus:

... verecundia cepit

Hectora...

Pulydamas etenim primus probro mihi vertet.

Atque ea est quam diximus civilem fortitudinem. (31) Ceterum vera neque hæc est, neque alia ex illis ulla, sed furori similis est ferarum, quæ impetu feruntur adversus ictus. Neque enim vel ob ignominiam, vel ex ira, vel quod non morituros se arbitrentur, aut quod facultatibus

νεῖσθαι, ἢ διὰ τὸ δυνάμεις ἔχειν φυλακτικὰς· οὐδὲ γὰρ οἰήσεται οὕτω γε φοβερὸν εἶναι οὐθέν. (32) Ἄλλ' ἐπειδὴ πᾶσα ἀρετὴ προαιρετικὴ (τοῦτο δὲ πῶς λέγομεν, εἴρηται πρότερον, ὅτι ἕνεκά τινος πάντα αἰρεῖσθαι ποιεῖ, καὶ τοῦτο ἐστὶ, τὸ οὐ ἕνεκά, τὸ καλόν), δῆλον ἐστὶ καὶ ἡ ἀνδρεία ἀρετὴ τις οὕσα ἕνεκά τινος ποιήσει τὰ φοβερὰ ὑπομένειν, ὥστ' οὔτε δι' ἀγνοίαν (ὀρθῶς γὰρ μᾶλλον ποιεῖ κρίνειν) οὔτε δι' ἠδονήν, ἀλλ' ὅτι καλόν, ἐπεὶ, ἂν γε μὴ καλὸν ἦ ἀλλὰ μανικόν, οὐ γ' ὑπομένει· αἰσχρὸν γάρ. (33) Περὶ ποῖα μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀνδρεία μεσότης καὶ τίνων καὶ διὰ τί, καὶ τὰ φοβερὰ τίνα δύναιμι ἔχει, σχεδὸν εἴρηται κατὰ τὴν παρούσαν ἐφοδὸν ἰκανῶς.

præservativis instructi sint, sustinere horribilia debent : nam ita nihil horribile esse judicant. (32) Et quoniam virtus omnis electiva est (nempe, ut supra diximus, quod omnia gratia alicujus, ejus nempe quod honestum est, hujus instinctu eligantur), patet, fortitudinem, quia virtus est, horribilia gratia alicujus sustinenda inslituere : ergo neque ex ignorantia (ut quæ judicium format), neque ob voluptatem, sed ob solam honestatem ; quoniam, si non sit honestum, sed furiosum, id nequaquam suffert : turpe enim est. (33) Circa quæ igitur versetur fortitudinis mediocritas, et quoniam sit, et propter quid, et horribilia quam vim habeant, satis impræsentiarum explicatum videtur.

CAP. II.

Περὶ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας μετὰ ταῦτα διελῆσθαι πειρατέον. Αἰγεται δ' ὁ ἀκλόαστος πολλαχῶς. 15 Ὅ τε γὰρ μὴ κεκολασμένοις πῶς μὴδ' ἰατρουόμενος, ὥσπερ ἀτμητός ὁ μὴ τετμημένος, καὶ τούτων ὁ μὲν δυνατός ὁ δ' ἀδύνατος· ἀτμητὸν γὰρ τό τε μὴ δυνάμενον τμηθῆναι, καὶ τὸ δυνατὸν μὲν μὴ τετμημένον δέ. (2) Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὸ ἀκλόαστον· καὶ γὰρ τὸ 20 μὴ πεφυκὸς δέχεσθαι κολασίν, καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν μὴ κεκολασμένον δὲ περὶ ἀμαρτίας περὶ ἃς ὀρθοπραγεῖ ὁ σώφρων, ὥσπερ οἱ παῖδες· κατὰ ταύτην γὰρ ἀκλόαστοι λέγονται τὴν ἀκολασίαν. (3) Ἔτι δ' ἄλλον τρόπον οἱ δυσίατοι καὶ οἱ ἀνίατοι πάμπαν διὰ κολάσεως. Πλεοναχῶς δὲ λεγομένης τῆς ἀκολασίας, ὅτι μὲν περὶ ἠδονάς τινὰς καὶ λύπας εἰσὶ, φανερόν, καὶ ὅτι ἐν τῇ περὶ ταύτας διακείσθαι πῶς καὶ ἀλλήλων διαφέρουσι καὶ τῶν 25 ἄλλων· διεγράψαμεν δὲ πρότερον τοὺς τὴν ἀκολασίαν ὀνομαζόντες μεταφέρμεν. (4) Τούτους γὰρ ἀκινήτως ἔχοντας δι' ἀναισθησίαν πρὸς τὰς αὐτὰς ἠδονὰς οἱ μὲν καλοῦσιν ἀναισθητοὺς, οἱ δ' ἄλλοις ὀνόμασι τοιούτοις προσαγορεύουσιν. (5) Ἔστι δ' οὐ πάνυ γνώριμον τὸ πάθος οὐδ' ἐπιπόλαιον διὰ τὸ πάντας ἐπὶ θάτερον ἀμαρτάνειν μᾶλλον καὶ πᾶσιν εἶναι σύμφυτον τὴν τῶν τοιούτων 30 ἠδέων ἤτταν καὶ αἴσθησιν. Μάλιστα δ' εἰσὶ τοιούτοι, οἷος οἱ κοιμηροδιδάσκαλοι παράγουσιν ἀγροίκους, οἱ οὐδὲ τὰ μέτρα καὶ τὰ ἀναγκαῖα πλησιάζουσι τοῖς ἠδέσιν. (6) Ἐπεὶ δ' ὁ σώφρων ἐστὶ περὶ ἠδονάς, ἀνάγκη καὶ περὶ ἐπιθυμίας τινὰς αὐτὸν εἶναι. Δεῖ δὲ λαθεῖν 40 περὶ τίνος. Οὐ γὰρ περὶ πάσας οὐδὲ περὶ ἅπαντα τὰ ἠδέα ὁ σώφρων σώφρων ἐστίν, ἀλλὰ τῇ μὲν δόξῃ περὶ δύο τῶν αἰσθητῶν, περὶ τὸ γευστὸν καὶ τὸ ἄπτόν, τῇ δ' ἀληθείᾳ περὶ τὸ ἄπτόν. (7) περὶ γὰρ τὴν διὰ τῆς ὀψείας ἠδονῆν τῶν καλῶν ἀνευ ἐπιθυμίας ἀφροδισίων, 45 ἢ λύπην τῶν αἰσχρῶν, καὶ περὶ τὴν διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν εὐαρισμῶστων ἢ ἀναρμύστων, ἐτι δὲ πρὸς τὰς δι' ὀσφρήσεως, τὰς τε ἀπὸ εὐωδίας καὶ τὰς ἀπὸ δυσωδίας, οὐκ ἐστὶν ὁ σώφρων. Οὐδὲ γὰρ ἀκλόαστος οὐδεὶς λέγεται τῷ πάσχειν ἢ μὴ πάσχειν. (8) Εἰ γοῦν τις ἢ καλὸν ἀνδριάντα θεώμενος ἢ ἔπρον ἢ ἄνθρωπον, ἢ ἀκρωμένους ἄδοντος, μὴ βούλοιο μήτε ἐσθίειν μήτε πίνειν μήτε ἀφροδισιάζειν, ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ θεωρεῖν τῶν δ' ἄδόν-

Porro de temperantia et intemperantia deinceps disserere conabimur. Intemperans autem (*græce ad verbum* intemperatus) multifariam dicitur : interdum enim dicitur qui non est castigatus, nec emendatus : quemadmodum incastratum dicimus quod castratum non sit : quorum castrari nonnulla possunt, alia non possunt. Dicimus enim incastratum, et quod castrari non possit, et quod quum possit, non sit tamen castratum. (2) Sic et intemperans [*græce* intemperatum] dicitur, vel quod temperiem castigationemque natura sua non admittat, vel quod admittat quidem, sed nunquam sit castigatum in iis peccatis, circa quæ rectè agit temperans, ut sunt pueri. Juxta eam enim intemperiem homines intemperantes dicuntur. (3) Rursum et id intemperans dicitur, quod vel ægre, vel omnino non possit castigatione ulla emendari. Jam quum multifariam dicatur intemperantia, patet, circa voluptates quasdam et dolores eam versari : tum quod ex dispositione circa eas varia, et a se invicem, et ab aliis homines differant. Prius autem descripsimus quo pacto intemperantiam appellatione transferamus. (4) Nam eos qui nullo sensu erga easdem voluptates commoveantur, insensatos alii vocant ; nonnulli aliud nomen imponunt. (5) Verum non est valde nota hæc affectio, neque vulgaris, eo quod vulgo magis in alteram partem peccetur, et quod congenitus sit omnibus junctorum ejusmodi sensus et delinitio. Hujusmodi autem maxime sunt, quos Comici inducunt, agrestes homines, qui ne moderata quidem necessariaque ulla suavitate frui volunt. (6) Et quia temperans circa voluptates versatur, necessarium est etiam, cupiditates quasdam illi propositas esse. Itaque quæ sint istæ, explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniaque suavia, versatur temperans, sed opinione quidem circa sensibilia duo, gustabile scilicet et tangibile : re vera autem circa tangibilia tantum. (7) Nam circa voluptatem, quæ citra veneris cupiditatem, aspectu pulchrorum, aut dolorem, qui turpium aspectu nascitur, aut eam quæ ex auditione suaviter consonantium, aut secus, aut quæ olfactu fragrantium, aut secus fetidorum provenit, non versatur temperans. Neque enim vel patiendo vel non patiendo dicitur intemperans. (8) Si igitur quis aut pulchram statuam aut equum aut hominem cerneus, vel suaviter audiens canentem, nec bibere, nec edere, nec veneri indulgere velit,

των ἀκούειν, οὐκ ἂν δόξειεν ἀκόλαστος εἶναι, ὥσπερ οὐδ' οἱ κηλούμενοι παρὰ ταῖς Σειρήσιν. (9) Ἄλλὰ περὶ τὰ δύο τῶν αἰσθητῶν ταῦτα, περὶ ἅπερ καὶ τᾶλλα θηρία μόνᾳ τυγχάνει αἰσθητικῶς ἔχοντα καὶ χαίροντα καὶ λυπούμενα, περὶ τὰ γευστά καὶ ἄπτά. (10) Περὶ δὲ τὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἡδέα σχεδὸν ὁμοίως ἅπαντα φαίνεται ἀναισθητῶς διακείμενα, οἷον περὶ εὐαρμωσίαν ἢ κάλλος· οὐθὲν γάρ, ὅ τι καὶ ἄξιον λόγου, φαίνεται πάσχοντα αὐτῇ τῇ θεωρίᾳ τῶν καλῶν ἢ τῇ ἀχροάσει τῶν εὐαρμώστων, εἰ μὴ τί που συμβέβηκε τερατώδες. Ἄλλ' οὐδὲ πρὸς τὰ εὐώδη ἢ δυσώδη· καίτοι τὰς γε αἰσθήσεις δευτέρας ἔχουσι πάσας. (11) Ἄλλὰ καὶ τῶν ὁσμῶν ταῦταις χαίρουσιν ὅσαι κατὰ συμβεβηκὸς εὐφραίνουσι, ἀλλὰ μὴ καθ' αὐτάς. Λέγω δὲ καθ' αὐτάς, αἷς μὴ ἐλπίζοντες χαίρομεν ἢ μεμνημένοι, οἷον ὄφων καὶ ποτῶν· δι' ἑτέραν γὰρ ἠδονὴν ταῦταις χαίρομεν, τὴν τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν. Καθ' αὐτάς δὲ, οἷαι αἱ τῶν ἀνθῶν εἰσίν. Διὸ ἐμμελῶς ἐφη Στρατωνικός τὰς μὲν καλὸν ὄζειν, τὰς δὲ ἡδύ. (12) Ἐπεὶ καὶ τῶν περὶ τὸ γευστὸν οὐ περὶ πᾶσαν ἠδονὴν ἐπτόχηται τὰ θηρία, οὐδ' ὅσων τῶ ἀκρῶ τῆς γλώττης ἢ αἰσθησις, ἀλλ' ὅσων τῶ φάρυγγι, καὶ ἔοικεν ἀπῆ μάλλον ἢ γεύσει τὸ πάθος· διὸ οἱ ὄσφραγοὶ οὐκ εὐχονται τὴν γλώτταν ἔχειν μακρὰν ἀλλὰ τὸν φάρυγγα γεράνου, ὥσπερ Φιλόξενος ὁ Ἐρύξιδος. Ὡστε περὶ τὰ ἄπτόμενα, ὡς ἀπλῶς εἶπεῖν, θετέον τὴν ἀκολασίαν. (13) Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος περὶ τὰς τοιαύτας ἐστίν. Οἰνοφλυγία γάρ καὶ γαστριμαργία καὶ λαγνεία καὶ ὄσφραγία καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα περὶ τὰς εἰρημένας ἐστὶν αἰσθήσεις, εἰς ἅπερ μόρια ἢ ἀκολασία διαιρεῖται. (14) Περὶ δὲ τὰς δι' ὄψεως ἢ ἀκοῆς ἢ ἀσπρήσεως ἠδονὰς οὐθεὶς λέγεται ἀκόλαστος, ἐὰν ὑπερβάλλῃ, ἀλλ' ἄνευ ὀνειδῶν τὰς ἀμαρτίας ψέγομεν ταύτας, καὶ ὄλωσ περὶ ὅσα μὴ λέγονται ἐγκρατεῖς· οἱ δ' ἀκρατεῖς οὐκ εἰσὶν ἀκόλαστοι οὐδὲ σώφρονες. (15) Ἀναισθητος μὲν οὖν, ἢ ὅπως δεῖ ὀνομάζειν, ὁ οὕτως ἔχων ὥστε καὶ ἐλλείπειν ὅσων ἀνάγκη κοινοῦναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πάντας καὶ χαίρειν· ὁ δ' ὑπερβάλλων ἀκόλαστος. (16) Πάντες γὰρ τοῦτοις φύσει τε χαίρουσι, καὶ ἐπιθυμίας λαμβάνουσι, καὶ οὐκ εἰσὶν οὐδὲ λέγονται ἀκόλαστοι· οὐ γὰρ ὑπερβάλλουσι τῷ χαίρειν μάλλον ἢ δεῖ τυγχάνοντες καὶ λυπεῖσθαι μάλλον ἢ δεῖ μὴ τυγχάνοντες. Οὐδ' ἀνάληγοι· οὐ γὰρ ἐλλείπουσι τῷ χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπερβάλλουσιν. (17) Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις περὶ αὐτά, ὁ δῆλον ὅτι καὶ μεσότης, καὶ βελτίστη αὕτη ἢ ἕξις, καὶ ἀμφοῖν ἐναντία. Ὡστε [ἐπεὶ ἢ] σωφροσύνη ἢ βελτίστη ἕξις, περὶ ἢ ὁ ἀκόλαστος, ἢ περὶ τὰ ἡδέα τὰ εἰρημένα τῶν αἰσθητῶν μεσότης σωφροσύνη ἂν εἴη, μεσότης οὕσα ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας· ἢ δ' ὑπερβολὴ ἀκολασίας, ἢ δ' ἐλλείψις ἢ τοῖ ἀνώνομος ἢ τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι προσγορευομένη. (18) Ἀκριβέστερον δὲ περὶ τοῦ γένους τῶν ἠδονῶν ἐστὶν διαιρετέον ἐν τοῖς λεγομένοις ὑστερον περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας.

sed pulchra quidem videre, et canentem audire, is intemperans non videatur : quemadmodum nec Sirenum cantibus deliniti. (9) Sed circa duo hæc sensibilia versantur, quæ et reliquorum animantium sensibus incurrentia, dolorem voluptatemve cient : ea scilicet, quæ gustu tactuve sentiuntur. (10) Ceterum quæ reliquis sensibus suavia existunt, nullum fere animalibus sensum movent : ut circa proportionum vel pulchritudinis contuitionem nihil magnopere moveri videntur. Sed et nec auscultationibus sonorum rite consonantium, neque suave aut graviter olentibus, licet omnes sensus illa acutiores habeant. (11) Sed et odoribus iis gaudent maxime, qui per accidens, non per sese, oblectant. Dico autem per se, quibus gaudemus nec sperantes nec recordantes aliud, velut cibi, aut potus : nam ob aliam, hoc est edendi bibendique voluptatem, iis gaudemus. Per se vero, ut sunt odores florum. Quocirca scite Stratonicus dixit, illa quidem pulchre, hæc vero suaviter fragrare. (12) Et quia in gustabilibus non omnis voluptas feræ attingit, nec quantum extremo linguæ apice, sed quantum toto gutture sentitur : tactu potius quam gustu hæc affectio contineri videtur. Quapropter gulones non optant linguam longam, sed quemadmodum Philoxenus Eryxidis, vulturis guttur. Itaque circa tangibilia, ut simpliciter dicam, intemperantia est constituenda, (13) circa ea circa quæ etiam intemperans versatur. Nam vinolentia, edacitas, luxuria, crapula, et omnia ejusmodi, circa sensus prædictos sunt : quas in partes intemperantia dividitur. (14) Verum qui voluptatibus visu, auditione, olfactuve perceptis excedit, nemo dicitur intemperans, citraque ignominiam tales errores vituperamus, et prorsus circa quæ non dicuntur continentibus. Incontinentes vero nec temperantes sunt, nec intemperantes. (15) Insensatus igitur, aut quocumque alio nomine appellare conveniat, est is qui in omnibus deficiat, quibus solent plerumque omnes participare atque lætari. Verum qui excedit, intemperans est. (16) Omnes enim his et natura gaudent, et aliquo etiam modo concupiscunt, nec tamen sunt vel dicuntur intemperantes. Nam et consecuti non excedunt magis, quam oporteat, gaudent, et non consecuti, magis quam oporteat, dolendo. Sed nec dolore etiam vacantes dicuntur. Non enim deficiunt gaudento dolendo, sed magis excedunt. (17) Quia igitur circa hæc est excessus, defectusque, manifestum quod et mediocritas, qui habitus optimus est, et utriusque contrarius. Itaque quum temperantia sit habitus præstantissimus in iis circa quæ intemperans versatur, fuerit temperantia in dictis jucundis sensibilibus mediocritas, nimirum insensibilitatis intemperantiæque mediocritas. Excessus vero intemperantia est : sed defectus aut nomine caret, aut supra positas appellationes sortitur. (18) Accuratus vero deinceps de jucundorum genere pertractandum erit, ubi de continentia incontinentiaque agemus.

CAP. III.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ληπτέον καὶ περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος· καὶ γὰρ τὸν πρῶτον περὶ λύπην τὴν ἀπὸ θυμοῦ γιγνομένην ὀρώμεν ὄντα· τῷ πρὸς ταύτην ἔχειν πῶς. Διεγράψαμεν δὲ καὶ ἀντεθήκαμεν τῷ ὀργίῳ καὶ χαλεπῷ καὶ ἀγρίῳ (πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῆς αὐτῆς ἐστὶ διαθέσεως) τὸν ἀνδραποδώδη καὶ τὸν ἀνόητον· (2) σχεδὸν γὰρ ταῦτα μάλιστα καλοῦσι τοὺς μὴδ' ἐφ' ὅσοις δεῖ κινουμένους τὸν θυμόν, ἀλλὰ προπηλακισζομένους εὐχερῶς καὶ ταπεινούς πρὸς τὰς ὀλιγωρίας. Ἔστι γὰρ ἀντικείμενον τῷ μὲν ταχὺ τὸ μόλις, τῷ δ' ἡρέμα τὸ σφόδρα, τῷ δὲ πολὺν χρόνον τὸ ὀλίγον λυπεῖσθαι ταύτην τὴν λύπην ἢν καλοῦμεν θυμόν. (3) Ἐπεὶ δ' ὅσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἶπομεν, καὶ ἐνταῦθ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις (ὁ μὲν γὰρ χαλεπὸς τοιοῦτός ἐστιν, ὁ καὶ ὄθαρτον καὶ μᾶλλον πάσγων καὶ πλείων χρόνον, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὁποῖος οὐ δεῖ, καὶ ἐπὶ πολλοῖς, ὁ δ' ἀνδραποδώδης τὸνναντίον), ὁ δὲ ἄλλος ἐστὶν τις καὶ ὁ μέσος τῆς ἀνισότητος. (4) Ἐπεὶ οὖν ἡμαρτημένα ἀμφοτέραι αἱ ἔξεις ἐκείναι, φανερόν ἐστι ἐπιεικῆς ἢ μέση τούτων ἔξις· οὔτε γὰρ προτερεῖ οὐθ' ὀστερίζει, οὔτε οἷς οὐ δεῖ ὀργίζεται, οὔτε οἷς δεῖ οὐκ ὀργίζεται. Ὡστ' ἐπεὶ καὶ πραότης ἢ βέλτιστη ἔξις περὶ ταῦτα τὰ πάθη ἐστὶν, εἴη ἂν καὶ ἡ πραότης μεσότης τις, καὶ ὁ πρῶτος μέσος τοῦ χαλεποῦ καὶ τοῦ ἀνδραποδῶδους.

Eodem pacto de mansuetudine rigiditateque sentiendum est. Nam et mansuetum, qualem quendam esse erga dolorem ex ira profectum cernimus. Supra enim in descriptione iracundo, rigido, et agresti (omnia enim hæc sunt dispositionis ejusdem) servilem, et insensatum opposuimus, (2) eo quod ita vocentur, quotquot non moveantur ad iram quibus oporteat, sed lacessiti et injuria affecti, faciles humilesque sese præbeant ad contemptum. Opposita enim sibi invicem sunt, celeriter et ægre; leniter et vehementer; longo tempore et brevi, sentire eum dolorem quem iram vocamus. (3) Quoniam vero, quemadmodum et in ceteris diximus, hic quoque excessus defectusque reperitur (rigidus enim est ejusmodi, qui citius et magis, longioreque tempore, nec quando, nec quibus oportet, atque in multis afficitur: servilis autem contrarius quispiam est): apparet medium quendam hanc inter inæqualitatem consistere. (4) Et quia uterque habituum illorum vitiosus est, patet, medium horum æquanimitem esse: neque enim præcurrit, aut excedit; neque quibus non oportet irascitur, nec quibus oportet non irascitur. Quocirca quum et mansuetudo circa easdem affectiones habitus sit optimus, fuerit mansuetudo mediocritas quædam, et mansuetus inter rigidum servilemque medius.

CAP. IV.

Ἔστι δὲ καὶ ἡ μεγαλοψυχία καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ ἐλευθεριότης μεσότητες, ἡ μὲν ἐλευθεριότης περὶ χρημάτων κτήσιν καὶ ἀποβολῆν. Ὁ μὲν γὰρ κτήσεται μὲν πάσῃ μᾶλλον χαίρων ἢ δεῖ, ἀποβολῆ δὲ πάσῃ λυπούμενος μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀνελεύθερος, ὁ δ' ἀμφοτέρω ἦττον ἢ δεῖ ἄσωτος, ὁ δ' ἄμφω ὡς δεῖ ἐλευθέριος. Τοῦτο δὲ λέγω τὸ ὡς δεῖ, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τὸ ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθός. (2) Ἐπεὶ δ' ἐκείνοι μὲν εἰσιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἔλλείψει, ὅπου δὲ ἔσχατά εἰσι, καὶ μέσον, καὶ τοῦτο βέλτιστον, ἐν δὲ περὶ ἕκαστον τῷ εἶδει τὸ βέλτιστον, ἀνάγκη καὶ τὴν ἐλευθεριότητα μεσότητα εἶναι ἄσωτίας καὶ ἀνελευθερίας περὶ χρημάτων κτήσιν καὶ ἀποβολῆν. (3) Διχῶς δὲ τὰ χρήματα λέγομεν καὶ τὴν χρηματιστικὴν. Ἡ μὲν γὰρ καθ' αὐτὸ χρῆσις τοῦ κτήματός ἐστιν, οἷον ὑποδήματος ἢ ἱματίου, ἢ δὲ κατὰ συμβεβηκός μὲν, οὐ μὲν τοῦ οὕτως ὡς ἂν εἴ τις σταθμῆι χρῆσασαίτο τῷ ὑποδήματι, ἀλλ' οἷον ἢ πώλησις καὶ ἢ μίσθωσις· χρῆται γὰρ ὑποδήματι. (4) Ὁ δὲ φιλάργυρος ὁ περὶ τὸ νόμισμά ἐστιν ἐσπουδακός, τὸ δὲ νόμισμα τῆς κτήσεως ἀντὶ τῆς κατὰ συμβεβηκός χρήσεως ἐστὶν. (5) Ὁ δ' ἀνελεύθερος εἴη ἂν καὶ ἄσωτος περὶ τὸν κατὰ συμβεβηκός τρόπον τοῦ χρηματισμοῦ· καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ κατὰ φύσιν χρηματισμοῦ τὴν αὐξήσιν διώκει. Ὁ δ' ἄσωτος ἐλλείπει τῶν ἀναγκαίων, ὁ δ' ἐλευθέριος

Sunt porro et magnanimitas, et magnificentia, et liberalitas, mediocritates. Liberalitas quidem circa acquisitionem amissionemque facultatum versatur. Nam qui omni acquisitione gaudet omnique amissione dolet magis quam oportet, is illiberalis est: qui vero utroque minus afficitur quam oportet, prodigus: qui vero ut oportet afficitur utroque, liberalis. Ut oportet, hic, velut in aliis etiam, expono, quemadmodum recta ratio dictat. (2) Et quia illi quidem in excessu defectuque sunt; ubi autem extrema sunt, istic etiam medium, quod est præstantissimum in quaque specie, et unum; necessarium est etiam liberalitatem inter prodigalitem illiberalitatemque circa facultatum acquisitionem et amissionem, mediam consistere. (3) Bifariam autem facultates, quæstuariamque vocamus. Alius enim per se est et proprius facultatum usus, velut calcei et vestis: alius vero per accidens, nec tamen ita, ut si quis calceo utatur lancis vice, sed velut emptio conductioque mercenaria: usus enim fit calcei. (4) Pecuniæ autem cupidus nummos congerere studet, eorum autem possessio illi est pro usu per accidens. (5) Illiberalis vero, et prodigus fuerit circa accidentarium quæstuarie modum. Nam ille quidem in acquisitione naturali augmentum quærit: prodigus vero in necessariis deficit: liberalis autem ex abundanti copia

τὴν περιουσίαν δίδωσιν. (6) Αὐτῶν δὲ τούτων εἶδη λέγονται διαφέροντα τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον περὶ μόρια, οἷον ἀνελευθερος, φειδωλὸς καὶ κίμβιξ καὶ αἰσχροκερδής, φειδωλὸς μὲν ἐν τῷ μὴ προίεσθαι, αἰσχροκερδής δ' ἐν τῷ διουτι προσιέσθαι, κίμβιξ δὲ ὁ σφόδρα περὶ μικρὰ δίκαινόμενος, παραλογιστής δὲ καὶ ἀποστέρητής ὁ ἄδικος κατ' ἀνελευθερίαν. (7) Καὶ τοῦ ἀσώτου ὡσαύτως λαφύκτης μὲν ὁ ἐν τῷ ἀτάκτως ἀναλίσκειν, ἀλόγιστος δὲ ὁ ἐν τῷ μὴ ὑπομένειν τὴν ἀπὸ λογισμοῦ λύπην.

largitur. (6) Species vero harum differre dicuntur, eo quod magis et minus circa particulas ostendunt, ut illiberalis, parcus, sordidus, turpis lucri cupidus. Parcus enim eo quod non erogat, dicitur; turpis autem lucri cupidus, quod omnia quidquid sit corradat; sordidus, qui vehementer in exiguis obnititur; deceptor vero depilatorque, qui injustus ex illiberalitate est. (7) E contrario, prodigorum hic quidem ligurritor est, qui inordinate consumit: ille vero inconsideratus, qui in eo, quem ferre dictat ratio, durare dolore non potest.

CAP. V.

Περὶ δὲ μεγαλοψυχίας ἐκ τῶν τοῖς μεγαλοψύχοις ἀποδιδόμενων δεῖ διορίσαι τὸ ἴδιον. Ὡσπερ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὴν γειννίασιν καὶ ὁμοιότητα μέχρι τοῦ λαυθάνειν πόρρω προίοντα, καὶ περὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ταῦτο συμβέβηκεν. (2) Διὸ ἐνίοτε οἱ ἐναντίοι τοῦ αὐτοῦ ἀντιποιούνται, οἷον ὁ ἀσώτος τῷ ἐλευθερίῳ καὶ ὁ αὐθάδης τῷ σεμνῷ καὶ ὁ θρασὺς τῷ ἀνδρείῳ· εἰσὶ γὰρ καὶ περὶ ταῦτα καὶ ὁμοιοί μέρη τίνος, ὡσπερ ὁ ἀνδρείος ὑπομενετικός κινδύνων καὶ ὁ θρασὺς, ἀλλ' ὁ μὲν ὦδε ὁ δ' ὦδε· ταῦτα δὲ διαφέρει πλείστον. (3) Λέγομεν δὲ τὸν μεγαλοψύχον κατὰ τὴν τοῦ ὀνόματος προσηγορίαν, ὡσπερ ἐν μεγέθει τινὶ ψυχῆς καὶ δυνάμειως. Ὡστε καὶ τῷ σεμνῷ καὶ τῷ μεγαλοπρεπεῖ ὁμοιος εἶναι δοκεῖ, ὅτε καὶ πάσαις ταῖς ἀρεταῖς ἀκολουθεῖν φαίνεται. (4) Καὶ γὰρ τὸ ὀρθῶς κρίναι τὰ μεγάλα καὶ μικρὰ τῶν ἀγαθῶν ἐπαινετόν. Δοκεῖ δὲ ταῦτ' εἶναι μεγάλα, ἃ διώκει ὁ τὴν κρατίστην ἔχων ἔξιν περὶ τὰ τοιαῦτ' εἶναι ἡδέα. (5) Ἡ δὲ μεγαλοψυχία κρατίστη· κρίνει δ' ἡ περὶ ἕκαστον ἀρετὴ τὸ μείζον καὶ τὸ ἕλαττον ὀρθῶς, ἅπερ ὁ φρόνιμος ἂν κελεύσειε καὶ ἡ ἀρετὴ, ὡστε ἐπεσθαι αὐτῇ πάσας τὰς ἀρετάς, ἢ αὐτὴν ἐπεσθαι πάσαις. (6) Ἐτι δοκεῖ μεγαλοψύχου εἶναι τὸ καταφρονητικὸν εἶναι. Ἐκάστη δ' ἀρετὴ καταφρονητικούς ποιεῖ τῶν παρὰ τὸν λόγον μεγάλων, οἷον ἀνδρία κινδύνων (μέγα γὰρ οἴεται εἶναι τῶν αἰσχροῶν, καὶ πλῆθος οὐ πᾶν φοβερόν), καὶ σώφρων ἡδονῶν μεγάλων καὶ πολλῶν, καὶ ἐλευθέριος χρημάτων. (7) Μεγαλοψύχου δὲ τοῦτο δοκεῖ διὰ τὸ περὶ ὀλίγα σπουδάζειν, καὶ ταῦτα μεγάλα, καὶ οὐχ ὅτι δοκεῖ ἑτέρῳ τινί. (8) Καὶ μᾶλλον ἂν φροντίσειεν ἀνὴρ μεγαλόψυχος τί δοκεῖ ἐνὶ σπουδαίῳ ἢ πολλοῖς τοῖς τυγχάνουσιν, ὡσπερ Ἀντιφῶν ἔφη πρὸς Ἀγάθωνα κατεψηφισμένους τὴν ἀπολογίαν ἐπαινεσάντα. Καὶ τὸ ὀλίγωρον τοῦ μεγαλοψύχου μάλιστα εἶναι πάθος ἴδιον. (9) Πάλιν περὶ τιμῆς καὶ τοῦ ζῆν καὶ πλοῦτου, περὶ ὧν σπουδάζειν δοκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐθὲν φροντίζειν περὶ τῶν ἄλλων πλὴν περὶ τιμῆς. Καὶ λυπηθήσοιτ' ἂν ἀτιμαζόμενος καὶ ἀργόμενος ὑπὸ ἀναξίου. Καὶ χαίρει μάλιστα τυγχάνων. (10) Οὕτω μὲν οὖν ὄζειεν ἂν ἐναντίως ἔχειν· τὸ γὰρ εἶναι τε μάλιστα περὶ τιμῆν καὶ καταφρονητικὸν εἶναι τῶν πολλῶν καὶ δόξης οὐχ ὁμολογεῖσθαι. Δεῖ δὲ τοῦτο διορίσαντας εἰπεῖν. (10) Ἐστὶ γὰρ τιμὴ καὶ μι-

De magnanimitate autem, ex iis quæ de magnanimis dicta sunt, quod ei proprium est determinare oportet. Nam sicut in aliis, juxta affinitatem et similitudinem, quoad latent, progredi convenit: ita et de magnanimitate tractantibus idem usu venit. (2) Quocirca nonnunquam contrarii eadem affectant: quemadmodum prodigus et liberalis; perfractus et gravis; audax et fortis. Circa eadem enim versantur, et cognati sunt aliquosque: nam et audax et fortis pericula sustinet, sed hic quidem sic, ille vero aliter: hæc vero plurimum inter se distant. (3) Dicimus autem magnanimum juxta nominis etymon, veluti magnitudine quadam animi instructum et potentia. Itaque et gravi et magnifico similis videatur: quandoquidem omnes virtutes quodammodo sectatur. (4) Nam recto judicio, de rebus maximis pariter et infimis bonis, pollere, laudabile est. Videntur autem ea magna esse quæ optimo habitu instructus prosequitur, circa ejusmodi scilicet jucunda. (5) Magnanimitas vero est præstantissima: judicat autem virtus in unoquoque majus et minus recte juxta sapientis virtutisque præscriptum. Unde vel ipsa omnes virtutes, vel ipsam omnes consequuntur. (6) Præterea contemptivus esse videtur magnanimus. Singulæ vero virtutes, rerum præter rationem magnarum sunt contemptrices, ut fortitudo, periculorum (id enim magnum inter turpia deputat, neque multitudinem omnem judicat formidandam); et intemperans, voluptates; liberalis, opes multas magnasque spernit: (7) id quod magnanimi esse videtur, eo quod in paucis occupetur: atque hæc magna sunt, eo quod nec cujuslibet judicium spectat. Magis quippe magnanimus spectat quid uni sapienti probetur, quam quid multitudini et vulgo: quemadmodum ad Agathonem dixit Antiphon condemnatus, defensionem ejus laudantem. Neglectus enim propria maxime affectio magnanimi. (8) Porro honoris, et vitæ, et opum, quibus studere magnopere videntur homines, horum curam gerit nullam præter honoris. Itaque et dolet ignominia affectus, et indigni subjectus imperio: gaudet autem principatum assecutus. (9) Sic sic ille in se ipse contrarium in modum constitutus esse videtur. Nam circa honores occupari, et quæ vulgus sentiat de se, contemnere, non sunt consentanea. Quocirca accuratius hæc distinguere et discutere oportet. (10) Nam honor

κρά και μεγάλη διχῶς· ἢ γὰρ τῷ ὑπὸ πολλῶν τῶν τυγόντων ἢ τῷ ὑπὸ τῶν ἀξίων λόγου, και πάλιν τῷ ἐπὶ τίνι ἢ τιμῇ διαφέρει. Μεγάλη γὰρ οὐ τῷ πλήθει τῶν τιμώντων οὐδὲ τῷ ποιῶν μόνον, ἀλλὰ και τῷ τιμίαν εἶναι· τῇ ἀληθείᾳ δὲ και αἱ ἀργαὶ και τᾶλλα ἀγαθὰ τίμια και ἀξια σπουδῆς ταῦτα ὅσα μεγάλα ἀληθῶς ἐστίν, ὥστε και ἀρετῇ οὐδεμία ἄνευ μεγέθους· διὸ δοκοῦσιν μεγαλοψύχους ποιεῖν ἐκάστη, περὶ ὅ ἐστιν ἐκάστη αὐτῶν, ὥσπερ εἵπομεν. (11) Ἄλλ' ὁμῶς ἐστὶ τις παρὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς μία μεγαλοψυχία, ὥσπερ και ἰδία μεγαλόψυγον τοῦτον λεκτέον τὸν ἔχοντα ταύτην. Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἓνια τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν τίμια τὰ δ' ὡς διωρισθῆ πρότερον, τῶν τοιούτων δ' ἀγαθῶν ἐστὶ τὰ μὲν μεγάλα κατ' ἀληθείαν τὰ δὲ μικρά, και τούτων ἓνιοι ἀξιοι και ἀξιούσιν αὐτούς, ἐν τούτοις ζητητέος ὁ μεγαλόψυχος. (12) Τετραχῶς δ' ἀνάγκη διαφέρειν. Ἐστὶ μὲν γὰρ ἀξιον εἶναι μεγάλων και ἀξιούν ἑαυτὸν τούτων, ἐστὶ δὲ μικρὰ και ἀξιών τινα τηλοκώτων και ἀξιούν ἑαυτὸν τούτων, ἐστὶ δ' ἀνάπαλιν πρὸς ἐκότερα αὐτῶν· ὁ μὲν γὰρ ἂν εἴη τοιοῦτος οἷος ἀξιος ὢν μικρῶν μεγάλων ἀξιούν ἑαυτὸν τῶν ἐντίμων ἀγαθῶν, ὁ δὲ ἀξιος ὢν μεγάλων ἀξιοίη ἂν μικρῶν ἑαυτὸν. (13) Ὁ μὲν οὖν ἀξιος μικρῶν, μεγάλων δ' ἀξίων ἑαυτὸν, ψεκτός· ἀνόητον γὰρ και οὐ καλὸν τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν τυγάνειν. 2: Ψεκτός δὲ και ὅστις ἀξιος ὢν ὑπαρχόντων αὐτῷ τῶν τοιούτων μετέγειν μὴ ἀξιοῖ ἑαυτὸν. (14) Λεῖπεται δὲ ἐνταῦθα ἐναντίος τούτοις ἀμφοτέροις, ὅστις ὢν ἀξιος μεγάλων ἀξιοῖ αὐτὸς ἑαυτὸν τούτων, και τοιοῦτός ἐστιν οἷος ἀξιούν ἑαυτὸν. Οὗτος ἐπαινετός και μέσος τούτων. 30 (15) Ἐπεὶ οὖν περὶ τιμῆς αἵρεσιν και χρῆσιν και τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν ἐντίμων ἀρίστη ἐστὶ διάθεσις ἡ μεγαλοψυχία, και τοῦτ' ἀποδίδομεν, και οὐ περὶ τὰ χρήσιμα τὸν μεγαλόψυγον, ἀμα δὲ και ἡ μεσότης αὕτη ἐπαινετωτάτη, δῆλον ὅτι και ἡ μεγαλοψυχία μεσότης 35 ἂν εἴη. (16) Τῶν δ' ἐναντίων, ὥσπερ διεγράψαμεν, ἡ μὲν ἐπὶ τῷ ἀξιούν ἑαυτὸν ἀγαθῶν μεγάλων ἀνάξιον ὄντα χαυνότης (τοῦς τοιούτους γὰρ χαυνούς λέγομεν, ὅσοι μεγάλων οἶονται ἀξιοι εἶναι οὐκ ὄντες), ἡ δὲ περὶ τὸ ἀξιον ὄντα μὴ ἀξιούν ἑαυτὸν μεγάλων μικροψυχία 40 (μικροψύχου γὰρ εἶναι δοκεῖ, ὅστις ὑπαρχόντων δι' ἃ δικαίως ἂν ἀξιοῖτο, μὴ ἀξιοῖ μηθένος μεγάλου ἑαυτὸν), ὥστ' ἀνάγκη και τὴν μεγαλοψυχίαν εἶναι μεσότητα χαυνότητος και μικροψυχίας. (17) Ὁ δὲ τέταρτος τῶν διορισθέντων οὔτε πάμπαν ψεκτός οὔτε μεγαλόψυχος, περὶ οὐδὲν ἔχων μέγεθος· οὔτε γὰρ ἀξιος οὔτε ἀξιοῖ μεγάλων, διὸ οὐκ ἐναντίος. (18) Καίτοι δόξειεν ἂν ἐναντίον εἶναι τῷ μεγάλων ἀξίῳ ὄντι μεγάλων τὸ μικρῶν ὄντα ἀξιον ἀξιούν ἑαυτὸν. Οὐκ ἐστὶ δ' ἐναντίος οὔτε τῷ μεμπτός εἶναι· ὡς γὰρ ὁ λόγος κελεύει, 50 ἔχει. Καὶ ὁ αὐτός ἐστὶ τῇ φύσει τῷ μεγαλόψυχῳ· ὢν γὰρ ἀξιοι, τούτων ἀξιούσιν αὐτούς ἅμω. (19) Καὶ ὁ μὲν γένοιτ' ἂν μεγαλόψυχος· ἀξιώσει γὰρ ὢν ἐστὶν ἀξιος· ὁ δὲ μικροψυχος, ὅς ὑπαρχόντων αὐτῷ μεγάλων κατὰ τιμῆν ἀγαθῶν οὐκ ἀξιοῖ, τί ἂν εἴποι,

exiguus, et magnus, bifariam capiuntur: aut enim a multis is et vulgaribus, aut ab illustribus ille contingit; qui rursus pro re, in qua evenit, differt. Magnus enim honor non solum honorantium multitudine, aut qualitate, sed etiam dignitate ipsius aestimatur: vere autem et principatus, et reliqua præclara, et studio digna bona censentur, quæ re vera eximia existunt. Quocirca nulla virtus magnitudine caret: quare unaquæque magnanimos reddere videtur in eo in quo unaquæque versatur, sicuti diximus. (11) Sed enim inter ceteras virtutes una quæpiam proprie est magnanimitas: quare peculiari vocabulo hac præditus, magnanimus appellatur. Quoniam vero bona alia honorabilia sunt, alia vero sic ut supra determinavimus; ex his autem alia vere eximia, alia parva sunt, et his nonnulli, quum digni sint, se ipsos dignos etiam arbitrantur: in his quærendus est qui proprie dicitur magnanimus. (12) Quadrifariam vero hæc discernuntur. Nam et dignum esse magnis, et sese dignum iis judicare contingit interdum. Interdum vero mediocria esse et mediocribus dignum, iis quoque se judicare dignum. Nonnunquam vero e converso, utralibet hæc ad se invicem componuntur. Nam quum exiguis aliquis dignus, magnis atque honorabilibus se dignum arbitrat; alius maximis dignus, parvis se dignum existimat. (13) Prior quidem hic exiguis dignus, magna que affectans, vituperationem meretur. Deducens enim id est, ac minime honestum, præter dignitatem quippiam consequi. Verum is quoque vituperandus, qui præsentī honore dignus, eum tamen aversetur, quod se eo dignum non putet. (14) Restat jam utriusque horum contrarius, qui quum rebus magnis dignus sit, se ipsum etiam dignum arbitretur: hic laudabilis, et inter hos medius est. (15) Et quia circa honoris electionem fruitionemque æque ac honorabilium bonorum reliquorum, dispositio est præstantissima magnanimitas, et, quemadmodum ostendimus, ea non circa utilia occupatur, ac ipsa mediocritas cum primis est laudabilis; manifestum etiam magnanimitatem esse quandam mediocritatem. (16) Contrariorum autem, secundum descriptionem nostram, sese, indignus quum sit, maximis esse dignum arbitrans, vanitas est: tales quippe vanos dicimus, qui magna venditant, quum ipsis non insint. Verum ubi dignus magnis se indignum censet, pusillanimitas appellatur. Pusillanimitas enim est, qui præclara vere meritis, iis sese indignum judicavit. Itaque magnanimitatem necessarium est mediocritatem esse inter pusillanimitatem et vanitatem. (17) Porro quartus ex his, neque omnino vituperatione dignus, neque magnanimus, in nulla re magni quippiam consecutus. Neque enim vel dignus existit, vel ita de se ipso censet: quapropter non est contrarius. (18) Nam etsi sane contraria inter se videantur, magnis dignum magna et parvis dignum exigua debent sibi arbitrari: contraria tamen non sunt, neque hic reprehensione careat, quandoquidem ex rationis instinctu agit, et eadem qua magnanimus, naturæ conditione est: quum uterque quibus dignus est, iis sese dignum arbitrat. (19) Magnanimus, ex iis quibus dignus est, sese dignum censebit: pusillanimitas vero, quum magna insint ei bona honorabilia, si eis se indignum judicat, quid diceret, si par-

εἰ μικρῶν ἀξίως ἦν; ἢ γὰρ ἂν μεγάλων ἀξίων χαῦνος ἦν, ἢ ἔτι ἐλαττόνων. (20) Διὸ καὶ οὐθεὶς ἂν εἴποι μικρόψυχον, εἴ τις μέτοιχος ὦν ἄρχειν μὴ ἀξιοῖ ἐκυτὸν ἀλλ' ὑπείχει· ἀλλ' εἴ τις εὐγενὴς ὦν καὶ ἡγούμενος ἢ μέγα εἶναι τὸ ἄρχειν.

vis dignus esset? aut enim magnis se dignum iudicans, vanus sibi videretur, aut etiam minoribus dignus. (20) Quicquid circa nemo pusillanimum dixerit, qui iniquum tantum, se non imperio dignum censeat, sequi subiciat, verum qui honesto loco natus sit, imperiumque rem magnam iudicavit.

CAP. VI.

Ἔστι δὲ καὶ ὁ μεγαλοπρεπὴς οὐ περὶ τὴν τυχοῦσαν πρᾶξιν καὶ προαίρεσιν, ἀλλὰ τὴν δαπάνην, εἰ μὴ που κατὰ μεταφορὰν λέγομεν· ἄνευ δὲ δαπάνης μεγαλοπρεπεία οὐκ ἔστιν. Τὸ μὲν γὰρ πρέπον ἐν κόσμῳ ἔστιν, 10 ὁ δὲ κόσμος οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων ἀναλωμάτων, ἀλλ' ἐν ὑπερβολῇ τῶν ἀναγκαίων ἔστιν. (3) Ὁ δὲ ἐν μεγάλῃ δαπάνῃ τοῦ πρέποντος μεγέθους προαιρετικός, καὶ τῆς τοιαύτης μεσότητος καὶ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἡδονῇ ὀρεκτικός, μεγαλοπρεπής. (3) Ὁ δ' ἐπὶ τὸ μείζον καὶ παρὰ 15 μέλος ἀνώνυμος· οὐ μὲν ἀλλ' ἔχει τινὰ γεινίασιν, οὐς καλοῦσιν τινες ἀπειροκόλους καὶ σαλάκωνας· οἷον εἰ εἰς γάμον δαπανῶν τις τοῦ ἀγαπητοῦ, πλούσιος ὦν, δοκεῖ πρέπειν ἑαυτῷ τοιαύτην κατασκευὴν οἷον ἀγαθοδαίμωνιστὰς ἐστιῶντι, οὗτος μὲν μικροπρεπής, ὁ δὲ τοιούτους δεχόμενος ἐκείνους μὴ δόξης χάριν μηδὲ δι' ἐξουσίαν ἕμοιος τῷ σαλάκωνι, ὁ δὲ κατ' ἀξίαν καὶ ὡς 20 ὁ λόγος μεγαλοπρεπής· τὸ γὰρ πρέπον κατ' ἀξίαν ἔστιν· οὐθὲν γὰρ πρέπει τῶν παρὰ τὴν ἀξίαν. (4) Δεῖ δὲ πρέπον εἶναι· καὶ γὰρ τοῦ πρέποντος κατ' ἀξίαν, καὶ 25 πρέπον καὶ περὶ ὅ, οἷον περὶ οἰκέτου γάμον ἕτερον τὸ πρέπον καὶ περὶ ἐρωμένου, καὶ αὐτῷ, εἴπερ ἐπὶ τοσοῦτον ἢ τοιοῦτον, οἷον τὴν θεωρίαν οὐκ ὤφειτο Θεμιστοκλεῖ πρέπειν ἦν ἐποίησάτο Ὀλυμπίαζε, διὰ τὴν προὔπαρξασαν ταπεινότητα, ἀλλὰ Κίμωνι. (5) Ὁ 30 δ' ὅπως ἐτυγεν ἔχων πρὸς τὴν ἀξίαν, ὁ οὐθεὶς τούτων. Καὶ ἐπ' ἐλευθεριότητος ὡσαύτως· ἔστι γὰρ τις ὡς ἐλευθέριος, ὅταν ἐλεύθερος.

Magnificus autem non ex qualibet operatione electiove dicitur, sed ex sumptibus, nisi forte per translationem ita vocetur: absque sumptu enim magnificentia non est. Nam τὸ πρέπον (decens, unde dicta est μεγαλοπρεπεία, magnificentia) positum est in ornato: ornatus vero, non in quibuslibet impensis, sed in necessariorum excessu consistit. (2) Jam qui in magno sumptu decentem magnitudinem eligit, eamque mediocritatem cum ejusmodi voluptate expetit, magnificus est. (3) Qui vero amplius quam par sit, et praeter modum, is nomine caret, tametsi quandam affinitatem inter sese habent quos vocant ineptos et prodigos. Nam qui opulentus, dilecti hominis nuptiis sumptus suppeditat, cum arparatum se decere arbitrat; qui frugales paucaque desiderantes conveniat excipienti, hic est parvificus. Verum qui nuptiali apparatu hos excipiat, nec ob gloriam, neque pro auctoritate peculiari aliqua, prodigo similis videtur. At qui pro dignitate juxtaque rationem id facit, magnificus est: decorum enim juxta dignitatem est, quandoquidem nihil praeter dignitatem decet: (4) nam decorum esse oportet. Et decentis est agere juxta dignitatem, et quod deceat, et circa quid deceat. Aliud enim decorum est circa famuli, aliud circa amati nuptias, atque ipsi quod decens sit, si in tantum, aut ejusmodi, ut pompam Olympiam deductam quis existimabat Cimonem, non Themistoclem, quod humilior fortuna hactenus fuisset, decere. (5) Ille vero, qui qualicumque modo habet respectu dignitatis, nullus horum. De liberalitate vero similiter se habet. Nam liberalis aliquis est, quando liber.

CAP. VII.

Σχεδὸν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα τῶν περὶ τὸ ἦθος ἐπαινετῶν καὶ ψεκτῶν τὰ μὲν ὑπερβολαὶ τὰ δ' ἐλλείψεις τὰ δὲ μεσότητές εἰσι παθητικαί, οἷον ὁ φθονερός 25 καὶ ἐπιχαιρέκακος. Καθ' ἃς γὰρ ἔξεις λέγονται, ὁ μὲν φθόνος τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κατ' ἀξίαν εὐπράττουσιν ἔστιν, τὸ δὲ τοῦ ἐπιχαιρέκακου πάθος ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀνώνυμον, ἀλλ' ὁ ἔχων δῆλος, ἐπὶ τῷ χαίρειν ταῖς παρὰ 40 τὴν ἀξίαν κακοπραγίαις. (2) Μέσος δὲ τούτων ὁ νεμεσητικός, καὶ ὁ ἐκάλουν οἱ ἄρχαιοι τὴν νέμεσιν, τὸ λυπεῖσθαι μὲν ἐπὶ ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπραγίαις καὶ εὐπραγίαις, χαίρειν δ' ἐπὶ ταῖς ἀξίαις· διὸ καὶ θεὸν οἶονται εἶναι τὴν νέμεσιν. (3) Αἰδώς δὲ μεσότης ἀναι- 45 στυντίας καὶ καταπλήξεως· ὁ μὲν γὰρ μηδεμιᾶς φροντιστῶν δόξης ἀναίσχυτος, ὁ δὲ πάσης ὁμοίως καταπλήξῃ, ὁ δὲ τῆς τῶν φαινομένων ἐπεικῶν αἰδήμων. (4) Φιλία δὲ μεσότης ἔχθρας καὶ κολακείας· ὁ μὲν γὰρ εὐγερώς ἅπαντα πρὸς τὰς ἐπιθυμίας ὁμιλῶν κολαξ, ὁ δὲ πρὸς 50 ἅπασας ἀντικρούων ἀπεχθητικός, ὁ δὲ μήτε πρὸς ἅπα-

Et fere etiam sic cetera circa mores, vel laudabilia, vel vituperabilia, alia excessus sunt, alia defectus, alia vero mediocritates sunt passivae: quemadmodum invidus, et alienis malis gaudens. Juxta hos enim habitus dicitur, invidus quidem angere dignorum successu, alterius vero, qui delectatur aliorum malis, passio nomine caret, sed qui ei affectioni obnoxius, notus est, gaudente indignorum casibus. (2) Medius vero inter hos est, indignabundus, et quod veteres νέμεσιν vocant, dolorem de indignorum casibus et successibus, gaudium vero de dignorum. Quapropter et Nemesin deam esse arbitrantur. (3) Verecundia, mediocritas est inter impudentiam et stuporem. Nam qui nullam de se existimationem moratur, impudens; qui omnes, stupidus: qui vero apparentes quasdam modeste, is verecundus. (4) Amicitia autem medium est inter inimicitiam et adulationem. Nam qui omnibus pro cupiditate ipsorum jucunde concreditur, adulator est: qui vero studiis aliorum omnino omnibus adversatur, odiosus: verum qui nec sectatur nec refugit omnem voluptatem, sed quod opti-

σαν ἡδονὴν μὴτ' ἀκολουθῶν μὴτ' ἀντιτείνων, ἀλλὰ πρὸς τὸ φαινόμενον βέλτιστον, φίλος. (5) Σεμνότης δὲ μεσότης αὐθαδείας καὶ ἀρεσκειάς· ὁ μὲν γὰρ μὴδὲν πρὸς ἕτερον ζῶν καταφρονητικὸς αὐθάδης, ὁ δὲ πάντα πρὸς ἄλλον ἢ καὶ πάντων ἐλάττων ἀρεσκός, ὁ δὲ τὰ μὲν τὰ δὲ μὴ, καὶ πρὸς τοὺς ἀξίους οὕτως ἔχων, σεμνός. (6) Ὁ δ' ἀληθὴς καὶ ἀπλοῦς, ὃν καλοῦσιν αὐθέκαστον, μέσος τοῦ εἰρωνος καὶ ἀλαζόνος· ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ χεῖρω καθ' αὐτοῦ ψευδόμενος μὴ ἀγνοῶν εἰρων, 10 ὁ δ' ἐπὶ τὰ βελτίω ἀλαζών, ὁ δ' ὡς ἔχει, ἀληθὴς καὶ καθ' Ὁμηρον πεπνυμένος· καὶ ὅπως ὁ μὲν φιλαλήθης, ὁ δὲ φιλοψευδής. (7) Ἔστι δὲ καὶ ἡ εὐτραπελία μεσότης, καὶ ὁ εὐτράπελος μέσος τοῦ ἀγροίκου καὶ δυστραπέλου καὶ τοῦ βωμολόχου. Ὡσπερ γὰρ περὶ τροφῆν ὁ σικχὸς τοῦ παμφάγου διαφέρει τῷ ὁ μὲν μὴδὲν ἢ ὀλίγα καὶ χαλεπῶς προσίεσθαι, ὁ δὲ πάντα εὐχερῶς, οὕτω καὶ ὁ ἀγροικός ἔχει πρὸς τὸν φορτικὸν καὶ βωμολόχον· ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν γελῶν ἀλλὰ χαλεπῶς προσίεται, ὁ δὲ πάντα εὐχερῶς καὶ ἡδέως. Δεῖ δ' οὐδέτερον, 20 ἀλλὰ τὰ μὲν τὰ δὲ μὴ, καὶ κατὰ λόγον· οὗτος δ' εὐτράπελος. (8) Ἡ δ' ἀπόδειξις ἡ αὐτῆ· ἢ τε γὰρ εὐτραπελία ἡ τοιαῦτη, καὶ μὴ ἦν μεταφέροντες λέγομεν, ἐπιεικεστάτη ἕξις, καὶ ἡ μεσότης ἐπαινετή, τὰ δ' ἄκρα ψεκτά. Οὕσης δὲ διττῆς τῆς εὐτραπελίας (ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ χαίρειν ἔστι τῷ γελῶν καὶ τῷ εἰς αὐτόν, ἐὰν ἢ τοιονδί, ὧν ἐν καὶ τὸ σκῶμα ἔστιν, ἢ δ' ἐν τῷ δύνασθαι τοιαῦτα πορίζεσθαι), ἕτεροι μὲν εἰσιν ἀλλήλων, ἀμφοτέρωθεν μέντοι μεσότητες. (9) Καὶ γὰρ τὸν 30 δυνάμενον τοιαῦτα πορίζεσθαι ἐφ' ὅσοις ἠσθήσεται εὖ κρίνων, κἂν εἰς αὐτόν ἢ τὸ γελῶν, μέσος ἔσται τοῦ φορτικοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ. Ὁ δ' ὅρος οὗτος βελτίων ἢ τὸ μὴ λυπηρὸν εἶναι τὸ λεγθὲν τῷ σχωπτομένῳ ὄντι ὀπωμοῦν· μάλλον γὰρ δεῖ τῷ ἐν μεσότητι ὄντι ἀρεσκεῖν· οὗτος γὰρ κρίνει εὖ. (10) Πᾶσαι δ' αὐταὶ αἰ μεσότητες ἐπαινεταὶ μὲν, οὐκ εἰσὶ δ' ἀρεταί, οὐδ' αἰ ἐναντία κακία· ἀνευ προαιρέσεως γάρ. Ταῦτα δὲ πάντ' ἔστιν ἐν ταῖς τῶν παθημάτων διαιρέσεσιν· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν πάθος τί ἐστιν. (11) Διὰ δὲ τὸ φυσικὰ εἶναι εἰς τὰς φυσικὰς συμβάλλεται ἀρετάς· ἔστι γάρ, 40 ὡσπερ λεγθήσεται ἐν τοῖς ὑστερον, ἕκαστη πως ἀρετὴ, καὶ φυσικὰ ἄλλως μετὰ φρονήσεως. (12) Ὁ μὲν οὖν φθόνος εἰς ἀδικίαν συμβάλλεται (πρὸς ἄλλον γὰρ αἰ πράξεις αἰ ἀπ' αὐτοῦ) καὶ ἡ νέμεσις εἰς δικαιοσύνην, ἢ αἰδώς εἰς σωφροσύνην, διὸ καὶ ὀρίζονται ἐν τῷ γένει 45 τούτῳ τὴν σωφροσύνην. Ὁ δ' ἀληθὴς καὶ ψευδὴς ὁ μὲν ἔμφρων, ὁ δ' ἄφρων. (13) Ἔστι δ' ἐναντιώτερον τοῖς ἄκροις τὸ μέσον ἢ ἕκαστα ἀλλήλοις, διότι τὸ μὲν μετ' οὐδετέρου γίνεται αὐτῶν, τὰ δὲ πολλάκις μετ' ἀλλήλων καὶ εἰσιν ἐνίοτε οἱ αὐτοὶ θρασυδείλοι, 50 καὶ τὰ μὲν ἄστωι τὰ δὲ ἀνελεύθεροι, καὶ ὅπως ἀνώμαλοι κακῶς. (14) Ὅταν μὲν γὰρ καλῶς ἀνώμαλοι ὦσιν, μέσοι γίνονται· ἐν τῷ μέσῳ γὰρ ἔστί πως τὰ ἄκρα. Αἱ δ' ἐναντιώσεις οὐ δοκοῦσιν ὑπάρχειν τοῖς ἄκροις πρὸς τὸ μέσον ὁμοίως ἀμφοτέρωθεν, ἀλλ' ὅτι μὲν

num videtur in congressu observat, amicus est. (5) Gravitatis vero mediocritas est inter contumaciam et placendi studium. Nam qui nihil in convictu alteri largitur, sed contemnit, contumax; qui vero omnia, omnibusque se subjicit, placendi studiosus est: qui vero alia quidem largitur, alia non, gravis appellatur. (6) Verus autem, et simplex, quem rigidum vocant, inter dissimulatorem et jactabundum medius est. Nam qui sua deteriora mentitur, quam sunt, idque non ignorans, dissimulatur; qui vero majora praedicat, jactabundus est: verum qui ut habeat, exponit, is verus, et juxta Homerum sapiens appellatur. Et in universum hic quidem veri, ille falsi amator est. (7) Porro urbanitas, mediocritas est, et urbanus, inter rusticum et inscitum et scurram medius. Quemadmodum enim circa alimentum vorax, et qui cibos fastidit, differunt, quod hic nihil, aut pauca atque aegre admittat, ille vero facile omnia: sic rusticus habet ad importunum ac scurram. Nam ille ridiculum nihil, aut aegre admittit, hic vero omnia et prompte, et suaviter: verum neutrum decet, sed quaedam admittenda, quaedam non, idque juxta rationem: quod facit urbanus. (8) Ratio est in promptu, quandoquidem est urbanitas ejusmodi, non ea quam translate ita vocare solemus, acquissimus habitus, et mediocritas laudabilis: extrema vero vituperabilia sunt. Duplex autem urbanitas quum sit (alia enim, quae ridiculis gaudet, jocosque etiam in ipsum jactis est, si ita fit, etiam dicteris; alia quae jocos lususque exhibere aliis potest): diversae quidem a se invicem sunt, sed mediocritates ambae. (9) Nam qui et exhibere jocum aliis potest, quo jucunde afficiatur sincere judicans, et qui in se dictum ferre ridiculum, inter importunum et frigidum medius est. Quae determinatio melior est, quam illa: non esse, quod dicitur, molestum illuso cuicumque: quippe quod magis placere, ea moderatione praeditum conveniat: hic enim recte judicat. (10) Ceterum omnes haec mediocritates etsi laudabiles sunt, non tamen virtutes dici debent, neque earum contraria, vitia, quippe quod haec omnia, in affectionum divisione posita, carere electione constat: unaquaqueque enim harum affectio quaedam est. (11) Et quia naturales sunt haec affectiones, ad naturales etiam virtutes referuntur. Naturales enim quodammodo virtutes haec sunt, ut ex sequentibus patebit, cum prudentia: (12) unde et invidia injustitiae (nam ad alium spectant actiones ab ipsa profectae), et indignatio justitiae, verecundia modestiae accensentur: quocirca etiam eo in genere modestiam definiunt. Verus autem et vanus ejusmodi, ut ille sapiens, hic stultus sit. (13) Medium autem magis extremis contrarium est, quam extrema ipsa sibi, eo quod illud cum neutro jungatur, sed haec frequenter una habitant: suntque nonnunquam timidi audaces, ac partim prodigi, partim iliberales, et in universum illi qui sunt vitiose inaequales. (14) Nam quum recte inaequales sunt, medii existunt: medio namque extrema aliquo modo insunt. Verum contrarietates non videntur extremis similiter juxta medium ambae inesse, sed interdum juxta de-

καθ' ὑπερβολὴν ὅτε δὲ κατ' ἔλλειψιν. (15) Αἴτια δὲ τὰ τε πρῶτα ῥηθέντα δύο, ὀλιγότης τε, οἷον τῶν πρὸς τὰ ἡδέα ἀναισθητῶν, καὶ ὅτι ἐφ' ὃ ἀμαρτάνομεν μᾶλλον, τοῦτο ἐναντιώτερον εἶναι δοκεῖ. (16) Τὸ δὲ τρίτον, ὅτι τὸ ὁμοίωτερον ἤττον ἐναντίον φαίνεται, οἷον πέπονθε τὸ θάρσος πρὸς τὸ θράσος καὶ ἀσωτία πρὸς ἔλευθεριότητα. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἀρετῶν τῶν ἔπαινετων εἰρηται σχεδόν, περὶ δὲ δικαιοσύνης ἡδὴ λεκτέον.

10 Σημείωσαι ὅτι τὸ δ' καὶ ε' καὶ ς' τῶν Εὐδημίων ἠθικῶν ἐνταῦθα παρεῖνται διὰ τὸ τὸ μὲν δ' τῶ ε' τῶν Νικομαχείων, τὸ δὲ ε' τῶ ζ', τὸ δὲ ς' τῶ η' τῶν Νικομαχείων ἐν πᾶσι καὶ κατὰ λέξιν ὁμοια εἶναι.

LIBER VII.

CAP. I.

15 Περὶ φιλίας, τί ἐστὶ καὶ ποῖόν τι, καὶ τίς ὁ φίλος, καὶ πότερον μοναχῶς λέγεται ἢ φιλία ἢ πλεοναχῶς, καὶ εἰ πλεοναχῶς, ποσαχῶς, ἔτι δὲ πῶς χρηστέον τῷ φίλῳ καὶ τί τὸ δίκαιον τὸ φιλικόν, ἐπισκεπτέον οὐθενὸς ἤττον τῶν περὶ τὰ ἡθῆ καλῶν καὶ αἰρετῶν. (2) Τῆς τε γὰρ πολιτικῆς ἔργον εἶναι δοκεῖ μάλιστα ποιῆσαι φιλίαν, καὶ τὴν ἀρετὴν διὰ τοῦτο φασὶν εἶναι χρήσιμον· οὐ γὰρ ἐνδέχεται φίλους ἑαυτοῖς εἶναι τοὺς ἀδικουμένους ὑπ' ἀλλήλων. (3) Ἐτι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδικον περὶ τοὺς φίλους εἶναι μάλιστα πάντες φαμέν, καὶ ὁ αὐτὸς δοκεῖ ἀνὴρ εἶναι καὶ ἀγαθὸς καὶ φίλος, καὶ φιλία ἠθικὴ τις εἶναι ἕξις, καὶ ἐάν τις βούληται ποιῆσαι ὥστε μὴ ἀδικεῖν ἀλλήλους, φίλους ποιῆσαι· οἱ γὰρ ἀληθινοὶ φίλοι οὐκ ἀδικοῦσιν. (4) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐάν δικαιοὶ ὦσιν, οὐκ ἀδικήσουσιν ἢ ταῦτ' ἄρα ἢ ἐγγύς τι 20 30 35 40

τῆς δικαιοσύνης καὶ ἢ φιλία. (5) Πρὸς δὲ τούτοις τῶν μεγίστων ἀγαθῶν τὸν φίλον εἶναι ὑπολαμβάνομεν, τὴν δὲ ἀφιλίαν καὶ τὴν ἐρημίαν δεινότατον, ὅτι ὁ βίος ἅπας καὶ ἡ ἐκούσιος ἑμιλία μετὰ τούτων· μετ' οἰκείων γὰρ ἢ μετὰ συγγενῶν ἢ μετ' ἐταίρων συνδιημερεύομεν, ἢ τέκνων ἢ γονέων ἢ γυναικός. (6) Καὶ τὰ ἴδια δίκαια τὰ πρὸς τοὺς φίλους ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν μόνον, τὰ δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους νενομοθέτῃται καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. (7) Ἀπορεῖται δὲ πολλὰ περὶ τῆς φιλίας, πρῶτον μὲν ὡς οἱ ἕξωθεν περιλαμβάνοντες καὶ ἐπὶ πλέον λέγοντες· δοκεῖ γὰρ τοῖς μὲν τὸ ὁμοιον τῷ ὁμοίῳ εἶναι φίλον, ὅθεν εἰρηται

ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοιον ἀγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοιον·

καὶ γὰρ « κολοῖός παρα κολοῖόν »

ἔγνω δὲ φῶρ τε φῶρα καὶ λύκος λύκον.

(8) Οἱ δὲ φυσιολόγοι καὶ τὴν ὅλην φύσιν διακοσμοῦσιν

fectum, aliquando juxta excessum insunt : (15) quorum causa sunt tam duo illa supra commemorata, quam paucitas, nimirum eorum qui jucundi sensum non habent, et quod contrarium magis esse videtur, in quo magis solemus peccare. (16) Tertium vero, quod similis, minus contrarium videtur : velut audacia ad fortitudinem, et prodigalitas ad liberalitatem. De reliquis igitur virtutibus laudabilibus fere dictum est : jam de justitia deinceps dicendum erit.

Notandum est quartum et quintum et sextum libros *Moralium Eudemiorum* hic esse omissos, quoniam quartus quinto *Moralium Nicomacheorum*, quintus sexto, sextus septimo eorundem *Moralium* et sententiis et verbis examussum respondent.

De amicitia, quid sit, quis item amicus; ac utrum simpliciter tantum dicatur amicitia, an multifariam; et, si multifariam, quoniam modis; insuper quo pacto sit amico utendum, et quid sit justum amicum, nihilo minus excutienda nobis sunt quam ea quæ de moribus circa honesta eligibiliaque traduntur. (2) Nam inter civilia officia vel potissimum est, amicitias inter se hominum mutuas conciliare. Eamque ob causam virtutem utilem existere dicimus, quod amici esse nequeunt, qui mutuis inter se injuriis conflictantur. (3) Præterea, justum injustumque, maxime inter amicos versari omnes confitemur. Et sane videtur vir bonus etiam amicus esse, ac amicitia moralis quidam habitus : ut si injuriam quis cavere instituat, homines invicem reddat amicos : eo quod veri amici nunquam mutuo injuriam inferunt. (4) Neque justus inter se inferent injuriam. Quocirca aut idem prorsus aut cognata inter sese sunt amicitia justitiaque. (5) Præterea, inter bona præstantissima reputamus esse amicum; et malum gravissimum, solitudinem amicorumque carentiam habemus : quod omnis vita spontaneaue hominum conversatio his constet, quæ cum familiaribus aut cognatis, aut aliis nobiscum degentibus, vel liberis, vel parentibus, vel uxore, transigitur. (6) Et propria quidem justa quæ ad amicos spectant, solum ad nos pertinent : verum quæ lege constituta sunt, ea etiam alios respiciunt. (7) Verum multa ambigi circa amicitiam solent. Primum quidem ea dicitur ut extrinsecus eam definiunt et plerumque eo vocabulo utuntur : videtur enim nonnullis simile simili amicum esse : unde natum est, quod fertur :

Ut semper similem ducit deus ad similem ipsi;

etenim graculus ad graculum *se associat* :

Furemque fur cognoscit, et lupus lupum.

(8) Sed et physiologi universam naturam rerum describen-

ἀρχὴν λαβόντες τὸ τὸ ὁμοιον εἶναι πρὸς τὸ ὁμοιον, διὸ Ἐμπεδοκλῆς καὶ τὴν κύν' ἐφη καθῆσθαι ἐπὶ τῆς κεραμίδος διὰ τὸ ἔχειν πλείστον ὁμοιον. (9) Οἱ μὲν οὖν οὕτω τὸν φίλον λέγουσιν, οἱ δὲ τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ φασὶν εἶναι φίλον. Τὸ μὲν γὰρ ἐρώμενον καὶ ἐπιθυμητὸν πᾶσιν εἶναι φίλον, ἐπιθυμεῖ δὲ οὐ τὸ ξηρὸν τοῦ ξηροῦ, ἀλλ' ὑγροῦ, ὅθεν εἴρηται

ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα.

Καὶ τὸ

10 μεταβολὴ πάντων γλυκύ·

ἢ δὲ μεταβολὴ εἰς τούναντίον. Τὸ δ' ὁμοιον ἐχθρὸν τῷ ὁμοίῳ· καὶ γὰρ

κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει,

καὶ τὰ ἀπὸ τῶν αὐτῶν τρεφόμενα πολέμια ἀλλήλοισι ἔσθ' αἰ. (10) Ἄδεται μὲν οὖν αἱ ὑπολήψεις τοσοῦτον διαστάσιν. Αἱ μὲν γὰρ τὸ ὁμοιον φίλον, τὸ δ' ἐναντίον πολέμιον·

τῷ πλείονι δ' αἰεὶ πολέμιον καθίσταται
τούλασσον, ἐχθρὰς δ' ἡμέρα κατάρχεται.

20 (11) Ἐπι δὲ καὶ οἱ τόποι κεχωρισμένοι τῶν ἐναντίων, ἢ δὲ φιλία δοκεῖ συνάγειν. Οἱ δὲ τὰ ἐναντία φίλα· καὶ Ἡράκλειτος ἐπιτιμᾷ τῷ ποιήσαντι

ὡς ἔρις ἐκ τε θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀπόλοιτο·

Οὐ γὰρ ἂν εἶναι ἀρμονίαν μὴ ὄντος ὀξέος καὶ βαρέος, 25 οὐδὲ τὰ ζῶα ἄνευ θήλειος καὶ ἀρρενος ἐναντίων ὄντων.

(12) Δύο μὲν αὐταὶ δόξαι περὶ φιλίας εἰσὶ, λίαν τε καθόλου καὶ κεχωρισμέναι τοσοῦτον, ἀλλὰ δὲ ἡδὴ ἐγγυτέρω καὶ οἰκείαι τῶν φαινομένων. Τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἐνδέχεται δοκεῖ τοὺς φαύλους εἶναι φίλους, ἀλλὰ μόνον 30 τοὺς ἀγαθούς· τοῖς δ' ἄτοπον εἰ μὴ φιλοῦσιν αἱ μητέρες τὰ τέκνα.

(13) Φαίνεται δὲ καὶ ἐν τοῖς θηρίοις ἐνούσα φιλία· προαποθνήσκειν οὖν αἰροῦνται τῶν τέκνων.

(14) Τοῖς δὲ τὸ χρήσιμον δοκεῖ φίλον εἶναι μόνον. Σημειῶν δ' ὅτι καὶ διώκουσι ταῦτα πάντες, τὰ δὲ ἀχρη- 35 στα καὶ αὐτοὶ αὐτῶν ἀποβάλλουσιν, ὡς περὶ Σωκράτους ὁ γέρων ἔλεγε τὸν πύελον καὶ τὰς τρίχας καὶ τοὺς ὄνυχας παραβάλλων, καὶ τὰ μόρια ὅτι ῥιπτοῦμεν τὰ ἀχρηστα, καὶ τέλος τὸ σῶμα, ὅταν ἀποθάνῃ· ἀχρηστος γὰρ ὁ νεκρός. Οἷς δὲ χρήσιμον, φυλάττουσιν, ὡς περὶ 40 ἐν Αἰγύπτῳ.

(15) Ταῦτα πάντα δοκεῖ μὲν ὑπεναντία ἀλλήλοισι εἶναι. Τὸ τε γὰρ ἀχρηστον τῷ ὁμοίῳ, καὶ ἐναντιότης ὁμοιότητος ἀπέχει πλείστον, καὶ τὸ ἐναντίον ἀχρηστότατον τῷ ἐναντίῳ· φαρτικὸν γὰρ τοῦ ἐναντίου τὸ ἐναντίον. (16) Ἐπι δοκεῖ τοῖς μὲν βῆδιον τὸ κτή- 45 σασθαι φίλον, τοῖς δὲ σπανιώτατον γινώσκειν, καὶ οὐκ ἐνδέχεται ἄνευ εὐτυχίας· τοῖς γὰρ εὖ πράττουσι βούλονται πάντες δοκεῖν φίλοι εἶναι. (17) Οἱ δ' οὐδὲ τοῖς συνδιαμένουσιν ἐν ταῖς ἀτυχίαις ἀξιοῦσι πιστεύειν, ὡς ἐξαπατῶντας καὶ προσποιουμένους, ἵνα κτήσωνται 50 διὰ τῆς τῶν ἀτυχοῦντων ὁμιλίας πάλιν εὐτυχοῦντων φίλων.

tes, principium hoc constituunt, similia ad similia contendere. Quocirca et Empedocles canem fictili incumbere aiebat, ob similitudinem quam cum eo plurimam haberet.

(9) Atque hi quidem ad hunc modum amicum definiunt, alii vero contrarium contrario amicum asserunt. Amabilia enim desiderabiliaque omnibus amica sunt: appetit autem siccum humida, non sicca. Unde dictum est:

Amat imbrem terra;

et

Mutatio omnium est dulcissimum;

ea vero in contrarium fit. Et simile simili est inimicum, nam dicitur,

Et figulus figulo est inimicus.

Insper et animantia, quibus ex eodem victus suppetit, hostilia invicem sunt. (10) Opiniones igitur hæc tantum distant inter se. Illæ enim simile, amicum; et contrarium, inimicum censent.

Potentiori semper id quod est minus

Hostile existit, inimicitiam alit dies.

(11) Præterea et loca inter se dissita, contrariorum sunt: amicitia vero contrahere videtur. Alii autem contraria amica putant; et Heraclitus increpat poetam dicentem,

Lis utinam dis et mortalibus abripiatur.

Neque enim harmoniam consistere inquit citra acutum et gravem sonum, neque animalia absque mare et femina duobus contrariis. (12) Quæ duæ opiniones de amicitia et nimis late patent et plurimum discrepant: verum aliæ magis jam prope accedunt, et propriæ sunt apparentium. Aliis enim videtur inter pravos amicitiam constare non posse, sed inter bonos tantum: aliis autem absurdum videtur, si mater liberos non amare asseratur, (13) quum et inter bruta animalia amicitia intercedat tanta, ut etiam prosobole sua mori non recusent. (14) Alii tantum utile amicum arbitrantur. Argumento illis est, quod omnes id prosequuntur; inutilia vero vel ipsi ab se abiciunt. Unde Socrates senex ille salivam projiciens, et capillos unguesque præscindens, particulas nos inutiles abjicere dicebat, et postremo etiam corpus ipsum, quum mortuum fuerit, quoniam nullis porro usibus accommodari queat: verum quibus usui est, velut in Ægypto, illi reservant. (15) Quæ omnia contraria inter se maxime videntur. Nam inutile simili, et contrarietas similitudini, ac contrarium inutilissimum contrario suo maxime repugnat: quippe quod contrarii sit contrarium corruptivum. (16) Insper videtur aliis quidem facile amicos comparare, aliis vero rarissimum talem cognoscere, quoniam citra felicissimum casum id non contingat. Cum felicibus autem amicitiam omnes captant. (17) Alii ne iisdem quidem in infortuniis persistentibus credendum judicant: quippe qui fallacia quadam fictaque cum calamitosis conversatione, bonorum amicitia sese insinuant.

CAP. II.

Ληπτέος δὴ τρόπος ὅστις ἡμῖν ἅμα τὰ τε δοκούντα περὶ τούτων μάλιστα ἀποδώσει, καὶ τὰς ἀπορίας λύσει καὶ τὰς ἐναντιώσεις. Τοῦτο δ' ἔσται, ἐὰν εὐλόγως φαίνηται τὰ ἐναντία δοκούντα· μάλιστα γὰρ ὁμολογούμενος ὁ τοιοῦτος ἔσται λόγος τοῖς φαινόμενοις. Συμβαίνει δὲ μένειν τὰς ἐναντιώσεις, ἐὰν ἔσται μὲν ὡς ἀληθές ἢ τὸ λεγόμενον, ἔστι δ' ὡς οὐ. (2) Ἐχει δ' ἀπορίαν καὶ πότερον τὸ ἡδὺ ἢ τὸ ἀγαθὸν ἔστι τὸ φιλούμενον. Εἰ μὲν γὰρ φιλούμενον ἐπιθυμοῦμεν (καὶ μάλιστα ὁ ἔρως τοιοῦτον·

οὐδεὶς γὰρ ἐραστής ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ),

ἢ δ' ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος, ταύτη μὲν τὸ φιλούμενον τὸ ἡδὺ· εἰ δὲ β βουλόμεθα, τὸ ἀγαθόν· ἔστι δ' ἕτερον τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ἀγαθόν. (3) Περὶ τούτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συγγενῶν τούτοις πειρατέον διορίσαι, λαβοῦσιν ἀρχὴν τῆνδε. Τὸ γὰρ ὀρεκτὸν καὶ βουλευτὸν ἢ τὸ ἀγαθόν ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. Διὸ καὶ τὸ ἡδὺ ὀρεκτὸν φαινόμενον γὰρ τὸ ἀγαθόν. Τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ, τοῖς δὲ φαίνεται κἂν μὴ δοκῇ· οὐ γὰρ ἐν ταύτῳ τῆς ψυχῆς ἢ φαντασία καὶ ἢ δόξα. (4) Ὅτι μέντοι φίλον καὶ τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ ἡδὺ, δῆλον. Τούτου δὲ διωρισμένου ληπτέον ὑπόθεσιν ἐτέραν. Τῶν γὰρ ἀγαθῶν τὰ μὲν ἀπλῶς ἐστὶν ἀγαθὰ, τὰ δὲ τιμῇ, ἀπλῶς δ' οὐ. Καὶ τὰ αὐτὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ καὶ ἀπλῶς ἡδέα. Τὰ μὲν γὰρ τῷ ὑγιαίνοντι φαμεν σώματι συμφέροντα ἀπλῶς εἶναι σώματι ἀγαθὰ, τὰ δὲ τῷ κάμνοντι οὐ, οἷον φαρμακείας καὶ τομάς. (5) Ὅμοίως δὲ καὶ ἡδέα ἀπλῶς σώματι τὰ τῷ ὑγιαίνοντι καὶ ὀλοκλήρῳ, οἷον τὸ ἐν τῇ φωτὶ δρᾶν καὶ οὐ τὸ ἐν τῷ σκότει· καίτοι τῷ ὀρθαλμῶντι ἐναντίως. Καὶ οἶνος ἡδέων οὐχ ὁ τῷ διεσθαρμένῳ τὴν γλῶτταν ὑπὸ οἶνοφλυγίας, ἐπεὶ οὐτ' ὄζος παρεγγέουσιν, ἀλλὰ τῇ ἀδιασθρόφῳ αἰσθήσει. (6) Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ψυχῆς, καὶ οὐχ ἄ τοῖς παιδίοις καὶ τοῖς θηρίοις, ἀλλὰ τοῖς καθεστῶσιν· ἀμφοτέρων γοῦν μνησθέντες ταῦθ' αἰρούμεθα. (7) Ὡς δ' ἔχει παιδίον καὶ θηρίον πρὸς ἄνθρωπον καθεστῶτα, οὕτως ἔχει ὁ φαῦλος καὶ ἄφρων πρὸς τὸν ἐπεικῆ καὶ φρόνιμον. Τούτοις δὲ ἡδέα τὰ κατὰ τὰς ἐξεις· ταῦτα δ' ἔστι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ καλὰ. (8) Ἐπεὶ οὖν τὰ ἀγαθὰ πλεοναχῶς (τὸ μὲν γὰρ τῷ τοιόνδ' εἶναι λέγομεν ἀγαθόν, τὸ δὲ τῷ ὠφέλιμον καὶ χρήσιμον), ἔτι δὲ τὸ ἡδὺ τὸ μὲν ἀπλῶς καὶ ἀγαθὸν ἀπλῶς, τὸ δὲ τιμῇ ἢ [πῶς] φαινόμενον ἀγαθόν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων δι' ἕκαστον τούτων ἐνδέχεται ἡμᾶς ἀρεῖσθαι τι καὶ φιλεῖν, οὕτω καὶ ἄνθρωπον· τὸ μὲν γὰρ [τῷ] τοιόνδε καὶ δι' ἀρετῆν, τὸν δ' ὅτι ὠφέλιμος καὶ χρήσιμος, τὸν δ' ὅτι ἡδὺς καὶ δι' ἡδονήν. Φίλος δὲ γίνεται ὅταν φιλούμενος ἀντιφίλῃ, καὶ τοῦτο μὴ λαμβάνη πῶς αὐτοῦς. (9) Ἀνάγκη ἄρα τρία φιλίας εἶδη εἶναι, καὶ μήτε καθ' ἐν ἀπάσας μήθ' οὐ εἶδη ἐνὸς γένους μήτε πάμπαν λέγεσθαι ὁμωνύμως. Πρὸς μίαν γὰρ τινα λέγονται καὶ πρώτην, ὥσπερ τὸ ἱατρικόν· καὶ [γὰρ] ψυχῆν

Sed invidus nobis est modus, qui et opiniones de his rectissime exponat, et dubitationes contrarietatesque solvat.

Quod fit, quando recta ratione dici apparet quæ videntur contraria. Ejusmodi enim maxime ratio apparentibus consonat. Contingit autem oppositiones manere, quando in nonnullis verum est quod sumitur, in aliis vero secus. (2) Dubitationem autem habet, utrum jucundum an bonum id sit quod ametur. Nam si id amamus quod concupiscimus (et erit ejusmodi potissimum amor: nam

Nemo est amator, qui non semper diligit),

et cupiditas semper ad jucunda fertur: hac ratione jucundum est id quod amamus; sed si quod volumus amamus, bonum: verum aliud est jucundum, ac bonum: (3) de quibus, et aliis cognatis, determinare conabimur, his principiis constitutis. Quæ cupiditate aut voluntate appetuntur, aut bona sunt, aut apparentia bona. Quapropter et jucundum concupiscibile est, quia apparet bonum: quippe quod aliis bonum judicetur, aliis appareat tantum, etiamsi non judicatur. Neque enim in eadem animæ parte sunt, phantasia et opinio. (4) Patet igitur, amicum et bonum et jucundum esse. Quo determinato, altera jam hypothesis præmittenda. Bonorum enim alia simpliciter bona sunt, alia alicui, non simpliciter; atque eadem simpliciter bona, et simpliciter jucunda. Nam quæ sano corpori conducunt, simpliciter corpori bona; quæ vero laboranti tantum, non simpliciter corpori bona dicimus, velut sunt remedia et sectiones. (5) Similiter et jucunda simpliciter vocamus, quæ integrum sanumque corpus oblectant, ut in clara luce, non in tenebris cernere: verum laboranti ex oculis contrarium. Et vinum jucundius esse judicatur, non quod ita videatur linguæ ex vinolentia corruptæ, quæ ne infusum quidem acetum discernat; sed quod sensui sincero. (6) Similiter et in iis quæ animam spectant, non quæ pueris, aut bestiis, sed quæ cordatis probantur. Utrorumque igitur memores, hæc eligimus. (7) Et quemadmodum pueri ac bestię habent ad cordatum, sic pravus stolidusque ad moderatum et sapientem. His vero jucunda sunt, quæ juxta habitus incidunt, hoc est bona et honesta. (8) Quia vero bona multifariam dicuntur (aliud enim quia tale sit, aliud quia utile ac frugiferum), et jucundum aliud simpliciter ac bonum simpliciter; aliud vero quod alicui est aut aliquo modo videtur bonum, quemadmodum etiam in inanimatis contingit: ob singula hæc fieri potest ut aliquid ametur et eligatur: sic etiam hominem amant alium, quod talis sit et virtute præditus, alium quia bonus et frugiferus, alium quia jucundus et ob voluptatem. Amicus autem fit, quando amatus redamat, neque id ignoratur ab ipsis. (9) Quocirca necessarium est tres amicitię species esse: neque juxta unum aliquod omnes, neque ut unius generis species, neque omnino æquivoce dicantur: ad unam enim quandam primamque referuntur quemadmodum medicinale: nam animam medicinalem. et

ιατρικὴν καὶ σῶμα λέγομεν καὶ ὄργανον καὶ ἔργον, ἀλλὰ κυρίως τὸ πρῶτον. (10) Πρῶτον δ' οὐ λόγος ἐν πᾶσιν ὑπάρχει· ὅσον ὄργανον ἱατρικόν, ᾧ ἂν ὁ ἱατρός χρῆσαιτο· ἐν δὲ τῷ τοῦ ἱατροῦ λόγῳ οὐκ ἔστιν ὁ τοῦ ὄργάνου. Ζητεῖται μὲν οὖν πανταχοῦ τὸ πρῶτον. (11) Διὰ δὲ τὸ καθόλου εἶναι τὸ πρῶτον, λαμβάνουσι καὶ πρῶτον καθόλου· τοῦτο δ' ἐστὶ ψεύδος. Ὡστε καὶ περὶ τῆς φιλίας οὐ δύνανται πάντ' ἀποδιδόναι τὰ φαινόμενα· οὐ γὰρ ἐφαρμόττοντος ἐνὸς λόγου οὐκ οἴονται [τάς] ἄλλας φιλίας εἶναι. Αἱ δ' εἰσὶ μὲν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως εἰσίν. (12) Οἱ δ' ὅταν ἡ πρώτη μὴ ἐφαρμόττη, ὡς οὖσαν καθόλου ἂν, εἴπερ ἦν πρώτη, οὐδ' εἶναι φιλίας τὰς ἄλλας φασίν. (13) Ἔστι δὲ πολλὰ εἶδη φιλίας. Τῶν γὰρ βῆθέντων ἦν ἡδῆ, ἐπειδὴ διωρίζεται τριγῶς λέγεσθαι τὴν φιλίαν. Ἡ μὲν γὰρ διωρίζεται δι' ἀρετῆν, ἡ δὲ διὰ τὸ χρῆσιμον, ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδύ. (14) Τούτων ἡ μὲν διὰ τὸ χρῆσιμόν ἐστίν ἡ τῶν πλείστων φιλία· διὰ γὰρ τὸ χρήσιμοι εἶναι φιλοῦσιν ἀλλήλους, καὶ μέχρι τούτου, ὥσπερ ἡ παροιμία

20 Γλαῦκ' ἐπίκουρος ἀνὴρ τὸν σὸν φίλον ἔσκε μάχεται,
καὶ

Οὐκέτι γινώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρεῖας.

(15) Ἡ δὲ δι' ἡδονῆν τῶν νέων· τούτου γὰρ αἴσθησιν ἔχουσιν. Διὸ εὐμετάβολος φιλία ἡ τῶν νέων· μετα-
25 βαλλόντων γὰρ τὰ ἦθη κατὰ τὰς ἡλικίας μεταβάλλει καὶ τὸ ἡδύ. (16) Ἡ δὲ κατ' ἀρετῆν τῶν βελτίστων. Φανερόν δ' ἐκ τούτων ὅτι ἡ πρώτη φιλία ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ἀντιφιλία καὶ ἀντιπροαίρεσις πρὸς ἀλλήλους. Φίλον μὲν γὰρ τὸ φιλούμενον τῷ φιλοῦντι φίλος δὲ τῷ
30 φιλούμενῳ καὶ ἀντιφιλῶν. (17) Αὕτη μὲν οὖν ἐν ἀνθρώποις μόνον ὑπάρχει φιλία· μόνον γὰρ αἰσθάνεται προαιρέσεως. Αἱ δ' ἄλλαι καὶ ἐν τοῖς θηρίοις, [οἷς] καὶ τὸ χρῆσιμον ἐπὶ μικρόν τι φαίνεται ἐνυπάρχον, καὶ πρὸς ἀνθρώπων τοῖς ἡμέτεροις καὶ πρὸς ἀλλήλα, ὅσον τὸν τρο-
35 χίλον φησὶν Ἡρόδοτος τῷ κροκοδείλῳ, καὶ ὡς οἱ μάντιες τὰς συνεδρείας καὶ διεδρείας λέγουσιν. (18) Καὶ οἱ φαῦλοι ἂν εἶεν φίλοι ἀλλήλοις καὶ διὰ τὸ χρῆσιμον καὶ διὰ τὸ ἡδύ. (19) Οἱ δ' ὅτι ἡ πρώτη οὐχ ὑπάρχει αὐτοῖς, οὐ φασὶ φίλους εἶναι· ἀδικήσει γὰρ ὁ γε φαῦλος
40 τὸν φαῦλον, οἱ δ' ἀδικούμενοι οὐ φιλοῦσι σφᾶς αὐτούς. (20) Οἱ δὲ φιλοῦσι μὲν, ἀλλ' οὐ τὴν πρώτην φιλίαν, ἐπεὶ τὰς γε ἑτέρας οὐθὲν κωλύει· δι' ἡδονῆν γὰρ ὑπομένουσιν ἀλλήλους βλαπτόμενοι, ὡς ἂν ὦσιν ἀκρατεῖς. (21) Οὐ δόκοῦσι δ' οὐδ' οἱ δι' ἡδονῆν φιλοῦντες ἀλλήλους φίλοι εἶναι, ὅταν κατ' ἀκρίβειαν ζητῶσιν, ὅτι οὐχ
46 ἡ πρώτη· ἐκείνη μὲν γὰρ βέβαιος, αὕτη δὲ ἀβέβαιος· ἡ δ' ἐστὶ μὲν, ὥσπερ εἴρηται, φιλία, οὐκ ἐκείνη δέ, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνης. (22) Τὸ μὲν οὖν ἐκείνως μόνον λέγειν τὸν φίλον βιάζεσθαι τὰ φαινόμενά ἐστι, καὶ παράδοξα λέγειν ἀναγκαῖον· καθ' ἓνα δὲ λόγον πάσας ἀδύνατον.
50 (23) Λεῖπεται τοίνυν οὕτως, ὅτι ἐστὶ μὲν ὡς μόνῃ ἡ πρώτη φιλία, ἔστι δ' ὡς πᾶσαι, οὔτε ὡς ὁμώνυμοι καὶ ὡς ἔτυχεν ἔχουσαι πρὸς αὐτάς, οὔτε καθ' ἐν εἶδος,

corpus, atque insuper etiam instrumentum, et opus dicimus, sed proprie primum. (10) Primum est autem, cujus ratio in omnibus inest: velut instrumentum medicinale, quo medicus utitur, nec tamen instrumenti ratio, medici rationi inest: quocirca in omnibus primum illud quaeritur. (11) Et quia primum universale est, universaliter etiam capiunt primum: id quod fallit. Itaque et de amicitia non possunt omnia apparentia edere. Ratione enim una minus congruente, non arbitrantur ceteras amicitias esse. Hæc vero sunt quidem, sed non similiter. (12) At isti, quando prima illa amicitia non congruit (ut quæ sit universalis, siquidem prima sumpta erat) neque ceteras esse amicitias inquit. (13) Verum, ut supra dictum est, multæ amicitia species sunt, quoniam tripliciter dici amicitiam determinavimus, quum alia ob virtutem, alia ob utilitatem, alia ob jucunditatem oriri definitum sit. (14) Et sane quæ commodorum gratia nata est, ea plerorumque est amicitia, qui quia utiles sunt invicem, mutuo se diligere solent, atque hactenus: ut est in proverbio,

Glauce, tuere tuum, donec pugnatur, amicum;

et

Non amplius Athenienses cognoscunt Megarenses.

(15) Quæ vero ob voluptatem contrahitur, juvenum est: nam voluptate vividae afficiuntur. Quare valde mutabilis est amicitia juvenum: mutatis enim pro ætate moribus, etiam jucundum mutant. (16) Quæ vero a virtute proficiunt, optimum hominum est. Unde manifestum est, primam amicitiam esse, quæ honorum est mutuos erga se invicem amor mutuaque electio. Amicum enim est amatum amanti, amicusque item redamans amato. (17) Ea igitur inter homines modo est, quippe quæ sola electionis conscia est. Ceteræ autem etiam feris inter se sunt, ubi etiam aliqua mediocris elucet utilitas. Atque ita etiam cicura homini, et alia aliis amica sunt, quemadmodum regulus avis crocodilo, Herodoto teste; et quemadmodum vates de considiis et dissidiis auguralium signorum loquuntur. (18) Et mali malos quum ob utilitatem, tum ob jucunditatem amant: (19) illi tamen hos amicos non vocant, quum primæ amicitia sint expertes: quippe quod pravus injuriam pravo inferat; at mutua injuriæ obnoxii se invicem non amant. (20) Alii itidem amant illi quidem, sed citra amicitiam primam; quos tamen reliquas colere nihil vetat. Ob voluptatem enim suas invicem ferunt injurias, quomodo fere agunt intemperantes. (21) Quocirca nec ob voluptatem se mutuo amantes, dici posse amici videntur, quando accurate disquirentibus plane primam non esse constat. Illa enim firma est amicitia, hæc vero infirma. Prima, prout hactenus diximus, est vera amicitia, non illa autem, sed quæ a prima est profecta. (22) Quapropter illo tantum pacto amicum esse asserere, hoc est vim facere apparentibus, absurdaque dicere cogi. Ab altera vero parte fieri non potest ut amicitia omnes juxta rationem dicantur unam. (23) Superest igitur ut prima tantum amicitia vocetur: interdum vero etiam omnes, neque tamen æquivoce, neque ad se ipsas quomodomocumque habentes, neque juxta unam speciem, sed

ἀλλὰ μάλλον πρὸς ἓν. (24) Ἐπεὶ δ' ἀπλῶς ἀγαθὸν καὶ ἀπλῶς ἡδὺ τὸ αὐτὸ καὶ ἄμα, ἂν μὴ τι ἐμποδίζῃ, ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος καὶ ἀπλῶς ὁ πρῶτός ἐστιν, ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ δι' αὐτὸν αὐτὸς αἰρετός (ἀνάγκη δ' εἶναι τοιοῦτον ὡς γὰρ βούλεται τις δι' αὐτὸν εἶναι τὰγαθὰ, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν αἰρεῖσθαι εἶναι), (25) ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος καὶ ἡδύς ἐστιν ἀπλῶς· διὸ δοκεῖ καὶ ὁ ὅπως οὖν φίλος ἡδύς. (26) Ἐτι δὲ διοριστέον περὶ τούτου μάλλον· ἔχει γὰρ ἐπίστασιν· πότερον τὸ αὐτῶν ἀγαθὸν ἢ τὸ ἀπλῶς ἀγαθὸν φίλον, καὶ πότερον τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μὲθ' ἡδονῆς, ὥστε καὶ τὸ φιλητὸν ἡδύ, ἢ οὐ; ἄμψυ γὰρ εἰς ταῦτο συνακτέον· τὰ τε γὰρ μὴ ἀπλῶς ἀγαθὰ ἀλλὰ αὐτῶ ἀπλῶς* τύχη φευκτά, καὶ τὸ μὴ αὐτῶ ἀγαθὸν οὐδὲν πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ὁ ζητεῖται, τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ αὐτῶ εἶναι ἀγαθὰ. (27) Ἔστι γὰρ αἰρετὸν μὲν τὸ ἀπλῶς ἀγαθόν, αὐτῶ δὲ τὸ αὐτῶ ἀγαθόν· ἃ δεῖ συμφωνῆσαι. Καὶ τοῦτο ἢ ἀρετὴ ποιεῖ· καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπὶ τούτῳ, ὅπως ὅς μῆψω ἔστι γέννηται. Εὐθέτως δὲ καὶ πρὸ ὁδοῦ ἀνθρώπος ὄν· φύσει γὰρ αὐτῶ ἀγαθὰ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ. (28) Ὁμοίως δὲ καὶ ἀνὴρ ἀντὶ γυναικὸς καὶ εὐφυῆς ἀφουοῦς. Διὰ τοῦ ἡδέος δὲ ἢ ὁδός· ἀνάγκη εἶναι τὰ καλὰ ἡδέα. Ὅταν δὲ τοῦτο διαφωνῇ, οὕτως σπουδαῖον τέλειος· ἐνδέχεται γὰρ ἐγγενέσθαι ἀκρασίαν· τὸ γὰρ διαφωνεῖν τὰγαθὸν τῷ ἡδέϊ ἐν τοῖς πάθεσιν ἀκρασία ἐστίν. (29) Ὡστ' ἐπειδὴ ἡ πρώτη φίλια κατ' ἀρετὴν, ἔσσονται καὶ αὐτοὶ ἀπλῶς ἀγαθοί. Τοῦτο δ' οὐχ ὅτι χρήσιμοι, ἀλλ' ἄλλον τρόπον· διχῶς γὰρ ἔχει τὸ τῶδὲ ἀγαθὸν καὶ ἀπλῶς ἀγαθόν. (30) Καὶ ὁμοίως ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ὠφελίμου, καὶ ἐπὶ τῶν ἐξων. Ἄλλο γὰρ τὸ ἀπλῶς ὠφέλιμον καὶ τὸ αὐτῶ, ὅσον τὸ γυμνάζεσθαι πρὸς τὸ φαρμακεύεσθαι. Ὡστε καὶ ἡ ἕξις ἢ ἀνθρώπου ἀρετῆ. (31) Ἔστω γὰρ ὁ ἀνθρώπος τῶν φύσει σπουδαίων· ἢ γὰρ τοῦ φύσει σπουδαίου ἀρετῆ ἀπλῶς ἀγαθόν, ἢ δὲ τοῦ μὴ ἐκείνου. (32) Ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ τὸ ἡδύ. Ἐνταῦθα γὰρ ἐπιστατέον, καὶ σκεπτότεον πότερον ἐστὶν ἀνευ ἡδονῆς φίλια, καὶ τί διαφέρει, καὶ ἐν ποτέρῳ ποτ' ἐστὶ τὸ φιλεῖν, καὶ πότερον ὅτι ἀγαθός, καὶ ἐν μὴ ἡδύς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο· διχῶς δὲ λεγομένου τοῦ φιλεῖν, πότερον ὅτι ἀγαθὸν τὸ κατ' ἐνέργειαν οὐκ ἀνευ ἡδονῆς φαίνεται. (33) Δῆλον δ' ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης αἱ πρόσφατοι θεωροῦνται καὶ μαθήσεις αἰσθηταὶ μάλιστα τῶ εἶδει, οὕτως καὶ αἱ τῶν συνήθων ἀναγνωρίσεις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς ἐπ' ἀμφοῖν. Φύσει γοῦν τὸ ἀπλῶς ἀγαθὸν ἡδὺ ἀπλῶς, καὶ ὅς ἀγαθόν, τούτοις ἡδύ. (34) Διὸ εὐθύς τὰ ὅμοια ἀλλήλοις χαίρει, καὶ ἀνθρώπῳ ἡδιστον ἀνθρώπος. Ὡστ' ἐπεὶ καὶ ἀτελεῖ, δῆλον ὅτι καὶ τελειωθέντα· ὁ δὲ σπουδαῖος τέλειος. Εἰ δὲ τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μὲθ' ἡδονῆς ἀντιπροαίρεσις τῆς ἀλλήλων γνωρίσεως, δῆλον ὅτι καὶ ὅλιως ἢ φίλια ἢ πρώτη ἀντιπροαίρεσις τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν καὶ ἡδῶν, ὅτι ἀγαθὰ καὶ ἡδέα. (35) Ἔστι δ' αὕτη ἢ φίλια ἕξις ἀπ' ἧς ἡ τοιαύτη προαίρεσις. Τὸ γὰρ ἔργον αὐτῆς ἐνέργεια, αὕτη δ' οὐκ ἔξω ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῶ φιλοῦντι, δύναμις δὲ πᾶσα ἔξω ἢ γὰρ ἐν ἐτέρῳ ἢ ἢ ἕτερον. Διὸ τὸ φιλεῖν χαίρειν,

potius ad unum aliquod relatas : (24) et quia simpliciter bonum jucundumque idem et simul est, nisi quid obset; et primus est qui verus et simpliciter amicus; talisque propter se ipsum est eligibilis (idque necessario : quemadmodum enim propter se quisquam appetit bona, sic et ipsum talem esse praeoptare oportet); (25) verus autem amicus etiam jucundus est simpliciter : videtur igitur quomodo cumque amicus esse jucundus. (26) Verum magis praeterea de his determinandum : nam haec in iis quaestio continetur, utrum quod ipsi, an quod simpliciter bonum amicum sit, et utrum actu amare cum voluptate, unde et amabile jucundum, an non : haec enim ad idem reducenda sunt ; nam hinc quod non simpliciter bonum fuerit, sed ipsi soli bonum, fugiendum est ; illinc, quod non ipsi bonum, ad eum non pertinet. Atque hoc ipsum est quod quaeritur, ipsi esse bona quae simpliciter bona sunt. (27) Eligibile enim est simpliciter bonum : ipsi vero eligibile, quod ipsi esse bonum : quae consentire inter se oportet. Et virtus hoc efficit : praeterea civilis facultas etiam, quibus haec non insunt, ingignit, modo jam ante accommodatas et in via homo existat. Naturaliter enim huic bona sunt, quae simpliciter bona. (28) Similiter et vir praefemina, et praeditus indole praefestus. Per dulce vero ad haec itur : necesse est, quae pulchra sunt, sint et dulcia. Ubi vero dissonant haec, jam non prorsus bonum : nam intemperantia intervenire potest. Quum enim honestum jucundumque disconveniunt, in affectionibus intemperantia est. (29) Quare, quum prima amicitia sit secundum virtutem, erunt et ipsi simpliciter boni : et hoc non quia utiles, sed alio quoque modo : quandoquidem bifariam huic bonum et simpliciter bonum capitur. (30) Et similiter, quemadmodum in conducibili, etiam in habitibus. Nam aliud est simpliciter conducibile, et ipsi conducibile, velut sese exercitatio ad medicationem habet. Itaque et habitus vere hominis est virtus. (31) Sit igitur homo ex rebus natura praestantibus. Nam virtus natura praestantis est simpliciter bonum, sed non natura praestantis, non simpliciter sed ipsi bonum dicitur. (32) Eadem ratio dulcis quoque est. Hic igitur immorandum est, et vestigandum, utrum absque voluptate sit amicitia, quidve differat, et in utro amare consistat, et utrum bonus esse etiam non jucundus queat, sed non propter id ipsum tamen ; amor autem quum dicatur bifariam, an, quia bonum iudicatur quod in actu est, non absque voluptate esse appareat. (33) Patet autem, quemadmodum in scientia rerum, novae contemplationes disciplinaeque speciei sua maxime intelliguntur, ita etiam familiarium recognitiones expeditae fiunt : cujus rei ratio eadem in utrisque est. Natura igitur simpliciter bonum est etiam simpliciter jucundum : et quibus bonum, iisdem etiam jucundum est. (34) Quapropter similia similibus statim gaudent, et homini homo jucundissimum. Et quia vel imperfecta in ea conditione sunt, etiam absoluta ejusmodi erunt. Est autem vir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutuae familiaritatis et notitiae electio cum voluptate est : scilicet et amicitia prima prorsus simpliciter bonorum et jucundorum, quia bona jucundaque sunt, mutua electio est. (35) Est autem ea amicitia, habitus ex quo ejusmodi electio proficiscitur : nam opus ejus, actus est, qui non extra, sed in ipso amante consistit, quum potentia omnium extra sit : nam vel in alio in est, vel est qua diversum.

ἀλλ' οὐ τὸ φιλεῖσθαι ἔστιν. (36) Τὸ μὲν γὰρ φιλεῖσθαι φιλητοῦ ἐνέργεια, τὸ δὲ καὶ φιλίας, καὶ τὸ μὲν ἐν ἐμψύχῳ, τὸ δὲ καὶ ἐν ἀψύχῳ· φιλεῖται γὰρ καὶ τὰ ἀψύχα. (37) Ἐπει δὲ τὸ φιλεῖν (τὸ) κατ' ἐνέργειαν τὸ φιλούμενον ἔστι γρηῃσθαι ἢ φιλούμενον, ὁ δὲ φίλος φιλούμενον τῷ φίλῳ ἢ φίλος, ἀλλὰ μὴ ἢ μουσικός ἢ ἱατρικός, ἡδονὴν τοῖνον ἢ ἀπ' αὐτοῦ, ἢ αὐτός, αὕτη φιλική· αὐτὸν γὰρ φιλεῖ, οὐχ ὅτι ἄλλῳ. Ὡστ' ἂν μὴ χαίρη ἢ ἀγαθός, οὐχ ἢ πρώτη φίλια. (38) Οὐδὲ δεῖ ἐμποδίζειν οὐθὲν τῶν συμβεβηκότων μᾶλλον ἢ τὸ ἀγαθὸν εὐφραίνειν· εἰ γὰρ σφόδρα δυσώδης, λείπεται· ἀγαπᾶται γὰρ τὸ εὖνοειν, συζῆ δὲ μὴ. Αὕτη μὲν οὖν ἢ πρώτη φίλια, ἢ πάντες ὁμολογοῦσιν. (39) Αἱ δ' ἄλλαι δι' αὐτὴν καὶ δοκοῦσι καὶ ἀμφισβητοῦνται. Βέβαιον γὰρ τι 15 δοκεῖ ἢ φίλια, μόνη δ' αὕτη βέβαια. Τὸ γὰρ κεκριμένον βέβαιον, τὰ δὲ μὴ ταχὺ γινόμενα μὴδὲ βραδίως (οὐ) ποιεῖ τὴν κρίσιν ὀρθήν. (40) Οὐκ ἔστι δ' ἄνευ πίστεως φίλια βέβαιος, ἢ δὲ πίστις οὐκ ἄνευ χρόνου. Δεῖ γὰρ πεῖραν λαβεῖν, ὥσπερ λέγει καὶ Θεόγνης·

20 Οὐ γὰρ ἂν εἰδείης ἀνδρὸς νόον οὐδὲ γυναικός, πρὶν πειραθεῖς ὥσπερ ὑποζυγίου.

Οὐδ' ἄνευ χρόνου φίλος. Ἀλλὰ βούλονται φίλοι, καὶ μάλιστα λανθάνει ἢ τοιαύτη ἕξις ὡς φίλια. (41) Ὅταν γὰρ προθύμως ἔγωσι φίλοι εἶναι, διὰ τὸ πάνθ' ὑπηρετεῖν τὰ φιλικὰ ἀλλήλοις, οἴονται οὐ βούλεσθαι φίλοι 25 ἀλλ' εἶναι φίλοι. Τὸ δ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας· οὐ γὰρ εἰ βούλονται ὑγιαίνειν, ὑγιαίνουσιν, ὥστ' οὐδ' εἰ φίλοι βούλονται, ἦδη καὶ φίλοι εἰσίν. (42) Σημεῖον δὲ· εὐδιάβλητοι γὰρ οἱ διακείμενοι ἄνευ πείρας τοῦτον τὸν τρόπον. Περὶ ὧν μὲν γὰρ πείραν δεδώκασιν ἀλλήλοις, οὐκ εὐδιάβλητοι, περὶ ὧν δὲ μὴ, πεισθεῖεν ἂν ὅταν σύμβολα λέγωσιν οἱ διαβιάλλοντες. (43) Ἄμα δὲ φανερόν ὅτι οὐδ' ἐν τοῖς φαύλοις αὕτη ἢ φίλια· ἄπιστος γὰρ ὁ φαῦλος καὶ κακοήθης πρὸς 35 πάντας· αὐτῷ γὰρ μετρεῖ τοὺς ἄλλους. Διὸ εὐεξαπατητότεροί εἰσιν οἱ ἀγαθοί, ἂν μὴ διὰ πείραν ἀπιστώσιν. (44) Οἱ δὲ φαῦλοι αἰρούνται τὰ φύσει ἀγαθὰ ἀντὶ τοῦ φίλου, καὶ οὐθεὶς φιλεῖ μᾶλλον ἀνθρώπων ἢ πράγματα. Ὡστ' οὐ φίλοι. Οὐ γὰρ γίνεται οὕτω κοινὰ τὰ φίλων· 40 προσνέμεται γὰρ ὁ φίλος τοῖς πράγμασιν, οὐ τὰ πράγματα τοῖς φίλοις. (45) Οὐ γίνεται ἄρ' ἢ φίλια ἢ πρώτη ἐν πολλοῖς, ὅτι χαλεπὸν πολλῶν πείραν λαβεῖν· ἐκάστῳ γὰρ ἂν ἔδει συζῆσαι. Οὐδὲ δὴ αἰρετέον ὁμοίως περὶ ἱματίου καὶ φίλου. (46) Καίτοι ἐν πᾶσι δοκεῖ τοῦ νοῦν 45 ἔχοντος ὄσους τὸ βέλτιον αἰρεῖσθαι· καὶ εἰ μὲν τῷ χείρονι πάλαι ἐγρήτο, τῷ βέλτιονι δὲ μηδέπω, τοῦθ' αἰρετέον, ἀλλ' οὐκ ἀντὶ τοῦ πάλαι φίλου τὸν ἀγνώστα εἰ βελτίων. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄνευ πείρας οὐδὲ μιᾶς ἡμέρας ὁ φίλος, ἀλλὰ χρόνου δεῖ· διὸ εἰς παροιμίαν ἐλήλυθεν ὁ μέδιμος τῶν ἄλων. (47) Ἄμα δὲ δεῖ μὴ μόνον ἄπλῶς ἀγαθὸν εἶναι ἀλλὰ καὶ σοί, εἰ ὁ φίλος ἔσται σοι φίλος. Ἄγαθός μὲν γὰρ ἄπλῶς ἔστι τῷ ἀγαθός εἶναι, φίλος δὲ τῷ ἄλλῳ ἀγαθός· ἄπλῶς ἀγαθός καὶ φίλος, ὅταν συμφωνήσῃ ταῦτα ἄμφω, ὥστε ὁ ἔστιν ἄπλῶς ἀγαθόν, τῷ

Quocirca in amante, non in amato gaudium est. (36) Amari enim est actus amati, illud vero etiam amicitiae actus est, et animati tantum, quum prius etiam inanimatis competat, quando et ea quoque diliguntur. (37) Et quia amare actu est consuescere cum amato quatenus amato, et amicus etiam est, qui ab amico amatur vicissim quatenus amicus, non qua musicus vel medicus: voluptas igitur ex ipso percepta, qua est ipse, proprie amica voluptas appellatur: ipsum enim diligit, non diligit ob aliud quippiam. Quamobrem nisi eo, quatenus bonus est, delectatur, non fuerit amicitia prima. (38) Neque rem ullam intervenientem obstare decet, ut bonum ipsum non delectet. Itaque etiam si graveolentia fuerit valde molestus, relinquatur tamen ut mentis praestantiam amplectatur et amet, etsi non vivat cum eo et una consuescat. Hanc igitur primam amicitiam esse omnes confitentur: (39) aliae vero propter hanc et aliquo modo videntur, et in controversiam veniunt. Constantiam enim quandam habere amicitia videtur, ac sola ea constans est. Nam quod subacto iudicio electum est, constans id est; et quae non cito geruntur nec leviter, ea recto iudicio locum praebent. (40) Porro nec citra fidem consistit amicitia firma: fides vero tempus ut sibi concedatur postulat; nam experimentum requirit, ut inquit Theognis:

Non licet ullius mortalis noscere mentem, quin sis expertus ceu bovis agricolae.

Eodem pacto etiam amicitia tempus requirit. Sed (ante contractam amicitiam) cupiunt amicitium, qui habitus velut jam consummata amicitia latet. (41) Nam quando ad mutuam amicitiam propendunt, quia sibi invicem omnia officia praestant, non velle se putant, sed re ipsa esse amici. Verum quemadmodum in ceteris, ita in amicitia quoque usu venit. Non enim, verbi causa, sani sunt statim qui id velint: ita nec amici statim, qui esse volunt. (42) Argumento est, quod in tali conditione positi calumniarum patent, nondum assumpto experimento: nam experimentum quibus in rebus dederunt invicem, in his facile se calumniarum non praebent: in quibus autem non dederunt, persuadeantur, si conjecturas calumniator adhibeat. (43) Simul vero patet, nec inter pravos hanc amicitiam constare posse: quippe qui improbis moribus sunt, et nemini sese committunt, ex se ipsis alios metientes. Unde boni facilius decipiuntur, nisi experimentis edocti didicant. (44) Etiam pravi natura, bona amico praefereunt, neque quisquam amicum magis quam res amat. Quocirca hi amici non sunt: nam hoc modo fieri non potest ut (quae amicitia: lex est) amicorum communia omnia sint: quandoquidem amicus rebus accensetur, non res amicis attribuntur. (45) Unde prima amicitia inter paucos modo incidit, eo quod difficile sit, multorum capere experimentum: nam ita quivis multis deberet convivere. Neque ex aequo de veste et amico deliberare convenit. (46) Equidem quod inter duo melius exstiterit, in omni re eligit mentis modus. Et si quo est usus olim deteriore, meliore vero nunquam, hoc eligendum quidem per se est, sed non pro veteri amico incognitus qualis sit. Neque enim absque experimento est et unius diei amicus, sed temporis spatium opus est: quapropter in proverbium abiit, Salis modius. (47) Simul autem debet non tantum simpliciter bonus esse, sed etiam tibi bonus, ut amicus sit tibi commodus. Bonus enim quisque dicitur simpliciter, eo quod bonus est; amicus autem, quia alteri bonus: simpliciter autem bonus amicusque, in quo utraque ista concurrunt. Itaque quod simpliciter bonum, eo est

τούτου ἄλλω, ἢ καὶ μὴ ἀπλῶς μὲν σπουδαίω, ἄλλω δ' ἀγαθός, ὅτι χρήσιμος. (48) Τὸ δὲ πολλοῖς ἅμα εἶναι φίλος καὶ τὸ φιλεῖν κοιλύει· οὐ γὰρ οἴοντε ἅμα πρὸς πολλοὺς ἐνεργεῖν. (49) Ἐκ δὲ τούτων φανερόν ὅτι ὀρθῶς λέγεται ὅτι ἡ φιλία τῶν βεβαίων, ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τῶν αὐταρχῶν. Καὶ ὀρθῶς εἴρηται ἡ γὰρ φύσις βέβαιον, οὐ τὰ χρήματα. (50) Πολλὸν δὲ κάλλιον εἰπεῖν ὅτι ἡ ἀρετὴ τῆς φύσεως, καὶ ὅτι χρόνος λέγεται δεικνύσαι τὸν φιλοῦμενον, καὶ αἱ ἀτυχίαι μᾶλλον τῶν εὐτυχίων. Ἵστε γὰρ δῆλον ὅτι κοινὰ τὰ τῶν φίλων· οὗτοι γὰρ μόνον ἀντὶ τῶν φύσει ἀγαθῶν καὶ φύσει κακῶν, περὶ αἱ εὐτυχίαι καὶ αἱ δυστυχίαι, αἰροῦνται μᾶλλον ἄνθρωπον ἢ τούτων τὰ μὲν εἶναι τὰ δὲ μὴ εἶναι. (51) Ἡ δ' ἀτυχία δηλοῖ τοὺς μὴ ὄντως ὄντας φίλους, ἀλλὰ διὰ τὸ χρήσιμον τυχόν. Ὁ δὲ χρόνος δηλοῖ ἀμφοτέρους· οὐδὲ γὰρ ὁ χρήσιμος ταχὺ δῆλος, ἀλλ' ὁ ἡδὺς μᾶλλον. Πλὴν οὐδ' ὁ ἀπλῶς ἡδὺς ταχύ. Ὅμοιοι γὰρ οἱ ἄνθρωποι τοῖς οἴνοις καὶ ἐδέσμασιν· ἐκείνων τε γὰρ τὸ μὲν ἡδὺς ταχὺ δηλοῖ, πλείω δὲ χρόνον γινόμενον ἀηδὲς καὶ οὐ γλυκύ, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὁμοίως. Ἔστι γὰρ τὸ ἀπλῶς ἡδὺ τῷ τέλει ὀριστέον καὶ τῷ χρόνῳ. (52) Ὁμολογήσαιαν δ' ἂν καὶ οἱ πολλοί, οὐκ ἐκ τῶν ἀποβαινόντων μόνον, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πόματος καλοῦσι γλυκίον· τοῦτο γὰρ διὰ τὸ ἀποβαῖνον οὐχ ἡδὺ, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ συνεχές, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἐξαπατᾶν. (53) Ἡ μὲν οὖν πρώτη φιλία, καὶ δι' ἣν αἱ ἄλλαι λέγονται, ἢ κατ' ἀρετὴν ἐστὶ, καὶ δι' ἣν ἀθροῦν τὴν ἀρετῆς, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. Αἱ δ' ἄλλαι ἐγγίνονται φιλίας καὶ ἐν παῖσι καὶ θηρίοις καὶ τοῖς φαύλοις. Ὅθεν λέγεται « ἕλιξ 30 ἤλικα τέρπει » καὶ

Κακὸς κακῷ [δὲ] συντέτηκεν ἡδονῆ.

(54) Ἐνόεγεται δὲ καὶ ἡδῆς ἀλλήλοις εἶναι τοὺς φαύλους, οὐχ ἢ φαῦλοι ἢ μηδέτεροι, ἀλλ' οἷον ὠδικοὶ ἄμφω, ἢ ὁ μὲν φιλωδὸς ὁ δ' ὠδικὸς ἐστίν. Καὶ ἢ πάντες 35 ἔχουσιν ἀγαθόν, καὶ ταύτη συναρμύττουσιν ἀλλήλους. (55) Ἔτι χρήσιμοι ἂν εἶεν ἀλλήλους καὶ ὠφέλιμοι, οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ πρὸς τὴν προαίρεσιν, ἢ οὐδέτεροι. (56) Ἐνδέχεται δὲ καὶ τῷ ἐπιεικεῖ φαῦλον εἶναι φίλον. Καὶ γὰρ χρήσιμος ἂν εἴη πρὸς τὴν προαίρεσιν, ἢ μὲν φαῦλος 40 πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν τῷ σπουδαίῳ, ὁ δὲ τῷ μὲν ἀκρατεῖ πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν, τῷ δὲ φαύλῳ πρὸς τὴν κατὰ φύσιν· καὶ βουλήσεται τὰ ἀγαθὰ, ἀπλῶς μὲν τὰ ἀπλᾶ, τὰ δ' ἐκείνῳ ἐξ ὑποθέσεως, ἢ πενία συμφέροι ἢ νόσοις, καὶ ταῦτα τῶν ἀπλῶν ἀγαθῶν ἕνεκα, ὥσπερ καὶ αὐτὸ 45 τὸ φάρμακον πιεῖν· οὐ γὰρ βούλεται, ἀλλὰ τοῦδ' ἕνεκα βούλεται. (57) Ἔτι καθ' οὐς τρόπους καὶ ἀλλήλους οἱ μὴ σπουδαῖοι εἶεν ἂν φίλοι. Εἴη γὰρ ἂν ἡδὺς οὐχ ἢ φαῦλος, ἀλλ' ἢ τῶν κοινῶν τινὸς μετέχει, οἷον εἰ μουσικὸς. Ἔτι ἢ ἐνὶ τε πᾶσιν ἐπιεικὲς· διὸ ἐνίοι ὁμι- 50 λητικοὶ εἰσιν, ἂν καὶ [μὴ] σπουδαῖοι. Ἡ ἢ προσαρμύττουσιν ἐκάστω· ἔχουσι γὰρ τι πάντες τοῦ ἀγαθοῦ.

alteri, quanquam fortasse non simpliciter bono, alteri tamen bonus, quia ei utilis. (48) Amare autem una multos, hoc amorem ipsum avertit : nam impossibile erga plures simul operari. (49) Ex his autem constat recte dici, amicitiam constantiam bonorum esse, quemadmodum felicitas sufficientium : recte, inquam, dicitur; etenim natura, non facultates, firmitatem habet. (50) Verum multo rectius virtutem naturæ esse affirmabitur, et recte fertur tempus amantem indicare, infortuniaque magis quam successus. Tunc vero declaratur quod dicitur, Communia amicorum omnia : quippe qui soli præ iis quæ naturâ bona et naturâ mala sunt, circa quæ infortunia et successus versantur, hominem ipsum potius præferunt, quam ut illa sint, alia vero non sint. (51) Versa fortuna autem arguit non veros amicos, et ad utilitatem tantum comparatos; tempus vero arguit utrosque. Neque enim utilis amicus statim fit manifestus, verum citius is qui suavis et jucundus : imo ne is quidem cito manifestus fit, qui suavis simpliciter est. Quando perinde ut vini cibique suavitas statim et celeriter percipitur, longiore tempore opus est ad percipiendum insuave et dulcedinis experts : sic etiam hominibus usu venit. Nam quod simpliciter jucundum est, sine temporeque determinari debet. (52) Fateatur autem et vulgus, dulce vocans non solum quod compererunt, sed veluti quum bibunt, quumque adhuc in manibus poculum est. Non enim id inde dulce est, quia compererit aliquis, sed quia non frequenter bibit, sed quia primum fallit et decipit. (53) Prima igitur amicitia, a qua ceteræ nomen trahunt, secundum virtutem est et propter hujus delectationem, velut dictum est prius. Reliquæ amicitia: etiam inter pueros, brutaque et pravos contingunt. Unde proverbio dicitur, « Æqualis æqualem delectat; » et,

Malus malo jucunde convivit simul.

(54) Nam et pravi nonnunquam se mutuo oblectant, non quatenus pravi, nec quatenus neutri, sed quatenus ambo (exempli gratia) musicæ periti : vel hic quidem amans musicæ, ille vero ejus peritus. Atque omnes, quatenus bonum aliquod habent, eatenus etiam congruunt sibi. (55) Præterea, utiles sibi etiam hos esse contingit, non quidem simpliciter, sed institutis, qua sunt neutri (nec pravi nec probi). (56) Sed etiam bono viro amicum malum esse contingit, nempe ad institutum aliquod utilem : ut malus boni viri instituto, quale bonus habet, inserviat : bonus intemperanti quidem ad illud quod habet institutum, malo autem ad id quod juxta naturam existit. Volentque bona, simplicia quidem simpliciter, illi vero bona ex hypothesi, nempe quatenus aut paupertati, aut morbis confert, idque bonorum simplicium causa : quemadmodum et pharmacium bibit. Non enim bibere vult ipsum, sed hujus mali pellendi gratia vult. (57) Præterea, amici hi esse possunt invicem, qualiter et ii possunt qui probi non sunt. Jucundus enim esse potest, non quatenus malus, sed quatenus aliquid ex iis quæ communicantur habet : ut si sit musicus. Insuper, quatenus unum quiddam esse omnibus, quod ferre possis : ideo quidam ad consuescendum sunt apti, etiamsi non probi. Aut quatenus denique unicuique congruunt : aliquid enim boni omnes habent.

CAP. III.

Τρία μὲν οὖν εἶδη ταῦτα φιλίας, ἐν πᾶσι δὲ τούτοις κατ' ἰσότητά πως λέγεται ἡ φιλία· καὶ γὰρ οἱ κατ' ἀρετὴν φίλοι ἐν ἰσότητι πως ἀρετῆς εἰσὶ φίλοι ἀλλήλοισι. (2) Ἄλλη δὲ διαφορά τούτων ἡ κατ' ὑπερβολήν, ὡς περ θεοῦ ἀρετὴ πρὸς ἄνθρωπον. Τοῦτο γὰρ ἕτερον εἶδος φιλίας, καὶ ὄλωσ ἀρχοντος καὶ ἀρχομένου, καθάπερ καὶ τὸ δίκαιον ἕτερον κατ' ἀναλογίαν γὰρ ἴσον, κατ' ἀριθμὸν δ' οὐκ ἴσον. Ἐν τούτῳ τῷ γένει πατὴρ πρὸς υἱὸν καὶ ὁ εὐεργέτης πρὸς τὸν εὐεργετηθέντα.

(3) Αὐτῶν δὲ τούτων διαφοραὶ εἰσιν ἄλλη πατὴρ πρὸς υἱὸν καὶ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα, αὕτη μὲν ὡς ἀρχοντος καὶ ἀρχομένου, ἡ δὲ εὐεργέτου πρὸς εὐεργετηθέντα. Ἐν ταύταις δὲ ἡ οὐκ ἔνεστιν ἡ οὐχ ὁμοίως τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. (4) Γελοῖον γὰρ εἶ τις ἐγκαλοῖ τῷ θεῷ ὅτι οὐχ ὁμοίως τὸ ἀντιφιλεῖσθαι ὡς φιλεῖται, ἡ τῷ ἀρχοντι καὶ ἀρχομένῳ. Φιλεῖσθαι γὰρ, οὐ φιλεῖν, τοῦ ἀρχοντος, ἡ φιλεῖν ἄλλον τρόπον. (5) Καὶ ἡδονὴ διαφέρει οὐδὲν ἢ τε τοῦ αὐτάρκους ἐπὶ τῷ αὐτοῦ κτήματι ἢ παιδί, καὶ τοῦ ἐνδεοῦς ἐπὶ τῷ γινομένῳ. (6) Ὡς δ' αὐτως καὶ ἐπὶ τῶν διὰ τὴν χρῆσιν φίλων καὶ ἐπὶ τῶν δι' ἡδονήν, οἱ μὲν κατ' ἰσότητα εἰσίν, οἱ δὲ καθ' ὑπεροχὴν. Διὸ καὶ οἱ ἐκείνως οἰόμενοι ἐγκαλοῦσιν, ἐὰν μὴ ὁμοίως [ᾧσι] χρήσιμοι καὶ εὐ ποιῶσιν καὶ ἐπὶ τῆς ἡδονῆς. (7) Δῆλον δ' ἐν τοῖς ἐρωτικαῖς· τοῦτο γὰρ αἴτιον τοῦ μάχεσθαι ἀλλήλους πολλάκις· ἀγνοεῖ γὰρ ὁ ἔρων ὅτι οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος τῆς ἐπὶ τὴν προθυμίαν. Διὸ εὐρηκέναι νεῖκος ὁ ἐρώμενος· « τοιαῦτ' ἂν οὐκ ἔρων λέγοι. » Οἱ δὲ νομίζουσι τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον.

Tres igitur hæc species amicitiae sunt, et in his omnibus juxta æqualitatem quodammodo amicitia appellatur. Nam qui amici secundum virtutem, in æqualitate quadam virtutis sibi invicem amici sunt. (2) Alia porro in his differentia secundum excessum: velut est Dei erga hominem virtus. Aliud enim hoc amicitiae genus est, et in universum aliud principis, aliud subditi. Quemadmodum et justum aliud est: proportione enim æquale, numero vero non æquale. Quo in genere sunt pater erga filium, et beneficis erga beneficia passum. (3) In his vero ipsis discrimina quadam elucet, quando alia est patris erga filium ratio, et viri erga uxorem: hæc quidem ut principis erga subditum, illa vero ut benefici erga beneficia passum. In his aut prorsus non, aut certe non similiter redamare contingit. (4) Ridiculum enim fuerit, si quis Deo exprobrat, si non pro eo ac ab hominibus amatur, vicissim ipse diligit; aut principi, quod non æqualem amorem subditis præstet. Imperanti enim, ut ametur, non ut amet, aut certe alio pacto, convenit. (5) Verum in oblectatione nihil est discriminis; sive ut in opulento, erga facultates domesticas, et sobolem suam, vel ut egens erga id quod habet. (6) Atque similiter se habet in amicis et qui ob utilitatem, et qui ob delectationem conciliantur: hi quidem juxta æqualitatem, illi vero juxta excessum amici sunt. Proin quemadmodum illi expostulant, si non ex æquo utiles sint ac beneficiis respondeant: sic hi etiam ob delectationem. (7) Quod in amatoris usu venit, ubi persæpe ex hujusmodi causis rixæ suboriantur, ignorante scilicet eo qui amat, rationem esse diversam in his quæ animi promptitudinem spectant. Quocirca contentionis causam adversus amatum se invenisse arbitratur: Hæc (inquit) non diceret amans. Amantes vero intercedere existimant rationem eandem *inter se et amatos*.

CAP. IV.

Ὡς περ οὖν εἴρηται, τριῶν ὄντων εἰδῶν φιλίας, κατ' ἀρετὴν, κατὰ τὸ χρήσιμον καὶ κατὰ τὸ ἡδύ, αὗται πάλιν διήρηνται εἰς δύο· αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸ ἴσον αἱ δὲ καθ' ὑπεροχὴν εἰσιν. (2) Φιλία μὲν οὖν ἀμφοτέραι, φίλοι δ' οἱ κατὰ τὴν ἰσότητα· ἀποπον γὰρ ἂν εἴη εἰ ἀνὴρ παιδίῳ φίλος, φιλεῖ δὲ γε καὶ φιλεῖται. Ἐνιαχοῦ δὲ φιλεῖσθαι μὲν δεῖ τὸν ὑπερέχοντα, ἐὰν δὲ φιλῆ, ὀνειδίεται ὡς ἀνάξιον φίλων. Ἰῆ γὰρ ἀξία τὸ φιλεῖν μετρεῖται καὶ τιμὴ ἴση. (3) Τὰ μὲν οὖν δι' ἡλικίας ἔλλειψιν ἀνάξια ὁμοίως φιλεῖσθαι, τὰ δὲ κατ' ἀρετὴν ἡ γένος ἡ κατὰ ἄλλην τοιαύτην ὑπεροχὴν. Ἄει δὲ τὸν ὑπερέχοντα ἢ ἦττον ἢ μὴ φιλεῖν ἀξίον, καὶ ἐν τῷ χρησίμῳ καὶ ἐν τῷ ἡδέει καὶ κατ' ἀρετὴν. (4) Ἐν μὲν οὖν ταῖς μικραῖς ὑπεροχαῖς εἰκότως γίνονται ἀμφισβητήσεις. Ἰὸ γὰρ μικρὸν ἐναχοῦ οὐδὲν ἰσχύει, ὡς περ ἐν ξύλου σταθμῷ, ἀλλ' ἐν χρυσίῳ. Ἀλλὰ τὸ μικρὸν κατὰ κῶς κρίνουσιν· φαίνεται γὰρ τὸ μὲν οἰκεῖον ἀγαθὸν διὰ τὸ ἐγγύς μέγα, τὸ δ' ἀλλότριον διὰ τὸ πόρρω μικρόν. (5) Ὅταν δὲ ὑπερβολὴ ἢ, οὐδ' αὐτοὶ ἐπιζητοῦσιν ὡς δεῖ ἢ ἀντιφιλεῖσθαι ἢ ὁμοίως ἀντιφιλεῖσθαι, ὅσον εἰ τις ἀξιοῖ τὸν θεόν. (6) Φανερόν δὲ ὅτι φίλοι μὲν, ὅταν ἐν

Quum igitur tres amicitiae species sint, secundum virtutem, secundum utilitatem, et secundum voluptatem; rursus hæc in duo distinguuntur. Aliæ enim juxta æqualitatem, aliæ juxta excessum sunt. (2) Amicitiae quidem sunt utraque, amici vero juxta æqualitatem tantum. Absurdum enim sit, amicum vocare virum puerum, eo quod amet et ametur. Nam etsi excellentem virum amari alicubi convenit, si tamen redamet ipse, ut dedecus improprietur, ut qui amet indignum. Nam dignitate quadam æqualitateque ponderatur amicitia. (3) Quædam igitur ex ætatis defectu, quædam vero ex virtutis, generis, aut alio quopiam excessu æquali amori non conveniunt. Semper autem ab eccellente, sive utilitatem, sive jucunditatem, sive virtutem spectes, aut nullus aut minor amor requiri debet. (4) Verum in mediocribus excessibus merito controversiæ oriuntur. Parvum enim nonnunquam minime valet, velut ligui pondere, sed valet in auro. Atqui parvum illud homines perperam judicant, quibus domesticum bonum, magnum videtur, quia propinquum; alienum vero exiguum, quia remotum. (5) Quum autem excessus intervenit, nec ipsi quidem inquirunt, quo modo, ac an redamari aut similiter redamari oporteat, perinde si quis amorem a Deo reposcat. (6) Manifestum est igitur, amicos in æqualitate quadam

τῷ ἴσῳ, τὸ ἀντιφιλεῖν δ' ἐστὶν ἄνευ τοῦ φίλου εἶναι.
 (7) Δῆλον δὲ καὶ διὰ τί ζητοῦσι μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι
 τὴν καθ' ὑπεροχὴν φιλίαν τῆς καθ' ἰσότητα· ἅμα γὰρ
 ὑπάρχει οὕτως αὐτοῖς τὸ τε φιλεῖσθαι καὶ ἡ ὑπεροχῆ.
 6 Διὸ ὁ κολαξ παρ' ἐνίοις ἐντιμότερος τοῦ φίλου· ἄμφω
 γὰρ φαίνεσθαι ποιεῖ ὑπάρχειν τῷ κολακευομένῳ. Μά-
 λιστα δ' οἱ φιλότιμοι τοιοῦτοι· τὸ γὰρ θαυμάζεσθαι ἐν
 ὑπεροχῇ. (8) Φύσει δὲ γίνονται οἱ μὲν φιλητικοί, οἱ
 δὲ φιλότιμοι. Φιλητικός δὲ ὁ τῷ φιλεῖν χαίρων μᾶλ-
 10 λον ἢ τῷ φιλεῖσθαι· ἐκείνος δὲ φιλότιμος μᾶλλον. Ὁ μὲν
 οὖν χαίρων τῷ θαυμάζεσθαι καὶ φιλεῖσθαι τῆς ὑπε-
 ροχῆς φίλος, ὁ δὲ τῆς ἐν τῷ φιλεῖν ἡδονῆς ὁ φιλητικός.
 Ἐνεστὶ γὰρ ἀνάγκη ἐνεργεῖν τὰ μὲν γὰρ φιλεῖσθαι
 συμβεβηκός· ἐστὶ γὰρ λαμβάνειν φιλούμενον, φιλοῦντα
 16 δ' οὐ. (9) Ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὴν φιλίαν τὸ φιλεῖν μᾶλ-
 λον ἢ τὸ φιλεῖσθαι, τὸ δὲ φιλεῖσθαι κατὰ τὸ φιλητὸν.
 Σημεῖον δ' ἔλοιτ' ἂν ὁ φίλος μᾶλλον, εἰ μὴ ἐνδέχοιτ'
 ἄμφω, γινώσκειν ἢ γινώσκεισθαι, οἷον ἐν ταῖς ὑπερβο-
 λαῖς αἱ γυναῖκες ποιοῦσι, καὶ ἡ Ἀνδρομάχῃ ἢ Ἀντι-
 20 φῶντος. Καὶ γὰρ εἴοικε τὸ μὲν ἐθέλειν γινώσκεισθαι
 αὐτοῦ ἕνεκα, καὶ τοῦ πάσχειν τι ἀγαθὸν ἀλλὰ μὴ ποιεῖν,
 τὸ δὲ γινώσκειν τοῦ ποιεῖν καὶ τοῦ φιλεῖν ἕνεκα. (10) Διὸ
 καὶ τοὺς ἐμμένοντας τῷ φιλεῖν πρὸς τοὺς θεθνεώτας
 ἐπαινοῦμεν· γινώσκουσι γὰρ, ἀλλ' οὐ γινώσκονται. Ὅτι
 25 μὲν οὖν πλείονες τρόποι φιλίας, καὶ πόσοι τρόποι, ὅτι
 τρεῖς, καὶ ὅτι τὸ φιλεῖσθαι καὶ ἀντιφιλεῖσθαι καὶ οἱ φί-
 λοι διαφέρουσιν, οἷ τε καθ' ἰσότητα καὶ οἱ καθ' ὑπερο-
 χήν, εἴρηται.

consistere : redamare autem licere, etiamsi amici non sint.
 (7) Neque vero obscurum est, quare homines amicitiam juxta
 excessum, ei quæ ad æqualitatem comparata est, antepo-
 nant : ideo scilicet, quia per illam et excellentia et amore
 potiuntur. Quocirca nonnullis assentator amico gratior est,
 quippe qui utrumque ei cui adulatur, videtur astruere. Ac
 sunt fere ambitiosi tales : nam in admiratione esse, excellen-
 tiæ cujusdam speciem habet. (8) Natura autem alii amatorii,
 alii vero ambitiosi nascuntur. Amatorius quidem qui magis
 oblectatur amando, quam dum amatur : ille vero ambi-
 tiosus, contra. Qui igitur magis amari, et in admiratione
 esse cupit, excellentiæ amicus : alter vero voluptatis ejus
 quam percipit amando. Nam in actu necessario amans est :
 redamari autem per accidens contingit, et latere potest :
 amans vero non potest. (9) Et est amicitiae hoc peculiare,
 ut amare potius quam amari cupiant : amari vero juxta id
 quod amabile fuerit, contingit. Argumento est, quod amicus,
 si non contingat utrumque, cognoscere vult magis
 quam cognosci : velut in excessibus summis facit femina,
 ut Andromache Antiplontis. Nam cognosci velle videtur
 aliquis ipsius gratia, utque bono aliquo afficiatur, non
 afficiat; cognoscere vero afficiendi amandique gratia.
 (10) Quocirca etiam eos qui in amore erga mortuos persis-
 tunt laudamus, quippe qui cognoscant, non cognoscantur.
 Plures igitur modos amicitiae esse, et quot, tres nempe ;
 item quod amari et redamari differat, atque amici differant,
 qui juxta æqualitatem, et qui juxta excessum amici sunt
 invicem, dictum est.

CAP. V.

Ἐπεὶ δὲ τὸ φίλον λέγεται καὶ καθόλου μᾶλλον, ὡς-
 30 περ καὶ κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη ὑπὸ τῶν ἕξωθεν συμπερι-
 λαμβανόντων (οἱ μὲν γὰρ τὸ ὁμοίον φασιν εἶναι φίλον,
 οἱ δὲ τὸ ἐναντίον), λεκτέον καὶ περὶ τούτων πῶς εἰσὶ
 πρὸς τὰς εἰρημένας φιλίας. (2) Ἀνάγεται δὲ τὸ μὲν
 ὁμοιον καὶ εἰς τὸ ἡδὺ καὶ εἰς τὸ ἀγαθόν. Τό τε γὰρ
 35 ἀγαθὸν ἀπλοῦν, τὸ δὲ κακὸν πολυμῶρον· καὶ ὁ ἀγαθὸς
 μὲν ὁμοιος αἰεὶ καὶ οὐ μεταβάλλεται τὸ ἦθος, ὁ δὲ φαῦ-
 λος καὶ ὁ ἄφρων οὐθὲν εἴοικεν ἕωθεν καὶ ἐσπέρας. (3) Διὸ
 ἐὰν μὴ συμβάλλωσιν οἱ φαῦλοι, οὐ φίλοι ἑαυτοῖς, ἀλλὰ
 διίστανται· ἢ δ' οὐ βέβαιος φιλία οὐ φιλία. Ὡστε οὕτω
 40 μὲν τὸ ὁμοιον φίλον, ὅτι τὸ ἀγαθὸν ὁμοιον, ἐστὶ δὲ ὡς καὶ
 κατὰ τὸ ἡδύ· τοῖς γὰρ ὁμοίοις ταυθ' ἡδέα, καὶ ἕκαστον
 δὲ φύσει αὐτὸ αὐτῷ ἡδύ. (4) Διὸ καὶ φωναὶ καὶ ἔξεις
 καὶ συνημερεύσεις τοῖς ὁμογενέσιν ἡδισταὶ ἀλλήλοις,
 καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις· καὶ ταύτῃ ἐνδέχεται καὶ τοὺς
 45 φαύλους ἀλλήλους φιλεῖν·

κακὸς κακῷ δὲ συντέτηκεν ἡδονῇ.

(5) Τὸ δ' ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ φίλον ὡς τὸ χρησίμου·
 αὐτὸ γὰρ αὐτῷ τὸ ὁμοιον ἀχρηστον. Διὸ δεσπότης
 δούλου δεῖται καὶ δούλος δεσπότου, καὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ
 50 ἀλλήλων, καὶ ἡδὺ καὶ ἐπιθυμητὸν τὸ ἐναντίον ὡς χρη-
 σιμον, καὶ οὐχ ὡς ἐν τέλει ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ τέλος· ὅταν

Quia vero amicum etiam universaliter dicitur, velut prin-
 cipio adductis extrariis quibusdam opinionibus ostendimus,
 (nam alii simile, alii contrarium esse amicum pronun-
 tiant,) dicendum etiam de his est, quo pacto se habeant
 erga expositas hactenus amicitias. (2) Simile autem tam
 ad jucundum quam bonum refertur. Bonum enim simplex
 est, malum vero multiplex. Et bonus similis sibi semper est,
 neque mores mutat : pravus autem et stultus, sibi dispar
 est mane et vesperi. (3) Quocirca nisi inter se paciscantur
 mali, amici sibi invicem non erunt, sed dissiliunt : quæ
 autem amicitia non est firma, ea plane amicitia non est.
 Quare eatenus simile amicum est, dum simile bonum sit.
 Interdum autem simile etiam juxta voluptatem consistit :
 similibus enim eadem jucunda sunt, et natura simile quod-
 que mutuo jucundum est. (4) Unde et voces, et habitudi-
 nes, et conversationes, cognatis inter se suavissimæ solent
 esse, quum hominibus, tum ceteris animantibus. Atque
 hac possunt etiam pravi se invicem diligere, et,

Malus jucunde cum malo consuescere.

(5) Contrarium autem contrario amicum, quemadmodum
 utile. Nam quod simile inter se, id inutile est. Quapropter
 dominus servo, et servus domino indiget, et vir feminaque
 inter sese mutuo. Ac jucundum et desiderabile est contra-
 rium, ut utile, non qua in fine, sed qua ut ad finem. Nam

γὰρ τύχη οὐ ἐπιθυμῆι, ἐν τῷ τέλει μὲν ἐστίν, οὐκ ὀρέγεται δὲ τοῦ ἐναντίου, οἷον τὸ θερμὸν τοῦ ψυχροῦ καὶ τὸ ξηρὸν τοῦ ὑγροῦ. (6) Ἔστι δὲ πῶς καὶ ἡ τοῦ ἐναντίου φιλία τοῦ ἀγαθοῦ. Ὀρέγεται γὰρ ἀλλήλων διὰ τὸ μέσον· ὡς σύμβολα γὰρ ὀρέγεται ἀλλήλων, διὰ τὸ γίνεσθαι ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσον. (7) Ἔτι κατὰ συμβεβηκός ἐστι τοῦ ἐναντίου, καθ' αὐτὸ δὲ τῆς μεσότητος. Ὀρέγονται γὰρ οὐκ ἀλλήλων τάναντία, ἀλλὰ τοῦ μέσου. Ὑπερψυθέντες γάρ, ἐὰν θερμανθῶσιν, εἰς τὸ μέσον καθίστανται, καὶ ὑπερθερμανθέντες, ἐὰν ψυχθῶσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (8) Εἰ δὲ μή, αἰεὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ, οὐκ ἐν τοῖς μέσοις. Ἀλλὰ χαίρει ὁ ἐν τῷ μέσῳ ἄνευ ἐπιθυμίας τοῖς φύσει ἡδέσι, οἱ δὲ πᾶσι τοῖς ἐξιστάσι τῆς φύσει ἐξέως. (9) Τοῦτο μὲν οὖν τὸ εἶδος καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύγων ἐστίν· τὸ φιλεῖν δὲ γίνεται, ὅταν ἢ ἐπὶ τῶν ἐμψύγων. Διὸ ἐνίοτε ἀνομοίοις χαίρουσιν, οἷον αὐστηροὶ εὐτραπέλοις καὶ ὀξείς βραβύμοις· εἰς τὸ μέσον γὰρ καθίστανται ὑπ' ἀλλήλων. (10) Κατὰ συμβεβηκός οὖν, ὡσπερ ἐλέγηθαι, τὰ ἐναντία φίλα, καὶ διὰ τὸ ἀγαθόν. Πόσα μὲν οὖν εἶδη φιλίας, καὶ τίνες διαφοραὶ καθ' ἅς λέγονται οἷ τε φίλοι καὶ οἱ φιλοῦντες καὶ οἱ φιλούμενοι, καὶ οὕτως ὥστε φίλοι εἶναι καὶ ἄνευ τούτου, εἴρηται.

ubi consecutus est quod concupiscebat, in fine quidem jam est, sed contrarium non concupiscit, veluti frigidum petitur a calido, et humidum a sicco. (6) Porro et contrarii amicitia fere est amicitia boni : se invicem enim contraria desiderant ut propter media, symbola, quia ex ambobus unum medium fiat. (7) Per accidens autem contrarii desiderium est, per se autem mediocritatis : neque enim se invicem, sed medium concupiscunt contraria. Nimium enim algentes ad medium reducuntur, quum calefiunt, et calentes, quum frigeunt. Similiter et in reliquis. (8) Sin vero, semper erunt in cupiditate, nunquam in medio. Sed gaudet qui in medio constitutus est natura jucundis, citra cupiditatem : alii vero omnibus, quæ naturalem habitudinem egrediuntur. (9) Quæ species quidem etiam inanimatis competit : amare autem contingit, quando fuerit in animatis. Quocirca nonnunquam dissimilibus gaudent, velut austeri facietis, irritabiles ad iram, tardis, ut qui a se invicem ad medium reducuntur. (10) Per accidens igitur, velut ostensum est, contraria inter se amica, et propter bonum. Quot igitur species amicitiaæ sint, et quæ differentia, juxta quas discernuntur amici, amantes, ac amati, idque sic ut amici vocari possint aut sic ut non possint, dictum est hactenus.

CAP. VI.

Περὶ δὲ τοῦ αὐτὸν αὐτῷ φίλον εἶναι ἢ μή, πολλὴν ἔχει ἐπίσκεψιν. Δοκεῖ γὰρ ἐνίοις μάλιστα ἕκαστος αὐτὸς αὐτῷ φίλος εἶναι, καὶ τούτω χρώμενοι κανόνι κρίνουσι τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους φίλους φιλίαν. Κατὰ δὲ τοὺς λόγους καὶ τὰ δοκοῦνθ' ὑπάρχειν τοῖς φίλοις τὰ μὲν ὑπεναντιοῦται, τὰ δ' ὁμοία φαίνεται ὄντα. (2) Ἔστι γὰρ πῶς κατ' ἀναλογίαν αὐτῆ ἢ φιλία, ἀπλῶς δ' οὐ. Ἐν δυσὶ γὰρ διηρημένοις τὸ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν. Δι' ἃ μᾶλλον οὕτως αὐτὸς αὐτῷ φίλος, [ὡς] ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς καὶ ἐγκρατοῦς εἴρηται πῶς ἐκὼν ἢ ἄκων, τῷ τὰ μέρη ἔχειν πῶς πρὸς ἄλληλα τὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ὁμοίον τὰ τοιαῦτα πάντα, εἰ φίλος αὐτὸς αὐτῷ καὶ ἐχθρός, καὶ εἰ ἀδικεῖ τις αὐτὸς αὐτόν. Πάντα γὰρ ἐν δυσὶ ταῦτα καὶ διηρημένοις. (1) Εἰ δὲ δύο πῶς καὶ ἡ ψυχῆ, ὑπάρχει πῶς ταῦτα· εἰ δ' οὐ διηρημένα, οὐχ ὑπάρχει. Ἀπὸ δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐξέως (ὡς) οἱ λοιποὶ τρόποι τοῦ φιλεῖν διωρισμένοι, καθ' οὓς ἐν τοῖς λόγοις ἐπισκοπεῖν εἰώθαμεν. Δοκεῖ γὰρ φίλος εἶναι ὁ βουλόμενός τινι τὰγαθὰ ἢ οἷα οἰεται ἀγαθὰ, μὴ δι' αὐτὸν ἀλλ' ἐκείνου ἕνεκα. (4) Ἄλλον δὲ τρόπον ὃ τὸ εἶναι βούλεται δι' ἐκεῖνον καὶ μὴ δι' αὐτόν, κἂν εἰ μὴ διανέμων τὰγαθὰ, μὴ τῷ τὸ εἶναι τούτω ἂν ὀξείων μάλιστα φιλεῖν. (5) Ἄλλον δὲ τρόπον ὃ συζῆν αἰρεῖται δι' αὐτὴν τὴν ὁμιλίαν καὶ μὴ δι' ἕτερον τι, οἷον οἱ πατέρες τὸ μὲν εἶναι τοῖς τέκνοις, συζῶσι δ' ἑτέροις. (6) Μάχεται δὲ ταῦτα πάντα πρὸς ἄλληλα. Ὁ μὲν γὰρ ἂν μὴ τὸ ἑαυτοῖς, ὁ δὲ ἂν μὴ τὸ εἶναι, οἱ δὲ τὸ συζῆν οὐκ οἴονται φιλεῖσθαι. (7) Ἔτι τὸ ἀλγοῦντι συναλγεῖν μὴ δι' ἕτερον τι ἀγαπᾶν θήσομεν, οἷον οἱ δούλοι πρὸς τοὺς δεσπότας, ὅτι γλαστοὶ ἀλγοῦν-

Verum an sibi quisquam ipsi esse amicus queat, an non, vestigationem uberiorem requirit. Nonnullis enim videtur sibi quisque amicus esse maxime : qui hoc ipso utentis canone, amicitias erga alios judicant : verum secundum rationes, juxtaque ea quæ in amicis censentur existere, partium repugnant, partim vero similia esse videntur. (2) Quodammodo enim juxta analogiam hæc amicitia est, simpliciter vero nequaquam : eo quod amari, ac amare, in disjunctis duobus consistat. Quare magis hoc modo ipse sibi amicus aliquis fuerit, quomodo in continente et in incontinente dictum est, qui idem volens nolensque agit, quando partes animi aliquo ad se invicem pacto habent. Ac rationem habent hæc omnia eandem, num qui sibi amicus est, etiam inimicus sit, aut injuria num se quispiam afficiat. Quæ omnia in duobus disjunctis considerantur. (3) Jam si etiam anima duplex quidpiam est, hæc consistent fere : si non est duo disjuncta, non consistent. Verum ab habitudine erga se ipsam reliqui amandi modi sunt determinati, juxta quos in sermonibus investigare solemus. Videtur enim amicus esse, qui alicui vel vere bona, vel quæ arbitretur bona, alii evenisse cupiat, non sui, sed alterius gratia. (4) Alio autem modo, quo cupit ut bona adsint illi sua gratia, non ipsius (cupientis) gratia, etiam nulla ei bona tribuat, non videatur optando tantum ut illi bona adsint, valde amare. (5) Alio vero modo, quo convivere optat ob ipsam conversationem tantum, non ob aliud quidpiam, veluti patres liberis quidem bona optant, sed aliis convivere tamen : (6) quæ inter se invicem omnia pugnant. Ille enim si non quod sibi, hic autem si non quod est, alii vero convivendi desiderium non ad amorem referunt. (7) Condolere quoque dolenti, non ob aliud quidpiam, non dila-

τες, ἀλλ' οὐ δι' αὐτούς, ὥσπερ αἱ μητέρες τοῖς τέκνοις, καὶ οἱ συνωδίνοντες ὄρνιθες. (8) Βούλεται γὰρ μάλιστα τε οὐ μόνον συλλυπεῖσθαι ὁ φίλος τῷ φίλῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτὴν λύπην, οἷον διψῶντι συνδιψῆν, εἰ ἐνεδέχεται, ^b ὅτι μὴ ἐγγύτατα. (9) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ χαίρειν μὴ δι' ἕτερον τι ἀλλὰ δι' ἐκείνον, ὅτι χαίρει, φιλικόν. Ἐτι τὰ τοιάδε λέγεται περὶ φιλίας, ὡς ἰσότης φιλότης, καὶ (μὴ) μίαν ψυχὴν εἶναι τοὺς ἀληθῶς φίλους. (10) Ἄπαντα ταῦτα ἐπαναφέρεται πρὸς τὸν ἕνα. ¹¹ Καὶ γὰρ βούλεται τάγαθὰ αὐτῷ τοῦτον τὸν τρόπον. Οὐθεὶς γὰρ αὐτὸς αὐτὸν εὔποιε διὰ τι ἕτερον, οὐδὲ χάριτος. Οὐδὲ λέγει ὅτι ἐποίησεν ἢ εἰς· δοκεῖ γὰρ φιλεῖσθαι βούλεσθαι ὁ δῆλον ποιῶν ὅτι φιλεῖ, ἀλλ' οὐ φιλεῖν. (11) Καὶ τὸ εἶναι μάλιστα καὶ τὸ συζῆν καὶ τὸ συγκαίρειν καὶ τὸ συναλγεῖν, καὶ μία δὴ ψυχὴ, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἄνευ ἀλλήλων μὴδὲ ζῆν, ἀλλὰ συναποθνήσκειν οὕτω γὰρ ἔχει ὁ εἷς, καὶ ἴσως ὁμιλεῖ αὐτὸς αὐτῷ. Πάντα δὲ ταῦτα τῷ ἀγαθῷ ὑπάρχει πρὸς αὐτόν. (12) Ἐν δὲ τῷ πονηρῷ διαφωνεῖ, οἷον ἐν τῷ ἀκρατεῖ. Καὶ διὰ ²¹ τοῦτο δοκεῖ καὶ ἐχθρὸν ἐνδέχασθαι αὐτὸν αὐτῷ εἶναι· ἢ δ' εἷς καὶ ἀδιαίρετος, ὀρεκτὸς αὐτὸς αὐτῷ. (13) Τοιοῦτος ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν φίλος, ἐπεὶ ὁ γε μοχθηρὸς οὐχ εἷς ἀλλὰ πολλοί, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἕτερος καὶ ἐμπληκτός. Ἄσπερ καὶ ἡ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν φιλία ²² ἀνάγεται πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅτι γὰρ πῆ ὁμοῖος καὶ εἷς καὶ αὐτὸς αὐτῷ ἀγαθός, ταύτη αὐτὸς αὐτῷ φίλος καὶ ὀρεκτός· φύσει δὲ τοιούτος, ἀλλ' ὁ πονηρὸς παρὰ φύσιν. (14) Ὁ δ' ἀγαθὸς οὐθ' ἅμα λοιδορεῖται ἑαυτῷ, ὥσπερ ὁ ἀκρατής, οὐθ' ὁ ὑστερος τῷ πρότερον, ὥσπερ ³¹ ὁ μεταμελητικὸς, οὔτε ὁ ἐμπροσθεν τῷ ὑστερον, ὥσπερ ὁ ψεύστης. (15) Ὅπως τε εἰ δεῖ ὥσπερ οἱ σοφισταὶ διορίζουσιν, ὥσπερ τὸ Κορίσκος καὶ Κορίσκος σπουδαῖος. Δῆλον γὰρ ὡς τὸ αὐτὸ πόσον σπουδαῖον αὐτόν, ἐπεὶ ὅταν ἐγκαλέσωσιν αὐτοῖς, ἀποκτινύσασιν αὐτοῖς. Ἀλλὰ δοκεῖ ²³ πᾶς αὐτὸς αὐτῷ ἀγαθός. Ζητεῖ δὲ ὁ ἀπλῶς ὢν ἀγαθὸς εἶναι καὶ αὐτὸς αὐτῷ φίλος, ὥσπερ εἰρηται, ὅτι δὴ ἔχει ἐν αὐτῷ ἂ φύσει βούλεται εἶναι φίλα καὶ διασπᾶσαι ἀδύνατον. (16) Διὸ ἐπ' ἀνθρώπου μὲν δοκεῖ ἕκαστος αὐτὸς αὐτῷ φίλος, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ζώων οἷον ἵππος ⁴⁰ αὐτὸς αὐτῷ· οὐκ ἄρα φίλος. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ παιδία, ἀλλ' ὅταν ἤδη ἔχῃ προαίρεσιν· ἤδη γὰρ τότε διαφωνεῖ ὁ παῖς πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν. (17) Ἔοικε δ' ἡ φιλία ἢ πρὸς αὐτὸν τῇ κατὰ συγγένειαν, οὐθέτερον γὰρ ἐφ' αὐτοῖς λῦσαι, ἀλλὰ κἂν διαφέρωνται, ὁμοῦ οὗτοι μὲν συγγενεῖς ⁴⁵ ἔτι, ὁ δὲ ἔτι εἷς, ἕως ἂν ζῆ. Ποσαχῶς μὲν οὖν τὸ φιλεῖν λέγεται, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ φιλίαι ἀνάγονται πρὸς τὴν πρώτην, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημίων.

ctionem vocabimus. Solent enim servi ita erga dominos condolere, qui aegrotantes plerumque sunt morosiores, non ob ipsos quidem et vero affectu, velut matres solent liberis, et aves nonnullæ una cum entitentibus similiter dolore affligi. (8) Amicus enim non solum amico condolere vel maxime studet, sed eadem etiam conturbatione affici, veluti simul cum sitiēte sitire, si fieri posset, vel simillima. (9) Eadem in gaudenti quoque ratio amicitiae est, non ob aliud quidpiam, sed propter ipsum amicum gaudere. Præterea ejusmodi verba de amicitia dicuntur, ut æqualitas sit amor; et unam animam esse veros amicos. (10) Cuncta hæc simul conferantur in unum: bona enim sibi ipsi cupit prorsus eodem modo. Nemo enim sibi ipsi ob aliud quipiam benefacit aut gratum facit quam se ipsum: neque indicat quod fecit, quatenus unus est. Nam qui amorem patfacit, is amari velle videtur, sed non amare. (11) Itaque et esse cupere et convivere, congaudere, condolere, absque se mutuo ne vivere quidem posse, (una enim anima sunt), sed commori, unius illius veræque amicitiae est. Sic enim unus ille habet, ac sibi in hunc modum convivit. Omniaque hæc in bono insunt, et is sic secum versatur. (12) In pravo autem hæc dissentiant, velut in incontinente: unde et adversus aliquando ipse sibi existit. Quatenus vero quisque unus est et indivisibilis, ipse desiderabilis sibi est: (13) quales boni sunt, et secundum virtutem amici. Malus autem non unus est, sed multi, et die eadem varius et importunus ipse sibi. Quamobrem recte cujusque erga se ipsum amicitia ad boni probatique amicitiam reducitur. Quia enim sibi ipsi et similis est et commodus, ac unus insuper, utique etiam amicus sibi est, et desiderabilis: qualis est secundum naturam, contra naturam vero pravus. (14) Porro bonus non dissidet secum et expostulat, incontinentis instar: nec posterior priori succenset, velut is quem sui prænitet: neque prior posteriori, velut mendax. (15) Et omnino, si distingui debet ut sophistæ distinguunt, velut dicas Coriscus et Coriscus probus (v. *Soph. El.* c. 17). Apparet enim idem..... Sed videtur omnis ipse sibi bonus. Præterea qui simpliciter bonus est, quærit ut ipse etiam sibi amicus ex-istat, quemadmodum dictum est supra, quia duo in sese complectitur, quæ ad amicitiam mutuum propendeant, quæ disjungere sit impossibile. (16) Quocirca in homine amicitia erga se ipsum constare posse videtur, non etiam in reliquis animantibus. Neque enim equus sibi ipsi amicus est, neque pueri, priusquam electionem per ætatem consequantur: jam tum enim puer pro cupiditate a se ipso dissentit. (17) Cognatorum vero amicitiae similis videtur ea quæ cuique est erga se ipsum, quandoquidem penes neutrum eam divellere: et si maxime differant, cognati tamen illi sunt, ac unus ille quoad vixerit. Quot igitur modis amare dicatur, quodque omnes amicitiae ad unam primam reducantur, ex dictis patet.

CAP. VII.

Οἰκεῖον δὲ τῇ σχέψει θεωρῆσαι καὶ περὶ ὁμοιοῦς καὶ εὐνοίας· δοκεῖ γὰρ τοῖς μὲν εἶναι ταῦτά, τοῖς δ' οὐκ ⁵⁰ ἄνευ ἀλλήλων. Ἔστι δ' ἡ εὐνοία τῆς φιλίας οὔτε πάντων ἕτερον οὔτε καυτόν. (2) Διηρημένως γὰρ τῆς φιλίας κατὰ τρεῖς τρόπους, οὗτ' ἐν τῇ χρησίμῃ οὗτ' ἐν τῇ

Proprium vero hujus considerationis fuerit, de concordia benevolentiaque disquirere; quæ aliis eadem, aliis vero absque se mutuo non esse videntur. Est autem benevolentia cum amicitia neque prorsus idem, nec plane diversum. (2) Nam amicitia tribus modis distincta, neque in ea quæ

καθ' ἡδονὴν ἔστιν. Ἐἴτε γὰρ ὅτι χρήσιμον βούλεται αὐτῷ τὰγαθά, οὐ δι' ἐκείνων ἀλλὰ δι' αὐτὸν βούλοισ' ἄν. Δοκεῖ δ' ὅσπερ καὶ ἡ [φιλία ἢ] εὐνοια οὐκ αὐτοῦ εὐνοια τοῦ εὐνοϊζομένου εἶναι, ἀλλὰ τοῦ ὅ ἑ εὐνοεῖ. Εἰ δ' ἦν ἐν τῇ τοῦ ἡδέως φιλίᾳ, καὶ τοῖς ἀψύχοις εὐνοοῦν. Ὡστε δὴ-
 6 λον ὅτι περὶ τὴν ἡθικὴν φιλίαν ἡ εὐνοιά ἐστιν. (3) Ἄλλὰ τοῦ μὲν εὐνοοῦντος βούλεσθαι μόνον ἐστὶ, τοῦ δὲ φίλου καὶ πράττειν αὐτὸ βούλεται. Ἔστι γὰρ ἡ εὐνοια ἀρχὴ φιλίας· ὁ μὲν γὰρ φίλος πᾶς εὐνοος, ὁ δ' εὐνοος οὐ πᾶς φίλος. Ἀρχομένου γὰρ εἶοικεν ὁ εὐνοῶν μόνον, διὸ ἀρχὴ φιλίας, ἀλλ' οὐ φιλία. Δοκοῦσι γὰρ ὅς τε φίλοι ἁμο-
 10 νοεῖν καὶ οἱ ἁμονοοῦντες φίλοι εἶναι. (4) Ἔστι δ' οὐ περὶ πάντα ἡ ἁμόνοια ἢ φιλική, ἀλλὰ περὶ τὰ πρακτὰ τοῖς ἁμονοοῦσι, καὶ ὅσα εἰς τὸ συμφέρον συντείνει. Οὐτε μόνον κατὰ διάνοιαν ἢ κατὰ ὄρεξιν· ἐστὶ γὰρ τὰναντία τὸ κινῶν ἐπιθυμεῖν, ὥσπερ ἐν τῷ ἀκρατεῖ διαφρονεῖ τοῦτο οὐ δεῖ κατὰ τὴν προαίρεσιν ἁμονοεῖν καὶ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν. (5) Ἐπὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἡ ἁμόνοια· οἱ γὰρ φαῦ-
 15 λοι ταῦτα προαιρούμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες βλάπτουσι ἀλλήλους. (6) Ἔοικε δὲ καὶ ἡ ἁμόνοια οὐχ ἁπλῶς λέγεσθαι, ὥσπερ οὐδ' ἡ φιλία, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη καὶ φύσει σπουδαία, διὸ οὐκ ἐστὶ τοὺς φαύλους ἁμονοεῖν· ἑτέρα δὲ καθ' ἦν καὶ οἱ φαῦλοι ἁμονοοῦσιν, ὅταν τῶν αὐτῶν τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔχωσιν.
 20 (7) Οὕτω δὲ δεῖ τῶν αὐτῶν ὀρέγεσθαι ὥστ' ἐνδέχεσθαι ἀμφοτέροις ὑπάρχειν οὐ ὀρέγονται. Ἄν γὰρ τοιούτου ὀρέγωνται ὁ μὴ ἐνδέχεται ἀμφοῖν, μαχοῦνται· οἱ ἁμο- νοοῦντες δ' οὐ μαχοῦνται. (8) Ἔστι δ' ἡ ἁμόνοια, ὅταν περὶ τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι ἢ αὐτῆ προαίρεσις ἢ, μὴ τοῦ ἐκάτερον, ἀλλὰ τοῦ τὸν αὐτόν. Καὶ ἐστὶν ἡ ἁμό-
 25 νοια φιλία πολιτικῆ. Περὶ μὲν οὖν ἁμονοίας καὶ εὐ- νοίας εἰρήσθω τὸσαῦτα.

CAP. VIII.

Ἀπορεῖται δὲ διὰ τί μᾶλλον φιλοῦσιν οἱ παῖσαντες εὐ τοὺς παθόντας ἢ οἱ παθόντες εὐ τοὺς ποιήσαντας.
 35 Δοκεῖ δὲ δίκαιον εἶναι τοῦναντίον. (2) Τοῦτο δ' ὑπο- λάβοι μὲν ἄν τις διὰ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ αὐτῷ ὠφέλιμον συμβαίνειν· τὸν μὲν γὰρ ὠφελίσθαι τὸν δ' ἀποδοῦναι δεῖ. Οὐκ ἐστὶ δὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ φυσικόν. (3) Ἡ γὰρ ἐνέργεια αἰρετώτερον· τὸν αὐτὸν δὴ λόγον ἔχει τὸ ἔργον καὶ ἡ ἐνέργεια, ὁ δ' εὐ παθὼν ὥσπερ ἔργον τοῦ εὐ ποιήσαντος. Διὸ καὶ ἐν τοῖς ζώοις ἡ περὶ τὰ τέχνα σπουδὴ ἐστὶ, καὶ τοῦ γεννῆσαι καὶ γεννώμενα σώζειν.
 (4) Καὶ φιλοῦσι δὴ μᾶλλον οἱ πατέρες τὰ τέχνα [καὶ αἱ μητέρες τῶν πατέρων] ἢ φιλοῦνται· καὶ οὗτοι πάλ-
 40 λιν τὰ αὐτῶν ἡ τοὺς γεννῆσαντας, διὰ τὸ τὴν ἐνέργειαν εἶναι τὸ ἀριστον. Καὶ αἱ μητέρες τῶν πατέρων, ὅτι μᾶλλον οἴονται αὐτῶν εἶναι ἔργον τὰ τέχνα· τὸ γὰρ ἔργον τῷ χαλεπῷ διορίζουσιν, πλείω δὲ λυπεῖται περὶ τὴν γένεσιν μήτηρ. Καὶ περὶ μὲν φιλίας τῆς πρὸς αὐτὸν καὶ
 45 τῆς ἐν πλείοσι διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτου.

utile, neque ea quæ voluptatem spectat, consistit. Sive enim, quia utile est, ei bona cupiunt, non ob illum, sed se, cupiunt. Videtur autem benevolentia, quemadmodum et amicitia, non benevolentis esse benevolentia, sed ejus cui is bene vult. Si in jucundo amicitiam constituas, benevolentiam etiam inanimatis tribues. Quapropter benevolentia circa moralem amicitiam consistit. (3) Verum benevoli tantum est voluntas : amici vero, ut quod vult, præstet etiam. Est enim amicitia principium benevolentia, ac omnis quidem amicus benevolus, non contra omnis benevolus amicus. Incipienti enim tantum similis benevolus est : unde et amicitia principium, non amicitia appellatur. Ceterum et consentire amici videntur, et consentientes inter se concordisque amici esse. (4) Verum non circa omnia versatur amica concordia, sed circa res concordibus ad agendum propositas, quæque ad convictum mutuum conducant : nec juxta cogitationem cupiditatemque tantum. Contraria sunt enim quæ concupiscentiam excitant, velut in incontinente hæc ipsa sibi repugnant, ubi oportet secundum electionem simul et cupiditatem constare concordiam. (5) Atque bonorum est tantum concordia : pravi autem eadem eligentes et appetentes, ipsi sibi incommo-
 50 dant. (6) Videtur autem concordia, quemadmodum et amicitia, non dici simpliciter : verum alia prima quædam, et natura recta (qua mali concordem esse nequeunt) ; alia, qua etiam pravi inter sese conspirant, quando eadem concupiscunt et eligunt. (7) Sic autem eadem cupere oportet, ut his potiri ambo queant. Nam si eas res appetent, quæ nequeant amobus contingere, certamen oritur : quum contra inter sese concordem non soleant contendere. (8) Est autem concordia, eadem de principatu subjectioneque electio et voluntas : ita ut non uterque sed alter atque idem *utriusque consensu imperet aut obediat*. Quocirca amicitia quædam civilis concordia est. De concordia igitur benevolentiaque hæc dicta sint.

CAP. VIII.

Dubitatur autem, quid fiat ut magis ament qui beneficiis affecerunt eos quos affecerunt quam beneficiis affecti benefactores suos : quum videatur contrarium justum esse.
 (2) Quod crediderit quis fieri ob utile quiddam, et quia commo-
 55 dare ei contingit. Alium enim juvari, alium vero impendere decet. Sed non id tantum est, sed natura datum aliquid subest. (3) Nimirum actio est eligibilior, rationemque prorsus eandem habet opus, et actio : et qui beneficium accipit, quasi opus est beneficientis. Quocirca et in animalibus peculiare in generando natosque conservando studium cernitur. (4) Et magis parentes sobolem suam diligunt, quam diliguntur vicissim ipsi ; ac nati itidem magis ex se genitos, quam genitores amant : quia præstantissima est actio. Et matres effusius quam patres amant liberos, quia magis suum opus esse liberos arbitrantur ; namque opus difficultate definiunt, et magis utique generando mater affligitur. De amicitia igitur, quæ unicuique est erga se, quæque in pluribus versatur, hoc pacto determinatum sit.

CAP. IX.

Δοκεῖ δὲ τὸ τε δίκαιον εἶναι ἴσον τι καὶ ἡ φιλία ἐν ἰσότητι, εἰ μὴ μάτην λέγεται ἰσότης ἢ φιλότης. Αἱ δὲ πολιτεῖαι πᾶσαι δίκαιον τι εἶδος· κοινωνία γάρ, τὸ δὲ κοινὸν πᾶν διὰ τοῦ δικαίου συνέστηκεν, ὥστε ὅσα εἶδη φιλίας καὶ δικαίου καὶ κοινωνίας, καὶ πάντα ταῦτα σύνορα ἀλλήλοις, καὶ ἐγγὺς ἔχει τὰς διαφοράς. (2) Ἐπεὶ δ' ὁμοίως ἔχει ψυχὴ πρὸς σῶμα καὶ τεχνίτης πρὸς ὄργανον καὶ δεσπότης πρὸς δοῦλον, τούτων μὲν οὐκ ἔστι κοινωνία. Οὐ γὰρ δύο ἐστίν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἓν, τὸ δὲ τοῦ ἑνὸς ἴδιον. Οὐδὲ διαίρετόν τὸ ἀγαθὸν ἑκατέρω, ἀλλὰ τὸ ἀμφοτέρων τοῦ ἑνὸς οὐ ἕνεκά ἐστίν. Τὸ τε γὰρ σῶμά ἐστιν ὄργανον σύμφυτον, καὶ τοῦ δεσπότου ὁ δοῦλος ὡςπερ μόριον καὶ ὄργανον ἀραιρέτον, τὸ δ' ὄργανον ὡςπερ δοῦλος ἄψυχος. (3) Αἱ δ' ἄλλαι κοινωνίαι εἰσὶν (ἢ) μόριον τῶν τῆς πόλεως κοινωνιῶν, οἷον ἢ τῶν φρατέρων ἢ τῶν ὀργίων, ἢ αἱ χρηματιστικαὶ εἰσι πολιτεῖαι. Αἱ δὲ πολιτεῖαι πᾶσαι ἐν οἰκείοις συνπάρχουσι καὶ αἱ ὀρθαὶ καὶ αἱ παρεκβάσεις. Ἔστι γὰρ τὸ αὐτὸ ὡςπερ ἐπὶ τῶν ἁρμονιῶν, καὶ τῶν ἐν ταῖς πολιτεῖαις. (4) Βασιλικὴ μὲν ἢ τοῦ γεννήσαντος, ἀριστοκρατικὴ δ' ἢ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, πολιτεία δ' ἢ τῶν ἀδελφῶν. Παρέκβασις δὲ τούτων τυραννίς, ὀλιγαρχία, δῆμος· καὶ τὰ δίκαια ὀλιγαρχία. (5) Ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον τὸ μὲν κατ' ἀριθμὸν τὸ δὲ κατ' ἀναλογίαν, καὶ τοῦ δικαίου εἶδη ἔσται καὶ τῆς φιλίας καὶ τῆς κοινωνίας. Κατ' ἀριθμὸν μὲν γὰρ ἡ κοινωνία καὶ ἡ ἑταιρική φιλία· τῶν γὰρ αὐτῶν ὄρων μετρεῖται· κατ' ἀναλογίαν δὲ ἡ ἀριστοκρατικὴ ἀρίστη καὶ βασιλική· οὐ γὰρ ταυτὸν δίκαιον τῶν ὑπερέχοντι καὶ ὑπερχομένῳ, ἀλλὰ τὸ ἀνάλογον. (6) Καὶ ἡ φιλία δὲ ὁμοίως πατρὸς καὶ παιδός, καὶ ἐν ταῖς κοινωνίαις ὁ αὐτὸς τρόπος.

Videtur autem justum æquale quippiam esse, et amicitia in æqualitate quadam consistere : nisi frustra dicitur illud, Amicitia est æqualitas. Porro omnes politię, justı quędam species sunt : communicationes enim sunt ; et commune omne ex justo conflatur. Quocirca quotquot sunt species amicitię, justı et communicationis, hæ omnes vicinę sunt inter se, et discrimina quidem tenuia habent. (2) Et quia similiter habet anima ad corpus, ut artifex ad instrumentum, et servus ad dominum : horum quidem nulla communicatio est, quia duo non sunt : sed illud quidem unum, hoc autem unius proprium. Neque divisibile utrumque est bonum, sed amborum unius, cujus gratia est. Corpus enim, instrumentum est congenitum, et servus domini velut particula et instrumentum separabile : instrumentum autem, velut servus inanimatus est. (3) Reliquę autem communicationes sunt particula communicationum civitatis, velut contribulionum est, et quę vocatur orgiorum, aut quęstuarıę.... Verum civitates omnes propriis et congruentibus ipsis continentur, et rectę et transgressorię. Quemadmodum in harmoniis, sic etiam in civitatibus usu venit : (4) quę in regia quidem, parentis est ; in aristocratica, velut viri et uxoris ; in simplici autem republica, fratrum : excessus autem in his, tyrannis, oligarchia, et plebs. Et justa quidem totidem sunt. (5) Quemadmodum vero æquale aliud quidem numero est, aliud proportionem ; sic et justı, et amicitię communicationis species sunt, secundum numerum quidem, ut socialis amicitia ; nam eadem ipsa definitione terminatur ; secundum proportionem vero, aristocratica optima, et regia. Neque enim idem principı subditoque justum est, sed secundum proportionem. (6) Sic et amicitia similiter patris et filii, neque absimilis in communicationibus ratio.

CAP. X.

Λέγονται δὲ φιλία συγγενική, ἑταιρική, κοινωνική, ἢ λεγομένη πολιτική. Ἔστι μὲν συγγενική πολλὰ ἔχουσα εἶδη, ἢ μὲν ὡς ἀδελφῶν, ἢ δ' ὡς πατρὸς καὶ υἱῶν. Καὶ γὰρ κατ' ἀναλογίαν, οἷον ἢ πατρική, καὶ κατ' ἀριθμὸν, οἷον ἢ τῶν ἀδελφῶν. Ἐγγὺς γὰρ αὕτη τῆς ἑταιρικῆς· ἐπιλαμβάνουσι γὰρ ἐνταῦθα πρεσβείων. (2) Ἡ δὲ πολιτικὴ συνέστηκε μὲν κατὰ τὸ χρήσιμον καὶ μάλιστα· διὰ γὰρ τὸ μὴ αὐτάρκη δοκοῦσι συνελθεῖν, ἐπεὶ συνῆλθόν γ' ἂν καὶ τοῦ συζῆν χάριν. Μόνη δ' ἢ πολιτικὴ καὶ ἡ παρ' αὐτὴν παρέκβασις οὐ μόνον φιλία, ἀλλὰ καὶ ὡς φίλοι κοινωνοῦσιν· αἱ δ' ἄλλαι καθ' ὑπεροχὴν. (3) Μάλιστα δὲ δίκαιον τὸ ἐν τῇ τῶν χρησίμων φιλία, διὰ τὸ τοῦτ' εἶναι τὸ πολιτικὸν δίκαιον. (4) Ἄλλον γὰρ τρόπον συνῆλθον πρίων καὶ τέχνη, οὐχ ἕνεκα κοινῆς τινός (οἷον γὰρ ὄργανον καὶ ψυχὴ), ἀλλὰ τοῦ χρωμένου ἕνεκεν. (5) Συμβαίνει δὲ καὶ τοῦτο ὄργανον ἐπιμελείας τυγχάνειν, ἥς δίκαιον πρὸς τὸ ἔργον, ἐκείνου γὰρ ἕνεκεν ἔστι· καὶ τὸ τρυπάνῳ εἶναι διττόν, ὡν τὸ κυριώτερον ἐνέργεια, ἢ τρύπησις. Καὶ ἐν τούτῳ

Amicitię autem sunt, naturalis, socialis, communicativa, et quę politica appellatur. Et naturalis quidem multas species habet ; alia quidem ut fratrum, alia ut patris et filiorum : hæc juxta proportionem, illa vero secundum numerum. Propinqua hæc sociali est, in qua singuli dignitate participant. (2) Politica autem maxime ad utilitatem comparata est. Nam quia sibi per se non sufficiunt, convenire videntur, quia convenissent vel convictus mutui gratia. Sola autem civilis, et quę in illa transgressio committitur, non solum ut amicitię sunt, sed ut amici, juxta eas inter sese communicant ; alię vero juxta excessum ; (3) potissimum vero justum in utilium amicitia consistit, eo quod hoc ipsum civile justum existat. Alio enim pacto serra et ars simul conveniunt, non communis alicujus (nam ut organum, et anima), sed utentis gratia ; (4) contingitque ut eam industriam id instrumentum consequatur, quę ad opus juste conveniat, ut cujus gratia existit. Ac in terebro id ipsum dupliciter præstantior enim actus est perforatio ipsa ; et in

τῷ εἶδει σῶμα καὶ δοῦλος, ὡς περ εἴρηται πρότερον.
 (5) Τὸ δὲ ζητεῖν πῶς δεῖ τῷ φίλῳ διμλεῖν, τὸ ζητεῖν
 δίκαιον τί ἐστίν. Καὶ γὰρ ὅλως τὸ δίκαιον ἅπαν πρὸς
 φίλον. Τὸ τε γὰρ δίκαιόν τι καὶ κοινωνοῖς, καὶ ὁ
 φίλος κοινωνός, ὁ μὲν γένους, ὁ δὲ βίου. Ὁ γὰρ ἄν-
 θρωπος οὐ μόνον πολιτικὸν ἀλλὰ καὶ κοινωρικὸν ζῶν,
 καὶ οὐχ ὡς περ τᾶλλα ποτε συνδυάζεται καὶ τῷ τυγόντι
 καὶ θήλει καὶ ἄρρени ἀλλ' αἰ διαδύμον αὐλικόν. (6) Ἀλλὰ
 κοινωρικὸν ἄνθρωπος ζῶν πρὸς οὐς φύσει συγγενεῖά
 10 ἐστίν· καὶ κοινωνία τοῖνον καὶ δίκαιόν τι, καὶ εἰ μὴ πό-
 λης εἴη. (7) Οἰκία δ' ἐστὶ τις φιλία. Δεσπότης μὲν
 οὐν καὶ δοῦλου, ἥξει καὶ τέχνης καὶ ὀργάνων καὶ ψυ-
 χῆς καὶ σώματος· αἰ δὲ τοιαῦται οὔτε φιλία οὔτε δι-
 καιοῦσιναι, ἀλλ' ἀνάλογον, ὡς περ καὶ τὸ ὑγεινὸν οὐ
 15 δίκαιον ἀλλ' ἀνάλογον. (8) Γυναῖκα δὲ καὶ ἄνδρὸς
 φιλία ὡς χρήσιμον καὶ κοινωνία. Πατὴρ δὲ καὶ υἱὸς
 ἢ αὐτῆ ἥξει πρὸς ἄνθρωπον καὶ τοῦ εὖ ποιήσαντος
 πρὸς τὸν παθόντα καὶ ὅλως τοῦ φύσει ἄρχοντος πρὸς
 τὸν φύσει ἀρχόμενον. (9) Ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀλ-
 20 λήλους ἐταιρικὴ μάλιστα ἢ κατ' ἰσότητα.

Οὐ γὰρ τι νόθος τῷδ' ἀπεδείχθη,
 ἀμφοῖν δὲ πατὴρ αὐτὸς ἐκλήθη
 Ζεὺς ἐμὸς ἄρχων·

ταῦτα γὰρ ὡς τὸ ἴσον ζητούντων λέγεται. Διὸ ἐν οἰκίᾳ
 25 πρῶτον ἄρχαι καὶ πηγαὶ φιλίας καὶ πολιτείας καὶ δι-
 καιοῦ. (10) Ἐπεὶ δὲ φιλία τρεῖς, κατ' ἀρετήν, κατὰ
 τὸ χρήσιμον, κατὰ τὸ ἡδύ, τούτων δὲ ἐκάστης δύο δια-
 φοραὶ (ἢ μὲν γὰρ καθ' ὑπεροχὴν ἢ δὲ κατ' ἰσότητά
 ἐστίν ἐκάστη αὐτῶν, τὸ δὲ δίκαιον τὸ περὶ αὐτὰς ἐκ
 30 τῶν ἀμφισβητηθέντων ὀηλον), ἐν μὲν τῷ καθ' ὑπερο-
 χὴν ἀξιοῦται τὸ ἀνάλογον οὐχ ὡσαύτως, ἀλλ' ὁ μὲν
 ὑπερέχων ἀντεστραμμένως τὸ ἀνάλογον, ὡς αὐτὸς πρὸς
 τὸν ἐλάττω, οὕτω τὸ παρὰ τοῦ ἐλάττονος γινόμενον πρὸς
 τὸ παρ' αὐτοῦ, διακείμενος ὡς περ ἄρχων πρὸς ἀρχόμε-
 35 νον. (11) Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἴσον κατ' ἀριθμὸν
 ἀξιοῖ. Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κοινωνιῶν οὕτω
 συμβαίνει. Ὅτε μὲν γὰρ ἀριθμῷ τοῦ ἴσου μετέχου-
 σιν, ὅτε δὲ λόγῳ. Εἰ μὲν γὰρ ἴσον ἀριθμῷ εἰσήνεγκον
 ἀργύριον, ἴσον καὶ τῷ ἴσῳ ἀριθμῷ διαλαμβάνουσιν, εἰ
 40 δὲ μὴ ἴσον, ἀνάλογον. (12) Ὁ δ' ὑπερεχόμενος τούνα-
 τίον στρέφει τὸ ἀνάλογον, καὶ κατὰ διάμετρον συζεύ-
 γουσιν. Δόξειε δ' ἂν οὕτως ἐλαττοῦσθαι ὁ ὑπερέχων
 καὶ λειτουργία ἢ φιλία καὶ ἢ κοινωνία. Δεῖ ἄρα τινὲ
 ἐτέρῳ ἀνίστασαι καὶ ποιῆσαι ἀνάλογον. (13) Τοῦτο δ'
 45 ἐστίν ἢ τιμὴ, ἔπει καὶ τῷ ἄρχοντι φύσει καὶ θεῷ πρὸς
 τὸ ἀρχόμενον. Δεῖ δὲ ἰσασθῆναι τὸ κέρδος πρὸς τὴν
 τιμὴν. Ἡ δὲ κατ' ἴσα φιλία ἐστὶν ἢ πολιτικὴ. (14) Ἡ
 δὲ πολιτικὴ ἐστὶ μὲν κατὰ τὸ χρήσιμον, καὶ ὡς περ αἰ
 πολεὺς ἀλλήλαις φίλαι, οὕτω καὶ οἱ πολῖται καὶ ὁμοίως.

50 Οὐκέτι γινώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρεῖς,

καὶ οἱ πολῖται, ὅταν μὴ χρήσιμοι ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐκ
 χειρὸς εἰς χεῖρα ἢ φιλία. (15) Ἔστι δὲ ἐνταῦθα καὶ
 ἄρχων καὶ ἀρχόμενον οὔτε τὸ φυσικὸν οὔτε τὸ βασιλι-

hac quidem specie sunt corpus et servus, velut dictum est
 prius. (5) Quærere igitur, quo pacto amico convivendum
 sit, ipsum est quid sit justum quærere. Nam in universum
 omne justum ad amicum pertinet; justum enim aliquibus,
 et inter sese mutuo communicantibus justum est. Et amicus
 communis est, alius genere, alius vero vitæ ratione. Homo
 enim solus non solum civile, verum etiam communicabile
 animal est; et non ut cetera, aliquando se temere alteri,
 aut viro, aut mulieri conjungens, sed..... (6) Verum com-
 municabile animans homo est erga ea quibuscumque naturalis
 cognatio illi intercedit. Quocirca et communicatio, et
 justum quodpiam erit, etiamsi urbs non sit. (7) Nam do-
 mus amicitia quædam est. Servi equidem et domini,
 velut artis et instrumentorum, animæ et corporis commu-
 nicatio est. Verum tales communicationes nec amicitia,
 neque justitiæ sunt, sed proportionale quidpiam: quemad-
 modum et salubre non justum est, sed proportionale.
 (8) Mulieris autem et viri amicitia, velut utile quod-
 piam, et communicatio; patris vero et filii, velut Dei erga
 hominem, et benefici erga accipientem, et in universum
 naturâ imperantis ad naturâ subjectum. (9) Fratrum au-
 tem ad se invicem societas maxime secundum æqualita-
 tem est.

Neque enim nothus est huic exhibitus,
 verum amborum pater est dictus
 princeps Jupiter:

hæc enim a quærentibus æquale dicuntur. Quocirca in
 domo primum fons et principium amicitia civitatisque
 et justî oritur. (10) Quia vero tres amicitia species nume-
 rantur, juxta virtutem, juxta utilitatem, juxtaque jucundum,
 et singula harum in duo distribuuntur (quandoquidem
 unaquaque harum et secundum excessum et secundum
 æqualitatem existit; justum autem circa eas ex contro-
 versis patet): in eo quod est juxta excessum, proportio
 quæritur non æqualiter, sed excellens conversim proportio-
 nale flagitat; nam ipse ad inferiorem, sicut id quod ab in-
 feriore fit, ad id quod fit ab ipso, ita se habet ut imperans
 ad subditum; (11) sin minus, numero certe æquale quæ-
 ret, quemadmodum et in reliquis communicationibus usu
 venit, ubi interdum numero, interdum proportionem æquale
 participant. Nam si æquale numero argentum intulerint,
 æquale etiam in æquali numero comprehendunt: sin vero
 numero non æquale fuerit, proportionale erit. (12) Ex-
 cellens vero contrarie convertit proportionale, juxtaque
 diametrum jungit. Ac sic quidem videatur inferior reddi
 excellens, et ministerium publicum fuerit amicitia, et
 communicatio. Quocirca aliquo alio æquare et propor-
 tionale reddere convenit. (13) Hoc autem est honor, qui
 Deo naturâ principi tribuitur a subjectis. Sed et lucrum
 æquare cum honore convenit. Ac amicitia quidem ad
 æqualitatem constituta civilis est. (14) Civilis autem uti-
 litati destinata est; et quemadmodum urbes invicem amice
 existunt, sic etiam et similem in modum cives.

Non amplius cognoscuntur ab Atheniensibus Megarenses,
 ac cives ipsi, nisi invicem utiles fuerint. Verum ex manu
 in manum ea amicitia est. (15) Porro hic est et imperans
 et subditum non naturale, nec regium, sed quod in parte

κόν, ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ μέρει· οὐδὲ τούτου ἕνεκα δπως εὖ ποιῆ ὡς ὁ θεός, ἀλλὰ ἵνα ἴσον ᾗ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τῆς λειτουργίας. Κατ' ἰσότητα δὲ βούλεται εἶναι ἡ πολιτικὴ φιλία. (16) Ἔστι δὲ τῆς χρησίμου φιλίας εἶδη δύο, ἡ μὲν νομικὴ ἢ δ' ἠθικὴ. Βλέπει δ' ἡ μὲν πολιτικὴ εἰς τὸ ἴσον καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ οἱ πολοῦντες καὶ οἱ ὠνούμενοι· διὸ εἴρηται « μισθὸς ἀνδρὶ φίλω. » (17) Ὅταν μὲν οὖν καθ' ὁμολογίαν ἡ πολιτικὴ αὕτη φιλία, καὶ νομικὴ· ὅταν δ' ἐπιτρέπωσιν αὐτοῖς, ἡ ἠθικὴ βούλεται εἶναι φιλία καὶ ἑταιρική. Διὸ μάλιστα ἐγκλήμα ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ. Αἴτιον δ' ἐστὶ παρὰ φύσιν. Ἐπερὶ γὰρ φιλία ἡ κατὰ τὸ χρῆσιμον καὶ ἡ κατὰ τὴν ἀρετὴν· οἱ δ' ἀμφοτέρω βούλονται ἅμα ἔχειν, καὶ διμλοῦσι μὲν τοῦ χρησίμου ἕνεκα, ἠθικὴν δὲ ποιοῦσι ὡς ἐπεικειῖς. (18) Ὅπως μὲν γὰρ ἐν τῇ χρησίμῃ τῶν τριῶν πλεῖστα ἐγκλήματα. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀνέγκλητον, οἱ δ' ἠδέεις ἔχοντες καὶ δόντες ἀπαλλάττονται. Οἱ δὲ χρήσιμοι οὐκ εὐθὺς διαλύονται, ἂν μὴ νομικῶς καὶ ἑταιρικῶς προσφέρωνται. (19) Ὅμως δὲ τῆς χρησίμου ἢ νομικῆ ἀνέγκλητος. Ἔστι δ' ἡ μὲν νομικὴ διάλυσις πρὸς νόμισμα (μετρεῖται γὰρ τοῦτω τὸ ἴσον), ἡ δ' ἠθικὴ ἐκούσιος. Διὸ ἐνιαγοῦ νόμος ἐστὶ τοῖς οὐτως διμλοῦσι φίλους μὴ εἶναι οἰκας τῶν ἐκούσιων συναλλαγμάτων, ὀρθῶς· τοῖς γὰρ ἀγαθοῖς οὐ πέφυκε δίκαιον εἶναι, οἱ δ' ὡς ἀγαθοὶ ἑαυτοῖς συναλλάττουσιν. (20) Ἔστι δ' ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ τὰ ἐγκλήματα ἀμφιβάλλοντα αὐτοῖς ἀμφοτέρω, πῶς ἑκάτερος ἐγκαλεῖ, ὅταν ἠθικῶς ἀλλὰ μὴ νομικῶς πιστεύσωσιν. (21) Καὶ ἔχει δὴ ἀπορίαν ποτέρως δεῖ κρίνειν τὸν δίκαιον, ποτέρω πρὸς τὸ πρᾶγμα βλέποντα τὸ ὑπηρετηθέν, πάσον ἢ ποῖαν, ἢ τῷ πεπονθότι. Ἐνδέχεται δ' εἶναι ὅπερ λέγει Θεογνίς·

Σοὶ μὲν τοῦτο, θεᾶ, σμικρὸν ἔμοι δὲ μέγα.

Ἐνδέχεται γὰρ καὶ τοῦναντίον γενέσθαι, ὥσπερ ἐν τῷ λόγῳ, σοὶ μὲν παιδίαν τοῦτ' εἶναι, ἐμοὶ δὲ θάνατον. Ἐντεῦθεν δ' εἴρηται τὰ ἐγκλήματα. (22) Ὅ μὲν γὰρ ἀξιῶ ἀντιπαθεῖν ὡς μέγα ὑπηρετήσας, ὅτι δεομένη ἐποίησεν, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτο λέγων, πρὸς τὴν ἐκείνου ὠφέλειαν πόσον ἠδύνατο, ἀλλ' οὐ τί τῆν αὐτῆ· ὁ δὲ τούναντίον ὅσον ἐκείνου, ἀλλ' οὐχ ὅσον αὐτῆ. (23) Ὅτε δὲ καὶ μεταλαμβάνων καὶ ἀμφιβάλλει· ὁ μὲν γὰρ ὅσον αὐτῆ μικρὸν ἀπέβη, ὁ δ' ὅσον αὐτῆ μέγα ἐδύνατο, οἷον εἰ κινδυνεύσας δραχμῆς ἀξίον ὠφέλησεν, ὁ μὲν τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος ὁ δὲ τὸ τοῦ ἀργυρίου, ὥσπερ ἐν τῇ τῶν νομισμάτων ἀποδόσει. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα περὶ τούτων ἡ ἀμφισβήτησις· ὁ μὲν γὰρ ἀξιῶ πῶς τότ' ἦν, ὁ δὲ πῶς νῦν, ἂν μὴ διέπωνται. (24) Ἡ μὲν οὖν πολιτικὴ βλέπει εἰς τὴν ὁμολογίαν καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα, ἡ δ' ἠθικὴ εἰς τὴν προαίρεσιν. Ὅστε καὶ δίκαιον τοῦτο μᾶλλον ἐστὶ, καὶ δικαιοσύνη φιλική. Αἴτιον δὲ τοῦ μᾶγεσθαι, διότι καλλίων μὲν ἡ ἠθικὴ φιλία, ἀναγκαϊότερα δὲ ἡ χρησίμη. (25) Οἱ δ' ἄργονται μὲν ὡς ἠθικοὶ φίλοι καὶ δι' ἀρετὴν ὄντες· ὅταν δ' ἀντικρως ἢ τι τῶν

consistit : neque ejus gratia, ut benefaciat sicut Deus, sed ut aequalitas sit boni, ac muneris publici. Ad aequalitatem ergo comparata esse vult civilis amicitia. (16) Ceterum utilitis amicitiae duae species sunt : alia enim legalis est, alia moralis. Ac respicit civilis inaequalitatem et negotium ipsum, quemadmodum ementes et vendentes : unde dicitur, « Merces viro amico. » (17) Quando igitur ex pacto convenit haec civilis amicitia, est etiam legalis : verum quum rem ipsorum arbitrio committunt, ad moralem amicitiam accedit et socialem. Quocirca potissimum in hac amicitia expositulatio est, eo quod est praeter naturam. Reliquae enim amicitiae sunt et ea quae utilitatem spectat, et quae est secundum virtutem. Illi verq̄ utraque complecti volunt, et quidem utilitatis gratia consuetudinem cum alio habent ; moralem autem faciunt ut honesti. Proinde fidem inter se habentes legitimam non faciunt. (18) Universe autem inter tres istas, utilis illa expositulationes habet frequentissimas. Virtus enim, accusationis experta est ; suaves autem, obtinentes erogantesque, conciliantur. Utiles vero non facile in gratiam redeunt, nisi legitime, atque ut socios decet, inter sese congrediantur. (19) Nihilominus inter utiles amicitias, legitima criminatione vacat. Pecunia enim de controversiis decidit legitima, qua et aequale mensuratur : moralis autem voluntaria conventio est. Quocirca lex alicubi ita amice conviventibus posita est, ut in contractibus voluntariis jus et iudicium non interponatur : recte ; nam bonis inter sese justum nullum est, sed hi ut boni inter se soli mutuo contrahunt. (20) Licet autem in hac amicitia utrimque accusationes ancipites fieri, ita ut uterque criminetur, quando juxta mores, non legitime fidem habent. (21) Ac dubium tum est, utronam modo justum judicare conveniat, an respectu rei praestitae, quanta sit, et qualis, an accipientis. Contingit enim interdum, quod inquit Theognis :

Tibi quidem, dea, id parvum est ; mihi vero ingens.

Nam contrarium etiam evenire potest, velut in illa oratione : Tibi quidem hoc lusus est, quod mihi mortem affert. Hinc igitur accusationes petuntur. (22) Nam ille quidem repetit officium, ut qui rem magnam praestiterit, quod adfuerit egenti, aut si quid aliud dicat, ad illius utilitatem quantum quidem potuerit, sed non quod illi expediebat : hic autem contra, quantum illi par fuisset, non quantum sibi commodasset. (23) Interdum vero transumpta expositulatione contortitur : ille enim quantum ipsi contigerit, hic vero quam magnum pro facultatibus praestiterit. Velut si in periculo constitutus, ille drachmæ pretio adjutus sit, hic quidem periculi, ille vero argenti magnitudinem reputabit, velut in retributione pecuniæ fieri solet : nam et hic de his contortitur. Nam ille ut tum, hic vero ut impraesentiarum res est, nisi conciliant, judicandum arbitratur. (24) Civilis igitur amicitia conventionem et rem ipsam intuetur ; moralis autem ad electionem et voluntatem respicit. Quocirca justum hoc magis est, et justitia inter amicos usurpata. Contentiones autem causa in eo est, quod honestior amicitia moralis, utilis autem necessaria magis. (25) Equidem nonnulli consuescere incipiunt ut morati amicitia et virtute juncti ; verum ubi quid adversum expe-

ιδίω, δῆλον γίνονται ὅτι ἕτεροι ἦσαν. Ἐκ περιουσίας γὰρ διώκουσιν οἱ πολλοὶ τὸ καλόν· διὸ καὶ τὴν καλλίω φιλίαν. (26) Ὡστε φανερόν πῶς διαιρετέον περὶ τούτων. Εἰ μὲν γὰρ ἠθικοὶ φίλοι, εἰς τὴν προαίρεσιν βλεπτέον εἰ ἴση, καὶ οὐθὲν ἄλλο ἀξιώτεον θατέρω παρὰ θατέρου. Εἰ δ' ὡς χρήσιμοι καὶ πολιτικοί, ὡς ἂν ἐλυσίτελει ὁμολογοῦσιν. Ἄν δ' ὁ μὲν φῆ ὧδε ὁ δ' ἐκείνως, οὐ καλὸν μὲν ἀντιποιῆσαι, θεόν τοὺς καλοὺς λέγειν λόγους· ἁμίοως δὲ καὶ ἐπὶ θατέρου. (27) Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ διαίποντο ὡς ἠθικῶς, δεῖ κρίνειν τινὰ μὴδ' ὑποκρινόμενον μηδέτερον αὐτῶν ἐξαπατᾶν. Ὡστε δεῖ στέργειν αὐτὸν τὴν τύχην. (28) Ὅτι δ' ἐστὶν ἡ ἠθικὴ κατὰ προαίρεσιν, δῆλον, ἐπεὶ κἂν εἰ μεγάλα παθῶν μὴ ἀποδοῆθαι δι' ἀδυναμίαν, ἀλλ' ὡς ἐδύνατο, καλῶς· καὶ ὁ θεὸς ἀνέχεται κατὰ δύναμιν λαμβάνων τὰς θυσίας. (29) Ἄλλὰ τῷ πωλοῦντι οὐχ ἱκανῶς ἔξει, ἂν μὴ φήσῃ δύνασθαι πλέον δοῦναι, οὐδὲ τῷ δανείσαντι. (30) Πολλὰ ἐγκλήματα γίνονται ἐν ταῖς φιλίαις ταῖς μὴ κατ' εὐθυωρίαν, καὶ τὸ δικαίον ἰδεῖν οὐ βράδιον· χαλεπὸν γὰρ μετρησῆαι ἐν τῷδε τὰ μὴ κατ' εὐθυωρίαν, ὅσον συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἔρωτικῶν. (31) Ὁ μὲν γὰρ διώκει ὡς τὸν ἡδὺν ἐπὶ τῷ συζῆν, ὁ δ' ἐκείνον ἐνίοτε ὡς χρησίμον. Ὅταν δὲ παύσῃται τοῦ ἔρᾶν, ἄλλου γινομένου ἄλλος γίνεται· καὶ τότε λογιζονται παντὶ, καὶ ὡς Πύθων καὶ Παμμένης διεφέροντο, καὶ ὄλως διδάσκαλος καὶ μαθητῆς (ἐπιστήμη γὰρ καὶ χρήματα οὐχ ἐνὶ μετρεῖται), καὶ ὡς Πρόδικος ὁ ἱατρὸς πρὸς τὸν ἀποδιδόντα μικρόν τὸν μισθόν, καὶ ὡς ὁ κίθαρωδός καὶ ὁ βασιλεύς. (32) Ὁ μὲν γὰρ ὡς ἡδεῖ, ὁ δ' ὡς χρησίμῳ ὠμίλει· ὁ δ', ἐπεὶ ἔδει ἀποδιδόναι αὐτόν, αὐτὸν ὡς ἡδὺν ἐποίησεν, καὶ ἔφη, ὡς περ ἐκείνον ἄσαντα εὐφραῖναι, οὕτω καὶ αὐτὸς ὑποσχόμενος ἐκείνῳ. (33) Ὅμοιος δὲ φανερόν καὶ ἐνταῦθα πῶς γνωριστέον· ἐνὶ γὰρ μετρητέον καὶ ἐνταῦθ', ἀλλ' οὐχ ὅροι ἀλλὰ λόγῳ· τὸ ἀνάλογον γὰρ μετρητέον, ὡς περ καὶ ἡ πολιτικὴ μετρεῖται κοινωνία. Πῶς γὰρ κοινωνήσῃ γεωργῷ σκυτοτόμος, εἰ μὴ τῷ ἀνάλογον ἴσασθῆσεται τὰ ἔργα; (34) Τοῖς δὲ μὴ κατ' εὐθυωρίαν τὸ ἀνάλογον μέτρον, ὅσον εἰ ὁ μὲν σοφίαν δοῦναι ἐγκαλεῖ, ὁ δ' ἐκείνῳ ἀργύριον, τί σοφία πρὸς τὸ πλούσιον· εἴτα τί δοθὲν πρὸς ἐκάτερον. Εἰ γὰρ ὁ μὲν τοῦ ἐλάττονος ἡμισυ ἔδωκεν, ὁ δὲ τοῦ μείζονος μὴ πολλοστὸν μέρος, δῆλον ὅτι οὗτος ἀδικεῖ. (35) Ἔστι δὲ κἀνταῦθα ἐν ἀρχῇ ἀμφισβήτησις, ἂν φήσωμεν ὡς χρησίμους συνελθεῖν αὐτούς, ὁ δὲ μὴ, ἀλλ' ὡς κατ' ἄλλην τινὰ φιλίαν.

riuntur, declarant sese esse diversos. Nam animi causa plerique etiam honestum persequuntur: quapropter honestiorum amicitiam. (26) Quocirca manifestum est qua ratione haec distinguenda sint. Nam si morales amici sunt, ad electionem spectandum est, num aequalis, neque aliud quicquam alteri ab altero esse postulandum. Verum si utilitatis mutuae gratia conveniunt et civiles sunt amici, ex utilitate pendet mutuus consensus. Quodsi hic quidem ex moribus, ille vero ex utili statuatur, non pulchrum quidem est eos sibi adversari studiis contrariis, honestis sermonibus utendo, sed consentiendum aequaliter est in altero utro. (27) Verum quoniam non moraliter res inter eos constituta est, judicare oportet ita ut neuter alterum simulando fallat. Sic prior esse contentus debet in talem amicum incidisse. (28) Moralem igitur amicitiam secundum electionem esse patet, quoniam etsi magnis beneficiis acceptis ob facultatum penuriam non rependit, sed quantum potuit praestitit, recte habet. Atque ita Deus quoque pro facultatum modulo nostrarum sacrificia aestimat: (29) verum ementi ac mutuo ad usuram danti, si negaverit se posse plura dare, non suffecerit. (30) Unde multae accusationes oriuntur in amicitia non secundum rectitudinem constitutis, et justum ipsum dispicere non est facile. Difficile enim est, una mensura hac metiri omne quod ab rectitudine deflectit, velut inter amplexus usu venit: (31) ubi hic ob convivendi voluptatem amplectitur alterum; ille vero propter utilitatem. Verum quando is amor refrigescit, alio superveniente aliquo fit alius, ac tum inter sese ratiocinantur, velut Python et Pammenes altercabantur; et in universum praceptor et discipulus (neque enim scientiam et facultates uno aliquo metiri convenit), ac velut Prodicus medicus erga mercedem maligne persolventem, et citharcedus et rex: (32) hic enim ut jucundo, ille vero ut utili conversabatur; et quando persolvere mercedem oportebat, jucundum se ipsum exhibuit, et dixit: « ut ille se exhilaraverit canendo, sic sese illum promissis. » (33) Tamen manifestum est, quo pacto haec dijudicanda sint. Nam utique hoc loco uno quoque haec mensuranda sunt, verum non termino, sed ratione: proportio enim mensuranda est, quemadmodum et civilis communicatio solet. Nam quo pacto inter agricolam sutoremque communicatio constabit, nisi ex proportione aequetur opera? (34) Nam qui non directe ad invicem agunt, mensuram habent proportionem: velut si hic quidem sapientiam, alter vero pecuniam promittat, ut relatio sapientiae ad divitias, et utriusque ad datum sit consideranda. Nam si alter ex acervo minori partem dimidiam dederit, ille vero ex majore non multiplicem, injuria utique affectus. (35) Ac recurrit quidem hoc quoque loco prima controversia, si ut utiles convenisse ipsos affirmemus, ille neget, sed juxta aliam quamquam amicitiam.

CAP. XI.

Περὶ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κατ' ἀρετὴν φίλου, σκεπτέον πότερον δεῖ ἐκείνῳ τὰ χρήσιμα ὑπηρετεῖν καὶ βοηθεῖν ἢ τῷ ἀντιποιοῦντι καὶ δυναμένῳ. Τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ πρόβλημα ἔστι, πότερον τὸν φίλον ἢ τὸν σπουδαῖον εὖ ποιητέον μᾶλλον. (1) Ἄν μὲν γὰρ φίλος καὶ σπουδαῖος, ἴσως οὐ λίαν χαλεπὸν, ἂν μὴ τις τὸ μὲν αὐξήσῃ τὸ δὲ ταπεινώσῃ, φίλον μὲν σφόδρα ποιῶν, ἐπεικῆ δὲ ἡρέμα. Εἰ δὲ μὴ, πολλὰ προβλήματα γίνε-

Porro discutiendum est de bono juxta virtutem amico, lucine sit praestandum beneficium et auxilium, an retribuenti potius facultatibusque instructo. Quod idem problema est prorsus, an amico potius quam viro bono sit benefaciendum. (2) Et si quidem amicus sit idem etiam vir bonus, non fuerit difficile judicare, nisi forte quis alterum amplificet, alterum vero imminuat, amicum maximi faciens, bonum virum vero mediocriter aestimans. Sin secus fiat,

ται, ὅσον εἰ δὲ μὲν ἦν, οὐκ ἔσται δέ, δὲ δὲ ἔσται, οὐπω δέ, ἢ δὲ μὲν ἐγένετο, ἔστι δ' οὐ, δὲ δὲ ἔστιν, οὐκ ἦν δὲ οὐδὲ ἔσται. (3) Ἄλλ' ἐκεῖνο ἐργωδέστερον. Μὴ γάρ τι λέγει Εὐριπίδης, ποιήσας,

6 Λόγον δίκαιον μισθὸν ἂν λόγους φέρεις,
ἐργῶν δ' ἐκείνοις ἔργα [καί] παρέσχετο·

καὶ οὐ πάντα δεῖ τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ τῇ μητρὶ· καίτοι βελτίων ὁ πατήρ. Οὐδὲ γὰρ τῷ Διὶ πάντα θύεται, οὐδ' ἔχει πάσας τὰς τιμὰς ἀλλὰ τινάς. (4) Ἴσως οὖν ἔστιν ἃ δεῖ τῷ χρησίμῳ, ἀλλὰ δὲ τῷ ἀγαθῷ· οἷον οὐχ ὅς σίτον δίδωσι καὶ τάναγκαῖα, καὶ συζῆν τούτῳ δεῖ. Οὐδ' ἔφ' τοῖνον τὸ συζῆν, τούτῳ ἃ μὴ οὗτος δίδωσιν, ἀλλὰ χρήσιμος. Ἄλλ' οἱ τοῦτο ποιοῦντες τούτῳ πάντα τῷ ἐρωμένῳ δίδασιν, οὐ δέον, οὐδ' εἰσὶν ἀξιοί. Καὶ 16 οἱ ἐν τοῖς λόγοις θροὶ τῆς φιλίας πάντες μὲν πῶς εἰσι φιλίας, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτῆς. (5) Τῷ μὲν γὰρ χρησίμῳ τὸ βούλεσθαι τὰ κείνῳ ἀγαθὰ, καὶ τῷ εὖ ποιήσαντι, καὶ τῷ ὁποῖος δεῖ. Οὐ γὰρ ἐπισημαίνει οὗτος ὁ ὄρισμός τῆς φιλίας, ἀλλῶ δὲ τὸ εἶναι καὶ ἀλλῶ τὸ συζῆν· τῷ δὲ καθ' 20 ἡδονὴν τὸ συναλγεῖν καὶ συγχαίρειν. (6) Πάντες δ' οὗτοι οἱ θροὶ κατὰ φιλίαν μὲν λέγονται τινα, (οὐ) πρὸς μίαν δ' οὐδεῖς. Διὸ πολλοὶ εἰσι, καὶ ἕκαστος μῖα εἶναι δοκεῖ φιλίας, οὐκ ὦν, οἷον ἢ τοῦ εἶναι προαίρεσις. Καὶ γὰρ ὁ καθ' ὑπεροχὴν καὶ ποιήσας εὖ βούλεται τῷ ἔργῳ 25 τῷ αὐτοῦ ὑπάρχειν, καὶ τῷ διδόντι τὸ εἶναι δεῖ καὶ ἀναποδιδόναι, ἀλλὰ συζῆν οὐ τούτῳ ἀλλὰ τῷ ἡδέει. (7) Ἀδικοῦσιν οἱ φίλοι ἐνίοι ἀλλήλους· τὰ γὰρ πράγματα μᾶλλον, ἀλλ' οὐ φιλοῦσι τὸν ἔχοντα· διὸ φίλοι κακείνοις, οἷον διότι ἡδύς τὸν οἶνον εἴλετο, καὶ ὅτι χρησίμος τὸν 30 πλοῦτον εἴλετο· χρησιμώτερον γάρ. Διὸ δεῖ ἀγαπᾶσθαι, ὥσπερ ἂν εἰ μᾶλλον εἴλετο ἀντὶ ἡττονος. Οἱ δ' ἐγκαλοῦσιν ἐκεῖνον γὰρ νῦν ζητοῦσι τὸν ἀγαθόν, πρότερον ζητήσαντες τὸν ἡδὺν ἢ τὸν χρησίμον.

CAP. XII.

Σκεπτέον δὲ καὶ περὶ αὐταρκείας καὶ φιλίας, πῶς 36 ἔχουσι πρὸς τὰς ἀλλήλων δυνάμεις. Ἀπορήσειε γὰρ ἂν τις πότερον, εἰ τις εἴη κατὰ πάντα αὐτάρκης, ἔσται τούτῳ φίλος. Εἰ κατ' ἐνδειαν ζητεῖται φίλος ἢ ἔσται ἀγαθὸς αὐταρκέστατος, εἰ δὲ μετ' ἀρετῆς εὐδαιμόνων, τί ἂν δεῖ φίλου; οὔτε γὰρ τῶν χρησίμων δεῖσθαι αὐταρ- 40 κῶς, οὔτε τῶν εὐφραϊνόντων, οὔτε τοῦ συζῆν· αὐτὸς γὰρ ἰκανὸς αὐτῷ συνεῖναι. (2) Μάλιστα δὲ τοῦτο φανερόν ἐπὶ θεοῦ· εἴηλον γὰρ ὡς οὐδενὸς προσδεόμενος οὐδὲ φίλου δεήσεται, οὐδ' ἔσται αὐτῷ οὔτε μηθὲν δεσπότου. Ὡστε καὶ ἄνθρωπος ὁ εὐδαιμονέστατος ἥμισυ 45 δεήσεται φίλου, ἀλλ' ἢ καθ' ἑσὸν ἀδύνατον εἶναι αὐτάρκη. (3) Ἀνάγκη ἄρα ἐλαχίστους εἶναι φίλους τῷ ἄριστα ζῶντι, καὶ δεῖ ἐλάττους γίνεσθαι, καὶ μὴ σπουδάζειν ὅπως ὡς φίλοι, ἀλλ' ὀλιγωρεῖν μὴ μόνον τῶν 50 χρησίμων ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ συζῆν αἰρετῶν. (4) Ἀλλὰ μὴν καὶ τότε φανερόν ἂν εἶναι δόξειεν ὡς οὐ χρήσεως ἕνεκα ὁ φίλος οὐδ' ὠφελείας, ἀλλ' ὁ δι' ἀρετὴν φίλος μόνος. Ὅταν γὰρ μηθενὸς ἐνδεεῖς ὦμεν, τότε τοὺς συν-

multae quaestiones oriuntur : velut si hic quidem erat, non erit autem; ille autem erit, sed nondum. Vel hic quidem factus est, non est tamen, vel est, sed non erat neque erit. (3) Verum illud laboriosius fuerit. Recte enim dicit Euripides, scribens,

Verborum justam verba mercedem feras,
sed illis operum pro mercede res fuit.

Nec omnia patri conveniunt, sed et matri alia, quamlibet sit praestantior pater. Neque enim Jovi sacrificantur omnia, neque omnes honores, sed quosdam habet. (4) Fortasse igitur sunt quae utili praestare oporteat, alia rursus quae bono amico; velut cui alimentum et necessaria debemus, non etiam convivere illi oportet. Et quocum vivere decet, ei non praestanda quae non ipse, sed quae utilis largitur. Verum qui id faciunt huic, omnia amato praestant, quum non oporteat, nec sunt digni. Et quae in orationibus amicitiae definitiones constituuntur, etsi omnes amicitiam exprimant, non tamen eandem determinant. (5) Utili enim competit velle alteri bona, et benefacienti, et ei qui est qualem decet (*amicus ex virtute*). Nec tamen haec amicitiae definitio id vere exprimit, sed alii esse, alii vero convivere assignatur; ei vero qui voluptuarii amicus est, communis dolor, communisque laetitia tribuitur. (6) Atque omnes quidem haec definitiones amicitiam quandam ostendunt; nulla vero proprie unam exprimit. Nec singulae singulis amicitis congruunt, etiamsi videantur: velut electio est existendi. Nam et si qui secundum excessum et qui benefecit, suo operi id inexistere vult, ac eroganti utique convenit, et ut sit, et ut retribuatur; verum non huic, sed jucundo convivere. (7) Nonnulli autem amici se invicem injuria afficiunt: nam res amant magis, non amant qui eas possidet. Quare etiam sunt amici illis, velut qui vinum elegit quia dulce, divitias quia utiles: hoc quippe utilius. Igitur indignari oportet, quasi meliora (*res*) delegerit pro inferiore (*persona*). Illi vero vituperant: nam nunc querunt bonum hominem, quum prius quaesiverint dulcem vel utilem.

Considerandum est etiam de sufficientiae amicitiaeque conditione, quo pacto habeant ad se invicem ipsarum facultates. Quærat enim forte quispiam, si sit homo sibi per omnia sufficienti, an hic habeat amicum. Si secundum indigentiam queritur amicus, et sit vir bonus sufficientissimus, et si, qui est cum virtute, est beatus, quid hic habeat opus amico? neque enim vel utilibus, vel exhilarantibus, vel alieno convictu sufficientis opus habet, quippe qui abunde sibi ipsi convivere adesseque possit. (2) Maxime hoc manifestum est in Deo, qui, quum nulla re egeat, nec amico etiam opus habet; neque erit ei socius, quum nulla re egeat. Quocirca et homo beatissimus minime omnium eget amico, nisi quatenus impossibile est sese sibi sufficientem esse. (3) Unde necessarium est, optime viventi amicos paucissimos esse, neque comparandis amicis operam illos dare, sed negligere et susque deque habere non utiles tantum, sed ad mutuum convictum etiam suaves. (4) Atque hinc sane perspicuum evadit, nec usus, nec utilitatis gratia, sed propter virtutem tantum verum amicum esse. Nam quum re nulla egemus, tum magis omnes, suis etiam

ἀπολαυσομένους ζητοῦσι πάντες, καὶ τοὺς εὖ πεισο-
 μένους μᾶλλον ἢ τοὺς ποιήσοντας. Ἀμείνω δ' ἔχομεν
 κρίσιν αὐτάρχεις ὄντες ἢ μετ' ἐνδείας, μάλιστα τε τῶν
 συζῆν ἀξίων δεόμεθα φίλων. (6) Περί δὲ τῆς ἀπορίας
 ταύτης σκεπτέον, μή ποτε τὸ μὲν τι λέγεται καλῶς, τὸ
 δὲ λανθάνει διὰ τὴν παραβολήν. Δῆλον δὲ λαβοῦσι τί
 τὸ ζῆν τὸ κατ' ἐνέργειαν καὶ ὡς τέλος. (8) Φανερόν
 οὖν ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ γνωρίζειν, ὥστε καὶ τὸ
 συζῆν τὸ συναισθάνεσθαι καὶ τὸ συγγνωρίζειν ἔστιν.
 10 Ἔστι δὲ τὸ αὐτοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ αὐτὸν γνωρίζειν
 αἰρετώτατον ἐκάστω, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ζῆν πᾶσιν
 ἔμφυτος ἢ ὀρεξις· τὸ γὰρ ζῆν δεῖ τιθέναι γνώσιν τινα.
 (7) Εἰ οὖν τις ἀποτέμει καὶ ποιήσῃ τὸ γινώσκειν αὐτὸ
 καθ' αὐτὸ καὶ μὴ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν λανθάνει, ὥσπερ ἐν
 15 τῷ λόγῳ γέγραπται, τῷ μέντοι πράγματι ἔστι μὴ λαν-
 θάνειν, οὐθὲν ἂν διαφέρει ἢ τὸ γινώσκειν ἄλλον ἀνθ' αὐ-
 τοῦ. Τὸ δ' ὁμοιον τοῦ ζῆν ἀνθ' αὐτοῦ ἄλλον. Εὐλόγως
 δὲ τὸ ἑαυτοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ γνωρίζειν αἰρετώτερον.
 Δεῖ γὰρ ἅμα συνθεῖναι δύο ἐν τῷ λόγῳ, ὅτι τε τὸ ζῆν
 20 καὶ αἰρετόν, καὶ ὅτι τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐκ τούτων ὅτι τὸ
 αὐτὸ τοῖς ὑπάρχειν τὴν τοιαύτην φύσιν. (8) Εἰ οὖν
 ἔστιν αἰετῆς τοιαύτης συστοιχίας ἢ ἑτέρα ἐν τῇ τοῦ
 ἑτέρου τάξει, καὶ τὸ γνωστόν καὶ τὸ αἰρετόν ἔστιν ὡς
 βλως εἰπεῖν τὸ κοινωνεῖν τῆς ὠρισμένης φύσεως· ὥστε
 25 τὸ αὐτοῦ βούλεσθαι αἰσθάνεσθαι τὸ αὐτὸν εἶναι τοιοῦ-
 τῶν βούλεσθαι ἔστιν. Ἐπεὶ οὖν οὐ κατ' αὐτοῦς ἔσμεν ἐκα-
 στον τούτων, ἀλλὰ κατὰ μετάληψιν τῶν δυνάμεων ἐν
 τῷ αἰσθάνεσθαι ἢ γνωρίζειν· αἰσθανόμενος γὰρ αἰσθη-
 τὸς γίνεται ταύτη, καὶ κατὰ τοῦτο κατὰ πρότερον αἰ-
 30 σθάνεται, καὶ ἢ, καὶ οὐ, γνωστός δὲ γινώσκων· ὥστε
 διὰ τοῦτο καὶ ζῆν αἰετῶν βούλεται, ὅτι βούλεται αἰετῶν
 γνωρίζειν. Τοῦτο δὲ ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ γνωστόν. (9) Τὸ
 δὲ συζῆν αἰρετῶτα ὀρεξιὲ μὲν ἂν εἶναι σκοποῦμενοι
 πως εὐηθες, ἐπὶ τῶν κοινῶν πρώτον καὶ τοῖς ἄλλοις
 35 ζῶσις, οἷον τὸ συνεσθῆναι ἢ τὸ συμπίνειν. Ἐἴ γὰρ δια-
 φέροι τὸ πλησίον οὔσι ταῦτα συμβαίνειν ἢ χωρὶς, ἂν
 ἀφέλῃς τὸν λόγον; (10) Ἀλλὰ μὴ καὶ τοῦ λόγου κοινω-
 νεῖν τοῦ τυχόντος ἕτερον τοιοῦτον. Ἄμα τ' οὔτε δι-
 δάσκειν οὔτε μανθάνειν τοῖς αὐταρκέσι φίλοις οἷοντες·
 40 μανθάνων μὲν γὰρ αὐτὸς οὐκ ἔχει ὡς δεῖ, διδάσκοντος
 δ' οὐ φίλος· ἢ δ' ὁμοιότης φίλια. Ἀλλὰ μὴ φαίνεται
 γε, καὶ πάντες ἥδιον τῶν ἀγαθῶν μετὰ τῶν φίλων κοι-
 νωνοῦμεν, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει ἕκαστον καὶ οὐ δύναται
 ἀρίστου. (11) Ἀλλὰ τούτων τῶ μὲν ἡδονῆς σωματι-
 45 κῆς, τῶ δὲ θεωρίας μουσικῆς, τῶ δὲ φιλοσοφίας. Καὶ
 τολμᾶ δὲ εἶναι τῶ φίλῳ. Διό φησι « μόχθος οἱ τηλοῦ
 φίλοι, » ὡς οὐ δεῖ γενέσθαι ἀπ' ἀλλήλων τούτου γινόμε-
 νον. Ὅθεν καὶ ἡ ἔρωσ δοκεῖ φίλια ὁμοιον εἶναι· τοῦ
 γὰρ συζῆν ὀρέγεται ἡ ἐρῶν, ἀλλ' οὐχ ἢ μάλιστα δεῖ,
 50 ἀλλὰ κατ' αἰσθῆσιν. (12) Ὅ μὲν τοῖνον λόγος ἐκείνῃ
 φησι διαπορῶν, τὸ δ' ἔργον οὕτω φαίνεται γινόμενον,
 ὥστε δῆλον ὅτι παρακρούεται πως ἡμᾶς ὁ διαπορῶν.
 Σκεπτέον ἔνθεν τάληθές. (13) Ὅ γὰρ φίλος βούλεται
 εἶναι, ὥσπερ ἡ παροιμία φησὶν, ἄλλος Ἴπρακλῆς, ἄλλος

bonis una fruituros querunt, magisque tales in quos confe-
 rant, quam a quibus accipiant beneficia. Et accuratior
 judicio pollemus rerum copia affluentes, quam si sumus
 egeni, maximeque amicos convictui idoneos tum requiri-
 mus. (5) De hac autem quæstione considerandum est, an
 non aliud quidem recte dicatur, aliud vero lateat pro-
 pter comparisonem. Manifestum equidem id quidem,
 sumentibus quid vivere actu sit, atque ut finis. (6) Atque
 patet, ut vivere est sentire et cognoscere, ita convivere
 esse una sentire et cognoscere. Jam vero se sentire et se co-
 gnoscere maxime expetitur; atque hinc est ingenita omni-
 bus vivendi cupiditas; nam vitam cognitionem quandam
 definire oportet. (7) Verum si quis detrahat hæc, et cog-
 nitionem constituat ipsam per se, et non per se (id est equidem
 latebit, velut in oratione scriptum est, re ipsa tamen licet
 non latere), nihil referat, si alium pro se ipso cognoscat:
 sed quod simile vivere alium pro se ipso diversum est. Ra-
 tionabile autem est suum cognoscere et sentire eligibilis
 esse. Quocirca conjungere hæc duo in oratione oportet,
 vivere, et eligibile, et quod bonum ex his constat, quod
 id inest eadem natura participantibus. (8) Si igitur in ejus-
 modi serie, altera semper in alterius ordine continetur, et
 cognoscibile atque eligibile est, ut in summa dicam, ipsa
 communicatio determinatæ naturæ: se velle sentire se
 ipsum talem quandam esse, est velle. Et quoniam non se-
 cundum nos ipsos horum unumquodque sumus, sed parti-
 cipatione facultatum in sentiendo aut cognoscendo (sen-
 tiens enim hoc modo sensibilis redditur, et juxta hoc, ut
 secundum prius sentit et qua, et cujus, et cognoscibilis
 redditur cognoscens), idcirco et vivere semper volumus,
 ob jure cognoscendi desiderium, hoc est, quia et ipse
 cognoscibile quidpiam esse cupit, electionem esse cupit.
 (9) Electionem autem convictui stultum forte quispiam
 inquirens judicabit, in iis primum que etiam animalium
 ceterorum, communia sunt, quale est simul edere, simul
 bibere. Quid enim differt, in propinquare invicem consti-
 tutis an separatim hæc contingant, si auferas sermonem?
 (10) Sed etiam sermone communicare, simile et cujuslibet
 est. Adde quod nec docere nec discere in amicitia possunt qui
 sufficient: nam si discit, non ita se habet ut oportet; docen-
 tis autem amicus non est, quando similitudo est amicitia.
 Atqui hoc apparet: suavius bona omnes cum amicis com-
 municamus, quantum scilicet quodque bonum incidit, et
 quo præstantissimo quisque pollet. (11) Ex iis autem alia
 voluptatem corporalem, alia musicam, alia physicam con-
 templatorem habent. Porro convenire posse amicum debe-
 mus. Unde quidam inquit: «Ærumnæ sunt qui procul
 absunt amici»: quocirca loco non esse disjunctos oportet.
 Unde amor maxime, ut videtur, amicitia similis. Una
 enim vivere amans cupit, non tamen quomodo oportuit
 potissimum, sed juxta sensus. (12) Ratio ergo illa du-
 bitando profert: ipsum autem opus sic contingere videtur.
 Unde patet, hæc ambigenter nobis aliquo modo imponere:
 Veritas autem hinc consideranda. (13) Amicus enim esse
 vult. ut proverbium habet Alter Hercules, et alter ipse.

οὔτος. Διέσπασται δὲ καὶ χαλεπὸν τὰ ἐφ' ἐνὸς γενέσθαι· ἀλλὰ κατὰ μὲν φύσιν δὲ συγγενέστατον, κατὰ δὲ σῶμα ὁμοίος ἕτερος, ἄλλος δὲ κατὰ τὴν ψυχὴν, καὶ τούτων κατὰ μῦρον ἕτερος ἕτερον. Ἄλλ' οὐθὲν τε ἤττον βού-
 5 λεται ὡσπερ αὐτὸς διαιρητὸς εἶναι ὁ φίλος. (14) Τὸ οὖν τοῦ φίλου αἰσθάνεσθαι τὸ αὐτοῦ πως ἀνάγκη αἰσθάνεσθαι εἶναι, καὶ τὸ αὐτὸν πως γνωρίζειν. Ὡστε καὶ τὰ φορτικὰ μὲν συνήδεσθαι καὶ συζῆν τῷ φίλῳ ἡδὺ εὐλόγως (συνδραίνει γὰρ ἐκεῖνον ἅμα αἰσθησις αἰεὶ), μᾶλλον δὲ τὰς θειοτέρας ἡδονάς. Αἴτιον δ' ὅτι αἰεὶ ἕξιον
 10 ἑαυτὸν θεωρεῖν ἐν τῷ βελτίονι ἀγαθῷ. Τοῦτο δ' ἐστὶν ὅτε μὲν πάθος, ὅτε δὲ πράξις, ὅτε δὲ ἕτερον τι, εἰ δυνατὸν εὐ ζῆν, καὶ οὕτω καὶ τὸν φίλον. Ἐν δὲ τῷ συζῆν συνεργεῖν, ἢ κοινωνίαν τῶν ἐν τέλει μάλιστα γὰρ. Διὸ
 15 συνθεωρεῖν καὶ συνευχεῖσθαι, οὐ τὰ διὰ τροφῆν καὶ τὰ ἀναγκασίαι τοιαῦται ὁμιλίαι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλ' ἀπολύσεις. (15) Ἄλλ' ἕκαστος οὐ δύναται τυγχάνειν τέλους, ἐν τούτῳ βούλεται συζῆν· εἰ δὲ μή, καὶ ποιεῖν εὖ καὶ πάσχειν ὑπὸ τῶν φίλων αἰροῦνται μάλιστα. Ὅτι
 20 μὲν τοῖνον καὶ δεῖ συζῆν, καὶ ὅτι μάλιστα βούλονται πάντες, καὶ ὅτι ὁ εὐδαιμονέστατος καὶ ἀριστος μάλιστα τοιοῦτος, φανερόν. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν λόγον οὐκ ἐφαίνετο, καὶ τοῦτ' εὐλόγως συνέβαινε λέγοντος ἀληθῆ. Κατὰ τὴν σύνθεσιν γὰρ τῆς παραβολῆς ἀληθοῦς οὐσῆς
 25 ἢ λύσις ἐστίν. Ὅτι γὰρ ὁ θεὸς οὐ τοιοῦτος οἷος δεῖσθαι φίλου, καὶ τὸν ὅμοιον ἀξιοῖ. (16) Καίτοι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον οὐδὲ νοῆσει ὁ σπουδαῖος· οὐ γὰρ οὕτως ὁ θεὸς εὖ ἔχει, ἀλλὰ βέλτιον ἢ ὥστε ἄλλο τι νοεῖν παρ' αὐτὸς αὐτόν. Αἴτιον δ' ὅτι ἡμῖν μὲν τὸ εὖ καθ' ἕτερον, ἐκεῖνον
 30 δὲ αὐτὸς αὐτοῦ τὸ εὖ ἐστίν. (17) Καὶ τὸ ζητεῖν ἡμῖν καὶ εὐχέσθαι πολλοὺς φίλους, ἅμα δὲ λέγειν ὡς οὐθεὶς φίλος ἢ πολλοὶ φίλοι, ἀμφω λέγεται ὀρθῶς. Ἐνδεχομένου γὰρ πολλοῖς συζῆν ἅμα καὶ συναισθάνεσθαι ὡς πλείστοις αἰρετώτατον. Ἐπεὶ δὲ χαλεπώτατον, ἐν
 35 ἐλάττωσιν ἀνάγκη τὴν ἐνέργειαν τῆς συναισθήσεως εἶναι. (18) Ὡστ' οὐ μόνον χαλεπὸν τὸ πολλοὺς κτήσασθαι (πεῖρας γὰρ δεῖ), ἀλλὰ καὶ οὐσι χρῆσασθαι. Καὶ ὅτε μὲν ἀπειναὶ εὖ πράττοντα τὸν φιλούμενον βουλόμεθα, ὅτε δὲ μετέχειν τῶν αὐτῶν, καὶ τὸ ἅμα βούλεσθαι εἶναι
 40 φιλικόν. Ἐνδεχομένου μὲν γὰρ ἅμα καὶ εὖ, τοῦτο πάντες αἰροῦνται· μὴ ἐνδεχομένου δὲ, ἀλλ' ὡσπερ τῷ Ἑρακλεῖ ἴσως ἂν ἡ μήτηρ εἴλετο θεὸν εἶναι μᾶλλον ἢ μετ' αὐτῆς ὄντα τῷ Εὐρυσθεῖ θητεύειν. (19) Ὁμοίως γὰρ ἂν εἴπειεν καὶ δν ὁ Λάκων ἔσκαψεν, ἐπεὶ τις ἐκέ-
 45 λευσεν αὐτὸν χειμαζόμενον ἐπικαλέσασθαι τοὺς Διοσκόρους. Δοκεῖ δὲ τοῦ μὲν φιλοῦντος τὸ ἀπείργειν εἶναι τῆς συμμεθέξεως τῶν χαλεπῶν, τοῦ δὲ φιλουμένου τὸ βούλεσθαι συμμετέχειν, καὶ ταῦτα ἀμφοτέρω συμβαίνει εὐλόγως. Δεῖ γὰρ τῷ φίλῳ μηθὲν εἶναι οὕτω
 50 λυπηρὸν ὡς ἡδὺ τὸν φίλον. (20) Δοκεῖ δὲ δεῖν αἰρεῖσθαι μὴ τὸ αὐτοῦ. Διὸ κωλύουσι συμμετέχειν ἱκανοὶ γὰρ αὐτοὶ κακοπαθοῦντες, ἵνα μὴ φαίνωνται τὸ αὐτῶν σκοποῦντες καὶ αἰρεῖσθαι τὸ χαίρειν λυπομένου τοῦ φίλου, ἔτι δὲ κουφότεροι εἶναι μὴ μόνον φέροντες τὰ κακά.

Atqui divulsus est : difficileque , quæ ab uno discesserunt , unum esse. Atqui juxta naturam quidem quæ cognatissima est , similis est ; juxta corpus vero , diversus , ac etiam juxta animam diversus est , juxtaque partes animæ singulas diversus : nihilominus velut alter ipse divivus , esse vult amicus. (14) Itaque amicum sentire , se ipsum quodammodo sentire necessario est , se ipsumque cognoscere. Igitur etiam in vulgaribus voluptatibus cum amico collæctari ac convivere sine dubio jucundum est (accidit enim ut illius sensus semper ad nos quoque pertineat) , magis vero si qua divina voluptas est. Causa vero hujus est , quia suavius est semper in meliore bono sese contemplari. Hoc autem nunc quidem affectus , nunc vero negotium , nunc aliquid aliud est , in quo bene vivere nobis , et sic etiam amico sit possibile. In convivendo autem inest actio communis , aut communicatio eorum maxime in quibus finis cernitur. Itaque una contemplari et una se oblectare , hoc esse videtur quod tales consuetudines afferunt , non in victu et vulgaribus necessitatibus vitæ , sed fructum earum rerum. (15) Verum quivis , quem finem assequi valet , in eo cupit convivere ; sin minus , et benefacere amicis et accipere beneficia optant ab amicis potissimum. Ergo et convivendum esse , et omnes hoc maxime cupere , et felicissimum et præstantissimum in hoc maxime cerni , jam perspicuum est. Verum quod ex ratione non eluxit , id quoque rationabiliter consequeretur ex vere dictis. Nam ex compositione collationis , quum vera sit , in promptu solutio est , quod Deus ejusmodi non sit , ut amico egeat , aut similem requirat. (16) Atqui non reputabit pari ratione vir bonus. Neque enim in hunc modum (ut vir bonus) Deus bene habet , sed melius quam ut quicquam aliud præter se ipsum cogitet. Causa est quod nobis bonum aliunde evenit ; ille vero suum sibi ipse bonum est. (17) Atque nos multos amicos conquirere et optare ; simul autem amicum esse nullum ei cui sunt multi amici , recte utrumque affirmatur. Quia enim multis convivere licet , simul etiam sentire nobiscum quam plurimos utique gratissimum sit. Rursum quia hoc difficillimum est , in paucioribus necessarium est actum in mutua sensatione consistere. (18) Non solum igitur multos comparare arduum est (nam experientia opus est) , sed etiam comparatis multis uti. Et interdum quidem abesse amatum volumus prospere degentem , interdum vero participare iisdem : et communionem cupere , amicitiam decet. Nam quum fieri potest ut simul et una esse et bene possint , utique omnes præoptant ; quum fieri non potest , certe ut Herculem mater potius deum esse volebat , quam una cum ipsa manentem , Eurystheo mercenariam operam locare. (19) Similiter enim diceret et quem Lacon dicterio irrisit , quum aliquis eum , dum tempestate affligeretur , juberet Castorem et Pollucem implorare. Videtur autem amanti esse , a molestorum participatione arcere ; amati vero , simul eadem sustinere velle : quæ utraque rationabiliter eveniunt. Nihil enim decet amico tam acerbum judicari quam ut ægre afficiat amicum. (20) Videtur tamen non malum ipsius expectandum : unde et participationem ejusmodi velant , quando sufficit ipsos affligi : ne videantur sua spectare , inque amici perturbatione lætitiâ affectare. Sed et levius mala tolerantur , quum non soli ferunt. Et quia eligibile est , et ut bonum

Ἐπεὶ δ' αἰρετὸν τό τ' εὖ καὶ τὸ ἅμα, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἅμα εἶναι μετ' ἐλάττους ἀγαθοῦ αἰρετὸν πως ἢ χωρὶς μετὰ μειζονος. (21) Ἐπειδὴ ἀδύνατον τὸ πόσον δύναται τὸ ἅμα, ἤδη διαφέρονται καὶ οἴονται τὸ μετέχειν ἅμα πάντων φιλικόν, καὶ ὡς περ συνδειπνεῖν ἅμα φασὶν ἥδιον ταῦτ' ἔχοντας· οἱ δ' ἂν μέντοι οὐ βούλονται. Ἐπεὶ δέ γέ τις ὑπερβολὰς ποιήσει, ὁμολογῶσιν ἅμα κακῶς πράττοντας σφόδρα ἢ εὖ σφόδρα χωρὶς. (22) Παραπλήσιον δὲ τούτῳ καὶ περὶ τὰς ἀτυχίας. Ὅτε μὲν γὰρ βουλόμεθα τοὺς φίλους ἀπειναίει οὐδὲ λυπεῖν, ὅταν μὴθὲν μέλλωσι ποιήσῃν πλέον· ὅτε δὲ αὐτοὺς ἥδιστον παρεῖναι. Τὸ δὲ τῆς ὑπεναντιώσεως ταύτης καὶ μάλ' εὐλογον. Διὰ γὰρ τὰ προσηρημένα τοῦτο συμβαίνει, καὶ ὅτι μὲν τὸ λυπούμενον ἢ ἐν φαύλῃ ὄντα ἔξει τὸν φίλον θεωρεῖν φεύγομεν ἀπλῶς, ὡς περ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, τὸ δ' ὄραν τὸν φίλον ἡδύ, ὡς περ ἄλλο τι τῶν ἡδίστων, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν καὶ μὴ κάμνοντα ἢ αὐτό· (23) ὥστε ὁπότερον ἂν τούτων ἦ, μᾶλλον ἡδύ ποιεῖ τὴν ῥοπήν τοῦ βούλεσθαι παρεῖναι ἢ μή, καὶ τότε ἐπὶ τῶν χειρόνων συμβαίνει καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν γίνεσθαι· μάλιστα γὰρ φιλοτιμοῦνται τοὺς φίλους μὴ πράττειν εὖ, μὴδ' εἶναι ἀνάγκη αὐτοῖς κακῶς. Διὸ ἐνίοτε τοὺς ἐρωμένους συναποκτινύουσιν. Μᾶλλον γὰρ τοῦ οἰκείου αἰσθάνεσθαι κακοῦ· ὡς περ ἂν εἰ καὶ μεμνημένος ὅτι ποτὲ εὖ ἔπραττε μᾶλλον, ἢ εἰ ὅποτε αἰεὶ κακῶς πράττειν.

nobis contingat, et ut simul potiatur amicus, patet quod simul in minore bono versari quodammodo eligibilis sit quam cum majore seorsum. (21) Et quia incertum est quantum valeat convictus, jam inter se discedunt et opinantur in omnium omnino participatione amicitiam consistere, quemadmodum et simul convivari jucundius aiunt eadem habentes; alii autem contra volunt. Quando autem hyperbolas aliquis faciet,..... simul qui in nimis mala re, quam seorsum qui in nimis bona versantur. (22) Similiter etiam circa infortunia: interdum enim amicos abesse volumus, neque dolore eos afficere, quando scilicet nihil sint nobis amplius effecturi: interdum vero jucundissimum praesto esse. Etiam haec contrarietas ratione nititur: nam ob praedicta hoc contingit: quandoquidem natura afflictum aut in mala habitudine constitutum videre, non minus quam in nobis ipsis, refugimus: gaudentem autem jucundumque, et non dolentem amicum, velut rem multo suavissimam intuemur, propter causam praedictam. (23) Quocirca utrumlibet horum fuerit, magis suavam voluntatis propensionem reddit quod adest quam quod abest; idque in deterioribus ex eadem causa contingit: maxime enim cupiunt amicos non felices esse, sed et nec omnino in adversis cruciari: quocirca nonnunquam simul quos amant, interimunt: sic enim magis proprium sentiat malum, tanquam recordans in quo successu vixerit, magis, quam si perpetuo se male habiturum arbitretur.

CAP. XIII.

Ἀπορήσεις δ' ἂν τις εἰ ἔστιν ἐκάστῳ χρῆσασθαι καὶ ἐπ' ὃ πέφυκε καὶ ἄλλως, καὶ τοῦτο ἢ [καθ'] αὐτὸ ἢ κατὰ συμβεβηκός, ὡς ὀφθαλμῶν ἢ ἰδεῖν ἢ καὶ ἄλλως παρῖδειν διαστρέψαντα, ὥστε δύο τὸ ἐν φανῆναι. Αὗται μὲν δὲ [χρεῖται] ἅμφω ὅτι μὲν ὀφθαλμός, ὅτι ἦν δ' ὀφθαλμῶ· ἄλλη δὲ κατὰ συμβεβηκός, ὡς εἰ ἦν ἀποδόσθαι ἢ φαγεῖν. (2) Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπιστήμη· καὶ γὰρ ἀληθῶς καὶ ἁμαρτεῖν, ὡς ὅταν ἐκὼν μὴ ὀρθῶς γράψῃ, ὡς ἀγνοεῖ δὲ χρεῖται, ὡς περ μεταστρέψασαι τὴν χεῖρα, καὶ τῷ ποδὶ ποτε ὡς χεῖρὶ καὶ ταύτῃ ὡς ποδὶ χρωῖνται [αἱ] ὀρχηστρίδες. (3) Εἰ δὲ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ ἐπιστήμαι, εἴη ἂν καὶ τῇ δικαιοσύνῃ ὡς ἀδικία χρῆσθαι. Ἀδικήσει ἄρα ἀπὸ δικαιοσύνης τὰ ἀδίκῃ πράττων, ὡς περ καὶ τὰ ἀγνοητικὰ ἀπὸ ἐπιστήμης· εἰ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, φανερόν ὅτι οὐκ ἂν εἴεν ἐπιστήμαι αἱ ἀρεταί. Οὐδ' εἰ μὴ ἔστιν ἀγνοεῖν ἀπὸ ἐπιστήμης, ἀλλ' ἁμαρτάνειν μόνον, καὶ τὰ αὐτὰ [ἀπερ] καὶ ἀπὸ ἀγνοίας ποιεῖν, οὗτι ἀπὸ δικαιοσύνης γε ὡς ἀπὸ ἀδικίας πράξει· ἀλλ' εἰ ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, καὶ ἀληθές τι [καὶ] ταῦτο ποιήσει κάκείνῃ· ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν ἀφρόνως ἀπὸ φρονήσεως, καὶ ἁμαρτάνειν ταῦτ' ἄπερ δ' ἀφρων. Εἰ δὲ ἀπλήθῃ ἦν ἐκάστου χρεῖα ἢ ἕκαστον, κἂν φρονίμως ἔπραττον οὕτως πράττοντες. (4) Ἐπὶ μὲν οὖν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις ἄλλη κυρία ποιεῖ τὴν στροφὴν· αὐτῆς δὲ τῆς πασῶν κυρίας τίς; οὐ γὰρ [εἶτι] ἐπιστήμη γε [ἢ νοῦς]. Ἀλλὰ μὴ οὐδ' ἀρετή· Χρηται γὰρ αὐτῇ· ἢ γὰρ τοῦ

Dubitarit autem aliquis an quolibet uti possimus et ad quod natura idoneum sit, et aliter; atque hoc aut per se aut secundum accidens, velut oculo aut ad videndum, aut eo distorto perverse videndum, ut unum duo esse appareat. Ambo igitur illi usus, quia oculus, et quod oculi est. Alius vero est per accidens, quemadmodum vendere aut edere. (2) Similiter etiam scientia uti possumus: nam et vere et falso, velut si qui volens non recte scribit, hac tanquam ignorantia utitur, quemadmodum conversis manuum officiis, pedibus quandoque manuum, et manibus pedum vice utuntur saltatriculae. (3) Jam si omnes virtutes scientiae sint, possumus etiam justitia uti tanquam injustitia, ut scientia tanquam ignorantia. Injuste igitur ager ex justitia injusta faciens, perinde ut qui Imperita et stolidia ex scientia. Verum si id impossibile, manifestum est, virtutes non esse scientias. Minime autem, si non licet ex scientia ignorare, sed errare tantum, eademque, quae ex ignorantia, facere, ex justitia quidem tanquam ex injustitia ager: sed si prudentia scientia est, etiam verum quidpiam atque idem faciet quod illa: liceat enim stolidè agere a prudentia, et desipere in iisdem quibus et stolidus. Verum si simplex cujusque, quatenus quidque est, usus esset, etiam ita agentes facerent sapienter. (4) In ceteris igitur scientiis alia quaedam princeps est, quae conversionem efficit: sed principis rursus ipsius quanam? non enim scientia [vel intellectus]. Sed nec virtus, ut qua utitur, quando regentis

ἀρχοντος ἀρετὴ τῆ τοῦ ἀρχομένου χρῆται. (b) Τίς οὖν ἐστίν; ἢ ὡσπερ λέγεται ἀκρασία κακία τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς, καὶ ὡς ἀκόλαστος ὁ ἀκρατῆς ἔχων νοῦν. Ἄλλ' ἤδη ἂν ἰσχυρὰ ἦ ἡ ἐπιθυμία, στρέψει καὶ λο-
 5 γιέται τὰναντία· ἢ... σφι... δῆλον δτι, κἀν ἐν μὲν τούτῳ ἀρετὴ ἐν δὲ τῷ ἀλόγῳ ἀγνοία ἦ, ἔτεραι μεταποιοῦνται. Ὡστε ἐστὶ δικαιοσύνη καὶ ἀδίκως χρῆσθαι καὶ κακῶς, καὶ φρονήσει ἀφρόνως· ὡστε καὶ τὰναντία. Ἄτοπον γὰρ εἶ τὴν μὲν ἐν τῷ λογιστικῷ ἀρετὴν μοχθη-
 10 ρία ποτὲ ἐγγενομένη ἐν τῷ λόγῳ στρέψει καὶ ποιήσει ἀγνοεῖν, ἢ δ' ἀρετὴ ἐν τῷ ἀλόγῳ ἀγνοίας ἐνούσης οὐ στρέψει ταύτην, καὶ ποιήσει φρονίμως κρίνειν καὶ τὰ δέοντα. Καὶ πάλιν ἡ φρόνησις ἢ ἐν τῷ λογιστικῷ τὴν ἐν τῷ ἀλόγῳ ἀκολασίαν σωφρόνως πράττειν· ὅπερ δοκεῖ ἢ
 15 ἐγκράτεια. Ὡς· ἐστὶ καὶ ἡ ἀπὸ ἀγνοίας φρονίμως. (6) Ἔστι δὲ ταῦτα ἄτοπα, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ ἀγνοίας χρῆσθαι φρονίμως. Τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐδαμῶς ὁρῶμεν, ὡσπερ τῆ ἰατρικῆν ἢ γραμματικῆν στρέφει ἀκολασία. Ἄλλ' οὖν ὁ τὴν ἀγνοίαν, ἐὰν ἦ ἐναντία,
 20 διὰ τὸ μὴ ἐνεῖναι τὴν ὑπεροχὴν ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν, ὅπως μᾶλλον εἶναι πρὸς τὴν κακίαν οὕτως ἔχουσιν. Καὶ γὰρ ὁ ἀδίκος πάντα [α] ὁ δίκαιος δύναται, καὶ ὅπως ἐνεστὶν ἐν τῇ δυνάμει ἢ ἀδυναμία. (7) Ὡστε δῆλον δτι ἅμα φρόνιμοι καὶ ἀγαθοὶ ἐκείναι αἱ ἄλλου ἕξεις, καὶ ὁρθῶς
 25 τὸ Σωκρατικόν, δτι οὐδὲν ἰσχυρότερον φρονήσεως. Ἄλλ' δτι ἐπιστήμην ἐφη, οὐκ ὁρθόν· ἀρετὴ γὰρ ἐστὶ καὶ οὐκ ἐπιστήμη, ἀλλὰ γένος ἄλλο γνώσεως.

virtus utitur subditi virtute. (5) Quænam igitur est? an sicuti dicitur intemperantia, vitium irrationalis animæ partis, et ut intemperans fuerit incontinens mente præditus? Verum si prævalens cupiditas conversionem faciet ratiocinabiturque contraria; *** apparet, etsi virtus quidem in illo, in ratione vero carente, ignorantia resideat, reliquas inverti: justitia injuste. etiam et male, et prudentia stulte abuti liceat: unde contraria etiam eveniunt. Absurdum enim, si virtutem in rationali parte sitam vitium incidens rationi evertet et ignorantiam inducet; virtus autem inexistens in irrationabili stultitiam non evertet, et rectum conveniensque de rebus iudicium formabit. Rursum autem prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali sublata intemperantia, moderatas actiones efficit: id quod continentia videtur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter agere. (6) Sunt vero hæc absurda, præsertim quod ex ignorantia prudenter agi liceat: quod in ceterarum rerum nulla evenire cernimus. Velut quum medicinam et grammaticam evertit intemperantia..... Injustus enim omnia quæ et justus potest, et in universum potentia inest impotentia. (7) Quocirca apparet, simul prudentes et bonas esse illas irracionales (?) habitudines, et verum esse illud Socraticum, quod nihil fortius prudentia est. Verum quod scientiam dixit, non recte habet: virtus enim est, non scientia, et genus diversum cognitionis.

CAP. XIV.

Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον ἡ φρόνησις ποιεῖ τὴν εὐπραγίαν καὶ ἀρετὴν, ἀλλὰ φαμέν καὶ τοὺς εὐτυχεῖς εὖ πράττειν
 30 ὡς καὶ τῆς εὐτυχίας (εὖ) ποιούσης εὐπραγίαν καὶ ταῦτὰ τῇ ἐπιστήμῃ, σκεπτέον ἄρ' ἐστὶ φύσει ὁ μὲν εὐτυχῆς ὁ δ' ἀτυχῆς, ἢ οὐ, καὶ πῶς ἔχει περὶ τούτων. (2) Ὅτι μὲν γὰρ εἰσὶ τινες εὐτυχεῖς ὁρῶμεν ἀφρονες γὰρ ὄντες κατορθοῦσι πολλά, ἐν οἷς ἡ τύχη κυρία· ἐτι δὲ καὶ ἐν
 35 οἷς τέχνη ἐστὶ, πολὺ μέντοι καὶ τύχης ἐνυπάρχει, οἷον ἐν στρατηγίᾳ καὶ κυβερνητικῇ. (3) Πότερον οὖν ἀπὸ τίνος ἕξεως οὗτοί εἰσιν, ἢ οὐ τῷ αὐτοῖ ποιοῖ τινες εἶναι πρακτικοὶ εἰσὶ τῶν εὐτυχημάτων; Νῦν μὲν γὰρ οὕτως οἴονται ὡς φύσει τινῶν ὄντων· ἢ δὲ φύσις ποιούς τινας
 40 ποιεῖ, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς διαφέρουσιν, ὡσπερ οἱ μὲν γλαυκοὶ οἱ δὲ μελανόματοι τῷ τοιοῦδι ἔχριν, οὕτω καὶ οἱ εὐτυχεῖς καὶ ἀτυχεῖς. (4) Ὅτι μὲν γὰρ οὐ φρονήσει κατορθοῦσι, δῆλον· οὐ γὰρ ἀλογος ἡ φρόνησις, ἀλλ' ἔχει λόγον διὰ τί οὕτω πράττει· οἱ δ' οὐκ ἂν ἔχοιεν
 45 εἰπεῖν διὰ τί κατορθοῦσι· τέχνη γὰρ ἂν ἦν. (5) Ἐπι δὲ φανεροὶ ὄντες ἀφρονες, οὐχ ὅτι περὶ τᾶλλα (τοῦτο μὲν γὰρ οὐθὲν ἄτοπον· οἷον Ἰπποκράτης γεωμετρικῆς ὦν, ἀλλὰ περὶ τὰ ἄλλα δοκεῖ βλάβη καὶ ἀφρων εἶναι, καὶ πολὺ χρυσίον πλέων ἀπώλεσεν ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ
 50 πεντηκοστολόγων δι' εὐθῆθειαν, ὡς λέγουσιν), ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν οἷς εὐτυχεῖσιν, ἀφρονες. (6) Περὶ γὰρ ναυκληρίαν οὐχ οἱ δεινότατοι εὐτυχεῖς, ἀλλ' ὡσπερ ἐν κύ-

Quoniam vero non prudentia solum felicitatem efficit atque virtus, sed fortunatos etiam bene agere dicimus, tanquam fortuna secunda prosperos gignente successus, eodem modo quo scientia: considerandum est, naturam fortunatus ac infortunatus sit, an secus, et quo pacto res habeat. (2) Fortunatos enim quosdam esse cernimus: nam stulti in multis, quorum scilicet fortuna domina est, prospere agunt: sed præterea etiam quæ arte administrantur, sæpe fortunam admittunt, velut in militia et gubernatoria. (3) Utrum igitur ab habitu aliquid tales sunt, an non eo, quod ipsi tales sunt, successibus ejusmodi conficiendis idonei homines fiunt? Nunc equidem natura id quidem assignant, quæ tales quosdam efficit et a nativitate statim distinctum aliquid habent, velut quidam cæsis, alii nigris oculis, eo quod hoc tale quid in se natura habet: sic etiam fortunati et infortunati. (4) Tales enim non per prudentiam prospere agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, sed rationem in se habet, quare ita administret: at illi non possunt dicere, quare feliciter ipsis succedat; nam sic ars esset fortuna. (5) Apparet præterea in manifesto stupidis, non quod circa alia sint (neque enim id absurdum, quemadmodum Hippocratem, quum geometra esset præstans, in ceteris tamen imperitum stupidumque fuisse constat, qui pecunia plurimum navigans amisit, ob stultitiam suam, ut ferunt, fraude eorum, qui quinquagesimam exigunt apud Byzantios), sed et in iis ipsis, quæ prospere agunt, sint stolidi. (6) Nam verbi causa in arte navium gubernatrice, non peritissimi semper sunt felices, sed velut in alæ

βων πτώσει δ μὲν οὐδὲν, ἄλλος δὲ βάλλει καθ' ἣν [* * ἦ]
 φύσει ἐστὶν εὐτυχής, ἢ τῷ φιλεῖσθαι, ὥσπερ φασίν, ὑπὸ
 θεοῦ καὶ ἐξωθέν τι εἶναι τὸ κατορθοῦν· οἷον πλοῦτον κα-
 κῶς νευαυπηγημένον ἀμεινον πολλάκις (δὲ) πλεῖ, ἀλλ' οὐ
 5 δι' αὐτό, ἀλλ' ὅτι ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν. Ἄλλ' οὗτος
 εὐτυχῶν τὸν δαίμον' ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν. (7) Ἄλλ'
 ἄτοπον θεὸν ἢ δαίμονα φιλεῖν τὸν τοιοῦτον, ἀλλὰ μὴ
 τὸν βέλτιστον καὶ τὸν φρονιμώτατον. Εἰ δὲ ἀνάγκη
 ἢ φύσει ἢ νόμῳ ἢ ἐπιτροπία τι κατορθοῦν, τὰ δὲ δύο
 10 μὴ ἐστὶ, φύσει ἂν εἴεν οἱ εὐτυχεῖς. (8) Ἄλλὰ μὴν ἢ
 γε φύσις αἰτία ἢ τοῦ ἀεὶ ὡσαύτως ἢ τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ
 πολὺ, ἢ δὲ τύχῃ τούναντιον. Εἰ μὲν οὖν τὸ παραλό-
 γως ἐπιτυγχάνει τύχης δοκεῖ εἶναι. Ἄλλ' εἴπερ διὰ
 15 τύχην εὐτυχής, οὐκ ἂν τοιοῦτον εἶναι τὸ αἴτιον, οἷον
 ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. (9) Ἐτι εἰ τοιοσῶ
 ἐπιτυγχάνει ὥσπερ δτι (δ) γλαυκὸς οὐκ ὀφθαλμῶν, οὐ τύχῃ
 αἰτία ἀλλὰ φύσις· οὐκ ἄρα ἐστὶν εὐτυχής ἀλλ' οἷον
 εὐφυής. Ὡστε τοῦτ' ἂν εἴη λεκτέον, ὅτι οὐκ λέγομεν
 εὐτυχεῖς, οὐ διὰ τύχην εἶσιν. Οὐκ ἄρα εἶσιν εὐτυχεῖς·
 20 τύχης γὰρ, ὅσων αἰτία τύχῃ ἀγαθῇ ἀγαθῶν. Εἰ δ'
 οὕτω, πότερον οὐκ ἔσται τύχῃ ὄλω, ἢ ἔσται μὲν, ἀλλ'
 οὐκ αἰτία; ἀλλ' ἀνάγκη καὶ εἶναι καὶ αἰτίαν εἶναι. Ἐσται
 ἄρα καὶ ἀγαθῶν τισὶν αἰτία ἢ κακῶν. (10) Εἰ δ' ὄλω
 ἐξαιρετέον καὶ οὐδὲν ἀπὸ τύχης φατέον γίνεσθαι, ἀλλ'
 25 ἡμεῖς ἄλλης οὐσης αἰτίας διὰ τὸ μὴ ὄραν τύχην εἶναι
 φαιμεν αἰτίαν, διὸ καὶ ὀρθίζομενοι τὴν τύχην τιθέασιν
 αἰτίαν ἀλογον ἀνθρωπίνῳ λογισμῶ, ὡς οὐσης τίνος
 φύσεως· τοῦτο μὲν οὖν ἄλλο πρόβλημα' ἂν εἴη· ἐπεὶ δὲ
 30 ὄρωμέν τινὰς ἄπαξ εὐτυχῆσαντας, διὰ τί οὐ καὶ πάλιν
 ἂν, διὰ τὸ ἀποκατορθῶσαι καὶ πάλιν; τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτ'
 αἴτιον. (11) Οὐκ ἄρα ἔσται τύχης τοῦτο· ἀλλ' ὅταν
 τὸ αὐτὸ ἀποβαίη ἀπειρών καὶ ἀορίστων, ἔσται μὲν τὸ
 ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἐπιστήμη δ' οὐκ ἔσται αὐτοῦ ἢ δι' ἀπει-
 35 ρίαν, ἐπεὶ ἐμάθησαν ἂν τινες εὐτυχεῖν, ἢ καὶ πᾶσαι
 ἂν αἰ ἐπιστήμαι, ὥσπερ ἔφη Σωκράτης, εὐτυχεῖαι ἦσαν.
 (12) Τί οὖν κωλύει συμβῆναι τι μετέξῃ τὰ τοιαῦτα
 πολλάκις, οὐχ ὅτι (τοῖς) δεῖ, ἀλλ' οἷον ἂν εἴη τὸ κύβους
 ἀεὶ μακρὰν βάλλειν. Τί δὲ δὴ; ἄρ' οὐκ ἐνεῖσιν ὄρματ'
 40 ἐν τῇ ψυχῇ αἰ μὲν ἀπὸ λογισμοῦ, αἰ δ' ἀπὸ ὀρέξεως
 ἀλόγου, καὶ πρότεροι αὐται; Εἰ γὰρ ἐστὶ φύσει ἢ δι'
 ἐπιθυμίαν ἡδέος (καὶ ἢ) ὄρεξις, φύσει γε ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν
 βαδίξοι ἂν πᾶν. (13) Εἰ δὲ τινὲς εἶσιν εὐφρεῖς ὥσπερ
 οἱ ἠδικοί οὐκ ἐπιστάμενοι ἄδειν, οὕτως εὐ πεφύκασι
 καὶ ἄνευ λόγου ὄρωσιν, * ἢ φύσις πέφυκε, καὶ ἐπιθυ-
 45 μοῦσι καὶ οὕτου καὶ τότε καὶ οὕτως ὡς δεῖ καὶ οὐ δεῖ καὶ
 ὅτε, οὗτοι κατορθοῦσι, κἂν τύχῃσι ἄφρονες ὄντες καὶ
 ἀλογοί, ὥσπερ καὶ εὐ ἔσονται οἱ διδασκαλικοὶ ὄντες.
 Οἱ δὲ γε τοιοῦτοι εὐτυχεῖς, ὅσοι ἄνευ λόγου κατορθοῦ-
 σιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ· φύσει ἄρα οἱ εὐτυχεῖς εἶεν ἂν.
 50 (14) Ἡ πλεοναχῶς λέγεται ἢ εὐτυχία. Τὰ μὲν γὰρ
 πράττεται ἀπὸ τῆς ὀρμῆς καὶ προελομένων πράξαι, τὰ
 δ' οὐ, ἀλλὰ τούναντιον. Καὶ ἐν ἐκείνοις [εἰ] κακῶς λογι-
 σασθαι δοκοῦσι κατορθοῦντες, (καὶ) εὐτυχεῖσαι φαιμεν
 καὶ πάλιν ἐν τούτοις, εἰ ἐβούλοτο ἂν ἢ ἕλαττον ἕλαθον

jactu, alius nihil, alius vero mittit *venerem*... felicitatem
 vel naturæ beneficio accepit, vel, ut inquit, benevolenti-
 a Dei, ita ut extra ipsum sit situm quod felicitatem parit;
 veluti male compacta navis sæpe recte vehitur, non per se
 quidem, sed quia peritum gubernatorem habet. Sed enim
 fortunatus ille genium secundum gubernatorem habet.
 (7) Atqui absurdum est, talem a deo genioque diligi, non
 præstantissimum potius, sapientissimumque. Quapropter
 si necessum est, aut natura, aut intellectu, aut procu-
 ratione divina, fortunam secundam contingere, et neutro
 posteriorum eveniat: naturæ sane ea prosperitas fuerit
 assignanda. (8) Attamen natura, vel rerum semper sic se
 vel ut plurimum habentium causa est: contra autem, for-
 tuna. Sic igitur quod præter rationem fauste evenit, for-
 tunæ esse videtur. At si per fortunam homines fortunati
 dicuntur; non equidem natura causa fuerit, ut quæ semper,
 aut ut plurimum, sic se habentibus adscribitur. (9) Jam
 si talis habitu voto potitur, *vel frustratur* (quemadmo-
 dum, quia est cæsius, non cernit acute), huic non for-
 tuna, sed natura causa existit. Quocirca non fortunatus,
 sed bona natura præditus dicitur. Quocirca sic de his di-
 cendum est, ut quos fortunatos dicimus, non fortunæ be-
 neficio id esse asseramus: unde nec fortunati etiam sunt:
 fortunæ namque bona sunt, quorum bona fortuna est
 causa. Sic vero rursum quaeritur, an fortuna non sit in uni-
 versum aliqua, vel quum sit, at non sit causa? Atqui
 necessum est, et esse fortunam, et causam esse. Quare
 et bonorum quorundam et malorum causa fuerit. (10) At si
 fortuna plane eximenda et nihil dicendum forte fortuna
 fieri, sed nos, quum alia causa exstet, quod hanc non cer-
 nimus, fortunam causam esse affirmamus: quocirca de-
 finientes fortunam, causam sine ratione humanæ ratiocina-
 tionis constituunt, tanquam sit quædam natura: hæc igitur
 jam alia quæstio fuerit: sed quoniam aliquos cernimus
 semel prospera usos fortuna, quare ii non rursus, quia
 rursum rem bene gesserunt? idem enim ipsum causa.
 (11) Non igitur erit fortunæ hoc. Sed si indeterminatorum
 infinitorumque unum et idem aliquod contingat, erit qui-
 dem bonum aut malum, scientia vero non erit ejus, pro-
 pter infinitatem. Nam sic etiam discerent aliqui esse for-
 tunati, aut omnes scientiæ (quod Socrates dixit) fortunæ
 essent. (12) Quid igitur vetat quominus cuidam ex ordine
 talia sæpe contingant, non quod oporteat, sed quale fuerit
 talos semper longe jacere. Quid autem? num impetus in
 anima non sunt, alii a ratione, alii a cupiditate irrationali
 (qui et priores) profecti? Si enim naturalis est per cupidita-
 tem jucundæ rei appetitus, natura omnia ad bonum festi-
 nent. (13) Quodsi quidam bene nati sunt, velut canori
 homines cantionis imperiti, ita bene nati, ut citra rationem
 ferantur ut dictat natura, ac concupiscant, quod, quando
 et quo pacto, oportuit, hi prospere agunt, etsi fuerint stolidi
 et sine ratione, quemadmodum etiam bene erunt harum
 rerum præceptores. Tales utique fortunati censendi sunt,
 quotquot scilicet præter rationem plurimum prospere agunt.
 Natura igitur quidam fortunati sint. (14) Nisi multifariam
 dicitur secunda fortuna: alia enim ex impetu et præele-
 ctione fiunt, alia vero secus, et prorsus contrarium. In illis,
 si male ratiocinati esse videntur prospere agentes, secunda
 fortuna usos esse dicimus: ac rursus in his, quum voluerint

τάγαθόν. (15) Ἐκείνους μὲν τοίνυν εὐτυχεῖν διὰ φύσιν ἐνδέχεται. Ἡ γὰρ ὁρμή καὶ ἡ ὀρέξεις οὕσα οὐ δεῖ κατάρθωσεν, ὁ δὲ λογισμὸς ἦν ἡλίθιος. Καὶ τοὺς μὲν ἐνταῦθα, ὅταν μὲν λογισμὸς μὴ δοκῶν ὀρθὸς εἶναι τύχη, ἢ δ' αὐτοῦ αἰτία οὕσα, αὕτη ὀρθή οὕσα ἔσωσεν· ἀλλ' ἐνίοτε δι' ἐπιθυμίαν ἐλογίσατο πάλιν καὶ οὕτως ἠτύχησεν. (16) Ἐν δὲ δὴ τοῖς ἑτέροις πῶς ἔσται ἡ εὐτυχία κατ' εὐφυίαν ὀρέξεως καὶ ἐπιθυμίας; Ἀλλὰ μὴν ἡ ἐνταῦθα εὐτυχία καὶ τύχη διττή, χἀκείνη ἡ αὐτή, ἢ πλείους αἰ εὐτυχίαι. (17) Ἐπεὶ δ' ὀρώμεν παρὰ πάσας τὰς ἐπιστήμας καὶ τοὺς λογισμοὺς τοὺς ὀρθοὺς εὐτυχοῦντάς τινας, δῆλον ὅτι ἕτερον ἂν τι εἴη τὸ αἷτιον τῆς εὐτυχίας. Ἐκείνη δὲ πότερον [ἔστιν] εὐτυχία ἢ οὐκ ἔστιν, εἰ ἐπιθύμησεν ὧν ἔδει καὶ ὅτε ἔδει ὁ λογισμὸς ἀνθρώπινος; οὐκ ἂν τοῦτ' εἴη. Οὐ γὰρ δὴ πάμπαν ἀλόγιστον τοῦτο, οὔτε φυσική ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία, ἀλλὰ διαφθεύρεται ὑπὸ τινος. (18) Εὐτυχεῖν μὲν οὖν δοκεῖ, ὅτι ἡ τύχη τῶν παρὰ λόγον αἰτία· τοῦτο δὲ παρὰ λόγον· παρὰ γὰρ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ καθόλου. Ἄλλ', ὡς εἴοικεν, οὐκ ἀπὸ τύχης. Ἀλλὰ δοκεῖ διὰ τοῦτο. (19) Ὡσθ' οὗτος μὲν ὁ λόγος οὐ δείκνυσιν ὅτι φύσει εὐτυχεῖν, ἀλλ' ὅτι οὐ πάντες οἱ δοκοῦντες εὐτυχεῖν διὰ τύχην κατορθοῦσιν, ἀλλὰ διὰ φύσιν· οὐδ' ὅτι οὐδὲν ἐστὶ τύχη αἰτία οὐθενὸς δεικνυσίν, ἀλλ' οὐ τῶν πάντων ὧν δοκεῖ. (20) Τοῦτο μέντοι ἂν ἀπορήσειε τις, ἄρ' αὐτοῦ τούτου τύχη αἰτία, τοῦ ἐπιθυμῆσαι οὐ δεῖ καὶ ὅτε δεῖ. Ἡ οὕτω γε πάντων ἔσται; καὶ γὰρ τοῦ νοῆσαι καὶ βουλευσασθαι· οὐ γὰρ δὴ ἐβουλευσατο βουλευσάμενος, καὶ τότε ἐβουλευσατο, ἀλλ' ἔστιν ἀρχή τις, οὐδ' ἐνόησε νοήσας πρότερον ἢ νοῆσαι, καὶ τοῦτ' εἰς ἀπειρον. Οὐκ ἄρα τοῦ νοῆσαι νοὺς ἀρχή, οὐδὲ τοῦ βουλευσασθαι βουλή. Τί οὖν ἄλλο πλὴν τύχης; ὡστ' ἀπὸ τύχης ἅπαντα ἔσται, ἢ ἔστι τις ἀρχή ἧς οὐκ ἔστιν ἄλλη ἔξω. (21) Αὕτη δὲ διὰ τί τοιαύτη τὸ εἶναι τὸ τοῦτο δύνασθαι ποιεῖν. Τὸ δὲ ζητούμενον τοῦτ' ἐστὶ, τίς ἢ τῆς κινήσεως ἀρχή ἐν τῇ ψυχῇ. Δῆλον δὲ, ὡσπερ ἐν τῷ ὄλῳ θεός, κἀν ἐκείνη· κινεῖ γὰρ πῶς πάντα τὸ ἐν ἡμῖν θείον. (22) Λόγου δ' ἀρχὴ οὐ λόγος, ἀλλὰ τι κρείττον. Τί οὖν ἂν κρείττον καὶ ἐπιστήμης εἴη [καὶ νοῦ] πλὴν θεός; ἢ γὰρ ἀρετὴ τοῦ νοῦ ὄργανον· καὶ διὰ τοῦτο οἱ πάλοι ἔλεγον, εὐτυχεῖς καλοῦνται οἱ ἂν ἐρημῶσιν κατορθοῦν ἄλογοι ὄντες, καὶ βουλευσασθαι οὐ συμφέρει αὐτοῖς· ἔχουσι γὰρ ἀρχὴν τοιαύτην ἢ κρείττον τοῦ νοῦ καὶ βουλεύσεως. (23) Οἱ δὲ τὸν λόγον· τοῦτο δ' οὐκ ἔχουσι. Καὶ ἐνθουσιασμόν· τοῦτο δ' οὐ δύνανται. Ἄλογοι γὰρ ὄντες ἐπιτυγχάνουσι καὶ τούτων φρονίμων καὶ σοφῶν ταχέαν εἶναι τὴν μαντικὴν καὶ μόνον οὐ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου δεῖ ἀπολαβεῖν, ἀλλ' οἱ μὲν δι' ἐμπειρίαν, οἱ δὲ διὰ συνθήθειαν τοῦ ἐν τῷ σκοπεῖν χρῆσθαι· τῷ θεῷ δὲ αὐταῖ· τοῦτο καὶ εἰ ὄρα καὶ τὸ μέλλον καὶ τὸ ὄν· καὶ ὧν ἀπολύεται ὁ λόγος οὗτος. Διὸ οἱ μελαγχολικοὶ καὶ εὐθυνοῖροι. Ἔοικε γὰρ ἡ ἀρχὴ ἀπολυμένου τοῦ λόγου ἰσχύειν μᾶλλον· καὶ ὡσπερ οἱ τυφλοὶ μνημονεύουσι μᾶλλον ἀπολυθέντες τοῦ πρὸς τοῖς

sic, aut etiam minus bonum acceperint. (15) Illis igitur contingit per naturam ut prosperitatem consequantur: nam impetus animi cupiditasque, quo oportebat delata, successus est usa; ratiocinatio autem erat stulta. Atque hos quidem, si forte ratiocinatio falsa erat, sed ratiocinandi causa (cupiditas) recta, hæc recta servavit: interdum vero per cupiditatem quis male ratiocinatus adversam fortunam expertus est. (16) In ceteris autem quo pacto juxta appetitus cupiditatisque bonam naturam successus erit? Verum hic successus, et ille, est idem; aut sunt plures prosperitates, et fortuna duplex. (17) Quia vero præter omnes scientias et ratiocinationes rectas quosdam fortuna secunda affluentes videmus, manifestum est, aliud esse causam, aliud fortunam. Jam illa num est prosperitas, an non est, si, quæ oportuit et quando oportuit, concupivit ratiocinatio humana? Hoc non ita fuerit. Neque enim hoc prorsus rationis expertus, nec naturalis est cupiditas, sed ab aliquo corrumpitur. (18) Secunda igitur fortuna esse videtur, quia eorum quæ præter rationem ipsa causa existit: hoc autem est præter rationem: nam præter scientiam, præterque universale est. Nec tamen a fortuna profectum videtur: imo propter hoc videtur. (19) Quocirca hæc quidem ratio non ostendit naturam esse uti secunda fortuna, sed potius, non omnes, quibus secunda fortuna videtur adfluere, id ex fortuna, sed ex natura habere: neque nullius esse causam fortunam demonstrat, sed non omnium quorum existimatur. (20) Hoc enimvero quæret forsitan quispiam, an fortuna ejus ipsius causa sit, ut quid, et quando oporteat, concupiscatur. Sed nonne sic omnium erit? nam et cognoscendi consultandique. Neque enim consultans consultavit, et tunc consultavit, sed principium est quoddam: neque cogitans cogitavit priusquam cogitavit, atque in infinitum ejusmodi fiat progressio. Neque igitur cogitandi intellectus principium, neque consultandi consilium. Quid igitur aliud, nisi fortuna? Quocirca a fortuna omnia proficiuntur, aut quoddam est principium, extra quod aliud nullum reperitur. (21) Ipsa autem (queritur) qua re talis sit ut hoc præstare queat. Quæ quæstio huc redit: quid sit principium motus in anima. Patet vero, quemadmodum in universo est Deus, sic etiam in anima: moventur enim omnia ab inexistente in nobis numine. (22) Rationis autem, non ratio, sed præstantius quidpiam est principium. Quid autem et scientia præstantius est et intellectu, nisi Deus? Virtus enim organum intellectus est: quocirca veteres dixerunt: felices appellantur quicumque irrationabiles ad recte agendum impelluntur; nec velle ipsis confert: principium enim in se habent et intellectu et voluntate præstantius. (23) Alii vero rationem dicent: hoc vero non habent. Et enthusiasmum: hoc vero non possunt. Quippe sine ratione assequuntur. Itaque horum, qui prudentes sapientesque sunt, celerem esse vaticinationem et tantum non a ratione profectam esse suspicari debemus. Sed aliis contingit ob peritiam, aliis ob consuetudinem speculandi. Hæc autem divino numine utuntur, quod bene cernit et futurum et præsens. Et a quibus se subducit ratio nostra. Itaque et melancholici recta et aperta insomnia habent. Videtur enim principium, se subducente ratione, plus valere; atque velut cæci memoria magis valent, soluti ab iis quæ vim

εἰρημένους εἶναι τὸ μνημονεύον. (24) Φανερόν δὲ ὅτι δύο εἶδη εὐτυχίας, ἡ μὲν θεία, διὸ καὶ δοκεῖ εὐτυχῆς διὰ θεὸν κατορθοῦν, [ἡ δὲ φύσει]. Οὗτος δ' ἐστὶν ὁ κατὰ τὴν ὁρμὴν διορθωτικός, ὁ δ' ἕτερος ὁ παρὰ τὴν ὁρμὴν· ἄλλοι δ' ἀμφοτέροι. Καὶ ἡ μὲν συνεχῆς εὐτυχία μᾶλλον, αὕτη δὲ οὐ συνεχῆς.

memoriae distrahunt et turbant. (24) Patet itaque quod species felicitatis duae sunt : altera divina ; ideoque qui felix est, numine adjutum aliquid prospere fecisse dicunt ; [altera secundum naturam]. Hic autem est, qui prospere rem administrat juxta impetum ; alter est, qui praeter hunc impetum : irrationales vero ambo. Atque illa frequens et continua magis felicitas est, haec autem non continua.

CAP. XV.

Κατὰ μέρος μὲν οὖν περὶ ἐκάστης ἀρετῆς εἰρηταί πρότερον· ἐπεὶ δὲ χωρὶς διελομεν τὴν δύναμιν αὐτῶν, καὶ περὶ τῆς ἀρετῆς διαρθρωτέον τῆς ἐκ τούτων, ἣν ἔκαλοῦμεν ἡδὴ καλοκάγαθίαν. (2) Ὅτι μὲν οὖν ἀνάγκη τὸν ταύτης ἀληθῶς τευξόμενον τῆς προσηγορίας ἔχειν τὰς κατὰ μέρος ἀρετὰς, φανερόν. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὐθενὸς οἴοντ' ἄλλως ἔχειν· οὐθεὶς γὰρ ὄλον μὲν τὸ σῶμα ὑγιαίνει, μέρος δ' οὐθέν, ἀλλ' ἀναγκαῖον πάντα ἢ τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον τῷ ὄλω. (3) Ἐστὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ καλὸν καγαθὸν οὐ μόνον κατὰ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ [καὶ] καθ' αὐτὰ ἔχοντα διαφορὰν. Τῶν γὰρ ἀγαθῶν πάντων τέλος ἐστίν, ἃ αὐτὰ αὐτῶν ἕνεκα ἐστὶν αἰρετά. Τούτων δὲ καλὰ, ὅσα δι' αὐτὰ ὄντα αἰρετά ἐπαινετά ἐστίν. (4) Ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἐφ' ὧν αἱ τε πράξεις εἰσὶν ἐπαινεταὶ καὶ αὐτὰ ἐπαινετά, δικαιοσύνη καὶ αὐτὴ καὶ αἱ πράξεις. Καὶ οἱ σώφρονες· ἐπαινετὴ γὰρ καὶ ἡ σωφροσύνη. Ἄλλ' οὐχ ὑγίεια ἐπαινετόν· οὐδὲ γὰρ τὸ ἔργον. Οὐδὲ τὸ ἰσχυρὸς· οὐδὲ γὰρ ἡ ἰσχὺς. Ἄλλ' ἀγαθὰ μὲν, ἐπαινετά δ' οὐ. (5) Ὅμοιοις δὲ τούτῳ δῆλον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. Ἀγαθὸς μὲν οὖν ἐστὶν ὅτι φύσει ἀγαθὰ ἐστὶν ἀγαθὰ. Τὰ γὰρ περιμάχητα καὶ μέγιστα εἶναι δοκοῦντα ἀγαθὰ, τιμὴ καὶ πλοῦτος καὶ σώματος ἀρεταὶ καὶ εὐτυχίαι καὶ δυνάμεις, ἀγαθὰ μὲν φύσει ἐστίν, ἐνδέχεται δ' εἶναι βλαβερά τισι διὰ τὰς ἕξεις. Οὔτε γὰρ ἄφρων οὔτ' ἀδίκος ἢ ἀκόλαστος ὧν οὐδ' ἐν ἄν' ὀνήσειε χρωόμενος αὐτοῖς, ὥσπερ οὐδ' ὁ κάμων τῆ τοῦ ὑγιαίνοντος τροφῆ χρωόμενος, οὐδ' ὁ ἀσθενῆς καὶ ἀνάπηρος τοῖς τοῦ ὑγιουῦς καὶ τοῖς τοῦ ὀλοκλήρου κόσμοις. (6) Καλὸς δὲ καγαθὸς τῶ τῶν ἀγαθῶν τὰ καλὰ ὑπάρχειν αὐτῷ δι' αὐτὰ, καὶ τῷ πρακτικὸς εἶναι τῶν καλῶν καὶ αὐτῶν ἕνεκα. Καλὰ δ' ἐστὶν αἱ τε ἀρεταὶ καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. (7) Ἐστὶ δὲ τις ἕξις πολιτικῆ, ὅταν οἱ Λάκωνες ἔχουσιν ἢ ἄλλοι τοιοῦτοι ἔχουεν ἄν. Αὕτη δ' ἐστὶν ἕξις τοιαύτη. Εἰσὶ γὰρ οἱ οἴονται τὴν ἀρετὴν δεῖν μὲν ἔχειν, ἀλλὰ τῶν φύσει ἀγαθῶν ἕνεκεν. Διὸ ἀγαθοὶ μὲν ἀνόρηες εἰσὶν· τὰ γὰρ φύσει μὲν ἀγαθὰ αὐτοῖς ἐστίν· καλοκάγαθόν γὰρ οὐκ ἔχουσιν. Οὐ γὰρ ὑπάρχει αὐτοῖς τὰ καλὰ δι' αὐτὰ, καὶ προαιροῦνται [εἶναι] καλοὶ καγαθοί, καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ καλὰ μὲν φύσει ὄντα, ἀγαθὰ δὲ φύσει ὄντα, τούτοις καλὰ. (8) Καλὰ γὰρ ἐστὶν ὅταν οὐ ἕνεκα πράττωσι. Καὶ αἰροῦνται καλὰ, ἢ διότι τῷ καλῷ καγαθῷ καλὰ ἐστὶ τὰ φύσει ἀγαθὰ· καλὸν γὰρ τὸ δίκαιον· τοῦτο δὲ τὸ κατ' ἀξίαν· ἀξίος δ' οὗτος τούτων. (9) Καὶ τὸ πρόπον καλόν· πρέπει δὲ ταῦτα τούτῳ, πλοῦτος, εὐγένεια, δύναμις. Ὅσπερ τῷ καλῷ καγαθῷ αὐτὰ καὶ συμφέ-

Singillatim igitur de unaquaque virtute determinatum est prius. Quia vero eorum ipsarum vim distinximus, etiam de virtute quae harum omnium quasi summa est, et quam honestam-bonitatem vocabamus, dicendum erit. (2) Singulas igitur habere reliquias particulares eum, qui hujus appellationem est consecuturus, necesse esse patet : nam neque in ceterarum rerum ulla aliter id veniat usu. Nemo enim toto corpore sanus sit, parte autem nulla ; sed necessum est aut omnes, aut certe praestantissimas partes eodem modo se habere atque totum. (3) Bonum enim esse, et honestum simul et bonum esse, non ipsis solum nominibus, sed etiam re et per se differunt. Omnium enim bonorum sunt fines, ipsi per se sui gratia eligibiles. Horum honesta sunt, quaecumque per se ipsa eligibilia quum sint, laudabilia sunt. (4) Haec igitur sunt in quibus et actiones laudabiles et ipsa per se laudabilia, velut justitia et ipsa et actiones ejus. Item modesti : nam modestia quoque laudabilis. Sed non est sanitas inter laudabilia : nam neque opus ejus. Neque quod robusta fit : quia neque robur. Sed bona haec, neque tamen laudabilia. (5) Similiter autem id etiam in ceteris per inductionem manifestum est. Bonus enim est is, cui natura-bona sunt etiam bona. Nam quae praestantissima esse omnesque sui desiderio excitantia bona videntur, honor, divitiae, corporis virtutes et facultates, felicitas, potentia, natura quidem sunt bona, sed noxia esse possunt nonnullis ob habitum corruptionem. Neque enim vel stultus, vel injustus, vel intemperans aliquod ex eorum possessione commodum referat, quemadmodum nec aeger ex sani hominis alimento, neque infirmus, mutilusve, ex sani integrique hominis ornatu. (6) Honestus autem bonusque dicitur ex eo quod honesta bona per se ipsa insunt illi, et eo, quod honestorum, idque ipsorum gratia, effectivus existat : honesta autem sunt virtutes, operaque a virtute profecta. (7) Sed est habitudo quaedam civilis, qualem Lacones habent, et alii simili ingenio habeant, ita illa comparata. Sunt enim qui virtutem sequendam quidem esse putent, sed natura-bonorum gratia. Quocirca viri boni sunt, quod iis natura-bona inexistunt ; sed non sunt honesti bonique, quia honestam-bonitatem non sunt nacti : neque enim honesta per se illis sunt, nec honesti bonique esse eligunt : neque id tantum, sed et quae non honesta natura, sed bona sunt natura, honestorum loco illis habentur. (8) Honestum enim sunt, quum ipsius gratia faciunt ; eliguntque honesta, vel quod honesto bonoque natura bona, honesta sunt. Honestum enim justum est, id vero secundum dignitatem censetur : hic autem iis utique dignus existit. (9) Sed et decens honestum est ; decencia autem illum sunt, nobilitas, divitiae, potentia : quocirca ho-

ροντα καὶ καλὰ ἔστιν· τοῖς δὲ πολλοῖς διαφωνεῖ τοῦτο. Οὐ γὰρ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ κακείνοις ἀγαθὰ ἔστι, τῷ δ' ἀγαθῷ ἀγαθὰ· τῷ δὲ καλῷ καγαθῷ καὶ καλὰ· πολλὰς γὰρ καὶ καλὰς πράξεις δι' αὐτὰς ἐπραξεν. (10) Ὁ δ' οἰόμενος τὰς ἀρετὰς ἔχειν δεῖν ἕνεκα τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, κατὰ τὸ συμβεβηκὸς καλὰ πράττει. Ἔστιν οὖν καλοκαγαθία ἀρετὴ τέλειος. (11) Καὶ περὶ ἡδονῆς δ' εἴρηται ποῖόν τι καὶ πῶς ἀγαθόν, καὶ ὅτι τὰ τε ἀπλῶς ἡδέα καὶ καλὰ, τὰ τε ἀπλῶς ἀγαθὰ καὶ ἡδέα. Οὐ γίνεται 10 δὲ ἡδονὴ μὴ ἐν πράξει· διὰ τοῦτο δ' ἀληθῶς εὐδαίμων καὶ ἥδιστα ζήσει, καὶ τοῦτο οὐ μάτην οἱ ἄνθρωποι ἀξιοῦσιν. (12) Ἐπεὶ δ' ἔστί τις ὄρος καὶ τῷ ἱατρῷ, πρὸς ὃν ἀναφέρων κρίνει τὸ ὑγιαῖνον σῶμα καὶ μὴ, πρὸς ὃν μέχρι ποσοῦ ποιητέον ἕκαστον καὶ εὐ ὑγιαῖνον 15 εἰ δὲ ἕλαττον ἢ πλεόν, οὐκέτι· οὕτω καὶ τῷ σπουδαίῳ περὶ τὰς πράξεις καὶ αἰρέσεις τῶν φύσει μὲν ἀγαθῶν οὐκ ἐπαινετῶν δὲ δεῖ τινὰ εἶναι ὄρον καὶ ἕξεως καὶ τῆς αἰρέσεως, καὶ περὶ φυγῆς χρημάτων πλήθους καὶ ολιγότητος καὶ τῶν εὐτυχημάτων. (13) Ἐν μὲν οὖν τοῖς 20 πρότερον ἐλέχθη τὸ ὡς ὁ λόγος· τοῦτο δ' ἔστιν ὡσπερ ἂν εἴ τις ἐν τοῖς περὶ τὴν τροφήν εἴπειεν ὡς ἡ ἱατρικὴ καὶ ὁ λόγος ταύτης. Τοῦτο δ' ἀληθὲς μὲν, οὐ σαφὲς δέ. (14) Δεῖ δὴ ὡσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πρὸς τὸ ἄρχον ζῆν, καὶ πρὸς τὴν ἕξιν κατὰ τὴν ἐνέργειαν τὴν 25 τοῦ ἀρχοντος, οἷον δοῦλον πρὸς δεσπότου καὶ ἕκαστον πρὸς τὴν ἑκάστου καθήκουσαν ἀρχήν. (15) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἄνθρωπος φύσει συνέστηκεν ἐξ ἀρχοντος καὶ ἀρχομένου, καὶ ἕκαστον ἂν δεῖ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀρχὴν ζῆν. Αὕτη δὲ διττὴ· ἄλλως γὰρ ἡ ἱατρικὴ ἀρχὴ καὶ 30 ἄλλως ἡ ὑγίεια. Ταύτης δὲ ἕνεκα ἐκείνη. Οὕτω δ' ἔχει κατὰ τὸ θεωρητικόν. Οὐ γὰρ ἐπιτακτικῶς ἀρχων ὁ θεός, ἀλλ' οὐ ἕνεκα ἡ φρόνησις ἐπιτάττει. Διττὸν δὲ τὸ οὐ ἕνεκα διώρισται δ' ἐν ἄλλοις, ἐπεὶ ἐκείνός γε οὐθενὸς δεῖται. (16) Ὅτις οὖν ἀρεσίς καὶ κτῆσις τῶν 35 φύσει ἀγαθῶν ποιήσει τὴν τοῦ θεοῦ μάλιστα θεωρίαν, ἢ σώματος ἢ χρημάτων ἢ φίλων ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὕτη ἀρίστη, καὶ οὗτος ὁ ὄρος κάλλιστος· ἥτις δ' ἢ δι' ἐνδοίαν ἢ δι' ὑπερβολὴν κωλύει τὸν θεὸν θεραπεύειν καὶ θεωρεῖν, αὕτη δὲ φαύλη. (17) Ἐχει δὲ τοῦτο τῆ ψυχῆ, καὶ οὗτος τῆς ψυχῆς ὁ ὄρος ἀριστος, τὰ ἥκιστα αἰσθά- 40 νεσθαι τοῦ ἄλλου μέρους τῆς ψυχῆς, ἢ τοιοῦτον. Τίς μὲν οὖν ὄρος τῆς καλοκαγαθίας, καὶ τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν, ἔστω εἰρημένον.

nesto bonoque ea et utilia et honesta sunt : at plurimis hæc disconveniunt. Neque enim simpliciter bona, his quoque bona sunt ; sed bono sunt bona ; honesto vero bonoque etiam honesta, quippe qui multas honestas actiones propter eas ipsas conficiat. (10) Verum qui virtutes externarum rerum gratia amplectendas arbitratur, per accidens honesta facit. Quocirca virtus perfecta est honesta-bonitas (καλοκαγαθία). (11) Porro de voluptate dictum est, qualis, et quo pacto bonum sit, tum quod alia simpliciter jucunda sint, honestaque, alia vero simpliciter bona, jucundaque. Non fit autem voluptas nisi in actione. Quocirca vere beatus etiam jucundissime vivit ; neque id temere homines arbitrantur. (12) Et quoniam etiam medico propositus est terminus aliquis, ad quem referens sanum corpus judicat, et non sanum, cujus termini respectu aliquousque progrediendo sanum sit efficiendum quodque corpus, non etiam si plus sit, minusve : sic et viro probo circa actiones electionesque natura bonorum non laudabilium tamen, terminum quandam et de habitu, et de electione, ac fuga vel paucitatis vel copiae divitiarum, deque successibus constituere oportet. (13) In prioribus quidem ostensum est, hoc esse ut ratio dicat : quod idem est ac si quis dicat, se alimento sumendo omnia observare, ut medicina et ejus ratio dicat : quod verum quidem, sed non satis manifestum est. (14) Oportet igitur, sicut et ceteris, juxta quod imperat, juxtaque habitudinem et actionem imperantis, vitam instituire, velut servus juxta domini, singulique juxta convenientem suum principatum. (15) Quandoquidem et homo natura sua ex imperante subditoque constituitur, unumquodque necessum habet ad sui principis indolem se accommodare. Is autem princeps duplex est : aliter enim medicina, aliter sanitas imperat. Hujus autem gratia illa est. Sic et in contemplativis principatus habet. Neque enim jubendo Deus imperat, sed cujus gratia, prudentia præcipit. Duplex vero alicujus gratia : quod in aliis determinatum est, quoniam ille quidem nullo eget. (16) Quæ igitur electio possessioque natura-bonorum vel corporis, vel divitiarum, vel amicorum, vel reliquorum bonorum, considerare maxime Deum facit, hæc præstantissima est, atque hic terminus est pulcherrimus. Quæ vero vel ob defectum, vel ob excessum, considerare colereque Deum permittit minime, ea est pessima. (17) Atque sic quidem res habet animæ, et hic terminus ejus præstantissimus est, minimum, inquam, alteram (irracionalemque) animæ partem sentire, quatenus talis est. Qui igitur terminus honestæ-bonitatis, et quis simpliciter bonorum sit scopus, hunc in modum sit dictum.

[ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ]
ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ
ΚΑΙ ΚΑΚΙΩΝ.

[ARISTOTELIS]
DE VIRTUTIBUS
ET VITIIS.

CAP. I.

(1249,1250.)

Ἐπαινετὰ μὲν ἐστὶ τὰ καλὰ, ψεκτὰ δὲ τὰ αἰσχρά. Καὶ τῶν μὲν καλῶν ἡγοῦνται αἱ ἀρεταί, τῶν δ' αἰσχροῶν αἱ κακίαι. (2) Ἐπαινετὰ δ' ἐστὶ καὶ τὰ αἴτια τῶν ἀρετῶν καὶ τὰ παρεπόμενα ταῖς ἀρεταῖς καὶ τὰ γινόμενα ἀπ' αὐτῶν καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, ψεκτὰ δὲ τὰ ἐναντία. (3) Τριμεροῦς δὲ τῆς ψυχῆς λαμβανομένης κατὰ Πλάτωνα, τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἀρετὴ ἐστὶν ἡ φρόνησις, τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἡ πραότης καὶ ἡ ἀνδρεία, τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ ἡ τε σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια, ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς ἡ τε δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐλευθεριότης καὶ ἡ μεγαλοψυχία. (4) Κακία δ' ἐστὶ τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἡ ἀφροσύνη, τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἡ τε ὀργιλότης καὶ ἡ δειλία, τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ ἡ τε ἀκολασία καὶ ἡ ἀκρατεία, ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς ἡ τε ἀδικία καὶ ἀνελευθεριότης καὶ μικροψυχία.

Quemadmodum vehere laudibus quæ pulchra sunt, sic quæ sunt turpia, conviciis proscindere, par est. Sed inter pulchra quidem, virtutes, inter turpia vero vitia primatum tenent. (2) Laudari vero non ipsa modo virtus, sed causæ quoque, et comites, fructusque, et opus omne virtutis, ut contra reprehendi contraria debent. (3) Quum autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres sint : in ea qua de agendis omittendisque dispicitur, est prudentia ; in parte incitabili, mansuetudo ac robur ; in parte cupiente, sobrietas ac continentia : communesque partium omnium harum, justitia, liberalitas ac magnanimitas. (4) Vitium vero est, in parte rationabili, stultitia ; in parte incitabili, ferocia et ignavia ; in parte cupiente, protervitas ac incontinentia : communesque partium earum omnium injustitia et illiberalitas, et abjectus animus.

CAP. II.

Ἔστι δὲ φρόνησις μὲν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ, παρασκευαστικὴ τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν συντεινόντων. (2) Πραότης δ' ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ὑπὸ ὀργῆς γίνονται δυσκίνητοι. (3) Ἀνδρεία δ' ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν δυσέκπληκτοί εἰσιν ὑπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον. (4) Σωφροσύνη δ' ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν ἀνόρεκτοι γίνονται περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν. (5) Ἐγκράτεια δ' ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχουσι τῶν λογισμῶν τὴν ἐπιθυμίαν ὀρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἡδονάς. (6) Δικαιοσύνη δ' ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς διανεμητικῆς τοῦ κατ' ἀξίαν. (7) Ἐλευθεριότης δ' ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς εὐδάπανος εἰς τὰ καλὰ. (8) Μεγαλοψυχία δ' ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν δύναται φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν.

Prudentia igitur, rationabilis animi partis virtus est, qua ea quæ ad felicitatem suam tendunt, dispicientes sibi comparant. (2) Mansuetudo vero, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, per quam ægre ad iram concitantur. (3) Fortitudo vero, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, per quam ægre terroribus mortem minantibus concutiuntur. (4) Sobrietas vero, pronæ ad cupiditatem partis virtus est, qua fit ut in fruentis rebus sic versentur, pravas ut omnino voluptates ne appetant. (5) Continentia vero, pronæ ad cupiditatem partis virtus est, per quam in fruentis rebus pravas ad voluptates incitantem cupiditatem ratione sistunt ac continent. (6) Justitia vero, virtus animi, qua tribuitur quod cuique est par. (7) Liberalitas autem, animi virtus est, erogare, quatenus honestum est, parata. (8) Magnanimitas vero, virtus animi, qua ferre fortunam infortuniumque, honorem et ignominiam potest.

CAP. III.

Ἀφροσύνη δ' ἐστὶ κακία τοῦ λογιστικοῦ, αἰτία τοῦ ζῆν κακῶς. (2) Ὀργιλότης δ' ἐστὶ κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν εὐκίνητοι γίνονται πρὸς ὀργήν. (3) Δειλία δ' ἐστὶ κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ἐκπλήττονται ὑπὸ φόβων, καὶ μάλιστα τῶν περὶ θάνατον. (4) Ἀκολασία δ' ἐστὶ κακία τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν αἰροῦνται τὰς φαύλας ἡδονάς. [Περὶ μὲν τῆς ἀκρατείας οὐδέν·

Stultitia, rationis est vitium ac morbus, infelicis vitæ totius causa. (2) Iracundia, incitabilis ad vindictam partis vitium, unde procliviter iræ concedunt. (3) Timiditas, incitabilis ad vindictam partis vitium, quo terroribus facile concutiuntur, præsertim interitum minantibus. (4) Protervitas ac lascivia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo pravas voluptates deligunt. [De incontinentia

οὕτω δὲ σὺ δύνασαι δρᾶζειν·] (6) Ἀκράτεια δ' ἐστὶ κακία τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν παρασύρουσι τῇ ἀλογίᾳ τὴν ἐπιθυμίαν ὠλοῦσαν ἐπὶ τὰς τῶν φαύλων ἡδονῶν ἀπολαύσεις. (6) Ἀδικία δ' ἐστὶ κακία ψυχῆς, καθ' ἣν πλεονεκτικοὶ γίνονται παρὰ τὴν ἀξίαν. (7) Ἀνελευθερία δ' ἐστὶ κακία ψυχῆς, καθ' ἣν ὀρέγονται τοῦ πανταγόθεν κέρδους. (8) Μικροψυχία δ' ἐστὶ κακία ψυχῆς, καθ' ἣν ἀδύνατοί εἰσι φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν.

nilil exstat hoc quidem loco a philosopho traditum : tu eam sic definire potes :] (5) Incontinentia, pronæ ad cupiendum partis vitium est : quo fit ut contra rationem avide cupita, turpium ad voluptatum illecebras ducentia, amplectimur attrahimusque. (6) Injustitia vero, vitium animi est, quo amplius quam par sit, qualibet in re habere polleatque volunt. (7) Illiberalitas autem, vitium, quo lucrum undecumque oblatum sectantur. (8) Pusillitas autem animi, vitium est, per quod fit ut nec fortunam nec infortunium, nec honorem nec ignominiam ferre possint.

CAP. IV.

10 Τῆς δὲ φρονήσεως ἐστὶ τὸ βουλευσασθαι, τὸ κρίναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἰρετὰ καὶ φευκτά, τὸ χρῆσθαι πᾶσι καλῶς τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς, τὸ δμιλῆσαι ὀρθῶς, τὸ συνιδεῖν τοὺς καιρούς, τὸ ἀγγίνως χρῆσασθαι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, τὸ τὴν ἐμπει-
 15 ρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων πάντων. (2) Ἡ μνήμη δὲ καὶ ἐμπειρία καὶ ἀγγίνοια ἤτοι ἀπὸ τῆς φρονήσεως ἐκαστὴ αὐτῶν ἐστίν, ἣ παρέπεται τῇ φρονήσει· ἣ τὰ μὲν αὐτῶν οἷον συναίτια τῆς φρονήσεως ἐστὶ, καθάπερ ἐμπειρία καὶ ἡ μνήμη, τὰ δὲ οἷον μέρη αὐτῆς, οἷον
 20 εὐβουλία καὶ ἀγγίνοια. (3) Πραότητος δ' ἐστὶ τὸ δύνασθαι φέρειν μετριῶς ἐγκλήματα καὶ ὀλιγορίας, καὶ τὸ μὴ ταχέως ὀρμᾶν ἐπὶ τὰς τιμωρίας, καὶ τὸ μὴ ἐκίνητον εἶναι πρὸς τὰς ὀργάς, ἀπικρον δὲ τῷ ἔθει καὶ ἀφιλόνηκον, ἔχοντα τὸ ἡρεμαῖον ἐν τῇ ψυχῇ καὶ στά-
 25 σιμον. (4) Ἀνδρείας δ' ἐστὶ τὸ δυσέκπληκτον ὑπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον, καὶ τὸ εὐθαρσῆ ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὐτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ μᾶλλον αἰρεῖσθαι θεανάκην καλῶς ἢ αἰσχροῦς σωθῆναι, καὶ τὸ νίκης αἴτιον εἶναι. Ἔτι δὲ ἀνδρείας ἐστὶ καὶ τὸ πονεῖν
 30 καὶ καρτερεῖν καὶ αἰρεῖσθαι ἀνδραγαθίζεσθαι. Παρέπεται δὲ τῇ ἀνδρείᾳ καὶ ἡ εὐτολμία καὶ ἡ εὐψυχία καὶ τὸ θάρσος καὶ τὸ θράσος, ἔτι δὲ καὶ ἡ φιλοπονία καὶ ἡ καρτερία. (5) Σωφροσύνης δ' ἐστὶ τὸ μὴ θαυμάζειν τὰς ἀπολαύσεις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τὸ εἶναι
 35 πάσης ἀπολαύσεως αἰσχροῦς ἡδονῆς ἀνὸρεκτον, καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὴν δικαίαν ἀόειαν, καὶ τὸ τετάσθαι περὶ τὸν βίον ὁμοίως ἐν τε μικροῖς καὶ μεγάλοις. Παρέπεται δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐταξία, κοσμιότης αἰδώς, εὐλάβεια.

Prudentiæ est, et consilium capere, et bona malaque discernere, et petenda fugiendave in vita omnia judicare, et bonis iis quæ quidem concessa nobis natura sunt, praeclare uti, et recte cum hominibus congruere, et opportunitatem rerum cernere, et rationem orationemque sagaciter adhibere, et eorum quæ esse nobis possunt usui, omnium experimentum scientiamque tenere. (2) Ipsa vero memoria experientiaque et industria, aut a prudentia proficiscuntur, et comes ejus unaquæque earum existit : aut experimentum et memoria quidem concurrentes coadjutricesque causæ sunt ; industria vero et in dando consilio felicitas, partes prudentiæ sunt judicandæ. (3) Mansuetudinis est autem criminationes calumniasque et contemptus moderate ferre, ac ad vindictam celeriter non tendere, minimeque ad iram præcipitem esse : et quum nec insuavibus nec irritabilibus moribus sis, placidum stabilemque animum retinere. (4) At fortitudinis est, imperculso mortis ad minas animo esse, alacritatemque difficilibus in rebus servare, ad subeunda pericula animis abundare, malleque præclare mori, quam turpiter vivere servari cupere, auctoremque victoriæ existere. Ad hæc, laborare durareque quum velle tum posse, fortitudinis est. Hanc et animovitas, et generositas, et fiducia, et audacia, tum et sedulitas, et tolerantia sequuntur. (5) Sobrietatis autem sive moderationis, voluptatum corporearum illecebras minime mirari, nullaque turpis illectamenti delinitione duci, ac etiam licitis utendi rebus securitatem suspectam habere : et non magis quum ampliter, quam quum mediocriter suppetit, animum vitamque laxare est. Comes sobrietatis, quædam ordinis conservatio, et rerum munditia, et verecundia, et cautio est.

CAP. V.

40 Ἐγκρατείας δ' ἐστὶ τὸ δύνασθαι κατασχεῖν τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὀρμῶσαν ἐπὶ φαύλας ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, καὶ τὸ καρτερεῖν, καὶ τὸ ὑπομονητικὸν εἶναι τῆς κατὰ φύσιν ἐνδείας καὶ λύπης. (2) Δικαιοσύνης δ' ἐστὶ τὸ διανεμητικὸν εἶναι τοῦ κατ' ἀξίαν, καὶ
 45 σώζειν τὰ πάτρια ἔθνη καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους νόμους, καὶ τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, καὶ τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. Ἔστι δὲ πρώτη τῶν δικαιοσυνῶν πρὸς τοὺς θεοὺς, εἶτα πρὸς δαίμονας, εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς, εἶτα πρὸς τοὺς
 50 κατειργουμένους : ἐν οἷς ἐστὶν ἡ εὐσεβεία, ἥτοι μέρος οὔσα

Continentiæ vero, ratione cupiditatem turpes ad illecebras voluptatesque cientem compescere posse, et animo adversus naturalium rerum defectiones perturbationesque constanti esse ac durabili. (2) Justitiæ vero, ejus quod par et dignum quoque sit, qualibet in re rationem habere, et mores ac instituta patria, scriptasque leges conservare, veritatem, ubicumque refert, dicere, pactaque custodire. Prima vero justitia est, qua Deo : proxima, qua genis : tertia deinde, qua patriæ parentibusque : postrema, qua vita jam functis debitum suumque cuique officium præstamus. Inter quas pietas, aut pars justitiæ, aut ipsam con-

δικαιοσύνης, ἢ παρακολουθοῦσα. (3) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ δσιότητι καὶ ἀλήθειᾳ καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ μισοπονηρία. (4) Ἐλευθεριότητος δ' ἐστὶ τὸ προστικόν εἶναι χρημάτων εἰς τὰ ἐπαινετά, καὶ σαφιλῆ ἐπὶ τῷ εἰς 5 τὰ δέοντα ἀναλωθῆναι, καὶ τὸ βοθητικόν εἶναι ἐν τῷ διαφόρῳ, καὶ τὸ μὴ λαβεῖν θῆεν μὴ δεῖ. Ἔστι δὲ ὁ ἐλευθερίος καὶ περὶ ἐσθῆτα καθαρὸς καὶ περὶ οἰκῆσιν, καὶ κατασκευαστικὸς τῶν περιττῶν καὶ καλῶν καὶ διαγωγῆν ἐχόντων ἡδεῖαν ἄνευ τοῦ λυσιτελοῦντος, καὶ θρε- 10 πτικὸς τῶν ζῶων τῶν ἴδιον ἐχόντων τι ἢ θαυμαστόν. (5) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἐλευθεριότητι τοῦ ἤθους ὑγρότης καὶ εὐαγωγία καὶ φιλανθρωπία καὶ τὸ εἶναι ἐλεητικόν καὶ φιλόφιλον καὶ φιλόξενον καὶ φιλόκαλον. (6) Μεγαλοψυχίας δ' ἐστὶ τὸ καλῶς ἐνεγκεῖν καὶ εὐτυχίαν καὶ 15 ἀτυχίαν καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὸ θαυμάζειν μῆτε τρυφήν μῆτε θεραπείαν μῆτε ἐξουσίαν μῆτε τὰς νίκας τὰς ἐναγωνίους, ἔχειν δὲ τι βάθος τῆς ψυχῆς καὶ μέγεθος. Ἔστι δὲ μεγαλόψυχος οὐθ' ὁ τὸ ζῆν περὶ πολλοῦ ποιούμενος οὐθ' ὁ φιλόζυκος· ἀπλοῦς δὲ τῷ ἦθει 20 καὶ γενναῖος, ἀδικεῖσθαι δυνάμενος, καὶ οὐ τιμωρητικός. (7) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἀπλότης καὶ ἀλήθεια.

sequens justitiam est. (3) Justitiam vero, et sanctitas, et veritas, et fides, et ipsum pravitatis totius odium consequitur. (4) Liberalitatis est, animo tali comparatum esse, ut opes suas honestas ad res erogare, utque in expendendo necessarias ad res abundare, tum ut subsidio sicubi maxime referat, esse, contraque ut inde, unde non decet, minime accipere velis. Liberalis autem vir, etiam vestes ac habitationem mundam amabit; sæpeque supervacuas, honestas modo, ac haud insuavem oblectationem habentes res, licet ipsi non magno usui futuras, comparabit: quale est, animantia aut jucundum aut admirabile quippiam præ se ferentia alere. (5) Comes hujus, quædam in moribus remissio, facilitasque, et humanitas; tum ad misericordiam, ad amicitiam, ad hospitalitatem, ad omnique præclarum propensio et amor est. (6) Magnanimitatis autem, felicitatem et infortunium, honorem et ignominiam præclare ferre; ac neque voluptatem, neque clientelam, neque potestatem, neque victorias eas quæ certando parantur, mirari: sed aliquod in animo profundum ac veluti pondus habere est. Est autem magnanimus is qui nec vivere faciat plurimi, nec vitam ipsam vehementer amet: sed simplici quodam animo generosoque quum sit, ferre injuriam absque vindictæ studio potest. (7) Comes hujus, simplicitas est, et veritas.

CAP. VI.

Ἄφροσύνης δ' ἐστὶ τὸ κρίνειν κακῶς τὰ πράγματα, τὸ βουλευσασθαι κακῶς, τὸ δμιλῆσαι κακῶς, τὸ χρή- 25 σασθαι κακῶς τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, τὸ ψευδῶς δοξάζειν περὶ τῶν εἰς τὸν βίον καλῶν καὶ ἀγαθῶν. (2) Παρακολουθεῖ δὲ τῇ ἀφροσύνῃ ἀπειρία, ἀμαθία, ἔπαρσις, ἀμνημοσύνη. (3) Ὁργιλότητος δ' ἐστὶν εἶδη τρία· ἀπροχολία, πικρία, βαρυθυμία. Ἔστι δὲ τοῦ 30 ὀργίλου μὴ δύνασθαι φέρειν μὴδὲ τὰς μικρὰς ὀλιγωρήσεις, εἶναι δὲ κολαστικόν καὶ τιμωρητικόν καὶ εὐκίνητον πρὸς ὀργὴν καὶ ὑπὸ ἔργου καὶ ὑπὸ λόγου τοῦ τυχόντος. (4) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ὀργιλότητι τὸ παροξυντικόν τοῦ ἤθους καὶ εὐμετάβολον, καὶ ἡ πικρολογία, καὶ τὸ ἐπὶ 35 μικροῖς λυπεῖσθαι, καὶ τὸ ταῦτα πάσχειν ταχέως καὶ παρὰ βραχὺν καιρόν. (5) Δειλιάς δ' ἐστὶ τὸ ὑπὸ τῶν τυχόντων φόβων εὐκίνητον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν περὶ θάνατον καὶ τὰς σωματικὰς πηρώσεις, καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν κρείττον εἶναι ὀπωσοῦν σωθῆναι ἢ τελευτῆσαι 40 καλῶς. (6) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δειλίᾳ μαλακία, ἀνανδρία, ἀπονία, φιλοψυχία. ἴππεσι δὲ τις εὐλάβεια καὶ τὸ ἀφιλόνηκον τοῦ ἤθους. (7) Ἀκολασίας δ' ἐστὶ τὸ αἰρεῖσθαι τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν τῶν βλαβερῶν καὶ αἰσχροῦν, καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν εὐδαιμονεῖν μάλιστα 45 τοὺς ἐν ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς ὄντας, καὶ τὸ φιλογέλοιοι εἶναι καὶ τὸ φιλοσκώπτῃν καὶ φιλευτράπελον, καὶ τὸ βραδιουργόν εἶναι ἐν τοῖς λόγοις καὶ ἐν τοῖς ἔργοις. (8) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκολασίᾳ ἀταξία, ἀναίδεια, ἀκοσμία, τρυφή, βαθυμία, ἀμέλεια, ὀλιγωρία, ἔκλυσις. 50 (9) Ἀκράσιος δ' ἐστὶ τὸ κωλύοντος τοῦ λογισμοῦ τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν αἰρεῖσθαι, καὶ τὸ ὑπολαμβάνοντα κρείττον εἶναι μὴ μετασχεῖν μὲν αὐτῶν, μετέχειν

Stultitiæ vero proprium, prave de rebus judicare, praveque consulere, prave presentibus cum rebus congregi conflictarique, falso de iis rebus quæ in vita bonæ malæque versantur, sentire est. (2) Comites ejus, inscitia, ruditas, ineptitudo sunt, ac oblitio. (3) Iracundiæ vero tria sunt genera: excandescentia, amarulentia, et quædam ex offensa torpescencia. Est autem iracundi hominis, contempliones imminutionesve sui vel minimas ferre minime posse, sed ad vindictam multatamque statim tendere, itaque et verbo et re qualibet ad iram perfacile moveri. (4) Consequitur hanc, concitatis mobilibusque in universum ut moribus reddat homines, ut amaro duroque sermone uti soleant, ut levissimas ob res ægritudine afficiantur, eaque subito ac momento patiantur. (5) Timiditatis autem est, ab undecumque venientibus terroribus commoveri facile, iis præsertim quæ vel mortem ipsam corpori, vel aliquam corpoream orbitatem inminent; tum qualitercumque superesse servarique, quam præclare oppetere, satius ducere. (6) Sequitur hanc animi mollitia, invirilitasque, et inertia, ac vitæ tuentis nimia cupiditas. Subest autem quædam huic cautio, moresque ejus alienos esse a contentione videmus. (7) Protervitatibus autem, perniciosarum turpiumque voluptatum illecebras sectari est, eosque qui his dediti sunt, felices maxime esse putare, risuque, et salibus, et facietis gaudere abundareque, denique quum rebus tum verbis supinum ac dissolutum esse. (8) Comites hujus, confusio, et impudentia, et inenustas, et luxuria, et levitas, negligentia, et contemptus et dissolutio sunt. (9) Incontinentiæ vero est, voluptatum illecebras ratione prohibente sectari, et his non potiri

δὲ μηδὲν ἤττον, καὶ τὸ οἰεσθαι μὲν δεῖν πράττειν καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ συμφέροντα, ἀρίστασθαι δὲ αὐτῶν διὰ τὰς ἡδονάς. (10) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκρασίᾳ μαλακία καὶ μεταμέλεια καὶ τὰ πλείστα ταυτὰ ἄ καὶ τῇ ἀκο-
 8 λασίᾳ.

quum satius esse ducas, nihilominus potiri velle; quumque recta et honesta quæ sunt, esse facienda statuas, ea voluptatis ergo deserere. (10) Comes incontinentiæ, mollitiæ poenitentiaque est, et omnia fere quæ protervitatem sequuntur.

CAP. VII.

Ἄδικίας δ' ἐστὶν εἶδη τρία· ἀσέβεια, πλεονεξία, ὕβρις. (2) Ἀσέβεια μὲν ἡ περὶ θεοῦ πλημμέλεια καὶ περὶ δαίμονας ἡ καὶ περὶ τοὺς κατοικοῦμένους, καὶ περιγόνεις καὶ περὶ πατρίδα· (3) πλεονεξία δὲ περὶ τὰ συμ-
 10 βόλαια, παρὰ τὴν ἀξίαν αἰρουμένη τὸ διάφορον· (4) ὕβρις δέ, καθ' ἣν τὰς ἡδονὰς αὐτοῖς παρασκευάζουσιν, εἰς ὄνειδος ἀγαγόντες ἑτέρους, ὅθεν Εὐῆνος περὶ αὐτῆς λέγει·

"Ἦτις κερδαίνουσι οὐδὲν ὁμῶς ἀδικεῖ.

16 (5) Ἔστι δὲ τῆς ἀδικίας τὸ παραβαίνειν τὰ πάτρια ἔθνη καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ ἀπειθεῖν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἀρχαῖς, τὸ ψεύδεσθαι, τὸ ἐπιορκεῖν, τὸ παραβαίνειν τὰς ὁμολογίας καὶ τὰς πίστεις. (6) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀδικίᾳ συκοφαντία, ἀλαζονεία, φιλανθρωπία προσποιή-
 20 τος, κακοήθεια, πανουργία. (7) Ἀνελευθερίας δ' ἐστὶν εἶδη τρία· αἰσχροκεδρία, φειδωλία, χιμβεία. (8) Αἰσχροκεδρία μὲν, καθ' ἣν κερδαίνειν ζητοῦσι πανταγόθεν, καὶ τὸ κέρδος τῆς αἰσχύνης περὶ πλείονος ποιού-
 25 ται· (9) φειδωλία δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἀδάπανοι γίνονται τῶν χρημάτων εἰς τὸ δέον· (10) χιμβεία δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἀπανωσι μὲν, κατὰ μικρὸν δὲ καὶ κακῶς, καὶ πλεόν βλάπτονται τῷ μὴ κατὰ καιρὸν ποιεῖσθαι τὸ διάφορον. (11) Ἔστι δὲ τῆς ἀνελευθερίας τὸ περὶ πλείστου ποιεῖ-
 30 ποιούντων τὸ κέρδος, βίος θητικὸς καὶ δουλοπρεπὴς καὶ ρυπαρὸς, φιλοτιμίας καὶ ἐλευθερίας ἀλλότριος. (12) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀνελευθερίᾳ μικρολογία, βαρυσυμία καὶ μικροψυχία, ταπεινότης, ἀμετρία, ἀγένεια, μισανθρωπία. (13) Μικροψυχίας δ' ἐστὶ τὸ μῆτε τιρῆν
 35 μῆτε ἀτιμίαν, μῆτε εὐτυχίαν μῆτε ἀτυχίαν δύνασθαι φέρειν, ἀλλὰ τιμώμενον μὲν χαυνοῦσθαι, μικρὰ δὲ εὐ-
 τυγήσαντα ὑπεξείρεσθαι, ἀτιμίαν δὲ μὴδὲ τὴν ἐλαγίστην ἐνεγκεῖν δύνασθαι, ἀπότρυγμα δ' ἄτην καὶ ἀτυχίαν κρίνειν μεγάλην, ὀδύρεσθαι δ' ἐπὶ πᾶσι καὶ δυσφορεῖν.
 40 Ἔτι δὲ τοιοῦτος ἐστὶν ὁ μικροψυχὸς οἷος πάντα τὰ ὀλιγορήματα καλεῖν ὕβριν καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὰ δι' ἀγνοίαν ἢ λήθην γιγνόμενα. (14) Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μικροψυχίᾳ μικρολογία, μεμψιμοιρία, δυσελπιστία, ταπεινότης.

Injustitiæ vero genera tria reperiuntur : impietas, arrogantia, contumelia. (2) Impietas quidem erga deos, et genios, aut etiam erga mortuos, tum erga parentes, et patriam, rectum non servans. (3) Arrogantia vero, circa contractus commerciumque vitæ, supra quam merita est præpollere volens. (4) Contumelia vero, voluptatem sibi sic struens, in probum ac dedecus alios ut ducat. Recteque de ea sic Evensus :

Quæ detrimentum dat lucra nulla ferens.

(5) Iniquitatis est vero, mores ritusque patrios prævaricari, legibus et auctoritati publicæ subesse non velle, mentiri etiam, ac pejorare, pactaque transgredi, et fidem fallere. (6) Hanc calumnia, jactantiaque, ac humanitatis simulatio, et perversitas, dolusque malus sequuntur. (7) Illiberalitatis quoque genera tria sunt : turpilucrium, parcitas, tenacitas. (8) Turpilucrium, quo quarere lucrumque ex re qualibet facere non pudet, plurisque lucrum quam ignominia est. (9) Parcitas autem, qua honestas necessariaque ad res nostras minime sustinemus impendere. (10) Tenacitas autem, qua impendunt quidem, tenuiter vero maligneque adeo, plus ut incommodent, dum sumptus in tempore non faciunt. (11) Illiberalitatis est, maximi pecuniam facere, inque faciendo lucro probum nullum inesse putare. Mercenaria hæc servilisque ac sordida vita, ab omnique honorum studio ac liberalitate aliena est; (12) qua usu nobis venit, ut nostris in rationibus quidem angustia circumdemur; in studiis vero ac voluntatibus, veluti pondus ac molem objectam habeamus; ac omnino pusillitas, ac dejectio, ingenerositasque animi, ac humanitatis totius odium, nos ut consequatur. (13) Pusillitatis autem, neque fortunam nec infortunium, neque honorem nec ignominiam ferre posse est; sed honore subeunte tumescere vanumque reddi, fortuna vero vel paululum aspirante, continuo extolli; ignominiam ne minimam quidem sustinere posse : repulsam vero frustrationemque quantumvis exiguam, infortunium ingens esse judicare, omnemque eam lacrimis prosequi ac ægre ferre. Denique talis pusillus homo est, qui omnem neglectum sui, etiam qui per ignorantiam oblivionemve evenit, injuriam ac contumeliam dicat. (14) Hanc angustia, querimoniaque, et diffidentia, et depressio quadam animi sequitur.

CAP. VIII.

Καθόλου δὲ τῆς μὲν ἀρετῆς ἐστὶ τὸ ποιεῖν σπουδαίαν
 τὴν διαθέσιν περὶ τὴν ψυχὴν, ἡρεμαίαις καὶ τεταγμέ-
 ναις κινήσεσι χρωμένῃ, συμφωνοῦσαν κατὰ πάντα τὰ
 μέρη· διὸ καὶ δοκεῖ παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς εἶναι
 6 ψυχῆς σπουδαία διαθέσις. (2) Ἔστι δὲ ἀρετῆς καὶ τὸ
 εὐεργετεῖν τοὺς ἀξίους, καὶ τὸ φιλεῖν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ
 τὸ μῆτε κολαστικὸν εἶναι μῆτε τιμωρητικόν, ἀλλὰ ἴλεων
 καὶ εὐμενικὸν καὶ συγγνωμονικόν. (3) Ἀκολουθεῖ δὲ
 τῇ ἀρετῇ χρηστότης, ἐπιείκεια, εὐγνωμοσύνη, ἐλπίς
 10 ἀγαθῆ. Ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα οἷον φίλοικον εἶναι
 καὶ φιλόφιλον, φιλέταιρον, φιλόξενον, φιλόθρωπον καὶ
 φιλόκαλον· ἃ δὴ πάντα τῶν ἐπαινουμένων ἐστίν.
 (4) Τῆς δὲ κακίας ἐστὶ τὰ ἐναντία.

In universam autem animus rite compositus ut sit, placidusque ac moderatis et suis motibus ut feratur, omnesque per partes ipsius velut harmonia, ut consonet, efficere, virtutis est. Itaque perfectæ reipublicæ similis virtuosus animi status esse videtur. (2) Est vero virtutis et hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia sua dignari; tum nec pœnæ nec vindictæ cupidum, sed misericordem clementemque, ac veniam concedere paratum esse. (3) Comites virtutis, probitas, æquitas, candor, spes bona sunt: præterea alia ejusmodi, velut familiarium, amicorum, sociorum, hospitem, hominum denique omnium, eorumque bonorum præsertim, amor. Quæ quidem laudatorum de numero sunt omnia. (4) Vitium vero contrariis per omnia præditum est moribus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΦΥΣΙΚΗΣ
ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ.

ARISTOTELIS
NATURALIS
AUSCULTATIONIS

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

(181.)

Ἐπειδὴ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει
περὶ πάσας τὰς μεθόδους, ὧν εἰσιν ἀρχαὶ ἢ αἷτια
ἢ στοιχεῖα, ἐκ τούτων γινώσκουσιν (τότε γὰρ οἰόμεθα
γινώσκουσιν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἷτια γινώσκωμεν τὰ
πρῶτα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρῶτας καὶ μέχρι τῶν
στοιχείων), δῆλον ὅτι καὶ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης
πειρατέον πρότερον διορίσασθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς.
(2) Πέφυκε δὲ ἐκ τῶν γνωριμωτέρων ἡμῖν ἡ ὁδὸς καὶ
σαφέστερων ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῆ φύσει καὶ γνωριμώ-
10 τερα· οὐ γὰρ ταῦτά ἡμῖν τε γνώριμα καὶ ἀπλῶς· διό-
περ ἀνάγκη τὸν τρόπον τοῦτον προάγειν ἐκ τῶν ἀσαφε-
στέρων μὲν τῆ φύσει, ἡμῖν δὲ σαφέστερων, ἐπὶ τὰ
σαφέστερα τῆ φύσει καὶ γνωριμώτερα. (3) Ἔστι
δ' ἡμῖν τὸ πρῶτον δῆλα καὶ σαφῆ τὰ συγκεχυμένα
15 μᾶλλον ὕστερον δὲ ἐκ τούτων γίνεται γνώριμα τὰ στοι-
χεῖα καὶ αἱ ἀρχαὶ διαιρούσι ταῦτα. (4) Διὸ ἐκ τῶν
καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα δεῖ προῖέναι. Ἐὶ γὰρ
ἄλλο κατὰ τὴν αἴσθησιν γνωριμώτερον· τὸ δὲ καθό-
λου ἄλλο τί ἐστὶ· πολλὰ γὰρ περιλαμβάνει ὡς μέρη
20 τὸ καθόλου. (5) Πέπονθε δὲ ταῦτο τοῦτο τρόπον τινὰ
καὶ τὰ ὀνόματα πρὸς τὸν λόγον. Ὅλον γὰρ τι καὶ
ἀδιορίστως σημαίνει, οἷον ἡ κύκλος· ὁ δὲ ὁρισμὸς αὐτοῦ
διαιρεῖ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. Καὶ τὰ παιδία δὲ τὸ μὲν
25 πρῶτον προσαγορεύει πάντας τοὺς ἀνδρας πατέρας
καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας, ὕστερον δὲ διορίζει τούτων
ἕκαστον.

Quoniam cognitio et scientia in omnibus methodis,
quarum sunt principia vel causae vel elementa, ex horum
notitia proficiscitur (tunc enim putamus unumquodque
cognoscere, quum causas primas noverimus et principia pri-
ma, et usque ad elementa), perspicuum est huc quoque ten-
tandum esse ut primum definiantur ea quae ad principia natu-
ralis scientiae pertinent. (2) Naturaliter autem constituta est
via ab iis quae sunt nobis notiora et clariora, ad ea quae
sunt clariora et notiora natura; non enim eadem sunt et
nobis nota, et simpliciter: quare necesse est hoc modo pro-
gredi, nimirum ex iis quae natura quidem sunt obscuriora,
nobis tamen sunt clariora, ad ea quae sunt notiora et cla-
riora natura. (3) Ea vero sunt nobis primum perspicua et
manifesta, quae sunt magis confusa; deinde iis qui haec
dividunt, ex ipsis elementa et principia innoscunt. (4) Id-
circo ab universalibus ad singularia progredi oportet. Totum
enim secundum sensum notius est: universale autem est
totum quiddam, quoniam universale multa, tanquam par-
tes, comprehendit. (5) Sic affecta quodammodo sunt etiam
nomina erga definitionem. Totum enim quiddam et inde-
finite significant, veluti Circulus: definitio vero ejus divi-
dit in singulas partes. Ac pueri quoque primum omnes
viros appellant patres, et omnes mulieres matres; postea
vero discernunt horum utrumque.

CAP. II.

Ἀνάγκη δ' ἦτοι μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν ἢ πλείους·
καὶ εἰ μίαν, ἦτοι ἀκίνητον, ὡς περὶ φυσικῶν Παρμενίδης
καὶ Μελίσσος, ἢ κινουμένην, ὡς περὶ οἱ φυσικοὶ, οἱ μὲν
30 ἀέρα φάσκοντες εἶναι, οἱ δὲ ὕδωρ, τὴν πρώτην ἀρχὴν·
εἰ δὲ πλείους, ἢ πεπερασμένας ἢ ἀπείρους· καὶ εἰ
πεπερασμένας, πλείους δὲ μίαν ἢ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέτ-
ταρας ἢ ἄλλον τινὰ ἀριθμόν· καὶ εἰ ἀπείρους, ἢ οὕτως
ὡς περὶ Δημόκριτος, τὸ γένος ἓν, σχήματι δὲ ἢ εἶδει
35 διαφερούσας, ἢ καὶ ἐναντίας. (2) Ὁμοίως δὲ ζητοῦσι

Necesse est autem aut unum esse principium, aut
plura; et, si unum sit, aut esse immobile, ut inquit Parme-
nides et Melissus; aut quod moveatur, ut aiunt physici:
quorum alii aerem, alii aquam statuunt esse primum prin-
cipium. Quodsi plura sint, necesse est vel esse finita vel
infinita; et, si finita, uno autem plura, certe vel esse duo,
vel tria, vel quattuor, vel aliquo alio numero: si infinite
vel oportet sic esse ut censuit Democritus, nimirum genere
unum, figura autem vel forma discrepantia, aut etiam con-
traria. (2) Similiter etiam in quaerunt, qui quaerunt quot

καὶ οἱ τὰ ὄντα ζητοῦντες πόσα· ἐξ ὧν γὰρ τὰ ὄντα
 ἐστὶ ζητοῦσι πρῶτον, ταῦτα πότερον ἐν ἢ πολλὰ·
 καὶ εἰ πολλὰ, εἰ πεπερασμένα ἢ ἀπειρα. Ὡστε τὴν
 ἀρχὴν καὶ τὸ στοιχεῖον ζητοῦσι, πότερον ἐν ἢ πολλὰ.
 (3) Τὸ μὲν οὖν εἰ ἐν καὶ ἀκίνητον τὸ ὄν σκοπεῖν οὐ
 περὶ φύσεως ἐστὶ σκοπεῖν. Ὡς περὶ γὰρ καὶ τῶ γεω-
 μέτρῃ οὐκέτι λόγος ἐστὶ πρὸς τὸν ἀνελόντα τὰς ἀρχάς,
 ἀλλ' ἤτοι ἐτέρας ἐπιστήμης ἢ πασῶν κοινῆς, οὕτως
 οὐδὲ τῶ περὶ ἀρχῶν· οὐ γὰρ ἐτι ἀρχὴ ἐστίν, εἰ
 ἐν μόνον καὶ οὕτως ἐν ἐστίν. Ἡ γὰρ ἀρχὴ τινὸς
 ἢ τινῶν. (4) Ὅμοιον δὲ τὸ σκοπεῖν εἰ οὕτως ἐν καὶ
 πρὸς ἄλλην θέσιν ὁποιανοῦν διαλέγεσθαι τῶν λόγου
 ἕνεκα λεγομένων, ὅσον τὴν Ἑρακλείτειον· ἢ εἰ τις φαίη
 ἀνθρώπων ἓνα τὸ ὄν εἶναι· (5) ἢ λυεῖν λόγον ἑριστικόν,
 ὅσπερ ἀμφότεροι μὲν ἔχουσιν οἱ λόγοι, καὶ ὁ Μελίσσου
 καὶ ὁ Παρμενίδου· καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι καὶ
 ἀσυλλόγιστοί εἰσι· μᾶλλον δὲ ὁ Μελίσσου φορτικὸς
 καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν, ἀλλ' ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος
 τᾶλλα συμβαίνει. Τοῦτο δὲ οὐδὲν χαλεπόν. (6) Ἡμῖν
 δὲ ὑποκείσθω τὰ φύσει ἢ πάντα ἢ ἓνια κινούμενα
 εἶναι· δῆλον δὲ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. Ἄμα δὲ οὐδὲ λύειν
 ἀπαντα προσήκει, ἀλλ' ἢ ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τις ἐπι-
 δεικνύς ψεύδεται, ὅσα δὲ μή, οὐ, ὅσον-τὸν τετραγω-
 νισμὸν τὸν μὲν διὰ τῶν τμημάτων γεωμετρικοῦ δια-
 λῦσαι, τὸν δὲ Ἀντιφῶντος οὐ γεωμετρικοῦ. (7) Οὐ
 μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ φύσεως μὲν οὐ, φυσικὰς δὲ ἀπο-
 ρίας συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς, ἴσως ἔχει καλῶς ἐπὶ
 μικρὸν διαλεχθῆναι περὶ αὐτῶν· ἔχει γὰρ φιλοσοφίαν
 ἢ σκέψιν. [III.] (8) Ἀρχὴ δὲ οἰκειοτάτη πασῶν, ἐπειδὴ
 πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, ἰδεῖν πῶς λέγουσιν οἱ λέγον-
 τες εἶναι ἐν τὰ πάντα, πότερον οὐσίαν τὰ πάντα
 ἢν ποσὰ ἢ ποιὰ, καὶ πάλιν πότερον οὐσίαν μίαν τὰ
 πάντα, ὅσον ἀνθρώπων ἓνα ἢ ἵππων ἓνα ἢ ψυχῶν μίαν,
 ἢ ποιὸν ἐν δὲ τοῦτο, ὅσον λευκὸν ἢ θερμὸν ἢ τῶν
 ἄλλων τι τῶν τοιούτων· ταῦτα γὰρ πάντα δια-
 φέρει τε πολὺ καὶ ἀδύνατα λέγειν. (9) Εἰ μὲν γὰρ
 ἔσται καὶ οὐσία καὶ ποσὸν καὶ ποιόν, καὶ ταῦτα
 εἴτ' ἀπολελυμένα ἀπ' ἀλλήλων εἴτε μή, πολλὰ τὰ ὄντα·
 εἴτ' ἐν δὲ πάντα ποιὸν ἢ ποσόν, εἴτ' οὕσης οὐσίας εἴτε
 μὴ οὕσης, ἄτοπον, εἰ δὲ ἄτοπον λέγειν τὸ ἀδύνα-
 τον. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἄλλων χωριστόν ἐστι παρὰ τὴν
 οὐσίαν· πάντα γὰρ καθ' ὑποκειμένου τῆς οὐσίας λέ-
 γεται. (10) Μελίσσος δὲ φησὶ τὸ ὄν ἀπειρον εἶναι.
 Ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν· τὸ γὰρ ἀπειρον ἐν τῶ ποσῶ· οὐσίαν
 δὲ ἀπειρον εἶναι ἢ ποιότητα ἢ πάθος, οὐκ ἐνδέχεται
 εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἰ ἄμα καὶ ποσὰ ἄττα εἶεν·
 ὁ γὰρ τοῦ ἀπείρου λόγος τῶ ποσῶ προσχρῆται, ἀλλ'
 οὐκ οὐσία οὐδὲ τῶ ποιῶ. Εἰ μὲν τοίνυν καὶ οὐσία
 ἐστὶ καὶ ποσόν, δύο καὶ οὐχ ἐν τὸ ὄν· εἰ δ' οὐσία μό-
 νον, οὐκ ἀπειρον, οὐδὲ μέγεθος ἔξει οὐδέν· ποσὸν γὰρ
 τι ἔσται. (11) Ἐτι ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν πολλαχῶς
 λέγεται, ὥσπερ καὶ τὸ ὄν, σκεπτέον τίνα τρόπον λέγου-
 σιν εἶναι ἐν τὸ πᾶν. Λέγεται δ' ἐν ἢ τὸ συνεχές
 ἢ τὸ ἀδιαίρετον ἢ ὄν ὁ λόγος ὁ αὐτός καὶ εἰς ὁ τοῦ

sint entia : primum enim quaerunt, utrum haec, ex quibus
 entia constant, unum sint, an multa; et, si multa sint,
 utrum sint finita, an infinita. Quocirca quaerunt, utrum
 principium ac elementum sit unum, an multa. (3) Porro
 haec consideratio, an unum sit ens et immobile, non est
 consideratio de natura. Quemadmodum enim minime est
 geometrae disputare adversus eum qui geometriae prin-
 cipia evertit, sed ea disputatio est vel alterius scientiae,
 vel omnium communis : ita etiam ei qui de principiis phy-
 siccis agit, non est disputandum adversus negantes principia
 physica : quia non est amplius principium, si est tantum
 unum, et ita unum : quandoquidem principium est alicu-
 jus, vel aliquorum. (4) Perinde igitur est, considerare an
 ita sit unum principium, ac si contra quamvis aliam the-
 sin disceptetur, quae disputationis causa asseratur; veluti
 adversus thesin Heracliteam : vel si quis affirmarit id
 quod est, esse unum hominem : (5) aut solvere argumenta-
 tionem litigiosam, quam ambo quidem sermones habent, tam
 Melissi quam Parmenidis (etenim falsa accipiunt, neque
 concludunt), sed ratio Melissi est magis importuna, nec
 habet dubitationem, sed uno absurdo dato, cetera eveniunt :
 hoc vero non est difficile. (6) Nos autem supponamus, quae
 natura constant, vel omnia vel quaedam moveri : quod
 quidem per inductionem perspicuum est. Simul autem nec
 solvere omnia decet, sed ea tantum, quae ex principiis
 demonstrans quispiam falso concludit : quae vero non ita
 concluduntur, nequaquam solvenda sunt. Exempli gratia,
 tetragonismum qui per segmenta fit, geometrae est dis-
 solvere; Antiphontis vero tetragonismum dissolvere, non
 est geometrae. (7) Sed quia, licet non de natura, tamen
 naturales dubitationes eos dicere contingit : fortassis e re
 erit paululum de his disserere : habet enim in se philoso-
 phiam haec consideratio. [III.] (8) Principium autem
 omnium accommodatissimum est, ut videamus, quoniam
 ens multis modis dicitur, quonam modo id accipiant qui
 inquirunt omnia esse unum : utrum intelligant omnia esse
 substantiam an esse quanta, an qualia. Rursus, utrum
 omnia esse unam substantiam, ut hominem unum, vel
 equum unum, vel animam unam; an unum quale, ut
 album, vel calidum, vel aliud quiddam tale. Haec enim
 omnia longe inter se differunt, ac dici nequeunt. (9) Ete-
 nim si sit et substantia, et quantum, et quale (sive
 haec sint a se invicem sejuncta, sive non), certe multa
 entia sunt. Si vero omnia sint quantum, vel quale,
 sive etiam substantia sit, sive non sit; absurdum est,
 si tamen absurdum dicere oportet quod est impossibile.
 Nihil enim aliud separabile est praeter substantiam :
 quoniam reliqua omnia de subjecta substantia dicuntur.
 (10) Atqui Melissus inquit ens infinitum esse. Ens igitur est
 quantum quiddam : quoniam infinitum est in quantitate :
 substantia vero, aut qualitas, aut affectio non potest esse
 infinita, nisi ex accidenti, videlicet si simul quaedam
 quanta sint. Nam in definitione infiniti quantum adhibetur,
 non substantia, nec quale. Ergo si et substantia est, et
 quantum, duo sunt entia, non unum. Quodsi substantia
 tantum sit, profecto ens nec infinitum erit, nec ullam ma-
 gnitudinem habebit : quandoquidem esset quantum quid-
 dam. (11) Praeterea quoniam ipsum quoque unum dicitur
 multis modis, quemadmodum et ens; considerandum est,
 quonam modo dicant universum esse unum. Dicitur autem
 unum, vel quod est continuum, vel quod est individuum,
 vel quorum una et eadem est definitio quidditatem expli-

τί ἦν εἶναι, ὡςπερ μέθου καὶ οἴνου. Εἰ μὲν τοίνυν
 συνεχές, πολλὰ τὸ ἐν· εἰς ἄπειρον γὰρ διαιρετὸν τὸ
 συνεχές. (12) Ἔχει δ' ἀπορίαν περὶ τοῦ μέρους καὶ
 τοῦ ὅλου (ἴσως δὲ οὐ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλ' αὐτὴν
 καθ' αὐτήν) πότερον ἐν ἢ πλείω τὸ μέρος καὶ τὸ ὅλον,
 καὶ πῶς ἐν ἢ πλείω· καὶ εἰ πλείω, πῶς πλείω· καὶ
 περὶ τῶν μερῶν τῶν μὴ συνεχῶν [δ' αὐτὸς λόγος]· καὶ
 εἰ τῶ ὅλῳ ἐν ἑκάτερον ὡς ἀδιαιρετον, ὅτι καὶ αὐτὰ αὐ-
 τοῖς. (13) Ἀλλὰ μὴν εἰ ὡς ἀδιαιρετον, οὐθὲν ἔσται ποσὸν
 οὐδὲ ποιόν, οὐδὲ δὴ ἄπειρον τὸ ὄν, ὡςπερ Μελίσσος
 φησιν, οὐδὲ πεπερασμένον, ὡςπερ Παρμενίδης· τὸ
 γὰρ πέρασ ἀδιαιρετον, οὐ τὸ πεπερασμένον. (14) Ἀλλὰ
 μὴν εἰ τῶ λόγῳ ἐν τὰ ὄντα πάντα, ὡς λώπιον καὶ ἱμά-
 τιον, τὸν Ἡρακλείτου λόγον συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς·
 ταῦτον γὰρ ἔσται καὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν εἶναι καὶ μὴ
 ἀγαθῶν καὶ ἀγαθῶν· ὥστε ταῦτον ἔσται ἀγαθὸν καὶ οὐκ
 ἀγαθόν, καὶ ἄνθρωπος καὶ ἵππος· καὶ οὐ περὶ τοῦ ἐν
 εἶναι τὰ ὄντα ὁ λόγος ἔσται αὐτοῖς, ἀλλὰ περὶ τοῦ μη-
 δέν, καὶ τὸ τοιῷδὲ εἶναι καὶ τοσῷδὲ ταῦτόν. (15) Ἔθο-
 ρυβοῦντο δὲ καὶ οἱ ὑστεροὶ τῶν ἀρχαίων ὅπως μὴ
 ἅμα γένηται αὐτοῖς τὸ αὐτὸ ἐν καὶ πολλὰ. Διὸ οἱ
 μὲν τὸ ἔστιν ἀπειλόν, ὡςπερ Λυκόφρων, οἱ δὲ τὴν
 λέξιν μετερρῦθμιζον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ λευκός ἔστιν
 ἀλλὰ λελεεύκωται, οὐδὲ βαδίζων ἔστιν ἀλλὰ βαδίζει·
 ἵνα μήποτε τὸ ἔστιν προσάπτοντες πολλὰ εἶναι ποιῶσι
 τὸ ἐν, ὡς μοναχῶς λεγομένου τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ὄντος.
 Πολλὰ δὲ τὰ ὄντα ἢ λόγῳ (οἷον ἄλλο τὸ λευκῶν εἶναι
 καὶ μουσικῶν, τῶ δ' αὐτῶ ἀμφω· πολλὰ ἄρα τὸ ἐν) ἢ διαί-
 ρεσει, ὡςπερ τὸ ὅλον καὶ τὰ μέρη. Ἐνταῦθα δὲ
 ἢ ὅτι ἠπόρουσαν, καὶ ὠμολόγουν τὸ ἐν πολλὰ εἶναι, ὡςπερ
 οὐκ ἐνδεχόμενον ταῦτόν ἐν τε καὶ πολλὰ εἶναι, μὴ τὰ
 ἀντικείμενα ὅς· ἔστι γὰρ τὸ ἐν καὶ δυνάμει καὶ ἐντε-
 λεχεία.

cans, ut temetum et vinum. Itaque si ens continuum est, multa est quod est unum : quia continuum est divisibile in infinitum. (12) Est autem dubitatio de parte ac toto (quæ fortasse nihil ad hanc rationem facit, sed ipsa per se spectanda est), utrum pars et totum sint unum, an multa : et quomodo sint unum, vel multa : et si sunt multa, quomodo multa (ac de partibus non continuis est eadem disputatio) : et si utraque pars cum toto unum sit utpote individua, hinc effici ut et ipsæ partes inter se unum sint. (13) At vero si unum est ens ut individuum, nihil erit quantum, aut quale : proinde ens nec erit infinitum, ut inquit Melissus; nec finitum, ut ait Parmenides : finis enim seu terminus individuum est, non id quod est finitum. (14) Sed si omnia entia sunt definitione unum, ut vestimentum et indumentum; accidit eis ut Heracliti sermonem pronuntient. Eadem enim erit essentia boni et mali, item non boni et boni. Quocirca idem erit et bonum et non bonum, idem homo et equus : nec de hoc erit illis disputatio, an omnia entia sint unum, sed de eo potius, an nihil sint : item talè esse, et tantum esse, idem erunt. (15) Posteriores quoque veterum, conturbati sunt, verentes ne quando eis accideret ut dicerent idem simul esse unum et multa. Quare nonnulli verbum est auferebant, ut Lycophon : alii vero orationem reformabant, non dicentes hominem album esse, sed albecere; nec hominem esse ambulantiem, sed ambulare : ne quando verbum est adijungentes, multa esse efficerent, quod est unum : quasi uno modo dicatur unum aut ens. Entia vero multa sunt, vel definitione (ut alia est albi essentia, et musici : eidem tamen subjecto insunt : multa igitur est quod est unum), vel divisione, ut totum et partes. Hic vero jam ambigebant, et fatebantur, quod unum est, esse multa : quasi idem non posset esse unum et multa; non propterea tamen opposita concedebant : est enim unum et potestate et actu.

CAP. III.

Τὸν τε δὴ τρόπον τοῦτον ἐπιούσιν ἀδύνατον φαί-
 νεται τὰ ὄντα ἐν εἶναι, καὶ ἐξ ὧν ἐπιδεικνύουσι, λύειν
 οὐ χαλεπὸν. Ἀρφοτέροι γὰρ ἐριστικῶς συλλογίζονται,
 καὶ Μελίσσος καὶ Παρμενίδης· καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι
 καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσιν αὐτῶν οἱ λόγοι· μᾶλλον δὲ ὁ Μελίσσου
 φορτικὸς καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν, ἀλλὰ ἐνός
 ἀτόπου δοθέντος τᾶλλα συμβαίνει· τοῦτο δ' οὐθὲν χαλεπὸν.
 (2) Ὅτι μὲν οὖν παραλογίζεται Μελίσσος, δῆλον· οἶεται γὰρ
 εἰληφέναι, εἰ τὸ γενόμενον ἔχει ἀρχὴν ἅπαν, ὅτι καὶ τὸ μὴ
 γενόμενον οὐκ ἔχει. Ἔϊτα καὶ τοῦτο ἀτόπον, τὸ παντὸς οἰεσθαι
 εἶναι ἀρχὴν τοῦ πράγματος
 καὶ μὴ τοῦ χρόνου, καὶ γενέσεως μὴ τῆς ἀπλῆς, ἀλλὰ
 καὶ ἀλλοιώσεως, ὡςπερ οὐκ ἀθρόας γινομένης μεταβολῆς.
 (3) Ἐπειτα καὶ διὰ τί ἀκίνητον, εἰ ἐν; ὡςπερ γὰρ
 καὶ τὸ μέρος ἐν ὄν, τοδὶ τὸ ὕδωρ, κινεῖται ἐν ἑαυτῷ,
 διὰ τί οὐ καὶ πᾶν; ἔπειτα ἀλλοιωσις διὰ τί οὐκ ἂν
 εἶη; Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶ εἶδὲ οἶόντε ἐν εἶναι, πλὴν τῶ
 ἐξ οὗ. Οὕτως δὲ ἐν καὶ τῶν φυσικῶν τινὲς λέγουσιν,
 ἐκείνως δ' οὐ· ἄνθρωπος γὰρ ἵππου ἕτερον τῶ εἶδὲ

Iis igitur qui hoc modo aggreuntur, apparet, fieri non posse ut ea quæ sunt, unum sint. Atque ea ex quibus demonstrant, solvere non est difficile. Utrique enim litigiose ratiocinantur, tam Melissus quam Parmenides. Etenim falsa sumunt, neque concludunt eorum rationes : sed magis importuna est ratio Melissi, nec habet ullam dubitationem : verum uno absurdo dato, cetera sequuntur : hoc autem non est difficile. (2) Vitiose igitur Melissum argumentari perspicuum est. Sumpsisse enim putat, si quicquid est factum, habet principium, etiam quod non est factum, non habere principium. Deinde et hoc absurdum est, existimare quamlibet generationem, non tantum simplicem, sed etiam variationem, rei principium habere, non temporis, quasi non fiat simul ulla mutatio. (3) Insuper cur est immobile, si sit unum? sicut enim pars, quum sit una, ut hæc aqua, movetur in eodem loco : cur non etiam universum ita movebitur? præterea variatio quam ob causam esse non poterit? At vero nec formâ potest esse unum, sed tantum ex quo. Hoc autem modo unum esse etiam physici quidam dicunt, illo autem modo nequaquam : homo namque ab

καὶ τάναντία ἀλλήλων. (4) Καὶ πρὸς Παρμενίδην δὲ ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν λόγων, καὶ εἰ τινες ἄλλοι εἰσὶν ἴδιοι· καὶ ἡ λύσις τῇ μὲν ὅτι ψευδής, τῇ δὲ ὅτι οὐ συμπεραίνεται· ψευδής μὲν, ἢ ἀπλῶς λαμβάνει τὸ ὄν λέγεσθαι, λεγομένου πολλαχῶς· ἀσυμπεράντος δέ, ὅτι εἰ μόνα τὰ λευκὰ ληφθεῖη, σημαίνοντες ἐν τοῦ λευκοῦ, οὐθὲν ἕττον πολλὰ τὰ λευκὰ καὶ οὐχ ἔν. Οὔτε γὰρ τῇ συν-
 5 | εχέει ἐν ἔσται τὸ λευκὸν οὔτε τῷ λόγῳ. Ἄλλο γὰρ ἔσται τὸ εἶναι λευκῶ καὶ τὸ δεδεγμένῳ, καὶ οὐκ ἔσται
 10 | παρὰ τὸ λευκὸν οὐθὲν χωριστόν· οὐ γὰρ ἢ χωριστόν, ἀλλὰ τῷ εἶναι ἕτερον τὸ λευκὸν καὶ ὃ ὑπάρχει. Ἄλλα τοῦτο Παρμενίδης οὕτω εἴωρα. (5) Ἀνάγκη δὲ λαβεῖν μὴ μόνον ἐν σημαίνει τὸ ὄν, καθ' οὗ ἂν κατηγορηθῆ, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ὄν καὶ ὅπερ ἔν· τὸ γὰρ συμβεβη-
 15 | κός καθ' ὑποκειμένου τινός λέγεται. Ὅποτε ὃ συμβέβηκε τὸ ὄν, οὐκ ἔσται· ἕτερον γὰρ τοῦ ὄντος· ἔσται τι ἄρα οὐκ ὄν· οὐ δὴ ἔσται ἄλλῳ ὑπάρχον τὸ ὅπερ ὄν. Οὐ γὰρ ἔσται ὄν τι αὐτῷ εἶναι, εἰ μὴ πολλὰ τὸ ὄν σημαίνει οὕτως ὥστε εἶναι τὴν ἑκάστον. Ἄλλ' ὑπόκειται τὸ ὄν σημαί-
 20 | νειν ἔν. (6) Εἰ οὖν τὸ ὅπερ ὄν μηδενὶ συμβέβηκε, τᾶλλα δ' ἐκείνῳ, τί μᾶλλον τὸ ὅπερ ὄν σημαίνει τὸ ὄν ἢ μὴ ὄν; εἰ γὰρ ἔσται τὸ ὅπερ ὄν ταῦτο καὶ λευκόν, τὸ λευκῶ δ' εἶναι μὴ ἔστιν ὅπερ ὄν· οὐδὲ γὰρ συμβεβη-
 25 | κέναι αὐτῷ ὁόντες τὸ ὄν· οὐθὲν γὰρ ὄν δ' οὐχ ὅπερ ὄν· οὐκ ἄρα ὄν τὸ λευκόν· οὐχ οὕτως δὲ ὥστε περὶ τὴν μὴ ὄν, ἀλλ' ὅλως μὴ ὄν. Τὸ ἄρα ὅπερ ὄν οὐκ ὄν· ἀληθὲς γὰρ εἰπεῖν ὅτι λευκόν, τοῦτο δὲ οὐκ ὄν ἐσημαίνεν· ὥστ' εἰ καὶ τὸ λευκὸν σημαίνει ὅπερ ὄν, πλείω ἄρα σημαίνει τὸ ὄν. (7) Οὐ τοίνυν οὐδὲ μέγεθος ἔξει τὸ ὄν, εἴπερ ὅπερ ὄν τὸ ὄν· ἑκάτερον γὰρ ἕτερον τὸ εἶναι τῶν
 30 | μορίων. Ὅτι δὲ διαιρεῖται τὸ ὅπερ ὄν εἰς ὅπερ ὄν τι ἄλλο, καὶ τῷ λόγῳ φανερόν· ὅλον δ' ἄνθρωπος εἰ ἔστιν ὅπερ ὄν τι, ἀνάγκη καὶ τὸ ζῶον ὅπερ ὄν τι εἶναι καὶ τὸ δίπουν· εἰ γὰρ μὴ ὅπερ ὄν τι, συμβεβηκότα ἔσται·
 35 | ἢ οὖν τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ ὑποκειμένῳ. Ἄλλ' ἀδύνατον· συμβεβηκός τε γὰρ λέγεται τοῦτο, ἢ δ' ἐνδέχεται ὑπάρχειν καὶ μὴ ὑπάρχειν, ἢ οὐ ἐν τῷ λόγῳ ὑπάρχει τὸ ὃ συμβέβηκεν, ἢ ἐν ὃ ὁ λόγος ὑπάρχει ὃ συμβέβηκεν, ὅλον τὸ μὲν καθῆσθαι ὡς χωριζό-
 40 | μενον, ἐν δὲ τῷ σιμῶ ὑπάρχει ὁ λόγος ὁ τῆς ῥίνος ἢ φαμὲν συμβεβηκέναι τὸ σιμόν. (8) Ἔτι ὅσα ἐν τῷ ὀριστικῷ λόγῳ ἔνεστιν ἢ ἐξ ὧν ἔστιν, ἐν τῷ λόγῳ τῶν τούτων οὐκ ἐνυπάρχει ὁ λόγος ὁ τοῦ ὄλου, ὅλον ἐν τῷ δίποδι ὁ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐν τῷ λευκῷ
 45 | ὁ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου. Εἰ τοίνυν ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον καὶ τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκε τὸ δίπουν, ἀνάγκη χωριστόν εἶναι αὐτό· ὥστε ἐνδέχοιτο ἂν μὴ δίπουν εἶναι τὸν ἀνθρώπον, ἢ ἐν τῷ λόγῳ τῶν τοῦ δίποδος ἐνέσται ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος. Ἄλλὰ ἀδύ-
 50 | νατον· ἐκεῖνο γὰρ ἐν τῷ ἐκείνου λόγῳ ἔνεστιν. Εἰ δ' ἄλλῳ συμβέβηκε τὸ δίπουν καὶ τὸ ζῶον, καὶ μὴ ἔστιν ἑκάτερον ὅπερ ὄν τι, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἂν εἴη τῶν συμβεβηκῶν ἐτέρῳ. (9) Ἄλλα τὸ ὅπερ ὄν τι ἔστω μηδενὶ συμβεβηκός, καὶ καθ' οὗ ἄμφω, καὶ ἑκάτερον

equo formâ diversum est, et contraria inter se differunt. (4) Sed et adversus Parmenidem idem est rationum modus, et si qui alii sunt proprii : ac solutio est, partim quia falsa sumit, partim quia non concludit. Falsa sumit, quatenus accipit ens simpliciter dici, quum dicatur multis modis. Non concludit autem, quia, si sola alba sumpta fuerint, quum album unam rem significet, nihilominus multa alba erunt, non unum : quoniam album neque continuatione unum erit, neque definitione. Diversa enim erit essentia albi, et subjecti suscipientis album; ac nihil erit separabile præter album : non enim differt, quatenus est separabile, verum essentia differt album ab eo cui albor inest. Sed hoc Parmenides nondum viderat. (5) Necessè igitur est, ut [qui dicunt ens esse unum] non solum sumant ens significare unum cui attribuat; sed etiam sumant quod est proprie atque essentialiter ens, et quod est proprie atque essentialiter unum; accidens enim desubjecto aliquo dicitur. Quare id cui ens accidit, non erit : quandoquidem est diversum ab ente : erit igitur aliquid non ens : ergo non erit in alio id quod est proprie atque essentialiter ens : siquidem aliud entis essentiam non habebit, nisi ens multa significet, ita ut unumquodque sit aliquid. Atqui supponitur ens unam rem significare. (6) Si igitur quod proprie atque essentialiter est ens, nulli accidit, reliqua vero illi enti, cur ens significat potius id quod proprie atque essentialiter est ens, quam non ens? nam si idem sit proprie atque essentialiter ens et album, albi vero essentia non sit proprie atque essentialiter ens (etenim nullum ens potest ei accidere, quum non sit ens præter id quod est proprie atque essentialiter ens), album non erit ens : nec tamen ita, quasi aliquid non ens, sed omnino erit non ens. Quod igitur est proprie atque essentialiter ens, est non ens : vere enim dicitur esse album : hoc autem significabat non ens. Quapropter si etiam album significat id quod proprie atque essentialiter est ens, profecto ens multa significat. (7) Ergo nec magnitudinem ens habebit, siquidem ens nil aliud est quam quod est proprie et essentialiter ens : quoniam utriusque partis essentia est diversa. Id autem quod est proprie et essentialiter ens, dividi in aliud proprie atque essentialiter ens quiddam : etiam ratione perspicuum est : veluti, si homo est proprie atque essentialiter ens quiddam; necesse est et animal et bipes esse proprie atque essentialiter ens quiddam : nisi enim proprie atque essentialiter entia sint, accidentia erunt : aut igitur homini accident, aut alii cuiquam subjecto. Atqui hoc est impossibile. Id enim dicitur accidens, vel quod potest inesse et non inesse, vel in cuius definitione inest id cui accidit : exempli causa, sedere, est accidens, tanquam quod separatur; in simo autem inest ratio nasi, cui dicimus simum accidere. (8) Præterea quæcumque insunt in oratione definitiva, aut ex quibus res constat, in horum definitione non inest ratio totius, ut in bipede non inest ratio hominis, aut in albo non inest ratio albi hominis. Si igitur ista hoc modo se habent, et bipes homini accidit; necesse est ipsum esse separabile : adeo ut homo possit esse non bipes; aut in bipedis definitione inest hominis ratio. Sed hoc est impossibile : quoniam illud in hujus definitione inest. Quodsi alii subjecto accident bipes et animal, ac neutrum sit proprie atque essentialiter ens quoddam; certe et homo erit in eorum numero quæ alii accident. (9) Atqui illud esto proprie atque essentialiter ens quoddam, quod nulli accidit. Item de quo ambo sive utrumque, de eo id

καὶ τὸ ἐκ τούτων λεγέσθω· ἐξ ἀδιαιρέτων ἄρα τὸ πᾶν.
 Ἔνιοι δ' ἐνέδοσαν τοῖς λόγους ἀμφοτέροις, τῷ μὲν ὅτι
 πάντα ἓν, εἰ τὸ δὲ ἓν σημαίνει, ὅτι ἐστὶ τὸ μὴ ὄν,
 τῷ δὲ ἐκ τῆς διχοτομίας, άτομα ποιήσαντες μεγέθη.
 6 (10) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἀληθές, ὡς εἰ ἓν σημαίνει
 τὸ ὄν καὶ μὴ ὄν, ὅντι ἀντίφασιν, οὐκ ἔσται
 οὐθὲν μὴ ὄν· οὐθὲν γὰρ κωλύει μὴ ἀπλῶς εἶναι,
 ἀλλὰ μὴ ὄν τι εἶναι τὸ μὴ ὄν. Τὸ δὲ φάναι παρ'
 αὐτὸ τὸ ὄν, ὡς εἰ μὴ τι ἔσται ἄλλο, ἓν πάντα ἔσσεσθαι,
 10 ἀτόπον. Τίς γὰρ μανθάνει αὐτὸ τὸ ὄν εἰ μὴ τὸ ὅπερ
 ὄν τι εἶναι; εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲν ἄλλο κωλύει πολλὰ εἶ-
 ναι τὰ ὄντα, ὥσπερ εἴρηται. Ὅτι μὲν οὖν οὕτως ἓν εἶ-
 ναι τὸ ὄν ἀδύνατον, δῆλον.

quoque quod ex his constat, dicitur. Ex individuis igitur
 universum constat. Nonnulli autem utrique rationi sunt
 assensi: alteri quidem, qua concluditur omnia esse unum,
 si ens significet unum: nam alioqui esset etiam non ens;
 alteri vero, per bipertitam divisionem, efficiendo magnitu-
 dines individuas. (10) Perspicuum autem est non esse verum,
 si ens significet unum, et contradictio simul esse nequeat,
 sequi ut nullum non ens sit: nihil enim vetat, sumi non
 ens, quod non simpliciter sit non ens, sed non ens quid-
 dam. Hæc igitur assertio, si non est aliud quidpiam præter
 ipsum ens, omnia unum fore, absurda est. Quis enim in-
 telligit ipsum ens aliud esse, quam quod est proprie et
 essentialiter ens quiddam? quod si verum est, nihil tamen
 prohibet esse multa entia, ut dictum fuit. Ergo ita ens
 unum esse non posse, perspicuum est.

CAP. IV.

Ὡς δ' οἱ φυσικοὶ λέγουσι, δύο τρόποι εἰσὶν· οἱ
 15 μὲν γὰρ ἓν ποιήσαντες τὸ ὄν σῶμα τὸ ὑποκείμενον,
 ἢ τῶν τριῶν τι ἢ ἄλλο, ὃ ἐστὶ πυρὸς μὲν πυκνότερον,
 ἀέρος δὲ λεπτότερον, τᾶλλα γεννώσι πυκνότητι καὶ
 μανότητι πολλὰ ποιῶντες. Ταῦτα δ' ἐστὶν ἐναντία,
 καθόλου δ' ὑπεροχῆ καὶ ἑλλείψεως, ὥσπερ τὸ μέγα φησὶ
 20 Πλάτων καὶ τὸ μικρόν· πλὴν ὅτι ὃ μὲν ταῦτα ποιεῖ
 ὕλην, τὸ δὲ ἓν τὸ εἶδος· οἱ δὲ τὸ μὲν ἓν τὸ ὑποκείμε-
 νον ὕλην, τὰ δ' ἐναντία διαφορὰς καὶ εἶδη· οἱ δ' ἐκ
 τοῦ ἑνὸς ἐνούσας τὰς ἐναντιότητας ἐκκρίνεσθαι, ὥσπερ
 Ἀναξίμανδρος φησὶ καὶ ὅσοι δ' ἓν καὶ πολλὰ φασιν
 25 εἶναι, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας· ἐκ τοῦ
 μίγματος γὰρ καὶ οὗτοι ἐκκρίνουσι τὰ ἄλλα. Δια-
 φέρουσι δ' ἀλλήλων τῷ τὸν μὲν περιόδον ποιεῖν τού-
 των, τὸν δ' ἄπαξ, καὶ τὸν μὲν ἄπειρα τὰ τε ὁμοιο-
 μερῆ καὶ τάναντία, τὸν δὲ τὰ καλούμενα στοιχεῖα μό-
 30 νοι. (2) Ἔοικε δὲ Ἀναξαγόρας ἄπειρα οὕτως οἰσθῆ-
 ναι διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν τὴν κοινὴν δόξαν τῶν φυσι-
 κῶν εἶναι ἀληθῆ, ὡς οὐ γινόμενου οὐδενὸς ἐκ τοῦ μὴ
 ὄντος· διὰ τοῦτο γὰρ οὕτω λέγουσιν, Ἦν ὁμοῦ τὰ
 πάντα, καὶ τὸ γίνεσθαι τοιόνδε καθέστηκεν ἀλλοιοῦ-
 35 σθαι. Οἱ δὲ σύγκρισιν καὶ διάκρισιν. (3) Ἔτι δ' ἐκ
 τοῦ γίνεσθαι ἐξ ἀλλήλων τάναντία· ἐνυπῆργεν ἄρα·
 εἰ γὰρ πᾶν μὲν τὸ γινόμενον ἀνάγκη γίνεσθαι ἢ ἐξ ὄν-
 των ἢ ἐκ μὴ ὄντων, τούτων δὲ τὸ μὲν ἐκ μὴ ὄντων
 γίνεσθαι ἀδύνατον (περὶ γὰρ ταύτης ἁπομονοῦσι
 40 τῆς δόξης ἅπαντες οἱ περὶ φύσεως), τὸ λοιπὸν ἤδη συμ-
 βαίνειν ἐξ ἀνάγκης ἐνόμισαν ἐξ ὄντων μὲν καὶ ἐνυπαρ-
 γόντων γίνεσθαι, διὰ δὲ σμικρότητα τῶν ὄγκων ἐξ
 ἀναισθητῶν ἡμῶν. Διὸ φασὶ πᾶν ἓν παντὶ μεμίχθαι,
 διότι πᾶν ἐκ παντὸς ἐώρων γινόμενον· φαίνεσθαι ἐκ
 45 διαφέροντα καὶ προσαγορεύεσθαι ἕτερα ἀλλήλων ὅτι
 τοῦ μάλιστα ὑπερέχοντος διὰ πληθῆς ἐν τῇ μίξει τῶν
 ἀπειρών· εἰλικρινῶς μὲν γὰρ ὄλον λευκὸν ἢ μέλαν
 ἢ γλυκὺ ἢ σάρκα ἢ ὄστυον οὐκ εἶναι, ὄστυον δὲ πλείστον
 ἕκαστον ἔχει, τοῦτο δοκεῖν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ πράγμα-
 50 τος. (4) Εἰ δὲ τὸ μὲν ἄπειρον ἢ ἄπειρον ἄγνωστον, τὸ
 μὲν κατὰ πλῆθος ἢ κατὰ μέγεθος ἄπειρον ἄγνωστον ποσόν
 τι, τὸ δὲ κατ' εἶδος ἄπειρον ἄγνωστον ποιόν τι. Τῶν

Ut autem physici dicunt, duo sunt modi. Alii namque
 quum ens unum stauerint, videlicet corpus quod est sub-
 jectum, nempe aut trium elementorum aliquod, aut aliud
 quod est igne densius, aere rarius, reliqua gignunt, densi-
 tate ac raritate multas res efficiendo. Hæc vero sunt contra-
 ria: universaliter autem sunt exsuperantia et defectio, ut
 magnum et parvum asserit Plato: præterquam quod licet
 quidem ista facit materiam, unum autem, formam; illi
 autem unum quod subjectum est, materiam, contraria
 vero, differentias et formas. Alii autem ex uno contrarie-
 tates quæ in eo insunt, secerni dicunt, : quemadmodum ait
 Anaximander, et quicumque inquit essentialiter esse unum
 et multa, sicut Empedocles et Anaxagoras: ex eo namque
 quod mixtum est, hi quoque reliqua secernunt. Differunt
 autem inter se, quoniam ille horum circuitum facit, hic
 vero semel; et licet quidem infinitas et similes partes et
 contraria esse inquit, ille vero ea tantum quæ vocantur
 elementa. (2) Videtur autem sensisse Anaxagoras sic esse
 infinita: quia existimavit communem physicorum opinio-
 nem esse veram, ex nihilo nihil fieri. Ideo namque sic in-
 quunt, « Erant simul omnia; » et « Fieri tale, est variari. »
 Alii vero aiunt esse confusionem et secretionem. (3) Præ-
 terea movetur Anaxagoras eo quod contraria ex se invi-
 cem fiunt: inerant igitur: nam si necesse est ut, quicquid
 fit, vel ex entibus fiat, vel ex non entibus: hoc autem, ut
 ex non entibus fiat, est impossibile (in hanc enim senten-
 tiam consentiunt quicumque de natura disserunt): quod
 reliquum est necessario evenire censuere, ut fiat ex iis quæ
 sunt et insunt, sed propter molis parvitatem sensu a nobis
 non percipiuntur. Idcirco aiunt quodlibet esse cuiuslibet
 admixtum, quia quodlibet ex quolibet fieri cernunt: videri
 autem res differentes et appellari diversas inter se, ex eo
 quod propter multitudinem infinitorum quæ in mixtione in-
 sunt, exsuperat: totum enim sincere album, aut nigrum, aut
 dulce, aut carnem, aut os non esse; sed cuius plurimum
 quæque res habet, hoc videri ejus rei naturam esse. (4) Si igitur
 infinitum, qua infinitum, ignotum est; sane quod numero
 vel magnitudine est infinitum, ignoratur quantum sit:
 quod vero forma est infinitum, ignoratur quale sit. Si vero

δ' ἀρχῶν ἀπειρῶν οὐσῶν καὶ κατὰ πλῆθος καὶ κατ' εἶδος, ἀδύνατον εἰδέναι τὰ ἐκ τούτων. Οὐτω γὰρ εἰδέναι τὸ σύνθετον ὑπολαμβάνομεν, ὅταν εἰδῶμεν ἐκ τίνων καὶ πόσων ἐστίν. (b) Ἐτι δ' εἰ ἀνάγκη, οὐ τὸ μῦριον ἐνδέχεται ὀπληκισοῦν εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ μικρότητα, καὶ αὐτὸ ἐνδέχεται (λέγω δὲ τῶν τοιούτων τι μορίων, εἰς δ' ἐνυπάρχον διαιρεῖται τὸ ὅλον)· εἰ δὲ ἀδύνατον ζῶον ἢ φυτὸν ὀπληκισοῦν εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ μικρότητα, φανερόν ἐστι οὐδὲ τῶν μορίων 10 δτιούν· ἔσται γὰρ καὶ τὸ ὅλον ὁμοίως. Σὰρξ δὲ καὶ ὄστον καὶ τὰ τοιαῦτα μόρια ζώου, καὶ οἱ καρποὶ τῶν φυτῶν. Δῆλον τοίνυν ὅτι ἀδύνατον σάρκα ἢ ὄστον ἢ ἄλλο τι ὀπληκισοῦν εἶναι τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸ μείζον ἢ ἐπὶ τὸ ἐλάττω. (c) Ἐτι εἰ ἅπαντα μὲν ἐνυπάρχει τὰ τοιαῦτα ἐν ἀλλήλοις, καὶ μὴ γίνεται ἀλλ' ἐκκρίνεται ἐνόντα, λέγεται δὲ ἀπὸ τοῦ πλείονος, γίνονται δὲ ἐξ ὄτουσιν δτιούν (ὅσον ἐκ σαρκὸς ὕδωρ ἐκκρινόμενον καὶ σὰρξ ἐξ ὕδατος), ἅπαν δὲ σῶμα πεπερασμένον ἀναίρεται ὑπὸ σώματος πεπερασμένου· φανερόν ἐστι 20 οὐκ ἐνδέχεται ἐν ἐκάστῳ ἕκαστον ὑπάρχειν. Ἀφαιρεθεῖσθαι γὰρ ἐκ τοῦ ὕδατος σαρκός, καὶ πάλιν ἄλλης γινομένης ἐκ τοῦ λοιποῦ ἀποκρίσει, εἰ καὶ αἰεὶ ἐλάττω ἔσται ἢ ἐκκρινόμενη, ἀλλ' ὁμοίως οὐκ ὑπερβαλεῖ μέγεθος τι τῇ μικρότητι· ὥστ' εἰ μὲν στήσεται ἢ ἐκκρίσει, οὐκ ἅπαν ἐν παντὶ ἐνέσται (ἐν γὰρ τῷ λοιπῷ ὕδατι οὐκ ἐνυπάρχει σὰρξ)· εἰ δὲ μὴ στήσεται ἀλλ' αἰεὶ ἔξει ἀφαιρέσειν, ἐν πεπερασμένῳ μεγεθεῖ ἴσα πεπερασμένα ἐνέσται ἀπειρα τὸ πλῆθος· τοῦτο δ' ἀδύνατον. (γ) Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ ἅπαν μὲν σῶμα ἀφαιρέθentos τινὸς ἐλάττω 30 τὸν ἀνάγκη γίνεσθαι, τῆς δὲ σαρκὸς ὄρισται τὸ ποσὸν καὶ μεγεθεῖ καὶ μικρότητι, φανερόν ἐστι ἐκ τῆς ἐλαχίστης σαρκὸς οὐθὲν ἐκκρίθησεται σῶμα· ἔσται γὰρ ἐλάττω τῆς ἐλαχίστης. Ἐτι δ' ἐν τοῖς ἀπειροῖς σώμασιν ἐνυπάρχοι ἂν ἤδη σὰρξ ἀπειρος καὶ αἷμα καὶ 35 ἐγκέφαλος, κεχωρισμένα μέντοι ἀπ' ἀλλήλων, οὐθὲν δὲ ἦττον ὄντα, καὶ ἀπειρον ἕκαστον· τοῦτο δ' ἀλογον. (δ) Τὸ δὲ μηδέποτε διακριθῆσθαι, οὐκ εἰδότες μὲν λέγεται, ὀρθῶς δὲ λέγεται· τὰ γὰρ πάθη ἀχώριστα. Εἰ οὖν ἐμίμικτο τὰ χρώματα καὶ αἱ ἐξεις, ἐὰν διακριθῶσιν, ἔσται τι λευκὸν ἢ ὑγιεινὸν οὐκ ἕτερόν τι δὲ οὐδὲ καθ' ὑποκειμένου. Ὡστε ἀτοπος τὰ ἀδύνατα ζητῶν 40 δ νοῦς, εἴπερ βούλεται μὲν διακρίναι, τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἀδύνατον καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν· κατὰ μὲν τὸ ποσόν, ἐπὶ οὐκ ἔστιν ἐλάχιστον μέγεθος· κατὰ δὲ τὸ ποιόν, ἐπὶ ἀχώριστα τὰ πάθη. (e) Οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδὲ τὴν γένεσιν λαμβάνει τῶν ὁμοιοειδῶν. Ἐστὶ μὲν γὰρ ὡς ὁ πηλὸς εἰς πηλοὺς διαιρεῖται, ἔστι δ' ὡς οὐ. Καὶ οὐκ ὁ αὐτὸς τρόπος, ὡς πλίνθοι ἐξ οἰκίας καὶ οἰκία· ἐκ πλίνθων, οὕτω δὲ καὶ ὕδωρ καὶ ἀήρ 45 ἐξ ἀλλήλων καὶ εἰσὶ καὶ γίνονται. Βέλτιον δ' ἐλάττω καὶ πεπερασμένα λαβεῖν, ὅπερ ποιεῖ Ἐμπεδοκλῆς.

principia tam numero quam forma sunt infinita, impossibile est ea nosse quæ ex his constant. Nam ita demum compositum nosse existimamus, quum novimus ex quibus et quot constet. (b) Præterea, si necesse est ut cuius pars quantumcumque esse potest magnitudine et parvitate, etiam ipsum totum quantumcumque esse possit (ejusmodi autem partium aliquam dico, in quam, quum in toto insit, ipsum totum dividitur); impossibile autem est animal aut plantam quantumcumque esse magnitudine et parvitate: manifestum est ne partium quidem ullam quantumcumque esse posse: alioqui similiter etiam totum quantumcumque esset. Atqui caro, et os, et ejusmodi alia sunt partes animalis; nec non fructus sunt partes plantarum. Patet igitur non posse carnem, aut os, aut aliud quidpiam tale quantumcumque esse magnitudine, sive augendo, sive deminuendo magnitudo spectetur. (c) Præterea, si ejusmodi omnia in se vicissim insunt, nec fiunt, sed quum insint, secernuntur, appellationem vero sumunt ab eo quod plus est, sit autem ex quovis quodvis (ut ex carne aqua per secretionem, et caro ex aqua), omne autem corpus finitum consistit a corpore finito: manifestum est non posse in unoquoque unumquodque inesse. Ablata enim carne ex aqua, et rursus alia carne facta ex residua aqua per secretionem, quanquam ea quæ seecernitur, semper minor erit, tamen magnitudinem aliquam parvitate non superabit. Quocirca si secretio consistet, non inerunt omnia in omnibus; quoniam in aqua residua non inerit caro: sin autem non consistet, sed fiet semper ablatio; profecto quæ in re finita inerunt, magnitudine quidem æqualia ac finita, multitudine autem infinita erunt: quod est impossibile. (7) Ad hæc, si necesse est omne corpus aliquo ablato minus fieri, carnis autem quantitas definita est tam ratione magnitudinis, quam parvitatibus; manifestum est, ex minima carne nullum corpus secretum iri: alioquin erit minus carne minima. Præterea in infinitis corporibus inesse jam posset caro infinita, et sanguis, et cerebrum: atque hæc a se invicem separata, quæ nihilominus essent, et quidem singula infinita: quod est a ratione alienum. (8) Quod autem ait Anaxagoras, nunquam secretum iri, non quidem scite dicitur, recte tamen dicitur: quoniam affectiones sunt inseparabiles. Si igitur mixti essent colores et habitus: si secernantur, erit aliquod album, aut salubre, quod non erit aliud quiddam, nec de subjecto dicitur. Quapropter mens illa inepta erit ea quærens quæ fieri nequeunt: siquidem vult secernere; hoc autem est factu impossibile, tam secundum quantitatem, quam secundum qualitatem: et quidem secundum quantitatem, quia non datur minima magnitudo; secundum qualitatem autem, quoniam affectiones sunt inseparabiles. (9) Nec vero generationem recte sumit sitam in iis quæ quæ formam similem habent. Nam lutum partim in luta dividitur, partim non dividitur: nec ut lateres ex domo, et domus ex lateribus, ita etiam aqua et aer ex se invicem et sunt et fiunt. Præstat autem pauciora et finita principia sumere; quod quidem facit Empedocles.

CAP. V.

Πάντες δὴ τάναντία ἀρχὰς ποιοῦσιν οἱ τε λέγοντες
 ἅτι ἐν τῷ πᾶν καὶ μὴ κινούμενον (καὶ γὰρ Παρμενί-
 δης θερμὸν καὶ ψυχρὸν ἀρχὰς ποιεῖ, ταῦτα δὲ προσ-
 ῥορεύει πῦρ καὶ γῆν), καὶ οἱ μακρὸν καὶ πυκνόν, καὶ
 5 Δημόκριτος τὸ στερεὸν καὶ κενόν, ὧν τὸ μὲν ὡς ὄν, τὸ
 δὲ ὡς οὐκ ὄν εἶναι φησιν· ἔτι θέσει, σχήματι, τάξει.
 Ταῦτα δὲ γένη ἑναντίων· θέσεως ἄνω κάτω, πρόσ-
 θεν ὀπίσθεν· σχήματος γωνία, εὐθύ, περιφερές. (α) Ὅτι
 μὲν οὖν τάναντία πῶς πάντες ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς,
 10 δῆλον. Καὶ τοῦτο εὐλόγως· δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς μῆτε
 ἐξ ἀλλήλων εἶναι μῆτε ἐξ ἄλλων, καὶ ἐκ τούτων
 πάντα· τοῖς δ' ἑναντίοις τοῖς πρώτοις ὑπάρχει ταῦτα,
 διὰ μὲν τὸ πρῶτα εἶναι μὴ ἐξ ἄλλων, διὰ δὲ τὸ ἐναν-
 τία μὴ ἐξ ἀλλήλων. (β) Ἀλλὰ δεῖ τοῦτο καὶ ἐπι-
 15 τοῦ λόγου σκέψασθαι πῶς συμβαίνει. Ληπτέον δὲ
 πρῶτον ὅτι πάντων τῶν ὄντων οὐδὲν οὔτε ποιεῖν πέ-
 φυκεν οὔτε πάσχειν τὸ τυχόν ὑπὸ τοῦ τυχόντος, οὐδὲ
 γίνεται ὅτι οὖν ἐξ ὄτου οὖν, ἂν μὴ τις λαμβάνῃ κατὰ
 συμβεβηκός· πῶς γὰρ ἂν γένοιτο τὸ λευκὸν ἐκ μουσι-
 20 κοῦ, πλὴν εἰ μὴ συμβεβηκός εἴη τῷ λευκῷ ἢ τῷ
 μέλανι τὸ μουσικόν; ἀλλὰ λευκὸν μὲν γίνεται ἐξ οὐ
 λευκοῦ, καὶ τούτου οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐκ μέλανος
 ἢ τῶν μεταξὺ, καὶ μουσικὸν οὐκ ἐκ μουσικοῦ, πλὴν οὐκ
 ἐκ παντός, ἀλλ' ἐξ ἀμούσου ἢ εἰ τι αὐτῶν ἐστὶ μεταξὺ.
 25 (α) Οὐδὲ δὴ φθίρεται εἰς τὸ τυχόν πρῶτον, οἷον τὸ
 λευκὸν οὐκ εἰς μουσικόν, πλὴν εἰ μὴ ποτε κατὰ συμβε-
 βηκός, ἀλλ' εἰς τὸ μὴ λευκόν, καὶ οὐκ εἰς τὸ τυχόν,
 ἀλλ' εἰς τὸ μέλαν ἢ τὸ μεταξὺ· ὡς δ' αὐτως καὶ τὸ
 μουσικὸν εἰς τὸ μὴ μουσικόν, καὶ τοῦτο οὐκ εἰς τὸ τυ-
 30 χόν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀμούσον ἢ εἰ τι αὐτῶν ἐστὶ μεταξὺ.
 (β) Ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐπεὶ καὶ τὰ
 μὴ ἀπλᾶ τῶν ὄντων ἀλλὰ σύνθετα κατὰ τὸν αὐτὸν
 ἔχει λόγον· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ τὰς ἀντικειμένας διαθέσεις
 ὀνομάσθαι λανθάνειν τοῦτο συμβαίνει· ἀνάγκη γὰρ
 35 πᾶν τὸ ἤρμοσμένον ἐξ ἀναρμόστου γίνεσθαι καὶ τὸ
 ἀναρμόστον ἐξ ἤρμοσμένου, καὶ φθείρεσθαι τὸ ἤρμο-
 σμένον εἰς ἀναρμόστιαν, καὶ ταύτην οὐ τὴν τυγοῦσαν,
 ἀλλὰ τὴν ἀντικειμένην. (β) Διαφέρει δ' οὐδὲν ἐπὶ
 ἀρμονίας εἰπεῖν ἢ τάξεις ἢ συνθέσεως· φανερόν γὰρ
 40 ὅτι δ' αὐτὸς λόγος. Ἀλλὰ μὴν καὶ οἰκία καὶ ἀνδριάς
 καὶ ὅτι οὖν ἄλλο γίνεται ὁμοίως· ἢ τε γὰρ οἰκία γίνε-
 ται ἐκ τοῦ μὴ συγκρίσθαι ἀλλὰ διηρηθῆσθαι ταδί ὡδί,
 καὶ ὁ ἀνδριάς καὶ τῶν ἐσχηματισμένων τι ἐξ ἀσχη-
 μούσης, καὶ ἕκαστον τούτων τὰ μὲν τάξις, τὰ δὲ σύν-
 45 θεσίς τις ἐστίν. (γ) Εἰ τοίνυν τοῦτ' ἐστὶν ἀληθές,
 ἅπαν ἂν γίνοιτο τὸ γινόμενον καὶ φθείροιο τὸ φθει-
 ρόμενον ἢ ἐξ ἑναντίων ἢ εἰς ἑναντία καὶ τὰ τούτων
 μεταξὺ. Τὰ δὲ μεταξὺ ἐκ τῶν ἑναντίων ἐστίν, οἷον
 χροῖματα ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος. Ὡστε πάντα ἂν εἴη
 50 τὰ φύσει γινόμενα ἢ ἑναντία ἢ ἐξ ἑναντίων. (δ) Μέ-
 χρι μὲν οὖν τούτου σχεδὸν συνηκολουθήκασι καὶ τῶν
 ἄλλων οἱ πλείστοι, καθάπερ εἶπομεν πρότερον· πάντες

Omnes igitur ea quæ contraria sunt, principia esse
 statuunt, tam ii qui dicunt universum esse unum quod
 non movetur (etenim Parmenides calidum et frigidum
 principia facit, atque hæc appellat ignem et terram),
 quam ii qui rarum et densum. Democritus quoque soli-
 dum et inane principia statuit : quorum illud rationem
 entis, hoc vero rationem non-entis habere ait. Præterea
 solida illa distinguit situ, figurâ, ordine; hæc vero sunt
 contrariorum genera : situ, ut supra infra, ante retro :
 figurâ, ut angulus, rectum, circulare. (2) Omnes igitur
 quodammodo ea quæ contraria sunt rerum principia sta-
 tuere, manifestum est. Atque hoc rationi est consenta-
 neum : oportet enim principia nec ex se invicem esse, nec
 ex aliis, et ex ipsis esse omnia. Primis autem contrariis
 hæc insunt : nam quia prima sunt, ex aliis non sunt, et
 quia sunt contraria, non sunt ex se invicem. (3) Sed hoc
 etiam ratione considerandum est quomodo accidat. Pri-
 mum igitur sumendum est, in omnibus entibus ita esse
 naturâ comparatum, ut nec agat quodvis in quodvis, nec
 patiat quodlibet a quolibet, nec fiat quodcumque ex
 quocumque, nisi quis hæc sumat ex accidenti. Nam
 qui fieri possit album ex musico, nisi albo aut nigro musi-
 cum forte accidit? sed album fit ex non albo, atque ex hoc
 non quovis, sed ex nigro, vel ex interjectis coloribus. Mu-
 sicum quoque fit ex non musico, nec tamen ex quovis, sed
 ex musicæ experte, aut si quid est his interjectum. (4) Ergo
 nec interit in quodvis primum, ut album non interit in mu-
 sicum, nisi forte ex accidenti, sed in non album : nec in
 quodvis non album, sed in nigrum aut colorem medium.
 Itidemque musicum interit in non musicum, et hoc non
 quodvis, sed in musicæ experts, aut si quid his est inter-
 jectum. (5) Non aliter se res habet in ceteris : quoniam
 et entium illorum, quæ non simplicia sed composita sunt,
 eadem est ratio : sed quia oppositæ affectiones nomine
 vacant, accidit ut hoc lateat. Necesse enim est, quic-
 quid harmonia constat, ex harmoniæ experte fieri; et quod
 harmonia caret, ex eo fieri quod harmoniam habet;
 item interire quod est harmonia præditum, in harmoniæ
 privationem, et hanc non quamlibet, sed oppositam.
 (6) Nihil autem interest, utrum de harmonia dicatur, an de
 ordine vel compositione. Patet enim horum omnium eandem
 esse rationem. Sed et domus et statua et quodvis aliud si-
 militer fit. Domus enim fit ex eo quod hæc non essent hoc
 modo composita, sed sejuncta. Statua quoque et omnino
 eorum aliquid quæ figuram habent, fit ex figuræ privatione.
 Atque horum unumquodque partim ordo, partim compo-
 sitio quædam est. (7) Si igitur hoc verum est; quicquid
 fit, ex contrariis fit, et quicquid interit, in contraria inter-
 rit, et in media his interjecta. Sed hæc media ex contra-
 riis sunt, ut medii colores ex albo et nigro. Quapropter
 quæcumque naturâ fiunt, aut sunt contraria, aut ex contra-
 riis. (8) Hucusque igitur fere simul profecti sunt et
 alii plurimi, quemadmodum antea diximus. Omnes enim

γὰρ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ὑπ' αὐτῶν καλουμένας ἀρχὰς
καίπερ ἄνευ λόγου τιθέντες, ὁμοίως τἀναντία λέγουσιν,
ὡσπερ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκασθέντες. Διαφέ-
ρουσι δ' ἀλλήλων τῶν τοὺς μὲν πρότερα τοὺς δ' ὕστερα
6 λαμβάνειν, καὶ τοὺς μὲν γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον,
τοὺς δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν· οἱ μὲν γὰρ θερμὸν καὶ ψυ-
χρὸν, οἱ δὲ ὑγρὸν καὶ ξηρὸν, ἕτεροι δὲ περιττὸν καὶ
ἄρτιον, οἱ δὲ νεῖκος καὶ φιλίαν αἰτίας τίθενται τῆς γε-
νέσεως· ταῦτα δ' ἀλλήλων διαφέρει κατὰ τὸν εἰρημένον
10 τρόπον. (9) Ὡστε ταῦτὰ λέγειν πως καὶ ἕτερα ἀλ-
λήλων, ἕτερα μὲν ὡσπερ καὶ δοκεῖ τοῖς πλείστοις
ταῦτὰ δὲ ἢ ἀνάλογον· λαμβάνουσι γὰρ ἐκ τῆς αὐτῆς συ-
στοιχίας· τὰ μὲν γὰρ περιέχει, τὰ δὲ περιέχεται τῶν
ἐναντίων. Ταύτη δὲ δὴ ὡσαύτως λέγουσι καὶ ἑτέρως, καὶ
15 χεῖρον καὶ βέλτιον, καὶ οἱ μὲν γνωριμώτερα κατὰ τὸν
λόγον, ὡσπερ εἴρηται πρότερον, οἱ δὲ κατὰ τὴν αἴσθη-
σιν· τὸ μὲν γὰρ καθόλου κατὰ τὸν λόγον γνώριμον, τὸ
δὲ καθ' ἕκαστον κατὰ τὴν αἴσθησιν· ὁ μὲν γὰρ λόγος
τοῦ καθόλου, ἡ δ' αἴσθησις τοῦ κατὰ μέρος· οἷον τὸ
20 μὲν μέγα καὶ τὸ μικρὸν κατὰ τὸν λόγον, τὸ δὲ πυκνὸν
καὶ μακρὸν κατὰ τὴν αἴσθησιν. Ὅτι μὲν οὖν ἐναντίας
δεῖ τὰς ἀρχὰς εἶναι, φανερόν.

CAP. VI.

Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη λέγειν πρότερον δύο ἢ τρεῖς
ἢ πλείους εἰσι. Μίαν μὲν γὰρ οὐχ οἶόντε, ὅτι οὐχ ἓν τὸ
25 ἐναντίον, ἀπείρους δὲ, ὅτι οὐκ ἐπισητὸν τὸ ὄν εἶναι·
μία τε ἐναντίοσις ἐν παντὶ γένει ἐνί, ἡ δ' οὐσία ἐν τι
γένος· καὶ ὅτι ἐνδέχεται ἐκ πεπερασμένων. Βέλτιον
δ' ἐκ πεπερασμένων, ὡσπερ Ἐμπεδοκλῆς, ἡ ἐξ ἀπείρων·
πάντα γὰρ ἀποδιδόναι οἰεῖται, ὅσα περ Ἀναξαγόρας ἐκ
30 τῶν ἀπείρων. Ἐτι δὲ ἐστὶν ἄλλα ἄλλων πρότερα ἐναν-
τία, καὶ γίνεται ἕτερα ἐξ ἄλλων, οἷον γλυκὺ καὶ πι-
κρὸν, καὶ λευκὸν καὶ μέλαν, τὰς δ' ἀρχὰς αἰεὶ δεῖ μέ-
νειν. (2) Ὅτι μὲν οὖν οὔτε μία οὔτε ἀπείροι, δῆλον
ἐκ τούτων· ἐπεὶ δὲ πεπερασμένοι, τὸ μὴ ποιεῖν δύο
35 μόνον ἔχει τινὰ λόγον. Ἀπορήσετε γὰρ ἂν τις πῶς ἢ
ἢ πυκνότης τὴν μακρότητα ποιεῖν τι πέφυκεν ἢ αὐτὴ
τὴν πυκνότητα. Ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλη δποιοῦν ἐναντιό-
της· οὐ γὰρ ἡ φιλία τὸ νεῖκος συνάγει καὶ ποιεῖ τι ἐξ
αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ νεῖκος ἐξ ἐκείνης, ἀλλ' ἄμφω ἕτερόν τι
40 τρίτον. Ἐνιοὶ δὲ καὶ πλείω λαμβάνουσιν ἐξ ὧν κατα-
σκευάζουσι τὴν τῶν ὄντων φύσιν. (3) Πρὸς δὲ τούτοις
ἔτι κἀν τόδε τις ἀπορήσειεν, εἰ μὴ τις ἑτέραν ὑποτίθησι
τοῖς ἐναντίοις φύσιν· οὐθενὸς γὰρ δρώμεν τῶν ὄντων
οὐσίαν τἀναντία. Τὴν δ' ἀρχὴν οὐ καθ' ὑποκειμένου
45 δεῖ λέγεσθαι τιος. Ἔσται γὰρ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς· τὸ γὰρ
ὑποκείμενον ἀρχή, καὶ πρότερον δοκεῖ τοῦ κατηγορου-
μένου εἶναι. Ἐτι, οὐκ εἶναι φαμεν οὐσίαν ἐναντίαν οὐ-
σία· πῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; ἢ πῶς ἂν
πρότερον μὴ οὐσία οὐσία εἴη; (4) Διόπερ εἰ τις τὸν
50 τὸ πρότερον ἀληθῆ νομίσαιεν εἶναι λόγον καὶ τούτων,
ἀναγκαῖον, εἰ μέλλει διασώσειεν ἀμφοτέρους αὐτούς,
ὑποτιθέναι τι τρίτον, ὡσπερ φασι οἱ μίαν τινὰ φύσιν

elementa, et quæ ab ipsis vocantur principia, quamvis sine
ratione ponant, tamen contraria esse pronuntiant, tan-
quam ab ipsa veritate coacti. Differunt autem inter se :
quoniam alii priora, alii posteriora principia sumunt. Et
nonnulli quidem accipiunt notiora secundum rationem,
quidam vero secundum sensum. Alii namque calidum et
frigidum, quidam humidum et siccum, alii impar et par,
nonnulli contentionem et amicitiam, generationis causas
ponunt : hæc vero inter se eo quo diximus modo differunt.
(9) Adeo ut eadem quodammodo dicant et diversa inter se,
diversa quidem, quemadmodum et plerisque videtur ; ead-
dem autem, quæ in his est proportio. Sumunt enim prin-
cipia ex eadem classe : quia contrariorum alia continent,
alia continentur. Sic igitur eodem modo et diverso lo-
quuntur, ac partim deterius, partim melius : et alii quidem
ponunt notiora secundum rationem, ut antea dictum fuit,
alii vero secundum sensum. Universale enim secundum ra-
tionem notum est, particulare vero secundum sensum.
Quandoquidem ratio est rei universalis ; sensus autem, rei
particularis. Exempli causa magnum et parvum, secundum
rationem ; densum autem et rarum, secundum sensum no-
tiora sunt. Principia igitur contraria esse perspicuum est.

Consequens autem est ut explicetur duone sint prin-
cipia, an tria, an plura. Unum enim principium esse
nequit, quia contraria non sunt unum. Infinita vero
principia esse non possunt : quoniam ens sub scientiam non
caderet. Item una contrarietas est in omni genere uno :
substantia vero est unum quoddam genus. Et quia potest
ex principiis finitis res astrui : melius autem est ex finitis,
ut facit Empedocles, quam ex infinitis. Omnia namque
putat Empedocles se per causas explicare ex principiis
finitis, quæ Anaxagoras explicat ex infinitis. Præterea
alia contraria sunt aliis priora, et fiunt alia ex aliis, ut
dulce et austerum, et album et nigrum : principia vero
semper manere oportet. (2) Ex his igitur perspicuum est
nec unum nec infinita principia esse. Quum autem finita
principia sint : ratio aliqua est, cur non ponantur duo tan-
tum principia. Dubitare enim aliquis possit quomodo naturæ
comparatum sit ut aut densitas efficiat raritatem esse ali-
quid, aut hæc densitatem. Similis ratio est alius cujusvis
contrarietatis : quia nec amicitia contentionem copulat,
seu quidpiam ex ea facit ; neque contentio quicquam ex
illa facit : sed ambo aliud quiddam tertium efficiunt. Non-
nulli autem et plura sumunt, ex quibus rerum naturam
constituunt. (3) Ad hæc, illud quoque in dubitationem re-
vocare aliquis possit, nisi quia aliam naturam contrariis
subjiciat. Nam contraria nullius rei essentiali esse vide-
mus. Principium vero non oportet dici de aliquo subjecto :
alioquin erit principium principii : quandoquidem subje-
ctum ut principium videtur prius esse attributo. Præterea
dicimus non esse substantiam contrariam substantiæ. Quo-
modo igitur ex non-substantia substantia esse poterit ?
aut quomodo non-substantia poterit esse prior quam sub-
stantia ? (4) Quare si quis et priorem sermonem et hunc
verum esse putet, necesse est, si utrumque sermonem tueri
velit, ut contrariis subjiciat aliquid tertium, quemadmo-
dum affirmant qui aiunt universum esse unam naturam,

εἶναι λέγοντες τὸ πᾶν, ὅσον ὕδωρ ἢ πῦρ ἢ τὸ μεταξὺ τούτων. (5) Δοκεῖ δὲ τὸ μεταξὺ μᾶλλον· πῦρ γὰρ ὀθὴ καὶ γῆ καὶ ἀήρ καὶ ὕδωρ μετ' ἐναντιότητων συμπλεγμένα ἐστί. Διὸ οὐκ ἀλόγως ποιῶσιν οἱ τὸ ὑποκείμενον ἕτερον τούτων ποιῶντες, τῶν δ' ἄλλων οἱ ἀέρα· καὶ γὰρ ὁ ἀήρ ἥκιστα ἔχει τῶν ἄλλων διαφορὰς αἰσθητάς· ἐρχόμενον δὲ τὸ ὕδωρ. (6) Ἀλλὰ πάντες γε τὸ ἐν τούτῳ τοῖς ἐναντίοις σχηματίζουσιν, ὅσον πυκνότητι καὶ μαρόνῃ καὶ τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον. Ταῦτα δ' ἐστὶν ὁλως ὑπεροχῇ δηλονότι καὶ ἑλλειψις, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. Καὶ εἴοικε παλαιὰ εἶναι καὶ αὕτη ἡ δόξα, ὅτι τὸ ἐν καὶ ὑπεροχῇ καὶ ἑλλειψις ἀρχαὶ τῶν ὄντων εἰσὶ, πλὴν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχαῖοι τὰ δύο μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ ἐν πάσχειν, τῶν δὲ ὕστερον τινὲς τὸνναντίον τὸ μὲν ἐν ποιεῖν, τὰ δὲ δύο πάσχειν φασι μᾶλλον. (7) Τὸ μὲν οὖν τρία φάναι τὰ στοιχεῖα εἶναι ἐκ τε τούτων καὶ ἐκ τοιούτων ἄλλων ἐπισκοποῦσι δόξαιεν ἂν ἔχειν τινὰ λόγον, ὥσπερ εἴπομεν, τὸ δὲ πλείω τριῶν οὐκέτι· πρὸς μὲν γὰρ τὸ πάσχειν ἱκανὸν τὸ ἐν, εἰ δὲ τεττάρων ὄντων δύο ἔσονται ἐναντιώσεις, δεήσει χωρὶς ἑκατέρας ὑπάρχειν ἕτεραν τινὰ μεταξὺ φύσιν· εἰ δ' ἐξ ἀλλήλων δύνανται γενεῶν δύο οὔσαι, περιέργος ἂν ἡ ἕτερα τῶν ἐναντιώσεων εἴη. Ἀμα δὲ καὶ ἀδύνατον πλείους εἶναι ἐναντιώσεις τὰς πρώτας· ἢ γὰρ οὐσία ἐν 25 τὴ γένεσι ἐστὶ τοῦ ὄντος, ὥστε τῷ πρότερον καὶ ὕστερον διοίσουσιν ἀλλήλων αἱ ἀρχαὶ μόνον, ἀλλ' οὐ τῷ γένει· αἰ γὰρ ἐν ἐνὶ γένει μία ἐναντιώσις ἐστίν, πᾶσαι τε αἱ ἐναντιώσεις ἀνάγεσθαι δοκοῦσιν εἰς μίαν. (8) Ὅτι μὲν οὖν οὔτε ἐν τὸ στοιχεῖον οὔτε πλείω δυοῖν ἢ τριῶν, φανερὸν· τούτων δὲ πρότερον, καθάπερ εἴπομεν, ἀπορίαν ἔχει πολλήν.

CAP. VII.

Ὡδ' οὖν ἡμεῖς λέγομεν πρῶτον περὶ πάσης γενέσεως ἐπελθόντες· ἐστὶ γὰρ κατὰ φύσιν τὰ κοινὰ πρῶτον εἰπόντας οὕτω τὰ περὶ ἕκαστον ἴδια θεωρεῖν. (2) Φαμὲν γὰρ γίνεσθαι ἐξ ἄλλου ἄλλο καὶ ἐξ ἑτέρου ἕτερον ἢ τὰ ἀπλᾶ λέγοντες ἢ τὰ συγκείμενα. Λέγω δὲ τούτο ὡδί· ἐστὶ γὰρ γίνεσθαι ἀνθρωπὸν μουσικόν· ἐστὶ δὲ τὸ μὴ μουσικὸν τὴ γίνεσθαι μουσικὸν ἢ τὸν μὴ μουσικὸν ἀνθρωπὸν, ἀνθρωπὸν μουσικόν. Ἀπλοῦν μὲν οὖν λέγω 40 τὸ γιγνόμενον, τὸν ἀνθρωπὸν καὶ τὸ μὴ μουσικόν, καὶ δὲ γίνεσθαι ἀπλοῦν, τὸ μουσικόν· συγκείμενον δὲ καὶ δὲ γίνεσθαι καὶ τὸ γιγνόμενον, ὅταν τὸν μὴ μουσικὸν ἀνθρωπὸν φῶμεν γίνεσθαι ἢ μουσικὸν ἀνθρωπὸν. (3) Τούτων δὲ τὸ μὲν οὐ μόνον λέγεται τὸδε τι γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτου, ὅσον ἐκ μὴ μουσικοῦ μουσικός· τὸ δ' οὐ λέγεται ἐπὶ πάντων· οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἐγένετο μουσικός, ἀλλ' ὁ ἀνθρώπος ἐγένετο μουσικός. (4) Τῶν δὲ γιγνομένων ὡς τὰ ἀπλᾶ λέγομεν γίνεσθαι, τὸ μὲν ὑπομένον γίνεσθαι, τὸ δ' οὐχ ὑπομένον· 60 ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπος ὑπομένει μουσικὸς γιγνόμενος ἀνθρώπος καὶ ἐστὶ, τὸ δὲ μὴ μουσικὸν καὶ τὸ ἀμουσον οὔτε ἀπλῶς οὔτε συντιθέμενον ὑπομένει. (5) Διω-

ut aquam aut ignem aut quod est his interjectum. (5) Videtur autem illud potius esse subjectum, quod est elementis interjectum. Ignis enim, ac terra, nec non aer et aqua, contrarietatibus implicita sunt. Proinde non absurde faciunt qui subjectum ab his diversum constituunt. Inter ceteros autem illi rectius sentiunt, qui aerem ponunt: etenim aer minus ceteris habet differentias sensiles. Aerem autem sequitur aqua. (6) Sed omnes unum hoc contrariis figurant, ut densitate et raritate, nec non contentione et remissione. Hæc autem in universum profecto sunt exsuperantia et defectio, ut antea dictum fuit. Ac videtur etiam hæc opinio antiqua esse, nempe unum et exsuperantiam et defectionem esse rerum principia: quanquam non eodem modo veteres hæc principia posuere, quo recentiores: sed veteres duo illa efficere, unum autem illud pati; quidam autem posteriores e contrario unum illud efficere, duo vero illa pati potius affirmant. (7) Hæc igitur assertio, tria esse elementa, iis qui ex his et aliis ejusmodi inspectionibus rem considerant, videri potest habere aliquam rationem, ut antea diximus. Plura autem tribus non item: quoniam unum ad patiendum sufficit. Quodsi, quattuor quum sint termini, duæ contrarietates erunt: certe oportebit seorsum utrique subjici aliam quandam mediam naturam. Sin ex se invicem gignere possunt, quum sint duo; utique supervacua erit alterutra contrarietas. Item non possunt esse plures contrarietates primæ: nam substantia est unum quoddam entis genus. Quapropter principia eo tantum inter se differunt, quod alia sint priora, alia posteriora, sed genere non differunt: quia semper in uno genere est una contrarietas, et omnes contrarietates ad unam referri videntur. (8) Ergo nec unum esse elementum, nec plura duobus, vel tribus, manifestum est: horum autem utrum sit verius, quemadmodum diximus, magnam habet dubitationem.

Nos itaque sic dicimus, omni prius generatione pertractata. Est enim naturæ consentaneum, quum prius ea quæ communia sunt, declarata fuerint, sic deinde cujusque rei propria contemplari. (2) Dicimus enim fieri ex alio aliud, et ex diverso diversum, quum aut de simplicibus loquamur, aut de compositis. Hoc autem sic dico: Potest enim homo fieri musicus: potest etiam aliquid non musicum, fieri musicum: aut homo non musicus, fieri homo musicus. Simplex igitur quod fit, appello ut hominem, et non musicum, et simplex cujus est generatio, ut musicum: compositum vero et ejus generationem, et quod fit, quando non musicum hominem dicimus fieri hominem musicum. (3) De horum altero non solum dicitur fieri hoc aliquid, sed etiam ex hoc: puta ex non musico musicum. Sed hoc non dicitur de omnibus. Non enim ex homine fit musicus, sed homo fit musicus. (4) Jam vero eorum quæ fiunt, prout simplicia fieri dicimus, aliud, quum fit, permanet, aliud non permanet. Homo namque permanet atque est, quum fit homo musicus: sed non musicum, et musicæ expertus, neque simpliciter neque compositum permanet. (5) His autem definitis, ex iis omnibus quæ fiunt,

ρισμένων δὲ τούτων, ἐξ ἀπάντων τῶν γιγνομένων τούτο
 ἔστι λαβεῖν, ἂν τις ἐπιβλέψῃ, ὥσπερ λέγομεν, ὅτι δεῖ
 τι αἰεὶ ὑποκείσθαι τὸ γιγνόμενον· (6) καὶ τοῦτο εἶ καὶ
 ἀριθμῶ ἔστιν ἓν, ἀλλ' εἶδει γε οὐχ ἓν· τὸ γὰρ εἶδει λέγω
 5 καὶ λόγῳ ταῦτόν· οὐ γὰρ ταῦτόν τὸ ἀνθρώπων καὶ τὸ
 ἀμούσου εἶναι· καὶ τὸ μὲν ὑπομένει, τὸ δ' οὐχ ὑπομέ-
 νει· τὸ μὲν μὴ ἀντικείμενον ὑπομένει (ὁ γὰρ ἀνθρώπος
 ὑπομένει), τὸ μουσικὸν δὲ καὶ τὸ ἀμούσον οὐχ ὑπομέ-
 νει, οὐδὲ τὸ ἐξ ἀμοφῶν συγχείμενον, οἷον ὁ ἀμούσος ἄν-
 10 θρώπος. (7) Τὸ δ' ἔκ τινος γίνεσθαι τι καὶ μὴ τότε
 γίνεσθαι τι μᾶλλον μὲν λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὑπομενόν-
 των, οἷον ἐξ ἀμούσου μουσικὸν γίνεσθαι, ἐξ ἀνθρώπου
 δὲ οὐ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ὑπομενόντων ἐνίοτε λέ-
 γεται ὡσαύτως· ἐκ γὰρ χαλκοῦ ἀνδριάντα γίνεσθαι
 15 φαμεν, οὐ τὸν χαλκὸν ἀνδριάντα. Τὸ μέντοι ἐκ τοῦ ἀν-
 τικειμένου καὶ μὴ ὑπομενόντος ἀμφοτέρως λέγεται,
 καὶ ἐκ τοῦδε τότε, καὶ τότε τότε· καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου
 καὶ ὁ ἀμούσος γίνεταί μουσικός. Διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ
 συγκειμένου ὡσαύτως· καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου ἀνθρώπου
 20 καὶ ὁ ἀμούσος ἀνθρώπος γίνεσθαι λέγεται μουσικός.
 (8) Πολλαχῶς δὲ λεγομένου τοῦ γίνεσθαι, καὶ τῶν
 μὲν οὐ γίνεσθαι ἀλλὰ τότε τι γίνεσθαι, ἀπλῶς δὲ
 γίνεσθαι τῶν οὐσιῶν μόνον, κατὰ μὲν τάλλα φανερόν
 ὅτι ἀνάγκη ὑποκείσθαι τι τὸ γιγνόμενον. Καὶ γὰρ
 25 ποσὸν καὶ ποιὸν καὶ πρὸς ἕτερον καὶ ποτὲ καὶ ποῦ
 γίνεταί ὑποκειμένου τινός, διὰ τὸ μόνην τὴν οὐσίαν
 μηθενὸς κατ' ἄλλου λέγεσθαι ὑποκειμένου, τὰ δ' ἄλλα
 πάντα κατὰ τῆς οὐσίας. (9) Ὅτι δὲ καὶ αἱ οὐσίαι
 καὶ ὅσα ἄλλα ἀπλῶς ὄντα ἐξ ὑποκειμένου τινός γίγνε-
 30 ται, ἐπισκοποῦντι γένοιτ' ἂν φανερόν. Ἄει γὰρ ἔστι
 τι ὁ ὑπόκειται, ἐξ οὗ γίνεταί τὸ γιγνόμενον, οἷον τὰ
 φυτὰ καὶ τὰ ζῷα ἐκ σπέρματος. (10) Γίγνεταί δὲ τὰ
 γιγνόμενα ἀπλῶς τὰ μὲν μετασχηματίζει, οἷον ἀν-
 δριάς ἐκ χαλκοῦ, τὰ δὲ προσθέσει, οἷον τὰ αὐξανό-
 35 μενα, τὰ δ' ἀφαιρέσει, οἷον ἐκ τοῦ λίθου ὁ Ἑρμῆς, τὰ
 δὲ συνθέσει, οἷον οἰκία, τὰ δ' ἀλλοιώσει, οἷον τὰ τρε-
 πόμενα κατὰ τὴν ἕλην. Πάντα δὲ τὰ οὕτω γιγνόμενα
 φανερόν ὅτι ἐξ ὑποκειμένου γίνεταί. (11) Ὅστε δῆλον
 ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ γιγνόμενον ἅπαν αἰεὶ σύνθετόν
 40 ἔστι, καὶ ἔστι μὲν τι γιγνόμενον, ἔστι δὲ τι ὁ τοῦτο
 γίνεταί· καὶ τοῦτο διττόν· ἢ γὰρ τὸ ὑποκείμενον ἢ τὸ
 ἀντικείμενον· λέγω δὲ ἀντικείσθαι μὲν τὸ ἀμούσον,
 ὑποκείσθαι δὲ τὸν ἀνθρώπον· καὶ τὴν μὲν ἀσχημοσύνην
 καὶ τὴν ἀμορφίαν ἢ τὴν ἀταξίαν τὸ ἀντικείμενον, τὸν
 45 δὲ χαλκὸν ἢ τὸν λίθον ἢ τὸν χρυσοῦν τὸ ὑποκείμενον.
 (12) Φανερόν οὖν ὡς εἴπερ εἰσὶν αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῶν
 φύσει ὄντων, ἐξ ὧν πρῶτων εἰσὶ, καὶ γεγόνασι μὴ κατὰ
 συμβεβηκός, ἀλλ' ἕκαστον ὁ λέγεται κατὰ τὴν οὐσίαν,
 ὅτι γίνεταί πᾶν ἐκ τῆς τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς μορ-
 50 φῆς· σύγχεταί γὰρ ὁ μουσικός ἀνθρώπος ἐξ ἀνθρώπου
 καὶ μουσικοῦ τρόπου τινά· διαλύσεις γὰρ τοὺς λόγους εἰς
 τοὺς λόγους τοὺς ἐκείνων. (13) Δῆλον οὖν ὡς γίγνοιτ' ἂν
 τὰ γιγνόμενα ἐκ τούτων. Ἔστι δὲ τὸ ὑποκείμενον
 ἀριθμῶ μὲν ἓν, εἶδει δὲ δύο· ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπος καὶ

hoc licet accipere, si quis animum advertat, sicut dicimus
 opus semper esse ut subjiciatur aliquid quod fiat. (6) At-
 que hoc licet numero sit unum, tamen formam non est unum
 (nam formam et definitionem pro eodem accipio) : non est
 enim eadem essentia hominis et musicæ expertis : et illud
 quidem permanet, hoc autem non permanet. Quod enim
 non est oppositum, permanet : homo namque permanet :
 musicum vero, et musicæ expertis non permanet. Imo nec
 id permanet, quod est ex ambobus compositum, ut homo
 musicus. (7) Ex aliquo autem fieri aliquid, et non hoc
 fieri aliquid, magis quidem dicitur de iis quæ permanent, non
 10 exempli causa, ex non musico musicum fieri dicitur : ex
 homine autem non dicitur. Verumtamen et in iis quæ
 permanent, interdum dicitur eodem modo ; dicimus enim
 ex ære statuum fieri : non, æs fieri statuum. De eo autem
 quod est oppositum, nec permanet, utroque modo dicitur,
 nimirum et ex hoc fieri illud, et hoc fieri illud ; nam et ex
 musicæ experte fit musicus, et musicæ expertis fit musicus.
 Idcirco etiam in composito res se habet eodem modo : quoniam
 et ex homine musicæ experte, et homo musicæ expertis,
 dicitur fieri musicus. (8) Quum autem multis modis
 fieri dicatur, et quædam dicantur non fieri simpliciter, sed
 fieri hoc aliquid ; simpliciter autem fieri, tantum substantiarum
 proprium sit : in aliis quidem constat necesse esse
 ut subjiciatur aliquid quod fiat. Nam et quantum, et quale,
 et quod ad alterum quidpiam refertur, et quando, et ubi,
 re aliqua subjecta fiunt : propterea quod sola substantia de
 nullo alio subjecto dicitur, reliqua vero omnia de substan-
 tia dicuntur. (9) Sed et substantias et quæcumque alia
 simpliciter sunt, ex subjecto aliquo fieri, consideranti per-
 spicuum utique fiet. Semper enim est aliquid, quod subji-
 citur, ex quo fit id quod fit : ut plantæ et animalia ex
 semine. (10) Fiunt autem quæ simpliciter fiunt, partim
 figuræ mutatione, ut statua ex ære : quædam adjectione,
 ut ea quæ augentur : nonnulla ablatione, ut ex lapide Mer-
 curius : alia ex compositione, ut domus : alia variatione,
 ut quorum materia mutatur. Quæcumque autem sic fiunt,
 constat ex subjectis fieri. (11) Quapropter ex iis quæ dixi-
 mus, manifestum est, quicquid fit, semper esse composi-
 tum : et esse quidem aliquid quod fit ; esse autem et aliquid,
 in quod hoc mutatur. Et hoc quod fit duplex est : aut enim
 est subjectum, aut est oppositum. Dico autem opponi
 quod est musicæ expertis, subjiçi autem hominem. Item
 figuræ et formæ vel ordinis privationem, oppositum ap-
 15 pello : æs autem, aut lapidem, aut aurum, voco subjectum.
 (12) Si quidem igitur causæ et principia rerum natura con-
 stantium ea sunt, ex quibus primis res sunt, et factæ sunt
 non ex accidenti, sed quod quidque secundum essentialiam
 dicitur, perspicuum est, rem omnem fieri ex subjecto et
 forma. Componitur enim quodammodo musicus homo ex
 homine et musico : quoniam definitiones in eorum defini-
 tiones dissolves. (13) Patet igitur ea quæ fiunt ex his fieri.
 Porro subjectum numero quidem unum est, specie autem
 duo. Homo namque et aurum, et omnino materia est nu-

ὁ χρυσὸς καὶ ὄλας ἡ ὕλη ἀριθμητή· τότε γάρ τι μάλ-
 λον, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκὸς ἐξ αὐτοῦ γίγνεται τὸ γι-
 γνόμενον· ἡ δὲ στέρησις καὶ ἡ ἐναντίωσις συμβεβη-
 κός· ἐν δὲ τὸ εἶδος, οἷον ἡ τάξις ἢ ἡ μουσικὴ ἢ τῶν
 ἄλλων τι τῶν οὕτω κατηγορουμένων. (14) Διὸ ἔστι μὲν
 ὡς δύο λεκτέον εἶναι τὰς ἀρχάς, ἔστι δ' ὡς τρεῖς· καὶ
 ἔστι μὲν ὡς τάναντία, οἷον εἴ τις λέγοι τὸ μουσικὸν καὶ
 τὸ ἀμουσον, ἢ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν, ἢ τὸ ἡρμοσμέ-
 νον καὶ τὸ ἀνάρμοστον· ἔστι δὲ ὡς οὐ· ὑπ' ἀλλήλων γὰρ
 10 πάσχειν τάναντία ἀδύνατον. Λύεται δὲ καὶ τοῦτο διὰ
 τὸ ἄλλο εἶναι τὸ ὑποκείμενον· τοῦτο γὰρ οὐκ ἐναντίον·
 ὥστε οὔτε πλείους τῶν ἐναντίων αἱ ἀρχαὶ τρόπον τινα,
 ἀλλὰ δύο ὡς εἰπεῖν τῷ ἀριθμῷ, οὐτ' αὖ παντελῶς
 δύο διὰ τὸ ἕτερον ὑπάρχειν τὸ εἶναι αὐτοῖς, ἀλλὰ τρεῖς·
 15 ἕτερον γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ ἀμουσῷ τὸ εἶναι, καὶ τῷ
 ἀσχηματιστῷ καὶ χαλκῷ. (15) Πόσαι μὲν οὖν αἱ ἀρ-
 χαὶ τῶν περὶ γένεσιν φυσικῶν, καὶ πῶς πόσαι, εἴρηται·
 καὶ δῆλον ἔστιν ὅτι δεῖ ὑποκείσθαι τι τοῖς ἐναντίοις
 καὶ τὰ ἐναντία δύο εἶναι· τρόπον δὲ τινα ἄλλον οὐκ
 20 ἀναγκαῖον· ἰκανὸν γὰρ ἔσται τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων
 ποιεῖν τῇ ἀπουσίᾳ καὶ παρουσίᾳ τὴν μεταβολήν.
 (16) Ἡ δ' ὑποκειμένη φύσις ἐπιστητὴ κατ' ἀναλογίαν.
 Ὡς γὰρ πρὸς ἀνδριάντα χαλκός ἢ πρὸς κλίνην ξύ-
 λον ἢ πρὸς τῶν ἄλλων τι τῶν ἔχόντων μορφήν ἡ ὕλη καὶ
 25 τὸ ἀμορφον ἔχει πρὶν λαβεῖν τὴν μορφήν, οὕτως αὐτὴ
 πρὸς οὐσίαν ἔχει καὶ τὸ τότε τι καὶ τὸ ὄν. Μία μὲν
 οὖν ἀρχὴ αὕτη, οὐχ οὕτω μία οὔσα οὐδὲ οὕτως ἐν ὡς
 τὸ τότε τι, μία δὲ ἢ ὁ λόγος. Ἔτι δὲ τὸ ἐναντίον
 τούτῳ ἢ στέρησις. (17) Ταῦτα δὲ πῶς δύο καὶ πῶς
 30 πλείω, εἴρηται ἐν τοῖς ἄνω. Πρῶτον μὲν οὖν ἐλέχθη
 ὅτι ἀρχαὶ τάναντία μόνον, ὕστερον δ' ὅτι ἀνάγκη καὶ
 ἄλλο τι ὑποκείσθαι καὶ εἶναι τρία· ἐκ δὲ τῶν νῦν φα-
 νερόν τις ἢ διαφορά τῶν ἐναντίων, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ
 ἀρχαὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ τί τὸ ὑποκείμενον. (18) Πό-
 35 τερον δὲ οὐσία τὸ εἶδος ἢ τὸ ὑποκείμενον, οὕτω δῆ-
 λον· ἄλλ' ὅτι αἱ ἀρχαὶ τρεῖς, καὶ πῶς τρεῖς, καὶ τίς
 ὁ τρόπος αὐτῶν, δῆλον. Πόσαι μὲν οὖν καὶ τίνες εἰσὶν
 αἱ ἀρχαί, ἐκ τούτων θεωρεῖσθωσαν.

CAP. VIII.

*Ὅτι δὲ μοναχῶς οὕτω λύεται καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων
 40 ἀπορία, λέγομεν μετὰ ταῦτα. Ζητούντες γὰρ οἱ κατὰ
 φιλοσοφίαν πρῶτοι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν φύσιν τὴν τῶν
 ὄντων ἐξετάρασαν οἷον ὁδὸν τινα ἄλλην ἀπωσθέντες
 ὑπὸ ἀπειρίας, καὶ φασὶν οὕτε γίνεσθαι τῶν ὄντων οὐδὲν
 οὔτε φθεῖρεσθαι διὰ τὸ ἀναγκαῖον μὲν εἶναι γίνεσθαι
 45 τὸ γιγνόμενον ἢ ἐξ ὄντος ἢ ἐκ μὴ ὄντος, ἐκ δὲ τούτων
 ἀμφοτέρων ἀδύνατον εἶναι· οὔτε γὰρ τὸ ὄν γίνεσθαι
 (εἶναι γὰρ ἤδη), ἐκ τε μὴ ὄντος οὐδὲν ἂν γενέσθαι·
 ὑποκείσθαι γὰρ τι δεῖ. (9) Καὶ οὕτω δὴ τὸ ἐφεξῆς συμ-
 βαίνειν αὐξόντες οὐδ' εἶναι πολλὰ φασιν, ἀλλὰ μόνον
 50 αὐτὸ τὸ ὄν. Ἐκείνοι μὲν οὖν ταύτην ἔλαβον τὴν δόξαν
 διὰ τὰ εἰρημένα. (9) Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι τὸ ἐξ ὄν-
 τος ἢ ἐκ μὴ ὄντος γίνεσθαι, ἢ τὸ μὴ ὄν ἢ τὸ ὄν ποιεῖ.

merabilis : magia enim est hoc aliquid : nec per accidens ex
 eo fit quod fit : privatio autem et contrarietas est accidens.
 Forma vero est unum principium ut ordo, aut musica, aut
 aliud quiddam eorum quæ sic attribuuntur. (14) Quo-
 propter quum duo principia dici possunt, tum etiam tria.
 Et partim contraria; veluti, si quis dicat musicum et mu-
 sicæ expertis, aut calidum et frigidum, aut harmonia con-
 stans et harmonia carens : partim non contraria : quia con-
 traria vicissim pati nequeunt. Sed et hoc solvitur, quoniam
 subjectum aliud est : hoc enim non est contrarium. Quo-
 circa principia nec plura quodammodo sunt, quam con-
 traria, sed duo tantum, ut ita dicam, numero : nec rursus
 sunt omnino duo, quia diversa est eorum essentia, sed sunt
 tria : alia enim est hominis, alia musicæ expertis essentia,
 nec non ejus quod figura caret et æris. (15) Quot igitur sint
 principia rerum naturalium, quæ sub generationem cadunt,
 et quomodo lot sint, dictum est : et constat opus esse ut ali-
 quid subjiciatur contrariis, et contraria duo esse : sed alio
 quodam modo hoc non esse necessarium. Sufficiet enim al-
 terum contrarium ad efficiendam sua absentia et præsentia
 mutationem. (16) Subjecta vero natura sciri potest pro-
 portione. Ut enim ad statuum æs, vel ad lecticam lignum,
 vel ad aliud quiddam eorum quæ formam habent, mate-
 ria, et quod forma caret, se habet priusquam formam ac-
 ceperit : sic ipsa ad substantiam se habet, et ad id quod
 est hoc aliquid, atque ens. Hoc igitur est unum princi-
 pium, quum tamen non sit ita unum, nec ita ens, ut hoc
 aliquid; sed unum secundum rationem. Insuper est et hinc
 contrarium, id est privatio. (17) Hæc autem quomodo
 sint duo, et quomodo plura, dictum fuit in superioribus :
 ac primum quidem dictum fuit, tantum contraria esse prin-
 cipia : postea vero necesse esse etiam aliud quiddam sub-
 jici, et esse tria principia. Ex iis vero quæ nunc exposita
 fuere, patet quæ sit differentia contrariorum, et quomodo
 principia sint inter se affecta, et quid sit quod subjicitur.
 (18) Utrum autem forma an subjectum sit rei essentia,
 nondum manifestum est : sed principia esse tria, et quo-
 modo sint tria, et quis sit eorum modus, est manifestum.
 Quot igitur, et quæ sint principia, ex his perspiciat.

Atque hoc tantum modo veterum dubitationem dis-
 solvi, post hæc dicemus. Primi namque philosophi verita-
 tem et rerum naturam quærentes aberrarunt, quasi in
 aliam quandam viam præ imperitia abducti : atque asse-
 runt, eorum quæ sunt, nihil fieri aut interire, propterea
 quod necesse est, ut quod fit, vel fiat ex ente, vel ex non-
 ente : ex his autem utrisque fieri nequit : quia neque ens
 fit, quum jam sit; ex nihilo autem nihil fit, quoniam ali-
 quid subjici oportet. (2) Atque ita deinceps consecutio-
 nem augentes, non esse multas res iniqui, sed tantum-
 modo ipsum ens. Illi igitur hanc opinionem conceperunt ob
 ea quæ dicta sunt. (3) Nos autem dicimus, hæc, ex ente
 vel non-ente fieri, aut non-ens vel ens facere quippiam,
 seu pati, aut quodvis fieri illud, uno modo nihil dif-

τι ἢ πάσχειν ἢ ὄτιοῦν τόδε γίνεσθαι, ἓνα μὲν τρόπον οὐδὲν διαφέρει ἢ τὸ τὸν ἱατρὸν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν ἢ τὸ ἐξ ἱατροῦ εἶναι τι ἢ γίνεσθαι. (4) Ὡστ' ἐπειδὴ τοῦτο διγῶς λέγεται, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἐξ ὄντος καὶ τὸ ὄν ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν. Οἰκοδομεῖ μὲν οὖν ὁ ἱατρός οὐχ ἢ ἱατρός, ἀλλ' ἢ οἰκοδόμος· καὶ λευκὸς γίνεσθαι οὐχ ἢ ἱατρός, ἀλλ' ἢ μέλας· ἱατρεύει δὲ καὶ ἀνίατρος γίνεσθαι ἢ ἱατρός. Ἐπει δὲ μάλιστα λέγομεν κυρίως τὸν ἱατρὸν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν ἢ γίνεσθαι ἐξ ἱατροῦ, ἐὰν 10 ἢ ἱατρός ταῦτα πάσχη ἢ ποιῇ ἢ γίγηται, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐξ ὄντος γίνεσθαι, τοῦτο σημαίνει τὸ ἢ μὴ ὄν. Ὅπερ ἐκεῖνοι μὲν οὐ διελόντες ἀπέστησαν, καὶ διὰ ταύτην τὴν ἀγνοίαν τοσοῦτον προσηγήθησαν, ὥστε μὴ θὰν οἴεσθαι γίνεσθαι μὴδὲ εἶναι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἀνε- 15 λεῖν πᾶσαν τὴν γένεσιν. (5) Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτοὶ φα- μεν γίνεσθαι μὲν οὐδὲν ἀπλῶς ἐκ μὴ ὄντος, ὁμοῦ μὲντοι γίνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, ὅσον κατὰ συμβεθῆκος· ἐκ γὰρ τῆς στερήσεως, ὃ ἐστὶ καθ' αὐτὸ μὴ ὄν, οὐκ ἐνυ- πάρχοντος γίνεσθαι τι. Θαυμάζεται δὲ τοῦτο καὶ ἀδύ- 20 νατον οὕτω δοκεῖ, γίνεσθαι τι ἐκ μὴ ὄντος. (6) Ὡσαύ- τως δὲ οὐδ' ἐξ ὄντος οὐδὲ τὸ ὄν γίνεσθαι, πλὴν κατὰ συμβεθῆκος. Οὕτω δὲ καὶ τοῦτο γίνεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅσον εἰ ἐκ ζώου ζῶον γίγνοιτο καὶ ἐκ τινὸς ζώου τι ζῶον, ὅσον εἰ κύων ἐξ ἔππου γίγνοιτο. 25 Γίγνοιτο μὲν γὰρ ἂν οὐ μόνον ἐκ τινὸς ζώου ὁ κύων, ἀλλὰ καὶ ἐκ ζώου, ἀλλ' οὐχ ἢ ζῶον· ὑπάρχει γὰρ ἡδη τοῦτο· εἰ δὲ τι μέλλει γίνεσθαι ζῶον μὴ κατὰ συμβε- θεῆκος, οὐκ ἐκ ζώου ἔσται· (7) καὶ εἰ τι ὄν, οὐκ ἐξ ὄντος, οὐδ' ἐκ μὴ ὄντος· τὸ γὰρ ἐκ μὴ ὄντος εἴρηται 30 ἡμῖν τί σημαίνει, ὅτι ἢ μὴ ὄν. Ἐτι δὲ καὶ τὸ εἶναι ἅπαν ἢ τὸ μὴ εἶναι οὐκ ἀναιροῦμεν. (8) Εἷς μὲν δὴ τρόπος οὗτος· ἄλλος δ' ὅτι ἐνδέχεται ταῦτα λέγειν διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν· τοῦτο δ' ἐν ἄλλοις καιρίστοι δι' ἀκριθείας μᾶλλον· ὥσθ' (ὅπερ ἐλέγομεν) 35 αἱ ἀπορταὶ λύονται δι' ἃς ἀναγκαζόμενοι ἀναιροῦσι τῶν εἰρημένων ἔνια· διὰ γὰρ τοῦτο τοσοῦτον καὶ οἱ πρό- τερον ἐξετέραπην τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὴν γένεσιν καὶ φορὰν καὶ ὅλως μεταβολὴν. Αὕτη γὰρ ἂν ὀφθεῖσα ἢ φύσις ἔλυσεν αὐτῶν πᾶσαν τὴν ἀγνοίαν.

ferre, sed perinde valere, ac si quis dicat medicum aliquid facere, vel pati, aut ex medico aliquid esse, vel fieri. (4) Quare quum hoc duobus modis dicatur : patet etiam illud, nimirum ex ente, et ens vel facere vel pati, bifariam accipi. Edificat igitur medicus, non qua medicus, sed qua ædificator : et albus fit, non qua medicus, sed qua niger. Medetur autem, et fit medicinæ expertus, qua medicus. Quia vero dicimus maxime proprie medicum aliquid facere vel pati, aut ex medico fieri, quum, qua medicus, hæc patitur, aut facit, aut fit : manifestum est etiam hoc, ex non-ente fieri, significare qua non-ens. Quod quidem illi non distinguentes, a recta via sunt abducti : et propter hanc ignorantiam eo inscitiae pervenerunt, ut putarint nullam aliam rem fieri aut esse, sed tollerent omnem generationem. (5) Nos autem et ipsi dicimus nihil quidem fieri simpliciter ex non ente fieri tamen ex non ente tanquam per accidens : fit enim aliquid ex privatione, quæ est per se non ens, quum non insit in eo quod fit. Admirationi autem hoc est, et impossibile ita videtur fieri aliquid ex non ente. (6) Itidem quo dicimus, neque ex ente, neque ens fieri, nisi per accidens. Eodem autem modo fieri hoc dicimus, ac si ex animali animal fieret, et ex aliquo animali aliquid animal : veluti, si canis ex equo fieret. Nam canis fieret non solum ex aliquo animali, verum etiam ex animali : non tamen qua est animal, quia hoc jam est. Quodsi futurum est ut aliquid fiat animal non ex accidenti, certe non ex animali erit. (7) Et si quid fiet ens, non fiet ex ente, neque ex non ente : quippe dictum a nobis fuit quid significet illud, ex non ente, videlicet qua est non ens. Præterea vero omnem rem esse aut non esse non tollimus. (8) Unus igitur dubitationis solvendæ modus hic est. Alius autem est : quoniam eadem dici possunt secundum potestatem et secundum actum. Hoc vero in aliis libris magis exquisite definitum est. Quare (ut diximus) dubitationes solvuntur, quibus coacti veteres tollunt nonnulla eorum quæ dicta sunt. Ideo namque priores philosophi tantum aberrarunt a via ducente ad generationem et interitum, et omnino mutationem. Nam hæc natura si ab eis cognita fuisset, omnem hanc eorum ignorantiam dissolvisset.

CAP. IX.

Ἡμεῖνοι μὲν οὖν καὶ ἕτεροὶ τινές εἰσιν αὐτῆς, ἀλλ' οὐχ ἰκανῶς. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν ἀπλῶς γίνεσθαι τι ἐκ μὴ ὄντος, ἢ Παρμενίδην ὀρθῶς λέγειν· εἴτα φαίνεται αὐτοῖς, εἴπερ ἔστιν ἀριθμῶ μία, καὶ δυ- 40 νάμει μία μόνον εἶναι. Τοῦτο δὲ διαφέρει πλείστον· ἡμεῖς μὲν γὰρ ὕλην καὶ στήρησιν ἕτερόν φαμεν εἶναι, καὶ τούτων τὸ μὲν οὐκ ὄν εἶναι κατὰ συμβεθῆκος, τὴν ὕλην, τὴν δὲ στήρησιν καθ' αὐτήν, καὶ τὴν μὲν ἐγγὺς καὶ οὐσίαν πικρῆς, τὴν ὕλην, τὴν δὲ στήρησιν οὐδαμῆς. 45 (2) Οἱ δὲ τὸ μὴ ὄν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ὁμοίως, ἢ τὸ συναμφοτέρον ἢ τὸ χωρὶς ἐκάτερον· ὥστε παντελῶς ἕτερος ὁ τρόπος οὗτος τῆς τριάδος κἀκείνος. Μέχρι μὲν γὰρ δεῦρο προῆλθον, ὅτι δεῖ τινὰ ὑποκείσθαι φύσιν, ταύ-

Sane attigerunt eam et alii nonnulli, non tamen satis. Primum enim fatentur simpliciter fieri aliquid ex non ente, quatenus fatentur Parmenidem recte dicere. Deinde ipsis videtur, si hæc natura est una numero, etiam potestate tantummodo unam esse. Hoc autem plurimum differt. Nos enim materiam et privationem diversa esse dicimus : et horum illud quidem esse non ens ex accidenti, nempe materiam : privationem vero esse non ens per se. Et illam quidem esse prope et quodammodo substantiam, nimirum materiam : privationem autem nequaquam. (2) Alii vero magnum et parvum, sive utrumque, sive seorsum alterutrum, similiter statuunt esse non ens. Quare omnino hic ternarii modus ab illo differt. Huc usque enim progressi sunt ut intelligerent naturam aliquam subijci oportere. Sed

την μέντοι μίαν ποιούσι· καὶ γὰρ εἴ τις δυάδα ποιεῖ, λέγων μέγα καὶ μικρὸν αὐτήν, οὐθὲν ἤττον ταῦτο ποιεῖ· τὴν γὰρ ἑτέραν παρείδε[τὴν στέρησιν.] Ἡ μὲν γὰρ ὑπομένουσα συναιτία τῇ μορφῇ τῶν γιγνομένων ἐστίν, ὡς περ μήτηρ· ἢ δ' ἑτέρα, μοῖρα τῆς ἐναντιώσεως, πολλάκις ἂν φαντασθῆι τῷ πρὸς τὸ κακοποιὸν αὐτῆς ἀτενίζοντι τὴν διάνοιαν οὐδ' εἶναι τὸ παράπαν. (3) Ὅντος γάρ τινος θεῖου καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἐφετοῦ, τὸ μὲν ἐναντίον αὐτῷ φαμέν εἶναι, τὸ δὲ ὁ πέφυκεν ἐφίεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν. Τοῖς δὲ συμβαίνει τὸ ἐναντίον, ὀρέγεσθαι τῆς ἑαυτοῦ φθορᾶς. Καίτοι οὔτε αὐτὸ ἑαυτοῦ οἰόντες ἐφίεσθαι τὸ εἶδος διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐνδεές, οὔτε τὸ ἐναντίον· φθαρτικὰ γὰρ ἀλλήλων τὰ ἐναντία. Ἄλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ἡ ὕλη, ὡς περ ἂν εἴ θῆλυ ἄρρενος καὶ αἰσγρὸν καλοῦ· πλὴν οὐ καθ' αὐτὸ αἰσγρὸν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, οὐδὲ θῆλυ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. (4) Φθειρεται δὲ καὶ γίγνεται ἐστὶ μὲν ὄς, ἐστὶ δ' ὡς οὐ. Ὡς μὲν γὰρ τὸ ἐν ὧ, καθ' αὐτὸ φθειρεται· τὸ γὰρ φθειρόμενον ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ στέρησις· ὡς δὲ κατὰ δύναμιν, οὐ καθ' αὐτό, ἀλλ' ἀφθαρτον καὶ ἀγένητον ἀνάγκη αὐτὴν εἶναι· εἴτε γὰρ ἐγίγνετο, ὑποκείσθαι τι δεῖ πρῶτον, τὸ ἐξ οὗ ἐνυπάρχοντος· τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτὴ ἡ φύσις, ὡστ' ἐστὶ πρὶν γενέσθαι. Λέγω γὰρ ὕλην τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἐκάστω, ἐξ οὗ γίγνεται τι ἐνυπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός· εἴτε φθειρεται, εἰς τοῦτο ἀφίεται ἕρχατον, ὡστε ἐφθαρμένη ἐστὶ πρὶν φθαρῆναι. (5) Περὶ δὲ τῆς κατὰ τὸ εἶδος ἀρχῆς, πότερον μία ἢ πολλαί, καὶ τίς ἢ τίνες εἰσί, δι' ἀκριβείας τῆς πρώτης φιλοσοφίας ἔργον ἐστὶ διορίσαι· ὡστε εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν ἀποκεισθῶ. Περὶ δὲ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν φθαρτῶν εἰδῶν ἐν τοῖς ὑστερον δεικνυμένοις ἐροῦμεν. Ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν ἀρχαί, καὶ τίνες, καὶ ποσαὶ τὸν ἀριθμὸν, διορίσθω ἡμῖν οὕτως· πάλιν δὲ ἀλλήν ἀρχὴν ἀρέζαμενοι λέγωμεν.

hanc unam faciunt. Nam etsi quidam dualitatem tacit, in-
quiens eam subjectam naturam esse magnum et parvum ;
nihilominus tamen idem facit : quoniam alteram neglexit,
nimirum privationem. Alia namque natura , quum perma-
neat, eorum quæ fiunt, una cum forma est causa, quasi
mater. Altera vero, quæ est pars contrarietatis, sæpe vi-
deri poterit ei qui ad ipsius maleficium animum adverterit,
ne esse quidem ullo modo. (3) Quum enim sit quiddam
divinum et bonum et expetendum, dicimus aliud esse
ei contrarium; aliud quod sua natura id expetit et appetit.
Sed illis accidit ut contrarium appetat sui ipsius interitum.
Atqui nec ipsa forma se ipsam expetere potest, quia non
est sui indigens; neque contrarium eam expetit : quia con-
traria sui invicem perimendi vim habent. Sed hoc est ma-
teria : perinde ac si femina marem, aut turpe pulchrum
appeteret. Verumtamen non est per se turpis, sed ex ac-
cidenti : nec per se femina, sed ex accidenti. (4) Partim
autem interit et fit : partim minime. Ut enim est id in
quo, per se interit. Quod enim interit, in ipsa est, nempe
privatio. Ut autem secundum potestatem spectatur, non
per se gignitur et interit, sed necesse est eam esse incor-
ruptibilem et ingenitam. Sive enim fieret, oporteret subijci
aliquid primum, nempe id ex quo insito fit : hoc autem
est ipsa natura : proinde prius erit quam fiat. Materiam
enim voco primum cujusque rei subjectum, ex quo insito
fit aliquid, non per accidens. Sive quid intereat, in hoc
ultimum abibit. Quare interempta erit, antequam interi-
matur. (5) De principio autem, quod est secundum for-
mam, utrum sit unum an multa, et quod vel quæ sint,
exquisite definire est munus primæ philosophiæ. Quare in
illud tempus rejiciatur. De naturalibus autem et interitui
obnoxiiis formis in iis dicemus quæ posterius demonstra-
buntur. Quod igitur sint principia, et quæ, et quot nu-
mero sint, sic a nobis definitum esto. Rursus autem alio
facto initio dicamus.

LIBER II.

CAP. I.

35 Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐστὶ φύσει, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας·
φύσει μὲν τὰ τε ζῶα καὶ τὰ μέρη αὐτῶν καὶ τὰ φυ-
τὰ καὶ τὰ ἀπλᾶ τῶν σωμάτων, ὅον γῆ καὶ πῦρ καὶ
ἕρ καὶ ὕδωρ· ταῦτα γὰρ εἶναι καὶ τὰ τοιαῦτα φύσει
ραμέν. Πάντα δὲ τὰ βηθέντα φαίνεται διαφέροντα
40 πρὸς τὰ μὴ φύσει συνεστῶτα. Τὰ μὲν γὰρ φύσει ὄντα
πάντα φαίνεται ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ
στάσεως, τὰ μὲν κατὰ τόπον, τὰ δὲ κατ' αὐξήσιν καὶ
φθίσιν, τὰ δὲ κατ' ἀλλοίωσιν. (2) Κλίνη δὲ καὶ ἱμά-
τιον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ἐστίν, ἢ μὲν τετύχηκε
45 τῆς κατηγορίας ἐκάστης καὶ καθ' ὅσον ἐστὶν ἀπὸ τέχνης,
οὐδεμίαν ὁρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον, ἢ δὲ συμβε-
βηκεν αὐτοῖς εἶναι λιθίνους ἢ γηίνους ἢ μικτοῖς ἐκ
τούτων, ἔχει, καὶ κατὰ τοσοῦτον, ὡς οὐσσης τῆς φύσεως
ἀρχῆς τινὸς καὶ αἰτίας τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν ἐν

Eorum quæ sunt, alia naturâ constant, alia per alias
causas. Naturâ quidem constant et animalia, et eorum
partes, et plantæ, et simplicia corpora, ut terra, et ignis,
et aer, et aqua. Hæc enim et ejusmodi alia dicimus naturâ
constare. Hæc autem quæ dicta sunt omnia differre viden-
tur ab iis quæ naturâ non constant. Nam quæcumque
naturâ constant, videntur in se ipsis habere principium
motus et quietis, alia secundum locum, alia secundum ac-
cretionem et deminutionem, alia secundum variationem.
(2) Lectica vero, et vestimentum, et si quod aliud ejusmodi
genus est, qua singulis his appellationibus significantur, et
quatenus ab arte sunt, nullum mutationis impetum insitum
habent : qua vero eis accidit ut sint lapidea, vel terrea, vel
ex his mixta, habent, et in tantum quidem, quatenus natura
est principium quoddam et causa cur id moveatur et quie-

ὅ ὑπάρχει πρῶτως καθ' αὐτό, καὶ μὴ κατὰ συμβεθελῆος. λέγω δὲ τὸ μὴ κατὰ συμβεθελῆος, ὅτι γένοιτ' ἂν αὐτὸς ἑαυτῷ τις αἰτιος υγιείας, ὡν ἰατρός· ἀλλ' ὅμως οὐ καθὸ ζηγιάζεται, τὴν ἰατρικὴν ἔχει, ἀλλὰ συμβεθελῆος τὸν αὐτὸν ἰατρὸν εἶναι καὶ υγιαζόμενον· διὸ καὶ χωρίζεται ποτ' ἀπ' ἀλλήλων. (3) Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ποιουμένων· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν ἄλλοις καὶ ἐξωθεν, ὡς οἰκία καὶ τῶν ἄλλων τῶν χειροκμητῶν ἕκαστον, 10 τὰ δ' ἐν αὐτοῖς μὲν ἀλλ' οὐ καθ' αὐτά, ὅσα κατὰ συμβεθελῆος αἰτία γένοιτ' ἂν αὐτοῖς. Φύσις μὲν οὖν ἐστὶ τὸ βῆθεν. (4) Φύσιν δὲ ἔχει ὅσα τοιαύτην ἔχει ἀρχὴν. Καὶ ἔστι πάντα ταῦτα οὐσία· ὑποκειμενον γάρ τι καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν ἡ φύσις αἰ. (5) Κατὰ φύσιν δὲ 15 ταῦτα τε καὶ ὅσα τούτοις ὑπάρχει καθ' αὐτά, ὡς τῷ πυρὶ φέρεσθαι ἄνω· τοῦτο γὰρ φύσις μὲν οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἔχει φύσιν· φύσει δὲ καὶ κατὰ φύσιν ἐστὶ. (6) Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ φύσις, εἴρηται, καὶ τί τὸ φύσει, καὶ κατὰ φύσιν. Ὡς δ' ἐστὶν ἡ φύσις, πειρᾶσθαι δεικνύναι 20 γελῶν· φανερὸν γάρ ὅτι τοιαῦτα τῶν ὄντων ἐστὶ πολλά. Τὸ δὲ δεικνύναι τὰ φανερά διὰ τῶν ἀφανῶν οὐ δυναμένου κρίνειν ἐστὶ τὸ δι' αὐτὸ καὶ μὴ δι' αὐτὸ γινώσκον. Ὅτι δ' ἐνδέχεται τοῦτο πάσχειν, οὐκ ἀδύνατον· συλλογίζαιτο γὰρ ἂν τις ἐκ γενετῆς ὡς τυφλὸς περὶ χρωμάτων· ὥστε ἀνάγκη τοῖς τοιοῦτοις περὶ τῶν ὀνομάτων 25 εἶναι τὸν λόγον, νοεῖν δὲ μηδέν. (7) Δοκεῖ δ' ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία τῶν φύσει ὄντων ἐνίοσι εἶναι τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ἑκάστῳ ἀρρῦθμιστον κατ' ἑαυτό, ὡς ὀφθαλμὸς φύσις τὸ ξύλον, ἀνδριάντος δ' ὁ χαλκός. Σημεῖον δὲ 30 φησὶν Ἀντιφῶν ὅτι, εἴ τις κατορύξει κλίνην καὶ λάθοι δύναμιν ἢ σηπεδῶν ὥστ' ἀνεῖναι βλαστόν, οὐκ ἂν γενέσθαι κλίνην, ἀλλὰ ξύλον, ὡς τὸ μὲν κατὰ συμβεθελῆος ὑπάρχον, τὴν κατὰ νόμον διάθεσιν καὶ τὴν τέχνην, τὴν δ' οὐσίαν οὖσαν ἐκείνην ἢ καὶ διαμένει ταῦτα πάσχοις 35 συνεχῶς. (8) Εἴ δὲ καὶ τούτων ἕκαστον πρὸς ἕτερον τι ταῦτο τοῦτο πέπονθεν (ὡς ὁ μὲν χαλκός καὶ ὁ χερσὸς πρὸς ὕδωρ, τὰ δ' ὄστᾶ καὶ ξύλα πρὸς γῆν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὀπίσθιν), ἐκεῖνα τὴν φύσιν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν. (9) Διόπερ οἱ μὲν γῆν, οἱ δὲ 40 πῦρ, οἱ δ' ἀέρα φασίν, οἱ δὲ ὕδωρ, οἱ δ' ἕνια τούτων, οἱ δὲ πάντα ταῦτα τὴν φύσιν εἶναι τῶν ὄντων. Ὅ γὰρ τις αὐτῶν ὑπέλαθε τοιοῦτον, εἴτε ἐν εἴτε πλείω, τοῦτο καὶ τοσαῦτά φησιν εἶναι τὴν ἅπασαν οὐσίαν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα πάθη τούτων καὶ ἔξεις καὶ διαθέσεις. 45 (10) Καὶ τούτων μὲν ὀπίσθιν εἶναι αἰτίον (οὐ γὰρ εἶναι μεταβολὴν αὐτοῖς ἐξ αὐτῶν), τὰ δ' ἄλλα γίνεσθαι καὶ φθεῖρεσθαι ἀπειράκις. Ἐνα μὲν οὖν τρόπον οὕτως ἡ φύσις λέγεται, ἢ πρώτη ἑκάστῳ ὑποκειμένη ὕλη τῶν ἐχόντων ἐν αὐτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ μεταβολῆς· 50 ἄλλον δὲ τρόπον ἢ μορφήν καὶ τὸ εἶδος τὸ κατὰ τὸν λόγον. (11) Ὡς περὶ γὰρ τέχνην λέγεται τὸ κατὰ τέχνην καὶ τὸ τεχνικόν, οὕτως καὶ φύσις τὸ κατὰ φύσιν λέγεται καὶ τὸ φυσικόν. Οὕτε δ' ἔχει πῶς φαίμεν ἂν εἶναι κατὰ τὴν τέχνην οὐδὲν, εἰ δυνάμει μόνον ἐστὶ κλίνη,

c: t, in quo inest primum, per se, non ex accidenti. Dico autem, non ex accidenti, quia fieri potest ut aliquis sibi ipsi sit causa sanitatis, quum sit medicus: verumtamen, non quatenus sanatur, medicinam habet, sed accidit eundem esse medicum et sanari. Idcirco hæc aliquando a se invicem separantur. (3) Similiter vero se habet unumquodque ceterorum quæ fiunt: nullum enim eorum habet in se principium effectionis; sed quædam in aliis et extra habent, ut domus, et unumquodque aliorum quæ manu efficiuntur: quædam in se ipsis habent quidem, non tamen per se, nimirum quæcumque ex accidenti sibi ipsi causæ fieri possunt. Natura igitur est quod dictum fuit. (4) Naturam vero habent, quæcumque habent ejusmodi principium. Atque hæc omnia sunt substantia. Natura namque semper est subjectum quoddam et in subjecto. (5) Secundum naturam autem dicuntur et hæc et quæ his insunt per se, ut igni sursum ferri. Hoc enim non est natura, nec habet naturam, sed est naturaliter et secundum naturam. (6) Dictum est igitur quid sit natura, et quid sit quod est naturaliter, et secundum naturam. Esse autem naturam conari probare, ridiculum est: patet enim ejusmodi entia multa esse. Demonstrare autem, quæ sunt perspicua, ex obscuris, ejus est qui non potest dijudicare quod est per se, et quod non est per se notum. Posse autem aliquem ita esse affectum, non est obscurum. Aliquis enim qui ab ortu sit cæcus, potest de coloribus ratiocinari. Quare necesse est his esse disputationem de nominibus, sed ipsos nihil intelligere. (7) Jam vero quibusdam videtur natura et essentia eorum quæ naturâ constant, esse id quod primum cuique rei inest, informe per se: ut lecticæ natura est lignum, statuæ vero æs. Cujus rei signum esse inquit Antiphon, quod, si quis defoderit lecticam, et putredo vini acceperit, adeo ut germinet, certe non fiet lectica, sed lignum: quasi illud ex accidenti insit, nempe dispositio quæ est secundum formam et artem; essentia vero ea sit, quæ etiam permanet, ab his continenter affecta. (8) Quodsi etiam horum unumquodque ad aliud quiddam eodem modo est affectum (veluti æs et aurum ad aquam, ossa autem et ligna ad terram, similiterque aliud quodvis), ea inquit esse ipsorum naturam et essentiam. (9) Idcirco alii terram, alii ignem, alii aerem, alii aquam, alii nonnulla ex his, alii hæc omnia inquit esse rerum naturam. Quod enim quisque existimavit esse tale, sive unum sive multa, hoc et tot inquit esse universam essentiam, reliqua autem omnia esse horum affectiones, et habitus, et dispositiones. (10) Et horum quidem quodvis esse sempiternum (non enim esse ipsis mutationem ex se ipsis); cetera vero fieri et interire infinitas. Uno igitur modo natura sic dicitur, nimirum prima cuique rei in se motus et mutationis principium habenti subjecta materia. Alio autem modo forma et species, quæ in definitione ponitur. (11) Ut enim dicitur ars, quod est secundum artem, et quod est artificiosum: ita etiam dicitur natura, quod est secundum naturam, et quod est naturale. Neque in illo autem ullo modo dicemus habere quiddam secundum artem, si potestate

μήπω δ' ἔχει τὸ εἶδος τῆς κλίνης, οὐδ' εἶναι τέχνην, οὐτ' ἐν τοῖς φύσει συνισταμένοις· τὸ γὰρ δυνάμει σὰρξ ἢ ὄστον οὐτ' ἔχει πῶς τὴν αὐτοῦ φύσιν, πρὶν ἂν λάβῃ τὸ εἶδος τὸ κατὰ τὸν λόγον, ὃ ὀριζόμενοι λέγομεν
 6 τί ἐστὶ σὰρξ ἢ ὄστον, οὕτε φύσει ἐστίν. (12) Ὡστε ἄλλον τρόπον ἢ φύσιν ἂν εἴη τῶν ἐχόντων ἐν αὐτοῖς κινήσεως ἀρχὴν ἢ μορφήν καὶ τὸ εἶδος, οὐ χωριστὸν δὲ ἀλλ' ἢ κατὰ τὸν λόγον. Τὸ δ' ἐκ τούτων φύσις μὲν οὐκ ἐστὶ, φύσει δέ, ὡς ἄνθρωπος. Καὶ μᾶλλον
 10 αὕτη φύσις τῆς ὕλης· ἕκαστον γὰρ τότε λέγεται, ὅταν ἐντελεχεία ᾖ, μᾶλλον ἢ ὅταν δυνάμει. (13) Ἐτι γίνεταί ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐ κλίνη ἐκ κλίνης· διὸ καὶ φασιν οὐ τὸ σχῆμα εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὸ ξύλον, ὅτι γένοιτο· ἄν, εἰ βλαστάνοι, οὐ κλίνη, ἀλλὰ
 15 ξύλον. Εἰ δ' ἄρα τοῦτο τέχνη, καὶ ἡ μορφή φύσις· γίνεταί γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος. (14) Ἐτι δ' ἡ φύσις ἢ λεγομένη ὡς γένεσις ὁδὸς ἐστὶν εἰς φύσιν. Οὐ γὰρ ὡς περὶ τῆς ἰατρικῆς λέγεται οὐκ εἰς ἰατρικὴν ὁδὸν, ἀλλ' εἰς ὑγίειαν· ἀνάγκη μὲν γὰρ ἀπὸ ἰατρικῆς, οὐκ
 20 εἰς ἰατρικὴν εἶναι τὴν ἰατρικὴν· οὐχ οὕτως δ' ἡ φύσις ἔχει πρὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὸ φερόμενον ἐκ τινὸς εἰς τὴν ἐργεταί ἢ φύεται. Εἰς τί οὖν φύεται; οὐχὶ ἐξ οὗ, ἀλλ' εἰς ὄ. (15) Ἡ ἄρα μορφή φύσις. Ἡ δὲ γε μορφή καὶ ἡ φύσις διχῶς λέγεται· καὶ γὰρ ἡ στέ-
 25 ρησις εἶδος πῶς ἐστίν. Εἰ δ' ἐστὶν ἡ στέρησις καὶ ἐναντίον τι περὶ τὴν ἀπλήν γένεσιν ἢ μὴ ἐστίν, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

tantum sit lectica, necdum habeat lecticæ speciem, neque dicimus esse artem: neque in iis quæ natura constant. Quod enim potestate est caro, aut os, id necdum habet suam ipsius naturam priusquam acceperit formam quæ ponitur in definitione (hoc est quam dicimus definientes quid sit caro, vel os), nec naturâ constat. (12) Quare alio modo natura fuerit eorum quæ in se principium motus habent forma et species, quæ non est separabilis, nisi secundum definitionem. Quod autem ex his est compositum, natura quidem non est, sed naturaliter est seu naturâ constat, ut homo. Atque hæc magis, quam materia, est natura. Unumquodque enim tunc dicitur, quum actu est, potius quam quum est potestate. (13) Præterea fit homo ex homine, non lectica ex lectica. Ideoque inquirunt, non figuram, sed lignum esse naturam, quia, si germinaret, non fieret lectica, sed lignum. Si igitur hoc est ars, etiam forma est natura: fit enim ex homine homo. (14) Præterea natura accepta pro generatione, est via ad naturam. Non enim ita se habet, ut medicatio, quæ dicitur via non ad medicinam, sed ad sanitatem; necesse enim est medicationem a medicina esse, non ad medicinam: sed non ita habet natura ad naturam. Verum id quod nascitur, ex aliquo ad aliquod venit seu nascitur. Ad quod igitur veniendo nascitur? non ad id ex quo, sed ad id ad quod. (15) Forma igitur est natura. Forma autem et natura duobus modis dicitur; etenim privatio est quodammodo forma. Utrum autem privatio et contrarium quidpiam sit in simplici generatione, necne, posterius erit considerandum.

CAP. II.

Ἐπειδὴ δὲ διωριστὰ ποσαχῶς ἡ φύσις λέγεται, μετὰ τοῦτο θεωρητέον τίνα διαφέρει ὁ μαθηματικὸς τοῦ
 30 φυσικοῦ· καὶ γὰρ ἐπίπεδα καὶ στερεὰ ἔχει τὰ φυσικὰ σώματα καὶ μήκη καὶ στιγμὰς, περὶ ὧν σκοπεῖ ὁ μαθηματικὸς. (2) Ἐτι εἰ ἡ ἀστρολογία ἐτέρα ἢ μέρος τῆς φυσικῆς· εἰ γὰρ τοῦ φυσικοῦ τὸ τί ἐστὶν ἥλιος ἢ σελήνη εἰδέναι, τῶν δὲ συμβεβηκότων καθ' αὐτὰ μηδὲν, ἄτοπον, ἄλλως τε καὶ ὅτι φαίνονται λέγοντες οἱ περὶ φύσεως καὶ περὶ σχήματος σελήνης καὶ ἡλίου, καὶ πότερον σφαιροειδῆς ἢ γῆ καὶ ὁ κόσμος ἢ οὐ. (3) Περὶ τούτων μὲν οὖν πραγματεύεται καὶ ὁ μαθηματικὸς, ἀλλ' οὐχ ἡ φυσικοῦ σώματος πέρασ
 40 ἕκαστον· οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα θεωρεῖ ἢ τοιούτους οὕσι συμβεβηκε. Διὸ καὶ χωρίζει· χωριστὰ γὰρ τῇ νοήσει κινήσεως ἐστὶ, καὶ οὐδὲν διαφέρει, οὐδὲ γίνεται ψεῦδος χωριζόντων. (4) Λανθάνουσι δὲ τοῦτο ποιοῦντες καὶ οἱ τὰς ἰδέας λέγοντες· τὰ γὰρ φυσικὰ χωρίζουσι ἥττον ὄντα χωριστὰ τῶν μαθηματικῶν. Γίγνωτο δ' ἂν τοῦτο δῆλον, εἰ τις ἐκατέρων πειρῶτο λέγειν τοὺς ὄρους, καὶ αὐτῶν καὶ τῶν συμβεβηκότων· τὸ μὲν γὰρ περιττὸν ἐστὶ καὶ τὸ ἄρτιον καὶ τὸ εὐθὺ καὶ τὸ καμπύλον, ἐτι δὲ ἀριθμὸς καὶ
 50 γραμμὴ καὶ σχῆμα ἄνευ κινήσεως, σὰρξ δὲ καὶ ὄστον καὶ ἄνθρωπος οὐκέτι, ἀλλὰ ταῦτα ὡς περὶ ρίσιμι, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ καμπύλον λέγεται. (5) Διὰ τοῦτο

Quum autem definitum sit quot modis natura dicatur, deinceps videndum est quo differat mathematica a physico: naturalia namque corpora planities habent, et soliditates, et longitudines, et puncta; quæ considerat mathematicus. (2) Præterea videndum est utrum astrologia sit diversa a physica, an pars physicae. Nam si physici est scire quid sit sol, aut luna, nihil autem eorum seire quæ soli aut lunæ per se accidunt, certe est absurdum: præsertim quia videntur, qui de natura disserunt, etiam loqui de figura lunæ ac solis, et quærere utrum terra et mundus sint rotunda necne. (3) De his igitur tractat etiam mathematicus, non tamen quia horum unumquodque est terminus corporis naturalis: neque horum accidentia contemplatur, qua ejusmodi rebus accidunt: ideoque separantur enim res in mutatione per intellectum separabiles; nihilque interest, nec falsum committitur ab iis qui separant. (4) Non animadvertunt autem se quoque hoc facere illi qui ideas esse dicunt; separant enim res naturales, quæ minus separabiles sunt quam mathematicæ. Hoc autem manifestum fieri potest, si quis utrorumque definitiones afferre conetur: id est, tam rerum ipsarum, quam accidentium. Impar enim erit et par, et rectum et inflexum; præterea numerus, et linea, et figura, sine motu erunt: caro autem, et os, et homo, non item: sed hæc ut nasus simus, non ut inflexum dicuntur. (5) Quinetiam hoc declarant ea mathe-

δὲ καὶ τὰ φυσικώτερα τῶν μαθημάτων, ὅον ὀπτική, καὶ ἀρμονική καὶ ἀστρολογία· ἀνάπαλιν γὰρ τρόπον τιν' ἔχουσι τῇ γεωμετρίας. Ἄλλ' ἢ μὲν γεωμετρία περὶ γραμμῆς φυσικῆς σκοπεῖ, ἀλλ' οὐχ ἢ φυσική· ἢ δ' ὀπτική μαθηματικὴν μὲν γραμμὴν, ἀλλ' οὐχ ἢ μαθηματική, ἀλλ' ἢ φυσική. (6) Ἐπεὶ δ' ἡ φύσις διχῶς, τὸ τε εἶδος καὶ ἡ ὕλη, ὡς ἂν εἰ περὶ σιμότητος σκοποῖμεν τί ἐστίν, οὕτω θεωρητέον. Ὅστ' οὗτ' ἄνευ ὕλης τὰ τοιαῦτα οὔτε κατὰ τὴν ὕλην. Καὶ γὰρ 10 δὴ καὶ περὶ τούτου διχῶς ἀπορήσειεν ἂν τις, ἐπεὶ δύο αἱ φύσεις, περὶ πότερας τοῦ φυσικοῦ, ἢ περὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν· ἀλλ' εἰ περὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν, καὶ περὶ ἑκατέρας. (7) Ἠότερον οὖν τῆς αὐτῆς ἢ ἄλλης ἑκατέραν γνωρίζειν; εἰς μὲν γὰρ τοὺς ἀρχαίους ἀποβλέψαντι δόξειεν ἂν εἶναι ἄλλης· ἐπὶ μικρὸν γὰρ τι μέρος Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος τοῦ εἶδους καὶ τοῦ τί ἦν εἶναι ἤψαντο. Εἰ δὲ ἡ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν, τῆς δὲ αὐτῆς ἐπιστήμης εἰδέναι τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην μέχρι 20 του (ὅον ἱατροῦ ὑγίειαν καὶ χολὴν καὶ φλέγμα, ἐν οἷς ἡ ὑγία· ὁμοίως δὲ καὶ οἰκοδόμου τὸ τε εἶδος τῆς οἰκίας καὶ τὴν ὕλην, ὅτι πλίνθοι καὶ ξύλα· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων), καὶ τῆς φυσικῆς ἂν εἴη τὸ γνωρίζειν ἀμφοτέρας τὰς φύσεις. Ἐτι τὸ οὐ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος τῆς αὐτῆς, καὶ ἕσα τούτων ἕνεκα. (8) Ἡ δὲ 25 φύσις τέλος καὶ οὐ ἕνεκα· ὣν γὰρ συνεχοῦς τῆς κινήσεως οὕσης ἐστὶ τι τέλος τῆς κινήσεως, τοῦτο ἔσχατον καὶ τὸ οὐ ἕνεκα· διὸ καὶ ὁ ποιητῆς γελοῖως προήχθη εἰπεῖν,

Ἐχει τελευτὴν, ἥσπερ οὐκ ἐγένετο·

30 βούλεται γὰρ οὐ πᾶν εἶναι τὸ ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον. (9) Ἐπεὶ δὲ ποιοῦσιν αἱ τέχναι τὴν ὕλην, αἱ μὲν ἀπλῶς, αἱ δὲ εὐεργόν, καὶ χρώμεθα ὡς ἡμῶν ἕνεκα πάντων ὑπαρχόντων (ἐσμὲν γὰρ πῶς καὶ ἡμεῖς τέλος· διχῶς γὰρ τὸ οὐ ἕνεκα· εἴρηται δὲ ἐν τοῖς περὶ 35 φιλοσοφίας), (10) δύο δὴ αἱ ἀρχουσαι τῆς ὕλης καὶ αἱ γνωρίζουσαι τέχναι, ἢ τε χρωμένη καὶ τῆς ποιητικῆς ἢ ἀρχιτεκτονικῆς. Διὸ καὶ ἡ χρωμένη ἀρχιτεκτονικῆς πῶς διαφέρει δὲ ἢ ἡ μὲν τοῦ εἶδους γνωριστικῆς, ἢ δὲ ἀρχιτεκτονικῆς ὡς ποιητικῆς τῆς ὕλης. Ὁ μὲν 40 γὰρ κυβερνήτης ποῖον τι τὸ εἶδος τοῦ πηδαλίου γνωρίζει καὶ ἐπιτάττει, ὁ δ' ἐκ ποίου ξύλου καὶ ποῖων κινήσεων ἔσται. Ἐν μὲν οὖν τοῖς κατὰ τέχνην ἡμεῖς ποιοῦμεν τὴν ὕλην τοῦ ἔργου ἕνεκα, ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς ὑπάρχει οὕσα. (11) Ἐτι τῶν πρὸς τι ἡ ὕλη· ἄλλω 45 γὰρ εἶδει ἄλλη ὕλη. Μέχρι δὴ πόσου τὸν φυσικὸν δεῖ εἰδέναι τὸ εἶδος καὶ τὸ τί ἐστίν; ἢ ὡσπερ ἱατρὸν νεῦρον, ἢ χαλκίαν χαλκόν, μέχρι του. Τινὸς γὰρ ἕνεκα ἕκαστον, καὶ περὶ ταῦτα ἄ ἐστὶ χωριστὰ μὲν εἶδει, ἐν ὕλῃ δὲ· ἀνθρώπος γὰρ ἀνθρωπον γεννᾷ, καὶ ἥλιος ** 50 πῶς δ' ἔχει τοὺς χωριστὸν καὶ τί ἐστὶ, φιλοσοφίας τῆς πρώτης διορίσαι ἔργον.

maticæ, quæ sunt magis naturales : ut perspectiva, et musica, et astrologia. Contra enim quodammodo se habent ac geometria : quoniam geometria naturalem quidem lineam considerat, non tamen qua est naturalis; perspectiva autem mathematicam quidem lineam considerat, non tamen qua est mathematica, sed qua est naturalis. (6) Quum autem natura duobus modis dicatur, nimirum forma et materia : sic debemus contemplari, ac si de similitudine consideraremus quid sit. Quocirca ejusmodi res neque sunt absque materia, neque secundum materiam. Nam et de hoc dubitare quispiam possit, quum duæ sint naturæ, de utra disserere sit munus physici : an de eo disserat, quod ex ambabus constat. Atqui si de eo disserit quod ex ambabus naturis constat, certe etiam de utraque natura disseret. (7) Utrum igitur ad eandem, an ad aliam atque aliam scientiam pertinet utramque naturam cognoscere? Ad veteres quidem philosophos respicienti videri potest ad aliam pertinere : parum enim Empedocles ac Democritus formam et quidditatem attigerunt. Quodsi ars imitatur naturam, ejusdem vero scientiæ est quadamtenus nosse formam et materiam (ut medici est nosse sanitatem, nec non bitem et pituitam, in quibus inest sanitas : similiter etiam ædificatoris est nosse et formam domus et materiam, quod scilicet materia donus sint lateres et ligna : eademque ratio est aliarum rerum); profecto etiam physici munus erit cognoscere ambas naturas. Præterea ejusdem scientiæ est nosse id cuius causa, et finem, et quæcumque horum causa sunt. (8) Natura autem est finis et id cuius causa : quorum enim motus quum sit continuus, est aliquis finis illius motus, hic finis est extremum et id cuius causa. Ideo que poeta ridicule adductus est ut diceret,

Habet finem cuius causa genitus erat.

Non enim omne extremum meretur nomen finis, sed id quod est optimum. (9) Quum autem artes materiam faciant, aliæ simpliciter, aliæ ad opus idoneam; nosque his omnibus utamur tanquam nostra causa sint (sumus enim et nos aliquo modo finis : quia bifariam sumitur id cuius causa, ut dictum est in libris de philosophia); (10) duæ sane sunt artes quæ præsent materiam, atque eam cognoscunt, nempe ea quæ utitur, et quæ effectrici præest, architectonica. Idcirco etiam ea quæ utitur, est quodammodo architectonica. Differunt autem, quatenus hæc quidem formam cognoscit, architectonica vero est tanquam efficiens materiam; nam gubernator, qualis sit forma clavi, novit, et imperat : alter autem novit ex quali ligno et quibus motibus clavus erit. In his igitur quæ secundum artem, nos materiam facimus operis causa : in naturalibus vero suppetit. (11) Præterea materia in eorum numero est, quæ ad aliquid referuntur. Nam alii formæ alia materia convenit. Quousque igitur oportet physicum cognoscere formam et quid est? an ut medicus nosse debet nervum, aut faber æs, nempe usque ad aliquem terminum? alicujus enim causa unumquodque considerat, et in his versatur, quæ sunt quidem forma separabilia, sunt tamen in materia : homo namque hominem gignit; et sol..... Quomodo autem se habeat quod separatur, et quid sit, primæ philosophiæ munus est definire.

CAP. III.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ἐπισκεπτέον περὶ τῶν αἰτίων, ποιά τε καὶ πόσα τὸν ἀριθμὸν ἔστιν. Ἐπεὶ γὰρ τοῦ εἰδέναι χάριν ἢ πραγματεία, εἰδέναι δ' οὐ πρότερον οἰόμεθα ἕκαστον πρὶν ἂν λάβωμεν τὸ διὰ τί περὶ ἕκαστον (τοῦτο δ' ἔστι τὸ λαβεῖν τὴν πρώτην αἰτίαν) δῆλον ὅτι καὶ ἡμῖν τοῦτο ποιητέον καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς καὶ πάσης τῆς φυσικῆς μεταβολῆς, ὅπως εἰδότες αὐτῶν τὰς ἀρχάς, ἀνάγειν εἰς αὐτὰς πειρώμεθα τῶν ζητουμένων ἕκαστον. (2) Ἐνα μὲν οὖν τρόπον αἴτιον λέγεται τὸ ἐξ οὗ γίνεται τι ἐνυπάρχοντος, οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος καὶ ὁ ἄργυρος τῆς φιάλης καὶ τὰ τούτων γένη ἄλλον δὲ τὸ εἶδος καὶ τὸ παράδειγμα· τοῦτο δ' ἔστιν ὁ λόγος ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι καὶ τὰ τούτου γένη, οἷον τοῦ διὰ πασῶν τὰ δύο πρὸς ἓν, καὶ ὅλως ὁ ἀριθμὸς καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ. (3) Ἐτι ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ πρώτη ἢ τῆς ἡρεμῆσεως, οἷον ὁ βουλευσας αἴτιος, καὶ ὁ πατήρ τοῦ τέκνου, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου καὶ τὸ μεταβάλλον τοῦ μεταβαλλομένου. Ἐτι ὡς τὸ τέλος· τοῦτο δ' ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα, οἷον τοῦ περιπατεῖν ἢ ὑγίεια· διὰ τί γὰρ περιπατεῖ; φαιμέν ἵνα ὑγιαίνῃ, καὶ εἰπόντες οὕτως, οἰόμεθα ἀποδεδοικέναι τὸ αἴτιον. Καὶ ὅσα δὴ κινήσαντος ἄλλου μεταξύ γίνεται τοῦ τέλους, οἷον τῆς ὑγείας ἢ ἰσχυασία ἢ ἡ κάθαρσις ἢ τὰ φάρμακα ἢ τὰ ὄργανα· πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκά ἐστι, διαφέρει δ' ἀλλήλων ὡς ὄντα τὰ μὲν ἔργα, τὰ δ' ὄργανα. (4) Ἐὰ μὲν οὖν αἴτια σγεδὸν τοσαυταῶς λέγεται. Συμβαίνει δὲ πολλαχῶς λεγομένων τῶν αἰτίων καὶ πολλὰ τοῦ αὐτοῦ αἴτια εἶναι, οὐ κατὰ συμβεβηκός, οἷον τοῦ ἀνδριάντος καὶ ἡ ἀνδριαντοποιικῆ καὶ ὁ χαλκός, οὐ καθ' ἑτερόν τι ἀλλ' ἢ ἀνδρίας, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ὕλη, τὸ δ' ὡς ὅθεν ἢ κινήσις. Ἐστι δὲ τίνα καὶ ἀλλήλων αἴτια, οἷον τὸ πνεῖν τῆς εὐξείας καὶ αὕτη τοῦ πνεῖν· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τέλος, τὸ δ' ὡς ἀρχὴ κινήσεως. Ἐτι δὲ τὸ αὐτὸ τῶν ἐναντίων ἔστιν αἴτιον· ὁ γὰρ παρὸν αἴτιον τοῦδε, τοῦτο καὶ ἀπὸν αἰτιώμεθα ἐνίοτε τοῦ ἐναντίου, οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυβερνήτου τῆς τοῦ πλοίου ἀνατροπῆς, οὗ ἦν ἡ παρουσία αἴτια τῆς σωτηρίας. (5) Ἄπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἴτια εἰς τέτταρας τρόπους πίπτει τοὺς φανερωτάτους· τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν, καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν, καὶ τὸ πῦρ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματίων, καὶ τὰ μέρη τοῦ ὄλου, καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος ὡς τὸ ἐξ οὗ αἴτια ἔστι· τούτων δὲ τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη· τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ τε ὄλον καὶ ἡ σύνθεσις καὶ τὸ εἶδος· τὸ δὲ σπέρμα καὶ ὁ ἰατρὸς καὶ ὁ βουλευσας καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν, πάντα ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ στάσεως ἢ κινήσεως· τὰ δὲ ὡς τὸ τέλος καὶ τὰ ἀγαθὸν τῶν ἄλλων· τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα βέλτιστον καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. Διαφερέτω δὲ μηδὲν

His definitis, considerandum est, quænam et quot numero sint causæ. Quum enim cognoscendi gratia instituta sit hæc tractatio, nec prius unumquodque nosse arbitremur, quam sumpserimus causam propter quam est (hoc autem est sumere primam causam) : profecto nobis quoque hoc faciendum est et in ortu et interitu, et in omni naturali mutatione : ut, cognitis horum principiis, conemur ad ea referre singula quasita. (2) Uno igitur modo causa dicitur id ex quo insito aliquid fit : ut æs est causa statuæ, et argentum phialæ, et horum genera. Alio autem modo forma et exemplar : hæc autem est ratio quidditatis, et hujus genera ; ut harmoniæ diapason forma est duo ad unum, et omnino numerus, ac partes quæ in definitione ponuntur. (3) Præterea unde est primum mutationis vel quietis principium : cujusmodi causa est, qui consultat ; et pater filii ; et omnino quod facit, ejus quod fit : et quod movet, ejus quod movetur. Præterea ut finis. Hoc autem est id cujus gratia : ut deambulandi, sanitas. Cur enim deambulat? dicimus, ut bene valeat : et, quum sic dixerimus, putamus nos causam reddidisse ; et quæcumque alio movente interjecta, finis gratia fiunt : ut sanitatis gratia fit extenuatio, vel purgatio, vel pharmaca, vel instrumenta : hæc enim omnia finis gratia sunt : differunt autem inter se, quod alia sint opera, alia instrumenta. (4) Causæ igitur tot fere modis dicuntur. Quum autem causæ multis modis dicantur, accidit ut ejusdem effectus sint multæ causæ, non ex accidente : ut statuæ et ars statuaria et æs, non alia quapiam ratione, sed qua est statua ; non tamen eodem modo : sed altera est causa, ut materia ; altera, ut id unde motus profectus est. Sunt etiam quædam sibi invicem causæ : ut labor est causa firmæ corporis constitutionis ; atque hæc est causa laborandi : non tamen eodem modo : sed hæc est causa ut finis ; illud autem, ut principium motus. Præterea eadem est contrariorum causa : quod enim præsens, est causa hujus effectus, hoc absens dicimus interdum causam esse contrarii effectus : ut absentiam gubernatoris dicimus esse causam submersionis navis, cujus præsentia erat causa salutis. (5) Omnes autem causæ quæ nunc dictæ sunt, in quatuor modos manifestissimos cadunt : nam elementa sunt causæ syllabarum ; et materia, eorum quæ opificio constant ; et ignis, et quæ sunt ejusmodi, corporum ; et partes, totius ; et hypotheses, conclusionis : causæ, inquam, sunt, ut id ex quo. Harum vero aliæ sunt ut subjectum, veluti partes : aliæ ut quidditas, nempe totum, et compositio et forma ; sed semen, et medicus, et consultans, et omnino quod est faciens, hæc, inquam, omnia sunt causæ unde est principium mutationis vel status vel motionis ; aliæ vero sunt causæ, ut finis bonumque aliorum. Id enim cujus gratia, debet esse optimum et ceterorum finis. Nihil vero intersit utrum di-

εἰπεῖν αὐτὸ ἀγαθὸν ἢ φαίνόμενον ἀγαθόν. (6) Τὰ μὲν οὖν αἰτία τοιαῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστι τῶν εἶδει· τρόποι δὲ τῶν αἰτίων ἀριθμῶν μὲν εἰσι πολλοί, κεφαλαιοῦμενοι δὲ καὶ οὗτοι ἐλάττω. Λέγεται γὰρ αἰτία πολλαχῶς, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν προτέρως καὶ ὑστέρωσ ἄλλο ἄλλου, οἷον ὑγιείας ὁ ἱατρὸς καὶ τεχνίτης, καὶ τοῦ διὰ πασῶν τὸ διπλάσιον καὶ ὁ ἀριθμὸς, καὶ αἰεὶ τὰ περιέχοντα πρὸς τὸ καθ' ἕκαστα. (7) Ἔτι δ' ὡς τὸ συμβεβηκὸς καὶ τὰ τούτων γένη· οἷον ἀνδριάντος ἀλ-
 10 λως Πολύκλειτος καὶ ἄλλως ἀνδριαντοποιός, ὅτι συμβέβηκε τῷ ἀνδριαντοποιῷ τὸ Πολύκλειτον εἶναι. Καὶ τὰ περιέχοντα δὲ τὸ συμβεβηκὸς, οἷον εἰ ὁ ἀνθρω-
 15 πος αἰτίος εἴη ἀνδριάντος ἢ ὄλωσ ζῶν. Ἔστι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκῶν ἄλλα ἄλλων πορρώτερον καὶ ἑγγύτερον, οἷον εἰ ὁ λευκὸς καὶ ὁ μουσικὸς αἰτίος λέ-
 γοιτο τοῦ ἀνδριάντος. (8) Πάντα δὲ καὶ τὰ οἰκείως λεγόμενα καὶ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς τὰ μὲν ὡς δυνά-
 20 μενα λέγεται, τὰ δ' ὡς ἐνεργοῦντα, οἷον τοῦ οἰκοδομεῖσθαι οἰκίαν ὁ οἰκοδόμος ἢ οἰκοδομῶν οἰκοδόμος.
 25 (9) Ὅμοιως δὲ λεγθήσεται καὶ ἐφ' ὧν αἰτία τὰ αἰτία τοῖς εἰρημένους, οἷον τουδί τοῦ ἀνδριάντος ἢ ἀνδριάν-
 30 τος ἢ καὶ ὄλωσ εἰκόνας, καὶ χαλκοῦ τοῦδε ἢ χαλκοῦ ἢ ὄλωσ ὕλης· καὶ ἐπὶ τῶν συμβεβηκῶν ὡσαύτως.
 (10) Ἔτι δὲ συμπλεκόμενα καὶ ταῦτα κάκεινα λεγθή-
 35 σται, οἷον οὐ Πολύκλειτος οὐδὲ ἀνδριαντοποιός, ἀλλὰ Πολύκλειτος ἀνδριαντοποιός. Ἄλλ' ὁμοίως ἅπαντα ταῦτά ἐστι τὸ μὲν πλῆθος ἔξ, λεγόμενα δὲ διχῶς. Ἡ γὰρ ὡς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος, ἢ ὡς τὸ συμβεβηκὸς, ἢ ὡς τὸ γένος τοῦ συμβεβηκῶτος, ἢ ὡς συμπλεκόμενα
 40 ταῦτα, ἢ ὡς ἀπλῶς λεγόμενα· πάντα δὲ ἢ ἐνεργοῦντα ἢ κατὰ δύναμιν. (11) Διαφέρει δὲ τοσούτον, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργοῦντα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἅμα ἐστὶ καὶ οὐκ ἐστὶ καὶ ὧν αἰτία, οἷον ὅδ' ὁ ἱατρῶν τῶδε τῶν ὑγιαζομένων, καὶ ὅδε ὁ οἰκοδομῶν τῶδε τῶν οἰκοδομουμένων· τὰ
 45 δὲ κατὰ δύναμιν οὐκ αἰεὶ· φθίρεται γὰρ οὐχ ἅμα ἢ οἰκία καὶ ὁ οἰκοδόμος. (12) Δεῖ δ' αἰεὶ τὸ αἰτίον ἕκαστον τὸ ἀρχότατον ζητεῖν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οἷον ἀνθρωπος οἰκοδομεῖ ὅτι οἰκοδόμος, ὁ δ' οἰκοδόμος κατὰ τὴν οἰκοδομικήν· τοῦτο τοίνυν πρότερον
 50 τὸ αἰτίον. Καὶ οὕτως ἐπὶ πάντων. Ἔτι τὰ μὲν γένη τῶν γενῶν, τὰ δὲ καθ' ἕκαστον τῶν καθ' ἕκαστον, οἷον ἀνδριαντοποιός μὲν ἀνδριάντος, ὁδὶ δὲ τουδί· καὶ τὰς μὲν δυνάμεις τῶν δυνατῶν, τὰ δ' ἐνεργοῦντα πρὸς τὰ ἐνεργοῦμενα. (13) Ὅσα μὲν οὖν τὰ αἰτία καὶ ὄν τρῶ-
 55 πον αἰτία, ἔστω ἡμῖν διορισμένα ἰκανῶς.

catur ipsum finem esse bonum, an videri bonum. (6) Causæ igitur tales ac tot sunt specie. Modi vero causarum numero quidem sunt multi, sed si summam colligantur, et ipsi pauciores fiunt. Dicuntur enim causæ multis modis et ipsarum causarum quæ sunt ejusdem generis, alia est prior et posterior quam alia, ut sanitatis causa est medicus, et artifex : et harmoniæ diapason causa est duplum et numerus, ac semper ea quæ continent, ita se habent ad singula. (7) Præterea dicuntur causæ ut accidens, et horum genera : ut puta statuz aliter causa est Polycletus, aliter statuarius, quoniam accidit statuario ut sit Polycletus. Sed et ea quæ accidens continent, appellantur causæ : veluti si homo sit causa statuz aut omnino animal. Accidentium quoque alia sunt aliis remotiora et propinquiora : veluti si albus et musicus dicatur esse causa statuz. (8) Omnes autem causæ, et quæ proprie, et quæ ex accidenti dicuntur, ita dicuntur, aliæ, quia possunt, aliæ quia agunt : ut ædificandæ domus causa est ædificator, aut ædificans ædificator. (9) Similiter autem dicitur etiam in iis quorum eæ causæ, quas exposuimus, sunt causæ : exempli gratia, est causa hujus statuz, vel statuz, vel omnino imaginis ; item est causa hujus æris, vel æris, vel omnino materiæ. Eadem est accidentium ratio. (10) Præterea et hæc et illæ dicuntur conjunctæ : verbi gratia, non Polycletus, nec statuarius, sed Polycletus statuarius. Sed nihilominus omnes hæc sunt quidem, quod ad multitudinem, sex, sed dicuntur bifariam : vel enim ut singulari, vel ut genus, vel ut accidens, vel ut genus accidentis, et ut hæc conjunctæ, vel simpliciter acceptæ : hæc autem omnia vel agentia vel secundum potestatem. (11) Adeo autem differunt, ut agentes, et singulares, simul sint et non sint cum iis quorum sunt causæ (veluti hic qui medetur simul est cum hoc quisanatur ; et hic ædificans, simul est cum hac re quæ ædificatur) : quæ vero secundum potestatem causæ dicuntur, non semper simul sunt ; quia non simul interit domus et ædificator. (12) Oportet autem semper summam cujusque rei causam quærere, quemadmodum et in aliis rebus : ut homo ædificat quia est ædificator ; ædificator autem est secundum artem ædificandi : hæc igitur causa prior est. Atque ita se res habet in omnibus. Præterea oportet generum quærere genera : singularium autem, singularia : ut statuarius est causa statuz : hic autem statuarius, hujus statuz. Ac potestates quidem, eorum quæ fieri possunt : agentia vero eorum quæ aguntur. (13) Quot igitur sint causæ, et quomodo sint causæ, satis a nobis definitum esto.

CAP. IV.

Λέγεται δὲ καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον τῶν αἰ-
 10 τῶν, καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην καὶ διὰ τὸ αὐτόματον. Τίνα οὖν τρόπον ἐν τούτοις ἐστὶ τοῖς αἰτίοις ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον, καὶ πότερον τὸ
 15 αὐτὸ ἢ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον ἢ ἕτερον ; καὶ ὄλωσ τί ἐστὶν ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον, ἐπισκεπτέον.
 (2) Ἔνιοι γὰρ καὶ εἰ ἐστὶν ἡ μή, ἀποροῦσιν· οὐδὲν γάρ

Sed et fortuna et casus dicuntur esse in causarum numero, multaque et esse et fieri fortuito et casu. Quo igitur modo in his causis sit fortuna et casus, et ntrum idem sint fortuna et casus, an diversa, et omnino quid sit fortuna et casus, considerandum est. (2) Etenim nonnulli, an sit necne, dubitant ; aiunt enim nihil fieri a fortuna, sed omnium,

γίνεσθαι ἀπὸ τύχης φασίν, ἀλλὰ πάντων εἶναι τὸ αἴτιον
 ὄρισμένον, ἕσα λέγομεν ἀπ' αὐτομάτου γίνεσθαι
 ἢ τύχης, οἷον τοῦ ἐλθεῖν ἀπὸ τύχης εἰς τὴν ἀγοράν,
 καὶ καταλαβεῖν ὃν ἐβούλετο μὲν, οὐκ ὤφστο δέ, αἴτιον
 5 τὸ βούλεσθαι ἀγοράσαι ἐλθόντα· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ
 τῶν ἄλλων τῶν ἀπὸ τύχης λεγομένων αἰεὶ τὸ εἶναι λα-
 βεῖν τὸ αἴτιον, ἀλλ' οὐ τύχην· (3) ἐπεὶ εἰ γὰρ τι ἦν
 ἢ τύχη, ἄτοπον ἂν φανεῖτο ὡς ἀληθῶς, καὶ ἀπορήσειεν
 ἂν τις διὰ τί ποτ' οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὰ αἴτια
 10 περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς λέγων, περὶ τύχης οὐδὲν
 διώρισεν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐδὲν ὦντο οὐδ' ἐκείνοι εἶναι
 ἀπὸ τύχης. (4) Ἀλλὰ καὶ τοῦτο θαυμαστόν· πολλὰ
 γὰρ καὶ γίνεσθαι καὶ ἔστιν ἀπὸ τύχης καὶ ἀπὸ ταῦτο-
 μάτου, ἃ οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἔστιν ἐπανενεργεῖν ἕκαστον
 15 ἐπὶ τὸ αἴτιον τῶν γιγνομένων, καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος
 εἶπεν ὁ ἀναϊρῶν τὴν τύχην, ὅμως τούτων τὰ μὲν εἶναι
 φασὶ πάντες ἀπὸ τύχης, τὰ δ' οὐκ ἀπὸ τύχης. Διὸ καὶ
 ἀμωσγέπως ἦν ποιητέον αὐτοῖς μυσίαν. (5) Ἀλλὰ
 μὴν οὐδ' ἐκείνων γέ τι ὦντο εἶναι τὴν τύχην, οἷον φι-
 20 λαν ἢ νεῖκος ἢ νοῦν ἢ πῦρ ἢ ἄλλο γέ τι τῶν τοιού-
 των. Ἄτοπον οὖν εἶτε μὴ ὑπελάμβανον εἶναι εἶτε
 οἰόμενοι παρέλειπον, καὶ ταῦτ' ἐνόησε χρώμενοι, ὥσπερ
 Ἐμπεδοκλῆς οὐκ αἰεὶ τὸν ἀέρα ἀνωτάτω ἀποκρίνεσθαι
 φησιν, ἀλλ' ὅπως ἂν τύχη. Λέγει γοῦν ἐν τῇ κοσμο-
 25 ποίᾳ,

Ὡς οὕτω συνέκυρσε θέων τότε, πολλάκι δ' ἄλλως·

καὶ τὰ μόρια τῶν ζώων ἀπὸ τύχης γενέσθαι τὰ πλεῖστα
 φησίν. (6) Εἰσὶ δὲ τινες οἱ καὶ τοῦ οὐρανοῦ τοῦδε
 καὶ τῶν κοσμικῶν πάντων αἰτιῶνται τὸ αὐτόματον·
 30 ἀπὸ ταῦτομάτου γὰρ γίνεσθαι τὴν δίνην καὶ τὴν κί-
 νησιν τὴν διακρίνασαν καὶ καταστήσασαν εἰς ταύ-
 τὴν τὴν τάξιν τὸ πᾶν. (7) Καὶ μάλα τοῦτο θαυμά-
 σαι ἄξιον· λέγοντας γὰρ τὰ μὲν ζῶα καὶ τὰ φυτὰ
 ἀπὸ τύχης μήτε εἶναι μήτε γίνεσθαι, ἀλλ' ἤτοι φύσιν
 35 ἢ νοῦν ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον εἶναι τὸ αἴτιον (οὐ γὰρ
 ὅτι εἴτιον ἐκ τοῦ σπέρματος ἕκαστου γίνεσθαι, ἀλλ'
 ἐκ μὲν τοῦ τοιοῦτοῦ ἐλαία, ἐκ δὲ τοῦ τοιοῦτοῦ ἀνθρώπος),
 τὸν δ' οὐρανὸν καὶ τὰ θεϊότατα τῶν φανερῶν ἀπὸ τοῦ
 αὐτομάτου γενέσθαι, τοιαύτην δ' αἰτίαν μηδεμίαν
 40 εἶναι οἷαν τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν. (8) Καίτοι εἰ
 οὕτως ἔχει, τοῦτ' αὐτὸ ἄξιον ἐπιστάσεως, καὶ κα-
 λῶς ἔχει λεχθῆναι τι περὶ αὐτοῦ. Πρὸς γὰρ τῶν καὶ
 ἄλλως ἄτοπον εἶναι τὸ λεγόμενον, ἔτι ἀτοπώτερον
 τὸ λέγειν ταῦτα, ὁρῶντας ἐν μὲν τῷ οὐρανῷ οὐδὲν
 45 ἀπὸ ταῦτομάτου γιγνόμενον, ἐν δὲ τοῖς οὐκ ἀπὸ τύχης
 πολλὰ συμβαίνοντα ἀπὸ τύχης. Καίτοι εἰκόσ γε ἦν
 τούναντιον γίνεσθαι. (9) Εἰσὶ δὲ τινες ὅς δοκεῖ εἶναι
 αἰτία μὲν ἢ τύχη, ἀδηλος δὲ ἀνθρωπίνη διανοία, ὡς
 θεῖον τι οὔσα καὶ δαιμονιώτερον. Ὡστε σκεπτέον καὶ
 50 τί ἐκάτερον, καὶ εἰ ταῦτον ἢ ἕτερον τὸ τε αὐτόματον
 καὶ ἢ τύχη, καὶ πῶς εἰς τὰ διωρισμένα αἴτια ἐμπι-
 πτούσι.

quæ dicimus casu vel fortuito fieri, esse aliquam causam
 definitam : ut puta fortuito veniendi in forum, et repe-
 riendi quem volebat quidem, non tamen putabat se reper-
 turum, causa est voluntas, rem aliquam, quum in forum
 venisset, emendi. Similiter et in aliis, quæ fortuito fieri
 dicuntur, semper aliquam causam sumi posse, non autem
 fortunam. (3) Nam si fortuna esset aliquid, re vera absur-
 dum videretur : ac dubitare quispiam posset, cur nemo
 unquam veterum sapientum, causas ortus et interitus tra-
 dens, de fortuna quidpiam definierit. Sed, ut videtur, ne
 illi quidem putarunt aliquid esse a fortuna. (4) Sed et hoc
 admirabile est. Multa namque et sunt et sunt a fortuna et
 casu : quæ non ignorantes posse referri singula ad aliquam
 eorum quæ sunt causam, quemadmodum antiquus sermo
 fortunam tollens ait; tamen horum quædam omnes aiunt
 esse a fortuna, quædam autem non a fortuna. Quocirca
 ejus quoque aliqua mentio ab ipsis facienda erat. (5) At vero
 nec illorum quidpiam putarunt esse fortunam, veluti ami-
 citiam, aut contentionem, aut mentem, aut ignem, aut
 aliquid aliud ejusmodi. Absurdum igitur est, sive non
 existimarunt esse, sive, quum esse putarent, prætermi-
 serunt; præsertim quum ipsi quoque interdum casu et for-
 tuna utantur : sicut Empedocles non semper aerem in su-
 periore loco secerni inquit, sed quomodo contigerit :
 dicit enim in Cosmopœia,

Sæpe alias aliter, sed tum sic forte cucurrit.

Partes quoque animalium plerasque a fortuna factas esse
 dicit. (6) Sunt autem nonnulli, qui et cæli hujus et omnium
 mundi partium causam adscribunt casui : casu enim fieri
 aiunt conversionem, et motum, qui universum distinxit
 et redegit in hunc ordinem. (7) Et sane hoc valde est
 admiratione dignum, quod dicunt animalia quidem et
 plantas nec esse nec fieri a fortuna; sed eorum causam
 esse aut naturam, aut mentem, aut aliquid aliud tale
 (quia non quodvis ex unoquoque semine fit, sed ex illo
 oliva, ex hoc autem homo); cælum autem, et quæ sunt
 inter res manifestas maxime divina, casu facta esse, atque
 eorum nullam esse talem causam, qualem fatentur esse
 animalium et plantarum. (8) Atqui, si ita res habet, hoc
 ipsum est consideratione dignum, et e re est de ipso aliquid
 dicere. Nam, præterquam quod aliqui est absurdum quod
 dicitur, adhuc absurdus est hæc dicere, quum videamus
 in cælo quidem nihil casu fieri, in his autem quæ non sunt
 a fortuna, multa fortuito accidere. Atqui contrarium fieri
 decebat. (9) Sunt autem nonnulli quibus fortuna videtur
 esse quidem causa, sed humanæ menti obscura, tanquam
 sit divinum quid ac numen excellentius. Quare conside-
 randum est, et quid sit utrumque, et utrum idem sint,
 an diversa casus inquam et fortuna, et quomodo in
 causas supra definitas cadant.

CAP. V.

Πρῶτον μὲν οὖν, ἐπειδὴ δρῶμεν τὰ μὲν αἰὶ ὡσαύτως γιγνώμενα, τὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, φανερόν ἐστι οὐδετέρου τούτων αἰτία ἢ τύχη λέγεται οὐδὲ τὸ ἀπὸ τύχης, οὔτε τοῦ ἐξ ἀνάγκης καὶ αἰεὶ, οὔτε τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔστιν ἂ γίγνεται καὶ παρὰ ταῦτα, καὶ ταῦτα πάντες φασὶν εἶναι ἀπὸ τύχης, φανερόν ἐστι ἔστι τι ἢ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον· τὰ τε γὰρ τοιαῦτα ἀπὸ τύχης καὶ τὰ ἀπὸ τύχης τοιαῦτα ὄντα ἴσμεν. (2) Τῶν δὲ γιγνομένων τὰ μὲν ἕνεκά του γίγνεται, τὰ δ' οὐ τούτων δὲ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν, τὰ δ' οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἄμφω δ' ἐν τοῖς ἕνεκά του· ὥστε δῆλον ἐστι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔστιν ἕνια περὶ ἂ ἐνδέχεται ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του. Ἔστι δ' ἕνεκά του ὅσα τε ἀπὸ διανοίας ἂν πρα- χθεῖη καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως. (3) Τὰ δὲ τοιαῦτα ὄντα κατὰ συμβεβηκὸς γίνονται, ἀπὸ τύχης φαμὲν εἶναι· ὡς περὶ γὰρ καὶ ὄν ἐστι τὸ μὲν καθ' αὐτό, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, οὕτω καὶ αἰτιον ἐνδέχεται εἶναι, ὡς οἰκίας καθ' αὐτὸ μὲν αἰτιον τὸ οἰκοδομικόν, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ λευκὸν ἢ τὸ μουσικόν. Τὸ μὲν οὖν καθ' αὐτὸ αἰτιον ὀρισμένον, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἀόριστον· ἄπειρα γὰρ ἂν τῶ ἐνὶ συμβαίῃ. Καθάπερ οὖν ἐλέγθη, ὄντα ἐν τοῖς ἕνεκά του γιγνομένοις τοῦτο γίνονται, τότε λέγεται ἀπὸ ταυτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης. (4) Αὐτῶν δὲ πρὸς ἀλλήλα τὴν διαφορὰν τούτων ὕστερον διοριστέον. Νῦν δὲ τοῦτο ἔστω φανερόν, ἐστι ἄμφω ἐν τοῖς ἕνεκά του ἔστιν, ὡς ἕνεκα τοῦ ἀπολαβεῖν τὸ ἀργύριον ἦλθεν ἂν, κομισόμενος τὸν ἔρανον, εἰ ἦδει· ἦλθε δ' οὐ τούτου ἕνεκα, ἀλλὰ συνέβη αὐτῶ ἔλθεῖν καὶ ποιῆσαι τοῦτο τοῦ κομίσασθαι ἕνεκα· τοῦτο δὲ οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φοιτῶν εἰς τὸ χωρίον, οὐτ' ἐξ ἀνάγκης. Ἔστι δὲ τὸ τέλος, ἢ κομιζή, οὐ τῶν ἐν αὐτῶ αἰτίων, ἀλλὰ τῶν προαιρετῶν καὶ ἀπὸ διανοίας· καὶ λέγεται γὰρ τότε ἀπὸ τύχης ἔλθεῖν. Εἰ δὲ προελόμενος καὶ τούτου ἕνεκα, ἢ αἰεὶ φοιτῶν ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κομιζόμενος, οὐκ ἀπὸ τύχης. (5) Δῆλον ἄρα ἐστι ἢ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά του· διὸ περὶ τὸ αὐτὸ διάνοια καὶ τύχη· ἢ γὰρ προαίρεσις οὐκ ἄνευ διανοίας. (6) Ἀόριστα μὲν οὖν τὰ αἰτία ἀνάγκη εἶναι, ἀπ' ὧν ἂν γένοιτο τὸ ἀπὸ τύχης. Ὅθεν καὶ ἢ τύχη τοῦ ἀορίστου εἶναι δοκεῖ καὶ ἀδηλος ἀνθρώπῳ. Καὶ ἔστιν ὡς οὐδὲν ἀπὸ τύχης δόξειεν ἂν γίνεσθαι. Πάντα γὰρ ταῦτα ὀρθῶς λέγεται, ἐστι εὐλόγως. Ἔστι μὲν γὰρ ὡς γίγνεται ἀπὸ τύχης· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ γίγνεται· (7) καὶ ἔστιν αἰτιον ὡς συμβεβηκὸς ἢ τύχη, ὡς δ' ἀπλῶς οὐδενός, ὡς οἰκίας οἰκοδόμος μὲν αἰτιος, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ ἀυλητής· καὶ τοῦ ἔλθοντα κομίσασθαι τὸ ἀργύριον, μὴ τούτου ἕνεκα ἔλθοντα, ἄπειρα τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ ἴδεναι τινὰ βουλόμενος καὶ διώκων, καὶ φεύγων. (8) Καὶ τὸ φάναι εἶναι τι παράλογον τὴν τύχην, ὀρθῶς· ὁ γὰρ λόγος ἢ τῶν αἰεὶ ὄντων ἢ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἢ δὲ

Primum igitur, quum videamus quaedam semper, alia plerumque eodem modo fieri, manifestum est neutrius horum causam dici aut fortunam aut quod est fortuitum, id est, neque ejus quod necessario et semper fit, neque ejus quod plerumque fit. Sed quia nonnulla etiam sunt quae praeter haec fiunt, atque omnes haec aiunt esse a fortuna: apparet fortunam et casum esse aliquid. Nam quae sunt ejusmodi, esse a fortuna; et quae sunt a fortuna, ejusmodi esse novimus. (2) Eorum autem quae fiunt, alia fiunt alicujus gratia, alia minime: illorum autem quaedam sunt ex praeelectione, quaedam non ex praeelectione: ambo autem sunt in iis quae alicujus gratia fiunt. Quapropter perspicuum est, etiam in iis quae nec necessario nec plerumque fiunt, esse nonnulla, in quibus esse potest quod fit alicujus gratia. Sunt autem alicujus gratia, quum ea quae a mente fieri possunt, tum etiam quae a natura. (3) Quae igitur sunt ejusmodi, quum ex accidenti fiunt, ea dicimus esse a fortuna. Sicut enim ens aliud est per se, aliud ex accidenti: ita etiam causa esse potest; ut aedium per se causa est quod est aedificandi facultate praeditum, ex accidenti autem album aut musicum. Quae igitur est causa per se, definita est; quae vero ex accidenti, indefinita: quoniam infinita possunt uni accidere. Sicut igitur dictum fuit, quando in iis quae alicujus causa fiunt, hoc fit, tum dicitur esse a casu et a fortuna. (4) Horum autem inter se differentia posterius explicanda erit. Sed hoc in praesentia constet, utraque in iis esse quae alicujus causa fiunt: ut puta, argenti accipiendi gratia venisset, utique accepturus pecuniam, si scivisset; sed non hujus rei gratia venit: verum accidit ut veniret, et hoc faceret accipiendi gratia: idque nec plerumque veniens in eum locum, nec necessario. Finis autem, id est acceptio pecuniae, non est in numero causarum quae in ipsa re sunt, sed est eorum quae sub praeelectionem cadunt, et a mente proficiuntur. Tuncque dicitur fortuito profectus esse. Quodsi id praeelegisset et hujus gratia fuisset, vel semper aut plerumque eo se conferens acciperet pecuniam: certe id non esset a fortuna. (5) Patet igitur fortunam esse causam ex accidenti, in iis quae raro contingunt secundum praeelectionem eorum quae alicujus gratia fiunt. Quapropter in eodem versantur mens et fortuna: quia praeelectio non est sine mente. (6) Necessae est igitur ut eae causae sint indefinitae, a quibus fieri potest quod est a fortuna. Unde etiam fortuna videtur esse rei indefinitae, atque homini occulta. Et aliquo modo nihil a fortuna fieri posse videtur. Haec enim omnia recte dicuntur, quia sunt rationi consentanea. Nam aliquo modo fit a fortuna: ex accidenti namque: (7) ac fortuna est causa ut accidens: simpliciter autem nullius rei causa est: ut puta, aedium causa quidem est aedificator, sed ex accidenti tibicen; et ut, quum in forum venerit, argentum accipiat, qui non hujus causa venit, causae sunt multitudine infinitae: nam et videre aliquem volens, et persequens, et fugiens, venisse potest. (8) Illud quoque recte dicitur, fortunam esse rem a ratione alienam: quoniam ratio est eorum quae semper aut quae plerumque sunt; fortuna vero

τύχη ἐν τοῖς γινομένοις παρὰ ταῦτα. Ὅσοι ἐπειδὴ ἀόριστα τὰ οὕτως αἷτια, καὶ ἡ τύχη ἀόριστον. Ὅμως δ' ἐπ' ἐνίων ἀπορήσειεν ἂν τις, ἄρ' οὖν τὰ τυχόντα αἷτι' ἂν γένοιτο τῆς τύχης, ὅσον ὑγείας ἢ πνεύμα ἢ ἐλθῆσαι, ἀλλ' οὐ τὸ ἀποκεκάρθαι· ἐστὶ γὰρ ἄλλα ἄλλων ἐγγύτερα τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἷτιων. (9) Τύχη δὲ ἀγαθὴ μὲν λέγεται, ὅταν ἀγαθὸν τι ἀποβῆ· φαῦλη δέ, ὅταν φαῦλόν τι· εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία, ὅταν μέγεθος ἔχοντα ταῦτα· διὸ καὶ τὸ παρὰ μικρὸν κακόν, ἢ ἀγαθὸν μέγα λαβεῖν ἢ δυστυχεῖν ἢ εὐτυχεῖν ἐστίν, ὅτι ὡς ὑπάρχον λέγει ἢ διάνοια· τὸ γὰρ παρὰ μικρὸν ὥσπερ οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ. Ἐτι ἀβέβαιον ἢ εὐτυχία, εὐλόγως· ἢ γὰρ τύχη ἀβέβαιος· οὕτε γὰρ αἰεὶ οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἰόντ' εἶναι τῶν ἀπὸ τύχης οὐθέν.

15 [VI.] (10) Ἐστὶ μὲν οὖν ἄμφω αἷτια, καθάπερ εἴρηται, κατὰ συμβεβηκός, καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτομάτον, ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις γίνεσθαι μὴ ἄπλως μὴδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ τούτων δσ' ἂν γένοιτο ἕνεκά του.

in iis cernitur, quæ præter hæc fiunt : adeo ut, quia indefinitæ sunt quæ ita sunt causæ, etiam fortuna sit res indefinita. Veruntamen de quibusdam aliquis dubitare possit, an quævis causæ fieri possint ipsius fortunæ : veluti, an valetudinis causa sit aut ventus, aut æstus, sed non detonsum esse. Nam causarum accidentiarum aliæ sunt aliis propinquiores. (9) Secunda autem fortuna dicitur, quom aliquid boni evenit : adversa vero, quom aliquid mali. Fortunæ vero prosperitas, et infortunium seu calamitas tum dicitur, quom hæc magna sunt. Quare etiam quom parum abest quin in magnum aliquid malum vel bonum incidimus, id quoque est infortunio vel prosperitate fortunæ uti : quia mens id assertit, quasi sit. Quod enim parum abest, quasi nihil abesse videtur. Præterea fortunæ prosperitas inconstans est, merito : quoniam ipsa fortuna inconstans est : utpote quom nihil eorum quæ a fortuna profiscuntur, aut semper aut plerumque esse possit. [VI.] (10) Utræque igitur sunt causæ, sicut dictum fuit, ex accidenti, tam fortuna quam casus ; videlicet in iis quæ fieri contingit nec simpliciter, nec plerumque, et in horum numero quæ fieri possunt alicujus gratia.

CAP. VI.

20 Διαφέρει δ' ὅτι τὸ αὐτόματον ἐπὶ πλείον ἐστὶ· τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τύχης ἀπὸ ταυτομάτου τοῦτο δ' οὐ πᾶν ἀπὸ τύχης. Ἡ μὲν γὰρ τύχη καὶ τὸ ἀπὸ τύχης ἐστὶν ὅσοις καὶ τὸ εὐτυχεῖν ἂν ὑπάρξειε καὶ ὄλιως πράξις. (2) Διὸ καὶ ἀνάγκη περὶ τὰ πρακτὰ εἶναι τὴν τύχην·

25 σημεῖον δ' ὅτι δοκεῖ ἦτοι ταῦτόν εἶναι τῇ εὐδαιμονίᾳ ἢ εὐτυχίᾳ ἢ ἐγγύς, ἢ δ' εὐδαιμονία πράξις τις· εὐπραξία γὰρ ὡσθ' ὀπόσοις μὴ ἐνδέχεται πράξαι, οὐδὲ τὸ ἀπὸ τύχης τι ποιῆσαι. (3) Καὶ διὰ τοῦτο οὐτε ἀψυχον οὐδὲν οὐτε θηρίον οὐτε παιδίον οὐδὲν ποιεῖ ἀπὸ

30 τύχης, ὅτι οὐκ ἔχει προαίρεσιν· οὐδ' εὐτυχία οὐδ' ἀτυχία ὑπάρχει τούτοις, εἰ μὴ καθ' ὁμοιότητα, ὥσπερ ἔφη Πρωτάρχος εὐτυχεῖς εἶναι τοὺς λίθους ἐξ ὧν οἱ βωμοί, ὅτι τιμῶνται, οἱ δὲ ἠμάζυγες αὐτῶν καταπατοῦνται. Τὸ δὲ πάσχειν ἀπὸ τύχης ὑπάρξει πως καὶ τούτοις,

35 ὅταν ὁ πράττων τι περὶ αὐτὰ πράξῃ ἀπὸ τύχης· ἄλλως δὲ οὐκ ἐστὶ. (4) Τὸ δ' αὐτόματον καὶ τοῖς ἄλλοις ζῳοῖς καὶ πολλοῖς τῶν ἀψύχων, ὅσον ὁ ἵππος αὐτόματος, φαμέν, ἦλθεν, ὅτι ἐσώθη μὲν ἐλθῶν, οὐ τοῦ σωθῆναι δὲ ἕνεκα ἦλθε. Καὶ ὁ τρίπους αὐτόματος κατέπεσεν· ἐστὶ μὲν γὰρ τοῦ καθῆσθαι ἕνεκα, ἀλλ' οὐ τοῦ καθῆσθαι ἕνεκα κατέπεσεν. (5) Ὅστε φανερόν ὅτι ἐν

40 τοῖς ἄπλως ἕνεκά του γινομένοις, ὅταν μὴ τοῦ συμβάντος ἕνεκα γένηται οὐ ἕξω τὸ αἷτιον, τότε ἀπὸ ταυτομάτου λέγομεν· ἀπὸ τύχης δέ, τούτων ὅσα ἀπὸ

45 ταυτομάτου γίνονται τῶν προαιρετῶν τοῖς ἔχουσι προαίρεσιν. (6) Σημεῖον δὲ τὸ μάτην, ὅτι λέγεται ὅταν μὴ γένηται τὸ ἕνεκα ἄλλου ἐκεῖνο οὐ ἕνεκα, ὅσον τὸ βαδίσαι λαπάξωος ἕνεκά ἐστιν· εἰ δὲ μὴ ἐγένετο βαδίσαντι, μάτην φαμέν βαδίσαι, καὶ ἢ βάδισαι

50 ματαία, ὡς τοῦτο ὄν τὸ μάτην, τὸ πεφυκὸς ἄλλου ἕνεκα, ὅταν μὴ περαίνῃ ἐκεῖνο οὐ ἕνεκα ἦν καὶ ἐπεφύκει· ἐπεὶ εἰ τις λούσασθαι φαίη μάτην ὅτι οὐκ ἐξέ-

Diferunt autem, quia casus latius patet. Quod enim a fortuna est, casu est : hoc autem non omne est a fortuna. Nam fortuna et fortuitum in iis est, in quibus et fortunæ prosperitas inesse potest, et omnino actio spectatur. (2) Quare necesse est ut fortuna in iis rebus versetur quæ sub actionem cadunt. Cujus rei signum est, quia fortunæ prosperitas videtur aut idem esse quod beatitudo, aut ei propinqua : beatitudo vero est actio quædam, siquidem est recta actio. Quocirca quæcumque non possunt agere, ea nec fortuito aliquid facere queunt. (3) Atque ob hanc causam nec inanimatum aliquid, nec bellum, nec infans facit aliquid fortuito : quia non habet præelectionem. Nec fortunæ prosperitas vel infortunium his inest, nisi secundum similitudinem : ut Protarchus dixit fortunatos esse lapides ex quibus aræ exstruuntur, quia honorantur, quom alii ejusdem generis pedibus conculcentur. Sed et pati a fortuna his quodammodo inest, quando scilicet qui in his aliquid facit, fortuito facit. Aliter vero non inest. (4) Casus autem aliis quoque animalibus et multis rebus inanimatis attribuitur, ut puta dicimus equum casu venisse : quia, quom veniret, servatus est, non tamen ob eam causam venit, ut servaretur. Ac tripodæ casu cecidisse : stetit enim sedendi gratia ; sed non ob eam causam cecidit, ut quis sederet. (5) Quare perspicuum est, in iis quæ simpliciter alicujus causa fiunt, quando non ejus quod contingit, gratia facta sunt quæ externam causam habent, tunc nos dicere hæc casu esse facta. Horum autem ea fieri a fortuna, quæ casu fiunt, et sub eorum præelectionem cadunt quæ præelectione sunt prædita. (6) Argumento est vox μάτην, id est Frustra : quia tunc dicitur aliquid frustra fieri, quom id quod alius gratia quoddam sit, id ipsum non fit cujus gratia geritur : ut deambulatio si purgationis gratia est, nec purgatio evenit ei qui deambulavit ; dicimus eum frustra deambulasse, ac deambulationem suo fine esse frustratam : tanquam hoc sit frustra, quod sua natura in alterius gratiam est comparatum, quando scilicet non perficit id cujus gratia est et naturâ comparatum est. Nam si quis

λιπεν ὁ ἥλιος, γελοῖος ἂν εἴη· οὐ γὰρ ἦν τοῦτο ἐκείνου ἔνεκα. (7) Οὕτω δὲ τὸ αὐτόματον καὶ κατὰ τὸ ὄνομα, ὅταν αὐτὸ μάτην γένηται· κατέπεσε γὰρ οὐ τοῦ πατάξαι ἔνεκα ὁ λίθος· ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἄρα κατέπεσε ὁ λίθος, ὅτι πέσει ἂν ὑπὸ τινός καὶ τοῦ πατάξαι ἔνεκα. (8) Μάλιστα δ' ἐστὶ χωριζόμενον τὸ ἀπὸ τύχης ἐν τοῖς φύσει γινομένοις· ὅταν γὰρ γένηται τι παρὰ φύσιν, τότε οὐκ ἀπὸ τύχης ἀλλὰ μάλλον ἀπὸ ταυτομάτου γεγόνειαι φαμέν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕτερον· τοῦ μὲν γὰρ ἔξω τὸ αἴτιον, τοῦ δ' ἐντός.

9. Τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ αὐτόματον καὶ τί ἡ τύχη, εἴρηται, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων. Τὸν δὲ τρόπον τῆς αἰτίας ἐν τοῖς ὄθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἐκάτερον αὐτῶν· ἡ γὰρ τῶν φύσει τι ἡ τῶν ἀπὸ διανοίας αἴτιον αἰεὶ ἐστίν· ἀλλὰ τούτων τὸ πλῆθος ἄριστον. (10) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη αἴτια ὧν ἂν ἡ νοῦς γένοιτο αἰτίας ἢ φύσις, ὅταν κατὰ συμβεβηκός αἰτιῶν τι γένηται τούτων αὐτῶν, οὐδὲν δὲ κατὰ συμβεβηκός ἐστὶ πρότερον τῶν καθ' αὐτό, ὁπλον ὅτι οὐδὲ τὸ κατὰ συμβεβηκός αἴτιον πρότερον τοῦ καθ' αὐτό. (11) Ὑστερον ἄρα τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη καὶ νοῦ καὶ φύσεως· ὥστ' εἰ ὅτι μάλιστα τοῦ οὐρανοῦ αἴτιον τὸ αὐτόματον, ἀνάγκη πρότερον νοῦν καὶ φύσιν αἰτίαν εἶναι καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦδε παντός.

dicat se frustra lavisse, quia sol non defecit, ridiculus profecto erit, quoniam hoc non est illius gratia. (7) Sic igitur τὸ αὐτόματον, id est Casus, etiam nominis ratione habita, tunc dicitur, quum ipsum frustra (μάτην) sit. Cecidit enim lapis non ferendi gratia : casu igitur lapis cecidit, quia cadere potest etiam ab aliquo ferendi gratia projectus. (8) Maxime autem a casu se jungitur, quod est a fortuna, in iis quæ a natura sunt. Quum enim factum est aliquid præter naturam, tunc non dicimus id factum esse a fortuna, sed potius casu : quanquam et hoc est diversum ; illius enim causa est externa, hujus vero interna.

9. Quid igitur sit casus, et quid fortuna, dictum est, et quid inter se differant. Quod autem ad causæ modum attinet, horum utrumque in iis causis numeratur unde est principium motus. Semper enim est causa vel eorum quæ naturâ, vel eorum quæ a mente fiunt : sed horum multitudo est indefinita. (10) Quum autem casus et fortuna sint earum rerum causæ, quarum-mens aut natura potest esse causa, quando scilicet aliquid ex accidenti fit horum ipsorum gratia ; nihil autem quod fit ex accidenti prius sit iis quæ sunt per se : patet etiam causam ex accidenti non esse priorem causa per se. (11) Casus igitur et fortuna sunt causæ posteriores et mente et natura. Quare etiam si quammaxime casus esset cæli causa, tamen necesse esset mentem et naturam esse causam priorem quum multarum aliarum rerum, tum etiam hujus universi.

CAP. VII

25 Ὅτι δ' ἐστὶν αἴτια, καὶ ὅτι τοσαῦτα τὸν ἀριθμὸν ὅσα φαμέν, ὁπλον· τοσαῦτα γὰρ τὸν ἀριθμὸν τὸ διὰ τί περιελθῆν· ἡ γὰρ εἰς τὸ τί ἐστὶν ἀνάγεται τὸ διὰ τί ἔσχατον ἐν τοῖς ἀκινήτοις, ὅσον ἐν τοῖς μαθημασιν (εἰς ὄρισμὸν γὰρ τοῦ εὐθέος ἢ συμμετροῦ ἢ ἄλλου τινός ἀνάγεται ἔσχατον), (2) ἢ εἰς τὸ κινήσαν πρῶτον, ὅσον διὰ τί ἐπολέμησαν ; ὅτι ἐσύλησαν· ἢ τίνος ἔνεκα ; ἢ ἀρξῶνιν· ἢ ἐν τοῖς γινομένοις ἢ ὕλη. Ὅτι μὲν οὖν τὰ αἴτια ταῦτα καὶ τοσαῦτα, φανερόν. (3) Ἐπεὶ δ' αἱ αἰτίαι τέσσαρες, περὶ πασῶν τοῦ φυσικοῦ εἰδέναι, καὶ εἰς πάσας ἀνάγων τὸ διὰ τί ἀποδοῦσαι φυσικῶς, τὴν ὕλην, τὸ εἶδος, τὸ κινήσαν, τὸ οὐ ἔνεκα. Ἐρχεται δὲ τὰ τρία εἰς τὸ ἐν πολλάκις· τὸ μὲν γὰρ τί ἐστὶ καὶ τὸ οὐ ἔνεκα ἐν ἐστὶ· τὸ δ' ὅθεν ἢ κινήσις πρῶτον, τῷ εἶδει ταῦτο τούτοις· ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ· (4) καὶ ὄλος ὅσα κινούμενα κινεῖ· ὅσα δὲ μὴ, οὐκέτι φυσικῆς· οὐ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἔχοντα κινήσιν οὐδ' ἀρχὴν κινήσεως κινεῖ, ἀλλ' ἀκίνητα ὄντα· διὸ τρεῖς αἱ πραγματεῖαι ἢ μὲν περὶ ἀκίνητων, ἢ δὲ περὶ κινουμένων μὲν ἄφθαρτον δέ, ἢ δὲ περὶ τὰ φθαρτά. (5) Ὡστε τὸ διὰ τί καὶ εἰς τὴν ὕλην ἀνάγοντι ἀποδίδονται, καὶ εἰς τὸ τί ἐστὶ, καὶ εἰς τὸ πρῶτον κινήσαν· περὶ γενέσεως γὰρ μάλιστα τούτων τὸν τρόπον τὰς αἰτίας σκοποῦσι, τί μετὰ τί γίνεταί, καὶ τί πρῶτον ἐποίησεν ἢ τί ἐπάθε, καὶ οὕτως αἰεὶ τὸ ἐφεξῆς. (6) Διτταὶ δὲ αἱ ἀρχαὶ αἱ κινῶσαι φυσικῶς, ὧν ἡ ἑτέρα οὐ φυσική· οὐ γὰρ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν ἐν αὐτῇ· τοιοῦτον δ' ἐστὶν εἴ τι κινεῖ μὴ κινούμενον, ὥστερ τό τε παν-

Esse autem causas, ac tot esse numero, quot diximus, manifestum est. Tot etenim numero comprehendit quæstio cur sit : nam quæstio cur sit, vel ad quidditatem inducitur, quæ extremum est in rebus immobilibus, ut in mathematicis (ad definitionem enim recti, aut symmetri, aut alius cujuspiam ad postremum revocatur : (2) vel ad primum movens, veluti, cur pugnarunt ? quia prædati sunt : vel cujus gratia ? ut dominantur : vel in iis quæ fiunt, materia. Has igitur ac tot esse causas perspicuum est. (3) Quum autem causæ quattuor sint, omnes nosse, physici munus est ; et ad omnes referens, causam cur sit, physice reddet : nimirum ad materiam, formam, movens, et id cujus gratia. Sed tres plerumque in unam coeunt ; nam quid est, et id cujus gratia, unum sunt ; primum autem a quo motus proficiscitur, specie ab his non differt : homo namque hominem gignit : (4) et omnino quæcumque mota movent. Quæcumque vero non mota movent, non sunt amplius physicæ considerationis : quia movent, quum in se ipsis non habeant motum nec principium motus, sed sint immobilia. Idcirco tres sunt tractationes : una de immobili ; altera de eo quod movetur quidem, sed est interitus expertus ; tertia de rebus interitui obnoxiiis. (5) Quocirca redditur causa cur sit, et ab eo qui refert ad materiam, et ad quidditatem, et ad primum movens. Etenim de generatione maxime hoc modo causas considerant, quid post quid fiat, et quid primum fecerit, aut quid passum sit, et ita semper quod deinceps sequitur. (6) Duo autem sunt principia moventia naturaliter : quorum alterum non est physicum, quia non habet in se principium motus : tale autem est, si quid movet nec movetur ; ve-

τελῶς ἀκίνητον καὶ τὸ πάντων πρῶτον. (7) Καὶ τὸ τί ἐστὶ καὶ ἡ μορφή· τέλος γὰρ καὶ οὐ ἔνεκα· ὥστ' ἔπει· ἡ φύσις ἔνεκά του, καὶ ταύτην εἰδέναι δεῖ. Καὶ πάντως ἀποδοτέον τὸ διὰ τί, ὡς ὅτι ἐκ τοῦδε ἀνάγκη τὸδε· τὸ δὲ ἐκ τοῦδε ἢ ἀπλῶς ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ· καὶ εἰ μέλλει τοδὶ ἔσσεσθαι, ὥσπερ ἐκ τῶν προτάσεων τὸ συμπέρασμα· καὶ ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ διότι βέλτιον οὕτως, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν ἐκάστου οὐσίαν.

CAP. VIII.

10 Λεκτέον δὴ πρῶτον μὲν διότι ἡ φύσις τῶν ἔνεκά του αἰτίων, ἔπειτα περὶ τοῦ ἀναγκαίου, πῶς ἔχει ἐν τοῖς φυσικοῖς· εἰς γὰρ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀνάγουσι πάντες, ὅτι, ἔπειδὴ τὸ θερμὸν τοιονδὶ πέφυκε, καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ ἕκαστον δὴ τῶν τοιούτων, ταδὶ ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ καὶ γίνεταί· καὶ γὰρ ἐάν ἄλλην αἰτίαν εἴπωσιν, ὅσον ἀψάμενοι χαίρειν ἑώσιν, ὃ μὲν τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος, ὃ δὲ τὸν νοῦν. (α) Ἐχέει δ' ἀπορίαν τί κωλύει τὴν φύσιν μὴ ἔνεκά του ποιεῖν μηδ' ὅτι βέλτιον, ἀλλ' ὥσπερ βεὶ ὁ Ζεὺς οὐχ ὅπως τὸν σῖτον αὐξήσῃ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· τὸ γὰρ ἀναχθὲν ψυχθῆναι δεῖ, καὶ τὸ ψυχθὲν ὑψορ γενόμενον κατελθεῖν· τὸ δ' αὐξάνεσθαι τούτου γενομένου τὸν σῖτον συμβαίνει. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰ τῷ ἀπόλλυται ὁ σῖτος ἐν τῇ ἄλλω, οὗ τούτου ἔνεκα βεὶ ὅπως ἀπόληται, ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει. (β) Ἄστε τί κωλύει οὕτω καὶ τὰ μέρη ἔχειν ἐν τῇ φύσει; οἷον τοὺς ὀδόντας ἐξ ἀνάγκης ἀνατεῖλαι τοὺς μὲν ἐμπροσθίους ὀξεῖς, ἐπιτηδείους πρὸς τὸ διατρεῖν, τοὺς δὲ γομφίους πλατεῖς καὶ χρησίμους πρὸς τὸ λεαίνειν τὴν τροφήν, ἐπεὶ οὐ τούτου ἔνεκα γενέσθαι, ἀλλὰ συμπεσεῖν. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἐν ὅσοις δοκεῖ ὑπάρχειν τὸ ἔνεκά του. Ὅπου μὲν οὖν ἅπαντα συνέθη ὥσπερ κἂν εἰ ἔνεκά του ἐγίνετο, ταῦτα μὲν ἐσώθη ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου συστάνα ἐπιτηδείως· ὅσα δὲ μὴ οὕτως, ἀπώλετο καὶ ἀπόλλυται, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς λέγει τὰ βουγενῆ ἀνδρόπρωρα. (α) Ὁ μὲν οὖν λόγος, ὃ ἂν τις ἀπορήσειεν, οὕτως, καὶ εἰ τις ἄλλος τοιοῦτός ἐστιν· ἀδύνατον δὲ τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον. Ταῦτα μὲν γὰρ καὶ πάντα τὰ φύσει ἢ αἰεὶ οὕτω γίνεταί ἢ ὡς 10 ἐπὶ τὸ πολὺ, τῶν δ' ἀπὸ τύχης καὶ τοῦ αὐτομάτου οὐδέν· οὐ γὰρ ἀπὸ τύχης οὐδ' ἀπὸ συμπτώματος δοκεῖ βεῖν πολλαχῆς τοῦ χειμῶνος, ἀλλ' ἐάν ὑπὸ κύνα· οὐδὲ καύματα ὑπὸ κύνα, ἀλλ' ἂν χειμῶνος. Εἰ οὖν ἢ ὡς ἀπὸ συμπτώματος δοκεῖ ἢ ἔνεκά του εἶναι, εἰ μὴ οἷοντε 15 ταῦτ' εἶναι μήτε ἀπὸ συμπτώματος μήτ' ἀπὸ αὐτομάτου, ἔνεκά του ἂν εἴη. Ἀλλὰ μὴ φύσει γ' ἐστὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, ὡς κἂν αὐτοὶ φαίεν οἱ ταῦτα λέγοντες. Ἔστιν ἄρα τὸ ἔνεκά του ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις καὶ οὔσιν. (α) Ἐτι ἐν ὅσοις τέλος ἐστὶ τί, τούτου 20 ἔνεκα πράττεται τὸ πρότερον καὶ τὸ ἐφεξῆς. Οὐκ οὖν ὡς πράττεται, οὕτω πέφυκε, καὶ ὡς πέφυκεν, οὕτω πράττεται ἕκαστον, ἂν μὴ τι ἐμποδίζῃ. Πράττεται

luti quod est omnino immobile et omnium primum. (7) Porro quidditas et forma : est enim finis, et id cuius gratia. Quapropter quum natura alicujus gratia agat, etiam hanc causam nosse oportet. Et omnino reddenda est causa cur sit : veluti, quia ex illo necesse est hoc fieri; ex illo, inquam, aut simpliciter, aut plerumque : et si hoc est futurum, ut ex propositionibus conclusio : et quia hæc est quidditas : et quia melius ita est, non simpliciter, sed relatione habita ad cuiusque rei essentiam.

Dicendum igitur est, primum cur natura sit in earum causarum numero quæ alicujus gratia agunt : deinde quomodo se habeat necessitas in rebus naturalibus. Ad hanc enim causam omnes referunt : veluti, quia natura est comparatum, ut, quod est calidum, sit tale, et quod est frigidum, et unumquodque eorum quæ talia sunt, idcirco hæc necessario sunt et fiunt : nam quando aliam causam dicunt, statim, quum vix attigerint, eam valere sinunt, alius amicitiam et contentionem, alius mentem. (2) Est autem dubitatio, quid prohibeat naturam non facere alicujus gratia, nec quia ita sit melius, sed sicut Juppiter pluit, non ut frumentum augeat, sed ex necessitate. Quod enim sublatum est, refrigerari oportet, et refrigeratum, quum sit in aquam mutatum, descendere : accidit autem ut hoc facto frumentum augeatur. Similiter et si cui pereat frumentum in area : non hujus gratia pluit, ut periret, sed hoc accidit. Quare quid prohibet sic etiam partes se habere in natura? veluti, dentes necessario oriri, anteriores quidem acutos et ad scindendum aptos; molares autem latos et ad molendum cibum idoneos? non enim hujus causa factum id esse, sed contigisse. Similis ratio est reliquarum partium, quæ videntur esse alicujus gratiæ. Ubi igitur omnia acciderunt perinde ac si alicujus gratia facta essent, hæc sunt servata, quum casu essent apte constituta. Quæ vero non ita facta sunt, perierunt, et pereunt : quemadmodum Empedocles inquit periisse bovigena androporora. (3) Ratio igitur, ob quam dubitare aliquis possit, hæc est, et si qua alia est ejusmodi. Sed impossibile est ut hoc modo hæc se habeant. Hæc enim, et quæcumque natura constant, aut semper ita fiunt, aut plerumque : eorum autem quæ fortuna aut casu fiunt, nihil semper aut plerumque ita fit : non enim fortuito neque casu videtur sæpe pluere hieme, sed si id fiat quum sol est sub cane : neque æstus sub cane, sed si hieme. Si igitur aut casu esse videtur, aut alicujus gratia : si hæc esse casu non possunt, certe alicujus gratia erunt. Atqui ejusmodi omnia natura constant, ut vel ipsi affirmarent qui hæc dicunt. Esse igitur alicujus gratia, inest in rebus quæ fiunt et constant natura. (4) Præterea in quibus est aliquis finis, hujus gratia fit id quod est prius, et quod deinceps. Ergo ut fit, ita natura aptum est fieri : et ut natura aptum est fieri, nisi quid impediatur, ita unumquodque

δ' ἕνεκά του· και πέφυκεν ἄρα τούτου ἕνεκα. Οἶον εἰ οἰκία τῶν φύσει γιγνομένων ἦν, οὕτως ἂν ἐγίγνετο ὡς νῦν ὑπὸ τέχνης· εἰ δὲ τὰ φύσει μὴ μόνον φύσει, ἀλλὰ και τέχνη γίγνοιτο, ὡσαύτως ἂν γίγνοιτο ἢ πέφυκεν· ἕνεκα ἄρα θατέρου θάτερον. (6) Ὅλων τε ἡ τέχνη τὰ μὲν ἐπιτελεῖ, ἢ ἡ φύσις ἀδυνατεῖ ἀπεργάσασθαι, τὰ δὲ μμεῖται. Εἰ οὖν τὰ κατὰ τὴν τέχνην ἕνεκά του, δῆλον ὅτι και τὰ κατὰ τὴν φύσιν· ὁμοίως γὰρ ἔχει πρὸς ἀλλήλα ἐν τοῖς κατὰ τέχνην και ἐν τοῖς κατὰ φύσιν τὰ ὕστερα πρὸς τὰ πρότερα. (8) Μάλιστα δὲ φανερόν ἐπὶ τῶν ζῶων τῶν ἄλλων, ἢ οὔτε τέχνη οὔτε ζητήσαντα οὔτε βουλευσάμενα ποιεῖ· ὅθεν διαποροῦσι τινες πότερον νῦν ἢ τινι ἄλλω ἐργάζονται οἱ τ' ἀράχνη και οἱ μύρμηκες και τὰ τοιαῦτα. Κατὰ μικρὸν δ' οὕτω πρῶτον και ἐν τοῖς φυτοῖς φαίνεται τὰ συμφέροντα γιγνώμενα πρὸς τὸ τέλος, ὅσον τὰ φύλλα τῆς τοῦ καρποῦ ἕνεκα σκέπης. Ὅσοι εἰ φύσει τε ποιεῖ και ἕνεκά του ἡ χελιδὼν τὴν νεοττίαν και ἡ ἀράχνης τὸ ἀράχνιον, και τὰ φυτὰ τὰ φύλλα ἕνεκα τῶν καρπῶν, και τὰς ῥίζας οὐκ ἄνω ἀλλὰ κάτω ἕνεκα τῆς τροφῆς, φανερόν ὅτι ἔστιν ἡ αἰτία ἡ τοιαύτη ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις και οὔσι. (7) Και ἐπεὶ ἡ φύσις διττή, ἡ μὲν ὡς ὕλη, ἡ δ' ὡς μορφή, τέλος δ' αὕτη, τοῦ τέλους δ' ἕνεκα τὰ ἄλλα, αὔτη ἂν εἴη ἡ αἰτία ἡ οὐ ἕνεκα. (8) Ἄμαρτια δὲ γίγνεται και ἐν τοῖς κατὰ τέχνην· ἐγραψε γὰρ οὐκ ὀρθῶς ὁ γραμματικός, και ἐπότισεν οὐκ ὀρθῶς ὁ ἱατρός τὸ φάρμακον· ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται και ἐν τοῖς κατὰ φύσιν. Εἰ δὲ ἔστιν ἕνια κατὰ τέχνην ἐν οἷς τὸ ὀρθῶς ἕνεκά του, ἐν δὲ τοῖς ἁμαρτανομένοις ἕνεκα μὲν τινος ἐπιχειρεῖται ἀλλ' ἀποτυγχάνεται, ὁμοίως ἂν ἔχοι και ἐν τοῖς φυσικοῖς, και τὰ τέρατα ἁμαρτήματα ἐκείνου τοῦ ἕνεκά του. Και ἐν ταῖς ἐξ ἀρχῆς ἄρα συστάσσει τὰ βουγενῆ, εἰ μὴ πρὸς τινὰ ὄρον και τέλος ἕνα τὰ ἦν ἐλθεῖν, διαφθειρομένης ἂν ἀρχῆς τινὸς ἐγίγνετο, ὥσπερ νῦν τοῦ σπέρματος. (9) Ἐτι ἀνάγκη σπέρμα γενέσθαι πρῶτον, ἀλλὰ μὴ εὐθὺς τὰ ζῶα· και τὸ « οὐλοφυῆς μὲν πρῶτα » σπέρμα ἦν. Ἐτι και ἐν τοῖς φυτοῖς ἕνεστι τὸ ἕνεκά του, ἥττον δὲ διήρθρωται· πότερον οὖν και ἐν τοῖς φυτοῖς ἐγίγνετο, ὥσπερ βουγενῆ ἀνδρόπρωρα, οὕτω και ἀμπελογενῆ ελαιόπρωρα, ἢ οὐ; ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ μὴν ἔδει γε, εἶπερ και ἐν τοῖς ζῴοις. (10) Ἐτι ἔδει ἐν τοῖς σπέρμασι γίγνεσθαι ὅπως ἔτυχεν· ὅλων δ' ἀναρεῖ ὁ οὕτω λέγων τὰ φύσει τε και φύσιν· φύσει γάρ, ὅσα ἀπὸ τινος ἐν αὐτοῖς ἀρχῆς συνεχῶς κινούμενα ἀφικνεῖται εἰς τι τέλος· ἀφ' ἐκάστης δὲ οὐ τὸ αὐτὸ ἐκάστοις οὐδὲ τὸ τυχόν, ἀεὶ μέντοι ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐὰν μὴ τι ἐμποδίσῃ. (11) Τὸ δὲ οὐ ἕνεκα, και ὁ τούτου ἕνεκα, γένοιτο ἂν και ἀπὸ τύχης, ὅσον λέγομεν ὅτι ἀπὸ τύχης ἦλθεν ὁ ξένος και λουσάμενος ἀπῆλθεν, ὅταν ὥσπερ ἕνεκα τούτου ἐλθὼν πράξῃ, μὴ ἕνεκα δὲ τούτου ἐλθῇ· και τοῦτο κατὰ συμβεβηκός· ἡ γὰρ τύχη τῶν κατὰ συμβεβηκός αἰτίων, καθάπερ και πρότερον εἶπομεν· ἀλλὰ ὅταν τοῦτο αἰεὶ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνηται, οὐ κατὰ συμβεβηκός οὐδ' ἀπὸ

fit. Atqui fit alicujus gratia : ergo etiam natura aptum est fieri hujus gratia. Ut puta si domus in eorum numero esset, quæ natura fiunt : sic utique a natura fieret, ut nunc fit ab arte. Quodsi ea quæ fiunt natura, non solum natura, sed etiam arte fierent ; eodem sane modo fierent, quo natura fieri apta sunt. Alterum igitur alterius gratia. (5) Et omnino ars partim perficit, quæ non potest natura perficere ; partim naturam imitatur. Si igitur artificiosa fiunt alicujus gratia, patet etiam naturalia ita fieri. Nam posteriora et priora similiter inter se affecta sunt in rebus artificiosis, atque in rebus naturalibus. (6) Maxime autem hoc manifestum est in aliis animalibus, quæ nec arte nec adhibita inquisitione aut consultatione faciunt. Ideo quidam dubitant, utrum mente, an alio quopiam operentur aranei, et formicæ, et ejusmodi animalia. Paulatim vero ita progredienti etiam in plantis videntur ea fieri, quæ ad finem conferunt : ut folia fructus tegendi gratia. Quocirca si natura et alicujus gratia facit hirundo nidum, et araneus araneam, et plantæ folia fructuum gratia, et radices non sursum sed deorsum versus, alimenti gratia : perspicuum est ejusmodi causam esse in iis quæ natura fiunt et constant. (7) Et quum natura duplex sit, altera ut materia, altera ut forma ; hæc autem sit finis, et finis gratia reliqua sint : certe hæc erit causa cujus gratia. (8) Peccatum autem committitur etiam in rebus artificiosis : scripsit enim non recte grammaticus ; et propinavit non recte medicus pharmacum. Quare patet id contingere etiam in rebus naturalibus. Si igitur sunt quædam artificiosa, in quibus quod recte fit, alicujus gratia fit ; in iis autem quæ peccantur, alicujus quidem gratia ars aggreditur, sed aberrat : res similiter se habebit etiam in rebus naturalibus, ac monstra erunt peccata ejus quod alicujus gratia agit. Ergo et in primis constitutionibus bovigena, nisi ad aliquem terminum et finem venire poterant, utique corrupto aliquo principio fiebant, ut nunc fiunt corrupto semine. (9) Præterea necesse est, semen prius factum esse, non statim animalia. Et illud οὐλοφύες (id est confusum et indigestum) primum exortum, semen erat. Præterea et in plantis inest quod alicujus gratia est : sed minus est distinctum. Utrum igitur etiam in plantis fiebant, sicut bovigena androprora, ita etiam vitigena elæoprora, an non ? quippe absurdum est. Atqui oportebat, siquidem et in animalibus. (10) Præterea oportebat etiam in seminibus fieri quidvis. Omnino autem qui sic dicit, ea tollit, quæ natura constant, et ipsam naturam. Natura enim constant, quæcumque ab aliquo interno principio continenter mota, perveniunt ad aliquem finem. Ab unoquoque autem principio non fit idem singularis, nec quidvis, sed semper ad eundem pervenit, nisi quid impediatur. (11) Id autem cujus gratia et id quod est ejus gratia, fieri possunt etiam a fortuna : sicut dicimus fortuito venisse hospitem, et quum laverit, abivisse ; quando scilicet ita egit, ac si hujus gratia venisset, non tamen hujus gratia venit : atque hoc fecit ex accidenti : nam fortuna est in earum causarum numero, quæ ex accidenti agunt, quemadmodum et antea diximus : sed quum hoc semper aut plerumque fit, tunc non fit ex accidenti, nec a fortuna.

τύχης· ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς αἰεὶ οὕτως, ἂν μὴ τι ἐμπο-
 δίσῃ. (12) Ἄτοπον δὲ τὸ μὴ οἰεσθαι ἕνεκά του γί-
 γνεσθαι, ἐὰν μὴ ἴδωσι τὸ κινῶν βουλευσάμενον.
 Καίτοι καὶ ἡ τέχνη οὐ βουλεύεται· καὶ γὰρ εἰ ἐνήν ἐν
 τῷ ξύλῳ ἢ ναυπηγικῇ, ὁμοίως ἀν φύσει ἐποίει· ὥστ'
 εἰ ἐν τῇ τέχνῃ ἐνεστί τὸ ἕνεκά του, καὶ ἐν φύσει.
 Μάλιστα δὲ ὀήλον, ὅταν τις λατρεύῃ αὐτὸς ἑαυτὸν·
 τούτῳ γὰρ ἔοικεν ἡ φύσις. Ὅτι μὲν οὖν αἰτία ἡ φύ-
 σις, καὶ οὕτως ὡς ἕνεκά του, φανερόν.

In rebus vero naturalibus semper ita fit, nisi quid impediatur.
 (12) Illud quoque absurdum est, quod non putant alicujus
 gratia fieri, nisi videant movens consultasse. Atqui etiam
 ars non consultat. Etenim si in ligno inesset ars navium ex-
 struendarum; similiter ut natura faceret. Quapropter si in
 arte inest quod est alicujus gratia, etiam in natura inest.
 Quod maxime manifestum est, quum aliquis sibi ipse me-
 detur: huic enim natura assimilatur. Naturam igitur esse
 causam, atque ita ut alicujus gratia agat, perspicuum est.

CAP. IX.

10 Ἴδ' ὁ δ' ἐξ ἀνάγκης πότερον ἐξ ὑποθέσεως ὑπάρχει
 ἢ καὶ ἀπλῶς; νῦν μὲν γὰρ οἴονται τὸ ἐξ ἀνάγκης εἶναι
 ἐν τῇ γενέσει, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν τοῖχον ἐξ ἀνάγκης
 γεγενῆσθαι νομίζοι, ὅτι τὰ μὲν βραρέα κάτω πέφυκε
 φέρεσθαι, τὰ δὲ κοῦφα ἐπιπολῆς· διὸ οἱ λίθοι μὲν κάτω
 15 καὶ τὰ θεμέλια, ἢ δὲ γῆ ἄνω διὰ κορυφότητα, ἐπι-
 πολῆς δὲ μάλιστα τὰ ξύλα· κορυφώτατα γάρ. (2) Ἄλλ'
 ὅμως οὐκ ἄνευ μὲν τούτων γέγονεν, οὐ μέντοι διὰ
 ταῦτα πλὴν ὡς δι' ὕλην, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ κρύπτειν ἅττα
 καὶ σώζειν. Ὅμοιως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἐν
 20 ὅσοις τὸ ἕνεκά του ἐστίν, οὐκ ἄνευ μὲν τῶν ἀναγκαίων
 ἐχόντων τὴν φύσιν, οὐ μέντοι γὰρ διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἢ ὡς
 ὕλην, ἀλλ' ἕνεκά του, οἷον διὰ τί ὁ πρίων τοιοσδί;
 ὅπως τοδί καὶ ἕνεκα τουδί. Τοῦτο μέντοι τὸ οὐ ἕνεκα
 ἀδύνατον γενέσθαι, ἂν μὴ σιδηροῦς ἦ· ἀνάγκη ἄρα
 25 σιδηροῦν εἶναι, εἰ πρίων ἔσται καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ.
 Ἐξ ὑποθέσεως δὲ τὸ ἀναγκαῖον, ἀλλ' οὐχ ὡς τέλος·
 ἐν γὰρ τῇ ὕλῃ τὸ ἀναγκαῖον, τὸ δ' οὐ ἕνεκα ἐν τῷ
 λόγῳ. (3) Ἔστι δὲ τὸ ἀναγκαῖον ἐν τε τοῖς μαθη-
 μασιν καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν γιγνομένοις τρόπον τινὰ
 30 παραπλησίως· ἐπεὶ γὰρ τὸ εὐθὺ τοδί ἐστίν, ἀνάγκη τὸ
 τρίγωνον δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν· ἀλλ' οὐκ εἰ τοῦτο,
 ἐκεῖνο· ἀλλ' εἴ γε τοῦτο μὴ ἐστίν, οὐδὲ τὸ εὐθὺ ἐστίν.
 Ἐν δὲ τοῖς γιγνομένοις ἕνεκά του ἀνάπαλιν, εἰ τὸ τέ-
 λος ἔσται ἢ ἔστι, καὶ τὸ ἔμπροσθεν ἔσται ἢ ἔστιν· εἰ
 35 δὲ μὴ, ὥσπερ ἐκεῖ μὴ ὄντος τοῦ συμπεράσματος
 ἢ ἀρχῆς οὐκ ἔσται, καὶ ἐναυῦθα τὸ τέλος καὶ τὸ οὐ
 ἕνεκα· ἀρχὴ γὰρ καὶ αὐτῆ, οὐ τῆς πράξεως, ἀλλὰ τοῦ
 λογισμοῦ· ἐκεῖ δὲ τοῦ λογισμοῦ· πράξεις γὰρ οὐκ
 εἰσίν. (4) Ὡστ' εἰ ἔσται οἰκία, ἀνάγκη ταῦτα γενέ-
 40 σθαι ἢ ὑπάρχειν ἢ εἶναι, ἢ ὅπως τὴν ὕλην τὴν ἕνεκά
 του, οἷον λίθους καὶ πλίνθους, εἰ οἰκία οὐ μέντοι διὰ
 ταῦτα ἐστὶ τὸ τέλος, ἀλλ' ἢ ὡς ὕλην· οὐδ' ἔσται
 διὰ ταῦτα. Ὅπως μέντοι μὴ ὄντων οὐκ ἔσται οὐδ'
 ἢ οἰκία οὐδ' ὁ πρίων, ἢ μὲν εἰ μὴ οἱ λίθοι, ὁ δ' εἰ μὴ
 45 ὁ σιδηρός· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ αἱ ἀρχαί, εἰ μὴ τὸ τρί-
 γωνον δύο ὀρθαῖς. Φανερόν δὲ ὅτι τὸ ἀναγκαῖον ἐν
 τοῖς φυσικοῖς τὸ ὡς ὕλη λεγόμενον καὶ αἱ κινήσεις
 αἰ ταύτης. (5) Καὶ ἄμφω μὲν τῷ φυσικῷ λεκτέαι αἰ
 αἰτίαι, μᾶλλον δὲ ἡ τινὸς ἕνεκα· αἴτιον γὰρ τοῦτο τῆς
 50 ὕλης, ἀλλ' οὐκ αὐτῆ τοῦ τέλους· καὶ τὸ τέλος τὸ οὐ
 ἕνεκα, καὶ ἢ ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ ὀρισμοῦ καὶ τοῦ λόγου,
 ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην, ἐπεὶ ἢ οἰκία τοιόνδε,

Necessitas autem utrum inest ex hypothesi, an simpli-
 citer? Nunc enim putant necessitatem in ortu esse. Perinde
 ac si quis ædificium ex necessitate factum esse arbitraretur:
 quia gravis deorsum feruntur suapte natura, levia vero in
 locum sublimem: idcirco lapides quidem et fundamenta
 sunt inferiori loco, supra autem est terra ob levitatem;
 summum locum maxime obtinent ligna, quia sunt levissima.
 (2) Verumtamen non quidem sine his factum est, non tamen
 propter hoc est factum, nisi ut propter materiam, sed pot-
 tius quædam celandi ac servandi gratia. Similiter autem et
 in aliis omnibus, in quibus inest quod est alicujus gratia.
 Non sunt enim sine his, quæ necessariam naturam habent;
 non tamen sunt propter hæc, nisi ut materiam: sed alicu-
 jus gratia; veluti, cur serra est talis? ut hoc sit, hujusque
 gratia: hoc vero cujus gratia, fieri nequit, nisi ferrea sit:
 necesse est igitur ferream esse, si futura sit serra, et opus
 ejus. Ergo ex hypothesi est necessitas, non ut finis. In
 materia namque est necessitas: id vero cujus gratia, est in
 ratione. (3) Est autem necessitas et in disciplinis, et in iis
 quæ natura fiunt, quodammodo similis. Quum enim rectum
 sit hoc, necesse est triangulum habere tres angulos duobus
 rectis æquales. At non si hoc sit, etiam illud est: sed si hoc
 non sit, neque rectum erit. In iis vero quæ alicujus gratia
 fiunt, e contrario si finis erit aut est; etiam quod antecedit,
 erit aut est. Sin minus, ut illic quum non est conclusio,
 non erit principium; ita etiam hic non erit finis et id cujus
 gratia. Hoc enim est principium, non actionis, sed ratiocina-
 tionis: ibi autem ratiocinationis, quoniam actiones non
 sunt. (4) Quare si erit domus, necesse est hæc esse facta,
 aut suppetere, aut esse, aut omnino esse materiam prop-
 priam alicujus gratia: veluti, lapides et lateres, si futura
 est domus. Non tamen propter hæc est finis, neque ob hæc
 erit, nisi ut ob materiam. Omnino vero, nisi hæc sint,
 neque domus erit, neque serra: illa quidem, nisi sint lapi-
 des; hæc autem, nisi sit ferrum: quia nec ibi sunt principia,
 nisi triangulum habeat tres angulos æquales duobus rectis.
 Perspicuum igitur est, necessitatem esse in rebus naturali-
 bus, quæ dicitur ut materia, et hujus motiones. (5) Et
 ambæ quidem causæ tradendæ sunt a physico; magis ta-
 men ea cujus gratia: hæc enim est causa materiæ, non
 ipsa materia est causa finis. Ac finis, id cujus gratia, et
 principium, a definitione et ratione sumitur: ut in rebus
 artificiosis, quum domus sit talis oportet hæc esse facta.

τάδε δεῖ γίνεσθαι καὶ ὑπάρχειν ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἐπεὶ ἢ ὑγίεια τοδί, τάδε δεῖ γίνεσθαι ἐξ ἀνάγκης καὶ ὑπάρχειν· οὕτως καὶ εἰ ἄνθρωπος τοδί, ταδί· εἰ δὲ ταδί, ταδί. (8) Ἴσως δὲ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶ τὸ ἀναγκαιόν. Ὅρισαιμένῳ γὰρ τὸ ἔργον τοῦ πρὶεν ὅτι διαίρεσις τοιαδί· αὕτη δ' οὐκ ἔσται, εἰ μὴ ἔξει ὀδόντας τοιουσδί· οὗτοι δ' οὐ, εἰ μὴ σιδηροῦς. Ἔστι γὰρ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἕνια μόρια ὡς ἔλη τοῦ λόγου.

et esse ex necessitate; et quum sanitas sit hoc, oportet ex necessitate hæc esse facta et esse: ita etiam si homo est hoc, oportet hæc quoque esse; et si hæc, etiam ista. (6) Fortassis autem etiam in definitione est necessitas. Quum enim opus secandi aliquis definierit esse divisionem talem: at hæc non erit, nisi serra habeat dentes tales; hi vero non erunt, nisi sit ferrea. Sunt enim in definitione quoque partes quædam definitionis, tanquam materia.

LIBER III.

CAP. I.

Ἐπεὶ δ' ἡ φύσις μὲν ἐστὶν ἀρχὴ κινήσεως καὶ μετα-
10 βολῆς, ἢ δὲ μέθοδος ἡμῖν περὶ φύσεώς ἐστι, δεῖ μὴ λαθάνειν τί ἐστὶ κίνησις· ἀναγκαῖον γάρ, αὐτῆς ἀγνωστομένης, ἀγνωεῖσθαι καὶ τὴν φύσιν. Διορισαιμένοις δὲ περὶ κινήσεως πειρατέον τὸν αὐτὸν ἐπελθεῖν τρόπον περὶ τῶν ἐφεξῆς. Δοκεῖ δ' ἡ κίνησις εἶναι τῶν συνε-
15 χῶν, τὸ δ' ἄπειρον ἐμφαίνεται πρῶτον ἐν τῷ συνεχεῖ· διὸ καὶ τοῖς δριζομένοις τὸ συνεχὲς συμβαίνει προσχρησασθαι πολλάκις τῷ λόγῳ τῷ τοῦ ἀπείρου, ὡς τὸ εἰς ἄπειρον διαιρετὸν συνεχὲς ὄν. (2) Πρὸς δὲ τούτοις ἄνευ τόπου καὶ κενοῦ καὶ χρόνου κινήσιν ἀδύνατον εἶναι.
20 Δῆλον οὖν ὡς διὰ τὰ ταῦτα, καὶ διὰ τὸ πάντων εἶναι κοινὰ καὶ καθόλου ταῦτα πᾶσι, σκεπτέον προχειρισαιμένοις περὶ ἐκάστου τούτων. Ἰστέρα γὰρ ἡ περὶ τῶν ἰδίων θεωρία τῆς περὶ τῶν κοινῶν ἐστὶ. (3) Καὶ πρῶτον, καθάπερ εἶπαμεν, περὶ κινήσεως. Ἔστι δὲ ἡ τι τὸ
25 μὲν ἐντελεχία μόνον, τὸ δὲ δυνάμει καὶ ἐντελεχία, τὸ μὲν τὸδε τι, τὸ δὲ τοσόνδε, τὸ δὲ τοιόνδε, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοῦ ὄντος κατηγοριῶν ὁμοίως. Τοῦ δὲ πρὸς τι τὸ μὲν καθ' ὑπεροχὴν λέγεται, καὶ καθ' ἑλλειψιν, τὸ δὲ κατὰ τὸ ποιητικὸν καὶ παθητικόν, καὶ ὅλως
30 κινήτικόν τε καὶ κινήτὸν· τὸ γὰρ κινήτικὸν κινήτικὸν τοῦ κινήτου, καὶ τὸ κινήτὸν κινήτὸν ὑπὸ τοῦ κινήτικού. (4) Οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα· μεταβάλλει γὰρ τὸ μεταβάλλον αἰεὶ ἢ καθ' οὐσίαν ἢ κατὰ ποσὸν ἢ κατὰ ποιὸν ἢ κατὰ τόπον. Κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων
35 οὐθὲν ἐστὶ λαβεῖν, ὡς φαμέν, ὃ οὔτε τὸδε οὔτε ποσὸν οὔτε ποιὸν οὔτε τῶν ἄλλων κατηγορημάτων οὐθέν. Ὡστ' οὐδὲ κίνησις οὐδὲ μεταβολὴ οὐθενὸς ἔσται παρὰ τὰ εἰρημένα, μηδενός γ' ὄντος παρὰ τὰ εἰρημένα. (5) Ἐκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν, ὅλον τὸ τὸδε·
40 τὸ μὲν γὰρ μορφή αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις· καὶ κατὰ τὸ ποιόν· τὸ μὲν γὰρ λευκόν, τὸ δὲ μέλαν· καὶ κατὰ τὸ ποσόν, τὸ μὲν τέλειον, τὸ δ' ἀτελές. Ὅμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, ἢ τὸ μὲν κούφον τὸ δὲ βαρύ. Ὡστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς ἐστὶν
45 εἶδη τοσαῦτα, ὅσα τοῦ ὄντος. (6) Διηρημένου δὲ καθ' ἕκαστον γένος τοῦ μὲν ἐντελεχία τοῦ δὲ δυνάμει, ἢ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελεχία, ἢ τοιούτων, κινήσις ἐστὶν, ὅλον τοῦ μὲν ἁλλοιωτοῦ, ἢ ἁλλοιωτόν, ἁλλοίωσις, τοῦ δὲ αὐξητοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμένου φθιτοῦ (οὐδὲν

Quum autem natura sit principium motus et mutationis, ac methodus nobis sit instituta de natura, non est ignorandum quid sit motus: hoc enim ignorato, necesse est etiam naturam ignorari. Quum autem definierimus de motu, nitendum erit eodem modo tractare de iis quæ deinceps sequuntur. Videtur autem motus esse in rerum continuarum numero, infinitum vero apparet primum in eo quod est continuum; ideoque plerumque accidit ut, qui definiunt, adjungant rationem infiniti: tanquam id quod in infinitum dividi potest, continuum sit. (2) Ad hæc sine loco et inani et tempore motus esse nequit. Manifestum est igitur, quum propter has causas, tum etiam quoniam ista sunt omnibus communia et universalia, considerandum in primis esse de his singulis: quia propriorum inspectio posterior est quam ea quæ in communibus versatur. (3) Primum autem, ut diximus, videndum est de motu. Est autem aliquid quod est actu tantum: aliud, quod est potestate et actu: quod partim est hoc aliquid, partim tantum, partim tale: et similiter in ceteris entis categoriis. Eorum autem quæ ad aliquid referuntur, aliud secundum exsuperantiam et defectionem dicitur: aliud, quia efficiendi et patiendi, et omnino ut moveat et moveatur, vim habet. Quod enim movendi vim habet, rem mobilem movendi vim habet: et mobile, ab eo est mobile, quod movendi vi est præditum. (4) Jam vero non est motus extra res; quicquid enim mutatur, aut mutatur secundum substantiam, aut secundum quantitatem, aut secundum qualitatem, aut secundum locum. Commune autem his sumere nihil licet, sicut dicimus, quod nec sit hoc aliquid, nec: quantum, nec quale, nec in ulla alia categoria. Quare nec motus nec mutatio erit ullius præter ea quæ dicta sunt: quum nihil sit præter ea quæ dicta sunt. (5) Unumquodque autem bifariam cunctis inest; ut hoc aliquid: nam ejus aliud est forma, aliud privatio; et in qualitate: aliud enim est album, aliud nigrum: et in quantitate, aliud est perfectum, aliud imperfectum. Similiter et in latione, aliud est supra, aliud infra: vel aliud leve, aliud grave. Quocirca motus et mutationis species tot sunt quot entis. (6) Quum autem in unoquoque genere distincta sint, quod est actu, et quod est potestate: actus ejus quod est potestate, qua talis est, motus est. Ut ejus quod est variabile, qua est variabile, variatio: et ejus quod potest augeri, nec non oppositi, id est ejus quod potest deminui

γὰρ ὄνομα κοινὸν ἐπ' ἀμφοῖν) αὐξήσις καὶ φθίσις, τοῦ δὲ γεννητοῦ καὶ φθοροῦ γένεσις καὶ φθορά, τοῦ δὲ φθοροῦ φορά. (7) Ὅτι δὲ τοῦτο ἐστὶν ἡ κίνησις, ἐνταῦθεν δῆλον. Ὅταν γὰρ τὸ οἰκοδομητὸν, ἢ τοιοῦτον αὐτὸ λέγομεν εἶναι, ἐντελεχεία ἦ, οἰκοδομεῖται, καὶ ἐστὶ τοῦτο οἰκοδόμησις· ὁμοίως δὲ καὶ μάθησις καὶ ἰατρεισις καὶ κύλισις καὶ ἄλλαι καὶ ἄδρυσις καὶ γήρανσις. (8) Ἐπεὶ δ' ἐνια ταῦτα καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχεία ἐστίν, οὐχ ἅμα δὲ ἢ οὐ κατὰ τὸ αὐτό, ἀλλ' ὅσον θερμὸν μὲν δυνάμει, ψυχρὸν δὲ ἐντελεχεία, πολλὰ ἤδη ποιήσει καὶ πείσεται ὑπ' ἀλλήλων· ἅπαν γὰρ ἐστὶ ἅμα ποιητικὸν καὶ παθητικόν. Ὡστε καὶ τὸ κινεῖν φυσικῶς κινήτων· πᾶν γὰρ τὸ τοιοῦτον κινεῖ κινούμενον καὶ αὐτό. Δοκεῖ μὲν οὖν τισὶν ἅπαν κινεῖσθαι τὸ κινεῖν· οὐ μὲν ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν ἐξ ἄλλων ἐστὶ δῆλον ὅπως ἔχει· ἐστὶ γὰρ τι κινεῖν καὶ ἀκίνητον· (9) ἡ δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος, ὅταν ἐντελεχεία ὄν ἐνεργῆ ἢ αὐτὸ ἢ ἄλλο, ἢ κινήτων, κίνησις ἐστὶ. Λέγω δὲ τὸ ἢ ὡδί· ἐστὶ γὰρ ὁ γαλκὸς δυνάμει ἀνδριάς, ἀλλ' ὅμως οὐχ ἡ τοῦ γαλκοῦ ἐντελεχεία, ἢ γαλκός, κίνησις ἐστίν· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ τὸ γαλκῶ εἶναι καὶ δυνάμει τινὶ κινήτῳ, ἐπεὶ εἰ ταῦτόν ἦν ἀπλῶς καὶ κατὰ τὸν λόγον, ἦν ἂν ἡ τοῦ γαλκοῦ, ἢ γαλκός, ἐντελεχεία κίνησις· οὐκ ἐστὶ δὲ ταῦτόν, ὡς εἴρηται. (10) Δῆλον δ' ἐπὶ τῶν ἐναντίων· τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι ὑγιαίνειν καὶ δύνασθαι κάμνειν ἕτερον (καὶ γὰρ ἂν τὸ κάμνειν καὶ τὸ ὑγιαίνειν ταῦτόν ἦν)· τὸ δὲ ὑποκείμενον καὶ τὸ ὑγιαίνειν, καὶ τὸ νοσοῦν, εἴθ' ὑγρότης εἴθ' αἷμα, ταῦτόν καὶ ἐν. Ἐπεὶ δ' οὐ ταῦτόν, ὥσπερ οὐδὲ χρώμα ταῦτόν καὶ δρατόν, ἢ τοῦ δυνατοῦ, ἢ δυνατόν, ἐντελεχεία φανερόν ἐστι κίνησις ἐστίν. (11) Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν αὕτη, καὶ ἐπὶ συμβαίνει τότε κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελεχεία ἦ αὕτη, καὶ οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερον, δῆλον· ἐνδέχεται γὰρ ἕκαστον ὅτε μὲν ἐνεργεῖν, ὅτε δὲ μὴ, ὅσον τὸ οἰκοδομητὸν καὶ ἡ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἐνέργεια, ἢ οἰκοδομητὸν, οἰκοδόμησις ἐστίν· ἢ γὰρ ἡ οἰκοδόμησις ἢ ἐνέργεια τοῦ οἰκοδομητοῦ ἢ ἡ οἰκία· ἀλλ' ὅταν οἰκία ἦ, οὐκέτ' οἰκοδομητὸν ἐστίν· οἰκοδομεῖται δὲ τὸ οἰκοδομητὸν· ἀνάγκη ἄρα τὴν οἰκοδόμησιν τὴν ἐνέργειαν εἶναι· ἡ δὲ οἰκοδόμησις κίνησις τίς ἐστίν. Ἀλλὰ μὴν ὁ αὐτὸς ἐφαρμόσει λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κινήσεων.

(nullum enim nomen est commune utrisque), accretio et deminutio; ejus quod oriri et interire potest, ortus et interitus: et ejus quod ferri potest, latio. (7) Motum autem hoc esse, hinc patet: quum enim ædificabile, quatenus ipsum dicimus tale esse, actu est; tunc ædificatur, atque hoc est ædificatio. Itidemque discendi actus, et medicatio, et volutatio, et saltatio, et ad virilem ætatem et senectutem progressio. (8) Quum autem nonnulla ita se habeant, ut eadem sint et potestate et actu, non tamen simul vel non secundum idem; sed, exempli gratia, calidum potestate, frigidum actu: multa jam vicissim facient et patientur; quodvis enim horum simul habebit vim faciendi, et patiendi. Quapropter etiam quod naturaliter movet, mobile est; quicquid enim est tale, movet, quum et ipsum moveatur. Quibusdam ergo videtur, quicquid movet, moveri; sed de hoc manifestum ex aliis libris erit, quomodo res se habeat: est enim aliquid movens et immobile. (9) Actus vero ejus quod potestate est, quando actu est et agit vel ipsum vel aliud, quatenus est mobile: hic, inquam, actus est motus. Illud autem quatenus, sic dico: nam æs potestate est statua; non tamen actus æris, quatenus est æs, est motus; non est enim eadem essentia æris, et potestate aliqua mobilis; quodsi eadem essent simpliciter et secundum rationem, utique actus æris qua est æs, esset motus; sed non est eadem, ut dictum fuit. (10) Hoc autem patet in contrariis: nam posse valere, et posse ægrotare, differunt (alioqui enim ægrotare et valere essent idem), subjectum vero, quod valet, et quod ægrotat, sive sit humor, sive sanguis, est unum et idem. Quum autem non idem sit, sicuti neque color est idem quod aspectabile; perspicuum est, actum possibilis, quatenus est possibile, esse motum. (11) Esse igitur hunc actum, et tunc accidere ut res moveatur, quum est hic actus, non prius, nec posterius, manifestum est; unumquodque enim potest interdum actu esse, interdum non esse: veluti quod ædificari potest; et actus ejus quod ædificari potest, quatenus ædificari potest, ædificatio est; aut enim ædificatio est actus ejus quod ædificari potest, aut ædes: atqui quum ædes sunt, non est amplius quod potest ædificari: ædificatur autem quod potest ædificari: necesse igitur est ædificationem esse actum illum; ædificatio vero est motus quidam. Atque eadem ratio conveniet etiam aliis motibus.

CAP. II. [I.]

Ὅτι δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον καὶ ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῆς λέγουσι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ βράδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. Οὔτε γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἄλλῳ γένοι θείναι δύναται· ἂν τις [οὔτε οἱ ἐτέρως εἰρηκότες περὶ αὐτῆς κατορθοῦσι]. Δῆλον δὲ σκοποῦσιν ὡς τιθέασιν αὐτὴν ἔνιοι, ἑτερότητα καὶ ἀνισότητα καὶ τὸ μὴ ὄν φάσκοντες εἶναι τὴν κίνησιν· ὄν οὐδὲν ἀναγκαῖον κινεῖσθαι, οὐτ' ἂν ἕτερα ἢ οὐτ' ἂν ἄνισα οὐτ' ἂν οὐκ ὄντα. (2) Ἀλλ' οὐδ' ἡ μεταβολὴ οὐτ' εἰς ταῦτα οὐτ' ἐκ τούτων μᾶλλον ἐστὶν ἢ ἐκ τῶν

Scite autem dictum esse patet etiam ex iis quæ alii de ipso motu dicunt, et ex eo quod non facile est ipsum aliter definire. Neque enim motum et mutationem in alio genere collocare aliquis possit: nec qui de eo aliter dixerunt, recte locuti sunt. Quod quidem manifestum fiet considerantibus quemadmodum quidam eum ponant, qui aiunt motum esse diversitatem, et inæqualitatem, et non ens, quum nihil horum moveri necesse sit, nec si sint diversa, nec si inæqualia, nec si non entia. (2) Sed neque mutatio aut in hæc aut ex his potius est quam ex oppositis. Causa

ἀντικειμένων. Αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἢ κίνησις, τῆς δὲ ἑτέρας συστοιχίας αἱ ἀρχαὶ διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι ἀόριστοι· οὔτε γὰρ τὸδε οὔτε τοιόνδε οὐδέμια αὐτῶν ἐστίν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν. (3) Τοῦ δὲ δοκεῖν ἀόριστον εἶναι τὴν κίνησιν αἴτιον ὅτι οὔτε εἰς δυνάμιν τῶν ὄντων οὔτε εἰς ἐνέργειαν ἔστι θεῖναι αὐτὴν ἀπλῶς· οὔτε γὰρ τὸ δυνατόν ποσὸν εἶναι κινεῖται ἐξ ἀνάγκης οὔτε τὸ ἐνέργεια ποσόν. (4) Ἡ τε κίνησις ἐνέργεια μὲν τις εἶναι δοκεῖ, ἀτελής δὲ· αἴτιον δ' ὅτι ἀτελής τὸ δυνατόν, οὗ ἔστιν ἡ ἐνέργεια. Καὶ διὰ τοῦτο δὴ χαλεπὸν αὐτὴν λαβεῖν τί ἐστίν· ἢ γὰρ εἰς στέρησιν ἀναγκαῖον θεῖναι ἢ εἰς δυνάμιν ἢ εἰς ἐνέργειαν ἀπλῆν, τούτων δ' οὐθὲν φαίνεται ἐνδεχόμενον. Λεπίεται τοίνυν εἰς εἰρημένους τρόπους, ἐνέργειαν μὲν τινα εἶναι, τοιαύτην δ' ἐνέργειαν ὅταν εἴπαμεν, χαλεπὴν μὲν ἰδεῖν, ἐνδεχομένην δ' εἶναι. [II.] (5) Κινεῖται δὲ καὶ τὸ κινουόν, ὥσπερ εἴρηται, πᾶν τὸ δυνατόν ὄν κινήτον, καὶ οὗ ἢ ἀκίνησία ἢρεμία ἐστίν· ὃ γὰρ ἢ κίνησις ὑπάρχει, τούτῳ ἢ ἀκίνησία ἢρεμία· τὸ γὰρ πρὸς τοῦτο ἐνεργεῖν, ἢ τοιοῦτον, αὐτὸ τὸ κινεῖν ἐστὶ· τοῦτο δὲ ποιεῖ θίξει, ὥστε ἅμα καὶ πάσχει· διὸ ἢ κίνησις ἐντελέχεια τοῦ κινήτου, ἢ κινήτον. (6) Συμβαίνει δὲ τοῦτο θίξει τοῦ κινήτου, ὥσθ' ἅμα καὶ πάσχει. Εἶδος δὲ αἰεὶ οἴσεται τι τὸ κινουόν, ἥτοι τὸδε ἢ τοιόνδε ἢ τοσόνδε, ὃ ἔσται ἀρχὴ καὶ αἴτιον τῆς κινήσεως, ὅταν κινή, ὅσον ὃ ἐντελέχεια ἀνθρώπος ποιεῖ ἐκ τοῦ δυναίμεν ὄντος ἀνθρώπου ἀνθρώπων.

vero cur hi motum ad hæc retulerint, est : quia motus videtur esse indefinitum quiddam : ac alterius classis principia, quia sunt privantia, sunt indefinita ; neque enim ullum eorum est hoc aliquid, neque tale, quia neque in ulla aliarum categoriarum. (3) Cur autem motus videatur esse res indefinita, causa est : quia neque ad entium potestatem, neque ad actum referri potest simpliciter ; neque enim quod potest esse quantum, necessario movetur, neque quod est actu quantum. (4) Ac motus videtur quidem esse actus quidam, sed imperfectus ; causa autem est : quia id est imperfectum, quod est potestate, cujus actus est motus. Ideoque difficile est sumere, quid ipse sit ; aut enim necesse est eum ad privationem referre, aut ad potestatem, aut ad actum simplicem ; quorum nullum videtur esse posse. Relinquitur ergo modus quem diximus : nimirum motum esse actum quandam, ac talem actum, qualem diximus, difficilem quidem cognitu, sed qui esse possit. [II.] (5) Movetur autem, ut dictum fuit, omne movens quod potestate est mobile, et cujus immobilitas est quies ; cui namque motus inest, huic immobilitas est quies ; nam in id agere, qua tale est, id ipsum est movere ; id autem facit tactu : quare simul etiam patitur : idcirco motus est actus ejus quod est mobile, quatenus est mobile. (6) Atque hoc evenit tactu ejus quod movendi vim habet : quapropter simul etiam patitur. Jam vero quod movet, semper afferet aliquam formam, id est, vel hoc aliquid, vel tale, vel tantum, quod erit principium et causa motus, quando movet ; ut is qui actu est homo, facit hominem ex eo quod est homo potestate.

CAP. III. [II.]

Καὶ τὸ ἀπορούμενον δὲ φανερόν, ὅτι ἐστίν ἢ κίνησις ἐν τῷ κινήτῳ· ἐντελέχεια γὰρ ἐστὶ τούτου, καὶ ὑπὸ τοῦ κινήτου. Καὶ ἢ τοῦ κινήτου δὲ ἐνέργεια οὐκ ἄλλη ἐστὶ· δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν ἀμφοῖν· κινήτικὸν μὲν γὰρ ἐστὶ τῷ δύνασθαι, κινουόν δὲ τῷ ἐνεργεῖν· ἀλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινήτου, ὥστε ὁμοίως μία ἢ ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὥσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἐν πρὸς δύο καὶ δύο πρὸς ἓν, καὶ τὸ ἀνantes καὶ τὸ κάταντες· ταῦτα γὰρ ἐν μὲν ἐστίν, ὃ μὲνοι λόγος οὐκ εἷς. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῷ κινουόντος καὶ κινουμένου. (2) Ἐχει δ' ἀπορίαν λογικὴν· ἀναγκαῖον γὰρ ἴσως εἶναι τινα ἐνέργειαν ἄλλην τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ· τὸ μὲν δὴ ποίησις, τὸ δὲ πάθησις· ἔργον δὲ καὶ τέλος τοῦ μὲν ποίημα, τοῦ δὲ πάθος. Ἐπεὶ οὖν ἀμφω κινήσεις, εἰ μὲν ἕτεροι, ἐν τίνι ; ἢ γὰρ ἀμφω ἐν τῷ πάσχοντι καὶ κινουμένῳ, ἢ ἢ μὲν ποίησις ἐν τῷ ποιούντι, ἢ δὲ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι· εἰ δὲ δεῖ καὶ ταύτην ποίησιν καλεῖν, ὁμώνυμος ἂν εἴη. Ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, ἢ κινήσις ἐν τῷ κινουόντι ἔσται· ὃ γὰρ αὐτὸς λόγος ἐπὶ κινουόντος καὶ κινουμένου. Ὡστ' ἢ πᾶν τὸ κινουόν κινήσεται, ἢ ἔχον κίνησιν οὐ κινήσεται. Εἰ δ' ἀμφω ἐν τῷ κινουμένῳ καὶ πάσχοντι, καὶ ἢ ποίησις καὶ ἢ πάθησις, καὶ ἢ διδάξις καὶ ἢ μάθησις δύο οὔσαι ἐν τῷ μανθάνοντι, πρῶτον μὲν ἢ ἐνέργεια ἢ ἐκάστου οὐκ ἐν

Sed et id de quo dubitari solet, perspicuum fit, nempe motum esse in re mobili ; est enim actus hujus, et ab eo quod movendi vim habet. Atque ejus quod movendi vim habet, actus non est diversus : oportet enim ambobus esse actum ; motivum enim est, quia potest : movens autem, quia agit ; est autem activum ipsius mobilis : quare similiter unus est utrisque actus, quemadmodum idem est intervalum, sive spectes unum ad duo, sive duo ad unum, nec non acclive et declive ; hæc enim sunt unum, sed definitio non est una ; similiter autem res habet etiam in movente et eo quod movetur. (2) Existit autem dubitatio logica : quia fortasse necesse est esse aliquem actum diversum effectivi et passivi ; alterum enim est effectio, alterum passio ; opus vero et finis illius quidem est effectus, hujus vero affectio. Quum igitur ambo sint motus, si diversi sunt, in quonam erunt ? aut enim ambo sunt in eo quod patitur et movetur : aut effectio est in efficiente, passio vero in patiente ; quodsi et hanc vocare effectioem oportet, sane homonymus erit. At vero si hoc est, motus erit in eo quod movet ; est enim eadem ratio ejus quod movet et ejus quod movetur. Quare aut omne movens movebitur, aut habens motum, non movebitur. Quodsi ambo sint in eo quod movetur et patitur, tam effectio quam passio, et in eo quod discit, tam docendi quam discendi actio, quum duo sint ; primum qui-

ἐκάστῳ ὑπάρξει, εἴτα ἄτοπον δύο κινήσεις ἅμα κινεῖσθαι· τίνες γὰρ ἔσονται ἀλλοιώσεις δύο τοῦ ἐνός καὶ εἰς ἐν εἶδος; ἀλλ' ἀδύνατον. Ἀλλὰ μία ἔσται ἡ ἐνέργεια. Ἀλλ' ἄλογον δύο ἐτέρων τῷ εἶδει τὴν αὐτὴν καὶ μίαν εἶναι ἐνέργειαν· καὶ ἔσται, εἴπερ ἡ διδασκίς καὶ ἡ μάθησις ταῦτό καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις, καὶ τὸ διδάσκειν τῷ μανθάνειν ταῦτό, καὶ τὸ ποιεῖν τῷ πάσχειν· ὥστε τὸν διδάσκοντα ἀνάγκη ἔσται πάντα μανθάνειν καὶ τὸν ποιῶντα πάσχειν. (3) Ἡ οὐτε τὸ τὴν ἄλλου ἐνέργειαν ἐν ἐτέρῳ εἶναι ἄτοπον (ἔστι γὰρ ἡ διδασκίς ἐνέργειά τοῦ διδασκαλικοῦ, ἐν τινι μέντοι, καὶ οὐκ ἀποτεταγμένη, ἀλλὰ τοῦδε ἐν τῷδε), οὔτε μίαν δυοῖν τὴν αὐτὴν εἶναι κωλύει, μὴ ὡς τὸ εἶναι τὸ αὐτό, ἀλλ' ὡς ὑπάρχει τὸ δυνάμει δὴ πρὸς τὸ ἐνεργεῖν· (4) οὐτ' ἀνάγκη τὸν διδάσκοντα μανθάνειν, οὐδ' εἰ τὸ ποιεῖν καὶ πάσχειν τὸ αὐτό ἔστι, μὴ μέντοι ὡς τὸν λόγον εἶναι ἓνα τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, ἀλλ' ὡς ἡ ὁδὸς ἡ Θήβηθεν Ἀθήναζε καὶ ἡ Ἀθήνηθεν εἰς Θήβας, ὥσπερ εἴρηται καὶ πρότερον. Οὐ γὰρ ταῦτα πάντα ὑπάρχει τοῖς ὁμοσῶν τοῖς αὐτοῖς, ἀλλὰ μόνον οἷς τὸ εἶναι τὸ αὐτό. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' εἰ ἡ διδασκίς τῇ μαθήσει τὸ αὐτό, καὶ τὸ μανθάνειν τῷ διδάσκειν, ὥσπερ οὐδ' εἰ ἡ διάστασις μία τῶν διεστηκότων, καὶ τὸ δίστασθαι ἐνθὲν ἐκεῖσε κάκειθεν δεῦρο ἐν καὶ τὸ αὐτό. (5) Ὅλως δ' εἰπεῖν, οὐδ' ἡ διδασκίς τῇ μαθήσει οὐδ' ἡ ποίησις τῇ παθήσει τὸ αὐτό κυρίως, ἀλλ' ὅ ὑπάρχει ταῦτα, ἡ κίνησις· τὸ γὰρ τοῦδε ἐν τῷδε, καὶ τὸ τοῦδε ὑπὸ τοῦδε ἐνέργειαν εἶναι ἕτερον τῷ λόγῳ. [III.] (6) Τί μὲν οὖν ἔστι κίνησις καὶ καθόλου καὶ κατὰ μέρος, εἴρηται· οὐ γὰρ ἄδηλον ὡς ὀρισθῆσεται τῶν εἰδῶν ἕκαστον αὐτῆς· ἀλλοιώσις μὲν γὰρ ἡ τοῦ ἀλλοιωτοῦ, ἢ ἀλλοιωτόν, ἐντελέχεια. Ἐτι δὲ γνωριμώτερον, ἡ τοῦ δυνάμει πομπητικοῦ καὶ παθητικοῦ, ἢ τοῦτοῦτον, ἀπλῶς εἰ καὶ πάλιν καθ' ἕκαστον, ἢ οἰκοδόμησις ἢ ἰατρευσις. Τὸν αὐτὸν δὲ λεχθήσεται τρόπον καὶ περὶ τῶν ἄλλων κινήσεων ἐκάστης.

dem suus cujusque actus in ipso non erit; deinde eveniet absurdum, duobus motibus idem simul moveri; quænam enim erunt variationes duæ unius subjecti et ad unam formam. At hoc impossibile. Sed unus erit actus? verum a ratione est alienum, duarum rerum specie diversarum unum et eundem esse actum. Et si quidem docendi ac discendi actus idem sunt, nec non effectio et passio; certe et docere erit idem quod discere, et facere idem quod pati. Quare necesse erit, omnem docentem discere, et facientem pati. (3) An nec absurdum est, alius rei actum in alia re esse? (nam actus docendi est actus ejus quod docendi vim habet, in aliquo famen est, neque abscissus, sed hujus in hoc:) nec quidquam prohibet unum et eundem esse duarum rerum actum, non ut essentia sit eadem, sed ut id quod est potestate, se habet ad id quod agit. (4) Nec necesse est eum qui docet, discere, ne si quidem facere et pati idem sint, non sint tamen ita ut una sit ratio quidditatem explicans, qualis est vestimenti et indumenti, sed ut via quæ Thebis Athenas et quæ Athenis Thebas ducit, sicut et ante dictum fuit. Non enim eadem omnia insunt iis quæ quoquo modo sunt eadem, sed tantum iis quorum eadem est essentia. At vero nec si actus docendi est idem quod actus discendi, propterea etiam discere est idem quod docere; quemadmodum nec si distantia est una eorum quæ distant, propterea etiam distare hoc ab illo, et illud ab hoc, sunt unum et idem. (5) Ut autem omnino dicam, nec docendi et discendi actus, nec effectio et passio sunt idem proprie: sed motus, cui hæc insunt, idem est; nam esse actum hujus in hoc, et hujus ab hoc, ratione differunt. [III.] (6) Quid igitur sit motus et universaliter et in parte, dictum est: non est enim obscurum, quomodo unaquæque ejus species definitur. Variatio namque est actus ejus quod variari potest, quatenus variari potest. Præterea notiori modo definitur actus ejus quod facere et quod pati potest, quatenus est tale; idque et simpliciter, et rursus in singulis, vel ædificatio, vel medicatio. Eodem modo dicetur et de singulis aliis motibus.

CAP. IV.

Ἐπεὶ δ' ἔστιν ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη περὶ μεγέθη καὶ κίνησιν καὶ χρόνον, ὧν ἕκαστον ἀναγκαῖον ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον εἶναι, εἰ καὶ μὴ πᾶν ἔστιν ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, ὅσον πάθος ἢ στιγμή (τῶν γὰρ τοιούτων ἴσως οὐδὲν ἀναγκαῖον ἐν θατέρῳ τούτων εἶναι), προσῆχον ἂν εἴη τὸν περὶ φύσεως πραγματευόμενον θεωρῆσαι περὶ ἀπείρου, εἰ ἔστιν ἢ μὴ, καὶ εἰ ἔστι, τί ἔστι. (2) Σημεῖον δ' ὅτι τῆς ἐπιστήμης οἰκεία ἢ θεωρία ταύτης· πάντες γὰρ οἱ δοκοῦντες ἀξιολόγως ἦρθαι τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας πεποιήνται λόγον περὶ τοῦ ἀπείρου, καὶ πάντες ὡς ἀρχὴν τινα τιθέασιν τῶν ὄντων, οἱ μὲν, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων, καθ' αὐτό, οὐκ ὡς συμβεβηκός τινι ἐτέρῳ, ἀλλ' οὐσίαν αὐτὸ ὄν τὸ ἄπειρον· πλὴν οἱ μὲν Πυθαγόρειοι ἐν τοῖς αἰσθητοῖς (οὐ γὰρ χωριστὸν ποιῶσι

Quum autem scientia de natura in magnitudinibus et motibus ac temporibus versetur, quorum unumquodque necesse est vel infinitum vel finitum esse (etsi non quodvis est vel infinitum vel finitum; ut affectio aut punctum: fortassis enim nihil eorum quæ sunt ejusmodi, necesse est in horum altero collocari); sane decet, eum qui de natura pertractat, considerare de infinito, an sit, necne: et si sit, quid sit. (2) Indicat autem hanc inspectionem esse hujus scientiæ propriam: quod quicumque videntur cum dignitate hujusmodi philosophiam attingisse, de infinito disseruerunt. Idque omnes ut principium quoddam entium ponunt: alii quidem, ut Pythagorei et Plato, per se, non quasi ipsum infinitum alii cuiquam accidat, sed quasi sit substantia. Verum Pythagorei ponunt infinitum in rebus sensibilibus; quia numerum separatam non fa-

τὸν ἀριθμὸν), καὶ εἶναι τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ ἄπειρον· Πλάτων δὲ ἔξω μὲν οὐδὲν εἶναι σῶμα, οὐδὲ τὰς ἰδέας, διὰ τὸ μηδέ που εἶναι αὐτάς, τὸ μέντοι ἄπειρον καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ἐν ἐκείναις εἶναι. (3) Καὶ οἱ μὲν τὸ ἄπειρον εἶναι τὸ ἄρτιον· τοῦτο γὰρ ἐναπολαμβάνομενον καὶ ὑπὸ τοῦ περιττοῦ περαινόμενον παρέχειν τοῖς οὖσι τὴν ἀπειρίαν· σημειὸν δ' εἶναι τούτου τὸ συμβαίνειν ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν· περιτιθεμένων γὰρ τῶν γνωμῶνων περὶ τὸ ἐν καὶ χωρὶς, ὅτε μὲν ἄλλο αἰεὶ γίνεσθαι τὸ εἶδος, ὅτε δὲ ἐν. Πλάτων δὲ δύο τὰ ἄπειρα, τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. (4) Οἱ δὲ περὶ φύσεως ἄπαντες αἰεὶ ὑποτιθέασιν ἑτέραν τινὰ φύσιν τῆ ἀπειρῶ τῶν λεγομένων στοιχείων, ὡς ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ τὸ μεταξὺ τούτων· τῶν δὲ πεπερασμένα ποιούντων στοιχεῖα οὐθεὶς ἄπειρα ποιεῖ· ὅσοι δ' ἄπειρα ποιοῦσι τὰ στοιχεῖα, καθάπερ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν ἐκ τῶν δμοιομερῶν, ὁ δ' ἐκ τῆς πανπεριμίας τῶν σχημάτων, τῇ ἀφῆ συνεχὲς τὸ ἄπειρον εἶναι φασί· (5) καὶ ὁ μὲν ὁτιοῦν τῶν μορίων εἶναι μίγμα δμοίως τῷ παντὶ διὰ τὸ ὄραν ὁτιοῦν ἐξ ὁτουοῦν γιγνόμενον· ἐντεῦθεν γὰρ εἴοικε καὶ ἡμοῦ ποτὲ πάντα χρήματα φάναι εἶναι, ὡς ἦδε ἢ σαρξ καὶ τόδε τὸ ὄστον, καὶ οὕτως ὁτιοῦν· καὶ πάντα ἄρα· καὶ ἅμα τοῖνον· ἀρχὴ γὰρ οὐ μόνον ἐν ἐκάστῳ ἐστὶ τῆς διακρίσεως, ἀλλὰ καὶ πάντων· ἐπεὶ γὰρ τὸ γιγνόμενον ἐκ τοῦ τοιούτου γίγνεται σώματος, πάντων δ' ἐστὶ γένεσις πλὴν οὐχ ἅμα, καὶ τινὰ ἀρχὴν δεῖ εἶναι τῆς γενέσεως· αὕτη δ' ἐστὶ μία, ὃν ἐκείνος καλεῖ νοῦν· ὁ δὲ νοῦς ἀπ' ἀρχῆς τινὸς ἐργάζεται νοήσας· ὥστε ἀνάγκη ἡμοῦ ποτὲ πάντα εἶναι καὶ ἀρξασθαι ποτε κινούμενα. (6) Δημόκριτος δ' οὐδὲν ἕτερον ἐξ ἑτέρου γίνεσθαι τῶν πρώτων φησιν· ἀλλ' ἕμως γε αὐτὸ τὸ κοινὸν σῶμα ἁπάντων ἐστὶν ἀρχή, μεγέθει κατὰ μόρια καὶ σχήματι διαφέρον· Ὅτι μὲν οὖν προσήκουσα τοῖς φυσικοῖς ἢ θεωρίᾳ, δῆλον ἐκ τούτων. (7) Ἐλλόγως δὲ καὶ ἀρχὴν αὐτὸ τίθεασιν πάντες· οὔτε γὰρ μάτῃν αὐτὸ οἴοντες εἶναι, οὔτε ἄλλην ὑπάρχειν αὐτῷ δύναμιν πλὴν ὡς ἀρχὴν· ἅπαντα γὰρ ἢ ἀρχὴ ἢ ἐξ ἀρχῆς· τοῦ δὲ ἀπειροῦ οὐκ ἐστὶν ἀρχή· εἴη γὰρ ἂν αὐτοῦ πέρας· Ἐτι δὲ καὶ ἀγένητον καὶ ἀφθαρτον ὡς ἀρχὴ τις οὔσα· τό τε γὰρ γενόμενον ἀνάγκη τέλος λαβεῖν, καὶ τελευτῆ πάσης ἐστὶ φθορᾶς. Διό, καθάπερ λέγομεν, οὐ ταύτης ἀρχή, ἀλλ' αὕτη τῶν ἄλλων εἶναι δοκεῖ καὶ περιέχειν ἅπαντα καὶ πάντα κυβερνᾶν, ὡς φασιν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον ἄλλας αἰτίας, ὡς νοῦν ἢ φιλίαν· καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ θεῖον· ἀθάνατον γὰρ καὶ ἀνώλεθρον, ὡς φησὶν ὁ Ἀναξίμανδρος καὶ οἱ πλείστοι τῶν φυσιολόγων. [V.] (8) Τοῦ δ' εἶναι τι ἄπειρον ἢ πίστις ἐκ πέντε μάλιστα· ἂν συμβαίνει σκοποῦσιν, ἕκ τε τοῦ χρόνου, (οὗτος γὰρ ἄπειρος) καὶ ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθει διαίρεσεως (ῥῶνται γὰρ καὶ οἱ μαθηματικοὶ τῷ ἀπειρῷ), ἐτι τῷ οὕτως ἂν μόνως μὴ ὑπολείπειν γένεσιν καὶ φθορᾶν, εἰ ἄπειρον εἴη ὅθεν ἀφαιρεῖται τὸ γιγνόμενον· ἐτι τῷ τὸ πεπερασμένον αἰεὶ πρὸς τι πε-

ciunt; atque asserunt id quod est extra cælum, esse infinitum: Plato vero inquit extra cælum non esse ullum corpus, nec ideas, propterea quod hæc nullibi sunt: sed infinitum et in rebus sensibilibus, et in illis esse ait. (3) Et illi quidem infinitum aiunt esse par: hoc enim comprehensum et ab impari terminatum præbet entibus infinitatem: hujus autem rei signum esse, quod accidit in numeris: quum enim circa unum et seorsum ponatur normæ, aliquando fit semper alia forma, aliquando una et eadem manet: Plato autem duo infinita ponit, nempe magnum et parvum. (4) Qui vero de natura disserunt, omnes infinito semper subjiciunt aliquam aliam naturam eorum quæ vocantur elementa; ut aquam, aut aerem, aut quod est his interjectum. Eorum autem qui finita elementa faciunt, nemo ea infinita facit. Sed quicumque infinita elementa faciunt, sicut Anaxagoras et Democritus; hi aiunt infinitum esse tactu continuum: nempe ille ex partibus similaribus, hic autem ex figurarum farragine. (5) Et ille quidem, quamvis particularum æque esse mixturam atque universum; quia videt quodvis ex quovis fieri: hinc enim dixisse videtur simul aliquando omnes res fuisse, ut hæc caro, et hoc os, atque ita quodvis: ergo et omnia: et simul igitur. Principium enim secretionis non solum est in unoquoque, sed et omnium. Quum enim quod fit, ex tali fiat corpore, omnium autem fit generatio, quamvis non simul; etiam principium aliquod generationis esse oportet; hoc autem est unum, quam ille appellat mentem; mens vero a principio aliquo operatur intelligendo. Quare necesse est, omnia simul aliquando fuisse, et quandoque moveri corpisse. (6) Democritus autem nullum principiorum fieri alterum ex altero inquit. Verumtamen ipsum commune corpus est omnium rerum principium, magnitudine ac figura partium differens. Hanc igitur inspectionem physicis convenire, manifestum ex his est. (7) Nec sine ratione omnes ponunt ipsum esse principium: quia nec frustra esse potest, nec aliam vim habere quam principii; omnia namque aut sunt principium, aut ex principio; sed infiniti non est principium; alioquin etiam ejus esset finis. Præterea et ingenitum et interitus expers, utpote quod est principium quoddam; quod enim factum est, necesse est accepisse finem; et finis quoque est cujusvis interitus. Ideo, sicut dicimus, non videtur esse hujus principium, sed hoc esse aliorum principium; et continere omnia, atque omnia gubernare, ut aiunt quicumque præter infinitum non faciunt alias causas, veluti mentem, aut amicitiam; atque hoc esse numen: esse enim immortale, ac perire non posse, ut inquit Anaximander, et plurimi eorum qui de natura disserunt. [V.] (8) Esse autem quoddam infinitum, ex quinque potissimum argumentis fides considerantibus fit. Nempe ex tempore: hoc enim est infinitum; et ex divisione, quæ in magnitudinibus cernitur; nam et mathematici utuntur infinito. Præterea, quia hoc tantum modo non deficit ortus et interitus, si illud sit infinitum, unde aufertur quod fit. Præterea, quia finitum semper ad aliquid termi-

ραίνειν, ὅστε ἀνάγκη μὴδὲν εἶναι πέρασ, εἰ αἰετὸν περαινεν ἀνάγκη ἔσπερον πρὸς ἔσπερον. (9) Μάλιστα δὲ καὶ κυριώτατον, ὁ τὴν κοινὴν ποιεῖ ἀπορίαν πᾶσι· διὰ γὰρ τὸ ἐν τῇ νοήσει μὴ ὑπολείπειν! καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ
 5 ἀπειρος εἶναι καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη καὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. Ἄπειρον δ' ὄντος τοῦ ἔξω, καὶ σῶμα ἀπειρον εἶναι δοκεῖ καὶ κόσμοι. Τί γὰρ μᾶλλον τοῦ καινοῦ ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὡστ' εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ ἀνάγκη εἶναι τὸν ὄγκον. Ἄμα δ' εἰ καὶ ἔστι
 10 κενόν καὶ τόπος ἀπειρος, καὶ σῶμα ἀπειρον εἶναι ἀναγκαῖον· ἐνδέχεται γὰρ ἢ εἶναι οὐδὲν διαφέρει ἐν τοῖς αἰδίοις. (10) Ἐχει δ' ἀπορίαν ἢ περὶ τοῦ ἀπειροῦ θεωρία· καὶ γὰρ μὴ εἶναι τιθεμένοις πολλ' ἀδύνατα συμβαίνει καὶ εἶναι. Ἐτι δέ, ποτέρως ἐστί, ποτέρων
 15 ὡς οὐσία ἢ συμβεβηκὸς καθ' αὐτὸ φύσει τινί; ἢ οὐδετέρως, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ἐστὶν ἀπειρον ἢ ἀπειρα τῶν πλήθει. (11) Μάλιστα δὲ φυσικοῦ ἐστί σκέψασθαι εἰ ἐστί μέγεθος αἰσθητῶν ἀπειρον. [VI.] Πρῶτον οὖν διοριστέον ποσαγωγὸς λέγεται τὸ ἀπειρον. Ἐνα μὲν
 20 ὁ δὴ τρόπον τὸ ἀδύνατον διελθεῖν τῷ μὴ πεφυκέναι διέναι, ὡσπερ ἢ φωνῆ ἀόρατος· ἄλλως δὲ τὸ διέξοδον ἔχον ἀτελεύτητον, ἢ ὁ μόλις, ἢ ὁ πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχει διέξοδον ἢ πέρασ. Ἐτι ἀπειρον ἅπαν ἢ κατὰ πρόσθεσιν ἢ κατὰ διαίρεσιν ἢ ἀμφοτέρως.

natur : quare necesse est nullum esse terminum, si semper necesse est terminari alterum ad alterum. (9) Maxime autem fidem facit et maxime proprium est argumentum, quod communem dubitationem omnibus efficit; nam quia cogitationis non est finis, videtur et numerus esse infinitus, et mathematicæ magnitudines, et quod est extra cælum; quin autem infinitum sit quod extra est, etiam corpus infinitum esse videtur, ac mundi infiniti; cur enim potius in hac parte inanis, quam in illa? quare si uno est loco, etiam ubique esse moles necesse est. Item si est inane, et locus infinitus, necesse est etiam esse corpus infinitum; nam posse et esse, in sempiternis nihil differunt. (10) Habet autem dubitationem inspectio de infinito: quoniam et iis qui non esse ponunt, multa impossibilia eveniunt, et iis qui esse ponunt. Præterea, utro modo sit, utrum ut substantia, an ut accidens per se naturæ alicui, an neutro modo, sed nihilominus sit infinitum vel infinita numero. (11) Maxime autem physici est considerare an sit magnitudo sensibilis infinita. [VI.] Primum igitur definiendum est, quomodo dicatur infinitum. Uno igitur modo dicitur infinitum, quod est impossibile pertransire, quia non est natura aptum ut percurratur: quemadmodum vox est ininspectabilis; alio modo, cujus transitus non habet finem, aut vix, aut quod sua natura potest habere, non tamen habet transitum vel finem. Præterea omne infinitum est vel additione, vel divisione, vel utroque modo.

CAP. V. [VI.]

25 Χωριστὸν μὲν οὖν εἶναι τὸ ἀπειρον τῶν αἰσθητῶν, αὐτὸ τι δὲ ἀπειρον, οὐχ ὁόντε. Εἰ γὰρ μήτε μέγεθος ἐστί μήτε πλῆθος, ἀλλ' οὐσία αὐτὸ ἐστί τὸ ἀπειρον καὶ μὴ συμβεβηκὸς, ἀδιαίρετον ἐστί· τὸ γὰρ διαίρετόν ἢ μέγεθος ἐστί ἢ πλῆθος. Εἰ δὲ ἀδιαίρετον,
 30 οὐκ ἀπειρον, εἰ μὴ ὡς ἢ φωνῆ ἀόρατος. Ἄλλ' οὐχ οὕτως οὐτε φασὶν εἶναι ὁ φάσκοντες εἶναι τὸ ἀπειρον, οὐτε ἡμῶς ζητοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἀδιέξοδον. (1) Εἰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐστί τὸ ἀπειρον, οὐκ ἂν εἴη στοιχεῖον τῶν ὄντων, ἢ ἀπειρον, ὡσπερ οὐδὲ τὸ ἀόρατον τῆς δια-
 35 λίκτου, καίτοι ἢ φωνῆ ἐστὶν ἀόρατος. Ἐτι πῶς ἐνδέχεται εἶναι τι αὐτὸ ἀπειρον, εἴπερ μὴ καὶ ἀριθμὸν καὶ μέγεθος, ὧν ἐστί καθ' αὐτὸ πάθος τι τὸ ἀπειρον; ἔτι γὰρ ἤττον ἀνάγκη ἢ τὸν ἀριθμὸν ἢ τὸ μέγεθος. (2) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τὸ ἀπειρον, ὡς
 40 ἐνεργεῖα δὲ καὶ ὡς οὐσίαν καὶ ἀρχήν· ἐστί γὰρ ὄντιον αὐτοῦ ἀπειρον τὸ λαμβανόμενον, εἰ μεριστόν. Τὸ γὰρ ἀπειρῶν εἶναι καὶ ἀπειρον τὸ αὐτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἀπειρον καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου· ὡστ' ἢ ἀδιαίρετον ἢ εἰς ἀπειρα διαίρετόν· πολλὰ δ' ἀπειρα
 45 τὸ αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον. Ἀλλὰ μὴν ὡσπερ ἀέρος ἀήρ μέρος, οὕτω καὶ ἀπειρον ἀπειροῦ, εἰ γε οὐσία ἐστί καὶ ἀρχή. Ἀμερίστον ἄρα καὶ ἀδιαίρετον. Ἄλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεχεῖα δὲ ἀπειρον· ποσὸν γὰρ τι εἶναι ἀναγκαῖον.
 50 ρον. Ἄλλ' εἰ οὕτως, εἴρηται ὅτι οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸ λέγειν ἀρχήν, ἀλλ' ἐκεῖνο ᾧ συμβέβηκε, τὴν ἀέρα, ἢ τὸ ἄρτιον. Ὡστε ἀτόπως ἂν ἀποφάνοιντο οἱ λέγοντες οὐ-

Infinitum igitur separatam a rebus sensibilibus, quod sit ipsum quiddam infinitum, esse nequit: nam si ipsum infinitum nec est magnitudo, nec multitudo, sed est substantia, non accidens: certe individuum erit. Quod enim est dividuum, aut erit magnitudo aut multitudo. Si vero individuum sit, non erit infinitum, nisi ut vox est ininspectibilis. Sed ita nec esse dicunt si qui aiunt esse infinitum, nec nos quaerimus, sed ut id quod pertransiri non potest. (2) Sin autem infinitum est ex accidenti: non potest esse elementum eorum quæ sunt, quatenus est infinitum: quemadmodum nec ininspectabile est linguæ elementum, quamvis vox sit ininspectabilis. Præterea quod fieri potest ut aliquid sit ipsum infinitum, si quidem non ita esse possunt numerus et magnitudo, quorum affectio quædam per se est infinitum? Necesse enim est adhuc minus esse infinitum, quam numerum, vel magnitudinem. (3) Perस्पiciousum est etiam non posse infinitum esse ut actu existens, et ut substantiam, et ut principium: nam quævis ejus pars sumatur, erit infinita, si partibilis est: infiniti enim essentia, et infinitum, idem sunt: si quidem infinitum est substantia, nec dicitur de subiecto. Quare aut individuum est, aut in infinita dividuum: sed multa infinita non possunt esse idem. At vero ut aeris pars est aer; ita etiam infiniti infinitum, si est substantia et principium. Est igitur impartibile et individuum. Sed impossibile est, quomodo actu sit infinitum: quantum enim quiddam esse necesse est. (4) Ergo ex accidenti infinitum inest. Sed si ita sit, dictum fuit non posse id appellari principium, sed illud potius cui accidit, nempe aerem, aut par. Quare absurde pronuntiant, qui sic asse-

τως, ὡςπερ οἱ Πυθαγόρειοι φασιν· ἅμα γὰρ οὐσίαν ποιοῦσι τὸ ἄπειρον καὶ μερίζουσιν. [VII.] (5) Ἄλλ' ἴσως αὕτη μὲν ἐστὶ καθόλου ἡ ζήτησις μάλλον, εἰ ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον καὶ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς εἶναι καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς καὶ μηδὲν ἔχουσι μέγεθος· ἡμεῖς δ' ἐπισκοποῦμεν περὶ τῶν αἰσθητῶν καὶ περὶ ὧν ποιοῦμεθα τὴν μέθοδον, ἅρ' ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ἢ οὐκ ἐστὶ σῶμα ἄπειρον περὶ τὴν αὐξήσιν. (6) Λογικῶς μὲν οὖν σκοποῦμενοις ἐκ τῶν τοιῶνδε δόξειεν ἂν οὐκ εἶναι· εἰ γὰρ ἐστὶ σώματος λόγος τὸ ἐπιπέδῳ ὠρισμένον, οὐκ ἂν εἴη σῶμα ἄπειρον, οὔτε νοητὸν οὔτε αἰσθητὸν. (7) Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἀριθμὸς οὕτως ὡς κεχωρισμένος καὶ ἄπειρος· ἀριθμητὸν γὰρ ὁ ἀριθμὸς ἢ τὸ ἔχον ἀριθμὸν· εἰ οὖν τὸ ἀριθμητὸν ἐνδέχεται ἀριθμῆσαι, καὶ διεξελθεῖν ἂν εἴη δυνατόν τὸ ἄπειρον. Φυσικῶς δὲ μάλλον θεωροῦσιν ἐκ τῶνδε. (8) Οὔτε γὰρ σύνθετον οἶόντε εἶναι οὔτε ἀπλοῦν. Σύνθετον μὲν οὖν οὐκ ἐστὶ τὸ ἄπειρον σῶμα, εἰ πεπερασμένα τῶ πληθεῖ τὰ στοιχεῖα. Ἀνάγκη γὰρ πλεῖω εἶναι καὶ ἰσάζειν αἰεὶ τὰναντία, καὶ μὴ εἶναι ἐν αὐτῶν ἄπειρον· εἰ γὰρ ὅποσοῦν λείπεται ἢ ἐν ἐνὶ σώματι δύναμις θατέρου, οἶον εἰ τὸ πῦρ πεπεράνται, ὁ δ' ἀήρ ἄπειρος, ἐστὶ δὲ τὸ ἴσον πῦρ τοῦ ἴσου ἀέρος τῇ δυνάμει ὕποσπλασιονοῦν, μόνον δὲ ἀριθμὸν τινα ἔχον, ὅμως φανερόν ὅτι τὸ ἄπειρον ὑπερβαλεῖ καὶ φθερεῖ τὸ πεπερασμένον. (9) Ἐκαστον δ' ἄπειρον εἶναι ἀδύνατον· σῶμα μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ πάντῃ ἔχον διάστασιν, ἄπειρον δὲ τὸ ἀπεράντως διεστηχὸς εἰς ἄπειρον, ὥστε τὸ ἄπειρον σῶμα πανταχῇ ἐστὶ διεστηχὸς εἰς ἄπειρον. (10) Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ ἐν καὶ ἀπλοῦν εἶναι ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον σῶμα, οὔτε, ὡς λέγουσιν τινες, τὸ παρὰ τὰ στοιχεῖα, ἐξ οὗ ταῦτα γεννῶσιν, οὔτ' ἀπλῶς. Εἰσὶ γὰρ τινες οἱ τοῦτο ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, ἀλλ' οὐκ ἀέρα ἢ ὕδωρ, ὡς μὴ τᾶλλα φθεῖρηται ὑπὸ τοῦ ἀπείρου αὐτῶν· ἔχουσι γὰρ πρὸς ἀλλήλα ἐναντιώσιν, οἶον ὁ μὲν ἀήρ ψυχρὸς, τὸ δ' ὕδωρ ὑγρὸν, τὸ δὲ πῦρ θερμὸν· ὧν εἰ ἐν ἄπειρον, ἐφθαρτο ἂν ἦδη τᾶλλα· ὧν δ' ἕτερον εἶναι φασιν ἐξ οὗ ταῦτα. (11) Ἀδύνατον δ' εἶναι τοιοῦτον, οὐχ ὅτι ἄπειρον (περὶ τούτου μὲν γὰρ κοινὸν τὶ λεκτέον ἐπὶ παντός ὁμοίως, καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος καὶ δτουοῦν), ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐστὶ τοιοῦτον σῶμα αἰσθητὸν παρὰ τὰ στοιχεῖα καλούμενα· ἅπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἐστὶ, καὶ διαλύεται εἰς τοῦτο· ὥστε ἢν ἂν ἐνταῦθα παρὰ ἀέρα καὶ πῦρ καὶ γῆν καὶ ὕδωρ· φαίνεται δ' οὐδέν. (12) Οὐδὲ δὴ πῦρ οὐδ' ἄλλο τι τῶν στοιχείων οὐδὲν ἄπειρον ἐνδέχεται εἶναι. (13) Ὅλος γὰρ καὶ χωρὶς τοῦ ἄπειρον εἶναι τι αὐτῶν, ἀδύνατον τὸ πᾶν, καὶ ἢ πεπερασμένον, ἢ εἶναι ἢ γίνεσθαι ἐν τι αὐτῶν, ὡςπερ Ἡράκλειτός φησιν ἅπαντα γίνεσθαι ποτε πῦρ. (14) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνός, οἶον ποιοῦσι παρὰ τὰ στοιχεῖα οἱ φυσικοὶ· πάντα γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, οἶον ἐκ θερμοῦ εἰς ψυχρὸν. Δεῖ δὲ περὶ παντός ἐκ τῶνδε σκοπεῖν, εἰ ἐνδέχεται ἢ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι σῶμα ἄπειρον αἰσθητὸν. (14) Ὅτι δ' ὅλος ἀδύνατον εἶναι σῶμα ἄπειρον αἰσθητὸν, ἐκ τῶνδε δῆλον· πέφυκε γὰρ πᾶν τὸ αἰσθη-

runt, ut inquit Pythagorei : simul enim statuunt infinitum esse substantiam, et in partes dividunt. [VII.] (5) Sed fortassis hæc questio est magis universalis, an possit esse infinitum etiam in mathematicis, et in intelligibilibus, et in iis quæ nullam habent magnitudinem. Nos vero de rebus sensibilibus, ac de quibus methodum conscribimus, dispiciamus, utrum in his sit an non sit corpus infinitum accretione. (6) Logice igitur considerantibus ex rationibus ejusmodi videri possit non esse. Nam si est corporis definitio, Quod superficie terminatur : non potest esse corpus infinitum, nec intelligibile, nec sensibile. (7) At vero neque numerus, sic ut separatus, est et infinitus : quoniam numerus, aut quod habet numerum, est numerabile. Si igitur numerabile potest numerari : etiam poterit infinitum pertransiri. Magis autem physice dispicientibus, ex his *videri poterit non esse*. (8) Etenim infinitum neque compositum esse potest, neque simplex. Compositum igitur corpus non erit infinitum, si elementa sint numero finita. Necesse enim est, semper contraria esse plura et inter se æquari, nec esse unum eorum infinitum. Nam si cujuscumque eorum vis, quæ in uno est corpore, superetur ab altero, veluti si ignis est finitus, aer autem infinitus, sed æqualis ignis æqualem aerem vi quantumvis multipla superat, modo numerum aliquem habeat : perspicuum tamen est fore ut infinitum superet, et interimat quod finitum est. (9) Unumquodque autem esse infinitum, impossibile est. Corpus enim est, quod undique habet extensionem : infinitum vero, quod in immensum extenditur. Quare infinitum corpus undique erit extensum in immensum. (10) Ac vero nec potest infinitum corpus esse unum et simplex, neque, ut quidam dicunt, id quod est præter elementa, ex quo hæc gignuntur, neque omnino. Sunt enim nonnulli, qui infinitum hoc faciunt, sed non aerem, aut aquam, ne cetera ab eo interimantur quod inter illa est infinitum. Habent enim inter se contrarietatem, ut puta aer est frigidus, aqua vero est humida, ignis autem calidus : quorum si unum sit infinitum, cetera jam dudum interissent ; nunc vero aliud esse aiunt id ex quo hæc fiunt. (11) Verum impossibile est esse tale : non quia infinitum (de hoc enim commune aliquid dicendum est, quod omni corpori æque conveniat, id est et aeri et aquæ et alii cuivis) ; sed quia non est tale sensibile corpus præter ea quæ vocantur elementa ; omnis enim res, ex qua est, in id etiam dissolvitur. Quare hic esset aliud quidpiam præter aerem et ignem et terram et aquam : sed nullam apparet. (12) Neque igitur ignis, neque ullum aliud elementum potest esse infinitum ; nam omnino, et præterquam quod esset aliquod eorum infinitum, impossibile est ut universum, etiamsi sit finitum, aut sit aut fiat unum aliquod illorum : sicut Heraclitus ait omnia fieri aliquando ignem. (13) Eadem ratio est etiam in uno, quale præter elementa faciunt physici : omnia namque mutantur ex contrario in contrarium, ut ex calido in frigidum. Oportet autem de omni corpore etiam ex his considerare, utrum possit, an non possit esse corpus infinitum sensibile. (14) Omnino autem esse impossibile, ut sit corpus infinitum sensibile, ex his

τόν που εἶναι, καὶ ἐστὶ τόπος τις ἐκάστου, καὶ ὁ αὐτὸς τοῦ μορίου καὶ παντός, ὅσον ὄλων τε τῆς γῆς καὶ βώλου μιᾶς, καὶ πυρός καὶ σπινθῆρος. Ὡστε εἰ μὲν ὁμοιοδές, ἀκίνητον ἔσται ἢ αἰεὶ οἰσθήσεται. Καίτοι ἀδύνατον· τί γὰρ μάλλον κάτω ἢ ἄνω ἢ πῦρ; λέγω δέ, ὅλον εἰ βῶλος εἴη, πῦρ αὐτῆ κινηθήσεται ἢ πῦρ μενεῖ; ὁ γὰρ τόπος ἀπειρος τοῦ συγγενούς αὐτῆ σώματος. Πότερον οὖν καθέξει τὸν ὄλον τόπον; καὶ πῶς; τίς οὖν ἢ πῦρ ἢ μὴ καὶ ἡ κίνησις αὐτῆς; ἢ πανταχοῦ μενεῖ; οὐ κινηθήσεται ἄρα· ἢ πανταχοῦ κινηθήσεται; οὐκ ἄρα στήσεται. (15) Εἰ δ' ἀνόμοιον τὸ πᾶν, ἀνόμοιοι καὶ οἱ τόποι· καὶ πρῶτον μὲν οὐκ ἐν τῷ σῶμα τοῦ παντός ἀλλ' ἢ τῷ ἀπερσθαί· ἔπειτα ἤτοι πεπερασμένα ταῦτ' ἔσται ἢ ἀπειρα τῷ εἶδει. Πεπερασμένα μὲν οὐκ ὀδόντες· ἔσται γὰρ τὰ μὲν ἀπειρα, τὰ δ' οὐ, εἰ τὸ πᾶν ἀπειρον, ὅσον τὸ πῦρ ἢ τὸ ὕδωρ· φύρα δὲ τὸ τοιοῦτον τοῖς ἐναντίοις, καθάπερ εἰρηται πρότερον. Καὶ διὰ τοῦτο οὐθεὶς τὸ ἐν καὶ ἀπειρον πῦρ ἐποίησεν οὐδὲ γῆν τῶν φυσιολόγων, ἀλλ' ἢ ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ τὸ μέσον αὐτῶν, ὅτι τόπος ἐκατέρου δῆλος ἦν διωρισμένος. Ταῦτα δ' ἐπαμφοτερίζει τῷ ἄνω καὶ κάτω. Εἰ δ' ἀπειρα καὶ ἀπλά, καὶ οἱ τόποι ἀπειροί, καὶ ἔσται ἀπειρα τὰ στοιχεῖα. Εἰ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, καὶ πεπερασμένοι οἱ τόποι, καὶ τὸ ὄλον πεπεράνθαι ἀνάγκαιον· ἀδύνατον γὰρ μὴ ἀπαρτίζειν τὸν τόπον καὶ τὸ σῶμα· οὔτε γὰρ ὁ τόπος ὁ πᾶς μελλῶν ἢ ὅσον ἐνδέχεται τὸ σῶμα ἅμα εἶναι· ἅμα δ' οὐδ' ἀπειρον ἔσται τὸ σῶμα· οὔτε τὸ σῶμα μεῖζον ἢ ὁ τόπος· ἢ γὰρ κενὸν ἔσται τι ἢ σῶμα οὐδαμῶς πεφυκὸς εἶναι. (16) Ἀναξαγόρας δ' ἀτόπως λέγει περὶ τῆς τοῦ ἀπείρου μονῆς· στηρίζειν γὰρ αὐτὸ αὐτὸ φησὶ τὸ ἀπειρον· τοῦτο δέ, ὅτι ἐν αὐτῷ· ἄλλο γὰρ οὐδὲν περιέχει, ὡς ὅπου ἂν τι ἦ, πεφυκὸς ἐνταῦθα εἶναι. Τοῦτο δ' οὐκ ἀληθές· εἴη γὰρ ἂν τι που βίαι καὶ οὐχ οὐ πέφυκεν. (17) Εἰ οὖν ὅτι μάλιστα μὴ κινεῖται τὸ ὄλον (τὸ γὰρ αὐτῷ στηριζόμενον καὶ ἐν αὐτῷ ὄν ἀκίνητον εἶναι ἀνάγκη), ἀλλὰ διὰ τί οὐ πέφυκε κινεῖσθαι, λεκτέον. Οὐ γὰρ ἱκανὸν τὸ οὕτως εἰπόντα ἀπηλλάχθαι· εἴη γὰρ ἂν καὶ διτιοῦν ἄλλο οὐ κινούμενον, ἀλλὰ πεφυκέναι οὐδὲν κωλύει, ἐπεὶ καὶ ἡ γῆ οὐ φέρεται, οὐδ' εἰ ἀπειρος ἦν, εἰργμένη μέντοι ἀπὸ τοῦ μέσου· ἀλλ' οὐκ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλο οὐ ἐνεχθήσεται, μένειεν ἂν ἐπὶ τοῦ μέσου, ἀλλ' ὅτι πέφυκεν οὕτως. Καίτοι ἐξείη ἂν λέγειν ὅτι στηρίζει ἐαυτήν. Εἰ οὖν μὴδ' ἐπὶ τῆς γῆς τοῦτο αἴτιον ἀπείρου οὐσης, ἀλλ' ὅτι βάρος ἔχει, τὸ δὲ βαρὺ μένει ἐπὶ τοῦ μέσου, ἢ δὲ γῆ ἐπὶ τοῦ μέσου, ὁμοίως ἂν καὶ τὸ ἀπειρον μένει ἐν αὐτῷ διὰ τιν' ἄλλην αἴτιαν, καὶ οὐκ ὅτι ἀπειρον καὶ στηρίζει αὐτὸ αὐτό. (18) Ἄμα δὲ δῆλον ὅτι κἂν διτιοῦν μέρος δύοι μένειν· ὡς γὰρ τὸ ἀπειρον ἐν ἑαυτῷ μενεῖ στηρίζον, οὕτως κἂν διτιοῦν ληφθῆ μέρος, ἐν ἑαυτῷ μένει· τοῦ γὰρ ὄλου καὶ τοῦ μέρους ὁμοιοδούς οἱ τόποι, ὅσον ὄλων γῆς καὶ βώλου κάτω, καὶ παντὸς πυρός καὶ σπινθῆρος ἄνω. Ὡστε εἰ τοῦ ἀπείρου τόπος τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ τοῦ μέρους ὁ αὐτός· μενεῖ ἄρα ἐν

manifestum erit: quia natura est comparatum, ut omne sensibile sit alicubi, et sit cujusque rei locus aliquis, idemque sit partis et totius locus, ut totius terræ et unius glebæ, nec non ignis et scintille. Quocirca, si quidem est unius formæ, aut immobile erit, aut semper feretur. Atqui est impossibile: cur enim potius infra quam sopra, aut ubi? verbi gratia, si gleba sit, ubi hæc movebitur? aut ubi manebit? infinitus enim est locus corporis ei cognati. Utrum igitur continebit totum locum? et quomodo? quisnam ergo aut ubi erit status et motus ejus? an ubique stabit? non ergo movebitur. An ubique movebitur? non igitur consistet. (15) Quodsi universum dissimile sit, dissimiles etiam erunt loci. Ac primum quidem non erit universi corpus unum, nisi tactu. Deinde aut finita hæc erunt, aut infinita, specie. Ac finita quidem esse non possunt: nam alia erunt infinita, alia minime, si universum est infinitum: ut ignis, vel aqua. Sed quod est tale, contrariis interitum affert, sicut antea dictum fuit. Ideoque nullus eorum qui de natura disseruerunt, unum illud et infinitum statuerunt esse ignem, aut terram: sed vel aquam, vel aerem, vel medium his interjectum: quia locus illius utriusque perspicue definitus est: hæc autem participant superiorem et inferiorem locum. Sin autem infinita et simplicia sunt: etiam loci erunt infiniti, et elementa erunt infinita. Quod si est impossibile, ac finiti loci sunt: necesse est ut etiam universum sit finitum. Est enim impossibile, non esse paria locum et corpus: quia neque totus locus est major, quam ut possit corpus simile esse: (simul autem neque corpus erit infinitum;) neque corpus est majus quam locus: alioqui aut erit aliquid inane, aut corpus, quod suapte natura nullibi sit. (16) Anaxagoras vero absurde loquitur de infiniti permanence. Ait enim ipsum infinitum se ipsum sustinere: et hoc ideo, quia in se ipso est: quippe quod nulla alia res continet. Quasi ubi aliquid est, ibi suapte natura sit. Sed hoc non est verum: potest enim aliquid esse alicubi vi, non ubi natura comparatum est ut sit. (17) Si igitur quammaxime non moveatur universum; quia necesse est id esse immobile, quod in se sustinetur et in se est: tamen dicendum est, cur non sit natura aptum moveri. Non enim sufficit hoc, ut is qui ita dixerit, dimittatur: quoniam et quodvis aliud esse potest, quod non moveatur; sed natura aptum esse ut moveatur, nihil prohibet. Nam et terra non fertur: nec si infinita esset, ferretur, a medio cohibita: non tamen, quia non est aliud quo feratur, manet in medio; sed quia est ei natura sic insitum. Tamen *aliquatenus* dicere licet terram se ipsam sustinere. Ergo si ne in terra quidem, si sit infinita, hæc est causa quietis; sed quia pondus habet, quod autem est grave, in medio manet, terra vero in medio est: similiter etiam infinitum manet in se ipso propter aliquam aliam causam, non quia est infinitum, et ipsum se sustinet. (18) Item manifestum est, opus esse ut quævis ejus pars maneat. Ut enim infinitum in se ipso manet, se sustinens: ita et si quævis pars sumatur, in se ipsa manebit; quia loca totius et partis sunt ejusdem speciei: veluti, totius terræ, et glebæ locus inferus, ac totius ignis ac scintillæ locus superus: quare si infiniti locus est in se ipso, partis etiam locus idem erit: in se igitur manebit.

5 *εαυτῷ.* (19) Ὅλως δὲ φανερόν ὅτι ἀδύνατον ἄμα ἄπειρον λέγειν σῶμα καὶ τόπον τινὰ εἶναι τοῖς σώμασιν, εἰ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἢ βάρος ἔχει ἢ κουφότητα, καὶ εἰ μὲν βαρὺ, ἐπὶ τὸ μέσον ἔχει τὴν φορὰν φύσει· εἰ δὲ

10 *κουφόν, ἄνω.* Ἀνάγκη γάρ καὶ τὸ ἄπειρον, ἀδύνατον δὲ ἢ ἄπαν ὑποτερονοῦν ἢ τὸ ἡμισυ ἑκάτερον πεπονηθέναι· πῶς γὰρ διελεῖς; ἢ πῶς τοῦ ἀπείρου ἔσται τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, ἢ ἔσχατον ἢ μέσον; (20) Ἐτι πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἐν τόπῳ, τόπου δὲ εἶδη καὶ διαφο-

15 *ραὶ τὸ ἄνω καὶ κάτω, καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν, καὶ δεξιὸν καὶ ἀριστερόν· καὶ ταῦτα οὐ μόνον πρὸς ἡμᾶς καὶ θέσει, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὄλῳ διώρισται.* Ἀδύνατον δ' ἐν τῷ ἀπείρῳ εἶναι ταῦτα. (21) Ἀπλῶς δ' εἰ ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύ-

20 *νατον ἄπειρόν τι εἶναι σῶμα.* Ἀλλὰ μὴν τό γε ποῦ ἐν τόπῳ, καὶ τὸ ἐν τόπῳ, ποῦ. Εἰ οὖν μὴδὲ ποσόν, [οὐδ'] οἴοντ' εἶναι τὸ ἄπειρον· ποσόν γάρ τι ἔσται, οἷον δίπτυχον ἢ τρίπτυχον· ταῦτα γὰρ σημαίνει τὸ ποσόν· οὕτως καὶ ἐν τόπῳ, ὅτι ποῦ· τοῦτο δὲ ἢ ἄνω ἢ κάτω

25 *ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ διαστάσει τῶν ἐξ· τούτων δ' ἕκαστον πέρασ τί ἐστιν.* (22) Ὅτι μὲν οὖν ἐνεργεῖα οὐκ ἐστὶ σῶμα ἄπειρον, φανερόν ἐκ τούτων.

(19) Omnino autem patet esse impossibile, ut simul dicatur esse infinitum corpus, et aliquem esse locum corporibus : si omne corpus sensibile aut pondus habet, aut levitatem : et, si quidem grave est, ad medium natura fertur; si vero leve, sursum : quia necesse est, etiam infinitum corpus esse tale. Sed est impossibile, aut totum alterutro modo aut dimidium utroque modo affectum esse. Quo enim modo divides? aut quomodo infiniti erit alia pars supra, alia infra, aut extrema vel media? (20) Præterea omne corpus sensibile est in loco. Loci autem species ac differentie sunt superum et inferum, et anterius et posterius, et dextrum et sinistrum : atque hæc non tantum relatione ad nos habita, et positione, sed etiam in ipso universo definita sunt. Atqui est impossibile, hæc infinito inesse. (21) Et omnino si impossibile est locum esse infinitum, omne autem corpus est in loco : impossibile est etiam, esse aliquod corpus infinitum. At vero quod est alicubi, est in loco; et quod in loco est, est alicubi. Ergo si neque quantum est infinitum, omnino existere non potest : quoniam esset quantum quiddam, ut bicubitum et tricubitum (hæc enim quantum significant); atque ita esse etiam in loco : quia est alicubi : hoc autem vel supra, vel infra, vel in aliqua alia sex dimensionum, quarum unaquæque est terminus quidam. (22) Non esse igitur actu corpus infinitum, ex his perspicuum est.

CAP. VI. [VIII.]

Ὅτι δ' εἰ μὴ ἐστὶν ἄπειρον ἀπλῶς, πολλὰ ἀδύνα-

25 *τα συμβαίνει, ὄλῳ· τοῦ τε γὰρ χρόνου ἔσται τις ἀρχὴ καὶ τελευτῆ, καὶ τὰ μεγέθη οὐ διαιρετὰ εἰς μεγέθη, καὶ ἀριθμὸς οὐκ ἔσται ἄπειρος.* Ὅταν δὲ διωρισμένον οὕτως μὴδετέρως φαίνεται ἐνδέχουσι, διαιτητοῦ δεῖ, καὶ ὄλῳ ὅτι πῶς μὲν ἐστὶ πῶς δ' οὐ. Λέγεται δὴ τὸ εἶναι τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐντελεχείᾳ·

30 *καὶ τὸ ἄπειρον ἐστὶ μὲν προσθέσει, ἐστὶ δὲ καὶ ἀφαιρέσει· τὸ δὲ μέγεθος ὅτι μὲν κατ' ἐνεργεῖαν οὐκ ἐστὶν ἄπειρον, εἰρηται, διαιρέσει δ' ἐστὶν· οὐ γὰρ χαλεπὸν ἀνελεῖν τὰς ἀτόμους γραμμάς.* (2) Λείπεται οὖν δυνάμει εἶναι τὸ ἄπειρον. Οὐ δεῖ δὲ τὸ δυνάμει ὄν λαμβά-

35 *νειν, ὡσπερ εἰ δυνατόν τοῦτ' ἀνδριάντα εἶναι, ὡς καὶ ἔσται τοῦτ' ἀνδριάς, οὕτως καὶ ἄπειρόν τι, δέσται ἐνεργεῖα· ἀλλ' ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ εἶναι, ὡσπερ ἡ ἡμέρα ἐστὶ καὶ ὁ ἀγὼν τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο γίνεσθαι, οὕτως καὶ τὸ ἄπειρον. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἐστὶ καὶ δυνάμει καὶ ἐνε-*

40 *ργεῖα· Ὀλύμπια γὰρ ἐστὶ καὶ τῷ δύνασθαι τὸν ἀγῶνα γίνεσθαι καὶ τῷ γίνεσθαι.* Ἄλλως δ' ἐν τε τῷ χρόνῳ ὄλῳ τὸ ἄπειρον καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τῶν μεγεθῶν. Ὅλως μὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ τὸ ἄπειρον, τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο λαμβάνεσθαι, καὶ

45 *τὸ λαμβανόμενον μὲν ἀεὶ εἶναι πεπερασμένον, ἀλλ' ἀεὶ γε ἕτερον καὶ ἕτερον.* (3) Ὅστε τὸ ἄπειρον οὐ δεῖ λαμβάνειν ὡς τὸδε τι, οἷον ἀνθρώπων ἢ οἰκίαν, ἀλλ' ὡς ἡ ἡμέρα λέγεται καὶ ὁ ἀγὼν, οἷς τὸ εἶναι οὐκ ὡς οὐσία τις γέγονεν, ἀλλ' ἀεὶ ἐν γενέσει ἢ φθορᾷ, εἰ καὶ

50 *πεπερασμένον, ἀλλ' ἀεὶ γε ἕτερον καὶ ἕτερον.* Ἄλλ'

Sed accidere multa impossibilia, si infinitum omnino non sit, manifestum est : quia temporis erit aliquod principium, et finis; ac magnitudines non erunt dividuæ in magnitudines; ac numerus non erit infinitus. Quando autem, his sic definitis, neutro modo videtur esse posse : arbitrio iudice opus est, atque apparet, aliquo modo infinitum esse, aliquo modo non esse. Esse vero dicitur aliud potestate, aliud actu. Et infinitum partim est adjectione, partim est etiam detractone. Jam vero magnitudinem actu non esse infinitam dictum fuit; divisione autem esse infinitam : non enim difficile est tollere insectiles lineas. (2) Relinquitur ergo, infinitum esse potestate. Non oportet autem, quod est potestate, accipere : veluti, si hoc potest statua, hoc ideo erit etiam statua : sic et infinitum quidpiam, quod erit actu. Sed quum multis modis Esse dicatur; sicut est dies, et certamen : quia semper aliud et aliud fit : ita etiam est infinitum : est enim in his quoque potestate esse, et actu. Olympia namque sunt, et quia potest certamen fieri, et quia fit. Aliter autem et in tempore infinitum apparet, et in hominibus, et in divisione magnitudinum. Etenim in universum sic infinitum est : quia semper aliud et aliud sumitur : et id quidem, quod sumitur, semper finitum est; sed semper est aliud, et aliud. (3) Quare infinitum non oportet accipere ut hocce aliquid : veluti, hominem, aut domum : sed ut hæc dies dicitur, et hoc certamen, quorum essentia non ut substantia quædam facta est, sed semper in ortu et interitu consistit : etiam si sint finita, tamen semper alia atque alia.

ἐν μὲν τοῖς μεγέθεσιν, ὑπομένουστος τοῦ ληφθέντος, τοῦτο συμβαίνει, ἐπὶ δὲ τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀνθρώπων φθειρομένων οὕτως ὥστε μὴ ἐπιλείπειν. (4) Τὸ δὲ κατὰ πρόσθεσιν τὸ αὐτὸ ἐστὶ πῶς καὶ τὸ κατὰ διαίρεσιν· ἐν γὰρ τῇ πεπερασμένῳ κατὰ πρόσθεσιν γίνεται ἀντεστραμμένως· ἢ γὰρ διαιρούμενον ὁρᾶται εἰς ἄπειρον, ταύτη προστιθέμενον φανείται πρὸς τὸ ὠρισμένον· ἐν γὰρ τῇ πεπερασμένῳ μεγέθει ἂν λαθῶν τις ὠρισμένον προσλαμβάνη τῷ αὐτῷ λόγῳ, μὴ πρὸ αὐτοῦ τι μέγεθος τῷ ὅλῳ περιλαμβάνων, οὐ διέξεισι τὸ πεπερασμένον· ἐὰν δ' οὕτως αὔξη τὸν λόγον ὥστε αἰεὶ τι τὸ αὐτὸ περιλαμβάνειν μέγεθος, διέξεισι, διὰ τὸ πᾶν τὸ πεπερασμένον ἀναιρεῖσθαι ὑποῦν ὠρισμένῳ. Ἄλλως μὲν οὖν οὐκ ἔστιν, οὕτως δ' ἔστι τὸ ἄπειρον, δυνάμει τε καὶ ἐπὶ καθαιρέσει. Καὶ ἐντελεχεία δὲ ἐστίν, ὡς τὴν ἡμέραν εἶναι λέγομεν καὶ τὸν ἀγῶνα, καὶ δυνάμει οὕτως ὡς ἡ ὕλη, καὶ οὐ καθ' αὐτό, ὡς τὸ πεπερασμένον. (5) Καὶ κατὰ πρόσθεσιν δὲ οὕτως ἄπειρον δυνάμει ἐστίν, ὁ αὐτὸ λέγομεν τρόπον τινὰ εἶναι τῷ κατὰ διαίρεσιν· αἰεὶ μὲν γὰρ τι αὐτοῦ ἔξω ἔσται λαμβάνειν, οὐ φέροντο ὑπερβάλλει παντὸς ὠρισμένου μεγέθους, ὥσπερ ἐπὶ τὴν διαίρεσιν ὑπερβάλλει παντὸς ὠρισμένου, καὶ ἔσται ἕλαττον. Ὅστε δὲ παντὸς ὑπερβάλλειν κατὰ τὴν πρόσθεσιν, οὐδὲ δυνάμει οἴοντε ἄπειρον μὴ ἔστι κατὰ συμβεβηκός ἐντελεχεία ἄπειρον, ὥσπερ φασὶν οἱ φυσιολόγοι τὸ ἔξω σῶμα τοῦ κόσμου, οὐ ἡ οὐσία ἢ ἀήρ ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἄπειρον εἶναι. Ἄλλ' εἰ μὴ οἴοντε εἶναι ἄπειρον ἐντελεχεία σῶμα αἰσθητὸν οὕτω, φανερόν ἐστι οὐδὲ δυνάμει ἂν εἴη κατὰ πρόσθεσιν, ἀλλ' ἢ, ὥσπερ εἴρηται, ἀντεστραμμένως τῇ διαίρεσει. (6) Ἐπεὶ καὶ Πλάτων διὰ τοῦτο δύο τὰ ἄπειρα ἐποίησεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τὴν αὔξησιν δοκεῖ ὑπερβάλλειν καὶ εἰς ἄπειρον εἶναι καὶ ἐπὶ τὴν καθαιρέσιν. Ποιήσας μέντοι δύο, οὐ χρῆται· ὅτε γὰρ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τὸ ἐπὶ τὴν καθαιρέσιν ἄπειρον ὑπάρχει· ἢ γὰρ μονὰς ἐλάχιστον· οὐτε ἐπὶ τὴν αὔξησιν· μέγρι γὰρ δεκάδος ποιεῖ τὸν ἀριθμόν. [IX.] (7) Συμβαίνει δὲ τοῦναντίον εἶναι ἄπειρον ἢ ὡς λέγουσιν· οὐ γὰρ οὐ μὴδὲν ἔξω, ἀλλ' οὐ αἰεὶ τι ἔξω ἐστὶ, τοῦτο ἄπειρόν ἐστι· σημεῖον δὲ· καὶ γὰρ τοὺς δακτυλίους ἄπειρους λέγουσι τοὺς μὴ ἔχοντας σφενδόνην, ὅτι αἰεὶ τι ἔξω ἐστὶ λαμβάνειν, καθ' ὁμοιότητα μὲν τινα λέγοντες, οὐ μέντοι κυρίως· δεῖ γὰρ τοῦτο τε ὑπάρχειν, καὶ μὴδέποτε τὸ αὐτὸ λαμβάνεσθαι· ἐν δὲ τῷ κύκλῳ οὐ γίνεται οὕτως, ἀλλ' αἰεὶ τὸ ἐφεξῆς μόνον ἕτερον. (8) Ἄπειρον μὲν οὖν ἐστὶν ὅ κατὰ ποσὸν λαμβάνουσιν αἰεὶ τι λαθεῖν ἔστιν ἔξω. Οὐ δὲ μὴδὲν ἔξω, τοῦτ' ἐστὶ τέλειον καὶ ὄλον· οὕτω γὰρ ἠριζόμεθα τὸ ὄλον, οὐ μὴθὲν ἄπειρον· οἷον ἀνθρώπων ὄλον ἢ κισωτῶν. Ὅσπερ δὲ τὸ καθ' ἕκαστον, οὕτω καὶ τὸ κυρίως, οἷον τὸ ὄλον οὐ μὴθὲν ἐστὶν ἔξω· οὐ δ' ἐστὶν ἀπουσία ἔξω, οὐ πᾶν, ὅτι ἂν ἀπῆ. (9) Ὅλον δὲ καὶ τέλειον ἢ τὸ αὐτὸ πάμπαν ἢ σύνεγγυς τῇ φύσει ἐστὶ· τέλειον δ' οὐθὲν μὴ ἔχον τέλος· τὸ δὲ τέλος, πέρασ. Διὸ βέλτιον οἰητέον

Sed in magnitudinibus quidem hoc accidit, permanente eo quod sumptum est : in tempore vero et hominibus, iis interemptis, ita ut nunquam deficient. (4) Jam vero quod est secundum adjectionem, et quod secundum divisionem, idem quodammodo est. Nam in eo quod est finitum secundum adjectionem, fit modo converso. Quatenus enim dividit conspicitur in infinitum, eatenus adjici apparet ad id quod est finitum. Etenim in magnitudine finita, si quis sumpta parte finita, rursusumat eadem ratione, non eandem aliquam cum toto magnitudinem comprehendens : non pertransibit, quod est finitum. Sin autem ita rationem auxerit, ut semper complectatur eandem magnitudinem; pertransibit : quia omne finitum consumitur quovis finito. Infinitum igitur aliter non est, sic autem est : potestate ac detractone. Quin et actu est : sicuti diem esse dicimus, et certamen, et potestate ita est, ut materia : non per se, ut id quod est finitum. (5) Ergo et secundum additionem ita infinitum est potestate : quod dicimus idem quodammodo esse, atque infinitum secundum divisionem : quia semper licebit aliquid extra ipsum sumere. Non tamen superabit omnem definitam magnitudinem : sicut in divisione superat omnem magnitudinem definitam : et fit minus. Ut autem omnem magnitudinem superet infinitum additione, ne potestate quidem esse potest, nisi sit ex accidenti infinitum actu, ut inquirunt physici illi, qui extra mundum ponunt corpus, cujus essentia sit aer aut aliud quidpiam tale infinitum. Sed si corpus sensibile infinitum actu ita esse non potest; perspicuum est, ne potestate quidem infinitum esse posse secundum additionem, nisi, ut dictum fuit, modo divisioni contrario. (6) Nam et Plato ideo fecit duo infinita, quia et accretione videtur superare et in infinitum abire, et detractone. Quum tamen duo fecerit, his non utitur. Neque enim in numeris inest infinitas detractone, quia unitas est minimum : neque accretione, quia numerum facit usque ad denarium. [IX.] (7) Contra vero accidit esse infinitum, quam dicunt : non enim cujus nihil extra est, sed cujus semper aliquid extra est, id infinitum est. Hujus autem rei signum est : quoniam annulos illos infinitos esse aiunt, qui pala carent, propterea quod semper aliquid extra licet sumere : per similitudinem quandam hoc dicentes, non proprie : oportet enim hoc inesse, et nunquam idem sumi. In circulo autem non fit ita, sed tantummodo semper diversum est, quod deinceps sumitur. (8) Infinitum igitur hoc est, cujus quantitate aliqua accepta, semper aliquid extra sumere licet. Cujus autem nihil extra est, id est perfectum ac totum. Sic enim totum definimus, a quo nihil abest; ut hominem totum, vel arcam. Sicut autem unumquodque definimus, ita etiam quod proprie et præcipue est, ut totum, cujus nihil est extra : cujus autem aliquid abest, id non est universum, quidquid absit. (9) Totum vero et perfectum aut omnino idem sunt, aut natura inter se affinia. Atqui perfectum nihil est, quod non habeat finem : finis autem est terminus. Idcirco existimandum est, rectius locutum esse Parmenidem, quam Melis-

Παρμενίδην Μελίσσου ειρηκέναι· ὁ μὲν γὰρ τὸ ἄπειρον ὄλον φησιν, ὁ δὲ τὸ ὄλον πεπερανῆναι

μεσσοῦθεν ἰσοπαλές.

Ὁὐ γὰρ ὡς λίνον λίνῳ συνάπτειν ἔστι τῷ ἅπαντι καὶ ὅλων τὸ ἄπειρον. [X.] (10) Ἐπεὶ ἐντεῦθεν γε λαμβάνουσι τὴν σεμνότητα κατὰ τοῦ ἀπείρου, τὸ πάντα περιέχον, καὶ τὸ πᾶν ἐν ἑαυτῷ ἔχον, διὰ τὸ ἔχειν τινὰ ὁμοιότητα τῷ ὅλῳ. Ἔστι γὰρ τὸ ἄπειρον τῆς τοῦ μεγέθους τελειότητος ὕλη, καὶ τὸ δυνάμει ὄλον, ἐντελεχεία δὲ οὐ· διαίρετόν δ' ἐπὶ τε τὴν καθάρεισιν καὶ τὴν ἀντεστραμμένην πρόσθεσιν, ὄλον δὲ καὶ πεπερασμένον οὐ καθ' αὐτό, ἀλλὰ κατ' ἄλλο· καὶ οὐ περιέχει, ἀλλὰ περιέχεται, ἢ ἄπειρον· διὸ καὶ ἄγνωστον ἢ ἄπειρον· εἶδος γὰρ οὐκ ἔχει ἡ ὕλη. (11) Ὅστε φανερόν ἐστι μᾶλλον ἐν μορίου λόγῳ τὸ ἄπειρον ἢ ἐν ὄλου· μόριον γὰρ ἡ ὕλη τοῦ ὄλου, ὥσπερ ὁ χαλκὸς τοῦ χαλκοῦ ἀνδριάντος· ἐπεὶ εἰ γε περιέχει ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν, ἴδει περιέχειν τὰ νοητά. Ἄτοπον δὲ καὶ ἀδύνατον τὸ ἄγνωστον καὶ τὸ ἀόριστον περιέχειν καὶ δριζεῖν.

sum. Hic enim ait infinitum esse totum : ille vero, totum esse finitum

a medio æquivalens.

Nam infinitum cum universo ac toto connectere, non est ut linum cum lino conjungere. [X.] (10) Ceterum hinc sumunt excellentiam illam infiniti, Quod omnia continet; et, Quod in se universum habet: quoniam habet similitudinem quandam cum toto. Infinitum enim est perfectionis magnitudinis materia. Et potestate totum, actu autem minime. Dividuum autem detractioe, et inversa adjectione. Totum vero, et finitum, non per se, sed per aliud. Neque continet, sed continetur, quatenus est infinitum. Ideoque est ignotum, qua infinitum. Materia namque formam non habet. (11) Quare perspicuum est, infinitum potius habere rationem partis, quam totius: nam materia est pars totius, ut æs æneæ statuæ. Ceterum si magnum et parvum continet in sensibilibus et intelligibilibus; oportebat id continere intelligibilia: sed absurdum est et impossibile, id quod est ignotum et infinitum, continere ac definire.

CAP. VII. [XI.]

Κατὰ λόγον δὲ συμβαίνει καὶ τὸ κατὰ πρόσθεσιν μὲν μὴ εἶναι δοκεῖν ἄπειρον οὕτως ὥστε παντὸς ὑπερβάλλειν μεγέθους, ἐπὶ τὴν διαίρεσιν δὲ εἶναι· περιέχεται γὰρ ὡς ἡ ὕλη ἐντὸς καὶ τὸ ἄπειρον, περιέχει δὲ τὸ εἶδος. (2) Εὐλόγως δὲ καὶ τὸ ἐν μὲν τῷ ἀριθμῷ εἶναι ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον πέρασ, ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον αἰεὶ παντὸς ὑπερβάλλειν πλήθους, ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν τούναντίον, ἐπὶ μὲν τὸ ἔλαττον παντὸς ὑπερβάλλειν μεγέθους, ἐπὶ δὲ τὸ μείζον μὴ εἶναι μέγεθος ἄπειρον. Αἴτιον δ' ἐστὶ τὸ ἐν ἐστὶν ἀδιαίρετον, ὅτι περ ἂν ἐν ἢ, οἷον ἀνθρωπος εἰς ἀνθρωπος καὶ οὐ πολλοί; ὁ δ' ἀριθμὸς ἐστὶν ἐνὸς πλείω καὶ ποσὰ ἅττα· ὥστ' ἀνάγκη στήναι ἐπὶ τὸ ἀδιαίρετον. Τὰ γὰρ δύο καὶ τρία παρώνυμα ὀνόματά ἐστιν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ἕκαστος· (3) ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον αἰεὶ ἐστὶ νοῆσαι· ἄπειροι γὰρ αἱ διχοτομίαί τοῦ μεγέθους. Ὅστε δυνάμει μὲν ἐστὶν, ἐνεργείᾳ δ' οὐ· ἀλλ' αἰεὶ ὑπερβάλλει τὸ λαμβανόμενον, παντὸς ὠρισμένου πλήθους. Ἄλλ' οὐ χωριστὸς ὁ ἀριθμὸς οὕτως τῆς διχοτομίας, οὐδὲ μένει ἡ ἀπειρία, ἀλλὰ γίνεται, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ χρόνου. Ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν τούναντίον ἐστὶ· διαίρεται μὲν γὰρ εἰς ἄπειρα τὸ συνεχές· ἐπὶ δὲ τὸ μείζον οὐκ ἐστὶν ἄπειρον. Ὅσον γὰρ ἐνδέχεται δυνάμει εἶναι, καὶ ἐνεργείᾳ ἐνδέχεται τοσούτον εἶναι. Ὅστ' ἐπεὶ ἄπειρον οὐδὲν ἐστὶ μέγεθος αἰσθητόν, οὐκ ἐνδέχεται παντὸς ὑπερβολῆν εἶναι ὠρισμένου μεγέθους· εἴη γὰρ ἂν τι τοῦ οὐρανοῦ μείζον. (4) Τὸ δ' ἄπειρον οὐ ταῦτον ἐν μεγέθει καὶ κινήσει καὶ χρόνῳ, ὡς μία τις φύσις, ἀλλὰ τὸ ὕστερον λέγεται κατὰ τὸ πρότερον, οἷον κίνησις μὲν ἐστὶ τὸ μέγεθος ἐφ' οὗ κινεῖται ἢ ἀλλοιοῦται ἢ αὐξάνεται, ὁ χρόνος δὲ διὰ τὴν κίνησιν. Νῦν

Jam vero hoc rationi consentaneum accidit, ut adjecione infinitum non ita esse videatur, ut omnem magnitudinem superet: divisione autem sit. Ut enim materia inlus continetur, ita etiam infinitum: forma autem continet. (2) Illud quoque rationi consentaneum evenit, ut in numero versus minimum sit terminus; progrediendo autem ad plus, semper omnis multitudo superetur. In magnitudinibus vero contrarium fit: nam in progressu ad minimum omnis magnitudo superatur; in progressu autem ad majus, non est magnitudo infinita. Causa vero est: quia unum est individuum, quidquid unum sit, ut homo est unus homo, non multi. Numerus autem est plura uno, et quanta quædam. Quapropter necesse est, in individuo consistere. Duo namque aut tria sunt nomina paronyma: itidemque quilibet alius numerus. (3) Id autem versus quod plus est progredienti semper licet intelligere: quoniam infinitæ sunt bipartitæ divisiones magnitudinis. Quocirca potestate quidem est, actu vero minime; sed semper, quod sumitur, superat omnem definitam multitudinem. Verum hic numerus non est separatus a bipartita illa divisione, neque manet illa infinitas: sed fit ut et tempus, et numerus temporis. In magnitudinibus autem contrarium est: continuum enim dividitur quidem in infinita: progrediendo autem ad id quod est majus, non est infinitum. Quantum enim potest esse potestate, tantum potest etiam esse actu. Quare quum nulla magnitudo sensibilis sit infinita; fieri non potest ut superetur omnis finita magnitudo: esset enim aliquid cælo majus. (4) Jam vero infinitum non est idem in magnitudine, et motu, et tempore, quasi una quædam natura: sed posterius dicitur ratione prioris; ut motus dicitur, quia prius est magnitudo, in qua inmovetur, aut variatur, aut augetur, tempus autem propter motum. Nunc igitur his

μὲν οὖν χρώματα τούτοις, ὕστερον δὲ πειρασόμεθα λέγειν καὶ τί ἐστὶν ἕκαστον, καὶ διότι πᾶν μέγεθος εἰς μεγέθη διαιρετόν. (5) Οὐκ ἀφαιρεῖται δ' ὁ λόγος οὐδὲ τοὺς μαθηματικούς τὴν θεωρίαν, ἀναιρῶν οὕτως εἶναι τὸ ἄπειρον, ὥστ' ἐνεργεῖα εἶναι ἐπὶ τὴν αὐτὴν ὡς ἀδιεξίτητον· οὐδὲ γὰρ νῦν δέονται τοῦ ἀπείρου οὐδὲ χρῶνται, ἀλλὰ μόνον εἶναι ὅσῃ ἂν βούλωνται τὴν πεπερασμένην· τῷ δὲ μεγίστῳ μεγέθει τὸν αὐτὸν ἔστι τετιμῆσθαι λόγον ὀηλικονοῦν μέγεθος ἕτερον. 10 Ὡστε πρὸς μὲν τὸ δεῖξαι ἐκείνοις οὐδὲν διοίσει, τὸ δὲ εἶναι ἐν τοῖς οὖσιν ἔσται μεγέθεισιν. [XII.] (6) Ἐπεὶ δὲ τὰ αἰτία διήρηται τετραχῶς, φανερόν ἐστι ὡς ὕλη τὸ ἄπειρόν ἐστιν αἴτιον, καὶ ὅτι τὸ μὲν εἶναι αὐτῷ στερησις, τὸ δὲ καθ' αὐτὸ ὑποκειμένον τὸ συνεχές καὶ αἰσθητόν. 15 Φαίνονται δὲ πάντες καὶ οἱ ἄλλοι ὡς ὕλη χρωμένοι τῷ ἀπείρῳ· διὸ καὶ ἄτοπον τὸ περιέχον ποιεῖν αὐτό, ἀλλὰ μὴ τὸ περιεχόμενον.

utitur, posterius autem dicere conabimur, et quid unumquodque sit, et cur omnis magnitudo in magnitudines sit divisa. (5) Porro hac disputatio minime aufert inspectionem mathematicis, dum tollit infinitum sic esse, ut actu sit accretione, quasi pertransiri non possit. Neque enim mathematici nunc egent infinito, neque utuntur : sed tantum sumunt, finitam esse quantamcumque velint. Licet autem eadem ratione, qua maximam magnitudinem, dividere quantamcumque aliam magnitudinem. Quare ad hoc ut illo modo demonstraretur, nihil referet : esse autem infinitum, in iis magnitudinibus reperietur quæ sunt. [XII.] (6) Quia vero causæ dividuntur quadrifariam : patet infinitum esse causam ut materiam, et essentiam ejus esse privationem ; continuum autem et sensibile esse id quod per se subest. Sed et omnes alii videntur uti infinito, tantam materia. Ideoque absurdum est, ipsum facere id quod continet, non quod continetur.

CAP. VIII. [XIII.]

Λοιπὸν δ' ἐπελθεῖν καθ' οὓς λόγους τὸ ἄπειρον εἶναι δοκεῖ οὐ μόνον δυνάμει, ἀλλ' ὡς ἀφωρισμένον· 20 τὰ μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτῶν οὐκ ἀναγκαῖα, τὰ δ' ἔχει τινὰς ἐτέρας ἀληθείας ἀπαντήσεις. Οὔτε γὰρ ἵνα ἡ γένεσις μὴ ἐπιλείπη, ἀναγκαῖον ἐνεργεῖα ἄπειρον εἶναι σώμα αἰσθητόν· ἐνδέχεται γὰρ τὴν θατέρου φθορὰν θατέρου εἶναι γένεσιν, πεπερασμένου ὄντος τοῦ παντός. 25 (2) Ἐτι τὸ ἄπτεσθαι καὶ τὸ πεπεράνθαι ἕτερον. Τὸ μὲν γὰρ πρὸς τι καὶ τινός (ἄπτεται γὰρ πᾶν τινός) καὶ τῶν πεπερασμένων τινὶ συμβέβηκε· τὸ δὲ πεπερασμένον οὐ πρὸς τι, οὐδ' ἀψασθαι τῷ τυχόντι τοῦ τυχόντος ἔστιν. (3) Τὸ δὲ τῇ νοήσει πιστεύειν ἄτοπον· 30 οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς νοήσεως. Ἐκαστον γὰρ ἡμῶν νοήσειεν ἂν τις πολλαπλάσιον ἑαυτοῦ αὐξῶν εἰς ἄπειρον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἀστεούς τίς ἐστὶν ἡ τοῦ τηλικούδε μεγέθους δέχομεν, ὅτι νοεῖ τις, ἀλλ' ὅτι ἐστὶ· τοῦτο δὲ 35 συμβέβηκεν. Ὁ δὲ χρόνος καὶ ἡ κίνησις ἀπειρά ἐστὶ, καὶ ἡ νοήσις οὐχ ὑπομένουτος τοῦ λαμβανομένου. Μέγεθος δὲ οὔτε τῇ καθαιρέσει οὔτε τῇ νοητικῇ αὐξήσει ἐστὶν ἄπειρον. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ ἀπείρου, πῶς ἐστὶ καὶ πῶς οὐκ ἐστὶ, καὶ τί ἐστὶν, εἴρηται.

Reliquum est ut percurramus rationes propter quas infinitum esse videtur non tantum potestate, sed etiam ut definitum. Nam partim earum non sunt necessariae, partim eis occurri potest aliis quibusdam veris modis. Neque enim ut generatio non deficiat, necesse est actu infinitum esse corpus sensibile : quia potest alterius interitus esse alterius generatio, quum universum sit finitum. (2) Præterea tangere, et finitum esse, differunt. Illud enim ad aliquid refertur, et in *Græca lingua* alicujus esse dicitur (quodcumque enim tangit, ἀπτεται τινός, id est Tangit rem aliquam), et alicui finito accidit : quod autem finitum est, non refertur ad aliquid, nec quamvis rem tangere quævis potest. (3) Cogitationi autem credere absurdum est. Non est enim exsuperantia et defectio in re, sed in cogitatione. Unumquenque enim nostrum posset aliquis cogitare multiplo quam sit majorem, infinite augens. Non ideo tamen excedit aliquis urbem, aut est tali magnitudine præditus, quam habemus, quia sic quispiam cogitat, sed quia est : hoc autem accidit. Tempus vero et motus infinita sunt, nec non intellectio, non permanente eo quod sumitur. Sed magnitudo neque decrefione, neque accretione quæ in cogitatione constat, infinita est. Verum de infinito, quomodo sit, et quomodo non sit, et quid sit, dictum est.

LIBER IV.

CAP. I.

Ὁμοίως δ' ἀνάγκη καὶ περὶ τόπου τὸν φυσικόν, ὥσπερ καὶ περὶ ἀπείρου, γνωρίζειν, εἰ ἔστιν ἢ μὴ, καὶ πῶς ἐστὶ, καὶ τί ἐστὶ. Τὰ τε γὰρ ὄντα πάντες ὑπολαμβάνουσιν εἶναι που (τὸ γὰρ μὴ ὄν οὐδαμοῦ εἶναι· που γάρ ἐστι τραγέλαφος ἢ σφίγξ;) καὶ τῆς κινήσεως ἢ κοινῆ μάλιστα καὶ κυριωτάτη κατὰ τόπον ἐστίν, ἣν καλοῦμεν φορᾶν. 45 (2) Ἐχει δὲ πολλὰς ἀπορίας τί ποτ' ἐστὶν ὁ τόπος· οὐ γὰρ ταῦτόν φαίνε-

Similiter necesse est etiam de loco, ut de infinito, physicum nosse, an sit necne, et quomodo sit, et quid sit. Omnes enim existimant, ea quæ sunt, alicubi esse ; etenim non-ens nullibi est ; ubi namque est hircocervus, aut sphinx ? Et motus ille, qui est maxime communis et maxime proprius, secundum locum est, quem vocamus lationem. (2) Existunt autem multæ dubitationes, quid tandem sit locus : non enim idem videtur dispicientibus, ex iis omnibus

ται θεωροῦσιν ἐξ ἀπάντων τῶν ὑπαρχόντων. Ἔτι δ' οὐδ' ἔχομεν οὐδὲν παρὰ τῶν ἄλλων οὔτε προηπορημένον οὔτε προεπορημένον περὶ αὐτοῦ. [II.] (3) Ὅτι μὲν οὖν ἔστιν ὁ τόπος, δοκεῖ δῆλον εἶναι ἐκ τῆς ἀντιμεταστάσεως· ὅπου γὰρ ἔστι νῦν ὕδωρ, ἐνταῦθα, ἐξεληθόντος ὡσπερ ἐξ ἀγγείου, πάλιν ἀήρ ἐνεστίν· ὅτε δὲ τὸν αὐτὸν τόπον τοῦτον ἄλλο τι τῶν σωμάτων κατέχει, οὕτως δὴ τῶν ἐγγινομένων καὶ μεταβαλλόντων ἕτερον πάντων εἶναι δοκεῖ· ἐν ᾧ γὰρ ἀήρ ἔστι νῦν, ὕδωρ ἐν τούτῳ πρότερον ἦν· ὡστε δῆλον ὡς ἦν ὁ τόπος τι καὶ ἡ χώρα ἕτερον ἀμφοῖν, εἰς ἣν καὶ ἐξ ἧς μετέβαλον. (4) Ἔτι δὲ καὶ αἱ φοραὶ τῶν φυσικῶν σωμάτων καὶ ἀπλῶν, ὡς πυρὸς καὶ γῆς καὶ τῶν τοιοῦτων, οὐ μόνον δηλοῦσιν ὅτι ἔστι τι ὁ τόπος, ἀλλ' ὅτι καὶ ἔχει τινὰ δύναμιν· φέρεται γὰρ ἕκαστον εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον μὴ κωλυόμενον, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω. (5) Ταῦτα δ' ἔστι τόπου μέρη καὶ εἶδη, τὸ τε ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἐξ διαστάσεως. Ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα οὐ μόνον πρὸς ἡμᾶς, τὸ ἄνω καὶ κάτω· καὶ δεξιὸν καὶ ἀριστερόν· ἡμῖν μὲν γὰρ οὐκ αἰεὶ τὸ αὐτό, ἀλλὰ κατὰ τὴν θέσιν, ὅπως ἂν στραφῶμεν, γίνεται. Διὸ καὶ ταῦτο πολλακίς δεξιὸν καὶ ἀριστερόν ἔστι, καὶ ἄνω καὶ κάτω, καὶ πρόσθεν καὶ ὀπίσθεν. Ἐν δὲ τῇ φύσει διωρίζεται χωρὶς ἕκαστον. Οὐ γὰρ δ, τι ἔτυχεν ἔστι τὸ ἄνω, ἀλλ' ὅπου φέρεται τὸ πῦρ καὶ τὸ κοῦρον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ κάτω, οὐχ ὅ, τι ἔτυχεν, ἀλλ' ὅπου τὰ ἔχοντα βάρος καὶ τὰ γεγρά, ὡς οὐ τῇ θέσει διαφέροντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει. Δηλοῖ δὲ καὶ τὰ μαθηματικά· οὐκ ὄντα γὰρ ἐν τόπῳ, ὁμοίως κατὰ τὴν θέσιν τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχει δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ὡστε μόνον αὐτῶν νοεῖσθαι τὴν θέσιν, ἀλλὰ μὴ ἔχειν φύσιν τούτων ἕκαστον. (6) Ἔτι οἱ τὸ κενὸν φάσκοντες εἶναι, τόπον λέγουσι· τὸ γὰρ κενὸν τόπος ἂν εἴη ἑσπερημένους σώματος. Ὅτι μὲν οὖν ἔστι τι ὁ τόπος παρὰ τὰ σώματα, καὶ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἐν τόπῳ, διὰ τούτων ἂν τις ὑπολάβῃ. Δοξεῖ δ' ἂν καὶ Ἡσίοδος ὀρθῶς λέγειν, ποιήσας πρῶτον τὸ χάος· λέγει γοῦν

Πάντων μὲν πρῶτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
γαί' εὐρύστερον·

ὡς δὲ οὖν πρῶτον ὑπάρξαι χώραν τοῖς οὔσι, διὰ τὸ νομίζειν, ὡσπερ οἱ πολλοί, πάντα εἶναι που καὶ ἐν τόπῳ. (7) Εἰ δ' ἔστι τοιοῦτο, θαυμαστή τις ἂν εἴη ἡ τοῦ τόπου δύναμις καὶ προτέρα πάντων· οὐ γὰρ ἄνευ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἔστιν, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τῶν ἄλλων, ἀνάγκη πρῶτον εἶναι· οὐ γὰρ ἀπολλύται ὁ τόπος, τῶν ἐν αὐτῷ φθειρομένων. [III.] (8) Οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γ' ἀπορίαν, εἰ ἔστι, τί ἔστι, πότερον ὄγκος τις σώματος, ἢ τις ἑτέρα φύσις· ζητητέον γὰρ τὸ γένος αὐτοῦ πρῶτον. Διαστήματα μὲν οὖν ἔχει τρία, μήκος καὶ πλάτος καὶ βάθος, ὡς δὲ δρίζεται σῶμα πᾶν. Ἀδύνατον δὲ σῶμα εἶναι τὸν τόπον· ἐν ταύτῳ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα. (9) Ἔτι εἰπερ ἔστι σώματος τόπος καὶ χώρα, δῆλον ὅτι καὶ ἐπιφανείας καὶ τῶν λοιπῶν περάτων· ὁ γὰρ αὐτὸς ἀρμόσει

quæ insunt. Præterea nihil habemus ab aliis de eo vel dubitatum, vel expositum. [II.] (3) Locum igitur esse, videtur constare ex mutatione quæ vicissim fit; ubi namque nunc est aqua, hic, ea exeunte ut ex vase, rursus aer inierit; quando vero hunc ipsum locum aliquod aliud corpus occupat, hic ergo videtur esse diversum quid ab his omnibus quæ ingrediuntur et mutantur; nam in quo loco nunc est aer, antea in eo aqua erat. Quare patet, locum et receptaculum esse quiddam ab utrisque diversum, in quod et ex quo sunt mutata. (4) Præterea latrones naturalium et simplicium corporum, ut ignis et terræ et aliorum ejusmodi, non solum declarant locum esse aliquid, sed et habere vim quandam. Unumquodque enim fertur in suum locum, nisi prohibeatur, aliud quidem sursum, aliud vero deorsum. (5) Hæc autem sunt loci partes ac species: superum, inquam, et inferum, et sex dimensionum reliquæ. Talia vero sunt non tantum quod ad nos, nempe superum et inferum, dextrum et sinistrum: quia nobis non semper idem est, sed secundum positionem fit, prout nos convertimur. Unde et idem sæpe est dextrum et sinistrum, et superum et inferum, et ante et retro. In natura vero unumquodque seorsum est definitum; non enim quodvis est superum, sed quo fertur ignis, et corpus leve: itidemque non quodvis est inferum, sed quo feruntur quæ habent pondus, ac terrestria: utpote non tantum positione differentia, sed etiam facultate. Declarant hoc etiam res mathematicæ; quum enim non sint in loco, tamen positione quadam, quæ ad nos refertur, habent dextrum et sinistrum: adeo ut solum intelligatur earum positio, non habeant naturam hæc singula. (6) Præterea qui dicunt esse inane, hi locum esse inquam: quandoquidem inane est locus corpore privatus. Locum igitur esse aliquid præter corpora, et omne corpus sensibile esse in loco, ex his possit aliquis existimare. Videri etiam potest Hesiodus recte dicere, qui Chaos primum fecit; inquit enim:

Omnium primum Chaos factum est: sed postea
Terra lato pectore prædita:

quasi oporteat primum subesse entibus receptaculum: propterea quod putavit, ut plurimi, omnia esse alicubi et in loco. (7) Si vero est tale, admirabilis quædam erit loci vis, et omnium prima; id enim, sine quo aliorum nihil aliud est, ipsum vero est sine aliis, necesse est esse primum; locus namque non perit, iis intereuntibus quæ in ipso sunt [III.] (8) Verumenimvero existit dubitatio, si locus est, quid sit, utrum moles quædam corporis, an alia quædam natura. Primum namque ipsius genus est quærendum. Sane dimensiones tres habet, longitudinem, et latitudinem, et altitudinem, quibus omne corpus definitur: impossibile tamen est locum esse corpus, propterea quod in eodem essent duo corpora. (9) Præterea si corporis est locus et receptaculum; patet etiam superficiem esse, ac reliquorum terminorum; eadem namque ratio conveniet; ubi namque

λόγος· ὅπου γὰρ ἦν πρότερον τὰ τοῦ ὕδατος ἐπι-
 πεδα, ἔσται πάλιν τὰ τοῦ ἀέρος. Ἀλλὰ μὴν οὐδεμίαν
 διαφορὰν ἔχομεν στιγμῆς, καὶ τόπου στιγμῆς· ὥστ' εἰ
 μὴδὲ ταύτης ἕτερόν ἐστιν ὁ τόπος, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐ-
 5 θενός, οὐδ' ἐστὶ τι παρ' ἑκάστον τούτων ὁ τόπος. (10) Τί
 γὰρ ἂν ποτε καὶ θείημεν εἶναι τὸν τόπον; οὔτε γὰρ
 στοιχεῖον οὔτ' ἐκ στοιχείων οἶόντ' εἶναι τοιαύτην
 ἔχοντα φύσιν οὔτε τῶν σωματικῶν οὔτε τῶν ἀσωμά-
 των· μέγεθος μὲν γὰρ ἔχει, σῶμα δ' οὐδέν. Ἔστι
 10 δὲ τὰ μὲν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων στοιχεῖα σώματα,
 ἐκ δὲ τῶν νοητῶν οὐδὲν γίνεται μέγεθος. (11) Ἔτι
 δὲ καὶ τίνας ἂν τις θεῖη τοῖς οὐσιν αἴτιον εἶναι τὸν τό-
 πον; οὐδεμία γὰρ αὐτῷ ὑπάρχει αἰτία τῶν τεττάρων·
 οὔτε γὰρ ὡς ὕλη τῶν ὄντων (οὐδὲν γὰρ ἐξ αὐτοῦ συν-
 15 ἔστηκεν) οὔτε ὡς εἶδος καὶ λόγος τῶν πραγμάτων,
 οὔθ' ὡς τέλος, οὔτε κινεῖ τὰ ὄντα. (12) Ἔτι δὲ καὶ
 αὐτός ἐστι τι τῶν ὄντων, ποῦ ἔσται; ἢ γὰρ Ζήνωνος
 ἀπορία ζητεῖ τινὰ λόγον· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὄν ἐν τόπῳ,
 δῆλον ὅτι καὶ τοῦ τόπου τόπος ἔσται, καὶ τοῦτο εἰς
 20 ἀπειρον πρόεισιν. (13) Ἔτι, ὥσπερ ἅπαν σῶμα ἐν
 τόπῳ, οὕτω καὶ ἐν τόπῳ ἅπαντι σῶμα· πῶς οὖν ἐροῦ-
 μεν περὶ τῶν αὐξανομένων; ἀνάγκη γὰρ ἐκ τούτων συν-
 αὔξεσθαι τὸν τόπον αὐτοῖς, εἰ μὴτ' ἐλάττων μῆτε
 25 μείζων ὁ τόπος ἐκάστου. Διὰ μὲν οὖν τούτων οὐ μόνον
 εἶναι ἔστιν, ἀλλὰ καὶ εἰ ἔστιν, ἀπορεῖν ἀναγκαῖον.

CAP. II. [IV.]

Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν καθ' αὐτὸ τὸ δὲ κατ' ἄλλο λέγε-
 ται, καὶ τόπος ὁ μὲν κοινός, ἐν ᾧ ἅπαντα τὰ σώματα
 ἐστίν, ὁ δ' ἴδιος, ἐν ᾧ πρῶτω· λέγω δ' οἶον σὺ νῦν ἐν
 τῷ οὐρανῷ, ὅτι ἐν τῷ ἀέρι, οὕτως δ' ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ
 30 ἐν τῷ ἀέρι δὲ ὅτι ἐν τῇ γῆ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ταύτῃ, ὅτι
 ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, ὅς περιέχει οὐδὲν πλέον ἢ σέ. Εἰ δὲ
 ἐστίν ὁ τόπος τὸ πρῶτον περιέχον τῶν σωμάτων ἑκα-
 στον, πέρασ τι ἂν εἴη· ὥστε δόξειεν ἂν τὸ εἶδος καὶ ἡ
 μορφή ἐκάστου ὁ τόπος εἶναι, ᾧ ὀρίζεται τὸ μέγεθος
 35 καὶ ἡ ὕλη ἡ τοῦ μεγέθους· τοῦτο γὰρ ἐκάστου πέρασ.
 (2) Οὕτω μὲν οὖν σκοποῦσιν ὁ τόπος τὸ ἐκάστου εἶδος
 ἐστίν· ἢ δὲ δοκεῖ ὁ τόπος εἶναι τὴ διάστημα τοῦ με-
 γέθους, ἢ ὕλη· τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ μεγέθους· τοῦτο
 δ' ἐστὶ τὸ περιεχόμενον ὑπὸ τοῦ εἶδους καὶ ὠριαμένον,
 40 οἶον ὑπὸ ἐπιπέδου καὶ πέρατος. Ἔστι δὲ τοιοῦτον
 ἡ ὕλη καὶ τὸ ἀόριστον· ὅταν γὰρ ἀφαιρεθῇ τὸ πέρασ
 καὶ τὰ πάθη τῆς σφαίρας, λείπεται οὐδὲν παρὰ τὴν
 ὕλην. Διὸ καὶ Πλάτων τὴν ὕλην καὶ τὴν χώραν τὸ
 αὐτό φησιν εἶναι ἐν τῷ Τιμαίῳ· τὸ γὰρ μεταληπτικὸν
 45 καὶ τὴν χώραν ἐν καὶ ταυτόν· ἄλλον δὲ τρόπον ἐκαὶ τε
 λέγων τὸ μεταληπτικὸν καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις ἀγρά-
 φοις δόγμασιν, διωκὼς τὸν τόπον καὶ τὴν χώραν τὸ αὐτὸ
 ἀπεφήνατο. (3) Αἰέγουσι μὲν γὰρ πάντες εἶναι τι τὸν
 50 τόπον, τί δ' ἐστίν, οὕτως μόνος ἐπεχείρησεν εἰπεῖν. Εἰ-
 κότως δ' ἐκ τούτων σκοποῦμενοι δόξειεν ἂν εἶναι χα-
 λεπὸν γνωρίσαι τί ἐστὶν ὁ τόπος, εἴτερ τούτων ὅποτε-
 ροῦν ἐστίν, εἴτε ἡ ὕλη εἴτε τὸ εἶδος· ἄλλως τε γὰρ τὴν

prius erant planities aquæ, rursus erunt planities aeris.
 Atque differentiam nullam habemus puncti et loci puncti;
 quare si non est locus ab hoc diversus, nec ab ullo alio di-
 versus erit, nec locus est aliquid præter hæc singula.
 (10) Quid enim tandem possumus ponere locum esse? quia,
 quum talem habeat naturam, neque potest esse elementum,
 neque constare ex elementis aut corporeis aut incorporeis:
 nam magnitudinem quidem habet, sed non est corpus ul-
 lum; elementa vero corporum sensibilium sunt corpora;
 ex elementis autem intelligibilibus nulla magnitudo fit
 (11) Præterea quamobrem ponat aliquis locum esse entibus
 causam? nulla enim quattuor causarum ipsi inest: quia nec
 est ut entium materia (quandoquidem ex eo nil constat),
 nec ut rerum forma et ratio, nec ut finis, nec entia movet.
 (12) Præterea et ipse locus, si est aliquod ens, ubi erit?
 Zenonis enim dubitatio rationem aliquam quærit: quia si
 omne ens est in loco, patet etiam loci locum fore: atque
 hoc in infinitum progreditur. (13) Præterea, quemadmo-
 dum omne corpus inest loco, ita etiam in omni loco est
 corpus: quomodo igitur dicemus de iis quæ augentur? ne-
 cesse enim ex his est, eorum locum simul augeri, si locus
 neque minor neque major est qualibet re locata. Ex his
 igitur non solum quid sit, sed etiam an sit, dubitare ne-
 cesse est.

Quum autem aliquid per se, aliquid per aliud dicatur;
 locus quoque alius est communis, in quo sunt omnia corpora;
 alius proprius, in quo primo aliquid est. Verbi gratia, tu
 nunc es in cælo, quia es in aere, hic autem est, in cælo:
 et in aere es, quia es in terra: similiterque in hac es, quia es
 in hoc loco, qui nihil aliud continet quam te. Si igitur locus
 est id quod primum continet unumquodque corpus; utique
 erit aliquis terminus: quare locus videatur esse forma et
 species cuiusque rei: quo definitur magnitudo et magni-
 tudinis materia; hic enim est cuiusque rei terminus. (2) Ergo
 iis qui ita considerant, locus est cuiusque rei species. Qua-
 tenus autem locus videtur esse intervallum magnitudinis,
 est potius materia; hoc enim est diversum a magnitudine:
 atque hoc est quod continetur ac definitur a forma, ut a
 planitie et termino: tale autem est materia, et quod inter-
 minatum est; quum enim terminus et affectiones globi de-
 tractæ fuerint, nihil relinquitur præter materiam. Idcirco
 etiam Plato in Timæo materiam et receptaculum ait idem
 esse; quod enim vim habet recipiendi, ac receptaculum, ait
 esse unum et idem. Quum autem alio modo ibi appellet
 id quod habet vim recipiendi, et alio modo in iis quæ
 vocantur dogmata non scripta; tamen locum et receptacu-
 lum pronuntiavit esse idem: (3) nam omnes quidem in-
 quiunt locum esse aliquid; sed quid sit, hic solus dicere
 est aggressus. Merito autem, si quis ex his rem consideret,
 difficile esse videbitur cognoscere quid sit locus: siquidem
 est horum alterutrum, id est, sive materia, sive forma:

ἀκροτάτην ἔχει θέαν, καὶ χωρὶς ἀλλήλων οὐ βράδιον
 γνωρίζειν. (4) Ἄλλα μὴν ὅτι γε ἀδύνατον ὁποτερον-
 οῦν τούτων εἶναι τὸν τόπον, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. Τὸ
 μὲν γὰρ εἶδος καὶ ἡ ὕλη οὐ χωρίζεται τοῦ πράγματος,
 5 τὸν δὲ τόπον ἐνδέχεται· ἐν ᾧ γὰρ ἀήρ ἦν, ἐν τούτῳ
 πάλιν ὕδωρ, ὡς ἔραμεν, γίνεται, ἀντιμεθισταμένων ἀλ-
 λήλοις τοῦ τε ὕδατος καὶ τοῦ ἀέρος, καὶ τῶν ἄλλων σω-
 μάτων ὁμοίως· ὥστε οὔτε μόριον οὐθ' ἕξις, ἀλλὰ χω-
 ριστὸς ὁ τόπος ἐκάστου ἐστίν· καὶ γὰρ δοκεῖ τοιοῦτό τι
 10 εἶναι ὁ τόπος οἶον τὸ ἀγγεῖον· ἐστι γὰρ τὸ ἀγγεῖον τόπος
 μεταφορητὸς· τὸ δ' ἀγγεῖον οὐδὲν τοῦ πράγματος ἐστίν.
 (5) Ἡ μὲν οὖν χωριστὸς ἐστὶ τοῦ πράγματος, ταύτη
 μὲν οὐκ ἐστὶ τὸ εἶδος· ἥ δὲ περιέχει, ταύτη ἕτερος τῆς
 ὕλης. Δοκεῖ δὲ αἰεὶ τὸ ὄν που αὐτὸ τε εἶναι τι καὶ ἔτε-
 15 ρόν τι ἐκτὸς αὐτοῦ. Πλάτωνι μέντοι λεκτέον, εἰ δὲ
 παρεχθάντας εἰπεῖν, διὰ τί οὐκ ἐν τόπῳ τὰ εἶδη καὶ οἱ
 ἀριθμοί, εἴπερ τὸ μεθεκτικὸν ὁ τόπος, εἴτε τοῦ μεγά-
 λου καὶ τοῦ μικροῦ ὄντος τοῦ μεθεκτικοῦ, εἴτε τῆς ὕλης,
 ὡςπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραπεν. (6) Ἔτι πῶς ἂν
 20 φέροιτο εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον, εἰ ὁ τόπος ἦν ἡ ὕλη ἢ τὸ
 εἶδος; ἀδύνατον γὰρ οὐ μὴ κινήσῃ μηδὲ τὸ ἄνω ἢ κάτω
 ἐστί, τόπον εἶναι. Ὡςτε ζητητέος ἐν τοῖς τοιοῦτοις
 ὁ τόπος. (7) Εἰ δ' ἐν αὐτῷ ὁ τόπος (δεῖ γὰρ, εἴπερ
 ἢ μορφή ἢ ὕλη), ἐστὶ ὁ τόπος ἐν τόπῳ· μεταβάλλει
 25 γὰρ ἅμα τῷ πράγματι καὶ κινεῖται καὶ τὸ εἶδος καὶ
 τὸ ἀόριστον, οὐκ αἰεὶ ἐν τῷ αὐτῷ, ἀλλ' οὔπερ καὶ τὸ
 πρᾶγμα· ὥστε τοῦ τόπου ἐστὶ ὁ τόπος. (8) Ἔτι ὅταν
 ἐξ ἀέρος ὕδωρ γένηται, ἀπολωλὸν ὁ τόπος· οὐ γὰρ ἐν
 τῷ αὐτῷ τόπῳ τὸ γεγόμενον σῶμα. Τίς οὖν ἡ φθορά;
 30 (9) Ἐξ ὧν μὲν τοίνυν ἀναγκαῖον εἶναι τι τὸν τόπον, καὶ
 πάλιν ἐξ ὧν ἀπορήσειν ἂν τις αὐτοῦ περὶ τῆς οὐσίας,
 εἴρηται.

nam alioqui altissimam hanc habent inspectionem, nec
 facile est ea cognoscere a se invicem sejuncta. (4) At vero
 impossibile esse ut locus sit horum alterutrum, non diffi-
 cile est videre. Forma namque et materia non sejunguntur
 a re; locus autem seungi potest: in quo enim modo erat
 aer, in eum rursus aqua (ut dicebamus) ingreditur, vicis-
 sim facta translatione aquae et aeris, et similiter aliorum
 corporum. Quocirca locus nec est pars, nec habitus, sed
 est separabilis a quaque re. Etenim locus tale quiddam
 esse videtur, quale est vas: nam vas est locus qui transferri
 potest: vas autem non est pars ulla rei. (5) Quatenus igitur
 est separabilis a re, eatenus non est forma; quatenus autem
 continet, eatenus differt a materia. Porro semper videtur
 quod est alicubi, et ipsum esse aliquid, et extra id esse
 quiddam ab eo diversum. Platoni sane dicendum erat, si
 oportet hoc in excessu dicere, cur formae et numeri non
 sint in loco: siquidem locus est id quod habet vim partici-
 pandi: sive id quod habet vim participandi sit magnum et
 parvum; sive sit materia, ut in Timaeo scripsit. (6) Prae-
 terea quomodo res ferretur ad suum locum, si locus esset
 materia vel forma? impossibile enim est id esse locum, cu-
 jus non motus, nec superum, nec inferum est. Quapropter
 in hujusmodi locus est quaerendus. (7) Quodsi in ipsa re
 est locus (oportet enim, siquidem est vel forma vel ma-
 teria), erit locus in loco. Simul enim cum re mutatur ac
 movetur et forma, et quod est interminatum; nec semper
 est in eodem loco, sed ubi est res ipsa: quapropter loci erit
 locus. (8) Praeterea quando ex aere facta est aqua, locus
 perit; nam corpus quod factum est, non est in eodem
 loco: quis igitur est interitus? (9) Ergo ex quibus necesse
 est locum esse aliquid, et rursus ex quibus aliquid dubitare
 possit de ejus essentia, dictum est.

CAP. III. [V.]

Μετὰ δὲ ταῦτα ληπτέον ποσαχῶς ἄλλο ἐν ἄλλῳ
 λέγεται. Ἐνα μὲν δὴ τρόπον ὡς ὁ δάκτυλος ἐν τῇ χειρὶ
 35 καὶ ὄλωσ τὸ μέρος ἐν τῷ ὄλω, ἄλλον δὲ ὡς τὸ ὄλον ἐν
 τοῖς μέρεσιν· οὐ γὰρ ἐστὶ παρὰ τὰ μέρη τὸ ὄλον. Ἄλ-
 λον δὲ τρόπον ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐν ζῳῳ καὶ ὄλωσ εἶ-
 δος ἐν γένει. Ἄλλον δὲ ὡς τὸ γένος ἐν τῷ εἶδει καὶ
 ὄλωσ τὸ μέρος τοῦ εἶδους ἐν τῷ τοῦ εἶδους λόγῳ. Ἔτι
 40 ὡς ὑγίεια ἐν θερμοῖς καὶ ψυχροῖς καὶ ὄλωσ τὸ εἶδος
 ἐν τῇ ὕλῃ. Ἔτι ὡς ἐν βασιλεῖ τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ
 ὄλωσ τὸ ἐν τῷ πρώτῳ κινήτικῳ. Ἔτι ὡς ἐν τῷ ἀγαθῷ
 καὶ ὄλωσ ἐν τῷ τέλει· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὐ ἔνεκα. Πάν-
 των δὲ κυριώτατον τὸ ὡς ἐν ἀγγεῖῳ καὶ ὄλωσ ἐν
 45 τόπῳ. (2) Ἀπορήσεις δ' ἂν τις, ἄρα καὶ αὐτὸ τι ἐν
 ἑαυτῷ ἐνδέχεται εἶναι, ἢ οὐθέν, ἀλλὰ πᾶν ἢ οὐδαμοῦ
 ἢ ἐν ἄλλῳ. Διχῶς δὲ τοῦτ' ἐστίν, ἦτοι καθ' αὐτὸ
 ἢ καθ' ἕτερον· ὅταν μὲν γὰρ ἦ μόρια τοῦ ὄλου τὸ
 ἐν ᾧ καὶ τὸ ἐν τούτῳ, λεχθήσεται τὸ ὄλον ἐν ἑαυτῷ·
 50 λέγεται γὰρ καὶ κατὰ μέρη, οἶον λευκὸς ὅτι ἡ ἐπιπά-
 νεια λευκή, καὶ ἐπιστήμων ἐστὶ τὸ λογιστικόν. Ὁ μὲν
 οὖν ἀμφοτέρους οὐκ ἐστὶ ἐν ἑαυτῷ, οὐδ' ὁ οἶνος·

Post haec sursum est quot modis aliud esse dicatur in
 alio. Uno igitur modo, ut digitus in manu, et omnino pars in
 toto; alio modo, ut totum in partibus: non enim totum est
 extra partes; alio modo, ut homo in animali, et omnino ut
 species in genere; alio, ut genus in specie, et omnino pars
 speciei in definitione speciei. Praeterea ut sanitas in calidis
 et frigidis, et omnino forma in materia. Praeterea ut in rege
 res Graecorum, et omnino quod est in primo motore. Prae-
 terea ut in bono, et omnino in fine: hoc autem est id cuius
 gratia. Omnium autem maxime proprie dicitur, quod est
 ut in vase, et omnino quod est in loco. (2) Jam vero du-
 bitare quis possit, utrum aliquid possit esse ipsum in se-
 metipso, an nihil, sed omnia vel nusquam sint, vel in
 alio. Hoc autem bifariam est, nempe vel per se, vel per
 aliud. Quum enim totius partes sunt, et id in quo inest,
 et id quod in illo inest; tunc dicitur totum esse in se ipso;
 nam et ratione partium dicitur: utputa albus, quia su-
 perfacies est alba; et homo sciens, quia facultas rationandi
 est sciens. Ergo nec vas erit in se ipso, nec vinum, sed vini

ὁ δὲ τοῦ οἴνου ἀμφορεὺς ἔσται· ὁ τε γὰρ καὶ ἐν ᾧ, ἀμφοτέρα τοῦ αὐτοῦ μόρια. (3) Οὕτω μὲν οὖν ἐνδέχεται αὐτό τι ἐν ἑαυτῷ εἶναι, πρῶτως δ' οὐκ ἐνδέχεται, ὅσον τὸ λευκὸν ἐν σώματι. Ἡ ἐπιφάνεια γὰρ ἐν σώματι, ἢ δ' ἐπιστήμη ἐν ψυχῇ. Κατὰ ταῦτα δ' αἱ προσηγορίαι μέρη ὄντα, ὡς γε ἐν ἀνθρώπῳ· ὁ δ' ἀμφορεὺς καὶ ὁ οἶνος, χωρὶς μὲν ὄντα, οὐ μέρη, ἀμα δέδιό θταν ἢ μέρη, ἔσται αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ, ὡς τὸ λευκὸν ἐν ἀνθρώπῳ, ὅτι ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν ἐπιφάνειᾳ· ἐν δὲ ταύτῃ οὐκέτι κατ' ἄλλο· καὶ ἕτερα γὰρ τῷ εἶδει ταῦτα, καὶ ἄλλην φύσιν ἔχει ἐκάτερον καὶ δυνάμιν, ἢ τ' ἐπιφάνεια καὶ τὸ λευκὸν. (4) Οὕτε δὴ ἐπακτικῶς σκοποῦσιν οὐδὲν ὄρωμεν ἐν ἑαυτῷ κατ' οὐδένα τῶν διορισμῶν, τῷ τε λόγῳ δῆλον ὅτι ἀδύνατον· δεήσει γὰρ ἀμφοτέρα ἐκάτερον ὑπάρχειν, ὡς τὸν ἀμφορέα ἀγγεῖον τε καὶ οἶνον εἶναι, καὶ τὸν οἶνον οἶνον τε καὶ ἀμφορέα, εἴπερ ἐνδέχεται αὐτό τι ἐν ἑαυτῷ εἶναι· ὥστε εἰ ὅτι μάλιστα ἐν ἀλλήλοις εἶεν, ὁ μὲν ἀμφορεὺς δέξεται τὸν οἶνον οὐχ ἢ αὐτὸς οἶνος, ἀλλ' ἢ ἐκεῖνος, ὁ δ' οἶνος ἐνέσται ἐν τῷ ἀμφορεῖ, οὐχ ἢ αὐτὸς ἀμφορεὺς, ἀλλ' ἢ ἐκεῖνος. Κατὰ μὲν οὖν τὸ εἶναι ὅτι ἕτερον, δῆλον· ἄλλος γὰρ ὁ λόγος τοῦ ἐν ᾧ καὶ τοῦ ἐν τούτῳ. (b) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται· ἀμα γὰρ δύο ἐν ταυτῷ ἔσται· αὐτὸς τε γὰρ ἐν αὐτῷ ὁ ἀμφορεὺς ἔσται, εἰ οὐ ἢ φύσις δεκτικῆ, τοῦτ' ἐνδέχεται ἐν ἑαυτῷ εἶναι, καὶ ἐπὶ ἐκείνῳ οὐ δεκτικόν, οἶον, εἰ οἶνου, ὁ οἶνος. Ὅτι μὲν οὖν ἀδύνατον ἐν ἑαυτῷ τι εἶναι πρῶτως, δῆλον. (c) Ὁ δὲ Ζήνων ἠπόρει, ὅτι εἰ ἐστὶ τι ὁ τόπος, ἐν τίνι ἔσται, λύειν οὐ χαλεπὸν· οὐδὲν γὰρ κωλύει ἐν ἄλλῳ μὲν εἶναι τὸν πρῶτον τόπον, μὴ μέντοι ὡς ἐν τόπῳ ἐκεῖνῳ, ἀλλ' ὥσπερ ἢ μὲν ὑγίεια ἐν τοῖς θερμοῖς ὡς ἐξίς, τὸ δὲ θερμὸν ἐν τῷ σώματι ὡς πάθος. Ὡστ' οὐκ ἀνάγκη εἰς ἀπειρον ἵνα. (7) Ἐκεῖνο δὲ φανερόν, ὅτι ἐπεὶ οὐδὲν τὸ ἀγγεῖον τοῦ ἐν αὐτῷ (ἕτερον γὰρ τὸ πρῶτως, ὁ τε καὶ ἐν ᾧ), οὐκ ἂν εἴη οὔτε ἢ ὕλη οὔτε τὸ εἶδος ὁ τόπος, ἀλλ' ἕτερον. Ἐκεῖνου γὰρ τι ταῦτα τοῦ ἐνόητος, καὶ ἢ ὕλη καὶ ἢ μορφή. Ταῦτα μὲν οὖν ἔστω διηρημένα.

vas erit : quod enim inest, et id in quo inest, ambo sunt ejusdem partes : (3) sic igitur fieri potest ut idem aliquid sit in se ipso ; Primo autem non potest, ut album in corpore : quia superficies est in corpore, scientia vero est in anima ; ex his autem, quum sint partes, appellationes sumuntur, ut in homine certe ; sed amphora et vinum, quum sunt seorsum, non sunt partes, sed simul tamen : idcirco, quando sunt partes, erit idem in se ipso : ut album in homine, quia est in corpore : et in hoc, quia est in superficie : verum in hac non amplius per aliud ; atque hæc diversa sunt specie, aliamque naturam et vim utrumque habet, superficies, et albor. (4) Si igitur per inductionem consideremus, nihil videmus esse in se ipso secundum ullam definitionem. Et ratione patet hoc esse impossibile ; oportebit enim utrumque ambo esse : utputa, amphoram esse et vas et vinum, ac vinum esse et vinum et amphoram : si quidem aliquid potest ipsum esse in se ipso. Quocirca si quammaxime in se invicem sint ; tamen amphora recipiet vinum, non quatenus ipsa est vinum, sed quatenus illud est vinum ; vinum autem inerit in amphora, non quatenus ipsum est amphora, sed quatenus illa est amphora. Secundum essentiam igitur hæc differre patet : alia namque est definitio ejus in quo est, et ejus quod in illo est. (5) Quinimo nec ex accidenti esse potest : simul enim duo corpora in eodem inerunt ; nam et ipsa amphora in se ipsa erit, si id cujus natura est ad suscipiendum apta, potest in se ipso esse : et insuper in eodem erit id cujus suscipiendi vim habet, ut vinum, si vini suscipiendi vim habet. Impossibile igitur esse ut aliquid sit primo in se ipso, manifestum est. (6) Quod autem Zeno dubitabat, quia si locus est aliquid, erit in aliquo, solvere non est difficile : nihil enim vetat, primum locum esse quidem in alio ; non tamen esse in illo ut in loco, sed quemadmodum sanitas est in calidis, ut habitus ; calidum autem in corpore, ut affectio : quare non est necesse in infinitum abire. (7) Sed illud perspicuum est, quia vas non est ulla pars ejus quod in ipso est (nam quod primo inest, et in quo inest, diversa sunt), locum nec posse esse materiam, nec formam, sed diversum quiddam : nam hæc sunt aliquid ejus quod inest, tam materia quam forma. De his igitur dubitatum esto.

CAP. IV. [VI.]

40 Τί δὲ ποτ' ἐστὶν ὁ τόπος, ὧδ' ἂν γένοιτο φανερόν. Λάβωμεν δὲ περὶ αὐτοῦ ὅσα δοκεῖ ἀληθῶς καθ' αὐτὸ ὑπάρχειν αὐτῷ. Ἀξιοῦμεν δὴ τὸν τόπον εἶναι πρῶτον μὲν περιέχον ἐκεῖνο οὐ τόπος ἐστὶ, καὶ μηδὲν τοῦ πράγματος εἶναι· ἐπὶ τὸν πρῶτον τόπον μήτε ἐλάττω 45 μήτε μείζω· ἐπὶ ἀπολείπεσθαι ἐκάστου καὶ χωριστὸν εἶναι· πρὸς δὲ τούτοις πάντα τόπον ἔχειν τὸ ἄνω καὶ κάτω, καὶ φέρεσθαι φύσει καὶ μένειν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ἕκαστον τῶν σωμάτων, τοῦτο δὲ ποιεῖν ἢ ἄνω, ἢ κάτω. (2) Ὑποκειμένων δὲ τούτων, τὰ λοιπὰ 50 θεωρητέον. Δεῖ δὲ πειρᾶσθαι τὴν σκέψιν οὕτω ποιῆσθαι, ὅπως τὸ τί ἐστὶν ἀποδοθήσεται· ὥστε τὰ τε ἀπορούμενα λύεσθαι, καὶ τὰ δοκοῦντα ὑπάρχειν τῷ τόπῳ

Sed quid tandem sit locus, ita perspicuum fieri potest. De eo autem accipiamus, quæcumque videntur vere ipsi per se inesse. Censemus igitur locum esse primo id quod continet illud cujus est locus, nec esse aliquid ejus rei quam continet. Præterea primum locum nec esse minorem, nec majorem re locali. Præterea, destitui quaque re et esse separabile. Ad hæc, omnem locum habere partem superam et inferam ; et singula corpora naturâ ferri, ac manere in propriis locis : hoc autem facere aut supra, aut infra. (2) His suppositis, reliqua sunt dispicienda. Conari autem oportet considerationem ita instituire, quatenus quid sit explicetur : adeo ut et ea de quibus dubitatur, solvantur, et quæ videntur

ὑπάρχοντα ἔσται, καὶ ἔτι τὸ τῆς δυσκολίας αἴτιον
 καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπορημάτων ἔσται φανερόν· οὕτω
 γὰρ ἂν καλλίστα δεικνύοντο ἕκαστον. (3) Πρῶτον μὲν
 οὖν δεῖ κατανοῆσαι ὅτι οὐκ ἂν ἐξηγεῖτο ὁ τόπος, εἰ μὴ
 5 κινήσις τις ἦν ἢ κατὰ τόπον· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν
 οὐρανὸν μάλιστ' οἰόμεθα ἐν τόπῳ, ὅτι αἰεὶ ἐν κινήσει.
 Ταύτης δὲ τὸ μὲν φορὰ, τὸ δ' αὐξήσις καὶ φθίσις· καὶ
 γὰρ ἐν τῇ αὐξήσει καὶ φθίσει μεταβάλλει, καὶ ὁ
 πρότερον ἦν ἐνταῦθα, πάλιν μεθέστηκεν εἰς ἕλαττον
 10 ἢ μείζον. Ἔστι δὲ κινούμενον τὸ μὲν καθ' αὐτὸ ἐνεργεία,
 τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός· τοῦ δὲ κατὰ συμβεβη-
 κός τὸ μὲν ἐνδεχόμενον κινεῖσθαι καθ' αὐτό, ὡς τὰ
 μέρη τοῦ σώματος καὶ ὁ ἐν τῷ πλοίῳ ἦλος, τὰ δ' οὐκ
 ἐνδεχόμενα ἀλλ' αἰεὶ κατὰ συμβεβηκός, ὡς ἡ λευκό-
 15 τῆς καὶ ἡ ἐπιστήμη· ταῦτα γὰρ οὕτω μεταβέβηκε
 τὸν τόπον, ὅτι ἐν ᾧ ὑπάρχουσι μεταβάλλει. (4) Ἐπεὶ
 δὲ λέγομεν εἶναι ὡς ἐν τόπῳ τῷ οὐρανῷ, διότι ἐν τῷ
 αἰέρι, οὗτος δ' ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ἐν τῷ αἰέρι δὲ οὐκ ἐν
 παντί, ἀλλὰ διὰ τὸ ἔσχατον αὐτοῦ καὶ περιέχον ἐν τῷ
 20 αἰέρι φαμέν εἶναι· εἰ γὰρ πᾶς ὁ ἀήρ τόπος, οὐκ ἂν ἴσος
 εἴη ἕκαστου ὁ τόπος καὶ ἕκαστον· δοκεῖ δὲ γὰρ ἴσος
 εἶναι. Τοιοῦτος δ' ὁ πρῶτος ἐν ᾧ ἐστίν. (5) Ὅταν
 μὲν οὖν μὴ διηρημένον ἦ τὸ περιέχον ἀλλὰ συνεχές,
 ὡς ὡς ἐν τόπῳ λέγεται εἶναι ἐν ἐκείνῳ, ἀλλ' ὡς μέρος
 25 ἐν ὅλῳ· ὅταν δὲ διηρημένον ἦ καὶ ἀπτόμενον, ἐν
 πρώτῳ ἐστὶ τῷ ἐσχατῷ τοῦ περιέχοντος, ὁ οὐτ' ἐστὶ
 μέρος τοῦ ἐν αὐτῷ ὄντος, οὔτε μείζον τοῦ διαστήμα-
 τος, ἀλλ' ἴσον· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τὰ ἔσχατα τῶν ἀπτομέ-
 νων. Καὶ συνεχές μὲν ὄν οὐκ ἐν ἐκείνῳ κινεῖται, ἀλλ'
 30 μετ' ἐκείνου, διηρημένον δὲ ἐν ἐκείνῳ. Καὶ εἴαν τε
 κινῆται τὸ περιέχον εἴαν τε μὴ, οὐδὲν ἦττον. Ἔστι
 ὅταν μὴ διηρημένον ἦ, ὡς μέρος ἐν ὅλῳ λέγεται,
 ὡς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἢ ὄψις ἢ ἐν τῷ σώματι ἢ χεῖρ·
 ὅταν δὲ διηρημένον, ὡς ἐν τῷ κάδῳ τὸ ὕδωρ ἢ ἐν
 35 τῷ κεραμίῳ ὁ οἶνος· ἢ μὲν γὰρ χεῖρ κατὰ τοῦ σώματος
 κινεῖται, τὸ δὲ ὕδωρ ἐν τῷ κάδῳ. (6) Ἦδη τοίνυν φανε-
 ρὸν ἐκ τούτων τί ἐστὶν ὁ τόπος. Σχεδὸν γὰρ τέτ-
 ταρα ἐστὶν ὧν ἀνάγκη τὸν τόπον εἶναι· ἢ γὰρ
 μορφή ἢ ὕλη ἢ διάστημα τὸ μὲν ἐν τῷ ἐσχατῷ,
 40 ἢ τὰ ἔσχατα, εἰ μὴ ἐστὶ μηδὲν διάστημα παρὰ τὸ τοῦ
 ἐγγινομένου σώματος μέγεθος. Τούτων δ' ὅτι οὐκ ἐν-
 δέχεται τὰ τρία εἶναι, φανερόν· ἀλλὰ διὰ μὲν τὸ περιέ-
 χειν δοκεῖ ἢ μορφή εἶναι· ἐν ταῦτῃ γὰρ τὰ ἔσχατα
 τοῦ περιέχοντος καὶ τοῦ περιχομένου. Ἔστι μὲν οὖν
 45 ἄμφω πέρατα, ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ μὲν εἶδος
 τοῦ πράγματος, ὁ δὲ τόπος τοῦ περιέχοντος σώματος.
 (7) Διὰ δὲ τὸ μεταβάλλειν πολλαχῶς κινουμένου τοῦ περι-
 χόντος τὸ περιεχόμενον καὶ διηρημένον, ὡς ἐξ ἀγγείου
 ὕδωρ, τὸ μεταξὺ εἶναι τι δοκεῖ διάστημα, ὡς ὄν τι παρὰ
 50 τὸ σῶμα τὸ μεθιστάμενον. Ἴδ' οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ τυχὸν
 ἐπιπίπτει σῶμα τῶν μεθισταμένων καὶ ἀπτεσθαι πε-
 φυκῶτων. (8) Εἰ δ' ἦν τι τὸ διάστημα τὸ πεφυκὸς καὶ
 μένον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἀπειροὶ ἂν ἦσαν τόποι·
 μεθισταμένου γὰρ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ αἵματος ταῦτ' ὁ

loco inesse, maneat : et præterea causa difficultatis, atque
 eorum quæ de ipso dubitantur, perspicua fiat. Sic enim pul-
 cherrime unumquodque monstrabitur. (3) Primum itaque
 oportet intelligere, non futuram fuisse loci inquisitionem,
 nisi motus aliquis esset, qui in loco spectaretur. Idcirco et
 caelum maxime putamus esse in loco, quia semper est in
 motu. Hic vero partim est latius, partim accretio et demin-
 utio : nam et in accretione et deminutione fit mutatio :
 et quod prius hic erat, rursus translatum est in minus aut
 majus. Quod autem movetur, partim est per se actu, partim
 ex accidenti. Quod autem est ex accidenti, partim potest
 moveri per se, ut partes corporis, et clavus qui est in navi·
 alia non possunt per se moveri, sed semper moventur ex
 accidenti ; ut albor, et scientia : hæc enim sic mutant lo-
 cum, quia id in quo insunt, mutat. (4) Quia vero dicimus
 esse in caelo ut in loco, quia est in aere ; hic autem est in
 caelo : sed et in aere esse dicimus, id est, non in toto ;
 sed propter ejus extremum et continens, in aere esse di-
 cimus : nam si universus aer esset locus, certe non esset
 æqualis cujusque rei locus et res ipsa : sed videtur æqualis
 esse. Talis autem est primus locus, in quo res est. (5) Quum
 igitur id quod continet, non est divisum, sed continuum ;
 tunc dicitur in illo esse, non ut in loco, sed ut pars in toto.
 Quum autem est divisum, ac tangit ; tunc est in aliquo
 primo, quod est extremum continentis, et neque est pars
 ejus quod in ipso est, neque majus intervallo, sed æquale :
 quoniam in eodem sunt extremitates eorum quæ se tan-
 gunt. Et id quidem quod est continuum, non in illo move-
 tur, sed cum illo : quod autem est divisum, in illo : et sive
 continens moveatur, sive minime, nihilominus ipsum move-
 vetur. Præterea quum non est divisum, dicitur esse ut pars
 in toto : veluti in oculo aspectus aut in corpore manus.
 Quum autem est divisum, dicitur esse ut in loco, velut
 in cado aqua, aut in dolio vinum ; etenim manus cum
 corpore movetur : aqua vero in cado. (6) Jam vero ex his
 perspicuum est, quid sit locus. Fere enim quattuor sunt, ad
 quorum unum necesse est locum ferri ; aut enim est forma,
 aut materia, aut intervallum quoddam, quod est extremis
 interjectum, aut extrema, si nullum est intervallum præter
 magnitudinem corporis quod inest. Horum autem tria esse
 non posse, perspicuum est. Verum, quia continet, videtur
 esse forma ; in eodem enim sunt extremitates ejus quod
 continet, et ejus quod continetur. Sane ambo sunt ter-
 mini, non tamen ejusdem : sed forma est terminus rei ;
 locus autem, corporis continentis. (7) Quia vero id quod
 continetur ac divisum est, eo quod continet nanante,
 mutatur sæpe, ut ex vase aqua ; idcirco quod est inter-
 jectum, videtur esse aliquod intervallum, quasi quippiam
 sit præter corpus quod transfertur. Quod non ita
 est : sed incidit quodvis corpus eorum quæ transfe-
 runtur, et sua natura tangere possunt. (8) Ceterum si
 intervallum esset aliquid quod sua natura esset, ac mane-
 ret eodem in loco ; infiniti essent loci ; translatis enim

ποιήσει τὰ μόρια πάντα ἐν τῷ ὄρω ὅπερ ἅπαν τὸ ὕδωρ ἐν τῷ ἀγγεῖω· ἅμα δὲ καὶ ὁ τόπος ἔσται μεταβάλλον. Ὡστ' ἔσται τοῦ τόπου τ' ἄλλος τόπος, καὶ πολλοὶ τόποι ἅμα ἔσονται. Οὐκ ἔστι δὲ ἄλλος τόπος ὁ τοῦ μορίου, ἐν ᾧ κινεῖται, ὅταν ὄλον τὸ ἀγγεῖον μεθίστηται, ἀλλ' ὁ αὐτός· ἐν ᾧ γὰρ ἔστιν, ἀντιμεθίσταται ὁ ἀήρ καὶ τὸ ὕδωρ ἢ τὰ μόρια τοῦ ὕδατος, ἀλλ' οὐκ ἐν ᾧ γίνονται τόποι, ὅς μέρος ἐστὶ τοῦ τόπου ὅς ἐστὶ τόπος ὄλου τοῦ οὐρανοῦ. (9) Καὶ ἡ ὕλη δὲ δόξειεν ἂν εἶναι τόπος, εἴ γε ἐν ἡρεμοῦντί τις σκοποῖ καὶ μὴ χωρισμένω ἀλλὰ συνεχεῖ· ὥσπερ γὰρ εἰ ἀλλοιοῦται, ἔστι τι τὸ νῦν μὲν λευκόν, πάλαι δὲ μέλαν, καὶ νῦν μὲν σκληρόν, πάλαι δὲ μαλακόν (διό φαμεν εἶναι τὴν ὕλην), οὕτω καὶ ὁ τόπος διὰ τῆς αὐτῆς τινὸς εἶναι δοκεῖ φαντασίας· πλὴν ἐκεῖνο μὲν διότι ὁ ἦν ἀήρ, τοῦτο νῦν ὕδωρ, ὁ δὲ τόπος, ὅτι οὐ ἦν ὁ ἀήρ, ἐνταῦθ' ἐστὶ νῦν ὕδωρ. Ἄλλ' ἡ μὲν ὕλη, ὥσπερ ἐλέγχθη ἐν τοῖς πρότερον, οὔτε χωριστὴ τοῦ πράγματος οὔτε περιέχει, ὁ δὲ τόπος ἅμωφ. (10) Εἰ τὸν μὴδὲν τῶν τριῶν ὁ τόπος ἐστὶ, μήτε τὸ εἶδος μήτε ἡ ὕλη μήτε διάστημα τι ἀεὶ ὑπάρχον ἕτερον παρὰ τὸ τοῦ πράγματος τοῦ μεθισταμένου, ἀνάγκη τὸν τόπον εἶναι τὸ λοιπὸν τῶν τεσσάρων, τὸ πέρασ τοῦ περιέχοντος σώματος. Λέγω δὲ τὸ περιεχόμενον σῶμα τὸ κινητὸν κατὰ φοράν. (11) Δοκεῖ δὲ μέγα τὸ εἶναι καὶ χαλεπὸν ληφθῆναι ὁ τόπος διὰ τε τὸ παρεμφαίνεσθαι τὴν ὕλην καὶ τὴν μορφήν, καὶ διὰ τὸ ἐν ἡρεμοῦντι τῷ περιέχοντι γίνεσθαι τὴν μετὰστασιν τοῦ φερομένου· ἐνδέχεσθαι γὰρ φαίνεται εἶναι διάστημα μεταξὺ ἄλλο τῶν κινουμένων μεγεθῶν. Συμβάλλεται δὲ τι καὶ ὁ ἀήρ δοκῶν ἀσώματος εἶναι· φαίνεται γὰρ οὐ μόνον τὰ πέρατα τοῦ ἀγγείου εἶναι ὁ τόπος, ἀλλὰ καὶ τὸ μεταξὺ ὡς κενόν. (12) Ἔστι δ' ὥσπερ τὸ ἀγγεῖον τόπος μεταφορητός, οὕτω καὶ ὁ τόπος ἀγγείων ἀμετακίνητος. Διὸ ὅταν μὲν ἐν κινουμένῳ τι κινήται καὶ μεταβάλλη τὸ ἐντός, οἷον ἐν ποταμῷ πλοῖον, ὡς ἀγγεῖω χρῆται μᾶλλον ἢ τῷ τῶ περιέχοντι. Βούλεται δ' ἀκίνητος εἶναι ὁ τόπος· διὸ δὲ πᾶς μᾶλλον ποταμὸς τόπος, ὅτι ἀκίνητος ὁ πᾶς. Ὡστε τὸ τοῦ περιέχοντος πέρασ ἀκίνητον πρῶτον, τοῦτ' ἐστὶν ὁ τόπος. [VII.] (13) Καὶ διὰ τοῦτο τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ ἔσχατον τὸ πρὸς ἡμᾶς τῆς κύκλω φοράς δοκεῖ εἶναι τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω μάλιστα πᾶσι κυρίως, ὅτι τὸ μὲν ἀεὶ μένει, τοῦ δὲ κύκλου τὸ ἔσχατον ὡσαύτως ἔχον μένει. Ὡστ' ἐπεὶ τὸ μὲν κοῦφον τὸ ἄνω φερόμενόν ἐστὶ φύσει, τὸ δὲ βαρὺ τὸ κάτω, τὸ μὲν πρὸς τὸ μέσον περιέχον πέρασ κάτω ἐστὶ, καὶ αὐτὸ τὸ μέσον, τὸ δὲ πρὸς τὸ ἔσχατον ἄνω, καὶ αὐτὸ τὸ ἔσχατον· καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἐπίπεδόν τι εἶναι καὶ οἷον ἀγγεῖον ὁ τόπος καὶ περιέχον. Ἔτι ἅμα τῷ πράγματι ὁ τόπος· ἅμα γὰρ τῷ πεπερασμένῳ τὰ πέρατα.

aqua et aere, idem facient omnes partes in toto, quod universa aqua facit in vase. Item locus mutabitur; quapropter erit etiam loci alius locus: et multi loci simul erunt. Non est autem alius locus partis in quo movetur, quum totum vas transfertur, sed idem manet; nam in quo sunt, in eo vicissim transferuntur aer et aqua et partes aquae, sed non in eo loco in quem transeunt: qui scilicet est pars loci qui est locus totius caeli. (9) Sed et materia videri potest esse locus, si quis consideret in eo quod quiescit, nec est separatum sed continuum; quemadmodum enim si variatur, est aliquid quod nunc est album, olim erat nigrum; et nunc est durum, olim erat molle: unde dicimus materiam esse aliquid: ita et locus videtur esse aliquid, quia ejusmodi quandam speciem praese fert. Verum illud ideo dicitur: quia quod erat aer, nunc est aqua; locus autem, quia ubi erat aer, ibi nunc est aqua. Sed materia quidem, ut in superioribus dictum fuit, neque separabilis est a re, neque continet: quum utrumque loco conveniat. (10) Si igitur locus non est ullum ex his tribus; hoc est, neque forma, neque materia, neque intervallum, quod semper diversum quiddam sit praeter rem quae transfertur: necesse est locum esse id quod ex illis quatuor est reliquum, nempe terminus corporis continentis. Corpus autem contentum appello, quod est latitudo mobile. (11) Jam vero magnum quiddam ac difficile esse videtur, sumere quid sit locus: quum quia materiae et formae speciem refert; tum etiam quia in eo quod continet, quiescente, fit translatio ejus quod fertur; videtur enim esse posse intervallum quoddam interjectum, diversum a magnitudinibus quae moventur. Confert etiam aliquid aer, qui videtur esse incorporeus; nam locus videtur esse non solum extremitates vasis, sed etiam quod est interjectum quasi inane. (12) Porro sicut vas est locus qui transferri potest, ita locus est vas immobile: idcirco quando in re mota aliquid movetur, et quod intus est, mutat locum, veluti in flumine navigium, eo utitur quod continet, potius ut vase, quam ut loco; locus autem debet esse quiddam immobile; quare universum flumen magis est locus: quia universum est immobile. Quocirca ejus quod continet, terminus immobilis primus, id ipsum est locus. [VIII.] (13) Ideoque medium caeli, et extremum circularis conversionis quod nos versus est, omnibus maxime proprie videtur esse, hoc quidem supra, illud autem infra: quoniam illud semper manet; circuli autem extremum semper eodem modo se habens manet. Quapropter quum leve id sit quod sursum natura fertur, grave autem quod deorsum; certe terminus qui medium versus continet, infra est, necnon et ipsum medium; qui vero extremum versus continet, supra est, necnon et ipsum extremum. Proinde locus videtur esse planum quiddam, et quasi vas, et rem locatam continens. Praeterea locus simul est cum re: quia termini simul sunt cum eo quod terminatur.

CAP. V. [VII.]

Ἔμὲν οὖν σώματι ἔστι τι ἐκτὸς σώμα περιέχον αὐτό, τοῦτό ἐστιν ἐν τόπῳ· ὃ δὲ μή, οὐ. Διὸ καὶ ὑδωρ γένηται τοιοῦτο, τὰ μὲν μόρια κινήσεται αὐτοῦ (περιέχεται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων), τὸ δὲ πᾶν ἔστι μὲν ὡς κινῆσεται, ἔστι δ' ὡς οὐ· ὡς μὲν γὰρ ὄλον, ἅμα τὸν τόπον οὐ μεταβάλλει, κύκλω δὲ κινήσεται· τῶν μορίων γὰρ οὗτος ὁ τόπος· καὶ ἄνω μὲν καὶ κάτω οὐ, κύκλω δ' ἔνια· τὰ δὲ καὶ ἄνω καὶ κάτω, ὅσα ἔχει πύκνωσιν καὶ μάνωσιν. Ὡσπερ δ' ἐλέχθη, τὰ μὲν ἔστιν ἐν τόπῳ κατὰ δύναμιν, τὰ δὲ κατ' ἐνέργειαν. Διὸ ὅταν μὲν συνεχὲς ἦ τὸ ὁμοιομερές, κατὰ δύναμιν ἐν τόπῳ τὰ μέρη· ὅταν δὲ χωρισθῇ μὲν ἀπτηται δὲ ὡσπερ σωρός, κατ' ἐνέργειαν. (2) Καὶ τὰ μὲν καθ' αὐτά, οἷον πᾶν σῶμα, ἢ κατὰ φορὰν ἢ κατ' αὐξήσιν κινήσονται καθ' αὐτό που, ὃ δ' οὐρανός, ὡσπερ εἴρηται, οὐ που ὄλος οὐδ' ἐν τινι τόπῳ ἔστιν, εἰ γε μηδὲν αὐτὸν περιέχει σῶμα. Ἐφ' ᾧ δὲ κινεῖται, ταύτη καὶ τόπος ἔστι τοῖς μορίοις· ἕτερον γὰρ ἑτέρου ἐχόμενον τῶν μορίων ἔστί. Τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός, οἷον ἡ ψυχὴ καὶ ὁ οὐρανός· τὰ γὰρ μόρια ἐν τόπῳ πως πάντα· ἐπὶ τῷ κύκλω γὰρ περιέχει ἄλλο ἄλλο. Διὸ κινεῖται μὲν κύκλω μόνον τὸ ἄνω, τὸ δὲ πᾶν οὐ που· τὸ γὰρ που αὐτό τε ἔστί τι, καὶ ἔτι ἄλλο τι δεῖ εἶναι παρὰ τοῦτο ἐν ᾧ δὲ περιέχει· παρὰ δὲ τὸ πᾶν καὶ ὄλον οὐδὲν ἔστιν ἔξω τοῦ παντός. (3) Καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ οὐρανῷ πάντα· ὃ γὰρ οὐρανός τὸ πᾶν ἴσως. Ἔστι δ' ὁ τόπος οὐχ ὁ οὐρανός, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ τι τὸ ἔσχατον καὶ ἀπτόμενον τοῦ κινήτου σώματος πέρας ἡρεμοῦν· καὶ διὰ τοῦτο ἡ μὲν γῆ ἐν τῷ ὕδατι, τοῦτο δ' ἐν τῷ ἀέρι, οὗτος δ' ἐν τῷ αἰθέρι, ὃ δ' αἰθήρ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃ δ' οὐρανός οὐκέτι ἐν ἄλλῳ. (4) Φανερόν δ' ἐκ τούτων ὅτι καὶ αἱ ἀπορίαι πᾶσαι λύσιντ' ἂν οὕτω λεγομένου τοῦ τόπου. Οὔτε γὰρ συναυξέσθαι ἀνάγκη τὸν τόπον, οὔτε στιγμής εἶναι τόπον, οὔτε δύο σώματα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, οὔτε διάστημά τι εἶναι σωματικόν. Σῶμα γὰρ τὸ μεταξὺ τοῦ τόπου τὸ τυχόν, ἀλλ' οὐ διάστημα σώματος· καὶ ἔστιν ὁ τόπος καὶ ποῦ, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ δέ, ἀλλ' ὡς τὸ πέρας ἐν τῷ πεπερασμένῳ. Οὐ γὰρ πᾶν τὸ δν ἐν τόπῳ, ἀλλὰ τὸ κινήτῳ σῶμα. (5) Καὶ φέρεται δὴ εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἕκαστον εὐλόγως· ὃ γὰρ ἐφεξῆς καὶ ἀπτόμενον μὴ βία, συγγενές· καὶ συμπεφυκότα μὲν ἀπαθῆ, ἀπτόμενα δὲ παθητικά καὶ ποιητικά ἀλλήλων. Καὶ μένει δὲ φύσει πᾶν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἕκαστον οὐκ ἀλόγως· καὶ γὰρ τὸ μέρος τὸδε ἐν ὄλῳ τῷ τόπῳ ὡς καιρετὸν μέρος πρὸς ὄλον ἔστιν, οἷον, ὅταν ὕδατος κινήσῃ τις μέρῳν ἢ ἀέρος. (6) Οὕτω δὲ καὶ ἀήρ ἔχει πρὸς ὕδωρ· οἷον ὕλη γάρ, τὸ δὲ εἶδος, τὸ μὲν ὕδωρ ὕλη ἀέρος, ὃ δ' ἀήρ οἷον ἐνέργειά τις ἐκείνου· τὸ γὰρ ὕδωρ δυνάμει ἀήρ ἔστιν, ὃ δ' ἀήρ δυνάμει ὕδωρ ἄλλον τρόπον. Διοριστέον δὲ περὶ τούτων ἕστερον, ἀλλὰ διὰ τὸν καιρὸν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν, ἀσαφῶς δὲ νῦν βρῆθην τότ' ἔσται σαφέστε-

Illud corpus igitur est in loco, extra quod est aliquid aliud corpus, quod ipsum continet; illud vero non est in loco, extra quod non est ullum corpus. Idcirco etiamsi aqua talis fiat; partes quidem ejus movebuntur, quia continentur aliæ ab aliis: universum autem aliquo modo movebitur, aliquo modo non movebitur; ut enim est totum, simul locum non mutabit: in orbem autem movebitur, quia partium hic locus est. Et nonnulla quidem non moventur sursum et deorsum, sed in orbem: alia vero sursum ac deorsum, quæcumque scilicet habent densitatem et raritatem. Sicut autem dictum fuit, alia sunt in loco potestate, alia actu: quare quum id quod constat ex similibus partibus, est continuum; partes potestate in loco sunt; quum autem separatæ sunt, ac tangunt, velut acervus; tunc actu in loco sunt. (2) Et alia quidem per se sunt in loco, ut omne corpus aut latine aut accretione mobile, per se est alicubi; cælum autem (ut dictum fuit) nusquam totum est, nec in aliquo loco: si quidem nullo corpore continetur. Quatenus autem movetur, eatenus etiam locus est partibus: alia namque pars alii cohaeret. Alia vero sunt in loco ex accidenti: ut anima, et cælum; nam omnes partes sunt quodammodo in loco: quoniam in circulo alia pars aliam continet; idcirco superum corpus tantum in orbem movetur; univrsium autem non est alicubi: quod enim est alicubi, et ipsum est aliquid, et insuper oportet præter hoc esse aliud quiddam, in quo sit, seu quod ipsum contineat: sed præter universum ac totum, nihil est quod scilicet sit extra universum. (3) Proinde in cælo omnia sunt: nam cælum fortasse est universum. Locus autem est, non cælum, sed cæli quoddam extremum ac terminus quiescens, qui tangit corpus mobile. Ideoque terra est in aqua; hæc vero in aere; hic autem in æthere; æther autem in cælo, sed cælum non est amplius in alio. (4) Ex his perspicuum est, omnes dubitationes dissolvi posse, si ita locus explicetur: quia neque necesse est, simul augeri locum; neque puncti esse locum; neque duo corpora esse in eodem loco; neque esse aliquid intervallum corporeum; quod enim loco est interjectum, est corpus quodlibet, non intervallum corporis; et locus est alicubi, non tamen ut in loco, sed ut terminus in re terminata: non enim omne ens est in loco, sed tantum corpus mobile. (5) Et fertur igitur unumquodque optima ratione ad suum locum; quod enim deinceps collocatum est, ac tangit non vi, illud est cognatum: et copulata quidem in unam naturam, sunt impartibilia; quum autem se tangunt, vicissim pati et agere possunt. Et manet igitur naturaliter unumquodque in loco proprio, non sine ratione; nam et hæc pars habet eandem rationem ad locum totum, quam habet pars divisa ad totum; veluti, quum aliquis amoverit partem aquæ vel aeris. (6) Sic vero et aer se habet ad aquam; hæc enim est ut materia; ille vero, ut forma: nempe aqua est materia aeris, aer autem est tanquam actus quidam illius; etenim aqua est potestate aer, sed aer est potestate aqua alio modo. Definiendum autem de his est posterius: sed per occasionem necesse fuit aliquid dicere. Verum quod in præsentia obscure dictum est, tunc

ρον. Εἰ οὖν τὸ αὐτὸ ἡ ὕλη καὶ ἡ ἐντελέχεια (ὑδωρ γὰρ ἄμφω, θλάττῃ τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐντελεχείᾳ), ἔχει ἂν ὡς μῦθόν πως πρὸς ὅλον. Διὸ καὶ τούτοις ἀφή ἐστι· σύμφυσις δέ, ὅταν ἄμφω ἐνεργεῖα ἐν γένωνται.

β Καὶ περὶ μὲν τόπου, καὶ ὅτι ἐστὶ καὶ τί ἐστίν, εἴρηται.

erit magis perspicuum. Si igitur idem est materia et actus (nam aqua est utrumque, sed est alterum potestate, alterum actu), eo fere modo se habebit ut pars ad totum : ideoque his est tactus : copulatio vero est in unam naturam, quando ambo fiunt unum actu. Ac locum quidem esse, et quid sit, dictum est.

CAP. VI. [VIII.]

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ὑποληπτέον εἶναι τοῦ φυσικοῦ θεωρησῆσαι καὶ περὶ κενοῦ, εἰ ἔστιν ἡ μή, καὶ πῶς ἐστὶν ἡ τί ἐστίν, ὥσπερ καὶ περὶ τόπου· καὶ γὰρ παραπλησίαν ἔχει τὴν τε ἀπιστίαν καὶ τὴν πίστιν διὰ τῶν ὑπολαμβανομένων· οἷον γὰρ τόπον τινὰ καὶ ἀγχιον τὸ κενὸν τιθέασιν οἱ λέγοντες, δοκεῖ δὲ πλήρες μὲν εἶναι, ὅταν ἔχη τὸν ὄγκον οὗ δεκτικόν ἐστιν, ὅταν δὲ στερεθῆ, κενόν, ὡς τὸ αὐτὸ μὲν ὄν κενὸν καὶ πλήρες καὶ τόπον, τὸ δ' εἶναι αὐτοῖς οὐ ταῦτόν ἐστιν. (2) Ἄρξασθαι δὲ δεῖ τῆς σκέψεως λαβοῦσιν ἅ τε λέγουσιν οἱ φάσκοντες εἶναι, καὶ πάλιν ἅ λέγουσιν οἱ μὴ φάσκοντες, καὶ τρίτον τὰς κοινὰς περὶ αὐτῶν δόξας. Οἱ μὲν οὖν δεικνύουσι πειρώμενοι ὅτι οὐκ ἐστίν, οὐχ ὁ βούλονται λέγειν οἱ ἄνθρωποι κενόν, τοῦτ' ἐξελέγχουσιν, ἀλλ' ἁμαρτάνοντες λέγουσιν, ὥσπερ Ἀναξαγόρας καὶ οἱ τοῦτον τὸν τρόπον ἐλέγχοντες. Ἐπιδεικνύουσι γὰρ ὅτι ἐστὶ τι ὁ ἀήρ, στρεβλοῦντες τοὺς ἀσχοὺς καὶ δεικνύοντες ὡς ἰσχυρὸς ὁ ἀήρ, καὶ ἐναπολαμβάνοντες ἐν ταῖς κλεψύδραις. Οἱ δ' ἄνθρωποι βούλονται κενὸν εἶναι διάστημα ἐν ᾧ μηδὲν ἐστὶ σῶμα αἰσθητόν· οἰόμενοι δὲ τὸ ὄν ἅπαν εἶναι σῶμα, φασίν· ἐν ᾧ ὄλιος μηδὲν ἐστὶ, τοῦτ' εἶναι κενόν· διὸ τὸ πλήρες ἀέρος, μὴ κενὸν εἶναι. (3) Οὐχοῦν τοῦτο δεῖ δεικνύουσι, ὅτι ἐστὶ τι ὁ ἀήρ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐστὶ διάστημα ἕτερον τῶν σωμάτων, οὔτε χωριστόν οὔτε ἐνεργεῖα ὄν, ὁ διαλαμβάνει τὸ πᾶν σῶμα, ὥστ' εἶναι μὴ συνεχές, καθάπερ λέγουσι Δημόκριτος καὶ Λεύκιππος καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῶν φυσιολόγων, ἡ καὶ εἰ τι ἔξω τοῦ παντὸς σώματος ἐστὶν ὄντας συνεχούς. (4) Οὗτοι μὲν οὖν οὐ κατὰ θύρας πρὸς τὸ πρόβλημα ἀπαντῶσιν, ἀλλ' οἱ φάσκοντες εἶναι μᾶλλον. Λέγουσι δ' ἐν μὲν ὅτι ἡ κίνησις ἡ κατὰ τόπον οὐκ ἂν εἴη (αὕτη δ' ἐστὶ φορὰ καὶ αὐξήσις), οὐ γὰρ ἂν δοκεῖν εἶναι κίνησιν, εἰ μὴ εἴη κενόν· τὸ γὰρ πλήρες ἀδύνατον εἶναι δέξασθαι τι· εἰ δὲ δέξαιτο καὶ ἔσται δύο ἐν τῷ αὐτῷ, ἐν δέχοιτ' ἂν καὶ ὅποσαοῦν εἶναι ἅμα σώματα· τὴν γὰρ διαφορὰν, δι' ἣν οὐκ ἂν εἴη τὸ λεχθέν, οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο ἐνδέχεται, καὶ τὸ μικρότατον δέξεται τὸ μέγιστον· πολλὰ γὰρ μικρά ἐστὶ τὸ μέγα· ὥστ' εἰ πολλὰ ἴσα ἐνδέχεται ἐν ταύτῃ εἶναι, καὶ πολλὰ ἀνίστα. (5) Μελισσος μὲν οὖν καὶ δεικνύουσι ὅτι τὸ πᾶν ἀκίνητον ἐκ τούτων· εἰ γὰρ κινήσεται, ἀνάγκη εἶναι, φησί, κενόν· τὸ δὲ κενόν, οὐ τῶν ὄντων. (6) Ἐνα μὲν οὖν τρόπον ἐκ τούτων δεικνύουσι ὅτι ἐστὶ τι κενόν, ἄλλον δ' ὅτι φαίνονται ἐνια συνιόντα καὶ πιλούμενα, οἷον καὶ τὸν οἶνόν φασὶ δέχασθαι μετὰ τῶν ἀσκῶν τοὺς πίθους, ὡς εἰς τὰ ἐνόητα κενὰ συνιόντος τοῦ πυκνουμένου σώματος. Ἔτι δὲ καὶ ἡ αὐξήσις δοκεῖ πᾶσι γίγνεσθαι διὰ

Eodem modo existimandum est, physici esse dispricere etiam de inani, an sit, necne, et quomodo sit, vel quid sit; quemadmodum et de loco; etenim similem habet refutationem et fidem ex iis quæ de eo existimantur; nam qui id esse dicunt, hi ponunt inane quasi locum quandam et vas. Videtur autem plenum quidem esse, quum molem habet, cujus est capax: quum autem ea destitutum fuerit, tunc esse inane; quasi idem sit inane, et plenum, et locus, sed eorum essentia non sit eadem. (2) Initium autem considerationis fieri oportet, sumptis iis quæ dicunt qui aiunt esse inane, et rursus quæ dicunt qui negant esse; ac tertium communes de iis opiniones. Qui igitur ostendere conantur non esse inane, hi non id refellunt, quod homines inane dicere volunt, sed quod aberrantes inquirunt: sicut Anaxagoras, et alii qui hoc modo redarguunt: demonstrant enim aerem esse aliquid, utres torquendo, et ostendendo quanta sit vis aeris, eumque in clepsydris intercipiendo. Homines autem volunt, inane esse intervallum, in quo nullum est corpus sensibile. Et quum putent omne ens esse corpus, inquirunt, in quo omnino nihil est, id esse inane: idcirco quod est aere plenum, non esse inane. (3) Non oportet igitur hoc probare, aerem esse aliquid: sed non esse intervallum diversum a corporibus, neque separatum, neque quod actu sit et permeet per omne corpus, adeo ut non sit continuum: quemadmodum inquirunt Democritus et Leucippus, et multi alii de natura disserentes: aut si quid est extra omne corpus, quum corpus sit continuum. (4) Ergo hi non per januam problemati occurrunt; sed potius qui inane esse dicunt. Primum autem inquirunt non fore motum secundum locum: hic vero est latio, et accretio; non videri enim esse motum, nisi sit inane: quia quod est plenum, recipere aliquid nequit; sin autem reciperet, et duo corpora in eodem essent; certe possent quotcumque corpora simul esse; nam differentia, propter quam, quod dixi, esse nequeat, afferri non potest. Quodsi hoc fieri potest, etiam quod est minimum, recipiet quod est maximum. Multa namque parva est quod magnum est. Quapropter si multa æqualia possunt in eodem esse, etiam multa inæqualia esse poterunt. (5) Ac Melissus quidem ex his ostendit universum esse immobile: quia si movebitur, necesse, inquit, erit inane esse: inane autem non est in entium numero. (6) Uno igitur modo ex his ostendunt inane esse aliquid: alio autem, quia videntur quædam coire et comprimi, sicut et viuum aiunt una cum utribus recipi a doliis, tanquam corpus condensatum coeat in ea spacia inania quæ insunt. Præterea etiam accretio videtur omnibus fieri per inane: alimentum

κενοῦ· τὴν μὲν γὰρ τροφὴν σῶμα εἶναι, δύο δὲ σώματα ἀδύνατον ἅμα εἶναι. (7) Μαρτύριον δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς τέφρας ποιοῦνται, ἃ δέχεται ἴσον ὕδωρ ἔσον τὸ ἀγγεῖον τὸ κενόν. Εἶναι δ' ἔφασαν καὶ οἱ Πυθαγόρειοι κενόν, καὶ ἐπεισέναι αὐτὸ τῷ οὐρανῷ ἐκ τοῦ ἀπείρου πνεύματος ὡς ἀναπνέοντι καὶ τὸ κενόν, ὃ διορίζει τὰς φύσεις, ὡς ὄντος τοῦ κενοῦ χωρισμοῦ τινὸς τῶν ἐφεξῆς καὶ τῆς διορίσεως· καὶ τοῦτ' εἶναι πρῶτον ἐν τοῖς ἀριθμοῖς· τὸ γὰρ κενόν διορίζει τὴν φύσιν αὐτῶν. Ἐξ ὧν μὲν οὖν οἱ μὲν φασιν εἶναι, οἱ δ' οὐ φασι, σχεδὸν τοιαῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστι.

enim esse corpus : duo vero corpora simul esse non posse. (7) Testimonium de cinere quoque afferunt, qui recipit tantum aquæ, quantum vas, quum est inane. Pythagorei quoque dixerunt esse inane : et in cœlum, quasi respiret, ingredi ex infinito spiritu : atque inane esse, quod naturas disternat ; tanquam inanè sit separatio quædam et distinctio eorum quæ deinceps collocantur : et hoc esse primum in numeris : inane enim distinguere eorum naturam. Ex quibus igitur alii aiunt esse, alii negant, talia fere et tot numero sunt.

CAP. VII. [IX.]

Πρὸς δὲ τὸ ποτέρως ἔχει δεῖ λαβεῖν τί σημαίνει τούνομα. Δοκεῖ δὴ τὸ κενόν τόπος εἶναι ἐν ᾧ μηδὲν ἐστι. Τούτου δ' αἴτιον ὅτι τὸ ὄν σῶμα οἴονται εἶναι, πᾶν δὲ σῶμα ἐν τόπῳ, κενόν δ' ἐν ᾧ τόπῳ μηδὲν ἐστὶ σῶμα· ὅσατ' εἰ που μὴ ἐστὶ σῶμα, κενόν εἶναι ἐνταῦθα. Σῶμα δὲ πάλιν ἅπαν οἴονται εἶναι ἄπτόν· τοιοῦτο δὲ ὃ ἂν ἔχῃ βάρος ἢ κουφότητα. Συμβαίνει οὖν ἐκ συλλογισμοῦ τοῦτο εἶναι κενόν, ἐν ᾧ μηδὲν ἐστὶ βαρὺ ἢ κουφόν. Ταῦτα μὲν οὖν, ὥσπερ εἶπομεν καὶ πρότερον, ἐκ συλλογισμοῦ συμβαίνει. Ἄταπον δὲ εἰ ἡ στιγμή κενόν· δεῖ γὰρ τόπον εἶναι, ἐν ᾧ σώματος ἐστὶ διάστημα ἄπτου. (2) Ἄλλ' οὖν φαίνεται λέγεσθαι τὸ κενόν ἕνα μὲν τρόπον τὸ μὴ πλήρες αἰσθητοῦ σώματος κατὰ τὴν ἀφήν· αἰσθητὸν δ' ἐστὶ κατὰ τὴν ἀφήν τὸ βάρος ἔχον καὶ κουφότητα. Διὸ κἂν ἀπορήσειε τις, τί ἂν φαίεν, εἰ ἔχοι τὸ διάστημα χροῦμα ἢ ψόφον, πότερον κενόν ἢ οὐ; ἢ δῆλον ὅτι εἰ μὲν δέχοιτο σῶμα ἄπτόν, κενόν εἶναι· εἰ δὲ μὴ, οὐ. (3) Ἄλλον δὲ τρόπον, ἐν ᾧ μὴ τὸδε τι μὴδ' οὐσία τις σωματικῆ· διό φασί τινες εἶναι τὸ κενόν τὴν τοῦ σώματος ὕλην, ὅσπερ καὶ τὸν τόπον, τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγοντες οὐ καλῶς· ἢ μὲν γὰρ ὕλη οὐ χωριστὴ τῶν πραγμάτων, τὸ δὲ κενόν ζητοῦσιν ὡς χωριστόν. [X.] (4) Ἐπεὶ δὲ περὶ τόπου διώρισται, καὶ τὸ κενόν ἀνάγκη τόπον εἶναι εἰ ἔστιν ἐστερημένον σώματος, τόπος δὲ καὶ πῶς ἐστὶ καὶ πῶς οὐκ ἐστὶν εἴρηται, φανερόν ὅτι οὕτω μὲν κενόν οὐκ ἐστὶν, οὕτε ἀχώριστον οὕτε κχωρισμένον· τὸ γὰρ κενόν οὐ σῶμα, ἀλλὰ σώματος διάστημα βούλεται εἶναι. (5) Διὸ καὶ τὸ κενόν δοκεῖ τι εἶναι, ὅτι καὶ ὁ τόπος, καὶ διὰ τὰ αὐτά. Ὅκει γὰρ δὴ ἢ κινήσις ἢ κατὰ τόπον καὶ τοῖς τὸν τόπον φάσκειν εἶναι τι παρὰ τὰ σώματα τὰ ἐμπίπτοντα καὶ τοῖς τὸ κενόν. Αἴτιον δὲ κινήσεως οἴονται εἶναι τὸ κενόν οὕτως ὡς ἐν ᾧ κινεῖται· τοῦτο δ' ἂν εἴη ὅλον τὸν τόπον φασί τινες εἶναι. (6) Οὐδεμία δ' ἀνάγκη, εἰ κινήσις ἐστὶν, εἶναι κενόν. Ὅλως μὲν οὖν πάσης κινήσεως οὐδαμῶς, διὸ καὶ Μέλισσον ἔλαθεν· ἀλλοιοῦσθαι γὰρ τὸ πλήρες ἐνδέχεται. Ἀλλὰ δὴ οὐδὲ τὴν κατὰ τόπον κίνησιν· ἅμα γὰρ ἐνδέχεται ὑπεξίναει ἀλλήλοισ, οὐδενὸς ὄντος διαστήματος χωριστοῦ παρὰ τὰ σώματα τὰ κινούμενα. Καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐν ταῖς τῶν συνεχῶν δίναις, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς τῶν ὑγρῶν. (7) Ἐνδέχεται

Ceterum ad intelligendum utro modo res habet, oportet sumere quid nomen significet. Videtur igitur inane esse locus, in quo nihil est. Hujus causa est : quia quod est, putant esse corpus, omne autem corpus esse in loco ; inane vero, in quo loco nullum est corpus : quare sicubi non est corpus, ibi esse inane. Rursus putant omne corpus esse tactile : tale autem esse, quodcumque habet gravitatem aut levitatem. Itaque syllogismo efficitur id esse inane, in quo nihil est grave aut leve. Hæc igitur, ut et antea diximus, syllogismo colliguntur. Absurdum autem est, punctum esse inane ; oportet enim inane esse locum, in quo sit corporis tactilis intervallum. (2) At vero videtur inane dici uno quidem modo, quod non est plenum corporis tactu sensibilis : tactu autem sensibilis est, quod habet pondus et levitatem. Idcirco et dubitare quispiam possit, quid dicerent, si intervallum haberet colorem aut sonum, utrum esset inane necne. At manifestum est, si possit recipere corpus tactile, inane esse ; sin minus, non esse. (3) Alio autem modo inane dicitur, in quo non est hoc aliquid, nec substantia aliqua corporea. Quare nonnulli aiunt inane esse corporum materiam : qui hoc ipsum dicunt etiam esse locum, haud scite : nam materia non est separabilis a corporibus : inane autem quærunt ut separabile. [X.] (4) Quia vero de loco definitum fuit ; et necesse est inane esse locum, si est corpore privatum ; dictum autem est, quomodo locus sit, et quomodo non sit : apparet non esse ita inane, nec inseparabile, nec separatum : quandoquidem inane non debet esse corpus, sed corporis intervallum. (5) Quocirca etiam inane videtur esse aliquid, quia et locus ita videtur, atque iisdem de causis. Etenim motus secundum locum in mentem venit et iis qui dicunt locum esse aliquid præter corpora quæ incidunt, et iis qui inane. Putant autem inane esse causam motus, sicut id in quo movetur : quod perinde est, ut nonnulli locum esse inquam. (6) Sed nulla necessitas cogit, si sit motus, esse inane. Ac omnino quidem omnis motus inane causa esse nullo modo potest : ob id quod et Melissum latuit ; variari enim potest, quod est plenum. Sed neque motum secundum locum necesse est esse propter inane. Simul enim sibi vicissim cedere possunt corpora quæ moventur, quum nullum præter ea sit intervallum separatum ; atque hoc manifestum est etiam in rerum continuarum, ut et in humidarum, conversionibus.

δὲ καὶ πυκνοῦσθαι μὴ εἰς τὸ κενόν, ἀλλὰ διὰ τὸ τὰ ἐνόητα ἐκπυρηνίζειν, ὅσον ὕδατος συνθλιβομένου τὸν ἐνόητα ἀέρα, καὶ αὐξάνεσθαι οὐ μόνον εἰσιόντος τινός, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσει, ὅσον εἰ ἐξ ὕδατος γίνοιτο ἀήρ.
 5 Ὅλος δὲ ὁ τε περὶ τῆς αὐξήσεως λόγος καὶ τοῦ εἰς τὴν τέφραν ἐγγεομένου ὕδατος αὐτὸς αὐτὸν ἐμποδίζει. Ἡ γὰρ οὐκ αὐξάνεται ὄτιον, ἢ οὐ σώματι, ἢ ἐνδέχεται δύο σώματα ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι· (ἀπορίαν οὖν κοινήν ἀξιοῦσι λύειν, ἀλλ' οὐ κενὸν δεικνύουσιν ὡς ἔστιν·) ἢ πᾶν
 10 εἶναι ἀναγκαῖον τὸ σῶμα κενόν, εἰ πάντῃ αὐξάνεται καὶ αὐξάνεται διὰ κενῶ. Ὅ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς τέφρας. Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ὧν δεικνύουσιν εἶναι τὸ κενὸν λύειν βράδιον, φανερόν.

(7) Possunt etiam corpora cogi non in inane, sed quia extruduntur ea quæ insunt, ut aqua compressa extruditur aer qui inest. Sed augeri possunt, non solum corpore aliquo ingrediente, sed etiam variatione: veluti, si ex aqua fiat aer. Omnino autem et hæc ratio de accretione, et illa de aqua in cinerem infusa, sibi ipsi est impedimento. Aut enim non quodvis augetur; aut non corpore augetur: aut possunt duo corpora esse in eodem loco: (dubitationem igitur communem putant se solvere, sed inane non probant esse:) aut necesse est, universum corpus esse inane, si undique augetur, et per, inane augetur. Eadem ratio est etiam in cinere. Ea igitur, ex quibus demonstrant esse inane, facile solvi, perspicuum est.

CAP. VIII. [XI.]

Ἐτι δ' οὐκ ἔστι κενὸν οὕτω κεχωρισμένον, ὡς ἐνίοι
 15 φασί, λέγωμεν πάλιν. Εἰ γὰρ ἔστιν ἐκάστου φορὰ τις τῶν ἀπλῶν σωμάτων φύσει, ὅσον τῷ πυρὶ μὲν ἄνω, τῇ δὲ γῆ κάτω καὶ πρὸς τὸ μέσον, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν τὸ κενὸν αἴτιον εἴη τῆς φορᾶς. Τίνος οὖν αἴτιον ἔσται τὸ κενόν; δοκεῖ γὰρ αἴτιον εἶναι κινήσεως τῆς κατὰ τόπον· ταύτης δ' οὐκ ἔστιν. (2) Ἐτι, εἰ ἔστι τι, ὅσον τόπος ἐστερημένος σώματος, ὅταν ἢ κενόν, ποῦ οἰσθήσεται τὸ εἰσθεθὲν εἰς αὐτὸ σῶμα; οὐ γὰρ δὴ εἰς ἅπαν. Ὅ δ' αὐτὸς λόγος καὶ πρὸς τοὺς τὸν τόπον οἰομένους εἶναι τι κεχωρισμένον, εἰς ὃν φέρεται· πῶς γὰρ οἰσθήσεται τὸ ἐντε-
 20 θέν, ἢ μενεῖ; Καὶ περὶ τοῦ ἄνω καὶ κάτω καὶ περὶ τοῦ κενῶ δ' αὐτὸς ἀρμόσει λόγος εἰκότως· τὸ γὰρ κενὸν τόπον ποιοῦσιν οἱ εἶναι φάσκοντες· καὶ πῶς δὴ ἐνέσται ἢ ἐν τῷ τόπῳ ἢ ἐν τῷ κενῷ; οὐ γὰρ συμβαίνει, ὅταν ὄλον τεθῆ ὡς ἐν κεχωρισμένῳ τόπῳ καὶ ὑπομένοντι
 30 σώματι· τὸ γὰρ μέρος ἂν μὴ χωρὶς τιθῆται, οὐκ ἔσται ἐν τόπῳ, ἀλλ' ἐν τῷ ὄλῳ. Ἐτι, εἰ μὴ τόπος, οὐδὲ κενόν ἔσται. (3) Συμβαίνει δὲ τοῖς λέγουσιν εἶναι κενόν ὡς ἀναγκαῖον, εἴπερ ἔσται κινήσις, τούναντίον μᾶλλον, ἢ ἂν τις ἐπισκοπῇ, μὴ ἐνδέχεσθαι μηδὲ ἐν
 35 κινεῖσθαι, ἢ ἂν κενόν· ὡς περὶ γὰρ οἱ διὰ τὸ ὅμοιον φάμενοι τὴν γῆν ἠρεμεῖν, οὕτως καὶ ἐν τῷ κενῷ ἀνάγκη ἠρεμεῖν· οὐ γὰρ ἔστιν σὺ μᾶλλον ἢ ἤττον κινήσεται· ἢ γὰρ κενόν, οὐκ ἔχει διαφορὰν. (4) Πρῶτον μὲν οὖν, ὅτι πᾶσα κινήσις ἢ βίαια ἢ κατὰ φύσιν· ἀνάγκη
 40 δ', ἂν περὶ ἢ βίαιος, εἶναι καὶ τὴν κατὰ φύσιν. Ἡ μὲν γὰρ βίαιος παρὰ φύσιν ἔστιν, ἢ δὲ παρὰ φύσιν ὑστέρα τῆς κατὰ φύσιν. Ὡστ' εἰ μὴ κατὰ φύσιν ἔστιν ἐκάστῳ τῶν φυσικῶν σωμάτων κινήσις, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἔσται κινήσεων οὐδεμία. Ἀλλὰ μὴν φύσει γε πῶς ἔσται, μη-
 45 δεμιᾶς οὕσης διαφορᾶς κατὰ τὸ κενόν καὶ τὸ ἄπειρον; ἢ μὲν γὰρ ἄπειρον, οὐδὲν ἔσται ἄνω οὐδὲ κάτω οὐδὲ μέσον· ἢ δὲ κενόν, οὐδὲν διαφέρει τὸ ἄνω τοῦ κάτω· ὡς περὶ γὰρ τοῦ μηδενὸς οὐδεμία ἔστι διαφορὰ, οὕτως καὶ τοῦ μὴ ὄντος. Τὸ δὲ κενόν μὴ ὄν τι καὶ στέρησις
 50 δοκεῖ εἶναι· ἢ δὲ φύσει φορὰ διάφορος· ὡστ' ἔσται τὰ φύσει διάφορα. Ἡ οὖν οὐκ ἔστι φύσει οὐδαμῶ οὐδενὶ φορὰ, ἢ εἰ τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἔστι κενόν. (5) Ἐτι νῦν

Non esse autem inane ita separatum, ut nonnulli aiunt, rursus dicamus. Nam si cuique simplici corpori est naturalis quædam latio, ut igni sursum versus, terræ autem deorsum et ad medium; utique patet, inane non esse causam latioris. Cujus igitur causa inane erit? quandoquidem videtur esse causa motus, qui fit in loco: sed tamen hujus causa non est. (2) Præterea si est aliquid ut locus privatus corpore, quum sit inane, quo feretur corpus in illud impositum? non enim feretur ad universum. Eadem ratio est et adversus eos qui putant locum esse aliquid separatum, in quem fertur id quod fertur. Quomodo enim feretur, quod impositum est? aut quomodo manebit? Ac de superno atque infero et de inani eadem ratio merito conveniet: quoniam ii qui dicunt esse inane, statuunt id esse locum. Quomodo igitur inerit vel in loco vel inani? hoc enim esse nequit, quum totum aliquod ponitur tanquam in loco separato ac permanente corpore. Pars enim, nisi seorsum ponatur, non erit in loco, sed in toto. Præterea si non est locus, nec inane erit. (3) Quodsi quis rem consideret, iis qui dicunt esse inane, quasi hoc sit necessarium si sit motus, contrarium potius evenit, id est, non posse quidpiam moveri si sit inane: sicut enim quidam propter similitudinem inquietum terram quiescere; ita etiam necesse est, in inani quiescere. Non est enim ubi magis vel minus moveatur; nam qua est inane, non habet differentiam. (4) Primum igitur quia omnis motus aut est vi aut naturæ; necesse est, si violentus sit, etiam naturalem esse; nam violentus est quidem præter naturam; qui vero est præter naturam, est naturali posterior. Quare nisi motus naturalis inest cuique naturali corpori, nec ullus alius motus inerit. Atqui naturalis quomodo erit, quum nulla sit differentia in inani et infinito? quatenus enim est infinitum, nihil erit superum aut inferum, aut medium; quatenus vero est inane, nihil differet superum ab infero. Nam sicuti nihili nulla est differentia, ita etiam non-entis: inane autem videtur esse non-ens quiddam, ac privatio; sed naturalis latio est differens: quocirca et quæ naturæ moventur, differentia erunt. Aut igitur nulli usquam est naturalis latio: aut si hoc est, non est inane. (5) Præ-

μὲν κινεῖται τὰ βραχέως, τοῦ ὠσαντος οὐχ ἀπτομέ-
 νου, ἢ δι' ἀντιπερίστασις, ὡς περ ἐνίοι φασι, ἢ διὰ τὸ
 ὦλιν τὸν ὠσθέντα ἀέρα θάττω κίνησιν τῆς τοῦ ὠσθέντος
 φορέας, ἣν φέρεται εἰς τὸν οἰκτεῖον τόπον. Ἐν δὲ τῷ κενῷ
 5 οὐδὲν τούτων ἐνδέχεται ὑπάρχειν, οὐδ' ἔσται φέρεσθαι,
 ἀλλ' ἢ ὡς τὸ δοχούμενον. (6) Ἐτι, οὐδεὶς ἂν ἔχοι εἰ-
 πεῖν διὰ τί κινήθην στήσεται που· τί γὰρ μάλλον ἐν-
 ταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὡστ' ἢ ἠρεμήσει ἢ εἰς ἄπειρον ἀνάγ-
 κη φέρεσθαι, ἐὰν μὴ τι ἐμποδίσῃ κρεῖττον. (7) Ἐτι
 10 νῦν μὲν εἰς τὸ κενὸν διὰ τὸ ὑπεκίμαι φέρεσθαι δοκεῖ·
 ἐν δὲ τῷ κενῷ πάντῃ ὁμοίως τὸ τοιοῦτον· ὡστε πάντῃ
 αἰσθῆσεται. (8) Ἐτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερὸν τὸ λε-
 γόμενον· δρωῖμεν γὰρ τὸ αὐτὸ βᾶρος καὶ σῶμα θάττον
 φερόμενον διὰ δύο αἰτίας, ἢ τῷ διαφέρειν τὸ δι' οὐ, οἶον
 15 δι' ὕδατος ἢ γῆς ἢ ἀέρος, ἢ τῷ διαφέρειν τὸ φερόμε-
 νον, ἐὰν τᾶλλα ταῦτά ὑπάρχῃ, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ
 βάρους ἢ τῆς κορυφότητος. Τὸ μὲν οὖν δι' οὐ φέρεται αἰ-
 τιον, ὅτι ἐμποδίζει μάλιστα μὲν ἀντιφερόμενον, ἔπειτα
 καὶ μένον· μάλλον δὲ τὸ μὴ εὐδιαίρετον· τοιοῦτο δὲ
 20 τὸ παχύτερον. Τὸ δὲ ἐφ' οὐ αἰσθῆσεται διὰ τοῦ Β
 τὸν ἐφ' ὧ Γ χρόνον· διὰ δὲ τοῦ Δ, λεπτομεροῦς ὄντος,
 τὸν ἐφ' ὧ Ε, εἰ ἴσον τὸ μήκος τὸ τοῦ Β τῷ Δ, κατὰ
 τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἐμποδίζοντος σώματος. Ἐστω
 γὰρ τὸ μὲν Β ὕδωρ, τὸ δὲ Δ ἀήρ· ὅσω εἰς λεπτότερον
 25 ἀήρ ὕδατος καὶ ἀσωματώτερον, τοσούτῳ θάττον τὸ
 Α διὰ τοῦ Δ αἰσθῆσεται ἢ διὰ τοῦ Β. Ἐχέτω δὲ τὸν
 αὐτὸν λόγον ὅπερ δέστηκεν ἀήρ πρὸς ὕδωρ, τὸ τάχος
 πρὸς τὸ τάχος· ὡστ' εἰ διπλασίως λεπτόν, ἐν διπλασίῳ
 χρόνῳ τὴν τὸ Β δίσειν ἢ τὴν τὸ Δ, καὶ ἔσται ὁ ἐφ' ὧ Γ
 30 χρόνος διπλασίως τοῦ ἐφ' ὧ Ε. Καὶ αἰεὶ δὲ ὅσω ἂν ἢ
 ἀσωματώτερον καὶ ἥττον ἐμποδιστικὸν καὶ εὐδιαίρε-
 τώτερον δι' οὐ φέρεται, θάττον αἰσθῆσεται. Τὸ δὲ κενὸν
 οὐδένα ἔχει λόγον ὧ ὑπερέχεται ὑπὸ τοῦ σώματος, ὡ-
 περ οὐδὲ τὸ μηδὲν πρὸς ἀριθμόν. Εἰ γὰρ τὰ τέτταρα
 35 τῶν τριῶν ὑπερέχει ἐν, πλείονι δὲ τοῖν δυοῖν, καὶ ἔτι
 πλείονι τοῦ ἐνὸς ἢ τοῖν δυοῖν, τοῦ δὲ μηδενὸς οὐκέτι
 ἔχει λόγον ὧ ὑπερέχει· ἀνάγκη γὰρ τὸ ὑπερέχον διαι-
 ρεῖσθαι εἰς τε τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὸ ὑπερεχόμενον·
 ὡστε ἔσται τὰ τέτταρα ὅσω τε ὑπερέχει καὶ οὐδέν. Διὸ
 40 οὐδὲ γραμμὴ στιγμῆς ὑπερέχει, εἰ μὴ σύγκειται ἐκ
 στιγμῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κενὸν πρὸς τὸ πλήρες οὐ-
 δένα οἶοντε ἔχειν λόγον· ὡστ' οὐδὲ τὴν κίνησιν.
 (9) Ἄλλ' εἰ διὰ τοῦ λεπτότατου ἐν τοσούτῳ τῆς τοσούτῳ
 φέρεται διὰ τοῦ κενού, παντὸς ὑπερθάλλει λόγου. Ἐστω
 45 γὰρ τὸ Ζ κενόν, ἴσον δὲ τῷ μεγέθει τοῖς Β καὶ Δ· τὸ δὲ
 Α εἰ δίσει καὶ κινήσεται ἐν τινι μὲν χρόνῳ, τῷ
 ἐφ' οὐ Η, ἐν ἐλάττωι δὲ ἢ τῷ ἐφ' οὐ Ε, τοῦτον
 ἔξει τὸν λόγον τὸ κενὸν πρὸς τὸ πλήρες. Ἄλλ' ἐν τοσού-
 τῳ χρόνῳ ὅσος ἐφ' οὐ τὸ Η, τοῦ Δ τὸ Α δίσει τὴν τὸ
 50 Θ. Δίσει δὲ γε, καὶ ἢ τι λεπτότητι διαφέρειν τοῦ ἀέρος
 ἐφ' ὧ τὸ Ζ, ταύτην τὴν ἀναλογίαν ἣν ἔχει ὁ χρόνος
 ἐφ' ὧ Ε πρὸς τὸν ἐφ' ὧ Η. Ἄν γὰρ ἢ τοσούτῳ λεπτό-
 τερον τὸ ἐφ' ὧ Ζ σῶμα τοῦ Δ, ὅσω ὑπερέχει τὸ Ε τοῦ
 Η, ἀντεστραμμένως δίσει τῷ τάχει ἐν τοσούτῳ, ὅσον

terea, quæ jaciuntur, nunc moventur, quum is qui impulit,
 amplius non tangit; vel propter antiperistasin, ut nonnulli
 inquit; vel quoniam aer impulsus celeriori motu impellit
 quam sit latio corporis impulsus, qua fertur ad proprium lo-
 cum. In inani autem nihil tale inesse potest; nec ferri
 quicquam poterit, nisi ut id quod vehitur. (6) Præterea
 nemo potest dicere cur res mota sistetur alicubi. Cur enim
 potius hic quam illic? quare aut quiescet; aut necesse est
 in infinitum ferri; nisi quid potentius impedit. (7) Præ-
 terea nunc quidem ad inane, quia cedit, ferri videtur: sed in
 omni parte inanis similiter est ejusmodi quod cedit. Quare
 in omnem partem feretur. (8) Præterea ex his quoque per-
 spicuum fit quod dicitur: videmus enim idem pondus et
 corpus celerius ferri ob duas causas: nimirum vel quia dif-
 fert id per quod fertur, veluti per aquam, aut terram, aut
 aerem: vel quia id quod fertur, si cetera eadem sint, dif-
 fert ob exsuperantiam ponderis vel levitatis. Id igitur per
 quod fertur, est causa, quia impedit, maxime quidem si
 contra feratur, deinde etiam si maneat: magis autem quod
 non facile dividi potest; cujusmodi est, quod crassius est.
 Pondus igitur A feretur per magnitudinem B in tempore Γ:
 per magnitudinem vero Δ, quæ est subtilior, in tempore Ε:
 si æqualis est longitudo magnitudinis B et magnitudinis Δ,
 secundum proportionem impediens corporis. Esto namque
 τὸ Β aqua: τὸ Δ autem aer. Quanto igitur aer est res subtilior
 et magis incorporea quam aqua, tanto celerius τὸ Α feretur
 per Δ, quam per Β. Hæbeat ergo eandem rationem celeritas
 ad celeritatem, quam aer ad aquam; quare si duplo est
 subtilius, in duplo tempore conficiet spatium Β, quam
 spatium Δ: ac tempus Γ erit duplo majus tempore Ε. Et sem-
 per igitur quanto magis erit incorporeum, et minus habebit
 vim impediendi, et facilius dividi poterit id per quod fertur;
 tanto celerius pondus feretur. Inane autem nullam habet
 proportionem, qua superetur a corpore: sicuti nihil nullam
 habet proportionem ad numerum. Nam si quatuor uno
 superant tria, pluribus autem duo, et adhuc pluribus unum
 quam duo: jam nulla erit proportio, qua superet nihil:
 quandoquidem necesse est, id quod superat, dividi in
 exsuperantiam et id quod superatur: proinde quatuor erunt
 id quo superant et nihil. Idcirco nec linea superat punctum,
 nisi componatur ex punctis. Idemque inane non potest
 ullam rationem habere ad plenum. Quocirca neque motus
 per inane ullam rationem habebit ad motum qui fit per
 plenum. (9) Sed si pondus conficit tantum spatii, tanto
 tempore, per id quod est subtilissimum: profecto si feratur
 per inane, superat omnem proportionem. Esto namque τὸ Ζ
 inane æquale magnitudinibus Β et Δ. Si igitur τὸ Α transeat
 et moveatur in aliquo tempore, nempe in tempore ubi Η,
 quod minus est quam tempus Ε, certe hanc inane ad plenum
 rationem habebit. Atqui in tanto tempore, quan-
 tum est Η, pondus Α pertransit τοῦ Δ partem Θ. Verum
 pertransibit etiam, si quid sit, in quo Ζ subtilitate differens
 ab aere, eadem proportione quam habet tempus Ε ad tem-
 pus Η. Nam si corpus Ζ tanto sit subtilius corpore Δ, quanto
 tempus Ε superat tempus Η: vice versa pondus Α si feratur,

τὸ Η, τὴν τὸ Ζ τὸ ἐφ' οὗ Α, ἐὰν φέρηται. Ἐὰν τοίνυν μηδὲν ἢ σῶμα ἐν τῷ Ζ, ἔτι θάττον· ἀλλ' ἦν ἐν τῷ Η. Ὡστ' ἐν ἴσῳ χρόνῳ δίδεισι πλήρες τε δὴν καὶ κενόν. Ἄλλ' ἀδύνατον. (10) Φανερόν τοίνυν ὅτι, εἰ ἔστι τις χρόνος ἐν ᾧ διὰ τοῦ κενοῦ ὀτιοῦν οἰσθήσεται, συμβήσεται τοῦτο τὸ ἀδύνατον. Ἐν ἴσῳ γὰρ ληφθήσεται πλήρες τε δὴν διεξιέναι τι, καὶ κενόν· ἔσται γὰρ τι ἀνάλογον σῶμα ἕτερον πρὸς ἕτερον, ὡς χρόνος πρὸς χρόνον. Ὡς δ' ἐν κεφαλαίῳ εἰπέιν, ὅηλον τὸ τοῦ συμβαίνοντος αἴτιον, ὅτι κινήσεως μὲν πρὸς κίνησιν πάσης ἐστὶ λόγος (ἐν χρόνῳ γὰρ ἐστὶ, χρόνου δὲ παντός ἐστι πρὸς χρόνον, πεπερασμένων ἀμφοῖν), κενοῦ δὲ πρὸς πλήρες οὐκ ἐστὶν. (11) Ἡ μὲν οὖν διαφέρουσι δι' ὧν φέρονται, ταῦτα συμβαίνει, κατὰ δὲ τὴν τῶν φερόμενων ὑπεροχὴν τάδε· ὀρῶμεν γὰρ τὰ μείζω ῥοπήν ἔχοντα ἢ βάρους ἢ κουφότητος, ἐὰν ἄλλα ὁμοίως ἔχη τοῖς σχήμασι, θάττον φερόμενα τὸ ἴσον χωρίον, καὶ κατὰ λόγον δὴν ἔχουσι τὰ μεγέθη πρὸς ἀλληλα. Ὡστε καὶ διὰ τοῦ κενοῦ. Ἄλλ' ἀδύνατον· διὰ τίνα γὰρ αἰτίαν οἰσθήσεται θάττον; ἐν μὲν γὰρ τοῖς πλήρεσιν ἐξ ἀνάγκης· θάττον γὰρ διαιρεῖ τῇ ἰσχυρίῳ τὸ μείζον. (12) Ἡ γὰρ σχήματι διαιρεῖ, ἢ ῥοπήν ἢν ἔχει τὸ φερόμενον ἢ τὸ ἀφεθέν. Ἴσοσταχῆ ἄρα πάντ' ἔσται. Ἄλλ' ἀδύνατον. Ὅτι μὲν οὖν, εἰ ἔστι κενόν, συμβαίνει τούναντίον ἢ δι' ὃ κατασκευάζουσιν οἱ φάσκοντες εἶναι κενόν, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Οἱ μὲν οὖν οἰοῦνται τὸ κενὸν εἶναι, εἴπερ ἔσται ἢ κατὰ τόπον κίνησις, ἀποκρινόμενον καθ' αὐτό· τοῦτο δὲ ταυτόν ἐστι τῶν τὸν τόπον φάνασι εἶναι τι κεχωρισμένον· τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, εἴρηται πρότερον. [XII.] (13) Καὶ καθ' αὐτὸ δὲ σκοποῦσι φανεῖν ἂν τὸ λεγόμενον κενόν ὡς ἀληθῶς κενόν. Ὡσπερ γὰρ ἐὰν ἐν ὕδατι τιθῆ τις κύβος, ἐκστήσεται τοσοῦτον ὕδωρ ὅσος ὁ κύβος, οὕτω καὶ ἐν ἀέρι· ἀλλὰ τῇ αἰσθήσει ἀδηλον. Καὶ αἰεὶ δὴ ἐν παντὶ σώματι ἔχοντι μετὰστασιν, ἐφ' ὃ πέφυκε μεθίστασθαι, ἀνάγκη, ἂν μὴ συμπιληθῆται, μεθίστασθαι ἢ κάτω ἀεὶ, εἰ κάτω ἢ φορὰ, ὡσπερ γῆς· ἢ ἄνω, εἰ πῦρ· ἢ ἐπ' ἄμφω [ὡς δ' ἀήρ], ἢ ὁποῖον ἂν τι ἢ τὸ ἐντιθέμενον. Ἐν δὲ δὴ τῷ κενῷ τοῦτο μὲν ἀδύνατον· οὐδὲ γὰρ σῶμα· διὰ δὲ τοῦ κύβου τὸ ἴσον διάστημα διεληλυθέναι δόξειεν, ὅπερ ἦν καὶ πρότερον ἐν τῷ κενῷ, ὅσπερ ἂν εἰ τὸ ὕδωρ μὴ μεθίστατο τῷ ξυλίνῳ κύβῳ μὴ δ' ἀήρ, ἀλλὰ πάντα διήεσαν δι' αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ κύβος ἔχει τοσοῦτον μέγεθος, ὅσον κατέχει τὸ κενόν· ὃ εἰ καὶ ἑρμῶν ἢ ψυχρόν ἐστιν ἢ βαρὺ ἢ κοῦφον, οὐδὲν ἤττον ἕτερον τῷ εἶναι πάντων τῶν παθημάτων ἐστί, καὶ εἰ μὴ χωριστόν· λέγω δὲ τὸν ὄγκον τοῦ ξυλίνου κύβου. Ὡστ' εἰ καὶ χωρισθεῖ τῶν ἄλλων πάντων καὶ μήτε βαρὺ μήτε κοῦφον εἶη, καθέξει τὸ ἴσον κενόν καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἔσται τῷ τοῦ τόπου καὶ τῷ τοῦ κενοῦ μέρει ἴσῳ αὐτῷ. Τί οὖν διοίσει τὸ τοῦ κύβου σῶμα τοῦ ἴσου κενοῦ καὶ τόπου; καὶ εἰ δύο τοιαῦτα, διὰ τί οὐ καὶ ὁποσαοῦν ἐν τῷ αὐτῷ ἔσται; ἐν μὲν δὴ τοῦτο ἄτοπον καὶ ἀδύνατον. (14) Ἐτι δὲ φανερόν ὅτι τοῦτο ὁ κύβος ἔξει καὶ μεθιστάμενος, ὃ καὶ τὰ ἄλλα

celeritate pertransibit magnitudinem Z tanto tempore quantum est τὸ Η. Si igitur nullum sit corpus in Z, adhuc celerius. Atqui erat in tempore H: quare in tempore æquali pertransit, quod est plenum, et quod est inane. Sed hoc est impossibile. (10) Perspicuum igitur est, si erit aliquod tempus, quo feretur quodvis per inane, eventurum hoc impossibile. Sumetur enim, aliquid in tempore æquali pertransire quod est plenum et quod est inane. Erit enim corpus aliquod proportionem habens alterum, ut tempus ad tempus. Et, ut in summa dicam, manifesta est ejus quod accidit, causa: quia scilicet omnis motionis ad motionem ratio est (in tempore enim est); omnis autem temporis ad tempus est ratio, quum ambo sunt finita: sed vacui ad plenum non est ratio. (11) Ergo hæc eveniunt, quatenus differunt ea per quæ feruntur. Hæc vero ex eorum quæ feruntur, exsuperantia: videmus enim, ea quæ majus momentum habent aut ponderis aut levitatis, si, quod ad cetera, similibus figuris prædita sint, celerius ferri per æquale spatium: idque secundum rationem quam habent magnitudines inter se: quapropter et per inane ita fiet. Sed est impossibile. Quam enim ob causam feretur celerius? etenim in iis quæ plena sunt, hoc necessario accidit: quod enim est majus, vi sua celerius dividit. (12) Nam quod fertur aut projectum est, id vel figura dividit, vel momento quod obtinet: æquali igitur celeritate omnia cieuntur: quod est impossibile. Ex his igitur quæ dicta sunt, apparet, si inane sit, contrarium accidere quam cujus causa, qui dicitur esse inane, illud astruunt. Hi namque putant, si sit motus secundum locum, esse inane separatum ac per se: quod perinde est ac si dicatur, esse locum aliquid separatum. Sed antea dictum fuit, hoc esse impossibile. [XII.] (13) Sed per se considerantibus videbitur, quod dicitur inane, revera esse inane. Sicut enim in aqua si quis ponat tesseram, tantum aquæ cedet, quanta est tessera: ita etiam in aere; quamquam sensu non percipitur. Semper itaque in omni corpore quod transferri potest, quatenus natura aptum est ut transferatur, necesse est ut, nisi comprimatur, transferatur, vel semper deorsum, si deorsum sit ejus latio, ut terræ; vel sursum, si sit ignis: vel in utramque partem, veluti si sit aer: aut quaecumque sit quod imponitur. In inani vero hoc est impossibile: quia non est corpus: sed videbitur per tesseram æquale intervallum meare, quod erat antea in inani, perinde ac si aqua non cederet lignæ tesseræ, nec aer, sed in omnem partem per ipsam permearet. At vero et tessera habet tantam magnitudinem, quantum inane continet: quæ etiam si calida sit aut frigida, aut gravis aut levis, nihilominus [imo et magis] essentia differt ab omnibus affectionibus, quamvis non sit separabilis: molem dico lignæ tesseræ. Quocirca etiamsi separetur ab omnibus aliis, et neque sit gravis, neque levis, tamen occupabit æquale inane, et erit in eadem loci atque inanis parte sibi æquali. Quid ergo differet corpus tesseræ ab æquali inani et loco? et si duo ejusmodi, cur non etiam quæcumquæ in eodem erunt? Hoc igitur est unum absurdum et impossibile. (14) Præterea perspicuum est, tesseram etiam alio translata, hoc habituram, quod et reliqua

σώματα πάντ' ἔχει. Ὅστ' εἰ τοῦτο που μηδὲν διαφέρει, τί δεῖ ποιεῖν τόπον τοῖς σώμασι παρὰ τὸν ἐκάστου ὄγκον, εἰ ἀπαθές ὁ ὄγκος; οὐδὲν γὰρ συμβάλλεται, εἰ ἕτερον περὶ αὐτὸν ἴσον διάστημα τοιοῦτον εἴη. (15) [Ἐτι δεῖ δῆλον εἶναι ὅσον κενὸν ἐν τοῖς κινουμένοις. Νῦν δ' οὐδαμοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου· ὁ γὰρ ἀήρ ἔστι τι, οὐ δοκεῖ δέ γε· οὐδὲ τὸ ὕδωρ, εἰ ἦσαν οἱ ἰχθύες σιδηροὶ· τῆ ἀφῆ γὰρ ἡ χρῖσις τοῦ ἀπτοῦ.] (16) Ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι κεχωρισμένον κενόν, ἐκ τούτων ἔστι δῆλον.

omnia corpora habent. Quare si hoc nihil fere differt, quid opus est efficere locum corporibus præter cuiusque rei mo-lem, si moles est impatibilis? nihil enim confert, si æquale hujusmodi intervallum in ipsa sit. (15) [Præterea oportet manifestum esse, cujusmodi sit inane in iis quæ moventur. Nunc vero nusquam apparet intra mundum; nam aer est aliquid: atqui non videtur, sed nec aqua videretur, si pisces essent ferrei: quoniam tactu judicatur res tactilis.] (16) Ex his igitur perspicuum est, non esse inane separatum.

CAP. IX. [XIII.]

10 Εἰσὶ δὲ τινες οἱ διὰ τοῦ μανοῦ καὶ πυκνοῦ ὄντοια φανερόν εἶναι ὅτι ἔστι κενόν. Εἰ μὲν γὰρ μή ἔστι μα-
νὸν καὶ πυκνόν, οὐδὲ συνίεναι καὶ πιλεῖσθαι οἴοντες. Εἰ
δὲ τοῦτο μὴ εἴη, ἢ ὅλως κινήσις οὐκ ἔσται, ἢ κυμανεῖ τὸ
ἄερα καὶ ὕδωρ. Λέγω δ' ὅσον εἰ ἐξ ὕδατος κινήσει γέ-
γονεν ἀήρ, ἅμα ἐξ ἴσου ἀέρος ὕδωρ τοσοῦτον γεγενῆ-
σθαι, ἢ κενόν εἶναι ἐξ ἀνάγκης· συμπιλεῖσθαι γὰρ καὶ
15 συνεπεκτείνεσθαι οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως. (2) Εἰ μὲν οὖν
τὸ μακρόν λέγουσι τὸ πολλὰ κενὰ κεχωρισμένα ἔχον,
20 φανερόν ὡς εἰ μηδὲ κενὸν ἐνδέχεται εἶναι χωριστὸν
ὡς περὶ μηδὲ τόπον ἔχοντα διάστημα αὐτοῦ, οὐδὲ μα-
κρόν οὕτως. (3) Εἰ δὲ μὴ χωριστόν, ἀλλ' ὁμοῦ ἐνεῖναι
τι κενόν, ἦττον μὲν ἀδύνατον. Συμβαίνει δὲ πρῶτον
μὲν οὐ πάσης κινήσεως αἴτιον τὸ κενόν, ἀλλὰ τῆς ἀνω
25 (τὸ γὰρ μακρόν κοῦρον· διὸ καὶ τὸ πῦρ μακρόν εἰναί
φασιν), ἔπειτα κινήσεως αἴτιον οὐχ οὕτω τὸ κενόν ὡς
ἐν ᾧ, ἀλλ' ὡς περὶ οἱ ἀσχοὶ τῶν φέρεσθαι αὐτοὶ ἀνω
φέρουσι τὸ συνεχές, οὕτω τὸ κενόν ἀνωφερές. Καίτοι
πῶς οἴοντες φορὰν εἶναι κενού ἢ τόπον κενού; κενού γὰρ
30 γίγνεται κενόν εἰς δ φέρεται. (4) Ἐτι δὲ πῶς ἐπὶ τοῦ
βαρέος ἀποδώσουσι τὸ φέρεσθαι κάτω; Καὶ δῆλον ὅτι
εἰ ὅσω ἂν μακρότερον καὶ κενώτερον ἢ ἀνω οἰσθήσεται,
εἰ ὅλως εἴη κενόν, τάχιστα ἂν φέροιτο. Ἴσως δὲ καὶ
τοῦτ' ἀδύνατον κινήσῃται· λόγος δ' ὁ αὐτός, ὡς περ
35 ὅτι ἐν τῶ κενῷ ἀκίνητα πάντα, οὕτω καὶ τὸ κενόν ὅτι
ἀκίνητον· ἀσύμβλητα γὰρ τὰ τάχη. (5) Ἐπεὶ δὲ κενόν
μὲν οὐ φαμέν εἶναι, τᾶλλα δ' ἠπόρηται ἀληθῶς,
ὅτι ἢ κινήσις οὐκ ἔσται, εἰ μὴ ἔσται πύκνωσις καὶ
μάκνωσις, ἢ κυμανεῖ ὁ οὐρανός, ἢ αἰεὶ ἴσον ὕδωρ ἐξ ἀέ-
40 ρος ἔσται καὶ ἀήρ ἐξ ὕδατος· δῆλον γὰρ ὅτι πλείων
ἀήρ ἐξ ὕδατος γίνεται. Ἀνάγκη τοίνυν, εἰ μὴ ἔστι πιλη-
σις, ἢ ἐξωθούμενον τὸ ἐχόμενον τὸ ἔσχατον κυμαίνειν
ποιεῖν, ἢ ἀλλοθί που ἴσον μεταβάλλειν ἐξ ἀέρος ὕδωρ,
ἢ ὁ πᾶς ὄγκος τοῦ ὄλου ἴσος ἦ, ἢ μηδὲν κινεῖσθαι·
45 αἰεὶ γὰρ μεθισταμένου τοῦτο συμβήσεται, ἂν μὴ
κύκλω περιίστηται· οὐκ αἰεὶ δ' εἰς τὸ κύκλω ἢ φορὰ,
ἀλλὰ καὶ εἰς εὐθύ. Οἱ μὲν δὲ διὰ τοιαῦτα κενόν τι
φαῖεν ἂν εἶναι. (6) Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ἐκ τῶν ὑποκει-
μένων ὅτι ἐστὶν ὅλη μία τῶν ἐναντιῶν, θερμοῦ καὶ ψυ-
50 χροῦ καὶ τῶν ἄλλων τῶν φυσικῶν ἐναντιώσεων, καὶ ἐκ
οὐνάμει ὄντος ἐνεργεία ὄν γίνεται, καὶ οὐ χωριστῆ
μὲν ἢ ὅλη, τῶ δ' εἶναι ἕτερον, καὶ μία τῶ ἀριθμῶ, εἰ

Sunt autem nonnulli, qui ex raro et denso perspicuum esse putant, esse inane. Nisi enim sit rarum ac densum, neque coire et comprimi res poterunt. Quod si non sit, aut omnino motus non erit, aut fluctuabit universum, ut dicebat Xuthus; aut semper oportebit tantumdem mutari aeris et aquæ. Verbi gratia, si ex aqua poculo sit factus aer, simul ex æquali aere factum esse tantumdem aquæ, aut vacuum esse necessario: comprimi enim ac dilatari non aliter accidit. (2) Si igitur rarum appellant, quod multa inania separata habet; perspicuum est, si non potest esse inane separatum, quemadmodum nec locus habens sui intervallum, ne rarum quidem ita esse. (3) At si non separatum esse aiunt, inesse tamen aliquid vacui, minus quidem est impossibile: verumtamen accidit, primum ut inane non sit causa omnis motionis, sed tantum ascensus (quod enim est rarum, leve est; idcirco et ignem rarum esse inquit); deinde inane non erit causa motus sic, ut in quo; sed quemadmodum utres, quia ipsi sursum feruntur, efferunt etiam quod coheret, ita inane vim habebit sursum ferendi. Atqui quomodo potest esse latio vacui, aut locus vacui? fit enim vacuum vacui in quod fertur. (4) Præterea quomodo de ponderatione afferunt, propter quam deorsum feratur? Ac manifestum est, si corpus, quo rarius et inanius est, eo magis sursum fertur, consequens esse, ut, si omnino sit inane, celerrime feratur. Fortassis autem et impossibile est, hoc moveri. Ac ratio est eadem: quia sicut in vacuo sunt omnia immobilia, ita etiam vacuum est immobile: quandoquidem celeritates inter se conferri nequeunt. (5) Quia vero inane esse negamus, de reliquis autem vere dubitatum est: profecto aut motus non erit, nisi sit condensatio et rarefactio, aut fluctuabit celum, aut semper tantumdem aquæ fiet ex aere, et aeris ex aqua: constat enim plus aeris ex aqua fieri. Necesse igitur est, nisi sit compressio, aut expulsio id quod coheret, efficere ut extremum fluctuet, aut aliquo alio loco tantumdem aeris mutari in aquam, ut tota moles universi sit æqualis, aut nihil moveri. Semper enim, aliquo corpore translato, hoc eveniet, nisi in orbem volvatur: verum latio non semper in orbem fit, sed etiam in rectum. Ergo hi propter hujusmodi argumenta inane aliquid esse affirmarent. (6) Nos autem ex iis quæ supposita sunt, dicimus unam esse materiam contrariorum, nempe calidi et frigidi, et aliarum naturalium contrarietatum, et ex eo quod est potestate, fieri quod est actu, et materiam non esse separabilem, sed es-

ἔτυχε, χροῖας καὶ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ. Ἔστι δὲ καὶ
 σώματος ὕλη καὶ μεγάλου καὶ μικροῦ ἢ αὐτῆ. Δῆλον
 δὲ· ὅταν γὰρ ἐξ ὕδατος ἀήρ γίνηται, ἢ αὐτῆ ὕλη οὐ
 προσλαβοῦσά τι ἄλλο ἐγένετο, ἀλλ' ὁ ἦν δυνάμει,
 5 ἐνεργείᾳ ἐγένετο. Καὶ πάλιν ὕδωρ ἐξ ἀέρος ὡσαύτως,
 ὅτε μὲν εἰς μέγεθος ἐκ σμικρότητος, ὅτε δ' εἰς μικρό-
 τητα ἐκ μεγέθους. Ὅμοιως τοίνυν κἂν ἀήρ πολὺς
 δὴν ἐν ἐλάττονι γίγνηται ὄγκω καὶ ἐξ ἐλάττονος μείζων,
 ἢ δυνάμει οὔσα γίνεταί ὕλη ἀμφω. Ὡσπερ γὰρ καὶ
 10 ἐκ ψυχροῦ θερμὸν καὶ ἐκ θερμοῦ ψυχρὸν ἢ αὐτῆ, ὅτι ἦν
 δυνάμει, οὕτω καὶ ἐκ θερμοῦ μᾶλλον θερμὸν, οὐδενὸς
 γενομένου ἐν τῇ ὕλῃ θερμοῦ, ὁ οὐκ ἦν θερμὸν, ὅτε ἤ-
 τον ἦν θερμὸν. Ὡσπερ γε οὐδ' ἢ τοῦ μείζονος κύκλου
 περιφέρεια καὶ κυρτότης ἐὰν γίνηται ἐλάττονος κύ-
 15 κλου, ἢ αὐτῆ οὔσα ἢ ἄλλη, ἐν οὐθενί γέγονε τὸ κυρτὸν
 ὁ ἦν οὐ κυρτὸν ἀλλ' εὐθύ· (οὐ γὰρ τῷ διαλείπειν τὸ
 ἤττον ἢ τὸ μᾶλλον ἐστίν·) οὐδ' ἐστὶ τῆς φλογὸς λα-
 βεῖν τι μέγεθος ἐν ᾧ οὐ καὶ θερμότης καὶ λευκότης
 ἐνεστίν. Οὕτω τοίνυν καὶ ἢ πρότερον θερμότης τῇ ὕστα-
 20 ρον· ὥστε καὶ τὸ μέγεθος καὶ ἢ μικρότης τοῦ αἰσθητοῦ
 ὄγκου, οὐ προσλαβοῦσας τι τῆς ὕλης, ἐπεκτείνεται,
 ἀλλ' ὅτι δυνάμει ἐστὶν ἢ ὕλη ἀμφοῖν· ὥστ' ἐστὶ τὸ αὐτὸ
 πυκνὸν καὶ μακρὸν, καὶ μία ὕλη αὐτῶν· ἐστὶ δὲ τὸ μὲν
 πυκνὸν βαρὺ, τὸ δὲ μακρὸν κοῦφον. (7) [Ἔτι, ὥσπερ
 25 ἢ τοῦ κύκλου περιφέρεια συναγομένη εἰς ἐλάττον οὐκ
 ἄλλο τι λαμβάνει τὸ κοῖλον, ἀλλ' ὁ ἦν συνήχθη,
 καὶ τοῦ πυρὸς δ, τι ἀν τις λάβῃ πᾶν ἔσται θερμὸν, οὕτω
 καὶ τὸ πᾶν συναγωγῆ καὶ διαστολῆ τῆς αὐτῆς ὕλης.]
 Δύο γὰρ ἐστὶν ἐφ' ἑκατέρου τοῦ τε πυκνοῦ καὶ τοῦ μα-
 30 νοῦ· τὸ τε γὰρ βαρὺ καὶ τὸ σκληρὸν πυκνὰ δοκεῖ εἶ-
 ναι, καὶ τὰναντία μακρὰ, τὸ τε κοῦφον καὶ τὸ μαλακὸν·
 διαφωνεῖ δὲ τὸ βαρὺ καὶ τὸ σκληρὸν ἐπὶ μολίβδου
 καὶ σιδήρου. (8) Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων φανερὸν ὡς
 οὐτ' ἀποκεκριμένον κενόν ἐστὶν οὐθ' ἀπλῶς οὐτ' ἐν τῷ
 35 μακρῷ οὐτε δυνάμει, εἰ μὴ τις βούλεται πάντως καλεῖν
 κενόν τὸ αἴτιον τοῦ φέρεσθαι. Οὕτω δ' ἢ τοῦ βαρέος
 καὶ κοῦφου ὕλη, ἢ τοιαύτη, εἴη ἂν τὸ κενόν· τὸ γὰρ
 πυκνὸν καὶ τὸ μακρὸν κατὰ ταύτην τὴν ἐναντίωσιν φο-
 ρᾶς ποιητικά, κατὰ δὲ τὸ σκληρὸν καὶ μαλακὸν πάθους
 40 καὶ ἀπαθείας, καὶ οὐ φορᾶς, ἀλλ' ἑτεροιώσεως μᾶλλον.
 Καὶ περὶ μὲν κενοῦ, πῶς ἐστὶ καὶ πῶς οὐκ ἐστὶ, διω-
 ρίσθω τὸν τρόπον τούτων.

CAP. X. [XIV.]

Ἐγόμενον δε τῶν εἰρημένων ἐστὶν ἐπελθεῖν· περὶ
 χρόνου πρῶτον δὲ καλῶς ἔχει διαπορῆσαι περὶ αὐτοῦ καὶ
 45 διὰ τῶν ἐξωτερικῶν λόγων, πρότερον τῶν ὄντων ἐστὶν
 ἢ τῶν μὴ ὄντων, εἴτα εἰς ἢ φύσιν αὐτοῦ. (2) Ὅτι μὲν
 οὐκ ἢ ὄντων οὐκ ἐστὶν ἢ μόγις καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶνδὲ
 τις ἂν ὑποπτεύσειε· τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ γέγονε καὶ οὐκ
 ἐστὶ, τὸ δὲ μέλλει καὶ οὕτως ἐστίν. Ἐκ δὲ τούτων καὶ
 50 ὁ ἀπειρος καὶ ὁ αἰεὶ λαμβανόμενος χρόνος σύγκειται· τὸ
 δ' ἐκ μὴ ὄντων συγκείμενον ἀδύνατον ἂν δόξειε μετέ-
 χειν οὐσίας. (3) Πρὸς δὲ τούτοις παντὸς μεριστοῦ,

sentia diversam, et unam numero esse materiam : verbi
 gratia, coloris, et calidi et frigidi. Est etiam corporis tam
 magni quam parvi eadem materia : quod manifestum
 est, quia, quum ex aqua fit aer, eadem materia, non as-
 sumpto aliquo alio, fit aer : sed quod erat potestate, fit actu :
 itidemque rursus fit aqua ex aere, modo ex parvitate in
 magnitudinem, modo ex magnitudine in exiguitatem ma-
 gnitudine facta. Similiter itaque, si aer ex majore mole in
 minorem, et ex minore in majorem mutetur : materia, quæ
 potestate est, fit utrumque. Sicut enim eadem materia ex
 frigida fit calida, et ex calida fit frigida, quoniam erat po-
 testate : ita etiam ex calida fit magis calida, quum nulla
 materiæ pars calefiat, quæ non esset antea calida, quum
 erat minus caloris. Quomodo nec majoris circuli
 circumferentia et convexitas, si fiat minoris circuli, sive sit
 eadem sive alia ; in nulla parte fit convexitas, quæ non
 convexa, sed recta esset : (non enim intermissione est mi-
 nus vel magis :) nec licet sumere aliquam flammæ magni-
 tudinem, in qua non insit et calor et candor. Sic igitur et
 prior calor se ad posteriorem habet. Quare et magnitudo et
 parvitas molis sensibilis, non assumente aliquid materia,
 extenditur : sed quia materia potestate est ad utrumque.
 Quocirca idem est densum et rarum, et una est ipsorum
 materia. Porro densum est grave : rarum autem est leve.
 (7) [Præterea, ut circuli circumferentia in minus redacta
 non aliud quoddam cavum recipit, sed quod erat contra-
 ctum est, et ignis quamcumque particulam quis sumat,
 omnis est calida : sic et universum constat contractione
 et dilatatione ejusdem materiæ.] Duo namque in utroque
 sunt, id est, denso et raro. Nam grave et durum, viden-
 tur esse densa : et contraria videntur esse rara, nempe
 leve et molle ; discordant autem grave et durum in ferro et
 plumbo. (8) Ex iis igitur quæ dicta fuerunt, perspicuum
 est, neque esse inane separatum, sive simpliciter sive in eo
 quod est rarum ; neque potestate : nisi quis omnino appellare
 velit inane, id quod est causa lationis. Sic autem gravis et
 levis rei materia, qua est talis, erit inane illud. Nam densum
 et rarum, ratione hujus contrarietatis, vim habent effi-
 ciendæ lationis : ratione autem duri et mollis, vim habent
 efficiendæ passionis et impatibilitatis, nec lationis, sed
 variationis potius. Ac de inani quidem, quomodo sit, et
 quomodo non sit, hoc modo definitum esto :

His quæ dicta sunt, consequens est ut agatur de tem-
 pore ; primum autem e re erit, de eo dubitare etiam per
 rationes exotericas, utrum sit in numero entium an non-
 entium : deinde quæ sit ejus natura. (2) Omnino igitur
 tempus non esse, aut saltem vix et obscure esse, ex his
 suspicari quispiam possit. Pars enim ejus fuit, nec est :
 pars autem futura est, necdum est : ex his autem partibus
 constat tempus infinitum et quod semper sumitur. Quod
 vero constat ex iis quæ non sunt, non videtur posse
 obtinere essentiam. (3) Ad hæc, cujusvis rei dividuæ,

εἰς ἄνπερ ἢ, ἀνάγκη, ὅτε ἔστιν, ἤτοι πάντα τὰ μέρη
 εἶναι ἢ ἐνια· τοῦ δὲ χρόνου τὰ μὲν γέγονε τὰ δὲ
 μέλλει, ἔστι δ' οὐδέν, ὄντος μεριστοῦ· τὸ δὲ νῦν οὐ
 μετρεῖ· μετρεῖ τε γὰρ τὸ μέρος, καὶ συγκεῖσθαι δεῖ τὸ
 5 ὅλον ἐκ τῶν μερῶν· ὁ δὲ χρόνος οὐ δοκεῖ συγκεῖσθαι ἐκ
 τῶν νῦν. (4) Ἔτι δὲ τὸ νῦν, ὃ φαίνεται διορίζειν
 τὸ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον, πότερον ἐν καὶ ταυτὸν
 αἰεὶ διαμένει ἢ ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐ βράδιον ἰδεῖν. Εἰ
 μὲν γὰρ αἰεὶ ἕτερον καὶ ἕτερον, μηδὲν δ' ἔστι τῶν ἐν
 10 τῷ χρόνῳ ἄλλο καὶ ἄλλο μέρος ἅμα, ὃ μὴ περιέχει, τὸ
 δὲ περιέχεται, ὥσπερ ὁ ἐλάττων χρόνος ὑπὸ τοῦ πλείονος,
 τὸ δὲ νῦν μὴ ὄν πρότερον δὲ ὄν ἀνάγκη ἐφθάρθαι
 ποτέ, καὶ τὰ νῦν ἅμα μὲν ἀλλήλοις οὐκ ἔσται, ἐφθάρθαι
 δὲ ἀνάγκη αἰεὶ τὸ πρότερον. Ἐν ἑαυτῷ μὲν οὖν
 15 ἐφθάρθαι οὐχ οἴοντες διὰ τὸ εἶναι τότε· ἐν ἄλλῳ δὲ νῦν
 ἐφθάρθαι τὸ πρότερον νῦν οὐκ ἐνδέχεται. Ἐστω γὰρ
 ἀδύνατον ἐγόμενα εἶναι ἀλλήλων τὰ νῦν, ὥσπερ στιγμή
 στιγμῆς. Εἴπερ οὖν ἐν τῷ ἐφεξῆς οὐκ ἐφθάρθαι, ἀλλ' ἐν
 ἄλλῳ, ἐν τοῖς μεταξὺ τοῖς νῦν ἀπειροῖς οὖσιν ἅμα ἂν
 20 εἶη· τοῦτο δ' ἀδύνατον. (5) Ἄλλα μὴν οὐδ' αἰεὶ τὸ αὐτὸ
 διαμένει δυνατόν· οὐδενός γὰρ διαιρετοῦ πεπερασμέ-
 νου ἐν πέρασ ἐστίν, οὐτ' ἂν ἐφ' ἐν ἢ συνεχῆς οὔτε ἂν
 ἐπὶ πλείω· τὸ δὲ νῦν πέρασ ἐστίν, καὶ χρόνος ἔστι λα-
 θεῖν πεπερασμένον. (6) Ἔτι εἰ τὸ ἅμα εἶναι κατὰ
 25 χρόνον καὶ μήτε πρότερον μήτε ὕστερον τὸ ἐν τῷ
 αὐτῷ εἶναι καὶ ἐν τῷ νῦν ἐστίν, εἰ τὰ τε πρότερον καὶ
 τὰ ὕστερον ἐν τῷ νῦν τῶδι ἐστίν, ἅμα ἂν εἶη τὰ εἰς ἔτος
 γενομένα μυριοστὸν τοῖς γενομένοις τήμερον, καὶ οὔτε
 πρότερον, οὐτ' ὕστερον οὐδὲν ἄλλο ἄλλου. (7) Περὶ
 30 μὲν οὖν τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ τοσαῦτ' ἔστω διηπο-
 ρημένα. [XV.] Τί δ' ἐστίν ὁ χρόνος καὶ τίς αὐ-
 τοῦ ἡ φύσις, ὁμοίως ἐκ τε τῶν παραδεδομένων ἀδηλόν
 ἐστίν, καὶ περὶ ὧν τυγχάνομεν διεληλυθότες πρότερον.
 Οἱ μὲν γὰρ τὴν τοῦ ὅλου κίνησιν εἶναι φασίν, οἱ δὲ τὴν
 35 σφαῖραν αὐτήν. Καίτοι τῆς περιφορᾶς καὶ τὸ μέρος
 χρόνος τίς ἐστίν, περιφορὰ δὲ γε οὐ μέρος γὰρ περι-
 φορᾶς τὸ ληφθέν, ἀλλ' οὐ περιφορὰ. Ἔτι δ' εἰ πλείους
 ἦσαν οἱ οὐρανοί, ὁμοίως ἂν ἦν ὁ χρόνος ἢ δτουοῦν αὐτῶν
 40 κίνησις· ὥστε πολλοὶ χρόνοι ἅμα. (8) Ἡ δὲ τοῦ ὅλου
 σφαῖρα ἔδοξε μὲν τοῖς εἰποῦσιν εἶναι ὁ χρόνος, ὅτι ἐν
 τε τῷ χρόνῳ πάντα ἐστίν καὶ ἐν τῇ τοῦ ὅλου σφαίρᾳ·
 ἐστίν δ' εὐθηλικώτερον τὸ εἰρημένον ἢ ὥστε περὶ αὐ-
 τοῦ τὰ ἀδύνατα ἐπισκοπεῖν. (9) Ἐπεὶ δὲ δοκεῖ μάλι-
 στα κίνησις εἶναι καὶ μεταβολὴ τίς ὁ χρόνος, τοῦτ' ἂν
 45 εἶη σκεπτόμενον. Ἡ μὲν οὖν ἐκάστου μεταβολὴ καὶ κίνη-
 σις ἐν αὐτῷ τῷ μεταβάλλοντι μόνον ἐστίν, ἢ οὐ ἂν τύχη
 ὄν αὐτὸ τὸ κινούμενον καὶ μεταβάλλον· ὁ δὲ χρόνος
 ὁμοίως καὶ πανταχοῦ καὶ παρὰ πᾶσιν. (10) Ἔτι δὲ με-
 ταβολὴ μὲν ἐστίν πᾶσα θάττων καὶ βραδυτέρα, γρό-
 50 νος δ' οὐκ ἔστι· τὸ γὰρ βραδύ καὶ ταχύ χρόνῳ ὄρισται,
 ταχύ μὲν τὸ ἐν ὀλίγῳ πολὺ κινούμενον, βραδύ δὲ τὸ
 ἐν πολλῷ ὀλίγον· ὁ δὲ χρόνος οὐκ ὄρισται χρόνῳ,
 οὔτε τῷ ποσός τις εἶναι οὔτε τῷ ποῖός. (11) Ὅτι μὲν
 τοῖσιν οὐκ ἔστι κίνησις, φανερόν· μηδὲν δὲ διαφε-

si sit, necesse est, ut, quando est, vel omnes ejus partes
 sint vel aliquæ. Atqui temporis aliæ partes præterie-
 runt, aliæ futuræ sunt, nulla autem est, quum sit di-
 viduum. Instans autem non est pars. Nam pars metitur, et
 opus est ut totum componatur ex partibus : tempus autem
 non videtur componi ex instantibus. (4) Præterea in-
 stans, quod videtur disterninare præteritum et futurum,
 utrum semper unum et idem permaneat, an sit aliud et
 aliud, non facile est videre. Nam si semper est aliud atque
 aliud; non est autem in tempore ulla pars alia atque alia
 simul, quarum una non contineat, et altera contineatur,
 ut minus tempus continetur a majori; quod vero nunc non
 est, et antea erat, necesse est aliquando interiisse : pro-
 fecto etiam instantia vicissim simul non erunt, sed necesse
 semper erit prius instans interiisse. Itaque in se ipso inter-
 iisse non potest, quia tunc est; in alio autem instanti in-
 teriisse prius instans non potest. Esto namque impossibile,
 ut instantia sibi invicem cohæreant, sicuti punctum puncto.
 Ergo si in eo quod est deinceps, non interiit, sed in alio :
 certe in infinitis instantibus interjectis simul erit : quod est
 impossibile. (5) At vero nec semper idem permanere potest.
 Nullius enim rei dividuæ finitæ unus est terminus, nec si
 ad unum sit continua, nec si ad plura : instans autem est
 terminus : ac licet sumere tempus terminatum. (6) Præterea
 si simul esse tempore, et neque prius neque posterius esse :
 nihil aliud est quam in eodem esse, et in instanti esse,
 certe si ea quæ sunt prius et quæ posterius, sint in eodem
 hoc instanti, etiam ea quæ ante decem millia annorum facta
 sunt, simul erunt cum iis quæ facta sunt hodie, nec erit
 quicquam prius aut posterius aliud alio. (7) De iis igitur
 quæ ipsi temporis insunt, tot in dubium revocata sunt.
 [XV.] Quid autem sit tempus, et quæ sit ejus natura,
 æque ex iis quæ tradita sunt, est incertum, atque de iis
 de quibus antea disseruimus. Alii namque aiunt esse mo-
 tum universi : alii vero ipsam sphaeram. Atqui conversionis
 etiam pars est tempus quoddam : non tamen est ipsa con-
 versio. Quod enim sumptum est, pars est conversionis, non
 conversio. Præterea si plures essent cæli, æque tempus esset
 cujusvis horum motio : quare multa tempora simul essent.
 (8) Universi autem sphaera visum est iis qui id dixerunt,
 tempus esse : quia et in tempore omnia sunt, et in universi
 sphaera. Sed hoc eorum dictum magis fatuum est, quam
 ut sit opus de eo considerare impossibilia quæ consequun-
 tur. (9) Quum autem maxime videatur tempus esse motum
 et mutationem quandam : hoc utique considerandum est.
 Ergo cujusque mutatio ac motus est solum in eo quod mu-
 tatur, vel ubicumque est illud ipsum quod movetur et mu-
 tatur : tempus vero peræque est et ubique et apud omnia.
 (10) Insuper omnis quidem mutatio est celerior et tardior :
 tempus vero non est : nam tardum et velox tempore defi-
 nitur : velox quidem id quod brevi tempore multum mo-
 vetur; tardum autem, quod longo tempore parvum. Atqui
 tempus non definitur tempore, nec quia sit quantum quid-
 dam, nec quia sit quale. (11) Patet igitur tempus non esse

ρέτω λέγειν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι κίνησιν ἢ μεταβολήν.

motum. Nihil autem differat in praesentia sive dicamus motum, sive mutationem.

CAP. XI. [XVI.]

Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ γε μεταβολῆς· ὅταν γὰρ μηδὲν αὐτοὶ μεταβάλλωμεν τὴν διάνοιαν ἢ λάθωμεν μεταβάλλοντες, οὐ δοκεῖ ἡμῖν γεγονέναι χρόνος, καθάπερ οὐδὲ τοῖς ἐν Σαρδοῖι μυθολογουμένοις καθεύδειν παρὰ τοῖς ἥρωσιν, ὅταν ἐγερθῶσι. Συνάπτουσι γὰρ τὸ πρότερον νῦν τῷ ὕστερον νῦν καὶ ἐν ποιούσιν, ἐξαιρουντες διὰ τὴν ἀναίσθησιν τὸ μεταξύ. Ὡςπερ οὖν εἰ μὴ ἦν ἕτερον τὸ νῦν ἀλλὰ ταῦτό καὶ ἐν, οὐκ ἂν ἦν χρόνος, οὕτω καὶ ἐπεὶ λανθάνει ἕτερον ὄν, οὐ δοκεῖ εἶναι τὸ μεταξύ χρόνος. Εἰ δὲ τὸ μὴ οἰεσθαι εἶναι χρόνον τότε συμβαίνει ἡμῖν, ὅταν μὴ δρίζωμεν μηδεμίαν μεταβολήν, ἀλλ' ἐν ἐνὶ καὶ ἀδιαιρέτῳ φαίνεται ἢ ψυχῇ μένειν, ὅταν δ' αἰσθώμεθα καὶ δρίσωμεν, τότε φαμέν γεγονέναι χρόνον, φανερόν ἐστι οὐκ ἔστιν ἄνευ κινήσεως καὶ μεταβολῆς χρόνος. (2) Ὅτι μὲν οὖν οὐτε κινήσεις οὐτ' ἄνευ κινήσεως ὁ χρόνος ἐστὶ, φανερόν. Ληπτέον δὲ, ἐπεὶ ζητοῦμεν τί ἐστὶν ὁ χρόνος, ἐντεῦθεν ἀρχομένοις, τί τῆς κινήσεως ἐστίν. Ἄμα γὰρ κινήσεως αἰσθανόμεθα καὶ χρόνου· καὶ γὰρ ἐὰν ἦ σκότος καὶ μηδὲν διὰ τοῦ σώματος πάσχωμεν, κινήσεις δὲ τις ἐν τῇ ψυχῇ ἐνῆ, εὐθὺς ἄμα δοκεῖ τις γεγονέναι καὶ χρόνος. Ἄλλὰ μὴν καὶ ὅταν γε χρόνος δοκῇ γεγονέναι τις, ἄμα καὶ κινήσεις τις φαίνεται γεγονέναι. Ὡςτε ἦτοι κινήσεις ἢ τῆς κινήσεως τι ἐστὶν ὁ χρόνος. Ἐπεὶ οὖν οὐ κινήσεις, ἀνάγκη τῆς κινήσεως τι εἶναι αὐτόν. (3) Ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον κινεῖται ἐκ τινος εἰς τι καὶ πᾶν μέγεθος συνεχές, ἀκολουθεῖ τῷ μεγέθει ἢ κινήσεις· διὰ γὰρ τὸ τὸ μέγεθος εἶναι συνεχές καὶ ἡ κινήσεις ἐστὶ συνεχής, διὰ δὲ τὴν κίνησιν καὶ ὁ χρόνος· ὅση γὰρ ἢ κινήσεις, τοσούτος καὶ ὁ χρόνος αἰεὶ δοκεῖ γεγονέναι. Τὸ δὲ δὴ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τόποις πρώτων ἐστίν· ἐνταῦθα μέντοι τῇ θέσει· ἐπεὶ δ' ἐν τῷ μεγέθει ἐστὶ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀνάγκη καὶ ἐν κινήσει εἶναι τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ. (4) Ἄλλὰ μὴν καὶ ἐν χρόνῳ ἐστὶ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον διὰ τὸ ἀκολουθεῖν αἰεὶ θατέρῳ θάτερον αὐτῶν. Ἔστι δὲ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον αὐτῶν ἐν τῇ κινήσει, ὃ μὲν ποτε ὄν κινήσεις ἐστὶ· τὸ μέντοι εἶναι αὐτῷ ἕτερον καὶ οὐ κινήσεις. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸν χρόνον γε γνωρίζομεν, ὅταν δρίσωμεν τὴν κίνησιν, τὸ πρότερον καὶ ὕστερον δρίζοντες· καὶ τότε φαμέν γεγονέναι χρόνον, ὅταν τοῦ προτέρου καὶ ὑστέρου ἐν τῇ κινήσει αἰσθησιν λάβωμεν. Ὅρίζομεν δὲ τῷ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑπολαβεῖν αὐτά, καὶ μεταξύ τι αὐτῶν ἕτερον· ὅταν γὰρ ἕτερα τὰ ἀκρα τοῦ μέσου νοήσωμεν, καὶ δύο εἴπη ἢ ψυχῇ τὰ νῦν, τὸ μὲν πρότερον τὸ δ' ὕστερον, τότε καὶ τοῦτο φαμέν εἶναι χρόνον· τὸ γὰρ δρίζομεν τῷ νῦν χρόνος εἶναι δοκεῖ, καὶ ὑποκείσθω. (5) Ὅταν μὲν οὖν ὡς ἐν τῷ νῦν αἰσθανώμεθα, καὶ μὴ ἦτοι ὡς πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τῇ κινήσει ἢ ὡς τὸ αὐτὸ μὲν, προ-

At vero nec est sine mutatione; quum enim ipsi nihil mutamur cogitatione, aut, si mutemur, non animadvertimus; tunc non videtur nobis fuisse tempus, quemadmodum nec iis quos in Sardinia fabulantur dormire apud heroas, quum experrecti fuerint: conjungunt enim prius instans cum posteriori instanti, et unum faciunt, eximentes tempus interjectum, quia id sensu non percipiunt. Sicut igitur si non esset aliud instans, sed unum et idem, non esset tempus: ita etiam quando non animadvertitur esse diversum, non videtur esse tempus quod est interjectum. Ergo si tunc nobis accidit, ut non putemus esse tempus, quum nullam mutationem distinguimus, sed anima in uno et individuo manere videtur; quum autem sentimus ac distinguimus, tunc dicimus fuisse tempus: perspicuum est, non esse tempus sine motu et mutatione. (2) Patet igitur tempus nec esse motum nec sine mutatione. Quoniam autem quaerimus quid sit tempus, sumendum est, hinc facto initio, quid motionis sit. Simul enim motionem sentimus ac tempus. Nam etiam si tenebrae sint, et nihil corpore patiamur, motus tamen aliquis in anima insit: confestim simul videtur fuisse etiam aliquid tempus. At vero et quum tempus aliquid videtur fuisse, simul etiam motus aliquis fuisse apparet: quocirca tempus aut est motus aut aliquid ipsius motus. Quoniam igitur non est motus; necesse est ut sit aliquid ipsius motus. (3) Quum autem id quod movetur, moveatur ab aliquo ad aliquid, quomque omnis magnitudo sit continua: magnitudini consequens est motus. Nam quia magnitudo est continua, etiam motus est continuus, et quia motus, etiam tempus. Quantus enim fuit motus, tantum etiam semper videtur tempus fuisse. Jam vero prius et posterius in loco primum sunt: et hic quidem positione partium. Quum autem in magnitudine sit prius et posterius; necesse est ut etiam in motu sint prius et posterius, quae illis proportionem respondeant. (4) Quin etiam in tempore est prius et posterius, quia semper horum alterum alteri consequens est. Horum autem prius et posterius est in motu, quod re ipsa est motus; sed ejus essentia diversa non motus est. At vero etiam tempus cognoscimus, quum motum distinguimus, prius et posterius distinguentes: tuncque dicimus fuisse tempus, quum sensu percepimus prius et posterius in motu. Distinguimus autem, quoniam haec aliud atque aliud esse, et his diversum quiddam esse interjectum existimamus. Quum enim extrema a medio diversa intelligimus, ac duo momenta affirmat anima, alterum prius, alterum posterius; tunc id dicimus esse tempus. Quod enim momentis terminatur, tempus esse videtur: atque hoc supponatur. (5) Quum igitur sentimus momentum, quasi unum, nec vel tanquam prius et posterius in motu, vel quasi idem quidem, sed ad prius et posterius aliquid

τέρου δὲ καὶ ὑστέρου τινός, οὐ δοκεῖ χρόνος γεγενῆσθαι οὐθείς, ὅτι οὐδὲ κίνησις. Ὅταν δὲ τὸ πρότερον καὶ ὑστέρον, τότε λέγομεν χρόνον· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ χρόνος, ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὑστέρον.

6 Οὐκ ἄρα κίνησις ὁ χρόνος, ἀλλ' ἢ ἀριθμὸν ἔχει ἡ κινήσις. (6) Σημεῖον δέ· τὸ μὲν γὰρ πλείον καὶ ἐλάττω χρόνῳ κρινόμενον ἀριθμῷ, κινήσιν δὲ πλείω καὶ ἐλάττω χρόνῳ ἀριθμὸς ἄρα τις ὁ χρόνος. Ἐπεὶ δ' ἀριθμὸς ἐστὶ διγῶς (καὶ γὰρ τὸ ἀριθμούμενον καὶ τὸ ἀριθμητὸν

10 ἀριθμὸν λέγομεν, καὶ ὃ ἀριθμούμεν), ὁ δὲ χρόνος ἐστὶ τὸ ἀριθμούμενον καὶ οὐχ ὃ ἀριθμοῦμεν. [Ἔστι δ' ἕτερον ὃ ἀριθμοῦμεν καὶ τὸ ἀριθμούμενον.] [XVII.]

(7) Καὶ ὡσπερ ἡ κίνησις αἰεὶ ἄλλη καὶ ἄλλη, καὶ ὁ χρόνος, ὁ δ' ἅμα πᾶς χρόνος ὁ αὐτός· [τὸ γὰρ νῦν τὸ

15 αὐτὸ δ' ποτ' ἦν· τὸ δ' εἶναι αὐτῷ ἕτερον.] Τὸ δὲ νῦν τὸν χρόνον μετρεῖ, ἢ πρότερον καὶ ὑστέρον. (8) Τὸ δὲ νῦν ἐστὶ μὲν ὡς τὸ αὐτό, ἐστὶ δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό· ἢ μὲν γὰρ ἐστὶ ἄλλω καὶ ἄλλω, ἕτερον [τοῦτο δ' ἦν αὐτὸ τὸ νῦν] ἢ δὲ ὅποτε ὄν ἐστὶ τὸ νῦν, τὸ αὐτό. Ἀκολουθεῖ γὰρ,

20 ὡσπερ ἐλέχθη, τῷ μὲν μεγέθει ἡ κίνησις, ταύτῃ δ' ὁ χρόνος, ὡς φαμέν. Καὶ ὁμοίως δὴ τῇ στιγμῇ τὸ φερόμενον, ὃ τὴν κίνησιν γνωρίζομεν καὶ τὸ πρότερον ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ὑστέρον. Τοῦτο δὲ ὁ μὲν ποτε ὄν τὸ αὐτό (στιγμῇ γὰρ, ἢ λίθος, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτόν ἐστι),

25 τῷ λόγῳ δὲ ἄλλο, ὡσπερ οἱ σοφισταὶ λαμβάνουσιν ἕτερον τὸ Κορίσκον ἐν Λυκείῳ εἶναι καὶ τὸ Κορίσκον ἐν Ἀγορᾷ. Καὶ τοῦτο δὴ τῷ ἄλλοθι καὶ ἄλλοθι εἶναι ἕτερον· τῷ δὲ φερομένῳ ἀκολουθεῖ τὸ νῦν, ὡσπερ ὁ χρόνος τῇ κινήσει· τῷ γὰρ φερομένῳ γνωρίζομεν τὸ πρό-

30 τερον καὶ ὑστέρον ἐν κινήσει· ἢ δ' ἀριθμητὸν τὸ πρότερον καὶ ὑστέρον, τὸ νῦν ἐστὶν· ὥστε καὶ ἐν τούτοις, ὁ μὲν ποτε ὄν νῦν, ἐστὶ τὸ αὐτό· πρότερον γὰρ καὶ ὑστέρον ἐστὶ τὸ ἐν κινήσει· τὸ δ' εἶναι ἕτερον· [ἢ ἀριθμητὸν γὰρ τὸ πρότερον καὶ ὑστέρον, τὸ νῦν ἐστὶ]. Καὶ

35 γνώριμον δὲ μάλιστα τοῦτ' ἐστὶ· καὶ γὰρ ἡ κίνησις διὰ τὸ κινούμενον καὶ ἡ φορὰ διὰ τὸ φερόμενον· τότε γὰρ τι τὸ φερόμενον, ἢ δὲ κίνησις οὐ. Ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸ αὐτὸ τὸ νῦν λεγόμενον αἰεὶ, ἐστὶ δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό· καὶ γὰρ τὸ φερόμενον. (9) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι

40 εἴτε χρόνος μὴ εἴη, τὸ νῦν οὐκ ἂν εἴη, εἴτε τὸ νῦν μὴ εἴη, χρόνος οὐκ ἂν εἴη· ἅμα γὰρ ὡσπερ τὸ φερόμενον καὶ ἡ φορὰ, οὕτως καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ τοῦ φερομένου καὶ ὁ τῆς φορᾶς. Χρόνος μὲν γὰρ ὁ τῆς φορᾶς ἀριθμὸς, τὸ νῦν δὲ ὡς τὸ φερόμενον οἶον μονὰς ἀριθμοῦ. Καὶ

45 συνεχῆς τε δὴ ὁ χρόνος τῷ νῦν, καὶ διήρηται κατὰ τὸ νῦν· ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ τοῦτο τῇ φορᾷ καὶ τῷ φερομένῳ· καὶ γὰρ ἡ κίνησις καὶ ἡ φορὰ μία τῷ φερομένῳ, ὅτι ἐν, καὶ οὐχ ὅποτε ὄν (καὶ γὰρ ἂν διαλίποι) ἀλλὰ τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ ὀρίζει τὴν πρότερον καὶ ὑστέρον

50 κινήσιν τοῦτο. Ἀκολουθεῖ δὲ καὶ τοῦτο πως τῇ στιγμῇ· καὶ γὰρ ἡ στιγμῇ καὶ συνέχει τὸ μῆκος καὶ ὀρίζει· ἐστὶ γὰρ τοῦ μὲν ἀρχῆς, τοῦ δὲ τελευτῆς. (10) Ἄλλ' ἔταν μὲν οὕτω λαμβάνη τις ὡς δυσὶ χρώμενος τῇ μιᾷ, ἀνάγκη ἴστασθαι, εἰ ἐστὶ ἀρχῇ καὶ τελευτῇ

pertinens : tunc non videtur fuisse ullum tempus, quia nec motus. Quum autem prius et posterius sentimus, tunc dicimus esse Tempus. Tempus enim nihil aliud est quam numerus motus secundum prius et posterius. Tempus igitur non est motus, nisi quatenus motus numerum habet.

(6) Argumento est, quod plus et minus dijudicamus numero, motum autem majorem et minorem dijudicamus tempore : ergo tempus est numerus quidam. Quum autem numerus bifariam accipiatur (nam et quod numeratur, et quod est numerabile, numerum vocamus, et id quo numeramus) : tempus igitur est id quod numeratur, non quo numeramus. [Sunt autem diversa, id quo numeramus, et quod numeratur.] [XVII.] (7) Et quemadmodum motus semper est alius atque alius, ita etiam tempus. Universum vero tempus simul acceptum, idem est : [quoniam momentum re ipsa unum et idem est, sed essentia ejus est diversa]. Momentum autem metitur tempus, quatenus est prius et posterius. (8) Jam vero momentum partim est idem, partim non est idem. Quatenus enim in alio atque alio est, diversum est : [hoc autem est ipsum momentum ;] sed quatenus momentum est id quod tandem est, eatenus est idem. Consequens enim est, ut dictum fuit, magnitudini motus, huic vero tempus, ut asserimus. Peræque igitur puncto id quod fertur, quo motum cognoscimus, atque in eo prius et posterius. Hoc autem re ipsa idem est : aut enim est punctum, aut lapis, aut aliquid aliud ejusmodi : sed ratione est aliud : sicuti sophistæ sumunt aliud esse Coriscum in Lyceo, et Coriscum in foro : ergo et hoc, quia alibi et alibi est, diversum est. Atqui ei quod fertur, consequens est momentum, sicut motui tempus : nam eo quod fertur cognoscimus prius ac posterius in motu : momentum autem est quatenus prius ac posterius est numerabile. Quocirca et in his re ipsa momentum est idem ; quia quod in motu est, est prius et posterius : essentia vero est diversa : [quoniam momentum est, quatenus prius et posterius est numerabile]. Atque hoc est maxime notum : quia et motus per id quod movetur, cognoscitur : et latio per id quod fertur. Quod enim fertur, est hoc aliquid : motus autem non est hoc aliquid. Partim itaque id quod vocatur momentum, est semper idem, partim non idem : quoniam et id quod fertur, similiter se habet. (9) Perspicuum etiam est, sive tempus non sit, momentum non fore : sive non sit momentum, non fore tempus. Ut enim simul sunt id quod fertur et latio, ita etiam numerus ejus quod fertur et numerus lationis. Tempus enim est lationis numerus : momentum vero est velut id quod fertur, ut unitas numeri. Ergo et continuo est tempus propter momentum, ac dividitur ratione momenti. Nam et quod ad hoc, sequitur lationem, et rem quæ fertur. Etenim motio et latio una est propter id quod fertur, quia est unum : nec momentum (nam interrumpi posset), sed ratione. Hoc namque terminat priorem et posteriorem motum. Quin etiam quod ad hoc, aliquo modo est consequens puncto. Nam punctum quoque et continet quodammodo longitudinem, et terminat : quoniam alterius est principium, alterius est finis. (10) Sed quum ita quispiam accipit, utens uno puncto quasi duobus : necesse est consistere, si idem punctum erit principium et finis. Momentum autem, quia

ἡ αὐτὴ στιγμή. Τὸ δὲ νῦν διὰ τὸ κινῆσθαι τὸ φερόμενον αἰεὶ ἕτερον· ὡσθ' ὁ χρόνος ἀριθμὸς οὐχ ὡς τῆς αὐτῆς στιγμῆς, ὅτι ἀρχὴ καὶ τελευτή, ἀλλ' ὡς τὰ ἔσχατα τῆς αὐτῆς μάλλον, καὶ οὐχ ὡς τὰ μέρη, 5 διὰ τε τὸ εἰρημένον (τῇ γὰρ μέσῃ στιγμῇ ὡς δυσὶ χρήσεται, ὥστε ἡρεμεῖν συμβήσεται), καὶ ἔτι φανερόν ὅτι οὐδὲ μῦρον τὸ νῦν τοῦ χρόνου, οὐδ' ἡ διαίρεσις τῆς κινήσεως, ὡσπερ οὐδ' αἱ στιγμαὶ τῆς γραμμῆς· αἱ δὲ γραμμαὶ αἱ δύο τῆς μιᾶς μόρια. (11) Ἡ μὲν οὖν 10 πέρασ τὸ νῦν, οὐ χρόνος, ἀλλὰ συμβέβηκεν· ἢ δ' ἀριθμεῖ, ἀριθμὸς· τὰ μὲν γὰρ πέρατα ἐκείνου μόνον ἐστὶν οὐ ἐστὶ πέρατα· ὁ δ' ἀριθμὸς ὁ τῶνδε τῶν ἵππων, ἢ δεκάς, καὶ ἄλλοι. [XVIII.] (12) Ὅτι μὲν τοίνυν ὁ χρόνος ἀριθμὸς ἐστὶ κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ 15 ὕστερον, καὶ συνεχῆς (συνεχοῦς γάρ), φανερόν.

CAP. XII. [XVIII.]

Ἐλάχιστος δὲ ἀριθμὸς ὁ μὲν ἀπλῶς ἐστίν, ἢ δυάς. Τίς δὲ ἀριθμὸς ἐστὶ μὲν ὡς ἐστίν, ἐστὶ δ' ὡς οὐκ ἐστίν, ὅσον γραμμῆς ἐλάχιστος πλήθει μὲν ἐστὶν αἱ δύο ἢ ἡ μία, μεγέθει δ' οὐκ ἐστὶν ἐλάχιστος· αἰεὶ γὰρ 20 διαίρεται πᾶσα γραμμῆ. Ὡσθ' ὁμοίως καὶ ὁ χρόνος· ἐλάχιστος γὰρ κατὰ μὲν ἀριθμὸν ἐστὶν ὁ εἷς ἢ οἱ δύο, κατὰ μέγεθος δ' οὐκ ἐστὶ. (2) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι ταχὺς μὲν καὶ βραδὺς οὐ λέγεται, πολλὺς δὲ καὶ ὀλίγος καὶ μακρὸς καὶ βραχύς. Ἡ μὲν γὰρ συνεχῆς, 25 μακρὸς καὶ βραχύς· ἢ δ' ἀριθμὸς, πολλὺς καὶ ὀλίγος· ταχὺς δὲ καὶ βραδὺς οὐκ ἐστίν· οὐδὲ γὰρ ὁ ἀριθμὸς ὅς ἀριθμοῦμεν ταχὺς καὶ βραδὺς οὐδεὶς. (3) Καὶ ὁ αὐτὸς δὲ πανταχοῦ ἅμα· πρότερον δὲ καὶ ὕστερον οὐχ ὁ αὐτός, ὅτι καὶ ἡ μεταβολὴ ἢ μὲν παροῦσα μία, 30 ἢ δὲ γεγενημένη καὶ ἡ μέλλουσα ἕτερα. Ὁ δὲ χρόνος ἀριθμὸς ἐστὶν οὐχ ὅς ἀριθμοῦμεν, ἀλλ' ὁ ἀριθμοῦμενος. Οὗτος δὲ συμβαίνει πρότερον καὶ ὕστερον αἰεὶ ἕτερος· τὰ γὰρ νῦν ἕτερα. Ἔστι δὲ ὁ ἀριθμὸς εἷς μὲν καὶ ὁ αὐτὸς ὁ τῶν ἑκατὸν ἵππων καὶ τῶν 35 ἑκατὸν ἀνθρώπων, ὧν δ' ἀριθμὸς, ἕτερα, οἱ ἵπποι τῶν ἀνθρώπων. (4) Ἔτι ὡς ἐνδέχεται κίνησιν εἶναι τὴν αὐτὴν καὶ μίαν πάλιν καὶ πάλιν, οὕτω καὶ χρόνον, ὅσον ἐνιαυτόν, ἢ ἔαρ, ἢ μετόπωρον. (5) Οὐ μόνον δὲ τὴν κίνησιν τῷ χρόνῳ μετροῦμεν, ἀλλὰ καὶ 40 τῇ κινήσει τὸν χρόνον διὰ τὸ δρίζεσθαι ὑπ' ἀλλήλων· ὁ μὲν γὰρ χρόνος ὀρίζει τὴν κίνησιν ἀριθμὸς ὧν αὐτῆς, ἢ δὲ κίνησις τὸν χρόνον. Καὶ λέγομεν πολλὴν ἢ ὀλίγον χρόνον, τῇ κινήσει μετροῦντες, καθάπερ καὶ τῷ ἀριθμητῷ τὸν ἀριθμὸν, ὅσον τῷ ἐνὶ ἵππῳ τὸν τῶν 45 ἵππων ἀριθμὸν· τῷ μὲν γὰρ ἀριθμῷ τὸ τῶν ἵππων πλήθος γνωρίζομεν· πάλιν δὲ τῷ ἐνὶ ἵππῳ τὸν τῶν ἵππων ἀριθμὸν αὐτόν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς κινήσεως· τῷ μὲν γὰρ χρόνῳ τὴν κίνησιν, τῇ δὲ κινήσει τὸν χρόνον μετροῦμεν. (6) Καὶ τοῦτ' εὐλόγως 50 συμβέβηκεν· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ μὲν μεγέθει ἢ κινήσει, τῇ δὲ κινήσει ὁ χρόνος, τῷ καὶ ποσὰ καὶ συνεχῆ καὶ διαίρετὰ εἶναι· διὰ μὲν γὰρ τὸ τὸ μέγεθος εἶναι τοιοῦτον

quod fertur, movetur, semper diversum est. Quocirca tempus est numerus, non ut ejusdem puncti, quia sit principium et finis : sed potius ut extremitates lineæ, nec ut partes : quum ob id quod dictum fuit (quia medio puncto quasi duobus utetur, unde accidet ut quiescat) ; tum etiam quia perspicuum est, neque momentum esse partem temporis, neque divisionem esse partem motus, quemadmodum nec puncta lineæ : sed duæ lineæ sunt partes unius. (11) Quatenus igitur momentum est terminus, non est tempus, sed ei accidit. Quatenus autem numerat, est numerus. Termini namque illius rei tantummodo sunt cuius sunt termini. Sed numerus qui est horum equorum, ut denarius, etiam alibi reperitur. [XVIII.] (12) Tempus igitur esse numerum motus ratione prioris et posterioris, et esse continuum, quia est continui, perspicuum est.

Minimus autem numerus, qui simpliciter accipitur, est binarius : aliquis autem numerus partim est minimus, partim non est, ut lineæ minimus numerus multitudine quidem sunt duæ, aut una : magnitudine vero non est minimus : semper enim omnis linea dividitur. Quare similiter etiam tempus : minimum enim numero est unum, aut duo : magnitudine autem non est. (2) Perspicuum etiam est quod non dicatur velox et tardum : sed multum et paucum, et longum et breve. Nam qua est continuum, est longum et breve : qua vero est numerus, est multum et paucum. Sed velox et tardum non est : quia nec ullus numerus quo numeramus, est velox et tardus. (3) Et idem tempus simul est ubique. Prius autem et posterius non est idem : quoniam et mutatio, præsens quidem una est, præterita vero et futura est diversa. Tempus autem est numerus, non quo numeramus, sed qui numeratur. Hoc autem evenit ratione prioris et posterioris semper diversum : quia momenta sunt diversa ; numerus autem est unus et idem, centum equorum, et centum hominum : sed quorum est numerus, ea sunt diversa, nempe equi et homines. (4) Præterea ut accidit motum esse unum et eundem iterum atque iterum, ita et tempus idem esse accidit : ut annum, aut ver, vel autumnum. (5) Non solum autem metimur motum tempore, sed etiam motu tempus : quia se invicem definiunt. Tempus enim definit motum, quum sit ejus numerus : ac motus tempus ; dicimusque multum ac paucum tempus, motu metientes, quemadmodum et numerabili numerum, verbi gratia, uno equo numerum equorum. Etenim numero cognoscimus multitudinem equorum : rursusque uno equo ipsum numerum equorum. Similiter autem et in tempore et in motu res habet. Nam tempore motum, et motu tempus metimur. (6) Atque hoc est rationi consentaneum : sequitur enim magnitudinem motus, et motum tempus : quia sunt et quanta, et continua, et dividua. Nam propterea quod talis est magnitudo, motus ita est affectus : et propter

ἢ κινήσεις ταῦτα πέπονθε, διὰ δὲ τὴν κίνησιν ὁ χρόνος. Καὶ μετροῦμεν καὶ τὸ μέγεθος τῆ κινήσει, καὶ τὴν κίνησιν τῶ μεγέθει· πολλὴν γὰρ εἶναι φαμεν τὴν δδόν, ἂν ἢ ἢ πορεία πολλή, καὶ ταύτην πολλήν, ἂν ἢ δδός ἢ πολλή· καὶ τὸν χρόνον, ἂν ἢ κινήσεις· καὶ τὴν κίνησιν, ἂν ὁ χρόνος. [XIX.] (7) Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὁ χρόνος μέτρον κινήσεως καὶ τοῦ κινεῖσθαι, μετρεῖ δ' οὗτος τὴν κίνησιν τῶ ὄρισαι τινὰ κίνησιν, ἢ καταμετρήσει τὴν δδον, ὡσπερ καὶ τὸ μήκος ὁ πῆχυς τῶ ὄρισθαι τὴν μέγεθος ὁ ἀναμετρήσει τὸ δλον, καὶ ἐστὶ τῆ κινήσει τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι τὸ μετρεῖσθαι τῶ χρόνῳ καὶ αὐτῆν καὶ τὸ εἶναι αὐτῆς· ἅμα γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὸ εἶναι τῆ κινήσει μετρεῖ, καὶ τοῦτ' ἐστὶν αὐτῆ τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι αὐτῆς τὸ εἶναι. (8) Δῆλον δ' ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι αὐτῶν τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ χρόνου. Τὸ γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι δυοῖν ἐστὶ θάτερον, ἐν μὲν τὸ εἶναι τότε ὅτε ὁ χρόνος ἐστίν, ἐν δὲ τὸ ὡσπερ ἐνια λέγομεν ὅτι ἐν ἀριθμῷ ἐστὶ. Τοῦτο δὲ σημαίνει ἥτοι ὡς μέρος ἀριθμοῦ καὶ πάθος, καὶ θλωσ ὅτι τοῦ ἀριθμοῦ τι, ἢ ὅτι ἐστὶν αὐτοῦ ἀριθμῶς. Ἐπεὶ δ' ἀριθμῶς ὁ χρόνος, τὸ μὲν νῦν καὶ τὸ πρότερον, καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὕτως ἐν χρόνῳ ὡς ἐν ἀριθμῷ μόνος, καὶ τὸ περιττὸν καὶ ἄρτιον (τὰ μὲν γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τι, τὰ δὲ τοῦ χρόνου τί ἐστὶ) τὰ δὲ πράγματα ὡς ἐν ἀριθμῷ τῶ χρόνῳ ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο, περιέχεται ὑπ' ἀριθμοῦ ὡσπερ καὶ τὰ ἐν τόπῳ ὑπὸ τόπου. (9) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶ τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι τὸ εἶναι ὅτε ὁ χρόνος ἐστίν, ὡσπερ οὐδὲ τὸ ἐν κινήσει εἶναι οὐδὲ τὸ ἐν τόπῳ, ὅτε ἢ κινήσεις καὶ ὁ τόπος ἐστίν· εἰ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν τινι οὕτως, πάντα τὰ πράγματα ἐν ὅποιον ἐστὶ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐν τῇ κέγγρῳ· ὅτε γὰρ ἢ κέγγρος ἐστίν, ἐστὶ καὶ ὁ οὐρανός. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν συμβεβηκεν, ἐκεῖνο δ' ἀνάγκη παρακολουθεῖν καὶ τῶ ὄντι ἐν χρόνῳ εἶναι τινὰ χρόνον, ὅτε κακεῖνο ἐστὶ, καὶ τῶ ἐν κινήσει ὄντι εἶναι τότε κίνησιν. (10) Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὡς ἐν ἀριθμῷ τὸ ἐν χρόνῳ, ληφθήσεται τις πλείων χρόνος παντὸς τοῦ ἐν χρόνῳ ὄντος· διὸ ἀνάγκη πάντα τὰ ἐν χρόνῳ ὄντα περιέχεσθαι ὑπὸ χρόνου, ὡσπερ καὶ τὰλλα ὅσα ἐν τινι ἐστίν, ὄν τὰ ἐν τόπῳ ὑπὸ τοῦ τόπου. Καὶ πάσχειν δὴ τι ὑπὸ τοῦ χρόνου, καθάπερ καὶ λέγειν εἰώθαμεν ὅτι κατατῆκε ὁ χρόνος, καὶ γηράσκει πάνθ' ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἐπιλανθάνεται διὰ τὸν χρόνον, ἀλλ' οὐ μεμάρθηκεν, οὐδὲ νέον γέγονεν οὐδὲ καλόν· φθορᾶς γὰρ αἴτιος καθ' αὐτὸν μάλλον ὁ χρόνος· ἀριθμῶς γὰρ κινήσεως, ἢ δὲ κινήσει ἐξίστησι τὸ ὑπάρχον. Ὅστε φανερόν ὅτι τὰ αἰεὶ ὄντα, ἢ αἰεὶ ὄντα, οὐκ ἐστὶν ἐν χρόνῳ· οὐ γὰρ περιέχεται ὑπὸ χρόνου, οὐδὲ μετρεῖται τὸ εἶναι αὐτῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου· σημειὸν δὲ τούτου ὅτι οὐδὲ πάσχει οὐδὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου ὡς οὐκ ὄντα ἐν χρόνῳ. (11) Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὁ χρόνος μέτρον κινήσεως, ἐστὶ καὶ ἡρεμίας μέτρον κατὰ συμβεβηχός· πᾶσα γὰρ ἡρεμία ἐν χρόνῳ. Οὐ γὰρ ὡσπερ τὸ ἐν κινήσει ὄν ἀνάγκη κινεῖσθαι, οὕτως καὶ τὸ ἐν χρόνῳ· οὐ

motum tempus : metimurque magnitudinem motu, et motum magnitudine. Dicimus enim longam esse viam, si sit longa profectio : et hanc longam, si sit longa via : nec non tempus, si motus ; et motum, si tempus. [XIX.] (7) Quom autem tempus sit mensura motus et ipsius moveri ; hoc autem metiatur motum, eo quod definit aliquem motum, qui totam metiatur (sicut et longitudinem ulna, eo quod definit aliquam magnitudinem, quæ metiatur totum) : profecto et motum esse in tempore, nihil aliud est quam tempus eum metiri, et ejus essentiam : simul enim motum et motus essentiam metitur. Et hoc est ipsi motui, esse in tempore, nimirum tempus metiri ejus essentiam. (8) Quia etiam aliis rebus constat hoc convenire, ut esse in tempore, nihil aliud sit quam tempus eorum essentiam metiri. Nam esse in tempore, duorum alterum est : unum quidem, tunc esse quando est tempus ; alterum vero, ut quædam dicimus esse in numero ; quod quidem significat vel ut partem numeri et affectionem, et omnino aliquid numeri esse : vel numerum ejus esse. Quia vero tempus est numerus : certe momentum, et prius, et quæcumque sunt ejusmodi, ita sunt in tempore, ut in numero unitas, et impar et par, (nam hæc sunt aliquid numeri, illa vero aliquid temporis,) res autem sunt in tempore, ut in numero. Quodsi ita est, res continentur a numero, quemadmodum et ea quæ in loco sunt, a loco. (9) Perspicuum quoque est quod esse in tempore, non esse, tunc esse quum tempus est : quemadmodum nec esse in motu, nec esse in loco, significat tunc esse, quum motus et locus est. Alioqui si ita sit esse in aliquo, omnes res in quavis re erunt, et cælum erit in milio. Quo tempore enim milium est, etiam cælum est. Sed hoc accidit : illud vero necessario consequitur : id est, et ei quod est in tempore, esse aliquod tempus, quando illud est ; et ei quod est in motu, esse tunc motum. (10) Quoniam autem quod est in tempore, est ut in numero ; sumetur aliquid majus tempus omni re quæ est in tempore. Idcirco necesse est ut omnia quæ sunt in tempore, continentur a tempore, quemadmodum et cetera, quæcumque in aliquo sunt : verbi gratia, quæ sunt in loco, continentur a loco. Ergo et pati aliquid a tempore : quemadmodum et dicere solemus, tempus omnia consumere, ac tempore omnia senescere, et oblivionem induci propter tempus : sed non didicit, neque juventutem aut pulchritudinem tempore nactum quidquam est. Tempus enim per se est potius causa interitus, quia est numerus motus : motus autem, id quod est, de statu suo dimovet. Quocirca perspicuum est, ea quæ semper sunt, quatenus semper sunt, non esse in tempore : quia non continentur a tempore, nec tempus metitur eorum essentiam. Hujus rei argumentum est, quod nihil patiuntur a tempore, utpote quæ non sunt in tempore. (11) Quoniam autem tempus est mensura motus, est etiam quietis mensura ex accidenti. Omnis enim quies in tempore. Non enim sicut necesse est, id quod est in motu, moveri : ita etiam quod est in tempore : quia tempus non est

γὰρ ἡ κίνησις ὁ χρόνος, ἀλλ' ἀριθμὸς κινήσεως· ἐν ἀριθμῷ δὲ κινήσεως ἐνδέχεται εἶναι καὶ τὸ ἡρεμοῦν. Οὐ γὰρ πᾶν τὸ ἀκίνητον ἡρεμεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐστερημένον κινήσεως, πεφυκὸς δὲ κινεῖσθαι, καθάπερ εἴρηται ἐν 6 τοῖς πρότερον. Τὸ δ' εἶναι ἐν ἀριθμῷ ἐστὶ τὸ εἶναι τινα ἀριθμὸν τοῦ πράγματος, καὶ μετρεῖσθαι τὸ εἶναι αὐτοῦ τῷ ἀριθμῷ ἐν ᾧ ἐστίν· ὥστ' εἰ ἐν χρόνῳ, ὑπὸ χρόνῳ. Μετρήσει δ' ὁ χρόνος τὸ κινούμενον καὶ τὸ ἡρεμοῦν, ἢ τὸ μὲν κινούμενον, τὸ δὲ ἡρεμοῦν· τὴν γὰρ 10 κίνησιν αὐτῶν μετρήσει καὶ τὴν ἡρεμίαν, πόση τις. (12) Ὅστε τὸ κινούμενον οὐχ ἄπλῶς ἐστὶ μετρητὸν ὑπὸ χρόνου, ἢ ποσὸν τι ἐστίν, ἀλλ' ἢ ἡ κίνησις αὐτοῦ ποσὴ. Ὅσθ' ὅσα μῆτε κινεῖται μῆτ' ἡρεμεῖ, οὐκ ἐστὶν ἐν χρόνῳ· τὸ μὲν γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι τὸ μετρεῖσθαι ἐστὶ χρόνῳ, ὁ δὲ χρόνος κινήσεως καὶ ἡρεμίας μέτρον. (13) Φανερόν οὖν ὅτι οὐδὲ τὸ μὴ ὄν ἐστὶ πᾶν ἐν χρόνῳ, οἷον ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἄλλως, ὥσπερ 20 τὴν διάμετρον εἶναι τῆ πλευρᾷ σύμμετρον. Ὅλωσ γάρ, εἰ μέτρον μὲν ἐστὶ κινήσεως ὁ χρόνος καθ' αὐτό, τῶν δ' ἄλλων κατὰ συμβεβηκός, ὅπλον ὅτι ὄν τὸ εἶναι μετρεῖ, τούτοις ἅπασιν ἐστὶ τὸ εἶναι ἐν τῷ ἡρεμεῖν ἢ κινεῖσθαι. Ὅσα μὲν οὖν φθαρτὰ καὶ γενητὰ καὶ ὄλωσ ὅτε μὲν ὄντα, ὅτε δὲ μὴ, ἀνάγκη ἐν χρόνῳ εἶναι· ἐστὶ γὰρ χρόνος τις πλείων, ὃς ὑπερέχει τοῦ τε εἶναι αὐ- 25 τῶν καὶ τοῦ μετροῦντος τὴν οὐσίαν· τῶν δὲ μὴ ὄντων ὅσα μὲν περιέχει ὁ χρόνος, τὰ μὲν ἦν, οἷον Ὅμηρος ποτε ἦν, τὰ δὲ ἐστὶ, οἷον τῶν μελλόντων τι, ἐφ' ὅπο- τερα περιέχει· καὶ εἰ ἐπ' ἄμφω, ἀμφοτέρα καὶ ἦν καὶ ἐστὶ· ὅσα δὲ μὴ περιέχει μηδαμῆ, οὐτ' ἦν οὐτ' 30 ἐστὶν οὐτ' ἐστὶ. Ἐστὶ δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν μὴ ὄντων, ὅσων τὰ ἀντικείμενα αἰεὶ ἐστὶν, οἷον τὸ ἀσύμμετρον εἶναι τὴν διάμετρον αἰεὶ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐστὶ τούτο ἐν χρόνῳ. Οὐ τοίνυν οὐδὲ τὸ σύμμετρον διὸ αἰεὶ οὐκ ἐστὶν, ὅτι ἐναντίον τῶ ἀεὶ ὄντι. Ὅσων δὲ τὸ ἐναντίον μὴ 35 αἰεὶ, ταῦτα δὲ δύνата καὶ εἶναι καὶ μῆ, καὶ ἐστὶ γένε- σις καὶ φθορὰ αὐτῶν.

motus, sed est numerus motus : in numero autem motus potest esse etiam quod quiescit. Non enim omne immobile quiescit, sed quod est privatum motu, quum natura sit aptum moveri, quemadmodum dictum fuit in superiori- bus. Esse autem in numero, nihil aliud est, quam esse aliquem numerum rei, et numerum, in quo ea res est, metiri ejus rei essentiam. Quare si est in tempore, ejus rei essentiam metitur tempus. Metietur autem tempus id quod movetur, et id quod quiescit, quatenus illud movetur, hoc autem quiescit. Nam motionem eorum et quietem metietur, quota sit. (12) Quocirca id quod movetur, non simpliciter cadit sub mensuram temporis, quatenus est quantum quid- dam, sed quatenus motio ejus est tanta. Quapropter quae- cumque nec movetur nec quiescunt, non sunt in tempore. Nam esse in tempore nihil aliud est quam comprehendī mensura temporis : tempus autem est mensura motus et quietis. (13) Patet igitur, nec quidquid non est, in tem- pore esse : veluti, quaecumque non possunt aliter se ha- bere, ut dimittentem habere communem mensuram cum latere. Omnino enim, si tempus est motus mensura per se, ceterorum autem ex accidenti; manifestum est, quorum essentiam tempus metitur, eorum omnium essentiam con- sistere in eo ut moveantur et quiescant. Quaecumque igitur interituri et generationi sunt obnoxia, et omnino quan- doque sunt, quandoque non sunt, haec necesse est esse in tempore. Est enim tempus quoddam majus, quod excedet et eorum essentiam et tempus metiens eorum essentiam. Sed inter ea quae non sunt, quaecumque tempus continet, partim fuerunt, ut Homerus aliquando fuit; partim erunt, ut futurum aliquid, in utramvis partem ea tempus conti- neat. Et si in utramque partem contineat, et erant et erunt. Quae vero tempus nullo modo continet, haec neque fuerunt, neque sunt, neque erunt. Ejusmodi autem sunt ea non entia, quorum opposita semper sunt : verbi gratia, dimittentem non habere communem mensuram, semper est : atque hoc non erit in tempore : proinde nec habere communem mensuram. Ideo semper non est, quia est contrarium ei quod semper est : quorum autem contrarium non semper est, haec possunt esse et non esse : eorumque est ortus et interitus.

CAP. XIII. [XIX.]

Τὸ δὲ νῦν ἐστὶ συνέχεια χρόνου, ὥσπερ ἐλέχθη· συνέχεια γὰρ τὸν χρόνον τὸν παρελθόντα καὶ ἐσόμενον, καὶ ὄλωσ πέρασ χρόνου ἐστίν· ἐστὶ γὰρ τοῦ μὲν ἀρχῆ, 40 τοῦ δὲ τελευτῆ. Ἀλλὰ τοῦτ' οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῆς στι- γμῆς μενούσης φανερόν· διαιρεῖ δὲ δυνάμει. Καὶ ἢ μὲν τοιοῦτο, αἰεὶ ἕτερον τὸ νῦν· ἢ δὲ συνδεῖ, αἰεὶ τὸ αὐτό, ὥσπερ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν γραμμῶν· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ αἰεὶ καὶ μία στιγμή τῆ νοήσει· διαιρούντων 45 γὰρ ἄλλη· ἢ δὲ μία, ἢ αὐτὴ πάντη. Οὕτω καὶ τὸ νῦν τὸ μὲν τοῦ χρόνου διαίρεσις κατὰ δύναμιν, τὸ δὲ πέρασ ἀμφοῖν καὶ ἐνότης· ἐστὶ δὲ ταῦτό καὶ κατὰ ταῦτό ἢ διαίρεσις καὶ ἡ ἔνωσις· τὸ δ' εἶναι οὐ ταῦτό. (2) Τὸ μὲν οὕτω λέγεται τῶν νῦν, ἄλλο δ' ὅταν 50 ὁ χρόνος ὁ τούτου ἐγγὺς ἢ· ἤξει νῦν, ὅτι τήμερον ἤξει· ἤξει νῦν, ὅτι ἤλθε τήμερον. Τὰ δ' ἐν Ἰλιῷ γέγονεν οὐ νῦν, οὐδ' ὁ κατακλυσμὸς γέγονε νῦν· καίτοι συν-

Porro Nunc, seu momentum, est continuatio tempo- ris, sicuti dictum fuit : continet enim tempus praeteritum et futurum : et omnino est terminus temporis, quoniam al- terius est principium, alterius est finis. Quamquam hoc non est, ut in puncto permanente, perspicuum : dividit autem potestate. Et quatenus est tale, semper est diversum Nunc ; quatenus vero connectit, semper est idem, ut in mathe- maticis lineis : non enim est semper unum et idem punctum intellectu : quia dividitibus est aliud atque aliud ; sed quatenus est una linea, idem punctum est omnino. Ita etiam Nunc, partim est temporis divisio secundum potesta- tem, partim terminus utriusque et copula. Est autem idem et secundum idem divisio et copulatio : sed essentia non est eadem. (2) Sic ergo dicitur aliquod Nunc. Aliud autem est, quando est tempus huic propinquum. Veniet enim nunc, quia hodie veniet : aut venit nunc, quia venit hodie. Sed quae Illi sunt gesta, non sunt facta nunc, neque inun-

εγγύς χρόνος εἰς αὐτά, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγγύς. (3) Τὸ δὲ ποτέ, χρόνος ὀρισμένος πρὸς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον νῦν, ὅσον ποτὲ ἐλήφθη Τροία, καὶ ποτὲ ἔσται κατακλισμός· δεῖ γὰρ πεπεράναι πρὸς τὸ νῦν. Ἔσται ἄρα 6 ποσὸς τις ἀπὸ τοῦδε χρόνος καὶ εἰς ἐκεῖνο, καὶ ἦν εἰς τὸ παρελθόν. (4) Εἰ δὲ μηδεὶς χρόνος ὅς οὐ ποτε, πᾶς ἂν εἴη χρόνος πεπερασμένος. Ἄρ' οὖν ὑπολείψει; ἢ οὐ, εἴπερ αἰεὶ ἔστι κίνησις. Ἄλλος οὖν ἢ ὁ αὐτὸς 10 πολλάκις; δῆλον ὅτι, ὡς ἂν ἡ κίνησις, οὕτω καὶ ὁ χρόνος. Εἰ μὲν γὰρ ἡ αὐτὴ καὶ μία γίνεται ποτε, ἔσται καὶ 15 χρόνος εἰς καὶ ὁ αὐτός· εἰ δὲ μή, οὐκ ἔσται. (5) Ἐπει δὲ τὸ νῦν τελευτή καὶ ἀρχὴ χρόνου, ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ μὲν παρήκοντος τελευτή, ἀρχὴ δὲ τοῦ μελλόντος· ἔχει ἂν ὡςπερ ὁ κύκλος ἐν τῷ αὐτῷ 20 πως τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὕτω καὶ ὁ χρόνος αἰεὶ ἐν ἀρχῇ καὶ τελευτῇ· καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ αἰεὶ ἕτερος· οὐ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ νῦν· ἅμα γὰρ ἂν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ τὰ ἀντικείμενα εἴη, καὶ οὐκ ὑπολείψει δὴ· αἰεὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ. (6) Τὸ δ' ἤδη, τὸ ἐγγύς ἔστι 25 τοῦ παρόντος νῦν ἀτόμου μέρος τοῦ μελλόντος χρόνου. Πότε βαδίζεις; ἤδη, ὅτι ἐγγύς ὁ χρόνος ἐν ᾧ μέλλει. Καὶ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου τὸ μὴ πόρρω τοῦ νῦν. Πότε βαδίζεις; ἤδη βεβάδικα. Τὸ δὲ ἴλιον φάναι ἤδη ἐαλω- 30 κέναι οὐ λέγομεν, ὅτι πόρρω λίαν τοῦ νῦν. (7) Καὶ τὸ ἄρτι τὸ ἐγγύς τοῦ παρόντος νῦν, τὸ μόνον τοῦ παρελθόντος. Πότε ἤλθες; ἄρτι, ἐὰν ἦ ὁ χρόνος ἐγγύς τοῦ ἐνεστώτος νῦν. Πάλαι δὲ τὸ πόρρω. Τὸ δὲ ἔξαίφνης τὸ ἐν ἀναισθήτῳ χρόνῳ διὰ μικρότητα ἐκ- 35 σταν. (8) Μεταβολὴ δὲ πᾶσα φύσει ἐκστατικόν. Ἐν 30 δὲ τῷ χρόνῳ πάντα γίνεται καὶ φθεῖρεται· διὸ καὶ οἱ μὲν σοφώτατον ἔλεγον, ὃ δὲ Πυθαγόρειος Πάρων ἀμαθέστατον, ὅτι καὶ ἐπιλανθάνονται ἐν τούτῳ, λέγων ὀρθότερον. Δῆλον οὖν ὅτι φθορᾶς μάλλον ἔσται καθ' αὐτὸν αἴτιος ἢ γενέσεως, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότε- 35 ρον (ἐκστατικὸν γὰρ ἡ μεταβολὴ καθ' αὐτήν), γενέσεως δὲ καὶ τοῦ εἶναι κατὰ συμβεβηκός. Σημεῖον δὲ ἰκανόν ὅτι γίνεται μὲν οὐδὲν ἄνευ τοῦ κινεῖσθαι πως αὐτὸ καὶ πράττειν, φθεῖρεται δὲ καὶ μὴδὲν κινούμενον. Καὶ ταύτην μάλιστα λέγειν εἰώθαμεν ὑπὸ τοῦ χρόνου φθο- 40 ράν. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ταύτην ὁ χρόνος ποιεῖ, ἀλλὰ συμβαίνει ἐν χρόνῳ γίνεσθαι καὶ ταύτην τὴν μεταβολήν. Ὅτι μὲν οὖν ἔστιν ὁ χρόνος καὶ τί, καὶ ποσαχῶς λέγομεν τὸ νῦν, καὶ τί τὸ ποτέ καὶ τὸ ἄρτι καὶ τὸ ἤδη καὶ τὸ πάλαι καὶ τὸ ἐξαίφνης, εἴρηται.

CAP. XIV. [XX.]

45 Τούτων δ' ἡμῖν οὕτω διηριθμημένων, φανερόν ὅτι πᾶσα μεταβολὴ καὶ ἅπαν τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ· τὸ γὰρ θάπτον καὶ βραδύτερον κατὰ πᾶσάν ἐστι μεταβολήν· ἐν πᾶσι γὰρ οὕτω φαίνεται. Λέγω δὲ 50 θάπτον κινεῖσθαι τὸ πρότερον μεταβάλλον εἰς τὸ ὑποκείμενον κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα, καὶ ὁμαλῆν κίνησιν κινούμενον, ὅσον ἐπὶ τῆς φορᾶς, εἰ ἄμφω κατὰ τὴν περιφερῆ κινεῖται ἡ ἄμφω κατὰ τὴν εὐθείαν. Ὅμοίως

ARISTOTELES. II.

datio nunc est facta. Atqui usque ad ea tempus est continuum : sed nihilo magis dicuntur nunc facta, quia non sunt propinqua. (3) Aliquando autem, est tempus terminatum priori et posteriori Nunc : veluti, aliquando capta est Troja : et aliquando erit inundatio. Oportet enim esse terminatum ipso Nunc. Erit igitur tempus certa quantitate praeditum, ab hoc Nunc usque ad illud. Et ita fuit in praeteritum. (4) Si vero nullum est tempus quod non sit aliquando, certe omne tempus finitum erit. Numquid ergo deficiet? an non, si quidem semper est motus? Aliusne igitur, an idem saepius? manifestum est, ut est motus, ita etiam esse tempus. Nam si unus et idem motus aliquando sit, erit unum et idem tempus : sin minus, non erit. (5) Quia vero Nunc est finis et principium temporis, non tamen ejusdem, sed finis praeteriti, principium autem futuri; utque sicut circulus in eodem quodammodo habet convexum et concavum, ita etiam tempus semper est in principio et fine. Ideoque semper aliud videtur esse : quia Nunc non est principium et finis ejusdem : alioqui simul et secundum idem essent opposita. Non deficiet igitur tempus, quia semper in principio est. (6) Modo autem dicitur, quod est propinquum praesenti Nunc individuo, quum sit pars futuri temporis : veluti, quando ambulabis? modo : quia propinquum est tempus, quo futurum est ut ambulet. Et praeteriti temporis illud, quod non procul distat a praesenti Nunc : veluti, quando ambulabis? modo ambulavi. Illud autem modo captum esse non dicimus, quia est valde remotum a praesenti Nunc. (7) Et Nuper dicitur, quod est propinquum praesenti Nunc, et est pars praeteriti. Veluti, quando venisti? nuper : si sit tempus propinquum praesenti Nunc. Olim autem, quod longe distat. Repente vero dicitur, quod in tempore propter exiguitatem insensibili, de statu dimovetur. (8) Omnis autem mutatio naturaliter vim habet de statu dimovendi. Omnia vero in tempore fiunt, et intereunt : idcirco alii dixerunt tempus esse sapientissimum; Pythagoreus autem Paro rectius dixit esse insipientissimum; quia et obliviscuntur in eo. Manifestum igitur est, tempus per se fore potius causam interitus, quam generationis, quemadmodum et antea dictum fuit. Nam mutatio per se vim habet de statu dimovendi : ex accidenti autem est causa generationis et cur quidque sit. Cujus rei argumentum sufficiens est : quia nihil fit, quin aliquo modo ipsum moveatur et agat : interit autem, etiam quod nihil movetur. Atque hunc maxime interitum dicere solemus esse a tempore. At vero ne hunc quidem tempus facit : sed accidit, ut haec quoque mutatio in tempore fiat. Esse igitur tempus, et quid sit, et quot modis dicamus Nunc, et quid sit Aliquando, et Nuper, et Modo, et Olim, et Repente, dictum est.

His a nobis ita commemoratis, perspicuum est, omnem mutationem et quicquid movetur, esse in tempore. Celerius enim ac tardius, est in omni mutatione : quoniam in omnibus sic apparet. Dico autem celerius moveri, quod prius mutatur in subjectum, quum moveatur in eodem intervallo, et aequabili motu. Ut in latrone si ambo moveantur per circumferentiam, vel ambo per lineam rectam. Similiterque in aliis se res habet. At vero prius,

20

δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ μὴν τό γε πρότερον ἐν χρόνῳ ἐστὶ· πρότερον γὰρ καὶ ὕστερον λέγομεν κατὰ τὴν πρὸς τὸ νῦν ἀπόστασιν· τὸ δὲ νῦν ὅρος τοῦ παρήκοντος καὶ τοῦ μέλλοντος· ὥστ' ἐπεὶ τὰ νῦν ἐν χρόνῳ, καὶ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν χρόνῳ ἐσται· ἐν ᾧ γὰρ τὸ νῦν, καὶ ἡ τοῦ νῦν ἀπόστασις. Ἐναντίως δὲ λέγεται τὸ πρότερον κατὰ τε τὸν παρεληλυθότα χρόνον καὶ τὸν μέλλοντα· ἐν μὲν γὰρ τῇ παρεληλυθότι πρότερον λέγομεν τὸ πορρώτερον τοῦ νῦν, ὕστερον δὲ τὸ ἐγγύτερον· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι πρότερον μὲν τὸ ἐγγύτερον, ὕστερον δὲ τὸ πορρώτερον. Ὡστ' ἐπεὶ τὸ μὲν πρότερον ἐν χρόνῳ, πάσῃ δ' ἀκολουθεῖ κινήσει τὸ πρότερον, φανερόν ἐστι πᾶσα μεταβολὴ καὶ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ ἐστίν. (2) Ἄξιον δ' ἐπισκέψεως, καὶ πῶς ποτὲ ἔχει δὲ χρόνος πρὸς τὴν ψυχῆν, καὶ διὰ τί ἐν παντὶ εἶναι δοκεῖ δὲ χρόνος, καὶ ἐν γῆ καὶ ἐν θαλάττῃ καὶ ἐν οὐρανῷ. Ἡ ὅτι κινήσεώς τι πάθος ἢ ἕξις, ἀριθμὸς γε ὢν, ταῦτα δὲ κινήτᾳ πάντα· ἐν τόπῳ γὰρ πάντα· ὁ δὲ χρόνος καὶ ἡ κίνησις ἅμα κατὰ τε τὴν δύναμιν καὶ κατ' ἐνέργειαν. (3) Πότερον δὲ μὴ οὕσης τῆς ψυχῆς εἴη ἂν δὲ χρόνος ἢ οὐ, ἀπορήσειεν ἂν τις· ἀδύνατον γὰρ ὄντος εἶναι τοῦ ἀριθμησόντος, ἀδύνατον καὶ ἀριθμητόν τι εἶναι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδ' ἀριθμὸς· ἀριθμὸς γὰρ ἢ τὸ ἰριθμημένον ἢ τὸ ἀριθμητόν. Εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο πέφυκεν ἀριθμεῖν ἢ ψυχὴ καὶ ψυχῆς νοῦς, ἀδύνατον εἶναι χρόνον, ψυχῆς μὴ οὕσης· ἀλλ' ἢ τοῦτο δὲ ποτε ὄν ἐστιν ὁ χρόνος, ὅσον εἰ ἐνόεγεται κίνησιν εἶναι ἄνευ ψυχῆς· τὸ δὲ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν κινήσει ἐστὶ· χρόνος δὲ ταῦτ' ἐστίν ἢ ἀριθμητὰ ἐστίν. (4) Ἀπορήσει δ' ἂν τις καὶ ποίας κινήσεως ὁ χρόνος ἀριθμὸς. Ἡ ὅποιασούν· καὶ γὰρ γίνεται ἐν χρόνῳ καὶ φερέται καὶ αὐξάνεται, καὶ ἀλλοιοῦται ἐν χρόνῳ καὶ φέρεται· ἢ οὐκ κινήσις ἐστίν, ταύτῃ ἐστίν ἕκαστης κινήσεως ἀριθμὸς. Διὸ κινήσεώς ἐστίν ἀπλῶς ἀριθμὸς συνεχούς, ἀλλ' οὐ τινός. Ἀλλ' ἐστὶ νῦν κεκινήσθαι καὶ ἄλλα, ὧν ἑκατέρας τῆς κινήσεως εἴη ἂν ἀριθμὸς. Ἔτερος οὖν χρόνος ἐστίν, καὶ ἅμα δύο ἴσοι χρόνοι ἂν εἶεν, ἢ οὐ; ὁ αὐτὸς γὰρ χρόνος εἰς ὁμοίως καὶ ἅμα· εἶδει δὲ καὶ οἱ μὴ ἅμα· εἰ γὰρ εἶεν κύνες, οἱ δ' ἵπποι, ἑκάτεροι δ' ἑπτὰ, ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς. Οὕτω καὶ τῶν κινήσεων τῶν ἅμα περαινομένων ὁ αὐτὸς χρόνος, ἀλλ' ἢ μὲν ταχέια ἴσως, ἢ δ' οὐ· καὶ ἡ μὲν φορὰ, ἢ δ' ἀλλοιώσις. Ὁ μέντοι χρόνος ὁ αὐτὸς, εἴπερ καὶ ὁ ἀριθμὸς ἴσος, καὶ ἅμα, τῆς τε ἀλλοιώσεως καὶ τῆς φορᾶς· καὶ διὰ τοῦτο αἱ μὲν κινήσεις ἕτεραι καὶ χωρὶς, ὁ δὲ χρόνος πανταχοῦ ὁ αὐτὸς, ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς εἰς, καὶ ὁ αὐτὸς πανταχοῦ ὁ τῶν ἴσων καὶ ἅμα. (5) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ φορὰ καὶ ταύτης ἡ κύκλω, ἀριθμεῖται δ' ἕκαστον ἐνὶ τινι συγγενεῖ, μονάδες μονάδι, ἵπποι δ' ἵππῳ, οὕτω καὶ ὁ χρόνος χρόνῳ τινὶ ὁρισμένῳ, μετρεῖται δ' ὡσπερ εἴπομεν ὅ τε χρόνος κινήσει, καὶ ἡ κίνησις χρόνῳ (τοῦτο δ' ἐστίν, ὅτι ὑπὸ τῆς ὁρισμένης κινήσεως χρόνῳ μετρεῖται τῆς τε κινήσεως τὸ ποσοῦν καὶ τοῦ χρόνου)· εἰ

in tempore est. Prius namque et posterius dicimus ratione distantiae a praesenti momento : praesens autem momentum est terminus praeteriti et futuri. Quare quum praesens momentum sit in tempore, etiam prius et posterius in tempore erunt : nam in quo est praesens momentum, in eo est etiam distantia a praesenti momento. Sed contrario modo dicitur prius in tempore praeterito et in futuro : quoniam in praeterito prius dicimus, quod est remotius a praesenti momento ; posterius autem, quod est propinquius : in futuro autem, prius, quod est propius ; posterius, quod remotius. Quapropter quum prius sit in tempore, omni autem motui prius sit consequens : perspicuum est, omnem mutationem et omnem motum esse in tempore. (2) Dignum porro est consideratione, et quonam modo affectum sit tempus erga animam : et cur in omni re videatur esse tempus, et in terra, et in mari, et in caelo. An quia est motionis affectio quaedam, sive habitus, quum sit ejus numerus? haec vero omnia mobilia sunt, quia omnia sunt in loco : tempus autem et motus simul sunt, tam potestate quam actu. (3) Utrum autem, nisi sit anima, erit tempus, an non, dubitare quispiam possit : quando enim numerans esse nequit, impossibile est esse numerabile. Quare manifestum est, ne numerum quidem esse posse : numerus enim est vel quod est numeratum, vel quod est numerabile. Quodsi nihil aliud natura aptum est ad numerandum quam anima, et quidem ea pars animae quae vocatur intellectus : impossibile est, tempus esse, quum anima non sit, nisi hoc ipsum quod re et subjecto est tempus : veluti, si potest esse motus sine anima : prius autem ac posterius in motu est : ac tempus haec sunt, quatenus sunt numerabilia. (4) Sed et dubitare aliquis possit, cujus motionis numerus sit tempus. An est cujusvis? quoniam et fit in tempore, et interit, et augetur, et variatur in tempore, et fertur. Quatenus igitur est motus, eatenus est cujusque motionis numerus. Idcirco est continua motionis simpliciter numerus, non cujusdam. Verum fieri potest, ut nunc aliud quoque motum sit, quorum utriusque motionis erit numerus. Ergo diversum tempus est, et simul duo aequalia tempora erunt? an non? idem enim tempus est unum, similiter et simul. Specie vero, unum sunt etiam ea quae non sunt simul. Etenim si sint hi quidem canes, illi vero, equi; utriusque autem, septem : numerus est idem. Sic etiam motuum qui simul perficiuntur, idem est tempus. Sed alter fortasse est velox, alter minime; et alter latio, alter variatio. Tempus tamen est idem, si quidem et numerus aequalis, ac simul est tam variationis quam lationis. Ideoque motus quidem diversi et separati sunt : tempus vero ubique idem est idem : quia etiam numerus est unus et ubique idem, is qui aequalium et simul est. (5) Quoniam autem prima est latio, et hujus prima species motus circularis, numeratur autem unumquodque uno aliquo ejusdem generis, ut unitates unitate, equi equo, ita etiam tempus tempore aliquo definito; metitur autem (ut diximus) tempus motio, et motionem tempus : (quod quidem ideo est, quia motio tempore definita metitur et motionis quantitatem et temporis :) si igitur quod est primum,

οὖν τὸ πρῶτον μέτρον πάντων τῶν συγγενῶν, ἡ κυκλοφορία ἢ ὁμαλῆς μέτρον μάλιστα, ὅτι ὁ ἀριθμὸς ὁ ταύτης γνωριμώτατος. Ἀλλοίωσις μὲν οὖν οὐδ' αὐξήσις οὐδὲ γένεσις οὐκ εἰσὶν ὁμαλεῖς, φορὰ δ' ἐστὶ. Διὸ
 5 καὶ δοκεῖ ὁ χρόνος εἶναι ἡ τῆς σφαιράς κινήσις, ὅτι ταύτη μετροῦνται αἱ ἄλλαι κινήσεις, καὶ ὁ χρόνος ταύτῃ τῇ κινήσει. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὸ εἰωθὸς λέγεσθαι συμβαίνει· φασὶ γὰρ κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κινήσιν ἐχόντων φυσικὴν καὶ γένεσιν καὶ φθοράν. Τοῦτο δέ, ὅτι ταῦτα πάντα τῷ χρόνῳ κρίνεται, καὶ λαμβάνει τελευτήν καὶ ἀρχὴν ὡσπερ ἀνὲ κατὰ τινα περιόδον· καὶ γὰρ ὁ χρόνος αὐτὸς εἶναι δοκεῖ κύκλος τις. Τοῦτο δὲ πάλιν δοκεῖ, διότι τοιαύτης ἐστὶ φορᾶς μέτρον καὶ μετρεῖται
 15 αὐτὸς ὑπὸ τοιαύτης. Ὡστε τὸ λέγειν εἶναι τὰ γινόμενα τῶν πραγμάτων κύκλον τὸ λέγειν ἐστὶ τοῦ χρόνου εἶναι τινα κύκλον· τοῦτο δέ, ὅτι μετρεῖται τῇ κυκλοφορίᾳ· παρὰ γὰρ τὸ μέτρον οὐδὲν ἄλλο παρεμφανίζεται τὸ μετρούμενον, ἀλλ' ἢ πλείω μέτρα τὸ δλον. (6) Λέγεται δ' ὀρθῶς καὶ ὅτι ἀριθμὸς μὲν ὁ αὐτὸς ὁ τῶν προβάτων καὶ τῶν κυνῶν, εἰ ἴσος ἑκάτερος, δεκάς δὲ οὐχ ἡ αὐτή, οὐδὲ δέκα τὰ αὐτὰ, ὡσπερ οὐδὲ τρίγωνα τὰ αὐτὰ τὸ ἰσόπλευρον, καὶ τὸ σκαληνές. Καίτοι σχήμα γε ταῦτό, ὅτι τρίγωνα ἄμφω· ταῦτο γὰρ λέγεται
 25 οὐ μὴ διαφέρει διαφορᾶ, ἀλλ' οὐχὶ οὐ διαφέρει, οἷον τρίγωνον τριγώνου διαφορᾶ διαφέρει· τοιγαροῦν ἕτερα τρίγωνα· σχήματος δὲ οὐ, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ διαιρέσει καὶ μῖξ. Σχήμα γὰρ τὸ μὲν τοιόνδε κύκλος, τὸ δὲ τοιόνδε τρίγωνον· τούτου δέ, τὸ μὲν τοιόνδε ἰσόπλευρον, τὸ δὲ τοιόνδε σκαληνές. Σχήμα μὲν οὖν τὸ αὐτό καὶ τοῦτο (τρίγωνον γάρ), τρίγωνον δ' οὐ τὸ αὐτό· καὶ ὁ ἀριθμὸς δὴ ὁ αὐτός· οὐ γὰρ διαφέρει ἀριθμοῦ διαφορᾶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν· δεκάς δὲ οὐχ ἡ αὐτή· ἐφ' ὧν γὰρ λέγεται, διαφέρει· τὰ μὲν γὰρ κύνες, τὰ
 35 δ' ἵπποι. Καὶ περὶ μὲν χρόνου καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν οἰκείων τῇ σκέψει εἴρηται.

est mensura eorum omnium quæ sunt ejusdem generis : certe circularis motus æquabilis maxime est mensura : quia hujus numerus est notissimus. Ergo variatio quidem et accretio et generatio non sunt æquabiles : latio vero est æquabilis. Ideoque tempus videtur esse motus sphaeræ : quia et alios motus, et ipsum tempus hic motus metitur. Sed et propterea accidit quod dici consuevit. Inquiunt enim res humanas esse circulum, et ceterarum quoque rerum, quæ motum naturalem et ortum et interitum habent, circulum esse. Hoc autem ideo, quia hæc omnia tempore judicantur, et accipiunt finem et principium, quasi circuitione quadam. Etenim ipsum quoque tempus videtur esse circulus quidam. Et hoc rursus ideo videtur, quia est hujusmodi lationis mensura, et ipsum metitur hujusmodi latio. Quocirca dicere, eas res quæ fiunt, esse circulum, nihil aliud est quam dicere, temporis esse quandam circulum. Hoc autem ideo, quia ipsum ineditur conversio ; nam præter id quod metitur, nihil aliud esse videtur totum illud quod mensura definitur, quam plures mensuræ. (6) Recte etiam dicitur eundem esse numerum, ovium et canum, si uterque sit æqualis. Non esse tamen eundem denarium, nec eadem decem : sicuti nec trianguli iidem sunt æquilaterus et scalenus : quamquam figura est eadem, quia sunt ambo trianguli. Idem quippe dicitur, cujus differentiâ non differt, non id cujus differentiâ differt : utputa triangulus, trianguli differentiâ differt : sunt igitur diversi trianguli. Figuræ vero differentiâ non differt, sed est in una et eadem divisione. Figura enim quæ est talis, est circulus : quæ vero talis, est triangulus ; horum autem, is qui est talis, est æquilaterus : qui vero talis, scalenus. Ergo et hæc est eadem figura, quia est triangulus : sed triangulus non idem est. Quare et numerus est idem : quia numerus ipsorum non differt numeri differentiâ. Sed denarius non est idem : quoniam ea, de quibus dicitur, differunt, quum alia sint canes, alia equi. Ac de tempore quidem, tum ipso tum iis quæ ad ipsum pertinent et hujus considerationis propria sunt, dictum est.

LIBER V.

CAP. I.

Μεταβάλλει δὲ τὸ μεταβάλλον πᾶν, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, οἷον δταν λέγωμεν τὸ μουσικὸν βαδίζειν, ὅτι ἢ συμβέβηκε μουσικῶ εἶναι, τοῦτο βαδίζει· τὸ δὲ
 40 τῷ τούτου τι μεταβάλλειν ἀπλῶς λέγεται μεταβάλλειν, οἷον ὅσα λέγεται κατὰ μέρος· ὑγιάζεται· γὰρ τὸ σῶμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς ἢ ὁ θώραξ, ταῦτα δὲ μέρος τοῦ δλου σώματος. Ἔστι δὲ δὴ τι, ὁ οὔτε κατὰ συμβεβηκός κινεῖται, οὔτε τῷ ἄλλο τι τῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ αὐτὸ κινεῖσθαι πρῶτον. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ καθ' αὐτὸ κινήτόν, κατ' ἄλλην δὲ κινήσιν ἕτερον, οἷον ἀλλοιωτικόν, καὶ ἀλλοιώσεως ὑγιαντὸν ἢ θερμαντὸν ἢ ἕτερον. (2) Ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινουντος ὡσαύτως· τὸ μὲν γὰρ κατὰ συμβεβηκός κινεῖ, τὸ δὲ κατὰ μέρος τῷ τῶν

Mutatur autem, quicquid mutatur, partim ex accidenti (ut quum dicimus musicam ambulare, quia id ambulat, cui accidit esse musicum) ; partim, quia ejus aliquid mutatur, simpliciter dicitur mutari : ut quæcumque dicuntur mutari ratione partium : sanatur enim corpus, quia sanatur oculus, vel pectus ; hæc vero sunt partes totius corporis. Est autem aliquid, quod nec ex accidenti movetur, nec quia aliquid aliud ipsius moveatur, sed quia ipsum movetur primum. Atque hoc est quod est per se mobile. Sed in alia mutatione aliud est, ut variable ; atque variationi subjectum est quod sanari vel calefieri potest, vel contrarium. (2) Est igitur et in eo quod movet, eodem modo. Nam aliud ex accidenti movet ; aliud ratione partis,

τούτου τι, τὸ δὲ καθ' αὐτὸ πρῶτον, ὅσον δὲ μὲν ἰατρὸς
 ἰᾶται, ἢ δὲ χεῖρ πλήττει. (3) Ἐπει δ' ἔστι μὲν τι
 τὸ κινεῖν πρῶτον, ἔστι δὲ τι τὸ κινούμενον, ἔτι ἐν
 ᾧ, ὁ χρόνος, καὶ παρὰ ταῦτα ἐξ οὗ καὶ εἰς δ' (πᾶσα
 5 γὰρ κίνησις ἐκ τινος καὶ εἰς τι ἕτερον γὰρ τὸ πρῶτον
 κινούμενον καὶ εἰς δὲ κινεῖται καὶ ἐξ οὗ, ὅσον τὸ ξύλον
 καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν· τούτων δὲ τὸ μὲν
 δ, τὸ δ' εἰς δ, τὸ δ' ἐξ οὗ·) ἢ δὲ κίνησις ὁῦλον δτι ἐν τῷ
 ξύλῳ, οὐκ ἐν τῷ εἶδει· οὔτε γὰρ κινεῖ οὔτε κινεῖται
 10 τὸ εἶδος ἢ ὁ τόπος ἢ τὰ τοσόνδε, ἀλλ' ἔστι κινεῖν
 καὶ κινούμενον εἰς δὲ κινεῖται· μάλλον γὰρ εἰς δὲ ἐξ
 οὗ κινεῖται, ὀνομάζεται ἢ μεταβολή· διὸ καὶ ἡ φθορὰ
 εἰς τὸ μὴ ὄν μεταβολή ἐστι· καίτοι καὶ ἐξ ὄντος με-
 ταβάλλει τὸ φθειρόμενον· καὶ ἡ γένεσις εἰς ὄν, καίτοι
 15 ἐκ μὴ ὄντος. (4) Ἴτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ κίνησις, εἴρη-
 ται πρότερον· τὰ δ' εἶδη καὶ τὰ πάθη καὶ ὁ τό-
 πος, εἰς δὲ κινεῖται τὰ κινούμενα, ἀκίνητά ἐστιν,
 ὅσον ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θεοσύνη. Καίτοι ἀπορή-
 σιεν ἄν τις, εἰ τὰ πάθη κινήσις, ἢ δὲ λευκότης πά-
 20 θος· ἔσται γὰρ εἰς κίνησιν μεταβολή. Ἄλλ' ἴσως οὐχ
 ἡ λευκότης κίνησις, ἀλλὰ ἡ λευκανσις. (5) Ἐστὶ δὲ καὶ
 ἐν ἐκείνοις καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός καὶ τὸ κατὰ μέρος
 καὶ τὸ κατ' ἄλλο καὶ τὸ πρῶτος καὶ μὴ κατ' ἄλλο,
 ὅσον τὸ λευκαινόμενον εἰς μὲν τὸ νοούμενον μεταβάλλει
 25 κατὰ συμβεβηκός (τῷ γὰρ χρωματι συμβέβηκε νοεῖσθαι),
 εἰς δὲ χρώμα, ὅτι μέρος τὸ λευκὸν τοῦ χρωματός, [καὶ
 εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι μέρος αἰ Ἀθῆναι τῆς Εὐρώπης,]
 εἰς δὲ τὸ λευκὸν χρώμα καθ' αὐτό. Πῶς μὲν οὖν καθ'
 30 αὐτὸ κινεῖται, καὶ πῶς κατὰ συμβεβηκός, καὶ πῶς
 κατ' ἄλλο τι, καὶ πῶς τὸ αὐτὸ πρῶτον, καὶ ἐπὶ κινεῖν-
 τος καὶ ἐπὶ κινουμένου, ὁῦλον· καὶ ὅτι ἡ κίνησις οὐκ
 ἐν τῷ εἶδει, ἀλλ' ἐν τῷ κινουμένῳ καὶ κινήτῳ κατ'
 ἐνέργειαν. (6) Ἡ μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκός μεταβολή
 ἀφείσθω· ἐν ἅπασί τε γὰρ ἐστὶ καὶ αἰεὶ καὶ πάντων·
 35 ἢ δὲ μὴ κατὰ συμβεβηκός οὐκ ἐν ἅπασιν, ἀλλ' ἐν τοῖς
 ἐναντίοις καὶ ἐν τοῖς μεταξὺ καὶ ἐν ἀντιφάσει. Τούτου
 δὲ πίστις ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. Ἐκ δὲ τοῦ μεταξὺ μεταβάλλει
 [ὡς ἐξ ἐναντίου]· χρῆται γὰρ αὐτῷ ὡς ἐναντίῳ ὄντι
 πρὸς ἐκάτερον· ἔστι γὰρ πῶς τὸ μεταξὺ τὰ ἄκρα. Διὸ
 40 καὶ τοῦτο πρὸς ἐκεῖνα καὶ ἐκεῖνα πρὸς τοῦτο λέγεται
 πῶς ἐναντία, ὅσον ἡ μέση βαρεῖα πρὸς τὴν νητὴν καὶ
 ὀξεία πρὸς τὴν ὑπάτην, καὶ τὸ φαῖον λευκὸν πρὸς τὸ
 μέλαν, καὶ μέλαν πρὸς τὸ λευκόν. [II.] (7) Ἐπει
 45 δὲ πᾶσα μεταβολή ἐστὶν ἐκ τινος εἰς τι (δηλοῖ δὲ καὶ
 τοῦνομα· μετ' ἄλλο γὰρ τι καὶ τὸ μὲν πρότερον δηλοῖ,
 τὸ δ' ὕστερον), μεταβάλλοι ἂν τὸ μεταβάλλον τετρα-
 χῶς· ἢ γὰρ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ
 ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου
 εἰς ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκεί-
 50 μενον· λέγω δὲ ὑποκείμενον τὸ καταφάσει δηλούμενον.
 Ὅστε ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰρημένων τρεῖς εἶναι μεταβολάς,
 τὴν τε ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, καὶ τὴν ἐξ ὑπο-
 κειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, καὶ τὴν ἐκ μὴ ὑποκειμέ-
 νου εἰς ὑποκείμενον· ἢ γὰρ μὴ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ

quoniam aliqua ejus partium movet : aliud per se primum,
 ut medicus medetur, et manus percutit. (3) Quoniam au-
 tem est aliquid quod primum movet, et est aliquid quod
 movetur; præterea tempus, quo movetur; et præter hæc
 id ex quo, et in quod : (omnis enim motus est ex aliquo, et
 in aliquid : nam aliud est quod primum movetur, et in quod
 movetur, et ex quo : ut lignum, et calidum, et frigidum :
 horum autem aliud est quod; aliud, in quod; aliud ex quo :)
 patet motum esse in ligno [imo materia], non in forma :
 quia forma, vel locus, vel tantum, non movet, nec move-
 tur. Sed movens, et quod movetur, refertur ad id in quod
 movetur : magis enim ab eo in quod, quam ab eo ex quo
 movetur, nominatur mutatio. Ideoque interitus est mutatio
 in non-ens : quamvis etiam ex ente mutetur id quod interit.
 Et generatio est mutatio in ens, quamvis sit ex non-ente.
 (4) Quid igitur sit motus, antea dictum fuit. Formæ vero,
 et affectiones, et locus, in quæ movetur ea quæ movetur,
 sunt res immobiles : ut scientia et calor. Atqui dubitare
 quispiam possit, si affectiones sint motus, albor autem sit
 affectio : erit enim mutatio in motum. Sed fortasse non al-
 bor, sed dealbatio est motus. (5) Verum in illis quoque est
 et ex accidenti, et ratione partis, ac per aliud, et primo ac
 non per aliud : ut puta quod dealbatur, in id quod intelligitur,
 mutatur ex accidente, quia colori accidit ut intelligatur : in
 colorem autem, quia album est pars coloris : [et in Euro-
 pam, quia Athenæ sunt pars Europæ :] in album autem co-
 lorem per se. Quomodo igitur per se movetur, et quo-
 modo ex accidenti, et quomodo secundum aliquid aliud,
 et quomodo idem primum est tam in eo quod movet, quam
 in eo quod movetur, manifestum est, ac motum non esse
 in forma, sed in eo quod movetur et actu est mobile.
 (6) Quæ igitur ex accidenti mutatio est, missa fiat : quippe
 quæ est in omnibus, et semper, et omnium : quæ vero non
 est ex accidenti, non est in omnibus, sed in contrariis, et
 in mediis interjectis, et in contradictione. Cujus rei fidem
 facit inductio. Ex eo autem quod est interjectum, muta-
 tur [tanquam ex contrario] : nam ipso utitur, tanquam eo
 quod utrique extremo est contrarium. Quod enim est in-
 terjectum, quodammodo est extrema. Proinde et hoc cum
 illis et illa cum hoc collata, dicuntur quodammodo con-
 traria : ut media chorda ad neten comparata, est gravis;
 et ad hypaten comparata, est acuta; et fuscum comparatum
 ad nigrum, est album, et comparatum ad album, est ni-
 grum. [II.] (7) Quom autem omnis mutatio sit ex quopiam
 in quidpiam (id autem declarat Græcum nomen μεταβολή :
 est enim μετ' ἄλλο, τι, id est, post aliud, aliquid : et alte-
 rum quidem significat prius, alterum vero posterius) : id
 quod mutatur, quattuor modis mutari potest : aut enim ex
 subjecto in subjectum, aut ex subjecto in non subjectum,
 aut ex non subjecto in subjectum, aut ex non subjecto
 in non subjectum : voco autem subjectum, quod affirma-
 tione significatur. Quare necesse est, ex iis quæ dicta sunt,
 tres esse mutationes, eam quæ est ex subjecto in subjectum,
 et eam quæ est ex subjecto in non subjectum, et eam quæ
 est ex non subjecto in subjectum. Nam quæ est ex non

ὑποκείμενον οὐκ ἔστι μεταβολὴ διὰ τὸ μὴ εἶναι κατ' ἀντίθεσιν· οὔτε γὰρ ἑναντία οὔτε ἀντίφασίς ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολὴ κατ' ἀντίφασιν γένεσις ἐστίν, ἢ μὲν ἀπλῶς ἀπλῆ, ἢ δὲ τις τινός, οἷον ἢ μὲν ἐκ μὴ λευκοῦ εἰς λευκὸν γένεσις τούτου, ἢ δ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἀπλῶς εἰς οὐσίαν γένεσις ἀπλῶς, καθ' ἣν ἀπλῶς γίνεσθαι καὶ οὐ τί γίνεσθαι λέγομεν. Ἡ δ' ἐξ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκείμενον φθορά, ἀπλῶς μὲν ἢ ἐκ τῆς οὐσίας εἰς τὸ μὴ εἶναι, τίς δὲ ἢ εἰς τὴν ἀντικειμένην ἀπόφασιν, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τῆς γενέσεως. (8) Εἰ δὲ τὸ μὴ ὄν λέγεται πλεοναχῶς, καὶ μήτε τὸ κατὰ σύνθεσιν ἢ διαίρεσιν ἐνδέχεται κινεῖσθαι μήτε τὸ κατὰ δύναμιν, τὸ τῷ ἀπλῶς κατ' ἐνέργειαν ὄντι ἀντικείμενον· τὸ μὲν γὰρ μὴ λευκὸν ἢ μὴ ἀγαθὸν ὅμως ἐνδέχεται κινεῖσθαι κατὰ συμβεβηκός (εἴη γὰρ ἄνθρωπος τὸ μὴ λευκόν), τὸ δὲ ἀπλῶς μὴ τὸδε οὐδαμῶς· ἀδύνατον γὰρ τὸ μὴ ὄν κινεῖσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὴν γένεσιν κίνησιν εἶναι· γίνεται γὰρ τὸ μὴ ὄν. Εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα κατὰ συμβεβηκός γίνεται, ἀλλ' ὅμως ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι ὑπάρχει τὸ μὴ ὄν κατὰ τοῦ γινομένου ἀπλῶς· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἡρεμεῖν. Ταῦτά τε δὴ συμβαίνει δυσχερῆ τῷ κινεῖσθαι τὸ μὴ ὄν, καὶ εἰ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν τόπῳ, τὸ δὲ μὴ ὄν οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ· εἴη γὰρ ἄν που. Οὐδὲ δὲ ἢ φθορὰ κινήσεως ἑναντίον μὲν γὰρ κινήσει ἢ κινήσει ἢ ἡρεμία· ἢ δὲ φθορὰ γενέσει ἑναντίον. (9) Ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις μεταβολὴ τις, μεταβολαὶ δὲ τρεῖς αἰ εἰρημέναι, τούτων δὲ αἰ κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν οὐ κινήσεις, αὗται δὲ εἰσιν αἰ κατ' ἀντίφασιν, ἀνάγκη τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολὴν κινήσιν εἶναι μόνην· τὰ δὲ ὑποκείμενα ἢ ἑναντία ἢ μεταξύ· καὶ γὰρ ἢ στέρησις κείσθω ἑναντίον, καὶ δηλοῦται καταφάσει, τὸ γυμνὸν καὶ λευκὸν καὶ μέλαν. [III.] Εἰ οὖν αἰ κατηγορίαι διήρηνται οὐσίαι καὶ ποιότητι καὶ τῷ ποῦ καὶ τῷ ποτέ καὶ τῷ πρὸς τι καὶ τῷ ποσῶ καὶ τῷ ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις, τὴν τε τοῦ ποιοῦ, καὶ τὴν τοῦ ποσοῦ, καὶ τὴν κατὰ τόπον.

subjecto in non subjectum, non est mutatio, quia non est secundum oppositionem: quandoquidem nec sunt contraria, nec est contradictio. Mutatio igitur quæ in contradictione est ex non subjecto in subjectum, est generatio: simplex quidem, quæ est simpliciter; aliqua vero, quæ est alicujus: ut puta quæ est ex non albo in album, est generatio hujus. Quæ vero est non ente simpliciter, in substantiam, generatio simpliciter, secundum quam simpliciter fieri, et non aliquid fieri dicimus. Quæ vero est ex subjecto in non subjectum, est interitus: simpliciter quidem, quæ est ab essentia ad non esse; quædam vero, quæ est in oppositam negationem, quemadmodum dictum etiam fuit in generatione. (8) Itaque si non ens dicitur multifariam, et neque quod sumitur in compositione vel divisione, potest moveri, neque quod sumitur potestate, quod est oppositum enti simpliciter secundum actum accepto: (etenim non album aut non bonum potest moveri ex accidenti, quia non album potest esse homo: sed quod est simpliciter non hoc, nullo modo moveri potest: impossibile enim est, id quod non est, moveri:) hoc, inquam, si ita est, etiam est impossibile generationem esse motum; quia fit, quod non est. Nam etiamsi quammaxime ex accidenti fiat; tamen de eo quod simpliciter fit, vere dicitur id esse non ens. Similiter autem et quiescere. Eadem vero absurda eveniunt, ac si dicatur moveri quod non est; et si quicquid movetur, est in loco; non-ens autem non est in loco: esset enim alicubi. Ergo nec interitus est motus. Motui namque contrarium est aut motus aut quies: interitus autem est generationis contrarium. (9) Quoniam autem omnis motus est mutatio quædam, mutationes vero sunt tres, quæ commemoratæ fuerunt; harum autem eæ quæ in ortu et interitu spectantur, non sunt motus; hæc vero sunt, quæ in contradictione consistunt: necesse est, eam tantum mutationem, quæ est ex subjecto in subjectum, esse motum. Subjecta vero, aut sunt contraria, aut interjecta. Nam et privatio ponatur esse contrarium, et declaratur affirmatione, nudum, et album, et nigrum. [III.] Si igitur categoriæ dividuntur substantia, et qualitate, et ipso ubi, et quando, et eo quod est ad aliquid, et quantitate, et actione, vel passione: necesse est tres esse motus, nempe eum qui est qualis, et eum qui est quanti, et eum qui est secundum locum.

CAP. II. [III.]

Κατ' οὐσίαν δ' οὐκ ἔστι κινήσις διὰ τὸ μηδὲν εἶναι οὐσίαι τῶν ὄντων ἑναντίον. Οὐδὲ δὲ τῷ πρὸς τι· ἐνδέχεται γὰρ θατέρον μεταβάλλοντος ἀληθεύεσθαι θατέρον μηδὲν μεταβάλλον, ὥστε κατὰ συμβεβηκός ἢ κινήσις αὐτῶν. Οὐδὲ δὲ ποιῶντος καὶ πάσχοντος, οὐδὲ παντός κινουμένου καὶ κινουόντος, ὅτι οὐκ ἔστι κινήσεως κινήσις, οὐδὲ γενέσεως γένεσις, οὐδ' ὅπως μεταβολὴ μεταβολῆς. (2) Πρῶτον μὲν γὰρ διχῶς ἐνδέχεται κινήσεως εἶναι κινήσιν, ἢ ὡς ὑποκειμένου, οἷον ὁ ἄνθρωπος κινεῖται, ὅτι ἐκ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλει. Ἄρα γὲ αὐτῷ καὶ ἢ κινήσις ἢ θερμαίνεται ἢ ψύχεται ἢ τόπον μεταλλάττει ἢ αὐξάνεται ἢ φθίνει; τοῦτο δὲ ἀδύνατον· οὐ γὰρ τῶν ὑποκειμένων τι ἢ μεταβολῆς. (3) Ἡ τῷ ἑτερόν τι ὑποκείμενον ἐκ μεταβολῆς με-

In substantia vero non est motus: quia nulla res substantiæ est contraria. Sed neque in eo quod est ad aliquid: quia fieri potest ut altero mutato alterum vere dicatur, quoniam nihil mutatum: quapropter ex accidenti est horum motus. Neque igitur motus est efficientis et patientis, neque ullius moti et moventis: quia non est motionis motio, nec generationis generatio, nec omnino mutatio mutationis. (2) Primum enim duobus modis potest esse motionis motio: vel ut subjecti; ut homo movetur, quia ex albo in nigrum mutatur. An igitur ita etiam motus aut calefit aut refrigeratur, aut locum mutat, aut augetur, aut deminuitur? sed hoc est impossibile: quoniam mutatio non est subjectum aliquid. (3) Vel quia aliud quoddam subjectum ex mutatione mutatur

ταβάλλειν εἰς ἕτερον εἶδος, ὅσον ἄνθρωπος ἐκ νόσου εἰς
 ὑγίειαν. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο δυνατὸν πλὴν κατὰ συμβεθη-
 κός· αὕτη γὰρ ἡ κίνησις ἐξ ἄλλου εἶδους εἰς ἄλλο ἐστὶ
 μεταβολή. Καὶ ἡ γένεσις δὲ καὶ ἡ φθορά ὡσαύτως,
 5 πλὴν αἱ μὲν εἰς ἀντικείμενα ὠδί, ἡ δὲ κίνησις οὐχ
 ὁμοίως. Ἄμα οὖν μεταβάλλει ἐξ ὑγείας εἰς νόσον,
 καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μεταβολῆς εἰς ἄλλην. Δῆλον
 δ' ὅτι δταν νοσήσῃ, μεταβεβηκὸς ἔσται εἰς ὁποιαοῦν
 ἐνδέχεται γὰρ ἡρεμεῖν. Καὶ ἔτι εἰς μὴ τὴν τυχοῦσαν
 10 αἰεὶ, κἀκείνη ἐκ τινος εἰς τι ἕτερον. Ὡστε καὶ ἡ ἀντι-
 κειμένη ἔσται ἡ ὑγίανσις· ἀλλὰ τῷ συμβεθηκέναι, ὅσον
 εἰ ἐξ ἀναμνήσεως εἰς λήθην μεταβάλλει, ὅτι ὃ ὑπάρ-
 χει, ἐκείνο μεταβάλλει ὅτε μὲν εἰς ἐπιστήμην ὅτε δ' εἰς
 ὑγίειαν. (4) Ἐτι εἰς ἀπειρον βαδιεῖται, εἰ ἔσται μετα-
 15 βολῆς μεταβολὴ καὶ γενέσεως γένεσις. Ἀνάγκη δὲ καὶ
 τὴν προτέραν, εἰ ἡ ὑστέρα ἔσται, ὅσον εἰ ἡ ἀπλῆ γένεσις
 ἐγένετό ποτε, καὶ τὸ γινόμενον ἐγένετο, ὥστε οὐπω ἦν
 γιγνόμενον ἀπλῶς, ἀλλὰ τι γιγνόμενον καὶ γιγνόμενον
 ἦδη, καὶ πάλιν τοῦτ' ἐγένετό ποτε, ὥστ' οὐκ ἦν πω τότε
 20 γινόμενον. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀπειρων οὐκ ἔστι τι πρῶτον, οὐκ
 ἔσται τὸ πρῶτον, ὥστ' οὐδὲ τὸ ἐξόμενον. Οὐτε γίνε-
 σθαι οὖν οὔτε κινεῖσθαι οἷοντε οὔτε μεταβάλλειν οὐ-
 δέν. (5) Ἐτι τοῦ αὐτοῦ κίνησις ἡ ἐναντία, καὶ ἔτι
 ἡρέμησις καὶ γένεσις καὶ φθορά, ὥστε τὸ γινόμενον
 25 δταν γίγηται γινόμενον, τότε φθιρέται· οὔτε γὰρ εὐ-
 οὐς γινόμενον οὐδ' ὕστερον· εἶναι γὰρ δεῖ τὸ φθειρόμε-
 νον. (6) Ἐτι ὕλην δεῖ ὑπεῖναι καὶ τῷ γινομένῳ καὶ
 τῷ μεταβάλλοντι. Τίς οὖν ἔσται; ὥσπερ τὸ ἀλλοιω-
 τὸν ἢ σῶμα ἢ ψυχὴ, οὕτω δὲ τὸ γινόμενον κίνησις
 30 ἢ γένεσις. (7) Καὶ πάλιν τι εἰς δ κινοῦνται· δεῖ γὰρ
 εἶναι τι τὴν τοῦδε ἐκ τοῦδε εἰς τὸδε κίνησιν καὶ μὴ
 κίνησιν ἢ γένεσιν. Ἄμα δὲ καὶ πῶς ἔσται; οὐ γὰρ
 ἔσται μάθησις ἢ τῆς μαθήσεως γένεσις, ὥστ' οὐδὲ γε-
 νέσεως γένεσις, οὐδὲ τις τινός. (8) Ἐτι εἰ τρία εἶδη
 35 κινήσεώς ἐστι, τούτων τινὰ ἀνάγκη εἶναι· τὴν ὑποκει-
 μένην φύσιν καὶ εἰς ἃ κινοῦνται, ὅσον τὴν φορὰν ἀλ-
 λοιοῦσθαι ἢ φέρεσθαι. (9) Ὅλως δ' ἐπεὶ κινεῖται τὸ
 κινούμενον πᾶν τριχῶς, ἢ τῷ κατὰ συμβεθηκός,
 ἢ τῷ μέρος τι, ἢ τῷ καθ' αὐτό, κατὰ συμβεθηκός
 40 μόνον ἂν ἐνδέχοιτο μεταβάλλειν τὴν μεταβολήν, ὅσον
 εἰ δ' ὑγιαζόμενος τρέχοι ἢ μανθάνοι· τὴν δὲ κατὰ
 συμβεθηκός ἀφείμεν πάλαι. (10) Ἐπεὶ δὲ οὔτε οὐ-
 σίας οὔτε τοῦ πρὸς τι οὔτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λεί-
 πεται κατὰ τὸ ποῖον καὶ τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποῦ κίνησιν
 45 εἶναι μόνον· ἐν ἐκάστῳ γὰρ ἐστὶ τούτων ἐναντιώσις.
 Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποῖον κίνησις ἀλλοιώσις ἔστω·
 τοῦτο γὰρ ἐπέξευκται κοινὸν ὄνομα. Λέγω δὲ τὸ ποῖον
 ὡ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ (καὶ γὰρ ἡ διαφορὰ ποιότητος), ἀλλὰ
 τὸ παθητικόν, καθ' ὃ λέγεται πάσχειν ἢ ἀπαθεῖ εἶναι.
 50 Ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσόν, τὸ μὲν κοινὸν ἀνώνυμον, καθ'
 ἐκάτερον δ' αὐξήσις καὶ φθίσις, ἡ μὲν εἰς τὸ τέλειον
 μέγεθος αὐξήσις, ἡ δ' ἐκ τούτου φθίσις. Ἡ δὲ κατὰ
 τόπον καὶ τὸ κοινὸν καὶ τὸ ἴδιον ἀνώνυμος, ἔστω δὲ
 φορὰ καλουμένη τὸ κοινόν· καίτοι λέγεται γε ταῦτα

in alteram speciem : ut homo ex morbo in sanitatem. Sed
 neque hoc est possibile, nisi ex accidenti; hic enim motus est
 mutatio ex uno in aliud. Et generatio atque interitus eodem
 modo : præterquam quod hæ mutationes sunt in opposito,
 hoc modo : motus autem alio modo. Simul igitur mutatur
 ex sanitate in morbum, et ex hac mutatione in aliam. Sed
 manifestum est, quum ægrotaverit, mutatum fore in quem-
 vis morbum : potest enim quiescere. Ac præterea non in
 quamlibet semper, et illa ex aliquo in aliud quidpiam : quo-
 circa erit motio opposita, nempe sanatio. Sed quia sic ac-
 cidit : veluti, si ex recollectione in oblivionem mutetur :
 quoniam cui inest, illud mutatur quandoque in scientiam,
 quandoquo in sanitatem. (4) Præterea in infinitum res
 abibit, si erit mutationis mutatio, et generationis gene-
 ratio. Necesse igitur est etiam priorem esse, si posterior
 erit : ut puta si generatio simplex aliquando fiebat; etiam
 quod fit, fiebat. Quare nondum erat, quod fit simpliciter,
 sed erat aliquid quod fiebat, idque olim fiebat, et rursus
 hoc aliquando fiebat. Quocirca nondum erat tunc id quod
 fit. Quoniam autem in infinitis non est aliquid primum;
 non erit primum quod fit. Quare neque consequens erit.
 Neque igitur fieri, neque moveri, neque mutari quidpiam
 possibile est. (5) Præterea ejusdem est motus contrarius,
 et præterea quies : item generatio, et corruptio. Quare quod
 fit, tunc corrumpitur, quum fit. Non enim statim ac fit, tunc
 corrumpitur, nec postea : quoniam oportet esse, quod in-
 terit. (6) Præterea oportet materiam subesse et ei quod fit,
 et ei quod mutatur. Quænam igitur erit? sicuti variabile est
 aut corpus, aut anima : ita quod fit, est motus vel generatio.
 (7) Rursus est aliquid in quod movetur : oportet enim esse
 aliquid motum et generationem hujus ex hoc in hoc. Simul
 autem quomodo erit? non enim disciplinæ generatio est
 disciplina. Quare nec generationis generatio, nec alicujus
 aliqua. (8) Præterea si tres sunt species motus; necesse est
 ut harum aliqua sit natura subjecta, et ad quas moventur :
 ut puta necesse est lationem variari, vel ferri. (9) Omnino
 autem quum moveatur, quicquid movetur, tribus modis, id
 est, vel quia ex accidenti, vel quia pars aliqua, vel quia per
 se movetur : solum ex accidenti potest mutari mutatio : ve-
 luti, si is qui sanatur, currat, aut discat. Sed mutationem ex
 accidenti, dudum inissam fecimus. (10) Quoniam autem
 motus nec est substantiæ, nec ejus quod ad aliquid refertur,
 nec ipsius facere, vel pati : relinquatur ut in qualitate, et
 quantitate, et ubi duntaxat sit. Nam in his singulis est
 contrarietas. Motus igitur, qui est in qualitate, esto varia-
 tio. Hoc enim commune nomen ei aptum est. Dico autem
 qualitalem, non quæ est in substantia (quandoquidem etiam
 differentia est qualitas); sed patibilem, ex qua dicitur pati
 aut impatibile esse. Qui vero est quantitate, communiter
 quidem vacat nomine : utriusque autem ratione vocatur
 accretio, et deminutio : is quidem qui tendit ad perfectam
 magnitudinem, accretio : qui vero ab hac, deminutio. Qui au-
 tem est secundum locum, et communiter et proprie, nomine
 caret : vocetur autem, qui est communiter, latio. Quanquam

φέρεσθαι μόνα κυρίως, όταν μὴ ἐπ' αὐτοῖς ἢ τὸ στῆ-
 ναι τοῖς μεταβάλλουσι τὸν τόπον, καὶ ὅσα αὐτὰ μὴ
 ἑαυτὰ κινεῖ κατά τόπον. (11) Ἡ δ' ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει
 μεταβολὴ ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀλλοιωσίς ἐστιν·
 5 ἢ γὰρ εἰς ἐναντίου εἰς ἐναντίου κίνησις ἐστιν, ἢ ἀπλῶς
 ἢ πῆ· ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ ἥττον ἰούσα εἰς τούναντίον λε-
 γθήσεται μεταβάλλειν, ἐπὶ δὲ τὸ μᾶλλον ὡς ἐκ τού-
 ναντίου εἰς τὸ αὐτό. Διαφέρει γὰρ οὐδὲν πῆ μεταβάλ-
 λειν ἢ ἀπλῶς, πλὴν πῆ δεήσει τάναντία ὑπάρχειν·
 10 τὸ δὲ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐστὶ τῷ πλέον ἢ ἕλαττον ἐνυ-
 πάρχειν τούναντίου καὶ μή. Ὅτι μὲν οὖν αὗται
 τρεῖς μόνοι κινήσεις εἰσὶν, ἐκ τούτων δῆλον. [IV.]
 (12) Ἀκίνητον δ' ἐστὶ τό, τε ὅλως ἀδύνατον κινή-
 ῶναι, ὡσπερ δ' ψόφος ἀόρατος, καὶ τὸ ἐν πολλῶ
 15 χρόνῳ μόλις κινούμενον ἢ τὸ βραδείως ἀρχόμενον,
 δ' λέγεται δυσκίνητον, καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν κινεῖσθαι καὶ
 δυνάμενον, μὴ κινούμενον δὲ τότε ὅτε πέφυκε καὶ οὐ
 καὶ ὡς, ὅπερ ἡρεμεῖν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον· ἐναν-
 τίων γὰρ ἡρεμία κινήσει, ὡςτε στέρησις ἂν εἴη τοῦ
 20 δεκτικῶ. Τί μὲν οὖν ἐστὶ κινήσεις, καὶ τί ἡρεμία,
 καὶ πόσαι μεταβολαί, καὶ ποῖαι κινήσεις, φανερόν ἐκ
 τῶν εἰρημένων.

ea sola proprie dicuntur ferri, quæ quum locum mutant, non
 est in ipsis situm ut se sistant; et quæ se ipsa non movent
 secundum locum. (11) Jam vero mutatio, quæ fit in eadem
 forma ad magis et minus, variatio est. Etenim motus est ex
 contrario in contrarium, vel simpliciter, vel quadamtenus.
 Nam qui ad magis progreditur, in contrarium dicetur mu-
 tari: qui vero ad magis, tanquam ex contrario ad ipsum.
 Nihil autem interest utrum quadamtenus mutetur, an sim-
 pliciter: præterquam quod oportebit quadamtenus esse
 contraria: magis autem et minus est, quia plus vel minus
 contrarii inest, et non inest. Esse igitur hos tres solos mo-
 tus, ex his manifestum est. [IV.] (12) Immobile autem est
 et id quod omnino moveri nequit, ut sonus, inaspectabilis, et
 quod longo tempore vix movetur, aut tarde moveri incipit,
 quod dicitur difficulter mobile: et quod natura quidem
 aptum est moveri et potest moveri, sed non movetur tunc
 quum natura aptum est, et ubi, et quomodo: quod quidem
 inter immobilia solum quiescere appello: contrarium enim
 est quies motui: proinde erit privatio ejus quod est motionis
 capax. Quid igitur sit motus, et quid quies, et quot sint
 mutationes, et quales mutationes sint motus, perspicuum
 est ex his quæ dicta sunt.

CAP. III. [V.]

Μετὰ δὲ ταῦτα λέγωμεν τί ἐστὶ τὸ ἄμα καὶ χωρὶς,
 καὶ τί τὸ ἄπτεσθαι, καὶ τί τὸ μεταξὺ, καὶ τί τὸ ἐφεξῆς,
 25 καὶ τί τὸ ἐχόμενον καὶ συνεχές, καὶ τοῖς ποῖοις ἕκαστον
 τούτων ὑπάρχειν πέφυκεν. (3) Ἄμα μὲν οὖν λέγεται
 ταῦτ' εἶναι κατά τόπον, ὅσα ἐν ἐνὶ τόπῳ ἐστὶ πρώτῳ,
 χωρὶς δ' ὅσα ἐν ἑτέρῳ, ἄπτεσθαι δ' ὧν τὰ ἄκρα
 ἄμα, μεταξὺ δ' εἰς δ' πέφυκε πρώτων ἀφικνεῖσθαι τὸ
 30 μεταβάλλον, ἢ εἰς δ' ἕσχατον μεταβάλλει κατά φύσιν
 συνεχῶς μεταβάλλον. Ἐν ἐλαχίστῳ δ' ἐστὶ τὸ μεταξὺ
 τρισίν, ἕσχατον μὲν γὰρ ἐστὶ τῆς μεταβολῆς τὸ ἐναντίον·
 (3) συνεχῶς δὲ κινεῖται τὸ μὴθὲν ἢ τὸ ὀλίγιστον διαλεί-
 πον τοῦ πράγματος, μὴ τοῦ χρόνου (οὐδὲν γὰρ κωλύει
 35 διαλείποντα, καὶ εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ὑπάτην φθέγγασθαι
 τὴν νεάτην), ἀλλὰ τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ κινεῖται. Τοῦτο
 δὲ ἐν τε ταῖς κατά τόπον καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μεταβο-
 λαῖς φανερόν. (4) Ἐναντίον δὲ κατά τόπον τὸ κατ' εὐ-
 θεῖαν ἀπέχον πλείστον· ἢ γὰρ ἐλαχίστη πεπέρανται,
 40 μέτρον δὲ τὸ πεπερασμένον. (5) Ἐφεξῆς δὲ οὐ μετὰ
 τὴν ἀρχὴν μόνον ὄντος ἢ θέσει ἢ φύσει ἢ ἄλλῳ τινὶ
 οὕτως ἀφορισθέντος μὴδὲν μεταξὺ ἐστὶ τῶν ἐν ταῦτῳ
 γένει καὶ οὐ ἐφεξῆς ἐστὶ. Λέγω δ' ὅλον γραμμῆ
 γραμμῆς ἢ γραμμαί, ἢ μονάδος μονάς ἢ μονάδες,
 45 ἢ οἰκίας οἰκία. Ἄλλο δ' οὐδὲν κωλύει μεταξὺ εἶναι·
 τὸ γὰρ ἐφεξῆς τινὶ ἐφεξῆς καὶ ὑστερόν τι· οὐ γὰρ τὸ
 ἐν ἐφεξῆς τοῖν δυοῖν, οὐδὲ ἢ νομηνία τῆς δευτέρας
 ἐφεξῆς, ἀλλὰ ταῦτ' ἐκείνων. (6) Ἐχόμενον δὲ δ' ἂν
 50 ἐφεξῆς ὄν ἄπτηται. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολὴ ἐν τοῖς
 ἀντικειμένοις, τὰ δ' ἀντικείμενα τὰ τε ἐναντία καὶ τὰ
 κατὰ ἀντίφασιν, ἀντιφάσεως δ' οὐδὲν ἀνά μέσον, φα-
 νερόν ὅτι ἐν τοῖς ἐναντίοις ἐστὶ τὸ μεταξὺ. Τὸ δὲ

Post hæc dicamus, quid sit Simul, et quid Separatim, et
 quid Tangere, et quid Interjectum, et quid esse Deinceps,
 et quid Cohærens, et quid Continuum: et quibus ut hæc
 singula insunt, natura est comparatum. (2) Simul igitur
 dicuntur hæc esse secundum locum, quæcumque sunt in
 uno loco primo. Separatim vero, quæcumque sunt in di-
 versis. Se autem tangere dicuntur ea, quorum extrema
 sunt simul. Interjectum vero, in quod ut prius perveniat
 quod mutatur, natura est comparatum, quam ad exte-
 mum in quod mutatur, quum secundum naturam conti-
 nenter mutetur. Minimum autem est interjectum in tribus:
 quia contrarium est mutationis extremum. (3) Continenter
 autem movetur, quod nihil aut parum intermittit rei, non
 temporis: nihil enim prohibet, intermissione facta, et qui-
 dem statim post summam chordam, sonare infimam: sed
 rei intermissionem dico, in qua fit motus. Quod quidem et
 in loci et in ceteris mutationibus perspicuum est. (4) Contra-
 rium vero secundum locum est, quod recta linea plurimum
 distat. Quæ est enim minima, terminata est: quod vero
 est terminatum, est mensura. (5) Deinceps vero est, inter
 quod (quum solum post principium sit vel positione, vel
 natura, vel alio aliquo modo ita definitum) et id cui est
 consequens, nihil est ejusdem generis interjectum. Verbi
 gratia, linea vel lineæ inter lineam: aut inter unitatem
 unitas vel unitates; aut inter domum domus: aliud vero
 interjectum esse nihil prohibet. Quod enim est deinceps,
 alicui est deinceps, et est posterius quiddam. Non enim
 unum deinceps sequitur duo; neque Kalendæ deinceps
 sequuntur alterum diem mensis: sed hæc sequuntur
 illa. (6) Cohærens autem dicitur, quod quum sit deinceps,
 tangit. Quia vero omnis mutatio in oppositis cernitur,
 opposita vero sunt et ea quæ sunt contraria, et quæ secun-
 dum contradictionem opponuntur; contradictionis autem
 nihil est medium: perspicuum est, in contrariis fore quod

συνεχές ἔστι μὲν ὅπερ ἐχόμενόν τι, λέγω δ' εἶναι
 συνεχές, ὅταν αὐτὸ γένηται καὶ ἐν τὸ ἑκατέρου πέρασ
 οἷς ἄπτονται, καὶ ὡσπερ σημαίνει τὸνομα, συνέχθη-
 ται. Τοῦτο δ' οὐχ οἶόντε δυοῖν ὄντων εἶναι τοῖν
 6 ἐσχάτοι. (7) Τοῦτου δὲ διωρισμένου φανερόν ὅτι ἐν
 τούτοις ἔστι τὸ συνεχές, ἐξ ὧν ἐν τι πέφυκε γίνεσθαι
 κατὰ τὴν σύναψιν· καὶ ὡς ποτε γίνεται τὸ συνέχον ἐν,
 οὕτω καὶ τὸ διον ἔσται ἐν, οἷον ἡ γόμφω ἢ κόλλῃ
 ἢ ἀρῇ ἢ προσψύσει. (8) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι πρῶτον
 10 τὸ ἐφεξῆς ἔστί· τὸ μὲν γὰρ ἀπτόμενον ἐφεξῆς ἀνάγκη
 εἶναι, τὸ δ' ἐφεξῆς οὐ πᾶν ἀπτεσθαι· διὸ καὶ ἐν προ-
 τέροις τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς ἔστιν, οἷον ἐν ἀριθμοῖς· ἀφ' ἧ
 δ' οὐκ ἔστι. Καὶ εἰ μὲν συνεχές, ἀνάγκη ἀπτεσθαι·
 εἰ δ' ἀπτεται, οὕτω συνεχές· οὐ γὰρ ἀνάγκη ἐν εἶναι
 16 αὐτῶν τὰ ἄκρα, εἰ ἅμα εἰεν· ἀλλ' εἰ ἐν, ἀνάγκη καὶ
 ἅμα. Ὡστε ἡ σύμφυσις ὑστάτη κατὰ τὴν γένεσιν·
 ἀνάγκη γὰρ ἀψασθαι, εἰ συμψύσεται τὰ ἄκρα· τὰ δὲ
 ἀπτόμενα οὐ πάντα συμπέφυκεν· ἐν οἷς δὲ μὴ ἔστιν
 ἀφή, δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν οὐδὲ σύμφυσις ἐν τούτοις.
 20 (9) Ὡστ' εἰ ἔστι στιγμή καὶ μονὰς οἷας λέγουσι κει-
 ρισμένας, οὐχ οἶόντε εἶναι μονάδα καὶ στιγμήν τὸ αὐτό-
 ταῖς μὲν γὰρ ὑπάρχει τὸ ἀπτεσθαι, ταῖς δὲ μονάσι τὸ
 ἐφεξῆς. Καὶ τῶν μὲν ἐνδέχεται εἶναι τι μεταξὺ
 (πᾶσα γὰρ γραμμὴ μεταξὺ στιγμῶν), τῶν δ' οὐκ
 25 ἀνάγκη· οὐδὲν γὰρ μεταξὺ δυάδος καὶ μονάδος. (10) Τί
 μὲν οὖν ἔστι τὸ ἅμα καὶ χωρὶς, καὶ τί τὸ ἀπτεσθαι,
 καὶ τί τὸ μεταξὺ καὶ τὸ ἐφεξῆς, καὶ τί τὸ ἐχόμενον
 καὶ συνεχές, καὶ τοῖς ποίοις ἕκαστον τούτων ὑπάρχει,
 εἴρηται.

est interjectum. Continuum vero est species coherentis.
 Dico autem esse continuum, quum utriusque termini qui-
 bus se contingunt, facti sunt unum et idem, et, ut nomen
 significat, continentur : hoc autem esse nequit, quum
 extrema duo sunt. (7) Jam vero hoc definito, perspicuum
 est, in his esse continuum, ex quibus ut unum quiddam
 contactu fiat, natura est comparatum, et ut tandem id
 quod continet, fit unum, ita etiam totum erit unum : ut
 clavo, aut glutine, aut tactu, aut naturali copulatione.
 (8) Perspicuum etiam est primum esse id quod est deinceps,
 necesse est enim, ut quod tangit, deinceps sit ; non, quicquid
 est deinceps, tangat. Ideoque in iis quæ ratione priora sunt,
 est ipsum deinceps, ut in numeris : tactus vero non est.
 Item si est continuum, necesse est ut tangat. Si vero tangit,
 nondum est continuum : quia non est necesse ut eorum
 extrema sint unum, si simul sint : sed si sunt unum, ne-
 cesse est etiam simul esse. Quare naturalis copulatio ortu
 est postrema : necesse est enim tangere, si extrema copulari
 naturaliter debeant : sed quæ tangunt, non omnia sunt
 naturaliter copulata : in quibus vero non est tactus, man-
 ifestum est in his non esse naturalem copulationem.
 (9) Quocirca si est punctum et unitas, ut quidam ponunt
 separata ; fieri nequit ut unitas et punctum sint idem :
 quoniam his quidem inest tactus ; unitatibus vero, deinceps
 esse. Et his quidem potest esse aliquid interjectum ; quoniam
 omnis linea est punctis interjecta : illis vero esse aliquid
 interjectum non est necesse : nihil enim est interjectum
 binario et unitati. (10) Quid igitur sit Simul, et Separatim,
 et quid Tangere, et quid Interjectum, et quid Deinceps, et
 quid Cohærens, et Continuum, et quibus unumquodque
 horum insit, dictum est.

CAP. IV. [VI.]

30 Μία δὲ κίνησις λέγεται πολλαχῶς· τὸ γὰρ ἐν
 πολλαχῶς λέγομεν. Γένει μὲν οὖν μία κατὰ τὰ
 σχήματα τῆς κατηγορίας ἔστί· φορᾶ μὲν γὰρ πάσῃ
 φορᾷ τῶν γένει μία· ἀλλοιώσις δὲ φορᾶς ἕτέρα τῶν γένει·
 εἶδει δὲ μία, ὅταν τῶν γένει μία οὖσα καὶ ἐν ἀτόμῳ
 35 εἶδει ἢ· οἷον χρώματος μὲν εἰσι διαφοραὶ· τοιγαροῦν
 ἄλλη τῶν εἶδει μέλανσις καὶ λευκανσις· πᾶσα οὖν
 λευκανσις πάσῃ λευκάνσει ἢ αὐτῇ κατ' εἶδος ἔσται,
 καὶ πᾶσα μέλανσις μελάνσει. Λευκότητος δ' οὐκέτι·
 διὸ τῶν εἶδει μία λευκανσις λευκάνσει πάσῃ. Εἰ
 40 δ' ἔστιν ἀτθ' ἂ καὶ γένῃ ἅμα καὶ εἶδῃ ἔστί, δῆλον ὡς
 εἶδει μία ἔσται, ἀπλῶς δὲ μία εἶδει οὐ, οἷον ἡ μά-
 θησις, εἰ ἡ ἐπιστήμη εἶδος μὲν ὑπολήψεως, γένος δὲ
 τῶν ἐπιστημῶν. (2) Ἀπορησείε δ' ἂν τις, εἰ εἶδει μία
 κίνησις, ὅταν ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ εἰς τὸ αὐτὸ μετα-
 45 βάλλῃ, οἷον ἡ μία στιγμή ἐκ τοῦδε τοῦ τόπου εἰς τόνδε
 τὸν τόπον πάλιν καὶ πάλιν. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται
 ἡ κυκλοφορία τῆς εὐθυφορίας ἢ αὐτῆς, καὶ ἡ κύλισις τῆς
 βαδίσει. (3) Ἡ διώριστα τὸ ἐν ᾧ ἂν ἕτερον ἢ τῶν
 εἶδει, ὅτι ἕτερα κίνησις, τὸ δὲ περιφερὲς τοῦ εὐθέος
 50 ἕτερον τῶν εἶδει. Γένει μὲν οὖν καὶ εἶδει κίνησις μία
 οὕτως. (4) Ἀπλῶς δὲ μία κίνησις ἢ τῆ οὐσία μία
 καὶ τῆ ἀριθμῶ· τίς δὲ ἡ τοιαύτη, δῆλον διελουμένοισι.

Unus autem motus dicitur multis modis : quia unum
 multis modis dicimus. Genere igitur unus est secundum
 categoriæ figuras : nam latio cum omni latatione est unus
 genere motus, variatio vero a latatione differt genere. Specie
 autem unus est motus, si, quum genere unus sit, etiam in
 individua specie sit : ut coloris sunt differentiæ. Ergo
 specie differunt denigratio et dealbatio. Omnis itaque deal-
 batio cum omni dealbatione eadem erit specie : nec non
 omnis denigratio cum denigratione. In dealbatione vero
 non item : itaque specie unus motus est dealbatio cum
 omni dealbatione. Quodsi quædam et genera simul et
 species sint ; manifestum est, aliquo modo unum specie
 motum fore, simpliciter autem unum specie non fore, ut
 discendi actus, si scientia est species existimationis, genus
 vero scientiarum. (2) Dubitare autem quispiam possit, sit-
 ne unus specie motus, quando ab eodem idem ad idem
 inmutatur : ut puta unum punctum ex hoc loco in illum lo-
 cum semel atque iterum. Quod si est, conversio eadem
 erit cum recta latatione, et voluntatio cum ambulatione.
 (3) Aut definitum est, diversum esse motum, si id, in quo
 fit, diversum sit specie, orbiculare autem a recto diversum
 est specie. Genere igitur ac specie motus unus ita est.
 (4) Simpliciter autem unus est motus, qui est essentia
 unus et numero. Quis autem sit talis, manifestum divi-

Τρία γάρ ἐστι τὸν ἀριθμὸν περὶ ἃ λέγομεν τὴν κίνησην, δ, καὶ ἐν ᾧ, καὶ ὅτε. Λέγω δὲ δ, ὅτι ἀνάγκη εἶναι τι τὸ κινούμενον, ὡς ἀνθρώπων ἢ χρυσόν· καὶ ἐν τινι τοῦτο κινεῖσθαι, ὡς ἐν τόπῳ ἢ ἐν πάθει, καὶ
 5 ποτὲ· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶν κινεῖται. (5) Τούτων δὲ τὸ μὲν εἶναι τῷ γένει ἢ τῷ εἶδει μίαν ἐστὶν ἐν τῷ πράγματι ἐν ᾧ κινεῖται· τὸ δὲ ἐκόμενον ἦν ἐν τῷ χρόνῳ, τὸ δ' ἀπλῶς μίαν ἐν ἀπασστούτοις· καὶ γὰρ ἐν ᾧ ἐν δεῖ εἶναι καὶ ἄτομον, ὡς τὸ εἶδος, καὶ τὸ ὅτε, ὡς
 10 τὸν χρόνον ἓνα καὶ μὴ διαλείπειν, καὶ τὸ κινούμενον ἐν εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηχός, ὡς περὶ τὸ λευκὸν μετακινεῖσθαι, καὶ Κορίσκον βαδίζειν· ἐν δὲ καὶ ὁ Κορίσκος καὶ λευκόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηχός· μὴ δὲ κοινόν· εἴη γὰρ ἂν ἄμα δύο ἀνθρώπους ὑγιάζεσθαι τὴν
 15 αὐτὴν ὑγίανσιν, ὡς ὀφθαλμίας· ἀλλ' οὐ μίαν αὐτὴν, ἀλλ' εἶδει μίαν. (6) Τὸ δὲ Σωκράτη τὴν αὐτὴν μὲν ἀλλοίωσιν ἀλλοιοῦσθαι τῷ εἶδει, ἐν ἄλλῳ δὲ χρόνῳ καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ, εἰ μὲν ἐνδέχεται τὸ φθαρὲν πάλιν ἐν γίνεσθαι τῷ ἀριθμῷ, εἴη ἂν καὶ αὕτη μίαν· εἰ δὲ μὴ,
 20 ἢ αὕτη μὲν, μίαν δ' οὐ. (7) Ἐγεί δ' ἀπορίαν ταύτην παραπλησίαν καὶ πότερον μίαν ἢ ὑγίαν καὶ θλῶς αἰεξίς καὶ τὰ πάθη τῆ οὐσία εἰσὶν ἐν τοῖς σώμασι· κινούμενα γὰρ φαίνεται τὰ ἔχοντα καὶ ῥέοντα. Εἰ δὲ ἢ αὕτη καὶ μίαν ἢ ἔωθεν καὶ νῦν ὑγίαν, διὰ τί οὐκ
 25 ἂν καὶ ὅταν διαλιπὼν λάβῃ πάλιν τὴν ὑγίαν, καὶ αὕτη κακείνη μίαν τῷ ἀριθμῷ ἂν εἴη; (8) Ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος· πλὴν τοσοῦτον διαφέρει, ὅτι, εἰ μὲν μὴ δύο, δι' αὐτὸ τοῦτο ὡς τῷ ἀριθμῷ μίαν καὶ τὰς ἔξεις ἀνάγκη· μίαν γὰρ ἀριθμῷ ἐνέργειαν ἐνός ἀριθμῷ. Εἰ
 30 δ' ἢ ἔξις μίαν, ἴσως οὐκ ἂν τῷ δοξείει πῶς μίαν καὶ ἢ ἐνέργειαν εἶναι· ὅταν γὰρ παύσῃται βαδίζων, οὐκέτι ἐστὶν ἢ βαδίσαις, πάλιν δὲ βαδίζοντος ἔσται. Εἰ δ' οὖν μίαν καὶ ἢ αὐτῆ, ἐνδέχεται ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ἐν καὶ φθείρεσθαι καὶ εἶναι πολλάκις. Αὐτὰ μὲν εἰσὶν αἱ ἀπορίαι ἐξ
 35 τῆς νῦν σκέψεως. (9) Ἐπεὶ δὲ συνεχῆς πᾶσα κίνησης, τὴν τε ἀπλῶς μίαν ἀνάγκη καὶ συνεχῆ εἶναι, εἴπερ πᾶσα διαιρετὴ, καὶ εἰ συνεχῆς, μίαν. Ὁ γὰρ πᾶσα γένουσι ἂν συνεχῆς πάση, ὡς περὶ οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῷ τυγόντι τὸ τυγόν, ἀλλ' ὅσων ἐν τὰ ἔσχατα. Ἐσχατα
 40 δὲ τῶν μὲν οὐκ ἔστι, τῶν δ' ἐστὶν ἄλλα τῷ εἶδει καὶ ὁμῶνυμα· πῶς γὰρ ἂν ἄψαιτο ἢ ἐν γένοιτο τὸ ἔσχατον γραμμῆς καὶ βαδίσεως; (10) Ἐκόμενα μὲν οὖν εἶεν ἂν καὶ αἱ μὴ αὐταὶ τῷ εἶδει, μὴ δὲ τῷ γένει· δραμῶν γὰρ ἂν τις πυρέξειεν εὐθύς, καὶ ὡς ἢ λαμπὰς ἐκ διαδοχῆς
 45 φορὰ ἐγομένη, συνεχῆς δ' οὐ. Κεῖται γὰρ τὸ συνεχές, ὡς τὰ ἔσχατα ἐν. Ὡστε ἔχομενα καὶ ἐφεξῆς εἰσὶ τῷ τὸν χρόνον εἶναι συνεχῆ, συνεχῆς δὲ τῷ τὰς κινήσεις· τοῦτο δ', ὅταν ἐν τὸ ἔσχατον γίνηται ἀμφοῖν.
 50 (11) Διὸ ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι τῷ εἶδει καὶ ἐνός καὶ ἐν ἐνὶ χρόνῳ τὴν ἀπλῶς συνεχῆ κίνησιν καὶ μίαν τῷ χρόνῳ μὲν, ὅπως μὴ ἀκίνησιαν μεταξὺ ἢ ἐν τῷ διαλείποντι γὰρ ἡρεμεῖν ἀνάγκη. Πολλὰ οὖν καὶ οὐ μίαν ἢ κινήσεις, ὡς ἐστὶν ἡρεμία μεταξὺ. Ὡστε εἰ τις κινήσεις στάσει διαλαμβάνεται, οὐ μίαν, οὐδὲ συνεχῆς·

dentibus fiet. Tria namque sunt numero, circa quæ dicimus motum unum esse, nempe quod, et in quo, et quando. Dico autem Quod, quia necesse est esse aliquid quod moveatur : ut hominem, aut aurum; et in aliquo hoc moveri, velut in loco, vel in affectione. Et aliquando : propterea quod in tempore omnis res movetur. (5) Ex his autem in re in qua movetur, positum est ut sit motus unus genere, vel specie. Cohærentia vero posita est in tempore. Simpliciter autem unum esse motum in his omnibus : nam et id in quo, unum esse oportet atque individuum : veluti, formam. Et rursus quando : veluti, tempus unum esse, nec interrumpi : sed et mobile unum esse, non ex accidenti (ut album nigrescere, et Coriscum ambulare : unum autem sunt Coriscus et album, sed ex accidenti), neque commune : quia possunt duo homines simul curari eadem curatione, ut Hippitudinis : verum hic non est unus motus simpliciter, sed specie unus. (6) Sed pone Socratem eadem variationis specie variari, in alio tamen et rursus alio tempore : siquidem potest, quod interit, rursus unum fieri numero : erit et hic motus unus; sin minus, erit quidem idem motus, non tamen unus. (7) Existit etiam dubitatio huic affinis, an essentialiter in corporibus una sit sanitas, et omnino habitus et affectiones. Nam quæ his prædita sunt, videntur moveri et fluere. Quodsi una et eadem est sanitas, quæ erat mane, et quæ nunc est : cur non etiam, quum intermissam sanitatem rursus receperit, hæc quoque una et eadem numero erit? (8) Nam est eadem ratio. Sed hoc differt, quod, si non sunt duo actus, propter hoc ipsum etiam habitus necesse est esse numero unum : unus enim numero actus est habitus unius numero. Verum si habitus sit unus, fortasse nondum alicui videbitur esse etiam unus actus. Quum enim desierit ambulare, non est amplius ambulatio : rursus autem eò ambulante, erit. Si igitur est una et eadem, certe unum et idem poterit et interire et esse sapius. Sane hæc dubitationes sunt alienæ a præsentis consideratione. (9) Quum autem omnis motus sit continuus : necesse est, eum qui simpliciter est unus, esse etiam continuum : siquidem omnis est dividuum; et, si est continuus, est unus. Non enim omnis motus omni motui continuus fieri potest, quemadmodum nec aliud quodvis cuius : sed ea tantum continua sunt, quorum extrema sunt unum. Extrema vero quorundam non sunt, quorundam autem sunt diversa specie et homonyma : quo enim modo se tangere aut unum fieri possunt extremum linearæ et ambulationis? (10) Cohæreere igitur possunt etiam motus, qui non sunt iidem specie, nec genere : quia fieri potest ut, quum aliquis cucurrerit, confestim fabricitet : et veluti fax ex successione, latio cohæret, sed continua non est; quia positum est, continuum esse, quorum extrema sunt unum. Quapropter cohærent, et deinceps sunt, eo quod tempus est continuum. Continui autem sunt, eo quod ipsi motus sunt tales : quod quidem tunc est quum amborum extremum factum est unum. (11) Idcirco necesse est ut motus qui est simpliciter continuus et unus, sit idem specie, et unus, et in uno tempore. In uno quidem tempore, ne motus vacuitas interjiciatur : quoniam in intervallo quiescere necesse est. Proinde multi nec unus est motus, quibus est quies interjecta. Quare si motus aliquis statu interrumpitur,

διαλαμβάνεται δέ, εἰ μεταξὺ χρόνος. Ἐῆς δὲ τῶ εἶδει μὴ
 μιᾶς οὐ, καὶ εἰ μὴ διαλείπεται ὁ χρόνος· ὁ μὲν γὰρ χρό-
 νος εἰς, τῶ εἶδει δ' ἡ κίνησις ἄλλη· τὴν μὲν γὰρ μίαν
 ἀνάγκη καὶ τῶ εἶδει μίαν εἶναι, ταύτην δ' ἀπλῶς εἶναι
 5 μίαν οὐκ ἀνάγκη. Τίς μὲν οὖν κίνησις ἀπλῶς μία,
 εἴρηται. (12) Ἐτι δὲ λέγεται μία καὶ ἡ τέλειος, ἔάν
 τε κατὰ γένος ἔάν τε κατ' εἶδος ἢ ἔάν τε κατ' οὐσίαν,
 ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὸ τέλειος καὶ ὅλον τοῦ ἑνός.
 Ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀτελής ἢ μία λέγεται, ἔάν ἢ μόνον
 10 συνεχῆς. (13) Ἐτι δ' ἄλλως παρὰ τὰς εἰρημένας λέ-
 γεται μία κίνησις ἡ ὁμαλῆς. Ἡ γὰρ ἀνώμαλος ἐστὶν
 ὡς οὐ δοκεῖ μία, ἀλλὰ μάλλον ἡ ὁμαλῆς, ὡσπερ ἡ εὐ-
 θεῖα· ἡ γὰρ ἀνώμαλος διαιετή. Ἔοικε δὲ διαφέρειν
 ὡς τὸ μάλλον καὶ ἥττον. Ἔστι δ' ἐν ἀπάσῃ κινήσει τὸ
 15 ὁμαλῶς ἢ μὴ· καὶ γὰρ ἂν ἀλλοιοῖτο ὁμαλῶς, καὶ φέ-
 ροιτο ἐφ' ὁμαλοῦ, οἷον κύκλου ἢ εὐθείας, καὶ περὶ
 αὐτῆν ὡσαύτως καὶ φθῖσιν. (14) Ἀνωμαλίας δ' ἐστὶ
 διαφορὰ ὅτε μὲν ἐφ' ᾧ κινεῖται· ἀδύνατον γὰρ ὁμαλῆν
 εἶναι τὴν κίνησιν μὴ ἐπὶ ὁμαλῶ μεγέθει, οἷον ἡ τῆς
 20 κεκλασμένης κίνησις ἢ ἡ τῆς ἑλικος ἢ ἄλλου μεγέ-
 θους, ὡν μὴ ἐφαρμόττει τὸ τυγὸν ἐπὶ τὸ τυγὸν μέρος.
 Ὅτε δὲ οὔτε ἐν τῶ ποῦ οὔτ' ἐν τῶ ποτὲ οὔτε εἰς
 δ, ἀλλ' ἐν τῶ ὄσ. Ταχυτέτι γὰρ καὶ βραδυτέτι
 ἐνίστε διωρισται· ἥς μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ τάχος, ὁμαλῆς·
 25 ἥς δὲ μὴ, ἀνώμαλος. Διὸ οὐκ εἶδη κινήσεως οὐδὲ
 διαφορὰς τάχος καὶ βραδυτής, ὅτι πάσαις ἀκολουθεῖ
 ταῖς διαφορὰς κατ' εἶδος. Ὡστ' οὐδὲ βαρύτης καὶ
 κουφότης ἢ εἰς τὸ αὐτό, οἷον γῆς πρὸς αὐτὴν ἢ πυρὸς
 πρὸς αὐτό. (15) Μία μὲν οὖν ἡ ἀνώμαλος τῶ συνε-
 30 γῆς, ἥττον δέ, ὅπερ τῆ κεκλασμένη συμβαίνει φορᾶ·
 τὸ δ' ἥττον μίξις αἰ τοῦ ἐναντίου. Εἰ δὲ πᾶσαν τὴν
 μίαν ἐνδέχεται καὶ ὁμαλῆν εἶναι καὶ μὴ, οὐκ ἂν εἴη-
 σαν αἰ μὴ κατ' εἶδος ἐχόμεναι αὐτὰ μία καὶ συνεχῆς·
 πῶς γὰρ ἂν εἴη ὁμαλῆς ἢ ἐξ ἀλλοιώσεως συγκαμμένη καὶ
 35 φορᾶς; δέοι γὰρ ἂν ἐφαρμόττειν.

neque est unus, neque continuus. Interjicitur autem, si
 tempus sit interjectum. Ejus autem motus qui specie non
 est motus, non potest dici unitas, etiamsi non intermittatur
 tempus. Nam tempus quidem est unum : sed motus est
 specie diversus. Etenim motum qui est unus, necesse est
 etiam specie unum esse : hunc vero simpliciter esse unum,
 non est necesse. Quis igitur sit motus simpliciter unus,
 dictum est. (12) Præterea dicitur unus, etiam is qui est
 perfectus : sive genere, sive specie sit, sive essentia : sicut
 et in aliis perfectum et totum est unius. Quandoque vero,
 etiamsi imperfectum sit, unus dicitur, dummodo sit conti-
 nuus. (13) Præterea et aliter præter eos qui commemorati
 sunt, dicitur unus motus, qui est æquabilis. Nam qui est
 inæquabilis, quodammodo non videtur unus, sed magis qui
 est æquabilis, ut recta linea : inæquabilis enim est divi-
 duus. Videntur autem differre, ut magis et minus. Porro
 in omni motu est æquabilitas vel inæquabilitas. Nam et
 variari potest æquabiliter, et ferri super æquabili spatio,
 ut circulo aut linea recta. Eademque ratio est accretionis
 et deminutionis. (14) Inæquabilitatis autem differentia
 quandoque consistit in eo in quo movetur : quia fieri nequit
 ut motus sit æquabilis super non æquabili magnitudine ; ut
 inflexæ lineæ, vel anfractus, vel alius magnitudinis, qua-
 rum quævis pars cum quavis non congruit : quandoque vero
 nec in ipso ubi, nec in ipso quando, nec in eo ad quod
 movetur, sed in modo. Celeritate enim ac tarditate inter-
 dum definitur : nam cujus eadem est celeritas, is est æqua-
 bilis ; cujus autem non est eadem, inæquabilis. Idcirco
 celeritas ac tarditas non sunt species nec differentię motus :
 quia consequuntur omnes motus specie differentes : quo-
 circa neque gravitas et levitas, quæ est ad idem ; ut terræ
 ad se ipsam, aut ignis ad se ipsum. (15) Motus igitur inæ-
 quabilis est unus, quia est continuus, sed minus : quod qui-
 dem inflexæ latiori accidit. Quod autem est minus, semper
 habet contrarium admixtum. Quodsi omnis motus unus,
 potest esse æquabilis et non æquabilis : certe motus, qui
 non sunt specie coherentes et uni, non possunt esse unus
 et continuus. Quo enim modo potest esse æquabilis, qui
 componitur ex variatione et latione ? nam oportet eos inter
 se congruere.

CAP. V. [VII.]

Ἐτι δὲ διοριστέον ποία κίνησις ἐναντία κινήσει, καὶ
 περὶ μονῆς δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον. Διαιρετέον δὲ
 πρῶτον πότερον ἐναντία κίνησις ἢ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῆ εἰς
 τὸ αὐτό, οἷον ἢ ἐξ ὑγείας τῆ εἰς ὑγίαν, οἷον καὶ γέ-
 40 νεσις καὶ φθορὰ δοκεῖ· ἢ ἢ ἐξ ἐναντίων, οἷον ἢ ἐξ ὑγείας
 τῆ ἐκ νόσου· ἢ ἢ εἰς ἐναντία, οἷον ἢ εἰς ὑγίαν τῆ εἰς
 νόσον· ἢ ἢ ἐξ ἐναντίου τῆ εἰς ἐναντίον, οἷον ἢ ἐξ ὑγείας
 τῆ εἰς νόσον· ἢ ἢ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον τῆ ἐξ ἐναν-
 45 τίου εἰς ἐναντίον, οἷον ἢ ἐξ ὑγείας εἰς νόσον τῆ ἐκ
 νόσου εἰς ὑγίαν. Ἀνάγκη γὰρ ἢ ἕνα τινὰ τούτων εἶναι
 τῶν τρόπων ἢ πλείους· οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλως ἀντιθεῖ-
 ναι. (2) Ἔστι δ' ἡ μὲν ἐξ ἐναντίου τῆ εἰς ἐναντίον
 οὐκ ἐναντία, οἷον ἢ ἐξ ὑγείας τῆ εἰς νόσον· ἢ αὐτῆ
 γὰρ καὶ μία. Τὸ μέντοι γ' εἶναι οὐ ταῦτ' αὐταῖς,
 50 ὡσπερ οὐ ταῦτ' οὐ ἐξ ὑγείας μεταβάλλειν καὶ τὸ εἰς
 νόσον. (3) Οὐδ' ἢ ἐξ ἐναντίου τῆ ἐξ ἐναντίου· ἅμα μὲν
 γὰρ συμβαίνει ἐξ ἐναντίου καὶ εἰς ἐναντίον ἢ μεταξὺ.

Præterea definiendum est, quis motus sit motui contra-
 rius : et eodem modo de statu. Primum autem explican-
 dum est, sitne contrarius motus qui est ex eodem, ei
 motui qui est in idem : veluti, qui est ex sanitate, ei qui
 in sanitatem, cujusmodi et ortus et interitus esse videtur :
 an qui est ex contrariis, ut qui est ex sanitate, ei qui ex
 morbo : an qui in contraria, ut is qui in sanitatem, ei qui
 in morbum : an qui ex contrario, ei qui in contrarium ;
 veluti, qui est ex sanitate, ei qui in morbum ; an qui ex
 contrario in contrarium, ei qui ex contrario in contrarium,
 veluti, qui ex sanitate in morbum, ei qui ex morbo in
 sanitatem. Necesse est enim, vel unum aliquem esse ex his
 modis, vel plures : quia non licet motus aliter opponere.
 (2) Sed qui est e contrariis, ei qui est in contrarium, con-
 trarius non est, veluti, qui est ex sanitate, ei qui est in
 morbum : quippe qui est unus et idem. Verum essentia
 non est ipsis eadem : sicuti nec mutari ex sanitate, et in
 morbum, idem est. (3) Nec qui est ex contrario, ei qui
 est ex altero contrario. Simul enim accidit ut sit ex con-

Ἄλλα περὶ τούτου μὲν ὕστερον ἐροῦμεν. Ἄλλα μᾶλλον τὸ εἰς ἐναντίον μεταβάλλειν δόξειεν ἂν εἶναι αἴτιον τῆς ἐναντιώσεως ἢ τὸ ἐξ ἐναντίου· ἢ μὲν γὰρ ἀπαλλαγὴ ἐναντιότητος, ἢ δὲ λήψις. Καὶ λέγεται δ' ἐκάστη εἰς 5 ὁ μεταβάλλει μᾶλλον ἢ ἐξ οὗ, ὅσον ὑγίανσις ἢ εἰς ὑγίαν, νόσωσις δ' ἢ εἰς νόσον. Λείπεται δὲ ἢ εἰς ἐναντία καὶ ἢ εἰς ἐναντία ἐξ ἐναντίων. Τάχα μὲν οὖν συμβαίνει τὰς εἰς ἐναντία καὶ ἐξ ἐναντίων εἶναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἴσως οὐ ταῦτο, λέγω δὲ τὸ εἰς ὑγίαν τῶν 10 ἐκ νόσου, καὶ τὸ ἐξ ὑγίανσις τῶν εἰς νόσον. (4) Ἐπεὶ δὲ διαφέρει μεταβολὴ κινήσεως (ἢ ἐκ τινος γὰρ ὑποκειμένου εἰς τι ὑποκείμενον μεταβολὴ κινήσις ἐστίν), ἢ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον τῆ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον κινήσις ἐναντία, ὅσον ἢ ἐξ ὑγίανσις εἰς νόσον τῆ ἐκ νόσου εἰς ὑγίαν. (5) Δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, ὅποια δοκεῖ τὰ ἐναντία εἶναι· τὸ νοσᾶσθαι γὰρ τῶν ὑγιᾶσθαι, καὶ τὸ μανθάνειν τῶν ἀπατᾶσθαι μὴ δι' αὐτοῦ· εἰς ἐναντία γὰρ ὥσπερ γὰρ ἐπιστήμη, ἔστι καὶ ἀπάτην καὶ δι' αὐτοῦ κτᾶσθαι καὶ δι' ἄλλου. Καὶ 20 ἢ ἄνω φορὰ τῆ κάτω· ἐναντία γὰρ ταῦτα ἐν μήκει. Καὶ ἢ εἰς δεξιὰ τῆ εἰς ἀριστερά· ἐναντία γὰρ ταῦτα ἐν πλάτει. Καὶ ἢ εἰς τὸ ἐμπροσθεν τῆ εἰς τὸ ὀπισθεν· ἐναντία γὰρ καὶ ταῦτα [ἐν βάθει]. (6) Ἡ δ' εἰς ἐναντίον μόνον οὐ κινήσις, ἀλλὰ μεταβολή, ὅσον τὸ 25 γίγνεσθαι λευκὸν μὴ ἐκ τινος. Καὶ ὅσοι δὲ μὴ ἐστίν ἐναντίον, ἢ ἐξ αὐτοῦ τῆ εἰς αὐτὸ μεταβολῆ ἐναντία. Διὸ γένεσις φθορᾶ ἐναντία, καὶ ἀποβολὴ λήψις. Αὗται δὲ μεταβολαὶ μὲν, κινήσεις δ' οὐ. (7) Τὰς δ' εἰς τὸ μεταξὺ κινήσεις, ὅσοις τῶν ἐναντίων ἐστὶ μεταξὺ, ὡς 30 εἰς ἐναντία πως θετέον ὡς ἐναντίω γὰρ χρῆται τῶ μεταξὺ ἢ κινήσις, ἐφ' ὁπότερα ἂν μεταβάλλῃ, ὅσον ἐκ φαίου μὲν εἰς τὸ λευκὸν ὡς ἐκ μέλανος, καὶ ἐκ λευκοῦ εἰς φαῖον ὡς εἰς μέλαν, ἐκ δὲ μέλανος εἰς φαῖον ὡς εἰς λευκὸν τὸ φαῖον· τὸ γὰρ μέσον πρὸς ἐκάτερον ἐναντίον 35 λέγεται πως τῶν ἄκρων, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. Κινήσις μὲν δὴ κινήσεις ἐναντία οὗτως ἢ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, τῆ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον.

trario et in contrarium vel medium interjectum. Sed de hoc posterius dicemus. Sed potius in contrarium mutari, videri potest esse causa contrarietatis, quam mutari ex contrario: quoniam hoc est liberatio a contrario, illud autem est assumptio. Ac dicitur quisque motus ab eo in quod mutatur, potius quam ab eo ex quo mutatur: ut sanatio dicitur, quæ tendit in sanitatem; morbi autem correptio, quæ in morbum. Restat igitur motus qui est in contraria, et qui est ex contrariis in contraria. Fortassis quidem accidit ut motus qui sunt in contraria, etiam sint ex contrariis: sed essentia fortasse non est eadem. Verbi gratia, qui est ad sanitatem, ei qui est ex morbo; et qui ex sanitate, ei qui in morbum. (4) Quum autem differat mutatio a motu (quoniam ea demum mutatio quæ est ex subjecto in aliquod subjectum, motus est): certe motus qui est ex contrario in contrarium, ei qui est ex contrario in contrarium, contrarius est: veluti, qui est ex sanitate in morbum, ei qui est ex morbo in sanitatem. (5) Sed et inductione manifestum est, qualia videantur esse, quæ sunt contraria. Nam morbo corripi et sanari contraria sunt: item discere et falli non a se ipso: sunt enim in contraria: nam ut sciantiam, ita et deceptionem et per se nancisci licet et per alium. Item latio quæ est sursum versus, ei quæ est deorsum versus: quoniam hæc sunt contraria in longitudine. Et quæ est in dexteram, ei quæ est in sinistram: quoniam hæc sunt contraria in latitudine. Et quæ est in anteriorem partem, ei quæ est in posteriorem: quoniam et hæc sunt contraria [in altitudine]. (6) Mutatio vero quæ dumtaxat est in contrarium, non est motus, sed mutatio: veluti, fieri album ex aliquo non albo. Sed et quibus non est aliquid contrarium, mutatio quæ est ex eodem, mutationi quæ est in idem, contraria est. Idcirco ortus est interitui contrarius, et abjectio assumptioni. Verum hæc sunt mutationes, non motus. (7) Motus vero qui ad interjectum medium fiunt, quibus scilicet contrariis aliquid est interjectum, tanquam in contraria quodammodo ponendi sunt: quoniam motus utitur eo quod est interjectum quasi contrario, in utramvis partem mutetur: ut puta ex fusco in album, quasi ex nigro; et ex albo in fuscum, quasi in nigrum; ex nigro autem in fuscum, quasi in album. Nam quod est medium, ad utrumque extremum quodammodo ut contrarium refertur, ut et antea dictum fuit. Motus igitur motui contrarius ita est: nempe qui est ex contrario in contrarium, et qui est ex contrario in contrarium.

CAP. VI. [VIII.]

Ἐπεὶ δὲ κινήσει οὐ μόνον δοκεῖ κινήσις εἶναι ἐναντία, ἀλλὰ καὶ ἡρεμία, τοῦτο διοριστέον. Ἀπλῶς μὲν γὰρ ἐναντίον κινήσις κινήσει, ἀντίκειται δὲ καὶ ἡρεμία· στέρησις γάρ. Ἔστι δ' ὡς καὶ ἢ στέρησις ἐναντία λέγεται· ποία δὲ ποία; ὅσον τῆ κατὰ τόπον ἢ κατὰ τόπον. Ἄλλα τοῦτο νῦν λέγεται ἀπλῶς· πότερον γὰρ τῆ ἐνταυθοι μόνῃ ἢ ἐκ τούτου ἢ ἢ εἰς τοῦτο κινήσις ἀντίκειται; (1) Δῆλον δὲ ὅτι, ἐπεὶ ἐν οὐσίῃ ἢ κινήσις ὑποκειμένοις, τῆ μὲν ἐκ τούτου εἰς τὸ ἐναντίον ἢ ἐν τούτῳ 45 μόνῃ, τῆ δ' ἐκ τούτου εἰς τοῦτο ἢ ἐν τῶ ἐναντίῳ. Ἄμα δὲ καὶ ἀλλήλαις ἐναντία αὗται· καὶ γὰρ ἄτοπον εἶ κινήσεις μὲν ἐναντία εἰσίν, ἡρεμία δ' ἀντικείμεναι οὐκ εἰσίν. Εἰσὶ δὲ αἱ ἐν τοῖς ἐναντίοις, ὅσον ἢ ἐν ὑγίανσι τῆ ἐν νόσῳ ἡρεμία, κινήσει δὲ τῆ ἐξ ὑγίανσις εἰς νόσον. Τῆ γὰρ ἐκ νόσου εἰς ὑγίανσις ἀλογον· ἢ γὰρ εἰς αὐτὸ κίνη-

Quum autem motui non solum videatur motus esse contrarius, sed etiam quies: hoc definiendum est. Simpliciter enim contrarius est motus motui: sed opponitur etiam quies: quandoquidem est privatio. Sed et privatio quodammodo contraria dicitur. Quali autem qualis? veluti, motui qui est secundum locum, quies quæ est secundum locum. Sed hoc nunc dicitur simpliciter. Utrum enim statui qui est in hoc, opponitur motus qui est ex hoc, an qui in hoc? (2) Manifestum igitur est, quum in duobus subjectis motus cernatur, ei qui est ex hoc in contrarium, opponi statum qui est in hoc; ei vero qui est ex contrario in hoc, eum qui est in contrario. Quin etiam hæc quietes sunt inter se contrariæ: etenim absurdum est, si motus quidam contrarii sunt; quietes autem illis oppositæ, contrariæ non sunt. Sunt autem, quæ in contrariis cernuntur, ut quies quæ est in sanitate, quieti quæ est in morbo; motui vero qui est ex sanitate in morbum. Nam ei qui est ex morbo in sanitatem, esse hanc quietem contrariam, a ratione

σις ἐν ᾧ ἔστηκεν, ἡρέμησις μᾶλλον ἔστιν, ἢ συμβαίνει
 γε ἄμα γίνεσθαι τῇ κινήσει. Ἀνάγκη δὲ ἢ ταύτην
 ἢ ἐκείνην εἶναι· οὐ γὰρ ἢ γ' ἐν λευκότητι ἡρεμία ἐναν-
 5 τία τῇ ἐν υγιείᾳ. (3) Ὅσοις δὲ μὴ ἔστιν ἐναντία,
 τούτων μεταβολὴ μὲν ἔστιν ἀντικειμένη ἢ ἐξ αὐτοῦ τῇ
 εἰς αὐτό, κινήσις δ' οὐκ ἔστιν, οἷον ἢ ἐξ ὄντος τῇ εἰς
 ὄν. Καὶ μονὴ μὲν τούτων οὐκ ἔστιν, ἀμεταβλησία δέ.
 Καὶ εἰ μὲν τι εἶη ὑποκειμενον, ἢ ἐν τῷ ὄντι ἀμετα-
 10 βλησία τῇ ἐν τῷ μὴ ὄντι ἐναντία. Εἰ δὲ μὴ ἔστι
 τὸ μὴ ὄν, ἀπορήσειεν ἄν τις τίνοι ἐναντία ἢ ἐν τῷ
 ὄντι ἀμεταβλησία, καὶ εἰ ἡρεμία ἔστιν· εἰ δὲ τοῦτο,
 ἢ οὐ πᾶσα ἡρεμία κινήσει ἐναντία, ἢ ἡ γένεσις καὶ ἡ
 φθορὰ κινήσις. Δῆλον τοίνυν ὅτι ἡρεμία μὲν οὐ λεκτέα, εἰ
 μὴ καὶ αὐταὶ κινήσεις, ὁμοίον δέ τι καὶ ἀμεταβλησία·
 15 ἐναντία δὲ ἢ οὐεὶν ἢ τῇ ἐν τῷ μὴ ὄντι ἢ τῇ φθορᾷ·
 αὕτη γὰρ ἐξ αὐτῆς, ἢ δὲ γένεσις εἰς ἐκείνην. [IX.] (4) Ἀπο-
 ρήσειε δ' ἄν τις διὰ τί ἐν μὲν τῇ κατὰ τόπον μεταβολῇ
 εἰσὶ καὶ κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν καὶ μοναὶ καὶ
 κινήσεις, ἐν δὲ ταῖς ἄλλοις οὐ, οἷον ἀλλοίωσις ἢ μὲν
 20 κατὰ φύσιν, ἢ δὲ παρὰ φύσιν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον
 ἡ ὑγιάνσις ἢ ἡ νόσασις κατὰ φύσιν ἢ παρὰ φύσιν, οὐδὲ
 λεύκανσις ἢ μέλανσις. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' αὐξήσεως
 καὶ φθίσεως· οὔτε γὰρ αὐταὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι ὡς
 φύσει ἢ παρὰ φύσιν, οὔτ' αὐξήσις αὐξήσει. Καὶ ἐπὶ
 25 γενέσεως δὲ καὶ φθορᾶς ὁ αὐτὸς λόγος· οὔτε γὰρ ἡ μὲν
 γένεσις κατὰ φύσιν, ἢ δὲ φθορὰ παρὰ φύσιν (τὸ γὰρ
 γηρᾶν κατὰ φύσιν), οὔτε γένεσις δρωμένων τὴν μὲν κατὰ
 φύσιν, τὴν δὲ παρὰ φύσιν. (5) Εἰ δὲ ἔστι τὸ βίαιον παρὰ
 φύσιν, καὶ φθορὰ ἄν εἶη φθορᾷ ἐναντία ἢ βίαιος ὡς
 30 παρὰ φύσιν οὔσα τῇ κατὰ φύσιν. Ἄρ' οὖν καὶ γενέσεις
 εἰσὶν ἐνταῦθα βίαιοι καὶ οὐχ εἰμαρμέναι, αἷς ἐναντίαι αἱ
 κατὰ φύσιν, καὶ αὐξήσεις βίαιοι καὶ φθίσεις, οἷον αὐ-
 ξήσεις αἱ τῶν ταχῶν διὰ τρυφήν ἡβώντων, καὶ οἱ σῖτοι
 οἱ ταχῶν ἀδρυνόμενοι καὶ μὴ πιληθέντες. (6) Ἐπὶ
 35 δ' ἀλλοιώσεως πῶς; ἢ ὡσαύτως; εἶεν γὰρ ἄν τινες
 βίαιοι, αἱ δὲ φυσικαί, οἷον ἀφιέμενοι μὴ ἐν χρῆσιν
 ἡμέραις, οἱ δ' ἐν χρῆσιν· οἱ μὲν οὖν παρὰ φύσιν
 ἡλλοίωνται, οἱ δὲ κατὰ φύσιν. Ἔσονται δ' ἐναν-
 40 τία αἱ φθοραὶ ἀλλήλαις, οὐ γενέσεις. Καὶ τί γε κοι-
 λυεῖ; ἔστι γὰρ ὡς· καὶ γὰρ εἰ ἢ μὲν ἡδέϊα, ἢ δὲ
 λυπηρὰ εἶη· ὥστε οὐχ ἅπλως φθορὰ φθορᾷ ἐναν-
 τία, ἀλλ' ἢ ἢ μὲν τοιαυτὴ ἢ δὲ τοιαυτὴ αὐτῶν ἔστιν.
 (7) Ὅλως μὲν οὖν ἐναντίαι κινήσεις καὶ ἡρεμίαι τὸν
 εἰρημένον τρόπον εἰσὶν, οἷον ἢ ἄνω τῇ κάτω· τόπου γὰρ
 45 ἐναντιώσεις αὐταί. Φέρεται δὲ τὴν μὲν ἄνω φορὰν
 φύσει τὸ πῦρ, τὴν δὲ κάτω ἢ γῆ· καὶ ἐναντίαι αὐτῶν
 αἱ φοραί. Τὸ δὲ πῦρ ἄνω μὲν φύσει, κάτω δὲ παρὰ
 φύσιν· καὶ ἐναντία γε ἢ κατὰ φύσιν αὐτοῦ τῇ παρὰ
 φύσιν. (8) Καὶ μοναὶ δ' ὡσαύτως· ἢ γὰρ ἄνω μονὴ
 50 τῇ ἄνωθεν κάτω κινήσει ἐναντία. Γίνεται δὲ τῇ γῆ,
 ἢ μὲν μονὴ ἐκείνη παρὰ φύσιν, ἢ δὲ κινήσις αὕτη κατὰ
 φύσιν. Ὡστε κινήσει μονὴ ἐναντία ἢ παρὰ φύσιν τῇ
 κατὰ φύσιν τοῦ αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἢ κινήσις ἢ τοῦ αὐτοῦ
 ἐναντία οὕτως· ἢ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ἔσται αὐτῶν

alienum est; nam motus qui est ad illud ipsum in quo stetit, est potius procreatio quietis, cui accidit simul fieri cum motu. Necesse autem est aut hanc aut illam esse. Non enim quies quæ est in albore, est contraria ei motui qui est in sanitate. (3) Quibus autem non sunt contraria, horum mutatio est quidem opposita, nempe quæ est ex eodem, ei quæ est in idem: sed motus non est; veluti, quæ est ex ente, ei quæ est in ens. Ac status quidem horum non est, sed mutationis vacuitas. Et si quidem sit aliquid subiectum; ea mutationis vacuitas quæ est in ente, contraria erit ei quæ est in non-ente. Sed si non-ens non est aliquid, dubitare quisquam possit, cui contraria sit ea mutationis vacuitas quæ est in ente, et an sit quies. At si hoc est: vel non omnis quies erit motui contraria, vel ortus et interitus erit motus. Patet igitur non esse dicendam quietem, nisi et hi dicantur motus, verum simile quiddam, et mutationis vacuitatem. Contraria vero est aut nulli, aut ei mutationis vacuitati quæ est in non-ente, aut interitui: hic enim ex ea est; ortus vero, in eam. [IX.] (4) Jam vero dubitare aliquis possit, quamobrem in loci mutatione sunt et secundum naturam, et præter naturam, tam mansiones quam motus: in aliis autem ininime, ut variatio alia est secundum naturam, alia præter naturam. Non est enim magis sanatio quam ægrotatio, secundum naturam, vel præter naturam: nec dealbatio, quam denigratio. Similiter se res habet etiam in accretione, et deminutione: quia nec hæ sunt sibi invicem contrariæ, tanquam natura, vel præter naturam: nec accretio accretioni. Ortus quoque et interitus eadem est ratio: neque enim ortus est secundum naturam, interitus vero præter naturam: nam senescere est secundum naturam. Neque ortum videmus partim esse secundum naturam, partim præter naturam. (5) Sed si id quod est vi, est præter naturam: etiam interitus erit interitui contrarius, nimirum violentus; quippe qui est præter naturam, ei qui est secundum naturam. Sunt igitur et ortus quidam violenti non fatales, quibus contrarii sunt: ortus naturales: et auctiones violentæ et deminutiones, ut auctiones eorum qui cito propter delicias pubescunt; et frumenta, quæ cito adolescunt, nec terra subacta altius radices agunt. (6) In variatione autem quomodo res habet? an eodem modo? erunt enim quædam violentæ, aliæ naturales: ut puta alii morbo liberantur non in diebus criticis, alii vero in diebus criticis: quorum illi præter naturam variantur; hi vero secundum naturam. Erunt autem interitus inter se contrarii, non solum generationi. Et quid prohibet? hoc enim est aliquo modo, nempe si alter sit jucundus, alter molestus. Quocirca non simpliciter interitui est interitus contrarius: sed quatenus alter ipsorum est talis, alter vero talis. (7) Omnino igitur contrariæ sunt motiones et quietes, eo quo diximus modo: veluti, quæ est sursum, ei quæ est deorsum: loci namque contrarietates hæ sunt. Naturaliter autem fertur ea latitudo quæ sursum tendit, ignis; ea quæ deorsum, terra: et contrariæ sunt horum latitudes. Ignis vero sursum quidem fertur natura, deorsum autem præter naturam: et contraria est ejus motio naturalis ei quæ est præter naturam. (8) Quin etiam quietes itidem se habent; nam quies in loco supero, motui ex loco supero ad inferum contraria est. Accidit autem terræ quies illa præter naturam, hic autem motus secundum naturam. Quapropter motui quies est contraria: nempe quæ est præter naturam, ei qui est secundum naturam, ejusdem rei: quoniam et motus ejusdem rei ita est contrarius. Alter enim ipsorum est secundum naturam, qui est sursum, vel deorsum versus; alter autem præter

ἢ ἄνω ἢ ἢ κάτω, ἢ δὲ παρὰ φύσιν. (9) Ἐχει δ' ἀπορίαν εἰ ἔστι πάσης ἡρεμίας τῆς μὴ αἰετίνης, καὶ αὕτη τὸ ἴσασθαι. Τοῦ δὲ παρὰ φύσιν μένοντος, οἷον τῆς γῆς ἄνω, εἴη ἂν γένεσις. Ὅτε ἄρα ἐφέρετο ἄνω βία, ἴστατο. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἴσταμένον αἰετίνης δοκεῖ φέρεσθαι θάπτον, τὸ δὲ βία τὸ ὑπὲρ. Οὐ γονόμενον ἄρα ἡρεμοῦν ἔσται ἡρεμοῦν. Ἐπιδοκεῖ τὸ ἴστασθαι ἢ ὅπως εἶναι τὸ εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον φέρεσθαι ἢ συμβαίνειν ἄμα. (10) Ἐχει δ' ἀπορίαν εἰ ἐναντία ἢ μόνῃ ἢ ἐνταῦθα τῇ ἐντεῦθεν κινήσει· όταν γὰρ κινήται ἐκ τοῦδ' ἢ καὶ ἀποβάλλῃ, ἔτι δοκεῖ ἔχειν τὸ ἀποβαλλόμενον. Ὡστ' εἰ αὕτη ἡρεμία ἐναντία τῇ ἐντεῦθεν εἰς τὸ ὑπὲρ κινήσει, ἄμα ὑπάρξει τάναντία. Ἡ πῆ ἡρεμεῖ, εἰ ἔτι μένει· ὅπως δὲ τοῦ κινουμένου τὸ μὲν ἐκεῖ, τὸ δ' εἰς δ μεταβάλλει· διὸ καὶ μᾶλλον κίνησις κινήσει ἐναντίον ἢ ἡρέμησις. Καὶ περὶ μὲν κινήσεως καὶ ἡρεμίας, καὶ πῶς ἑκατέρω μίαν, καὶ τίνας ἐναντίας τίσιν, εἴρηται.

11. Ἀπορήσει δ' ἂν τις καὶ περὶ τοῦ ἴσασθαι, εἰ καὶ ὅσα παρὰ φύσιν κινήσεις, ταύταις ἔστιν ἡρεμία ἀντικειμένη. Εἰ μὲν οὖν μὴ ἔσται, ἀποπον μένει γὰρ, βία δὲ ὥστε ἡρεμοῦν τι ἔσται οὐκ αἰετίνης ἀνευ τοῦ γενέσθαι. (12) Ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἔσται· ὥσπερ γὰρ κινεῖται παρὰ φύσιν, καὶ ἡρεμοῖ ἂν τι παρὰ φύσιν. Ἐπεὶ δ' ἔστιν ἐναντίον κίνησις κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν, οἷον πυρὶ ἢ ἄνω κατὰ φύσιν ἢ δὲ κάτω παρὰ φύσιν, πότερον αὕτη ἐναντία ἢ ἢ τῆς γῆς; αὕτη γὰρ φέρεται κατὰ φύσιν κάτω. Ἡ δῆλον ὅτι ἄμφω, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως, ἀλλ' ἢ μὲν κατὰ φύσιν ὡς κατὰ φύσιν οὐσης τῆσδ' αὐτοῦ· ἢ ἄνω τοῦ πυρὸς τῇ κάτω, ὡς ἢ κατὰ φύσιν οὐσα τῇ παρὰ φύσιν οὐση. Ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς οὐαῖς. Ἴσως δ' ἡρεμία κινήσις πῆ ἀντίκειται.

naturam. (9) Exsistit autem dubitatio, an omnis quietis, quæ non est semper, sit generatio; et an hæc sit progressus ad quietem. Ejus igitur quod præter naturam manet ut terræ in loco supero, erit generatio. Quando igitur vi sursum ferebatur, ad quietem progrediebatur. Atqui quod ad quietem tendit, semper videtur ferri celerius: quod autem vi movetur, e contrario. Erit igitur quiescens, quum non sit factum quiescens. Præterea tendere ad quietem, videtur aut omnino esse: secundum naturam ad suum locum ferri, vel simul accidere. (10) Item exsistit dubitatio, an quies quæ est hic, sit contraria motui qui est hinc. Quando enim movetur ex hoc, vel etiam abjicit, adhuc videtur habere id quod abjicitur. Quare si hæc quies est contraria motui qui est hinc in contrarium: certe simul inerunt contraria. An quadamtenus quiescit, si adhuc manet? et omnino quod movetur, partim est hic, partim in eo in quod mutat. Ideoque magis motus motui est contrarius, quam quies. Ac de motione quidem et quiete, quomodo utraque sit una, et quæ quibus sint contraria, dictum est.

11. Dubitare autem quispiam possit etiam de progressu ad statum, an quicumque sunt motus præter naturam, his sit aliqua quies opposita. Si igitur non erit, absurdum est. Manet enim, sed vi manet. Quocirca erit aliquid quiescens, quod non semper quiescet sine quietis generatione. (12) Atqui constat fore; ut enim movetur præter naturam, etiam quiescere aliquid potest præter naturam. Quum autem quibusdam motus sit secundum naturam, et præter naturam (ut igni secundum naturam est motus sursum versus; qui vero est deorsum versus, est præter naturam): utrum hic est contrarius, an motus terræ? siquidem hæc deorsum fertur secundum naturam. An patet utrosque esse contrarios, sed non eodem modo: verum hic qui est secundum naturam, ut secundum naturam existente hoc ejus motu: motus vero ignis ad locum superum, ejusdem motui ad inferum opponitur, ut motus qui est secundum naturam, ei qui est præter naturam. Similiter dicendum est etiam de statibus. Sed fortasse a quiete motus aliqua parte diversam rationem habet.

LIBER VI.

CAP. I.

Εἰ δ' ἐστὶ συνεχὲς καὶ ἀπτόμενον καὶ ἐφεξῆς, ὡς διώρισται πρότερον, συνεχῆ μὲν ὄν τὰ ἔσχατα ἐν, ἀπτόμενα δ' ὄν ἄμα, ἐφεξῆς δ' ὄν μηδὲν μεταξὺ συγγενές, ἀδύνατον ἐξ ἀδιαίρετων εἶναι τι συνεχές, οἷον γραμμὴν ἐκ στιγμῶν, εἴπερ ἢ γραμμὴ μὲν συνεχές, ἢ στιγμὴ δὲ ἀδιαίρετον. Οὔτε γὰρ ἐν τὰ ἔσχατα τῶν στιγμῶν· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ μὲν ἔσχατον τὸ δ' ἄλλο τι μόριον τοῦ ἀδιαίρετου· οὐθ' ἄμα τὰ ἔσχατα· οὐ γὰρ ἔστιν ἔσχατον τοῦ ἀμεροῦς οὐδέν· ἕτερον γὰρ τὸ ἔσχατον καὶ οὐ ἔσχατον. (2) Ἐπι δ' ἀνάγκη ἦτοι συνεχεῖς εἶναι τὰς στιγμὰς ἢ ἀπτομένας ἀλλήλων, ἐξ ὧν ἐστὶ τὸ συνεχές. Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀδιαίρετων. Συνχεῖς μὲν δὴ οὐκ ἂν εἶεν διὰ τὸν εἰρημένον λόγον· ἀπτεται δ' ἅπαν ἢ ὅλον ὅλου, ἢ μέρος μέρος, ἢ ὅλου μέρος. Ἐπεὶ δ' ἀμερὲς τὸ ἀδιαίρετον, ἀνάγκη ὅλον ὅλου ἀπτεσθαι· ὅλον δ' ὅλου ἀπτόμενον οὐκ ἔσται συνεχές· τὸ γὰρ συνεχές ἔχει τὸ μὲν ἄλλο

Jam vero si est continuum, ac tangens, et deinceps, ut antea definitum fuit (nempe continua, quorum extrema sunt unum; tangencia vero, quorum sunt simul; deinceps autem, quibus nihil est interjectum ejusdem generis): profecto impossibile est, ex individuis esse aliquid continuum, ut lineam ex punctis, si quidem linea est res continua, punctum autem res individua. Etenim nec extrema punctorum sunt unum: quandoquidem individui non est hoc quidem extremum, illud vero alia quædam pars. Nec extrema simul sunt: quia nullum extremum est ejus quod partibus vacat, quum aliud sit extremum, et id cuius est extremum. (2) Præterea necesse est, vel puncta, ex quibus est continuum, esse continua, vel se vicissim tangere. Eademque ratio est in omnibus individuis. Continua igitur esse nequeunt propter rationem quæ jam dicta est. Res autem omnis tangit vel tota totam, vel pars partem, vel totam pars: sed quum individuum partibus vacet, necesse est ut totum tangat totum. Atqui totum, quod tangit totum, non erit continuum: quandoquidem continuum habet aliam

τὸ δ' ἄλλο μέρος, καὶ διαιρεῖται εἰς οὕτως ἕτερα καὶ τόπων χωρισμένα. Ἄλλα μὴν οὐδ' ἐφεξῆς ἔσται στιγμή στιγμής ἢ τὸν νῦν τοῦ νῦν, ὥστ' ἐκ τούτων εἶναι τὸ μῆκος ἢ τὸν χρόνον· ἐφεξῆς μὲν γὰρ ἔστιν ὧν μὴθέν
 5 ἔστι μεταξὺ συγγενές, στιγμῶν δ' αἰεὶ τὸ μεταξὺ γραμμῆ καὶ τῶν νῦν χρόνος. (3) Ἐτι διαίροῦτ' ἂν εἰς ἀδιαίρετα, εἴπερ ἐξ ὧν ἔστιν ἐκάτερον, εἰς ταῦτα διαιρεῖται. Ἄλλ' οὐθὲν ἦν τῶν συνεχῶν εἰς ἀμερῆ διαιρέτων. Ἄλλο δὲ γένος οὐχ ὁλόγτ' εἶναι μεταξὺ τῶν
 10 στιγμῶν καὶ τῶν νῦν οὐθέν· εἰ γὰρ ἔσται, δῆλον ὡς ἤτοι ἀδιαίρετον ἔσται ἢ διαιρέτων, καὶ εἰ διαιρέτων, ἢ εἰς ἀδιαίρετα ἢ εἰς αἰεὶ διαιρέτα· τοῦτο δὲ συνεχές. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι πᾶν συνεχές διαιρέτων εἰς αἰεὶ διαιρέτα· εἰ γὰρ εἰς ἀδιαίρετα, ἔσται ἀδιαίρετον ἀδιαίρετον
 15 ἀπτόμενον· ἐν γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ ἄπτεται τῶν συνεχῶν. (4) Τοῦ δ' αὐτοῦ λόγου καὶ μέγεθος καὶ χρόνον καὶ κίνησιν ἐξ ἀδιαίρετων συγκεῖσθαι, καὶ διακρίσθαι εἰς ἀδιαίρετα ἢ μὴθέν. (5) Δῆλον δ' ἐκ τῶνδε· εἰ γὰρ τὸ μέγεθος ἐξ ἀδιαίρετων σύγκειται,
 20 καὶ ἡ κίνησις ἢ τούτου ἐξ ἴσων κινήσεων ἔσται ἀδιαίρετων, ὅσον εἰ τὸ $AB\Gamma$ ἐκ τῶν $AB\Gamma$ ἔστιν ἀδιαίρετων, ἢ κινήσις ἐφ' ἧς ΔEZ , ἣν ἐκινήθη τὸ Ω ἐπὶ τῆς $AB\Gamma$ διαστάσεως, ἕκαστον τὸ μέρος ἔχει ἀδιαίρετον. (6) Εἰ δὲ παρούσης κινήσεως ἀνάγκη κινεῖσθαι
 25 τι, καὶ εἰ κινεῖται τι, πρὸς αἰεὶ κίνησιν, καὶ τὸ κινεῖσθαι ἔσται ἐξ ἀδιαίρετων. Τὸ μὲν δὲ A ἐκινήθη τὸ Ω τὴν τὸ Δ κινούμενον κίνησιν, τὸ δὲ B τὴν τὸ E , καὶ τὸ Γ ὡσαύτως τὴν τὸ Z . (7) Εἰ δὲ ἀνάγκη τὸ κινούμενον ποθέν ποι μὴ ἅμα κινεῖσθαι καὶ κενεῖσθαι
 30 οὗ ἐκινεῖτο ὅτε ἐκινεῖτο (ὅσον εἰ $\Theta\eta\beta\alpha\zeta\epsilon$ τις βαδίζει, ἀδύνατον ἅμα βαδίζειν $\Theta\eta\beta\alpha\zeta\epsilon$ καὶ βεβαδικεῖναι $\Theta\eta\beta\alpha\zeta\epsilon$)· τὴν δὲ τὸ A τὴν ἀμερῆ ἐκινεῖτο τὸ Ω , ἢ ἢ τὸ Δ κινήσις παρῆν. Ὡστ' εἰ μὲν ὕστερον διήλθεν ἢ διήει, διαιρετῆ ἂν εἴη· ὅτε γὰρ διήει, οὔτε ἡρέμει οὔτε
 35 διεληλύθει, ἀλλὰ μεταξὺ ἦν. Εἰ δ' ἅμα διέρχεται καὶ διεληλύθε τὸ βαδίζον ὅτε βαδίζει, βεβαδικὸς ἐκεῖ ἔσται καὶ κενεῖσθαι οὗ κινεῖται. (8) Εἰ δὲ τὴν μὲν δλην τὴν $AB\Gamma$ κινεῖται τι, καὶ ἡ κίνησις ἣν κινεῖται τὰ ΔEZ ἔστί, τὴν δ' ἀμερῆ τὴν A οὐθέν κινεῖται,
 40 ἀλλὰ κενεῖται, εἴη ἂν ἡ κίνησις οὐκ ἐκ κινήσεων, ἀλλ' ἐκ κινήσεων, καὶ τὸ κενεῖσθαι τι μὴ κινούμενον· τὴν γὰρ A διεληλύθεν οὐ διεξιόν. Ὡστε ἔσται τι βεβαδικεῖναι μηδέποτε βαδίζον· ταύτην γὰρ βεβαδικεῖναι οὐ βαδίζον ταύτην. (9) Εἰ οὖν ἀνάγκη ἢ ἡρέμειν
 45 ἢ κινεῖσθαι πᾶν, ἡρέμει δὲ καθ' ἕκαστον τῶν $AB\Gamma$, ὥστ' ἔσται τι συνεχῶς ἡρέμου ἅμα καὶ κινούμενον· τὴν γὰρ $AB\Gamma$ δλην ἐκινεῖτο, καὶ ἡρέμει ὅτι οὐ μέρους, ὥστε καὶ πᾶσαν. Καὶ εἰ μὲν τὰ ἀδιαίρετα τῆς ΔEZ , κινήσεις κινήσεως παρουσίας ἐνδέχοιτ' ἂν μὴ κινεῖσθαι,
 50 ἀλλ' ἡρέμειν· εἰ δὲ μὴ κινήσεις, τὴν κίνησιν μὴ ἐκ κινήσεων εἶναι. (10) Ὁμοίως δ' ἀνάγκη τῶ μῆκει καὶ τῆ κινήσει ἀδιαίρετον εἶναι τὸν χρόνον, καὶ συγκεῖσθαι ἐκ τῶν νῦν ὄντων ἀδιαίρετων· εἰ γὰρ πᾶσα διαιρέτος, ἐν τῷ ἐλάττονι δὲ τὸ ἰσοταγές δίειναι ἐλατ-

atque aliam partem, atque dividitur in ita diversa et loco se juncta. Quin nec punctum deinceps sequetur punctum aut momentum momentum, ut ex his sit longitudo vel tempus. Deinceps enim sunt, quibus nihil est interjectum ejusdem generis : quod vero punctis est interjectum, semper est linea; et quod momentis, tempus. (3) Præterea divideretur in individua : siquidem ex quibus est utrumque, in hæc dividitur. Sed nullum continuum (ut vidimus) est in ea dividuum quæ partibus vacant. Nullum autem aliud genus potest esse interjectum punctis et momentis. Nam si erit, constat fore vel individuum, vel dividuum : et si dividuum, vel in individua, vel in semper dividua : hoc vero est continuum. Perspicuum quoque est, omne continuum esse dividuum in semper dividua. Nam si dividatur in individua, individuum ab individuo tangetur : quandoquidem extremum est unum, ac tangit continua. (4) Porro ejusdem rationis est, et magnitudinem, et tempus, et motum ex individuis constare, ac dividi in individua, vel nullum horum. (5) Patet autem ex his : quia si magnitudo ex individuis constat, etiam motus, qui per spatium hujus magnitudinis fit, ex æqualibus motibus individuis erit : veluti, si magnitudo $\alpha \beta \gamma$ constet ex $\alpha \beta \gamma$ individuis : etiam motus $\delta \epsilon \zeta$, quo motum est τὸ ω per intervallum $\alpha \beta \gamma$, habet singulas partes individuas. (6) Si autem præsentente motu necesse est moveri aliquid; et si quid movetur, necesse est adesse motum : etiam ipsum moveri constabit ex individuis. Itaque per α , motum est τὸ ω , quum moveretur motu δ : et per β , motu ϵ : et per γ itidem motu ζ . (7) Si igitur necesse est id quod movetur ab aliquo loco ad aliquem locum, non simul moveri et esse motum quo movebatur, quum movebatur (veluti, si quis Thebas proficiscatur; impossibile est ut simul proficiscatur Thebas, et profectus sit Thebas); certe per α partibus vacans, movebatur τὸ ω , quatenus motus δ ei aderat. Quare si post pertransiit quam pertransiret, dividuum erit; quando enim pertransibat, nec quiescebat nec pertransierat, sed inter utrumque erat. Quodsi simul pertransit et pertransiit : profecto quod proficiscitur, quando proficiscitur, profectum illuc erit et motum, quo movetur. (8) Quodsi movetur aliquid per totam longitudinem $\alpha \beta \gamma$, et motus, quo movetur, est $\delta \epsilon \zeta$, nihil autem movetur per partem α quæ partibus caret, sed motum est : erit utique motus, non ex motibus, sed ex terminis motuum; et aliquod motum erit, quod non movebatur : quia pertransiit partem α non pertranseundo. Quocirca fieri poterit ut aliquid profectum sit, quum nunquam proficisceretur : quia per hanc est profectum non per eam proficiscendo. (9) Itaque si necesse est quodvis aut quiescere aut moveri, quiescit autem in singulis $\alpha \beta \gamma$: erit igitur aliquid continenter quiescens simul et motum. Nam per totam magnitudinem $\alpha \beta \gamma$ movebatur, et in quavis parte quiescebat : proinde etiam in tota. Et si quidem individua partes τῶ $\delta \epsilon \zeta$ sint motus : fieri poterit ut motu præsentente res non moveatur, sed quiescat. Si vero non sint motus, eveniet ut motus ex non-motibus constet. (10) Ut autem longitudinem et motum, sic tempus esse individuum et ex momentis individuis constare necesse est. Nam si omnis est dividuus; quod autem æque velox est, in minori tempore conficit minus

τον, διαιρετός ἔσται καὶ ὁ χρόνος. Εἰ δ' ὁ χρόνος διαιρετός ἐν ᾧ φέρεται τὴν Α, καὶ ἡ τὸ Α ἔσται διαιρετή.

spatii : etiam tempus dividuum erit. Quodsi tempus dividuum erit, quo aliquid fertur per magnitudinem α : etiam magnitudo α erit dividua.

CAP. II. [I.]

Ἐπεὶ δὲ πᾶν μέγεθος εἰς μεγέθη διαιρετόν (δέδεικται γὰρ ὅτι ἀδύνατον ἐξ ἀτόμων εἶναι τι συνεχές, μέγεθος δ' ἐστὶν ἅπαν συνεχές), ἀνάγκη τὸ θάττον ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ μείζον καὶ ἐν τῷ ἐλάττω ἴσον καὶ ἐν τῷ ἐλάττω πλείον κινεῖσθαι, καθάπερ ὀρίζονται τινες τὸ θάττον. Ἔστω γὰρ τὸ ἐφ' ᾧ Α τοῦ ἐφ' ᾧ Β θάττον. Ἐπεὶ τοίνυν θάττον ἐστὶ τὸ πρότερον μεταβάλλον, ἐν ᾧ χρόνῳ τὸ Α μεταβέβληκεν ἀπὸ τοῦ Γ εἰς τὸ Δ, οἷον ἐν τῷ ΖΗ, ἐν τούτῳ τὸ Β, οὕτω ἔσται πρὸς τῷ Δ, ἀλλ' ἀπολείψει· ὥστ' ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ πλείον διείσει τὸ θάττον. (2) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῷ ἐλάττω, πλείον ἐν ᾧ γὰρ τὸ Α γεγένηται πρὸς τῷ Δ, τὸ Β ἔστω πρὸς τῷ Ε τὸ βραδύτερον ὄν. Οὐκοῦν ἐπεὶ τὸ Α πρὸς τῷ Δ γεγένηται ἐν ἅπαντι τῷ ΖΗ χρόνῳ, πρὸς τῷ Θ ἔσται ἐν ἐλάττω τούτου· καὶ ἔστω ἐν τῷ ΖΚ. Τὸ μὲν οὖν ΓΘ, ὃ διελήλυθε τὸ Α, μείζον ἐστὶ τοῦ ΓΕ, ὃ δὲ χρόνος τὸ ΖΚ ἐλάττων τοῦ παντός τοῦ ΖΗ· ὥστε ἐν ἐλάττω μείζον διείσει. (3) Φανερόν δὲ ἐκ τούτων καὶ ὅτι τὸ θάττον ἐν ἐλάττω χρόνῳ διείσει τὸ ἴσον. Ἐπεὶ γὰρ τὴν μείζω ἐν ἐλάττω διέρχεται τοῦ βραδύτερου, αὐτὸ δὲ καθ' αὐτὸ λαμβανόμενον ἐν πλείονι χρόνῳ τὴν μείζω τῆς ἐλάττωνος, οἷον τὴν ΑΜ τῆς ΑΞ, πλείων ἂν εἴη ὁ χρόνος ὁ ΠΡ, ἐν ᾧ τὴν ΑΜ διέρχεται, ἢ ὁ ΠΣ, ἐν ᾧ τὴν ΑΞ. Ὅστε εἰ ὁ ΠΡ χρόνος ἐλάττων ἐστὶ τοῦ ΠΧ, ἐν ᾧ τὸ βραδύτερον διέρχεται τὴν ΑΞ, καὶ ὁ ΠΣ ἐλάττων ἔσται τοῦ ἐφ' ᾧ ΠΧ· τοῦ γὰρ ΠΡ ἐλάττων, τὸ δὲ τοῦ ἐλάττωνος ἔλαττον καὶ αὐτὸ ἔλαττον· ὥστε ἐν ἐλάττω κινήσεται τὸ ἴσον. (4) Ἐτι δ' εἰ πᾶν ἀνάγκη ἢ ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἢ ἐν ἐλάττω ἢ ἐν πλείονι κινεῖσθαι, καὶ τὸ μὲν ἐν πλείονι βραδύτερον, τὸ δ' ἐν ἴσῳ ἰσοταγές, τὸ δὲ θάττον οὔτε ἰσοταγές οὔτε βραδύτερον, οὔτ' ἂν ἐν ἴσῳ οὔτ' ἐν πλείονι κοινοῖτο τὸ θάττον. Λείπεται οὖν ἐν ἐλάττω, ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὸ ἴσον μέγεθος ἐν ἐλάττω χρόνῳ διέναι τὸ θάττον. (5) Ἐπεὶ δὲ πᾶσα μὲν κίνησις ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν ἅπαντι χρόνῳ δυνατὸν κινήσθαι, πᾶν δὲ τὸ κινούμενον ἐνδέχεται καὶ θάττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον, ἐν ἅπαντι χρόνῳ ἔσται τὸ θάττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον. Τούτων δ' ὄντων, ἀνάγκη καὶ τὸν χρόνον συνεχῆ εἶναι. Λέγω δὲ συνεχές τὸ διαιρετόν εἰς αἰεὶ διαιρετά· τούτου γὰρ ὑποκειμένου τοῦ συνεχούς, ἀνάγκη συνεχῆ εἶναι τὸν χρόνον. (6) Ἐπεὶ γὰρ δέδεικται ὅτι τὸ θάττον ἐν ἐλάττω χρόνῳ διείσει τὸ ἴσον, ἔστω τὸ μὲν ἐφ' ᾧ Α θάττον, τὸ δ' ἐφ' ᾧ Β βραδύτερον, καὶ κινήσθω τὸ βραδύτερον τὸ ἐφ' ᾧ ΓΔ μέγεθος ἐν τῷ ΖΗ χρόνῳ· ὁ δὲ ἄλλο τούτων ὅτι τὸ θάττον ἐν ἐλάττω τούτου κινήσεται τὸ αὐτὸ μέγεθος· καὶ κινήσθω ἐν τῷ ΖΘ. Πάλιν δ' ἐπεὶ τὸ θάττον ἐν τῷ ΖΘ διελήλυθε τὴν ὅλην τὴν ΓΔ, τὸ βραδύτερον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τὴν ἐλάττω διεί-

Quum autem omnis magnitudo in magnitudines dividua sit (quippe ostensum est fieri non posse ut ex individuis constet aliquid continuum; omnis vero magnitudo est continua) : necesse est id quod est velocius, æquali tempore majus spatium pertransire, et minori æquale, et minori majus, quemadmodum nonnulli definiunt id quod est velocius. Esto namque id in quo est α , velocius eo in quo est β . Quoniam igitur quod prius mutatur, est velocius : certe quo tempore τὸ α mutatum est α γὰρ δ, puta tempore ζ η, hoc tempore τὸ β nondum pervenit ad δ, sed citra erit. Quapropter id quod est velocius, æquali tempore plus spatii conficit. (2) Quin etiam minori tempore plus spatii conficit quam id quod est tardius. Nam quo tempore τὸ α pervenit ad δ, τὸ β pervenit ad ε, quum sit tardius. Ergo quia τὸ α ad δ pervenit toto illo tempore ζ η, ad θ perveniet minori tempore quam hoc sit, ac perveniat tempore ζ x. Spatium igitur γ δ, quod pertransibit τὸ α , est majus quam γ ε; tempus vero ζ x est minus toto illo tempore ζ η. Quare minori tempore conficit majus spatium. (3) Ex his etiam patet, id quod est velocius, minori tempore conficere æquale spatium. Nam quia majorem longitudinem pertransit minori tempore, quam id quod est tardius; ipsum autem per se acceptum majori tempore pertransit longitudinem majorem minore, veluti longitudinem λ μ, quæ est major longitudine λ ξ : profecto tempus π ρ, quo pertransit longitudinem λ μ, est majus quam tempus π σ, quo pertransit longitudinem λ ξ. Quocirca si tempus π ρ est minus tempore π χ, quo mobile tardius pertransit longitudinem λ ξ : etiam tempus π σ est minus tempore in quo est π χ : siquidem est minus tempore π ρ : quod autem est minore minus, ipsum quoque est minus; quapropter minori tempore conficit æquale spatium. (4) Præterea si necesse est quodvis aut æquali aut minori aut majori tempore moveri; et quod majori tempore movetur, est tardius; quod autem æquali, est æque velox; quod vero est celerius, nec est æque velox nec tardius : profecto quod est velocius, nec æquali nec majori tempore movetur. Restat igitur ut moveatur minori tempore : quare necesse est etiam, ut velocius minori tempore pertranseat æqualem magnitudinem. (5) Quoniam autem omnis motus est in tempore, et in omni tempore possibile est aliquid moveri; quicquid autem movetur, potest et celerius moveri et tardius : certe in omni tempore fieri poterit ut celerius moveatur et tardius. Quum hæc ita sint, necesse est etiam tempus esse continuum. Dico autem continuum quod est dividuum in semper dividua; nam si supponatur continuum esse hoc, necesse est tempus esse continuum. (6) Quum enim ostensum sit, id quod est velocius, minori tempore conficere æquale spatium : esto ubi α , mobile velocius : ubi β, tardius : ac tardius pertranseat magnitudinem γ δ, tempore ζ η. Patet igitur velocius minori quam hoc tempore pertransiturum eandem magnitudinem; ac pertranseat tempore ζ θ. Rursus quia velocius mobile tempore ζ θ pertransit totam longitudinem γ δ : certe tardius eodem tempore minorem conficit : hæc sit

σιν· ἔσται οὖν ἐφ' ἧς ΓΚ. Ἐπεὶ δὲ τὸ βραδύτερον τὸ Β ἐν τῷ ΖΘ χρόνῳ τὴν ΓΚ διελήλυθε, τὸ θάττον ἐν ἐλάττονι δίεισιν· ὥστε πάλιν διαιρηθήσεται ὁ ΖΘ χρόνος. Τούτου δὲ διαιρουμένου και τὸ ΓΚ μέγεθος διαιρηθήσεται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Εἰ δὲ τὸ μέγεθος, και ὁ χρόνος. Καὶ αἰ τοῦτ' ἔσται μεταλαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ θάττονος τὸ βραδύτερον και ἀπὸ τοῦ βραδυτέρου τὸ θάττον, και τῶν ἀποδοειγμένων χρομῆνοις· διαιρήσει γὰρ τὸ μὲν θάττον τὸν χρόνον, τὸ δὲ βραδύτερον τὸ μῆκος. Εἰ οὖν αἰ μὲν ἀντιστρέφει ἀληθές, ἀντιστρεφομένου δὲ αἰ γίνεται διαιρέσις, φανερόν ὅτι πᾶς χρόνος ἔσται συνεχής. (7) Ἄμα δὲ δῆλον και ὅτι μέγεθος ἄπαν ἔστι συνεχές· τὰς αὐτὰς γὰρ και πᾶς ἴσας διαιρέσεις ὁ χρόνος διαιρεῖται και τὸ μέγεθος. Ἐτι δὲ και ἐκ τῶν εἰωθότων λόγων λέγεσθαι φανερόν ὡς εἴπερ ὁ χρόνος ἔστι συνεχής, ὅτι και τὸ μέγεθος, εἴπερ ἐν τῷ ἡμίσει χρόνῳ ἡμισυ διέρχεται, και ἀπλῶς ἐν τῷ ἐλάττονι ἔλαττον· αἰ γὰρ αὐταὶ διαιρέσεις ἔσονται τοῦ χρόνου και τοῦ μεγέθους. (8) Καὶ εἰ ὀποτεροῦν ἀπειρον, και θάτερον· και ὡς θάτερον, και θάτερον· ὅλον εἰ μὲν τοῖς ἐσχάτοις ἀπειρος ὁ χρόνος, και τὸ μῆκος τοῖς ἐσχάτοις· εἰ δὲ τῆ διαιρέσει, τῆ διαιρέσει και τὸ μῆκος· εἰ δὲ ἀμφοῖν ὁ χρόνος, ἀμφοῖν και τὸ μέγεθος. (9) Διὸ και ὁ Ζήνωνος λόγος ψεῦδος λαμβάνει τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι τὰ ἀπειρα διελθεῖν ἢ ἀψαθαι τῶν ἀπείρων καθ' ἕκαστον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. Διχῶς γὰρ λέγεται και τὸ μῆκος και ὁ χρόνος ἀπειρον, και ὅλων πᾶν τὸ συνεχές, ἧτοι κατὰ διαιρέσιν ἢ τοῖς ἐσχάτοις. Τῶν μὲν οὖν κατὰ ποσὸν ἀπείρων οὐκ ἐνδέχεται ἀψαθαι ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ, τῶν δὲ κατὰ διαιρέσιν ἐνδέχεται· και γὰρ αὐτὸς ὁ χρόνος οὕτως ἀπειρος. Ὡστε ἐν τῷ ἀπείρῳ και οὐκ ἐν τῷ πεπερασμένῳ συμβαίνει διέναι τὸ ἀπειρον, και ἀπτεσθαι τῶν ἀπείρων τοῖς ἀπείροις, οὐ τοῖς πεπερασμένοις. Οὔτε δὴ τὸ ἀπειρον ὀλοντε ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ διελθεῖν, οὐτ' ἐν ἀπείρῳ τὸ πεπερασμένον· ἀλλ' εἴαν τε ὁ χρόνος ἀπειρος ἦ, και τὸ μέγεθος ἔσται ἀπειρον, εἴαν τε τὸ μέγεθος, και ὁ χρόνος. (10) Ἐστω γὰρ πεπερασμένον μέγεθος ἐφ' οὗ ΑΒ, χρόνος δὲ ἀπειρος ἐφ' οὗ Γ· εἰλήφθω δὲ τι τοῦ χρόνου πεπερασμένον, ἐφ' οὗ ΓΔ. Ἐν τούτῳ οὖν δίεισι τι τοῦ μεγέθους, και ἔστω διεληλυθὸς ἐφ' οὗ ΒΕ. Τοῦτο δὲ ἢ καταμετρήσει τὸ ἐφ' οὗ ΑΒ, ἢ ἐλλείψει, ἢ ὑπερβαλεῖ· διαφέρει γὰρ οὐθέν· εἰ γὰρ αἰ τὸ ἴσον τῷ ΒΕ μέγεθος ἐν ἴσῳ χρόνῳ δίεισι, τοῦτο δὲ καταμετρεῖ τὸ ὅλον, πεπερασμένον ἔσται ὁ πᾶς χρόνος ἐν οὗ διήλθεν· εἰ ἴσα γὰρ διαιρηθήσεται, ὡς και τὸ μέγεθος. (11) Ἐτι δ' εἰ μὴ πᾶν μέγεθος ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ δίεισιν, ἀλλ' ἐνδέχεται τι και ἐν πεπερασμένῳ διελθεῖν, ὅλον τὸ ΒΕ, τοῦτο δὲ καταμετρήσει τὸ πᾶν, και τὸ ἴσον ἐν ἴσῳ δίεισιν· ὥστε πεπερασμένον ἔσται και ὁ χρόνος. Ὅτι δ' οὐκ ἐν ἀπείρῳ δίεισι τὸ ΒΕ, φανερόν, εἰ ληφθῆι ἐπὶ θάτερα πεπερασμένον ὁ χρόνος· εἰ γὰρ ἐν ἐλάττονι τὸ μέρος δίεισι, τοῦτο ἀνάγκη πεπερᾶνθαι, θατέρου γὰρ πέρατος ὑπάρχοντος. (12) Ἡ αὐτὴ δὲ ἀπόδειξις και

ubi γ x. Quum autem τὸ β mobile tardius, tempore ζ θ pertransierit longitudinem γ x : velocius eam conficit minori tempore; quapropter rursus dividetur tempus ζ θ. Hoc autem ratio, etiam magnitudo γ x dividetur secundum eandem rationem. Quodsi magnitudo, etiam tempus; ac semper hoc erit, si sumentes progrediamur a velociori ad tardius, et a tardiore ad velocius; atque eo quod demonstratum erit, utamur : nam velocius dividit tempus, ac tardius longitudinem. Ergo si semper conversio est vera, convertendo autem semper fit divisio; perspicuum est omne tempus esse continuum. (7) Simul autem patet, omnem magnitudinem esse continuam : quoniam isdem et aequalibus divisionibus tempus et magnitudo dividuntur. Præterea etiam ex sermonibus qui vulgo haberi solent, perspicuum est, si tempus sit continuum, etiam magnitudinem esse continuam : siquidem dimidio tempore pertransit dimidium spatii, et omnino minori tempore minus spatii; eadem enim divisiones erunt temporis ac magnitudinis. (8) Et si alterutrum esse infinitum, etiam alterum infinitum est; et ut alterum, ita etiam alterum; veluti, si tempus sit extremis infinitum, etiam longitudo extremis infinita erit; si vero illud est divisione infinitum, divisione erit infinita etiam magnitudo; sin autem utroque modo tempus, utroque modo etiam magnitudo. (9) Ideoque Zenonis ratio falsum sumit, non posse aliquid infinita pertransire, seu tangere infinita singillatim tempore finito; nam et longitudo, et tempus, et omnino continuum omne bifariam dicitur infinitum : nimirum vel divisione, vel extremis. Quæ igitur secundum quantitatem sunt infinita, non possunt tangi tempore finito : quæ vero secundum divisionem, possunt : quoniam et ipsum tempus ita est infinitum. Quare tempore infinito, non finito, accidit ut aliquid pertranseat infinita, ac tangat infinita infinitis, non finitis. Ergo nec infinitum potest finito tempore pertransiri, nec infinito finitum : sed si tempus infinitum sit, etiam magnitudo erit infinita, et, si magnitudo, etiam tempus. (10) Esto namque finita magnitudo, ubi α β : tempus infinitum, ubi γ. Sumatur igitur aliqua pars temporis finita, ubi γ δ. Hoc igitur tempore conficiet aliquam partem magnitudinis : ac pertranseat partem, ubi β ε. Hæc vero aut metietur magnitudinem α β, aut deficiet, aut superabit : nihil enim refert; nam si semper æqualem magnitudinem parti β ε æquali tempore conficit, hæc autem metitur totam magnitudinem : universum tempus, quo pertransiit, finitum erit; quandoquidem in partes æquales dividetur, sicut et magnitudo. (11) Præterea si non omnem magnitudinem infinito tempore pertransit, sed aliquam tempore finito pertransire potest, ut partem β ε, hæc autem metietur totum : etiam æqualem partem æquali tempore pertransit; quare tempus quoque finitum erit. Quod autem non infinito tempore mobile pertranseat partem β ε, perspicuum erit, si sumptum fuerit ab altera parte finitum tempus; nam si minori tempore conficit partem, necesse est hoc esse finitum, quum alter terminus adsit. (12) Eadem est de-

εἰ τὸ μὲν μῆκος ἀπειρον, ὃ δὲ χρόνος πεπερασμένος. Φανερόν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὡς οὔτε γραμμῆ, οὔτε ἐπιπέδον οὔτε ὄλως τῶν συνεχῶν οὐθὲν ἔσται ἄτομον, οὐ μόνον διὰ τὸ νῦν λεγθέν, ἀλλὰ καὶ ὅτι συμβήσεται διαιρεῖσθαι τὸ ἄτομον. (13) Ἐπεὶ γὰρ ἐν ἀπαντι χρόνῳ τὸ θάττον καὶ βραδύτερον ἔστι, τὸ δὲ θάττον πλείον διέρχεται ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἐνδέχεται καὶ διπλάσιον καὶ ἡμιόλιον διένειμι μῆκος· εἴη γὰρ ἂν οὗτος ὁ λόγος τοῦ τάχους. Ἐνηγέσθω οὖν τὸ θάττον ἡμιόλιον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καὶ διηρήσθω τὰ μεγέθη τὰ μὲν τοῦ θάττονος, ἐφ' ᾧ AB ΒΓ ΓΔ, εἰς τρία ἄτομα, τὰ δὲ τοῦ βραδυτέρου εἰς δύο, ἐφ' ὧν ΕΖ ΖΗ. Οὐκοῦν καὶ ὁ χρόνος διαιρεθήσεται εἰς τρία ἄτομα· τὸ γὰρ ἴσον ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ δίδεισι. Διηρήσθω οὖν ὁ χρόνος εἰς τὰ ΚΑ ΛΜ ΜΝ. Πάλιν δ' ἐπεὶ τὸ βραδυτέρον ἐνήνκεται τὴν ΕΖ ΖΗ, καὶ ὁ χρόνος τμηθήσεται δίχα. Διαιρεθήσεται ἄρα τὸ ἄτομον, καὶ τὸ ἀμερές οὐκ ἐν ἀτόμῳ δίδεισι, ἀλλ' ἐν πλείονι. Φανερόν οὖν ὅτι οὐδὲν ἔστι τῶν συνεχῶν ἀμερές.

CAP. III. [II.]

Ἄναγκη δὲ καὶ τὸ νῦν τὸ μὴ καθ' ἕτερον ἀλλὰ καθ' αὐτὸ καὶ πρῶτον λεγόμενον ἀδιαίρετον εἶναι, καὶ ἐν ἀπαντι τὸ τοιοῦτο χρόνῳ ἐνυπάρχειν. Ἔστι γὰρ ἔσχατον τι τοῦ γεγονότος, οὐ ἐπὶ τάδε οὐθὲν ἔστι τοῦ μέλλοντος, καὶ πάλιν τοῦ μέλλοντος, οὐ ἐπὶ τάδε οὐθὲν ἔστι τοῦ γεγονότος· ὃ δὲ ἔφαμεν ἀμφοῖν εἶναι πέρασ. (2) Τοῦτο δὲ ἂν δειχθῆι ὅτι τοιοῦτόν ἐστι καθ' αὐτὸ καὶ ταῦτόν, ἅμα φανερόν ἔσται καὶ ὅτι ἀδιαίρετον. (3) Ἄναγκη δὲ τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ νῦν τὸ ἔσχατον ἀμφοτέρων τῶν χρόνων· εἰ γὰρ ἕτερον, ἐφεξῆς μὲν οὐκ ἂν εἴη θάτερον θάτερον, διὰ τὸ μὴ εἶναι συνεχές ἐξ ἀμερῶν· εἰ δὲ χωρὶς ἑκάτερον, μεταξὺ ἔσται χρόνος· πᾶν γὰρ τὸ συνεχές τοιοῦτον ὥστ' εἶναι τι συνώνυμον μεταξὺ τῶν περάτων. Ἀλλὰ μὴν εἰ χρόνος τὸ μεταξὺ, διαιρετόν ἔσται· πᾶς γὰρ χρόνος δέδεικται ὅτι διαιρετός. Ὅστε διαιρετόν τὸ νῦν. Εἰ δὲ διαιρετόν τὸ νῦν, ἔσται τι τοῦ γεγονότος ἐν τῷ μέλλοντι καὶ τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ γεγονότι· καθ' ὃ γὰρ ἂν διαιρεθῆι, τοῦτο διοριεῖ τὸν παρήκοντα καὶ τὸν μέλλοντα χρόνον. (4) Ἄμα δὲ καὶ οὐκ ἂν καθ' αὐτὸ εἴη τὸ νῦν, ἀλλὰ καθ' ἕτερον· ἢ γὰρ διαίρεσις οὐ καθ' αὐτό. Πρὸς δὲ τούτοις τοῦ νῦν τὸ μὲν τι γεγονός ἔσται, τὸ δὲ μέλλον, καὶ οὐκ αἰεὶ τὸ αὐτὸ γεγονός ἢ μέλλον. Οὐδὲ δὲ τὸ νῦν τὸ αὐτό· πολλαχῆ γὰρ διαιρετός ὁ χρόνος. (5) Ὅστ' εἰ ταῦτα ἀδύνατον ὑπάρχειν τῷ νῦν, ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ ἐν ἑκατέρῳ νῦν. Ἀλλὰ μὴν εἰ ταῦτό, φανερόν ὅτι καὶ ἀδιαίρετον· εἰ γὰρ διαιρετόν, πάλιν ταῦτά συμβήσεται ἅ καὶ ἐν τῷ πρότερον. (6) Ὅτι μὲν τοίνυν ἔστι τι ἐν τῷ χρόνῳ ἀδιαίρετον, ὃ φαμεν εἶναι τὸ νῦν, ὄπλον ἐστὶν ἐκ τῶν εἰρημένων. Ὅτι δ' οὐδὲν ἐν τῷ νῦν κινεῖται, ἐκ τῶνδε φανερόν· εἰ γὰρ ἔστιν, ἐνδέχεται καὶ θάττον κινεῖσθαι ἐν αὐτῷ καὶ βραδυτέρον. Ἔστω δὲ τὸ νῦν, ἐφ' ᾧ Ν, κενήσθω δ' ἐν αὐτῷ τὸ θάττον τὴν ΑΒ. Οὐκοῦν τὸ βρα-

monstratio, etiam tum, si ponatur longitudo esse infinita, tempus vero finitum. Patet igitur ex iis quæ dicta sunt, neque lineam, neque superficiem, neque omnino ullum continuum esse individuum, non solum ob id quod nunc dictum fuit, sed etiam quia accidet dividi quod est individuum. (13) Quum enim in omni tempore sit celerius ac tardius, celerius autem plus conficiat æquali tempore: fieri potest ut conficiat duplam aut sescuplam longitudinem: quandoquidem hæc potest esse ratio celeritatis. Latum igitur esto velocius per longitudinem sescuplam eodem tempore; ac dividantur magnitudines, velocioris quidem, ubi αβ, βγ, γδ, in tres partes individuas; tardioris autem in duas, ubi εζ, ζη. Ergo etiam tempus dividetur in tres partes individuas: quoniam æquale spatium æquali tempore conficit. Dividatur igitur tempus in κλ, λμ, μν; rursus quia tardius latum est per εζ, ζη: tempus quoque secabitur in duas partes. Itaque quod est individuum, dividetur; et quod partibus vacat, non pertransit individuo tempore, sed longiori. Perspicuum igitur est, nullum continuum partibus carere.

Necesse autem est momentum, quod non per aliud, sed per se et primo dicitur, esse individuum, ac tale momentum in omni tempore inesse. Est enim extremum quiddam præteriti, citra quod nihil est futuri: et rursus futuri, ultra quod nihil est præteriti: quod quidem diximus esse utriusque terminum. (2) Hoc autem si ostensum fuerit tale esse per se, atque idem: simul perspicuum erit esse individuum. (3) Necesse igitur est, momentum quod est utriusque temporis extremum, esse idem. Nam si sit diversum, non poterit alterum alteri deinceps esse, propterea quod non est continuum ex iis quæ partibus vacant; si vero utrumque seorsum est, tempus erit interjectum: omne enim continuum est tale, ut sit aliquod synonymum extremis interjectum. Atqui si tempus est, quod est interjectum, dividuum erit: quia probatum est omne tempus esse dividuum. Quapropter momentum erit dividuum. Quodsi momentum sit dividuum, erit aliquid præteriti in futuro, et futuri in præterito; id enim quo dividetur, præsens ac futurum tempus determinabit. (4) Item momentum non erit terminus per se, sed per aliud: divisio namque non est ejus quod est per se. Ad hæc præsens momenti aliquid erit præteritum, aliud futurum: nec semper idem præteritum, aut futurum. Ergo nec præsens momentum semper est idem: quia tempus multis modis dividi potest. (5) Quocirca si hæc momento inesse nequeunt, necesse est idem esse in utroque momentum. At vero si idem sit, patet etiam esse individuum: quia si sit dividuum, rursus eadem evenient quæ in priori argumento dicta sunt. (6) Esse igitur aliquid in tempore individuum, quod dicimus esse momentum, constat ex iis quæ dicta sunt. Nihil autem in momento moveri, ex his perspicuum erit: quoniam si id sit, poterit et celerius in eo moveri et tardius. Esto igitur momentum, in quo v, et in eo moveatur, quod est celerius per longitudinem αβ. Quod igitur est tardius, in eodem movebitur per longitu-

δύτερον ἐν τῷ αὐτῷ ἐλάττω τῆς AB κινήσεται, οἷον τὴν ΑΓ. Ἐπεὶ δὲ τὸ βραδύτερον ἐν δλω τῷ νῦν κενήσεται τὴν ΑΓ, τὸ ἄττον ἐν ἐλάττονι τούτου κινήσεται. Ὅστε διαιρεθῆσεται τὸ νῦν. Ἄλλ' ἦν ἀδιαίρετον. 6 Οὐκ ἄρα ἔστι κινεῖσθαι ἐν τῷ νῦν. (7) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἠρεμεῖν· ἠρεμεῖν γὰρ ἐλέγομεν τὸ πεφυκὸς κινεῖσθαι μὴ κινούμενον ὅτε πέφυκε καὶ οὐ καὶ ὡς· ὥστ' ἐπεὶ ἐν τῷ νῦν οὐθὲν πέφυκε κινεῖσθαι, ὄτλον ὡς οὐδ' ἠρεμεῖν. (8) Ἐτι δ' εἰ τὸ αὐτὸ μὲν ἔστι τὸ 10 νῦν ἐν ἀμφοῖν τοῖν χρόνοι, ἐνδέχεται δὲ τὸν μὲν κινεῖσθαι, τὸν δ' ἠρεμεῖν ὄλον· τὸ δ' ὄλον κινούμενον τὸν χρόνον ἐν δτωῶν κινήσεται τῶν τούτου καθ' ὃ πέφυκε κινεῖσθαι, καὶ τὸ ἠρεμοῦν ὡσαύτως ἠρεμήσει, συμβήσεται τὸ αὐτὸ ἅμα ἠρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι· τὸ γὰρ 15 αὐτὸ ἔσχατον τῶν χρόνων ἀμφοτέρων, τὸ νῦν. Ἐτι δ' ἠρεμεῖν μὲν λέγομεν τὸ ὁμοίως ἔχον καὶ αὐτὸ καὶ τὰ μέρη νῦν καὶ πρότερον· ἐν δὲ τῷ νῦν οὐκ ἔστι τὸ πρότερον, ὥστ' οὐδ' ἠρεμεῖν. Ἀνάγκη ἄρα καὶ κινεῖσθαι τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ καὶ ἠρεμεῖν τὸ ἠρεμοῦν.

dinem minorem quam $\alpha\beta$, veluti per $\alpha\gamma$. Quia vero quod est tardius in toto momento, motum est per $\alpha\gamma$: id quod est celerius, in minori quam hoc sit movebitur. Quapropter dividetur momentum; atqui erat individuum: non potest igitur moveri in momento. (7) Sed nec quiescere; nam quiescere dicebamus, quod naturá aptum est moveri, nec movetur quando naturá aptum est, et ubi, et quomodo. Quare quum in momento nihil sit naturá aptum moneri, constat non esse etiam aptum quiescere. (8) Præterea si idem est momentum in utroque tempore; potest autem toto altero moveri, altero toto quiescere; quod autem toto tempore movetur, in quavis huius parte movebitur, in quo naturá aptum est moveri; et quiescens itidem quiescet: profecto eveniet ut idem simul quiescat et moveatur. Idem enim est extremum utriusque temporis, nimirum momentum. Præterea quiescere dicimus, quod similiter se habet et ipsum et partes ejus tam nunc quam prius: sed in momento non est prius: quare nec quiescere. Necesse est igitur, id quod movetur, in tempore moveri: et quod quiescit, in tempore quiescere.

CAP. IV. [III.]

20 Τὸ δὲ μεταβάλλον ἅπαν ἀνάγκη διαιρετὸν εἶναι· ἐπεὶ γὰρ ἐκ τινος εἰς τι πᾶσα μεταβολή, καὶ ὅταν μὲν ἦ ἐν τούτῳ εἰς δ μετέβαλεν, οὐκέτι μεταβάλλει· ὅταν δὲ ἐξ οὗ μετέβαλε, καὶ αὐτὸ καὶ τὰ μέρη πάντα οὐ μεταβάλλει· τὸ γὰρ ὡσαύτως ἔχον καὶ αὐτὸ καὶ τὰ μέρη 25 οὐ μεταβάλλει. Ἀνάγκη οὖν τὸ μὲν τι ἐν τούτῳ εἶναι, τὸ δ' ἐν θατέρῳ τοῦ μεταβάλλοντος· οὔτε γὰρ ἐν ἀμφοτέροις οὐτ' ἐν μηδετέρῳ δυνατὸν. Λέγω δ' εἰς δ μεταβάλλει τὸ πρῶτον κατὰ τὴν μεταβολήν, οἷον ἐκ τοῦ λευκοῦ τὸ φαιόν, οὐ τὸ μέλαν· οὐ γὰρ ἀνάγκη τὸ μεταβάλλον ἐν ὅποτερωοῦν εἶναι τῶν ἄκρων. Φανερόν οὖν 30 ὅτι πᾶν τὸ μεταβάλλον ἔσται διαιρετὸν.

[IV.] 2. Κίνησις δ' ἔστι διαιρετὴ διγῶς, ἓνα μὲν τρόπον τῷ χρόνῳ, ἄλλον δὲ κατὰ τὰς τῶν μερῶν τοῦ κινουμένου κινήσεις, οἷον, εἰ τὸ ΑΓ κινεῖται ὄλον, καὶ 35 τὸ ΑΒ κινήσεται καὶ τὸ ΒΓ. Ἐστω δὲ, ΒΓ τοῦ μὲν ΑΒ ἢ ΔΕ, τοῦ δὲ ΒΓ ἢ ΕΖ κίνησις τῶν μερῶν. Ἀνάγκη δὲ τὴν δλην, ἐφ' ἧς ἡ ΔΖ, τοῦ ΑΓ εἶναι κίνησιν· κινήσεται γὰρ κατὰ ταύτην, ἐπεὶ περ ἑκάτερον τῶν μερῶν κινεῖται καθ' ἑκατέραν. Οὐθὲν δὲ κινεῖται 40 κατὰ τὴν τοῦ ἄλλου κίνησιν· ὥστε ἡ δλη κίνησις τοῦ ὄλου ἔστι μεγέθους κίνησις. (3) Ἐτι δ' εἰ πᾶσα μὲν κίνησις τινός, ἡ δ' δλη κίνησις ἡ ἐφ' ἧς ΔΖ, μήτε τῶν μερῶν ἔστι μηδετέρου (μέρους γὰρ ἑκατέρα) μήτε ἄλλου μηδενοῦ (οὗ γὰρ ἡ δλη ὄλου, καὶ τὰ μέρη τῶν 45 μερῶν· τὰ δὲ μέρη τῆς ΔΖ τῶν ΑΒΓ καὶ οὐδένοων ἄλλων· πλειόνων γὰρ οὐκ ἦν μία κίνησις), καὶ ἡ δλη κίνησις εἴη ἂν τοῦ ΑΒΓ μεγέθους. (4) Ἐτι δ' εἰ μὲν ἔστιν ἄλλη τοῦ ὄλου κίνησις, οἷον ἐφ' ἧς ΘΙ, ἀφαιρεθῆσεται ἀπ' αὐτῆς ἡ ἑκατέρων τῶν μερῶν κίνησις· αὐταὶ 50 δ' ἴσαι ἔσονται ταῖς ΔΕ ΕΖ· μία γὰρ ἐνός κίνησις· ὥστ' εἰ μὲν δλη διαιρεθῆσεται ἡ ΘΙ εἰς τὰς τῶν μερῶν κινήσεις, ἴση ἔσται ἡ ΘΙ τῇ ΔΖ· εἰ δ' ἀπολείπει τι, οἷον

Quicquid autem mutatur, necesse est ut dividuum sit. Quum enim omnis mutatio sit ex aliquo in aliquod; et quando res est in hoc in quod mutata est, non mutatur amplius; quando autem in eo ex quo est mutata, tam ipsa quam partes ejus omnes non mutantur: (quod enim eodem modo se habet, nec ipsum nec ejus partes mutantur): necesse igitur est partem ejus quod mutatur, esse in hoc; partem in altero: quia nec in utrisque nec in neutro totum esse potest. Dico autem in quod mutatur, id est, quod est primum in mutatione: veluti, ex albo fuscum, non nigrum. Non est enim necesse ut quod mutatur, sit in utroque extremo. Perspicuum igitur est, quicquid mutatur, fore dividuum.

[IV.] 2. Motus autem bifariam est dividuus: uno modo, ratione temporis; altero, secundum motus partium ejus quod movetur: ut puta si τὸ $\alpha\gamma$ movetur totum, etiam pars $\alpha\beta$ movebitur, et pars $\beta\gamma$. Esto igitur partis $\alpha\beta$ motus $\delta\epsilon$: partis autem $\beta\gamma$ motus $\epsilon\zeta$. Ergo necesse est, totum $\delta\zeta$ esse motum ipsius $\alpha\gamma$: movebitur enim secundum hunc motum; quandoquidem utraque pars movetur secundum utrumque: nihil autem movetur alius rei motu; quapropter totus motus est totius magnitudinis motus. (3) Præterea si omnis motus est alicujus; totus autem motus $\delta\zeta$, nec est alterutrius partis (nam utriusque partis est utraque pars motus), nec alius cujuspiam (cujus enim totius est totus motus, etiam partes sunt partium: partes autem motus $\delta\zeta$, sunt partium $\alpha\beta\gamma$, non aliorum: quia plurium non est unus motus): profecto etiam totus motus erit magnitudinis $\alpha\beta\gamma$. (4) Præterea si alius est motus totius, veluti in quo est θ , auferetur ab eo motus utriusque partis. Hi vero motus æquales erunt motibus $\delta\epsilon$, $\epsilon\zeta$: quandoquidem unus motus est unius. Quocirca si totus motus θ dividetur in partium motus, æqualis erit motus θ motui $\delta\zeta$. Si quid autem restat, veluti τὸ κ hic nullius erit mo-

τὸ ΚΙ, αὐτὴ οὐδενὸς ἔσται κίνησις· οὔτε γὰρ τοῦ ὄλου, οὔτε τῶν μερῶν, διὰ τὸ μίαν εἶναι ἐνός, οὔτε ἄλλου οὐθενός· ἢ γὰρ συνεχῆς κίνησις ἔστι συνεχῶν τινῶν· ὡσαύτως δὲ καὶ εἰ ὑπερβάλλει κατὰ τὴν διάρσειν.

5 Ὡστ' εἰ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ ἴσην. Αὐτὴ μὲν οὖν ἡ διάρσεις κατὰ τὰς τῶν μερῶν κινήσεις ἔστί, καὶ ἀνάγκη παντός εἶναι τοῦ μεριστοῦ αὐτῆν. (5) Ἄλλη δὲ κατὰ τὸν χρόνον· ἐπεὶ γὰρ ἅπαντα κινήσις ἐν χρόνῳ, χρόνος δὲ πᾶς διαιρετός, ἐν δὲ τῷ

10 ἐλάττω ἐλάττων ἡ κίνησις, ἀνάγκη πᾶσαν κίνησιν διαιρεῖσθαι κατὰ τὸν χρόνον. [V.] (6) Ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν τινι κινεῖται καὶ χρόνον τινά, καὶ παντός ἔστι [κινουμένου] κίνησις, ἀνάγκη τὰς αὐτὰς εἶναι διαιρέσεις τοῦ τε χρόνου καὶ τῆς κινήσεως καὶ τοῦ κινεῖσθαι καὶ τοῦ κινουμένου, καὶ ἐν ᾧ ἡ κίνησις· πλὴν οὐ

15 πάντων ὁμοίως, ἐν οἷς ἡ κίνησις, ἀλλὰ τοῦ μὲν ποσοῦ καθ' αὐτό, τοῦ δὲ ποιού κατὰ συμβεβηκός. Εἰλήφθω γὰρ ὁ χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται ἐφ' ᾧ Α, καὶ ἡ κίνησις ἐφ' ᾧ Β. Εἰ οὖν τὴν ὄλην ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ κεινηται,

20 ἐν τῷ ἡμίσει ἐλάττω, καὶ πάλιν τούτου διαιρεθέντος, ἐλάττω ταύτης, καὶ αἰε οὕτως. Ὅμοίως δὲ καὶ εἰ ἡ κίνησις διαιρετή, καὶ ὁ χρόνος διαιρετός· εἰ γὰρ τὴν ὄλην ἐν τῷ παντί, τὴν ἡμίσειαν ἐν τῷ ἡμίσει, καὶ πάλιν τὴν ἐλάττω ἐν τῷ ἐλάττω. (7) Τὸν αὐτὸν δὲ

25 τρόπον καὶ τὸ κινεῖσθαι διαιρεθήσεται. Ἐστω γὰρ ἐφ' ᾧ Γ τὸ κινεῖσθαι. Κατὰ δὲ τὴν ἡμίσειαν κίνησιν ἐλάττων ἔσται τοῦ ὄλου, καὶ πάλιν κατὰ τὴν τῆς ἡμίσειας ἡμίσειαν, καὶ αἰε οὕτως. Ἐστὶ δὲ καὶ ἐκθέμενον τὸ καθ' ἑκατέραν τῶν κινήσεων κινεῖσθαι, οἷον

30 κατὰ τε τὴν ΔΓ' καὶ τὴν ΓΕ, λέγειν ὅτι τὸ ὄλον ἔσται κατὰ τὴν ὄλην· εἰ γὰρ ἄλλο, πλείω ἔσται κινεῖσθαι κατὰ τὴν αὐτὴν κίνησιν, ὥσπερ ἐδείξαμεν καὶ τὴν κίνησιν διαιρετὴν εἰς τὰς τῶν μερῶν κινήσεις οὔσαν· ληφθέντος γὰρ τοῦ κινεῖσθαι καθ' ἑκατέραν, συνεχῆς ἔσται

35 τὸ ὄλον. (8) Ὡσαύτως δὲ δειχθήσεται καὶ τὸ μῆκος διαιρετόν, καὶ ὄλωσ πᾶν ἐν ᾧ ἐστὶν ἡ μεταβολή· πλὴν ἓνα κατὰ συμβεβηκός, ὅτι τὸ μεταβάλλον ἔστι διαιρετόν· ἐνὸς γὰρ διαιρουμένου, πάντα διαιρεθήσεται. Καὶ ἐπὶ τοῦ πεπερασμένου εἶναι ἢ ἄπειρα, ὁμοίως ἔξει κατὰ

40 πάντων. Ἠκολούθηκε δὲ μάλιστα τὸ διαιρεῖσθαι πάντα καὶ ἄπειρα εἶναι ἀπὸ τοῦ μεταβάλλοντος· εὐθύς γὰρ ἐνυπάρχει τῷ μεταβάλλοντι τὸ διαιρετόν καὶ τὸ ἄπειρον. Τὸ μὲν οὖν διαιρετόν δέδεικται πρότερον, τὸ δ' ἄπειρον ἐν τοῖς ἐπομένοις ἔσται ὀφθαλμῶν.

tus. Nam nec totius, nec partium, propterea quod unus est unius, nec alius cuiusquam; quia continuus motus est aliorum continuoorum. Itidemque si superat secundum divisionem. Quare si hoc est impossibile, necesse est eundem esse et æqualem. Hæc igitur divisio est ex partium motibus: ac necesse est eam esse cuiusvis partes habentis. (5) Alia vero sumitur ex tempore. Quum enim omnis motus sit in tempore, omne autem tempus sit dividuum, et minori tempore motus sit minor: necesse est omnem motum dividi pro ratione temporis. [V.] (6) Quum autem quicquid movetur, in aliquo moveatur, et in aliquo tempore; et cuiuscumque rei quæ movetur, sit motus: necesse est easdem esse divisiones et temporis, et motus, et ipsius moveri, et ejus quod movetur, et ejus in quo fit motus: quanquam non similiter divisio est omnium eorum in quibus est motus: sed quantitatis est per se; qualitatis vero, ex accidenti. Sumatur enim tempus quo movetur, ubi α, et motus, ubi β: si igitur totum motum toto tempore conficit: certe dimidia parte temporis minorem motum conficiet; et rursus hoc minore tempore diviso, conficiet motum hoc minorem: atque ita semper. Similiterque si motus est dividuus, etiam tempus est dividuum; nam si totum motum toto tempore conficit, etiam dimidiam partem motus dimidia parte temporis conficiet: ac rursus minorem motum minori tempore. (7) Eodem modo etiam ipsum moveri dividetur. Esto namque moveri, ubi γ: ergo secundum dimidiam motus partem erit minus toto; et rursus secundum dimidiam dimidiæ; atque ita perpetuo. Licet etiam exposito ipso moveri secundum utrumque motum, veluti secundum δ γ, et γ ε, dicere totum moveri fore secundum totum motum. Nam si aliud sit, plura erunt moveri secundum eundem motum, sicut ostendimus etiam motum dividuum esse in motus partium. Sumpto enim ipso moveri secundum utrumque motum, certe totum erit continuum. (8) Itidem etiam probabitur longitudinem esse dividuum; et omnino id omne in quo est mutatio; (nisi quod nonnulla ex accidenti dividantur); quia quod mutatur, est dividuum; etenim si unum dividitur, omnia dividuntur. Et quantum ad hoc ut finita sint vel infinita, similiter se res habebit in omnibus. Omnia vero dividi, et esse infinita, maxime consequens est ex eo quod mutatur. Statim enim inest ei quod mutatur, esse dividuum, et infinitum. Dividuum igitur esse, probatum est antea: infinitas vero in sequentibus erit manifesta.

CAP. V. [VI.]

45 Ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ μεταβάλλον ἐκ τινος εἰς τι μεταβάλλει, ἀνάγκη τὸ μεταβεβηκός, ὅτε πρῶτον μεταβεβηκεν, εἶναι ἐν ᾧ μεταβεβηκε· τὸ γὰρ μεταβάλλον, ἐξ οὗ μεταβάλλει, ἐξίσταται ἢ ἀπολείπει αὐτό, καὶ ἕτοι τῶν ἑστὶ τὸ μεταβάλλειν καὶ τὸ ἀπολείπειν, ἢ ἀκολουθεῖ

50 τῷ μεταβάλλειν τὸ ἀπολείπειν· εἰ δὲ τῷ μεταβάλλειν τὸ ἀπολείπειν, τῷ μεταβεβηκέναι τὸ ἀπολειποῦναι ὁμοίως γὰρ ἐκάτερον ἔχει πρὸς ἐκάτερον. (2) Ἐπεὶ οὖν μίξ τῶν

Quia vero quicquid mutatur, ex aliquo in aliquod mutatur: necesse est, id quod est mutatum, quum primum est mutatum, esse in eo in quod est mutatum. Quod enim mutatur, exit ex eo ex quo mutatur, seu ipsum relinquit: et vel idem est mutari ac relinquere; vel ipsi mutari consequens est relinquere; et si hoc, ipsi mutatum esse consequens est reliquisse: quia similiter utrumque affectum est ad utrumque. (2) Quoniam igitur mutationum una est, quæ

μεταβολῶν ἢ κατ' ἀντίφασιν, ὅτε μεταβέβληκεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν, ἀπολέλοιπε τὸ μὴ ὄν. Ἔσται ἄρα ἐν τῷ ὄντι· πᾶν γὰρ ἀνάγκη ἢ εἶναι ἢ μὴ εἶναι. Φανερόν οὖν ὅτι ἐν τῇ κατ' ἀντίφασιν μεταβολῇ τὸ μεταβέβλητος ἔσται ἐν ᾧ μεταβέβληκεν. Εἰ δ' ἐν ταύτῃ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις· ὁμοίως γὰρ ἐπὶ μιᾶς καὶ τῶν ἄλλων. (3) Ἔτι δὲ καθ' ἑκάστην λαμβάνουσι φανερόν, εἴπερ ἀνάγκη τὸ μεταβέβλητος εἶναι· οὐ γὰρ ἔν τινι. Ἐπεὶ γὰρ ἐξ οὗ μεταβέβληκεν ἀπολέλοιπεν, ἀνάγκη δ' εἶναι 10 πού, ἢ ἐν τούτῳ ἢ ἐν ἄλλῳ ἔσται. Εἰ μὲν οὖν ἐν ἄλλῳ, οἷον ἐν τῷ Γ, τὸ εἰς τὸ Β μεταβέβλητος, πάλιν ἐκ τοῦ Γ μεταβάλλει εἰς τὸ Β· οὐ γὰρ ἦν ἐρχόμενον τῷ Β· ἢ γὰρ μεταβολὴ συνεχής. Ὡστε τὸ μεταβέβλητος, ὅτε μεταβέβληκε, μεταβάλλει εἰς ὃ μεταβέβληκε· τοῦτο 15 δ' ἀδύνατον· ἀνάγκη ἄρα τὸ μεταβέβλητος εἶναι ἐν τούτῳ εἰς ὃ μεταβέβληκε. (4) Φανερόν οὖν ὅτι καὶ τὸ γεγονός, ὅτε γέγονεν, ἔσται, καὶ τὸ ἐφθαρμένον οὐκ ἔσται· καθόλου τε γὰρ εἴρηται περὶ πάσης μεταβολῆς, καὶ μάλιστα ὀπλον ἐν τῇ κατ' ἀντίφασιν. Ὅτι μὲν 20 τοῖνον τὸ μεταβέβλητος, ὅτε μεταβέβληκε πρῶτον, ἐν ἐκείνῳ ἐστί, ὀπλον. [VII.] (5) Ἐν ᾧ δὲ πρῶτῳ μεταβέβληκε τὸ μεταβέβλητος, ἀνάγκη ἄτομον εἶναι. Λέγω δὲ πρῶτον ὃ μὴ τῷ ἕτερον τι αὐτοῦ εἶναι τοιοῦτόν ἐστιν. Ἔστω γὰρ διαιρετόν τὸ ΑΓ καὶ 25 διηρήσθω κατὰ τὸ Β. Εἰ μὲν οὖν ἐν τῷ ΑΒ μεταβέβληκεν, ἢ πάλιν ἐν τῷ ΒΓ, οὐκ ἂν ἐν πρῶτῳ τῷ ΑΓ μεταβέβλητος εἴη. Εἰ δ' ἐν ἑκατέρῳ μετέβαλλεν (ἀνάγκη γὰρ ἢ μεταβέβληκεναὶ ἢ μεταβάλλειν ἐν ἑκατέρῳ), κἂν ἐν τῷ ὅλῳ μεταβάλλοι· 30 ἄλλ' ἦν μεταβέβλητος. Ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ εἰ ἐν τῷ μὲν μεταβάλλει, ἐν δὲ τῷ μεταβέβληκεν· ἔσται γὰρ τι τοῦ πρῶτου πρότερον· ὥστ' οὐκ ἂν εἴη διαιρετόν ἐν ᾧ μεταβέβληκε. (6) Φανερόν οὖν ὅτι καὶ τὸ ἐφθαρμένον καὶ τὸ γεγονός ἐν ἄτομῳ τὸ μὲν ἐφθαρταί, 35 τὸ δὲ γέγονε. [VIII.] Λέγεται δὲ τὸ ἐν ᾧ πρῶτῳ μεταβέβληκε διχῶς, τὸ μὲν ἐν ᾧ πρῶτῳ ἐπετελέσθη ἢ μεταβολή (τότε γὰρ ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι μεταβέβληκε), τὸ δὲ ἐν ᾧ πρῶτῳ ἤρξατο μεταβάλλειν. (7) Τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸ τέλος τῆς μεταβολῆς πρῶτον λεγόμενον 40 ὑπάρχει τε καὶ ἔστιν· ἐνδέχεται γὰρ ἐπιτελεσθῆναι μεταβολὴν καὶ ἔστι μεταβολῆς τέλος, ὃ δὴ καὶ δέδεικται ἀδιαιρέτον ὄν, διὰ τὸ πέρασ εἶναι. Τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὅλως οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ἔστιν ἀρχὴ μεταβολῆς οὐδ' ἐν ᾧ πρῶτῳ τοῦ χρόνου μετέβαλλεν· ἔστω 45 γὰρ πρῶτον, ἐφ' ᾧ τὸ ΑΔ. Τοῦτο δὲ ἀδιαιρέτον μὲν οὐκ ἔστι· συμβήσεται γὰρ ἐρχόμενα εἶναι τὰ νῦν. Ἔτι δ' εἰ ἐν τῷ ΓΑ χρόνῳ παντὶ ἡμερεῖ (κεῖσθω γὰρ ἡμερῶν), καὶ ἐν τῷ Α ἡμερεῖ· ὥστ' εἰ ἡμέρες ἔστι τὸ ΑΔ, ἅμα ἡμερεῖσιν καὶ μεταβέβλητος ἔσται· ἐν μὲν 50 γὰρ τῷ Α ἡμερεῖ, ἐν δὲ τῷ Δ μεταβέβληκεν. (8) Ἐπεὶ δ' οὐκ ἔστιν ἡμέρες, ἀνάγκη διαιρετόν εἶναι καὶ ἐν ὄντων τῶν τούτου μεταβέβληκεναὶ διαρεθέντος γὰρ τοῦ ΑΔ, εἰ μὲν ἐν μῆδετέρῳ μεταβέβληκεν, οὐδ' ἐν τῷ ὅλῳ· εἰ δ' ἐν ἀμφοῖν μεταβάλλει, καὶ ἐν τῷ παντὶ· εἰ

in contradictione cernitur, quando mutatum est ex non-ente in ens, reliquit non-ens. Erit igitur in ente: quia rem omnem necesse est aut esse aut non esse. Perspicuum est igitur, in ea mutatione quæ in contradictione spectatur, id quod est mutatum, esse in eo in quod est mutatum. Quodsi ita est in hac mutatione, certe etiam in ceteris; similis enim ratio est unius et ceterarum. (3) Præterea singillatim sumentibus perspicuum erit: siquidem necesse est, id quod est mutatum, esse alicubi sive in aliquo; nam quia deseruit id ex quo est mutatum; necesse autem est, ut sit alicubi: certe aut in hoc, aut in alio erit. Si igitur in alio, puta in γ , id sit quod est mutatum in β , rursus ex γ mutatur in β : non cohærebat enim ipsi β : quia mutatio est continua. Quapropter quod mutatum est, quando mutatum est, mutatur in id in quod est mutatum: quod est impossibile. Necesse igitur est ut, quod est mutatum, sit in hoc in quod est mutatum. (4) Perspicuum igitur est, etiam id quod est factum, tunc esse, quum est factum; et quod interiit, tunc non esse, quum interiit: quoniam universaliter dictum est de omni mutatione; et maxime est in ea manifestum, quæ in contradictione consistit. Ergo quod est mutatum, quum primum est mutatum, in illo esse constat. [VII.] (5) Id autem, in quo primo est mutatum, quod est mutatum, necessario est individuum. Dico autem primum, quod non est tale eo quod aliud quiddam ipsius sit primum. Esto namque $\alpha\gamma$ dividuum: et dividatur in β . Si igitur mutatum est in $\alpha\beta$, aut rursus in $\beta\gamma$: certe non erit mutatum in primo $\alpha\gamma$. Quodsi in utroque mutabatur (necesse est enim vel mutatum esse, vel mutari in utroque): etiam in toto mutaretur: atqui mutatum erat. Eadem est ratio, et si in altero mutatur, in altero autem est mutatum: erit enim aliquid primo prius. Quocirca primum, in quo mutatum est, non potest esse dividuum. (6) Perspicuum igitur est, et quod interiit, et quod ortum est, in individuo illud quidem interiisse, hoc autem ortum esse. [VIII.] Jam vero id in quo primum mutatum est, bifariam dicitur: alterum, in quo primo perfecta est mutatio: tunc enim vere dicitur mutatum esse: alterum autem, in quo primo cœpit mutari. (7) Quod igitur secundum finem mutationis, primum dicitur, inest, atque est; potest enim perfici mutatio: et est finis mutationis, quem probatum est esse individuum, propterea quod est terminus. Quod vero ratione principii dicitur, omnino non est: quia non est principium mutationis, nec in quo primo temporis mutatum sit. Esto namque primum, ubi $\alpha\delta$. Hoc igitur individuum non est: quoniam eveniet ut momenta sint cohærentia. Præterea si in toto $\alpha\gamma$ tempore quiescit (ponatur enim quiescere), etiam in α quiescit. Quapropter si $\alpha\delta$ est individuum, simul quiescet et mutatum erit; etenim in α quiescit, in δ autem mutatum est. (8) Quia vero partibus non caret, necesse est ut sit dividuum, et in quavis ejus parte mutatum fuerit. Diviso enim ipso $\alpha\delta$, siquidem in neutra parte mutatum fuerit, certe nec in toto: si vero in utrisque mutatur, etiam in toto. At si in

δ' ἐν θατέρῳ μεταβέβληκεν, οὐκ ἐν τῷ δὴ πρῶτῳ.
 Ὡστε ἀνάγκη ἐν ὅτῳ μεταβέβληται. Φανερόν
 τοίνυν ὅτι οὐκ ἔστι ἐν ᾧ πρῶτῳ μεταβέβληκεν· ἀπει-
 ροὶ γὰρ αἱ διαιρέσεις. (9) Οὐδὲ δὴ τοῦ μεταβέβληκός-
 5 τος ἔστί τι πρῶτον δ μεταβέβληκεν. Ἐστω γὰρ τὸ
 ΔΖ πρῶτον μεταβέβληκός τοῦ ΔΕ· πᾶν γὰρ δέδεικται
 διαιρετόν τὸ μεταβάλλον. Ὁ δὲ χρόνος ἐν ᾧ τὸ ΔΖ μετα-
 βέβληκεν, ἔστω ἐφ' ᾧ ΘΙ. Εἰ οὖν ἐν τῷ παντὶ τὸ ΔΖ
 μεταβέβληκεν, ἐν τῷ ἡμίσει ἔλαττον ἔσται τὸ μεταβε-
 10 ληκός, καὶ πρότερον τοῦ ΔΖ, καὶ πάλιν τούτου ἄλλο,
 κάκεινου ἕτερον, καὶ αἰεὶ οὕτως. Ὡστ' οὐθὲν ἔσται
 πρῶτον τοῦ μεταβάλλοντος δ μεταβέβληκεν. (10) Ὅτι
 μὲν οὖν οὔτε τοῦ μεταβάλλοντος οὔτ' ἐν ᾧ μεταβάλλει
 χρόνῳ πρῶτον οὐθὲν ἔστι, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων.
 15 Αὐτὸ δὲ δ μεταβάλλει ἢ καθ' ἃ μεταβάλλει, οὐκ ἐθ'
 ὁμοίως ἔξει. Τρία γὰρ ἔστιν ἃ λέγεται κατὰ τὴν μετα-
 βολήν· τὸ τε μεταβάλλον, καὶ ἐν ᾧ, καὶ καθ' ὃ μετα-
 βάλλει· οἷον δ ἄνθρωπος, καὶ ὁ χρόνος, καὶ τὸ λευκόν.
 Ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος διαιρετοί, περὶ δὲ
 20 τοῦ λευκοῦ ἄλλος λόγος. Πλὴν κατὰ συμβεβηκός γε
 πάντα διαιρετὰ· ᾧ γὰρ συμβέβηκε τὸ λευκὸν ἢ τὸ
 ποιόν, ἐκεῖνο διαιρετόν ἐστιν, ἐπεὶ ὅσα γε καθ' αὐτὰ
 λέγεται διαιρετὰ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οὐδ' ἐν
 τούτοις ἔσται τὸ πρῶτον, οἷον ἐν τοῖς μεγέθεσιν. Ἐστω
 25 γὰρ τὸ ἐφ' ᾧ ΑΒ μέγεθος, καὶ κινεῖσθαι ἐκ τοῦ Β εἰς τὸ
 Γ πρῶτον· οὐκοῦν εἰ μὲν ἀδιαιρετόν ἔσται τὸ ΒΓ, ἀμε-
 ρεῖς ἀμεροῦς ἔσται ἔχόμενον· εἰ δὲ διαιρετόν, ἔσται τι
 τοῦ Γ πρότερον, εἰς δ μεταβέβληκε, κάκεινου πάλιν ἄλλο,
 καὶ αἰεὶ οὕτω, διὰ τὸ μηδέποτε ὑπολείπειν τὴν διείρησιν.
 30 Ὡστ' οὐκ ἔσται πρῶτον εἰς δ μεταβέβληκεν. Ὁμοίως
 δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ποσοῦ μεταβολῆς· καὶ γὰρ αὕτη ἐν
 συνεχεῖ ἔστί. Φανερόν οὖν ὅτι ἐν μόνῃ τῶν κινήσεων
 τῇ κατὰ τὸ ποιόν ἐνδέχεται ἀδιαιρετόν καθ' αὐτὸ εἶναι.

altero mutatum est, non in toto primo est mutatum. Quare
 necesse est in quavis parte mutatum fuisse. Perspicuum igitur
 est, non esse in quo primo est mutatum : quoniam divi-
 siones sunt infinitæ. (9) Neque igitur ejus quod est muta-
 tum, est aliquid primum quod mutatum sit. Esto namque
 τὸ δζ primum quod sit mutatum τοῦ δε : quicquid enim
 mutatur, probatum est dividuum esse; tempus vero, quo
 τὸ δζ est mutatum, sit ubi θ ι. Ergo si τὸ δζ est toto tem-
 pore mutatum : quod dimidia parte temporis mutatum erit,
 minus erit, et prius ipso δζ : rursusque hoc aliud prius; illo
 aliud; et ita perpetuo. Quocirca ejus quod mutatur, nihil
 erit primum quod mutatum sit. (10) Ergo nec ejus quod
 mutatur, nec temporis quo mutatur, esse quicquam primum,
 perspicuum est ex iis quæ dicta sunt. Id autem quod muta-
 tur, vel secundum quod mutatur, non amplius similiter se
 habebit. Tria namque sunt quæ in mutatione spectantur :
 quod mutatur, et in quo, et secundum quod mutatur : ut
 homo, ac tempus, et alium. Homo igitur ac tempus dividua
 sunt; albi autem est alia ratio; nisi quod ex accidenti sunt
 omnia dividua : quia cui qualitas, aut albor accidit, illud
 est dividuum. Nam quæcumque per se dicuntur dividua,
 non ex accidenti, nec in his primum erit; ut in magnitudi-
 nibus : esto enim magnitudo, ubi α β : et moveatur ex β in γ
 primum. Ergo, si τὸ β γ erit individuum : id quod partibus
 vacat, ei quod partibus vacat cohererebit. Si vero dividuum,
 erit aliud prius quam γ, in quod est mutatum, et rursus
 illo aliud, et ita semper, propterea quod nunquam deficit
 divisio : quare non erit primum, in quo mutatum sit. Similiter
 etiam se res habet in quantitatis mutatione : etenim hæc
 quoque in continuo est. Perspicuum est igitur, in eo solo
 motu, qui in qualitate spectatur, esse posse individuum
 per se.

CAP. VI. [IX.]

Ἐπεὶ δὲ τὸ μεταβάλλον ἅπαν ἐν χρόνῳ μεταβάλλει,
 35 λέγεται δ' ἐν χρόνῳ μεταβάλλειν καὶ ὡς ἐν πρῶτῳ
 καὶ ὡς καθ' ἕτερον (οἷον ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, ὅτι ἐν τῇ
 ἡμέρᾳ μεταβάλλει), ἐν ᾧ πρῶτῳ χρόνῳ μεταβάλλει
 τὸ μεταβάλλον, ἐν ὅτῳ ἀνάγκη τούτου μεταβάλλειν.
 Δῆλον μὲν οὖν καὶ ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ· τὸ γὰρ πρῶ-
 40 τον οὕτως ἐλέγομεν· (2) οὐ μὴ ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶνδε
 φανερόν· ἔστω γὰρ ἐν ᾧ πρῶτῳ κινεῖται τὸ κινούμε-
 νον ἐφ' ᾧ ΧΡ, καὶ διηρήσθω κατὰ τὸ Κ· πᾶς γὰρ
 χρόνος διαιρετός. Ἐν δὲ τῷ ΧΚ χρόνῳ ἤτοι κινεῖται
 ἢ οὐ κινεῖται, καὶ πάλιν ἐν τῷ ΚΡ ὥσαύτως. Εἰ μὲν
 45 οὖν ἐν μηδέτέρῳ κινεῖται, ἡρεσίσθαι ἂν ἐν τῷ παντὶ·
 κινεῖσθαι γὰρ ἐν μηθενὶ τῶν τούτου κινούμενον ἀδύ-
 νατον. Εἰ δ' ἐν θατέρῳ μόνῳ κινεῖται, οὐκ ἂν ἐν
 πρῶτῳ κινεῖτο τῷ ΧΡ· καθ' ἕτερον γὰρ ἢ κινήσεις.
 Ἀνάγκη ἄρα ἐν ὅτῳ τῷ ΧΡ κενεῖσθαι. [X.] (3) Δε-
 50 δειγμένου δὲ τούτου, φανερόν ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον
 ἀνάγκη κενεῖσθαι πρότερον. Εἰ γὰρ ἐν τῷ ΧΡ χρόνῳ
 πρῶτῳ χρόνῳ τὸ ΚΑ κενεῖται μέγεθος, ἐν τῷ ἡμίσει

Quoniam autem quicquid mutatur, in tempore mu-
 tatur; dicitur autem in tempore mutari, et ut in primo,
 et ut secundum alterum (ut in anno, quia in die mutatur) :
 sane, in quo primo tempore mutatur id quod mutatur, ne-
 cesse est ut in quavis ejus temporis parte mutetur. Mani-
 festum igitur hoc est ex definitione; primum enim ita ap-
 pellabamus. (2) Sed ex his quoque perspicuum fiet. Sit enim
 in quo primo movetur, id quod movetur, ubi χρ : et divi-
 datur in κ : omne enim tempus est dividuum. Ergo in χκ
 tempore aut movetur, aut non movetur; itidemque rursus
 in κρ. Si igitur in neutro movetur, quiescet utique in toto :
 moveri enim, quod in nulla hujus parte movetur, impos-
 sibile est. Quæsi in altero solo movetur, non in primo χρ
 movebitur : quia motus est secundum aliud. Necesse igitur
 est in quavis parte τοῦ χρ moveri. [X.] (3) Hoc autem
 ostenso, perspicuum est necesse esse ut quicquid movetur,
 mutatum antea sit. Nam si in χρ tempore primo motum est
 per magnitudinem κλ : in dimidia parte temporis id quod

τὸ δομαχῶς κινούμενον καὶ ἅμα ἀρξάμενον τὸ ἥμισυ
 εἶναι κεινημένον. Εἰ δὲ τὸ δομαχῆς ἐν τῷ αὐτῷ
 χρόνῳ κεινηταί τι, καὶ θάτερον ἀνάγκη ταῦτο κει-
 νηθῆσθαι μέγεθος· ὥστε κεινημένον εἶναι τὸ κινού-
 5 μενον. (4) Ἐτι δὲ εἰ ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ τῷ ΧΡ κει-
 νηθῆσθαι λέγομεν, ἢ ὅλως ἢ ἐν ὀριστοῦν χρόνῳ τῷ
 λαβεῖν τὸ ἔσχατον αὐτοῦ νῦν (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ὀρί-
 ζον, καὶ τὸ μεταξὺ τῶν νῦν χρόνος), καὶ ἐν τοῖς ἄλ-
 λοις ὁμοίως λέγοιτο κεινηθῆσθαι. Τοῦ δ' ἡμίσεος ἔσχα-
 10 τον ἡ διαίρεσις. Ὡστε καὶ ἐν τῷ ἡμίσει κεινημένον
 εἶναι καὶ ὅλως ἐν ὀριστοῦν τῶν μερῶν· αἰεὶ γὰρ ἅμα
 τῇ τομῇ χρόνος ἐστὶν ὀρισμένος ὑπὸ τῶν νῦν. Εἰ οὖν
 ἅπας μὲν χρόνος διαιρετός, τὸ δὲ μεταξὺ τῶν νῦν χρό-
 νος, ἅπαν τὸ μεταβάλλον ἄπειρα εἶναι μεταβεβλη-
 15 κός. (5) Ἐτι δ' εἰ τὸ συνεχῶς μεταβάλλον καὶ μὴ
 φύρην μηδὲ πεπαυμένον τῆς μεταβολῆς ἢ μεταβά-
 λειν ἢ μεταβεβληκέναι ἀναγκαιὸν ἐν ὀριστοῦν, ἐν δὲ
 τῷ νῦν οὐκ ἐστὶ μεταβάλλειν, ἀνάγκη μεταβεβληκέναι
 καθ' ἕκαστον τῶν νῦν· ὥστ' εἰ τὰ νῦν ἄπειρα,
 20 πᾶν τὸ μεταβάλλον ἄπειρα εἶναι μεταβεβληκός.
 (6) Οὐ μόνον δὲ τὸ μεταβάλλον ἀνάγκη μεταβεβληκε-
 ναι, ἀλλὰ καὶ τὸ μεταβεβληκός ἀνάγκη μεταβάλλειν
 πρότερον· ἅπαν γὰρ τὸ ἐκ τινος εἰς τι μεταβεβληκός
 ἐν χρόνῳ μεταβέβληκεν. Ἐστω γὰρ ἐν τῷ νῦν ἐκ τοῦ
 25 Α εἰς τὸ Β μεταβεβληκός· οὐκοῦν ἐν μὲν τῷ αὐτῷ
 νῦν, ἐν ᾧ ἐστὶν ἐν τῷ Α, οὐ μεταβέβληκεν· ἅμα γὰρ
 ἂν εἴη ἐν τῷ Α καὶ τῷ Β· τὸ γὰρ μεταβεβληκός,
 ὅτε μεταβέβληκεν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν τούτῳ, δέδοικται
 πρότερον. Εἰ δ' ἐν ἄλλῳ, μεταξὺ ἔσται ὁ χρόνος· οὐ
 30 γὰρ ἦν ἐχόμενα τὰ νῦν. (7) Ἐπεὶ οὖν ἐν χρόνῳ με-
 ταβέβληκε, χρόνος δ' ἅπας διαιρετός, ἐν τῷ ἡμίσει
 ἄλλο εἶναι μεταβεβληκός, καὶ πάλιν ἐν τῷ ἐκείνου
 ἡμίσει ἄλλο, καὶ αἰεὶ οὕτως· ὥστε μεταβάλλοι ἂν
 πρότερον. (8) Ἐτι δ' ἐπὶ τοῦ μεγέθους φανερώτερον
 35 τὸ λεχθέν, διὰ τὸ συνεχῆς εἶναι τὸ μέγεθος ἐν ᾧ με-
 ταβάλλει τὸ μεταβάλλον. Ἐστω γὰρ τὸ μεταβεβληκός
 ἐκ τοῦ Γ εἰς τὸ Δ. Οὐκοῦν εἰ μὲν ἀδιαίρετόν ἐστι τὸ
 ΓΔ, ἀμερῆς ἀμεροῦς ἐστὶ ἐχόμενον. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο
 ἀδύνατον, ἀνάγκη μέγεθος εἶναι τὸ μεταξὺ καὶ εἰς
 40 ἄπειρα διαιρετόν· ὥστ' εἰς ἐκείνα μεταβάλλει πρότε-
 ρον. Ἀνάγκη ἄρα πᾶν τὸ μεταβεβληκός μεταβάλλειν
 πρότερον. (9) Ἡ γὰρ αὕτη ἀπόδειξις καὶ ἐν τοῖς μὴ
 συνεχέσιν, ὅσον ἐν τε τοῖς ἐναντίοις καὶ ἐν τῇ ἀντι-
 φάσει· ληψόμεθα γὰρ τὸν χρόνον ἐν ᾧ μεταβέβληκε,
 45 καὶ πάλιν ταῦτ' ἐροῦμεν. Ὡστε ἀνάγκη τὸ μετα-
 βεβληκός μεταβάλλειν καὶ τὸ μεταβάλλον μεταβε-
 βληκέναι, καὶ ἐστὶ τοῦ μὲν μεταβάλλειν τὸ μετα-
 βεβληκέναι πρότερον, τοῦ δὲ μεταβεβληκέναι τὸ
 μεταβάλλειν, καὶ οὐδέποτε ληφθήσεται τὸ πρῶτον.
 50 Αἴτιον δὲ τούτου τὸ μὴ εἶναι ἀμερῆς ἀμεροῦς ἐχόμε-
 νον· ἐπ' ἄπειρον γὰρ ἢ διαίρεσις, καθάπερ ἐπὶ τῶν
 αὐξανόμενων καὶ καθαιρουμένων γραμμῶν. (10) Φα-
 νερόν οὖν ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς ἀνάγκη γίνεσθαι πρό-
 τερον καὶ τὸ γινόμενον γεγονέναι, ὅσα διαιρετὰ καὶ

aeque celeriter movetur et simul moveri incipit, per di-
 midiam partem magnitudinis motum erit. Quodsi aequae
 velox hoc tempore per aliquam partem est motum, necesse
 est etiam alterum per eandem magnitudinem esse motum;
 quare motum erit, quod movetur. (4) Praeterea si in toto
 tempore $\chi\rho$ motum esse dicimus, vel omnino sive in quo-
 vis tempore, eo quod sumitur extremum ipsius momen-
 tum (hoc enim est quod terminat; et quod momentis est
 interjectum, est tempus): certe etiam in aliis dici potest mo-
 tum esse. Atqui divisio est dimidii extremum. Quare etiam
 in dimidio motum erit, et omnino in quavis parte: semper
 enim una cum sectione est tempus terminatum a momentis.
 Si igitur omne tempus est dividuum; et quod momentis est
 interjectum, est tempus: quicquid mutatur, infinities erit
 mutatum. (5) Praeterea si id quod continenter mutatur, et
 neque interlit, neque cessavit a mutatione, vel mutari vel
 esse mutatum in quovis necesse est, in momento autem non
 potest mutari: necesse est mutatum esse in singulis mo-
 mentis. Quare si momenta sunt infinita: quicquid mutatur,
 erit infinities mutatum. (6) Non solum autem necesse est
 ut quod mutatur, mutatum sit; sed etiam est necesse ut
 quod mutatum est, antea mutetur; quicquid enim ex aliquo
 in aliquod est mutatum, in tempore est mutatum. Esto
 namque in momento mutatum ex α in β : ergo in ipso mo-
 mento, in quo est in α , non est mutatum: alioqui simul
 esset in α et in β : quod enim mutatum est, quando mutatum
 est, non esse in hoc, probatum antea fuit. Quodsi est in alio,
 tempus est interjectum: quia momenta non coherent.
 (7) Quoniam igitur in tempore est mutatum, omne autem
 tempus est dividuum: certe in dimidio aliud erit mutatum;
 et rursus in alius dimidio aliud; et ita semper: quare prius
 mutabitur. (8) Praeterea in magnitudine magis etiam mani-
 festum est id quod diximus: quod continua est magnitudo,
 in qua mutatur id quod mutatur. Sit enim aliquid mutatum
 ex γ in δ : ergo si τὸ γ δ sit individuum, ea quae partibus vac-
 cant, inter se cohærebunt. Quia vero hoc est impossibile,
 necesse est, id quod est interjectum, esse magnitudinem, et
 in infinitas partes posse dividi: quare in illas antea mutatur.
 Necesse est igitur, ut quicquid mutatum est, antea mutetur.
 (9) Est enim eadem demonstratio etiam in non continuis, ut
 in contrariis, et in contradictione. Sumemus enim tempus,
 quo mutatum est: et rursus eadem dicemus. Quare necesse
 est, id quod est mutatum, mutari, et quod mutatur, mu-
 tatum esse: et prius est mutatum esse, quam mutari: item
 prius est mutari, quam mutatum esse; nec unquam primum
 sumetur. Hujus causa est: quod partibus vacans partibus
 vacanti non cohæret: quippe quum divisio fiat in infinitum,
 quemadmodum in lineis quae augentur, et quibus detrahitur.
 (10) Perspicuum igitur est, necesse esse, ut quod factum
 est, antea fiat; et quod fit, factum sit: quæcumque
 scilicet sunt dividua et continua: non tamen semper quod

συνεχῆ· οὐ μέντοι αἰεὶ δ γίνεται, ἀλλ' ἄλλο ἐνίστε, οἷον τῶν ἐκείνου τι, ὡσπερ τῆς οἰκίας τὸν θεμέλιον. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ φθειρομένου καὶ ἐφαρμένου· εὐθὺς γὰρ ἐνυπάρχει τῷ γινόμενῳ καὶ τῷ φθειρομένῳ· ἀπειρόν τι συνεχεῖ γὰρ ὄντι, καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε γίνεσθαι μὴ γεγονός τι οὔτε γεγονέναι μὴ γινόμενόν τι. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ φθείρεσθαι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐφθάρθαι· αἰεὶ γὰρ ἔσται τοῦ μὲν φθείρεσθαι τὸ ἐφθάρθαι πρότερον, τοῦ δὲ ἐφθάρθαι τὸ φθείρεσθαι. Φανερόν οὖν ὅτι καὶ τὸ γεγονός ἀνάγκη γίνεσθαι πρότερον καὶ τὸ γινόμενον γεγονέναι· πᾶν γὰρ μέγεθος καὶ πᾶς χρόνος αἰεὶ διαιρετά. Ὡστ' ἐν ᾧ ἂν ἦ, οὐκ ἂν εἴη ὡς πρώτῳ.

CAP. VII. [XI.]

Ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖται, καὶ ἐν τῷ πλείονι μείζον μέγεθος, ἐν τῷ ἀπείρῳ χρόνῳ ἀδύνατόν ἐστι πεπερασμένῳ κινεῖσθαι, μὴ τὴν αὐτὴν αἰεὶ καὶ τῶν ἐκείνης τι κινούμενον, ἀλλ' ἐν τῷ ἅπαντι ἅπασαν. Ὅτι μὲν οὖν, εἴ τι ἰσοταχῶς κινεῖτο, ἀνάγκη τὸ πεπερασμένον ἐν πεπερασμένῳ κινεῖσθαι, ὁ δὲ πᾶν ληφθέντος γὰρ μορίου δ καταμετρήσει τὴν ὅλην, ἐν ἴσοις τοῖς χρόνοις τοσούτοις ὅσα τὰ μόριά ἐστι, τὴν ὅλην κενεῖται. Ὡστ' ἐπεὶ ταῦτα πεπερασνται καὶ τῷ πόσον ἕκαστον καὶ τῷ ποσάκις ἅπαντα, καὶ ὁ χρόνος ἂν εἴη πεπερασμένος· τοσαυτάκις γὰρ ἔσται τοσούτος ὅσος ὁ τοῦ μορίου χρόνος πολλαπλασιασθεὶς τῷ πλήθει τῶν μορίων. (2) Ἀλλὰ δὲ καὶ ἐν μὴ ἰσοταχῶς, διαφέρει οὐθέν. Ἐστω γὰρ ἐφ' ἧς τὸ A καὶ τὸ B διάστημα πεπερασμένον, δ κενεῖται ἐν τῷ ἀπείρῳ, καὶ ὁ χρόνος ἀπείρος ἐφ' οὗ τὸ ΓΔ. Εἴ δὲ ἀνάγκη πρότερον ἕτερον ἕτερου κενεῖσθαι, τούτο δὲ ὁ δὲ πᾶν ὅτι τοῦ χρόνου ἐν τῷ προτέρῳ καὶ ὑστέρῳ ἕτερον κενεῖται· αἰεὶ γὰρ ἐν τῷ πλείονι ἕτερον ἔσται κενεῖσθαι, ἐάν τε ἰσοταχῶς ἐάν τε μὴ ἰσοταχῶς μεταβάλλῃ, καὶ ἐάν τε ἐπιτείνῃ ἢ κίψῃς ἐάν τε ἀνίγει ἐάν τε μένῃ, οὐθέν ἦττον. Εἰλήφθω δὲ τι τοῦ AB διαστήματος, τὸ AE, δ καταμετρήσει τὴν AB. Τούτο δὲ τοῦ ἀπείρου ἐν τινι ἐγένετο χρόνῳ· ἐν ἀπείρῳ γὰρ οὐχ οἶόντε· τὸ γὰρ ἅπαν ἐν ἀπείρῳ. Καὶ πάλιν ἕτερον δὲ ἐάν λάβω ὅσον τὸ AE, ἀνάγκη ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ· τὸ γὰρ ἅπαν ἐν ἀπείρῳ· καὶ οὕτω δὲ λαμβάνων, ἐπειδὴ τοῦ μὲν ἀπείρου οὐθέν ἐστι μόριον δ καταμετρήσει (ἀδύνατον γὰρ τὸ ἀπείρον εἶναι ἐκ πεπερασμένων καὶ ἴσων καὶ ἀνίσων, διὰ τὸ καταμετρηθῆσθαι τὰ πεπερασμένα πλήθει καὶ μεγέθει ὑπό τινος ἐνός, ἐάν τε ἴσα ἦ ἐάν τε ἀνίστα· ὠρισμένα δὲ τῷ μεγέθει οὐθέν ἦττον), τὸ δὲ διάστημα τὸ πεπερασμένον ποσοῖς τοῖς AE μετρεῖται, ἐν πεπερασμένῳ ἂν χρόνῳ τὸ AB κινεῖτο. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ ἡρεμήσεως· ὥστε οὔτε γίνεσθαι οὔτε φθείρεσθαι οἶόντε αἰεὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν. (3) Ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ ὅτι οὐδ' ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ ἀπείρον οἶόντε κινεῖσθαι οὐδ' ἡρεμίζεσθαι, οὐθ' ὁμαλῶς κινούμενον

fit, sed interdum aliud, ut illius aliquid, puta domus fundamentum. Similiter etiam se res habet in eo quod interit, et eo quod interiit; quum enim id quod fit, et quod interit, sit continuum, statim inest ei quaedam infinitas: nec potest aliquid fieri, quod non sit factum; nec esse factum, quod non fiat. Similiter se res habet in ipso interire, et in ipso interiisse; nam semper interiisse erit prius quam interire, et interire prius quam interiisse. Patet igitur necesse esse, ut quod factum est, antea fiat; et quod fit, factum sit. Omnis enim magnitudo, et omne tempus, semper dividua sunt; quapropter in quo sunt, non possunt in eo esse tanquam primo.

Quum autem quicquid movetur, in tempore moveatur, et in majori tempore majorem magnitudinem conficiat: impossibile est ut infinito tempore per finitum spatium moveatur, quod nec per idem semper, nec per aliquam ejus partem moveatur, sed toto tempore per totum. Si igitur æqua celeritate aliquid moveatur, constat necesse esse ut per magnitudinem finitam finito tempore moveatur. Sumpta enim parte quæ metietur totum spatium, in tot requalibus temporibus quot sunt partes, motum est per totum spatium. Quapropter quum hæc sint finitæ, et quia singulæ sunt quantæ, et quia aliquoties sumptæ omnes sunt: certe etiam tempus erit finitum. Toties enim erit tantum, quantum est partis tempus multiplicatum numero partium. (2) Sed etsi non æqua celeritate moveatur, nihil refert. Sit enim, ubi α et β , intervallum finitum, per quod motum est tempore infinito: ac sit tempus infinitum, ubi $\gamma\delta$. Si igitur necesse est, ut prius per unam, quam per alteram partem motum sit: hoc certo constat, in priori et posteriori parte temporis per aliam atque aliam partem motum esse: quia semper ulteriori tempore per aliam partem erit motum, sive æquali celeritate sive inæquali mutetur; et sive intendatur motus, sive remittatur, sive idem maneat, nihilo minus. Sumatur itaque pars aliqua intervalli $\alpha\beta$, nimirum pars $\alpha\epsilon$, quæ metietur intervallum $\alpha\beta$. Hæc igitur pars in aliqua infiniti temporis parte conficiebatur: infinito enim tempore non potest, quia totum intervallum infinito tempore conficitur. Et rursus igitur alteram partem, si tantum sumpero, quanta est pars $\alpha\epsilon$, necesse est finito tempore pertransire: quandoquidem totum tempore infinito pertransitur. Ita igitur deinceps sumendo, quoniam infiniti nulla est pars quæ ipsum metiatur (quippe impossibile est, infinitum constare ex finitis tam æqualibus quam inæqualibus: propterea quod ea quæ finita numero et magnitudine sunt, unum quidpiam metitur: idque nihil minus, sive æqualia sint, sive inæqualia, sed magnitudine definita); intervallum autem, quod est finitum, quanta illa $\alpha\epsilon$ metiuntur: utique finito tempore per spatium $\alpha\beta$ movebitur. Itidemque se res habet in perfectione ad quietem. Quocirca nec fieri nec interire aliquid potest, quod semper sit unum et idem. (3) Eadem ratio est, quod neque finito tempore per infinitum potest moveri, nec ad quietem transire, sive æqualiter moveatur, sive

οὐτ' ἀνωμάλως. Ληφθέντος γάρ τινος μέρους δ ἀνα-
 μετρήσει τὸν ὅλον χρόνον, ἐν τούτῳ ποσὸν τι διέξεισι
 τοῦ μεγέθους καὶ οὐχ ὅλον· ἐν γὰρ τῷ παντὶ τὸ ὅλον,
 καὶ πάλιν ἐν τῷ ἴσῳ ἄλλο, καὶ ἐν ἐκάστῳ ὁμοίως,
 εἴτε ἴσον εἴτε ἄνισον τῷ ἐξ ἀρχῆς· διαφέρει γὰρ οὐ-
 δέν, εἰ μόνον πεπερασμένον τὸ ἕκαστον· ὁῦλον γὰρ
 ὡς ἀναιρουμένου τοῦ χρόνου, τὸ ἄπειρον οὐκ ἀναιρε-
 θήσεται, πεπερασμένης τῆς ἀφαιρέσεως γινομένης
 καὶ τῷ ποσῷ καὶ τῷ ποσάκις· ὥστ' οὐ δίδεισιν ἐν
 10 πεπερασμένῳ χρόνῳ τὸ ἄπειρον. Οὐδὲν τε διαφέρει
 τὸ μέγεθος ἐπὶ θάτερα ἢ ἐπ' ἀμφοτέρα εἶναι ἄπειρον·
 ὁ γὰρ αὐτὸς ἔσται λόγος. (4) Ἀποδεδειγμένων δὲ
 τούτων, φανερόν ἐστι οὐδὲ τὸ πεπερασμένον μέγεθος τὸ
 ἄπειρον ἐνδέχεται διελθεῖν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ διὰ
 15 τὴν αὐτὴν αἰτίαν· ἐν γὰρ τῷ μορίῳ τοῦ χρόνου πεπε-
 ρασμένον δίδεισι, καὶ ἐν ἐκάστῳ ὡσαύτως, ὥστ' ἐν τῷ
 παντὶ πεπερασμένον. (5) Ἐπεὶ δὲ τὸ πεπερασμένον
 οὐ δίδεισι τὸ ἄπειρον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ, δῆλον
 ὡς οὐδὲ τὸ ἄπειρον τὸ πεπερασμένον· εἰ γὰρ τὸ ἄπει-
 20 ρον τὸ πεπερασμένον, ἀνάγκη καὶ τὸ πεπερασμένον
 διέναι τὸ ἄπειρον. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει ὁποτεροῦν
 εἶναι τὸ κινούμενον· ἀμφοτέρως γὰρ τὸ πεπερασμένον
 δίδεισι τὸ ἄπειρον. Ὅταν γὰρ κινήται τὸ ἄπειρον ἐφ' ὧ τὸ
 Α, ἔσται τι αὐτοῦ κατὰ τὸ Β πεπερασμένον, οἷον τὸ
 25 ΓΔ, καὶ πάλιν ἄλλο καὶ ἄλλο, καὶ αἰεὶ οὕτως. Ὅστε
 ἅμα συμβήσεται τὸ ἄπειρον κεινηθῆσαι τὸ πεπερασμέ-
 νον, καὶ τὸ πεπερασμένον διελθῆναι τὸ ἄπειρον·
 οὐδὲ γὰρ ἴσως δυνατόν ἄλλως τὸ ἄπειρον κινήθῆναι
 τὸ πεπερασμένον ἢ τῷ τὸ πεπερασμένον διέναι τὸ
 30 ἄπειρον, ἢ φερόμενον ἢ ἀναμετροῦν. Ὅστ' ἐπεὶ
 τοῦτ' ἀδύνατον, οὐκ ἂν δίδει τὸ ἄπειρον τὸ πεπερα-
 σμένον. (6) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἄπειρον ἐν πεπερα-
 σμένῳ χρόνῳ τὸ ἄπειρον δίδεισιν· εἰ γὰρ τὸ ἄπειρον,
 καὶ τὸ πεπερασμένον· ἐνυπάρχει γὰρ τῷ ἀείρῳ τὸ
 35 πεπερασμένον. Ἐτι δὲ καὶ τοῦ χρόνου ληφθέντος,
 ἢ αὐτὴ ἔσται ἀπόδειξις. (7) Ἐπεὶ δ' οὔτε τὸ πεπε-
 ρασμένον τὸ ἄπειρον δίδεισιν οὔτε τὸ ἄπειρον τὸ πε-
 περασμένον, οὔτε τὸ ἄπειρον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ
 κινεῖται, φανερόν ἐστι οὐδὲ κινήσις ἔσται ἄπειρος ἐν
 40 πεπερασμένῳ χρόνῳ· τί γὰρ διαφέρει τὴν κίνησιν
 ἢ τὸ μέγεθος ποιεῖν ἄπειρον; ἀνάγκη γὰρ, εἰ ὁποτερον-
 οῦν, καὶ θάτερον εἶναι ἄπειρον· πᾶσα γὰρ φορὰ ἐν
 τόπῳ.

inæquabiliter. Sumpta enim aliqua parte, quæ metietur
 totum tempus, hac parte pertransibit quantitatem aliquam
 magnitudinis, non totam magnitudinem, quandoquidem
 toto tempore totam conficit. Et rursus æquali temporis
 parte pertransibit aliam quantitatem magnitudinis, et in
 qualibet parte temporis similiter conficiet aliquam quanti-
 tatem magnitudinis, sive æqualem, sive inæqualem quan-
 titati quam ab initio pertransiit : nihil enim interest, si
 modo quælibet pars sit finita. Constat enim consumpto
 tempore infinitum spatium non consumptum fore, facta
 detractioe finita, tam ratione quantitatis, quam numeri.
 Quare non pertransit finito tempore infinitam magnitudi-
 nem. Ac nihil refert, utrum magnitudo ex alterutra parte,
 an ex utraque sit infinita : nam eadem erit ratio. (4) His
 autem demonstratis, perspicuum est, nec finitam magnitudi-
 nem posse infinitum spatium pertransire tempore finito,
 propter eandem causam : quoniam certa temporis parte
 pertransit finitum et in singulis partibus itidem. Quare toto
 tempore conficit spatium finitum. (5) Quoniam autem
 mobile finitum non conficit spatium infinitum tempore
 finito : manifestum est, nec mobile infinitum pertransire
 finitum. Nam si infinitum pertranseat finitum : necesse est,
 etiam finitum pertransire infinitum : quia nihil interest,
 utrum sit quod moveatur : utroque enim modo finitum
 pertransit infinitum. Quum enim movetur infinitum, in
 quo τὸ α : erit aliqua ejus pars in β finito, veluti pars
 γ δ : et rursus alia, atque alia ; et ita perpetuo. Quare si-
 mul accidet infinitum motum esse per finitum, et finitum
 pertransisse infinitum. Nam fortassis nec possibile est, infi-
 nitum moveri per finitum aliter atque eo quod finitum per-
 transeat infinitum, aut latiore, aut metiando. Quapropter
 quum hoc sit impossibile, infinitum non potest pertransire
 finitum. (6) At vero nec magnitudo infinita finito tempore
 infinitam magnitudinem pertransit. Nam si infinitam, certe
 etiam finitam pertransiret : quandoquidem finita in infinita
 inest. Præterea etiam sumpto tempore, eadem erit demon-
 stratio. (7) Quum autem nec magnitudo finita infinitam
 pertranseat, nec infinita finitam, nec per infinitam
 finito tempore moveatur : perspicuum est, nec motum fore
 infinitum tempore finito. Quid enim interest, utrum motus
 an magnitudo statuatur infinita? necesse est enim, si alter-
 utrum sit infinitum, etiam alterum esse infinitum : quo-
 niam omnis latio est in loco.

CAP. VIII. [XII.]

45 Ἐπεὶ δὲ πᾶν ἢ κινεῖται ἢ ἡρεμεῖ τὸ πεφυκὸς
 ὅτε πέφυκε καὶ οὐ καὶ ὡς, ἀνάγκη τὸ ἰστάμενον ὅτε
 ἴσταται κινεῖσθαι· εἰ γὰρ μὴ κινεῖται, ἡρεμήσει.
 Ἄλλ' οὐκ ἐνδέχεται ἡρεμῆσθαι τὸ ἡρεμοῦν. (2) Τού-
 του δ' ἀποδεδειγμένου, φανερόν ἐστι καὶ ἐν χρόνῳ
 50 ἴστασθαι ἀνάγκη· τὸ γὰρ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖ-
 ται, τὸ δ' ἰστάμενον δέδεικται κινούμενον· ὥστε
 ἀνάγκη ἐν χρόνῳ ἴστασθαι. (3) Ἐτι δ' εἰ τὸ μὲν
 ὀσῆτον καὶ βραδύτερον ἐν χρόνῳ λέγομεν, ἴστασθαι

Quoniam autem id omne aut movetur aut quiescit,
 quod naturâ aptum est, quando naturâ est aptum, et ubi,
 et quomodo : idcirco necesse est, id quod sistitur, quando
 sistitur, moveri. Nisi enim moveatur, quiescet. Sed non
 potest tendere ad quietem quod quiescit. (2) Hoc autem
 demonstrato, perspicuum est etiam necesse esse ut in
 tempore sistatur. Quod enim movetur, in tempore move-
 tur; quod autem sistitur, probatum est moveri : quare ne-
 cesse est in tempore sisti. (3) Præterea si celerius et tar-
 dius, in tempore dicimus : sisti autem est celerius et

δ' ἔστι θάπτον καὶ βραδύτερον· (4) ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ
 πρώτῳ τὸ ἰσάμενον ἰσταται, ἐν δτωσὺν ἀνάγκη τού-
 του ἰστασθαι· διαιρεθέντος γὰρ τοῦ χρόνου, εἰ μὲν ἐν
 μηδετέρῳ τῶν μερῶν ἰσταται, οὐδὲ ἐν τῷ ὅλῳ· ὥστ'
 5 οὐκ ἂν ἰσταται τὸ ἰσάμενον. Εἰ δ' ἐν θατέρῳ, οὐκ
 ἂν ἐν πρώτῳ ὅλῳ ἰσταται· καθ' ἑκάτερον γὰρ ἐν τού-
 τῳ ἰσταται, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ κινουμένου
 πρότερον. Ὡς περὶ τὸ κινούμενον οὐκ ἔστιν ἐν
 10 ᾧ πρώτῳ κινεῖται, οὕτως οὐδ' ἐν ᾧ ἰσταται τὸ ἰσάμε-
 νον· (5) οὔτε γὰρ τοῦ κινεῖσθαι οὔτε τοῦ ἰστασθαι
 ἔστι τι πρῶτον. Ἔστω γὰρ ἐν ᾧ πρώτῳ ἰσταται
 ἐφ' ᾧ τὸ AB. Τοῦτο δὴ ἀμερές μὲν οὐκ ἐνδέχεται
 εἶναι· κίνησις γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἀμερεῖ, διὰ τὸ κε-
 κινῆσθαι τι αὐτοῦ· τὸ δ' ἰσάμενον δέδεικται κινούμε-
 15 νον. Ἀλλὰ μὴν εἰ διαιρετόν ἐστιν, ἐν δτωσὺν αὐτοῦ
 τῶν μερῶν ἰσταται· τοῦτο γὰρ δέδεικται πρότερον,
 ὅτι ἐν ᾧ πρώτῳ ἰσταται, ἐν δτωσὺν τῶν ἐκείνου ἰστα-
 ται. Ἐπεὶ οὖν χρόνος ἐστὶν ἐν ᾧ πρώτῳ ἰσταται,
 καὶ οὐκ ἄτομον, ἅπας δὲ χρόνος εἰς ἄπειρα μεριστός,
 20 οὐκ ἔσται ἐν ᾧ πρώτῳ ἰσταται. (6) Οὐδὲ δὴ τὸ ἡρε-
 μῶν, ὅτε πρῶτον ἡρέμησεν, ἐστὶν ἐν ἀμερεῖ μὲν γὰρ
 οὐκ ἡρέμησε, διὰ τὸ μὴ εἶναι κίνησιν ἐν ἀτόμῳ· ἐν
 ᾧ δὲ τὸ ἡρεμεῖν, καὶ τὸ κινεῖσθαι· τότε γὰρ ἔφαμεν
 ἡρεμεῖν, ὅτε καὶ ἐν ᾧ πεφυκός κινεῖσθαι μὴ κινεῖται
 25 τὸ πεφυκός. (7) Ἔτι δὲ καὶ τότε λέγομεν ἡρεμεῖν,
 ὅταν ὁμοίως ἔχη νῦν καὶ πρότερον, ὡς οὐχ ἐνί τινι
 κρίνοντες, ἀλλὰ δοῦν τοῖν ἐλαχίστοι· ὥστ' οὐκ ἔσται
 ἐν ᾧ ἡρεμεῖ ἀμερές. Εἰ δὲ μεριστόν, χρόνος ἂν εἴη,
 καὶ ἐν δτωσὺν αὐτοῦ τῶν μερῶν ἡρεμήσει· τὸν αὐτὸν
 30 γὰρ τρόπον δειχθήσεται ὅν καὶ ἐπὶ τῶν πρότερον·
 ὥστ' οὐθὲν ἔσται πρῶτον. Τοῦτου δ' αἴτιον ὅτι ἡρε-
 μεῖ μὲν καὶ κινεῖται πᾶν ἐν χρόνῳ, χρόνος δ' οὐκ ἔστι
 πρῶτος οὐδὲ μέγιστος οὐδ' ὅλως συνεχὲς οὐδὲν· ἅπαν
 γὰρ εἰς ἄπειρα μεριστόν. [XIII.] (9) Ἐπεὶ δὲ πᾶν
 35 τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖται καὶ ἕκ τινος εἰς τι
 μεταβάλλει, ἐν ᾧ χρόνῳ κινεῖται καθ' αὐτὸ καὶ μὴ
 τῶν ἐκείνου τινί, ἀδύνατον τότε κατὰ τι εἶναι πρῶ-
 τον τὸ κινούμενον. Τὸ γὰρ ἡρεμεῖν ἔστι τὸ ἐν τῷ αὐτῷ
 εἶναι χρόνον τινὰ καὶ αὐτὸ καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον.
 40 Οὕτω γὰρ λέγομεν ἡρεμεῖν, ὅταν ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ
 τῷ νῦν ἀληθὲς ᾗ εἰπεῖν ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ καὶ αὐτὸ καὶ
 τὰ μέρη. Εἰ δὲ τοῦτ' ἔστι τὸ ἡρεμεῖν, οὐκ ἐνδέχεται
 τὸ μεταβάλλον κατὰ τι εἶναι ὅλον κατὰ τὸν πρῶτον
 45 χρόνον· ὁ γὰρ χρόνος διαιρετός ἅπας· ὥστε ἐν ἄλλῳ
 καὶ ἄλλῳ αὐτοῦ μέρει ἀληθὲς ἔσται εἰπεῖν ὅτι ἐν
 ταύτῳ ἔστι καὶ αὐτὸ καὶ τὰ μέρη· εἰ γὰρ μὴ οὕτως,
 ἀλλ' ἐν ἐνὶ μόνῳ τῷ νῦν, οὐκ ἔσται χρόνον οὐδένα κατὰ
 τι, ἀλλὰ κατὰ τὸ πέρασ τοῦ χρόνου. Ἐν δὲ τῷ νῦν
 50 ἔστι μὲν αἰεὶ κατὰ τι μένον, οὐ μέντοι ἡρεμεῖ· οὔτε
 γὰρ κινεῖσθαι οὔτ' ἡρεμεῖν ἐστὶν ἐν τῷ νῦν, ἀλλὰ μὴ
 κινεῖσθαι μὲν ἀληθὲς ἐν τῷ νῦν καὶ εἶναι κατὰ τι, ἐν
 χρόνῳ δ' οὐκ ἐνδέχεται εἶναι κατὰ τὸ ἡρεμοῦν· συμ-
 βαίνει γὰρ τὸ φερόμενον ἡρεμεῖν.

tardius. (4) In quo autem tempore primo sistitur id quod
 sistitur, necesse est ut in quavis hujus temporis parte sista-
 tur : diviso enim tempore, si in neutra parte sistitur, nec
 in toto sistetur. Quare non sisteretur, quod sistitur. Si vero
 in altera, non in primo toto sisteretur : secundum alteram
 enim partem in hoc sistitur, quemadmodum antea quoque
 dictum fuit, de eo quod movetur. Sicut autem non est
 in quo primo moveatur, id quod movetur : ita etiam non
 est in quo primo sistatur, id quod sistitur : (5) quia neque
 ipsius moveri, neque ipsius sisti, est aliquid primum. Esto
 namque, in quo primo sistitur, ubi αβ. Hoc igitur non po-
 test vacare partibus : quia motus non est in eo quod partibus
 vacat, propterea quod per aliquid ipsius motum est :
 quod autem sistitur, moveri probatum fuit. Atqui si divi-
 dum est, in quavis ejus parte sistitur : hoc enim antea
 probatum fuit, in quo primo sistitur, in quavis ejus parte
 sisti. Quoniam igitur tempus est, in quo primo sistitur,
 non individuum ; omne autem tempus in infinita secari po-
 test : non erit in quo primo sistatur. (6) Nec igitur est,
 quando primum quieverit, id quod quiescit : quoniam in
 eo quod partibus vacat, non quieverit, propterea quod non
 est motus in individuo : in quo autem est quiescere, in eo
 est etiam moveri : tunc enim dicebamus quiescere, quando
 et in quo naturā aptum est moveri, non movetur id quod
 naturā moveri aptum est. (7) Præterea tunc quoque dicimus
 quiescere, quum similiter se habet nunc atque prius,
 tanquam non uno aliquo judicantes, sed minimum duobus.
 Quapropter id in quo quiescit, partibus non carebit. Quod-
 si in partes dividi potest, utique erit tempus, et in quavis
 ipsius parte quiescet : eodem namque modo probabitur,
 quo etiam in superioribus. Quocirca nihil erit primum. Hu-
 jus vero causa est : quia res omnis quiescit et movetur in
 tempore ; non est autem primum tempus, nec prima ma-
 gnitudo, nec omnino ullum continuum, quoniam omne
 continuum secari potest in infinitum. [XIII.] (8) Quum
 autem quicquid movetur, in tempore moveatur, et ex ali-
 quo in aliquid mutetur : impossibile est, ut id quod move-
 tur, quo tempore per se movetur, neque in aliqua ejus
 temporis parte movetur, tunc sit in aliquo primo. Hoc
 enim est quiescere, aliquo tempore in eodem esse tam ipsam
 rem, quam singulas alias partes. Ita namque dicimus
 quiescere, quando in alio atque alio momento vere dicitur
 in eodem esse tam rem ipsam quam ejus partes. Si vero
 hoc est quiescere ; id quod mutatur, non potest in tempore
 primo totum esse in aliquo. Nam omne tempus est divi-
 dum. Quare in alia atque alia ejus parte vere dicitur in
 eodem esse et rem ipsam et ejus partes. Nisi enim ita sit,
 sed in uno tantum momento : certe non erit ullo tempore
 in aliquo, sed in termino temporis. Jam vero in momento
 semper quidem in aliquo manet, non tamen quiescit : quia
 nec moveri, nec quiescere est in momento. Sed non mo-
 veri quidem in momento, verum est, et esse in aliquo : in
 tempore autem non potest esse ut quiescens, quoniam eve-
 nit ut id quod fertur, quiescat.

CAP. IX. [XIV.]

Ζήνων δὲ παραλογίζεται· εἰ γὰρ αἰεὶ, φησὶν, ἤρ-
 μεῖ πᾶν ἢ κινεῖται, ὅταν ᾗ κατὰ τὸ ἴσον, ἔστι δ' αἰεὶ τὸ
 φερόμενον ἐν τῷ νῦν, ἀκίνητον τὴν φερομένην εἶναι
 οἰστόν. (2) Τοῦτο δ' ἔστι ψεῦδος· οὐ γὰρ σύγκειται
 5 ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν ὄντων τῶν ἀδιαίρετων, ὡσπερ
 οὐδ' ἄλλο μέγεθος οὐδέν. (3) Τέτταρες δ' εἰσὶ λόγοι
 περὶ κινήσεως Ζήνωνος· οἱ παρέχοντες τὰς δυσκολίας
 τοῖς λύουσι· πρῶτος μὲν ὁ περὶ τοῦ μὴ κινεῖσθαι
 διὰ τὸ πρότερον εἰς τὸ ἥμισυ δεῖν ἀφικέσθαι τὸ φερό-
 10 μενον ἢ πρὸς τὸ τέλος· περὶ οὗ διείλομεν ἐν τοῖς πρό-
 τερον λόγοις. (4) Δεύτερος δ' ὁ καλούμενος Ἀχιλ-
 λεύς· ἔστι δ' οὗτος, ὅτι τὸ βραδύτερον οὐδέποτε κατα-
 ληφθήσεται θέον ὑπὸ τοῦ ταχίστου· ἐμπροσθεν γὰρ
 ἀναγκαῖον ἔλθειν τὸ διώκον, ὅθεν ὠρμησε τὸ φεῦ-
 15 γον· ὡστ' αἰεὶ τι προέχει ἀναγκαῖον τὸ βραδύτερον.
 (5) Ἔστι δὲ καὶ οὗτος ὁ αὐτὸς λόγος τῆς διχοτομείν,
 διαφέρει δ' ἐν τῇ διαίρειν μὴ δίχα τὸ προσλαμβανό-
 μενον μέγεθος. Τὸ μὲν οὖν μὴ καταλαμβάνεσθαι τὸ
 βραδύτερον συμβέβηκεν ἐκ τοῦ λόγου· γίνεται δὲ
 20 παρὰ ταῦτο τῆς διχοτομίας (ἐν ἀμφοτέροις γὰρ συμ-
 βαίνει μὴ ἀφικνεῖσθαι πρὸς τὸ πέρας, διαιρουμένου
 πως τοῦ μεγέθους· ἀλλὰ πρόσκειται ἐν τούτῳ ὅτι οὐδὲ
 τὸ ταχίστον τετραγῶδημένον ἐν τῇ διώκειν τὸ βραδύ-
 τερον), ὡστ' ἀνάγκη καὶ τὴν λύσιν εἶναι τὴν αὐτὴν.
 25 Τὸ δ' ἀξιοῦν ὅτι τὸ προέχον οὐ καταλαμβάνεται, ψεῦ-
 δος· ὅτε γὰρ προέχει, οὐ καταλαμβάνεται· ἀλλ' ὁμοῦ
 καταλαμβάνεται, εἴπερ ὄψει διεξίεναι τὴν πεπερα-
 σμένην. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ δύο λόγοι. (6) Τρίτος δ'
 ὁ νῦν ρηθείς, ὅτι ἡ οἰστός φερομένη ἔστηκε. Συμβαί-
 30 νει δὲ παρὰ τὸ λαμβάνειν τὸν χρόνον συγκεῖσθαι ἐκ
 τῶν νῦν· μὴ διδομένου γὰρ τούτου, οὐκ ἔσται ὁ συλ-
 λογισμὸς. (7) Τέταρτος δ' ὁ περὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ
 κινουμένων ἐξ ἐναντίας ἴσων ὄγκων παρ' ἴσους, τῶν
 μὲν ἀπὸ τέλους τοῦ σταδίου, τῶν δ' ἀπὸ τοῦ μέσου,
 35 ἴσῳ τάχει, ἐν ᾧ συμβαίνειν οἰεῖται ἴσον εἶναι χρόνον
 τῆς διπλασίου τὸν ἥμισυ. (8) Ἔστι δ' ὁ παραλογι-
 σμὸς ἐν τῷ τὸ μὲν παρὰ κινούμενον τὸ δὲ παρ' ἤρε-
 μοῦν τὸ ἴσον μέγεθος ἀξιοῦν τῷ ἴσῳ τάχει τὸν ἴσον
 φέρεσθαι χρόνον. Τοῦτο δ' ἔστι ψεῦδος· ὅτιν ἔστωσαν
 40 οἱ ἐστῶτες ἴσοι ὄγκοι, ἐφ' ὧν τὰ ΑΑ, οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ
 ΒΒ ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν Α, ἴσοι τὸν ἀρι-
 θμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος, ὁ δ' ἐφ' ὧν τὰ
 ΓΓ ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες τούτοις
 καὶ τὸ μέγεθος, καὶ ἰσοταχεῖς τοῖς Β. Συμβαίνει
 45 δὴ τὸ πρῶτον Β ἅμα ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ εἶναι καὶ τὸ
 πρῶτον Γ, παρ' ἀλλήλα κινουμένων. Συμβαίνει δὴ
 τὰ Γ παρὰ πάντα τὰ Β διεξελθούσθαι· τὰ δὲ Β παρὰ
 τὰ ἡμίση· ὡστε ἥμισυον εἶναι τὸν χρόνον· ἴσον γὰρ
 ἐκάτερόν ἐστι παρ' ἕκαστον. Ἄμα δὲ συμβαίνει
 50 τὸ Β παρὰ πάντα τὰ Γ παρελθούσθαι (ἅμα γὰρ
 ἔσται τὸ πρῶτον Γ καὶ τὸ πρῶτον Β ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις
 ἐσχάτοις) ἴσον χρόνον παρ' ἕκαστον γινόμενον τῶν Γ

Zeno autem captiose ratiocinatur. Inquit enim : si
 semper res omnis quiescit aut movetur, quando est in loco
 sibi æquali, semper autem quod movetur, in momento est :
 sagittam quæ fertur, esse immobilem. (2) Sed hoc est
 falsum : quoniam tempus non componitur ex momentis
 quæ sunt individua, quemadmodum nec ulla alia magni-
 tudo. (3) Quattuor autem sunt rationes Zenonis de motu,
 quæ negotium solventibus facessunt. Prima est, quæ
 probat non moveri, quoniam oportet, id quod fertur,
 prius pervenire ad dimidium, quam ad finem. Quam
 rationem in superioribus disputationibus diluimus. (4) Se-
 cunda est, quæ vocatur Achilles. Est autem hæc : quia
 tardius nunquam comprehendetur currens a velocis-
 simo. Nam prius necesse est ut id quod persequitur, eo
 perveniat, unde id, quod fugit, discessit. Quapropter ne-
 cesse est, ut semper quod est tardius, aliquantum præ-
 cedat. (5) Sed hæc ratio eadem est, atque ea quæ in duas
 partes secat : differt tamen, quatenus assumptam magni-
 tudinem non bifariam dividit. Ergo non comprehendi quod
 est tardius, ratione concluditur : sed ob idem efficitur,
 atque in sectione in duas partes : in utrisque enim evenit
 ut non perveniat ad finem, divisa aliquo modo magni-
 tudine. Sed in hac ratione adjicitur tragice ne velocissime
 quidem persequendo assequi quod tardius est. Quare ne-
 cesse est solutionem quoque eandem esse. Quod autem
 existimat, id quod progreditur, non comprehendi, falsum
 est. Quando enim progreditur, non comprehenditur : ve-
 rumtamen comprehenditur, si quidem concedat pertrans-
 iri spatium finitum. Hæc igitur sunt duæ rationes. (6) Ter-
 tia vero est, quæ nunc dicta fuit : quia sagitta, quæ fertur,
 stat : hoc autem ex eo colligitur, quod sumit tempus con-
 stare ex momentis. Nam hoc non concesso, syllogismus
 non erit. (7) Quarta ratio est de æqualibus molibus, quæ
 in stadio moventur ex contrario juxta moles æquales, aliæ
 quidem a fine stadii, aliæ vero a medio, celeritate æquali.
 In quo evenire putat, ut tempus dimidium sit æquale du-
 plo. (8) Sed est rationis fallacia in eo posita, quod sibi
 concedi postulat alterum juxta id quod movetur, alterum
 juxta quiescens, æquali celeritate moveri æquali tempore
 per æqualem magnitudinem. Hoc autem est falsum : utputa-
 stent æquales moles, in quibus sunt $\alpha\alpha\alpha$: moles autem,
 in quibus sunt $\beta\beta\beta\beta$, incipient moveri a medio ipsorum α ,
 quum his sint æquales numero et magnitudine : moles
 vero, in quibus $\gamma\gamma\gamma$, incipient moveri ab extremo β , quum
 his sint æquales numero et magnitudine, eademque cele-
 ritate moveantur atque ipsa β . Accidit ergo, ut primum β
 et primum γ simul sint in extremo, quum juxta se
 moveantur. Evenit igitur, ut $\tau\alpha$ γ pertransierint omnia ;
 sed $\tau\alpha$ β pertransierint dimidiam partem : adeo ut etiam
 tempus dimidium sit : utrumque enim juxta singula est
 æquale. Simul autem accidit, ut $\tau\beta$ β pertransierit omnia
 γ (simul enim primum γ et primum β sunt in extremis
 contrariis), quum æquale tempus consumatur juxta singula

δσον περ τῶν Α, ὡς φησι, διὰ τὸ ἀμφοτέρα ἴσον χρόνον παρὰ τὰ Β γίνεσθαι. Ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτός ἐστι· συμβαίνει δὲ παρὰ τὸ εἰρημένον ψευδός.
 (9) Οὐδὲ δὴ κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀντιφάσει μεταβολὴν οὐδὲν ἡμῖν ἔσται ἀδύνατον, οἷον εἰ ἐκ τοῦ μὴ λευκοῦ εἰς τὸ λευκὸν μεταβάλλει καὶ ἐν μηδετέρῳ ἔστί, ὡς ἄρα οὔτε λευκὸν ἔσται οὔτε οὐ λευκόν· οὐ γὰρ εἰ μὴ ὄλον ἐν ὀποσζερῶν ἔστί, οὐ λεγθήσεται λευκὸν ἢ οὐ λευκόν· λευκὸν γὰρ λέγομεν ἢ οὐ λευκόν, οὐ τῷ ὄλον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ τῷ τὰ πλεῖστα ἢ τὰ κυριώτατα μέρη· οὐ ταῦτο δ' ἐστὶ μὴ εἶναι τε ἐν τούτῳ καὶ μὴ εἶναι ἐν τούτῳ ὄλον. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ὄντος καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατ' ἀντιφασιν· ἔσται μὲν γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἐν θατέρῳ τῶν ἀντικειμένων, ἐν οὐδετέρῳ δ' ὄλον αἰεί. (10) Πάλιν ἐπὶ τοῦ κύκλου καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ ὄλων τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων, ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἡρεμῶν· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τόπῳ χρόνον τινὰ ἔσται καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μέρη· ὥστε ἡρεμήσει ἅμα καὶ κινήσεται. (11) Πρῶτον μὲν γὰρ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ οὐδένα χρόνον, εἶτα καὶ τὸ ὄλον μεταβάλλει αἰεί εἰς ἕτερον· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἔστιν ἢ ἀπὸ τοῦ Α λαμβανομένη περιφέρεια καὶ ἢ ἀπὸ τοῦ Β καὶ τοῦ Γ καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστου σημείου, πλὴν ὡς ὁ μουσικὸς ἀνθρωπος καὶ ἀνθρώπος, ὅτι συμβέβηκεν. Ὡστε μεταβάλλει αἰεί ἢ ἑτέρα εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ οὐδέποτε ἡρεμήσει. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων.

γ, quantum consumatur in ipsis α, ut Zeno ait, quoniam ambo æquali tempore moventur juxta ipsa β. Ratio igitur hæc est : evenit autem propter falsitatem quæ dicta est.

(9) Nec itaque secundum mutationem quæ in contradictione spectatur, ullum impossibile nobis eveniet : veluti, si ex non albo in album mutatur, et in neutro est, neque album igitur fore neque non album. Non enim si totum non est in utrovis, non dicetur album, vel non album : quandoquidem album dicimus, aut non album, non quia totum sit tale, sed quia pleræque aut præcipuæ partes. Nec idem est, non esse in hoc, et totum non esse in hoc. Similiter res habebit etiam in ente et non ente, et ceteris quæ in contradictione spectantur : non enim necessario erit totum in oppositorum altero, sed semper in neutro. (10) Rursus in circulo, et in globo, et omnino in iis quæ moventur in se ipsis, eventurum ut hæc quiescant : quoniam aliquo tempore in eodem loco erunt et ipsa et eorum partes. Quocirca quiescent simul et movebuntur. (11) Primum enim partes nullo tempore sunt in eodem loco : deinde etiam totum mutatur semper in alterum : non est enim eadem circumferentia quæ sumitur a puncto α, et a β, et a γ, et a singulis aliis punctis; nisi ut musicus homo, et homo, quoniam accidit. Quare mutatur semper altera in alteram, et nunquam quiescet. Eodem modo se res habet etiam in globo, et ceteris quæ in se ipsis moventur.

CAP. X. [XV.]

Ἀποδεικνυμένων δὲ τούτων, λέγομεν ὅτι τὸ ἀμερές οὐκ ἐνδέχεται κινεῖσθαι πλὴν κατὰ συμβεβηκός, οἷον κινουμένου τοῦ σώματος ἢ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐν ᾧ ὑπάρχει, καθάπερ ἂν εἰ τὸ ἐν τῷ πλοίῳ κινούτο ὑπὸ τῆς τοῦ πλοίου φορᾶς ἢ τὸ μέτρον τῆ τοῦ ὄλου κινήσει. Ἡμερὲς δὲ λέγω τὸ κατὰ ποσὸν ἀδιαίρετον· καὶ γὰρ αἱ τῶν μερῶν κινήσεις ἑτεραί εἰσι κατ' αὐτὰ τε τὰ μέρη καὶ κατὰ τὴν τοῦ ὄλου κίνησιν. Ἴδοι δ' ἂν τις ἐπὶ τῆς σφαίρας μάλιστα τὴν διαφορὰν· οὐ γὰρ ταῦτον τάχος ἔσται τῶν τε πρὸς τῷ κέντρῳ καὶ τῶν ἐκτὸς καὶ τῆς ὄλης, ὡς οὐ μιᾶς οὐσίας κινήσεως. Καθάπερ οὖν εἴπομεν, οὕτω μὲν ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὸ ἀμερές ὡς ὁ ἐν τῷ πλοίῳ καθήμενος τοῦ πλοίου θέοντος, καθ' αὐτὸ δ' οὐκ ἐνδέχεται. (2) Μεταβάλλετω γὰρ ἐκ τοῦ ΑΒ εἰς τὸ ΒΓ, εἶτ' ἐκ μεγέθους εἰς μέγεθος εἶτ' ἐξ εἶδους εἰς εἶδος εἶτε κατ' ἀντίφασιν. Ὁ δὲ χρόνος ἔστω ἐν τῷ πρώτῳ μεταβάλλει ἐφ' οὗ Δ. Οὐκοῦν ἀνάγκη αὐτὸ καθ' ὃν μεταβάλλει χρόνον ἢ ἐν τῷ ΑΒ εἶναι ἢ ἐν τῷ ΒΓ, ἢ τὸ μὲν τι αὐτοῦ ἐν τούτῳ, τὸ δ' ἐν θατέρῳ· πᾶν γὰρ τὸ μεταβάλλον οὕτως εἶχεν. Ἐν ἐκατέρῳ μὲν οὖν οὐκ ἔσται τι αὐτοῦ· μεριστὸν γὰρ ἂν εἴη. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τῷ ΒΓ· μεταβεβηκὸς γὰρ ἔσται, ὑπόκειται δὲ μεταβάλλειν. Λείπεται δὴ αὐτὸ ἐν τῷ ΑΒ εἶναι, καθ' ὃν μεταβάλλει χρόνον· ἡρεμήσει ἄρα·

His demonstratis, dicimus, id quod partibus vacat, non posse moveri, nisi ex accidenti : veluti moto corpore, vel magnitudine, in quo inest : quemadmodum si id quod est in navigio, moveatur navigii latione, aut pars moveatur totius motu. Partibus autem vacare dico, quod est secundum quantitatem individuum. Etenim partium motus diversi sunt secundum ipsas partes, et secundum totius motionem. Quod discrimen etiam in globo maxime videre aliquis potest : quia non eadem celeritas erit partium quæ sunt ad centrum, et externarum, et totius globi, tanquam non unus sit motus. Quemadmodum igitur diximus, ita potest moveri quod partibus vacat, ut is qui in navigio sedet, navigio currente movetur; per se autem moveri non potest. (2) Mutetur enim ex αβ in βγ, sive ex magnitudine in magnitudinem, sive ex forma in formam, sive secundum contradictionem. Sit autem tempus, in quo primo mutatur, ubi δ. Ergo necesse est, quo tempore illud mutatur, aut esse in αβ, aut in βγ, aut partem ejus in hoc, partem in altero : quicquid enim mutatur, ita se habebat. In utroque igitur non erit aliquid ipsius : quia partibus constaret. Sed nec erit in βγ : quia mutatum erit : supponitur autem mutari. Relinquitur ergo, ut id sit in αβ, quo tempore mutatur. Quiescet igitur. Nam in eodem esse per

τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι χρόνον τινα ἡρεμεῖν ἦν.
 (3) Ὡστ' οὐκ ἐνδέχεται τὸ ἀμερές κινεῖσθαι οὐδ' ὅλως μεταβάλλειν· μοναχῶς γὰρ ἂν οὕτως ἦν αὐτοῦ κινήσις, εἰ δὲ χρόνος ἦν ἐκ τῶν νῦν· αἰεὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν κεκινήμενον ἂν ἦν καὶ μεταβεβληκός· ὥστε κινεῖσθαι μὲν μηδέποτε, κεκινήσθαι δ' αἰεὶ. Τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, δέδεικται καὶ πρότερον· οὐτε γὰρ ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν, οὐθ' ἡ γραμμὴ ἐκ στιγμῶν, οὐθ' ἡ κινήσις ἐκ κινήματων· οὐθὲν γὰρ ἄλλο ποιεῖ ὁ τοῦτο λέγων ἢ τὴν κίνησιν ἐξ ἀμερῶν, καθάπερ ἂν εἰ χρόνον ἐκ τῶν νῦν, ἢ τὸ μέγεθος ἐκ στιγμῶν. (4) Ἐτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν ὅτι οὐτε στιγμήν οὐτ' ἄλλο ἀδιαίρετον οὐδὲν ἐνδέχεται κινεῖσθαι· ἅπαν γὰρ τὸ κινούμενον ἀδύνατον πρότερον μείζον κινήσθαι αὐτοῦ, πρὶν ἂν ἢ ἴσον ἢ ἑλάττω. Εἰ δὴ τοῦτο, φανερόν ὅτι καὶ ἡ στιγμή ἑλάττω ἢ ἴσον κινήσεται πρώτον. Ἐπει δ' ἀδιαίρετος, ἀδύνατον ἑλάττω κινήσθαι πρότερον· ἴσην ἄρα ἑαυτῇ. Ὡστε ἴσται ἡ γραμμὴ ἐκ στιγμῶν· αἰεὶ γὰρ ἴσην κινουμένη τὴν πᾶσαν γραμμὴν στιγμήν καταμετρήσει. Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ τὸ κινεῖσθαι τὸ ἀδιαίρετον ἀδύνατον. (5) Ἐτι δ' εἰ ἅπαν ἐν χρόνῳ κινεῖται, ἐν δὲ τῷ νῦν μηθέν, ἅπασ δὲ χρόνος διαίρετός, εἴη ἂν τις χρόνος ἐλάττω δρωῶν τῶν κινουμένων ἐν ᾧ κινεῖται ὅσον αὐτό. Οὗτος μὲν γὰρ ἔσται χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται, διὰ τὸ πᾶν ἐν χρόνῳ κινεῖσθαι· χρόνος δὲ πᾶς διαίρετός δέδεικται πρότερον. Εἰ δ' ἄρα στιγμή κινεῖται, ἔσται τις χρόνος ἐλάττω ἐν ᾧ αὐτὴ ἐκινήθη· ἀλλ' ἀδύνατον· ἐν γὰρ τῷ ἐλάττωι ἑλάττω ἀνάγκη κινεῖσθαι. Ὡστ' ἔσται διαίρετον τὸ ἀδιαίρετον εἰς τὸ ἑλάττω, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος εἰς τὸν χρόνον· μοναχῶς γὰρ ἂν κινεῖτο τὸ ἀμερές καὶ ἀδιαίρετον, εἰ ἦν ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι δυνατόν τῷ ἀτόμῳ· τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι καὶ ἀδιαίρετον τι κινεῖσθαι. [XVI.] (6) Μεταβολὴ δ' οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἄπειρος· ἅπασα γὰρ ἦν ἐκ τινος εἰς τι, καὶ ἡ ἐν ἀντίφασιν· καὶ ἡ ἐν ἐναντίοις. Ὡστε τῶν μὲν κατ' ἀντίφασιν ἢ φάσιν καὶ ἢ ἀπόφασιν πέρασ, ὅσον γενέσεως μὲν τὸ δν, φθορᾶς δὲ τὸ μὴ δν· τῶν δ' ἐν τοῖς ἐναντίοις τὰ ἐναντία· ταῦτα γὰρ ἄκρα τῆς μεταβολῆς, ὥστε καὶ ἀλλοιώσεως πάσης· ἐξ ἐναντίων γὰρ τινων ἢ ἀλλοιώσις. Ὁμοίως δὲ καὶ αὐξήσεως καὶ φθίσεως· αὐξήσεως μὲν γὰρ τὸ πέρασ τοῦ κατὰ τὴν οἰκίαν φύσιν τελείου μεγέθους, φθίσεως δὲ ἡ τοῦτο ἐκστασις. (7) Ἡ δὲ φορὰ οὕτω μὲν οὐκ ἔσται πεπερασμένη· οὐ γὰρ πᾶσα ἐν ἐναντίοις· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀδύνατον τμηθῆναι οὕτω, τῷ μὴ ἐνδέχεται τμηθῆναι (πλεοναχῶς γὰρ λέγεται τὸ ἀδύνατον), οὐκ ἐνδέχεται τὸ οὕτως ἀδύνατον τέμεσθαι, οὐδ' ὅλως τὸ ἀδύνατον γενέσθαι γίνεσθαι· οὐδὲ τὸ μεταβάλλειν ἀδύνατον ἐνδέχοιτ' ἂν μεταβάλλειν εἰς δὲ ἀδύνατον μεταβάλλειν. (8) Εἰ οὖν τὸ φερόμενον μεταβάλλοι εἰς τι, καὶ δυνατόν ἔσται μεταβάλλειν. Ὡστ' οὐκ ἄπειρος ἡ κινήσις, οὐδ' οἰσθήσεται τὴν ἄπειρον· ἀδύνατον γὰρ διελεῖν αὐτήν. Ὅτι μὲν οὖν οὕτως οὐκ ἔστιν ἄπειρος μεταβολή, ὥστε μὴ ὄρισθαι πέρασι, φανερόν. (9) Ἄλλ' εἰ οὐ-

aliquid tempus, quiescere erat. (3) Quocirca quod caret partibus, non potest moveri, nec omnino mutari. Uno enim modo sic esse potest ejus motio, si tempus constet ex momentis: semper enim in momento res mota fuerit et inmutata: adeo ut nunquam moveatur, sed semper mota sit. Hoc autem esse impossibile, probatum antea fuit: quia nec tempus ex momentis constat, nec linea ex punctis, nec motus ex terminis qui vocantur κινήματα. Nihil enim aliud facit qui hoc dicit, quam motum constare ex iis quæ partibus carent: perinde ac si tempus constitueret ex momentis, aut magnitudinem ex punctis. (4) Præterea ex his quoque perspicuum est, nec punctum nec ullum aliud individuum posse moveri. Quicquid enim movetur, non potest prius transire majus se ipso, quam transeat vel æquale vel minus. Quod si est, apparet etiam punctum primo transiturum aut minus aut æquale. Quia vero est individuum, non potest prius transire minus: transibit igitur lineam sibi æqualem. Quapropter linea constabit ex punctis: quia punctum semper æqualem sibi transeundo metietur totam lineam. Quod si est impossibile, etiam moveri quod est individuum, est impossibile. (5) Præterea si omnis res in tempore movetur, in momento autem nihil movetur, omne vero tempus est dividuum: utique erit cuique mobili aliquid tempus eo minus, in quo movetur per spatium sibi æquale. Hoc enim erit tempus, in quo movetur: propterea quod omnis res in tempore movetur: omne autem tempus esse dividuum antea probatum fuit. Si igitur punctum movetur, erit aliquid tempus, minus eo tempore, quo ipsum punctum movebatur. Atqui hoc est impossibile. Nam in minori tempore necesse est per minus spatium moveri. Quapropter quod individuum est, dividuum erit in minus, quemadmodum et tempus in tempus. Uno enim modo fieri potest ut moveatur, quod partibus caret et est individuum, si moveri possit in momento individuo: quippe ejusdem rationis est, in momento moveri, et aliquid individuum moveri. [XVI.] (6) Porro nulla mutatio est infinita: quandoquidem omnis est ex aliquo in aliquid, tam ea quæ in contradictione, quam ea quæ in contrariis spectatur. Quare mutationum earum quæ in contradictione spectantur, affirmatio et negatio est terminus: ut generationis, ens; interitus autem, non-ens. Earum autem quæ in contrariis spectantur, contraria sunt termini. Hæc enim sunt extrema mutationis. Quocirca et omnis variationis: nam variatio ex contrariis quibusdam est. Similiter etiam accretionis et deminutionis. Accretionis enim terminus est finis magnitudinis, quæ est secundum propriam naturam; deminutionis vero, ab hac magnitudine recessus. (7) Latio autem ita non erit terminata: non enim omnis in contrariis cernitur. Sed quia quod non potest sectum esse ita, ut non possit evenire ut sectum sit, (pluribus enim modis impossibile dicitur), quod, inquam, ita est impossibile, non potest secari: et omnino quod non potest esse factum, non potest fieri; nec quod non potest esse mutatum, poterit mutari in id in quod non potest esse mutatum. (8) Ergo si id quod fertur, mutetur in aliquid, etiam poterit mutatum esse. Quapropter motus non erit infinitus, nec feretur per spatium infinitum, quoniam impossibile est id pertransire. Non esse igitur ita infinitam mutationem, ut terminis non finiatur, perspi-

τως ἐνδέχεται ὥστε τῷ χρόνῳ εἶναι ἄπειρον τὴν αὐτὴν οὐσαν καὶ μίαν, σκεπτέον· μὴ μίας μὲν γὰρ γινομένης οὐθὲν ἴσως κωλύει, οἷον εἰ μετὰ τὴν φορὰν ἀλλοίωσις εἴη καὶ μετὰ τὴν ἀλλοίωσιν αὐξήσις καὶ πάλιν γένεσις· οὕτω γὰρ αἰεὶ μὲν ἔσται τῷ χρόνῳ κίνησις, ἀλλ' οὐ μία, διὰ τὸ μὴ εἶναι μίαν ἐξ ἀπασῶν. Ὡστε δὲ γίνεσθαι μίαν, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρον εἶναι τῷ χρόνῳ πλὴν μιᾶς αὐτῆ δ' ἐστὶν ἡ κύκλω φορὰ.

cum est. (9) Sed considerandum est, an ita fieri possit, ut quum una et eadem sit, tempore sit infinita. Nisi eadem una sit, fortasse nihil prohibet: veluti si post lationem variatio fiat, et post variationem accretio, et iterum generatio: sic enim perpetuo quidem tempore erit motio, non tamen una, quia non est una ex omnibus. Sic autem ut sit una, non potest esse tempore infinita, præter unam: hæc autem est circuli conversio.

LIBER VII.

CAP. I.

Ἄπαν τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἐν ἑαυτῷ μὴ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, φανερόν ἐστι ὑφ' ἑτέρου κινεῖται. Εἰ δ' ἐν αὐτῷ, εἰλήφθω ἐφ' οὗ τὸ AB, δ κινεῖται μὴ τῷ τῶν τούτου τι κινεῖσθαι. Πρῶτον μὲν οὖν τὸ ὑπολαμβάνειν τὸ AB ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι διὰ τὸ ὅλον τε κινεῖσθαι καὶ ὑπὸ μηθενὸς τῶν ἐξῴθων, ὁμοίον ἐστὶν ὡσπερ ἂν εἴ τις τοῦ ΔΕ κινουῦντος τὸ ΕΖ, καὶ αὐτοῦ κινουμένου ὑπολαμβάνοι τὸ ΔΕΖ ὑφ' αὐτοῦ κινεῖσθαι, διὰ τὸ μὴ συνορᾶν πότερον ὑπὸ ποτέρου κινεῖται, πότερον τὸ ΔΕ ὑπὸ τοῦ ΕΖ ἢ τὸ ΕΖ ὑπὸ τοῦ ΔΕ. (2) Ἐτι τὸ ὑφ' αὐτοῦ κινούμενον οὐδέποτε παύσεται κινούμενον τῷ ἑτερόν τι στήναι κινούμενον. Ἀνάγκη τοίνυν, εἴ τι παύεται κινούμενον τῷ ἑτερόν τι στήναι, τοῦθ' ὑφ' ἑτέρου κινεῖσθαι. Τούτου γὰρ φανεροῦ γινομένου, ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον κινεῖσθαι ὑπό τινος. Ἐπεὶ γὰρ εἰληπται τὸ AB κινούμενον, διαιρετὸν ἔσται· πᾶν γὰρ τὸ κινούμενον διαιρετὸν ἦν. Διηρήσθω τοίνυν ἡ τὸ Γ. Ἀνάγκη δὴ τοῦ ΒΓ ἡρεμοῦντος ἡρεμῆσαι καὶ τὸ AB· εἰ γὰρ μὴ, εἰλήφθω κινούμενον. Τοῦ τοίνυν ΒΓ ἡρεμοῦντος, κινῶτο ἂν τὸ ΑΓ· οὐκ ἄρα καθ' αὐτὸ κινεῖται τὸ AB. Ἄλλ' ὑπέκειτο καθ' αὐτὸ κινεῖσθαι πρῶτον. Δῆλον τοίνυν ἐστὶ τοῦ ΓΒ ἡρεμοῦντος ἡρεμῆσαι καὶ τὸ ΒΑ, καὶ τότε παύσεται κινούμενον. Ἄλλ' εἴ τι τῷ ἄλλο ἡρεμῆσαι ἴσταται καὶ παύεται κινούμενον, τοῦθ' ὑφ' ἑτέρου κινεῖται. Φανερόν δὴ ἐστὶ πᾶν τὸ κινούμενον ὑπό τινος κινεῖται· διαιρετὸν τε γὰρ ἐστὶ πᾶν τὸ κινούμενον, καὶ τοῦ μέρους ἡρεμοῦντος ἡρεμῆσαι καὶ τὸ ὅλον. (3) Ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον πᾶν ὑπό τινος κινεῖται, ἀνάγκη καὶ τὸ κινούμενον πᾶν ἐν τόπῳ κινεῖσθαι ὑπ' ἄλλου. Καὶ τὸ κινουῦν τοίνυν ὑφ' ἑτέρου, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται, καὶ πάλιν τοῦτο ὑφ' ἑτέρου. [II.] Οὐ δὴ εἰς ἄπειρον πρόεισιν, ἀλλὰ στήσεται που, καὶ ἔσται τι δ' πρῶτως αἴτιον ἔσται τοῦ κινεῖσθαι. (4) Εἰ γὰρ μὴ, ἀλλ' εἰς ἄπειρον πρόεισιν, ἔστω μὲν Α ὑπὸ τοῦ Β κινούμενον, τὸ δὲ Β ὑπὸ τοῦ Γ, τὸ δὲ Γ ὑπὸ τοῦ Δ· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον εἰς ἄπειρον προβαίνετω. Ἐπεὶ οὖν ἅμα τὸ κινουῦν καὶ αὐτὸ κινεῖται, δῆλον ὡς ἅμα κινήσεται τὸ τε Α καὶ τὸ Β· κινουμένου γὰρ τοῦ Β κινήσεται καὶ τὸ Α· καὶ τοῦ Β δὴ κινουμένου τὸ Γ, καὶ τοῦ Γ τὸ Δ. Ἐσται τοίνυν ἅμα ἡ τε τοῦ Α κίνησις

Quicquid movetur, necesse est ut ab aliquo moveatur. Nam si in se ipso non habet principium motus, ab alio moveri perspicuum est. Si vero in se ipso habet, sumatur, ubi α β, id quod movetur, non quia pars ejus aliqua moveatur. Primum igitur existimare α β a se ipso moveri, quia totum moveatur, et a nullo externo moveatur: perinde est ac si quis, quum τὸ δε moveat ε ζ, et ipsum quoque moveatur, existimet δε ζ a se ipso moveri, quia non perspiciat utrum ab utro moveatur, id est, utrum τὸ δε moveatur ab ε ζ, an τὸ ε ζ moveatur a δε. (2) Præterea quod a se ipso movetur, nunquam moveri desinet, eo quod aliud quiddam motum sistatur. Necesse est igitur, si quid moveri desinit, eo quod aliud quiddam sistatur, hoc ab altero moveri. Quod quum perspicuum factum sit, necesse est quicquid movetur, moveri ab aliquo. Nam quia sumptum est τὸ α β moveri, dividuum erit. Quicquid enim movetur, dividuum erit. Dividatur igitur ratione ipsius γ: ergo necesse est, quum τὸ β γ quiescit, etiam τὸ α β quiescere. Nisi enim ita sit, sumatur moveri. Ergo β γ quiescente, movebitur τὸ α γ. Non igitur per se movetur τὸ α β. Verum supponebatur per se moveri primum: patet igitur, futurum ut quiescente γ β, quiescat etiam τὸ β α, ac tum moveri desinat. Atqui si quid sistitur et moveri desinit eo quod aliud quiescit, hoc ab altero movetur: perspicuum igitur est, quicquid movetur, ab aliquo moveri. Quicquid enim movetur, dividuum est, et parte quiescente, totum quiescet. (3) Quoniam autem quicquid movetur, ab aliquo movetur, necesse est etiam quicquid movetur in alio, moveri ab alio. Ergo et quod movet, ab altero movetur, quando ipsum quoque movetur: et rursus hoc altero. [II.] Non tamen in infinitum procedit: sed alicubi sistitur, et erit aliquid quod primo causa erit motionis. (4) Nisi enim ita sit, sed in infinitum procedat, moveatur τὸ α β; et τὸ β α γ, et τὸ γ α δ: et hoc modo in infinitum progrediatur. Quoniam igitur id quod movet, ipsum quoque simul movetur: manifestum est, simul motum iri et α et β: moto enim β, movebitur etiam τὸ α: ergo et moto β, movebitur τὸ γ: et moto γ, movebitur τὸ δ. Simul igitur erit motus τοῦ α et τοῦ β et τοῦ γ, et cetero-

καὶ τοῦ Β καὶ τοῦ Γ καὶ τῶν λοιπῶν ἐκάστου. Καὶ λαβεῖν τοῖνυν αὐτῶν ἕκαστον δυνασόμεθα· καὶ γὰρ εἰ ἕκαστον ὑφ' ἑκάστου κινεῖται, οὐθὲν ἤττον μία τῶ ἀριθμῶν ἢ ἑκάστου κίνησις, καὶ οὐκ ἄπειρον τοῖς ἐσχάτοις, 5 ἐπειδήπερ τὸ κινούμενον πᾶν ἐκ τινος εἰς τι κινεῖται. (6) Ἡ γὰρ ἀριθμῶν συμβαίνει τὴν αὐτὴν κίνησιν εἶναι, ἢ γένει, ἢ εἶδει. Ἀριθμῶν μὲν οὖν λέγω τὴν αὐτὴν κίνησιν τὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ τῶ ἀριθμῶν, ἐν τῶ αὐτῶ χρόνῳ τῶ ἀριθμῶν γινομένην, ὡς ἐκ τοῦδε τοῦ 10 λευκοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν τῶ ἀριθμῶν, εἰς τὸδε τὸ μέλαν κατὰ τὸνδε τὸν χρόνον, ἕνα ὄντα τῶ ἀριθμῶν· εἰ γὰρ κατ' ἄλλον, οὐκέτι μία ἔσται τῶ ἀριθμῶν, ἀλλὰ τῶ εἶδει. Γένει δ' ἢ αὐτῆ κίνησις ἢ ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ τῆς οὐσίας ἢ τοῦ γένους· εἶδει δὲ ἢ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῶ εἶδει 15 εἰς ταῦτο τῶ εἶδει, ὡς ἐκ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν ἢ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸ κακόν. Ταῦτα δ' εἴρηται καὶ ἐν τοῖς πρότερον. (α) Εἰλήφθω τοῖνυν ἢ τοῦ Α κίνησις καὶ ἔστω ἐφ' οὗ τὸ Ε, καὶ ἢ τοῦ Β ἐφ' οὗ τὸ Ζ, καὶ ἢ τοῦ ΓΔ ἐφ' οὗ τὸ ΗΘ, καὶ ὁ χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται τὸ Α, 20 ὁ Κ. Ὀρισμένης δὴ τῆς κινήσεως τοῦ Α, ὀρισμένος ἔσται καὶ ὁ χρόνος καὶ οὐκ ἄπειρος ὁ Κ. Ἀλλ' ἐν τῶ αὐτῶ χρόνῳ ἐκινεῖτο τὸ Α καὶ τὸ Β καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστον. Συμβαίνει τοῖνυν τὴν κίνησιν τὴν ΕΖΗΘ ἄπειρον οὖσαν ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ κινεῖσθαι τῶ Κ· ἐν 25 ᾧ γὰρ τὸ Α ἐκινεῖτο, καὶ τὰ τῶ Α ἐφεξῆς ἅπαντα ἐκινεῖτο ἄπειρα ὄντα. Ὡστ' ἐν τῶ αὐτῶ κινεῖται. Καὶ γὰρ ἤτοι ἴση ἢ κίνησις ἔσται ἢ τοῦ Α τῇ τοῦ Β, ἢ μείζων. Διαφέρει δ' οὐδέν· πάντως γὰρ τὴν ἄπειρον κίνησιν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ συμβαίνει κινεῖσθαι· τοῦτο δ' ἀδύνατον. (7) Οὗτω μὲν οὖν δοξείεν 30 ἂν δείκνυσθαι τὸ ἐξ ἀρχῆς, οὐ μὴν δείκνυται γε διὰ τὸ μηδὲν ἄτοπον συμβαίνειν· ἐνδέχεται γὰρ ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ κίνησιν ἄπειρον εἶναι, μὴ τὴν αὐτὴν δέ, ἀλλ' ἑτέραν καὶ ἑτέραν πολλῶν κινουμένων καὶ ἀπεί- 35 ρων· ὅπερ συμβαίνει καὶ τοῖς νῦν. (8) Ἀλλ' εἰ τὸ κινούμενον πρῶτως κατὰ τόπον καὶ σωματικὴν κίνησιν ἀνάγκη ἄπτεσθαι ἢ συνεχὲς εἶναι τῶ κινουόντι, καθάπερ δρῶμεν ἐπὶ πάντων τοῦτο συμβαίνειν· ἔσται γὰρ ἐξ ἀπάντων ἐν τὸ πᾶν ἢ συνεχὲς τὸ δὴ ἐνδεχόμενον 40 εἰλήφθω, καὶ ἔστω τὸ μὲν μέγεθος ἢ τὸ συνεχὲς ἐφ' οὗ τὸ ΑΒΓΔ, ἢ δὲ τούτου κίνησις ἢ ΕΖΗΘ. Διαφέρει δ' οὐδέν ἢ πεπερασμένον ἢ ἄπειρον· ὁμοίως γὰρ ἐν πεπερασμένῳ τῶ Κ κινήθησεται ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον. Τούτων δ' ἑκάτερον τῶν ἀδυνάτων. (9) Φα- 45 νερόν οὖν ὅτι στήσεται ποτε καὶ οὐκ εἰς ἄπειρον πρόσεισι τὸ αἰ ὑφ' ἑτέρου, ἀλλ' ἔσται τι δ' πρῶτον κινήθησεται. Μηθὲν δὲ διαφερέτω τὸ ὑποτεθέντος τινός τοῦτο δείκνυσθαι· τοῦ γὰρ ἐνδεχομένου τεθέντος, οὐδὲν ἄτοπον εἶδει συμβαίνειν.

rum cujusque. Ergo et horum unum quodque sumere poterimus : nam etsi singula a singulis moventur, nihilominus una numero est cujusque motio, non infinita extremis : quia quicquid movetur, ex aliquo in aliquid movetur. (5) Aut enim numero accidit eundem motum esse, aut genere, aut specie. Ac numero quidem dico eundem motum esse eum qui ex eodem in idem numero fit, in tempore quod est idem numero : ut ex hoc albo, quod est unum numero, in hoc nigrum, hoc tempore quod unum numero est : nam si alio tempore, non erit amplius unus motus numero, sed specie. Genere autem idem motus est, qui fit in eadem categoria sive substantiæ, sive generis. Specie vero, qui fit ex eodem specie, in idem specie : ut ex albo in nigrum, aut ex bono in malum. Sed hæc etiam in superioribus tradita fuerunt. (6) Sumatur igitur motus τοῦ α, et sit ubi τὸ ε : et motus τοῦ β, ubi τὸ ζ : et motus τοῦ γ δ, ubi τὸ η θ. Et tempus, quo movetur τὸ α, sit x. Quum igitur motus τοῦ α sit definitus, etiam tempus x erit finitum, non infinitum. Atqui eodem tempore movebatur τὸ α, et τὸ β, et ceterorum unumquodque : accidit igitur, ut motus ε ζ η θ, quum sit infinitus, fiat aliqua tempore x : nam quo tempore τὸ α movebatur, etiam relicta omnia quæ post α deinceps sunt, movebantur, quum sint infinita : quocirca eodem tempore moventur. Etiam vel æqualis erit motus τοῦ α motui τοῦ β [et reliquorum] ; vel major. Sed nihil refert. Nam omnino accidit infinitum motum finito tempore fieri : quod est impossibile. (7) Sic igitur videri potest probari quod ab initio fuit quæsitum : non tamen probatur, propterea quod nihil absurdi accidit. Potest enim finito tempore motus infinitus esse, non tamen idem, sed alius atque alius, quum multæ et infinitæ res moveantur : quod quidem evenit etiam in his quæ nunc sumpsimus. (8) Verum si id quod primo secundum locum et corporali motu cietur, necesse est ut tangat vel continuum sit ei quod movet, quemadmodum videmus in omnibus hoc accidere : (nam totum erit ex omnibus unum ; aut continuum :) jam quod esse potest, sumatur, ac sit magnitudo vel continuum, ubi α β γ δ : hujus autem motio sit ε ζ η θ. Nihil autem interest, utrum finitum sit, an infinitum : æque enim finito tempore x movebitur vel infinitum, vel finitum : quorum utrumque est impossibile. (9) Perspicuum igitur est, fore aliquando ut sistatur ; nec progredi in infinitum semper ab alio moveri : sed fore aliquid, quod primum movebit. Nihil autem intersit, supposito aliquo, hoc probari : quia posito eo quod esse potest, nihil absurdi evenire oportet.

CAP. II.

Τὸ δὲ πρῶτον κινουῦν, μὴ ὅς τὸ οὐ ἔνεκον, ἀλλ' ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἐστὶν ἅμα τῷ κινουμένῳ· ἅμα δὲ λέγω, διότι οὐθέν αὐτῶν μεταξὺ ἐστὶ. Τοῦτο γὰρ κοινὸν ἐπὶ παντὸς κινουμένου καὶ κινουντός ἐστιν. (2) Ἐπεὶ δὲ τρεῖς εἰσὶ κινήσεις, ἧ τε κατὰ τόπον καὶ κατὰ τὸ ποιὸν καὶ κατὰ τὸ ποσόν, ἀνάγκη καὶ τὰ κινούμενα τρεῖς. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τόπον, φορᾶ· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποιόν, ἀλλοιώσις· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσόν, αὐξήσις καὶ φθίσις. Πρῶτον μὲν οὖν ὑπὲρ τῆς φορᾶς εἵπωμεν· αὕτη γὰρ πρῶτη τῶν κινήσεων ἐστὶν. Ἄπαν δὲ τὸ φερόμενον ἢ ὑφ' αὐτοῦ κινεῖται ἢ ὑπ' ἄλλου. Ὅσα μὲν οὖν αὐτὰ ὑφ' αὐτῶν κινεῖται, φανερόν ἐν τούτοις ὅτι ἅμα τὸ κινούμενον καὶ τὸ κινουῦν ἐστὶν· ἐνυπάρχει γὰρ αὐτοῖς τὸ πρῶτον κινουῦν· ὅστ' οὐδέν ἐστιν ἀναμεταξὺ. Ὅσα δ' ὑπ' ἄλλου κινεῖται, τετραγῶν ἀνάγκη γίνεσθαι· τέταρα γὰρ εἶδη τῆς ὑπ' ἄλλου φορᾶς, ἑλξίς, ὤσις, ὄχησις, δίνησις. Ἀπασαὶ γὰρ αἱ κατὰ τόπον κινήσεις ἀνάγονται εἰς ταύτας· ἡ μὲν γὰρ ἔπωσις ὥσις τίς ἐστὶν, ὅταν τὸ ἀπ' αὐτοῦ κινουῦν ἐπακολουθοῦν ὠθῆ· ἡ δ' ἄπωσις, ὅταν μὴ ἐπακολουθῆ κινήσαν· ἡ δὲ ῥύψις, ὅταν σφοδρτέραν ποιήσῃ τὴν ἀπ' αὐτοῦ κίνησιν τῆς κατὰ φύσιν φορᾶς, καὶ μέχρι τοσούτου φέρηται, ἕως ἂν κρατῆ ἢ κινήσις. Πάλιν ἡ δίνωσις καὶ σύνωσις ἄπωσις καὶ ἑλξίς εἰσὶν· ἡ μὲν γὰρ δίνωσις ἄπωσις (ἡ γὰρ ἀπ' αὐτοῦ ἢ ἀπ' ἄλλου ἐστὶν ἡ ἄπωσις), ἡ δὲ σύνωσις ἑλξίς (καὶ γὰρ πρὸς αὐτὸ καὶ πρὸς ἄλλο ἡ ἑλξίς). Ὡστε καὶ ὅσα τούτων εἶδη, ὅσον σπάθησις καὶ κέρχισις· ἡ μὲν γὰρ σύνωσις, ἡ δὲ δίνωσις. Ὅμοιως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι συγκρίσεις καὶ διακρίσεις· ἅπασαι γὰρ ἐσονται δίνωσις ἢ συνώσις, πλὴν ὅσαι ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ εἰσὶν. ἅμα δὲ φανερόν ἐστι οὐδ' ἐστὶν ἄλλο τι γένος κινήσεως ἢ σύγκρισις καὶ διάκρισις· ἅπασαι γὰρ διανεμόνται εἰς τινὰς τῶν εἰρημένων. Ἔτι δ' ἡ μὲν εἰσποῆ ἑλξίς, ἡ δ' ἐκποῆ ὤσις. Ὅμοιως δὲ καὶ ἡ πύσις, καὶ ὅσαι ἄλλαι διὰ τοῦ σώματος ἢ ἐκκριτικαὶ ἢ ληπτικαὶ κινήσεις· αἱ μὲν γὰρ ἑλξίς εἰσὶν, αἱ δ' ἄπωσις. Δεῖ δὲ καὶ τὰς ἄλλας τὰς κατὰ τόπον ἀνάγειν· ἅπασαι γὰρ πίπτουσιν εἰς τέσσαρας ταύτας. Τούτων δὲ πάλιν ἡ ὄχησις καὶ ἡ δίνησις εἰς ἑλξίν καὶ ὤσιν. Ἡ μὲν γὰρ ὄχησις κατὰ τούτων τινὰ τῶν τριῶν τρόπων ἐστὶ· τὸ μὲν γὰρ ὀχούμενον κινεῖται κατὰ συμβεβηκός, ὅτι ἐν κινουμένῳ ἐστὶν ἢ ἐπὶ κινουμένου τινός· τὸ δ' ὀχοῦν ὀχεῖ ἢ ἐλκόμενον ἢ ὠθούμενον ἢ δινούμενον· ὅστε κοινὴ ἐστὶν ἁπασῶν τῶν τριῶν ἡ ὄχησις. Ἡ δὲ δίνησις σύγκειται ἐξ ἑλξέως τε καὶ ὤσεως· ἀνάγκη γὰρ τὸ δινουῦν τὸ μὲν ἔλκειν, τὸ δ' ὠθεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀπ' αὐτοῦ, τὸ δὲ πρὸς αὐτὸ ἄγει. Ὡστ' εἰ τὸ ὠθοῦν καὶ τὸ ἔλκον ἅμα τῷ ὠθουμένῳ καὶ τῷ ἐλκόμενῳ, φανερόν ἐστι τοῦ κατὰ τόπον κινουμένου καὶ κινουντός οὐδέν ἐστι μεταξὺ. Ἀλλὰ μὴν τοῦτο δῆλον καὶ ἐκ τῶν δριμυῶν. Ὡσις μὲν γὰρ ἐστὶν ἢ ἐφ' αὐτοῦ ἢ ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλο κινήσις, ἑλξίς δὲ ἢ ἀπ' ἄλλου πρὸς αὐτὸ

Quod autem primum movet, non ut id cuius gratia, sed unde principium motus, simul est cum eo quod movetur. Simul autem dico, quia nihil est his interjectum. Hoc enim commune est omni rei quæ movetur et quæ movet. (2) Quum autem tres sint motus, nempe in loco, in quantitate, et in qualitate; necesse est tria quoque esse quæ moventur. Motus igitur qui fit in loco, est latio. Qui autem in qualitate, variatio. Qui vero in quantitate, accretio et deminutio. Primum igitur de latatione dicamus: hic enim est motuum primus. Quicquid igitur fertur, vel a se movetur, vel ab alio. Quæcumque igitur ipsa a se ipsis moventur, in his perspicuum est, simul esse quod movetur et quod movet: inest enim ipsis id quod primum movet. Quare nihil est interjectum. Quæcumque vero ab alio moventur, quattuor modis moveri necesse est: quattuor enim sunt species latationis quæ ab alio fit, tractus, pulsus, vectio, conversio. Omnes enim motus qui in loco fiunt, ad hos reducuntur. Etenim impulsio est pulsus quidam, quum id quod a se pellit, sequitur rem quam pellit. Depulsio vero est, quum non sequitur movendo. Jactus autem, quum vehementiorem motum efficit, quo rem a se pellit, quam fit illius rei latio naturalis, et ea res eo usque fertur, donec molto vim suam retinet. Kursus dispulsio et compulsio sunt depulsio et tractus; nam dispulsio est depulsio: quandoquidem depulsio est vel a se, vel ab alio. Compulsio vero est tractus: quoniam tractus est ad se et ad aliud. Quocirca et quæcumque sunt horum motuum species, eodem referri debent, ut telæ densatio, et contextus: illa namque est compulsio; hic vero est dispulsio. Similiter etiam aliæ concretiones et secretiones eodem sunt referendæ: omnes enim erunt dispulsiones, aut compulsionones, exceptis iis quæ in ortu et interitu sunt. Simul autem perspicuum est, concretionem et secretionem non esse aliud quoddam genus motus: nam omnes distribuuntur in aliquos ex iis motibus qui dicti fuerunt. Præterea inspiratio est tractus: exspiratio autem est pulsus. Similiter etiam excretio, et quicumque alii motus per corpus fiunt, quibus vel aliquid excernitur, vel sumitur. Nam hi sunt tractus: illi vero sunt depulsionones. Oportet autem et alios motus qui in loco fiunt, reducere: quoniam omnes in hos quattuor cadunt. Rursus ex his motibus vectio et conversio referuntur ad tractum et pulsum. Nam vectio est ab aliquo ex his tribus modis. Quod enim vehitur, ex accidenti movetur, quia est in eo quod movetur, aut super aliquo quod movetur. Quod autem vehit, movetur, vel pulsum, vel tractum, vel conversum. Quapropter communis his omnibus tribus est vectio. Conversio autem constat ex tractu et pulsu: quia necesse est ut id quod convertit, partem trahat, partem pellat: partem enim a se, partem ad se ducit. Quare si id quod pellit, et quod trahit, simul est cum eo quod pellitur, et eo quod trahitur: patet, ei quod in loco movetur, et ei quod movet, nihil esse interjectum. Atque hoc manifestum est etiam ex definitionibus. Nam pulsus est motus qui vel a se vel ab alio fit ad

ἢ πρὸς ἄλλο, ὅταν θάττον ἢ κίνησις ἢ τοῦ ἔλκοντος, ἢ χωρίζουσα ἀπ' ἀλλήλων τὰ συνεχῆ· οὕτω γὰρ συνεφέλκεται θάτερον. Τάχα δὲ δοῦναι ἂν εἶναι τις ἑλξίς καὶ ἄλλως· τὸ γὰρ ἔζλον ἔλκει τὸ πῦρ οὐχ οὕτως. Τὸ δ' οὐθὲν διαφέρει κινουμένου τοῦ ἔλκοντος ἢ μένοντος ἔλκει· ὅτε μὲν γὰρ ἔλκει οὐ ἔστιν, ὅτε δὲ οὐ ἦν. Ἀδύνατον δὲ ἢ ἀπ' αὐτοῦ πρὸς ἄλλο ἢ ἀπ' ἄλλου πρὸς αὐτὸ κινεῖν μὴ ἀπτόμενον· ὥστε φανερόν ἐστι τοῦ κατὰ τόπον κινουμένου καὶ κινούντος οὐδὲν ἔστι μεταξὺ.

10 (3) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ ἀλλοιουμένου καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. Τοῦτο δὲ ὀκλῶν ἐξ ἐπαγωγῆς· ἐν ἅπασιν γὰρ συμβαίνει ἅμα εἶναι τὸ ἔσχατον ἀλλοιοῦν καὶ τὸ [πρῶτον] ἀλλοιούμενον ὑπὸ τῶν εἰρημένων. Ταῦτα γὰρ ἐστὶ πάθη τῆς υποκειμένης ποιότητος· ἢ γὰρ θερμαινόμενον ἢ γλυκαινόμενον ἢ πυκνόμενον ἢ ξηραίνόμενον ἢ λευκαίνόμενον ἀλλοιοῦσθαι φαμεν, ὁμοίως τὸ ἄψυχον καὶ τὸ ἐμψυχον λέγοντες, καὶ πάλιν τῶν ἐμψύχων τά τε μὴ αἰσθητικὰ τῶν μερῶν καὶ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις.

16 (4) Ἀλλοιοῦνται γὰρ πως καὶ αἱ αἰσθήσεις· ἢ γὰρ αἰσθήσις ἢ κατ' ἐνέργειαν κινήσις ἐστὶ διὰ σώματος, πασχούσης τι τῆς αἰσθήσεως. Καθ' ὅσα μὲν οὖν τὸ ἄψυχον ἀλλοιοῦται, καὶ τὸ ἐμψυχον, καθ' ὅσα δὲ τὸ ἐμψυχον, οὐ κατὰ ταῦτα πάντα τὸ ἄψυχον· οὐ γὰρ ἀλλοιοῦται κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὸ μὲν λαμβάνει,

26 τὸ δ' οὐ λαμβάνει πάσχον. Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τὸ ἐμψυχον λαμβάνει, ὅταν μὴ κατὰ τὰς αἰσθήσεις γίγνηται ἢ ἀλλοιοῦται. Εἴπερ οὖν ἀλλοιοῦται τὸ ἀλλοιούμενον ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἐν ἅπασιν γε τούτοις φανερόν ἐστι ἅμα ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀλλοιοῦν καὶ τὸ πρῶτον ἀλλοιούμενον· τῶ μὲν γὰρ συνεχῆς ὁ ἀήρ, τῶ δ' ἀέρι τὸ σῶμα· πάλιν δὲ τὸ μὲν χρῶμα τῶ φωτὶ, τὸ δὲ φῶς τῇ ὄψει. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἀκοή καὶ ἡ ὄσφρησις· πρῶτον γὰρ κινεῖν πρὸς τὸ κινούμενον ὁ ἀήρ. Καὶ ἐπὶ τῆς γεύσεως ὁμοίως· ἅμα γὰρ τῇ γεύσει ὁ χυμός. (5) Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθητῶν. Ὡστ' οὐδὲν ἔσται μεταξὺ τοῦ ἀλλοιουμένου καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. Οὐδὲ μὴν τοῦ αὐξανόμενου τε καὶ αἰζοντος· αὐξάνει γὰρ τὸ πρῶτον αὖξον προσγιγνόμενον, ὥστε ἐν γίγνεσθαι τὸ ὅλον. Καὶ πάλιν φθίνει τὸ φθίνον ἀπογιγνόμενον τινὸς

40 τῶν τοῦ φθίνοντος. Ἀνάγκη οὖν συνεχῆς εἶναι καὶ τὸ αὖξον καὶ τὸ φθίνον, τῶν δὲ συνεχῶν οὐδὲν μεταξὺ. Φανερόν οὖν ἐστι τοῦ κινουμένου καὶ τοῦ κινούντος πρῶτον καὶ ἔσχατον πρὸς τι κινούμενον οὐδὲν ἔστιν ἀνά μέσον.

aliud. Tractus autem qui fit ab alio ad se vel ad aliud, quum celerior est motus ejus quod trahit, qui a se invicem separat ea quæ sunt continua : sic enim alterum simul atrahitur. (Fortassis autem videri potest esse quidam tractus etiam alio modo : nam lignum trahit ignem non hoc modo. Nihil autem interest utrum moveatur an maneat id quod trahit ; quandoque enim eo trahit ubi est : quandoque, ubi erat.) Sed impossibile est, vel a se ad aliud, vel ab alio ad se moveere, non tangendo. Quare perspicuum est, ei quod in loco movetur, et ei quod movet, nihil esse interjectum. (3) Sed nec ei quod variatur, et ei quod variat. Hoc autem ex inductione manifestum est. In omnibus enim accidit ut simul sint, quod extremum variat, et quod primum variatur... variatum rebus dictis. Hæc enim sunt affectiones subjectæ qualitatis : aut enim quod calefit aut quod dulcescit, aut quod densatur, aut quod exsiccatur, aut quod dealbatur, variari dicimus, similiter hoc dicentes tam de inanimato quam de animato, et rursus tam de animatorum partibus sensu vacantibus, quam de ipsis sensibus. (4) Variantur enim aliquo modo etiam sensus. Nam sensus, qui est actu, est motus per corpus, sensu aliquid patiente. Quibus igitur inanimatum variatur, his variatur etiam animatum : quibus autem animatum, non his omnibus variatur inanimatum : quandoquidem non variatur secundum sensus. Et alterum latet, alterum non latet, quum patitur. Sed nihil prohibet etiam inanimatum latere, quando non secundum sensus variatio fit. Si igitur quod variatur, a sensibilibus variatur ; in his omnibus perspicuum est simul esse quod extremum variat, et quod primum variatur : illi namque continuus est aer, aeri autem corpus ; rursus color lumini, lumen aspectui. Et eodem modo se habet et auditus, et odoratus : quoniam aer est primum movens, relatum ad id quod movetur. Et in gustu similiter res se habet : nam sapor est simul cum gustu. (5) Itidem etiam res habet in rebus inanimatis et sensu carentibus. Quare nihil erit interjectum ei quod variatur, et ei quod variat. Quin nec ejus quod augetur, et ejus quod auget. Quod enim primum auget, appositum auget, adeo ut totum fiat unum. Et rursus minuitur id quod minuitur, abscedente aliqua parte ipsius quod minuitur. Necesse est igitur, et id quod auget, et id quod minuitur, esse continuum : continuis vero nihil est interjectum. Perspicuum igitur est, ei quod movetur, et ei quod movet, primo atque ultimo ad id quod movetur relato, nihil esse interjectum.

CAP. III.

45 Ὅτι δὲ τὸ ἀλλοιούμενον ἅπαν ἀλλοιοῦται ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, καὶ ἐν τούτοις ὑπάρχει μόνοις ἀλλοιώσις ὅσα καθ' αὐτὰ λέγεται πάσχειν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἐκ τῶνδε θεωρητέον. (2) Τῶν γὰρ ἄλλων μάλιστα· ἂν τις ὑπολάβοι ἐν τε τοῖς σχήμασι καὶ ἐν ταῖς μορφαῖς καὶ ἐν ταῖς

50 ἕξει καὶ ταῖς τούτων λήψεσι καὶ ἀποβολαῖς ἀλλοιώσιν ὑπάρχειν· ἐν οὐδετέροις δ' ἐστὶ. Τὸ μὲν γὰρ σχηματιζόμενον καὶ ρυθμιζόμενον ὅταν ἐπιτελεσθῆ, οὐ λέγομεν

Quicquid autem variatur, variari a sensibilibus, et in his solis esse variationem, quæ per se dicuntur pati a sensibilibus, ex his dispiciendum est. (2) Nam aliorum maxime quispiam existimare possit, in figuris, et in formis, et in habitibus, horumque sumptionibus et amissionibus variationem inesse. Sed in neutris est. Quod enim figuratur et concinnatur, quum perfectum fuerit, non dicimus esse id ex quo est : veluti statuum non dicimus esse æs, aut pyrami-

ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἐστίν, οἷον τὸν ἀνδριάντα χαλκόν, ἢ τὴν πυραμίδα κηρόν, ἢ τὴν κλίνην ξύλον, ἀλλὰ παρωνυμιάζοντες τὸ μὲν χαλκοῦν, τὸ δὲ κήρινον, τὸ δὲ ξύλινον· τὸ δὲ πεπονηθὸς καὶ ἡλλοιωμένον προσαγορεύομεν· ξηρὸν ἢ ὑγρὸν καὶ σκληρὸν καὶ θερμὸν τὸν χαλκὸν λέγομεν καὶ τὸν κηρόν· καὶ οὐ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ θερμὸν χαλκὸν λέγομεν, διμυθῶν τῷ πάθει προσαγορεύοντες τὴν ἕλην. Ὡστ' εἰ κατὰ μὲν τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφήν οὐ λέγεται τὸ γεγονός ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ σχῆμα, κατὰ δὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀλλοιώσεις λέγεται, φανερόν ἐστι οὐκ ἂν εἶεν αἱ γενέσεις αὐτῶν ἀλλοιώσεις. (3) Ἐτι δὲ καὶ εἰπεῖν οὕτως ἄτοπον ἂν δοξείην, ἡλλοιωῖσθαι τὸν ἄνθρωπον ἢ τὴν οἰκίαν ἢ ἄλλο ὅτιοῦν τῶν γεγεννημένων· ἀλλὰ γενέσθαι μὲν ἴσως ἕκαστον ἀναγκαῖον ἀλλοιουμένου τινός, οἷον τῆς ἕλης πυκνουμένης ἢ μανουμένης ἢ θερμαινόμενης ἢ ψυχόμενης, οὐ μέντοι τὰ γινόμενα γὰρ ἀλλοιοῦται, οὐδ' ἢ γενέσεις αὐτῶν ἀλλοιώσεις ἐστίν. (4) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' αἱ ἔξεις οὐθ' αἱ τοῦ σώματος οὐθ' αἱ τῆς ψυχῆς ἀλλοιώσεις. Αἱ μὲν γὰρ ἀρεταί, αἱ δὲ κακίαι τῶν ἕξων. Οὐκ ἐστὶ δὲ οὔτε ἡ ἀρετὴ οὔτε ἡ κακία ἀλλοιώσεις, ἀλλ' ἢ μὲν ἀρετὴ τελειώσις τις (ὅταν γὰρ λάβῃ τὴν ἐαυτοῦ ἀρετὴν, τότε λέγεται τελειὸν ἕκαστον· τότε γὰρ μάλιστά ἐστι τὸ κατὰ φύσιν, ὡς περ κύκλος τέλειος, ὅταν μάλιστα γένηται κύκλος βέλτιστος), ἢ δὲ κακία φθορὰ τούτου καὶ ἕκστασις. Ὡς περ οὖν οὐδὲ τὸ τῆς οἰκίας τελείωμα λέγομεν ἀλλοίωσιν (ἄτοπον γὰρ εἰ ὁ θρίγκος καὶ ὁ κέραμος ἀλλοίωσις, ἢ εἰ θρίγκουμένη καὶ κεραμουμένη ἀλλοιοῦται, ἀλλὰ μὴ τελειοῦται ἡ οἰκία), τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν καὶ τῶν ἐχόντων ἢ λαμβανόντων· αἱ μὲν γὰρ τελειώσεις, αἱ δὲ ἕκστασεις εἰσὶν· ὥστ' οὐκ ἀλλοιώσεις. Ἐτι δὲ καὶ φαμεν ἀπάσας εἶναι τὰς ἀρετὰς ἐν τῷ πρὸς τι πῶς ἔχειν· τὰς μὲν γὰρ τοῦ σώματος, αἷον ὑγίειαν καὶ εὐεξίαν, ἐν κράσει καὶ συμμετρίᾳ θερμῶν καὶ ψυχρῶν τίθεμεν, ἢ αὐτῶν πρὸς αὐτὰ τῶν ἐντὸς ἢ πρὸς τὸ περιέχον. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ κακίας. Ἐκάστη γὰρ ἐστὶ τῷ πρὸς τι πῶς ἔχειν, καὶ περὶ τὰ οἰκεῖα πάθη εὐ ἢ κακῶς διατιθῆσι τὸ ἔχον· οἰκεῖα δ' ὑφ' ὧν γίνεσθαι καὶ φθεῖρεσθαι πέφυκεν. Ἐπεὶ οὖν τὰ πρὸς τι οὔτε αὐτὰ ἐστὶν ἀλλοιώσεις, οὔτε αὐτῶν ἐστὶν ἀλλοιώσεις οὐδὲ γενέσεις οὐθ' ὀλωκ μεταβολὴ οὐδεμία, φανερόν ἐστι οὐθ' αἱ ἔξεις οὐθ' αἱ τῶν ἕξων ἀποβολαὶ καὶ λήψεις ἀλλοιώσεις εἰσὶν, ἀλλὰ γίνεσθαι μὲν ἴσως αὐτὰς καὶ φθεῖρεσθαι ἀλλοιουμένου τινῶν ἀνάγκη, καθάπερ καὶ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν, αἷον θερμῶν καὶ ψυχρῶν, ἢ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν, ἢ ἐν οἷς τυγχάνουσιν οὕσαι πρῶτοις. Περὶ ταῦτα γὰρ ἐκάστη λέγεται κακία καὶ ἀρετὴ, ὑφ' ὧν ἀλλοιοῦσθαι πέφυκε τὸ ἔχον· ἢ μὲν γὰρ ἀρετὴ ποιεῖ ἢ ἀπαθὲς ἢ ὡς δεῖ παθητικόν· ἢ δὲ κακία παθητικὸν ἢ ἐναντιῶς ἀπαθὲς. (5) Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἕξων· ἀπάσαι γὰρ καὶ αὐταὶ τῷ πρὸς τι πῶς ἔχειν, καὶ αἱ μὲν ἀρεταὶ τελειώσεις, αἱ δὲ κακίαι ἕκστασεις. Ἐτι ἢ μὲν ἀρετὴ εὐ διατιθῆσι πρὸς

dem ceram, aut lecticam lignum: sed denominantes dicimus aliud esse æneum, aliud cereum, aliud ligneum; quod vero passum et variatum est, appellamus: nam dicimus esse aridum, et humidum, et durum, et calidum æs, item ceram. Nec solum ita, sed etiam ipsum humidum et calidum dicimus æs, eodem nomine appellantes materiam, quo affectionem. Quapropter si secundum figuram et formam non dicitur id quod est factum in quo est figura, secundum autem affectiones et variationes dicitur: perspicuum est, has generationes non esse variationes. (3) Præterea et sic dicere, absurdum videri potest: nimirum variatum esse hominem, aut domum, aut quodvis aliud eorum quæ facta sunt; sed fortasse necesse est, unumquodque fieri aliquo variato, veluti materia densata, aut rarefacta, aut calefacta, aut refrigerata: non tamen ea quæ fiunt, variantur, nec generatio ipsorum est variatio. (4) Quin nec corporis, nec animi habitus, sunt variationes. Etenim habitum alii sunt virtutes, alii vitia: verum neque virtus neque vitium est variatio: sed virtus est perfectio quædam: quum enim unumquodque propriam suam virtutem acceperit, tunc dicitur perfectum. Tunc enim maxime id quod est secundum naturam, adest: ut circulus perfectus dicitur, quum maxime factus est circulus optimus. Vitium autem est hujus interitus et amotio. Quemadmodum igitur nec domus perfectionem vocamus variationem (absurdum enim est, si fastigium ac tegula sit variatio; vel si domus, quum accipit fastigium ac tegitur, variatur, ac non potius perficatur): eodem modo se res habet etiam in virtutibus et vitiis, et in habentibus et suscipientibus virtutes vel vitia. Nam illæ sunt perfectiones; hæ vero sunt amotiones: quare non sunt variationes. Præterea dicimus omnes virtutes in eo consistere quod est ad aliquid aliquo modo affectum esse. Corporis enim virtutes, ut sanitatem, et firmam corporis constitutionem, in temperatione ac symmetria calidorum ac frigidorum collocamus, ita ut vel ipsa interna inter se conferantur, vel ad id quod continet. Similiter autem et pulchritudinem et robur, et alias virtutes, ac vitia. Quælibet enim in eo consistit quod est ad aliquid aliquo modo affectum esse, et ad proprias affectiones bene vel male dispositum id in quo est. Propriæ vero affectiones dicuntur, a quibus rem gigni et perimi comparatum natura est. Quoniam igitur quæ ad aliquid referuntur, nec ipsa sunt variationes, nec ipsorum est variatio, nec generatio, nec omnino ulla mutatio: perspicuum est, neque habitus neque habituum amissiones et susceptiones esse variationes. Sed fieri fortasse hæc atque interire variatis quibusdam necesse est, quemadmodum et speciem ac formam, utputa calidis et frigidis, vel siccis et humidis, vel in quibus primis insunt. In his enim dicitur quodcumque vitium et virtus, a quibus natura aptum est variari id quod ea habet. Virtus enim efficit impatibile, vel ut oportet patibile: vitium vero patibile, vel contrario modo impatibile. (5) Similiter etiam res habet in animæ habitibus. Hi namque omnes in eo spectantur quod est ad aliquid aliquo modo affectum esse. Et virtutes quidem sunt perfectiones; vitia vero, amotiones. Præterea virtus bene disposita ad pro-

τὰ οἰκεῖα πάθη, ἡ δὲ κακία κακῶς. Ὡστ' οὐδ' αὖται ἔσονται ἀλλοιώσεις· οὐδὲ δὴ καὶ ἀποβολαὶ καὶ αἱ λήψεις αὐτῶν. (6) Γίνεσθαι δ' αὐτὰς ἀναγκαῖον ἀλλοιουμένου τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους· ἀλλοιοῦται δὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν ἅπανα γὰρ ἡ ἡθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς, αὐταὶ δὲ ἡ ἐν τῷ πράττειν ἢ ἐν τῷ μεμνησθαι ἢ ἐν τῷ ἐλπίζειν. Αἱ μὲν οὖν ἐν τῇ πράξει κατὰ τὴν αἰσθησίαν εἰσιν, ὡσθ' ὑπὸ αἰσθητοῦ τινὸς κινεῖσθαι· αἱ δ' ἐν τῇ μνήμῃ καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι ἀπὸ ταύτης· ἡ γὰρ οἷα ἔπαθον μεμνημένοι ἡδοναί, ἢ ἐλπίζοντες οἷα μέλλουσιν. Ὡστ' ἀνάγκη πᾶσαν τὴν τοιαύτην ἡδονὴν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν γίνεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἡδονῆς καὶ λύπης ἐγγιγνομένης καὶ ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετὴ ἐγγίγνεται (περὶ ταύτας γὰρ εἰσιν), αἱ δὲ ἡδοναὶ καὶ αἱ λύπαι ἀλλοιώσεις τοῦ αἰσθητικοῦ, φανερόν ὅτι ἀλλοιουμένου τινὸς ἀνάγκη καὶ ταύτας ἀποβάλλειν καὶ λαμβάνειν. Ὡσθ' ἡ μὲν γένεσις αὐτῶν μετ' ἀλλοιώσεως, αὐτὰ δ' οὐκ εἰσιν ἀλλοιώσεις. (7) Ἄλλὰ μὴν οὐδ' αἱ τοῦ νοητικοῦ μέρους ἔξει ἀλλοιώσεις, οὐδ' ἔστιν αὐτῶν γένεσις· πολλὴ γὰρ μάλιστα τὸ ἐπιστήμον ἐν τῷ πρὸς τι πῶς ἔχειν λέγομεν. Ἐτι δὲ καὶ φανερόν ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτῶν γένεσις. Τὸ γὰρ κατὰ δύναμιν ἐπιστήμον οὐδὲν αὐτὸ κινήθην ἀλλὰ τῷ ἄλλο ὑπάρξει γίνεται ἐπιστήμον. Ὄταν γὰρ γένηται τὸ κατὰ μέρος, ἐπίσταται πῶς τῇ καθόλου τὸ κατὰ μέρος. Πάλιν δὲ τῆς χρήσεως καὶ τῆς ἐνεργείας οὐκ ἔστι γένεσις, εἰ μὴ τις καὶ τῆς ἀναδελφείας, καὶ τῆς ἀφῆς οἴεται γένεσιν εἶναι, καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὁμοιον τοῦτοις. Ἡ δ' ἐξ ἀρχῆς λήψις τῆς ἐπιστήμης γένεσις οὐκ ἔστιν· τῷ γὰρ ἡρεμῆσαι καὶ σῆναι τὴν διάνοιαν ἐπίστασθαι καὶ φρονεῖν λέγομεν. Εἰς δὲ τὸ ἡρεμεῖν οὐκ ἔστι γένεσις· ὅπως γὰρ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς, καθάπερ εἴρηται πρότερον. Ἐτι δ' ὡσπερ ὅταν ἐκ τοῦ μεθύειν ἢ καθεύδειν ἢ νοσεῖν εἰς τὰ ἐναντία μεταστῇ τις, οὐ φαμεν ἐπιστήμονα γεγενῆσθαι πάλιν (καίτοι ἀδύνατος ἦν τῇ ἐπιστήμῃ χρῆσθαι πρότερον), οὕτως οὐδ' ὅταν ἐξ ἀρχῆς λαμβάνῃ τὴν ἔξιν· τῷ γὰρ καθίστασθαι τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς φυσικῆς ταραχῆς φρόνιμον τι γίνεται καὶ ἐπιστήμον. Διὸ καὶ τὰ παῖδιά οὔτε μαθάνειν δύναται οὔτε κατὰ τὰς αἰσθήσεις ὁμοίως κρίνειν τοῖς πρεσβυτέροις· πολλὴ γὰρ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ κίνησις. Καθίσταται δὲ καὶ ἡρεμίζεται πρὸς ἓνια μὲν ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς, πρὸς ἓνια δ' ὑπ' ἄλλων· ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἀλλοιουμένων τινῶν τῶν ἐν τῷ σώματι, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἐγέρσεως καὶ τῆς ἐνεργείας, ὅταν νήφων γένηται καὶ ἐγερθῇ. Φανερόν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ ἀλλοιοῦσθαι καὶ ἡ ἀλλοιώσις ἐν τε τοῖς αἰσθητοῖς γίνεται καὶ ἐν τῷ αἰσθητικῷ μέρει τῆς ψυχῆς, ἐν ἄλλῳ δ' οὐδενὶ πλὴν κατὰ συμβεβηκός.

prias affectiones; vitium autem, male. Quare neque hæc erunt variationes, neque vero ipsorum amissiones et susceptiones. (6) Necessè est autem hæc gigni variata parte sensitiva. Variatur autem a sensibilibus. Omnis enim virtus moralis in voluptatibus et doloribus corporeis versatur: quæ vel in actione, vel in memoria, vel in spe consistunt. Aliæ igitur voluptates consistunt in actione sensus; adeo ut a sensibili aliquo sensus moveatur: aliæ vero in memoria et spe consistentes, ab hac actione oriuntur: aut enim recordantes quæ passi sunt lætantur; aut sperantes quæ exspectant. Quapropter necessè est omnem ejusmodi voluptatem a sensibilibus fieri. Quoniam autem, quum voluptas et dolor gignitur, etiam virtus et vitium gignitur; (quandoquidem in his versantur;) voluptates vero et dolores sunt variationes partis sensitivæ: perspicuum est, necessè esse, ut variato aliquo et hæc amittantur et suscipiantur. Quare horum generatio est cum variatione; ipsa vero non sunt variatio. (7) Sed neque partis intellectivæ habitus sunt variationes, neque est eorum generatio: multo enim magis id quod sciens est, ponimus in earum rerum ratione, quæ ad aliquid aliquo modo se habent. Præterea perspicuum est, illorum habituum non esse generationem. Nam quod potentiâ est sciens, non est aliquid quod ipsum moveatur, sed re sciens eo fit, quod aliud existet et accedat. Quando enim offertur res particularis, eam fere scit per scientiam universalem. Rursus ipsius usus et actionis non est generatio: nisi quis etiam ipsius aspectus ac tactus putet generationem esse: atque agere est his simile. Prima vero scientiæ acquisitio non est generatio; nam propterea quod quieverit et steterit mens, ἐπίστασθαι vocamus scire ac prudentem esse. Ad quietem autem non est generatio: quoniam omnino nullius mutationis est, quemadmodum antea dictum fuit. Præterea sicuti quum ex ebrietate, aut somno, aut morbo, in contraria quispiam est mutatus, non dicimus eum iterum scientem factum esse (quamquam scientia uti antea non poterat): ita nec quando ab initio sumit aliquis habitum. Nam eo quod sistitur anima a naturali tumultu, fit aliquid prudens et sciens. Ideoque pueri nec intelligere possunt, nec sensibus æque judicare ac seniores: quia multa in eis est perturbatio et motio. Sedantur autem et a perturbatione liberantur, in aliquibus a natura, in aliis autem ab aliis. Sed in utrisque hoc accidit, dum quædam, quæ in corpore sunt, variantur, quemadmodum in expergefactione et actione evenit, quum aliquis sobrius fit, et expurgescitur. Perspicuum igitur est ex iis quæ dicta sunt, ipsum variari, et variationem, in rebus sensibilibus, et in sensitiva animæ parte; non in ulla alia, nisi ex accidenti.

CAP. IV.

Ἀπορήσεις δ' ἂν τις πότερόν ἐστι κινήσεις πάσα
 πάση συμβλητῇ ἢ οὐ. Εἰ δὴ ἐστι πάσα συμβλητῇ καὶ
 δημοταχῆς τὸ ἐν ἴσῳ χρόνῳ (ἴσον) κινούμενον, ἔσται περι-
 φερῆς τις ἴση εὐθεία, καὶ μείζων δὴ καὶ ἐλάττων. Ἐπι-
 5 ἀλλοιώσεις καὶ φορὰ τις ἴση, ὅταν ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὸ μὲν
 ἀλλοιωθῇ, τὸ δ' ἐνεχθῇ. Ἐστὶ ἄρα ἴσον πάθος
 μήκει· ἀλλ' ἀδύνατον. Ἄλλ' ἄρα ὅταν ἐν ἴσῳ ἴσον
 κινήθῃ, τότε ἰσοταχῆς· ἴσον δ' οὐκ ἔστι πάθος μήκει.
 Ὡστ' οὐκ ἔστιν ἀλλοιώσεις φορᾶ ἴση οὐδ' ἐλάττων.
 10 Ὡστ' οὐκ ἔστιν ἀλλοιώσεις φορᾶ ἴση οὐδ' ἐλάττων. (2) Ἐπι δὲ τοῦ κύκλου καὶ
 τῆς εὐθείας πῶς συμβήσεται; ἀποπὸν τε γάρ, εἰ μὴ
 ἔσται κύκλῳ ὁμοίως τουτὶ κινεῖσθαι καὶ τοῦτο ἐπι
 τῆς εὐθείας, ἀλλ' εὐθύς ἀνάγκη ἢ ὅαττον, ἢ βραδύτε-
 ρον, ὥσπερ εἰ, τὸ μὲν κάταντες, τὸ δ' ἀναντες. (3) Ἐπι
 15 οὐδὲν διαφέρει (οὐδ' ἐν) τῷ λόγῳ, εἰ τις φήσῃσιν ἀνάγκη
 εἶναι ὅαττον εὐθύς ἢ βραδύτερον κινεῖσθαι· ἔσται
 γὰρ μείζων καὶ ἐλάττων ἡ περιφερῆς τῆς εὐθείας, ὥστε
 καὶ ἴση. Εἰ γὰρ ἐν τῷ A ἴσον τὸ μὲν τὴν B διῆλθε,
 τὸ δὲ τὴν Γ, μείζων ἂν εἴη ἢ B τῆς Γ· οὕτω γὰρ τὸ
 20 ὅαττον ἐλέγετο. Οὐκοῦν καὶ εἰ ἐν ἐλάττων ἴσον, ὅαττον·
 ὥστ' ἔσται τι μέρος τοῦ A ἐν ᾧ τὸ B τοῦ κύκλου τὸ
 ἴσον δίδει, καὶ τὸ Γ ἐν δὴ τῷ A τὴν Γ. (4) Ἀλλὰ
 μὴν εἰ ἐστι συμβλητά, συμβαίνει τὸ ἄρτι ῥηθέν, ἴσην
 εὐθεῖαν εἶναι κύκλῳ· ἀλλ' οὐ συμβλητά· οὐδ' ἄρα αἰ
 25 κινήσεις. Ἄλλ' ὅσα μὴ ὁμώνυμα, ἅπαντα συμβλητά.
 Οἷον διὰ τί οὐ συμβλητόν, πότερον ὀξύτερον τὸ γρα-
 φεῖον ἢ ὁ οἶνος ἢ ἡ νῆτι; ῥετι ὁμώνυμα, οὐ συμ-
 βλητά· ἀλλ' ἡ νῆτι τῇ παρανήτῃ συμβλητόν, ὅτι
 ταῦτο σημαίνει τὸ ὀξὺ ἐπ' ἀμφοῖν. Ἄρ' οὖν οὐ ταῦτόν
 30 τὸ ταχὺ ἐνταῦθα κάκει; πολὺ δ' ἔτι ἤττον ἐν ἀλλοιώσει
 καὶ φορᾷ. (5) Ἡ πρῶτον μὲν τοῦτο οὐκ ἀληθές, ὡς εἰ
 μὴ ὁμώνυμα συμβλητά. Τὸ γὰρ πολὺ ταῦτο σημαί-
 νει ἐν ὕδατι καὶ ἀέρι, καὶ οὐ συμβλητά. Εἰ δὲ μή, τό-
 γε διπλάσιον ταῦτο (δύο γὰρ πρὸς ἓν), καὶ οὐ συμ-
 35 βλητά. (6) Ἡ καὶ ἐπὶ τούτων ὁ αὐτὸς λόγος· καὶ γὰρ
 τὸ πολὺ ὁμώνυμον. Ἄλλ' ἐνίων καὶ οἱ λόγοι ὁμώνυμοι,
 οἷον εἰ λέγοι τις ὅτι τὸ πολὺ τὸ τοσοῦτον, καὶ ἔτι ἄλλο
 τὸ τοσοῦτον, καὶ τὸ ἴσον ὁμώνυμον, καὶ τὸ ἐν δέ, εἰ
 ἔτυγεν, εὐθύς ὁμώνυμον. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὰ δύο·
 40 (7) ἐπεὶ διὰ τί τὰ μὲν συμβλητά, τὰ δὲ οὐ, εἴπερ ἦν
 μία φύσις; ἢ ὅτι ἐν ἄλλῳ πρῶτῳ δεκτικῷ. Ὁ μὲν οὖν
 ἵππος καὶ ὁ κύων συμβλητά, πότερον λευκότερον· ἐν
 ᾧ γὰρ πρῶτῳ, τὸ αὐτό, ἢ ἐπιφάνεια· καὶ κατὰ μέγε-
 θος ἴσαστύως. Ἰδὼρ δὲ καὶ φωνὴ οὐ· ἐν ἄλλῳ γάρ.
 45 (8) Ἡ δὴλον ὅτι ἔσται οὕτω γε πάντα ἐν ποιεῖν, ἐν ἄλλῳ
 δὲ ἕκαστον φάσκειν εἶναι, καὶ ἔσται ταῦτόν ἴσον καὶ
 γλυκὺ καὶ λευκόν, ἀλλ' ἄλλο ἐν ἄλλῳ. (9) Ἐπι δεκτι-
 κὸν οὐ τὸ τυχόν ἐστιν, ἀλλ' ἐν ἐνός τὸ πρῶτον. Ἄλλ' ἄρα
 οὐ μόνον δεῖ τὰ συμβλητά μὴ ὁμώνυμα εἶναι, ἀλλὰ
 50 καὶ μὴ ἔχειν διαφοράν, μήτε δ' μήτ' ἐν ᾧ; λέγω δὲ
 οἷον χρῶμα ἔχει [διαφορὰν ἢ] διαίρεσιν. Τοιγαροῦν οὐ
 συμβλητόν κατὰ τοῦτο, οἷον πότερον κερχρωμάτισται

Dubitare autem quispiam possit, an omnis motus sit
 omni motui comparabilis, necne. Si igitur omnis motus sit
 comparabilis, et æque velox sit, quod æquali tempore [per
 æquale] movetur: certe aliqua linea circularis erit rectæ
 æqualis, et major quoque, et minor. Præterea variatio
 et latio quædam erunt æquales, quum scilicet æquali tem-
 pore alterum variatum, alterum illatum fuerit. Erit igitur
 æqualis affectio longitudini: quod est impossibile. Verum
 quum æquali tempore per æquale motum fuerit, tunc æque
 velox dicitur. Sed affectio non est longitudini æqualis.
 Quapropter variatio non est latiori æqualis, nec minor.
 Quare non omnis motus est comparabilis. (2) In circulo
 autem et recta linea quonam modo accidet? quippe absur-
 dum est, nisi poterit similiter hoc moveri circulo, et illud
 in rectum; sed illico necesse sit aut celerius aut tardius
 moveri: perinde ac si alterum esset declive, alterum ac-
 clive. (3) Præterea nihil refert, quod ad hanc rationem
 attinet, si quis dixerit necesse esse ut illico celerius vel
 tardius moveatur: erit enim major et minor linea circularis,
 quam recta; quare erit etiam æqualis. Nam si in α tempore
 alterum conficit lineam β, alterum lineam γ: utique ma-
 jor erit linea β, quam γ: sic enim celerius dicebatur. Ergo
 et si minori tempore æquale spatium conficiat, celerius
 erit. Quocirca erit aliqua pars temporis α qua mobile β
 æqualem circuli partem conficit, atque mobile γ, toto α
 tempore conficit lineam γ. (4) At vero si sint comparabilia,
 evenit quod nuper dictum fuit, rectam lineam esse circulo
 æqualem. Atqui hæc non sunt comparabilia. Proinde neque
 motus. Sed quæcumque non sunt homonyma, ea omnia
 sunt comparabilia. Veluti, cur non est comparabile quod-
 nam sit acutius, stilusne, an vinum, an nete? quia scilicet
 sunt homonyma, ideo non sunt comparabilia. Sed nete cum
 paranete conferri potest: quoniam acutum in utrisque
 idem significat. Num igitur velox non idem significat hic
 et ibi? multo vero etiam minus in variatione et latiore.
 (5) An primum quidem hoc non est verum, si homonyma
 non sunt, comparabilia esse? Multum enim, idem significat
 in aqua et aere: nec tamen hæc sunt comparabilia. Si vero
 non ita sit, at certe duplum, idem significat (nempe duo
 ad unum), neque hæc sunt comparabilia. (6) An et in his
 eadem ratio? nam et multum est homonymum. Sed
 quorundam etiam definitiones sunt homonymæ: veluti,
 si quis dicat multum esse tantum, et super aliud tantum,
 et æquale, est homonymum. Sed et unum fortassis illico est
 homonymum: quodsi hæc est, etiam duo. (7) Alioqui cur
 alia essent comparabilia, alia minime, si sit una natura?
 An quia in alio primo receptaculo? equus igitur et canis
 sunt res comparabiles, utrum scilicet sit candidius: quo-
 niam id, in quo primo inest candor, est idem, nempe su-
 perficies. Et secundum magnitudinem itidem res sunt
 comparabiles. Sed aqua et vox nequaquam: quoniam est in
 affo. (8) An manifestum est, ita fore ut omnia liceat unum
 facere, sed dicere unumquodque esse in alio? atque idem
 erit æquale et dulce et candidum, sed aliud in alio. (9) Præ-
 terea non quodvis est receptaculum, sed unum est unius
 primum. Num igitur non solum oportet ea quæ sunt com-
 parabilia, non esse homonyma, sed etiam neque id quo
 comparatur, neque id in quo illud est, habere differentiam?
 Verbi gratia, color recipit [differentiam seu] divisionem:
 ergo non est aliquid secundum hunc comparabile: veluti
 utrum magis coloratum sit, non ratione alicujus coloris,

μαλλον, μη κατά τι χρωμα, ἀλλ' ἢ χρωμα· ἀλλὰ κατὰ τὸ λευκόν. Οὕτω καὶ περὶ κίνησιν δημοταχῆς τὸ ἐν ἴσῳ χρόνῳ κινήθην ἴσον τοσονδί. (10) Εἰ δὲ τοῦ μήκους ἐν τῷδὲ τὸ μὲν ἠλλοιώθη, τὸ δὲ ἠνέχθη, ἴση ἄρα αὐτῆ ἢ ἀλλοίωσις καὶ δημοταχῆς τῆ φορᾶ; ἀλλ' ἄτοπον. Αἶτιον δ' ὅτι ἡ κίνησις ἔχει εἶδη, ὥστ' εἰ τὰ ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἐνεχθέντα ἴσον μήκος ἰσοταχῆ ἔσται, ἴση ἢ εὐθεῖα καὶ ἡ περιφερῆς. Πότερον οὖν αἶτιον, ὅτι ἡ φορὰ γένος ἢ ὅτι ἡ γραμμὴ γένος; ὁ μὲν γὰρ χρόνος αἰεὶ ἄτομος τῷ εἶδει. Ἡ καὶ ἅμα κάκεινα εἶδει διαφέρει; καὶ γὰρ ἡ φορὰ εἶδη ἔχει, ἂν ἐκείνο ἔχη εἶδη ἐφ' οὗ κινεῖται. Ἐτι δ' ἐάν ᾧ, δι' οὗ, ὄϊον ἐπὶ πόδες, βᾶδισις· εἰ πέρυγες, πτησις. Ἡ οὖ, ἀλλὰ τοῖς σχήμασιν ἡ φορὰ ἄλλη, ὥστε τὰ ἐν ἴσῳ χρόνῳ ταῦτο μέγεθος κινούμενα ἰσοταχῆ· τὸ αὐτὸ δὲ ἀδιάφορον εἶδει καὶ κινήσει ἀδιάφορον. (11) Ὡστε τοῦτο σκεπτέον, τίς διαφορά κινήσεως. Καὶ σημαίνει ὁ λόγος οὗτος, ὅτι τὸ γένος οὐχ ἔν τι, ἀλλὰ παρὰ τοῦτο λαμβάνει πολλά, εἰσὶ τῶν ὁμωνυμιῶν αἰ μὲν πολλὴ ἀπέχουσαι, αἰ δὲ ἔχουσαι τινα ὁμοίτητα, αἰ δ' ἐγγύς τῆ γένει ἢ ἀναλογία, διὸ οὗ δοκοῦσιν ὁμωνυμαί εἶναι, οὕσαι. Πότε οὖν ἕτερον τὸ εἶδος, ἐάν ταῦτὸ ἐν ἄλλῳ, ἢ ἂν ἄλλο ἐν ἄλλῳ; Καὶ τίς ὁρος; ἢ τῷ κρινόμεν ὅτι ταυτὸν τὸ λευκὸν καὶ τὸ γλυκὺ ἢ ἄλλο; ὅτι ἐν ἄλλῳ φαίνεται ἕτερον; ἢ ὅτι δίωσ οὐ ταυτὸ; (12) Περὶ δὲ δὴ ἀλλοιώσεως, πῶς ἔσται ἰσοταχῆς ἑτέρα ἑτέρα; εἰ δὴ ἔστι τὸ ὑγιαίνει ἀλλοιοῦσθαι, ἔστιν τὸν μὲν ταχὺ τὸν δὲ βραδέως ἰαθῆναι, καὶ ἅμα τινὰς ὥστ' ἔστι ἀλλοίωσις ἰσοταχῆς· ἐν ἴσῳ γὰρ χρόνῳ ἠλλοιώθη. Ἀλλὰ τί ἠλλοιώθη; τὸ γὰρ ἴσον οὐκ ἔσται ἐνταῦθα λεγόμενον, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ ποσῷ ἰσότης, ἐνταῦθα ὁμοιότης. Ἀλλ' ἔστω ἰσοταχῆς τὸ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὸ αὐτὸ μεταβάλλον. Πότερον οὖν ἐν ᾧ τὸ πάθος ἢ τὸ πάθος δεῖ συμβάλλειν; ἐνταῦθα μὲν δὴ ὅτι ἡ ὑγίανη ἢ αὐτῆ, ἔστι λαβεῖν, ὅτι οὔτε μάλ-
 35 λον οὔτε ἤττον, ἀλλ' ὁμοίως ὑπάρχει. Ἐάν δὲ τὸ πάθος ἄλλο ἢ, ὅσον ἀλλοιοῦται τὸ λευκαινόμενον καὶ τὸ ὑγιαζόμενον, τούτοις οὐδὲν τὸ αὐτὸ οὐδ' ἴσον οὐδ' ὁμοιον, ἢ ἤδη ταῦτα εἶδη ποιεῖ ἀλλοιώσεως, καὶ οὐκ ἔστι μία, ὥσπερ οὐδ' αἰ φοραί. Ὡστε ληπτέον πόσα εἶδη ἀ-
 40 λοιώσεως, καὶ πόσα φορᾶς. Εἰ μὲν οὖν τὰ κινούμενα εἶδει διαφέρει, ὧν εἰσὶν αἰ κινήσεις καθ' αὐτὰ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, καὶ αἰ κινήσεις εἶδει διοίσοσιν· εἰ δὲ γένει, γένει· εἰ δ' ἀριθμῷ, ἀριθμῷ. (13) Ἀλλὰ δὴ πότερον εἰς τὸ πάθος δεῖ βλέπειν, ἐάν ἢ ταυτὸν ἢ ὁμοιον, εἰ ἰσοταχῆς αἰ ἀλλοιώσεις, ἢ εἰς τὸ ἀλλοιοῦμενον (ὅσον εἰ τοῦ μὲν τοιονδὲ λελεύκωνται, τοῦ δὲ τοσονδί); ἢ εἰς ἅμφω, καὶ ἡ αὐτῆ μὲν ἢ ἄλλῃ τῷ πάθει, εἰ τὸ αὐτὸ ἢ ἄλλο· ἴση δὲ ἢ ἄνισος, εἰ ἐκείνο ἴσον ἢ ἄνισον. (14) Καὶ ἐπὶ γενέσεως δὲ καὶ φθορᾶς τὸ αὐτὸ σκεπτέον. Πῶς ἰσοταχῆς ἢ γενέσεις; εἰ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὸ αὐτὸ καὶ ἄτομον, ὅσον ἄνθρωπος ἀλλὰ μὴ ζῶον· θάττων δὲ, εἰ ἐν ἴσῳ ἕτερον· οὐ γὰρ ἐχομέν τινα δύο, ἐν οἷς ἢ ἕτερό-
 50 τας ὡς ἢ ἀνομοιότης. Καὶ εἰ ἔστιν ἀριθμὸς ἢ οὐσία, πλείων καὶ ἐλάττων ἀριθμὸς ὁμοιοειδῆς, ἀλλ' ἀνώνυμον

sed quatenus est color : verum est comparabile ratione alboris. Ita etiam in motu aequae velox dicitur, quod aequali tempore motum est per tantum aequale. (10) Si igitur hoc tempore pars magnitudinis variata est, pars vero illata : aequalisne est haec variatio et aequae velox ac latio? Sed hoc est absurdum. Causa vero est, quia motus habet species. Quare si ea quae aequali tempore feruntur per aequalem longitudinem, sint aequae velocia, linea recta et circularis erunt aequales. Utrum igitur causa est, quia latio est genus, an quia linea est genus? nam tempus idem est semper individuum specie. An illa etiam simul specie differunt? etenim latio species habet, si illud habeat species, in quo movetur. Praeterea si id per quod fit motus : veluti, si sint pedes, ambulatio; si alae, volatus : an non, sed figuris tantum latio diversa est? Quapropter ea quae aequali tempore per eandem magnitudinem moventur, sunt aequae velocia : eadem autem magnitudo est, quae non dividitur in species, et motus similiter idem, qui non dividitur in species. (11) Quocirca hoc est considerandum, quatenam sit differentia motus. Atque hic sermo indicat genus non esse unum quid, sed praeter hoc multa latere. Homonymiarum autem aliae longe distant; aliae quondam similitudinem habent; aliae sunt propinquae aut genere, aut proportione : ideo non videntur homonymiae, quum tamen sint. Quando igitur species diversa est? utrum si eadem est in alio, an si alia in alio? Et quatenam est definitio, seu quoniam iudicamus album et dulce esse idem, vel diversum? An quia in alio videtur species diversa? an quia omnino non est eadem? (12) Quod igitur ad variationem attinet, quomodo altera est aequae velox atque altera? Sane si sanari esse variari; et fieri potest ut alius celeriter, alius tarde sanetur : etiam fieri potest ut quidam simul sanentur. Quapropter est variatio aequae velox : aequalis enim tempore variatum est. Sed quid variatum est? nam aequale hic non dicitur. Sed ut est in quantitate aequalitas, ita hic similitudo. Sed esto aequae velox, quod idem mutatur aequali tempore. Utrum igitur id conferre oportet in quo est affectio, an ipsam affectionem? hic sane licet sumere sanitatem esse eandem, neque plus neque minus, sed similiter inesse. Si vero affectio diversa sit : utputa variatur, quod albescit, et quod sanatur : his nihil est idem, nec aequale, nec simile; quatenus haec jam faciunt species variationis; nec est una variatio, sicuti nec una latio. Quocirca sumendum est, quot sint species variationis, et quot species lationis. Si igitur ea quae moventur, specie differunt, ea scilicet quorum sunt motiones per se, non ex accidenti; etiam motiones specie different : sin autem genere, genere; sin numero, numero. (13) Sed utrum ad affectionem respicere oportet, sitne eadem vel similis, si variationes sint similes, an id quod variatur (utputa si huius tantum est dealbatio, illius vero tantum), an ad utrumque? et eadem quidem vel diversa est variatio ratione affectionis, si affectio sit eadem vel diversa : aequalis autem vel inaequalis est variatio, si affectio illa sit aequalis vel inaequalis. (14) Quin et in generatione et interitu idem considerandum est. Quomodo generatio est aequae velox? si aequali tempore idem atque individuum gignatur, ut homo, non autem animal. Velocior autem, si aequali tempore diversum : non habemus enim duo aliqua, in quibus sit diversitas, ut dissimilitudo. Et si essentia est numerus; certe major vel minor numerus est ejusdem speciei. Sed nomine caret id

τὸ κοινόν, καὶ τὸ ἐκάτερον [ποιόν· τὸ μὲν ποιόν,]
ὡσπερ τὸ πλείον πάθος ἢ τὸ ὑπερέχον μᾶλλον [τὸ δὲ
ποσὸν μείζον].

quod est commune, et utrumque est quale; quale autem,
velut plus affectionis, seu quod excedit, dicitur magis :
quantum autem, dicitur majus.

CAP. V.

Ἐπει δὲ τὸ κινεῖν κινεῖ τι αἰεὶ καὶ ἐν τινι καὶ
6 μέχρι του· (λέγω δὲ τὸ μὲν ἐν τινι, ὅτι ἐν χρόνῳ· τὸ
δὲ μέχρι του, ὅτι ποσόν τι μῆκος· αἰεὶ γὰρ ἅμα κινεῖ
καὶ κεκίνηκεν· ὥστε ποσόν τι ἔσται δ' ἐκινήθη, καὶ ἐν
ποσῶ·) εἰ δὴ τὸ μὲν A τὸ κινεῖν, τὸ δὲ B τὸ κινούμε-
νον, ὅσον δὲ κεκίνηται μῆκος τὸ Γ, ἐν ὅσῳ δὲ δ' χρό-
10 νος ἐφ' οὗ Δ· ἐν δὴ τῷ ἴσῳ χρόνῳ ἢ ἴσῃ δυνάμει
ἢ ἐφ' οὗ A τὸ ἥμισυ τοῦ B διπλασίαν τῆς Γ κινήσει,
τὴν δὲ τὸ Γ ἐν τῷ ἥμισυ τοῦ Δ· οὕτω γὰρ ἀνάλογον
ἔσται. (2) Καὶ εἰ ἡ αὐτὴ δυνάμις τὸ αὐτὸ ἐν τῷ δὲ τῷ
χρόνῳ τοσούτῳ κινεῖ, καὶ τὴν ἡμίσειαν ἐν τῷ ἥμισυ
15 καὶ ἡ ἡμίσεια ἰσχύς τὸ ἥμισυ κινήσει ἐν τῷ ἴσῳ
χρόνῳ τὸ ἴσον· ὅσον τῆς A δυαμίως ἔστω ἡμίσεια ἢ τὸ
E, καὶ τοῦ B τὸ Z ἡμισυ· ὁμοίως δὲ ἔχουσι καὶ ἀνά-
λογον ἢ ἰσχύς πρὸ τὸ βάρους· ὥστε ἴσον ἐν ἴσῳ χρόνῳ
κινήσουσι. (3) Καὶ εἰ τὸ E τὸ Z κινεῖ ἐν τῷ Δ
20 τὴν Γ, οὐκ ἀνάγκη ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ τὸ ἐφ' οὗ E τὸ
διπλασίον τοῦ Z κινεῖν τὴν ἡμίσειαν τῆς Γ. Εἰ δὴ τὸ
A τὴν τὸ B κινήσει ἐν τῷ Δ ὅσην ἢ τὸ Γ, τὸ ἥμισυ
τοῦ A τὸ ἐφ' οὗ E τὴν τὸ B οὐ κινήσει ἐν τῷ χρόνῳ
ἐφ' οὗ Δ, οὐδ' ἐν τινι τοῦ Δ τῆς Γ, ἢ ἀνάλογον πρὸς
25 τὴν ὅλην τὴν Γ, οὐδὲ τὸ A πρὸς τὸ E· ὅπως γὰρ εἰ ἔτυ-
χεν οὐ κινήσει οὐδέν· εἰ γὰρ ἡ ὅλη ἰσχύς τοσούτῳ ἐκί-
νησεν, ἢ ἡμίσεια οὐ κινήσει οὔτε ποσὴν οὔτ' ἐν ὅπο-
σωσὺν· εἰς γὰρ ἂν κινεῖται τὸ πλοῖον, εἴπερ ἦ τε τῶν
νευλικῶν τέμνεται ἰσχύς εἰς τὸν ἀριμὸν καὶ τὸ μῆ-
30 κος, ὃ πάντες ἐκίνησαν. Διὰ τοῦτο ὁ Ζήνωνος λόγος
οὐκ ἀληθής, ὡς φορεῖ τῆς κέγχρου δειοῦν μέρος· οὐδὲν
γὰρ κωλύει μὴ κινεῖν τὸν ἀέρα ἐν μηδενὶ χρόνῳ τοῦτον
ὅν ἐκίνησεν ἐμπεσὼν ὁ δλος μέδιμος· οὐδὲ δὴ τοσοῦτον
μῶριον, ὅσον ἂν κινήσειε τὸ ὅλον, εἰ εἴη καθ' αὐτὸ
35 τοῦτο, οὐ κινεῖ· οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ἔστιν ἄλλ' ἢ δυνάμει ἐν
τῷ ὅλῳ. (4) Εἰ δὲ τὰ δύο, ἐκάτερον δὲ τῶνδε ἐκά-
τερον κινεῖ τοσούτῳ ἐν τοσούτῳ, καὶ συντιθέμενα αἱ δυ-
νάμεις τὸ σύνθετον ἐκ τῶν βαρῶν τὸ ἴσον κινήσουσι
μῆκος καὶ ἐν ἴσῳ χρόνῳ· ἀνάλογον γάρ. Ἄρ' οὖν οὕτω
40 καὶ ἐπ' ἀλλοιώσεως καὶ ἐπ' αὐξήσεως; τὸ μὲν γὰρ τὸ
αὔξον, τί δὲ τὸ αὐξανόμενον, ἐν ποσῶ δὲ χρόνῳ καὶ
ποσὸν τὸ μὲν αὔξει, τὸ δὲ αὐξάνεται. Καὶ τὸ ἀλλοιοῦν
καὶ τὸ ἀλλοιούμενον ὡσαύτως, τί καὶ ποσὸν κατὰ τὸ
μᾶλλον καὶ ἥττον ἡλλοίωται, καὶ ἐν ποσῶ χρόνῳ, ἐν
45 διπλασίῳ διπλασίον, καὶ τὸ διπλασίον ἐν διπλασίῳ·
τὸ δ' ἥμισυ ἐν ἥμισυ χρόνῳ, ἢ ἐν ἥμισυ ἥμισυ,
ἢ ἐν ἴσῳ διπλασίον. Εἰ δὲ τὸ ἀλλοιοῦν ἢ αὔξον τὸ το-
σόνδε ἐν τῷ ποσῶ δὲ ἢ αὔξει ἢ ἀλλοιοῖ, οὐκ ἀνάγκη καὶ
τὸ ἥμισυ ἐν ἥμισυ καὶ ἐν ἥμισυ τὸ ἥμισυ, ἀλλ' οὐδὲν εἰ
50 ἔτυχεν ἀλλοιώσει ἢ αὐξήσει, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ βάρους.

Quum autem id quod movet, aliquid semper moveat, et
in aliquo, et usque ad aliquid : (dico autem in aliquo,
quia in tempore movet; usque ad aliquid vero, quia per
quantam aliquam longitudinem : semper enim simul movet
et movit : quapropter erit quantum quiddam, quod motum
est, et in quanto :) si igitur τὸ α est quod movet; τὸ β
autem, quod movetur; τὸ γ vero, longitudo per quam mo-
tum est; tempus autem, quo movetur, est ubi δ : sane
æquali tempore æqualis vis, quæ est ubi α, dimidium ipsius
β movebit per longitudinem duplo majorem quam γ : per
longitudinem autem γ movebit in dimidio temporis δ. Sic
enim erit proportio. (2) Etsi eadem vis idem pondus hoc
tempore per tantam longitudinem movet; etiam per dimi-
diam longitudinis partem movebit dimidiato tempore : et
dimidiata vis dimidium pondus movebit æquali tempore
per æquale spatium. Utpote virtutis α esto dimidia virtus ε ;
et ponderis β esto dimidium τὸ ζ : similiter itaque affecta
erunt, et eandem rationem habebit vis ad pondus. Qua-
propter per æquale spatium æquali tempore movebunt.
(3) Et si τὸ ε movet pondus ζ tempore δ per longitudinem
γ : non est necesse ut æquali tempore τὸ ε moveat duplum
ponderis ζ per dimidiam partem longitudinis γ. Si igitur τὸ
α movebit pondus β in tempore δ per longitudinem γ, non
propterea dimidium τοῦ α, nempe τὸ ε, movebit pondus β
in tempore δ : nec in aliqua parte temporis δ movebit per
aliquam partem longitudinis γ, seu quæ eandem rationem
habeat ad totam longitudinem γ, ut virtus α ad virtutem ε.
Omnino enim fortasse per nullam spatii partem movebit.
Nam si tota vis per tantam longitudinem movit : non pro-
pterea vis dimidiata movebit nec per quantamvis longitu-
dinem, nec quovis tempore. Alioqui unus moveret navi-
gium, si eorum qui navigium trahunt, vis divideretur in
numerus, et longitudinem per quam omnes moverunt.
Idcirco Zenonis ratio non est vera, quantamvis milii par-
tem sonum edere : quia nihil prohibet quominus nullo
tempore moveat hunc aerem, quem totus incidens modius
movebat. Nec igitur tantam partem, quantam moveret una
cum toto, hæc milii pars, si sit per se, movebit : quia
nulla pars est in toto, nisi potestate. (4) Si vero duo sunt,
et horum utrumque movet utrumque pondus per tantum
spatii tanto tempore : etiam conjunctæ vires, id quod ex
ponderibus est compositum, per æqualem longitudinem
movebunt; et æquali tempore : proportio namque est. Num
igitur ita res habet et in variatione et accretione? est enim
aliquid quod auget, et aliquid quod augetur : tanto autem
tempore, et secundum tantam magnitudinem, alterum au-
get, alterum augetur. Et quod variat, et quod variatur,
itidem secundum aliquod seu secundum quantitatem ali-
quam vel magis vel minus variatum est, ac tanto tempore,
duplo tempore duplum, et duplum duplo tempore; dimi-
dium autem dimidiato tempore, vel dimidiato tempore dimi-
dium, vel æquali tempore duplum. Si vero quod variat
vel auget, tantum tanto tempore vel auget vel variat; non
est necesse ut etiam dimidium dimidiato tempore, et dimi-
diato tempore dimidium augetat seu variat : sed fortasse
nulla ex parte variabit vel augebit, sicut et in pondere
contingebat.

LIBER VIII.

CAP. I.

Πότερον δὲ γέγονέ ποτε κίνησις οὐκ οὖσα πρότερον, καὶ φθείρεται πάλιν οὕτως ὥστε κινεῖσθαι μηδέν, ἢ οὐτ' ἐγένετο οὐτε φθείρεται, ἀλλ' αἰεὶ ἦν καὶ αἰεὶ ἔσται, καὶ τοῦτ' ἀθάνατον καὶ ἀπαυστον ὑπάρχει τοῖς οὖσιν, ὅσον ζῶν τις οὖσα τοῖς φύσει συνεστῶσι πᾶσιν; Ἔίναι μὲν οὖν κίνησιν πάντες φασὶν οἱ περὶ φύσεώς τι λέγοντες, διὰ τὸ κοσμοποιεῖν καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς εἶναι τὴν θεωρίαν πᾶσιν αὐτοῖς, ἣν ἀδύνατον ὑπάρχει μὴ κινήσεως οὕσης. Ἄλλ' ὅσοι μὲν ἀπείρους τε κόσμους εἶναί φασι, καὶ τοὺς μὲν γίνεσθαι, τοὺς δὲ φείρεσθαι τῶν κόσμων, αἰεὶ φασιν εἶναι κίνησιν (ἀναγκαῖον γὰρ τὰς γενέσεις καὶ τὰς φθορὰς εἶναι μετὰ κινήσεως αὐτῶν)· ὅσοι δὲ ἓνα ἢ μὴ αἰεὶ, καὶ περὶ τῆς κινήσεως ὑποτιθενταὶ κατὰ λόγον. (2) Εἰ δὲ ἐνδέχεται ποτε μηδέν κινεῖσθαι, διγῶς ἀνάγκη τοῦτο συμβαίνειν· ἢ γὰρ ὡς Ἀναξαγόρας λέγει (φησὶ γὰρ ἐκείνος, ὁμοῦ πάντων ὄντων καὶ ἡρεμούντων τὸν ἀπειρον χρόνον, κίνησιν ἐμποιοῦσαι τὸν νοῦν καὶ διακρίναι), ἢ ὡς Ἐμπεδοκλῆς, ἐν μέρει κινεῖσθαι καὶ πάλιν ἡρεμεῖν, κινεῖσθαι μὲν ὅταν ἡ φιλία ἐκ πολλῶν ποιῇ τὸ ἐν ἢ τὸ νεῖκος πολλὰ ἐξ ἑνός, ἡρεμεῖν δ' ἐν τοῖς μεταξὺ χρόνοις, λέγων οὕτως·

— ἡμὲν ἐν ἐκ πλεόνων μεμάθηκε φύεσθαι,
ἡδὲ πάλιν διαφύντος ἐνὸς πλέον' ἐκτελέθουσιν.

25 Τῆ μὲν γίνονται τε, καὶ οὐ σφισιν ἐμπεδος αἰών·
ἢ δὲ τὰδ' ἀλλάσσοντα διαμπερές οὐδαμὰ λήγει,
ταύτη δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον.

Δεῖ γὰρ ὑπολαβεῖν λέγειν αὐτὸν ἢ δὲ τὰδ' ἐνθένδε τὰ ἀλλάσσοντα. (3) Σκεπτόεν δὴ περὶ τούτων πῶς ἔχει. Πρὸ ἔργου γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν ἰδεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν μεθόδον τὴν περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης. (4) Ἀρξώμεθα δὲ πρῶτον ἐκ τῶν διωρισμένων ἡμῖν ἐν τοῖς φυσικοῖς πρότερον. Φαμὲν δὴ τὴν κίνησιν εἶναι ἐντελέχειαν τοῦ κινήτου ἢ κινήτον. Ἀναγκαῖον ἄρα ὑπάρχειν τὰ πράγματα τὰ δυνάμενα κινεῖσθαι καθ' ἑκάστην κίνησιν. Καὶ χωρὶς δὲ τοῦ τῆς κινήσεως ὀρισμοῦ, πᾶς ἂν ὁμολογήσειεν ἀναγκαῖον εἶναι κινεῖσθαι τὸ δυνατόν κινεῖσθαι καθ' ἑκάστην κίνησιν, ὅσον ἀλλοιοῦσθαι μὲν τὸ ἀλλοιωτὸν, φέρεσθαι δὲ τὸ κατὰ τόπον μεταβλητόν· ὥστε δεῖ πρότερον καυστὸν εἶναι πρὶν κάεσθαι, καὶ καυστικὸν πρὶν κάειν. (5) Οὐκοῦν καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον ἢ γενέσθαι ποτὲ οὐκ ὄντα ἢ αἰδία εἶναι. (6) Εἰ μὲν τοῖνον ἐγένετο τῶν κινήτων ἕκαστον, ἀναγκαῖον πρότερον τῆς ληφθείσης ἄλλην γενέσθαι μεταβολὴν καὶ κίνησιν, καθ' ἣν ἐγένετο τὸ δυνατόν κινήθηναί ἢ κινήσαι. (7) Εἰ δ' ὄντα προὔπηρχεν αἰεὶ, κινήσεως μὴ οὕσης, ἄλογον μὲν φαίνεται καὶ αὐτόθεν

Utrum autem factus est aliquando motus, quum antea non esset, et interit rursus, ita ut nihil moveatur : an neque factus est, neque interit, sed semper erat, et semper erit, atque hoc immortale et indesinens rebus inest, tanquam sit vita quaedam omnibus naturā constantibus? Esse igitur motum omnes asserunt, qui de natura aliquid dicunt : propterea quod mundum faciunt, ac de generatione et interitu his omnibus est inspectio, quæ esse nequeunt, nisi motus sit. Sed quotcumque infinitos mundos esse aiunt, et alios quidem mundos fieri, alios vero interire, hi semper inquirunt esse motum : quia necesse est eorum generationes et interitus esse cum motu. Quicumque vero unum mundum, aut non semper esse affirmant, etiam de motu id ponunt : quod est ei sententiæ consentaneum.

(2) Si igitur fieri potest ut aliquando nihil moveatur, bifariam necesse est hoc accidere : vel enim, ut Anaxagoras dicit (is enim ait, quum simul omnia essent ac quiescerent infinito tempore, mentem illam produxisse motum, et se crevisse), vel, ut inquit Empedocles, vicissim moveri, et rursus quiescere : moveri quidem, quum amicitia ex multis unum facit, aut dissidium multa ex uno ; quiescere autem temporibus interjectis, ita inquiriens :

— Aut unum ex multis consuevit oriri,
Aut rursus ex uno genito plura perficiuntur.

Ilac fiunt, nec est ipels constans ævum :

Illac autem hæc mutantur perpetuo, neque desinunt ;

Hac semper immobiles sunt in orbem.

Nam existimare oportet dicere eum *quarto versu* Ilac hæc, ut sit, Dehinc hæc mutantur. (3) De his igitur considerandum est, quoniam modo se habeant : quia veritatem perspicere non solum confert ad eam contemplationem quæ est de natura, sed etiam ad methodum quæ est de primo principio. (4) Primum autem incipiamus ab iis quæ a nobis antea definita sunt in Physicis. Dicimus ergo motum esse actum mobilis, quatenus est mobile. Necessarium igitur est res subesse, quæ possint unoquoque motu cieri. Sed et sine definitione motus, quilibet fateretur necessarium esse ut moveatur quod potest moveri unoquoque motu : ulputa variari, quod est variabile ; ferri autem, quod est loco mutabile. Quapropter oportet prius esse cremabile, quam cremetur : et id quod cremandi vim habet, prius quam cremet. (5) Ergo et hæc necesse est aut facta aliquando fuisse, quum non essent, aut æterna esse. (6) Si igitur factum est unumquodque eorum quæ movere et moveri possunt : necesse est, ea mutatione, quæ sumpta fuit, aliam priorem factam esse mutationem ac motionem, qua factum est id quod potest movere et moveri. (7) Quodsi semper fuerunt, quum motus non esset ; absurdum jam

ἐπιστήσασιν· οὐ μὴν ἀλλὰ μάλλον ἔτι προῖοῦσι
τοῦτο συμβαίνειν ἀναγκαῖον. Εἰ γὰρ τῶν μὲν κινήτων
ὄντων, τῶν δὲ κινήτικῶν, ὅτε μὲν ἔσται τι πρῶτον
κινουῦν, τὸ δὲ κινούμενον, ὅτε δ' οὐθέν, ἀλλ' ἡρεμεί,
ἀναγκαῖον τοῦτο μεταβάλλειν πρότερον· ἦν γὰρ τι
αἴτιον τῆς ἡρεμίας· ἢ γὰρ ἡρέμησις στέρησις τῆς
κινήσεως. Ὡστε πρὸ τῆς πρώτης μεταβολῆς ἔσται
μεταβολὴ πρότερα. (8) Ἐὰ μὲν γὰρ κινεῖ μοναχῶς,
τὰ δὲ καὶ τὰς ἐναντίας κινήσεις, ὅσον τὸ μὲν πῦρ
θερμαίνει, ψύχει δ' οὐ, ἢ δ' ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν
ἐναντίων εἶναι μία. Φαίνεται μὲν οὖν κακεῖ τι εἶναι
ὁμοίτροπον· τὸ γὰρ ψυχρὸν θερμαίνει στραφέν πως
καὶ ἀπελθόν, ὥσπερ καὶ ἀμαρτάνει ἐκὼν δὲ ἐπιστήμων,
ὅταν ἀνάπαλιν χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ. Ἄλλ' οὖν ὅσα
ἴσθαι δυνατὰ ποιεῖν καὶ πάσχην ἢ κινεῖν, τὰ δὲ κινεῖ-
σθαι, οὐ πάντως δυνατὰ ἔστιν, ἀλλ' ὠδὲ ἔχοντα καὶ
πλησιάζοντα ἀλλήλοις. Ὡσθ' ὅταν πλησιάσῃ, κινεῖ,
τὸ δὲ κινεῖται, καὶ ὅταν ὑπάρξῃ ὡς εἶναι τὸ μὲν κινή-
τικὸν τὸ δὲ κινήτῳ. (9) Εἰ τοίνυν μὴ αἰεὶ ἐκινεῖτο,
ὁῦλον ὡς οὐχ οὕτως εἶχον, ὡς δυνάμενα τὸ μὲν κινεῖ-
σθαι τὸ δὲ κινεῖν, ἀλλ' ἔδει μεταβάλλειν θάτερον
αὐτῶν· ἀνάγκη γὰρ ἐν τοῖς πρὸς τι τοῦτο συμβαίνειν,
ὅσον εἰ μὴ ὄν διπλάσιον νῦν διπλάσιον, μεταβάλλειν,
εἰ μὴ ἀμρότερα, θάτερον. Ἔσται ἄρα τις προ-
τέρα μεταβολὴ τῆς πρώτης. (10) Πρὸς δὲ τοῦτοις τὸ
πρότερον καὶ ὕστερον πῶς ἔσται χρόνου μὴ ὄντος;
ἢ ὁ χρόνος, μὴ οὐσίας κινήσεως; Εἰ δὴ ἔστιν ὁ χρόνος
κινήσεως ἀριθμὸς ἢ κινήσις τις, εἴπερ αἰεὶ χρόνος ἔστιν,
ἀνάγκη καὶ κινήσιν αἰδῖον εἶναι. Ἄλλὰ μὴν περὶ γε
χρόνου ἔξω ἐνὸς ὁμονοητικῶς ἔχοντες φαίνονται πάν-
τες· ἀγένητον γὰρ εἶναι λέγουσι. Καὶ διὰ τοῦτο
Δημόκριτος τε δεικνυσιν ὡς ἀδύνατον ἅπαντα γεγενέ-
ναι· τὸν γὰρ χρόνον ἀγένητον εἶναι. Πλάτων δ' αὐ-
τὸν γενεῆς μόνος· ἅμα μὲν γὰρ αὐτὸν τῷ οὐρανῷ γεγο-
νέναι, τὸν δ' οὐρανὸν γεγονέναι φησίν. (11) Εἰ οὖν
ἀδύνατόν ἐστι καὶ εἶναι καὶ νοῆσαι χρόνον ἄνευ τοῦ
νῦν, τὸ δὲ νῦν ἐστὶ μεσότης τις, καὶ ἀρχὴν καὶ τελευ-
τὴν ἔχον ἅμα, ἀρχὴν μὲν τοῦ ἐσομένου χρόνου,
τελευτὴν δὲ τοῦ παρελθόντος, ἀνάγκη αἰεὶ εἶναι χρό-
νον· τὸ γὰρ ἔσχατον τοῦ τελευταίου ληφθέντος χρόνου
ἐν τινι τῶν νῦν ἔσται· οὐδὲν γὰρ ἔστι λαβεῖν ἐν τῷ
χρόνῳ παρὰ τὸ νῦν. Ὡστ' ἐπεὶ ἔστιν ἀρχὴ τε καὶ
τελευτὴ τὸ νῦν, ἀνάγκη αὐτοῦ ἐπ' ἀμρότερα εἶναι αἰεὶ
χρόνον. Ἄλλὰ μὴν εἴγε χρόνον, φανερόν ἐστι ἀνάγκη
εἶναι καὶ κινήσιν, εἴπερ ὁ χρόνος πάθος τι κινήσεως.
(12) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τοῦ ἀφθαρτον εἶναι τὴν
κινήσιν· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ γενέσθαι κινήσιν συνέ-
βαινε πρότερον εἶναι τινα μεταβολὴν τῆς πρώτης,
οὕτως ἐνταῦθα ὕστερον τῆς τελευταίας· οὐ γὰρ ἅμα
παύεται κινούμενον καὶ κινήτῳ ὄν, ἢ καόμενον, καὶ
καυστὸν ὄν (ἐνδέχεται γὰρ καυστὸν εἶναι μὴ καόμενον),
οὐδὲ κινήτικὸν καὶ κινουῦν. (13) Καὶ τὸ φθαρτὸν δὲ
δεήσει φθαρῆναι, ὅταν φθειρήται· καὶ τὸ τούτου φθα-
ρικὸν πάλιν ὕστερον· καὶ γὰρ ἢ τὸ μεταβολῆ τε

per se apparet iis qui animadvertunt; verum magis adhuc
progredientibus hoc evenire necesse est. Nam si, quum
alia sint mobilia, alia quæ movendi vim habent, aliquando
est aliquid primum movens, et quod movetur; aliquando
vero nihil, sed quiescit: necesse est, hoc mutari prius:
erat enim aliqua causa quietis; quandoquidem quies est
privatio motus: quare prima mutatione erit mutatio prior.
(8) Alia namque movent uno motu, alia etiam contrariis
motibus: ut ignis calefacit quidem, non tamen refrigerat;
scientia vero videtur contrariorum una esse. Verumenim-
vero et illic apparet aliquid simile. Etenim frigidum cale-
facit conversum aliquo modo ac remotum, sicuti sponte
peccat sciens, quum abutitur scientiâ. Sed quæcumque
possunt facere et pati, vel movere ac moveri, non omnino
id possunt, sed si ita se habeant, et sibi invicem propinqua
sint. Quocirca quum prope accesserint, alterum movet, al-
terum movetur: et quum ita fuerint, ut alterum sit moti-
vum, alterum mobile. (9) Si igitur non semper movebatur,
patet ea non fuisse ita affecta, ut alterum posset moveri, al-
terum movere: sed oportebat alterum eorum mutari. Necesse
est enim, in iis quæ ad aliquid referuntur, hoc accidere: ve-
luti si quum non esset duplum, nunc est duplum, necesse
est ut si non ambo, saltem alterum sit mutatum. Erit igitur
aliqua mutatio prior mutatione prima. (10) Ad hæc, prius
et posterius quonam modo erit, nisi sit tempus? aut tem-
pus, nisi sit motus? Quodsi tempus est, numerus motus,
aut quidam motus: siquidem semper est tempus, necesse
est motum quoque sempiternum esse. Atqui de tempore,
præter unum, omnes videntur in eadem sententia conve-
nire: ingenitum enim esse dicunt. Ideoque Democritus probat
non posse omnia esse genita: quia tempus est ingenitum.
Plato autem solus ipsum gignit: ipsum enim simul cum
cælo genitum esse, ac cæelum genitum esse asserit. (11) Si
igitur impossibile est et esse et intelligere tempus sine mo-
mento, momentum vero est medietas quædam, simulque
habet principium et finem, principium quidem futuri tem-
poris, finem autem præteriti: necesse est, semper esse
tempus: quia extremum ultimi accepti temporis erit in
aliquo momento: quantumquidem nihil licet sumere in tem-
pore præter momentum. Quapropter quum momentum sit
principium et finis: necesse est, ex utraque ejus parte
semper esse tempus. Atqui si tempus, patet necesse esse ut
sit etiam motus: siquidem tempus est affectio quædam
motus. (12) Eadem ratio de eo quoque valet, quod motus
non sit interitui obnoxius. Sicut enim eo posito quod motus
factus fuerit, eveniebat mutationem aliquam esse priorem
prima; ita hic evenit esse posteriorem postrema: quia non
simul desinit esse mobile, et moveri; aut esse cremabile,
et cremari (potest enim esse cremabile, quod non cre-
metur); nec habere vim movendi, et movere. (13) Sed et
quod interitui est obnoxium, oportebit interituisse, quando
interiit: et rursus postea, quod hujus interimendi vim habet.
Etenim interitus est mutatio quædam. Ergo si hæc sunt

ἔστιν. Εἰ δὲ ταῦτ' ἀδύνατα, δῆλον ὡς ἔστιν αἰδιος κίνησις, ἀλλ' οὐχ ὅτε μὲν ἦν, ὅτε δ' οὐ· καὶ γὰρ εἴκοι τὸ οὕτω λέγειν πλάσματι μάλλον. (14) Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ λέγειν ὅτι πέφυκεν οὕτω, καὶ ταύτην δεῖ νομίζειν εἶναι ἀρχήν, ὅπερ εἴκοιεν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν, ὡς τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν ἐξ ἀνάγκης, ἡρεμεῖν δὲ τὸν μεταξὺ χρόνον. (15) Ἰάχα δὲ καὶ οἱ μίαν ἀρχὴν ποιοῦντες, ὥσπερ Ἀναξαγόρας, οὕτως ἂν εἰποῖεν. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲν γε ἄτακτον τῶν φύσει καὶ κατὰ φύσιν· ἡ γὰρ φύσις αἰτία πᾶσι τάξεως. Τὸ δ' ἄπειρον πρὸς τὸ ἄπειρον οὐδένα λόγον ἔχει· τάξις δὲ πᾶσα λόγος. Τὸ δ' ἄπειρον χρόνον ἡρεμεῖν, εἴτα κινήθηναί ποτε, τούτου δὲ μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν, ὅτι νῦν μάλλον ἢ πρότερον, μηδ' αὐτὰ τινὰ τάξιν ἔχειν, οὐκέτι φύσεως ἔργον. Ἡ γὰρ ἀπλῶς ἔχει τὸ φύσει, καὶ οὐχ ὅτε μὲν οὕτως, ὅτε δ' ἄλλως, οἷον τὸ πῦρ ἄνω φύσει φέρεται, καὶ οὐχ ὅτε μὲν ὅτε δ' οὐ· ἡ λόγον ἔχει τὸ μὴ ἀπλοῦν. Διόπερ βέλτιον ὡς Ἐμπεδοκλῆς, κἂν εἰ τις ἕτερος εἴρηκεν οὕτως ἔχειν, ἐν μέρει τὸ πᾶν ἡρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι πάλιν· τάξιν γὰρ ἤδη τιν' ἔχει τὸ τοιοῦτον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δεῖ τὸν λέγοντα μὴ φάναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ λέγειν, καὶ μὴ τίθεσθαι μηδὲν ἀξίωμα' ἀλογον, ἀλλ' ἡ ἐπαγωγὴν ἢ ἀποδείξιν φέρειν· αὐτὰ μὲν γὰρ οὐκ αἰτία τὰ ὑποτεθέντα, οὐδὲ τοῦτ' ἦν τὸ φιλότῃσι ἢ νεῖκει εἶναι ἀλλὰ τῆς μὲν τὸ συνάγειν, τοῦ δὲ τὸ διακρίνειν. Εἰ δὲ προσοριεῖται τὸ ἐν μέρει, λεκτέον ἐφ' ὧν οὕτως, ὥσπερ ὅτι ἔστι τι θ' συνάγει τοὺς ἀνθρώπους, ἢ φιλία, καὶ φεύγουσιν οἱ ἐχθροὶ ἀλλήλους· τοῦτο γὰρ ὑποτίθεται καὶ ἐν τῷ δλω εἶναι· φαίνεται γὰρ ἐπὶ τινων οὕτω· τὸ δὲ καὶ δι' ἴσων χρόνων δεῖται λόγου τινός. Ὅλως δὲ τὸ νομίζειν ἀρχὴν εἶναι ταύτην ἱκανήν, ὅτι αἰεὶ ἡ ἔστιν οὕτως ἡ γίνεσθαι, οὐκ ὀρθῶς ἔχει ὑπολαθεῖν, ἐφ' ὃ Δημόκριτος ἀνάγει τὰς περὶ φύσεως αἰτίας, ὡς οὕτω καὶ τὸ πρότερον ἐγένετο· τοῦ δὲ αἰεὶ οὐκ ἀξιοῖ ἀρχὴν ζητεῖν, λέγων ἐπὶ τινων ὀρθῶς, ὅτι δ' ἐπὶ πάντων, οὐκ ὀρθῶς. Καὶ γὰρ τὸ τρίγωνον ἔχει δυσὶν ὀρθαῖς αἰεὶ τὰς γωνίας ἴσας, ἀλλ' ὁμοῦς ἐστὶ τι τῆς αἰδιότητος ταύτης ἕτερον αἰτίον· τῶν μέντοι ἀρχῶν οὐκ ἔστιν ἕτερον αἰτίον, αἰδιῶν οὐσῶν. Ὅτι μὲν οὖν οὐδεὶς ἦν χρόνος οὐδ' ἔσται, ὅτε κίνησις οὐκ ἦν ἢ οὐκ ἔσται, εἰρήσθω τσαῦτα.

impossibilia, manifestum est motum esse æternum, non interdum esse, interdum non esse. Etenim sic dicere figmento potius simile videtur. (14) Similiter etiam dicere sic naturam esse comparatum, et hoc pro principio haberi debere; quod quidem videtur dixisse Empedocles, id est, ut amicitia et dissidium vicissim dominantur et moventur, rebus necessario inesse, et ut quiescant tempore interjecto. (15) Fortassis autem et qui unum principium faciunt, ut et Anaxagoras, idem dicerent. At vero nihil ordine vacat ex iis quæ naturam et secundum naturam constant: quandoquidem natura omnibus est causa ordinis; infinitum vero ad infinitum nullam rationem habet. Omnium autem ordo est ratio. Ceterum infinito tempore quiescere, deinde motum aliquando esse, et hujus nullam esse differentiam, cur nunc potius quam antea, nec rursus aliquem ordinem habere: certe hoc non est amplius naturæ opus. Aut enim simpliciter se habet, quod natura constat, non modo sic, modo aliter (ut ignis versus naturam fertur, nec aliquando fertur, aliquando minime); aut rationem habet, quod non est simplex. Idcirco melius est, ut Empedocles, et si quis alius, dixit ita rem se habere, ut universum vicissim quiescat, et rursus moveatur: jam enim ordinem aliquem habet quod tale est. Sed et qui hoc dicit, non solum id pronuntiare debet, sed etiam ejus causam dicere; nec ponere, nec petere sibi concedi aliquod axioma sine ratione: sed vel inductionem, vel demonstrationem asserere. Nam ea quæ sunt ab Empedocle supposita, non sunt causæ; neque hæc est amicitia: vel dissidii essentia: sed illius est conjungere, hujus vero secerne. Quodsi adjungatur illud Vicissim, dicendum est in quibus res ita se habeat: veluti quia est aliquid, quod homines conjungit, nempe amicitia; et inimici se invicem fugiunt. Hoc enim supponitur esse etiam in universo, quia in quibusdam ita esse videtur. Sed illud quoque Æqualibus temporibus, eget aliqua ratione. Omnino autem putare hoc esse principium sufficiens, nempe semper vel ita esse vel fieri, non recte se habet. Ad quod Democritus refert naturales causas, quia sic et antea fiebat: æternitatis autem non putat principium esse querendum, in quibusdam recte dicens: sed quia de omnibus loquitur, non recte: etenim triangulum semper habet angulos duobus rectis æquales; attamen est alia quædam hujus æternitatis causa. Ceterum principiorum non est alia causa, quum æterna sint. Nullum igitur fuisse tempus aut fore, quo motus non fuerit, aut non erit, hactenus dictum esto.

CAP. II.

Τὰ δ' ἐναντία τούτοις οὐ χαλεπὸν λύειν. Δόξειε δ' ἂν ἐκ τῶν τοιῶνδε σκοποῦσιν ἐνδέχεσθαι μάλιστα κινήσιν εἶναι ποτε μὴ οὔσαν διως, πρῶτον μὲν ὅτι οὐδεμία αἰδιος μεταβολή· μεταβολὴ γὰρ ἅπαντα πέφυκεν ἐκ τινος εἰς τι, ὥστ' ἀνάγκη πάσης μεταβολῆς εἶναι πέρασ τάναντία ἐν ὅς γίνεσθαι, εἰς ἄπειρον δὲ κινεῖσθαι μηδέν. (2) Ἐτι ὁρώμεν ὅτι δυνατὸν κινήθηναί μήτε κινούμενον μήτ' ἔχον ἐν ἑαυτῷ μηδεμίαν κίνησιν, οἷον ἐπὶ τῶν ἀψύχων, ὧν οὔτε μέρος

Quæ vero his sunt contraria, non est difficile solvere. Considerantibus autem videri ex his maxime potest evenire, ut motus aliquando sit, quum omnino non esset: primum quia nulla mutatio est æterna; naturam enim comparatum est ut omnis mutatio sit ex aliquo in aliquid: quare necesse est omnis mutationis esse terminum, nempe contraria, in quibus fit; in infinitum vero nihil moveri. (2) Præterea videmus posse moveri, quod nec movetur nec habet in se ullum motum: ut in rebus inanimatis; quorum quum

οὐδὲν οὐτε τὸ ὅλον κινούμενον, ἀλλ' ἡρεμοῦν, κινεῖται ποτε. Προσῆκε δὲ ἡ αἰεὶ κινεῖσθαι ἢ μηδέποτε, εἴπερ μὴ γίνεται οὐκ οὔσα· πολὺ δὲ μάλιστα τὸ τοιοῦτον ἐπὶ τῶν ἐμφύλων εἶναι φανερόν· οὐδεμιᾶς γὰρ ἐν ἡμῖν ἐνούσης κινήσεως ἐνίοτε, ἀλλ' ἡσυχάζοντες ὁμοῦς κινούμεθά ποτε, καὶ ἐγγίνεται ἐν ἡμῖν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἀρχὴ κινήσεως ἐνίοτε, κἂν μηδὲν ἐξωθεν κινήσῃ. Τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν ἀψύχων οὐχ ὀρώμεν ὁμοῦς, ἀλλ' αἰεὶ κινεῖται αὐτὰ τῶν ἐξωθεν ἕτερον· τὸ δὲ ζῶον αὐτὸ φαμεν ἑαυτὸ κινεῖν. Ὄστ' εἴπερ ἡρεμῆ ποτὲ πάμπαν, ἐν ἀκινήτῳ κινήσις ἂν γένοιτο ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἐξωθεν. Εἰ δ' ἐν ζῳῷ τοῦτο δυνατόν γενέσθαι, τί κωλύει τὸ αὐτὸ συμβῆναι καὶ κατὰ τὸ πᾶν; εἰ γὰρ ἐν μικρῷ κόσμῳ γίνεται, καὶ ἐν μεγάλῳ· καὶ εἰ ἐν τῷ κόσμῳ, κἂν τῷ ἀπειρῷ, εἴπερ ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὸ ἀπειρον, καὶ ἡρεμῆν ὅλον. (3) Τοῦτων δὴ τὸ μὲν πρῶτον λεγθέν, τὸ μὴ τὴν αὐτὴν αἰεὶ καὶ μίαν τῷ ἀριθμῷ εἶναι τὴν κίνησιν τὴν εἰς τὰ ἀντικείμενα, ὁρθῶς λέγεται· τοῦτο μὲν γὰρ ἴσως ἀναγκαῖον, εἴπερ μὴ αἰεὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῷ ἀριθμῷ εἶναι δυνατόν τὴν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς κίνησιν· λέγω δ' οἷον πότερον τῆς μιᾶς χορδῆς εἰς καὶ ὁ αὐτὸς φθόγγος, ἢ αἰεὶ ἕτερος, ὁμοῦς ἐχούσης καὶ κινουμένης. Ἄλλ' ὁμοῦς, ὁποτέρως ποτ' ἔχει, οὐδὲν κωλύει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι τίνα τῷ συνεχῆ εἶναι καὶ αἰδίον. Δῆλον δ' ἔσται μᾶλλον ἐκ τῶν ὑστέρων. (4) Τὸ δὲ κινεῖσθαι μὴ κινούμενον οὐδὲν ἀτοπον, ἐὰν ὅτε μὲν ἦ τὸ κινήσαν ἐξωθεν, ὅτε δὲ μὴ. Τοῦτο μέντοι πῶς ἂν εἴη, ζητητέον· λέγω δὲ ὥστε τὸ αὐτὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κινήτικου ὄντος ὅτε μὲν κινεῖσθαι, ὅτε δὲ μὴ· οὐδὲν γὰρ ἀλλ' ἀπορεῖ ὁ τοῦτο λέγων ἢ διὰ τί οὐκ αἰεὶ τὰ μὲν ἡρεμῆ τῶν ὄντων, τὰ δὲ κινεῖται. (5) Μάλιστα δ' ἂν δόξειε τὸ τρίτον ἔχειν ἀπορίαν, ὡς ἐγγιγνομένης οὐκ ἐνούσης πρότερον κινήσεως, τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐμφύλων· ἡρεμοῦν γὰρ πρότερον μετὰ ταῦτα βαδίζει, κινήσαντος τῶν ἐξωθεν οὐδενός, ὡς δοκεῖ. Τοῦτο δ' ἐστὶ ψευδές· ὀρώμεν γὰρ αἰεὶ τι κινούμενον ἐν τῷ ζῳῷ τῶν συμφύτων· τούτου δὲ τῆς κινήσεως οὐκ αὐτὸ τὸ ζῶον αἴτιον, ἀλλὰ τὸ περιέχον ἴσως. Αὐτὸ δὲ φαμεν ἑαυτὸ κινεῖν οὐ πᾶσαν κίνησιν, ἀλλὰ τὴν κατὰ τόπον. Οὐδὲν οὖν κωλύει, μᾶλλον δ' ἴσως ἀναγκαῖον, τῷ σώματι πολλὰς ἐγγίγνεσθαι κινήσεις ὑπὸ τοῦ περιέχοντος, τούτων δ' ἐνίας τὴν διάνοιαν ἢ τὴν ὄρεξιν κινεῖν, ἐκείνην δὲ τὸ ὅλον ἡδὴ ζῶον κινεῖν, ὁποῖον συμβαίνει περὶ τοὺς ὑπνοῦς· αἰσθητικῆς μὲν γὰρ οὐδεμιᾶς ἐνούσης κινήσεως, ἐνούσης μέντοι τινός, ἐγείρεται τὰ ζῳα πάλιν. Ἀλλὰ γὰρ φανερόν ἐσται καὶ περὶ τούτων ἐκ τῶν ἐπομένων.

nec pars ulla nec totum moveretur, sed quiesceret, aliquando movetur; conveniebat autem vel semper moveri, vel nunquam, si quidem non fit motus quum non esset: sed multo maxime tale quippiam in animatis apparere. Quum enim nullus motus interdum in nobis incesset, sed quiesceremus, tamen movemur quandoque, et fit interdum ex nobismet ipsis in nobis principium motus, etiamsi nihil extrinsecus moverit. Hoc enim in inanimatis non similiter cernimus; sed semper aliquid aliud, quod extra est, ea movet. Animal autem dicimus se ipsum movere. Quocirca si quando totum quiescit, in immobili motus fieri potest a se ipso, non extrinsecus. Quodsi in animali hoc fieri potest, quid prohibet hoc idem evenire etiam in universo? nam si in parvo mundo fit, etiam in magno; et si in mundo, etiam in infinito, siquidem totum infinitum potest moveri et quiescere. (3) Ex his igitur, quod primo loco dictum est, videlicet non esse eundem semper et unum numero motum, qui fit in opposita, recte dicitur: hoc enim fortasse necessarium est, si motus unius et ejusdem rei non potest esse semper unus et idem numero: dico autem, exempli gratia, utrum unius chordæ sit unus et idem sonus, an semper alius, quum chorda similiter se habeat et moveatur. Verumtamen utrovis tandem modo hoc se habeat, nihil vetat aliquem motum esse unum et eundem: quia sit continuus et sempiternus; quod ex iis quæ postea sequentur, magis erit manifestum. (4) Moveri autem quod non movebatur, nihil absurdi est, si id quod extrinsecus movet, modo adsit, modo non adsit. Hoc vero quonam modo esse possit, quærendum est: ut, inquam, idem ab eodem movendi vim habente, modo moveatur, modo non moveatur. Nihil enim aliud in dubium revocat qui hoc dicit, quam cur non semper alia entia quiescunt, alia moventur. (5) Maxime autem videri potest tertium illud habere dubitationem, quod evenit in rebus inanimatis, quasi in nobis fiat motus quum antea non esset. Quod enim prius quiescebat, postea ambulat, nulla re externa movente, ut videtur. Sed hoc est falsum; videmus enim semper aliquid innatum moveri in animali. Cur autem hoc moveatur, non ipsum animal est causa, sed fortasse id quod ambit. Ipsum autem dicimus se ipsum movere, non quovis motu, sed eo qui est secundum locum. Ergo nihil vetat, quin potius necessarium est; in corpore fieri multos motus ab eo quod ambit: horum autem aliquos movere cogitationem vel appetitionem: eam vero jam movere totum animal; cujusmodi accidit in somnis. Quum enim nullus sensitivus motus insit, aliquis tamen motus insit, animalia rursus expergiscuntur. Sed enim de his perspicuum erit ex iis quæ sequentur.

CAP. III.

Ἀρχὴ δὲ τῆς σκέψεως ἔσται ἡπερ καὶ περὶ τῆς
 λεχθείσης ἀπορίας, διὰ τί ποτε ἓνια τῶν ὄντων ὁτὲ
 μὲν κινεῖται, ὁτὲ δὲ ἡρεμεῖ πάλιν. Ἀνάγκη δ' ἦτοι
 πάντα ἡρεμεῖν αἰεὶ, ἢ πάντ' αἰεὶ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν
 5 κινεῖσθαι τὰ δὲ ἡρεμεῖν, καὶ πάλιν τούτων ἦτοι τὰ
 μὲν κινούμενα κινεῖσθαι αἰεὶ, τὰ δ' ἡρεμοῦντα ἡρε-
 μεῖν, ἢ πάντα πεφυκέναι ὁμοίως κινεῖσθαι καὶ ἡρε-
 μεῖν, ἢ τὸ λοιπὸν ἔτι καὶ τρίτον· ἐνδέχεται γὰρ τὰ
 μὲν αἰεὶ τῶν ὄντων ἀκίνητα εἶναι, τὰ δ' αἰεὶ κινούμενα,
 10 τὰ δ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν· ὅπερ ἡμῖν λεκτέον
 ἐστί· τοῦτο γὰρ ἔχει λύσιν τε πάντων τῶν ἀπορου-
 μένων, καὶ τέλος ἡμῖν ταύτης τῆς πραγματείας ἐστί.
 (2) Τὸ μὲν οὖν πάντ' ἡρεμεῖν, καὶ τούτου ζητεῖν λό-
 γον ἀφέντας τὴν αἴσθησιν, ἀρρωστία τις ἐστὶ δια-
 15 νΐας, καὶ περὶ ὄλου τινός, ἀλλ' οὐ περὶ μέρους ἀμφι-
 στήτης· οὐδὲ μόνον πρὸς τὸν φυσικόν, ἀλλὰ πρὸς
 πάσας τὰς ἐπιστήμας, ὡς εἶπεν, καὶ πάσας τὰς δόξας,
 διὰ τὸ κινήσει χρῆσθαι πάσας. Ἔτι δ' αἰεὶ περὶ τῶν
 ἀρχῶν ἐνοστάσεις, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ τὰ μαθήματα
 20 λόγοις οὐδὲν εἰσι πρὸς τὸν μαθηματικόν, ὁμοίως δὲ καὶ
 ἐπὶ τῶν ἄλλων, οὕτως οὐδὲ περὶ τοῦ νῦν ρηθέντος
 πρὸς τὸν φυσικόν· ὑπόθεσις γὰρ ὅτι ἡ φύσις ἀρχὴ τῆς
 κινήσεως. (3) Σχεδὸν δὲ τι καὶ τὸ φάναι πάντα κινε-
 25 ῖσθαι ψεῦδος· μὲν, ἦττον δὲ τούτου παρὰ τὴν μέθο-
 δον· ἐτέθη μὲν γὰρ ἡ φύσις ἐν τοῖς φυσικοῖς ἀρχὴ
 καθάπερ κινήσεως καὶ ἡρεμίας. Ὅμοιως δὲ φυσικὸν
 ἢ κίνησις· καὶ φασι τινες κινεῖσθαι τῶν ὄντων οὐ
 τὰ μὲν τὰ δ' οὐ, ἀλλὰ πάντα καὶ αἰεὶ, ἀλλὰ λαν-
 θάνειν τοῦτο τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν. Πρὸς οὖς καίπερ
 30 οὐ διορίζοντας ποῖαν κίνησιν λέγουσιν, ἢ πάσας, οὐ
 χαλεπὸν ἀπαντήσαι· οὔτε γὰρ αὐξάνεσθαι οὔτε φθί-
 νειν ὁλόντε συνεχῶς, ἀλλ' ἐστί καὶ τὸ μέσον. Ἔστι
 δ' ὁμοῖος ὁ λόγος τῷ περὶ τοῦ τὸν σταλαγμὸν κατα-
 τρίβειν καὶ τὰ ἐκφυόμενα τοὺς λίθους διαιρεῖν· οὐ γὰρ
 35 εἰ τοσόνδε ἐξέωσεν ἢ ἀφείλεν ὁ σταλαγμὸς, καὶ τὸ ἡμισυ
 ἐν ἡμίσει χρόνῳ πρότερον· ἀλλ' ὥσπερ ἡ νεωκλία, καὶ
 οἱ σταλαγμοὶ οἱ τοσοῦδι τοσονδὶ κινουσι, τὸ δὲ μέρος
 αὐτῶν ἐν οὐδενὶ χρόνῳ τοσούτων. Διαίρεται μὲν οὖν
 τὸ ἀφαιρεθὲν εἰς πλείω, ἀλλ' οὐδὲν αὐτῶν ἐκινήθη χω-
 40 ρίς, ἀλλ' ἅμα. Φανερόν οὖν ὡς οὐκ ἀναγκαῖον αἰεὶ τι
 ἀπιέναι, ὅτι διαίρεται ἢ φθίσις εἰς ἀπειρα, ἀλλ' ὄλον
 ποτὲ ἀπιέναι. Ὅμοιως δὲ καὶ ἐπὶ ἀλλοιώσεως ὅποιασ-
 οῦν· οὐ γὰρ εἰ μεριστὸν εἰς ἀπειρον τὸ ἀλλοιούμενον,
 διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀλλοίωσις, ἀλλ' ἀθρόα γίνεται πολλα-
 45 κίς, ὥσπερ ἡ πῆξις. Ἔτι δταν νοσήσῃ τις, ἀνάγκη
 χρόνον γενέσθαι ἐν ᾧ ὑγιασθήσεται, καὶ μὴ ἐν πέρατι
 χρόνου μεταβάλλειν· ἀνάγκη δὲ εἰς ὑγίειαν μεταβάλ-
 λειν καὶ μὴ εἰς ἄλλο μηθέν. Ὡστε τὸ φάναι συνεχῶς
 50 ἀλλοιοῦσθαι, λίαν ἐστὶ τοῖς φανεροῖς ἀμφισβητεῖν· εἰς
 τούναντίον γὰρ ἡ ἀλλοίωσις· ὁ δὲ λίθος οὔτε σκλη-
 ρότερος γίνεται οὔτε μαλακώτερος. (4) Κατὰ τε τὸ
 φέρεσθαι θαυμαστὸν εἰ λελήθεν ὁ λίθος κάτω φερό-

Principium vero considerationis erit, quod fuit etiam
 dubitationis antea dictæ, curnam quædam entia modo
 moveantur, modo rursus quiescant. Necesse igitur est, vel
 omnia semper quiescere, vel omnia semper moveri; vel alia
 moveri, alia quiescere; et rursus ex his vel ea quæ moven-
 tur, semper moveri, et ea quæ quiescunt, semper quiescere:
 vel ita naturâ esse comparatum, ut omnia æque movean-
 tur et quiescant: vel quod reliquum adhuc est ac tertium:
 contingit enim quædam entia semper esse immobilia, non-
 nulla semper moveri, alia utroque participare; quod quidem
 nobis dicendum est: hoc enim habet solutionem eorum
 omnium de quibus dubitatum est, et est nobis finis hujus
 tractationis. (2) Dicere igitur omnia quiescere, et hujus ra-
 tionem querere, omisso sensu, est infirmitas quædam cog-
 itationis. Ac de toto aliquo, non de parte dubitatio est;
 nec solum adversus physicum, sed adversus omnes scientias,
 ut ita dicam, et omnes opiniones, propterea quod
 motu omnes utuntur. Præterea objectiones quæ de princi-
 piis fiunt, sicut in mathematicis disputationibus nihil ad
 mathematicum pertinent, similiterque in ceteris: ita nec
 objectio de eo quod nunc dictum fuit, ad physicum attinet;
 hypothesis enim est: Naturam esse principium motus.
 (3) Fere autem et dicere omnia moveri, falsum quidem est,
 sed minus illo ab hac methodo alienum; nam positum
 in libris physicis est, naturam in rebus physicis esse
 principium, ut motionis, ita etiam quietis. Ita motio est
 res naturalis. Ac nonnulli aiunt, non alia entia moveri, alia
 minime: sed omnia et semper moveri; sed hoc latere nos-
 trum sensum. Quibus, etiam si non definiant de quo motu
 loquantur, an de omnibus, tamen non est difficile occurrere.
 Neque enim res augeri neque diminui possunt continenter:
 sed est etiam medium. Est autem hic sermo ei similis, quo
 dicitur a gutta consumi, et ab iis quæ pullant, dividi la-
 pides. Non enim, si tantum abrasit sive abstulit gutta, antea
 quoque dimidium abrasit seu abstulit dimidiato tempore:
 sed quemadmodum navigii tractus fit; ita etiam tot guttæ
 tantum movent: pars autem earum nullo tempore tantum
 movet: ergo dividitur quidem id quod ablatum est, in plura;
 sed nihil horum motum est seorsum, verum simul. Perspicuum
 igitur est, non esse necessarium semper aliquid abire,
 quia deminutio dividitur in infinita, sed totum aliquando
 abire. Similiter etiam se res habet in variatione quacumque:
 non enim, si id quod variatur, infinite dividi potest, idcirco
 etiam variatio infinite dividitur: sed confertim et simul fit
 sæpenumero, ut concretio. Præterea quum aliquis ægrota-
 verit, necesse est fuisse tempus quo sanabitur, nec in ter-
 mino temporis mutari. Porro necesse est mutari in sanita-
 tem, non in aliquid aliud. Quocirca hæc assertio, res conti-
 nenter variari, ea in dubium revocat, quæ sunt admodum
 perspicua: quandoquidem variatio in contrarium est.
 Ac lapis nec durior fit, nec mollior. (4) Quod etiam ad
 lationem attinet, admirabile est, si latet lapis qui deorsum

μενος ἢ μένων ἐπὶ τῆς γῆς. Ἔτι δ' ἡ γῆ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ἐξ ἀνάγκης μένουσι μὲν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις, κινούνται δὲ βιαίως ἐκ τούτων· εἴπερ οὖν ἔνια αὐτῶν ἐστὶν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις, ἀνάγκη μὴδὲ κατὰ τόπον πάντα κινεῖσθαι. Ὅτι μὲν οὖν ἀδύνατον ἢ αἰεὶ πάντα κινεῖσθαι ἢ αἰεὶ πάντα ἡρεμεῖν, ἐκ τούτων καὶ ἄλλων τοιούτων πιστεύσειεν ἄν τις. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὰ μὲν αἰεὶ ἐνδέχεται ἡρεμεῖν, τὰ δ' αἰεὶ κινεῖσθαι, ποτὲ δ' ἡρεμεῖν καὶ ποτὲ κινεῖσθαι μὴδὲν.

10 Λεκτέον δ' ὅτι ἀδύνατον, ὡσπερ ἐπὶ τῶν εἰρημέων πρότερον, καὶ ἐπὶ τούτων· δρωμεν γὰρ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γιγνομένας τὰς εἰρημένας μεταβολάς· καὶ πρὸς τούτοις ὅτι μάχεται τοῖς φανεροῖς ὁ ἀμψισθητῶν· οὕτε γὰρ ἡ αὐξήσις οὐθ' ἡ βίασις ἐστὶ κινήσις, εἰ μὴ κινήσεται παρὰ φύσιν ἡρεμοῦν πρότερον. Γένεσις οὖν ἀναιρεῖ καὶ φθορὰν οὗτος ὁ λόγος. Σχεδὸν δὲ καὶ τὸ κινεῖσθαι γίνεσθαι τι καὶ φθεῖρσθαι δοκεῖ πᾶσιν· εἰς θ' μὲν γὰρ μεταβάλλει, γίνεται τοῦτο ἢ ἐν τούτῳ, ἐξ οὗ δὲ μεταβάλλει, φθεῖρεται τοῦτο ἢ ἐντεῦθεν.

20 (5) Ὡστε δῆλον ὅτι τὰ μὲν κινεῖται, τὰ δ' ἡρεμεῖ ἔνιοιτε. Τὸ δὲ πάντα ἀξιοῦν ὅτι μὲν ἡρεμεῖν ὅτι δὲ κινεῖσθαι, τοῦτ' ἤδη συναπτεῖον πρὸς τοὺς πάλαι λόγους. Ἀρχὴν δὲ πάλιν ποιητέον ἀπὸ τῶν νῦν διορισθέντων, τὴν αὐτὴν ἤνπερ ἡρξάμεθα πρότερον.

25 (6) Ἡ γὰρ τοὶ πάντα ἡρεμεῖ, ἢ πάντα κινεῖται, ἢ τὰ μὲν ἡρεμεῖ τὰ δὲ κινεῖται τῶν ὄντων. Καὶ εἰ τὰ μὲν ἡρεμεῖ τὰ δὲ κινεῖται, ἀνάγκη ἦτοί πάντα ὅτι μὲν ἡρεμεῖν ὅτι δὲ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν αἰεὶ ἡρεμεῖν ὅτι δὲ αἰεὶ κινεῖσθαι αὐτῶν* τὰ δ' ὅτι μὲν ἡρεμεῖν ὅτι δὲ κινεῖσθαι. Ὅτι μὲν τοῖνυν οὐχ ὀνόντε πάντα ἡρεμεῖν, εἰρηται μὲν καὶ πρότερον, εἰπωμεν δὲ καὶ νῦν. Εἰ γὰρ καὶ κατ' ἀλήθειαν οὕτως ἔχει, καθάπερ φασὶ τινες εἶναι τὸ ὄν ἄπειρον καὶ ἀκίνητον, ἀλλ' οὐτὶ φαίνεται γε κατὰ τὴν αἰσθησιν, ἀλλὰ κινεῖται πολλὰ τῶν ὄντων. Εἴπερ οὖν ἐστὶ δόξα ψευδὴς ἢ ὄλως δόξα, καὶ κινήσις ἐστὶ, κὰν εἰ φαντασία, κὰν εἰ ὅτι μὲν οὕτως δοκεῖ εἶναι ὅτι δ' ἐτέρως· ἢ γὰρ φαντασία καὶ ἢ δόξα κινήσεις τινὲς εἶναι δοκοῦσιν. Ἀλλὰ τὸ μὲν περὶ τούτου σκοπεῖν, καὶ ζητεῖν λόγον ὧν βέλτιον ἔχομεν ἢ λόγου

40 δεῖσθαι, κακῶς κρίνειν ἐστὶ τὸ βέλτιον καὶ τὸ χεῖρον, καὶ τὸ πιστὸν καὶ τὸ μὴ πιστὸν, καὶ ἀρχὴν καὶ μὴ ἀρχὴν. Ὅμοίως δὲ ἀδύνατον καὶ τὸ πάντα κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν αἰεὶ κινεῖσθαι τὰ δ' αἰεὶ ἡρεμεῖν· πρὸς ἅπαντα γὰρ ταῦτα ἰκανὴ μία πίστις· δρωμεν γὰρ ἔνια ὅτι μὲν κινούμενα ὅτι δ' ἡρεμοῦντα. Ὡστε φανερόν ὅτι ἀδύνατον ὁμοίως τὸ πάντα ἡρεμεῖν καὶ τὸ πάντα κινεῖσθαι συνεχῶς, τῷ τὰ μὲν αἰεὶ κινεῖσθαι τὰ δ' ἡρεμεῖν αἰεὶ. (7) Λοιπὸν οὖν θεωρήσαι πότερον πάντα τοιαῦτα οἷα κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν, ἢ ἔνια μὲν οὕτως, ὅτι ἔνια δ' αἰεὶ ἡρεμεῖ, ἔνια δ' αἰεὶ κινεῖται· τοῦτο γὰρ δεικτέον ἡμῖν.

fertur, aut in terra manet. Præterea terra et ceterorum unumquodque necessario manent in propriis locis, ex his autem vi moventur. Si igitur horum nonnulla sint in propriis locis : necesse est, ne secundum locum quidem omnia moveri. Impossibile igitur esse, vel semper omnia moveri, vel semper omnia quiescere, ex his et aliis hujusmodi rationibus aliquis crediderit. At vero nec fieri potest ut alia semper quiescant, alia semper moveantur; nihil autem interdum quiescat, interdum moveatur. Dicendum autem impossibile esse, ut in iis quæ antea dicta fuerunt, ita etiam in his : quia videmus in iisdem rebus fieri dictas mutationes. Et ad hæc, quia rebus perspicuis repugnat, qui de hoc controversatur; neque enim auctio, neque violentus erit motus, nisi moveatur præter naturam, quod antea quiescebat; generationem igitur tollit et interitum hic sermo. Fere autem et ipsum moveri omnibus videtur nihil aliud esse quam fieri quiddam et interire; in quod enim mutatur, fit hoc, vel in hoc : ex quo autem mutatur, interit hoc, vel hinc. (5) Quare manifestum est, quædam moveri, quædam quiescere aliquando. Omnia vero existimare quandoque quiescere, quandoque moveri; hoc jam adjungendum est ad rationes supra allatas. Initium autem post hæc quæ nunc definita sunt, idem iterum sumendum est, ex quo antea exorsi sumus. (6) Aut enim omnia entia quiescunt, aut omnia moventur; aut alia quiescunt, alia moventur; et si alia entia quiescunt, alia moventur : necesse est vel omnia quandoque quiescere, quandoque moveri; vel alia semper quiescere, alia semper moveri; vel alia semper quiescere, alia semper moveri, alia modo quiescere, modo moveri. Fieri igitur non posse, ut omnia quiescant, dictum quidem et antea fuit : dicamus tamen et nunc. Nam etsi revera ita sit, ut nonnulli dicunt, id est, ens sit infinitum et immobile, tamen hoc sensui non videtur, sed multa entia moventur. Si igitur est opinio falsa, aut omnino opinio : certe est etiam motus : nec non si sit phantasia; et si quandoque ita videatur, quandoque aliter : quoniam phantasia et opinio videntur esse motiones quædam. Verum de his considerare, et rationem querere, in quibus sumus melius affecti, quam ut ratione egeamus; nihil aliud est quam male judicare, quod est melius et quod deterius, et quod est credible et quod non credible, item principium et non principium. Similiter et impossibile est, omnia moveri : aut alia semper moveri, alia semper quiescere; nam adversus hæc omnia sufficit probatio una : quia videmus nonnulla modo moveri, modo quiescere. Quare perspicuum est, omnia quiescere, et omnia moveri continenter, æque esse impossibile atque alia semper moveri, alia semper quiescere. (7) Relinquitur ergo ut dispiciamus, utrum omnia sint ejusmodi ut moventur et quiescant : an quædam ita se habeant, quædam semper quiescant, quædam semper moveantur : hoc enim nobis est probandum.

CAP. IV.

Τῶν δὴ κινούντων καὶ κινουμένων τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖ καὶ κινεῖται, τὰ δὲ καθ' αὐτά· κατὰ συμβεβηκὸς μὲν ὅσον ὅσα τε τῷ ὑπάρχειν τοῖς κινούσιν ἢ κινουμένοις, καὶ τὰ κατὰ μόριον, τὰ δὲ καθ' αὐτά, ὅσα μὴ τῷ ὑπάρχειν τῷ κινούντι ἢ τῷ κινουμένῳ, μὴ δὲ τῷ μόριόν τι αὐτῶν κινεῖν ἢ κινεῖσθαι. Τῶν δὲ καθ' αὐτά τὰ μὲν ὑφ' αὐτῶν τὰ δὲ ὑπ' ἄλλου, καὶ τὰ μὲν φύσει τὰ δὲ βίᾳ καὶ παρὰ φύσιν· τό τε γὰρ αὐτὸ ὑφ' αὐτοῦ κινούμενον φύσει κινεῖται, ὅσον ἕκαστον τῶν ζῴων· κινεῖται γὰρ τὸ ζῶον αὐτὸ ὑφ' αὐτοῦ· ὅσον θ' ἢ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς τῆς κινήσεως, ταῦτα φύσει φαμέν κινεῖσθαι. Διὸ τὸ μὲν ζῶον θλον φύσει αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ, τὸ μέντοι σῶμα ἐνδέχεται καὶ φύσει καὶ παρὰ φύσιν κινεῖσθαι· διαφέρει γὰρ ὅποιαν τε ἂν κίνησιν κινούμενον τύχη καὶ ἐκ ποίου στοιχείου συνεστηκός. Καὶ τῶν ὑπ' ἄλλου κινουμένων τὰ μὲν φύσει κινεῖται, τὰ δὲ παρὰ φύσιν, παρὰ φύσιν μὲν ὅσον τὰ γενηρά ἄνω καὶ τὸ πῦρ κάτω. Ἔτι δὲ τὰ μόρια τῶν ζῴων πολλάκις κινεῖται παρὰ φύσιν, παρὰ τὰς θέσεις καὶ τοὺς τρόπους τῆς κινήσεως. (2) Καὶ μάλιστα τὸ ὑπότινος κινεῖσθαι τὸ κινούμενον ἐν τοῖς παρὰ φύσιν κινουμένοις ἐστὶ φανερόν, διὰ τὸ δῆλον εἶναι ὑπ' ἄλλου κινούμενον. Μετὰ δὲ τὰ παρὰ φύσιν τῶν κατὰ φύσιν τὰ αὐτὰ ὑφ' αὐτῶν, ὅσον τὰ ζῶα· οὐ γὰρ τοῦτ' ἄδηλον, εἰ ὑπὸ τίνος κινεῖται, ἀλλὰ πῶς δεῖ διαλαβεῖν αὐτὸ τὸ κινεῖν καὶ τὸ κινούμενον· εἴκοι γὰρ ὡσπερ ἐν τοῖς πλοίοις καὶ τοῖς μὴ φύσει συνισταμένοις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ζῴοις εἶναι διηρημένον τὸ κινεῖν καὶ τὸ κινούμενον, καὶ οὕτω τὸ πᾶν αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν. Μάλιστα δ' ἀπορείται τὸ λοιπὸν τῆς εἰρημένης τελευταίας διαιρέσεως· τῶν γὰρ ὑπ' ἄλλου κινουμένων τὰ μὲν παρὰ φύσιν ἐθήκαμεν κινεῖσθαι, τὰ δὲ λείπεται ἀντιθεῖναι, ὅτι φύσει. Ταῦτα δ' ἐστὶν ἃ τὴν ἀπορίαν παράσχοι ἂν ὑπὸ τίνος κινεῖται, ὅσον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα· ταῦτα γὰρ εἰς μὲν τοὺς ἀντικειμένους τόπους βίᾳ κινεῖται, εἰς δὲ τοὺς οἰκείους, τὸ μὲν κοῦφον ἄνω, τὸ δὲ βαρὺ κάτω, φύσει. (3) Τὸ δ' ὑπὸ τίνος οὐκέτι φανερόν, ὡσπερ ὅταν κινῶνται παρὰ φύσιν· τό τε γὰρ αὐτὰ ὑφ' αὐτῶν φάναι ἀδύνατον· ζωτικόν τε γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἐμφύχων ἴδιον, καὶ ἰσάνασι ἂν ἐδύνατο αὐτά· λέγω δ' ὅσον, εἰ τοῦ βαδίζειν αἴτιον αὐτῶν, καὶ τοῦ μὴ βαδίζειν· ὡστ' ἐπεὶ ἐπ' αὐτῶν τὸ ἄνω φέρεσθαι τῷ πυρὶ, δῆλον ὅτι ἐπ' αὐτῶν καὶ τὸ κάτω. Ἄλογον δὲ καὶ τὸ μίαν κίνησιν κινεῖσθαι μόνην ὑφ' αὐτῶν, εἴγε αὐτὰ ἑαυτὰ κινούσιν. (4) Ἔτι πῶς ἐνδέχεται συνεχῆς τι καὶ συμφύεσ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν; ἢ γὰρ ἐν καὶ συνεχῆς μὴ ἀρῆ, ταύτη ἀπαθές· ἀλλ' ἢ κεχώρισται, ταύτη τὸ μὲν πέφυκε ποιεῖν, τὸ δὲ πάσχειν. Οὗτ' ἄρα τούτων οὐθέν αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ (συμφῶν γὰρ), οὐτ' ἄλλο συνεχῆς οὐδέν· ἀλλ' ἀνάγκη διηρηθῆναι τὸ κινεῖν ἐν ἑκάστῳ πρὸς τὸ κινούμενον, ὅσον ἐπὶ τῶν ἀψύχων ὁρώμεν, ὅταν κινῆ τι τῶν ἐμφύχων αὐτά.

Moventium igitur, et eorum quæ moventur, alia ex accidenti movent et moventur, alia per se: ex accidenti quidem, ut quæcumque eo quod insunt moventibus, aut iis quæ moventur, et quæ per partem; per se autem, quæcumque nec eo quod insint in movente aut eo quod moventur, nec eo quod aliqua ipsorum pars moveat aut moveatur. Eorum vero quæ per se dicuntur, alia a se ipsis, alia ab alio: et alia naturâ, alia vi et præter naturam. Id enim quod a se ipso movetur, naturâ movetur, ut unum quodque animal: movetur enim animal a se ipso: ea vero, in quibus est principium motus, naturâ moveri dicimus. Idcirco totum quidem animal naturâ se ipsum movet; corpori autem accidit ut moveatur et naturâ et præter naturam: interest enim, et quo motu cieatur, et ex quo elemento constet. Et eorum quæ ab alio moventur, quædam naturâ moventur, quædam præter naturam: præter naturam quidem, ut terrestria sursum, et ignis deorsum. Præterea partes animalium sæpe moventur præter naturam, propter positiones et modos motionis. (2) Ac maxime ab aliquo moveri id quod movetur, in iis quæ præter naturam moventur, perspicuum est: quia patet ab alio moveri. Post hæc autem quæ præter naturam moventur, inter ea quæ moventur secundum naturam, illa sunt magis manifesta, quæ a se ipsis moventur, ut animalia; non est enim hoc obscurum, an ab aliquo moveantur, sed quomodo oporteat distinguere ipsum movens et quod movetur. Nam videtur, ut in navibus et iis quæ naturam non constant, ita etiam in animalibus esse divisum id quod movet et id quod movetur, atque ita totum movere se ipsum. Maxime autem dubitatur de reliquo dictæ postremæ divisionis membro. Eorum enim quæ ab alio moventur, quædam præter naturam moveri posuimus: alia vero opponenda restant, quia naturâ moventur. Hæc autem sunt quæ dubitationem præbere possunt, a quonam moveantur; ut levia, et gravia. Nam hæc ad oppositos locos vi moventur: ad proprios autem, nempe leve sursum, grave deorsum, natura moventur. (3) Sed a quonam moveantur, nondum liquet, sicuti quum moventur præter naturam. Ipsa namque a se ipsis moveri, est dictu impossibile: quoniam hoc est vitale et animantium proprium. Et sistere se ipsa possent: verbi gratia, si quid sit sibi causa ambulandi, erit etiam non ambulandi. Quare quum in ipso igne positum sit ut sursum feratur, manifestum est in ipso etiam, positum esse ut feratur deorsum. Absurdum est etiam, uno tantum motu a se ipsis cieri, si ipsa se ipsa movent. (4) Præterea qui fieri potest ut continuum quid et copulatum se ipsum moveat? nam quatenus unum et continuum non tactu est, eatenus est impatibile; sed quatenus separata sunt, eatenus naturâ est comparatum, ut alterum efficiat, alterum patiat. Neque igitur horum aliquid se ipsum movet, quoniam sunt copulata: neque aliud quicquam continuum. Sed necesse est, in unaquaque re divisum esse id quod movet ab eo quod movetur: ut in rebus inanimatis cernimus, quum

(b) Ἄλλα συμβαίνει καὶ ταῦτα ὑπό τινος αἰεὶ κινεῖσθαι· γένοιτο δ' ἂν φανερόν διαιροῦσι τὰς αἰτίας. Ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κινούτων λαβεῖν τὰ εἰρημένα· τὰ μὲν γὰρ παρὰ φύσιν αὐτῶν κινητικὰ ἔστιν, ὅσον ὁ μοχλὸς οὐ φύσει τοῦ βάρους κινητικός· τὰ δὲ φύσει, ὅσον τὸ ἐνεργεῖα θερμὸν κινητικὸν τοῦ δυνάμει θερμοῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. Καὶ κινητὸν δ' ὡσαύτως φύσει τὸ δυνάμει ποῖον ἢ ποσὸν ἢ ποῦ, ὅταν ἔχη τὴν ἀρχὴν τὴν τοιαύτην ἐν αὐτῷ καὶ μὴ 5 κατὰ συμβεβηχός· εἴη γὰρ ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ποῖον καὶ ποσόν, ἀλλὰ θατέρω θάτερον συμβέβηκε καὶ οὐ καθ' αὐτὸ ὑπάρχει. Τὸ δὲ πῦρ καὶ ἡ γῆ κινεῖσθαι ὑπό τινος βία μὲν, ὅταν παρὰ φύσιν, φύσει δέ, ὅταν εἰς τὰς αὐτῶν ἐνεργεῖας δυνάμει ὄντα. (6) Ἐπεὶ δὲ τὸ 15 δυνάμει πλεοναχῶς λέγεται, τοῦτ' αἰτίον τοῦ μὴ φανερόν εἶναι ὑπό τίνος τὰ τοιαῦτα κινεῖται, ὅσον τὸ πῦρ ἄνω καὶ ἡ γῆ κάτω. Ἔστι δὲ δυνάμει ἄλλως ὁ μανθάνων ἐπιστήμων καὶ ὁ ἔχων ἡδὴ καὶ μὴ θεωρῶν· αἰεὶ δ' ὅταν ἕμια τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ παθητικὸν 20 ὡς, γίνεται ἐνίστη ἐνεργεῖα τὸ δυνατόν, ὅσον τὸ μανθάνων ἐκ δυνάμει ὄντος ἕτερον γίνεται δυνάμει. Ὁ γὰρ ἔχων ἐπιστήμην μὴ θεωρῶν δὲ δυνάμει ἔστιν ἐπιστήμων πως, ἀλλ' οὐχ ὡς καὶ πρὶν μαθεῖν. Ὅταν δ' οὕτως ἔχη, ἂν μὴ τι κωλύη, ἐνεργεῖ καὶ θεωρεῖ, 25 ἢ ἔσται ἐν τῇ ἀντιφάσει καὶ ἀγνοίᾳ. Ὁμοίως δὲ ταῦτ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν· τὸ γὰρ ψυχρὸν δυνάμει θερμόν· ὅταν δὲ μεταβάλλῃ, ἡδὴ πῦρ, καίει δέ, ἂν μὴ τι κωλύη καὶ ἐμποδίζῃ. Ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὸ βαρὺ καὶ κοῦφον· τὸ γὰρ κοῦφον γίνεται 30 ἐκ βαρέος, ὅσον ἐξ ὕδατος ἀήρ· τοῦτο γὰρ δυνάμει πρῶτον, καὶ ἡδὴ κοῦφον, καὶ ἐνεργεῖται γ' εὐθύς, ἂν μὴ τι κωλύη. Ἐνεργεῖα δὲ τοῦ κοῦφου τὸ ποῦ εἶναι καὶ ἄνω· κωλύεται δ', ὅταν ἐν τῷ ἐναντίῳ τόπῳ ᾖ. Καὶ τοῦθ' ὁμοίως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ ποσοῦ καὶ ἐπὶ 35 τοῦ ποιοῦ. Καίτοι τοῦτο ζητεῖται, διὰ τί ποτε κινεῖται εἰς τὸν αὐτὸν τόπον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα. Αἴτιον δ' ὅτι πέφυκέ ποι, καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ κοῦφον καὶ βαρεῖ εἶναι, τὸ μὲν τῷ ἄνω, τὸ δὲ τῷ κάτω διωρισμένον. Δυνάμει δ' ἔστι κοῦφον καὶ βαρὺ πολλα- 40 χῶς, ὡς περ εἴρηται· ὅταν τε γὰρ ᾖ ὕδωρ, δυνάμει γέ πως ἔστι κοῦφον· καὶ ὅταν ἀήρ, ἔστιν ἔτι δυνάμει· ἐνδέχεται γὰρ ἐμποδιζόμενον μὴ ἄνω εἶναι, ἀλλ' ἂν ἀφαιρεθῇ τὸ ἐμποδίζον, ἐνεργεῖ καὶ αἰεὶ ἀνωτέρω γίνε- 45 ται. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ποῖον εἰς τὸ ἐνεργεῖα εἶναι μεταβάλλει· εὐθύς γὰρ θεωρεῖ τὸ ἐπιστήμον, ἂν μὴ τι κωλύη· καὶ τὸ ποσὸν ἐκτείνεται, ἂν μὴ τι κωλύη. Ὁ δὲ τὸ ὑφισταμένον καὶ κωλύον κινήσας ἔστι μὲν ὡς κινεῖ, ἔστι δ' ὡς οὐ, ὅσον ὁ τὸν κίονα ὑποσπασας ἢ ὁ τὸν λίθον ἀφελὼν ἀπὸ τοῦ ἀσχοῦ ἐν τῷ ὕδατι· κατὰ 50 συμβεβηχός γὰρ κινεῖ, ὡς περ καὶ ἡ ἀνακλασθεῖσα σφαῖρα οὐχ ὑπὸ τοῦ τοίχου ἐκινήθη, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ βάλ- λοντος. Ὅτι μὲν τοῖνον οὐδὲν τούτων αὐτὸ κινεῖ ἑαυτό, δῆλον. Ἄλλὰ κινήσεως ἀρχὴν ἔχει, οὐ τοῦ κινεῖν οὐδὲ τοῦ ποιεῖν ἀλλὰ τοῦ πάσχειν. (7) Εἰ δὲ πάντα

aliquid animatum ea movet. (5) Sed eventit ut et hæc ab aliquo semper moveantur; quod quidem perspicuum fiet dividendibus causas. Licet autem etiam in moventibus sumere ea quæ dicta sunt : nam alia præter suam naturam habent vim movendi, ut vectis non naturaliter habet vim movendi ponderis; alia naturaliter, ut id quod est actu calidum, vim habet ejus movendi quod est calidum potestate. Similiter etiam in ceteris ejusmodi se res habet. Sed et mobile itidem naturaliter est, quod potestate est quale, vel quantum, vel alicubi, quum habeat ejusmodi principium in se ipso, non ex accidenti. Etenim idem potest esse et quale, et quantum : sed alteri alterum accidit, nec per se inest. Ignis igitur ac terra moventur ab aliquo, vi quidem, quando præter naturam; naturaliter vero, quando ad suos ipsorum actus moventur, quum sint potestate. (6) Quoniam autem esse potestate, dicitur multis modis : hæc est causa cur non appareat a quo talia moveantur, : ut ignis sursum, ac terra deorsum. Est vero potestate sciens aliter qui discit, et is qui jam scientiam habet, neque contemplatur. Quotiescumque autem id quod efficiendi et id quod patiendi vim habet, simul sunt : fere id quod est potestate, fit actu ; ut is qui discit, ex eo quod est potestate, fit aliud potestate. Nam qui scientia est præditus, neque contemplatur, is est quodammodo potestate sciens, sed non ut erat antequam disceret. Quum autem ita se habeat, nisi quid prohibeat, agit et contemplatur, aut erit in contradictione et ignorantia. Similiter autem hæc se habent etiam in rebus naturalibus. Nam frigidum est potestate calidum; quum autem est mutatum, jam est ignis, et comburit, nisi quid prohibeat et impediatur. Similiter se res habet etiam in gravi et levi. Nam leve fit ex gravi, ut ex aqua aer. Hoc enim prius erat potestate, et jam est leve, atque ager confestim, nisi quid prohibeat : actus autem rei levis est, alicubi esse, et in loco supero : sed prohibetur, quando est in loco contrario. Atque hoc similiter se habet et in quanto et in quali. Atqui hoc quaeritur, cur ad sua ipsorum loca moventur levia et gravia. Causa vero est, quia natura est comparatum, ut sint alicubi : atque hæc est rei levis et gravis essentia, ita ut illa loco supero, hæc loco infero definatur. Potestate autem est leve et grave multis modis, sicuti dictum fuit; quum enim est aqua, potestate quodammodo est leve : et quum aer, adhuc est potestate; quia fieri potest ut impeditum supero loco non sit : verum si auferatur quod impedit, agit, ac semper sursum tendit. Similiter etiam Quale in id mutatur ut sit potestate; nam sciens statim contemplatur, nisi quid impediatur; et Quantum extenditur, nisi quid impediatur. Qui vero id amovet quod subest et prohibet, aliquo modo movet, aliquo modo non movet : veluti qui columnam subtraxit, aut qui lapidem exemit ex utre in aqua : ex accidenti namque movet; sicut et pila repercussa, non a pariete mota est, sed ab eo qui projecit. Patet igitur nihil horum se ipsum movere. Sed motus principium habet, id est, non movendi, nec faciendi, sed patiendi. (7) Si igitur quæcumque moventur, aut natura

τὰ κινούμενα ἢ φυσεὶ κινεῖται ἢ παρὰ φύσιν καὶ βία, καὶ τὰ τε βία καὶ παρὰ φύσιν πάντα ὑπὸ τινος καὶ ὑπ' ἄλλου, τῶν δὲ φύσει πάλιν τὰ θ' ὑφ' αὐτῶν κινούμενα ὑπὸ τινος κινεῖται καὶ τὰ μὴ ὑφ' αὐτῶν, ὅσων τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα (ἢ γὰρ ὑπὸ τοῦ γεννήσαντος καὶ ποιήσαντος κοῦφον ἢ βαρῦ, ἢ ὑπὸ τοῦ τὰ ἐμποδίζοντα καὶ κωλύοντα λύσαντος), ἅπαντα ἂν τὰ κινούμενα ὑπὸ τινος κινεῖτο.

moventur, aut præter naturam et vi; atque ea quæ vi et præter naturam, omnia ab aliquo et ab alio moventur; eorum rursus quæ natura, tam ea quæ a se ipsis moventur, ab aliquo moventur, quam ea quæ non a se ipsis, ut levia et gravia (aut enim moventur ab eo qui genuit et fecit leve seu grave, aut ab eo quod impediencia et prohibentia amovit) : profecto quæcumque moventur, ab aliquo moventur.

CAP. V.

Τοῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ οὐ δι' αὐτὸ τὸ κινεῖν, ἀλλὰ δι' ἕτερον θ κινεῖ τὸ κινεῖν, ἢ δι' αὐτό, καὶ τοῦτο ἢ πρῶτον μετὰ τὸ ἔσχατον ἢ διὰ πλείονων, ὅσων ἢ βακτηρία κινεῖ τὸν λίθον καὶ κινεῖται ὑπὸ τῆς χειρὸς κινουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὗτος δ' οὐκέτι τῷ ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι. Ἄμφω δὲ κινεῖν φαμέν, καὶ τὸ τελευταῖον καὶ τὸ πρῶτον τῶν κινούντων, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρῶτον· ἐκεῖνο γὰρ κινεῖ τὸ τελευταῖον, ἀλλ' οὐ τοῦτο τὸ πρῶτον, καὶ ἄνευ μὲν τοῦ πρώτου τὸ τελευταῖον οὐ κινήσει, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τούτου, ὅσων ἢ βακτηρία οὐ κινήσει μὴ κινούντος τοῦ ἀνθρώπου. (2) Ἐὶ δὲ ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινός τε κινεῖσθαι, καὶ ἢ ὑπὸ κινουμένου ὑπ' ἄλλου ἢ μὴ, καὶ εἰ μὲν ὑπ' ἄλλου κινουμένου, ἀνάγκη τι εἶναι κινεῖν θ οὐχ ὑπ' ἄλλου πρῶτον· εἰ δὲ τοιοῦτο τὸ πρῶτον, οὐκ ἀνάγκη θάτερον (ἀδύνατον γὰρ εἰς ἄπειρον ἵεσθαι τὸ κινεῖν καὶ τὸ κινούμενον ὑπ' ἄλλου αὐτό· τῶν γὰρ ἀπειρων οὐκ ἔστιν οὐδὲν πρῶτον), εἰ οὖν ἅπαν μὲν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, τὸ δὲ πρῶτον κινεῖται μὲν, οὐχ ὑπ' ἄλλου δέ, ἀνάγκη αὐτὸ ὑφ' αὐτοῦ κινεῖσθαι. (3) Ἐτι δὲ καὶ ὧδε τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον ἔστιν ἐπελθεῖν. Πᾶν γὰρ τὸ κινεῖν τί τε κινεῖ καὶ τινί. Ἡ γὰρ αὐτῷ κινεῖ τὸ κινεῖν ἢ ἄλλω, ὅσων ἀνθρώπος ἢ αὐτὸς ἢ τῆ βακτηρία, καὶ ὁ ἄνεμος κατέβαλεν ἢ αὐτὸς ἢ ὁ λίθος ὃν ἔωσεν. Ἀδύνατον δὲ κινεῖν ἄνευ τοῦ αὐτοῦ αὐτῷ κινούντος τὸ ὅ κινεῖ· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸ αὐτῷ κινεῖ, οὐκ ἀνάγκη ἄλλο εἶναι ὅ κινεῖ· ἂν δὲ ἢ ἕτερον τὸ ὅ κινεῖ, ἔστι τι ὃ κινήσει, οὐ τινί, ἀλλ' αὐτῷ· ἢ εἰς ἄπειρον εἰσιν. Εἰ οὖν κινούμενόν τι κινεῖ, ἀνάγκη σῆναι καὶ μὴ εἰς ἄπειρον ἵεσθαι· εἰ γὰρ ἢ βακτηρία κινεῖ τῷ κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς χειρὸς, ἢ χεῖρ κινεῖ τὴν βακτηρίαν· εἰ δὲ ταύτην ἄλλο κινεῖ, καὶ ταύτην ἕτερόν τι τὸ κινεῖν. Ὅταν δὲ τινι κινήσῃ αἰετῶν, ἀνάγκη εἶναι πρότερον τὸ αὐτὸ αὐτῷ κινεῖν. Εἰ οὖν κινεῖται μὲν τοῦτο, μὴ ἄλλο δὲ τὸ κινεῖν αὐτό, ἀνάγκη αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἦτοι εὐθὺς τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτῷ κινούντος κινεῖται, ἢ ἔρχεται ποτε εἰς τὸ τοιοῦτον. (4) Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ὧδε σκοποῦσι ταῦτα συμβήσεται ταῦτα. Εἰ γὰρ ὑπὸ κινουμένου κινεῖται τὸ κινούμενον πᾶν, ἦτοι τοῦτο ὑπάρχει τοῖς πράγμασι κατὰ συμβεβηκός, ὥστε κινεῖ μὲν κινούμενον, οὐ μέντοι διὰ τὸ κινεῖσθαι αὐτὸ αἰετῶν, ἢ οὐ, ἀλλὰ καθ' αὐτό. Πρῶτον μὲν οὖν εἰ κατὰ συμβεβηκός, οὐκ ἀνάγκη κινεῖται, αὐτὸ κινεῖται ἢ παρὰ φύσιν καὶ βία, καὶ τὰ τε βία καὶ παρὰ φύσιν πάντα ὑπὸ τινος καὶ ὑπ' ἄλλου, τῶν δὲ φύσει πάλιν τὰ θ' ὑφ' αὐτῶν κινούμενα ὑπὸ τινος κινεῖται καὶ τὰ μὴ ὑφ' αὐτῶν, ὅσων τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα (ἢ γὰρ ὑπὸ τοῦ γεννήσαντος καὶ ποιήσαντος κοῦφον ἢ βαρῦ, ἢ ὑπὸ τοῦ τὰ ἐμποδίζοντα καὶ κωλύοντα λύσαντος), ἅπαντα ἂν τὰ κινούμενα ὑπὸ τινος κινεῖτο.

Hoc autem bifariam : aut enim non per ipsum movens, sed per aliud a quo movens movetur, aut per ipsum ; atque hoc vel est primum post ultimum, vel per plura movet ; ut baculus movet lapidem, et a manu movetur, quæ movetur ab homine : hic autem non amplius movet eo quod ab alio moveatur. Utrumque igitur movere dicimus, et quod est postremum, et quod est primum inter moventia : sed magis quod est primum ; quippe quod movet postremum, sed ab eo non movetur : et sine primo quidem postremum non movebit ; illud autem sine hoc movebit : ut baculus non movebit, nisi homo moveat. (2) Si igitur necesse est, quicquid movetur, ipsum ab aliquo moveri : etiam necesse est vel ab eo moveri quod ab alio movetur, vel non ab eo ; et si movetur ab eo quod ab alio movetur, necesse est esse aliud movens primum, quod non movetur ab alio ; si vero primum ejusmodi est, non est necesse alterum esse. Impossibile enim est, id quod movet, ipsumque ab alio moveretur, in infinitum abire : quandoquidem infinitorum nihil est primum. Si igitur quicquid movetur, ab aliquo movetur ; primum autem movens movetur quidem, non tamen ab alio movetur : necesse est ipsum a se ipso moveri. (3) Præterea sic quoque licet eandem disputationem aggredi. Quicquid enim movet, et aliquid movet, et aliquo ; quod enim movet, aut se ipso movet ; aut alio : ut homo se ipso, aut baculo ; et ventus vel ipse dejecit, vel lapis quem ventus impulit. Impossibile autem est, id quod movet, sine eo movere quod se ipso movet ; sed si ipsum se ipso moveat, non est necesse aliud esse quo moveat : si vero sit alterum, nempe id quo movet, est etiam aliquid quod movebit, non aliquo, sed se ipso : aut in infinitum hæc abibunt. Si quid igitur, quum moveatur, movet ; necesse est consistere, non in infinitum abire ; nam si baculus movet eo quod movetur a manu, manus movet baculum : si vero et hanc aliud movet, est etiam aliquid aliud quod hanc movet. Quum igitur aliud semper aliquo movet, necesse est esse prius id quod se ipso moveat. Ergo si hoc movetur, nec est aliud quod ipsum moveat : necesse est, ipsum se movere : quapropter etiam ex hac ratione vel statim id quod movetur, ab eo quod se ipso movet, movetur, aut tandem pervenit ad tale quidpiam. (4) Præter hæc quæ dicta sunt, etiam ita considerantibus hæc eadem evenient. Nam si quicquid movetur, ab eo, quod movetur, moveatur : vel hoc rebus inest ex accidenti, ut id quod movetur, moveat, non quia ipsum moveatur semper ; vel non ex accidenti, sed per se. Primum igitur, si ex accidenti

νεῖσθαι τὸ κινούμενον. Εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὡς ἐνδέ-
 χεται ποτε μηδὲν κινεῖσθαι τῶν ὄντων· οὐ γὰρ ἀναγ-
 καῖον τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι.
 Ἐὰν οὖν θῶμεν τὸ δυνατόν εἶναι, οὐδὲν ἀδύνατον συμ-
 5 βῆσεται, ψεῦδος δ' ἴσως. Ἀλλὰ τὸ κίνησιν μὴ εἶναι
 ἀδύνατον· δέδεικται γὰρ πρότερον ὅτι ἀνάγκη κίνησιν
 αἰε εἶναι. (β) Καὶ εὐλόγως δὲ τοῦτο συμβέβηκε·
 τρία γὰρ ἀνάγκη εἶναι, τὸ τε κινούμενον καὶ τὸ κιν-
 10 οῦν καὶ τὸ ᾧ κινεῖ. Τὸ μὲν οὖν κινούμενον ἀνάγκη
 μὲν κινεῖσθαι, κινεῖν δ' οὐκ ἀνάγκη· τὸ δ' ᾧ κινεῖ,
 καὶ κινεῖν καὶ κινεῖσθαι· συμμεταβάλλει γὰρ τοῦτο
 ἅμα καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ τῷ κινουμένῳ ὄν. Δῆλον δ' ἐπὶ
 τῶν κατὰ τόπον κινούντων· ἀπτεσθαι γὰρ ἀλλήλων
 ἀνάγκη μέχρι τινός· τὸ δὲ κινεῖν οὕτως ὥστ' εἶναι
 15 μὴ ᾧ κινεῖ, ἀκίνητον. Ἐπεὶ δ' ὀρῶμεν τὸ ἐσχα-
 τον, ὃ κινεῖσθαι μὲν δύναται, κινήσεως δ' ἀρχὴν
 οὐκ ἔχει, καὶ ὁ κινεῖται μὲν, οὐχ ὑπ' ἄλλου δέ, ἀλλ'
 ὑφ' αὐτοῦ, εὐλογον, ἵνα μὴ ἀναγκαῖον εἴπωμεν, καὶ τὸ
 τρίτον εἶναι ὃ κινεῖ ἀκίνητον ὄν. Διὸ καὶ Ἀναξαγόρας
 20 ὀρθῶς λέγει, τὸν νοῦν ἀπαθῆ φάσκων καὶ ἀμιγῆ εἶναι,
 ἐπειδὴ περ κινήσεως ἀρχὴν αὐτὸν ποιεῖ εἶναι· οὕτω γὰρ
 ἂν μόνως κινεῖται ἀκίνητος ὢν καὶ κρατοῖται ἀμιγῆς ὢν.
 (γ) Ἀλλὰ μὴν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης
 κινεῖται τὸ κινεῖν, εἰ δὲ μὴ κινεῖται, οὐκ ἂν κινεῖται,
 25 ἀνάγκη τὸ κινεῖν, ἢ κινεῖται, ἤτοι οὕτω κινεῖσθαι, ὥστε
 κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς κινήσεως, ἢ καθ' ἕτερον. Λέγω
 δ' ἤτοι τὸ θερμαῖνον καὶ αὐτὸ θερμαίνεσθαι, καὶ τὸ
 ὑγιάζον ὑγιάζεσθαι, καὶ τὸ φέρον φέρεσθαι· ἢ τὸ ὑγιά-
 ζον φέρεσθαι, τὸ δὲ φέρον αὔξεσθαι. Ἀλλὰ φανερόν
 30 ὅτι ἀδύνατον· δεῖ γὰρ μέχρι τῶν ἀτόμων διαιροῦντα
 λέγειν, οἷον εἴ τι διδάσκει γεωμετρεῖν, τοῦτο διδάσκε-
 σθαι γεωμετρεῖν τὸ αὐτό, ἢ εἰ ῥιπτεῖ, ῥιπτεῖσθαι τὸν
 αὐτὸν τρόπον τῆς ῥίψεως· ἢ οὕτω μὲν μὴ, ἄλλο δ' ἐξ
 ἄλλου γένους, οἷον τὸ φέρον μὲν αὔξεσθαι, τὸ δὲ τοῦτο
 35 ἄτερον ἀλλοιοῦσθαι ὑπ' ἄλλου, τὸ δὲ τοῦτο ἀλλοιοῦν
 ἕτερον τινὰ κινεῖσθαι κίνησιν. Ἀλλ' ἀνάγκη στήναι·
 πεπερασμέναι γὰρ αἱ κινήσεις. Τὸ δὲ πάλιν ἀνα-
 κάμπτειν καὶ τὸ ἀλλοιοῦν φάναι φέρεσθαι τὸ αὐτὸ
 ποιεῖν ἐστὶ κἂν εἰ εὐθύς ἔφη τὸ φέρον φέρεσθαι καὶ
 40 διδάσκεσθαι τὸ διδάσκον. Δῆλον γὰρ ὅτι κινεῖται καὶ
 ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω κινούντος τὸ κινούμενον πᾶν, καὶ
 μᾶλλον ὑπὸ τοῦ προτέρου τῶν κινούντων. Ἀλλὰ μὴν
 τοῦτο γε ἀδύνατον· τὸ διδάσκον γὰρ συμβαίνει μαθηά-
 νειν, ὢν τὸ μὲν μὴ ἔχειν τὸ δ' ἔχειν ἐπιστήμην ἀναγ-
 45 καῖον. Ἐτι δὲ μᾶλλον τούτων ἄλλῳ, ὅτι συμβαίνει
 πᾶν τὸ κινήτικόν κινήτόν, εἴπερ ἅπαν ὑπὸ κινουμένου
 κινεῖται τὸ κινούμενον· ἔσται γὰρ κινήτόν, ὥσπερ
 εἴ τις λέγοι πᾶν τὸ ὑγιαστικόν καὶ ὑγιάζον ὑγια-
 στόν εἶναι, καὶ τὸ οἰκοδομητικόν οἰκοδομητόν, ἢ εὐ-
 50 θύς ἢ διὰ πλειόνων· λέγω δ' οἷον εἰ κινήτόν μὲν
 ὑπ' ἄλλου πᾶν τὸ κινήτικόν, ἀλλ' οὐ ταύτην τὴν κίνη-
 σιν κινήτόν, ἣν κινεῖ τὸ πλησίον, ἀλλ' ἕτερον, οἷον
 τὸ ὑγιαστικόν μαθητόν· ἀλλὰ τοῦτο ἐπαναβαῖνον ἤξει
 ποτέ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος, ὥσπερ εἴπομεν πρότερον. Τὸ μὲν

est, non est necesse moveri id quod movetur. Hoc autem si
 concedatur, patet fieri posse ut nihil moveatur : quoniam
 accidens non est necessarium, sed potest non esse. Itaque
 si ponamus esse quod est possibile : nihil impossibile evenit,
 sed fortasse falsum. At motum non esse est impossi-
 bile : quoniam hoc antea probatum fuit, necesse esse ut mo-
 tus semper sit. (5) Atque hoc rationi consentaneum
 accidit ; tria namque esse necesse est : nimirum id quod mo-
 vetur, et id quod movet, et id quo movet. Id igitur quod
 movetur, necesse est quidem moveri, sed movere non est
 necesse. Id autem quo movet, necesse est et movere et mo-
 verī : hoc enim una mutatur, quum simul et in eodem sit
 cum eo quod movetur : quod manifestum est in iis quae
 loco movent : quia necesse est, ut ita se invicem tangant
 usque ad aliquid : id vero quod movet ita ut non sit quo
 movet, immobile est. Quum autem videamus postremum,
 quod moveri potest, sed motionis principium non habet :
 nec non quod movetur quidem, sed non ab alio, verum a se
 ipso : rationi consentaneum est, ne dicamus necessarium, ut
 tertium quoque sit, quod movet, quum sit immobile. Idcirco
 et Anaxagoras recte ait, mentem Inquiens esse impatibilem
 et non mixtam : quoniam eam facit principium motus : hoc
 enim duntaxat modo movere potest, quum sit immobilis ;
 et dominari, quum non sit mixta. (6) At vero si non ex
 accidenti, sed necessario movetur id quod movet ; si vero
 non moveatur, moveri non possit : necesse est id quod
 movet, quatenus movetur, aut eadem motus specie cieri,
 aut alia, verbi gratia, vel id quod calefacit, ipsum quoque
 calefieri ; et quod sanat, sanari ; et quod fert, ferri : vel
 quod sanat, ferri ; quod autem fertur, augeri. Sed patet
 hoc esse impossibile : dicere enim oportet dividendo us-
 que ad individua : veluti si quid docet geometriam, hoc
 ipsum doceri geometriam ; vel si jactat, eodem jactatus
 modo jaci : aut non ita, sed aliud ex alio genere : veluti
 id quod fert, augeri ; quod autem illud auget, variari ab
 alio ; et quod hoc variat, alio quodam motu cieri. Sed ne-
 cesse est consistere : quia motus finiti sunt. Si quis autem
 dicat rursus reflecti, et quod variat, ferri : perinde facit ac
 si statim diceret id quod fert, ferri ; et quod docet, doceri.
 Constat enim, quicquid movetur, etiam a superiore mo-
 vente moveri, et quidem magis moveri ab eo quod inter
 moventia prius est. At vero hoc est impossibile ; evenit
 enim ut docens discat : quorum alterum non habere,
 alterum habere scientiam, necessarium est. Insuper
 aliud accidit, magis quam haec a ratione alienum : quo-
 niam evenit, ut quicquid movendi vim habet, mobile
 sit : siquidem quicquid movetur, ab eo moveatur quod
 movetur : erit enim mobile : perinde ac si quis diceret,
 quicquid sanandi vim habet, et sanat, etiam sanabile
 esse : et quicquid aedificandi vim habet, aedificabile, vel
 statim, vel per plura, ut puta, si quicquid movendi vim
 habet, sit mobile ab alio, non tamen mobile eodem motu
 quo rem propinquam movet, sed diverso : veluti si id quod
 sanandi vim habet, discere possit : sed hoc ascendendo
 perveniat aliquando ad eandem speciem, ut antea diximus.

οὖν τούτων ἀδύνατον, τὸ δὲ πλασματῶδες· ἀτοπον γὰρ τὸ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀλλοιωτικὸν αὐξητὸν εἶναι. (7) Οὐκ ἄρα ἀνάγκη αἰεὶ κινεῖσθαι τὸ κινούμενον ὑπ' ἄλλου, καὶ τούτου κινουμένου· στήσεται ἄρα. Ὡστε ἤτοι 5 ὑπὸ ἡρεμοῦντος κινήσεται τὸ κινούμενον πρῶτον, ἢ αὐτὸ ἑαυτὸ κινήσει. Ἀλλὰ μὴν καὶ εἴ γε δέοι σκοπεῖν πότερον αἴτιον κινήσεως καὶ ἀρχὴ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινῶν ἢ τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, ἐκεῖνο πᾶς ἂν θεῖη· τὸ γὰρ αὐτὸ καθ' αὐτὸ ὄν αἴτιον αἰεὶ πρότερον τοῦ καθ' 10 ἕτερον καὶ αὐτοῦ ὄντος. [VI.] (8) Ὡστε τοῦτο σκοπεῖον λαβοῦσιν ἄλλην ἀρχήν, εἴ τι κινεῖ αὐτὸ αὐτό, πῶς κινεῖ καὶ τίνα τρόπον. Ἀναγκαῖον δὴ τὸ κινούμενον ἅπαν εἶναι διαιρετὸν εἰς αἰεὶ διαιρετά· τοῦτο γὰρ δέδεικται πρότερον ἐν τοῖς καθόλου περὶ φύσεως, ὅτι 15 πᾶν τὸ καθ' αὐτὸ κινούμενον συνεχές. Ἀδύνατον δὴ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινῶν πάντη κινεῖν αὐτὸ αὐτό· φέροιτο γὰρ ἂν ὄλον καὶ φέροι τὴν αὐτὴν φοράν, ἐν ὄν καὶ ἀτομον τῷ εἶδει, καὶ ἀλλοιοῦτο καὶ ἀλλοιοί. Ὡστε διδάσκει ἂν καὶ διδάσκειτο ἅμα, καὶ ὑγιάζει καὶ ὑγιάζοιτο τὴν αὐτὴν ὑγίειαν. Ἐτι διωρίσται ὅτι κινεῖται τὸ κινητὸν τοῦτο δ' ἐστὶ δυνάμει κινούμενον, οὐκ ἐντελεχεία· τὸ δὲ δυνάμει εἰς ἐντελέθειαν βαδίζει. Ἔστι δ' ἡ κίνησις ἐντελέθεια κινήτου ἀτελής. Τὸ δὲ κινῶν 20 ἤδη ἐνεργεῖα ἐστίν, ὅσον θερμαίνει τὸ θερμὸν καὶ ὄλος γεννᾷ τὸ ἔχον τὸ εἶδος. Ὡσθ' ἅμα τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ θερμὸν ἔσται καὶ οὐ θερμὸν. Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ὅσον τὸ κινῶν ἀνάγκη ἔχειν τὸ συνώνυμον. Τὸ μὲν ἄρα κινεῖ τὸ δὲ κινεῖται τοῦ αὐτοῦ αὐτὸ κινῶντος. (9) Ὅτι δ' οὐκ ἐστὶν αὐτὸ αὐτὸ 30 κινῶν οὕτως ὡσθ' ἑκάτερον ὑπ' ἑκατέρου κινεῖσθαι, ἐκ τῶνδε φανερόν. Οὔτε γὰρ ἔσται πρῶτον κινῶν οὐδέν, εἴ γε ἑκάτερον κινήσει ἑκάτερον· τὸ γὰρ πρότερον αἰτιώτερον τοῦ κινεῖσθαι τοῦ ἐχομένου, καὶ κινήσει μᾶλλον· διχῶς γὰρ κινεῖν ἦν, τὸ μὲν τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον αὐτό, τὸ δ' αὐτῷ· ἐγγύτερον δὲ τὸ πορρώτερον τοῦ κινουμένου τῆς ἀρχῆς ἢ τὸ μεταξὺ. Ἐτι οὐκ ἀνάγκη τὸ κινῶν κινεῖσθαι εἰ μὴ ὑπ' αὐτοῦ· κατὰ 35 συμβεβηκὸς ἄρα ἀντικινεῖ θάτερον. Ἐλαβον τοίνυν ἐνδέχασθαι μὴ κινεῖν· ἔσται ἄρα τὸ μὲν κινούμενον τὸ δὲ κινῶν ἀκίνητον. Ἐτι οὐκ ἀνάγκη τὸ κινῶν ἀντικινεῖσθαι, ἀλλ' ἢ ἀκίνητον γέ τι κινεῖν ἀνάγκη ἢ αὐτὸ ὑπ' αὐτοῦ κινούμενον, εἴπερ ἀνάγκη αἰεὶ κίνησιν εἶναι. Ἐτι, ἢν κινεῖ κίνησιν, καὶ κινεῖτ' ἂν, ὥστε τὸ θερμαίνον θερμαίνεται. (10) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ πρώτως 45 αὐτὸ αὐτὸ κινῶντος οὔτε ἐν μόριον οὔτε πλείω κινήσει αὐτὸ αὐτὸ ἕκαστον. Τὸ γὰρ ὄλον εἰ κινεῖται αὐτὸ ὑπ' αὐτοῦ, ἤτοι ὑπὸ τῶν αὐτοῦ τινος κινήσεται ἢ ὄλον ὑπ' ὄλου. Εἰ μὲν οὖν τῷ κινεῖσθαι τι μόριον αὐτὸ ὑπ' αὐτοῦ, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρῶτον αὐτὸ αὐτὸ κινῶν· 50 χωρισθὲν γὰρ τοῦτο μὲν κινήσει αὐτὸ αὐτό, τὸ δὲ ὄλον οὐκέτι. Εἰ δὲ ὄλον ὑπ' ὄλου κινεῖται, κατὰ συμβεβηκὸς ἂν ταῦτα κινεῖ αὐτὰ ἑαυτά. Ὡστ' εἰ μὴ ἀναγκαῖον, εὐλόγηται μὴ κινούμενα ὑπ' αὐτῶν. Τῆς ὄλης ἄρα τὸ μὲν κινήσει ἀκίνητον ὄν, τὸ δὲ κινήσεται·

Horum igitur alterum est impossibile, alterum commentitium; nam absurdum est, id quod variandi vim habet, necessario posse augeri. (7) Non igitur necesse est semper id quod movetur, moveri ab alio quod rursus moveatur; consistet igitur. Quapropter quod primum movetur, vel a quiescente movebitur, vel ipsum se movebit. At vero etiamsi oportet considerare utrum id quod se ipsum movet, an quod ab alio movetur, sit causa et principium motus: illud quivis poneret. Quod enim per se est causa, semper est prius eo quod est per aliud. [VI.] (8) Quapropter hoc est considerandum, sumpto alio initio, si quid se ipsum movet, quo pacto et quomodo moveat. Necessarium itaque est, quicquid movetur, esse dividuum in semper dividua: hoc enim antea probatum fuit in libris universalibus de natura, quicquid per se movetur, continuum esse. Impossibile igitur est, ut id quod se ipsum movet, totum moveat se ipsum. Nam totum ferretur et ferret eadem latatione, quom sit unum et individuum specie; et variaretur et variaret: si quare doceret et doceretur simul; et sanaret et sanaretur eadem sanitate. Præterea definitum fuit, moveri id quod est mobile: hoc autem, dum movetur, esse potestate, non actu: quod autem potestate est, ad actum progredi. Motus vero est actus imperfectus rei mobilis: quod autem movet, jam actum est: utputa calidum calefacit: et omnino quod habet formam, gignit. Quare simul idem secundum idem erit calidum et non calidum; similiterque se habebit unumquodque aliorum, quorum movens necessario habet id quod est synonymum. Ejus igitur quod se ipsum movet, aliud movet, aliud movetur. (9) Non posse autem idem se ipsum ita movere, ut utraque pars ab utraque moveatur, ex his perspicuum est: quia nullum erit primum movens, si utraque pars utramque moveat; quod enim est prius, magis est causa movendi, et magis movebit, quam id quod movetur. Bifariam enim erat movere; nam quoddam erat movens, quod ab alio movetur; quoddam vero movebat se ipso; sed quod est remotius a re quæ movetur, id propinquius est principio quam medium. Præterea non est necesse, ut id quod movet, moveatur, nisi a se ipso. Alterum igitur ex accidenti invicem movet. Proinde sumebam contingere ut non moveret: erit igitur aliud, quod movetur, aliud, movens immobile. Præterea non est necesse, ut id quod movet, invicem moveatur: sed vel necesse est aliquod immobile moveri, vel ipsum a se ipso moveri, siquidem necesse est semper motum esse. Præterea quo motu movet, eodem etiam moveretur: quare calefaciens caleferet. (10) At vero nec ejus quod primum se ipsum movet, aut una pars aut plures movebunt singulæ se ipsas. Nam si totum moveatur a semetipso: vel ab aliqua sui ipsius parte movebitur, vel totum a toto. Ergo si ideo moveatur, quod aliqua ejus pars a se movetur; certe hæc pars erit id quod primum se ipsum movet: quia si separata fuerit, ipsa quidem se ipsam movebit, sed totum non amplius se movebit. Quodsi totum a toto moveatur; ex accidenti hæc partes se ipsas movebunt. Quare si non necessario, sumatur eas a se ipsis non moveri. Totius igitur altera pars movebit.

μόνως γὰρ οὕτως οἶόντε τι αὐτοκίνητον εἶναι. Ἐπι-
εἶπερ ἡ δλη αὐτὴ αὐτὴν κινεῖ, τὸ μὲν κινήσει αὐτῆς,
τὸ δὲ κινήσεται. Ἡ ἄρα AB ὑφ' αὐτῆς τε κινή-
σεται καὶ ὑπὸ τῆς A. (11) Ἐπει δὲ κινεῖ τὸ μὲν
κινούμενον ὑπ' ἄλλου τὸ δ' ἀκίνητον ὄν, καὶ κινεῖται
τὸ μὲν κινῶν τὸ δὲ οὐθὲν κινῶν, τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινῶν
ἀνάγκη ἐξ ἀκινήτου εἶναι κινῶντος δέ, καὶ ἔτι ἐκ κι-
νουμένου μὴ κινῶντος δ' ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ὁπότερ'
ἔτυχεν. Ἐστὼ γὰρ τὸ A κινῶν μὲν ἀκίνητον δέ, τὸ δὲ B
κινούμενόν τε ὑπὸ τοῦ A καὶ κινῶν τὸ ἐφ' ὃ Γ, τοῦτο
δὲ κινούμενον μὲν ὑπὸ τοῦ B, μὴ κινῶν δὲ μηδέν· εἴ-
περ γὰρ καὶ διὰ πλείονων ἤξει ποτὲ εἰς τὸ Γ, ἔστω δι'
ἐνὸς μόνου. Τὸ δὲ ἅπαν ABΓ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ·
ἀλλ' ἐὰν ἀφέλω τὸ Γ, τὸ μὲν AB κινήσει αὐτὸ ἑαυτό
(τὸ μὲν γὰρ A κινῶν, τὸ δὲ B κινούμενον), τὸ δὲ Γ
οὐ κινήσει αὐτὸ ἑαυτό, οὐδ' ὅλως κινήσεται. Ἀλλὰ
μὴν οὐδ' ἡ BΓ κινήσει αὐτὴ ἑαυτὴν ἀνευ τοῦ A· τὸ γὰρ
B κινεῖ τῷ κινεῖσθαι ὑπ' ἄλλου, οὐ τῷ ὑφ' αὐτοῦ τιδὸς
μέρους. Τὸ ἄρα AB μόνον αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ. Ἀνάγκη
ἄρα τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινῶν ἔχειν τὸ κινῶν ἀκίνητον
δέ, καὶ τὸ κινούμενον μηδὲν δὲ κινῶν ἐξ ἀνάγκης,
ἀπτόμενα ἦτοι ἀμφω ἀλλήλων ἢ θατέρου θάτερον.
Εἰ μὲν οὖν συνεχές ἐστι τὸ κινῶν (τὸ γὰρ κινούμε-
νον ἀναγκαῖον εἶναι συνεχές), ὅτλον ὅτι τὸ πᾶν αὐτὸ
αὐτὸ κινεῖν, ἀλλ' ὅλον κινεῖ αὐτὸ ἑαυτό, κινούμε-
νόν τε καὶ κινῶν τῷ αὐτοῦ τι εἶναι τὸ κινῶν καὶ
τὸ κινούμενον. Οὐ γὰρ ὅλον κινεῖ οὐδ' ὅλον κινεῖται,
ἀλλὰ κινεῖ μὲν τὸ A, κινεῖται δὲ τὸ B μόνον· τὸ δὲ Γ
ὑπὸ τοῦ A οὐκέτι· ἀδύνατον γάρ. (12) Ἀπορίαν δ' ἔχει,
ἐὰν ἀφέλη τις ἢ τῆς A (εἰ συνεχές τὸ κινῶν μὲν
ἀκίνητον δέ), ἢ τῆς B τῆς κινουμένης· ἢ λοιπὴ ἄρα
κινήσει τῆς A ἢ τῆς B κινήθησεται; εἰ γὰρ τοῦτο,
οὐκ ἂν εἴη πρώτως κινουμένη ὑφ' αὐτῆς ἢ AB· ἀφαι-
ρεθείσης γὰρ ἀπὸ τῆς AB, ἔτι κινήσει ἑαυτὴν ἢ λοιπὴ
AB. Ἡ δυνάμει μὲν ἑκάτερον οὐδὲν κωλύει ἢ θάτερον
τὸ κινούμενον διαιρετὸν εἶναι, ἐντελεγεῖα δ' ἀδιαιρέτον·
ἐὰν δὲ διαιρεθῇ, μηκέτι εἶναι ἔχον τὴν αὐτὴν δυνάμιν·
ὥστ' οὐδὲν κωλύει ἐν διαιρετοῖς δυνάμει πρώτως
ἐνεῖναι. Φανερόν τοίνυν ἐκ τούτων ὅτι ἔστι τὸ πρώτως
κινῶν ἀκίνητον· εἴτε γὰρ εὐθύς ἴστανται τὸ κινούμενον,
ὑπὸ τινος δὲ κινούμενον, εἰς ἀκίνητον τὸ πρώτων· εἴτε
εἰς κινούμενον μὲν, αὐτὸ δ' αὐτὸ κινῶν καὶ ἴσταν,
ἀμφοτέρως συμβαίνει τὸ πρώτως κινῶν ἐν ἅπασιν
εἶναι τοῖς κινουμένοις ἀκίνητον.

quum sit immobilis; altera vero movebitur: nam hoc tan-
tum modo fieri potest ut aliquid sui movendi vim habeat.
Præterea si tota linea moveat se ipsam: altera ejus pars
movebit, altera movebitur. Itaque linea $\alpha\beta$ et α se ipsa
movebitur, et ab α . (11) Quum autem aliud moveat, quod
moveatur ab alio; aliud, quod est immobile: quumque aliud
moveatur, quod etiam movet; aliud, quod nullam rem
movet: necesse est ut id quod se ipsum movet, constet ex
eo quod est immobile, sed movet, et præterea ex eo quod
moveatur, nec necessario movet, sed prout accidit. Esto
namque $\tau\alpha$, quod movet quidem, sed est immobile: $\tau\beta$
vero quod moveatur ab α , et movet id in quo est γ . Hoc autem
moveatur quidem $\alpha\beta$, sed nullam rem moveat. Quanquam
enim etiam per plura aliquando perveniet ad γ , tamen esto
per unum tantum. Totum igitur $\alpha\beta\gamma$ se ipsum movet; ve-
rum si detraxero $\tau\alpha$, certe $\tau\alpha\beta$ se ipsum movebit (nam
 $\tau\alpha$ est id quod movet; $\tau\beta$, id quod movetur); $\tau\gamma$ vero non
movebit se ipsum, nec omnino movebitur. At vero nec par-
 $\beta\gamma$ movebit se ipsam sine α ; nam $\tau\beta$ ideo movet, quia mo-
vetur ab alio, non quod moveatur ab aliqua sui ipsius parte:
solum igitur $\alpha\beta$ se ipsum movet. Necesse igitur est, ut id
quod se ipsum movet, habeat id quod movet, sed est im-
mobile; et id quod movetur, sed nullam rem necessario
movet: quæ quidem vel ambo se mutuo tangant, vel al-
terum tangat alterum. Si igitur id quod movet, continuum
sit (necesse est enim, id quod movetur, esse continuum):
manifestum est, totum movere se ipsum; non quia aliqua
ejus pars sit talis ut moveat se ipsam; sed totum movet
se ipsum et simul movetur et movet, quoniam aliqua ejus pars
est quæ movet, et quæ movetur. Non enim totum movet, nec
totum movetur: sed $\tau\alpha$ movet, ac $\tau\beta$ movetur dumtaxat;
 γ vero non amplius ab α movetur: est enim impossibile.
(12) Est autem dubitatio, si quis detraxerit vel ab α (si id
quod movetur, et est immobile, sit continuum) vel β quod
movetur, an reliqua pars ipsius α movebit, vel reliqua pars
ipsius β movebitur. Nam si hoc sit, certe α non movebitur
primum a se ipsa: quia detractio facta ab $\alpha\beta$, nihilominus
residuum $\alpha\beta$ se movebit. An nihil prohibet, utrumque, vel
alterum, id quod movetur, potestate dividuum esse, actu
vero individuum; quod si divisum fuerit, non habere am-
plius eandem vim? quare nihil vetat primum inesse indivi-
duis potestate. Ex his perspicuum est, id quod primum
movet, esse immobile: sive enim id quod movetur, et ab
aliquo movetur, statim consistat in primo immobili; sive
in eo quod movetur quidem, sed ipsum se movet et consi-
stit: utroque modo evenit, ut id quod primum movet, in
omnibus iis quæ moventur, sit immobile.

CAP. VI. [VII.]

Ἐπεὶ δὲ δεῖ κίνησιν αἰεὶ εἶναι καὶ μὴ διαλείπειν, ἀνάγκη εἶναι τι ὁ πρῶτον κινεῖ, εἴτε ἐν εἴτε πλείω, καὶ τὸ πρῶτον κινῶν ἀκίνητον. (2) Ἐκαστον μὲν οὖν αἰδίον εἶναι τῶν ἀκινήτων μὲν κινούντων δὲ οὐδὲν πρὸς τὸν νῦν λόγον· ὅτι ὁ ἀναγκαῖον εἶναι τι τὸ ἀκίνητον μὲν αὐτὸ πάσης τῆς ἐκτὸς μεταβολῆς, καὶ ἀπλῶς καὶ κατὰ συμβεβηχός, κινήτικόν δ' ἐτέρου, δῆλον ὡς σκοποῦσιν. (3) Ἐστω δέ, εἰ τις βούλεται, ἐπὶ τινῶν ἐνδεχόμενον ὥστ' εἶναι ποτε καὶ μὴ εἶναι ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς· τάχα γὰρ ἀναγκαῖον, εἴ τι ἀμερές ὅτε μὲν ἔστιν ὅτε δὲ μὴ ἔστιν ἄνευ τοῦ μεταβάλλειν ὅτε μὲν εἶναι ὅτε δὲ μὴ εἶναι πᾶν τὸ τοιοῦτον· καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἀκινήτων μὲν κινήτικῶν δὲ ἐνιας ὅτε μὲν εἶναι ὅτε δὲ μὴ εἶναι, ἐνδεχέσθω καὶ τοῦτο· ἀλλ' οὐ τι πάσας γε δυνατόν· δῆλον γὰρ ὡς αἰτιῶν τι τοῖς αὐτὰ ἑαυτὰ κινούσιν ἔστι τοῦ ὅτε μὲν εἶναι ὅτε δὲ μὴ. Τὸ μὲν γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ κινῶν ἅπαν ἔχειν ἀνάγκη μέγεθος, εἰ μὴδὲν κινεῖται ἀμερές· τὸ δὲ κινῶν οὐδεμίαν ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰρημένων. Τοῦ δὲ τὰ μὲν γίνεσθαι τὰ δὲ φθεῖρεσθαι, καὶ τοῦτ' εἶναι συνεχῶς, οὐδὲν αἴτιον τῶν ἀκινήτων μὲν, μὴ αἰεὶ ὁ ὄντων· οὐδ' αὖ τῶν αἰεὶ μὲν ταῖς κινούντων, τούτων δ' ἕτερα. Τοῦ γὰρ αἰεὶ καὶ συνεχῶς οὔτε ἕκαστον αὐτῶν αἴτιον οὔτε πάντα· τὸ μὲν γὰρ οὕτως ἔχειν αἰδίον καὶ ἐξ ἀνάγκης, τὰ δὲ πάντα ἄπειρα, καὶ οὐκ ἅμα πάντα ὄντα. Δῆλον τοίνυν ὅτι, εἰ καὶ μυριάκις εἶναι ἀρχαὶ τῶν ἀκινήτων μὲν κινούσων δέ, καὶ πολλὰ τῶν αὐτὰ ἑαυτὰ κινούντων φθεῖρεται, τὰ δ' ἐπιγίνεται, καὶ τότε μὲν ἀκίνητον ὄν τὸδε κινεῖ, ἕτερον δὲ τοδί· ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ἔστι τι ὁ περιέχει, καὶ τοῦτο παρ' ἕκαστον, ὃ ἔστιν αἴτιον τοῦ τὰ μὲν εἶναι τὰ δὲ μὴ, καὶ τῆς συνεχῶς μεταβολῆς· καὶ τοῦτο μὲν τούτοις, ταῦτα δὲ τοῖς ἄλλοις αἰτία κινήσεως. (4) Εἴπερ οὖν αἰδίος ἡ κίνησις, αἰδίον καὶ τὸ κινῶν ἔσται πρῶτον, εἰ ἐν· εἰ δὲ πλείω, πλείω τὰ αἰδία. Ἐν δὲ μᾶλλον ἢ πολλὰ, καὶ πεπερασμένα ἢ ἄπειρα δεῖ νομίζεσθαι. Τῶν αὐτῶν γὰρ συμβαινόντων, αἰεὶ τὰ πεπερασμένα μᾶλλον ληπτέον· ἐν γὰρ τοῖς φύσει δεῖ τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ βέλτιον, ἂν ἐνδέχεται, υπάρχειν μᾶλλον. Ἰακωνὸν δὲ καὶ εἰ ἐν, ὁ πρῶτον τῶν ἀκινήτων αἰδίον ὄν ἔσται ἀρχὴ τοῖς ἄλλοις κινήσεως. (5) Φανερόν δὲ καὶ ἐκ τοῦδε ὅτι ἀνάγκη εἶναι τι ἐν καὶ αἰδίον τὸ πρῶτον κινῶν. Δέδεικται γὰρ ὅτι ἀνάγκη αἰεὶ κίνησιν εἶναι· εἰ δὲ αἰεὶ, ἀνάγκη καὶ συνεχῆ εἶναι· καὶ γὰρ τὸ αἰεὶ συνεχές, τὸ δ' ἐφεξῆς οὐ συνεχές. Ἀλλὰ μὴν εἴ γε συνεχές, μία· μία δ', εἰ ὑφ' ἐνός τε τοῦ κινούντος καὶ ἐνός τοῦ κινουμένου· εἰ γὰρ τι ἄλλο καὶ ἄλλο κινήσει, οὐ συνεχές ἢ ὅλη κίνησις, ἀλλ' ἐφεξῆς.

[VIII.] (5) Ἐκ τε δὴ τούτων πιστεύσειεν ἂν τις εἶναι τὸ πρῶτον ἀκίνητον, καὶ πάλιν ἐπιβλέψας ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τῶν κινούντων. Τὸ μὲν δὲ εἶναι ἅττα τῶν ὄντων ἃ ὅτε μὲν κινεῖται ὅτε δ' ἡρεμεῖ, φανερόν. Καὶ διὰ τούτου γέγονε δῆλον ὅτι οὔτε πάντα κινεῖται οὔτε

Quoniam autem oportet motum semper esse, nec intermitteri; necesse est esse aliquid quod primum moveat, sive sit unum, sive plura, nempe primum illud movens immobile. (2) Unumquodque igitur eorum quæ immobilia sunt ipsa, sed movent, esse æternum, nihil facit adversus hanc rationem: sed necesse esse, ut sit aliquid quod ipsum sit quidem immobile et omnis externæ mutationis expers, tam simpliciter quam ex accidenti, vim autem habeat alterius movendi, ita considerantibus fiet manifestum. (3) Fieri autem in quibusdam possit, si cui placet, ut aliquando sint et non sint sine ortu et interitu. Fortassis enim est necessarium, si quid vacans partibus, modo sit modo non sit, ut quicquid tale est, sine mutatione interdum sit, interdum non sit; et quædam principia immobilia quidem, sed quæ movendi vim habeant, modo esse, modo non esse, hoc etiam fieri possit: sed non est possibile ut omnia sint ejusmodi. Patet enim esse aliquam causam iis quæ se ipsa movent, cur modo sint, modo non sint. Nam quicquid se ipsum movet, necesse est ut habeat magnitudinem: siquidem nihil movetur, quod partibus vacet; id vero quod movet, nihil necesse est habere magnitudinem, ut liquet ex eis quæ dicta fuerunt. Ergo cur alia gignantur, alia intereant, idque fiat continenter, nihil eorum causa est, quæ sunt quidem immobilia, non tamen semper sunt: nec rursus eorum quæ semper hæc movent, ita ut hæc moveant alia; nam æternitatis et continuationis nec eorum est unumquodque causa, neque omnia. Etenim ita rem habere, est æternum et necessarium: omnia vero sunt intinita, nec omnia entia simul sunt. Manifestum igitur est, etiamsi decies millies quædam principia, quæ sunt immobilia, sed movent; et multa ex iis quæ se ipsa movent, intereant, alia vero generentur; et hoc quidem quod est immobile, hanc rem moveat; aliud vero illam: nihilominus tamen esse aliquid, quod continet, et hoc præter singula: quod quidem est causa cur alia sint, alia non sint, et causa continuationis mutationis; atque hoc quidem hæc, hæc vero alii sunt causæ motionis. (4) Siquidem igitur motus sit æternus, etiam primum movens æternum erit, si unum sit: si vero multa, erunt multa æterna. Unum autem esse potius quam multa, et finita potius quam infinita, putare oportet; nam si eadem eveniant, semper finita potius sumenda sunt: in iis enim quæ natura constant, oportet id potius inesse, quod est finitum et melius, si modo inesse possit. Atqui sufficit, etsi unum sit, quod quum primum sit inter immobilia, et æternum, aliis erit principium motus. (5) Ex hoc quoque perspicuum est, necesse esse ut id quod primum movet, sit unum quiddam et æternum; probatum enim fuit, necesse esse ut semper sit motus: quodsi semper est, necesse est ut sit continuus; quod enim est semper, est continuum; quod vero est deinceps, non est continuum. At vero si est continuus, est unus; est autem unus, si ab uno movente est, et unius quod moveatur; si quam enim rem aliud atque aliud moveat, totus motus non est continuus, sed deinceps.

[VIII.] (6) Ergo et ex his credere aliquis possit esse aliquid immobile, et rursus, si respexerit ad principia eorum quæ movent. Esse igitur quædam, quæ modo moventur, modo quiescunt, perspicuum est. Et ex hoc manifestum factum est neque omnia moveri, neque omnia quiescere; neque

πάντα ἡρεμεῖ, οὔτε τὰ μὲν αἰεὶ ἡρεμεῖ, τὰ δ' αἰεὶ κινεῖται· τὰ γὰρ ἐπαμφοτερίζοντα καὶ δύναμιν ἔχοντα τοῦ δὲ μὲν κινεῖσθαι δὲ δ' ἡρεμεῖν, δείκνυσι περὶ αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν τοιαῦτα ὄντα πᾶσι, βου-
 5 λόμεθα δὲ δεῖξαι καὶ τῶν δυοῖν ἑκατέραν τὴν φύσιν, ὅτι ἔστι τὰ μὲν αἰεὶ ἀκίνητα, τὰ δ' αἰεὶ κινούμενα, προϊόντες δ' ἐπὶ τοῦτο καὶ θέντες ἄπαν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖσθαι, καὶ τοῦτ' εἶναι ἢ ἀκίνητον ἢ κινούμενον, καὶ κινούμενον ἢ ὑφ' αὐτοῦ ἢ ὑφ' ἄλλου αἰεὶ, προήλθομεν
 10 ἐπὶ τὸ λαθεῖν ὅτι τῶν κινουμένων ἔστιν ἀρχή, κινουμένων μὲν δ' αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ, πάντων δὲ τὸ ἀκίνητον δρῶμεν δὲ καὶ φανερώς ὄντα τοιαῦτα ἃ κινεῖ αὐτὰ ἑαυτά, οἷον τὸ τῶν ἐμφύλων καὶ τὸ τῶν ζῶων γένος. Ταῦτα δὴ καὶ δόξαν παρῆγε, μὴ ποτ' ἐνδέχεται κί-
 15 νησιν ἐγγίνεσθαι μὴ οὔσαν ὄλως, διὰ τὸ ἐν τούτοις ὄραν ἡμᾶς τοῦτο συμβαῖνον ἀκίνητα γὰρ ποτε ὄντα κινεῖται πάλιν, ὡς δοκεῖ. (7) Τοῦτο δὴ δεῖ λαθεῖν, ὅτι μίαν κίνησιν αὐτὰ κινεῖ, καὶ ὅτι ταύτην οὐ κυρίως· οὐ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὸ αἶτιον, ἀλλ' ἐνεῖσιν ἄλλαι κινήσεις φυσικαὶ
 20 τοῖς ζῴοις, ἃς οὐ κινοῦνται δι' ἑαυτῶν, οἷον αὐξήσεις, φθίσεις, ἀναπνοή, ἃς κινεῖται τῶν ζῶων ἕκαστον ἡρεμοῦν καὶ οὐ κινούμενον τὴν ὑφ' ἑαυτοῦ κίνησιν. Τούτων δ' αἶτιον τὸ περιέχον καὶ πολλὰ τῶν εἰσιόντων, οἷον ἐνίων τροφή· πεττωμένης γὰρ καθεύδουσι, διακρι-
 25 νομένης δ' ἐγείρονται καὶ κινοῦσιν ἑαυτούς, τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐξῶθεν οὔσης. Διὸ οὐκ αἰεὶ κινοῦνται συνεχῶς ὑφ' αὐτῶν· ἄλλο γὰρ τὸ κινοῦν αὐτὸ κινούμενον καὶ μεταβάλλον πρὸς ἕκαστον τῶν κινουμένων ἑαυτά. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις κινεῖται τὸ κινοῦν πρῶτον καὶ τὸ αἶ-
 30 τιον τοῦ αὐτοῦ ἑαυτὸ κινεῖν ὑφ' αὐτοῦ, κατὰ συμβεβηκὸς μέντοι· μεταβάλλει γὰρ τὸν τόπον τὸ σῶμα, ὥστε καὶ τὸ ἐν τῷ σώματι ὄν καὶ τὸ ἐν τῇ μορφεῖα κινοῦν ἑαυτό. (8) Ἐξ ὧν ἔστι πιστεῦσαι ὅτι, εἴ τι ἔστι τῶν ἀκινήτων μὲν κινουμένων δὲ, καὶ αὐτῶν κινουμένων
 35 κατὰ συμβεβηκὸς, ἀδύνατον συνεχῆ κίνησιν κινεῖν. Ὡς· εἴπερ ἀνάγκη συνεχῶς εἶναι κίνησιν, εἶναι τι δεῖ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, εἰ μέλλει, καθάπερ εἵπομεν, ἔσεσθαι ἐν τοῖς οὔσιν ἄπαστος τις καὶ ἀθάνατος κινήσεις, καὶ μένειν τὸ ὄν
 40 αὐτὸ ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ· τῆς γὰρ ἀρχῆς μενούσης ἀνάγκη καὶ τὸ πᾶν μένειν συνεχῆς ὄν πρὸς τὴν ἀρχήν. Οὐκ ἔστι δὲ ταῦτο τὸ κινεῖσθαι κατὰ συμβεβη-
 45 κὸς ὑφ' αὐτοῦ καὶ ὑφ' ἑτέρου· τὸ μὲν γὰρ ὑφ' ἑτέρου ὑπάρχει καὶ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἐνίαις ἀρχαῖς, ὅσα πλείους φέρεται φορὰς, θάτερον δὲ τοῖς φαρτοῖς μόνον. [IX.] (9) Ἀλλὰ μὴν εἴ γέ ἔστι τι αἰεὶ τοιοῦτον, κιν-
 50 οῦν μὲν τι, ἀκίνητον δὲ αὐτὸ καὶ αἰδῖον, ἀνάγκη καὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ τούτου κινούμενον αἰδῖον εἶναι. Ἔστι δὲ τοῦτο δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἂν ἄλλως εἶναι γέ-
 60 νησιν καὶ φθορὰν καὶ μεταβολὴν τοῖς ἄλλοις, εἰ μὴ τι κινήσει κινούμενον τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον τὴν αὐτὴν αἰεὶ κινήσει τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ μίαν κίνησιν, ἅτε οὐδὲν αὐτὸ μεταβάλλον πρὸς τὸ κινούμενον· τὸ δὲ κινούμενον ὑπὸ τοῦ κινουμένου μὲν, ὑπὸ τοῦ ἀκινήτου δὲ κινουμένου

alia semper quiescere, alia semper moveri : nam quæ sunt natura ancipiti, et vim habent ut interdum moveantur interdum quiescant, de his fidem faciunt. Quum autem ea quæ sunt ejusmodi, sint omnibus manifesta ; velimus autem probare etiam utramque reliquarum duarum naturarum, nempe alia semper esse immobilia, alia quæ semper moveantur : procedentes ad hoc probandum, et positus his principiis, quicquid movetur, ab aliquo moveri, et hoc aut esse immobile aut moveri, et moveri vel a se, vel ab alio semper, progressi sumus eo usque, ut sumeremus eorum quæ moverentur esse principium : id est, eorum quæ moventur, id quod se ipsum movet ; omnium vero, id quod est immobile. Videmus autem, et quidem perspicue, quædam esse ejusmodi ut se ipsa moveant : ut animatorum et animalium genus ; quæ quidem et opinionem præbebant, ne quando contingeret motum fieri, quum non esset omnino, propterea quod in his videmus hoc accidere ; quum enim aliquando sint immobilia, moventur rursus, ut videtur. (7) Hoc igitur sumere oportet, hæc uno motu se ciere, eoque non proprie : non est enim causa ex ipso animali ; sed alii motus naturales animalibus insunt, quibus non moventur a semetipsis : ut auctio, deminutio, respiratio : quibus motibus cietur unumquodque animal quum quiescat, nec eo motu cietur, quo a se ipso movetur. Horum autem causa est id quod continet, et multa ex iis quæ ingrediuntur : ut quorundam causa est alimentum ; quum enim concoquitur, dormiunt ; quum autem distribuitur, excitantur, et movent se ipsos, primo principio extra constituto. Proinde non semper neque continenter moventur a se ipsis ; nam ad singula quæ se ipsa movent, adest aliud quod movet, quum ipsum moveatur et mutetur. In his autem omnibus, quod primum movet et est causa cur aliud se ipsum moveat, id quoque a se movetur, sed ex accidenti ; corpus enim mutat locum : quocirca et id quod est in corpore, et quod velle se ipsum movet. (8) Ex quibus licet credere, si quid est in numero eorum quæ sunt quidem immobilia, sed movent, et ipsa moventur ex accidenti ; impossibile esse ut id continuum motum efficiat. Quapropter si necesse est continenter esse motum ; oportet esse aliquod primum movens immobile, quod neque ex accidenti moveatur ; si debet, quemadmodum diximus, esse in rebus indeficiens quidam et immortalis motus, ac manere ipsum ens in se ipso et in eodem : principio namque manente, necesse est etiam universum manere, quum sit continenter junctum principio. Non est autem idem, moveri ex accidenti a se ipso, et ab altero ; nam moveri ab altero, inest et quibusdam principiis eorum quæ sunt in cælo, id est, eorum quæ pluribus latibus feruntur : alterum vero iis solum inest, quæ interitui sunt obnoxia. [IX.] (9) Verumenimvero si est aliquid semper ejusmodi quod movet quidem, sed est immobile ipsum, et æternum ; necesse est, etiam id quod primum ab hoc movetur, esse æternum. Hoc autem manifestum etiam ex eo est, quod alioqui non esset generatio et interitus et mutatio aliis rebus, nisi quid moveat, quum moveatur : quod enim est immobile, uno et eodem motu semper et eodem modo movebit ; quippe quod nihil mutatur relatione habita ad id quod movetur ; quod autem movetur ab eo quod movetur quidem, sed ab immobili jam movetur, propterea

ἤδη, διὰ τὸ ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχειν πρὸς τὰ πράγματα, οὐ τῆς αὐτῆς ἔσται κινήσεως αἴτιον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν ἐναντίοις εἶναι τόποις ἢ εἶδασιν ἐναντίως παρέξεται κινούμενον ἕκαστον τῶν ἄλλων, καὶ δὲ μὲν ἡρεμοῦν δὲ δὲ κινουμένων. Φανερόν δὲ γέγονεν ἐκ τῶν εἰρημέων καὶ δ' κατ' ἀρχὰς ἡπορούμεν, τί δὴ ποτε οὐ πάντα ἢ κινεῖται ἢ ἡρεμεῖ, ἢ τὰ μὲν κινεῖται αἰεὶ τὰ δ' αἰεὶ ἡρεμεῖ, ἀλλ' ἔνια δὲ μὲν ἢ δ' οὐ. Τούτου γὰρ τὸ αἴτιον δῆλόν ἐστι νῦν, ὅτι τὰ μὲν ὑπὸ ἀκινήτου κινεῖται αἰδίου, διὸ αἰεὶ μεταβάλλει, τὰ δ' ὑπὸ κινουμένου καὶ μεταβάλλοντος ὥστε καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖον μεταβάλλειν. Τὸ δ' ἀκίνητον, ὅσπερ εἴρηται, ἄτε ἀπλῶς καὶ ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ διαμένον, μίαν καὶ ἀπλῆν κινήσει κίνησιν.

CAP. VII. [X.]

15 Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ ἄλλην ποιησαμένοις ἀρχὴν μάλλον ἔσται περὶ τούτων φανερόν. Σκεπτέον γὰρ πότερον ἐνδέχεται τινα κίνησιν εἶναι συνεχῆ ἢ σὺ· καὶ εἰ ἐνδέχεται, τίς αὕτη, καὶ τίς πρώτη τῶν κινήσεων· δῆλον γὰρ ὡς, εἴπερ ἀναγκαῖον μὲν αἰεὶ κίνησιν εἶναι, καὶ πρώτη δ' ἢ δὲ καὶ συνεχῆς, ὅτι τὸ πρῶτον κινουὺν κινεῖ ταύτην τὴν κίνησιν, ἣν ἀναγκαῖον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ συνεχῆ καὶ πρώτην. (2) Τριῶν δ' οὐσῶν κινήσεων, τῆς τε κατὰ μέγεθος καὶ τῆς κατὰ πάθος καὶ τῆς κατὰ τόπον, ἣν καλοῦμεν φορᾶν, ταύτην ἀναγκαῖον εἶναι πρώτην· ἀδύνατον γὰρ αὐξήσιν εἶναι ἀλλοιώσεως μὴ προὔπαρχούσης· τὸ γὰρ αὐξανόμενον ἔστι μὲν ὡς ὁμοίω αὐξάνεται, ἔστι δ' ὡς ἀνομοίω· τροφή γὰρ λέγεται τῷ ἐναντίω τὸ ἐναντίον. Προσγίνεται δὲ πᾶν γινόμενον ὁμοιον ὁμοίω. Ἀνάγκη οὖν ἀλλοίωσιν εἶναι τὴν εἰς τάναντία μεταβολήν. Ἀλλὰ μὲν εἴ γε ἀλλοιοῦται, δεῖ τι εἶναι τὸ ἀλλοιοῦν καὶ ποιοῦν ἐκ τοῦ δυναμει θερμοῦ τὸ ἐνεργεῖα θερμόν. Δῆλον οὖν ὅτι τὸ κινουὺν οὐχ ὁμοίως ἔχει, ἀλλ' ὅτε μὲν ἐγγύτερον δὲ δὲ πορρώτερον τοῦ ἀλλοιοουμένου ἔστι. Ταῦτα δ' ἄνευ φορᾶς οὐκ ἐνδέχεται ὑπάρχειν. Εἰ ἄρα ἀνάγκη αἰεὶ κίνησιν εἶναι, ἀνάγκη καὶ φορᾶν αἰεὶ εἶναι πρώτην τῶν κινήσεων, καὶ φορᾶς, εἰ ἔστιν ἢ μὲν πρώτη ἢ δ' ὑστέρη, τὴν πρώτην. Ἐτι δὲ πάντων τῶν παθημάτων ἀρχὴ πύκνωσις καὶ μάνωσις· καὶ γὰρ βαρὺ καὶ κοῦφον καὶ μαλακὸν καὶ σκληρόν καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν πυκνότερες δοκοῦσι καὶ ἀραιότερες εἶναι τινες. Πύκνωσις δὲ καὶ μάνωσις σύγκρισις καὶ διάκρισις, καθ' ἃς γένεσις καὶ φθορὰ λέγεται τῶν οὐσιῶν. Συγκρινόμενα δὲ καὶ διακρινόμενα ἀνάγκη κατὰ τόπον μεταβάλλειν. Ἀλλὰ μὲν καὶ τοῦ αὐξανόμενου καὶ φθίνοντος μεταβάλλει κατὰ τόπον τὸ μέγεθος. (3) Ἐτι καὶ ἐντεῦθεν ἐπισκοποῦσιν ἔσται φανερόν ὅτι ἢ φορὰ πρώτη. Τὸ γὰρ πρῶτον, ὅσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οὕτω καὶ ἐπὶ κινήσεως ἂν λέγοιτο πλεοναχῶς· λέγεται γὰρ πρότερον, οὗ τε μὴ ὄντος οὐκ ἔσται τᾶλλα, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τῶν ἄλλων καὶ τὸ τῷ χρόνῳ, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν. Ὅστ' ἐπεὶ κίνησιν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι

quod aliter atque aliter ad res affectum est, non erit causa ejusdem motus : sed quia est in contrariis locis aut formis, efficiet alia singula contrariis motibus cieri, et modo quiescere, modo moveri. Jam ex iis quae dicta fuerunt, perspicuum factum est etiam id quod initio in dubium revocavimus : cur non omnia vel moveantur, vel quiescant ; vel alia semper moveantur, alia semper quiescant ; sed quaedam interdum, interdum autem minime ; hujus enim causa nunc manifesta est : quoniam alia moventur ab immobili aeterno, proinde semper mutantur : alia vero ab eo quod movetur et mutatur, unde et ipsa necesse est mutari : aliud vero est immobile, sicuti dictum fuit, quippe quod simpliciter, et eodem modo, et in se ipso permanens, unum et simplicem motum efficiet.

Sed tamen et alio facto initio magis erunt haec perspicua. Dispicendum est enim, utrum esse possit aliquis motus continuus, necne ; et, si esse possit, quisnam hic sit ; et quis sit motuum primus. Constat enim, si necesse est semper motum esse, hic vero est primus et continuus, primum movens hoc motu cieri, quem necesse est unum et eundem esse atque continuum, et primum. (2) Quum autem tres sint motus, is qui in magnitudine spectatur, et is qui in affectione, et is qui in loco, quem vocamus lationem ; hunc necesse est esse primum ; impossibile est enim, auctionem esse, quin variatio antecedit. Quod enim augetur, partim simili augetur, partim dissimili. Etenim quod est contrarium, dicitur alimentum contrario : accedit autem quodvis factum simile simili. Necesse est igitur mutationem in contraria esse variationem. Atqui si varietur, oportet esse aliquid quod variet, et quod efficiat ex potestate calido actu calidum. Patet igitur, id quod movet, non similiter se habere, sed interdum esse propinquius, interdum remotius ab eo quod variatur : haec autem sine latione esse nequeunt. Ergo si necesse est semper motum esse, necesse etiam est lationem esse motionum primam. Et, si lationum alia est prior, alia posterior ; eam esse primam motionem, quae est prima latio. Praeterea omnium affectionum principium est densatio et rarefactio. Etenim grave et leve, nec non molle ac durum, item calidum et frigidum, videntur esse densitates et raritates quaedam. Densatio vero et rarefactio sunt concretio et secretio, secundum quas dicitur generatio et interitus substantiarum. Atqui ea quae concresecunt, vel disjiciuntur, necesse est loco mutari. Jam vero etiam ejus quod augetur, et minuitur, magnitudo locum mutat. (3) Praeterea hinc quoque considerantibus perspicuum erit, lationem esse primam. Nam primum, sicut in aliis, ita etiam in motu dici potest multis modis. Dicitur enim prius, et id sine quo alia non erunt, ipsum vero erit sine aliis : et quod est prius tempore : et quod essentia. Quapropter quum necesse sit motum esse continenter ; possit autem esse continenter vel

συνεχῶς, εἴη δ' ἂν συνεχῶς ἢ ἡ συνεχῆς ἢ ἡ ἐφε-
 ξῆς, μᾶλλον δ' ἢ συνεχῆς· καὶ βέλτιον συνεχῆ
 ἢ ἐφεξῆς εἶναι, τὸ δὲ βέλτιον αἰεὶ ὑπολαμβάνομεν ἐν τῇ
 φύσει ὑπάρχει, ἂν ἢ δυνατόν, δυνατόν δὲ συνεχῆ εἶναι
 6 (δειχθήσεται δὲ ὑστερον· νῦν δὲ τοῦθ' ὑποκείσθω),
 καὶ ταύτην οὐδεμίαν ἄλλην οἶόντ' εἶναι ἀλλ' ἢ φο-
 ράν, ἀνάγκη τὴν φορὰν εἶναι πρώτην. Οὐδεμία γὰρ
 ἀνάγκη οὔτε αὐξεσθαι οὔτε ἀλλοιοῦσθαι τὸ φερόμενον,
 οὐδὲ δὴ γίνεσθαι ἢ φθειρῆσθαι τούτων δὲ οὐδεμίαν
 11 ἐνδέχεται τῆς συνεχοῦς μὴ οὐσης, ἣν κινεῖ τὸ πρῶτον
 κινουόν. (6) Ἐτι χροῶν πρώτην τοῖς γὰρ αἰτίοις
 μόνον ἐνδέχεται κινεῖσθαι ταύτην. Ἄλλ' ἐφ' ἐνὸς μὲν
 ὄπουσιν τῶν ἐχόντων γένεσιν τὴν φορὰν ἀναγκαῖον
 ὑστάτην εἶναι τῶν κινήσεων· μετὰ γὰρ τὸ γενέσθαι
 16 πρῶτον ἀλλοίωσιν καὶ αὐξήσις, φορὰ δ' ἤδη τετε-
 λειωμένων κινήσις ἐστίν. Ἄλλ' ἕτερον ἀνάγκη κι-
 νουόμενον εἶναι κατὰ φορὰν πρότερον, ὃ καὶ τῆς γενέσεως
 αἴτιον ἐστὶ τοῖς γινόμενοις, οὐ γινόμενον, οἷον τὸ
 γεννησαν τοῦ γεννηθέντος, ἐπεὶ δόξετέ γ' ἂν ἡ γένεσις
 20 εἶναι πρώτη τῶν κινήσεων διὰ τοῦτο, ὅτι γενέσθαι δεῖ
 τὸ πρῆγμα πρῶτον. Τὸ δ' ἐφ' ἐνὸς μὲν ὄπουσιν τῶν
 γινόμενων οὕτως ἔχει· ἀλλ' ἕτερον ἀναγκαῖον πρότερόν
 τι κινεῖσθαι τῶν γινόμενων ὃν αὐτὸ καὶ μὴ γινόμενον,
 καὶ τούτου ἕτερον πρότερον. Ἐπεὶ δὲ γένεσιν ἀδύνα-
 26 τον εἶναι πρώτην (πάντα γὰρ ἂν εἴη τὰ κινούμενα
 φθορά), ὅτῳ ὡς οὐδὲ τῶν ἐφεξῆς κινήσεων οὐδεμία
 προτέρα· λέγω δ' ἐφεξῆς, αὐξήσιν, εἴτ' ἀλλοίωσιν καὶ
 φθίσειν καὶ φθορὰν· πᾶσαι γὰρ ὑστεραὶ γενέσεως·
 ὡστ' εἰ μὴδὲ γένεσις προτέρα φορᾶς, οὐδὲ τῶν ἄλλων
 30 οὐδεμία μεταβολῶν. (6) Ὅπως δὲ φαίνεται τὸ γινόμενον
 ἀτελὲς καὶ ἐπ' ἀρχὴν λόγῳ ὥστε τὸ τῇ γένεσει ὑστε-
 ρον τῇ φύσει πρότερον εἶναι· τελευταῖον δὲ φορὰ
 πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ἐν γενέσει. Διὸ τὰ μὲν ὅπως
 ἀκίνητα τῶν ζώων δι' ἐνοείαν τοῦ ὄργανου, οἷον τὰ
 35 ζυτὰ καὶ πολλὰ γένη τῶν ζώων τοῖς δὲ τελειομένοις
 ὑπάρχει. Ὡστ' εἰ μᾶλλον ὑπάρχει φορὰ τοῖς μᾶλλον
 ἀπειληφόσι τὴν φύσιν, καὶ ἡ κινήσις αὐτῇ πρώτη τῶν
 ἄλλων ἂν εἴη κατ' οὐσίαν· (6) διὰ τὰ ταῦτα καὶ διότι
 ἤκιστα τῆς οὐσίας ἐξίσταται τὸ κινούμενον τῶν κινήσεων
 40 ἐν τῷ φέρεσθαι· κατὰ μόνην γὰρ οὐδὲν μεταβάλλει τοῦ
 εἶναι, ὥσπερ ἀλλοιούμενου μὲν τὸ ποιόν, ἀξαναζόμενου
 δὲ καὶ φθίνοντος τὸ ποσόν. (7) Μάλιστα δὲ ὅτῳ, ὅτι
 τὸ κινουόν αὐτὸ αὐτὸ μάλιστα ταύτην κινεῖ κυρίως τὴν
 κατὰ τόπον. Καίτοι φαμέν τοῦτ' εἶναι τῶν κινουμένων
 45 καὶ κινούντων ἀρχὴν καὶ πρῶτον τοῖς κινουμένοις, τὸ
 αὐτὸ αὐτὸ κινουόν. (8) Ὅτι μὲν τοῖσιν τῶν κινήσεων
 ἢ φορὰ πρώτη, φανερόν ἐκ τούτων. [XI.] Τίς δὲ
 φορὰ πρώτη, νῦν δεκτέον. Ἄμα δὲ καὶ τὸ νῦν καὶ
 τὸ πρότερον ὑποθεθέν, ὅτι ἐνδέχεται τινα κινήσιν εἶναι
 50 συνεχῆ καὶ αἰτίον, φανερόν ἐστὶ τῇ αὐτῇ μεθόδῳ.
 (9) Ὅτι μὲν οὖν τῶν ἄλλων κινήσεων οὐδεμίαν ἐνδέχε-
 ται συνεχῆ εἶναι, ἐκ τῶνδε φανερόν. Ἄπασαι γὰρ ἐξ
 ἀντικειμένων εἰς ἀντικειμένα εἰσὶν αἱ κινήσεις καὶ με-
 ταβολαί, οἷον γένεσις μὲν καὶ φθορὰ τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ

qui continuus vel qui deinceps est, sed magis qui est con-
 tinuus; et præstat esse continuum, quam deinceps; quod
 autem præstat, semper existimemus in natura esse, si sit
 possibile; possit autem esse continuus (quod quidem prob-
 abitur posterius, nunc vero supponatur); atque hunc
 nullum alium esse posse, quam lationem: necesse est
 lationem esse primam. Nulla enim subest necessitas aut
 augeri aut variari id quod fertur: nec igitur fieri aut inter-
 ire. Sed nullus horum motuum esse potest, nisi sit motus
 continuus quem primum movens efficit. (4) Præterea
 tempore primam: nam æterna hoc tantum motu fieri pos-
 sunt. Atqui in unoquoque eorum quæ generationem sub-
 cunt, necesse est lationem esse motionum ultimam. Post-
 quam enim res facta est, primum necesse est variationem
 esse, et auctionem: latio autem est motus rerum jam per-
 factarum. Sed necesse est esse aliud prius, quod latione
 moveatur, et generationis causa sit iis quæ fiunt, quum
 ipsum non fiat: ut generans est prius eo quod gignitur.
 Nam videri possit generatio esse mutationem prima,
 propterea quod oportet primum rem factam esse. Hoc
 autem in unoquoque horum quæ fiunt, sic habet: sed ne-
 cesse est moveri aliquid aliud prius iis quæ fiunt, quum
 ipsum sit, nec fiat: et rursus hoc aliud prius. Quum au-
 tem impossibile sit generationem esse primam (alioqui enim
 quæcumque moventur; interire possent): manifestum est,
 nullum ex motibus qui deinceps sunt, esse priorem. Dico
 autem esse deinceps, accretionem, deinde variationem, et
 deminutionem, et interitum: omnes enim sunt posteriores
 generatione. Quocirca si nec generatio est prior latione,
 certe nec ulla alia mutatio erit prior. (5) Omnino autem
 videtur id quod fit, esse imperfectum, et ad principium
 proficisci. Quapropter quod est generatione posterius, na-
 tura prius esse. Postremo autem latio inest iis omnibus quæ
 gignuntur. Idcirco alia viventia sunt omnino immobilia,
 propter defectum instrumenti, ut plantæ, et multa genera
 animalium: aliis vero motus inest quum sunt perfecta.
 Quare si magis inest latio iis quæ magis adepta sunt natu-
 ram, etiam hic motus erit aliorum primus essentiâ.
 (6) Quum propter hæc, tum etiam quia minime omnium
 motuum latione ab essentiâ recedit id quod movetur. Solo
 enim hoc motu non mutatur aliquid quod insit: ut ejus
 quod variatur, qualitas mutatur; ejus autem quod augetur
 et minuitur, quantitas. (7) Maxime autem manifestum
 est: quia quod se ipsum movet, maxime proprie hoc motu
 movet, qui fit secundum locum: atqui dicimus hoc esse
 eorum quæ moventur, et movent, principium, et primum
 iis quæ moventur, id scilicet quod se ipsum movet. (8) La-
 tionem igitur esse motionum primam, ex his perspicuum
 est. [XI.] Quæ autem latio sit prima, nunc est ostenden-
 dum. Simul autem et quod nunc, et quod antea supposi-
 tum fuit, posse aliquem motum esse continuum et æter-
 num, perspicuum erit eadem methodo. (9) Nullum igitur
 aliorum motuum posse esse continuum, ex his perspicuum
 est. Omnes enim motiones et mutationes sunt ex oppositis
 in opposita: ut ortui et interitui ens et non-ens sunt ter-

ὄν ἔροι, ἀλλοιωσίει δὲ τάναντία πάθη, αὐξήσει δὲ καὶ
 φθίσει ἢ μέγεθος καὶ μικρότης, ἢ τελειότης μεγέθους
 καὶ ἀτέλεια· ἐναντία δ' αἰ εἰς τὰ ἐναντία. Τὸ δὲ μὴ
 αἰετὶ κινούμενον τήνδε τὴν κίνησιν, ὄν δὲ πρότερον,
 5 ἀνάγκη πρότερον ἡρεμεῖν. Φανερόν οὖν ὅτι ἡρεμήσει
 ἐν τῷ ἐναντίῳ τὸ μεταβάλλον. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ
 τῶν μεταβολῶν ἀντίκειται γὰρ φθορὰ καὶ γένεσις
 ἀπλῶς τῇ ἀπλῶς, καὶ ἡ καθ' ἕκαστον τῇ καθ' ἕκαστον.
 "Ὡστ' εἰ ἀδύνατον ἅμα μεταβάλλειν τὰς ἀντικειμένας,
 10 οὐκ ἔσται συνεχὴς ἢ μεταβολή, ἀλλὰ μεταξύ ἔσται
 αὐτῶν χρόνος. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἐναντίας ἢ μὴ ἐναν-
 τίας εἶναι τὰς κατ' ἀντίφασιν μεταβολάς, εἰ μόνον
 ἀδύνατον ἅμα τῷ αὐτῷ παρεῖναι· τοῦτο γὰρ τῷ ὄντι
 οὐδὲν χρήσιμον. Οὐδ' εἰ μὴ ἀνάγκη ἡρεμῆσαι ἐν
 15 τῇ ἀντιφάσει, μὴδ' ἐστὶ μεταβολὴ ἡρεμίας ἐναντίον·
 οὐ γὰρ ἴσως ἡρεμεῖ τὸ μὴ ὄν, ἢ δὲ φθορὰ εἰς τὸ μὴ
 ὄν· ἀλλ' εἰ μόνον μεταξύ γίνεται χρόνος· οὕτω γὰρ
 οὐκ ἔστιν ἢ μεταβολὴ συνεχής· οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς πρό-
 τερον ἢ ἐναντίως χρήσιμον, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι
 20 ἅμα ὑπάρχειν. Οὐδεὶ δὲ ταράττεσθαι, ὅτι τὸ αὐτὸ
 πλείοσιν ἔσται ἐναντίον, ὅσον ἢ κίνησις καὶ στάσις καὶ
 κινήσει τῇ εἰς τὸ ἐναντίον, ἀλλὰ μόνον τοῦτο λαμβάνειν,
 ὅτι ἀντίκειται πῶς καὶ τῇ κινήσει καὶ τῇ ἡρεμίας ἢ κί-
 νησις ἢ ἐναντία, καθάπερ τὸ ἴσον καὶ τὸ μέτριον τῷ
 25 ὑπερέχοντι καὶ τῷ ὑπερεχομένῳ, καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται
 ἅμα τὰς ἀντικειμένας οὔτε κινήσεις οὔτε μεταβολὰς
 ὑπάρχειν. (10) Ἐπι δ' ἐπὶ τε τῆς γενέσεως καὶ τῆς
 φθορᾶς καὶ παντελῶς ἀτοπον ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ γε-
 νόμενον εὐθὺς ἀνάγκη φθαρῆναι καὶ μηδὲνα χρόνον
 30 διαμείναι. "Ὡστ' ἐκ τούτων ἂν ἡ πίστις γένοιτο
 ταῖς ἄλλαις· φυσικὸν γὰρ τὸ ὁμοίως ἔχειν ἐν ἀπά-
 σιας.

mini; variationi vero contrariæ affectiones; auctiori autem
 et deminutioni vel magnitudo et parvitas, vel magnitudinis
 perfectio et imperfectio. Contrariæ autem motiones sunt
 eæ quæ sunt in contraria. Quod vero non semper hoc motu
 cietur, quum antea esset, necesse est ut prius quiesceret.
 Patet igitur, id quod mutatur, quieturum in contrario. Si-
 militer etiam se res habet in mutationibus. Opponitur enim
 interitus et ortus simpliciter acceptus, ei qui simpliciter
 sumitur; et singuli singulis. Quare si est impossibile, mu-
 tari simul contrariis mutationibus, certe mutatio non erit
 continua, sed interjectum his erit tempus. Nihil enim in-
 terest utrum mutationes, quæ in contradictione spectan-
 tur, contrariæ sint, an non contrariæ: si modo sit impos-
 sibile ut simul eidem adsint. Id enim ad universum nihil
 confert. Nec si necesse non est quiescere in contradictione,
 nec est mutatio quieti contraria (quia non-ens fortasse
 non quiescit; interitus autem est motus ad non-ens): sed
 si tantummodo interjectum sit tempus: quoniam ita mu-
 tatio non est continua. Etenim nec in prioribus contrarie-
 tas conducebat, sed non posse simul inesse. Non oportet
 autem conturbari, quia idem pluribus erit contrarium: ut
 motus et statui et motui qui est in contrarium. Sed hoc
 tantum sumere oportet, opponi aliquo modo et motui et
 quieti eum motum qui est contrarius, quemadmodum
 æquale et mediocre opponitur ei quod exsuperat et ei quod
 superatur: nec posse simul inesse vel motiones vel muta-
 tiones quæ sunt oppositæ. (10) Insuper in generatione et
 interitu etiam omnino absurdum videri potest, si necesse
 sit ut quod factum est protinus intereat, nec ullo tem-
 pore permaneat. Quapropter ex his fides fieri potest etiam
 aliis mutationibus: quia naturale est ut res similiter ha-
 beat in omnibus.

CAP. VIII. [XII.]

"Ὅτι δ' ἐνδέχεται εἶναι τινα ἀπειρον, μίαν οὐρανὴν
 καὶ συνεχῆ, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ κύκλω, λέγωμεν νῦν.
 35 Πᾶν γὰρ κινεῖται τὸ φερόμενον ἢ κύκλω ἢ εὐθείαν
 ἢ μικτήν, ὥστ' εἰ μὴδ' ἐκείνων ἢ ἕτερα συνεχής,
 οὐδὲ τὴν ἐξ ἀμφοῖν ὄντων εἶναι συγκεκλιμένην. Ὅτι δὲ
 τὸ φερόμενον τὴν εὐθείαν καὶ πεπερασμένην οὐ φέρε-
 ται συνεχῶς, ὀφλον· ἀνακάμπει γὰρ τὸ δ' ἀνακάμ-
 40 πτον τὴν εὐθείαν τὰς ἐναντίας κινεῖται κινήσεις ἐναντία
 γὰρ κατὰ τόπον ἢ ἄνω τῇ κάτω, καὶ ἡ εἰς τὸ πρόσθεν
 τῇ εἰς τὸ ὑπίσθιν, καὶ ἡ εἰς ἀριστερὰ τῇ εἰς δεξιὰ·
 τόπου γὰρ ἐναντιώσεις αὗται. Τίς δ' ἐστὶν ἢ μία
 καὶ συνεχὴς κίνησις, διώριστα πρότερον, ὅτι ἡ τοῦ
 45 ἐνός καὶ ἐν ἐνὶ χρόνῳ καὶ ἐν ἀδιαφόρῳ κατ' εἶδος.
 Τρία γὰρ ἐστὶ, τὸ τε κινούμενον, ὅσον ἄνθρωπος
 ἢ θεός· καὶ δευτέρου, ὅσον χρόνος· καὶ τρίτου τὸ ἐν ᾧ· τοῦτο
 δ' ἐστὶ τόπος, ἢ πάθος, ἢ εἶδος, ἢ μέγεθος. Τὰ
 δ' ἐναντία διαφέρει τῷ εἶδει, καὶ οὐχ ἐν. Τόπου
 50 δ' αἰ εἰρημέναι διαφοραί. Σημεῖον δ' ὅτι ἐναντία
 κινήσεις ἢ ἀπὸ τοῦ Α πρὸς τὸ Β τῇ ἀπὸ τοῦ Β πρὸς τὸ
 Α, ὅτι ἰσῆσαι καὶ παύουσιν ἀλλήλας, ἐὰν ἅμα γίνων-

At vero esse posse aliquem motum infinitum, quum sit
 unus et continuus; et hunc esse eum qui fit in orbem,
 nunc dicamus. Quicquid enim fertur, aut in orbem mo-
 vetur, aut per lineam rectam, aut per mixtam. Quocirca
 si neuter illorum est continuus, ne is quidem continuus
 esse potest, qui ex utrisque constat. Id autem quod fer-
 tur per lineam rectam et finitam, non ferri continenter,
 manifestum est: quoniam recurrit: quod autem per rectam
 recurrit, contrariis motibus cietur. Sunt enim contraria
 secundum locum motus sursum versus, motui deorsum
 versus; et motus in anteriorem partem, motui in postero-
 rem; et motus dextrorsum, motui sinistrorsum: loci nam-
 que contrarietates hæ sunt. Quis autem sit unus et conti-
 nuus motus, definitum antea fuit, nempe qui est unius, et
 in uno tempore, et in eo quod non habet formæ differen-
 tiam. Tria namque sunt: videlicet id quod movetur, ut
 homo, vel deus: et quando, ut tempus: et tertium, id est
 id in quo fit motus: hoc autem est locus, vel affectio, vel
 forma, vel magnitudo. Atqui contraria differunt specie,
 nec sunt unum. Loci vero differentia sunt, quæ commem-
 orate fuerunt. Indicat autem motum ab α ad β esse
 contrarium motui a β ad α : quia se mutuo sistunt et ces-

ται. Καὶ ἐπὶ κύκλῳ ὡσαύτως, οἷον ἢ ἀπὸ τοῦ Α ἐπὶ τὸ Β τῆ ἀπὸ τοῦ Α ἐπὶ τὸ Γ· ἴσῃσι γάρ. Κἂν συνεχίς ὡσι καὶ μὴ γίνηται ἀνακάμψις διὰ τὸ τὰ ἐναντία φθεῖρην καὶ κωλύειν ἀλλήλα, ἀλλ' οὐχ ἢ εἰς τὸ πλά-
 5 γιον τῆ ἄνω. (2) Μάλιστα δὲ φανερόν ἐστι ἀδύνατον εἶναι συνεχῆ τὴν ἐπὶ τῆς εὐθείας κίνησιν, ὅτι ἀνακάμπτου ἀναγκαῖον στήναι, οὐ μόνον ἐπ' εὐθείας, ἀλλὰ κἂν κύκλῳ φέρεται· οὐ γὰρ ταῦτόν κύκλῳ φέρεσθαι καὶ κύκλῳ· ἐστὶ γὰρ ὅτε μὲν συνείρειν κινού-
 10 μενον, ὅτε δ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔλλου ὅθεν ὠρμήθη, ἀνακάμψαι πάλιν. Ὅτι δ' ἀνάγκη ἴστασθαι, ἢ πίστις οὐ μόνον ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου. Ἄρχῃ δ' ἦδε· τριῶν γὰρ ὄντων, ἀρχῆς, μέσου, τελευτῆς, τὸ μέσον πρὸς ἑκάτερον ἄμψω ἐστί, καὶ τῶ
 15 μὲν ἀριθμῶ ἓν, τῶ λόγῳ δὲ δύο. (3) Ἐπι δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ δυνατόν καὶ τὸ ἐνεργεῖαι. Ὅστε τῆς εὐθείας τῶν ἐντός τῶν ἄκρων ὀτιοῦν σημείων δυνατόν μὲν ἐστὶ μέσον, ἐνεργεῖα δ' οὐκ ἐστὶν, ἐὰν μὴ διέλθῃ ταύτην καὶ ἐπιστᾶν πάλιν ἀρξῆται κινεῖσθαι· οὕτω δὲ τὸ μέσον
 20 ἀρχῆ γίνεται καὶ τελευτῆ, ἀρχῆ μὲν τῆς ὑστερον, τελευτῆ δὲ τῆς πρώτης. Λέγω δ' οἷον ἐὰν φερόμενον τὸ Α στή ἐπὶ τοῦ Β, καὶ πάλιν φέρεται ἐπὶ τὸ Γ· ὅταν δὲ συνεχῶς φέρεται, οὔτε γεγονέαι οὔτε ἀπογεγονέαι οἴοντε τὸ Α κατὰ τὸ Β σημείον, ἀλλὰ μόνον εἶναι ἐν
 25 τῶ νῦν, ἐν χρόνῳ δ' οὐδενὶ πλὴν οὗ τὸ νῦν διαίρεσις ἐστὶν ἐν τῶ ὅλῳ τῶ ΑΒΓ. Εἰ δὲ γεγονέαι τις θῆσει καὶ ἀπογεγονέαι, αἰεὶ στήσεται τὸ Α φερόμενον· ἀδύνατον γὰρ τὸ Α ἅμα γεγονέαι τε ἐπὶ τοῦ Β καὶ ἀπογεγονέαι· ἐν ἄλλῳ ἄρα καὶ ἄλλῳ σημείῳ χρόνου.
 30 Χρόνος ἄρα ἔσται ὁ ἐν μέσῳ. Ὅστ' ἡρεμήσει τὸ Α ἐπὶ τοῦ Β. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων σημείων· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ἐπὶ πάντων. Ὅταν δὲ χρήσεται τὸ φερόμενον Α τῶ Β μέσῳ καὶ τελευτῆ καὶ ἀρχῆ, ἀνάγκη στήναι διὰ τὸ δύο ποιεῖν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ νοή-
 35 σαιεν. Ἄλλ' ἀπὸ μὲν τοῦ Α σημείου ἀπογέγονε τῆς ἀρχῆς, ἐπὶ δὲ τοῦ Γ γέγονεν, ὅταν τελευτήσῃ καὶ στή. (4) Διὸ καὶ πρὸς τὴν ἀπορίαν τοῦτο λεκτέον· ἔχει γὰρ ἀπορίαν τῆνδε. Εἰ γὰρ εἴη ἢ τὸ Ε τῆ Ζ ἴση καὶ τὸ Α φέροιτο συνεχῶς ἀπὸ τοῦ ἄκρου πρὸς τὸ Γ, ἅμα δὲ
 40 εἴη τὸ Α ἐπὶ τῶ Β σημείῳ, καὶ τὸ Δ φέροιτο ἀπὸ τῆς Ζ ἄκρας πρὸς τὸ Η ὁμαλῶς καὶ τῶ αὐτῶ τάξει τῶ Α, τὸ Δ ἔμπροσθεν ἤξει ἐπὶ τὸ Η ἢ τὸ Α ἐπὶ τὸ Γ· τὸ γὰρ πρότερον ὁρμήσαν καὶ ἀπελθὼν πρότερον ἔλθειν ἀνάγκη. Οὐκ ἄρα ἅμα γέγονε τὸ Α ἐπὶ τῶ Β καὶ ἀπο-
 45 γέγονεν ἀπ' αὐτοῦ, διὸ ὑστερίζει· εἰ γὰρ ἅμα, οὐχ ὑστεριεῖ, ἀλλ' ἀνάγκη ἔσται ἴστασθαι. Οὐκ ἄρα θετέον, ὅτε τὸ Α ἐγένετο κατὰ τὸ Β, τὸ Δ ἅμα κινεῖσθαι ἀπὸ τοῦ Ζ ἄκρου· εἰ γὰρ ἔσται γεγονός τὸ Α ἐπὶ τοῦ Β, ἔσται καὶ τὸ ἀπογενέσθαι, καὶ οὐχ ἅμα, ἀλλ' ἦν ἐν τομῇ
 50 χρόνου καὶ οὐκ ἐν χρόνῳ. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀδύνατον οὕτω λέγειν ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνακάμπτουτος ἀνάγκη λέγειν οὕτως. Εἰ γὰρ ἢ τὸ Η φέροιτο πρὸς τὸ Δ καὶ πάλιν ἀνακάμψασα κάτω φέροιτο, τῶ ἄκρου ἐπ' οὗ Δ τελευτῆ καὶ ἀρχῆ κέχρηται τῶ ἐνὶ σφ-

sare faciunt, si simul fiant. Itidemque in circulo : veluti motus ab α ad β est contrarius motui ab α ad γ : quoniam se mutuo sistant, etiamsi continui sint, nec fiat recursus : propterea quod ea quæ sunt contraria, se invicem interimunt et impediunt : ceterum motus in latius, non est contrarius motui sursum versus. (2) Maxime autem perspicuum est fieri non posse ut motus super recta linea sit continuus : quia quod recurrit, necesse est consistere non solum super recta, sed etiam si super orbe feratur. Non est enim idem, in orbe ferri, et super orbe. Nam id quod movetur, aliquando continuat motum ; aliquando vero, quum ad idem pervenerit a quo discessit, rursus retrocedit. Necesse autem esse ut consistat, non solum sensus fidem facit, sed etiam ratio. Principium autem hoc est : quum enim tria sint, principium, medium, finis : medium cum utroque collatum, est utrumque : et numero quidem est unum, ratione vero duo. (3) Præterea aliud est, esse potestate, et esse actu. Quocirca rectæ lineæ quodvis punctum, quod est inter extrema, potestate quidem est medium, actu vero non est, nisi hanc dividat, et, quum constiterit, rursus cœperit moveri. Sic autem id quod est medium, sit principium et finis, principium quidem posterioris, finis autem prioris motus. Verbi gratia, si τὸ α quod fertur, consistat in β , et rursus feratur ad γ . Quum autem continenter fertur, nec potest accessisse τὸ α ad punctum β nec ab eo recessisse, sed tantum esse in momento, non in ullo tempore, præterquam in toto $\alpha\beta\gamma$, cujus divisio est momentum illud. Quodsi quis posuerit accessisse et recessisse : τὸ α quod fertur, semper stabit : quoniam impossibile est, τὸ α simul accessisse ad β et ab eo recessisse : in alio igitur et alio puncto temporis. Tempus igitur erit, quod est interjectum. Quare τὸ α quiescet in β . Similiter autem et in aliis punctis : nam eadem est omnium ratio. Quum autem id quod fertur, nempe α , utetur ipso β , ut medio, et fine, et principio ; necesse est ut consistat, quia duo facit, perinde ac si animo conciperet. Sed ab α puncto, id est a principio, recessit, ad γ vero accessit, quum perfecit motum, et steterit. (4) Ideoque ad dubitationem hoc dicendum est. Exsistit enim hæc dubitatio : quoniam si sit linea ϵ lineæ ζ æqualis, ac τὸ α feratur continenter ab extremo ad γ , simul autem sit τὸ α in puncto β , ac τὸ δ feratur ab extrema linea ζ ad η æquabiliter, et eadem celeritate, qua movetur τὸ α : certe τὸ δ prius perveniet ad η quam τὸ α ad γ . Quod enim prius processit et abiit, prius perveniat, necesse est. Non simul igitur accessit τὸ α ad β , et ab eo recessit : idcirco serius ad finem pervenit. Nam si simul recederet, non perveniret serius. Sed necesse erit ut consistat. Non est igitur ponendum, quando τὸ α accessit ad β , simul τὸ δ moveri a ζ extremo. Nam si τὸ α accesserit ad β , fiet ut et recesserit, nec simul. Sed erat in sectione temporis, non in tempore. Hæc igitur impossibile est ita dicere, nempe in eo quod est continuum. In eo autem quod recurrit, necesse est ita dicere : nam si τὸ η feratur ad δ , et rursus, quum retrocesserit, deorsum feratur : certe usum est extremo δ ut fine et principio, nimirum uno puncto quasi

μείω ὡς δύο· διὸ στῆναι ἀνάγκη· καὶ οὐχ ἅμα γέγονεν ἐπὶ τῷ Δ καὶ ἀπελήλυθεν ἀπὸ τοῦ Δ· ἐκεῖ γὰρ ἂν ἅμα εἶη καὶ οὐκ εἶη ἐν τῷ αὐτῷ νῦν. (4) Ἄλλὰ μὴν τὴν γε πάλαι λύσιν οὐ λεκτέον· οὐ γὰρ ἐνδέχεται λέγειν ὅτι ἐστὶ κατὰ τὸ Δ ἢ τὸ Η ἐν τομῇ, οὐ γέγονε δὲ οὐδὲ ἀπογέγονεν· ἀνάγκη γὰρ ἐπὶ τέλος ἔλθειν τὸ ἐνεργεῖα ὄν, μὴ δυνάμει. Τὸ μὲν οὖν ἐν μέσῳ δυνάμει ἐστὶ, τοῦτο δ' ἐνεργεῖα, καὶ τελευτῆ μὲν κἀτωθεν, ἀρχὴ δὲ ἀνωθεν· καὶ τῶν κινήσεων ἄρα ὡσαύτως. Ἀνάγκη ἄρα στῆναι τὸ ἀνακάμπτον ἐπὶ τῆς εὐθείας. Οὐκ ἄρα ἐνδέχεται συνεχῆ κίνησιν εἶναι αἰδιον ἐπὶ τῆς εὐθείας. Ἰὼν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀπαντητέον καὶ πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας τὸν Ζήνωνος λόγον, καὶ ἀξιούντας, εἰ αἰεὶ τὸ ἥμισυ διέναι δεῖ. Ταῦτα δ' ἄπειρα, τὰ δ' ἄπειρα ἀδύνατον διεξελεῖν· ἢ ὡς τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον τινὲς ἄλλως ἐρωτῶσιν, ἀξιούντες ἅμα τῷ κινεῖσθαι τὴν ἡμίσειαν πρότερον ἀριθμεῖν καθ' ἕκαστον γινόμενον τὸ ἥμισυ· ὥστε διελθόντος τὴν ὅλην ἄπειρον συμβαίνει ἡριθμηκῆναι ἀριθμῶν. 20 Τοῦτο δ' ὁμολογουμένως ἐστὶν ἀδύνατον. (5) Ἐν μὲν οὖν ταῖς πρώτοις λόγοις ταῖς περὶ κινήσεως ἐλύομεν διὰ τοῦ τὸν χρόνον ἄπειρα ἔχειν ἐν αὐτῷ· οὐδὲν γὰρ ἄτοπον, εἰ ἐν ἀείρῳ χρόνῳ ἄπειρα διέρχεται τις ὁμοίως δὲ τὸ ἄπειρον ἐν τε τῷ μῆκει ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ χρόνῳ. Ἄλλ' αὕτη ἡ λύσις πρὸς μὲν τὸν ἐρωτῶντα ἱκανῶς ἔχει (ἠρωτᾶτο γὰρ εἰ ἐν πεπερασμένῳ ἄπειρα ἐνδέχεται διεξελεῖν ἢ ἀριθμησῆαι), πρὸς δὲ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἱκανῶς· ἐὰν γὰρ τις ἀγόμενος τοῦ μήκους καὶ τοῦ ἐρωτᾶν εἰ ἐν πεπερασμένῳ 30 χρόνῳ ἐνδέχεται ἄπειρα διεξελεῖν, πυθάνηται ἐπ' αὐτοῦ τοῦ χρόνου ταῦτα (ἔχει γὰρ ὁ χρόνος ἀπείρου διαιρέσεις), οὐκέτι ἱκανῆ ἐστὶ αὕτη ἡ λύσις· ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς λεκτέον, ὅπερ εἴπομεν ἐν τοῖς ἄρτι λόγοις. Ἄν γὰρ τις τὴν συνεχῆ διαιρῆ εἰς δύο ἡμίση, οὗτος τῷ ἐνὶ σημείῳ ὡς δυοὶ χρῆται· ποιεῖ γὰρ αὐτὸ ἀρχὴν καὶ τελευτήν. Οὕτω δὲ ποιεῖ ὁ τε ἀριθμῶν καὶ ὁ εἰς τὰ ἡμίση διαιρῶν. Οὕτω δὲ διαιρούντος οὐκ ἐστὶ συνεχῆς οὐθ' ἡ γραμμῆ οὐθ' ἡ κίνησις· ἢ γὰρ συνεχῆς κίνησις συνεχῆς ἐστίν· ἐν δὲ τῷ συνεχεῖ 40 ἐνεσσι μὲν ἄπειρα ἡμίση, ἀλλ' οὐκ ἐντελεχεία, ἀλλὰ δυνάμει· ἂν δὲ ποιῆ ἐντελεχεία, οὐ ποιήσει συνεχῆ, ἀλλὰ στήσει, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦντος τὰ ἡμίση φανερόν ἐστιν ὅτι συμβαίνει· τὸ γὰρ ἐν σημείῳ ἀνάγκη αὐτῷ ἀριθμεῖν δύο· τοῦ μὲν γὰρ ἐτέρου τελευτῆ ἡμίσεος, τοῦ δ' ἐτέρου ἀρχῆς ἐστὶ, ἂν μὴ μίαν ἀριθμῆ τὴν συνεχῆ, ἀλλὰ δύο ἡμισείας. Ὡστε λεκτέον πρὸς τὸν ἐρωτῶντα εἰ ἐνδέχεται ἄπειρα διεξελεῖν ἢ ἐν χρόνῳ ἢ ἐν μῆκει, ὅτι ἐστὶν ὡς, ἐστὶ δ' ὡς οὐ. Ἐντελεχεία μὲν γὰρ ὄντα οὐκ ἐνδέχεται, 60 δυνάμει δ' ἐνδέχεται· ὁ γὰρ συνεχῶς κινούμενος κατὰ συμβεβηκὸς ἄπειρα διελέλυθεν, ἀπλῶς δ' οὐ· συμβεβηκε γὰρ τῇ γραμμῇ ἄπειρα ἡμίσεια εἶναι, ἢ δ' οὐσία ἐστὶν ἕτερα καὶ τὸ εἶναι. (6) Δῆλον δὲ καὶ ὅτι ἐὰν μὴ τις ποιῆ τοῦ χρόνου τὸ διαιροῦν σημείον τὸ πρότε-

duobus : idcirco stetisse necesse est : nec simul accessit ad δ, et recessit a δ. Illic enim simul esset et non esset eodem momento. (4) At vero solutio supra allata, non est hic afferenda. Nam dici non potest, τὸ η in δ esse in sectione temporis, et neque accessisse neque recessisse : necesse est enim ut perveniat ad finem qui sit actu, non potestate. Punctum itaque, quod est in medio, potestate; hoc autem est actu : et est quidem finis loci, si spectetur ab infero ad superum; principium vero, si a supero. Eodem igitur modo est etiam principium et finis motionum. Ergo necesse est ut id quod super recta regreditur, constiterit. Quare non potest esse continuus aeternus motus super recta. Eodem modo occurrendum est iis qui rationem Zenonis interrogant, ac postulant num semper dimidiam pertransire oporteat. Hæc vero (inquiunt) sunt infinita : infinita autem impossibile est pertransire. Vel, ut nonnulli eandem rationem aliter interrogant, qui simul cum eo, prius moveri dimidiam, sibi concedi postulant licere numerare dimidium, prout unumquodque sit. Quare quum mobile totam lineam confecerit, evenit ut numeraverit numerum infinitum. Hoc autem omnium concessione est impossibile. (5) In primis itaque sermonibus qui de motu sunt, eo solvebamus, quod tempus habet in se infinita. Nihil enim absurdi est, si infinito tempore infinita quispiam pertranseat : similiter autem infinitas et in longitudine inest, et in tempore. Verum hæc solutio adversus interrogantem quidem satisfacit : interrogabatur enim, an tempore finito possint infinita pertransiri, vel numerari. Quod autem ad rem et ad veritatem attinet, non satisfacit. Nam si quis omissa longitudine, et interrogatione illa an finito tempore possint infinita pertransiri, percontetur hæc de ipso tempore (habet enim tempus infinitas divisiones); hæc solutio non amplius satisfaciet. Sed veritas dicenda est, quam in proximis sermonibus diximus. Si quis enim lineam continuam dividat in duo dimidia, hic uno puncto utitur quasi duobus : quoniam id facit et principium et finem. Sic autem facit et qui numerat, et qui in dimidia dividit. Sic autem eo dividente, nec linea nec motio erit continua. Etenim continua motio est continui. In continuo autem insunt quidem infinita dimidia, non tamen actu, sed potestate. Quodsi faciet actu, non faciet continuum, sed stabit : quod quidem in eo qui dimidia numerat, perspicue accidit : quandoquidem necesse est ut hic unum punctum quasi duo numeret : quoniam alterius dimidii finis, alterius vero principium erit, si non unam lineam continuam numeret, sed duas dimidiatas. Quocirca ad eum qui interrogat an possint pertransiri infinita vel in tempore vel in longitudine, dicendum est, partim posse, partim non posse. Nam quæ actu sunt, non posse : quæ vero potestate, posse. Etenim qui continenter movetur, ex accidenti infinita pertransit, simpliciter autem minime. Accidit enim lineæ, ut sint infinita dimidia : substantia vero atque essentia diversa est. (6) Quinetiam perspicuum est, nisi quis temporis punctum, quo prius et posterius dividitur,

ρον και ὑστερον αἰε τοῦ ὑστερου τῶν πράγματι, ἔσται
 ἅμα τὸ αὐτὸ ὄν και οὐκ ὄν, και ὅτε γεγόμενον οὐκ
 ὄν. Τὸ σημεῖον μὲν οὖν ἀμφοῖν κοινόν, και τοῦ
 προτέρου και τοῦ ὑστερου, και ταυτὸν και ἐν ἀριθμῶ,
 6 λόγῳ δ' οὐ ταυτόν· τοῦ μὲν γὰρ τελευταίη, τοῦ δ' ἀρχή·
 τῶν δὲ πράγματι αἰε τοῦ ὑστερου πάθους ἔστιν. Ἐστω
 χρόνος ἐφ' ᾧ ΑΒΓ, πρᾶγμα ἐφ' ᾧ Δ. Τοῦτο ἐν μὲν
 τῶν Α χρόνῳ λευκόν, ἐν δὲ τῶν Β οὐ λευκόν· ἐν τῶ
 ἄρα Γ λευκόν και οὐ λευκόν. Ἐν ὁμοίῳ γὰρ τοῦ
 10 Α λευκόν ἀληθῆς εἰπεῖν, εἰ πάντα τὸν χρόνον τοῦτον
 ἦν λευκόν, και ἐν τῶ Β μὴ λευκόν· τὸ δὲ Γ ἐν ἀμφοῖν.
 Οὐκ ἄρα δοτέον ἐν παντί, ἀλλὰ πλὴν τοῦ τελευταίου
 νῦν ἐφ' οὗ τὸ Γ. Τοῦτο δ' ἤδη τὸ ὑστερον, και εἰ ἐγί-
 γνυτο οὐ λευκόν, και εἰ ἐφθίετο λευκόν ἐν τῶ Α παντί,
 15 γέγονεν ἢ ἐφθαρται ἐν τῶ Γ. Ὡστε λευκόν ἢ μὴ λευ-
 κόν πρῶτον ἐν ἐκείνῳ ἀληθῆς εἰπεῖν, ἢ ὅτε γέγονεν
 οὐκ ἔσται, και ὅτε ἐφθαρται ἔσται, ἢ ἅμα λευκόν και
 οὐ λευκόν, και ὅλως ὄν και μὴ ὄν ἀνάγκη εἶναι. Εἰ
 δ' ὁ ἄν ἦ πρότερον μὴ ὄν, ἀνάγκη γίνεσθαι ὄν, και ὅτε
 20 γίνεταί μὴ ἔστιν, οὐχ οἶόντε εἰς ἀτόμους χρόνους διαι-
 ρεῖσθαι τὸν χρόνον. Εἰ γὰρ ἐν τῶ Α χρόνῳ τὸ Δ ἐγίγνυτο
 λευκόν, γέγονε δ' ἅμα και ἔστιν ἐν ἐτέρῳ ἀτόμῳ
 χρόνῳ, ἐχομένῳ δ' ἐν τῶ Β, εἰ ἐν τῶ Α ἐγίγνυτο, οὐκ
 ἦν, ἐν δὲ τῶ Β ἔστί, γένεσιν δεῖ εἶναι τινα μεταξὺ·
 25 ὥστε και χρόνον ἐν ᾧ ἐγίγνυτο. Οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς
 ἔσται λόγος και τοῖς μὴ ἄτομα λέγουσιν, ἀλλ' αὐτοῦ
 τοῦ χρόνου, ἐν ᾧ ἐγίγνυτο, γέγονε και ἔστιν ἐν τῶ
 ἐσχάτῳ σημείῳ, οὐ οὐδὲν ἐχομένον ἔστιν οὐδ' ἐφεξῆς·
 30 οἱ δ' ἄτομοι χρόνοι ἐφεξῆς. Φανερόν δ' ὅτι εἰ ἐν
 τῶ Α ὅλῳ χρόνῳ ἐγίγνυτο, οὐκ ἔστι πλείων χρόνος ἐν
 ᾧ γέγονε και ἐγίγνυτο ἢ ἐν ᾧ ἐγίγνυτο μόνον παντί.

7. Οἷς μὲν οὖν ἂν τις ὡς οἰκειοῖς πιστεύσειε λόγοις,
 οὔτοι και τοιοῦτοί τινες εἰσι· λογικῶς δ' ἐπισκοποῦσι
 35 ἂν ἐκ τῶνδε δόξειε τῶ ταυτὸ τοῦτο συμβαίνειν· ἅπαν
 γὰρ τὸ κινούμενον συνεχῶς, ἂν ὑπὸ μηδενὸς ἐκκρούηται,
 εἰς ὅπερ ἦλθε κατά τὴν φοράν, εἰς τοῦτο και ἐφέ-
 ρετο πρότερον, οἷον καὶ ἐπὶ τὸ Β ἦλθε, και ἐφέρετο
 ἐπὶ τὸ Β, και οὐχ ὅτε πλησίον ἦν, ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἤρξατο
 κινεῖσθαι· τί γὰρ μάλλον νῦν ἢ πρότερον; Ὁμοίως δὲ
 40 ἐπὶ τῶν ἄλλων. Τὸ δ' ἀπὸ τοῦ Α ἐπὶ τὸ Γ φερόμενον, ὅταν
 ἐπὶ τὸ Γ ἔλθῃ, πάλιν ἤξει ἐπὶ τὸ Α συνεχῶς κινούμενον.
 Ὅτε ἄρα ἀπὸ τοῦ Α φέρεται πρὸς τὸ Γ, τότε και εἰς τὸ
 Α φέρεται τὴν ἀπὸ τοῦ Γ κίνησιν· ὥσθ' ἅμα τὰς ἐναντι-
 45 μεταβάλλει ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν. Εἰ οὖν τοῦτ' ἀδύνατον,
 ἀνάγκη ἴστασθαι ἐπὶ τοῦ Γ. Οὐκ ἄρα μία ἡ κίνησις·
 ἢ γὰρ διαλαμβανομένη στάσει οὐ μία. (η) Ἔτι δὲ
 και ἐκ τῶνδε φανερόν καθόλου μάλλον περὶ πάτης
 50 κινήσεως· εἰ γὰρ ἅπαν τὸ κινούμενον τῶν εἰρημίων
 ἡρεμίων (οὐ γὰρ ἦν ἄλλη παρὰ ταύτας), τὸ δὲ μὴ αἰε
 κινούμενον τῆνδε τὴν κίνησιν (λέγω δ' ὅσαι ἕτεραι τῶ
 εἶδει, και μὴ εἰ τι μόριον ἔστι τῆς ὄλης) ἀνάγκη πρό-
 τερον ἡρεμεῖν τὴν ἀντικειμένην ἡρεμίων· ἢ γὰρ ἡρε-

semper posteriori attribuat, ratione ipsius rei habita : idem
 simul fore ens et non-ens : item quum factum erit, non
 esse. Punctum igitur est utrisque commune, tam priori
 quam posteriori, atque est unum et idem numero ; defini-
 tione vero non est idem : alterius enim est finis, alterius
 vero principium : quod autem ad rem attinet, semper est
 posterioris affectionis. Esto tempus, ubi α β γ : res, ubi δ.
 Hæc in tempore α est alba, in tempore autem β non alba : in
 γ igitur est alba et non alba. In quovis enim puncto ipsius
 α vere dicebatur alba, si toto hoc tempore erat alba :
 et in β non alba : τὸ γ vero est in utrisque. Non igitur
 dandum est in toto, sed excipiendum extremum momen-
 tum, ubi γ : hoc autem jam est posterius. Et si fiebat non
 album, et si peribat album in toto α : factum est, vel perit
 in γ. Quapropter album, vel non album, in eo primum
 vere dicitur : aut quando factum est, non erit; et quando
 perit, erit : aut necesse est ut simul sit album et non al-
 bum, ens et non-ens. Jam vero si necesse est id quod erat
 antea non-ens, fieri ens; et quando fit, non est : certe non
 potest in individua tempora tempus dividi. Nam si in α tem-
 pore τὸ δ fiebat album; simul autem est factum, et est in
 alio individuo tempore, coherente in β : si in α fiebat,
 non erat; in β autem est; generationem quandam oportet
 esse interjectam : quapropter etiam tempus, quo
 fiebat. Non erit enim eadem ratio etiam iis qui dicunt
 non esse individua tempora : sed in ipsius temporis, quo
 fiebat; extremo puncto est factum et est : cui puncto
 nihil coheret, aut est deinceps. Individua autem tem-
 pora, deinceps erunt. Perspicuum vero est, si in toto α
 tempore fiebat, non esse majus tempus quo fiebat et factum
 est, quam quæ toto fiebat dumtaxat.

7. Quibus igitur tanquam propriis rationibus ductus credat
 aliquis, hæc ac tales quædam sunt. Logice autem conside-
 rantibus, etiam ex his alicui videri possit hoc idem effici.
 Quicquid enim continenter movetur, si a nullo impediatur, ad
 quod latrone pervenit, ad id etiam prius ferebatur : utputa
 si ad β pervenit, etiam ferebatur ad β : neque tunc solum
 quum vicinum erat, sed statim atque cœpit moveri. Cur
 enim potius nunc quam prius? Similiter autem in aliis se
 res habet. Atqui quod ab α in γ fertur, quando ad γ ve-
 nerit, rursus veniet in α, quum moveatur continenter.
 Quando igitur ab α fertur in γ, tunc etiam fertur in α eo
 motu qui est a γ. Quapropter simul contrariis motibus
 cietur : contrarii namque sunt, qui fiunt super recta. Item
 ex hoc etiam mutatur in quo non est. Si igitur hoc est
 impossibile, necesse est ut consistat in γ. Non est igitur mo-
 tus unus : nam qui intercipitur statu, non est unus. (8) In-
 super ex his quoque perspicuum est magis universaliter de
 omni motu. Nam si quicquid movetur, aliquo ex comme-
 tionatis motionibus cietur, etiam quiescit aliqua ex oppo-
 sitis quietibus, quia non erat alia præter has. Quod vero
 non semper hoc motu cietur (dico autem motus qui sunt

μία στέργσις κινήσεως ἔστιν. Εἰ οὖν ἐναντία μὲν κινήσεις αἱ κατ' εὐθείαν, ἅμα δὲ μὴ ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὰς ἐναντίας, τὸ ἀπὸ τοῦ Α πρὸς τὸ Γ φερόμενον οὐκ ἂν φέροιο ἅμα καὶ ἀπὸ τοῦ Γ πρὸς τὸ Α.

5 Ἐπεὶ δ' οὐχ ἅμα φέρεται, κινήσεται δὲ ταύτην τὴν κίνησιν, ἀνάγκη πρότερον ἡρεμῆσαι τὴν πρὸς τῷ Γ· αὕτη γὰρ ἦν ἡ ἀντικειμένη ἡρεμία τῇ ἀπὸ τοῦ Γ κινήσει. Δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐκ ἔστι συνεχῆς ἡ κίνησις. (9) Ἐτι δὲ καὶ ὁδε ὁ λόγος μᾶλλον οἰκείος τῶν εἰρημένων. Ἄμα γὰρ ἐφθαρταὶ τὸ οὐ λευκὸν καὶ γέγονε λευκόν. Εἰ οὖν συνεχῆς ἡ ἀλλοίωσις εἰς λευκὸν καὶ ἐκ λευκοῦ, καὶ μὴ μένει τινὰ χρόνον, ἅμα ἐφθαρταὶ τὸ οὐ λευκὸν καὶ γέγονε λευκὸν καὶ γέγονεν οὐ λευκόν· τριῶν γὰρ ἔσται ὁ αὐτὸς χρόνος. Ἐτι οὐκ εἰ

15 συνεχῆς ὁ χρόνος, καὶ ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐφεξῆς. Πῶς δ' ἂν εἴη τὸ ἔσχατον τὸ αὐτὸ τῶν ἐναντίων, ὅσον λευκότητος καὶ μελανίας; (10) Ἡ δ' ἐπὶ τῆς περιφεροῦς ἔσται μία καὶ συνεχῆς· οὐθὲν γὰρ ἀδύνατον συμβαίνει· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ Α κινούμενον ἅμα κινήσεται εἰς τὸ Α κατὰ

20 τὴν αὐτὴν πρόθῃσιν· εἰς δὲ γὰρ ἤξει, καὶ κινεῖται εἰς τοῦτο, ἀλλ' οὐχ ἅμα κινήσεται τὰς ἐναντίας οὐδὲ τὰς ἀντικειμένας· οὐ γὰρ ἅπαντα ἡ εἰς τοῦτο τῆς ἐκ τούτου ἐναντία οὐδ' ἀντικειμένη, ἀλλ' ἐναντία μὲν ἡ ἐπ' εὐθείας (ταύτη γὰρ ἔστιν ἐναντία κατὰ τόπον,

25 ὅσον ἡ κατὰ διάμετρον· ἀπέχει γὰρ πλεῖστον), ἀντικειμένη δὲ ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ μῆκος. Ὡστ' οὐδὲν κωλύει συνεχῶς κινεῖσθαι καὶ μηδένα χρόνον διαλείπειν· ἡ μὲν γὰρ κύκλῳ κινήσις ἔστιν ἀφ' αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτό, ἡ δὲ κατ' εὐθείαν ἀφ' αὐτοῦ εἰς ἄλλο· καὶ

30 ἡ μὲν ἐν τῷ κύκλῳ οὐδέποτε ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἡ δὲ κατ' εὐθείαν πολλάκις ἐν τοῖς αὐτοῖς. Τὴν μὲν οὖν αἰεὶ ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ γιγνομένην ἐνδέχεται κινεῖσθαι συνεχῶς, τὴν δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς πολλάκις οὐκ ἐνδέχεται· ἀνάγκη γὰρ ἅμα κινεῖσθαι τὰς ἀντικειμένας.

35 Ὡστ' οὐδ' ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ οὐδ' ἐν ἄλλῃ περιφερείᾳ οὐδεμιᾷ ἐνδέχεται συνεχῶς κινεῖσθαι· πολλάκις γὰρ ἀνάγκη ταῦτα κινεῖσθαι καὶ τὰς ἐναντίας μεταβάλλειν μεταβολάς· οὐ γὰρ συνάπτει τῇ ἀρχῇ τὸ πέρασ. Ἡ δὲ τοῦ κύκλου συνάπτει, καὶ ἔστι μόνῃ τέλειος. (11) Φα-

40 νερόν δὲ καὶ ἐκ ταύτης τῆς διαιρέσεως, ὅτι οὐδὲ τὰς ἄλλας ἐνδέχεται κινήσεις εἶναι συνεχεῖς· ἐν ἅπάσαις γὰρ ταῦτά συμβαίνει κινεῖσθαι πολλάκις, ὅσον ἐν ἀλλοιώσει τὰ μεταξὺ, καὶ ἐν τῇ τοῦ ποσοῦ τὰ ἀνὰ μέσον μεγέθη, καὶ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ὡσαύτως· οὐδὲν γὰρ

45 διαφέρει ὀλίγα ἢ πολλὰ ποιῆσαι, ἐν ὅς ἔστιν ἡ μεταβολή, οὐδὲ μεταξὺ θεῖναι τι ἢ ἀφελεῖν· ἀμφοτέρως γὰρ συμβαίνει ταῦτα κινεῖσθαι πολλάκις. Δῆλον οὖν ἐκ τούτων, ὅτι οὐδ' οἱ φυσιολόγοι καλῶς λέγουσιν οἱ πάντα τὰ αἰσθητὰ κινεῖσθαι φάσκοντες αἰεὶ κινεῖσθαι γὰρ ἀνάγκη τούτων τινὰ τῶν κινήσεων, καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνους ἔστιν ἀλλοιοῦσθαι· βρεῖν γὰρ φασιν αἰεὶ καὶ φθίνειν· ἔτι δὲ καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν ἀλλοίωσιν λέγουσιν. Ὁ δὲ λόγος οὖν εἴρηκε καθόλου περὶ πάσης κινήσεως, ὅτι κατ' οὐδεμίαν κίνησιν ἐνδέ-

diversi specie, non si qua est pars totius), necesse est prius quiescere opposita quiete: nam quies est privatio motus. Quare si contrarii motus sunt, qui fiunt per lineam rectam; simul autem non potest aliquid contrariis motibus cieri: profecto quod fertur ab α ad γ , non potest simul ferri etiam a γ ad α . Quia vero non simul fertur, hoc autem motu cietur; necesse est antea quievisse in γ : hæc enim est quies opposita motui a γ . Manifestum est igitur ex iis quæ dicta sunt, motum in *linea recta* non esse continuum. (9) Præterea est hæc ratio magis propria quam ex quæ dictæ fuerunt. Simul enim interit non-album, et factum est album. Si igitur variatio in album, et ex albo, sit continua, nec maneat aliquo tempore: simul interit non-album, et factum est album, et factum est non-album: trium namque erit idem tempus. Præterea non si tempus est continuum, propterea etiam motus est continuus, sed est deinceps. Quomodo autem potest esse idem extremum contrariorum, ut alboris et nigroris? (10) Motus autem qui fit super linea orbiculata, erit unus et continuus: quia nihil impossibile accidit. Quod enim ex α movetur simul ad α , movebitur eodem impetu: ad quod enim veniet, ad id etiam movetur; sed non movebitur simul contrariis aut oppositis motibus. Non enim omnis motus qui fit ad hoc, est contrarius ei qui fit ex hoc, nec oppositus: sed is est contrarius, qui fit super recta: quoniam huic sunt contraria secundum locum: veluti qui fit per diametrum: plurimum enim distant. Oppositus autem est qui fit per eandem longitudinem. Quocirca nihil prohibet continenter moveri, ac nullo tempore intermitti. Nam conversio est motus, qui fit ex sese in idem: motus autem per rectam, qui ab sese in aliud. Et conversio quidem nunquam in iisdem fit: qui vero super recta fit, sæpe est in iisdem. Motu igitur qui semper in alio atque alio fit, potest aliquid moveri continenter; eo autem qui in eisdem sæpe fit, non potest: quia necesse est simul oppositis motibus cieri. Quapropter nec in semicirculo, nec in ulla alia circumferentia potest continenter moveri: quia necesse est per eadem sæpe moveri, et contrariis mutationibus mutari: non conjungit enim finem cum principio: conversio vero conjungit, et sola est perfecta. (11) Quinetiam ex hac divisione perspicuum est, ne alios quidem motus esse posse continuos, quoniam in omnibus accidit per eadem sæpe moveri: ut in variatione, per media interjecta; et in mutatione quantitatis, per medias magnitudines: itidemque in generatione et interitu. Nihil enim refert, pauca an multa ea facere, in quibus est mutatio; nec medium aliquid addere, vel detrachere: quoniam utroque modo accidit per eadem sæpe moveri. Ex his igitur manifestum est, nec eos qui de natura disserunt, recte dicere, qui omnia sensilia inquit semper moveri. Etenim necesse est aliquid horum motuum cieri; et maxime secundum illos variari: nam fluere semper aiunt, et imminui: præterea generationem et interitum, variationem appellant. Præsens autem disputatio universaliter de omni motu ostendit,

χεται κινεῖσθαι συνεχῶς ἕξω τῆς κύκλω· ὥστ' οὔτε κατ' ἀλλοίωσιν οὔτε κατ' αὐξήσιν. Ὅτι μὲν οὖν οὔτ' ἀπειρός ἐστι μεταβολή, οὐδέμια οὔτε συνεχῆς ἕξω τῆς κύκλω φορᾶς, ἔστω τοσαῦθ' ἡμῖν εἰρημένα.

nullo motu posse aliquid continenter cieri, præterquam conversione : quapropter nec variatione, nec auctione. Quod igitur neque infinita sit ulla mutatio, neque continua, præter circularem lationem, tot a nobis dicta sunt.

CAP. IX. [XIII.]

6 Ὅτι δὲ τῶν φορῶν ἡ κυκλοφορία πρώτη, δῆλον. Πᾶσα γὰρ φορά, ὡσπερ καὶ πρότερον εἶπομεν, ἡ κύκλω ἢ ἐπ' εὐθείας ἢ μικτῆ. Ταύτης δ' ἀνάγκη πρότερας εἶναι ἐκείνας· ἕξ ἐκείνων γὰρ συνέστηκε. 7 Τῆς δ' εὐθείας ἡ κύκλω ἀπληγὰ καὶ τέλειος μᾶλλον. 10 Ἀπειρον μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν εὐθεῖαν φέρεσθαι· τὸ γὰρ οὕτως ἀπειρον οὐκ ἐστίν· ἀλλ' οὐδὲ εἰ ἦν, ἐκινεῖτ' ἂν οὐδέν· οὐ γὰρ γίγνεται τὸ ἀδύνατον· διελθεῖν δὲ τὴν ἀπειρον ἀδύνατον. Ἡ δ' ἐπὶ τῆς πεπερασμένης εὐθείας ἀνακάμπουσα μὲν συνθετὴ καὶ δύο κινήσεις, 15 μὴ ἀνακάμπουσα δὲ ἀτελής καὶ φθαρτῆ. Πρότερον δὲ καὶ φύσει καὶ λόγῳ καὶ χρόνῳ τὸ τέλειον μὲν τοῦ ἀτελοῦς, τοῦ φθαρτοῦ δὲ τὸ ἀφθαρτον. Ἐπι προτέρω ἦν ἐνδέχεται αἰδιον εἶναι τῆς μὴ ἐνδεχομένης· τὴν μὲν οὖν κύκλω ἐνδέχεται αἰδιον εἶναι, τῶν δ' ἄλλων 20 οὔτε φορὰν οὔτ' ἄλλην οὐδέμια· στάσις γὰρ δεῖ γίνεσθαι· εἰ δὲ στάσις, ἐφθαρταὶ ἡ κινήσεις. [XIV.] (2) Εὐλόγως δὲ συμβέβηκε τὸ τὴν κύκλω μίαν εἶναι καὶ συνεχῆ, καὶ μὴ τὴν ἐπ' εὐθείας· τῆς μὲν γὰρ ἐπ' εὐθείας ὄρισται καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ μέσον, καὶ 25 πάντ' ἔχει ἐν ἑαυτῇ· ὥστ' ἐστὶν ὅθεν ἀρξεται τὸ κινούμενον καὶ οὐ τελευτῆσει· πρὸς γὰρ τοῖς πέρασιν ἡρεμεῖ πᾶν, ἢ ὅθεν ἢ οὐ· τῆς δὲ περιφεροῦς ἀόριστα· τί γὰρ μᾶλλον ὁποιοῦν πέρας τῶν ἐπὶ τῆς γραμμῆς; ὁμοίως γὰρ ἕκαστον καὶ ἀρχὴ καὶ μέσον καὶ τέλος, 30 ὥστ' αἰεὶ τέ τινα εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει καὶ μη-ὄεποτε. Διὸ κινεῖται καὶ ἡρεμεῖ πως ἡ σφαῖρα· τὸν αὐτὸν γὰρ κατέχει τόπον. Αἴτιον δ' ὅτι πάντα συμβέβηκε ταῦτα τῷ κέντρῳ· καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ μέσον τοῦ μεγέθους καὶ τέλος ἐστίν· ὥστε διὰ τὸ ἕξω εἶναι 35 τοῦτο τῆς περιφερείας οὐκ ἐστὶν ὅπου τὸ φερόμενον ἡρεμήσει ὡς διεληλυθός· αἰεὶ γὰρ φέρεται περὶ τὸ μέσον, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ ἔσχατον· διὰ δὲ τὸ τοῦτο μένει, αἰεὶ τε ἡρεμεῖ πως τὸ ὅλον καὶ κινεῖται συνεχῶς. Συμβαίνει δ' ἀντιστρόφως· καὶ γὰρ ὅτι μέτρον τῶν 40 κινήσεων ἡ περιφορά ἐστὶ, πρώτην ἀναγκαῖον αὐτὴν εἶναι (ἅπαντα γὰρ μετρεῖται τῷ πρώτῳ), καὶ διότι πρώτη, μέτρον ἐστὶ τῶν ἄλλων. Ἐπι δὲ καὶ ὁμαλῇ ἐνδέχεται εἶναι τὴν κύκλω μόνην· τὰ γὰρ ἐπ' εὐθείας ἀνωμαλῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς φέρεται καὶ πρὸς τὸ τέλος· 46 πάντα γὰρ ὅσπερ ἂν ἀφίστηται πλεῖον τοῦ ἡρεμοῦντος, φέρεται θάττον· τῆς δὲ κύκλω μόνης οὔτ' ἀρχὴ οὔτε τέλος ἐν αὐτῇ πέφυκεν, ἀλλ' ἐκτός. (3) Ὅτι δ' ἡ κατὰ τόπον φορὰ πρώτη τῶν κινήσεων, μαρτυροῦσι πάντες ὅσοι περὶ κινήσεως πεποιήνται 50 μνεῖαν· τὰς γὰρ ἀρχὰς αὐτῆς ἀποδίδοσιν τοῖς κινουοῖσι τοιαύτην κίνησιν. Διάκρισις γὰρ καὶ σύγκρισις κινήσεις κατὰ τόπον εἰσίν· οὕτω δὲ κινουῖσιν ἢ φιλία καὶ

At vero lationum primam esse conversionem, manifestum est. Omnis enim latio, ut antea diximus, vel est in orbem, vel super recta, vel mixta. Hac autem necesse est illas esse priores : quoniam ex illis constat. Recta autem prior est, quæ fit in orbem : quia simplex et perfecta magis est. Etenim per infinitam lineam rectam non potest aliquid ferri : quoniam ita infinitum non est. Sed nec si esset, quicquam per id moveretur : quia non fit quod est impossibile : pertransire autem infinitum, est impossibile. Latio vero quæ super finita recta fit, si recurrit, est composita et duo motus : sin autem non recurrat, est imperfecta et interitui obnoxia. Atqui et natura et definitione et tempore prius est perfectum imperfecto ; et quod non interit, eo quod est interitui obnoxium. Præterea prior est latio quæ potest esse æterna, quam ea quæ non potest. Et conversio quidem potest esse æterna : ceterarum vero lationum vel mutationum nulla potest esse æterna. Statum enim fieri oportet : quodsi status sit, motus perit. [XIV.] (2) Rationi autem consentaneum hoc evenit, ut motus qui fit in orbem, sit unus et continuus : non is qui fit super recta. Nam ejus qui fit super recta, definitum est et principium, et finis, et medium : atque hæc omnia in se habet. Quocirca est unde incipit id quod movetur, et ubi desinet. In extremum enim quælibet res quiescit, id est, vel unde vel quo movetur. Conversionis autem non sunt hæc distincta. Cur enim quodvis eorum quæ sunt in conversione, potius quam cetera, sit extremum ? quia similiter unumquodque est et principium, et medium, et finis : adeo ut semper aliqua sint in principio et in fine, et nunquam. Idcirco movetur et quiescit quodammodo globus, quoniam occupat eundem locum. Causa vero est, quia hæc omnia centro accidunt : quoniam et principium est, et medium magnitudinis, et finis. Quare quum hoc sit extra circumferentiam, non est ubi id quod fertur, quiescet, quasi pertransierit : semper enim fertur circa medium, non ad extremum. Ideoque totum manet semper et quiescit quodammodo, et nihilominus movetur continenter. Evenit autem reciproce. Nam et quia conversio est mensura motuum, necesse est eam esse primam (omnia namque primum metitur) : et quia est prima, est mensura reliquorum motuum. Præterea sola conversio potest esse æquabilis. Nam quæ super recta movetur, inæqualiter a principio feruntur, et ad finem : quoniam omnia, quo longius distant ab eo quod quiescit, eo celerius feruntur. Natura autem est comparatum ut solius conversionis nec principium nec finis in ipsa sit, sed extra. (3) At vero lationem quæ est secundum locum, esse motionum primam, testantur omnes, quotquot de motu mentionem fecerunt. Nam ejus principia attribuant iis quæ talem motum efficiunt. Segregatio namque et aggregatio sunt motus secundum locum. Sic autem movent amicitia

τὸ νεῖκος· τὸ μὲν γὰρ διακρίνει, τὸ δὲ συγκρίνει αὐτῶν.
 Καὶ τὸν νοῦν δὲ φησὶν Ἀναξαγόρας διακρίνει τὸν
 κινήσαντα πρῶτον. Ὅμοιος δὲ καὶ ὅσοι τοιαύτην μὲν
 οὐδεμίαν αἰτίαν λέγουσι, διὰ δὲ τὸ κενὸν κινεῖσθαι φασί·
 6 καὶ γὰρ οὗτοι τὴν κατὰ τόπον κινήσιν κινεῖσθαι τὴν
 φύσιν λέγουσιν· ἢ γὰρ διὰ τὸ κενὸν κινήσις φορὰ
 ἐστὶ καὶ ὡς ἐν τόπῳ· τῶν δ' ἄλλων οὐδεμίαν ὑπάρ-
 χειν τοῖς πρώτοις, ἀλλὰ τοῖς ἐκ τούτων οἴονται· αὐξάν-
 10 καὶ διακρινόμενων τῶν ἀτόμων σωμάτων φασί. Τὸν
 αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅσοι διὰ πυκνότητα ἢ μακρότητα
 κατασκευάζουσι γένεσιν ἢ φθοράν· συγκρίσει γὰρ καὶ
 διακρίσει ταῦτα διακομοῦσιν. Ἐπι δὲ παρὰ τού-
 τους οἱ τὴν ψυχὴν αἰτίαν ποιοῦντες κινήσεως· τὸ
 15 γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν ἀρχὴν εἶναι φασὶ τῶν κινουμέ-
 νων· κινεῖ δὲ τὸ ζῆλον καὶ πᾶν τὸ ἐμψυχον τὴν
 κατὰ τόπον ἑαυτὸ κινήσιν. Καὶ κυρίως δὲ κινεῖσθαι
 φαμεν μόνον τὸ κινούμενον τὴν κατὰ τόπον κινήσιν·
 ἂν δ' ἤρεμῃ μὲν ἐν τῷ αὐτῷ, αὐξάνηται δ' ἢ φθίνη
 21 ἢ ἀλλοιούμενον τυγχάνη, πῆ κινεῖσθαι, ἀπλῶς δὲ
 κινεῖσθαι οὐ φαμέν. (4) Ὅτι μὲν οὖν αἰεὶ τε κινήσις ἦν
 καὶ ἔσται τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ τίς ἀρχὴ τῆς αἰδίου
 κινήσεως, ἐτι δὲ τίς πρώτη κινήσις, καὶ τίνα κινήσιν
 αἰδίου ἐνδέχεται μόνην εἶναι, καὶ τὸ κινεῖν πρῶτον ὅτι
 21 ἀκίνητον, εἴρηται.

et contentio : quandoquidem alterum eorum segregat, al-
 terum congregat. Sed et mentem, quæ primum movet,
 segregare ait Anaxagoras. Similiter etiam sentiunt, qui-
 cumque nullam ejusmodi causam dicunt, sed per inane
 moveri inquirunt. Nam hi quoque naturam aiunt moveri eo
 motu qui est secundum locum. Etenim motus per inane,
 est latio, et quasi in loco. Nullum autem alium motum pu-
 tant inesse primis, sed iis quæ ex his constant : augeri
 namque, ac deminui et variari aiunt, dum individua cor-
 pora congregantur et segregantur. Eodem modo sentiunt
 etiam quicumque per densitatem vel raritatem constituunt
 ortum et interitum : quia congregatione et segregatione
 hæc disponunt. Præter hos adde etiam eos qui animam fa-
 ciunt causam motus. Quod enim se ipsum movet, princi-
 pium esse inquirunt eorum quæ moventur. Animal autem,
 et omne animatum, eo motu qui est secundum locum,
 se ipsum movet. Sed et proprie moveri dicimus dumtaxat,
 quod secundum locum movetur. Quodsi quiescat in eodem
 loco, augeatur autem, vel minuat, aut varietur : qua-
 damtenus moveri, non simpliciter moveri dicimus. (4) Mo-
 tuum igitur et semper fuisse, et fore omni tempore; et quod-
 nam sit principium æterni motus; præterea quisnam sit
 primus motus, et quis motus solus possit esse æternus, et
 inovens primum esse immobile, dictum est.

CAP. X. [XV.]

Ὅτι δὲ τοῦτ' ἀμερὲς ἀναγκαῖον εἶναι καὶ μὴδὲν
 εἶναι μέγεθος, νῦν λέγωμεν, πρῶτον περὶ τῶν προτέ-
 ρων αὐτοῦ διορίσαντες. Τούτων δ' ἐν μὲν ἐστὶν ὅτι
 οὐχ οἴοντε οὐδὲν πεπερασμένον κινεῖν ἄπειρον χρόνον.
 30 Τρία γὰρ ἐστὶ, τὸ κινεῖν, τὸ κινούμενον, τὸ ἐν ᾧ τρί-
 τον, ὁ χρόνος. Ταῦτα δὲ ἢ πάντα ἄπειρα ἢ πάντα
 πεπερασμένα ἢ ἕνα, οἷον τὰ δύο ἢ τὸ ἓν. Ἐστω
 δὴ τὸ Α κινεῖν, τὸ δὲ κινούμενον Β, χρόνος ἄπει-
 ρος ἐφ' οὗ Γ. Τὸ δὲ Δ κινεῖται τὸ μέρος τῆς Β, τὸ
 35 ἐφ' οὗ Ε. Οὐ δὲ ἐν ἴσῳ τῷ Γ· ἐν πλείονι γὰρ τὸ μείζον.
 Ἄλλοτ' οὐκ ἄπειρος ὁ χρόνος ὁ τοῦ Ζ. Οὕτω δὲ τῇ
 Δ προστιθεὶς καταναλώσω τὸ Α, καὶ τῇ Ε τὸ Β· τὸν
 δὲ χρόνον οὐ καταναλώσω αἰεὶ ἀφαιρῶν ἴσον· ἄπειρος
 γάρ· ὥστε ἢ πᾶσα Α τὴν ὅλην Β κινήσει ἐν πεπε-
 40 ρασμένῳ χρόνῳ τοῦ Γ. Οὐκ ἄρα οἴοντε ὑπὸ πεπε-
 ρασμένου κινεῖσθαι οὐδὲν ἄπειρον κινήσιν. Ὅτι μὲν
 οὖν οὐκ ἐνδέχεται τὸ πεπερασμένον ἄπειρον κινεῖν
 χρόνον, φανερόν· (2) ὅτι δ' ὅλως οὐκ ἐνδέχεται ἐν πε-
 περασμένῳ μεγέθει ἄπειρον εἶναι δύναμιν, ἐκ τῶνδε
 45 ὁδηλον. Ἐστω γὰρ ἢ πλείονι δύνάμει αἰεὶ ἢ τὸ ἴσον ἐν
 ἐλάττονι χρόνῳ ποιούσα, οἷον θερμαίνουσα ἢ γλυκαί-
 νουσα ἢ ῥίπτουσα, καὶ ὅλως κινούσα. Ἀνάγκη ἄρα
 καὶ ὑπὸ τοῦ πεπερασμένου μὲν ἄπειρον δ' ἔχοντος
 δύνάμιν πᾶσχειν τι τὸ πᾶσχον, καὶ πλείω ἢ ὑπ' ἄλλου·
 50 πλείων γὰρ ἢ ἄπειρος δύνάμει. Ἀλλὰ μὴν χρόνον γε
 οὐκ ἐνδέχεται εἶναι οὐδένα. Εἰ γὰρ ἐστὶν δ' ἐφ' ᾧ Α χρό-
 νος, ἐν ᾧ ἢ ἄπειρος ἰσχύς ἐθέρμανεν, ἢ ἔωσεν, ἐν ᾧ δ'

Necesse autem esse, ut hoc vacet partibus, et nulli m
 habeat magnitudinem, nunc explicemus, iis prius definitis
 quæ hoc sunt priora. Horum autem unum est, fieri non
 posse ut aliquid finitum moveat tempore infinito. Tria
 namque sunt, id quod movet, et id quod movetur, et ter-
 tium quo movetur, nempe tempus : hæc autem vel sunt
 omnia infinita, vel omnia finita, vel aliqua, ut duo, vel
 unum. Esto igitur τὸ α, movens : id autem quod movetur,
 β : tempus infinitum, in quo γ. Itaque τὸ δ moveat ali-
 quam partem ipsius β, quæ pars sit ubi ε. Non movebit
 igitur tempore quod sit æquale ipsi γ : quia majori tem-
 pore majus movet : quocirca non est infinitum tempus ζ.
 Sic igitur ipsi δ adjectione facta, consumam τὸ α : et ipsi
 ε adjectione facta, consumam τὸ β : tempus autem non
 consumam, semper æquale detrahendo, quia est infinitum.
 Quapropter universa virtus α movebit totam magnitudi-
 nem β finito tempore, quod est in γ. Fieri igitur ne-
 quit ut a re finita quicquam moveatur motu infinito.
 Fieri ergo non posse ut finitum moveat tempore infinito,
 perspicuum est. (2) Omnino autem non posse in magnitu-
 dine finita esse vim infinitam, ex his manifestum. Sit enim
 major vis semper, quæ æquale minori tempore facit, ut
 puta calefacit, aut dulcedinem affert, aut projicit, et omnino
 movet. Necesse est igitur, ut ab eo quod finitum quidem
 est, sed infinitam vim habet, aliquid patiens patiatur, et
 quidem magis quam ab alio pateretur, quoniam vis infinita
 est major. At vero tempus nullum esse potest. Nam si sit
 tempus α, quo infinita vis calefacit, aut pepulit; sit autem

δ ΑΒ, πεπερασμένη τις, πρὸς ταύτην μείζω αἰε λαμβάνων πεπερασμένην, ἥζω ποτέ εἰς τὸ ἐν τῷ Α χρόνον κεινηκέναι· πρὸς πεπερασμένον γὰρ αἰε προστιθείς υπερβαλῶ παντὸς ὄρισμένου, καὶ ἀφαιρῶν ἐλλείψω ὡσαύτως. Ἐν ἴσῳ ἄρα χρόνῳ κινήσει ἡ πεπερασμένη τῇ ἀπειρῷ· τοῦτο δ' ἀδύνατον. Οὐδὲν ἄρα πεπερασμένον ἐνδέχεται ἀπειρον δύναμιν εἶχειν. (3) Οὐ τοίνυν οὐδ' ἐν ἀπειρῷ πεπερασμένην· καίτοι ἐνδέχεται ἐν ἐλάττονι μεγέθει πλεῖω δύναμιν εἶναι, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐν μείζονι πλείω. Ἔστω δὴ τὸ ἐφ' οὗ ΑΒ ἀπειρον. Τὸ δὴ ΒΓ εἶχει δύναμιν τινα, ἣ ἐν τινι χρόνῳ ἐκίνησε τὴν Δ, ἐν τῷ χρόνῳ ἐφ' οὗ ΕΖ. Ἄν δὴ τῆς ΒΓ διπλάσιον λαμβάνω, ἐν ἡμίσει χρόνῳ τοῦ ΕΖ ἔστω γὰρ αὕτη ἡ ἀναλογία, ὥστ' ἐν τῷ ΖΘ κινήσει. Οὐκοῦν οὕτω λαμβάνων αἰε τὴν μὲν ΑΒ οὐδέποτε διέξειμι, χρόνου δὲ τοῦ δοθέντος αἰε ἐλάττω λήψομαι. Ἄπειρος ἄρα ἡ δύναμις ἐσται· πάσης γὰρ πεπερασμένης υπερβάλλει δυναμειως. Πάσης δὲ πεπερασμένης δυναμειως ἀνάγκη πεπερασμένον εἶναι καὶ τὸν χρόνον· εἰ γὰρ ἐν τινι ἡ τοσηδί, ἡ μείζων ἐν ἐλάττονι μὲν ὄρισμένῳ δὲ κινήσει χρόνον, κατὰ τὴν ἀντιστροφὴν τῆς ἀναλογίας. Ἄπειρος δὲ πᾶσα δύναμις, ὥσπερ καὶ πλῆθος καὶ μέγεθος τὸ υπερβάλλον παντὸς ὄρισμένου. (4) Ἔστι δὲ καὶ ὧδε δεῖξαι τοῦτο· ληψόμεθα γὰρ δὴ τινα δύναμιν τὴν αὐτὴν τῷ γένει τῇ ἐν τῷ ἀπειρῷ μεγέθει, ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει οὖσαν, ἣ καταμετρήσει τὴν ἐν τῷ ἀπειρῷ πεπερασμένην δύναμιν. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐνδέχεται ἀπειρον εἶναι δύναμιν ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει, οὐδὲ πεπερασμένην ἐν ἀπειρῳ, ἐκ τούτων δῆλον. (5) Περὶ δὲ τῶν φερομένων καλῶς εἶχει διαπορῆσαι τινα ἀπορίαν πρῶτων. Εἰ γὰρ πᾶν τὸ κινούμενον κινεῖται ὑπὸ τινός, ὅσα μὴ αὐτὰ ἑαυτὰ κινεῖ, πῶς κινεῖται ἓνια συνεχῶς μὴ ἀπτομένου τοῦ κινήσαντος; οἷον τὰ ῥιπτούμενα. Εἰ δ' ἅμα κινεῖ καὶ ἄλλο τι ὁ κινήσας, οἷον τὸν ἀέρα, ὃς κινούμενος κινεῖ, ὁμοίως ἀδύνατον τοῦ πρῶτου μὴ ἀπτομένου μηδὲ κινούμενος κινεῖσθαι, ἀλλ' ἅμα πάντα καὶ κινεῖσθαι καὶ πεπαῦσθαι, ὅταν τὸ πρῶτον κινῶν παύσῃται, καὶ εἰ ποιεῖ ὥσπερ ἡ λίθος, οἷον κινεῖ ὁ ἐκίνησεν. Ἀνάγκη δὴ τοῦτο μὲν λέγειν, ὅτι τὸ πρῶτον κινήσαν ποιεῖ οἷον τε κινεῖν, ἢ τὸν ἀέρα τοιοῦτον ἢ τὸ ὕδωρ ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον ὃ πέφυκε κινεῖν καὶ κινεῖσθαι. Ἄλλ' οὐχ ἅμα παύεται κινῶν καὶ κινούμενον, ἀλλὰ κινούμενον μὲν ἅμα, ὅταν ὁ κινῶν παύσῃται κινῶν, κινῶν δὲ ἔτι ἐστί· διὸ καὶ κινεῖται τι ἄλλο ἐχόμενον· καὶ ἐπὶ τούτου ὁ αὐτὸς λόγος. Παύεται δέ, ὅταν ἐλάττων ἢ δύναμις τοῦ κινεῖν ἐγγίνηται τῷ ἐχομένῳ. Ἐτέλος δὲ παύεται, ὅταν μηκέτι ποιῆσῃ τὸ πρότερον κινῶν, ἀλλὰ κινούμενον μόνον. Ταῦτα δ' ἀνάγκη ἅμα παύεσθαι, τὸ μὲν κινῶν, τὸ δὲ κινούμενον, καὶ τὴν δὴ κίνησιν. Αὕτη μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις ὅτι μὲν κινεῖσθαι ὅτι δ' ἡρεμεῖν ἐγγίνηται ἢ κίνησις, καὶ οὐ συνεχῆς, ἀλλὰ φαίνεται· ἢ γὰρ ἐφεξῆς ὄντων ἢ ἀπτομένων ἐστίν· οὐ γὰρ ἐν τῷ κινῶν, ἀλλ' ἐχόμενα ἀλλήλων. Διὸ καὶ ἐν

tempus αβ, quo finita aliqua vis id fecit : ad hanc semper majorem adjiciens finitam, perveniam tandem ad id quod ipso α tempore movit. Nam si ad finitum semper adjecero, superabo quodvis finitum : itidemque si detraxero, deminuum : æquali igitur tempore movebunt magnitudo finita et infinita. Hoc autem est impossibile. Nihil igitur finitum potest habere vim infinitam. (3) Neque igitur in infinitodine major vis esse. Sed adhuc multo major erit in majori. Esto igitur, ubi αβ, infinitum. Itaque τὸ βγ vim quandam habet, quæ aliquo tempore movit τὴν δ, nimirum tempore εζ. Ergo si ipsius βγ duplum accipiam, movebit dimidio temporis εζ. Fit enim hæc proportio; quare movebit tempore ζθ. Sic igitur semper accipiens, nunquam pertransibo magnitudinem αβ : sed dato tempore semper minus accipiam. Vis igitur erit infinita : quia superat omnem vim finitam. Omnis autem virtutis finitæ necesse est finitum esse etiam tempus. Nam si tempore aliquo movet, quæ tanta est : certe major minori quidem, finito tamen tempore movebit, secundum conversionem proportionis. Universa autem vis est infinita, quemadmodum et multitudo, et magnitudo, quæ superat omnem finitam. (4) Licet autem sic quoque hoc probare. Sumemus enim in magnitudine finita aliquam vim, quæ sit ejusdem generis, atque ea quæ est in magnitudine finita, et quæ vim illam in magnitudine infinita contentam metiatur. Esse igitur non posse infinitam vim in magnitudine finita, nec finitam in infinita, ex his manifestum est. (5) De his autem quæ feruntur, recte habet dubitationem quandam primum proponere. Nam si quicquid movetur, ab aliquo movetur : quæcumque non se ipsa movent, horum nonnulla quomodo continenter moventur, non tangente eo quod movet? veluti quæ projiciuntur. Quodsi is qui movet, simul etiam aliud quodpiam moveat, ut aerem, qui dum movetur, movet : similiter impossibile est, primo non tangente, nec movente, moveri; sed simul omnia et moveri, et cessare, quom movens primum cessaverit, etiamsi faciat ut lapis ille, nempe ut id moveat quod movit. Sed necesse est hoc dicere, primum movens efficere ut possit movere vel aer talis, vel aqua, vel aliud quidpiam tale, quod natura aptum est movere et moveri. Non tamen simul et desinit movere et moveri : sed desinit quidem moveri, simul ac movens desinit movere; adhuc tamen est movens : idcirco etiam movet aliquid aliud, quod hæret. Atque hujus eadem est ratio. Cessat autem, quando minor vis movendi imprimitur in eo quod hæret. Tandem vero desinit, quando id quod est prius, non facit amplius ut moveat, sed solum ut moveatur. Verum necesse est hæc simul desinere, id quod movet, et id quod movetur, ac totum motum. Illic igitur motus fit in iis quæ possunt modo moveri, modo quiescere. Nec est continuus, sed videtur. Aut enim est eorum quæ deinceps sunt, aut quæ se tangunt : quandoquidem non est unum, quod movet, sed multa sibi invicem coherentia. Ideoque hujusmodi motus fit in aere, et in aqua. Quem nonnulli

ἀέρι καὶ ἐν ὕδατι γίνεται ἡ τοιαύτη κίνησις, ἣν λέγουσιν τινες ἀντιπερίστασις εἶναι. Ἄδύνατον δὲ ἄλλως τὰ ἀπορηθέντα λύειν, εἰ μὴ τὸν εἰρημέον τρόπον. Ἡ δ' ἀντιπερίστασις ἅμα πάντα κινεῖσθαι ποιεῖ καὶ
 5 κινεῖν ὥστε καὶ παύεσθαι. Νῦν δὲ φαίνεται τι ἐν κινούμενον συνεχῶς ὑπὸ τίνος οὖν; οὐ γὰρ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ. (6) Ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς οὖσιν ἀνάγκη αἰεὶ κίνησιν εἶναι συνεχῆ, αὕτη δὲ μία ἐστίν, ἀνάγκη δὲ τὴν μίαν μεγέθους τέ τινος εἶναι (οὐ γὰρ κινεῖται τὸ ἀμέγεθες)
 10 καὶ ἐνός καὶ ὑφ' ἐνός· οὐ γὰρ ἔσται συνεχῆς, ἀλλ' ἐγομένη ἑτέρα ἑτέρας καὶ διηρημένη. Τὸ δὲ κινεῖν εἰ ἐν, ἢ κινούμενον κινεῖ ἢ ἀκίνητον ὄν. Εἰ μὲν δὲ κινούμενον, συνακολουθεῖν δεήσει καὶ μεταβάλλειν αὐτό, ἅμα δὲ κινεῖσθαι ὑπὸ τίνος ὥστε στήσεται καὶ
 15 ἤξει εἰς τὸ κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀνάγκη συμμεταβάλλειν, ἀλλ' αἰεὶ τι δυνήσεται κινεῖν (ἄπονον γὰρ καὶ τὸ οὔτω κινεῖν) καὶ ὁμαλῆς αὕτη ἢ κίνησις ἢ μόνη ἢ μάλιστα· οὐ γὰρ ἔχει μεταβολὴν τὸ κινεῖν οὐδεμίαν. Δεῖ δὲ οὐδὲ τὸ κινούμενον πρὸς
 20 ἐκείνου ἔχειν μεταβολήν, ἵνα ὁμοία ἦ ἢ κίνησις. (7) Ἀνάγκη δὲ ἢ ἐν μέσῳ ἢ ἐν κύκλῳ εἶναι· αὗται γὰρ αἱ ἀρχαί. Ἀλλὰ τάχιστα κινεῖται τὰ ἐγγύτατα τοῦ κινεῖντος. Τοιαύτη δ' ἢ τοῦ ὄλου κίνησις· ἐκεῖ ἄρα τὸ κινεῖν. (8) Ἐχει δ' ἀπορίαν, εἰ ἐνδέχεται τι
 25 κινούμενον κινεῖν συνεχῶς, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ τὸ ὄθον πάλιν καὶ πάλιν, τῷ ἐφεξῆς εἶναι συνεχῶς· ἢ γὰρ αὐτὸ δεῖ ὠθεῖν ἢ ἔλκειν, ἢ ἄμφω, ἢ ἑτερόν τι ἐκδεχόμενον ἄλλο παρ' ἄλλου, ὥσπερ πάλαι ἐλέγθη ἐπὶ τῶν βριπτουμένων. Εἰ δὲ διαιρετὸς ὢν ὁ ἀήρ ἢ τὸ
 30 ὕδωρ κινεῖ, ἀλλ' ὡς αἰεὶ κινούμενος, ἀμφοτέρως δ' οὐχ οἶόντε μίαν εἶναι, ἀλλ' ἐγομένην· μόνη ἄρα συνεχῆς ἦν κινεῖ τὸ ἀκίνητον· αἰεὶ γὰρ ὁμοίως ἔχον καὶ πρὸς τὸ κινούμενον ὁμοίως ἔξει καὶ συνεχῶς. (9) Διωρισμένων δὲ τούτων, φανερόν ἐστι ἀδύνατον τὸ πρῶτον κινεῖν
 35 καὶ ἀκίνητον ἔχειν τὴν μέγεθος. Εἰ γὰρ μέγεθος ἔχει, ἀνάγκη ἦτοι πεπερασμένον αὐτὸ εἶναι ἢ ἄπειρον. Ἄπειρον μὲν οὖν ἐστι οὐκ ἐνδέχεται μέγεθος εἶναι, δέδεικται πρότερον ἐν τοῖς φυσικοῖς· ἐστι δὲ τὸ πεπερασμένον ἀδύνατον ἔχειν δύναμιν ἄπειρον, καὶ ἐστι
 40 ἀδύνατον ὑπὸ πεπερασμένου κινεῖσθαι τὸ ἄπειρον χρόνον, δέδεικται νῦν. Τὸ δὲ γε πρῶτον κινεῖν αἰδῖον κινεῖ κίνησιν καὶ ἄπειρον χρόνον. Φανερόν τοίνυν ἐστι ἰδιαίρετόν ἐστι καὶ ἀμερὲς καὶ οὐδὲν ἔργον μέγεθος.

aiunt esse antiperistasin. Sed est impossibile, ea de quibus dubitatum fuit, aliter solvere, quam eo modo quem diximus. Antiperistasis autem simul facit omnia moveri, et movere, proinde etiam quiescere; nunc vero videtur unum quidpiam moveri continenter; a quonam igitur? quandoquidem non movetur a se ipso. (6) Quoniam autem in iis quæ sunt, necesse est semper motum esse continuum, hic vero est unus, necesse autem est unum motum esse alicujus magnitudinis (id enim non movetur, quod est magnitudinis expertus), et unius et ab uno: alioqui non erit continuus, sed alter alteri hærens, ac divisus. Id igitur quod movet, si unum est, aut movet quum moveatur, aut quum sit immobile. Ac siquidem moveatur, consequi oportebit, ut et ipsum mutetur, et simul moveatur ab aliquo: quocirca stabitur, et ad hoc pervenietur ut moveatur ab immobili. Hoc enim non est necesse ut simul mutetur, sed semper poterit aliquid movere (nam et ita movere, labore vacat): et hic motus aut solus, aut maxime omnium est æquabilis: quoniam id quod movet, nullam suscipit mutationem. Oportet autem ne id quidem quod movetur, ratione habitæ ejus quod movet, suscipere mutationem, ut motus sibi similis sit. (7) Porro necesse est ut vel sit in medio, vel in circulo: principia namque hæc sunt. Atqui celerrime ea moventur, quæ sunt moventi maxime propinqua: talis autem est motus universi: illic igitur est id quod movet. (8) Exsistit autem dubitatio, an possit aliquid, quum moveatur, moveri continenter, ac non potius ut id quod pellit iterum atque iterum, eo quod deinceps est continenter. Vel enim oportet ut ipsum pellat, vel ut trahat, vel ut faciat utrumque, vel aliquid diversum excipiet, nempe aliud ab alio, ut antea dictum fuit de iis quæ projiciuntur. Quodsi, quum dividuus sit, aer vel aqua movet, non tamen ut semper moveatur; utroque autem modo non potest esse unus motus, sed cohærens: solus igitur est continuus quem id efficit, quod est immobile. Quum enim semper se similiter habeat, etiam ad id quod movetur, similiter se habebit, et continenter. (9) His autem definitis, perspicuum est, impossibile esse ut id quod primum movet, et est immobile, habeat aliquam magnitudinem. Nam si magnitudinem habet, necesse est ut ipsum sit vel finitum vel infinitum. Ac non posse quidem esse magnitudinem infinitam, probatum est antea in Physicis; magnitudinem vero finitam non posse habere vim infinitam, et esse impossibile ut a finito moveatur aliquid tempore infinito, nunc probatum fuit. Atqui primum movens, efficit motum æternum, atque infinito tempore. Perspicuum igitur est, id esse individuum, et vacare partibus, et nullam habere magnitudinem.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΠΕΡΙ
ΟΥΡΑΝΟΥ

BIBAION A.

ARISTOTELIS
DE
CÆLO

LIBER I.

CAP. I.

(266.)

Ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη σχεδὸν ἢ πλείστη φαίνεται περὶ τε σώματα καὶ μεγέθη καὶ τὰ τούτων οὐσα πάθη καὶ τὰς κινήσεις, ἔτι δὲ περὶ τὰς ἀρχάς, ὅσαι τῆς τοιαύτης οὐσίας εἰσὶν· τῶν γὰρ φύσει συνεστώτων 5 τὰ μὲν ἐστὶ σώματα καὶ μεγέθη, τὰ δ' ἔχει σῶμα καὶ μέγεθος, τὰ δ' ἀρχαὶ τῶν ἐχόντων εἰσὶν. (2) Συνεχὲς μὲν οὖν ἐστὶ τὸ διαιρετὸν εἰς αἰεὶ διαιρετά, σῶμα δὲ τὸ πάντῃ διαιρετόν. Μεγέθους δὲ τὸ μὲν ἐφ' ἓν γραμμῆ, τὸ δ' ἐπὶ δύο ἐπίπεδον, τὸ δ' ἐπὶ τρία σῶμα· καὶ παρὰ 10 ταῦτα οὐκ ἔστιν ἄλλο μέγεθος διὰ τὸ τὰ τρία πάντα εἶναι καὶ τὸ τρις πάντῃ. Καθάπερ γὰρ φασὶ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι, τὸ πᾶν καὶ τὰ πάντα τοῖς τρισὶν ὄρισται, τελευταῖα γὰρ καὶ μέσον καὶ ἀρχὴ τὸν ἀριθμὸν ἔχει τὸν τοῦ παντός, ταῦτα δὲ τὸν τῆς τριάδος. Διὸ παρὰ τῆς 15 φύσεως εἰληφότες ὡσπερ νόμους ἐκείνης, καὶ πρὸς τὰς ἀγιστείας χρωόμεθα τῶν θεῶν τῷ ἀριθμῷ τούτῳ. Ἀποδιδομεν δὲ καὶ τὰς προσηγορίας τὸν τρόπον τοῦτον· τὰ γὰρ δύο ἀμφω μὲν λέγομεν καὶ τοὺς δύο ἀμφοτέρους, πάντας δ' οὐ λέγομεν, ἀλλὰ κατὰ τῶν τριῶν ταύτην 20 τῆν προσηγορίαν φαιμέν πρῶτον. Ταῦτα δ', ὡσπερ εἰρηται, διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτὴν οὕτως ἐπάγειν ἀκολουθοῦμεν. (3) Ὅστ' ἐπεὶ τὰ πάντα καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸ τέλειον οὐ κατὰ τὴν ἰδέαν διαφέρουσιν ἀλλήλων, ἀλλ' εἴπερ ἄρα, ἐν τῇ ὕλῃ καὶ ἐφ' ἣν λέγονται, τὸ σῶμα μόνον ἂν 25 εἴη τῶν μεγεθῶν τέλειον· μόνον γὰρ ὄρισται τοῖς τρισίν. Τοῦτο δ' ἐστὶ πᾶν. Τριχῆ δὲ ὄν διαιρετὸν πάντῃ διαιρετόν ἐστιν· τῶν δ' ἄλλων τὸ μὲν ἐφ' ἓν, τὸ δ' ἐπὶ δύο· ὡς γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τετραχῆσιν, οὕτως καὶ τῆς διαιρέσεως καὶ τοῦ συνεχῆ· τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἓν συνεχές, τὸ 30 δ' ἐπὶ δύο, τὸ δὲ πάντῃ τοιοῦτον. (4) Ὅσα μὲν οὖν διαιρετὰ τῶν μεγεθῶν, καὶ συνεχῆ ταῦτα. Εἰ δὲ καὶ τὰ συνεχῆ πάντα διαιρετὰ, οὕτω δῆλον ἐκ τῶν νῦν· ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν δῆλον, ὡς οὐκ ἔστιν εἰς ἄλλο γένος μετάβασις, ὡσπερ ἐκ μήκουσ εἰς ἐπιφάνειαν, εἰς δὲ σῶμα ἐξ 35 ἐπιφανείας· οὐ γὰρ ἂν ἔτι τὸ τοιοῦτον τέλειον εἴη μέγεθος· ἀνάγκη γὰρ γίνεσθαι τὴν ἐκβασιν κατὰ τὴν ἐλειψιν, οὐχ οἶόντε δὲ τὸ τέλειον ἐλλείπειν· πάντῃ γὰρ

Scientia naturalis fere plurima, ut manifestum est, circa corpora, magnitudines atque horum affectus et motus, et insuper circa principia quæ sunt substantiæ talis, versatur. Eorum enim quæ natura sunt, alia sunt corpora et magnitudines, alia corpora ac magnitudinem habent, alia principia habentium sunt. (2) Continuum igitur est, quod in divisibilia semper divisibile est. Corpus autem est, quod est divisibile omni ex parte. At magnitudinis ea quidem quæ ad unum extenditur, linea est: ea vero, quæ ad duo, superficies: at ea quæ ad tria, est corpus; atque præter has nulla alia prorsus est magnitudo, propterea quod ipsa tria omnia sunt, et ter ipsum omni ex parte. Nam, ut Pythagorici etiam iniquiunt, ipsum omne atque omnia tribus sunt definita: finis enim, medium atque principium, ipsius omnis numerum habent: hæc autem trinitatis. Quapropter hoc a natura numero sumpto, perinde atque quadam illius lege, et in deorum sacrificiis celebrandis uti solemus. Assignamus insuper et appellationes hoc modo: duo enim ambo dicimus, et duos ambos vel utrosque, non autem omnes: at de tribus hanc appellationem dicimus primo. Hæc autem ita dicimus, quia sequimur, uti diximus, ipsam sic proficiscentem naturam. (3) Quare quum omnia, omne, atque perfectum inter sese non differant forma, sed, si forte, materia tantum et hisce de quibus dicuntur: corpus profecto magnitudinum solum perfectum erit. Solum enim istis tribus est definitum. Hoc autem est omne: atque quum sit tribus ex partibus divisibile, omni ex parte atque omnino est divisibile: ceterarum autem magnitudinum, altera ad unum, altera ad duo est divisibilis. Nam ut numerum subeunt, sic et divisionis continuationisque participes sunt: alia enim ad unum continua est, alia ad duo, alia omni ex parte atque omnino est talis. (4) Quæ igitur magnitudinum sunt divisibiles, eæ continuæ quoque sunt. At si omnes quoque continuæ divisibiles sint, nondum ex hisce, quæ nunc diximus, patet. Verum illud emersit, in aliud, inquam, genus e corpore migrationem non esse: ut ex longitudine in superficiem, et ex superficie fit in corpus. Non enim talis profecto magnitudo perfecta fuerit: fiat enim egressio ratione defectionis necesse est: at perfectum, defectionem habere non potest. est nempe omni ex parte. Eorum igitur

ἔστιν. Τῶν μὲν οὖν ἐν μορίου εἶδει σωμαίων κατὰ τὸν λόγον ἕκαστόν ἐστιν· πάσας γὰρ ἔχει τὰς διαστάσεις. Ἄλλ' ὄρισται πρὸς τὸ πλησίον ἀφ᾽ ἧ, διὸ τρόπον τινὰ πολλὰ τῶν σωμαίων ἕκαστόν ἐστιν. Τὸ δὲ πᾶν οὐ ταῦτα μόρια, τέλειον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ καθάπερ τοῦνομα σημαίνει, πάντη, καὶ μὴ τῇ μὲν τῇ δ' οὐ.

CAP. II.

Περὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ παντός φύσεως, εἴτ' ἀπειρός ἐστι κατὰ τὸ μέγεθος εἴτε πεπεράνται τὸν σύνολον ὄγκον, ὑστερον ἐπισκεπτέον· περὶ δὲ τῶν κατ' εἶδος οὐτοῦ μορίων νῦν λέγομεν ἀρχὴν ποιησάμενοι τήνδε.

(2) Πάντα γὰρ τὰ φυσικὰ σώματα καὶ μεγέθη καθ' αὐτὰ κινήτὰ λέγομεν εἶναι κατὰ τόπον· τὴν γὰρ φύσιν κινήσεως ἀρχὴν εἶναι φαμεν αὐτοῖς. Πᾶσα δὲ κίνησις ὅση κατὰ τόπον, ἣν καλοῦμεν φορὰν, ἢ εὐθεῖα ἢ κύκλω ἢ ἐκ τούτων μικτή· ἀπλαῖ γὰρ αὐταὶ δύο μόναι. Αἴτιον δ' ὅτι καὶ τὰ μεγέθη ταῦτα ἀπλαῖ μόνον, ἢ τ' εὐθεῖα καὶ ἢ περιφερῆς. Κύκλω μὲν οὖν ἐστὶν ἡ περὶ τὸ μέσον, εὐθεῖα δ' ἢ ἄνω καὶ κάτω. Λέγω δ' ἄνω μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ μέσου, κάτω δὲ τὴν ἐπὶ τὸ μέσον. (3) Ὡστ' ἀνάγκη πᾶσαν εἶναι τὴν ἀπλῆν φορὰν τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου, τὴν δ' ἐπὶ τὸ μέσον, τὴν δὲ περὶ τὸ μέσον. Καὶ ἔοικεν ἠκολουθηκέναι κατὰ λόγον τοῦτο τοῖς ἐξ ἀρχῆς· τὸ τε γὰρ σῶμα ἀπετελέσθη ἐν τρισὶ καὶ ἢ κίνησις αὐτοῦ.

(4) Ἐπεὶ δὲ τῶν σωμαίων τὰ μὲν ἐστὶν ἀπλαῖ τὰ δὲ σύνθετα ἐκ τούτων (λέγω δ' ἀπλαῖ ὅσα κινήσεως ἀρχὴν ἔχει κατὰ φύσιν, ὅλον πῦρ καὶ γῆν καὶ τὰ τούτων εἶδη καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις), ἀνάγκη καὶ τὰς κινήσεις εἶναι τὰς μὲν ἀπλαῖς τὰς δὲ μικτὰς πως, καὶ τῶν μὲν ἀπλῶν ἀπλαῖς, μικτὰς δὲ τῶν συνθέτων, κινεῖσθαι δὲ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν. (5) Εἴπερ οὖν ἐστὶν ἀπλῆ κίνησις, ἀπλῆ δ' ἢ κύκλω κίνησις, καὶ τοῦ τε ἀπλοῦ σώματος ἀπλῆ ἢ κίνησις καὶ ἢ ἀπλῆ κίνησις ἀπλοῦ σώματος (καὶ γὰρ ἂν συνθέτου ἢ, κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἔσται), ἀναγκαῖον εἶναι τι σῶμα ἀπλοῦν δὲ πέφυκε φέρεσθαι τὴν κύκλω κίνησιν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν· (6) βία μὲν γὰρ ἐνδέχεται τὴν ἄλλου καὶ ἑτέρου, κατὰ φύσιν δὲ ἀδύνατον, εἴπερ μία ἐκάστου κίνησις ἢ κατὰ φύσιν τῶν ἀπλῶν. (7) Ἐτι εἴ ἢ παρὰ φύσιν ἐναντία τῇ κατὰ φύσιν καὶ ἐν ἐνὶ ἐναντίον, ἀνάγκη, ἐπεὶ ἀπλῆ ἢ κύκλω, εἴ μὴ ἔσται κατὰ φύσιν τοῦ φερομένου σώματος, παρὰ φύσιν αὐτοῦ εἶναι. Εἰ οὖν πῦρ ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐστὶ τὸ κύκλω φερόμενον, ἐναντία ἢ κατὰ φύσιν αὐτοῦ φορὰ ἔσται τῇ κύκλω. Ἄλλ' ἐν ἐνὶ ἐναντίον· ἢ δ' ἄνω καὶ κάτω ἀλλήλαις ἐναντίαι. (8) Εἰ δ' ἔτερον τί ἐστὶ σῶμα τὸ φερόμενον κύκλω παρὰ φύσιν, ἔσται τις αὐτοῦ ἄλλη κίνησις κατὰ φύσιν. Τοῦτο δ' ἀδύνατον· εἰ μὲν γὰρ ἢ ἄνω, πῦρ ἔσται ἢ ἀήρ, εἰ δ' ἢ κάτω, ὕδωρ ἢ γῆ. (9) Ἀλλὰ μὴν καὶ πρώτην γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὴν τοιαύτην φορὰν. Τὸ γὰρ τέλειον πρότερον τῇ φύσει τοῦ ἀτελοῦς, ὃ δὲ κύκλος τῶν τελείων, εὐθεῖα δὲ γραμμὴ οὐδεμία· οὔτε γὰρ ἢ ἀπειρός (ἔχει γὰρ ἂν πέρασ καὶ τέλος) οὔτε τῶν πεπερασμένων οὐδεμία (πασῶν γὰρ

corporum, quæ partis subeunt formam, tale unumquodque per rationem : omnes enim habent dimensiones. Attamen ad id quod est propinquum, tactu est definitum : idcirco corporum unumquodque multa quodammodo est. Ipsum autem omne, cuius hæc sunt partes, perfectum esse necesse est, et omni ex parte atque omnino, ut nomen ipsum significat, et non partim esse, partim non esse.

De ipsius igitur universi natura, sive sit magnitudine infinita, sive tota mole finita, posterius consideremus oportet. Nunc de partibus ipsius per speciem dicendum esse videtur, hinc exordio sumpto. (2) Omnia enim corpora naturalia magnitudinesque mobiles per se loco dicimus esse. Naturam enim, principium ipsis insitum esse motus asserimus. Omnis autem motus ad locum accommodatus, quem lationem consuevimus appellare, aut rectus est, aut circularis, aut ex hisce mixtus. Simples enim hi duo sunt soli, propterea quod et magnitudines hæc solum simplices sunt, recta et circularis. Circularis igitur is est, qui circa medium fit : rectus autem, quo sursum itur, atque deorsum. Atque de eo Sursum ire dico, quo e medio pergitur : de eo vero Deorsum, quo ad medium itur. (3) Quare lationem simplicium aliam e medio, aliam ad medium, aliam circa medium esse necesse est; atque hoc cum ratione ea quæ initio dicta sunt, secutum esse videtur : nam et corpus tribus confectum est, et ipsius etiam motus. (4) Quum autem corporum alia simplicia sint, alia ex hisce composita (atque ea simplicia dico, quæ motus secundum naturam principium habent, ut ignem, terram, horumque species, et ea quæ sunt hisce propinqua); motiones etiam alias simplices, alias quodammodo mixtas esse necesse est : simplicium quidem simplices, compositorum autem mixtas, moverique composita nutu ejus quod in iis superat. (5) Si igitur simplex in natura rerum est motus, conversio autem motus est simplex, atque corporis simplicis simplex est motus, et simplex motus corporis simplicis est (nam si compositi sit, per id simplex, quod superat, illi competit); simplex quoddam esse corpus profecto necesse est, quod quidem sit aptum circulari motu suapte natura ferri. (6) Etenim fieri potest ut vi quippiam eo moveatur motu, qui ad aliud et aliud corpus accommodatur : at ut eo moveretur secundum naturam, fieri nequit, si uniuscujusque corporis simplicis unus sit motus ei competens secundum naturam. (7) Si is præterea motus, qui præter naturam est, ei qui secundum naturam est, adversatur, unumque uni contrarium est; quum conversio sit motio simplex, si non secundum naturam ei corpori quod fertur, inest, præter naturam insit eidem necesse est. Si igitur ignis sit quod vi convertatur, aut quippiam aliud tale, naturalis ipsius motus conversioni contrarius erit. At unum uni contrarium est : atque motus ii quibus infera supraque loca petuntur, inter sese contrarii sunt. (8) Sin vero quodpiam aliud corpus adsit, quod præter naturam in orbem fertur, erit alius quispiam motus ipsius secundum naturam. At id esse non potest. Nam si sit is motus quo sursum itur, ignis vel aer erit : sin is quo deorsum acceditur, terra erit, vel aqua. (9) At vero talem lationem et primam esse necesse est : perfectum enim, imperfectum antecedit naturam. Atque circulus quidem ex perfectis est, linea vero recta, nulla est sane perfecta : neque enim infinita (terminum enim atque finem haberet); neque finitarum ulla (est enim quippiam extra omnes

ἔστι τι ἐκτός· αὐξήσαι γὰρ ἐνδέχεται ὀρειανῶν). Ὡς
εἶπερ ἡ μὲν προτέρα κίνησις προτέρου τῆ φύσει σώμα-
τος, ἡ δὲ κύκλω προτέρα τῆς εὐθείας, ἡ δ' ἐπ' εὐθείας
τῶν ἀπλῶν σωμάτων ἔστι (τό τε γὰρ πῦρ ἐπ' εὐθείας
5 ἄνω φέρεται καὶ τὰ γεῖρα κάτω πρὸς τὸ μέσον), ἀνάγκη
καὶ τὴν κύκλω κίνησιν τῶν ἀπλῶν τιδὸς εἶναι σωμάτων·
τῶν γὰρ μικτῶν τὴν φορὰν ἔφαμεν εἶναι κατὰ τὸ ἐπι-
κρατοῦν ἐν τῇ μίξει τῶν ἀπλῶν. (10) Ἐκ τε δὴ τούτων
φανερὸν ὅτι πέφυκε τις οὐσία σώματος ἄλλη παρὰ τὰς
10 ἐνταῦθα συστάσεις, θειοτέρα καὶ προτέρα τούτων ἀπάν-
των, (11) καὶ εἴ τις ἐτι λάβοι πᾶσαν εἶναι κίνησιν
ἢ κατὰ φύσιν ἢ παρὰ φύσιν, καὶ τὴν ἄλλω παρὰ φύσιν
ἐτέρω κατὰ φύσιν, ὅλον ἢ ἄνω καὶ ἢ κάτω πέπονθεν·
ἡ μὲν γὰρ τῷ πυρί, ἡ δὲ τῇ γῆ παρὰ φύσιν καὶ κατὰ
15 φύσιν· ὡστ' ἀναγκαῖον καὶ τὴν κύκλω κίνησιν, ἐπειδὴ
τούτοις παρὰ φύσιν, ἐτέρου τιδὸς εἶναι κατὰ φύσιν.
(12) Πρὸς δὲ τούτοις εἰ μὲν ἔστιν ἡ κύκλω τινὶ φορὰ κατὰ
φύσιν, δῆλον ὡς εἴη ἂν τι σώμα τῶν ἀπλῶν καὶ πρῶ-
των, ὃ πέφυκεν, ὡσπερ τὸ πῦρ ἄνω καὶ ἡ γῆ κάτω,
20 ἐκεῖνο κύκλω φέρεσθαι κατὰ φύσιν. Εἰ δὲ παρὰ φύσιν
φέρεται τὰ φερόμενα κύκλω τὴν περίεξ φορὰν, θυμαστόν
καὶ παντελῶς ἄλογον τὸ μόνην εἶναι συνεχῆ ταύτην τὴν
κίνησιν καὶ ἀίδιον, οὕσαν παρὰ φύσιν· φαίνεται γὰρ ἐν
γε τοῖς ἄλλοις τάχιστα φθειρόμενα τὰ παρὰ φύσιν.
25 Ὡς εἶπερ ἔστι πῦρ τὸ φερόμενον, καθάπερ φασὶ τινες,
οὐθὲν ἤττον αὐτῷ παρὰ φύσιν ἢ κίνησίς ἔστιν αὐτῆ
ἢ ἡ κάτω· πυρὸς γὰρ κίνησιν ὀρώμεν τὴν ἀπὸ τοῦ μέ-
σου κατ' εὐθείαν. (13) Διόπερ ἐξ ἀπάντων ἂν τις τού-
των συλλογιζόμενος πιστεύσειεν ὡς ἔστι τι παρὰ τὰ
30 σώματα τὰ δεῦρο καὶ περὶ ἡμᾶς ἕτερον κειχωρισμένον,
τοσοῦτῳ τιμιωτέραν ἔχον τὴν φύσιν ὅσῳπερ ἀφέστηκε
τῶν ἐνταῦθα πλείον.

CAP. III.

Ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν ὑπόκειται τὰ δ' ἀποδέδεικται τῶν
εἰρημένων, φανερόν ὅτι οὔτε κούφότητα οὔτε βάρος ἔχει
35 σώμα ἅπαν. Δεῖ δὲ υποθέσθαι τί λέγομεν τὸ βαρὺ
καὶ τὸ κούφον, νῦν μὲν ἰκανῶς ὡς πρὸς τὴν παρούσαν
χρείαν, ἀκριβέστερον δὲ πάλιν, ὅταν ἐπισκοπῶμεν περὶ
τῆς οὐσίας αὐτῶν. Βαρὺ μὲν οὖν ἔστω τὸ φέρεσθαι
πεφυκὸς ἐπὶ τὸ μέσον, κούφον δὲ τὸ ἀπὸ τοῦ μέσου, βα-
40 ρύτατον δὲ τὸ πᾶσιν ὑπιστάμενον τοῖς κάτω φερομένοις,
κούφωτάτον δὲ τὸ πᾶσιν ἐπιπολάζον τοῖς ἄνω φερομέ-
νοις. Ἀνάγκη δὲ πᾶν τὸ φερόμενον ἢ κάτω ἢ ἄνω
ἢ κούφωτῃ ἔχειν ἢ βάρους ἢ ἀμφω, μὴ πρὸς τὸ αὐτὸ
δὲ· πρὸς ἄλληλα γὰρ ἔστι βάρεια καὶ κούφα, ὅλον ἀγρ
45 πρὸς ὕδωρ, καὶ πρὸς γῆν ὕδωρ. (2) Τὸ δὲ κύκλω σώμα
φερόμενον ἀδύνατον ἔχειν βάρους ἢ κούφωτῃ· οὔτε γὰρ
κατὰ φύσιν οὔτε παρὰ φύσιν ἐνδέχεται αὐτῷ κινήσθαι
ἐπὶ τὸ μέσον ἢ ἀπὸ τοῦ μέσου. Κατὰ φύσιν μὲν γὰρ
οὐκ ἔστιν αὐτῷ ἢ ἐπ' εὐθείας φορὰ· μία γὰρ ἦν ἐκάστου
50 τῶν ἀπλῶν, ὡστ' ἔσται τὸ αὐτὸ τῶν οὕτω τινὶ φερομέ-
νων. Παρὰ φύσιν δ' ἐνεγθέντος, εἰ μὲν ἡ κάτω παρὰ
φύσιν, ἢ ἄνω ἔσται κατὰ φύσιν εἰ δ' ἡ ἄνω παρὰ φύ-

quippe quum fieri possit ut cuius incrementum addatur).
Quare si prior quidem motus, corporis sit prioris naturæ,
conversio vero prior sit recto, atque ipse rectus corporum
sit simplicium motus (ignis enim loca recto motu supra
petit, et terrea corpora eodem ad infera mediumque fe-
runtur); et ipsam sane conversionem cuiuspiam corporis
simplicis esse necesse est. Mixtorum enim lationem ejusce
nutu simplicis fieri diximus, quod in mixtione dominatur
ac superat. (10) Ex his igitur patet, aliam quamdam in ra-
tione rerum corporis substantiam esse, præter eas corporum
constitutiones, quæ hic sunt, diviniorem his universis
atque priorem. (11) Præterea si motus omnis aut secun-
dum naturam, aut præter naturam est, et qui motuum est
cuiuspiam præter naturam, is alii naturalis est (quale sit
in hisce motibus, quibus sursum itur atque deorsum :
alter enim igni, alter terræ, secundum naturam et præ-
ter naturam est) : conversionem etiam, quum horum
respectu sit præter naturam, alii cuiuspiam competere se-
cundum naturam, necesse est. (12) Insuper, si conversio
cuiuspiam competit secundum naturam, patet esse aliquid
corporum simplicium atque priorum, quod quidem sic
suapte natura versatur : ut ignis sursum, et terra deorsum
fertur. Si vero corpora quæ versantur circa medium,
præter naturam feruntur, mirabile sane et rationi prorsus
contrarium, hunc solum motuum continuum esse perpe-
tuumque, qui quidem præter naturam illis corporibus
inest. In ceteris enim ea quæ præter naturam sunt, citi-
tissime corrumpi perireque videntur. Quare si ignis sit id
quod versatur, ut quidam inquirunt, non minus hæc motio
præter naturam est ipsi, quam ea qua infera loca petuntur.
Ignis enim eum esse motum videmus, quo recta pergitur
e medio sursum. (13) Quapropter ex his omnibus quispiam
rationibus, corpus quodpiam aliud esse crediderit, præter
ea corpora, quæ hic et circa nos sunt, separatam, tanto
præstabiliores habens naturam, quanto plus ab istis cor-
poribus distat.

Quum eorum quæ dicta sunt, alia supposita sint, alia
demonstrata; patet, nec levitatem nec gravitatem habere
corpus universum. Atque supponatur quidam id quod leve,
et quid id quod grave nuncupamus, oportet, quoad satis
est ad usum præsentem : exactius autem rursus dicemus,
quum substantiam ipsorum considerandam aggrediemur.
Grave igitur id sit, quod aptum est ad medium ferri : Leve
id, quod aptum est e medio ferri : Gravissimum id, quod
sub iis omnibus collocatur, quæ deorsum feruntur : Levis-
simum id, quod super omnia collocatur, quæ sursum per-
gunt. Omne autem quod fertur sursum aut deorsum, aut
levitatem aut gravitatem habeat, aut utrumque, at non ad
idem, necesse est : ad alia namque gravia sunt, leviaque, ut aeri
ad aquam, et aqua ad terram. (2) Corpus igitur id quod ver-
satur, impossibile est gravitatem aut levitatem habere. Fieri
enim non potest ut ipsum aut secundum naturam, aut præ-
ter naturam ad medium aut e medio moveatur. Latio enim
recta, non competit ipsi naturæ : nam uniuscuiusque cor-
poris simplicis una esse latio dicebatur. Quare erit idem
cum aliquo eorum corporum, quæ recto motu cientur.
Quodsi præter naturam feratur, si ea latio, qua deorsum
itur, sit præter naturam, ea sane, qua sursum pergitur,
ipsi competit secundum naturam : si præter naturam sit
ista, secundum naturam hæc competit sane. Posuimus

σιν, ἢ κάτω κατὰ φύσιν· ἔθεμεν γὰρ τῶν ἐναντίων
 ὃ ἢ ἑτέρα παρὰ φύσιν, τὴν ἑτέραν εἶναι κατὰ φύσιν.
 (3) Ἐπειδ' εἰς τὸ αὐτὸ φέρεται τὸ ὄλον καὶ τὸ μόριον
 κατὰ φύσιν, οἷον πᾶσα γῆ καὶ μικρὰ βῶλος, συμβαίνει
 5 πρῶτον μὲν μήτε κουφότητ' ἔχειν αὐτὸ μηδεμίαν μήτε
 βάρος (ἢ γὰρ ἂν πρὸς τὸ μέσον ἢ ἀπὸ τοῦ μέσου ἡδύ-
 νατο φέρεσθαι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν), ἔπειθ' ὅτι ἀδύ-
 νατον κινήθῃαι τὴν κατὰ τόπον κίνησιν ἢ ἄνω ἢ κάτω
 κατασπώμενον· οὔτε γὰρ κατὰ φύσιν ἐνδέχεται κινήθῃαι
 10 κίνησιν αὐτῷ ἄλλην οὔτε παρὰ φύσιν, οὔτε αὐτῷ οὔτε
 τῶν μορίων οὐθενί· δ γὰρ αὐτὸς λόγος περὶ ὄλου καὶ μέ-
 ρους. (4) Ὁμοίως δ' εὐλογον ὑπολαβεῖν περὶ αὐτοῦ καὶ
 ὅτι ἀγένητον καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀναυξὲς καὶ ἀναλλοίωτον,
 διὰ τὸ γίνεσθαι μὲν ἅπαν τὸ γιγνόμενον ἐξ ἐναντίου τε
 15 καὶ ὑποκειμένου τινός, καὶ φθείρεσθαι ὡσαύτως ὑποκει-
 μένου τέ τινος καὶ ὑπ' ἐναντίου καὶ εἰς ἐναντίον, καθά-
 περ ἐν τοῖς πρώτοις εἴρηται λόγοις· τῶν δ' ἐναντίων
 καὶ αἱ φοραὶ ἐναντία. Εἰ δὴ τούτῳ μηδὲν ἐναντίον
 ἐνδέχεται διὰ τὸ καὶ τῆ φορᾶ τῆ κύκλω μὴ εἶναι ἄν τιν'
 20 ἐναντίαν κίνησιν, ὁρθῶς εἰσικεν ἢ φύσις τὸ μέλλον ἔσσεσθαι
 ἀγένητον καὶ ἀφθαρτον ἐξελεσθαι ἐκ τῶν ἐναντίων· ἐν
 τοῖς ἐναντίοις γὰρ ἢ γένεσις καὶ ἢ φθορά. (5) Ἀλλὰ μὴν
 καὶ τὸ αὐξανόμενον ἅπαν αὐξάνεται καὶ τὸ φθίνον φθίνει
 ἀπὸ συγγενοῦς προσιόντος καὶ ἀναλυομένου εἰς τὴν
 25 ὕλην· τούτῳ δ' οὐκ ἔστιν ἐξ οὗ γέγονεν. Εἰ δ' ἔστι καὶ
 ἀναυξήτων καὶ ἀφθαρτων, τῆς αὐτῆς διανοίας ἐστὶν ὑπο-
 λαβεῖν καὶ ἀναλλοίωτον εἶναι. Ἔστι μὲν γὰρ ἢ ἀλλοίω-
 σις κινήσις κατὰ τὸ ποιόν, τοῦ δὲ ποιοῦ αἰ μὲν ἕξεις καὶ
 διαδόσεις οὐκ ἄνευ τῶν κατὰ πάθος γίνονται μεταβολῶν,
 30 οἷον ὑγεία καὶ νόσος. Κατὰ δὲ πάθος ὅσα μεταβάλλει
 τῶν φυσικῶν σωμάτων, ἔχονθ' ὀρώμεν πάντα καὶ αὐ-
 ξησιν καὶ φθίσις, οἷον τὰ τε τῶν ζώων σώματα καὶ τὰ
 μόρια αὐτῶν καὶ τὰ τῶν φυτῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν
 στοιχείων· ὥστ' εἴπερ τὸ κύκλω σῶμα μήτ' αὐξησιν
 35 ἔχειν ἐνδέχεται μήτε φθίσις, εὐλογον καὶ ἀναλλοίωτον
 εἶναι.

6. Διότι μὲν οὖν αἰδίων καὶ οὐτ' αὐξησιν ἔχον οὔτε
 φθίσις, ἀλλ' ἀγήρατον καὶ ἀναλλοίωτον καὶ ἀπαθές ἐστι
 τὸ πρῶτον τῶν σωμάτων, εἴ τις τοῖς ὑποκειμένοις πι-
 40 στεύει, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστίν. Ἔοικε δ' ὅτε
 λόγος τοῖς φαινομένοις μαρτυρεῖν καὶ τὰ φαινόμενα τῷ
 λόγῳ. Πάντες γὰρ ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόλη-
 ψιν, καὶ πάντες τὸν ἀνωτάτω τῷ θεῷ τόπον ἀποδιδόασι,
 καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες, ὅσοι περ εἶναι νομίζουσι
 45 θεούς, ὅτῳ ὅτι ὡς τῷ ἀθανάτῳ τὸ ἀθάνατον συνηρη-
 μένον· ἀδύνατον γὰρ ἄλλως. Εἴπερ οὖν ἐστὶ τι θεῖον,
 ὥσπερ ἐστὶ, καὶ τὰ νῦν εἰρημένα περὶ τῆς πρώτης οὐ-
 σίας τῶν σωμάτων εἴρηται καλῶς. Συμβαίνει δὲ τοῦτο
 καὶ διὰ τῆς αἰσθήσεως ἱκανῶς, ὡς γε πρὸς ἀνθρωπίνην
 50 εἰπεῖν πίστιν· ἐν ἅπαντι γὰρ τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ
 κατὰ τὴν παραδεδομένην ἀλλήλοις μνήμην οὐθὲν φαί-
 νεται μεταβεληκός οὔτε καθ' ὄλον τὸν ἔσχατον οὐρανὸν
 οὔτε κατὰ μόριον αὐτοῦ τῶν οὐκείων οὐθέν. Ἔοικε δὲ
 καὶ τούνομα παρὰ τῶν ἀρχαίων διαδεδοσθαι μέχρι καὶ

enim si contrariorum motuum alter est cuiquam præter
 naturam, alterum eidem competere secundum naturam.
 (3) Quum autem ad idem totum et pars secundum naturam
 feratur, veluti tota terra parvaque gleba, primo quidem fit
 ut neque gravitatem neque levitatem habeat ullam (nam
 aut ad medium, aut e medio sane ferri suapte natura pos-
 set); deinde fieri nequit ut ipsum moveatur motu ad locum
 accommodato, aut sursum aut deorsum subiens detra-
 ctionem. Neque enim secundum naturam, neque præter
 naturam alio motu moveri potest, aut ipsum, aut pars ulla.
 Eadem enim est ratio de toto, et parte. (4) Simili modo
 rationi consentaneum est, et ingenerabile, atque incorruptibile
 ipsum esse existimare, neque incrementa decremen-
 taque suscipere, neque alterationibus subijci posse: pro-
 pterea quod omne quod generatur, ex contrario et ex
 subjecto fit quodam; et identidem quod corrumpitur, sub-
 jecta materia aliqua et a contrario et ad contrarium sane
 corrumpitur, ut primis in sermonibus diximus. Contraria-
 rum vero rerum etiam lationes contrariæ sunt. Si igitur nihil
 huic contrarium esse potest, propterea quod et conversioni
 nullus est contrarius motus: natura recte id a contrariis
 excepisse videtur, quod ingenerabile atque incorruptibile
 futurum est: generatio namque corruptioque in ipsis con-
 trariis est. (5) At vero et omne quod accrescit, augetur,
 et omne quod perit, perit a propinquo quodam accedente,
 subeunteque resolutionem in materiam: hoc autem non
 habet id ex quo est ortum. Quod si neque accrescere,
 neque corrumpi potest, ejusdem est profecto sententiæ,
 et alterationibus ipsum subijci non posse putare. Alle-
 ratio enim, motio est in qualitate: qualitatis autem habi-
 tus quidem, et dispositio, non sine mutationibus in passio-
 nibus fiunt, ut sanitas atque morbus. Quæ vero naturalium
 corporum in passionibus mutantur, ea universa incrementa
 suscipere decrementa que videmus, ut animalium corpora,
 partesque ipsorum, atque plantarum etiam, et elemen-
 torum, simili modo. Quare si corpus quod versatur, neque
 incrementa neque decrementa suscipere potest, expers
 ipsum et alterationum esse, consentaneum est rationi.

6. Patet igitur ex hisce quæ dicta sunt, id quod primum
 est corporum, perpetuum esse, et neque accrescere neque
 decrescere, neque senescere, neque alterationibus neque
 passionibus subijci, si quispiam hisce quæ sunt supposita,
 credit. Videtur autem et ratio testis iis esse quæ apparent,
 et quæ apparent testes esse rationi. Omnes enim ho-
 mines de diis existimationem habent, et universi qui deos
 esse putant, tam Græci quam barbari, ipsum supremum
 locum diis tribuerunt, propterea quod immortale ad im-
 mortale est accommodatum: alio namque modo est impos-
 sibile. Si igitur quippiam est divinum, quemadmodum et
 est: ea sane, quæ de prima corporum substantia dicta sunt,
 bene recteque sunt dicta. Emergit autem hoc et per sensum
 respectu fidei humanæ sufficienter. In toto namque præter-
 ito tempore per traditam successionem memoriam posteris,
 nihil mutatum ullo pacto fuisse videtur aut in toto ultimo
 cælo, aut in suarum partium ulla. Videtur autem et ipsum

τοῦ νῦν χρόνου, τοῦτον τὸν τρόπον ὑπολαμβάνοντων ὅπερ καὶ ἡμεῖς λέγομεν· οὐ γὰρ ἀπαξ οὐδὲ δις ἄλλ' ἀπειράκις δεῖ νεμίζειν τὰς αὐτὰς ἀρικνεῖσθαι δόξας εἰς ἡμᾶς. Διόπερ ὡς ἐτέρου τινὸς ὄντος τοῦ πρώτου σώ-
 5 ματος παρὰ γῆν καὶ πῦρ καὶ ἀέρα καὶ ὕδωρ, αἰθέρα προσωνόμασαν τὸν ἀνωτάτω τόπον, ἀπὸ τοῦ θεῖν ἀεὶ τὸν αἰδιον χρόνον θέμενοι τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῶ. Ἄναξα- γόρας δὲ κατακέχρηται τῷ ὀνόματι τούτῳ οὐ καλῶς· ὀνομάζει γὰρ αἰθέρα ἀντὶ πυρός.

10 7. Φανερόν δ' ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ διότι τὸν ἀρι- θμὸν ἀδύνατον εἶναι πλείω τῶν τῶν λεγομένων σωμάτων ἀπλῶν· τοῦ μὲν γὰρ ἀπλοῦ σώματος ἀνάγκη τὴν κίνησιν ἀπλῆν εἶναι, μόνας δὲ ταύτας εἶναι φαμεν ἀπλᾶς, τὴν τε κύκλῳ καὶ τὴν ἐπ' εὐθείας, καὶ ταύτης δύο μόρια,
 15 τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου, τὴν δ' ἐπὶ τὸ μέσον.

CAP. IV.

Ἵτι δ' οὐκ ἔστι τῇ κύκλῳ φορᾷ ἐναντία ἄλλη φορᾷ, πλεοναχόθεν ἂν τις λάθοι τὴν πίστιν, πρώτων μὲν δι τῇ περιφερεῖ τὴν εὐθείαν ἀντικεῖσθαι μάλιστα τίθεμεν.
 (2) Τὸ γὰρ κοῖλον καὶ τὸ κυρτὸν οὐ μόνον ἀλλήλοις
 20 ἀντικεῖσθαι δοκεῖ, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐθεῖ, συνδυαζόμενα καὶ λαβόντα σύνθεσιν· ὥστ' εἴπερ ἐναντία τίς ἔστι, τὴν ἐπὶ τῆς εὐθείας μάλιστα ἀναγκαῖον ἐναντίαν εἶναι πρὸς τὴν κύκλῳ κίνησιν. (3) Αἱ δ' ἐπὶ τῆς εὐθείας ἀλλήλαις ἀντίκειται διὰ τῶς τόπους· τὸ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τόπου
 25 τέ ἔστι διαφορά καὶ ἐναντίωσις. (4) Ἐπειτ' εἰ τις ὑπολαμβάνει τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον ὅπερ ἐπὶ τῆς εὐ- θείας, καὶ ἐπὶ τῆς περιφεροῦς (τὴν γὰρ ἀπὸ τοῦ Α πρὸς τὸ Β φορᾷν ἐναντίαν εἶναι τῇ ἀπὸ τοῦ Β πρὸς τὸ Α), τὴν ἐπὶ τῆς εὐθείας λέγει· αὕτη γὰρ πεπεράνται. Περιφε- ρεῖς δ' ἀπειροὶ ἂν εἴεν περὶ τὰ αὐτὰ σημεῖα. (5) Ὁμοίως
 30 δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ ἐνός, οἷον ἀπὸ τοῦ Γ ἐπὶ τὸ Δ καὶ ἀπὸ τοῦ Δ ἐπὶ τὸ Γ· ἡ γὰρ αὐτὴ τῇ ἐπὶ τῆς διαμέτρου ἔστιν· αἰ γὰρ ἕκαστον ἀπέχειν τὴν εὐθείαν τίθεμεν. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰ τις κύκλον ποιήσας τὴν ἐπὶ θατέρου ἡμικυκλίου φορᾷν ἐναντίαν θεῖη τῇ ἐπὶ θα- τέρου, οἷον ἐν τῷ ὅλῳ κύκλῳ τὴν ἀπὸ τοῦ Ε πρὸς τὸ Ζ τοῦ Η ἡμικυκλίου τῇ ἀπὸ τοῦ Ζ πρὸς τὸ Ε ἐν τῷ Θ ἡμικυκλίῳ. Εἰ δὲ καὶ αὗται ἐναντία, ἀλλ' οὔτι γε
 35 αἰ ἐπὶ τοῦ ὅλου κύκλου φοραὶ ἀλλήλαις διὰ τοῦτο ἐναν- τίαι. (6) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ ἀπὸ τοῦ Α ἐπὶ τὸ Β κύκλῳ φορᾷ ἐναντία τῇ ἀπὸ τοῦ Α ἐπὶ τὸ Γ· ἐκ ταύτου γὰρ εἰς ταῦτὸ ἡ κίνησις, ἡ δ' ἐναντία διωρίσθη φορᾷ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον εἶναι. (7) Εἰ δὲ καὶ ἦν ἡ κύ- κλῳ τῇ κύκλῳ ἐναντία, μάτην ἂν ἦν ἡ ἕτέρα· ἐπὶ τὸ
 40 αὐτὸ γάρ. Ἐτι ἀνάγκη τὸ κύκλῳ φερόμενον ὁποθενοῦν ἀρξάμενον εἰς πάντας ὁμοίως ἀρικνεῖσθαι τοὺς ἐναντίους τόπους· εἰσὶ δὲ τόπου ἐναντιότητες τὸ ἄνω καὶ κάτω καὶ τὸ πρόσθεν καὶ ὀπίσθεν καὶ τὸ δεξιὸν καὶ ἀριστερόν. (8) Αἱ δὲ τῆς φορᾶς ἐναντιώσεις κατὰ τὰς τῶν τόπων εἰ- σὶν ἐναντιώσεις· εἰ μὲν γὰρ ἴσαι ἦσαν, οὐκ ἂν ἦν κίνη- σις αὐτῶν, εἰ δ' ἡ ἕτερα κίνησις ἐκράται, ἡ ἕτερα οὐκ
 50 ἂν ἦν. Ὅστ' εἰ ἀμφοτέρα ἦν, μάτην ἂν θάτερον ἦν

nomen usque ad hoc tempus ab antiquis hæc opinatis, quæ et nos dicimus, successione traditum esse. Non enim semel, neque bis, sed infinites easdem opiniones ad nos accedere putare oportet. Quapropter quia primum corpus diversum quiddam est a terra, igne, aere atque aqua, ætherem superum locum appellaverunt, a semper currendo (ἀεὶ θεῖν) perpetuo tempore posita appellatione. Anaxagoras vero hoc nomine abutitur non recte: pro igne enim, ætherem dicit.

7. Patet autem ex dictis etiam, cur impossibile est, numero plura esse ea quæ simplicia corpora dicuntur. Simplicis enim corporis motum, simplicem esse necesse est. Solos autem motus hosce simplices dicimus esse, circulem, et rectum: et hujus duas partes, unam, qua a medio, alteram, qua ad medium, pergitur.

Non esse autem aliam lationem conversioni contrariam, ex compluribus quispiam sumere fidem potest. Primo quidem ex eo, quia circumflexæ lineæ rectam opponi maxime ponimus. (2) Concavum enim et curvum, non solum inter sese opposita esse videntur, sed etiam recto, conjuncta simulque sumpta. Quare si qua est contraria latio, eum motum maxime, qui fit super lineam recta, conversioni contrarium esse necesse est. (3) At ii qui super lineam recta fiunt, inter sese oppositi sunt ob loca. Supra enim, et infra, differentia loci atque contrarietas est. (4) Deinde si quispiam eandem esse putat rationem et in recta linea et in circumflexa (lationem enim ab α ad β , ei contrariam esse dicit, qua a β ad α pergitur), is eam lationem dicit, quæ super lineam recta fit: hæc enim finita est. Circumflexæ autem, circa eadem puncta infinitæ esse possunt. (5) Similiter et in semicirculo uno, velut a γ ad δ , et a δ ad γ : est enim similis illi quæ super diametro fit. Semper enim unumquodque per lineam rectam distare ponimus. Similiter res sese habent etiam, si quispiam circulo facto lationem eam quæ super altero fit semicirculo, ei contrariam posuerit lationi, quæ super altero fit: veluti toto in circulo eam qua ab ϵ ad ζ itur in η semicirculo, ei, qua a ζ ad ϵ pergitur in semicirculo θ . Quodsi et hæc sunt contrariæ, at non eæ sunt ob hoc inter sese contrariæ lationes, quæ super toto circulo fiunt. (6) At vero neque eam latio circularis, qua β ab α petitur, ei contraria est, qua ab α ad γ proficiscitur: ad idem enim hæc ex eodem est motio; contraria vero latio, contrariis est locis definita: a contrario enim ad contrarium itur. (7) Quodsi circularis motio circulari esset contraria, frustra altera esset; ad idem enim fit profectio per utrasque. Præterea id quod versatur, a quocumque signo inceperit, ad omnia similiter accedere contraria loca necesse est. Sunt autem loci contrarietates supra et infra, ante et retro, dextrum et sinistrum. (8) Lationis vero contrarietates, per locorum sunt contrarietates. Nam si æqualia essent, motus ipso- rum non esset: si alter alterum superaret, alter profectio non esset. Quare si utraque essent, frustra sane corpus alte-

σῶμα μὴ κινούμενον τὴν αὐτοῦ κίνησιν· μάτῃν γὰρ ὑπόδημα τοῦτο λέγομεν, οὗ μὴ ἔστιν ὑπόδεσις. Ὁ δὲ θεὸς καὶ ἡ φύσις οὐδὲν μάτῃν ποιῶσιν.

rum esset, suum non subiens motum. Frustra enim calceum eum dicimus esse, cuius usus non est. At Deus, et natura, nihil prorsus faciunt frustra.

CAP. V.

Ἄλλ' ἐπεὶ ὀφθαλμῶν περὶ τούτων, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν
 5 σκεπτέον, καὶ πρῶτον πότερον ἔστι τι σῶμα ἄπειρον, ὡσπερ οἱ πλείστοι τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ὤθησαν, ἢ τοῦτ' ἔστιν ἐν τι τῶν ἀδυνάτων· τὸ γὰρ οὕτως ἡ ἐκείνως ἔχειν οὐ τι μικρὸν ἀλλ' ὅλον διαφέρει καὶ πᾶν πρὸς τὴν περὶ τῆς ἀληθείας θεωρίαν. Συγχεδὸν γὰρ αὕτη
 10 πασῶν ἀρχῆ τῶν ἐναντιώσεων τοῖς ἀποζηναμένοις τι περὶ τῆς ὅλης φύσεως καὶ γέγονε καὶ γένοιτ' ἂν, εἴπερ καὶ τὸ μικρὸν παραβῆναι τῆς ἀληθείας ἀφισταμένοις γίνεται πόρρω μυριοπλάσιον, οἷον εἰ τις ἐλάχιστον εἶναι τι φαίη μέγεθος· οὗτος γὰρ τοῦλάχιστον εἰσαγαγὼν τὰ
 15 μέγιστ' ἂν κινήσειε τῶν μαθηματικῶν. (2) Τοῦτου δ' αἴτιον ὅτι ἡ ἀρχὴ δυνάμει μείζων ἢ μεγέθει, διόπερ τὸ ἐν ἀρχῇ μικρὸν ἐν τῇ τελευτῇ γίνεται παμμέγεθες. Ἰὸ δ' ἄπειρον καὶ ἀρχῆς ἔχει δυνάμιν καὶ τοῦ ποσοῦ τὴν μεγίστην, ὡστ' οὐδὲν ἄτοπον εὐδ' ἄλογον τὸ θαυ-
 20 μαστὴν εἶναι τὴν διαφορὰν ἐκ τοῦ λαβεῖν ὡς ἔστι τι σῶμα ἄπειρον. Διὸ περὶ αὐτοῦ λεκτέον ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβοῦσιν. Ἀνάγκη δὲ πᾶν σῶμα ἢ τῶν ἀπλῶν εἶναι ἢ τῶν συνθέτων, ὥστε καὶ τὸ ἄπειρον ἢ ἀπλοῦν ἔσται ἢ σύνθετον. Ἄλλὰ μὴν καὶ ὅτι γε πεπερασμένων τῶν
 25 ἀπλῶν ἀνάγκη πεπερασμένων εἶναι τὸ σύνθετον, ὅτῳ τὸ γὰρ ἐκ πεπερασμένων καὶ πλήθει καὶ μεγέθει συγκείμενον πετέρανται καὶ πλήθει καὶ μεγέθει τοσοῦτον γὰρ ἔστιν ἐξ ὅσων ἔστι συγκείμενον. (3) Λοιπὸν τοίνυν ἰδεῖν πότερον ἐνδέχεται τι τῶν ἀπλῶν ἄπειρον εἶναι τὸ
 30 μέγεθος, ἢ τοῦτ' ἀδύνατον. Προχειρισάμενοι δὲ περὶ τοῦ πρώτου τῶν σωμάτων, οὕτω σκοπιώμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ὅτι μὲν τοίνυν ἀνάγκη τὸ κύκλω φερόμενον πεπεράνθαι πᾶν, ἐκ τῶνδε δῆλον. Εἰ γὰρ ἄπειρον τὸ κύκλω φερόμενον σῶμα, ἄπειρο ἔσονται αἱ ἀπὸ
 35 τοῦ μέσου ἐκβαλλόμεναι. Τῶν δ' ἄπειρον τὸ διάστημα ἄπειρον· διάστημα δὲ λέγω τῶν γραμμῶν, οὗ μηδὲν ἔστιν ἐξω λαβεῖν μέγεθος ἀπτόμενον τῶν γραμμῶν. Τοῦτ' οὖν ἀνάγκη ἄπειρον εἶναι· τῶν γὰρ πεπερασμένων αἰεὶ ἔσται πεπερασμένον. Ἐτι δ' αἰεὶ ἔστι τοῦ
 40 δοθέντος μείζον λαβεῖν, ὥστε καθάπερ ἀριθμὸν λέγομεν ἄπειρον, ὅτι μέγιστος οὐκ ἔστιν, δ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τοῦ διαστήματος. Εἰ οὖν τὸ μὲν ἄπειρον μὴ ἔστι διελαθεῖν, ἄπειρο δ' ὄντος ἀνάγκη ἄπειρον τὸ διάστημα εἶναι, οὐκ ἂν ἐνδέχεται κινήθηναι κύκλω· τὸν δ' οὐρα-
 45 νὸν δρωμέν κύκλω στρεφόμενον, καὶ τῷ λόγῳ δὲ διωρι-
 45 αμεν ὅτι ἐστὶ τινος ἢ κύκλω κίνησις. (4) Ἐτι ἀπὸ πεπερασμένου χρόνου ἐὰν ἀφέλης πεπερασμένον, ἀνάγκη καὶ τὸν λοιπὸν εἶναι πεπερασμένον καὶ ἔχειν ἀρχήν. Εἰ δ' ὁ χρόνος δὲ τῆς βαδίσσεως ἔχει ἀρχήν, ἔστιν ἀρχὴ
 50 καὶ τῆς κινήσεως, ὥστε καὶ τοῦ μεγέθους δὲ βεβάδιεν. Ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐστω δὲ γραμμὴ ἄπειρος, ἐφ' ἣ ΓΑΒ, ἐπὶ θάτερα, ἢ τὸ Ε· ἢ δ' ἐφ' ἣ τὰ

Verum ubi hæc satis probata, de reliquis consideremus oportet. Ac primo considerandum est, utrum sit corpus quoddam infinitum, ut complures antiquorum putarunt, an id ipsum unum quid sit eorum quæ fieri nequeunt : hoc enim an illo modo res sese habeat, non parum, sed totum ad veritatis contemplationem utique refert. Etenim hoc fere contrarietatum omnium, his qui de natura tota aliquid dixerunt, principium et fuit, et fieri sane potest : siquidem et parvus exitus a veritate fit hisce, qui exorbitaverunt, si longe progrediantur, decies millies major. Veluti si quispian magnitudinem aliquam minimam dixerit esse : hic enim minima magnitudine introducta, maximas rerum mathematicarum utique dimovebit. (2) Atque hujus causa est, principium vi majus quam magnitudine esse. Idcirco quod in principio parvum est, id in fine valde magnum emerget. Infinitum autem, et principii vim et quantitatis maximam habet. Quare non est absurdum, neque egreditur rationem, admirabilem differentiam esse ex infiniti positione, si quispian sumpserit infinitum corpus in ratione rerum quoddam esse. Quamobrem, a principio repetentes, de ipso dicamus oportet. Omne itaque corpus aut simplex aut compositum esse necesse est. Quare et infinitum ipsūm, aut simplex, aut compositum erit. Atqui patet, si simplicia sint finita, compositum necessario finitum esse. Quod enim ex multitudine finitis ac magnitudine constat, id et multitudine et magnitudine est finitum. Tantum enim erit, quanta sunt ea ex quibus componitur atque constat. (3) Restat igitur videre utrum simplicium quoddam corporum infinitum magnitudine esse possit ; an hoc fieri nequeat. Atque prius hoc de primo corpore viso ac pertractato, de reliquis deinceps consideremus. Corpus igitur, quod versatur, necessario omne finitum esse, ex hisce patere potest. Nam si corpus, quod versatur, est infinitum, infinitæ profecto erunt et rectæ lineæ quæ e medio protrahuntur. Infinitarum autem intervallum etiam infinitum est. Atque intervallum linearum id dico, extra quod nulla magnitudo tangens lineas sumi potest. Hoc igitur infinitum esse necesse est. Finitarum enim intervallum semper finitum erit. Fieri præterea potest ut eo majus semper sumatur, quod datum est. Quare eadem ratio est et de spatio, quemadmodum numerum ex eo dicimus infinitum, quia maximus non est. Si igitur fieri nequit ut in infinito transitus fiat, atque ejus quod est infinitum, intervallum etiam infinitum esse necesse est ; fieri profecto non potest ut hoc circumversetur. At versari cælum videmus, rationeque jam definitivimus, conversionem corporis motionem cujuspian esse. (4) Præterea si a finito tempore finitum tempus abstuleris, et reliquum finitum esse, principiumque habere necesse est. Si tempus autem ambulationis principium habet, motionis etiam principium est. Quare principium magnitudinis quoque ejus erit, super qua ambulatio fuit. Eadem est et in ceteris ratio. Sit itaque α γ ε linea, altera ex parte infinita, quia ipsum est ε : et rursus alia infinita

BB, ἐπ' ἀμφοτέρα ἄπειρος. Εἰ δὴ γράφει κύκλον ἢ τὸ ΑΓΕ ἀπὸ τοῦ Γ κέντρου, τέμνουσά ποτε οἰσθήσεται κύκλῳ τὴν BB ἢ τὸ ΑΓΕ πεπερασμένον χρόνον· ὁ γὰρ πᾶς χρόνος ἐν ὅσῳ κύκλῳ ἠνέχθη ὁ οὐρανός, πεπερασμένος. Καὶ ὁ ἀφηρημένος ἄρα, ὃν ἡ τέμνουσα ἐφέρετο. Ἔσται ἄρα τις ἀρχὴ ἢ πρῶτον ἢ τὰ ΑΓΕ τὴν τὰ BB ἔτεμεν. Ἄλλ' ἀδύνατον. Οὐκ ἄρα ἐστὶ κύκλῳ στραφῆναι τὸ ἄπειρον. Ὡστ' οὐδὲ τὸν κόσμον, εἰ ἦν ἄπειρος.

11 5. Ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν, ὅτι τὸ ἄπειρον ἀδύνατον κινήθῃναι. Ἔστω γὰρ ἢ τὸ Α φερομένη παρὰ τὴν Β, πεπερασμένη παρὰ πεπερασμένην. Ἀνάγκη δὴ ἅμα τὴν τε Α τῆς Β ἀπολελυθῆναι καὶ τὴν Β τῆς Α· ὅσον γὰρ ἡ ἑτέρα ἐπιβάλλει τῆς ἑτέρας, καὶ ἡ ἑτέρα 16 ἐκείνης τοσοῦτον. Εἰ μὲν οὖν ἀμφω κινῶντο εἰς τοῦναντίον, θάττον ἂν ἀπολούοντο, εἰ δὲ παρὰ μένουσαν παραφέροτο, βραδύτερον, τῷ αὐτῷ τάχει κινουμένου τοῦ παραφερομένου. (6) Ἄλλ' ἐκεῖνό γε φανερόν, ὅτι ἀδύνατον τὴν ἄπειρον διελθεῖν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. 21 Ἐν ἀπείρῳ ἄρα· δέδεικται γὰρ τοῦτο πρότερον ἐν τοῖς περὶ κινήσεως. Διαφέρει δὲ γε οὐθὲν ἢ τὴν πεπερασμένην φέρεσθαι παρὰ τὴν ἄπειρον ἢ τὴν ἄπειρον παρ' ἐκείνην· ὅταν γὰρ ἐκείνη παρ' ἐκείνην, καὶ ἐκείνη παρ' ἐκείνην, ὁμοίως κινουμένη καὶ ἀκίνητος· πλὴν θάττον, 26 ἐὰν κινῶνται ἀμφοτέραι, ἀπολυθῆσονται. Καίτοι ἐνίοτ' οὐθὲν κωλύει τὴν κινουμένην παρ' ἡρεμοῦσαν θάττον παρελθεῖν ἢ τὴν ἀντικινουμένην, ἐάν τις ποιήσῃ τὰς μὲν ἀντικινουμένας ἀμφοτέρας φερομένας βραδέως, τὴν δὲ παρὰ τὴν ἡρεμοῦσαν πολλῶν ἐκείνων θάττον φερομένην. 30 Οὐδὲν οὖν πρὸς τὸν λόγον ἐμπόδιον ὅτι παρ' ἡρεμοῦσαν, ἐπεὶ περ κινουμένην ἐνδέχεται τὴν Α παρὰ κινουμένην τὴν Β βραδύτερον παρελθεῖν. Εἰ οὖν ἄπειρος ὁ χρόνος ὃν ἡ πεπερασμένη ἀπολύεται κινουμένη, καὶ ἐν ᾧ ἢ ἄπειρος τὴν πεπερασμένην ἐκινήθη, ἀνάγκη ἄπειρον εἶναι. 35 Ἀδύνατον ἄρα τὸ ἄπειρον κινεῖσθαι ὅλως· ἐὰν γὰρ καὶ τοῦλάχιστον κινήθῃ, ἀνάγκη ἄπειρον γίνεσθαι χρόνον. Ἄλλὰ μὴν ὁ γ' οὐρανός περιέρχεται καὶ στρέφεται ὅλως κύκλῳ ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ, ὥστε περίεσιν ἅπασαν τὴν ἐντός, οἷον τὴν ΑΒ πεπερασμένην. Ἀδύνατον ἄρα 40 ἄπειρον εἶναι τὸ κύκλῳ. (7) Ἔτι ὥσπερ γραμμὴν ἥς πέρασ ἐστὶν ἀδύνατον εἶναι ἄπειρον, ἀλλ' εἴπερ, ἐπὶ μῆκος, καὶ ἐπίπεδον ὡσαύτως ἢ πέρασ οὐκ ἐνδέχεται· ὅταν δ' ὀρίσθῃ, οὐθαμῆ, οἷον τετράγωνον ἄπειρον ἢ κύκλον ἢ σφαῖραν, ὥσπερ οὐδὲ ποδιαίαν ἄπειρον. Εἰ οὖν 45 μῆτε σφαῖρα μῆτε τετράγωνον μῆτε κύκλος ἐστὶν ἄπειρος, μὴ ὄντος δὲ κύκλου οὐδ' ἂν ἢ κύκλῳ εἰη φορά, ὁμοίως δὲ μῆδ' ἀπείρου ὄντος οὐκ ἂν εἴη ἄπειρος, εἰ μῆδ' ὁ κύκλος ἄπειρός ἐστιν, οὐκ ἂν κινῶτο κυκλικῶς ἄπειρον σῶμα. (8) Ἔτι εἰ τὸ Γ κέντρον, ἢ δὲ τὸ ΑΒ ἄπειρος καὶ 50 ἢ τὸ Ε πρὸς ὀρθὴν ἄπειρος καὶ ἢ τὸ ΓΔ κινουμένη, οὐδέποτε ἀπολυθῆσεται τῆς Ε, ἀλλ' αἰεὶ ἔξει ὥσπερ ἡ ΓΕ· τέμνει γὰρ ἢ τὸ Ζ. Οὐκ ἄρα περίεσι κύκλῳ ἢ ἄπειρος. (9) Ἔτι εἴπερ ἄπειρος ὁ οὐρανός, κινεῖται δὲ κύκλῳ, ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ ἄπειρον ἔσται διεληλυθώς. Ἔστω

utraque ex parte β β. Si igitur ab γ centro circulum linea α γ ε, describat, ea lineam β β secans in orbem aliquando lata finito in tempore erit. Totum enim tempus, quo versatum est caelum, finitum est : et id ergo tempus finitum est, quod est ablatum, in quo secans linea ferebatur. Erit igitur principium quoddam, quo primum α γ ε linea lineam β β secuit. At hoc esse non potest. Non ergo fieri potest ut infinitum versetur : quare neque mundus, si infinitus esset.

5. Præterea, ex his etiam patet, fieri non posse ut infinitum motu sit agitatum. Sit enim linea α, quæ propter β lineam feratur, finita, inquam, propter finitam. Simul igitur α lineam a β, et β ab α absolutam fore, necesse est. Quantum enim alterius altera occupabit, tantum illius et altera occupabit. Si igitur ambæ in contrarium moveantur, citius absolventur : sin altera prope manentem alteram moveatur, tardius : si modo eadem, quod prope illam movetur, celeritate feratur. (6) Verum illud est manifestum, fieri non posse ut finito in tempore quicquam transeat infinitum : transibit ergo in tempore infinito. Hoc enim est demonstratum prius in iis quæ de motu sunt pertractata. Nihil autem interest, finita prope infinitam feratur, an infinita prope finitam. Nam quum hæc prope illam movetur, et illa per hanc transire videtur ; similiter, et si moveatur, et si non moveatur. Verum si moveantur ambæ, citius absolventur. Quanquam nihil prohibet, eam interdum, quæ prope quiescentem movetur, citius, quam eam quæ fertur contra, transire, si quispiam eas quidem, quæ contra moveantur, utrasque ferri tarde posuerit, eam vero, quæ prope quiescentem movetur, multo celerius illis ferri. Nullum igitur rationi prorsus impedimentum afferetur, si prope quiescentem altera moveatur : quum fieri possit ut α, si prope β lineam moveatur, motionem et ipsam etiam subeuntem, tardius transeat, uti diximus. Si igitur id infinitum est tempus, quo finita subiens motum absolvitur : et id sane, quo infinita finitam transivit, infinitum esse pari ratione necesse est. Ut infinitum ergo moveatur, minime fieri potest. Nam tempus fiat infinitum necesse est, etiamsi per minimum fuerit motum. At caelum tempore finito versatur totumque fertur in orbem. Quare totam eam transit circumferentiam, quæ est intus, ceu α β finitam. Impossibile est ergo, id infinitum esse, quod subit conversionem. (7) Præterea, ut esse non potest linea infinita, qua finis ei est, sed si forte, longitudine : sic et superficies infinita esse non potest, qua ei finis est. Quum vero fuerit terminata, nulla ex parte est infinita. Quadratum enim, aut circulum, aut sphaeram infinitam esse non dixeris, quemadmodum neque lineam bipedalem. Si igitur neque sphaera, neque circulus, neque quadratum est infinitum, atque circulus non est, conversio non erit : et si infinitus non est, infinita non erit : si ipse circulus infinitus non est, versari profecto corpus infinitum non potest. (8) Præterea, si γ sit centrum, α β vero sit finita, et ε sit erecta ad rectos angulos infinita, et insuper infinita sit γ δ subiens motum, nunquam ipsa γ ε ab ε linea absolvetur, sed semper perinde atque γ ε linea, sese habebit. Secat enim in ipso ζ puncto. Non ergo infinita versatur. (9) Insuper si caelum est infinitum, atque versatur infinitum profecto

γὰρ δ μὲν μένων οὐρανὸς ἄπειρος, δ δ' ἐν τούτῳ κινού-
 5 μενος ἴσος. Ὅστ' εἰ περιελήλυθε κύκλῳ ἄπειρος ὢν,
 ἄπειρον τὸ ἴσον αὐτῷ διελήλυθεν ἐν πεπερασμένῳ
 χρόνῳ. Ἄλλὰ τοῦτ' ἦν ἀδύνατον. (10) Ἔστι δὲ καὶ
 ἄντεστραμμένως εἰπεῖν, ὅτι εἰ πεπερασμένος ὁ χρόνος
 ἐν ᾧ περιεστράφη, καὶ τὸ μέγεθος δ' διελήλυθεν ἀνάγκη
 εἶναι πεπερασμένον· ἴσον δ' αὐτῷ διελήλυθεν· πεπερά-
 νται ἄρα καὶ αὐτός. (11) Ὅτι μὲν οὖν τὸ κύκλῳ κινού-
 10 μενον οὐκ ἔστιν ἀτελεύτητον οὐδ' ἄπειρον, ἀλλ' ἔχει
 τέλος, φανερόν.

finito tempore pertransibit. Sit enim cælum quidem, quod
 manet, infinitum : id autem, quod in hoc movetur, æquale.
 Quare si versatum fuerit, quum sit infinitum, æquale sibi
 infinitum tempore finito transibit. At hoc esse impossibile
 dicebatur. (10) Atqui dicere contra etiam licet. Quum fi-
 nitum sit id tempus in quo est versatum, magnitudinem
 quoque finitam esse necesse est eam quam conversione
 transivit. At æquale sibi conversione transivit : et ipsum
 ergo cælum finitum. (11) Corpus igitur id quod versa-
 tur, exitu non vacare nec infinitum esse, sed finem habere,
 patet.

CAP. VI.

Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἐπὶ τὸ μέσον οὐδὲ τὸ ἀπὸ τοῦ μέ-
 σου φερόμενον ἄπειρον ἔσται· ἐναντία γὰρ αἱ φοραὶ
 ἢ ἄνω καὶ ἢ κάτω, αἱ δ' ἐναντία εἰς ἐναντίους τόπους.
 Ἰὼν δ' ἐναντίων εἰ θάτερον ὄρισται, καὶ θάτερον ὄρι-
 15 σμένον ἔσται. Τὸ δὲ μέσον ὄρισται· εἰ γὰρ ὁποθεοῦν
 φέροιτο κάτω τὸ ὑφιστάμενον, οὐκ ἐνδέχεται πορρωτέρῳ
 διελεῖν τοῦ μέσου. Ὀρισμένου οὖν τοῦ μέσου καὶ
 τὸν ἄνω τόπον ἀνάγκη ὄρισθαι. Εἰ δ' οἱ τόποι ὄρι-
 σμένοι καὶ πεπερασμένοι, καὶ τὰ σώματα ἔσται πεπε-
 20 ρασμένα. (2) Ἔτι εἰ τὸ ἄνω καὶ κάτω ὄρισται, καὶ
 τὸ μεταξὺ ἀνάγκη ὄρισθαι. Εἰ γὰρ μὴ ὄρισται, ἄπει-
 ρος ἂν εἴη κίνησις· τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, δέδεικται
 πρότερον. Ὀρισται ἄρα τὸ μέσον, ὅστε καὶ τὸ ἐν τούτῳ
 σῶμα ἢ ὄν ἢ γενέσθαι δυνατόν. Ἄλλὰ μὴν τὸ ἄνω καὶ
 25 κάτω φερόμενον σῶμα δύναται ἐν τούτῳ γενέσθαι· πέ-
 φυκε γὰρ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου κινεῖσθαι, τὸ δ' ἐπὶ τὸ
 μέσον. (3) Ἐκ τε δὴ τούτων φανερόν ὅτι οὐκ ἐνδέχε-
 ται σῶμα εἶναι ἄπειρον, καὶ πρὸς τούτοις εἰ βάρος μὴ
 ἔστιν ἄπειρον, οὐδ' ἂν τούτων τῶν σωμάτων οὐθὲν εἴη
 30 ἄπειρον· ἀνάγκη γὰρ τοῦ ἀπείρου σώματος ἄπειρον εἶναι
 καὶ τὸ βάρος. Ὅ δ' αὐτὸς λόγος ἔσται καὶ ἐπὶ τοῦ κού-
 ρου· εἰ γὰρ ἔστιν ἄπειρος βαρύτης, ἔσται καὶ κουφότης,
 ἂν ἄπειρον ἦ τὸ ἐπιπολάζον. (4) Διήλον δ' ἐκ τῶνδε.
 Ἔστω γὰρ πεπερασμένον, καὶ εἰλήφθω τὸ μὲν ἄπειρον
 35 σῶμα ἐφ' ᾧ τὸ AB, τὸ δὲ βάρος αὐτοῦ ἐφ' ᾧ τὸ Γ.
 Ἀφρηθήσθω οὖν ἀπὸ τοῦ ἀπείρου πεπερασμένον μέγε-
 θος ἐφ' ᾧ τὸ ΒΔ· καὶ τὸ βάρος αὐτοῦ ἔστω ἐφ' ᾧ
 τὸ Ε. Τὸ δὲ Ε τοῦ Γ ἔλαττον ἔσται· τὸ γὰρ τοῦ ἐλάτ-
 τονος βάρους ἔλαττον. Καταμετρεῖτω δὴ τὸ ἔλαττον ὀπο-
 40 σακισοῦν, καὶ ὡς τὸ βάρος τοῦλάττον πρὸς τὸ μείζον,
 τὸ ΒΔ πρὸς τὸ ΒΖ γεγενήσθω· ἐνδέχεται γὰρ ἀφελεῖν
 τοῦ ἀπείρου ὀποσοῦν. (5) Εἰ τοίνυν ἀνάλογον τὰ με-
 γέθη τοῖς βάρεσι, τὸ δ' ἔλαττον βάρος τοῦ ἐλάττονός
 ἔστι μεγέθους, καὶ τὸ μείζον ἂν εἴη τοῦ μείζονος. Ἴσον
 45 ἄρα ἔσται τὸ τοῦ πεπερασμένου καὶ τὸ τοῦ ἀπείρου
 βάρος. Ἔτι εἰ τοῦ μείζονος σώματος μείζον τὸ βάρος,
 τὸ τοῦ ΗΒ μείζον ἔσται βάρος ἢ τὸ τοῦ ΖΒ, ὅστε τὸ
 τοῦ πεπερασμένου βάρος μείζον ἢ τὸ τοῦ ἀπείρου. Καὶ
 τῶν ἀνίσων δὲ μεγεθῶν ταυτὸν βάρος ἔσται· ἀνίσων γὰρ
 50 τῷ πεπερασμένῳ τὸ ἄπειρον. Οὐθὲν δὲ διαφέρει τὰ
 βάρη συμμετρα εἶναι ἢ ἀσύμμετρα· καὶ γὰρ ἀσύμμε-
 τρων ὄντων ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος ὄϊον εἰ τὸ Ε τρίτον

At vero neque id quod e medio, neque id quod ad medium
 fertur, infinitum erit. Latrones enim eas, quibus sursum itur
 atque deorsum, contrarias esse constat. Contrarius autem
 contraria loca petuntur. Atque contrariorum si alterum de-
 finitum est, etiam alterum definitum erit. Medium vero est
 definitum. Nam si undevis deorsum feratur subjectum, fieri
 non potest ut ultra medium ipsum progrediatur. Quum igitur
 medium sit definitum, etiam superum locum definitum
 esse necesse est. Quodsi loca sunt definita atque finita, cor-
 5 pora quoque erunt finita. (2) Præterea, si superus ac in-
 ferus locus est definitus, etiam id quod est inter hæc, defi-
 nitum esse necesse est : nam si definitum non est, motus
 infinitus erit ; quod impossibile esse antea demonstravimus.
 Ergo medium est definitum. Quare etiam corpus definitum
 est, quod in hoc est, aut esse potest. At id corpus, quod
 sursum et deorsum fertur, in hoc esse potest. Aliud enim e
 medio, aliud ad medium ferri suapte natura potest. (3) Ex
 his igitur patet, corpus infinitum in ratione rerum esse
 non posse. Et insuper, si pondus non sit infinitum, neque
 quicquam horum corporum infinitum esse profecto potest.
 Infiniti namque corporis pondus, et ipsum infinitum esse
 necesse est. Eadem fuerit ratio et de corpore levi : nam si
 est gravitas infinita, est et levitas infinita, si id est infinitum,
 quod supernat. (4) Quod quidem ex hisce patere potest. Sit
 enim finitum, atque sumatur infinitum quidem corpus α β,
 pondus autem ipsius γ : ab infinito igitur magnitudo finita
 auferatur β δ, atque pondus ipsius sit ε : ipsum igitur ε pon-
 10 dus, minus erit ipso pondere γ. Minoris enim magnitudinis
 pondus minus nimirum est. Minus itaque pondus, majus men-
 suret numero aliquo repetitum. Itaque ut minus pondus sese
 habet ad majus, ita β δ sese habet ad β γ magnitudinem. Fieri
 enim potest ut quantavis ab infinita auferatur. (5) Si igitur
 magnitudines similitudinem rationum subeunt cum ponderibus,
 et minus pondus minoris est magnitudinis, majus
 etiam magnitudinis erit majoris. Æquale ergo finiti pondus
 erit, ac infiniti. Si majoris præterea corporis majus est
 pondus, ipsius η β pondus majus erit pondere corporis ipsius
 ζ β. Quare finiti pondus, majus erit pondere infiniti. Inæ-
 15 qualium etiam magnitudinum idem fuerit pondus. Finitum
 enim ac infinitum inæqualia esse constat. Nihil autem in-
 terest, commensurabilia ipsa pondera, an incommensura-
 bilia sint. Etenim eadem erit ratio, si incommensurabilia

ὑπερβάλλει μετροῦν τὸ Γ βάρος· τῶν γὰρ ΒΔ μεγεθῶν
 τριῶν ὄλων ληφθέντων μείζον ἔσται τὸ βάρος ἢ τὸ ἐφ'
 ᾧ Γ. Ὡστε τὸ αὐτὸ ἔσται ἀδύνατον. Ἔτι δὲ καὶ
 ἐγγωρεῖ σύμμετρα λαβεῖν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἀρχεσθαι
 ἀπὸ τοῦ βάρους ἢ ἀπὸ τοῦ μεγέθους, ὅσον ἂν ληφθῆ
 σύμμετρον βάρος τῶν Γ τὸ ἐφ' ᾧ τὸ Ε, καὶ ἀπὸ τοῦ
 ἀπείρου ἀφαιρεθῆ τὸ ἔχον τὸ ἐφ' ᾧ τὸ Ε βάρος, ὅσον τὸ
 ΒΔ, εἶτα ὡς τὸ βάρος πρὸς τὸ βάρος, τὸ ΒΔ πρὸς ἄλλο
 γένηται μέγεθος, ὅσον πρὸς τὸ ΒΖ· ἐνδέχεται γὰρ ἀπείρου
 ὄντος τοῦ μεγέθους ὁποσοῦν ἀφαιρεθῆναι· τούτων γὰρ
 ληφθέντων σύμμετρα ἔσται καὶ τὰ μεγέθη καὶ τὰ βάρη
 ἀλλήλοισι. (6) Οὐδὲ δὴ τὸ μέγεθος ὁμοιοβαρές εἶναι
 ἢ ἀνομοιοβαρές οὐδὲν διοίσει πρὸς τὴν ἀπόδειξιν· αἰ
 γὰρ ἔσται λαβεῖν ἰσοβαρῆ σώματα τῶν ΒΔ, ἀπὸ τοῦ ἀπεί-
 ρου ὁποσοῦν ἢ ἀφαιρῶντας ἢ προστιθέντας. (7) Ὡστε
 ὄλον ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι οὐκ ἔσται τὸ ἀπείρου σώ-
 ματος πεπερασμένον τὸ βάρος. Ἄπειρον ἄρα. Εἰ
 τοίνυν τοῦτ' ἀδύνατον, καὶ τὸ ἀπείρον τι εἶναι σῶμα
 ἀδύνατον. (8) Ἀλλὰ μὴν ὅτι γ' ἀπείρον τι εἶναι βάρος
 ἀδύνατον, ἐκ τῶνδε φανερόν. Εἰ γὰρ τὸ τοσονδὶ βάρος
 τὴν τοσηνδε ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ κινεῖται, τὸ τοσοῦτον
 καὶ ἐτι ἐν ἐλάττονι, καὶ τὴν ἀναλογίαν ἦν τὰ βάρη ἔχει,
 οἱ χρόνοι ἀνάπαλιν ἔξουσιν, ὅσον εἰ τὸ ἥμισυ βάρος ἐν
 τῷδε, τὸ διπλάσιον ἐν ἡμίσει τούτου. (9) Ἔτι τὸ
 πεπερασμένον βάρος ἅπασαν πεπερασμένην δίσιν ἐν
 τινι χρόνῳ πεπερασμένῳ. Ἀνάγκη ἄρα ἐκ τούτων, εἰ
 τι ἔστιν ἀπείρου βάρους, κινεῖσθαι μὲν ἢ τοσονδὲ ὅσον
 τὸ πεπερασμένον, καὶ ἐτι μὴ κινεῖσθαι δέ, ἢ ἀνάλογον
 μὲν δεῖ κατὰ τὰς ὑπεροχὰς κινεῖσθαι, ἐναντίως δὲ τὸ
 μείζον ἐν τῷ ἐλάττονι. Λόγος δ' οὐθίς ἐστι τοῦ ἀπεί-
 ρου πρὸς τὸ πεπερασμένον, τοῦ δ' ἐλάττονος χρόνου
 πρὸς τὸν μείζον πεπερασμένον· ἀλλ' αἰ ἐν ἐλάττονι.
 Ἐλάχιστος δ' οὐκ ἔστιν. (10) Οὐδ' εἰ ἦν, ὄφελός τι ἂν
 ἦν· ἄλλο γὰρ ἂν τι πεπερασμένον ἐλήφθη ἐν τῷ αὐτῷ
 λόγῳ, ἐν ᾧ τὸ ἀπείρου πρὸς ἕτερον μείζον, ὥστ' ἐν ἴσῳ
 χρόνῳ τὴν ἴσην ἂν ἐκινεῖτο τὸ ἀπείρου τῷ πεπερα-
 σμένῳ. Ἀλλ' ἀδύνατον. Ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη γε, εἴπερ ἐν
 ὁμηλικῶν χρόνῳ πεπερασμένῳ δὲ κινεῖται τὸ ἀπείρου,
 καὶ ἄλλο ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ πεπερασμένον βάρος κινεῖ-
 σθαι τινα πεπερασμένην. (11) Ἀδύνατον ἄρα ἀπείρου
 εἶναι βάρος, ὁμοίως δὲ καὶ κούφότητα. Καὶ σώματα
 ἄρ' ἀπείρου βάρους ἔχοντα καὶ κούφότητα ἀδύνατον.
 Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἀπείρου σῶμα, δῆλον διὰ
 τε τῶν κατὰ μέρος θεωρουσῶν τούτων τὸν τρόπον, καὶ
 καθόλου σκοπουμένων μὴ μόνον κατὰ τοὺς λόγους τοὺς
 ἐν τοῖς περὶ τὰς ἀρχὰς εἰρημένους ἡμῖν (διωρίσθη γὰρ
 κακεῖ καθόλου πρότερον περὶ ἀπείρου πῶς ἔστι καὶ πῶς
 οὐκ ἔστιν), ἀλλὰ καὶ νῦν ἄλλον τρόπον. (12) Μετὰ δὲ
 ταῦτ' ἐπισκοπεῖτον κἂν εἰ μὴ ἀπείρου μὲν τὸ σῶμα τὸ
 πᾶν, οὐ μὴν ἀλλὰ τοσοῦτον γε ὥστ' εἶναι πλείους οὐ-
 ρανούς· τάχα γὰρ ἂν τις τοῦτ' ἀπορήσειεν, ὅτι καθάπερ
 ὁ περὶ ἡμᾶς κόσμος συνῆσθηεν, οὐδὲν κωλύει καὶ ἐτέ-
 ρους εἶναι πλείους μὲν ἑνός, μὴ μέντοι γε ἀπείρους.
 Πρῶτον δ' εἰπωμεν καθόλου περὶ τοῦ ἀπείρου.

sint : veluti si ε pondus mensurans γ pondus, ter repetitum
 exsuperet. Nam si tres totæ magnitudines βδ sumantur,
 pondus ipsarum majus erit pondere γ. Quare idem evenit
 impossibile. Præterea, fieri potest ut commensurabilia ipsa
 sumantur. Nihil enim interest, a pondere an a magnitudine
 initium fiat. Velut si ε pondus commensurabile sumatur
 ipsi ponderi γ, atque ab initio ea magnitudo auferatur, quæ
 habet ipsum ε pondus, ceu βδ. Deinde allata fuerit alia
 magnitudo, ceu βζ, ad quam ita βδ magnitudo se habet,
 ut pondus se habet ad pondus. Fieri enim potest ut, si ma-
 gnitudo sit infinita, quantavis ab ea magnitudo aufera-
 tur. His enim sumptis, tam inagnitudines quam pondera
 inter sese sane commensurabilia erunt. (6) At vero nihil ad
 demonstrationem etiam hoc refert, similis ipsa magnitudo
 ponderis, an dissimilis sit. Semper enim æqualis cor-
 pora ponderis, magnitudinis ipsius βδ ponderi sumere li-
 cebit, quotquotvis ab infinito aut auferendo aut addendo.
 (7) Quare patet ex his quæ diximus, corporis infiniti
 pondus finitum non esse. Erit igitur infinitum. Quodsi
 hoc esse non potest, nec infinitum quicquam in ratione
 rerum corpus esse potest. (8) Atqui pondus infinitum
 esse non posse, ex hisce patere potest. Si enim tantum
 pondus per tantum spatium hoc in tempore motu cietur,
 tantum et insuper, in minore sane movebitur. Atque tem-
 pora rationem eam quam habent pondera, contra sane ha-
 bebunt : veluti si dimidium pondus hoc in tempore move-
 tur, duplum in dimidio hujusce movetur. (9) Præterea,
 pondus finitum omne, finitum spatium finitum quodam
 in tempore transit. Quæ quum ita sint, si quodpiam pondus
 sit infinitum, moveatur ipsum, et non moveatur, necesse
 est : moveatur enim necesse est, quo tantum est, quantum
 finitum ; et insuper non moveatur rursus necesse est, quo
 excessum quidem ratione ipsum mo veri oportet : contra-
 que majus in minore moveri. Ratio vero infiniti, nulla est
 ad finitum : temporis autem minoris est ad majus tempus
 finitum, sed in minore semper. Minimum autem non est.
 (10) Neque si esset, utilitas ulla esset. Sumptum enim fuis-
 set quippiam finitum majus in eadem ratione, in qua re-
 spectu temporis infinitum ad aliud minus esset. Quare æquali
 in tempore, per spatium æquale, finitum ac infinitum utique
 moveretur : at fieri non potest. Atqui necesse est, si infini-
 tum quantovis, finitum tamen tempore moveatur, aliud etiam
 pondus finitum in hoc eodem, per spatium finitum quod-
 dam moveri. (11) Impossibile est ergo, pondus infinitum
 esse, et similiter levitatem. Et corpora ergo infinitum
 pondus habentia, levitatemve, in ratione rerum esse non
 possunt.

Patet igitur corpus infinitum non esse, et si hoc modo
 contemplatio de ipso fiat per rationes particulares, et si
 universaliter consideretur, non solum per rationes eas quæ
 in sermonibus de principiis a nobis sunt dictæ (determina-
 tum est enim et illo in loco de infinito universaliter prius,
 quomodo est, et quomodo non est), sed etiam nunc, alio
 modo. (12) Post hæc autem considerandum est, si infini-
 tum quidem universum corpus non sit, tantum tamen sit,
 ut plures sint cæli. Forsitan enim hoc quispiam dubitaverit,
 nihil ob stare, ut hic, qui nos circumdat, mundus est con-
 stitutus, sic et plures alios esse cælos, plures quidem uno,
 non tamen infinitos. Prius autem universaliter de infinito
 dicamus.

CAP. VII.

Ἀνάγκη δὴ σῶμα πᾶν ἦτοι ἄπειρον εἶναι ἢ πεπερασμένον, καὶ εἰ ἄπειρον, ἦτοι ἀνομοιομερές ἅπαν ἢ ὁμοιομερές, καὶ εἰ ἀνομοιομερές, ἦτοι ἐκ πεπερασμένων εἰδῶν ἢ ἐξ ἀπείρων. (2) Ὅτι μὲν τοίνυν οὐχ ὄντες ἐξ ἀπείρων, φανερόν, εἴ τις ἡμῖν ἕσσει μένειν τὰς πρώτας ὑποθέσεις· πεπερασμένων γὰρ τῶν πρώτων κινήσεων οὐσῶν ἀνάγκη καὶ τὰς ἰδέας τῶν ἀπλῶν σωμάτων εἶναι πεπερασμένας. Ἀπλῆ μὲν γὰρ ἡ τοῦ ἀπλοῦ σώματος κίνησις, αἱ δ' ἀπλαῖ πεπερασμένα κινήσεις εἰσίν· ἀνάγκη δὲ αἰ κίνησιν ἔχειν σῶμα πᾶν φυσικόν. Ἄλλὰ μὴν εἶγε ἐκ πεπερασμένων ἔσται τὸ ἄπειρον, ἀνάγκη καὶ τῶν μορίων ἕκαστον εἶναι ἄπειρον, λέγω δ' ὅσον τὸ ὕδωρ ἢ τὸ πῦρ. Ἄλλ' ἀδύνατον· δέδεικται γὰρ ὅτι οὔτε βάρος οὔτε κουφότης ἐστὶν ἄπειρος. (3) Ἐτι ἀναγκαῖον ἀπείρους τῶν μεγέθει εἶναι καὶ τοὺς τόπους αὐτῶν, ὥστε καὶ τὰς κινήσεις ἀπείρους εἶναι πάντων. Τοῦτο δ' ἀδύνατον, εἰ θήσομεν ἀληθεῖς εἶναι τὰς πρώτας ὑποθέσεις καὶ μήτε τὸ κάτω φερόμενον εἰς ἄπειρον ἐνδέχεται φέρεσθαι μήτε τὸ ἄνω κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Ἀδύνατον γὰρ γίνεσθαι ὁ μὴ ἐνδέχεται γενέσθαι, ὁμοίως ἐπὶ τοῦ τοιούτου καὶ τὸ σόνδε καὶ τοῦ ποῦ. Λέγω δ', εἰ ἀδύνατον γενέσθαι λευκὸν ἢ πηχυαῖον ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ γίνεσθαι τι τούτων ἀδύνατον. Ἀδύνατον ἄρα καὶ φέρεσθαι ἐκεῖ οὐ μὴδὲν δυνάτον ἀρικήσθαι φερόμενον. (4) Ἐτι εἰ καὶ διεσπασμένον ἐστίν, οὐδὲν ἦττον ἐνδέχεται ἂν τὸ ἐξ ἀπάντων πῦρ ἄπειρον εἶναι. (5) Ἄλλὰ σῶμα ἦν τὸ πάντη διάστασιν ἔχον· ὥστε πῶς εἶόντε πλείω μὲν ἀνόμοια, ἕκαστον δ' αὐτῶν ἄπειρον εἶναι; πάντη γὰρ ἕκαστον δεῖ ἄπειρον εἶναι. (6) Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ πᾶν ὁμοιομερές ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον εἶναι. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἄλλη παρὰ ταύτας κινήσεις. Ἐξοὶ οὖν μίαν τούτων. Ἐἰ δὲ τοῦτο, συμβήσεται ἢ βάρος ἄπειρον ἢ κουφότητος εἶναι ἄπειρον. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ὄντες τὸ κύκλω σῶμα φερόμενον ἄπειρον. (7) Ἀδύνατον γὰρ τὸ ἄπειρον φέρεσθαι κύκλω· οὐδὲν γὰρ διαφέρει τοῦτο λέγειν ἢ τὸ τὸν οὐρανὸν φάναί ἄπειρον εἶναι, τοῦτο δὲ δέδεικται ὅτι ἀδύνατον. (8) Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ὄλως γε τὸ ἄπειρον ἐνδέχεται κινεῖσθαι. Ἡ γὰρ κατὰ φύσιν κινήσεται, ἢ βία· καὶ εἰ βία, ἐστὶν αὐτῷ καὶ ἡ κατὰ φύσιν, ὥστε καὶ τόπος ἄλλος ἴδιος εἰς ὃν οἰσθήσεται. Τοῦτο δ' ἀδύνατον.

8. Ὅτι δ' ὄλως ἀδύνατον ἄπειρον ὑπὸ πεπερασμένου παθεῖν τι ἢ ποιῆσαι τὸ πεπερασμένον, ἐκ τῶνδε φανερόν. Ἐστω γὰρ ἄπειρον ἐφ' οὗ Α, πεπερασμένον ἐφ' οὗ Β, χρόνος ἐν ᾧ ἐκίνησέ τι ἢ ἐκινήθη Γ. Εἰ δὲ ὑπὸ τοῦ Β τὸ Α θερμάνθη ἢ ὕσθη ἢ ἄλλο τι ἔπαθεν ἢ καὶ ὅτι οὖν ἐκινήθη ἐν τῷ χρόνῳ ἐφ' οὗ Γ, ἔστω τὸ Δ τοῦ Β ἑλαττον, καὶ τὸ ἑλαττον ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ ἑλαττον κινεῖται· ἔστω δὲ τὸ ἐφ' οὗ Ε ὑπὸ τοῦ Δ ἡλλοιωμένον. Ὅ δὲ ἔστι τὸ Δ πρὸς τὸ Β, τὸ Ε ἔσται πρὸς πεπερασμένον τι. (9) Ἐστω δὲ τὸ μὲν ἴσον ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἴσον ἡλλοιοῦν, τὸ δ' ἑλαττον ἐν τῷ ἴσῳ ἑλαττον, τὸ δὲ μείζον

Omne itaque corpus aut infinitum aut finitum esse necesse est. Et si infinitum est, aut similitium aut dissimilium partium esse. Et si dissimilium partium est, aut ex finitis specie, aut ex infinitis constare. (2) Patet igitur ex infinitis constare non posse, si quispiam nobis primas suppositiones manere sinat. Nam si primi motus finiti sunt, species quoque simplicium corporum finitas esse necesse est. Etenim simplicis quidem corporis motio, simplex est. Simples autem motiones, finitæ sunt. Atque omne naturale corpus motionem habere necesse est. At vero si infinitum ex finitis erit, quamque partium infinitam esse necesse est: dico autem aquam, vel ignem. At hoc esse non potest: demonstratum est enim, neque pondus neque levitatem in ratione rerum infinitam esse. (3) Præterea, loca quoque ipsarum, magnitudine infinita esse necesse est: quare et motus omnium infinitos esse. Hoc autem esse nequit, si primas suppositiones posuerimus veras esse, et neque id quod deorsum, neque id quod sursum fertur, in infinitum moveri possit. Impossibile est enim fieri id quod ortum subire non potest, tam in qualitate, quam in quantitate, quam etiam in Ubi. Dico autem hoc pacto: Si impossibile est, album quippiam fore, aut pedale, aut in Ægypto esse, et fieri quicquam horum impossibile est. Impossibile est igitur, et illuc etiam quicquam ferri, quo nullum corpus pervenire potest subiens lationem. (4) Præterea, et si juncta sunt, non minus tamen hisce, qui est ex omnibus ignis, infinitus esse potest. (5) At corpus est id quod omni ex parte dimensionem habet. Quare quæ fieri potest ut plura quidem sint dissimilia, unumquodque autem ipsorum sit infinitum? Omni enim ex parte quodque infinitum esse oportet. (6) At vero neque similitium partium omne, infinitum esse potest. Primo enim non est alius, præter hos, motus: horum igitur unum habebit. Quodsi hoc concedatur, eveniet sane, aut gravitatem, aut levitatem infinitam in ratione rerum esse. Atqui impossibile est, vel id quod versatur, infinitum esse. Fieri enim non potest ut infinitum ipsum versetur: nihil enim interest, hoc, an cælum infinitum esse dicatur. Hoc autem demonstratum est impossibile esse. (7) At vero fieri omnino non potest ut infinitum subeat motum. Aut enim secundum naturam aut vi motu ciebitur. Atqui si vi moveatur, est ipsius profecto et secundum naturam motus. Quare et locus proprius alius erit, ad quem ipsum suapte natura feretur. At hoc impossibile esse constat.

8. Omnino autem fieri non posse ut infinitum a finito patiatur, aut in quippiam finitum agat, ex hisce patere potest. Sit enim infinitum quidem α, finitum autem β, et tempus, in quo finitum movit, aut infinitum est motum, γ. Si igitur ipsum α calefactum est aut pulsum a β, aut aliud quippiam passum in tempore γ, sit δ ipso β minus, atque minus æquali in tempore moveat minus: sit autem ε ad ipso δ alteratum. Quod igitur δ est ad β, id ipsum ε ad infinitum aliquod erit (puta ζ). (9) Atque alterare ponatur, æquale quidem æquali in tempore æquale, minus autem

μείζον, τοσοῦτον δὲ ὅσον ἀνάλογον ἔσται ὅπερ τὸ μείζον πρὸς τὸ ἐλάττον. Οὐκ ἄρα τὸ ἄπειρον ὑπ' οὐδενὸς πεπερασμένου κινήσεται ἐν οὐθενὶ χρόνῳ· ἐλάττον γὰρ ἄλλο ἐν τῷ ἴσῳ ὑπὸ ἐλάττονος κινήσεται, πρὸς δὲ τὸ ἀνάλογον πεπερασμένον ἔσται· τὸ γὰρ ἄπειρον πρὸς τὸ πεπερασμένον ἐν οὐθενὶ λόγῳ ἔστιν. (10) Ἀλλὰ μὴ οὐδὲ τὸ ἄπειρον ἐν οὐθενὶ χρόνῳ κινήσει τὸ πεπερασμένον. Ἔστω γὰρ ἐφ' ᾧ τὸ Α ἄπειρον, τὸ δὲ Β πεπερασμένον, χρόνος ἐν δὲ τὸ Γ. Οὐκοῦν τὸ Δ ἐν τῷ Γ ἐλάττον τοῦ Β κινήσει· ἔστω τὸ Ζ. Ὁ δὲ ἔστι τὸ ΒΖ ὅλον πρὸς τὸ Ζ, τὸ Ε ἔχον τὸν λόγον τοῦτον ἔστω πρὸς τὸ Δ. Κινήσει ἄρα τὸ Ε τὸ ΒΖ ἐν τῷ Γ. Τὸ πεπερασμένον τοῖνον καὶ τὸ ἄπειρον ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἀλλοιώσει. Ἀλλ' ἀδύνατον· ἐν ἐλάττονι γὰρ τὸ μείζον ὑπέκειτο. ● Ἀλλ' αἰεὶ δὲ ληφθεὶς χρόνος ταῦτο ποιήσει, ὥστ' οὐκ ἔσται χρόνος οὐθεὶς ἐν ᾧ κινήσει. Ἀλλὰ μὴ ἐν ἄπειρῳ γε οὐκ ἔστι κινήσει οὐδὲ κινήσῃναι· πέρασ γὰρ οὐκ ἔχει, ἣ δὲ ποιήσεις καὶ τὸ πάθος ἔχει. (11) Οὐδ' ἄπειρον δὲ ὑπ' ἀπείρου ἐνδέχεται οὐδὲν παθεῖν. Ἔστω γὰρ τὸ Α ἄπειρον καὶ τὸ Β, χρόνος δ' ἐν ᾧ ἔπαθε τὸ Β ὑπὸ τοῦ Α, ἐφ' ᾧ ΓΔ. Τὸ δὲ ἐφ' ᾧ τὸ Ε τοῦ ἀπείρου μέρος, ἐπεὶ ὅλον πέπονθε τὸ Β, οὐκ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὸ αὐτό· ὑποκείσθω γὰρ ἐν ἐλάττονι κινεῖσθαι τὸ ἐλάττον χρόνῳ. Ἔστω τὸ Ε κεινημένον ὑπὸ τοῦ Α ἐν τῷ Δ. Ὁ δὲ τὸ Δ πρὸς τὸ ΓΔ, τὸ Ε ἔστι πρὸς τι τοῦ Β πεπερασμένον. Τοῦτο τοῖνον ἀνάγκη ὑπὸ τοῦ Α κινήσῃναι ἐν τῷ ΓΔ χρόνῳ· ὑπὸ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ὑποκείσθω ἐν τῷ πλείονι καὶ ἐλάττονι χρόνῳ τὸ μείζον καὶ τὸ ἐλάττον πάσχειν, ὅσα ἀνάλογον τῷ χρόνῳ διήρηται. (12) Ἐν οὐδενὶ ἄρα χρόνῳ δυνατόν πεπερασμένῳ ἄπειρον ὑπ' ἀπείρου κινήσῃναι· ἐν ἀπείρῳ ἄρα. Ἀλλ' ὁ μὲν ἄπειρος χρόνος οὐκ ἔχει τέλος, τὸ δὲ κεινημένον ἔχει. (13) Ἐὶ τοῖνον πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἔχει δύναμιν ποιητικὴν ἢ παθητικὴν ἢ ἄμφω, ἀδύνατον σῶμα ἄπειρον αἰσθητὸν εἶναι. (14) Ἀλλὰ μὴ καὶ ὅσα γε σῶματα ἐν τόπῳ, πάντα αἰσθητά. Οὐκ ἔστιν ἄρα σῶμα ἄπειρον ἔξω τοῦ οὐρανοῦ οὐθέν. Ἀλλὰ μὴ οὐδὲ μέγρι τίνος. Οὐθὲν ἄρα ὅλιος σῶμα ἔστι τοῦ οὐρανοῦ. Εἰ μὲν γὰρ νοητόν, ἔσται ἐν τόπῳ· τὸ γὰρ ἔξω καὶ ἔσω τόπον σημαίνει. (15) Ὡστ' ἔσται αἰσθητόν· αἰσθητὸν δ' οὐθὲν μὴ ἐν τόπῳ.

15. Λογικώτερον δ' ἔστιν ἐπιχειρεῖν καὶ ὧδε. Οὐτε γὰρ κύκλῳ οἶοντε κινεῖσθαι τὸ ἄπειρον ὁμοιομερές ὁμῆσον μὲν γὰρ τοῦ ἀπείρου οὐκ ἔστι, τὸ δὲ κύκλῳ περὶ τὸ μέσον κινεῖται. Ἀλλὰ μὴ οὐδ' ἐπ' εὐθείας οἶοντε φέρεσθαι τὸ ἄπειρον· δεήσει γὰρ ἕτερον εἶναι τοσοῦτον τόπον ἄπειρον εἰς ὃν οἰσθήσεται κατὰ φύσιν, καὶ ἄλλον τοσοῦτον εἰς ὃν παρὰ φύσιν. (16) Ἔτι εἴτε φύσει ἔχει κίνησιν τοῦ εἰς εὐθὺ εἴτε βίᾳ κινεῖται, ἀμφοτέρως δεήσει ἄπειρον εἶναι τὴν κινουσαν ἰσχύν· ἣ τε γὰρ ἄπειρος ἀπείρου καὶ τοῦ ἀπείρου ἀπείρος ἡ ἰσχὺς. Ὡστ' ἔσται καὶ τὸ κινουὶν ἄπειρον, λόγος δ' ἐν τοῖς περὶ κινήσεως ὅτι οὐθὲν ἔχει ἄπειρον δύναμιν τῶν πεπερασμένων, οὐδὲ τῶν ἀπείρων πεπερασμένην. Εἰ οὖν τὸ κατὰ

in æquali minus, et majus etiam majus, atque tantum sane, quantum ratio flagitabit, quam habet majus ad minus. A nullo ergo finito, ullo in tempore movebitur infinitum. Minus enim aliud æquali in tempore a minore movebitur; ad quod id quod rationem subit, finitum nimirum erit. Infinitum enim, ad finitum nullam rationem subire potest. (10) At vero neque infinitum, ullo in tempore finitum movebit. Sit enim infinitum quidem α , finitum vero β , tempus autem γ . Igitur δ in γ tempore, minus β ipso movebit. Sit illud ζ : atque quam rationem $\beta\zeta$ totum habet ad ζ , eam habeat ϵ ad δ . Ergo ϵ movebit ipsum $\beta\zeta$ in tempore γ . Finitum ergo et infinitum æquali in tempore alterabunt. At fieri non potest. Supponebatur enim majus, minore in tempore alterare: atque tempus sumptum idem faciet semper. Quare nullum erit tempus in quo movebit. At vero fieri non potest, ut tempore infinito moveat, aut etiam moveatur: finem enim non habet; actio autem atque passio habent. (11) Atqui neque fieri potest ut infinitum ab infinito aliquid patiat. Sit enim tam α quam β infinitum, $\gamma\delta$ autem tempus, in quo passum est β ab α . Pars igitur infinitæ, quæ est ϵ , quoniam totum β fuit passum, non æquali tempore passa est idem. Supponatur enim minus tempore minore moveri. Sit ϵ motum ab α , in tempore δ . Quod igitur est ipsum δ ad $\gamma\delta$, id est ipsum ϵ ad quippiam finitum ipsius β . Hoc igitur ab α in $\gamma\delta$ tempore motum esse, necesse est. Supponatur enim, ab eodem in majore tempore, atque minore majus minusve pati, quæ quidem divisa sunt per temporis rationem. (12) Nullo ergo tempore finito, infinitum ab infinito moveri potest: in infinito ergo. Sed infinitum quidem tempus, finem non habet; id autem quod est motum, habet. (13) Si igitur omne sensibile corpus activam, aut passivam, aut utramque potentiam habet, impossibile est corpus infinitum sensibile esse. (14) At vero quæ corpora sunt in loco, omnia sensibilia sunt. Non ergo corpus ullum, extra cælum, infinitum erit: at neque etiam finitum. Nullum ergo corpus omnino est extra cælum. Nam si intelligibile sit, erit sane in loco. Extra enim, et intus, locum significat. Quare sensibile corpus erit: sensibile autem nullum, est non in loco.

15. Licet vero etiam rationes asserre magis logicas hujusmodi. Neque enim versari potest infinitum si sit similitium partium, quippe quom non sit medium infiniti: id vero, quod versatur, circa medium movetur. Neque recta moveri potest infinitum: oportebit enim alium tantum infinitum esse locum, ad quem suapte natura movebitur; et alium item tantum, ad quem præter naturam feretur. (16) Præterea, sive naturâ motum habeat recta ferendi, sive vi moveatur, utroque profecto modo moventes vires infinitas esse oportet. Vires enim infinitæ sunt infiniti, et infiniti vires sunt infinitæ. Quare et id quod movet, infinitum esse necesse est. Est autem in hisce, quæ de motu sunt dicta, ratio quedam, qua demonstratur, nihil finitorum potentiam infinitam, neque quicquam finitorum finitam habere. Si igitur id quod secundum naturam movetur, etiam

φύσιν καὶ παρὰ φύσιν ἐνδέχεται κινήθῃναι, ἔσται δύο
 ἄπειρα, τό τε κινῶν οὕτω καὶ τὸ κινούμενον. (17) Ἐτι
 τὸ κινῶν τὸ ἄπειρον τί ἐστιν; εἰ μὲν γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ,
 ἔμφυχον ἔσται. Τοῦτο δὲ πῶς δυνατόν ἄπειρον εἶναι
 5 ζῆρον; εἰ δ' ἄλλο τι τὸ κινῶν, δύο ἔσται ἄπειρα, τό τε
 κινῶν καὶ τὸ κινούμενον, διαφέροντα τὴν μορφήν καὶ
 τὴν δύναμιν. (18) Εἰ δὲ μὴ συνεχές τὸ πᾶν, ἀλλ'
 ὥσπερ λέγει Δημόκριτος καὶ Λεύκιππος, διωρισμένα
 τῶ κενῶ, μίαν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων τὴν κίνησιν.
 10 Διωρίζεται μὲν γὰρ τοῖς σχήμασιν· τὴν δὲ φύσιν εἶναι
 φασιν αὐτῶν μίαν, ὥσπερ ἂν εἰ χυρὸς ἕκαστον εἴη κε-
 χωρισμένον. Τούτων δὲ, καθάπερ λέγομεν, ἀναγκαῖον
 εἶναι τὴν αὐτὴν κίνησιν· ὅπου γὰρ μία βῶλος, καὶ
 ἡ σύμπασα γῆ φέρεται, καὶ τό τε πᾶν πῦρ καὶ σπινθήρ
 15 εἰς τὸν αὐτὸν τόπον. Ὅσ' οὔτε κοῦφον ἀπλῶς οὐθὲν
 ἔσται τῶν σωμάτων, εἰ πάντ' ἔχει βῶρος· εἰ δὲ κουφό-
 τητα, βαρὺ οὐδέν. (19) Ἐτι εἰ βῶρος ἔχει ἡ κουφότητα,
 ἔσται ἡ ἔσχατόν τι τοῦ παντός ἡ μέσον. Τοῦτο δ' ἀδύ-
 νατον ἄπειρον γ' ὄντος. Ὅλωσ τε, οὐ μὴ ἐστί μέσον
 20 μῆδ' ἔσχατον, μῆδὲ τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω, τόπος
 οὐθεὶς ἔσται τοῖς σώμασι τῆς φορᾶς. Τοῦτου δὲ μὴ ὄντος
 κινήσις οὐκ ἔσται· ἀνάγκη γὰρ κινεῖσθαι ἧτοι κατὰ
 φύσιν ἢ παρὰ φύσιν, ταῦτα δ' ὄρισται τοῖς τόποις
 τοῖς τ' οἰκείοις καὶ τοῖς ἀλλοτριόις. (20) Ἐτι εἰ
 25 οὐ παρὰ φύσιν τι μένει ἢ φέρεται, ἀνάγκη τινὸς ἄλλου
 εἶναι τοῦτον τὸν τόπον κατὰ φύσιν (τοῦτο δὲ πιστόν ἐκ
 τῆς ἐπαγωγῆς), ἀνάγκη δὲ μὴ πάντα ἢ βῶρος ἔχειν
 ἢ κουφότητα, ἀλλὰ τὰ μὲν τὰ δ' οὐ. Ὅτι μὲν τοί-
 νων οὐκ ἔστι τὸ σῶμα τοῦ παντός ἄπειρον, ἐκ τούτων
 30 φανερόν.

præter naturam moveri potest; erunt infinita duo, id, in-
 quam, quod sic movet, et id quod movetur. (17) Præterea,
 quid est id quod infinitum movet? Nam si ipsum se ipsum
 movet, animatum erit profecto: Hoc autem, quonam pacto
 infinitum animal esse potest? Sin aliud quippiam est quod
 movet, duo erunt Infinita profecto: id, inquam, quod movet,
 et id quod movetur, forma potentiaque diversa. (18) Si uni-
 versum autem non sit continuum, sed, ut Democritus dicit
 ac Leucippus, corpora vacuo sint distincta, unum omnium
 esse motum necesse est. Sunt enim figuris distincta: naturam
 autem ipsorum unam inquirunt esse, perinde atque si quod-
 que separatam aurum esset. Horum autem, uti dicimus,
 eundem esse motum necesse est. Quo namque gleba fer-
 tur, eo et universa terra movetur; et totus ignis, atque
 scintilla, eundem ad locum feruntur. Quare si cuncta pon-
 dus habent, nullum corpus leve simpliciter erit: si cuncta
 sunt levia, nullum erit participes gravitatis. (19) Præ-
 terea, si pondus habent, vel levitatem, aut ultimum quid
 universi, aut medium erit. Hoc autem esse nequit: quippe
 quum sit infinitum. Omnino autem ubi medium non est
 aut ultimum, neque hoc quidem est supra, hoc autem in-
 fra: nullus latioris locus corporibus erit. At hic si non
 sit, motus non erit. Moveantur enim, aut secundum natu-
 ram, aut præter naturam, necesse est: hæc autem definita
 sunt propriis alienisque locis. (20) Præterea si, ubi præter
 naturam manet quippiam, aut quo fertur, illum alii locum
 cuiquam competere natura necesse est (quod quidem ex
 inductione patere potest); non omnia sane pondus aut le-
 vitatem habere, sed quædam habere, quædam non habere
 necesse est. Universi igitur corpus infinitum non esse, ex
 iis quæ diximus, patet.

CAP. VIII.

Διότι δ' οὐδὲ πλείους ὁῶντ' οὐρανοὺς εἶναι, λέγω-
 μεν· τοῦτο γὰρ ἔραμεν ἐπισκεπτέον, εἴ τις μὴ νομίζει
 καθόλου δεδεῖχθαι περὶ τῶν σωμάτων ὅτι ἀδύνατον
 5 ἔκτος εἶναι τοῦ κόσμου τοῦδε ὅτιον αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον
 ἐπὶ τῶν ἀορίστων κειμένων εἰρησθαι τὸν λόγον. Ἄπαντα
 γὰρ καὶ μένει καὶ κινεῖται βία καὶ κατὰ φύσιν, καὶ
 κατὰ φύσιν μὲν, ἐν ᾗ μένει μὴ βία, καὶ φέρεται, καὶ
 εἰς ὃν φέρεται, καὶ μένει, ἐν ᾗ δὲ βία, καὶ φέρεται βία,
 καὶ εἰς ὃν βία φέρεται, βία καὶ μένει. Ἐτι εἰ βία
 10 ἦδε ἡ φορᾶ, ἡ ἐναντία κατὰ φύσιν. (2) Ἐπὶ δὲ τὸ
 μέσον τὸ ἐνταῦθα εἰ βία οἰσθήσεται ἡ γῆ ἐκείθεν, ἐντεῦ-
 θεν οἰσθήσεται ἐκεῖ κατὰ φύσιν· καὶ εἰ μένει ἐνταῦθα
 ἡ ἐκείθεν μὴ βία, καὶ οἰσθήσεται κατὰ φύσιν δέυρο.
 Μία δ' ἡ κατὰ φύσιν. (3) Ἐτι ἀνάγκη πάντας τοὺς
 15 κόσμους ἐκ τῶν αὐτῶν εἶναι σωμάτων, ὁμοίους γ' ὄντας
 τὴν φύσιν. Ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν σωμάτων ἕκαστον
 ἀναγκαῖον τὴν αὐτὴν ἔχειν δύναμιν, ὅσον λέγω πῦρ καὶ
 γῆν καὶ τὰ μεταξὺ τούτων· εἰ γὰρ ὁμώνυμα ταῦτα καὶ
 μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἰδέαν λέγονται τάκεϊ τοῖς παρ'
 60 ἡμῖν, καὶ τὸ πᾶν ὁμωνύμως ἂν λέγοιτο κόσμος. Δῆλον
 τοίνυν ὅτι τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου φέρεσθαι πέφυκε, τὸ
 δ' ἐπὶ τὸ μέσον αὐτῶν, εἴπερ πᾶν ὁμοιοειδὲς τὸ πῦρ τῶ

Nunc autem dicamus, cur plures esse cæli non pos-
 sunt. Hoc enim considerandum diximus esse, si quispiam
 demonstratum esse de corporibus universaliter non putet
 extra mundum hunc nihil ipsorum esse posse, sed sermonem
 dictum esse duntaxat existimet de hisce corporibus, quæ
 indefinite ponuntur. Omnia itaque corpora et vi, et na-
 tura, et manent, et moventur. Atque quo in loco non vi
 manent, ad eum secundum naturam feruntur, et ad quem
 non vi feruntur, in eo manent natura. Quo vero in loco vi
 manent, ad eum et vi sane feruntur; et ad quem vi ferun-
 tur, in eo vi quoque manent. Præterea si hæc latio vi fit,
 contraria competit secundum naturam. (2) Atque si ad hoc
 medium illinc vi terra feretur, hinc illuc secundum naturam
 feretur. Et si hic terra non vi manet, et hic natura sane
 feretur. Unus autem erit ille motus, qui est secundum na-
 turam. (3) Præterea, mundos universos ex eisdem corpo-
 ribus constare, quum sint ejusdem naturæ, necesse est.
 Corporum etiam unumquodque potentiam eandem habere
 necesse est: ut terram, ignem, et ea quæ inter hæc collocan-
 tur. Nam si hæc solo conveniunt nomine, et non forma eadem
 ea quæ illic et hic sunt, dicuntur, universum quoque no-
 mine profecto tantum Mundus dicitur. Patet igitur, ipsorum
 aliud e medio, aliud ad medium aptum esse suapte natura
 ferri, si ignis omnis ejusdem est formæ, et unumquodque, ut

πυρὶ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ὡσπερ καὶ τὰ ἐν τούτῳ
 μόρια τοῦ πυρός. Ὅτι δ' ἀνάγκη οὕτως ἔχειν, ἐκ τῶν
 περὶ τὰς κινήσεις ὑποθέσεων φανερόν· α' τε γὰρ κινή-
 σεις πεπερασμέναι, ἕκαστόν τε τῶν στοιχείων λέγεται
 5 καθ' ἑκάστην τῶν κινήσεων. (4) Ὅστ' εἶπερ καὶ αἱ
 κινήσεις αἱ αὐταί, καὶ τὰ στοιχεία ἀνάγκη εἶναι παν-
 ταχοῦ ταῦτά. Πέφυκεν ἄρα φέρεσθαι καὶ ἐπὶ τὸδε
 τὸ μέσον τὰ ἐν ἄλλῳ κόσμῳ τῆς γῆς μόρια, καὶ πρὸς
 τὸδε τὸ ἔσχατον τὸ ἐκεῖ πῦρ. Ἄλλ' ἀδύνατον· τού-
 10 τῳ γὰρ συμβαίνοντος ἀνάγκη φέρεσθαι ἄνω μὲν τὴν
 γῆν ἐν τῷ οἰκείῳ κόσμῳ, τὸ δὲ πῦρ ἐπὶ τὸ μέσον, ὁμοίως
 δὲ καὶ τὴν ἐντεῦθεν γῆν ἀπὸ τοῦ μέσου φέρεσθαι κατὰ
 φύσιν, πρὸς τὸ ἐκεῖ φερομένην μέσον διὰ τὸ τοὺς κόσμους
 οὕτω κείσθαι πρὸς ἀλλήλους. (5) Ἡ γὰρ οὐ θετέον
 15 τὴν αὐτὴν εἶναι φύσιν τῶν ἀπλῶν σωμάτων ἐν τοῖς
 πλείοσιν οὐρανοῖς, ἢ λέγοντας οὕτως τὸ μέσον ἐν ποιεῖν
 ἀνάγκη καὶ τὸ ἔσχατον· τούτου δ' ὄντος ἀτόπου ἀδύ-
 νατον εἶναι κόσμους πλείους ἐνός. (6) Τὸ δ' ἀξιοῦν
 ἄλλαν εἶναι φύσιν τῶν ἀπλῶν σωμάτων, ἂν ἀποσχῶσιν
 20 ἕλαττον ἢ πλείον τῶν οἰκείων τόπων, ἄλογον· τί γὰρ
 διαφέρει τοσονδὲ φάναι μῆκος ἀποσχεῖν ἢ τοσονδὲ;
 διοίσει γὰρ κατὰ λόγον, ὅσω πλείον μᾶλλον, τὸ δ' εἶδος
 τὸ αὐτό. (7) Ἄλλὰ μὴν ἀνάγκη γ' εἶναι τινα κίνησιν
 αὐτῶν· ὅτι μὲν γὰρ κινουῦνται, φανερόν. Ὅτερον οὖν
 25 βία πάσας ἐροῦμεν κινεῖσθαι καὶ τὰς ἐναντίας; ἀλλ'
 ὁ μὴ πέφυκεν ὀλιγὸς κινεῖσθαι, ἀδύνατον τοῦτο κινεῖσθαι
 βία. Εἰ τοίνυν ἐστὶ τις κίνησις αὐτῶν κατὰ φύσιν,
 ἀνάγκη τῶν ὁμοιοειδῶν καὶ τῶν καθ' ἕκαστον πρὸς ἓνα
 ἀριθμῷ τόπον ὑπάρχειν τὴν κίνησιν, ὅλον πρὸς τὸδε τι
 30 μέσον καὶ πρὸς τὸδε τι ἔσχατον. (8) Εἰ δὲ πρὸς εἶδει
 ταῦτά, πλείω δέ, διότι καὶ τὰ καθ' ἕκαστα πλείω μὲν,
 εἶδει δ' ἕκαστον ἀδιάφορον, οὐ τῶ μὲν τῶ δ' οὐ τοιοῦτον
 ἔσται τῶν μορίων, ἀλλ' ὁμοίως πᾶσιν ὁμοίως γὰρ ἅπαντα
 κατ' εἶδος ἀδιάφορα ἀλλήλων, ἀριθμῷ δ' ἕτερον ὅτι οὖν
 35 ὁτουοῦν. (9) Λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι εἰ τὰ ἐνταῦθα μόρια
 πρὸς ἀλλήλα καὶ τὰ ἐν ἑτέρῳ κόσμῳ ὁμοίως ἔχει, καὶ τὸ
 ληφθὲν ἐντεῦθεν οὐδὲν διαφερόντως πρὸς τῶν ἐν ἄλλῳ τινὶ
 κόσμῳ μορίων καὶ πρὸς τῶν ἐν τῷ αὐτῷ, ἀλλ' ὡσαύτως·
 διαφέρουσι γὰρ οὐθὲν εἶδει ἀλλήλων. (10) Ὅστ' ἀναγκαῖον
 40 ἢ κινεῖν ταῦτας τὰς ὑποθέσεις, ἢ τὸ μέσον ἐν εἶναι καὶ
 τὸ ἔσχατον. Τούτου δ' ὄντος ἀνάγκη καὶ τὸν οὐρανὸν
 ἓνα μόνον εἶναι καὶ μὴ πλείους, τοῖς αὐτοῖς τεκμηρίοις
 τούτοις καὶ ταῖς αὐταῖς ἀνάγκαις. (11) Ὅτι δ' ἐστὶ τι
 οὐ πέφυκεν ἢ γῆ φέρεσθαι καὶ τὸ πῦρ, δῆλον καὶ ἐκ
 45 τῶν ἄλλων. Ὅλιγὸς γὰρ τὸ κινούμενον ἐκ τινος εἰς τι
 μεταβάλλει, καὶ ταῦτα ἐξ οὗ καὶ εἰς δ' εἶδει διαφέρει.
 Πᾶσα δὲ πεπερασμένη μεταβολή, ὅσον τὸ ὑγιαζόμενον
 ἐκ νόσου εἰς ὑγίαιαν καὶ τὸ αὐξανόμενον ἐκ μικρότητος
 εἰς μέγεθος. Καὶ τὸ φερόμενον ἄρα· καὶ γὰρ τοῦτο
 50 γίνεται ποθεν ποῖ. Δεῖ ἄρα εἶδει διαφέρειν ἐξ οὗ καὶ
 εἰς δ' ὀλίγου φέρεσθαι, ὡσπερ τὸ ὑγιαζόμενον, οὐχ οὗ
 ἔτυχεν, οὐδ' οὐ βούλεται ὁ κινῶν. Καὶ τὸ πῦρ ἄρα καὶ
 ἢ γῆ οὐκ εἰς ἄπειρον φέρονται, ἀλλ' εἰς ἀντικείμενα.
 Ἀντίκειται δὲ κατὰ τόπον τὸ ἄνω τῷ κάτω, ὥστε ταῦτα

ceterorum eae etiam partes ignis, quae hoc in mundo sunt.
 Haec autem ita sese habere necessario, ex suppositionibus pa-
 tet quas de motibus prius attulimus. Nam et motiones finitae
 sunt, et unumquodque elementorum per unumquemque
 motuum dicitur. (4) Quare si motiones eadem sunt, et
 elementa sint eadem ubique, necesse est. Partes igitur terrae
 quae in alio mundo sunt, etiam ad hoc medium aptae sunt
 ferri: et ignis etiam qui est ibi, ad hoc ultimum ferri suapte
 natura potest. At impossibile est. Si enim hoc eveniat, sur-
 sum quidem terram suo in mundo, ignem autem ad medium
 ferri necesse est: simili modo et terram, quae est hic, e me-
 dio secundum naturam ferri, medium illius mundi peten-
 tem, necesse est, propterea quod mundi inter sese talem
 habent positionem. (5) Aut enim ponendum non est, ean-
 dem corporum naturam simplicium in caelis pluribus esse:
 aut si eandem esse ponamus, ipsum medium unum, et ul-
 timum itidem unum faciamus, necesse est. Quodsi hoc ab-
 surdum eveniat, uno plures esse mundos impossibile est.
 (6) Censere autem aliam simplicium esse naturam, si mi-
 nus aut plus a propriis locis distent, metas egredietur rati-
 onis. Quid enim refert, tanta longitudine, an tanta di-
 stent? Different enim tanto ratione magis, quanto plus
 distent: formam autem eandem habebunt. (7) At vero
 motum ipsorum aliquem esse, necesse est: patet enim, ipsa
 moveri. Omnibusne igitur motibus vi moveri, contrariisque
 dicemus? At quod omnino moveri aptum non est, id ut vi
 moveatur fieri nequit. Si igitur est quispiam motus ipsorum
 secundum naturam, et eorum sane, quae sunt ejusdem
 formae, et singulorum ad unum numero locum, ad hoc,
 inquam, medium, et ad hoc ultimum, motionem esse ne-
 cesse est. (8) Si vero ad eadem specie, plura autem numero,
 motus ipsorum sit, propterea quod et singula plura quidem
 sunt, specie vero non differunt: non huic quidem partium
 tale, huic autem non tale, sed similiter omnibus idem ac-
 commodabitur. Eadem enim nec differente omnes inter sese
 specie constat esse, numero vero quamvis a quavis differre.
 (9) Hoc autem ideo dico, quia si partes, quae hic sunt, et
 partes, quae in altero mundo sunt, inter sese similiter habent,
 etiam ea quae hinc est sumpta, nullam differentiam ad ea-
 rum partium ullam habet, quae in alio, et in eodem sunt
 mundo, sed eodem se habet ad omnes: quippe quum inter
 se non differant forma. (10) Quare aut hasce suppositiones
 movere, aut medium unum, et ultimum unum esse, ne-
 cesse est. Quod si sit, et caelum his eisdem profecto signis et
 eisdem necessitatibus unum solum nec plures esse necesse
 est. (11) Esse autem quippiam, quo ferri terra est apta, ac
 ignis, ex ceteris etiam patet. Omnino enim id quod mo-
 vetur, ex quopiam in quippiam mutatur: atque haec, ex quo,
 inquam, et in quod, specie differunt. Omnis autem mutatio,
 finita est sane: velut id quod sanatur, ex morbo it ad sani-
 tatem; et id quod accrescit, e quantitate parva ad magnam
 accedit. Id ergo quod fertur, legem eandem subit: et
 enim hoc ex loco in locum eundo fit. Id ergo, ex quo, et
 id, ad quod aptum est ferri, specie differre oportet, quem-
 admodum id quod sanatur, non quovis sine ullo discrimine
 pergit, neque quo vult is qui movet. Et ignis ergo, et
 terra, non in infinitum, sed in opposita sane feruntur.
 Supra autem, et infra sunt ea quae in loco subeunt oppa-

ἔσται πέρατα τῆς φορᾶς, (12) ἐπεὶ καὶ ἡ κύκλω ἔχει πῶς ἀντικείμενα τὰ κατὰ διάμετρον· τῇ δ' ὄλη οὐκ ἔστιν ἐναντίον οὐδέν. Ὡστε καὶ τούτοις τρόπον τινὲ ἡ κίνησις εἰς τὰ ἀντικείμενα καὶ πεπερασμένα. Ἀνάγκη ἄρα εἶναι τι τέλος καὶ μὴ εἰς ἄπειρον φέρεσθαι. (13) Τε-
 5 κμηρίων δὲ τοῦ μὴ εἰς ἄπειρον φέρεσθαι καὶ τὸ τὴν γῆν μὲν, ὅσῳ ἂν ἐγγυτέρω ᾖ τοῦ μέσου, θᾶττον φέρεσθαι, τὸ δὲ πῦρ, ὅσῳ ἂν τοῦ ἄνω. Εἰ δ' ἄπειρον ᾖν, ἄπειρος ἂν ᾖν καὶ ἡ ταχυτῆς καὶ τὸ βάρος καὶ ἡ κουφό-
 10 τῆς· ὡς γὰρ τὸ κατωτέρω ταχυτῆτι ἐτέρου τῷ βαρεῖ ἂν ᾖν ταχύ, οὕτως εἰ ἄπειρος ᾖν ἡ τούτου ἐπίδοσις, καὶ ἡ τῆς ταχυτῆτος ἐπίδοσις ἄπειρος ἂν ᾖν. (14) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὑπ' ἄλλου φέρεται αὐτῶν τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω· οὐδὲ βία, ὥσπερ τινὲς φασὶ τῇ ἐκθλίψει. Βρα-
 15 δύτερον γὰρ ἂν ἐκινεῖτο τὸ πλεῖον πῦρ ἄνω καὶ ἡ πλείων γῆ κάτω· νῦν δὲ τοῦναντίον ἀεὶ τὸ πλεῖον πῦρ θᾶττον φέρεται καὶ ἡ πλείων γῆ εἰς τὸν αὐτῆς τόπον. Οὐδὲ θᾶττον ἂν πρὸς τῷ τέλει ἐφέρετο, εἰ τῇ βίᾳ καὶ τῇ ἐκθλίψει· πάντα γὰρ τοῦ βιασαμένου πορρω-
 20 τέρω γιγνόμενα βραδύτερον φέρεται, καὶ ὅθεν βία, ἐκεῖ φέρεται οὐ βία. (15) Ὡστ' ἐκ τούτων θεωροῦσιν ἔστι λαβεῖν τὴν πίστιν περὶ ὧν λέγομεν ἱκανῶς. Ἔτι δὲ καὶ διὰ τῶν ἐκ τῆς πρώτης φιλοσοφίας λόγων δειχθεῖν ἂν, καὶ ἐκ τῆς κύκλω κινήσεως ᾖν ἀναγκαῖον αἰτίων
 25 ἁμοίως ἐνταῦθα τ' εἶναι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις κόσμοις. (16) Δῆλον δὲ κἀν ὧδε γένοιτο σκοποῦμένους ὅτι ἀνάγκη ἓνα εἶναι τὸν οὐρανόν. Τριῶν γὰρ ὄντων τῶν σωματι-
 κῶν στοιχείων, τρεῖς ἔσονται καὶ οἱ τόποι τῶν στοιχείων, εἷς μὲν ὁ τοῦ ὑψισταμένου σώματος ὁ περὶ τὸ μέσον,
 30 ἄλλος δὲ ὁ τοῦ κύκλω φερομένου, ὅσπερ ἔστιν ἔσχατος, τρίτος δ' ὁ μεταξὺ τούτων ὁ τοῦ μέσου σώματος. Ἀνάγκη γὰρ ἐν τούτῳ εἶναι τὸ ἐπιπολάζον· εἰ γὰρ μὴ ἐν τούτῳ, ἔξω ἔσται. Ἀλλ' ἀδύνατον ἔξω· τὸ μὲν γὰρ ἀβαρὲς τὸ δ' ἔχον βάρος, κατωτέρω δὲ ὁ τοῦ βάρους
 35 ἔχοντος σώματος τόπος, εἴπερ ὁ πρὸς τῷ μέσῳ τῷ βαρέως. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ παρὰ φύσιν· ἄλλω γὰρ ἔσται κατὰ φύσιν, ἄλλο δ' οὐκ ᾖν. Ἀνάγκη ἄρα ἐν τῷ μεταξὺ εἶναι. Τούτου δ' αὐτοῦ τίνες εἰσὶ διαφοραί, ὅσπερ ἐροῦμεν. Περὶ μὲν οὖν τῶν σωματικῶν στοιχείων,
 40 πῶς τ' ἔστι καὶ πόσα, καὶ τίς ἐκάστου τόπος, ἔτι δ' ὅλων πόσοι τὸ πλῆθος οἱ τόποι, δῆλον ἡμῖν ἐκ τῶν εἰρημένων.

sitionem. Quibus efficitur ut hæc lationis sint fines. (12) Nam et conversio, opposita quodammodo habet ea quæ per diametrum distant : toti vero non est contrarium quicquam. Quare et hisce motio quodammodo in opposita fit, atque finita. Sit igitur quispiam exitus, et non sine fine ferantur, necesse est. (13) Non ferri autem hæc in infinitum, signum etiam hoc esse videtur. Terra namque, et ignis, quo propinquiora sunt locis suis, illa quidem medio, ignis vera supero loco, eo celerius porro feruntur. Quodsi infinitus esset locus, infinita nimirum et celeritas esset, et gravitas et levitas. Nam ut id quod inferius altero pergeret, celeritate differens, gravitate celere esset : sic si infinita esset hujus accretio, etiam incrementum sane celeritatis infinitum esset. (14) At vero neque ab alio, neque vi, ut quidam inquit, extrusum, sursum alterum ipsorum, deorsum alterum fertur. Tardius enim, major ignis sursum, et major terra deorsum utique moveretur. Nunc autem contrarium fit : ignis enim major, et terra etiam major celerius semper proprium locum petit. Neque porro celerius prope finem pergerent, si vi extrusioneque moverentur. Omnia namque quæ ita moventur, quum longius ab eo quod vim attulit, distant, tardius sane feruntur : atque unde vi pulsa sunt, illuc non vi sed suapte nutu feruntur. (15) Quare fides ex hisce sumi de quibus loquimur, satis potest. Præterea per rationes etiam, quæ ex prima philosophia adduci possunt, et ex ipsa conversione (quam quidem hic similiter, et in ceteris mundis perpetuum esse, necesse est) hoc idem demonstrari profecto potest. (16) Fuerit insuper manifestum, cælum necessario unum esse, etiam si hoc considerabimus modo. Nam quum tria sint elementa corporea, tria nimirum et loca elementorum erunt. Atque unus quidem locus corporis ejus erit quod sub omnibus collocatur, qui quidem circa medium est. Alius autem ejus quod orbe fertur, qui quidem ultimus est. Et tertius, ejus quod est medium corpus, qui quidem inter hæc loca medius est. In hoc enim id esse corpus necesse est, quod eminent levitate. Nam si in hoc non est, extra collocabitur sane. At hoc fieri non potest. Aliud enim pondere caret, aliud pondus habet : locus autem ejus corporis, quod pondus habet, inferior est, si is qui est in medio, gravis est corporis locus. At neque præter naturam in hoc est loco : competet enim alii hoc secundum naturam. At nullum est aliud corpus. In ipso ergo medio inter dicta loca hoc esse necesse est. Hujus autem ipsius quænam sint differentiæ, posterius explicabimus. De corporeis igitur elementis quænam, et quot sint, et quis cujusque locus, et quot insuper sint multitudinem ipsa loca, ex his quæ diximus, patuit.

CAP. IX.

Ὅτι δ' οὐ μόνον εἷς ἔστιν οὐρανός, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον γενέσθαι πλείους, ἔτι δ' ὡς αἰδίου ἀφθαρτος ἂν καὶ
 45 ἀγέννητος, λέγωμεν, πρῶτον διαπορήσαντες περὶ αὐτοῦ. (2) Δόξειε γὰρ ἂν ὡαὶ σκοποῦμένους ἀδύνατον ἓνα καὶ μόνον εἶναι αὐτόν· ἐν ἅσπαι γὰρ καὶ τοῖς φύσει καὶ τοῖς ἀπὸ τέχνης συνεστῶσι καὶ γεγεννημένοις ἕτερόν ἔστιν αὐτῇ καθ' αὐτὴν ἡ μορφή καὶ μειμιγμένη μετὰ
 50 τῆς ὕλης, οἷον τῆς σφαιρας ἕτερον τὸ εἶδος καὶ ἡ χρυσῆ καὶ ἡ χαλκῆ σφαῖρα, καὶ πάλιν τοῦ κύκλω ἕτερα ἡ μορφή καὶ ὁ χαλκός καὶ ὁ ξύλινος κύκλος· τὸ γὰρ τί

Dicamus autem deinceps oportet, mundum non solum unum esse, sed etiam plures esse non posse, et insuper perpetuum esse, quum neque corruptionem, neque generationem subire possit : primo dubitatione de ipso allata. (2) Nam si hoc pacto considerabimus, impossibile esse videbitur, unum ipsum ac solum esse. Universis enim rebus, quæ aut a natura, aut ab arte sunt factæ, aliud est ipsa per se ipsam forma, et quæ est cum materia mixta, ceu sphaera forma alia est, et aurea atque aenea sphaera : et circuli rursus alia est ipsa forma, et æneus circulus, li-

ἦν εἶναι λέγοντες σφαῖρα ἢ κύκλω οὐκ ἐροῦμεν ἐν τῷ λόγῳ χρυσὸν ἢ χαλκόν, ὡς οὐκ ὄντα ταῦτα τῆς οὐσίας· ἐὰν δὲ τὴν χαλκῆν ἢ χρυσῆν, ἐροῦμεν, καὶ ἐὰν μὴ δυνώμεθα νοῆσαι μηδὲ λαβεῖν ἄλλο τι παρὰ τὸ καθ' ἕκαστον.

6 Ἐνίοτε γὰρ οὐθὲν κωλύει τοῦτο συμβαίνειν, ὅσον εἰ μόνος εἷς ληφθεὶς κύκλος· οὐθὲν γὰρ ἦττον ἄλλο ἔσται τὸ κύκλω εἶναι καὶ τῷδε τῷ κύκλω, καὶ τὸ μὲν εἶδος, τὸ δ' εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ καὶ τῶν καθ' ἕκαστον. Ἐπεὶ οὖν ἔστιν ὁ οὐρανὸς αἰσθητός, τῶν καθ' ἕκαστον ἂν εἴη· τὸ

10 γὰρ αἰσθητὸν ἅπαν ἐν τῇ ὕλῃ ὑπῆρχεν. Εἰ δὲ τῶν καθ' ἕκαστον, ἕτερον ἂν εἴη τῷδε τῷ οὐρανῷ εἶναι καὶ οὐρανῷ ἅπλως. Ἐτερον ἄρα δεῖ ὁ οὐρανὸς καὶ οὐρανὸς ἅπλως, καὶ τὸ μὲν ὡς εἶδος καὶ μορφή, τὸ δ' ὡς τῇ ὕλῃ μεμιγμένον. Ὡν δ' ἐστὶ μορφή τις καὶ εἶδος,

15 ἦτοι ἔστιν ἢ ἐνδέχεται πλείω γενέσθαι τὰ καθ' ἕκαστα. Ἐἴτε γὰρ ἔστιν εἶδη, καθάπερ φασί τινες, ἀνάγκη τοῦτο συμβαίνειν, εἴτε καὶ χωριστὸν μὴθὲν τῶν τοιούτων, οὐθὲν ἦττον· ἐπὶ πάντων γὰρ οὕτως δροῦμεν, ὅσων ἡ οὐσία ἐν ὕλῃ ἐστίν, πλείω καὶ ἄπειρα ὄντα τὰ ὁμοιο-

20 εἶδη. Ὡστε ἦτοι εἰσὶ πλείους οἱ οὐρανοὶ ἢ ἐνδέχεται πλείους εἶναι. (3) Ἐκ μὲν οὖν τούτων ὑπολάβοι τις ἂν καὶ εἶναι καὶ ἐνδέχασθαι πλείους εἶναι οὐρανοὺς· σκεπτέον δὲ πάλιν τί τούτων λέγεται καλῶς καὶ τί οὐ καλῶς. Τὸ μὲν οὖν ἕτερον εἶναι τὸν λόγον τὸν ἄνευ τῆς

25 ὕλης καὶ τὸν ἐν τῇ ὕλῃ τῆς μορφῆς καλῶς τε λέγεται, καὶ ἔστω τοῦτ' ἀληθές. Ἄλλ' οὐδὲν ἦττον οὐδέμια ἀνάγκη διὰ τοῦτο πλείους εἶναι κόσμους, οὐδ' ἐνδέχεται γενέσθαι πλείους, εἴπερ οὗτος ἐξ ἀπάσης ἐστὶ τῆς ὕλης, ὡσπερ ἔστιν. (4) Ὡδὲ δὲ μᾶλλον ἴσως τὸ λεγόμενον

30 ἔσται ὀρθόν. Εἰ γὰρ ἔστιν ἡ γρυπότης καμπυλότης ἐν ῥινὶ ἢ σαρκί, καὶ ἔστιν ὕλη τῇ γρυπότητι ἢ σάρξ, εἰ ἐξ ἀπασῶν τῶν σαρκῶν μία γένοιτο σὰρξ καὶ ὑπάρξειεν αὐτῇ τὸ γρυπόν, οὐθὲν ἂν ἄλλ' οὐτ' εἴη γρυπὸν οὐτ' ἐνδέχοιτο γενέσθαι. Ὁμοίως δὲ καὶ εἰ τῷ ἀνθρώπῳ

35 ἔστιν ὕλη σάρκες καὶ ὀστέα, εἰ ἐκ πάσης τῆς σαρκὸς καὶ πάντων τῶν ὀστέων ἀνθρώπος γένοιτο ἀδυνάτων ὄντων διαλυθῆναι, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο εἶναι ἄλλον ἀνθρώπον. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ὅλως γὰρ ὅσων ἔστιν ἡ οὐσία ἐν ὑποκειμένῃ τινὶ ὕλῃ, τούτων οὐδὲν ἐνδέχεται

40 γενέσθαι μὴ ὑπαρχούσης τινὸς ὕλης. (5) Ὁ δ' οὐρανὸς ἔστι μὲν τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐκ τῆς ὕλης· ἀλλ' εἰ μὴ ἐκ μορίου αὐτῆς συνέστηκεν ἀλλ' ἐξ ἀπάσης, τὸ μὲν εἶναι αὐτῷ οὐρανῷ καὶ τῷδε τῷ οὐρανῷ ἕτερον ἔστιν, οὐ μέντοι οὐτ' ἂν εἴη ἄλλος οὐτ' ἂν ἐνδέχοιτο γενέσθαι

45 πλείους διὰ τὸ πᾶσαν τὴν ὕλην περιελιχθέναι τοῦτον. Λείπεται ἄρα τοῦτο δεῖξαι, ὅτι ἐξ ἅπαντος τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ συνέστηκε σώματος. (6) Εἴπωμεν δὲ πρῶτον τί λέγομεν εἶναι τὸν οὐρανὸν καὶ ποσαγῶς, ἵνα μᾶλλον ἡμῖν ὀρθόν γένηται τὸ ζητούμενον. Ἐνα

50 μὲν οὖν τρόπον οὐρανὸν λέγομεν τὴν οὐσίαν τὴν τῆς ἐσχάτης τοῦ παντός περιφορᾶς, ἢ σῶμα φυσικὸν τὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός· εἰώθαμεν γὰρ τὸ ἔσχατον καὶ τὸ ἄνω μάλιστα καλεῖν οὐρανόν, ἐν ᾧ καὶ τὸ θεῖον πᾶν ἰδρῦσθαι φαμεν. Ἄλλον δ' αὖ τρόπον τὸ

gneusve. Sphaeræ namque quidditatem, aut circulo assignantes, non aurum, non æs in oratione dicemus: quippe quum hæc substantiæ non sint: si vero æneam aut auream sphaeram indicamus, sic dicemus, etiam si præter singulare quicquam aliud intelligere aut sumere non possumus: (interdum enim ut hoc accidat, nihil obstat; veluti si solus unus circulus fuerit sumptus:) non minus enim aliud erit esse circumlum, et hunc circumlum esse, et illud quidem forma, hoc autem in materia forma erit ac singulare. Quum igitur cælum sensibile sit, singularium aliquid erit profecto. Sensibile enim omne, in materia est. Si singulare autem est, aliud erit esse hoc cælum, et cælum simpliciter. Est ergo aliud, hoc cælum et simpliciter cælum: atque hoc est ut species atque forma; illud ut cum materia mixtum. Quorum autem forma quædam et species est, eorum aut sunt, aut esse possunt plura singulariter. Nam si sint, ut quidam inquit, formæ; hoc accidere sane necesse est: sin nihil sit talium separatum, non minus idem evenire necesse est. In omnibus enim hisce, quorum substantia in materia est, plura esse, et infinita ea quæ sunt ejusdem speciei, videmus. Quare aut sunt plures cæli, aut plures esse profecto possunt. (3) Ex his igitur quispiam existimaverit, et esse plures cælos, et posse etiam esse. Considerandum autem rursus est, quidnam horum dicitur recte, et quid non recte. Aliam igitur esse formæ rationem, eam quæ sine materia est, aliam, eam quæ in materia est, recte profecto dicitur: atque verum esse ponatur. Nulla tamen ob id ipsum, mundos aut plures esse, aut plures esse posse, necessitas est: si hic universa ex materia constat, ut et constare videtur. (4) Hoc autem modo forsitan id quod dicitur, magis patebit. Si enim simitas, concavitas est in naso, aut in carne, caroque materies est simitatis; si omnibus ex carnibus una fieret caro, atque in hac simitas esset orta: nullum aliud simum aut esset, aut fore omnino posset. Simili quoque modo si materies in homine caro est atque ossa, si universa ex carne atque ossibus fieret homo, atque illa dissolvi non possent: alius homo profecto esse non posset. Eadem fuerit et in ceteris ratio. Omnino enim quorum substantia in subjecta materia quadam est, eorum nihil oriri potest, si non aliqua materia sit. (5) Cælum autem, est quidem singulare quiddam, et ex materia constat: sed si non ex ipsius materiei parte, sed ex universa materia constat, esse quidem ipsum per se cælum, atque hoc cælum esse, aliud est; non tamen aut aliud erit, aut plures fieri possunt, propterea quod universam hoc materiam est complexum. Restat ergo ut hoc demonstraretur: ex universo ipsum naturali corpore sensibilibus constare. (6) Dicamus autem primum quiddam cælum esse dicamus, atque quot modis: quo magis id nobis manifestum, quod quaeritur, fiat. Uno igitur modo cælum dicimus, substantiam ultimæ universi conversionis, aut id naturale corpus, quod est in ultima universi conversione. Ultimum enim superumque corpus, cælum maxime consuevimus appellare, in quo et universum divinum dicimus esse. Alio

συνεχές σῶμα τῆ ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός, ἐν
 ᾧ σελήνη καὶ ἥλιος καὶ ἕνια τῶν ἀστρων· καὶ γὰρ
 ταῦτα ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι φαμεν. Ἔτι δ' ἄλλως λέγο-
 5 μεν οὐρανὸν τὸ περιεχόμενον σῶμα ὑπὸ τῆς ἐσχάτης
 περιφορᾶς· τὸ γὰρ ὅλον καὶ τὸ πᾶν εἰώθαμεν λέγειν
 οὐρανόν. (7) Τριχῶς δὴ λεγομένου τοῦ οὐρανοῦ, τὸ
 ὅλον τὸ ὑπὸ τῆς ἐσχάτης περιεχομένου περιφορᾶς ἐξ
 ἀπαντὸς ἀνάγκη συνεστάναι τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ αἰσθη-
 10 τοῦ σώματος διὰ τὸ μήτ' εἶναι μηδὲν ἔξω σώμα τοῦ
 οὐρανοῦ μήτ' ἐνδέχεται γενέσθαι. Εἰ γὰρ ἔστιν ἔξω τῆς
 ἐσχάτης περιφορᾶς σῶμα φυσικόν, ἀνάγκη αὐτὸ ἦτοι
 τῶν ἀπλῶν εἶναι σωματικῶν ἢ τῶν συνθέτων, καὶ ἢ κατὰ
 φύσιν ἢ παρὰ φύσιν εἶναι. Ἐῶν μὲν οὖν ἀπλῶν οὐθὲν
 15 ἂν εἴη. Τὸ μὲν γὰρ κύκλῳ φερόμενον δέδεικται ὅτι
 οὐκ ἐνδέχεται μεταλλάξαι τὸν αὐτοῦ τόπον. (8) Ἀλλὰ
 μὴν οὐδὲ τὸ ἀπὸ τοῦ μέσου δυνατόν, οὐδὲ τὸ ὑφιστάμε-
 νον. Κατὰ φύσιν μὲν γὰρ οὐκ ἂν εἴησαν (ἄλλοι γὰρ
 αὐτῶν οἰκεῖοι τόποι), παρὰ φύσιν δ' εἴπερ εἰσίν, ἄλλοι
 20 τινὲς ἔσται κατὰ φύσιν ὁ ἕξω τόπος· τὸν γὰρ τούτῳ παρὰ
 φύσιν ἀναγκαῖον ἄλλῳ εἶναι κατὰ φύσιν. Ἀλλ' οὐκ ἦν
 ἄλλο σῶμα παρὰ ταῦτα. Οὐκ ἄρ' ἔστι δυνατόν οὐθὲν
 τῶν ἀπλῶν ἔξω εἶναι τοῦ οὐρανοῦ σῶμα. Εἰ δὲ μὴ
 τῶν ἀπλῶν, οὐδὲ τῶν μικτῶν· ἀνάγκη γὰρ εἶναι καὶ τὰ
 25 ἀπλᾶ τοῦ μικτοῦ ὄντος. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ γενέσθαι δυ-
 νατόν· ἦτοι γὰρ κατὰ φύσιν ἔσται ἢ παρὰ φύσιν, καὶ
 ἢ ἀπλοῦν ἢ μικτόν, ὥστε πάλιν ὁ αὐτὸς ἤξει λόγος·
 οὐθὲν γὰρ διαφέρει σκοπεῖν εἰ ἔστιν ἢ εἰ γενέσθαι δυνα-
 30 τόν. Φανερόν τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι οὐτ' ἔστιν
 ἔξω οὐτ' ἐγχεῖται γενέσθαι σώματος ὄγκον οὐθενός· ἐξ
 ἀπάσης γὰρ ἔστι τῆς οἰκείας ὕλης ὁ πᾶς κόσμος· ὕλη γὰρ
 ἦν αὐτῷ τὸ φυσικὸν σῶμα καὶ αἰσθητόν. Ὡστ' οὐτε
 35 νῦν εἰσὶ πλείους οὐρανοὶ οὐτ' ἐγένοντο, οὐτ' ἐνδέχεται
 γενέσθαι πλείους· ἀλλ' εἷς καὶ μόνος καὶ τέλειος οὗτος
 οὐρανός ἐστιν. (9) Ἄμα δὲ δῆλον ὅτι οὐδὲ τόπος οὐδὲ
 κενὸν οὐδὲ χρόνος ἔστιν ἔξω τοῦ οὐρανοῦ· ἐν ἀπαντί γὰρ
 τόπῳ δυνατόν ὑπάρχει σῶμα· κενὸν δ' εἶναι φασιν ἐν
 ᾧ μὴ ἐνυπάρχει σῶμα, δυνατόν δ' ἔστι γενέσθαι. (10) Χρό-
 40 νος δὲ ἀριθμὸς κινήσεως· κινήσις δ' ἄνευ φυσικοῦ σώμα-
 τος οὐκ ἔστιν. Ἐξω δὲ τοῦ οὐρανοῦ δέδεικται ὅτι οὐτ'
 ἔστιν οὐτ' ἐνδέχεται γενέσθαι σῶμα. Φανερόν ἄρα
 ὅτι οὐτε τόπος οὐτε κενὸν οὐτε χρόνος ἔστιν ἔξωθεν·
 45 διόπερ οὐτ' ἐν τόπῳ τάκει πέφυκεν, οὐτε χρόνος αὐτὰ
 ποιεῖ γηράσκειν, οὐδ' ἔστιν οὐδενὸς οὐδεμῖα μεταβολῆ
 τῶν ὑπὲρ τὴν ἐξωτάτω τεταγμένων φορᾶν, ἀλλ' ἀναλ-
 50 λώτα καὶ ἀπαθῆ τὴν ἀρίστην ἔχοντα ζωὴν καὶ τὴν
 αὐταρκεστάτην διατελεῖ τὸν ἀπαντα αἰῶνα. Καὶ γὰρ
 τοῦτο τούνομα θείως ἐφθεγκται παρὰ τῶν ἀρχαίων. Τὸ
 γὰρ τέλος τὸ περιέχον τὸν τῆς ἐκάστου ζωῆς χρόνον, οὐ
 μὴθὲν ἔξω κατὰ φύσιν, αἰὼν ἐκάστου κέκληται. (11) Κατὰ
 τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ τὸ τοῦ παντός οὐρανοῦ τέλος καὶ
 τὸ τὸν πάντα χρόνον καὶ τὴν ἀπειρίαν περιέχον τέλος
 αἰὼν ἔστιν, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ εἶναι εἰληφώς τὴν ἐπανυμίαν,
 ἀθάνατος καὶ θεός. Ὅθεν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξήρτηται,
 τοῖς μὲν ἀκριβέστερον τοῖς δ' ἀμαυρώς, τὸ εἶναι τε καὶ

modo cælum id corpus dicimus, quod est proximum ultimæ
 universi conversioni, in quo luna et sol, et nonnullæ stella-
 rum sunt collocatæ: hæc enim in cælo dicimus esse. Insuper
 alio modo dicitur cælum, id corpus quod a conversione
 ulla continetur: totum enim ac universum, cælum dici-
 cere consuevimus. (7) Quum igitur cælum tribus modis
 dicatur, totum id quod ab extrema conversione continetur,
 ex universo naturali sensibilibique corpore constare necesse
 est, propterea quod extra cælum neque est quicquam cor-
 10 pus, neque esse omnino potest. Nam si extra ultimam con-
 versionem corpus sit naturale, ipsum aut simplicium quod-
 dam corporum, aut compositorum esse, et aut secundum
 naturam, aut præter naturam sese habere, necesse est.
 Simplicium igitur corporum quoddam omnino non erit.
 Demonstratum est enim, id quod orbe fertur, mutare suum
 locum non posse. (8) At neque id esse potest, quod e
 medio fertur, neque etiam id quod sub omnibus collocatur.
 Etenim naturâ quidem ibi non erunt: alia namque sunt
 ipsorum propria loca. Si vero præter naturam sunt, alii
 cuiquam corporum exteris ille locus competet secundum
 naturam. Qui namque huic præter naturam tribuitur, is
 alii competat secundum naturam, necesse est. At nullum
 aliud præter hæc esse vidimus simplex corpus. Impos-
 15 sibile est ergo, corporum extra cælum quicquam simpli-
 cium esse. Quodsi corpus simplex nequeat ullum esse,
 neque quicquam mixtorum etiam esse potest. Sint enim et
 simplicia, si sit mixtum, necesse est. At vero neque fieri
 etiam potest. Aut enim præter naturam, aut secundum
 naturam, et aut simplex aut mixtum identidem erit. Quare
 eadem ratio sane redibit: nihil enim refert, si sit, an fore
 possit, considerare. Patet igitur ex dictis, nec esse nec posse
 esse ullius extra cælum corporis molem. Universus enim
 20 mundus ex sua tota materia constat. Materia namque
 ipsius esse vidimus naturale et sensibile corpus. Quare ne-
 que nunc plures sunt cæli, neque fuere, neque etiam pos-
 sunt esse: sed unicum est hoc cælum atque perfectum.
 (9) Patet insuper, neque locum extra cælum esse, neque
 vacuum, neque tempus. In omni namque loco corpus
 esse profecto potest. Vacuum autem id esse dicunt, in quo
 corpus non est, sed esse potest. (10) Tempus vero, motus
 25 numerum esse constat, et motus sine naturali corpore
 nullus est. At demonstratum est, extra cælum nec esse
 corpus, nec etiam posse esse. Patet ergo neque locum extra
 cælum esse, neque vacuum, neque tempus. Quocirca ne-
 que apta sunt ea quæ illic sunt, esse in loco, neque tempus
 senescere ipsa facit, neque ullius eorum est ulla mutatio,
 quæ super extima sunt disposita latione: sed nullis altera-
 30 tionibus, nullis passionibus prorsus subjecta, optimam in
 universa sempiternitate vitam et sufficientissimam habent.
 Divine namque nomen hoc pronuntiatum est ab antiquis.
 Finis enim, qui vitæ uniuscujusque continet tempus, cujus
 nihil est extra secundum naturam, sempiternitas uniuscu-
 jusque est nuncupatus. (11) Per eandem etiam rationem
 finis universi cæli, ac finis is, qui tempus totum infini-
 35 tumque continet, sempiternitas est, a semper essendo ap-
 pellatione sumpta: immortalis sane, atque divina: unde et
 ceteris, aliis exactius, aliis offuscatis, ipsum esse vivereque

ζην. Καὶ γὰρ καθάπερ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις φιλοσοφί-
μασι περὶ τὰ θεία πολλάκις προφαίνεται τοῖς λόγοις ὅτι
τὸ θεῖον ἀμετάβλητον ἀναγκάσιον εἶναι πᾶν τὸ πρῶτον
καὶ ἀκρότατον· ὁ οὕτως ἔχον μαρτυρεῖ τοῖς εἰρημένους.
9 Οὔτε γὰρ ἄλλο κρεῖττον ἐστὶν ὅ τι κινήσει (ἐκεῖνο γὰρ
ἂν εἴη θεϊότερον) οὐτ' ἔχει φαῦλον οὐθέν, οὐτ' ἐνδεδέξ
των αὐτοῦ καλῶν οὐδενός ἐστι. Καὶ ἀπαυστον δὴ
κίνησιν κινεῖται εὐλόγως· πάντα γὰρ παύεται κινούμενα,
ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον· τοῦ δὲ κύκλου σώμα-
10 τος ὁ αὐτὸς τόπος ὅθεν ἤρξατο καὶ εἰς ὃν τελευτᾷ.

dependet. Etenim ut in scholasticis circa divina institutioni-
bus, persæpe rationibus, divinum omne necessario mutatione
vacare docetur, et primum ipsum ac summum, hoc ita se
habens testis est dictis. Neque enim aliud præstabilius est,
quod quidem moveret (illud enim porro divinius esset); ne-
que pravitatis cuiusquam est particeps, neque bonorum suo-
rum cuiusquam indiget. Est incessabili motu non absque
ratione movetur. Universa enim cessant desinuntque moveri,
quum venerint suum in locum: ejus autem corporis, quod
versatur, idem est locus, in quo incepit, et in quo finit.

CAP. X.

Τούτων δὲ διωρισμένων λέγομεν μετὰ ταῦτα πότε-
ρον ἀγέννητος ἢ γενητός καὶ ἀφθαρτος ἢ φθαρτός, διεξ-
ελθόντες πρότερον τὰς τῶν ἄλλων ὑπολήψεις· αἱ γὰρ
15 εἰσὶν. Ἄμα δὲ καὶ μάλλον ἂν εἴη πιστὰ τὰ μέλλοντα
λεχθήσασθαι προακηκοῖσι τὰ τῶν ἀμφισβητούντων
λόγων δικαιώματα· τὸ γὰρ ἐρήμην καταδικάζεσθαι
δοκεῖν ἦττον ἂν ἡμῖν ὑπάρχοι· καὶ γὰρ δεῖ διαιτητὰς
ἀλλ' οὐκ ἀντιδίκους εἶναι τοὺς μέλλοντας τἀληθές κρί-
20 νειν ἱκανῶς. (2) Γενόμενον μὲν οὖν ἅπαντες εἶναι
φασιν, ἀλλὰ γενόμενον οἱ μὲν αἰδίον, οἱ δὲ φθαρτὸν
ὡςπερ ὀτιοῦν ἄλλο τῶν φύσει συνισταμένων, οἱ δ' ἐναλ-
λάξ ὅτε μὲν οὕτως ὅτε δὲ ἄλλως ἔχειν φθειρόμενον,
καὶ τοῦτο αἰεὶ διατελεῖν οὕτως, ὡςπερ Ἐμπεδοκλῆς
25 ὁ Ἀκραγαντίνος καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος. Τὸ μὲν
οὖν γενέσθαι μὲν αἰδίον δ' ὅμοιος εἶναι φάναι τῶν ἀδυ-
νάτων. Μόνα γὰρ ταῦτα θετίον εὐλόγως ὅσα ἐπὶ
πολλῶν ἢ πάντων δρῶμεν ὑπάρχοντα, περὶ δὲ τούτου
συμβαίνει τούναντίον· ἅπαντα γὰρ τὰ γινόμενα καὶ
30 φθειρόμενα φαίνεται. (3) Ἔτι δὲ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν
τοῦ ὠδὲ ἔχειν, ἀλλ' ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν πρότερον
τὸν ἅπαντα αἰῶνα, ἀδύνατον καὶ μεταβάλλειν· ἔσται
γάρ τι αἴτιον, ὃ εἰ ὑπῆρχε πρότερον, δυνατὸν ἂν ἦν
ἄλλως ἔχειν τὸ ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν. Εἰ δὲ πρότερον
35 ἐξ ἄλλως ἐχόντων συνέστη ὁ κόσμος, εἰ μὲν αἰεὶ οὕτως
ἐχόντων καὶ ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐκ ἂν ἐγένετο. Εἰ
δὲ γέγονεν, ἀνάγκη δηλονότι κάκεινα δυνατὰ εἶναι ἄλ-
λως ἔχειν καὶ μὴ αἰεὶ οὕτως ἔχειν, ὥστε καὶ συνεστῶτα
διαλυθήσεται καὶ διαλελυμένα συνέστη ἔμπροσθεν, καὶ
40 τοῦτ' ἀπειράκις ἢ οὕτως εἶχεν ἢ δυνατὸν ἦν. Εἰ δὲ
ταῦτ', οὐκ ἂν εἴη ἀφθαρτος, οὐτ' εἰ ἄλλως εἶχέ ποτε
οὐτ' εἰ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν. (4) Ἦν δὲ τινες βοήθειαν
ἐπιχειροῦσι φέρειν ἑαυτοῖς τῶν λεγόντων ἀφθαρτον μὲν
εἶναι γενόμενον δέ, οὐκ ἐστὶν ἀληθές· ὁμοίως γάρ φασι
45 τοῖς τὰ διαγράμματα γράφουσι καὶ σφᾶς εἰρηκέναι περὶ
τῆς γενέσεως, οὐχ ὡς γενομένου ποτέ, ἀλλὰ διδασκα-
λίας χάριν ὡς μάλλον γνωριζόντων, ὡςπερ τὸ διά-
γραμμα γινόμενον θεασαμένους. (5) Τοῦτο δ' ἐστίν,
ὡςπερ λέγομεν, οὐ τὸ αὐτό· ἐν μὲν γὰρ τῇ ποιήσει
50 τῶν διαγραμμάτων πάντων τεθέντων εἶναι ἅμα τὸ
αὐτὸ συμβαίνει, ἐν δὲ ταῖς τούτων ἀποδείξεσιν οὐ ταύ-
τόν. Ἄλλ' ἀδύνατον· τὰ γὰρ λημβανόμενα πρότερον

Hisce determinatis, consideremus deinceps oportet,
utrum mundus ingenerabilis sit, an generabilis, et incor-
ruptibilis, an corruptibilis: prius ceterorum opinionibus
recitatis. Demonstrationes enim contrariorum, dubitationes
de contrariis sunt. Insuper et dicenda magis credentur, si
sententiarum earum quæ in controversiam veniunt, jura
prius fuerint audita. Absentes enim condemnari deterius
utique nobis videtur. Etenim eos qui bene judicare vol-
unt de veritate, non adversarios, sed arbitros esse oportet.
(2) Omnes igitur factum quidem asserunt esse, sed factum
quidam perpetuum, quidam caducum, perinde ut quodvis
aliud eorum quæ natura constant, inquitur esse: quidam
vicissim interdum hoc, interdum alio modo sese habere sub-
euntem corruptionem, idque semper hoc fieri modo di-
cunt, ut Agrigentinus Empedocles et Ephesius Heraclitus.
Igitur factum quidem esse, perpetuum tamen esse, asse-
rere, ex iis est profecto quæ nequeunt esse. Ea namque
sola ponenda sunt, quæ in multis aut in omnibus esse vi-
demus. De hoc autem contrarium accidit: universa enim
quæ fiunt, et corruptionem subire videntur. (3) Præter-
ea, quod non habet principium hoc modo habendi, sed
aliter habere prius universa æternitate non potest, id et
mutari profecto nequit: erit enim aliqua causa, quæ qui-
dem si prius esset, aliter id sese habere posset, quod aliter
sese habere non potest. Quodsi mundus ex aliter prius ha-
bentibus constaret, si semper sic se habentibus, et non po-
tentibus aliter se habere, factus ipse profecto non esset: si
vero est factus, nimirum illa etiam aliter sese habere posse, et
non semper ita sese habere, necesse est. Quare et constituta
dissolventur, et dissoluta ante constituerunt: atque hoc infi-
nities, aut sic se habuit, aut poterat sic habere. Quod si
ita est, non vacabit sane corruptione, neque si olim ali-
ter sese habebat, neque si aliter sese habere possit. (4) Sub-
sidium autem, quod quidam eorum qui dicunt mundum
incorruptibilem quidem esse, attamen factum esse, sibi
ipsis enituntur ferre, verum non est. Inquitur enim, se
quoque, perinde ut geometræ, qui designationes descri-
bunt, de generatione mundi dixisse: non quia aliquando
mundus est ortus, sed gratia doctrinæ, quia discentes ma-
gis cognoscunt, si ut designationem viderint factum. (5) Hoc
autem non idem est, uti dicimus. Nam in designationum
quidem effectione, omnibus positus esse simul, accidit idem;
in horum autem demonstrationibus, non idem. Sed im-
possibile sane accidit: nam ea quæ prius posteriusve su-

καὶ ὑστερον ὑπεναντία ἐστίν· (6) ἐξ ἀτάκτων γὰρ ποτε τεταγμένα γενέσθαι φασίν, ἅμα δὲ τὸ αὐτὸ ἀτάκτων εἶναι καὶ τεταγμένον ἀδύνατον, ἀλλ' ἀνάγκη γένεσθαι εἶναι τὴν χωρίζουσαν καὶ χρόνον· ἐν δὲ τοῖς διαγράμμασιν οὐδὲν τῷ χρόνῳ κενώρισταί. Ὅτι μὲν οὖν ἀδύνατον αὐτὸν ἅμ' αἰδίον εἶναι καὶ γενέσθαι, φανερόν. (7) Τὸ δ' ἐναλλάξ συνιστάναι καὶ διαλύειν οὐθὲν ἀλλοιότερον ποιεῖν ἐστίν ἢ τὸ κατασκευάζειν αὐτὸν αἰδίον μὲν ἀλλὰ μεταβάλλοντα τὴν μορφήν, ὡσπερ εἰ τις ἐκ παιδὸς ἀνδρὰ γινόμενον καὶ ἐξ ἀνδρὸς παῖδα δὲ μὲν φθεῖρεσθαι δὲ δ' εἶναι οἰοίτο· (8) δῆλον γὰρ ὅτι καὶ εἰς ἄλλα τῶν στοιχείων συνιόντων οὐχ ἡ τυχούσα τάξις γίγνεται καὶ σύστασις, ἀλλ' ἡ αὐτὴ, ἄλλως τε καὶ κατὰ τοὺς τοῦτον τὸν λόγον εἰρηκότας, οἱ τῆς διαθεσεως ἐκατέρας αἰτιῶνται τὸ ἐναντίον. Ὅστ' εἰ τὸ ὅλον σῶμα συνεχές ὃν δὲ μὲν οὕτως δὲ δ' ἐκείνως διατίθεται καὶ διακεκσμηται, ἡ δὲ τοῦ ὅλου σύστασις ἐστὶ κόσμος καὶ οὐρανός, οὐκ ἂν ὁ κόσμος γίγνοιτο καὶ φθεῖρόντο, ἀλλ' αἱ διαθέσεις αὐτοῦ. (9) Τὸ δὲ ὅλος γενόμενον φθάρῃαι καὶ μὴ ἀνακάμπτειν ὄντος μὲν ἐνὸς ἀδύνατόν ἐστιν· πρὶν γὰρ γενέσθαι αἰεὶ ὑπῆργεν ἢ πρὸ αὐτοῦ σύστασις, ἣν μὴ γενομένην οὐχ οἶόντ' εἶναι φαμεν μεταβάλλειν ἀπείρων δ' ὄντων ἐνδέχεται μᾶλλον. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο πότερον ἀδύνατον ἢ δυνατόν, ἔσται δῆλον ἐκ τῶν ὑστερον· (10) εἰσι γὰρ τινες οἷς ἐνδέχεται δοκεῖ καὶ ἀγένητόν τι δὲ φθάρῃαι καὶ γενόμενον ἀφθαρτον διατελεῖν, ὡσπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ· ἐκεῖ γὰρ φησι τὸν οὐρανὸν γενέσθαι μὲν, οὐ μὴν ἀλλ' ἔσεσθαι γε τὸν αἰεὶ χρόνον. Πρὸς οὗς φυσικῶς μὲν περὶ τοῦ οὐρανοῦ μόνον εἰρηται, καθόλου δὲ περὶ ἅπαντος σκεψάμενοις ἔσται καὶ περὶ τούτου δῆλον.

CAP. XI.

Πρῶτον δὲ διαιρετέον πῶς ἀγένητα καὶ γενητά φαμεν καὶ φθαρτά καὶ ἀφθαρτά· πολλαχῶς γὰρ λεγομένων, καὶ μηδὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον, ἀνάγκη τὴν διάνοιαν ἀορίστως ἔχειν, ἂν τις τῆς διαιρουμένης πολλαχῶς ὡς ἀδιαιρέτῳ χρῆται· ἀόηλον γὰρ κατὰ ποίαν φύσιν αὐτῷ συμβαίνει τὸ λεγθέν. (1) Λέγεται δ' ἀγένητον ἓνα μὲν τρόπον ἐὰν ἢ τι νῦν πρότερον μὴ ὄν ἄνευ γενέσεως καὶ μεταβολῆς, καθάπερ ἐνιοὶ τὸ ἄπτεσθαι καὶ τὸ κινεῖσθαι λέγουσιν· οὐ γὰρ εἶναι γίνεσθαι φασιν ἀπτόμενον, οὐδὲ κινούμενον. Ἐνα δ' εἰ τι ἐνδεχόμενον γίνεσθαι ἢ γενέσθαι μὴ ἐστίν· ὁμοίως γὰρ καὶ τοῦτο ἀγένητον, ὅτι ἐνδέχεται γενέσθαι. Ἐνα δ' εἰ τι ὅλος ἀδύνατον γενέσθαι, ὡστ' δὲ μὲν εἶναι δὲ δὲ μὴ. Τὸ δ' ἀδύνατον λέγεται διττῶς· ἢ γὰρ τῷ μὴ ἀληθὲς εἶναι εἰπεῖν ὅτι γένοιτ' ἂν, ἢ τῷ μὴ ῥαδίως μὴδὲ ταχὺ ἢ καλῶς. (2) Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὸ γενητὸν ἓνα μὲν εἰ μὴ ὄν πρότερον ὑστερον ἐστίν, εἴτε γενομένον εἴτ' ἄνευ τοῦ γίνεσθαι, ὅτε μὲν ἢ ὄν, πάλιν δ' ὄν· ἓνα δ' εἰ δυνατόν, εἴτε τῷ ἀληθεῖ διορισθέντος τοῦ δυνατοῦ εἴτε τῷ ῥαδίως· ἓνα δ' ἐὰν ἡ γένεσις αὐτοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν, εἴτ' ἡδὲ ὄντος, διὰ τοῦ γίνεσθαι δ' ὄντος,

muntur, subcontraria sunt. (6) Ex inordinatis enim olim, inquirunt, ordinata fuisse. Ut autem idem ordinatum sit simul, et inordinatum, fieri nequit, sed generationem esse quæ separat, tempusque, necesse est: in designationibus vero, nihil est tempore separatum. Esse igitur impossibile, perpetuum ipsum simul, ac factum esse, ex his quæ diximus, patet. (7) Constituere vero mundum vicissim atque dissolvere, nil aliud esse videtur quam ipsum sempiternum quidem, formam autem mutantem exstruere: perinde atque si quis interdum corrumpi, interdum esse putaret quempiam, qui vir ex puero, et ex viro fieret puer. (8) Est enim perspicuum, si elementa inter sese conveniunt, non quemvis, sed eundem ordinem eandemque fieri constitutionem: præsertim secundum eos qui hanc sententiam dicunt, qui quidem utriusque dispositionis contrarium ipsum causam inquirunt esse. Quare si totum quidem corpus continuum permanens, interdum hoc, interdum illo dispositur modo ac perornatur, constitutio vero totius mundus est et cælum; non utique mundus, sed dispositiones ipsius fiunt ac corrumpuntur. (9) Hoc autem, ortum, inquam, mundum, omnino corruptum iri, et non redire, si sit quidem unus, impossibile est. Nam antea quam ortus esset, constitutio præcedens ipsum, semper nimirum erat: quam quidem haud factam, mutari non posse dicimus. Sin vero sint infiniti, magis fieri potest. At vero hoc etiam si fieri possit necne, perspicuum ex iis quæ posterius dicentur, evadet. (10) Sunt enim quibus fieri posse videtur, ut et ingenerabile quippiam corrumpatur, et ortum vacet corruptione: ut in Timæo asseritur. Illic enim Plato cælum esse quidem ortum, non tamen esse caducum, sed reliquo semper fore tempore dicit: ad quos, naturaliter quidem de cælo solum est dictum; si vero de omnibus universaliter consideraverimus, de hoc quoque erit manifestum.

Primum autem distinguamus oportet, quomodo generabilia et ingenerabilia, et corruptibilia et incorruptibilia dicamus. Nam quum multipliciter dicantur, etsi nihil ad rationem refert, mentem indefinite sese habere necesse est, si quispiam ut indivisibili eo utatur, quod multis dividitur modis. Non est enim manifestum, per quam ipsorum naturam id accidat, quod est dictum. (2) Dicitur itaque ingenerabile uno modo, si sit quippiam nunc quod antea non erat, sine generatione et mutatione: ut ipsum tangi quidam inquirunt atque moveri; dicunt enim, non posse tangens generari, neque subiens motum. Alio modo, si fieri vel ortum esse quippiam possit, et non sit: nam hoc similiter est ingenerabile (*ingeneratum*), quia ortum subire potest. Alio modo, si quippiam omnino factum esse impossibile sit, ut interdum sit, interdum non sit. Impossibile autem dupliciter dicitur. Aut enim quia non verum est dicere ortum esse posse, aut quia non facile, nec cito, nec bene oriri potest. (3) Eodem modo et generabile uno dicitur modo, si sit quippiam posterius, quod prius non erat, sive per generationem, sive sine generatione. Alio modo, si possibile sit, sive veritate, sive facilitate possibile ipsum sit definitum. Alio modo, si generatio sit ipsius ex eo quod non est, ad id quod est, sive jam sit, per generationem autem sit, sive et non-

εἶτε καὶ μήπω ὄντος, ἀλλ' ἐνδεχομένου. (4) Καὶ φθαρτὸν δὲ καὶ ἀφθαρτὸν ὡσαύτως· εἶτε γὰρ πρότερόν τι ὄν ὑστερον ἢ μή ἐστίν ἢ ἐνδέχεται μὴ εἶναι, φθαρτὸν εἶναι φαίμεν, εἶτε φθειρόμενόν ποτε καὶ μεταβάλλον, εἶτε μή. Ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸ διὰ τοῦ φθειρῆσθαι ἐνδεχομένου μὴ εἶναι φθαρτὸν εἶναι φαίμεν, καὶ ἔτι ἄλλως τὸ βραδύως φθειρόμενον, ὃ εἶποι ἄν τις εὐφθαρτον. (5) Καὶ περὶ τοῦ ἀφθάρτου ὁ αὐτὸς λόγος· ἢ γὰρ τὸ ἄνευ φθορᾶς ὅτε μὲν ὄν ὅτε δὲ μὴ ὄν, ὡς τὰς ἀφᾶς, ὅτι ἄνευ τοῦ φθειρῆσθαι πρότερον οὔσαι ὑστερον οὐκ εἰσίν, ἢ τὸ ὄν μὲν δυνατὸν δὲ μὴ εἶναι, ἢ οὐκ ἐσόμενόν ποτε, νῦν δ' ὄν· σὺ γὰρ εἶ, καὶ ἢ ἀπὸ νῦν· ἀλλ' ὁμῶς φθαρτὸν, ὅτι ἔσται ποτὲ ὅτε οὐκ ἀληθές σε εἰπεῖν ὅτι εἶ, οὐδὲ ταῦτα ἀπτεσθαι. Ἐὶ δὲ μάλιστα κυρίως, ὅτι ὄν μὲν, ἀδύνατον δὲ φθαρῆναι οὕτως ὥστε νῦν ὄν ὑστερον μὴ εἶναι ἢ ἐνδέχεται μὴ εἶναι, ἢ καὶ τὸ μήπω ἐφαρμένον, ὄν δὲ, ἐνδεχομένου δ' ὑστερον μὴ εἶναι. (6) Λέγεται δ' ἀφθαρτὸν καὶ τὸ μὴ βραδύως φθειρόμενον. Εἶ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, σκεπτέον πῶς λέγομεν τὸ δυνατὸν καὶ ἀδύνατον· τὸ τε γὰρ κυριώτατα λεγόμενον ἀφθαρτον τῆ μὴ δύνασθαι φθαρῆναι ἄν, μὴ δ' ὅτε μὲν εἶναι ὅτε δὲ μὴ· λέγεται δὲ καὶ τὸ ἀγένητον τὸ ἀδύνατον, καὶ τὸ μὴ δυνάμενον γενέσθαι οὕτως ὥστε πρότερον μὲν μὴ εἶναι ὑστερον δὲ εἶναι, ὡς τὴν διάμετρον σύμμετρον. (7) Εἶ δὲ τὴ δύναται κινηθῆναι στάδια ἑκατὸν ἢ ἄραι βάρος, αἰεὶ πρὸς τὸ πλείστον λέγομεν, ὡς τάλαντα ἄραι ἑκατὸν ἢ στάδια βαδίσαι ἑκατὸν (καίτοι καὶ τὰ μόρια δύναται τὰ ἐντός, εἴπερ καὶ τὴν ὑπεροχὴν), ὡς δέον δρίζεσθαι πρὸς τὸ τέλος καὶ τὴν ὑπεροχὴν τὴν δύναμιν. Ἀνάγκη μὲν οὖν τὸ δυνατὸν καθ' ὑπεροχὴν τοσαυτὴ καὶ τὰ ἐντός δύνασθαι, ὡς εἰ τάλαντα ἑκατὸν ἄραι, καὶ δύο, κἂν εἰ στάδια ἑκατὸν, καὶ δύο δύνασθαι βαδίσαι. Ἡ δὲ δύναμις τῆς ὑπεροχῆς ἐστίν· κἂν εἰ τὸ ἀδύνατον τοσονδὲ καθ' ὑπερβολὴν εἰπόντων, καὶ τὰ πλείω ἀδύνατον, ὡς ὃ χίλια βαδίσαι στάδια μὴ δυνάμενος ὄλλοι ὅτι καὶ χίλια καὶ ἑν. (8) Μηθὲν δ' ἡμᾶς παρενοχλείτω· διωρίσθω γὰρ κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τὸ τέλος λεγόμενον τὸ κυρίως δυνατὸν. Ἦγάχα γὰρ ἐνσταίη τις ἂν ὡς οὐκ ἀνάγκη τὸ λεχθέν· ὃ γὰρ ὁρῶν στάδιον οὐ καὶ τὰ ἐντός ὄψεται μεγέθη, ἀλλὰ τούναντίον μάλλον ὃ δυνάμενος ἰδεῖν στιγμήν ἢ ἀκούσαι μικροῦ ψόφου καὶ τῶν μειζόνων ἔξει αἰσθῆσιν. Ἀλλ' οὐθὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον διωρίσθω γὰρ ἥτοι ἐπὶ τῆς δυνάμεως ἢ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἢ ὑπερβολῆς. Τὸ γὰρ λεγόμενον ὄλλοι ἢ μὲν γὰρ ὄψις ἢ τοῦ ἐλάττονος ὑπερέχει, ἢ δὲ ταχυτῆς ἢ τοῦ πλείονος.

CAP. XII.

Διωρισμένων δὲ τούτων λεκτέον τὸ ἐφεξῆς. Εἶ δὲ ἐστίν ἕνια δυνατὰ καὶ εἶναι καὶ μὴ, ἀνάγκη χρόνον τινὰ ὄρισθαι τὸν πλείστον καὶ τῷ εἶναι καὶ τοῦ μὴ, λέγω δ' ὄν δυνατὸν τὸ πρᾶγμα εἶναι καὶ ὄν δυνατὸν μὴ εἶναι καθ' ὁποιαοῦν κατηγορίαν, ὡς ἀνθρώπων ἢ λευκὸν ἢ τρίπηχυν ἢ ἀλλ' ὅτιοῦν τῶν τοιοῦτων. Εἰ

ARISTOTELES. II.

dum sit, esse autem possit. (4) Corruptibile etiam et incorruptibile similiter dicitur. Nam si quippiam prius erat, postea vero non est, aut est quidem, non esse autem potest, sive per corruptionem et mutationem, sive sine his, corruptibile illud dicimus esse. Interdum et id quod per corruptionem non esse potest, corruptibile esse dicimus. Et insuper alio modo, id quod facile corrumpitur, quod quidem quispiam « facile corruptibile » dixerit. (5) De incorruptibili quoque eadem est ratio. Aut enim id quod sine corruptione interdum est, interdum non est, incorruptibile dicimus: quo pacto tactus incorruptibiles esse dicuntur, propterea quod prius erant, et postea non sunt sine corruptione. Aut id quod quidem est, non esse autem potest: aut non est futurum unquam, nunc autem est. Tu nempe es nunc, et tactus est etiam nunc: corruptibiles tamen estis, quia erit aliquando tempus quando nec te esse, nec hæc tangere vere dicetur. Id vero maxime proprie incorruptibile dicitur, quod est quidem, non potest autem sic corruptum esse, ut nunc quidem sit, postea vero non sit, aut non esse possit: aut et id quod nondum corruptum est, atque est, non esse autem posterius potest. (6) Dicitur etiam incorruptibile id quod non facile corrumpitur. Si igitur hæc ita sunt, considerandum est quomodo possibile et impossibile dicamus. Nam et quod propriissime incorruptibile dicitur, ex eo dicitur sane, quia corrumpi non potest, neque quandoque esse, quandoque non esse. Et prorsus ingenerabile id propriissime dicitur, quod sic generari non potest, ut prius quidem non sit, posterius vero sit: qualis est diameter commensurabilis lateri. (7) Si igitur quippiam per decem millia passuum moveri potest, aut pondus levare, id quod maximum potest, dicere semper solemus: veluti centum levare libras, aut per decem millia passuum ambulare: quanquam et partes quæ citra sunt, potest, si et excessum potest. Quo patet, ad finem atque excessum definiri potentiam oportere. Id igitur quod potest tot per excessum, et ea quæ sunt citra, necesse est: ceu si centum libras levare potest, et duas posse; et si per decem millia passuum ambulare potest, et per duo ambulare posse. Potentia vero, ipsius excessionis est: et si quippiam tantum non potest, eo per exsuperationem dicto, etiam plura non potest. Qui namque centum passus transire non potest, is et centum et unum non potest. (8) Nihil autem nos conturbet; id enim quod proprie potest, per finem excessionis sit definitum. Forsitan enim quispiam dicet, id quod dictum est, non necessario ita esse. Qui namque magnitudinem decem passuum videt, is non et magnitudines eas quæ sunt citra, videbit: sed contra potius, qui punctum videre potest, aut parvum audire sonum, is et majorum sensum habebit. Verum nihil ad rationem refert: ipsa enim exsuperatio, aut in potentia, aut in re ipsa sit definita. Id enim quod dicitur, patet: nam visus qui est minoris, excedit; celeritas vero quæ est majoris.

His autem determinatis, dicenda sunt ea quæ deinceps sequuntur. Si igitur aliqua sunt, quæ esse et non esse possunt, quoddam tempus maximum et essendi, et non essendi, definitum esse necesse est. Atque dico rem esse posse, et non esse posse, in unoquoque predicamento: ut hominem, aut album, aut tricubitum, aut aliquid aliud tale.

γάρ μη ἔσται ποσός τις, ἀλλ' αἰ πλείων τοῦ προτε-
 θέντος καὶ οὐκ ἔστιν οὐδ' ἐλάττων, ἀπειρον ἔσται χρόνον
 τὸ αὐτὸ δυνατόν εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἄλλον ἀπειρον.
 Ἄλλὰ τοῦτ' ἀδύνατον. (2) Ἀρχὴ δ' ἔστω ἐντεῦθεν.
 5 τὸ γὰρ ἀδύνατον καὶ τὸ ψεῦδος οὐ ταῦτ' σημαίνει.
 Ἔστι δὲ τὸ ἀδύνατον καὶ τὸ δυνατόν καὶ τὸ ψεῦδος
 καὶ τὸ ἀληθές τὸ μὲν ἐξ ὑποθέσεως (λέγω δ', οἷον τὸ
 τρίγωνον ἀδύνατον δύο ὀρθὰς ἔχειν, εἰ τάδε, καὶ ἡ διά-
 μετρος σύμμετρος, εἰ τάδε), ἔστι δ' ἀπλῶς καὶ δυνατὰ
 10 καὶ ἀδύνατα καὶ ψευδῆ καὶ ἀληθῆ. Οὐ δὲ ταυτὸν
 ἔστι ψεῦδος τέ τι εἶναι ἀπλῶς καὶ ἀδύνατον ἀπλῶς·
 τὸ γὰρ σε μὴ ἔστωτα φάναι ἔστάναι ψεῦδος μὲν, οὐκ
 ἀδύνατον δέ. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ τὸν κιθαρίζοντα μὲν μὴ
 15 ἄδοντα δὲ ἄδειν φάναι ψεῦδος, ἀλλ' οὐκ ἀδύνατον. Τὸ
 δ' ἅμα ἔστάναι καὶ καθῆσθαι, καὶ τὴν διάμετρον σύμ-
 μετρον εἶναι, οὐ μόνον ψεῦδος ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον. Οὐ δὲ
 ταυτὸν ἔστιν ὑποθέσθαι ψεῦδος καὶ ἀδύνατον. Συμβαί-
 νει δ' ἀδύνατον ἐξ ἀδυνατοῦ. Τοῦ μὲν οὖν καθῆσθαι
 καὶ ἔστάναι ἅμα ἔχει τὴν δύναμιν, ὅτι ὅτε ἔχει ἐκεί-
 20 νην, καὶ τὴν ἐτέραν· ἀλλ' οὐχ ὥστε ἅμα καθῆσθαι καὶ
 ἔστάναι, ἀλλ' ἐν ἄλλῳ χρόνῳ. (3) Εἰ δὲ τι ἀπειρον
 χρόνον ἔχει πλείονον δύναμιν, οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ
 χρόνῳ, ἀλλὰ τοῦτ' ἅμα. Ὅστ' εἰ τι ἀπειρον χρόνον
 ὄν φθαρτὸν ἔστι, δύναμιν ἔχει ἂν τοῦ μὴ εἶναι. Εἰ
 25 δὲ ἀπειρον χρόνον ἔστιν, ἔστω ὑπάρχον δ' δύνάται μὴ
 εἶναι. Ἄμα ἄρ' ἔσται τε καὶ οὐκ ἔσται κατ' ἐνέργειαν.
 Ψεῦδος μὲν οὖν συμβαίνει ἂν, ὅτι ψεῦδος ἐτέθη.
 Ἄλλ' εἰ μὴ ἀδύνατον ἦν, οὐκ ἂν καὶ ἀδύνατον ἦν τὸ
 συμβαίνειν. Ἄπαν ἄρα τὸ αἰ εἰ ὄν ἀπλῶς ἀφθαρτον.
 30 Ὁμοίως δὲ καὶ ἀγένητον· εἰ γὰρ γενητὸν, ἔσται δυνα-
 τὸν χρόνον τινὰ μὴ εἶναι. (4) Φθαρτὸν μὲν γὰρ ἔστι
 τὸ πρότερον μὲν ὄν, νῦν δὲ μὴ ὄν ἢ ἐνδεχόμενον ποτε
 ὑστερον μὴ εἶναι· γενητὸν δὲ δ' ἐνδέχεται πρότερον μὴ
 εἶναι, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐν ᾧ χρόνῳ δυνατὸν τὸ αἰ ὄν.
 35 Ὅστε μὴ εἶναι οὐτ' ἀπειρον οὔτε πεπερασμένον· καὶ
 γὰρ τὸν πεπερασμένον χρόνον δύναται εἶναι, εἴπερ καὶ
 τὸν ἀπειρον. Οὐκ ἄρα ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ καὶ ἐν αἰ
 τε δύνασθαι εἶναι καὶ μὴ εἶναι. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ τὴν
 ἀπόφασιν, οἷον λέγω μὴ αἰ εἶναι. Ἀδύνατον ἄρα καὶ
 40 αἰ μὲν τι εἶναι, φθαρτὸν δ' εἶναι. Ὁμοίως δ' οὐδὲ
 γενητὸν. Δυσὶν γὰρ ὄροι εἰ ἀδύνατον τὸ ὑστερον
 ἀνευ τοῦ πρότερου ὑπάρχει, ἐκεῖνο δ' ἀδύνατον ὑπάρ-
 χει, καὶ τὸ ὑστερον. Ὅστ' εἰ τὸ αἰ ὄν μὴ ἐνδέχεται
 ποτε μὴ εἶναι, ἀδύνατον καὶ γενητὸν εἶναι. (5) Ἐπεὶ
 45 δ' ἡ ἀπόφασις τοῦ μὲν αἰ δυναμένου εἶναι τὸ μὴ αἰ
 δυνάμενον εἶναι, τὸ δ' αἰ δυνάμενον μὴ εἶναι ἐναν-
 τίον, οὐ ἀπόφασις τὸ μὴ αἰ δυνάμενον μὴ εἶναι, ἀνάγκη
 τὰς ἀποφάσεις ἀμφοῖν τῷ αὐτῷ ὑπάρχειν, καὶ εἶναι
 μέσον τοῦ αἰ ὄντος καὶ τοῦ αἰ μὴ ὄντος τὸ δυνάμενον
 50 εἶναι καὶ μὴ εἶναι· ἡ γὰρ ἑκατέρου ἀπόφασις ποτε
 ὑπάρχει, εἰ μὴ εἶη αἰ. Ὅστε καὶ τὸ μὴ αἰ μὴ ὄν
 ἔσται ποτέ καὶ οὐκ ἔσται, καὶ τὸ μὴ αἰ δυνάμενον
 εἶναι δηλονότι, ἀλλὰ ποτε ὄν ὥστε καὶ μὴ εἶναι. Τὸ
 αὐτὸ ἄρ' ἔσται δυνατόν εἶναι καὶ μὴ, καὶ τοῦτ' ἔστιν

Nam si non erit definitum quiddam, sed semper proposito
 majus, et quo non est minus: idem erit profecto possibile
 esse tempore infinito, et non esse alio tempore infinito.
 At hoc esse nequit. (2) Principium autem hinc sumatur.
 Impossible enim, et falsum, non idem significant. Est autem
 impossibile et possibile, et falsum ac verum, ex suppositio-
 ne: veluti triangulum impossibile est suos tres angulos
 duobus rectis aequales habere, si hæc sint; et diameter com-
 mensurabilis est, si hoc sit. Sunt autem simpliciter et pos-
 sibilia et impossibilia, et vera et falsa. Non est igitur idem,
 falsum aliquid esse simpliciter, et simpliciter impossibile. Te
 namque dicere stare, quando non stas, falsum est quidem,
 sed non impossibile. Similiter et eum qui citharam quidem
 pulsat, non autem cantat, cantare dicere falsum est, sed
 non impossibile est. Simul autem stare atque sedere, et
 diametrum commensurabilem esse, non solum est falsum,
 sed etiam impossibile. Non igitur idem est supponere fal-
 sum, ac impossibile. Impossibile autem ex impossibili
 accidit. Sedendi itaque quippiam standique simul po-
 tentiam habet; quia quando habet illam, et alteram habet:
 at non ut simul stet atque seideat, sed in alio tempore.
 (3) Si vero quippiam plurium potentiam habeat tempore
 infinito, non est in alio tempore, sed simul. Quare si quip-
 piam, quod est tempore infinito, est corruptibile, illud, ut
 non sit, potentiam habet. Si igitur est tempore infinito, sit
 id quod non potest. Simul ergo erit atque non erit actu.
 Falsum igitur accidit, quia falsum suppositum est. Sed si
 impossibile non esset, non id utique, quod accidit, etiam
 impossibile esset. Omne ergo, quod semper est incorrup-
 tibile, simpliciter est. Similiter et ingenitum est. Nam si
 generabile est, erit possibile aliquo in tempore non esse.
 (4) Corruptibile enim id est quod prius quidem erat, nunc
 vero non est: aut quod nunc quidem est, potest autem
 aliquando posterius non esse. Generabile vero id quod prius
 non esse potest: at non est in quo tempore id quod semper
 est, esse potest. Quare non esse nec infinitum, nec finitum.
 Etenim finito tempore esse potest, si et infinito possit. Non
 ergo contingit idem ac unum, et semper esse, et semper non
 esse posse. At neque non semper esse: quæ est negatio. Im-
 possibile est ergo, et semper quippiam esse, et corruptibile
 esse. Pari modo nec generabile. Nam si duo sint termini,
 posteriorque sine priore inesse non possit, si ille competere
 non potest, posterior etiam competere nequit. Quare si id
 quod est semper, non esse aliquando non potest, impossibile
 est et generabile esse. (5) Quum autem negatio quidem
 ejus, quod semper esse potest, sit id quod non semper esse
 potest, contrarium autem id quod non semper esse potest, et
 negatio est id quod non semper non esse potest: negatio-
 nes amborum competere eidem necesse est, et esse me-
 dium ejus quod semper est et ejus quod semper non est,
 id quod esse, et non esse potest. Utriusque nam que ne-
 gatio quandoque competet, si non semper sit. Quare
 et id quod non semper non est, erit quandoque, atque
 non erit; et id quod non semper esse potest, sed quando-
 que est, erit sane atque non erit. Idem ergo possibile
 erit esse atque non esse. Et hoc est medium utrorumque.

ἀμφοῖν μέσον. (6) Λόγος δὲ καθόλου ὄδε. Ἔστω γὰρ τὸ Α καὶ τὸ Β μηδενὶ τῶ αὐτῶ δυνάμενα ὑπάρχειν, ἅπαντι δὲ τὸ Α ἢ τὸ Γ καὶ τὸ Β ἢ τὸ Δ. Ἀνάγκη δὲ ὅτι ἡ μήτηρ τὸ Α ὑπάρχει μήτηρ τὸ Β, παντὶ ὑπάρχειν τὰ δὲ ὅτι ἡ μήτηρ τὸ Α ὑπάρχει μήτηρ τὸ Β, παντὶ ὑπάρχειν τὰ

6 ΓΔ. Ἔστω δὲ τὸ Ε τὸ μεταξὺ τῶν ΑΒ· ἐναντίων γὰρ τὸ μηθέτερον μέσον. Τοῦτω δὲ ἀνάγκη ἀμφοῖν ὑπάρχειν τὸ τε Γ καὶ τὸ Δ. Παντὶ γὰρ ἢ τὸ Α ἢ τὸ Γ, ὥστε καὶ τῶ Ε· ἐπεὶ οὖν τὸ Α ἀδύνατον, τὸ Γ ὑπάρχει. Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ Δ. (7) Οὔτε δὲ τὸ

10 αἰ εἶ δὲν γενητὸν οὐδὲ φθαρτὸν, οὔτε τὸ αἰ εἶ μὴ δὲν. Δῆλον δ' ὅτι καὶ εἰ γενητὸν ἢ φθαρτὸν, οὐκ αἰδίων. Ἄμα γὰρ ἔσται δυνάμενον αἰ εἶναι καὶ δυνάμενον μὴ αἰ εἶναι· τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, δέδεικται πρότερον. (8) Ἄρ' οὖν εἰ καὶ ἀγένητον, ὄν δέ, τοῦτ' ἀνάγκη αἰδίων εἶναι; 15 ὁμοίως δὲ καὶ εἰ ἀφθαρτὸν, ὄν δέ. Λέγω δὲ τὸ ἀγένητον καὶ ἀφθαρτὸν τὰ κυρίως λεγόμενα, ἀγένητον μὲν δ' ἔστι νῦν, καὶ πρότερον οὐκ ἀληθὲς ἦν εἰπεῖν τὸ μὴ εἶναι, ἀφθαρτὸν δὲ δ' νῦν ὄν ὑστερον μὴ ἀληθὲς ἔσται εἰπεῖν μὴ εἶναι. Ἡ εἰ μὲν ταῦτα ἀλλήλοις ἀκολου-

20 οῦσι καὶ τὸ τε ἀγένητον ἀφθαρτὸν καὶ τὸ ἀφθαρτὸν ἀγένητον, ἀνάγκη καὶ τὸ αἰδίων ἐκατέρω ἀκολουθεῖν, καὶ εἴτε τι ἀγένητον, αἰδίων, εἴτε τι ἀφθαρτὸν, αἰδίων. (9) Δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὄρισμοῦ αὐτῶν· καὶ γὰρ ἀνάγκη, εἰ φθαρτὸν, γενητὸν. Ἡ γὰρ ἀγένητον ἢ γενη- 25 τὸν· εἰ δὲ ἀγένητον, ἀφθαρτὸν ὑπόκειται. Καὶ εἰ γενητὸν δὴ, φθαρτὸν ἀνάγκη· ἢ γὰρ φθαρτὸν ἢ ἀφθαρτὸν· ἀλλ' εἰ ἀφθαρτὸν, ἀγένητον ὑπέκειτο. (10) Εἰ δὲ μὴ ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλοις τὸ ἀφθαρτὸν καὶ τὸ ἀγένητον, οὐκ ἀνάγκη οὔτε τὸ ἀγένητον οὔτε τὸ ἀφθαρτὸν αἰδίων εἶναι. Ὅτι δ' ἀνάγκη ἀκολουθεῖν, ἐκ τῶνδε φανερόν. Τὸ γὰρ γενητὸν καὶ τὸ φθαρτὸν ἀκολουθοῦσιν ἀλλή- 30 λοις. Δῆλον δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῶν πρότερον· τοῦ γὰρ αἰ εἶ ὄντος καὶ τοῦ αἰ εἶ ὄντος ἔστι μεταξὺ ὅτι μηθέτερον ἀκολουθεῖ, τοῦτο δ' ἔστι τὸ γενητὸν καὶ φθαρτὸν. Δυνατὸν γὰρ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ὄρισμένον χρόνον ἐκά- 35 τερον· λέγω δ' ἐκάτερον καὶ εἶναι ποσὸν τινα χρόνον καὶ μὴ εἶναι. (11) Εἰ τοίνυν ἔστι τι γενητὸν ἢ φθαρτὸν, ἀνάγκη τοῦτο μεταξὺ εἶναι. Ἔστω γὰρ τὸ Α τὸ αἰ εἶ ὄν, τὸ δὲ Β τὸ αἰ εἶ μὴ ὄν, τὸ δὲ Γ γενητὸν, τὸ δὲ Δ φθαρτὸν. Ἀνάγκη δὲ τὸ Γ μεταξὺ εἶναι τοῦ Α καὶ 40 τοῦ Β. Τῶν μὲν γὰρ οὐκ ἔστι χρόνος ἐπ' οὐδέτερον τὸ πέρασ ἐν ὅτι ἢ τὸ Α οὐκ ἦν ἢ τὸ Β ἦν· τῶ δὲ γενητῶ ἀνάγκη ἢ ἐνεργεῖα εἶναι ἢ δυνάμει, τοῖς δὲ ΑΒ οὐδέτε- 45 ρως. Ποσὸν ἄρα τινὰ καὶ ὄρισμένον χρόνον καὶ ἔσται καὶ πάλιν οὐκ ἔσται τὸ Γ. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Δ φθαρτοῦ. Γενητὸν ἄρα καὶ φθαρτὸν ἐκάτερον. Ἀκολουθοῦσιν ἄρα ἀλλήλοις τὸ γενητὸν καὶ τὸ φθαρτὸν. (12) Ἔστω δὲ τὸ ἐφ' ὅτι Ε ἀγένητον, τὸ δ' ἐφ' ὅτι Ζ γενητὸν, τὸ δ' ἐφ' ὅτι Η ἀφθαρτὸν, τὸ δ' ἐφ' ὅτι Θ φθαρτὸν. 50 Τὰ δὲ ΖΘ δέδεικται ὅτι ἀκολουθεῖ ἀλλήλοις. Ὅταν δ' ἢ οὕτω κείμενα ὡς ταῦτα, οἷον τὸ μὲν Ζ καὶ τὸ Θ ἀκολουθοῦντα, τὸ δὲ Ε καὶ τὸ Ζ μηθενὶ τῶ αὐτῶ, ἅπαντι δὲ θάτερον, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ΗΘ, ἀνάγκη καὶ τὰ ΕΗ ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις. Ἔστω γὰρ τῶ Η τὸ Ε

(6) Ratio autem universalis hæc est. Nam α et β nulli eidem inesse possint: α vero aut γ , et β aut δ , cuilibet insint. Cui igitur neque α neque β inest, ei γ δ cuilibet insint necesse est. Sit autem id quod inter α et β medium est, ϵ : id enim, quod neutrum contrariorum est, eorumdem medium esse constat. Ambo igitur, γ inquam et δ , huic insint necesse est. Nam aut α aut γ cuilibet inest; quare et ipsi ϵ . Quum igitur α impossibile sit esse, inest ipsum γ . Eadem est et in ipso δ ratio. (7) Neque igitur id quod semper est, neque id quod semper non est, generabile aut corruptibile est. Patet autem et si generabile aut corruptibile sit, non perpetuum esse. Simul enim poterit semper esse, et non semper esse. Hoc autem prius demonstratum est impossibile esse. (8) Si igitur ingenerabile quippiam est, atque est ens, idne sempiternum esse necesse est? et pari modo, si incorruptibile est, et ens. Dico autem ingenerabile et incorruptibile, ea quæ proprie dicuntur: ingenerabile quidem id quod nunc est, et prius non erat verum dicere haud esse; incorruptibile vero, quod nunc est, et posterius verum non erit dicere haud esse. At si hæc mutuo se sequuntur, atque ingenerabile est incorruptibile, et incorruptibile, ingenerabile: ipsum etiam perpetuum utrumque sequatur, necesse est; et si est quippiam ingenerabile, et si est quippiam incorruptibile, sit continuo sempiternum necesse est. (9) Hoc ita esse, et ex definitione ipsorum patet. Etenim si corruptibile est, generabile esse necesse est: aut enim ingenerabile, aut generabile est: at si ingenerabile est, incorruptibile esse supponitur: et si generabile est, et corruptibile esse necesse est: aut enim corruptibile, aut incorruptibile est. At si incorruptibile est, ingenerabile esse sane supponebatur. (10) Sin vero mutuo se non sequuntur incorruptibile atque ingenerabile, non necesse est aut ipsum ingenerabile, aut incorruptibile, perpetuum esse. Sequi autem hæc sese mutuo necessario, ex his emergere potest. Generabile enim et corruptibile mutuo se sequuntur. Manifestum est autem hoc quoque ex antea dictis. Est enim id medium inter id quod semper est, et id quod semper non est, quod neutrum sequitur: hoc autem est generabile ipsum, ac corruptibile. Utrumque enim, definito tempore quodam, et esse, et non esse potest. (11) Si igitur quippiam aut generabile, aut corruptibile sit, id medium esse necesse est. Sit enim id quidem quod semper est, α , id autem quod semper non est, β : γ vero sit generabile, et δ sit corruptibile: γ igitur, inter α et β medium esse necesse est. Illorum enim ad neutrum ultimum tempus est, in quo α ipsum non erat, aut β ipsum erat. Generabile autem aut actu aut potentia necesse est esse: ipsa vero α β neutro modo. Tempore igitur quodam definito, γ ipsum et erit et rursus non erit. Similiter est dicendum et de ipso corruptibili δ . Generabile ergo et corruptibile utrumque est. Generabile ergo et corruptibile mutuo se sequuntur. (12) Sit itaque ingenerabile ϵ , generabile ζ : incorruptibile η , et corruptibile θ . Est igitur demonstratum, ζ atque θ sese mutuo sequi. Quando autem sic aliqua ut hæc jacent, velut ζ quidem et θ sese mutuo sequuntur, ϵ vero et ζ nulli eidem competunt, sed alterum omni competit, et simili modo ipsa η atque θ : tunc et ϵ η mutuo se sequuntur.

μη ακολουθοῦν. Τὸ ἄρα Ζ ἀκολουθήσει παντὶ γὰρ τὸ Ε ἢ τὸ Ζ. Ἀλλὰ μὴν ῥὶ τὸ Ζ, καὶ τὸ Θ. Τῷ ἄρα Η τὸ Θ ἀκολουθήσει. Ἀλλ' ὑπέκειτο ἀδύνατον εἶναι. Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ὅτι τὸ Η τῷ Ε. Ἀλλὰ μὴν οὕτως ἔχει τὸ ἀγέννητον, ἐφ' ᾧ Ε, πρὸς τὸ γενητόν, ἐφ' ᾧ Ζ, καὶ τὸ ἀφθαρτόν, ἐφ' ᾧ Η, πρὸς τὸ φθαρτόν, ἐφ' ᾧ Θ.

(13) Τὸ δὲ φάναι μὴδὲν κωλύειν γινόμενον τι ἀφθαρτόν εἶναι καὶ ἀγέννητον ὄν φθαρῆναι, ἅπασι ὑπαρχούσης τῷ μὲν τῆς γενέσεως τῷ δὲ τῆς φθορᾶς, ἀναιρεῖν ἐστὶ τῶν δεδομένων τι. Ἡ γὰρ ἀπειρον ἢ ποσὸν τινα ὀρισμένον χρόνον δύναται ἅπαντα ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἢ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, καὶ τὸν ἀπειρον διὰ τοῦτο, ὅτι ὀρισταί πως ὁ ἀπειρος χρόνος, οὗ οὐκ ἐστὶ πλείων. Τὸ δὲ πῆ ἀπειρον οὐτ' ἀπειρον οὐδ' ὀρισμένον. (14) Ἔτι τί μᾶλλον ἐπὶ τῷδε τῷ σημείῳ αἰεὶ ὄν πρότερον ἐφθάρη ἢ μὴ ὄν ἀπειρον ἐγένετο; εἰ γὰρ μὴδὲν μᾶλλον, ἀπειρα δὲ τὰ σημεία, ὄγλον ὅτι ἀπειρον χρόνον ἦν τι γενητόν καὶ φθαρτόν. Δύναται ἄρα μὴ εἶναι τὸν ἀπειρον χρόνον ἅμα γὰρ ἔξει δύναμιν τοῦ μὴ εἶναι καὶ εἶναι, τὸ μὲν πρότερον, εἰ φθαρτόν, τὸ δ' ὕστερον, εἰ γενητόν. Ὡστ' ἐὰν ὑπάρχειν ὄωμεν ἀδύνατα, τὰ ἀντικείμενα ἅμα ὑπάρχει.

(15) Ἔτι δὲ καὶ τοῦθ' ὁμοίως ἐν ἅπαντι σημείῳ ὑπάρξει, ὥστ' ἀπειρον χρόνον τοῦ μὴ εἶναι καὶ τοῦ εἶναι ἔξει δύναμιν· ἀλλὰ δέδεικται ὅτι ἀδύνατον τοῦτο. Ἔτι ἐπὶ πρότερον ἢ δύναμις ὑπάρχει τῆς ἐνεργείας, ἅπανθ' ὑπάρξει τὸν χρόνον, καὶ ὄν ἀγέννητον ἦν, καὶ μὴ ὄν τὸν ἀπειρον χρόνον, γίνεσθαι δὲ δυνάμενον. Ἄμα δὲ οὐκ ἦν καὶ τοῦ εἶναι δύναμιν εἶχε, καὶ τοῦ τότε μὴ εἶναι καὶ ὕστερον ἀπειρον ἄρα χρόνον. (16) Φανερόν δὲ καὶ ἄλλως ὅτι ἀδύνατον φθαρτόν ὄν μὴ φθαρῆναι ποτε· αἰεὶ γὰρ ἔσται ἅμα καὶ φθαρτόν καὶ ἀφθαρτόν ἐντελεχεία, ὥστε ἅμα ἔσται δυνατόν αἰεὶ τε εἶναι καὶ μὴ αἰεὶ. Φθίρεται ἄρα ποτὲ τὸ φθαρτόν, καὶ εἰ γενητόν, γεγενῆσθαι δυνατόν γὰρ γεγενῆσθαι, καὶ μὴ αἰεὶ ἄρα εἶναι.

(17) Ἔστι δὲ καὶ ὧδε θεωρησάτω ὅτι ἀδύνατον ἢ γενόμενον ποτε ἀφθαρτόν τι διατελεῖν, ἢ ἀγέννητον ὄν καὶ αἰεὶ πρότερον ὄν φθαρῆναι. Οὐδὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου οὐτ' ἀφθαρτόν οὐτ' ἀγέννητον οἶόντ' εἶναι.

(18) Τὸ μὲν γὰρ αὐτόματόν ἐστι καὶ τὸ ἀπὸ τύχης παρὰ τὸ αἰεὶ καὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸν ἢ ὄν ἢ γινόμενον· τὸ δ' ἀπειρον χρόνον ἢ ἀπλῶς ἢ ἀπὸ τίνος χρόνου ἢ αἰεὶ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸν ὑπάρχει ὄν. (19) Ἀνάγκη τοίνυν φύσει τὰ τοιαῦτα ὅτε μὲν εἶναι ὅτε δὲ μὴ. Τῶν δὲ τοιοῦτων ἢ αὐτῆς δυνάμεις τῆς ἀντιφάσεως, καὶ ἢ ὕλη αἰτία τοῦ εἶναι καὶ μὴ. Ὡστ' ἀνάγκη ἅμα ὑπάρχειν ἐνεργείᾳ ἀντικείμενα. (20) Ἀλλὰ μὴ οὐδὲν γ' ἀληθὲς εἰπεῖν νῦν ὅτι ἐστὶ πέρυσιν, οὐδὲ πέρυσιν ὅτι νῦν ἐστίν. Ἀδύνατον ἄρα μὴ ὄν ποτε ὕστερον αἰδίου εἶναι· ἔξει γὰρ ὕστερον καὶ τὴν τοῦ μὴ εἶναι δύναμιν. (21) Πλὴν οὐ τοῦ τότε μὴ εἶναι ὅτι ἐστὶν (ὑπάρχει γὰρ ἐνεργείᾳ ὄν), ἀλλὰ τοῦ πέρυσιν καὶ ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ. Ἔστω δὲ οὗ ἔχει τὴν δύναμιν ὑπάρχον ἐνεργείᾳ· ἔσται ἄρα ἀληθὲς εἰπεῖν νῦν ὅτι οὐκ ἐστὶ πέρυσιν. Ἀλλ' ἀδύνατον· οὐδεμία γὰρ δύναμις τοῦ γεγενῆσθαι

tur necesse est. Ponatur enim ϵ ipsum γ , non sequi : ergo ζ ipsum sequetur, quippe quum cuilibet ipsum ϵ aut ζ competat. At θ etiam id sequetur, quod sequitur ipsum ζ : ergo θ sequetur η ipsum. At impossibile esse supponebatur. Eadem ratione et η sequi ipsum ϵ , demonstrabitur. At sic se habet ingenerabile ϵ ad generabile ζ , et incorruptibile η ad corruptibile θ . (13) Dicere autem nihil prohibere generatum quippiam incorruptibile esse, et ingenerabile quippiam corruptum esse, semel illo generato, hoc corrupto, tollere est aliquid eorum quæ data sunt. Aut enim infinito, aut quodam definito tempore, omnia aut agere, aut pati, aut esse, aut non esse possunt : et infinito, propterea quod tempus infinitum aliquo modo esse definitum, quo non est majus. Id vero, quod aliqua ex parte est infinitum, neque infinitum est, neque etiam definitum. (14) Præterea cur magis hoc in signo corruptum est id quod antea semper erat, aut generatum est id quod prius non erat tempore infinito? Nam si non magis in hoc quam in alio, et ipsa signa sunt infinita, erat quippiam, ut patet, generabile et corruptibile tempore infinito : ergo non esse tempore infinito potest. Simul enim, ut non sit, et sit, potentiam sane habebit, ipsum quidem prius, si corruptibile est ; ipsum autem posterius, si generabile est. Quare si posuerimus esse quæ non possunt, opposita simul erunt. (15) Atque hoc insuper in omni signo similiter erit. Quare ut non sit, et sit tempore infinito, potentiam sane habebit. At demonstratum est, hoc impossibile esse. Præterea si actum potentia antecedit, universo tempore erit, et quod ingenerabile erat, atque non ens tempore infinito, fieri autem potens. Simul igitur non erat, et ut sit potentiam habebat, et ut tunc sit, et postea tempore infinito. (16) Patet autem et alio modo impossibile esse, quippiam corruptibile non aliquando corrumpi. Semper enim simul et corruptibile et incorruptibile erit actu. Quare simul erit possibile, semper esse, et non semper esse. Corruptibile ergo aliquando corrumpitur : et si generabile est ortum est. Possibile enim est ortum esse, et non semper esse. (17) Possumus autem et hoc contemplari modo impossibile esse, aut si ortum aliquando quippiam est, incorruptibile esse, aut si ingenerabile est, et antea semper erat, corruptionem subire. Nihil enim casu, aut incorruptibile, aut ingenerabile esse potest. (18) Quod enim casu est atque fortuna, est præter id quod semper aut plerumque, aut est, aut fit. Quod vero infinito tempore aut simpliciter, aut ab aliquo tempore est, id aut semper aut plerumque est ens. (19) Talia igitur interdum esse, interdum non esse naturâ, necesse est. Talium autem eadem potentia est contradictionis, et ut sint, et non sint, causa materies est. Quare opposita simul esse actu necesse est. (20) At vero neque verum est dicere nunc, transacto in anno esse, neque transacto in anno nunc esse. Impossibile est ergo, si aliquando non est, posterius perpetuum esse : haberet enim posterius etiam potentiam non essendi. (21) Verum non ut tunc non sit, quando est (est enim ens actu), sed in anno præterito, temporeque transacto. Sit igitur id actu, cujus potentiam habet. Verum igitur erit, si transacto in anno non esse dicatur nunc. At impossibile est : nulla nempe potentia

ἔστιν, ἀλλὰ τοῦ εἶναι ἢ ἔσθαι. (12) Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ προτερον ὄν αἰδίου ὑστερον μὴ ἔστιν· ἔξει γὰρ δύναμιν οὐ ἐνεργεῖα οὐκ ἔστιν. Ὡστ' ἂν θῶμεν τὸ δυνατόν, ἀληθές ἔσται εἰπεῖν νῦν ὅτι τοῦτ' ἔστι πέρυσιν καὶ ἔτι ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ. (23) Καὶ φυσικῶς δὲ καὶ μὴ καθόλου σκοποῦσιν ἀδύνατον ἢ αἰδίου ὄν πρότερον φθαρῆναι ὑστερον, ἢ πρότερον μὴ ὄν ὑστερον αἰδίου εἶναι. Τὰ γὰρ φθαρτὰ καὶ γενητὰ καὶ ἀλλοιωτὰ πάντα· ἀλλοιοῦται δὲ τοῖς ἐναντίοις καὶ ἔξ ὧν συνίσταται τὰ φύσει ὄντα, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν τούτων φθείρεται.

est respectu ipsius fuisse, sed esse vel fore. (22) Similiter et si prius sempiternum erat, et posterius non est : habebit enim potentiam ejus quod actu non est. Quare si posuerimus id quod potest, vere dicetur nunc hoc esse transacto in anno, in temporeque omnino exacto. (23) Naturaliter etiam et non universaliter si consideremus, impossibile sane videbitur, aut corrumpi posterius, quod perpetuum prius erat, aut posterius sempiternum esse, quod prius non erat. Corruptibilia enim, et generabilia et alterabilia sunt universa : alterantur autem contrariis, et ex quibus constant ea quæ sunt natura, et ab iis ipsis corrumpuntur.

LIBER II.

CAP. I.

Ὅτι μὲν οὖν οὔτε γέγονεν ὁ πᾶς οὐρανὸς οὐτ' ἐνδέχεται φθαρῆναι, καθάπερ τινὲς φασι αὐτόν, ἀλλ' ἔστιν εἰς καὶ αἰδίου, ἀρχὴν μὲν καὶ τελευτὴν οὐκ ἔχων τοῦ παντὸς αἰῶνος, ἔχων δὲ καὶ περιέχων ἐν αὐτῷ τὸν ἀπειρον χρόνον, ἐκ τε τῶν εἰρημένων ἔξεστι λαθεῖν τὴν πίστιν, καὶ διὰ τῆς δόξης τῆς παρὰ τῶν ἄλλων λεγόντων καὶ γεννώντων αὐτόν· εἰ γὰρ οὕτως μὲν ἔχειν ἐνδέχεται, καθ' ὃν δὲ τρόπον ἐκείνοι γενέσθαι λέγουσιν οὐκ ἐνδέχεται, μεγάλην ἂν ἔχοι καὶ τοῦτο βροπὴν εἰς πίστιν περὶ τῆς ἀθανασίας αὐτοῦ καὶ τῆς αἰδιότητος. (2) Διόπερ καλῶς ἔχει συμπεῖθειν ἑαυτὸν τοὺς ἀρχαίους καὶ μάλιστα πατέρας ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους, ὡς ἔστιν ἀθάνατόν τι καὶ θεῖον τῶν ἐχόντων μὲν κίνησιν, ἐχόντων δὲ τοιαύτην ὥστε μὴθὲν εἶναι πέρασ αὐτῆς, ἀλλὰ μάλλον ταύτην τῶν ἄλλων πέρασ· τό τε γὰρ πέρασ τῶν περιεχόντων ἐστὶ, καὶ αὕτη ἡ κυκλοφορία τέλειος οὕσα περιέχει τὰς ἀτελεῖς καὶ τὰς ἐχούσας πέρασ καὶ παύλαν, αὕτη μὲν οὐδεμίαν οὐτ' ἀρχὴν ἔχουσα οὔτε τελευτήν, ἀλλ' ἀπαυστος οὕσα τὸν ἀπειρον χρόνον, τῶν δ' ἄλλων τῶν μὲν αἰτία τῆς ἀρχῆς, τῶν δὲ δεχομένη τὴν παύλαν. Τὸν δ' οὐρανὸν καὶ τὸν ἄνω τόπον οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένευμαν ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον· (3) ὁ δὲ νῦν μαρτυρεῖ λόγος ὡς ἀφάρτος καὶ ἀγένητος, ἐτι δ' ἀπαθῆς πάσης θνητῆς δυσχερείας ἐστίν, πρὸς δὲ τούτοις ἄπονος διὰ τὸ μηδεμίᾳ προσδεῖσθαι βιαίας ἀνάγκης, ἢ κατέχει κωλύουσα φέρεσθαι πεφυκότα αὐτόν ἄλλως· πᾶν γὰρ τὸ τοιοῦτον ἐπίπονον, σφωπερ ἂν αἰδιώτερον ἦ, καὶ διαθέσεως τῆς ἀρίστης ἁμοιων. (3) Διόπερ οὔτε κατὰ τὸν τῶν παλαιῶν μῦθον ὑποληπτέον ἔχειν, οἳ φασι Ἄτλαντός τινος αὐτῷ προσδεῖσθαι τὴν σωτηρίαν· εἰκόσι γὰρ καὶ τούτων οἱ συστήσαντες τὸν λόγον τὴν αὐτὴν ἔχειν ὑπόληψιν τοῖς ὑστερον· ὡς γὰρ περὶ βάρους ἐχόντων καὶ γενητῶν ἀπάντων τῶν ἄνω σωμάτων ὑπέστησαν αὐτῷ μυθικῶς ἀνάγκην ἔμφυγον. (4) Οὔτε δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ὑποληπτέον, οὔτε διὰ τὴν δίνησιν θάττονος τυγχάνοντα φορᾶ τῆς οἰκειᾶς βροπῆς ἐτι σώζεσθαι τοσοῦτον χρόνον, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς φησίν. (4) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὑπὸ

Cælum igitur universum neque ortum esse, neque corrumpi posse, ut quidam inquirunt, sed unum esse ac sempiternum, principium quidem et exitum aternitatis universæ non habens, infinitum autem habens et continens in se ipso tempus : et ex hiscæ quæ dicta sunt, et per opinionem eorum qui aliter dicunt, aliterque id generant, fidem sumere licet. Nam si sic quidem sese habere potest, eo autem modo, quem illi dicunt, non potest, magnum et hoc utique momentum ad faciendam fidem de immortalitate æternitateque ipsius habet. (2) Quare bene sese habet, quemque sibi persuadere, veteres et majorum maxime nostrorum sententias veras esse, quæ quidem asserunt, esse quippiam eorum immortale atque divinum, quæ motum quidem subeunt, talem tamen ut nullus ipsius sit finis, sed potius ipse ceterorum sit finis. Et finem enim ex his esse constat, quæ continent : et hic quæ sit perfectus, imperfectos continet, et eos qui finem habent atque cessationem : ipse namque neque principium, neque exitum ullum habet, sed incessabilis est tempore infinito ; ceterorum autem aut est principii causa, aut suscipit exitum cessationemve. Atque superum locum cælumque veteres quidem diis tribuerunt, propterea quod solum est immortale. (3) Præsens autem oratio testis est, incorruptibile ac ingenerabile esse, vacareque præterea omni difficultate mortali ; et insuper esse sine labore, propterea quod nullius indiget vim inferentis necessitatis, quæ quidem prohibens detineret ipsum aptum alio modo ferri. Omne namque tale laboriosum est, quo magis perpetuum est, et optimæ dispositionis experts. (4) Idcirco neque putandum est, ipsum ita sese habere, ut veterum fabula dicit, qui quidem salutem ipsius Atlante quodam inquirunt indigere. Et ii namque, qui hanc sententiam attulerunt, idem quod posterius, videntur existimasse. Nam quasi pondus haberent supera corpora omnia, terreaque essent, necessitatem animæ participem ipsi fabulose supposuere. (5) Neque igitur hoc modo, neque ob conversionem, (propterea quod lationem habet motu suo celeriore), conservari putandum est adhuc ipsum tempore tanto atque incolumem esse, ut Empedocles dicit. (6) At vero nec ab anima cogente

ψυχῆς εὐλογον ἀναγκαζούσης μένειν αἰδίων· οὐδὲ γὰρ τῆς ψυχῆς οἷόν τ' εἶναι τὴν τοιαύτην ζωὴν ἄλυπον καὶ μακαριαν· ἀνάγκη γὰρ καὶ τὴν κίνησιν μετὰ βίας οὔσαν, εἴπερ κινεῖσθαι πεφυκότος τοῦ πρώτου σώματος ἄλλως κινεῖ συνεχῶς, ἀσχολον εἶναι καὶ πάσης ἀπηλλαγμένην βραστήνης ἐμπρονος, εἴ γε μηδ' ὡσπερ τῇ ψυχῇ τῇ τῶν θνητῶν ζῶων ἐστὶν ἀνάπαυσις ἢ περὶ τὸν ἕπον γινομένη τοῦ σώματος ἀνεσις, ἀλλ' ἀναγκαῖον Ἰξιονός τινος μοῖραν κατέχειν αὐτὴν αἰδίων καὶ ἄτρουτον. Εἰ δὲ, καθάπερ εἵπομεν, ἐνδέχεται τὸν εἰρημένον ἔχειν τρόπον περὶ τῆς πρώτης φορᾶς, οὐ μόνον αὐτοῦ περὶ τῆς αἰδιότητος οὕτως ὑπολαθεῖν ἐμμελέστερον, ἀλλὰ καὶ τῇ μαντείᾳ τῇ περὶ τὸν θεὸν μόνως ἂν ἔχοιμεν οὕτως ὁμολογουμένως ἀποφαίνεσθαι συμβῶνους λόγους. Ἀλλὰ τῶν μὲν τοιούτων λόγων ἕλις ἔστω τὰ νῦν.

CAP. II.

Ἐπειδὴ δὲ τινὲς εἰσὶν οἱ φρασιν εἶναι τι δεξιὸν καὶ ἀριστερόν τοῦ οὐρανοῦ, καθάπερ οἱ καλούμενοι Πυθαγόρειοι (ἐκείνων γὰρ οὗτος ὁ λόγος ἐστίν), σκεπτέον πότερον τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον ὡς ἐκείνοι λέγουσιν, ἢ μᾶλλον ἐτέρως, εἴπερ δεῖ προσάπτειν τῷ τοῦ παντός σώματι ταύτας τὰς ἀρχάς. Εὐθὺς γὰρ πρῶτον, εἰ τὸ δεξιὸν ὑπάρχει καὶ τὸ ἀριστερόν, ἔτι πρότερον τὰς προτέρας ὑποληπτέον ὑπάρχειν ἀρχὰς ἐν αὐτῷ. Διῶρισται μὲν οὖν περὶ τούτων ἐν τοῖς περὶ τὰς τῶν ζῶων κινήσεις διὰ τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖα τῆς ἐκείνων εἶναι φανερώς γὰρ ἐν γε τοῖς ζῴοις ὑπάρχοντα φαίνεται τοῖς μὲν πάντα τὰ τοιαῦτα μόρια, λέγω δ' οἷον τὸ τε δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερόν, τοῖς δ' ἕνια, τοῖς δὲ φυτοῖς τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω μόνον. (2) Εἰ δὲ δεῖ καὶ τῷ οὐρανοῦ προσάπτειν τι τῶν τοιούτων, καὶ τὸ πρῶτον, καθάπερ εἵπομεν, ἐν τοῖς ζῴοις ὑπάρχον εὐλογον ὑπάρχειν ἐν αὐτῷ· τριῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον οἷον ἀρχὴ τις ἐστίν· λέγω δὲ τὰ τρία τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ τὸ πρόσθεν καὶ τὸ ἀντικείμενον, καὶ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερόν· ταύτας γὰρ τὰς διαστάσεις εὐλογον ὑπάρχειν τοῖς σώμασι τοῖς τελείοις πάσας. Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἄνω τοῦ μήκους ἀρχή, τὸ δὲ δεξιὸν τοῦ πλάτους, τὸ δὲ πρόσθεν τοῦ βάρους. Ἔτι δ' ἄλλως κατὰ τὰς κινήσεις ἀρχὰς γὰρ ταύτας λέγω ὅθεν ἀρχονται πρῶτον αἱ κινήσεις τοῖς ἔχουσιν, Ἔστι δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ ἄνω ἡ αὐξήσις, ἀπὸ δὲ τῶν δεξιῶν ἢ κατὰ τόπον, ἀπὸ δὲ τῶν ἐμπροσθεν ἢ κατὰ τὴν αἰσθησιν· ἐμπροσθεν γὰρ λέγω ἐφ' ὃ αἱ αἰσθήσεις. (3) Διὸ καὶ οὐκ ἐν ἅπαντι σώματι τὸ ἄνω καὶ κάτω καὶ τὸ δεξιὸν καὶ ἀριστερόν καὶ τὸ ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν ζητητέον, ἀλλ' ὅσα ἔχει κινήσεως ἀρχὴν ἐν αὐτοῖς ἐμψυχα ὄντα· τῶν γὰρ ἀψύχων ἐν οὐθενὶ ὀρώμεν ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. Ἰὰ μὲν γὰρ ὅλως οὐ κινεῖται, τὰ δὲ κινεῖται μὲν ἀλλ' οὐ πανταγῶθεν ὁμοίως, οἷον τὸ πῦρ ἄνω μόνον καὶ ἡ γῆ ἐπὶ τὸ μέσον. (4) Ἀλλ' ἐν μὲν τούτοις λέγομεν τὸ ἄνω καὶ κάτω καὶ τὸ δεξιὸν καὶ ἀριστερόν πρὸς ἡμᾶς ἐπαναφέ-

sempiternum manere, consentaneum est rationi. Neque enim talis ipsius animæ vita sine dolore beataque esse potest. Et motum enim, qui est cum vi, si movet corpus primum aliter aptum ferri, continueque movet, negotiosum atque ab omni voluptate mentis semotum esse necesse est, si neque ut animæ mortalium animalium requies inest ea quæ circa somnum sit corporis relaxatio; sed Ixionis fatum cujusdam ipsam perpetuum insuperabileque detinere necesse est. Si igitur, uti diximus, res dicto modo de prima latone sese habere potest, non solum concinnius est ita de æternitate ipsius existimare, sed etiam hoc modo dumtaxat consentaneas magis ei vaticinationi, quam de diis habemus, sententias possumus certo proferre. Sed de his quidem hactenus.

Quum autem sint qui dextrum ipsius cæli quippiam, et lævum inquirunt esse, ut ii qui Pythagorici nuncupantur (est enim hæc illorum sententia), considerandum est, utrum res sic sese habeat, ut illi dicunt, an alio potius modo, si hæc principia corpori ipsius universi sunt adjungenda. Continuo namque, si dextrum inest ei lævumque, priora principia jam prius in ipso esse existimandum est. Determinatum igitur de his est in iis quæ de animalium motibus sunt tractata, propterea quod hæc propria sunt illorum naturæ et accommodata. Manifeste namque animalibus inesse videntur quibusdam omnes istiusmodi partes, dextrum, inquam, atque sinistrum, quibusdam nonnullæ; plantis vero supera atque infera solum. (2) Quodsi cælo talium quippiam est adjungendum, etiam id ipsi competere, quod primum, ut dicimus, in animalibus inest, consentaneum est rationi. Unumquodque enim trium (dico autem trium, superum inferumque, ipsum Ante atque oppositum, et dextrum lævumque) ut principium quoddam esse videtur. Has enim omnes dimensiones perfectis corporibus inesse consonum est rationi: atque superum quidem longitudinis, dextrum autem latitudinis, ipsum vero Ante, altitudinis principium est. Insuper alio modo motuum ratione. Hæc enim principia dico, unde motus iis incipiunt quæ hæc habent. Est autem ab ipso quidem supero accretio; a dextris autem ea motio, quæ loco accommodatur; ab hisce vero, quæ autem sunt, ea motio quæ fit sensu. Atque id Ante dico, quo spectant sensus. (3) Quapropter et non omni in corpore quærendum est superum atque inferum, et dextrum lævumque, atque ante, et retro; sed in hisce quæ quum animata sint, motus in se ipsis principium habent. In nullo enim eorum quæ vocant inanima, cernimus unde sit principium motus. Quædam enim omnino non moventur: quædam moventur quidem, sed omni ex parte simili modo, veluti ignis sursum solum, et terra ad medium. (4) Sed in his superum et inferum, dextrum lævumque dicimus, ad nos ipsos referentes. Nam

ροντες ἢ γὰρ κατὰ τὰ ἡμέτερα δεξιὰ, ὡσπερ οἱ μάν-
 τεις, ἢ καθ' ὁμοιότητα τοῖς ἡμετέροις, ὡς τὰ τοῦ
 ἀνδριάντος, ἢ τὰ ἐναντίως ἔχοντα τῇ θέσει, δεξιὸν μὲν
 τὸ κατὰ τὸ ἡμέτερον ἀριστερόν, ἀριστερόν δὲ τὸ κατὰ
 τὸ ἡμέτερον δεξιόν, [καὶ ὅπισθεν τὸ κατὰ τὸ ἡμέτερον
 ἔμπροσθεν]. Ἐν αὐτοῖς δὲ τούτοις οὐδεμίαν δρῶμεν
 διαφορὰν· ἐὰν γὰρ ἀνάπαλιν στραφῇ, τὰ ἐναντία ἐρω-
 μεν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ ἄνω καὶ κάτω καὶ ἔμπρο-
 σθεν καὶ ὀπίσθεν. (6) Διὸ καὶ τῶν Πυθαγορείων ἄν-
 10 τις θαυμάσειεν ὅτι δύο μόνας ταύτας ἀρχὰς ἔλεγον, τὸ
 δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερόν, τὰς δὲ τέτταρας παρέλιπον
 οὐθὲν ἤττον κυρίας οὐσας· οὐθὲν γὰρ ἐλάττω διαφορὰν
 ἔχει τὰ ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ τὰ ἔμπροσθεν πρὸς τὰ
 ὀπίσθεν ἢ τὰ δεξιὰ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐν ἅπασιν τοῖς ζώοις.
 15 Τὰ μὲν γὰρ τῇ δυνάμει διαφέρει μόνον, τὰ δὲ καὶ τοῖς
 σχήμασι· (6) καὶ τὸ μὲν ἄνω καὶ τὸ κάτω πᾶσι τοῖς
 ἐμφύοις ἐστὶν ὁμοίως ζῳοῖς καὶ φυτοῖς, τὸ δὲ δεξιὸν
 καὶ τὸ ἀριστερόν οὐκ ἐνυπάρχει τοῖς φυτοῖς. Ἔτι δ' ὡς
 τὸ μήκος τοῦ πλάτους πρότερον, εἰ τὸ μὲν ἄνω τοῦ
 20 μήκους ἀρχή, τὸ δὲ δεξιὸν τοῦ πλάτους, ἢ δὲ τοῦ προ-
 τέρου ἀρχὴ πρότερα, πρότερον ἂν εἴη τὸ ἄνω τοῦ δεξιοῦ
 κατὰ γένεσιν, ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ πρότερον.
 Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ τὸ μὲν ἄνω ἐστὶ τὸ ὄθεν ἢ κίνησις,
 τὸ δὲ δεξιὸν ἀπ' οὗ, τὸ δ' εἰς τὸ πρόσθεν ἐπ' ὃ, καὶ
 25 οὕτως ἂν ἔχοι τινὰ δυνάμιν ἀρχῆς τὸ ἄνω πρὸς τὰς
 ἄλλας ἰδέας. Διὰ τε δὴ τὸ παραλείπειν τὰς κυριωτέρας
 ἀρχὰς δίκαιον αὐτοῖς ἐπιτιμᾶν, καὶ διότι ταύτας ἐν
 ἅπασιν ὁμοίως ἐνόμιζον ὑπάρχειν. Ἡμῖν δ' ἐπειδὴ
 ὠρισται πρότερον ὅτι ἐν τοῖς ἔχουσιν ἀρχὴν κινήσεως
 30 αἱ τοιαῦται δυνάμεις ἐνυπάρχουσιν, ὃ δ' οὐρανὸς ἐμφυ-
 χος καὶ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν, ὃηλον ὅτι ἔχει καὶ
 τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω καὶ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερόν.
 (7) Οὐ δεῖ γὰρ ἀπορεῖν διὰ τὸ σφαιροειδὲς εἶναι τὸ
 σχῆμα τοῦ παντός, ὅπως ἔσται τούτου τὸ μὲν δεξιὸν τὸ
 35 δὲ ἀριστερόν ὁμοίον γ' ὄντων τῶν μορίων ἀπάντων καὶ
 κινουμένων τὸν ἅπαντα χρόνον, ἀλλὰ νοεῖν ὡσπερ
 ἂν εἴ τις, ἐν οἷς ἔχει τὸ δεξιὸν πρὸς τὸ ἀριστερόν δια-
 φορὰν καὶ τοῖς σχήμασιν, εἴτα περιθεῖη σφαῖραν· ἔξει
 μὲν γὰρ τὴν δυνάμιν διαπέρουσαν, ὁδὲ δ' οὐ διὰ τὴν
 40 ὁμοιότητα τοῦ σχήματος. Ἴδὼν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ
 περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κινεῖσθαι καὶ γὰρ εἰ μηδέποτε ἤρ-
 ζατο, ὅμως ἔχειν ἀναγκαῖον ἀρχὴν, ὅθεν ἂν ἤρζατο,
 εἰ ἤρχετο κινούμενον, κἂν εἰ σταίη, κινήθει ἂν πάλιν.
 (8) Λέγω δὲ μήκος μὲν αὐτοῦ τὸ κατὰ τοὺς πόλους
 45 διάστημα, καὶ τῶν πῶλων τὸν μὲν ἄνω τὸν δὲ κάτω
 διαφορὰν γὰρ ἐν τούτοις μόνους δρῶμεν τῶν ἡμισφαι-
 ρίων, τῶ μὴ κινεῖσθαι τοὺς πόλους. Ἄμα δὲ καὶ
 εἰώθημεν λέγειν τὰ πλάγια ἐν τῷ κόσμῳ οὐ τὸ ἄνω καὶ
 τὸ κάτω, ἀλλὰ τὰ περὶ τοὺς πόλους, ὡς τούτου μήκους
 ὄντος· τὸ γὰρ εἰς τὸ πλάγιόν ἐστὶ τὸ περὶ τὸ ἄνω καὶ
 τὸ κάτω. Ἴδὼν δὲ πῶλων δ μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς φαινό-
 μενος τὸ κάτω μέρος ἐστίν, ὃ δ' ἡμῖν ἀδηλος τὸ ἄνω.
 (9) Δεξιὸν γὰρ ἐκαστοῦ λέγομεν, ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς κατὰ
 τὸπιν κινήσεως τοῦ δ' οὐρανοῦ ἀρχὴν τῆς περιφορᾶς,

aut respectu nostri, dextri lævique, ut augures dicunt;
 aut similitudine nostri, ut ea quæ sunt statua; aut ea
 quæ contrario modo sese habent positione: etenim dextrum
 quidem id dicimus, quod opponitur nostro sinistro, lævum
 autem, id quod nostro dextro, et retro, id quod nostro Ante.
 In his autem ipsis nullam differentiam cernimus. Si contra
 namque vertantur, contraria dextra lævaque, supra ac
 infera, et ante retroque sane dicemus. (5) Quapropter et
 Pythagoricos quispiam mirabitur, sola hæc duo principia
 dixisse, dextrum, inquam, atque sinisterum; ceteras au-
 tem quattuor differentias omisisse, non minus rationem prin-
 cipii subeuntes. Non enim minorem ad infera, supra, et
 ad ea quæ sunt retro, ea quæ sunt ante, quam ad læva,
 dextra, universis in animalibus differentiam habent. Hæc
 enim vi solum, illa figura etiam differunt. (6) Et superum
 quidem ac inferum omnibus animantibus inest, tam ani-
 malibus quam plantis: dextrum autem lævumque plantis
 non inest. Præterea ut longitudo latitudinem antecedit,
 sic prius erit generatione superum dextro, quum multi-
 pliciter prius dicatur: si longitudinis quidem superum,
 latitudinis vero dextrum principium est, atque prioris
 principium antecedit. Insuper si superum quidem est id
 unde est motio, dextrum autem a quo, et ante, ad quo: l:
 hoc quoque modo vim quandam principii superum ad cæ-
 teras species habet. Increpandi sunt igitur Pythagorici, et
 quia maxime propria principia omiserunt, et quia in uni-
 versis hæc similiter inesse putabant. Quum autem a nobis
 sit antea definitum, tales potentias iis inesse, quæ: prin-
 cipium motus habent; et cælum sit animatum, atque prin-
 cipium habeat motus: patet, ipsi superum inferumque et dex-
 trum atque lævum inesse. (7) Non enim dubitare oportet
 ob universi rotundam figuram, quoniam pacto aliud ipsius
 dextrum, aliud lævum erit, quandoquidem partes sint similes
 universæ perpetuoque motu ciantur: sed intelligere perinde
 oportet, et quæ si quæsiam in hisce quæ dextri ad lævum
 figuris quoque differentiam habent, circumposuerit sphæ-
 ram: habebunt enim potentiam differentem, at ob figuræ
 similitudinem habere non videbuntur. Eodem modo de
 principio quoque motus intelligamus oportet. Etenim etsi
 nunquam moveri cælum incepit, principium tamen habeat
 ipsum necesse est, unde incepisset, si inciperet moveri; et
 rursus cieretur motu, si stabit. (8) Dico autem, longitudi-
 nem ipsius quidem eam esse, quæ inter polos, distantiam:
 et polorum alterum, superam, alterum inferam partem.
 Differentiam enim in solis his hemisphæriorum cernimus,
 ex eo quia poli non moventur. Insuper etiam in mundo non
 ipsum superum, atque inferum, sed ea quæ sunt præter
 polos, latera dicere consuevimus. Quo patet, hæc ipsius
 cæli longitudinem esse. Id est enim latus, quod est præter
 superum inferumque. Polorum autem is quidem qui
 apud nos videtur, pars infera est; is autem qui nobis ma-
 nifestus non est, partis rationem superæ subit. (9) Dextrum
 enim uniuscujusque id esse dicimus, unde principium ad
 locum accommodatæ motionis emergit. Conversionis vero

ὕβεν αἱ ἀνατολαὶ τῶν ἀστρῶν, ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη δεξιόν, οὗ δ' αἱ δύσεις, ἀριστερόν. Εἰ οὖν ἀρχεται τε ἀπὸ τῶν δεξιῶν καὶ ἐπὶ τὰ δεξιὰ περιφέρεται, ἀνάγκη τὸ ἄνω εἶναι τὸν ἀφανῆ πόλον· εἰ γὰρ ἔσται ὁ φανερός, ἐπ' ἀριστερὰ ἔσται ἡ κίνησις, ὅπερ οὐ φαμεν. (10) Δῆλον τοίνυν ὅτι ὁ ἀφανῆς πόλος ἐστὶ τὸ ἄνω. Καὶ οἱ μὲν ἐκεῖ οἰκοῦντες ἐν τῷ ἄνω εἰσὶν ἡμισφαιρίῳ καὶ πρὸς τοὺς δεξιοὺς, ἡμεῖς δ' ἐν τῷ κάτω καὶ πρὸς τοὺς ἀριστεροὺς, ἐναντίως ἢ ὡς οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσιν· ἐκεῖνοι 10 γὰρ ἡμᾶς ἄνω τε ποιοῦσι καὶ ἐν τῷ δεξιῷ μέρει, τοὺς δ' ἐκεῖ κάτω καὶ ἐν τῷ ἀριστερῷ. Συμβαίνει δὲ τούτων ἀντίον. Ἀλλὰ τῆς μὲν δευτέρας περιφορᾶς, ὅσον τῆς τῶν πλανήτων, ἡμεῖς μὲν ἐν τοῖς ἄνω καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς ἐσμέν, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τοῖς κάτω καὶ ἐν τοῖς ἀριστεροῖς· 15 ἀνάπαλιν γὰρ τούτοις ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως ἐστὶ διὰ τὸ ἐναντίας εἶναι τὰς φορὰς, ὥστε συμβαίνει ἡμᾶς μὲν εἶναι πρὸς τῇ ἀρχῇ, ἐκείνους δὲ πρὸς τῷ τέλει. Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὰς διαστάσεις μορίων καὶ τῶν κατὰ τὸπον ὠρισμένων τσαῦτα εἰρήσθω.

cæli principium id est unde oriuntur stellæ. Quare hoc erit dextrum : id vero, ubi fiunt occasus, lævum. Si igitur a dextris incipit et circumfertur ad dextra, polum eum qui non videtur, superum esse necesse est. Si enim erit is qui videtur, motus ad partes erit sinistras : quod quidem non dicimus. (10) Patet igitur, eum polum, qui non videtur a nobis, cæli partem superam esse. Atque ii quidem, qui illic habitant, in hemisphærio supero sunt atque in dextris, nos autem in infero ac sinistris, contra atque Pythagorici dicunt. Illi enim nos supra faciunt, dextraque in parte, illos infra atque in lævis. Contrarium autem accidit. Verum secundæ conversionis, veluti vagarum stellarum, nos quidem in superis dextrisque sumus, illi vero in inferis sunt atque sinistris. Est enim hisce principium motionis contra, propterea quod latrones contrariæ sunt. Quare hic fit ut nos in principio simus, illi in fine sint collocati. De partibus igitur per dimensiones locove definitis tot a nobis sint dicta.

CAP. III.

Ἐπεὶ δ' οὐκ ἔστιν ἐναντία κίνησις ἡ κύκλω τῇ κύκλω, σκεπτέον διὰ τί πλείους εἰσι φορὰί, καίπερ πόρρωθεν πειρωμένοις ποιῆσθαι τὴν ζήτησιν, πόρρω δ' οὐχ οὕτω τῷ τόπῳ, πολὺ δὲ μᾶλλον τῷ τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς πέρὶ πάμπαν ὀλίγην ἔχειν αἰσθησιν. Ὅμως δὲ 20 λέγωμεν. Ἢ δ' αἰτία περὶ αὐτῶν ἐνθένδε ληπτέα. Ἐκαστὸν ἐστίν, ὃν ἐστὶν ἔργον, ἕνεκα τοῦ ἔργου. Θεοῦ δ' ἐνέργεια ἀθανάσια· τοῦτο δ' ἐστὶ ζωὴ αἰδίου. Ὡστ' ἀνάγκη τῷ θεῷ κίνησιν αἰδίου ὑπάρχειν. Ἐπεὶ δ' ὁ οὐρανὸς τοιοῦτος (σῶμα γάρ τι θεῖον), διὰ τοῦτο ἔχει τὸ 25 ἐγκύκλιον σῶμα, ὃ φύσει κινεῖται κύκλω αἰεί. Διὰ τί οὖν οὐχ ὄλον τὸ σῶμα τοῦ οὐρανοῦ τοιοῦτον; ὅτι ἀνάγκη μένειν τι τοῦ σώματος τοῦ φερομένου κύκλω τὸ ἐπὶ τοῦ μέσου, τούτου δ' οὐθὲν ὀνόντε μένειν μόριον, οὐθ' ὄλωσ' οὐτ' ἐπὶ τοῦ μέσου. Καὶ γὰρ ἂν ἡ κατὰ φύσιν κίνησις 30 ἦν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ μέσον· φύσει δὲ κύκλω κινεῖται· οὐ γὰρ ἂν ἦν αἰδίου ἡ κίνησις οὐθὲν γὰρ παρὰ φύσιν αἰδίου. Ὅστερον δὲ τὸ παρὰ φύσιν τοῦ κατὰ φύσιν, καὶ ἕκαστα τίς ἐστὶν ἐν τῇ γενέσει τὸ παρὰ φύσιν τοῦ κατὰ φύσιν. (2) Ἀνάγκη τοίνυν γῆν εἶναι· τοῦτο γὰρ ἡρεμεῖ 40 ἐπὶ τοῦ μέσου. Νῦν μὲν οὖν ὑποκείσθω τοῦτο, ὕστερον δὲ λεγθήσεται περὶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴν εἰ γῆν, ἀνάγκη καὶ πῦρ εἶναι· τῶν γὰρ ἐναντίων εἰ θάτερον φύσει, ἀνάγκη καὶ θάτερον εἶναι φύσει, ἕαν περ ἢ ἐναντίον, καὶ εἶναι τινα αὐτοῦ φύσιν· ἢ γὰρ αὐτῇ ὕλῃ τῶν 45 ἐναντίων, καὶ τῆς στερησίσεως πρότερον ἢ κατάρασις, λέγω δ' ὅσον τὸ θερμὸν τοῦ ψυχροῦ. Ἢ δ' ἡρεμεία καὶ τὸ βαρὺ λέγονται κατὰ στερῆσιν κουρότητος καὶ κινήσεως. (3) Ἀλλὰ μὴν εἰπερ ἔστι πῦρ καὶ γῆ, ἀνάγκη καὶ τὰ μεταξὺ αὐτῶν εἶναι σώματα· ἐναντίω- 50 σιν γὰρ ἔχει ἕκαστον τῶν στοιχείων πρὸς ἕκαστον. Ὑποκείσθω δὲ καὶ τοῦτο νῦν, ὕστερον δὲ πειρατέον δεῖξαι. Τούτων δ' ὑπαρχόντων φανερόν ὅτι ἀνάγκη

Quum autem conversio non sit contraria conversioni, considerandum cur plures sunt latrones : quanquam eminus facere inquisitionem conamur, eminusque non adeo loco, sed multo magis hoc ipso quod accidentium ipsis cælis perpauco- rum sensum habemus. Dicamus tamen, atque de ipsis causam hinc sumamus oportet. Eorum quodque, quorum est opus, operis ipsius esse gratia constat. Dei vero operatio, immortalitas est, hoc autem est perpetua vita. Quare Deo perpetuum inesse motum necesse est. Quum autem cælum sit tale (est enim corpus quoddam divinum), ideo corpus rotundum habet, quod suapte natura semper convertitur. Cur igitur totum corpus cæli tale non est? Quia corporis ejus, quod versatur, aliquid, id inquam quod est in medio, manere necesse est. Hujus autem manere nulla pars, aut omnino, aut in medio potest. Naturalis enim ipsius motus, ad ipsum medium esset. At ipsum suapte natura versatur. Motus enim sempiternus non esset, quippe quum nihil præter naturam sit sempiternum. Id enim quod est præter naturam, posterius est eo quod est secundum naturam : atque id quod est præter naturam, excessus quidam est in ipsa generatione, ejus quod est secundum naturam. (2) Sit igitur terra necesse est : hæc enim in medio sane quiescit. Atque nunc quidem hoc supponatur : posterius autem de ipso dicetur. At si terram esse necesse est, ignem etiam esse necesse est. Contrarium enim si alterum est natura, et alterum esse naturā necesse est, si sit contrarium, atque aliquam ipsius esse naturam. Est enim eadem contrarium materies : et affirmatio privatione est prior, veluti calidum frigidum. Quies vero, ac grave, per levitatis motusve privationem dicuntur. (3) Atqui si terra est atque ignis, ea quoque corpora esse, quæ sunt inter ipsa, necesse est. Elementorum enim unumquodque contrarietatem ad quodque nimirum habet. Atque hoc etiam nunc supponatur : posterius autem conabimur demonstrare. Hæc quum sint,

γένεσιν εἶναι διὰ τὸ μηδὲν ὄντ' αὐτῶν εἶναι αἰδίων·
 πάσχει γὰρ καὶ ποιεῖ τάναντία ὑπ' ἀλλήλων, καὶ φθα-
 ρτικά ἀλλήλων ἐστίν. (4) Ἔτι δ' οὐκ εὐλογον εἶναι τι
 κινήτων αἰδίων, οὐ μὴ ἐνδέχεται εἶναι κατὰ φύσιν τὴν
 κίνησιν αἰδίων· τούτων δ' ἐστὶ κίνησις. Ὅτι μὲν τοῖνυν
 ἀναγκαῖον εἶναι γένεσιν, ἐκ τούτων δῆλον. Εἰ δὲ
 γένεσιν, ἀναγκαῖον καὶ ἄλλην εἶναι φορὰν, ἢ μίαν
 ἢ πλείους· κατὰ γὰρ τὴν τοῦ δλου ὡσαύτως ἀναγκαῖον
 10 ἔχειν τὰ στοιχεῖα τῶν σωμάτων πρὸς ἀλληλα. Λεχθῆ-
 σεται δὲ καὶ περὶ τούτου ἐν τοῖς ἐπομένοις σαφέστερον.
 (5) Νῦν δὲ τοσοῦτόν ἐστι δῆλον, διὰ τίνα αἰτίαν πλείω
 τὰ ἐγκύκλια ἐστὶ σώματα, ὅτι ἀνάγκη γένεσιν εἶναι,
 γένεσιν δ', εἴπερ καὶ πῦρ, τοῦτο δὲ καὶ τᾶλλα, εἴπερ
 καὶ γῆν ταύτην δ' ὅτι ἀνάγκη μένειν τι αἰεὶ, εἴπερ
 15 κινεῖσθαι τι αἰεὶ.

patet necessario generationem esse, propterea quod nihil
 ipsorum perpetuum esse potest. Agunt enim inter sese
 contraria ipsa, mutuoque a sese patiuntur ac corrumpun-
 tur. (4) Non est præterea consentaneum rationi, mobile
 quippiam perpetuum esse, cuius motus secundum naturam
 perpetuus esse non potest; at horum est motus. Ex his
 igitur patet, necessario generationem esse. Quodsi genera-
 tionem esse necesse est, etiam aliam lationem, aut unam
 aut plures, esse necesse est. Nam ut sese habet totius motio
 cæli, sic elementa corporum inter sese respectu genera-
 tionis habere necesse est. Et hoc etiam in sequentibus diluci-
 dius declarabitur. (5) Nunc tantum patet, quam ob causam
 plura sint corpora quæ versantur: generationem esse
 enim necesse est; et generationem, si et ignem esse necesse
 est; et hunc, ceteraque, si et terram: et hanc, propterea
 quod consistat aliquid maneatque semper necesse est, si
 moveri quippiam semper oportet.

CAP. IV.

Σχήμα δ' ἀνάγκη σφαιροειδὲς ἔχειν τὸ οὐρανόν·
 τοῦτο γὰρ οἰκειότατόν τε τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει πρῶ-
 τον. Εἴπωμεν δὲ καθόλου περὶ τῶν σχημάτων, τὸ
 ποῖόν ἐστι πρῶτον, καὶ ἐν ἐπιπέδοις καὶ ἐν στερεοῖς.
 20 Ἄπαν δὴ σχῆμα ἐπίπεδον ἢ εὐθύγραμμον ἐστίν ἢ πε-
 ριφερόγραμμον. Καὶ τὸ μὲν εὐθύγραμμον ὑπὸ πλείω-
 νων περιέγεται γραμμῶν, τὸ δὲ περιφερόγραμμον ὑπὸ
 μιᾶς. Ἐπεὶ δὲ πρότερον τῇ φύσει ἐν ἐκάστῳ γένηται τὸ
 ἐν τῶν πολλῶν καὶ τὸ ἀπλοῦν τῶν συνθέτων, πρῶτον
 25 ἂν εἴη τῶν ἐπιπέδων σχημάτων ὁ κύκλος. (2) Ἔτι
 δὲ εἴπερ τέλειον ἐστίν οὐ μὴδὲν ἔξω λαβεῖν αὐτοῦ δυ-
 νατόν, ὡσπερ ὄριστα πρότερον, καὶ τῇ μὲν εὐθείᾳ
 πρόσθεσίς ἐστιν αἰεὶ, τῇ δὲ τοῦ κύκλου οὐδέποτε, φανε-
 ρὸν ὅτι τέλειος ἂν εἴη ἡ περιέχουσα τὸν κύκλον· ὡστ'
 30 εἰ τὸ τέλειον πρότερον τοῦ ἀτελοῦς, καὶ διὰ ταῦτα πρό-
 τερον ἂν εἴη τῶν σχημάτων ὁ κύκλος. Ὡσαύτως δὲ
 καὶ ἡ σφαῖρα τῶν στερεῶν· μόνη γὰρ περιέγεται μιᾶ
 ἐπιφανείᾳ, τὰ δ' εὐθύγραμμα πλείοσιν· ὡς γὰρ ἔχει
 ὁ κύκλος ἐν τοῖς ἐπιπέδοις, οὕτως ἡ σφαῖρα ἐν τοῖς
 35 στερεοῖς. (3) Ἔτι δὲ καὶ οἱ διαιρούντες εἰς ἐπίπεδα καὶ
 εἰς ἐπιπέδων τὰ σώματα γεννιώντες μεμαρτυρημένοι
 φαίνονται τούτοις· μόνη γὰρ τῶν στερεῶν οὐ διαιροῦσι
 τὴν σφαῖραν ὡς οὐκ ἔχουσαν πλείους ἐπιφανείας ἢ μίαν·
 ἢ γὰρ εἰς τὰ ἐπίπεδα διαίρεσις οὐχ ὡς ἂν τέμνων τις
 40 εἰς τὰ μέρη διέλοι τὸ ὄλον, τοῦτον διαιρεῖται τὸν τρό-
 πον, ἀλλ' ὡς εἰς ἕτερα τῷ εἶδει. Ὅτι μὲν οὖν πρῶ-
 τόν ἐστιν ἡ σφαῖρα τῶν στερεῶν σχημάτων, δῆλον.
 (4) Ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τὴν τάξιν ἀποδιδοῦσιν
 οὕτω τιθεμένοις εὐλογώτατον, τὸν μὲν κύκλον κατὰ τὸ
 45 ἐν, τὸ δὲ τρίγωνον κατὰ τὴν δυάδα, ἐπειδὴ δύο ὄρθαι-
 ἐὰν δὲ τὸ ἐν κατὰ τὸ τρίγωνον, ὁ κύκλος οὐκέτι ἐστὶ
 σχῆμα. (5) Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν πρῶτον σχῆμα τοῦ πρώτου
 σώματος, πρῶτον δὲ σώμα τὸ ἐν τῇ ἐσ/άτῃ περιφορᾷ,
 σφαιροειδὲς ἂν εἴη τὸ τὴν κύκλῳ περιφερόμενον φορὰν.
 50 Καὶ τὸ συνεχὲς ἄρα ἐκείνῳ· τὸ γὰρ τῷ σφαιροειδεὶ συν-
 εχὲς σφαιροειδὲς. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ πρὸς τὸ μέσον
 τούτων· τὰ γὰρ ὑπὸ τοῦ σφαιροειδοῦς περιεχόμενα καὶ

Figuram autem cælum rotundam habere necesse est.
 Hæc enim est accommodatissima substantiæ ipsius, et na-
 turæ etiam prima. Dicamus autem universaliter quænam
 et in planis et in solidis figura sit prima. Omnis itaque
 figura plana, aut a rectis lineis, aut a circumferentia con-
 tinetur: et illa quidem a pluribus, hæc ab una linea solum.
 Quum vero unum in unoquoque genere prius sit multis
 natura, compositoque simplex, figurarum planarum pro-
 fecto circulus erit prima. (2) Præterea, si perfectum id
 est, extra quod nihil eorum quæ sunt ipsius, accipi potest,
 quemadmodum prius est definitum, et lineæ quidem rectæ
 semper additio fieri potest, lineæ vero circulari nunquam:
 patet, perfectam eam lineam esse, quæ ipsum circumulum
 continet. Quare si perfectum prius est imperfecto, ob hæc
 etiam circulus prima erit figura. Eodem et sphaera modo
 solidarum figurarum prima erit figura. Sola namque ab
 una superficie continetur: reclarum vero linearum figuræ
 a pluribus continentur. Ut enim in planis circulus sese
 habet, sic in solidis sphaera. (3) Qui præterea solida divi-
 dunt in plana, atque ex planis corpora generant, his testes
 fuisse videntur. Solam enim figurarum solidarum sphæ-
 ram non dividunt, ut non plures superficies quam unam
 habentem. Divisio enim in plana non perinde efficitur, ut
 quispiam dividens in partes dividet totum, sed ut in spe-
 cie diversa. Patet igitur, sphaeram figurarum esse solida-
 rum primam. (4) Est insuper maxime consonum rationi,
 si ordo per numerum etiam assignetur, hoc ipsam modo
 disponere, unitatem quidem circulo, dualitatem autem
 triangulo tribuendo: quum duobus æquales suos angulos
 habeat rectis. Si vero unitas triangulo tribuatur, circulus
 non jam erit figura. (5) Quum autem prima figura primi
 sit corporis, primum vero corpus id sit, quod est in ultima
 conversione, rotundum id erit sane, quod fertur conver-
 sione. Et id ergo quod illi hæret: quod enim hæret rotun-
 do, id rotundum etiam est. Similiter etiam ea quæ in me-
 dio horum collocantur: ea namque quæ a rotundo corpore

ἀπτόμενα ὅλα σφαιροειδῆ ἀνάγκη εἶναι· τὰ δὲ κάτω τῆς τῶν πλανητῶν ἄπτεται τῆς ἐπάνω σφαίρας. Ὡστε σφαιροειδῆς ἂν εἴη πᾶσα· πάντα γὰρ ἄπτεται καὶ συνεχῆ ἐστὶ ταῖς σφαίραις. (6) Ἔτι δὲ ἐπεὶ φαίνεται καὶ ὑπόκειται κύκλω περιφέρεισθαι τὸ πᾶν, δέδεικται δ' ὅτι τῆς ἐσχάτης περιφορᾶς οὔτε κενόν ἐστὶν ἐξωθεν οὔτε τόπος, ἀνάγκη καὶ διὰ ταῦτα σφαιροειδῆ εἶναι αὐτόν. Εἰ γὰρ ἔσται εὐθύγραμμος, συμβήσεται καὶ τόπον ἐξω εἶναι καὶ σῶμα καὶ κένον. Κύκλω γὰρ στρεφόμενον τὸ εὐθύγραμμον οὐδέποτε τὴν αὐτὴν ἐρέξει χώραν, ἀλλ' ὅπου πρότερον ἦν σῶμα, νῦν οὐκ ἔσται, καὶ οὐ νῦν οὐκ ἐστὶ, πάλιν ἔσται διὰ τὴν παράλλαξιν τῶν γωνιῶν. Ὁμοίως δὲ κἂν εἴ τι ἄλλο σχῆμα γένοιτο μὴ ἴσας ἔχον τὰς ἐκ τοῦ μέσου γραμμίας, οἷον φακοειδῆς ἢ ῥοειδῆς· ἐν ἅπασιν γὰρ συμβήσεται καὶ τόπον ἐξω καὶ κενόν εἶναι τῆς φορᾶς διὰ τὸ μὴ τὴν αὐτὴν χώραν κατέχειν τὸ ὅλον. (7) Ἔτι δ' εἰ τῶν μὲν κινήσεων τὸ μέτρον ἢ τοῦ οὐρανοῦ φορὰ διὰ τὸ εἶναι μόνη συνεχῆ καὶ ὁμαλῆ καὶ αἰδιος, ἐν ἐκάστῳ δὲ μέτρον τὸ ἐλάχιστον, ἐλαχίστη δὲ κίνησις ἢ ταχίστη, ὄγλον ὅτι ταχίστη ἂν εἴη πασῶν τῶν κινήσεων ἢ τοῦ οὐρανοῦ κινήσις. (8) Ἀλλὰ μὴν τῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐλαχίστη ἐστὶν ἢ τοῦ κύκλου γραμμῆ· κατὰ δὲ τὴν ἐλαχίστην ταχίστη ἢ κίνησις ὥστ' εἰ δ' οὐρανὸς κύκλω τε φέρεται καὶ τάχιστα κινεῖται, σφαιροειδῆ αὐτὸν ἀνάγκη εἶναι. (9) Δάβοι δ' ἂν τις καὶ ἐκ τῶν περὶ τὸ μέσον ἰδρυμένων σωμάτων ταύτην τὴν πίστιν. Εἰ γὰρ τὸ μὲν ὕδωρ ἐστὶ περὶ τὴν γῆν, δ' ἄρ' περὶ τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ πῦρ περὶ τὸν αέρα, καὶ τὰ ἄνω σώματα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον· συνεχῆ μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν, ἄπτεται δὲ τούτων. Ἢ δὲ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια σφαιροειδῆς ἐστὶν, τὸ δὲ τῷ σφαιροειδεῖ συνεχῆς ἢ κείμενον περὶ τὸ σφαιροειδῆ καὶ αὐτὸ τοιοῦτον ἀναγκαῖον εἶναι. Ὡστε κἂν διὰ τούτου φανερόν εἴη ὅτι σφαιροειδῆς ἐστὶν δ' οὐρανός. (10) Ἀλλὰ μὴν ὅτι γε ἢ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια τοιαύτη, φανερόν ὑπόθεσιν λαβοῦσιν ὅτι πέφυκεν αἰεὶ συρρεῖν τὸ ὕδωρ εἰς τὸ κοιλότερον κοιλότερον δὲ ἐστὶ τὸ τοῦ κέντρου ἐγγύτερον. Ἦχθωσαν οὖν ἐκ τοῦ κέντρου ἢ ΑΒ καὶ ἢ ΑΓ, καὶ ἐπεξεύχθω ἐφ' ἢς ΒΓ. Ἢ οὖν ἀχθεῖσα ἐπὶ τὴν βάσιν, ἐφ' ἢς ΑΔ, ἐλάττων ἐστὶ τῶν ἐκ τοῦ κέντρου κοιλότερος ἀρα δ' τόπος. Ὡστε περιρρεῖσεται τὸ ὕδωρ, ἕως ἂν ἰσασθῆ. Ἦσ' ὅτι ταῖς ἐκ τοῦ κέντρου ἢ ΑΕ. Ὡστ' ἀνάγκη πρὸς ταῖς ἐκ τοῦ κέντρου εἶναι τὸ ὕδωρ· τότε γὰρ ἡρεμήσει. Ἢ δὲ τῶν ἐκ τοῦ κέντρου ἀπτομένη περιφερῆς σφαιροειδῆς ἀρα ἢ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια, ἐφ' ἢς ΒΕΓ. (11) Ὅτι μὲν οὖν σφαιροειδῆς ἐστὶν δ' κόσμος, ὄγλον ἐκ τούτων, καὶ ὅτι κατ' ἀκρίθειαν ἔντονος οὕτως ὥστε μὴθὲν μῆτε χειρόκμητον ἔχειν παραπλησίως μῆτ' ἄλλο μὴθὲν τῶν παρ' ἡμῖν ἐν ὀφθαλμοῖς φαινόμενων. Ἐξ ὧν γὰρ τὴν σύστασιν ἐληφεν, οὐδὲν οὕτω δυνατόν ὁμαλότητα δεῖσθαι καὶ ἀκρίθειαν ὡς ἢ τοῦ πῆριξ σώματος φύσις· ὄγλον γὰρ ὡς ἀνάλογον ἔχει, καθάπερ ὕδωρ πρὸς γῆν, καὶ τὰ πλείον αἰεὶ ἀπέχοντα τῶν στοιχείων.

continentur, ac tangunt, rotunda esse cuncta necesse est. At quæ sunt sub vagarium sphaera, superam sphaeram tangunt. Quare ipsum universum rotundum erit : omnia namque tangunt, hærentque sphaeris. (6) Præterea quum cernatur ac supponatur, universum ipsum versari, demonstratumque sit extra conversionem extimam neque locum neque vacuum esse, rotundum ipsum esse ob hæc etiam necesse est. Nam si reclarum linearum erit figura, eveniet et locum esse, et corpus, et vacuum, extima : nam quum reclarum linearum figura versatur, nunquam eundem occupabit locum, sed ubi prius erat corpus, nunc non erit, et ubi nunc non est, rursus ob angulorum transitionem erit. Eadem evenient etiam si quisquam aliquam figuram aliam ipsi tribuerit non habentem eas lineas, quæ ex medio progrediuntur æquales, veluti lentis figuræ similem, aut ovi. In omnibus enim eveniet et locum esse et vacuum extra lationem, propterea quod totum non eundem occupat locum. (7) Præterea si cæli latio quidem mensura est motuum, propterea quod sola continuus est et uniformis sempiternusque motus, in unoquoque autem genere mensura id est, quod est minimum, minimus vero motus, is est celerimus : patet, cæli motum omnium motuum celerrimum esse. (8) At eorum quæ ab eodem ad idem pergunt, minima ipsius circuli linea est, per minimam autem est motus celerrimus. Quare si calum convertitur, celerrimeque movetur, rotundum ipsum esse necesse est. (9) Sumere etiam quisquam ex hisce corporibus, quæ circa medium collocantur, hanc fidem potest. Si enim aqua quidem est circa terram, aer autem circa aquam, et ignis circa aerem collocatur, etiam supera corpora per rationem eandem ita se habent. Etenim continua quidem non sunt, tangunt autem hæc. Aquæ vero superficies rotunda est sane : atque quod rotundum tangit, circaque rotundum est situm, etiam ipsum tale esse necesse est. Patet igitur hac etiam ratione, cælum rotundum esse. (10) At vero superficiem aquæ talem esse patebit, si suppositionem sumpserimus, aquam suapte natura semper ad magis concavum locum confluere, et eum locum magis concavum esse, qui est propinquior centro. Ducantur igitur ex a centro rectæ lineæ α β, et α γ, et ex β in γ linea producatur β γ : ad quam ab α perpendicularis ducatur α δ [et protrahatur in ε] : quæ minor erit lineis ex centro ductis. Ergo hic locus magis concavus est : quare affluet aqua, quousque fuerit in æqualitate redacta. At linea α ε æqualis est hisce quæ a centro sunt ductæ. Quare aquam ipsam in hisce esse, quæ sunt ex centro ductæ, necesse est ; tunc enim quiescet. At ea quæ tangit eas quæ sunt ex centro ductæ, circumferentia est. Rotunda est ergo superficies aquæ, quæ quidem est β ε γ. (11) Patet igitur ex hisce, mundum esse rotundum, atque adeo exacte, ut nihil eorum quæ manu conciantur, nec aliud quicquam eorum quæ apud nos oculis cernuntur, sit tam exacte rotundum. Nihil enim eorum ex quibus constat, adeo uniformitatem et exactam rotunditatem suscipere potest, ut ipsius corporis obeuntis natura. Manifestum est enim, rationem eam habere, quam aqua habet ad terram, et elementorum ea quæ plus semper remota sunt.

CAP. V.

Ἐπεὶ δ' ἔστι διζῶς ἐπὶ τοῦ κυκλοῦ κινήθῃναι, ὅσον ἀπὸ τοῦ Α τὴν μὲν ἐπὶ τὸ Β, τὴν δ' ἐπὶ τὸ Γ, ὅτι μὲν οὖν οὐκ εἰσὶν ἑναντία αὐταί, πρότερον εἴρηται. Ἄλλ' εἰ μηδὲν ὡς ἔτυχε μηδ' ἀπὸ ταυτομάτου ἐνδέχεται ἐν τοῖς αἰθίοις εἶναι, ὁ δ' οὐρανὸς αἰθίοις καὶ ἡ κύκλω φορᾶ, διὰ τίνα ποτ' αἰτίαν ἐπὶ θάτερα φέρεται, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ θάτερα; ἀνάγκη γὰρ καὶ τοῦτο ἢ ἀρχὴν εἶναι ἢ εἶναι αὐτοῦ ἀρχήν. (2) Ἰσως μὲν οὖν τὸ περὶ ἐνίων ἀποφαίνεσθαι τι πειρᾶσθαι καὶ τὸ περὶ πάντων καὶ τὸ παριέναι μηθὲν τάχ' ἂν δόξειεν εἶναι σημεῖον ἢ πολλῆς εὐθειας ἢ πολλῆς προθυμίας. Οὐ μὴν δίκαιόν γε πᾶσιν ὁμοίως ἐπιτιμᾶν, ἀλλ' ὄραν δεῖ τὴν αἰτίαν τοῦ λέγειν τίς ἐστίν, ἔτι δὲ πῶς ἔχων τῷ πιστεύειν, πότερον ἀνθρωπίνως ἢ καρτερικώτερον. Ταῖς μὲν οὖν ἀκριβεστέραις ἀνάγκαις ὅταν τις ἐπιτύχῃ, τότε χάριν ἔχειν δεῖ τοῖς εὐρίσκουσι, νῦν δὲ τὸ φαινόμενον ῥητέον. (3) Εἰ γὰρ ἡ φύσις αἰεὶ ποιεῖ τῶν ἐνδεχομένων τὸ βέλτιστον, ἔστι δὲ καθάπερ τῶν ἐπὶ τῆς εὐθειας φορῶν ἢ πρὸς τὸν ἄνω τόπον τιμιώτερα (θειότερος γὰρ ὁ ἄνω τόπος τοῦ κάτω), τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ εἰς τὸ πρόσθεν τῆς εἰς τοῦπίσθεν ἔχει, εἴπερ καὶ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερόν, καθάπερ ἐλέγη πρότερον. Καὶ μαρτυρεῖ δ' ἡ ῥηθεῖσα ἀπορία, ὅτι ἔχει τὸ πρότερον καὶ ὕστερον· αὕτη γὰρ ἡ αἰτία λύει τὴν ἀπορίαν. Εἰ γὰρ ἔχει ὡς ἐνδέχεται βέλτιστα, αὕτη ἂν εἴη αἰτία καὶ τοῦ εἰρημένου· βέλτιστον γὰρ κινεῖσθαι ἀπλῆν τε κίνησιν καὶ ἀπαυστον, καὶ ταύτην ἐπὶ τὸ τιμιώτερον.

Quum autem in circulo duo motus fieri possint, ut ab α unus ad β, alter ad γ : non esse quidem, hos contrarios, prius est dictum. Sed si nihil in æternis esse fortuito aut a casu potest, cælum vero perpetuum est, atque ipsa conversio; quam ob causam ad altera, non ad altera fertur? Nam et hoc aut principium esse, aut ipsius principium esse, necesse est. (2) De nonnullis igitur, atque adeo de omnibus eniti quippiam dicere, nihilque prætermittere, aut insignis stultitiæ forsitan, aut valde parati animi videbitur esse. Non tamen omnes similiter sunt increpandi : sed dicendi causam, quantum sit, videre oportet; et quo præterea modo se habeat in credendo, utrum humane, an ita ut asserat atque persistat. Quum igitur quispiam exactiores necessitates fuerit nactus, tunc hisce qui inveniunt, gratias agere oportet : nunc autem id quod videtur, dicendum est. (3) Nam si natura semper id facit, quod est optimum eorum quæ fieri possunt; ut autem lationum rectorum ea præstabilius est, qua locus superus petitur (est enim divinius locus superus infero) : sic et ea qua itur versus anteriora, præstabilius est ea qua itur retrorsum : siquidem ita sese habent et dextrum atque sinistrum, ut prius est dictum. Atque dubitatio dicta declarat, prius posteriorve cælum habere : hæc enim causa dubitationem solvit. Nam si sese habet ut potest optime, hæc erit profecto causa ejus quod diximus. Est enim optimum sane simplici ac incessabili motu cieri, atque hoc ad id quod præstabilius est.

CAP. VI.

Περὶ δὲ τῆς κινήσεως αὐτοῦ, ὅτι ὁμαλῆς ἐστὶ καὶ οὐκ ἀνώμαλος, ἐφεξῆς ἂν εἴη τῶν εἰρημένων διελεῖν. Λέγω δὲ τοῦτο περὶ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ καὶ περὶ τῆς πρώτης φορᾶς· ἐν γὰρ τοῖς ὑποκάτω πλεοῦς ἤδη αἰ φοραὶ συνεληλύθησαν εἰς ἓν. Εἰ γὰρ ἀνωμάλως κινήσεται, ὄφρα δὲ ἐπίτασις ἔσται καὶ ἀκμὴ καὶ ἀνεσις τῆς φορᾶς· ἅπαντα γὰρ ἡ ἀνώμαλος φορὰ καὶ ἀνεσις ἔχει καὶ ἐπίτασιν καὶ ἀκμὴν. Ἀκμὴ δ' ἐστὶν ἢ ὅθεν φέρεται ἢ οἷ ἢ ἀνὰ μέσον, ὅσον ἴσως τοῖς μὲν κατὰ φύσιν οἱ φέρονται, τοῖς δὲ παρὰ φύσιν ὅθεν, τοῖς δὲ ῥιπτουμένοις ἀνὰ μέσον. Τῆς δὲ κύκλω φορᾶς οὐκ ἔστιν οὔτε ὅθεν οὔτε οἷ οὔτε μέσον· οὔτε γὰρ ἀρχὴ οὔτε πέρασ οὔτε μέσον ἐστὶν αὐτῆς ἀπλῶς· τῷ τε γὰρ χρόνῳ αἰθίοις καὶ τῷ μήκει συνηγμένῃ καὶ ἀκλαστος. Ὡστ' εἰ μὴ ἐστὶν ἀκμὴ αὐτοῦ τῆς φορᾶς, οὐδ' ἂν ἀνωμαλία εἴη· ἡ γὰρ ἀνωμαλία γίνεταί διὰ τὴν ἀνεσις καὶ ἐπίτασιν. (2) Ἐτι ἐπεὶ πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, ἀνάγκη τὴν ἀνωμαλίαν γίνεσθαι τῆς κινήσεως ἢ διὰ τὸ κινῶν ἢ διὰ τὸ κινούμενον ἢ δι' ἅμφω· εἴτε γὰρ τὸ κινῶν μὴ τῇ αὐτῇ δυνάμει κινῶι, εἴτε τὸ κινούμενον ἀλλοιοῖτο καὶ μὴ διαμείνοι τὸ αὐτό, εἴτε ἅμφω μεταβάλλοι, οὐθὲν κωλύει ἀνωμάλως κινεῖσθαι τὸ κινούμενον. Οὐθὲν δὲ τού-

Post hæc motum ipsius uniformem, et non difformem esse, demonstramus oportet. Atque hoc dico de primo celo, de lationeque prima : in iis enim quæ sunt sub illo, plures lationes in unum jam convenere. Nam si difformiter movebitur, patet, intensionem lationis, statum, remissionemque fore : omnis enim difformis latio remissionem, intensionem ac statum habet. Status autem est, aut unde mobile fertur, aut quo fertur, aut in medio : veluti forsitan hisce quidem quæ natura feruntur, in eo ad quod moventur; in his autem quæ præter naturam feruntur, in eo unde moventur; hisce vero quæ projiciuntur, in medio. At conversionis, neque unde, neque quo, neque medium est. Neque enim ipsius principium, neque finis, neque medium est absolute; nam et tempore est sempiterna, et longitudine coacta, nec frangetur. Quare si lationis cæli status non est, neque difformitas erit. Difformitas enim ob remissionem intensionemque fieri solet. (2) Præterea, si omne quod movetur, ab aliquo movetur, difformitas motionis ob id quod movet, aut ob id quod movetur, aut ob utrumque fiat, necesse est. Nam sive id quod movet, non eisdem viribus moveat; sive id quod movetur, alteretur, nec idem permaneat; sive utrumque mutetur : nihil prohibet id quod movetur, difformi motu cieri. Nihil autem horum circa cæ-

των δυνατὸν περὶ τὸν οὐρανὸν γενέσθαι· τὸ μὲν γὰρ κινούμενον δέδεικται ὅτι πρῶτον καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον καὶ ὅλως ἀμετάβλητον, τὸ δὲ κινεῖν πολὺ μᾶλλον εὐλογον εἶναι τοιοῦτον· τὸ γὰρ πρῶτον τοῦ πρῶτου καὶ τὸ ἀπλοῦν τοῦ ἀπλοῦ καὶ τὸ ἀφθαρτον καὶ ἀγέννητον τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀγενήτου κινήτικόν. Ἐπεὶ οὖν τὸ κινούμενον οὐ μεταβάλλει σῶμα ὄν, οὐδ' ἂν τὸ κινεῖν μεταβάλλοι ἀσώματον ὄν. (3) Ὡστε καὶ τὴν φορὰν ἀδύνατον ἀνώμαλον εἶναι. Καὶ γὰρ εἰ γίνεται ἀνώμα-
10 λος, ἥτις ὅλη μεταβάλλει καὶ δὲ μὲν γίνεται ὅστων ἐτέ δὲ βραδύτερα πάλιν, ἢ τὰ μέρη αὐτῆς. Τὰ μὲν οὖν μέρη δὲ οὐκ ἔστιν ἀνώμαλα, φανερόν· ἤδη γὰρ ἂν γε- γόνει διάστασις τῶν ἀστρων ἐν τῇ ἀπέριω χρόνῳ, τοῦ μὲν θᾶττον κινουμένου τοῦ δὲ βραδύτερον· οὐ φαίνεται
15 δ' οὐθὲν ἄλλως ἔχον τοῖς διαστήμασιν. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ τὴν ὅλην ἐγγυρεῖ μεταβάλλειν· ἢ γὰρ ἄνεσις ἐκάστου γίνεται δι' ἀδυναμίαν, ἢ δ' ἀδυναμία παρὰ φύσιν. Καὶ γὰρ αἱ ἐν τοῖς ζώοις ἀδυναμίαι πᾶσαι παρὰ φύσιν εἰσίν, ὡς γῆρας καὶ φθίσις. Ὅλη γὰρ ἴσως ἢ σύστασις τῶν
20 ζῶων ἐκ τοιοῦτων συνέστηκεν ἃ διαφέρει τοῖς οἰκείοις τόποις· οὐθὲν γὰρ τῶν μερῶν ἔχει τὴν αὐτοῦ χώραν. Εἰ οὖν ἐν τοῖς πρώτοις μὴ ἔστι τὸ παρὰ φύσιν (ἀπλᾶ γὰρ καὶ ἀμικτα καὶ ἐν τῇ οἰκείᾳ χώρᾳ, καὶ οὐθὲν αὐτοῖς ἐναντίον), οὐδ' ἂν ἀδυναμία εἴη, ὥστ' οὐδ' ἄνεσις
25 οὐδ' ἐπίτασις· εἰ γὰρ ἐπίτασις, καὶ ἄνεσις. (4) Ἐτι δὲ καὶ ἄλογον ἀπειρον χρόνον ἀδύνατον εἶναι τὸ κινεῖν, καὶ πάλιν ἄλλον ἀπειρον δυνατὸν· οὐθὲν γὰρ φαίνεται ὄν ἀπειρον χρόνον παρὰ φύσιν (ἢ δ' ἀδυναμία παρὰ φύσιν), οὐδὲ τὸν ἴσον χρόνον παρὰ φύσιν καὶ κατὰ
30 φύσιν, οὐδ' ὅλως δυνατὸν καὶ ἀδύνατον. Ἀνάγκη δ' εἰ ἀνίστην ἢ κίνησις, ἀπειρον ἀνιέναι χρόνον. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἐπιτείνειν αἰεὶ ἢ πάλιν ἀνιέναι δυνατὸν· ἀπειρος γὰρ ἂν εἴη καὶ ἀόριστος ἢ κίνησις, ἅπασαν δὲ φαμεν ἐκ τίνος εἰς τι εἶναι καὶ ὠρισμένην. (5) Ἐτι δ' εἰ τις λά-
35 θοι εἶναι τινα χρόνον ἐλάχιστον, οὐ οὐκ ἐνδέχεται ἐν ἐλάττωι κινήθῃναι τὸν οὐρανὸν· ὥσπερ γὰρ οὐδὲ βα- δίσαι οὐδὲ κιθαρίσαι ἐν ὀλιγοῦν χρόνῳ δυνατὸν, ἀλλ' ἐκά- στης ἐστὶ πράξις ὠρισμένος ὁ ἐλάχιστος χρόνος κατὰ τὸ μὴ ὑπερβάλλειν, οὕτως οὐδὲ κινήθῃναι τὸν οὐρανὸν
40 ἐν ὀλιγοῦν χρόνῳ δυνατὸν. Εἰ οὖν τοῦτ' ἀληθές, οὐκ ἂν εἴη αἰεὶ ἐπίτασις τῆς φορᾶς, εἰ δὲ μὴ ἐπίτασις, οὐδ' ἄνε- σις· ὁμοίως γὰρ ἀμφω καὶ ὁάτερον, εἴπερ τῷ αὐτῷ τε ἐπιτείνεται τάχει ἢ μείζονι, καὶ ἀπειρον χρόνον. (6) Λείπεται δὴ λέγειν ἐναλλάξ εἶναι τῇ κινήσει τὸ ὄσ-
45 τῶν καὶ τὸ βραδύτερον· τοῦτο δὲ παντελῶς ἄλογον καὶ πλάσματι ὅμοιον. Ἐτι δὲ καὶ τὸ μὴ λαμβάνειν ἐπὶ τούτων εὐλογώτερον· εὐαισιθητότερα γὰρ τὰ παρ' ἄλ- ληλα τιθέμενα. Ὅτι μὲν οὖν εἰς τε μόνος ἔστιν οὐρα- νός, καὶ οὗτος ἀγέννητος καὶ αἰδῖος, ἔτι δὲ κινούμενος
50 ὡς ὁμαλῶς, ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν εἰρήσθω.

lum evenire potest. Id enim quod movetur, et primum, et simplex, et ingenerabile, atque incorruptibile, et omnino immutabile, demonstratum esse. Id vero quod movet, longe magis tale esse, consentaneum est rationi. Primi namque primum, et simplicis simplex, et incorruptibilis ingenerabilisve, incorruptibile ingenerabileve motivum est. Quum igitur id quod movetur, non mutetur, etsi est corpus : nec id quod movet, mutari potest, corpore vacans. (3) Quare impossibile est, latonem esse difforem. Etenim si sit difformis, aut ipsa tota mutatur, et interdum celerior, interdum rursus tardior fit, aut ipsius partes. Patet igitur, partes difformes non esse. Jam enim dissidium stellarum in tempore infinito fuisset, si alia tardius alia celerius moverentur. At nulla in distantis aliter sese habere videtur. At neque tota mutari potest. Remissio namque cujusque ob imbecillitatem fieri solet ; imbecillitas vero res est profecto præter naturam. Etenim omnes imbecillitates, quæ in animalibus insunt, præter naturam esse videntur ; ut senectus, et decremen- tum. Tota namque fortasse constitutio animalium ex talibus constat, quæ propriis differunt locis : nulla enim partium est suo in loco. Si igitur in iis quæ prima sunt, non est id quod præter naturam inest (simplicia namque sunt, et non mixta, et suis in locis sunt, atque nihil prorsus est contrarium ipsis) : minime profecto imbecillitas erit in ipsis : quare neque remissio, neque intensio. Nam si intensio fuerit, remissio etiam erit. (4) Præterea contra- rium est rationi, id quod movet, viribus carere tempore infinito, et rursus alio tempore infinito vires habere. Nihil enim tempore infinito præter naturam esse videtur (imbecillitas autem est præter naturam) ; nec æquali in tempore præter naturam et secundum naturam est ; nec omnino potens, ac imbecille. Si vero motus remittatur, infinito in tempore remittatur necesse est. At vero neque fieri potest, quippiam ut semper intendatur, aut rursus remittatur. Erit enim infinitus indeterminatusque ipse motus. Omnem autem ex quopiam in quippiam esse dicimus, definitumque. (5) Præterea hoc idem emerget, si quispiam sumpserit tempus quoddam minimum esse, in minore quo cælum moveri non potest. Ut enim neque ambulare quispiam, neque pulsare citharam quovis in tempore potest, sed uniuscujusque actionis definitum est minimum tempus in non exsuperando ; sic neque cælum moveri quovis in tempore potest. Si igitur hoc verum est, non erit sane latonis semper intensio. Quodsi non erit intensio, neque remissio erit. Similiter enim ambo erunt ac alterum, si eadem celeritate aut majore intenditur, atque tempore infinito. (6) Restat igitur dicere, motui celeritatem vicissim ac tarditatem inesse. Hoc autem ratione penitus vacat et figmento est simile. Insuper et rationi magis consentaneum est, nos id ipsum, si ita sit, non latere. Ea namque quæ juxta se ponuntur, facilius sensu percipiuntur. Unicum igitur cælum esse, et hoc ingenerabile ac sempiternum, et uniformi semper motu cieri, per ea satis, quæ jam diximus, patuit.

CAP. VII.

Περὶ δὲ τῶν καλουμένων ἀστρῶν ἐπόμενον ἂν εἴη λέγειν, ἐκ τίνων τε συνεστᾶσι καὶ ἐν ποίοις σχήμασι καὶ τίνες αἱ κινήσεις αὐτῶν. Εὐλογώτατον δὲ καὶ τοῖς εἰρημένους ἐπόμενον ἡμῖν τὸ ἕκαστον τῶν ἀστρῶν ποιεῖν ἐκ τούτου τοῦ σώματος ἐν ᾧ τυγχάνει τὴν φορὰν ἔχον, ἐπειδὴ ἔφαμέν τι εἶναι ὁ κύκλω φέρεσθαι πέφυκεν· ὅσπερ γὰρ οἱ πύρινα φάσκοντες εἶναι διὰ τούτου λέγουσιν, ὅτι τὸ ἄνω σῶμα πῦρ εἶναι φασιν, ὡς εὐλογον ὄν ἕκαστον συνεστάναι ἐκ τούτων ἐν οἷς ἕκαστον ἐστίν, ὁμοίως καὶ ἡμεῖς λέγομεν. (2) Ἡ δὲ θερμότης ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ φῶς γίνεται παρεκτριβομένου τοῦ ἀέρος ὑπὸ τῆς ἐκείνων φορᾶς. Πέφυκε γὰρ ἡ κίνησις ἐκπυροῦν καὶ ζῦλα καὶ λίθους καὶ σίδηρον· εὐλογώτερον οὖν τὸ ἐγγύτερον τοῦ πυρός, ἐγγύτερον δὲ ὁ ἀήρ ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν φερομένων βελῶν· ταῦτα γὰρ αὐτὰ ἐκπυροῦνται οὕτως ὥστε τῆκεσθαι τὰς μολυβδίδας, καὶ ἐπειπερ αὐτὰ ἐκπυροῦνται, ἀνάγκη καὶ τὸν κύκλω αὐτῶν ἀέρα τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχειν. Ταῦτα μὲν οὖν αὐτὰ ἐκθερμαίνεται διὰ τὸ ἐν ἀέρι φέρεσθαι, δεῖ δὲ τὴν πληγὴν τῇ κινήσει γίνεσθαι πῦρ· τῶν δὲ ἀνω ἕκαστον ἐν τῇ σφαίρα φέρεται, ὅσπερ αὐτὰ μὲν μὴ ἐκπυροῦσθαι, τοῦ δ' ἀέρος ὑπὸ τὴν τοῦ κυκλικῶ σώματος σφαῖραν ὄντος ἀνάγκη φερομένης ἐκείνης ἐκθερμαίνεσθαι, καὶ ταύτη μάλιστα ἢ ὁ ἥλιος τετύγχευεν ἐνδεδεμένος. Διὸ δὲ πλησιάζοντός τε αὐτοῦ καὶ ἀνίσχοντος καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντος γίνεσθαι ἡ θερμότης. Ὅτι μὲν οὖν οὔτε πύρινα ἐστὶν οὔτ' ἐν πυρὶ φέρεται, ταῦθ' ἡμῖν εἰρήσθω περὶ αὐτῶν.

De his autem quæ stellæ vocantur, deinceps dicendum esse videtur, ex quibus constent, quasque figuras habeant, et quæ sint motiones ipsarum. Consonum est itaque maxime rationi, et ea quæ dicta sunt comitatur, unamquamque stellarum ex hoc asserere esse corpore, in quo lationem habet : quum quippiam esse dicamus, quod aptum est suapte natura ferri conversione. Ut enim qui dicunt igneas esse, ideo dicunt, quia superum corpus ignem inquit esse; quippe quum consonum sit rationi, ex iis unamquamque constare, in quibus est quæque : sic et nos hac in sententia nostra dicimus. (2) Caliditas autem ab ipsis lumenque ideoque fit, quia aer ab illarum motione fricatur. Motus enim et ligna et lapides et ferrum ignire solet. Magis igitur consentaneum est rationi, id quod est propinquius igni; propinquius vero est aer, quale fit et in sagittis quæ feruntur. Hæ namque adeo igniuntur, ut ipsum plumbum quod est in ipsis, liquescat. Atque quum in ipsis hoc fiat, circumdans etiam ipsas aer hoc idem patitur necesse est. Hæc igitur ideo calefiunt, quia in aere feruntur, qui quidem ob ictum motione fit ignis. Superiorum autem corporum unumquodque fertur in sphaera, ut ipsa quidem non igniuntur; sed aer quum sub obeuntis corporis sphaera sit, ob illius motum necessario calefiat, et maxime hac, in qua sol est infixus. Quocirca quum propius accedit, ac oritur, et super nos est, fit et calor. Hæc igitur a nobis sint dicta de ipsis, quibus patet neque igneas ipsas esse, neque in igne ferri.

CAP. VIII.

Ἐπεὶ δὲ φαίνεται καὶ τὰ ἀστρο μισιτάμενα καὶ ὁλος ὁ οὐρανός, ἀναγκαῖον ἦτοι ἡρεμούντων ἀμφοτέρων γίνεσθαι τὴν μεταβολήν, ἢ κινουμένων, ἢ τοῦ μὲν ἡρεμούντος τοῦ δὲ κινουμένου. Ἀμφοτέρα μὲν τοίνυν ἡρεμεῖν ἀδύνατον ἡρεμούσης γε τῆς γῆς· οὐ γὰρ ἂν ἐγίγνετο τὰ φαινόμενα. Τὴν δὲ γῆν ὑποκείσθω ἡρεμεῖν. (2) Λεῖπεται δὲ ἢ ἀμφοτέρα κινεῖσθαι, ἢ τὸ μὲν κινεῖσθαι τὸ δ' ἡρεμεῖν. Εἰ μὲν οὖν ἀμφοτέρα κινῆσεται, ἄλογον τὸ ταῦτα τάχῃ τῶν ἀστρῶν εἶναι καὶ τῶν κύκλων· ἕκαστον γὰρ ὁμοσταχὲς ἔσται τῷ κύκλω καθ' ὃν φέρεται. Φαίνεται γὰρ ἅμα τοῖς κύκλοις καθιστάμενα πάλιν εἰς τὸ αὐτό. Συμβαίνει οὖν ἅμα τὸ τε ἀστρον διεληλυθῆναι τὸν κύκλον καὶ τὸν κύκλον ἐννέχθαι τὴν αὐτοῦ φορὰν, διεληλυθότα τὴν αὐτοῦ περιφέρειαν. Οὐκ ἔστι δ' εὐλογον τὸ τὸν αὐτὸν λόγον ἔχειν τὰ τάχῃ τῶν ἀστρῶν καὶ τὰ μεγέθη τῶν κύκλων. Τούτους μὲν γὰρ κύκλους οὐδὲν ἄστρον ἀλλ' ἀναγκαῖον ἀνάλογον ἔχειν τὰ τάχῃ τοῖς μεγέθεσι, τῶν δ' ἀστρῶν ἕκαστον τῶν ἐν τούτοις οὐθαμῶς εὐλογον. Εἴτε γὰρ ἐξ ἀνάγκης τὸ τὸν μείζων κύκλον φερόμενον θάπτον ἔσται, ὅλον ὅτι κἂν μετατεθῇ τὰ ἀστρο εἰς τοὺς ἀλλήλων κύκλους, τὸ μὲν ἔσται θάπτον τὸ δὲ βραδύτερον· οὕτως δ' οὐκ ἂν ἔχοιεν οἰκείαν κίνησιν, ἀλλὰ φέροιντ' ἂν ὑπὸ τῶν κύκλων. (3) Εἴτε ἀπὸ ταυτοματίας συνέπεσεν, οὐδ' οὕτως

Quum autem et stellæ transferri videantur, et totum cælum, aut utrisque quiescentibus, aut utrisque subeuntibus motum, aut altero quiescente, altero subeunte motum, fieri mutationem necesse est. Ambo igitur quiescere, fieri mutationem necesse est. Non enim fierent quæ in cælo cernuntur. At supponatur terram quiescere. (2) Restat igitur, aut ambo moveri, aut alterum quiescere, alterum moveri. Si igitur ambo movebuntur, ratione profecto vacat, eandem stellarum aut circulorum esse celeritates. Unaquæque enim æque celeris erit, atque circulus in quo fertur. Simul enim cum circulis in idem redire apparet. Accidit igitur, simul stellam circulum transivisse, et circulum lationem suam egisse, suamque circumferentiam transivisse. Non est autem consentaneum rationi, celeritates stellarum, et magnitudines circulorum, eandem rationem habere. Circulus enim, non est absurdum, sed necessarium, celeritates habere rationem subeuntes eandem, quam et magnitudines subeunt : stellarum autem earum quamque, quæ sunt in istis, habere, nullo modo consentaneum est rationi. Nam si necessario ea celerior erit, quæ per majorem circulum fertur, patet quod, si circulus stellæ suos mutabunt, alia celerior, alia tardior erit : hoc autem modo motionem propriam non habere; sed ab ipsis orbibus ferri videantur. (3) Sin casu accidit, neque hoc pacto consonum

εὐλογον ὥστ' ἐν ἅπασιν ἄμα τὸν τε κύκλον εἶναι μείζω
καὶ τὴν φορὰν θάττω τοῦ ἐν αὐτῷ ἄστρου· τὸ μὲν γὰρ
ἐν ἡ δύο τοῦτων τὸν τρόπον ἔχουσιν οὐδὲν ἄτοπον, τὸ δὲ
πάνθ' ὁμοίως πλάσματος ἔοικεν. Ἄμα δὲ καὶ οὐκ ἔστιν ἐν
6 τοῖς φύσει τὸ ὡς ἔτυγεν, οὐδὲ τὸ πανταγοῦ καὶ πᾶσιν
ὑπάρχον τὸ ἀπὸ τύχης. (4) Ἀλλὰ μὴν πάλιν εἰ οἱ μὲν
κύκλοι μένουσιν, αὐτὰ δὲ τὰ ἄστρα κινεῖται, ταῦτα καὶ
ὁμοίως ἔσται ἄλογον· συμβήσεται γὰρ ὅπῃ κινεῖσθαι
τὰ ἔξω, καὶ τὰ τάχῃ εἶναι κατὰ τὰ μεγέθη τῶν κύκλων.
10 Ἐπεὶ τοίνυν οὐτ' ἀμφοτέρα κινεῖσθαι εὐλογον οὔτε τὸ
ἄστρον μόνον, λείπεται τοὺς μὲν κύκλους κινεῖσθαι, τὰ
δὲ ἄστρα ἡρεμεῖν καὶ ἐνδοδεμένα τοῖς κύκλοις φέρεσθαι·
μόνος γὰρ οὕτως οὐδὲν ἄλογον συμβαίνει· (5) τὸ τε γὰρ
ἄστρον εἶναι τοῦ μείζονος κύκλου τὸ τάχος εὐλογον περὶ
15 τὸ αὐτὸ κέντρον ἐνδοδεμένων (ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλ-
λοις τὸ μείζον σῶμα ὅπῃ κινεῖται τὴν οἰκίαν φορὰν,
οὕτως καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίαις· μείζον γὰρ τῶν ἀφαιρου-
μένων ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ κέντρου τὸ τοῦ μείζονος κύκλου
τιμήμα, ὥστ' εὐλόγως ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ ὁ μείζων
20 περιορισθήσεται κύκλος), τὸ τε μὴ διασπᾶσθαι τὸν οὐ-
ρανὸν διὰ τε τοῦτο συμβήσεται καὶ ὅτι δέδεικται συνε-
χῆς ὄν τὸ θλον. (6) Ἐπεὶ δ' ἐπεὶ σφαιροειδῆ τὰ ἄστρα,
καθάπερ οἱ τ' ἄλλοι φασὶ καὶ ἡμῖν ὁμολογούμενον εἶ-
πεῖν, ἐξ ἐκείνου γε τοῦ σώματος γεννῶσιν· τοῦ δὲ σφαι-
25 ροειδοῦς δύο κινήσεις εἰσὶ καθ' αὐτό, κύλιαι καὶ δίνησις·
εἴπερ οὖν κινεῖται τὰ ἄστρα δι' αὐτῶν, τὴν ἑτέραν ἂν
κινεῖται τούτων· ἀλλ' οὐδετέραν φαίνεται. Δινούμενα
μὲν γὰρ ἔμμενον ἂν ἐν ταύτῃ καὶ οὐ μετέβαλλε τὸν τό-
πον, ὅπερ φαίνεται τε καὶ πάντες φασίν. Ἐπεὶ δὲ πάντα
30 μὲν εὐλογον τὴν αὐτὴν κίνησιν κινεῖσθαι, μόνος δὲ δο-
κεῖ τῶν ἄστρον ὁ ἥλιος τοῦτο ὄραν, ἀνατέλλων ἢ δύνων,
καὶ οὗτος οὐ δι' αὐτὸν ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς ἡμε-
τέρας ὀψεως· ἢ γὰρ ὄψις ἀποτεταμένη μακρὰν ἐλίσει-
ται διὰ τὴν ἀσθένειαν. Ὅπερ αἴτιον ἴσως καὶ τοῦ στίλ-
35 βειν φαίνεσθαι τοὺς ἀστέρας τοὺς ἐνδοδεμένους, τοὺς δὲ
πλάνητας μὴ στίλβειν· οἱ μὲν γὰρ πλάνητες ἐγγύς εἰ-
σιν, ὥστ' ἐγκρατῆς οὔσα πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται ἢ ὄψις·
πρὸς δὲ τοὺς μένοντας κραδαίνεται διὰ τὸ μῆκος, ἀπο-
τεινομένη πόρρω εἶναι. Ὅ δὲ τρόμος αὐτῆς ποιεῖ τοῦ
40 ἄστρου δοκεῖν εἶναι τὴν κίνησιν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει
κινεῖν τὴν ὄψιν ἢ τὸ δρώμενον. (7) Ἀλλὰ μὴν ὅτι οὐδὲ
κυλίεται τὰ ἄστρα, φανερόν· τὸ μὲν γὰρ κυλιόμενον
στρέφεται ἀνάγκη, τῆς δὲ σελήνης αἰεὶ ὀηλόν ἐστι τὸ
καλούμενον πρόσωπον. Ὅστ' ἐπεὶ κινούμενα μὲν
45 δι' αὐτῶν τὰς οἰκείας κινεῖσθαι κινήσεις εὐλογον, ταύ-
τας δ' οὐ φαίνεται κινούμενα, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν κινεῖται
δι' αὐτῶν. (8) Πρὸς δὲ τούτοις ἄλογον τὸ μηθὲν ὄργανον
αὐτοῖς ἀποδοῦναι τὴν φύσιν πρὸς τὴν κίνησιν· οὐδὲν
γὰρ ὡς ἔτυγε ποιεῖ ἡ φύσις, οὐδὲ τῶν μὲν ζώων φρον-
50 τισαί, τῶν δ' οὕτω τιμίων ὑπεριδεῖν, ἀλλ' ἔοικεν ὡσπερ
ἐπίτηδες ἀφελεῖν πάντα δι' ὧν ἐνεδέχτο προϊέναι
καθ' αὐτά, καὶ ὅτι πλεῖστον ἀποστῆσαι τῶν ἐχόντων
ὄργανα πρὸς κίνησιν. (9) Διὸ καὶ εὐλόγως ἂν δοξείεν
δ τε θλος οὐρανὸς σφαιροειδῆς εἶναι καὶ ἕκαστον τῶν

est rationi, ut in omnibus simul et circulus sit major, et
latio stellæ, quæ est in ipso, celerior. Unam enim, vel duas
hoc modo sese habere, non est absurdum : universas vero
simili modo sese habere, figmento est simile. Et insuper in
iis quæ sunt natura, non est id quod fit casu; neque id
quod ubique et in omnibus est, proficiscitur a fortuna.
(4) At vero si orbis quiescant, stellæ autem moveantur,
eadem absurda et similiter erunt. Eveniet enim celerius eas
moveri quæ sunt extra, et celeritates per orbium magni-
tudines esse. Quum igitur neque utraque, neque stellam
solum moveri consentaneum sit rationi, restat, orbis qui-
dem moveri, stellæ vero quiescere et infixas in ipsis orbi-
bus ferri : hoc enim modo dumtaxat nihil accidit quod rati-
onis fines egrediatur. (5) Et velocitatem enim orbis majoris
celeriores esse, consentaneum est rationi, circa idem cen-
trum in orbibus stellis infixis. Ut enim in ceteris majus
corpus celerius latiore propria fertur, sic et in orbibus ipsis.
Pars enim orbis majoris major est iis partibus quæ aufe-
runtur ab eo plano quod per centrum extenditur. Quare
congrue æquali tempore major orbis circumferetur. Deinde
accidit nec divelli cælum, et propter hoc ipsum, et quia de-
monstratum est, totum ipsum continuum esse. (6) Præ-
terea quum stellæ sint rotundæ, quemadmodum et ceteri
dicunt, et nos etiam ut nostris consonum sententiis dici-
mus, ex illo corpore ipsas generantes; rotundique ipsius
duæ sint per se motiones, volutio, et conversio; si stellæ per
se moverentur, harum altera motione moverentur : at neu-
tra moveri eas apparet. Si versarentur enim, eodem in loco
sane manerent, locum non mutarent. Videtur autem
locum mutare, quod omnes dicunt. Præterea, omnes quidem
consentaneum est rationi eodem motu fieri. Sol autem stel-
larum solus hoc facere videtur, quum oritur atque occidit :
et hic non per se, sed ob nostri sensus remotionem. Visus
enim longe sese extendens, versatur ob imbecillitatem : quæ
quidem fortasse causa est, ut stellæ quidem fixæ micare,
vagantes autem non micare videantur. Vagæ namque stellarum
sunt prope; quare visus sui compos ad ipsas accedit : ad
fixas autem longe valde sese extendens, ob longitudinem
tremit. Tremor autem ipsius facit ut hæc motio stellarum
ipsius esse videatur. Nihil enim interest, visus, an id quod
cernitur, moveatur. (7) At vero nec volvi stellas perspi-
cium esse videtur. Id enim quod volvitur, versetur necesse
est : at id, lunæ quod facies nuncupatur, semper videtur.
Quare, quum consonum sit rationi, stellas iis motibus, qui
ad ipsas sunt accommodati, moveri, si per se moveantur; his
autem eas non moveri apparet : patet, ipsas per se non mo-
vereri. (8) Insuper nullum ipsis instrumentum ad motum
tribuisse naturam, rationi non est consentaneum. Nihil enim
casu Natura facit : neque animalia quidem ipsi curæ fuere,
adeo vero præstabiles res despexit : sed universa videtur,
tanquam de industria, abstulisse, quibus per se procedere
ipsa possent, atque ab iis quæ instrumenta ad motum habent,
quamplurimum, removisse. (9) Quapropter et totum cælum
rotundum cum ratione esse videbitur, et unaquæque stel-

ἄστρον. Πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ κίνησιν ἢ σφαῖρα τῶν σχημάτων χρησιμώτατον (οὕτω γὰρ ἂν καὶ τάχιστα κινεῖτο καὶ μάλιστα κατέγοι τὸν αὐτὸν τόπον), πρὸς δὲ τὴν εἰς τὸ πρόσθεν ἀχρηστότατον· ἥμισα γὰρ ὅμοιον τοῖς δι' αὐτῶν κινητικοῖς· οὐδὲν γὰρ ἀπρητημένον ἔχει οὐδὲ πρόεχον, ὥσπερ τὸ εὐθύγραμμον, ἀλλὰ πλεῖστον ἀφέστηκε τῷ σχήματι τῶν πορευτικῶν σωμαμάτων. Ἐπεὶ οὖν δεῖ τὸν μὲν οὐρανὸν κινεῖσθαι τὴν ἐν αὐτῷ κίνησιν, τὰ ἄλλα δ' ἄστρα μὴ προίεναί δι' αὐτῶν, εὐλόγως ἂν ἑκάτερον εἴη σφαιροειδές· οὕτω γὰρ μάλιστα τὸ μὲν κινῆσεται τὸ δ' ἠρεμήσει.

larum. Sphæra enim figurarum maxime utilis est ad eum motum, qui eodem in loco fit (sic enim et celerrime moveri, et eundem maxime locum occupare potest); ad motum autem eum quo ad ea pergitur loca quæ sunt ante, maxime inutilis est. Est enim minime similis hisce quæ per se ipsa moventur. Nihil enim dependens, nihil eminens habet, ut reclarum linearum figura; sed plurimum a corporibus hisce quæ progrediuntur, figura semota est. Quum igitur cælum quidem in se ipso moveri oporteat, stellas autem non per se ipsas procedere, cum ratione nimirum fit utrumque ut figuræ rotundæ sit. Sic enim alterum quidem motu ciebitur, alterum vero quiescet.

CAP. IX.

Φανερόν δ' ἐκ τούτων ὅτι καὶ τὸ φάναι γίνεσθαι φερομένην ἄρμονίαν, ὡς συμφῶνων γινομένων τῶν ψόφων, κομψῶς μὲν εἴρηται καὶ περιττῶς ὑπὸ τῶν εἰπόντων, οὐ μὴν οὕτως ἔχει τάληθές. Δοκεῖ γὰρ τισιν ἀναγκαῖον εἶναι τηλικούτων φερομένων σωμαμάτων γίνεσθαι ψόφον, ἐπεὶ καὶ τῶν παρ' ἡμῖν οὐτε τοὺς ὄγκους ἔχόντων ἴσους οὐτε τοιοῦται τάχει φερομένων· ἡλίου δὲ καὶ σελήνης, εἴτε τε τοσοῦτων τὸ πῆθος ἄστρον καὶ τὸ μέγεθος φερομένων τῷ τάχει τοιαύτην φορὰν ἀδύνατον μὴ γίνεσθαι ψόφον ἀμήχανόν τινα τὸ μέγεθος. Ὑποθέμενοι δὲ ταῦτα καὶ τὰς ταχυτήτας ἐκ τῶν ἀποστάσεων ἔχειν τοὺς τῶν συμφωνιῶν λόγους, ἐναρμόνιον φασὶ γίνεσθαι τὴν φωνὴν φερομένων κύκλων τῶν ἄστρον. Ἐπεὶ δ' ἄλογον ἐδόκει τὸ μὴ συνακούειν ἡμᾶς τῆς φωνῆς ταύτης, αἴτιον τούτου φασὶν εἶναι τὸ γιγνομένου εὐθὺς ὑπάρχειν τὸν ψόφον, ὥστε μὴ διάδηλον εἶναι πρὸς τὴν ἐναντίαν σιγὴν· πρὸς ἄλλα γὰρ φωνῆς καὶ σιγῆς εἶναι τὴν διάγνωσιν, ὥστε καθάπερ τοῖς χαλκοτύποις διὰ συνήθειαν οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ταῦτο συμβαίνειν. Ταῦτα δὲ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἐμμελῶς μὲν λέγεται καὶ μουσικῶς, ἀδύνατον δὲ τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον. (2) Οὐ γὰρ μόνον τὸ μηδὲν ἀκούειν ἄτοπον, περὶ οὗ λύειν ἐγγειροῦσι τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ μηδὲν πάσχειν χωρὶς αἰσθήσεως. Οἱ γὰρ ὑπερβάλλοντες ψόφοι διακναίουςι καὶ τῶν ἀψύγων σωμαμάτων τοὺς ὄγκους, ὡς ὁ τῆς βροντῆς δίστησι λίθους καὶ τὰ καρτερώτατα τῶν σωμαμάτων. Τοσοῦτων δὲ φερομένων, καὶ τοῦ ψόφου διόντος πρὸς τὸ φερόμενον μέγεθος, πολλαπλάσιον μέγεθος ἀναγκαῖον ἀφικνεῖσθαι τε δεῦρο καὶ τὴν ἰσὺν ἀμήχανον εἶναι τῆς βίας. (3) Ἄλλ' εὐλόγως οὐτ' ἀκούομεν οὐτε πάσχοντα φαίνεται τὰ σώματα βίαιον οὐδὲν πάθος, διὰ τὸ μὴ ψοφεῖν· ἅμα δ' ἐστὶ τὸ τ' αἴτιον τούτων δῆλον, καὶ μαρτύριον τῶν εἰρημένων ἡμῖν λόγων, ὡς εἰσὶν ἀληθεῖς· τὸ γὰρ ἀπορηθὲν καὶ ποιῆσαν τοὺς Πυθαγορείους φάναι γίνεσθαι συμφωνίαν τῶν φερομένων ἡμῖν ἐστὶ τεκμηρίον. Ὅσα μὲν γὰρ αὐτὰ φέρεται, ποιεῖ ψόφον καὶ πληγὴν· ὅσα δ' ἐν φερομένῳ ἐνδέδετα ἢ ἐνυπάρχει, καθάπερ ἐν τῷ πλοίῳ τὰ μόρια, οὐ γὰρ οἷοντες ψοφεῖν, οὐδ' αὖ τὸ πλοῖον, εἰ φέροιτο ἐν ποταμῷ. (4) Καίτοι τοὺς αὐτοὺς λόγους ἂν ἐξείη λέγειν, ὡς ἄτοπον εἰ μὴ φερόμενος ὁ ἴστος καὶ ἡ πρύμνα

Ex his autem patet, id quod dictum est a quibusdam, horum, inquam, latone concentum fieri, sonis emergentibus inde ratione rata distinctis, lepide quidem esse dictum atque concinne, non tamen esse verum, nec ita rem se habere. Sunt enim quibus necessarium esse videatur, sonum fieri tantorum corporum latone, quippe quum et eorum corporum motu, quæ apud nos sunt, neque molem habentium æqualem, neque talem motionis celeritatem, qualis est solis et lunæ, sonus efficiatur: et insuper quum tot multitudine, tantæque magnitudine stellæ tanta celeritate motus ferantur, impossibile est, sonum non fieri ingentem. Hæc autem supponentes, et celeritates insuper concentuum rationes ex intervallis habere, varios æqualiter sonos stellarum conversione fieri dicunt. Quoniam vero rationis fines egredi videbatur, nos hunc sonitum non audire, causam hujus inquit esse, continuo sonum hunc esse quum orimur, ut non sit ad silentium contrarium manifestum. Vocis enim silentiique perceptionem vicissitudine fieri dicunt. Quare ut iis qui mulcent ferrum, ob consuetudinem nihil interesse videtur, sic et hominibus idem accidere aiunt. Hoc, uti dictum prius est, concinne quidem musicæque dicunt: impossibile est autem ita sese habere. (2) Non enim solum hoc est absurdum, nihil, inquam, nos audire, quod quidem, solve agredientes dictam causam, afferunt: sed etiam illud, sine sensu nihil omnino pati. Exsuperantes enim soni etiam inanimatorum corporum moles offendunt: tonitruum namque sonus lapides et robustissima corpora scindit. Quodsi tot feruntur corpora, atque eam magnitudinem, quæ fertur, secundum sonitum transit: huc profecto perveniat multiplex ejus magnitudo, ac ipsius violentiæ magnæ sint admodum vires, necesse est. (3) Sed non sine ratione neque nos audimus, neque corpora pati quicquam violentum videntur: propterea quod nullum stellæ sua motione sonum efficiunt; atque simul et istorum causa patet, et testis est hisce quæ a nobis sunt dicta, veraque esse declarat. Id enim ipsum quod dubitatum est et Pythagoricos compulit hanc sententiam ferre, stellarum, inquam, latone concentum fieri, indicium efficitur nobis. Quæ namque per se feruntur, ea sonitum ictumve faciunt; quæ vero in eo quod fertur, infixæ sunt aut insunt, ut in navigio partes, ea sonum elicere nequeunt, neque etiam ipsum navigium, si in fluvio feratur. (4) Et tamen eadem dicere licebit, absurdum esse si tantæ navis malus atque pup-

ποιεῖ ψόφον πῶλον τηλικαυτῆς νεώς, ἢ πάλιν αὐτὸ τὸ πλοῖον κινούμενον. Τὸ δ' ἐν μὴ φερομένῳ φερόμενον ποιεῖ ψόφον· ἐν φερομένῳ δὲ συνεχῆς καὶ μὴ ποιοῦντι πληγῆν ἀδύνατον ψοφεῖν. Ὡστ' ἐνταῦθα λεκτέον ὡς εἴπερ ἐφέρετο τὰ σώματα τούτων εἴτ' ἐν αἰέρος πλήθει κεχυμένῳ κατὰ τὸ πᾶν εἴτε πυρός, ὥσπερ πάντες φασίν, ἀναγκαῖον ποιεῖν ὑπερφυᾶ τῷ μεγέθει τὸν ψόφον, τούτου δὲ γινομένου καὶ δεῦρ' ἀφικνεῖσθαι καὶ διακναίειν. Ὡστ' ἐπεὶ περ οὐ φαίνεται τοῦτο συμβαίνειον, οὐτ' ἂν ἐμψυγον οὔτε βίαιον φέροιτο φορὰν οὐδὲν αὐτῶν, ὥσπερ τὸ μέλλον ἔσσεσθαι προνοούσης τῆς φύσεως, ὅτι μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἐγούσης τῆς κινήσεως οὐδὲν ἂν ἦν τῶν περὶ τὸν δεῦρο τόπον ὁμοίως ἔχον. Ὅτι μὲν οὖν σφαιροειδῆ τὰ ἀστρα καὶ ὅτι οὐ κινεῖται δι' αὐτῶν, εἴρηται.

pis, aut ipsam rursus navigium, vehementem non faciet sonum motione sua. Quod vero fertur, in eo quod non fertur, id facit sonum : at quod est in eo quod fertur et ictum non facit, id efficere sonum impossibile est. Quare dicendum est hic, si stellarum corpora per aerem fusum per universum, aut ignem, ut omnes aiunt, ferantur, necessario vehementem fieri sonum, atque huc pervenire, et hæc fatigare corpora. Quod quum non fieri manifestum sit, neque animantis motu, neque violento, ullam stellarum ferri apparet, quasi futuris ipsa providente natura : nam si hoc modo non sese haberet motus stellarum, nihil prorsus eorum esset, quæ hoc in loco sunt, quod simili modo sese haberet. Stellæ igitur esse rotundas, et per se ipsas non moveri, sætis jam diximus.

CAP. X.

16 Περὶ δὲ τῆς τάξεως αὐτῶν, ὃν μὲν τρόπον ἕκαστον κεῖται τῷ τὰ μὲν εἶναι πρότερα τὰ δ' ὕστερα, καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἄλληλα τοῖς ἀποστήμασιν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρησῶ· λέγεται γὰρ ἰκανῶς. (2) Συμβαίνει δὲ κατὰ λόγον γίνεσθαι τὰς ἑκάστου κινήσεις 20 τοῖς ἀποστήμασι τῷ τὰς μὲν εἶναι θάττους τὰς δὲ βραδυτέρας· ἐπεὶ γὰρ ὑπόκειται τὴν μὲν ἐσχάτην τοῦ οὐρανοῦ περιφορὰν ἀπλήν τ' εἶναι καὶ ταχίστην, τὰς δὲ τῶν ἄλλων βραδυτέρας τε καὶ πλείους (ἕκαστον γὰρ ἀντιφέρεται τῷ οὐρανῷ κατὰ τὸν αὐτοῦ κύκλον), εὐ- 25 λογον ἤδη τὸ μὲν ἐγγυτάτω τῆς ἀπλῆς καὶ πρώτης περιφορᾶς ἐν πλείστῳ χρόνῳ διείναι τὸν αὐτοῦ κύκλον, τὸ δὲ πορρωτάτω ἐν ἐλαχίστῳ, τῶν δ' ἄλλων αἰεὶ τὸ ἐγγύτερον ἐν πλείονι, τὸ δὲ πορρωτέρων ἐν ἐλάττονι. Ἐὰν μὲν γὰρ ἐγγυτάτω μάλιστα κρατεῖται, τὸ δὲ πορρωτάτω πάντων ἥκιστα διὰ τὴν ἀπόστασιν· τὰ δὲ με- 30 ταξὺ κατὰ λόγον ἤδη τῆς ἀποστάσεως, ὥσπερ καὶ δεικνύουσιν οἱ μαθηματικοί.

De ordine vero ipsarum, quomodo quæque disposita sit, ut quædam sint priores, quædam posteriores, et quomodo sese habeant intervallis, ex iis quæ in astrologia dicuntur, contemplerur oportet : dicitur enim ibi sufficienter. (2) Accidit autem per rationem singularium fieri motiones, ipsis nimirum intervallis, ut aliæ sint celeriores, aliæ tardiores. Nam quum supponatur, extimam quidem cæli lationem simplicem atque celerrimam esse, ceteras vero tardiores ac plures (quæque namque stella motu fertur contrario atque cælum, suo in orbe), consentaneum jam est rationi, eam quidem, quæ propinquissima est simplici primæque conversioni, plurimo in tempore suum orbem transire; eam vero quæ remotissima est, in minimo : ceterarum autem semper eam quæ est propinquior, in majore; eam vero quæ est remotior, in minore. Propinquissima namque maxime superatur, remotissima vero minime omnium, ob remotionem : at media per distantiae jam rationem, ut mathematici quoque demonstrant.

CAP. XI.

Τὸ δὲ σχῆμα τῶν ἀστρων ἑκάστου σφαιροειδὲς μάλιστα· ἂν τις εὐλόγως ὑπολάβῃ. Ἐπεὶ γὰρ δέδεικται 35 ὅτι οὐ περύκασσι κινεῖσθαι δι' αὐτῶν, ἢ δὲ φύσις οὐδὲν ἀλόγως οὐδὲ μάτην ποιεῖ, ὁῦλον ὅτι καὶ σχῆμα τοιοῦτον ἀπέδωκε τοῖς ἀκινήτοις ὁ ἥκιστα ἐστὶ κινήτικόν. Ἡκιστα δὲ κινήτικὸν ἡ σφαῖρα διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὄργανον πρὸς τὴν κίνησιν. Ὡστε ὁῦλον ὅτι σφαι- 40 ροειδῆ ἂν εἴη τὸν ὄγκον. Ἐτι δ' ὁμοίως μὲν ἅπαντα καὶ ἐν, ἢ δὲ σελήνη δεικνύεται διὰ τῶν περὶ τὴν ὄψιν ὅτι σφαιροειδῆς· οὐ γὰρ ἂν ἐγίνετο αὐξανομένη καὶ φθίνουσα τὰ μὲν πλείεστα μηνοειδῆς ἢ ἀμφίκυρτος, ἀπαξ δὲ διγύτομος. Καὶ πάλιν διὰ τῶν ἀστρολογι- 45 κῶν, ὅτι οὐκ ἂν ἦσαν αἱ τοῦ ἡλίου ἐκλείψεις μηνοειδεῖς. Ὡστ' εἴπερ ἐν τοιοῦτον, ὁῦλον ὅτι καὶ τᾶλλα ἂν εἴη σφαιροειδῆ.

Atqui figuram uniuscujusque stellarum rotundam esse, maxime non absque ratione quispiam existimabit. Nam quum demonstratum sit, stellas laud aptas esse per se moveri; naturaque nihil absque ratione frustra faciat : patet, eam figuram ipsam immobilibus tribuisse, quæ minime est motiva. Talis autem est rotunda, propterea quod instrumentum nullum habet ad motum. Quare patet, stellarum molem rotundam esse. Præterea, similiter se habent omnes atque una. At luna per ea quæ circa visum accidunt, rotunda esse ostenditur. Non enim accrescens atque decrescens pluries quidem altera ex parte curva, altera concava fieret, aut utraque ex parte curva, semel autem duas in partes æquales bipartita videretur. Et rursus apparet per astrologiam. Non enim sol quum deficit, concavus ea ex parte qua deficit, videretur. Quare si stella una est talis, patet et ceteras omnes esse rotundas.

CAP. XII.

Διοὺν δ' ἀπορίαιν οὖσαι, περὶ ὧν εἰκότως ἂν ὀπίσθου ἀπορήσειε, πειρατέον λέγειν τὸ φαινόμενον, αἰδοῦς ἀξίαν εἶναι νομίζοντας τὴν προθυμίαν μᾶλλον ἢ θράσους, εἴ τις διὰ τὸ φιλοσοφίας διψῆν καὶ μικρὰς εὐπορίας ἀγαπᾷ περὶ ὧν τὰς μεγίστας ἔχομεν ἀπορίας. Ἔστι δὲ πολλῶν ὄντων τοιούτων οὐχ ἥμισθα θαυμαστόν, διὰ τίνα ποτ' αἰτίαν οὐκ αἰεὶ τὰ πλεῖον ἀπέχοντα τῆς πρώτης φορᾶς κινεῖται πλείους κινήσεις, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ πλείστα. Εὐλόγον γὰρ ἂν δόξειεν εἶναι τοῦ πρώτου σώματος μίαν κινουμένου φορὰν τὸ πλησιέτατον ἐλαχίστα κινεῖσθαι κινήσεις, ὡς δύο, τὸ δ' ἔχόμενον τρεῖς ἢ τίνα ἄλλην τοιαύτην τάξιν. Νῦν δὲ συμβαίνει τοῦναντίον· ἐλάττους γὰρ ἥλιος καὶ σελήνη κινεῖσθαι κινήσεις ἢ τῶν πλανωμένων ἀστρῶν ἕνια· καίτοι πορρωτέρον τοῦ μέσου καὶ πλησιαιτέρον τοῦ πρώτου σώματος εἶναι αὐτῶν. Δῆλον δὲ τοῦτο περὶ ἐνίων καὶ τῇ ὄψει γέγονεν· τὴν γὰρ σελήνην ἐωράκαμεν διχοτομομένον οὖσαν, ὑπελοδοῦσαν δὲ τὸν ἀστέρα τὸν Ἄρεος, καὶ ἀποκρυφθέντα μὲν κατὰ τὸ μέλαν αὐτῆς, ἐξελθόντα δὲ κατὰ τὸ φανὸν καὶ λαμπρόν. Ὅμοιός δὲ καὶ περὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας λέγουσιν οἱ πάσαι τετηρηκότες ἐκ πλείστων ἐτῶν Αἰγύπτιοι καὶ Βαβυλώνιοι, παρ' ὧν πολλὰς πίστει εἶχομεν περὶ ἐκάστου τῶν ἀστρῶν.

(2) Τοῦτό τε δὴ δικαίως ἀπορήσειεν ἂν τις, καὶ διὰ τίνα ποτ' αἰτίαν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ φορᾷ τοσούτον ἐστὶν ἀστρῶν πλῆθος ὥστε τῶν ἀναριθμητῶν εἶναι δοκεῖν τὴν πᾶσαν τάξιν, τῶν δ' ἄλλων ἐν χωρὶς ἕκαστον, δύο δ' ἢ πλείω οὐ φαίνεται ἐν τῇ αὐτῇ ἐνδεδεμένα φορᾷ. Περὶ δὲ τούτων ζητεῖν μὲν καλῶς ἔχει καὶ τὴν ἐπὶ πλείον συνεσιν, καίπερ μικρὰς ἔχοντας ἀφορμάς καὶ τοσαύτην ἀπόστασιν ἀπέχοντας τῶν περὶ αὐτὰ συμβαινόντων· ὅμως δ' ἐκ τῶν τοιούτων θεωροῦσιν οὐδὲν ἄλογον ἂν δόξειεν εἶναι τὸ νῦν ἀπορούμενον. Ἄλλ' ἡμεῖς ὡς περὶ σωμάτων αὐτῶν μόνον, καὶ μονάδων τάξιν μὲν ἔχόντων, ἀφύχων δὲ πάμπαν, διανοοῦμεθα· δεῖ δ' ὡς μετεχόντων ὑπολαμβάνειν πράξεις καὶ ζωῆς· οὕτω γὰρ οὐδὲν δόξει παράλογον εἶναι τὸ συμβαῖνον.

(3) Ἔοικε γὰρ τῷ μὲν ἄριστα ἔχοντι ὑπάρχειν τὸ εὖ ἄνευ πράξεως, τῷ δ' ἐγγύτατα διὰ θλίψης καὶ μιᾶς τοῖς δὲ πορρωτάτω διὰ πλείονων, ὥσπερ ἐπὶ σώματος τὸ μὲν οὐδὲ γυμναζόμενον εὖ ἔχει, τὸ δὲ μικρὰ περιπατήσαν, τῷ δὲ καὶ δρόμου δεῖ καὶ πάλης καὶ κόνισεως, πάλιν δ' ἐτέρῳ οὐδ' ὅποσαοῦν πονοῦντι τοῦτό γ' ἂν ἐπιυπάρχειν ἀτάχαθόν, ἀλλ' ἕτερόν τι. (4) Ἔστι δὲ τὸ κατορθοῦν χαλεπὸν τὸ πολλὰ ἢ τὸ πολλὰκις, οἷον μυρίας ἀστραγάλους Χίους βαλεῖν ἀμύχανον, ἀλλ' ἕνα ἢ δύο ῥᾶον. Καὶ πάλιν ὅταν τοδὶ μὲν δέη τοῦδ' ἕνεκα ποιῆσαι, τοῦτο δ' ἄλλου καὶ τοῦτο ἐτέρου, ἐν μὲν ἐνὶ τῇ δυσί ῥᾶον ἐπιτυχεῖν, ὅσω δ' ἂν διὰ πλείονων χαλεπώτερον. Διὸ δεῖ νομίζειν καὶ τὴν τῶν ἀστρῶν πρᾶξιν εἶναι τοιαύτην ὅσα περὶ τῶν ζώων καὶ φυτῶν· καὶ γὰρ ἐνταῦθα αἱ τοῦ ἀνθρώπου πλείστα πράξεις· πολλῶν

Quam autem duæ sint dubitationes, de quibus quædam sunt etiam immerito dubitaverit, enitamus id dicere, quædam enim sunt etiam Atque hanc voluntatem modestia prius dixerunt præterea etiam etiam dilucidationem non esse contempnendam præterea in his rebus, de quibus maximas dubitationes habemus. Sed autem in talibus, quæ multa sunt, non postremum admirabilis, quænam ob causam non semper hæc stellæ, quæ plus a prima latissime distant, pluribus motibus, sed mediæ plurimis moveantur. Contentaneum enim rationi videatur, primo corpore unam lationem subeunte, propinquissimum minimis motibus moveri, seu duobus; id autem, quod hæret illi, tribus; aut aliquo alio ordine tali. Nunc vero contrarium accidit: paucioribus enim sol et luna moventur, quam stellarum nonnullæ vagarum, quæ tamen longius a medio distant, et propinquiores primo corpori sunt. Manifestum autem hoc de nonnullis etiam ipso visu fuit: lunam enim videmus dimidia parte lucidam, Martis stellam subisse, quæ celata quidem fuit in parte obscura ejus, egressa autem per lucidam partem. Similiter et de ceteris stellis Ægyptii et Babylonii dicunt, qui plurimis jam annis ante hæc observaverunt, et a quibus multa fide digna de singulis stellis accepimus.

(2) Hoc etiam non injuria quispiam dubitaverit, quam ob causam etiam in prima quidem conversione tanta est multitudo stellarum, ut universus ordo subire non posse numerum videatur: in ceteris autem una seorsum est stella, duæ vero aut plures eodem in orbe non videntur esse infixæ. De his igitur bene sese habet etiam majorem quærere cognitionem, etsi parvæ occasiones habentur, tantaque est eorum remotio, quæ accidunt circa ipsa; si tamen ex talibus contemplerur, non egredi fines rationis videbitur id quod nunc dubitatur. Sed nos de ipsis, ut de corporibus, atque unitatibus ordinem quidem habentibus, inanimatis autem penitus, cogitamus. Oportet autem ipsa viventia esse existimare atque actionem habere: sic enim id quod accidit, non videbitur a ratione exorbitare. (3) Nam ei quidem quod optime sese habet, inesse ipsum bonum sine actione videtur; ei vero quod illi est propinquissimum, per parvam et unam; at hisce quæ sunt remotissima, per plures, quemadmodum et in corporibus fieri solet: aliud enim bene sese habet nullum exercitium subiens, aliud levi deambulatione facta, aliud et cursu indiget et luctatione ac pulvere; alii rursus neque quovis exercendi modo, hoc unquam inerit bonum, sed aliud quippiam consequitur. (4) Recte autem agere, aut multa, aut sæpe, difficile est, veluti talos Chios [sive potius Coos] mille projicere, impossibile est; sed unum, vel duos, facilius est. Et rursus quum hoc quidem illius gratia, illud autem ob aliud, et illud item ob aliud est faciendum: in uno quidem duobusve facilius quispiam finem attinget; ac quo per plura procedit, eo illud difficilius assequetur. Quapropter et stellarum actionem talem existimare oportet, qualis animalium est ac plantarum. Etenim hic hominis actiones plurimæ sunt. Multa enim

ποιεῖ ψόφον πολλὴν τηλικαύτης νεώς, ἢ πάλιν αὐτὸ τὸ πλοῖον κινούμενον. Τὸ δ' ἐν μὴ φερομένῳ φερόμενον ποιεῖ ψόφον· ἐν φερομένῳ δὲ συνεχῆς καὶ μὴ ποιοῦντι πληγὴν ἀδύνατον ψοφεῖν. Ὡστ' ἐνταῦθα λεκτέον ὡς εἴπερ ἐφέρετο τὰ σώματα τούτων εἴτ' ἐν ἀέρος πλήθει κεχυμένῳ κατὰ τὸ πᾶν εἴτε πυρός, ὡσπερ πάντες φασίν, ἀναγκαῖον ποιεῖν ὑπερφυᾶ τῷ μεγέθει τὸν ψόφον, τούτου δὲ γινομένου καὶ δεῦρ' ἀφικνεῖσθαι καὶ διακναίειν. Ὡστ' ἐπειπερ οὐ φαίνεται τοῦτο συμβαῖνον, οὐτ' ἂν ἔμψυγον οὔτε βίαιον φέροιτο φορὰν οὐδὲν αὐτῶν, ὡσπερ τὸ μέλλον ἔσεσθαι προνοούσης τῆς φύσεως, ὅτι μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξούσης τῆς κινήσεως οὐδὲν ἂν ἦν τῶν περὶ τὸν δεῦρο τρόπον ὁμοίως ἔχον. Ὅτι μὲν οὖν σφαιροειδῆ τὰ ἄστρα καὶ ὅτι οὐ κινεῖται δι' αὐτῶν, εἴρηται.

pis, aut ipsum rursus navigium, vehementem non faciet sonum motione sua. Quod vero fertur, in eo quod non fertur, id facit sonum : at quod est in eo quod fertur et ictum non facit, id efficere sonum impossibile est. Quare dicendum est hic, si stellarum corpora per aerem fustum per universum, aut ignem, ut omnes aiunt, ferantur, necessario vehementem fieri sonum, atque luc pervenire, et hæc fatigare corpora. Quod quum non fieri manifestum sit, neque animantis motu, neque violento, ullam stellarum ferri apparet, quasi futuris ipsa providente natura : nam si hoc modo non sese haberet motus stellarum, nihil prorsus eorum esset, quæ hoc in loco sunt, quod simili modo sese haberet. Stellas igitur esse rotundas, et per se ipsas non moveri, satis jam diximus.

CAP. X.

16 Περὶ δὲ τῆς τάξεως αὐτῶν, ὃν μὲν τρόπον ἕκαστον κεῖται τῷ τὰ μὲν εἶναι πρότερα τὰ δ' ὕστερα, καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἀλλήλα τοῖς ἀποστήμασιν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρησῶ· λέγεται γὰρ ἰκανῶς. (2) Συμβαίνει δὲ κατὰ λόγον γίγνεσθαι τὰς ἑκάστου κινήσεις 20 τοῖς ἀποστήμασι τῷ τὰς μὲν εἶναι θάττους τὰς δὲ βραδυτέρας· ἐπεὶ γὰρ ὑπόκειται τὴν μὲν ἐσχάτην τοῦ οὐρανοῦ περιφορὰν ἀπλήν τ' εἶναι καὶ ταχίστην, τὰς δὲ τῶν ἄλλων βραδυτέρας τε καὶ πλείους (ἕκαστον γὰρ ἀντιφέρεται τῷ οὐρανῷ κατὰ τὸν αὐτοῦ κύκλον), εὐλογον ἤδη τὸ μὲν ἐγγυτάτω τῆς ἀπλής καὶ πρώτης περιφορᾶς ἐν πλείω χρόνῳ διέναι τὸν αὐτοῦ κύκλον, τὸ δὲ πορρωτάτω ἐν ἐλαχίστῳ, τῶν δ' ἄλλων αἰετὸ ἐγγύτερον ἐν πλείονι, τὸ δὲ πορρώτερον ἐν ἐλάττονι. Τὸ μὲν γὰρ ἐγγυτάτω μάλιστα κρατεῖται, τὸ δὲ πορρωτάτω πάντων ἥμισυ διὰ τὴν ἀπόστασιν· τὰ δὲ μεταξὺ κατὰ λόγον ἤδη τῆς ἀποστάσεως, ὡσπερ καὶ 30 δεικνύουσιν οἱ μαθηματικοί.

De ordine vero ipsarum, quomodo quæque disposita sit, ut quædam sint priores, quædam posteriores, et quomodo sese habeant intervallis, ex iis quæ in astrologia dicuntur, contemplerur oportet : dicitur enim ibi sufficienter. (2) Accidit autem per rationem singularum fieri motiones, ipsis nimirum intervallis, ut aliæ sint celeriores, aliæ tardiores. Nam quum supponatur, extimam quidem cæli lationem simplicem atque celerrimam esse, ceteras vero tardiores ac plures (quæque namque stella motu fertur contrario atque cælum, suo in orbe), consentaneum jam est rationi, eam quidem, quæ propinquissima est simplici primæque conversioni, plurimo in tempore suum orbem transire ; eam vero quæ remotissima est, in minimo : ceterarum autem semper eam quæ est propinquior, in majore ; eam vero quæ est remotior, in minore. Propinquissima namque maxime superatur, remotissima vero minime omnium, ob remotionem : at media per distantie jam rationem, ut mathematici quoque demonstrant.

CAP. XI.

Τὸ δὲ σχῆμα τῶν ἄστρον ἑκάστου σφαιροειδὲς μάλιστα· ἂν τις εὐλόγως ὑπολάβῃ. Ἐπεὶ γὰρ δέδεικται 35 ὅτι οὐ πεφύκασι κινεῖσθαι δι' αὐτῶν, ἢ δὲ φύσις οὐδὲν ἀλόγως οὐδὲ μάτην ποιεῖ, ὁῦλον ὅτι καὶ σχῆμα τοιοῦτον ἀπέδωκε τοῖς ἀκινήτοις ὁ ἥμισυ ἐστὶ κινήτικόν. Ἡμισυ δὲ κινήτικόν ἢ σφαῖρα διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὄργανον πρὸς τὴν κίνησιν. Ὡστε ὁῦλον ὅτι σφαιροειδῆ ἂν εἴη τὸν ὄγκον. Ἐτι δ' ὁμοίως μὲν ἅπαντα καὶ ἐν, ἢ δὲ σελήνη δείκνυται διὰ τῶν περὶ τὴν ὄψιν ὅτι σφαιροειδῆς· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο αὐξανομένη καὶ φθίνουσα τὰ μὲν πλείστα μηνοειδῆς ἢ ἀμφικυρτος, ἀπαξ δὲ διχότομος. Καὶ πάλιν διὰ τῶν ἀστρολογικῶν, ὅτι οὐκ ἂν ἦσαν αἱ τοῦ ἡλίου ἐκλείψεις μηνοειδῆς. Ὡστ' εἴπερ ἐν τοιοῦτον, ὁῦλον ὅτι καὶ τᾶλλα ἂν εἴη σφαιροειδῆ.

Atqui figuram uniuscujusque stellarum rotundam esse, maxime non absque ratione quispiam existimabit. Nam quum demonstratum sit, stellas haud aptas esse per se moveri ; natura quoque nihil absque ratione frustra faciat : patet, eam figuram ipsam immobilibus tribuisse, quæ minime est motiva. Talis autem est rotunda, propterea quod instrumentum nullum habet ad motum. Quare patet, stellarum molem rotundam esse. Præterea, similiter se habent omnes atque una. At luna per ea quæ circa visum accidunt, rotunda esse ostenditur. Non enim accrescens atque decrescens pluries quidem altera ex parte curva, altera concava fieret, aut utraque ex parte curva, semel autem duas in partes æquales bipartita videretur. Et rursus apparet per astrologiam. Non enim sol quum deficit, concavus ea ex parte qua deficit, videretur. Quare si stella una est talis, patet et ceteras omnes esse rotundas.

CAP. XII.

Δυσὶν δ' ἀπορίαισι οὖσαι, περὶ ὧν εἰκότως ἂν ὀπισ-
 θὺν ἀπορήσειε, πειρατέον λέγειν τὸ φαινόμενον, αἰδοῦς
 ἀξίαν εἶναι νομίζοντας τὴν προθυμίαν μάλλον ἢ θρά-
 σους, εἴ τις διὰ τὸ φιλοσοφίας διψῆν καὶ μικρὰς εὐπο-
 ρίας ἀγαπᾷ περὶ ὧν τὰς μεγίστας ἔχομεν ἀπορίας.
 Ἔστι δὲ πολλῶν ὄντων τοιούτων οὐχ ἥμισθα θαυμαστόν,
 διὰ τίνα ποτ' αἰτίαν οὐκ αἰεὶ τὰ πλεῖον ἀπέγοντα τῆς
 πρώτης φορᾶς κινεῖται πλείους κινήσεις, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ
 πλείστα. Εὐλόγον γὰρ ἂν δόξειεν εἶναι τοῦ πρώτου
 σώματος μίαν κινουμένου φορὰν τὸ πλησιαιτάτον ἐλα-
 χίστας κινεῖσθαι κινήσεις, ὅσων δύο, τὸ δ' ἔχομενον
 τρεῖς ἢ τίνα ἄλλην τοιαύτην τάξιν. Νῦν δὲ συμβαίνει
 τὸναντίον· ἐλάττους γὰρ ἥλιος καὶ σελήνη κινουῦνται
 κινήσεις ἢ τῶν πλανωμένων ἀστρων ἓνια· καίτοι πο-
 ρώτερον τοῦ μέσου καὶ πλησιαιτέρον τοῦ πρώτου σώ-
 ματός εἰσιν αὐτῶν. Δῆλον δὲ τοῦτο περὶ ἐνίων καὶ
 τῇ ὄψει γέγονεν· τὴν γὰρ σελήνην ἐωράκαμεν διχότομον
 μὲν οὖσαν, ὑπελθοῦσαν δὲ τὸν ἀστέρα τὸν Ἄρεος, καὶ
 ἀποκριφθέντα μὲν κατὰ τὸ μέλαν αὐτῆς, ἐξελθόντα δὲ
 κατὰ τὸ φανὸν καὶ λαμπρόν. Ὅμοιος δὲ καὶ περὶ
 τοὺς ἄλλους ἀστέρας λέγουσιν οἱ πάλαι τετηρηκότες ἐκ
 πλείστων ἐτῶν Αἰγύπτιοι καὶ Βαβυλωνῖοι, παρ' ὧν
 πολλὰς πίστεις ἔχομεν περὶ ἐκάστου τῶν ἀστρων.
 (2) Τοῦτο τε δὴ δικαίως ἀπορήσειεν ἂν τις, καὶ διὰ
 τίνα ποτ' αἰτίαν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ φορᾷ τοσοῦτόν ἐστιν
 ἀστρων πλῆθος ὥστε τῶν ἀναριθμήτων εἶναι δοκεῖν τὴν
 πᾶσαν τάξιν, τῶν δ' ἄλλων ἐν χωρὶς ἕκαστον, δύο
 δ' ἢ πλείω οὐ φαίνεται ἐν τῇ αὐτῇ ἐνδοδεμμένα φορᾷ.
 Περὶ δὲ τούτων ζητεῖν μὲν καλῶς ἔχει καὶ τὴν ἐπὶ
 πλείον συνέσειν, καίπερ μικρὰς ἔχοντας ἀφορμὰς καὶ
 τοσαύτην ἀπόστασιν ἀπέχοντας τῶν περὶ αὐτὰ συμ-
 βαίνόντων· ἅμα δ' ἐκ τῶν τοιούτων θεωροῦσιν οὐδὲν
 ἄλογον ἂν δόξειεν εἶναι τὸ νῦν ἀπορούμενον. Ἄλλ' ἡμεῖς
 ὡς περὶ σωμάτων αὐτῶν μόνον, καὶ μονάδων τάξιν
 μὲν ἔχόντων, ἀψύχων δὲ πάμπαν, διανοοῦμεθα· δεῖ
 δ' ὡς μετεχόντων ὑπολαμβάνειν πράξεις καὶ ζωῆς·
 οὕτω γὰρ οὐθὲν δοξεῖ παράλογον εἶναι τὸ συμβαῖνον.
 (3) Ἔοικε γὰρ τῶν μὲν ἄριστα ἔχοντι ὑπάρχειν τὸ εὖ
 ἄνευ πράξεως, τῶν δ' ἔγγυτάτα διὰ βλίγης καὶ μῖα,ς
 τοῖς δὲ πορρωτάτω διὰ πλειόνων, ὥσπερ ἐπὶ σώματος
 τὸ μὲν οὐδὲ γυμναζόμενον εὖ ἔχει, τὸ δὲ μικρὰ περιπα-
 τῆσαν, τῶν δὲ καὶ δρόμου δεῖ καὶ πάλης καὶ κόνισσεως,
 πάλιν δ' ἐτέρῳ οὐδ' ὅποσαοῦν πονοῦντι τοῦτό γ' ἂν εἴη
 ὑπάρχειν τάγαθόν, ἀλλ' ἕτερόν τι. (4) Ἔστι δὲ τὸ κα-
 τορθοῦν χαλεπὸν ἢ τὸ πολλὰ ἢ τὸ πολλάκις, ὅσων μυ-
 ρίους ἀστραγάλους Χίους βαλεῖν ἀμήχανον, ἀλλ' ἓνα
 ἢ δύο βῆρον. Καὶ πάλιν ὅταν τοδὶ μὲν δέη τοῦδ' ἕνεκα
 ποιῆσαι, τοῦτο δ' ἄλλου καὶ τοῦτο ἐτέρου, ἐν μὲν ἐνὶ
 ἢ δυσὶ βῆρον ἐπιτυχεῖν, ὅσῳ δ' ἂν διὰ πλειόνων χαλε-
 πώτερον. Διὸ δεῖ νομίζειν καὶ τὴν τῶν ἀστρων πράξιν
 εἶναι τοιαύτην οἷα περὶ τῶν ζώων καὶ φυτῶν· καὶ γὰρ
 ἐνταῦθα αἱ τοῦ ἀνθρώπου πλείεσται πράξεις· πολλῶν

ARISTOTELIS. II.

Quum autem duæ sint dubitationes, de quibus quivis non
 immerito dubitaverit, enitatur id dicere, quod nobis videtur.
 Atque hanc voluntatem modestia potius dignam quam confi-
 dentia arbitrari oportet, si quis ob philosophiæ sitim tenuem
 etiam dilucidationem non esse contemnendam putet in his
 rebus, de quibus maximas dubitationes habemus. Est autem
 in talibus, quæ multa sunt, non postremum admirabile, quam
 ob causam non semper hæc stellæ, quæ plus a prima latiore
 distant, pluribus motibus, sed mediæ plurimis moveantur.
 Consentaneum enim rationi videatur, primo corpore unam
 lationem subeunte, propinquissimum minimis motibus mo-
 veri, ceu duobus; id autem, quod hæret illi, tribus; aut
 aliquo alio ordine tali. Nunc vero contrarium accidit: pau-
 cioribus enim sol et luna moventur, quam stellarum non-
 nullæ vagarum, quæ tamen longius a medio distant, et pro-
 pinquiores primo corpori sunt. Manifestum autem hoc de
 nonnullis etiam ipso visu fuit: lunam enim videmus dimi-
 dia parte lucidam, Martis stellam subisse, quæ celata qui-
 dem fuit in parte obscura ejus, egressa autem per lucidam
 partem. Similiter et de ceteris stellis Ægyptii et Babylonii
 dicunt, qui plurimis jam annis ante hæc observaverunt, et
 a quibus multa fide digna de singulis stellis accepimus.
 (2) Hoc etiam non injuria quispiam dubitaverit, quam ob
 causam etiam in prima quidem conversione tanta est mul-
 titudo stellarum, ut universus ordo subire non posse nu-
 merum videatur: in ceteris autem una seorsum est stella,
 duæ vero aut plures eodem in orbe non videntur esse in-
 fixæ. De his igitur bene sese habet etiam majorem quærere
 cognitionem, etsi parvæ occasiones habentur, tantaque est
 eorum remotio, quæ accidunt circa ipsa; si tamen ex tali-
 bus contemplerur, non egredi fines rationis videbitur id
 quod nunc dubitatur. Sed nos de ipsis, ut de corporibus,
 atque univitis ordinem quidem habentibus, inanimatis
 autem penitus, cogitamus. Oportet autem ipsa viventia esse
 existimare atque actionem habere: sicut enim id quod accidit,
 non videbitur a ratione exorbitare. (2) Nam ei quidem
 quod optime sese habet, inesse ipsum bonum sine actione
 videtur; ei vero quod illi est propinquissimum, per parvam
 et unam; ad hisce quæ sunt remotissima, per plures,
 quemadmodum et in corporibus fieri solet: aliud enim bene
 sese habet nullum exercitium subiens, aliud levi deambula-
 tione facta, aliud et cursu indiget et luctatione ac pulvere;
 alii rursus neque quovis exercendi modo, hoc unquam inerit
 bonum, sed aliud quippiam consequitur. (4) Recte autem
 agere, aut multa, aut sæpe, difficile est, veluti talos Chios
 [sive potius Coos] mille projicere, impossibile est; sed
 unum, vel duos, facilius est. Et rursus quum hoc quidem
 illius gratia, illud autem ob aliud, et illud item ob aliud
 est faciendum: in uno quidem duobusve facilius quispiam
 finem attinget; ac quo per plura procedit, eo illud diffi-
 cilius assequetur. Quapropter et stellarum actionem talem
 existimare oportet, qualis animalium est ac plantarum.
 Etenim hic hominis actiones plurimæ sunt. Multa enim

26

γάρ τῶν εὖ δύναται τυχεῖν, ὥστε πολλὰ πράττει, καὶ ἄλλων ἕνεκα. Τῷ δ' ὡς ἀρίστα ἔχοντι οὐθέν δεῖ πράξεως· ἐστὶ γὰρ αὐτὸ τὸ οὐ ἕνεκα· ἢ δὲ πρᾶξις αἰεὶ ἐστὶν ἐν δυσίῃ, ὅταν καὶ οὐ ἕνεκα ἤ καὶ τὸ τούτου ἕνεκα.

6 (8) Τῶν δ' ἄλλων ζώων ἐλάττους, τῶν δὲ φυτῶν μικρά τις καὶ μία ἴσως· ἢ γὰρ ἐν τί ἐστὶν οὐ τύχοι ἄν, ὡς περ καὶ ἄνθρωπος, ἢ καὶ τὰ πολλὰ πάντα πρὸ ὁδοῦ ἐστὶ πρὸς τὸ ἀρίστον. Τὸ μὲν οὖν ἔχει καὶ μετέχει τοῦ ἀρίστου, τὸ δ' ἀφικνεῖται ἐγγὺς δι' ὀλίγων, τὸ δὲ διὰ πολλῶν, τὸ δ' οὐδ' ἐγγεῖρει, ἀλλ' ἰκανὸν εἰς τὸ ἐγγὺς τοῦ ἐσχάτου ἐλθεῖν, ὅλον εἰ ὑγίεια τέλος· τὸ μὲν δὴ αἰεὶ υγιάνει, τὸ δ' ἰσχανθέν, τὸ δὲ δραμὸν καὶ ἰσχανθέν, τὸ δὲ καὶ ἄλλο τι πρᾶξαν τοῦ δραμεῖν ἕνεκα, ὥστε πλείους αἰ κινήσεις.

(9) Ἐτερον δ' ἀδυνατεῖ πρὸς τὸ υγιάναι ἐλθεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸ δραμεῖν μόνον ἢ ἰσχανθῆναι· καὶ τούτων θάτερον τέλος αὐτοῖς.

(7) Μάλιστα μὲν γὰρ ἐκείνου τυχεῖν ἀρίστον πᾶσι τοῦ τέλους· εἰ δὲ μή, αἰεὶ ἀμεινόν ἐστὶν ὅσω ἂν ἐγγύτερον ἢ τοῦ ἀρίστου. Καὶ διὰ τοῦτο ἢ μὲν γῆ θλιωσὶ οὐ κινεῖται, τὰ δ' ἐγγὺς ὀλίγας κινήσεις· οὐ γὰρ ἀφικνεῖται πρὸς τὸ ἐσχάτον, ἀλλὰ μέχρι ὅτου δύναται τυχεῖν τῆς θειοτάτης ἀρχῆς. Ὁ δὲ πρῶτος οὐρανὸς εὐθύς τυγχάνει διὰ μιᾶς κινήσεως. Τὰ δ' ἐν μέσῳ τοῦ πρώτου καὶ τῶν ἐσχάτων ἀφικνεῖται μὲν, διὰ πλείονων δ' ἀφικνεῖται κινήσεων.

(8) Περὶ δὲ τῆς ἀπορίας ὅτι κατὰ μὲν τὴν πρώτην μίαν οὖσαν φορὰν πολὺ πλῆθος συνέστηκεν ἀστρῶν, τῶν δ' ἄλλων χωρὶς ἕκαστον εἴληπεν ἰδίας κινήσεις, δι' ἐν μὲν ἂν τις πρῶτον εὐλόγως οἰηθεῖ τοῦθ' ὑπάρχειν· νοῆσαι γὰρ δεῖ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀρχῆς ἕκαστης πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τῆς πρώτης πρὸς τὰς ἄλλας, (9) εἴη δ' ἂν ἤδε συμβαίνουσα κατὰ λόγον· ἢ μὲν γὰρ πρώτη μία οὖσα πολλὰ κινεῖ τῶν σωμάτων τῶν θείων, αἰ δὲ πολλὰ οὔσαι ἐν μόνον ἕκαστη· τῶν γὰρ πλανωμένων ἐν ὁτιοῦν πλείους φέρεται φορὰς.

(10) Ταύτη τε οὖν ἀνισάζει ἡ φύσις καὶ ποιεῖ τινὰ ταξίν, τῇ μὲν μιᾷ φορᾷ πολλὰ ἀποδοῦσα σώματα, τῷ δ' ἐνὶ σώματι πολλὰς φορὰς· (11) καὶ ἔτι διὰ τὸδε ἐν ἔχουσι σώμα αἰ ἄλλαι φοραί, ὅτι πολλὰ σώματα κινουῦσιν αἰ πρὸ τῆς τελευταίας καὶ τῆς ἐν ἀστρον ἔχουσης· ἐν πολλαῖς γὰρ σφαιραῖς ἡ τελευταία σφαῖρα ἐνδεδεμένη φέρεται, ἕκαστη δὲ σφαῖρα σῶμα τυγχάνει ὄν.

(12) Ἐκείνης ἂν οὖν κοινὸν εἴη τὸ ἔργον· αὕτη μὲν γὰρ ἕκαστη ἢ ἰδίας φύσει φορὰ, αὕτη δὲ οἶον πρόσκειται. Παντὸς δὲ πεπερασμένου σώματος πρὸς πεπερασμένον ἢ δύναμις ἐστίν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τὴν ἐγκύκλιον φερομένων κίνησιν ἀστρῶν εἴρηται ποῖ' ἄττα κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ καὶ κατὰ τὸ σχῆμα, καὶ περὶ τῆς φορᾶς καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν.

bona consequi potest. Quare multa agit, et aliorum nimirum gratia. Ei vero quod quam optime sese habet, non est opus actione. Est enim id, cuius gratia cetera agunt. Actio vero semper in duobus consistit, quando et id cuius gratia agitur, est, et id quod hujus gratia agit. (5) At ceterorum animalium, pauciores sunt; plantarum vero parva quaedam est ac una fortasse. Aut enim unum quidem est, quod consequi possunt, quemadmodum et homo: aut et ipsa pleraque omnia provelunt ad ipsum optimum consequendum. Aliud igitur habet optimum ipsum, et particeps est ipsius: aliud per pauca prope accedit, aliud per multa: aliud ne aggreditur quidem, sed satis ei est prope ad ipsum ultimum pervenire; veluti si sanitas est finis, aliud semper est sanum, aliud macie affectum, aliud cursu facto in maciem deductum, aliud et alio quopiam acto ipsius gratia cursus: quare plures ipsius sunt motiones. (6) Est et id quod ad sanitatem ipsam accedere nequit, sed ad cursum solum, aut ad maciem: atque horum alterum est ipsis finis. (7) Nam maxime quidem est optimum omnibus, illum consequi finem: quodsi hoc non fiat, semper melius est, quanto propinquius est optimo. Et ideo terra quidem non movetur omnino, propinqua vero paucis motibus moventur. Non enim ad ultimum ipsum perveniunt, sed quousque consequi divinissimum ipsum principium possunt. Primum autem caelum continuo per unum motum illud assequitur. At ea quae sunt in medio primi ac ultimorum, perveniunt quidem, per plures tamen motiones perveniunt. (8) Illud autem in prima quidem latatione magnam copiam esse stellarum, ceterarum vero stellarum quamque seorsum proprias motiones habere (quod quidem dubitatio est secunda), ob unum quidem primum quispian cum ratione esse putabit. Primae namque vitae et principii cuiusque primi magnam ad cetera intelligere excessionem esse oportet. (9) Hoc autem accidere per rationem videtur. Prima namque una quidem est, multa autem divinatorum corporum movet; ceterae vero multae quidem sunt, unum tamen quaeque tantummodo movet: vagarum enim stellarum quaeque pluribus latationibus fertur. (10) Hoc igitur pacto natura ipsa in aequalitatem haec redigit atque ordinem quandam facit, uni quidem latationi multa corpora, uni corpori latationes complures reddens. (11) Et insuper ob hoc unum ceterae sphaerae corpus habent, quod multa corpora movent ea: quae sunt ante ultimam sphaeram, quae unam possidet stellam. In multis enim sphaeris ultima sphaera ligata fertur. Sphaera autem quaeque corpus est. (12) Illius igitur ipsarum opus commune erit. Haec enim cuique propria natura latio; illa autem quasi adjacet. Ad finitum vero, finiti corporis omnis potentia est. Sed de stellis quidem, quae conversione feruntur, qualesnam substantia sint atque figura, et de latatione ipsarum atque ordine, satis jam diximus.

CAP. XIII.

Λοιπὸν δὲ περὶ τῆς γῆς εἰπεῖν, οὗτε τυγχάνει κει-
 μένη, καὶ πότερον τῶν ἡρεμούντων ἐστὶν ἢ τῶν κι-
 νουμένων, καὶ περὶ τοῦ σχήματος αὐτῆς. Περὶ μὲν
 οὖν τῆς θέσεως οὐ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἔχουσι δόξαν,
 5 ἀλλὰ τῶν πλείστων ἐπὶ τοῦ μέσου κεῖσθαι λεγόντων,
 ὅσοι τὸν ὄλον οὐρανὸν πεπερασμένον εἶναι φασιν, ἐναν-
 τίως οἱ περὶ τὴν Ἰταλίαν, καλούμενοι δὲ Πυθαγόρειοι
 λέγουσιν· ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέσου πῦρ εἶναι φασι, τὴν
 δὲ γῆν ἐν τῶν ἄστρον οὐσάν, κύκλῳ φερομένην περὶ τὸ
 10 μέσον νύκτα τε καὶ ἡμέραν ποιεῖν. Ἐτι δ' ἐναντίαν
 ἄλλην ταύτη κατασκευάζουσι γῆν, ἣν ἀντίχθονα ὄνομα
 καλοῦσιν, οὐ πρὸς τὰ φαινόμενα τοὺς λόγους καὶ τὰς
 αἰτίας ζητοῦντες, ἀλλὰ πρὸς τινὰς λόγους καὶ δόξας
 αὐτῶν τὰ φαινόμενα προσέλκοντες καὶ πειρώμενοι συ-
 15 κοσμεῖν. (2) Πολλοὶς δ' ἂν καὶ ἑτέροις συνδόξειε μὴ
 δεῖν τῇ γῇ τὴν τοῦ μέσου χώραν ἀποδιδόναι, τὸ πιστὸν
 οὐκ ἐκ τῶν φαινομένων ἀθοῦσιν ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῶν
 λόγων. Τῷ γὰρ τιμιωτάτῳ οἴονται προσήκειν τὴν
 τιμιωτάτην ὑπάρχειν χώραν, εἶναι δὲ πῦρ μὲν γῆς τι-
 20 μιώτερον, τὸ δὲ πέρασ τῶν μεταξὺ, τὸ δ' ἔσχατον καὶ
 τὸ μέσον πέρασ· ὥστ' ἐκ τούτων ἀναλογιζόμενοι οὐκ
 οἴονται ἐπὶ τοῦ μέσου κεῖσθαι τῆς σφαιράς αὐτὴν, ἀλλὰ
 μᾶλλον τὸ πῦρ. Ἐτι δ' οἱ γε Πυθαγόρειοι καὶ διὰ τὸ
 25 μάλιστα προσήκειν φυλάττεσθαι τὸ κυριώτατον τοῦ
 παντός· τὸ δὲ μέσον εἶναι τοιοῦτον· ὁ Διὸς φυλακὴν
 ὀνομάζουσι, τὸ ταύτην ἔχον τὴν χώραν πῦρ, ὥσπερ τὸ
 μέσον ἀπλῶς λεγόμενον, καὶ τὸ τοῦ μεγέθους μέσον καὶ
 τοῦ πράγματος ὄν μέσον καὶ τῆς φύσεως. (3) Καίτοι
 καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις οὐ ταῦτον τοῦ ζώου καὶ τοῦ σώ-
 30 ματος μέσον, οὕτως ὑποληπτέον μᾶλλον καὶ περὶ τὸν
 ὄλον οὐρανόν. Διὰ μὲν οὖν ταύτην τὴν αἰτίαν οὐθὲν
 αὐτοῦς δεῖ θορυβεῖσθαι περὶ τὸ πᾶν, οὐδ' εἰσάγειν φυ-
 λακὴν ἐπὶ τὸ κέντρον, ἀλλ' ἐκεῖνον ζητεῖν τὸ μέσον,
 ποιόν τε καὶ ποῦ πέφυκεν. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ ἀρχὴ τὸ
 35 μέσον καὶ τίμιον, τὸ δὲ τοῦ τόπου μέσον ἔοικε τελευταῖ
 μᾶλλον ἢ ἀρχῇ· τὸ μὲν γὰρ ὀριζόμενον τὸ μέσον, τὸ
 δ' ὀρίζον τὸ πέρασ. Τιμιώτερον δὲ τὸ περιέχον καὶ
 τὸ πέρασ ἢ τὸ περιαινόμενον· τὸ μὲν γὰρ ὕλη τὸ δ' οὐ-
 σία τῆς συστασεώς ἐστίν. (4) Περὶ μὲν οὖν τοῦ τόπου
 40 τῆς γῆς ταύτην ἔχουσί τινες τὴν δόξαν, ὁμοίως δὲ καὶ
 περὶ μονῆς καὶ κινήσεως· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον
 ἅπαντες ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλ' ὅσοι μὲν μὴδ' ἐπὶ τοῦ
 μέσου κεῖσθαι φασιν αὐτὴν, κινεῖσθαι κύκλῳ περὶ τὸ
 μέσον, οὐ μόνον δὲ ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίχθονα,
 45 καθάπερ εἶπομεν πρότερον. Ἐνίοις δὲ δοκεῖ καὶ πλείω
 σώματα τοιαῦτα ἐνδέχεσθαι φέρεσθαι περὶ τὸ μέσον,
 ἡμῖν δὲ ἄδηλα διὰ τὴν ἐπιπρόσθησιν τῆς γῆς. Διὸ
 καὶ τὰς τῆς σεληνῆς ἐκλείψεις πλείους ἢ τὰς τοῦ ἡλίου
 γίνεσθαι φασιν· τῶν γὰρ φερομένων ἕκαστον ἀντι-
 50 φράττειν αὐτὴν, ἀλλ' οὐ μόνον τὴν γῆν. Ἐπεὶ γὰρ
 οὐκ ἐστὶν ἡ γῆ κέντρον, ἀλλ' ἀπέχει τὸ ἡμισφαίριον
 αὐτῆς ὄλον, οὐθὲν κωλύειν οἴονται τὰ φαινόμενα συμ-

Restat autem de terra dicere, ubinam posita sit, et utrum
 ex iis sit quæ quiescunt, an ex iis quæ moventur, et
 de ipsius quoque figura. De situ itaque ipsius non eandem
 omnes opinionem habent: sed plurimi quidem in medio
 positam dicunt, qui totum cælum infinitum inquirunt esse:
 illi vero qui Italiæ partem habitant, Pythagoricique vo-
 cantur, contrarium asserunt. Nam in medio quidem ignem
 esse aiunt, terram autem unam esse stellarum, ferrique
 circa medium, atque hoc pacto noctem ac diem efficere.
 Præterea aliam huic contrariam terram conficiunt, quam
 terram adversam vocant; non ad ea quæ videntur, rationes
 causasque querentes, sed ad quasdam suas rationes opi-
 nionesque ea quæ videntur, trahentes atque adornare co-
 nantes. (2) Compluribus etiam aliis, non ex iis quæ appa-
 rent, sed ex rationibus potius summentibus fidem, locum
 reddere terræ: medium non oportere videri potest. Præ-
 stabilissimum enim corpus locum occupare præstabilissi-
 mum oportere putant: atque ignem quidem præstabiliorem
 terra, finem autem mediis præstabiliorem esse; extre-
 mum denique et medium esse finem. Quare ex his rati-
 ocinant non ipsam in medio spheræ jacere, sed potius
 ignem putant. Præterea Pythagorici, et quia maxime
 conservari oporteat id quod est maxime præcipuum uni-
 versi, medium vero est tale, ideo eum ignem, qui locum
 hunc occupat, custodiam Jovis appellant: quasi medium
 simpliciter diceretur, et medium magnitudinis, et rei me-
 dium esset, atque naturæ. (3) Enimvero ut in animalibus
 non idem est animalis atque corporis medium, sic est ma-
 gis et circa ipsum totum cælum existimandum. Igitur
 propter hanc causam non oportet ipsos circa universum
 turbari, neque custodiam ad centrum adducere, sed illud
 querere, medium ipsum quale quid est, et ubi est aptum
 esse. Illud enim medium, principium est, ac pretiosum:
 medium vero loci simile est magis extremo, quam prin-
 cipio. Medium enim terminatur; terminus autem est ipse
 finis. Pretiosius autem est id quod continet, et finis, quam
 id quod finitur. Hoc enim materies, illud substantia consti-
 tutionis est. (4) De loco igitur terræ hanc habent quidam
 opinionem, et similiter etiam de quiete atque motu. Non
 enim eodem modo omnes existimant, sed qui in medio
 ipsam non esse positam putant, circa medium moveri di-
 cunt: atque non solum hanc, sed etiam adversam terram,
 uti prius est dictum. Quibusdam etiam plura talia corpora
 circa medium ferri posse videtur, nobis immanifesta ob terræ
 objectionem. Quocirca et lunæ defectiones plures, quam
 solis, fieri dicunt: unumquodque enim eorum quæ feruntur,
 objicere sese lunæ inquirunt, non solum terram. Nam
 quum terra centrum non sit, sed per ipsius totum hemi-
 sphærium distet, nihil prohibere putant ea accidere, quæ

ἀπτόμενα ὅλα σφαιροειδῆ ἀνάγκη εἶναι· τὰ δὲ κάτω τῆς τῶν πλανητῶν ἀπτεται τῆς ἐπάνω σφαίρας. Ὡστε σφαιροειδὴς ἂν εἴη πᾶσα· πάντα γὰρ ἀπτεται καὶ συνελθῆ ἐστὶ ταῖς σφαίραις. (6) Ἔτι δὲ ἐπεὶ φαίνεται καὶ ὑπόκειται κύκλῳ περιφέρεισθαι τὸ πᾶν, δέδεικται δ' ὅτι τῆς ἐσφάτης περιφορᾶς οὔτε κενόν ἐστιν ἐξωθεν οὔτε τόπος, ἀνάγκη καὶ διὰ ταῦτα σφαιροειδῆ εἶναι αὐτόν. Εἰ γὰρ ἔσται εὐθύγραμμος, συμβήσεται καὶ τόπον ἔξω εἶναι καὶ σῶμα καὶ κενόν. Κύκλῳ γὰρ στρεφόμενον τὸ εὐθύγραμμον οὐδέποτε τὴν αὐτὴν ἐφέξει χώραν, ἀλλ' ὅπου πρότερον ἦν σῶμα, νῦν οὐκ ἔσται, καὶ οὗ νῦν οὐκ ἔστι, πάλιν ἔσται διὰ τὴν παράλλαξιν τῶν γωνιῶν. Ὅμοιως δὲ κἂν εἴ τι ἄλλο σχῆμα γένοιτο μὴ ἴσας ἔχον τὰς ἐκ τοῦ μέσου γραμμάς, οἷον φακοειδὲς ἢ ὠοειδὲς· ἐν ἅπασιν γὰρ συμβήσεται καὶ τόπον ἔξω καὶ κενόν εἶναι τῆς φορᾶς διὰ τὸ μὴ τὴν αὐτὴν χώραν κατέχειν τὸ ὅλον. (7) Ἔτι δ' εἰ τῶν μὲν κινήσεων τὸ μέτρον ἢ τοῦ οὐρανοῦ φορὰ διὰ τὸ εἶναι μόνη συνεχῆς καὶ ὁμαλῆς καὶ αἰδίου, ἐν ἐκάστῳ δὲ μέτρον τὸ ἐλάχιστον, ἐλαχίστη δὲ κίνησις ἢ ταχίστη, δῆλον ὅτι ταχίστη ἂν εἴη πασῶν τῶν κινήσεων ἢ τοῦ οὐρανοῦ κίνησις. (8) Ἀλλὰ μὴν τῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐλαχίστη ἐστὶν ἢ τοῦ κύκλου γραμμῆ· κατὰ δὲ τὴν ἐλαχίστην ταχίστη ἢ κίνησις· ὥστ' εἰ ὁ οὐρανὸς κύκλῳ τε φέρεται καὶ τάχιστα κινεῖται, σφαιροειδῆ αὐτὸν ἀνάγκη εἶναι. (9) Λάβοι δ' ἂν τις καὶ ἐκ τῶν περὶ τὸ μέσον ἰδρυμένων σωματῶν ταύτην τὴν πίστιν. Εἰ γὰρ τὸ μὲν ὕδωρ ἐστὶ περὶ τὴν γῆν, ὁ δ' ἄηρ περὶ τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ πῦρ περὶ τὸν ἀέρα, καὶ τὰ ἄνω σώματα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον συνέλθῃ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν, ἀπτεται δὲ τούτων. Ἡ δὲ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια σφαιροειδὴς ἐστὶν, τὸ δὲ τῷ σφαιροειδεῖ συνεχῆς ἢ κείμενον περὶ τὸ σφαιροειδὲς καὶ αὐτὸ τοιοῦτον ἀναγκαῖον εἶναι. Ὡστε κἂν διὰ τούτου φανερόν εἴη ὅτι σφαιροειδὴς ἐστὶν ὁ οὐρανός. (10) Ἀλλὰ μὴν ὅτι γε ἢ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια τοιαύτη, φανερόν ὑπόθεσιν λαβοῦσιν ὅτι πέφυκεν αἰεὶ συρρεῖν τὸ ὕδωρ εἰς τὸ κοιλότερον· κοιλότερον δὲ ἐστὶ τὸ τοῦ κέντρου ἐγγύτερον. Ἡ γῆ οὖν ὡν ἐκ τοῦ κέντρου ἢ ΑΒ καὶ ἢ ΑΓ, καὶ ἐπεξεύθω ἐφ' ἧς ΒΓ. Ἡ οὖν ἀγθεῖσα ἐπὶ τὴν βᾶσιν, ἐφ' ἧς ΑΔ, ἐλάττων ἐστὶ τῶν ἐκ τοῦ κέντρου· κοιλότερος ἄρα ὁ τόπος. Ὡστε περιρρέυσεται τὸ ὕδωρ, ἕως ἂν ἰσασθῆ. Ἴση δὲ ταῖς ἐκ τοῦ κέντρου ἢ ΑΕ. Ὡστε ἀνάγκη πρὸς ταῖς ἐκ τοῦ κέντρου εἶναι τὸ ὕδωρ· τότε γὰρ ἤρεμήσει. Ἡ δὲ τῶν ἐκ τοῦ κέντρου ἀπτομένη περιφερῆς· σφαιροειδὴς ἄρα ἢ τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια, ἐφ' ἧς ΒΕΓ. (11) Ὅτι μὲν οὖν σφαιροειδὴς ἐστὶν ὁ κόσμος, δῆλον ἐκ τούτων, καὶ ὅτι κατ' ἀκρίθειαν ἔντονος οὕτως ὥστε μὴθὲν μῆτε χειρόκμητον ἔχειν παραπλησίως μῆτ' ἄλλο μὴθὲν τῶν παρ' ἡμῶν ἐν ὀφθαλμοῖς φαινομένων. Ἐξ ὧν γὰρ τὴν σύστασιν εἰληφεν, οὐδὲν οὕτω δυνατόν ὁμαλότητα δεῖσθαι καὶ ἀκρίθειαν ὡς ἢ τοῦ πέρτεξ σώματος φύσις· δῆλον γὰρ ὡς ἀνάλογον ἔχει, καθάπερ ὕδωρ πρὸς γῆν, καὶ τὰ πλεῖον αἰεὶ ἀπέχοντα τῶν στοιχείων.

continentur, ac tangunt, rotunda esse cuncta necesse est. At quæ sunt sub vagarum sphaera, superam sphaeram tangunt. Quare ipsum universum rotundum erit : omnia namque tangunt, hærentque sphaeris. (6) Præterea quum cernatur ac supponatur, universum ipsum versari, demonstratumque sit extra conversionem extimam neque locum neque vacuum esse, rotundum ipsum esse ob hæc etiam necesse est. Nam si reclarum linearum erit figura, eveniet et locum esse, et corpus, et vacuum, extima : nam quum reclarum linearum figura versatur, nunquam eundem occupabit locum, sed ubi prius erat corpus, nunc non erit, et ubi nunc non est, rursus ob angulorum transitionem erit. Eadem eveniet etiam si quisquam aliquam figuram aliam ipsi tribuerit non habentem eas lineas, quæ ex medio progrediuntur æquales, veluti lentis figuræ similem, aut ovi. In omnibus enim eveniet et locum esse et vacuum extra lationem, propterea quod totum non eundem occupat locum. (7) Præterea si cæli latio quidem mensura est motuum, propterea quod sola continuus est et uniformis sempiternusque motus, in unoquoque autem genere mensura id est, quod est minimum, minimus vero motus, is est celerimus : patet, cæli motum omnium motuum celerrimum esse. (8) At eorum quæ ab eodem ad idem pergunt, minima ipsius circuli linea est, per minimam autem est motus celerrimus. Quare si cælum convertitur, celerrimeque movetur, rotundum ipsum esse necesse est. (9) Sumere etiam quispiam ex hisce corporibus, quæ circa medium collocantur, hanc fidem potest. Si enim aqua quidem est circa terram, aer autem circa aquam, et ignis circa aerem collocatur, etiam supera corpora per rationem eandem ita se habent. Etenim continua quidem non sunt, tangunt autem hæc. Aquæ vero superficies rotunda est sane : atque quod rotundum tangit, circaque rotundum esse situm, etiam ipsum tale esse necesse est. Patet igitur hæc etiam ratione, cælum rotundum esse. (10) At vero superficiem aquæ talem esse patebit, si suppositionem sumpserimus, aquam suapte natura semper ad magis concavum locum confluere, et eum locum magis concavum esse, qui est propinquior centro. Ducantur igitur ex α centro rectæ lineæ $\alpha\beta$, et $\alpha\gamma$, et ex β in γ linea producat $\beta\gamma$: ad quam ab α perpendicularis ducatur $\alpha\delta$ [et protrahatur in ϵ] : quæ minor erit lineis ex centro ductis. Ergo hic locus magis concavus est : quare affluet aqua, quousque fuerit in æqualitatem redacta. At linea $\alpha\epsilon$ æqualis est hisce quæ a centro sunt ductæ. Quare aquam ipsam in hisce esse, quæ sunt ex centro ductæ, necesse est ; tunc enim quiescet. At ea quæ tangit eas quæ sunt ex centro ductæ, circumferentia est. Rotunda est ergo superficies aquæ, quæ quidem est $\beta\epsilon\gamma$. (11) Patet igitur ex hisce, mundum esse rotundum, atque ad exacte, ut nihil eorum quæ manu conficiuntur, nec aliud quicquam eorum quæ apud nos oculis cernuntur, sit tam exacte rotundum. Nihil enim eorum ex quibus constat, adeo uniformitatem et exactam rotunditatem suscipere potest, ut ipsius corporis obeuntis natura. Manifestum est enim, rationem eam habere, quam aqua habet ad terram, et elementorum ea quæ plus semper remota sunt.

CAP. V.

Ἐπει δ' ἔστι διγῶς ἐπὶ τοῦ κυκλοῦ κινήθῃναι, ὡς ἀπὸ τοῦ Α τὴν μὲν ἐπὶ τὸ Β, τὴν δ' ἐπὶ τὸ Γ, ὅτι μὲν οὖν οὐκ εἰσὶν ἐναντία αὐταί, πρότερον εἴρηται. Ἄλλ' εἰ μὴδὲν ὡς ἔτυχε μὴδ' ἀπὸ ταυτομάτου ἐνδέχεται ἐν τοῖς αἰδίοις εἶναι, ὃ δ' οὐρανόσ ἀίδιος καὶ ἡ κύκλω φορά, διὰ τίνα ποτ' αἰτίαν ἐπὶ θάτερα φέρεται, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ θάτερα; ἀνάγκη γάρ καὶ τοῦτο ἢ ἀρχὴν εἶναι ἢ εἶναι αὐτοῦ ἀρχήν. (1) Ἰσως μὲν οὖν τὸ περὶ ἐνίων ἀποφαίνεσθαι τι πειρᾶσθαι καὶ τὸ περὶ πάντων καὶ τὸ παριέναι μὴθὲν τάχ' ἂν δόξειεν εἶναι σημεῖον ἢ πολλῆς εὐθείας ἢ πολλῆς προθυμίας. Οὐ μὴν δίκαιόν γε πᾶσιν ὁμοίως ἐπιτιμᾶν, ἀλλ' ὄραν δεῖ τὴν αἰτίαν τοῦ λέγειν τίς ἔστιν, ἔτι δὲ πῶς ἔχων τῷ πιστεῦειν, πότερον ἀνθρωπίνως ἢ καρτερικώτερον. Ταῖς μὲν οὖν ἀκριβεστέρας ἀνάγκαις ὅταν τις ἐπιτύχῃ, τότε χάριν ἔχειν δεῖ τοῖς εὐρίσκουσι, νῦν δὲ τὸ φαινόμενον ῥητέον. (2) Εἰ γὰρ ἡ φύσις ἀεὶ ποιεῖ τῶν ἐνδεχομένων τὸ βέλτιστον, ἔστι δὲ καθάπερ τῶν ἐπὶ τῆς εὐθείας φορῶν ἢ πρὸς τὸν ἄνω τόπον τιμιώτερα (θειότερος γὰρ ὁ ἄνω τόπος τοῦ κάτω), τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ εἰς τὸ πρόσθεν τῆς εἰς τοῦπίσθεν ἔχει, εἴπερ καὶ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερόν, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον. Καὶ μαρτυρεῖ δ' ἡ ῥηθεῖσα ἀπορία, ὅτι ἔχει τὸ πρότερον καὶ ὕστερον· αὐτὴ γὰρ ἡ αἰτία λύει τὴν ἀπορίαν. Εἰ γὰρ ἔχει ἐνδεδέχεται βέλτισσα, αὐτὴ ἂν εἴη αἰτία καὶ τοῦ εἰρημένου· βέλτιστον γὰρ κινεῖσθαι ἀπλῆν τε κίνησιν καὶ ἀπαυστον, καὶ ταύτην ἐπὶ τὸ τιμιώτερον.

Quum autem in circulo duo motus fieri possint, ut ab a unus ad β, alter ad γ: non esse quidem hos contrarios, prius est dictum. Sed si nihil in æternis esse fortuito aut a casu potest, cælum vero perpetuum est, atque ipsa conversio; quam ob causam ad altera, non ad altera fertur? Nam et hoc aut principium esse, aut ipsius principium esse, necesse est. (2) De nonnullis igitur, atque adeo de omnibus eniti quipiam dicere, nihilque prætermittere, aut insignis stultitia forsitan, aut valde parati animi videbitur esse. Non tamen omnes similiter sunt increpandi: sed dicendi causam, quam sit, videre oportet; et quo præterea modo se habeat in credendo, utrum humane, an ita ut asserat atque persistat. Quum igitur quispiam exactiores necessitates fuerit nactus, tunc hisce qui inveniunt, gratias agere oportet: nunc autem id quod videtur, dicendum est. (3) Nam si natura semper id facit, quod est optimum eorum quæ fieri possunt; ut autem lationum rectorum ea præstabilior est, qua locus superus petitur (est enim diviniior locus superus infero): sic et ea qua itur versus anteriora, præstabilior est ea qua itur retrorsum: siquidem ita sese habent et dextrum atque sinistrum, ut prius est dictum. Atque dubitatio dicta declaratur, prius posteriorve cælum habere: hæc enim causa dubitationem solvit. Nam si sese habet ut potest optime, hæc erit profecto causa ejus quod diximus. Est enim optimum sane simplici ac incessabili motu cieri, atque hoc ad id quod præstabilius est.

CAP. VI.

Περὶ δὲ τῆς κινήσεως αὐτοῦ, ὅτι ὁμαλῆς ἔστι καὶ οὐκ ἀνώμαλος, ἐφεξῆς ἂν εἴη τῶν εἰρημένων διελεθῆναι. Λέγω δὲ τοῦτο περὶ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ καὶ περὶ τῆς πρώτης φορᾶς· ἐν γὰρ τοῖς ὑποκάτω πλείους ἤδη αἰφοραὶ συνεληλύθασιν εἰς ἓν. Εἰ γὰρ ἀνωμάλως κινήσεται, ὅτλον δὲ ἐπίτασις ἔσται καὶ ἀκμή καὶ ἀνεσις τῆς φορᾶς· ἅπαντα γὰρ ἡ ἀνώμαλος φορὰ καὶ ἀνεσις ἔχει καὶ ἐπίτασιν καὶ ἀκμήν. Ἀκμὴ δ' ἔστιν ἢ ὅθεν φέρεται ἢ οἷ ἢ ἀνά μέσον, ὡς ἴσως τοῖς μὲν κατὰ φύσιν οἷ φέρονται, τοῖς δὲ παρὰ φύσιν ὅθεν, τοῖς δὲ ῥιπτουμένοις ἀνά μέσον. Ἰῆς δὲ κύκλω φορᾶς οὐκ ἔστιν οὔτε ὅθεν οὔτε οἷ οὔτε μέσον· οὔτε γὰρ ἀρχὴ οὔτε πέρασ οὔτε μέσον ἔστιν αὐτῆς ἀπλῶς· τῷ τε γὰρ χρόνῳ αἰδίοσ καὶ τῷ μήκει συνηγμένη καὶ ἀκλαστος. Ὡσ' εἰ μὴ ἔστιν ἀκμὴ αὐτοῦ τῆς φορᾶς, οὐδ' ἂν ἀνωμαλία εἴη· ἢ γὰρ ἀνωμαλία γίγνεται διὰ τὴν ἀνεσις καὶ ἐπίτασιν. (2) Ἐτι ἐπει πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τίνος κινεῖται, ἀνάγκη τὴν ἀνωμαλίαν γίγνεσθαι τῆς κινήσεως ἢ διὰ τὸ κινεῖν ἢ διὰ τὸ κινούμενον ἢ δι' ἄμφω· εἴτε γὰρ τὸ κινεῖν μὴ τῇ αὐτῇ δυνάμει κινεῖ, εἴτε τὸ κινούμενον ἀλλοιοῖτο καὶ μὴ διαμένοι το αὐτό, εἴτε ἄμφω μεταβάλλοι, οὐθὲν κωλύει ἀνωμάλως κινεῖσθαι τὸ κινούμενον. Οὐθὲν δὲ τού-

Post hæc motum ipsius uniformem, et non difformem esse, demonstramus oportet. Atque hoc dico de primo cælo, de lationeque prima: in his enim quæ sunt sub illo, plures lationes in unum jam convenere. Nam si difformiter movebitur, patet, intensionem lationis, statum, remissionemque fore: omnis enim difformis latio remissionem, intensionem ac statum habet. Status autem est, aut unde mobile fertur, aut quo fertur, aut in medio: veluti forsitan hisce quidem quæ natura feruntur, in eo ad quod moventur; in his autem quæ præter naturam feruntur, in eo unde moventur; hisce vero quæ projiciuntur, in medio. At conversionis, neque unde, neque quo, neque medium est. Neque enim ipsius principium, neque finis, neque medium est absolute; nam et tempore est sempiterna, et longitudo coacta, nec frangetur. Quare si lationis cæli status non est, neque difformitas erit. Difformitas enim ob remissionem intensionemque fieri solet. (2) Præterea, si omne quod movetur, ab aliquo movetur, difformitas motionis ob id quod movet, aut ob id quod movetur, aut ob utrumque fiat, necesse est. Nam sive id quod movet, non eisdem viribus moveat; sive id quod movetur, alteretur, nec idem permaneat; sive utrumque mutetur: nihil prohibet id quod movetur, difformi motu cieri. Nihil autem horum circa cæ-

των δυνατὸν περὶ τὸν οὐρανὸν γενέσθαι· τὸ μὲν γὰρ
 κινούμενον δέδεικται ὅτι πρῶτον καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀγέ-
 νητον καὶ ἀφθαρτον καὶ ὅλως ἀμετάβλητον, τὸ δὲ κινῶν
 5 πολλὸ μᾶλλον εὐλογον εἶναι τοιοῦτον· τὸ γὰρ πρῶτον τοῦ
 πρῶτου καὶ τὸ ἀπλοῦν τοῦ ἀπλοῦ καὶ τὸ ἀφθαρτον καὶ
 ἀγέννητον τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀγενήτου κινητικόν. Ἐπει-
 οὖν τὸ κινούμενον οὐ μεταβάλλει σῶμα ὄν, οὐδ' ἂν τὸ κι-
 νῶν μεταβάλλοι ἀσώματον ὄν. (3) Ὡστε καὶ τὴν φορὰν
 10 ἀδύνατον ἀνώμαλον εἶναι. Καὶ γὰρ εἰ γίνεται ἀνώμα-
 λος, ἥτοι ὅλη μεταβάλλει καὶ ὅτε μὲν γίνεται θάττων
 ἐτε δὲ βραδύτερα πάλιν, ἢ τὰ μέρη αὐτῆς. Τὰ μὲν οὖν
 μέρος ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνώμαλα, φανερόν· ἤδη γὰρ ἂν γε-
 γόνει διάστασις τῶν ἀστρων ἐν τῷ ἀπειρῷ χρόνῳ, τοῦ
 μὲν θάττων κινουμένου τοῦ δὲ βραδύτερον· οὐ φαίνεται
 15 δ' οὐθὲν ἄλλως ἔχον τοῖς διαστήμασιν. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ
 τὴν ὅλην ἐγγυρεῖ μεταβάλλειν· ἡ γὰρ ἀνεσις ἐκάστου
 γίνεται δι' ἀδυναμίαν, ἡ δ' ἀδυναμία παρὰ φύσιν. Καὶ
 γὰρ αἱ ἐν τοῖς ζώοις ἀδυναμίαι πᾶσαι παρὰ φύσιν εἰσίν,
 ὅσον γῆρας καὶ φθίσις. Ὅλη γὰρ ἴσως ἡ σύστασις τῶν
 20 ζῶων ἐκ τοιούτων συνέστηκεν ἃ διαφέρει τοῖς οικείοις
 τόποις· οὐθὲν γὰρ τῶν μερῶν ἔχει τὴν αὐτοῦ χώραν.
 Εἰ οὖν ἐν τοῖς πρώτοις μὴ ἔστι τὸ παρὰ φύσιν (ἀπλᾶ
 γὰρ καὶ ἀμικτα καὶ ἐν τῇ οικείᾳ χώρᾳ, καὶ οὐθὲν αὐτοῖς
 ἐναντίον), οὐδ' ἂν ἀδυναμία εἴη, ὥστ' οὐδ' ἀνεσις
 25 οὐδ' ἐπίτασις· εἰ γὰρ ἐπίτασις, καὶ ἀνεσις. (4) Ἐτι
 δὲ καὶ ἄλογον ἀπειρον χρόνον ἀδύνατον εἶναι τὸ κινῶν,
 καὶ πάλιν ἄλλον ἀπειρον δυνατὸν· οὐθὲν γὰρ φαίνεται
 ὄν ἀπειρον χρόνον παρὰ φύσιν (ἡ δ' ἀδυναμία παρὰ
 φύσιν), οὐδὲ τὸν ἴσον χρόνον παρὰ φύσιν καὶ κατὰ
 30 φύσιν, οὐδ' ὅλως δυνατὸν καὶ ἀδύνατον. Ἀνάγκη δ', εἰ
 ἀνίησιν ἡ κίνησις, ἀπειρον ἀνίεναι χρόνον. Ἀλλὰ μὴν
 οὐδ' ἐπιτείνειν αἰετὴν πάλιν ἀνίεναι δυνατὸν· ἀπειρος γὰρ
 ἂν εἴη καὶ ἀόριστος ἡ κίνησις, ἅπασαν δὲ φάμεν ἐκ
 τίνος εἰς τι εἶναι καὶ ὀρισμένην. (5) Ἐτι δ' εἰ τις λά-
 35 βοι εἶναι τινα χρόνον ἐλάχιστον, οὗ οὐκ ἐνδέχεται ἐν
 ἐλάττω κινήθῃναι τὸν οὐρανόν· ὥσπερ γὰρ οὐδὲ βα-
 δίσαι οὐδὲ κιθαρίσαι ἐν δρωῶν χρόνῳ δυνατὸν, ἀλλ' ἐκά-
 στης ἔστι πράξις ὀρισμένης ὃ ἐλάχιστος χρόνος κατὰ
 τὸ μὴ υπερβάλλειν, οὕτως οὐδὲ κινήθῃναι τὸν οὐρανόν
 40 ἐν δρωῶν χρόνῳ δυνατὸν. Εἰ οὖν τοῦτ' ἀληθές, οὐκ ἂν
 εἴη αἰετὴν ἐπίτασις τῆς φορᾶς, εἰ δὲ μὴ ἐπίτασις, οὐδ' ἀνε-
 σις· ὁμοίως γὰρ ἀμφω καὶ θάτερον, εἴπερ τῷ αὐτῷ τε
 ἐπιτείνεται τάχει ἢ μείζονι, καὶ ἀπειρον χρόνον.
 (6) Λεῖπεται δὴ λέγειν ἐναλλάξ εἶναι τῇ κινήσει τὸ θάτ-
 45 τον καὶ τὸ βραδύτερον· τοῦτο δὲ παντελῶς ἄλογον καὶ
 πλάσματι ὅμοιον. Ἐτι δὲ καὶ τὸ μὴ λαμβάνειν ἐπὶ
 τούτων εὐλογώτερον· εὐοισθητότερα γὰρ τὰ παρ' ἄλ-
 ληλα τιθέμενα. Ὅτι μὲν οὖν εἰς τε μόνος ἔστιν οὐρα-
 νός, καὶ οὗτος ἀγέννητος καὶ αἰδιος, ἔτι δὲ κινούμενος
 50 ὁμαλῶς, ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν εἰρήσθω.

lum evenire potest. Id enim quod movetur, et primum, et simplex, et ingenerabile, atque incorruptibile, et omnino immutabile, demonstratum est esse. Id vero quod movet, longe magis tale esse, consentaneum est rationi. Primi namque primum, et simplicis simplex, et incorruptibilis ingenerabilis, incorruptibile ingenerabile et motivum est. Quum igitur id quod movetur, non mutetur, etsi est corpus: nec id quod movet, mutari potest, corpore vacans. (3) Quare impossibile est, lationem esse difformem. Etenim si sit difformis, aut ipsa tota mutatur, et interdum celerior, interdum rursus tardior fit, aut ipsius partes. Patet igitur, partes difformes non esse. Jam enim dissidium stellarum in tempore infinito fuisset, si alia tardius alia celerius moverentur. At nulla in distantis aliter sese habere videtur. At neque tota mutari potest. Remissio namque cujusque ob imbecillitatem fieri solet; imbecillitas vero res est profecto præter naturam. Etenim omnes imbecillitates, quæ in animalibus insunt, præter naturam esse videntur; ut senectus, et decremētum. Tota namque fortasse constitutio animalium ex talibus constat, quæ propriis differunt locis: nulla enim partium est suo in loco. Si igitur in iis quæ prima sunt, non est id quod præter naturam inest (simplicia namque sunt, et non mixta, et suis in locis sunt, atque nihil prorsus est contrarium ipsis): minime profecto imbecillitas erit in ipsis: quare neque remissio, neque intensio. Nam si intensio fuerit, remissio etiam erit. (4) Præterea contrarium est rationi, id quod movet, viribus carere tempore infinito, et rursus alio tempore infinito vires habere. Nihil enim tempore infinito præter naturam esse videtur (imbecillitas autem est præter naturam); nec æquali in tempore præter naturam et secundum naturam est; nec omnino potens, ac imbecille. Si vero motus remittatur, infinito in tempore remittatur necesse est. At vero neque fieri potest, quippiam ut semper intendatur, aut rursus remittatur. Erit enim infinitus indeterminatusque ipse motus. Omnem autem ex quopiam in quippiam esse dicimus, definitumque. (5) Præterea hoc idem emerget, si quispiam sumpserit tempus quoddam minimum esse, in minore quo cælum moveri non potest. Ut enim neque ambulare quispiam, neque pulsare citharam quovis in tempore potest, sed uniuscujusque actionis definitum est minimum tempus in non exsuperando; sic neque cælum moveri quovis in tempore potest. Si igitur hoc verum est, non erit sane lationis semper intensio. Quodsi non erit intensio, neque remissio erit. Similiter enim ambo erunt ac alterum, si eadem celeritate aut majore intenditur, atque tempore infinito. (6) Restat igitur dicere, motui celeritatem vicissim ac tarditatem inesse. Hoc autem ratione penitus vacat et figmento est simile. Insuper et rationi magis consentaneum est, nos id ipsum, si ita sit, non latere. Ea namque quæ juxta se ponuntur, facilius sensu percipiuntur. Unicum igitur cælum esse, et hoc ingenerabile ac sempiternum, et uniformi semper motu cieri, per ea satis, quæ jam diximus, patuit.

CAP. VII.

Περὶ δὲ τῶν καλουμένων ἀστρῶν ἐπόμενον ἂν εἴη λέγειν, ἐκ τίνων τε συνεστᾶσι καὶ ἐν ποίοις σχήμασι καὶ τίνες αἱ κινήσεις αὐτῶν. Εὐλογώτατον δὴ καὶ τοῖς εἰρημένους ἐπόμενον ἡμῖν τὸ ἕκαστον τῶν ἀστρῶν ποιεῖν ἐκ τούτου τοῦ σώματος ἐν ᾧ τυγχάνει τὴν φορὰν ἔχον, ἐπειδὴ ἔφαμέν τι εἶναι ὃ κύκλω φέρεσθαι πέφυκεν· ὥσπερ γὰρ οἱ πύρινα φάσκοντες εἶναι διὰ τοῦτο λέγουσιν, ὅτι τὸ ἄνω σῶμα πῦρ εἶναι φασιν, ὡς εὐλογον ὄν ἕκαστον συνεστάναι ἐκ τούτων ἐν οἷς ἕκαστον ἐστίν, ὁμοίως καὶ ἡμεῖς λέγομεν. (2) Ἡ δὲ θερμότης ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ φῶς γίνεται παρεκτριβομένου τοῦ ἀέρος ὑπὸ τῆς ἐκείνων φορᾶς. Πέφυκε γὰρ ἡ κίνησις ἐκπυροῦν καὶ ζύλα καὶ λίθους καὶ σίδηρον· εὐλογώτερον οὖν τὸ ἐγγύτερον τοῦ πυρός, ἐγγύτερον δὲ ὁ ἀήρ οἶον καὶ ἐπὶ τῶν φερομένων βελῶν· ταῦτα γὰρ αὐτὰ ἐκπυροῦται οὕτως ὥστε τήκεσθαι τὰς μολυβδαίας, καὶ ἐπειπερ αὐτὰ ἐκπυροῦται, ἀνάγκη καὶ τὸν κύκλω αὐτῶν ἀέρα τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχειν. Ταῦτα μὲν οὖν αὐτὰ ἐκθερμαίνεται διὰ τὸ ἐν ἀέρι φέρεσθαι, ὅς διὰ τὴν πληγὴν τῆς κινήσεως γίνεται πῦρ· τῶν δὲ ἀνω ἕκαστον ἐν τῇ σφαίρα φέρεται, ὥστ' αὐτὰ μὲν μὴ ἐκπυροῦσθαι, τοῦ δ' ἀέρος ὑπὸ τὴν τοῦ κυκλικοῦ σώματος σφαῖραν ὄντος ἀνάγκη φερομένης ἐκείνης ἐκθερμαίνεσθαι, καὶ ταῦτη μάλιστα ἡ ὁ ἥλιος τετύχκεν ἐνδεδεμένος. Διὸ δὴ πλησιάζοντός τε αὐτοῦ καὶ ἀνίσχοντος καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντος γίνεται ἡ θερμότης. Ὅτι μὲν οὖν οὔτε πύρινα ἐστὶν οὔτ' ἐν πυρὶ φέρεται, ταῦθ' ἡμῖν εἰρήσω περὶ αὐτῶν.

De his autem quæ stellæ vocantur, deinceps dicendum esse videtur, ex quibus constent, quasque figuras habeant, et quæ sint motiones ipsarum. Consonum est itaque maxime rationi, et ea quæ dicta sunt comitatur, unamquamque stellarum ex hoc asserere esse corpore, in quo lationem habet : quum quippiam esse dicamus, quod aptum est suapte natura ferri conversione. Ut enim qui dicunt igneas esse, ideo dicunt, quia superum corpus ignem inquit esse; quippe quum consonum sit rationi, ex iis unamquamque constare, in quibus est quæque : sic et nos hac in sententia nostra dicimus. (2) Caliditas autem ab ipsis lumenque ideoque fit, quia aer ab illarum motione fricatur. Motus enim et ligna et lapides et ferrum ignire solet. Magis igitur consentaneum est rationi, id quod est propinquius igni; propinquius vero est aer, quale fit et in sagittis quæ feruntur. Hæ namque adeo igniuntur, ut ipsum plumbum quod est in ipsis, liquescat. Atque quum in ipsis hoc fiat, circumdans etiam ipsas aer hoc idem patitur necesse est. Hæc igitur ideo calefiunt, quia in aere feruntur, qui quidem ob ictum motione fit ignis. Superiorum autem corporum unumquodque fertur in sphaera, ut ipsa quidem non igniantur; sed aer quum sub obeuntis corporis sphaera sit, ob illius motum necessario calefiat, et maxime hac, in qua sol est infixus. Quocirca quum propius accedit, ac oritur, et super nos est, fit et calor. Hæc igitur a nobis sint dicta de ipsis, quibus patet neque igneas ipsas esse, neque in igne ferri.

CAP. VIII.

Ἐπεὶ δὲ φαίνεται καὶ τὰ ἀστροὶ μεθιστάμενα καὶ ὅλος ὁ οὐρανός, ἀναγκαῖον ἦτοί ἡρεμοῦντων ἀμφοτέρων γίνεσθαι τὴν μεταβολήν, ἢ κινουμένων, ἢ τοῦ μὲν ἡρεμοῦντος τοῦ δὲ κινουμένου. Ἀμφοτέρα μὲν τοίνυν ἡρεμεῖν ἀδύνατον ἡρεμοῦσης γὲ τῆς γῆς· οὐ γὰρ ἂν ἐγίγνετο τὰ φαινόμενα. Τὴν δὲ γῆν ὑποκείσθω ἡρεμεῖν. (2) Λείπεται δὴ ἢ ἀμφοτέρα κινεῖσθαι, ἢ τὸ μὲν κινεῖσθαι τὸ δ' ἡρεμεῖν. Εἰ μὲν οὖν ἀμφοτέρα κινήσεται, ἄλογον τὸ ταῦτα τάχῃ τῶν ἀστρῶν εἶναι καὶ τῶν κύκλων ἕκαστον γὰρ ὁμοσταχὲς ἐστὶ τῷ κύκλω καθ' ὃν φέρεται. Φαίνεται γὰρ ἅμα τοῖς κύκλοις καθιστάμενα πάλιν εἰς τὸ αὐτό. Συμβαίνει οὖν ἅμα τὸ τε ἀστρον διεληλυθέναι τὸν κύκλον καὶ τὸν κύκλον ἐνηέχθαι τὴν αὐτοῦ φορὰν, διεληλυθότα τὴν αὐτοῦ περιφέρειαν. Οὐκ ἐστὶ δ' εὐλογον τὸ τὸν αὐτὸν λόγον ἔχειν τὰ τάχῃ τῶν ἀστρῶν καὶ τὰ μεγέθη τῶν κύκλων. Τοὺς μὲν γὰρ κύκλους οὐδὲν ἄστοπον ἀλλ' ἀναγκαῖον ἀνάλογον ἔχειν τὰ τάχῃ τοῖς μεγέθεσι, τῶν δ' ἀστρῶν ἕκαστον τῶν ἐν τούτοις οὐθαμῶς εὐλογον. Εἴτε γὰρ ἐξ ἀνάγκης τὸ τὸν μείζω κύκλον φερόμενον θάττον ἐστὶ, ὅτλον ὅτι κἂν μετατεθῇ τὰ ἀστροὶ εἰς τοὺς ἀλλήλων κύκλους, τὸ μὲν ἐστὶ θάττον τὸ δὲ βραδύτερον· οὕτω δ' οὐκ ἂν ἔχοιεν οικείαν κίνησιν, ἀλλὰ φέροντ' ἂν ὑπὸ τῶν κύκλων. (3) Εἴτε ἀπὸ ταυτομάτου συνέπεσεν, οὐδ' οὕτως

Quum autem et stellæ transferri videantur, et totum cælum, aut utrisque quiescentibus, aut utrisque subeuntibus motum, aut altero quiescente, altero subeunte motum, fieri mutationem necesse est. Ambo igitur quiescere, fieri mutationem necesse est. Non enim fierent quæ in cælo cernuntur. At supponatur terram quiescere. (2) Restat igitur, aut ambo moveri, aut alterum quiescere, alterum moveri. Si igitur ambo movebuntur, ratione profecto vacat, eadem stellarum aut circulorum esse celeritates. Unaquæque enim æque celeris erit, etque circulus in quo fertur. Simul enim cum circulis in idem redire apparet. Accidit igitur, simul stellam circulum transivisse, et circulum lationem suam egisse, suamque circumferentiam transivisse. Non est autem consentaneum rationi, celeritates stellarum, et magnitudines circulorum, eandem rationem habere. Circulos enim, non est absurdum, sed necessarium, celeritates habere rationem subeuntis eandem, quam et magnitudines subeunt : stellarum autem earum quamque, quæ sunt in istis, habere, nullo modo consentaneum est rationi. Nam si necessario ea celerior erit, quæ per majorem circulum fertur, patet quod, si circulos stellæ suos mutabunt, alia celerior, alia tardior erit : hoc autem modo motionem propriam non habere; sed ab ipsis orbibus ferri videantur. (3) Sin casu accidit, neque hoc pacto consonum

εὐλογον ὥστ' ἐν ἅπασιν ἄμα τὸν τε κύκλον εἶναι μείζω
καὶ τὴν φορὰν ὀάττω τοῦ ἐν αὐτῇ ἄστρου· τὸ μὲν γὰρ
ἐν ἡ δύο τούτων τὸν τρόπον ἔγξει οὐθὲν ἄτοπον, τὸ δὲ
πάνθ' ὁμοίως πλάσματος εἰκεν. Ἄμα δὲ καὶ οὐκ ἔστιν ἐν
5 τοῖς φύσει τὸ ὡς ἔτυγεν, οὐδὲ τὸ πανταγοῦ καὶ πᾶσιν
ὑπάρχον τὸ ἀπὸ τύχης. (4) Ἀλλὰ μὴν πάλιν εἰ οἱ μὲν
κύκλοι μένουσιν, αὐτὰ δὲ τὰ ἄστρα κινεῖται, ταῦτα καὶ
ὁμοίως ἔσται ἄλογα· συμβῆσεται γὰρ ὅττων κινεῖσθαι
τὰ ἔξω, καὶ τὰ τάχη εἶναι κατὰ τὰ μεγέθη τῶν κύκλων.
10 Ἐπει τοίνυν οὐτ' ἀμφοτέρα κινεῖσθαι εὐλογον οὔτε τὸ
ἄστρον μόνον, λείπεται τοὺς μὲν κύκλους κινεῖσθαι, τὰ
δὲ ἄστρα ἡρεμεῖν καὶ ἐνδοδεμένονα τοὺς κύκλους φέρεσθαι·
μόνος γὰρ οὕτως οὐθὲν ἄλογον συμβαίνει· (5) τὸ τε γὰρ
ὅττων εἶναι τοῦ μείζονος κύκλου τὸ τάχος εὐλογον περὶ
15 τὸ αὐτὸ κέντρον ἐνδοδεμένον (ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλ-
λοις τὸ μείζον σῶμα ὅττων φέρεται τὴν οἰκίαν φορὰν,
οὕτως καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις· μείζον γὰρ τῶν ἀφαιρου-
μένων ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ κέντρου τὸ τοῦ μείζονος κύκλου
τμήμα, ὥστ' εὐλόγως ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ ὁ μείζων
20 περιορισθῆσεται κύκλος, τὸ τε μὴ διασπᾶσθαι τὸν οὐ-
ρανὸν διὰ τε τοῦτο συμβῆσεται καὶ ὅτι δέδεικται συνε-
χῆς ὄν τὸ ὅλον. (6) Ἐτι δ' ἐπεὶ σφαιροειδῆ τὰ ἄστρα,
καθάπερ οἱ τ' ἄλλοι φασὶ καὶ ἡμῖν ὁμολογούμενον εἰ-
πεῖν, ἐξ ἐκείνου γε τοῦ σώματος γενῶσιν· τοῦ δὲ σφαι-
25 ροειδοῦς δύο κινήσεις εἰσὶ καθ' αὐτό, κύλισις καὶ δίνησις·
εἴπερ οὖν κινεῖτο τὰ ἄστρα δι' αὐτῶν, τὴν ἑτέραν ἂν
κινεῖτο τούτων· ἀλλ' οὐδέτεραν φαίνεται. Δινούμενα
μὲν γὰρ ἔμενον ἂν ἐν ταύτῃ καὶ οὐ μετέβαλλε τὸν τό-
πον, ὅπερ φαίνεται τε καὶ πάντες φασίν. Ἐτι δὲ πάντα
30 μὲν εὐλογον τὴν αὐτὴν κίνησιν κινεῖσθαι, μόνος δὲ δο-
κεῖ τῶν ἀστρῶν ὁ ἥλιος τοῦτο ὄραν, ἀνατέλλων ἢ ὀνύων,
καὶ οὗτος οὐ δι' αὐτὸν ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς ἡμε-
τέρας ὀψεως· ἢ γὰρ ὀψις ἀποτεινομένη μακρὰν ἐλίσει-
ται διὰ τὴν ἀσθένειαν. Ὅπερ αἴτιον ἴσως καὶ τοῦ στίλ-
35 βειν φαίνεσθαι τοὺς ἀστέρας τοὺς ἐνδοδεμένους, τοὺς δὲ
πλάνητας μὴ στίλβειν· οἱ μὲν γὰρ πλάνητες ἐγγύς εἰ-
σιν, ὥστ' ἐγκρατῆς οὕσα πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται ἢ ὀψις·
πρὸς δὲ τοὺς μένοντας κραδαίνεται διὰ τὸ μῆκος, ἀπο-
τεινομένη πόρρω λίαν. Ὅ δὲ τρόμος αὐτῆς ποιεῖ τοῦ
40 ἄστρου δοκεῖν εἶναι τὴν κίνησιν· οὐθὲν γὰρ διαφέρει
κινεῖν τὴν ὀψιν ἢ τὸ δρώμενον. (7) Ἀλλὰ μὴν ὅτι οὐδὲ
κυλίσεται τὰ ἄστρα, φανερόν· τὸ μὲν γὰρ κυλιόμενον
στρέφεσθαι ἀνάγκη, τῆς δὲ σελήνης αἰετὸν ὄν ἐστι τὸ
καλούμενον πρόσωπον. Ὅστ' ἐπεὶ κινούμενα μὲν
45 δι' αὐτῶν τὰς οἰκείας κινεῖσθαι κινήσεις εὐλογον, ταύ-
τας δ' οὐ φαίνεται κινούμενα, ὀτλον ὅτι οὐκ ἂν κινεῖτο
δι' αὐτῶν. (8) Πρὸς δὲ τούτοις ἄλογον τὸ μηθὲν ὄργανον
αὐτοῖς ἀποδοῦναι τὴν φύσιν πρὸς τὴν κίνησιν· οὐθὲν
γὰρ ὡς ἔτυγε ποιεῖ ἢ τῶν μὲν ζώων φρον-
50 τίσαι, τῶν δ' οὕτω τιμίῳν ὑπεριδεῖν, ἀλλ' εἰκεν ὥσπερ
ἐπίτηδες ἀφελεῖν πάντα δι' ὧν ἐνεδέχτο προϊέναι
καθ' αὐτά, καὶ ὅτι πλεῖστον ἀποστῆσαι τῶν ἐχόντων
ὄργανα πρὸς κίνησιν. (9) Διὸ καὶ εὐλόγως ἂν δοξείεν
δὲ τε ὅλον οὐρανὸς σφαιροειδῆς εἶναι καὶ ἕκαστον τῶν

est rationi, ut in omnibus simul et circulus sit major, et
latio stellæ, quæ est in ipso, celerior. Unam enim, vel duas
hoc modo sese habere, non est absurdum : universas vero
simili modo sese habere, figmento est simile. Et insuper in
iis quæ sunt natura, non est id quod fit casu ; neque id
quod ubique et in omnibus est, proficiscitur a fortuna.
(4) At vero si orbis quiescant, stellæ autem moveantur,
eadem absurda et similiter erunt. Eveniet enim celerius eas
moveri quæ sunt extra, et celeritates per orbium magni-
tudines esse. Quum igitur neque utraque, neque stellam
solum moveri consentaneum sit rationi, restat, orbis qui-
dem moveri, stellæ vero quiescere et infixas in ipsis orbi-
bus ferri : hoc enim modo dumtaxat nihil accidit quod ra-
tionis fines egrediatur. (5) Et velocitatem enim orbis majoris
celeriores esse, consentaneum est rationi, circa idem cen-
trum in orbibus stellis infixis. Ut enim in ceteris majus
corpus celerius latrone propria fertur, sic et in orbibus ipsis.
Pars enim orbis majoris major est iis partibus quæ aufe-
runtur ab eo plano quod per centrum extenditur. Quare
congrue æquali tempore major orbis circumferetur. Deinde
accidit nec divelli cælum, et propter hoc ipsum, et quia de-
monstratum est, totum ipsum continuum esse. (6) Præ-
terea quum stellæ sint rotundæ, quemadmodum et ceteri
dicunt, et nos etiam ut nostris consonum sententiis dici-
mus, ex illo corpore ipsas generantes ; rotundique ipsius
duæ sint per se motiones, volutio, et conversio ; si stellæ per
se moverentur, harum altera motione moverentur : at neu-
tra moveri eas apparet. Si versarentur enim, eodem in loco
sane manerent, locum non mutarent. Videtur autem
locum mutare, quod omnes dicunt. Præterea, omnes quidem
consentaneum est rationi eodem motu cieri. Sol autem stel-
larum solus hoc facere videtur, quum oritur atque occidit :
et hic non per se, sed ob nostri sensus remotionem. Visus
enim longe sese extendens, versatur ob imbecillitatem : quæ
quidem fortasse causa est, ut stellæ quidem fixæ micare,
vagantes autem non micare videantur. Vagæ namque stella
sunt prope ; quare visus sui compos ad ipsas accedit : ad
fixas autem longe valde sese extendens, ob longitudinem
tremitt. Tremor autem ipsius facit ut hæc motio stella
ipsius esse videatur. Nihil enim interest, visus, an id quod
cernitur, moveatur. (7) At vero nec volvi stellas perspi-
cium esse videtur. Id enim quod volvitur, versetur necesse
est : at id, lunæ quod facies nuncupatur, semper videtur.
Quare, quum consonum sit rationi, stellas iis motibus, qui
ad ipsas sunt accommodati, moveri, si per se moveantur ; his
autem eas non moveri apparet : patet, ipsas per se non mo-
veri. (8) Insuper nullum ipsius instrumentum ad motum
tribuisse naturam, rationi non est consentaneum. Nihil enim
casu Natura facit : neque animalia quidem ipsi curæ fuere,
adeo vero præstabiles res despexit : sed universa videtur,
tanquam de industria, abstulisse, quibus per se procedere
ipsa possent, atque ab iis quæ instrumenta ad motum habent,
quamplurimum, removisse. (9) Quapropter et totum cælum
rotundum cum ratione esse videbitur, et unaquæque stel-

ἄστρον. Πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ κίνησιν ἢ σφαῖρα
τῶν σχημάτων χρησιμώτατον (οὕτω γὰρ ἂν καὶ τά-
χιστα κινῶτο καὶ μάλιστα κατέγοι τὸν αὐτὸν τόπον),
πρὸς δὲ τὴν εἰς τὸ πρόσθεν ἀγροστότατον ἤχιστα γάρ
6 ὁμοιον τοῖς δι' αὐτῶν κινήτικοῖς· οὐδὲν γὰρ ἀπηρημέ-
νον ἔχει οὐδὲ πρόεγον, ὥσπερ τὸ εὐθύγραμμον, ἀλλὰ
πλεῖστον ἀφέστηκε τῷ σχήματι τῶν πορευτικῶν σω-
μάτων. Ἐπει οὖν δεῖ τὸν μὲν οὐρανὸν κινεῖσθαι τὴν
ἐν αὐτῷ κίνησιν, τὰ ἄλλα δ' ἄστρα μὴ προϊέναι δι' αὐ-
10 τῶν, εὐλόγως ἂν ἐκάτερον εἴη σφαιροειδές· οὕτω γὰρ
μάλιστα τὸ μὲν κινήσεται τὸ δ' ἡρεμήσει.

CAP. IX.

Φανερόν δ' ἐκ τούτων δεῖ καὶ τὸ φάναι γίνεσθαι φε-
ρομένων ἀρμονίαν, ὡς συμφώνων γινόμενων τῶν ψόφων,
κομψῶς μὲν εἶρηται καὶ περιττῶς ὑπὸ τῶν εἰπόντων,
15 οὐ μὴν οὕτως ἔχει τάληθές. Δοκεῖ γὰρ τισιν ἀναγκαῖον
εἶναι τηλικούτων φερομένων σωμάτων γίνεσθαι ψό-
φον, ἐπεὶ καὶ τῶν παρ' ἡμῖν οὔτε τοὺς ὄγκους ἔχόντων
ἴσους οὔτε τοιούτῳ τάχει φερομένων· ἡλίου δὲ καὶ σε-
λήνης, ἔτι τε τοσοῦτων τὸ πλῆθος ἄστρον καὶ τὸ μέγε-
20 θος φερομένων τῷ τάχει τοιαύτην φορὰν ἀδύνατον μὴ
γίνεσθαι ψόφον ἀμήχανόν τινα τὸ μέγεθος. Ὑποθέμενοι
δὲ ταῦτα καὶ τὰς ταχυτέρας ἐκ τῶν ἀποστάσεων ἔχουν
τοὺς τῶν συμφωνιῶν λόγους, ἐναρμόνιον φασι γίνεσθαι
τὴν φωνὴν φερομένων κύκλῳ τῶν ἄστρον. Ἐπει
25 δ' ἄλογον ἐδόκει τὸ μὴ συνακοῦναι ἡμᾶς τῆς φωνῆς ταύ-
της, αἴτιον τούτου φασὶν εἶναι τὸ γιγνομένοις εὐθύς
ὑπάρχειν τὸν ψόφον, ὥστε μὴ διάδηλον εἶναι πρὸς τὴν
ἐναντίαν σιγῇ· πρὸς ἄλληλα γὰρ φωνῆς καὶ σιγῆς εἶναι
τὴν διάγνωσιν, ὥστε καθάπερ τοῖς χαλκοτύποις διὰ
30 συνήθειαν οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις
ταῦτὸ συμβαίνειν. Ταῦτα δὲ, καθάπερ εἶρηται πρότε-
ρον, ἐμμελῶς μὲν λέγεται καὶ μουσικῶς, ἀδύνατον δὲ
τούτων ἔχειν τὸν τρόπον. (2) Οὐ γὰρ μόνον τὸ μὴθὲν
ἀκοῦναι ἄτοπον, περὶ οὗ λύειν ἐγχειροῦσι τὴν αἰτίαν,
35 ἀλλὰ καὶ τὸ μὴθὲν πάσχειν χωρὶς αἰσθήσεως. Οἱ γὰρ
ὑπερβάλλοντες ψόφοι διακναίονται καὶ τῶν ἀψύγων σω-
μάτων τοὺς ὄγκους, οἷον δ' τῆς βροντῆς δίστησι λίθους
καὶ τὰ καρτερώτατα τῶν σωμάτων. Τοσοῦτων δὲ φερο-
μένων, καὶ τοῦ ψόφου διόντος πρὸς τὸ φερόμενον μέ-
40 γθος, πολλαπλάσιον μέγεθος ἀναγκαῖον ἀφικνεῖσθαι τε
δεῦρο καὶ τὴν ἰσὺν ἀμήχανον εἶναι τῆς βίας. (3) Ἄλλ'
εὐλόγως οὐτ' ἀκούομεν οὔτε πάσγοντα φαίνεται τὰ σώ-
ματα βίαιον οὐδὲν πάθος, διὰ τὸ μὴ ψοφεῖν· ἅμα δ' ἐστὶ
τὸ τ' αἴτιον τούτων δῆλον, καὶ μακρύτερον τῶν εἰρημέ-
45 νων ἡμῖν λόγων, ὡς εἰσὶν ἀληθεῖς· τὸ γὰρ ἀπορηθὲν καὶ
ποιῆσαν τοὺς Πυθαγορείους φάναι γίνεσθαι συμφωνίαν
τῶν φερομένων ἡμῖν ἐστὶ τεκμήριον. Ὅσα μὲν γὰρ
αὐτὰ φέρεται, ποιεῖ ψόφον καὶ πληγὴν· ὅσα δ' ἐν φε-
ρομένῳ ἐνδέδετα ἢ ἐνυπάρχει, καθάπερ ἐν τῷ πλοίῳ τὰ
60 μόρια, οὐχ οἶόντε ψοφεῖν, οὐδ' αὖ τὸ πλοῖον, εἰ φέροίτο
ἐν ποταμῷ. (4) Καίτοι τοὺς αὐτοὺς λόγους ἂν ἐξεῖη
λέγειν, ὡς ἄτοπον εἰ μὴ φερόμενος ὁ ἴστος καὶ ἡ πρύμνα

larum. Sphaera enim figurarum maxime utilis est ad eum
motum, qui eodem in loco fit (sic enim et celerrime moveri,
et eundem maxime locum occupare potest); ad motum
autem eum quo ad ea pergitur loca quæ sunt ante, maxime
inutilis est. Est enim minime similis hisce quæ per se ipsa
moventur. Nihil enim dependens, nihil eminens habet, ut
reclarum linearum figura; sed plurimum a corporibus hisce
quæ progrediuntur, figura semota est. Quum igitur caelum
quidem in se ipso moveri oporteat, stellas autem non per se
ipsas procedere, cum ratione nimirum sit utrumque ut
figuræ rotundæ sit. Sic enim alterum quidem motu ciebi-
tur, alterum vero quiescit.

Ex his autem patet, id quod dictum est a quibusdam,
horum, inquam, latrone concertum fieri, sonis emergen-
tibus inde ratione rata distinctis, lepide quidem esse dic-
tum atque concinne, non tamen esse verum, nec ita rem
se habere. Sunt enim quibus necessarium esse videatur,
sonum fieri tantorum corporum latrone, quippe quum et
eorum corporum motu, quæ apud nos sunt, neque molem
habentium æqualem, neque talem motionis celeritatem,
qualis est solis et lunæ, sonus efficiatur: et insuper quum
tot multitudine, tantæque magnitudine stellæ tanta ce-
lerritate motus ferantur, impossibile est, sonum non fieri
ingentem. Hæc autem supponentes, et celeritates insuper
concertum rationes ex intervallis habere, varios æqualiter
sonos stellarum conversione fieri dicunt. Quoniam vero ra-
tionis fines egredi videbatur, nos hunc sonitum non audire,
causam hujus inquit esse, continuo sonum hunc esse
quum orimur, ut non sit ad silentium contrarium manife-
stum. Vocis enim silentiique perceptionem vicissitudine
fieri dicunt. Quare ut iis qui mulcent ferrum, ob con-
suetudinem nihil interesse videtur, sic et hominibus idem
accidere aiunt. Hoc, uti dictum prius est, concinne quidem
musicæque dicunt: impossibile est autem ita sese habere.
(2) Non enim solum hoc est absurdum, nihil, inquam, nos
audire, quod quidem, solvere aggredientes dictam causam,
afferunt: sed etiam illud, sine sensu nihil omnino pati.
Exsuperantes enim soni etiam inanimatorum corporum mo-
les offendunt: tonitruum namque sonus lapides et robustis-
sima corpora scindit. Quodsi tot feruntur corpora, atque
eam magnitudinem, quæ fertur, secundum sonum transit
: huc profecto perveniat multiplex ejus magnitudo, ac
ipsius violentiæ magnæ sint admodum vires, necesse est.
(3) Sed non sine ratione neque nos audimus, neque corpora
pati quicquam violentum videntur: propterea quod nullum
stellæ sua motione sonum efficiunt; atque simul et isto-
rum causa patet, et testis est hisce quæ a nobis sunt dicta,
veraque esse declarat. Id enim ipsum quod dubitatum est et
Pythagoricis compulit hanc sententiam ferre, stellarum,
inquam, latrone concertum fieri, indicium efficitur nobis.
Quæ namque per se feruntur, ea sonitum ictumve faciunt;
quæ vero in eo quod fertur, infixæ sunt aut insunt, ut in na-
vigio partes, ea sonum elicere nequeunt, neque etiam ipsum
navigium, si in fluvio feratur. (4) Et tamen eadem dicere
licebit, absurdum esse si tantæ navis malus atque pup-

ποιεῖ ψόφον πολλὸν τηλικαύτης νεώς, ἢ πάλιν αὐτὸ τὸ πλοῖον κινούμενον. Τὸ δ' ἐν μὴ φερομένῳ φερόμενον ποιεῖ ψόφον· ἐν φερομένῳ δὲ συνεχὲς καὶ μὴ ποιῶντι πληγὴν ἀδύνατον ψοφεῖν. Ὡστ' ἐνταῦθα λεκτέον ὡς εἴπερ ἐφέρετο τὰ σώματα τούτων εἴτ' ἐν ἀέρος πλήθει κεχυμένῳ κατὰ τὸ πᾶν εἴτε πυρός, ὡςπερ πάντες φασίν, ἀναγκαῖον ποιεῖν ὑπερφυᾶ τῷ μεγέθει τὸν ψόφον, τούτου δὲ γινομένου καὶ δεῦρ' ἀφικνεῖσθαι καὶ διακναίειν. Ὡστ' εἰπέπερ οὐ φαίνεται τοῦτο συμβαῖνον, οὔτ' ἂν ἔμψυχον οὔτε βίαιον φέροιτο φορὰν οὐθὲν αὐτῶν, ὡςπερ τὸ μέλλον ἔσεσθαι προνοούσης τῆς φύσεως, ὅτι μὴ τοῦτον τρόπον ἐχούσης τῆς κινήσεως οὐθὲν ἂν ἦν τῶν περὶ τὸν δεῦρο τόπον ἁμοίως ἔχον. Ὅτι μὲν οὖν σφαιροειδῆ τὰ ἄστρα καὶ ὅτι οὐ κινεῖται δι' αὐτῶν, εἴρηται.

pis, aut ipsum rursus navigium, vehementem non faciet sonum motione sua. Quod vero fertur, in eo quod non fertur, id facit sonum : at quod est in eo quod fertur et ictum non facit, id efficere sonum impossibile est. Quare dicendum est hic, si stellarum corpora per aerem fustum per universum, aut ignem, ut omnes aiunt, ferantur, necessario vehementem fieri sonum, atque huc pervenire, et hæc fatigare corpora. Quod quum non fieri manifestum sit, neque animantis motu, neque violento, ullam stellarum ferri apparet, quasi futura ipsa providente natura : nam si hoc modo non sese haberet motus stellarum, nihil prorsus eorum esset, quæ hoc in loco sunt, quod simili modo sese haberet. Stellas igitur esse rotundas, et per se ipsas non moveri, sætis jam diximus.

CAP. X.

16 Περὶ δὲ τῆς τάξεως αὐτῶν, ὃν μὲν τρόπον ἕκαστον κεῖται τῷ τὰ μὲν εἶναι πρότερα τὰ δ' ὕστερα, καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἀλλήλα τοῖς ἀποστήμασιν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρηθῶν· λέγεται γὰρ ἰκανῶς. (2) Συμβαίνει δὲ κατὰ λόγον γίνεσθαι τὰς ἑκάστου κινήσεις τοῖς ἀποστήμασι τῷ τὰς μὲν εἶναι θάττους τὰς δὲ βραδύτερας· ἐπεὶ γὰρ ὑπόκειται τὴν μὲν ἐσχάτην τοῦ οὐρανοῦ περιφορὰν ἀπλήν τ' εἶναι καὶ ταχίστην, τὰς δὲ τῶν ἄλλων βραδύτερας τε καὶ πλείους (ἕκαστον γὰρ ἀντιφέρεται τῷ οὐρανῷ κατὰ τὸν αὐτοῦ κύκλον), εὐλογον ἦδη τὸ μὲν ἐγγυτάτω τῆς ἀπλῆς καὶ πρώτης περιφορᾶς ἐν πλείω χρόνῳ διεναί τὸν αὐτοῦ κύκλον, τὸ δὲ πορρωτάτω ἐν ἐλαχίστῳ, τῶν δ' ἄλλων αἰεὶ τὸ ἐγγύτερον ἐν πλείονι, τὸ δὲ πορρώτερον ἐν ἐλάττονι. Τὸ μὲν γὰρ ἐγγυτάτω μάλιστα κρατεῖται, τὸ δὲ πορρωτάτω πάντων ἥκιστα διὰ τὴν ἀπόστασιν· τὰ δὲ μεταξὺ κατὰ λόγον ἦδη τῆς ἀποστάσεως, ὡςπερ καὶ δεικνύουσιν οἱ μαθηματικοί.

De ordine vero ipsarum, quomodo quæque disposita sit, ut quædam sint priores, quædam posteriores, et quomodo sese habeant intervallis, ex iis quæ in astrologia dicuntur, contemplerur oportet : dicitur enim ibi sufficienter. (2) Accidit autem per rationem singularium fieri motiones, ipsis nimirum intervallis, ut aliæ sint celeriores, aliæ tardiores. Nam quum supponatur, extimam quidem cæli lationem simplicem atque celerrimam esse, ceteras vero tardiores ac plures (quæque namque stella motu fertur contrario atque cælum, suo in orbe), consentaneum jam est rationi, eam quidem, quæ propinquissima est simplici primæque conversioni, plurimo in tempore suum orbem transire; eam vero quæ remotissima est, in minimo : ceterarum autem semper eam quæ est propinquior, in majore; eam vero quæ est remotior, in minore. Propinquissima namque maxime superatur, remotissima vero minime omnium, ob remotionem : at media per distantie jam rationem, ut mathematici quoque demonstrant.

CAP. XI.

Τὸ δὲ σχῆμα τῶν ἄστρον ἑκάστου σφαιροειδὲς μάλιστα· ἂν τις εὐλόγως ὑπολάβῃ. Ἐπεὶ γὰρ δέδεικται ὅτι οὐ πεφύκασι κινεῖσθαι δι' αὐτῶν, ἢ δὲ φύσις οὐδὲν ἀλόγως οὐδὲ μάτην ποιεῖ, δῆλον ὅτι καὶ σχῆμα τοιοῦτον ἀπέδωκε τοῖς ἀκινήτοις ὁ ἥκιστα ἐστὶ κινήτικόν. ἥκιστα δὲ κινήτικόν ἡ σφαῖρα διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὄργανον πρὸς τὴν κίνησιν. Ὡστε δῆλον ὅτι σφαιροειδῆ ἂν εἴη τὸν ὄγκον. Ἐτι δ' ὁμοίως μὲν ἅπαντα καὶ ἐν, ἢ δὲ σελήνη δεικνύται διὰ τῶν περὶ τὴν ὄψιν ὅτι σφαιροειδής· οὐ γὰρ ἂν ἐγίνετο αὐξανομένη καὶ φθίνουσα τὰ μὲν πλείστα μηνοειδῆς ἢ ἀμφίκυρτος, ἅπαξ δὲ διγύτομος. Καὶ πάλιν διὰ τῶν ἀστρολογικῶν, ὅτι οὐκ ἂν ἦσαν αἱ τοῦ ἡλίου ἐκλείψεις μηνοειδείς. Ὡστ' εἴπερ ἐν τοιοῦτον, δῆλον ὅτι καὶ τᾶλλα ἂν εἴη σφαιροειδῆ.

Atqui figuram uniuscujusque stellarum rotundam esse, maxime non absque ratione quispiam existimabit. Nam quum demonstratum sit, stellas haud aptas esse per se moveri; naturaque nihil absque ratione frustra faciat : patet, eam figuram ipsam immobilibus tribuisse, quæ minime est motiva. Talis autem est rotunda, propterea quod instrumentum nullum habet ad motum. Quare patet, stellarum molem rotundam esse. Præterea, similiter se habent omnes atque una. At luna per ea quæ circa visum accidunt, rotunda esse ostenditur. Non enim accrescens atque decrescens pluries quidem altera ex parte curva, altera concava fieret, aut utraque ex parte curva, semel autem duas in partes æquales bipartita videretur. Et rursus apparet per astrologiam. Non enim sol quum deficit, concavus ea ex parte qua deficit, videretur. Quare si stella una est talis, patet et ceteras omnes esse rotundas.

CAP. XII.

Δυοῖν δ' ἀπορίαιν οὔσαιν, περὶ ὧν εἰκότως ἂν δοτιστα-
 οῦν ἀπορήσειε, πειρατέον λέγειν τὸ φαινόμενον, αἰδοῦς
 ἀξίαν εἶναι νομίζοντας τὴν προθυμίαν μάλλον ἢ θρά-
 σους, εἴ τις διὰ τὸ φιλοσοφίας διψῆν καὶ μικρὰς εὐπο-
 6 ρίας ἀγαπᾷ περὶ ὧν τὰς μεγίστας ἔχομεν ἀπορίας.
 Ἔστι δὲ πολλῶν ὄντων τοιούτων οὐχ ἥμισυ θαυμαστόν,
 διὰ τίνα ποτ' αἰτίαν οὐκ αἰεὶ τὰ πλεῖον ἀπέχοντα τῆς
 πρώτης φορᾶς κινεῖται πλείους κινήσεις, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ
 πλείεστας. Εὐλόγον γὰρ ἂν δοξείεν εἶναι τοῦ πρώτου
 10 σώματος μίαν κινουμένου φορὰν τὸ πλησιαίτατον ἐλα-
 χίστας κινεῖσθαι κινήσεις, οἷον δύο, τὸ δ' ἐγόμενον
 τρεῖς ἢ τίνα ἄλλην τοιαύτην τάξιν. Νῦν δὲ συμβαίνει
 τοῦναντίον· ἐλάττους γὰρ ἥλιος καὶ σελήνη κινούνται
 κινήσεις ἢ τῶν πλανωμένων ἀστρων ἕνια· καίτοι πορ-
 15 ρώτερον τοῦ μέσου καὶ πλησιαίτερον τοῦ πρώτου σώ-
 ματός εἰσιν αὐτῶν. Δῆλον δὲ τοῦτο περὶ ἐνίων καὶ
 τῇ ὄψει γέγονεν· τὴν γὰρ σελήνην ἐωράκαμεν διχότομον
 μὲν οὔσαν, ὑπελοῦσαν δὲ τὸν ἀστὲρα τὸν Ἄρεος, καὶ
 ἀποκρυφθέντα μὲν κατὰ τὸ μέλαν αὐτῆς, ἐξεληθόντα δὲ
 20 κατὰ τὸ φανὸν καὶ λαμπρόν. Ὅμοιως δὲ καὶ περὶ
 τούς ἄλλους ἀστέρας λέγουσιν οἱ βάλοι τετηρηχότες ἐκ
 πλείεστων ἐτῶν Αἰγύπτιοι καὶ Βαβυλωνίοι, παρ' ὧν
 πολλὰς πίστεις ἔχομεν περὶ ἐκάστου τῶν ἀστρων.
 (2) Τοῦτο τε δὴ δικαίως ἀπορήσειεν ἂν τις, καὶ διὰ
 25 τίνα ποτ' αἰτίαν ἐν μὲν τῇ πρώτῃ φορᾷ τοσοῦτόν ἐστιν
 ἀστρων πλῆθος ὥστε τῶν ἀναριθμητῶν εἶναι δοκεῖν τὴν
 πᾶσαν τάξιν, τῶν δ' ἄλλων ἐν χωρὶς ἕκαστον, δύο
 δ' ἢ πλείω οὐ φαίνεται ἐν τῇ αὐτῇ ἐνδεδεμένα φορᾷ.
 Περὶ δὲ τούτων ζητεῖν μὲν καλῶς ἔχει καὶ τὴν ἐπὶ
 30 πλείον συνέσειν, καίπερ μικρὰς ἔχοντας ἀφορμάς καὶ
 τοσαύτην ἀπόστασιν ἀπέχοντας τῶν περὶ αὐτὰ συμ-
 βαιόντων· ὁμοίως δ' ἐκ τῶν τοιούτων θεωροῦσιν οὐδὲν
 ἄλογον ἂν δοξείεν εἶναι τὸ νῦν ἀπορούμενον. Ἀλλ' ἡμεῖς
 ὡς περὶ σωμάτων αὐτῶν μόνον, καὶ μονάδων τάξιν
 35 μὲν ἔχόντων, ἀψύχων δὲ πάμπαν, διανοοῦμεθα· δεῖ
 δ' ὡς μετεχόντων ὑπολαμβάνειν πράξεις καὶ ζωῆς·
 οὕτω γὰρ οὐθὲν δοξεῖ παράλογον εἶναι τὸ συμβαῖνον.
 (3) Ἔοικε γὰρ τῶ μὲν ἄριστα ἔχοντι ὑπάρχειν τὸ εὖ
 ἄνευ πράξεως, τῶ δ' ἐγγύτατα διὰ βλήτης καὶ μιᾶς,
 40 τοῖς δὲ πορρωτάτω διὰ πλειόνων, ὥσπερ ἐπὶ σώματος
 τὸ μὲν οὐδὲ γυμναζόμενον εὖ ἔχει, τὸ δὲ μικρὰ περιπα-
 τήσαν, τῶ δὲ καὶ δρόμου δεῖ καὶ πάλης καὶ κονίσεως,
 πάλιν δ' ἐτέρω οὐδ' ὅποσαοῦν πονοῦντι τοῦτο γ' ἂν ἔτι
 ὑπάρξαι τὰ γὰρ ἄλλο, ἀλλ' ἕτερόν τι. (4) Ἔστι δὲ τὸ κα-
 45 τορθοῦν χαλεπὸν ἢ τὸ πολλὰ ἢ τὸ πολλὰκις, οἷον μυ-
 ρίους ἀστραγάλους Χίους βαλεῖν ἀμήχανον, ἀλλ' ἕνα
 ἢ δύο ῥῆον. Καὶ πάλιν εἴταν τοδὶ μὲν δέη τοῦδ' ἕνεκα
 ποιῆσαι, τοῦτο δ' ἄλλου καὶ τοῦτο ἐτέρου, ἐν μὲν ἐνὶ
 ἢ δυοῖ ῥῆον ἐπιτυχεῖν, ὅσα δ' ἂν διὰ πλειόνων χαλε-
 50 πώτερον. Διὸ δεῖ νομίζειν καὶ τὴν τῶν ἀστρων πράξιν
 εἶναι τοιαύτην ὅσα περὶ τῶν ζῶων καὶ φυτῶν· καὶ γὰρ
 ἐνταῦθα αἱ τοῦ ἀνθρώπου πλείεσται πράξεις· πολλῶν

ARISTOTELES. II.

Quum autem duæ sint dubitationes, de quibus quivis non
 immerito dubitaverit, enitatur id dicere, quod nobis videtur.
 Atque hanc voluntatem modestia potius dignam quam confi-
 dentia arbitrari oportet, si quis ob philosophiæ sitim tenuem
 etiam dilucidationem non esse contemnendam putet in his
 rebus, de quibus maximas dubitationes habemus. Est autem
 in talibus, quæ multa sunt, non postremum admirabile, quam
 ob causam non semper hæ stellæ, quæ plus a prima latione
 distant, pluribus motibus, sed mediæ plurimis moveantur.
 Consentaneum enim rationi videatur, primo corpore unam
 lationem subeunte, propinquissimum minimis motibus mo-
 veri, ceu duobus; id autem, quod hæret illi, tribus; aut
 aliquo alio ordine tali. Nunc vero contrarium accidit: pau-
 cioribus enim sol et luna moventur, quam stellarum non-
 nullæ vagarum, quæ tamen longius a medio distant, et pro-
 pinquiores primo corpori sunt. Manifestum autem hoc de
 nonnullis etiam ipso visu fuit: lunam enim videmus dimi-
 dia parte lucidam, Martis stellam subiisse, quæ celata qui-
 dem fuit in parte obscura ejus, egressa autem per lucidam
 partem. Similiter et de ceteris stellis Ægyptii et Babylonii
 dicunt, qui plurimam jam annis ante hæc observaverunt, et
 a quibus multa fide digna de singulis stellis accepimus.

(2) Hoc etiam non injuria quispiam dubitaverit, quam ob
 causam etiam in prima quidem conversione tanta est mul-
 titudo stellarum, ut universus ordo subire non posse nu-
 merum videatur: in ceteris autem una seorsum est stella,
 duæ vero aut plures eodem in orbe non videntur esse in-
 fixæ. De his igitur bene sese habet etiam majorem quærere
 cognitionem, etsi parvæ occasiones habentur, tantaque est
 eorum remotio, quæ accidit circa ipsa; si tamen ex tali-
 bus contemplerur, non egredi fines rationis videbitur id
 quod nunc dubitatur. Sed nos de ipsis, ut de corporibus,
 atque unitatibus ordiem quidem habentibus, inanimatis
 autem penitus, cogilamus. Oportet autem ipsa viventia esse
 existimare atque actionem habere: sic enim id quod accidit,
 non videbitur a ratione exorbitare. (3) Nam ei quidem
 quod optime sese habet, inesse ipsum bonum sine actione
 videtur; ei vero quod illi est propinquissimum, per parvam
 et unam; at hisce quæ sunt remotissima, per plures,
 quemadmodum et in corporibus fieri solet: aliud enim bene
 sese habet nullum exercitium subiens, aliud levi deambula-
 tione facta, aliud et cursu indiget et luctatione ac pulvere;
 alii rursus neque quovis exercendi modo, hoc unquam inerit
 bonum, sed aliud quippiam consequitur. (4) Recte autem
 agere, aut multa, aut sæpe, difficile est, veluti talos Chios
 [sive potius Coos] mille projicere, impossibile est; sed
 unum, vel duos, facilius est. Et rursus quum hoc quidem
 illius gratia, illud autem ob aliud, et illud item ob aliud
 est faciendum: in uno quidem duobusve facilius quispiam
 finem attinget; ac quo per plura procedit, eo illud diffici-
 lius assequetur. Quapropter et stellarum actionem talem
 existimare oportet, qualis animalium est ac plantarum.
 Etenim hic hominis actiones plurimæ sunt. Multa enim

26

γὰρ τῶν εὖ δύναται τυχεῖν, ὥστε πολλὰ πράττει, καὶ ἄλλων ἕνεκα. Τῶ δ' ὡς ἀρίστα ἔχοντι οὐθὲν δεῖ πράξεως· ἔστι γὰρ αὐτὸ τὸ οὐ ἕνεκα· ἢ δὲ πράξις αἰεῖ ἐστὶν ἐν δυσί, ὅταν καὶ οὐ ἕνεκα ἦ καὶ τὸ τοῦτου ἕνεκα.

6 (8) Τῶν δ' ἄλλων ζώων ἐλάττους, τῶν δὲ φυτῶν μικρά τις καὶ μία ἴσως· ἢ γὰρ ἐν τῷ ἐστὶν οὐ τύχοι ἄν, ὥσπερ καὶ ἄνθρωπος, ἢ καὶ τὰ πολλὰ πάντα πρὸ ὁδοῦ ἐστὶ πρὸς τὸ ἀρίστον. Τὸ μὲν οὖν ἔχει καὶ μετέχει τοῦ ἀρίστου, τὸ δ' ἀφικνεῖται ἐγγὺς δι' ὀλίγων, τὸ δὲ διὰ

10 πολλῶν, τὸ δ' οὐδ' ἐγγεῖρει, ἀλλ' ἱκανὸν εἰς τὸ ἐγγὺς τοῦ ἐσχάτου ἔλθειν, οἷον εἰ ὑγίεια τέλος· τὸ μὲν δὴ αἰεὶ ὑγιαίνει, τὸ δ' ἰσχανθὲν, τὸ δὲ δραμὸν καὶ ἰσχανθὲν, τὸ δὲ καὶ ἄλλο τι πρᾶξαν τοῦ δραμεῖν ἕνεκα, ὥστε πλείους αἰ κινήσεις. (8) Ἔτερον δ' αὐδου-

15 νατεῖ πρὸς τὸ ὑγιαίνει ἔλθειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ δραμεῖν μόνον ἢ ἰσχανθῆναι· καὶ τούτων θάτερον τέλος αὐτοῖς.

(7) Μάλιστα μὲν γὰρ ἐκεῖνον τυχεῖν ἀρίστον πᾶσι τοῦ τέλους· εἰ δὲ μή, αἰεὶ ἀμεινόν ἐστὶν ὅσω ἂν ἐγγύτερον ἦ τοῦ ἀρίστου. Καὶ διὰ τοῦτο ἢ μὲν γῆ ὄλιως οὐ κινεῖται, τὰ δ' ἐγγὺς ὀλίγας κινήσεις· οὐ γὰρ ἀφικνεῖται

20 πρὸς τὸ ἐσχάτον, ἀλλὰ μέχρι ὅτου δύναται τυχεῖν τῆς θειοτάτης ἀρχῆς. Ὁ δὲ πρῶτος οὐρανὸς εὐθὺς τυγχάνει διὰ μιᾶς κινήσεως. Τὰ δ' ἐν μέσῳ τοῦ πρώτου καὶ τῶν ἐσχάτων ἀφικνεῖται μὲν, διὰ πλείονων δ' ἀφικνεῖται κινήσεων. (8) Περὶ δὲ τῆς ἀπορίας ὅτι κατὰ

25 μὲν τὴν πρώτην μίαν οὖσαν φορὰν πολὺ πλῆθος συνέστηκεν ἀστρῶν, τῶν δ' ἄλλων χωρὶς ἕκαστον εἴληπεν ἰδίας κινήσεις, δι' ἐν μὲν ἂν τις πρῶτον εὐλόγως οἰηθεῖ τούθ' ὑπάρχειν· νοῆσαι γὰρ δεῖ τῆς ζωῆς καὶ

30 τῆς ἀρχῆς ἐκάστης πολλὴν ὑπεροχὴν εἶναι τῆς πρώτης πρὸς τὰς ἄλλας, (9) εἴη δ' ἂν ἥδε συμβαίνουσα κατὰ λόγον· ἢ μὲν γὰρ πρώτη μία οὖσα πολλὰ κινεῖ τῶν σωμάτων τῶν θείων, αἰ δὲ ὅσσαι οὖσαι ἐν μόνον ἐκάστη· τῶν γὰρ πλανωμένων ἐν ὀδοῦν πλείους φέρεται φοράς. (10) Ταύτη τε οὖν ἀνισάζει ἡ φύσις καὶ ποιεῖ

35 τινὰ τάξιν, τῇ μὲν μιᾷ φορᾷ πολλὰ ἀποδοῦσα σώματα, τῶ δ' ἐνὶ σώματι πολλὰς φοράς· (11) καὶ ἔτι διὰ τὸδε ἐν ἔχουσι σώμα αἰ ἄλλαι φοράι, ὅτι πολλὰ σώματα κινουῦσιν αἰ πρὸ τῆς τελευταίας καὶ τῆς ἐν ἀστρον ἐχού-

40 σης· ἐν πολλαῖς γὰρ σφαιραῖς ἡ τελευταία σφαῖρα ἐνδοδευμένη φέρεται, ἐκάστη δὲ σφαῖρα σῶμα τυγχάνει ὄν.

(12) Ἐκείνης ἂν οὖν κοινὸν εἴη τὸ ἔργον· αὕτη μὲν γὰρ ἐκάστη ἡ ἰδίου φύσει φορά, αὕτη δὲ οἷον πρόσκειται. Παντὸς δὲ πεπερασμένου σώματος πρὸς πεπερασμένον

45 ἡ δύναμις ἐστίν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τῆν ἐγκυκλίον φερομένων κινήσιν ἀστρῶν εἰρηται ποῖ ἅττα κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ καὶ κατὰ τὸ σχῆμα, καὶ περὶ τῆς φορᾶς καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν.

bona consequi potest. Quare multa agit, et aliorum nimirum gratia. Ei vero quod quam optime sese habet, non est opus actione. Est enim id, cuius gratia cetera agunt. Actio vero semper in duobus consistit, quando et id cuius gratia agitur, est, et id quod huius gratia agit. (5) At ceterorum animalium, pauciores sunt; plantarum vero parva quaedam est ac una fortasse. Aut enim unum quidem est, quod consequi possunt, quemadmodum et homo: aut et ipsa pleraque omnia provehunt ad ipsum optimum consequendum. Aliud igitur habet optimum ipsum, et particeps est ipsis: aliud per pauca prope accedit, aliud per multa: aliud ne aggreditur quidem, sed satis ei est prope ad ipsum ultimum pervenire; veluti si sanitas est finis, aliud semper est sanum, aliud macie affectum, aliud cursu facto in maciem deductum, aliud et alio quopiam acto ipsius gratia cursus: quare plures ipsis sunt motiones. (6) Est et id quod ad sanitatem ipsam accedere nequit, sed ad cursum solum, aut ad maciem: atque horum alterum est ipsis finis. (7) Nam maxime quidem est optimum omnibus, illum consequi finem: quodsi hoc non fiat, semper melius est, quanto propinquius est optimo. Et idcirco terra quidem non movetur omnino, propinqua vero paucis motibus moventur. Non enim ad ultimum ipsum perveniunt, sed quousque consequi divinissimum ipsum principium possunt. Primum autem caelum continuo per unum motum illud assequitur. At ea quae sunt in medio primi ac ultimarum, perveniunt quidem, per plures tamen motiones perveniunt. (8) Illud autem in prima quidem latione magnam copiam esse stellarum, ceterarum vero stellarum quamque seorsum proprias motiones habere (quod quidem dubitatio est secunda), ob unum quidem primum quispian cum ratione esse putabit. Primae namque vitae et principii cuiusque primi magnam ad cetera intelligere excessionem esse oportet. (9) Hoc autem accidere per rationem videtur. Prima namque una quidem est, multa autem divinatorum corporum movet; ceterae vero multae quidem sunt, unum tamen quaeque tantummodo movet: vagarum enim stellarum quaeque pluribus lationibus fertur. (10) Hoc igitur pacto natura ipsa in aequalitatem haec redigit atque ordinem quandam facit, uni quidem lationi multa corpora, uni corpori lationes complures reddens. (11) Et insuper ob hoc unum ceterae sphaerae corpus habent, quod multa corpora movent ea quae sunt ante ultimam sphaeram, quae unam possidet stellam. In multis enim sphaeris ultima sphaera ligata fertur. Sphaera autem quaeque corpus est. (12) Illius igitur ipsa opus commune erit. Haec enim cuique propria natura latio; illa autem quasi adjacet. Ad finitum vero, finiti corporis omnis potentia est. Sed de stellis quidem, quae conversione feruntur, qualesnam substantia sint atque figura, et de latione ipsarum atque ordine, satis jam diximus.

CAP. XIII.

Λοιπὸν δὲ περὶ τῆς γῆς εἰπεῖν, οὗ τε τυγχάνει κει-
 μένη, καὶ πότερον τῶν ἡμεμῶν ἐστὶν ἢ τῶν κι-
 νουμένων, καὶ περὶ τοῦ σχήματος αὐτῆς. Περὶ μὲν
 οὖν τῆς θέσεως οὐ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἔχουσι δόξαν,
 6 ἀλλὰ τῶν πλείστων ἐπὶ τοῦ μέσου κεῖσθαι λεγόντων,
 ὅσοι τὸν ὄλον οὐρανὸν πεπερασμένον εἶναι φασιν, ἐναν-
 τίως οἱ περὶ τὴν Ἰταλίαν, καλούμενοι δὲ Πυθαγόρειοι
 λέγουσιν· ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέσου πῦρ εἶναι φασί, τὴν
 δὲ γῆν ἐν τῶν ἄστρον οὐσάν, κύκλῳ φερομένην περὶ τὸ
 10 μέσον νύκτα τε καὶ ἡμέραν ποιεῖν. Ἔτι δ' ἐναντίαν
 ἄλλην ταύτην κατασκευάζουσι γῆν, ἣν ἀντίχθονα ὄνομα
 καλοῦσιν, οὐ πρὸς τὰ φαινόμενα τοὺς λόγους καὶ τὰς
 αἰτίας ζητοῦντες, ἀλλὰ πρὸς τινὰς λόγους καὶ δόξας
 αὐτῶν τὰ φαινόμενα προσέλκοντες καὶ πειρώμενοι συγ-
 15 κοσμεῖν. (2) Πολλοὶς δ' ἂν καὶ ἑτέροις συνδόξειε μὴ
 δεῖν τῇ γῇ τὴν τοῦ μέσου χώραν ἀποδιδόναι, τὸ πιστὸν
 οὐκ ἐκ τῶν φαινομένων ἀθοῦσιν ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῶν
 λόγων. Τῷ γὰρ τιμιωτάτῳ οἴονται προσήκειν τὴν
 τιμιωτάτην ὑπάρχειν χώραν, εἶναι δὲ πῦρ μὲν γῆς τι-
 20 μιώτερον, τὸ δὲ πέρασ τῶν μεταξύ, τὸ δ' ἔσχατον καὶ
 τὸ μέσον πέρασ· ὥστ' ἐκ τούτων ἀναλογιζόμενοι οὐκ
 οἴονται ἐπὶ τοῦ μέσου κεῖσθαι τῆς σφαιράσ αὐτὴν, ἀλλὰ
 μᾶλλον τὸ πῦρ. Ἔτι δ' οἱ γὰρ Πυθαγόρειοι καὶ διὰ τὸ
 25 μάλιστα προσήκειν φυλάττεσθαι τὸ κυριώτατον τοῦ
 παντός· τὸ δὲ μέσον εἶναι τοιοῦτον· ὁ Διὸς φυλακὴν
 ὀνομάζουσι, τὸ ταύτην ἔχον τὴν χώραν πῦρ, ὥσπερ τὸ
 μέσον ἀπλῶς λεγόμενον, καὶ τὸ τοῦ μεγέθους μέσον καὶ
 τοῦ πράγματος ὄν μέσον καὶ τῆς φύσεως. (3) Καίτοι
 καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις οὐ ταυτὸν τοῦ ζώου καὶ τοῦ σώ-
 30 ματος μέσον, οὕτως ὑποληπτέον μᾶλλον καὶ περὶ τὸν
 ὄλον οὐρανόν. Διὰ μὲν οὖν ταύτην τὴν αἰτίαν οὐθὲν
 αὐτοὺς δεῖ θορυβεῖσθαι περὶ τὸ πᾶν, οὐδ' εἰσάγειν φυ-
 λακὴν ἐπὶ τὸ κέντρον, ἀλλ' ἐκεῖνο ζητεῖν τὸ μέσον,
 ποῖόν τε καὶ ποῦ πέφυκεν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀρχὴ τὸ
 35 μέσον καὶ τίμιον, τὸ δὲ τοῦ τόπου μέσον εἴκει τελευταίῃ
 μᾶλλον ἢ ἀρχῇ· τὸ μὲν γὰρ ὀριζόμενον τὸ μέσον, τὸ
 δ' ὀρίζον τὸ πέρασ. Τιμιώτερον δὲ τὸ περιέχον καὶ
 τὸ πέρασ ἢ τὸ περαινόμενον· τὸ μὲν γὰρ ὕλη τὸ δ' οὐ-
 σία τῆς συστασεώς ἐστίν. (4) Περὶ μὲν οὖν τοῦ τόπου
 40 τῆς γῆς ταύτην ἔχουσί τινες τὴν δόξαν, ὁμοίως δὲ καὶ
 περὶ μονῆς καὶ κινήσεως· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον
 ἅπαντες ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλ' ὅσοι μὲν μὴ ἐπὶ τοῦ
 μέσου κεῖσθαι φασιν αὐτὴν, κεισθαι κύκλῳ περὶ τὸ
 μέσον, οὐ μόνον δὲ ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίχθονα,
 45 καθάπερ εἶπομεν πρότερον. Ἐνίοις δὲ δοκεῖ καὶ πλείω
 σώματα τοιαῦτα ἐνδέχεσθαι φέρεσθαι περὶ τὸ μέσον,
 ἡμῖν δὲ ἄδηλα διὰ τὴν ἐπιπρόσθησιν τῆς γῆς. Διὸ
 καὶ τὰς τῆς σεληνῆς ἐκλείψεις πλείους ἢ τὰς τοῦ ἡλίου
 γίγνεσθαι φασιν· τῶν γὰρ φερομένων ἕκαστον ἀντι-
 50 φράττειν αὐτὴν, ἀλλ' οὐ μόνον τὴν γῆν. Ἐπεὶ γὰρ
 οὐκ ἐστίν ἡ γῆ κέντρον, ἀλλ' ἀπέχει τὸ ἡμισφαίριον
 αὐτῆς ὄλον, οὐθὲν κωλύειν οἴονται τὰ φαινόμενα συμ-

Restat autem de terra dicere, ubinam posita sit, et utrum
 ex iis sit quæ quiescunt, an ex iis quæ moventur, et
 de ipsius quoque figura. De situ itaque ipsius non eandem
 omnes opinionem habent : sed plurimi quidem in medio
 positam dicunt, qui totum cælum infinitum inquirunt esse :
 illi vero qui Italiæ partem habitant, Pythagoricque vo-
 cantur, contrarium asserunt. Nam in medio quidem ignem
 esse aiunt, terram autem unam esse stellarum, ferrique
 circa medium, atque hoc pacto noctem ac diem efficere.
 Præterea aliam huic contrariam terram conficiunt, quam
 terram adversam vocant ; non ad ea quæ videntur, rationes
 causasque quærentes, sed ad quasdam suas rationes opi-
 nionesque ea quæ videntur, trahentes atque adornare co-
 nantes. (2) Compluribus etiam aliis, non ex iis quæ ap-
 parent, sed ex rationibus potius summentibus fidem, locum
 reddere terræ medium non oportere videri potest. Præ-
 stabilissimum enim corpus locum occupare præstabilissi-
 mum oportere putant : atque ignem quidem præstabiliorem
 terra, finem autem mediis præstabiliorem esse ; extre-
 mum denique et medium esse finem. Quare ex his rati-
 ocinantes non ipsam in medio spheræ jacere, sed potius
 ignem putant. Præterea Pythagorici, et quia maxime
 conservari oporteat id quod est maxime præcipuum uni-
 versi, medium vero est tale, ideo eum ignem, qui locum
 hunc occupat, custodiam Jovis appellant : quasi medium
 simpliciter diceretur, et medium magnitudinis, et rei me-
 dium esset, atque naturæ. (3) Enimvero ut in animalibus
 non idem est animalis atque corporis medium, sic est mag-
 is et circa ipsum totum cælum existimandum. Igitur
 propter hanc causam non oportet ipsos circa universum
 turbari, neque custodiam ad centrum adducere, sed illud
 querere, medium ipsum quale quid est, et ubi est aptum
 esse. Illud enim medium, principium est, ac pretiosum :
 medium vero loci simile est magis extremo, quam prin-
 cipio. Medium enim terminatur ; terminus autem est ipse
 finis. Pretiosius autem est id quod continet, et finis, quam
 id quod finitur. Hoc enim materies, illud substantia consti-
 tutionis est. (4) De loco igitur terræ hanc habent quidam
 opinionem, et similiter etiam de quiete atque motu. Non
 enim eodem modo omnes existimant, sed qui in medio
 ipsam non esse positam putant, circa medium moveri di-
 cunt : atque non solum hanc, sed etiam adversam terram,
 uti prius est dictum. Quibusdam etiam plura talia corpora
 circa medium ferri posse videtur, nobis immanifesta ob terræ
 objectionem. Quocirca et lunæ defectiones plures, quam
 solis, fieri dicunt : unumquodque enim eorum quæ feruntur,
 objicere sese lunæ inquirunt, non solum terram. Nam
 quum terra centrum non sit, sed per ipsius totum hemi-
 sphærium distet, nihil prohibere putant ea accidere, quæ

εαίνειν ὁμοίως μὴ κατοικοῦσιν ἡμῖν ἐπὶ τοῦ κέντρου, ὡς περ κἄν εἰ ἐπὶ τοῦ μέσου ἦν ἡ γῆ· οὐθὲν γὰρ οὐδὲ νῦν ποιεῖν ἐπίδηλον τὴν ἡμίσειαν ἀπέχοντας ἡμᾶς διάμετρον. Ἔνιοι δὲ καὶ κειμένῃ ἐπὶ τοῦ κέντρου φασὶν αὐτὴν ἕλθεσθαι περὶ τὸν διὰ παντὸς τεταμένον πόλον, ὡς περ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραπται. (5) Παραπλησίως δὲ καὶ περὶ τοῦ σχήματος ἀμφισβητεῖται· τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ εἶναι σφαιροειδῆς, τοῖς δὲ πλατεῖα καὶ τὸ σχῆμα τυμπανοειδῆς· ποιοῦνται δὲ τεκμήριον ὅτι δύνων καὶ ἀνατέλλων ὁ ἥλιος εὐθειᾶν καὶ οὐ περιφερῆ τὴν ἀπόκρυψιν φαίνεται ποιούμενος ὑπὸ τῆς γῆς, ὡς δέον, εἴπερ ἦν σφαιροειδῆς, περιφερῆ γίνεσθαι τὴν ἀποτομὴν, οὐ προσλογιζόμενοι τό τε ἀπόστημα τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν γῆν καὶ τὸ τῆς περιφερείας μέγεθος, ὡς ἐν τοῖς φαινομένοις μικροῖς κύκλοις εὐθεῖα φαίνεται πόρρωθεν. Διὰ μὲν οὖν ταύτην τὴν φαντασίαν οὐδὲν αὐτοῦς ἀπιστεῖν δεῖ μὴ κυκλωτερῆ τὸν ὄγκον εἶναι τῆς γῆς· ἀλλ' ἐτι προσιθέασι, καὶ φασὶ διὰ τὴν ἡρεμίαν ἀναγκαῖον τὸ σχῆμα τοῦτ' εἶναι αὐτῆν. Καὶ γὰρ δὴ οἱ περὶ τῆς κινήσεως καὶ τῆς μονῆς εἰρημένοι τρόποι πολλοὶ τυγχάνουσιν. (6) Τὸ μὲν οὖν ἀπορῆσαι πᾶσιν ἀναγκαῖον ἐπελθεῖν· τάχα γὰρ ἀλυποτέρας διανοίας τὸ μὴ θαυμάζειν πῶς ποτὲ μικρὸν μὲν μόριον τῆς γῆς, ἂν μετεωρισθὲν ἀφεθῆ, φέρεται καὶ μένειν οὐκ ἐθέλει, καὶ τὸ πλεῖον αἰεὶ θάπτον, πᾶσαν δὲ τὴν γῆν εἰ τις ἀφείη μετεωρίσας, οὐκ ἂν φέροιτο. Νῦν δ' ἡρεμεῖ τοσοῦτον βᾶρος. Ἄλλὰ μὴν καὶ εἰ τις τῶν φερομένων μορίων αὐτῆς, πρὶν πεσεῖν, ὑφαίροισι τὴν γῆν, οἰσθήσεται κάτω μηθενὸς ἀντρεῖσαντος. (7) Ὡστε τὸ μὲν ἀπορεῖν εἰκότως ἐγένετο φιλοσόφημα πᾶσιν· τὸ δὲ τὰς περὶ τούτου λύσεις μὴ μᾶλλον ἀτόπους εἶναι δοκεῖν τῆς ἀπορίας θαυμάσειεν ἂν τις. Οἱ μὲν γὰρ διὰ ταῦτα ἀπειρον τὸ κάτω τῆς γῆς εἶναι φασιν, ἐπ' ἀπειρον αὐτὴν ἐρριζώσθαι λέγοντες, ὡς περ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ἵνα μὴ πράγματα· ἔχῃωι ζητοῦντες τὴν αἰτίαν· διὸ καὶ Ἐμπεδοκλῆς οὕτως ἐπέπληξεν, εἰπὼν ὡς

εἰ περ ἀείρονα γῆς τε βᾶθη καὶ θαυιλὸς αἰθῆρ,
ὡς διὰ πολλῶν δὴ γλώσσης ῥηθέντα ματαίως
ἐκκέχυται στομάτων, ὀλίγον τοῦ παντὸς ἰδόντων.

40 Οἱ δ' ἐφ' ὕδατος κείσθαι. Τοῦτον γὰρ ἀρχαιότατον παρειλήφαμεν τὸν λόγον, ὃν φασιν εἰπεῖν Θαλῆν τὸν Μιλήσιον, ὡς διὰ τὸ πλωτῆν εἶναι μένουσαν ὡς περ ξύλον ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον (καὶ γὰρ τοῦτιον ἐπ' ἀέρος μὲν οὐθὲν πέφυκε μένειν, ἀλλ' ἐφ' ὕδατος), ὡς περ οὐ τὸν αὐτὸν λόγον ὄντα περὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ὄχοντος τὴν γῆν· οὐδὲ γὰρ τὸ ὕδωρ πέφυκε μένειν μετέωρον, ἀλλ' ἐπὶ τινὸς ἐστίν. (8) Ἔτι δ' ὡς περ ἀῆρ ὕδατος κουφότερον, καὶ γῆς ὕδωρ, ὡστε πῶς οἴοντε τὸ κουφότερον κατωτέρω κείσθαι τοῦ βαρυτέρου τὴν φύσιν; 45 Ἔτι δ' εἴπερ ὅλη πέφυκε μένειν ἐφ' ὕδατος, ὁῦλον ὅτι καὶ τῶν μορίων ἕκαστον· νῦν δ' οὐ φαίνεται τοῦτο γιγνώμενον, ἀλλὰ τὸ τυχὸν μόριον φέρεται εἰς βυθόν, καὶ θάπτον τὸ μείζον. (9) Ἄλλ' εἰκάσι μέγρι τινὸς ζητεῖν,

videntur, similiter non habitantibus nobis in centro, sicut si in medio etiam esset terra. Nihil enim neque nunc ostendit, per dimidiam diametrum distantibus nobis. Quidam autem in centro ipsam jacentem volvi, et circa ipsum polum per universum extensum moveri dicunt, ut in Timæo est scriptum. (5) Simili modo de figura quoque ipsius contenditur. Quibusdam enim rotunda esse videtur, quibusdam vero lata, ut tympanum; cui hoc indicium faciunt: Quum occidit enim atque oritur sol, per rectam lineam, sed non per curvam celari videtur: quippe quum oporteret, si esset terra rotunda, divisionem fieri curvam: non animadvertentes distantiam solis ad terram, et circumferentiæ magnitudinem, quomodo in hisce circulis, qui parvi eminunt videntur, linea recta apparet. Propter hanc igitur apparentiam non oportet ipsos terræ molem credere rotundam non esse. Addunt insuper, atque inquiet, figuram hanc necessario ipsam habere propter quietem. Etenim modi, qui de motione et quiete sunt dicti, complures sunt. (6) Omnes igitur de hoc dubitasse necessarium est: forsitan enim mentis est nimis socordis, non admirari, cur nam parva quædam pars terræ, si elevata dimittatur, feratur et quiescere non velit, majorque semper celerius feratur: universa autem terra, si quispiam ipsam sublimem elevatamque dimittat, non feratur; nunc vero tantum pondus quiescit. At vero si quispiam etiam partes ipsius quum feruntur, antequam cadant, auferat terram, deorsum sane ferentur, si nihil obstiterit. (7) Quare dubitare quidem omnibus ob philosophiam evenit: sed solutiones non magis absurdas, quam ipsam dubitationem, esse videri, sane quispiam mirabitur. Quidam enim ob hoc infinitam inferam terræ partem inquiet esse, in infinitum ipsam radicatum esse dicentes, ut Xenophanes Colophonius dixit, ne molestias habeant causas queritantes. Quocirca et Empedocles his verbis increpavit:

Infinita siquidem est profunditas terræ copiosusque æther,
quæ per multorum ora linguasque dicta sunt effusa,
hominum eorum qui perparum ipsius universi viderunt.

Quidam super aquam jacere dicunt. Hanc enim sententiam vetustissimam accepimus, quam Thaletem Milesium dixisse ferunt, terram, inquam, ideo quiescere, quod perinde atque lignum aut quippiam tale, natet. Etenim nihil horum super aerem manere est aptum, sed super aquam. Quasi non eadem sit de terra ratio, atque de aqua, quæ terram vehit. Neque enim aqua sublimis manere est apta, sed super aliquid semper est. (8) Præterea, ut aer levior est aquâ, sic et aqua levior est terrâ. Quare quonam modo id quod est levius, inferius eo quod gravius est natura, jacere putant? Præterea, si tota est apta super aquam manere, patet et quamque partem ipsius identidem aptam esse. Jam autem non fieri apparet, sed pars in fundum, et major quidem celerius fertur. (9) At enim usque ad

ἀλλ' οὐ μέχρι περ οὗ δυνατὸν τῆς ἀπορίας. Πᾶσι γὰρ
 ἡμῖν τοῦτο σύνηθες, μὴ πρὸς τὸ πρᾶγμα ποιῆσθαι τὴν
 ζητήσιν, ἀλλὰ πρὸς τὸν τάναντία λέγοντα· καὶ γὰρ αὐ-
 τὸς ἐν αὐτῷ ζητεῖ μέχρι περ ἂν οὐ μηκέτι ἔχῃ ἀντιλέ-
 5 γει αὐτὸς αὐτῷ. Διὸ δὲ τὸν μέλλοντα καλῶς ζητή-
 σειν ἐνστατικὸν εἶναι διὰ τῶν οικείων ἐνστάσεων τῷ
 ἔνει, τοῦτο δ' ἐστὶν ἐκ τοῦ πάσας τεθεωρηκέναι τὰς
 διαφοράς. (10) Ἀναξιμένης δὲ καὶ Ἀναξαγόρας καὶ
 Δημόκριτος τὸ πλάτος αἰτίον εἶναι φασὶ τοῦ μένειν
 10 αὐτῆν. Οὐ γὰρ τέμνειν ἀλλ' ἐπιπιωματίζειν τὸν ἀέρα
 τὸν κάτωθεν, ὅπερ φαίνεται τὰ πλάτος ἔχοντα τῶν σω-
 μάτων ποιεῖν· ταῦτα γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἀνέμους ἔχει
 δυσκινήτως διὰ τὴν ἀντέρεισιν. Ταῦτο δὲ τοῦτο ποιεῖν
 τῷ πλάτει φασὶ τὴν γῆν πρὸς τὸν ὑποκείμενον ἀέρα·
 15 τὸν δ' οὐκ ἔχοντα μεταστῆναι τόπον ἰκανὸν ἀθρόον τῷ
 κάτωθεν ἠρεμεῖν, ὥσπερ τὸ ἐν ταῖς κλειψύδραις ὕδωρ.
 Ὅτι δὲ δύναται πολὺ βάρος φέρειν ἀπολαμβανόμενος καὶ
 μένων ὁ ἀήρ, τεκμήρια πολλὰ λέγουσιν. (11) Πρῶτον
 μὲν οὖν εἰ μὴ πλατὺ τὸ σχῆμα τῆς γῆς ἐστί, διὰ τοῦτο
 20 μὲν οὐκ ἂν ἠρεμοῖ. Καίτοι τῆς μονῆς οὐ τὸ πλάτος
 αἰτίον ἐξ ὧν λέγουσιν, ἀλλὰ τὸ μέγεθος μᾶλλον.
 Διὰ γὰρ τὴν στενοχωρίαν οὐκ ἔχων τὴν πάροδον ὁ ἀήρ
 μένει διὰ τὸ πλῆθος· πολλὸς δ' ἐστὶ διὰ τὸ ὑπὸ μεγέθους
 πολλοῦ ἐναπολαμβάνεσθαι τοῦ τῆς γῆς. Ὅστε τοῦτο
 25 μὲν ὑπάρξει, κἂν σφαιροειδῆς μὲν ἢ γῆ ἦ, τηλικαύτη
 δὲ τὸ μέγεθος· μνεῖ γὰρ κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον.
 (12) Ὅλως δὲ πρὸς γε τοὺς οὕτω λέγοντας περὶ τῆς κι-
 νήσεως οὐ περὶ μερῶν ἐστὶν ἡ ἀμυσιθῆτης, ἀλλὰ
 περὶ οὗλου τινὸς καὶ παντός. Ἐξ ἀρχῆς γὰρ διοριστέον
 30 πότερόν ἐστί τις τοῖς σώμασι φύσει κίνησις ἢ οὐδεμία,
 καὶ πότερον φύσει μὲν οὐκ ἐστὶ, βία δ' ἐστὶν. Ἐπει
 δὲ περὶ τούτων διώριστα πρότερον ἔσα κατὰ τὴν πα-
 ρούσαν δύναμιν εἰχόμεν, χρηστέον ὡς ὑπάρχουσιν. Εἰ
 γὰρ μηδεμία φύσει κίνησις ἐστὶν αὐτῶν, οὐδὲ βίαιος
 35 ἐσται· εἰ δὲ μὴ ἐστὶ μήτε φύσει μήτε βία, δῖως οὐδὲν
 κινήθησεται· περὶ γὰρ τούτων ὅτι ἀναγκαῖον συμβαί-
 νειν, διώριστα πρότερον, (13) καὶ πρὸς τούτοις ὅτι
 οὐδ' ἠρεμεῖν ἐνδέγεται· ὥσπερ γὰρ κίνησις ὑπάρχει
 ἢ βία ἢ φύσει, οὕτω καὶ ἠρεμία. Ἀλλὰ μὴν εἰ γέ
 40 ἐστὶ κίνησις τις κατὰ φύσιν, οὐκ ἂν ἢ βίαιος εἴη φορὰ
 μόνον οὐδ' ἠρέμησις· (14) ὥστ' εἰ βία νῦν ἢ γῆ μένει,
 καὶ συνῆλθεν ἐπὶ τὸ μέσον φερομένη διὰ τὴν δίνησιν·
 ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν πάντες λέγουσιν ἐκ τῶν ἐν τοῖς
 45 ὕγροις καὶ περὶ τὸν ἀέρα συμβαινόντων· ἐν τούτοις γὰρ
 αἰεὶ φέρεται τὰ μείζω καὶ τὰ βαρύτερα πρὸς τὸ μέσον
 τῆς δίνης. Διὸ δὲ καὶ τὴν γῆν πάντες ὅσοι τὸν οὐρανὸν
 γεννώσιν, ἐπὶ τὸ μέσον συνελθεῖν φασίν· ὅτι δὲ μένει,
 ζητοῦσι τὴν αἰτίαν, καὶ λέγουσιν οἱ μὲν τοῦτον τὸν
 50 τρόπον, ὅτι τὸ πλάτος καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς αἰτίον, οἱ
 δ' ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς, τὴν τοῦ οὐρανοῦ φορὰν κύκλῳ
 περιθέουσαν καὶ ὄπτον φερομένην τὴν τῆς γῆς φορὰν
 κωλύειν, καθάπερ τὸ ἐν τοῖς κυθάσις ὕδωρ· καὶ γὰρ
 τοῦτο κύκλῳ τοῦ κυθάου φερομένου πολλακίς κάτω τοῦ
 χαλκοῦ γινόμενον ὄμως οὐ φέρεται κάτω περυκὸς φέ-

quendam terminum quærrere videntur, sed non quousque
 dubitationis inquisitio fieri potest. Est enim nobis hæc
 omnibus consuetudo, non ad rem ipsam quæstionem facere,
 sed ad eum qui contraria dicit. Etenim in se ipso eo usque
 quærit, usque quo ipse contra se ipsum dicere nequit. Qua-
 propter bene quæsiturum, aptum idoneumque esse ad
 inferendas generi accommodatas objectiones oportet. Est
 autem talis, qui universas differentias est contemplatus.
 (10) Anaximenes autem, et Anaxagoras, et Democritus,
 latitudinem causam manendi ipsam inquirunt esse. Non enim
 dividere, sed operire aerem dicunt inferum : quod quidem
 latitudinem habentia corpora facere videntur. Hæc enim
 et a ventis cum difficultate moveri possunt, propter re-
 sistendi facultatem. Hoc idem igitur latitudine terram in-
 quirit ad subjectum aerem facere, hunc autem non habentem
 locum, ad quem migret, sufficientem, simul infra
 quiescere, perinde atque aqua in clepsydria. Posse vero
 aerem pondus magnum, si comprehendatur, ferre, com-
 pluribus signis ostendunt. (11) Primum igitur, si non lata
 figura sit terræ, propter hoc quidem non quiescet. Quietis
 tamen non latitudo sola est causa ex hisce quæ dicunt, sed
 magnitudo magis : propter angustiam enim, aere transitum
 non habente, manet ob multitudinem. Aer autem est co-
 piusior ex eo quia a magnitudine comprehenditur magna
 terræ. Quare hoc ipsum locum habebit, etiamsi rotunda
 quidem sit terra et tanta mole : sententiâ enim illorum
 manebit. (12) Omnino autem ad eos qui dicunt ita de motu,
 non de partibus est contentio, sed de aliquo toto ac uni-
 verso. A principio enim est determinandum, utrum sit
 quispiam motus natura corporibus compeleus, an nullus
 sit ; et utrum naturalis quidem nullus sit prorsus, violentus
 autem sit. Atque quum de his ipsis prius sint definita, quæ
 pro facultate præsentiri potuimus, his, uti veris, utamur
 nunc oportet. Nam si nullus natura motus competit, neque
 violentus ullus erit profecto. Si vero neuter est, nihil
 omnino movebitur. Prius enim est definitum, necessario
 hæc evenire. (13) Et insuper, neque quiescere quicquam
 posse : nam ut et motus natura alius competit, alius est
 violentus, sic etiam quies. At si motus quispiam est secun-
 dum naturam, non violenta latitudo solum, nec quies erit.
 (14) Quare si terra nunc vi quiescit, violenta quoque latione
 ob conversionem ad medium ipsum accessit. Omnes enim
 hanc causam dicunt, ex hisce quæ in humidis feruntur et
 circa aerem accidunt. In his enim majora semper gra-
 vioraque ad ipsum conversionis medium feruntur. Idcirco
 et terram omnes, qui cælum ortum asserunt esse, ad
 ipsum accessisse medium aiunt. Quia vero manet, causam
 quærunt : et dicunt partim hoc modo, latitudinem, in-
 quam, ac magnitudinem causam ipsius esse ; partim, ut
 Empedocles censet, cælum conversione sua celeriore, quam
 est terræ motio, lationem ipsius prohibere, ut fit in aqua
 quæ in cyathis est. Hæc enim, quum cyathus orbe fertur,
 etsi sæpe cyathus adeo vertitur, ut supra fundus, infra
 aqua fiat, non fertur tamen deorsum, apta deorsum ferri,

ρεσθαι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. (15) Καίτοι μήτε τῆς
 δίνης κωλυούσης μήτε τοῦ πλάτους, ἀλλ' ὑπελθόντος
 τοῦ ἀέρος, ποῖ ποτ' οἰσθήσεται; πρὸς μὲν γὰρ τὸ μέ-
 5 σον βία, καὶ μένει βία· κατὰ φύσιν δέ γε ἀναγκαῖον
 εἶναι τινα αὐτῆς φορᾶν. Αὐτὴ οὖν πότερον ἄνω ἢ κάτω,
 ἢ ποῦ ἐστίν; εἶναι μὲν γὰρ τινα ἀναγκαῖον· εἰ δὲ μηδὲν
 μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω, ὁ δ' ἄνω ἀπὸ τῆς γῆς κωλύει τὴν ἄνω
 φορᾶν, οὐδ' ἂν ὁ ὑπὸ τῆς γῆς κωλύει τὴν κάτω· τὰ γὰρ
 10 (16) Ἐτι δὲ πρὸς Ἐμπεδοκλείαν καὶ ἐκείνῳ τις εἴπειεν.
 Ὅτε γὰρ τὰ στοιχεῖα διεστήκει χωρὶς ὑπὸ τοῦ νεύκου,
 τίς ἢ αἰτία τῆς γῆς τῆς μονῆς ἦν; οὐ γὰρ δὴ καὶ τότε
 αἰτιάσεται τὴν δίνην. Ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μὴ συννοεῖν
 15 ὅτι πρότερον μὲν διὰ τὴν δίνην ἐφέρετο τὰ μόρια τῆς
 γῆς πρὸς τὸ μέσον· νῦν δὲ διὰ τίν' αἰτίαν πάντα τὰ βάρ-
 ος ἔχοντα φέρεται πρὸς αὐτήν; οὐ γὰρ ἢ γε δίνη πλη-
 σιάζει πρὸς ἡμᾶς. (17) Ἐτι δὲ καὶ τὸ πῦρ ἄνω φέ-
 ρεται διὰ τίν' αἰτίαν; οὐ γὰρ διὰ γε τὴν δίνην. Εἰ δὲ
 20 τοῦτο φέρεσθαι που πέφυκεν, ὅτληον ὅτι καὶ τὴν γῆν
 οἰητέον. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ τῆς δίνης γε τὸ βαρὸν καὶ τὸ
 κοῦφον ὄρισται, ἀλλὰ τῶν πρότερον ὑπαρχόντων βε-
 ρέων καὶ κούφων τὰ μὲν εἰς τὸ μέσον ἔρχεται, τὰ δ' ἐπι-
 πολάζει διὰ τὴν κίνησιν. Ἦν ἄρα καὶ πρὶν γενέσθαι
 τὴν δίνην βαρὺ τε καὶ κοῦφον, ἃ τίνι διώριστο καὶ πῶς
 25 ἐπεφύκει φέρεσθαι ἢ ποῦ; ἀπείρου γὰρ ὄντος ἀδύνατον
 εἶναι ἄνω ἢ κάτω, διώρισται δὲ τοῦτοις τὸ βαρὺ καὶ
 κοῦφον. (19) Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι περὶ τὰς αἰτίας
 ταύτας διατρίβουσιν· εἰσι δὲ τινες ὁδὸν τὴν ὁμοιότητά
 φασιν αὐτὴν μένειν, ὥσπερ τῶν ἀρχαίων Ἀναξίμαν-
 30 ὄρος· μᾶλλον μὲν γὰρ οὐδὲν ἄνω ἢ κάτω ἢ εἰς τὰ πλά-
 για φέρεσθαι προσήκει τὸ ἐπὶ τοῦ μέσου ἰδρυμένον καὶ
 ὁμοίως πρὸς τὰ ἔσχατα ἔχον· ἅμα δ' ἀδύνατον εἰς
 τὰναντία ποιεῖσθαι τὴν κίνησιν· ὥστ' ἐξ ἀνάγκης μέ-
 νειν. (20) Τοῦτο δὲ λέγεται κομφῶς μὲν, οὐκ ἀληθῶς
 35 δέ· κατὰ γὰρ τοῦτον τὸν λόγον ἀναγκαῖον ἅπαν, ὅτι
 ἂν τεθῆ ἐπὶ τοῦ μέσου, μένειν, ὥστε καὶ τὸ πῦρ ἡρε-
 μήσει· τὸ γὰρ εἰρημένον οὐκ ἰδίον ἐστι τῆς γῆς.
 (21) Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἀναγκαῖον· οὐ γὰρ μόνον φαίνεται
 μένουσα ἐπὶ τοῦ μέσου, ἀλλὰ καὶ φερομένη πρὸς τὸ
 40 μέσον. Ὅπου γὰρ ὀτιοῦν φέρεται μέρος αὐτῆς, ἀνα-
 γκαῖον ἐνταῦθα φέρεσθαι καὶ τὴν δίνην· οὐ δὲ φέρεται
 κατὰ φύσιν, καὶ μένει ἐνταυθοῖ κατὰ φύσιν. Οὐκ ἄρα
 διὰ τὸ ὁμοίως ἔχειν πρὸς τὰ ἔσχατα· τοῦτο μὲν γὰρ πᾶσι
 κοινόν, τὸ δὲ φέρεσθαι πρὸς τὸ μέσον ἴδιον τῆς γῆς.
 45 (22) Ἄτοπον δὲ καὶ τοῦτο μὲν ζητεῖν, διὰ τί ποτε μένει
 ἡ γῆ ἐπὶ τοῦ μέσου, τὸ δὲ πῦρ μὴ ζητεῖν διὰ τί ἐπὶ τοῦ
 ἔσχατου. Εἰ μὲν γὰρ κἀκεῖνον φύσει τόπος ὁ ἔσχατος,
 ὅτληον ὅτι ἀναγκαῖον εἶναι τινα καὶ τῆς γῆς φύσει τόπον·
 εἰ δὲ μὴ ταύτη οὗτος ὁ τόπος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνάγκην
 50 μένει τὴν τῆς ὁμοιότητος, ὥσπερ ὁ περὶ τῆς τριχῆς
 λόγος τῆς ἰσχυρῶς μὲν ὁμοίως δὲ πάντῃ τεινομένης,
 ὅτι οὐ διαρραγῆσεται, καὶ τοῦ πεινωτός καὶ διψῶντος
 σφόδρα μὲν ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐδωδιδίμων καὶ ποτῶν
 ἴσον ἀπέχοντος (καὶ γὰρ τοῦτον ἡρεμεῖν ἀναγκαῖον),

propter eandem sane causam. (15) At si neque conversio,
 neque latitudo prohibeat, quorsum inde, quæso, aere ce-
 dente ac abeunte, feretur? Ad medium enim vi lata est,
 vique etiam in ipso manet: lationem vero ipsius esse quan-
 dam secundum naturam necesse est. Hæc igitur estne eæ
 qua sursum itur, an ea qua itur deorsum, an alia quædam?
 aliquam enim esse, necesse est. Quodsi non magis est ea
 qua supera loca petuntur, quam ea qua itur deorsum, ac
 vero superior lationem eam non prohibet, qua pergitur
 sursum: neque is sane qui est sub terra, eandem prohibe-
 bere, qua itur deorsum, potest. Easdem enim causas eis-
 dem eorundem esse necesse est. (16) Præterea, illud etiam
 ad Empedoclem quispiam dixerit: Quando enim elementa
 discordiæ expertia erant, quænam causa terræ quietis
 erat? non enim tunc conversionem causam esse dicet. Ab-
 surdum est etiam non intelligere, prius quidem terræ par-
 tes ob conversionem ad medium esse latis: nunc autem
 quam ob causam universa quæ pondus habent, ad ipsam
 feruntur? non enim conversio quidem versus nos fit.
 (17) Præterea, quam ob causam ignis etiam sursum fertur?
 non enim certe ob conversionem. Quodsi hic aptus est ali-
 quem ad locum ferri, patet putandum esse, terram etiam
 identidem aptam esse definitum quandam petere locum. At
 vero neque conversione grave leveque est definitum, sed
 eorum quæ prius erant gravia levique, alia in ipsum me-
 dium veniunt, alia super cetera collocantur ob motum.
 Erat ergo et antequam conversio fieret, aliud grave et
 aliud leve. Quæ quidem quonam erant distincta, et quo-
 modo aut quorsum apta erant ferri? Nam si infinitum est,
 superus locus inferusque esse non potest: grave autem at-
 que leve hisce sunt definita. (19) Plurimi igitur circa cau-
 sas hasce versantur. Sunt autem qui manere ipsam ob si-
 militudinem dicant; ut ex veteribus Anaximander dicebat.
 Id enim, inquam, quod est in medio collocatum et æque
 ad extrema se habet, non ad supera magis quam ad infera,
 aut versus latera ferri oportere, et simul ad contraria mo-
 veri non posse: quare necessario illud manere dicunt.
 (20) Hoc autem eleganter quidem, non vere tamen dicitur.
 Hac enim sententia omne quod in medio ponetur, maneat
 in ipso necesse est. Quare etiam ignis quiescet. Id
 enim quod dictum est, proprium terræ non est. (21) At
 vero neque necessarium est: non enim solum in medio ma-
 nere videtur, sed ad medium etiam ferri. Quo enim quævis
 ipsius pars fertur, eo totam etiam ferri necesse est: quo
 vero fertur secundum naturam, ibi secundum naturam
 etiam manet. Non ergo quia se similiter habet ad extrema,
 ideo manet. Hoc est enim universis commune; ferri autem
 ad medium, proprium ipsius est terræ. (22) Absurdum est
 etiam hoc quidem quærere, curnam terra maneat in medio;
 illud autem non quærere, cur ignis in extremo quiescat.
 Nam si illi locus extremus natura competit, patet etiam
 terræ locum aliquem natura competere, necessarium esse.
 Quodsi hic locus natura terræ non competit, sed ob simili-
 tudinis necessitatem in ipso manet (ut ea sententia asserit,
 quæ de capillo affertur, quum vehementer quidem, simili-
 ter autem intenditur utraque ex parte; dicit enim illud
 non ruptum fore: et item ea quæ de sitiente vehementer
 esurienteque dicuntur, quum æque ab his quæ edun-

ζητητίον αὐτοῖς περὶ τῆς τοῦ πυρὸς μονῆς ἐπὶ τῶν ἐσχάτων. Θαυμαστὸν δὲ καὶ τὸ περὶ μὲν τῆς μονῆς ζητεῖν, περὶ δὲ τῆς φορᾶς αὐτῶν μὴ ζητεῖν, διὰ τίν' αἰτίαν τὸ μὲν ἄνω φέρεται τὸ δ' ἐπὶ τὸ μέσον μηδενὸς ἐμποδίζοντος. (23) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀληθές ἐστὶ τὸ λεγόμενον. Κατὰ συμβεβηχὸς μέντοι τοῦτ' ἀληθές, ὡς ἀναγκαῖον μένειν ἐπὶ τοῦ μέσου πᾶν ᾧ μὴθὲν μᾶλλον δεῦρο ἢ δεῦρο κινεῖσθαι προσήκει. Ἀλλὰ διὰ γε τοῦτον τὸν λόγον οὐ μενεῖ ἀλλὰ κινήσεται, οὐ μένοιτο ὅλον ἀλλὰ διεσπασμένον. (24) Ὁ γὰρ αὐτὸς ἀρμόσει λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὸς· ἀνάγκη γὰρ τεθὲν μένειν ὁμοίως ὡσπερ τὴν γῆν· ὁμοίως γὰρ ἔξει πρὸς τῶν σημείων τῶν ἐσχάτων ὅτιον· ἀλλ' ὁμοίως οἰσθήσεται ἀπὸ τοῦ μέσου, ὡσπερ καὶ φαίνεται φερόμενον, ἂν μὴ τι κωλύῃ, πρὸς τὸ ἐσχάτον· πλὴν οὐχ ὅλον πρὸς ἓν σημείον (τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον μόνον συμβαίνειν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῆς ὁμοιότητος) ἀλλὰ τὸ ἀνάλογον μῦριον πρὸς τὸ ἀνάλογον τοῦ ἐσχατοῦ, λέγω δ' ὅλον τὸ τέταρτον μέρος πρὸς τὸ τρίτον μέρος τοῦ περιέχοντος· οὐθὲν γὰρ στιγμή τῶν σωμάτων ἐστίν. Ὡσπερ δὲ κἂν ἐκ μεγάλου συνέλθοι πυκνούμενον εἰς ἐλάττω τόπον, οὕτως κἂν ἐξ ἐλάττονος εἰς μεῖζον μανότερον γιγνόμενον· ὥστε κἂν ἡ γῆ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκινεῖτο ἀπὸ τοῦ μέσου διὰ γε τὸν τῆς ὁμοιότητος λόγον, εἰ μὴ φύσει τῆς γῆς οὗτος τόπος ἦν. Ὅσα μὲν οὖν τυγχάνει περὶ τε τοῦ σχήματος αὐτῆς ὑπολαμβανόμενα καὶ περὶ τόπου καὶ μονῆς καὶ κινήσεως, σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

tur atque bibuntur, distat : quiescat enim necesse est ; quærendum est ipsis de ignis ultimis in locis quiete. Mirabile autem est de quiete quidem ipsorum quærere, de latione vero non quærere : quam ob causam allerum sursum, alterum deorsum ad ipsum medium, si nihil impediat, feratur. (23) At vero neque verum est quod dicitur. Per accidens tamen hoc verum est, necessarium esse id omne in medio manere, cui non magis huc competit quam illuc moveri. At propter hanc sententiam non manebit, sed movebitur : non tamen totum, sed divulsum. (24) Eadem enim ad ignem quoque accommodabitur ratio. Si enim positus in medio fuerit, maneat perinde atque terra necesse est : similiter enim ad extremum quodvis punctorum sese habebit : attamen a medio ipso movebitur, quemadmodum et ferri, nisi quippiam prohibeat, ad extremum ipsum cernitur : verum non totus ad unum punctum feretur (hoc enim solum ex ratione, quæ de similitudine fit, evenire necesse est), sed pars ad extremi partem, ejusdem nimirum rationis; veluti quarta pars ad quamdam continentis ipsius partem. Nullum enim corpus est punctum. Ut autem ex magno minorem in locum mutari potest, si condensetur; sic et in magnum ex minore, si rarefiat. Quare et terra hoc a medio moveretur modo, per ipsius similitudinis rationem, si non natura locus licet competeret terræ. Quæ igitur de figura, de loco, de quiete, de motu ipsius existimantur, hæc fere esse videntur.

CAP. XIV.

Ἡμεῖς δὲ λέγωμεν πρῶτον πότερον ἔχει κίνησιν ἢ μένει· καθάπερ γὰρ εἶπομεν, οἱ μὲν αὐτὴν ἐν τῶν ἀστέρων ποιούσιν, οἱ δ' ἐπὶ τοῦ μέσου θέντες ἄλλεσθαι καὶ κινεῖσθαι φασι περὶ τὸν πόλον μέσον. Ὅτι δ' ἐστὶν ἀδύνατον, ὀφθαλμοῖσι ἀρχὴν ὡς εἶπερ φέρεται εἶτ' ἐκτὸς οὕσα τοῦ μέσου εἶτ' ἐπὶ τοῦ μέσου, ἀναγκαῖον αὐτὴν βίᾳ κινεῖσθαι ταύτην τὴν κίνησιν· οὐ γὰρ αὐτῆς γε τῆς γῆς ἐστίν· καὶ γὰρ ἂν τῶν μορίων ἕκαστον ταύτην εἶχε τὴν φορὰν· νῦν δ' ἐπ' εὐθείας πάντα φέρεται πρὸς τὸ μέσον. Διόπερ οὐχ οἰδόντ' αἰτίον εἶναι, βίαιόν γ' οὕσαν καὶ παρὰ φύσιν· ἡ δὲ γε τοῦ κόσμου τάξις αἰδιός ἐστιν. Ἔτι πάντα τὰ φερόμενα τὴν φορὰν τὴν ἐγκύκλιον ὑπολειπόμενα φαίνεται καὶ κινούμενα πλείους μιᾶς φορᾶς ἔξω τῆς πρώτης σφαιρας, ὥστε καὶ τὴν γῆν ἀναγκαῖον, εἴτε περὶ τὸ μέσον εἶτ' ἐπὶ τοῦ μέσου κειμένη φέρεται, δύο κινεῖσθαι φοράς. Τούτου δὲ συμβαίνοντος ἀναγκαῖον γίνεσθαι παρόδους καὶ τροπὰς τῶν ἐνδεδεμένων ἀστέρων. Τοῦτο δ' οὐ φαίνεται γιγνόμενον, ἀλλ' αἰεὶ ταῦτά κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀνατέλλει τε καὶ δύεται τόπους αὐτῆς. (2) Ἔτι δ' ἡ φορὰ τῶν μορίων καὶ ὅλης αὐτῆς ἢ κατὰ φύσιν ἐπὶ τὸ μέσον τοῦ παντός ἐστίν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τυγχάνει κειμένη νῦν ἐπὶ τοῦ κέντρου· (3) διαπορήσειε δ' ἂν τις, ἐπεὶ ταῦτ' ἀμφοτέρων ἐστὶ τὸ μέσον, πρὸς πότερον φέρεται τὰ βάρους

Nos autem primo dicamus, utrum habeat motum, an maneat. Nam, ut diximus, quidam ipsam unam stellarum inquirunt esse; quidam in medio positam volvi moverique circa polum dicunt. Esse autem hoc impossibile, patet, hinc principio sumpto : si feratur, sive in medio sit, sive extra medium, necessarium est, ipsam hoc motu vi ferri. Non enim ipsius certe terræ est : etenim unaquæque partium hanc lationem haberet; nunc autem ad medium universæ recta feruntur. Quocirca quum violentus sit, præterque naturam, impossibile est, perpetuum motum esse. Ordo autem mundi perpetuus est. Præterea, cuncta quæ conversione feruntur, post relinqui videntur, pluribusque lationibus quam una præter primam sphaeram moveri. Ergo et terram, sive circa medium sive in medio sit collocata, duabus lationibus moveri necesse est. Quod si sit, mutationes fieri fixarum stellarum et evolutiones necesse est. Hoc autem fieri non videtur, sed eadem eisdem in locis ipsius semper oriuntur atque occidunt stellæ. (2) Præterea, latio partium istius totius secundum naturam, ad ipsum est medium universi. Ob hoc enim et in ipso centro nunc jacet. (3) Dubitaverit autem quispiam, quum idem sit medium

ἔχοντα καὶ τὰ μόρια τῆς γῆς κατὰ φύσιν· πότερον ὅτι
 τοῦ παντός ἐστὶ μέσον, ἢ διότι τῆς γῆς. Ἀνάγκη δὲ
 πρὸς τὸ τοῦ παντός· καὶ γὰρ τὰ κοῦφα καὶ τὸ πῦρ εἰς
 τούναντιον φερόμενα τοῖς βάρει πρὸς τὸ ἔσχατον φέρε-
 5 ται τοῦ περιέχοντος τόπου τὸ μέσον. (4) Συμβέβηκε
 δὲ ταῦτὸ μέσον εἶναι τῆς γῆς καὶ τοῦ παντός· φέρεται
 γὰρ καὶ ἐπὶ τὸ τῆς γῆς μέσον, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός,
 ἢ τὸ μέσον ἔχει ἐν τῷ τοῦ παντός μέσῳ. Ὅτι δὲ φέ-
 ρεται καὶ πρὸς τὸ τῆς γῆς μέσον, σημεῖον ὅτι τὰ φερό-
 10 μενα βάρη ἐπὶ ταύτην οὐ παρ' ἄλλα φέρεται ἀλλὰ
 πρὸς ὁμοίας γωνίας, ὥστε πρὸς ἓν τὸ μέσον φέρεται,
 καὶ τὸ τῆς γῆς. (5) Φανερόν τοίνυν ὅτι ἀνάγκη ἐπὶ
 τοῦ μέσου εἶναι τὴν γῆν καὶ ἀκίνητον, διὰ τε τὰς εἰρη-
 μένας αἰτίας, καὶ διότι τὰ βίη ῥιπτούμενα ἀνω βάρη
 15 κατὰ στάθμην πάλιν φέρεται εἰς ταῦτό, κὰν εἰς ἄπειρον
 ἢ δύναμις ἐκριπτῆ. Ὅτι μὲν οὖν οὔτε κινεῖται οὔτ'
 ἐκτός καίται τοῦ μέσου, φανερόν ἐκ τούτων· (6) πρὸς δὲ
 τούτους ὅληον ἐκ τῶν εἰρημέων τὸ αἴτιον τῆς μονῆς.
 Εἰ γὰρ φύσει πέφυκε φέρεσθαι πάντοθεν πρὸς τὸ μέσον,
 20 ὥσπερ φαίνεται, καὶ τὸ πῦρ ἀπὸ τοῦ μέσου πάλιν πρὸς
 τὸ ἔσχατον, ἀδύνατον ἐνεθῆναι διτιοῦν μόριον αὐτῆς ἀπὸ
 τοῦ μέσου μὴ βιασθέν· μία γὰρ φορὰ τοῦ ἐνός καὶ ἀπλῆ
 τοῦ ἀπλοῦ, ἀλλ' οὐχ αἰ ἐναντία· ἢ δ' ἀπὸ τοῦ μέσου τῆ
 ἐπὶ τὸ μέσον ἐναντία. Εἰ τοίνυν ὅτιοῦν μόριον ἀδύνα-
 25 τον ἐνεθῆναι ἀπὸ τοῦ μέσου, φανερόν ὅτι καὶ τὴν ὄλην
 ἐτι ἀδυνατώτερον· εἰς δὲ γὰρ τὸ μόριον πέφυκε φέρεσθαι,
 καὶ τὸ ὄλον ἐνταῦθα πέφυκεν· ὥστ' εἴπερ ἀδύνατον
 κινήθηναι μὴ ὑπὸ κρείττονος ἰσχύος, ἀναγκαῖον ἂν εἴη
 μένειν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ μέσου. (7) Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις
 30 καὶ τὰ παρὰ τῶν μαθηματικῶν λεγόμενα περὶ τὴν
 ἀστρολογίαν· τὰ γὰρ φαινόμενα συμβαίνει μεταβαλλόν-
 των τῶν σχημάτων οἷς ὄρισται τῶν ἀστρῶν ἢ τάξις,
 ὡς ἐπὶ τοῦ μέσου καίμενης τῆς γῆς. Περὶ μὲν οὖν τοῦ
 τόπου καὶ μονῆς καὶ κινήσεως, ὃν τρόπον ἔχει, τσαῦτα
 35 εἰρήσθω περὶ αὐτῆς. (8) Σχήμα δ' ἔχειν σφαιροειδὲς
 ἀναγκαῖον αὐτῆν· ἕκαστον γὰρ τῶν μορίων βάρος ἔχει
 μέγρι πρὸς τὸ μέσον, καὶ τὸ ἐλαττον ὑπὸ τοῦ μείζονος
 ὠθούμενον οὐχ οἶόντε κυμαίνειν, ἀλλὰ συμπιέζεσθαι
 μᾶλλον καὶ συγχωρεῖν ἕτερον ἐτέρῳ, ἕως ἂν ἔλθῃ ἐπὶ
 40 τὸ μέσον. Δεῖ δὲ νοῆσαι τὸ λεγόμενον ὥσπερ ἂν εἰ γιγνο-
 μένης τρόπον ὃν καὶ τῶν φυσιολόγων λέγουσιν τινες γενέ-
 σθαι. Πλὴν ἐκεῖνοι μὲν βίαν αἰτιῶνται τῆς κάτω φορᾶς·
 βέλτιον δὲ τιθεῖναι ἀληθές, καὶ φάναι τοῦτο συμβαίνειν
 διὰ τὸ φύσιν ἔχειν φέρεσθαι τὸ βάρος ἔχον πρὸς τὸ
 45 μέσον. Ἐν δυνάμει οὖν ὄντος τοῦ μίγματος τὰ δια-
 κρινόμενα ἐφέρετο ὁμοίως πάντοθεν πρὸς τὸ μέσον. Εἴτ'
 οὖν ὁμοίως ἀπὸ τῶν ἐσχάτων διηρημένα τὰ μόρια συν-
 ῆχθη πρὸς τὸ μέσον, εἴτ' ἄλλως ἔχοντα, ποιήσει ταυ-
 τόν. (9) Ὅτι μὲν οὖν ὁμοίως γε πανταχόθεν ἀπὸ τῶν
 50 ἐσχάτων φερομένων πρὸς ἓν τὸ μέσον ἀναγκαῖον ὅμοιον
 γίνεσθαι πάντῃ τὸν ὄγκον, φανερόν· ἴσου γὰρ πάντῃ
 προστιθεμένου ἴσον ἀνάγκη ἀπέχειν τοῦ μέσου τὸ ἔσχα-
 τον· τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα σφαιρας ἐστίν. Οὐδὲν δὲ διοί-
 σει πρὸς τὸν λόγον, οὐδ' εἰ μὴ πανταχόθεν ὁμοίως

utrorumque, ad ntrum ea quæ pondus habent, partesque
 terræ, secundum naturam ferantur? utrum quia est medium
 universi, an quia est terræ? Ad medium igitur universi fe-
 rantur, necesse est. Etenim levia atque ignis, ad contrarium
 ponderibus terræ pergentia locum, ad ultimum ejus loci,
 qui continet medium ipsum, feruntur. (4) Accidit autem,
 idem terræ medium esse, ac universi: feruntur enim pon-
 dera etiam ad medium terræ, sed per accidens, ea ratione,
 qua terra medium suum habet in ipso medio universi.
 Ferri autem gravia et ad ipsum medium terræ, hoc indi-
 cium est: pondera enim quæ ad hanc feruntur, non æque
 distantia, sed ad similes angulos feruntur. Quare ad unum
 medium universi terræque feruntur. (5) Patet igitur nec-
 cessario terram in medio esse, atque immobilem esse, et
 ob eas, quas diximus, causas, et quia pondera quæ sur-
 sum jaciuntur, in idem rursus per rubricam feruntur, etsi
 in infinitum vis illa projicial. Neque igitur moveri terram,
 neque extra medium collocatam esse, per hæc dilucidum
 fuit. (6) Insuper causa quietis ex his quæ dicta sunt, pa-
 tet. Nam si apta est ad medium undique naturâ ferri, sicut
 videtur, et ignis ad extremum e medio simili modo; fieri
 non potest ut ulla pars ipsius e medio feratur vi non illata.
 Una est enim unius latitudo, et simplicis simplex; sed non
 contrariæ. At ea qua e medio pergitur, contraria est ei qua
 ad medium itur. Si igitur fieri non potest ut ulla pars ipsius
 e medio feratur, patet magis fieri non posse ut ex eodem
 motu feratur. Quo enim pars apta est moveri, eodem et
 totum aptum est ferri. Quare si impossibile est ipsam
 moveri nisi a superioribus viribus, in ipso medio ipsam
 manere necesse est. (7) Testes sunt hisce et ea quæ a ma-
 thematicis circa astrologiam dicuntur: eveniunt enim ea
 quæ apparent, quum figuræ mutantur, quibus ordo stellæ-
 rum est definitus: propterea quod in medio terra est col-
 locata. De loco igitur, et quiete, motuque terræ, quomodo
 sese habeant, tot a nobis sint dicta. (8) Figuram autem ro-
 tundam, ipsam habere necesse est. Unaquæque enim par-
 tium, pondus ad ipsum medium habet: et minor si a ma-
 jori pellatur, egredi non potest, sed premitur potius, ac
 alia alii cedit, donec ad medium ipsum perveniat. Intelli-
 gere autem oportet, id quod dicitur, perinde fieri atque si
 terra fieret eo modo quo et Naturalium periti quidam ipsam
 inquit ortam esse. Verum illi quidem violentiam lat-
 tionis ad infera terræ causam esse dicunt. Præstat autem
 veritatem ponere, atque hoc ideo accidere dicere, quia na-
 turam habet id quod pondus habet, ad ipsum medium
 ferri. Quum igitur in potentia congeries esset, ea quæ se-
 gregabantur, undique similiter ad ipsum medium fereban-
 tur. Sive igitur similiter ab extremis partes divisæ ad me-
 dium sunt congregatæ, sive alio modo sese habentes,
 idem facient sane. (9) Patet igitur, id quod undique ab
 extremis similiter ad medium fertur, simili necessario omni
 ex parte fieri mole. Si enim omni ex parte æque fiat ad-
 ditio, æque extremum a medio distare necesse est. Hæc
 autem figura, rotunda est. Nihil autem ad rationem refert,

συνέθει πρὸς τὸ μέσον τὰ μόρια αὐτῆς. Τὸ γὰρ πλεῖον αἰεὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ ἔλαττον προωθεῖν ἀναγκαῖον μέχρι τοῦ μέσου τὴν ῥοπὴν ἐχόντων ἀμφοῖν, καὶ τοῦ βαρυτέρου προωθούντος μέχρι τούτου τὸ ἔλαττον βάρος.

(10) Ὁ γὰρ ἂν τις ἀπορήσειε, τὴν αὐτὴν ἔχει τούτοις λύσιν· εἰ γὰρ οὐσῆς ἐπὶ τοῦ μέσου καὶ σφαιροειδοῦς τῆς γῆς πολλαπλάσιον βάρος ἐπιγένοιτο πρὸς θάτερον ἡμισφαίριον, οὐκ ἔσται τὸ αὐτὸ μέσον τοῦ θλου καὶ τὸ τῆς γῆς· ὥστε ἢ οὐ μενεῖ ἐπὶ τοῦ μέσου, ἢ εἴπερ, ἡρεμήσει

γε καὶ μὴ τὸ μέσον ἔχουσα, ἢ πέφυκε κινεῖσθαι καὶ νῦν.

(11) Τὸ μὲν οὖν ἀπορούμενον τοῦτ' ἐστίν· ἰδεῖν δ' οὐ χαλεπὸν μικρὸν ἐπιτεινάντας, καὶ διελόντας πῶς ἀξιούμεν ὁποσοῦν μέγεθος φέρεσθαι πρὸς τὸ μέσον, βάρος ἔχον. Δῆλον γὰρ ὡς οὐχὶ μέχρι τοῦ ἀψασθαι τοῦ κέντρου τὸ ἔσχατον, ἀλλὰ δεῖ κρατεῖν τὸ πλεόν ἕως ἂν λάβῃ τῷ αὐτοῦ μέσῳ τὸ μέσον· μέχρι τούτου γὰρ ἔχει τὴν ῥοπὴν. Οὐδὲν τοίνυν τοῦτο διαφέρει λέγειν ἐπὶ βύλλου καὶ μορίου τοῦ τυχόντος ἢ ἐπὶ ὅλης τῆς γῆς· οὐ γὰρ διὰ μικρότητα ἢ μέγεθος εἴρηται τὸ συμβαῖνον, ἀλλὰ κατὰ παντὸς τοῦ ῥοπὴν ἔχοντος ἐπὶ τὸ μέσον· ὥστε εἴτε ὅλη ποθὲν ἐφέρετο εἴτε κατὰ μέρος, ἀναγκαῖον μέχρι τούτου φέρεσθαι ἕως ἂν πανταχόθεν ὁμοίως λάβῃ τὸ μέσον, ἀνιαζομένων τῶν ἐλαττόνων ὑπὸ τῶν μειζόνων τῇ προώσει τῆς ῥοπῆς. (12) Εἴτ' οὖν ἐγένετο, τοῦτον ἀναγκαῖον γενέσθαι τὸν τρόπον, ὥστε φανερόν ἐστι σφαιροειδῆς ἢ γένεσις αὐτῆς, εἴτ' ἀγένητος αἰεὶ μένουσα, τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχειν ὅνπερ καὶ εἰ γιγνομένη τὸ πρῶτον ἐγένετο. Κατὰ τοῦτόν τε δὴ τὸν λόγον ἀναγκαῖον εἶναι τὸ σχῆμα σφαιροειδῆς αὐτῆς, καὶ ὅτι πάντα φέρεται τὰ βαρέα πρὸς ὁμοίας γωνίας, ἀλλ' οὐ παρ' ἀλληλα· τοῦτο δὲ πέφυκε πρὸς τὸ φύσει σφαιροειδῆς. Ἡ οὖν ἐστὶ σφαιροειδῆς, ἢ φύσει γε σφαιροειδῆς. Δεῖ δ' ἕκαστον λέγειν τοιοῦτον εἶναι δὲ φύσει βούλεται εἶναι καὶ δὲ ὑπάρχει, ἀλλὰ μὴ δὲ βία καὶ παρὰ φύσιν. (13) Ἐτι δὲ καὶ διὰ τῶν φαινομένων κατὰ τὴν αἰσθησιν· οὔτε γὰρ ἂν αἰ τῆς σελήνης ἐκλείψεις τοιαύτας ἂν εἶχον τὰς ἀποτομάς· νῦν γὰρ ἐν μὲν τοῖς κατὰ μῆνα σχηματισμοῖς πάσας λαμβάνει τὰς διαιρέσεις (καὶ γὰρ εὐθεία γίνεται καὶ ἀμφικυρτος καὶ κοιλῆ), περὶ δὲ τὰς ἐκλείψεις αἰεὶ κυρτὴν ἔχει τὴν δρίζουσαν γραμμὴν, ὥστ' ἐπειπερ ἐκλείπει διὰ τὴν τῆς γῆς ἐπιπρόσθησιν, ἢ τῆς γῆς ἂν εἴη περιφέρεια τοῦ σχήματος αἰτία σφαιροειδῆς οὔσα.

(14) Ἐτι δὲ διὰ τῆς τῶν ἀστρων φαντασίας οὐ μόνον φανερόν ἐστι περιφερῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγεθος οὐκ οὔσα μεγάλη· μικρὰς γὰρ γιγνομένης μεταστάσεως ἡμῖν πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἄρκτον ἐπιδήλιως ἕτερος γίνεταί ὁ δρίζων κύκλος, ὥστε τὰ ὑπὲρ κεφαλῆς ἀστρα μεγάλην ἔχει τὴν μεταβολὴν, καὶ μὴ ταῦτα φαίνεσθαι πρὸς ἄρκτον τε καὶ μεσημβρίαν μεταβαίνουσιν· ἔνιοι γὰρ ἐν

Αἰγύπτῳ μὲν ἀστέρες δρῶνται καὶ περὶ Κύπρον, ἐν τοῖς πρὸς ἄρκτον δὲ χωρίοις οὐχ ὀρῶνται, καὶ τὰ διὰ παντὸς ἐν τοῖς πρὸς ἄρκτον φαινόμενα τῶν ἀστρων ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις ποιεῖται οὐσιν. Ὅστ' οὐ μόνον ἐκ τούτων ὅλην περιφερῆς ὄν τὸ σχῆμα τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ σφαιράς

etsi partes ipsius non undique similiter ad medium ipsum concurrant. Major enim semper minorem, quæ ante se est, impellat necesse est, utrisque momentum ad medium usque habentibus, et graviore minus pondus ad hoc impellente. (10) Quod enim quispiam dubitaverit, eandem habet solutionem. Si enim multiplex pondus additum alteri hemisphærio fuerit terræ medium occupantis atque rotundam habentis figuram, non idem ipsius totius, terræque medium erit. Quare aut non manebit in medio, aut si manebit, quiescet et non habens medium, quo et nunc moveri est apta. (11) Quod igitur dubitatur, id est. Videre autem non est difficile, si parum consideraverimus, ac distinxerimus, quomodo censeamus, quantumvis magnitudinem pondus habentem ad ipsum medium ferri. Patet enim, non quousque extremum tangat ipsum centrum, sed major pars vincat oportet, quousque suo medio ipsum medium comprehendat: hucusque enim habet momentum. Nihil igitur interest, hoc de gleba et quavis particula, an de tota terra dicatur. Non enim ob parvitatem aut magnitudinem, id quod accidit, dictum est, sed de omni eo quod ad medium habet momentum. Quare sive tota, sive per partes aliquo ex loco ferebatur terra, eo usque ferri ipsam necesse est, donec utique undecumque similiter sumat medium, adæquatibus minoribus a majoribus propulsione inclinationis. (12) Sive igitur facta est, hoc necessarium factam esse modo: quare manifestum, quod sphaerica generatio ipsius sit; sive ingenita ac semper manens, eodem modo habet, quo si oriretur, primum orta fuisset. Et hac igitur ratione figuram ipsius rotundam esse necesse est, et quia omnia gravia similes ad angulos, sed non distantia æque feruntur. Hoc autem aptum est ad id quod naturâ rotundum est. Aut igitur est rotunda, aut naturâ rotunda. Unumquodque autem tale dicere oportet, quale esse naturâ solet, et quod est, sed non id quod voluntiâ et præter naturam est. (13) Præterea, etiam per ea quæ sensu videntur. Lunæ namque defectiones non divisiones tales haberent. Etenim nunc quidem in figuris quæ per mensem efficiuntur, divisiones suscipit omnes. Recta enim fit, et utraque ex parte curva, et concava. In defectionibus vero semper curvam habet lineam quæ distinguit. Quare quum objectu terræ deficiat, terræ sane circumferentia hujus figuræ causa est. (14) Præterea, per ea quæ videntur de stellis, patet non solum rotundam esse, sed etiam mole magnam non esse. Si parva enim migratio Meridiem versus ac Ursam fiat, alius manifeste fit is qui terminat orbis: ut stellæ quæ sunt super caput, mutationem habeant magnam, et non eadem videantur Meridiem versus migrantibus, atque Ursam. Nonnullæ namque stellarum in Ægypto videntur ac circa Cyprum, in locis autem versus Ursas non videntur; et stellarum eæ quæ semper in locis versus Ursam videntur, illis in locis occidunt. Quare perspicuum est ex hisce, terram non solum rotundam esse, sed etiam magnæ molis non esse

οὐ μεγάλης· οὐ γὰρ ἂν οὕτω ταχὺ ἐπίδηλον ἐποίει μεθισταμένοι οὕτω βραχύ. (15) Διὸ τοὺς ὑπολαμβάνοντας συνάπτει τὸν περὶ τὰς Ἡρακλείους στήλας τόπον τῶν περὶ τὴν Ἰνδικήν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον εἶναι τὴν θάλατταν μίαν, μὴ λίαν ὑπολαμβάνειν ἄπιστα δοκεῖν· λέγουσι δὲ τεκμαιρόμενοι καὶ τοῖς ἐλέφασιν, ὅτι περὶ ἀμφοτέρους τοὺς τόπους τοὺς ἐσχατεύοντας τὸ γένος αὐτῶν ἐστίν, ὡς τῶν ἐσχάτων διὰ τὸ συνάπτει ἀλλήλους τοῦτο πεπονημένων. (16) Καὶ τῶν μαθηματικῶν ὅσοι τὸ μέγεθος ἀναλογίζεσθαι πειρῶνται τῆς περιφερείας, εἰς τετταράκοντα λέγουσιν εἶναι μυριάδας σταδίων· ἐξ ὧν τεκμαιρόμενοι οὐ μόνον σφαιροειδῆ τὸν ὄγκον ἀναγκαῖον εἶναι τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ μὴ μέγαν πρὸς τὸ τῶν ἄλλων ἀστρων μέγεθος.

rotundæ. Non enim sic cito mutationem faceret, migratione adeo brevi facta. (15) Quapropter ii qui locum eum qui circa columnas Herculeas est, conjunctum esse ei loco qui est circa Indicam regionem, existimant, atque hoc modo unum mare esse asserunt, non videntur incredibilia valde existimare. Dicunt autem hoc ex elephantis etiam conjectantes, genus ipsorum circa extrema utraque loca esse, propterea quod ipsa extrema ita sunt ob conjunctionem affecta. (16) Mathematicorum etiam qui magnitudinem orbis terræ metiri conantur, quadingentis terram cingi stadiorum millibus dicunt. Ex quibus si conjectura sumatur, molem ipsius terræ non solum rotundam esse, sed etiam ad ceterarum stellarum magnitudinem magnam non esse necesse est.

LIBER III.

CAP. I

15 Περὶ μὲν οὖν τοῦ πρώτου οὐρανοῦ καὶ τῶν μερῶν, ἔτι δὲ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ φαινομένων ἀστρων, ἐκ τίνων τε συνεστᾶσι καὶ ποῖ' ἅττα τὴν φύσιν ἐστί, πρὸς δὲ τούτοις ὅτι ἀγένητα καὶ ἀφθάρτα, διεληλύθαμεν πρότερον. Ἐπεὶ δὲ τῶν φύσει λεγομένων τὰ μὲν ἐστὶν οὐσῖαι τὰ δ' ἔργα καὶ πάθη τούτων (λέγω δ' οὐσῖας μὲν τὰ τε ἀπλᾶ σώματα, ὅν πῦρ καὶ γῆν καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, καὶ ὅσα ἐκ τούτων, οἷον τὸν τε σύνολον οὐρανὸν καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, καὶ πάλιν τὰ τε ζῷα καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ μόρια τούτων, πάθη δὲ καὶ ἔργα τὰς τε κινήσεις τὰς τούτων ἐκάστου καὶ τῶν ἄλλων, ὅσων ἐστὶν αἴτια ταῦτα κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἑαυτῶν, ἔτι δὲ τὰς ἀλλοιώσεις καὶ τὰς εἰς ἄλλα μεταβάσεις), φανερὸν δὲ τὴν πλείστην συμβαίνει τῆς περὶ φύσεως ἱστορίας περὶ σωμάτων εἶναι· πᾶσαι γὰρ αἱ φυσικαὶ οὐσῖαι ἢ σώματα ἢ μετὰ σωμάτων γίνονται καὶ μεγεθῶν. Τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τε τοῦ διωρίσθαι τὰ ποιά ἐστὶ φύσει, καὶ ἐκ τῆς καθ' ἕκαστα θεωρίας. Περὶ μὲν οὖν τοῦ πρώτου τῶν στοιχείων εἴρηται, καὶ ποῖόν τι τὴν φύσιν, καὶ ὅτι ἀφθαρτον καὶ ἀγένητον· λοιπὸν δὲ περὶ τῶν δυοῖν εἰπεῖν. Ἄμα δὲ 35 συμβῆσεται περὶ τούτων λέγουσι καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς διασκέψασθαι· (2) γένεσις γὰρ ἦτοι τὸ παράπαν οὐκ ἐστίν, ἢ μόνον ἐν τούτοις τοῖς στοιχείοις καὶ τοῖς ἐκ τούτων ἐστίν. Αὐτὸ δὲ τοῦτο πρώτων ἴτως θεωρητέον, πότερον ἐστὶν ἢ οὐκ ἐστίν. Οἱ μὲν οὖν πρότερον φιλοσοφῆσαντες περὶ τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς οὓς νῦν λέγομεν ἡμεῖς λόγους καὶ πρὸς ἀλλήλους διηνέχθησαν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ὄλωσ' ἀνεῖλον γένεσιν καὶ φθορᾶν· οὐθὲν γὰρ οὔτε γίνεσθαι φασὶν οὔτε φεῖρεσθαι τῶν ὄντων, ἀλλὰ μόνον δοκεῖν ἡμῖν, οἷον οἱ περὶ Μελισσόν τε καὶ 40 Παρμενίδην, οὓς, εἰ καὶ τᾶλλα λέγουσι καλῶς, ἀλλ' οὐ φυσικῶς γε δεῖ νομίσαι λέγειν· τὸ γὰρ εἶναι ἅττα τῶν ὄντων ἀγένητα καὶ ὄλωσ' ἀκίνητα μᾶλλον ἐστὶν ἐτέρας καὶ προτέρας ἢ τῆς φυσικῆς σκέψεως. Ἐκείνοι δὲ διὰ τὸ μαθῆναι μὲν ἄλλο παρά τὴν τῶν αἰσθητῶν οὐσίαν ὑπολαμ-

De primo igitur cælo, ac partibus, et de stellis quæ in ipso cernuntur, ex quibus constant, et qualia sint natura, et insuper ingenita ac incorruptibilia esse, prius jam pertractavimus. Quum autem eorum quæ natura dicuntur esse, alia sint substantiæ, alia harum opera et affectus (atque substantias quidem dico simplicia corpora, ignem, terram, et quæ ejusdem sunt seriei, et item ea quæ ex his constant, veluti totum cælum, ipsiusque partes, et rursus animalia, plantas, et horum partes : affectus autem et opera, motiones horum cujusque, ceterorumque, quorum hæc elementa vi propria sunt causæ, et alterationes, mutationesque, quæ ex aliis in alia invicem fiunt), patet, plurimam de natura scientiam de corporibus esse. Omnes enim substantiæ naturales aut corpora sunt, aut cum corporibus ac magnitudinibus fiunt. Hoc autem patet et ex definitione, qua definitur qua sint universa natura, et ex singulorum etiam contemplatione. De primo igitur elementorum, et quale quid sit natura, et incorruptibile, ac ingenerabile esse, satis jam diximus. Restat autem dicere de duobus. Quodsi de hisce dicamus, fiet etiam de generatione simul corruptioneque consideratio. (2) Generatio enim aut omnino non est, aut in hisce dumtaxat est elementis, atque in iis quæ ex his constant. Hoc autem ipsum primum est contemplandum, utrum sit, an non sit. Hi igitur qui prius de veritate philosophati sunt, tam ab hisce sermonibus, quos nunc nos dicimus, diversi, quam inter sese discordes fuere. Quidam enim ipsorum, generationem e medio corruptionemque tollunt. Nihil enim eorum quæ sunt, generari, aut corrumpi, sed solum ita nobis videri dicunt, ut Melissus, atque Parmenides : quos, etsi bene cetera dicunt, non naturaliter tamen dicere oportet putare. Esse namque rerum aliquas ingenitas, omninoque immobiles, ad aliam magis atque priorem, quam ad naturalem considerationem, spectat. Illi vero, quia nihil aliud præter substantiam sensibilibus esse existimabant, et quasdam primi

θάειναι εἶναι, τοιαύτας δὲ τινὰς νοῆσαι πρῶτοι φύσεις, εἴπερ ἔσται τις γνώσις ἢ φρόνησις, οὕτω μετήνεγκαν ἐπὶ ταῦτα τοὺς ἐκείθεν λόγους. (3) Ἄλλοι δὲ τινες ὡσπερ ἐπίτηδες τὴν ἐναντίαν τούτοις ἔσχον δοῦσαν. Εἰσι γὰρ τινες οἱ φασιν οὐθὲν ἀγέννητον εἶναι τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ πάντα γίνεσθαι, γεγόμενα δὲ τὰ μὲν ἀφάρτα διαμέμειν τὰ δὲ πάλιν φθειρέσθαι, μάλιστα μὲν οἱ περὶ Ἡσίοδου, εἴτα καὶ τῶν ἄλλων οἱ πρῶτοι φυσιολόγησαντες. Οἱ δὲ τὰ μὲν ἄλλα πάντα γίνεσθαι τέ φασι καὶ ρεῖν, εἶναι δὲ παγίως οὐθέν, ἐν δὲ τι μόνον ὑπομένειν, ἐξ οὗ ταῦτα πάντα μετασχηματίζεσθαι πέφυκεν ὅπερ εἰκόσκει βούλεσθαι λέγειν ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος. Εἰσι δὲ τινες οἱ καὶ πᾶν σῶμα γενητόν ποιοῦσι, συντιθέντες καὶ διαλύοντες εἰς ἐπίπεδα καὶ ἐξ ἐπιπέδων. (4) Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἕτερος ἔστω λόγος· τοῖς δὲ τούτων τὸν τρόπον λέγουσι καὶ πάντα τὰ σώματα συνιστάσιν ἐξ ἐπιπέδων ὅσα μὲν ἄλλα συμβαίνει λέγειν ὑπεναντία τοῖς μαθήμασιν, ἐπιπολλῆς ἔστιν ἰδεῖν· καίτοι δίκαιον ἦν ἢ μὴ κινεῖν ἢ πιστοτέροις αὐτὰ λόγοις κινεῖν τῶν ὑποθέσεων. (5) Ἐπειτα δὴλον ὅτι τοῦ αὐτοῦ λόγου ἔστι στερεὰ μὲν ἐξ ἐπιπέδων συγκεῖσθαι, ἐπίπεδα δ' ἐκ γραμμῶν, ταύτας δ' ἐκ στιγμῶν· οὕτω δ' ἐγόντων οὐκ ἀνάγκη τὸ τῆς γραμμῆς μέρος γραμμὴν εἶναι. Περὶ δὲ τούτων ἐπέσκεπται πρότερον ἐν τοῖς περὶ κινήσεως λόγοις, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀδιαίρετα μήκη. (6) Ὅσα δὲ περὶ τῶν φυσικῶν σωμάτων ἀδύνατα συμβαίνει λέγειν τοῖς ποιοῦσι τὰς ἀτόμους γραμμάς, ἐπὶ μικρὸν θεωρήσωμεν καὶ νῦν· τὰ μὲν γὰρ ἐπ' ἐκείνων ἀδύνατα συμβαίνοντα καὶ τοῖς φυσικοῖς ἀκολουθήσει, τὰ δὲ τούτοις ἐπ' ἐκείνων οὐκ ἅπαντα διὰ τὸ τὰ μὲν ἐξ ἀφαιρέσεως λέγεσθαι τὰ μαθηματικά, τὰ δὲ φυσικὰ ἐκ προσθέσεως. (7) Πολλὰ δ' ἔστιν ἃ τοῖς ἀδιαίρετοις οὐκ οἴοντε ὑπάρχειν, τοῖς δὲ φυσικοῖς ἀναγκαῖον, οἷον εἴ τί ἐστιν ἀδιαίρετον· ἐν ἀδιαίρετῳ γὰρ διαίρετόν ἀδύνατον ὑπάρχειν, τὰ δὲ πάθη διαίρετὰ πάντα διγῶν· ἢ γὰρ κατ' εἶδος ἢ κατὰ συμβεθλῆκος, κατ' εἶδος μὲν οἷον χρώματος τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, κατὰ συμβεθλῆκος δὲ, ἂν ᾧ ὑπάρχει ἢ διαίρετόν, ὥστε ὅσα ἀπλᾶ τῶν παθημάτων, πάντ' ἔστι διαίρετὰ τούτων τὸν τρόπον. (8) Διὸ τὸ ἀδύνατον ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐπισκεπτέον. Εἰ δὴ τῶν ἀδυνάτων ἔστι ἑκατέρου μέρους μηδὲν ἔχοντος βάρους τὰ ἄμφω ἔχειν βάρους, τὰ δ' αἰσθητὰ σώματα ἢ πάντα ἢ ἓνια βάρους ἔχει, οἷον ἢ γῆ καὶ τὸ ὕδωρ, ὡς καὶ αὐτοὶ φαῖεν, εἴ ἢ στιγμήν μηδὲν ἔχει βάρους, δῆλον ὅτι οὐδ' αἱ γραμμαῖ, εἰ δὲ μὴ αἰσθητὰ, οὐδὲ τὰ ἐπίπεδα· ὥστ' οὐδὲ τῶν σωμάτων οὐθέν. (9) Ἀλλὰ μὴν ὅτι τὴν στιγμήν οὐκ οἴοντε βάρους ἔχειν, φανερόν. Τὸ μὲν γὰρ βαρὺ ἅπαν καὶ βαρύτερον καὶ τὸ κοῦφον καὶ κουφότερον ἐνδέχεται τινος εἶναι. Τὸ δὲ βαρύτερον ἢ κουφότερον ἴσως οὐκ ἀνάγκη βαρὺ ἢ κοῦφον εἶναι, ὡσπερ καὶ τὸ μὲν μέγα μείζον, τὸ δὲ μείζον οὐ πάντως μέγα· κολλὰ γὰρ ἔστιν ἢ μικρὰ ὄντα ἀπλῶς ὁμοῦς μείζω τιῶν ἑτέρων ἔστιν. Εἰ δὴ δ' ἂν βαρὺ ὄν βαρύτερον ἢ, ἀνάγκη βαρὺ μείζον εἶναι, καὶ τὸ βαρὺ ἅπαν διαίρετόν ἂν εἴη.

tales naturas intellexerunt, si cognitio aliqua aut prudentia erit, ad hæc illinc accommodatas sententias traduxerunt. (3) Alii vero, quasi de industria, contrariam his habuerunt opinionem. Sunt enim qui nullas rerum ingenerabiles esse, sed omnes fieri dicant : generata autem, partim permanere, partim corrumpi. Est autem sententiæ talis maxime auctor Hesiodus, deinde ceterorum ii qui primi de natura dixerunt. Quidam autem, cetera quidem omnia fieri, fluere dicunt, ac nihil prorsus stabile esse; unum autem quid solum permanere, ex quo hæc universa transfigurari sint apta : quod quidem et alii complures, et Heraclitus Ephesius dicere velle videntur. Sunt et qui corpus omne generabile faciant, componentes ipsum ex planis, ac dissolventes in plana. (4) De ceteris igitur alius erit sermo. Hisce vero qui hoc dicunt modo, omniaque corpora ex planis constituunt, quod accidit contra scientias dicere mathematicas, perfacile est videre. Erat tamen æquum, aut non dimovere ipsas, aut credibilioribus rationibus, quam suppositiones sunt, dimovere. (5) Deinde patet, ejusdem esse sententiæ, solida quidem ex planis, ex lineis autem plana, et has ex punctis componi. Quæ si ita sint, non necesse est, partem lineæ lineam esse. Sed de hisce prius in sermonibus de motu consideravimus. Demonstrativus enim, indivisibiles nullas longitudines esse. (6) Quæ vero de naturalibus corporibus impossibilia accidit hisce dicere, qui lineas indivisibiles faciunt, parumper nunc etiam contemplerur. Ea namque impossibilia, quæ in illis accidunt, etiam in naturalibus sequuntur : at non omnia quæ in his sequuntur, in illis accidunt : propterea quod mathematica quidem abstractione dicuntur, naturalia vero additione. (7) Complura autem sunt, quæ indivisibilibus competere non possunt, naturalibus autem necessario competunt : ceu si quippiam indivisibile esse dixerimus. In indivisibili enim, divisibile esse non potest : affectus autem omnes, divisibiles dupliciter sunt : aut specie, aut per accidens. Specie quidem, ut coloris, album et nigrum : per accidens autem, si id, in quo est, divisibile sit. Quare qui sunt affectuum simplices, omnes hoc modo sunt divisibiles. (8) Quapropter impossibile ipsum in talibus est considerandum. Si igitur impossibile est, utraque parte ponderis nihil habente, totum habere pondus, sensibilia vero corpora, aut omnia, aut aliqua pondus habent, ceu terra, et aqua, ut et ipsi etiam dixerint : si punctum nihil ponderis habet, patet neque lineas ipsas habere; quodsi hæc non habent, neque plana etiam habent : quare neque corpus ullum ipsum habet. (9) At vero punctum pondus habere non posse, patet. Grave namque omne, gravius etiam, et leve levius aliquo esse potest. Gravius autem aut levius, fortasse non necesse est grave vel leve esse : quemadmodum et magnum quidem est majus, majus autem non omne magnum esse necesse est. Complura enim sunt quæ absolute quidem sunt parva, quibusdam autem aliis sunt majora. Si igitur quod quum grave sit, gravius est, id pondere majus esse necesse est : et omne grave divisibile sane erit. Punctum autem in-

Ἡ δὲ στιγμή ἀδιαίρετος ὑπόκειται. (10) Ἐτι εἰ τὸ μὲν βαρὺ πυκνὸν τι, τὸ δὲ κοῦφον μαλόν, ἔστι δὲ πυκνὸν μαλόν διαφέρων τῷ ἐν ἴσῳ ὄγκῳ πλείον ἐνυπάρχειν. Εἰ οὖν ἐστὶ στιγμή βαρεῖα καὶ κούφη, ἔσται καὶ πυκνὴ καὶ μαλόν. Ἀλλὰ τὸ μὲν πυκνὸν διαίρετόν, ἢ δὲ στιγμή ἀδιαίρετος. (11) Εἰ δὲ πᾶν τὸ βαρὺ ἢ μαλακὸν ἢ σκληρὸν ἀνάγκη εἶναι, βράδιον ἐκ τούτων ἀδύνατόν τι συναγαγεῖν. Μαλακὸν μὲν γὰρ τὸ εἰς ἑαυτὸ ὑπεῖκον, σκληρὸν δὲ τὸ μὴ ὑπεῖκον. Τὸ δὲ ὑπεῖκον διαίρετόν. (12) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκ μὴ ἐχόντων βάρους ἔσται βάρους. Τὸ τε γὰρ ἐπὶ πόσων συμβῆσεται τοῦτο καὶ ἐπὶ πῶων, πῶς διοριστοῦσι μὴ βουλόμενοι πλάττειν; καὶ εἰ πᾶν μείζον βάρους βάρους βάρει, συμβῆσεται καὶ ἕκαστον τῶν ἀμερῶν βάρους ἔχειν· εἰ γὰρ αἱ τέτταρες στιγμαὶ βάρους ἔχουσι, τὸ δ' ἐκ πλείονων ἢ τοδὶ βαρέος ὄντος βαρύτερον, τὸ δὲ βαρέος βαρύτερον ἀνάγκη βαρὺ εἶναι, ὥσπερ καὶ τὸ λευκοῦ λευκότερον λευκόν, ὥστε τὸ μείζον μᾶλλον στιγμή βαρύτερον ἔσται ἀφαιρεθέντος τοῦ ἴσου. Ὡστε καὶ ἡ μία στιγμή βάρους ἔξει. (13) Ἐτι εἰ μὲν τὰ ἐπίπεδα μόνον κατὰ γραμμὴν ἐνδέχεται συντίθεσθαι, ἄτοπον· ὥσπερ γὰρ καὶ γραμμὴ πρὸς γραμμὴν ἀμφοτέρως συντίθεται, καὶ κατὰ μήκος καὶ κατὰ πλάτος, δεῖ καὶ ἐπίπεδον ἐπιπέδῳ τὸν αὐτὸν τρόπον. Γραμμὴ δὲ δύναται γραμμῇ συντίθεσθαι κατὰ γραμμὴν ἐπιτιθεμένην, οὐ μὴν προστιθεμένην. Ἀλλὰ μὴν εἴ γε καὶ κατὰ πλάτος ἐνδέχεται συντίθεσθαι, ἔσται τι σῶμα δ' οὔτε στοιχεῖον οὔτε ἐκ στοιχείων συντιθέμενον ἐκ τῶν οὕτω συντιθεμένων ἐπιπέδων. (14) Ἐτι εἰ μὲν πλήθει βαρύτερα τὰ σώματα τὰ τῶν ἐπιπέδων, ὥσπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ διώρισται, δὴλον ὡς ἔξει καὶ ἡ γραμμὴ καὶ ἡ στιγμή βάρους· ἀνάλογον γὰρ πρὸς ἀλλήλα ἔχουσι, ὥσπερ καὶ πρότερον εἰρηξάμεν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτον διαφέρει τὸν τρόπον, ἀλλὰ τῷ τὴν μὲν γῆν εἶναι βαρὺ τὸ δὲ πῦρ κοῦφον, ἔσται καὶ τῶν ἐπιπέδων τὸ μὲν κοῦφον τὸ δὲ βαρὺ· καὶ τῶν γραμμῶν δὴ καὶ τῶν στιγμῶν ὡσαύτως· τὸ γὰρ τῆς γῆς ἐπίπεδον ἔσται βαρύτερον ἢ τὸ τοῦ πυρός. Ὅλως δὲ συμβαίνει ἢ μηδὲν ποτ' εἶναι μέγεθος, ἢ δύνασθαι γε ἀναιρεθῆναι, εἴπερ ὁμοίως ἔχει στιγμή μὲν πρὸς γραμμὴν, γραμμὴ δὲ πρὸς ἐπίπεδον, τοῦτο δὲ πρὸς σῶμα· πάντα γὰρ εἰς ἀλλήλα ἀναλυόμενα εἰς τὰ πρῶτα ἀναλυθήσεται· ὥστ' ἐνδέχεται ἂν στιγμὰς μόνον εἶναι, σῶμα δὲ μηθέν. (15) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ εἰ ὁ χρόνος ὁμοίως ἔχει, ἀναίροισι ἂν ποτε ἢ ἐνδέχεται ἀναιρεθῆναι· τὸ γὰρ νῦν τὸ ἀτομον οἶον στιγμή γραμμῆς ἐστίν. (16) Τὸ δ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ τοῖς ἐξ ἀριθμῶν συντιθεῖσι τὸν οὐρανόν· ἐνίοι γὰρ τὴν φύσιν ἐξ ἀριθμῶν συνιστάσιν, ὥσπερ τῶν Πυθαγορείων τινές· (17) τὰ μὲν γὰρ φυσικὰ σώματα φαίνεται βάρους ἔχοντα καὶ κούφότητα, τὰς δὲ μονάδας οὔτε σῶμα ποιεῖν οἶόν-
 50 τε συντιθεμένας οὔτε βάρους ἔχειν.

divisible supponunt esse. (10) Præterea, si grave quidem est densum, leve autem rarum, et, densum hoc a raro differt, quod æquali in mole plura ipsi insunt : si punctum sit grave ac leve, et densum nimirum et rarum erit. At densum quidem est divisibile, punctum autem dividi nequit. (11) Quodsi omne grave aut molle aut durum esse necesse est, impossibile aliquod ex his inferri facile potest. Est enim id molle, quod in se ipsum cedit : durum autem id quod non cedit. At quod cedit, divisibile esse constat. (12) At vero neque ex hisce quæ ponderis expertia sunt, pondus erit. In quot enim hoc atque in quibus accidat, quoniam modo definiunt, si haud fingere volunt? Et si omne majus pondere, pondus pondere majus est, etiam unumquodque sane partibus vacantium pondus habebit. Nam si puncta quattuor pondus habent, quod vero ex pluribus constat, quam hoc, gravi gravius est, atque quod gravius est, grave esse necesse est, perinde ut album est, quod albo albius est : id sane, quod majus est uno puncto, gravius erit æquali ablato. Quare et unum punctum pondus habebit. (13) Præterea, si plana solum ut lineæ componi possunt, absurdum esse videtur. Nam ut et linea ad lineam utroque modo, et per longitudinem et per latitudinem, componitur, sic et cum plano componi planum oportet : linea vero componi cum linea potest, si superponatur, non solum apponatur. At si per latitudinem etiam componi possunt, erit quippiam corpus, quod neque est elementum, neque ex elementis, si ex hoc pacto planis componatur. (14) Præterea, si planorum multitudine corpora sunt graviora, ut in Timæo est definitum : patet et lineam et punctum pondus habere : subeunt enim inter sese rationis similitudinem, ut prius etiam diximus. Sin vero non hoc differunt modo, sed ex eo quia terra quidem est grave, ignis autem leve : erit et planorum aliud grave, aliud leve, et linearum similiter et punctorum. Etenim terra: planum gravius erit, quam ignis planum. Omnino autem accidit, aut nullam unquam magnitudinem esse, aut tolli posse, si similiter se habet punctum quidem ad lineam, linea vero ad planum, et hoc ad corpus : omnia enim, si resolvantur, in ipsa resolvantur nimirum prima. Quare fieri potest ut sola sint puncta, corpus autem nullum. (16) Insuper si tempus etiam similiter sese habet, tolletur aliquando, vel tolli poterit. Ipsum enim nunc, individuum est, perinde atque lineæ punctum. (16) Idem et iis accidit qui ex numeris cælum componunt. Quidam enim ex numeris naturam constituunt, ut Pythagoricorum nonnulli. (17) Corpora namque naturalia pondus habere levitatemque videntur : unitates autem neque corpus facere compositæ, neque pondus habere possunt.

CAP. II.

Ἔστι δ' ἀναγκαῖον ὑπάρχειν κινήσιν τοῖς ἀπλοῖς σώμασι φύσει τινὰ πᾶσιν, ἐκ τῶνδε δῆλον. Ἐπει γὰρ κινούμενα φαίνεται, κινεῖσθαι γὰρ ἀναγκαῖον βία, εἰ μὴ οἰκείαν ἔχει κινήσιν· τὸ δὲ βία καὶ παρὰ φύσιν ταῦτον.

Ἄλλὰ μὴν εἰ παρὰ φύσιν ἔστι τις κίνησις, ἀνάγκη εἶναι καὶ κατὰ φύσιν, παρ' ἣν αὐτὴ· καὶ εἰ πολλαὶ αἱ παρὰ φύσιν, τὴν κατὰ φύσιν μίαν· κατὰ φύσιν μὲν γὰρ ἀπλῶς, παρὰ φύσιν δ' ἔχει πολλὰς ἕκαστον. (2) Ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς ἡρεμίας δῆλον· καὶ γὰρ ἡρεμεῖν ἀναγκαῖον ἢ βία ἢ κατὰ φύσιν· βία δὲ μένει οὐ καὶ φέρεται βία, καὶ κατὰ φύσιν οὐ κατὰ φύσιν. Ἐπει οὖν φαίνεται τι μένον ἐπὶ τοῦ μέσου, εἰ μὲν κατὰ φύσιν, δῆλον ὅτι καὶ ἡ φορὰ ἢ ἐνταῦθα κατὰ φύσιν αὐτῶ· εἰ δὲ βία, τί τὸ φέρεσθαι κωλύον; εἰ μὲν ἡρεμοῦν, τὸν αὐτὸν κυκλήσομεν λόγον· ἀνάγκη γὰρ ἢ κατὰ φύσιν εἶναι τὸ πρῶτον ἡρεμοῦν ἢ εἰς ἀπειρον εἶναι, ἔπερ ἀδύνατον· εἰ δὲ κινούμενον τὸ κωλύον φέρεσθαι, καθάπερ φησὶν Ἐμπεδοκλῆς τὴν γῆν ὑπὸ τῆς δίνης ἡρεμεῖν, ποῦ ἂν ἐφέρετο, ἐπειδὴ εἰς ἀπειρον ἀδύνατον· οὐθὲν γὰρ γίνεταί ἀδύνατον, τὸ δ' ἀπειρον διελθεῖν ἀδύνατον. Ἔστι δ' ἀνάγκη στήναι που τὸ φερόμενον, ἀκαεὶ μὴ βία μένειν ἀλλὰ κατὰ φύσιν. Εἰ δ' ἔστιν ἡρεμία κατὰ φύσιν, ἔστι καὶ κίνησις κατὰ φύσιν ἢ εἰς τοῦτον τὸν τόπον φορὰ. (3) Διὸ καὶ Λευκίππῳ καὶ Δημοκρίτῳ, τοῖς λέγουσιν αἰεὶ κινεῖσθαι τὰ πρῶτα σώματα ἐν τῷ κενῷ καὶ τῷ ἀπείρῳ, λεκτέον τίνα κινήσιν καὶ τίς ἢ κατὰ φύσιν αὐτῶν κινήσις. Εἰ γὰρ ἄλλο ὑπ' ἄλλου κινεῖται βία τῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ κατὰ φύσιν ἀνάγκη τινὰ εἶναι κινήσιν ἕκαστου, παρ' ἣν ἢ βία εἰς ἔστιν· καὶ δεῖ τὴν πρώτην κινῶσαν μὴ βία κινεῖν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν· εἰς ἀπειρον γὰρ εἴσιν, εἰ μὴ τι ἔσται κατὰ φύσιν κινῶν πρῶτον, ἀλλ' αἰεὶ τὸ πρότερον βία κινούμενον κινήσει. (4) Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο συμβαίνειν ἀναγκαῖον κἂν εἴ, καθάπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραπται, πρὶν γενέσθαι τὸν κόσμον ἐκινεῖτο τὰ στοιχεῖα ἀτάκτως. Ἀνάγκη γὰρ ἢ βία εἶναι τὴν κινήσιν ἢ κατὰ φύσιν. Εἰ δὲ κατὰ φύσιν ἐκινεῖτο, ἀνάγκη κόσμον εἶναι, ἐάν τις βούληται θεωρεῖν ἐπιστήσας· τό τε γὰρ πρῶτον κινῶν ἀνάγκη κινεῖν αὐτό, κινούμενον κατὰ φύσιν, καὶ τὰ κινούμενα μὴ βία, ἐν τοῖς οἰκείοις ἡρεμοῦντα τόποις, ποιεῖν ἤνπερ ἔχουσι νῦν τάξιν, τὰ μὲν βάρους ἔχοντα ἐπὶ τὸ μέσον, τὰ δὲ κουφότητα ἀπὸ τοῦ μέσου· ταύτην δ' ὁ κόσμος ἔχει τὴν διάταξιν. (5) Ἔτι δὲ τοσοῦτον ἐπανεῖροι' ἂν τις, πότερον δυνατὸν ἢ οὐχ οἶόντ' ἦν κινούμενα ἀτάκτως καὶ μίγνυσθαι τοιαύτας μίξεις ἔνια, ἐξ ὧν συνίσταται τὰ κατὰ φύσιν συνιστάμενα σώματα, λέγω δ' οἷον ὀστᾶ καὶ σάρκας, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς φησὶ γίνεσθαι ἐπὶ τῆς φιλόττος· λέγει γὰρ ὧς

Πολλὰ μὲν κόρσαι ἀναύχενες ἐβλάστησαν.

(6) Τοῖς δ' ἀπειρα ἐν ἀπείρῳ τὰ κινούμενα ποιῶσιν, εἰ

Esse autem necessarium, corporibus simplicibus natura motum aliquem universis competere, ex hisce dilucidum fiet. Nam quum moveri ea manifestum sit, vi nimium moveri necesse est, si proprium motum non habent. Idem vero est, vi moveri, et præter naturam. At si præter naturam est aliquis motus, etiam secundum naturam esse necesse est, præter quam ille est. Et si multi sunt ii qui præter naturam sunt, unum eum esse qui est secundum naturam, necesse est. Unumquodque enim secundum quidem naturam simpliciter se habet, præter naturam autem multos habet motus. (2) Præterea ex quiete hoc idem patet. Etenim aut vi aut secundum naturam quiescant necesse est. Vi autem ibi manent, quo et vi feruntur: et secundum naturam ibi manent, quo secundum naturam feruntur. Quum igitur manifestum sit aliqui in medio manere, si secundum naturam, patet etiam lationem qua huc fertur, secundum naturam ipsi competere. Sin vi, quid est quod prohibet ferri? Si enim id quod prohibet ferri, quiescit, eadem verba sane volumus. Aut enim id quod primum quiescit, secundum naturam quiescit, aut in infinitum abibitur: quod quidem est impossibile. Sin movetur, ut Empedocles terram quiescere dicit conversione, aliquem in locum sane moveretur, quum impossibile sit in infinitum ferri. Nullum enim impossibile fit: impossibile est autem, infinitum transire. Quare stet alicubi quod fertur, et illic non vi maneat, sed secundum naturam, necesse est. Quodsi est secundum naturam quies, et motus erit secundum naturam ea latio qua ad hunc fertur locum. (3) Quapropter et Leucippus dicat oportet, atque Democritus, qui prima corpora semper in vacuo infinitoque moveri dicunt, primum motu moveantur, et quis sit ipsorum secundum naturam motus. Nam si elementorum aliud ab alio vi movetur, secundum naturam etiam aliquem uniuscujusque motum esse necesse est, præter quem est is qui violentus est: et id quod primum movet, non vi sed secundum naturam movere oportet. In infinitum enim abibitur, si non erit quicquam primum movens secundum naturam, sed semper ipsum prius vi subiens motum movebit. (4) Hoc idem accidat necesse est, etiam si, ut in Timæo est scriptum, elementa inordinate movebantur antea quam mundus ortus esset. Motum enim aut violentum, aut secundum naturam esse, necesse est. Quodsi secundum naturam movebantur, mundum esse necesse est, si quispiam vellet cum diligentia contemplari. Primum namque movens movere sese necesse est, ipsum secundum naturam subiens motum: et ea quæ moventur, non vi, in suis quiescentia locis, eum, quem nunc habent, ordinem facere: ea quidem quæ pondus habent, ad medium; ea vero quæ levitatem habent, a medio suapte pergantia nutu. Hunc autem ordinem mundus habet. (5) Præterea, tantum quispiam interrogaverit, fieri poterit, an non poterit, ut inordinate subeuntia motum, talibus etiam mistionibus aliqua miscantur, ex quibus ea corpora constant, quæ secundum naturam constituuntur: ossa, inquam, et caro, et istiusmodi cetera, quemadmodum Empedocles in concordia fieri dicit: ait enim,

Multa quidem capita exstiterunt sine collo.

(6) Apud eos autem qui infinita in infinito ea quæ moven-

μὲν ἐν τῷ κινεῖν, ἀνάγκη μίαν φέρεσθαι φορὰν, ὥστ' οὐκ ἀτάκτως κινήθησεται, εἰ δ' ἄπειρα τὰ κινεῖντα, καὶ τὰς φορὰς ἀναγκαῖον ἀπείρου εἶναι· εἰ γὰρ πεπερασμέναι, τάξις τις ἔσται· οὐ γὰρ τῷ μὴ φέρεσθαι εἰς τὸ αὐτὸ ἢ ἀταξία συμβαίνει· οὐδὲ γὰρ νῦν εἰς τὸ αὐτὸ φέρεται πάντα, ἀλλὰ τὰ συγγενῆ μόνον. (7) Ἐτι τὸ ἀτάκτως οὐθέν ἐστιν ἕτερον ἢ τὸ παρὰ φύσιν· ἢ γὰρ τάξις ἢ οἰκεία τῶν αἰσθητῶν φύσις ἐστίν. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο ἄτοπον καὶ ἀδύνατον, τὸ ἄπειρον ἀτακτον εἶχει κίνησιν· ἔστι γὰρ ἡ φύσις ἐκείνη τῶν πραγμάτων οἷαν ἔχει τὰ πλείω καὶ τὸν πλείω χρόνον· συμβαίνειν οὖν αὐτοῖς τούναντιον τὴν μὲν ἀταξίαν εἶναι κατὰ φύσιν, τὴν δὲ τάξιν καὶ τὸν κόσμον παρὰ φύσιν· καίτοι οὐδὲν ὡς ἔτυχε γίνονται τῶν κατὰ φύσιν. (8) Ἔοικε δὲ τοῦτό γε αὐτὸ καλῶς Ἀναξαγόρας λαθεῖν· ἐξ ἀκινήτων γὰρ ἄρχεται κοσμοποιεῖν. Πειρῶνται δὲ καὶ οἱ ἄλλοι συγκρίνοντές πως πάλιν κινεῖν καὶ διακρίνειν. Ἐκ διεστῶτων δὲ καὶ κινουμένων οὐκ εὐλογον ποιεῖν τὴν γένεσιν. Διὸ καὶ Ἐμπεδοκλῆς παραλείπει τὴν ἐπὶ τῆς φιλότῃτος· οὐ γὰρ ἂν ἠδύνατο συστήσαι τὸν οὐρανὸν ἐκ κευχωρισμένων μὲν κατασκευαζῶν, σύγκρισιν δὲ ποιῶν διὰ τὴν φιλότῃτα· ἐκ διακεκριμένων γὰρ συνέστηκεν ὁ κόσμος τῶν στοιχείων. Ὅστ' ἀναγκαῖον γίνεσθαι ἐξ ἐνός καὶ συγκεκριμένου. (9) Ὅτι μὲν τοίνυν ἐστὶ φυσικὴ τις κίνησις ἐκάστου τῶν σωμάτων, ἣν οὐ βία κινεῖνται οὐδὲ παρὰ φύσιν, φανερόν ἐκ τούτων· ὅτι δ' ἓνια ἔχει ἀναγκαῖον ῥοπήν βάρους καὶ κουφότητος, ἐκ τῶνδε δῆλον. Κινεῖσθαι μὲν γὰρ φαμεν ἀναγκαῖον εἶναι· εἰ δὲ μὴ ἔξει φύσει ῥοπήν τὸ κινεῖντομεν, ἀδύνατον κινεῖσθαι ἢ πρὸς τὸ μέσον ἢ ἀπὸ τοῦ μέσου. Ἔστω γὰρ τὸ μὲν ἐφ' οὗ Α ἀβαρές, τὸ δ' ἐφ' οὗ Β βάρος ἔχον, ἐνηνέχθω δὲ τὸ ἀβαρές τὴν ΓΔ, τὸ δὲ Β ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ τὴν ΓΕ· μεῖζω γὰρ οἰσθήσεται τὸ βάρος ἔχον. Ἐὰν δὲ διαιρεθῇ τὸ σῶμα τὸ ἔχον βάρος ὡς ἡ ΓΕ πρὸς τὴν ΓΔ (δυνατὸν γὰρ οὕτως εἶναι πρὸς τι τῶν ἐν αὐτῷ μορίων), εἰ τὸ ὅλον φέρεται τὴν ὅλην τὴν ΓΕ, τὸ μόριον ἀνάγκη ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τὴν ΓΔ φέρεσθαι, ὥστε ἴσον οἰσθήσεται τὸ ἀβαρές καὶ τὸ βάρος ἔχον· ἄπειρον ἀδύνατον. Ὅ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ κουφότητος. (10) Ἐτι δ' εἰ ἔσται τι σῶμα κινούμενον μήτε κουφότητα μήτε βάρος ἔχον, ἀνάγκη τοῦτο βία κινεῖσθαι, βία δὲ κινούμενον ἄπειρον ποιεῖν τὴν κίνησιν. Ἐπεὶ γὰρ δύναμις τις ἢ κινεῖσθαι, τὸ δ' ἑλαττον καὶ τὸ κουφότερον ὑπὸ τῆς αὐτῆς δυνάμεως πλείον κινήθησεται, κενήσθω τὸ μὲν ἐφ' οὗ Α, τὸ ἀβαρές, τὴν ΓΕ, τὸ δ' ἐφ' οὗ Β, τὸ βάρος ἔχον, ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ τὴν ΓΔ. Διαιρεθέντος δὲ τοῦ βάρους ἔχοντος σώματος ὡς ἡ ΓΕ πρὸς τὴν ΓΔ, συμβῆσεται τὸ ἀφαιρούμενον ἀπὸ τοῦ βάρους ἔχοντος σώματος τὴν ΓΕ φέρεσθαι ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἐπεὶ περὶ τὸ ὅλον ἐφέρετο τὴν ΓΔ. Τὸ γὰρ τάχος ἔξει τὸ τοῦ ἐλάττονος πρὸς τὸ τοῦ μεῖζονος ὡς τὸ μεῖζον σῶμα πρὸς τὸ ἑλαττον. Ἴσον ἄρα τὸ ἀβαρές οἰσθήσεται σῶμα καὶ τὸ βάρος ἔχον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. Τοῦτο δ' ἀδύνατον· ὥστ' ἐπεὶ παντὸς τοῦ προστεθέντος

tur, faciunt : si unum est id quod movet, uno moveantur motu necesse est ; quare non sine ordine movebuntur. Sin vero ea quæ movent, sunt infinita, etiam lationes infinitas esse necesse est. Nam si finite sint, ordo quidam erit. Non enim quia in idem non feruntur, inordinatio accidit ; neque enim nunc in idem universa feruntur, sed ea tantum quæ ejusdem generis sunt. (7) Præterea, inordinate quippiam fieri, nil aliud est quam fieri præter naturam. Ordo enim proprius, sensibilium natura mirum est. At vero et hoc absurdum est ac impossibile, infinitum, inquam, inordinatum motum habere. Est enim ea natura rerum, quam plures et pluri tempore habent. Contrarium igitur ipsis accidit, inordinationem quidem esse secundum naturam, ordinem vero et mundum præter naturam. Atqui nihil eorum quæ sunt secundum naturam, fit forte fortuna. (8) Videtur autem Anaxagoras hoc ipsum bene accepisse. Ex immobilibus enim incipit conficere mundum. Enituntur autem et ceteri, congregantes, aliquo modo rursus movere ac segregare. Ex distantibus autem ac subeuntibus motum generationem facere, non est consonum rationi. Quapropter et Empedocles omittit eum motum, qui est in concordia. Non enim cælum constituere potuisset, ex separatis quidem extruens, ob concordiam autem faciens congregationem. Ex segregatis enim elementis mundus est constitutus. Quare ex uno fiat, et congregato, necesse est. (9) Naturalem igitur motum uniuscujusque corporum esse, quo non vi moventur, neque præter naturam, ex his quæ diximus, patuit. Esse autem necessarium, ponderis nonnulla corpora momentum ac levitatis habere, ex his dilucidum fiet. Dicimus enim, necessarium esse moveri. Si vero id quod movetur, momentum natura non habet, fieri non potest ut aut e medio aut ad medium moveatur. Sit enim α quidem pondere carens, β vero habeat pondus, atque transeat α quidem $\gamma\delta$ spatium, β vero æquali in tempore spatium $\gamma\epsilon$: per majus enim spatium, id quod pondus habet, feretur. Si igitur corpus quod habet pondus, ea ratione dividatur qua se habet $\gamma\epsilon$ spatium ad $\gamma\delta$ (potest enim ad partium suarum aliquam sic se habere, ut $\gamma\epsilon$ se habeat ad $\gamma\delta$), si totum per totum $\gamma\epsilon$ fertur, pars eodem tempore per $\gamma\delta$ feratur, necesse est. Quare id quod pondere vacat, et id quod est ponderis particeps, per æquale spatium tempore eodem feretur : quod impossibile est. Eadem et in levitate ratio locum habet. (10) Præterea, si quodpiam corpus et ponderis expers, et levitatis, motum subibit, vi moveatur necesse est. Si vero vi moveatur, infinitum efficit motum. Nam quum potentia quædam sit ea quæ movet, id autem quod est minus ac levius, plus ab eadem potentia moveatur : sit motum α quidem pondere carens per $\gamma\epsilon$ spatium, β vero pondus, æquali in tempore per $\gamma\delta$. Si igitur divisum fuerit id quod pondus habet, ea ratione quam $\gamma\epsilon$ ad $\gamma\delta$ habet, fiet ut id quod auferetur ab eo quod pondus habet, æquali in tempore per $\gamma\epsilon$ feratur, quoniam totum per $\gamma\delta$ movebatur. Celeritas enim minoris ad celeritatem majoris ita sese habebit, ut majus corpus se habeat ad minus. Per æquale ergo spatium et id quod pondere vacat, et id quod est ponderis particeps, tempore eodem feretur : quod quidem fieri nequit. Quare si omni quovis proposito per majus spatium

μειζον κινήσεται διάστημα τὸ ἀβαρές, ἀπειρον ἂν φέ-
 ροιτο. Φανερόν οὖν ὅτι ἀνάγκη πᾶν σῶμα βάρος ἔχειν
 ἢ κουφότητα τὸ διωρισμένον. (11) Ἐπει δὲ φύσις μὲν
 ἐστὶν ἢ ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσα κινήσεως ἀρχή, δύναμις
 5 δ' ἢ ἐν ἄλλῳ ἢ ἄλλο, κίνησις δὲ ἢ μὲν κατὰ φύσιν ἢ δὲ
 βίαιος πᾶσα, τὴν μὲν κατὰ φύσιν, οἷον τῷ λίθῳ τὴν
 κάτω, θάττον ποιήσει τὸ κατὰ δύναμιν, τὴν δὲ παρὰ
 φύσιν ὄλως αὐτή. Πρὸς ἀμφοτέρα δὲ ὥσπερ ὄργανῳ
 10 χρῆται τῷ ἀέρι πέφυκε γὰρ οὗτος καὶ κοῦφος εἶναι καὶ
 βαρὺς. Τὴν μὲν οὖν ἄνω ποιήσει φορὰν ἢ κοῦφος,
 ὅταν ὠσθῇ καὶ λάβῃ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς δυνάμεως, τὴν
 δὲ κάτω πάλιν ἢ βαρὺς ὥσπερ γὰρ ἐναφάψασα παρα-
 15 δίδωσιν ἐκατέρω. Διὸ καὶ οὐ παρακολουθοῦντος τοῦ
 κινήσαντος φέρεται τὸ βία κινήθην. Εἰ γὰρ μὴ τοιοῦτον
 15 τὸ σῶμα ὑπῆρχεν, οὐκ ἂν ἦν ἢ βία κίνησις. Καὶ
 τὴν κατὰ φύσιν δ' ἐκάστου κίνησιν συνεπουρίζει τὸν
 αὐτὸν τρόπον. Ὅτι μὲν οὖν ἄπαν ἢ κοῦφον ἢ βαρὺ,
 καὶ πῶς αἰ παρὰ φύσιν ἔχουσι κινήσεις, ἐκ τούτων
 φανερόν. (12) Ὅτι δ' οὔτε πάντων ἐστὶ γένεσις οὐδ'
 20 ἀπλῶς οὐδενός, δῆλον ἐκ τῶν προειρημένων· ἀδύνατον
 γὰρ παντός σώματος εἶναι γένεσιν, εἰ μὴ καὶ κενόν
 εἶναι τι δυνατόν κεχωρισμένον ἐν ᾧ γὰρ ἔσται τόπω
 τὸ γινόμενον, εἰ ἐγένετο, ἐν τούτῳ πρότερον τὸ κενόν
 ἀναγκαῖον εἶναι σώματος μηθενός ὄντος. Ἄλλο μὲν
 25 γὰρ ἐξ ἄλλου σῶμα γίνεσθαι δυνατόν, οἷον ἐξ ἀέρος
 πῦρ, ὄλως δ' ἐκ μηδενός ἄλλο προϋπάρχοντος μεγέθους
 ἀδύνατον· μάλιστα μὲν γὰρ ἐκ δυνάμει τινός ὄντος σώ-
 ματος ἐνεργεία γένοιτ' ἂν σῶμα. Ἄλλ' εἰ τὸ δυνάμει
 30 ὄν σῶμα μηθέν ἐστὶν ἄλλο σῶμα ἐνεργεία πρότερον,
 κενόν ἔσται κεχωρισμένον.

id movebitur quod pondere caret, per infinitum utique ferri
 potest. Patet igitur, omne definitum corpus, pondus aut
 levitatem habere. (11) Quum autem natura quidem id
 sit principium motus, quod est in ipso, potentia autem id
 quod est in alio, ut aliud est; atque motus alius sit secundum
 naturam, alius violentus: naturalem quidem motum
 celerius faciet id quod potentia movet, ut eum quo lapis de-
 orsum fertur; eum autem qui est præter naturam, omnino
 potentia ipsa. Ad utrumque autem utitur aere ipso ut
 instrumento: est enim hic aptus et levis esse et gravis.
 Lationem igitur eam qua sursum itur, faciet uti levis, quum
 pulsus fuerit principiumque sumpserit a potentia ipsa:
 lationem autem eam qua descenditur, faciet uti gravis;
 potentia enim, quasi vim impressam tradit utrique. Qua-
 propter et non sequente eo quod movit, id fertur quod
 præter naturam est motum. Si enim non tale quid corpus
 esset, violentus motus sane non esset. Motum etiam sec-
 undum naturam cuiusque, modo eodem adjuvat. Omne
 igitur corpus aut leve esse, aut grave, et quomodo sese
 habeant in hisce motus præter naturam, ex iis quæ dixi-
 mus, patet. (12) Est autem manifestum ex dictis, neque
 omnium neque nullius simpliciter generationem corporis
 esse. Impossibile est enim, universi corporis generatio-
 nem esse, si non et vacuum esse quid separatum potest.
 Quo enim in loco id quod generatur, erit, quum fuerit
 ortum, in hoc prius vacuum esse, si nullum sit corpus,
 necesse est. Aliud enim ex alio corpus fieri potest, velut ex
 aere ignis: sed omnino ex nulla alia antecedente magni-
 tudine fieri impossibile est. Maxime enim ex potentia-cor-
 pore, corpus-actu fieri potest. Sed si id quod est potentia-
 corpus, non est prius aliud corpus-actu, separatum va-
 cuum erit.

CAP. III.

Ἀοπίον δ' εἰπεῖν τίνων τέ ἐστὶ γένεσις σωμάτων,
 καὶ διὰ τί ἐστὶν. Ἐπει οὖν ἐν ἅπασιν ἢ γνώσις διὰ
 τῶν πρώτων, πρώτα δὲ τῶν ἐνυπαρχόντων τὰ στοιχεῖα,
 35 σκεπτόν ποῖα τῶν τοιούτων σωμάτων ἐστὶ στοιχεῖα,
 καὶ διὰ τί ἐστὶν, ἔπειτα μετὰ ταῦτα πόσα τε καὶ ποῖ
 ἄττα. (2) Τοῦτο δ' ἔσται φανερόν ὑποθεμένοις τίς ἐστὶν
 ἢ τοῦ στοιχείου φύσις. Ἐστω δὴ στοιχεῖον τῶν σω-
 μάτων, εἰς δ' ἄλλα σῶματα διαιρεῖται, ἐνυπάρχον
 δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ· τοῦτο γὰρ ποτέρω, ἔτι ἀμφισβη-
 40 τήσιμον. Αὐτὸ δ' ἐστὶν ἀδιαίρετον εἰς ἕτερα τῶν εἰδει-
 τοιούτων γὰρ τι τὸ στοιχεῖον ἅπαντες καὶ ἐν ἅπασιν
 βούλονται λέγειν. (3) Εἰ δὴ τὸ εἰρημένον ἐστὶ στοι-
 χεῖον, ἀνάγκη εἶναι ἄττα τοιαῦτα τῶν σωμάτων. Ἐν
 μὲν γὰρ σαρκὶ καὶ ξύλῳ καὶ ἐκάστῳ τῶν τοιούτων
 45 ἐνεστί δυνάμει πῦρ καὶ γῆ· φανερά γὰρ ταῦτα ἐξ ἐκεί-
 νων ἐκκρινόμενα. Ἐν δὲ πυρὶ σὰρξ ἢ ξύλον οὐκ ἐνυ-
 πάρχουσιν, οὔτε κατὰ δύναμιν οὔτε κατ' ἐνεργείαν
 ἐξεκρίνετο γὰρ ἂν. Ὅμοίως δ' οὐδ' εἰ ἐν τι μόνον εἴη
 50 τοιοῦτον, οὐδ' ἐν ἐκείνῳ· οὐ γὰρ ἔσται σὰρξ ἢ ὅσπου
 ἢ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν, οὐπω φατίον ἐνυπάρχων δυνάμει,
 ἀλλὰ προσθεωρητέον τίς ὁ τρόπος τῆς γενέσεως. Ἄναξ-
 αγόρας δ' Ἐμπεδοκλεῖ ἐναντίως λέγει περὶ τῶν στοι-

Restat autem dicere, quorum sit corporum generatio, et
 quam ob causam sit. Quum igitur in omnibus cognitio sit
 per prima; prima vero eorum quæ insunt, sint elementa:
 prius quænam, et cur sint talium corporum elementa,
 deinde quot et qualia sint, considerandum esse videtur.
 (2) Hoc autem dilucidum fuerit, si supposuerimus quænam
 sit ipsius elementi natura. Sit igitur id corporum elementum,
 in quod cetera corpora dividuntur, in quibus inest poten-
 tia, aut actu. Hoc enim utro modo se habeat, adhuc ambi-
 gitur. Ipsum autem est in forma diversa indivisibile. Tale
 quid enim omnes ipsum elementum et in omnibus dicere
 volunt. (3) Quodsi id quod est dictum, est elementum,
 talia quædam corporum esse necesse est. In carne enim
 ac ligno, et similibus, inest potentia ignis atque terra.
 Manifeste enim ex illis hæc segregantur. In igne autem
 caro aut lignum non inest, neque potentia, neque actu: si
 enim inesset, segregaretur. Similiter neque si unum quid so-
 lum sit tale, in illo est: neque enim si caro, aut os, aut
 quodvis ceterorum erit, inesse potentia continuo est dicen-
 dum: sed antea quisnam sit generationis modus, est con-
 templandum. Anaxagoras autem de elementis contrario
 modo atque Empedocles dicit. Hic enim ignem et terram,

χειών. Ὁ μὲν γὰρ πῦρ καὶ γῆν καὶ τὰ σύστοιχα
τούτοις στοιχεῖα φησὶν εἶναι τῶν σωμάτων καὶ συγκεῖ-
σθαι πάντ' ἐκ τούτων, Ἀναξαγόρας δὲ τούναντιον τὰ
γὰρ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα (λέγω δ' οἷον σάρκα καὶ ὄστυν
καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον), ἀέρα δὲ καὶ πῦρ μίγμα
τούτων καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων πάντων· εἶναι γὰρ
ἐκάτερον αὐτῶν ἐξ ἀοράτων ὁμοιομερῶν πάντων ἡθρο-
σμένων. Διὸ καὶ γίνεσθαι πάντ' ἐκ τούτων· τὸ γὰρ
πῦρ καὶ τὸν αἰθέρα προσαγορεύει ταυτό, Ἐπεὶ δ' ἔστι
παντός φυσικοῦ σώματος κίνησις οἰκεία, τῶν δὲ κινή-
σεων αἱ μὲν ἀπλαῖ αἱ δὲ μικταί, καὶ αἱ μὲν μικταὶ
τῶν μικτῶν αἱ δὲ ἀπλαῖ τῶν ἀπλῶν εἰσὶ, φανερόν ὅτι
ἔσται ἅττα σώματα ἀπλᾶ· εἰσὶ γὰρ καὶ κινήσεις ἀπλαῖ.
Ἵστε δῆλον καὶ ὅτι ἔστι στοιχεῖα καὶ διὰ τί ἔστιν.

CAP. IV.

15 Πότερον δὲ πεπερασμένα ἢ ἄπειρα, καὶ εἰ πεπερα-
σμένα, πόσα τὸν ἀριθμόν, ἐπόμενον ἂν εἴη σκοπεῖν.
Πρῶτον μὲν οὖν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄπειρα, καθάπερ οἰονταί
τινες, θεωρητέον, καὶ πρῶτον τοὺς πάντα τὰ ὁμοιο-
μερῆ στοιχεῖα ποιοῦντας, καθάπερ Ἀναξαγόρας. Οὐθεις
20 γὰρ τῶν οὕτως ἀξιούτων ὀρθῶς λαμβάνει τὸ στοιχεῖον·
ὀρθῶμεν γὰρ πολλὰ καὶ τῶν μικτῶν σωμάτων εἰς ὁμοιο-
μερῆ διαίρουμένα, λέγω δ' οἷον σάρκα καὶ ὄστυν καὶ
ξύλον καὶ λίθον. Ὅστ' εἶπερ τὸ σύνθετον οὐκ ἔστι
στοιχεῖον, οὐχ ἅπαν ἔσται τὸ ὁμοιομερῆ στοιχεῖον,
25 ἀλλὰ τὸ ἀδιαίρετον εἰς ἕτερα τῶ εἶδει, καθάπερ εἰρηται
πρότερον. (2) Ἐτι δ' οὐδ' οὕτως λαμβάνοντας τὸ στοι-
χεῖον ἀνάγκη ποιεῖν ἄπειρα· πάντα γὰρ ταῦτα ἀποδο-
θῆσεται καὶ πεπερασμένων ὄντων, εἴαν τις λάβῃ τὸ
αὐτὸ γὰρ ποιήσει, κἂν δύο ἢ τρία μόνον ἢ τοιαῦτα,
30 καθάπερ ἐπιχειρεῖ καὶ Ἐμπεδοκλῆς. (3) Ἐπεὶ γὰρ
καὶ ὡς αὐτοῖς συμβαίνει μὴ πάντα ποιεῖν ἐξ ὁμοιομε-
ρῶν (πρόσωπον γὰρ οὐκ ἐκ προσώπων ποιοῦσιν, οὐδ'
ἄλλο τῶν κατὰ φύσιν ἐσχηματισμένων οὐθέν), φανερόν
ὅτι πολλῶ βέλτιον πεπερασμένας ποιεῖν τὰς ἀρχάς,
35 καὶ ταύτας ὡς ἐλαχίστας πάντων γε τῶν αὐτῶν μελ-
λόντων δείκνυσθαι, καθάπερ ἀξιοῦσι καὶ οἱ ἐν τοῖς
μαθήμασιν· αἱ γὰρ τὰς πεπερασμένας λαμβάνουσι
ἀρχάς ἢ τῶ εἶδει ἢ τῶ ποσῶ. (4) Ἐτι εἰ σῶμα σώ-
ματος ἕτερον λέγεται κατὰ τὰς οἰκείας διζφοράς, αἱ δὲ
40 τῶν σωμάτων διαφοραὶ πεπερασμέναί (διαφέρουσι
γὰρ τοῖς αἰσθητοῖς, ταῦτα δὲ πεπεράνται· δεῖ δὲ τοῦτο
δειχθῆναι), φανερόν ὅτι καὶ τὰ στοιχεῖα ἀνάγκη πε-
περασμένα εἶναι. (5) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς ἕτεροί τινες
λέγουσιν, οἷον Λεῦκιππος τε καὶ Δημόκριτος δ' Ἄβδη-
45 ρίτης, εὐλόγα τὰ συμβαίοντα· φασὶ γὰρ εἶναι τὰ πρῶτα
μεγέθη πλήθει μὲν ἄπειρα μεγέθει δὲ ἀδιαίρετα, καὶ
οὐτ' ἐξ ἐνός πολλὰ γίνεσθαι οὐτ' ἐκ πολλῶν ἓν, ἀλλὰ
τῆ τούτων συμπλοκῇ καὶ περιπλέξει πάντα γενῆσθαι.
Τρόπον γὰρ τινα καὶ οὗτοι λέγειν. Καὶ πρὸς τούτους,
60 ἀριθμοὺς καὶ ἐξ ἀριθμῶν· καὶ γὰρ εἰ μὴ σαφῶς δηλοῦ-
σιν, ὁμως τοῦτο βούλονται λέγειν. Καὶ πρὸς τούτους,
εἰπερ διαφέρει τὰ σώματα σχήμασιν, ἄπειρα δὲ τὰ

ceteraque ejusdem seriei corpora, elementa corporum esse,
ac omnia ex hisce constare dicit: Anaxagoras vero contra-
rium asserit. Ea enim quæ sunt similium partium, car-
nem, inquam, et os, et quæque talium, elementa esse
dicit; aerem autem, et ignem, horum ac ceterorum omnium
seminum mixturam esse. Utrumque enim ipsorum, ex uni-
versis invisibilibus similium partium congregatis esse dicit.
Quapropter et omnia ex his esse censet: ignem enim et
ætherem idem appellat. Quum autem omnis naturalis cor-
poris sit proprius motus, motus autem partim simplices
sint, partim mixti, et mixtorum sint mixti, simplicium sim-
plices; patet, corpora simplicia quædam esse. Sunt enim
et simplices motus. Quare et elementa esse, et cur elementa
sint, constat.

Consequens autem est, utrum sint finita, an infinita, et
si finita sint, quem numerum subeant, considerare ac
contemplari. Primum igitur infinita non esse, ut quidam
arbitrantur, contemplandum esse videtur. Et primum eos,
qui universa, quæ sunt similium partium, elementa faci-
ciunt, ut Anaxagoras, in medium afferamus. Nemo enim
eorum qui ita censent, recte accipit elementum. Videmus
enim et multa mixtorum corporum, ut carnem, ossa, la-
pidem, lignum, in similes dividi partes. Quare si compo-
situm non est elementum, non omne quod est similium
partium, est elementum, sed id quod in diversa specie di-
vidi nequit, ut antea diximus. (2) Præterea, neque sic
elementum sumentes, facere infinita necesse est: omnia
enim eadem reddentur, etiamsi si sunt finita, si quis sum-
pserit. Idem enim faciet, etsi duo vel tria talia solum sint, ut
et Empedocles facere conatur. (3) Quum enim ipsis et hoc
pacto non omnia ex similes partes habentibus facere acci-
dit (faciem enim non ex faciebus faciunt, nec aliud quic-
quam eorum quæ secundum naturam sunt figurata), patet
longe melius esse, principia facere finita, et hæc quam mi-
nima, si eadem omnia demonstrari possint, quemadmodum
et Mathematici censent. Semper enim aut forma aut quan-
titate, finita principia sumunt. (4) Præterea, si corpus a
corpore diversum propriis differentis dicitur, corporum
autem differentis sunt finitæ (ipsis enim sensibilibus dif-
ferunt, atque hæc sunt finita, quod quidem demonstratur
oportet); patet et elementa necessario esse finita. (5) At
vero neque, ut alii quidam dicunt, velut Leucippus et Ab-
derites Democritus, ea quæ accidunt, consentanea sunt ra-
tioni. Primas enim magnitudines multitudine quidem in-
finitas, magnitudine autem indivisibiles esse dicunt: et
neque ex una multa fieri, neque ex multis unum, sed ha-
rum complexione et circumplexione omnia gesserari. Et hi
namque quodam modo numeros universa quæ sunt, atque ex
numeris faciunt. Etsi enim non dilucide dicunt, hoc tamen
dicere volunt. Et insuper, quum figuris corpora differant,
figuræ vero sint infinitæ, infinita et ipsa simplicia corpora

σχήματα, ἄπειρα καὶ τὰ ἀπλᾶ σώματά φασιν εἶναι. Ἰσοῖον δὲ καὶ τὴν ἐκάστω τῶν σχήμα τῶν στοιχείων, οὐθὲν ἐπιδιώρισαν, ἀλλὰ μόνον τῷ πυρὶ τὴν σφαῖραν ἀπέδωκαν· αἶρα δὲ καὶ ὕδωρ καὶ τᾶλλα μεγέθει καὶ μικρότητι διείλον, ὡς οὖσαν αὐτῶν τὴν φύσιν ὄν πανσπερμῖαν πάντων τῶν στοιχείων. (6) Πρῶτον μὲν οὖν καὶ τούτοις ταῦτὸν ἀμάρτημα τὸ μὴ πεπερασμένως λαθεῖν τὰς ἀρχάς, ἐξ ὧν ἅπαντα ταῦτὰ λέγειν. Ἔτι δ' εἰ μὴ ἄπειροι τῶν σωμάτων αἱ διαφοραὶ, δῆλον ὅτι οὐκ ἔσται τὰ στοιχεῖα ἄπειρα. Πρὸς δὲ τούτοις ἀνάγκη μάχεσθαι ταῖς μαθηματικαῖς ἐπιστήμαις ἅτομα σώματα λέγοντας, καὶ πολλὰ τῶν ἐνδοξῶν καὶ τῶν φαινομένων κατὰ τὴν αἴσθησιν ἀναιρεῖν, περὶ ὧν εἴρηται πρότερον ἐν τοῖς περὶ χρόνου καὶ κινήσεως. (7) Ἄμα δὲ καὶ ἐναντία λέγειν αὐτοὺς αὐτοῖς ἀνάγκη· ἀδύνατον γὰρ ἀτόμων ὄντων τῶν στοιχείων μεγέθει καὶ μικρότητι διαφέρειν αἶρα καὶ γῆν καὶ ὕδωρ· οὐ γὰρ ὁῶν' ἐξ ἀλλήλων γίνεσθαι· ὑπολείπει γὰρ ζεῖ τὰ μέγιστα σώματα ἐκκρινόμενα, φασὶ δ' οὕτως γίνεσθαι ὕδωρ καὶ αἶρα καὶ γῆν ἐξ ἀλλήλων. (8) Ἔτι οὐδὲ κατὰ τὴν τούτων ὑπόληψιν δοξοῖεν ἂν ἄπειρα γίνεσθαι τὰ στοιχεῖα, εἴπερ τὰ μὲν σώματα διαφέρει σχήμασι, τὰ δὲ σχήματα πάντα σύγκηται ἐκ πυραμίδων, τὰ μὲν εὐθύγραμμα ἐξ εὐθυγράμμων, ἡ δὲ σφαῖρα ἐξ ὀκτώ μορίων. Ἄνάγκη γὰρ εἶναι τινὰς ἀρχὰς τῶν σχημάτων. Ὡστε εἴτε μία εἴτε δύο εἴτε πλείους, καὶ τὰ ἀπλᾶ σώματα τοσαῦτα ἔσται τὸ πλήθος. (9) Ἔτι δ' εἰ ἐκάστῳ μὲν τῶν στοιχείων ἐστὶ τις οἰκεία κίνησις, καὶ ἡ τοῦ ἀπλοῦ σώματος ἀπλῆ, μὴ εἰσι δ' αἱ ἀπλᾶ κινήσεις ἄπειροι διὰ τὸ μήτε τὰς ἀπλᾶς φορὰς πλείους εἶναι δουῖν μήτε τοὺς τόπους ἀπείρους, οὐκ ἂν εἴη οὐδ' οὕτως ἄπειρα τὰ στοιχεῖα.

CAP. V.

Ἐπεὶ δ' ἀνάγκη πεπεράσθαι τὰ στοιχεῖα, λοιπὸν σκέψασθαι πότερον πλείω ἔσται ἢ ἓν. Ἔνιοι γὰρ ἐν μόνον ὑποτίθενται, καὶ τοῦτο οἱ μὲν ὕδωρ, οἱ δ' αἶρα, οἱ δὲ πῦρ, οἱ δ' ὕδατος μὲν λεπτότερον αἶρος δὲ πυκνότερον, ὃ περιέχειν φασὶ πάντας τοὺς οὐρανοὺς ἄπειρον ὄν. Ὅσοι μὲν οὖν τὸ ἐν τοῦτο ποιοῦσιν ὕδωρ ἢ αἶρα ἢ ὕδατος μὲν λεπτότερον αἶρος δὲ πυκνότερον, εἴτ' ἐκ τούτου πυκνότητι καὶ μανότητι τᾶλλα γεννώσιν, οὗτοι λανθάνουσιν αὐτοὶ αὐτοὺς ἄλλο τι πρότερον τοῦ στοιχείου ποιοῦντες· ἔστι γὰρ ἡ μὲν ἐκ τῶν στοιχείων γένεσις σύνθεσις, ὡς φασιν, ἢ δ' εἰς τὰ στοιχεῖα διάλυσις, ὥστ' ἀνάγκη πρότερον εἶναι τῆ φύσει τὸ λεπτομερέστερον. Ἐπεὶ οὖν φασὶ πάντων τῶν σωμάτων τὸ πῦρ λεπτότατον εἶναι, πρῶτον ἂν εἴη τῆ φύσει τὸ πῦρ. Διαφέρει δ' οὐθὲν ἀνάγκη γὰρ ἐν τῶν ἄλλων εἶναι πρῶτον, καὶ μὴ τὸ μέσον. (2) Ἔτι δὲ τὸ μὲν πυκνότητι καὶ μανότητι τᾶλλα γεννᾶν οὐθὲν διαφέρει ἢ λεπτότητι καὶ παχύτητι· τὸ μὲν γὰρ λεπτὸν μανόν, τὸ δὲ παχὺ βούλονται εἶναι πυκνόν. Πάλιν δὲ τὸ λεπτότητι καὶ παχύτητι ταῦτὸν καὶ τὸ μέγεθος καὶ μικρότητι· λεπτὸν μὲν γὰρ τὸ μικρομερές, παχὺ δὲ τὸ μεγαλομερές· τὸ γὰρ ἐπεκτεινόμενον ἐπὶ πολὺ

esse dicunt. Quenam autem sit uniuscujusque elementi figura, nihil definerunt, sed igni solum rotundam tribuere figuram: aerem vero, aquam, ac cetera, magnitudine parvitateque divisere: quia natura ipsorum sit ut omnium semen elementorum. (6) Primum igitur idem et ipso error comitari videtur, non finita ipsa principia sumere, quum omnia eadem ipsis dicere liceret. Deinde si corporum differentiae non sunt infinitae, patet elementa infinita non esse. Praeterea individua corpora esse dicentes, mathematicis scientiis adversentur, compluraque eorum quae sub opinionem omnium cadunt, et eorum quae sensu percipiuntur, e medio tollant, necesse est: de quibus antea diximus in iis quae de tempore et motu dicebantur. (7) Et insuper contraria ipsos dicere sibi ipsis necesse est. Impossibile est enim, si elementa sint individua, aerem, aquam ac terram magnitudine parvitateque differre. Est enim impossibile, ex sese mutuo generari. Corpora namque maxima, si segregentur, semper deficient. At hoc pacto terram aquam et aerem vicissim ex sese fieri dicunt. (8) Praeterea, neque horum sententia, infinita ipsa elementa fieri videbuntur: si corpora quidem figuris differunt, figurae vero omnes ex pyramidibus constant; reclarum quidem linearum, ex iis quae sunt reclarum linearum; sphaera autem, ex partibus octo. Sint enim aliqua principia figurarum, necesse est. Quare sive sit unum, sive duo, sive plura, etiam simplicia corpora tantam multitudinem habebunt. (9) Praeterea, si cujusque quidem corporis motus est proprius quidam, simplicisque corporis motus est simplex; simplices autem motus infiniti non sunt, propterea quod neque simplices lationes plures quam duae sunt, neque loca sunt infinita: ne hoc quidem sane pacto ipsa elementa infinita erunt.

Quoniam autem finita esse necesse est elementa, considerare restat utrum plura sint an unum. Quidam enim unum solum esse supponunt: et horum alii aquam, alii aerem, alii ignem, alii aqua quidem subtilius, aere vero densius, quod quidem caelos universos, quum sit infinitum, inquirunt continere. Qui igitur hoc unum aquam aut aerem faciunt, aut aqua quidem subtilius, aere vero densius, deinde ex hoc raritate cetera densitateque generant, ii sane ignorant, aliquid aliud elemento se facere prius. Generatio enim ex elementis compositio est, ut dicunt: ad elementa vero perfectio, dissolutio. Quare et id quod est subtilium magis partium, natura prius esse necesse est. Quum igitur omnium corporum ignem subtilissimum esse dicant, ignis natura corporum primum erit. Nihil autem refert. Unum enim quippiam ceterorum, et non medium ipsum, primum esse necesse est. (2) Praeterea, raritate ac densitate cetera generare, et subtilitate atque grossitie, nihil differt. Subtile enim, rarum; grossum autem, densum esse volunt. Subtilitate rursus atque grossitie, et magnitudine ac parvitate idem est. Subtile est enim, quod parvarum; grossum, quod magnarum partium est. Quod enim ad mul-

λεπτόν, τοιοῦτον δὲ τὸ ἐκ μικρῶν μερῶν συνεστός. Ὡστ' αὐτοῖς συμβαίνει μεγέθει καὶ μικρότητι διαίρειν τὴν τῶν ἄλλων οὐσίαν. Οὕτω δὲ διοριζομένοις ἅπαντα συμβήσεται λέγειν πρὸς τι, καὶ οὐκ ἔσται ἀπλῶς τὸ μὲν πῦρ τὸ δ' ὕδωρ τὸ δ' ἀήρ, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ πρὸς μὲν τότε πῦρ, πρὸς δὲ τὸ ἄλλο ἀήρ, ὅπερ συμβαίνει καὶ τοῖς πλείω μὲν τὰ στοιχεῖα λέγουσι, μεγέθει δὲ καὶ μικρότητι διαφέρειν φάσκουσιν· ἐπεὶ γὰρ τῶ ποσῶ διώρισται ἕκαστον, ἔσται τις λόγος πρὸς ἄλλα τῶν μεγεθῶν, ὥστε τὰ 10 τούτων ἔχοντα τὸν λόγον πρὸς ἄλλα ἀνάγκη τὸ μὲν ἀέρα εἶναι τὸ δὲ πῦρ τὸ δὲ γῆν τὸ δ' ὕδωρ, διὰ τὸ ἐνυπάρχειν ἐν τοῖς μείζουσι τοὺς τῶν ἐλαττώων λόγους. (3) Ὅσοι δὲ πῦρ ὑποτίθενται τὸ στοιχεῖον, τοῦτο μὲν διατρέγουσιν, ἀλλὰ δ' αὐτοῖς ἀναγκαῖον ἄλογα συμβαί- 15 νειν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν σχῆμα περιάπτουσι τῷ πυρὶ, καθάπερ οἱ τὴν πυραμίδα ποιοῦντες, καὶ τούτων οἱ μὲν ἀπλουστέως λέγοντες ὅτι τῶν μὲν σχημάτων τηχητικῶ- ατατον ἢ πυραμίδος, τῶν δὲ σώματων τὸ πῦρ· (4) οἱ δὲ κομψοτέρως τῷ λόγῳ προσάγοντες ὅτι τὰ μὲν σώματα 20 πάντα σύγκειται ἐκ τοῦ λεπτομερεστάτου, τὰ δὲ σχήματα τὰ στερεὰ ἐκ τῶν πυραμίδων, ὥστ' ἐπεὶ τῶν μὲν σωμάτων τὸ πῦρ λεπτότατον, τῶν δὲ σχημάτων ἢ πυραμίδος μικρομερέστατον καὶ πρῶτον, τὸ δὲ πρῶτον σχῆμα τοῦ πρῶτου σώματος, πυραμὶς ἂν εἴη τὸ πῦρ. (6) Οἱ δὲ 25 περὶ μὲν σχήματος οὐδὲν ἀποφαινόνται, λεπτομερέστατον δὲ μόνον ποιῶσιν, ἔπειτ' ἐκ τούτου συντιθεμένου φασὶ γίνεσθαι τὰλλα καθάπερ ἂν εἰ συμψωμένου ψήγματος. Ἀφορετέρως δὲ ταῦτα συμβαίνει δυσχερῆ· εἰ μὲν γὰρ ἄτομον τὸ πρῶτον σῶμα ποιῶσιν, πάλιν ἤζουσιν 30 οἱ πρότερον εἰρημένοι λόγοι πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν. (6) Ἐτι οὐκ ἐνδέχεται τοῦτο λέγειν φυσικῶς βουλομένους θεωρεῖν. Εἰ γὰρ ἅπαν σῶμα σώματι συμβλητὸν κατὰ τὸ ποσόν, ἔχει δ' ἀνάλογον τὰ μεγέθη τὰ τε τῶν ὁμοιομερῶν πρὸς ἄλλα καὶ τὰ τῶν στοιχείων, οἷον 35 τὰ τοῦ παντός ὕδατος πρὸς τὸν ἅπαντα ἀέρα καὶ τοῦ στοιχείου πρὸς τὸ στοιχεῖον, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὃ δ' ἀήρ πλείων τοῦ ὕδατος καὶ ὄλως τὸ λεπτομερέστερον τοῦ παχυμερεστέρου, φανερόν ὅτι καὶ τὸ στοιχεῖον ἐλαττον ἔσται τὸ τοῦ ὕδατος ἢ τοῦ ἀέρος. Εἰ 40 οὖν τὸ ἐλαττον μέγεθος ἐνυπάρχει τῶ μείζονι, διαίρετόν ἂν εἴη τὸ τοῦ ἀέρος στοιχεῖον. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ τοῦ πυρός καὶ ὄλως τῶν λεπτομερεστέρων. (7) Εἰ δὲ διαίρετόν, τοῖς μὲν σχηματίζουσι τὸ πῦρ συμβήσεται μὴ εἶναι τὸ τοῦ πυρός μέρος πῦρ διὰ τὸ μὴ συγκείσθαι 45 τὴν πυραμίδα ἐκ πυραμίδων, εἰ δὲ μὴ πᾶν σῶμα εἶναι ἢ στοιχεῖον ἢ ἐκ στοιχείων (τὸ γὰρ μέρος τοῦ πυρός οὔτε πῦρ οὐθ' ἕτερον στοιχεῖον οὐδὲν), (8) τοῖς δὲ τῶ μεγέθει διαρίζουσι πρότερόν τι τοῦ στοιχείου στοιχεῖον εἶναι, καὶ τοῦτ' εἰς ἄπειρον βαδίζειν, εἴπερ ἅπαν σῶμα 60 διαίρετόν καὶ τὸ μικρομερέστατον στοιχεῖον. (9) Ἐτι δὲ καὶ τούτοις συμβαίνει λέγειν ὡς ταῦτὸν πρὸς μὲν τότε πῦρ ἐστί, πρὸς ἄλλο δ' ἀήρ, καὶ πάλιν ὕδωρ καὶ γῆ. (10) Κοινὸν δὲ πᾶσιν ἀμάρτημα τοῖς ἐν τῷ στοιχείῳ ὑποτιθεμένοις τὸ μίαν μόνην κίνησιν ποιεῖν φυσικῆν,

tum extenditur, id subtile est : tale autem id est, quod ex parvis partibus constat. Quare accidit, ipsos magnitudine ac parvitate substantias dividere ceterorum. Accidit autem ita definitibus, universa ad aliquid dicere. Atque jam non erit absolute aliud ignis, aliud aqua, aliud aer ; sed idem est ad hoc ignis, ad aliquid aliud aer. Quod quidem iis quoque accidit, qui plura quidem elementa esse aiunt, magnitudine autem et parvitate differre dicunt. Nam quum unumquodque quantitate sit definitum, aliqua ratio nimirum inter ipsas magnitudines erit. Quare eorum quæ hanc rationem habent, aliud aerem, aliud ignem, aliud terram, aliud aquam esse necesse est : propterea quod in majoribus rationes minorum insunt. (3) Qui vero ignem elementum ipsum supponunt, hoc quidem evadunt ; alia vero ipsi accedere absurda necesse est. Quidam enim ipsorum, igni figuram adjungunt, ut ii qui pyramidem faciunt. Quorum quidam simplicius dicunt, pyramidem quidem dicentes id esse quod maxime figurarum incidere potest, ignem autem corporum. (4) Quidam probabilius, corpora quidem universa ex eo composita esse, quod est omnino maxime subtilium partium, solidas vero figuras ex pyramidibus constare dicentes. Quare quum corporum quidem ignis sit subtilissimum, figurarum vero pyramis maxime parvarum est partium, atque prima ; primaque figura primi sit corporis : ignis profecto pyramis erit. (5) Quidam de figura quidem nihil dicunt ; subtilissimarum autem partium solum elementum ipsum faciunt : deinde ex hoc compositionem subeunte, cetera fieri dicunt : perinde ut eris arenæ conflantur. Utrisque autem eadem difficultia accidunt. Nam si primum corpus individuum faciunt, illæ ratiocinationes quas antea diximus, ad hanc eandem hypothesin, ut patet, rediunt (6) Præterea, si naturaliter contemplari volunt, hoc dicere nequeunt. Nam si omne corpus ad corpus quantitate comparabile est, magnitudines autem similitudinem subeunt rationis, et similitium partium inter se, et elementorum, velut universæ aquæ ad aerem universum, et elementi ad elementum, et in ceteris eodem modo, et aer major est aqua, et omnino id quod subtiliorum est partium, eo quod est grossiorum : patet, et elementum aquæ minus quam aeris esse. Si igitur magnitudo minor inest majori, elementum sane aeris divisibile erit : et ignis identidem ipsius, et eorum omnino quæ subtiliorum partium sunt. (7) Sin divisibile faciunt ii qui igni figuram tribuunt, eveniet, partem ignis ignem non esse, propterea quod pyramis non ex pyramidibus constat. Et item, non omne corpus elementum esse, aut ex elementis constare. Pars enim ignis, nec ignis est, nec aliud elementum ullum. (8) Iis vero qui magnitudine definiunt eveniet, prius quid elemento elementum esse, atque hoc in infinitum abire, si omne corpus divisibile est, et quod parvarum maxime partium est elementum. (9) Præterea, his etiam accidit, idem ad hoc ignem esse dicere, ad aliud aerem, et aquam rursus, ac terram. (10) Commune autem peccatum universis est, qui elementum unum sup-

καὶ πάντων τὴν αὐτὴν. Ὁρῶμεν γὰρ πᾶν τὸ φυσικὸν σῶμα κινήσεως ἔχον ἀρχὴν. Εἰ οὖν ἅπαντα τὰ σώματα ἐν τῇ ἐστὶ, πάντων ἂν εἴη μία κίνησις· καὶ ταύτην ἀναγκαῖον ὅσῳπερ ἂν πλείων γίγνηται, κινεῖσθαι μᾶλλον, ὡσπερ καὶ τὸ πῦρ ὅσῳ ἂν πλείον γίγνηται, φέρεται ἄνω τὴν αὐτοῦ φορᾶν. Συμβαίνει δὲ πολλὰ κάτω φέρεσθαι θάπτον. Ὡστε διὰ τε ταῦτα, καὶ πρὸς τούτοις ἐπεὶ διώριτται πρότερον ὅτι πλείους αἱ φυσικαὶ κινήσεις, δῆλον ὅτι ἀδύνατον ἐν εἶναι τὸ στοιχεῖον, (11) Ἐπεὶ δὲ οὔτε ἄπειρα οὔτε ἓν, πλείω ἀνάγκη εἶναι καὶ πεπερασμένα.

CAP. VI.

Ἐπισκεπτέον δὲ πρῶτον πρότερον αἰδία ἐστὶν ἢ γινόμενα φθείρεται· τούτου γὰρ δευθέντος φανερόν ἐσται καὶ πῶς ἅττα καὶ ποῖα ἐστίν. Αἰδία μὲν οὖν εἶναι ἀδύνατον· ὁρῶμεν γὰρ καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἕκαστον τῶν ἀπλῶν σωμάτων διαλυόμενον. Ἀνάγκη δὲ ἢ ἄπειρον εἶναι ἢ ἴστασθαι τὴν διάλυσιν. Εἰ μὲν οὖν ἄπειρον, ἔσται καὶ ὁ χρόνος ὁ τῆς διαλύσεως ἄπειρος, καὶ πάλιν ὁ τῆς συνθέσεως· ἕκαστον γὰρ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ διαλύεται καὶ συντίθεται τῶν μορίων. Ὡστε συμβήσεται ἕξω τοῦ ἀπείρου χρόνου ἄλλον εἶναι ἄπειρον, ὅταν ὁ τε τῆς συνθέσεως ἄπειρος ἦ καὶ ἐτι τούτου πρότερος ὁ τῆς διαλύσεως. Ὡστε τοῦ ἀπείρου ἕξω γίγνεται ἄπειρον· ὅπερ ἀδύνατον. Εἰ δὲ στήσεται που ἢ διάλυσις, ἦτοι ἄτομον ἐσται τὸ σῶμα ἐν ᾧ ἴσταται, ἢ διαίρετόν μὲν οὐ μέντοι διαιρεθὸν οὐδέποτε, καθάπερ εἰκεν Ἐμπεδοκλῆς βούλεσθαι λέγειν. Ἄτομον μὲν οὖν οὐκ ἐσται διὰ τοὺς πρότερον εἰρημένους λόγους· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διαίρετόν μὲν οὐδέποτε δὲ διαλυησόμενον. Τὸ γὰρ ἕλαττον σῶμα τοῦ μείζονος εὐφραρτότερόν ἐστιν. Εἴπερ οὖν καὶ τὸ πολὺ φθείρεται κατὰ ταύτην τὴν φορᾶν, ὡστε διαλύεσθαι εἰς ἕλαττω, ἐτι μᾶλλον τοῦτο πάσχειν εὐλογον τὸ ἕλαττον. Δύο δὲ τρόπους ὁρῶμεν φθειρόμενον τὸ πῦρ· ὑπὸ τε γὰρ τοῦ ἐναντίου φθείρεται σθεννύμενον, καὶ αὐτὸ ὑφ' αὐτοῦ μαραινόμενον. Τοῦτο δὲ πάσχει τὸ ἕλαττον ὑπὸ τοῦ πλείονος, καὶ θάπτον, ὅσῳ ἂν ἦ ἕλαττον. Ὡστ' ἀνάγκη φθαρτὰ καὶ γενητὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα τῶν σωμάτων. (2) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ γενητὰ, ἦτοι ἐξ ἀσωμάτου ἢ ἐκ σώματος ἐσται ἢ γένεσις, καὶ εἰ ἐκ σώματος, ἦτοι ἐξ ἄλλου ἢ ἐξ ἀλλήλων. (3) Ὁ μὲν οὖν ἐξ ἀσωμάτου γεννῶν λόγος ποιεῖ γεννώμενον κενόν. Πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον ἐν τινὶ γίνεται, καὶ ἦτοι ἀσωμάτων ἐσται ἐν ᾧ ἢ γένεσις, ἢ ἕξει σῶμα· καὶ εἰ μὲν ἕξει σῶμα, δύο ἐσται σώματα ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ, τὸ τε γινόμενον καὶ τὸ προϋπάρχον· εἰ δ' ἀσωμάτων, ἀνάγκη κενόν εἶναι ἀφωρισμένον. Τοῦτο δ' ἐστὶ ἀδύνατον, δέδεικται καὶ πρότερον. (4) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκ σώματος τινος ἔγχωρεῖ γίνεσθαι τὰ στοιχεῖα· συμβήσεται γὰρ ἄλλο σῶμα πρότερον εἶναι τῶν στοιχείων. Τοῦτο δ' εἰ μὲν ἔχει βᾶρος ἢ κουφότητα, τῶν στοιχείων ἐσται τι, μηδεμίαν δ' ἔχον ῥοπήν ἀκίνητον ἐσται καὶ μαθηματικόν· τοιοῦτον δὲ ὄν οὐκ ἐσται

ponunt, unum naturalem solum, omniumque eundem facere motum. Omne namque naturale corpus principium habere motus videmus. Si igitur omnia corpora unum quid sunt, unus omnium motus erit. Et hoc eo magis quodque moveri necesse est, quo majus fit, quemadmodum et ignis quo major fit, eo sua latrone celerius fertur. Accidit autem, multa deorsum celerius ferri. Quare propter hæc ipsa, et insuper quum definitum sit prius, naturales plures esse motus, patet unum elementum esse non posse. (11) Quum autem neque infinita sint, neque unum sit elementum, plura profecto atque finita esse necesse est.

Considerandum est autem primo, utrum sempiterna sint, an generentur et corrumpantur. Quo demonstrato, etiam quot et qualia sunt, patebit. Sempiterna igitur esse, impossibile est. Et ignem enim, et aquam, et unumquodque simplicium corporum dissolvi videmus: dissolutionem, vero aut infinitam esse, aut stare, necesse est. Si igitur infinita est, etiam tempus dissolutionis infinitum erit, et tempus rursus compositionis. Unaquæque enim partium in alio tempore dissolvitur, atque componitur. Quare fiet ut extra tempus infinitum, tempus sit aliud infinitum: quandoquidem et compositionis tempus est infinitum, et prius hoc dissolutionis tempus, adeo ut extra infinitum sit infinitum: quod est impossibile. Sin stabit alicubi dissolutio, aut id corpus in quo dissolutio stabit, individuum erit: aut divisibile quidem erit, non tamen unquam dividetur, ut Empedocles velle videtur. Individuum igitur non erit; propter rationes antea dictas. At neque divisibile quidem erit, nunquam autem dissolvetur: minus enim corpus, facilius quam majus, corrumpi potest. Si igitur et majus hac corruptione corrumpitur, ut in minora dissolvatur, corpus minus id etiam magis pati consentaneum est rationi. Ignem autem duobus modis corrumpi videmus: nam et a contrario corrumpitur, quum exstinguitur, et ipse a seipso marcescens. Hoc autem patitur minor a majore, et eo celerius quo minor est. Quare corporum elementa corruptibilia et generabilia esse, necesse est. (2) Quum autem generabilia sint, aut ex incorporeo, aut a corpore ipsorum generatio erit: et si ex corpore, aut ex alio aut ex sese vicissim ipsorum generatio erit. (3) Is igitur qui ipsa dicit ex incorporeo generari, vacuum facit. Nam omne quod fit, in aliquo fit: et id in quo est generatio, aut incorporeum erit, aut habebit corpus: et, si habebit corpus, duo corpora simul in eodem erunt, id (inquam) quod fit, et id quod præcedit. Sin incorporeum erit, vacuum esse definitum, necesse est: hoc autem impossibile esse, antea demonstravimus. (4) At neque ex corpore quodam elementa fieri possunt: eveniet enim, aliud corpus elementis prius esse: atque hoc, si pondus aut levitatem habet, unum quid erit elementorum; si nullum habet momentum, immobile ac mathematicum erit: tale autem si est, in loco non erit. Quo

ἐν τόπῳ. Ἐν ᾧ γὰρ ἡρεμῆι, ἐν τούτῳ καὶ κινεῖσθαι δυνατόν. Καὶ εἰ μὲν βία, παρὰ φύσιν, εἰ δὲ μὴ βία, κατὰ φύσιν. Εἰ μὲν οὖν ἔσται ἐν τόπῳ, καὶ πού ἔσται τι τῶν στοιχείων· εἰ δὲ μὴ ἐν τόπῳ, οὐδὲν ἐξ αὐτοῦ ἔσται· τὸ γὰρ γινόμενον, καὶ ἐξ οὗ γίγνεται, ἀνάγκη ἅμα εἶναι. Ἐπεὶ δ' οὔτε ἐξ ἀσωμάτου γίνεσθαι δυνατόν οὔτ' ἐξ ἄλλου σώματος, λείπεται ἐξ ἀλλήλων γίνεσθαι.

enim in loco quiescit, in eo etiam moveri potest. Et si vi quidem, præter naturam : sin vero non vi, secundum naturam. Si igitur in loco erit, etiam alicubi erit elementorum quippiam : sin vero non erit in loco, neque quicquam ex ipso erit. Id enim quod fit, et id ex quo fit, simul esse necesse est. Quum autem neque ex incorporeo neque ex alio corpore fieri possint, ex sese mutuo fieri restat.

CAP. VII.

Πάλιν οὖν ἐπισκεπτέον τίς ὁ τρόπος τῆς ἐξ ἀλλήλων γενέσεως, πότερον ὡς Ἐμπεδοκλῆς λέγει καὶ Δημόκριτος, ἢ ὡς οἱ εἰς τὰ ἐπίπεδα διαλύοντες, ἢ ἔστιν ἄλλος τις τρόπος παρὰ τούτους. Οἱ μὲν οὖν περὶ Ἐμπεδοκλέα καὶ Δημόκριτον λαμβάνουσι αὐτοὶ αὐτοὺς οὐ γένεσιν ἐξ ἀλλήλων ποιούντες ἀλλὰ φαινομένην γένεσιν· ἐνυπάρχον γὰρ ἕκαστον ἐκκρίνεσθαι φασιν, ὡς περ ἐξ ἀγγείου τῆς γενέσεως οὔσης ἀλλ' οὐκ ἐκ τινος ὕλης, οὐδὲ γίνεσθαι μεταβάλλοντος. (2) Ἐπειτα κἀν οὕτως οὐδὲν ἦττον ἄλογα τὰ συμβαίνοντα. Τὸ γὰρ αὐτὸ μέγεθος οὐ δοκεῖ συμπληθῆν γίνεσθαι βαρύτερον. Ἀνάγκη δὲ τοῦτο λέγειν τοῖς φάσκουσιν ἐκκρίνεσθαι τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ ἀέρος ἐνυπάρχον· ὅταν γὰρ ὕδωρ ἐξ ἀέρος γένηται, βαρύτερόν ἐστιν. (3) Ἐπι δὲ τῶν μειγμένων σωμάτων οὐκ ἀνάγκη χωρισθῆν θάτερον αἰεὶ πλείω τόπον ἐπέγειν· ὅταν δ' ἐξ ὕδατος ἀῆρ γένηται, πλείω καταλαμβάνει τῶνον· τὸ δὲ λεπτομερέστερον ἐν πλείονι τόπῳ γίγνεται. Φανερόν δὲ τοῦτο γε καὶ ἐν τῇ μεταβάσει· διατιμιζομένου γὰρ καὶ πνευματουμένου τοῦ ὑγροῦ βήγνυται τὰ περιέχοντα τοὺς ὄγκους ἀγγεῖα διὰ τὴν στενωχωρίαν. Ὅστ' εἰ μὲν ὄλιγος μὴ ἔστι κενὸν μὴδ' ἐπεκτείνεται τὰ σώματα, καθάπερ φασιν οἱ ταῦτα λέγοντες, φανερόν τὸ ἐξ ἀδύνατον· εἰ δ' ἔστι κενὸν καὶ ἐπέκτασις, ἄλογον τὸ ἐξ ἀνάγκης αἰεὶ πλείω τόπον ἐπιλαμβάνειν τὸ χωριζόμενον. (4) Ἄλλ' ἀνάγκη καὶ ὑπολείπειν τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν, εἴπερ ἐν τῷ πεπερασμένῳ μεγέθει μὴ ἐνυπάρχει ἄπειρα μεγέθη πεπερασμένα. Ὅταν γὰρ ἐκ γῆς ὕδωρ γένηται, ἀφήρηται τι τῆς γῆς, εἴπερ ἐκκρίσει ἢ γένεσις· καὶ πάλιν ὅταν ἐκ τῆς ὑπολειπομένης, ὡσαύτως. Εἰ μὲν οὖν αἰεὶ τοῦτ' ἔσται, συμβήσεται ἐν τῷ πεπερασμένῳ ἄπειρα ἐνυπάρχειν· ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον, οὐκ ἂν αἰεὶ γίγνοιτο ἐξ ἀλλήλων. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστι τῇ ἐκκρίσει ἢ εἰς ἀλλήλα μεταβάσις, εἴρηται. (5) Λείπεται δ' εἰς ἀλλήλα μεταβάλλοντα γίνεσθαι. Τοῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ τῇ μετασχηματίζει, καθάπερ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κηροῦ γίγνεται ἂν σφαῖρα καὶ κύβος, ἢ τῇ διαλύσει τῇ εἰς τὰ ἐπίπεδα, ὡς περ ἐνοίει φασιν. Εἰ μὲν οὖν τῇ μετασχηματίζει γίνεται, συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης ἄτομα λέγειν τὰ σώματα· διαιρετῶν γὰρ ὄντων οὐκ ἔσται τὸ τοῦ πυρὸς μέρος πῦρ, οὐδὲ τὸ τῆς γῆς γῆ, διὰ τὸ μὴ εἶναι μήτε τὸ τῆς πυραμίδος μέρος πάντως πυραμίδα μήτε τὸ τοῦ κύβου κύβον. (6) Εἰ δὲ τῇ τῶν ἐπιπέδων διαλύσει, πρῶτον μὲν ἄτοπον τὸ μὴ πάντα γεννᾶν ἐξ ἀλλήλων, ὅπερ ἀνάγκη λέγειν αὐτοῖς, καὶ λέγουσιν.

Rursus igitur considerandum est quisnam sit mutuae generationis ipsorum modus, utrum ut Empedocles dicit atque Democritus, an ut ii qui in plana dissolvunt; an alius quispiam sit præter hos modus. Empedoclem igitur et Democritum præterit, non generationem se mutuum, sed apparentem facere generationem. Inesse enim quæque ac segregari dicunt, quasi e vase sit ipsa generatio, sed non e materia quadam; neque generari per mutationem. (2) Deinde, si hoc etiam modo sit generatio, non minus ea quæ eveniunt, sunt absurda. Eadem enim magnitudo si demsetur, gravior fieri non videtur. At hoc dicant ii qui aquam inesse in aere et inde segregari dicunt, necesse est: quum enim aqua ex aere est orta, gravior est. (3) Præterea, corporum mixtorum alterum separatum non necesse est locum semper occupare majorem. At quum oritur aer ex aqua, majorem aer occupat locum. Quod enim subtiliorum est partium, id majorem occupat locum. Patet autem hoc et in ipsa migratione. Evaporante enim humido, spiritusque turgente, ea vasa quæ moles continent, ob angustiam rumpuntur. Quare si vacuum omnino non est, nec extenduntur corpora, ut ii qui hæc dicunt, inquit, ipsum impossibile patet. Sin vacuum est et extensio, vacat hoc porro ratione, id (inquam) quod separatur, majorem semper locum necessario occupare. (4) Generationem etiam mutuum deficere tandem necesse est, si in finita magnitudine infinita finita non insint. Quum enim ex terra fit aqua, ex terra aliquid aufertur, si generatio est segregatio: et iterum eodem modo, quum e reliqua oritur aqua. Si igitur hoc semper erit, eveniet in corpore finito inesse infinita. Quum autem hoc impossibile sit, non semper ex sese mutuo generabuntur. Dictum est igitur, elementorum migrationem in sese mutuum, segregationem non esse. (5) Restat autem, ipsa mutationem subeuntia in sese, mutuo generari. Atque hoc dupliciter. Aut enim transfiguratione, ut ex eadem cera pila fit et tessera; aut dissolutione in plana, ut quidam aiunt. At si transfiguratione generantur, fit ut ipsa corpora necessario individua esse dicantur. Si enim divisibilia sint, ignis pars ignis non erit, neque terræ pars terra, propterea quod pyramidis pars pyramis non est, neque tessera tessera. (6) Sin dissolutione planorum, primo quidem absurdum est, non omnia ex sese mutuo generare. Quod quidem ipsos dicere necessarium est: atque

Οὕτε γὰρ εὐλογον ἐν μόνον ἄμοιρον γενέσθαι τῆς μεταβάσεως, οὕτε φαίνεται κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἀλλ' ὁμοίως πάντα μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα. Συμβαίνει δὲ περὶ τῶν φαινομένων λέγουσι μὴ ὁμολογούμενα λέγειν τοῖς φαινομένοις. Τούτου δ' αἴτιον τὸ μὴ καλῶς λαβεῖν τὰς πρώτας ἀρχάς, ἀλλὰ πάντα βούλεσθαι πρὸς τινὰς ὁζῆας ὀρισμένας ἀνάγειν. Δεῖ γὰρ ἴσως τῶν μὲν αἰσθητῶν αἰσθητάς, τῶν δὲ αἰδίων αἰδίους, τῶν δὲ φθαρτῶν φθαρτάς εἶναι τὰς ἀρχάς, ὅπως δ' ὁμογενεῖς τοῖς ὑποκειμένοις. Οἱ δὲ διὰ τὴν τούτων φιλιαν ταῦτο ποιεῖν εἰκασί τοῖς τὰς θῆσει ἐν τοῖς λόγοις διαφυλάττουσιν· ἅπαν γὰρ ὑπομένουσι τὸ συμβαῖνον ὡς ἀληθείας ἔχοντες ἀρχάς, ὥσπερ οὐκ ἐνίας δέον κρίνειν ἐκ τῶν ἀποβαινόντων, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ τέλους. Τέλος δὲ τῆς μὲν ποιητικῆς ἐπιστήμης τὸ ἔργον, τῆς δὲ φυσικῆς τὸ φαινόμενον αἰεὶ κυρίως κατὰ τὴν αἴσθησιν. (7) Συμβαίνει δ' αὐτοῖς μάλιστα τὴν γῆν εἶναι στοιχεῖον, καὶ μόνην ἀφθαρτον, εἴπερ τὸ ἀδιάλυτον ἀφθαρτόν τ' ἐστὶ καὶ στοιχεῖον· ἡ γὰρ γῆ μόνη ἀδιάλυτος εἰς ἄλλο σῶμα. (8) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τοῖς διαλυομένοις ἢ τῶν τριγῶνων παραωρησις εὐλογος. Συμβαίνει δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῇ εἰς ἄλληλα μεταβάσει διὰ τὸ ἐξ ἀνίσων τῶν πλήθει συνεστάναι τριγῶνων. (9) Ἐστὶ δ' ἀνάγκη τοῖς ταῦτα λέγουσιν οὐκ ἐκ σώματος ποιεῖν γένεσιν· ὅταν γὰρ ἐξ ἐπιπέδων γένηται, οὐκ ἐκ σώματος ἔσται γεγονός. (10) Πρὸς δὲ τούτοις ἀνάγκη μὴ πᾶν σῶμα λέγειν διαιρετόν, ἀλλὰ μάχεσθαι ταῖς ἀκριβεστάταις ἐπιστήμαις· αἱ μὲν γὰρ καὶ τὸ νοητὸν λαμβάνουσι διαιρετόν, αἱ μαθηματικαὶ, οἱ δὲ οὐδὲ τὸ αἰσθητὸν ἅπαν συγχωροῦσι διὰ τὸ βούλεσθαι σώζειν τὴν ὑπόθεσιν. Ἀνάγκη γὰρ ὅσοι σχῆμα ποιοῦσιν ἐκάστου τῶν στοιχείων καὶ τούτῳ διορίζουσι τὰς οὐσίας αὐτῶν, ἀδιαιρέτα ποιεῖν αὐτά· τῆς γὰρ πυραμίδος ἢ τῆς σφαιρας διαιρεθείσης πως οὐκ ἔσται τὸ λειπόμενον σφαῖρα ἢ πυραμῖς. Ἄστε ἡ τὸ τοῦ πυρὸς μέρος οὐ πῦρ, ἀλλ' ἔσται τι πρότερον τοῦ στοιχείου, διὰ τὸ πᾶν εἶναι ἢ στοιχεῖον ἢ ἐκ στοιχείων, ἢ οὐκ ἅπαν σῶμα διαιρετόν.

dicunt. Neque enim consentaneum est rationi, unam partem expertem esse migrationis, neque per sensum videtur, sed omnia in sese mutari videntur mutuo. Accidit autem, eos de iis quæ apparent, dicentes, non consentanea hisce dicere, quæ apparent. Hujus autem causa est, non bene prima principia capere, sed omnia ad opiniones definitas quasdam reducere velle. Sensibilium enim principia fortasse sensibilia sint, perpetuorum perpetua, corruptibilium corruptibilia, et omnino sub eodem sint genere, sub quo subjecta collocantur, oportet. Hi vero propter horum amorem idem facere videntur, quod ii faciunt qui positiones in rationibus conservant. Omne enim quod accidit, tolerant, ut habentes principia vera, perinde quasi non ex hisce quæ eveniunt, nonnulla, maximeque ex fine dijudicare oportet. Est autem finis effectivæ quidem scientiæ, ipsum opus; naturalis autem, id quod semper proprie per sensus apparet. (7) Accidit autem ipsis terram elementum maxime esse, solamque incorruptibilem, si id quod indissolubile est, incorruptibile est, ac elementum. Terra enim sola in aliud corpus indissolubilis est. (8) At vero neque in his quæ dissolvuntur, triangulorum justa suspensio consona est rationi. Fit autem hoc quoque in migratione, qua in sese mutuo migrant; propterea quod ex inæqualibus multitudine triangulis constat. (9) Præterea, ii qui hæc dicunt, non e corpore faciunt generationem, necesse est. Quum enim ex planis fuerit ortum, non e corpore erit ortum. (10) Insuper, non omne corpus divisibile sit, sed exactissimis scientiis adversentur, necesse est. Ille enim scientiæ mathematicæ etiam ipsum intelligibile, divisibile esse accipiunt: at hi neque omne sensibile, divisibile esse concedunt, propterea quod suppositionem suam servare volunt. Qui namque figuram cuique tribuunt elemento, et hac substantias ipsorum distinguunt, ii indivisibilia faciunt ipsa necesse est. Pyramide enim aut pila aliquo modo divisa, non erunt ea quæ restant, pyramis aut pila. Quare aut pars ignis non est ignis, sed erit quid elemento prius, propterea quod omne corpus aut elementum est, aut ex elementis constat: aut non omne corpus divisibile est.

CAP. VIII.

Ὅλος δὲ τὸ πειρᾶσθαι τὰ ἀπλᾶ σώματα σχηματίζειν ἄλογόν ἐστι, πρῶτον μὲν ὅτι συμβήσεται μὴ ἀναπληροῦσθαι τὸ ὄλον· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἐπιπέδοις τρία σχήματα δοκεῖ συμπληροῦν τὸν τόπον, τρίγωνον καὶ τετράγωνον καὶ ἑξάγωνον, ἐν δὲ τοῖς στερεοῖς δύο μόνον, πυραμῖς καὶ κύβος· ἀνάγκη δὲ πλείω τούτων λαμβάνειν διὰ τὸ πλείω τὰ στοιχεῖα ποιεῖν. (2) Ἐπειτα φαίνεται πάντα μὲν τὰ ἀπλᾶ σώματα σχηματιζόμενα τῷ περιέχοντι τόπῳ, μάλιστα δὲ τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀήρ. Διαμένειν μὲν οὖν τὸ τοῦ στοιχείου σχῆμα ἀδύνατον· οὐ γὰρ ἂν ἤπιετο πανταχῇ τοῦ περιέχοντος τὸ ὄλον. Ἀλλὰ μὴν εἰ μεταρρυθμισθήσεται, οὐκέτι ἔσται ὕδωρ, εἴπερ τῷ σχήματι διέφερον. Ὅστε φανερόν ὅτι οὐκ ἔστιν ὀρισμένα τὰ σχήματα αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰσικεν ἡ φύσις αὐτῆ τοῦτο σημαίνειν ἡμῖν, ὅ καὶ κατὰ λόγον ἐστίν· ὥσπερ

Omnino autem eniti simplicibus corporibus figuras tribuere, metas egreditur rationis: primo quidem, quia accidet non repleti totum. In planis autem tres figuræ complere locum videntur, triangulus, quadratum, et sex angulorum figura: in solidis autem duæ solæ, pyramis, atque tessera. Plures autem hisce sumantur necesse est, quia plura faciunt elementa. (2) Deinde corpora simplicia universa, figuram suscipere in loco continenti videntur, et maxime aqua, et aer. Permanere igitur elementi figuram, impossibile est. Non enim totum tangeret omni ex parte id quod continet ipsum. At si in aliam vertetur figuram, non ulterius erit aqua, si ipsa differebat figura. Quare patet, figuras horum definitas non esse. Sed natura hoc ipsum nobis declarare videtur, quod et consentaneum est rationi. Nam ut et in

γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αἰδέες καὶ ἄμορρον δὲ τὸ ὑποκείμενον εἶναι (μάλιστα γὰρ ἂν οὕτω δύναίτο ῥυθμίζεσθαι, καθάπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραπται, τὸ πανδεχέειν), οὕτω καὶ τὰ στοιχεῖα δεῖ νομίζειν ὡσπερ ὕλην εἶναι τοῖς συνθέτοις· διὸ καὶ δύναται μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα χωρίζομένων τῶν κατὰ πάθη διαφορῶν. (α) Πρὸς δὲ τοῦτοις πῶς ἐνδέχεται γίνεσθαι σάρκα καὶ ὀστοῦν ἢ δτιοῦν σῶμα τῶν συνεχῶν; οὔτε γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν στοιχείων ἐγγυρεῖ διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι συνεχῆς ἐκ τῆς συνθέσεως, οὔτ' ἐκ τῶν ἐπιπέδων συντιθεμένων τὰ γὰρ στοιχεῖα γεννᾶται τῇ συνθέσει καὶ οὐ τὰ ἐκ τῶν στοιχείων. Ὡστ' ἐάν τις ἀκριβολογήσῃθαι βούληται καὶ μὴ ἐκ παρόδου τοὺς λόγους ἀποδέξασθαι τοὺς τοιοῦτους, ἀναίρουντας ὄφεται τὴν γένεσιν ἐκ τῶν ὄντων. (4) Ἄλλὰ μὴ καὶ πρὸς τὰ πάθη τε καὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς κινήσεις ἀσύμφωνα τὰ σχήματα τοῖς σώμασιν, εἰς ἃ μάλιστα βλέψαντες οὕτω διένειμαν. Οἷον ἐπεὶ τὸ πῦρ εὐκίνητόν ἐστι καὶ θερμαντικὸν καὶ καυστικόν, οἱ μὲν ἐποίησαν αὐτὸ σφαῖραν, οἱ δὲ πυραμίδα· ταῦτα γὰρ εὐκίνητότατα μὲν διὰ τὸ ἐλαχίστων ἀπτεσθαι καὶ ἤκιστα βεβηκέναι, θερμαντικώτατα δὲ καὶ καυστικώτατα, διότι τὸ μὲν ὄλον ἐστὶ γωνία, τὸ δὲ δξυγωνιώτατον, καίει δὲ καὶ θερμαίνει ταῖς γωνίας, ὡς φασίν. (5) Πρῶτον μὲν οὖν κατὰ τὴν κίνησιν ἀμφοτέροι διημαρτήκασιν· εἰ γὰρ καὶ ἔστιν εὐκίνητότατα ταῦτα τῶν σχημάτων, ἀλλ' οὐ τὴν τοῦ πυρὸς κίνησιν εὐκίνητα· ἢ μὲν γὰρ τοῦ πυρὸς ἄνω καὶ κατ' εὐθείαν, ταῦτα δ' εὐκίνητα κύκλῳ, τὴν καλουμένην κύλισιν. (6) Ἐπειτ' εἰ ἔστιν ἢ γῆ κύβος διὰ τὸ βεβηκέναι καὶ μένειν, μένει δ' οὐχ οὐ ἔτυγεν ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῆς τόπῳ, ἐκ δὲ τοῦ ἄλλοτρίου φέρεται μὴ κυλωσμένη, καὶ τὸ πῦρ δὲ καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως, δῆλον ὅτι καὶ τὸ πῦρ καὶ ἕκαστον τῶν στοιχείων ἐν μὲν τῷ ἄλλοτρίῳ τόπῳ σφαῖρα ἔσται ἢ πυραμῖς, ἐν δὲ τῷ οἰκείῳ κύβος. (7) Ἐτι δ' εἰ θερμαίνει καὶ καίει τὸ πῦρ διὰ τὰς γωνίας, ἅπαντα ἔσται τὰ στοιχεῖα θερμαντικά, μᾶλλον δ' ἴσως ἕτερον ἑτέρου· πάντα γὰρ ἔχει γωνίας, οἷον τὸ τε ὀκτάεδρον καὶ τὸ δωδεκάεδρον. Δημοκρίτῳ δὲ καὶ ἡ σφαῖρα ὡς γωνία τις οὔσα τέμνει ὡς εὐκίνητον. Ὡστε διοίσει τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον. Τοῦτο δ' ὅτι ἔστι ψευδός, φανερόν. Ἄμα δὲ συμβήσεται καὶ τὰ μαθηματικά σώματα καίειν καὶ θερμαίνειν· ἔχει γὰρ κακείνα γωνίας, καὶ ἐνεῖσιν ἐν αὐτοῖς ἄτομοι καὶ σφαῖραι καὶ πυραμίδες, ἄλλως τε καὶ εἰ ἔστιν ἄτομα μεγέθη, καθάπερ φασίν. Εἰ γὰρ τὰ μὲν τὰ δὲ μή, λεκτέον τὴν διαφορὰν, ἀλλ' οὐχ ἅπλως οὕτω λεκτέον ὡς λέγουσιν. (8) Ἐτι εἰ τὸ καίομενον πυροῦται, τὸ δὲ πῦρ ἐστὶ σφαῖρα ἢ πυραμῖς, ἀνάγκη τὸ καίομενον γίνεσθαι σφαῖρας ἢ πυραμίδας. Τὸ μὲν οὖν τέμνειν καὶ τὸ διαίρειν οὕτως ἔστω κατὰ λόγον συμβαίνειν τῷ σχήματι· τὸ δ' ἐξ ἀνάγκης τὴν πυραμίδα ποιεῖν πυραμίδας ἢ τὴν σφαῖραν σφαῖρας παντελῶς ἄλογον καὶ ὅμοιον ὡσπερ εἰ τις ἀξιοίη τὴν μάχαιραν εἰς μάχαιρας διαίρειν ἢ τὸν πρόνα εἰς πρόνας. (9) Ἐτι δὲ γελοῖον πρὸς τὸ διαίρειν μόνον ἀποδοῦναι τὸ σχῆμα

ceteris informe subjectum ipsum esse oportet (maxime enim hoc pacto id quod omnia suscipit, formari figurasque suscipere potest, ut in Timaeo est scriptum), sic elementa quoque velut materiam compositorum esse, putare oportet. Quapropter et mutari in sese mutuo possunt, quum per affectus ipsorum differentiae separantur. (3) Insuper, quoniam modo generari caro et os aut quodvis compositorum corporum potest? Neque enim ex elementis ipsis fieri potest, quia non fit ex compositione continuum, neque ex planis compositionem subeuntibus. Ipsa enim elementa compositione generantur, et non ea quae ex elementis constant. Quare si quispiam exacte tales sententias considerare voluerit, nec admittere sine exacta discussione, generationem ex iis quae sunt, has tollere profecto videbit. (4) At vero et ad affectus et potentias atque motus figurarum non sunt accommodatae corporibus, in quae maxime respicientes, hoc pacto figuras ipsas distribuerunt. Veluti quum ignis facile sit mobilis, et calefaciat ac urat, quidam sphaeram, quidam pyramidem ipsum fecerunt. Haec enim facillime quidem moventur, propterea quod minima tangunt, minimeque stabilia sunt; maxime vero calefaciunt maximeque urunt: quod alterum totum angulus est, alterum acutissimum angulum habet; angulis autem calefaciunt, ut aiunt, ac urunt. (5) Primum igitur utriusque de motu peccarunt. Nam etiamsi figurarum haec facillime mobiles sunt, non tamen ignis motu facile mobiles sunt. Motus enim ignis ad supra fit atque recta: haec vero facile ea motione mobiles sunt, quae volutio nuncupatur. (6) Deinde si terra ideo tessera est, quia stabilis est atque manet, non autem ubivis, sed suo in loco manet, ex alieno vero fertur, nisi prohibeatur; et ignis etiam, et cetera simili modo: patet, et ignem, et elementorum quodque in alieno quidem loco sphaeram aut pyramidem quidem esse, in proprio vero cubum. (7) Praeterea, si ignis ob angulos calefacit ac urit, universa elementa calefacient sane, aliud tamen alio forsitan magis. Universae enim angulos habent, ut id quod octo et id quod duodecim sedium est. Democriti vero sententia sphaera etiam secat tanquam quidam angulus, utpote facilis motu. Quare maiore different, minoreque: hoc autem falsum esse patet. Simul etiam accidet, et mathematica corpora calefacere urereque (et illa namque angulos habent, et in ipsis individua, et sphaerae, et cubi, et pyramides insunt), praesertim si sint individuae magnitudines, uti dicunt. Nam si illa quidem urunt, haec vero non urunt, differentia est dicenda, sed non sic simpliciter dicendum est, uti dicunt. (8) Praeterea, si id quod uritur, igitur, et ignis aut sphaera aut pyramis est: ea quae comburuntur, pyramidem fieri, aut sphaeram, necesse est. Incidere igitur atque divideres sic sit accidens per rationem figurarum: pyramidem vero necessario pyramides facere, vel sphaeram sphaeras, rationi plane contrarium est, simileque est atque si quispiam gladium in gladios, aut serram in serras per divisionem mutari censeat. (9) Praeterea, ad dividendum solum igni figuram reddere, ridiculum esse

τῷ πυρί· δοκεῖ γὰρ μᾶλλον συγχρίνειν καὶ συνορίζειν ἢ διακρίνειν. Διακρίνει μὲν γὰρ τὰ μὴ ὁμόφυλα, συγχρίνει δὲ τὰ ὁμόφυλα· καὶ ἡ μὲν σύγκρισις καθ' αὐτό ἐστι (τὸ γὰρ συνορίζειν καὶ ἐνοῦν τοῦ πυρός), ἡ δὲ διάκρισις κατὰ συμβεβηχός (συγχρίνον γὰρ τὸ ὁμόφυλον ἐξαιρεῖ τὸ ἄλλοτριον). Ὡστ' ἢ πρὸς ἄμφω ἐχρῆν ἀποδοῦναι ἢ μᾶλλον ἐπὶ τὸ συγχρίνειν. (11) Πρὸς δὲ τούτοις, ἐπεὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν ἐναντία τῇ δυνάμει, ἀδύνατον ἀποδοῦναι τῷ ψυχρῷ σχῆμά τι· δεῖ γὰρ ἐναντίον εἶναι τὸ ἀποδιδόμενον, οὐθὲν δ' ἐναντίον ἐστὶ σχήματι. Διὸ καὶ πάντες ἀπολελοίπασιν τοῦτο· καίτοι προσήκειν ἢ πάντα ἀφορῆσαι σχήμασιν ἢ μηδέν. (11) Ἔνιοι δὲ περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πειραθέντες εἰπεῖν ἐναντία λέγουσιν αὐτοὶ αὐτοῖς. Φασὶ γὰρ εἶναι ψυχρὸν τὸ μεγαλομερές διὰ τὸ συνθλίβειν καὶ μὴ διέναι διὰ τῶν πόρων. Δῆλον τοίνυν ὅτι καὶ τὸ θερμὸν ἂν εἴη τὸ διόν· τοιούτων δ' αἰεὶ τὸ λεπτομερές. Ὡστε συμβαίνει μικρότητι καὶ μεγέθει διαφέρειν τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, ἀλλ' οὐ τοῖς σχήμασιν. Ἔτι δ' εἰ ἄνισοι αἱ πυραμίδες, αἱ μεγάλαι ἂν εἴεν οὐ πῦρ οὐδ' αἷτιον τὸ σχῆμα τοῦ καινίου, ἀλλὰ τοῦναντίον. Ὅτι μὲν οὖν οὐ τοῖς σχήμασι διαφέρει τὰ στοιχεῖα, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. (12) ἐπεὶ δὲ κυριώταται διαφοραὶ σωμάτων αἶ τε κατὰ τὰ πάθη καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰς δυνάμεις (ἐκάστου γὰρ εἶναι φαιμεν τῶν φύσει καὶ ἔργα καὶ πάθη καὶ δυνάμεις), πρῶτον ἂν εἴη περὶ τούτων λεκτέον, ὅπως θεωρήσαντες ταῦτα λάβωμεν τὰς ἐκάστου πρὸς ἕκαστον διαφοράς.

videtur. Ignis enim congregare magis finesque in unum redigere, quam segregare videtur. Segregat enim ea quæ non ejusdem generis sunt; congregat autem ea quæ sub eodem genere collocantur. Et congregatio quidem per se est (fines enim in unum cogere atque unire, ignis ipsius est); segregatio vero, per accidens. Congregans enim id quod sub eodem est genere, id quod alienum est, excipit. Quare aut ad utrumque, aut potius ad congregandum, figuram igni reddere oportebat. (10) Insuper, quum calidum frigidumque potentia sint contraria, reddere frigidum figuram aliquam impossibile est, propterea quod reddere quidem contrariam figuram oportet, nihil autem contrarium est figuræ. Quapropter et omnes omittunt hoc: et tamen aut omnia figuris, aut nihil definire oportebat. (11) Nonnulli autem de potentia ipsius dicere conati, sibi ipsis contraria dicunt. Frigidum enim id inquit esse quod magnarum partium est, propterea quod premit, et per meatus non transit. Patet igitur, et calidum id esse, quod transit: tale autem id semper erit quod partium subtilium est. Quare sit ut parvitate magnitudineque frigidum differat calidumque, sed non figuris. Præterea, si pyramides sint inæquales, magnæ non ignis erunt, neque figura erit urendi causa, sed contrarium. Non differ igitur elementa figuris, ex iis quæ diximus, patuit. (12) Quum autem propriissimæ differentiæ corporum per affectus sint et operationes et potentias (cujusque enim corporis naturalis opera, affectus potentiasque dicimus esse), primum de his est dicendum, ut post horum contemplationem, cujusque differentias ad unumquodque sumamus.

LIBER IV.

CAP. I.

Περὶ δὲ βαρέος καὶ κούφου, τί τ' ἐστὶν ἐκάτερον καὶ τίς ἡ φύσις αὐτῶν, σκοπεῖτον, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν ἔχουσι τὰς δυνάμεις ταύτας. (2) Ἔστι γὰρ ἡ περὶ αὐτῶν θεωρία τοῖς περὶ κινήσεως λόγοις οικεῖα· βαρὺ γὰρ καὶ κούφον τῷ δύνασθαι κινεῖσθαι φυσικῶς πως λέγομεν. Ἰσχύει δὲ ἐνεργείαις ὀνόματ' αὐτῶν οὐ κεῖται, πλὴν εἴ τις οἴοιτο τὴν βοήθην τοιούτων. Διὰ δὲ τὸ τὴν φυσικὴν μὲν εἶναι πραγματεῖαν περὶ κινήσεως, ταῦτα δ' ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ὡς ζώπυρ' ἅττα κινήσεως, πάντες μὲν χρῶνται ταῖς δυνάμεσιν αὐτῶν, οὐ μὴν διωρικάσι γε, πλὴν ὀλίγων. Ἰδόντες οὖν πρῶτον τὰ παρὰ τῶν ἄλλων εἰρημένα, καὶ διαπορήσαντες ὅσα πρὸς τὴν σχέψιν ταύτην διελεῖν ἀναγκαῖον, οὕτω καὶ τὸ φαινόμενον ἡμῖν εἰπωμεν περὶ αὐτῶν. (3) Λέγεται δὴ τὸ μὲν ἀπλῶς βαρὺ καὶ κούφον, τὸ δὲ πρὸς ἕτερον· τῶν γὰρ ἐχόντων βάρος φαιμέν τὸ μὲν εἶναι κουφότερον τὸ δὲ βαρύτερον, ὡς οὐλοῦ χαλκόν. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἀπλῶς λεγομένων οὐδὲν εἰρηται παρὰ τῶν πρότερον, περὶ δὲ τῶν πρὸς ἕτερον· οὐ γὰρ λέγουσι τί ἐστὶ τὸ βαρὺ καὶ τί τὸ κούφον, ἀλλὰ τί τὸ βαρύτερον καὶ κουφότερον ἐν τοῖς ἔχουσι βάρος. (4) Μᾶλλον δ' ἔσται δῆλον τὸ λεγόμενον ὧδε. Ἰὰ μὲν γὰρ αἰεὶ πέφυκεν ἀπὸ τοῦ μέσου φέρεσθαι, τὰ

De gravi autem atque levi, quid sit utrumque, et quænam sit natura ipsorum, consideremus oportet, et propter quam causam hasce potentias habeant. (2) Contemplatio enim de ipsis, sermonibus de motu est accommodata. Grave enim et leve ex eo dicimus, quia aliquo modo naturaliter moveri potest: operationibus autem ipsorum nomina posita non sunt, nisi quispiam putet tale esse ipsum momentum. Quia vero naturalis tractatio est de motu, hæc autem motus quasi fomenta quædam in se ipsis habent: ideo universi quidem potentiis ipsorum utuntur, non tamen nisi pauci definire. Visis igitur iis primum quæ ab aliis dicta sunt, allatis etiam dubitationibus, quæ ad hanc considerationem sunt necessariæ, id deinde dicamus quod nobis de ipsis videtur. (3) Gravia levique partim simpliciter partim ad aliud dicuntur. Eorum enim quæ pondus habent, aliud levius aliud gravius dicimus esse, ut æs gravius dicimus ligno. De his igitur quæ absolute dicuntur, nihil a veteribus dictum est, sed de iis quæ ad aliud dicuntur. Non enim dicunt quid sit ipsum leve, et quid sit ipsum grave, sed quid sit gravius, et quid levius in iis quæ pondus habent. (4) Id autem quod dicimus, magis dilucidum hoc pacto fiet. Quædam enim a medio semper, quædam ad

δ' αἰεὶ πρὸς τὸ μέσον. Τούτων δὲ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου φερόμενον ἄνω λέγω φέρεσθαι, κάτω δὲ τὸ πρὸς τὸ μέσον. Ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ νομίζειν εἶναι τι ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω, καθάπερ τινὲς ἀξιοῦσιν· οὐ γὰρ εἶναι τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω φασίν, εἴπερ πάντη δημοῖός ἐστι, καὶ πανταχοῦθεν ἀντίπους ἔσται πορευόμενος ἕκαστος αὐτὸς αὐτῷ. (5) Ἡμεῖς δὲ τὸ τοῦ παντὸς ἔσχατον ἄνω λέγομεν, ὃ καὶ κατὰ τὴν θέσιν ἔστιν ἄνω καὶ τῆ φύσει πρῶτον· ἐπεὶ δ' ἐστὶ τι τοῦ οὐρανοῦ ἔσχατον καὶ μέσον, 10 δῆλον ὅτι ἔσται καὶ ἄνω καὶ κάτω, ὥσπερ καὶ οἱ πολλοὶ λέγουσι, πλὴν οὐχ ἱκανῶς. Τούτου δ' αἴτιον ὅτι νομίζουσιν οὐχ ὁμοῖον εἶναι πάντη τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἐν εἶναι μόνον τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ἡμισφαίριον, ἐπεὶ προσπολαβόντες καὶ κύκλῳ τοιοῦτον, καὶ τὸ μέσον ὁμοίως ἔχειν πρὸς ἅπαν, τὸ μὲν ἄνω φήσουσιν εἶναι, τὸ δὲ μέσον 15 κάτω. (6) Ἀπλῶς μὲν οὖν κοῦφον λέγομεν τὸ ἄνω φερόμενον καὶ πρὸς τὸ ἔσχατον, βαρὺ δὲ τὸ ἀπλῶς κάτω καὶ πρὸς τὸ μέσον· πρὸς ἄλλο δὲ κοῦφον καὶ κουφότερον, ὃ δυοῖν ἐχόντων βάρος καὶ τὸν ὄγκον ἴσον κάτω 20 φέρεται θάτερον φύσει θάττον.

medium semper apta sunt ferri. Horum autem id quidem quod a medio fertur, sursum; id autem quod ad medium fertur, deorsum dico ferri. Absurdum est enim, in caelo non existimare aliquid supra, aliquid infra esse, quemadmodum quidam censent. Non enim esse aliud superum, aliud inferum dicunt, si omni ex parte simile est, et undique quisque gradiens adversis ipse sibi pedibus erit. (5) Nos autem ipsum universi extremum, supra dicimus, quod quidem et positione est supra, et ipsa natura primum. Quum autem ipsius caeli aliquid extremum et medium sit, patet et supra esse, ac infra, quemadmodum et multi dicunt, verum non satis. Hujus autem causa est, caelum ipsos non omni ex parte simile esse, sed unum tantum id hemisphaerium esse, quod supra nos est, putare. Quodsi sumpserunt caelum omni ex parte tale, et medium ad universum similiter habere, illud quidem superum, medium autem inferum esse dicent. (6) Id igitur absolute dicimus leve, quod sursum ad extremumque fertur; id grave, quod simpliciter deorsum atque ad medium fertur. Ad aliud autem leve ac levius, id esse dicimus quod aliquo natura deorsum fertur celerius, utrisque pondus habentibus aequalemque molem.

CAP. II.

Τῶν δὲ πρότερον ἐλθόντων ἐπὶ τὴν περὶ τούτων σχέψιν σχεδὸν οἱ πλείστοι περὶ τῶν οὕτω βαρέων καὶ κοῦφων εἰρήκασι μόνον, ὅσων ἀμφοτέρων ἐχόντων βάρος θάτερόν ἐστι κουφότερον. Οὕτω δὲ διελθόντες οἴονται 2 διωρισθαι καὶ περὶ τοῦ ἀπλῶς κοῦφου καὶ βαρέος· ὃ δὲ λόγος αὐτοῖς οὐκ ἐφαρμόττει. (2) Δῆλον δ' ἐστὶ τοῦτο μᾶλλον προελθοῦσιν. Λέγουσι γὰρ τὸ κουφότερον καὶ βαρύτερον οἱ μὲν ὥσπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ τυγχάνει γεγραμμένον, βαρύτερον μὲν τὸ ἐκ πλείονων τῶν αὐτῶν 30 συνεστός, κουφότερον δὲ τὸ ἐξ ἐλαττόνων, ὥσπερ μολίδου μολίδος ὃ πλείων βαρύτερος καὶ χαλκοῦ χαλκός. Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοιοειδῶν ἕκαστον· ἐν ὑπεροχῇ γὰρ τῶν ἴσων μορίων βαρύτερον ἕκαστόν ἐστιν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ξύλου μόλιδῶν φασιν· ἐκ τινων γὰρ τῶν αὐτῶν εἶναι πάντα τὰ σώματα καὶ μιᾶς 35 ὕλης, ἀλλ' οὐ δοκεῖν. (3) Οὕτω δὲ διωρισμένων οὐκ εἴρηται περὶ τοῦ ἀπλῶς κοῦφου καὶ βαρέος· νῦν γὰρ τὸ μὲν πῦρ αἰεὶ κοῦφον καὶ ἄνω φέρεται, ἡ δὲ γῆ καὶ τὰ γενηρὰ πάντα κάτω καὶ πρὸς τὸ μέσον. Ὡστ' οὐ δι' ὀλιγότητα 40 τῶν τριγώνων ἐξ ὧν συνεστάναι φασίν ἕκαστον αὐτῶν, τὸ πῦρ ἄνω φέρεσθαι πέφυκεν· τό τε γὰρ πλεῖον ἦττον ἂν ἐφέρετο καὶ βαρύτερον ἂν ἦν ἐκ πλείονων ὄν τριγώνων. Νῦν δὲ φαίνεται τούναντιον· ὅσα γὰρ ἂν ἦ πλεῖον, κουφότερόν ἐστι καὶ ἄνω φέρεται θάττον. Καὶ ἄνωθεν 45 δὲ κάτω τὸ ὀλιγον οἰσθήσεται θάττον πῦρ, τὸ δὲ πολλὸν βραδύτερον. (4) Πρὸς δὲ τούτοις, ἐπεὶ τὸ μὲν ἐλάσσων ἔχον τὰ ὁμογενῆ κουφότερον εἶναι φασί, τὸ δὲ πλείων βαρύτερον, ἀέρα δὲ καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ ἐκ τῶν αὐτῶν εἶναι τριγώνων, ἀλλὰ διαφέρειν ὀλιγότῃ καὶ πλήθει, 50 διὸ τὸ μὲν αὐτῶν εἶναι κουφότερον τὸ δὲ βαρύτερον, ἔσται τι πλῆθος ἀέρος ὃ βαρύτερον ὕδατος ἔσται. Συμβαίνει δὲ πᾶν τούναντιον· αἰεὶ τε γὰρ ὃ πλείων ἀῆρ ἄνω

Eorum igitur qui prius ad horum considerationem venerunt, plurimi pæne de levibus hoc pacto gravibusque colis dixere, quorum alterum, utrisque pondus habentibus, altero levius est. Atque hoc pacto de gravi levique facta consideratione, de simpliciter etiam levi gravique determinatum a se fuisse putant: sermo tamen ad ipsa non accommodatur. (2) Hoc autem perspicuum magis erit, si ulterius progrediamur. Quidam enim de leviori gravioreque sic dicunt, ut in Timæo est scriptum: gravius quidem id esse, quod ex eisdem pluribus constat; levius autem id quod ex eisdem paucioribus constat: quemadmodum plumbo plumbum et æs ære majus, gravius est. Similiter et unum: quodque ceterorum similium forma: in excessione enim aequalium partium, quodque gravius est. Eodem modo et ligno gravius esse plumbum dicunt. Ex quibusdam enim eisdem omnia corpora et una materia esse aiunt, sed non videri. (3) Sic definitis, non dictum est de simpliciter levi ac gravi. Nunc enim ignis quidem semper est levis, sursumque fertur; terra vero ac terrea cuncta deorsum atque ad medium ipsum. Quare non ob triangulorum paucitatem, ex quibus quodque ipsorum constare dicunt, ignis aptus est sursum ferri. Major enim minus utique moveretur, et gravius esset, quum pluribus ex triangulis constet. Nunc autem contrarium sane videtur: quo enim major est, eo levior est, et sursum celerius fertur. De supero etiam loco deorsum parvus ignis celerius, et tardius magnus fertur. (4) Insuper, quum id quod pauciora habet ea quæ sunt generis ejusdem, levius esse, id vero quod habet plura, gravius esse dicant; aerem autem, et ignem, ac aquam ex eisdem asserant triangulis esse, sed paucitate multitudinæque differre, quapropter aliud ipsorum levius, aliud gravius esse: aliqua sane multitudo aeris erit, quæ gravius erit aqua. At totum contrarium ac-

φέρεται μάλλον, καὶ ὅλιως ὀτιοῦν μέρος ἀέρος ἄνω φέ-
 ρεται ἐκ τοῦ ὕδατος. Οἱ μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον
 περὶ κούφου καὶ βαρέος διώρισαν· (5) τοῖς δ' οὐχ ἰκανὸν
 ἔδοξεν οὕτω διελεῖν, ἀλλὰ καίπερ ὄντες ἀρχαιότεροι
 5 τῆς νῦν ἡλικίας καινοτέρως ἐνόησαν περὶ τῶν νῦν
 λεγθέντων. Φαίνεται γὰρ ἕνια τὸν ὄγκον μὲν ἐλάττω
 τῶν σωμάτων ὄντα, βαρύτερα δέ. Δῆλον οὖν ὡς οὐχ
 ἰκανὸν τὸ φάσκειν ἐξ ἴσων συγκεῖσθαι τῶν πρώτων τὰ
 ἰσοβαρῆ· ἴσα γὰρ ἂν ᾖ τὸν ὄγκον. (6) Ἰὰ δὲ πρῶτα
 10 καὶ ἄτομα τοῖς μὲν ἐπίπεδα λέγουσιν ἐξ ὧν συνέστηκε
 τὰ βάρος ἔχοντα τῶν σωμάτων, ἄτοπον τὸ φάναι· τοῖς
 δὲ στερεὰ μάλλον ἐνδέχεται λέγειν τὸ μείζον εἶναι βα-
 ρύτερον αὐτῶν. Ἰὼν δὲ συνθέτων, ἐπειδήπερ οὐ φαί-
 νεται τοῦτον ἔχειν ἕκαστον τὸν τρόπον, ἀλλὰ πολλὰ
 15 βαρύτερα ὀρωῖμεν ἐλάττω τὸν ὄγκον ὄντα, καθάπερ
 ἐρίου χαλκόν, ἕτερον τὸ αἷτιον οἶονταί τε καὶ λέγουσιν
 εἶναι· (7) τὸ γὰρ κενὸν ἐμπεριλαμβανόμενον κουφίζει
 τὰ σώματά φασι καὶ ποιεῖν ἔστιν ὅτε τὰ μείζω κούφω-
 20 τερα· πλεῖον γὰρ ἔχειν κενόν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸν
 ὄγκον εἶναι μείζω συγκείμενα πολλάκις ἐξ ἴσων στερεῶν
 ἢ καὶ ἐλαττόνων. Ὅλος δὲ καὶ παντὸς αἷτιον εἶναι
 τοῦ κούφωτέρου τὸ πλεῖον ἐνυπάρχειν κενόν. Λέγουσι
 μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον· (8) ἀνάγκη δὲ προσθεῖναι
 25 τοῖς οὕτω διορίζουσι μὴ μόνον τὸ κενὸν ἔχειν πλεῖον,
 ἂν ᾖ κούφωτερον, ἀλλὰ καὶ τὸ στερεὸν ἔλαττον· εἰ γὰρ
 ὑπὲρξῃ τῆς τοιαύτης ἀναλογίας, οὐκ ἔσται κούφω-
 τερον. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ πῦρ εἶναι φασι κούφω-
 30 τατον, ὅτι πλεῖστον ἔχει κενόν. Συμβήσεται οὖν
 μικροῦ πυρὸς πολλὸν χρυσοῦν πλεῖον ἔχοντα τὸ κενόν
 εἶναι κούφωτερον, εἰ μὴ καὶ στερεὸν ἔξει πολλαπλά-
 σιον· ὥστε τοῦτο λεχτέον. (9) Ἐνιοὶ μὲν οὖν τῶν μὴ
 φασκόντων εἶναι κενὸν οὐδὲν διώρισαν περὶ κούφου καὶ
 βαρέος, οἷον Ἀναξαγόρας καὶ Ἐμπεδοκλῆς· οἱ δὲ διο-
 35 ρίσαντες μὲν, οὐ φάσκοντες δὲ εἶναι κενόν, οὐδὲν εἶπον
 διὰ τί τὰ μὲν ἀπλῶς κούφα τὰ δὲ βαρῆα τῶν σωμάτων,
 καὶ φέρεται τὰ μὲν αἰεὶ ἄνω τὰ δὲ κάτω. Ἐτι δὲ περὶ
 τοῦ ἕνια μείζω τὸν ὄγκον ὄντα κούφωτερα τῶν ἐλατ-
 τόνων εἶναι σωμάτων οὐδὲν ἐπεμήθησαν, οὐδὲ δῆλον
 40 πῶς ἐκ τῶν εἰρημένων ὁμολογοῦμενα τοῖς φαινόμενοις
 συμβήσεται λέγειν αὐτοῖς. (10) Ἀναγκαῖον δὲ καὶ
 τοῖς περὶ τῆς τοῦ πυρὸς κούφωτητος αἰτιωμένοις τὸ
 πολὺ κενὸν ἔχειν σχεδὸν ἐν ταῖς αὐταῖς ἐνέχεσθαι
 δυσχερεῖαις. Ἐλαττον μὲν γὰρ ἔξει στερεὸν τῶν ἄλλων
 σωμάτων, καὶ τὸ κενὸν πλεῖον· ἀλλ' ὁμῶς ἔσται τι
 45 πυρὸς πλῆθος ἐν ᾧ τὸ στερεὸν καὶ τὸ πλῆρες ὑπερ-
 βάλλει τῶν περιεχομένων στερεῶν ἐν τινι μικρῷ πλήθει
 γῆς. Ἐὰν δὲ φύσι καὶ τὸ κενόν, πῶς διοριῶσι τὸ
 ἀπλῶς βαρῆ; ἢ γὰρ τῷ πλεῖον στερεὸν ἔχειν ἢ τῷ
 ἐλαττον κενόν. Εἰ μὲν οὖν τοῦτο φήσουσιν, ἔσται τι
 50 πλῆθος γῆς οὕτως ὀλίγον ἐν ᾧ στερεὸν ἔσται ἐλαττον
 ἢ ἐν πολλῷ πλήθει πυρὸς. Ὅμοιως δὲ καὶ τῷ κενῷ
 διορίσωσιν, ἔσται τι κούφωτερον τοῦ ἀπλῶς κούφου καὶ
 φερομένου αἰεὶ ἄνω αὐτὸ φερόμενον αἰεὶ κάτω. Τοῦτο
 δὲ ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἀπλῶς κούφον αἰεὶ κούφωτερον τῶν

cidit : semper enim major aer magis sursum fertur, et
 omnino pars quævis aeris sursum ex aqua fertur. Quidam
 igitur ita de gravi levique definiunt. (5) Quibusdam au-
 tem non satis visum est hoc pacto dividere, sed quamvis
 ætate vetustiores essent, de hisce tamen quæ nunc sunt
 dicta, modo magis novo intellexerunt. Nonnulla namque
 corpora mole quidem minora, sed graviora esse apparet.
 Patet igitur, non satis esse, ex æqualibus ipsis primis ea
 quæ sunt ponderis æqualis, dicere constare : essent enim
 æqualia mole. (6) Majus autem ipsorum, gravius esse,
 absurdum quidem est eos dicere, qui prima ipsa ac indivi-
 dua, ex quibus ea corporum constant, quæ pondus ha-
 bent, plana inquit esse : ii autem qui solida esse dicunt,
 magis dicere possunt. Compositorum vero quoniam singula
 non hoc modo sese habere cernuntur, sed multa graviora,
 minora mole esse videmus, quemadmodum æs lanæ : aliam
 quidam causam et putant esse, et aiunt. (7) Vacuum enim
 comprehensum levare corpora dicunt, et interdum majora
 facere leviora, quum plus habeant, ut inquit, vacui.
 Propterea et molem habere majorem ex æqualibus solidis
 persæpe aut ex minoribus composita, dicunt. Et omnino
 cuilibet leviori, plus inesse vacui, causam aiunt esse. Dicunt
 igitur hoc modo de ipsis. (8) Sed addant necesse est, qui
 hoc pacto definiunt, si sit quippiam levius, non solum va-
 cui plus, sed et solidi minus habere. Si enim talem ratio-
 nem excedet, levius sane non erit. Ob id enim ipsum etiam
 ignem inquit levissimum esse, quia vacui plurimum ha-
 beat. Eveniet igitur, magnum aurum plus habens vacui,
 igne parvo levius esse, nisi et solidum ipsum habuerit mul-
 tiplex. Quare hoc est dicendum. (9) Quidam igitur eorum
 qui non inquit esse vacuum, nihil de levi gravique de-
 terminarunt, ut Anaxagoras et Empedocles. Qui vero de-
 terminarunt quidem, non dicunt autem esse vacuum, ni-
 hil dixere cur alia corporum levia, alia gravia sint, et alia
 sursum, alia deorsum semper ferantur. Nullam præterea
 de hoc mentionem fecerunt, nonnulla, inquam, corporum
 majorem habentia molem, leviora minoribus esse. Neque
 patet ex iis quæ dicta sunt, quonam pacto fieri possit ut
 ipsi consentanea dicant iis quæ apparent. (10) Eos etiam
 qui levitatis ignis causam vacui multitudinem inquit
 esse, eisdem obnoxios difficultatibus esse necesse est. Minus
 enim ceteris corporibus solidi, et vacui plus habebit. At-
 tamen erit ignis aliqua multitudo, in qua solidum et ple-
 num ea quæ continentur in aliqua parva terra, solida exsu-
 perabit. Quodsi et vacui dixerint, quonam modo definiunt
 ipsum simpliciter grave? Aut enim hoc, quod plurima so-
 lidorum habet, aut hoc, quod vacui minus habet. Si igitur
 hoc dicent modo, erit quædam terra adeo parva, ut in illa
 minus sit solidorum quam magno in igne. Similiter si va-
 cuo etiam definiant, erit quippiam eorum quæ semper deor-
 sum feruntur, levius eo quod simpliciter est leve, semper-
 que fertur ad supra loca. Quod quidem est impossibile.
 Id enim quod absolute est leve, levius est semper iis quæ

ἐχόντων βάρος καὶ κάτω φερομένων, τὸ δὲ κουφότερον οὐκ αἰεὶ κοῦφον διὰ τὸ λέγεσθαι καὶ ἐν τοῖς ἔχουσι βάρος ἕτερον ἕτερου κουφότερον, οἷον γῆς ὕδωρ. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ τὸ κενὸν ἀνάλογον ἔχειν πρὸς τὸ πλήρες ἰκανὸν
 6 λῦσαι τὴν λεγομένην νῦν ἀπορίαν. Συμβήσεται γὰρ καὶ τοῦτον τὸν τρόπον λέγουσιν ὡσαύτως τὸ ἀδύνατον. Ἐν γὰρ τῷ πλείονι πυρὶ καὶ ἐν τῷ ἐλάττονι τὸν αὐτὸν ἔξει λόγον τὸ στερεὸν πρὸς τὸ κενόν. Φέρεται δὲ γε ὕαττον τὸ πλείον ἄνω πῦρ τοῦ ἐλάττονος, καὶ κάτω
 10 δὲ πάλιν ὡσαύτως ὁ πλείων χρυσὸς καὶ ὁ μόλιδος· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ἐχόντων βάρος. Οὐκ ἔδει δὲ τοῦτο συμβαίνειν, εἴπερ τοῦτω διώρισται τὸ βαρὺ καὶ κοῦφον. (11) Ἄτοπον δὲ καὶ εἰ διὰ τὸ κενὸν μὲν ἄνω φέρονται, τὸ δὲ κενὸν αὐτὸ μὴ. Ἄλλὰ
 15 μὴ εἴ γε τὸ μὲν κενὸν ἄνω πέφυκε φέρεσθαι, κάτω δὲ τὸ πλήρες, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἄλλοις αἷτια τῆς φορᾶς ἑκατέρας, οὐθὲν περὶ τῶν συνθέτων ἔδει σκοπεῖν διὰ τί τὰ μὲν κοῦφα τὰ δὲ βαρῆα τῶν σωματίων, ἀλλὰ περὶ τούτων αὐτῶν εἰπεῖν διὰ τί τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δ' ἔχει
 20 βάρος· ἔτι δὲ τί τὸ αἷτιον τοῦ μὴ διεστάναι τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν. (12) Ἄλογον δὲ καὶ τὸ χῶρον τῷ κενῷ ποιεῖν, ὡσπερ οὐκ αὐτῷ χῶρον τινὰ οὔσαν· ἀναγκαῖον δ' εἴπερ κινεῖται τὸ κενόν, εἶναι αὐτοῦ τινὰ τόπον, ἐξ οὗ μεταβάλλει καὶ εἰς ὄν. (13) Πρὸς δὲ τού-
 25 τοις τί τῆς κινήσεως αἷτιον; οὐ γὰρ ὁ γὰρ τὸ κενόν· οὐ γὰρ αὐτὸ κινεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ στερεόν. Ὅσαύτως δὲ συμβαίνει καὶ τις ἄλλως διορίζῃ, μεγέθει καὶ σμικρότητι ποιῶν βαρύτερα καὶ κουφότερα θάτερα τῶν ἑτέρων, καὶ ἄλλον ὄντινον τρόπον κατασκευάζων,
 30 μόνον δὲ τὴν αὐτὴν ὕλην ἄπασιν ἀποιδούς, ἢ πλείους μὲν ὑπεναντίας δὲ μόνον. Μίᾳς μὲν γὰρ οὔσης οὐκ ἔσται τὸ ἀπλῶς βαρὺ καὶ κοῦφον, ὡσπερ τοῖς ἐκ τῶν τριγώνων συνιστάσιν· ἐναντίας δὲ, καθάπερ οἱ τὸ κενὸν καὶ πλήρες, οὐκ ἔσται τὰ μεταξὺ τῶν ἀπλῶς βαρέων
 35 καὶ κοῦφων διὰ τίν' αἷτιαν βαρύτερα καὶ κουφότερα ἀλλήλων καὶ τῶν ἀπλῶν ἔστιν. (14) Τὸ δὲ μεγέθει καὶ μικρότητι διορίζειν πεπλασμένῳ μὲν ἔοικε μᾶλλον τῶν πρότερον, ὅτι δ' ἐνδέχεται καθ' ἕκαστον ποιεῖν διαφορὰν τῶν τεττάρων στοιχείων, ἀσφαλεστέρως ἔχει
 40 πρὸς τὰς ἐμπροσθεν ἀπορίας. Τὸ δὲ μίαν ποιεῖν φύσιν τῶν τῷ μεγέθει διαφερόντων ἀναγκαῖον ταῦτον συμβαίνειν τοῖς μίαν ποιοῦσιν ὕλην, καὶ μὴθ' ἀπλῶς εἶναι μὴθὲν κοῦφον μὴτε φερόμενον ἄνω, ἀλλ' ἢ ὑστερίζον ἢ ἐλθλιθόμενον, καὶ πολλὰ μικρὰ ὀλίγων μεγάλων
 46 βαρύτερα εἶναι. Εἰ δὲ τοῦτο ἔσται, συμβήσεται πολλὴν ἀέρα καὶ πολλὴν πῦρ ὕδατος εἶναι βαρύτερα καὶ γῆς ὀλίγης. Τοῦτο δ' ἔστιν ἀδύνατον. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν ἄλλων εἰρημένα ταῦτα καὶ τοῦτον λέγεται τὸν τρόπον.

pondus habent ac deorsum feruntur; id autem quod est levius, non semper est leve, propterea quod et in iis quæ pondus habent, aliud alio levius dicitur esse, ut aqua terrâ. At vero neque hoc, vacuum, inquam, rationem ad plenum habere, sufficiens ad solvendam dubitationem esse videtur. Accidet enim et hunc modum dicentibus, ipsum identidem impossibile. In majore enim igni, atque minore, eandem solidum ad vacuum rationem habebit. At major ignis minore celerius sursum fertur; et majus aurum plumbumque celerius deorsum movetur, et ceterorum quodque simili modo, quæ pondus habent. At hoc accidere profecto non oportebat, si hoc pacto grave leveque est definitum. (11) Absurdum autem est etiam, si ob vacuum quidem sursum ferantur, vacuum autem ipsum non sursum feratur. At vero si vacuum quidem aptum est sursum ferri, plenum vero deorsum; et ob hoc utriusque lationis sunt ceteris causæ: nihil de compositis considerare oportebat, cur alia corporum gravia, alia levia sint; sed de his ipsis dicere, cur leve alterum sit, alterum pondus habeat; et insuper, quænam sit causa ut plenum vacuumque non distent. (12) Vacat autem ratione, et locum vacuo facere, quasi ipsum locum quidem non sit. Quodsi vacuum movetur, esse quendam ipsius locum, e quo et ad quem mutetur, necesse est. (13) Et insuper, quidnam ipsius motus est causa? non est enim vacuum ipsum. Non enim solum ipsum, sed solidum etiam movetur. Similiter absurda accidunt, si quispiam alter definit, magnitudine parvitateque faciens graviora levioraque alia aliis, et alio quovis extruens modo, universis modo eadem materies assignetur, aut plures quidem, subcontrariæ tamen. Nam si una sit, non erit grave simpliciter atque leve, quemadmodum iis accidit qui ex triangulis constituunt elementa: sin contrariæ sint, ut ii qui vacuum plenumque dicunt, dici non potest quam ob causam ea quæ sunt inter simpliciter gravia levioraque, graviora levioraque sint inter sese, et simplicibus etiam ipsis. (14) Magnitudine autem parvitateque definire, figmento quidem magis, quam priora, est simile: sed quia differentiam elementorum quattuor in quoque facere possunt, securius ad anteriores dubitationes se habet. Ei vero qui naturam unam eorum facit quæ magnitudine differunt, idem accidere quæ hisce accidunt, qui materiam faciunt unam, necesse est, et neque leve quicquam simpliciter esse, neque ferri sursum, sed aut posterius ferri, aut extrudi; et multa parva paucis magnis graviora esse. Quodsi hoc erit, accidet, magnum aerem, magnumque ignem aqua terraque parva graviorem esse: quod quidem fieri nequit. Ea igitur quæ ab aliis sunt dicta, hæc sunt atque hoc modo dicuntur.

CAP. III.

Ἡμεῖς δὲ λέγομεν πρῶτον διορίσαντες περὶ οὗ μάλιστα ἀποροῦσι τινες, διὰ τί τὰ μὲν ἄνω φέρεται τὰ δὲ κάτω τῶν σωμάτων αἰεὶ κατὰ φύσιν, τὰ δὲ καὶ ἄνω καὶ κάτω, μετὰ δὲ ταῦτα περὶ βαρέος καὶ κούφου καὶ τῶν συμβαινόντων περὶ αὐτὰ παθημάτων, διὰ τίν' αἰτίαν ἕκαστον γίνεται. (2) Περὶ μὲν οὖν τοῦ φέρεσθαι εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἕκαστον ὁμοίως ὑποληπτέον ὡς περ καὶ περὶ τὰς ἄλλας γενέσεις καὶ μεταβολάς. Ἐπεὶ γὰρ εἰσι τρεῖς αἱ κινήσεις, ἡ μὲν κατὰ μέγεθος, ἡ δὲ κατ' εἶδος, ἡ δὲ κατὰ τόπον, ἐν ἑκάστη τούτων τὴν μεταβολὴν ὁρῶμεν γινομένην ἐκ τῶν ἐναντιῶν εἰς τὰ ἐναντία καὶ τὰ μεταξὺ καὶ οὐκ εἰς τὸ τυχόν τῶ τυχόντι μεταβολὴν οὖσαν· ὁμοίως δὲ οὐδὲ κινήτικόν τὸ τυχόν τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ὡς περ τὸ ἀλλοιωτὸν καὶ τὸ αὐξητὸν ἕτερον, οὕτω καὶ τὸ ἀλλοιωτικὸν καὶ τὸ αὐξητικόν. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ὑποληπτέον καὶ τὸ κατὰ τόπον κινήτικόν καὶ κινήτὸν οὐ τὸ τυχόν εἶναι τοῦ τυχόντος. Εἰ οὖν εἰς τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω κινήτικόν μὲν τὸ βαρυντικὸν καὶ τὸ κουριστικόν, κινήτὸν δὲ τὸ δυνάμει βαρὺ καὶ κούφον, τὸ δ' εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον φέρεσθαι ἕκαστον τὸ εἰς τὸ αὐτοῦ εἶδος ἐστὶ φέρεσθαι. Καὶ ταύτη μᾶλλον ἂν τις ὑπολάβῃσι ὁ λέγων οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι τὸ ὁμοίον φέροισι πρὸς τὸ ὁμοίον. Τοῦτο γὰρ οὐ συμβαίνει πάντως· οὐ γὰρ εἰάν τις μεταθῆ τὴν γῆν οὗ νῦν ἢ σεληνῆν, οἰσθήσεται τῶν μορίων ἕκαστον πρὸς αὐτήν, ἀλλ' ὅπου περ καὶ νῦν. Ὅλως μὲν οὖν τοῖς ὁμοίσι καὶ ἀδιαφόροις ὑπὸ τῆς αὐτῆς κινήσεως ἀνάγκη τοῦτο συμβαίνειν, ὡσθ' ὅπου πέφυκεν ἐν τῷ φέρεσθαι μόριον, καὶ τὸ πᾶν. (3) Ἐπεὶ δ' ὁ τόπος ἐστὶ τὸ τοῦ περιέχοντος πέρασ, περιέχει δὲ πάντα τὰ κινούμενα ἄνω καὶ κάτω τὸ τε ἕσχατον καὶ τὸ μέσον, τοῦτο δὲ τρόπον τινὰ γίνεται τὸ εἶδος τοῦ περιεχομένου, τὸ εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον φέρεσθαι πρὸς τὸ ὁμοίον ἐστὶ φέρεσθαι· τὰ γὰρ ἐξῆς ὁμοία ἐστὶν ἀλλήλοισι, οἷον ὕδωρ ἀερί καὶ ἀήρ πυρρί. Ἀνάπαλιν δὲ λέγειν τοῖς μὲν μέσοις ἐστὶ, τοῖς δ' ἄκροις οὐ, οἷον ἀέρα μὲν ὕδατι, ὕδωρ δὲ γῆ· αἰεὶ γὰρ τὸ ἀνώτερον πρὸς τὸ ἑφ' αὐτὸ, ὡς εἶδος πρὸς ὕλην, οὕτως ἔχει πρὸς ἀλλήλα. (4) Ἐὶ δὲ ζητεῖν διὰ τί φέρεται τὸ πῦρ ἄνω καὶ ἡ γῆ κάτω, τὸ αὐτὸ ἐστὶ καὶ διὰ τί τὸ ὑγιαστὸν ἂν κινήται καὶ μεταβάλλῃ ἢ ὑγιαστὸν, εἰς ὑγίαιαν ἔρχεται ἀλλ' οὐκ εἰς λευκότητα. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰλλα πάντα τὰ ἀλλοιωτά. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ αὐξητὸν ὅταν μεταβάλλῃ ἢ αὐξητὸν, οὐκ εἰς ὑγίαιαν ἔρχεται ἀλλ' εἰς μεγέθους ὑπεροχὴν. Ὅμοίως δὲ καὶ τούτων ἕκαστον τὸ μὲν ἐν τῷ ποιῶ τὸ δ' ἐν τῷ ποσῶ μεταβάλλει, καὶ ἐν τῷ πᾶσι τὰ μὲν κούφα ἄνω τὰ δὲ βαρέα κάτω, πλὴν ὅτι τὰ μὲν ἐν αὐτοῖς δοκεῖ ἔχειν ἀρχὴν τῆς μεταβολῆς, λέγω δὲ τὸ βαρὺ καὶ τὸ κούφον, τὰ δ' οὐ, ἀλλ' ἔξωθεν, οἷον τὸ ὑγιαστὸν καὶ τὸ αὐξητὸν. Καίτοι ἐνίοτε καὶ ταῦτα ἐξ αὐτῶν μεταβάλλει, καὶ μικρᾶς γενομένης ἐν τοῖς ἔξω κινήσεως τὸ μὲν εἰς ὑγίαιαν ἔρχεται τὸ δ' εἰς αὐξήν· καὶ ἐπεὶ ταῦτὸν τὸ

Nos autem jam dicimus primum id definientes, quo de maxime quidam dubitant : cur alia corporum sursum, alia deorsum semper, alia sursum deorsumque secundum naturam ferantur; deinde de gravi levique, atque affectibus iis qui circa ipsa accidunt, quam ob causam fiant, dicentes. (2) De hoc itaque, ferri (inquam) unumquodque suum in locum, perinde atque de ceteris generationibus et mutationibus, existimandum est. Nam quum tres sint motus, alius in magnitudine, alius in forma, alius in loco : in horum unoquoque mutationem e contrariis in contraria, atque in media fieri, et non in quodvis cujusvis mutationem esse videmus. Simili modo neque motivum cujusvis quodvis, sed ut alterabile ac accrescibile sunt diversa, sic et alterativum ac accrescitivum. Eodem modo et loco motivum non quodvis cujusvis mobilis, existimandum est esse. Ad superum igitur locum ac inferum motiva quidem sunt, id quod ponderis, et id quod levitatis est effectivum : mobile autem, id quod potentia grave est, atque leve. Ferri vero quodque suum in locum, nihil aliud est, quam in suam formam ferri. Atque hoc pacto magis quispiam existimaverit id quod antiqui dicebant, simile (inquam) in simile ferri : hoc enim non omnino accidit. Non enim si quispiam ferram eo in loco posuerit ubi nunc est luna, quæque partium ad ipsam feretur, sed eum in locum ubi etiam nunc est collocata. Omnino igitur similibus, et differentiam non subeuntibus, hoc accidat eodem motu necesse est. Quare quo pars una quædam apta est ferri, eo et totum aptum est ferri. (3) Quum autem locus ipsius continentis sit finis, extremum autem atque medium omnia quæ sursum moventur deorsumque, contineat; atque hoc forma ejus quodammodo sit quod continetur : suum in locum ferri nil aliud est, quam in simile ferri. Ea enim quæ deinceps sunt collocata, similia invicem sunt, ut aqua aeri, et aer igni. Contra vero dici in mediis quidem potest, in extremis vero non potest : velut aerem aquæ, et aquam terræ. Semper enim id quod superius est, ad id quod sub ipso collocatur, sic se habet, ut ad materiam forma. (4) Quærerere vero cur ignis ad supera loca, et terra ad infera feratur, idem quod hoc est, cur sanabile, si movetur atque mutatur, ea ratione qua est sanabile, in sanitatem, et non ad albedinem veniat. Similiter et cetera alterabilia cuncta. At vero et accrescibile quum hoc mutatur, quo est accrescibile, non in sanitatem, sed in excessionem magnitudinis venit. Similiter et horum unumquodque, aliud in qualitate, aliud in quantitate mutatur; et in loco, levia quidem ad supera, gravia vero ad infera loca proficiscuntur : excipitur tamen hoc : hæc enim, grave, inquam, ac leve, in se ipsis mutationis principium habere videntur; illa vero non in se ipsis, sed foris, ceu sanabile ac accrescibile : quanquam et hæc interdum ex se ipsis mutantur, et parvo facto in externis motu, alterum in sanitatem, alterum in incrementum accedit. Et quum idem sit sanabile et ægri-

ύγιαστόν καί τὸ νόσου δεκτικόν, ἐὰν μὲν κινήθῃ ἢ ὑγια-
 στόν, εἰς ὑγίειαν φέρεται, ἐὰν δ' ἢ νοσερόν, εἰς νόσον.
 Μᾶλλον δὲ τὸ βαρὺ καὶ τὸ κοῦφον τούτων ἐν ἑαυτοῖς
 ἔχει φαίνεται τὴν ἀρχὴν διὰ τὸ ἐγγύτατα τῆς οὐσίας
 εἶναι τὴν τούτων ὕλην· σημεῖον δ' ὅτι ἡ φορὰ ἀπολέ-
 λυμένων ἐστὶ, καὶ γενέσει ὑστάτη τῶν κινήσεων, ὅστε
 πρώτη ἂν εἴη κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς κινήσις. (5) Ὅταν
 μὲν οὖν γίγνηται ἐξ ὕδατος ἀήρ καὶ ἐκ βαρέος κοῦφον,
 ἔρχεται εἰς τὸ ἄνω. Ἄμα δ' ἐστὶ κοῦφον, καὶ οὐκέτι
 γίνεται, ἀλλ' ἐκεῖ ἐστίν. Φανερόν δὲ ὅτι δυνάμει ὄν,
 εἰς ἐντελέγειαν ἰὸν ἔρχεται ἐκεῖ καὶ εἰς τοσοῦτον καὶ
 τοιοῦτον, οὗ ἢ ἐντελέγεια καὶ ὅσου καὶ οἴου καὶ ὄπου.
 Τὸ δ' αὐτὸ αἰτιον καὶ τοῦ ἤδη ὑπάρχοντα καὶ ὄντα γῆν
 καὶ πῦρ κινεῖσθαι εἰς τοὺς αὐτῶν τόπους μηδενὸς ἐμπο-
 δίζοντος. Καὶ γὰρ ἡ τροφή, ὅταν τὸ κωλύον, καὶ τὸ
 ὑγιαστόν, ὅταν τὸ ἐπίσχον μὴ ἦ, φέρεται εὐθὺς· καὶ
 κινεῖ δὲ τό τε ἐξ ἀρχῆς ποιῆσαν καὶ τὸ ὑποσπάσαν
 ἢ ἄθεν ἀπεπήδησεν, καθάπερ εἴρηται ἐν τοῖς πρώτοις
 λόγοις, ἐν οἷς διωρίζομεν ὅτι οὐθὲν τούτων αὐτὸ ἑαυτὸ
 κινεῖ. Διὰ τίνα μὲν οὖν αἰτίαν φέρεται τῶν φερομένων
 ἑκάστον, καὶ τὸ φέρεσθαι εἰς τὸν αὐτοῦ τὸπον τί ἐστίν,
 εἴρηται.

tudinis susceptivum : si ea ratione qua sanabile est, moveatur, in sanitatem pergit; sin eo, quo ægrotabile est, in ægritudinem fertur. Magis tamen grave leveque in se ipsis principium habere videntur, propterea quod horum materia propinquissima substantiæ est. Signum huius est, lationem absolutorum esse, et ultimum motuum generatione. Quare motus hic substantia primus erit. (5) Quum igitur aer ex aqua fit, atque e gravi leve, in superum locum venit. Simul autem est leve, et jam non fit, sed illic est. Patet igitur, quum potentia sit, ad actum proficiscens, venire illud et ad tantum, et ad tale, ubi est actus et quanti, et qualis, et ubi. Eadem est causa, et ut terra æ ignis jam actu ad sua loca nullo impediante moveantur. Etenim alimentum, quum prohibens, et sanabile, quum detinens sublatum fuerit, continuo fertur : et movet etiam et id quod initio fecit, et id quod subtraxit, aut id unde resilit, ut prius in sermonibus dictum est, in quibus definiabamus, nihil horum ipsum se ipsum movere. Dictum est igitur quam ob causam feratur quodque eorum quæ feruntur, et quid sit, suum in locum ferri.

CAP. IV.

Τὰς δὲ διαφορὰς καὶ τὰ συμβαίνοντα περὶ αὐτὰ νῦν
 λέγομεν. Πρῶτον μὲν οὖν διωρίσθω, καθάπερ φαί-
 νεται πᾶσι, βαρὺ μὲν ἀπλῶς τὸ πᾶσιν ὑφιστάμενον,
 κοῦφον δὲ τὸ πᾶσιν ἐπιπολάζον. Ἀπλῶς δὲ λέγω εἰς
 τε τὸ γένος βλέπων, καὶ ὅσοις μὴ ἀμφοτέρα ὑπάρχει·
 οἷον φαίνεται πυρὸς μὲν τὸ τυχόν μέγεθος ἄνω φερό-
 μενον, ἐὰν μὴ τὴ τυγῆ κωλύον ἕτερον, γῆς δὲ κάτω·
 τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἄετον τὸ πλεῖον. Ἄλλως δὲ
 βαρὺ καὶ κοῦφον, ὅς ἀμφοτέρα ὑπάρχει· καὶ γὰρ ἐπι-
 πολάζουσι τισὶ καὶ ὑφίστανται, καθάπερ ἀήρ καὶ ὕδωρ·
 (2) ἀπλῶς μὲν γὰρ οὐδέτερον τούτων κοῦφον ἢ βαρὺ·
 γῆς μὲν γὰρ ἄμφω κουφότερα (ἐπιπολάζει γὰρ αὐτῇ τὸ
 τυχόν αὐτῶν μόριον), πυρὸς δὲ βαρύτερα (ὑφίσταται
 γὰρ αὐτῶν ὁπόσον ἂν ἦ μόριον), πρὸς ἑαυτὰ δὲ ἀπλῶς
 τὸ μὲν βαρὺ τὸ δὲ κοῦφον· ἀήρ μὲν γὰρ ὁπόσος ἂν
 ἦ, ἐπιπολάζει ὕδατι, ὕδωρ δὲ ὁπόσος ἂν ἦ, ἀέρι ὑφί-
 σταται. (3) Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων τὰ μὲν ἔχει βάρος
 τὰ δὲ κουφότητα, ὁτλον ὅτι τούτων μὲν αἰτία πάντων
 ἢ ἐν τοῖς ἀσυνθέτοις διαφορὰ· κατὰ γὰρ τὸ ἐκείνων τε-
 τυχηθέναι τοῦ μὲν πλεῖον τοῦ δ' ἕλαττον, ἔσται τὰ μὲν
 κοῦφα τὰ δὲ βαρέα τῶν σωματίων. Ὅστε περὶ ἐκείνων
 λεκτέον· τᾶλλα γὰρ ἀκολουθεῖ τοῖς πρώτοις, ὅπερ
 ἔφαμεν χρῆναι ποιεῖν καὶ τοὺς διὰ τὸ πλήρες τὸ βαρὺ
 λέγοντας καὶ διὰ τὸ κενὸν τὸ κοῦφον. (4) Συμβαίνει
 ὁ μὴ πανταχοῦ ταῦτα βαρέα δοκεῖν εἶναι καὶ κοῦφα
 διὰ τὴν τῶν πρώτων διαφορὰν· λέγω δ' οἷον ἐν μὲν
 ἀέρι βαρύτερον ἔσται ταλαντιαῖον ξύλον μολίβδου
 μναΐαιου, ἐν δὲ ὕδατι κουφότερον· αἰτιον δ' ὅτι πάντα
 βάρος ἔχει πλὴν πυρὸς καὶ κουφότητα πλὴν γῆς. Ἰὴν
 μὲν οὖν καὶ ὅσα γῆς ἔχει πλεῖστον, πανταχοῦ βάρος

Differentias autem, et ea quæ accidunt circa ipsa, nunc dicamus oportet. Primum igitur sit definitum, ut universis videtur, grave quidem simpliciter id esse, quod omnibus subst; leve autem id quod super omnia natat. Simpliciter autem dico, et in ipsum genus respiciens, et in ea in quibus ambo non insunt. Sic ignis quævis magnitudo, nisi forte quippiam aliud prohibeat, ferri sursum cernitur; et terræ etiam quævis magnitudo, deorsum : eodem modo etiam celerius id fertur quod majus est. Alio vero modo gravia leviaque sunt ea quibus utrumque inest. Etenim natant super aliqua, et subst, ut aer et aqua. (2) Absolute namque neutrum horum leve est, aut grave : terræ enim ambo sunt leviora (quævis enim pars ipsorum huic supernat), igni autem graviora (quantacumque enim earum particula igni subsidet); ad se ipsa vero simpliciter aliud est grave, aliud est leve. Aer enim quantavis magnitudine semper est super aquam; aqua autem quantavis quantitate, subsidet aeri semper. (3) Quoniam autem et ceterorum alia pondus habent, alia levitatem, patet, eam differentiam, quæ in simplicibus est, horum omnium causam esse. Ex eo namque, quod aliud plus, aliud minus illorum sunt assecuta, alia corporum levia, alia gravia erunt. Quare de illis dicendum est. Cetera enim illa prima sequuntur. Quod et eos oportere facere diximus, qui ob plenum, grave esse dicunt, et ob vacuum, leve. (4) Accidit igitur, eadem non ubique gravia leviaque ob differentiam primorum videri. Lignum enim centum librarum, plumbo unius libræ in aere gravius, in aqua levius erit. Causa autem est, omnia, præter ignem, pondus, et levitatem, præter terram, habere. Terram igitur, et quæ terræ plurimum habent, ubique gravitatem habere necesse

ἔχει ἀναγκαῖον, ὕδωρ δὲ πανταχοῦ πληθὲν ἐν γῆ, ἀέρα δὲ πληθὲν ἐν ὕδατι καὶ γῆ· (6) ἐν τῇ αὐτοῦ γὰρ χώρα πάντα βάρους ἔχει πληθὺν πυρός, καὶ δ' ἀήρ. Σημεῖον δ' ὅτι ἔλκει πλείον ὁ περυσμημένος ἀσκὸς τοῦ κενοῦ· ὡστ' εἴ τι ἀέρος ἔχει πλείον ἢ γῆς καὶ ὕδατος, ἐν μὲν ὕδατι ἐνδέχεται κουφότερον εἶναι τινός, ἐν δὲ ἀέρι βαρύτερον· ἀέρι μὲν γὰρ οὐκ ἐπιπολάζει, τῷ δὲ ὕδατι ἐπιπολάζει. (6) Ὅτι δ' ἔστι τι ἀπλῶς κοῦφον καὶ ἀπλῶς βαρὺ, ἐκ τῶνδ' ἐστὶ φανερόν. Λέγω δ' ἀπλῶς κοῦφον ὁ αἰ ἀνω καὶ βαρὺ ὁ αἰ κάτω πέφυκε φέρεσθαι μὴ κωλυόμενον· τοιαῦτα γὰρ ἐσὶ τινὰ, καὶ οὐχ ὥσπερ οἰονταί τινες πάντ' ἔχειν βάρους· (7) βαρὺ μὲν γὰρ δοκεῖ τισὶν εἶναι καὶ ἐτέροις, καὶ αἰ φέρεσθαι πρὸς τὸ μέσον. Ἔστι δ' ὁμοίως καὶ τὸ κοῦφον· ὁρῶμεν γάρ, καθάπερ εἰρηται πρότερον, ὅτι τὰ γεγραπὰ πᾶσιν ὑφίσταται καὶ φέρεται πρὸς τὸ μέσον. Ἀλλὰ μὴν ὠρισταὶ τὸ μέσον. Εἰ τοίνυν ἔστι τι ὁ πᾶσιν ἐπιπολάζει, καθάπερ φαίνεται τὸ πῦρ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀέρι ἀνω φερόμενον, ὁ δ' ἀήρ ἡσυγάζων, ὄηλον ὅτι τοῦτο φέρεται πρὸς τὸ ἔσχατον. Ὅστε βάρους οὐδὲν οἶόντ' ἔχειν αὐτό· ὑφίστατο γὰρ ἂν ἄλλω· εἰ δὲ τοῦτο, εἴη ἂν τὸ ἔτερον, ὁ φέρεται ἐπὶ τὸ ἔσχατον, ὁ πᾶσι τοῖς φερομένοις ἐπιπολάζει. Νῦν δ' οὐδὲν φαίνεται. Τὸ ἄρα πῦρ οὐδὲν ἔχει βάρους, οὐδὲ ἡ γῆ κουφότητα οὐδεμίαν, εἴπερ ὑφίσταται πᾶσι καὶ τὸ ὑφιστάμενον φέρεται ἐπὶ τὸ μέσον. (8) Ἀλλὰ μὴν ὅτι γ' ἐστὶ μέσον πρὸς δ' ἡ φορὰ τοῖς ἔχουσι βάρους καὶ ἀπ' οὗ τοῖς κούφους, ὄηλον πολλαχόθεν, πρῶτον μὲν τῷ εἰς ἀπειρον μὴ ἐνδέχεσθαι φέρεσθαι μηθέν. Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν οὐθὲν ἀδύνατον, οὕτως οὐδὲ γίγνεται· ἡ δὲ φορὰ γένεσις ποθέν ποι. Ἔπειτα πρὸς ὁμοίας φαίνεται γωνίας τὸ μὲν πῦρ ἀνω φερόμενον, ἡ δὲ γῆ κάτω καὶ πᾶν τὸ βάρους ἔχον. Ὅστ' ἀνάγκη φέρεσθαι πρὸς τὸ μέσον. Τοῦτο δὲ πρότερον συμβαίνει πρὸς τὸ τῆς γῆς μέσον ἢ πρὸς τὸ τοῦ παντός, ἐπεὶ ταῦτόν ἐστιν, ἄλλος λόγος. (9) Ἐπεὶ δὲ τὸ πᾶσιν ὑφιστάμενον φέρεται πρὸς τὸ μέσον, ἀνάγκη τὸ πᾶσιν ἐπιπολάζον φέρεσθαι πρὸς τὸ ἔσχατον τῆς χώρας, ἐν ᾗ ποιοῦνται τὴν κίνησιν· ἐναντίον γὰρ τὸ μὲν μέσον τῷ ἔσχατῷ, τὸ δὲ ὑφιστάμενον αἰ τῷ ἐπιπολάζοντι. Διὸ καὶ εὐλόγως τὸ βαρὺ καὶ κοῦφον δύο ἐστίν· καὶ γὰρ οἱ τόποι δύο, τὸ μέσον καὶ τὸ ἔσχατον. Ἔστι δὲ δὴ τι καὶ τὸ μεταξὺ τούτων, ὁ πρὸς ἑκάτερον αὐτῶν λέγεται θάτερον· ἐστὶ γὰρ ὡς ἔσχατον καὶ μέσον ἀμφοτέρων τὸ μεταξύ. Διὰ τοῦτο ἔστι τι καὶ ἄλλο βαρὺ καὶ κοῦφον, οἷον ὕδωρ καὶ ἀήρ· (10) φανερόν δὲ τὸ μὲν περιέχον τοῦ εἶδους εἶναι, τὸ δὲ περιεχόμενον τῆς ὕλης. Ἔστι δ' ἐν πᾶσι τοῖς γένεσιν αὕτη ἡ διάστασις· καὶ γὰρ ἐν τῷ ποίω καὶ ἐν τῷ ποσῷ ἐστὶ τὸ μὲν ὡς εἶδος μᾶλλον, τὸ δ' ὡς ὕλη. Καὶ ἐν τοῖς κατὰ τόπον ὁσαύτως τὸ μὲν ἀνω τοῦ ὠρισμένου, τὸ δὲ κάτω τῆς ὕλης. Ὅστε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὕλῃ τῇ τοῦ βαρέος καὶ κούφου, ἡ μὲν τοιοῦτον δυνάμει, βαρέος ὕλη, ἡ δὲ τοιοῦτον, κούφου· καὶ ἔστι μὲν ἡ αὐτῇ, τὸ δ' εἶναι οὐ ταῦτόν, ὡσπερ καὶ τὸ νοσερόν καὶ τὸ ὑγιαστόν, τὸ

est; aquam autem ubique præterquam in terra; et aerem similiter, præterquam in aqua ac terra. (5) Suo enim in loco gravitatem habent omnia, præter ignem, etiam ipse aer. Signum hujus est, utrem inflatum plus ponderis quam vacuum habere. Quare si quid plus aeris habet, quam terræ et aquæ, id in aqua quidem alio levius, in aere vero gravius esse potest: nam non natat quidem super aerem, natat autem super aquam. (6) Esse autem quippiam simpliciter grave, atque simpliciter leve, ex hisce perspicuum est. Atque leve simpliciter id dico, quod semper sursum ferri aptum est, nisi prohibeatur; et grave, id quod semper deorsum aptum est ferri. Sunt enim aliqua talia, et non omnia pondus habent, ut quidam putant. (7) Nam et aliis quibusdam grave esse videtur, semperque ad medium ferri. Est autem et leve simili modo. Videmus enim, uti dictum est prius, terrea ipsa sub omnibus esse collocata, atque ad medium ferri. At vero medium ipsum est definitum. Si igitur est quippiam, quod super omnia eminent, ut ignis in ipso aere sursum ferri videtur, aere quiescente, patet hunc ad ipsum extremum ferri: quare nihil ipse ponderis habere potest: sub alio enim collocaretur. At si hoc esset, aliquid aliud esset profecto, quod ad ipsum extremum moveretur, quod super omnia, quæ feruntur, collocaretur. Nunc autem nihil ejusmodi cernitur. Ignis igitur nullum pondus habet, neque etiam terra levitatem ullam habet: siquidem subsidet universis, idque quod subsidet, ad ipsum medium fertur. (8) At vero medium esse, ad quod latio fit eorum quæ pondus habent, et ex quo levia sursum feruntur, ex multis patet. Primo quidem ex eo, quia nihil ferri in infinitum potest: ut enim nihil est impossibile, sic neque fit impossibile; latio vero e quoquam in quippiam generatio est. Deinde ignis quidem sursum, terra vero, et quicquid pondus habet, deorsum, similes ad angulos fertur. Quare ad medium ipsum feratur necesse est. Utrum autem ad terræ medium, an ad universi feratur, quum idem medium sit ipsorum, alibi tractanda quæstio est. (9) Quum autem id quod omnibus substat, ad medium ipsum feratur, id quod super omnia natat, ad ultimum capedinis, in qua fit motus, feratur necesse est. Sunt enim contraria, medium et extremum, et substare atque natare. Quapropter et cum ratione duo sunt grave et leve: et loca enim sunt duo, medium atque extremum. Est igitur quid et id quod est inter hæc, quod ad utrumque ipsorum alterum dicitur. Id enim quod est inter ea, extremum aliquo modo, et medium est amborum: quocirca est quid et aliud grave et leve, ceu aer et aqua. (10) Dicimus autem id quidem quod continet, formæ esse; id autem quod continetur, materiei. Atque hæc differentia universis in generibus est. In aliis ut enim et quantitate est aliud ut forma magis, aliud ut materies: et in loco simili modo superum est definiti: inferum autem materiei. Quare et in ipsa materia, quæ est ipsius gravis et levis, quo quidem tale est potentia, eo gravis materies est; quo vero tale est, eo levis materies est. Atque eadem quidem est, esse autem non idem est; quemadmo-

ὅτι εἶναι αὐτὸν διόπερ οὐδὲ τὸ νοσῶδες εἶναι ἢ ὑγεινῶ.

dum et ægrotabile ac sanabile, idem est, esse vero non idem est; quare nec ægrotum esse aut sanum.

CAP. V.

Τὸ μὲν οὖν ἔχον τοιαύτην ὕλην κοῦφον καὶ αἰεὶ ἄνω, τὸ δὲ τὴν ἐναντίαν βαρὺ καὶ αἰεὶ κάτω· τὸ δ' ἐτέρας
 6 μὲν τούτων, ἔχουσας δ' οὕτω πρὸς ἀλλήλας ὡς αὐται, ἀπλῶς καὶ ἄνω καὶ κάτω φερομένας· διὸ ἀήρ καὶ ὕδωρ ἔχουσι καὶ κουφότητα καὶ βάρος ἐκάτερον, καὶ ὕδωρ μὲν πλὴν γῆς πᾶσιν ὑψίσταται, ἀήρ δὲ πλὴν πυρὸς πᾶσιν ἐπιπολάζει. (2) Ἐπει δ' ἐστὶν ἐν μόνον ὁ πᾶσιν
 10 ἐπιπολάζει καὶ ἐν δὲ πᾶσιν ὑψίσταται, ἀνάγκη δύο ἄλλα εἶναι ἃ καὶ ὑψίσταται τινὶ καὶ ἐπιπολάζει τινί. Ὅστε ἀνάγκη καὶ τὰς ὕλας εἶναι τοσαύτας ὅσαπερ ταῦτα, τέτταρας, οὕτω δὲ τέτταρας ὡς μίαν μὲν ἀπάντων τὴν κοινήν, ἄλλως τε καὶ εἰ γίνονται ἐξ ἀλλήλων, ἀλλὰ
 15 τὸ εἶναι ἕτερον. (3) Οὐδὲν γὰρ κωλύει τῶν ἐναντίων εἶναι μεταξὺ καὶ ἐν καὶ πλείω, ὥσπερ ἐν χρώμασιν· πολλαχῶς γὰρ λέγεται τὸ μεταξὺ καὶ τὸ μέσον. (4) Ἐν μὲν οὖν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ τῶν ἐχόντων καὶ βάρος καὶ κουφότητα ἕκαστον ἔχει βάρος· ἢ δὲ γῆ ἐν ἅπασιν ἔχει
 20 βάρος, κουφότητα δ' οὐκ ἔχει, εἰ μὴ ἐν οἷς ἐπιπολάζει. Διὸ καὶ ὑποσπωμένω μὲν φέρεται εἰς τὸ ἐφεξῆς κάτω, ἀήρ μὲν εἰς τὴν τοῦ ὕδατος χώραν, ὕδωρ δὲ εἰς τὴν τῆς γῆς. Ἄνω δ' εἰς τὴν τοῦ πυρὸς, ἀναιρουμένου τοῦ πυρὸς, οὐκ οἰσθήσεται ὁ ἀήρ, ἀλλ' ἢ βία, ὥσπερ καὶ τὸ
 25 ὕδωρ σπᾶται, ὅταν γένηται τὸ ἐπίπεδον ἐν καὶ θᾶττον σπᾶση τις ἄνω τῆς φορᾶς, ἢ φέρεται τὸ ὕδωρ κάτω. Οὐδὲ τὸ ὕδωρ εἰς τὴν τοῦ ἀέρος, ἀλλ' ἢ ὡς νῦν εἴρηται. Ἡ γῆ δὲ τοῦτο οὐ πάσχει, ὅτι οὐκ ἐν τὸ ἐπίπεδον. Διὸ τὸ μὲν ὕδωρ εἰς τὸ ἀγγεῖον πυρωθὲν σπᾶται, γῆ
 30 δ' οὐ. Ὅσπερ δὲ οὐδ' ἢ γῆ ἄνω, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω εἶσιν ὑφαιρουμένου τοῦ ἀέρος· οὐδὲν γὰρ ἔχει βάρος οὐδ' ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ, ὥσπερ οὐδ' ἢ γῆ κουφότητα. Φέρεται δὲ κάτω τὰ δύο ὑποσπωμένων, ὅτι τὸ μὲν ἀπλῶς βαρὺ ἐστίν, ὁ πᾶσιν ὑψίσταται, τὸ δὲ πρὸς
 35 τι βαρὺ ὄν εἰς τὴν αὐτοῦ χώραν ἢ οἷς ἐπιπολάζει, δι' ὁμοιότητα τῆς ὕλης. (5) Ὅτι δ' ἀναγκαῖον ποιεῖν ἴσας τὰς διαφορὰς αὐτοῖς, δῆλον. Εἰ μὲν γὰρ μία ὕλη πάντων, οἷον ἢ τὸ κενὸν ἢ τὸ πλήρες ἢ τὸ μέγεθος ἢ τὰ τρίγωνα, ἢ πάντα ἄνω ἢ πάντα κάτω οἰσθήσεται,
 40 ἢ δὲ ἐτέρα φορὰ οὐκέτι ἔσται· ὥστ' ἢ τοῦ κοῦφου οὐδὲν ἔσται ἀπλῶς, εἰ πάντα ῥέπει μάλλον τῶ ἐκ μειζόνων εἶναι σωμάτων ἢ ἐκ πλειόνων, ἢ ὅτι πλήρη. Τοῦτο δὲ ὁρῶμεν τε, καὶ δέδεικται ὅτι ὁμοίως κάτω τε αἰεὶ καὶ πανταχοῦ φέρεται καὶ ἄνω. Ἐὰν δὲ τὸ κενὸν ἢ τι
 45 τοιοῦτον ὁ αἰεὶ ἄνω, οὐκ ἔσται τὸ αἰεὶ κάτω. Καὶ τῶν μεταξὺ δὲ ἑνια ἔσται κάτω θᾶττον γῆ· ἐν γὰρ τῷ πολλῷ ἀέρι τρίγωνα πλείω ἢ τὰ στερεὰ ἢ τὰ μικρὰ ἔσται. Οὐ φαίνεται δ' οὐδὲ ἐν μόριον ἀέρος κάτω φερόμενον. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κοῦφου, ἐὰν ἐκείνο
 50 ποιῆ τις ὑπερέχειν τῇ ὕλῃ. (6) Ἐὰν δὲ δύο τὰ μεταξὺ, πῶς ἔσται ποιούντα ἃ ποιεῖ ἀήρ τε καὶ ὕδωρ; οἷον εἰ τις φαίη εἶναι κενὸν καὶ πλήρες. Τὸ μὲν οὖν πῦρ

Id igitur quod talem materiam habet, leve est, semperque sursum fertur; id vero quod contrarium habet, grave est, semperque deorsum fertur. At ea quæ diversas quidem ab his habent, sic vero inter sese habentes ut hæc se habent, simpliciter et sursum et deorsum feruntur. Quapropter aer et aqua levitatem habent, et pondus: atque aqua quidem universis, terra excepta, substat; aer autem super omnia eminet, igne excepto. (2) Quum autem unum sit solum, quod super omnia natat, et unum item, quod subsidet universis, duo alia esse necesse est, quæ et cuiuspiam substant, et super aliquid collocantur. Quare et materias quot hæc sunt, tot esse necesse est, quattuor, inquam, adeo vero quattuor, ut una quidem sit omnium communis, præsertim si ex sese mutuo fiant: esse vero diversum sit. (3) Nihil enim vetat ut inter contraria unum sit, atque plura: quemadmodum in coloribus. Multis enim modis dicitur id quod est inter, ac medium ipsum. (4) Unumquodque igitur eorum quæ pondus habent levitatemque, pondus habet suo in loco; terra vero in omnibus pondus habet, levitatem autem non habet, nisi in iis super quæ natat. Quapropter etiam, si subtrahatur, deorsum in id fertur, quod deinceps est collocatum: aer quidem in locum aquæ, aqua vero in locum terræ. Sursum autem in locum ignis, si ignis ipse tollatur, aer non feretur nisi vi: sicut et ipsa aqua trahitur, quum ipsum planum fuerit unum, atque celerius quispiam traxerit aquam sursum, quam sit ea latio qua fertur ipsa deorsum. Neque aqua similiter in aeris locum fertur, nisi uti nunc diximus. Terra autem hoc non patitur, in qua planum non est unum. Quapropter aqua quidem in via ignitum trahitur, terra vero non trahitur. Ut autem terra non fertur sursum, sic neque ignis deorsum fertur, si subtrahatur aer: nihil enim ponderis habet neque suo in loco, quemadmodum neque terra ullius est particeps levitatis. Feruntur autem duo deorsum, si infera subtrahantur: quia aliud est absolute grave, quod quidem omnibus subsidet; aliud ad aliquid grave, quod quidem suum in locum, aut in eorum super quæ natat, propter materiei similitudinem fertur. (5) Esse autem necessarium, æquales facere differentias ipsis, patet. Nam si una sit omnium materies, ut aut vacuum, aut plenum, aut magnitudo, aut trianguli, aut universa sursum, aut universa deorsum ferentur, altera vero latio non erit. Quare nihil erit simpliciter leve, si cuncta inclinantur magis deorsum, eo quod aut ex majoribus sunt corporibus, aut ex pluribus, aut quia sunt plena. Hoc autem et videmus, et demonstratum est, similiter (inquam) deorsum semper et ubique, ac sursum corpora ferri. Si vero vacuum sit, aut quippiam tale, quod sursum semper feratur, non erit id quod semper deorsum fertur: et mediorem aliqua celerius deorsum, quam terra, ferentur. Magno enim in aere trianguli plures erunt, aut solida, aut plana: at nulla pars aeris deorsum ferri videtur. Similiter et in levi, si illud fecerit quispiam excedere materia. (6) Sin vero duo sunt in medio, ipsa media, aer (inquam) et aqua, quoniam pacto facient ea quæ faciunt? veluti si quis dixerit esse vacuum, atque plenum. Ignem igitur vacuum esse

κενόν, διὸ καὶ ἄνω, τὴν δὲ γῆν πλήρες, διὸ καὶ κάτω. Ἄερα δὲ πλείον πυρὸς ἔχειν, ὕδωρ δὲ γῆς· ἔσται γὰρ τι ὕδωρ ἢ πλείον ἔξει πῦρ ὀλίγου ἀέρος, καὶ ἀήρ πολλὸς ὀλίγου ὕδατος γῆν πλείω, ὥστε δεήσει ἀέρος τι πλῆθος
 5 θᾶττον φέρεσθαι κάτω ὕδατος ὀλίγου. Τοῦτο δ' οὐ φαίνεται οὐδαμοῦ οὐδέποτε. Ἀνάγκη τοίνυν, ὥσπερ καὶ τὸ πῦρ ἄνω, ὅτι τοδὶ ἔχει, οἷον τὸ κενόν, τὰ δ' ἄλλα οὐ, καὶ τὴν γῆν κάτω, ὅτι τὸ πλῆρες ἔχει, καὶ τὸν ἀέρα εἰς τὸν αὐτοῦ καὶ ἀνώτερον τοῦ ὕδατος,
 10 ὅτι τοδὶ τε ἔχει, καὶ τὸ ὕδωρ κάτω, ὅτι τοιόνδε τι. Εἰ δὲ ἦν ἔδ' τι ἄμφω ἢ δύο, ἄμφω δ' ὑπάρξει ταῦτα ἑκατέρω, ἔσται τι πλῆθος ἑκατέρω οὐ ὑπερέξει ὕδωρ τε ἀέρος ὀλίγου τῷ ἄνω καὶ ἀήρ ὕδατος τῷ κάτω, καθάπερ εἴρηται πολλάκις.

CAP. VI.

15 Τὰ δὲ σχήματα οὐκ αἴτια τοῦ φέρεσθαι ἀπλῶς ἢ κάτω ἢ ἄνω, ἀλλὰ τοῦ θᾶττον ἢ βραδύτερον. Δι' ἃς δ' αἰτίας, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν· ἀπορείται γὰρ νῦν διὰ τί τὰ πλατέα σιδήρια καὶ μόλιθος ἐπιπλεῖ ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ δὲ ἐλάττω καὶ ἤττον βαρέα, ἢ ἡ στρογγύλα
 20 ἢ μακρά, οἷον βελόνη, κάτω φέρεται, καὶ ὅτι ἐνια διὰ μικρότητα ἐπιπλεῖ, οἷον τὸ ψῆγμα καὶ ἄλλα γεώδη καὶ κοινορώδη ἐπὶ τοῦ ἀέρος. Περὶ δὲ τούτων ἀπάντων τὸ μὲν νομίζειν αἴτιον εἶναι ὥσπερ Δημόκριτος οὐκ ὀρθῶς ἔχει. Ἐκεῖνος γὰρ φησι τὰ ἄνω φερόμενα
 25 θερμὰ ἐκ τοῦ ὕδατος ἀνακωχεύειν τὰ πλατέα τῶν ἐγόντων βάρους, τὰ δὲ στενὰ διαπίπτειν· ὀλίγα γὰρ εἶναι τὰ ἀντικρούοντα αὐτοῖς. (2) Ἐδεῖ δ' ἐν τῷ ἀέρι εἶτι μᾶλλον τοῦτο ποιεῖν, ὥσπερ ἐνίσταται κακείνος αὐτός. Ἄλλ' ἐνστάς λύει μαλακῶς· φησὶ γὰρ οὐκ εἰς
 30 ἐν ὁμοῦ τὸν σοῦν, λέγων σοῦν τὴν κίνησιν τῶν ἄνω φερομένων σωματίων. (3) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν εὐδιαίρετα τῶν συνεχῶν τὰ δ' ἤττον, καὶ διαιρητικά δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ μὲν μᾶλλον τὰ δ' ἤττον, ταύτας εἶναι νομιστέον αἰτίας. Εὐδιαίρετον μὲν οὖν τὸ εὐόρι-
 35 στον, καὶ μᾶλλον τὸ μᾶλλον· ἀήρ δὲ μᾶλλον ὕδατος τοιοῦτον, ὕδωρ δὲ γῆς. Καὶ τὸ ἐλαττον δὲ ἐν ἑκάστῳ γένει εὐδιαίρετώτερον καὶ διασπᾶται ῥᾶον· (4) τὰ μὲν οὖν ἔχοντα πλάτος διὰ τὸ πολλὸν περιλαμβάνειν ἐπιμένει, διὰ τὸ μὴ διασπᾶσθαι τὸ πλείον ῥαδίως· τὰ δ' ἐναντίως
 40 ἔχοντα τοῖς σχήμασι διὰ τὸ ὀλίγον περιλαμβάνειν φέρεται κάτω, διὰ τὸ διαρεῖν ῥαδίως. Καὶ ἐν ἀέρι πολλὸ μᾶλλον, ὅσῳ εὐδιαίρετώτερος ὕδατος ἐστίν. (5) Ἐπεὶ δὲ τό τε βάρος ἔχει τινὰ ἰσχύον καθ' ἣν φέρεται κάτω, καὶ τὰ συνεχῆ πρὸς τὸ μὴ διασπᾶσθαι, ταῦτα δεῖ πρὸς
 45 ἀλλήλα συμβάλλειν· ἐὰν γὰρ ὑπερβάλλῃ ἡ ἰσχύς ἢ τοῦ βάρους τῆς ἐν τῷ συνεχῆ πρὸς τὴν διάσπασιν καὶ διαίρεσιν, βιάσεται κάτω θᾶττον, ἐὰν δὲ ἀσθενεστέρα ἢ, ἐπιπολάσει. (6) Περὶ μὲν οὖν βαρέος καὶ κούφου καὶ τῶν περὶ αὐτὰ συμβεβηκότων διορίσθω τούτων
 50 ἡμῖν τὸν τρόπον.

dicunt; quapropter et sursum fertur : terram autem plenum, quocirca deorsum fertur : aerem vero plus ignis habere, et aquam plus terræ. Erit itaque quaedam aqua, quæ plus ignis habebit, quam parvus aer; et aer magnus plus terræ quam parva aqua. Quare magnam aliquam aeris partem aqua parva deorsum ferri celerius oportebit : hoc autem nusquam unquam fieri apparet. Ut igitur et ignem ideo sursum ferri necesse est, quia hoc habet, vacuum, inquam, cetera vero non; et terram ideo deorsum ferri, quia plenum habet : sic et aerem ideo suum in locum ferri ac super aquam collocari necesse est, quia hoc habet; et aquam ideo deorsum ferri ac sub ipso aere collocari, quia hoc habet. Si vero aut unum quid ambo sint, aut duo, ambo vero insint utrique, erit aliqua multitudo utriusque, quæ quidem aerem aqua parum excedet supero, et aer aquam infero, quemadmodum sæpe est dictum.

Figuræ autem causæ non sunt ut aut sursum aut deorsum absolute ferantur, sed ut celerius tardiusque ferantur. Propter quas autem causas, non est difficile videre. Dubitatur enim nunc, cur latum ferrum plumbumque super aquam natet, alia vero minora, minusque gravia, si rotunda sint, aut longa, ut acus, deorsum ferantur; et nonnulla ob parvitatem, ut ramenta auri, aliaque terrea, pulverisque similia, super aerem natent. Causam igitur omnium horum esse putare, uti Democritus censet, non recte se habet. Ille enim dicit, ea calida que sursum ex aqua feruntur, gravium ea quæ lata sunt, sustinere, angusta vero delabi : pauca enim ea esse quæ ipsa offendunt.
 (2) In aere autem magis etiam id ipsum fieri oportebat, ut objicit ille ipse : objectione vero allata, molliter solvit. Dicit enim non in unum motionem eorum corporum ferri, quæ sursum feruntur. (3) Quum autem continuorum alia facile alia minus facile dividi possint, et divisiva modo eodem, alia magis, alia minus : has esse causas est putandum. Id igitur facile divisibile est, quod facile terminos suscipere potest : et id magis quod magis. Aer autem magis est tale, quam aqua, et aqua magis quam terra. Minus etiam quoque in genere corpus, magis facile dividitur, faciliusque dirumpitur. (4) Ea igitur quæ latitudinem habent, quia multum comprehendunt, ideo supra manent, quod non facile plus illud dirumpitur : ea vero quæ contrario modo sese habent figuris, quia parum comprehendunt, ideo deorsum feruntur, propterea quod facile illud dividunt : et in aere multo magis, quo facilius, quam aqua, dividitur. (5) Quum autem et pondus aliquas habeat vires, quibus deorsum fertur, et continua simili modo, ut non dirumpantur, hæc inter sese conferre oportet. Si vires enim ponderis eas vires, quæ in continuo sunt, ad dirruptionem divisionemque exsuperent, vim inferet ipsum grave, celeriusque deorsum feretur : sin imbecilliores sint, supra manebit atque natabit. (6) De gravi igitur atque levi, et de iis quæ circa ipsa accidunt, a nobis hoc modo sit definitum.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΠΕΡΙ
ΓΕΝΕΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΦΘΟΡΑΣ

BIBAION A.

ARISTOTELIS
DE
GENERATIONE
ET CORRUPTIONE

LIBER I.

CAP. I.

Περὶ δὲ γενέσεως καὶ φθορᾶς τῶν φύσει γινομένων καὶ φθειρομένων, ὁμοίως κατὰ πάντων, τὰς τε αἰτίας διαιρετέον καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν, ἔτι δὲ περὶ αὐξήσεως καὶ ἀλλοιώσεως, τί ἐκάτερον, καὶ πότερον τὴν αὐτὴν ὑποληπτέον φύσιν εἶναι ἀλλοιώσεως καὶ γενέσεως, ἢ χωρὶς, ὥσπερ διώριστα καὶ τοῖς ὀνόμασιν. (2) Τῶν μὲν οὖν ἀρχαίων οἱ μὲν τὴν καλουμένην ἀπλῆν γένεσιν ἀλλοίωσιν εἶναι φασιν, οἱ δ' ἕτερον ἀλλοίωσιν καὶ γένεσιν. Ὅσοι μὲν γὰρ ἐν τῷ πᾶν λέγουσιν εἶναι καὶ πάντα ἐξ ἑνὸς γεννῶσιν, τούτοις μὲν ἀνάγκη τὴν γένεσιν ἀλλοίωσιν φάναι καὶ τὸ κυρίως γιγνόμενον ἀλλοιοῦσθαι· ὅσοι δὲ πλείω τὴν ὕλην ἐνὸς τίθεασιν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Λευκίππος, τούτοις δὲ ἕτερον. (3) Καίτοι Ἀναξαγόρας γε τὴν οἰκείαν φωνὴν ἠγνόησεν· λέγει γοῦν ὡς τὸ γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι ταῦτ' ὁ καθέστηκεν τῷ ἀλλοιοῦσθαι. Πολλὰ δὲ λέγει τὰ στοιχεῖα, καθάπερ καὶ ἕτεροι. Ἐμπεδοκλῆς μὲν γὰρ τὰ μὲν σωματικὰ τέτταρα, τὰ δὲ πάντα μετὰ τῶν κινούντων ἐξ τῶν ἀριθμῶν, Ἀναξαγόρας δὲ ἄπειρα καὶ Λευκίππος καὶ Δημοκρίτος. (4) Ὁ μὲν γὰρ τὰ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα τίθησιν, οἷον ὀστοῦν καὶ σάρκα καὶ μυελόν, καὶ τῶν ἄλλων ὧν ἐκάστου συνώνυμον τὸ μέρος ἐστίν· Δημοκρίτος δὲ καὶ Λευκίππος ἐκ σωμάτων ἀδιαιρέτων τὰλλα συγκεῖσθαι φασί, ταῦτα δ' ἄπειρα καὶ τὸ πλῆθος εἶναι καὶ τὰς μορφάς, αὐτὰ δὲ πρὸς αὐτὰ διαφέρειν τούτοις ἐξ ὧν εἰσὶ καὶ θέσει καὶ τάξει τούτων. (5) Ἐναντίας δὲ φαίνονται λέγοντες οἱ περὶ Ἀναξαγόραν τοῖς περὶ Ἐμπεδοκλέα· ὁ μὲν γὰρ φησὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ γῆν στοιχεῖα τέσσαρα καὶ ἀπλᾶ εἶναι μᾶλλον ἢ σάρκα καὶ ὀστοῦν καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὁμοιομερῶν, οἱ δὲ ταῦτα μὲν ἀπλᾶ καὶ στοιχεῖα, γῆν δὲ καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα σύνθετα· πανσπερμῖαν γὰρ εἶναι τούτων.

De ortu autem ac interitu eorum quæ natura gignuntur intereuntque, universim de omnibus, tum causas tum rationes eorum distinguendo, dicamus oportet, præterea quid accretio quidque alteratio sit; et eandemne alterationis atque generationis esse naturam existimare liceat, an diversam, perinde ut ipsis quoque nominibus discretæ sunt. (2) Priscorum igitur quidam generationem simplicem absolutamque alterationem esse inquirunt; quidam a generatione alterationem aliud esse. Nam qui universum ipsum aiunt unum quippiam esse, et omnia ex uno oriri censent, ii generationem alterationem esse, et quod proprie generatur, id alterari dicant, est necesse. At qui plures quam unam esse materies astruunt, uti Empedocles, Anaxagoras et Leucippus, illas differre dicant oportet. (3) Quanquam Anaxagoras suam profecto vocem ignoravit: quippe quum oriri ac interire idem esse quod alterari dicat. -At nulla esse rerum elementa, perinde atque alii, asserit. Nam Empedocles corporea quidem elementa, quattuor; omnia vero una cum hisce quæ motu ciendi vim habent, numero sex ait esse; Anaxagoras vero et Leucippus et Democritus, infinita. (4) Etenim Anaxagoras ea facit elementa rerum, quæ simularia sunt, ut os, ut carnem, medullam, ceteraque, quorum cujusque pars eandem cum toto sortita est appellationem. Democritus autem et Leucippus, ex invisibilibus corporibus, quæ et multitudine et formis infinita sunt, cetera componi dicunt: atque hæc inter sese differre per illa, nimirum situ ac ordine eorum ex quibus constant. (5) Porro Anaxagoras et Empedocles contrariò dicere modo videntur. Ille enim terram, aquam, aerem, et ignem, elementa quattuor, eaque simplicia magis quam carnem, os, et id genus simularia: hi vero, hæc quidem simplicia elementaque, illa vero, terram, inquam, aquam aeremque et ignem, composita esse: utpote quibus gignendis illa

(6) Τοῖς μὲν οὖν ἐξ ἐνός πάντα κατασκευάζουσιν ἀναγκαῖον λέγειν τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν ἀλλοίωσιν· αἰεὶ γὰρ μένειν τὸ ὑποκείμενον ταῦτο καὶ ἕν· τὸ δὲ τοιοῦτον ἀλλοιοῦσθαι φαμεν· τοῖς δὲ τὰ γένη πλείω 5 ποιοῦσι διαφέρειν τὴν ἀλλοίωσιν τῆς γενέσεως· συνιόντων γὰρ καὶ διαλυομένων ἡ γένεσις συμβαίνει καὶ ἡ φθορά. Διὸ λέγει τούτων τὸν τρόπον καὶ Ἐμπεδοκλῆς, ὅτι « φύσις οὐδενός ἐστιν, ἀλλὰ μόνον μίξις τε διάλλαξις τε μιγέντων ». (7) Ὅτι μὲν οὖν οἰκεῖος 10 ὁ λόγος αὐτῶν τῇ ὑποθέσει οὕτω φάναι, ὅηλον, καὶ ὅτι λέγουσι τὸν τρόπον τούτων· ἀναγκαῖον δὲ καὶ τούτοις τὴν ἀλλοίωσιν εἶναι μὲν τι φάναι παρὰ τὴν γένεσιν, ἀδύνατον μέντοι κατὰ τὰ ὑπ' ἐκείνων λεγόμενα. Τοῦτο δ' ὅτι λέγομεν ὀρθῶς, βράδιον συνιδεῖν. Ὡς περ γὰρ 15 ὁρῶμεν ἡρεμούσης τῆς οὐσίας ἐν αὐτῇ μεταβολὴν κατὰ μέγεθος, τὴν καλουμένην αὐξῆσιν καὶ φθῖσιν, οὕτω καὶ ἀλλοίωσιν. (8) Οὐ μὴν ἄλλ' ἐξ ὧν λέγουσιν οἱ πλείους ἀρχὰς ποιοῦντες μίξιν ἀδύνατον ἀλλοιοῦσθαι. Ἐὰν γὰρ πάθη, καθ' ἃ φαμεν τοῦτο συμβαίνειν, δια- 20 φοραὶ τῶν στοιχείων εἰσιν, λέγω δ' ὅσον θερμὸν ψυχρὸν, λευκὸν μέλαν, ξηρὸν ὑγρὸν, μαλακὸν σκληρὸν καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ὥσπερ καὶ φησὶν Ἐμπεδοκλῆς·

Ἥλιον μὲν λευκὸν ὄραν καὶ θερμὸν ἀπάντη, ὀμβρὸν δ' ἐν πάσιν ἀνοφερόντά τε βιγαλέον τε.

25 Ὁμοίως δὲ διορίζει καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. (9) Ὡς τ' εἰ μὴ δύνατον ἐκ πυρὸς γενέσθαι ὕδωρ μηδ' ἐξ ὕδατος γῆν, οὐδ' ἐκ λευκοῦ μέλαν ἔσται οὐδὲν οὐδ' ἐκ μαλακοῦ σκληρόν· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Τοῦτο δ' ἦν ἀλλοίωσις. Ἡ καὶ φανερόν ὅτι μίαν αἰεὶ τοῖς 70 ἐναντίοις ὑποθετέον ὕλην, ἃν τε μεταβάλλῃ κατὰ τόπον, ἃν τε κατ' αὐξῆσιν καὶ φθῖσιν, ἃν τε κατ' ἀλλοίωσιν. (10) Ἐτι δ' ὁμοίως ἀναγκαῖον εἶναι τοῦτο καὶ ἀλλοίωσιν· εἴτε γὰρ ἀλλοίωσις ἔστι, καὶ τὸ ὑποκείμενον ἐν στοιχείῳ καὶ μία ἢ πάντων ὕλη τῶν ἐχόντων εἰς 35 ἄλλα μεταβολήν, κἄν εἰ τὸ ὑποκείμενον ἓν, ἔστιν ἀλλοίωσις. (11) Ἐμπεδοκλῆς μὲν οὖν ἔοικεν ἐναντία λέγειν καὶ πρὸς τὰ φαινόμενα καὶ πρὸς αὐτὸν αὐτός. Ἄμα μὲν γὰρ οὐ φησὶν ἕτερον ἐξ ἐτέρου γίνεσθαι τῶν στοιχείων οὐδέν, ἀλλὰ τἄλλα πάντα ἐκ τούτων, ἔμα 40 ὁ δ' ὅταν εἰς ἓν συναγάγῃ τὴν ἅπασαν φύσιν πλὴν τοῦ νεύκου, ἐκ τοῦ ἐνός γίνεσθαι πάλιν ἕκαστον. Ὡς τ' ἐξ ἐνός τινος ὅηλον ὅτι διαφοραῖς τισι χωριζομένων καὶ πάθεισιν ἐγένετο τὸ μὲν ὕδωρ τὸ δὲ πῦρ, καθάπερ λέγει τὸν μὲν ἥλιον λευκὸν καὶ θερμὸν, τὴν δὲ γῆν βαρὺ 45 καὶ σκληρόν. (12) Ἀραιρουμένων οὖν τούτων τῶν διαφορῶν (εἰσὶ γὰρ ἀραιρεταὶ γενόμεναί γε) ὅηλον ὡς ἀνάγκη γίνεσθαι καὶ γῆν ἐξ ὕδατος καὶ ὕδωρ ἐκ γῆς, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, οὐ τότε μόνον ἀλλὰ καὶ νῦν, μεταβάλλοντά γε τοῖς πάθεισιν. (13) Ἔστι 50 δ' ἐξ ὧν εἴρηκε δυνάμενα προσγίνεσθαι καὶ χωρίζεσθαι πάλιν, ἄλλως τε καὶ μαχομένων ἀλλήλοις ἔτι τοῦ νεύκου καὶ τῆς φιλίας. Διόπερ καὶ τότε ἐξ ἐνός ἐγενήθησαν· οὐ γὰρ δὴ πῦρ γε καὶ γῆ καὶ ὕδωρ ἔτι ὄντα ἐν

ARISTOTELIS. II.

sint semina. (6) Igitur qui ex uno omnia conficiunt, generationem et corruptionem esse dicant alterationem, est necesse: nam subjectum ipsum semper idem atque unum manere dicant oportet: quod autem tale est, id dici-mus alterari. Qui vero plura genera statuunt, a genera-tione alterationem differre censeant necesse est. Quum enim ea coeunt aut dissolvuntur, generatio corruptiove fit. Quocirca et Empedocles ad hunc canit modum: « nullius est natura, sed ipsa Mistio mistorumque prius divulsio so-lum. » Patet igitur, sermonem eorum suppositioni esse ac-commodatum, quum hoc pacto dicunt, atque eos ad hunc dicere modum. At necessarium illis quoque est ut altera-tionem dicant a generatione quippiam esse diversum: fieri tamen haudquaquam potest, juxta ea quæ ab eis dicuntur. Quod autem hoc recte dicamus, facile est perspicere: nam quiescente substantia, ut in ea mutationem prius magnitudine, quæ vocatur accretio et decretio; ita et alterationem vide-mus. (8) Verumenim fieri nequit ut alteratio fiat per ea quæ dicunt, qui plura uno principia faciunt. Siquidem affectus ipsi juxta quos id accidere dicimus, differentiæ sunt ele-mentorum: quod genus sunt, caliditas, frigiditas, albedo, nigredo, ariditas, humiditas, mollities, durities, et ceteræ alix, uti et Empedocles ait:

Albentem penitus solem, calidumque videri; ast imbrem inter cuncta nigrum simul atque rigentem.

Similiter de reliquis quoque ille definit pronuntiatque. (9) Quare si fieri nequeat ut ex igni oriatur aqua, aut ex aqua terra: neque profecto ex albo quicquam nigrum fiet, aut e molli durum. Eadem de ceteris quoque ratio est. Hoc autem est alteratio. Hinc etiam perspicuum est oportere semper contraria ipsi unam subjicere materiam, sive loco, sive accretione decretionere, sive alteratione muta-tio fiat. (10) Præterea similiter et hoc alterationem esse est necesse. Etenim si alteratio sit, etiam subjectum est ele-mentum unum, et omnium quæ in sese vicissim mutantur, una est materia: et si subjectum unum sit, alteratio esse solet. (11) Empedocles igitur et iis quæ apparent, et ipse sibi contraria dicere videtur. Nam et elementorum nullum ex alio fieri, sed ex eis cetera omnia; et quum uni-versam naturam in unum coegit præter discordiam, ex illo uno rursus quodque fieri asserit. Quare ex uno quodam, ut patet, eorum quæ differentiis quibusdam ac affectibus distincta separataque sunt, aliud aqua, aliud ignis factum est; quemadmodum solem ait album et calidum, terram vero gravem atque durum. (12) Detrahit igitur hisce differ-entia (detrahi enim possunt, nam genitæ sunt), tunc ex aqua terram et ex terra aquam necessario fieri constat. Eodem pacto et ceterorum quodque, nec tum solum, ve-rum etiam nunc, si modo mutantur juxta affectus. (13) Nam de numero eorum sunt quæ adesse et abesse rursus posse dixit: præsertim adhuc inter sese pugnantibus discordia et concordia. Quocirca et tum ex uno orta sunt ac genita. Non enim universum ipsum ignis, aer, aqua et terra, quum

28

ἦν τὸ πᾶν. (14) Ἄθλον δὲ καὶ πότερον ἀρχὴν αὐτῶν θετέον τὸ ἐν ἧ τὰ πολλά, λέγω δὲ πῦρ καὶ γῆν καὶ τὰ σύστοιχα τούτων. Ἡ μὲν γὰρ ὡς ὕλη ὑπόκειται, ἐξ οὗ μεταβάλλοντα διὰ τὴν κίνησιν γίνονται γῆ καὶ πῦρ, τὸ ἐν στοιχείον· ἧ δὲ τοῦτο μὲν ἐκ συνθέσεως γίγνεται συνιόντων ἐκείνων, ἐκείνα δ' ἐκ διαλύσεως, στοιχειωδέστερα ἐκείνα καὶ πρότερα τὴν φύσιν.

adhuc unum essent, erat. (14) Sed id quoque nequaquam liquet, utrum ipsum unum principium statui debeat, an ipsa nulla, ignem inquam et terram, et quæ cum his ejusdem sunt seriei. Nam qua ipsum unum ut materia subjicitur, ex quo mutatione (quæ motionis opera fit) terra et ignis fiunt, elementum est: at qua hoc quidem ex compositione fit, coeuntibus, inquam, illis, illa vero ex dissolutione, elementis appellatione digniora sunt, naturaque priora.

CAP. II.

Ὅλωσ τε δὴ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τῆς ἀπλῆς λεκτέον, πότερον ἔστιν ἢ οὐκ ἔστι καὶ πῶς ἔστιν, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπλῶν κινήσεων, οἷον περὶ αὐξήσεως καὶ ἀλλοιώσεως. (2) Πλάτων μὲν οὖν μόνον περὶ γενέσεως ἐσκέψατο καὶ φθορᾶς, θπος ὑπάρχει τοῖς πράγμασι, καὶ περὶ γενέσεως οὐ πάσης ἀλλὰ τῆς τῶν στοιχείων· πῶς δὲ σάρκες ἢ ὄσθα ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τριούτων, οὐδέν· ἐτι οὔτε περὶ ἀλλοιώσεως οὔτε περὶ αὐξήσεως, τίνα τρόπον ὑπάρχουσι τοῖς πράγμασιν. Ὅλωσ δὲ παρὰ τὰ ἐπιπολῆς περὶ οὐδενὸς οὐδεὶς ἐπέστησεν ἔω Δημοκρίτου. (3) Οὗτος δ' εἴκει μὲν περὶ ἀπάντων φροντίσαι, ἧδὴ δὲ ἐν τῷ πῶς διαφέρει. Οὔτε γὰρ περὶ αὐξήσεως οὐδεὶς οὐδὲν διώρισεν, ὡσπερ λέγομεν, ὅτι μὴ κἄν ὁ τυχῶν εἴπειεν, ὅτι προσιόντος αὐξάνονται τῷ ὁμοίῳ (πῶς δὲ τοῦτο, οὐκέτι), οὐδὲ περὶ μίξεως, οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων ὡς εἴπειν οὐδενός, οἷον τοῦ ποιεῖν καὶ τοῦ πάσχειν, τίνα τρόπον τὸ μὲν ποιεῖ τὸ δὲ πάσχει τὰς φυσικὰς ποιήσεις. (4) Δημοκρίτος δὲ καὶ Λευκίππος ποιήσαντες τὰ σχήματα, τὴν ἀλλοίωσιν καὶ τὴν γένεσιν ἐκ τούτων ποιῶσι, διακρίσει μὲν καὶ συγκρίσει γένεσιν καὶ φθοράν, τάξει δὲ καὶ θέσει ἀλλοίωσιν. Ἐπεὶ δ' ὄντο τὰληθῆς ἐν τῷ φαίνεσθαι, ἐναντία δὲ καὶ ἄπειρα τὰ φαινόμενα, τὰ σχήματα ἄπειρα ἐποίησαν, ὥστε ταῖς μεταβολαῖς τοῦ συγκειμένου τὸ αὐτὸ ἐναντίον δοκεῖ ἄλλω καὶ ἄλλω, καὶ μετακινεῖσθαι μικροῦ ἐμμιγνυμένου, καὶ ὅλωσ ἕτερον φαίνεσθαι ἐνὸς μετακινήθέντος· ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ τραγωδία καὶ κωμῳδία γίνεται γραμμάτων. (5) Ἐπεὶ δὲ δοκεῖ σχεδὸν πᾶσιν ἕτερον εἶναι γένεσις καὶ ἀλλοίωσις, καὶ γίνεσθαι μὲν καὶ φθεῖρεσθαι συγκρινόμενα καὶ διακρινόμενα, ἀλλοιοῦσθαι δὲ μεταβαλλόντων τῶν παθημάτων, περὶ τούτων ἐπιστήσασι θεωρητέον. Ἀπορίας γὰρ ἔχει ταῦτα καὶ πολλὰς καὶ εὐλόγους. (6) Εἰ μὲν γὰρ ἔστι σύγκρισις ἢ γένεσις, πολλὰ ἀδύνατα συμβαίνει· εἰ δ' αὖ λόγοι ἕτεροι ἀναγκαστικοὶ καὶ οὐκ εὐποροὶ διαλύειν ὡς οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν. Εἴτε μὴ ἔστι σύγκρισις ἢ γένεσις, ἢ ὅλωσ οὐκ ἔστι γένεσις ἢ ἀλλοίωσις, ἢ εἰ καὶ τοῦτο διάλυσαι χαλεπὸν ὄν πειρατέον. (7) Ἀρχὴ δὲ τούτων πάντων, πότερον οὕτω γίνεται καὶ ἀλλοιοῦται καὶ αὐξάνεται τὰ ὄντα καὶ τάναντία τούτοις πάσχει, τῶν πρώτων ὑπαρχόντων μεγεθῶν ἀδιαιρέτων, ἢ οὐθέν ἐστι μέγεθος ἀδιαιρέτων· διαφέρει γὰρ τοῦτο πλείστον. (8) Καὶ πάλιν εἰ μεγέθη, πότερον, ὡς Δημοκρίτος καὶ Λευκίππος, σώματα ταῦτ' ἔστιν, ἢ ὡσπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ, ἐπίπεδα. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτό, καθάπερ

Omnino itaque de generatione et corruptione simplici absoluteque, utrum sit necne, et quo pacto sit, et de ceteris absolutis motibus, verbi causa de accretione et alteratione, dicendum est. (2) Plato igitur de generatione ac corruptione, quomodo rebus ipsis competant, consideravit solum; nec id quidem de omni, sed elementorum: quomodo vero carnes, aut ossa, aut quippiam aliud tale signatur, nequaquam; insuper nec de alteratione, nec de accretione, quonam pacto rebus ipsis contingant. Ad summam, de nulla mutatione nisi superficie tenus, quicquam ullus definiuit, præterquam Democritus. (3) Huic omnia fuisse curæ videntur; sed in hoc nempe, qua via ac ratione fiant, jam discrepat. Nam nec de accretione quisquam quicquam definiuit, sicuti diximus, quod non vel quivis dicat (dixerunt enim, res ipsas accessu rei similis augeri: id autem quonam pacto fiat, nihil præterea dixere); nec de mitione, nec de aliorum prope dixerim ullo, verbi causa de actione et passione, quonam modo aliud agat, aliud patiatur in actione naturali. (4) Democritus autem et Leucippus figuras concinnant, ex quibus alterationem faciunt atque generationem: et congregationem quidem et segregationem, generationem atque corruptionem; ordine vero et positu, alterationem. Ceterum quoniam quæ apparent, ea vera esse putabant, contraria autem et infinita sunt quæ apparent, infinitas fecere figuras: ita ut per compositi transmutationes idem contrarium videatur alii atque alii, transmuteturque inserta re pusilla, et omnino permutato uno quopiam diversum quid appareat, quandoquidem tragodia et comœdia eisdem fiunt literis. (5) At quum generatio et corruptio diversum quid esse omnibus fere videantur, et ea quæ sunt congregatione atque segregatione oriri ac occidere, et e mutatione affectuum alterari: de his contemplantur, qui hoc instituti habent, oportet. Hæc autem et multas, et quæ rationis fines non egrediuntur, dubitationes habent. (6) Nam si generatio congregatio sit, multa ex eorum numero quæ fieri nequeunt, eveniunt. Sunt autem rursus alia rationes quæ urgent, quæque haud facile solvi possunt: quod fieri non potest ut res aliter sese habeat. Si generatio congregatio non sit, aut omnino generatio non est, aut eadem alterationis est. Atque id, quamquam difficile, enitendum est solvere. (7) Principium autem horum omnium est, utrum ea quæ sunt, generentur hoc pacto, accrescant alterenturque, et hisce contrarias subeant mutationes, magnitudinibus primis nullam divisionem admittentibus; an nulla sit magnitudo indivisibilis. Hoc enim interest quamplurimum. (8) Et rursus, si magnitudines sint insectiles, utrum hæc corpora sint, ut Democrito placet atque Leucippo; an plana, ut in Timæo scribitur. Hoc igitur ipsum, fieri, iu-

καὶ ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν, ἄλογον μέχρι ἐπιπέδων δια-
 λῦσαι. Διὸ μᾶλλον εὐλογον σώματα εἶναι ἀδιαίρετα.
 (9) Ἄλλὰ καὶ ταῦτα πολλὴν ἔχει ἀλογίαν. Ὅμως δὲ
 τούτοις ἀλλοίωσιν καὶ γένεσιν ἐνδέχεται ποιεῖν, καθά-
 5 περ εἴρηται, τροπῇ καὶ διαθιγῇ μετακινούντα τὸ αὐτὸ
 καὶ ταῖς τῶν σχημάτων διαφοραῖς, ὅπερ ποιεῖ Δημό-
 κριτος. Διὸ καὶ χροῖαν οὐ φησιν εἶναι τροπῇ γὰρ χρω-
 ματίζεσθαι. Τοῖς δ' εἰς ἐπίπεδα διαιροῦσιν οὐκέτι· οὐ-
 10 δὲν γὰρ γίνεται πλὴν στερεὰ συντιθεμένων· πάθος γὰρ
 οὐδ' ἐγγειροῦσι γεννᾶν οὐδὲν ἐξ αὐτῶν. (10) Αἴτιον δὲ τοῦ
 ἐπ' ἔλαττον δύνασθαι τὰ δημολογούμενα συνοραῖν ἢ ἀπει-
 ρία. Διὸ ὅσοι ἐνωκῆκασιν μᾶλλον ἐν τοῖς φυσικοῖς, μᾶλ-
 λον δύνανται ὑποτιθεσθαι τοιαύτας ἀρχὰς αἱ ἐπὶ πολλῷ
 15 δύνανται συνείρειν· οἱ δ' ἐκ τῶν πολλῶν λόγων ἀθεώ-
 ρητοι τῶν ὑπαρχόντων ὄντες, πρὸς ὀλίγα βλέψαντες,
 ἀποραίνονται βῆρον. (11) Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ ἐκ τούτων
 ὅσον διαφέρουσιν οἱ φυσικῶς καὶ λογικῶς σκοποῦντες·
 περὶ γὰρ τοῦ αὐτοῦ εἶναι μεγέθη οἱ μὲν φασιν ὅτι τὸ
 αὐτοτρίγωνον πολλὰ ἔσται, Δημόκριτος δ' ἂν φρασίη
 20 οἰκείους καὶ φυσικοῦς λόγους πεπεισῆται. Δῆλον δ' ἔσται
 ὃ λέγομεν προοῦσιν. Ἐχει γὰρ ἀπορίαν, εἰ τις θεῖη
 σώμα τι εἶναι καὶ μέγεθος πάντη διαιρετόν, καὶ τοῦτο
 δυνατόν. Τί γὰρ ἔσται ὅπερ τὴν διαίρεσιν διαφεύγει;
 εἰ γὰρ πάντη διαιρετόν, καὶ τοῦτο δυνατόν, κἂν ἅμα
 25 εἴη τοῦτο πάντη διηρημένον, καὶ εἰ μὴ ἅμα διήρηται·
 κἂν εἰ τοῦτο γένοιτο, οὐδὲν ἂν εἴη ἀδύνατον. Οὐκοῦν
 καὶ κατὰ τὸ μέσον ὡσαύτως. Καὶ ὅπως δὲ εἰ πάντη πέ-
 φυκε διαιρετόν, κἂν διαιεθῆ, οὐδὲν ἔσται ἀδύνατον γε-
 γονός, ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἰς μυρία μυριάκις διηρημένα
 30 ᾗ, οὐδὲν ἀδύνατον· καίτοι ἴσως οὐδεὶς ἂν διέλθοι.
 (12) Ἐπεὶ τοίνυν πάντη τοιοῦτόν ἐστι τὸ σῶμα, διη-
 ρήσθω. Τί οὖν ἔσται λοιπόν; μέγεθος; οὐ γὰρ ὁόντε,
 ἔσται γὰρ τι οὐ διηρημένον, ᾗ δὲ πάντη διαιρετόν.
 Ἄλλὰ μὴν εἰ μηδὲν ἔσται σῶμα μηδὲ μέγεθος, διαίρε-
 35 σις δ' ἔσται, ἢ ἐκ στιγμῶν ἔσται, καὶ ἀμεγέθη ἐξ ὧν
 συγκρίεται, ἢ οὐδὲν παντάπασιν, ὥστε κἂν γένοιτο ἐκ
 μηδενὸς κἂν εἴη συγκείμενον, καὶ τὸ πᾶν δὴ οὐδὲν
 ἀλλ' ἢ φαινόμενον. (13) Ὅμοιως δὲ κἂν ᾗ ἐκ στιγμῶν,
 οὐκ ἔσται ποσόν. Ὅποτέ γὰρ ἤπτοντο καὶ ἐν ᾗν μέγε-
 40 θος καὶ ἅμα ἦσαν, οὐδὲν ἐποίουν μείζον τὸ πᾶν. Διαί-
 ρεθέντος γὰρ εἰς δύο καὶ πλείω, οὐδὲν ἔλαττον οὐδὲ
 μείζον τὸ πᾶν τοῦ πρότερον, ὥστε κἂν πᾶσαι συντεθῶ-
 σιν, οὐδὲν ποιήσουσι μέγεθος. (14) Ἄλλὰ μὴν καὶ εἴ τι
 διαιρουμένου ὄντος ἐκπρισμα γίνεται τοῦ σώματος, καὶ
 45 οὕτως ἐκ τοῦ μεγέθους σώμα τι ἀπέρχεται, ὃ αὐτὸς λό-
 γος, ἐκεῖνο πῶς διαιρετόν. Εἰ δὲ μὴ σῶμα ἀλλ' εἰδός
 τι χωριστόν ἢ πάθος ὃ ἀπῆλθεν, καὶ ἔστι τὸ μέγεθος
 στιγμαὶ ἢ ἀφαί τοδὶ παθοῦσαι, ἄτοπον ἐκ μὴ μεγεθῶν
 μέγεθος εἶναι. (15) Ἐτι δὲ ποῦ ἔσσονται καὶ ἀκίνητοι
 50 ἢ κινούμεναι αἱ στιγμαί; ἀφῆ τε αἰεὶ μία δυοῖν τινῶν,
 ὡς ὄντος τινὸς παρὰ τὴν ἀφῆν καὶ τὴν διαίρεσιν καὶ
 τὴν στιγμῆν. Εἰ δὴ τίς θήσεται ὄτι οὖν ἢ ὀηλικον-
 οῦν σῶμα εἶναι πάντη διαιρετόν, πάντα ταῦτα συμ-
 βαίνει. (16) Ἐτι ἐὰν διελθῶν συνθῶ τὸ ξύλον ἢ τι ἄλλο,

quam, dissolutionem ad plana usque, cancellos egreditur
 rationis : id quod alio quoque loco jam diximus. Idcirco
 magis consentaneum rationi fuerit, corpora non posse di-
 vidi. (9) Verum hæc quoque perabsurda sunt : sed
 tamen hisce alterationem generationemque, uti dictum est,
 facere contingit, conversione et attractu atque figurarum
 varietate permutando, quod Democritus facit. Quocirca
 non esse colorem asserit : nam res ipsas per conversionem
 colore tingi censet. At illis, qui in plana divisionem faciunt,
 minime contingit. Nihil enim, planis compositis, præter soli-
 da fit : nam qualitatem affectumve ne tentant quidem ullum
 ex illis gignere. (10) Sed cur parum valeant, quæ consen-
 tanea sunt, perspicere, causam habet ipsa experientiæ vacui-
 tas. Quamobrem quolquod diutius circa rerum naturalium
 speculationem versati sunt, ii ejusmodi principia quæ inter
 se cohereant consentiantque quamplurimum, supponere
 magis possunt. At qui e multis rationibus quænam vere
 sint, haudquaquam expendere consueverunt, paucis in-
 spectis facile pronunciant. (11) Porro ex his perpendere
 etiam quis potest, quantum inter eos intersit, qui naturaliter,
 quique via rationali quampiam exercent considerationem.
 Nam de eo quod est magnitudines esse indivisibiles, nonnulli
 quidem inquirunt quod ipse idealisque triangulus plures
 erit : at Democritus rationibus propriis, naturæque accom-
 modatis, persuasus esse profecto videbitur. Quod autem
 dicimus, in progressu evadit apertum. Nam res ipsa dubi-
 tationem habet, si quis corpus aliquid magnitudinemque
 omnino atque omni ex parte divisibilem esse statuat, atque
 fieri posse ut penitus dividatur. Quid enim erit quod effu-
 giat divisionem? Nam si omni ex parte atque omnino sit
 divisibile, et ita dividi queat, sive simul erit hoc omni ex
 parte divisum, etsi non simul dividatur; sive id fiat, nihil
 accidet impossibile. Igitur et secundum medium haud se-
 cus. Et in summa, si omni ex parte ac omnino dividi aptum
 sit, si dividatur, nullum emerget impossibile : quando ne
 ullum quidem oriatur impossibile, si in decies millies dena
 millia divisum sit, quamvis forte nemo unquam dividat.
 (12) Itaque quum corpus ipsum omnino tale sit, dividatur.
 Quid ergo erit reliquum? magnitudo? Id enim fieri non po-
 test : esset enim quippiam haud divisum. At erat omni ex
 parte omninoque divisibile. At vero si nec corpus nec ma-
 gnitudo relinquatur, divisio tamen sit : aut corpus ex punctis
 constabit, et ea ex quibus componitur, magnitudinem care-
 bunt; aut nihil omnino erit. Quare, sive factum ex nihilo,
 sive compositum sit, profecto totum ipsum nihil præter-
 quam apparens erit. (13) Similiter si ex punctis constare
 dicatur, quantum non erit. Nam quum una in magnitudine
 sese tangunt, et magnitudo una perpetuaque est, atque illa
 simul sunt, nihilo majus totum ipsum reddunt. Quoniam si
 totum in duo aut plura dividatur, nihilo ipsum minus
 quam prius evadit. Quare puncta, etiamsi omnia coagmen-
 tata sint, nullam efficient magnitudinem. (14) Verumenim-
 vero si quid tale inter dividendum corpus fiat, quale est ra-
 mentum serra secti, et hoc pacto corpus aliquid e magnitu-
 dine abeat : idem sermo recidit, quomodo, inquam, divisi-
 bile illud fit. Quodsi id quod abscedere solet, corpus non sit,
 sed forma quædam affectusve separabilis, sitque magnitudo
 ipsa puncta vel tactus sic affecti : magnitudinem ex non-
 magnitudinibus constare incongruum atque abhorrens est.
 (15) Ad hæc puncta ipsa sive a motu vaocent, sive eum
 subeant, ubinam erunt? unus enim semper duorum quo-
 rundam tactus est, tanquam re quapiam alia præter tactum
 punctumque atque divisionem existente. Si quis ergo quod-
 vis aut quantumlibet corpus esse omni ex parte atque om-
 nino divisibile ponat, hæc accidunt universa. (16) Præterea

πάλιν ἴσον τε καὶ ἓν. Οὐκοῦν οὕτως ἔχει διγλονότι κἀν
 τέμνω τὸ ζῦλον καθ' ὅτι οὖν σημείον. Πάντη ἄρα διήρη-
 ται δυνάμει. Τί οὖν ἐστι παρὰ τὴν διαίρεσιν; εἰ γὰρ καὶ
 ἐστι τι πάθος, ἀλλὰ πῶς εἰς ταῦτα διαλύεται καὶ γίνε-
 5 ται ἐκ τούτων; ἢ πῶς χωρίζεται ταῦτα; ὥστ' εἴπερ
 ἀδύνατον ἐξ ἄφῶν ἡ στιγμῶν εἶναι τὰ μεγέθη, ἀνάγκη
 εἶναι σώματα ἀδιαίρετα καὶ μεγέθη. (17) Οὐ μὴν
 ἀλλὰ καὶ ταῦτα θεμένοις οὐχ ἤττον συμβαίνει ἀδύνα-
 10 πειρατέον λύειν· διὸ πάλιν ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀπορίαν λε-
 κτέον. (18) Τὸ μὲν οὖν ἅπαν σῶμα αἰσθητὸν εἶναι
 διαίρετον καθ' ὅτι οὖν σημείον καὶ ἀδιαίρετον οὐδὲν
 ἄτοπον· τὸ μὲν γὰρ δυνάμει διαίρετον, τὸ δ' ἐντελεχεία
 ὑπάρξει. Τὸ δ' εἶναι ἅμα πάντη διαίρετον δυνάμει
 15 ἀδύνατον δόξειεν ἂν εἶναι. Εἰ γὰρ δυνατὸν, κἀν γένοιτο,
 οὐχ ὥστε εἶναι ἅμα ἀμφω ἐντελεχεία ἀδιαίρετον καὶ
 διηρημένον, ἀλλὰ διηρημένον καθ' ὅτι οὖν σημείον.
 Οὐδὲν ἄρα ἐστὶ λοιπὸν, καὶ εἰς ἀσώματον ἐφθαρμένον
 20 τὸ σῶμα. Καὶ γένοιτο δ' ἂν πάλιν ἦτοι ἐκ στιγμῶν
 ἢ ὅλως ἐξ οὐδενός. Καὶ τοῦτο πῶς δυνατόν; ἀλλὰ μὴν
 ὅτι γε διαίρεται εἰς χωριστὰ καὶ αἰεὶ εἰς ἐλάττω με-
 γέθη καὶ εἰς ἀπέχοντα καὶ κεχωρισμένα, φανερόν.
 Οὔτε δὴ κατὰ μέρος διαφροῦντι εἴη ἂν ἄπειρος ἡ θρύ-
 ψις, οὔτε ἅμα οἴοντε διαιεθῆναι κατὰ πᾶν σημείον
 25 (οὐ γὰρ δυνατόν) ἀλλὰ μέχρι του. (19) Ἀνάγκη ἄρα
 ἄτομα ἐνυπάρχειν μεγέθη ἀόρατα, ἄλλως τε καὶ εἴπερ
 ἐστὶ γένεσις καὶ φθορὰ ἢ μὲν διακρίσει ἢ δὲ συγκρίσει.
 Ὁ μὲν οὖν ἀναγκάζειν δοκῶν λόγος εἶναι μεγέθη ἄτομα
 οὗτος ἐστίν· ὅτι δὲ λανθάνει παραλογιζόμενος, καὶ
 30 ἢ λανθάνει, λέγωμεν. (20) Ἐπει γὰρ οὐκ ἐστι στιγμή
 στιγμής ἐχομένη, τὸ πάντη εἶναι διαίρετον ἔστι μὲν
 ὡς ὑπάρχει τοῖς μεγέθεσιν, ἐστὶ δ' ὡς οὐ. Δοκεῖ δ' ὅταν
 τοῦτο τεθῆ, καὶ ὀρηθῶν, καὶ πάντη στιγμήν εἶναι,
 ὥστ' ἀναγκαῖον εἶναι διαιεθῆναι τὸ μέγεθος εἰς μηδέν·
 35 πάντη γὰρ εἶναι στιγμήν· ὥστε ἢ ἐξ ἄφῶν ἢ ἐκ στι-
 μῶν εἶναι. Τὸ δ' ἔστιν ὡς ὑπάρχει πάντη, ὅτι μία
 ὀρηθῶν ἐστὶ, καὶ πᾶσαι ὡς ἐκάστη, πλείους δὲ μιᾶς
 οὐκ εἰσίν· ἐφεξῆς γὰρ οὐκ εἰσίν, ὥστ' οὐ πάντη. Εἰ
 γὰρ κατὰ μέσον διαίρετον, καὶ κατ' ἐχομένην στιγμήν
 40 ἐστὶ διαίρετον· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐχομένον σημείον ση-
 μείου ἢ στιγμή στιγμής. Τοῦτο δ' ἐστὶ διαίρεσις
 ἢ σύνθεσις. Ὡστ' ἐστὶ καὶ διάκρισις καὶ σύγκρισις,
 ἀλλ' οὐτ' εἰς ἄτομα καὶ ἐξ ἀτόμων (πολλὰ γὰρ τὰ ἀδύ-
 νατα) οὔτε οὕτως ὥστε πάντη διαίρεσιν γενέσθαι· εἰ
 45 γὰρ ἦν ἐχομένη στιγμή στιγμής, τοῦτ' ἂν ἦν· ἀλλ' εἰς
 μικρὰ καὶ ἐλάττω ἐστὶ, καὶ σύγκρισις ἐξ ἐλαττόνων.
 Ἄλλ' οὐχ ἡ ἀπλῆ καὶ τελεία γένεσις συγκρίσει καὶ δια-
 κρίσει ὄρισται, ὡς τινὲς φασιν, τὴν δ' ἐν τῷ συνεχεῖ
 μεταβολῆν ἀλλοίωσιν. (21) Ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ἐν ᾧ σφάλλ-
 50 λεται πάντα. Ἐστὶ γὰρ γένεσις ἀπλῆ καὶ φθορὰ οὐ
 συγκρίσει καὶ διακρίσει, ἀλλ' ὅταν μεταβάλλῃ ἐκ
 τοῦδε εἰς τὸδε ὄλον. Οἱ δὲ οἴονται ἀλλοίωσιν πᾶσαν εἶ-
 ναι τὴν τοιαύτην μεταβολῆν· τὸ δὲ διαφέρει. Ἐν γὰρ
 τῷ ὑποκειμένῳ τὸ μὲν ἐστὶ κατὰ τὸν λόγον, τὸ δὲ κατὰ

si lignum aut quippiam aliud jam divisum rursum compo-
 nam, iterum æquabile pariter atque unum evadit. Igitur ad
 hunc modum res sese habet, ut patet, etiamsi illud quolibet
 in puncto incidam. Potentia ergo omni ex parte ac omnino
 dividitur. Quid igitur præter divisionem erit? Nam si est
 affectio quædam, at quonam pacto dissolvitur in hæc, fitque
 ex his? aut qualiter hæc separari queunt? Itaque si fieri
 nequeat ut magnitudines ex punctis aut tactibus constent,
 indivisibilia sint corpora magnitudinesque necesse est.
 (17) At vero iis quoque qui hæc astruunt, non minus
 accidit impossibile: de quibus quanquam alias fuit a nobis
 consideratum, tamen ea ipsa solvere eniti oportet. Quamob-
 rem iterum ab initio dicenda dubitatio est. (18) Igitur
 omne corpus sensibile, quovis in puncto esse divisibile atque
 indivisibile, nihil est absurdum: potentia siquidem divisi-
 bile existet, actu indivisibile. At ut simul sit omni ex parte
 potentia divisibile, fieri non posse videatur. Nam si fieri
 possit, et fiat: haudquaquam ad hunc fiet modum ut simul
 ambo sint actu, indivisibile inquam atque divisum, sed
 quolibet in puncto divisum. Nihil igitur erit reliquum; at-
 que corpus ipsum corruptione abibit in incorporeum. Et
 rursum, aut ex punctis, aut prorsus ex nihilo fiet. At id
 quid fieri potest? At vero quod in separabiles et subinde mi-
 nores atque inter se distantes separatasque magnitudines
 dividatur corpus, certum est. Itaque nec per partes divi-
 denti sectio quæ in minutula fit, infinita occurrit: nec
 insuper continget, ut omni in signo (non enim est possi-
 bile), sed quadamtenus dividatur. (19) Individuas igitur
 inesse magnitudines quæ oculi aciem fugiant, necesse est:
 et præsertim si generatio congregatione, et corruptio segre-
 gatione fieri debeat. Quæ igitur ratio magnitudines esse in-
 divisibiles necessario colligere videbatur, hæc est. Sed quod
 clanculo perversa ratiocinatione utatur, et quatenus lateat,
 exponamus oportet. (20) Nam quia punctum puncto non
 hæret, magnitudines partim sunt, et partim non sunt omni
 ex parte divisibiles. Sed quum hoc positum assertumque est,
 punctum ubivis ac omni in parte videtur esse: ita ut in
 puncta dividi magnitudinem sit necesse; quippe quum omni
 in parte punctum sit; quo fit ut ea vel tactibus vel punctis
 constet. At omni in parte divisibilis est: quia ubi unum est,
 et omnia, ut singulum quodque. Uno autem plura non sunt;
 non enim sunt deinceps. Quare non omni in parte divisibilis
 est. Nam si per medium divisibilis sit, et per punctum ad-
 hærens erit divisibilis. At id haudquaquam fit; siquidem
 nec signum signo, nec punctum puncto hæret. Hoc autem
 est divisio aut compositio. Quare tam congregatio quam segre-
 gatio est: sed non ex insectilibus et in insectilia (com-
 plura enim inde emergunt absurda), nec hoc pacto ut omni
 ex parte fiat divisio (id enim eveniret, si punctum puncto
 hæreret): sed segregatio in parva et minora, et congregatio
 ex minoribus fit. At simplex perfecta que generatio con-
 gregatione et segregatione definita non est, quemadmodum
 nonnullis placet: qui et eam quæ in continuo fit mutatio-
 nem, alterationem esse asserunt. (21) Verum id ipsum
 est, in quo prorsus errant: non enim generatio simplex
 atque corruptio congregatione segregatione ve fit; sed quum
 ex hoc in totum hoc mutatio fit. Alii vero omnem ejusmodi
 mutationem, alterationem esse putant. At in hoc discrimen
 subit; nam hæc ratione, illa materiâ in subjecto existit.

τὴν ὕλην. (22) Ὅταν μὲν οὖν ἐν τούτοις ἢ ἡ μεταβολή, γένεσις ἔσται ἢ φθορά, ὅταν δ' ἐν τοῖς πάθεσι καὶ κατὰ συμβεθεκός, ἀλλοίωσις. Διακρινόμενα δὲ καὶ συγκρινόμενα εὐφάρτα γίνονται. Ἐὰν μὲν γὰρ εἰς ἐλάττω ὕδατι αἰαρεθῆ, θάπτων ἀήρ γίνονται, ἐὰν δὲ συγκριθῆ, βραδύτερον. Μᾶλλον δ' ἔσται ὁ ἄλλων ἐν τοῖς ὕστερον. Νῦν δὲ τοσοῦτον διωρισθῶ, ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὴν γένεσιν σύγκρισιν, ὅαν δὴ τινὲς φασιν.

(22) Igitur quum in hisce fuerit mutatio, generatio erit vel corruptio; quum in affectibus et iis quæ per accidens alicui competunt, alteratio. Sed quæ congregantur, ægre; quæ vero segregantur, facile corruptioni redduntur obnoxia. Nam si aqua in minores aquæ particulas sit discerpta, in aerem ocius mutari solet: si vero collecta sit, segnius. Quod in iis quæ posterius dicentur, apertius fiet. Nunc vero sit haec definitum, fieri non posse ut generatio sit ejusmodi congregatio, qualem nonnulli esse asserunt.

CAP. III.

Διωρισμένων δὲ τούτων, πρῶτον θεωρητέον πότερον ἔστι τι γινόμενον ἀπλῶς καὶ φθειρόμενον, ἢ κυρίως μὲν οὐδὲν, αἰεὶ δ' ἐκ τινος καὶ τί, λέγω δ' οἷον ἐκ κάμνοντος ὑγιαίνον καὶ κάμνον ἐξ ὑγιαίνοντος, ἢ μικρὸν ἐκ μεγάλου καὶ μέγα ἐκ μικροῦ, καὶ τᾶλλα πάντα τούτων τὸν τρόπον. Εἰ γὰρ ἀπλῶς ἔσται γένεσις, ἀπλῶς ἂν γίνωτο ἐκ μὴ ὄντος, ὥστ' ἀληθὲς ἂν εἴη λέγειν ὅτι ὑπάρχει τιτὶ τὸ μὴ ὄν. Τίς μὲν γὰρ γένεσις ἐκ μὴ ὄντος τινός, οἷον ἐκ μὴ λευκοῦ ἢ μὴ καλοῦ, ἢ δὲ ἀπλῆ ἐξ ἀπλῶς μὴ ὄντος. Τὸ δ' ἀπλῶς ἦτοι τὸ πρῶτον σημαίνει καθ' ἑκάστην κατηγορίαν τοῦ ὄντος, ἢ τὸ καθόλου καὶ τὸ πάντα περιέχον. (2) Εἰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, οὐσίας ἔσται γένεσις ἐκ μὴ οὐσίας. Ἐὰ δὲ μὴ ὑπάρχει οὐσία μηδὲ τότε, ὅλην ὡς οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδεμία κατηγοριῶν, οἷον οὐτε ποῖον οὐτε ποσὸν οὐτε τὸ πού· χωριστὰ γὰρ ἂν εἴη τὰ πάθη τῶν οὐσιῶν. Εἰ δὲ, τὸ μὴ ὄν διως ἀπόφασις ἔσται καθόλου πάντων, ὥστε ἐκ μηδεὸς ἀνάγκη γίνεσθαι τὸ γινόμενον. (3) Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐν ἄλλοις τε διηπόρηται καὶ διωρίσται τοῖς λόγοις ἐπὶ πλείον· συντόμως δὲ καὶ νῦν λεκτέον, ὅτι τρόπον μὲν τινα ἐκ μὴ ὄντος ἀπλῶς γίνονται, τρόπον δὲ ἄλλον ἐξ ὄντος αἰεὶ· τὸ γὰρ δυνάμει ὄν ἐντελεχεῖα δὲ μὴ ὄν ἀνάγκη προϋπάρχειν λεγόμενον ἀμφοτέρως. Ὅ δὲ καὶ τούτων διωρισμένων ἔχει θαυμαστὴν ἀπορίαν, πάλιν ἐπαναποδιστῶν, πῶς ἔστιν ἀπλῆ γένεσις, εἴτ' ἐκ δυνάμει ὄντος οὐσα εἴτε καὶ πως ἄλλως. Ἀπορήσειε γὰρ ἂν τις ἄρ' ἔστιν οὐσίας γένεσις καὶ τοῦ τοῦδε, ἀλλὰ μὴ τοῦ τοιοῦδε καὶ τοσοῦδε καὶ ποῦ. (4) Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ φθορᾶς. Εἰ γὰρ τι γίνονται, ὅλην ὡς ἔσται δυνάμει τις οὐσία, ἐντελεχεῖα δ' οὐ, ἐξ ἧς ἢ γένεσις ἔσται καὶ εἰς ἣν ἀνάγκη μεταβάλλειν τὸ φθειρόμενον. (5) Πότερον οὖν ὑπάρξει τι τούτων τῶν ἄλλων ἐντελεχεῖα; λέγω δ' οἷον ἄρ' ἔσται ποσὸν ἢ ποῖον ἢ ποῦ τὸ δυνάμει μόνον τότε καὶ ὄν, ἀπλῶς δὲ μὴ τότε μηδ' ὄν; εἰ γὰρ μηδὲν ἀλλὰ πάντα δυνάμει, χωριστὸν τε συμβαίνει τὸ μὴ οὕτως ὄν, καὶ ἔτι ὁ μάλιστα φοβούμενοι διετέλεσαν οἱ πρῶτοι φιλοσοφῆσαντες, τὸ ἐκ μηδεὸς γίνεσθαι προϋπάρχοντος· εἰ δὲ τὸ μὲν εἶναι τότε τι ἢ οὐσίαν οὐχ ὑπάρξει, τῶν δ' ἄλλων τι τῶν εἰρημμένων, ἔσται, καθάπερ εἶπομεν, χωριστὰ τὰ πάθη τῶν οὐσιῶν. Περὶ τὸ τούτων οὐδ' ὅσον ἐνδέχεται βω πραγματευτέον, καὶ τίς αἰτία τοῦ γένεσιν αἰεὶ εἶναι, καὶ τὴν ἀπλῆν καὶ τὴν κατὰ μέρος. Οὐσης δ' αἰτίας μᾶς μὲν ὅθεν τὴν ἀρχὴν εἶναι φαμεν τῆς κινήσεως,

His autem determinatis pertractatisque, primo contemplari oportet utrum simpliciter quippiam, an proprie quidem nihil generetur corruptaturve, semper autem ex quodam quiddam fiat: ut ex ægro sanum, et ex sano ægrum; aut pusillum et magno, et magnum et pusillo, et reliqua omnia ad hunc modum. Nam si generatio simpliciter sit, quippiam profecto et non-ente simpliciter absoluteque fiet. Quare verum erit dicere, quibusdam non-ens competere: quippe quum generatio quædam et quodam non-ente, ut e non albo vel non bono, fiat: at simplex generatio et non-ente simpliciter fit. Porro « simpliciter absoluteque » aut id quod ex omnibus entis prædicamentis primum est, aut quod est universale et cuncta ambit continetque, significat. (2) Igitur si primum, e non-substantia erit substantiæ generatio. At cui substantia non competit, nec ei ceterorum prædicamentorum ullum, veluti qualitatem, quantitatem, aut ubi, competere posse palam est: nam aliqui affectus ipsi a substantia separari possent. Sui vero, omnino ipsum non-ens universaliter omnium erit abnegatio. Quare id quod generatur, ex nihilo gignatur erit necesse. (3) Sed de hisce in aliis libris lausius addubitatum simul atque definitum fuit: verum compendiose in præsentia quoque dicamus oportet, e non-ente simpliciter aliquo modo fieri generationem, et alio ex ente semper. Namque ens potentia, sed actu non-ens, præexistat est necesse. Quod sane ut patet, utroque dicitur modo. Determinatis autem hisce, id rursus exacte disquiramus oportet, quod miram habet ambiguitatem: quonam inquam pacto generatio simplex sit, sive ex ente potentia, sive etiam alio quovis modo fiat. Dubitaverit namque quispiam utrum substantiæ ac rei hujusce, sed non qualitatis, quantitatis, aut ubi, generatio sit. (4) Eodem modo et de corruptione. Nam si quid oriatur, quandam potentia, non actu substantiam esse, dilucidum est: ex qua fiat generatio, et in quam id mutari necesse sit quod corruptionem subit. (5) Utrum igitur ex ceteris quæ actu sunt, quippiam huic competet? utrum, inquam, id quod potentia duntaxat hoc aliquid atque ens est, simpliciter autem neque hoc aliquid, neque ens, quantitas erit, aut qualitas, aut ubi? nam si actu nihil sit, sed omnia potentia; eveniet et id quod ita est non-ens, esse separabile, et insuper (id quod semper maxime sunt veriti, qui primi in philosophia versati sunt), nihilo præexistente quippiam gigni. Quod si verum non sit, hoc quidem substantiam et hoc aliquid esse, sed e ceteris prædicamentis aliquid, continget (ut jam diximus) affectus ipsos a substantiis posse separari. De hisce igitur, quoad fieri potest, et quænam sit causa cur generatio, tam quæ simpliciter quam quæ secundum partem fit, semper sit, disserendum est. Sed quum una quidem causa sit unde motus esse prin-

μιᾶς δὲ τῆς ὕλης, τὴν τοιαύτην αἰτίαν λεκτέον.
 (8) Περὶ μὲν γὰρ ἐκείνης εἰρηται πρότερον ἐν τοῖς περὶ
 κινήσεως λόγοις, ὅτι ἐστὶ τὸ μὲν ἀκίνητον τὸν ἅπαντα
 χρόνον, τὸ δὲ κινούμενον αἰεὶ. Τούτων δὲ περὶ μὲν
 5 τῆς ἀκινήτου ἀρχῆς τῆς ἐτέρας καὶ προτέρας διελεῖν
 ἐστὶ φιλοσοφίας ἔργον· περὶ δὲ τοῦ διὰ τὸ συνεχῶς
 κινεῖσθαι τὰλλα κινούντων ὑστερον ἀποδοτέον, τί τοιοῦ-
 τον τῶν καθ' ἕκαστα λεγομένων αἰτίων ἐστίν. Νῦν
 δὲ τὴν ὡς ἐν ὕλης εἶδει τιθεμένην αἰτίαν εἰπωμεν, δι'
 11 ἣν αἰε φθορὰ καὶ γένεσις οὐχ ὑπολείπει τὴν φύσιν·
 ἅμα γὰρ ἂν ἴσως τοῦτο γένοιτο δῆλον, καὶ περὶ τοῦ νῦν
 ἀπορηθέντος, πῶς ποτὲ δεῖ λέγειν καὶ περὶ τῆς ἀπλῆς
 φθορᾶς καὶ γενέσεως. (7) Ἐχει δ' ἀπορίαν ἰκανὴν
 καὶ τί τὸ αἴτιον τοῦ συνείρειν τὴν γένεσιν, εἴπερ τὸ
 16 φθειρόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν ἀτέρχεται, τὸ δὲ μὴ ὄν μη-
 δὲν ἐστίν· οὔτε γὰρ τί οὔτε ποῖον οὔτε ποσὸν οὔτε πού-
 τὸ μὴ ὄν. Εἴπερ οὖν αἰε τὶ τῶν ὄντων ἀτέρχεται,
 διὰ τί ποτ' οὐκ ἀνήλωται πάσαι καὶ φροῦδον τὸ πᾶν,
 εἴ γε πεπερασμένον ἦν ἐξ οὗ γίνεται τῶν γινομένων
 20 ἕκαστον; οὐ γὰρ δὴ διὰ τὸ ἀπειρον εἶναι ἐξ οὗ γίνεται,
 οὐχ ὑπολείπει· τοῦτο γὰρ ἀδύνατον. Κατ' ἐνέργειαν
 μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστὶν ἀπειρον, δυνάμει δ' ἐπὶ τὴν διαί-
 ρεσιν, ὥστ' ἔδει ταύτην εἶναι μόνην τὴν μὴ ὑπολεί-
 πουσιν τῷ γίνεσθαι τι αἰε ἔλαττον· νῦν δὲ τοῦτο οὐχ
 25 δρῶμεν. Ἄρ' οὖν διὰ τὸ τὴν τοῦδε φθορὰν ἄλλου εἶναι
 γένεσιν καὶ τὴν τοῦδε γένεσιν ἄλλου εἶναι φθορὰν ἀπαυ-
 στον ἀναγκαῖον εἶναι τὴν μεταβολήν; (8) Περὶ μὲν
 οὖν τοῦ γένεσιν εἶναι καὶ φθορὰν ὁμοίως περὶ ἕκαστον
 τῶν ὄντων, ταύτην οἰητέον εἶναι πᾶσιν ἰκανὴν αἰτίαν.
 30 Διὰ τί δὲ ποτε τὰ μὲν ἀπλῶς γίνεσθαι λέγεται καὶ
 φθειρεσθαι τὰ δ' οὐκ ἀπλῶς, πάλιν σκεπτέον, εἴπερ τὸ
 αὐτὸ ἐστὶ γένεσις μὲν τοῦδὲ φθορὰ δὲ τοῦδὲ, καὶ φθορὰ
 μὲν τοῦδὲ γένεσις δὲ τοῦδὲ· ζητεῖ γὰρ τίνα τοῦτο λόγον.
 (9) Λέγομεν γὰρ ὅτι φθίρειται νῦν ἀπλῶς, καὶ οὐ μό-
 35 νον τοῦδὲ· καὶ αὕτη μὲν γένεσις ἀπλῶς, αὕτη δὲ φθορὰ.
 Τοῦδὲ δὲ γίνεται μὲν τι, γίνεται δ' ἀπλῶς οὐ· φαμὲν
 γὰρ τὸν μανθάνοντα γίνεσθαι μὲν ἐπιστήμονα, γίνε-
 σθαι δ' ἀπλῶς οὐ. Καθάπερ οὖν πολλάκις διορίζομεν
 λέγοντες ὅτι τὰ μὲν τότε τι σημαίνει τὰ δ' οὐ, διὰ τοῦτο
 40 συμβαίνει τὸ ζητούμενον· διαφέρει γὰρ εἰς ἃ μεταβάλλει
 τὸ μεταβάλλον· οἷον ἴσως ἢ μὲν εἰς πῦρ ὁδὸς γένεσις
 μὲν ἀπλῆ, φθορὰ δὲ τινὸς ἐστίν, οἷον γῆς, ἢ δὲ γῆς
 γένεσις τις γένεσις, γένεσις δ' οὐκ ἀπλῶς, φθορὰ
 δ' ἀπλῶς, οἷον πυρός, ὥσπερ Παρμενίδης λέγει δύο
 45 τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν εἶναι φάσκων, πῦρ καὶ γῆν. (10) Τὸ
 δὴ ταῦτα ἢ τοιαῦθ' ἕτερα ὑποτίθεσθαι διαφέρει οὐδέν·
 τὸν γὰρ τρόπον ζητοῦμεν, ἀλλ' οὐ τὸ ὑποκείμενον.
 (11) Ἡ μὲν οὖν εἰς τὸ μὴ ὄν ἀπλῶς ὁδὸς φθορὰ ἀπλῆ,
 ἢ δ' εἰς τὸ ἀπλῶς ὄν γένεσις ἀπλῆ. Οἷς οὖν διώρισταί
 50 εἶτε πυρὶ καὶ γῆ εἶτε ἄλλοις τισί, τούτων ἐστὶ τὸ μὲν
 ὄν τὸ δὲ μὴ ὄν. Ἐνα μὲν οὖν τρόπον τούτῳ διοίσει τὸ
 ἀπλῶς τι γίνεσθαι καὶ φθίρεσθαι τοῦ μὴ ἀπλῶς, ἄλλον
 δὲ τῆ ὕλη ὁποῖα τις ἂν ἦ· ἥς μὲν γὰρ μᾶλλον αἰ διαφοραὶ
 τότε τι σημαίνουσι, μᾶλλον οὐσία, ἥς δὲ στέρησιν, μὴ

cipium dicimus, altera vero ipsa materies, de tali causa
 dicamus oportet. (6) Nam de illa quidem prius est dictum,
 quum de motu ageremus : esse inquam aliud quod omni
 tempore perdurat immobile, et aliud quod in motu semper
 est. Sed de principio illo quod mutationi non est obnoxium,
 primæ philosophiæ est determinare ac pertractare : at de eo
 quod cetera idcirco movet, quia continue moveatur; quid-
 nam eorum quæ singularia vocantur ejusmodi causa sit,
 posterius erit assignandum. Nunc autem eam quæ velut in
 materiæ specie sita est, causam, per quam generatio et
 corruptio nunquam natura deficiunt, dicamus oportet.
 Nam simul forsitan et hoc emerget, et id quo de nuper du-
 bitavimus : quonam inquam pacto de generatione et cor-
 ruptione simpliciter dicere conveniat. (7) Invehit autem
 id quoque magnum abunde dubium, quænam causa sit ut
 generatio generationi semper cohæreat : si quidem quod cor-
 ruptionem subit, ad id proficiscitur quod nequaquam ex-
 sistit ; quod autem non existit, nihil est. Nam quod haud
 est, neque substantia est, neque qualitas, neque quantitas,
 neque ubi. Igitur si semper quippiam eorum quæ
 sunt, abeat, cur non dudum universon ipsum consump-
 ptum fuit atque inane evasit : si id ex quo fit genitorum
 quodque, finitum est? non enim propterea quod id ex quo
 quid fit, infinitum sit, non deficit; id enim esse nequit.
 Nihil enim actu infinitum est, sed potentia tantum,
 nempe divisione ipsa. Quare hanc solam causam esse oportebat,
 cur nunquam deficiat : quia semper quippiam fiat
 minus; nunc autem hoc fieri minime cernimus. An igitur
 propterea quod interitus hujus alterius est ortus, et
 contra ortus hujus, alterius interitus, necessario accidit ut
 mutatio subsistere nequeat? (8) Cur igitur generatio et cor-
 ruptio similiter, semper sit circa unumquodque eorum quæ
 sunt, hanc apud omnes causam satis esse putandum est.
 Sed quamobrem alia simpliciter, alia non simpliciter oriri
 ac interire dicantur, rursus consideremus oportet : siquidem
 idem est generatio hujus et illius corruptio, atque
 hujus corruptio et illius generatio : id enim quædam postulat
 rationem. (9) Dicimus enim quippiam simpliciter nunc,
 et non solum hocce, corrumpi. Atque hæc generatio, gene-
 ratio simpliciter ; et hæc corruptio, corruptio simpliciter
 est. Fit autem et hocce quidem aliquid, non autem simpli-
 citer : etenim eum qui discit, scientem fieri dicimus, non
 autem simpliciter fieri. Quia igitur quædam (id quod de-
 finiendo sæpe diximus) hoc aliquid significant, quædam,
 non : hac sane de causa, quod in quæstione versatur, evenit.
 Refert enim haud parum, in quod mutetur id quod mu-
 tationem subit; verbi causa, quæ ad ignem fit transitio, ea
 forsitan generatio simplex est, et alicujus, ceu terræ, cor-
 ruptio. At terræ generatio, generatio quædam est : ceterum
 generatio simpliciter non est, sed corruptio simpliciter, puta
 ignis : sicuti Parmenides asserit, qui duo, ens inquam et
 non-ens, ignem et terram esse dicit. (10) Verum hæc an alia
 ejusmodi supponantur, interest nihil, quandoquidem mo-
 dum quærimus, non subjectum. (11) Quæ igitur ad non-
 ens simpliciter fit migratio, corruptio simplex est : quæ
 vero ad ens simpliciter, simplex generatio. Quibus igitur
 illæ sive igne et terra, sive quibusdam aliis definitæ sunt;
 horum profecto alterum ens, alterum non-ens erit. Uno igitur
 modo simpliciter quippiam generari ac corrumpi, et
 non simpliciter, hoc inter se different : altero, materiæ
 qualitate conditione. Cujus enim differentiæ potius hoc
 aliquid significant, ea magis substantia est : contra, cujus

ὄν, ὅσον τὸ μὲν θερμὸν κατηγορία τις καὶ εἶδος, ἢ δὲ ψυχρότης στέρησις. Διαφέρουσι δὲ γῆ καὶ πῦρ καὶ ταύταις ταῖς διαφοραῖς. (12) Δοκεῖ δὲ μᾶλλον τοῖς πολλοῖς τῷ αἰσθητῷ καὶ μὴ αἰσθητῷ διαφέρειν· ὅταν μὲν γὰρ εἰς αἰσθητὴν μεταβάλλῃ ὕλην, γίνεσθαι φασιν, ὅταν δ' εἰς ἀφανῆ, φθειρεσθαι· τὸ γὰρ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν τῷ αἰσθάνεσθαι καὶ τῷ μὴ αἰσθάνεσθαι διορίζουσιν, ὥσπερ τὸ μὲν ἐπιστητὸν ὄν, τὸ δ' ἄγνωστον μὴ ὄν· ἢ γὰρ αἰσθησις ἐπιστήμης ἔχει δύναμιν. Καθάπερ οὖν αὐτοὶ τῷ αἰσθάνεσθαι ἢ τῷ δύνασθαι καὶ ζῆν καὶ εἶναι νομίζουσιν, οὕτω καὶ τὰ πράγματα, τρόπον τινὰ διώκοντες ἀληθές, αὐτὸ δὲ λέγοντες οὐκ ἀληθές. (13) Συμβαίνει δὲ κατὰ ὁρᾶν καὶ κατ' ἀλήθειαν ἄλλως τὸ γίνεσθαι τε ἀπλῶς καὶ τὸ φθειρεσθαι· πνεῦμα γὰρ καὶ ἄηρ κατὰ μὲν τὴν αἰσθησιν ἤττον ἔστιν (διὸ καὶ τὰ φθειρόμενα ἀπλῶς τῇ εἰς ταῦτα μεταβολῇ φθειρεσθαι λέγουσιν, γίνεσθαι δ' ὅταν εἰς ἄπτον καὶ εἰς γῆν μεταβάλλῃ), κατὰ δ' ἀλήθειαν μᾶλλον τόδε τι καὶ εἶδος ταῦτα τῆς γῆς. (14) Τοῦ μὲν οὖν εἶναι τὴν μὲν ἀπλῆν γένεσιν φθορὰν οὐσάν τινος, τὴν δὲ φθορὰν τὴν ἀπλῆν γένεσιν οὐσάν τινος, εἴρηται τὸ αἴτιον· διὰ γὰρ τὸ τὴν ὕλην διαφέρειν ἢ τῷ οὐσίαν εἶναι ἢ τῷ μῆ, ἢ τῷ τὴν μὲν μᾶλλον τὴν δὲ μῆ, ἢ τῷ τὴν μὲν μᾶλλον αἰσθητὴν εἶναι τὴν ὕλην ἐξ ἧς καὶ εἰς ἣν, τὴν δὲ ἤττον εἶναι. Τοῦ δὲ τὰ μὲν ἀπλῶς γίνεσθαι λέγεσθαι, τὰ δὲ τι μόνον, μὴ τῇ ἐξ ἀλλήλων γενέσει, καθ' ὃν εἰπομένον νῦν τρόπον· νῦν μὲν γὰρ τοσοῦτον διώρισται, τί δὴ ποτε πάσης γενέσεως οὐσης φθορᾶς ἄλλου, καὶ πάσης φθορᾶς οὐσης ἐτέρου τινὸς γενέσεως, οὐχ ὁμοίως ἀποδίδομεν τὸ γίνεσθαι καὶ τὸ φθειρεσθαι τοῖς εἰς ἀλλήλα μεταβάλλουσιν. (15) Τὸ δ' ὕστερον εἰρημένον οὐ τοῦτο διαπορεῖ ἀλλὰ τί ποτε τὸ μανθάνον μὲν οὐ λέγεται ἀπλῶς γίνεσθαι ἀλλὰ γίνεσθαι ἐπιστημον, τὸ δὲ φθόμενον γίνεσθαι. Ταῦτα δὲ διώρισταί ταις κατηγορίαις τὰ μὲν γὰρ τόδε τι σημαίνει, τὰ δὲ τοιόνδε, τὰ δὲ ποσόν· ὅσα οὖν μὴ οὐσίαν σημαίνει, οὐ λέγεται ἀπλῶς ἀλλὰ τί γίνεσθαι. Οὐ μὴν ἄλλ' ὁμοίως ἐν πᾶσι γένεσις μὲν κατὰ τὰ ἐν τῇ ἐτέρᾳ συστοιχίᾳ λέγεται, ὅσον ἐν μὲν οὐσίᾳ ἐὰν πῦρ ἀλλ' οὐκ ἐὰν γῆ, ἐν δὲ τῷ ποιῶ ἐὰν ἐπιστημον ἀλλ' οὐχ ὅταν ἀνεπιστημον. (16) Περὶ μὲν οὖν τοῦ τὰ μὲν ἀπλῶς γίνεσθαι τὰ δὲ μῆ, καὶ ὄλωσ ἐν ταῖς οὐσίαις αὐταῖς, εἴρηται, καὶ διότι τοῦδε γένεσις εἶναι συνεχῶς αἰτία ὡς ὕλη τὸ ὑποκειμένον, ὅτι μεταβλητικὸν εἰς τάναντία, καὶ ἔστιν ἡ θατέρου γένεσις αἰεὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν ἄλλου φθορὰ καὶ ἡ ἄλλου φθορὰ ἄλλου γένεσις. (17) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀπορῆσαι δεῖ διὰ τί γίνεται αἰεὶ ἀπολλυμένων· ὥσπερ γὰρ καὶ τὸ φθειρεσθαι ἀπλῶς φασίν, ὅταν εἰς ἀναίσθητον ἔλθῃ καὶ τὸ μὴ ὄν, ὁμοίως καὶ γίνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος φασίν, ὅταν ἐξ ἀναισθήτου. Εἴτ' οὖν ὄντος τινὸς τοῦ ὑποκειμένου εἴτε μῆ, γίνεται ἐκ μὴ ὄντος. Ὡστε ὁμοίως καὶ γίνεται ἐκ μὴ ὄντος καὶ φθειρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Εἰκότως οὖν οὐχ ὑπολείπει· ἢ γὰρ γένεσις φθορὰ τοῦ μὴ ὄντος, ἢ δὲ φθορὰ γένεσις τοῦ μὴ ὄντος. (18) Ἀλλὰ

differentiæ privationem magis significant, ea magis non ens est; ut calor prædicamentum quoddam et species est, frigiditas vero, privatio: his autem differentiis ignis et terra differunt. (12) At plerisque videtur illa potius sensibili et insensibili differre. Nam quum ad sensibilem materiam mutatio fit, tum gigni quippiam aiunt; quum ad eam quæ sub sensum non cadit, corrumpi: quandoquidem ens et non-ens, sentiendo et non sentiendo definiunt; quemadmodum quod scibile est, ens esse asserunt; quod sciri non solet, non-ens: quippe quum sensus ipse scientiæ vim obtineat. Igitur hi ut res ipsas vivere, quia sentiant aut sentire possint; ita eadem esse, quia sub sensum cadant, arbitrantur: veritatem modo quodam sectantes, sed hoc falsi dicentes. (13) Itaque generari quippiam simpliciter, atque corrumpi, juxta opinionem alio atque veritatem accidit modo. Nam spiritus et aer, sensu quidem minus sunt (proinde illi et quæ simpliciter corrumpuntur, mutatione ad illa tendente corrumpi dicunt; atque generari, quum in rem tangibilem terramque mutantur); revera vero hoc aliquid et species magis sunt quam ipsa terra. (14) Cur igitur sit aut non sit simplex generatio, quæ eadem alicujus corruptio est, et corruptio simplex quæ itidem generatio alicujus est, causam diximus. Nam id ob materia: discrimen evenit: nempe aut quod ea substantia sit, vel non sit; aut quod hæc magis, illa minus; aut quia materia ex qua mutatione venit, et ad quam proficiscitur, alia magis, alia minus sensu percipi queat. Dicuntur autem quædam simpliciter, quædam solum aliquid fieri: non ob mutam generationem, sed juxta eum quem nuper diximus modum. Nam hoc tantum nuper definitum determinatumque fuit, curnam quum omnis generatio sit alterius corruptio, et omnis corruptio cuiuspiam alius generatio, tam oriri quam interire non similiter tribuamus iis quæ in sese vicissim mutari solent. (15) At quod postremo loco fuit dictum, hoc idem minime in questionem revocat: sed quam ob rem quod discit, non simpliciter fieri, sed fieri sciens; quod vero nascitur, fieri dicitur. Hæc autem prædicamentis distincta sunt. Nam alia substantiam, alia qualitatem, alia quantitatem significant. Quæcumque igitur substantiam non significant, ea non simpliciter, sed quippiam fieri dicuntur. Verumenimvero in omnibus generatione simpliciter, juxta ea quæ in altera sunt serie, dicitur; ut in substantia, si ignis stat, sed non si terra; et in qualitate, si scium, sed non si inscium. (16) Quod igitur quædam simpliciter oriuntur, quædam non, etiam omnino in ipsis substantiis, dictum est; et quod ut generatio continue sit, causa ut materia id quod subjicitur, est, quia in contraria mutativum est. Atque in substantiis semper unius generatio, alterius est corruptio; et unius corruptio, generatio alterius. (17) At vero nec dubitasse convenit, quam ob causam corruptis quibusdam semper generatio fiat. Nam ut corrumpi simpliciter quippiam dicunt, quum illud ad insensibile, et id quod haud est, proficiscitur: sic et ortum subire ex eo quod haud est, quum ex insensibili fit. Sive igitur subjecto quopiam existente sive non, ex eo fit quod haud est. Quare simili modo et ex eo quod haud est, generatur, et in id quod haud est, corrumpitur. Merito igitur generatio non deficit: quippe quum generatio corruptio sit ejus quod haud est; atque corruptio, generatio ejus quod haud est. (18) Sed quæret aliquis, utrum hoc ipsum quod simpliciter

τοῦτο τὸ μὴ ὄν ἀπλῶς ἀπορήσειεν ἂν τις πότερον τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ἐστίν, οἷον γῆ καὶ τὸ βαρὺ μὴ ὄν, πῦρ δὲ καὶ τὸ κοῦφον τὸ ὄν, ἢ οὐ, ἀλλ' ἐστὶ καὶ γῆ τὸ ὄν, τὸ δὲ μὴ ὄν ὕλη ἢ τῆς γῆς, καὶ πυρὸς ὡσαύτως.
 5 Καὶ ἄρα γε ἑτέρα ἐκατέρου ἢ ὕλη, ἢ οὐκ ἂν γίνοντο ἐξ ἀλλήλων οὐδ' ἐξ ἐναντίων; τούτοις γὰρ ὑπάρχει τάναντία, πυρὶ, γῆ, ὕδατι, ἀέρι. Ἡ ἐστὶ μὲν ὡς ἡ αὐτή, ἐστὶ δ' ὡς ἡ ἑτέρα· ὁ μὲν γάρ ποτε ὄν ὑπόκειται τὸ αὐτό, τὸ δ' εἶναι οὐ τὸ αὐτό. Περὶ μὲν οὖν τούτων
 10 ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

CAP. IV.

Περὶ δὲ γενέσεως καὶ ἀλλοιώσεως λέγωμεν τί διαφέρουσι· φαιμέν γὰρ ἑτέρας εἶναι ταύτας τὰς μεταβολὰς ἀλλήλων. (2) Ἐπειδὴ οὖν ἐστὶ τι τὸ ὑποκείμενον καὶ ἕτερον τὸ πάθος δὲ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου λέγεσθαι
 15 πέφυκεν, καὶ ἐστὶ μεταβολὴ ἑκατέρου τούτων, ἀλλοιώσις μὲν ἐστίν, ὅταν ὑπομένουτος τοῦ ὑποκειμένου, αἰσθητοῦ ὄντος, μεταβάλλῃ ἐν τοῖς αὐτοῦ πάθεσιν, ἢ ἐναντίοις οἷσιν ἢ μεταξὺ, οἷον τὸ σῆμα ὑγιαίνει καὶ πάλιν κάμνει ὑπομένου γε ταῦτό, καὶ ὁ χαλκὸς στρογ-
 20 γύλος, ὅτε δὲ γωνιοειδὴς δὲ αὐτὸς γε ὢν. (3) Ὄταν δ' ὀλον μεταβάλλῃ μὴ ὑπομένουτος αἰσθητοῦ τινὸς ὡς ὑποκειμένου τοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' οἷον ἐκ τῆς γονῆς αἵμα πάσης ἢ ἐξ ὕδατος ἀῆρ ἢ ἐξ ἀέρος παντὸς ὕδωρ, γένεσις ἤδη τὸ τοιοῦτον, τοῦ δὲ φθορὰ, μάλιστα δέ, ἂν ἡ μετα-
 25 βολὴ γίνηται ἐξ ἀναισθήτου εἰς αἰσθητὸν ἢ ἀφῆ ἢ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν, οἷον ὅταν ὕδωρ γένηται ἢ φθορῇ εἰς ἀέρα· ὁ γὰρ ἀῆρ ἐπιεικῶς ἀναισθητόν. (4) Ἐν δὲ τούτοις ἂν τι ὑπομένη πάθος τὸ αὐτὸ ἐναντιώσεως ἐν τῷ γενομένῳ καὶ τῷ φθαρέντι, οἷον ὅταν ἐξ ἀέρος ὕδωρ, εἰ
 30 ἀμφω διαφανῆ ἢ ψυχρά, οὐ δεῖ τούτου θάτερον πάθος εἶναι εἰς δὲ μεταβάλλει. Εἰ δὲ μή, ἔσται ἀλλοιώσις, οἷον ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος ἐφθάρη, ἄνθρωπος δ' ἄμουσος ἐγένετο, ὁ δ' ἄνθρωπος ὑπομένει τὸ αὐτό. Εἰ μὲν οὖν τούτου μὴ πάθος ἦν καθ' αὐτὸν ἢ μουσικὴ καὶ ἡ ἀμου-
 35 σία, τοῦ μὲν γένεσις ἦν ἂν, τοῦ δὲ φθορὰ· διὸ ἀνθρώπου μὲν ταῦτα πάθη, ἀνθρώπου δὲ μουσικοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀμούσου γένεσις καὶ φθορὰ· νῦν δὲ πάθος τοῦτο τοῦ ὑπομένουτος. Διὸ ἀλλοιώσις τὰ τοιαῦτα. (5) Ὄταν μὲν οὖν κατὰ τὸ ποσὸν ἢ ἡ μεταβολὴ τῆς ἐναντιώσεως,
 40 αὔξη καὶ φθίσις, ὅταν δὲ κατὰ τόπον, φθορὰ, ὅταν δὲ κατὰ πάθος καὶ τὸ ποιόν, ἀλλοιώσις, ὅταν δὲ μηδὲν ὑπομένη οὐ θάτερον πάθος ἢ συμβεβηκὸς ὄλων, γένεσις, τὸ δὲ φθορὰ. (6) Ἐστὶ δὲ ὕλη μάλιστα μὲν καὶ κυρίως τὸ ὑποκείμενον γενέσεως καὶ φθορᾶς δεκτικόν, τρόπον
 45 δὲ τινα καὶ τὸ ταῖς ἄλλαις μεταβολαῖς, ὅτι πάντα δεκτικὰ τὰ ὑποκείμενα ἐναντιώσεων τινων. Περὶ μὲν οὖν γενέσεως καὶ φθορᾶς, εἴτε ἐστὶν εἴτε μή, καὶ πῶς ἐστὶ, καὶ περὶ ἀλλοιώσεως διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

non est, e contrariis sit alterum, verbi causa : utrum non-ens sit terra, et id quod grave est; ens vero ignis et quod leve est; an non : sed ens terra, non-ens vero terræ mate-
 ries atque ignis similiter. Et utrum materies utriusque di-
 versa sit : an nec ex sese mutuo fierent, nec ex contrariis? nam hisce, igni, inquam, terræ, aquæ et aerī, contraria insunt. An partim est eadem, partim diversa? quod enim aliquando quum sit, subijci solet, est idem; at ratio, non item eadem est. Sed de hisce hactenus.

De generatione atque alteratione, quo inter se discrepent, agendum : nam hasce mutationes inter sese diversas esse dicimus. (2) Quum igitur subjectum quippiam sit, et affectio atque qualitas quæ de subjecto necessario dicitur sitque utriusque horum mutatio : alteratio sane est, quando sensibile subjectum permanens, in suis mutatur affectibus, qui aut contrarii, aut inter contrarios medii sunt, sicuti corpus idem permanens vicissim modo sanum, modo ægrum est; atque æs, quanquam idem, alias rotundum est, alias anguli speciem præ se fert. (3) At quum totum mutatur, nec sensibile quicquam ut subjectum, idem permanet, sed perinde evenit ut quum ex toto semine sanguis, aut ex tota aqua aer, aut ex aere toto aqua fit : jam quod est tale, generatio hujus est, et illius corruptio : et maxime, si ex insensibili ad id quod aut tactu aut sensibus universis sensibile est, mutatio fiat, aut contra, ut quum ex aere gignitur aqua, aut eadem in aerem corrumpitur : etenim aer propemodum insensibilis est. (4) Ceterum in hisce si qua e contrarietate affectio eadem remaneat in eo quod ortum est, quæ prius in eo quod interiit, erat : ceu si quum ex aere fit aqua, aeris perspicuitas aut frigus in aqua, remaneat : affectionum alterutram ejus esse in quod mutatio fiat, minime oportet. Sin minus, erit alteratio : verbi causa, musicus homo corrumpitur, et homo non musicus gignitur; homo vero idem perseverat. Si ergo musica, atque musicæ vacuitas non esset affectio per se hominis, generatio profecto foret alterius, et alterius corruptio. Quapropter hæc hominis quidem affectiones sunt : hominis vero musici, hominisque non musici, generatio atque corruptio. Nunc autem id ejus quod permanet, affectus est. Proinde circa ea quæ ejusmodi sunt, alteratio existit. (5) Quum igitur contrarietatis mutatio in quantitate est, accretio est atque decretio : quum in loco, latitudo : quum in affectu atque qualitate, alteratio. At quum id non remanet, in quo affectuum alter aut omnino accidens existit, tum generatio unius est, et alius corruptio. (6) Porro subjectum ortus et interitus susceptivum; maxime quidem ac proprie materies est. Quodam autem modo id quoque, quod ceteris mutationibus subijci solet; propterea quod subjecta omnia quarundam contrarietatum susceptiva sunt. De generatione igitur ac corruptione, si sine an non, et quo pacto sit item de alteratione, hoc modo sit determinatum.

CAP. V.

Περὶ δὲ αὐξήσεως λοιπὸν εἰπεῖν, τί τε διαφέρει γενέσεως καὶ ἀλλοιώσεως, καὶ πῶς αὐξάνεται τῶν αὐξανόμενων ἕκαστον καὶ φθίνει ὅτιον τῶν φθινόντων.

(2) Σκεπτόν δὴ πρῶτον πότερον μόνως ἐν τῷ περι δ' ἐστὶν αὐτῶν ἢ πρὸς ἄλληλα διαφορά, ὅσον ὅτι ἡ μὲν ἐκ τοῦδε εἰς τόδε μεταβολή, ὅσον ἐκ δυνάμει οὐσίας εἰς ἐντελεχείᾳ οὐσίαν, γένεσις ἐστίν, ἡ δὲ περὶ μέγεθος αὐξήσεως καὶ φθίσεως, ἡ δὲ περὶ πάθος ἀλλοιώσεως· ἀμφοτέρω δὲ ἐκ δυνάμει ὄντων εἰς ἐντελεχείαν μεταβολή τῶν εἰρημένων ἐστίν, ἡ καὶ ὁ τρόπος διαφέρει τῆς μεταβολῆς· φαίνεται γὰρ τὸ μὲν ἀλλοιούμενον οὐκ ἐξ ἀνάγκης μεταβάλλον κατὰ τόπον, οὐδὲ τὸ γινόμενον, τὸ δ' αὐξανόμενον καὶ τὸ φθίνον, ἄλλον δὲ τρόπον τοῦ φερομένου.

(3) Τὸ μὲν γὰρ φερόμενον ὄλον ἀλλάττει τόπον, τὸ δ' αὐξανόμενον ὥσπερ τὸ ἐλαυνόμενον· τούτου γὰρ μένοντος τὰ μόρια μεταβάλλει κατὰ τόπον, οὐχ ὥσπερ τὰ τῆς σφαίρας· τὰ μὲν γὰρ ἐν τῷ ἴσῳ τόπῳ μεταβάλλει τοῦ ὄλου μένοντος, τὰ δὲ τοῦ αὐξανόμενου αἰεὶ ἐπὶ πλείω τόπον, ἐπ' ἐλάττω δὲ τὰ τοῦ φθίνοντος.

(4) Ὅτι μὲν οὖν ἡ μεταβολὴ διαφέρει οὐ μόνον περὶ δ' ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦ τε γινόμενου καὶ ἀλλοιούμενου καὶ αὐξανόμενου, ὁῦλον. Περὶ δὲ δ' ἐστὶν ἡ μεταβολὴ ἢ τῆς αὐξήσεως καὶ ἢ τῆς φθίσεως (περὶ μέγεθος δὲ δοκεῖ εἶναι τὸ αὐξάνεσθαι καὶ φθίνειν) ποτέρως ὑποληπτέον, πότερον ἐκ αὐτῶν αὐξάνει μὲν μεγέθους καὶ σώματος, ἐντελεχείᾳ δ' ἀσωμάτου καὶ ἀμεγέθους γίνεσθαι σῶμα καὶ μέγεθος, καὶ τούτου διχῶς ἐνδεχομένου λέγειν, ποτέρως ἢ αὐξήσεως γίνεσθαι; πότερον ἐκ κενωμένης αὐτῆς καθ' αὐτὴν τῆς ὕλης, ἢ ἐνυπαρχούσης ἐν ἄλλῳ σώματι; ἢ ἀδύνατον ἀμφοτέρως. Χωριστὴ μὲν γὰρ οὐσα ἢ οὐδένα καθέξει τόπον, ἢ ὅσον στιγμὴ τις ἢ κενὸν ἔσται ἢ σῶμα οὐκ αἰσθητόν. Τούτων δὲ τὸ μὲν οὐκ ἐνδέχεται, τὸ δὲ ἀναγκαῖον ἐν τινὶ εἶναι· αἰεὶ γὰρ που ἔσται τὸ γινόμενον ἐξ αὐτοῦ, ὥστε κάκεῖνο, ἢ καθ' αὐτὸ ἢ κατὰ συμβεβηκός. (5) Ἀλλὰ μὴν εἴ γ' ἐν τινὶ ὑπάρξει, εἰ μὲν κενωμένον οὕτως ὥστε μὴ ἐκείνου καθ' αὐτὸ ἢ κατὰ συμβεβηκός τι εἶναι, συμβήσεται πολλὰ καὶ ἀδύνατα. Λέγω δ' ὅσον εἰ γίνεσθαι ἀπὸ ἐξ ὕδατος, οὐ τοῦ ὕδατος ἔσται μεταβάλλοντος, ἀλλὰ διὰ τὸ ὥσπερ ἐν ἀγγεῖῳ τῷ ὕδατι ἐνεῖναι τὴν ὕλην αὐτοῦ. Ἀπειρους γὰρ οὐδὲν κωλύει ὕλας εἶναι, ὥστε καὶ γίνεσθαι ἐντελεχείᾳ. Ἔτι δ' οὐδ' οὕτω φαίνεται γινόμενος ἀπὸ ἐξ ὕδατος, ὅσον ἐξ ὕλης ὑπομένουστος. (6) Βέλτιον τοίνυν ποιεῖν πᾶσιν ἀχώριστον τὴν ὕλην ὡς οὕσαν τὴν αὐτὴν καὶ μίαν τῷ ἀριθμῷ, τῷ λόγῳ δὲ μὴ μίαν. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ στιγμὰς θετέον οὐδὲ γραμμὰς τὴν τοῦ σώματος ὕλην διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. Ἐκεῖνο δὲ οὗ ταῦτα ἔσχατα, ἢ ὕλη, ἢ οὐδέποτε ἄνευ πάθους ὁδόντες εἶναι οὐδ' ἄνευ μορφῆς. Γίνεσθαι μὲν οὖν ἀπλῶς ἕτερον ἐξ ἑτέρου, ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλοις διώρισται, καὶ ὑπὸ τινος δὲ ἐντελεχείᾳ ὄντος, ἢ ὁμοιοειδούς ἢ ὁμογενούς, ὅσον πῦρ ὑπὸ πυρός ἢ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀνθρώπου, ἢ ὑπὸ ἐντελεχείας· σκληρόν γὰρ οὐχ

Restat de accretione dicamus, quoniam a generatione et alteratione differat, et quo pacto unumquodque eorum quæ suscipiunt incrementum, augeatur, et quodvis eorum quæ decrescunt, diminuatur. (2) Primo itaque considerare oportet, utrum mutua earum inter se differentia in eo solum sita sit, circa quod versari solent: verbi gratia, utrum eo solum inter se dissideant, quod ea mutatio quæ ex hoc in hoc tendit, puta ex substantia potentia, in substantiam actu generatio sit; quæ vero circa magnitudinem versatur, accretio et decretio; quæ autem circa affectum, alteratio: atque earum quæ posteriore loco dictæ sunt, utraque etiam ex iis quæ potentia sunt, ad ea quæ sunt actu, mutatio sit, an etiam mutationis modus differat. Nam nec id quod alterationem subit, nec id quod generatur, necessario mutari loco cernitur: quod autem accrescit aut decrescit, cernitur, at alio quam quod fertur modo. (3) Quod enim fertur tota mole, locum mutat: quod autem accrescit, perinde atque quod distendi produci que solet. Hoc enim manente, partes alio, non sicuti globi partes, migrant, suumque deserunt locum. Nam globi partes, toto manente æquali in loco, locum ex loco mutant: at partes eorum quæ augentur, semper in ampliorem locum vergere solent; et eorum quæ decrescunt, in minorem. (4) Generationem igitur, alterationemque et accretionem, non solum objecto, sed ipso item mutationis modo differre perspicuum est. Ad id autem circa quod accretio decretiue versari solet (versari autem videtur circa magnitudinem), utro modo accretionem decretionemve subire existimandum est? utrum, inquam, ex potentia quidem magnitudine ac corpore, sed actu nec corpore nec magnitudine, corpus fieri, an non, putandum est? Atque quum hoc bifariam dici contingat, utro modo fit accretio? utrum ex separata ipsa per se materia; an existente in alio corpore? utroque certe modo fieri nequeat? Nam si separata sit, aut nullum occupabit locum, aut veluti punctus quidam aut vacuum, vel corpus non sensibile erit. Horum autem alterum non contingit, alterum necesse est in aliquo esse. Quod enim ex eo oritur, id semper alicubi erit: quare et illud, aut per se aut per accidens. (5) At vero si sit in aliquo, et ita quidem sejunctum sit, ut nihil illius aut per se aut per accidens sit, multa profecto quæ fieri nequeant, evenient. Dico autem, ut si ex aqua fiat aer, id non erit, aqua mutationem subeunte, sed quia in aqua velut in vase materies ejus est. Nihil enim vetat, infinitas esse materias: quare et actu fieri. Adde quod nec ita aer ex aqua oriri videtur, ut permanente aqua, aer inde egrediat. (6) Satiùs igitur fuerit, inseparabilem omnibus materiam tribuere: utpote quæ una numero eademque sit, ratione non una. At vero nec puncta, nec lineas, corporis materiam ponere iisdem de causis oportet. Sed cujus ultima sunt hæc, id materies est: quæ nec sine affectu unquam, nec sine forma esse potest. Gignitur igitur absolute aliud ex alio: id quod alio quoque loco jam definitum est. Atque ab aliquo actu existente, quod ejusdem sit aut generis aut speciei, ut ignis ab igne, aut ab homine homo; aut ab actu: durum enim

ὑπὸ σκληροῦ γίνεται. Ἐπει δ' ἐστὶ καὶ οὐσίας ὕλη
σωματικῆς, σώματος δ' ἡδὴ τοιοῦδι (σῶμα γὰρ κοινὸν
οὐδέν), ἡ αὐτὴ καὶ μεγέθους καὶ πάθους ἐστὶ, τῷ μὲν
λόγῳ χωριστή, τόπων δ' οὐ χωριστή, εἰ μὴ καὶ τὰ πάθη
χωριστά. (7) Φανερόν δὲ ἐκ τῶν διηρημένων ὅτι
οὐκ ἔστιν ἡ αὐξησις μεταβολὴ ἐκ δυνάμει μεγέθους,
ἐντελεχεία δὲ μηδὲν ἔγοντος μεγέθους· χωριστὸν γὰρ ἂν
εἴη τὸ κενόν, τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, εἴρηται ἐν ἑτέροις
πρότερον. Ἐστὶ δ' ἡ γε τοιαύτη μεταβολὴ οὐκ αὐξή-
σεως ἴδιος ἀλλὰ γενέσεως· ἡ γὰρ αὐξησις ἐστὶ τοῦ ἐνυ-
πάρχοντος μεγέθους ἐπίδοσις, ἡ δὲ φθίσις μείωσις.
Διὸ δὲ ἔχειν τι δεῖ μέγεθος τὸ αὐξήνομενον. Ὡστ' οὐκ
ἐξ ἀμεγέθους ὕλης δεῖ εἶναι τὴν αὐξησιν εἰς ἐντελεχείαν
μεγέθους· γενέσις γὰρ ἂν εἴη σώματος μᾶλλον, οὐκ
αὐξήσις. (8) Ληπτέον δὲ μᾶλλον οἶον ἀπτομένους τῆς
ζητήσεως ἐξ ἀρχῆς, ποίου τινὸς ὄντος τοῦ αὐξάνεσθαι
ἢ τοῦ φθίνειν τὰ αἷτια ζητούμεν. Φαίνεται δὲ ἡ τοῦ
αὐξήνομένου ὀτιοῦν μέρος ἠξήθησθαι, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν
τῷ φθίνειν ἑλαττον γαγονένοι, ἐτι δὲ προσίοντος τινὸς
αὐξάνεσθαι καὶ ἀπιόντος φθίνειν. Ἀναγκαῖον δὲ ἡ ἀσω-
μάτω αὐξάνεσθαι ἢ σώματι. Εἰ μὲν οὖν ἀσωμάτω,
ἔσται χωριστὸν τὸ κενόν· ἀδύνατον δὲ μεγέθους ὕλην
εἶναι χωριστήν, ὥσπερ εἴρηται πρότερον· εἰ δὲ σώματι,
δύο ἐν τῷ αὐτῷ σώματι τόπων ἔσται, τὸ τε αὐξήνομενον
καὶ τὸ αὐξήν· ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον. (9) Ἀλλὰ
μὴν οὐδ' οὕτως ἐνδέγεται λέγειν γίνεσθαι τὴν αὐξησιν
καὶ τὴν φθίσιν, ὥσπερ ὅταν ἐξ ὕδατος ἀήρ· τότε γὰρ
μείζων ὁ ὄγκος γέγονεν· οὐ γὰρ αὐξησις τοῦτο ἀλλὰ γέ-
νεσις μὲν τοῦ εἰς δ μετέβαλεν ἔσται, φθορὰ δὲ τοῦ ἐναν-
τίου· αὐξησις δὲ οὐδετέρου, ἀλλ' ἡ οὐδενός ἢ εἰ τι κοινὸν
ἀμφοῖν ὑπάρχει, τῷ γινομένῳ καὶ τῷ φθαρέντι, οἷον εἰ
σῶμα. Τὸ δ' ὕδωρ οὐκ ἠξήθηται οὐδ' ὁ ἀήρ, ἀλλὰ τὸ
μὲν ἀπόλωλε τὸ δὲ γέγονεν· τὸ σῶμα δὲ, εἴπερ, ἠξήθη-
ται. Ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ἀδύνατον. Δεῖ γὰρ σώζειν τῷ
λόγῳ τὰ ὑπάρχοντα τῷ αὐξήνομένῳ καὶ φθίνοντι.
(10) Ταῦτα δὲ τρία ἐστίν, ὧν ἐν μὲν ἐστὶ τὸ ὀτιοῦν μέ-
ρος μείζων γίνεσθαι τοῦ αὐξήνομένου μεγέθους, οἷον εἰ
σὰρξ τῆς σαρκός, καὶ προσίοντος τινός, καὶ τρίτον σω-
ζομένου τοῦ αὐξήνομένου καὶ ὑπομένουτος· ἐν μὲν γὰρ
τῷ γίνεσθαι τι ἀπλῶς ἢ φθείρεσθαι οὐχ ὑπομένει, ἐν
δὲ τῷ ἀλλοιοῦσθαι ἢ αὐξάνεσθαι ἢ φθίνειν ὑπομένει τὸ
αὐτὸ τὸ αὐξήνομενον ἢ ἀλλοιούμενον· ἀλλ' ἐνθα μὲν τὸ
πάθος ἐνθα δὲ τὸ μέγεθος τὸ αὐτὸ οὐ μένει. Εἰ δὲ ἔσται
ἡ εἰρημὴ αὐξησις, ἐνδέχοιτ' ἂν μηδενός γε προσίον-
τος μηδὲ ὑπομένουτος αὐξάνεσθαι καὶ μηδενός ἀπιόντος
φθίνειν καὶ μὴ ὑπομένειν τὸ αὐξήνομενον. Ἀλλὰ δεῖ
τοῦτο σώζειν· ὑπόκειται γὰρ ἡ αὐξησις τοιοῦτον.
(11) Ἀπορήσειε δ' ἂν τις καὶ τί ἐστὶ τὸ αὐξήνομενον,
πότερον, ᾧ προστίθεται τι, οἷον εἰ τὴν κνήμην αὐξάνει,
αὕτη μείζων, ᾧ δὲ αὐξάνει, ἡ τροφή, οὐ. Διὰ τί δὲ
οὐκ ἄμφορ ἠξήθηται; μείζων γὰρ καὶ ὁ καὶ ᾧ, ὥσπερ ὅταν
μίξις οἶνον ὕδατι· ὁμοίως γὰρ πλείον ἑκάτερον. Ἢ ὅτι
τοῦ μὲν μένει ἡ οὐσία, τοῦ δ' οὐ, οἷον τῆς τροφῆς, ἐπει
καὶ ἐνταῦθα τὸ ἐπικρατοῦν λέγεται ἐν τῇ μίξει, οἷον ὅτι

non a duro fit. Quum autem et corporeæ substantiæ mate-
ries sit corporis jam talis (nullum enim est commune cor-
pus): eadem et a magnitudine et ab affectu, ratione quidem,
non item loco separabilis est, nisi et ipsi quoque affectus
separabiles sint. (7) Patet igitur ex his quæ addubitavi-
mus, accretionem non esse mutationem e potentia quidem
magnitudine, actu vero nullam habente magnitudinem:
quandoquidem quod commune est, separabile esset. Hoc
autem esse non posse, dictum prius alibi est. Præterea talis
mutatio, accretionis propria non est, sed generationis. Nam
accretio, magnitudinis quæ in quopiam inest, augmentatio
est; decretio vero, ejusdem diminutio. Quamobrem id quod
accrescit, magnitudinem quandam habeat oportet. Proinde
nequaquam convenit, accretionem e materia quæ magni-
tudinis sit expers, ad actum magnitudinis esse: potius enim
esset generatio corporis, non accretio. (8) Potius itaque
sumamus oportet, quasi tractantes ab initio quæstionem,
qualis accretio decretiõe, cujus causas quærimus, existi-
tat. Igitur ejus quod accrementum suscipit, pars quævis
augeri videtur; atque pari modo in decretiõe, minor eva-
dere: præterea accedente quopiam accrescere, et abeunte
decretere. Itaque aut incorporeo aut corpore augeri illud
necesse est. Si igitur incorporeo, vacuum separabile
erit. At a magnitudine materiam esse separabilem, queni-
admodum prius est dictum, impossibile est. Sin vero cor-
pore, duo corpora, id inquam quod augetur, et quod auget,
in eodem erunt loco: quod et ipsum fieri nequit. (9) At
vero nec accretionem decretiõeve perinde fieri, atque
quum ex aqua fit aer (tunc enim moles fieri major asso-
let), dicere contingit. Non enim id accretio, sed ejus quidem
in quod mutatio fit, generatio, contrarii vero corruptio erit;
neutrius autem accretio: immo aut nullius, aut si quid
utrisque, ei inquam quod oritur et ei quod interit, commune
est, veluti si corpus ejus erit. Et nec aqua nec aer accrescit,
verum illa interit, hic oritur: sed corpus, si res fert, au-
ctum est. At hoc quoque fieri nequit. Nam ratione easervare
oportet, quæ ei quod accrescit decrescitve, competunt.
(10) Hæc autem tria sunt: quorum primum est, magnitudi-
nis quæ accrescit partem quamlibet majorem effici: verbi
gratia, si caro, carnis: alterum, accedente quopiam: fer-
tilium, servato pariter atque manente eo quod accretionem
subit. Nam quum quippiam simpliciter absoluteque gigni-
tur aut interit, non permanet: at quum alteratur, aut ac-
crescit decrescitve; quod alteratur aut incrementa suscipit,
id permanet: verum illic affectio, hic magnitudo eadem non
manet. Quodsi mutatio illa quam diximus, esset accretio:
contingeret profecto quippiam nulla re accedente perma-
nenteve accrescere, nullaque abeunte decretere, et id non
manere quod suscipit accretionem. At hoc servare oportet:
quippe quum accretio talis esse supponebatur. (11) Sed quæ-
ret aliquis: quid est quod accrescit? utrum id cui non nihil
additur? verbi causa: si quid crus auget, cruse majus
evadit; quod autem incrementum præstat, ipsum inquam
alimentum, minime? Quare igitur ambo incrementa susci-
piunt? Nam tam quod additur, quam cui additio fit, majus
reddi assolet: haud secus atque quum aquæ vinum mi-
scueris: pari enim ratione utrumque majus est. An quia lu-
jus substantia maneat; illius vero, puta cibi, haudquaquam?
quando illic quoque quod evincit ac superat, in ipsa

οἶνος· ποιεῖ γὰρ τὸ τοῦ οἴνου ἔργον ἀλλ' οὐ τὸ τοῦ ὕδα-
 5 ρος τὸ σύνολον μίγμα. (12) Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπ' ἀλλοιώ-
 . . . ρος, εἰ μένει σὰρξ οὐσα καὶ τὸ τί ἐστι, πάθος δέ τι
 ὑπάρχει τῶν καθ' αὐτό, πρότερον οὐχ ὑπῆρχεν, ἡλλοίω-
 10 ται τοῦτο· ᾧ δ' ἡλλοίωται, δὲ μὲν οὐδὲν πέποθεν, δὲ
 δὲ κάκεινο. Ἀλλὰ τὸ ἀλλοιοῦν καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κινή-
 σεως ἐν τῷ αὐξανόμενῳ καὶ τῷ ἀλλοιούμενῳ· ἐν τούτοις
 γὰρ τὸ κινεῖν, ἐπεὶ καὶ τὸ εἰσελθὼν γένοιτ' ἂν ποτε μεῖ-
 15 ζον, καὶ τὸ ἀπολαύσαν αὐτοῦ σῶμα, οἷον εἰ εἰσελθὼν
 γένοιτο πνεῦμα. Ἀλλ' ἐφθαρταί γε τοῦτο παθόν, καὶ τὸ
 κινεῖν οὐκ ἐν τούτῳ. (13) Ἐπεὶ δὲ διηπόρηται περὶ
 αὐτῶν ἰκανῶς, δεῖ καὶ τῆς ἀπορίας πειρᾶσθαι λύσιν
 εὐρεῖν, σώζοντας τὸ ὑπομένοντός τε τοῦ αὐξανόμενου καὶ
 20 προσιόντος τινὸς αὐξάνεσθαι, ἀπίοντος δὲ φθίνειν, ἔτι δὲ
 τὸ δτιοῦν σημειῖον αἰσθητὸν ἢ μεῖζον ἢ ἕλαττον γερονέ-
 ναι, καὶ μήτε κενὸν εἶναι τὸ σῶμα μήτε δύο ἐν τῷ αὐ-
 τῷ τόπῳ μεγέθη μήτε ἀσωμάτω αὐξάνεσθαι. (14) Λη-
 πτέον δὲ τὸ αἴτιον διορισμένως πρώτον ἐν μὲν θτι τὰ
 ἀνομοιομερῆ αὐξάνεται τῶν τὰ ὁμοιομερῆ αὐξάνεσθαι
 25 (σύνγκριται γὰρ ἐκ τούτων ἕκαστον), ἔπειθ' ὅτι σὰρξ καὶ
 ὄστυον καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων μορίων ἐστὶ διττόν)
 ὡσπερ καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν ὕλῃ εἶδος ἐχόντων· καὶ
 γὰρ ἡ ὕλη λέγεται καὶ τὸ εἶδος σὰρξ ἢ ὄστυον. Τὸ οὖν
 δτιοῦν μέρος αὐξάνεσθαι καὶ προσιόντος τινὸς κατὰ μὲν
 30 τὸ εἶδος ἐστὶν ἐνδερόμενον, κατὰ δὲ τὴν ὕλην οὐκ ἐστίν.
 Δεῖ γὰρ νοῆσαι ὡσπερ εἰ τις μετροῖ τῷ αὐτῷ μέτρῳ
 ὕδωρ· αἰ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο τὸ γινόμενον. Οὕτω
 δ' αὐξάνεται ἡ ὕλη τῆς σαρκὸς, καὶ οὐχ ὄστυον παντὶ
 προσγίνεται, ἀλλὰ τὸ μὲν ὑπεκρεῖ τὸ δὲ προσέρχεται·
 35 τοῦ δὲ σχήματος καὶ τοῦ εἶδους ὄστυον μορίῳ. (15) Ἐπι
 δὲ τῶν ἀνομοιομερῶν τοῦτο μάλλον δῆλον, οἷον χειρὸς,
 θτι ἀνάλογον ἡξῆται· ἡ γὰρ ὕλη ἑτέρα οὐσα δῆλη
 μάλλον τοῦ εἶδους ἐνταῦθα ἢ ἐπὶ σαρκὸς καὶ τῶν ὁμοιο-
 40 μερῶν· διὸ καὶ θενωῖτος μάλλον ἂν ὀξείων εἶναι ἔτι
 σὰρξ καὶ ὄστυον ἢ χεῖρ καὶ βραχίον. Ὡστε ἐστὶ μὲν
 ὡς δτιοῦν τῆς σαρκὸς ἡξῆται, ἔστι δ' ὡς οὐ. Κατὰ
 μὲν γὰρ τὸ εἶδος ὄστυον προσεληλυθεν, κατὰ δὲ τὴν
 ὕλην οὐ. Μεῖζον μέντοι τὸ δλον γέγονε προσελθόντος
 45 μὲν τινος, ὃ καλεῖται τροφὴ καὶ ἐναντίον, μεταβάλλον-
 τος δὲ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος, οἷον εἰ ξηρῷ προσελθὼν ὕγρον,
 προσελθὼν δὲ μεταβάλοι καὶ γένοιτο ξηρόν· ἐστὶ μὲν γὰρ
 ὡς τὸ ὅμοιον ὁμοίῳ αὐξάνεται, ἔστι δ' ὡς ἀνομοίῳ.
 (16) Ἀπορήσειε δ' ἂν τις ποιῶν τι δεῖ εἶναι τὸ ᾧ αὐξάνε-
 50 ται. Φανερόν δῃ θτι δυνάμει ἐκείνο, οἷον εἰ σὰρξ, δυ-
 νάμει σάρκα. Ἐντελεχεία ἄρα ἄλλο· φθαρὲν δῃ τοῦτο
 σὰρξ γέγονεν. Οὐκοῦν οὐκ αὐτὸ καθ' αὐτό· γένεσις γὰρ
 ἂν ἦν, οὐκ αὐξήσις· ἀλλὰ τὸ αὐξανόμενον τούτῳ. Τί
 οὖν παθὼν ὑπὸ τούτου ἡξῆθη; ἢ μιχθέν, ὡσπερ οἶνον εἰ
 55 τις ἐπιχέει ὕδωρ, ὃ δὲ δύναται οἶνον ποιεῖν τὸ μιχθέν.
 Καὶ ὡσπερ τὸ πῦρ ἀψάμενον τοῦ καυστοῦ, οὕτως ἐν τῷ
 αὐξανόμενῳ καὶ ὄντι ἐντελεχεία σαρκὶ τὸ ἐνὸν αὐξήτικόν
 προσελθόντος δυνάμει σαρκὸς ἐποίησεν ἐντελεχεία σάρκα.
 Οὐκοῦν ἅμα ὄντος· εἰ γὰρ χωρὶς, γένεσις. Ἐστὶ μὲν γὰρ
 ὄντω πῦρ ποιῆσαι ἐπὶ τὸ ὑπάρχον ἐπιθέντα ξύλα. Ἄλλ'

mixtione augeri dicitur, ceu vinum. Nam universa mixtura,
 vini, non aquæ functionem exercet. (12) In alteratione
 quoque similiter, si caro et substantia ipsa maneat, eorum
 vero affectuum qui per se competunt, quispiam insit, qui
 prius non inerat, hoc sane alteratum est. Id autem quo
 alteratum est, interdum nihil patitur, interdum et illud
 quoque pati solet. Verum quod alterat, atque motus prin-
 cipium, in eo est quod alteratur, et eo quod accrescit. Quod
 enim movet, in hisce est: quandoquidem et quod ingeri so-
 let, fieri aliquando majus potest, et corpus quod eo fruitur:
 ut si quod ingeritur, spiritus fiat. Verum quum hoc patitur,
 corrumpi solet, nec in eo est id quod movendi vim obtinet.
 (13) Quum autem de hisce sit abunde addubitatum, dubi-
 tationis solutionem invenire enitatur oportet, illud servan-
 tes, permanente inquam eo quod augetur, atque adveniente
 aliquo, fieri accretionem, et abeunte, decretionem, et in-
 super, quodvis sensible signum majus minusve reddi, et
 neque corpus esse inane, neque eodem in loco duas esse
 magnitudines, neque incorporea re quicquam augeri.
 (14) Sumenda autem erit causa uno quidem prius a nobis
 definito: dissimilaria inquam augeri, quum similia ac-
 crescunt. Ex his enim quodque componitur. Deinde carnem,
 et os, et id genus partium quamque, perinde atque ceterarum
 quæ formam habent in materia, duplicem esse. Nam
 materies atque forma, caro dicitur aut os. Partem igitur
 quamlibet augeri, et accedente aliquo secundum formam
 quidem, est possibile: at secundum materiam, haud-
 quaquam. Intelligere autem perinde oportet, atque si quis
 aquam mensura eadem metiatur: quod enim fit, aliud atque
 aliud semper est. Ad hunc itaque modum carnis materies
 augetur; et non cuivis parti ejus quippiam additur, sed alia
 dilabitur, alia accedit. At cuivis figuræ ac formæ parti fit
 accessio. (15) Id autem magis constat in iis quæ dissi-
 milium sunt partium, ut in manu, quod juxta proportionis
 rationem aucta sit. Quandoquidem materies quum diversa
 est, facilius dignoscitur hic quam in carne et iis quæ
 similia sunt partium. Idcirco et quum mortuus est quis-
 piam, magis adhuc caro et os quam manus et brachium esse
 videtur. Quare partim augetur carnis quælibet particula,
 partim non augetur. Nam secundum formam quidem, cui-
 vis parti quippiam adjungitur; secundum materiam vero,
 haudquaquam. Totum tamen majus evadit, accedente quo-
 piam, quod nutrimentum, atque contrarium, nominatur,
 et in eandem formam transeunte: ut si humidum sicco ac-
 cedat, et quum jam accesserit, mutationem subeat, fiatque
 siccum. Nam partim simile simili, partim dissimile dissimili
 accrescit. (16) Dubitaverit autem quispiam, quale id esse
 oporteat quo quid augetur. Palam itaque est hoc, potentia
 illud quo augetur esse oportere: ut si caro accretionem sub-
 eat, id quo illa accrescit, potentia carnem esse. Actu igitur
 aliud: quod sane ubi corrumpitur, caro fieri solet. Non
 igitur ipsum per se solumque est: nam alioqui genera-
 tio esset, non accretio; sed id quod augetur, hoc augeri.
 Qualiter igitur hoc affecto, illud augeri solet? an mixto,
 haud secus atque si quis vino aquam infundat, et idem id
 quod admixtum est, efficere vinum possit? An sicut ignis
 tactum cremabile audivit, sic et id cui augendi facultas de-
 legata est, in eo existens quod accrescit, quodque actu caro
 est, quod accessit a potentia carne, actu carnem facere
 consuevit? Illo igitur simul existente, id accidit; quo-
 niam si seorsum esset, generatio sane foret. Nam ignem ad
 hunc facere modum contingit, videlicet injectis in eum qui

οὕτω μὲν αὐξήσις, ὅταν δὲ αὐτὰ τὰ ξύλα ἀφθῆ, γένεσις.
 (17) Ποσὸν δὲ τὸ μὲν καθόλου οὐ γίνεται, ὡς περ οὐδὲ
 ζῶον ὁ μήτε ἄνθρωπος μήτε τῶν καθ' ἕκαστα· ἀλλ' ὡς
 ἐν ταῦθα τὸ καθόλου, κακεὶ τὸ ποσόν. Σὰρξ δὲ ἡ ὁστοῦν
 5 ἢ χεῖρ καὶ τούτων τὰ ὁμοιομερῆ. Προσελθόντος μὲν
 δὴ τινος ποσοῦ, ἀλλ' οὐ σαρκὸς ποσῆς. Ἡ μὲν οὖν
 δυνάμει τὸ συναμφοτέρον, ὅσον ποσὴ σὰρξ, ταύτη μὲν
 αὐξεῖ· καὶ γὰρ ποσὴν δεῖ γενέσθαι καὶ σάρκα· ἢ δὲ
 μόνον σὰρξ, τρέφει· ταύτη γὰρ διαφέρει τροφῆ καὶ αὐ-
 10 ξήσις τῷ λόγῳ. Διὸ τρέφεται μὲν ἕως ἂν σώζηται καὶ
 φθίνῃ, αὐξάνεται δὲ οὐκ αἰεί. Καὶ ἡ τροφὴ τῇ αὐξήσει
 τὸ αὐτὸ μὲν, τὸ δ' εἶναι ἄλλο· ἢ μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ προσ-
 ἰόν δυνάμει ποσὴ σὰρξ, ταύτη μὲν αὐξητικὸν σαρκός,
 ἢ δὲ μόνον δυνάμει σὰρξ, τροφῆ. (18) Τοῦτο δὲ τὸ
 15 εἶδος ἄνευ ὕλης, ὅσον αἴλος δυνάμει τις ἐν ὕλῃ ἐστίν.
 Ἐὰν δὲ τις προσῆι ὕλη, οὕσα δυνάμει αἴλος, ἔγρουσα
 καὶ τὸ ποσὸν δυνάμει, οὕτοι ἐσονται μείζους αἴλοι.
 Ἐὰν δὲ μηκέτι ποιεῖν δύνηται, ἀλλ' ὅσον ὕδωρ οἴνω
 αἰεὶ πλεῖον μινύμενον τέλος ὑδαρῆ ποιεῖ καὶ ὕδωρ, τότε
 20 φθίσειν ποιεῖται τοῦ ποσοῦ, τὸ δ' εἶδος μένει.

jam est lignis. Verum ita quidem accretio est : at quum
 ligna ipsa incenduntur, generatio. (17) Quantitas autem uni-
 versalis nulla fit, sicuti nec animal, quod nec homo sit, nec
 singularium aliquod; sed ut hinc universale, sic et illic quan-
 titas. Caro vero aut os aut manus et horum similes par-
 tes hæc quanta sunt. Accedente igitur quanto aliquo, sed
 non carne quanta augescunt. Quo igitur potentia simul
 utrumque existit, videlicet caro quanta : hoc quidem au-
 get. Nam carnem quantam fieri oportet. Quo vero solum
 caro, hoc alitur; hoc enim nutritio et accretio ratione dif-
 ferunt. Quocirca quamdiu salvum manet animal, etiamsi
 decretionem subeat, alitur : sed non semper accre-
 cit. Atque nutritio quidem idem quod accretio est; ratio tamen est
 diversa. Quo enim id quod additur, potentia caro quanta
 est, hoc carnem augere potest : quo vero caro potentia so-
 lum, hoc nutrire. (18) Hæc autem forma sine materia est,
 ut sine materia potentia quædam in materia. Quodsi mat-
 eries aliqua accedat, quæ potentia sit sine materia, habens
 etiam quantitatem potentia : majores evadent.... Sin vero
 nihil præterea agere possit, sed res perinde habeat ut quum
 vino subinde plus aque immiscetur, quæ tandem vinum
 aquem reddit, facitque aquam : tum quantitatis decretio
 fit, forma autem remanet.

CAP. VI.

Ἐπεὶ δὲ πρῶτον δεῖ περὶ τῆς ὕλης καὶ τῶν καλου-
 μένων στοιχείων εἰπεῖν, εἴτ' ἐστὶν εἴτε μή, καὶ πότερον
 αἰδίων ἕκαστον ἢ γίνεταί ποῖς, καὶ εἰ γίνεται, πότερον
 ἐξ ἀλλήλων γίνεται πάντα τὸν αὐτὸν τρόπον ἢ τι πρῶ-
 25 τον ἐν αὐτῶν ἐστίν, ἀνάγκη δὴ πρῶτον εἰπεῖν περὶ
 τῶν ἀδιόριστως λέγεται νῦν. (2) Πάντες γὰρ οἱ τε τὰ
 στοιχεῖα γεννῶντες καὶ οἱ τὰ ἐκ τῶν στοιχείων διακρί-
 σει γρῶνται καὶ συγκρίσει καὶ τῷ ποιεῖν καὶ πάσχειν.
 Ἔστι δ' ἡ σύγκρισις μίξις· πῶς δὲ μίγνυσθαι λέγομεν,
 30 οὐ διώρισται σαφῶς. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀλλοιοῦσθαι δυ-
 νατόν, οὐδὲ διακρίνεσθαι καὶ συγκρίνεσθαι, μηδὲν
 ποιούντος μηδὲ πάσχοντος· καὶ γὰρ οἱ πλείω τὰ στοι-
 χεῖα ποιούντες γεννῶσι τῷ ποιεῖν καὶ πάσχειν ὑπ' ἀλ-
 λήλων. (3) Καίτοι ἐξ ἐνός ἀνάγκη λέγειν τὴν ποίησιν,
 καὶ τοῦτ' ὀρθῶς λέγεται νῦν. (2) Πάντες γὰρ οἱ τε τὰ
 35 ἀπαντα, οὐκ ἂν ἦν τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν ὑπ' ἀλλή-
 λων, ὅσον τὸ θερμὸν ψύχεσθαι καὶ τοῦτο θερμαίνεσθαι
 πάλιν· οὐ γὰρ ἡ θερμότης μεταβάλλει καὶ ἡ ψυχρότης
 εἰς ἀλληλα, ἀλλὰ δηλονότι τὸ ὑποκειμένον. Ὡστε ἐν
 40 οἷς τὸ ποιεῖν ἐστὶ καὶ τὸ πάσχειν, ἀνάγκη τούτων μίαν
 εἶναι τὴν ὑποκειμένην φύσιν. Τὸ μὲν οὖν πάντ' εἶναι
 τοιαῦτα φάσκειν οὐκ ἀληθές, ἀλλ' ἐν ὅσοις τὸ ὑπ' ἀλλή-
 λων ἐστίν. (4) Ἀλλὰ μὴν εἰ περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν
 καὶ περὶ μίξεως θεωρητέον, ἀνάγκη καὶ περὶ ἀφθῆ· οὔτε
 45 γὰρ ποιεῖν ταῦτα καὶ πάσχειν δύναται κυρίως ἢ μὴ
 οἶοντε ἀφασθαι ἀλλήλων, οὔτε μὴ ἀφάμενά ποῖς ἐνδέξε-
 ται μυχθῆναι πρῶτον. Ὡστε περὶ τριῶν τούτων διορι-
 στέον, τί ἀφθῆ καὶ τί μίξις καὶ τί ποίησις. (5) Ἀρχὴν δὲ
 λάβωμεν τήνδε. Ἀνάγκη γὰρ τῶν ὄντων ὅσοις ἐστὶ μίξις,
 50 εἶναι ταῦτ' ἀλλήλων ἀπτικὰ· κἂν εἰ τι ποιεῖ, τὸ δὲ
 πάσχει κυρίως, καὶ τούτοις ὡσαύτως. Διὸ πρῶτον
 λεκτέον περὶ ἀφθῆς. (6) Σχεδὸν μὲν οὖν, ὡς περ καὶ τῶν

Quum autem de materia, et hisce quæ nuncupantur
 elementa, primo dicere oporteat, an sint necne, et utrum
 unumquodque eorum sempiternum sit, an ortum subeat
 aliquo pacto; et si generentur, utrum ex sese mutuo ge-
 nerentur eodem modo omnia, an inter ipsa unum aliquod
 primum sit : prius utique de hisce disseramus necesse est,
 de quibus nunc dicitur indefinite. (2) Omnes enim, tam qui
 elementa ipsa, quam qui ea quæ constant ex elementis,
 generant, segregatione et congregatione, atque actione et pas-
 sione utuntur. Est autem congregatio, mistio. Sed quoniam
 pacto quippiam misceri dicitur, plane ac dilucide haudqua-
 quam est definitum. At vero nec alterari quicquam, nec se-
 gregari congregarive, nullo patiente aut agente, potest. Et-
 enim qui plura faciunt elementa, actione et passione mutua
 generationem fieri censent. (3) Quanquam ex uno facta omnia
 dicant necesse est. Atque hoc recte quidem dicit Diogenes,
 nisi ex uno essent omnia, non posse vicissim agere et pati :
 ceu calidum frigefieri, et idem rursum calefieri. Non enim
 calor et frigus in sese mutuo transeunt, sed ipsum, ut patet,
 subjectum mutationem suscipit. Quare horum quibus actio
 competit et passio, unam esse subjectam materiam necesse
 est. Dicere igitur universa esse ejusmodi, non est verum ;
 sed ea quibus mutuo a sese pati et agere insitum est. (4) At
 vero si de actione passionaque et de missione contemplandum
 sit, et de tactu speculemur est necesse. Nam neque agere et
 pati ea possunt proprie, quæ se mutuo tangere nequeunt :
 neque fieri potest ut misceantur, quæ non quodammodo sese
 tangunt prius. Quare de hisce tribus, videlicet quid tactus,
 quid mistio, et denique quid actio sit, determinandum vide-
 tur. (5) Hinc autem sumatur initium. Nam ex entibus ea
 quibus mistio competit, esse apta ut sese mutuo tangant,
 est necesse. Atque si quid agat et aliud patiatur proprie,
 simili itidem modo atque illa afficietur. Quocirca de
 tactu prius dicendum est. (6) Fere igitur ut et cetera quæ-

ἄλλων ὀνομάτων ἕκαστον λέγεται πολλαχῶς, καὶ τὰ μὲν ὁμωνύμως τὰ δὲ θάτερα ἀπὸ τῶν ἐτέρων καὶ τῶν προτέρων, οὕτως ἔχει καὶ περὶ ἀφῆς. Ὅμως δὲ τὸ κυρίως λεγόμενον ὑπάρχει τοῖς ἔχουσι θέσιν. Θέσις δ' οἷσπερ καὶ τόπος· καὶ γὰρ τοῖς μαθηματικοῖς ὁμοίως ἀποδοτέον ἄφῆν καὶ τόπον, εἴτ' ἐστὶ κενωρισμένον ἕκαστον αὐτῶν εἴτ' ἄλλον τρόπον. Εἰ οὖν ἐστίν, ὡσπερ διωρίσθη πρότερον, τὸ ἄπτεσθαι τὸ τὰ ἔσχατα ἔχειν ἅμα, ταῦτα ἂν ἄπτοιτο ἀλλήλων ὅσα διωρισμένα μεγέθη καὶ θέσιν ἔχοντα ἅμα ἔχει τὰ ἔσχατα. Ἐπει δὲ θέσις μὲν ὄσοις καὶ τόπος ὑπάρχει, τόπου δὲ διαφορά πρώτη τὸ ἄνω καὶ κάτω καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀντικειμένων, ἅπαντα τὰ ἀλλήλων ἀπτόμενα βάρος ἂν ἔχοι ἢ κωφότητα, ἢ ἄμφω ἢ θάτερον. Τὰ δὲ τοιαῦτα παθητικὰ καὶ ποιητικὰ· ὥστε φανερόν ἐστι ταῦτα ἄπτεσθαι πέφυκεν ἀλλήλων, ὡν διηρημένων μεγεθῶν ἅμα τὰ ἔσχατα ἐστίν, ὄντων κινήσιων καὶ κινήτων ὑπ' ἀλλήλων. (7) Ἐπει δὲ τὸ κινεῖν οὐχ ὁμοίως κινεῖ τὸ κινούμενον, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀνάγκη κινούμενον καὶ αὐτὸ κινεῖν, τὸ δ' ἀκίνητον ὄν, ὀηλον ἐστὶ καὶ ἐπὶ τοῦ ποιῶντος ἐρῶμεν ὡσαύτως· καὶ γὰρ τὸ κινεῖν ποιεῖν τί φασὶ καὶ τὸ ποιεῖν κινεῖν. (8) Οὐ μὴν ἀλλὰ διαφέρει γε καὶ δεῖ διορίζειν· οὐ γὰρ οἶόντε πᾶν τὸ κινεῖν ποιεῖν, εἴπερ τὸ ποιεῖν ἀντιθέσμενον τῷ πάσχειν· τοῦτο δ' οἷς ἢ κινήσις πάθος· πάθος δὲ καθ' ὅσον ἀλλοιοῦται μόνον, οἶον τὸ λευκὸν καὶ τὸ θερμόν· ἀλλὰ τὸ κινεῖν ἐπὶ πλέον τοῦ ποιεῖν ἐστίν. Ἐκεῖνο δ' οὖν φανερόν, ἐστὶ μὲν ὡς τὰ κινεῖν τῶν κινήτων ἄπτοιτ' ἂν, ἐστὶ δ' ὡς οὐ. (9) Ἄλλ' ὁ διορισμὸς τοῦ ἄπτεσθαι καθόλου μὲν ὁ τῶν θέσιν ἔχόντων καὶ τοῦ μὲν κινήσιου τοῦ δὲ κινήτου, πρὸς ἀλλήλα δὲ κινήσιου καὶ κινήτου, ἐν οἷς ὑπάρχει τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν. (10) Ἐστὶ μὲν οὖν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ ἀπτόμενον ἀπτόμενον· καὶ γὰρ κινεῖ κινούμενα πάντα σχεδὸν τὰ ἐμποδόν, ὄσοις ἀνάγκη καὶ φαίνεται τὸ ἀπτόμενον ἄπτεσθαι ἀπτόμενον· ἐστὶ δ' ὡς ἐνίοτε φαίμεν τὸ κινεῖν ἄπτεσθαι μόνου τοῦ κινούμενου, τὸ δ' ἀπτόμενον μὴ ἄπτεσθαι ἀπτόμενον· ἀλλὰ διὰ τὸ κινεῖν κινούμενα τὰ ὁμογενῆ, ἀνάγκη δοκεῖ εἶναι ἀπτόμενον ἄπτεσθαι. Ὡστε εἴ τι κινεῖ ἀκίνητον ὄν, ἐκεῖνο μὲν ἂν ἄπτοιτο τοῦ κινήτου, ἐκεῖνου δὲ οὐδέν· φαίμεν γὰρ ἐνίοτε τὸν λυπούντα ἄπτεσθαι ἡμῶν, ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ ἐκεῖνου. Περὶ μὲν οὖν ἀφῆς τῆς ἐν τοῖς φυσικοῖς διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

que alia nomina pluribus dicuntur modis, et partim univoce, partim altera ab alteris prioribusque : sic de tactu quoque res sese habet. Sed tamen quod proprie dicitur, ad ea accommodari solet quæ situm habent. Situs autem hisce quibus et locus competit. Etenim perinde, ut mathematici, de tactu et loco reddamus oportet, sive eorum quodque separatum sit, sive alio modo habeat. Si ergo tangere sit, quemadmodum antea est definitum, extrema simul esse : ea profecto se mutuo tangent, quæ quum discretas magnitudines situmque habeant, extrema simul habent. Porro quum situs omnibus quibus et locus competat, atque supra et infra et id genus opposita, prima loci differentia sint : omnia sane quæ sese mutuo tangunt, pondus levitatemque, aut utraque aut alterum habebunt : quæ autem talia sunt, activa sunt et passiva. Unde constat, ea suapte natura mutuo sese tangere, quorum, quum vicissim mobilia sint atque motiva, discretis separatisque magnitudinibus extrema sunt simul. (7) Ceterum quum id quod movet, nequaquam similiter id moveat quod motum subit, sed necesse sit ut idem aliud moveat motum et ipsum, aliud immobile persistens : haud aliter de ipso quoque agente dicendum esse in aperto est. Nam id quod movet, agere quippiam ; et contra quod agit, movere dicunt. (8) Verum differentiam subeunt : et proinde ea distinguamus oportet. Non enim potest fieri ut quodvis movens agat, si patienti agens opponamus ; patiens autem sit, cui motus secundum affectum competit ; affectus vero, secundum quem solum alteratio fit : ut albedo et color. Sed movere latius quam agere patet. Illud igitur palam est, ea, inquam, quæ movent, partim mobilia tangere, partim minime. (9) Verum ea tangere universaliter definiuntur, quæ situm habent, et quorum alterum motivum est, alterum mobile, idque vicissim, quibus agere atque pati competit. (10) Magna igitur ex parte id quod tangitur, id tangit a quo tangi solet. Etenim omnia fere quæ apud nos sunt, quum moventur, movent : per quæ esse necesse est et apparet ut id quod tangitur, id tangat a quo tangi solet. Interdum autem dicimus movens solum tangere id quod motu cietur ; et contra quod tangitur, id non tangere a quo tangitur. Verum quia quæ ejusdem sunt generis, quum motum subeunt, movent, ut quod tangitur, tangat, necessarium esse videtur. Quare si quid motus expers moveat, id profecto tanget mobile, nihil autem illud. Interdum enim dicimus, eum qui nos molestia afficit, tangere nos, non nos illum. De tactu igitur rerum naturalium hoc pacto determinatum sit.

CAP. VII.

Περὶ δὲ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν λεκτέον ἐφεξῆς.
 45 Παρειλήφαμεν δὲ παρὰ τῶν πρότερον ὑπεναντίους ἀλλήλοις λόγους. Οἱ μὲν γὰρ πλεῖστοι τοῦτό γε ὁμοιοποιητικῶς λέγουσιν, ὡς τὸ μὲν ὁμοῖον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πᾶν ἀπαθές ἐστὶ διὰ τὸ μηδὲν μᾶλλον ποιητικὸν ἢ παθητικὸν εἶναι θάτερον θάτερου (πάντα γὰρ ὁμοίως ὑπάρχειν ταῦτά τοῖς ὁμοίοις), τὰ δ' ἀνόμοια καὶ τὰ διάφορα ποιεῖν καὶ πάσχειν εἰς ἀλλήλα πέφυκεν. Καὶ γὰρ ὅταν τὸ ἔλαττον πῦρ ὑπὸ τοῦ πλείονος φθεῖρηται,

Deinceps de actione et passione dicendum est, quum de hisce sententias inter sese subcontrarias a majoribus nostris acceperimus. Plurimi enim uno ore hoc astruunt, a simili, inquam, simile nullum pati : quod neutrum altero potius activum sit, aut passivum, quippe quum eadem omnia, similibus similiter insint ; at quæ dissimilia differentiaque sunt, ut mutuo agant patianturque, aptissima esse asserunt. Nam quum minor ignis a majori corrumpitur, ob contrarietatem

διὰ τὴν ἐναντίωσιν τοῦτο φασὶ πάσχειν· ἐναντίον γὰρ εἶναι τὸ πολλὸ τῶ ὀλίγῳ. (2) Δημόκριτος δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους ἰδίως ἐλεξε μόνος· φησὶ γὰρ τὸ αὐτὸ καὶ ὅμοιον εἶναι τὸ τε ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον· οὐ γὰρ ἐγχωρεῖν τὰ
 5 ἕτερα καὶ διαφέροντα πάσχειν ὑπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ ἕτερα ὄντα ποιῆ τι εἰς ἄλλα, οὐχ ἢ ἕτερα ἀλλ' ἢ ταυτὸν τι ὑπάρχει, ταύτη τοῦτο συμβαίνειν αὐτοῖς.
 (3) Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα ταῦτ' ἐστίν, εἰκόσαι δὲ οἱ τοῦτον τὸν τρόπον λέγοντες ἐπεναντία φαίσεσθαι λέγειν.
 10 Αἴτιον δὲ τῆς ἐναντιολογίας ὅτι δέον ὄλον τι θεωρῆσαι, μέρος τι τυγχάνουσι λέγοντες ἑκάτεροι· τὸ τε γὰρ ὅμοιον καὶ τὸ πάντῃ πάντως ἀδιάφορον εὐλογον μὴ πάσχειν ὑπὸ τοῦ ὁμοίου μηθέν· τί γὰρ μᾶλλον θάτερον ἐστὶ ποιητικὸν ἢ θάτερον; εἴτε ὑπὸ τοῦ ὁμοίου τι πά-
 15 σχειν δυνατόν, καὶ αὐτὸ ὑπ' αὐτοῦ. (4) Καίτοι τούτων οὕτως ἔχόντων οὐδὲν ἂν εἴη οὔτε ἀφθαρτον οὔτε ἀκί-
 νητον, εἴπερ τὸ ὅμοιον ἢ ὅμοιον ποιητικόν. Αὐτὸ γὰρ αὐτὸ κινήσει πᾶν, τὸ τε παντελῶς ἕτερον καὶ τὸ μη-
 θαμῆ ταυτὸν ὡσαύτως. Οὐδὲν γὰρ ἂν πάθοι λευκότης
 20 ὑπὸ γραμμῆς ἢ γραμμῆ ὑπὸ λευκότητος, πλὴν εἰ μή που κατὰ συμβεβηκός, ὅσον εἰ συμβέβηκε λευκὴν ἢ μέ-
 λαιναν εἶναι τὴν γραμμὴν· οὐκ ἐξίστησι γὰρ ἄλλα τῆς φύσεως ὅσα μήτ' ἐναντία μήτ' ἐξ ἐναντίων ἐστίν.
 (5) Ἄλλ' ἐπεὶ οὐ τὸ τυχόν πέφυκε πάσχειν καὶ ποιεῖν,
 25 ἀλλ' ὅσα ἢ ἐναντία ἐστίν ἢ ἐναντίωσιν ἔχει, ἀνάγκη καὶ τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον τῶ γένει μὲν ὅμοιον εἶναι καὶ ταυτό, τῶ δ' εἶδει ἀνόμοιον καὶ ἐναντίον· πέφυκε γὰρ σῶμα μὲν ὑπὸ σώματος, χυμὸς δ' ὑπὸ χυμοῦ, χρῶμα δ' ὑπὸ χρώματος πάσχειν, ὅλως δὲ τὸ ὁμογενὲς ὑπὸ
 30 τοῦ ὁμογενοῦς. Τούτου δ' αἴτιον ὅτι τάναντία ἐν ταυτῶ γένει πάντα. Ποιεῖ δὲ καὶ πάσχει τάναντία ὑπ' ἀλλήλων. Ὅστ' ἀνάγκη πῶς μὲν εἶναι ταῦτα τὸ τε ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον, πῶς δ' ἕτερα καὶ ἀνόμοια ἀλλήλοις. (6) Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ πάσχον καὶ τὸ ποιοῦν
 35 τῶ μὲν γένει ταῦτα καὶ ὅμοια τῶ δ' εἶδει ἀνόμοια, τοιαῦτα δὲ τάναντία, φανερόν ὅτι παθητικὰ καὶ ποιη-
 τικὰ ἀλλήλων ἐστὶ τὰ τ' ἐναντία καὶ τὰ μεταξὺ· καὶ γὰρ ὅλως φθορὰ καὶ γένεσις ἐν τούτοις. Διὸ καὶ εὐλογον ἦδη τὸ τε πῦρ θερμαίνει καὶ τὸ ψυχρὸν ψύ-
 40 χειν, καὶ ὅλως τὸ ποιητικὸν ὁμοιοῦν ἑαυτῶ τὸ πάσχον· τὸ τε γὰρ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον ἐναντία ἐστὶ, καὶ ἡ γένεσις εἰς τούναντίον. Ὅστ' ἀνάγκη τὸ πάσχον εἰς τὸ ποιοῦν μεταβάλλειν· οὕτω γὰρ ἐστὶ εἰς τούναντίον ἡ γένεσις. (7) Καὶ κατὰ λόγον δὴ τὸ μὴ ταῦτα λέγοντας
 45 ἀμφοτέρους ὁμοῦς ἀπτεσθαι τῆς φύσεως. Λέγομεν γὰρ πάσχειν δὲ μὲν τὸ ὑποκείμενον, ὅσον ὑγιάζεσθαι τὸν ἄνθρωπον καὶ θερμαίνεσθαι καὶ ψύχεσθαι καὶ τᾶλλα τὸν αὐτὸν τρόπον, δὲ δὲ θερμαίνεσθαι μὲν τὸ ψυχρὸν, ὑγιάζεσθαι δὲ τὸ κάμων· ἀμφοτέρα δ' ἐστὶν ἀληθῆ.
 50 (8) Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ ποιοῦντος· δὲ μὲν γὰρ τὸν ἄνθρωπον φαμεν θερμαίνειν, δὲ δὲ τὸ θερμόν· ἐστὶ μὲν γὰρ ὡς ἡ ὕλη πάσχει, ἐστὶ δ' ὡς τούναντίον. Οἱ μὲν οὖν εἰς ἕκαστον βλέψαντες ταυτὸν τι δεῖν ὠρήθη-
 σαν τὸ ποιοῦν ἔχειν καὶ τὸ πάσχον, οἱ δ' εἰς θάτερα

illum id ipsum pati inquirunt; dicunt enim, multum pauco esse contrarium. (2) Democritus vero solus præ ceteris peculiariter dixit. Nam agens et patiens, idem ac simile esse asserit: non enim posse fieri arbitratur, ut differentia atque diversa a sese vicissim patiantur: sed et si quæ diversa sunt quippiam in sese mutuo agant, hoc illis evenire, non quo diversa sunt, sed quo idem quippiam habent. (3) Quæ igitur dicuntur, talia sunt. Qui autem hoc pacto dicunt, subcontraria dicere videntur. Contradictionis vero causa est hæc: nam quum totum quippiam contemplari oporteat, de parte quadam loquuntur utrique. Nam quod simile est et omni ex parte nullam prorsus habet differentiam, nihil a simili pati, rationi consentaneum est. Cur enim potius altero erit passivum? Item si fieri queat ut quippiam patiatu a simili, illud quoque a se pati poterit. (4) Atqui his ad hunc modum sese habentibus, nihil aut corruptibile aut mutationis expers fuerit, si quidem simile, quatenus simile existit, activum sit. Nam corpus omne sese interno proprioque motu movebit: et quod prorsus diversum et nullatenus idem est, similiter: nam neque albedo a linea, neque linea ab albedine quicquam patietur, nisi forte per accidens, ut si lineam esse albam aut nigram acciderit. Non enim ea quæ neque contraria sunt, neque ex contrariis constant, sese extrudunt propelluntque a natura. (5) At quum non quodvis agere ac pati aptum natura sit, sed quæ aut contraria sunt aut habent contrarietatem: tam agens quam patiens genere quidem simile ac idem, sed specie dissimile atque contrarium esse est necesse. Nam corpus a corpore, et sapor a sapore, et color a colore, et in summa quod ejusdem est generis, ab eo quod ejusdem itidem generis est, pati aptum est. Cujus causa est, quod contraria in eodem genere sunt omnia. Contraria vero inter sese vicissim agunt patiunturque. Quare et agens et patiens partim eadem sint, partim diversa atque inter sese dissimilia, necesse est. (6) Quum autem agens et patiens genere quidem eadem similiaque sint, specie autem dissimilia, contraria vero sint ejusmodi: tum contraria tum quæ inter ea media sunt, inter se mutuo activa et passiva esse constat. Etenim omnino generatio atque corruptio in hisce consistunt. Quamobrem et ignem calefacere, et frigidum frigefacere, et omnino activum id quod patitur sibi simile reddere, jam rationi consentaneum existit. Nam agens et patiens contraria sunt: et generatio in contrarium tendit. Quare necesse est ut patiens in id mutetur, quod agendi vim obtinet: hoc enim pacto in contrarium erit generatio. (7) Itaque tametsi verbo tenus eadem non dicunt, utrosque tamen naturam ipsam attingere contingit. Dicimus enim interdum subjectum ipsum pati, ut hominem sanari et calefieri ac frigefieri, et cetera ad hunc modum; interdum vero frigidum calefieri, et ægrum sanari. Atque utraque vera sunt. (8) Eodem modo et de agente dici solet. Nam interdum hominem, interdum calidum, calefacere dicimus. Partim enim materies ipsa patitur, partim contrarium. Igitur qui ad illam respererunt, agens et patiens quippiam idem habere oportere putarunt; qui ad alterum,

τοῦναντίον. (9) Τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ὑποληπτέον εἶναι περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν ὄνπερ καὶ περὶ τοῦ κινεῖν καὶ κινεῖσθαι. Διχῶς γὰρ λέγεται καὶ τὸ κινεῖν· ἐν ᾧ τε γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, δοκεῖ τοῦτο κινεῖν (ἢ γὰρ ἀρχὴ πρώτη τῶν αἰτιῶν), καὶ πάλιν τὸ ἔσχατον πρὸς τὸ κινούμενον καὶ τὴν γένεσιν. (10) Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ποιῶντος· καὶ γὰρ τὸν ἱατρὸν φαμεν ὑγιαίνειν καὶ τὸν οἶνον. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον κινεῖν οὐδὲν κωλύει ἐν μὲν κινήσει ἀκίνητον εἶναι· ἐπ' ἐνίων δὲ καὶ ἀναγκαῖον· τὸ δ' ἔσχατον αἰεὶ κινεῖν κινούμενον. (11) Ἐπὶ δὲ ποιήσεως τὸ μὲν πρῶτον ἀπαθές, τὸ δ' ἔσχατον καὶ αὐτὸ πάσχον· ὅσα γὰρ μὴ ἔχει τὴν αὐτὴν ὕλην, ποιεῖ ἀπαθῆ ὄντα, ὅσον ἡ ἱατρικὴ· αὐτὴ γὰρ ποιοῦσα ὑγίαιαν οὐδὲν πάσχει ὑπὸ τοῦ ὑγιαζομένου. (12) Τὸ δὲ σιτίον ποιῶν καὶ αὐτὸ πάσχει· ἡ γὰρ θερμαίνεται ἢ ψύχεται ἢ ἄλλο τι πάσχει ἅμα ποιοῦν. Ἔστι δὲ ἢ μὲν ἱατρικῶς ἀρχή, τὸ δὲ σιτίον τὸ ἔσχατον καὶ ἀπτόμενον. Ὅσα μὲν οὖν μὴ ἐν ὕλῃ ἔχει τὴν μορφήν, ταῦτα μὲν ἀπαθῆ τῶν ποιητικῶν, ὅσα δ' ἐν ὕλῃ, παθητικά. Τὴν μὲν γὰρ ὕλην λέγομεν ὁμοίως ὡς εἰπεῖν τὴν αὐτὴν εἶναι τῶν ἀντικειμένων ὁποτεροῦν, ὡςπερ γένος ὄν, τὸ δὲ δυνάμενον θερμὸν εἶναι παρόντος τοῦ θερμαντικοῦ καὶ πλησιάζοντος ἀνάγκη θερμαίνεσθαι· διὸ καθάπερ εἴρηται, τὰ μὲν τῶν ποιητικῶν ἀπαθῆ τὰ δὲ παθητικά. (13) Καὶ ὡςπερ ἐπὶ κινήσεως, τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ποιητικῶν· ἐκεῖ τε γὰρ τὸ πρῶτως κινεῖν ἀκίνητον, καὶ ἐπὶ τῶν ποιητικῶν τὸ πρῶτον ποιοῦν ἀπαθές. Ἔστι δὲ τὸ ποιητικὸν αἴτιον ὡς θεν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως· τὸ δ' οὐδ' ἔνεκα, οὐ ποιητικόν. Διὸ ἡ ὑγίαια οὐ ποιητικόν, εἰ μὴ κατὰ μεταφοράν· καὶ γὰρ τοῦ μὲν ποιῶντος ὅταν ὑπάρχη, γίνεταί τι τὸ πάσχον, τῶν δ' ἔξω παρουσῶν οὐκέτι γίνεται, ἀλλ' ἔστιν ἤδη· τὰ δ' εἶδη καὶ τὰ τέλη ἔξεις τινές, ἢ δ' ὕλη ἢ ὕλη παθητικόν. Τὸ μὲν οὖν πῦρ ἔχει ἐν ὕλῃ τὸ θερμὸν· εἰ δέ τι εἴη θερμὸν χωριστόν, τοῦτο οὐδὲν ἂν πάσχοι. Τοῦτο μὲν οὖν ἴσως ἀδύνατον εἶναι χωριστόν· εἰ δ' ἔστιν ἕνια τοιαῦτα, ἐπ' ἐκείνων ἂν εἴη τὸ λεγόμενον ἀληθές. (13) Τί μὲν οὖν τὸ ποιεῖν καὶ πάσχειν ἐστὶ καὶ τίσιν ὑπάρχει καὶ διὰ τί καὶ πῶς, διωρίσθω τούτων τὸν τρόπον.

CAP. VIII.

Πῶς δὲ ἐνδέγεται τοῦτο συμβαίνειν, πάλιν λέγωμεν. Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ πάσχειν ἕκαστον διὰ τινων πόρων εἰσιόντος τοῦ ποιῶντος ἑσχατοῦ καὶ χωριωτάτου, καὶ τούτων τὸν τρόπον καὶ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν ἡμᾶς φασὶ καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις αἰσθάνεσθαι πάσας, ἔτι δὲ ὁρᾶσθαι διὰ τε ἀέρος καὶ ὕδατος καὶ τῶν διαφανῶν, διὰ τὸ πόρους ἔχειν ἀοράτους μὲν διὰ μικρότητα, πυκνοὺς δὲ καὶ κατὰ στοιχόν, καὶ μᾶλλον ἔχειν τὰ διαφανῆ μᾶλλον. (2) Οἱ μὲν οὖν ἐπὶ τινων οὕτω διωρίσαν, ὡςπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ποιούντων καὶ πασχόντων, ἀλλὰ καὶ μίγνυσθαι φασιν ὁσων οἱ πόροι σύμμετροι πρὸς ἀλλήλους εἰσίν· ὁδῶ δὲ μάλιστα καὶ περὶ

contra. (9) Ceterum haud aliam esse rationem de ipso agere ac pati, quam de ipso movere ac moveri, existimandum est. Etenim ipsum quoque movens, bifariam dicitur. Nam et id in quo motus principium inest, movere videtur: quippe quum principium prima causarum sit: et rursum quod ultimum est ad id quod movetur et generationem. (10) Simili modo de ipso agente est dicendum. Nam et medicum et vinum sanare dicimus. Nihil igitur vetat in motu, quominus primum movens immobile sit: imo in nonnullis etiam necessarium existit: ut ultimum semper subeundo motum moveat necesse est. (11) In actione autem ipsum quidem primum nihil patitur; ultimum vero etiam ipsum patitur. Quæ enim eandem materiam non habent, ea citra passionem agunt, ut medendi ars. Hæc enim sanitatem efficit, et nihil ab eo patitur quod sanari solet. At cibus dum agit, ipse quoque quippiam patitur: aut enim calefit, aut frigeft, aut aliud quippiam patitur, et simul agit. Est autem medendi ars veluti principium; cibus vero, ultimum ac tangens. Quæcumque igitur activa in materia formam non habent, ea pati nequeunt: quæcumque habent, queunt. Nos enim similiter prope dixerim omnes oppositorum utriusvis eandem esse materiam, sicut genus unum, dicimus. Atque quod calidum esse potest, id propius admoto præsentique calefactivo incalescat necesse est. Idcirco, sicuti diximus, ex iis quæ agendi vim habent, quædam pati non solent, quædam pati solent. (12) Atque quo modo in motione res sese habet, sic et in actione. Nam ut illie quod primo movet, motus expers est: ita et hic quod primo agit, pati nequit. Nam causa, ut unde principium motus existit, activa est: cujus autem gratia cetera fiunt, activa non est. Quapropter sanitas ipsa non est activa, nisi per translationem. Etenim quum ea, aliquo quidem agente, adest: patiens sit quippiam. Sed quum habitus ipsi adsunt, nihil præterea fit, sed jam est. Formæ autem atque fines habitus quidam sunt: at materies, ut materies, passiva est. Igitur ignis in materia calorem habet. Quodsi calor separabile quippiam esset, is nimirum pateretur nihil. Sed fortasse fieri nequit ut hic separabilis sit: verum si sint nonnulla ejusmodi, in eis profecto verum fuerit quod dicimus. (13) Quid igitur sit agere ac pati, et quibus competat, et qua de causa, et quemadmodum, hoc pacto sit definitum.

Quo autem pacto id evenire queat, dicamus rursum. Quibusdam igitur pati quodque videtur, ultimo principalissimoque agente per quosdam meatus sese intrudente: atque nos hoc pacto et videre et audire, ceterisque sensibus sentire aiunt; tum etiam per aerem et aquam et ea quæ translucida sunt, res ipsas videri: propterea quod meatus habeant invisibiles quidem ob parvitatem, sed tamen frequentes, et serie quadam ac ordine dispositos: et magis ita habere quæ magis perspicua dilucidaque sunt. (2) Quidam igitur, quemadmodum et Empedocles, hoc pacto in nonnullis definierunt, non solum in agentibus patientibusque: sed et ea misceri aiunt, quorum pori atque meatus commensiles inter sese sunt. Ratione ac via maxime de

πάντων ἐν λόγῳ διωρίκασι Λεύκιππος καὶ Δημόκριτος, ἀρχὴν ποιησάμενοι κατὰ φύσιν ἤπερ ἐστίν. Ἐνίοις γὰρ τῶν ἀρχαίων ἔδοξε τὸ ὄν ἐξ ἀνάγκης ἐν εἶναι καὶ ἀκίνητον· τὸ μὲν γὰρ κενὸν οὐκ ὄν, κίνηθῆναι δ' οὐκ ἂν δύνασθαι μὴ ὄντος κενοῦ κειρωσιμένου. Οὐδ' αὖ πολλὰ εἶναι μὴ ὄντος τοῦ διείργοντος. Τοῦτο δ' οὐδὲν διαφέρειν, εἴ τις οἴεται μὴ συνεχές εἶναι τὸ πᾶν ἀλλ' ἄπτεσθαι διηρημένον, τοῦ φάναι πολλὰ καὶ μὴ ἐν εἶναι καὶ κενόν. Εἰ μὲν γὰρ πάντῃ διαιρετόν, οὐθὲν 10 εἶναι ἐν, ὥστε οὐδὲ πολλὰ, ἀλλὰ κενὸν τὸ ὄλον· εἰ δὲ τῇ μὲν τῇ δὲ μή, πεπλασμένῳ τινὶ τοῦτ' εἰκνέαι· μέχρι πόσου γὰρ καὶ διὰ τί τὸ μὲν οὕτως ἔχει τοῦ ὄλου καὶ πληρές ἐστι, τὸ δὲ διηρημένον; ἐτι ὁμοίως φάναι ἀναγκαῖον μὴ εἶναι κίνησιν. (3) Ἐκ μὲν οὖν τούτων 15 τῶν λόγων, ὑπερβάντες τὴν αἰσθησιν καὶ παριδόντες αὐτὴν ὡς τῷ λόγῳ δέον ἀκολουθεῖν, ἐν καὶ ἀκίνητον τὸ πᾶν εἶναι φασὶ καὶ ἄπειρον ἐνιοί· τὸ γὰρ πέρας περαίνειν ἂν πρὸς τὸ κενόν. (4) Οἱ μὲν οὖν οὕτως καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἀπεφάναντο περὶ τῆς ἀληθείας· 20 ἐπεὶ δὲ ἐπὶ μὲν τῶν λόγων δοκεῖ ταῦτα συμβαίνειν, ἐπὶ δὲ τῶν πραγμάτων μανία παραπλήσιον εἶναι τὸ δοξάζειν οὕτως· οὐδένα γὰρ τῶν μαινομένων ἐξεστάναι τσοῦντον ὥστε τὸ πῦρ ἐν εἶναι δοκεῖν καὶ τὸν κρύσταλλον, ἀλλὰ μόνον τὰ κατὰ καὶ τὰ φαινόμενα διὰ συνή- 25 θειαν, ταῦτ' ἐνίοις διὰ τὴν μανίαν οὐθὲν δοκεῖ διαφέρειν. (5) Λεύκιππος δ' ἔχειν ὠθήθῃ λόγους ὄτινες πρὸς τὴν αἰσθησιν ὁμολογούμενα λέγοντες οὐκ ἀναιρήσουσιν οὔτε γένεσιν οὔτε φθορὰν οὔτε κίνησιν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὄντων. Ὅμολογήσας δὲ ταῦτα μὲν τοῖς φαινο- 30 μένοις, τοῖς δὲ τὸ ἐν κατασκευάζουσιν ὡς οὔτε ἂν κίνησιν οὔσαν ἀνευ κενοῦ τὸ τε κενὸν μὴ ὄν, καὶ τοῦ ὄντος οὐθὲν μὴ ὄν φησιν εἶναι. Τὸ γὰρ κυρίως ὄν παμπλήθες ὄν· ἀλλ' εἶναι τὸ τοιοῦτον οὐχ ἔν, ἀλλ' ἄπειρα τὸ πλῆθος καὶ ἀόρατα διὰ σμικρότητα τῶν ὄγκων. 35 Ταῦτα δ' ἐν τῷ κενῷ φέρεσθαι (κενὸν γὰρ εἶναι), καὶ συνιστάμενα μὲν γένεσιν ποιεῖν, διαλυόμενα δὲ φθορὰν. Ποιεῖν δὲ καὶ πάσχειν ἢ τυγχάνουσιν ἀπτόμενα· ταῦτη γὰρ οὐχ ἐν εἶναι. Καὶ συντιθέμενα δὲ καὶ περιπλε- 40 γόμενα γεννᾶν· ἐκ δὲ τοῦ κατ' ἀλήθειαν ἐνός οὐκ ἂν γενέσθαι πλῆθος, οὐδ' ἐκ τῶν ἀληθῶς πολλῶν ἐν, ἀλλ' εἶναι τοῦτ' ἀδύνατον, ἀλλ' ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ τῶν ἄλλων τινὲς φασὶ πάσχειν διὰ πόρων, οὕτω πᾶσαν ἀλλοίωσιν καὶ πᾶν τὸ πάσχειν τούτων γίνεσθαι τὸν τρόπον, διὰ τοῦ κενοῦ γινομένης τῆς διαλύσεως καὶ τῆς 45 φθορᾶς, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς αὐξήσεως, ὑπεισδυομένων στερεῶν. (6) Σχεδὸν δὲ καὶ Ἐμπεδοκλεῖ ἀναγκαῖον λέγειν, ὥσπερ καὶ Λεύκιππος φησιν· εἶναι γὰρ ἅττα στερεά, ἀδιαίρετα δέ, εἰ μὴ πάντῃ πόροι συνεχεῖς εἰσίν. Τοῦτο δ' ἀδύνατον· οὐθὲν γὰρ ἔσται ἕτερον 50 στερεὸν παρὰ τοὺς πόρους, ἀλλὰ πᾶν κενόν. Ἀνάγκη ἄρα τὰ μὲν ἀπτόμενα εἶναι ἀδιαίρετα, τὰ δὲ μεταξὺ αὐτῶν κενά, οὗς ἐκεῖνος λέγει πόρους. (7) Οὕτως δὲ καὶ Λεύκιππος λέγει περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν. Οἱ μὲν οὖν τρόποι καθ' οὗς τὰ μὲν ποιεῖ τὰ δὲ πάσχει,

omnibus comprehensim definiere Leucippus et Democritus, principium facientes, quod quidem secundum naturam est. Nonnullis enim ex veteribus, id quod est, necessario esse unum atque immobile visum est. Vacuum enim ipsum non esse : nihil autem moveri posse, si vacuum separatum in ratione rerum non sit. Nec rursus esse multa, si ipsum non sit id quod ea distinguit. Ceterum putare universum ipsum non esse continuum, sed ea quibus constat divisim sese tangere, idem profecto esse atque ipsum multa, et non unum esse et vacuum dicere. Nam si omni ex parte divisibile sit, nullum unum esse : quare nec multa, sed vacuum, universum. Sin vero partim divisibile sit, partim non divisibile, hoc figmento cuidam esse persimile. Nam quatenus quamque ob causam pars alia universi hoc pacto sese haberet plenaque esset, alia divisa? Præterea similiter esse necessarium, motum non esse. (3) Ob hasce igitur rationes nonnulli sensum prætereuntes despicientesque, quasi rationem sequi ducem oporteat, universum ipsum unum et immobile et infinitum esse asserunt. Nam alioqui (inquiant) finis ad vacuum finiret. (4) Quidam igitur ad hunc modum et ob causas hasce de ipsa veritate dixerunt. Sed quum in rationibus hæc videantur evenire, in ipsis vero rebus minime hoc pacto sentire, insaniam persimile existit. Nemo enim ex iis quos insaniam male habet, a mente eo usque discedit, ut ignem et glaciem unum esse putet, sed solum quæ bona honestaque sunt, et quæ per consuetudinem talia esse apparent, ea quibusdam ob insaniam nihil differre videntur. (5) Leucippus vero rationes habere se arbitratus est, quæ sensul consentanea dicentes, nec generationem, nec corruptionem, nec motum, nec entium pluralitatem e medio tollant. Consentanea autem hisce quæ apparent, hæc quidem locutus; illis vero qui ipsum unum conficiunt, quia sine vacuo non sit motus, et vacuum esse non-ens, et ejus quod est, nihil non-ens esse ait. Quod enim proprie est, plenum esse. Sed quod est ejusmodi, non unum esse, sed numero infinita et invisibilia ob molis parvitatem : atque hæc in vacuo ferri (vacuum enim esse); et quum coalescant coeantque, generationem; quum dissolvantur, corruptionem efficere. Atque agere et pati, quatenus sese tangant : nam eatenus non unum esse. Et generare quum componentur complicanturque. Et ex eo quod vere unum sit, non gigni multitudinem; neque ex hisce quæ vere multa sint, unum : sed hoc esse impossibile. Sed quemadmodum Empedocles et quidam alii aiunt, per meatus pati : sic omnem alterationem passionemque hoc fieri modo, quum per vacuum fiat dissolutio et corruptio : similiter autem et accretio, intro subeuntibus solidis. (6) Fere autem perinde dicat Empedocles atque Leucippus ait, est necesse : esse, inquam, solida quædam, ceterum indivisibilia, nisi meatus omni ex parte continui sint; quod sane fieri nequit. Nam solidum nihil aliud præter poros, sed totum vacuum esset. Quæ igitur sese tangunt, indivisibilia esse, et quæ inter hæc media sunt vacua, quos ille poros meatusque appellat, est necesse. (7) Ad hunc modum Leucippus quoque de actione et passione dicit. Modi igitur quibus alia agunt, alia patiuntur, fere hi

σγεδὸν οὗτοι λέγονται· καὶ περὶ μὲν τούτων, καὶ πῶς λέγουσι, δῆλον, καὶ πρὸς τὰς αὐτῶν θέσεις αἷς χρωῶνται σγεδὸν ὀμβλογομένως φαίνεται συμβαῖνον. (8) Τοῖς δ' ἄλλοις ἤττον, οἷον Ἐμπεδοκλεῖ τίνα τρόπον ἔσται γένεσις καὶ φθορὰ καὶ ἀλλοίωσις, οὐ δῆλον. Τοῖς μὲν γὰρ ἔστιν ἀδιαίρετα τὰ πρῶτα τῶν σωμάτων, σχήματι διαφέροντα μόνον, ἐξ ὧν πρώτων σύγκειται καὶ εἰς ἃ ἔσχατα διαλύεται. Ἐμπεδοκλεῖ δὲ τὰ μὲν ἄλλα φανερόν ἐστι μέχρι τῶν στοιχείων ἔχει τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθοράν, αὐτῶν δὲ τούτων πῶς γίνεται καὶ φθείρεται τὸ σωρευόμενον μέγεθος, οὔτε δῆλον οὔτε ἐνδέχεται λέγειν αὐτῷ μὴ λέγονται καὶ τοῦ πυρὸς εἶναι στοιχείον, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὡς περ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραφε Πλάτων· τοσοῦτον γὰρ διαφέρει τοῦ μὴ τῶν αὐτῶν τρόπων Λευκίππου λέγειν, ὅτι ὁ μὲν στερεὰ ὁ δ' ἐπίπεδα λέγει τὰ ἀδιαίρετα, καὶ ὁ μὲν ἀπείροις ὠρίσθαι σχήμασι τῶν ἀδιαιρέτων στερεῶν ἕκαστον, ὁ δὲ ὠρισμένοις, ἐπεὶ ἀδιαίρετα γὰρ ἀμφοτέροι λέγουσι καὶ ὠρισμένα σχήμασιν. (9) Ἐκ δὲ τούτων αἱ γένεσις καὶ αἱ διακρίσεις Λευκίππου μὲν δύο τρόποι ἂν εἶεν, διὰ τε τοῦ κενοῦ καὶ διὰ τῆς ἀφῆς (ταύτη γὰρ διαιρέτων ἕκαστον), Πλάτωνι δὲ κατὰ τὴν ἀφήν μόνον· κενὸν γὰρ οὐκ εἶναι φησιν. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀδιαιρέτων ἐπιπέδων εἰρήκαμεν ἐν τοῖς πρότερον λόγοις· περὶ δὲ τῶν ἀδιαιρέτων στερεῶν τὸ μὲν ἐπὶ πλέον θεωρήσαι τὸ συμβαῖνον ἀφαισθῶ τὸ νῦν, ὡς δὲ μικρὸν παρεκβᾶσιν εἰπεῖν, ἀναγκαῖον ἀπαθές τε ἕκαστον λέγειν τῶν ἀδιαιρέτων (οὐ γὰρ οἶόντε πάσχειν ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ κενοῦ) καὶ μηθενὸς ποιητικὸν πάθος· οὔτε γὰρ ψυχρὸν οὔτε σκληρὸν οἶόντ' εἶναι. (10) Καίτοι τοῦτο γε ἄτοπον, τὸ μόνον ἀποδοῦναι τῷ περιφερεῖ σχήματι τὸ θερμὸν· ἀνάγκη γὰρ καὶ τὸναντίον τὸ ψυχρὸν ἄλλω τινὶ προσήκειν τῶν σχημάτων. Ἄτοπον δὲ καὶ ἐν εἰ ταῦτα μὲν ὑπάρχει, λέγω δὲ θερμότης καὶ ψυχρότης, βαρύτες δὲ καὶ κουρότες καὶ σκληρότες καὶ μαλακότες μὴ ὑπάρξει· καίτοι βαρύτερόν γε κατὰ τὴν ὑπεροχὴν φησιν εἶναι Δημόκριτος ἕκαστον τῶν ἀδιαιρέτων, ὥστε δῆλον ἐστὶ καὶ θερμότερον. (11) Τοιαῦτα δ' ὄντα μὴ πάσχειν ὑπ' ἀλλήλων ἀδύνατον, οἷον ὑπὸ τοῦ πολὺ ὑπερβάλλοντος θερμοῦ τὸ ἥρεμα θερμὸν. Ἀλλὰ μὴν εἰ σκληρόν, καὶ μαλακόν. Τὸ δὲ μαλακὸν ἤδη τῷ πάσχειν τι λέγεται· τὸ γὰρ ὑπεικτικὸν μαλακόν. (12) Ἀλλὰ μὴν ἄτοπον καὶ εἰ μηθὲν ὑπάρχει ἀλλ' ἢ μόνον σχήμα· καὶ εἰ ὑπάρχει, ἐν δὲ μόνον, οἷον τὸ μὲν ψυχρὸν τὸ δὲ θερμὸν· οὐδὲ γὰρ ἂν μία τις εἴη ἡ φύσις αὐτῶν. (13) Ὁμοίως δὲ ἀδύνατον καὶ εἰ πλείω τῶν ἐνὶ ἀδιαίρετον γὰρ ὅν ἐν τῷ αὐτῷ ἐξίει τὰ πάθη, ὥστε καὶ ἐὰν πάσχη εἴπερ ψύγεται, ταῦτ' οὐ καὶ ἄλλο τι ποιήσεται ἢ πείσεται. (14) Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παθημάτων· τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς στερεὰ καὶ τοῖς ἐπίπεδα λέγουσιν ἀδιαίρετα συμβαίνει τὸν αὐτὸν τρόπον· οὔτε γὰρ μακρότερα οὔτε πυκνότερα οἶόντε γίνεσθαι κενοῦ μὴ ὄντος ἐν τοῖς ἀδιαιρέτοις. (15) Ἐτι δ' ἄτοπον καὶ τὸ μικρὰ μὲν ἀδιαίρετα εἶναι, μεγάλα

dicuntur, et de hisce quidem, et quo pacto dicant, perspicuum est. Et ad positiones quibus ipsi utuntur, fere consentaneæ accidere videtur. (8) Ceteris autem minus; verbi gratia: Empedocli qualiter generatio, corruptio, et alteratio fiant, nequaquam liquet. Nam his prima corpora indivisibilia sunt, figura tantum inter se discrepantia, ex quibus primis entia componuntur, et in quæ ultima dissolvi solent: Empedocli vero cetera quidem, ut patet, usque ad elementa ipsa, generationem habent atque corruptionem; at horum ipsorum acervata congestaque magnitudo, quo pacto oriatur atque intereat, neque perspicuum est, neque fieri potest ut ipse dicat, nisi et ipsius ignis elementum esse dixerit, similiter et aliorum omnium, uti Plato in Timæo scripsit. Tantum enim abest ut eo quo Leucippus modo dicat: quod hic solida, ille plana esse indivisibilia; et hic infinitis figuris, ille finitis, indivisibile quodque definiri asserit: quandoquidem indivisibilia utrique et figuris definita dicunt. (9) Ex his itaque generationes et segregationes Leucippo quidem duo modi esse possunt, et per vacuum, et per tactum (hac enim ratione divisibile quodque existit); Platoni vero duntaxat per tactum. Nam vacuum non esse inquit. Et de planis quidem indivisibilibus, in illis quæ prius dicta sunt, diximus. De solidis vero itidem indivisibilibus, quod præterea considerari potest, in præsentia omittabur: ut autem paululum digredientes dicamus, quodque eorum quæ indivisibilia sunt, imcompatibile esse (non enim potest fieri ut quicquam patiat, nisi per vacuum), nullamque passionem efficere (nam vacuum, neque durum neque frigidum esse potest) necesse est. (10) Atqui hoc absurdum est, solum, inquam, rotundæ figuræ calorem tribuere. Necesse enim est, et contrarium, frigus scilicet, alicui alii competere figuræ. Absurdum etiam est, si hæc quidem, caliditas inquam et frigiditas, insint, pondus autem ac levitas et duritia mollietatesque non insint. Atqui Democritus indivisibilium quodque per excessionem gravius esse asserit: quare, ut patet, et calidius. (11) At fieri non potest ut, quæ talia sunt, mutuo a sese non patiantur: ceu a calore admodum exsuperante, id quod lente calidum est. At vero si durum, etiam molle. Jam autem dicitur, quia pati quippiam solet: quod enim cedit, molle est. (12) At vero absurdum quoque fuerit, si nihil nisi figura solum insint. Item si quid insint, sed unum solum: ut si hoc durum sit, illud calidum: neque enim eorum natura una aliqua esse potest. (13) Pari modo impossibile fuerit, et si plura uni insint. Nam quum sit indivisibile, in eodem affectus suos habebit. Quare si patitur quatenus frigit, eatenus nimirum et aliud quippiam agere aut etiam patietur. (14) Ad hunc autem modum de ceteris quoque passionibus est dicendum. Siquidem hoc ipsum eodem modo accidit, tam iis qui solida, quam qui plana esse indivisibilia dicunt. Nam si vacuum in hisce quæ indivisibilia sunt, non insint, neque rariora neque densiora fieri possunt. (15) Ad hæc illud quoque præter rationem existit, parva, inquam, esse indivisibilia, magna vero minime. Nunc

δὲ μή· νῦν μὲν γὰρ εὐλόγως τὰ μείζω θραύεται μᾶλλον τῶν μικρῶν· τὰ μὲν γὰρ διαλύεται βραδίως, ὡς τὰ μεγάλα· προσκόπεται γὰρ πολλοῖς· τὸ δὲ ἀδιαιρέτον ὅλως διὰ τὸ μᾶλλον ὑπάρχει τῶν μεγάλων τοῖς μικροῖς;

6 (16) Ἐτι δὲ πότερον μία πάντων ἢ φύσις ἐκείνων τῶν στερεῶν, ἢ διαφέρει θάτερα τῶν ἐτέρων, ὥσπερ ἂν εἴ τὰ μὲν εἴη πύρινα, τὰ δὲ γήινα τὸν ὄγκον; εἰ μὲν γὰρ μία φύσις ἐστὶν ἀπάντων, τί τὸ χωρίσας; ἢ διὰ τί οὐ γίνεταί ἀψάμενα ἓν, ὥσπερ ὕδωρ ὕδατος ὅταν θίγη; οὐδὲν γὰρ διαφέρει τὸ ὕστερον τοῦ προτέρου. Εἰ δ' ἕτερα, ποῖα ταῦτα; καὶ ὄηλον ὡς ταῦτα θετέον ἀρχὰς καὶ αἰτίας τῶν συμβαινόντων μᾶλλον ἢ τὰ σχήματα.

Ἐτι δὲ διαφέροντα τὴν φύσιν, κἂν ποιῇ κἂν πάσῃ θιγγάνοντα ἀλλήλων. (17) Ἐτι δὲ τί τὸ κινεῖν; εἰ μὲν γὰρ ἕτερον, παθητικόν· εἰ δ' αὐτὸ αὐτὸ ἕκαστον, ἢ διαιρετὸν ἔσται, κατ' ἄλλο μὲν κινεῖν κατ' ἄλλο δὲ κινούμενον, ἢ κατὰ ταῦτὸ τάναντία ὑπάρξει, καὶ ἡ ὕλη οὐ μόνον ἀριθμῶ ἔσται μία ἀλλὰ καὶ δυνάμει. (18) Ὅσοι μὲν οὖν διὰ τῆς τῶν πόρων κινήσεως φασὶ τὰ πάθη συμβαίνειν, εἰ μὲν καὶ πεπληρωμένων τῶν πόρων, περιέρχον οἱ πόροι· εἰ γὰρ ταῦτα τι πάσχει τὸ πᾶν, κἂν μὴ πόρους ἔχον ἀλλ' αὐτὸ συνεχές ὃν πάσχοι τὸν αὐτὸν τρόπον. (19) Ἐτι δὲ πῶς ἐνδέχεται περὶ τοῦ διορθῶν συμβαίνειν ὡς λέγουσιν; οὔτε γὰρ κατὰ τὰς ἀφᾶς ἐνδέ-

25 χεται διεῖναι διὰ τῶν διαφανῶν, οὔτε διὰ τῶν πόρων, εἰ πλήρης ἕκαστος· τί γὰρ διοίσει τοῦ μὴ ἔχειν πόρους; πᾶν γὰρ ὁμοίως ἔσται πλήρες. Ἀλλὰ μὴν εἰ καὶ κενὰ μὲν ταῦτα, ἀνάγκη δὲ σώματα ἐν αὐτοῖς ἔχειν, ταῦτὸ συμβήσεται πάλιν. Εἰ δὲ τήλικαῦτα τὸ μέγεθος ὥστε

30 μὴ δέχεσθαι σῶμα μηδὲν, γελοῖον τὸ μικρὸν μὲν οἰεσθαι κενὸν εἶναι, μέγα δὲ μὴ μηδ' ὀηλικονοῦν, ἢ τὸ κενὸν ἄλλο τι οἰεσθαι λέγειν πλὴν χωρᾶν σώματος, ὥστ' ὄηλον ὅτι παντὶ σώματι τὸν ὄγκον ἴσον ἔσται κενόν.

(20) Ὅλως δὲ τὸ πόρους ποιεῖν περιέρχον· εἰ μὲν γὰρ μηδὲν ποιεῖ κατὰ τὴν ἀφῆν, οὐδὲ διὰ τῶν πόρων ποιήσει διόν· εἰ δὲ τῷ ἄπτεσθαι, καὶ μὴ πόρων ὄντων τὰ μὲν πείσεται τὰ δὲ ποιήσει τὸν πρὸς ἄλληλα τοῦτον τὸν τρόπον πεφυκῶτων. (21) Ὅτι μὲν οὖν οὕτως λέγειν τοὺς πόρους ὡς τινες ὑπολαμβάνουσιν, ἢ ψευδὸς ἢ μά-

40 ταιον, φανερὸν ἐκ τούτων ἐστίν· διαιρετῶν δ' ὄντων πάντα τῶν σωμάτων πόρους ποιεῖν γελοῖον· ἢ γὰρ διαιρετά, δύνανται χωρίζεσθαι

enim haud sine ratione, quæ majuscula sunt, facilius quam quæ parva, frangi solent. Hæc enim, magna scilicet, facile dissolvuntur : quippe quæ in multa impingant. Sed quæ prorsus indivisibilia existunt, cur parvis potius quam magnis competunt? (16) Insuper utrum illorum omnium solidorum una est natura an inter se differunt, perinde atque si mole alia ignea, alia terrea essent? nam si una sit omnium natura, quidnam id est quod ea distinguit separavitque? aut cur quum se tangunt, non in unum coalescunt, haud secus quam aqua quum aquam tangit? nihil enim posterius a priori differt. Sin vero diversa, qualianam hæc sunt? Atque perspicuum est, ea potius quam figuras ipsas poni oportere principia, causasque eorum quæ eveniunt. Præterea natura differentia poni oportet, sive agant sive patiantur, quum mutuo sese tangant. (17) Præterea quidnam est id quod movet? Nam si aliud sit, affectioni erunt obnoxia. Sin vero quodque sese moveat, aut erit divisibile, ita ut altera parte moveat, altera moveatur : aut in eodem inerunt contraria, et materies non modo numero una, sed et potentia erit. (18) Qui igitur ob meatuum motionem passiones accidere inquirunt, si oppletis quoque meatibus id evenire dicant, meatus supervacanei sunt. Nam si passio ad hunc fiat modum, universum ipsum, etiam si foramina non habeat, sed continuum sit, eodem pati modo potest. (19) Insuper qui fieri potest ut transpiciatur, uti aiunt? Nam neque secundum tactus per perspicua transitio fieri potest, neque per meatus, si singuli pleni sint. Quid enim meatus habere, an non, referet? totum enim similiter erit plenum. At vero si et hæc quidem vacua sint, sed corpora in se necessario habeant, idem rursus accidet. Quodsi magnitudine tantilla sunt, ut nullum corpus admittere queant : putare quod parvum est, vacuum esse, quod magnum, non vacuum, ne quantumcumque quidem; aut dicere, sese putare vacuum esse quippiam aliud præter corporis locum, perinde ridiculum est. Quare, ut patet, vacuum omni corpori mole æquabile erit. (20) In summa, meatus facere, supervacaneum est. Nam si per tactum agat nihil, neque per meatus sese insinuando agat. Sin vero quippiam agat ex eo quia tangit, etiamsi meatus nulli sint, eorum quæ inter se agere ac pati nata sunt, alia agent, alia patientur. (21) Sic igitur meatus astruere, ut quidam existimant, aut falsum esse, aut certe vanum, ex hisce constat. Porro quum corpora omni ex parte divisibilia sint, meatus facere ridiculum existit. Nam quo divisibilia sunt, hoc separari queunt.

CAP. IX.

Τίνα δὲ τρόπον ὑπάρχει τοῖς οὐσι γενεῶν καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λέγωμεν λαβόντες ἀρχὴν τὴν πολλαχῆς εἰρημένην. Εἰ γὰρ ἐστὶ τὸ μὲν δυνάμει τὸ δ' ἐντελε-

45 χείᾳ τοιοῦτον, πέφυκεν οὐ τῇ μὲν τῇ δ' οὐ πάσχειν, ἀλλὰ πάντῃ καθ' ὅσον ἐστὶ τοιοῦτον, ἦττον δὲ καὶ μᾶλλον ἢ τοιοῦτον μᾶλλον ἐστὶ καὶ ἦττον· καὶ ταύτῃ πόρους ἂν τις λέγοι μᾶλλον, καθάπερ ἐν τοῖς μεταλλουομένοις

50 διατείνουσι τοῦ παθητικοῦ φλέβες συνεχεῖς. (2) Συμφυτὸς μὲν οὖν ἕκαστον καὶ ἐν ὄν ἀπαθές. Ὅμοίως δὲ καὶ μὴ θιγγάνοντα μήτε αὐτῶν μήτε ἄλλων, ἢ ποιεῖν πέ-

Quonam autem modo ea quæ sunt, generent, agantque ac patiantur, sumpto initio sæpe jam dicto, declaremus oportet. Si enim aliud potentia, aliud actu tale est, atque natum est non partim pati, partim non pati; sed universum quatenus est tale, magis autem et minus quatenus magis et minus tale est : sic profecto melius quispiam meatus inesse dicet, sicuti in metallicis venæ quædam rei affectui obnoxie porrigi solent. (2) Continuum igitur quodque et unum existens affectionis expertus est. Similiter et ea quæ tametsi agere et pati nata sunt, tamen neque sese tangunt,

φυκε καὶ πάσχειν. Λέγω δ' ὅσον οὐ μόνον ἀπτόμενον
θερμαίνει τὸ πῦρ, ἀλλὰ καὶ ἀποθεῖν ἢ τὸν μὲν γὰρ ἀέρα
τὸ πῦρ, δ' δ' ἀπὸ τὸ σῶμα θερμαίνει, πεφυκῶς ποιεῖν
καὶ πάσχειν. (3) Ἰὸ δὲ τῆ μὲν οἶσθαι πάσχειν τῆ
6 δὲ μὴ, διορίσαντας ἐν ἀρχῇ τοῦτο λακτέον. Εἰ μὲν
γὰρ μὴ πάντῃ εἰαιρετόν τὸ μέγεθος, ἀλλ' ἐστὶ σῶμα
ἀδιαίρετον ἢ πλάτος, οὐκ ἂν εἴη πάντῃ παθητικόν,
ἀλλ' οὐδὲ συνεχὲς οὐδέν· εἰ δὲ τοῦτο ψεῦδος καὶ πᾶν
σῶμα διαίρετόν, οὐδὲν διαφέρει διηρηθῆναι μὲν ἀπτε-
10 σθαι δέ, ἢ διαίρετόν εἶναι· εἰ γὰρ διακρίνεσθαι δύναται
κατὰ τὰς ἀφάς, ὡσπερ φασὶ τινες, καὶ μὴ πῶ ἢ διηρη-
μένον, ἔσται διηρημένον· δύνατον γὰρ διαίρεθῆναι· γί-
νεσθαι γὰρ οὐθὲν ἀδύνατον. (4) Ὁλως δὲ τὸ τοῦτον γί-
νεσθαι τὸν τρόπον σχιζομένων τῶν σωμάτων ἀποπον·
16 ἀναίρει γὰρ οὗτος ὁ λόγος ἀλλοίωσιν, ὀρώμεν δὲ τὸ αὐτὸ
σῶμα συνεχὲς ὄν ἐπὶ μὲν ὑγρὸν ὅτε δὲ πεπηγός, οὐ
διαίρεσει καὶ συνθεῖσι τοῦτο παθόν, οὐδὲ τροπῇ καὶ
διαθιγῇ, καθάπερ λέγει Δημόκριτος· οὔτε γὰρ μετατε-
θὲν οὔτε μεταβαλὸν τὴν φύσιν πεπηγὸς ἐξ ὑγροῦ γέγονεν·
20 οὐδὲ νῦν ὑπάρχει τὰ σκληρὰ καὶ πεπηγότα ἀδιαίρετα
τοὺς ὄγκους· ἀλλ' ὁμοίως ἀπαν ὑγρὸν, ὅτε δὲ σκληρὸν
καὶ πεπηγὸς ἐστίν. (5) Ἔτι δ' οὐδ' αὐξῆσιν οἰόντ' εἶναι
καὶ φθίσιν· οὐ γὰρ οἰοῦν ἔσται γεγονὸς μείζον, εἴπερ
ἔσται πρόσθεσις, καὶ μὴ πᾶν μεταβεβληκός, ἢ μιχθέν-
25 τος τινὸς ἢ καθ' αὐτὸ μεταβαλόντος. (6) Ὅτι μὲν οὖν
ἔστι τὸ γενεῖν καὶ τὸ ποιεῖν καὶ τὸ γίνεσθαι τε καὶ
πάσχειν ἐπ' ἀλλήλων, καὶ τίνα τρόπον ἐνδέχεται, καὶ
τίνα φασὶ μὲν τινες οὐκ ἐνδέχεται δέ, διορίσθω τοῦτον
τὸν τρόπον.

neque alia. Intelligi volo, ut ignis non modo quum tangit, sed etiam si procul sit, calefacit. Nam ignis aerem, aer corpus excafacit, cui ut agat patiatumque, est insitum. (3) At fieri non posse ut quicquam parte altera patiatum, altera non patiatum: qui id ipsum definire, initio dicant oportet. Si enim magnitudo non omnino omnique ex parte sit divisibilis, sed corpus aut latitudo indivisibilis sit: non erit profectio quicquam omni ex parte patibile, sed ne continuum quidem. Quodsi hoc falsum est, et omne corpus est divisibile: divisumne sit, sed tangat, an divisibile, nihil refert. Nam si per tactus segregari possit, perinde ut quidam affirmant: etiamsi nondum sit divisum, poterit tamen esse divisum; nullum enim emergit impossibile. (4) Omnino autem generationem ad hunc fieri modum, nempe discissis corporibus, fines egreditur rationis. Etenim sermo iste alterationem e medio tollit. At idem corpus, quanquam continuum, alias liquidum, alias concretum videmus, non divisione aut compositione hoc passum, neque conversione aut affectu, sicuti Democritus asserit. Nam neque transpositione, neque naturæ demutatione, ex liquido concretum evadere solet. Neque nunc dura concretæque indivisibilia mole sunt, sed ex æquo quodvis, nunc liquidum, interdum vero durum ac concretum existit. (5) Præterea fieri non potest ut accretio decretionem sit. Non enim quodvis fiet majus, si accretio adjectio sit, et non totum mutetur, vel admixto aliquo, vel ipso per se mutato. (6) Quod igitur generare ac agere, et generari ac pati inter sese mutuo sit, et quonam pacto id fieri queat, et quonam quidam fieri dicant, non tamen possit fieri, hoc modo sit definitum.

CAP. X.

30 Λοιπὸν δὲ θεωρήσῃσι περὶ μίξεως κατὰ τὸν αὐτὸν
τρόπον τῆς μεθοδού· τοῦτο γὰρ ἦν τρίτον τῶν προτε-
θέντων ἐξ ἀρχῆς. Σκεπτέον δὲ τί τ' ἐστὶν ἡ μίξις καὶ
τί τὸ μικτόν, καὶ τίσιν ὑπάρχει τῶν ὄντων καὶ πῶς, ἔτι
δὲ πότερον ἐστὶ μίξις ἢ τοῦτο ψεῦδος· ἀδύνατον γὰρ
35 ἐστὶ μιχθῆναι τι ἕτερον ἐτέρῳ, καθάπερ λέγουσιν τινες·
(2) ὄντων μὲν γὰρ ἔτι τῶν μιχθέντων καὶ μὴ ἡλλοιω-
μένων οὐδὲν μᾶλλον νῦν μεμῖχθαι φασιν ἢ πρότερον,
ἀλλ' ὁμοίως ἔχειν, θατέρου δὲ φθαρέντος οὐ μεμῖχθαι,
ἀλλὰ τὸ μὲν εἶναι τὸ δ' οὐκ εἶναι, τὴν δὲ μίξιν ὁμοίως
40 ἐχόντων εἶναι· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ εἰ ἀμφοτέρων
συνελθόντων ἐφθαρταὶ τῶν μιγνυμένων ἐκάτερον· οὐ
γὰρ εἶναι μειμιγμένα τὰ γε ὅλως οὐκ ὄντα. (3) Οὗτος
μὲν οὖν ὁ λόγος εἰκοζε ζητεῖν διορίσαι τί διαφέρει μίξις
γενέσεως καὶ φθορᾶς, καὶ τί τὸ μικτόν τοῦ γεννητοῦ
45 καὶ φαρτοῦ· ὄγλον γὰρ ὡς δεῖ διαφέρειν, εἴπερ ἐστίν.
Ὅστε τοῦτων ὄντων φανερῶν τὰ διαπορηθέντα λύουσιν
ἀν. (4) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὴν ὕλην τῷ πυρὶ μεμῖχθαι
φασιν οὐδὲ μίγνυσθαι καιομένην, οὐτ' αὐτὴν αὐτῆς τοῖς
μορίοις οὔτε τῷ πυρὶ, ἀλλὰ τὸ μὲν πῦρ γίνεσθαι, τὴν δὲ
50 φθεῖρεσθαι. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον οὔτε τῷ σώματι τὴν
τροπὴν οὔτε τὸ σχῆμα τῷ κηρῷ μίγνυμένον σχηματί-
ζειν τὸν ὄγκον· οὐδὲ τὸ σῶμα καὶ τὸ λευκὸν οὐδ' ὅλως

Restat ut de mitione contemplerur, juxta eundem doctrinæ modum: nam ex hisce quæ initio proposuimus, hoc erat tertium. Considerandum autem est, quid mistio, quid mistile, quibus entibus et quo pacto competat; et insuper utrum sit mistio, an id falsum sit. Nam fieri non potest ut quid alterum alteri misceatur, sicuti quidam aiunt. (2) Etenim quum ea quæ mista sunt, adhuc sint, nec alterationem subierint, non magis nunc quam prius esse mista, sed similiter sese habere dicunt: porro si alterum sit corruptum, non esse mista, sed alterum esse, alterum non esse; mitionem autem eorum esse quæ similiter sese habent. Eodem autem modo etiam si posteaquam in unum anibo venerint, utrumque eorum quæ miscetur, corruptum sit. Non enim ea esse mista, quæ omnino in ratione rerum non sint. (3) Hæc igitur ratio postulare videtur, ut quo mistio a generatione et corruptione, et quo mistile a generabili et corruptibili differat, definiamus. Perspicuum enim est, mitionem, si quidem sit, ab illis differre oportere. Quo fit ut, hisce cognitis, quæ addubitata fuerunt solvi queant. (4) At vero neque materiam igni mistam esse, neque misceri dum comburitur, aut ipsam suis partibus, aut igni: sed ignem gigni, et materiam corrumpi, dicimus. Eodem autem modo neque corpori alimentum, neque figuram quæ ceræ molem efformat, ceræ misceri dicimus. Nec corpori albedinem,

τὰ πάθη καὶ τὰς ἐξείας ὁδόντες μίγνυσθαι τοῖς πράγμασιν· σωζόμενα γὰρ ὄραται. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ λευκόν γε καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐνδέχεται μίχθῃναι, οὐδ' ἄλλο τῶν μὴ χωριστῶν οὐδέν. (6) Ἀλλὰ τοῦτο λέγουσιν οὐ καλῶς οἱ πάντα ποτὲ ἁπλοῦ καὶ φάσκοντες εἶναι καὶ μεμίχθαι· οὐ γὰρ ἅπαν ἅπαντι μικτόν, ἀλλ' ὑπάρχειν δεῖ χωριστὸν ἑκάτερον τῶν μίχθέντων· τῶν δὲ παθῶν οὐθὲν χωριστόν. Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν δυνάμει τὰ δ' ἐνεργεία τῶν ὄντων, ἐνδέχεται τὰ μίχθέντα εἶναι πῶς καὶ μὴ εἶναι, ἐνεργεία μὲν ἑτέρου ὄντος τοῦ γεγονότος ἐξ αὐτῶν, δυνάμει δ' ἐστὶ ἑκατέρου ἅπερ ἦσαν πρὶν μίχθῃναι, καὶ οὐκ ἀπολωλότα· τοῦτο γὰρ ὁ λόγος διηπόρει πρότερον· φαίνεται δὲ τὰ μίγνύμενα πρότερον τε ἐκ κεχωρισμένων συνιόντα καὶ δυνάμενα χωρίζεσθαι πάλιν. Οὕτε διαμένουσιν οὖν ἐνεργεία ὡσπερ τὸ σῶμα καὶ τὸ λευκόν, οὕτε φθείρονται, οὕτε θάτερον οὐτ' ἄμφω· σώζεται γὰρ ἡ δύναμις αὐτῶν. (8) Διὸ ταῦτα μὲν ἀφείσθω· τὸ δὲ συνεχὲς τοῦτοις ἀπόρημα διαρετέον, πότερον ἢ μίξις πρὸς τὴν αἰσθησιν τί ἐστιν. Ὅταν γὰρ οὕτως εἰς μικρὰ διαιρεθῇ τὰ μίγνύμενα, καὶ τεθῇ παρ' ἄλληλα τοῦτον τὸν τρόπον ὥστε μὴ δῆλον ἕκαστον εἶναι τῇ αἰσθήσει, τότε μέμικται ἢ οὐ, ἀλλ' ἐστὶν ὥστε δτιοῦν παρ' δτιοῦν εἶναι μῦριον τῶν μίχθέντων; λέγεται μὲν οὖν ἐκείνως, ὡς κρυθῆς μεμίχθαι πυροῖς, ὅταν ἤτισον παρ' ὄντιν οὖν τεθῇ. Εἰ δ' ἐστὶ πᾶν σῶμα διαιρετόν, εἴπερ καὶ ἐστὶ σῶμα σώματι μικτόν ἁμοιομερές, δτιοῦν ἂν δεοί μέρος γίνεσθαι παρ' ὄντιν. (7) Ἐπεὶ δ' οὐκ ἐστὶν εἰς τὰ λείψιστα διαιρεθῆναι, οὕτε σύνθεσις ταῦτο καὶ μίξις ἀλλ' ἕτερον, δῆλον ὡς οὕτε κατὰ μικρὰ σωζόμενα δεῖ τὰ μίγνύμενα φάναι μεμίχθαι· σύνθεσις γὰρ ἐστὶ καὶ οὐ κρᾶσις οὐδὲ μίξις, οὐδ' ἔξει τὸν αὐτὸν λόγον τῷ ὄντι τὸ μῦριον. Φαμέν δ', εἴπερ δεῖ μεμίχθαι τι, τὸ μίχθῆν ἁμοιομερές εἶναι, καὶ ὡσπερ τοῦ ὕδατος τὸ μέρος ὕδωρ, οὕτω καὶ τοῦ κρᾶθέντος. Ἄν δ' ἢ κατὰ μικρὰ σύνθεσις ἢ μίξις, οὐθὲν συμβήσεται τούτων, ἀλλὰ μόνον μεμιγμένα πρὸς τὴν αἰσθησιν· καὶ τὸ αὐτὸ τῷ μὲν μεμιγμένον, ἐὰν μὴ βλέπη ὅξυ, τῷ Λυγαεῖ δ' οὐθὲν μεμιγμένον, οὕτε τῇ διαιρέσει, ὥστε δτιοῦν παρ' δτιοῦν μέρος· ἀδύνατον γὰρ οὕτω διαιρεθῆναι. (8) Ἡ οὖν οὐκ ἐστὶ μίξις, ἢ λεκτέον τοῦτο πῶς ἐνδέχεται γίνεσθαι πάλιν. Ἐστὶ δὴ, ὡς ἔφαμεν, τῶν ὄντων τὰ μὲν ποιητικά, τὰ δ' ὑπὸ τούτων παθητικά. Τὰ μὲν οὖν ἀντιστρέφει, ὅσων ἢ αὐτῇ ὕλη ἐστὶ, καὶ ποιητικὰ ἀλλήλων καὶ παθητικὰ ὑπ' ἀλλήλων· τὰ δὲ ποιεῖ ἀπαθῆ ὄντα, ὅσων μὴ ἢ αὐτῇ ὕλη. Τούτων μὲν οὐκ ἐστὶ μίξις· διὸ οὐδ' ἢ ἱατρικῇ ποιεῖ ὄξυα οὐδ' ἢ ὑγίεια μίγνυσθαι τοῖς σώμασιν. (9) Τῶν δὲ ποιητικῶν καὶ παθητικῶν ὅσα εὐδιαίρετα, πολλὰ μὲν ὀλίγοις καὶ μεγάλα μικροῖς συντιθέμενα οὐ ποιεῖ μίξιν, ἀλλ' αὐξῆσιν τοῦ κρατοῦντος· μεταβάλλει γὰρ θάτερον εἰς τὸ κρατοῦν, ὡς σταλαγμὸς οἴνου μυριοῖς χοεῦσιν ὕδατος οὐ μίγνυται· λυεταὶ γὰρ τὸ εἶδος καὶ μεταβάλλει εἰς τὸ πᾶν ὕδωρ. Ὅταν δὲ ταῖς δυνάμεσιν ἰσάζῃ πῶς, τότε μεταβάλλει μὲν ἑκάτερον εἰς τὸ κρατοῦν ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως, οὐ γίνε-

nec omnino affectus habitusque rebus ipsis misceri possibile est, quippe quum ipsi salvi cernantur. At vero nec albedinem et scientiam, nec aliud quicquam inseparabile misceri contingit. (5) Quin imo hoc non recte dicunt, qui omnia aliquando et simul esse et misceri iniquiunt. Non enim omnibus omnia misceri queunt, sed eorum quæ miscentur, utrumque separabile quid esse oportet: affectuum autem nullus separabilis existit. Quum autem eorum quæ sunt, alia actu sint, alia potentia: quæ mista sunt, esse quodammodo et non esse contingit, actu quidem aliud existente eo quod ex eis factum est, potentia vero quippiam utriusque eorum quæ erant antequam miscerentur, et non perita. Id quod ratio prius addubitabat. Nam quæ miscentur, et prius ex separatis coisse, et posse rursum separari videmus. Igitur neque permanent actu, uti corpus et albedo: neque corrumuntur, aut ambo, aut alterum. Nam eorum virtus atque potentia salva manet. (6) Idcirco hæc omittantur. Dubitationem autem hisce continuam edisseramus oportet: utrum mistio quippiam ad sensum sit; verbi gratia: quum ea quæ miscentur, ita in parva divisa fuerint, et hoc pacto juxta sese posita, ut nullum sensu dignoscatur, tuncne mista sunt an non? sed fit ut eorum quæ mista sunt particula quælibet juxta quamlibet sit? Illo certe modo mista esse dicuntur, ut hordeacea grana frumentaceis, quum quodlibet juxta quodlibet positum est. At si omne corpus sit divisibile, si corpus corpori mistum similarè sit, partem quamlibet secus quamlibet esse oportebit. (7) Atque quum fieri nequeat ut in partes minimas divisio fiat, et compositio non idem sit quod mistio, sed aliud: non oportere dicere, quæ miscentur, esse mista secundum partes exiguas quæ suam adhuc retineant naturam, perspicuum est: compositio enim esset, non temperatura aut mistio; nec pars eandem cum toto haberet rationem. Dicimus autem, si quid misceri debeat, quod mistum est, similium esse partium: et quemadmodum aquæ pars, aqua est; ita et temperati temperaturum. Quodsi mistio sit compositio secundum partes exiguas, nihil horum accidet, sed solum esse mista ad sensum; atque idem huic quidem, si acute non videat, esse mistum, Lyceo vero non esse mistum videbitur. Neque divisione, adeo ut quævis particula juxta quamvis posita sit, mistio sit. Nam fieri non potest ut corpora sic dividantur. (8) Aut igitur non est mistio, aut hoc rursus est dicendum, quo pacto, inquam, fieri possit. Sunt itaque (uti diximus) eorum quæ sunt, quædam activa, quædam quæ ab hisce pati solent. Quædam igitur convertuntur, suntque inter se mutuo activa et passiva: quorum videlicet eadem est materies. Quædam vero agunt et non patiuntur, nimirum quibus materies eadem non est. Horum igitur non est mistio. Quare nec medendi scientia sanitatem, nec sanitas eandem, mista corporibus efficiunt. (9) Eorum vero activorum et passivorum quæ facile divisibilia sunt, multa quidem paucis, et magna parvis composita mistionem non faciunt, sed accretionem ejusque quod evincit. Nam alterum in id quod evincit, verti solet: ut gutta vini, decies millenis aquæ mensuris non miscetur. Etenim forma vini perit, atque vinum in totam aquam vertitur. Quum vero potentias habent quodammodo æquales, tum utrumque e sua quidem mutatur natura in id quod vincit ac superat, non tamen

ται δὲ θάτερον, ἀλλὰ μεταξύ καὶ κοινόν. (10) Φανερόν οὖν ὅτι ταῦτ' ἐστὶ μικτὰ ὅσα ἐναντιώσιν ἔχει τῶν ποιούντων· ταῦτα γὰρ δὴ ὑπ' ἀλλήλων ἐστὶ παθητικά. Καὶ μικρὰ δὲ μικροῖς παρατιθέμενα μίγνυται μάλλον·
 5 βῆζον γὰρ καὶ θάττον ἀλλήλα μεθίστησιν. Τὸ δὲ πολὺ καὶ ὑπὸ πολλοῦ χρονίως τοῦτο δρᾷ. (11) Διὸ τὰ εὐόριστα τῶν διαιρετῶν καὶ παθητικῶν μικτὰ (διαίρεται γὰρ εἰς μικρὰ ταῦτα βραδίως· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ εὐόριστον εἶναι), οἷον τὰ ὑγρά μικτὰ μάλιστα τῶν σωμάτων·
 10 εὐόριστον γὰρ μάλιστα τὸ ὑγρὸν τῶν διαιρετῶν, ἐὰν μὴ γλίσχρον ἦ· ταῦτα γὰρ δὴ πλείω καὶ μεῖζον μόνον ποιεῖ τὸν ὄγκον. Ὅταν δ' ἦ θάτερον μόνον παθητικὸν ἢ σφόδρα, τὸ δὲ πάμπαν ἠρέμα, ἢ οὐθὲν πλείον τὸ μικθὲν ἐξ ἀμφοῖν ἢ μικρόν, ὅπερ συμβαίνει περὶ τὸν καττίτερον
 15 καὶ τὸν χαλκόν. Ἔνια γὰρ ψελλίζεται πρὸς ἀλλήλα τῶν ὄντων καὶ ἐπαμφοτερίζει· φαίνεται γὰρ πως καὶ μικτὰ ἠρέμα, καὶ ὡς θάτερον μὲν δεκτικὸν θάτερον δ' εἶδος. Ὅπερ ἐπὶ τούτων συμβαίνει· ὁ γὰρ καττίτερος ὡς πάθος τι ὧν ἄνευ ὕλης τοῦ χαλκοῦ σχεδὸν ἀφανίζεται, καὶ μικθεὶς ἀπεισι γρωματίσας μόνον. Ταῦτο δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐφ' ἑτέρων. (12) Φανερόν τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ὅτι ἐστὶ μίξις καὶ τί ἐστὶ καὶ διὰ τί, καὶ ποῖα μικτὰ τῶν ὄντων, ἐπεὶ περ ἐστὶν ἔνια τοιαῦτα οἷα παθητικά τε ὑπ' ἀλλήλων καὶ εὐόριστα καὶ
 20 εὐδιαίρετα· ταῦτα γὰρ οὐτ' ἐφθάρθαι ἀνάγκη μεμιγμένα οὐτ' ἔτι ταῦτὰ ἀπλωθεῖν εἶναι, οὔτε σύνθεσιν εἶναι τῆν μίξιν αὐτῶν, οὔτε πρὸς τὴν αἴσθησιν· ἀλλ' ἐστὶ μικτὸν μὲν ὃ ἂν εὐόριστον ὂν παθητικὸν ἢ καὶ ποιητικὸν καὶ τοιοῦτω μικτὸν (πρὸς ὁμώνυμον γὰρ τὸ μικτόν), ἢ δὲ
 30 μίξις τῶν μικτῶν ἀλλοιωθέντων ἔνωσις.

fit alterum, sed inter utrumque medium atque commune. (10) Patet igitur ea esse mistilia, quæcumque ex agentibus contrarietatem habent. Hæc enim inter se passiva sunt. Parva autem dum parvis admoventur, propensius misceri solent; quippe quum ea facilius celeriusque in sese transmeant. At multum tardius hoc idem efficit, patiturque a multo. (11) Idcirco ex his quæ dividi possunt patique solent, quæ facile terminos suscipiunt, ea mistilia sunt : quippe quæ facile in parva dirimantur. Hæc enim est ejus quod facile terminatur, ratio. Verbi gratia : quæ liquida sunt, inter corpora maxime mistilia sunt, quum liquidum maxime omnium divisibilium facile terminari possit, modo non sit viscosum atque tenax : hæc enim molem reddunt amplio-rem atque majorem. Quum autem alterum dumtaxat passivum fuerit, aut alterum vehementer et alterum admodum remisse, vel nihilo vel certe paulo majus evadat quod ex utriusque mistura consurgit : quod in stanno et are accidit. Nonnulla enim entia inter se minus discreta sunt ambiguntque; videntur enim quodammodo et remisse misceri : et quasi alterum susceptivum, alterum forma esse : quod quidem in hisce accidit. Nam stannum quasi affectio quædam sine materia æris, pæne evanescit, mistura toti colore solum indito. Quod idem in aliis quoque usuvenit. (12) Patet igitur ex his quæ diximus, esse misionem, et quid ea sit, et quam ob causam, et quænam entia mistilia sint : quandoquidem nonnulla sunt ejusmodi, quæ et pati inter se, et facile terminari dividique possunt. Hæc enim quum mista sunt, non esse corrupta, nec ultra eadem simpliciter esse, nec eorum misionem esse compositionem, nec ad sensum, necesse est. Sed mistile quidem est, quando quum facile definiri queat, passivum est et activum, et ei quod est ejusmodi, mistile. Nam mistile, ad cognomine dici solet. Mistio vero est mistilium alteratorum unio.

LIBER II.

CAP. I.

Περὶ μὲν οὖν μίξεως καὶ ἀφῆς καὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν εἴρηται πῶς ὑπάρχει τοῖς μεταβάλλουσι κατὰ φύσιν, ἔτι δὲ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τῆς ἀπλῆς, τίνος καὶ πῶς ἐστὶ καὶ διὰ τίν' αἰτίαν. Ὅμοιος δὲ καὶ περὶ
 35 ἀλλοιώσεως εἴρηται, τί τὸ ἀλλοιοῦσθαι καὶ τίν' ἔχει διαφορὰν αὐτῶν. Λοιπὸν δὲ θεωρήσῃ περὶ τὰ καλούμενα στοιχεῖα τῶν σωμάτων. (2) Γένεσις μὲν γὰρ καὶ φθορὰ πάσαις ταῖς φύσει συνεστῶσαις οὐσίαις οὐκ ἄνευ τῶν αἰσθητῶν σωμάτων· τούτων δὲ τὴν ὑποκειμένην
 40 ὕλην οἱ μὲν φασιν εἶναι μίαν, οἷον ἀέρα τιθέντες ἢ πῦρ ἢ τι μεταξύ τούτων, σῶμά τε ὂν καὶ χωριστόν, οἱ δὲ πλείω τὸν ἀριθμὸν ἑνός, οἱ μὲν πῦρ καὶ γῆν, οἱ δὲ ταῦτά τε καὶ ἀέρα τρίτον, οἱ δὲ καὶ ὕδωρ τούτων τέταρτον, ὡς περ' Ἐμπεδοκλῆς· ἐξ ὧν συγκρινομένων καὶ διακρι-
 45 νομένων ἢ ἀλλοιουμένων συμβαίνει τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν τοῖς πράγμασιν. (3) Ὅτι μὲν οὖν τὰ πρῶτα ἀρχὰς καὶ στοιχεῖα καλῶς ἔχει λέγειν, ἔστω συνομολογούμενον, ἐξ ὧν μεταβαλλόντων ἢ κατὰ σύγκρισιν καὶ διάκρισιν ἢ κατ' ἀλλήν μεταβολὴν συμβαίνει γένεσιν

De misione igitur et tactu, et actione et passione, quo pacto hisce competant quæ natura mutationem subeunt; et insuper de ortu et occasu simplici absolutoque, qualiter fiat, cujus sit, et quam ob causam : tum etiam de alteratione, quid sit alterari et quam quodque eorum habeat differentiam, dictum est. Restat ut circa ea quæ elementa corporum appellantur, contemplerur. (2) Nam generatio et corruptio substantiis omnibus quæ natura constant, haud sine sensibilibus corporibus competunt. Quorum subjectam materiam quidam unam esse aiunt, eam aerem, aut ignem, aut quippiam inter hæc medium, quod et corpus sit et separabile, ponentes : quidam numero plures una : alii enim ignem et terram; alii et hæc, et tertium aerem; alii et aquam inter hæc quartam, uti Empedocles : ex quibus concretionem secretionemve aut alterationem subeuntibus, ortum atque occasum rebus ipsis contingere dicunt. (3) Quod igitur prima ipsa principia elementaque probe dicantur, sit in confesso : ex quibus, si aut congregatione segregationemve, aut alia mutatione transmutentur, generatio-

εἶναι καὶ φθοράν. Ἄλλ' οἱ μὲν ποιοῦντες μίαν ὕλην παρὰ τὰ εἰρημένα, ταύτην δὲ σωματικὴν καὶ χωριστὴν, ἀμαρτάνουσιν· ἀδύνατον γὰρ ἄνευ ἐναντιώσεως εἶναι τὸ σῶμα τοῦτο αἰσθητὸν ὄν· ἢ γὰρ κοῦφον ἢ βαρὺ ἢ ψυχρὸν ἢ θερμὸν ἀνάγκη εἶναι τὸ ἀπειρον τοῦτο, δ' ἐξ ἡμετέρων τινες εἶναι τὴν ἀρχήν. Ὡς δ' ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραπται, οὐδένα ἔχει διορισμὸν· οὐ γὰρ εἴρηκε σαφῶς τὸ πανδέχες, εἰ χωρίζεται τῶν στοιχείων. Οὐδὲ γρηται οὐδὲν, φήσας εἶναι ὑποκειμένον τι τοῖς καλουμένοις στοιχείοις πρότερον, ὅσον χρυτὸν τοῖς ἔργοις τοῖς χρυσοῖς. (4) Καίτοι καὶ τοῦτο οὐ καλῶς λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον λεγόμενον, ἀλλ' ὧν μὲν ἀλλοίωσις, ἔστιν οὕτως, ὧν δὲ γένεσις καὶ φθορά, ἀδύνατον ἐκεῖνο προσ-αγορεύεσθαι ἐξ οὗ γέγονεν. Καίτοι γέ φησι μακρῶ ἀληθέστατον εἶναι χρυτὸν λέγειν ἕκαστον εἶναι. Ἄλλὰ τῶν στοιχείων ὄντων στερεῶν μέχρι ἐπιπέδων ποιεῖται τὴν ἀνάλυσιν· ἀδύνατον δὲ τὴν τιθήνην καὶ τὴν ὕλην τὴν πρώτην τὰ ἐπίπεδα εἶναι. (5) Ἡμεῖς δὲ φαμέν μὲν εἶναι τινα ὕλην τῶν σωμάτων τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ ταύτην οὐ χωριστὴν ἀλλ' αἰ μετ' ἐναντιώσεως, ἐξ ἧς γίνεται τὰ καλούμενα στοιχεία. Διωρίσται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν ἑτέροις ἀκριβέστερον. (6) Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἔστιν ἕκ τῆς ὕλης τὰ σώματα τὰ πρῶτα, διοριστέον καὶ περὶ τούτων, ἀρχὴν μὲν καὶ πρώτην οἰομένους εἶναι τὴν ὕλην τὴν ἀχώριστον μὲν, ὑποκειμένην δὲ τοῖς ἐναντίοις· οὔτε γὰρ τὸ θερμὸν ὕλη τῷ ψυχρῷ οὔτε τοῦτο τῷ θερμῷ, ἀλλὰ τὸ ὑποκείμενον ἀμφοῖν. (7) Ὡστε πρῶτον μὲν τὸ δυνάμει σῶμα αἰσθητὸν ἀρχή, δεύτερον δ' αἱ ἐναντιώσεις, λέγω δ' οἷον θερμότης καὶ ψυχρότης, τρίτον δ' ἡδὴ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ τὰ τοιαῦτα· ταῦτα μὲν γὰρ μεταβάλλει εἰς ἀλλήλα, καὶ οὐχ ὡς Ἐμπεδοκλῆς καὶ ἕτεροι λέγουσιν (οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν ἀλλοίωσις), αἱ δ' ἐναντιώσεις οὐ μεταβάλλουσιν. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον καὶ ὡς σώματος ποίας καὶ πόσας λεκτέον ἀρχάς· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ὑποθίμενοι χρωῶνται, καὶ οὐδὲν λέγουσι διὰ τί αὐταὶ ἡ τοσαῦτα.

CAP. II.

Ἐπεὶ οὖν ζητοῦμεν αἰσθητοῦ σώματος ἀρχάς, τοῦτο δ' ἔστιν ἄπτου, ἄπτὸν δ' οὐ ἢ αἰσθησις ἀφή, φανερόν ὅτι οὐ πᾶσαι αἱ ἐναντιώσεις σώματος εἶδη καὶ ἀρχάς ποιοῦσιν, ἀλλὰ μόνον αἱ κατὰ τὴν ἀφήν· κατ' ἐναντιώσιν τε γὰρ διαφέρουσι, καὶ κατὰ ἀπτήν ἐναντιώσιν. Διὸ οὔτε λευκότης καὶ μελανία οὔτε γλυκύτης καὶ πικρότης, ὁμοίως δ' οὐδὲ τῶν ἄλλων τῶν αἰσθητῶν ἐναντιώσεων οὐδὲν ποιεῖ στοιχείον. Καίτοι πρότερον ὅψις ἀφῆς, ὥστε καὶ τὸ ὑποκείμενον πρότερον. (2) Ἄλλ' οὐκ ἔστι σώματος ἄπτου πάθος ἢ ἄπτόν, ἀλλὰ καθ' ἕτερον, καὶ εἰ ἔτυχε τῆ φύσει πρότερον. Αὐτῶν δὲ πρῶτων τῶν ἄπτων διαίρετέον ποῖα πρῶτα διαφοραὶ καὶ ἐναντιώσεις. (3) Εἰσὶ δ' ἐναντιώσεις κατὰ τὴν ἀφήν αἶθε, θερμὸν ψυχρὸν, ξηρὸν ὑγρὸν, βαρὺ κοῦφον, σκληρὸν μαλακόν, γλίσχρον κραῦρον, τραχὺ λείον, παχὺ λεπτόν. Τοῦτων δὲ βαρὺ μὲν καὶ κοῦφον οὐ ποιητικὰ οὐδὲ πα-

nem fieri contingat atque corruptionem. Sed qui unam ultra ea quæ sunt dicta, materiam faciunt, eamque corpoream atque separabilem, errant. Nam fieri non potest ut corpus hoc, quum sensibile sit, sine contrarietate existat. Etenim infinitum hoc, quod nonnulli principium esse dicunt, aut leve aut grave, aut calidum aut frigidum sit, necesse est. Quod autem in Timæo est scriptum, nihil habet certi definitivæ. Nam nec ille plane dixit, an id quod omnia suscipit, ab ipsis separetur elementis: nec ullo uti solet, quum tamen prius dixerit, illud vocatis elementis, ut aurum aureis operibus, esse subjectum. (4) Quanquam nec id recte dicitur, si hoc dicatur modo. Sed quorum est alteratio, ea ita sese habent: quorum vero generatio atque corruptio, ea ex nomine eorum ex quibus fiunt, appellari impossibile est. Atqui longe verissimum esse inquit dicere quodque aurum esse. Verum quum solida ipsa elementa sint, ad plana usque resolutionem facit: at primam materiam esse plana ipsa, de numero eorum est quæ fieri nequeunt. (5) Nos autem sensibilibus corporum quandam esse materiam dicimus, sed eam separari non posse, sed semper esse cum contrarietate, ex qua elementa vocata fiunt. De quibus alibi exactius est definitum atque pertractatum. (6) Verum enimvero quum ad hunc modum ex materia corpora prima constant, de hisce quoque determinemus oportet, supponentes materiam inseparabilem quidem, sed contrariis subjectam, principium atque primum esse. Non enim calor frigori, nec frigus calori, sed quod subjicitur utrique materia existit. (7) Quare primo, quod potentia sensibile corpus existit, principium est; deinde contrarietates ipsæ, ceu calor et frigus: postremo ignis et aqua, et quæ sunt ejusmodi. Hæc enim in sese transmutari solent. Nec res perinde habet, ut Empedocles et ceteri asserunt: non enim esset alteratio. At contrarietates ipsæ transmutari in se non solent. Verum nihilominus et ut corporis sunt, qualia et quot principia sint, dicamus oportet. Nam ceteri suppositis utuntur, nec cur talia sint, aut tot numero, dicunt.

ὁητικά· οὐ γὰρ τῶ ποιεῖν τι ἕτερον ἢ πάσχειν ὑπ' ἐτέ-
 ρου λέγονται. Δεῖ δὲ ποιητικά εἶναι ἀλλήλων καὶ
 παθητικά τὰ στοιχεῖα· μίγνυται γὰρ καὶ μεταβάλλει
 εἰς ἄλλα. (4) Θερμὸν δὲ καὶ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν καὶ
 5 ξηρὸν τὰ μὲν τῶ ποιητικά εἶναι, τὰ δὲ τῶ παθητικά
 λέγεται· θερμὸν γὰρ ἐστὶ τὸ συγχρῖνον τὰ ὁμογενῆ (τὸ
 γὰρ διακρίνειν, ὅπερ φασὶ ποιεῖν τὸ πῦρ, συγχρῖνειν
 ἐστὶ τὰ ὁμόφυλα· συμβαίνει γὰρ ἑξαιρεῖν τὰ ἀλλότρια),
 ψυχρὸν δὲ τὸ συνάγον καὶ συγχρῖνον ὁμοίως τὰ τε συγ-
 10 γενῆ καὶ τὰ μὴ ὁμόφυλα· ὑγρὸν δὲ τὸ ἀόριστον οἰκείῳ
 ὄρω εὐόριστον ὄν, ξηρὸν δὲ τὸ εὐόριστον μὲν οἰκείῳ ὄρω,
 δυσόριστον δέ. Τὸ δὲ λεπτὸν καὶ παχὺ καὶ γλίσχρον
 καὶ κραῦρον καὶ σκληρὸν καὶ μαλακὸν καὶ αἰ ἀλλὰ
 διαφοραὶ ἐκ τούτων· (5) ἐπεὶ γὰρ τὸ ἀναπληστικὸν ἐστὶ
 15 τοῦ ὑγροῦ διὰ τὸ μὴ ὠρίσθαι μὲν εὐόριστον δ' εἶναι καὶ
 ἀκολουθεῖν τῶ ἀπτομένῳ, τὸ δὲ λεπτὸν ἀναπληστικὸν
 (λεπτομερές γάρ, καὶ τὸ μικρομερές ἀναπληστικὸν· ὅλον
 γὰρ ὄλου ἀπτεται· τὸ δὲ λεπτὸν μάλιστα τοιοῦτον),
 φανερὸν ὅτι τὸ μὲν λεπτὸν ἐστὶ τοῦ ὑγροῦ, τὸ δὲ παχὺ
 20 τοῦ ξηροῦ. Πάλιν δὲ τὸ μὲν γλίσχρον τοῦ ὑγροῦ (τὸ
 γὰρ γλίσχρον ὑγρὸν πεπονηθὸς τί ἐστίν, ὅλον τὸ ἐλαιον),
 τὸ δὲ κραῦρον τοῦ ξηροῦ· κραῦρον γὰρ τὸ τελείως ξηρὸν,
 ὥστε καὶ πεπηγένηαι δι' ἑλλειψιν ὑγρότητας. Ἔτι τὸ μὲν
 25 μαλακὸν τοῦ ὑγροῦ (μαλακὸν γὰρ τὸ ὑπεῖκον εἰς ἑαυτὸ
 καὶ μὴ μεθιστάμενον, ὅπερ ποιεῖ τὸ ὑγρὸν· διὸ καὶ οὐκ
 ἐστὶ τὸ ὑγρὸν μαλακὸν, ἀλλὰ τὸ μαλακὸν τοῦ ὑγροῦ),
 τὸ δὲ σκληρὸν τοῦ ξηροῦ· σκληρὸν γὰρ ἐστὶ τὸ πεπηγός,
 τὸ δὲ πεπηγός ξηρὸν. (6) Λέγεται δὲ ξηρὸν καὶ ὑγρὸν
 30 πλεοναχῶς. Ἀντίκειται γὰρ τῶ ξηρῷ καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ
 τὸ διερόν, καὶ πάλιν τῶ ὑγρῷ καὶ τὸ ξηρὸν καὶ τὸ πε-
 35 πηγός· ἅπαντα δὲ ταῦτ' ἐστὶ τοῦ ξηροῦ καὶ τοῦ ὑγροῦ
 τῶν πρώτων λεχθέντων. Ἐπεὶ γὰρ ἀντίκειται τῶ διερῷ
 τὸ ξηρὸν, καὶ διερὸν μὲν ἐστὶ τὸ ἔχον ἀλλοτριάν ὑγρό-
 τητα ἐπιπολῆς, βεβρεγμένον δὲ τὸ εἰς βάθος, ξηρὸν δὲ
 40 τὸ ἑσπερημένον ταύτης, φανερὸν ὅτι τὸ μὲν διερὸν ἐστὶ
 τοῦ ὑγροῦ, τὸ δ' ἀντικείμενον ξηρὸν τοῦ πρώτου ξηροῦ.
 (7) Πάλιν δὲ τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ πεπηγός ὡσαύτως· ὑγρὸν
 μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἔχον οἰκείαν ὑγρότητα, βεβρεγμένον δὲ
 45 τὸ ἔχον ἀλλοτριάν ὑγρότητα ἐν τῷ βάθει, πεπηγός δὲ
 τὸ ἑσπερημένον ταύτης. Ὡστε καὶ τούτων ἐστὶ τὸ
 50 μὲν ξηροῦ τὸ δὲ ὑγροῦ. (8) Δῆλον τοίνυν ὅτι πᾶσαι αἰ
 ἀλλὰ διαφοραὶ ἀνάγονται εἰς τὰς πρώτας τέτταρας,
 αὗται δὲ οὐκέτι εἰς ἐλάττους· οὔτε γὰρ τὸ θερμὸν ὅπερ
 ὑγρὸν ἢ ὅπερ ξηρὸν, οὔτε τὸ ὑγρὸν ὅπερ θερμὸν ἢ ὅπερ
 55 ψυχρὸν, οὔτε τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ ξηρὸν οὐδ' ὑπ' ἀλλήλ'
 οὐδ' ὑπὸ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ὑγρὸν εἰσιν· ὥστ' ἀνάγκη
 τέτταρας εἶναι ταύτας.

piam agat patiaturve ab altero, dicuntur. At elementa ipsa
 inter se mutuo activa sint et passiva, oportet: nam miscentur,
 et in sese vicissim mutantur. (4) Calidum autem frigidumque,
 et humidum ac siccum, illa quidem quod activa sint, hæc
 vero quod passiva, dicuntur. Calidum enim est, quod ea con-
 gregat quæ ejusdem sunt generis. Nam segregare (id quod
 ignem facere aiunt) est, cognata et quæ ejusdem sunt ge-
 neris, congregare: accidit enim ut aliena eximat. Frigidum
 vero, quod ex æquo cogit ac congregat, tam quæ ejusdem
 sunt generis, quam quæ diversi. Humidum autem, quod
 quum facile terminos suscipiat, proprio non definitur. Sic-
 cum vero, quod proprio termino belle definitur, alieno ægre.
 Tenue autem et crassum, viscosum et aridum, durum et
 molle, et ceteræ differentie, ex hisce sunt. (5) Nam quum
 quod repletivum existit, ad humidum ex eo pertineat, quod
 non sit definitum, sed prompte terminari possit, et sequatur
 id quod ipsum tangit, tenue autem sit repletivum, (nam
 parvarum est partium: et quod est ejusmodi, repletivum
 est; totum enim totum tangit: tenue autem, maxime est
 tale,) tenue sub humido, et crassum sub sicco fore constat.
 Rursum viscosum ab humido comprehendetur; nam vis-
 cosum, humidum cum quadam affectione existit, velut
 oleum: aridum autem, a sicco. Aridum enim est, quod per-
 fecte siccum est, adeo ut ob humiditatis defectum etiam
 concreverit. Insuper molle, humidum comitari solet: et
 durum, siccum. Molle enim est, quod in sese refugit cedit-
 que, et se non convertit, id quod humidum facere assolet.
 Quamobrem et humidum molle non est; sed molle sub hu-
 mido, ut durum sub sicco collocatur. Dufum siquidem est,
 quod concretum seu congelatum est. Quod autem est concre-
 tum, siccum est. (6) Porro siccum et humidum, multis dicun-
 tur modis: nam et humidum et madens, sicco adversantur;
 et rursus siccum et concretum, humido. Hæc autem
 omnia ad humidum et siccum, quæ prima dicta sunt, per-
 tinent. Nam quum madenti siccum adversetur; et madens
 sit quod superficie tenuis extrarim admisit humiditatem;
 et humectum, quod introrsum, siccum autem id quod hac
 vacat: madens sub humido, et ei oppositum siccum, sub
 primo sicco fore constat. (7) Rursum humidum et concre-
 tum, eodem modo. Humidum enim est, quod propriam habet
 humiditatem; humectum autem, quod alienam habet
 humiditatem in penitior parte: concretum vero, quod
 hac privatum est. Et proinde ex hisce alterum humidi,
 alterum sicci erit. (8) Constat igitur, ceteras omnes diffe-
 rentias ad quattuor primas, et has, non amplius in pauciores
 reduci: neque enim calidum id est quod humidum, aut
 quod siccum est; neque humidum, quod calidum, aut quod
 frigidum est; neque frigidum et siccum sub alterna sunt
 neque sub calido et humido struuntur. Quare quattuor esse
 has necesse est.

CAP. III.

Ἐπει δὲ τέτταρα τὰ στοιχεῖα, τῶν δὲ τεττάρων ἐξ αἰ συζεύξεις, τὰ δ' ἐναντία οὐ πέφυκε συνδυάζεσθαι (θερμὸν γὰρ καὶ ψυχρὸν εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ πάλιν ξηρὸν καὶ ὑγρὸν ἀδύνατον), φανερὸν ὅτι τέτταρες ἔσονται αἱ τῶν στοιχείων συζεύξεις, θερμοῦ καὶ ξηροῦ, καὶ θερμοῦ καὶ ὑγροῦ, καὶ πάλιν ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ, καὶ ψυχροῦ καὶ ξηροῦ. (2) Καὶ ἠκολούθηκε κατὰ λόγον τοῖς ἀπλοῖς φαινομένοις σώμασι, πυρὶ καὶ ἀέρι καὶ ὕδατι καὶ γῆ· τὸ μὲν γὰρ πῦρ θερμὸν καὶ ξηρὸν, ὁ δ' ἀήρ θερμὸν καὶ ὑγρὸν (οἷον ἀτίσι γὰρ ὁ ἀήρ), τὸ δ' ὕδωρ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν, ἡ δὲ γῆ ψυχρὸν καὶ ξηρὸν, ὥστ' εὐλόγως διανεμέσθαι τὰς διαφορὰς τοῖς πρώτοις σώμασι, καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν εἶναι κατὰ λόγον. (3) Ἄπαντες γὰρ οἱ τὰ ἀπλᾶ σώματα στοιχεῖα ποιοῦντες οἱ μὲν ἓν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ τρία, οἱ δὲ τέτταρα ποιοῦσιν. (4) Ὅσοι μὲν οὖν ἓν μόνον λέγουσιν, εἴτα πυκνώνει καὶ μανώσκει τᾶλλα γενῶσι, τούτοις συμβαίνει δύο ποιεῖν τὰς ἀρχάς, τὸ τε μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν ἢ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν· ταῦτα γὰρ τὰ δημιουργοῦντα, τὸ δ' ἓν ὑπόκειται καθάπερ ὕλη. (5) Οἱ δ' εὐθὺς δύο ποιοῦντες, ὥσπερ Παρμενίδης πῦρ καὶ γῆν, τὰ μεταξὺ μίγματα ποιοῦσι τούτων, ὅον ἀέρα καὶ ὕδωρ. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ τρία λέγοντες, καθάπερ Πλάτων ἐν ταῖς διαιρέσεσιν· τὸ γὰρ μέσον μίγμα ποιεῖ. Καὶ σχεδὸν ταῦτ' ἀλέγουσιν οἱ τε δύο καὶ οἱ τρία ποιοῦντες· πλὴν οἱ μὲν τέμνουσιν εἰς δύο τὸ μέσον, οἱ δ' ἓν μόνον ποιοῦσιν. (6) Ἐνιοὶ δ' εὐθὺς τέτταρα λέγουσιν, ὅον Ἐμπεδοκλῆς. Συνάγει δὲ καὶ οὗτος εἰς τὰ δύο· τῷ γὰρ πυρὶ τᾶλλα πάντα ἀντιτίθησιν. Οὐκ ἔστι δὲ τὸ πῦρ καὶ ὁ ἀήρ καὶ ἕκαστον τῶν εἰρημέων ἀπλοῦν, ἀλλὰ μικτόν. Τὰ δ' ἀπλᾶ τοιαῦτα μὲν ἔστιν, οὐ μὲντοι ταῦτ', ὅον εἰ τι τῷ πυρὶ ὁμοιον, πυροειδές, οὐ πῦρ, καὶ τὸ τῷ ἀέρι ἀεροειδές· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων. Τὸ δὲ πῦρ ἔστιν υπερβολὴ θερμότητος, ὥσπερ καὶ κρύσταλλος ψυχρότητος· ἡ γὰρ πῆξις καὶ ἡ ζέσις υπερβολαὶ τινές εἰσιν, ἡ μὲν ψυχρότητος, ἡ δὲ θερμότητος. Εἰ οὖν ὁ κρύσταλλός ἐστι πῆξις ὑγροῦ ψυχροῦ, καὶ τὸ πῦρ ἔσται ζέσις ξηροῦ θερμοῦ. Διὸ καὶ οὐδὲν οὐτ' ἐκ κρυστάλλου γίνεταί οὐτ' ἐκ πυρός. (7) Ὦντων δὲ τεττάρων τῶν ἀπλῶν σωμάτων, ἐκάτερον τοῖν δυοῖν ἐκατέρου τῶν τόπων ἐστίν· πῦρ μὲν γὰρ καὶ ἀήρ τοῦ πρὸς τὸν ὄρον φερομένου, γῆ δὲ καὶ ὕδωρ τοῦ πρὸς τὸ μέσον. Καὶ ἄρα μὲν καὶ εἰλικρινέστατα πῦρ καὶ γῆ, μέσα δὲ καὶ μεμιγμένα μᾶλλον ὕδωρ καὶ ἀήρ. Καὶ ἐκάτερα ἐκατέροις ἐναντία· πυρὶ μὲν γὰρ ἐναντίον ὕδωρ, ἀέρι δὲ γῆ· ταῦτα γὰρ ἐκ τῶν ἐναντίων παθημάτων συνέστηκεν. (8) Οὐ μὴν ἀλλ' ἀπλῶς γε τέτταρα ὄντα ἐνὸς ἑκαστὸν ἐστίν, γῆ μὲν ξηροῦ μᾶλλον ἢ ψυχροῦ, ὕδωρ δὲ ψυχροῦ μᾶλλον ἢ ὑγροῦ, ἀήρ δ' ὑγροῦ μᾶλλον ἢ θερμοῦ, πῦρ δὲ θερμοῦ μᾶλλον ἢ ξηροῦ.

Quum autem elementa sint quattuor, et eorum quæ sunt quattuor, sex sint copulæ, contraria autem simul copulari non possint; (calidum enim et frigidum, et rursum siccum et humidum idem esse, est impossibile;) constat quod elementorum copulæ quattuor erunt, nempe calidum et siccum, calidum et humidum, rursum frigidum et humidum, frigidum et siccum. (2) Atque hæc, corpora ea quæ simplicia videntur esse, ignem inquam et aerem, aquam et terram, secundum rationem comitari ac sequi solent. Nam ignis calidus siccusque est; aer vero, frigidus et humidus; (nam aer, velut vapor est:) aqua frigida humidaque; terra, frigida atque sicca. Unde fit ut differentiæ illæ non injuria primis corporibus distribuantur, et juxta rationem eorum numerus constet. (3) Omnes enim et qui simplicia corpora elementa faciunt, alii unum, alii duo, alii tria, alii quattuor esse volunt. (4) Qui igitur tantum unum esse dicunt, deinde densitate et raritate cetera generant, hisce duo principia facere, rarum inquam et densum, aut calidum et frigidum, accidit: hæc enim opificis munus obeunt; unum autem subjeci solet, sicuti materies. (5) Qui vero continuo duo, ut Parmenides ignem et terram, faciunt: quæ inter hæc media sunt, ceu aerem et aquam, horum misturas esse astruunt. Eodem modo et qui esse tria iniquunt, quemadmodum Plato in divisionibus: medium siquidem, misturam congeriemque facit. Atque eadem fere dicunt, qui duo et qui tria faciunt: verum illi medium in duo secant, hi vero unum faciunt medium. (6) Porro nonnulli statim quattuor esse aiunt, ut Empedocles. Cogit autem et hic illa in duo: nam igni cetera omnia contraponit. Ignis autem et aer, et unumquodque eorum quæ dicta sunt, haudquaquam simplex est, sed mistum. Quæ vero sunt simplicia, talia quidem sunt, non tamen eadem, ut quod igni simile est, igneum, non ignis; et quod aeri, aereum, non aer existit. Simili modo de ceteris quoque dicendum est. Ignis etiam, caloris est excessus: perinde ut glacies, frigoris. Nam congelatio et fervor, excessiones quædam sunt: illa quidem frigoris; hic vero caloris. Igitur si glacies, humidus frigidus congelatio sit; et ignis, calidi siccus erit. Quamobrem nec ex glacie igni quicquam, nec ex igni potest. (7) Quum autem simplicia corpora sint quattuor, e duobus utrumque utriusque locorum est. Ignis enim et aer, ejus qui ad superficiem terminumque vergit; terra vero et aqua, ejus qui ad medium. Atque ignis et terra extrema quidem sunt, et sinceriora; aqua vero et aer, media et mista magis. Et utraque etiam utrisque contraria sunt. Nam igni aqua, aeri vero terra adversatur. Hæc enim contrariis affectibus constant. (8) Verum enimvero quum simpliciter quattuor sint, quodque unius est: terra siquidem, sicci potius est quam frigidi; aqua (aer) vero, frigidi magis quam humidus; aer (aqua) vero, humidus magis quam calidi; ignis, calidi magis quam sicci.

CAP. IV.

Ἐπει δὲ διώρισται πρότερον ὅτι τοῖς ἀπλοῖς σώμασιν ἐξ ἀλλήλων ἡ γένεσις, ἅμα δὲ καὶ κατὰ τὴν αἰσθησιν φαίνεται γινόμενα (οὐ γὰρ ἂν ἦν ἀλλοίωσις· κατὰ γὰρ τὰ τῶν ἀπτόων πάθη ἡ ἀλλοίωσις ἐστίν), λεκτέον τίς ὁ τρόπος τῆς εἰς ἀλλήλα μεταβολῆς, καὶ πότερον ἅπαν ἐξ ἅπαντος γίνεσθαι δυνατόν ἢ τὰ μὲν δυνατόν τὰ δ' ἀδύνατον. (2) Ὅτι μὲν οὖν ἅπαντα πέφυκεν εἰς ἀλλήλα μεταβάλλειν, φανερόν· ἡ γὰρ γένεσις εἰς ἐναντία καὶ ἐξ ἐναντίων, τὰ δὲ στοιχεῖα πάντα ἔχει ἐναντίωσιν πρὸς ἀλλήλα διὰ τὸ τὰς διαφορὰς ἐναντίας εἶναι· τοῖς μὲν γὰρ ἀμφοτέραι ἐναντίαι, οἷον πυρὶ καὶ ὕδατι (τὸ μὲν γὰρ ξηρόν καὶ θερμόν, τὸ δ' ὑγρόν καὶ ψυχρόν), τοῖς δ' ἡ ἑτέρα μόνον, οἷον ἀέρι καὶ ὕδατι (τὸ μὲν γὰρ ὑγρόν καὶ θερμόν, τὸ δὲ ὑγρόν καὶ ψυχρόν). (3) Ὡστε καθόλου μὲν φανερόν ὅτι πᾶν ἐκ παντός γίνεσθαι πέφυκεν, ἥδη δὲ καθ' ἕκαστον οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν πῶς ἅπαντα μὲν γὰρ ἐξ ἀπάντων ἔσται, διοίσει δὲ τῷ θάττον καὶ βραδύτερον καὶ τῷ βῆρον καὶ χαλεπώτερον. Ὅσα μὲν γὰρ ἔχει σύμβολα πρὸς ἀλλήλα, ταχεῖα τούτων ἢ μεταβάσις, ὅσα δὲ μὴ ἔχει, βραδεία, διὰ τὸ βῆρον εἶναι τὸ ἐν ἢ τὰ πολλὰ μεταβάλλειν, οἷον ἐκ πυρός μὲν ἔσται ἀήρ θατέρου μεταβάλλοντος (τὸ μὲν γὰρ ἦν θερμόν καὶ ξηρόν, τὸ δὲ θερμόν καὶ ὑγρόν, ὥστε ἂν κρατηθῆ τὸ ξηρόν ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ, ἀήρ ἔσται), πάλιν δὲ ἐξ ἀέρος ὕδωρ, ἐὰν κρατηθῆ τὸ θερμόν ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ (τὸ μὲν γὰρ ἦν θερμόν καὶ ὑγρόν, τὸ δὲ ψυχρόν καὶ ὑγρόν, ὥστε μεταβάλλοντος τοῦ θερμοῦ ὕδωρ ἔσται). (4) Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐξ ὕδατος γῆ καὶ ἐκ γῆς πῦρ· ἔχει γὰρ ἀμφω πρὸς ἀμφω σύμβολα· τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὑγρόν καὶ ψυχρόν, ἡ δὲ γῆ ψυχρόν καὶ ξηρόν, ὥστε κρατηθέντος τοῦ ὑγροῦ γῆ ἔσται. Καὶ πάλιν ἐπεὶ τὸ μὲν πῦρ ξηρόν καὶ θερμόν, ἡ δὲ γῆ ψυχρόν καὶ ξηρόν, ἐὰν φθαρῆ τὸ ψυχρόν, πῦρ ἔσται ἐκ γῆς. Ὡστε φανερόν ὅτι κύκλῳ τε ἔσται ἡ γένεσις τοῖς ἀπλοῖς σώμασι, καὶ βῆστος οὗτος ὁ τρόπος τῆς μεταβολῆς διὰ τὸ σύμβολα ἐνυπάρχειν τοῖς ἐφεξῆς. (5) Ἐκ πυρός δὲ ὕδωρ καὶ ἐξ ἀέρος γῆν καὶ πάλιν ἐξ ὕδατος καὶ γῆς ἀέρα καὶ πῦρ ἐνδέχεται μὲν γενέσθαι, χαλεπώτερον δὲ διὰ τὸ πλείονων εἶναι τὴν μεταβολήν· ἀνάγκη γὰρ, εἰ ἔσται ἐξ ὕδατος πῦρ, φθαρῆναι καὶ τὸ ψυχρόν καὶ τὸ ὑγρόν, καὶ πάλιν εἰ ἐκ γῆς ἀήρ, φθαρῆναι καὶ τὸ ψυχρόν καὶ τὸ ξηρόν. Ὡσαύτως δὲ καὶ εἰ ἐκ πυρός καὶ ἀέρος ὕδωρ καὶ γῆ, ἀνάγκη ἀμφοτέρω μεταβάλλειν. (6) Αὕτη μὲν οὖν χρονιωτέρα ἡ γένεσις· ἐὰν δ' ἑκατέρου φθαρῆ θάτερον, βῆων μὲν, οὐκ εἰς ἀλλήλα δὲ ἡ μεταβάσις, ἀλλ' ἐκ πυρός μὲν καὶ ὕδατος ἔσται γῆ καὶ ἀήρ, ἐξ ἀέρος δὲ καὶ γῆς πῦρ καὶ ὕδωρ. Ὅταν μὲν γὰρ τοῦ ὕδατος φθαρῆ τὸ ψυχρόν τοῦ δὲ πυρός τὸ ξηρόν, ἀήρ ἔσται (λείπεται γὰρ τοῦ μὲν τὸ θερμόν τοῦ δὲ τὸ ὑγρόν), ὅταν δὲ τοῦ μὲν πυρός τὸ θερμόν τοῦ δ' ὕδατος τὸ ὑγρόν, γῆ δὲ τὸ λείπεσθαι τοῦ μὲν τὸ ξηρόν τοῦ δὲ τὸ ψυχρόν. (7) Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐξ ἀέρος καὶ γῆς πῦρ καὶ ὕδωρ·

Quum autem prius sit definitum, simplicia corpora mutuum subire generationem, et ea insuper gigni ad sensum videantur, (nam alioqui non esset alteratio; quippe quum ea in rerum tangibilium affectibus sita sit:) quisnam mutuae generationis sit modus, et utrum quodvis ex quovis gigni possit, an aliqua, et aliqua non, dicendum videtur. (2) Quod igitur universa in se invicem transmutari natura sua possint, palam est. Nam generatio in contrarium, et e contrario fit. Omnia autem elementa inter se contrarietatem ex eo habent, quod differentiae ipsae contrariae sunt. Nam aliis, ceu igni et aquae, ambae sunt contrariae; (ille enim calidus siccusque est, haec vero humida et frigida:) aliis vero, ut aeri et aquae, altera solum: nam ille quidem humidus calidusque est, haec vero frigida et humida. (3) Quare in universum quidem patet, quodvis e quovis gigni natura sua posse. Jam vero quo pacto ex omnibus omnia fiant, singulatim percipere haudquaquam est difficile. Fient enim, sed different; nam celerius et tardius, item facilius difficilisque alia aliis transmutationem subeunt. Quae enim symbolum inter se habent, horum celeris est migratio; quae vero non habent, tarda: quod facilius est unum quam multa mutari. Verbi causa: ex igni fiet aer, altero mutationem subeunte; (nam ille quidem calidus siccusque est; hic vero calidus et humidus: quare si siccitas vincatur ab humiditate, oriatur aer;) rursum ex aere aqua fiet, si calorem frigus evincat: siquidem aer humidus calidusque est, aqua vero frigida et humida: quare mutato calore, fiet aqua. (4) Eodem modo ex aqua quoque fiet terra, et ex terra ignis. Nam utraque ad utraque, symbola habent. Aqua enim, humida frigidaque est; terra vero, frigida et sicca: quare si humiditas vincatur, emergit terra. Et rursum quum ignis calidus sit et siccus, terra vero frigida et sicca, si frigiditas intereat, ignis e terra fiet. Quare patet, circularem generationem simplicibus competere corporibus. Atque hic mutationis modus promptissimus est, propterea quod quae deinceps sunt, symbolum habent. (5) Aqua autem ex igni, et terra ex aere, et rursum ex aqua ignis, et aer ex terra gigni quidem possunt, sed difficilium, quod plurimum mutatio sit. Nam si ex aqua oriatur ignis, frigiditatem et humiditatem corrumpi prius est necesse; et rursum frigiditatem et siccitatem, si ex terra fiat aer. Eodem modo et si ex igni et aere, aqua et terra fiant, utrasque mutari qualitates est necesse. (6) Haec igitur generatio tardior est. Sin vero utriusque altera qualitatum intereat, horum migratio facilius quidem, sed non in sese mutuo, fiet: sed ex igni quidem et aqua, terra et aer; ex aere vero et terra, ignis et aqua ortum subibunt. Quum enim aquae frigiditas fuerit corrupta, et ignis siccitas, fiet aer; nam huius quidem caliditas, illius vero similiter humiditas relinquitur: at quum calor ignis, et aquae humiditas interierint, terra: propterea quod huius frigiditas, et illius siccitas, remanent. (7) Eodem modo ex aere terraque, ignis et aqua.

δταν μὲν γὰρ τοῦ ἀέρος φθαρή τὸ θερμὸν τῆς δὲ γῆς τὸ
 ξηρὸν, ὕδωρ ἔσται (λείπεται γὰρ τοῦ μὲν τὸ ὑγρὸν τῆς
 δὲ τὸ ψυχρὸν), δταν δὲ τοῦ μὲν ἀέρος τὸ ὑγρὸν τῆς δὲ
 γῆς τὸ ψυχρὸν, πῦρ διὰ τὸ λείπεσθαι τοῦ μὲν τὸ θερμὸν
 6 τῆς δὲ τὸ ξηρὸν, ἅπερ ἦν πυρὸς. (8) Ὁμολογουμένη
 δὲ καὶ τῆ αἰσθήσεως ἡ τοῦ πυρὸς γένεσις· μάλιστα μὲν
 γὰρ πῦρ ἢ φλόξ, αὕτη δ' ἔστι καπνὸς καίόμενος, ὁ δὲ
 καπνὸς ἐξ ἀέρος καὶ γῆς. (9) Ἐν δὲ τοῖς ἐφεξῆς οὐκ
 ἐνδέχεται φθαρέντος ἐν ἑκατέρῳ θατέρου τῶν στοιχείων
 10 γενέσθαι μεταβάσιν εἰς οὐδὲν τῶν σωμάτων διὰ τὸ λεί-
 πεσθαι ἐν ἀμφοῖν ἢ ταῦτά ἢ τὰναντία· ἐξ οὐδετέρων
 δὲ ἐγγωρεῖ γίγνεσθαι σῶμα, οἷον εἰ τοῦ μὲν πυρὸς φθα-
 ρεῖν τὸ ξηρὸν, τοῦ δ' ἀέρος τὸ ὑγρὸν· λείπεται γὰρ ἐν
 ἀμφοῖν τὸ θερμὸν· ἐὰν δ' ἐξ ἑκατέρου τὸ θερμὸν, λεί-
 16 πεται τὰναντία, ξηρὸν καὶ ὑγρὸν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν
 τοῖς ἄλλοις· ἐν ἅπασιν γὰρ τοῖς ἐφεξῆς ἐνυπάρχει τὸ μὲν
 ταῦτὸ τὸ δ' ἐναντίον. (10) Ὡσθ' ἅμα δῆλον ὅτι τὰ μὲν
 ἐξ ἑνὸς εἰς ἕν μεταβαίνοντα ἐνὸς φθαρέντος γίνονται, τὰ
 δ' ἐκ δυοῖν εἰς ἕν πλείονων. Ὅτι μὲν οὖν ἅπαντα ἐκ
 20 παντὸς γίνονται, καὶ τίνα τρόπον εἰς ἄλληλα μεταβάσεις
 γίνονται, εἰρηται.

Nam quum aeris calor et terræ siccitas interitum subierint,
 fiet aqua : quandoquidem illius humiditas, hujus frigiditas
 relinquitur. Quum vero aeris quidem humiditas, terræ vero
 frigiditas, ignis : quia illius caliditas remanet, hujus siccitas;
 quæ nimirum igni competunt. (8) Ignem autem gigni
 etiam sensus ipse approbat. Maxime enim flamma, ignis est ;
 hæc autem, est fumus ardens ; fumus vero, ex aere atque
 terra fit. (9) Porro in hisce quæ sunt deinceps, si in utro-
 que qualitas altera corrupta sit, haudquaquam elementorum
 migratio in ullum corpus fieri potest, eo quod in utrisque
 aut eadem aut contraria relinquantur, ex quibus nullum
 profecto corpus oriri potest : ut si siccitas ignis, et aeris hu-
 miditas sit corrupta, calor in utrisque remanet ; si vero ab
 utroque calor abierit, contraria, siccum, inquam, et hu-
 midum relinquantur. Similiter autem et in ceteris. Nam in
 omnibus quæ sunt ejusmodi, qualitatium altera eadem, al-
 tera contraria inest. (10) Unde simul perspicuum evadit,
 quæ ex uno in unum mutantur, uno corrupto ; quæ ex duo-
 bus in unum, corruptis pluribus gigni. Quod igitur ex omni-
 bus omnia gignantur, et quonam pacto in sese vicissim com-
 migrent, dictum est.

CAP. V.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἔτι καὶ ὧδε θεωρήσωμεν περὶ αὐτῶν.
 Εἰ γὰρ ἔστι τῶν φυσικῶν σωμάτων ὕλη, ὥσπερ καὶ
 25 δοκεῖ ἐνίοις, ὕδωρ καὶ ἀήρ καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀνάγκη
 ἦτοι ἐν ἡ δύο εἶναι ταῦτα ἢ πλείω. Ἐν μὲν δὲ πάντα
 οὐκ οἰόντε, οἷον ἀέρα πάντα ἢ ὕδωρ ἢ πῦρ ἢ γῆν, εἴ-
 περ ἢ μεταβολὴ εἰς τὰναντία. Εἰ γὰρ εἴη ἀήρ, εἰ μὲν
 ὑπομένει, ἀλλοίωσις ἔσται ἀλλ' οὐ γένεσις. Ἄμα
 δ' οὐδ' οὕτω δοκεῖ, ὥστε ὕδωρ εἶναι ἅμα καὶ ἀέρα
 30 ἢ ἀλλ' ἑτιῶν. (2) Ἔσται δὲ τις ἐναντιώσις καὶ δια-
 φορὰ ἧς ἕξει τι θατέρον μῦρον τὸ πῦρ, οἷον θερμότης.
 Ἄλλα μὴν οὐκ ἔσται τὸ γε πῦρ ἀήρ θερμὸς· ἀλλοίωσις
 τε γὰρ τὸ τοιοῦτον, καὶ οὐ φαίνεται. Ἄμα δὲ πάλιν εἰ
 ἔσται ἐκ πυρὸς ἀήρ, τοῦ θερμοῦ εἰς τούναντίον μετα-
 35 βάλλοντος ἔσται. Ὑπάρξει ἄρα τῷ ἀέρι τοῦτο, καὶ
 ἔσται ὁ ἀήρ ψυχρὸν τι. Ὡστε ἀδύνατον τὸ πῦρ ἀέρα
 θερμὸν εἶναι· ἅμα γὰρ τὸ αὐτὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν
 ἔσται. Ἄλλο τι ἄρ' ἀμφοτέρα τὸ αὐτὸ ἔσται, καὶ ἄλλη
 τις ὕλη κοινή. (3) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος περὶ ἀπάντων,
 40 ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τούτων ἐξ οὗ τὰ πάντα. Οὐ μὴν
 οὐδ' ἄλλο τί γε παρὰ ταῦτα, οἷον μέσον τι ἀέρος καὶ
 ὕδατος ἢ ἀέρος καὶ πυρὸς, ἀέρος μὲν παχύτερον καὶ
 πυρὸς, τῶν δὲ λεπτότερον· ἔσται γὰρ ἀήρ καὶ πῦρ ἐκεῖνο
 μετ' ἐναντιότητος· ἀλλὰ στέρησις τὸ ἕτερον τῶν ἐναν-
 45 τίων· ὥστ' οὐκ ἐνδέχεται μονοῦσθαι ἐκεῖνο οὐδέποτε,
 ὥσπερ φασι τινες τὸ ἄπειρον καὶ τὸ περιέχον. Ὁμοίως
 ἄρα ἑτιῶν τούτων ἢ οὐδέν. Εἰ οὖν μηδὲν αἰσθητὸν γε
 πρότερον τούτων, ταῦτα ἂν εἴη πάντα. Ἀνάγκη τοίνυν
 ἢ αἰεὶ μένοντα καὶ ἀμετάβλητα εἰς ἄλληλα, ἢ μεταβάλ-
 50 λοντα, καὶ ἢ ἅπαντα, ἢ τὰ μὲν τὰ δ' οὐ, ὥσπερ ἐν τῷ
 Τιμαίῳ Πλάτων ἔγραψεν. (4) Ὅτι μὲν τοίνυν μετα-
 βάλλειν ἀνάγκη εἰς ἄλληλα, δέδεικται πρότερον· εἰτι

Attamen hic quoque adhuc de eis contemplerur. Si
 enim naturalium corporum materies sit, sicuti nonnullis
 quoque placet, aqua et aer et id genus alia : aut unum,
 aut duo, aut plura esse hæc necesse est. Itaque ut unum,
 scilicet aer, vel aqua, vel ignis, vel terra, omnia sit, fieri
 nequit ; si transmutatio in contraria sit. Nam si aer sit,
 si remanet, alteratio erit, et non generatio. Insuper nec
 ita videtur, ut simul aqua, et ignis, aut quodvis aliud sit.
 (2) Esset enim adversantia quædam, differentiaque : cu-
 jus partem alteram, ceu calorem, ignis haberet. At vero nec
 ignis aer calidus erit. Nam quod est ejusmodi, alteratio
 est, et non generatio. Ad hæc, si ex igni aer oriatur, calore
 in contrarium mutato fiet. Hoc ergo inerit aeri, eritque
 aer frigidum quid. Quare fieri non potest ut ignis aer calidus
 sit. Simul enim idem calidum esset, atque frigidum. Erit
 ergo aliud quid præter utrumque idem, et alia quædam
 communis materies. (3) Eadem autem et de omnibus ratio
 est, non esse inquam inter hæc unum ex quo universa sint.
 Sed neque aliud quippiam præter hæc, veluti medium
 quoddam aeris et aquæ, aut aeris et ignis, aere quidem et
 igni crassius, sed ceteris subtilius. Nam illud, aer et ignis,
 cum contrarietate esset. Sed e contrariis alterum, privatio
 est. Quare fieri non potest ut illud unquam per se sit, quem-
 admodum quidam aiunt infinitum, et id quod compre-
 hendit atque continet. Similiter ergo horum quodvis, aut
 certe nullum. Si igitur nullum sensibile hisce prius sit, hæc
 profecto erunt prima. Aut igitur ea semper manere, et in
 sese vicissim transmutari non posse, aut posse, et aut omnia
 aut aliqua, et aliqua non, quemadmodum in Timæo Plato
 prodidit, est necesse. (4) Quod igitur necesse sit ea invi-
 cem in se mutari, demonstratum est prius. Quod vero non

δ' οὐχ ὁμοίως ταχέως ἄλλο ἐξ ἄλλου, εἰρηται πρότερον
 β-τι τὰ μὲν ἔχοντα σύμβολον θᾶπτον γίνεται ἐξ ἀλλή-
 λων, τὰ δ' οὐκ ἔχοντα βραδύτερον. Εἰ μὲν τοίνυν ἡ ἐναν-
 5 τίότης μία ἐστὶ καθ' ἣν μεταβάλλουσιν, ἀνάγκη δύο
 εἶναι· ἢ γὰρ ὕλη τὸ μέσον ἀναίσθητος οὖσα καὶ ἀχώ-
 ριστος. Ἐπει δὲ πλείω ὁρᾶται ὄντα, δύο ἂν εἶεν αἱ
 ἐλάχισται. Δύο δ' ὄντων οὐχ οἷόν τε τρία εἶναι, ἀλλὰ
 τέσσαρα, ὡς περ φαίνεται· τσαυτά γὰρ αἱ συζυγίαι·
 10 ἐξ γὰρ οὐσῶν τὰς δύο ἀδύνατον γενέσθαι διὰ τὸ ἐναντίας
 εἶναι ἀλλήλαις. (5) Περί μὲν οὖν τούτων εἰρηται πρό-
 τερον· β-τι δ' ἐπειδὴ μεταβάλλουσιν εἰς ἀλλήλα, ἀδύ-
 νατον ἀρχὴν τινα εἶναι αὐτῶν ἢ ἐπὶ τῷ ἀκρω ἢ μέσῳ,
 ἐκ τῶνδε δῆλον. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῖς ἀκρω οὐκ ἔσται,
 β-τι πῦρ ἔσται ἢ γῆ πάντα· καὶ ὁ αὐτὸς λόγος τῷ φάναι
 15 ἐκ πυρὸς ἢ γῆς εἶναι πάντα· β-τι δ' οὐδὲ μέσον, ὡς περ
 δοκᾷ τισὶν ἀπὸ μὲν καὶ εἰς πῦρ μεταβάλλειν καὶ εἰς
 ὕδωρ, ὕδωρ δὲ καὶ εἰς ἀέρα καὶ εἰς γῆν· τὰ δ' ἔσχατα
 οὐκέτι εἰς ἀλλήλα· (6) δεῖ μὲν γὰρ στήναι καὶ μὴ εἰς
 ἀπειρον τοῦτο ἵνα ἐπ' εὐθείας ἐπ' ἑκάτερα· ἀπειρον
 20 γὰρ αἱ ἐναντιότητες ἐπὶ τοῦ ἐνὸς ἔσονται. Ἰῆ ἐφ' ᾧ Γ,
 ὕδωρ ἐφ' ᾧ Υ, ἀπὸ ἐφ' ᾧ Α, πῦρ ἐφ' ᾧ Π. Εἰ δὴ τὸ Α
 μεταβάλλει εἰς τὸ Π καὶ Υ, ἐναντιότης ἔσται τῶν ΑΠ.
 Ἔστω ταῦτα λευκότης καὶ μελανία. Πάλιν εἰ εἰς τὸ Υ
 τὸ Α, ἔσται ἀλλή· οὐ γὰρ ταῦτὸ τὸ Υ καὶ Π. Ἔστω
 25 δὲ ζηρότης καὶ ὑγρότης, τὸ μὲν Ξ ζηρότης, τὸ δὲ Υ
 ὑγρότης. Οὐκοῦν εἰ μὲν μένει τὸ λευκόν, ὑπάρξει τὸ ὕδωρ
 ὑγρὸν καὶ λευκόν, εἰ δὲ μὴ, μελαν ἔσται τὸ ὕδωρ· εἰς
 τάναντία γὰρ ἡ μεταβολή. Ἀνάγκη ἄρα τὴν λευκὴν ἢ μέ-
 λαν εἶναι τὸ ὕδωρ. Ἔστω δὴ τὸ πρῶτον. Ὅμοίως τοί-
 30 νον καὶ τῷ Π τὸ Ξ ὑπάρξει ἢ ζηρότης. Ἔσται ἄρα καὶ
 τῷ Π τῷ πυρὶ μεταβολή εἰς τὸ ὕδωρ· ἐναντία γὰρ
 ὑπάρχει· τὸ μὲν γὰρ πῦρ τὸ πρῶτον μελαν ἦν, ἔπειτα
 δὲ ζηρόν, τὸ δ' ὕδωρ ὑγρὸν, ἔπειτα δὲ λευκόν. (7) Φα-
 νερόν δὴ β-τι πᾶσιν ἐξ ἀλλήλων ἔσται ἡ μεταβολή, καὶ
 35 ἐπὶ γε τούτων, β-τι καὶ ἐν τῷ Γ τῇ γῆ ὑπάρξει τὰ λοι-
 πά, καὶ δύο σύμβολα τὸ μελαν καὶ τὸ ὑγρὸν· ταῦτα γὰρ
 οὐ συνδεύασται πως. Ὅτι δ' εἰς ἀπειρον οὐχ οἷόν τε ἵε-
 ναι, β-περ μελλήσαντες δείξιν ἐπὶ τοῦτο ἐμπροσθεν ἡλ-
 θομεν, δῆλον ἐκ τῶνδε. (8) Εἰ γὰρ πάλιν τὸ πῦρ,
 40 ἐφ' ᾧ Π, εἰς ἄλλο μεταβαλεῖ καὶ μὴ ἀνακάμψει, οἷον
 εἰς τὸ Ψ, ἐναντιότης τις τῷ πυρὶ καὶ τῷ Ψ ἀλλή ὑπάρ-
 ξει τῶν εἰρημένων· οὐδενὶ γὰρ τὸ αὐτὸ ὑπόκειται τῶν
 ΓΥΑΠ τὸ Ψ. Ἔστω δὴ τῷ μὲν Π τὸ Κ, τῷ δὲ Ψ τὸ
 Φ. Τὸ δὲ Κ πᾶσιν ὑπάρξει τοῖς ΓΥΑΠ· μεταβάλλουσι
 45 γὰρ εἰς ἀλλήλα. Ἀλλὰ γὰρ τοῦτο μὲν ἔστω μήπω δε-
 δειγμένον· ἀλλ' ἔχεινο δῆλον, β-τι εἰ πάλιν τὸ Ψ εἰς
 ἄλλο, ἀλλή ἐναντιότης καὶ τῷ Ψ ὑπάρξει καὶ τῷ πυρὶ
 τῷ Π. Ὅμοίως δ' αἰετὰ μετὰ τοῦ προστιθεμένου ἐναντιό-
 50 τητος τις ὑπάρξει τοῖς ἐμπροσθεν, ὡς· εἰ ἀπειρα, καὶ
 ἐναντιότητες ἀπειροὶ τῷ ἐνὶ ὑπάρξουσιν. Εἰ δὲ τοῦτο,
 οὐκ ἔσται οὔτε ὀρίσασθαι οὐδὲν οὔτε γενέσθαι· δεήσει
 γὰρ, εἰ ἄλλο ἔσται ἐξ ἄλλου, τσαυτάς διεξελθεῖν ἐναν-
 τιότητος, καὶ ἐτι πλείους, ὡς· εἰς ἕνα μὲν οὐδέποτε
 ἔσται μεταβολή, οἷον εἰ ἀπειρα τὰ μεταξύ· ἀνάγκη

æque celeriter aliud ex alio nascatur; quod quæ commu-
 nein nacta sunt qualitatem, celerius ex sese mutuo oriuntur;
 quæ vero non sunt nacta, tardius, dictum jam est. Ergo si
 una sit adversantia per quam mutationem subeant, duo
 sint necesse est. Nam insensibilis inseparabilisque materies,
 medium est. Porro quum plura esse videantur, duæ ad mi-
 nimum contrarietates erunt. Sed quum duæ sint, esse tria
 non possunt, sed quattuor, ut patet. Tot enim sunt conju-
 gationes. Nam quum sint sex, duæ ex eis fieri non possunt,
 propterea quod inter sese contrariæ sunt. (5) Sed de hisce
 diximus prius. Quum autem mutuo in se transmutentur,
 fieri non posse ut principium quoddam sit eorum, vel in
 extremo vel in medio, ex hisce palam fiet. In extremis igitur
 non erit principium, quia ignis aut terra essent omnia.
 Idemque sermo est, atque si ex igni aut terra constare
 omnia dicamus. Præterea neque medium principium erit:
 sicuti quidam aerem quidem et in ignem et in aquam, aquam
 vero et in aerem et in terram, ultima autem non amplius
 in sese vicissim transmutari putant. (6) Nam stet hoc, nec
 in infinitum recta utraque ex parte abeat, oportet. In uno
 enim, contrarietates essent infinitæ. Sit γ terra, υ lympha
 seu aqua, α aer, π ignis. Itaque si α in π et υ mutetur, una
 erit contrarietas, nempe ipsorum α π; sint hæc, albor et
 nigror. Rursum si in υ et α mutetur, erit altera: non enim
 υ et π idem sunt. Sint autem siccitas et humiditas, ξ quidem
 siccitas, υ vero humiditas. Igitur si albor maneat, humida
 et alba erit aqua: sin minus, nigra; quandoquidem in con-
 traria mutatio est. Aquam igitur aut albam esse, aut nigram,
 necesse est. Sit primum. Pari ergo ratione ξ ineri ipsi π.
 Transmutabitur igitur et ipse ignis π in aquam: contraria
 enim sunt. Nam ignis primo niger erat, et deinde siccus:
 aqua vero humida, et postea alba. (7) Liqueat itaque, omnia
 in sese vicissim transmutari: atque etiam in hisce, ipsi
 terræ γ reliqua competere, et duo symbola, nigrorem, in-
 quam, et humiditatem, hæc enim necdum copulata fuere.
 Sed quod fieri nequeat in infinitum abito (quod quidem quum
 essemus demonstraturi, in hoc ante incidimus), ex hisce
 emerget. (8) Si enim rursum π, id est ignis, in aliud, ceu in
 ψ, transmutetur, nec regressio fiat, adversantia quædam ab
 hisce quas diximus alia, igni π et ψ ineri. Nam ψ nulli ipso-
 rum γ υ α π esse idem supponitur. Sit itaque x ipsi π, et φ
 ipsi ψ. K itaque omnibus γ υ α π ineri. Nam ea in sese mutuo
 transmutari solent. Sed hoc quidem non quum sit ostensum.
 Illud tamen in aperto est, quod si ψ in aliud rursum trans-
 mutetur, alia in ψ et in igni π contrarietas ineri. Atque ita
 semper primis cum sequentibus aliqua ineri adversantia.
 Quare si infinita sint, infinitæ quoque erunt in uno contra-
 rietates. Quodsi hoc sit, nec finiri quicquam, nec oriri pote-
 rit. Nam si aliud ex alio fiet, tot et adhuc plures transire
 contrarietates oportebit. Quare in nonnulla transmutatio
 fiet nunquam, videlicet si intermedia infinita sint. Quo pro-
 fecto necessario accidit, si infinita sint elementa. Præterea

δ', εἶπερ ἄπειρα τὰ σκοιυεῖα· ἔτι δ' οὐδ' ἐξ ἀέρος εἰς πῦρ, εἰ ἄπειροι αἱ ἐναντιότητες. (9) Γίνεται δὲ καὶ πάντα ἐν· ἀνάγκη γὰρ πάσας ὑπάρχειν τοῖς μὲν κάτω τοῦ Π τὰς τῶν ἀνωθεν, τούτοις δὲ τὰς τῶν κάτωθεν, ὅσπερ πάντα ἐν ἔσται.

CAP. VI.

Θαυμάσειε δ' ἂν τις τῶν λεγόντων πλείω ἐνὸς τὰ στοιχεῖα τῶν σωμάτων ὅσπερ μὴ μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα, καθάπερ Ἐμπεδокλῆς φησί, πῶς ἐνδέχεται λέγειν αὐτοῖς εἶναι συμβλητὰ τὰ στοιχεῖα. Καίτοι λέγει οὕτω

ταῦτα γὰρ ἰσά τε πάντα.

10 Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποσόν, ἀνάγκη ταῦτό τι εἶναι ὑπάρχον ἅπασιν τοῖς συμβλητοῖς ᾧ μετροῦνται, ὅσον εἰ ἐξ ὕδατος κοτύλης εἶεν ἀέρος δέκα· τὸ αὐτό τι ἦν ἄρα ἄμφω, εἰ μετρεῖται τῷ αὐτῷ. Εἰ δὲ μὴ οὕτω κατὰ τὸ ποσόν συμβλητὰ ὡς ποσὸν ἐκ ποσοῦ, ἀλλ' ὅσον δύ-
15 ναται, ὅσον εἰ κοτύλη ὕδατος ἴσον δύναται ψύχειν καὶ δέκα ἀέρος, καὶ οὕτως κατὰ τὸ ποσὸν οὐχ ἢ ποσὸν συμβλητὰ, ἀλλ' ἢ δύναται τι. (2) Εἴη δ' ἂν καὶ μὴ τῷ τοῦ ποσοῦ μέτρῳ συμβάλλεσθαι τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν, ὅσον ὡς τὸδε λευκὸν τὸδε θερμὸν. Τὸ
20 δ' ὡς τὸδε σημαίνει ἐν μὲν ποιῶ τὸ ὅμοιον, ἐν δὲ ποσῷ τὸ ἴσον. Ἄποπον δὲ φαίνεται, εἰ τὰ σώματα ἀμετάβλητα ὄντα μὴ ἀναλογία συμβλητὰ ἔστιν, ἀλλὰ μέτρῳ τῶν δυνάμεων καὶ τῷ εἶναι ἴσον θερμὸν ἢ ὅμοιον πυρὸς τοσονδὲ καὶ ἀέρος πολλαπλάσιον· τὸ γὰρ αὐτὸ πλείον
25 τῷ ὁμογενὲς εἶναι τοιοῦτον ἔξει τὸν λόγον. (3) Ἄλλὰ μὴν οὐδ' αὐξήσις ἂν εἴη κατ' Ἐμπεδουκλέα, ἀλλ' ἢ κατὰ πρόσθεσιν· πυρὶ γὰρ αὖξει τὸ πῦρ·

Αὖξει δὲ χθῶν μὲν σφέτερον γένος, αἰθέρα δ' αἰθήρ.

Ταῦτα δὲ προστίθεται· δοκεῖ δ' οὐχ οὕτως αὖξασθαι τὰ
30 αὐξανόμενα. (4) Πολὺ δὲ χαλεπώτερον ἀποδοῦναι περὶ γενέσεως τῆς κατὰ φύσιν. Τὰ γὰρ γινόμενα φύσει πάντα γίνονται ἢ αἰεὶ ὀδὲ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὰ δὲ παρὰ τὸ αἰεὶ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ ταυτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης. Τί οὖν τὸ αἴτιον τοῦ ἐξ ἀνθρώπου ἀνθρωπον
36 ἢ αἰεὶ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς πυρὸν ἀλλὰ μὴ ἐλαίαν; ἢ καὶ ἐὰν ὠδὲ συντεθῆ ὄστουν; οὐ γὰρ ὅπως ἔτυχε συνελθόντων οὐδὲν γίνεσθαι, καθάπερ ἐκεῖνός φησιν, ἀλλὰ λόγῳ τινί. (5) Τί οὖν τούτων αἴτιον; οὐ γὰρ δὴ πῦρ γε ἢ γῆ. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἢ φιλία καὶ τὸ
40 νεῖκος· συγκρίσεως γὰρ μόνον, τὸ δὲ διακρίσεως αἴτιον. Τοῦτο δ' ἔστιν ἡ οὐσία ἢ ἐκάστου, ἀλλ' οὐ μόνον

μῆτις τε διάλλαξις τε μιγέντων,

ὅσπερ ἐκεῖνός φησιν. Τύχη δ' ἐπὶ τούτων ὀνομάζεται, ἀλλ' οὐ λόγος ἔστι γὰρ μὴ θῆναι ὡς ἔτυχεν. (6) Τῶν
46 δὲ φύσει ὄντων αἴτιον τὸ οὕτως ἔχειν, καὶ ἢ ἐκάστου φύσις αὕτη, περὶ ἧς οὐδὲν ἄρα λέγει. Οὐδὲν ἄρα περὶ φύσεως λέγει. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸ εὖ τοῦτο καὶ ἀγαθὸν· ὁ δὲ τὴν μῆτιν μόνον ἐπαίνει. Καίτοι τὰ γε στοιχεῖα διακρίνει οὐ τὸ νεῖκος, ἀλλ' ἢ φιλία τὰ φύσει πρότερα τοῦ

neque ex aere in ignem transmutatio fiet, si infinitae sint contrarietates. (9) Fient etiam omnia, unum. Nam omnes superiorum contrarietates, hisce inesse quae infra π sunt collocata, et contra, necesse est. Quae omnia unum erunt.

Mirabitur porro aliquis, eos qui elementa corporum uno plura esse dicunt, ita ut in se non transmutentur, sicuti Empedocles inquit, quo pacto ipsi elementa esse comparabilia dicere queant. Atqui ille ad hunc modum ait :

nam haec sunt aequalia cuncta.

Si igitur secundum quantitatem, idem quid omnibus inesse comparabilibus quo mensurentur, est necesse, ut si ex aquae sextario uno, aeris decem fiant : ergo idem quid utraque sunt, si mensurantur eodem. Sin vero non hoc pacto secundum quantitatem, ut e quanto quantum, sed quantum possint, velut si aquae sextarius aequae frigefacere atque aeris decem possit : etiam sic secundum quantitatem, non quatenus quantitas est, sed quatenus possunt aliquid, comparabilia sunt. (2) Fiet autem ut etiam non quantitatis mensura secundum potentias atque vires, sed proportione comparentur; verbi causa : ut hoc calidum, hoc album. Sed « ut hoc » in qualitate quidem similitudinem significat, in quantitate vero aequalitatem. Videtur itaque esse absurdum, si corpora illa quae transmutari nequeunt, proportione comparabilia non sint, sed potentiarum mensura, et eo quod tantum ignis, aequale vel simile calidum sit atque aeris multo plus. Idem namque quum majus est, ex eo quia unius est generis, hanc habebit rationem. (3) At vero neque accretio fuerit secundum Empedoclem, praeterquam quae additione fit. Nam igni ignem augeri censet. Inquit enim :

Auget terra quidem proprium genus, aetheraque aether.

Haec autem adjiciuntur apponunturque. At ea quae incrementa suscipiunt, non ad hunc modum augeri videntur. (4) Longe autem difficilior fuerit eidem, de generatione quae natura sit, rationem assignasse. Nam omnia quae natura gignuntur, aut semper sic aut plerumque fiunt : quae vero non semper aut plerumque fiunt, a casu et fortuna fieri assolent. Quenam igitur causa est, ut ex homine homo, aut semper aut plerumque, et e tritico triticum, sed non oliva, oriatur? aut si ita componatur, os? non enim utcumque, quemadmodum inquit ille, sed ratione quadam coeuntibus fit aliquid. (5) Quenam igitur horum causa est? non enim ignis vel terra causa existit. At vero neque concordia aut discordia : etenim haec segregacionis, illa vero congregationis solum causa est. Hoc autem est cujusque essentia, sed non

Mistio mixtorumque prius divulsio solum,

quemadmodum inquit ille. In hisce namque fortuna nominari solet, non ratio. Fieri enim potest ut aliqua ut contingit ac temere misceantur. (6) Itaque sic sese habere, eorum quae natura constant, causa existit. Atque cujusque natura haec est, de qua nihil meminit. Nihil ergo de natura dicit. At vero hoc ipsum bonum existit : atque ille solum mistionem collaudat. Atqui discordia haudquaquam secernit, sed concordia, elementa ipsa, quae natura deo priora

θεοῦ· θεοὶ δὲ καὶ ταῦτα. (7) Ἐτι δὲ περὶ κινήσεως ἀπλῶς λέγει· οὐ γὰρ ἱκανὸν εἰπεῖν διότι ἡ φιλία καὶ τὸ νεῖκος κινεῖ, εἰ μὴ τοῦτ' ἦν φιλία εἶναι τὸ κινήσει τοιαδί, νεῖκει δὲ τὸ τοιαδί. Ἐδει οὖν ἢ δρίσασθαι ἢ ὑποθέσθαι ἢ ἀποδεῖξαι, ἢ ἀκριβῶς ἢ μαλακῶς, ἢ ἀμῶς γέ πως. (8) Ἐτι δ' ἐπεὶ φαίνεται καὶ βία καὶ παρὰ φύσιν κινούμενα τὰ σώματα, καὶ κατὰ φύσιν, οἷον τὸ πῦρ ἄνω μὲν οὐ βία, κάτω δὲ βία, τῷ δὲ βία τὸ κατὰ φύσιν ἐναντίον. Ἔστι δὲ τὸ βία· ἔστιν ἄρα καὶ τὸ κατὰ φύσιν κινεῖσθαι. Ταύτην οὖν ἡ φιλία κινεῖ, ἢ οὐ· τοῦναντίον γὰρ τὴν γῆν ἄνω καὶ διακρίσει ἔοικεν· καὶ μᾶλλον τὸ νεῖκος αἴτιον τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως ἢ ἡ φιλία. Ὡστε καὶ ὄλως παρὰ φύσιν ἡ φιλία ἂν εἴη μᾶλλον. Ἀπλῶς δὲ εἰ μὴ ἡ φιλία ἢ τὸ νεῖκος κινεῖ, αὐτῶν τῶν σωμάτων οὐδεμία κινήσις ἔστιν οὐδὲ μόνη. Ἀλλ' ἀτοπον. (9) Ἐτι δὲ καὶ φαίνεται κινούμενα· διέκρινε μὲν γὰρ τὸ νεῖκος, ἤνεχθη δ' ἄνω ὁ αἰθήρ οὐχ ὑπὸ τοῦ νεῖκος, ἀλλ' ὅτε μὲν φησιν ὡσπερ ἀπὸ τύχης·

Οὕτω γὰρ συνέκυρσε θεῶν τότε, πολλάκι δ' ἄλλως·

20 δὲ δὲ φησι πεφυκέναι τὸ πῦρ ἄνω φέρεσθαι, ὁ δ' αἰθήρ, φησί,

μακρῆσι κατὰ χθόνα δῦετο ῥίζαις.

Ἄμα δὲ καὶ τὸν κόσμον ὁμοίως ἔχειν φησιν ἐπὶ τε τοῦ νεῖκος ἢ οὖν καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς φιλίας. (10) Τί οὖν ἔστι τὸ κινεῖν πρῶτον καὶ αἴτιον τῆς κινήσεως; οὐ γὰρ δὴ ἡ φιλία καὶ τὸ νεῖκος, ἀλλὰ τίνος κινήσεως ταῦτα αἴτια· εἰ δ' ἔστιν, ἐκεῖνο ἀρχή. Ἀτοπον δὲ καὶ εἰ ἡ ψυχὴ ἐκ τῶν στοιχείων ἢ ἐν τι αὐτῶν· αἱ γὰρ ἀλλοιώσεις αἱ τῆς ψυχῆς πῶς ἔσονται, οἷον τὸ μουσικόν 30 εἶναι καὶ πάλιν ἀμουσον, ἢ μνήμη ἢ λήθη; ὄλον γὰρ ὅτι εἰ μὲν πῦρ ἢ ψυχὴ, τὰ πάθη ὑπάρξει αὐτῆ ὅσα πυρὶ ἢ πῦρ· εἰ δὲ μικτόν, τὰ σωματικά· τούτων δ' οὐδὲν σωματικόν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐτέρας ἔργον ἔστι θεωρίας.

sunt : dii autem hæc quoque sunt. (7) Præterea de motu simpliciter dicit : non enim satis est dicere concordiam et discordiam movere, nisi hæc concordia ratio sit, motu inquam tali clere, et discordia, tali. Igitur aut definivisse aut supposuisse, aut exacte vel molliter vel alio quolibet modo demonstrasse oportebat. (8) Insuper quum vi et præter naturam moveri corpora cernantur, per naturam etiam moventur : ut ignis ad superum quidem locum non vi, sed ad inferum vi fertur. Vi autem et natura contraria sunt. Contingit autem vi moveri : ergo natura quoque motu cieri contingit. Concordia igitur illo motu movet, aut non movet. Nam terram deorsum ferri, concordia contrarium est, et segregationi simili existit : potiusque discordia naturalis motus causa est, quam concordia. Unde fit ut omnino concordia potius præter naturam existat. Simpliciter autem, nisi concordia aut lis moveat, ipsorum corporum nullus motus statusve est. At hoc absurdum est. (9) Ad hæc videmus corpora motu cieri : nam discordia segregavit. Æther autem in sublime subductus non a discordia fuit, sed interdum illum velut a fortuna sublatum asserit :

Nam plerumque aliter, sed tum sic forte cucurrit :

interdum ignem ut sursum feratur aptissimum esse dicit, itemque,

Ast æther longis sub humum radicibus ibat.

Et insuper ipsum quoque mundum similiter nunc tempore discordia, ut prius tempore concordia, habere dicit. (10) Quid igitur est movens primum, motionisque causa existit? non enim discordia et concordia, verum hæc alijus motus causæ sunt. Quodsi sint, illa principium erit. Porro absurdum est, animam ex elementis constare, aut elementorum unum aliquid esse. Quomodo enim existent animæ alterationes, ceu musicum esse, et rursum non musicum, aut memoria, aut oblivio? Perspicuum enim est quod, si anima ignis sit, eadem illi quæ igni, ut ignis est, affectiones competent : si vero ex elementorum mistura constet, corporeæ. At harum nulla corporea existit. Verum de hisce considerare, alius est contemplationis.

CAP. VII.

35 Περὶ δὲ τῶν στοιχείων ἐξ ὧν τὰ σώματα συνέστηκεν, ὅσοι μὲν δοκεῖ τι εἶναι κοινὸν ἢ μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα, ἀνάγκη εἰ θάτερον τούτων, καὶ θάτερον συμβαίνειν· ὅσοι δὲ μὴ ποιοῦσιν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν μηδ' ὡς ἐξ ἐκάστου, πλὴν ὡς ἐκ τοίχου πλίνθους, ἀτοπον πῶς ἐξ ἐκείνων ἔσονται σάρκες καὶ ὀστέα καὶ τῶν ἄλλων διουόν. (2) Ἐχει δὲ τὸ λεγόμενον ἀπορίαν καὶ τοῖς ἐξ ἀλλήλων γεννώσιν, τίνα τρόπον γίνεται ἐξ αὐτῶν ἕτερόν τι παρ' αὐτά. Λέγω δ' οἷον ἔστιν ἐκ πυρὸς ὕδωρ καὶ ἐκ τούτου γίνεσθαι πῦρ· ἔστι γὰρ τι κοινὸν τὸ ὑποκειμένον. (3) Ἀλλὰ δὴ καὶ σὰρξ ἐξ αὐτῶν γίνεται καὶ μυελός· ταῦτα δὴ γίνεται πῶς; ἐκείνοις τε γὰρ τοῖς λέγουσιν ὡς Ἐμπειδοκλῆς τίς ἔσται τρόπος; ἀνάγκη γὰρ σύνθεσιν εἶναι καθάπερ ἐκ πλίνθων καὶ λίθων τοίχος· καὶ τὸ μίγμα δὲ τοῦτο ἐκ συζυγμένων μὲν ἔσται τῶν στοιχείων, κατὰ μικρὰ δὲ παρ' ἄλληλα συγχειμένων. Οὕτω

De ipsis autem elementis, ex quibus corpora constant, iis quidem qui commune quid esse, aut ea inter se transmutari putant; si ex hisce alterum, etiam alterum contingat est necesse : qui vero generationem mutuum non faciunt nec e singulis singula, sed velut e muro lateres gigni volunt, absurdum quid dicunt : nam qui carnes, ossa et ceterorum quodvis ex illis erunt? (2) Quod autem dicitur, dubitationem habet etiam apud eos qui generationem mutuum astruunt, quonam pacto ex ipsis diversum quid ab eis oriatur. Verbi causa : ex igni aqua fit, et ex aqua ignis. Nam subjectum commune quid existit. (3) Sed et caro atque medulla ex eis fiunt. At hæc quo modo? Etenim illis qui perinde ut Empedocles dicunt, quisnam erit modus? Nam compositionem esse quomodo e lateribus atque lapidibus fit murus, necesse est : et hæc mistura ac congeries ex conservatis quidem, sed secundum exiguas portiones juxta sese compositis erit elementis. Ad hunc itaque mo-

δὴ σὰρξ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον. (4) Συμβαίνει δὴ μὴ ἐξ
 ὁμοίου μέρους σαρκὸς γίνεσθαι πῦρ καὶ ὕδωρ, ὡς περ
 ἐκ κηροῦ γένοιτο ἂν ἐκ μὲν τοῦδὲ τοῦ μέρους σφαῖρα,
 πυραμῖς δ' ἐξ ἄλλου τινός· ἀλλ' ἐνεδέχεται γε ἐξ ἑκατέ-
 6 ρου ἑκάτερον γενέσθαι. Τοῦτο μὲν δὴ τοῦτον γίνεται
 τὸν τρόπον ἐκ τῆς σαρκὸς ἐξ ὁμοίου ἀμφοῖν τοῖς δ' ἐκεί-
 νους λέγουσιν οὐκ ἐνδέχεται, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῖχου λίθος
 καὶ πλίνθος, ἑκάτερον ἐξ ἄλλου τόπου καὶ μέρους.
 (5) Ὅμοίως δὲ καὶ τοῖς ποιοῦσι μίαν αὐτῶν ὕλην ἔχει
 10 τινὰ ἀπορίαν, πῶς ἔσται τι ἐξ ἀμφοτέρων, ὅσον ψυχροῦ
 καὶ θερμοῦ ἢ πυρὸς καὶ γῆς. Εἰ γὰρ ἔστιν ἡ σὰρξ ἐξ
 ἀμφοῖν καὶ μηδέτερον ἐκείνων, μηδ' αὖ σύνθεσις σωζο-
 μένων, τί λείπεται πλὴν ὕλην εἶναι τὸ ἐξ ἐκείνων; ἢ
 γὰρ θατέρου φθορὰ ἢ θάτερον ποιεῖ τὴν ὕλην. (6) Ἄρ'
 16 οὐν ἐπειδὴ ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἤττον θερμὸν καὶ ψυ-
 χρὸν, ὅταν μὲν ἀπλῶς ἢ θάτερον ἐντελεγεῖα, δυνάμει
 θάτερον ἔσται· ὅταν δὲ μὴ παντελῶς, ἀλλ' ὡς μὲν θερ-
 μὸν ψυχρὸν, ὡς δὲ ψυχρὸν θερμὸν διὰ τὸ μιγνύμενα
 φθεῖραι τὰς ὑπεροχὰς ἀλλήλων, τότε οὐθ' ἡ ὕλη ἔσται
 20 οὔτε ἐκείνων τῶν ἐναντίων ἑκάτερον ἐντελεγεῖα ἀπλῶς,
 ἀλλὰ μεταξὺ· κατὰ δὲ τὸ δυνάμει μᾶλλον εἶναι θερμὸν
 ἢ ψυχρὸν ἢ τοῦναντίον, κατὰ τοῦτον τὸν λόγον διπλα-
 σίως θερμὸν δυνάμει ἢ ψυχρὸν, ἢ τριπλασίως, ἢ κατ'
 ἄλλον τρόπον τοιοῦτον. (7) Ἔσται δὴ μιχθέντων τᾶλλ'
 25 ἐκ τῶν ἐναντίων ἢ τῶν στοιχείων, καὶ τὰ στοιχεῖα ἐξ
 ἐκείνων δυνάμει πως ὄντων, οὐχ οὕτω δὲ ὡς ἡ ὕλη, ἀλλὰ
 τὸν εἰρημένον τρόπον· καὶ ἔστιν οὕτω μὲν μίξις, ἐκείνως
 δὲ ὕλη τὸ γινόμενον. Ἐπεὶ δὲ καὶ πάσγαι τάναντία
 κατὰ τὸν ἐν τοῖς πρώτοις διορισμόν· ἔστι γὰρ τὸ ἐνε-
 30 γεῖα θερμὸν δυνάμει ψυχρὸν καὶ τὸ ἐνεργεῖα ψυχρὸν δυ-
 νάμει θερμὸν, ὥστε ἐὰν μὴ ἰσάζη, μεταβάλλει εἰς ἄλ-
 ληλα. (8) Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐναντίων
 καὶ πρώτων οὕτω τὰ στοιχεῖα μεταβάλλει, ἐκ δὲ τού-
 των σάρκες καὶ ὀστέα καὶ τὰ τοιαῦτα, τοῦ μὲν θερμοῦ
 35 γιγνομένου ψυχροῦ, τοῦ δὲ ψυχροῦ θερμοῦ, ὅταν πρὸς
 τὸ μέσον ἔλθῃ· ἐναυθὰ γὰρ οὐδέτερον, τὸ δὲ μέσον
 πολὺ καὶ οὐκ ἀδιαίρετον. Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ ζῆρὸν
 καὶ ὑγρὸν καὶ τὰ τοιαῦτα κατὰ μεσότητα ποιοῦσι σάρκα
 καὶ ὀστέα καὶ τᾶλλα.

et caro et ceterorum quodque fiet. (4) Accidit autem,
 ut non ex qualibet carnis parte ignis et aqua gignantur, (si-
 cuti ex cera, ex hac parte pila, ex aliqua alia pyramis fieri
 potest,) sed ex utraque utrumque fieri queat. Hæc itaque
 hoc gignantur modo ex carne, ex quavis parte utrumque. At
 hisce qui illo modo dicunt, ex quavis utrumque gigni non
 potest, sed perinde fit ut e muro lapis et later, ex alio loco
 ac parte utrumque. (5) Pari modo et hisce qui ipsorum
 materiam unam faciunt, dubitatio quædam obrepit, qualiter
 ex ambobus, calido inquam et frigido, aut igni et terra,
 quippiam erit. Nam si caro ex ambobus sit, et neutrum
 illorum, nec rursus servatorum compositio, quid restat id
 esse præterquam materiam, quod ex illis constat? Nam
 corruptio alterius, aut alterum facit, aut materiam. (6) Igitur
 postquam calidum et frigidum intensionem remissionemque
 suscipiunt, quum simpliciter alterum actu fuerit,
 tunc alterum erit potentia. Quum vero non prorsus, sed
 frigidum ut calidum, et calidum ut frigidum fuerit, quod
 quæ miscetur, suas exsuperantias vicissim corrumpunt,
 tunc neque materia neque illorum contrariorum utrum-
 que actu simpliciter erit, sed intermedium. Porro quo
 potentia magis calidum est, quam frigidum, aut contra:
 hoc duplo, aut triplo, aut alio id genus modo magis cali-
 dum potentia quam frigidum exsistit. (7) Alia itaque mixta
 ex contrariis erunt, aut elementis, et elementa ex illis
 quodammodo potentia existentibus, non tamen sic ut ma-
 teria, sed dicto modo. Atque hoc quidem pacto mistio,
 illo vero materia, id quod gignitur, exsistit. Præterea et
 ipsa contraria pati solent, quemadmodum ante præfinitum
 est. Etenim actu calidum, potentia frigidum est: et actu
 frigidum, potentia calidum. Quare nisi ad æqualitatem
 redacta sint, in se mutuo transmutantur. (8) Simili modo
 etiam in ceteris contrariis. Atque primo quidem elementa
 ipsa ita transmutantur: deinde ex hisce carnes et ossa et
 ejusmodi fiunt, quum illa, calido quidem in frigidum et fri-
 gido in calidum transeunte, ad mediocritatem venerint:
 hic enim neutrum est; mediocritas autem multiplex est,
 et nequaquam indivisibilis. Similiter humidum quoque
 et siccum et talia, carnem ossaque et cetera id genus me-
 diocritate efficiunt.

CAP. VIII.

40 Ἄπαντα δὲ τὰ μιχτὰ σώματα, ὅσα περὶ τὸν τοῦ μέ-
 σου τόπον ἔστιν, ἐξ ἀπάντων σύγκεται τῶν ἀπλῶν. Ἦ
 μὲν γὰρ ἐνυπάρχει πᾶσι διὰ τὸ ἕκαστον εἶναι· μάλιστα
 καὶ πλεῖστον ἐν τῷ οἰκίῳ τόπῳ, ὕδωρ δὲ διὰ τὸ δεῖν
 μὲν ὀρῖσθαι τὸ σύνθετον, μόνον δ' εἶναι τῶν ἀπλῶν
 45 εὐόριστον τὸ ὕδωρ, εἰ δὲ καὶ τὴν γῆν ἀνευ τοῦ ὑγροῦ
 μὴ δύνασθαι συμμένειν, ἀλλὰ τοῦτ' εἶναι τὸ συνέχον·
 εἰ γὰρ ἐξαιρεθείη τελῶς ἐξ αὐτῆς τὸ ὑγρὸν, διαπίπτει
 ἄν. (2) Ἦ μὲν οὖν καὶ ὕδωρ διὰ ταύτας ἐνυπάρχει
 τὰς αἰτίας· ἀήρ δὲ καὶ πῦρ, οἱ ἐναντία ἔστι γῆ καὶ
 50 ὕδατι· γῆ μὲν γὰρ ἀέρι, ὕδωρ δὲ πυρὶ ἐναντίον ἔστιν,
 ὡς ἐνδέχεται οὐσίαν οὐσίᾳ ἐναντίαν εἶναι. (3) Ἐπεὶ
 οὖν αἱ γενέσεις ἐκ τῶν ἐναντίων εἰσίν, ἐνυπάρχει δὲ

Omnia autem mixta corpora, quæ circa locum qui medio
 universi tribuitur, collocata sunt, ex simplicibus constant
 omnibus. Nam terra quidem ideo cunctis inest, quod
 unumquodque maxime et ut plurimum in proprio terræ
 loco exsistit: aqua vero, quod composita finiri oporteat,
 et illa e simplicibus sola belle terminari queat; præterea
 quod et terra sine humiditate consistere non possit: sed
 humiditas id sit, quod continendi vim ac coercendi habet.
 Nam si humiditas a terra prorsus eximatur, ea diffluet pro-
 fecto. (2) Terra igitur et aqua has ob causas insunt: item
 aer et ignis, quod terræ et aquæ contraria sint. Nam aeri
 terra, et aqua igni contraria est: quantum substantiam
 substantiæ contrariam esse contingit. (3) Quum igitur ge-
 nerationes e contrariis sint, et contrariorum extremum alle-

Θατερα ἄκρα τῶν ἐναντιῶν, ἀνάγκη καὶ θάτερον ἐν-
 πάρχειν, ὡστ' ἐν ἅπαντι τῷ συνθέτῳ πάντα τὰ ἀπλᾶ
 ἐνέσται. (4) Μαρτυρεῖν δ' εἴκοι καὶ ἡ τροφή ἐκάστου·
 ἅπαντα μὲν γὰρ τρέφεται τοῖς αὐτοῖς ἐξ ὧν περ ἔστιν,
 15 ἅπαντα δὲ πλείοσι τρέφεται. Καὶ γὰρ ἅπερ ἂν δόξειεν
 ἐνὶ μόνῳ τρέφεται, τῷ ὕδατι τὰ φυτὰ, πλείοσι τρέ-
 φεται· μέμικται γὰρ τῷ ὕδατι γῆ· διὸ καὶ οἱ γεωργοὶ
 πειρῶνται μίξαντες ἄρδαιν. Ἐπεὶ δ' ἔστιν ἡ μὲν τροφή
 τῆς ὕλης, τὸ δὲ τρεφόμενον συνειλημένον τῇ ὕλῃ, ἡ
 10 μορφή καὶ τὸ εἶδος, εὐλογον ἤδη τὸ μόνον τῶν ἀπλῶν
 σωμάτων τρέφεται τὸ πῦρ ἀπάντων ἐξ ἀλλήλων γινω-
 μένων, ὡσπερ καὶ οἱ πρότεροι λέγουσιν· μόνον γὰρ ἔστι
 καὶ μάλιστα τοῦ εἶδους τὸ πῦρ διὰ τὸ πεφυκέναι φέρε-
 σθαι πρὸς τὸν ὄρον. (5) Ἐκαστον δὲ πέφυκεν εἰς τὴν
 15 ἑαυτοῦ χώραν φέρεσθαι· ἡ δὲ μορφή καὶ τὸ εἶδος ἀπάν-
 των ἐν τοῖς ὄροις. Ὅτι μὲν οὖν ἅπαντα τὰ σώματα ἐξ
 ἀπάντων συνέστηκε τῶν ἀπλῶν, εἴρηται.

CAP. IX.

Ἐπεὶ δ' ἔστιν ἕνια γενητὰ καὶ φθορτὰ, καὶ ἡ γένεσις
 τυγχάνει οὕσα ἐν τῷ περὶ τὸ μέσον τόπῳ, λεκτέον περὶ
 20 πάσης γενέσεως ὁμοίως πόσαι τε καὶ τίνες αὐτῆς αἱ
 ἀρχαί· ἔβον γὰρ οὕτω τὰ καθ' ἕκαστον θεωρήσομεν,
 ὅταν περὶ τῶν καθόλου λάβωμεν πρῶτον. (2) Εἰσὶν
 οὖν καὶ τὸν ἀριθμὸν ἴσαι καὶ τῷ γένει αἱ αὐτὰ αἴπερ
 ἐν τοῖς αἰδέοις τε καὶ πρώτοις· ἡ μὲν γὰρ ἔστιν ὡς ὕλη,
 25 ἡ δ' ὡς μορφή. Δεῖ δὲ καὶ τὴν τρίτην εἶτι προσυπάρ-
 χειν· οὐ γὰρ ἴκαναί πρὸς τὸ γεννησθαι αἱ δύο, καθάπερ
 οὐδ' ἐν τοῖς πρώτοις. (3) Ὡς μὲν οὖν ὕλη τοῖς γενητοῖς
 ἔστιν αἴτιον τὸ δυνατόν εἶναι καὶ μὴ εἶναι. Τὰ μὲν
 γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἔστιν, οἷον τὰ αἰδέια, τὰ δ' ἐξ ἀνάγκης
 30 οὐκ ἔστιν. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἀδύνατον μὴ εἶναι, τὰ
 δὲ ἀδύνατον εἶναι διὰ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι παρὰ τὸ ἀναγ-
 καῖον ἄλλως εἶναι. Ἐνια δὲ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι
 δυνατὰ, ὅπερ ἔστι τὸ γενητὸν καὶ φθορτὸν ποτὲ μὲν
 γὰρ ἔστι τοῦτο, ποτὲ δ' οὐκ ἔστιν. Ὡστ' ἀνάγκη γέ-
 35 νεσιν εἶναι καὶ φθορὰν περὶ τὸ δυνατόν εἶναι καὶ μὴ
 εἶναι. (4) Διὸ καὶ ὡς μὲν ὕλη τοῦτ' ἔστιν αἴτιον τοῖς
 γενητοῖς, ὡς δὲ τὸ οὐ ἐνεκεν ἡ μορφή καὶ τὸ εἶδος τοῦτο
 δ' ἔστιν ὁ λόγος ὁ τῆς ἐκάστου οὐσίας. (5) Δεῖ δὲ
 προσεῖναι καὶ τὴν τρίτην, ἣν ἅπαντες μὲν ὀνειρώττουσι,
 40 λέγει δ' οὐδεὶς, ἀλλ' οἱ μὲν ἱκανῆν ὤθησαν αἰτίαν
 εἶναι πρὸς τὸ γίνεσθαι τὴν τῶν εἰδῶν φύσιν, ὡσπερ
 ὁ ἐν Φαίδωνι Σωκράτης· καὶ γὰρ ἐκεῖνος, ἐπιτιμῆσας
 τοῖς ἄλλοις ὡς οὐδὲν εἰρηκόσιν, ὑποτίθεται ὅτι ἔστι τῶν
 ὄντων τὰ μὲν εἶδη, τὰ δὲ μεθεκτικὰ τῶν εἰδῶν, καὶ
 45 ὅτι εἶναι μὲν ἕκαστον λέγεται κατὰ τὸ εἶδος, γίνεσθαι
 δὲ κατὰ τὴν μετάληψιν καὶ φθεῖρεσθαι κατὰ τὴν ἀπο-
 βολήν, ὡστ' εἰ ταῦτα ἀληθῆ, τὰ εἶδη οἶεται ἐξ ἀνάγκης
 αἰτία εἶναι καὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς. Οἱ δ' αὐτὴν τὴν
 ὕλην ἀπὸ ταύτης γὰρ εἶναι τὴν κίνησιν. (6) Οὐδέτε-
 50 ροὶ δὲ λέγουσι καλῶς. Εἰ μὲν γὰρ ἔστιν αἰτία τὰ εἶδη,
 διὰ τί οὐκ αἰεὶ γενᾶ συνεχῶς, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ποτὲ δ' οὐ
 ὄντων καὶ τῶν εἰδῶν αἰεὶ καὶ τῶν μεθεκτικῶν; Ἐτι δ' ἐπ'

rum insit, alterum quoque inesse est necesse. Quare in omni
 composito simplicia omnia inerunt. (4) Sed et id eujusque rei
 nutritio comprobare videtur. Omnia enim eisdem aluntur,
 quibus constant : omnia vero pluribus aluntur. Nam
 quaecumque uno solo ali maxime videntur, ut plantæ aqua,
 pluribus aluntur : terra enim aquæ admixta est. Quam-
 obrem ipsi quoque agricolæ miscentes irrigare conantur.
 Quum autem alimentum ad materiam pertineat, quod autem
 nutritionem suscipit cum materia conjunctum, forma sit
 atque species, rationi consentaneum fuerit, ex omnibus
 simplicibus corporibus quæ mutua generatione oriuntur,
 solum ignem nutrirī, quemadmodum et priores aiunt :
 quippe qui solus ac maxime formæ sit, propterea quod
 suapte natura ad terminum fertur universi. (5) In suum
 autem locum quodque ferri natum est. Forma vero spe-
 ciesque omnium in ipsis consistit terminis. Quod igitur cor-
 pora omnia ex simplicibus constant omnibus, dictum est.

Quum autem nonnulla generabilia corruptibiliaque sint,
 et generatio in eo qui circa mundi medium est loco sit : de
 omni generatione similiter, et quot et quæ sint ejus princi-
 pia, dicendum est. Sic enim facilius singularia contem-
 plabimur, quum de universalibus prius sumpserimus. (2) Sunt igitur tot numero, et genere eadem, quæ in æternis
 primisque. Nam alterum ut materia, alterum ut forma
 existit. Oportet autem et tertium insuper adesse. Nam duo
 haudquaquam satis sunt ad generandum, sicuti nec in ipsis
 primis. (3) Igitur quod esse et non esse potest generabili-
 bus causa ut materies existit. Nam quædam necessario
 sunt, ut æterna : quædam necessario non sunt. Quorum
 illa quidem non esse, hæc vero esse est impossibile : eo quod
 fieri non possit ut necessarium aliter sese habeat. Nonnulla
 et esse possunt, et non esse, de quorum numero generabile
 existit, atque corruptibile. Hoc enim interdum est, inter-
 dum non est. Quare necesse est ut generatio atque cor-
 ruptio circa id sit, quod esse et non esse potest. (4) Quo-
 circa et hoc causa ut materies generabilibus existit :
 at forma speciesque, ut eujus gratia ; hæc autem est substan-
 tiæ eujusque ratio. (5) Oportet autem tertium quoque
 adesse, quod omnes quidem somniant, nemo tamen dicit :
 sed alii specierum naturam causam esse sufficientem ad
 generandum arbitrati sunt, quemadmodum in Phædone
 Socrates. Nam ubi ille ceteros increpuit, tanquam qui nihil
 dixerint, eorum quæ sunt quædam species esse, quædam
 quæ species participant, et eorum quodque per speciem
 esse dici, susceptione vero oriri et abjectione interire sup-
 ponit. Quare si hæc vera sunt, species esse causas genera-
 tionis et corruptionis necessario putat. Alii ipsam mate-
 riam, nimirum a qua sit motus. (6) At neutri recte dicunt.
 Nam si species causæ sunt, cur non semper gignunt con-
 tinenter, sed quandoque et quandoque non, quum semper
 tum species tum quæ eas participant, in ratione rerum
 sint? Præterea in nonnullis aliam quandam esse causam

ένων θεωροῦμεν ἄλλο τὸ αἴτιον ὄν· ὑγίειαν γὰρ ὁ ἰατρὸς ἐμποιεῖ καὶ ἐπιστήμην ὁ ἐπιστήμων, οὕσης καὶ ὑγείας αὐτῆς καὶ ἐπιστήμης καὶ τῶν μεθεκτικῶν· οὐσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ δύναμιν πραττομένων.

- 5 (7) Εἰ δὲ τὴν ὕλην τις φήσκει γενεῶν διὰ τὴν κίνησιν, φυσικώτερον μὲν ἂν λέγοι τῶν οὕτω λεγόντων· τὸ γὰρ ἀλλοιοῦν καὶ τὸ μετασχηματίζον αἰτιώτερόν τε τοῦ γενεῶν, καὶ ἐν ἅπασιν εἰώθαμεν τοῦτο λέγειν τὸ ποιοῦν, δμοίως ἔν τε τοῖς φύσει καὶ ἐν τοῖς ἀπὸ τέχνης, ὃ ἂν
10 ἦ κινήτικόν. (8) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οὐτοιοῦκ ὀρθῶς λέγουσιν· τῆς μὲν γὰρ ὕλης τὸ πάσχειν ἐστὶ καὶ τὸ κινεῖσθαι, τὸ δὲ κινεῖν καὶ ποιεῖν ἑτέρας δυνάμειως. Δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τέχνη καὶ ἐπὶ τῶν φύσει γινομένων· οὐ γὰρ αὐτὸ ποιεῖ τὸ ὕδωρ ζῶον ἐξ αὐτοῦ, θὺδὲ τὸ ξύλον κλίνην, ἀλλ'
15 ἡ τέχνη. Ὡστε καὶ οὕτοι διὰ τοῦτο λέγουσιν οὐκ ὀρθῶς, καὶ ὅτι παραλείπουσι τὴν κυριωτέραν αἰτίαν· ἐξαιροῦσι γὰρ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὴν μορφήν. (9) Ἐτι δὲ καὶ τὰς δυνάμεις ἀποδιόδοσι τοῖς σώμασι, δι' ἧς γεννῶσι, λίαν ὀργανικῶς, ἀφαιροῦντες τὴν κατὰ τὸ εἶδος αἰτίαν.
20 Ἐπειδὴ γὰρ πέφυκεν, ὡς φασί, τὸ μὲν θερμὸν διακρίνειν τὸ δὲ ψυχρὸν συνιστάναι, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τὸ μὲν ποιεῖν τὸ δὲ πάσχειν, ἐκ τούτων λέγουσι καὶ διὰ τούτων ἅπαντα τἄλλα γίνεσθαι καὶ φθεῖρεσθαι· φαίνεται δὲ καὶ τὸ πῦρ αὐτὸ κινούμενον καὶ πάσχον.
25 (10) Ἐτι δὲ παραπλήσιον ποιοῦσιν ὥσπερ εἰ τις τῶν πρίονι καὶ ἑκάστῳ τῶν ὀργάνων ἀπονέμοι τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων· ἀνάγκη γὰρ πρίοντος διαρεῖσθαι καὶ ξέοντος λεαίνεσθαι, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δμοίως. Ὡστ' εἰ ὅτι μάλιστα ποιεῖ καὶ κινεῖ τὸ πῦρ, ἀλλὰ πῶς κινεῖ
30 οὐκ ὀρθῶς, ὅτι χειρόν ἢ τὰ ὄργανα. Ἡμῖν δὲ καθόλου τε πρότερον εἰρηται περὶ τῶν αἰτίων, καὶ νῦν διώρισται περὶ τε τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς.

spectamus. Nam medicus in corpore sanitatem efficit, et scientiam sciens, existente et ipsa sanitate, et scientia, et his quæ eas participant: eodem modo et in ceteris, quæ facultate quadam fiunt. (7) Quodsi qui materiam ipsam ob motum generare dicant, naturalius profecto dixerint, quam qui ita dicunt. Etenim quod alterat, quodque transfigurationem facit, causæ ut quippiam oriatur rationem sibi vindicat magis. Et in omnibus ex æquo, tam hisce quæ natura constant, quam quæ ab arte proficiuntur, hoc agens dicere consuevimus, quod movendi vim obtinet. (8) Verum enim vero etiam hi non recte dicunt. Pati namque et moveri, materiæ est: agere vero et movere, alterius potentiæ. Palam autem est, quum in iis quæ arte, tum iis quæ natura fiunt. Nam neque aqua ex se animal facit, sed natura; neque lignum lecticam, sed ars. Quare et isti ob hoc, et quia potiore omittunt causam, haud recte dicunt. Quidditatem enim formamque exterminant. (9) Præterea potentias atque vires corporibus tribuunt, per quas generant, admodum quidem instrumentaliter, eam quæ a specie sumitur, causam auferentes. Etenim quoniam, ut aiunt, calidum segregat, et frigidum congregat natura sua, et ceterorum quodque ita natura comparatum est, ut aliud agat, aliud patiat: ex his et per hæc gigni et corrumpi cetera omnia dicunt. At ipse quoque ignis moveri ac pati cernitur. (10) Præterea perinde faciunt, ac si quis serræ et instrumentorum cuique, eorum quæ generantur, causam tribuat. Nam quum quis serra secat, dividi quippiam; et quum corradit, læve fieri necesse est, et in ceteris simili modo. Quare si quammaxime agit movetque ignis, quomodo tamen moveat, non ultra contemplantur, nempe quod deterius quam ipsa instrumenta. Sed et prius a nobis universaliter de causis dictum est, et nunc de materia et forma pertractatum atque determinatum.

CAP. X.

- Ἐτι δὲ ἐπεὶ ἡ κατὰ τὴν φορὰν κίνησις δέδεικται ὅτι
35 αἰδίοσ, ἀνάγκη τούτων ὄντων καὶ γένεσιν εἶναι συνεχῶς· ἡ γὰρ φορὰ ποιήσει τὴν γένεσιν ἐνδελεχῶς διὰ τὸ προσάγειν καὶ ἀπάγειν τὸ γεννητικόν. Ἄμα δὲ δῆλον ὅτι καὶ τὰ πρότερον καλῶς εἴρηται, τὸ πρῶτην τῶν μεταβολῶν τὴν φορὰν ἀλλὰ μὴ τὴν γένεσιν εἰπεῖν· πολλὴ γὰρ
40 εὐλογώτερον τὸ ὄν τῶν μὴ ὄντι γενέσεως αἴτιον εἶναι ἢ τὸ μὴ ὄν τῶν ὄντι τοῦ εἶναι. Τὸ μὲν οὖν φερόμενον ἐστὶ, τὸ δὲ γινόμενον οὐκ ἐστίν· διὸ καὶ ἡ φορὰ προτέρα τῆς γενέσεως. (2) Ἐπεὶ δ' ὑπόκειται καὶ δέδεικται συνεχῆς οὕσα τοῖς πράγμασι καὶ γένεσις καὶ φθορά,
45 φαμὲν δ' αἰτίαν εἶναι τὴν φορὰν τοῦ γίνεσθαι, φανερόν ὅτι μιᾶς μὲν οὕσης τῆς φορᾶς οὐκ ἐνδέχεται γίνεσθαι ἄμφω διὰ τὸ ἐναντία εἶναι· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ οὐσαύτως ἔχον αἰεὶ τὸ αὐτὸ πέφυκε ποιεῖν. Ὡστε ἤτοι γένεσις αἰεὶ ἐστὶ ἢ φθορά. (3) Δεῖ δὲ πλείους εἶναι τὰς κινήσεις καὶ ἐναντίας, ἢ τῆς φορᾶς ἢ τῆς ἀνωμαλίας· τῶν γὰρ
50 ἐναντιῶν τάναντία αἰτία. Διὸ καὶ οὐκ ἡ πρῶτη φορὰ αἰτία ἐστὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, ἀλλ' ἡ κατὰ τὸν λοξὸν κύκλον· ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ τὸ συνεχῆς ἐστὶ καὶ τὸ κινεῖ-

Præterea quum demonstratum sit, motum eum esse perpetuum, qui lationi accommodatur: his existentibus, generationem quoque continenter esse necesse est. Latio namque continuæ generationem ideo facit, quia admovet et abmoveret id quod gignendi vim obtinet. Insuper et priora esse dicta recte, lationem, inquam, mutationum primam esse et non generationem, dilucidum est. Nam multo magis consonum est rationi, id quod est ei quod non est, ut nascatur causam esse, quam id quod non est ei quod est, ut sit. Sed quod lationem subit, est: quod vero oritur, non est. Idcirco et latio generatione prior est. (2) Quum autem supponatur, et demonstratum sit, continuam rebus ipsis generationem corruptionemque competere, et lationem generationis causam esse dicamus: patet, si unica latio foret, fieri non posse ut ambæ fierent, propterea quod contrariæ sunt. Nam idem eodemque modo semper habens, idem ut faciat natura comparatum est. Quare aut generatio semper esset, aut corruptio. (3) Multos autem esse motus, contrariosque aut latione aut inæqualitate, convenit: contrariorum enim, contrariæ sunt causæ. Quocirca et prima latio, ortus ac interitus causa non est, sed obliqui circuli latio. Ea nam-

σθαι δύο κινήσεις· ἀνάγκη γάρ, εἴ γε αἰ ἐστὶ συνεχῆς γένεσις καὶ φθορά, αἰ μὲν τι κινεῖσθαι, ἵνα μὴ ἐπιλείπωσιν αὐταὶ αἰ μεταβολαί, δύο δ', ὅπως μὴ θάτερον συμβαίνει μόνον. (4) Τῆς μὲν οὖν συνεχείας ἡ τοῦ δλου φορὰ αἰτία, τοῦ δὲ προσιέναι καὶ ἀπιέναι ἡ ἐγκλισις· συμβαίνει γὰρ ὅτι μὲν πόρρω γίνεσθαι ὅτε δ' ἐγγύς. Ἄνισου δὲ τοῦ διαστήματος ὄντος ἀνώμαλος ἐστὶ ἡ κινήσις· ὥστ' εἰ τῷ προσιέναι καὶ ἐγγύς εἶναι γενῶν, τῷ ἀπιέναι ταῦτόν τοῦτο καὶ πόρρω γίνεσθαι φθείρει, καὶ εἰ τῷ πολλακίς προσιέναι γενῶν, καὶ τῷ πολλακίς ἀπελθεῖν φθείρει· τῶν γὰρ ἐναντίων τὰναντία αἰτία. (5) Καὶ ἐν ἴσῳ χρόνῳ καὶ ἡ φθορὰ καὶ ἡ γένεσις ἡ κατὰ φύσιν. Διὸ καὶ οἱ χρόνοι καὶ οἱ βίοι ἐκάστων ἀριθμὸν ἔχουσι καὶ τούτῳ διορίζονται πάντων γάρ ἐστι τάξις, καὶ πᾶς βίος καὶ χρόνος μετρεῖται περιόδῳ, πλὴν οὐ τῇ αὐτῇ πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν ἐλάττονι οἱ δὲ πλείονι· τοῖς μὲν γὰρ ἐνιαυτός, τοῖς δὲ μείζων, τοῖς δὲ ἐλάττων ἡ περίοδος ἐστὶ τὸ μέτρον. (6) Φαίνεται δὲ καὶ κατὰ τὴν αἰσθησιν ὁμολογούμενα τοῖς παρ' ἡμῶν λόγοις· ὁρώμεν γὰρ ὅτι προσιόντος μὲν τοῦ ἡλίου γένεσις ἐστίν, ἀπιόντος δὲ φθίσις, καὶ ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἐκάτερον ἴσος γὰρ ὁ χρόνος τῆς φθορᾶς καὶ τῆς γενέσεως τῆς κατὰ φύσιν. Ἀλλὰ συμβαίνει πολλακίς ἐν ἐλάττονι φθεῖρεσθαι διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλα σύγκρασιν· ἀνωμάλου γὰρ οὕσης τῆς ὕλης καὶ οὐ πανταχοῦ τῆς αὐτῆς ἀνάγκη καὶ τὰς γενέσεις ἀνωμάλους εἶναι καὶ τὰς μὲν θάττους τὰς δὲ βραδυτέρας, ὥστε συμβαίνει διὰ τὴν τούτων γένεσιν ἄλλοις γίνεσθαι φθοράν. (7) Αἰεὶ δ', ὥσπερ εἴρηται, συνεχῆς ἐστὶ ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορὰ, καὶ οὐδέποτε ὑπολείπει δι' ἡν εἴπομεν αἰτίαν. Τοῦτο δ' εὐλόγως συμβέβηκεν· ἐπεὶ γὰρ ἐν ἅπασιν αἰ τοῦ βελτιόνος ὀρέγεσθαι φαμεν τὴν φύσιν, βέλτιον δὲ τὸ εἶναι ἢ τὸ μὴ εἶναι (τὸ δ' εἶναι ποσαχῶς λέγομεν, ἐν ἄλλοις εἴρηται), τοῦτο δ' ἀδύνατον ἐν ἅπασιν ὑπάρχειν διὰ τὸ πόρρω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι, τῷ λειπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρως τὸ δλον ὁ θεός, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν· οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα συνεῖροτο τὸ εἶναι διὰ τὸ ἐγγύτατα εἶναι τῆς οὐσίας τὸ γίνεσθαι αἰεὶ καὶ τὴν γένεσιν. Τοῦτου δ' αἴτιον, ὥσπερ εἴρηται πολλακίς, ἡ κύκλω φορὰ· μόνη γὰρ συνεχῆς. (8) Διὸ καὶ τᾶλλα ὅσα μεταβάλλει εἰς ἀλλήλα κατὰ τὰ πάθη καὶ τὰς δυνάμεις, οἷον τὰ ἀπλᾶ σώματα, μιμεῖται τὴν κύκλω φορὰν· ὅταν γὰρ ἐξ ὕδατος ἀήρ γένηται καὶ ἐξ αἰέρος πῦρ καὶ πάλιν ἐκ πυρός ὕδωρ, κύκλω φαμέν περιεληλυθέναι τὴν γένεσιν διὰ τὸ πάλιν ἀνακάμπτειν. Ὅσπερ καὶ ἡ εὐθεῖα φορὰ μιμουμένη τὴν κύκλω συνεχῆς ἐστίν. (9) Ἄμα δὲ δῆλον ἐκ τούτων ὅτινες ἀποροῦσιν, διὰ τί ἐκάστου τῶν σωμάτων εἰς τὴν οἰκείαν φερομένου χώρον ἐν τῷ ἀπειρου χρόνῳ οὐ διεσπᾶσι τὰ σώματα. Αἴτιον γὰρ τούτου ἐστὶν ἡ εἰς ἀλλήλα μετάθασις· εἰ γὰρ ἐκάστον ἔμενον ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ καὶ μὴ μετέβαλλεν ὑπὸ τοῦ πλησίον, ἤδη ἂν διεσπᾶσθαι. Μεταβάλλει μὲν οὖν διὰ τὴν φορὰν διπλῆν οὖσαν· διὰ δὲ τὸ μεταβάλλειν οὐκ ἐνδέχεται μένειν οὐδὲν αὐτῶν ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ τεταγμένη. (10) Διότι

ARISTOTELES. II.

que et continua est, et duobus motibus fit. Nam si generatio corruptione futura sit semper continua, semper quippiam quidem moveri necesse est, ut ne mutationes istæ deficiant; sed duobus motibus, ut ne altera dumtaxat eveniat. (4) Continuitatis igitur causa est latio universi; accessus vero et recessus, ipsa declivitas; accidit enim ut interdum procul, interdum prope existat. Atque quum intervallum sit inæquale, motus erit inæqualis. Quare si ex eo generat, quia accedit et prope est; etiam quia abscedit et procul existit, hoc idem corrumpit. Atque si quia sæpenumero accedit, generat; etiam quia sæpe recedit, corrumpit. Contrariorum enim causæ sunt contrariæ. (5) Et generatio atque corruptio secundum naturam æquali in tempore fiunt. Quocirca et cujusque tempus et vita numerum habent, numeroque præfinitur. Omanium enim ordo est: et omne tempus ac vita circuitu mensuratur: verum non eodem omni, sed alia minori, alia majori mensuratur. Alii siquidem annus, alii major, alii minor circuitus, mensura est. (6) Apparent autem et ad sensum hisce quæ dicimus consentanea. Accedente namque sole generationem fieri, et recedente, corruptionem, et in tempore æquali utrumque videmus. Nam corruptionis et generationis naturalis tempus æquabile existit. Sed sæpe accidit ut in minori corruptio fiat, ob mutuam invicem conspirationem. Si enim matrics inæqualis sit, nec omni ex parte eadem, generationes quæque inæquales, et quasdam celeriores, quasdam tardiores esse necesse est. Unde fit ut ob horum generationem alia corrumpi accidat. (7) Semper autem, sicut dictum est, generatio et corruptio continentes erunt, nec unquam deficient, ob eam quam diximus causam: idque ratione optima evenit. Nam quum in omnibus quod præstabilius est natura semper expetere dicatur, præstabilius autem sit esse quam non esse (esse autem quot modis dicamus, alibi dictum), hoc vero in omnibus inesse impossibile sit, propterea quod longe ab ipso principio distent: reliquo modo deus ipse universum complevit, continua facta generatione. Nam ita maxime ipsum esse continenter erit, propterea quod illud, semper inquam generationem fieri, ad substantiam proximè accedit. Cujus rei, ut sæpe diximus, causa circularis latio est; sola enim continens est. (8) Quocirca et cetera alia quæ in sese secundum affectus atque vires transmutari solent, ut corpora simplicia, circularem imitantur lationem. Nam quum ex aqua gignitur aer et ex aere ignis, et rursum ex igni aer, et ex aere aqua: in orbem ire generationem ideo dicimus, quia rursum eodem redit reciprocaturque. Quare et recta horum latio circularem imitata lationem continens existit. (9) Simul ex hisce colliquet id quod nonnulli addubitant: cur, quum corporum quodque ad suum feratur focus, in tempore infinito corpora diducta separataque non fuerunt. Nam mutua in sese migratio, hujusce rei causa est. Si enim in suo quodque loco mansisset, nec a vicino fuisset transmutatum: jam separata forent atque discreta. Transmutantur igitur ob lationem, quæ duplex est; et quia transmutationem subeunt, fieri non potest ut ex ipsis ullum aliquo in loco stato maneat. (10) Quod igitur generatio sit atque

30

μὲν οὖν ἔστι γένεσις καὶ φθορὰ καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ τί τὸ γενητὸν καὶ φθαρόν, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημέων. Ἐπεὶ δ' ἀνάγκη εἶναι τι τὸ κινουόν, εἰ κινήσις ἔσται, ὡσπερ εἴρηται πρότερον ἐν ἑτέροις, καὶ εἰ αἰεὶ, ὅτι αἰεὶ
 6 τὸ δεῖ εἶναι, καὶ εἰ συνεχῆς, ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἀκίνητον καὶ ἀγενήτον καὶ ἀναλλοιώτων· καὶ εἰ πλείους ἔεν αἱ κύκλω κινήσεις, πλείους μὲν, πάσας δὲ πως εἶναι ταύτας ἀνάγκη ὑπὸ μιᾶν ἀρχήν· συνεχῶς δ' ὄντος τοῦ χρόνου ἀνάγκη τὴν κίνησιν συνεχῆ εἶναι, εἴπερ ἀδύνατον χρό-
 10 νον χωρὶς κινήσεως εἶναι· συνεχῶς ἄρα τινὸς ἀριθμὸς ὁ χρόνος· τῆς κύκλω ἄρα, καθάπερ ἐν τοῖς ἐν ἀρχῇ λόγοις διωρίσθη. (11) Συνεχῆς δ' ἡ κινήσις πότερον τῷ τὸ κινούμενον συνεχῆς εἶναι ἢ τῷ τὸ ἐν ᾧ κινεῖται, οἷον τὸν τόπον λέγω ἢ τὸ πάθος; δῆλον δὲ ὅτι τῷ τὸ
 15 κινούμενον· πῶς γὰρ τὸ πάθος συνεχῆς ἀλλ' ἢ τῷ τὸ πρᾶγμα ᾧ συμβέβηκε συνεχῆς εἶναι; εἰ δὲ καὶ τῷ ἐν ᾧ, μόνω τοῦτο τῷ τόπῳ ὑπάρχει· μέγεθος γὰρ τι ἔχει, τοῦτου δὲ τὸ κύκλω μόνον συνεχῆς, ὥστε αὐτὸ αὐτῷ αἰεὶ συνεχῆς. Τοῦτο ἄρα ἔστιν ὁ ποιεῖ συνεχῆ κίνησιν,
 20 τὸ κύκλω σῶμα φερόμενον· ἢ δὲ κινήσις τὸν χρόνον.

corruptio, et quam ob causam, et quid generabile et corruptibile, ex his quæ diximus manifestum est. Quom autem sit necesse, quippiam esse movens, si futurum est ut sit motus, quemadmodum antea dictum est in allis; et si motus semper sit, semper esse quippiam movens; et si continuus, unum idemque et immobile et ab alteratione generationeve immune; et si plures sint motus circulares, plura quidem, sed omnia hæc quodammodo sub uno esse principio necesse sit; et quom tempus sit continuum, motum esse continuum, siquidem fieri nequit ut sit tempus sine motu: tempus profecto continui cuiuspiam numerus erit: ejus igitur qui in gyrum est, sicuti in iis quæ initio diximus, præfinitum est. (11) Sed utrum motus ideo est continuus, quia id quod motum subit, continuum sit, an quia id in quo fit motus, locus inquam aut affectus? palam sane est, motum ideo continuum esse, quia id quod movetur, continuum est. Nam quo pacto continuus est affectus, nisi quia res ea cui accidit, continua est? Si vero et quia id in quo, hoc soli loco competit: quippe qui magnitudinem quandam habeat: e magnitudinibus autem sola circularis continua est, adeo ut ipsa sibi semper continua sit. Corpus igitur circulare quod ferri assolet, motum facit continuum; motus vero, tempus.

CAP. XI.

Ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς συνεχῶς κινουμένοις κατὰ γένεσιν ἢ ἀλλοίωσιν ἢ ὄλως μεταβολὴν ὀρώμεν τὸ ἐφεξῆς ὄν καὶ γινόμενον τὸδε μετὰ τὸδε ὥστε μὴ διαλείπειν, σκεπτεόν πότερον ἔστι τι εἰς ἀνάγκης ἔσται, ἢ οὐδέν,
 25 ἀλλὰ πάντα ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι. Ὅτι μὲν γὰρ ἔνια, δῆλον, καὶ εὐθύς τὸ ἔσται καὶ τὸ μέλλον ἕτερον διὰ τοῦτο· ὁ μὲν γὰρ ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι ἔσται, δεῖ τοῦτο εἶναι ποτε ἀληθὲς ὅτι ἔστιν· ὁ δὲ νῦν ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι μέλλει, οὐδὲν κωλύει μὴ γενέσθαι· μέλλων γὰρ
 30 ἂν βαδίζειν τις οὐκ ἂν βαδίσειεν. (2) Ὅλως δ', ἐπεὶ ἐνδέχεται ἔνια τῶν ὄντων καὶ μὴ εἶναι, δῆλον ὅτι καὶ τὰ γινόμενα οὕτως ἔχει, καὶ οὐκ εἰς ἀνάγκης τοῦτ' ἔσται. Πότερον οὖν ἅπαντα τοιαῦτα ἢ οὐ, ἀλλ' ἔνια ἀναγκαῖον ἀπλῶς γίνεσθαι, καὶ ἔστιν ὡσπερ ἐπὶ τοῦ εἶναι τὰ μὲν
 35 ἀδύνατα μὴ εἶναι τὰ δὲ δυνατά, οὕτως καὶ περὶ τὴν γένεσιν; οἷον τροπὰς ἄρα ἀνάγκη γενέσθαι, καὶ οὐχ οἴοντε μὴ ἐνδέχεσθαι. (3) Εἰ δὲ τὸ πρότερον ἀνάγκη γενέσθαι, εἰ τὸ ὕστερον, ἔσται, οἷον εἰ οἰκία, θεμελίον, εἰ δὲ τοῦτο, πηλὸν ἄρ' οὖν καὶ εἰ θεμελίος γέγονεν,
 40 ἀνάγκη οἰκίαν γενέσθαι; ἢ οὐκέτι, εἰ μὴ κάκεινο ἀνάγκη γενέσθαι ἀπλῶς· εἰ δὲ τοῦτο, ἀνάγκη καὶ θεμελίου γενομένου γενέσθαι οἰκίαν· οὕτω γὰρ ἦν τὸ πρότερον ἔχον πρὸς τὸ ὕστερον, ὡστ' εἰ ἐκεῖνο ἔσται, ἀνάγκη ἐκεῖνο πρότερον. (4) Εἰ τοίνυν ἀνάγκη γενέσθαι τὸ
 45 ὕστερον, καὶ τὸ πρότερον ἀνάγκη· καὶ εἰ τὸ πρότερον, καὶ τὸ ὕστερον τοίνυν ἀνάγκη, ἀλλ' οὐ δι' ἐκεῖνο, ἀλλ' ὅτι ὑπέκειτο εἰς ἀνάγκης ἐσόμενον. Ἐν οἷς ἄρα τὸ ὕστερον ἀνάγκη εἶναι, ἐν τούτοις ἀντιστρέφει, καὶ αἰεὶ τοῦ προτέρου γενομένου ἀνάγκη γενέσθαι τὸ ὕστε-
 50 ρον. (5) Εἰ μὲν οὖν εἰς ἄπειρον εἰσιν ἐπὶ τὸ κάτω, οὐκ ἔσται ἀνάγκη τὸ ὕστερον τὸδε γενέσθαι ἀπλῶς. Ἄλλ' οὐδ' εἰς ὑποθέσεως· αἰεὶ γὰρ ἕτερον ἐμπροσθεν

Quom autem in iis quæ per ortum alterationemve, aut omnino transmutationem continenter moventur, hoc post hoc deinceps esse ac oriri in tantum ut non deficiant, videamus: utrum quippiam sit, quod erit necessario, an nihil, sed omnia non fore contingat, considerandum est. Palam enim est, quod nonnulla. Atque continuo fore et esse futurum, hac de causa diversa sunt. Nam de quo verum est dicere ipsum fore, de eo tandem hoc ipsum inquam esse, verum sit oportet: de quo vero nunc verum est dicere ipsum fore, hoc non esse futurum nihil vetat. Nam tametsi futurum est ut quispiam ambulet: tamen fieri potest ut non ambulet. (2) Omnino autem quom ex entibus nonnulla, et esse et non esse contingat: quod et ea quæ gigni solent ita sese habebunt, et non necessario erunt, apertum est. Utrum igitur universa sunt ejusmodi, an non, sed aliqua simpliciter fore necessarium est; et sicut in ipso esse fit ut quædam non possint non esse, quædam possint non esse, sic et in ipsa quoque generatione? verbi gratia, solstitia fore necesse est, nec fieri potest ut non contingant. (3) Si igitur prius fore necesse est, si posterius erit, ut si domus, fundamentum, si vero fundamentum, lutum: an ergo, si fundamentum factum est, domum quoque fore necesse est? an non adhuc, nisi et eam fore simpliciter necesse sit? quodsi hoc sit, facto fundamento fore domum necesse est. Nam sic prius sese habet ad posterius. Qua de causa si hoc erit, ante fore illud est necesse. (4) Si itaque est necesse fore posterius, prius quoque necesse est: et si prius, etiam posterius. Verum non ob illud, sed quia necessario futurum, supponebatur. In quibus ergo posterius esse necesse est, in hisce recurrit; semperque, si prius est factum, posterius fore necesse est. (5) Quodsi deorsum versus in infinitum abeant, haudquaquam ex posterioribus hocce fore simpliciter, sed ne ex suppositione quidem, erit necesse. Nam

ἀνάγκη ἔσται, δι' ὃ ἐκεῖνο ἀνάγκη γενέσθαι. Ὡστ' εἰ μὴ ἔστιν ἀρχὴ τοῦ ἀπείρου, οὐδὲ πρῶτον ἔσται οὐδέν, δι' ὃ ἀναγκαῖον ἔσται γενέσθαι. (6) Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τοῖς πέρασ ἔχουσι τοῦτ' ἔσται εἰπεῖν ἀληθῶς, ὅτι ἀπλῶς ἀνάγκη γενέσθαι, ὅσον οἰκίαν, δεκν θεμέλιος γίνηται· δεκν γὰρ γένηται, εἰ μὴ αἰεὶ τοῦτο ἀνάγκη γίνεσθαι, συμβῆσεται αἰεὶ εἶναι τὸ ἐνδεχόμενον μὴ αἰεὶ εἶναι. Ἄλλὰ δεῖ τῇ γενέσει αἰεὶ εἶναι, εἰ ἐξ ἀνάγκης αὐτοῦ ἔστιν ἡ γένεσις· τὸ γὰρ ἐξ ἀνάγκης καὶ αἰεὶ ἀμα-
 10 δ γὰρ εἶναι ἀνάγκη οὐχ οἶόντε μὴ εἶναι· ὡστ' εἰ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης, αἰδιόν ἐστι, καὶ εἰ αἰδιόν, ἐξ ἀνάγκης. Καὶ εἰ ἡ γένεσις τοίνυν ἐξ ἀνάγκης, αἰδιός ἡ γένεσις τούτου, καὶ εἰ αἰδιός, ἐξ ἀνάγκης. Εἰ ἄρα τινὸς ἐξ ἀνάγκης ἀπλῶς ἡ γένεσις, ἀνάγκη ἀνακυκλεῖν καὶ
 16 ἀνακάμπτειν. Ἀνάγκη γὰρ ἦτοι πέρασ ἔχειν τὴν γένεσιν ἢ μή, καὶ εἰ μή, ἢ εἰς εὐθὺ ἢ κύκλω. Τούτων δ' εἴπερ ἔσται αἰδιός, οὐκ εἰς εὐθὺ οἶόντε διὰ τὸ μηδαμῶς εἶναι ἀρχὴν μῆτ' ἂν κάτω, ὡς ἐπὶ τῶν ἐσομένων λαμβάνομεν, μῆτ' ἄνω, ὡς ἐπὶ τῶν γινομένων.
 20 ἀνάγκη δ' εἶναι ἀρχὴν, μὴ πεπερασμένης οὐσης, καὶ αἰδιόν εἶναι. Διὸ ἀνάγκη κύκλω εἶναι. Ἀντιστρέφειν ἄρα ἀνάγκη ἔσται, ὅσον εἰ τοδὶ ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ πρότερον ἄρα· ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, καὶ τὸ ὑστερον ἀνάγκη γενέσθαι. Καὶ τοῦτο αἰεὶ δὴ συνεχῶς· οὐδὲν
 26 γὰρ τοῦτο διαφέρει λέγειν διὰ δύο ἢ πολλῶν. Ἐν τῇ κύκλω ἄρα κινήσει καὶ γενέσει ἔσται τὸ ἐξ ἀνάγκης ἀπλῶς· καὶ εἴτε κύκλω, ἀνάγκη ἕκαστον γίνεσθαι καὶ γεγονέναι, καὶ εἰ ἀνάγκη, ἢ τούτων γένεσις κύκλω. (7) Ταῦτα μὲν δὴ εὐλόγως, ἐπεὶ αἰδιός καὶ ἄλλως ἐφάνη
 30 ἢ κύκλω κινήσει καὶ εἰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι ταῦτα ἐξ ἀνάγκης γίνεσται καὶ ἔσται, δεκν ταύτης κινήσεις καὶ δεκν διὰ ταύτην· εἰ γὰρ τὸ κύκλω κινούμενον αἰεὶ τι κινεῖ, ἀνάγκη καὶ τούτων κύκλω εἶναι τὴν κίνησιν, ὅσον τῆς ἄνω φορᾶς οὐσης ὁ ἥλιος κύκλω ὠδί, ἐπεὶ
 36 δ' οὕτως, αἰ ὄρισι διὰ τοῦτο κύκλω γίνονται καὶ ἀνακάμπτουσιν, τούτων δ' οὕτω γινομένων πάλιν τὰ ὑπὸ τούτων. (8) Τί οὖν δὴ ποτε τὰ μὲν οὕτω φαίνεται, ὅσον ὕδατα καὶ ἀτμὴ κύκλω γινομένα, καὶ εἰ μὲν νέφος ἔσται, δεῖ ὕσαι, καὶ εἰ ὕσαι γε, δεῖ καὶ νέφος εἶναι,
 40 ἀνθρωποὶ δὲ καὶ ζῶα οὐκ ἀνακάμπτουσιν εἰς αὐτοὺς ὥστε πάλιν γίνεσθαι τὸν αὐτὸν; οὐ γὰρ ἀνάγκη, εἰ ὁ πατὴρ ἐγένετο, σὲ γενέσθαι· ἀλλ' εἰ σύ, ἐκείνον. Εἰς εὐθὺ δὲ εἴκειν εἶναι αὕτη ἡ γένεσις. (9) Ἀρχὴ δὲ τῆς σκέψεως πάλιν αὕτη, πότερον ὁμοίως ἅπαντα ἀνακάμπτει ἢ οὐ, ἀλλὰ τὰ μὲν ἀριθμῶ τὰ δὲ εἶδει μόνον. Ὅσων μὲν οὖν ἀφθαρτος ἢ οὐσία ἢ κινουμένη, φανερόν ἐστι καὶ ἀριθμῶ ταῦτα ἔσται (ἢ γὰρ κινήσει ἀκολουθεῖ τῷ κινουμένῳ), δεκν δὲ μὴ ἀλλὰ φθαρτῆ, ἀνάγκη τῶν εἶδει, ἀριθμῶ δὲ μὴ ἀνακάμπτειν. Διὸ
 50 ὕδωρ ἐξ ἀέρος καὶ ἀτμὴ ἐξ ὕδατος εἶδει ὁ αὐτός, οὐκ ἀριθμῶ. Εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἀριθμῶ, ἀλλ' οὐχ ὧν ἢ οὐσία γίνεσται οὕσα τοιαύτη οἶα ἐνδέχεσθαι μὴ εἶναι.

semper aliud ante necessario erit : quocirca et illud fore, necessarium erit. Quare si infiniti non sit principium, nec primum quicquam erit, ob quod fore erit necessarium. (6) At vero nec in iis quidem quæ finem habent atque terminum, hoc vere dici continget : simpliciter inquam fore quippiam, ut domum, quum factum fuerit fundamentum. Nam quum fuerit factum : nisi semper eam fieri sit necesse, semper id esse quod potest non esse, eveniet. At generatione semper sit est necesse, si ipsius generatio necessario sit; nam necessario et semper, simul sunt; quod enim esse est necesse, non potest non esse. Quare si quid necessario est, sempiternum est : et si sempiternum est, necessario est. Si itaque hujusce generatio necessario est, sempiterna est : et si sempiterna, necessario. Si igitur generatio cuiuspiam necessario simpliciter sit, in orbem eat eodemque revertatur necesse est. Nam generationem aut terminum habere, aut non habere, necesse est : et, si non habeat, aut in rectum, aut in circulum. Horum autem si sempiterna sit, in rectum minime possibile est : quia nequaquam sit principium, neque deorsum ut in futuris accipimus, neque sursum ut in iis quæ jam facta sunt. At esse principium, si finita non sit, atque eam sempiternam esse necesse est. Quocirca circularis sit, est necesse. Igitur regressum fieri necesse erit : ut si hoc necessario sit, ergo et prius. At vero si hoc, et posterius fore erit necesse. Atque hoc semper continue : nihil enim refert, per duo an multa hoc dicamus. Igitur necessario simpliciter circulari motui atque generationi competit. Et si in orbem fiat generatio, fore quodque et esse factum necesse est : et si necesse sit, horum generatio circularis erit. (7) Hæc itaque non sine ratione accidunt, quandoquidem et alio modo motus ille circularis atque celestis perpetuus apparuit. Nam hæc necessario fiunt et erunt, quæcumque hujusce motiones sunt, et quæcumque propter hunc fiunt motum. Nam si id quod in orbem movetur, aliqua semper moveat, eorum quoque motum circularem esse necesse est; ut si supera latio orbita sit, sol orbita movetur. Quoniam autem hoc pacto movetur, hæc sane de causa anni tempora in circulum fiunt redeuntque. Quæ quum ita fiant, omnia profecto quæ sub ipsis sunt, hand secus fient. (8) Curnam igitur quædam ita fieri videntur, nempe circulatim oriri, ut pluvia et aer (nam si nubes erat, pluat etiam oportet : et si pluet, nubem quoque fore convenit); homines vero et animalia in sese non redeunt remeantque, ita ut idem rursus oriatur? Non enim si pater sit, te fore; sed illum, si tu sis, necesse est. Hæc autem generatio in rectum proficisci videtur. (9) Rursus autem hoc considerationis iuitium sumatur : similine modo universa redeant an non, sed quædam numero, quædam specie solum? Quorum igitur substantia motum subiens incorruptibilis est, ea omnia, ut patet, etiam numero eadem redire solent (nam motus id comitari solet, quod motu cietur; quorum vero non, sed corruptibilis : specie, non item numero, reverti necesse est. Quocirca quum ex aere aqua fit, et ex aqua aer, aer specie idem, non numero, redit. Quodsi et eadem numero aliqua redeant, non tamen ea quorum substantia ortum subit, ejuscemodi existens, quæ non esse possit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΤΑ
ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ARISTOTELIS
METAPHYSICORUM

LIBER I.

[Pag. 3, 4 Brand.]

CAP. I.

(980,981 Bkk.)

Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι δρέγονται φύσει· ση-
μείον δ' ἡ τῶν αἰσθήσεων ἀγάπησις· καὶ γὰρ χωρὶς τῆς
χρείας ἀγαπῶνται δι' αὐτάς, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων
ἢ διὰ τῶν ὀμμάτων. Οὐ γὰρ μόνον ἵνα πράττωμεν,
ἢ ἀλλὰ καὶ μηθὲν μέλλοντες πράττειν τὸ δρᾶν αἰρούμεθα
ἀντὶ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν ἄλλων. Λίτιον δ' ἔστι μάλ-
ιστα ποιεῖ γνωρίζειν τι ἡμᾶς αὐτῆ τῶν αἰσθήσεων καὶ
πολλὰς δηλοῖ διαφοράς. (2) Φύσει μὲν οὖν αἰσθησιν
ἐχόντα γίνεται τὰ ζῶα, ἐκ δὲ τῆς αἰσθήσεως τοῖς μὲν
10 αὐτῶν οὐκ ἐγγίγνεται μνήμη, τοῖς δ' ἐγγίγνεται. Καὶ
διὰ τοῦτο ταῦτα φρονιμώτερα καὶ μαθητικώτερα τῶν
μὴ δυναμένων μνημονεῦειν ἐστίν. Φρόνιμα μὲν ἄνευ
τοῦ μαθᾶναι, ὅσα μὴ δύναται τῶν ψόφων ἀκούειν, οἷον
μελιττα, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ζῴων ἐστίν· μα-
15 θᾶναι δ' ὅσα πρὸς τῇ μνήμῃ καὶ ταύτῃ ἔχει τὴν αἰ-
σθησιν. (3) Τὰ μὲν οὖν ἄλλα ταῖς φαντασίαις ζῆ καὶ
ταῖς μνήμαις, ἐμπειρίας δὲ μετέχει μικρόν· τὸ δὲ τῶν
ἀνθρώπων γένος καὶ τέχνη καὶ λογισμοῖς. (4) Γίγνεται
δ' ἐκ τῆς μνήμης ἐμπειρία τοῖς ἀνθρώποις· αἱ γὰρ πολ-
20 λαὶ μνήμαι τοῦ αὐτοῦ πράγματος μίᾳ ἐμπειρίας δύνα-
μιν ἀποτελοῦσιν. Καὶ δοκεῖ σχεδὸν ἐπιστήμη καὶ
τέχνη ὅμοιον εἶναι ἢ ἐμπειρία. Ἀποβαίνει δ' ἐπιστήμη
καὶ τέχνη διὰ τῆς ἐμπειρίας τοῖς ἀνθρώποις· ἡ μὲν γὰρ
ἐμπειρία τέχνην ἐποίησεν, ὡς φησὶ Πύλλος, ὀρθῶς λέ-
25 γων, ἢ δ' ἀπειρία τύχην. (5) Γίγνεται δὲ τέχνη, ὅταν
ἐκ πολλῶν τῆς ἐμπειρίας ἐννοημάτων μία καθόλου γέ-
νηται περὶ τῶν ὁμοίων ὑπόληψις. Τὸ μὲν γὰρ ἔχειν
ὑπόληψιν ὅτι Καλλιὰ κάμνοντι τὴνδὲ τὴν νόσον τοδὶ
συνήνεγκε καὶ Σωκράτει καὶ καθ' ἕκαστον οὕτω πολ-
30 λοις, ἐμπειρίας ἐστίν· τὸ δ' ὅτι πᾶσι τοῖς τοιοῖσδε
κατ' εἶδος ἐν ἀφορισθεῖσι, κάμνουσι τὴνδὲ τὴν νόσον,
συνήνεγκεν, οἷον τοῖς φλεγματώδεσιν ἢ γολώδεσιν ἢ πυ-
ρέττουσι καύσω, τέχνης. (6) Πρὸς μὲν οὖν τὸ πράτ-
τειν ἐμπειρία τέχνης οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν, ἀλλὰ καὶ
35 μᾶλλον ἐπιτυγχάνοντας ὀρώμεν τοὺς ἐμπείρους τῶν ἄνευ
τῆς ἐμπειρίας λόγον ἐχόντων. Αἴτιον δ' ὅτι ἡ μὲν
ἐμπειρία τῶν καθ' ἕκαστόν ἐστι γνώσις, ἡ δὲ τέχνη
τῶν καθόλου, αἱ δὲ πράξεις καὶ αἱ γενέσεις πᾶσαι περὶ

Ombes homines natura scire desiderant. Signum autem
est sensuum dilectio : nam et absque usu propter se ipsos
amantur ; præ ceteris autem, qui per oculos fit : non enim
ut agamus solum, verum etiam nil acturi, ipsum videre
præ omnibus aliis (ut ita dicam) eligimus. Causa autem
est quod sensuum hic vel maxime nos cognoscere quicquam
facit, multasque differentias manifestat. (2) Natura itaque
animalia sensum habentia fiunt : a sensu vero quibusdam
eorum non innascitur memoria, quibusdam vero innascitur.
Et ob hoc prudentiora et disciplinarum capaciora sunt hæc,
quam illa quæ memorare non possunt. Prudentia quidem,
absque eo quod discant, quæcumque scilicet audire sonos
non possunt, ut apes, et si quod animalium genus simile est :
discunt autem quæcumque una cum memoria hunc quoque
sensum habent. (3) Cetera igitur phantasiis ac memoriis
vivunt, experientia vero parum participant : humanum
autem genus arte etiam ac ratiocinationibus. (4) Fit autem
ex memoria experientia hominibus. Multæ etenim ejus-
dem rei memoriæ unius experientiæ vim efficiunt. Quare
experientia præne simile quid scientiæ ac arti esse videtur.
Per experientiam autem ars et scientia hominibus efficitur.
Experientia enim, ut recte ait Polus, artem efficit, impe-
ritia vero casum. (5) Fit autem ars, quæ e multis expe-
rientalibus notionibus una de similibus universalis existi-
matio fiat. Existimare etenim, quod Calliæ hoc morbo
laboranti hoc conducit, similiter Socrati ac singillatim aliis
multis, experientiæ : quod autem omnibus hujuscemodi
secundum unam speciem determinatis hoc morbo laboran-
tibus conducit, utpote phlegmaticis, ac cholericis, aut
febre ardente laborantibus, hoc artis proprium est. (6) Ad
agendum itaque nihil videtur experientia differre ab arte :
quin imo videmus expertos magis id quod intendunt, con-
sequi, quam illos qui rationem absque experientia tenent.
Causa vero est, quod experientia singularium, ars autem
universalium cognitio est. Actiones autem ac generatio-

τὸ καθ' ἑκάστον εἰσιν· οὐ γὰρ ἄνθρωπον ὑγιαίνει ὁ ἰα-
 τρεύων, πλὴν ἄλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ Καλλίαν
 ἢ Σωκράτην ἢ τῶν ἄλλων τινὰ τῶν οὕτω λεγομένων,
 ᾧ συμβέβηκε καὶ ἀνθρώπων εἶναι. (7) Ἐὰν οὖν ἀνευ
 5 τῆς ἐμπειρίας ἔχῃ τις τὸν λόγον, καὶ τὸ καθόλου μὲν γνω-
 ρίῃ, τὸ δ' ἐν τούτῳ καθ' ἑκάστον ἀγνοῇ, πολλάκις δια-
 μαρτυρήσεται τῆς θεραπείας· θεραπεία τὸν γὰρ τὸ καθ' ἑκά-
 στον μᾶλλον. Ἄλλ' ὁμοίως τό γε εἰδέναι καὶ τὸ ἐπαίειν
 τῇ τέχνῃ τῆς ἐμπειρίας ὑπάρχειν οἰόμεθα μᾶλλον, καὶ
 10 σοφωτέρους τοὺς τεχνίτας τῶν ἐμπείρων ὑπολαμβάνο-
 μεν, ὡς κατὰ τὸ εἰδέναι μᾶλλον ἀκολουθοῦσαν τὴν σο-
 φίαν πᾶσιν. Τοῦτο δ', ὅτι οἱ μὲν τὴν αἰτίαν ἴσασιν,
 οἱ δ' οὐ. Οἱ μὲν γὰρ ἐμπειροὶ τὸ ἐπι μὲν ἴσασιν, διότι
 δ' οὐκ ἴσασιν· οἱ δὲ τὸ διότι καὶ αἰτίαν γνωρίζουσι.
 15 (8) Διὸ καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας περὶ ἑκάστον τιμωτέρους
 καὶ μᾶλλον εἰδέναι νομίζομεν τῶν χειροτεχνῶν καὶ σο-
 φωτέρους, ὅτι τὰς αἰτίας τῶν ποιουμένων ἴσασιν, τοὺς
 δ' ὡσπερ καὶ τῶν ἀψύχων ἕνια, ποιεῖν μὲν, οὐκ εἰδότες
 δὲ ποιεῖν ἀ ποιεῖ, οἷον καίει τὸ πῦρ. Τὰ μὲν οὖν
 20 ἀψυχα φύσει τινὲ ποιεῖν τούτων ἑκάστον, τοὺς δὲ χει-
 ροτέχνους δι' ἔθος ὡς οὐ κατὰ τὸ πρακτικὸς εἶναι σοφω-
 τέρους ὄντας, ἀλλὰ κατὰ τὸ λόγον ἔχειν αὐτοὺς καὶ τὰς
 αἰτίας γνωρίζειν. (9) Ὅπως τε σημείον τοῦ εἰδότες τὸ
 δύνασθαι διδάσκειν ἐστί, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τέχνην τῆς
 25 ἐμπειρίας οἰόμεθα μᾶλλον ἐπιστήμην εἶναι· δύνανται
 γάρ, οἱ δὲ οὐ δύνανται διδάσκειν. Ἐπι δὲ τῶν αἰσθη-
 σεων οὐδεμίαν ἡγούμεθα εἶναι σοφίαν· καίτοι κυριώ-
 ταταί γ' εἰσὶν αὗται τῶν καθ' ἑκάστα γνώσεις· ἀλλ' οὐ
 λέγουσι τὸ διὰ τί περὶ οὐδενός, οἷον διὰ τί θερμὸν τὸ
 30 πῦρ, ἀλλὰ μόνον ὅτι θερμόν. (10) Τὸ μὲν οὖν πρῶτον
 ἐκὸς τὸν ὅποιον εὐρόντα τέχνην παρὰ τὰς κοινὰς
 αἰσθήσεις θαυμάζεσθαι ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, μὴ μόνον
 διὰ τὸ χρήσιμον εἶναι τι τῶν εὐρεθέντων, ἀλλ' ὡς σοφὸν
 καὶ διαφέροντα τῶν ἄλλων. Πλείονον δ' εὐρισκομέ-
 35 νων τεχνῶν, καὶ τῶν μὲν πρὸς ἀναγκαῖα τῶν δὲ πρὸς
 διαγωγὴν οὐσῶν, αἰεὶ σοφωτέρους τοὺς τοιοῦτους ἐκείνων
 ὑπολαμβάνομεν, διὰ τὸ μὴ πρὸς χρῆσιν εἶναι τὰς ἐπι-
 στήμας αὐτῶν. (11) Ὅθεν ἤδη πάντων τῶν τοιοῦτων
 κατεσκευασμένων αἰ μὴ πρὸς ἡδονὴν μηδὲ πρὸς ἀναγκ-
 40 καῖα τῶν ἐπιστημῶν εὐρέθησαν, καὶ πρῶτον ἐν τού-
 τοις τόποις οὐπερ ἐσχόλασαν. Διὸ περὶ Αἴγυπτον αἰ
 μαθηματικαὶ πρῶτον τέχναι συνέστησαν· ἐκεῖ γὰρ
 ἀφείθη σχολάζειν τὸ τῶν ἱερέων ἔθος. (12) Εἴρηται
 μὲν οὖν ἐν τοῖς Ἑλλήκοις τίς διαφορά τέχνης καὶ ἐπιστή-
 45 μης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἁπογενοῦν· οὐ δ' ἕνεκα νῦν
 ποιούμεθα τὸν λόγον, τοῦτ' ἐστίν, ὅτι τὴν ὀνομαζομένην
 σοφίαν περὶ τὰ πρῶτα αἰτία καὶ τὰς ἀρχὰς ὑπολαμβάνο-
 νοῦσι πάντες, ὥστε, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὁ μὲν
 ἐμπειρος τῶν ὀποιούντων ἔχοντων αἰσθησιν εἶναι δοκεῖ
 50 σοφώτερος, ὁ δὲ τεχνίτης τῶν ἐμπείρων, χειροτέχνου δὲ
 ὁ ἀρχιτέκτων, αἱ δὲ θεωρητικαὶ τῶν ποιητικῶν μᾶλλον.
 Ὅτι μὲν οὖν ἡ σοφία περὶ τινὰς αἰτίας καὶ ἀρχὰς ἐστὶν
 ἐπιστήμη, δῆλον.

nes omnes circa singulare sunt : non enim hominem , nisi
 per accidens , sanat qui medetur , sed Calliam , aut Socra-
 tem , aut alium quempiam eorum qui sic dicuntur , cui ac-
 cidit homini esse. (7) Si quis itaque rationem absque ex-
 perientia teneat , et universale quidem cognoscat , quod
 autem sub eo particulare est , ignoret , saepenumero aberrabit
 a sanando : id enim magis sanabile est , quod singulare est.
 Nihilominus scire et cognoscere magis arti quam experien-
 tia arbitramur inesse ; ac eos qui artem tenent , quam eos
 qui experientiam habent , sapientiores esse putamus , eo
 quod sapientia propter scientiam magis omnes sequitur.
 Hoc autem , quoniam illi quidem sciunt causam , hi vero mi-
 nime : experti etenim sciunt quidem quod est , propter quod
 autem nesciunt ; illi vero , propter quod et causam cognos-
 cunt. (8) Quare et eos qui in quaque re architecti sunt ,
 honorabiliores et doctiores , ac eis qui manibus operantur ,
 sapientiores putamus , quoniam causas eorum quæ fiunt ,
 sciunt : illi vero , sicut et quæ inanimata , faciunt quidem ,
 sed nescientia faciunt ea quæ faciunt , ut ignis comburit .
 Sed inanimata natura quadam horum singula faciunt ; ma-
 nibus autem laborantes , propter consuetudinem : tanquam
 sapientiores sint , non prout activi sunt , sed prout ratio-
 nem habent , causasque cognoscunt. (9) Et prorsus signum
 scientis est , posse docere . Quamobrem magis artem quam
 experientiam , scientiam esse putamus . Illi enim possunt ,
 hi vero minime possunt docere . Præterea sensum nullum
 putamus sapientiam esse ; tametsi singularium hæ maxime
 propriæ cognitiones sunt : de nullo tamen dicunt propter
 quid , ut propter quid calidus ignis , sed solum quod calidus .
 (10) Primum itaque cuiuscumque artis supra com-
 munitis sensus inventorem , non solum quoniam utile esset
 quod inventum erat , verum etiam ut sapientem , et ceteris
 præstantem (ut verisimile est) homines admirabantur .
 Quum autem plures artes invenirentur , quarum aliæ ad
 necessaria , aliæ ad oblectandum essent , semper tales sa-
 pientiores illis putamus , quod eorum scientiæ non ad uti-
 litatem essent . (11) Quo fit ut huiusmodi jam omnibus
 institutis , illæ sapientiarum , quæ neque ad degendum
 voluptarie , neque ad necessaria conducunt , inventæ sint ,
 et in illis locis primo , ubi vacabant ; quare circa Ægyptium
 primum mathematicæ artes constitutæ sunt : illic enim
 genti sacerdotum vacare permissum est . (12) Dictum au-
 tem in Moralibus est , quænam sit artis et scientiæ dif-
 ferentia , ac ceterorum quæ ejusdem generis sunt . Cujus
 autem gratia nunc sermonem facimus , illud est , quod ap-
 pellatam sapientiam circa primas causas et principia omnes
 arbitrantur versari . Quare (ut dictum est prius) expertus
 quidem sensum quemcunque habentibus sapientior esse
 videtur : artifex vero , expertis : architectus etiam , manibus
 laborante : speculativi autem , factivis . Quod igitur sa-
 pientia circa aliquas causas et principia scientia sit , patet .

CAP. II.

Ἐπει δὲ ταύτην τὴν ἐπιστήμην ζητοῦμεν, τοῦτ' ἂν εἴη σκοπεῖον, ἥ περὶ ποίας αἰτίας καὶ περὶ ποίας ἀρχῆς ἐπιστήμη σοφία ἐστίν. Ἐὶ δὴ λάβοι τις τὰς ὑπολήψεις ἃς ἔχομεν περὶ τοῦ σοφοῦ, τάχ' ἂν ἐκ τούτου φανερόν γένοιτο μᾶλλον. (2) Ἰπολαμβάνομεν δὴ πρῶτον μὲν ἐπίστασθαι πάντα τὸν σοφὸν ὡς ἐνδέγεται, μὴ καθ' ἕκαστον ἔχοντα ἐπιστήμην αὐτῶν· εἶτα τὸν τὰ χαλεπὰ γινῶναι δυνάμενον καὶ μὴ βράδια ἀνθρώπῳ γινώσκειν, τοῦτον σοφόν (τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι πάντων κοινόν, διὸ βράδιον, καὶ οὐδὲν σοφόν)· εἶτι τὸν ἀκριβέστερον καὶ τὸν διδασκαλικώτερον τῶν αἰτίων σοφώτερον εἶναι περὶ πᾶσαν ἐπιστήμην. (3) Καὶ τῶν ἐπιστημῶν δὲ τὴν αὐτῆς ἕνεκεν καὶ τοῦ εἰδέναι χάριν αἰρετὴν οὖσαν μᾶλλον εἶναι σοφίαν ἢ τὴν τῶν ἀποβαινόντων ἕνεκεν, καὶ τὴν ἀρχικωτέραν τῆς ὑπηρετούσης μᾶλλον εἶναι σοφίαν· οὐ γὰρ δεῖν ἐπιτάττεσθαι τὸν σοφὸν ἀλλ' ἐπιτάττειν, καὶ οὐ τοῦτον ἐτέρῳ πειθεσθαι, ἀλλὰ τούτῳ τὸν ἥττον σοφόν. (4) Τὰς μὲν οὖν ὑπολήψεις τοιαύτας καὶ τοσαύτας ἔχομεν περὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν σοφῶν. Τούτων δὲ τὸ μὲν πάντα ἐπίστασθαι τῷ μάλιστα ἔχοντι τὴν καθόλου ἐπιστήμην ἀναγκαῖον ὑπάρχειν· οὗτος γὰρ οἰδέ πως πάντα τὰ ὑποκειμένα. Σγεδὸν δὲ καὶ χαλεπώτατα αὐτὰ γνωρίζειν τοῖς ἀνθρώποις, τὰ μάλιστα καθόλου· πορρωτάτω γὰρ τῶν αἰσθησέων ἐστίν. Ἀκριβέσταται δὲ τῶν ἐπιστημῶν αἱ μάλιστα τῶν πρῶτων εἰσίν· αἱ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων ἀκριβέστεραι τῶν ἐκ προσθέσεως λεγομένων, οἷον ἀριθμητικῆ γεωμετρίας. (5) Ἀλλὰ μὴ καὶ διδασκαλική γε ἢ τῶν αἰτίων θεωρητικῆ μᾶλλον· οὗτοι γὰρ διδάσκουσιν οἱ τὰς αἰτίας λέγοντες περὶ ἕκαστον. Τὸ δ' εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι αὐτῶν ἕνεκα μάλιστα ὑπάρχει τῇ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ ἐπιστήμῃ. Ὁ γὰρ τὸ ἐπίστασθαι δι' ἑαυτοῦ αἰρούμενος τὴν μάλιστα ἐπιστήμην μάλιστα αἰρήσεται, τοιαύτη δ' ἐστίν ἡ τοῦ μάλιστα ἐπιστητοῦ, μάλιστα δ' ἐπιστητὰ τὰ πρῶτα καὶ τὰ αἴτια· διὰ γὰρ ταῦτα καὶ ἐκ τούτων ἄλλα γνωρίζεται, ἀλλ' οὐ ταῦτα διὰ τῶν ὑποκειμένων. (6) Ἀρχικωτάτη δὲ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μᾶλλον ἀρχικῆ τῆς ὑπηρετούσης, ἡ γνωρίζουσα τίνος ἕνεκεν ἐστὶ πρακτέον ἕκαστον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὰγαθὸν ἐν ἕκαστοις, ὅπως δὲ τὸ ἀριστον ἐν τῇ φύσει πάσῃ. (7) Ἐξ ἀπάντων οὖν τῶν εἰρημένων ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην πίπτει τὸ ζητούμενον ὄνομα· δεῖ γὰρ ταύτην τῶν πρῶτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικὴν· καὶ γὰρ τὰγαθὸν καὶ τὸ οὐ ἕνεκα ἐν τῶν αἰτίων ἐστίν. Ὅτι δ' οὐ ποιητικῆ, δῆλον καὶ ἐκ τῶν πρῶτων φιλοσοφῶντων. (8) Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀπόρων θαυμάσαντες, εἶτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως. Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἰεῖται ἀγνωεῖν. Διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλό-

Quoniam autem hanc scientiam quærinus, hoc utique fuerit considerandum, circa quales causas et qualia principia scientia sit sapientia. Si itaque repetat quisquam quas de sapiente opiniones habemus, fortassis ex hoc magis appareat. (2) Primo igitur opinamur, sapientem maxime omnia, ut possibile est, scire, non habentem singulariter eorum scientiam : deinde illum, qui difficiliora, neque scitu facilia homini, cognoscere possit, sapientem existimamus (sentire enim omnibus commune est : quamobrem facile, et neutiquam sapiens est) ; item illum, qui exactior ac magis docere valens, causas reddat, sapientem in omni scientia esse. (3) Scientiarum quoque illam, quæ gratia sui ipsius, et propter ipsum scire, quam illam, quæ aliorum gratia eligenda sit, magis sapientiam esse. Et principalior quam ei subministrantem, potius sapientiam esse : non enim ut sapienti præcipiatur, sed ut ille præcipiat, nec ut ille ab altero, sed ut ab eo minus sapienti suadeatur, decet. (4) Opiniones itaque tales, ac tot, de sapientia et sapientibus habemus. Horum autem hoc quidem, omnia (inquam) scire, illi, qui maxime universalem scientiam habeat, necesse est inesse : hic enim quodam modo omnia notioni subjecta scit. Fere autem et difficillima hominibus cognita sunt ea quæ maxime universalialia sunt, siquidem remotissima sunt a sensibus. Scientiarum autem illæ certiores sunt, quæ maxime primorum sunt. Nam quæ sunt ex paucioribus, exactiores iis sunt quæ ex additione dicuntur : ut Arithmetica, quam Geometria. (5) At vero illa magis docet, quæ causas speculatur. Ii enim docent, qui causas singulorum dicunt. Intelligere autem et scire eorum ipsorum gratia illi præcipue scientiæ inest, quæ ejus est quod maxime scibile est. Qui enim scire ejus ipsius gratia eligit, eam quæ maxime scientia est, præcipue eligit. Talis autem est ejus quod maxime scibile. Maxime autem scibilia sunt ipsa prima, et cause. Propter hæc enim et ex iis cetera cognoscuntur, sed non hæc per subjecta. (6) Principalissima autem scientiarum, et principalior subministrante est, quæ cognoscat id ob quod quodque agendum sit. Hoc autem est bonum in quoque, et universaliter quod in omni natura optimum est. (7) Ex omnibus itaque dictis in eandem scientiam cadit quod quæritur nomen. Oportet etenim hanc primorum principiorum et causarum speculativam esse. Nam et bonum, et cujus gratia, una de causis est. Quod autem non factiva, etiam ex primis philosophantibus patet. (8) Propter admirationem enim et nunc et primo inceperunt homines philosophari : a principio quidem admirando ea quæ de dubitandis facilliora erant ; deinde paulatim ulterius procedentes, etiam de majoribus dubitando, ut de passionibus lunæ, et eorum quæ circa solem et stellas fiunt, ac de generatione universi. Qui vero dubitat et admiratur, putat se ignorare : quare philosophus amator fabularum quodammodo est, eo quod fabula ex

σοφός πώς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων.
 Ὡστ' εἶπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν,
 φανερόν ἐστι διὰ τὸ εἰδέναί το ἐπίστασθαι εἰδῶκον, καὶ
 οὐ χρήσεώς τινος ἕνεκεν. (9) Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ
 5 συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαιῶν
 καὶ πρὸς βρασιῶν καὶ διαγωγῆν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο
 ζητεῖσθαι. Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτῆν
 ζητούμεν γρίαν ἑτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπός φαιμεν
 10 ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὧν, οὕτω καὶ αὐτῆ
 μόνη ἐλευθερά οὔσα τῶν ἐπιστημῶν· μόνη γὰρ αὐτῆ
 αὐτῆς ἕνεκὲν ἐστίν. Διὸ καὶ δικαίως ἂν οὐκ ἀνθρωπίνῃ
 νομίζοιτο αὐτῆς ἢ κτήσις· πολλαγῆ γὰρ ἢ φύσις δούλη
 τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, ὥστε κατὰ Σιμωνίδην θεὸς ἂν
 15 μόνος τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας, ἄνδρα δ' οὐκ ἀξίον μὴ οὐ
 ζητεῖν τὴν καθ' αὐτὸν ἐπιστήμην. (10) Εἰ δὲ λέγουσιν οἱ
 ποιηταὶ καὶ πέφυκε φρονεῖν τὸ θεῖον, ἐπὶ τούτου συμβαίνει
 μάλιστα εἰκὸς καὶ δυστυχεῖς εἶναι πάντας τοὺς περιττοὺς.
 Ἄλλ' οὔτε τὸ θεῖον φρονερόν ἐνδέχεται εἶναι, ἀλλὰ
 20 καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν « πολλὰ ψεύδονται αἰδοί, » οὔτε
 τῆς τοιαύτης ἄλλην χρῆσιν νομίζειν τιμιωτέραν. Ἡ γὰρ
 θεοσιμότης καὶ τιμιωτάτης. Τοιαύτη δὲ δίχως ἂν εἴη
 μόνον· ἦν τε γὰρ μάλιστα ἂν ὁ θεὸς ἔχοι, θεῖα τῶν
 25 ἐπιστημῶν ἐστίν, καὶ εἴ τις τῶν θεῶν εἴη. Μόνη δ' αὐτῆ
 τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν· ὁ γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν
 αἰτίων πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή τις, καὶ τὴν τοιαύτην
 ἢ μόνος ἢ μάλιστα ἂν ἔχοι ὁ θεός. (11) Ἀναγκαιοτέραι
 30 μὲν οὖν πᾶσαι αὐτῆς, ἀμείνων δ' οὐδεμία. Δεῖ μέντοι
 πῶς καταστῆναι τὴν κτήσιν αὐτῆς εἰς τὸναντίον
 ἡμῖν τῶν ἐξ ἀρχῆς ζητήσεων. Ἀρχονται μὲν γὰρ, ὥσπερ
 εἶπομεν, ἀπὸ τοῦ θαυμάζειν πάντες εἰ οὕτως ἔχει,
 καθάπερ τῶν θαυμάτων ταυτομάτα τοῖς μήπω
 35 θεωρηκόσι τὴν αἰτίαν, ἢ περὶ τὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς
 ἢ τὴν τῆς διαμέτρου ἀσυμμετρίαν· θαυμασπὸν γὰρ
 εἶναι δοκεῖ πᾶσιν, εἰ τὴν τῶν ἐλαχίστων μὴ μετρεῖται.
 (12) Δεῖ δὲ εἰς τὸναντίον καὶ τὸ ἀμείνων κατὰ τὴν
 παροιμίαν ἀποτελεῦσθαι, καθάπερ καὶ ἐν τούτοις
 40 ὅταν μάθωσιν οὐδὲν γὰρ ἂν οὕτω θαυμάσειεν ἀνήρ
 γεωμετρικός ὡς εἰ γένοιτο ἡ διάμετρος μετρητή. Τίς
 μὲν οὖν ἢ φύσις τῆς ἐπιστήμης τῆς ζητούμενης, εἴρηται,
 καὶ τίς ὁ σκοπὸς οὗ δεῖ τυγχάνειν τὴν ζήτησιν καὶ τὴν
 45 ὄλην μέθοδον.

mirandis constat. Quare si propter fugam ignorantiae philosophati sunt, patet quod causa cognoscendi, et nullius usus gratia, ipsum scire persequantur. (9) Testatur autem id ipsum quod contingit. Fere enim omnibus inventis, quae ad necessaria et facilitatem ac ad oblectandum conducant, huiusmodi prudentia quaeri coepit. Patet itaque quod ob aliam nullam utilitatem quaerimus, sed quemadmodum dicimus « liber homo » de eo qui sui ipsius, et non alterius gratia est, ita et haec sola scientiarum libera est, siquidem sola haec sui ipsius gratia est. Quare merito non humana ejus possessio putabitur : natura etenim hominum in plerisque serva est. Quapropter secundum Simonidem, Deus utique solus hanc habet dignitatem ; hominem vero indignum est non quaerere illam, quae sibi convenit, scientiam. (10) Quodsi quid poetae dicunt, et natura comparatum est ut divinitas invidet, in hoc maxime id verisimile est contingere, et infelices omnes esse, qui alteriora se quaerunt. Sed nec divinitatem naturam invidiam esse convenit, « poetaeque (secundum proverbium) multa mentiuntur » ; nec aliam, quam huiusmodi, decet honorabiliorum putare. Quam enim divinissima, eadem etiam honorabilissima est. Talis vero bifariam dumtaxat utique fuerit. Nam et illa, quam maxime Deus habeat, divina scientiarum est, et si qua est quae divinatorum sit. Haec autem sola utrumque consecuta est. Deus etenim tum causa omnibus esse videtur, tum quoddam principium, et talem aut solus, aut praecipue Deus habeat. (11) Ceterae itaque omnes magis ea necessariae sunt, nulla vero melior. Oportet autem quodammodo ejus possessionem in contrarium nobis inquisitionum, quae a principio siebant, constitui. Incipiunt enim omnes (ut diximus) ab admiratione, an sic se habeat : sicut de praestigiosis, quae per se ipsa moventur, illi qui nondum speculati sunt causam ; aut de solstitiis, aut de diametri commensurabilitate : admirabile enim omnibus videtur, si quid eo quod dividi possit in minimum, non mensuretur. (12) Decet autem in contrarium et in melius (secundum proverbium) consummare, quemadmodum in his fit, quum discant. Nil enim magis vir geometricus admiretur, quam si diameter commensurabilis fieret. Quenam igitur natura sit ejus scientiae, quae quaeritur, et quae intentio, quam debet quaestio et tota tractatio consequi, dictum est.

CAP. III.

Ἐπεὶ δὲ φανερόν ἐστι τῶν ἐξ ἀρχῆς αἰτίων δεῖ λαβεῖν ἐπιστήμην (τότε γὰρ εἰδέναί φαιμεν ἕκαστον, ὅταν τὴν
 45 πρῶτην αἰτίαν οἰώμεθα γνωρίζειν), τὰ δ' αἴτια λέγεται τετραχῶς, ὧν μίαν μὲν αἰτίαν φαιμεν εἶναι τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τί ἦν εἶναι (ἀνάγεται γὰρ τὸ διὰ τί εἰς τὸν λόγον ἔσχατον, αἰτίον δὲ καὶ ἀρχὴ τὸ διὰ τί πρῶτον), ἑτέραν δὲ τὴν ὕλην καὶ τὸ ὑποκειμένον, τρίτην δὲ ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, τετάρτην δὲ τὴν ἀντικειμένην
 50 αἰτίαν ταύτην, τὸ ὅ ἕνεκα καὶ τὰγαθόν (τέλος γὰρ γενέσεως καὶ κινήσεως πάσης τοῦτ' ἐστίν)· θεωρεῖται μὲν οὖν ἰκανῶς περὶ αὐτῶν ἡμῖν ἐν τοῖς Περὶ φύσεως,

Quum autem manifestum sit quod primarum causarum oportet scientiam accipere (tum enim scire unumquodque dicimus, quum primam causam nosse arbitramur), cause vero quadrifariam dicantur, quarum unam quidem causam dicimus esse substantiam, et quod quid erat esse (nam ipsum quare primum, refertur ad rationem ultimam, causa autem et principium est ipsum quare primum); alteram vero materiam et subjectum ; tertiam autem unde principium motus ; quartam vero oppositam ei causam, et cujus gratia, et bonum (hoc enim finis totius motus et generationis est) : de his quidem omnibus etsi satis in Naturalibus

ἄνω δὲ παραλάβωμεν καὶ τοὺς πρότερον ἡμῶν εἰς
 ἐπίσχεψιν τῶν ὄντων ἐλθόντας καὶ φιλοσοφῆσαντας περὶ
 τῆς ἀληθείας. (2) Δῆλον γὰρ ὅτι κακίνοι λέγουσιν
 ἀρχάς τινὰς καὶ αἰτίας· ἐπελθούσιν οὖν ἔσται τι προϋρ-
 5 οῦ τῆ μεθόδῳ τῆ νῦν· ἡ γὰρ ἕτερόν τι γένος εὐρήσο-
 μεν αἰτίας, ἢ ταῖς νῦν λεγομέναις μᾶλλον πιστεύσομεν
 τῶν δὴ πρώτων φιλοσοφῆσαντων οἱ πλείστοι τὰς ἐν ὕλης
 εἶδει μόνας ᾗ ἦθησαν ἀρχὰς εἶναι πάντων· ἐξ οὗ γὰρ
 10 ἔστιν ἅπαντα τὰ ὄντα, καὶ ἐξ οὗ γίγνεται πρώτου καὶ εἰς
 δ φθείρεται τελευταῖον, τῆς μὲν οὐσίας ὑπομενούσης,
 τοῖς δὲ πάθει μεταβαλλούσης, τοῦτο στοιχεῖον καὶ
 ταύτην ἀρχὴν φασὶν εἶναι τῶν ὄντων· (3) καὶ διὰ τοῦτο
 οὔτε γίγνεσθαι οὐθέν οἴονται οὔτε ἀπόλλυσθαι, ὡς τῆς
 15 τοιαύτης φύσεως αἰεὶ σωζομένης, ὥσπερ οὐδὲ τὸν Σω-
 κράτην φαμέν οὔτε γίγνεσθαι ἀπλῶς, ὅταν γίγνηται
 καλὸς ἢ μουσικός, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ὅταν ἀποβάλλῃ
 ταύτας τὰς ἕξεις, διὰ τὸ ὑπομένειν τὸ ὑποκείμενον τὸν
 Σωκράτην αὐτόν. Οὕτως οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν· δεῖ
 γὰρ εἶναι τινα φύσιν ἢ μίαν ἢ πλείους μίας, ἐξ ὧν γί-
 20 νεται τᾶλλα σωζομένης ἐκεῖνης. (4) Τὸ μέντοι πλή-
 θος καὶ τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἀρχῆς οὐ τὸ αὐτὸ πάντες
 λέγουσιν, ἀλλὰ Θαλῆς μὲν δὲ τῆς τοιαύτης ἀρχηγὸς φι-
 λосоφίας ὕδωρ φησὶν εἶναι (διὸ καὶ τὴν γῆν ἐφ' ὕδατος
 ἀπερῆματο εἶναι), λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν ἐκ τοῦ
 25 πάντων ὄρᾶν τὴν τροφὴν ὑγρὰν οὖσαν καὶ αὐτὸ τὸ θερ-
 μὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον καὶ τούτῳ ζῶν (τὸ δ' ἐξ οὗ
 γίγνεται, τοῦτ' ἐστὶν ἀρχὴ πάντων), διὰ τε δὴ τοῦτο
 τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην, καὶ διὰ τὰ πάντων τὰ
 σπέρματα τὴν φύσιν ὑγρὰν ἐρῶν, τὸ δ' ὕδωρ ἀρχὴν τῆς
 30 φύσεως εἶναι τοῖς ἕργοις. (5) Εἰσὶ δὲ τινες οἱ καὶ τοὺς
 παμπάλαιους καὶ πολλοὺς πρὸ τῆς νῦν γενέσεως καὶ πρώ-
 τους θεολογήσαντας οὕτως οἴονται περὶ τῆς φύσεως ὑπο-
 λαβεῖν· Ὀκεανὸν τε γὰρ καὶ Τηθύον ἐποίησαν τῆς γε-
 νέσεως πατέρας, καὶ τὸν ὄρκον τῶν θεῶν ὕδωρ, τὴν
 35 καλούμενην ὑπ' αὐτῶν Στύγα τῶν ποιητῶν τιμωτάτων
 μὲν γὰρ τὸ πρεσβύτατον, ἄρκον δὲ τὸ τιμωτάτον ἐστίν.
 (6) Εἰ μὲν οὖν ἀρχαῖα τις αὕτη καὶ παλαιὰ τετύχηεν
 οὕσα περὶ τῆς φύσεως ἢ δόξα, τάχ' ἂν ἄδηλον εἶη, Θα-
 λῆς μὲντοι λέγεται οὕτως ἀποφῆνασθαι περὶ τῆς πρώ-
 40 τῆς αἰτίας· Ἴππωνα γὰρ οὐκ ἂν τις ἀξιώσειε θεῖναι
 μετὰ τούτων διὰ τὴν εὐτέλειαν αὐτοῦ τῆς διανοίας.
 (7) Ἀναξίμενης δὲ ἀέρα καὶ Διογένης πρότερον ὕδατος
 καὶ μάλιστα ἀρχὴν τιθέασιν τῶν ἀπλῶν σωμάτων, Ἴπ-
 πασος δὲ πῦρ δὲ Μεταποντίου καὶ Ἡράκλειτος δὲ Ἐφέ-
 45 σιος, Ἐμπεδοκλῆς δὲ τὰ τέτταρα, πρὸς τοῖς εἰρημένους
 γῆν προστιθεῖς τέταρτον· ταῦτα γὰρ αἰεὶ διαμένειν καὶ
 οὐ γίγνεσθαι ἀλλ' ἢ πλήθει καὶ ὀλιγότητι συγχρινόμενα
 καὶ διακρινόμενα εἰς ἓν τε καὶ ἐξ ἑνός. (8) Ἀναξαγόρας
 50 οὗ, τοῖς δ' ἔργοις ὑστερος, ἀπείρους εἶναι φησὶ τὰς
 ἀρχάς· σχεδὸν γὰρ ἅπαντα τὰ ὁμοιομερῆ, καθάπερ
 ὕδωρ ἢ πῦρ, οὕτω γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι φησὶ συγ-
 χρίσει καὶ διακρίσει μόνον, ἄλλως δ' οὔτε γίγνεσθαι
 οὔτ' ἀπόλλυσθαι, ἀλλὰ διαμένειν αἰεὶ. (9) Ἐκ μὲν

speculatum sit, nihilominus tamen illos quoque qui ante
 nos ad entium perscrutationem venerunt et de veritate
 philosophati sunt, asciscamus. (2) Patet enim quod illi
 etiam principia aliqua et causas dicunt. Proderit itaque
 profecto huic tractatui, nunc si illa breviter repetemus.
 Aut enim aliud causæ genus inveniemus, aut certe magis
 illis credemus, quæ nunc dictæ sunt. Plurimi igitur eorum
 qui primo philosophati sunt, solas illas existimarunt
 omnium esse principia, quæ in materiæ specie sunt. Ex quo
 enim omnia entia sunt, et ex quo primo fiunt, et ad quod
 ultimum corruptuntur, substantia quidem permanente,
 mutata vero passionibus, hoc elementum et hoc omnium
 entium esse principium aiunt : (3) et ob hoc nihil fieri,
 neque corrumpi opinantur, tanquam hujuscemodi natura
 semper conservata : quemadmodum neque Socratem,
 quando formosus aut musicus efficitur, simpliciter fieri di-
 cimus; neque quum istos habitus amittat, corrumpi : eo
 quod subjectum ipsum Socrates permanet : ita et cetero-
 rum, nihil. Oportet enim aliquam naturam aut unam
 aut una plures esse, e quibus cetera fiunt, illa conservata.
 (4) Pluralitatem tamen, et speciem hujus principii, non
 eandem omnes dicunt; sed Thales quidem, hujuscemodi
 philosophiæ princeps, aquam ait esse : quare terram quoque
 super aquam asserebat esse. Fortassis hanc habuit opinio-
 nem, quia nutrimentum omnium humidum esse videbat,
 et ipsum quoque calidum ex eo factum, eoque vivere :
 ex quo autem aliquid fit, id est principium omnium.
 Propter hoc igitur hanc habuit opinionem, et quoniam
 cunctorum semina naturam humidam sortita sunt; aqua
 vero naturæ principium humidis est. (5) Sunt autem
 quidam, qui etiam antiquissimos illos et nimis a præsentī
 generatione remotos et primos theologizantes sic arbi-
 trantur de natura sensisse. Oceanum namque et Tethyn
 generationis parentes esse cecinerunt; jusjurandum quo-
 que deorum, aquam esse, Stygem ab ipsis poetis appella-
 tam. Honorabilissimum enim, quod antiquissimum est :
 jusjurandum autem, honorabilissimum est. (6) Si igitur
 antiqua ista et vetusta de natura opinio est, fortasse non est
 manifestum : Thales tamen hunc in modum de prima causa
 dicitur asseruisse. Hipponem etenim nemo dignabitur
 cum istis connumerare, propter intellectus ejus exiguita-
 tem. (7) Anaximenes autem et Diogenes aerem priorem
 aqua, et maxime simplicium corporum principium statuunt;
 Hippasus autem Metapontinus, et Heraclitus Ephesius,
 ignem; Empedocles vero quattuor, una cum prædictis
 superaddens etiam terram, quartum. Hæc enim semper
 permanere, nec fieri nisi pluralitate et paucitate conjuncta
 et disjuncta in unum et ex uno. (8) Anaxagoras autem
 Clazomenius, ætate quidem illo superior, operibus vero
 inferior, infinita dicit esse principia. Fere enim omnia,
 quæ consimilium partium sunt, ut aquam, vel ignem, ita
 fieri et corrumpi ait, conjunctione et disjunctione solum :
 aliter vero nec fieri nec corrumpi, sed perpetua permanere.
 (9) Ex his itaque solam quis causam illam, quæ in

ὄν τούτων μόνην τις αἰτίαν νομίσαντες ἂν τὴν ἐν ὕλης εἶδει λεγομένην. Προϊόντων δ' οὕτως; αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὠδοποίησεν αὐτοῖς καὶ συνηνάγκασε ζητεῖν· εἰ γὰρ ὅτι μάλιστα πᾶσα φθορὰ καὶ γένεσις ἐκ τινος ἐνός ἢ καὶ 6 πλειόνων ἐστίν, διὰ τί τοῦτο συμβαίνει καὶ τί τὸ αἷτιον; οὐ γὰρ δὴ τὸ γέ ὑποκειμένον αὐτὸ ποιεῖ μεταβάλλειν ἑαυτὸ· λέγω δ' οἶον οὔτε τὸ ξύλον οὔτε δὲ χαλκὸς αἷτιος τοῦ μεταβάλλειν ἐκάτερον αὐτῶν, οὐδὲ ποιεῖ τὸ μὲν ξύλον κλίνην δὲ δὲ χαλκὸς ἀνδριάντα, ἀλλ' ἕτερόν τι τῆς 10 μεταβολῆς αἷτιον. Τὸ δὲ τοῦτο ζητεῖν ἐστὶ τὸ τὴν ἐτέραν ἀρχὴν ζητεῖν, ἢ ἂν ἡμεῖς φαίημεν, ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως. (10) Οἱ μὲν οὖν πάμπαν ἐξ ἀρχῆς ἀνάμεινοι τῆς μεθόδου τῆς τοιαύτης καὶ ἐν φάσκοντες εἶναι τὸ ὑποκειμένον οὐθὲν ἐδυσχέραναν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐνίοι 15 γε τῶν ἐν λεγόντων, ὡς περ ἠττηθέντες ὑπὸ ταύτης τῆς ζητήσεως, τὸ ἐν ἀκίνητόν φασι εἶναι καὶ τὴν φύσιν ὅλην οὐ μόνον κατὰ γένεσιν καὶ φθοράν (τοῦτο μὲν γὰρ ἀρχαῖόν τε καὶ πάντες ἀπολόγησαν), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἄλλην μεταβολὴν πᾶσαν· καὶ τοῦτο αὐτῶν ἰδιόν 20 ἐστίν. (11) Τῶν μὲν οὖν ἐν φασκόντων εἶναι τὸ πᾶν οὐθενὶ συνέβη τὴν τοιαύτην συνιδεῖν αἰτίαν, πλὴν εἰ ἄρα Παρμενίδῃ, καὶ τούτῳ κατὰ τοσοῦτον ὅσον οὐ μόνον ἐν ἀλλὰ καὶ δύο πῶς τίθησιν αἰτίας εἶναι. Τοῖς δὲ δὴ πλείω ποιοῦσι μᾶλλον ἐνδέχεται λέγειν, οἶον τοῖς θερμὸν 25 καὶ ψυχρὸν ἢ πῦρ καὶ γῆν· χρωῖνται γὰρ ὡς κινήτικὴν ἔχοντι τῷ πυρὶ τὴν φύσιν, ὕδατι δὲ καὶ γῆ καὶ τοῖς τοιούτοις τούναντιον. (12) Μετὰ δὲ τούτους καὶ τὰς τοιαύτας ἀρχάς, ὡς οὐχ ἱκανῶν οὐσῶν γεννηῆσαι τὴν τῶν ὄντων φύσιν, πάλιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας, ὡς περ εἰ- 30 πομεν, ἀναγκαζόμενοι τὴν ἐγομένην ἐζητήσαν ἀρχὴν· τοῦ γὰρ εἶ καὶ καλῶς τὰ μὲν ἔχειν τὰ δὲ γίνεσθαι τῶν ὄντων ἴσως οὔτε πῦρ οὔτε γῆν οὔτ' ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθὲν οὔτ' εἰκὸς αἷτιον εἶναι οὔτ' ἐκείνους οἰηθῆναι· οὐδ' αὖ τῷ αὐτομάτῳ καὶ τῇ τύχῃ τοσοῦτον ἐπιτρέψαι 35 πρᾶγμα καλῶς εἶχεν. (13) Νῦν δὴ τις εἰπὼν εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζωοῖς, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἷτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης οἶον νήφω ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. Φανερωῖς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἀφάμενον τούτων τῶν λόγων, αἰτίαν δ' ἔχει 40 πρότερον Ἰρμότιμος ὁ Κλαζομένιος εἰπεῖν. (14) Οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην ὅθεν ἢ κινήσις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν.

materiæ specie dicitur, putabit. Hoc autem modo procedentibus, ipsa res eos duxit et coegit ulterius quærere. Nam etsi quammaxime omnis corruptio et generatio ex aliquo ut ex uno aut ex pluribus sit, cur hoc accidit, et quæ causa est? Non enim ipsum subjectum sese mutari facit, ut puta, dico quod neque lignum, neque æs causa est ut utrumque eorum mutetur; neque lignum quidem lectum, æs vero statuam facit, sed aliud quippiam mutationis causa est. Hoc autem quærere, aliud principium quærere est, perinde atque id quod nos unde principium motus dicimus. (10) Qui igitur omnino a principio istam viam attigerunt, unumque esse subjectum asseruerunt, nil difficultatis sibi ipsis reliquerunt: verum quidam eorum qui unum constituerunt, quasi devicti ab hac quæstione, ipsum unum immobile dicunt esse, naturamque totam non solum secundum generationem et corruptionem (hoc enim vetus est, et cui omnes consenserunt), sed etiam secundum reliquam omnem transmutationem. Et hoc eorum est proprium. (11) Illorum igitur, qui unum solum esse dixerunt ipsum universum, nulli contingit talem inspicere causam, nisi fortassis Parmenidi; atque huic eatenus, quatenus non solum unam, verum etiam duas quodammodo ponit causas esse. Illis vero, qui plura faciunt, magis accidit dicere, ut puta illis qui calidum aut frigidum, aut ignem et terram: utuntur enim igne tanquam motivam habente naturam; aqua vero et terra et hujusmodi, e contrario. (12) Post hos autem et hujusmodi principia, tanquam non sufficientia, ut entium naturam generarent, rursus ab ipsa veritate, ut diximus, coacti, illud, quod sequitur, quæsierunt principium. Ut enim entia bene se partim habeant, partim fiant, nec ignem fortassis, nec terram, nec aliud hujusmodi quicquam verisimile est causam esse, nec illos verisimile est arbitrari: nec rursus casui et fortunæ tantam attribuere rem, probe se habet. (13) Quare qui ut animalibus, ita in natura Intellectum inesse causam mundi totiusque ordinis dixerat, quasi sobrius, comparatus ad antiquiores vana dicentes, apparuit. Istas autem rationes qui palam attigit, Anaxagoram fuisse scimus: attamen Hermotimus Clazomenius existimatur prius dixisse. (14) Qui igitur ita arbitrati sunt, principium existentium posuerunt simul tam causam ipsius bene, quam illam unde motus existentibus inest.

CAP. IV.

Ἐποπεύσειε δ' ἂν τις Ἡσιόδον πρῶτον ζητῆσαι τὸ 45 τοιοῦτον, κἂν εἴ τις ἄλλος ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχὴν, οἶον καὶ Παρμενίδης· καὶ γὰρ οὗτος κατασκευάζων τὴν τοῦ παντός γένεσιν

Πρώτιστον μὲν (φησιν) ἔρωτα θεῶν μητίσαστο πάντων, Ἡσιόδος δὲ

50 Πάντων μὲν πρώτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα γαῖ' εὐρύστερνος, ἦδ' ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισιν

Suspicaretur autem aliquis, Hesiodum primum hoc quævisse, et si quis alius amorem aut desiderium in existentibus ut principium posuit, sicuti Parmenides. Etenim is universi generationem monstrando, ait:

Principium divinum cunctorum sevit Amorem;

Hesiodus vero,

Omnia præcessit Chaos, hæc generatio prima,
Terra sequebatur lata;
deinde Amor, insigni præcellens numina forma;

ὡς δέον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν τιν' αἰτίαν ἥτις κινήσει καὶ συνάξει τὰ πράγματα. Τούτους μὲν οὖν πῶς χρῆ διανεῖμαι περὶ τοῦ τίς πρῶτος, ἐξέστω κρίνειν ὕστερον.

(2) Ἐπεὶ δὲ καὶ τάναντία τοῖς ἀγαθοῖς ἐνόητα ἐφαίνετο ἐν τῇ φύσει, καὶ οὐ μόνον τάξεις καὶ τὸ καλὸν ἀλλὰ καὶ ἀταξία καὶ τὸ αἰσχρὸν, καὶ πλείω τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ τὰ φαῦλα τῶν καλῶν, οὕτως ἄλλος τις φιλίαν εἰσήνεγκε καὶ νεῖκος, ἐκότερον ἐκατέρων αἴτιον τούτων.

(3) Εἰ γὰρ τις ἀκολουθοῖ καὶ λαμβάνει πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ μὴ πρὸς τὴν ψελλίζεται λέγων Ἐμπεδοκλῆς, εὐρήσει τὴν μὲν φιλίαν αἰτίαν οὖσαν τῶν ἀγαθῶν, τὸ δὲ νεῖκος τῶν κακῶν· ὥστ' εἴ τις φαίη τρόπον τινὰ καὶ λέγειν καὶ πρῶτον λέγειν τὸ κακὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀρχὰς Ἐμπεδοκλέα, τάχ' ἂν λέγοι καλῶς, εἴπερ τὸ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων αἴτιον αὐτὸ τὰ κακῶν ἐστὶ καὶ τῶν κακῶν τὸ κακόν. (4) Οὗτοι μὲν οὖν, ὅσπερ λέγομεν, καὶ μέχρι τούτου δυοῖν αἰτίαν ἐφήψαντο ὧν ἡμεῖς διωρίζαμεν ἐν τοῖς περὶ φύσεως, τῆς τε ὕλης καὶ τοῦ θέν ἢ κινήσεως, ἀμυδρῶς μέντοι καὶ οὐθὲν σαφῶς, ἀλλ' ὅσον ἐν ταῖς μάχαις οἱ ἀγύμναστοι ποιοῦσιν· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι περιπερόμενοι τύπτουσι πολλὰς καλὰς πληγὰς, ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι ἀπὸ ἐπιστήμης· οὔτε οὗτοι εἰκόσασιν εἰδόσι λέγειν ὅ τι λέγουσιν· σχεδὸν γὰρ οὐθὲν χρώμενοι φαίνονται τούτοις ἀλλ' ἢ κατὰ μικρόν. (5) Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῆν χρῆται τῷ νοῦ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν, καὶ ὅταν ἀπορήσῃ διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστί, τότε παρέλκει αὐτόν, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιῶν τῶν γιγνομένων ἢ νοῦν. Καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἐπὶ πλεόν μὲν τούτου χρῆται τοῖς αἰτίαις, οὐ μὴν οὐθ' ἰκα-
 30 νῶς, οὐτ' ἐν τούτοις εὐρίσκει τὸ δμολογούμενον. Πολλὰ γοῦν αὐτῷ ἢ μὲν φιλία διακρίνει, τὸ δὲ νεῖκος συγκρίνει. Ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὰ στοιχεῖα διίστηται τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ νεῖκος, τὸ τε πῦρ εἰς ἐν συγκρίνεται καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων ἕκαστον· ὅταν δὲ πάλιν πάντα
 35 ὑπὸ τῆς φιλίας συνίωσιν εἰς τὸ ἐν, ἀναγκαῖον ἐξ ἑκάστου τὰ μόρια διακρίνεσθαι πάλιν. (6) Ἐμπεδοκλῆς μὲν οὖν παρὰ τοὺς πρότερον πρῶτος ταύτην τὴν αἰτίαν διελθὼν εἰσήνεγκεν, οὐ μίαν ποιήσας τὴν τῆς κινήσεως ἀρχήν, ἀλλ' ἑτέρας τε καὶ ἐναντίας. Ἔτι δὲ τὰ ὡς ἐν
 40 ὕλης εἶδη λεγόμενα στοιχεῖα τέτταρα πρῶτος εἶπεν· οὐ μὴν χρῆται γε τέτταρσιν, ἀλλ' ὡς δυοῖν οὖσιν μόνους, πυρὶ μὲν καθ' αὐτό, τοῖς δ' ἀντικειμένους ὡς μᾶξ φύσει, γῆ τε καὶ ἀέρι καὶ ὕδατι. Λάβοι δ' ἂν τις αὐτὸ θεω-
 45 ρῶν ἐκ τῶν ἐπῶν. (7) Οὗτος μὲν οὖν, ὅσπερ λέγομεν, οὕτω τε καὶ τσαυτάς εἴρηκεν ἀρχὰς· Λευκίππος δὲ καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος στοιχεῖα μὲν τὸ πλήρες καὶ τὸ κενὸν εἶναι φασί, λέγοντες ὅλον τὸ μὲν ὄν τὸ δὲ μὴ ὄν, τούτων δὲ τὸ μὲν πλήρες καὶ στερεὸν τὸ ὄν, τὸ δὲ κενόν γε καὶ μακρὸν τὸ μὴ ὄν (διὸ καὶ οὐθὲν μᾶλλον τὸ ὄν
 50 τοῦ ὄντος εἶναι φασί, ὅτι οὐδὲ τὸ κενὸν τοῦ σώματος), αἰτία δὲ τῶν ὄντων ταῦτα ὡς ὕλην. (8) Καὶ καθάπερ οἱ ἐν ποιοῦντες τὴν ὑποκειμένην οὖσαν τᾶλλα τοῖς πάθε-
 σιν αὐτῆς γεννώσιν, τὸ μακρὸν καὶ τὸ πυκνὸν ἀρχὰς τι-
 θέμενοι τῶν παθημάτων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι

tanquam opportunum sit, ut in existentibus aliqua causa insit, quæ res ipsas moveat atque conjungat. Hos autem quomodo ordinare oporteat, quis scilicet eorum primus sit, liceat posterius judicare. (2) Quum autem contraria quoque bonis inesse naturæ apparerent, nec solum ordo et pulchrum, verum etiam inordinatio et turpe, pluraque mala quam bona, et turpia quam pulchra, ideo alius quidam amicitiam introduxit et contentionem, utrumque utriusque horum causam. (3) Si quis enim sequatur et secundum sententiam accipiat, non secundum ea quæ balbutiens Empedocles dicit, inueniet, amicitiam quidem bonorum causam esse, contentionem vero malorum. Quare si quis dicat quodammodo dicere, et primum Empedoclem dicere, malum et bonum esse principia, fortasse bene inquiet: siquidem bonorum omnium causa, ipsum bonum; ac malorum, ipsum malum est. (4) Hi quidem, ut dicimus, et hæcque duas causas, quas nos in Naturalibus determinavius, attigerunt, materiam, et unde motus: obscure tamen, et non clare; sed quemadmodum in exercitatu in prelio faciunt. Etenim illi circumuectes, egregias sæpe plagas infligunt: sed nec illi ex scientia feriunt, neque hi videntur scire quid dicant. Fere etenim nullo modo videntur his uti, nisi paulum quiddam: (5) nam et Anaxagoras tanquam machina utitur Intellectu ad mundi generationem; et quum dubitat propter quam causam necessario sit, tunc eum attrahit; in ceteris vero, magis cetera omnia, quam intellectum, causam eorum quæ fiunt, ponit. Et Empedocles plus quidem isto causis utitur, neque sufficienter tamen, neque in his reperit, quod consequitur. Multis enim in locis apud eum amicitia quidem disjungit, contentio vero conjungit. Quum enim in elementa per contentionem universum dissolvitur, tunc ignis in unum coalescit, et ceterorum elementorum unumquodque: quum autem rursus per amicitiam in unum conveniunt, necesse est iterum particulas ex unoquoque separari. (6) Empedocles itaque præter alios antiquiores, primus hanc causam dividens introduxit: nec unum motus principium, sed diversa facit, et contraria: et ad hæc, elementa, quæ in materiæ specie dicuntur, quattuor esse primus asseruit; non tamen eis ut quattuor utitur, sed tanquam duo essent sola, igne quidem per se ipsum, oppositis vero, terra, aere et aqua, tanquam una natura. Comprehdendat autem quispiam id ipsum ex ejus carminibus contemplans. (7) Is igitur, ut dicimus, ita, et tot principia asseruit. Leucippus vero ac ejus familiaris Democritus elementa quidem plenum et vacuum esse aiunt, dicentes hoc quidem ens, hoc vero non-ens: et rursus, ens quidem, plenum et solidum; non-ens autem, vacuum et rarum (quare nihilo magis ipsum ens, quam ipsum non-ens, esse aiunt, quia neque vacuum magis quam corpus), hæc autem causas existentium, ut materiam, esse. (8) Et quemadmodum qui unum faciunt subjectam substantiam, cetera passionibus ejus generant, rarum et densum, passionum statuantes principia, simili modo hi quoque

τὰς διαφορὰς αἰτίας τῶν ἄλλων εἶναι φασιν. Ταύτας μέντοι τρεῖς εἶναι λέγουσι, σχῆμά τε καὶ τάξιν καὶ θέσιν· διαφέρειν γὰρ φασὶ τὸ δὴ ὄυσμῶ καὶ διαθιγῆ καὶ τροπῆ μόνον· τούτων δὲ ὁ μὲν ῥυθμὸς σχῆμά ἐστίν, ἡ δὲ διαθιγῆ τάξις, ἡ δὲ τροπῆ θέσις· διαφέρει γὰρ τὸ μὲν A τοῦ N σχήματι, τὸ δὲ AN τοῦ NA τάξει, τὸ δὲ Z τοῦ N θέσει. Περὶ δὲ κινήσεως, ὅθεν ἢ πῶς ὑπάρχει τοῖς οὔσι, καὶ οὗτοι παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ῥαθύμως ἀφείσαν. (9) Περὶ μὲν οὖν τῶν δύο αἰτιῶν, ὥσπερ 10 λέγομεν, ἐπὶ τοσοῦτον εἴκοιεν ἐζητήσθαι παρὰ τῶν πρότερον.

differentias, causas ceterorum aiunt esse. Has autem tres dicunt, figuram, ordinem, et situm. Differre etenim ens aiunt dumtaxat Rhysmo, Diathige et Trope: quorum rhy-smus quidem, figura; diathige vero, ordo; trope autem, situs est. Differt autem α ab ν, figura: α ν vero ab ν α, ordine: ζ autem ab ν, situ. De motu vero, unde vel quomodo existentibus inest, et hi perinde atque alii per negligentiam omiserunt. (9) Hactenus itaque de duabus causis, ut dicebamus, videtur quaesitum a prioribus fuisse.

CAP. V.

Ἐν δὲ τούτοις καὶ πρὸ τούτων οἱ καλούμενοι Πυθαγόρειοι τῶν μαθημάτων ἀψάμενοι πρῶτοι ταῦτα προήγαγον, καὶ ἐντραπέντες ἐν αὐτοῖς τὰς τούτων ἀρχὰς τῶν 15 ὄντων ἀρχὰς ᾤθησαν εἶναι πάντων. (1) Ἐπεὶ δὲ τούτων οἱ ἀριθμοὶ φύσει πρῶτοι, ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς ἐδόκουν θεωρεῖν ὁμοιώματα πολλὰ τοῖς οὔσι καὶ γιγνομένοις, μᾶλλον ἢ ἐν πυρὶ καὶ γῆ καὶ ὕδατι, ὅτι τὸ μὲν τοιονδὶ τῶν ἀριθμῶν πάθος δικαιοσύνη, τὸ δὲ τοιονδὶ 20 ψυχῆ καὶ νοῦς, ἕτερον δὲ καιρὸς καὶ τῶν ἄλλων ὡς εἰπεῖν ἕκαστον ὁμοίως, ἔτι δὲ τῶν ἀρμονιῶν ἐν ἀριθμοῖς ὄρωντες τὰ πάθη καὶ τοὺς λόγους· ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς ἐφαίνετο τὴν φύσιν ἀφωμοιωσθαι πᾶσαν, οἱ δ' ἀριθμοὶ πάσης τῆς φύσεως πρῶτοι, τὰ τῶν ἀριθμῶν 25 στοιχεῖα τῶν ὄντων στοιχεῖα πάντων εἶναι ὑπέλαβον, καὶ τὸν ὄλον οὐρανὸν ἀρμονίαν εἶναι καὶ ἀριθμὸν· καὶ ὅσα εἶχον ὁμολογούμενα δεικνύσαι ἐν τε τοῖς ἀριθμοῖς καὶ ταῖς ἀρμονίαις πρὸς τὰ τοῦ οὐρανοῦ πάθη καὶ μέρη καὶ πρὸς τὴν ὄλην διακόσμησιν, ταῦτα συνάγοντες ἐφήρ- 30 μοτον. (3) Κἂν εἴ τί· που διέλειπε, προσεγγίχοντο τοῦ συνειρομένην πᾶσαν αὐτοῖς εἶναι τὴν πραγματείαν. Λέγω δ' οἷον, ἐπειδὴ τέλειον ἢ δεκάς εἶναι δοκεῖ καὶ πᾶσαν περιεληφέναι τὴν τῶν ἀριθμῶν φύσιν, καὶ τὰ φερόμενα κατὰ τὸν οὐρανὸν δέκα μὲν εἶναι φασιν, ὄντων 35 δὲ ἐννέα μόνον τῶν φανερῶν διὰ τοῦτο δεκάτην τὴν ἀντίθονα ποιοῦσιν. (4) Διωρίσται δὲ περὶ τούτων ἐν ἑτέροις ἡμῖν ἀκριβέστερον. Ἄλλ' οὐ δὴ χάριν ἐπερχόμεθα τοῦτο ἐστίν, ὅπως λάβωμεν καὶ παρὰ τούτων τίνας εἶναι τιθέασιν τὰς ἀρχὰς καὶ πῶς εἰς τὰς εἰρημένας 40 ἐκπίπτουσιν αἰτίας. (5) Φαίνονται δὲ καὶ οὗτοι τὸν ἀριθμὸν νομίζοντες ἀρχὴν εἶναι καὶ ὡς ὕλην τοῖς οὔσι καὶ ὡς πάθη τε καὶ ἕξεις, τοῦ δὲ ἀριθμοῦ στοιχεῖα τό τε ἄρτιον καὶ τὸ περιττόν, τούτων δὲ τὸ μὲν πεπερασμένον τὸ δὲ ἄπειρον, τὸ δ' ἐν ἑξ ἀμφοτέρων εἶναι τού- 45 των (καὶ γὰρ ἄρτιον εἶναι καὶ περιττόν), τὸν δ' ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἐνός, ἀριθμοῦς δέ, καθάπερ εἰρηται, τὸν ὄλον οὐρανόν. (6) Ἐτεροι δὲ τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγομέ- 50 νας, πέρας ἄπειρον, περιττόν ἄρτιον, ἐν πληθος, δεξιὸν ἀριστερόν, ἄρρεν θῆλυ, ἡρεμοῦν κινούμενον, εὐθὺ καμπύλον, φῶς σκότος, ἀγαθόν κακόν, τετράγωνον ἑτερόμηκες. Ὅνπερ τρόπον εἴκοιεν καὶ Ἀλκμαίων ὁ Κρο-

Inter hos vero, et ante istos, qui, appellati Pythagorici, primi mathematicis operam dederunt, illa praeponebant, et eis innutriti, eorum principia, entium quoque cunctorum esse putarunt principia. (2) Quum autem numeri priores his natura sint, in numeris vero plures similitudines tum ad existentia tum ad ea quae fiunt, quam in igne, in terra et in aqua inesse viderentur cernere (talís etenim ut puta numerorum passio, justitia, talis vero anima et intellectus, alia vero tempus, et ceterarum, ut ita dicam, unaquaque similiter); item quum harmoniarum in numeris inspicerent passiones ac rationes: quum itaque cetera quidem videretur natura omnis numeris assimilari, numeri vero totius naturae primi, numerorum elementa, entium quoque cunctorum elementa esse putarunt, totumque caelum harmoniam et numerum esse; et illa quidem, quae de numeris et harmoniis consentanea passionibus et partibus caeli ac universi dispositioni monstrare poterant, colligentes applicabant. (3) Quodsi quid alicubi deerat, studiose supplebant, quo totus eis tractatus consentaneus esset. Dico autem, veluti, quoniam denarius perfectus esse videtur, totamque numerorum naturam comprehendere, ideo et ea quae in caelo feruntur, decem esse aiunt: quum vero novem solummodo sint, quae manifeste apparent, decimam oppositam terram faciunt. (4) Determinatum autem est a nobis alibi de his magis exquisite. Sed cujus gratia haec repetimus, haec est: ut ab his etiam accipiamus, quae ponunt esse principia, et quomodo in dictas causas incidunt. (5) Apparent etenim etiam isti numerum existimare principium esse, ut materiam existentibus, et ut passiones ac habitus; numeri autem elementa, par, et impar: quorum alterum finitum, alterum infinitum, unum vero, ex ambobus his esse: par etenim et impar esse: numerum autem, ex uno; numeros vero, ut dictum est, totum caelum. (6) Horum autem alii decem aiunt inter se coordinata esse principia: finitum infinitum, impar par, unum plura, dextrum sinistrum, masculinum femininum, quiescens motum, rectum curvum, lumen tenebras, bonum malum, quadratum et longius altero latere. Quemadmodum etiam

τωνιατής ὑπολαβεῖν, καὶ ἦτοι οὗτος παρ' ἐκείνων ἢ ἐκείνοι παρὰ τούτου παρέλαβον τὸν λόγον τοῦτον· καὶ γὰρ ἐγένετο τὴν ἡλικίαν Ἀλκμαίων ἐπὶ γέροντι Πυθαγόρᾳ, ἀπεφάνητο δὲ παραπλησίως τούτοις· φησὶ γὰρ εἶναι δύο τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων, λέγων τὰς ἐναντιότητας οὐχ ὡσπερ οὔτοι διωρισμένας ἀλλὰ τὰς τυχούσας, ὡς λευκὸν μέλαν, γλυκὺ πικρὸν, ἀγαθὸν κακόν, μέγα μικρόν. (7) Οὗτος μὲν οὖν ἀδιορίστως ἐπέριψε περὶ τῶν λοιπῶν, οἱ δὲ Πυθαγόρειοι καὶ πόσαι καὶ τίνες αἰ ἐναντιώσεις ἀπεφάνητο. (8) Παρὰ μὲν οὖν τούτων ἀμφοῖν τοσοῦτον ἔστι λαβεῖν, ὅτι τάναντία ἀρχαὶ τῶν ὄντων· τὸ δ' ὅσαι παρὰ τῶν ἐτέρων, καὶ τίνες αὐταὶ εἰσιν. Πῶς μὲντοι πρὸς τὰς εἰρημένας αἰτίας ἐνδέχεται συναγαγεῖν, σαφῶς μὲν οὐ διήρθρωται παρ' ἐκείνων, εἰς αἰτίας δ' ὡς ἐν ὕλης εἶδει τὰ στοιχεῖα τάττειν· ἐκ τούτων γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων συνεστάναι καὶ πεπλάσθαι φασι τὴν οὐσίαν. (9) Τῶν μὲν οὖν παλαιῶν καὶ πλείω λεγόντων τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως ἐκ τούτων ἱκανόν ἐστι θεωρῆσαι τὴν διάνοιαν· εἰσὶ δὲ τινες οἱ περὶ τοῦ παντός ὡς ἂν μιᾶς οὐσης φύσεως ἀπεφάνητο, τρόπον δὲ οὐ τὸν αὐτὸν πάντες οὔτε τοῦ καλῶς οὔτε τοῦ κατὰ τὴν φύσιν. Εἰς μὲν οὖν τὴν νῦν σκέψιν τῶν αἰτίων οὐδαμῶς συναρμώττει περὶ αὐτῶν ὁ λόγος· οὐ γὰρ ὡσπερ ἔνιοι τῶν φυσιολόγων ἐν ὑποθέμενοι τὸ ὄν δμως γεννῶσιν ὡς ἐξ ὕλης τοῦ ἐνός, ἀλλ' ἕτερον τρόπον οὔτοι λέγουσιν· ἐκείνοι μὲν γὰρ προστιθέασιν κίνησιν, γεννῶντές γε τὸ πᾶν, οὔτοι δὲ ἀκίνητον εἶναι φασιν. (10) Οὐ μὴν ἀλλὰ τοσοῦτον γε οικειόν ἐστι τῇ νῦν σκέψει. Παρμενίδης μὲν γὰρ εἶοικε τοῦ κατὰ τὸν λόγον ἐνός ἀπεισθαι, Μέλισσος δὲ τοῦ κατὰ τὴν ὕλην· διὸ καὶ ὁ μὲν πεπερασμένον, ὁ δ' ἀπειρόν φησιν εἶναι αὐτὸ Ξενοφάνης δὲ πρῶτος τούτων ἐνάσας (ὁ γὰρ Παρμενίδης τούτου λέγεται μαθητὴς) οὐθὲν διεσαφηνίσειεν, οὐδὲ τῆς φύσεως τούτων οὐδετέρας εἶοικε θιγεῖν, ἀλλ' εἰς τὸν ὄλον οὐρανὸν ἀποβλέψας τὸ ἐν εἶναι φησὶ τὸν θεόν. (11) Οὗτοι μὲν οὖν, καθάπερ εἶπομεν, ἀφετέοι πρὸς τὴν νῦν παρούσαν ζητήσιν, οἱ μὲν δύο καὶ πάμπαν ὡς ὄντες μικρὸν ἀγροικότερον, Ξενοφάνης καὶ Μέλισσος· Παρμενίδης δὲ μᾶλλον βλέπων εἰοικέ που λέγειν· παρὰ γὰρ τὸ ὄν τὸ μὴ ὄν οὐθὲν ἀξιώσιν εἶναι, ἐξ ἀνάγκης ἐν οἰεται εἶναι τὸ ὄν καὶ ἄλλο οὐθέν, περὶ οὗ σαφεστέρως ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἰρηκάμεν. Ἀναγκαζόμενος δ' ἀκολουθεῖν τοῖς φαινομένοις, καὶ τὸ ἐν μὲν κατὰ τὸν λόγον, πλείω δὲ κατὰ τὴν αἰσθησιν ὑπολαμβάνων εἶναι, δύο τὰς αἰτίας καὶ δύο τὰς ἀρχὰς πάλιν τίθησι, θερμὸν καὶ ψυχρόν, ὡς πῦρ καὶ γῆν λέγων· τούτων δὲ τὸ μὲν κατὰ τὸ ὄν τὸ θερμὸν τάττει, ἕτερον δὲ κατὰ τὸ μὴ ὄν. (12) Ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰρημένων καὶ παρὰ τῶν συνηδρευκόντων ἤδη τῷ λόγῳ σοφὸν τοσαῦτα παρελήφαμεν, 50 παρὰ μὲν τῶν πρώτων σωματικῆν τε τὴν ἀρχὴν (ὅσῳ γὰρ καὶ πῦρ καὶ τὰ τοιαῦτα σώματά ἐστιν), καὶ τῶν μὲν μίαν τῶν δὲ πλείους ἀρχὰς τὰς σωματικὰς, ἀμφοτέρων μὲντοι ταύτας ὡς ἐν ὕλης εἶδει τιθέντων, παρὰ δὲ τινῶν ταύτην τε τὴν αἰτίαν τιθέντων καὶ πρὸς ταύτη

Alcmæo Crotoniates putasse videtur : et aut iste ab illis, aut illi ab isto hanc mutuati sunt opinionem. Fuit etenim ætate Alcmæo Pythagoræ jam senioris ; asseruit autem istis similiter. In duo namque plerasque humanas res ait distingui, contrarietates dicens : non tamen, ut illi, distinctas, sed quas-cumque, ut puta album nigrum, dulce amarum, bonum malum, parvum magnum. (7) Is itaque indistinctum de reliquis effudit sermonem ; Pythagorici vero quot etiam et quæ sint contrarietates, asseruerunt. (8) Ex ambobus igitur his tantum accipere est, quod contraria principia entium sunt : quot autem et quæ illasint, ex ceteris solum. Verum quomodo illa ad dictas causas applicari possint, clare quidem ab eis non est determinatum : videntur tamen ut in materiæ specie ponere elementa. Ex his enim, tanquam intrinsecis, constare ac fingi substantiam aiunt. (9) Veterum itaque ac plura elementa naturæ dicentium mentem ex his satis speculari licet. Sunt autem qui de universo, tanquam si una natura esset, ita asseruerunt : non tamen modo eodem omnes, neque ejus quod bene, neque ejus quod secundum naturam est. In præsentī itaque causarum consideratione, nullo modo convenit sermo de eis. Non enim, ut quidam physicorum, unum supponentes ipsum ens, nihilo minus ex uno tanquam ex materia generant, sed alio modo hi dicunt. Illi enim quum generent universum, addunt tamen motum : hi vero immobile esse aiunt. (10) Attamen aliquatenus præsentī perscrutationi proprium est in his. Parmenides enim unum secundum rationem attigisse videtur ; Melissus vero, secundum materiam. Quare id ille quidem finitum, hic vero infinitum ait esse. Xenophanes autem, quanquam prior istis, unum posuerat (nam Parmenides ejus auditor fuisse dicitur), nihil tamen clarum dixit, et neutrius horum naturam attigisse videtur : sed ad totum cælum respiciens, ipsum unum ait esse Deum. (11) Hi igitur, ut diximus, de præsentī questione omittendi, duo quidem, et penitus tanquam paululum agrestiores, Xenophanes atque Melissus : Parmenides vero magis perspexisse quæ dixit videtur. Quod enim est præter ipsum ens, ipsum non-ens, nihil judicans esse, necessario unum putat ipsum ens esse, et nihil aliud. De quo clarius in Naturalibus diximus. Coactus vero illa, quæ apparent, sequi, et unum ratione, plura vero secundum sensum putans esse, duas causas rursus ac duo principia ponit, calidum et frigidum, velut ignem et terram dicens. Horum autem alterum, calidum scilicet, cum ente, alterum vero cum non-ente collocat. (12) Ex dictis itaque, et ab illis qui jam rationi incubuerunt, sapientibus, ista accepimus : a primis quidem et corporale principium (aqua namque et ignis, et similia, corpora sunt), et horum a quibusdam unum, a quibusdam plura corporalia principia, utrisque tamen ista ut in materia specie ponentibus, ceteris vero et hanc causam, et

τὴν ὄσεν ἢ κίνησις, καὶ ταύτην παρὰ τῶν μὲν μίαν παρὰ τῶν δὲ δύο. (13) Μέχρι μὲν οὖν τῶν Ἰταλικῶν καὶ χωρὶς ἐκείνων μετριώτερον εἰρήχασιν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῶν, πλὴν ὥσπερ εἶπομεν, δυοῖν τε αἰτίαις τυγχάνουσι κερημένοι, καὶ τούτων τὴν ἑτέραν οἱ μὲν μίαν οἱ δὲ δύο ποιοῦσι, τὴν ὄσεν ἢ κίνησις· οἱ δὲ Πυθαγόρειοι δύο μὲν τὰς ἀρχὰς κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρήχασι τρόπον, τοσοῦτον δὲ προσεπέθεσαν, ὃ καὶ ἰδίον ἐστὶν αὐτῶν, ὅτι τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ ἀπειρον καὶ τὸ ἐν οὐχ ἑτέρας τινὰς ὤθησαν εἶναι φύσεις, ὅσον πῦρ ἢ γῆν ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀπειρον καὶ αὐτὸ τὸ ἐν οὐσίαν εἶναι τούτων ὄν κατηγοροῦνται, διὸ καὶ ἀριθμὸν εἶναι τὴν οὐσίαν ἀπάντων. (14) Περί τε τούτων οὖν τούτων ἀπεφάναντο τὸν τρόπον, καὶ περὶ τοῦ τί ἐστὶν ἤρξαντο μὲν λέγειν καὶ ὀρίζεσθαι, λίαν δ' ἀπλῶς ἐπραγματεύθησαν. Ὀρίζοντό τε γὰρ ἐπιπολαίως, καὶ ᾧ πρώτῳ ὑπάρξειεν ὃ λεγθεὶς ὄρος, τοῦτ' εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐνομιζόν, ὥσπερ εἰ τις οἴοιτο ταῦτὸν εἶναι διπλάσιον καὶ τὴν δυάδα, διότι πρώτον ὑπάρχει τοῖς δυοῖς τὸ διπλάσιον. Ἄλλ' οὐ ταῦτὸν ἴσως ἐστὶ τὸ εἶναι διπλάσιον καὶ δυάδι. Εἰ δὲ μή, πολλὰ τὸ ἐν ἐσται, ὃ κάκεινους συνέβαινε. Παρὰ μὲν οὖν τῶν πρότερον καὶ τῶν ἄλλων τσσαῦτα ἐστὶ λαθεῖν.

cumrista, etiam unde motus, statuentibus : et hanc, a quibusdam unam, a quibusdam duas. (13) Usque ad Italicos igitur, et absque illis, mediocrius ceteri de eis dixerunt, nisi quod, ut diximus, duabus causis usi sunt : et harum alteram unde motus, quidam unam, quidam duas faciunt. Pythagorici vero, duo quidem eodem modo dixerunt principia ; tantum autem addiderunt id quod proprium eorum est), quod finitum, et infinitum, et unum non putarunt ul- las alias esse naturas, ut puta, ignem, aut terram, aut aliud simile : sed ipsum infinitum, et ipsum unum, substantiam horum esse, de quibus prædicantur : quare et nume- rum substantiam omnium esse. (14) In hunc itaque modum et de his asseruerunt, et de ipso quid est, inceperunt quidem dicere et definire, sed valde simpliciter tractarunt. Definiebant namque perfunctorse : et cui primo dicta definitio inesset, hoc esse substantiam rei putarunt : perinde ac si quis putaret idem esse duplum et dualitatem, quoniam primum dualitati duplum inest : sed non est idem fortassis duplum et dualitatem esse : quodsi non, ipsum unum erit multa, quod illis quoque accidebat. A prioribus quidem et ceteris hæc demum licet accipere.

CAP. VI.

25 Μετὰ δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας ἡ Πλάτωνος ἐπε- γένητο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσο- φίαν. Ἐκ νέου τε γὰρ συνήθης γενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἑρακλειτείοις δόξαις, ὡς ἀπάντων τῶν αἰσθητῶν αἰεὶ βρόντων καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὐσης, ταῦτα μὲν καὶ ὑστερον οὕτως ὑπέλαβεν· Σωκράτους δὲ περὶ μὲν τὰ ἡθικά ἐπραγματευμένου, περὶ δὲ τῆς ὄλης φύσεως οὐθέν, ἐν μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος καὶ περὶ ὀρισμῶν ἐπιστήσαντος 30 πρῶτου τὴν διάνοιαν, ἐκείνον ἀποδεξάμενος διὰ τὸ τοιοῦτον ὑπέλαβεν ὡς περὶ ἑτέρων τοῦτο γινόμενον καὶ οὐ τῶν αἰσθητῶν τινός· ἀδύνατον γὰρ εἶναι τὸν κοινὸν ὄρον τῶν αἰσθητῶν τινός, αἰεὶ γε μεταβαλλόντων. (2) Οὕτως μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προση- 40 γόρευσε, τὰ δ' αἰσθητὰ παρὰ ταῦτα καὶ κατὰ ταῦτα λέγεσθαι πάντα· κατὰ μέθεξιν γὰρ εἶναι τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων τοῖς εἶδεσιν. Τὴν δὲ μέθεξιν τούνομα μόνον μετέβαλεν· οἱ μὲν γὰρ Πυθαγόρειοι μιμήσει τὰ ὄντα φαίνεσθαι εἶναι τῶν ἀριθμῶν, Πλάτων δὲ μεθέξει, 45 τούνομα μεταβαλὼν, τὴν μέντοι γε μέθεξιν ἢ τὴν μί- μησην ἥτις ἂν εἴη τῶν εἰδῶν, ἀρεῖσαν ἐν κοινῷ ζητεῖν. (3) Ἐτι δὲ παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ εἶδη τὰ μαθημα- τικὰ τῶν πραγμάτων εἶναι φησι μεταξὺ, διαφέροντα τῶν μὲν αἰσθητῶν τῷ αἰδία καὶ ἀκίνητα εἶναι, τῶν 50 δ' εἰδῶν τῷ τὰ μὲν πολλὰ ἄττα ὁμοία εἶναι τὸ δὲ εἶδος αὐτὸ ἐν ἕκαστον μόνον. Ἐπεὶ δ' αἰτία τὰ εἶδη τοῖς ἄλλοις, τάκεῖνων στοιχεῖα πάντων ὤθη τῶν ὄντων εἶ-

Post dictas vero philosophias disciplina Platonis super- venit, in plerisque quidem istos secuta, quædam autem etiam propria præter Italicorum habens philosophiam. Cum Cratylo namque a puero conversatus, et Heracliti opi- nionibus assuetus, tanquam omnibus sensibilibus semper fluentibus, et de eis non existente scientia, hæc quidem etiam postea ita arbitratus est. Quum vero Socrates de moralibus quidem tractaret, de tota vero natura nihil, in his tamen universale quæreret, et primus mentem ad de- finitiones applicaret, illum ob hoc laudans, putavit, de aliis, et non de aliquo sensibilium, hoc fieri : impossibile enim definitionem communem cuiuspiam sensibilium esse, quæ semper mutantur : (2) et sic talia entium ideas appellavit : sensibilia vero præter hæc, et secundum hæc, omnia dici. Secundum participationem namque esse pleraque æqui- vocorum speciebus : participationem vero dicens, nomen solum mutavit. Pythagorici etenim imitatione nu- merorum aiunt entia esse ; Plato vero nomen mutando, participatione : participationem vero, aut imitationem spe- cierum, quænam sit, quærere in medio reliquerunt. (3) Item præter sensibilia, etiam species mathematicas, res ait medias esse, a sensibilibus quidem differentes, eo quod perpetuæ et immobiles sunt ; a speciebus vero, eo quod illæ quidem multæ quædam similes sunt, species vero ipsa, unaquæque sola. Et quoniam species causæ ce- teris, illarum elementa omnium putavit entium elementa

ναι στοιχεῖα. (4) Ὡς μὲν οὖν ὕλην τὸ μέγα καὶ τὸ
 μικρὸν εἶναι ἀρχάς, ὡς δ' οὐσίαν τὸ ἓν· ἐξ ἐκείνων γὰρ
 κατὰ μέθεξιν τοῦ ἑνὸς τὰ εἶδη εἶναι τοὺς ἀριθμούς. Τὸ
 μόντοι γε ἓν οὐσίαν εἶναι, καὶ μὴ ἕτερόν γε τί δὴ λέ-
 5 γεσθαι ἓν, παραπλησίως τοῖς Πυθαγόρειοις ἔλεγε, καὶ
 τὸ τοὺς ἀριθμούς αἰτίους εἶναι τοῖς ἄλλοις τῆς οὐσίας
 ὡσαύτως ἐκείνοις· τὸ δὲ ἀντὶ τοῦ ἀπειροῦ ὡς ἑνὸς
 δυάδα ποιῆσαι, τὸ δ' ἀπειρον ἐκ μεγάλου καὶ μικροῦ,
 τοῦτ' ἴδιον· καὶ ἔτι δ μὲν τοὺς ἀριθμούς παρὰ τὰ αἰ-
 10 σθητά, οἱ δ' ἀριθμούς εἶναι φασιν αὐτὰ τὰ πράγματα,
 καὶ τὰ μαθηματικὰ μεταξὺ τούτων οὐ τιθέασιν. (5) Τὸ
 μὲν οὖν τὸ ἓν καὶ τοὺς ἀριθμούς παρὰ τὰ πράγματα
 ποιῆσαι, καὶ μὴ ὡςπερ οἱ Πυθαγόρειοι, καὶ ἡ τῶν εἰ-
 δῶν εἰσαγωγή διὰ τὴν ἓν τοῖς λόγοις ἐγένετο σκέψιν (οἱ
 15 γὰρ πρότεροι διαλεκτικῆς οὐ μετείχον), τὸ δὲ δυάδα
 ποιῆσαι τὴν ἑτέραν φύσιν διὰ τὸ τοὺς ἀριθμούς ἐξω τῶν
 πρώτων εὐφωῶς ἐξ αὐτῆς γενᾶσθαι, ὡςπερ ἐκ τινος
 ἔκμαγείου. (6) Καίτοι συμβαίνει γ' ἐναντίως· οὐ γὰρ
 εὐλογον οὕτως. Οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ὕλης πολλὰ ποιού-
 20 σιν, τὸ δ' εἶδος ἀπαξ γενᾶ μόνον, φαίνεται δ' ἐκ μιᾶς
 ὕλης μία τράπεζα, ὁ δὲ τὸ εἶδος ἐπιφέρων εἷς ὢν πολ-
 λὰς ποιεῖ. Ὁμοίως δ' ἔχει καὶ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ·
 τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ μιᾶς πληροῦται ὀχρείας, τὸ δ' ἄρρεν
 πολλὰ πληροῖ· καίτοι ταῦτα μιμήματα τῶν ἀρχῶν
 25 ἐκείνων ἐστίν. (7) Πλάτων μὲν οὖν περὶ τῶν ζητου-
 μένων οὕτω διώρισεν· φανερόν δ' ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι
 δυοῖν αἰτίαι ἐστὶ μόνον κεχρημένους, τῆ τε τοῦ τί ἐστὶ
 καὶ τῆ κατὰ τὴν ὕλην· τὰ γὰρ εἶδη τοῦ τί ἐστὶν αἰτία
 τοῖς ἄλλοις, τοῖς δ' εἶδеси τὸ ἓν. Καὶ τίς ἡ ὕλη ἢ ὑπο-
 30 κειμένη, καθ' ἧς τὰ εἶδη μὲν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν τὸ δ' ἓν
 ἐν τοῖς εἶδεσι λέγεται, ὅτι αὐτὴ δυάς ἐστὶ, τὸ μέγα καὶ
 τὸ μικρόν. (8) Ἐτι δὲ τὴν τοῦ εὔ καὶ τοῦ κακῶς αἰ-
 τίαν τοῖς στοιχείοις ἀπέδωκεν ἑκατέρους ἑκατέραν, ὡςπερ
 φαμὲν καὶ τῶν προτέρων ἐπιζητῆσαι τινὰς φιλοσόφων,
 35 οἷον Ἐμπεδοκλέα καὶ Ἀναξαγόραν.

esse: (4) et ut materiam quidem magnum et parvum esse
 principia, tanquam vero substantiam ipsum unum: ex illis
 enim participatione ipsius unius, species numeros esse:
 ipsum tamen unum substantiam esse, et non aliquid aliud
 dici unum esse, quemadmodum Pythagorici, dicebat; at-
 que numeros causas ceteris substantiæ esse, similiter at-
 que illi. Sed pro infinito tanquam uno, dualitatem facere,
 infinitum vero ex magno et parvo, hoc ejus proprium est.
 Item is quidem numeros præter sensibilia, illi vero nume-
 ros ipsas res esse aiunt, et mathematica in medio horum
 non ponunt. (5) Ipsum igitur unum, et numeros præter
 res facere, et non, ut Pythagorici, et introductio specie-
 rum, propter eam, quæ in orationibus fit, perscrutatio-
 nem evenit (prioris enim dialecticæ expertes fuerunt);
 dualitatem vero facere alteram naturam, propterea quod
 numeri, præter primos, ex ea aptissime, velut ex quadam
 effigie, generantur. (6) Atqui accidit contra. Non enim ra-
 tioni consentaneum est ita fieri. Numeri etenim ex materia
 multa faciunt; species vero semel generat solum. Apparet
 autem ex una materia, una mensa; qui vero speciem inducit,
 quæ una est, multas facit. Similiter autem et masculus ad
 feminam se habet. Hæc etenim ex uno congressu adim-
 pletur; masculus vero multas implet. Atqui ista imitationes
 illorum principiorum sunt. (7) Plato igitur de propositis
 questionibus ita determinavit. Patet autem ex dictis, quod
 duabus causis utitur solum, ea, quæ ipsius quid est, et ea,
 quæ secundum materiam. Species enim ceteris ipsius
 quid sint, causæ sunt; speciebus vero ipsum unum. Et quæ
 sit subjecta materia, de qua species quidem de sensibili-
 bus, unum vero in speciebus dicitur, quia dualitas hæc
 est, magnum et parvum. (8) Item ipsius bene, ipsiusque
 male, causam elementis attribuit utrisque utramque, quod
 etiam primorum quosdam philosophorum, Empedoclem
 et Anaxagoram, dicimus quæsisisse.

CAP. VII.

Συντόμως μὲν οὖν καὶ κεφαλαιωδῶς ἐπεληλύθαμεν
 τίνες τε καὶ πῶς τυγχάνουσιν εἰρηκότες περὶ τε τῶν
 ἀρχῶν καὶ τῆς ἀληθείας· δμως δὲ τοσοῦτόν γ' ἔχομεν
 ἐξ αὐτῶν, ὅτι τῶν λεγόντων περὶ ἀρχῆς καὶ αἰτίας οὐ-
 40 θεῖς ἔξω τῶν ἓν τοῖς περὶ φύσεως ἡμῖν διωρισμένων
 εἰρηκεν, ἀλλὰ πάντες ἀμυδρῶς μὲν, ἐκείνων δὲ πως
 φαίνονται θιγγάνοντες. (2) Οἱ μὲν γὰρ ὡς ὕλην τὴν
 ἀρχὴν λέγουσιν, ἂν τε μίαν ἂν τε πλείους ὑποθῶσι, καὶ
 ἑάν τε σῶμα ἑάν τε ἀσώματον τιθῶσιν, οἷον Πλάτων μὲν
 45 τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν λέγων, οἱ δ' Ἰταλικοὶ τὸ ἀπει-
 ρον, Ἐμπεδοκλῆς δὲ πῦρ καὶ γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα,
 Ἀναξαγόρας δὲ τὴν τῶν δημομερῶν ἀπειρίαν. Οὗτοί
 τε δὴ πάντες τῆς τοιαύτης αἰτίας ἡμμένοι εἰσὶ, καὶ ἔτι
 δοιοῖ ἀέρα ἢ πῦρ ἢ ὕδωρ ἢ πυρὸς μὲν πυκνότερον ἀέ-
 50 ρος δὲ λεπτότερον· καὶ γὰρ τοιοῦτόν τινες εἰρήκασιν
 εἶναι τὸ πρῶτον στοιχεῖον. (3) Οὗτοι μὲν οὖν ταύτης
 τῆς αἰτίας ἠψαντο μόνον, ἕτεροι δὲ τινες ὅθεν ἢ ἀρχῆ

Breviter igitur et summatim percurramus, quinam et
 quomodo locuti sint de principiis et ipsa veritate. Tantum
 tamen ex eis habemus, quod eorum, qui de principio et
 causa dixerunt, nemo quicquam præter ea quæ in Naturali-
 bus determinata sunt a nobis, dixerit; sed omnes, obscure
 quidem, illa tamen aliquatenus visi sunt attingere. (2) Qui-
 dam enim ut materiam principium ponunt, sive unam, sive
 plures supponant, et sive corpus sive incorpoream ponant,
 ut Plato magnum et parvum dicens; Itali, infinitum;
 Empedocles, ignem et terram et aquam et aerem; Ana-
 xagoras vero, infinitatem similitum partium. Hi igitur
 omnes talem causam perstrinxerunt, et ad hæc quicumque
 aerem, aut ignem, aut aquam, aut igne quidem densius,
 aere vero tenuius: etenim tale quidam dixerunt primum
 elementum esse. (3) Hi igitur hanc attigerunt causam so-
 lam. Alii vero quidam unde principium motus, quicumque

τῆς κινήσεως, ὅσον ὅσοι φιλίαν καὶ νείκος ἢ νοῦν ἢ ἔρωτα ποιοῦσιν ἀρχὴν. Ἐὸ δὲ τί ἦν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν σαφῶς μὲν οὐθεὶς ἀποδίδωκε, μάλιστα δ' οἱ τὰ εἶδη τιθέντες λέγουσιν· οὔτε γὰρ ὡς ὕλην τοῖς αἰσθητοῖς τὰ εἶδη καὶ τὸ ἐν τοῖς εἶδεσιν, οὐθ' ὡς ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως γιγνομένην ὑπολαμβάνουσιν (ἀκινήσιος γὰρ αἰτία μᾶλλον καὶ τοῦ ἐν ἡρεμίᾳ εἶναι φασιν), ἀλλὰ τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστῳ τῶν ἄλλων τὰ εἶδη παρέχονται, τοῖς δ' εἶδεσι τὸ ἐν. (4) Ἐὸ δ' οὐ ἕνεκα αἱ πράξεις καὶ αἱ μεταβολαὶ καὶ αἱ κινήσεις, τρόπον μὲν τινα λέγουσιν αἰτίον, οὕτω δὲ οὐ λέγουσιν, οὐδ' ὅπερ πέφυκεν. Οἱ μὲν γὰρ νοῦν λέγοντες ἢ φιλίαν ὡς ἀγαθὸν μὲν τι ταύτας τὰς αἰτίας τιθέασιν, οὐ μὴν ὡς ἕνεκά γε τούτων ἢ ὄν ἢ γιγνομένον τι τῶν ὄντων, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τούτων τὰς κινήσεις οὐσας λέγουσιν. (5) Ὡς δ' αὖτως καὶ οἱ τὸ ἐν ἢ τὸ ὄν φάσκοντες εἶναι τὴν τοιαύτην φύσιν, τῆς μὲν οὐσίας αἰτίον φασιν εἶναι, οὐ μὴν τούτου γε ἕνεκα ἢ εἶναι ἢ γίγνεσθαι. Ὡστε λέγειν τε καὶ μὴ λέγειν πῶς συμβαίνει αὐτοῖς τάγαθὸν αἰτίον· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς λέγουσιν. (6) Ὅτι μὲν οὖν ὁρθῶς διωρίσται περὶ τῶν αἰτίων, καὶ πόσα καὶ ποῖα, μαρτυρεῖν εἰκόασιν ἡμῖν καὶ οὗτοι πάντες, οὐ δυνάμενοι θηγεῖν ἄλλης αἰτίας. Πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι ζητητέα αἱ ἀρχαὶ ἢ οὕτως ἅπαναι ἢ τινὰ τρόπον τούτων, δῆλον. Πῶς δὲ τούτων ἕκαστος εἴρηκε, καὶ πῶς ἔχει περὶ τῶν ἀρχῶν, τὰς ἐνδεχομένας ἀπορίας μετὰ τοῦτο διελθωμεν περὶ αὐτῶν.

CAP. VIII.

Ὅσοι μὲν οὖν ἐν τε τὸ πᾶν καὶ μίαν τινὰ φύσιν ὡς ὕλην τιθέασιν, καὶ ταύτην σωματικὴν καὶ μέγεθος ἔχουσαν, δῆλον ὅτι πολλαχῶς ἀμαρτάνουσιν. Τῶν γὰρ σωμάτων τὰ στοιχεῖα τιθέασιν μόνον, τῶν δ' ἄσωμάτων οὐ, ὄντων καὶ ἄσωμάτων. (2) Καὶ περὶ γενέσεως (καὶ φθορᾶς) ἐπιχειροῦντες τὰς αἰτίας λέγειν, καὶ περὶ πάντων φυσιολογοῦντες, τὸ τῆς κινήσεως αἰτίον ἀναιροῦσιν. (3) Ἐτι δὲ τὸ τὴν οὐσίαν μηθενὸς αἰτίαν τιθέναι, μὴδὲ τὸ τί ἐστὶ· καὶ πρὸς τούτοις τὸ βραδίως τῶν ἀπλῶν σωμάτων λέγειν ἀρχὴν ὅτι οὖν πλήν γῆς, οὐκ ἐπισκεψάμενοι τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν πῶς ποιοῦνται, λέγω δὲ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα· τὰ μὲν γὰρ συγκρίσει, τὰ δὲ διακρίσει ἐξ ἀλλήλων γίγνεται. (4) Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ πρότερον εἶναι καὶ ὕστερον διαφέρει πλεῖστον· τῇ μὲν γὰρ ἂν δόξειε στοιχειωδέστατον εἶναι πάντων ἐξ οὗ γίγνονται συγκρίσει πρώτου, τοιοῦτον δὲ τὸ μικρομερέστατον καὶ λεπτότατον ἂν εἴη τῶν σωμάτων. Διόπερ ὅσοι πῦρ ἀρχὴν τιθέασιν, μάλιστα ἠμολογομένως ἂν τῷ λόγῳ τούτῳ λέγοιεν. (5) Τοιοῦτον δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ἠμολογεῖ τὸ στοιχεῖον εἶναι τὸ τῶν σωμάτων. Οὐθεὶς γοῦν τῶν ὕστερον ἠξίωσε καὶ ἐν λεγόντων γῆν εἶναι στοιχεῖον, δηλονότι διὰ τὴν μεγαλομέρειαν, τῶν δὲ τριῶν στοιχείων ἕκαστον εἴληψε κριτὴν τινα· οἱ μὲν γὰρ πῦρ, οἱ δ' ὕδωρ, οἱ δ' ἀέρα τοῦτ' εἶναι φασιν· καί-

scilicet amicitiam et contentionem, intellectum, aut amorem principium faciunt. Ipsum vero quid erat esse, et substantiam, clare quidem nullus assignavit; maxime vero dicunt, qui species ponunt: nec enim ut materiam sensibilibus species, et unum speciebus, accipiant, neque tanquam illinc principium motus fieret, putant (immobilitatis enim causas et quietis magis esse aiunt): sed quid erat esse unicuique ceterorum species attribuunt; speciebus autem, ipsum unum. (4) Ipsum vero, cujus gratia actiones, mutationes, et motus, quodammodo quidem dicunt causam, non autem ita dicunt, neque quomodo natum est. Qui enim intellectum, aut amicitiam dicunt, tanquam bonum quoddam has causas ponunt, non tamen tantum horum causa quicquam existentium aut sit aut fiat, sed tanquam ex his motus eorum essent, ita dicunt. (5) Similiter et qui unum vel ens esse ejusmodi naturam aiunt, substantiæ quidem causam esse dicunt, non tamen hujus causa aut esse aut fieri. Quare contingit eis quodammodo et dicere et negare, bonum esse causam: non enim simpliciter, sed secundum accidens dicunt. (6) Quod igitur de causis, et quot, et quales sint, recte determinatum sit, testari nobis etiam isti omnes videntur, quum non possint aliam attingere causam: et ad hæc quod principia, aut ita omnia, aut horum aliquo modo quaerenda sint, patet. Quo vero pacto horum quisque dixerit, et quomodo de principiis se res habeat, dubitationes quæ contingere possunt de his ipsis, deinceps percurramus.

Quicumque igitur universum unum et unam quandam esse naturam ut materiam ponunt, et hanc corporalem, et magnitudinem habentem, patet quod multipliciter errant. Corporum enim elementa solum ponunt, incorporeorum vero minime, quum etiam incorporea sint. (2) Quumque de generatione [et corruptione] causas dicere conarentur, et de natura omnium rationes reddere, motus causam perimunt. (3) Item substantiam nullius causam ponendo, nec ipsum quid est; et ad hæc facile simplicium corporum quodcumque principium esse dicendo, terra excepta: non considerantes mutuam inter ea generationem, quomodo fiat: dico autem ignem, terram, aquam et aerem. Quædam enim conjunctione, quædam vero disjunctione invicem fiunt. (4) Hoc vero ad hoc ut prius et posterius sit, plurimum differt. Sic etenim apparere possit id maxime omnium elementale, ex quo primo conjunctione fiunt. Tale vero illud fuerit profecto, quod partium minutissimarum, subtilissimumque corporum sit. Quicumque igitur ignem principium statuunt, maxime convenienter huic rationi dicent. (5) Tale autem ceterorum quoque quisque fatetur elementum corporum esse. Quare nemo posteriorum, qui unum ponebant, terram elementum existimaverat, scilicet propter partium magnitudinem. Trium vero quodcumque elementorum habuit suffragantem aliquem: quidam enim ignem, quidam aquam,

τοι διά τί ποτ' οὐ καί τήν γῆν λέγουσιν, ὡσπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων; πάντα γάρ εἶναι φασί γῆν. Φησὶ δὲ καὶ Ἡσίοδος τὴν γῆν πρώτην γενέσθαι τῶν σωμάτων· οὕτως ἀρχαίαν καὶ δημοτικὴν συμβέβηκεν εἶναι τὴν ὑπόληψιν. (6) Κατὰ μὲν οὖν τούτων τὸν λόγον οὐτ' εἴ τις τούτων τι λέγει πλὴν πυρός, οὐτ' εἴ τις ἀέρος μὲν πυκνότερον τοῦτο τίθησιν ὕδατος δὲ λεπτότερον, οὐκ ὀρθῶς ἀνλέγοι. Εἰ δ' ἐστὶ τὸ τῆ γενέσει ὕστερον τῆ φύσει πρότερον, τὸ δὲ πεπεμμένον καὶ 10 συγκεκριμένον ὕστερον τῆ γενέσει, τούναντίον ἂν εἴη τούτων, ὕδωρ μὲν ἀέρος πρότερον, γῆ δὲ ὕδατος. (7) Περὶ μὲν οὖν τῶν μίαν τιθεμένων αἰτίαν ὅσαν εἴπομεν, ἔστω ταῦτ' εἰρημένα· τὸ δ' αὐτὸ κἂν εἴ τις ταῦτα πλείω τίθησιν, ὅσον Ἐμπεδοκλῆς τέτταρά φησιν 15 εἶναι σώματα τὴν ὕλην. Καὶ γὰρ τούτω, τὰ μὲν ταῦτα τὰ δ' ἴδια συμβαίνειν ἀνάγκη. Γιγνόμενά τε γὰρ ἐξ ἀλλήλων ὁρῶμεν ὡς οὐκ αἰε διαμενόντος πυρός καὶ γῆς τοῦ αὐτοῦ σώματος (εἰρηται δὲ ἐν τοῖς περὶ φύσεως περὶ αὐτῶν)· καὶ περὶ τῆς τῶν κινουμένων 20 αἰτίας, πρότερον ἢ τὴ δύο θετέον, οὐτ' ὀρθῶς οὔτε εὐλόγως οἰητέον εἰρηθεῖσαι παντελῶς. (8) Ὅλωσ τε ἀλλοίωσ ἀναίρεισθαι ἀνάγκη τοῖς οὕτω λέγουσιν· οὐ γὰρ ἐκ θερμοῦ ψυχρὸν οὐδὲ ἐκ ψυχροῦ θερμὸν ἔσται. Τὶ γὰρ ἂν αὐτὰ πάσχοι τάναντία, καὶ τίς ἂν εἴη μία φύσις ἢ γιγνομένη πῦρ καὶ ὕδωρ, δ' ἐκεῖνος οὐ φησιν. 25 (9) Ἀναξαγόραν δ' εἴ τις ὑπολάβοι δύο λέγειν στοιχεῖα, μάλιστα ἂν ὑπολάβοι κατὰ λόγον, ὃν ἐκεῖνος αὐτὸς μὲν οὐ διήρρωσεν, ἠκολούθησε μὲντ' ἂν ἐξ ἀνάγκης τοῖς ἐπάγουσιν αὐτόν. Ἄτοπου γὰρ ὄντος καὶ ἄλλοις τοῦ 30 φάσκειν μεμίχθαι τὴν ἀρχὴν πάντα, καὶ διὰ τὸ συμβαίνειν ἀμικτα δεῖν προὔπαρχειν, καὶ διὰ τὸ μὴ πεφυκέναι τῷ τυχόντι μίγνυσθαι τὸ τυχόν, πρὸς δὲ τούτοις ὅτι τὰ πάθη καὶ τὰ συμβεβηκότα χωρίζοιτ' ἂν τῶν οὐσιῶν (τῶν γὰρ αὐτῶν μίξις ἐστὶ καὶ χωρισμός), 35 ὅμως εἴ τις ἀκολουθήσειε συνδιαθρῶν ἢ βούλεται λέγειν, ἴσως ἂν φανείη καινοπρεπεστέρως λέγων. (10) Ὅτε γὰρ οὐθέν ἦν ἀποκεκριμένον, δῆλον ὡς οὐθέν ἦν ἀληθές εἰπεῖν κατὰ τῆς οὐσίας ἐκείνης, λέγω δ' ὅσον ὅτι οὔτε λευκὸν οὔτε μέλαν ἢ φαῖον ἢ ἄλλο χρῶμα, 40 ἀλλ' ἄχρων ἦν ἐξ ἀνάγκης· εἶχε γὰρ ἂν τι τούτων τῶν χρωμάτων. Ὅμοιως δὲ καὶ ἄχμων τῶν αὐτῶ λόγῳ τούτω, οὐδὲ ἄλλο τῶν ὁμοίων οὐθέν· οὔτε γὰρ ποῖόν τι οἶόντε αὐτὸ εἶναι οὔτε ποσὸν οὔτε τί. Ἦν γὰρ ἐν μέρει τι λεγομένων εἰδῶν ὑπῆρχεν ἂν αὐτῶ, τοῦτο δὲ 45 ἀδύνατον μεμιγμένων γε πάντων· ἤδη γὰρ ἂν ἀπεκέρχριτο· φησὶ δ' εἶναι μεμιγμένα πάντα πλὴν τοῦ νοῦ, τοῦτον δὲ ἀμιγῆ μόνον καὶ καθαρὸν. (11) Ἐκ δὲ τούτων συμβαίνει λέγειν αὐτῶ τὰς ἀρχὰς τὸ τε ἐν (τοῦτο γὰρ ἄπλοῦν καὶ ἀμικτός) καὶ θάτερον, ὅσον τίθεμεν τὸ 50 ἀόριστον πρὶν ὀρισθῆναι καὶ μετασχεῖν εἶδους τινός. Ὅστε λέγεται μὲν οὐτ' ὀρθῶς οὔτε σαφῶς, βούλεται μέντοι τι παραπλήσιον τοῖς τε ὕστερον λέγουσιν καὶ τοῖς φαινομένοις μάλλον. (12) Ἀλλὰ γὰρ οὗτοι μὲν τοῖς περὶ γένεσιν λόγοις καὶ φθορᾶν καὶ κινήσιν οἰκείοι

quidam aerem, hoc aiunt esse. At cur non dicunt et terram, ut multi hominum? omnia etenim terram esse dicunt. Hesiodus quoque primam corporum terram ait esse: tam vulgarem et publicam accidit hanc opinionem esse. (6) Secundum hanc itaque rationem, si quis aut quicquam horum, excepto igne, dicat, aut aere quidem densius, aqua vero tenuius hoc ponat, non recte profecto inquiet. Quodsi id quod generatione posterius, natura prius sit, quod vero digestum et conjunctum generatione posterius sit, contrarium his esset utique: aqua quidem aere prior, terra vero hacipsa aqua. (7) De his igitur, qui unam qualem diximus causam ponunt, haec dicta sint. Id ipsum autem etiam si quis haec plura ponit, ut Empedocles quattuor corpora ait esse materiam: et huic enim partim eadem, partim propria necesse est accidere. Nam et quod invicem sunt, videmus, utpote non semper igne et terra manente eodem corpore (dictum autem de eis in Naturalibus est); deque causa moventium, unum, an duo ponenda sint, neque recte, neque rationabiliter omnino arbitrandum est dictum fuisse. (8) Et simpliciter alterationem auferant necesse est qui ita dicunt. Non enim ex calido frigidum, nec ex frigido calidum erit. Aliquid enim ipsa contraria patiantur, et aliqua una natura sit, quæ ignis et aqua fiat: quod ille minime dicit. (9) Anaxagoram vero si quis putat duo dicere elementa, maxime secundum rationem arbitrabitur, quam ille quidem ipse non digessit: necessario tamen sequeretur eos qui eam inferent: quandoquidem absurdum alioquin sit dicere a principio omnia mista esse, tum quoniam non est natura aptum quodcumque cuicumque misceri. Et ad haec, quoniam passiones et accidentia separarentur a substantiis (eorundem enim est mistio et separatio). Si quis tamen sequatur digerens una cum eo quod dicere vult, fortassis videatur quaedam nova dicere. (10) Quando enim nil erat separatum, patet quod nil erat vere de illa substantia dicendum: dico autem quod neque album, neque nigrum, aut fuscum, aut alium colorem, sed quod colore vacans necessario esset. Alioqui namque aliquem horum colorum haberet. Similiter etiam sine sapore. Eadem ratione nec aliquid quicquam simillum. Nec enim quale quid possibile est illud esse, neque quantum, neque quid. Specierum enim, quæ in parte dicuntur, aliqua ei sane inesset. Hoc vero impossibile, si mista sint omnia. Essent enim jam separata. Ait autem omnia esse mista, intellectu excepto: hunc vero solum, impermistum et purum. (11) Ex his vero illi accidit principia dicere et ipsum unum (hoc enim simplex et impermistum), et alterum, quale indeterminatum ponimus antequam determinetur, et aliqua participet specie. Quare dicitur quidem neque recte, neque clare: vult autem simile quiddam et iis quæ posterius dicunt, et iis quæ magis evidentem apparent. (12) Verum hi quidem ad illas, quæ circa generationem et corruptionem et mo-

τυγχάνουσι μόνον· σχεδὸν γὰρ περὶ τῆς τοιαύτης οὐσίας
 καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ζητοῦσι μόνον. Ὅσοι
 δὲ περὶ μὲν ἀπάντων τῶν ὄντων ποιούνται τὴν θεω-
 ρίαν, τῶν δ' ὄντων τὰ μὲν αἰσθητὰ τὰ δ' οὐκ αἰσθητὰ
 5 τιθέασιν, δῆλον ὡς περὶ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ποιῶν-
 ται τὴν ἐπίσκεψιν· διὸ μᾶλλον ἂν τις ἐνδιατρίψει περὶ
 αὐτῶν, τί καλῶς ἢ μὴ καλῶς λέγουσιν εἰς τὴν τῶν
 νῦν ἡμῖν προκειμένων σχέψιν. (13) Οἱ μὲν οὖν κα-
 λούμενοι Πυθαγόρειοι ταῖς μὲν ἀρχαῖς καὶ τοῖς στοι-
 10 χεῖσις ἐκτοπωτέροις χρωῶνται τῶν φυσιολόγων. Τὸ
 δ' αἴτιον ὅτι παρέλαβον αὐτὰς οὐκ ἐξ αἰσθητῶν· τὰ
 γὰρ μαθηματικὰ τῶν ὄντων ἄνευ κινήσεως ἐστίν, ἔξω
 τῶν περὶ τὴν ἀστρολογίαν. (14) Διαλέγονται μέντοι
 καὶ πραγματεύονται περὶ φύσεως πάντα· γεννῶσί τε
 15 γὰρ τὸν οὐρανόν, καὶ περὶ τὰ τοῦτου μέρη καὶ τὰ πάθη
 καὶ τὰ ἔργα διακηροῦσι τὸ συμβαῖνον, καὶ τὰς ἀρχὰς
 καὶ τὰ αἴτια εἰς ταῦτα καταναλίσκουσιν, ὡς ἠμολο-
 γοῦντες τοῖς ἄλλοις φυσιολόγοις ὅτι τὸ γε ὄν τοῦτ' ἐστίν
 20 ὅσον αἰσθητὸν ἐστὶ καὶ περιεβλήθηεν ὁ καλούμενος οὐρα-
 νός. Τὰς δ' αἰτίας καὶ τὰς ἀρχὰς, ὥσπερ εἶπομεν,
 ἱκανὰς λέγουσιν ἐπαναβῆναι καὶ ἐπὶ τὰ ἀνωτέρω τῶν
 ὄντων, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς περὶ φύσεως λόγοις ἀρμοσ-
 τούσας. (15) Ἐκ τίνος μέντοι τρόπου κινήσις ἐστὶ
 25 πέρατος καὶ ἀπειροῦ μόνον ὑποκειμένων καὶ περι-
 τοῦ καὶ ἀρτίου, οὐθὲν λέγουσιν, ἢ πῶς δυνατὸν ἄνευ
 κινήσεως καὶ μεταβολῆς γένεσιν εἶναι καὶ φθορὰν ἢ τὰ
 τῶν φερομένων ἔργα κατὰ τὸν οὐρανόν. (16) Ἐτι δὲ
 εἴτε δῶη τις αὐτοῖς ἐκ τούτων εἶναι τὸ μέγεθος εἴτε
 30 δειγθεῖη τοῦτο, ὁμοῦς τίνα τρόπον ἐστὶ τὰ μὲν κοῦφα
 τὰ δὲ βάρους ἔχοντα τῶν σωμάτων; ἐξ ὧν γὰρ ὑποτί-
 θενται καὶ λέγουσιν, οὐθὲν μᾶλλον περὶ τῶν μαθηματι-
 κῶν λέγουσι σωμάτων ἢ περὶ τῶν αἰσθητῶν· διὸ περὶ
 πυρὸς ἢ γῆς ἢ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων σωμάτων οὐδ'
 35 ὀτιοῦν εἰρήχασιν, ἅτε οὐθὲν περὶ τῶν αἰσθητῶν οἴμαι
 λέγοντες ἴδιον. (17) Ἐτι δὲ πῶς δεῖ λαβεῖν αἴτια μὲν
 εἶναι τὰ τοῦ ἀριθμοῦ πάθη καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ
 τὸν οὐρανὸν ὄντων καὶ γιγνομένων καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ νῦν,
 ἀριθμὸν δ' ἄλλον μηθὲνα εἶναι παρὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον
 40 ἐξ οὗ συνέστηκεν ὁ κόσμος; ὅταν γὰρ ἐν τῷδὲ μὲν τῷ
 μέρει δόξα καὶ κειρὸς αὐτοῖς ἦ, μικρὸν δὲ ἄνωθεν ἢ
 κάτωθεν ἀδικία καὶ κρίσις ἢ μίξις, ἀποδείξειν δὲ λέγουσιν
 ὅτι τοῦτων μὲν ἐν ἑκάστων ἀριθμὸς ἐστὶ, συμβαίνει δὲ
 45 κατὰ τὸν τόπον τοῦτον ἤδη πλῆθος εἶναι τῶν συνιστα-
 μένων μεγεθῶν διὰ τὸ τὰ πάθη ταῦτα ἀκολουθεῖν τοῖς
 τόποις ἑκάστοις, πότερον οὗτος ὁ αὐτός ἐστιν ἀριθμὸς
 ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃν δεῖ λαβεῖν ὅτι τούτων ἑκάστων
 ἐστίν, ἢ παρὰ τοῦτον ἄλλος; (18) Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων
 ἕτερον εἶναι φησιν· καίτοι κακείνος ἀριθμοὺς οἶεται
 καὶ ταῦτα εἶναι καὶ τὰς τούτων αἰτίας, ἀλλὰ τοὺς μὲν
 50 νοητοῦς αἰτίους, τούτους δὲ αἰσθητούς.

tum sunt rationes, solum se applicant: fere enim de tali
 substantia et principia et causas investigant solum. Qui-
 cumque vero de cunctis quidem entibus speculantur, en-
 tium autem quædam sensibilia, quædam non sensibilia
 ponunt, manifestum est quod de utrisque generibus per-
 scrutantur. Quare magis immoretur quispiam de iis, quid
 bene quidve non bene dicant, ad eorum quæ nunc nobis
 proposita sunt, inquisitionem. (13) Qui itaque Pythagorici
 appellantur, principiis quidem et elementis alienioribus,
 quam physiologi, utuntur. Causa vero est, quoniam ea
 non ex sensibilibus acceperunt. Entium enim quæ mathe-
 matica sunt, sine motu sunt, præter illa quæ circa astro-
 logiam sunt. (14) Disputant tamen et tractant omnia de
 natura. Etenim generant cælum, et circa ejus passiones,
 partes et opera observant quod sequitur, et principia et
 causas in hæc consumunt, tanquam ceteris physicis conve-
 nientes, quod illud est ens, quodcumque sensibile est, et
 quod continet id quod vocatur cælum. Causas vero et
 principia, sicut diximus, sufficientia dicunt, ut hinc etiam
 usque ad superiora entium transcendendi possit, et his magis
 quam naturalibus rationibus convenientia. (15) Ex quo
 vero modo motus futurus sit, finito et infinito et pari et im-
 pari solum suppositis, nihil aiunt; aut quomodo possibile sit,
 sine motu et mutatione generationem et corruptionem esse,
 aut actiones eorum quæ in cælo feruntur. (16) Item sive quis
 eis concedat ex his magnitudinem esse, sive monstretur hoc,
 quomodo tamen quædam corporum levia, quædam gravi-
 tatem habentia erunt? e quibus enim supponunt et disse-
 runt, nil magis de mathematicis corporibus quam de sensi-
 bilibus dicunt. Quare de igne, aqua, aut de hujusmodi
 ceteris corporibus nihil prorsus dixerunt, tanquam nihil de
 sensibilibus (opinor) proprium dicentes. (17) Item, quo-
 modo passiones quidem numeri, et ipsum numerum, pu-
 tandum causas eorum esse, quæ in cælo sunt atque fiunt
 et a principio et nunc, numerum vero alium præter hunc
 numerum ex quo mundus constat, nullum esse? Quom
 enim in hac quidem parte opinio eis et tempus sit, paulu-
 lum vero desursum et deorsum injuria, et disjunctio, aut
 mistio, probationem autem asserant, quod horum quidem
 unumquodque numerus est, contingit autem in hunc locum
 multitudinem jam constitutarum magnitudinum esse, eo
 quod passiones hæc sequuntur singula loca: utrum iste est
 idem numerus, qui in cælo, quem oportet accipere,
 quod horum unumquodque est? an præter istum, alter?
 (18) Plato etenim alium esse ait. At ille quoque numeros
 putat et illa esse et horum causas, sed intelligibiles qui-
 dem causas, hos vero sensibiles.

CAP. IX.

Περὶ μὲν οὖν τῶν Πυθαγορείων ἀφαισθῶ τὰ νῦν·
 ἱκκνὸν γὰρ αὐτῶν ἀφασθαι τοσοῦτον. Οἱ δὲ τὰς ἰδέας
 αἰτίας τιθέμενοι πρῶτον μὲν ζητοῦντες τῶνδὲ τῶν ὄντων
 λαθεῖν τὰς αἰτίας ἕτερα τούτοις ἴσα τὸν ἀριθμὸν ἐκό-
 5 μισαν, ὡσπερ εἴ τις ἀριθμῆσαι βουλόμενος ἐλαττόνουν
 μὲν ὄντων οἰοίτο μὴ δυνήσεσθαι, πλείω δὲ ποιήσας
 ἀριθμοῖ· σγεδὸν γὰρ ἴσα ἢ οὐκ ἐλάττω τὰ εἶδη ἐστὶ
 τούτων περὶ ὧν ζητοῦντες τὰς αἰτίας ἐκ τούτων ἐπ' ἐκεῖνα
 προῆλθον· καθ' ἕκαστον γὰρ ὁμῶνυμον τί ἐστὶ, καὶ
 10 παρὰ τὰς οὐσίας τῶν τε ἄλλων ὧν ἐστὶν ἐν ἐπὶ πολλῶν,
 καὶ ἐπὶ τοῖσδε καὶ ἐπὶ τοῖς αἰδέοις. (2) Ἐτι καθ' οὐς
 τρόπους δείκνυμεν ὅτι ἐστὶ τὰ εἶδη, κατ' οὐθένα φαίνε-
 ται τούτων· ἐξ ἐνίων μὲν γὰρ οὐκ ἀνάγκη γίγνεσθαι
 συλλογισμόν, ἐξ ἐνίων δὲ καὶ οὐκ ὧν οἰόμεθα τούτων
 15 εἶδη γίγνεται. Κατὰ τε γὰρ τοὺς λόγους τοὺς ἐκ τῶν
 ἐπιστημῶν εἶδη ἔσται πάντων ὄσων ἐπιστῆμαί εἰσι, καὶ
 κατὰ τὸ ἐν ἐπὶ πολλῶν καὶ τῶν ἀποφάσεων, κατὰ δὲ τὸ
 νοεῖν τὴν φθαρέντος τῶν φθαρτῶν· φάντασμα γὰρ τι
 τούτων ἐστίν. (3) Ἐτι δὲ οἱ ἀκριβέστεροι τῶν λόγων
 20 οἱ μὲν τῶν πρὸς τι ποιοῦσιν ἰδέας, ὧν οὐ φαμεν εἶναι
 καθ' αὐτὸ γένος, οἱ δὲ τὸν τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν.
 Ὅπως τε ἀναιροῦσιν οἱ περὶ τῶν εἰδῶν λόγοι ἢ μᾶλλον
 εἶναι βούλονται οἱ λέγοντες εἶδη τοῦ τὰς ἰδέας εἶναι·
 συμβαίνει γὰρ μὴ εἶναι τὴν οὐάδα πρώτην ἀλλὰ τὸν
 25 ἀριθμὸν, καὶ τὸ πρὸς τι τοῦ καθ' αὐτό, καὶ πάνθ' ὅσα
 τινὲς ἀκολουθήσαντες ταῖς περὶ τῶν ἰδεῶν δόξαις ἠναν-
 τιώθησαν ταῖς ἀρχαῖς. (4) Ἐτι δὲ κατὰ μὲν τὴν ὑπό-
 ληψιν καθ' ἣν εἶναι φαμεν τὰς ἰδέας, οὐ μόνον τῶν
 οὐσιῶν ἔσται εἶδη ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἐτέρων (καὶ γὰρ
 30 τὸ νόημα ἐν οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας ἀλλὰ καὶ κατὰ
 τῶν ἄλλων ἐστὶ, καὶ ἐπιστῆμαί οὐ μόνον τῆς οὐσίας
 εἰσὶν ἀλλὰ καὶ ἐτέρων, καὶ ἄλλα δὲ μυρία συμβαίνει
 τοιαῦτα)· κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς δόξαις τὰς
 περὶ αὐτῶν, εἴ ἔστι μεθεκτὰ τὰ εἶδη, τῶν οὐσιῶν
 35 ἀναγκαῖον ἰδέας εἶναι μόνον· οὐ γὰρ κατὰ συμβε-
 θεκὸς μετέγονται, ἀλλὰ δεῖ ταύτην ἐκάστου μετέχειν,
 ἢ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγεται. Λέγου δ' οἷον, εἴ τι
 αὐτοδιπλασίου μετέχει, τοῦτο καὶ αἰδέου μετέχει,
 ἀλλὰ κατὰ συμβεθεκὸς· συμβέθεκε γὰρ τῷ διπλα-
 40 σίῳ αἰδέω εἶναι. (5) Ὡστ' ἔσται οὐσίας τὰ εἶδη·
 ταῦτα γὰρ ἐνταυθὰ τε οὐσίαν σημαίνει κάκει· ἢ τί
 ἐστὶ τὸ εἶναι φάναι τι παρὰ ταῦτα, τὸ ἐν ἐπὶ πολλῶν,
 καὶ εἰ μὲν ταῦτο εἶδος τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μετεχόντων,
 ἔσται τι κοινόν· τί γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φθαρτῶν οὐά-
 45 ὄν καὶ τῶν πολλῶν μὲν αἰδέων δὲ τὸ οὐάς εἶναι ἐν
 καὶ ταῦτων, ἢ ἐπὶ τ' αὐτῆς καὶ τῆς τινός; εἰ δὲ μὴ τὸ
 αὐτὸ εἶδος, ὁμῶνυμα ἂν εἴη, καὶ ὁμοιον ὡσπερ ἂν εἴ
 τις καλοῖται ἄνθρωπον τὸν τε Καλλίαν καὶ τὸ ξύλον, μη-
 δεμίαν κοινωμίαν ἐπιβλέψας αὐτῶν. (6) Πάντων δὲ
 50 μάλιστα διαπορήσειεν ἂν τις, τί ποτε συμβάλλεται τὰ
 εἶδη ἢ τοῖς αἰδέοις τῶν αἰσθητῶν ἢ τοῖς γιγνομένοις καὶ
 ρθειρομένοις· οὔτε γὰρ κινήσεως οὔτε μεταβολῆς οὔδε-

De Pythagoricis itaque dicere nunc mittamus: sufficit enim in tantum eos attingisse. Qui vero ponunt ideas esse causas, primum quidem, quum quaererent horum existentium causas habere, alia aequalia his numero attulerunt. Velut si quis numerare volens, quum quidem pauciora existant, arbitretur non posse, plura vero ea faciat, et ita numeret. Fere etenim species aequales, aut non pauciores iis sunt, ex quibus, dum de eis causas quaererent, ad illas processerunt. Nam secundum unumquodque aequivocum quid est, et praeter substantias, ceterorum quoque, quorum multitudo unitate notionis continetur, et in his singulis, et in sempiternis. (2) Item, quibus modis ostenditur quod species sunt, secundum nullum eorum apparet. E quibusdam namque non est necesse fieri syllogismum: e quibusdam vero, etiam quorum non putamus, horum species fiunt. Secundum namque rationes, quae ex scientiis, species erunt omnium, quorum scientiae sunt; et secundum unum in multis, etiam negationum. At secundum quod intelligitur quippiam, ipso corrupto, etiam corruptibilium: namque aliquid est horum phantasma. (3) Insuper rationum quae magis accuratae sunt, quaedam quidem eorum quae ad aliquid sunt, ideas faciunt, quorum non dicimus esse per se genus: quaedam vero, tertium hominem dicunt. Et simpliciter haec de speciebus rationes illa perimunt, quae magis esse quam ipsas ideas esse, volunt qui dicunt species. Accidit enim non dualitatem esse primam, sed numerum, et quod ad aliquid, eo quod per se est: et cuncta, quaecumque quidam, secuti de ideis opiniones, ponentes adversati principii sunt. (4) Item secundum existimationem, secundum quam esse dicimus ideas, non solum substantiarum, sed multorum etiam aliorum species erunt. Etenim unus conceptus non solum de substantiis, sed de ceteris etiam est: et scientiae non solum substantiae, sed etiam aliorum sunt; et alia huiusmodi accidunt infinita. Secundum vero necessitatem et opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solum esse ideas. Non enim secundum accidens participatio earum est, sed eatenus oportet unuscujusque participem esse, quatenus dicitur non de subjecto. Dico autem, ut ei quid ipso duplo participat, hoc etiam aeterno participat, sed secundum accidens: accidit enim duplo aeterno esse. (5) Quare species, substantiae erunt. Eadem enim et hic et ibi substantiam significant. Aut quid erit dicere esse aliquid praeter haec, unum in multis? Et si eadem species est idearum, et participantium, erit aliquid commune. Cur enim magis in corruptibilibus dualitibus, et pluribus quidem, sed aeternis, dualitatem esse unum et idem sit, quam in ipsa per se et quadam? At si non est eadem species, aequivocatio erit profecto, et simile, ac si quis et Calliam et lignum hominem appellarit, quorum nullam inspicit communicationem. (6) Potissimum vero dubitabit aliquis, quidnam species conferant aut sempiternis sensibilibus, aut illis quae fiunt, et corrumpuntur. Nec enim motus, nec

μιᾶς ἐστὶν αἷτια αὐτοῖς. (7) Ἀλλὰ μὴν οὔτε πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὐδὲν βοήθει τὴν τῶν ἄλλων (οὐδὲ γὰρ οὐσία ἐκείνα τούτων· ἐν τούτοις γὰρ ἂν ᾦν), οὔτε εἰς τὸ εἶναι, μὴ ἐνυπάρχοντά γε τοῖς μετέχουσιν· οὕτω μὲν γὰρ ἂν ἴσως αἷτια δοξείεν εἶναι ὡς τὸ λευκὸν μεμιγμένον τῷ λευκῷ. Ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος λίαν εὐκίνητος, ὃν Ἀναξαγόρας μὲν πρῶτος, Εὐδόξος δ' ὕστερον καὶ ἄλλοι τινὲς ἔλεγον· βράδιον γὰρ συναγαγεῖν πολλὰ καὶ ἀδύνατα πρὸς τὴν τοιαύτην δόξαν. (8) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστι τᾶλλα κατ' οὐδένα τρόπον τῶν εἰωθότων λέγεσθαι. Τὸ δὲ λέγειν παραδείγματα αὐτὰ εἶναι καὶ μετέχειν αὐτῶν τᾶλλα κενολογεῖν ἐστὶ καὶ μεταφορᾶς λέγειν ποιητικᾶς. Τί γάρ ἐστι τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ιδέας ἀποβλέπον; ἐνδέχεται γὰρ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι ὁμοιον ὁτιοῦν καὶ μὴ εἰκαζόμενον πρὸς ἐκεῖνο, ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους καὶ μὴ ὄντος γένοιτο· ἂν οἷοσπερ Σωκράτης· ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι κἂν εἴη ὁ Σωκράτης αἰδῖος. (9) Ἔσται τε πλείω παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἶδη, ὅν τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῶον καὶ τὸ δῖπουν, ἅμα δὲ καὶ τὸ αὐτοάνθρωπος. (10) Ἔτι οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἶδη, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν [τῶν ιδεῶν], ὅσον τὸ γένος, ὡς γένος εἰδῶν· ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται παράδειγμα καὶ εἰκῶν. (11) Ἔτι δοξείεν ἂν ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τὴν οὐσίαν καὶ οὐ ἡ οὐσία· ὥστε πῶς ἂν αἱ ιδέαι οὐσίαι τῶν πραγμάτων εἶναι χωρὶς εἶεν; ἐν δὲ τῷ Φαίδωνι οὕτως λέγεται, ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι αἷτια τὰ εἶδη ἐστίν. (12) Καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων ὅμως οὐ γίνεσθαι τὰ μετέχοντα, ἂν μὴ ᾗ τὸ κινήσον, καὶ πολλὰ γίνεσθαι ἕτερα, ὅν οικία καὶ δακτύλιος, ὧν οὐ φαμεν εἶδη εἶναι· ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ τᾶλλα καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τοιαύτας αἷτίας οἷας καὶ τὰ βηθέντα νῦν. (13) Ἔτι εἴπερ εἰσὶν ἀριθμοὶ τὰ εἶδη, πῶς αἷτιοι ἔσονται; πότερον ὅτι ἕτεροι ἀριθμοὶ εἰσι τὰ ὄντα, ὅν ὁδὸ μὲν ἀριθμὸς ἀνθρώπος, ὁδὸ δὲ Σωκράτης, ὁδὸ δὲ Καλλίας; τί οὖν ἐκεῖνοι τούτοις αἷτιοι εἰσιν; οὐδὲ γὰρ εἰ οἱ μὲν αἰδῖοι οἱ δὲ μή, οὐθὲν διοίσει. Εἰ δ' ὅτι λόγοι ἀριθμῶν τάνταῦθα, ὅν ἡ συμφωνία, δῆλον ὅτι ἐστὶν ἐν γε τι ὧν εἰσι λόγοι. (14) Εἰ δὴ τι τοῦτο, ἡ ὕλη, φανερόν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ λόγοι τινὲς ἔσονται ἕτερου πρὸς ἕτερον· λέγω δ' ὅν, εἰ ἔστιν ὁ Καλλίας λόγος ἐν ἀριθμοῖς πυρὸς καὶ γῆς καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος, ἄλλων τινῶν ὑποκειμένων ἔσται καὶ ἡ ιδέα ἀριθμὸς· καὶ αὐτοάνθρωπος, εἴτ' ἀριθμὸς τις ὧν εἴτε μή, ὅμως ἔσται λόγος ἐν ἀριθμοῖς τινῶν, καὶ οὐκ ἀριθμὸς, οὐδ' ἔσται τις διὰ ταῦτα ἀριθμὸς. (15) Ἔτι ἐκ πολλῶν ἀριθμῶν εἰς ἀριθμὸς γίνεσθαι, ἐξ εἰδῶν δὲ ἐν εἶδος πῶς; εἰ δὲ μὴ ἐξ αὐτῶν ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναριθμῶν, ὅν ἐν τῇ μυριάδι, πῶς ἔγρουσιν αἱ μονάδες; εἴτε γὰρ ὁμοειδεῖς, πολλὰ συμβήσεται ἄτοπα, εἴτε μὴ ὁμοειδεῖς, μήτε αἱ αὐταὶ ἀλλήλαις μήτε αἱ ἄλλαι πᾶσαι· τίνη γὰρ διοίσουσιν ἀπαθεῖς οὐσαι; οὔτε γὰρ εὐλογα ταῦτα οὔτε ὁμολογούμενα τῇ νοήσει. (16) Ἔτι δ' ἀναγκαῖον ἕτερόν τι γένος ἀριθμοῦ κατασκευάζειν, περὶ δὲ ἡ ἀριθμητικῆ καὶ

alicujus transmutationis ejus causæ sunt. (7) At nec ad scientiam aliorum prosunt (nec enim horum illæ substantia sunt : in his etenim essent); nec ad esse, quom non insint participantibus : ita etenim finis causæ putabuntur esse, ut album mistum albo. Sed ista ratio facillime everti potest, quam Anaxagoras prius, Eudoxus vero posterius, et quidam alii dixerunt. Facile enim est, multa et impossibilia ad ejusmodi opinionem congerere. (8) At nec ex speciebus cetera sunt, secundum ullum eorum modorum qui dici solent. Dicere vero exemplaria eas esse et cetera eis participare, vaniloquia et metaphoras poeticas dicere est. Quid enim est illud quod agit, ad ideas inspicens? Possibile est enim et esse et fieri quodcumque simile, etiam non ad illius imaginem. Quare et existente Socrate, et non existente, fiet utique qualis Socrates est : similiter autem etiam si Socrates sempiternus esset. (9) At ejusdem erunt plura exemplaria : ergo etiam species : veluti hominis, animal et bipes, simul autem et idealis homo. (10) Item non solum sensibilibus exemplaria species erunt ; verum etiam ipsarum [specierum], utputa genus, tanquam generis specierum. Quare idem erit exemplar, et imago. (11) Item, videri possit impossibile esse separata substantiam et ejus est substantia. Quare quomodo ideæ, quom rerum substantiæ sint, separatæ fuerint? In Phædone autem ita dicitur, quod tum ipsius esse tum ipsius fieri species causæ sunt : (12) quantum speciebus existentibus, non tamen participantia fiunt, si non sit quod moveat. Atque multa alia fiunt, vel ut domus, aut annulus, quorum non dicimus esse species. Quare patet posse contingere cetera quoque et esse, et fieri, etiam propter tales causas, quales eorum quæ nunc dicta sunt. (13) Item, si species numeri sunt, quomodo erunt causæ? utrum quoniam ipsa entia, sunt diversi numeri? utputa hic quidem numerus homo, hic vero Socrates, hic autem Callias? Qui igitur illi his causæ sunt? etenim si hi quidem æterni, hi vero non, nihil differt. Quodsi quoniam proportionales numerorum hæc sunt, ut consonantia, patet quod unum quiddam erit, quorum proportionales sunt. (14) Si igitur hoc, materia inquam, est aliquid, manifestum est quod ipsi etiam numeri proportionales cujusquam alterius ad alterum erunt. Dico autem, ut si Callias proportio est in numeris ignis, terræ, aquæ et aeris, aliquorum aliorum subjectorum erit proportio; atque idea etiam ipse idealis homo, sive aliquis numerus sit, sive non, erit tamen proportio in numeris aliquorum, et non simpliciter numerus : et propterea nullus erit numerus. (15) Item, e multis numeris, unus numerus fit : ex speciebus vero, quomodo species una? Quodsi nec ex ipsis, sed ex numerabilibus, ut ex decem millibus, quomodo se habent unitates? Sive enim ejusdem speciei sunt, multa inconvenientia sequentur : sive non ejusdem speciei, nec eandem invicem, nec ceteræ omnes omnibus : in quo enim different, quom impassibiles sint? Hæc enim nec rationabilia sunt, nec intellectioni consentanea. (16) Item necesse est aliud quiddam numeri genus ponere, circa quod arithmetica, et omnia

πάντα τὰ μεταξὺ λεγόμενα ὑπὸ τιῶν · ἂ πῶς ἢ ἐκ τί-
 νων ἔσται ἀρχῶν; ἢ διὰ τί μεταξὺ τῶν δευρὸ τ' ἔσται
 καὶ αὐτῶν; (17) Ἔτι αἱ μονάδες αἱ ἐν τῇ δυάδι ἑκατέρω
 ἐκ τίνος προτέρας δυάδος· καίτοι ἀδύνατον. Ἔτι διὰ
 6 τί ἐν ὁ ἀριθμὸς συλλαμβανόμενος; Ἔτι δὲ πρὸς τοῖς εἰ-
 ρημένους, εἴπερ εἰσὶν αἱ μονάδες διάφοροι, ἐγοῦν οὕτω
 λέγειν ὡσπερ καὶ ὅσοι τὰ στοιχεῖα τέτταρα ἢ δύο λέ-
 γουσιν· καὶ γὰρ τούτων ἕκαστος οὐ τὸ κοινὸν λέγει
 στοιχεῖον, οἷον τὸ σῶμα, ἀλλὰ πῦρ καὶ γῆν, εἴτ' ἔστι
 10 τι κοινὸν τὸ σῶμα εἴτε μή. Νῦν δὲ λέγεται ὡς ὄν-
 τος τοῦ ἐνὸς ὡσπερ πυρός ἢ ὕδατος ἑμοιομεροῦς· εἰ
 δ' οὕτως, οὐκ ἔσονται οὐσίαι οἱ ἀριθμοί, ἀλλὰ ὄντων
 ὅτι, εἴπερ ἔστι τι ἐν αὐτῷ καὶ τοῦτο ἔστιν ἀρχή, πλεον-
 15 ναχῶς λέγεται τὸ ἐν· ἄλλως γὰρ ἀδύνατον. (18) Βου-
 λόμενοι δὲ τὰς οὐσίας ἀνάγειν εἰς τὰς ἀρχὰς μήκη μὲν
 τίθεμεν ἐκ μακροῦ καὶ βραχέος, ἐκ τίνος μικροῦ καὶ
 μεγάλου, καὶ ἐπίπεδον ἐκ πλατέος καὶ στενοῦ, σῶμα
 δ' ἐκ βαθέος καὶ ταπεινοῦ. (19) Καίτοι πῶς ἔξει ἢ τὸ
 ἐπίπεδον γραμμῆν ἢ τὸ στερεὸν γραμμῆν καὶ ἐπίπεδον;
 20 ἄλλο γὰρ γένος τὸ πλατὺ καὶ τὸ στενὸν καὶ βαθύ καὶ
 ταπεινόν· ὡσπερ οὖν οὐδ' ἀριθμὸς ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς,
 ὅτι τὸ πολὺ καὶ ὀλίγον ἕτερον τούτων, ὄντων ὅτι οὐδ' ἄλλο
 οὐθὲν τῶν ἄνω ὑπάρξει τοῖς κάτω. Ἀλλὰ μήν οὐδὲ γέ-
 25 νος τὸ πλατὺ τοῦ βαθέος· ἦν γὰρ ἂν ἐπίπεδόν τι τὸ
 σῶμα. (20) Ἔτι αἱ στιγμαὶ ἐκ τίνος ἐνυπάρξουσιν;
 Τούτων μὲν οὖν τῶν γένει καὶ διεμάχεται Πλάτων ὡς ὄντι
 γεωμετρικῶ δόγματι, ἀλλ' ἐκάλεε ἀρχὴν γραμμῆς, τοῦτο
 δὲ πολλάκις εἴθει τὰς ἀτόμους γραμμάς. Καίτοι ἀνάγ-
 30 χη τούτων εἶναι τὴν πέρασ' ὥστ' ἔξ οὗ λόγου γραμμῆ
 ἔστι, καὶ στιγμῆ ἔστιν. (21) Ὅλοι δὲ ζητούσης τῆς
 σοφίας περὶ τῶν φανερῶν τὸ αἴτιον, τοῦτο μὲν εἰάκαμεν
 (οὐθὲν γὰρ λέγομεν περὶ τῆς αἰτίας ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς
 μεταβολῆς), τὴν δ' οὐσίαν οἴομενοι λέγειν αὐτῶν ἑτέρας
 μὲν οὐσίας εἶναι φαμεν, ὅπως δ' ἐκείναι τούτων οὐσίαι,
 35 διὰ κενῆς λέγομεν· τὸ γὰρ μετέχειν, ὡσπερ καὶ πρότερον
 εἴπομεν, οὐθὲν ἔστιν. Οὐδὲ δὲ ὅπερ ταῖς ἐπιστήμας
 ὁρῶμεν ὄν αἴτιον, διὸ καὶ πᾶς νοῦς καὶ πᾶσα φύσις ποιεῖ,
 οὐδὲ ταύτης τῆς αἰτίας ἦν φαμεν εἶναι μίαν τῶν ἀρ-
 40 χῶν, οὐθὲν ἄπτεται τὰ εἶδη, ἀλλὰ γέγονε τὰ μαθήματα
 τοῖς νῦν ἢ φιλοσοφία, φασκόντων ἄλλων χάριν αὐτὰ
 δεῖν πραγματεύεσθαι. (22) Ἔτι δὲ τὴν ὑποκειμένην
 οὐσίαν ὡς ὕλην μαθηματικωτέραν ἢ τις ὑπολάβοι, καὶ
 μᾶλλον κατηγορεῖσθαι καὶ διαφορὰν εἶναι τῆς οὐσίας
 καὶ τῆς ὕλης ἢ ὕλην, οἷον τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν,
 45 ὡσπερ καὶ οἱ φυσιολόγοι φασὶ τὸ μανὸν καὶ τὸ πυκνόν,
 πρώτας τοῦ ὑποκειμένου φασκόντες εἶναι διαφορὰς ταύ-
 τας· ταῦτα γὰρ ἔστιν ὑπεροχὴ τις καὶ ἑλλειψις.
 (23) Περὶ τε κινήσεως, εἰ μὲν ἔσται ταῦτα κινήσις, ὄν-
 50 των ὅτι κινήσεται τὰ εἶδη· εἰ δὲ μή, πόθεν ἦλθεν; ὄν-
 των γὰρ ἢ περὶ φύσεως ἀνήρηται σχέσις. (24) Ὅ τε δοκεῖ
 βῆδιον εἶναι, τὸ δεῖξαι ὅτι ἐν ἅπαντα, οὐ γίνεταί τῇ
 γὰρ ἐκθέσει οὐ γίνεταί πάντα ἐν ἄλλ' αὐτὸ τι ἐν, ἂν
 διδῶ τις πάντα. Καὶ οὐδὲ τοῦτο, εἰ μὴ γένος δώσει
 τὸ καθόλου εἶναι· τοῦτο δ' ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. (25) Οὐ-

quæ media dicuntur a quibusdam : quæ quomodo, aut ex
 quibus principiis erunt? aut cur media sensibilibus rerum et
 idearum erunt? (17) Item, unitates, quæ in dualitate sunt,
 utraque ex aliqua priore dualitate. At hoc impossibile est.
 Item, cur unum est numerus collectus? Item, ad hæc quæ
 dicta sunt, si unitates differentes sunt, oportebat ita dicere,
 sicut quicumque quattuor aut duo dicuntur elementa. Etenim
 horum singuli non dicuntur elementum, quod commune est,
 utputa corpus, sed ignem et terram, sive commune quid sit
 corpus, sive non: nunc autem dicitur, ac si unum ita
 esset, ut ignis aut aqua, simillum partium. Quod si ita
 sit, numeri non erunt substantiæ. Sed si ipsum unum ali-
 quid est, et hoc principium est, patet quod unum multipli-
 citer dicitur. Aliter namque impossibile est. (18) Volentes
 autem substantiam referre ad principia, longitudines quidem
 ex longo et brevi ponunt, ex quodam parvo et magno; pla-
 num vero, ex lato et stricto; corpus autem, ex alto et hu-
 mili. (19) At quomodo aut planum habebit lineam, aut so-
 lidum lineam et planum? Aliud namque genus, latum et
 strictum, altum et humile. Quemadmodum igitur neque
 numerus est in eis, eo quod multum et paucum ab his aliud
 est, ita manifestum est quod nec aliud quicquam superio-
 rum inferioribus inerit. At vero nec latum, genus alti est.
 Etenim corpus esset planum quid. (20) Item puncta, ex quo
 inerunt? At horum generi adversabatur Plato tanquam ex-
 sistenti dogmati geometrico: sed nominabat principium line-
 næ, hoc vero sæpius ponebat lineas indivisibiles. Atqui
 necesse est, harum aliquem esse terminum. Quare ex qua
 ratione linea est, punctum quoque est. (21) Et simplici-
 ter quum sapientiæ sit, de manifestis causam querere,
 hanc quidem prætermisimus (nihil enim de causa dicimus,
 unde principium transmutationis); substantiam vero eorum
 dicere putantes, alias quidem substantias esse dicimus: quo-
 modo vero illæ horum substantiæ, incassum dicimus; partici-
 pare namque, ut prius diximus, nihil est. Nec illam etiam
 quam scientiis esse causam videmus propter quam omnis
 intellectus et omnis natura facit: nec illam causam, quam
 unam de principiis esse dicimus, ipsæ species attingunt;
 sed qui hac arte sunt, iis mathemata facta sunt philoso-
 phia, quamvis dicant aliorum gratia ea oportere tractare.
 (22) Item, subjectam substantiam ut materiam magis ma-
 thematicam quis profecto putaverit, ac magis prædicari
 differentiam substantiæ ac materiæ esse, quam materiam,
 veluti magnum et parvum, sicuti aiunt Physiologi rarum et
 densum, primas subjecti dicentes has differentias esse. Hæc
 etenim excessus quidam et defectus sunt. (23) De motu au-
 tem, si hæc quidem motus erunt, patet quod species move-
 buntur. Quodsi non, unde evenit? tota etenim de natura
 consideratio sic perit. (24) Et quod facile videtur, probare
 quod omnia unum sint, non procedit: exceptione etenim non
 fiunt omnia unum, sed ipsum unum, si quis concedat omnia:
 ac ne hoc quidem, nisi quis universale concedat esse genus.
 Hoc autem in quibusdam impossibile. (25) Nullam autem

BIBAIION A TO ELATTON.

CAP. I.

Ἡ περὶ τῆς ἀληθείας θεωρία τῆ μὲν χαλεπή, τῆ δὲ βαδία. Σημεῖον δὲ τὸ μήτ' ἀξίως μηδένα δύνασθαι τυχεῖν αὐτῆς, μήτε πάντως ἀποτυγχάνειν, ἀλλ' ἕκαστον λέγειν τι περὶ τῆς φύσεως, καὶ καθ' ἓνα μὲν μηθὲν ἢ μικρὸν ἐπιβάλλειν αὐτῇ, ἐκ πάντων δὲ συναθροισμένων γίνεσθαι τὴ μέγεθος. Ὡστ' εἶπερ ἔοικεν ἔχειν καθάπερ τυγχάνομεν παροικιαζόμενοι, τίς ἂν ὑβρας ἀμάρτοι; (2) Ταύτη μὲν ἂν εἴη βαδία· τὸ δ' ὄλον τι ἔχειν καὶ μέρος μὴ δύνασθαι δηλοῖ τὸ χαλεπὸν αὐτῆς.

Ἴσως δὲ καὶ τῆς χαλεπότητος οὕσης κατὰ δύο τρόπους, οὐκ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀλλ' ἐν ἡμῖν τὸ αἰτιὸν ἐστὶν αὐτῆς. Ὡσπερ γὰρ καὶ τὰ τῶν νοκτερίων ὄμματα πρὸς τὸ φέγγος ἔχει τὸ μὲθ' ἡμέραν, οὕτω καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ νοῦς πρὸς τὰ τῆ φύσει φανερώτατα πάντων.

(3) Οὐ μόνον δὲ χάριν ἔχειν δίκαιον τούτοις ὧν ἂν τις κοινώσαιο ταῖς δόξαις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔτι ἐπιπολαιότερος ἀπορηναμένοις· καὶ γὰρ οὗτοι συνεβάλλοντό τι τὴν γὰρ ἔξιν προήσκησαν ἡμῶν. Εἰ μὲν γὰρ Τιμόθεος μὴ ἐγένετο, πολλὴν ἂν μελοποιίαν οὐκ εἴχομεν· εἰ δὲ μὴ Φρῦνις, Τιμόθεος οὐκ ἂν ἐγένετο. Ἴὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τῶν περὶ τῆς ἀληθείας ἀπορηναμένων· παρὰ μὲν γὰρ ἐνίων παρελήφαμέν τινας δόξας, οἱ δὲ τοῦ γενέσθαι τούτους αἰτίοι γεγονάσιν.

(4) Ὅρθως δ' ἔχει καὶ τὸ καλεῖσθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας. Θεωρητικῆς μὲν γὰρ τέλος ἀλήθεια, πρακτικῆς δ' ἔργον· καὶ γὰρ ἐὰν τὸ πῶς ἔχει σκοπῶσιν, οὐ τὸ αἰδιον ἀλλὰ πρὸς τι καὶ νῦν θεωροῦσιν οἱ πρακτικοί. Οὐκ ἴσμεν δὲ τὸ ἀληθὲς ἄνευ τῆς αἰτίας. (5) Ἐκαστον δὲ μάλιστα αὐτὸ τῶν ἄλλων, καθ' ὃ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει τὸ συνώνυμον, ὅσον τὸ πῦρ θερμότερον· καὶ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὸ αἰτιον τοῦτο τῆς θερμότητος· ὥστε καὶ ἀληθέστατον τὸ τοῖς ὑστέροις αἰτιον τοῦ ἀληθέσιν εἶναι. Διὸ τὰς τῶν αἰε ὄντων ἀρχὰς ἀναγκαῖον αἰε εἶναι ἀληθεστάτας· οὐ γὰρ ποτε ἀληθεῖς, οὐδ' ἐκείναις αἰτιόν τί ἐστι τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἐκείναις τοῖς ἄλλοις. Ὡστ' ἕκαστον ὡς ἔχει τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τῆς ἀληθείας.

Speculatio de veritate, partim difficilis, partim facilis est. Signum autem, quod neque satis eam aliquis consequitur, neque omnino ab ea aberrat, sed quisque aliquid de natura dicit, et singuli quidem nihil aut parum ei addunt, ex omnibus vero collectis aliqua magnitudo fit. Quare ita fere se videtur habere, ut in proverbio dicimus, Quis sagittans aberrabit a janua? (2) Hoc modo profecto facilis esset. Totum autem aliquid et partem habere non posse hoc ejus difficultatem ostendit. Quum vero difficultas duobus sit modis, fortassis causa ejus non rebus, sed nobis ipsis inest. Quemadmodum enim vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita et intellectus animæ nostræ ad ea quæ manifestissima omnium sunt. (3) Verum non solum illis agenda sunt gratiæ, quorum opinionibus quis acquiescet, sed illis etiam, qui superficie tenus dixerunt. Conferunt enim aliquid etiam isti: habitum namque nostrum præexercuerunt. Si enim Timotheus non fuisset, multum meliorariæ nequaquam habuissemus: si tamen Phrynus non exstisset, ne Timotheus quidem. Simili modo et de illis res habet, qui de veritate asseruerunt. A quibusdam enim aliquas accepimus opiniones; quidam vero, ut hi fierent, causa fuerunt. (4) Recte autem etiam hoc se habet, philosophiam appellari scientiam veritatis. Speculativæ etenim finis, veritas: practicæ autem, opus. Etenim si quo modo se habent, considerant, non causam per se, sed ad aliquid, et hoc in tempore practici speculantur. Nescimus autem verum absque causa. (5) Unumquodque vero id ipsum maxime aliorum est, secundum quod ceteris univocatio inest: utputa ignis calidissimum. Etenim ceteris hic est caliditatis causa. Quare verissimum etiam est id quod posterioribus, ut vera sint, causa est. Propter quod principia semper existentium necesse est verissima esse. Nec enim aliquando vera, nec illis ut sint, aliquid aliud causa est, sed illa ceteris. Quare ut secundum Esse unumquodque se habet, ita etiam secundum veritatem.

CAP. II.

Ἀλλὰ μὴν ὅτι γ' ἐστὶν ἀρχή τις καὶ οὐκ ἄπειρα τὰ αἰτία τῶν ὄντων, οὐτ' εἰς εὐθυσίαν οὔτε κατ' εἶδος, ὀθλον. Οὔτε γὰρ ὡς ἐξ ὕλης τὸδ' ἐκ τοῦδε δυνατὸν εἶναι εἰς ἄπειρον, ὅσον σάρκα μὲν ἐκ γῆς, γῆν δ' ἐξ αἰέρος, αἶρα δ' ἐκ πυρός, καὶ τοῦτο μὴ ἴστασθαι· οὔτε θέν ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ὅσον τὸν μὲν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ αἰέρος κινήθηναί, τούτων δ' ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τὸν δὲ ἡλιον ὑπὸ τοῦ νείκους, καὶ τούτου μηδὲν εἶναι πέρας.

(2) Ὁμοίως δὲ οὐδὲ τὸ ὅ ἕνεκα εἰς ἄπειρον ὄντε εἶναι, βαδισίαν μὲν ὑγείας ἕνεκεν, ταύτην δ' εὐδαιμονίας, τὴν δ' εὐδαιμονίαν ἄλλου, καὶ οὕτως· αἰε ἄλλο ἄλλου ἕνεκεν

At vero quod est principium aliquid, neque sunt infinita entium cause, neque in rectum progrediendo, neque secundum speciem, patet. Nec enim ut ex materia, hoc ex hoc potest esse infinitum, ut carnem ex terra, terram ex aere, aerem ex igne, et hoc non stare: nec unde principium motus; veluti hominem quidem ab aere moveri, hunc vero a sole, solem autem a contentione, et hujus nullum esse finem. (2) Similiter nec cujus causa, in infinitum progredi potest: ut deambulationem quidem sanitatis causa, illam vero felicitatis, felicitatem vero alterius: et ita semper aliud alterius gratia esse. Similiter autem et de eo quod quid erat

εἶναι. Καὶ ἐπὶ τοῦ τί ἦν εἶναι ὁ ὡσαύτως. (3) Τῶν γὰρ μέσων, ὧν ἐστὶν ἕξω τι ἔσχατον καὶ πρότερον, ἀναγκαῖον εἶναι τὸ πρότερον αἴτιον τῶν μετ' αὐτό. Εἰ γὰρ εἰπεῖν ἡμᾶς δεοί τί τῶν τριῶν αἴτιον, τὸ πρῶτον ἐρούμεν· οὐ γὰρ δὴ τὸ γ' ἔσχατον, οὐδενὸς γὰρ τὸ τελευταῖον· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ μέσον, ἐνὸς γάρ. (4) Οὐδὲν δὲ διαφέρει ἐν ἡ πλείω εἶναι, οὐδ' ἀπειρα ἢ πεπερασμένα· τῶν δ' ἀπειρῶν τοῦτων τὸν τρόπον καὶ ὅλους τοῦ ἀπειροῦ πάντα τὰ μόρια μέσα δυδιῶς μέχρι τοῦ νῦν ὥστ' εἰπεῖν μὴθὲν ἐστὶ πρῶτον, ὅπως αἴτιον οὐθὲν ἐστὶν. (5) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐπὶ τὸ κάτω αἰὼν' ἐπ' ἀπειρον ἰέναι, τοῦ ἄνω ἔχοντος ἀρχήν, ὥστ' ἐκ πυρὸς μὲν ὕδωρ, ἐκ δὲ τούτου γῆν, καὶ οὕτως αἰεὶ ἄλλο τι γίνεσθαι γένος. Διγῶς γὰρ γίνεταί τοδε ἐκ τούδε, μὴ ὡς τοδε λέγεται μετὰ τοδε, οἷον ἐξ Ἰσθμίων Ὀλύμπια, ἢ ὡς ἐκ παιδὸς ἀνήρ μεταβάλλοντος, ἢ ἐξ ὕδατος ἀήρ. (6) Ὡς μὲν οὖν ἐκ παιδὸς ἀνδρα γίνεσθαι φαμεν, ὡς ἐκ τοῦ γιγνομένου τὸ γεγὸνός ἢ ἐκ τοῦ ἐπιτελουμένου τὸ τετελεσμένον· αἰεὶ γὰρ ἐστὶ μεταξύ, ὥσπερ τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι γένεσις, οὕτω καὶ τὸ γιγνόμενον τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος. (7) Ἔστι δ' ὁ μανθάνων γιγνόμενος ἐπιστήμων, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὁ λέγεται, ὅτι γίνεταί ἐκ μανθάνοντος ἐπιστήμων. Τὸ δ' ὡς ἐξ ἀέρος ὕδωρ, φθειρομένου θατέρου. Διὸ ἐκεῖνα μὲν οὐκ ἀνακάμπτεται εἰς ἀλλήλα, οὐδὲ γίνεταί ἐξ ἀνδρὸς παῖς· οὐ γὰρ γίνεταί ἐκ τῆς γενέσεως τὸ γιγνόμενον, ἀλλὰ μετὰ τὴν γένεσιν. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμέρα ἐκ τοῦ πρωῒ, ὅτι μετὰ τοῦτο· διὸ οὐδὲ τὸ πρωῒ ἐξ ἡμέρας. Θατέρα δὲ ἀνακάμπτεται. (8) Ἄμφοτέρως δὲ ἀδύνατον εἰς ἀπειρον ἰέναι. Τῶν μὲν γὰρ ὄντων μεταξύ ἀνάγκη τέλος εἶναι, τὰ δ' εἰς ἀλλήλα ἀνακάμπτεται· ἢ γὰρ θατέρου φθορὰ θατέρου ἐστὶ γένεσις. Ἄμα δὲ καὶ ἀδύνατον τὸ πρῶτον αἰδίον ὄν φθαρῆναι· ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἀπειρος ἢ γένεσις ἐπὶ τὸ ἄνω, ἀνάγκη, ἐξ οὗ φθαρέντος πρώτου π. ἐγένετο, μὴ αἰδίον εἶναι. (9) Ἔτι δὲ τὸ οὐ ἔνεκα τέλος, τοιοῦτον δὲ ὁ μὴ ἄλλου ἔνεκα, ἀλλὰ τάλλα ἐκείνου· ὥστ' εἰ μὲν ἔσται τοιοῦτόν τι ἔσχατον, οὐκ ἔσται ἀπειρον, εἰ δὲ μὴθὲν τοιοῦτον, οὐκ ἔσται τὸ οὐ ἔνεκα. Ἄλλ' οἱ τὸ ἀπειρον ποιῶντες λανθάνουσιν ἐξαίρουσιν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν. Καίτοι οὐθεὶς ἂν ἐγγειρήσειεν οὐθὲν πράττειν μὴ μέλλων ἐπὶ πέρας ἤξειν, οὐδ' ἂν εἴη νοῦς ἐν τοῖς τοιοῦτοις· ἔνεκα γὰρ τίνος αἰεὶ πράττει ὁ γε νῦν ἔχων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ πέρας· τὸ γὰρ τέλος πέρας ἐστίν. (10) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι ἐνδέχεται ἀνάγεσθαι εἰς ἄλλον ὁρίσμον πλεονάζοντα τῷ λόγῳ. Ἄει τε γὰρ ἐστὶν ὁ ἔμπροσθεν μᾶλλον, ὁ δ' ὑπερος οὐκ ἔστιν· οὐ δὲ τὸ πρῶτον μὴ ἐστίν, οὐδὲ τὸ ἐχόμενόν ἐστίν. (11) Ἔτι τὸ ἐπίστασθαι ἀναιροῦσιν οἱ οὕτως λέγοντες· οὐ γὰρ οἴοντε εἰδέναι πρὶν ἢ εἰς τὰ άτομα ἔλθειν. Καὶ τὸ γινώσκω σκεῖν οὐκ ἔστιν· τὰ γὰρ οὕτως ἀπειρα πῶς ἐνδέχεται νοεῖν; οὐ γὰρ ὅμοιον ἐπὶ τῆς γραμμῆς, ἢ κατὰ τὰς διαιρέσεις μὲν οὐχ ἴσταται, νοῆσαι δ' οὐκ ἐστὶ μὴ στήσαντα· διὸπερ οὐκ ἀριθμησεὶ τὰς τομάς ὁ τὴν ἀπειρον διεξιῶν. (12) Ἀλλὰ καὶ τὴν ὕλην ἐν κινουμένῳ νοεῖν

esse. (3) Mediorum sane, quorum extra aliquid ultimum et primum est, necesse est, quod prius est, causam esse eorum quæ post illud sunt. Si enim dicere nos oportuerit, quid trium causa sit, primum dicemus. Non enim certe ultimum (nullius enim ultimum causa est), neque medium : unius enim. (4) Nihil autem differt unum, an plura sint, nec infinita, an finita. Infinitorum quidem hoc modo et simpliciter infiniti omnes partes mediæ sunt similiter hucusque. Quare si primum nihil est, omnino nulla causa est. (5) At neque deorsum possibile est in infinitum descendere, quum id quod sursum versus principium habeat : ut ex igne quidem aquam, ex hac vero terram, et ita semper aliud quoddam genus fieri. Dupliciter enim hoc ex hoc fit, non ut post hoc dicitur, vel ut ex Isthmiis ludis, Olympiaci; aut ut ex puero mutato vir, aut ut ex aqua aer. (6) Verumenimvero ut ex puero quidem virum fieri dicimus, tanquam ex eo quod fiebat, id quod factum est, aut quod perfectum est, ex eo quod perficiebatur : semper etenim est aliquid medium, ut inter esse, et non esse, generatio : ita quod fit, inter existens, et non existens. (7) Qui autem discit, fit sciens. Et hoc est quod dicitur, quod fit ex discente sciens. Ut autem tanquam ex aere aqua, fit corrupto altero. Quare illa quidem non reflectuntur mutuo; nec fit puer ex viro. Non enim fit ex generatione quod fit, sed post generationem. Sic enim dies fit ex diluculo, quoniam post hoc est : quare nec diluculum ex die. Cetera vero reflectuntur. (8) Utroque tamen modo impossibile est in infinitum progredi. Illorum enim quum media sint, necesse est finem esse : hæc autem invicem reflectuntur. Alterius enim corruptio, alterius generatio est. Simul autem impossibile est primum corrumpi, quum sempiternum sit. Quum enim generatio non sit infinitum sursum versus, necesse est non esse sempiternum illud, quo primo corrupto quicquam factum est. (9) Item ipsum cujus causa finis. Tale autem est, quod non est alterius gratia, sed ejus causa cetera. Quare si tale erit ultimum, non erit infinitum. Quosdam nihil tale, non erit ipsum cujus causa. Sed qui faciunt infinitum, latet eos quod boni naturam auferunt. At nullus inciperet agere quicquam, si non esset perventurus ad finem, nec esset intellectus in talibus. Alicujus enim causa agit, quicumque intellectum habet. Hoc namque terminus est : finis vero ipse terminus. (10) At vero nec quod quid erat esse reduci ad aliam definitionem ratione abundantem contingit. Semper etenim prior, magis est, posterior vero, non est. Cujus autem primum non est, nec quod sequitur, est. (11) Item, ipsum scire perimunt, qui ita dicunt. Non enim possibile est scire ante, quam ad individua deveniatur. Atque ipsum cognoscere non est. Quæ enim ita infinita sunt, quomodo intelligere contingit? nec enim simile de linea est, quæ secundum divisiones quidem non stat : intelligere vero non potest, nisi sistat. Quare non numerabit divisiones, qui infinitam pertransit. (12) Sed etiam materiam necesse est in eo quod movetur, intelligere. At

ἀνάγκη, καὶ ἀπείρῳ οὐθενὶ ἔστιν εἶναι· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἀπείρῳ γ' ἔστι τὸ ἀπείρῳ εἶναι. (13) Ἄλλὰ μὴν καὶ εἰ ἀπείρα γ' ἦσαν πλήθει τὰ εἶδη τῶν αἰτίων, οὐκ ἂν ἦν οὐδ' οὕτω τὸ γινώσκειν· τότε γὰρ εἰδέναι οἰόμεθα, ὅταν τὰ αἷτια γινωρίσωμεν· τὸ δ' ἀπείρῳ κατὰ τὴν πρόσθεσιν οὐκ ἔστιν ἐν πεπερασμένῳ διεξελθεῖν.

nulli est esse infinito : quod si non, non infinitum est infinito esse. (13) Quod etiam si species causarum infinitas multitudine essent, nec hoc modo esset ipsum cognoscere. Tunc enim scire putamus, quum causas cognoscimus : infinitum vero secundum additionem non est in tempore finito pertransire.

CAP. III.

Αἱ δ' ἀκρόσεις κατὰ τὰ ἔθνη συμβαίνουσιν· ὡς γὰρ εἰώθαμεν, οὕτως ἀξιοῦμεν λέγεσθαι, καὶ τὰ παρὰ ταῦτα οὐχ ὁμοία φαίνεται ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσυνήθειαν ἀγνωστότερα καὶ ξενικώτερα· τὸ γὰρ σὺνήθες γνωριμώτερον. (2) Ἡλικίην δὲ ἰσχύην ἔχει τὸ σὺνήθες οἱ νόμοι δηλοῦσιν, ἐν οἷς τὰ μυθώδη καὶ παιδαριώδη μείζον ἰσχύει τοῦ γινώσκειν περὶ αὐτῶν διὰ τὸ ἔθος. (3) Οἱ μὲν οὖν, ἐὰν μὴ μαθηματικῶς λέγη τις, οὐκ ἀποδέχονται τῶν λεγόντων, οἱ δ' ἂν μὴ παραδειγματικῶς, οἱ δὲ μάρτυρα ἀξιοῦσιν ἐπάγεσθαι ποιητήν. Καὶ οἱ μὲν πάντα ἀκριβῶς, τοὺς δὲ λυπεῖ τὸ ἀκριβὲς ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνεῖρειν ἢ διὰ τὴν μικρολογία· ἔχει γὰρ τι τὸ ἀκριβὲς τοιοῦτον, ὥστε καθάπερ ἐπὶ τῶν συμβολαίων, καὶ ἐπὶ τῶν λόγων ἀνελεύθερον εἶναι τισὶ δοκεῖ. (4) Διὸ δεῖ πεπαιδευθῆναι πῶς ἕκαστα ἀποδεκτέον, ὡς ἄτοπον ἅμα ζητεῖν ἐπιστήμην καὶ τρόπον ἐπιστήμης· ἔστι δ' οὐδέτερον βράδιον λαβεῖν. Ἦν δ' ἀκριβολογίαν τὴν μαθηματικὴν οὐκ ἐν ἅπασιν ἀπαιτητέον ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ ἔχουσιν ὕλην. Διὸ περὶ οὐ φυσικὸς ὁ τρόπος· ἅπασα γὰρ ἴσως ἢ φύσις ἔχει ὕλην. Διὸ σκεπτέον πρῶτον τί ἐστὶν ἡ φύσις· οὕτω γὰρ καὶ περὶ τίνων ἡ φυσικὴ δῆλον ἔσται [καὶ εἰ μιᾶς ἐπιστήμης ἢ πλείονων τὰ αἷτια καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρησάει ἐστὶν].

Auscultationes autem, secundum consuetudines accidunt. Quemadmodum enim consuevimus, ita iudicamus dici debere, et quæ præter hæc, non apparent similia illis, sed quia non consuevimus, ignotiora et magis peregrina : consuetum etenim notius est. (2) Quamta vero vim consuetudo habeat, leges declarant, in quibus fabulosa ac puerilia plus possunt propter consuetudinem, quam si cognosceremus ea. (3) Aliqui igitur, nisi mathematice loquentem non admittunt ; quidam vero non nisi exemplis utentem ; quidam autem dignum ducunt ut testis producatur aliquis poeta. Et quidam exacta omnia volunt : quosdam vero tædet exacti, aut propterea, quod non possunt sequi, aut propter putidam subtilitatem. Habet enim exacta expositio tale aliquid : quare ut in contractibus, ita et in orationibus illiberalis esse quibusdam videtur. (4) Quapropter oportet institutum esse, quomodo singula admittenda sint, quoniam absurdum est simul scientiam et modum scientiæ quærere. Neutrum autem facile accipere est. Certitudinem vero mathematicam non oportet in cunctis quærere, sed in iis quæ non habent materiam. Quare non est hic naturalis modus : tota enim natura forte habet materiam. Quamobrem considerandum est primum, quidnam natura sit. Sic enim et de quo naturalis scientia est, manifestum erit.

LIBER II

CAP. I.

Ἄνάγκη πρὸς τὴν ἐπιζητούμενην ἐπιστήμην ἐπελθεῖν ἡμᾶς πρῶτον, περὶ ὧν ἀπορήσαι δεῖ πρῶτον· ταῦτα δ' ἔστιν ὅσα τε περὶ αὐτῶν ἄλλως ὑπελήφασί τινες, καὶ εἴ τι χωρὶς τούτων τυγχάνοι παρερωμένον. (2) Ἔστι δὲ τοῖς εὐπορήσαι βουλομένοις προὔργου τὸ διαπορήσαι καλῶς· ἢ γὰρ ὕστερον εὐπορία λύσις τῶν πρότερον ἀπορουμένων ἐστί, λύσειν δ' οὐκ ἔστιν ἀγνοῦντας τὸν δεσμόν. Ἄλλ' ἢ τῆς διανοίας ἀπορία δηλοῖ τοῦτο περὶ τοῦ πράγματος· ἢ γὰρ ἀπορεῖ, ταύτη παραπλήσιον πέπονθε τοῖς δεδεμένοις· ἀδύνατον γὰρ ἀμφοτέρως προελθεῖν εἰς τὸ πρόσθεν. (3) Διὸ δεῖ τὰς δυσχερείας θεωρηχέναι πάσας πρότερον, τούτων τε χάριν καὶ διὰ τὸ τοὺς ζητούντας ἄνευ τοῦ ὑποπορήσαι πρῶτον ὁμοίους εἶναι τοῖς ποῖ δεῖ βαδίζειν ἀγνοῦσι, καὶ πρὸς τούτοις οὐδ' εἴ ποτε τὸ ζητούμενον εὗρηκεν ἢ μὴ γινώσκειν· τὸ γὰρ τέλος τούτου μὲν οὐ δῆλον, τῷ δὲ προσηπορηκότι δῆλον. (4) Ἔτι δὲ βέλτιον ἀνάγκη ἔχειν πρὸς τὸ κρίναι τὸν ὅσπερ ἀντιδίκων καὶ τῶν ἀμπισθητόντων λό-

Ad illam, quæ quæritur, scientiam necesse est in primis nos percurrere de quibus primo dubitandum est. Hæc autem sunt, et quæcumque de eis aliter quidam existimant, et si quid ultra hæc prætermisum sit. (2) Est autem operæ pretium aliquid facultatis habere volentibus, bene dubitare. Nam posterior facultas, solutio eorum est quæ ante dubitata fuerunt : solvere autem non est, quum nodus ignoretur. Sed intellectus hæsitatio manifestum hoc de re facit. Quatenus enim dubitat, eatenus simile quiddam ligatis patitur : utroque namque modo impossibile est ad ulteriora procedere. (3) Quare omnes primo difficultates speculari par est, et horum gratia, et propterea quod illi, qui quærunt, nisi primo dubitent, similes illis sunt, qui quoniam ire oporteat, ignorant : et ad hæc, neque utrum invenerint quod quæritur, an non, cognoscere possunt. Finis etenim his quidem non est manifestus : ei autem, qui antea dubitaverit, patescit. (4) Item, melius se habere necesse est illum ad iudicandum, qui tanquam

γων ἀκηκόατα πάντων. (6) Ἔστι δ' ἀπορία πρώτη μὲν περὶ ὧν ἐν τοῖς περρομιασμένοις διηπορήσαμεν, πότερον μίᾳς ἢ πολλῶν ἐπιστημῶν θεωρηῖσαι τὰς αἰτίας, καὶ πότερον τὰς τῆς οὐσίας ἀρχὰς τὰς πρώτας
 5 ἐστὶ τῆς ἐπιστήμης ἰδεῖν μόνον, ἢ καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν ἐξ ὧν δεικνύουσιν ἅπαντες, ὧν πότερον ἐνδέχεται ταῦτο καὶ ἐν ἅμα φάναι καὶ ἀποφάναι ἢ οὐ, καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. Εἴτ' ἐστὶ περὶ τὴν οὐσίαν, πότερον μία περὶ πάσας ἢ πλείονές εἰσι, κἂν εἰ πλείονες,
 10 πότερον ἅπασαι συγγενεῖς, ἢ τὰς μὲν σοφίας τὰς δ' ἄλλοι τι λεκτέον αὐτῶν. (8) Καὶ τοῦτο δ' αὐτὸ τῶν ἀναγκαιῶν ἐστὶ ζητῆσαι, πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας εἶναι μόνον φαιτέον ἢ καὶ παρὰ ταύτας ἄλλας, καὶ πότερον μοναχῶς ἢ πλείονα γένη τῶν οὐσιῶν, ὧν οἱ ποιῶντες
 15 τὰ τε εἶδη καὶ τὰ μαθηματικὰ μεταξὺ τούτων τε καὶ τῶν αἰσθητῶν. (7) Περὶ τε τούτων οὖν, καθάπερ φασμέν, ἐπισκεπτέον, καὶ πότερον περὶ τὰς οὐσίας ἢ θεωρία μόνον ἐστὶν ἢ καὶ περὶ τὰ συμβεβηκότα καθ' αὐτὰ τὰς οὐσίας. (8) Πρὸς δὲ τούτοις περὶ ταύτου
 20 καὶ ἑτέρου καὶ ὁμοίου καὶ ἀνομοίου καὶ ταυτότητος καὶ ἐναντιότητος καὶ περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν τοιούτων, περὶ ὧν οἱ διαλεκτικοὶ πειρῶνται σκοπεῖν ἐκ τῶν ἐνδόξων μόνον ποιούμενοι τὴν σκέψιν, τίνας ἐστὶ θεωρῆσαι περὶ πάντων.
 25 (9) Ἔτι δὲ τούτοις αὐτοῖς ὅσα καθ' αὐτὰ συμβέβηκεν, καὶ μὴ μόνον τί ἐστὶ τούτων ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ εἰ ἄρα ἐν ἐνὶ ἐναντίον. Καὶ πότερον αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ γένη ἐστὶν ἢ εἰς ἃ διαιρεῖται ἐνυπάρχοντα ἕκαστον· καὶ εἰ τὰ γένη, πότερον ὅσα ἐπὶ
 30 τοῖς ἀτόμοις λέγεται τελευταῖα ἢ τὰ πρῶτα, ὧν πότερον ζῶν ἢ ἄνθρωπος ἀρχὴ τε καὶ μᾶλλον ἐστὶ παρὰ τὸ καθ' ἕκαστον. (10) Μάλιστα δὲ ζητητέον καὶ πραγματευτέον, πότερον ἐστὶ τι παρὰ τὴν ὕλην αἰτιον καθ' αὐτὸ ἢ οὐ, καὶ τοῦτο χωριστὸν ἢ οὐ, καὶ πότερον
 35 ἐν ἢ πλείω τὸν ἀριθμὸν. Καὶ πότερον ἐστὶ τι παρὰ τὸ σύνολον (λέγω δὲ τὸ σύνολον, ὅταν κατηγορηθῇ τι τῆς ὕλης) ἢ οὐθέν, ἢ τῶν μὲν τῶν δ' οὐ, καὶ ποῖα ταῦτα τῶν ὄντων. (11) Ἔτι αἱ ἀρχαὶ πότερον ἀριθμῶ ἢ εἶδει ὀρισμέναι, καὶ αἱ ἐν τοῖς λόγοις καὶ αἱ ἐν τῷ
 40 ὑποκειμένῳ· καὶ πότερον τῶν φθαρτῶν καὶ ἀφθάρτων αἱ αὐταὶ ἢ ἕτεραι· καὶ πότερον ἀφθαρτοὶ πᾶσαι, ἢ τῶν φθαρτῶν φθαρταί. (12) Ἔτι δὲ τὸ πάντων χαλεπώτατον καὶ πλείστην ἀπορίαν ἔχον, πότερον τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων ἔλεγον,
 45 οὐχ ἕτερόν τι ἐστὶν ἄλλ' οὐσία τῶν ὄντων, ἢ οὐ, ἀλλ' ἕτερόν τι τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς φησὶ φιλίαν, ἄλλος δὲ τις πῦρ, δ δὲ ὕδωρ, δ δὲ ἀέρα. (13) Καὶ πότερον αἱ ἀρχαὶ καθόλου εἰσὶν ἢ ὡς τὰ καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων, καὶ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ.
 50 (14) Ἔτι πότερον ἄλλως ἢ κατὰ κίνησιν καὶ γὰρ ταῦτα ἀπορίαν ἂν παράσχοι πολλήν. (15) Πρὸς δὲ τούτοις πότερον οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὰ μήκη καὶ τὰ σχήματα καὶ αἱ στιγμαὶ οὐσίαι τινές εἰσιν ἢ οὐ, κἂν εἰ οὐσίαι, πότερον κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν ἢ ἐν τούτοις. Περὶ

adversarios, omnes utrimque rationes oppositas audierit. (5) Est autem prima dubitatio de iis quæ in procemio quoque dubitavimus, utrum unius aut multarum scientiarum sit causas speculari; et utrum prima substantiæ principia solum hujus sit scientiæ considerare, an etiam de principiis, ex quibus omnes demonstrant: utputa, utrum contingat unum et idem simul affirmare, et negare, an non, et de ceteris hujusmodi. Quodsi circa substantiam est, utrum una an plures circa omnes sint: et si plures, utrum omnes inter se affines, an aliquas earum sapientias, nonnullas aliquid aliud appellandum sit. (6) Et hoc etiam ipsum necessarium est, ut quærat, utrum sensibiles substantias esse dumtaxat dicendum sit, an præter has etiam alias; et utrum unum an plura substantiarum genera sint: veluti qui species quique mathematica harum et sensibilibus media faciunt. (7) Et de his igitur (ut dicimus) considerandum est, et utrum circa substantias solum speculatio sit, an etiam circa ea quæ per se substantiis accident. (8) Et ad hæc de eodem et diverso, simili et dissimili, identitate et contrarietate, et de priori et posteriori, et ceteris cunctis hujusmodi, de quibus dialectici considerare conantur, ex opinionibus solum perscrutantes, cujus sit de his omnibus speculari. (9) Item quæcumque per se eisdem ipsis accident, et non solum quid horum unumquodque sit, sed etiam utrum unum uni contrarium. Et utrum ipsa genera sint principia, et elementa, an illa in quæ dividuntur quæ insunt singula. Et si ipsa genera, utrum quæ ultima de individuis prædicantur, an priora: utputa, utrum animal, vel homo, principium, et magis quam singularia sit. (10) Potissimum vero quærendum et tractandum est, utrum sit aliqua præter materiam causa per se, an non: et hæc separata, an non: et utrum una an plures numero: et utrum sit aliquid præter cunctum (dico autem cunctum, quum quicquam de materia prædicatur), an nihil, vel an quorundam quidem sit, quorundam vero non: et quænam entium talia sint. (11) Item, principia, utrum numero an specie definita sint; et quæ in rationibus, et quæ in subjecto; et utrum corruptibile et incorruptibile, eadem an diversa. Et utrum incorruptibilia omnia, an corruptibile corruptibilia. (12) Item, quod omnium difficillimum est et maximam ambiguitatem habet, utrum unum et ens, ut Pythagorici et Plato dicebant, non sit aliud quicquam, sed entium substantia, an non: sed aliud quid subjectum, ut Empedocles amicitiam ait, alius vero quidam ignem, etiam alius aquam, aut aerem. (13) Et utrum principia universalis sint, an tanquam singularia rerum, et potentia, et actu. (14) Item utrum aliter, an secundum motum: et hæc enim multam dubitationem præbere queant. (15) Et ad hæc utrum numeri, longitudines, figuræ et puncta, substantiæ quædam sint, an non: et, si substantiæ, utrum separatæ a sensibilibus, an in eis. De

γὰρ τούτων ἀπάντων οὐ μόνον χαλεπὸν τὸ εὐπορῆσαι τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐδὲ τὸ διαπορῆσαι τῷ λόγῳ βράδιον καλῶς.

his enim omnibus non modo invenire veritatem difficile, verum neque bene ratiocinando dubitare facile est.

CAP. II.

Πρῶτον μὲν οὖν περὶ ὧν πρῶτον εἶπομεν, πότερον
 5 μίᾳ ἢ πλείονων ἐστὶν ἐπιστημῶν θεωρῆσαι πάντα τὰ
 γένη τῶν αἰτίων. Μίᾳ μὲν γὰρ ἐπιστήμης πῶς ἂν
 εἴη μὴ ἐναντίας οὐσας τὰς ἀρχὰς γνωρίζειν; Ἐτι δὲ πολ-
 10 λοις τῶν ὄντων οὐχ ὑπάρχουσι πᾶσαι. Τίνα γὰρ τρό-
 πον οἶοντε κινήσεως ἀρχὴν εἶναι τοῖς ἀκινήτοις ἢ τὴν
 τάχαθου φύσιν, εἴπερ ἅπαν, ὃ ἂν ἦ ἀγαθὸν καθ' αὐτὸ
 καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, τέλος ἐστὶν καὶ οὕτως αἴτιον,
 ὅτι ἐκείνου ἕνεκα καὶ γίγνεται καὶ ἐστὶ τᾶλλα, τὸ δὲ
 τέλος καὶ τὸ οὐ ἕνεκα πράξεώς τινός ἐστι τέλος, αἱ δὲ
 15 πράξεις πᾶσαι μετὰ κινήσεως ὥστ' ἐν τοῖς ἀκινήτοις οὐκ
 ἂν ἐνδέχοιτο ταύτην εἶναι τὴν ἀρχὴν οὐδ' εἶναι τι αὐτο-
 αγαθόν. (2) Διὸ καὶ ἐν τοῖς μαθηματικῶν οὐθὲν δεῖκνυ-
 ται διὰ ταύτης τῆς αἰτίας, οὐδ' ἐστὶν ἀποδείξεις οὐδεμία
 διότι βέλτιον ἢ χειρόν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ παράπαν μέμνη-
 20 ται οὐθείς οὐθενός τῶν τοιούτων. Ὅστε διὰ ταῦτα τῶν
 σοφιστῶν τινές οἶον Ἀρίστιππος προσηπλάκιζεν αὐτάς·
 ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις τέχναις, καὶ ταῖς βαναύσοις,
 οἷον ἐν τεκτονικῇ καὶ σκυτικῇ, διότι βέλτιον ἢ χειρόν
 λέγεσθαι πάντα, τὰς δὲ μαθηματικὰς οὐθένα ποιῆσθαι
 λόγον περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν. (3) Ἀλλὰ μὴν εἰ γε
 25 πλείους ἐπιστήμαι τῶν αἰτίων εἰσὶ καὶ ἕτερα ἕτερας
 ἀρχῆς, τίνα τούτων φατέον εἶναι τὴν ζητουμένην, ἢ τίνα
 μάλιστα τοῦ πράγματος τοῦ ζητουμένου ἐπιστήμονα
 τῶν ἐχόντων αὐτάς; ἐνδέχεται γὰρ τῷ αὐτῷ πάντας
 τοὺς τρόπους τῶν αἰτίων ὑπάρχειν, οἷον οἰκίας, ὅθεν
 30 μὲν ἡ κινήσις, ἢ τέχνη καὶ ὁ οἰκοδόμος, οὐδ' ἕνεκα, τὸ
 ἔργον, ὕλη δὲ γῆ καὶ λίθος, τὸ δ' εἶδος ὁ λόγος. (4) Ἐκ
 μὲν οὖν τῶν πάσαι διωρισμένων, τίνα χρὴ καλεῖν τῶν
 ἐπιστημῶν σοφίαν, ἔχει λόγον ἐκάστην παραγορεύειν.
 Ἡ μὲν γὰρ ἀρχικωτάτη καὶ ἡγεμονικωτάτη, καὶ ἡ ὥσπερ
 35 δούλας οὐδ' ἀντειπεῖν τὰς ἄλλας ἐπιστήμας δίκαιον,
 ἢ τοῦ τέλους καὶ τάχαθου τοιαύτη (τούτου γὰρ ἕνεκα
 τᾶλλα)· ἢ δὲ τῶν πρῶτων αἰτίων καὶ τοῦ μάλιστα ἐπι-
 στητοῦ διωρίσθη εἶναι, ἢ τῆς οὐσίας ἂν εἴη τοιαύτη.
 (5) Πολλὰ γὰρ ἐπισταμένων τὸ αὐτὸ μᾶλλον μὲν
 40 εἰδέναι φαμέν τὸν τῷ εἶναι γνωρίζοντα τί τὸ πρᾶγμα
 ἢ τῷ μὴ εἶναι, αὐτῶν δὲ τούτων ἕτερον ἕτερου μᾶλλον,
 καὶ μάλιστα τὸν τί ἐστίν, ἀλλ' οὐ τὸν πόσον ἢ ποῖον
 ἢ τί ποιεῖν ἢ πάσχειν πέφυκεν. (6) Ἐτι δὲ καὶ ἐν τοῖς
 ἄλλοις τὸ εἰδέναι ἕκαστον, καὶ ὧν ἀποδείξεις εἰσὶ, τὸτ'
 45 οἰόμεθα ὑπάρχειν, ὅταν εἰδῶμεν τί ἐστίν, οἷον τί ἐστὶ
 τὸ τετραγωνίζειν, ὅτι μέσης εὐρεσις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ
 τῶν ἄλλων. (7) Περὶ δὲ τὰς γενέσεις καὶ τὰς πράξεις
 καὶ περὶ ἅπασαν μεταβολήν, ὅταν εἰδῶμεν τὴν ἀρχὴν
 τῆς κινήσεως· τοῦτο δ' ἕτερον καὶ ἀντικείμενον τῷ τέ-
 50 λει. Ὅστ' ἄλλως ἂν δοξείεν ἐπιστήμης εἶναι τὸ θεω-
 ρῆσαι τῶν αἰτίων τούτων ἕκαστον. (8) Ἀλλὰ μὴν καὶ
 περὶ τῶν ἀποδεικτικῶν ἀρχῶν, πότερον μίᾳ ἐστὶν ἐπι-

Primum itaque de quibus primo diximus, utrum unius
 an plurium scientiarum sit, omnia causarum genera specu-
 lari. Unius enim scientiæ quomodo esset principia, quum
 non sint contraria, cognoscere? Item, multis entium non
 insunt omnia. Quo namque modo possibile est motus
 principium in immobilibus esse aut boni naturam? si qui-
 dem omne quodcumque per se et propter suam ipsius natu-
 ram bonum sit, finis est, et ita causa, quoniam illius gratia
 cetera et fiunt et sunt, finis autem, et cujus causa, actio-
 nis cujusdam finis sit; et omnes sane actiones cum motu.
 Quare in immobilibus non poterit contingere hoc princi-
 pium esse, neque esse quicquam per se bonum. (2) Unde
 in mathematicis nihil per hanc causam probatur, nec est
 aliqua demonstratio quia quid melius aut pejus; sed omnino
 alicujus talium nemo mentionem facit. Quapropter qui-
 dam sophistarum, velut Aristippus, spernebant eas. In
 ceteris enim artibus, ac ipsis etiam illiberalibus, ut in
 fabrilis et coriaria, inquiebat, cur melius aut pejus, de
 omnibus dici: mathematicas autem nullam de bonis et
 malis rationem facere. (3) At si plures sunt causarum
 scientiæ, et alia alius principii, quom earum dicendum
 eam esse, quæ quaeritur? aut quis illorum qui eas habent,
 rem, quæ quaeritur, maxime sciet? Contingit enim eisdem
 omnes modos causarum, inesse: utputa domus, unde qui-
 dem motus, ars et faber: cujus vero causa, opus: materia
 autem, terra et lapides: species vero, definitio. (4) Ex iis
 itaque quæ ab antiquis determinata sunt, quæ scientiarum
 appellanda sit sapientia, rationabile videatur unamquam-
 que ita appellandam esse. Verum quatenus principalissima
 et honorabilissima, et cui ceteras scientias tanquam an-
 cillas non contradicere decet, talis est scientia finis et boni:
 hujus enim causa, cetera. Quatenus vero primariorum cau-
 sarum, et ejus, quod maxime scibile, definita est esse,
 substantiæ scientia hæc fuerit. (5) Quom enim multipliciter
 sit idem scire, magis quidem illum scire dicimus, qui rem
 quidnam sit ipso esse cognoscat, quam illum qui ipso non
 esse. Istorum autem ipsorum, alterum altero magis, et
 maxime illum, qui quid sit sciat, non vero illum, qui quantum
 aut quale, aut quid agere sive quid pati natura aptum sit.
 (6) Item et in ceteris tunc scire unumquodque eorum etiam
 quorum demonstrationes sunt, arbitramur, quom quid sit
 sciamus: ut puta quid sit tetragonismus, quod inventio
 mediæ: similiter et de ceteris. (7) Circa generationem
 autem, et actiones, totamque transmutationem, quom sciamus
 motus principium: hoc autem aliud, et fini oppositum
 est. Quare alterius esse scientiæ videatur, harum causa-
 rum unamquamque speculari. (8) At vero de principii
 demonstrativis, utrum unius scientiæ, an plurium sint,

στήμης ἢ πλειόνων, ἀμφισθητήσιμόν ἐστιν. Λέγω δὲ ἀποδεικτικὰς τὰς κοινὰς οὐσίας, ἐξ ὧν ἅπαντες δεικνύου-
 σιν, ὅσον ὅτι πᾶν ἀναγκαῖον ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι, καὶ
 ἀδύνατον ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦ-
 ται προτάσεις, πότερον οὐτὸν αὐτῶν ἐπιστήμη καὶ τῆς
 οὐσίας ἢ ἑτέρα, καὶ εἰ μὴ μία, ποτέραν γὰρ προσα-
 γορεύειν τὴν ζητούμενην νῦν. (9) Μιᾶς μὲν οὖν οὐκ
 εὐλογον εἶναι· τί γὰρ μάλλον γεωμετρίας ἢ ὁποιασούν
 περὶ τούτων ἐστὶν ἴδιον τὸ ἐπαίνειν; Εἴπερ οὖν ὁμοίως
 μὲν ὁποιασούν ἐστίν, ἀπασῶν δὲ μὴ ἐνδέχεται, ὥσπερ
 οὐδὲ τῶν ἄλλων οὕτως οὐδὲ τῆς γνωρίζουσης τὰς οὐσίας
 ἰδίον ἐστὶ τὸ γινώσκειν περὶ αὐτῶν. (10) Ἄμα δὲ καὶ
 τίνα τρόπον ἔσται αὐτῶν ἐπιστήμη; τί μὲν γὰρ ἕκαστον
 τούτων τυγχάνει ὄν καὶ νῦν γνωρίζομεν· γρῶνται γοῦν
 ὡς γινωσσκομένοις αὐτοῖς καὶ ἄλλαι τέχναι. Εἰ δὲ
 ἀποδεικτικὴ περὶ αὐτῶν ἐστί, δεήσει τι γένος εἶναι ὑπο-
 κείμενον, καὶ τὰ μὲν πάθη τὰ δ' ἀξιώματ' αὐτῶν (περὶ
 πάντων γὰρ ἀδύνατον ἀποδείξειν εἶναι)· ἀνάγκη γὰρ ἐκ
 τῶν εἶναι καὶ περὶ τι καὶ τῶν τὴν ἀπόδειξιν· ὥστε
 συμβαίνει πάντων εἶναι γένος ἐν τι τῶν δεικνυμένων·
 πᾶσαι γὰρ αἱ ἀποδεικτικαὶ γρῶνται τοῖς ἀξιώμασιν.
 (11) Ἄλλα μὲν εἰ ἑτέρα ἢ τῆς οὐσίας καὶ ἢ περὶ τούτων,
 ποτέρα κυριώτερα καὶ προτέρα πέφυκεν αὐτῶν; καθό-
 λου γὰρ μάλιστα καὶ πάντων ἀρχαὶ τὰ ἀξιώματ' ἐστίν.
 Εἴτ' ἐστὶ μὴ τοῦ φιλοσόφου, τίος ἔσται περὶ αὐτῶν
 ἄλλου τὸ θεωρῆσαι τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος; (12) Ὅλωσ
 τε τῶν οὐσιῶν πότερον μία πασῶν ἐστὶν ἢ πλείους ἐπι-
 στήμαι; εἰ μὲν οὖν μὴ μία, ποίας οὐσίας θετέον τὴν
 ἐπιστήμην ταύτην; τὸ δὲ μίαν πασῶν οὐκ εὐλογον· καὶ
 γὰρ ἂν ἀποδεικτικὴ μία περὶ πάντων εἴη τῶν καθ' αὐτὸ
 συμβεβηκότων, εἴπερ πᾶσα ἀποδεικτικὴ περὶ τι ὑπο-
 κείμενον θεωρεῖ τὰ καθ' αὐτὰ συμβεβηκότα ἐκ τῶν κοι-
 νῶν δοξῶν. Περὶ οὖν τὸ αὐτὸ γένος τὰ συμβεβη-
 κότα καθ' αὐτὰ τῆς αὐτῆς ἐστὶ θεωρῆσαι ἐκ τῶν αὐτῶν
 δοξῶν. Περὶ τε γὰρ δ' μιᾶς, καὶ ἐξ ὧν μιᾶς, εἴτε τῆς
 αὐτῆς εἴτε ἄλλης· ὥστε καὶ τὰ συμβεβηκότα, εἴτ' αὐ-
 τὰ θεωροῦσιν, εἴτ' ἐκ τούτων μία. (13) Ἐτι δὲ πό-
 τερον περὶ τὰς οὐσίας ἢ θεωρία μόνον ἐστὶν ἢ καὶ περὶ
 τὰ συμβεβηκότα ταύταις· λέγω δ' ὅσον, εἰ τὸ στερεὸν
 οὐσία τίς ἐστὶ καὶ γραμμὰ καὶ ἐπίπεδα, πότερον τῆς
 αὐτῆς αὐτὰ γνωρίζειν ἐπιστήμης καὶ τὰ συμβεβηκότα
 περὶ ἕκαστον γένος, περὶ ὧν αἱ μαθηματικαὶ δεικνύου-
 σιν, ἢ ἄλλης. (14) Εἰ μὲν γὰρ τῆς αὐτῆς, ἀποδεικτικὴ
 τις ἂν εἴη καὶ ἢ τῆς οὐσίας· οὐ δοκεῖ δὲ τοῦ τί ἐστίν
 ἀποδείξεις εἶναι. Εἰ δ' ἑτέρας, τίς ἔσται ἢ θεωροῦσα
 περὶ τὴν οὐσίαν τὰ συμβεβηκότα; τοῦτο γὰρ ἀποδοῦναι
 παγχάλεπον. (15) Ἐτι δὲ πότερον τὰς αἰσθητὰς οὐσίας
 μόνας εἶναι φητέον ἢ καὶ παρὰ ταύτας ἄλλας; καὶ πότε-
 ρον μοναχῶς ἢ πλείω γένη τετύχηκεν ὄντα τῶν οὐσιῶν,
 ὅσον οἱ λέγοντες τὰ τε εἶδη καὶ τὰ μεταξῶ, περὶ ἃ τὰς
 μαθηματικὰς εἶναι φασὶν ἐπιστήμας. (16) Ὡς μὲν οὖν
 λέγομεν τὰ εἶδη αἰτιά τε καὶ οὐσίας εἶναι καθ' αὐτὰς
 εἰρηται ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις περὶ αὐτῶν· πολλαχῆ
 δ' ἐχόντων δυσκολίαν, οὐθενὸς ἤτοον ἄτοπον τὸ φάναι

ambiguum est. Dico autem demonstrativa, persuasiones
 communes, ex quibus omnes demonstrant : ut puta quod
 necesse est omne aut affirmare, aut negare; et quod impos-
 sibile est, simul esse et non esse, et quæcumque alia si-
 milis propositiones sunt : utrum una sit harum ac substan-
 tiæ scientia, an diversa; et si non una, ultra dicenda sit
 illa esse, quæ nunc quæritur. (9) Unius itaque non est
 rationale esse : cur enim geometriæ magis quam cujus-
 cumque proprium sit de his speculari? Si itaque æqualiter
 cujuscumque est, de omnibus vero non contingit, sicuti
 nec ceterarum, ita nec illius quæ cognoscit substantias,
 proprium est de eis cognoscere. (10) Et ad hæc, quomodo
 eorum scientia erit? Quid enim horum quodque sit, nunc
 quoque cognoscimus. Uluntur namque eis aliæ etiam
 artes, tanquam cognitæ. Quodsi demonstrativa de eis est,
 oportebit aliquod genus subjectum esse, et aliquas affectio-
 nes, et aliqua eorum axiomata esse (de omnibus enim
 demonstrationem esse, impossibile est) : siquidem necesse
 est ex quibusdam, et circa quippiam, et quorundam de-
 monstrationem esse. Quare accidit, cunctorum, quæ de-
 monstrantur, unum quoddam genus esse. Omnes enim
 demonstrativa: utuntur axiomatibus. (11) At vero si alia
 est quæ de substantia, atque illa, quæ de his, ultra earum
 principalior et prior est? Universalia enim maxime et
 principia omnium sunt axiomata. Et si non est philoso-
 phi, cujus alterius erit de eis verum et falsum speculari?
 (12) Et omnino utrum una omnium substantiarum, an plu-
 res scientiæ sunt? si igitur non una, cujus substantiæ hæc
 scientia erit ponenda? Unam autem omnium esse non est
 rationale. Etenim demonstrativa una de omnibus acci-
 dentibus esset, siquidem omnis demonstrativa, ea quæ per se
 circa aliquod subjectum accidunt, specularatur ex commu-
 nibus opinionibus. Circa idem itaque genus, per se acci-
 dentia ejusdem scientiæ est speculari ex eisdem opinionibus.
 Circa enim quod est, unius; et ex quibus, unius, sive ejusdem,
 sive alterius : quare et accidentia speculari unius, sive hæ ipsæ
 specularuntur, sive ex his una. (13) Item, utrum circa sub-
 stantias solum speculatio sit, an etiam circa accidentia eis :
 dico autem, utputa si solidum quædam substantia est, ac li-
 near, et plana, utrum ejusdem scientiæ sit ista cognoscere, et
 quæ circa unumquodque genus accidunt, de quibus mathe-
 maticæ demonstrant, an alius. (14) Si enim ejusdem, de-
 monstrativa quædam erit etiam quæ est substantiæ : non
 videtur autem ipsius quid est, demonstratio esse. Quodsi
 alius, quænam erit quæ specularatur circa substantiæ acci-
 dentia? hoc enim difficillimum reddere est. (15) Item,
 utrum sensibiles solum substantias esse dicendum sit, an
 præter istas etiam alias; et utrum unum, an plura substan-
 tianum genera sunt, ut ii qui dicunt species, et media,
 circa quæ mathematicas aiunt scientias esse. (16) Quod
 igitur dicimus species causas et substantias per se ipsas esse,
 de ea re in superioribus sermonibus dictum est. Quum
 vero multiplicem difficultatem habeant, nullo minus est in-
 conveniens dicere quidem esse quasdam naturas præter eas

μὲν εἶναι τινὰς φύσεις παρὰ τὰς ἐν τῷ οὐρανῷ, ταύτας δὲ τὰς αὐτὰς φάνας τοῖς αἰσθητοῖς πλὴν ὅτι τὰ μὲν αἰδία τὰ δὲ φθαρτά. Αὐτὸ γὰρ ἀνθρώπων φασι εἶναι καὶ ἵππων καὶ ὑγίαιαν, ἄλλο δ' οὐδὲν, παραπλήσιον ποιοῦντες
 5 τοῖς θεοῖς μὲν εἶναι φάσκουσιν, ἀνθρωποειδεῖς δέ· οὕτε γὰρ ἐκείνοι οὐθὲν ἄλλο ἐποίουν ἢ ἀνθρώπους αἰδίους, οὐθ' οὗτοι τὰ εἶδη ἄλλ' ἢ αἰσθητὰ αἰδία. (17) Ἐτι δὲ εἰ τις παρὰ τὰ εἶδη καὶ τὰ αἰσθητὰ τὰ μεταξὺ θήσεται, πολλὰς ἀπορίας ἔξει. Δῆλον γὰρ ὡς ὁμοίως γραμμαῖ τε
 10 παρ' αὐτὰς καὶ τὰς αἰσθητὰς ἔσονται καὶ ἕκαστον τῶν ἄλλων γενῶν· ὥστ' ἐπιπερ ἡ ἀστρολογία μία τούτων ἔστιν, ἔσται τις καὶ οὐρανός παρὰ τὸν αἰσθητὸν οὐρανὸν καὶ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τᾶλλα ὁμοίως τὰ κατὰ τὸν οὐρανόν. Καίτοι πῶς δεῖ πιστεῦσαι τούτοις; οὐδὲ γὰρ
 15 ἀκίνητον εὐλογον εἶναι, κινούμενον δὲ καὶ παντελῶς ἀδύνατον. (18) Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ ὧν ἡ ὀπτική πραγματεύεται καὶ ἡ ἐν τοῖς μαθήμασιν ἀρμονική· καὶ γὰρ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι παρὰ τὰ αἰσθητὰ διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας· εἰ γὰρ ἔστιν αἰσθητὰ μεταξὺ καὶ αἰσθη-
 20 σεις, δῆλον ὅτι καὶ ζῶα ἔσονται μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ τῶν φθαρτῶν. (19) Ἀπορήσειε δ' ἂν τις καὶ παρὰ ποῖα τῶν ὄντων δεῖ ζητεῖν ταύτας τὰς ἐπιστήμας. Εἰ γὰρ τούτω διοίσει τῆς γεωδαισίας ἡ γεωμετρία μόνον, ὅτι ἡ μὲν τούτων ἔστιν ὧν αἰσθανόμεθα ἡ δ' οὐκ αἰσθη-
 25 τῶν, δῆλον ὅτι καὶ παρ' ἱατρικῆν ἔσται τις ἐπιστήμη καὶ παρ' ἐκάστην τῶν ἄλλων μεταξὺ αὐτῆς τε ἱατρικῆς καὶ τῆσδε τῆς ἱατρικῆς. Καίτοι πῶς τοῦτο δυνατόν; καὶ γὰρ ἂν ὑγιέν' ἅττα εἴη παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὑγιένον. Ἄμα δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές, ὡς ἡ γεωδαι-
 30 σία τῶν αἰσθητῶν ἔστι μεγεθῶν καὶ φθαρτῶν· ἐφθεῖρετο γὰρ ἂν φθειρομένων. (20) Ἄλλα μὴν οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν ἂν εἴη μεγεθῶν οὐδὲ περὶ τὸν οὐρανὸν ἡ ἀστρολογία τόνδε. Οὔτε γὰρ αἰ αἰσθητὰ γραμμαῖ τοιαῦτα εἰσιν, οἷας λέγει ὁ γεωμέτρης· οὐθὲν γὰρ εὐθὺ τῶν αἰσθη-
 35 τῶν οὕτως οὐδὲ στρογγύλον· ἔπτεται γὰρ τοῦ κανόνος οὐ κατὰ στιγμήν δὲ κύκλος, ἀλλ' ὥσπερ Πρωταγόρας ἔλεγεν ἐλέγγων τοὺς γεωμέτρων, οὐθ' αἰ κινήσεις καὶ ἔλικες τοῦ οὐρανοῦ ὁμοίαι; περὶ ὧν ἡ ἀστρολογία ποιεῖται τοὺς λόγους, οὔτε τὰ σημεῖα τοῖς ἀστροῖς τῆν αὐ-
 40 τὴν ἔχει φύσιν. (21) Εἰσι δὲ τινες ὅ φασι εἶναι μὲν τὰ μεταξὺ ταῦτα λεγόμενα τῶν τε εἰδῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν, οὐ μὴν χωρὶς γε τῶν αἰσθητῶν, ἀλλ' ἐν τούτοις· οἷς τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα πάντα μὲν πλείονος λόγους διελθεῖν, ἱκανὸν δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα θεωρῆσαι.
 45 Οὔτε γὰρ ἐπὶ τούτων εὐλογον ἔχειν οὕτω μόνον, ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ τὰ εἶδη ἐνδέχοιτ' ἂν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι· τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου ἀμφοτέρα ταῦτά ἐστιν. (22) Ἐτι δὲ δύο στερεὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγκαῖον εἶναι τόπω, καὶ μὴ εἶναι ἀκίνητα ἐν κινούμενοις γε ὄντα τοῖς
 50 αἰσθητοῖς. Ὅλοις δὲ τίνος ἕνεκ' ἂν τις θεῖη εἶναι μὲν αὐτά, εἶναι δ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς; ταῦτα γὰρ συμβῆσεται ἄτοπα τοῖς προειρημένοις· ἔσται γὰρ οὐρανός τις παρὰ τὸν οὐρανόν, πλὴν γ' οὐ χωρὶς ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ τόπω· ὅπερ ἔστιν ἀδυνατώτερον.

quæ in cælo sunt, illas vero easdem, quas et sensibiles, po-
 nere, nisi quod illa quidem sempiterna sunt, hæc vero cor-
 ruptibilia. Idealem namque hominem, et idealem equum,
 et sanitatem aiunt, et nihil aliud : simile quid illis facientes,
 qui dicunt quidem esse deos, sed formæ similis hominibus.
 Nec enim isti aliud faciebant, nisi homines sempiternos,
 nec illi species, nisi sensibilia sempiterna. (17) Item, si
 quis præter species et sensibilia, ponat media, multas dubi-
 tationes habebit. Patet etenim quod similiter et lineæ præter
 ipsas etiam sensibiles erunt, et ceterorum generum singula.
 Quare quum astrologia una earum sit, erit et cælum aliquod
 præter sensibile cælum, et sol, et luna, et cetera simili-
 ter, quæ in cælo sunt. At quomodo credendum est talibus?
 Nam immobile, non est rationabile esse : mobile vero, vel
 omnino est impossibile. (18) Similiter et de quibus perspe-
 ctiva tractat, et quæ in mathematicis harmonica. Et hæc
 enim impossibile est præter sensibilia esse, propter easdem
 causas. Si enim sensibilia sunt media, et sensus, patet
 quod animalia etiam erunt media inter ideas et res cor-
 ruptibiles. (19) Dubitaverit autem aliquis, ad quæ entia
 oportet has scientias quærere. Si enim in hoc differret
 solum a geometria geodæsia, quod hæc quidem eorum
 est quæ sentimus, illa vero non sensibilibus est, patet quod
 præter medicinam quoque erit aliqua scientia, et præter
 quamcumque aliarum, inter ipsam medicinam, et hanc me-
 dicinam. At hoc quomodo possibile est? Etenim etiam sa-
 lubria quædam essent præter sensibilia et ipsum salubre.
 Simul autem nec hoc verum est, quod geodæsia sensibilibus
 et corruptibilium magnitudinum sit : corrumpetur enim,
 illis corruptis. (20) At neque sensibilibus magnitudinum,
 neque circa hoc cælum astrologia esset. Nec enim sensi-
 biles lineæ tales sunt, quales geometra dicit. Nihil enim
 sensibilibus ita rectum est neque rotundum. Tangit enim
 circulus regulam, non secundum punctum, sed sicut Pro-
 tagoras dicebat, redarguens geometras, *secundum longi-
 tudinem*. Nec motus, nec revolutiones cæli similes, de
 quibus astrologia rationes facit; neque puncta eandem natu-
 ram, quam stellæ, habent. (21) Sunt autem quidam dicen-
 tes, esse quidem hæc, quæ specierum et sensibilibus media
 dicuntur, non tamen a sensibilibus separata, sed in ipsis :
 quos quæ impossibilia sequantur, omnia quidem enumerare
 longi sermonis esset. Sufficit autem talia speculari. Non
 enim de his solum, ut ita se habeant, rationabile est, sed
 patet quod etiam species contingeret in sensibilibus esse.
 Eiusdem enim rationis utraque hæc sunt. (22) Item, duo
 solida in eodem loco necesse esset esse : et non esse immo-
 bilia, quæ existant tamen in sensibilibus motis. Et omnino
 cuius causa quis ponet quidem esse ea, esse vero in sensibi-
 libus? Eadem enim, quæ prædicta sunt, absurda sequentur.
 Erit namque aliud quoddam cælum præter cælum, nisi
 quod non separatum, sed in eodem loco; quod est etiam
 impossibile.

CAP. III.

Περὶ τε τούτων οὖν ἀπορία πολλή πῶς δεῖ θέμενον
 τυχεῖν τῆς ἀληθείας, καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν πότερον δεῖ
 τὰ γένη στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ὑπολαμβάνειν ἢ μάλλον ἐξ
 ὧν ἐνυπαρχόντων ἔστιν ἕκαστον πρῶτων, οἷον φωνῆς
 5 στοιχεῖα καὶ ἀρχαὶ δοκοῦσιν εἶναι ταῦτ' ἐξ ὧν σύγκειν-
 ται αἱ φωναὶ πᾶσαι πρῶτων, ἀλλ' οὐ τὸ κοινὸν ἢ φωνή
 καὶ τῶν διαγραμμάτων ταῦτα στοιχεῖα λέγομεν, ὧν αἱ
 ἀποδείξεις ἐνυπαρχοῦσιν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων ἀποδείξεσιν
 ἢ πάντων ἢ τῶν πλείστων. (1) Ἐτι δὲ τῶν σωματίων
 10 καὶ οἱ πλείω λέγοντες εἶναι στοιχεῖα καὶ οἱ ἓν, ἐξ ὧν
 σύγκειται καὶ ἐξ ὧν συνέστηκεν ἀρχὰς λέγουσιν εἶναι,
 οἷον Ἐμπεδοκλῆς πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ τὰ μετὰ τούτων
 στοιχεῖα φησὶν εἶναι ἐξ ὧν ἔστι τὰ ὄντα ἐνυπαρχόντων,
 ἀλλ' οὐχ ὡς γένη λέγει ταῦτα τῶν ὄντων. (2) Πρὸς
 15 δὲ τούτοις καὶ τῶν ἄλλων εἴ τις ἐθέλει τὴν φύσιν
 ἀθρεῖν, οἷον κλίην ἐξ ὧν μορίων συνέστηκε καὶ πῶς
 συγκειμένον, τότε γνωρίζει τὴν φύσιν αὐτῆς. (3) Ἐκ
 μὲν οὖν τούτων τῶν λόγων οὐκ ἂν εἴσαν αἱ ἀρχαὶ
 τὰ γένη τῶν ὄντων ἢ δ' ἕκαστον μὲν γνωρίζομεν διὰ
 20 τῶν ὀρισμῶν, ἀρχαὶ δὲ τὰ γένη τῶν ὀρισμῶν εἰσὶν,
 ἀνάγκη καὶ τῶν ὀριστῶν ἀρχὰς εἶναι τὰ γένη. Κἂν
 εἴ ἔστι τὴν τῶν ὄντων λαβεῖν ἐπιστήμην τὸ τῶν εἰ-
 δῶν λαβεῖν καθ' ἃ λέγονται τὰ ὄντα, τῶν γε εἰδῶν
 ἀρχαὶ τὰ γένη εἰσὶν. (4) Φαίνονται δὲ τινες καὶ τῶν
 25 λεγόντων στοιχεῖα τῶν ὄντων τὸ ἓν ἢ τὸ ὄν ἢ τὸ μέγα
 καὶ τὸ μικρὸν ὡς γένεσιν αὐτοῖς χρῆσθαι. (5) Ἀλλὰ
 μὴν οὐδὲ ἀμφοτέρως γε οἶόντε λέγειν τὰς ἀρχὰς. Ὁ μὲν
 γὰρ λόγος τῆς οὐσίας εἷς ἕτερος δ' ἔσται ὁ διὰ τῶν γε-
 νῶν ὀρισμὸς καὶ ὁ λέγων ἐξ ὧν ἔστιν ἐνυπαρχόντων.
 30 (7) Πρὸς δὲ τούτοις εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἀρχαὶ τὰ γένη
 εἰσὶ, πότερον δεῖ νομίζειν τὰ πρῶτα τῶν γενῶν ἀρχὰς
 ἢ τὰ ἔσχατα κατηγορούμενα ἐπὶ τῶν ἀτόμων; καὶ γὰρ
 τοῦτο ἔχει ἀμφισβήτησιν. Εἰ μὲν γὰρ αἰεὶ τὰ καθόλου
 μᾶλλον ἀρχαί, φανερόν ὅτι τὰ ἀνωτάτω τῶν γενῶν·
 35 ταῦτα γὰρ λέγεται κατὰ πάντων. Ἐσαῦται οὖν ἔσον-
 ται ἀρχαὶ τῶν ὄντων ὅσα περ τὰ πρῶτα γένη, ὥστ'
 ἔσται τὸ τε ὄν καὶ τὸ ἓν ἀρχαὶ καὶ οὐσίαι· ταῦτα γὰρ
 κατὰ πάντων μάλιστα λέγεται τῶν ὄντων. (8) Οὐχ
 οἶόντε δὲ τῶν ὄντων οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ὄν εἶναι γένος·
 40 ἀνάγκη μὲν γὰρ τὰς διαφορὰς ἕκαστου γένους καὶ εἶναι
 καὶ μίαν εἶναι ἕκαστην, ἀδύνατον δὲ κατηγορεῖσθαι ἢ τὰ
 εἶδη τοῦ γένους ἐπὶ τῶν οικειῶν διαφορῶν, ἢ τὸ γένος
 ἀνευ τῶν αὐτοῦ εἰδῶν ὥστ' εἴπερ τὸ ἓν γένος ἢ τὸ ὄν,
 οὐδεμία διαφορὰ οὔτε ὄν οὔτε ἓν ἔσται. Ἀλλὰ μὴν εἰ
 45 μὴ γένη, οὐδ' ἀρχαὶ ἔσονται, εἴπερ ἀρχαὶ τὰ γένη.
 (9) Ἐτι καὶ τὰ μεταξὺ συλλαμβανόμενα μετὰ τῶν δια-
 φορῶν ἔσται γένη μέχρι τῶν ἀτόμων· νῦν δὲ τὰ μὲν
 δοκεῖ τὰ δ' οὐ δοκεῖ. Πρὸς δὲ τούτοις εἴτι μάλλον αἱ
 διαφοραὶ ἀρχαὶ ἢ τὰ γένη· εἰ δὲ καὶ αὐταὶ ἀρχαὶ, ἀπει-
 50 ροὶ ὡς εἴπειν ἀρχαὶ γίνονται, ἄλλως τε κἂν τις τὸ
 πρῶτον γένος ἀρχὴν τιθῇ. (10) Ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ μάλ-
 λόν γε ἀρχοειδὲς τὸ ἓν ἔστιν, ἐν δὲ τὸ ἀδιαίρετον, ἀδιαί-

Magna itaque tam de his dubitatio est, quonam modo ponendo veritatem consequemur, quam de principiis, utrum oporteat genera existimare elementa et principia, an illa magis ex quibus primis insitis quidquid est: ut vocis elementa et principia videntur ea esse ex quibus primis omnes voces compositae sunt, sed non vox in communi. Et figurarum ea dicimus elementa, quorum demonstrationes in ceterarum aut omnium aut plurium demonstrationibus insunt. (2) Item, etiam corporum et qui plura dicunt elementa esse, et qui unum, ex quibus componuntur et ex quibus constant, principia esse aiunt: ut Empedocles, ignem et aquam et quae cum eis sunt, elementa ait esse, ex quibus insitis existentia fiunt: sed ea non ut genera entium ponit. (3) Et ad haec, si quis ceterorum quoque naturam veliti considerare, veluti lectum ex quibus partibus et quomodo compositis constet, tunc ejus naturam cognoscit. (4) Ex his itaque rationibus non essent principia, genera entium. Qua autem singula cognoscimus per definitiones, principia vero definitionum genera sunt, necesse est definitorum etiam principia genera esse. Et si entium habere scientiam, est ipsam habere specierum scientiam, secundum quas etiam dicuntur entia, specierum principia ipsa genera sunt. (5) Videntur autem quidam etiam eorum qui elementa entium ipsum unum, aut ens, aut magnum, aut parvum dicunt, tanquam generibus eis uti. (6) At vero nec utroque modo possibile est principia dicere. Definitio namque substantiae una: diversa vero erit, quae fit per genera, definitio, et quae dicit, ex quibus sit insitis. (7) Et ad haec, et si quammaxime ipsa genera, principia sunt, utrum prima genera arbitrandum sit esse principia, an ultima, quae de individuis praedicantur? etenim hoc dubitatur. Si enim semper universalia magis principia sunt, patet quod summa generum sunt: haec enim de omnibus dicuntur. Tot igitur principia entium erunt, quot prima generum sunt. Quare et ipsum ens, et ipsum unum, principia et substantiae erunt: haec enim de omnibus maxime entibus dicuntur. (8) Non est autem possibile, neque ipsum unum entium esse genus, neque ipsum ens. Necesse etenim est uniuscujusque generis differentias et esse, et unamquamque unam esse. Impossibile vero est, aut species generis de propriis differentiis praedicari, aut etiam genus absque suis speciebus. Quare si unum, vel ens, genus est, nulla differentia, nec unum, nec ens erit. At si non genera, nec principia erunt: siquidem genera, principia sunt. (9) Item, etiam media cum differentiis collecta erunt genera usque ad individua. Nunc autem quaedam videntur, quaedam vero non videntur. Et ad haec, differentiae etiam magis principia quam genera. Si vero istae etiam principia, infinita (ut ita dicam) principia fiunt, et maximesi quis primum genus principium ponat. (10) At vero etiam si principalis species magis ipsum unum est, (unum autem est quod indivisibile est, omne vero indivisibile est

ρετον δὲ ἅπαν ἢ κατὰ τὸ ποσὸν ἢ κατὰ τὸ εἶδος, πρό-
 5 τερον δὲ τὸ κατ' εἶδος, τὰ δὲ γένη διαιρετὰ εἰς εἶδη,
 μᾶλλον ἂν ἐν τὸ ἔσχατον εἶη κατηγορούμενον· οὐ γὰρ
 ἔστι γένος ὁ ἄνθρωπος τῶν τιῶν ἀνθρώπων. (11) Ἔτι
 5 ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐστίν, οὐχ οἴοντες τὸ ἐπὶ
 τούτων εἶναι τι παρὰ ταῦτα· οἷον εἰ πρώτη τῶν ἀρι-
 θμῶν ἡ δυάς, οὐκ ἔσται τις ἀριθμὸς παρὰ τὰ εἶδη τῶν
 ἀριθμῶν· ὁμοίως δὲ οὐδὲ σχῆμα παρὰ τὰ εἶδη τῶν
 σχημάτων. Εἰ δὲ μὴ τούτων, σκολῆ τῶν γε ἄλλων
 10 ἔσται τὰ γένη παρὰ τὰ εἶδη· τούτων γὰρ δοκεῖ μάλιστα
 εἶναι γένη. Ἐν δὲ τοῖς ἀτόμοις οὐκ ἔστι τὸ μὲν πρό-
 τερον τὸ δ' ὕστερον. (12) Ἔτι ὅπου τὸ μὲν βέλτιον τὸ
 δὲ γεῦρον, αἰεὶ τὸ βέλτιον πρότερον· ὥστ' οὐδὲν τούτων
 ἂν εἶη γένος. Ἐκ μὲν οὖν τούτων μᾶλλον φαίνεται τὰ
 15 ἐπὶ τῶν ἀτόμων κατηγορούμενα ἀρχαί εἶναι τῶν γε-
 νῶν. (13) Ἡάλιν δὲ πῶς αὐτὸ δεῖ ταύτας ἀρχὰς ὑπολα-
 βεῖν οὐ βράδιον εἰπεῖν. Τῆν μὲν γὰρ ἀρχὴν δεῖ καὶ τῆν
 αἰτίαν εἶναι παρὰ τὰ πράγματα ὧν ἀρχή, καὶ δύνα-
 σαι εἶναι χωριζομένην αὐτῶν· τοιοῦτον δὲ τι παρὰ τὸ
 20 καθ' ἕκαστον εἶναι διὰ τί ἂν τις ὑπολάβοι, πλὴν ὅτι
 καθόλου κατηγορεῖται καὶ κατὰ πάντων· ἀλλὰ μὴν εἰ
 διὰ τοῦτο, τὰ μᾶλλον καθόλου μᾶλλον θετέον ἀρχὰς·
 ὥστε ἀρχαί τὰ πρῶτ' ἂν εἴησαν γένη.

aut secundum quantum aut secundum speciem, prius autem
 quod secundum speciem est, genera vero magis divisi-
 bilia in species,) unum erit magis, quod ultimum prædi-
 catur. Non enim est homo genus singularium hominum.
 (11) Item, in quibus prius et posterius est, non est possibile
 quod de his dicitur, aliquid præter hæc esse: ut puta, si dual-
 itas numerorum est prima, non erit aliquis numerus *abstractus*
 præter species numerorum. Similiter neque figuræ
 præter species figurarum. Quodsi non horum, multo minus
 aliorum erunt genera præter species: horum enim maxime
 videntur genera esse. In individuis vero non est hoc quidem
 prius, hoc vero posterius. (12) Item, ubicumque hoc
 quidem melius, hoc vero deterius est, semper prius est,
 quod melius est: quare nihil horum genus esset. Ex his
 itaque magis apparent quæ de individuis prædicantur, quam
 genera, esse principia. (13) Rursus tamen quomodo oportet
 ista existimare principia, non est facile dictu. Principium
 enim et causam esse oportet præter res, quarum prin-
 cipium est, et posse esse separatam ab eis. Tale quid
 autem esse præter singulare, cur quisquam opinaretur,
 nisi quoniam universaliter et de omnibus prædicatur? At
 si propter hoc, quæ magis universalia sunt, magis ponenda
 principia sint: quare prima genera utique sunt principia.

CAP. IV.

Ἔστι δ' ἐγομένη τε τούτων ἀπορία καὶ πασῶν χα-
 25 λεπωτάτη καὶ ἀναγκαιοτάτη θεωρησαι, περὶ ἧς ὁ
 λόγος ἐφέστηκε νῦν. Ἢτε γὰρ μὴ ἔστι τι παρὰ τὰ
 καθ' ἕκαστα, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ἀπειρα, τῶν ἀπειρῶν
 πῶς ἐνδέχεται λαβεῖν ἐπιστήμην; ἢ γὰρ ἐν τι καὶ ταυ-
 τόν, καὶ ἢ καθόλου τι ὑπάρχει, ταύτη πάντα γνωρίζο-
 30 μεν. (2) Ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο ἀναγκαῖον ἐστίν, καὶ δεῖ
 τι εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἀναγκαῖον ἂν εἶη τὰ γένη
 εἶναι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἤτοι τὰ ἔσχατα ἢ τὰ πρῶτα·
 τοῦτο δ' ἐστὶ ἀδύνατον ἄρτι διηπορήσαμεν. (3) Ἔτι
 εἰ ἐστὶ μάλιστα ἔστι τι παρὰ τὸ σύνολον, ὅταν κατη-
 35 γορηθῇ τι τῆς ὕλης, πότερον, εἰ ἔστιν [εἰδός τι],
 παρὰ πάντα δεῖ εἶναι τι, ἢ παρὰ μὲν ἕνια εἶναι παρὰ
 δ' ἕνια μὴ εἶναι, ἢ παρ' οὐθέν; Εἰ μὲν οὖν μὴθέν ἐστὶ
 παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, οὐθέν ἂν εἶη νοητὸν ἀλλὰ πάντα
 αἰσθητὰ καὶ ἐπιστήμη οὐθενός, εἰ μὴ τις εἶναι λέγει
 40 τὴν αἰσθησιν ἐπιστήμην. (4) Ἔτι οὐδ' αἰδίων οὐθέν
 οὐδ' ἀκίνητον· τὰ γὰρ αἰσθητὰ πάντα φθείρεται καὶ
 ἐν κινήσει ἐστίν. Ἀλλὰ μὴν εἰ γε αἰδίων οὐθέν ἐστίν,
 οὐδὲ γένεσιν εἶναι δυνατόν· ἀνάγκη γὰρ εἶναι τι τὸ
 γιγνόμενον καὶ ἔξ οὗ γίγνεται καὶ τούτων τὸ ἔσχατον
 45 ἀγέννητον, εἴπερ ἴσασταί τε καὶ ἐκ μὴ ὄντος γίγνε-
 σθαι ἀδύνατον. (5) Ἔτι δὲ γενέσεως οὐσης καὶ κινή-
 σεως ἀνάγκη καὶ πέρασ εἶναι· οὔτε γὰρ ἀπειρός ἐστὶν
 οὐδεμία κίνησις ἀλλὰ πάσης ἐστὶ τέλος, γίγνεσθαι τε
 οὐχ οἴοντες τὸ ἀδύνατον γενέσθαι· τὸ δὲ γεγονός ἀνάγκη
 50 εἶναι ὅτε πρῶτον γέγονεν. (6) Ἔτι δ' εἴπερ ἡ ὕλη ἐστὶ
 διὰ τὸ ἀγέννητος εἶναι, πολὺ ἐστὶ μᾶλλον εὐλογον εἶναι

Est autem consequens his et ad speculandum omnium
 difficillima maximeque necessaria dubitatio, de qua præsens
 instat sermo. Si etenim non est quicquam præter singu-
 laria, singularia vero infinita sunt, quomodo possibile est
 infinitorum habere scientiam? Quatenus enim unum quid,
 et idem, et quatenus universale quid est, eatenus omnia cog-
 noscimus. (2) At si hoc necesse est, et oportet aliquid
 præter singularia esse, necesse erit ut genera aut ultima, aut
 prima, sint præter singularia. Hoc autem quod impos-
 sibile sit, paulo ante dubitavimus. (3) Item, si quam-
 maxime aliquid est præter substantiam, quum quicquam de
 materia prædicatur, utrum, si species est, præter omnia esse
 aliquid oporteat, an præter aliqua esse, et præter aliqua
 non esse, an præter nullum? Si igitur nihil præter singu-
 laria est, nihil intelligibile erit, sed omnia sensibilia, et
 scientia nullius erit, nisi quis sensum dicat scientiam esse.
 (4) Item, nihil esset sempiternum nec immobile. Sensi-
 bilia enim omnia corrumpuntur, et in motu sunt. At si
 nihil est sempiternum, neque generationem esse possibile
 est. Necesse est enim aliquid esse id quod fit, et ex quo
 fit, et ultimum horum ingenitum esse: siquidem subsistit *gene-
 ratio*, et ex non-ente fieri impossibile est. (5) Item, gene-
 ratione et motu positus, necesse est ut finis etiam sit: nec
 enim infinitus est aliquis motus, sed cuiusque est finis. Et
 fieri non est possibile id, factum esse quod impossibile sit.
 Quod autem factum est, necesse est ut sit, quum primo factum
 est. (6) Item, si materia est, propterea quod ingenita est,
 multo etiam magis rationabile est, speciem esse, in quam

τὴν οὐσίαν ὃ ποτε ἐκείνη γίγνεται· εἰ γὰρ μήτε τοῦτο
 ἔσται μήτ' ἐκείνη, οὐθὲν ἔσται τὸ παράπαν. Εἰ δὲ
 τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τὴν εἶναι παρὰ τὸ σύνολον τὴν
 μορφήν καὶ τὸ εἶδος. Εἰ δ' αὖ τις τοῦτο θήσει, ἀπο-
 5 ρία ἐπὶ τίνων τε θήσει τοῦτο καὶ ἐπὶ τίνων οὐ. Ὅτι
 μὲν γὰρ ἐπὶ πάντων οὐχ οἶόντε, φανερόν· οὐ γὰρ
 ἂν θείημεν εἶναι τινα οἰκίαν παρὰ τὰς τινὰς οἰκίας.
 (7) Πρὸς δὲ τοῦτοις πότερον ἢ οὐσία μία πάντων ἔσται,
 οἷον τῶν ἀνθρώπων; ἀλλ' ἀτοπον· ἐν γὰρ ἅπαντα ὧν
 10 ἢ οὐσία μία. Ἀλλὰ πολλὰ καὶ διάφορα; ἀλλὰ καὶ
 τοῦτο ἀλογον. (8) Ἄμα δὲ καὶ πῶς γίγνεται ἡ ὕλη
 τοῦτον ἕκαστον καὶ ἔστι τὸ σύνολον ἅμφω ταῦτα;
 (9) Ἴτι δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τόδε ἀπορήσειεν ἄν
 τις. Εἰ μὲν γὰρ εἶδει εἰσὶν ἓν, οὐθὲν ἔσται ἀριθμῶ
 15 ἓν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἓν καὶ τὸ ὄν. Καὶ τὸ ἐπίστασθαι
 πῶς ἔσται, εἰ μή τι ἔσται ἐν ἐπὶ πάντων; Ἀλλὰ μὴν
 εἰ ἀριθμῶ ἓν καὶ μία ἑκάστη τῶν ἀρχῶν, καὶ μὴ ὡς-
 περ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ἄλλαι ἄλλων, οἷον τῆσδε τῆς
 συλλαβῆς τῷ εἶδει τῆς αὐτῆς οὐσης, καὶ αἱ ἀρχαὶ εἶδει
 20 αἱ αὐταί· καὶ γὰρ αὐταὶ ὑπάρχουσιν ἀριθμῶ ἕτεροι· εἰ
 δὲ μὴ οὕτως, ἀλλ' αἱ τῶν ὄντων ἀρχαὶ ἀριθμῶ ἓν
 εἰσιν, οὐκ ἔσται παρὰ τὰ στοιχεῖα οὐθὲν ἕτερον· τὸ
 γὰρ ἀριθμῶ ἓν ἢ τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν διαφέρει οὐ-
 θέν· οὕτω γὰρ λέγομεν τὸ καθ' ἕκαστον τὸ ἀριθμῶ
 25 ἓν, καθόλου δὲ τὸ ἐπὶ τούτων. (10) Ὡσπερ οὖν εἰ
 τὰ τῆς φωνῆς ἀριθμῶ ἦν στοιχεῖα ὠρισμένα, ἀναγ-
 καῖον ἦν τσαῦτα εἶναι τὰ πάντα γράμματα ὡσαπερ
 τὰ στοιχεῖα, μὴ ὄντων γε δύο τῶν αὐτῶν μηδὲ πλειό-
 νων.

11. Οὐθενὸς δ' ἐλάττων ἀπορία παραλείπεται καὶ
 τοῖς νῦν καὶ τοῖς πρότερον, πότερον αἱ αὐταὶ τῶν φθαρ-
 τῶν καὶ τῶν ἀφθάρτων ἀρχαὶ εἰσιν ἢ ἕτεροι. Εἰ μὲν
 γὰρ αἱ αὐταὶ εἰσι, πῶς τὰ μὲν φθαρτὰ τὰ δὲ ἀφθαρτα,
 καὶ διὰ τίν' αἰτίαν; (12) Οἱ μὲν οὖν περὶ Ἡσιόδου
 35 καὶ πάντες ὅσοι θεολόγοι μόνον ἐπρόνοιαν τοῦ πιθανοῦ
 τοῦ πρὸς αὐτούς, ἡμῶν δ' ὠλιγόρησαν· θεοὺς γὰρ
 ποιῶντες τὰς ἀρχὰς καὶ ἐκ θεῶν γεγονέναι, τὰ μὴ
 γευσάμενα τοῦ νέκταρος καὶ τῆς ἀμβροσίας θνητὰ γε-
 νέσθαι φασίν, δῆλον ὡς ταῦτα τὰ ὀνόματα γνωρίζμα
 40 λέγοντες αὐτοῖς. Καίτοι περὶ αὐτῆς τῆς προσφορᾶς
 τῶν αἰτίων τούτων ὑπὲρ ἡμᾶς εἰρήχασιν. Εἰ μὲν γὰρ
 χάριν ἡδονῆς αὐτῶν θιγγάνουσιν, οὐθὲν αἴτια τοῦ εἶναι
 τὸ νέκταρ καὶ ἡ ἀμβροσία· εἰ δὲ τοῦ εἶναι, πῶς ἂν
 εἶεν αἰτίοι δεόμενοι τροφῆς; (13) Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν
 45 μυθικῶς σοφισζομένων οὐκ ἄξιον μετὰ σπουδῆς σκοπεῖν
 παρὰ δὲ τῶν δι' ἀποδείξεως λεγόντων δεῖ πυθάνεσθαι
 διερωτῶντας τί δῆποτ' ἐκ τῶν αὐτῶν ὄντα τὰ μὲν αἰτία
 τὴν φύσιν ἐστὶ τὰ δὲ φθείρεται τῶν ὄντων. Ἐπεὶ
 δ' οὔτε αἰτίαν λέγουσιν οὔτε εὐλογον οὕτως εἶχειν, δῆ-
 50 λον ὡς οὐχ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ οὐδὲ αἰτίαι ἂν αὐτῶν εἶεν.
 (14) Καὶ γὰρ ὅνπερ οἰηθείη λέγειν ἂν τις μάλιστα
 ὁμολογουμένως αὐτῶ, Ἐμπεδοκλῆς, καὶ οὗτος ταῦτον
 πέπονθεν· τίθησι μὲν γὰρ ἀρχὴν τινα αἰτίαν τῆς φθο-
 ρᾶς τὸ νεῖκος, δόξειε δ' ἂν οὐθὲν ἦττον καὶ τοῦτο

transit materia. Si enim nec hæc erit, nec illa, nihil erit
 omnino. Quodsi hoc impossibile est, necesse est ut forma
 et species aliquid præter substantiam sit. Si autem rursus
 hoc aliquis ponet, dubium est, de quibus hoc ponere debeat,
 et de quibus non. Quod enim de omnibus non est possi-
 bile, patet: non enim ponemus aliquam esse domum præ-
 ter domos singulares. (7) Et ad hæc, utrum una erit
 omnium substantia, ut puta hominum? Sed absurdum est:
 unum enim essent omnia, quorum substantia una. Sed
 multa atque diversa? At hoc etiam inconueniens est.
 (8) Simul autem quomodo materia unumquodque horum
 fit, et est cunctum hæc ambo? (9) Item, de principiis hoc
 etiam aliquis dubitabit; nam si specie sunt unum, nihil erit
 numero unum, nec ipsum unum, et ipsum ens. Ipsum-
 que scire quomodo erit, si non aliquid unum in omnibus
 erit? At vero si numero unum, et quodque principiorum
 unum, et non, ut in sensibilibus, alia aliorum: ut puta
 hujus syllabæ, quum specie sit eadem, etiam principia spe-
 cie eadem sunt: etenim hæc, numero alia sunt. Quodsi
 non ita, sed principia entium numero sunt unum, non
 erit præter elementa aliquid aliud. Numero enim unum
 dicere aut singulare, nihil differt. Ita enim singulare di-
 cimus, quod unum numero est: universale vero, quod in
 his. (10) Quemadmodum si vocis elementa numero deter-
 minata essent, necesse esset tot omnes literas esse, quot
 elementa, quum non essent duo aut plura eadem.

11. Nihilo autem minor dubitatio et posterioribus et prio-
 ribus prætermittenda est, utrum eadem corruptibilium et incor-
 ruptibilium principia sint, an diversa. Si enim eadem sunt,
 quomodo hæc quidem incorruptibilia, hæc vero corruptibilia
 sunt, et propter quam causam? (12) Hesiodus igitur et cuncti
 theologi (vel mythicæ philosophiæ auctores) solum quod
 ipsis et ætati ipsorum probabile esset, curæ habuerunt, nos
 autem sus deque habuerunt. Quum enim principia deos
 facerent, et ex diis fuisse dicerent, quæcumque non gusta-
 runt nectar et ambrosiam, mortalia dicunt fuisse, ut mani-
 festum est, hæc nomina ipsis quidem cognita dicentes. At-
 qui in ipsis his causis afferendis supra vires nostras dixe-
 runt. Nam si voluptatis gratia ea attigerunt, nequaquam
 sunt ipsius Esse causa nectar et ambrosia. Quodsi ipsius
 Esse gratia, quomodo essent sempiterni, quum alimento
 indigerent? (13) Sed de iis qui fabulose philosophantur,
 non est dignum accurate considerare. Ab illis vero, qui per
 demonstrationem dicunt, petere oportet ac interrogare, cur,
 quum ex eisdem sint, hæc quidem entium sempiterna natura
 sint, hæc vero corruptantur. Quum autem neque dicant
 causam, neque rationabile sit ita se habere, patet quod non
 sunt eorum eadem principia neque causæ eadem. (14) Em-
 pedocles namque, quem quis maxime sibi ipsi putaverit
 consona dicere, is quoque idem passus est. Ponit enim quod-
 dam principium, corruptionis causam, contentionem. Nihilo-

γενῶν ἔξω τοῦ ἑνός· ἅπαντα γὰρ ἐκ τούτου τᾶλλα
ἐστὶ πλὴν ὁ θεός. Λέγει γοῦν,

Ἐξ ὧν πάνθ' ὅσα τ' ἦν ὅσα τ' ἔσθ' ὅσα τ' ἔσται ὀπίσω,
δενδρέα τ' ἐβλάστησε καὶ ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες,
Θῆρες τ' οἰωνοὶ τε καὶ ὕδατοθρέμμονες ἰχθύς,
καὶ τε θεοὶ δουλιχάϊωνες.

Καὶ χωρὶς δὲ τούτων ὄηλον· εἰ γὰρ μὴ ἦν τὸ νεῖκος
ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐν ἃν ἦν ἅπαντα, ὡς φησὶν· ὅταν
γὰρ συνελθῆ, « τὸτ' ἔσχατον ἴστατο νεῖκος. » (16) Διὸ
καὶ συμβαίνει αὐτῷ τὸν εὐδαιμονέστατον θεὸν ἧττον
φρόνιμον εἶναι τῶν ἄλλων· οὐ γὰρ γνωρίζει τὰ στοι-
χεῖα πάντα· τὸ γὰρ νεῖκος οὐκ ἔχει, ἢ δὲ γνώσις τοῦ
ὁμοίου τῷ ὁμοίῳ.

Γαίη μὲν γὰρ (φησι) γαῖαν ὀπάπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ,
αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ περὶ πῦρ αἰδηλον,
στοργῆν δὲ στοργῆ, νεῖκος δὲ τε νεῖκει λυγρῷ.

(16) Ἄλλ' ὅθεν δὴ ὁ λόγος, τοῦτ' οὗ φανερόν, ὅτι συμ-
βαίνει αὐτῷ τὸ νεῖκος μὴθὲν μᾶλλον φθορᾶς ἢ τοῦ
εἶναι αἰτίον. Ὁμοίως δ' οὐδ' ἡ φιλότης τοῦ εἶναι·
συνάγουσα γὰρ εἰς τὸ ἐν φθείρει τᾶλλα. Καὶ ἕμα δὲ
αὐτῆς τῆς μεταβολῆς αἰτίον οὐδὲν λέγει, ἀλλ' ἢ ὅτι
οὕτως πέφυκεν·

Ἄλλ' ὅτε δὴ μέγα νεῖκος ἐνὶ μελέεσσιν ἐθρέφθη,
εἰς τιμᾶς τ' ἀνόρους τελειομένοιο χρόνιοιο,
ὅς σφιν ἀμοιβαίως πλατέος παρελήλαται ὄρκου,

ὡς ἀναγκαῖον μὲν ὄν μεταβάλλειν· αἰτίαν δὲ τῆς
ἀνάγκης οὐδεμίαν δηλοῖ. (17) Ἄλλ' ὅμως τοσοῦτόν γε
μόνον λέγει ὁμολογουμένως· οὐ γὰρ τὰ μὲν φθαρτὰ τὰ
δὲ ἀφθαρτα ποιεῖ τῶν ὄντων, ἀλλὰ πάντα φθαρτὰ πλὴν
τῶν στοιχείων. Ἡ δὲ νῦν λεγομένη ἀπορία ἐστὶ διὰ
τί τὰ μὲν τὰ δ' οὐ, εἴπερ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐστίν. (18) Ὅτι-
μὲν οὖν οὐκ ἂν εἴσαν αἱ αὐταὶ ἀρχαί, τοσαῦτα εἰ-
ρήσθη. Εἰ δὲ ἕτεραι ἀρχαί, μία μὲν ἀπορία πότερον
ἀφθαρτοι καὶ αὐταὶ ἐσονται ἢ φθαρταί. Εἰ μὲν γὰρ
φθαρταί, ὄηλον ὡς ἀναγκαῖον καὶ ταύτας ἐκ τινῶν
εἶναι· ἅπαντα γὰρ φθείρεται εἰς ταῦτ' ἐξ ὧν ἐστίν·
ὥστε συμβαίνει τῶν ἀρχῶν ἐτέρας ἀρχὰς εἶναι προτέ-
ρας· τοῦτο δ' ἀδύνατον, καὶ εἰ ἴσταται καὶ εἰ βραδίξει
εἰς ἀπειρον. (19) Ἐτι δὲ πῶς ἔσται τὰ φθαρτὰ, εἰ αἱ
ἀρχαὶ ἀναιρεθῆσονται; εἰ δὲ ἀφθαρτοι, διὰ τί ἐκ μὲν
τούτων ἀφθάρτων οὐσῶν φθαρτὰ ἔσται, ἐκ δὲ τῶν ἐτέ-
ρων ἀφθαρτα; τοῦτο γὰρ οὐκ εὐλόγον, ἀλλ' ἢ ἀδύνατον
ἢ πολλοῦ λόγου δεῖται. (20) Ἐτι δὲ οὐδ' ἐγκεχέιρη-
κεν οὐδεὶς ἐτέρας λέγειν, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς ἀπάντων λέ-
γουσιν ἀρχὰς. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἀπορηθὲν ἀποτρώ-
γουσιν ὡς περ τοῦτο μικρόν τι λαμβάνοντες.

21. Πάντων δὲ καὶ θεωρησάμενοι χαλεπώτατον καὶ πρὸς
τὸ γινῶναι τᾶληθὲς ἀναγκαιότατον, πότερον ποτε τὸ ὄν
καὶ τὸ ἐν εὐσίαι τῶν ὄντων εἶσι, καὶ ἐκάτερον αὐτῶν οὐχ
ἕτερον τι ὄν τὸ μὲν ἐν τὸ δὲ ὄν ἐστίν, ἢ δεῖ ζητεῖν τί
ποτ' ἐστὶ τὸ ὄν καὶ τὸ ἐν ὡς ὑποκειμένης ἄλλης φύσεως.
Οἱ μὲν γὰρ ἐκείνως, οἱ δ' οὕτως οἴονται τὴν φύσιν ἔχειν.

minus tamen etiam hæc videatur generare extra ipsum unum.
Cuncta enim alia ex hac sunt, præter Deum. Dicit enim,

Ex quibus omne, quod est, quod erat jam, quodque erit olim
Ortum est : hinc silvæ, atque hominum immortalia sæcla
Proderunt, armenta et aves, et in æquore pisces,
Atque dei longævī.

At etiam absque his patet. Nam si non inesset in rebus
contentio, unum omnia (ut ait) essent. Quum enim con-
veniant, tunc extima sistitur contentio. (15) Unde et ac-
cidit ei, felicissimum deum minus sapientem ceteris esse :
non enim cognoscit omnia elementa. Contentionem namque
non habet. Cognitio autem similis fit simili. Ait enim :

Inspicimus terra terrarum omne, æquoreque æquor,
Æthereque æthereum caelum, flammamque per ignem,
Concors concordi, litem denique lite.

(16) Sed unde sermo digressus est, hoc est manifestum,
quod accidit ei, contentionem non magis corruptionis quam
ipsius Esse causam esse : similiter nec amicitiam, ipsius Esse.
Quum enim congreget in unum, corrumpit cetera. Et si-
mul ipsius transmutationis nullam causam dicit, nisi quod
ita natura aptum sit. Quum enim ait,

Sed quando Lis magna educta in fortia membra,
Evecta ad summum est perfecto temporis auctu,
Quod magno alternans jurando cessit utrique :

tanquam necesse sit quidem transmutari, causam tamen
necessitatis nullam manifestat. (17) Tantum tamen sibi ipsi
consentaneæ dicit, quod non facit hæc contentio entium cor-
ruptibilia, hæc vero incorruptibilia, sed omnia corruptibi-
lia præter elementa. Quæ autem dicitur nunc dubitatio
est, cur, si omnia ex eisdem sunt, hæc quidem sint, hæc
vero non corruptibilia. (18) Quod igitur non sint eadem prin-
cipia, hæc dicta sint. Quodsi diversa principia sunt, una
quidem dubitatio est, utrum incorruptibilia etiam ista futura
sint, an corruptibilia. Si enim corruptibilia, patet quod ne-
cesse est ea quoque ex aliquibus esse. Omnia enim in illa, ex
quibus sunt, corrumpuntur. Quare accidit, principiorum
alia esse principia priora. Hoc autem impossibile, sive
statur, sive in infinitum progreditur. (19) Item, si principia
adimentur, corruptibilia quomodo erunt? Quodsi incor-
ruptibilia sunt, cur ex his quidem, quum incorruptibilia
sint, corruptibilia erunt, ex alteris vero incorruptibilia?
Hoc enim non est rationabile, sed aut impossibile est, aut
multis indiget rationibus. (20) Item, nemo conatus est alia
ostendere, sed eadem omnium principia dicunt. Sed quod
primo dubitatum est, hoc tanquam parvum quiddam putan-
tes, obiter delibant.

21. Omnium autem et ad speculandum difficillimum et
ad cognoscendam veritatem maxime necessarium est,
utrum ipsum ens et ipsum unum substantiæ entium sint,
et non aliquid aliud utrumque eorum sit, sed hoc unum,
illud vero ens sit : an oporteat quidnam sit ipsum ens, et
ipsum unum, quærere, tanquam altera natura subjecta.
Quidam enim illo, quidam vero hoc modo putant naturam

(22) Πλάτων μὲν γὰρ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι οὐχ ἕτερον τι τὸ ὄν οὐδὲ τὸ ἐν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν φύσιν εἶναι, ὡς οὐσης τῆς οὐσίας αὐτὸ τὸ ἐν εἶναι καὶ ὄν τι. Οἱ δὲ περὶ φύσεως, οἷον Ἐμπεδοκλῆς, ὡς εἰς γνωριμώτερον ἀνάγκη λέγει ὅτι τὸ ἐν ἐστίν. Δόξειε γὰρ ἂν λέγειν τοῦτο τὴν φιλίαν εἶναι· αἰτία γοῦν ἐστὶν αὕτη τοῦ ἐν εἶναι πᾶσιν. (23) Ἐτεροὶ δὲ πῦρ, οἱ δ' αἶρα φασὶν εἶναι τὸ ἐν τοῦτο καὶ τὸ ὄν, ἐξ οὗ τὰ ὄντα εἶναι τε καὶ γεγονέναι. Ὡς δ' αὐτως καὶ οἱ πλείω τὰ στοι-
 10 χεῖα τιθέμενοι· ἀνάγκη γὰρ καὶ τούτοις τοσαῦτα λέγειν τὸ ὄν καὶ τὸ ἐν ὅσας περ ἀρχὰς εἶναι φασίν. (24) Συμβαίνει δέ, εἰ μὲν τις μὴ θήσεται εἶναι τινα οὐσίαν τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν, μηδὲ τῶν ἄλλων εἶναι τῶν καθόλου μηθέν· ταῦτα γὰρ ἐστὶ καθόλου μάλιστα πάντων. Εἰ δὲ
 15 μὴ ἐστὶ τι ἐν αὐτὸ μὴδ' αὐτὸ ὄν, σχολῆ τῶν γε ἄλλων τι ἂν εἴη παρὰ τὰ λεγόμενα καθ' ἕκαστα. (25) Ἐτι δὲ μὴ ὄντος τοῦ ἐνός οὐσίας, δῆλον ὅτι οὐδ' ἂν ἀριθμὸς εἴη ὡς κειρωρισμένη φύσις τις τῶν ὄντων· ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς μονάδες, ἡ δὲ μονὰς ὅπερ ἐν τί ἐστίν. Εἰ
 20 δ' ἐστὶ τι αὐτὸ ἐν καὶ ὄν, ἀναγκαῖον οὐσίαν αὐτῶν εἶναι τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν· οὐ γὰρ ἕτερόν τι καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἀλλὰ ταῦτα αὐτά. (26) Ἀλλὰ μὴν εἴ γ' ἐστὶ τι αὐτὸ ὄν καὶ αὐτὸ ἐν, πολλὴ ἀπορία πῶς ἐστὶ τι παρὰ ταῦτα ἕτερον, λέγω δὲ πῶς ἐστὶ πλείω ἐνός τε
 25 ὄντα. Τὸ γὰρ ἕτερον τοῦ ὄντος οὐκ ἐστίν, ὥστε κατὰ τὸν Παρμενίδου συμβαίνει ἀνάγκη λόγον ἐν ἅπαντα εἶναι τὰ ὄντα καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὄν. (27) Ἀμφοτέρως δὲ δύσκολον· ἂν τε γὰρ μὴ ᾗ τὸ ἐν οὐσία ἂν τε ᾗ τι αὐτὸ ἐν, ἀδύνατον τὸν ἀριθμὸν οὐσίαν εἶναι. Ἐὰν
 30 μὲν οὖν μὴ ᾗ, εἴρηται πρότερον δι' ὁ· ἐὰν δὲ ᾗ, ἡ αὕτη ἀπορία καὶ περὶ τοῦ ὄντος. Ἐκ τίνος γὰρ καὶ παρὰ τὸ ἐν ἐστὶ αὐτὸ ἄλλο ἐν; ἀνάγκη γὰρ μὴ ἐν εἶναι ἅπαντα δὲ τὰ ὄντα ἢ ἐν ἢ πολλὰ, ὧν ἐν ἕκαστον. (28) Ἐτι εἰ ἀδιαίρετον αὐτὸ τὸ ἐν, κατὰ μὲν τὸ Ζήνωνος ἀξίωμα οὐθὲν ἂν εἴη. Ὁ γὰρ μήτε προστιθέμενον
 35 μήτε ἀφαιρούμενον ποιεῖ τι μείζον μηδὲ ἔλαττον, οὐ φησὶν εἶναι τοῦτο τῶν ὄντων, ὡς δῆλον ὅτι ὄντος μεγέθους τοῦ ὄντος. Καὶ εἰ μέγεθος, σωματικόν· τοῦτο γὰρ πάντῃ ὄν. Τὰ δὲ ἄλλα πῶς μὲν προστιθέμενα
 40 ποιήσει μείζον, πῶς δ' οὐθὲν, οἷον ἐπίπεδον καὶ γραμμῆς στιγμῆ δὲ καὶ μονὰς οὐδαμῶς. (29) Ἀλλ' ἐπειδὴ ὄντος θεωρεῖ φορτικῶς, καὶ ἐνδέχεται εἶναι ἀδιαίρετόν τι ὥστε καὶ οὕτως καὶ πρὸς ἐκείον τιν' ἔχει ἀπολογίαν (μείζον μὲν γὰρ οὐ ποιήσει, πλείον δὲ προστιθέμενον
 45 τὸ τοιοῦτον)· ἀλλὰ πῶς δὴ ἐξ ἐνός τοιοῦτου ἢ πλειόνων τοιοῦτων ἐστὶ μέγεθος; ὁμοῖον γὰρ καὶ τὴν γραμμὴν ἐκ στιγμῶν εἶναι φάσκειν. (30) Ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ τις οὕτως ὑπολαμβάνει ὥστε γενέσθαι, καθάπερ λέγουσί
 50 ἀριθμὸν, οὐθὲν ἤττον ζητητέον διὰ τί καὶ πῶς ὅτε μὲν ἀριθμὸς ὅτε δὲ μέγεθος ἐστὶ τὸ γενόμενον, εἴπερ τὸ μὴ ἐν ἢ ἀνισότης καὶ ἡ αὕτη φύσις ᾗν. Οὔτε γὰρ ὅπως ἐξ ἐνός καὶ ταύτης, οὔτε ὅπως ἐξ ἀριθμοῦ τινός καὶ ταύτης γένοιτ' ἂν τὰ μεγέθη, δῆλον.

ARISTOTELES. II.

A

habere. (22) Plato namque, ac Pythagorici, non esse aliud quid ipsum ens, nec ipsum unum aiebant, sed hęc eorum naturam esse, tanquam substantia ipsum unum et ens esset. Qui autem de natura tractarunt, ut Empedocles, tanquam in magis cognitum reducens, dicit quid sit ipsum unum : videri namque possit dicere hoc amicitiam esse. Causa certe hęc omnibus est, ut unum sint. (23) Alii vero ignem, et alii aerem aiunt ipsum hoc unum et ipsum ens esse, ex quo entia et esse et facta esse. Similiter et qui plura elementa ponunt : necesse enim etiam his est, tot esse dicere ipsum ens et ipsum unum, quot aiunt principia esse. (24) Accidit autem quod, si quis non ponat esse aliquam substantiam ipsum unum et ipsum ens, nec aliorum universalium quicquam esse : hęc enim universalia maxime omnium sunt. Quodsi vero non est aliquid ipsum ens et ipsum unum, multo minus quicquam aliorum sit præter ea quę singularia dicuntur. (25) Item, si ipsum unum non sit substantia, patet quod nec numerus erit, tanquam natura aliqua separata ab entibus; numerus enim, unitates; unitas vero idem quod unum quid est. Quodsi quid est ipsum unum et ipsum ens, necesse est, eorum substantiam esse unum et ens : non enim aliquid aliud, de quo ipsa prædicatur, sed eadem ipsa sunt. (26) At vero si quid erit ipsum ens et ipsum unum, magna dubitatio est, quonam modo aliquid aliud præter hęc erit : dico autem, quomodo entia erunt plura uno. Quod enim aliud ab ente est, non est. Quare secundum Parmenidis rationem, necesse est accidere omnia entia esse unum, et hoc esse ens. (27) Utroque autem modo difficile est; sive enim unum non sit substantia, sive ipsum unum sit, impossibile est numerum esse substantiam. Et si non sit, quare quidem, dictum est prius : si autem sit, eadem ac de ente dubitatio est. Ex quo enim et præter ipsum unum, erit hoc aliud unum? nam necesse profecto est non unum esse. Omnia vero entia, aut unum, aut plura sunt, quorum unumquodque unum est. (28) Item, si ipsum unum indivisibile est, secundum quidem Zenonis positionem, nihil utique fuerit. Quod enim neque additum, neque demptum, facit aliquid majus, neque minus, id non esse entium ait, ac si nimirum ens magnitudo sit. Et, si magnitudo, corporale est. Hęc namque omniquaque ens : cetera vero quodammodo quidem addita facient majus, quodammodo nihil : ut superficies, et linea facient, punctum vero et unitas minime. (29) Sed quum ipse rudem in modum speculetur, ac contingat aliquid indivisibile esse, hinc ad illum quoque habetur aliqua responsio (hujuscemodi namque additum non majus, sed plus efficit) : sed quomodo tandem ex uno tali aut pluribus magnitudo erit? Simile namque est, ac si dicatur, ex punctis lineam esse. (30) Verum etiam si quis ita putat, ut, quemadmodum quidam dicunt, ex ipso uno, et alio quodam non uno, numerus fiat, nihilo minus tamen quaerendum est, cur et quomodo quandoque numerus, quandoque magnitudo erit quod sit, si ipsum non unum inæqualitas ac eadem natura erat. Nec enim apparet, quo pacto ex uno et ista, neque quo pacto ex aliquo numero et ista, magnitudines fieri queant.

32

γενῶν ἔξω τοῦ ἐνός· ἅπαντα γὰρ ἐκ τούτου τᾶλλά ἐστι πλὴν ὁ θεός. Λέγει γοῦν,

Ἐξ ὧν πάνθ' ὅσα τ' ἦν ὅσα τ' ἐσθ' ὅσα τ' ἔσται ὀπίσω,
δένδρεά τ' ἐβλάστησε καὶ ἄνερές ἦδὲ γυναῖκες,
ἠγέρες τ' οἰωνοὶ τε καὶ ὕδατοῦρέμμονες ἰχθύς,
καὶ τε θεοὶ δολιχαίωνες.

Καὶ χωρὶς δὲ τούτων δῆλον· εἰ γὰρ μὴ ἦν τὸ νεῖκος ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐν ἃν ἦν ἅπαντα, ὡς φησὶν· ὅταν γὰρ συνέλθῃ, « τὸτ' ἐσχατον ἴστατο νεῖκος. » (15) Διὸ καὶ συμβαίνει αὐτῶ τὸν εὐδαιμονέστατον θεὸν ἤττον φρόνιμον εἶναι τῶν ἄλλων· οὐ γὰρ γνωρίζει τὰ στοιχεῖα πάντα· τὸ γὰρ νεῖκος οὐκ ἔχει, ἢ δὲ γνώσις τοῦ ὁμοίου τῷ ὁμοίῳ.

Γαίη μὲν γὰρ (φησι) γαῖαν ὀπάπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ,
αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ περὶ πῦρ ἀίδηλον,
στοργὴν δὲ στοργῆ, νεῖκος δὲ τε νεῖκει λυγρῶ.

(16) Ἄλλ' ὅθεν δὴ ὁ λόγος, τοῦτό γε φανερόν, ὅτι συμβαίνει αὐτῶ τὸ νεῖκος μῆθὲν μᾶλλον φθορᾶς ἢ τοῦ εἶναι αἰτίον. Ὁμοίως δ' οὐδ' ἡ φιλότις τοῦ εἶναι· συναύγουσα γὰρ εἰς τὸ ἐν φθείρει τᾶλλα. Καὶ ἕμα δὲ αὐτῆς τῆς μεταβολῆς αἰτίον οὐθὲν λέγει, ἀλλ' ἢ ὅτι οὕτως πέφυκεν·

Ἄλλ' ὅτε δὴ μέγα νεῖκος ἐνὶ μελέεσσιν ἐθρέφθη,
εἰς τιμάς τ' ἀνόρους τελειομένοιο χρόνιοι,
ὅς σφιν ἄμοιβαίος πλατέος παρελήλαται ὄρκου,

ὡς ἀναγκαῖον μὲν ὄν μεταβάλλειν· αἰτίαν δὲ τῆς ἀνάγκης οὐδεμίαν δηλοῖ. (17) Ἄλλ' ὅμως τοσοῦτόν γε μόνον λέγει ὁμολογουμένως· οὐ γὰρ τὰ μὲν φθαρτὰ τὰ δὲ ἀφθαρτα ποιεῖ τῶν ὄντων, ἀλλὰ πάντα φθαρτὰ πλὴν τῶν στοιχείων. Ἡ δὲ νῦν λεγομένη ἀπορία ἐστὶ διὰ τί τὰ μὲν τὰ δ' οὐ, εἴπερ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐστίν. (18) Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἂν εἴσαν αἱ αὐταὶ ἀρχαί, τσαῦτα εἰρήσθω. Εἰ δὲ ἕτεραι ἀρχαί, μία μὲν ἀπορία πότερον ἀφθαρτοὶ καὶ αὐταὶ ἐσονται ἢ φθαρταί. Εἰ μὲν γὰρ φθαρταί, δῆλον ὡς ἀναγκαῖον καὶ ταύτας ἐκ τῶν ὄντων εἶναι· ἅπαντα γὰρ φθίρεται εἰς ταῦτ' ἐξ ὧν ἐστίν· ὥστε συμβαίνει τῶν ἀρχῶν ἑτέρας ἀρχὰς εἶναι προτέρας· τοῦτο δ' ἀδύνατον, καὶ εἰ ἴσταται καὶ εἰ βραδίξει εἰς ἀπειρον. (19) Ἐτι δὲ πῶς ἔσται τὰ φθαρτὰ, εἰ αἱ ἀρχαὶ ἀναιρεθήσονται; εἰ δὲ ἀφθαρτοὶ, διὰ τί ἐκ μὲν τούτων ἀφθάρτων οὐσῶν φθαρτὰ ἔσται, ἐκ δὲ τῶν ἑτέρων ἀφθαρτα; τοῦτο γὰρ οὐκ εὐλογον, ἀλλ' ἢ ἀδύνατον ἢ πολλοῦ λόγου δεῖται. (20) Ἐτι δὲ οὐδ' ἐγκεχρίρηκεν οὐδεὶς ἑτέρας λέγειν, ἀλλὰ τὰς αὐτάς ἀπάντων λέγουσιν ἀρχὰς. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἀπορηθὲν ἀποτρώγουσιν ὥσπερ τοῦτο μικρόν τι λαμβάνοντες.

21. Πάντων δὲ καὶ θεωρησάι χαλεπώτατον καὶ πρὸς τὸ γινῶναι τῶν ἀναγκαιότατον, πότερον ποτε τὸ ὄν καὶ τὸ ἐν εὐσάει τῶν ὄντων εἰσὶ, καὶ ἐκάτερον αὐτῶν οὐκ ἕτερον τι ὄν τὸ μὲν ἐν τὸ δὲ ὄν ἐστίν, ἢ δεῖ ζητεῖν τί ποτ' ἐστὶ τὸ ὄν καὶ τὸ ἐν ὡς ὑποκειμένης ἄλλης φύσεως. Οἱ μὲν γὰρ ἐκείνως, οἱ δ' οὕτως οἴονται τὴν φύσιν ἔχειν.

minus tamen etiam hæc videatur generare extra ipsum unum. Cuncta enim alia ex hac sunt, præter Deum. Dicit enim,

Ex quibus omne, quod est, quod erat jam, quodque erit olim
Ortum est : hinc silvæ, atque hominum mortalia sæcla
Prodierunt, armenta et aves, et in æquore pisces,
Atque dei longævi.

At etiam absque his patet. Nam si non inesset in rebus contentio, unum omnia (ut ait) essent. Quum enim conveniant, tunc extima sistitur contentio. (15) Unde et accidit ei, felicissimum deum minus sapientem ceteris esse : non enim cognoscit omnia elementa. Contentionem namque non habet. Cognitio autem similis fit simili. Ait enim :

Inspicimus terra terranum omne, æquoreque æquor,
Æthereque æthereum cælum, flammamque per ignem,
Concors concordæ, litem denique lite.

(16) Sed unde sermo digressus est, hoc est manifestum, quod accidit ei, contentionem non magis corruptionis quam ipsius Esse causam esse : similiter nec amicitiam, ipsius Esse. Quum enim congreget in unum, corrumpit cetera. Et simul ipsius transmutationis nullam causam dicit, nisi quod ita natura aptum sit. Quum enim ait,

Sed quando his magna educta in fortia membra,
Evecta ad summum est perfecto temporis auctu,
Quod magno alternans Jurando cessit utrique :

tanquam necesse sit quidem transmutari, causam tamen necessitatis nullam manifestat. (17) Tantum tamen sibi ipsi consentaneæ dicit, quod non facit hæc quidem entium corruptibilia, hæc vero incorruptibilia, sed omnia corruptibilia præter elementa. Quæ autem dicitur nunc dubitatio est, cur, si omnia ex eisdem sunt, hæc quidem sint, hæc vero non corruptibilia. (18) Quod igitur non sint eadem principia, hæc dicta sint. Quodsi diversa principia sunt, una quidem dubitatio est, utrum incorruptibilia etiam ista futura sint, an corruptibilia. Si enim corruptibilia, patet quod necesse est ea quoque ex aliquibus esse. Omnia enim in illa, ex quibus sunt, corrumpuntur. Quare accidit, principiorum alia esse principia priora. Hoc autem impossibile, sive statur, sive in infinitum progreditur. (19) Item, si principia adimentur, corruptibilia quomodo erunt? Quodsi incorruptibilia sunt, cur ex his quidem, quum incorruptibilia sint, corruptibilia erunt, ex alteris vero incorruptibilia? Hoc enim non est rationabile, sed aut impossibile est, aut multis indiget rationibus. (20) Item, nemo conatus est alia ostendere, sed eadem omnium principia dicunt. Sed quod primo dubitatum est, hoc tanquam parvum quiddam putantes, obiter delibant.

21. Omnium autem et ad speculandum difficillimum et ad cognoscendam veritatem maxime necessarium est, utrum ipsum ens et ipsum unum substantiæ entium sint, et non aliquid aliud utrumque eorum sit, sed hoc unum, illud vero ens sit : an oporteat quidnam sit ipsum ens, et ipsum unum, quærere, tanquam altera natura subiecta. Quidam enim illo, quidam vero hoc modo putant naturam

(22) Πλάτων μὲν γὰρ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι οὐχ ἕτερόν τι τὸ ὄν οὐδὲ τὸ ἐν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν φύσιν εἶναι, ὡς οὕσης τῆς οὐσίας αὐτὸ τὸ ἐν εἶναι καὶ ὄν τι. Οἱ δὲ περὶ φύσεως, οἷον Ἐμπεδοκλῆς, ὡς εἰς γνωριμώτερον ἀνάγων λέγει ὅτι τὸ ἐν ἔστιν. Δόξειε γὰρ ἂν λέγειν τοῦτο τὴν φιλίαν εἶναι· αἰτία γοῦν ἔστιν αὕτη τοῦ ἐν εἶναι πᾶσιν. (23) Ἄλλοι δὲ πῦρ, οἱ δ' αἴρα φασὶν εἶναι τὸ ἐν τοῦτο καὶ τὸ ὄν, ἐξ οὗ τὰ ὄντα εἶναι τε καὶ γεγονέναι. Ὡς δ' αὐτῶς καὶ οἱ πλείω τὰ στοι-
 10 χεῖα τιθέμενοι· ἀνάγκη γὰρ καὶ τούτοις τσαῦτα λέγειν τὸ ὄν καὶ τὸ ἐν ὅσας περ ἀρχὰς εἶναι φασιν. (24) Συμβαίνει δέ, εἰ μὲν τις μὴ θήσεται εἶναι τινα οὐσίαν τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν, μηδὲ τῶν ἄλλων εἶναι τῶν καθόλου μη-
 15 ὄν· ταῦτα γὰρ ἔστι καθόλου μάλιστα πάντων. Εἰ δὲ μὴ ἔστι τι ἐν αὐτὸ μηδ' αὐτὸ ὄν, σχολῆ τῶν γε ἄλλων τι ἂν εἴη παρὰ τὰ λεγόμενα καθ' ἕκαστα. (25) Ἐτι δὲ μὴ ὄντος τοῦ ἐνός οὐσίας, δῆλον ὅτι οὐδ' ἂν ἀριθμὸς εἴη ὡς κεχωρισμένη φύσις τις τῶν ὄντων· ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς μονάδες, ἡ δὲ μονὰς ὅπερ ἐν τί ἔστιν. Εἰ
 20 δ' ἔστι τι αὐτὸ ἐν καὶ ὄν, ἀναγκαῖον οὐσίαν αὐτῶν εἶναι τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν· οὐ γὰρ ἕτερόν τι καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἀλλὰ ταῦτα αὐτά. (26) Ἀλλὰ μὴν εἴ γ' ἔσται τι αὐτὸ ὄν καὶ αὐτὸ ἐν, πολλὴ ἀπορία πῶς ἔσται τι παρὰ ταῦτα ἕτερον, λέγω δὲ πῶς ἔσται πλείω ἐνός τὰ
 25 ὄντα. Τὸ γὰρ ἕτερον τοῦ ὄντος οὐκ ἔστιν, ὥστε κατὰ τὸν Παρμενίδου συμβαίνει ἀνάγκη λόγον ἐν ἅπαντα εἶναι τὰ ὄντα καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὄν. (27) Ἀμφοτέρως δὲ δύσκολον· ἂν τε γὰρ μὴ ᾗ τὸ ἐν οὐσία ἂν τε ᾗ τι αὐτὸ ἐν, ἀδύνατον τὸν ἀριθμὸν οὐσίαν εἶναι. Ἐάν
 30 μὲν οὖν μὴ ᾗ, εἴρηται πρότερον δι' ὅ· ἐάν δὲ ᾗ, ἡ αὕτη ἀπορία καὶ περὶ τοῦ ὄντος. Ἐκ τίνος γὰρ καὶ παρὰ τὸ ἐν ἔσται αὐτὸ ἄλλο ἐν; ἀνάγκη γὰρ μὴ ἐν εἶναι ἅπαντα δὲ τὰ ὄντα ἢ ἐν ἢ πολλὰ, ὧν ἐν ἕκαστον. (28) Ἐτι εἰ ἀδιαίρετον αὐτὸ τὸ ἐν, κατὰ μὲν τὸ Ζήνω-
 35 νος ἀξίωμα οὐθὲν ἂν εἴη. Ὁ γὰρ μῆτε προστιθέμενον μῆτε ἀφαιρούμενον ποιεῖ τι μείζον μηδὲ ἔλαττον, οὐ φησιν εἶναι τοῦτο τῶν ὄντων, ὡς δῆλον ὅτι ὄντος μεγέθους τοῦ ὄντος. Καὶ εἰ μέγεθος, σωματικόν· τοῦτο γὰρ πάντη ὄν. Τὰ δὲ ἄλλα πῶς μὲν προστιθέμενα
 40 ποιήσει μείζον, πῶς δ' οὐθὲν, οἷον ἐπίπεδον καὶ γραμμὴ· στιγμὴ δὲ καὶ μονὰς οὐδαμῶς. (29) Ἄλλ' ἐπειδὴ οὗτος θεωρεῖ φορτικῶς, καὶ ἐνδέχεται εἶναι ἀδιαίρετόν τι ὥστε καὶ οὕτως καὶ πρὸς ἐκεῖνον τιν' ἔχει ἀπολογίαν (μείζον μὲν γὰρ οὐ ποιήσει, πλείον δὲ προστιθέμενον
 45 τὸ τοιοῦτον)· ἀλλὰ πῶς δὴ ἐξ ἐνός τοιοῦτου ἢ πλείονων τοιοῦτων ἔσται μέγεθος; ὁμοιον γὰρ καὶ τὴν γραμμὴν ἐκ στιγμῶν εἶναι φάσκει. (30) Ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ τις οὕτως ὑπολαμβάνει ὥστε γενέσθαι, καθάπερ λέγουσί
 50 τινες, ἐκ τοῦ ἐνός αὐτοῦ καὶ ἄλλου μὴ ἐνός τίνος τὸν ἀριθμὸν οὐθὲν ᾗττον ζητήτεον διὰ τί καὶ πῶς δὲ μὲν ἀριθμὸς δὲ δὲ μέγεθος ἔσται τὸ γενόμενον, εἴπερ τὸ μὴ ἐν ἢ ἀνισότης καὶ ἡ αὕτη φύσις ᾗν. Οὕτε γὰρ ὅπως ἐξ ἐνός καὶ ταύτης, οὕτε ὅπως ἐξ ἀριθμοῦ τινός καὶ ταύτης γένοιτ' ἂν τὰ μεγέθη, δῆλον.

habere. (22) Plato namque, ac Pythagorici, non esse aliud quid ipsum eus, nec ipsum unum aiebant, sed hęc eorum naturam esse, tanquam substantia ipsum unum et ens esset. Qui autem de natura tractarunt, ut Empedocles, tanquam in magis cognitum reducens, dicit quid sit ipsum unum : videri namque possit dicere hoc amicitiam esse. Causa certe hæc omnibus est, ut unum sint. (23) Alii vero ignem, et alii aerem aiunt ipsum unum et ipsum ens esse, ex quo entia et esse et facta esse. Similiter et qui plura elementa ponunt : necesse enim etiam his est, tot esse dicere ipsum ens et ipsum unum, quot aiunt principia esse. (24) Accidit autem quod, si quis non ponat esse aliquam substantiam ipsum unum et ipsum ens, nec aliorum universalium quicquam esse : hæc enim universalis maxime omnium sunt. Quodsi vero non est aliquid ipsum ens et ipsum unum, multo minus quicquam aliorum sit præter ea quæ singularia dicuntur. (25) Item, si ipsum unum non sit substantia, patet quod nec numerus erit, tanquam natura aliqua separata ab entibus; numerus enim, unitates; unitas vero idem quod unum quid est. Quodsi quid est ipsum unum et ipsum ens, necesse est, eorum substantiam esse unum et ens : non enim aliquid aliud, de quo ipsa prædicatur, sed eadem ipsa sunt. (26) At vero si quid erit ipsum ens et ipsum unum, magna dubitatio est, quonam modo aliquid aliud præter hæc erit : dico autem, quomodo entia erunt plura uno. Quod enim aliud ab ente est, non est. Quare secundum Parmenidis rationem, necesse est accidere omnia entia esse unum, et hoc esse ens. (27) Utroque autem modo difficile est; sive enim unum non sit substantia, sive ipsum unum sit, impossibile est numerum esse substantiam. Et si non sit, quare quidem, dictum est prius : si autem sit, eadem ac de ente dubitatio est. Ex quo enim et præter ipsum unum, erit hoc aliud unum? nam necesse profecto est non unum esse. Omnia vero entia, aut unum, aut plura sunt, quorum unumquodque unum est. (28) Item, si ipsum unum indivisibile est, secundum quidem Zenonis positionem, nihil utique fuerit. Quod enim neque additum, neque demptum, facit aliquid majus, neque minus, id non esse entium ait, ac si nimirum ens magnitudo sit. Et, si magnitudo, corporale e t. Hęc namque omniqualis ens : cetera vero quodammodo quidem addita facient majus, quodammodo nihil : ut superficies, et linea facient, punctum vero et unitas minime. (29) Sed quum ipse rudem in modum speculetur, ac contingat aliquid indivisibile esse, hinc ad illum quoque habetur aliqua responsio (hujuscemodi namque additum non majus, sed plus efficit) : sed quomodo tandem ex uno tali aut pluribus magnitudo erit? Simile namque est, ac si dicatur, ex punctis lineam esse. (30) Verum etiam si quis ita putat, ut, quemadmodum quidam dicunt, ex ipso uno, et alio quodam non uno, numerus fiat, nihilo minus tamen quaerendum est, cur et quomodo quandoque numerus, quandoque magnitudo erit quod fit, si ipsum non unum inæqualitas ac eadem natura erat. Nec enim apparet, quo pacto ex uno et ista, neque quo pacto ex aliquo numero et ista, magnitudines fieri queant.

CAP. V.

Τούτων δ' ἐγγραμένη ἀπορία, πότερον οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ ἐπίπεδα καὶ αἱ στιγμαὶ οὐσίαι τινές εἰσιν ἢ οὐ. Εἰ γὰρ μὴ εἰσιν, διαφεύγει τί τὸ δὴ καὶ τίνες αἱ οὐσίαι τῶν ὄντων. (2) Ἦ μὲν γὰρ πάθη καὶ αἱ κινήσεις καὶ τὰ πρὸς τὴν καὶ αἱ διαθέσεις καὶ οἱ λόγοι οὐθενὸς δοκοῦσιν οὐσίαν σημαίνειν· λέγονται γὰρ πάντα καθ' ὑποκειμένον τίνος, καὶ οὐθὲν τότε τι. Ἄ δὲ μάλιστα ἂν δόξειε σημαίνειν οὐσίαν, ὕδωρ καὶ γῆ καὶ πῦρ, ἐξ ὧν τὰ σύγθετα σώματα συν-
 10 ἐστήκε, τούτων θερμότητες μὲν καὶ ψυχρότητες καὶ τὰ τοιαῦτα πάθη, οὐκ οὐσίαι, τὸ δὲ σῶμα τὸ ταῦτα πεπονηδὸς μόνον ὑπομένει ὡς ὄν τι καὶ οὐσία τις οὔσα. (3) Ἀλλὰ μὴν τό γε σῶμα ἤττον οὐσία τῆς ἐπιφανείας, καὶ αὐτῆ τῆς γραμμῆς, καὶ αὐτῆ τῆς μονάδος καὶ τῆς στιγμαῆς· τούτοις γὰρ ὄρισται τὸ σῶμα. Καὶ τὰ μὲν ἄνευ σώματος ἐνδέχεσθαι δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ σῶμα ἄνευ τούτων εἶναι ἀδύνατον. (4) Διόπερ οἱ μὲν πολλοὶ καὶ οἱ πρότερον τὴν οὐσίαν καὶ τὸ δὴ ὄντο τὸ σῶμα εἶναι, τὰ δὲ ἄλλα τούτου πάθη, ὥστε καὶ τὰς
 20 ἀρχὰς τὰς τῶν σωματίων τῶν ὄντων εἶναι ἀρχὰς· οἱ δ' ὕστερον καὶ σοφώτεροι τούτων εἶναι δόξαντες ἀριθμοῦς. (5) Καθάπερ οὖν εἵπομεν, εἰ μὴ ἐστὶν οὐσία ταῦτα, ὅπως οὐδεμία ἐστὶν οὐσία οὐδὲ δὴ οὐθέν· οὐ γὰρ δὴ τὰ γε συμβεβηκότα τούτοις ἄξιον ὄντα καλεῖν.
 25 Ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο μὲν ἠμολογεῖται, ὅτι μᾶλλον οὐσία τὰ μήκη τῶν σωματίων καὶ αἱ στιγμαί, ταῦτα δὲ μὴ δρώμεν ποῖον ἂν εἴεν σωματίων (ἐν γὰρ τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον εἶναι), οὐκ ἂν εἴη οὐσία οὐδεμία. (6) Ἐτι δὲ φαίνεται ταῦτα πάντα διαιρέσεις ὄντα τοῦ σώματος, τὸ μὲν εἰς πλάτος, τὸ δ' εἰς βᾶθος, τὸ δ' εἰς μήκος. (7) Πρὸς δὲ τούτοις ὁμοίως ἐνεστὶν ἐν τῷ στερεῷ ὁποιοῦν σχῆμα· ὥστ' εἰ μὴ δ' ἐν τῷ λίθῳ Ἑρμῆς, οὐδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ κύβου ἐν τῷ κύβῳ οὕτως ὡς ἀφωρισμένον. Οὐκ ἄρα οὐδ' ἐπιφάνεια· εἰ γὰρ ὁποιοῦν,
 35 καὶ αὐτῆ ἂν ἦν ἡ ἀφορίζουσα τὸ ἥμισυ. (8) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ γραμμῆς καὶ στιγμαῆς καὶ μονάδος. Ὡστ' εἰ μάλιστα μὲν οὐσία τὸ σῶμα, τούτου δὲ μᾶλλον ταῦτα, μὴ ἐστὶ δὲ ταῦτα μὴδ' οὐσίαι τινές, διαφεύγει τί τὸ δὴ καὶ τίς ἢ οὐσία τῶν ὄντων. (9) Πρὸς γὰρ τοῖς εἰρημένους καὶ τὰ περὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν συμβαίνει αἰλογα. Δοκεῖ μὲν γὰρ ἡ οὐσία, ἐὰν μὴ οὔσα πρότερον νῦν ἢ πρότερον οὔσα ὕστερον μὴ ἢ, μετὰ τοῦ γίνεσθαι καὶ φθεῖρεσθαι ταῦτα πάσχειν· τὰς δὲ στιγμαῆς καὶ τὰς γραμμᾶς καὶ τὰς ἐπιφανείας οὐκ ἐνδέχεται οὔτε γίνεσθαι οὔτε φθεῖρεσθαι, ὅτε μὲν οὔσας ὅτε δὲ οὐκ οὔσας. (10) Ὅταν γὰρ ἀπτηται ἢ διαιρῆται τὰ σώματα, ἅμα ὅτε μὲν μία ἀποτιμένον, ὅτε δὲ δύο διαιρουμένων γίνονται· ὥστ' οὔτε συκειμένων ἐστὶν ἀλλ' ἐφθαρται, διηρημένων τε εἰσὶν αἱ
 50 πρότερον οὐκ οὔσαι. Οὐκ γὰρ δὴ ἢ γ' ἀδιαίρετος στιγμή διηρέθῃ εἰς δύο. Εἴ τε γίνονται καὶ φθεῖρονται, ἔχ τινος γίνονται. (11) Παρὰ πηλίσως δ' ἔχει

His autem consequens dubitatio est, utrum numeri, et corpora, et superficies, et puncta aliquæ substantiæ sint, an non. Si enim non sunt, fugit nos quidnam ipsum ens, et quæ entium substantiæ sint. (2) Passiones enim, et motus, et quæ ad aliquid sunt, ipsæque dispositiones, ac proportionales, nullius substantiæ significare videntur. Cuncta etenim de aliquo subiecto dicuntur, nihilque horum ipsum est. Quæ vero maxime substantiam videantur significare, sunt aqua, terra, et ignis, ex quibus composita corpora consistunt. Horum caliditates quidem, et frigiditates, et huiuscemodi, passiones, non substantiæ sunt: corpus vero solum, quod hæc patitur, permanet, tanquam aliquod ens et aliqua existens substantia. (3) At vero corpus minus est substantia, quam superficies; et superficies, quam linea; et linea, quam unitas et punctum: his enim corpus definitur. Et hæc quidem videntur posse sine corpore esse, corpus vero absque his impossibile est esse. (4) Quare plures quidem, et antiquiores, substantiam quidem, et ens, putabant esse corpus, cetera vero huius passiones; ut et principia corporum, entium essent principia; posteriores vero, et illis sapientiores habiti, numeros. (5) Quemadmodum igitur diximus, si hæc non sunt substantiæ, nulla substantia, nec aliquod ens omnino est. Quæ enim eis accidunt, non convenit entia nominare. At si hoc quidem conceditur, quod longitudines et puncta magis, quam corpora, substantiæ sint, sed qualia corpora hæc sint, non videmus (in sensibilibus namque impossibile est esse), non erit profecto ulla substantia. (6) Item, videntur hæc omnia dimensiones esse corporis, hoc quidem ad latitudinem, hoc vero ad profunditatem, illud vero ad longitudinem. (7) Et ad hæc, similiter inest in solido quæcumque figura. Quare nec in lapide Mercurius inest, ne dimidium quidem cubi inest in cubo sic ut disterminalum. Ergo nec superficies. Nam si quæcumque, et ea profecto sit, quæ dimidium disterminal. (8) Eadem autem ratio et de linea, puncto, et unitate est. Quare si corpus maxime substantia est, hæc autem corpore magis, hæc vero non sint, neque substantiæ quædam sint, fugiet nos profecto quidnam sit ens, quæve entium sit substantia. (9) Ad hæc enim, quæ dicta sunt, etiam quæ sunt circa generationem et corruptionem accidunt inconvenientia. Videtur enim substantia, si, quum ante non sit, nunc sit, aut quum antea sit, postea non sit, hæc pati, fieri scilicet atque corrumpi. At puncta, lineas et superficies neque fieri neque corrumpi contingit, quum quandoque sint, quandoque vero non sint. (10) Quum enim tangunt, aut dividuntur corpora, quandoque una, quum simul tangunt, quandoque duæ, quum dividuntur, fiunt. Quare neque jam compositis sunt, sed corruptæ sunt, et divisæ sunt, quum antea non essent. Punctum namque indivisibile, non est divisum in duo. Ceterum si generantur et corrumpuntur, ex aliquo fiunt. (11) Similiter

καὶ περὶ τὸ νῦν τὸ ἐν τῷ χρόνῳ· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐνδέ-
χεται γίνεσθαι καὶ φθεῖρεσθαι, ἀλλ' ὁμοίως ἕτερον αἰε-
δοκεῖ εἶναι, οὐκ οὐσία τις οὐσα. Ὁμοίως δὲ δῆλον
ὅτι ἔχει καὶ περὶ τὰς στιγματὰς καὶ τὰς γραμμάς καὶ τὰ
ἐπίπεδα· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος· ἅπαντα γὰρ ὁμοίως ἢ
πέρατα ἢ διαίρεσεις εἰσίν.

autem se habet et circa Nunc quod est in tempore : nec hoc
enim contingit generari et corrumpi, sed tamen aliud esse
semper videtur, quum non substantia aliqua sit. Patet
autem quod etiam circa puncta, lineas et superficies si-
militer se habet : eadem enim ratio est. Cuncta namque
similiter aut fines, aut divisiones sunt.

CAP. VI.

Ὅλως δ' ἀπορήσειεν ἂν τις διὰ τί καὶ δεῖ ζητεῖν
ἄλλ' ἅττα παρὰ τε τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μεταξὺ, ὅσον ἂ
τίθεμεν εἶδη. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν μαθημα-
τικὰ τῶν δεῦρο ἄλλω μὲν τινι διαφέρει, τῷ δὲ πολλ' ἅττα
ὁμοιεῖ εἶναι οὐθὲν διαφέρει· ὥστ' οὐκ ἔσονται αὐτῶν
αἱ ἀρχαὶ ἀριθμῶν ἀφωρισμέναι, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἐν-
ταῦθα γραμμάτων ἀριθμῶν μὲν πάντων οὐκ εἰσίν αἱ
ἀρχαὶ ὠρισμέναι, εἶδει δέ, ἐὰν μὴ λαμβάνῃ τις τῆσδ'
τῆς συλλαβῆς ἢ τῆσδ' τῆς φωνῆς, τούτων δ' ἔσονται
καὶ ἀριθμῶν ὠρισμέναι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταξὺ·
ἄπειρα γὰρ κἀκεῖ τὰ ὁμοιεῖ· (2) ὥστ' εἰ μὴ ἔστι
παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ ἕτερ' ἅττα, ὅσα
λέγουσι τὰ εἶδη τινές, οὐκ ἔσται μία ἀριθμῶν καὶ εἶδει
οὐσία, οὐδ' αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἀριθμῶν ἔσονται ποσαὶ
τινες ἀλλὰ εἶδει· εἰ οὖν τοῦτο ἀναγκαῖον, καὶ τὰ εἶδη
ἀναγκαῖον διὰ τοῦτο εἶναι. (3) Καὶ γὰρ εἰ μὴ καλῶς
διαρθροῦσιν οἱ λέγοντες, ἀλλ' ἔστι γε τοῦθ' ὁ βούλον-
ται, καὶ ἀνάγκη ταῦτα λέγειν αὐτοῖς, ὅτι τῶν εἰδῶν
οὐσία τις ἕκαστόν ἐστι, καὶ οὐθὲν κατὰ συμβεθεῖν.
Ἀλλὰ μὴν εἰ γε θήσομεν τὰ τε εἶδη εἶναι, καὶ ἐν
ἀριθμῶν τὰς ἀρχὰς ἀλλὰ μὴ εἶδει, εἰρήκαμεν ἂ συμ-
βαίνειν ἀναγκαῖον ἀδύνατα. (4) Σύνεγγος δὲ τούτων
ἐστὶ τὸ διαπορῆσαι πότερον δυνάμει ἐστὶ τὰ στοιχεῖα
ἢ τιν' ἕτερον τρόπον. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλως πως, πρό-
τερόν τι ἔσται τῶν ἀρχῶν ἄλλο· πρότερον γὰρ ἢ δύν-
αμις ἐκείνης τῆς αἰτίας, τὸ δὲ δυνατόν οὐκ ἀναγκαῖον
ἐκείνως πᾶν ἔχειν. Εἰ δ' ἔστι δυνάμει τὰ στοιχεῖα,
ἐνδέχεται μὴ εἶναι τῶν ὄντων· δυνατόν γὰρ εἶναι
καὶ τὸ μῆπω ὄν· γίνεταί μὲν γὰρ τὸ μὴ ὄν, οὐθὲν δὲ
γίνεταί τῶν εἶναι ἀδυνάτων. (5) Ταῦτα τε οὖν τὰς
ἀπορίας ἀναγκαῖον ἀπορῆσαι περὶ τῶν ἀρχῶν, καὶ πό-
τερον καθόλου εἰσίν ἢ ὡς λέγομεν τὰ καθ' ἕκαστα. Εἰ
μὲν γὰρ καθόλου, οὐκ ἔσονται οὐσαί· οὐθὲν γὰρ τῶν
κοινῶν τὸδε τι σημαίνει, ἀλλὰ τοιόνδε, ἢ δ' οὐσία τὸδε
τι. Εἰ δ' ἔσται τὸδε τι καὶ ἐκθέσθαι τὸ κοινῆ κατη-
γορούμενον, πολλὰ ἔσται ζῆα ὁ Σωκράτης, αὐτὸς τε
καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῆον, εἴπερ σημαίνει ἕκαστον
τὸδε τι καὶ ἐν. (6) Εἰ μὲν οὖν καθόλου αἱ ἀρχαί, ταῦτα
συμβαίνει· εἰ δὲ μὴ καθόλου ἀλλ' ὡς τὰ καθ' ἕκαστα,
οὐκ ἔσονται ἐπιστηταί· καθόλου γὰρ αἱ ἐπιστήμαι
πάντων. Ὅστ' ἔσονται ἀρχαὶ ἕτεραι πρότεραι τῶν
ἀρχῶν, αἱ καθόλου κατηγορούμεναι, ἄνπερ μέλλῃ ἔσε-
σθαι αὐτῶν ἐπιστήμη.

Omnino autem aliquis dubitabit, quare oporteat alia
quædam præter sensibilia et media quærere, utputa eas,
quas ponimus, species (ideas). Si enim propterea quod
mathematica quidem ab his quæ hic sunt, alio quodam dif-
ferunt, in eo tamen quod plura ejusdem speciei sunt, nihil
differunt : et ideo non erunt eorum principia numero de-
terminata, sicut etiam hic literarum numero quidem non
sunt omnium principia determinata, sed specie : nisi quis,
hujus syllabæ, et hujus vocis, accipiat; atque harum nu-
mero etiam determinata erunt : similiter etiam de mediis;
infinita etenim etiam illic sunt, quæ ejusdem speciei sunt.
(2) Quare si præter sensibilia, et mathematica, non sint
alia quædam, qualia dicunt quidam species esse, non erit
una numero et specie substantia : nec entium principia ali-
qua numero aliquot, sed specie erunt. Si itaque hoc neces-
sarium est, et species propterea necesse est esse. (3) Etenim
quanquam non bene declarant, qui hæc dicunt, hoc tamen
est quod volunt : et necesse est eis hoc dicere, quod spec-
ierum unaquæque substantia quædam sit, et nulla sec-
undum accidens. At vero si ponemus species esse, et
principia unum numero, sed non specie esse, diximus quæ
impossibilia necesse est accidere. (4) His autem prope est
dubitare, utrum potentia, an alio quodam modo elementa
sint. Si enim alio quodam modo, erit aliquid aliud prin-
cipiis prius : potentia namque prior illâ causâ est. Non est
autem necesse, ut omne quod potentia est, illo modo se
habeat. Quodsi elementa potentia sunt, contingit nihil
entium esse. Possibile enim est esse, etiam quod nondum
est. Fit enim quod non est : sed nihil eorum fit, quæ esse
impossibile est. (5) Has itaque de principiis dubitationes
necesse est agitare; et hanc, utrum universalis sint, an (ut
dicimus) singularia. Si enim universalis, non erunt sub-
stantiæ. Nihil enim communium, quod quid, sed quale
quid, significat : sed substantia, quod quid. Jam si po-
natur, quod quid sit et quod communiter prædicatur,
absolutum et substantiam esse, multa animalia erunt So-
crates, et ipse, et homo, et animal : si singula quidem,
quod quid, et unum significant. (6) Si igitur principia
universalis sunt, hæc accidunt. Quodsi non universalis
sint, sed ut ipsa singularia, non erunt scibilia : universales
enim omnium scientiæ sunt. Quare erunt alia principia
priora principiis, ea quæ universaliter prædicantur, si sit
quidem eorum futura scientia.

LIBER III.

CAP. I.

Ἔστιν ἐπιστήμη τις ἢ θεωρεῖ τὸ ὄν ἢ ὄν καὶ τὰ τούτω ὑπάρχοντα καθ' αὐτό. Αὕτη δ' ἐστὶν οὐδεμίᾳ τῶν ἐν μέρει λεγομένων ἢ αὐτῇ· οὐδεμία γὰρ τῶν ἄλλων ἐπισκοπεῖ καθόλου περὶ τοῦ ὄντος ἢ ὄν, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τι ἀποτεμόμεναι περὶ τούτου θεωροῦσι τὸ συμβεβηκός, ὅσον αἱ μαθηματικά τῶν ἐπιστημῶν. Ἐπεὶ δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀκροτάτας αἰτίας ζητοῦμεν, ὄχλον ὡς φύσεώς τινος αὐτὰς ἀναγκαῖον εἶναι καθ' αὐτήν. (2) Εἰ οὖν καὶ οἱ τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων ζητοῦντες ταύτας τὰς ἀρχὰς ἐξήτουν, ἀνάγκη καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' ἢ ὄντα· διὸ καὶ ἡμῖν τοῦ ὄντος ἢ ὄν τὰς πρώτας αἰτίας ληπτέον.

Est quaedam scientia, quæ speculatur ens, prout ens est, et quæ ei per se insunt. Hæc autem nulli earum quæ in parte dicuntur, eadem est: nulla namque ceterarum universaliter de ente, prout ens est, considerat, sed ejus aliquam partem abscondentes, quod ei accidit, speculantur, ut mathematicæ scientiæ. Quum autem principia et supremas causas quaeramus, patet quod alicujus naturæ per se necesse est eas esse. (2) Si igitur illi etiam qui entium elementa quaerunt, ista principia quaerebant, necesse est etiam elementa entis non secundum accidens esse, sed prout entia sunt. Quare nobis quoque entis, prout entis, primas causas accipiendum est.

CAP. II.

Τὸ δὲ ὄν λέγεται μὲν πολλαχῶς, ἀλλὰ πρὸς ἓν καὶ μίαν τινὰ φύσιν, καὶ οὐχ ὁμωνύμως, ἀλλ' ὡς περ καὶ τὸ ὑγιεινὸν ἅπαν πρὸς ὑγίειαν, τὸ μὲν τῷ φυλάττειν, τὸ δὲ τῷ ποιεῖν, τὸ δὲ τῷ σημειῶν εἶναι τῆς ὑγείας, τὸ δ' ὅτι δεκτικὸν αὐτῆς, καὶ τὸ ἱατρικὸν πρὸς ἱατρικὴν (τὸ μὲν γὰρ τῷ ἔχειν ἱατρικὴν λέγεται ἱατρικόν, τὸ δὲ τῷ εὐφρῆς εἶναι πρὸς αὐτήν, τὸ δὲ τῷ ἔργον εἶναι τῆς ἱατρικῆς), ὁμοιοτρόπως δὲ καὶ ἄλλα ληψόμεθα λεγόμενα τούτοις· οὕτω δὲ καὶ τὸ ὄν λέγεται πολλαχῶς μὲν, ἀλλ' ἅπαν πρὸς μίαν ἀρχήν· (3) τὰ μὲν γὰρ ὅτι οὐσίαι, ὄντα λέγεται, τὰ δ' ὅτι πάθη οὐσίας, τὰ δ' ὅτι δόξαι εἰς οὐσίαν, ἢ φθοραὶ ἢ στερησεις ἢ ποιότητες ἢ ποιητικὰ ἢ γεννητικὰ οὐσίας ἢ τῶν πρὸς τὴν οὐσίαν λεγομένων, ἢ τούτων τινὸς ἀποφάσεις ἢ οὐσίας· διὸ καὶ τὸ μὴ ὄν εἶναι μὴ ὄν φαμεν. (3) Καθάπερ οὖν καὶ τῶν ὑγιεινῶν ἀπάντων μία ἐπιστήμη ἐστίν, ὁμοίως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Οὐ γὰρ μόνον τῶν καθ' ἓν λεγομένων ἐπιστήμης ἐστὶ θεωρῆσαι μίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς μίαν λεγομένων φύσιν· καὶ γὰρ ταῦτα τρόπον τινὰ λέγεται καθ' ἓν. Δῆλον οὖν ὅτι καὶ τὰ ὄντα μίαν θεωρῆσαι ἢ ὄντα. (4) Πανταχοῦ δὲ κυρίως τοῦ πρώτου ἢ ἐπιστήμη, καὶ ἐξ οὗ τὰ ἄλλα ἤρτηται, καὶ δι' ὃ λέγονται. Εἰ οὖν τοῦτ' ἐστὶν ἡ οὐσία, τῶν οὐσιῶν ἂν ὅσοι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἔχειν τὸν φιλόσοφος. Ἄπαντος δὲ γένους καὶ αἰσθησις μία ἐνός καὶ ἐπιστήμη, ὅσον ἡ γραμματικὴ μία οὐσα πάσας θεωρεῖ τὰς φωνάς. Διὸ καὶ τοῦ ὄντος ὅσα εἶδη θεωρῆσαι μίαν ἐστὶν ἐπιστήμης τῷ γένει, τὰ δὲ εἶδη τῶν εἰδῶν. (5) Εἰ δὲ τὸ ὄν καὶ τὸ ἐν ταῦτόν καὶ μία φύσις, τῷ ἀκολουθεῖν ἀλλήλους ὡς περ ἀρχὴ καὶ αἰτίον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐνὶ λόγῳ δηλούμενα — διαφέρει δ' οὐδὲν οὐδ' ἂν ὁμοίως ὑπολάβωμεν, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἔργου μᾶλλον. Ταῦτο γὰρ εἰς ἀνθρώπου καὶ ὄν ἀνθρώπου καὶ ἀνθρώπου, καὶ οὐχ ἑτερόν τι ὄντοσι κατὰ τὴν λέξιν ἐκπναδιπλούμενον τὸ

Ens autem multipliciter quidem dicitur, verum ad unum unamque quandam naturam; et non æquivoce, sed quemadmodum omne sanum ad sanitatem: quoddam eo quod conservat; quoddam eo quod facit; quoddam eo quod signum sanitatis; quoddam vero, capax ejus est: et medicinale, ad medicinam. Quoddam enim eo quod habet medicinam, medicinale dicitur; quoddam propterea, quod natura aptum ad eam sit; quoddam propterea, quod opus medicinæ sit. Eodem modo cetera quoque accipiemus quæ dicuntur: ita et ens multipliciter quidem dicitur, sed totum ad unum principium. (2) Quaedam enim, quoniam substantiæ, entia dicuntur; quædam, quoniam passiones substantiæ; quædam, quoniam via ad substantiam, aut corruptiones, aut privationes, aut qualitates, aut affectiva, aut generativa substantiæ, sive eorum quæ ad substantiam dicuntur, aut ad aliquorum ex his negationes, aut substantias. Quare et ipsum non-ens, esse non-ens dicimus. (3) Quemadmodum igitur sanorum omnium una scientia est, ita et de ceteris est. Non enim solum eorum quæ secundum unum dicuntur, verum etiam eorum quæ ad unam naturam dicuntur, unius scientiæ est speculari: etenim hæc etiam quodammodo secundum unum dicuntur. Patet itaque etiam unius esse, entia prout entia speculari. (4) Ad omnia autem pertinet proprie primi, et ex quo cetera pendent, et propter quod dicuntur, scientia: quodsi hoc substantia est, oportet profecto ut substantiarum principia et causas philosophus habeat. Omnis autem generis et sensus unus unius, et scientia: veluti grammatica una existens, omnes voces speculatur. Quare entis quoque quot species sint, et species specierum speculari, unius genere scientiæ est. (5) Si itaque ens, et unum, idem ac una natura sunt, propterea quod se invicem sequuntur, quemadmodum principium et causa, non quod una ratione significantur, — nihil autem refert, si etiam eadem putabimus, quinimo magis proderit. Idem enim unus homo, et ens homo, ac homo: et non significat diversum aliquid secundum dictio-

εἷς ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ ἐστὶν ἄνθρωπος· ὄλον δ' ὅτι οὐ χωρίζεται οὐτ' ἐπὶ γενέσεως οὐτ' ἐπὶ φθορᾶς. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνός. Ὡστε φανερόν ὅτι ἡ πρόσθεσις ἐν τούτοις ταῦτό δηλοῖ, καὶ οὐθὲν ἕτερον τὸ ἐν παρὰ τὸ ὄν. Ἐπὶ δ' ἡ ἐκάστου οὐσία ἐν ἐστὶν οὐ κατὰ συμβεβηκός, ὁμοίως δὲ καὶ ὅπερ ὄν τι — ὡσθ' ὅσα περ τοῦ ἑνός εἶδη, τσαῦτα καὶ τοῦ ὄντος ἐστὶν· περὶ ὧν τὸ τί ἐστὶ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης τῶ γένει θεωρηῆσαι, λέγω δ' ὅσον· περὶ ταυτοῦ καὶ ὁμοίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων καὶ τῶν τούτοις ἀντικειμένων. (6) Συγδὸν δὲ πάντα ἀνάγεται τἀναντία εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην. Θεωρησάτω δ' ἡμῖν ταῦτα ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἐναντίων. (7) Καὶ τσαῦτα μέρη φιλοσοφίας ἐστὶν ὅσα περ αἱ οὐσίαι· ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι πρώτην τινὰ καὶ ἐγχομένην αὐτῶν. Ὑπάρχει γὰρ εὐθύς γένη ἔχοντα τὸ ὄν καὶ τὸ ἐν· διὸ καὶ αἱ ἐπιστήμαι ἀκολουθήσουσι τούτοις. Ἐστὶ γὰρ ὁ φιλόσοφος ὡσπερ ὁ μαθηματικὸς λεγόμενος· καὶ γὰρ αὐτὴ ἔχει μέρη, καὶ πρώτη τις καὶ δευτέρα ἐστὶν ἐπιστήμη καὶ ἄλλαι ἐφεξῆς ἐν τοῖς μαθήμασιν. (8) Ἐπεὶ δὲ μίᾳς τἀντικείμενα θεωρηῆσαι, τῶ δ' ἐνὶ ἀντίκειται πλῆθος, ἀπόφασιν δὲ καὶ στέρησιν μίᾳς ἐστὶ θεωρηῆσαι διὰ τὸ ἀμφοτέρως θεωρεῖσθαι τὸ ἐν, οὗ ἡ ἀπόφασις ἢ ἡ στέρησις (ἢ γὰρ ἀπλῶς λέγομεν ὅτι οὐχ ὑπάρχει ἐκεῖνο ἢ τινὶ γένει· ἐνθα μὲν οὖν τῶ ἐνὶ ἡ διαφορὰ πρόσσεσι παρὰ τὸ ἐν τῇ ἀπόφασει, ἀπουσία γὰρ ἡ ἀπόφασις ἐκεῖνου ἐστὶν, ἐν δὲ τῇ στερήσει καὶ ὑποκειμένη τις φύσις γίνεταί, καθ' ἣς λέγεται ἡ στέρησις), τῶ δ' ἐνὶ πλῆθος ἀντίκειται· ὥστε καὶ τἀντικείμενα τοῖς εἰρημένοις, τὸ τε ἕτερον καὶ ἀνόμοιον καὶ ἄνισον, καὶ ὅσα ἄλλα λέγεται ἢ κατὰ ταῦτα ἢ κατὰ πλῆθος καὶ τὸ ἐν, τῆς εἰρημένης γνωρίζειν ἐπιστήμης· ὧν ἐστὶ καὶ ἡ ἐναντιότης· διαφορὰ γὰρ τις ἢ ἐναντιότης, ἢ δὲ διαφορὰ ἑτερότης. (9) Ὡστ' ἐπειδὴ πολλαχῶς τὸ ἐν λέγεται, καὶ ταῦτα πολλαχῶς μὲν λεχθήσεται, ὁμοῦς δὲ μίᾳς ἀπαντὰ ἐστὶ γνωρίζειν· οὐ γὰρ εἰ πολλαχῶς, ἑτέρας, ἀλλ' εἰ μῆτε καθ' ἐν μῆτε πρὸς ἐν οἱ λόγοι ἀναφέρονται. (10) Ἐπεὶ δὲ πάντα πρὸς τὸ πρῶτον ἀναφέρεται, ὅσον ὅσα ἐν λέγεται πρὸς τὸ πρῶτον ἐν, ὡσαύτως φατέον καὶ περὶ ταυτοῦ καὶ ἑτέρου καὶ τῶν ἐναντίων ἔχειν· ὥστε διελόμενον ποσαχῶς λέγεται ἕκαστον οὕτως ἀποδοτέον πρὸς τὸ πρῶτον ἐν ἐκάστη κατηγορίᾳ, πῶς πρὸς ἐκεῖνο λέγεται· τὰ μὲν γὰρ τῶν ἔχειν ἐκεῖνα, τὰ δὲ τῶν ποιεῖν, τὰ δὲ κατ' ἄλλους λεχθήσεται τοιούτους τρόπους. (11) Φανερόν οὖν, ὅπερ ἐν ταῖς ἀπορίαις ἐλέχθη, ὅτι μίᾳς περὶ τούτων καὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ λόγος ἔχειν (τοῦτο δ' ἦν ἐν τῶν ἐν τοῖς ἀπορήμασιν), καὶ ἐστὶ τοῦ φιλοσόφου περὶ πάντων δύνασθαι θεωρεῖν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦ φιλοσόφου, τίς ἔσται ὁ ἐπισκεψόμενος εἰ ταῦτο Σωκράτης καὶ Σωκράτης καθήμενος, ἢ εἰ ἐν ἐνὶ ἐναντίον, ἢ τί ἐστὶ τὸ ἐναντίον, ἢ ποσαχῶς λέγεται; Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. (12) Ἐπεὶ οὖν τοῦ ἑνός ἢ ἐν καὶ τοῦ ὄντος ἢ ὄν ταῦτα καθ' αὐτὰ ἐστὶ πάθη, ἀλλ' οὐχ ἢ ἀριθμοὶ ἢ γραμμαεὶ ἢ πῦρ, ὄλον

nem duplicatam, unus est homo, et est homo. Patet autem quod non separatur ens nec in generatione, nec in corruptione. Similiter et de uno. Quare manifestum est quod additio in his idem significat; et quod unum nihil aliud est, praeter ens. Item, cujusque substantia, unum est, non secundum accidens: similiter et ipsum ens quodvis. Quare quot unius species, totidem et entis sunt. De quibus ipsum quid est speculari, ejusdem genere scientiae est: dico autem, utputa, de eodem, et simili, ceterisque hujusmodi, et de horum oppositis. (6) Fere autem omnia contraria ad hoc principium reducuntur. Considerata autem haec a nobis sunt in dissertatione de contrariis. (7) Ac tot philosophiae partes sunt, quot substantiae. Quare necesse est ut aliqua earum prima, et alia sequens sit. Sunt autem per se habentia genera ipsum unum et ens. Quare etiam scientiae sequuntur ista. Philosophus namque est, ut ille qui mathematicus dicitur. Et haec enim habet partes; ac prima quaedam et secunda scientia est, et ceterae quoque consequenter, in mathematicis. (8) Quoniam autem unius est opposita speculari, uni vero opponitur pluralitas; negationem vero et privationem unius est speculari, propterea quod utroque modo unum speculatur id, cujus est negatio aut privatio (aut enim simpliciter dicimus non inesse illud, aut aliquod genus statuentes: in illo siquidem uni differentia est secundum illud quod in negatione: negatio namque absentia illius est; in privatione vero etiam subjecta quaedam natura fit, de qua privatio dicitur); uni autem pluralitas opponitur. Quare etiam praedictis opposita, diversum, dissimile, et inaequale, et quaecumque alia, quae aut secundum eadem dicuntur, aut secundum pluralitatem et unitatem, cognoscere, dictae scientiae est. Ex quibus unum quiddam est etiam contrarietas. Contrarietas enim est differentia quaedam; differentia vero, diversitas. (9) Quare quum unum multipliciter dicatur, haec quoque multipliciter quidem dicuntur, unius tamen est cuncta cognoscere. Non enim si multipliciter, ideo alterius: sed si neque secundum unum, neque ad unum rationes reducuntur, tunc alterius. (10) Quum autem ad primum cuncta reducuntur, utputa quotcumque unum dicuntur, ad primum unum, similiter de eodem, et diverso, et contrariis, dicendum se habere. Quapropter dividendo quot modis singula dicantur, sic attribuendum est ad primum in unoquoque praedicamento, quomodo ad illud dicatur: quaedam enim eo quod habent illud; quaedam eo quod faciunt; quaedam secundum alios hujusmodi modos dicuntur. (11) Manifestum itaque quod in dubitationibus dictum est, unius esse, tam de his quam de substantia rationem habere: hoc autem unum erat eorum quae in dubitationibus diximus. Et philosophi est, de omnibus posse speculari. Si enim non philosophi, quis erit qui considerabit, si idem Socrates, et Socrates sedens? aut si unum uni contrarium? aut quid est contrarium, aut quot modis dicitur? Similiter de ceteris quoque hujusmodi. (12) Quum itaque unius prout unius, et entis prout entis, haec per se passiones sint, et non prout numeri, aut linearum, aut ignis,

ὡς ἐκείνης τῆς ἐπιστήμης καὶ τί ἐστὶ γνωρίσαι καὶ τὰ
 συμβεβηκότ' αὐτοῖς. Καὶ οὐ ταύτη ἀμαρτάνουσιν οἱ
 περὶ αὐτῶν σκοπούμενοι ὡς οὐ φιλοσοφούντες, ἀλλ' ὅτι
 6 πρότερον ἢ οὐσία, περὶ ἧς οὐδὲν ἐπαύουσιν, ἐπεὶ ὡσπερ
 ἐστὶ καὶ ἀριθμοῦ ἢ ἀριθμὸς ἴδια πάθη, ὅσον περιττότης
 ἀριότητος, συμμετρία ἰσότης, ὑπεροχὴ ἑλλειψίς, καὶ
 ταῦτα καὶ καθ' αὐτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχει τοῖς
 ἀριθμοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ στερεῶ καὶ ἀκινήτων· καὶ κι-
 νουμένω ἀβαρεῖ τε καὶ βάρους ἔχοντι ἔστιν ἕτερα ἴδια·
 10 οὕτω καὶ τῶ ὄντι ἢ ὄν ἐστι τινὰ ἴδια, καὶ ταῦτ' ἐστὶ
 περὶ ὧν τοῦ φιλοσόφου ἐπισκέψασθαι τάληθές. (13) Ση-
 μειὸν δὲ· οἱ γὰρ διαλεκτικοὶ καὶ σοφισταὶ ταῦτόν μὲν
 ὑποδύονται σχῆμα τῶ φιλοσόφου· ἢ γὰρ σοφιστικὴ φαι-
 νομένη μόνον σοφία ἐστὶ, καὶ οἱ διαλεκτικοὶ διαλέγονται
 15 περὶ ἀπάντων, κοινὸν δὲ πᾶσι τὸ ὄν ἐστίν· διαλέγονται
 δὲ περὶ τούτων ὄγλον ὅτι διὰ τὸ τῆς φιλοσοφίας εἶναι
 αὐτὰ οἰκεία. Περὶ μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ γένος στρέφεται
 ἢ σοφιστικὴ καὶ ἢ διαλεκτικὴ τῆ φιλοσοφία, ἀλλὰ
 διαφέρει τῆς μὲν τῶ τρόπῳ τῆς δυνάμεως, τῆς δὲ τοῦ
 20 βίου τῆ προαιρέσει. Ἔστι δὲ ἡ διαλεκτικὴ πειραστικὴ
 περὶ ὧν ἡ φιλοσοφία γνωριστικὴ, ἢ δὲ σοφιστικὴ φαι-
 νομένη, οὕσα δ' οὐ. (14) Ἔτι τῶν ἐναντίων ἢ ἕτερα
 συστοιχία στέρξης, καὶ πάντα ἀνάγεται εἰς τὸ ὄν καὶ
 τὸ μὴ ὄν, καὶ ἐν καὶ πλῆθος, ὅσον στάσις τοῦ ἐνός,
 25 κινήσις δὲ τοῦ πλῆθους. Ἐὰ δ' ὄντα καὶ τὴν οὐσίαν
 ὁμολογοῦσιν ἐξ ἐναντίων σχεδὸν ἀπαντες συγκεῖσθαι·
 πάντες γοῦν τὰς ἀρχὰς ἐναντίας λέγουσιν· οἱ μὲν γὰρ
 περὶ τὸν καὶ ἄρτιον, οἱ δὲ θερμὸν καὶ ψυχρόν, οἱ δὲ
 πέρασ καὶ ἄπειρον, οἱ δὲ φιλίαν καὶ νεῖκος. Πάντα
 30 δὲ καὶ ἄλλα ἀναγόμενα φαίνεται εἰς τὸ ἐν καὶ πλῆθος·
 εἰλήφθω γὰρ ἢ ἀναγωγὴ ἡμῖν. Αἱ δ' ἀρχαὶ καὶ παν-
 τελῶς αἱ παρὰ τῶν ἄλλων ὡς εἰς γένη ταῦτα πίπτου-
 σιν. (15) Φανερόν οὖν καὶ ἐκ τούτων ὅτι μιᾶς ἐπι-
 στήμης τὸ ὄν ἢ ὄν θεωρῆσαι. Πάντα γὰρ ἢ ἐναντία
 35 ἢ ἐξ ἐναντίων, ἀρχαὶ δὲ τῶν ἐναντίων τὸ ἐν καὶ πλῆ-
 θος, ταῦτα δὲ μιᾶς ἐπιστήμης, εἴτε καθ' ἑν λέγεται
 εἴτε μὴ, ὡσπερ ἴσως ἔχει τάληθές. (16) Ἄλλ' ὅμως
 εἰ καὶ πολλαχῶς λέγεται τὸ ἐν, πρὸς τὸ πρῶτον ἄλλα
 λεχθήσεται καὶ τὰ ἐναντία ὁμοίως. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ
 40 εἰ μὴ ἐστὶ τὸ ὄν ἢ τὸ ἐν καθόλου καὶ ταῦτ' ἐπὶ πάντων
 ἢ χωριστόν, ὡσπερ ἴσως οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς
 ἐν τὰ δὲ τῶ ἐφεξῆς, καὶ διὰ τοῦτο οὐ τοῦ γεωμέτρου
 θεωρῆσαι τί τὸ ἐναντίον ἢ τέλειον ἢ ὄν ἢ ἐν ἢ ταῦτόν
 ἢ ἕτερον, ἀλλ' ἢ ἐξ ὑποθέσεως. (17) Ὅτι μὲν οὖν
 45 μιᾶς ἐπιστήμης τὸ ὄν ἢ ὄν θεωρῆσαι, καὶ τὰ ὑπάρ-
 χοντα αὐτῶ ἢ ὄν, ὄγλον, καὶ ὅτι οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν
 ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἢ αὐτῆ θεωρητικῆ, τῶν τε
 εἰρημένων καὶ περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου, καὶ γένους
 καὶ εἶδους, καὶ ὅλου καὶ μέρους καὶ τῶν ἄλλων τῶν
 50 τοιούτων.

patet quod illius scientiæ est, et quid est cognoscere, et
 accidentia eis. Et non in hoc errant, qui de his considerant,
 tanquam non philosophantes, sed quoniam substantia, de
 qua nihil sciunt, prior est. Nam quemadmodum et numeri,
 prout numerus est, propriæ passionēs sunt, ut imparitas,
 paritas, commensuratio, æqualitas, excessus, defectus, et
 hæc tum absolutis tum mutuo relatis insunt numeris, simi-
 liter solido et immobili et mobili et levi et gravi aliqua
 propria sunt : ita et enti, prout ens est, quædam propria
 sunt. Et hæc sunt de quibus veritatem considerare philo-
 sophi est. (13) Signum autem est, quod dialectici et so-
 phistæ eandem quidem, quam philosophus, subeunt figu-
 ram : sophistica enim, apparens solum sapientia est ; dia-
 lectici quoque de omnibus disputant : ens vero commune
 omnibus est. Disputant autem de his scilicet, eo quod hæc
 propria philosophiæ sunt. Circa idem enim genus sophis-
 tica et dialectica versantur cum philosophia : verum philo-
 sophia, ab hac quidem modo facultatis, ab illa vero ele-
 ctione vitæ differt. Dialectica autem est tentativa, de
 quibus philosophia est cognitiva : sophistica vero apparens
 philosophia, non vera. (14) Item, contrariorum altera
 coordinatio privatio est, et cuncta ad ens et non-ens, et
 unum et pluralitatem reducuntur : utputa status quidem
 unius est, motus vero pluralitatis. Entia vero et substan-
 tiam fere cuncti concedunt ex contrariis compositam esse.
 Omnes etenim principia aiunt esse contraria : quidam, par
 et impar ; quidam, calidum et frigidum ; quidam, finem et
 infinitum ; quidam, amicitiam et contentionem. Cetera
 quoque omnia videntur reducta ad unum et pluralitatem.
 Accipiat autem hæc reductio a vobis. Ac principia quæ
 ab aliis ponuntur, vel maxime in hæc tanquam in genera ca-
 dunt. (15) Manifestum itaque ex his etiam est, quod unius
 scientiæ est ens, prout ens est, speculari. Cuncta etenim
 sunt aut contraria, aut ex contrariis, principia vero con-
 trariorum sunt unum et pluralitas. Hæc autem sunt unius
 scientiæ, sive secundum unum dicantur, sive non, sicuti
 fortassis et veritas se habet. (16) At quamvis unum mul-
 tipliciter dicatur, ad primum tamen cetera reducentur : et
 contraria, similiter. Ac vel propterea, etsi ens aut unum
 non est universale, et idem in omnibus, aut separatum,
 sicuti fortassis non est, hæc nihilominus ad unum, et illa
 consequenter. Quapropter non est geometræ, quid con-
 trarium aut perfectum, aut unum, aut ens, aut idem, aut
 diversum sit, speculari, nisi ex supposito. (17) Quod igitur
 unius scientiæ est ens, prout ens est, et quæ ei prout
 enti insunt, speculari manifestum est : et quod non solum
 substantiarum, verum etiam eorum quæ substantiis insunt,
 eadem speculativa est, ac illorum quæ dicta sunt, et de
 priori et posteriori, et genere et specie, et toto et parte,
 ceterisque huiusmodi.

CAP. III.

Λεκτέον δὲ πότερον μιᾶς ἢ ἐτέρας ἐπιστήμης περὶ
 τε τῶν ἐν τοῖς μαθήμασι καλουμένων ἀξιωματίων καὶ
 περὶ τῆς οὐσίας. Φανερόν δὲ ὅτι μιᾶς τε καὶ τῆς τοῦ
 φιλοσόφου καὶ ἡ περὶ τούτων ἐστὶ σκέψις· ἀπασι γὰρ
 6 ὑπάρχει τοῖς οὖσιν, ἀλλ' οὐ γένοιτι χωρὶς ἰδία τῶν
 ἄλλων. (2) Καὶ χρῶνται μὲν πάντες, ὅτι τοῦ ὄντος
 ἐστὶν ἡ ὄν, ἕκαστον δὲ τὸ γένος ὄν. Ἐπὶ τοσούτων δὲ
 χρῶνται, ἐφ' ὅσον αὐτοῖς ἰκανόν, τοῦτο δ' ἐστίν, ὅσον
 ἐπέχει τὸ γένος περὶ οὗ φέρουσι τὰς ἀποδείξεις. Ὡστ'
 10 ἐπεὶ δῆλον ὅτι ἡ ὄντα ὑπάρχει πᾶσι (τοῦτο γὰρ αὐτοῖς
 τὸ κοινόν), τοῦ περὶ τὸ ὄν ἡ ὄν γνωρίζοντος καὶ περὶ
 τούτων ἐστὶν ἡ θεωρία. (3) Διόπερ οὐθεὶς τῶν κατὰ
 μέρος ἐπισκοποῦντων ἐγγχειρεὶ λέγειν τι περὶ αὐτῶν, εἰ
 ἀληθῆ ἢ μὴ, οὔτε γεωμέτρης οὔτ' ἀριθμητικός, ἀλλὰ
 15 τῶν φυσικῶν ἐνοιῖ, εἰκότως τοῦτο δρῶντες· μόνοι γὰρ
 ὦντο περὶ τε τῆς ὅλης φύσεως σκοπεῖν καὶ περὶ τοῦ
 ὄντος. (4) Ἐπεὶ δ' ἐστὶν εἰς τοῦ φυσικοῦ τις ἀνωτέρω
 (ἐν γὰρ τι γένος τοῦ ὄντος ἢ φύσις), τοῦ καθόλου καὶ
 τοῦ περὶ τὴν πρώτην οὐσίαν θεωρητικοῦ καὶ ἡ περὶ
 20 τούτων ἂν εἴη σκέψις. Ἔστι δὲ σοφία τις καὶ ἡ φυσ-
 ικῆ, ἀλλ' οὐ πρώτη. (5) Ὅσα δ' ἐγγχειροῦσι τῶν
 λεγόντων τινὲς περὶ τῆς ἀληθείας, ὃν τρόπον δεῖ ἀπο-
 δέχσθαι, δι' ἀπαίδευσίαν τῶν ἀναλυτικῶν τοῦτο δρῶ-
 σιν· δεῖ γὰρ περὶ τούτων ἔχειν προεπισταμένους, ἀλλὰ
 25 μὴ ἀκούοντας ζητεῖν. Ὅτι μὲν οὖν τοῦ φιλοσόφου καὶ
 τοῦ περὶ πάσης τῆς οὐσίας θεωροῦντος ἡ πέφυκεν, καὶ
 περὶ τῶν συλλογιστικῶν ἀρχῶν ἐστὶν ἐπισκέψασθαι,
 δῆλον. (6) Προσῆκει δὲ τὸν μάλιστα γνωρίζοντα περὶ
 ἕκαστον γένος ἔχειν λέγειν τὰς βεβαιότητας ἀρχὰς τοῦ
 30 πρᾶγματος, ὥστε καὶ τὸν περὶ τῶν ὄντων ἡ ὄντα τὰς
 πάντων βεβαιότητας. Ἔστι δ' οὗτος ὁ φιλόσοφος.
 (7) Βεβαιωτάτη δ' ἀρχὴ πασῶν περὶ ἣν διαφυσθῆναι
 ἀδύνατον· γνωριμωτάτην τε γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὴν
 τοιαύτην (περὶ γὰρ ἂ μὴ γνωρίζουσιν, ἀπατῶνται
 35 πάντες) καὶ ἀνυπόθετον. Ἦν γὰρ ἀναγκαῖον ἔχειν τὸν
 ὅτι οὖν ξυγιέντα τῶν ὄντων, τοῦτο οὐχ ὑπόθεσις· ὁ δὲ
 γνωρίζων ἀναγκαῖον τῷ ὅτι οὖν γνωρίζοντι, καὶ ἔχειν
 ἔχοντα ἀναγκαῖον. (8) Ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη πασῶν
 βεβαιωτάτη ἀρχὴ, δῆλον· τίς δ' ἐστὶν αὕτη, μετὰ
 40 ταῦτα λέγωμεν. Τὸ γὰρ αὐτὸ ἅμα ὑπάρχει τε καὶ
 μὴ ὑπάρχειν ἀδύνατον τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ (καὶ
 ὅσα ἄλλα προσδιορισίαιμ' ἂν, ἔστω προσδιορισμένα
 πρὸς τὰς λογικὰς δυσχερείας), αὕτη δὲ πασῶν ἐστὶ
 βεβαιωτάτη τῶν ἀρχῶν· ἔχει γὰρ τὸν εἰρημένον διο-
 45 ρισμόν. Ἀδύνατον γὰρ ὄντι οὖν ταυτὸν ὑπολαμβάνειν
 εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καθάπερ τινὲς οἰοῦνται λέγειν Ἡρά-
 κλειτον· οὐκ ἐστὶ γὰρ ἀναγκαῖον, ἂ τις λέγει, ταῦτα
 καὶ ὑπολαμβάνειν. (9) Εἰ δὲ μὴ ἐνδέχεται ἅμα
 50 ὑπάρχειν τῷ αὐτῷ τάναντία (προσδιορισίω δ' ἡμῖν
 καὶ ταύτῃ τῇ προτάσει τὰ εἰωθότα), ἐναντία δ' ἐστὶ
 ὁδὸς ὁδῆ ἢ τῆς ἀντιφάσεως, φανερόν ὅτι ἀδύνατον
 ἅμα ὑπολαμβάνειν τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸ

Dicendum autem est, utrum unius an alterius scientiae
 sit, de iis quae in mathematicis axiomata nominantur,
 et de substantia speculati. Patet utique quod unius est,
 et de eadem quae philosophi est, consideratio. Omnibus enim en-
 tibus insunt, sed non alicui generi separati ab aliis.
 (2) Et omnes quidem utuntur, quia entis, prout entis sunt :
 unumquodque autem genus, ens. At eatenus utuntur, qua-
 tenus eis satis est : hoc autem est, quantum illud continet
 genus, de quo demonstrationes afferunt. Quare quum pa-
 teat quod, prout entia sunt, eis insunt (hoc namque eis
 commune est), illius de his speculatio est, cujus est de ente,
 prout ens est, cognoscere. (3) Propter quod nemo eorum
 qui particulariter considerant, conatur aliquid de eis, sive
 quatenus vera, sive non, dicere. Nec enim geometra, nec
 arithmeticus, sed naturalium quidam, merito hoc facientes :
 soli namque putabant se et de tota natura et de ente consi-
 derare. (4) Quum autem aliquis adhuc superior naturali
 sit (natura namque unum quoddam entis genus est), il-
 lius universalis, et circa primam substantiam speculativi,
 profecto fuerit de his etiam consideratio. Est autem physica
 quoque sapientia quaedam, sed non prima. (5) Quaecumque
 vero quidam eorum, qui de veritate dicunt, quoniam modo
 oporteat admitti, dicere conantur, propter ignorantiam
 Analyticorum hoc faciunt. Oportet enim accedere hoc edo-
 ctos, sed nequaquam, dum audiunt, quaerere. Quod ita-
 que philosophi, et ejus qui de tota substantia, quoad natu-
 ra fert, speculatur, etiam de principiis syllogisticis est
 considerare, manifestum est. (6) Decet autem illum, qui
 maxime circa quodque genus cognoscat, ut dicere ha-
 beat certissima rei principia : quare et illum, qui de en-
 tibus, prout entibus, omnium certissima : luc autem est
 philosophus. (7) Omnium autem certissimum principium
 est, circa quod impossibile est falli. Notissimum etenim,
 ut hujusmodi sit, necesse est : circa namque illa, quae
 non cognoscunt, decipiuntur omnes. Et non ex suppositio-
 ne : quod enim necesse est illum habere, qui quodvis
 entium intelligat, hoc non est suppositio. Quod autem co-
 gnoscere illum necesse est, qui aliquid cognoscat, necesse
 est ut veniat habens illud. (8) Quod igitur tale principium
 omnium certissimum est, patet. Quid autem illud sit,
 deinceps dicamus. Idem enim simul inesse, et non inesse
 eidem, et secundum idem, impossibile est. (Et quaecumque
 alia annotaremus, sint ad logicas difficultates annotata.)
 Hoc igitur omnium est principiorum certissimum : habet
 etenim dictam determinationem. Impossibile namque est,
 quempiam idem putare esse et non esse, quemadmodum
 quidam Heraclitum dicere arbitrabantur. Non enim ne-
 cesse est, quaecumque quae dicat, ea etiam putare. (9) Quod
 si non contingit simul inesse eidem contraria (annotentur
 autem a nobis etiam huic propositioni consueta), contraria
 vero opinio opinioni est, quae contradictionis est : patet
 quod impossibile est, simul eundem idem arbitrari esse

αυτό· ἅμα γὰρ ἂν ἔχοι τὰς ἐναντίας δόξας ὁ διεψευ-
σμένος περὶ τούτου. Διὸ πάντες οἱ ἀποδεικνύοντες εἰς
ταύτην ἀνάγουσιν ἐσχάτην δόξαν· φύσει γὰρ ἀρχὴ καὶ
τῶν ἄλλων ἀξιωματῶν αὕτη πάντων.

et non esse : simul etenim haberet opiniones contrarias,
qui de ea re falleretur. Quare omnes qui demonstrant, ad
hanc ultimam opinionem reducant. Natura etenim hæc
ceterarum quoque axiomatum omnium principium est.

CAP. IV.

8 Εἰσὶ δὲ τινες οἱ, καθάπερ εἵπομεν, αὐτοὶ τε ἐνδέ-
χεσθαι φασὶ τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὑπολαμ-
βάνειν οὕτως. Χρῶνται δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ πολλοὶ
καὶ τῶν περὶ φύσεως. Ἡμεῖς δὲ νῦν εἰλήφαμεν ὡς
ἀδύνατον ὄντος ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ διὰ τού-
του ἐδείξαμεν ὅτι βεβαιωτάτη αὕτη τῶν ἀρχῶν πασῶν.
10 (2) Ἀξιοῦσι δὲ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύουσι τινὲς δι' ἀπαι-
δευσίαν· ἔστι γὰρ ἀπαιδευσία τὸ μὴ γινώσκειν τίνων
δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν καὶ τίνων οὐ δεῖ. Ὅλως μὲν γὰρ
ἀπάντων ἀδύνατον ἀπόδειξιν εἶναι· εἰς ἀπειρον γὰρ ἂν
15 βαδίξοι, ὥστε μὴδ' οὕτως εἶναι ἀπόδειξιν. Εἰ δὲ
τίνων μὴ δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν, τίνα αξιοῦσιν εἶναι
μᾶλλον τοιαύτην ἀρχὴν οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν. (3) Ἔστι
δ' ἀποδείξαι ἐλεγκτικῶς καὶ περὶ τούτου ὅτι ἀδύνατον,
ἂν μόνον τι λέγῃ ὁ ἀμφισβητῶν· ἂν δὲ μὴθὲν, γελοῖον
20 τὸ ζητεῖν λόγον πρὸς τὸν μὴθὲν ἔχοντα λόγον, ἢ μὴ
ἔχει· ὁμοίως γὰρ φυτῷ ὁ τοιοῦτος ἢ τοιοῦτος ἦδη. Ἐρ
δ' ἐλεγκτικῶς ἀποδείξαι λέγω διαφέρειν καὶ τὸ ἀπο-
δεῖξαι, ὅτι ὁ ἀποδεικνύων μὲν ἂν δόξῃεν αἰτεῖσθαι τὸ
ἐν ἀρχῇ, ἄλλου δὲ τοῦ τοιοῦτου αἰτίου ὄντος ἐλεγχος
25 ἂν εἴη καὶ οὐκ ἀπόδειξις. (4) Ἀρχὴ δὲ πρὸς ἅπαντα
τὰ τοιαῦτα οὐ τὸ ἀξιοῦν ἢ εἶναι τι λέγειν ἢ μὴ εἶναι
(τοῦτο μὲν γὰρ τάχ' ἂν τις ὑπολάβοι τὸ ἐξ ἀρχῆς αἰ-
τεῖν), ἀλλὰ τὸ σημαίνειν γέ τι καὶ αὐτῷ καὶ ἄλλῳ·
τοῦτο γὰρ ἀνάγκη, εἴπερ λέγοι τι. Εἰ γὰρ μὴ, οὐκ
30 ἂν εἴη τῷ τοιοῦτῳ λόγος, οὐτ' αὐτῷ πρὸς αὐτὸν οὐτε
πρὸς ἄλλον. Ἄν δὲ τις τοῦτο διδῶν, ἔσται ἀπόδειξις·
ἦδη γάρ τι ἔσται ὠρισμένον. Ἄλλ' αἰτίος οὐχ ὁ ἀπο-
δεικνύς ἀλλ' ὁ ὑπομένων· ἀναίρων γὰρ λόγος ὑπομένει
λόγος. [Ἔτι δὲ τὸ τοῦτο συγχωρήσας συγκεχώρηκέ τι
35 ἀληθὲς εἶναι χωρὶς ἀποδείξεως, ὥστε οὐκ ἂν πᾶν οὕτως
καὶ οὐχ οὕτως ἔχοι.] (5) Πρῶτον μὲν οὖν δῆλον ὡς τοῦτο
γ' αὐτὸ ἀληθές, ὅτι σημαίνει τὸ ὄνομα τὸ εἶναι ἢ μὴ
εἶναι τοῖ· ὥστ' οὐκ ἂν πᾶν οὕτως καὶ οὐχ οὕτως ἔχοι.
Ἔτι εἰ τὸ ἀνθρώπος σημαίνει ἓν, ἔστω τοῦτο τὸ ζῷον
40 ζῖπου· λέγω δὲ τὸ ἓν σημαίνειν τοῦτο· εἰ τοῦτ' ἔστιν
ἄνθρωπος, ἂν ἢ τι ἄνθρωπος, τοῦτ' ἔσται τὸ ἀνθρώπω
εἶναι. (6) Διαφέρει δ' οὐθὲν οὐδ' εἰ πλείω τις φαίη
σημαίνειν, μόνον δὲ ὠρισμένα· τεθεῖη γὰρ ἂν ἐπ' ἑκάστῳ
λόγῳ ἕτερον ὄνομα· λέγω δ' οἶον, εἰ μὴ φαίη τὸ ἄν-
45 ἥρωπος ἓν σημαίνειν, πολλὰ δὲ, ὧν ἐνὸς μὲν εἰς λόγος,
τὸ ζῷον διπουν, εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι πλείους, ὠρισμένοι
δὲ τὸν ἀριθμὸν· τεθεῖη γὰρ ἂν ἴδιον ὄνομα καθ' ἑκά-
στον τῶν λόγων. Εἰ δὲ μὴ τεθεῖη ἀλλ' ἀπειρα ση-
μαίνειν φαίη, φανερόν ὅτι οὐκ ἂν εἴη λόγος· τὸ γὰρ
50 μὴ ἓν τι σημαίνειν οὐθὲν σημαίνειν ἔστιν, μὴ σημαί-
νόντων δὲ τῶν ὀνοματῶν ἀνήρηται τὸ διαλέγεσθαι πρὸς
ἀλλήλους κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς αὐτόν· οὐ-

Sunt autem quidam, qui (ut diximus) ipsi quoque di-
cunt contingere idem esse et non esse, et ita arbitrari.
Utuntur autem hac oratione multi quoque eorum qui de
natura tractant. Nos autem nunc accepimus, tanquam
impossibile sit in eodem, simul esse et non esse. Et per
hoc monstravimus, certissimum hoc cunctorum princi-
pium esse. (2) Conantur autem quidam hoc quoque
probare, propter ignorantiam. Est etenim ignorantia, ne-
scire quorum oporteat quærere demonstrationem, et quo-
rum non. Etenim omnino impossibile est, omnium esse
demonstrationem : in infinitum namque progredieretur :
quare nec hoc modo esset demonstratio. Si autem aliquo-
rum non oportet quærere demonstrationem, quodnam ma-
gis principium esse tale judicarent, dicere non haberent.
(3) Est autem etiam de hoc demonstrare, redarguendo quod
impossibile est, dummodo aliquid dicat, qui dubitat.
Quodsi nihil dicat, ridiculum est quærere rationem ad eum
qui nullius habet rationem, quatenus nullam habet ratio-
nem : similis namque plantæ talis est, prout talis est.
Demonstrare vero redarguendo, dico differre a demon-
stratione : quia qui demonstraret, videretur quærere quod a
principio erat ; quum autem tale quid aliam causam ha-
beat, fuerit redargutio, et non demonstratio. (4) Princi-
pium vero ad omnia ejusmodi non est petere ut aut esse
aliquid, aut non esse dicat : (hoc enim fortassis aliquis
esse putaret, quod a principio petere :) sed aliquid signi-
ficare et sibi ipsi et alteri. Hoc enim necesse est, siqui-
dem aliquid dicat. Quodsi non, tali non esset sermo,
nec sibi ad se ipsum, nec ad alium. Si autem aliquis hoc
concedat, erit demonstratio. Jam enim erit aliquid deter-
minatum. Attamen non qui demonstrat, sed qui sustinet,
causa est. Tollens enim orationem, sustinet orationem.
(5) Primo igitur manifestum est, hoc certe verum esse,
quod vocabulum ipsum, esse hoc, aut non esse, significat.
Quare non utique omne ita, et non ita, se habet. Item,
si homo unum significat, sit hoc animal bipes : dico autem
unum significare hoc : si hoc est homo, si quid homo
sit, esse animal bipes erit hominem esse. (6) Nihil autem
differt, etiam si plura quis significare dicat, solum sint de-
terminata : imponeretur etenim cuilibet definito aliud no-
men. Dico autem utputa, si non dicat hominem unum signifi-
ficare, sed multa, quorum unius quidem una definitio,
animal bipes, sint autem aliæ quæque plures, determinatæ
vero numero : imponeretur etenim proprium nomen se-
cundum quamque definitionem. Quodsi non poneretur,
sed infinita significare dicat, manifestum est, quod non
esset oratio. Non unum enim significare, nihil est signifi-
care. Nominibus vero non significantibus, perit ipsa dis-
putatio ad invicem, et revera etiam ad se ipsum. Nihil enim

ὄν γὰρ ἐνδέχεται νοεῖν μὴ νοοῦντα ἔν. Εἰ δ' ἐνδέχεται, τεθεῖη ἂν ὄνομα τοῦτω τῷ πράγματι ἔν. Ἔστω δὴ, ὡσπερ ἐλέχθη κατ' ἀρχάς, σημαῖνον τι τὸ ὄνομα καὶ σημαῖνον ἔν. (7) Οὐ δὲ ἐνδέχεται τὸ ἀνθρώπων εἶναι σημαίνειν ἕπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπων, εἰ τὸ ἀνθρώπος σημαίνει μὴ μόνον καθ' ἑνὸς ἀλλὰ καὶ ἔν (οὐ γὰρ τοῦτο ἀξιούμεν τὸ ἐν σημαίνειν τὸ καθ' ἑνός, ἐπεὶ οὕτω γε καὶ τὸ μουσικὸν καὶ τὸ λευκὸν καὶ τὸ ἀνθρώπος ἐν ἐσήμαινεν, ὥστε ἐν ἅπαντα ἔσται· συνώνυμα γὰρ), καὶ οὐκ ἔσται 10 εἶναι καὶ μὴ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀλλ' ἢ καθ' ὁμωνυμίαν, ὡσπερ ἂν εἰ δὲν ἡμεῖς ἀνθρώπον καλεῖμεν, ἄλλοι μὴ ἀνθρώπον καλοῖεν. (8) Ἦ δ' ἀπορούμενον οὐ τοῦτό ἐστιν, εἰ ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ ἅμα εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἀνθρώπον τὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα. Εἰ δὲ μὴ σημαίνει 16 ἕτερον τὸ ἀνθρώπος καὶ τὸ μὴ ἀνθρώπος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπων τοῦ εἶναι ἀνθρώπων· ὥστ' ἔσται τὸ ἀνθρώπων εἶναι μὴ ἀνθρώπων εἶναι· ἐν γὰρ ἔσται τοῦτο γὰρ σημαίνειν τὸ εἶναι ἔν, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, εἰ ὁ λόγος εἷς. Εἰ δ' ἔσται ἔν, ἐν σημαίνειν τὸ ἀνθρώπων 20 εἶναι καὶ μὴ ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἐδέδεικτο ὅτι ἕτερον σημαίνει. (9) Ἀνάγκη τοίνυν, εἰ τι ἐστιν ἀληθές εἰπεῖν ὅτι ἀνθρώπος, ζῶον εἶναι δίπουν· τοῦτο γὰρ ἦν δ' ἐσήμαινε τὸ ἀνθρώπος. Εἰ δ' ἀνάγκη τοῦτο, οὐκ ἐνδέχεται μὴ εἶναι τὸ αὐτὸ ζῶον δίπουν· τοῦτο γὰρ σημαίνει 25 τὸ ἀνάγκη εἶναι, τὸ ἀδύνατον εἶναι μὴ εἶναι ἀνθρώπων. Οὐκ ἄρα ἐνδέχεται ἅμα ἀληθές εἶναι εἰπεῖν τὸ αὐτὸ ἀνθρώπων εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἀνθρώπων. (10) Ὅ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ εἶναι ἀνθρώπων· τὸ γὰρ ἀνθρώπων εἶναι καὶ τὸ μὴ ἀνθρώπων εἶναι ἕτερον σημαίνει, εἴπερ 30 καὶ τὸ λευκὸν εἶναι καὶ τὸ ἀνθρώπων εἶναι ἕτερον· πολὺ γὰρ ἀντίκειται ἐκεῖνο μᾶλλον, ὥστε σημαίνειν ἕτερον. Εἰ δὲ καὶ τὸ λευκὸν φήσει τὸ αὐτὸ καὶ ἐν σημαίνειν, πάλιν τὸ αὐτὸ ἐρούμεν ἕπερ καὶ πρότερον ἐλέχθη, ὅτι ἐν πάντα ἔσται καὶ οὐ μόνον τὰ ἀντικείμενα. Εἰ δὲ μὴ 35 ἐνδέχεται τοῦτο, συμβαίνει τὸ λεχθέν, ἂν ἀποκρίνηται τὸ ἐρωτώμενον. Ἐὰν δὲ προστιθῆ ἑρωτῶντος ἀπλῶς καὶ τὰς ἀποφάσεις, οὐκ ἀποκρίνεται τὸ ἐρωτώμενον. Οὐθὲν γὰρ κωλύει εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ ἀνθρώπων καὶ λευκὸν καὶ ἄλλα μυρία τὸ πλῆθος· ἀλλ' ὁμοῦς ἐρομένου εἰ 40 ἀληθές εἰπεῖν ἀνθρώπων τοῦτο εἶναι ἢ οὐ, ἀποκριτέον τὸ ἐν σημαῖνον, καὶ οὐ προσθετέον ὅτι καὶ λευκὸν καὶ μέγα. Καὶ γὰρ ἀδύνατον ἀπειρά γ' ὄντα τὰ συμβεβηκότα διελθεῖν· ἢ οὖν ἅπαντα διελθέτω ἢ μὴθέν. (11) Ὅμοίως τοίνυν εἰ καὶ μυριάκις ἐστὶ τὸ αὐτὸ ἀνθρώπος καὶ οὐκ ἀνθρώπος, οὐ προσποκρίτεον τῷ ἐρομένῳ εἰ ἔστιν ἀνθρώπος, ὅτι ἔστιν ἅμα καὶ οὐκ ἀνθρώπος, εἰ μὴ καὶ τᾶλλα ὅσα συμβέβηκε προσποκρίτεον, ὅσα ἐστὶν ἢ μὴ ἐστὶν· ἐὰν δὲ τοῦτο ποιῆ, οὐ διαλέγεται. (12) Ὅλωσ δ' ἀναιρούσιν οἱ τοῦτο λέγοντες 50 οὐσίαν καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. Πάντα γὰρ ἀνάγκη συμβεβηκέαι πράσκειν αὐτοῖς, καὶ τὸ ἕπερ ἀνθρώπων εἶναι ἢ ζῶον εἶναι τί ἦν εἶναι μὴ εἶναι. Εἰ γὰρ ἔσται τι ἕπερ ἀνθρώπων εἶναι, τοῦτο οὐκ ἔσται μὴ ἀνθρώπων εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἀνθρώπων, καίτοι αὐτὰ ἀποφάσεις τούτου· ἐν γὰρ

intelligere contingit nihil unum intelligenti. Quodsi contingit, imponetur nomen huic rei unum. Nomen itaque, ut a principio dictum est, sit aliquid significans, et unum significans. (7) Non potest igitur hominem esse significare id quod non esse hominem, si homo quidem non solum de uno, sed etiam unum significat. Non enim hoc dicimus unum significare, quod de uno. Hoc enim modo, musicum etiam, et album, et homo, unum significarent: quare unum, omnia erunt: univoca namque. Neque erit esse, et non esse idem, nisi secundum æquivocationem: sicuti si quem nos hominem nominamus, alii non-hominem vocarent. (8) Quod autem dubitatur, non est hoc, si contingat simul idem esse et non esse hominem nomine, sed re. Si autem non aliud significat homo atque non-homo, patet quod nec non esse hominem aliud atque esse homini. Quare hominem esse, erit non hominem esse: unum namque erit. Hoc enim significat unum esse, sicuti tunica et vestis, si notio una. Si autem erit unum, unum significat hominem esse, et non-hominem. Verum monstratum est quod aliud significat. (9) Necesse est igitur, si quid est verum dicere quod homo sit, animal esse bipes: hoc enim erat quod significabat homo. Si autem necesse est, non potest idem non esse animal bipes. Hoc namque significat ipsum necesse esse, quod impossibile est non esse hominem. Non contingit ergo simul verum esse, idem dicere hominem esse, et non esse hominem. (10) Eadem ratio est et de non esse hominem. Hominem namque esse, et non esse hominem, diversum significat, siquidem et album esse, et hominem esse diversum. Multo enim magis illud opponitur: quare diversum significat. Si autem album aliquis dicat unum et idem significare, rursus idem dicemus, quod et antea dictum est, quod sic omnia unum erunt, et non solum opposita. Quodsi hoc non contingit, accidit quod dictum est, si ad interrogatum respondeat. Si vero simpliciter interrogante, addat etiam negationes, non respondet ad interrogatum. Nihil enim prohibet idem et hominem, et album, et alia infinita multitudine esse: attamen interroganti si verum est dicere hoc hominem esse, an non, id respondendum est, quod unum significat, et non addendum, quod et album et magnum. Impossibile namque est, accidentia, quum infinita sint, percurrere. Aut igitur omnia percurrat, aut nullum. (11) Similiter et si infinites idem esset homo atque non homo, interrogatus si homo est, non debet una cum eo quod simul etiam non homo est, respondere, nisi cetera quoque quæcumque accidunt, quæcumque homo est aut non est, respondeat. Quod autem si fecerit, non disputat. (12) Omnino autem, qui hoc dicunt, perimunt substantiam, et quod erat esse: necesse est namque eis dicere omnia accidere, et ipsum hominem esse aut animal esse omnia accidere, et ipsum hominem esse aut animal esse substantiā non esse. Si enim quicquam erit hominem esse, hoc non erit non-hominem esse, aut non esse hominem, tametsi eæ sunt ejus negationes: unum namque erat, quod

ἦν ὁ ἐσήμηνε, καὶ ἦν τοῦτο τινὸς οὐσία. Τὸ δ' οὐσίαν σημαίνει ἐστὶν ὅτι οὐκ ἄλλο τι τὸ εἶναι αὐτῷ. (11) Εἰ δ' ἔσται αὐτῷ τὸ ἕπερ ἀνθρώπῳ εἶναι ἕπερ μὴ ἀνθρώπῳ εἶναι ἢ ἕπερ μὴ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἄλλο τι ἔσται. Ὡστ' ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν ὅτι οὐθενὸς ἔσται τοιοῦτος λόγος, ἀλλὰ πάντα κατὰ συμβεβηκός· τούτῳ γὰρ διώρι-
 5 σταὶ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός· τὸ γὰρ λευκὸν τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν, ὅτι ἔστι μὲν λευκὸς ἀλλ' οὐχ ἕπερ λευκόν. Εἰ δὲ πάντα κατὰ συμβεβηκός λέγεται, οὐ-
 10 ἔν ἔσται πρῶτον τὸ καθ' οὔ, εἰ αἰεὶ τὸ συμβεβηκός καθ' ὑποκειμένου τινὸς σημαίνει τὴν κατηγορίαν. (12) Ἀνάγκη ἄρα εἰς ἄπειρον ἰέναι. Ἄλλ' ἀδύνατον· οὐδὲ γὰρ πλεῖον συμπλέκεται οὐσίῳ· τὸ γὰρ συμβεβη-
 15 κός οὐ συμβεβηκότη συμβεβηκός, εἰ μὴ ὅτι ἄμφω συμ- βέβηκε ταῦτῳ· λέγω δ' ὅτι τὸ λευκὸν μουσικόν, καὶ τοῦτο λευκόν, ὅτι ἄμφω τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν· ἀλλ' οὐχ ὁ Σωκράτης μουσικός οὕτως, ὅτι ἄμφω συμ-
 20 βέβηκεν ἑτέρῳ τινί. (13) Ἐπει τοίνυν τὰ μὲν οὕτως τὰ δ' ἐκείνως λέγεται συμβεβηκότη, ὅσα οὕτως λέγε-
 25 ται ὡς τὸ λευκὸν τῷ Σωκράτει, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρα εἶναι ἐπὶ τὸ αἶνω, ὅτι τῷ Σωκράτει τῷ λευκῷ ἕτερον τι συμβεβηκός· οὐ γὰρ γίγνεται τι ἐν ἐξ ἀπάντων. Οὐδὲ δὴ τῷ λευκῷ ἕτερον τι ἔσται συμβεβηκός, ὅτι τὸ μουσικόν· οὐθέν τι γὰρ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνῳ ἢ ἐκείνῳ τούτῳ συμβέβηκεν. Καὶ ἅμα διώριστα ὅτι τὰ μὲν οὕτω συμβέβηκε, τὰ δ' ὡς τὸ μουσικόν Σωκράτει· ὅσα δ' οὕτως, οὐ συμβεβηκότη συμβέβηκε τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' ὅσα ἐκείνως· ὥστ' οὐ πάντα κατὰ συμβεβηκός λε-
 30 γήσεται. Ἔσται ἄρα τι καὶ ὡς οὐσίαν σημαίνει. Εἰ δὲ τοῦτο, δέδεικται ὅτι ἀδύνατον ἅμα κατηγορεῖσθαι τὰς ἀντιφάσεις. (14) Ἐτι εἰ ἀληθεῖς αἱ ἀντιφάσεις ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ πᾶσαι, δῆλον ὡς ἅπαντα ἔσται ἐν. Ἔσται γὰρ τὸ αὐτὸ καὶ τριήρης καὶ τοίχος καὶ ἀνθρώπος, εἰ κατὰ παντός τι ἢ καταφῆσαι ἢ ἀποφῆσαι ἐνδέχεται,
 35 καθάπερ ἀνάγκη τοῖς τὸν Πρωταγόρου λέγουσι λόγον. Εἰ γὰρ τῷ δοκεῖ μὴ εἶναι τριήρης ὁ ἀνθρώπος, δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι τριήρης· ὥστε καὶ ἔστιν, εἴπερ ἢ ἀντίφα- σεις ἀληθῆς. Καὶ γίγνεται δὴ τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου, « ἑμοῦ πάντα γρήματα »· ὥστε μηδὲν ἀληθῶς ὑπάρ-
 40 χειν. (15) Τὸ ἀόριστον οὖν εἰκόσιαι λέγειν, καὶ οἰόμε- νοι τὸ ὄν λέγειν περὶ τοῦ μὴ ὄντος λέγουσιν· τὸ γὰρ οὐνάμει ὄν καὶ μὴ ἐντελεγεῖα τὸ ἀόριστόν ἐστιν. (16) Ἀλλὰ μὴν λεκτέον γ' αὐτοῖς κατὰ παντός [παντός] τὴν κατάφασιν ἢ τὴν ἀπόφασιν· ἄτοπον γὰρ εἰ ἐκάστῳ
 45 ἢ μὲν αὐτοῦ ἀπόφασιν ὑπάρξει, ἢ δ' ἑτέρου ὁ μὴ ὑπάρχει αὐτῷ οὐχ ὑπάρξει. Λέγω δ' ὅτι εἰ ἀληθῆς εἰπεῖν τὸν ἀνθρώπον ὅτι οὐκ ἀνθρώπος, δῆλον ὅτι καὶ οὐ τριήρης. Εἰ μὲν οὖν ἢ κατάφασιν, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀπόφασιν· εἰ δὲ μὴ ὑπάρχει ἢ κατάφασιν, ἢ γε ἀπόφασιν ὑπάρξει
 50 μᾶλλον ἢ ἢ αὐτῷ. Εἰ οὖν κἀκεῖνη ὑπάρχει, ὑπάρ- χει καὶ ἢ τῆς τριήρους· εἰ δ' αὕτη, καὶ ἢ κατάφασιν. (17) Ταῦτά τε οὖν συμβαίνει τοῖς λέγουσι τὸν λόγον τοῦτον, καὶ ὅτι οὐκ ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι. Εἰ γὰρ ἀληθῆς ἐστὶν ὅτι ἀνθρώπος καὶ οὐκ ἀνθρώπος, δῆ-

significabat, et hoc erat alicujus substantia. Substantiam vero significare, est quod non est ei esse aliud quippiam. (13) Si autem ipsum homini esse, est ei ipsum non-homini esse aut non esse homini, aliud erit. Quare necesse est eis dicere quod nullius talis ratio erit, sed omnia secundum accidens: hoc enim substantia et accidens differunt. Albedo etenim homini accidit, quoniam est quidem albus, sed non est ipsa albedo. Si autem omnia secundum accidens dicuntur, nihil erit primum de quo prædicentur: si accidens semper de aliquo subjecto significat prædicationem. (14) Necesse est in infinitum progredi. Sed impossibile est: plura enim quam duo, non conjunguntur. Accidens enim non est accidenti accidens, nisi quia utrumque accidit eidem. Dico autem veluti album est musicum, et hoc album, quoniam utrumque homini accidit: sed non ita Socrates musicus, quoniam utrumque alicui alteri accidit. (15) Quum itaque quædam ita, quædam aliter accidentia dicantur, quæcumque ita dicuntur ut album Socrati, non possunt infinita sursum versus esse, ut Socrati albo alterum aliquod quoque accidens. Non enim fit aliquid unum ex omnibus. Neque etiam albo aliquid aliud accidens erit, utputa musicum. Non enim magis hoc illi quam illud huic accidit. Et ad hæc distinctum est quod quædam ita accidunt, quædam ut musicum Socrati. Quotcumque vero hoc modo, non accidenti accidit accidens, sed quocumque illo modo. Quare non omnia secundum accidens dicuntur. Erit ergo aliquid tanquam substantiam significans. Quod si est, monstratum est quod impossibile est simul contradictiones prædicari. (16) Item si contradictiones simul veræ de eodem omnes, patet quod omnia erunt unum: erit etenim idem et triremis, et paries, et homo, si de omni contingit quicquam aut affirmare aut negare, sicuti illis necesse est, qui Protagoræ opinionem sequuntur. Si enim cuiquam videatur homo non esse triremis, patet quod non erit triremis: sed est etiam, si contradictio vera est. Et jam fit quod Anaxagoras aiebat, « simul omnes res esse », ita ut nihil vere unum sit. (17) Indefinitum itaque videntur dicere. Et putantes de ente tractare, de non-ente dicunt. Quod enim potentia et non actu est, illud est indefinitum. (18) At vero dicenda est eis de omni affirmatio aut negatio omnis rei. Inconveniens namque est, si cuique sua quidem negatio inerit, alterius vero, quod non inest ei, non inerit. Dico autem, utputa si verum est dicere de homine, quod non est homo, manifestum est, quod etiam non triremis est. Si affirmatio igitur, necesse est etiam negationem inesse. Quodsi affirmatio non inest, negatio tamen inerit, magis quam quæ ipsius est. Si igitur et illa inest, inerit etiam triremis negatio: et si hæc, etiam affirmatio. (19) Hæc igitur eis accidunt, qui hanc orationem dicunt, et quod non est necesse aut affirmare aut negare. Nam si verum est quod homo et non homo, patet quod etiam nec homo

λον ὅτι καὶ οὐτ' ἄνθρωπος οὐτ' οὐκ ἄνθρωπος ἔσται·
 τῶν γὰρ δυοῖν δύο ἀποφάσεις. Εἰ δὲ μία ἐξ ἀμφοῖν
 ἐκείνη, καὶ αὕτη μία ἂν εἴη ἀντικειμένη. (20) Ἐτι
 ἦτοι περὶ ἅπαντα οὕτως ἔχει, καὶ ἔστι καὶ λευκὸν καὶ
 6 οὐ λευκὸν καὶ ὄν καὶ οὐκ ὄν, καὶ περὶ τὰς ἄλλας φάσεις
 καὶ ἀποφάσεις ὁμοιοτρόπως, ἢ οὐ ἀλλὰ περὶ μὲν τινας,
 περὶ τινας δ' οὐ. Καὶ εἰ μὲν μὴ περὶ πάσας, αὐταὶ
 ἂν εἶεν ὁμολογούμεναι· εἰ δὲ περὶ πάσας, πάλιν ἦτοι
 καθ' ὅσων τὸ φῆσαι καὶ ἀποφῆσαι καὶ καθ' ὅσων ἀπο-
 10 φῆσαι καὶ φῆσαι, ἢ κατὰ μὲν ὧν φῆσαι καὶ ἀποφῆσαι,
 καθ' ὅσων δὲ ἀποφῆσαι οὐ πάντων φῆσαι. Καὶ εἰ μὲν
 οὕτως, εἴη ἂν τι παγίως οὐκ ὄν, καὶ αὕτη βεβαία δόξα·
 καὶ εἰ τὸ μὴ εἶναι βέβαιον τι καὶ γνώριμον, γνωριμω-
 τέρα ἂν εἴη ἢ φάσις ἢ ἀντικειμένη. (21) Εἰ δὲ ὁμοίως
 15 καὶ ὅσα ἀποφῆσαι φάναι ἀνάγκη, ἦτοι ἀληθὲς διαι-
 ροῦντα λέγειν, οἷον ὅτι λευκὸν καὶ πάλιν ὅτι οὐ λευκὸν,
 ἢ οὐ. Καὶ εἰ μὲν μὴ ἀληθὲς διαιροῦντα λέγειν, οὐ
 λέγειν ταῦτα καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲν· τὰ δὲ μὴ ὄντα
 πῶς ἂν φερόμενοι ἢ βαδίσαιεν; Καὶ πάντα δ' ἂν εἴη
 20 ἔν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ ταῦτόν ἐσται καὶ
 ἄνθρωπος καὶ θεὸς καὶ τριῆρης καὶ αἱ ἀντιφάσεις αὐτῶν.
 (22) Εἰ δ' ὁμοίως καθ' ἑκάστου, οὐδὲν διοίσει ἕτερον
 ἑτέρου· εἰ γὰρ διοίσει, τοῦτ' ἔσται ἀληθὲς καὶ ἴδιον.
 Ὅμοίως δὲ καὶ εἰ διαιροῦντα ἐνδέχεται ἀληθεύειν,
 25 συμβαίνει τὸ λεγθέν. Πρὸς δὲ τούτῳ ὅτι πάντες ἂν
 ἀληθεύοιεν καὶ πάντες ἂν ψεύδοιντο, καὶ αὐτὸς αὐτὸν
 ὁμολογεῖ ψεύδεσθαι. (23) Ἄμα δὲ φανερόν ὅτι περὶ
 οὐθενὸς ἔστι πρὸς τοῦτον ἢ σκέψις· οὐδὲν γὰρ λέγει.
 Οὔτε γὰρ οὕτως οὐτ' οὐχ οὕτως λέγει, ἀλλ' οὕτως τε
 30 καὶ οὐχ οὕτως. Καὶ πάλιν γε ταῦτα ἀπόφησιν ἄμφω,
 ὅτι οὐδ' οὕτως οὔτε οὐχ οὕτως· εἰ γὰρ μή, ἦδη ἂν τι εἴη
 ὠρισμένον. Ἐτι εἰ ὅταν ἢ φάσις ἀληθὲς ἢ, ἢ ἀπό-
 φασις ψευδὴς, καὶ αὕτη ἀληθὲς ἢ, ἢ καταφάσις ψευ-
 δὴς, οὐκ ἂν εἴη τὸ αὐτὸ ἅμα φάναι καὶ ἀποφάναι ἀλη-
 35 θούς. Ἄλλ' ἴσως φαίεν ἂν τοῦτ' εἶναι τὸ ἐξ ἀρχῆς κεί-
 μενον. (24) Ἐτι ἄρα ὁ μὲν ἢ ἔχειν πῶς ὑπολαμβάνων
 ἢ μὴ ἔχειν διέψευσταί, ὁ δὲ ἄμφω ἀληθεύει; εἰ γὰρ
 ἀληθεύει, τί ἂν εἴη τὸ λεγόμενον ὅτι τοιαύτη τῶν ὄν-
 των ἢ φύσις; εἰ δὲ μὴ ἀληθεύει, ἀλλὰ μᾶλλον ἀλη-
 40 θεύει ὁ ἐκείνους ὑπολαμβάνων, ἦδη πῶς ἔχει ἂν τὰ
 ὄντα, καὶ τοῦτ' ἀληθὲς ἂν εἴη, καὶ οὐχ ἅμα καὶ οὐκ
 ἀληθὲς. Εἰ δὲ ὁμοίως ἅπαντες καὶ ψεύδονται καὶ
 ἀληθῆ λέγουσιν, οὔτε φερόμενοι οὐτ' εἰπεῖν τῷ τοιοῦτῳ
 ἔστιν· ἅμα γὰρ ταῦτά τε καὶ οὐ ταῦτα λέγει. Εἰ δὲ
 45 μὴθὲν ὑπολαμβάνει ἀλλ' ὁμοίως οἴεται καὶ οὐκ οἴεται,
 τί ἂν διαφερόντως ἔχοι τῶν φυτῶν; ὅθεν καὶ μάλιστα
 φανερόν ἐστιν ὅτι οὐδεὶς οὕτω διάκειται οὔτε τῶν ἄλλων
 οὔτε τῶν λεγόντων τὸν λόγον τοῦτον. Διὰ τί γὰρ βα-
 δίζει Μέγαράδῃ ἀλλ' οὐχ ἡσυχάζει οἰόμενος βαδίζειν;
 50 οὐδ' εὐθὺς ἔωθεν πορεύεται εἰς φρέαρ ἢ εἰς φάραγγα,
 ἔὰν τύχη, ἀλλὰ φαίνεται εὐλαβοῦμενος, ὡς οὐχ ὁμοίως
 οἰόμενος μὴ ἀγαθὸν εἶναι τὸ ἐμπεσεῖν καὶ ἀγαθόν;
 (25) Ἀπὸ ἄρα ὅτι τὸ μὲν βέλτιον ὑπολαμβάνει τὸ
 δ' οὐκ βέλτιον. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ μὲν ἄνθρωπον τὸ

nec non homo erit. Duorum enim, duæ negationes. Quodsi
 illa ex utrisque una, etiam hæc una profecto opposita esset.
 (20) Item aut in omnibus ita se habet, et est album et non
 album, et ens et non-ens; et circa ceteras affirmationes et
 negationes simili modo, aut non, sed circa aliquas, circa
 aliquas vero non. Et si non circa omnes, istæ utique certæ
 essent. Quodsi circa omnes, rursus aut de quibuscumque
 est affirmare, etiam negare est; et de quibuscumque ne-
 gare, etiam affirmare: aut de quibus quidem est affirmare,
 etiam negare est; de quibusquæ vero negare, non de
 omnibus est affirmare. Et si ita esset, esset aliquid utique
 pro certo non-ens: et hæc firma opinio. Quodsi ipsum non
 esse certum quid et notum est, notior crit opposita affir-
 matio. (21) Quodsi quodcumque est negare, similiter etiam
 affirmare necesse sit, aut verum est dividendo dicere, ut-
 puta album, et rursus quod non album, aut non. Et si non
 est verum dividendo dicere, neque dicit hæc, nihilque
 prorsus sunt: sed illa quæ non sunt, quomodo loquentur,
 aut ambulabunt? Et, ut etiam antea dictum est, omnia
 unum erunt: et homo, Deus, triremis, ac eorum contra-
 dictoria, idem erunt. (22) Quodsi de quocumque simili-
 ter, nihil aliud ab alio differet. Nam si differet, hoc verum
 et proprium erit. Similiter autem et si dividentem vera di-
 cere contingit, quod dictum est, accidit: et ad hæc, quod
 omnes vera dicarent, omnesque mentirentur, ipseque se
 ipsum mentiri concederet. (23) Simul autem manifestum
 est quod de nullo est ad hunc consideratio: nihil enim di-
 cit. Neque enim ita, neque non ita ait, sed ita, et non ita.
 Et rursus hæc ambo negat, quod nec ita, neque non ita
 dicit. Nam si non, jam esset aliquid utique determinatum.
 Item, si, quum affirmatio vera sit, negatio falsa; et quum
 hæc vera sit, affirmatio falsa est: non sit simul idem affir-
 mare et negare vere. Sed dicent fortassis, hoc esse quod
 a principio positum est. (24) Item, utrum ille quidem,
 qui quamque rem aut aliquo modo se habere existimat, aut
 non se habere, fallitur, qui vero ambo, verum dicit?
 Nam si verum dicit, quid aliud, quod dicitur, est, nisi
 quod talis natura entium est? Quodsi non iste, sed ille
 magis dicit verum, qui illo modo existimat, jam aliquo
 modo se habebunt existentia: et hoc verum esset, et non
 simul etiam non verum. Quodsi cuncti similiter et men-
 tiuntur et verum dicunt, nec loqui nec dicere quicquam tali
 homini possibile est: simul enim eadem et non eadem di-
 cit. Quodsi nihil existimat, sed similiter arbitratur, et
 non arbitratur, quidnam differat a plantis? Unde et maxime
 manifestum est quod nemo, nec ceterorum, nec eorum
 qui hanc orationem dicunt, ita affectus est. Cur enim Me-
 gara vadit, et non quiescit ire putans? nec mox a dilucio
 ad puteum aut ad præcipitium aliquod pergit; sed videtur
 veritus, tanquam non similiter non bonum et bonum esse
 putans, cadere in illa? (25) Patet itaque quod hoc quidem
 melius esse putat, illud vero minime. Si autem hoc, ne-

δ' οὐκ ἄνθρωπον καὶ τὸ μὲν γλυκὺ τὸ δ' οὐ γλυκὺ
ἀνάγκη ὑπολαμβάνειν. Οὐ γὰρ ἐξ ἴσου ἅπαντα ζητεῖ
καὶ ὑπολαμβάνει, ὅταν οἰηθεὶς βέλτιον εἶναι τὸ πιεῖν
ὑδωρ καὶ ἰδεῖν ἄνθρωπον εἶτα ζητῆ αὐτά· καίτοι γ' ἔδει,
5 εἰ ταῦτ' ἦν ὁμοίως καὶ ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἄνθρωπος.
Ἄλλ' ὅπερ ἐλέχθη, οὐβεις ὅς οὐ φαίνεται τὰ μὲν εὐλα-
βούμενος τὰ δ' οὐ. (26) Ὡστε, ὡς ἔοικε, πάντες ὑπο-
λαμβάνουσιν εἶχειν ἅπλως, εἰ μὴ περὶ ἅπαντα, ἀλλὰ
περὶ τὸ ἀμεινον καὶ χείρον. Εἰ δὲ μὴ ἐπιστάμενοι
10 ἀλλὰ δοξάζοντες, πολὺ μᾶλλον ἐπιμελητέον ἂν εἴη τῆς
ἀληθείας, ὥσπερ καὶ νοσῶδες ὄντι ἢ υγιεινῶ τῆς υγιείας·
καὶ γὰρ ὁ δοξάζων πρὸς τὸν ἐπιστάμενον οὐκ υγιεινῶς
διάκειται πρὸς τὴν ἀλήθειαν. (27) Ἐτι εἰ ὅτι μάλιστα
πάντα οὕτως ἔχει καὶ οὐκ οὕτως, ἀλλὰ τό γε μᾶλλον
15 καὶ ἦττον ἐνεστιν ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων· οὐ γὰρ ἂν
ὁμοίως φῆσαιμεν εἶναι τὰ δύο ἄρτια καὶ τὰ τρία, οὐδ'
ὁμοίως διέψευσται ὁ τὰ τέτταρα πέντε οἰόμενος καὶ ὁ
χίλια. Εἰ οὖν μὴ ὁμοίως, ὅῃλον ὅτι ἄτερος ἦττον,
ὥστε μᾶλλον ἀληθεύει. (28) Εἰ οὖν τὸ μᾶλλον ἐγγύ-
20 τερον, εἴη γε ἂν τι ἀληθές οὗ ἐγγύτερον τὸ μᾶλλον
ἀληθές. Κἂν εἰ μὴ ἐστιν, ἀλλ' ἤδη γέ τι ἐστὶ βε-
βαιότερον καὶ ἀληθινότερον, καὶ τοῦ λόγου ἀπηλλα-
γμένοι ἂν εἴημεν τοῦ ἀκράτου καὶ κωλύοντός τι τῇ δια-
νοίᾳ δρῖσαι.

cesse est ut et hoc quidem hominem, illud vero non-ho-
minem, et hoc quidem dulce, illud vero non dulce putet.
Non enim æqualiter omnia quærit et putat, quum melius
esse bibere aquam, aut hominem visitare, arbitretur.
deinde quærat ea : altamen oportebat, si similiter idem
esset homo et non-homo. Sed, ut dictum est, nemo est
qui non videatur aliqua veritus, aliqua non. (26) Quare,
ut apparet, omnes arbitrantur, res simpliciter se habere,
si non circa omnia, saltem circa melius et deterius. Quodsi
non scientes, sed opinantes arbitrentur, multo magis curan-
dum erit de veritate, sicuti et infirmo magis, quam sano,
de sanitate. Opinans namque ad scientem, non saniter
ad veritatem dispositus est. (27) Item, etsi quammaxime
omnia ita et non ita se habeant, attamen ipsum magis
et minus inest entium naturæ. Non enim similiter paria
esse duo ac tria dicemus; nec eodem modo mentitus est,
qui quattuor esse putet quinque, aut qui mille. Si itaque
non similiter, patet quod aller minus. Quare magis verum
dicit. (28) Si igitur quod magis est, propinquius est, pro-
fecto erit aliquid verum, cui propinquius est quod magis
verum est. Quod si non est, at jam saltem aliquid est cer-
tius et verius. Atque ita ab illa intemperata oratione remoti
erimus, quæ prohibet quicquam mente determinare.

CAP. V.

25 Ἐστι δ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ ὁ Πρωταγόρου
λόγος, καὶ ἀνάγκη ὁμοίως ἀμφω αὐτοὺς ἢ εἶναι ἢ μὴ
εἶναι. Εἴτε γὰρ τὰ δοκοῦντα πάντα ἐστὶν ἀληθῆ καὶ
τὰ φαινόμενα, ἀνάγκη πάντα ἅμα ἀληθῆ καὶ ψευδῆ
εἶναι. Πολλοὶ γὰρ τάναντία ὑπολαμβάνουσιν ἀλλή-
30 λους, καὶ τοὺς μὴ ταῦτα δοξάζοντας ἑαυτοῖς διεψεύσθαι
νομίζουσιν· ὥστ' ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναι τε καὶ μὴ εἶναι.
Καὶ εἰ τοῦτ' ἐστίν, ἀνάγκη τὰ δοκοῦντα εἶναι πάντ'
ἀληθῆ· τὰ ἀντικείμενα γὰρ δοξάζουσιν ἀλλήλοισι οἱ
διεψευσμένοι καὶ ἀληθεύοντες. Εἰ οὖν ἔχει τὰ ὄντα
35 οὕτως, ἀληθεύουσιν πάντες. (2) Ὅτι μὲν οὖν ἀπὸ
τῆς αὐτῆς εἰσὶ διανοίας ἀμφοτέροι οἱ λόγοι, ὅῃλον.
Ἐστι δ' οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος πρὸς πάντας τῆς ἐντεύ-
ξεως· οἱ μὲν γὰρ πειθοῦς δέονται, οἱ δὲ βίας. Ὅσοι
μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ἀπορῆσαι ὑπέλαθον οὕτως, τούτων
40 εὐτάτος ἡ ἀγνοία· οὐ γὰρ πρὸς τὸν λόγον ἀλλὰ πρὸς
τὴν διάνοιαν ἢ ἀπάντησις αὐτῶν· ὅσοι δὲ λόγου χάριν
λέγουσι, τούτων δ' ἐλεγχοῦ ἴσασιν τοῦ τ' ἐν τῇ φωνῇ
λόγου καὶ τοῦ ἐν τοῖς νόμοισιν. (3) Ἐλήλυθε δὲ τοῖς
διαποροῦσιν αὐτῇ ἡ δόξα ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ἢ μὲν τοῦ ἅμα
45 τὰς ἀντιφάσεις καὶ τάναντία ὑπάρχειν ὁρῶσιν ἐκ ταυτοῦ
γινόμενα τάναντία. Εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται γενέσθαι τὸ
μὴ ὄν, προὔπῃρχεν ὁμοίως τὸ πρᾶγμα ἀμφω ὄν, ὥσπερ
καὶ Ἀναξαγόρας μεμῖχθαι πᾶν ἐν παντί φησι καὶ Δη-
μόκριτος· καὶ γὰρ οὗτος τὸ κενὸν καὶ τὸ πλήρες ὁμοίως
50 καθ' ὅτι οὖν ὑπάρχειν μέρος, καίτοι τὸ μὲν ὄν τούτων
εἶναι, τὸ δὲ μὴ ὄν. (4) Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐκ τούτων
ὑπολαμβάνοντας ἐρούμεν ὅτι τρόπον μὲν τινα ὁρθῶς

Ex eadem vero opinione, Protagoræ quoque oratio est;
et similiter est necesse, ipsas ambas, aut esse, aut non
esse. Si enim omnia, de quibus opinantur, quæque ap-
parent, vera sunt, necesse est omnia simul vera et falsa
esse. Siquidem multi contraria invicem opinantur, ac eos,
qui non opinantur eadem, quæ ipsi, falli putant. Quare
necesse est idem esse, et non esse. Quod si est, necesse
est omnia, de quibus opinentur, vera esse. Opposita nam-
que opinantur qui mentiuntur, et qui verum dicunt. Si
igitur ea quæ sunt, ita se habent, verum omnes dicent.
(2) Quod itaque ambæ orationes ex eadem mente sint,
patet. Non est autem idem omnes coarguendi modus.
Quidam enim persuasionem, quidam vero vi indigent. Qui-
cumque namque propterea quod dubitent, ita existimarunt,
horum ignorantia sanabilis est. Non enim ad sermonem,
sed ad mentem eorum obviatio fieri debet. Quicumque vero
sermonis gratia dicunt, horum sanatio, redargutio est, et
ejus sermonis qui in voce, et ejus qui in nominibus. (3) Ad-
venit autem illis qui dubitant, hæc opinio, a sensibilibus,
ea quidem, qua dicitur, simul contradictoria et contra-
ria esse, quoniam vident ex eodem contraria fieri. Si igitur
non est possibile, quod non est, fieri, præexistit similiter
utrumque ens : sicut Anaxagoras omne in omni misceri
ait, atque Democritus. Etenim licet quoque vacuum et
plenum similiter in quacumque parte esse : atqui horum
hoc quidem ens, hoc vero non-ens esse. (4) Ad illos
itaque, qui ex his ita arbitrantur, dicemus quod quo-

λέγουσι, τρόπον δὲ τινα ἀγνοοῦσιν. Ἐὶ γὰρ ὃν λέγεται
 διχῶς, ὥστ' ἔστιν ὃν τρόπον ἐνδέχεται γίνεσθαι τι ἐκ
 τοῦ μὴ ὄντος, ἔστι δ' ὃν οὐ, καὶ ἅμα τὸ αὐτὸ εἶναι ὃν
 καὶ μὴ ὃν, ἀλλ' οὐ κατὰ ταῦτ' ὃν· δυνάμει μὲν γὰρ
 5 ἐνδέχεται ἅμα ταῦτ' εἶναι τὰ ἐναντία, ἐντελεχείᾳ δ' οὐ.
 Ἐτι δ' ἀζιώσωμεν αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν καὶ ἄλλην τινα
 οὐσίαν εἶναι τῶν ὄντων, ἥ οὔτε κίνησις ὑπάρχει οὔτε
 φθορὰ οὔτε γένεσις τὸ παράπαν. (5) Ὅμοιως δὲ καὶ
 ἢ περὶ τὰ φαινόμενα ἀλήθεια ἐνίοις ἐκ τῶν αἰσθητῶν
 10 ἐλήλυθεν. Ἐὶ μὲν γὰρ ἀληθὲς οὐ πλῆθει κρίνεσθαι
 οἴονται προσήκειν οὐδὲ ὀλιγότῃ, τὸ δ' αὐτὸ τοῖς μὲν
 γλυκὺ γευσόμενοι δοκεῖν εἶναι, τοῖς δὲ πικρὸν· ὥστ' εἰ
 πάντες ἕκαμνον ἢ πάντες παρεφρόνουν, δύο δ' ἢ τρεῖς
 ὑγίαινον ἢ νοῦν εἶχον, δοκεῖν ἂν τούτους κάμνειν καὶ
 15 παραφρονεῖν, τοὺς δ' ἄλλους οὐ. (6) Ἐτι δὲ πολλοῖς
 τῶν ἄλλων ζῶων τάναντία περὶ τῶν αὐτῶν φαίνεσθαι
 καὶ ἡμῖν, καὶ αὐτῷ δὲ ἑκάστῳ πρὸς αὐτὸν οὐ ταῦτα
 κατὰ τὴν αἰσθησιν αἰεὶ δοκεῖν. Ποῖα οὖν τούτων ἀληθῆ
 ἢ ψευδῆ, ἀδῆλον· οὐδὲν γὰρ μάλλον τάδε ἢ τάδε ἀληθῆ,
 20 ἀλλ' ὁμοίως. Διὸ Δημοκρίτος γέ φησιν ἦτοι οὐθὲν
 εἶναι ἀληθὲς ἢ ἡμῖν γ' ἀδῆλον. (7) Ὅλως δὲ διὰ τὸ
 ὑπολαμβάνειν φρόνησιν μὲν τὴν αἰσθησιν, ταύτην
 δ' εἶναι ἀλλοίωσιν, τὸ φαινόμενον κατὰ τὴν αἰσθησιν
 εἰ ἀνάγκης ἀληθὲς εἶναι φασιν· ἐκ τούτων γὰρ καὶ
 25 Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημοκρίτος καὶ τῶν ἄλλων ὡς ἔπος
 εἰπεῖν ἕκαστος τοιαύταις δόξαις γεγεννηται ἔνοχοι.
 (8) Καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς μεταβάλλοντας τὴν ἕξιν με-
 ταβάλλειν φησὶ τὴν φρόνησιν·

Πρὸς παρεὸν γὰρ μητις ἐναυξεται ἀνθρώποισιν.

30 Καὶ ἐν ἑτέροις δὲ λέγει ὅτι

ὄσον ἄλλοιτοι μετέφυν, τόσον ἄρ σφισιν αἰεὶ
 καὶ τὸ φρονεῖν ἄλλοῖα παρίστατο.

Καὶ Παρμενίδης δὲ ἀποφαίνεται τὸν αὐτὸν τρόπον·

Ἦς γὰρ ἕκαστος ἔχει κράσιν μελέων πολυκάμπτων,
 35 τὼς νόος ἀνθρώποισι παρίσταται.

Τὸ γὰρ αὐτὸ ἔστιν

Ὅπερ φρονεῖ μελέων φύσις ἀνθρώποισιν
 καὶ πάσιν καὶ παντὶ· τὸ γὰρ πλεόν ἐστὶ νόημα.

(9) Ἀναξάγορου δὲ καὶ ἀπόφθεγμα μνημονεύεται πρὸς
 40 τῶν ἐταίρων τινάς, ὅτι τοιαῦτ' αὐτοῖς ἔσται τὰ ὄντα
 οἷα ἂν ὑπολάβωσιν. Φασὶ δὲ καὶ τὸν Ὀμηρον ταύτην
 ἔχοντα φαίνεσθαι τὴν δόξαν, ὅτι ἐποίησε τὸν Ἔκτορα,
 ὡς ἐξέστη ὑπὸ τῆς πληγῆς, κείσθαι ἄλλοφρονέοντα,
 ὡς φρονούντας μὲν καὶ τοὺς παραφρονούντας ἀλλ' οὐ
 45 ταῦτά. (10) Δῆλον οὖν ὅτι, εἰ ἀμφοτέραι φρονή-
 σεις, καὶ τὰ ὄντα ἅμα οὕτω τε καὶ οὐχ οὕτως ἔχει.
 Ἐἴ καὶ χαλεπώτατον τὸ συμβαίνον ἔστιν· εἰ γὰρ οἱ μά-
 λιστα τὸ ἐνδεχόμενον ἀληθὲς ἐωρακότες (οὗτοι δ' εἰσὶν
 50 οἱ μάλιστα ζητοῦντες αὐτὸ καὶ φιλοῦντες) οὗτοι τοιαύ-
 τας ἔχουσι τὰς δόξας καὶ ταῦτα ἀποφαίνονται περὶ τῆς
 ἀληθείας, πῶς οὐκ ἀξίον ἀθυμῆσαι τοὺς φιλοσοφεῖν

dam modo quidem vere dicunt, quodam modo vero igno-
 rant. Ens namque dupliciter dicitur. Quare aliquo modo
 quidem possibile est aliquid ex non ente fieri, aliquo vero
 modo, non est: simulque idem ens et non-ens esse, sed
 non secundum idem ens. Potentia namque contingit,
 simul idem contraria esse, actu vero minime. Item eos
 effragitabimus aliam quoque substantiam entium existimare,
 cui neque motus, neque corruptio, neque omnino generatio
 insit. (5) Similiter autem veritas quæ est circa ea quæ
 apparent, quibusdam ex sensibilibus advenit. Nam verum
 non pluralitate, neque paucitate, judicari censent debere;
 idem autem quibusdam gustantibus dulce, quibusdam
 amarum esse videri. Quare si omnes ægrotaent, aut
 omnes insanirent, duo vero vel tres sani aut mentis com-
 potes essent, hi utique videri possent ægrotae atque insa-
 nire, ceteri vero minime. (6) Item multis aliorum ani-
 malium contraria apparere quam nobis: ac nostrum cuique
 non eadem ad se ipsum semper secundum sensum appa-
 rent. Qualia igitur horum vera vel falsa sint, non est ma-
 nifestum. Nihilominus enim vel magis hæc quam illa vera
 sunt, sed æqualiter. Quare Democritus, aut nihil esse
 verum, aut nobis ignotum esse, ait. (7) Et simpliciter
 propterea quod sensum quidem mentem putant, hunc vero
 alterationem esse: quod secundum sensum apparet, neces-
 sario verum aiunt. Ex his enim et Empedocles, et Demo-
 critus, ceterorum quoque singuli, talibus opinionibus irra-
 titi sunt. (8) Empedocles etenim habitu mutato, mentem
 quoque mutari ait:

Ad præsens etenim se mens mortalibus auget.

In aliis autem dicit:

Quantum alii fiunt mutantque, etiam sapere ipsis
 altera semper adest tantum.

Parmenides quoque eodem asserit modo:

Namque ut membrorum est mollis complexio cuique,
 Sic intellectus mortalibus adstat.

Namque est idem hoc:

Quod natura sapit membrorum hominis cuiusque,
 cunctorumque: intellectus nam pluribus horum (mem-
 brorum).

(9) Anaxagoræ autem apophthegma quoque a quodam
 suorum necessariorum memoriæ traditum est. Talia eis
 entia futura esse, qualia ea esse putarint. Homerum etiam
 talem aiunt opinionem habere videri: quippe qui faciat
 Hectorem, quum a vulnere insaniret, jacere « aliud sapien-
 tem », tanquam et insanientes saperent quidem, sed non
 eadem. (10) Patet itaque quod, si utraque mens est,
 entia quoque simul ita et non ita se habent. Qua ex re
 difficillimum quod sequitur est. Si enim qui maxime pos-
 sibile verum vident (ii autem sunt, qui maxime illud
 quærunt et amant), ii tales opiniones habent et talem de
 veritate sententiam ferunt, quomodo non desperatio illis

ἐγγειροῦντας; τὸ γὰρ τὰ πετόμενα διώκειν τὸ ζητεῖν ἂν εἴη τὴν ἀλήθειαν. (11) Αἴτιον δὲ τῆς δόξης τούτοις ὅτι περὶ τῶν ὄντων μὲν τὴν ἀλήθειαν ἐσκόπου, τὰ δ' ὄντα ὑπέλαβον εἶναι τὰ αἰσθητὰ μόνον· ἐν δὲ τούτοις πολλὰ ἢ τοῦ ἀορίστου φύσις ἐνυπάρχει, καὶ ἡ τοῦ ὄντος οὕτως ὡσπερ εἶπομεν· διὸ εἰκότως μὲν λέγουσιν, οὐκ ἀληθῆ δὲ λέγουσιν. Οὕτως γὰρ ἀρμόττει μᾶλλον εἰπεῖν ἢ ὡσπερ Ἐπίχαρμος εἰς Ξενοφάνην. (12) Ἔτι δὲ πᾶσαν δρῶντες ταύτην κινουμένην τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τοῦ μεταβάλλοντος οὐθὲν ἀληθεύομενον, περὶ γε τὸ πάντῃ πάντως μεταβάλλον οὐκ ἐνδέχεται ἀληθεύειν. Ἐκ γὰρ ταύτης πῆς ὑπολήψεως ἐξήγησεν ἡ ἀκροτάτη δόξα τῶν εἰρημένων, ἢ τῶν φασκότων ἠρακλειτίζειν, καὶ οἷαν Κρατύλος εἶπεν, ὅς τὸ τελευταῖον οὐθὲν ᾔετο δεῖν λέγειν ἀλλὰ τὸν δάκτυλον ἐκίνει μόνον, καὶ Ἡρακλείτῳ ἐπετίμα εἰπόντι ὅτι δις τῷ αὐτῷ ποταμῷ οὐκ ἔστιν ἐμβλῆναι· αὐτὸς γὰρ ᾔετο οὐδ' ἄπαξ. (13) Ἡμεῖς δὲ καὶ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ἐροῦμεν ὅτι τὸ μὲν μεταβάλλον ὅτε μεταβάλλει ἔχει τινὰ αὐτοῖς ἀληθῆ λόγον μὴ οἰεσθαι εἶναι. Καίτοι ἔστι γε ἀμφισβητήσιμον· τό τε γὰρ ἀποβάλλον ἔχει τι τοῦ ἀποβαλλομένου, καὶ τοῦ γιγνομένου ἤδη ἀνάγκη τι εἶναι. Ὅπως τε εἰ φθείρεται, ὑπάρχει τι ὄν· καὶ εἰ γίγνεται, ἐξ οὗ γίγνεται καὶ ὑπ' οὗ γεννᾶται ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ τοῦτο μὴ εἶναι εἰς ἄπειρον. (14) Ἀλλὰ ταῦτα παρέντες ἐκεῖνα λέγωμεν, ὅτι οὐ ταῦτόν ἐστι τὸ μεταβάλλειν κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν. Κατὰ μὲν οὖν τὸ ποσὸν ἔστω μὴ μένον· ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος ἅπαντα γινώσκομεν. (15) Ἔτι δ' ἄξιον ἐπιτιμῆσαι τοῖς οὕτως ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων τὸν ἀριθμὸν ἰδόντες οὕτως ἔχοντα περὶ θλου τοῦ οὐρανοῦ ἁμοίως ἀπεσήναντο. Ὁ γὰρ περὶ ἡμᾶς τοῦ αἰσθητοῦ τόπος ἐν φθορᾷ καὶ γενέσει διατελεῖ μόνος ὢν· ἀλλ' οὕτως οὐθὲν ὡς εἰπεῖν μόνον τοῦ παντός ἐστιν, ὡστε δικαιότερον ἂν δι' ἐκεῖνα τούτων ἀπεψηρίσαντο ἢ διὰ ταῦτα ἐκεῖνων κατεψηρίσαντο. (16) Ἔτι δὲ ὄηλον ὅτι καὶ πρὸς τούτους ταῦτα τοῖς πάλαι λεγθεῖσιν ἐροῦμεν· ὅτι γὰρ ἔστιν ἀκίνητός τις φύσις δεικτέον αὐτοῖς καὶ πειστέον αὐτούς. Καίτοι συμβαίνει γε τοῖς ἅμα φάσκουσιν εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἡρεμεῖν μᾶλλον φάναι πάντα ἢ κινεῖσθαι· οὐ γὰρ ἔστιν εἰς τὴν μεταβάλλειν ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει ἅπασιν. (17) Περὶ δὲ τῆς ἀληθείας, ὡς οὐ πᾶν τὸ φαινόμενον ἀληθές, πρῶτον μὲν ὅτι οὐδ' ἡ αἰσθησις ψευδῆς τοῦ ἰδίου ἐστίν, ἀλλ' ἡ φαντασία οὐ ταῦτόν τῃ αἰσθήσει. Ἐἴτ' ἄξιον θαυμάσαι εἰ τοῦτ' ἀποροῦσι, πότερον τῆλικαυτὰ ἐστὶ τὰ μεγέθη καὶ τὰ χρώματα τοιαῦτα ὅσα τοῖς ἄποθεν φαίνεται ἢ ὅσα τοῖς ἐγγύθεν, καὶ πότερον ὅσα τοῖς ὑγιαίνουσιν ἢ ὅσα τοῖς κάμνουσιν, καὶ βραρύτερα πότερον ἢ τοῖς ἀσθενοῦσιν ἢ ἢ τοῖς ἰσχυροῖσιν, καὶ ἀληθῆ πότερον ἢ τοῖς καθεύδουσιν ἢ ἢ τοῖς ἐγρηγοροῦσιν. Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἰονταί γε, φανερόν· οὐδεὶς γοῦν ἐὰν ὑπολάβῃ νύκτωρ Ἀθήνησιν εἶναι ὢν ἐν Λιβύῃ, πορεύεται εἰς τὸ ᾧδεῖον. (18) Ἔτι δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος, ὡσπερ καὶ

sit, qui philosophari conantur? nam quærere veritatem, non esset nisi volucres persequi. (11) Causa vero hujus opinionis his fuit, quia veritatem quidem de entibus considerabant; entia vero arbitrati sunt sensibilia esse sola. In his autem magna indeterminati natura inest, et ejus, quod ita ens est, ut praxidiximus. Quare verisimiliter quidem, sed non vere dicunt. Ita enim magis convenit dicere, quam ut Epiclarmus in Xenophanem. (12) Item quum hanc omnem naturam moveri viderent, de eo autem quod mutatur, nihil verificari, circa illud quod omnino mutatur, nihil verificari posse putabant. Ex hac enim existimatione summa illa eorum opinio pullulavit, qui se Heraclitum sequi affirmabant, qualem et Cratylus habebat, qui tandem nihil putabat dicere oportere, sed solum digitum movebat, et Heraclitum, quod bis dixisset in eundem fluvium non esse intrare, reprehendebat: ipse enim existimabat, ne semel quidem. (13) Nos autem ad hanc etiam rationem dicemus, quod id quod mutatur, quum mutatur, habet aliquam veritatem, non esse putare. At hoc quidem ambiguum est. Abjiciens enim habet aliquid ejus quod abjicit, ac necesse est, aliquid etiam ejus, quod fit, esse. Et simpliciter si corrumpitur, erit aliquid ens: et si fit, necesse est esse ex quo fit et a quo generatur, et hoc non esse in infinitum. (14) Sed his omissis, illa dicamus, quod non est idem, secundum quantitatem, et secundum qualitatem transmutari. Detur itaque non permanere secundum quantitatem: attamen secundum speciem omnia cognoscimus. (15) Item dignum est reprehendere eos qui ita arbitrantur, quoniam, quum et ipsorum sensibilibum pauciora numero ita se habere viderent, de toto tamen cælo similiter senserunt. Hic enim qui circa nos est sensibilibum locus, in corruptione et generatione solus est: at hic nulla, ut ita dicam, universi pars est. Unde justius fuisset propter illa, ista etiam absolvisse, quam propter ista, illa condemnasse. (16) Item manifestum est quod et ad istos eadem dicemus, quæ olim dicta sunt. Quod enim est immobilis quædam natura, ostendendum et persuadendum est eis. Atque accidit eis qui simul dicunt esse et non esse, magis dicere quiescere cuncta, quam moveri. Non enim est, in quod quicquam mutetur: nam omnia omnibus insunt. (17) De veritate vero, quod non omne, quod apparet, verum sit: primo quidem neque sensus proprii fallax est: at phantasia non est idem quod sensus. Deinde admiratione dignum est, si hoc dubitant, utrum tantæ sint magnitudines, talesque colores, quales eminus, an quales cominus apparent; et utrum qualia sanis, an qualia ægrolantibus; et graviora, utrum qualia debilibus, an qualia robustis; et vera, utrum qualia dormientibus, an qualia vigilantibus. Quod enim non arbitrantur, patet: nemo etenim, si noctu existimet se Athenis esse, quum in Libya sit, ad Arcopagum vadit. (18) Item de futuro, ut Plato quoque

Πλάτων λέγει, οὐ δὴπου ὁμοίως κυρία ἢ τοῦ ἱατροῦ
δοξα καὶ ἢ τοῦ ἀγνοοῦντος, οἷον περὶ τοῦ μέλλοντος
ἔσεσθαι ὑγιούς ἢ μὴ μέλλοντος. Ἔτι δὲ ἐπ' αὐτῶν
τῶν αἰσθήσεων οὐχ ὁμοίως κυρία ἢ τοῦ ἀλλοτρίου καὶ
5 ἰδίου ἢ τοῦ πλησίον καὶ τοῦ αὐτῆς, ἀλλὰ περὶ μὲν χρώ-
ματος ὄψις, οὐ γεύσις, περὶ δὲ χυμοῦ γεῦσις, οὐκ ὄψις·
ὣν ἐκάστη ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ περὶ τὸ αὐτὸ οὐδέποτε
φθῖναι ἅμα οὕτω καὶ οὐχ οὕτως ἔχειν. (19) Ἄλλ' οὐδ'
ἐν ἐτέρῳ χρόνῳ περὶ γε τὸ πάθος ἡμφισβήτησεν, ἀλλὰ
10 περὶ τὸ ὅτι συμβέβηκε τὸ πάθος· λέγειν δ' οἷον ὁ μὲν
αὐτὸς οἶνος δοξοῖεν ἂν ἢ μεταβαλὼν ἢ τοῦ σώματος με-
ταβαλόντος ἐτέ· μὲν εἶναι γλυκύς δὲ δὲ οὐ γλυκύς·
ἀλλ' οὐ τό γε γλυκὺ οἶον ἐστὶν ὅταν ἦ, οὐδέποτε
μετέβαλεν, ἀλλ' αἰεὶ ἀλθίθει περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐστὶν
15 ἐξ ἀνάγκης τὸ ἐσόμενον γλυκὺ τοιοῦτον. (20) Καίτοι
τοῦτο ἀναιροῦσιν οὗτοι οἱ λόγοι ἅπαντες, ὥσπερ καὶ
οὐσίαν μὴ εἶναι μηθὲν, οὕτω μτ' ἐξ ἀνάγκης μηθέν·
τὸ γὰρ ἀναγκαῖον οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως καὶ ἄλλως
ἔχειν, ὥστ' εἴ τι ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης, οὐχ ἔξει οὕτω τε
20 καὶ οὐχ οὕτως. (21) Ὅλωσ τ' εἴπερ ἐστὶ τὸ αἰσθητὸν
μόνον, οὐθὲν ἂν εἴη μὴ ὄντων τῶν ἐμψύχων· αἰσθη-
σις γὰρ οὐκ ἂν εἴη. Τὸ μὲν οὖν μήτε τὰ αἰσθητὰ εἶναι
μήτε τὰ αἰσθητά ἴσως ἀληθές (τοῦ γὰρ αἰσθανο-
μένου πάθος τοῦτο ἐστὶ), τὸ δὲ τὰ ὑποκείμενα μὴ εἶναι,
25 ἃ ποιεῖ τὴν αἰσθησιν, καὶ ἄνευ αἰσθήσεως, ἀδύνατον.
Οὐ γὰρ δὴ ἢ γ' αἰσθησις αὐτῆ ἐαυτῆς ἐστὶν, ἀλλ' ἐστὶ
τι καὶ ἕτερον παρὰ τὴν αἰσθησιν, ὃ ἀνάγκη πρότερον
εἶναι τῆς αἰσθήσεως· τὸ γὰρ κινῶν τοῦ κινουμένου
φύσει πρότερον ἐστὶ· κἂν εἴ λέγεται πρὸς ἀλληλα ταῦτα,
30 οὐθὲν ἦττον.

ait, non est profecto similiter certa medici et ignari opinio :
utputa, de futuro sano, aut non futuro. Item in ipsismet
sensibus, non est similiter certus qui alieni est, et qui pro-
prij; nec qui illius quod prope est et ejus quod longe : sed
de colore quidem visus, non gustus, de sapore gustus, et
non visus, quorum nullus unquam ait eodem tempore circa
idem simul ita et non ita se habere. (19) At nec in alio tem-
pore circa passionem quidem dubitarint, sed circa illud, cui
passio accidit : dico autem veluti idem quidem vinum, aut
ipsum mutatum, aut corpore mutato, videri possit quan-
doque dulce, quandoque non dulce, sed non ipsum dulce,
quum est quale est, unquam mutatum est, sed semper veri-
ficatur de eo; et quod futurum est dulce, necessario tale est.
(20) Attamen omnes illæ orationes hoc perimunt· et quem-
admodum substantiam non esse ullius, ita nec quicquam
necessario esse; necessarium enim non contingit aliter et
aliter se habere. Quare si quid necessario est, non ita et
non ita habebit. (21) Et simpliciter, si sensibile solum
est, nihil fuerit profecto, quoniam tum animata non essent.
Sensus enim non esset. Neque sensibilia itaque neque
sensiones esse, fortassis verum esset : sentientis enim hæc
passio est : at ipsa subjecta, quæ sensum faciunt, non esse
etiam absque sensu, hoc impossibile est. Sensus namque
non ipse est sui ipsius, sed est aliquid aliud etiam præter
sensem, quod necesse est prius sensu esse. Movens enim,
natura prius est moto : et si ad se invicem hæc esse dicun-
tur, nihilo minus.

CAP. VI.

Εἰσὶ δὲ τινες οἱ ἀποροῦσι καὶ τῶν ταῦτα πεπεισμέ-
νων καὶ τῶν τοὺς λόγους τούτους μόνον λεγόντων· ζη-
τοῦσι γὰρ τίς ὁ κρινὼν τὸν ὑμικίνοντα καὶ ὄλωσ τὸν περὶ
ἕκαστα κρινῶντα ὀρθῶς. Τὰ δὲ τοιαῦτα ἀπορήματα
35 ὁμοία ἐστὶ τῷ ἀπορεῖν πρότερον καθυεδομένον νῦν ἢ ἐρη-
γόραμεν. (2) Δύναται δ' αἱ ἀπορίαι αἱ τοιαῦται πᾶσαι
τὸ αὐτό· πάντων γὰρ λόγον ἀξιοῦσιν οὗτοι εἶναι· ἀρχὴν
γὰρ ζητοῦσι, καὶ ταύτην δι' ἀποδείξεως λαμβάνειν,
ἐπεὶ οἱ γε οὐ πεπεισμένοι εἰσὶ, φανεροὶ εἰσιν ἐν ταῖς
40 πράξεσιν. Ἄλλ' ὅπερ εἶπομεν, τοῦτο αὐτῶν τὸ πάθος
ἐστὶν· λόγον γὰρ ζητοῦσιν ὣν οὐκ ἐστὶ λόγος· ἀποδεί-
ξεως γὰρ ἀρχὴ οὐκ ἀπόδειξις ἐστὶν. Οὗτοι μὲν οὖν
ῥαδίως ἂν τοῦτο πεισθεῖεν· ἐστὶ γὰρ οὐ χαλεπὸν λα-
βεῖν. Οἱ δ' ἐν τῷ λόγῳ τὴν βίαν μόνον ζητοῦντες
45 ἀδύνατον ζητοῦσιν· ἐναντία γὰρ εἰπεῖν ἀξιοῦσιν, εὐθὺς
ἐναντία λέγοντες. (3) Εἰ δὲ μὴ ἐστὶ πάντα πρὸς τι,
ἀλλ' ἐνία ἐστὶ καὶ αὐτὰ καθ' αὐτά, οὐκ ἂν εἴη πᾶν τὸ
φαινόμενον ἀληθές· τὸ γὰρ φαινόμενον τινὲ ἐστὶ φαι-
νόμενον· ὥστε ὁ λέγων ἅπαντα τὰ φαινόμενα εἶναι
50 ἀληθῆ, ἅπαντα ποιεῖ τὰ ὄντα πρὸς τι. (4) Διὸ καὶ φυ-
λακτέον τοῖς τὴν βίαν ἐν τῷ λόγῳ ζητοῦσιν, ἅμα δὲ καὶ
ὑπέχειν λόγον ἀξιοῦσιν, ὅτι οὐ τὸ φαινόμενον ἐστὶν,

Sunt autem quidam qui dubitent et eorum quibus de his
persuasum est, et eorum qui has orationes solum dicis causa
edunt. Quærunt etenim, quis eum, qui sanus est, et omnino
qui circa singula recte judicari, examinet. Tales autem
dubitaciones similes sunt, ac si quis dubitaret utrum dor-
mimus nunc, an vigilamus. (2) Tales namque cunctæ du-
bitationes idem possunt. De omnibus etenim hi volunt de-
monstrationem esse. Principium namque, et hoc per
demonstrationem accipere quærunt. Quod autem non
est eis persuasum, ex eorum actionibus manifeste apparet.
Sed, ut diximus, iste eorum affectus est : rationem nam-
que eorum quærunt, quorum non est ratio. Demonstra-
tionis enim principium non est demonstratio His quidem
igitur facile hoc persuadebitur : non enim est difficile per-
ceptu. Qui vero in oratione solum quærunt ut vi convin-
cantur, impossibile quærunt. Contraria namque dicere
adversarium volunt, ipsi statim ab initio contraria dicen-
tes. (3) Si autem non sunt omnia ad aliquid, sed quædam
ipsa per se ipsa sunt, non erit utique verum omne, quod
apparet. Apparens enim, alicui est apparens. Quare qui
dicit omnia vera, quæ apparent, esse, omnia entia facit ad
aliquid. (4) Quare observandum est iis qui vim in oratione
quærunt, simulque reddere orationem volunt, quod non

ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ᾧ φαίνεται καὶ ὅτε φαίνεται καὶ ἤ και ὤς. Ἄν δ' ὑπέχωσι μὲν λόγον, μὴ οὕτω δ' ὑπέχωσι, συμβήσεται αὐτοῖς τάναντία ταχὺ λέγειν. (5) Ἐνδέχεται γὰρ τῷ αὐτῷ κατὰ μὲν τὴν ὄψιν μέλι φαίνεσθαι, τῇ δὲ γέουσι μί, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν δυοῖν ὄντων μὴ ταῦτα ἑκατέρω τῇ ὄψει, ἂν ὣσιν ἀνόμοιοι. Ἐπεὶ πρὸς γε τοὺς διὰ τὰς πάλαι εἰρημένας αἰτίας τὸ φαινόμενον φάσκοντας ἀληθές εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο πάνθ' ὁμοίως εἶναι ψευδῆ καὶ ἀληθῆ (οὔτε γὰρ ἅπασιν ταῦτα φαίνεσθαι οὔτε τῷ αὐτῷ αἰεὶ ταῦτά, ἀλλὰ πολλάκις τάναντία κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον· ἢ μὲν γὰρ ἀπὸ οὗ λέγει ἐν τῇ ἐπαλλάξει τῶν δακτύλων, ἢ δ' ὄψιν ἐν), ἀλλ' οὔτε τῇ αὐτῇ γε καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ αἰσθῆσει καὶ ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη ἀληθές. (6) Ἄλλ' ἴσως διὰ τοῦτ' ἀνάγκη λέγειν τοῖς μὴ δι' ἀπορίαν ἀλλὰ λόγου χάριν λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθές τοῦτο, ἀλλὰ τούτω ἀληθές. Καὶ ὡσπερ δὴ πρότερον εἰρηται, ἀνάγκη καὶ πρὸς τι ποιεῖν ἅπαντα καὶ πρὸς δόξαν καὶ αἰσθησιν, ὡστ' οὔτε γέγονεν οὐτ' ἔσται οὐθὲν μηθενὸς προδοξάσαντος. Εἰ δὲ γέγονεν ἢ ἔσται, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἅπαντα πρὸς δόξαν. (7) Ἐτι εἰ ἐν, πρὸς ἐν ἢ πρὸς ὀρισμένον· καὶ εἰ ταῦτο καὶ ἡμισυ καὶ ἴσον, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ διπλάσιόν γε τὸ ἴσον. Πρὸς δὴ τὸ δοξάζον εἰ ταῦτο ἄνθρωπος καὶ τὸ δοξαζόμενον, οὐκ ἔσται ἄνθρωπος τὸ δοξάζον, ἀλλὰ τὸ δοξαζόμενον. Εἰ δ' ἕκαστον ἔσται πρὸς τὸ δοξάζον, πρὸς ἅπειρα ἔσται τῷ εἶδει τὸ δοξάζον. (8) Ὅτι μὲν οὖν βεβαιοτάτη δόξα πασῶν τὸ μὴ εἶναι ἀληθεῖς ἅμα τὰς ἀντικειμένους φάσεις, καὶ τί συμβαίνει τοῖς οὕτω λέγουσι, καὶ διὰ τί οὕτω λέγουσι, τοσαῦτα εἰρήσθω. (9) Ἐπει δ' ἀδύνατον τὴν ἀντίφρασιν ἀληθεύεσθαι ἅμα κατὰ τοῦ αὐτοῦ, φανερόν ἐστι οὐδὲ τάναντία ἅμα ὑπάρχειν ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ. Ἰῶν μὲν γὰρ ἐναντίων θάτερον στέρησις ἔστιν οὐχ ἥττον, οὐσίας δὲ στέρησις, ἢ δὲ στέρησις ἀπόφρασις ἔστιν ἀπὸ τινος ὀρισμένου γένους. Εἰ οὖν ἀδύνατον ἅμα καταφάναι καὶ ἀποφάναι ἀληθῶς, ἀδύνατον καὶ τάναντία ὑπάρχειν ἅμα, ἀλλ' ἢ πῆ ἅμφω, ἢ θάτερον μὲν πῆ θάτερον δὲ ἀπλῶς.

CAP. VII.

Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ μεταξὺ ἀντιφάσεως ἐνδέχεται εἶναι οὐθὲν, ἀλλ' ἀνάγκη ἢ φάναι ἢ ἀποφάναι ἐν καθ' ἑνὸς ὀτιοῦν. Δῆλον δὲ πρῶτον μὲν ὀρισμένοις τί τὸ ἀληθές καὶ ψεῦδος. Τὸ μὲν γὰρ λέγειν τὸ ὄν μὴ εἶναι ἢ τὸ μὴ ὄν εἶναι ψεῦδος, τὸ δὲ τὸ ὄν εἶναι καὶ τὸ μὴ ὄν μὴ εἶναι ἀληθές, ὥστε καὶ ὁ λέγων τοῦτο εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἢ εἶναι οὔτε τὸ μὴ ὄν. (2) Ἐτι ἦτοι τὸ μεταξὺ ἔσται τῆς ἀντιφάσεως, ὡσπερ τὸ φαῖον μέλανος καὶ λευκοῦ, ἢ ὅς τὸ μηδέτερον ἀνθρώπου καὶ ἵππου. Εἰ μὲν οὖν οὕτως, οὐκ ἂν μεταβάλλοι (ἐκ μὴ ἀγαθοῦ γὰρ εἰς ἀγαθὸν μεταβάλλει, ἢ ἐκ τούτου εἰς μὴ ἀγαθόν)· νῦν δ' αἰεὶ φαίνεται· οὐ γὰρ ἔστι μεταβολὴ ἀλλ' ἢ εἰς τὰ ἀντικείμενα καὶ μεταξὺ. Εἰ δ' ἔστι μεταξὺ, καὶ

quod apparet, est, sed quod apparet, cui apparet, et quando apparet, et quatenus, et quomodo. Quodsi reddant quidem orationem, non tamen ita reddant, accidet eis quamprimum contraria dicere. (5) Potest etenim eidem secundum visum quidem mel apparere, gustu autem non; et quum oculi duo sint, non eadem utriusque visui, si visus sint dissimiles. Etenim ad eos, qui propter olim dictas causas, quod apparet, verum esse dicunt, et ob hoc omnia similiter esse falsa et vera (nec enim omnibus eadem apparere, nec eidem semper eadem, sed plerumque contraria, etiam eodem tempore: tactus etenim duo dicit in digitorum variatione, visus autem unum) dicant: sed neque eodem sensu et secundum idem, et eodem modo, et in eodem tempore: quare hoc esset verum profecto. (6) Sed ob hoc fortassis iis qui non propter dubitationem, sed orationis gratia dicunt, necesse est dicere, quod hoc non sit verum, sed huic verum. Et, ut antea dictum est, necesse est, ad aliquid, et ad opinionem, et ad sensum omnia facere: quare nec factum est, nec erit quicquam, si nemo prius opinatus sit. At si factum fuit, aut erit, patet quod non ad opinionem omnia sunt. (7) Item, si unum, ad unum aut ad determinatum; et si idem est, et didimium, et æquale, non tamen ad duplum, quod æquale est. Ad opinionem itaque si idem est homo et quod opinatum est, non est homo, quod opinatur, sed quod opinatum est. Quodsi unumquodque ad illud erit quod opinatur, ad infinita specie, quod opinatur, erit. (8) Quod igitur omnium certissima opinio est, non simul vera esse contradictorie opposita, et quid illis, qui sic dicunt, accidat, et cur ita dicant, hæc demum dicta sint. (9) Quum vero impossibile sit contradictionem simul de eodem verificari, patet quod neque contraria simul eidem inesse contingit. Contrariorum enim alterum non minus privatio est, ac substantiæ quidem privatio: est autem privatio, negatio a quodam determinato genere. Si impossibile itaque est simul affirmare et negare, vere impossibile est etiam contraria simul inesse: sed aut ambo secundum aliquid, aut alterum secundum aliquid, alterum simpliciter.

At vero nec inter contradictionem possibile est quicquam medium esse, sed necesse est dicere aut negare unumquodque de uno: manifestum autem est primo quidem definientibus, quid verum, quidve falsum est. Dicere namque ens non esse, aut non-ens esse, falsum: ens autem esse, et non-ens non esse, verum est. Quare et qui dicit hoc esse aut non esse, verum dicit, aut mentitur. Sed nec ens dicitur non-esse, aut esse, nec non-ens. (?) Item medium inter contradictionem, aut erit quemadmodum fuscum inter album et nigrum, aut quemadmodum neutrum inter hominem et equum. Si itaque ita est, non mutabitur profecto: ex non-bono namque in bonum mutatur, aut ex hoc in non-bonum: nunc vero semper apparet; non enim est mutatio, nisi ad opposita, et media. Quodsi est me-

οὕτως εἴη ἂν τις εἰς λευκὸν οὐκ. ἐκ μὴ λευκοῦ γένεσις·
 νῦν δ' οὐχ ὁρᾶται. (3) Ἐτι πᾶν τὸ διανοητὸν καὶ
 νοητὸν ἢ διάνοια ἢ κατὰφησιν ἢ ἀπόφησιν· τοῦτο δ' ἐξ
 ὀρισμοῦ δῆλον ὅταν ἀληθεύῃ ἢ ψεύδῃται. Ὅταν μὲν
 6 ὠδὶ συνθῆ φᾶσα ἢ ἀποφᾶσα, ἀληθεύει, ὅταν δὲ ὠδί,
 ψεύδεται. (4) Ἐτι παρὰ πάσας δεῖ εἶναι τὰς ἀντιφά-
 σεις, εἰ μὴ λόγου ἕνεκα λέγεται· ὥστε καὶ οὔτε ἀλη-
 θεύσει τις οὐτ' οὐκ ἀληθεύσει. Καὶ παρὰ τὸ ὄν καὶ τὸ
 μὴ ὄν ἔσται, ὥστε καὶ παρὰ γένεσιν καὶ φθορὰν μετα-
 10βολὴ τις ἔσται. (5) Ἐτι ἐν ὄσοις γένεσιν ἢ ἀπόφασιν
 τὸ ἐναντίον ἐπιφέρει, καὶ ἐν τούτοις ἔσται, ὅσον ἐν
 ἀριθμοῖς οὔτε περιττός οὔτε οὐ περιττός ἀριθμός.
 Ἄλλ' ἀδύνατον· ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ δὲ δῆλον. (6) Ἐτι
 εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, καὶ οὐ μόνον ἡμιόλια τὰ ὄντα
 15 ἔσται ἀλλὰ πλείω. Πάλιν γὰρ ἔσται ἀποφῆσαι τοῦτο
 πρὸς τὴν φάσιν καὶ τὴν ἀπόφασιν, καὶ τοῦτ' ἔσται τι·
 ἢ γὰρ οὐσία ἐστὶ τις αὐτοῦ ἄλλη. (7) Ἐτι ὅταν ἐρο-
 μένου εἰ λευκὸν ἔστιν εἴρησθαι οὐ, οὐθὲν ἄλλο ἀποπέ-
 φυκεν ἢ τὸ εἶναι· ἀπόφασιν δὲ τὸ μὴ εἶναι. (8) Ἐλή-
 20λυθε δ' ἐνίοσις αὐτῆ ἢ ὄξα ὡσπερ καὶ ἄλλαι τῶν παρα-
 δόξων· ὅταν γὰρ λύειν μὴ δύνανται λόγους ἐριστικούς,
 ἐνδόντες τῷ λόγῳ σύμφασιν ἀληθές εἶναι τὸ συλλο-
 γισθέν. Οἱ μὲν οὖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν λέγουσιν, οἱ
 δὲ διὰ τὸ πάντων ζητεῖν λόγον. (9) Ἄρχῃ δὲ πρὸς
 25 ἅπαντας τούτους ἐξ ὀρισμοῦ. Ὅρισμός δὲ γίνεται ἐκ
 τοῦ σημαίνειν τι ἀναγκαῖον εἶναι αὐτούς· ὁ γὰρ λόγος,
 οὗ τὸ ὄνομα σημεῖον, ὀρισμός γίνεται. Ἔοικε δ' ὁ μὲν
 Ἡρακλείτου λόγος, λέγων πάντα εἶναι καὶ μὴ εἶναι,
 ἅπαντα ἀληθῆ ποιεῖν, ὁ δ' Ἀναξαγόρου εἶναι τι με-
 30ταζῶ τῆς ἀντιφάσεως, ὥστε πάντα ψευδῆ· ὅταν γὰρ
 μιγῶσθαι, οὐτ' ἀγαθὸν οὐτ' οὐκ ἀγαθὸν τὸ μίγμα, ὥστ'
 οὐθὲν εἰπεῖν ἀληθές.

CAP. VIII.

Διωρισμένων δὲ τούτων φανερόν ὅτι καὶ τὰ μονα-
 χῶς λεγόμενα καὶ τὰ κατὰ πάντων ἀδύνατον ὑπάρχειν,
 35 ὡσπερ τινες λέγουσιν, οἱ μὲν οὐθὲν φάσκοντες ἀληθές εἶ-
 ναι (οὐθὲν γὰρ κωλύειν φασὶν οὕτως ἅπαντα εἶναι ὡσπερ
 τὸ τὴν διάμετρον σύμμετρον εἶναι), οἱ δὲ πάντ' ἀληθῆ.
 Σχεδὸν γὰρ οὗτοι οἱ λόγοι οἱ αὐτοὶ τῷ Ἡρακλείτου· ὁ
 γὰρ λέγων ὅτι πάντ' ἀληθῆ καὶ πάντα ψευδῆ, καὶ χωρὶς
 40 λέγει τῶν λόγων ἐκάτερον τούτων, ὥστ' εἴπερ ἀδύνατα
 ἔχειν, καὶ ταῦτα ἀδύνατον εἶναι. (2) Ἐτι δὲ φανε-
 ρῶς ἀντιφάσεις εἰσὶν ἄς οὐχ οἴοντες ἅμα ἀληθεῖς εἶναι.
 Οὐδὲ δὴ ψευδεῖς πάσας· καίτοι δοξεῖ γ' ἂν μᾶλλον ἐν-
 δέχεσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων. (3) Ἄλλὰ πρὸς ἅπαντας
 45 τοὺς τοιοῦτους λόγους αἰτεῖσθαι δεῖ, καθάπερ ἐλέγθη
 καὶ ἐν τοῖς ἐπάνω λόγοις, οὐκ εἶναι τι ἢ μὴ εἶναι
 ἀλλὰ σημαίνειν τι, ὥστε ἐξ ὀρισμοῦ διαλεκτέον λαβόν-
 τας τί σημαίνει τὸ ψεῦδος ἢ τὸ ἀληθές. Εἰ δὲ μὴθὲν
 ἄλλο ἢ τὸ ἀληθές φάναι ἢ ἀποφάναι ψεῦδος ἔστιν, ἀδύ-
 50 νατον πάντα ψευδῆ εἶναι· ἀνάγκη γὰρ τῆς ἀντιφάσεως
 ὁύτερον εἶναι μῶριον ἀληθές. (4) Ἐτι εἰ πᾶν ἢ φάναι
 ἢ ἀποφάναι ἀναγκαῖον, ἀδύνατον ἀμφοτέρω ψευδῆ εἶ-

ARISTOTELIS. II.

dium, sic etiam aliqua erit in album non ex non-albo ge-
 neratio : nunc autem non cernitur. (3) Item omne intel-
 lectuale et cogitabile mens aut affirmat, aut negat. Hoc
 vero ex definitione patet, quum verum dicat, aut mentiatur.
 Quum enim sic componens dicit aut negat, verum dicit :
 quum vero sic, mentiatur. (4) Item, in omnibus contradi-
 ctionibus medium esse oportet, nisi orationis gratia dicatur.
 Quare neque verum dicit aliquis, neque non-verum : et erit
 præter ens, et non-ens. Quare etiam, præter generatio-
 nem et corruptionem, transmutatio *substantiæ* aliqua erit.
 (5) Item in quibuscumque generibus negatio contrarium
 inducit, in his etiam erit : utputa in numeris nec impar,
 nec non impar numerus. Sed impossibile est : ex defini-
 tione autem est manifestum. (6) Item in infinitum pro-
 cedet, et entia non solum sesquialtera, sed etiam plura
 erunt. Rursus namque hoc negare erit ad affirmationem
 et negationem : et hoc quicumque erit : substantia namque
 ejus est alia quædam. (7) Item, quum aliquo interrogante
 an album sit, dicat quod non, nihil aliud negavit, nisi
 ipsum esse : ipsum vero non esse negatio est. (8) Advenit
 autem quibusdam opinio ista, sicuti ceteræ quoque præter
 communem opinionem : quum enim non possunt argu-
 menta contentiosa solvere, cedunt orationi, assentiuntque
 verum esse quod syllogismo effectum est. Quidam itaque ob
 talem causam dicunt ; quidam vero, propterea quod omnium
 causam quæriunt. (9) Principium vero ad hos omnes, ex
 definitione. Fit autem definitio ex eo, quod necessarium
 est aliquid eos significare. Ratio enim, cujus signum est
 nomen, definitio fit. Videtur autem Heraclitii quidem opi-
 nio, omnia esse et non esse dicens, vera omnia facere ;
 Anaxagoræ vero, esse aliquod contradictionis medium :
 quare omnia falsa. Quum enim miscentur, neque bonum,
 neque non-bonum est illud mixtum. Quare nihil est dicere
 verum.

His autem determinatis, manifestum est quod illa quo-
 que quæ uno modo et de omnibus dicuntur, impossibile
 est esse, ut quidam aiunt, quidam quidem nullum dicentes
 verum esse (nihil enim prohibere ita cuncta esse aiunt,
 uti diametrum commensurabilem esse) ; quidam vero omnia
 vera. Fere enim rationes eorum, eadem quæ et Heraclitii
 sunt. Qui enim dicit quod omnia vera et omnia falsa,
 etiam separatim utramque harum orationum dicit. Quare
 si illa impossibilia sunt, hæc quoque impossibilia esse ne-
 cesse est. (2) Item patet quod contradictiones sunt, quas
 non possibile est simul veras esse. Ergo neque falsas omnes :
 etsi id videri possit magis contingere ex jam dictis. (3) Ad
 has tamen omnes rationes petere oportet, ut et in supe-
 rioribus sermonibus dictum est, non si sit aliquid, aut non
 sit, sed si aliquid significat. Quare ex definitione dispu-
 tandum est, accipientibus quid verum quidve falsum signi-
 ficat. Si autem nihil aliud est, quam affirmare aut negare,
 verum aut falsum est, impossibile est omnia falsa esse.
 Necesse est enim alteram contradictionis partem veram
 esse. (4) Item, si omne aut affirmare aut negare necesse
 est, impossibile est utraque falsa est : altera enim pars con-

ναι· θάτερον γὰρ μέρος τῆς ἀντιφάσεως ψευδὸς ἔστιν.
 (β) Συμβαίνει δὴ καὶ τὸ θρυλούμενον πᾶσι τοῖς τοιούτοις
 λόγοις, αὐτοὺς ἑαυτοὺς ἀναιρεῖν. Ὁ μὲν γὰρ πάντα
 ἀληθῆ λέγων καὶ τὸν ἐναντίον αὐτοῦ λόγον ἀληθῆ ποιεῖ,
 5 ὥστε τὸν αὐτοῦ οὐκ ἀληθῆ (ὁ γὰρ ἐναντίος οὐ φησιν αὐ-
 τὸν ἀληθῆ), ὁ δὲ πάντα ψευδῆ καὶ αὐτὸς αὐτόν. Ἐὰν
 δ' ἐξαιρῶνται ὁ μὲν τὸν ἐναντίον ὡς οὐκ ἀληθῆς μόνος
 ἔστιν, ὁ δὲ τὸν αὐτὸς αὐτοῦ ὡς οὐ ψευδῆς, οὐθὲν ἤττον
 ἀπειροῦς συμβαίνει αὐτοῖς αἰτεῖσθαι λόγους ἀληθεῖς καὶ
 10 ψευδεῖς· ὁ γὰρ λέγων τὸν ἀληθῆ λόγον ἀληθῆ ἀληθῆς,
 τοῦτο δ' εἰς ἀπειρον βυθίζεται. (γ) Φανερόν δ' ὅτι
 οὐδ' οἱ πάντα ἡρεμεῖν λέγοντες ἀληθῆ λέγουσιν, οὐδ' οἱ
 πάντα κινεῖσθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἡρεμεῖ πάντα, αἰ
 ταῦτά ἀληθῆ καὶ ψευδῆ ἔσται, φαίνεται δὲ τοῦτο με-
 15 ταβάλλον· ὁ γὰρ λέγων ποτὲ αὐτὸς οὐκ ἦν καὶ πάλιν
 οὐκ ἔσται. Εἰ δὲ πάντα κινεῖται, οὐθὲν ἔσται ἀληθές·
 πάντα ἄρα ψευδῆ. Ἀλλὰ δέδεικται ὅτι ἀδύνατον.
 (7) Ἐτι τὸ δὴ ἀνάγκη μεταβάλλειν· ἐκ τινος γὰρ εἰς
 τι ἢ μεταβολή. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ πάντα ἡρεμεῖ ἢ κι-
 20 νεῖται ποτέ, αἰεὶ δ' οὐθέν· ἔστι γὰρ τι ὁ αἰεὶ κινεῖ τὰ
 κινούμενα, καὶ τὸ πρῶτον ἀκίνητον αὐτό.

traditionis est falsum. (5) Accidit igitur id quod fertur
 vulgo his omnibus orationibus, eas se ipsas perimere. Quæ
 enim omnia vera dicit, contrariam quoque sibi orationem
 veram facit : quare suam ipsius non veram (contraria
 namque dicit eam non esse veram) : quæ vero omnia
 falsa, et hæc se ipsam. Quodsi excipiant illa quidem con-
 trariam, quod sola non vera est, hæc vero se ipsam, quod
 sola non falsa, nihilominus infinitas accidit eis pelere
 orationes veras et falsas. Qui enim dicit veram orationem
 esse veram, consentit huic quod vera est : hoc vero in in-
 finitum procedet. (6) Clarum autem est, quod nec illi,
 qui omnia quiescere dicunt, verum dicunt, nec qui omnia
 moveri. Etenim si omnia quidem quiescunt, semper eadem
 vera et falsa erunt : apparet autem hoc transmutari. Qui
 enim hoc dicit, aliquando ipse non orat, et rursus non erit.
 Si vero omnia moventur, nihil erit verum : cuncta ergo
 falsa. Sed demonstratum est hoc impossibile esse. (7) Item
 necesse est, ens transmutari : ex aliquo namque ad aliquid
 transmutatio. At vero, nec omnia quiescunt aut moven-
 tur aliquando, semper vero nihil. Est enim quiddam,
 quod semper movet ea quæ moventur : et primum movens,
 ipsum immobile est.

LIBER IV.

CAP. I.

Ἄρχῃ λέγεται ἢ μὲν ὅθεν ἂν τις τοῦ πράγματος
 κινηθεῖ πρῶτον, οἷον τοῦ μήκους καὶ ὁδοῦ ἐντεῦθεν
 μὲν αὕτη ἀρχή, ἐξ ἐναντίας δ' ἑτέρα· ἢ δὲ ὅθεν ἂν
 25 κάλλιστα ἕκαστον γένοιτο, οἷον καὶ μαθησεως οὐκ ἀπὸ
 τοῦ πρώτου καὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀρχῆς ἐνίοτε ἀρ-
 κτέον, ἀλλ' ὅθεν ῥᾶσ' ἂν μάθοι· ἢ δὲ ὅθεν πρῶτον
 γίνεται ἐνυπάρχοντος, οἷον ὡς πλοίου τρόπις καὶ οἰκίας
 θεμέλιος, καὶ τῶν ζώων οἱ μὲν καρδίαν, οἱ δὲ ἐγκέφα-
 30 λον, οἱ δ' ὅτι ἂν τύχωσι τοιούτων ὑπολαμβάνουσιν.
 (2) Ἡ δὲ ὅθεν γίνεται πρῶτον μὴ ἐνυπάρχοντος καὶ
 ὅθεν πρῶτον ἢ κίνησις πέφυκεν ἀρχεσθαι καὶ ἢ μετα-
 βολή, οἷον τὸ τέκνον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς
 καὶ ἢ μάχη ἐκ τῆς λοιδορίας· ἢ δὲ οὐ κατὰ προαίρε-
 35 σιν κινεῖται τὰ κινούμενα καὶ μεταβάλλει τὰ μεταβάλ-
 λοντα, ὥσπερ αἶτε κατὰ πόλεις ἀρχαὶ καὶ αἱ δυνα-
 στεῖαι καὶ αἱ βασιλεῖαι καὶ τυραννίδες ἀρχαὶ λέγονται,
 καὶ αἱ τέχναι, καὶ τούτων αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ μάλιστα.
 (3) Ἐτι ὅθεν γνωστὸν τὸ πᾶγμα πρῶτον καὶ αὕτη ἀρχῇ
 40 λέγεται τοῦ πράγματος, οἷον τῶν ἀποδείξεων αἱ ὑπο-
 θέσεις. Ἰσαχῶς δὲ καὶ τὰ αἷτια λέγεται· πάντα γὰρ
 τὰ αἷτια ἀρχαί. (4) Πασῶν μὲν οὖν κοινὸν τῶν ἀρχῶν
 τὸ πρῶτον εἶναι ὅθεν ἢ ἔστιν ἢ γίνεται ἢ γινώσκει-
 ται· τούτων δὲ αἱ μὲν ἐνυπάρχουσαι εἰσιν αἱ δὲ ἐκτός.
 45 (5) Διὸ ἢ τε φύσις ἀρχῆ καὶ τὸ στοιχεῖον καὶ ἢ διάνοια
 καὶ ἢ προαίρεσις καὶ οὐσία καὶ τὸ οὐ ἕνεκα· πολλῶν
 γὰρ καὶ τοῦ γινῶναι καὶ τῆς κινήσεως ἀρχῇ τάγαθὸν
 καὶ τὸ καλόν.

Principium hoc quidem dicitur illud rei, a quo quis pri-
 mum movetur : utputa, magnitudinis, et viæ, hinc quidem
 hoc principium est, ex opposito vero aliud. Aliud princi-
 pium est illud unde quodque optime fiat : ut doctrinæ, non
 a primo ac rei principio aliquando inchoandum est, sed
 unde quis facilius discat. Aliud autem, a quo primo insito
 fit : ut navis, carina ; et domus, fundamentum : animalium
 quoque quidam cor, quidam cerebrum, quidam quodcum-
 que tale contingit, putant. (2) Aliud vero a quo primo
 non insito fit, et a quo primo natura aptus est motus in-
 choari, et transmutatio, ut proles, ex patre et matre ; et
 bellum, ex contumelia. Aliud porro id, ad cuius electio-
 nem moventur quæ moventur, et mutantur quæ mutantur :
 quemadmodum civitatum principatus, potentia, regna, et
 tyrannides principia dicuntur : etiam artes, et ex his
 maxime architectonicæ. (3) Item, unde primum res co-
 gnita est, illud quoque principium rei dicitur : utputa, de-
 monstrationum suppositiones. Toties autem causæ quoque
 dicuntur : omnes namque causæ, principia. (4) Omnibus
 igitur principiis commune est, esse primum unde aut est,
 aut fit, aut cognoscitur. Horum vero quædam intrinsecus,
 quædam extrinsecus sunt. (5) Quare et natura principium
 est, et elementum, et mens, et electio, et substantia, et
 quod cuius causa. Multis etenim et cognitionis et motus
 principium ipsum bonum et honestum.

CAP. II.

Αἴτιον λέγεται ἓνα μὲν τρόπον ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος καὶ ὁ ἀργυρὸς τῆς φιάλης, καὶ τὰ τούτων γένη· ἄλλον δὲ τὸ εἶδος καὶ τὸ παράδειγμα, τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τὰ τούτου γένη, οἷον τοῦ διὰ πασῶν τὰ δύο πρὸς ἓν καὶ ὄλιος ὁ ἀριθμὸς, καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ. (2) Ἐτι ὄθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ πρώτη ἢ τῆς ἡρεμῆσεως, οἷον ὁ βουλευσας αἴτιος, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ τέκνου, καὶ ὄλιος τὸ ποιῶν τοῦ ποιουμένου καὶ τὸ μεταβλητικὸν τοῦ μεταβάλλοντος. (3) Ἐτι ὡς τὸ τέλος τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα, οἷον τοῦ περιπατεῖν ἢ ὑγίεια. Διὰ τί γὰρ περιπατεῖ; φαμέν, ἵνα ὑγιαίνῃ, καὶ εἰπόντες οὕτως οἴομεθα ἀποδεδωκέναι τὸ αἴτιον. Καὶ ὅσα δὴ κινήσαντος ἄλλου μεταξὺ γίνεταί τοῦ τέλους, οἷον τῆς ὑγείας ἢ ἰσχυασία ἢ ἡ κάθαρσις ἢ τὰ φάρμακα ἢ τὰ ὄργανα· πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκά ἐστι, διαφέρει δὲ ἀλλήλων ὡς ὄντα τὰ μὲν ὄργανα τὰ δ' ἔργα. (4) Τὰ μὲν οὖν αἴτια σχεδὸν τοσαυτῶς λέγεται, συμβαίνει δὲ πολλαχῶς λεγομένων τῶν αἰτίων καὶ πολλὰ τοῦ αὐτοῦ αἴτια εἶναι, οὐ κατὰ συμβεβηκός, οἷον τοῦ ἀνδριάντος καὶ ἡ ἀνδριαντοποιικὴ καὶ ὁ χαλκός, οὐ καθ' ἕτερον τι ἀλλ' ἢ ἀνδριάς, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ὕλη τὸ δ' ὡς ὄθεν ἡ κίνησις· καὶ ἀλλήλων αἴτια, οἷον τὸ πονεῖν τῆς εὐεξίας καὶ αὐτῆ τοῦ πονεῖν· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τέλος τὸ δ' ὡς ἀρχὴ κινήσεως. (5) Ἐπι δὲ ταῦτο ἐνίστε τῶν ἐναντίων ἐστίν· ὁ γὰρ παρὸν αἴτιον τοῦτο, τοῦτ' ἀπὸν αἰτιώμεθα ἐνίστε τοῦ ἐναντίου, οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυβερνήτου τῆς τοῦ πλοίου ἀνατροπῆς, οὗ ἦν ἡ παρουσία αἰτία τῆς σωτηρίας. Ἄμφω δέ, καὶ ἡ παρουσία καὶ ἡ στέρησις, αἴτια ὡς κινούντα. (6) Ἄπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἴτια εἰς τέτταρας τρόπους πίπτει τοὺς φανερωτάτους. Τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν καὶ τὸ πῦρ καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα τῶν σωματίων, καὶ τὰ μέρη τοῦ ὄλου καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος, ὡς τὸ ἐξ οὗ αἰτία ἐστίν· τούτων δὲ τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη, τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τό τε ὄλον καὶ ἡ σύνθεσις καὶ τὸ εἶδος. (7) Τὸ δὲ σπέρμα καὶ ὁ ἰατρός καὶ ὁ βουλευσας καὶ ὄλιος τὸ ποιῶν, πάντα ὄθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ στάσεως. Τὰ δ' [ἄλλα] ὡς τὸ τέλος καὶ τάγαθόν τῶν ἄλλων· τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα βέλτιστον καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. Διαφερέτω δὲ μηδὲν αὐτὸ εἰπεῖν ἀγαθὸν ἢ φαίνον ἀγαθόν. (8) Τὰ μὲν οὖν αἴτια ταῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστι τῶν εἰδῶν, τρόποι δὲ τῶν αἰτίων ἀριθμῶ μὲν εἰσι πολλοί, κεφαλαίουμενοι δὲ καὶ οὗτοι ἐλάττους. Λέγεται γὰρ αἴτια πολλαχῶς, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν προτέρως καὶ ὑστερώς ἄλλο ἄλλου, οἷον ὑγείας ὁ ἰατρός καὶ ὁ τεχνίτης, καὶ τοῦ διὰ πασῶν τὸ διπλάσιον καὶ ἀριθμὸς, καὶ ἀεὶ τὰ περιέχοντα ὀτιοῦν τῶν καθ' ἕκαστα. (9) Ἐτι δ' ὡς τὸ συμβεβηκός καὶ τὰ

Causa vero uno modo dicitur id, ex quo insito aliquid fit, ut æs statuæ, et argentum pateræ causa est, et horum genera. Alio vero, species, et exemplar. Hæc autem est ratio ejus quod quid erat esse, et hujus genera : ut ipsius diapason, duo ad unum; et simpliciter, numerus, et partes, quæ in hac ratione sunt. (2) Item, unde principium mutationis primum, aut quietis, ut qui consuluit, causa est, et pater, prolis : simpliciter, faciens, ejus quod factum est; et transmutativum, transmutati. (3) Item, ut finis : hæc autem est cujus causa, ut ambulandi sanitas. Propter quid enim ambulat? dicimus, Ut sanetur. Et quum ita diximus, putamus causam reddidisse. Et quæcumque inter illud movens et finem media fiunt : ut sanitatis, attenuatio, purgatio, medicamenta, aut instrumenta : omnia etenim hæc finis gratia sunt, differunt vero ab invicem, eo quod hæc quidem instrumenta, illa vero ut opera sunt. (4) Causæ itaque fere toties dicuntur. At quum multifariam causæ dicantur, accidit multas quoque ejusdem causas esse, non secundum accidens : ut statuæ, et ars statuaria, et ipsum æs, non secundum aliud quippiam, sed prout statua est : non tamen eodem modo; sed hoc quidem ut materia, illud vero ut unde motus. Et invicem causas esse : ut laborare, bonæ habitudinis; hæc vero, laborandi : non tamen eodem modo, sed hæc quidem ut finis, illud vero principium motus. (5) Item, idem aliquando contrariorum causa est. Quod enim quum adsit, alicujus causa est : idem, quum absit, causam contrarii nonnunquam dicimus : ut absentiam gubernatoris, naufragi : cujus præsentia, salutis causa erat. Ambæ autem, et præsentia et privatio, tanquam moventes causæ sunt. (6) Omnes autem nunc dictæ causæ, in quattuor incidunt manifestissimos modos : elementa etenim syllabarum, et materia factorum, et ignis, et terra, et omnia hujusmodi corporum, partes quoque totius, et suppositiones conclusionis, causæ sunt ut ex quo. Harum vero hæc quidem tanquam subjectum, ut partes : hæc vero tanquam quod quid erat esse, ut totum, et compositio, et species. (7) Semen vero, et medicus, et consiliator et simpliciter efficiens, omnia unde transmutationis aut status principium. Alia vero, tanquam finis et bonum quidem ceterorum : quod enim cujus causa, optimum et finis ceterorum vult esse : nil autem differat, bonum id an apprensens bonum dicatur. (8) Hæc itaque causæ, ac tot specie sunt. Modi autem causarum, numero quidem multi sunt, pauciores vero fiunt per reductionem in capita. Dicuntur etenim causæ multipliciter, et earum quæ ejusdem speciei sunt, prius videlicet et posterius alia, quam alia : ut sanitatis, medicus, et artifex : et ipsius diapason, duplum, et numerus, et illa semper, quæ continent quodcumque particularium. (9) Item, ut ipsum accidens, et eorum genera,

τούτων γένη, ὡς ἀνδριάντος ἄλλως Πολύκλειτος καὶ ἄλλως ἀνδριαντοπιός, ὅτι συμβέβηκε τῷ ἀνδριαντοπιῷ Πολυκλείτῳ εἶναι, καὶ τὰ περιέχοντα δὲ τὸ συμβεβηκός, ὡς ἄνθρωπος αἴτιος ἀνδριάντος, ἢ καὶ ὄλως ζῶν, ὅτι ὁ Πολύκλειτος ἄνθρωπος, ὁ δὲ ἄνθρωπος ζῶν. (π) Ἔστι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκῶν ἄλλα ἄλλων πορρώτερον καὶ ἐγγύτερον, ὡς εἰ ὁ λευκός καὶ ὁ μουσικός αἴτιος λέγοιτο τοῦ ἀνδριάντος, ἀλλὰ μὴ μόνον Πολύκλειτος ἢ ἄνθρωπος. [Παρά] πάντα δὲ 10 καὶ τὰ οικείως λεγόμενα καὶ τὰ κατὰ συμβεβηκός τὰ μὲν ὡς δυνάμενα λέγεται τὰ δ' ὡς ἐνεργοῦντα, ὡς τοῦ οἰκοδομῆσθαι οἰκοδόμος ἢ οἰκοδομῶν οἰκοδόμος. (11) Ὁμοίως δὲ λεγθήσεται καὶ ἐφ' ὧν αἴτια τὰ αἴτια τοῖς εἰρημένους, ὡς τοῦδε τοῦ ἀνδριάντος ἢ ἀνδριάντος 15 ἢ ὄλως εἰκόνος, καὶ γαλακτοῦ τοῦδε ἢ γαλακτοῦ ἢ ὄλως ὕλης καὶ ἐπὶ τῶν συμβεβηκῶν ὡσαύτως. Ἔτι δὲ συμπλεκόμενα καὶ ταῦτα κάκεινα λεγθήσεται, ὡς οὐ Πολύκλειτος οὐδὲ ἀνδριαντοπιός, ἀλλὰ Πολύκλειτος ἀνδριαντοπιός. (12) Ἄλλ' ὁμοίως ἅπαντά γε ταῦτ' ἐστὶ 20 τὸ μὲν πλῆθος εἶς, λεγόμενα δὲ διγῶς· ἢ γὰρ ὡς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος αὐτοῦ, ἢ ὡς τὸ συμβεβηκός, ἢ ὡς τὸ γένος τοῦ συμβεβηκός, ἢ ὡς συμπλεκόμενα ταῦτα, ἢ ἁπλῶς λεγόμενα, πάντα δὲ ἢ ὡς ἐνεργοῦντα ἢ κατὰ δύναμιν. Διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι 25 τὰ μὲν ἐνεργοῦντα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἅμα ἔστι καὶ οὐκ ἔστιν [αὐτὰ τε] καὶ ὧν αἴτια, ὡς ὅδε ὁ ἰατροῦν τῷ υγιαζομένῳ, καὶ ὅδε ὁ οἰκοδόμος τῷδε τῷ οἰκοδομῶν, τὰ δὲ κατὰ δύναμιν οὐκ αἰεὶ· φθίρεται γὰρ οὐχ ἅμα ἢ οἰκία καὶ ὁ οἰκοδόμος.

ut statuæ, aliter Polycletus, et aliter statuarius : quia accidit statuario, Polycleto esse : et ea quæ continent accidens, ut homo causa statuæ, aut simpliciter animal, quoniam Polycletus, homo, homo autem animal est. (10) Est autem accidentium quoque aliud alio remotius, et propinquius : utputa, si albus et musicus dicantur statuæ causa, et non solum Polycletus aut homo. Præter omnes autem, quæ propriæ dicuntur, quæve secundum accidens, aliæ ut in potentia dicuntur, aliæ ut agentes : ut ædificii exstruendi, ædificator, aut ædificans ædificator. (11) Similiter autem dictis etiam de iis dicetur quorum causæ sunt : ut hujus statuæ, aut statuæ, aut simpliciter imaginis : aut hujus aris, aut aris, aut simpliciter materiæ : et de accidentibus similiter. Item, hæc et illæ, conjunctæ dicuntur : ut puta non Polycletus, nec statuarius, sed Polycletus statuarius. (12) Attamen hæc omnes, multitudine quidem sex sunt ; dicuntur autem dupliciter : aut enim ut singulare, aut ut genus ejus ; aut ut accidens, aut ut genus accidentis ; aut ut conjunctæ, aut simpliciter dictæ : item tanquam agentes, aut secundum potentiam. Differunt autem, eo quod agentes quidem et singulares simul sunt et non sunt, tam ipsæ quam illa quorum causæ sunt : veluti hic medicans, huic convalescenti ; et hic ædificator, huic quod ædificatur. Quod vero secundum potentiam, non semper : corrumpitur enim non simul domus et ædificator.

CAP. III.

30 Στοιχεῖον λέγεται ἐξ οὗ σύγκειται πρώτου ἐνυπάρχοντος, ἀδιαίρετου τῷ εἶδει εἰς ἕτερον εἶδος, ὡς φωνῆς στοιχεῖα ἐξ ὧν σύγκειται ἡ φωνὴ καὶ εἰς ἃ διαίρεται ἔσχατα, ἐκεῖνα δὲ μηκέτ' εἰς ἄλλας φωνὰς ἑτέρας τῷ εἶδει αὐτῶν, ἀλλὰ κἄν διαίρηται, τὰ μόρια δημοειδῆ, 35 ὡς ὕδατος τὸ μόριον ὕδωρ, ἀλλ' οὐ τῆς συλλαβῆς. (2) Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν σωμάτων στοιχεῖα λέγουσιν οἱ λέγοντες, εἰς ἃ διαίρεται τὰ σώματα ἔσχατα, ἐκεῖνα δὲ μηκέτ' εἰς ἄλλα εἶδη διαφέροντα· καὶ εἴτε ἐν εἴτε πλείω τὰ τοιαῦτα, ταῦτα στοιχεῖα λέγουσιν. (3) Πα- 40 ραπλησίως δὲ καὶ τὰ τῶν διαγραμμάτων στοιχεῖα λέγεται, καὶ ὄλως τὰ τῶν ἀποδείξεων· αἱ γὰρ πρώται ἀποδείξεις καὶ ἐν πλείοσι ἀποδείξεσι ἐνυπάρχουσαι, αὗται στοιχεῖα τῶν ἀποδείξεων λέγονται· εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι συλλογισμοὶ οἱ πρώτοι ἐκ τῶν τριῶν δι' ἐνός 45 μέσου. (4) Καὶ μεταφέροντες δὲ στοιχεῖον καλοῦσιν ἐντεῦθεν, ὃ ἂν ἐν ὄν καὶ μικρὸν ἐπὶ πολλὰ ἢ χρήσιμον. Διὸ καὶ τὸ μικρὸν καὶ ἄπλοῦν καὶ ἀδιαίρετον στοιχεῖον λέγεται. Ὅθεν ἐλήλυθε τὰ μάλιστα καθόλου στοιχεῖα εἶναι, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἐν ὄν καὶ ἄπλοῦν ἐν πολλοῖς 50 ὑπάρχει ἢ πᾶσιν ἢ ὅτι πλείστοις· καὶ τὸ ἐν καὶ τὴν στιγμῆν ἀργάς τισι δοκεῖ εἶναι. (5) Ἐπεὶ οὖν τὰ καλούμενα γένη καθόλου καὶ ἀδιαίρετα (εἰς γὰρ ἐστὶ

Elementum dicitur, ex quo componitur primo inexistente indivisibili specie in aliam speciem : ut vocis elementa ex quibus componitur vox, et in quæ ultima dividitur ; illa vero non amplius in alias voces ab ipsis specie diversas ; sed etsi dividantur, particulæ tamen eorum ejusdem speciei sunt, ut aquæ particula, aqua, sed non syllabæ. (2) Similiter etiam corporum elementa dicunt, ea dicentes ultima, in quæ corpora dividuntur : illa vero, non amplius in alia specie differentia corpora ; et sive unum, sive plura hujuscemodi sint, hæc elementa aiunt. (3) Similiter autem figurationum quoque elementa dicuntur, ac simpliciter demonstrationum. Primæ enim demonstrationes, et quæ in pluribus demonstrationibus insunt, hæc elementa demonstrationum dicuntur. Sunt autem tales, primi ex tribus per unum medium syllogismi. (4) Hinc autem metaphoricè appellant etiam elementum, quod unum et parvum existens, ad plura utile sit. Quare et parvum, et simplex, et indivisibile, elementum dicitur. Unde et eventi, quæ et maxime universalis sunt, elementa esse : quoniam quum unumquodque eorum unum et simplex sit, in multis, aut omnibus, aut quamplurimis inest. Et unum, et punctum, principia quibusdam esse videntur. (5) Quum itaque illa, quæ genera vocantur, universalis et indivisibilia sint (una enim

λόγος αὐτῶν), στοιχεῖα τὰ γένη λέγουσι τινες, καὶ μάλλον ἢ τὴν διαφορὰν, ὅτι καθόλου μάλλον τὸ γένος· ὃ μὲν γὰρ ἡ διαφορὰ ὑπάρχει, καὶ τὸ γένος ἀκολουθεῖ, ὃ δὲ τὸ γένος, οὐ παντὶ ἡ διαφορὰ. Ἀπάντων δὲ κοινὸν τὸ εἶναι στοιχείον ἐκάστου τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ἐκάστῳ.

est ipsorum ratio), genera quidam dicunt elementa, et magis quam differentiam, quoniam genus magis universale est. Cuiusque enim differentia inest, genus quoque sequitur illud: cui vero genus, non utique differentia. Omnibus vero commune est, illud cujusque esse elementum, quod primum cuique inest.

CAP. IV.

Φύσις λέγεται ἓνα μὲν τρόπον ἢ τῶν φυσικῶν γένεσις, ὡς εἰ τις ἐπεκτείνας λέγοι τὸ υ, ἓνα δὲ ἐξ οὗ φύεται πρῶτον τὸ φυσικὸν ἐνυπάρχοντος· ἔτι θθεν ἢ κινήσις ἢ πρώτη ἐν ἐκάστῳ τῶν φύσει ὄντων ἐν αὐτῷ ἢ αὐτὸ ὑπάρχει. (2) Φύεσθαι δὲ λέγεται ὅσα αὐξήσιν ἔχει δι' ἐτέρου τῷ ἀπτεσθαι καὶ συμπεφυκέναι ἢ προσπεφυκέναι ὡςπερ τὰ ἐμβρυα. Διαφέρει δὲ σύμψυσις ἀφῆς· ἔνθα μὲν γὰρ οὐθὲν παρὰ τὴν ἀφῆν ἕτερον ἀνάγκη εἶναι, ἐν δὲ τοῖς συμπεφυκόσιν ἔστι τι ἐν τῷ αὐτῷ ἐν ἀμφοῖν, ὃ ποιεῖ ἀντὶ τοῦ ἀπτεσθαι συμπεφυκέναι καὶ εἶναι ἐν κατὰ τὸ συνεχές καὶ ποσόν, ἀλλὰ μὴ κατὰ τὸ ποῖόν. (3) Ἐτι δὲ φύσις λέγεται ἐξ οὗ πρῶτον ἢ ἔστιν ἢ γίγνεται τι τῶν φύσει ὄντων, ἀρυθμίστου ὄντος καὶ ἀμεταβλήτου ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς αὐτοῦ, ὡς ἀνδριάντος καὶ τῶν σκευῶν τῶν χαλκῶν ὃ χαλκός ἢ φύσις λέγεται, τῶν δὲ ξυλίων ξύλον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐκ τούτων γάρ ἐστιν ἐκάστων διασωζομένης τῆς πρώτης ὕλης· τούτων γὰρ τὸν τρόπον καὶ τῶν φύσει ὄντων τὰ στοιχεῖα φασι εἶναι φύσιν, οἱ μὲν πῦρ, οἱ δὲ γῆν, οἱ δ' ἀέρα, οἱ δ' ὕδωρ, οἱ δ' ἄλλο τι τοιοῦτον λέγοντες, οἱ δ' ἓνα τούτων, οἱ δὲ πάντα ταῦτα. (4) Ἐτι δ' ἄλλον τρόπον λέγεται ἡ φύσις ἢ τῶν φύσει ὄντων οὐσία, ὡς οἱ λέγοντες τὴν φύσιν εἶναι τὴν πρῶτην σύνθεσιν, ὡςπερ Ἐμπεδοκλῆς λέγει ὅτι

φύσις οὐθενός ἐστιν ὄντων,
ἀλλὰ μόνον μίξις τε διάλλαξις τε μίγντων
ἐστί, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν.

Διὸ καὶ ὅσα φύσει ἔστιν ἢ γίγνεται, ἤδη ὑπάρχοντος ἐξ οὗ πέφυκε γίγνεσθαι ἢ εἶναι, οὕτω φαμέν τὴν φύσιν ἔχειν, ἀν μὴ ἔχη τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν. (5) Φύσει μὲν οὖν τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἐστίν, ὡς τὰ ζῶα καὶ τὰ μόρια αὐτῶν· φύσις δὲ ἢ τε πρώτη ὕλη, καὶ αὕτη διχῶς, ἢ ἢ πρὸς αὐτὸ πρώτη ἢ ἢ ὄλως πρώτη (ὡς τῶν χαλκῶν ἔργων πρὸς αὐτὰ μὲν πρῶτος ὃ χαλκός, ὄλως δ' ἴσως ὕδωρ, εἰ πάντα τὰ τηκτὰ ὕδωρ), καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τέλος τῆς γενέσεως. Μεταφορᾷ δ' ἤδη καὶ ὄλως πᾶσα οὐσία φύσις λέγεται διὰ ταύτην, ὅτι καὶ ἡ φύσις οὐσία τίς ἐστίν. (6) Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ἢ πρώτη φύσις καὶ κυρίως λεγομένη ἐστίν ἢ οὐσία ἢ τῶν ἔχόντων ἀρχὴν κινήσεως ἐν αὐτοῖς ἢ αὐτὰ· ἢ γὰρ ὕλη τῷ ταύτης δεκτικῇ εἶναι λέγεται φύσις, καὶ αἱ γενέσεις καὶ τὸ φύεσθαι τῷ ἀπὸ ταύτης εἶναι κινήσεις. Καὶ ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως τῶν φύσει ὄντων αὕτη ἐστὶν ἐνυπάρχουσα πῶς ἢ δυνάμει ἢ ἐντελεχείᾳ.

Natura dicitur uno quidem modo nascentium generatio: ut si quis producta voce dicat φύσις. Alio vero, ex quo primo inexistente generatur quod gignitur. Item, unde primus motus in unoquoque eorum quæ naturæ sunt, in eo secundum quod ipsum est. (2) Nasci autem dicuntur, quæcumque incrementum per aliud habent, tangendo, et connascendo, aut adnascendo, sicuti embryones. Differt autem connascentia (sic Græci appellant concretionis modum) a lactu: hic enim nihil aliud præter tactum necesse est esse; in connascentibus vero est quiddam unum in ambo- bus idem, quod pro eo quod se contingant, facit ut connascantur, et unum secundum continuationem et quantitatem, et non secundum qualitatem sint. (3) Item natura dicitur, ex quo primo inordinato existente, et immobili ex sua potentia, aut est aut fit aliquid eorum quæ natura sunt, ut statuæ, vasorumque æneorum, æs, natura dicitur, ligneorum vero lignum: similiter autem et de ceteris. Ex his enim unumquodque est, prima materia salva. Hoc enim modo etiam eorum quæ natura sunt elementa dicunt esse naturam: quidam ignem, quidam terram, quidam aerem, quidam aquam, quidam aliquid aliud tale dicentes, et quidam aliqua horum, quidam vero hæc omnia. (4) Alio item modo, natura dicitur substantia eorum quæ natura sunt: veluti qui dicunt, naturam esse primam compositionem, sicut Empedocles dicit, quod

nullius entium natura est,
sed mistio solum, et mixtorum permutatio
est; natura vero ab hominibus nominatur.

Quare et quæcumque natura sunt aut fiunt, jam existente, ex quo aptum est fieri aut esse, nondum dicimus naturam habere, si speciem et formam non habeant. (5) Naturæ igitur est, quod ex ambo- bus his est: ut animalia, et partes eorum. Natura vero est et prima materia, et hæc dupliciter: aut quæ ad ipsum prima, aut simpliciter prima (ut puta operum æneorum, ad ipsa quidem æs primum; simpliciter autem, aqua fortassis, si omnia quidem liquabilia aqua); et species, et substantia: hæc autem est generationis finis. Metaphorice vero jam omnino omnis substantia, natura propter hanc dicitur: quoniam et natura est aliqua substantia. (6) Ex dictis itaque prima et quæ proprie dicitur natura, est substantia eorum quæ in se ipsis, ut ipsa sunt, motus principium habent. Materia enim eo quod huius est susceptiva, dicitur natura: generationes autem, ac ipsum nasci, eo quod ab hac motus sunt. Atque principium motus eorum, quæ natura sunt, hæc est, insita quodam modo aut potentiâ, aut actu.

CAP. V.

Ἀναγκαῖον λέγεται, οὐδ' ἄνευ οὐκ ἐνδέχεται ζῆν ὡς
 συναιτίου, οἷον τὸ ἀναπνεῖν καὶ ἡ τροφή τῶ ζωῶ ἀναγα-
 καῖον· ἀδύνατον γὰρ ἄνευ τούτων εἶναι. Καὶ ὧν ἄνευ
 τὸ ἀγαθὸν μὴ ἐνδέχεται ἢ εἶναι ἢ γενέσθαι, ἢ τὸ κακὸν
 ἀποβαλεῖν ἢ στερηθῆναι, οἷον τὸ πεινῆν τὸ φάρμακον
 ἀναγκαῖον ἵνα μὴ κάμνη, καὶ τὸ πλεῦσαι εἰς Αἴγινα
 ἢ ἀπολάβῃ τὰ χρήματα. (2) Ἐτι τὸ βίαιον καὶ ἡ
 βία· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ παρὰ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν προαι-
 ρεσιν ἐμποδίζον καὶ κωλυτικόν. Τὸ γὰρ βίαιον ἀνα-
 10 καῖον λέγεται· διὸ καὶ λυπηρόν, ὡσπερ καὶ Εὐήνος
 φησὶ

Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ' ἀνιαρὸν ἔρου.

Καὶ ἡ βία ἀνάγκη τις, ὡσπερ καὶ Σοφοκλῆς λέγει

Ἄλλ' ἡ βία με ταῦτ' ἀναγκάζει ποιεῖν.

15 Καὶ δοκεῖ ἡ ἀνάγκη ἀμετάπειστον τι εἶναι, ὁρῶς·
 ἐναντίον γὰρ τῇ κατὰ τὴν προαιρέσιν κινήσει καὶ κατὰ
 τὸν λογισμόν. (3) Ἐτι τὸ μὴ ἐνδεχόμενον ἄλλως
 ἔχειν ἀναγκαῖον φαμεν οὕτως ἔχειν. Καὶ κατὰ τοῦτο
 τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰλλα λέγεται πως ἅπαντα ἀναγκαῖα·
 20 τὸ τε γὰρ βίαιον ἀναγκαῖον λέγεται ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν
 τότε, ὅταν μὴ ἐνδέχεται κατὰ τὴν ὁρμὴν διὰ τὸ βιαζό-
 μενον, ὡς ταύτην ἀνάγκην οὖσαν, δι' ἣν μὴ ἐνδέχεται
 ἄλλως· (4) καὶ ἐπὶ τῶν συναιτίων τοῦ ζῆν καὶ τοῦ
 ἀγαθοῦ ὡσαύτως· ὅταν γὰρ μὴ ἐνδέχεται ἔνθα μὲν τὸ
 25 ἀγαθὸν ἔνθα δὲ τὸ ζῆν καὶ τὸ εἶναι ἄνευ τινῶν, ταῦτα
 ἀναγκαῖα καὶ ἡ αἰτία ἀνάγκη τις ἐστὶν αὕτη. (5) Ἐτι
 ἡ ἀπόδειξις τῶν ἀναγκαῖων, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως
 ἔχειν, εἰ ἀποδείκνυται ἀπλῶς· τούτου δ' αἰτία τὰ πρῶτα,
 εἰ ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν ἐξ ὧν ὁ συλλογισμός. Τῶν
 30 μὲν δὲ ἕτερον αἶτιον τοῦ ἀναγκαῖα εἶναι, τῶν δὲ οὐθέν,
 ἀλλὰ διὰ ταῦτα ἕτερα ἔστιν ἐξ ἀνάγκης. (6) Ὡστε
 τὸ πρῶτον καὶ κυρίως ἀναγκαῖον τὸ ἀπλοῦν ἐστὶν·
 τοῦτο γὰρ οὐκ ἐνδέχεται πλεοναχῶς ἔχειν, ὥστ' οὐδὲ
 ἄλλως καὶ ἄλλως· ἤδη γὰρ πλεοναχῶς ἂν ἔλοι. Εἰ
 35 ἄρα ἐστὶν ἅττα αἰδία καὶ ἀκίνητα, οὐθέν ἐκείνοις ἐστὶ
 βίαιον οὐδὲ παρὰ φύσιν.

Necessarium dicitur, sine quo non contingit vivere, tan-
 quam concausa : ut respirare, et alimentum animali neces-
 sarium est : impossibile enim est, absque his animal esse.
 Et sine quibus bonum non contingit aut esse aut fieri,
 sive aliquid mali repellere, aut eo privari, ut bibere potionem
 medicatam, necessarium est, ut non aegrotet; et
 in Æginam navigare, ut pecuniam recipiat. (2) Item,
 violentum, et vis : hoc autem est, quod præter proposi-
 tum et electionem obstat, et prohibet. Violentum enim,
 necessarium dicitur : quare etiam triste, ut Evenus quoque
 ait,

Omne namque necessarium res tristis est.

Et vis necessitas quædam est, quemadmodum Sophocles
 etiam dicit :

Sed vis me cogit ista facere.

Et recte necessitas videtur inevitabile quiddam esse : contra-
 rium enim voluntario et secundum cogitationem motui est.
 (3) Item, quod non potest aliter se habere, necesse di-
 cimus, ita se habere : et secundum hoc necessarium cetera
 quoque omnia dicuntur quodammodo necessaria. Nam et
 quod vi fit necessarium aut agere aut pati tunc dicitur,
 quum non possit propter illud, quod vim infert, secundum
 propositum fieri, tanquam illa existente necessitate, propter
 quam non potest aliter : (4) et in eis quæ concausæ vivendi,
 et boni sunt, similiter. Quum enim non possit hic quidem
 ipsum bonum, hic vero ipsum vivere, contingere simul et
 esse sine quibusdam, hæc necessaria : et hæc causa, neces-
 sitas quædam est. (5) Item, demonstratio necessariorum :
 quoniam non potest aliter se habere, si simpliciter demon-
 stratum est. Hujus vero causæ ipsa prima, si impossibile est
 aliter se habere, ex quibus fit syllogismus. Quorundam
 itaque alia est causa, ut necessaria sint : quorundam vero
 nihil, sed propter hæc, alia necessario sunt. (6) Quare
 primum et proprie necessarium est, quod simplex est : hoc
 enim non potest multipliciter se habere : quapropter, nec
 aliter et aliter : etenim multipliciter se haberet. Si igitur
 aliqua perpetua et immobilia sunt, nihil in eis violentum,
 aut præter naturam est.

CAP. VI.

* Ἐν λέγεται τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, τὸ δε καθ' αὐτό·
 κατὰ συμβεβηκός μὲν οἷον Κορίσκος καὶ τὸ μουσικὸν καὶ
 Κορίσκος μουσικός· ταῦτο γὰρ εἰπεῖν Κορίσκος καὶ τὸ
 40 μουσικὸν [ἐν], καὶ Κορίσκος μουσικός, καὶ τὸ μουσικὸν
 καὶ τὸ δίκαιον, καὶ μουσικός καὶ δίκαιος Κορίσκος· πάντα
 γὰρ ταῦτα ἐν λέγεται κατὰ συμβεβηκός, τὸ μὲν δίκαιον
 καὶ τὸ μουσικόν, ὅτι μιᾶ οὐσίᾳ συμβέβηκεν, τὸ δὲ μου-
 σικὸν καὶ Κορίσκος, ὅτι ἕτερον θατέρω συμβέβηκεν.
 45 (2) Ὁμοίως δὲ τρόπον τινὰ καὶ ὁ μουσικός Κορίσκος τῶν
 Κορίσκων ἐν, ὅτι ἕτερον τῶν μορίων θατέρω συμβέβηκε
 τῶν ἐν τῷ λόγῳ, οἷον τὸ μουσικὸν τῶν Κορίσκων, καὶ ὁ
 μουσικός Κορίσκος δικαίῳ Κορίσκῳ, ὅτι ἑκατέρου μέ-

Unum dicitur uno modo secundum accidens : altero, per
 se. Secundum accidens quidem, Coriscus, et musicum, et
 Coriscus musicus. Idem enim est dicere Coriscus et musi-
 cum unum sunt, et Coriscus musicus : et musicum et
 justum, et musicus et justus Coriscus. Cuncta etenim hæc,
 unum dicuntur secundum accidens : justum quidem et mu-
 sicum, quoniam uni substantiæ accident; musicum vero,
 et Coriscus, quoniam alterum alteri accidit. (2) Similiter
 etiam quodammodo musicus Coriscus, cum Corisco unum
 est : quoniam altera partium earum quæ in oratione sunt,
 alteri accidit : utputa musicum Corisco, et musicus Coriscus
 justo Corisco, quoniam utriusque pars una eidem uni acci-

ρος τῶ αὐτῶ ἐνὶ συμβέβηκεν ἐν. (3) Ὡσαύτως δὲ κἀν ἐπὶ γένους κἀν ἐπὶ τῶν καθόλου τινὸς ὀνομάτων λέγεται τὸ συμβεβηκός, ὡς ὅτι ἄνθρωπος τὸ αὐτὸ καὶ μουσικός ἄνθρωπος· ἡ γὰρ ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ μὴ οὐσὶ οὐσίᾳ συμβέβηκε τὸ μουσικόν, ἡ ὅτι ἄμφω τῶν καθ' ἕκαστόν τινι συμβέβηκεν, ὡς Κορίσκῳ· πλὴν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ἄμφω ὑπάρχει, ἀλλὰ τὸ μὲν ἴσως ὡς γένος καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δὲ ὡς ἕξις ἢ πάθος τῆς οὐσίας. Ὅσα μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκός λέγεται ἐν, τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται. (4) Τῶν δὲ καθ' ἑαυτὰ ἐν λεγομένων τὰ μὲν λέγεται τῷ συνεχῆ εἶναι, ὡς φάκελλος δεσμῶ καὶ ξύλα κόλλη, καὶ γραμμὴ κἀν κεκαμμένη ἢ, συνεχῆς δὲ, μία λέγεται, ὡς περ καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον, ὡς σκέλος καὶ βραχίον. (5) Αὐτῶν δὲ τούτων μᾶλλον ἐν τὰ φύσει συνεχῆ ἢ τέχνη. Συνεχῆς δὲ λέγεται, οὐ κίνησις μία καθ' αὐτὸ καὶ μὴ ὁἶοντε ἄλλως· μία δ' οὐ ἀδιαίρετος, ἀδιαίρετος δὲ κατὰ χρόνον. Καθ' αὐτὰ δὲ συνεχῆ ὅσα μὴ ἀφῆ ἐν· εἰ γὰρ θείης ἀπτόμενα ἀλλήλων ξύλα, οὐ φύσει ταῦτα εἶναι ἐν οὔτε ξύλον οὔτε σῶμα οὔτ' ἄλλο συνεχῆς οὐθὲν. Τὰ τε δὲ ὅλων συνεχῆ ἐν λέγεται, κἀν ἐξῆ κάμψιν, καὶ ἐτι μᾶλλον τὰ μὴ ἔχοντα κάμψιν, ὡς κνήμη ἢ μηρὸς σκέλους, ὅτι ἐνδέχεται μὴ μίαν εἶναι τὴν κίνησιν τοῦ σκέλους. Καὶ ἡ εὐθεία τῆς κεκαμμένης μᾶλλον ἐν. Τῆν δὲ κεκαμμένην καὶ ἔχουσαν γωνίαν καὶ μίαν καὶ οὐ μίαν λέγομεν, ὅτι ἐνδέχεται καὶ μὴ ἅμα τὴν κίνησιν αὐτῆς εἶναι καὶ ἅμα· τῆς δ' εὐθείας αἰεὶ ἅμα, καὶ οὐθὲν μόριον ἔχον μέγεθος τὸ μὲν ἡρεμεῖ τὸ δὲ κινεῖται, ὡς περ τῆς κεκαμμένης. (6) Ἐτι ἄλλον τρόπον ἐν λέγεται τῷ τὸ ὑποκείμενον τῷ εἶδει εἶναι ἀδιάφορον. Ἀδιάφορα δ' ὧν ἀδιαίρετον τὸ εἶδος κατὰ τὴν αἴσθησιν· τὸ δ' ὑποκείμενον ἢ τὸ πρῶτον ἢ τὸ τελευταῖον πρὸς τὸ τέλος. Καὶ γὰρ οἶνος εἰς λέγεται καὶ ὕδωρ ἐν, ἢ ἀδιαίρετον κατὰ τὸ εἶδος καὶ οἱ γυμοὶ πάντες λέγονται ἐν, ὡς ἔλαιον, οἶνος καὶ τὰ τεκτά, ὅτι πάντων τὸ ἔσχατον ὑποκείμενον τὸ αὐτό· ὕδωρ γὰρ ἢ ἀήρ πάντα ταῦτ' ἐστίν. (7) Λέγεται δ' ἐν καὶ ὧν τὸ γένος ἐν διαφέρουν ταῖς ἀντικειμέναις διαφοραῖς. Καὶ ταῦτα λέγεται ἐν πάντα, ὅτι τὸ γένος ἐν τὸ ὑποκείμενον ταῖς διαφοραῖς, ὡς ἵππος, ἄνθρωπος, κύων ἐν τι, ὅτι πάντα ζῶα, καὶ τρόπον δὲ παραπλήσιον, ὡς περ ἡ ὕλη μία. Ταῦτα δὲ ὅτε μὲν οὕτως ἐν λέγεται, ὅτε δὲ τὸ ἄνω γένος (δ) ταῦτὸν λέγεται, ἀντὶ τὴν τελευταία τοῦ γένους εἶδη, τὸ ἀνωτέρω τούτων, ὡς τὸ ἴσσοσκελὲς καὶ τὸ ἰσόπλευρον ταῦτὸ καὶ ἐν σχῆμα, ὅτι ἄμφω τρίγωνα· τρίγωνα δ' οὐ ταῦτά. (8) Ἐτι δὲ ἐν λέγεται ὅσον ὁ λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι λέγων ἀδιαίρετος πρὸς ἄλλον τὸν δηλοῦντα τί ἦν εἶναι τὸ πρᾶγμα· αὐτὸς γὰρ καθ' αὐτὸν πᾶς λόγος διαίρετός. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ ἠδξημένον καὶ φθίνον ἐν ἐστίν, ὅτι ὁ λόγος εἰς, ὡς περ ἐπὶ τῶν ἐπιπέδων ὁ τοῦ εἶδους εἰς. (9) Ὅλως δὲ ὧν ἡ νόησις ἀδιαίρετος ἢ νοοῦσα τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ μὴ δύναται χωρῖσαι μήτε χρόνῳ μήτε τόπῳ μήτε λόγῳ, μάλιστα ταῦτα ἐν, καὶ τούτων ὅσα οὐσίαι. Καθόλου γὰρ ὅσα μὴ ἔχει διαίρεσιν, ἢ μὴ

dit. (3) Similiter autem, tam si de genere, quam si de aliquo universalium nominum accidens dicatur: ut puta, quod idem homo, et musicus homo. Aut enim homini, qui una est substantia, musicum accidit, aut quoniam ambo alicui singularium accident, veluti Corisco: non tamen eodem modo ambo insunt; sed hoc quidem ut genus fortassis, et ut in substantia, illud vero ut habitus, aut passio substantia. Quaecumque itaque secundum accidens unum dicuntur, hoc modo dicuntur. (4) Illorum vero, quæ per se unum dicuntur, hæc quidem dicuntur eo quod continua sunt: ut fascis, vinculo; et ligna, visco. Linea quoque, etiam si curva sit, sed continua, una dicitur: sicuti partium etiam unaquæque, crus, et brachium. (5) Ex his autem ipsis, illa magis unum sunt, quæ natura, quam arte continua sunt. Continuum vero dicitur, cujus unus per se motus, et non potest aliter esse: unus vero, cujus indivisibilis: indivisibilis autem, secundum tempus. Secundum se autem continua, quæcumque non tactu unum sunt. Si enim pones invicem se tangentia ligna, non dices ea unum, neque lignum, neque corpus, nec aliquid continuum esse. Igitur et illa quæcumque omnino continua sunt, unum dicuntur, etiam si habeant flexionem: et adhuc magis, quæ non habent, ut tibia, aut femur, quam crus: quoniam contingit, unum non esse motum cruris. Et recta magis, quam curva, unum est. Curvam vero, et angulum habentem, et unam et non unam dicimus: quoniam contingit, et non simul ejus motum, et simul esse. Recta vero, semper simul, nullaque particula magnitudinem habens, hæc quidem quæscit, hæc vero movetur, quemadmodum curvæ. (6) Alio item modo unum dicitur, quom subjectum sit specie indifferens. Indifferens autem, quorum species indivisibilis secundum sensum est: subjectum vero, aut primum aut ultimum ad finem. Etenim vinum unum, et aqua una dicitur, quatenus indivisibilis secundum speciem est. Liquoresque omnes, ut oleum, vinum, et liquabilia, unum dicuntur, quoniam omnium ultimum subjectum idem est. Aqua namque, et aer, hæc omnia sunt. (7) Dicuntur autem unum, etiam quorum unum genus differens oppositis differentiis. Atque cuncta hæc, unum dicuntur, quoniam unum est genus subjectum differentiis: ut homo, equus, canis, unum quid, quoniam omnia animalia: et quodam simili modo, sicuti materia una. Hæc autem quandoque idem ita unum dicuntur, quandoque vero superius genus idem dicitur, si ultimæ generis species sunt, nimirum quod est superius his: utputa, triangulus duorum æqualium laterum, una et eadem figura cum triangulo trium æqualium laterum est: ambo etenim trianguli, sed non iidem sunt trianguli. (8) Item, unum ea dicuntur, quorum ratio, quod quid erat esse dicens, indivisibilis ad aliam est, quid erat esse rei significantem. Ipsa enim per se ipsam omnis ratio, divisibilis est. Sic enim et auctum et diminutum unum est, quoniam ratio una: quemadmodum in superficiebus est ipsius speciei una. (9) Et omnino quorumcumque intellectio, quæ quod quid erat esse intelligit, indivisibilis est, neque separare potest nec tempore, nec loco, nec ratione, hæc maxime unum sunt, et horum quæcumque substantiæ sunt. Universaliter namque quocumque non habent divi-

ἔχει, ταύτη ἐν λέγεται, ὅσον εἶ ἢ ἄνθρωπος μὴ ἔχει
 διαίρεσιν, εἷς ἄνθρωπος, εἰ δ' ἢ ζῶον, ἐν ζῶον, εἰ δὲ
 ἢ μέγεθος, ἐν μέγεθος. (10) Τὰ μὲν οὖν πλείστα ἐν λέ-
 6 γεται τῷ ἑτερόν τι ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν ἢ ἔχειν ἢ πρὸς
 τὸ εἶναι ἐν, τὰ δὲ πρώτως λεγόμενα ἐν, ὧν ἡ οὐσία μία.
 Μία δὲ ἡ συνεχεία ἢ εἶδει ἢ λόγῳ· καὶ γὰρ ἀριθμοῦμεν
 ὡς πλείω ἢ τὰ μὴ συνεχῆ, ἢ ὧν μὴ ἐν τὸ εἶδος, ἢ ὧν
 ὁ λόγος μὴ εἷς. (11) Ἔτι δ' ἔστι μὲν ὡς ὀτιοῦν ἐν φα-
 11 μεν εἶναι, ἂν ἢ ποσὸν καὶ συνεχές, ἔστι δ' ὡς οὗ, ἂν
 μὴ τι ὅλον ἢ, τοῦτο δὲ ἂν μὴ τὸ εἶδος ἔχῃ ἐν· ὅσον οὐκ
 ἂν φαίμεν ὁμοίως ἐν ἰδόντες ὀπισσῶν τὰ μέρη συγκεί-
 μενα τοῦ ὑποδήματος, ἂν μὴ διὰ τὴν συνέχειαν, ἀλλ' ἐὰν
 οὕτως ὥστε ὑπόδημα εἶναι καὶ εἶδος τὴν ἡδὴ ἔχειν ἐν.
 Διὸ καὶ ἡ τοῦ κυκλοῦ μάλιστα μία τῶν γραμμῶν, δι
 15 ὅλη καὶ τελειός ἐστιν. (12) Τὸ δὲ ἐν εἶναι ἀρχῆ· ὅτι
 ἐστὶν ἀριθμῶ εἶναι· τὸ γὰρ πρῶτον μέτρον ἀρχῆ· ὅτι
 γὰρ πρῶτον γνωρίζομεν, τοῦτο πρῶτον μέτρον ἐκάστου
 γένους· ἀρχῆ οὖν τοῦ γνωστοῦ περὶ ἕκαστον τὸ ἐν.
 (13) Οὐ ταῦτο δὲ ἐν πᾶσι τοῖς γένεσι τὸ ἐν. Ἐνθα
 20 μὲν γὰρ δίεσις, ἐνθα δὲ τὸ φωνῆεν ἢ ἄφωνον· βάρους
 δ' ἕτερον καὶ κινήσεως ἄλλο. Πανταγοῦ δὲ τὸ ἐν ἢ τῷ
 ποσῷ ἢ τῷ εἶδει ἀδιαίρετον. (14) Τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸ
 ποσὸν καὶ ἢ ποσὸν ἀδιαίρετον, τὸ μὲν πάντη καὶ ἀθε-
 25 τον λέγεται μονάς, τὸ δὲ πάντη καὶ θέσιν ἔχον στιγμῆ,
 τὸ δὲ μοναχῆ γραμμῆ, τὸ δὲ διχῆ ἐπίπεδον, τὸ δὲ
 πάντη καὶ τριχῆ διαίρετον κατὰ τὸ ποσὸν ὄμμα. Καὶ
 ἀντιστρέφονται δὴ τὸ μὲν διχῆ διαίρετον ἐπίπεδον, τὸ
 δὲ μοναχῆ γραμμῆ, τὸ δὲ μηδαμῆ διαίρετον κατὰ τὸ
 30 ποσὸν στιγμῆ καὶ μονάς, ἢ μὲν ἀθετος μονάς, ἢ δὲ
 ποτὸς στιγμῆ. (15) Ἔτι δὲ τὰ μὲν κατ' ἀριθμὸν ἐστὶν
 ἐν, τὰ δὲ κατ' εἶδος, τὰ δὲ κατὰ γένος, τὰ δὲ κατ' ἀνα-
 λογίαν· ἀριθμῶ μὲν ὧν ἡ ὕλη μία, εἶδει δ' ὧν ὁ λόγος
 εἷς, γένει δ' ὧν τὸ αὐτὸ σχῆμα τῆς κατηγορίας, κατ'
 35 ἀναλογίαν δὲ ὅσα ἔχει ὡς ἄλλο πρὸς ἄλλο. Ἄει
 δὲ τὰ ὕστερα τοῖς ἔμπροσθεν ἀκολουθεῖ, ὅσον ὅσα ἀρι-
 θμῶ καὶ εἶδει ἐν, ὅσα δ' εἶδει οὐ πάντα ἀριθμῶ· ἀλλὰ
 γένει πάντα ἐν ὅσα περ καὶ εἶδει· ὅσα δὲ γένει οὐ πάντα
 εἶδει ἀλλ' ἀναλογία· ὅσα δὲ ἐν ἀναλογία, οὐ πάντα
 40 γένει. (16) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι τὰ πολλὰ ἀντικειμέ-
 νως λεγθήσεται τῷ ἐνί· τὰ μὲν γὰρ τῷ μὴ συνεχῆ εἶ-
 ναι, τὰ δὲ τῷ διαίρετῳ ἔχειν τὴν ὕλην κατὰ τὸ εἶδος,
 ἢ τὴν πρῶτην ἢ τὴν τελευταίαν, τὰ δὲ τῷ τοὺς λόγους
 πλείους τοὺς τί ἦν εἶναι λέγοντας.

sionem, quatenus non habent, eatenus unum dicuntur :
 utputa, si prout homo non habet divisionem, unus est
 homo : quod si prout animal, unum animal : quod si prout
 magnitudo, una magnitudo. (10) Plurima itaque unum di-
 cuntur, eo quod aliud unum aut agunt, aut patiuntur,
 aut habent, aut ad aliquid unum sunt. Quæ vero primo
 unum dicuntur, illa sunt, quorum substantia una : una
 vero, aut continuatione, aut specie, aut ratione. Numerus
 etenim tanquam plura, aut quæ non continua sunt,
 aut quorum species non est una, aut quorum ratio non
 est una. (11) Item est quidem ut quodcumque dicamus
 continuitate unum esse, modo quantum et continuum sit :
 est autem ut non, si non aliquid totum sit : hoc autem,
 si non habeant speciem unam. Non enim dicemus similitur
 unum quum viderimus partes calceamenti quomodocumque
 compositas, nisi propter continuitatem, si, inquam, ita
 unum est, ut calceamentum sit, ac quandam jam speciem
 habeat. Quare maxime linearum, circuli linea una est,
 quoniam tota et perfecta est. (12) Unum autem esse, prin-
 cipium est alicui numeri esse. Prima enim mensura prin-
 cipium est. Quo namque primo cognoscimus, hæc prima
 cujusque generis mensura. Principium itaque scibilis circa
 unumquodque, ipsum unum. (13) Non est autem idem in
 cunctis generibus unum : sed hic quidem diesis, hic vero
 vocalis, aut muta ; gravitatis autem, aliud, et motus, aliud.
 Ubique autem, ipsum unum aut quantitate, aut specie in-
 dividibile. (14) Illud igitur, quod secundum quantum, et
 prout quantum, indivisibile est : quod quidem omnino et
 sine positione est, dicitur unitas ; quod vero omnino et po-
 sitionem habens, punctum : quod autem secundum unum,
 linea : quod vero secundum duo, superficies : quod autem
 omnino, et in tria secundum quantum divisibile, corpus.
 Et e converso, in duo quidem divisibile, superficies est :
 quod vero in unum, linea : quod autem nequaquam secun-
 dum quantitatem divisibile est, punctum et unitas est :
 quæ quidem sine positione, unitas ; quod vero habet posi-
 tionem, punctum. (15) Item alia numero, alia genere,
 alia specie, alia analogice unum sunt. Numero quidem,
 quorum materia una : specie vero, quorum ratio una : ge-
 nere autem, quorum eadem prædicationis figura : secun-
 dum analogiam vero, quæcumque se habent ut aliud ad
 aliud. Semper autem posteriora sequuntur præcedentia :
 utputa quæcumque numero, specie quoque unum sunt :
 quæcumque vero specie, non etiam numero : sed genere
 cuncta unum sunt, quæcumque etiam specie : quæcumque
 autem genere, non omnia specie, sed secundum analogiam :
 quæcumque vero analogia unum, non omnia genere.
 (16) Manifestum autem etiam est quod multa uni opposite
 dicuntur. Quædam enim eo quod non sint continua ; quæ-
 dam vero, eo quod divisibilem materiam secundum speciem
 habeant, aut primam materiam, aut ultimam : quædam
 autem, eo quod rationes, quod quid erat esse dicentes,
 plures sint.

CAP. VII.

Τὸ δὲ λέγεται τὸ μὲν κατὰ συμβεβηχός, τὸ δὲ
 45 καθ' αὐτό· κατὰ συμβεβηχός μὲν, ὅσον τὸν δικαίον μου-
 σικὸν εἶναι φαιμεν καὶ τὸν ἄνθρωπον μουσικὸν καὶ τὸν
 μουσικὸν ἄνθρωπον, παραπλησίως λέγοντες ὥσπερ τὸν
 μουσικὸν οἰκοδομεῖν, ὅτι συμβέβηκε τῷ οἰκοδόμῳ μου-
 σικῷ εἶναι ἢ τῷ μουσικῷ οἰκοδόμῳ· τὸ γὰρ τόδε εἶναι
 50 τόδε σημαίνει τὸ συμβεβηθέναι τῷδε τόδε. (2) Οὕτω
 δὲ καὶ ἐπὶ τῶν εἰρημένων τὸν ἄνθρωπον ὅταν μουσικὸν
 λέγωμεν καὶ τὸν μουσικὸν ἄνθρωπον, ἢ τὸν λευκὸν μου-

Ens dicitur aliud secundum accidens, aliud per se. Se-
 cundum accidens quidem, ut justum musicum esse dici-
 mus, et hominem musicum, ac musicum hominem similiter
 dicentes : ut quum dicimus musicum ædificare, quia acci-
 dit ædificatori musico esse, aut musico ædificatori. Hoc
 etenim hoc esse dicere, significat hoc huic accidere. (2) Ita
 etiam in iis quæ dicta sunt, quum hominem dicimus musi-
 cum esse, et musicum hominem, aut album musicum, sive

σικὸν ἢ τοῦτον λευκόν, τὸ μὲν ὅτι ἄμφω τῶ αὐτῷ συμ-
 βεβήκασι, τὸ δ' ὅτι συμβέβηκε τῷ ὄντι· τὸ δὲ μουσι-
 κὸν ἄνθρωπον, ὅτι τούτω τὸ μουσικὸν συμβέβηκεν.
 Οὕτω δὲ λέγεται καὶ τὸ μὴ λευκὸν εἶναι, ὅτι ὃ συμ-
 5 βέβηκεν, ἐκείνο ἔστιν. (3) Τὰ μὲν οὖν κατὰ συμβεβη-
 κὸς εἶναι λεγόμενα οὕτω λέγεται ἢ διότι τῶ αὐτῷ ὄντι
 ἄμφω ὑπάρχει, ἢ ὅτι ὄντι ἐκείνω ὑπάρχει, ἢ ὅτι αὐτὸ
 ἔστιν ὃ ὑπάρχει οὗ αὐτὸ κατηγορεῖται. (4) Καθ' αὐτὰ
 10 δὲ εἶναι λέγεται ὅσαπερ σημαίνει τὰ σχήματα τῆς κα-
 τηγορίας· ὅσα γὰρ λέγεται, τοσαυταχῶς τὸ εἶναι
 σημαίνει. Ἐπειὶ οὖν τῶν κατηγορουμένων τὰ μὲν τί
 ἔστι σημαίνει, τὰ δὲ ποιόν, τὰ δὲ ποσόν, τὰ δὲ πρὸς τι,
 τὰ δὲ ποιεῖν ἢ πάσχειν, τὰ δὲ ποῦ, τὰ δὲ ποτέ, ἐκάστῳ
 τούτων τὸ εἶναι ταῦτο σημαίνει. Οὐθὲν γὰρ διαφέρει τὸ
 15 ἄνθρωπος ὑγιαίνειν ἔστιν ἢ τὸ ἄνθρωπος ὑγιαίνει, ἢ τὸ
 ἄνθρωπος βαδίζειν ἔστιν ἢ τὸ ἄνθρωπος βαδί-
 ζει ἢ τέμνει. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (5) Ἐτι
 τὸ εἶναι σημαίνει καὶ τὸ ἔστιν ὅτι ἀληθές, τὸ δὲ μὴ εἶ-
 ναι ὅτι οὐκ ἀληθές ἀλλὰ ψεῦδος, ὁμοίως ἐπὶ καταφά-
 20 σεως καὶ ἀπορράσεως· οἷον ὅτι ἔστι Σωκράτης μουσικός,
 ὅτι ἀληθές τούτο, ἢ ὅτι ἔστι Σωκράτης οὐ λευκός, ὅτι
 ἀληθές· τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἢ διάμετρος σύμμετρος, ὅτι
 ψεῦδος. (6) Ἐτι τὸ εἶναι σημαίνει καὶ τὸ ὄν τὸ μὲν
 25 δυνάμει (ῥητόν), τὸ δ' ἐντελεχείᾳ τῶν εἰρημένων τού-
 των. Ὅρων τε γὰρ εἶναι φαμεν καὶ τὸ δυνάμει (ῥητῶς)
 ὄρων καὶ τὸ ἐντελεχείᾳ· καὶ ἐπιστάσθαι ὡσαύτως καὶ
 τὸ δυνάμενον χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τὸ χρώμενον·
 καὶ ἡρεμοῦν καὶ ὃ ἦδη ὑπάρχει ἡρεμία καὶ τὸ δυνά-
 30 μενον ἡρεμεῖν. (7) Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν·
 καὶ γὰρ Ἐρμῆν ἔν τῷ λίθῳ φαμέν εἶναι, καὶ τὸ ἤμισυ
 τῆς γραμμῆς, καὶ σίτον τὸν μήλον ἀδρόν. Πότε δὲ δυ-
 νατὸν καὶ πότε οὐπω, ἐν ἄλλοις διοριστέον.

CAP. VIII.

Οὐσία λέγεται τὰ τε ἀπλᾶ σώματα, οἷον γῆ καὶ πῦρ
 καὶ ὕδωρ καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ὄλως σώματα καὶ τὰ ἐκ
 35 τούτων συνεστῶτα ζῷα τε καὶ δαιμόνια καὶ τὰ μόρια
 τούτων. Ἄπαντα δὲ ταῦτα λέγεται οὐσία ὅτι οὐ καθ'
 ὑποκειμένου λέγεται, ἀλλὰ κατὰ τούτων τὰ ἄλλα.
 (2) Ἄλλον δὲ τρόπον δ' ἂν ἢ αἴτιον τοῦ εἶναι, ἐνυπάρ-
 χον ἐν τοῖς τοιοῦτοις ὅσα μὴ λέγεται καθ' ὑποκειμένου,
 40 οἷον ἢ ψυχὴ τῷ ζῳῷ. (3) Ἐτι ὅσα μόρια ἐνυπάρχοντά
 ἔστιν ἐν τοῖς τοιοῦτοις δρίζοντά τε καὶ τότε τι σημαί-
 νοντα, ὧν ἀναιρουμένων ἀναιρεῖται τὸ ὄλον, οἷον ἐπι-
 πέδου σῶμα, ὡς φασί τινες, καὶ ἐπίπεδον γραμμῆς·
 καὶ ὄλως δ' ἀριθμὸς δοκεῖ εἶναι τισι τοιοῦτος· ἀναιρου-
 45 μένου τε γὰρ οὐθὲν εἶναι, καὶ δρίζειν πάντα. (4) Ἐτι
 τὸ τί ἦν εἶναι οὐδ' ὁ λόγος ὀρισμός, καὶ τούτο οὐσία λέ-
 γεται ἐκάστου. (5) Συμβαίνει δὴ κατὰ δύο τρόπους
 τὴν οὐσίαν λέγεσθαι, τὸ θ' ὑποκείμενον ἔσχατον, ὃ μῆ-
 50 κέτι κατ' ἄλλου λέγεται, καὶ ὃ ἂν τότε τι ὄν καὶ χω-
 ριστὸν ἢ τοιοῦτον δὲ ἐκάστου ἢ μορφή καὶ τὸ εἶδος.

hunc album : hoc quidem, quoniam ambo eidem accidunt ;
 illud vero, quoniam enti accidit. Hoc autem musicum ho-
 minem esse, quoniam huic musicum accidit. Ita etiam dic-
 citur non album esse, quoniam cui accidit, illud est. (3) Quæ
 igitur secundum accidens esse dicuntur, ita dicuntur, aut
 quoniam eidem enti ambo insunt, aut illi enti inest : aut
 quoniam ipsum est, cui inest, de quo ipsum prædicatur.
 (4) Per se vero esse dicuntur, quæcumque significant præ-
 dicationis figuras. Quoties enim dicuntur, toties ipsum esse
 significant. Quum ergo eorum quæ prædicantur, quædam
 ipsum quid est significant, quædam quale, quædam quan-
 tum, quædam ad aliquid, quædam facere aut pati, quæ-
 dam ubi, quædam quando, horum cuique idem ipsum esse
 significat. Nihil enim differt, homo convalescens est, aut
 homo convalescit : et homo ambulans vel cædens est,
 aut homo ambulat vel cadit. Similiter in ceteris quoque.
 (5) Item ipsum esse, et ipsum est, significat quod verum
 est : ipsum vero non esse, quod non verum, sed falsum.
 Similiter, tam in affirmatione quam in negatione : utputa,
 quod Socrates musicus est, quoniam verum hoc est : aut
 quoniam Socrates non albus, quoniam verum. Quod au-
 tem diameter non sit incommensurabilis, quoniam falsum
 est. (6) Item ipsum esse, et ipsum ens, quoddam eorum
 quæ dicta sunt, potentia esse significat, quoddam actu.
 Videns etenim dicimus esse, quod potentia videt, et quod
 actu. Ipsum quoque sciens similiter, et quod potest uti
 scientia, et quod jam utitur. Ac etiam quiescens, tum il-
 lud cui jam inest quies, tum quod quiescere potest. (7) Si-
 militer etiam in substantiis. Etenim Mercurium in lapide
 dicimus esse, et lineæ medietatem, ac triticum quod non-
 dum maturum est. Quando vero possibile, et quando non,
 in aliis determinandum est.

Substantia dicuntur et simplicia corpora, ut terra, ignis,
 aqua, et quæ talia sunt, et universaliter corpora, et quæ
 ex his consistunt animalia, et dæmonia, ac eorum parti-
 culæ. Hæc vero omnia dicuntur substantia, quoniam non
 dicuntur de subjecto, sed de eis cetera. (2) Alio vero modo,
 quodcumque fuerit causa existentia, talibusque insistentis,
 quæ non dicuntur de subjecto, ut anima animalis. (3) Item,
 quæcumque particulæ insitæ sint in talibus, definientes, et
 quod quid significantes, quibus peremptis totum perimi-
 tur : ut superficie, corpus, ut quidam aiunt, et lineæ, su-
 perficies : et universaliter, numerus videtur quibusdam talis
 esse ; eo etenim perempto, nihil esse, et hunc omnia termi-
 nare. (4) Item, quod quid erat esse, cujus ratio definitio
 est, etiam hoc uniuscujusque substantia dicitur. (5) Accidit
 igitur duobus modis substantiam dici, et ipsum ultimum
 subjectum, quod non dicitur de alio, et id quod, quum
 quod quid sit, etiam separabile fuerit *notione* : tale vero est
 cujusque forma et species.

CAP. IX.

Ταῦτά λέγεται τὰ μὲν κατὰ συμβεβηχός, ὡς τὸ λευκὸν καὶ τὸ μουσικὸν τὸ αὐτό, ὅτι τῷ αὐτῷ συμβέβηκε, καὶ ἄνθρωπος καὶ μουσικὸς, ὅτι θάτερον θάτερον συμβέβηκεν· τὸ δὲ μουσικὸν ἄνθρωπος, ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν. Ἐκατέρῳ δὲ τοῦτο καὶ τούτῳ ἑκάτερον ἐκείνων· καὶ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ μουσικῷ καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ μουσικὸν ταῦτον λέγεται, καὶ τούτοις ἐκείνο. (2) Διὸ καὶ πάντα ταῦτα καθόλου οὐ λέγεται· οὐ γὰρ ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ταῦτό 10 καὶ τὸ μουσικόν· τὰ γὰρ καθόλου καθ' αὐτὰ ὑπάρχει, τὰ δὲ συμβεβηχότα οὐ καθ' αὐτὰ ἀλλ' ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἀπλῶς λέγεται. Ταῦτό γὰρ δοκεῖ Σωκράτης καὶ Σωκράτης εἶναι μουσικός· τὸ δὲ Σωκράτης οὐκ ἐπὶ πολλῶν, διὸ οὐ πᾶς Σωκράτης λέγεται ὡς περ πᾶς ἀνθρώπου. (3) Καὶ τὰ μὲν οὕτως λέγεται ταῦτά, τὰ δὲ 15 καθ' αὐτά, ὡς περ καὶ τὸ ἐν· καὶ γὰρ ὢν ἡ ὕλη μία ἢ εἶδει ἢ ἀριθμῷ ταῦτά λέγεται, καὶ ὢν ἡ οὐσία μία. Ὡστε φανερόν ὅτι ἡ ταυτοῦς ἐνότης τίς ἐστὶν ἢ πλείονων τοῦ εἶναι, ἢ ὅταν χρῆται ὡς πλείοσιν, ὡς ὅταν 20 λέγῃ αὐτὸ αὐτῷ ταῦτόν· ὡς δυσὶ γὰρ χρῆται αὐτῷ. (4) Ἔτερα δὲ λέγεται ὢν ἢ τὰ εἶδη πλείω ἢ ἡ ὕλη ἢ ὁ λόγος τῆς οὐσίας· καὶ διῶς ἀντικειμένως τῷ ταῦτόν λέγεται τὸ ἕτερον. Διάφορα δὲ λέγεται ὅσ' ἕτερα ἐστὶ τὸ αὐτό τι ὄντα, μὴ μόνον ἀριθμῷ, ἀλλ' ἢ εἶδει ἢ γένει 25 ἢ ἀναλογίᾳ. (5) Ἐτι ὢν ἕτερον τὸ γένος, καὶ τὰ ἐναντία, καὶ ὅσα ἔχει ἐν τῇ οὐσίᾳ τὴν ἑτερότητα. (6) Ὅμοια λέγεται τὰ τε πάντα ταῦτο πεπονηότα, καὶ τὰ πλείω ταῦτα πεπονηότα ἢ ἕτερα, καὶ ὢν ἡ ποιότης μία· καὶ 30 καθ' ὅσα ἀλλοιοῦσθαι ἐνδέχεται τῶν ἐναντίων, τούτων τὸ πλείω ἔχον ἢ κυριώτερα ὁμοιον τούτῳ. Ἀντικειμένως δὲ τοῖς ὁμοίοις τὰ ἀνόμοια.

CAP. X.

Ἀντικείμενα λέγεται ἀντίφασσις καὶ τἀναντία καὶ τὰ πρὸς τι καὶ στέρησις καὶ ἐξίς καὶ ἐξ ὢν καὶ εἰς ἃ ἔσχατα, (ὡς) αἱ γενέσεις καὶ φθοραὶ· καὶ ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἅμα 35 παρῆναι τῷ ἀμφοῖν δεκτικῷ, ταῦτα ἀντικεῖσθαι λέγεται, ἢ αὐτὰ ἢ ἐξ ὢν ἐστίν. Φαῖον γὰρ καὶ λευκὸν ἅμα τῷ αὐτῷ οὐκ ὑπάρχει· διὸ ἐξ ὢν ἐστὶν ἀντίκειται. (2) Ἐναντία λέγεται τὰ τε μὴ δυνατὰ ἅμα τῷ αὐτῷ παρῆναι τῶν διαφερόντων κατὰ γένος, καὶ τὰ πλείστον 40 διαφέροντα τῶν ἐν τῷ αὐτῷ γένει, καὶ τὰ πλείστον διαφέροντα τῶν ἐν ταῦτῷ δεκτικῷ, καὶ τὰ πλείστον διαφέροντα τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν δύναμιν, καὶ ὢν ἡ διαφορά μεγίστη ἢ ἀπλῶς ἢ κατὰ γένος ἢ κατ' εἶδος. (3) Ἐὰν δ' ἄλλα ἐναντία λέγεται τὰ μὲν τῷ τὰ τοιαῦτα ἔχειν, τὰ 45 δὲ τῷ δεκτικῷ εἶναι τῶν τοιούτων, τὰ δὲ τῷ ποιητικῷ ἢ παθητικῷ εἶναι τῶν τοιούτων, ἢ ποιοῦντα ἢ πάσχοντα, ἢ ἀποβολαὶ ἢ λήψεις, ἢ ἐξεις ἢ στέρησις εἶναι τῶν τοιούτων. (4) Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν πολλαχῶς λέγεται, ἀκολουθεῖν ἀνάγκη καὶ τᾶλλα ὅσα κατὰ ταῦτα 50 λέγεται, ὥστε καὶ τὸ ταῦτόν καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἐναν-

Eadem vero, quædam secundum accidens dicuntur : ut album, et musicum, idem, quoniam eidem accidunt ; ac homo, et musicum, quoniam alterum alteri accidit ; musicus vero homo, quoniam musicum homini accidit : utriusque vero hoc, et huic utrumque illorum : etenim homini musicum et homo et musicum idem dicitur, et his illud. (2) Quare omnia hæc universaliter non dicuntur. Non enim est verum dicere, quod omnis homo idem et musicum. Universalia namque per se existunt ; accidentia vero non per se, sed de singularibus simpliciter dicuntur. Idem enim videtur Socrates, et Socrates musicus esse. Socrates enim non de multis dicitur. Quare non dicitur omnis Socrates, sicut omnis homo. (3) Quædam igitur ita dicuntur eadem : quædam vero per se, sicuti et unum. Etenim quorum materia aut specie aut numero una, eadem dicuntur, et eorum substantia una. Quare patet quod identitas unitas quædam essentialis est, aut plurium, aut quum ut pluribus utatur : utputa, quum dicat ipsum sibi ipsi idem : ut duobus enim ipso utitur. (4) Diversa vero dicuntur, quorum aut species plures, aut materia, aut ratio substantiæ : et omnino, diversum dicitur oppositè ad id quod idem dicitur. Differentia vero dicuntur, quæcumque diversa sunt, quum idem quid sint, modo non sint idem numero, sed aut specie, aut genere, aut proportione. (5) Item, quorum diversum genus, et contraria, et quæcumque diversitatem in substantia habent. (6) Similia dicuntur et quæ prorsus idem passa sunt, et quæ plura eadem quam diversa, passa sunt, et quorum qualitas una. Ac secundum quæcumque contrariorum alterari contingit, id quod plura horum aut magis propria habet, simile illi est. Oppositè vero similibus dissimilia dicuntur.

Opposita dicuntur, contradictio, contraria, ad aliquid, privatio, et habitus, et ea, ex quibus, et in quæ ultima, generationes, et corruptiones ; et quæcumque susceptivo amborum non contingit simul adesse, hæc opponi dicuntur, aut ipsa, aut ex quibus sunt. Fuscum namque et album simul eidem non insunt : quare ea, ex quibus sunt, opponuntur ipsis. (2) Contraria dicuntur, quæ non possunt simul eidem adesse, quum eorum sint, quæ secundum genus differunt ; et quæ plurimum differunt, quum in eodem genere sint ; quæ plurimum differunt, quum in eodem susceptivo sint ; ac etiam quæ plurimum differunt, quum eorum sint, quæ sub eadem potentia sunt : et quorum differentia maxima, aut simpliciter, aut secundum genus, aut secundum speciem. (3) Cetera vero contraria dicuntur, quædam eo quod talia habent ; quædam eo quod susceptiva talium sunt ; quædam eo quod activa aut passiva talium sunt, aut agentia, aut patientia, aut abiectiones, aut sumptiones, aut habitus, aut privationes sunt horum ac talium. (4) Quum autem unum et ens multipliciter dicuntur, necesse est ut cetera quoque quæcumque secundum hæc dicuntur, sequantur. Quare et idem, et diversum, et

τιόν, ὡστ' εἶναι ἕτερον καθ' ἐκάστην κατηγορίαν.
 (5) Ἐτερα δὲ τῶν εἰδῶν λέγεται ὅσα τε ταυτοῦ γένους ὄντα
 μὴ ὑπάλληλά ἐστι, καὶ ὅσα ἐν τῶν αὐτῶν γένει ὄντα
 διαφορὰν ἔχει, καὶ ὅσα ἐν τῇ οὐσίᾳ ἐναντιώσιν ἔχει·
 5 καὶ τὰ ἐναντία ἕτερα τῶν εἰδῶν ἀλλήλων, ἢ πάντα ἢ τὰ
 λεγόμενα πρῶτως καὶ ὄσων ἐν τῷ τελευταίῳ τοῦ γένους
 εἶδει οἱ λόγοι ἕτεροι, οἷον ἄνθρωπος καὶ ἵππος ἄτομα
 τῶν γένει, οἱ δὲ λόγοι ἕτεροι αὐτῶν· καὶ ὅσα ἐν τῇ
 10 αὐτῇ οὐσίᾳ ὄντα ἔχει διαφορὰν. Ταῦτά δὲ τῶν εἰδῶν τὰ
 ἀντικειμένως λεγόμενα τοῦτοις.

CAP. XI.

Πρότερα καὶ ὕστερα λέγεται ἓνια μὲν ὡς ὄντος τινὸς
 πρώτου καὶ ἀρχῆς ἐν ἐκάστῳ γένει τῶν ἐγγύτερον ἀρχῆς
 τινὸς ὠρισμένης, ἢ ἀπλῶς καὶ τῇ φύσει ἢ πρὸς τι ἢ ποῦ
 ἢ ὑπὸ τινων, οἷον τὰ μὲν κατὰ τόπον τῶν εἶναι ἐγγύτε-
 15 ρον ἢ φύσει τινὸς τόπου ὠρισμένου, οἷον τοῦ μέσου ἢ τοῦ
 ἐσθάτου, ἢ πρὸς τὸ τυχόν, τὸ δὲ πορωτέρον ὕστερον.
 (2) Τὰ δὲ κατὰ χρόνον· τὰ μὲν γὰρ τῶν πορωτέρω τοῦ
 νῦν, οἷον ἐπὶ τῶν γενομένων (πρότερα γὰρ τὰ Τρωϊκὰ
 τῶν Μηδικῶν, ὅτι πορωτέρον ἀπέχει τοῦ νῦν), τὰ δὲ
 20 τῶν ἐγγυτέρω τοῦ νῦν, οἷον ἐπὶ τῶν μελλόντων· πρότερον
 γὰρ Νέμεα Πυθίων, ὅτι ἐγγύτερον τοῦ νῦν ὡς ἀρχῆ καὶ
 πρώτῳ χρησαμένων. (3) Τὰ δὲ κατὰ κίνησιν· τὸ γὰρ
 ἐγγύτερον τοῦ πρώτου κινήσαντος πρότερον, οἷον παις
 ἀνδρός· ἀρχὴ δὲ καὶ αὕτη τις ἀπλῶς. (4) Τὰ δὲ κατὰ
 25 δύναμιν· τὸ γὰρ ὑπερέγον τῇ δυνάμει πρότερον, καὶ τὸ
 δυνατώτερον· τοιοῦτον δ' ἐστὶν οὗ κατὰ τὴν προαίρεσιν
 ἀνάγκη ἀκολουθεῖν θάτερον καὶ τὸ ὕστερον, ὥστε μὴ
 κινουντός τε ἐκείνου μὴ κινεῖσθαι καὶ κινουντος κινεῖ-
 σθαι· ἢ δὲ προαίρεσις ἀρχῆ. (5) Τὰ δὲ κατὰ τάξιν·
 30 ταῦτα δ' ἐστὶν ὅσα πρὸς τι ἐν ὠρισμένον διέστηκε κατὰ
 τὸν λόγον, οἷον παραστάτης τριτοστάτου πρότερον, καὶ
 παρανήτη νήτης· ἔνθα μὲν γὰρ ὁ κορυφαῖος, ἔνθα δὲ
 ἡ μέση ἀρχῆ. Ταῦτα μὲν οὖν πρότερα τοῦτον λέγεται
 τὸν τρόπον, ἄλλον δὲ τρόπον τὸ τῇ γνώσει πρότερον ὡς
 35 καὶ ἀπλῶς πρότερον. (6) Τοῦτων δὲ ἄλλως τὰ κατὰ
 τὸν λόγον καὶ τὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν. Κατὰ μὲν γὰρ τὸν
 λόγον τὰ καθόλου πρότερα, κατὰ δὲ τὴν αἴσθησιν τὰ
 καθ' ἕκαστα. Καὶ κατὰ τὸν λόγον δὲ τὸ συμβεβηκὸς τοῦ
 40 ὄλου πρότερον, οἷον τὸ μουσικὸν τοῦ μουσικοῦ ἀν-
 θρώπου· οὐ γὰρ ἔσται ὁ λόγος ὄλος ἄνευ τοῦ μέρους·
 καίτοι οὐκ ἐνδέχεται μουσικὸν εἶναι μὴ ὄντος μουσικοῦ
 τινός. (7) Ἐπι πρότερα λέγεται τὰ τῶν προτέρων
 πάθη, οἷον εὐθύτης λειότητος· τὸ μὲν γὰρ γραμμῆς
 καθ' αὐτὴν πάθος, τὸ δ' ἐπιφανείας. (8) Τὰ μὲν δὲ
 45 οὕτω λέγεται πρότερα καὶ ὕστερα, τὰ δὲ κατὰ φύσιν
 καὶ οὐσίαν, ὅσα ἐνδέχεται εἶναι ἄνευ ἄλλων, ἐκεῖνα δὲ
 ἄνευ ἐκείνων μὴ· ἢ διαιρέσει ἐγρήσατο Πλάτων.
 (9) Ἐπει δὲ τὸ εἶναι πολλαχῶς, πρῶτον μὲν τὸ ὑποκει-
 μενον πρότερον, διὸ ἡ οὐσία πρότερον, ἔπειτα ἄλλως τὰ
 50 κατὰ δύναμιν καὶ κατ' ἐντελέθειαν. Τὰ μὲν γὰρ κατὰ
 δύναμιν πρότερα ἔστι, τὰ δὲ κατ' ἐντελέθειαν, οἷον
 κατὰ δύναμιν μὲν ἢ ἡμίσεια τῆς ὄλης καὶ τὸ μόριον τοῦ

contrarium, ut secundum unumquodque prædicamentum
 diversum sit. (5) Diversa vero specie dicuntur, quæcumque,
 quum ejusdem sint generis, non sunt subalterna; et quæ-
 cumque, quum in eodem genere sint, differentiam habent;
 et quæcumque in substantia contrarietatem habent. Con-
 traria quoque diversa specie invicem sunt, aut omnia, aut
 quæ primo dicuntur; et quorum in ultima generis specie
 rationes diversæ: ut homo et æquus Individua genere,
 rationes vero eorum diversæ: et quæcumque, quum in
 eadem substantia sint, differentiam habent. Eadem vero
 specie sunt, quæcumque his opposite dicuntur.

Priora et posteriora dicuntur, uno quidem modo tan-
 quam aliquo primo et principio in quoque genere existente,
 eo quod propinquius est principio cuidam determinato, aut
 simpliciter et natura, aut ad aliquid, aut ubi, aut ab ali-
 quibus: utputa quædam secundum locum, eo quod propin-
 quiora sunt alicui loco natura determinato, medio videlicet,
 aut ultimo, aut ad quodcumque: quod vero remo-
 tius, est posterius. (2) Quædam, secundum tempus: ali-
 qua enim, eo quod remotiora a Nunc sunt; ut de eis quæ
 facta sunt: Trojana enim priora sunt Persicis, quoniam re-
 motius a Nunc distant. Aliqua vero, eo quod propinquiora
 ipsi Nunc sunt; ut de futuris: prius enim festum Nemeum
 est quam Pythicum, quoniam propinquius ipsi Nunc est, ut
 principio et primo ipso Nunc posito. (3) Quædam, secun-
 dum motum: quod enim propinquius primo moventi est,
 prius est: ut puer, viro. Etenim quoddam et hoc simpliciter
 principium est. (4) Quædam secundum potentiam: quod
 enim excellit potentia et fortius est, prius est. Tale vero est,
 cujus ad electionem alterum posteriori sequatur necesse est:
 ita ut non movente illo, non moveatur, et movente movea-
 tur: electio enim principium est. (5) Quædam, secundum
 ordinem: hæc vero sunt, quæcumque ab aliquo uno deter-
 minato proportionaliter distant, ut in tripodibus, qui secun-
 dum locum oblinet, prior est eo qui tertium tenet, et parane-
 te, quam nete: illic enim tripodii ductor, hic vero media,
 principium est. Hæc itaque hoc modo priora dicuntur. Alio
 vero modo, quod cognitione prius, tanquam et simpliciter
 prius. (6) Horum autem aliter ea quæ secundum rationem,
 atque ea quæ secundum sensum. Secundum rationem enim
 universalia priora; secundum sensum vero, singularia: et
 secundum rationem accidens toto prius: ut musicum, homine
 musico. Non enim erit ratio tota absque parte: tametsi non
 contingit musicum esse, si non sit aliquis musicus. (7) Item,
 priora dicuntur, passiones priorum, ut rectitudo lævitate:
 istud enim lineæ per se passio, hoc vero superficiæ. (8) Quæ-
 dam igitur ita priora dicuntur. Quædam vero secundum
 naturam et substantiam, quæcumque contingunt absque
 aliis esse, ista vero sine illis minime: qua divisione usus
 est Plato. (9) Quom autem ipsum Esse multipliciter dica-
 tur, primo quidem subjectum est prius, propter quod sub-
 stantia prior. Deinde aliter quæ secundum potentiam, et
 quæ secundum actum. Quædam enim secundum potentiam
 priora sunt, quædam vero secundum actum: veluti secun-
 dum potentiam quidem, dimidia quam tota, et particula

δλου και η υλη της ουσιας, κατ' εντελέθειαν δ' υστερον διαλυθέντος γάρ κατ' εντελέθειαν εσται. (10) Τρόπον δὴ τινα πάντα τὰ πρότερον και υστερον λεγόμενα κατὰ ταῦτα λέγεται· τὰ μὲν ἡλικιακά γένεσιν ἐνδέχεται ἀνευ τῶν ἐτέρων ναί, ἄλλο τὸ ὅλον τῶν μορίων, τὰ δὲ κατὰ φθοράν, τὸ μῦρον τοῦ δλου. Ὁμοίως δὲ και τῶν ἄλλων

quam totum, et materia quam substantia; secundum actum vero, posterior: dissoluto etenim, secundum actum erit. (10) Quodam modo igitur omnia quaecumque prius et posterius dicuntur, secundum hæc dicuntur. Quædam enim secundum generationem contingit absque aliis esse, ut totum partibus: quædam vero secundum corruptionem, ut pars, toto. Similiter etiam cetera.

CAP. XII.

Δύναμις λέγεται ἢ μὲν ἀρχὴ κινήσεως ἢ μεταβολῆς ἢ ἐν ἐτέρω ἢ ἢ ἑτερον, ὅσων ἡ οἰκοδομικὴ δύναμις ἐστίν
 10 ἢ οὐκ ὑπάρχει ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ ἀλλ' ἡ ἱατρικὴ δύναμις οὐσα ὑπάρχει ἀν ἐν τῷ ἴσθμῳ, ἀλλ' οὐκ ἢ ἱατρούμενος. (2) Ἡ μὲν οὖν μεταβολῆς ἢ κινήσεως λέγεται δύναμις ἐν ἐτέρω ἢ ἢ ἑτερον, ὅσων ἡ οἰκοδομικὴ δύναμις ἐστίν
 15 ὅτε μὲν ἐὰν ὀτιοῦν, αὐτὸ φαμεν εἶναι παθεῖν, ὅτε δ' οὐ κατὰ πᾶν παθεῖν ἀλλ' ἀν ἐπὶ τὸ βέλτιον. (3) Ἐτι ἢ τοῦ καλῶς τοῦτ' ἐπιτελεῖν ἢ κατὰ προαίρεσιν, ἐνίστε γὰρ τοὺς μόνον ἀν πορευθέντας ἢ εἰπόντας, μὴ καλῶς δὲ ἢ μὴ ὡς προεβλήθη, οὐ φαμεν δύνασθαι λέγειν ἢ βα-
 20 οῖζειν. Ὁμοίως δὲ και ἐπὶ τοῦ πάσχειν. (4) Ἐτι ὅσαι ἔξεις καθ' ἃς ἀπαθῆ δλωσ ἢ ἀμετάβλητα ἢ μὴ βραδίως ἐπὶ τὸ χεῖρον εὐμετακίνητα, δυνάμεις λέγονται· κλη-
 25 θαι μὲν γὰρ και συντρίβεται και κάμπτεται και δλωσ φθείρεται οὐ τῷ δύνασθαι, ἀλλὰ τῷ μὴ δύνασθαι και ἐλλείπειν τινός· ἀπαθῆ δὲ τῶν τοιούτων α μολίς και ἡρέμα πάσχει διὰ δύναμιν και τὸ δύνασθαι και τὸ ἔχειν πῶς. (5) Λεγομένης δὲ τῆς δυνάμεως τσαυτα-
 30 χῶς, και τὸ δυνατόν εἶνα μὲν τρόπον λεγθήσεται τὸ ἔχον κινήσεως ἀρχὴν ἢ μεταβολῆς (και γὰρ τὸ στατι-
 35 κὸν δυνατόν τι ἐν ἐτέρω ἢ ἢ ἑτερον, εἶνα δ' ἐὰν ἔχη τι αὐτοῦ ἄλλο δύναμιν τοιαύτην, εἶνα δ' ἐὰν ἔχη μεταβάλ-
 40 λειν ἐφ' ὀτιοῦν δύναμιν, ἐφ' ἐπὶ τὸ χεῖρον εἶτα ἐπὶ τὸ βέλτιον και γὰρ τὸ φθειρόμενον δοκεῖ δυνατόν εἶναι φθείρεσθαι, ἢ οὐκ ἀν φθαρήναι εἰ ἢν ἀδύνατον· νῦν δὲ ἔχει τινὰ διάθεσιν και αἰτίαν και ἀρχὴν τοῦ τοιούτου πάθους. Ὅτε μὲν δὴ τῷ ἔχειν τι δοκεῖ, ὅτε δὲ τῷ ἐστερηθεῖν τοιοῦτον εἶναι. Εἰ δ' ἢ στερησις ἐστίν ἔξι-
 45 πως, πάντα τῷ ἔχειν ἀν εἶη τι, ὁμωνύμως δὲ λεγόμε-
 50 νον τὸ δύ, ὡστε τῷ ἔχειν ἔξιν τινὰ και ἀρχὴν ἐστὶ δυ-
 55 νατόν, και τῷ ἔχειν τὴν τούτου στερησιν, εἰ ἐνδέχεται ἔχειν στερησιν. Ἐνα δὲ τῷ μὴ ἔχειν αὐτοῦ δύναμιν ἢ ἀρχὴν ἄλλο ἢ ἢ ἄλλο φθαροτικὴν. (6) Ἐτι δὲ ταῦτα πάντα ἢ τῷ μόνον ἀν συμβῆναι γενεσθαι ἢ μὴ γενε-
 60 σθαι, ἢ τῷ καλῶς. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀψύχοις ἐνεστιν ἢ τοιαύτη δύναμις, ὅσων ἐν τοῖς ὄργανοις· τὴν μὲν γὰρ δύνασθαι φασὶ φθέγγεσθαι λύραν, τὴν δ' οὐθέν, ἀν ἢ μὴ εὐφῶνος. Ἀδυναμία δ' ἐστὶ στερησις δυνάμεως και τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἀρσις τις οἶα εἰρηται, ἢ δλωσ ἢ τῷ περφυκῶτι ἔχειν, ἢ και ὅτε πέφυκεν ἢ δὴ ἔχειν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἀν φαίμεν ἀδύνατον εἶναι γεννᾶν παῖδα και ἄν-
 65 δρα και εὐνοῦχον. (7) Ἐτι δὲ καθ' ἑκατέραν δύναμιν ἐστὶν ἀδυναμία ἀντικειμένη, τῇ τε μόνον κινήτικῃ και

Potentia dicitur, quædam quidem principium motus aut transmutationis in altero, aut prout alterum est, ut ædificativa potentia est, quæ non inest in ædificato: sed ars medendi, quum sit potentia, inest tamen in eo qui sanatur, sed non prout sanatur. (2) Quædam igitur, omnino principium transmutationis aut motus dicitur potentia in altero, aut prout alterum est. Quædam vero, ab altero, aut prout alterum est: secundum quam enim, quod patitur, aliquid patitur, quandoque, si quid quodcumque pati possibile est, dicimus illud posse pati; quandoque vero non secundum omnem passionem, sed si ad melius. (3) Item, est potentia bene quippiam efficiendi, aut secundum electionem. Aliquando enim eos qui solum ambularunt, aut dixerunt, non autem bene, nec ut proposuerunt; non dicimus posse dicere, aut ambulare. Similiter quoque de pati. (4) Item, quicumque habitus, secundum quos impassibilia omnino, aut immutabilia sint, aut non facile in deterius moveantur, potentia dicuntur. Franguntur namque, et conteruntur, et slectuntur, et omnino corrumpuntur, non propter posse, sed propter non posse, et in aliquo deficere. Impassibilia vero a talibus sunt, quæ propter potentiam, et posse, et aliquatenus se habere, vix et parum patiuntur. (5) Quum autem potentia tot modis dicatur, potens quoque uno quidem modo dicitur, quod principium habet motus aut transmutationis (etenim sedativum potens quid est) in altero, aut prout alterum est. Alio vero, si quid ejus aliud talem potentiam habet. Alio vero, si quid in quodcumque transmutationis, sive in pejus, sive in melius, potentiam habeat. Etenim quod corrumpitur, videtur possibile esse corrumpi: aliter non corrumpetur, si impossibile esset. Nunc autem habet quandam dispositionem, causam et principium hujuscemodi passionis. Quandoque enim propterea quod habet, quandoque propterea quod privatur, tale videtur esse. Quodsi privatio habitus quodammodo est, omnia propterea quod habent, profecto aliquid erunt. Æquivoce autem dicimus, ipsum ens: quare propterea quod habet habitum quandam et principium, possibile est: et propterea quod habet hujus privationem, si possibile est privationem habere. Alio autem modo, propterea quod non habet ejus potentiam aut principium in altero, aut prout alterum, corruptiva. (6) Item hæc omnia, aut eo quod solum contingant hæc fieri, aut non fieri, aut eo quod bene. Etenim inanimitas etiam talis potentia inest, ut instrumentis. Aliquam enim posse sonare lyram aiunt, aliquam minime, si non bene sonans est. Impotentia vero, potentia privatio est, et quædam talis principii ablatio, quale diximus: aut omnino, aut ab eo qui natura aptus est habere, aut et quum natura aptus sit jam habere. Non enim similiter dicamus impossibile esse, puerum generare, et virum, et eunuchum. (7) Item, utriusque potentia est impotentia opposita, et ei quæ solum motiva est, et ei quæ bene

τῇ καλῶς κινητικῇ. Καὶ ἀδύνατα δὴ τὰ μὲν κατὰ τὴν ἀδυναμίαν ταύτην λέγεται, τὰ δ' ἄλλον τρόπον, ὡς δυνατὸν τε καὶ ἀδύνατον. (8) Ἀδύνατον μὲν οὗτ' ἐναντίον ἐξ ἀνάγκης ἀληθές, ὡς τὸ τὴν διάμετρον σύμμετρον εἶναι ἀδύνατον, ὅτι ψεῦδος τὸ τοιοῦτον, οὗτ' ἐναντίον οὐ μόνον ἀληθές ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη ἀσύμμετρον εἶναι τὸ ἄρα σύμμετρον οὐ μόνον ψεῦδος ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνάγκης ψεῦδος. Τὸ δ' ἐναντίον τούτῳ, τὸ δυνατόν, ὅταν μὴ ἀναγκαῖον ᾖ τὸ ἐναντίον ψεῦδος εἶναι, ὡς τὸ καθῆσθαι ἀνθρώπῳ δυνατόν· οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης τὸ μὴ καθῆσθαι ψεῦδος. (9) Τὸ μὲν οὖν δυνατόν ἕνα μὲν τρόπον, ὡς περ εἴρηται, τὸ μὴ ἐξ ἀνάγκης ψεῦδος σημαίνει, ἕνα δὲ τὸ ἀληθές εἶναι, ἕνα δὲ τὸ ἐνδεχόμενον ἀληθές εἶναι. Κατὰ μεταφορὰν δὲ ἡ ἐν τῇ γεωμετρίᾳ λέγεται δύναμις. (10) Ταῦτα μὲν οὖν τὰ δυνατὰ οὐ κατὰ δύναμιν. Τὰ δὲ λεγόμενα κατὰ δύναμιν πάντα λέγεται πρὸς τὴν πρώτην (μίαν)· αὕτη δ' ἐστὶν ἀρχὴ μεταβολῆς ἐν ἄλλῳ ἢ ἢ ἄλλο. Τὰ γὰρ ἄλλα λέγεται δυνατὰ τῷ τὰ μὲν ἔχειν αὐτῶν ἄλλο τι τοιαύτην δύναμιν, τὰ δὲ μὴ ἔχειν, τὰ δὲ ὡς ἔχειν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἀδύνατα. (11) Ὡστε ὁ κύριος ὅρος τῆς πρώτης δυνάμεως ἂν εἴη ἀρχὴ μεταβλητικῆ ἐν ἄλλῳ ἢ ἢ ἄλλο.

motiva est. Impossibilia quoque quædam secundum hanc impotentiam dicuntur, quædam alio modo, uti possibile et impossibile. (8) Impossibile quidem, cujus contrarium necessario verum est: veluti diametrum commensurabilem esse, impossibile est: quoniam falsum hujuscemodi est, et cujus contrarium non solum verum, sed necessarium quoque est ut incommensurabilis sit. Comme possibile igitur non solum falsum, sed necessario etiam falsum est. Ipsum vero possibile huic contrarium, quum non sit necessarium, contrarium falsum esse: ut sedere hominem possibile est: non enim necessario non sedere falsum est. (9) Possibile itaque uno quidem modo significat, ut dictum est, quod non necessario falsum est: alio vero, ipsum verum esse: alio autem contingens verum esse: metaphysice autem quæ est potentia potentia [quadratum] dicitur. (10) Hæc autem non secundum potentiam, omnia ad primam dicuntur, autem est potentia transmutationis in altero, aut prout alterum est: quæ namque possibilita dicuntur, quædam eo quod eorum quædam talem potentiam habet; quædam eo quod non habent; quædam eo quod sic habent. Similiter etiam impossibilia. (11) Quare propria primæ potentie definitio profecto erit, principium transmutativum in altero, aut prout alterum est.

CAP. XIII.

Ποσὸν λέγεται τὸ διαιρετὸν εἰς ἐνυπάρχοντα, ὧν ἐκάτερον ἢ ἕκαστον ἐν τι καὶ τότε τι πέφυκεν εἶναι. (1) Πλήθος μὲν οὖν ποσὸν τι ἂν ἀριθμητὸν ᾖ, μέγεθος δὲ ἂν μετρητὸν ᾖ, λέγεται δὲ πλῆθος μὲν τὸ διαιρετὸν δυνάμει εἰς μὴ συνεχῆ, μέγεθος δὲ τὸ εἰς συνεχῆ. Μεγέθους δὲ τὸ μὲν ἐφ' ἑν συνεχῆς μήκος, τὸ δ' ἐπὶ δύο πλάτους, τὸ δ' ἐπὶ τρία βάθος. Τούτων δὲ πλῆθος μὲν πεπερασμένον ἀριθμός, μήκος δὲ γραμμῆ, πλάτος δὲ ἐπιπέδου, βάθος δὲ σῶμα. (2) Ἐτι τὰ μὲν λέγεται καθ' αὐτὰ ποσὰ ἅττα, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός, ὡς ἡ μὲν γραμμὴ ποσὸν τι καθ' ἑαυτό, τὸ δὲ μουσικὸν κατὰ συμβεβηκός. Τῶν δὲ καθ' αὐτὰ τὰ μὲν κατ' οὐσίαν ἐστίν, ὡς ἡ γραμμῆ, ποσὸν τι (ἐν γὰρ τῷ λόγῳ τῷ τί ἐστι λέγοντι τὸ ποσὸν ἐνυπάρχει) τὰ δὲ πάθη καὶ ἕξεις τῆς τοιαύτης ἐστὶν οὐσίας, ὡς τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον, καὶ μακρὸν καὶ βραχύ, καὶ πλατὺ καὶ στενόν, καὶ βαθὺ καὶ ταπεινόν, καὶ βαρὺ καὶ κοῦφον, καὶ τᾶλλα τὰ τοιαῦτα. (3) Ἐστὶ δὲ καὶ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν, καὶ τὸ μείζον καὶ ἕλαττον, καὶ καθ' αὐτὰ καὶ πρὸς ἄλληλα λεγόμενα, τοῦ ποσοῦ πάθη καθ' αὐτὰ μεταφέρεται μόντοι καὶ ἐπ' ἄλλα ταῦτα τὰ ὀνόματα. (4) Τῶν δὲ κατὰ συμβεβηκός λεγομένων ποσῶν τὸ μὲν οὕτως λέγεται ὡς περ ἐλέχθη ὅτι τὸ μουσικὸν ποσὸν καὶ τὸ λευκὸν τῷ εἶναι ποσὸν τι ᾧ υπάρχουσι, τὰ δὲ ὡς κίνησις καὶ χρόνος· καὶ γὰρ ταῦτα ποσὰ ἅττα λέγεται καὶ συνεχῆ τῷ ἐκεῖνα διαιρετὰ εἶναι ὧν ἐστὶ ταῦτα πάθη. Λέγω δὲ οὐ τὸ κινούμενον ἀλλ' ὃ ἐκινήθη τῷ γὰρ ποσὸν εἶναι ἐκεῖνο καὶ ἡ κίνησις ποσῆ, ὃ δὲ χρόνος τῷ ταύτην.

Quantum dicitur, quod in insita divisibile, quorum utrumque aut singula unum quid et hoc quid apta sunt esse. Multitudo igitur, quantum quid, si numerabile est; magnitudo vero, si mensurable. Dicitur autem multitudo quidem, quæ potentia divisibilis est in non continua; magnitudo vero, quæ in continua. Magnitudinis autem, quæ quidem ad unum continua est, longitudo: quæ vero ad duo, latitudo: quæ autem ad tria, profunditas est. Horum autem multitudo quidem finita, numerus: longitudo vero, linea: latitudo autem, superficies: profunditas vero, corpus est. (2) Item, alia per se quanta quædam dicuntur, alia secundum accidens: utputa, linea quidem, quantum quiddam per se est; musicum vero, secundum accidens. Eorum vero quæ per se sunt, quædam secundum substantiam sunt, ut linea quantum quiddam (in definitione namque quod quid est dicenti, quantum quiddam inest); quædam passiones, et habitus hujuscemodi substantiæ sunt, ut multum et paucum, longum et breve, latum et strictum, profundum et humile, grave et leve, et cetera quoque hujuscemodi. (3) Sunt autem magnum et parvum, majus et minus, tam secundum se quam ad se invicem dicta, quanti per se passiones. Transferuntur autem et ad alia ista nomina. (4) Eorum autem quæ secundum accidens dicuntur quanta, quoddam ita dicitur, ut prædictum est quod musicum et album quantum est: eo quod illud, cui insunt, quantum quid est. Quædam, ut motus, et tempus: et hæc enim quanta quædam et continua dicuntur, eo quod illa divisibilia sunt, quorum hæc sunt passiones. Dico autem non quod movetur, sed quod motum est. Etenim quoniam illud quantum est, etiam motio est quanta: tempus autem, propter illam.

CAP. XIV.

Τὸ ποῖον λέγεται ἓνα μὲν τρόπον ἢ διαφορὰ τῆς οὐσίας, ὡς ποῖον τι ἄνθρωπος ζῶν ὅτι δίπουν, ἕππος δὲ τετράπουν· καὶ κύκλος ποῖον τι σχῆμα ὅτι ἀγώνιον, ὡς τῆς διαφορᾶς τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ποιότη-
 6 τος οὐσης. (2) Ἐνα μὲν δὴ τρόπον τοῦτον λέγεται ἢ ποιότης διαφορὰ οὐσίας, ἓνα δὲ ὡς τὰ ἀκίνητα καὶ τὰ μαθηματικά, ὥσπερ οἱ ἀριθμοὶ ποιοὶ τινες, ὡς οἱ σύνθετοι καὶ μὴ μόνον ἐφ' ἓν ὄντες ἀλλ' ὧν μίμημα τὸ ἐπίπεδον καὶ τὸ στερεόν (οὔτοι δ' εἰσὶν οἱ ποσάκις ποσοὶ
 10 ἢ ποσάκις ποσάκις ποσοί), καὶ ὅλως δὲ παρὰ τὸ ποσὸν ὑπάρχει ἐν τῇ οὐσίᾳ· οὐσία γὰρ ἐκάστου δ' ἀπαξ, ὡς τῶν ἐξ οὐχ ὁ δις ἢ τρίς εἰσὶν ἀλλ' ὁ ἀπαξ· ἐξ γὰρ ἀπαξ ἕξ. (3) Ἐτι ὅσα πάθη τῶν κινουμένων οὐσιῶν, ὡς θερμότης καὶ ψυχρότης, καὶ λευκότης καὶ μελανία, καὶ βαρύτης καὶ κωφότης, καὶ ὅσα τοιοῦτα, καθ' ἃ
 15 λέγονται καὶ ἀλλοιοῦσθαι τὰ σώματα μεταβαλλόντων. (4) Ἐτι κατ' ἀρετὴν καὶ κακίαν καὶ ὅλως τὸ κακὸν καὶ ἀγαθόν. (5) Σχεδὸν δὲ κατὰ δύο τρόπους λέγοιτ' ἂν τὸ ποῖον, καὶ τούτων ἓνα τὸν κυριώτατον· πρώτη μὲν γὰρ ποιότης ἢ τῆς οὐσίας διαφορὰ. Ταύτης δὲ τι καὶ ἢ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς ποιότης μέρος· διαφορὰ γὰρ τις οὐσιῶν, ἀλλ' ἢ οὐ κινουμένων ἢ οὐχ ἢ κινούμενα. Τὰ δὲ πάθη τῶν κινουμένων ἢ κινούμενα, καὶ αἱ τῶν κινήσεων διαφοραί. (6) Ἄρετὴ δὲ καὶ κακία τῶν παθη-
 25 μάτων μέρος τι· διαφορὰς γὰρ δηλοῦσι τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἐνεργείας, καθ' ἃς ποιοῦσιν ἢ πάσχουσι καλῶς ἢ φαύλως τὰ ἐν κινήσει ὄντα· τὸ μὲν γὰρ ὠδὶ δυνάμενον κινεῖσθαι ἢ ἐνεργεῖν ἀγαθόν, τὸ δ' ὠδὶ καὶ ἐναντίως μοχθηρόν. Μάλιστα δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ κα-
 30 κὸν σημαίνει τὸ ποῖον ἐπὶ τῶν ἐμφύλων, καὶ τούτων μάλιστα ἐπὶ τοῖς ἔχουσι προαίρεσιν.

CAP. XV.

Πρὸς τι λέγεται τὰ μὲν ὡς διπλάσιον πρὸς ἡμισυ καὶ τριπλάσιον πρὸς τριτημόριον, καὶ ὅλως πολλαπλάσιον πρὸς πολλοστημόριον καὶ ὑπερέχον πρὸς ὑπερεχόμενον· τὰ δ' ὡς τὸ θερμαντικὸν πρὸς τὸ θερμαντὸν καὶ τὸ τμητικὸν πρὸς τὸ τμητὸν, καὶ ὅλως τὸ ποιητικὸν πρὸς τὸ παθητικόν· τὰ δ' ὡς τὸ μετρητὸν πρὸς τὸ μέτρον καὶ ἐπιστητὸν πρὸς ἐπιστήμην καὶ αἰσθητὸν πρὸς αἴσθησιν. (2) Λέγεται δὲ τὰ μὲν πρῶτα κατ' ἀριθμόν, ἢ ἀπλῶς ἢ ὀρισμένως πρὸς αὐτοὺς ἢ πρὸς ἓν, ὡς τὸ μὲν διπλάσιον πρὸς ἓν ἀριθμὸς ὀρισμένος, τὸ δὲ πολλαπλάσιον κατ' ἀριθμὸν πρὸς ἓν, οὐχ ὀρισμένον δέ, ὡς τὸνδε ἢ τόνδε· τὸ δὲ ἡμιόλιον πρὸς τὸ ὑφημιόλιον κατ' ἀριθμὸν πρὸς ἀριθμὸν ὀρισμένον, τὸ ἐπιμόριον πρὸς τὸ ὑπεπιμόριον κατὰ ὀρίστον, ὥσπερ τὸ πολλαπλάσιον πρὸς τὸ ἓν. (3) Τὸ δ' ὑπερέχον πρὸς τὸ ὑπερεχόμενον ὅλως ὀρίστον κατ' ἀριθμὸν· ὁ γὰρ ἀριθμὸς σύμμετρος, κατὰ μὴ σύμμετρον δὲ ἀριθμὸν λέγεται· τὸ γὰρ ὑπερέχον πρὸς τὸ ὑπερεχόμενον τοσοῦτόν
 45 τε ἔστι καὶ ἔτι· τοῦτο δ' ὀρίστον· ὀπότερον γὰρ ἔτυχεν

Quale dicitur uno modo differentia substantiæ : ut puta, quale animal homo, quoniam bipēs ; equus vero, quadrupes : et circulus qualis quædam figura, quoniam absque angulis est, ut tanquam differentia, quæ secundum substantiam, qualitas sit. (2) Uno itaque modo, qualitas dicitur substantiæ differentia. Alio, ut immobilia, et mathematica, veluti numeri, quales quidam sunt, ut qui compositi, et non solum qui ad unum sunt, sed ii quorum imitatio superficies, et solidum : hi autem sunt, qui quoties quanti, aut quoties quanti quoties. Et omnino quod in substantia, præter quantum existit. Substantia namque cuiusque est, quod semel, utputa ipsorum sex, non qui bis, vel ter, sed qui semel. Sex enim semel, sex sunt. (3) Item quæcumque substantiarum quæ moventur, passiones : ut caliditas et frigiditas, albedo et nigredo, gravitas et levitas, et quæcumque similia, secundum quæ dicuntur alterari corpora, ipsis mutatis. (4) Item, secundum virtutem et malitiam, et omnino bonum et malum. (5) Fere itaque secundum duos modos dici possit ipsum quale, et horum unum maxime proprium : prima etenim qualitas, substantiæ differentia est. Hujus autem pars est et quæ in numeris qualitas est : etenim differentia quædam substantiarum est, sed non aut eorum quæ moventur, aut non prout moventur : hæc autem passiones eorum quæ moventur, prout moventur, sunt, et motuum differentia. (6) Virtus autem, et malitia, passionum quædam partes sunt. Differentias enim motus et actionis quædam manifestant, secundum quas bene vel male agunt aut patiuntur ea quæ in motu sunt. Quod enim hoc modo potest moveri, aut agere, bonum : quod vero illo modo, et contrario, malum. Maxime autem bonum et malum significant qualitatem in illis quæ animata sunt, et illis maxime, quæ habent electionem.

Ad aliquid (*relationem habere*) dicuntur quædam, ut duplum ad dimidium, et triplum ad tertiam partem : simpliciter multiplex ad multiplicati partem, et excedens ad excessum. Quædam, ut calefactivum ad calefactibile, et secitivum ad secabile : et simpliciter, activum ad passivum. Quædam, ut inensurable ad mensuram, et scibile ad scientiam, et sensibile ad sensum. (2) Dicuntur autem prima quidem secundum numerum, aut simpliciter, aut determinate ad eos, aut ad unum : utputa, duplum quidem ad unum, numerus determinatus : multiplex vero secundum numerum, ad unum, non tamen determinatum, ut hunc, vel hunc : sesquialterum vero ad sesquialterum secundum numerum, ad numerum determinatum : superpartiens autem ad superpartientem secundum indeterminatum, sicuti multiplex ad unum. (3) Excedens autem ad excessum, omnino indeterminatum secundum numerum. Numerus enim commensurabilis ; secundum incommensurabilem vero numerum dicitur. Excedens enim ad excessum tantum est, et ultra : hoc vero, indeterminatum est. Quodcumque enim con-

ἔστιν, ἢ ἴσον ἢ οὐκ ἴσον. (4) Ταῦτα τε οὖν τὰ πρὸς
 τὰ πάντα κατ' ἀριθμὸν λέγεται καὶ ἀριθμοῦ πάθη, καὶ
 εἶτι τὸ ἴσον καὶ ὁμοιον καὶ ταῦτ' οὐκ ἄλλον τρόπον
 κατὰ γὰρ τὸ ἐν λέγεται πάντα. Ταῦτ' ἀριθμὸν γὰρ ὧν μία
 ἢ οὐσία, ὁμοία δ' ὧν ἡ ποιότης μία, ἴσα δὲ ὧν τὸ ποσὸν
 ἐν. Τὸ δ' ἐν τοῦ ἀριθμοῦ ἀρχὴ καὶ μέτρον, ὥστε ταῦτα
 πάντα πρὸς τι λέγεται κατ' ἀριθμὸν μὲν, οὐ τὸν αὐτὸν
 δὲ τρόπον. (5) Τὰ δὲ ποιητικὰ καὶ παθητικὰ κατὰ δύ-
 ναμιν ποιητικὴν καὶ παθητικὴν καὶ ἐνεργείας τὰς τῶν
 11 δυνάμεων, οἷον τὸ θερμαντικὸν πρὸς τὸ θερμαντὸν, ὅτι
 δύναται, καὶ πάλιν τὸ θερμαίνον πρὸς τὸ θερμαινόμε-
 νον καὶ τὸ τέμνον πρὸς τὸ τεμνόμενον, ὡς ἐνεργεῖοντα.
 Τῶν δὲ κατ' ἀριθμὸν οὐκ εἰσὶν ἐνεργεῖαι ἀλλ' ἡ δὴ
 τρόπον ἐν ἐτέροις εἴρηται· αἱ δὲ κατὰ κίνησιν ἐνε-
 16 γεῖαι οὐκ ὑπάρρουσιν. (6) Τῶν δὲ κατὰ δύναμιν καὶ
 κατὰ χρόνους ἤδη λέγονται πρὸς τι, οἷον τὸ πεποιηκὸς
 πρὸς τὸ πεποιημένον καὶ τὸ ποιῆσον πρὸς τὸ ποιησόμε-
 νον. Οὕτω γὰρ καὶ πατὴρ υἱοῦ λέγεται πατὴρ· τὸ
 μὲν γὰρ πεποιηκὸς, τὸ δὲ πεπονηθὸς τί ἐστιν. (7) Ἐτι
 20 ἕνια κατὰ στέρησιν δυνάμεις, ὥσπερ τὸ ἀδύνατον καὶ
 ὅσα οὕτω λέγεται, οἷον τὸ ἀόρατον. (8) Τὰ μὲν οὖν
 κατ' ἀριθμὸν καὶ δύναμιν λεγόμενα πρὸς τι πάντα ἐστὶ
 πρὸς τι τῷ ὅπερ ἐστὶν ἄλλου λέγεσθαι αὐτὸ δ' ἐστὶν,
 ἀλλὰ μὴ τῷ ἄλλο πρὸς ἐκεῖνο· τὸ δὲ μετρητὸν καὶ τὸ
 25 ἐπιστητὸν καὶ τὸ διανοητὸν τῷ ἄλλο πρὸς αὐτὸ λέγεσθαι
 πρὸς τι λέγονται. Τὸ τε γὰρ διανοητὸν σημαίνει ὅτι
 ἐστὶν αὐτοῦ διάνοια, οὐκ ἐστὶ δ' ἡ διάνοια πρὸς τοῦτο
 οὐδ' ἐστὶ διάνοια· δις γὰρ ταῦτον εἰρημένον ἂν εἴη.
 Ὅμοιος δὲ καὶ τινός ἐστιν ἡ ὄψις ὄψις, οὐχ οὐδ' ἐστὶν
 30 ὄψις· καίτοι γ' ἀληθές τοῦτο εἰπεῖν· ἀλλὰ πρὸς χρῶμα
 ἢ πρὸς ἄλλο τι τοιοῦτον. Ἐκείνως δὲ δις ταῦτον
 λεχθήσεται, ὅτι ἐστὶν ὄψις οὐδ' ἐστὶν ἡ ὄψις. (9) Τὰ
 μὲν οὖν καθ' ἑαυτὰ λεγόμενα πρὸς τι τὰ μὲν οὕτω
 λέγεται, τὰ δὲ ἂν τὰ γένη αὐτῶν ἢ τοιαῦτα, οἷον ἡ
 35 ἰατρικὴ τῶν πρὸς τι ὅτι τὸ γένος αὐτῆς ἢ ἐπιστήμη
 δοκεῖ εἶναι τῶν πρὸς τι. Ἐτι καθ' ὅσα τὰ ἔχοντα
 λέγεται πρὸς τι, οἷον ἰσότης ὅτι τὸ ἴσον, καὶ ὁμοιότης
 ὅτι τὸ ὁμοιον. (10) Τὰ δὲ κατὰ συμβέβηκεν, οἷον
 ἀνθρώπος πρὸς τι ὅτι συμβέβηκεν αὐτῷ διπλασίῳ εἶ-
 40 ναι, τοῦτο δ' ἐστὶ τῶν πρὸς τι· ἢ τὸ λευκόν, εἰ τῷ
 αὐτῷ συμβέβηκε διπλασίῳ καὶ λευκῷ εἶναι.

CAP. XVI.

Τέλειον λέγεται ἐν μὲν οὐ μὴ ἐστὶν ἔξω τι λαβεῖν
 μηδὲ ἐν μόριον, οἷον χρόνος τέλειος ἐκάστου ὁδός οὐ μὴ
 ἐστὶν ἔξω λαβεῖν χρόνον τινὰ δὲ τούτου μέρος ἐστὶ τοῦ
 45 χρόνου. Καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ τὸ εὖ μὴ ἔχον ὑπερ-
 βολὴν πρὸς τὸ γένος, οἷον τέλειος ἰατρὸς καὶ τέλειος αὐ-
 λητής, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκειας ἀρετῆς μὴθὲν ἐλ-
 λείπωσιν. Οὕτω δὲ μεταφέροντες καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν
 λέγομεν συκοφάντην τέλειον καὶ κλέπτην τέλειον, ἐπειδὴ
 50 καὶ ἀγαθοῦ λέγομεν αὐτούς, οἷον κλέπτην ἀγαθόν καὶ
 συκοφάντην ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀρετὴ τελειωσίς τις· ἕκα-
 στον γὰρ τότε τέλειον καὶ οὐσία πᾶσα τότε τέλεια,

tingit, est, aut æquale aut non æquale. (4) Hæc itaque ad
 aliquid omnia secundum numerum dicuntur, et numeri
 passiones sunt. Et adhuc æquale, simile, et idem, secun-
 dum alium modum. Secundum unum etenim omnia dicun-
 tur. Eadem enim sunt, quorum substantia una. Similia
 vero, quorum qualitas una. Æqualia autem, quorum
 quantitas una. Ipsum vero unum, numeri principium, et
 mensura. Unde hæc omnia ad aliquid dicuntur secundum
 numerum quidem, non tamen eodem modo. (5) Activa
 vero et passiva, secundum activam et passivam potentiam,
 et potentiarum actiones : utputa calefactivum, ad calefa-
 ctibile, quoniam possunt ; et rursus calefaciens, ad id quod
 calefit ; et secans, ad id quod secatur, ut agentia. Eorum
 autem quæ secundum numerum sunt, non sunt actiones,
 nisi quemadmodum in aliis dictum est. Sed secundum motum
 actiones non existunt. (6) Eorum vero quæ secundum
 potentiam, etiam secundum tempora jam dicuntur ad
 aliquid, veluti quod fecit, ad id quod factum est ; et id quod
 facturum est, ad id quod faciendum est. Sic enim pater quo-
 que filii pater dicitur : hoc enim fecit, at illud passum
 quid est. (7) Item, quædam secundum privationem po-
 tentiæ, ut impossibile, et quæcumque ita dicuntur, ut in-
 visibile. (8) Quæcumque igitur secundum numerum et
 potentiam ad aliquid dicuntur, cuncta sunt ad aliquid, eo
 quod ipsum quod est alterius, dicitur ipsum quod est, sed
 non eo quod aliud ad illud. Mensurable autem, et scibile,
 et intelligibile, eo quod aliud ad illud dicitur, ad aliquid
 dicuntur. Nam intelligibile significat, quod ejus est intel-
 lectus : non est autem intellectus ad illud, cujus intellectus
 est ; idem enim profecto bis dictum esset. Similiter et visus,
 cujusdam est visus, non cujus est visus, (etsi verum est
 hoc dicere,) sed ad colorem, aut ad aliquid aliud tale. Illo
 vero modo bis idem diceretur, quod visus est, cujus est
 visus. (9) Eorum igitur quæ per se ad aliquid dicuntur,
 quædam ita dicuntur ; quædam, si genera eorum talia sunt :
 utputa medendi ars eorum est quæ ad aliquid sunt, quo-
 niam genus ejus, scientia, videtur eorum esse quæ ad ali-
 quid sunt. Item, secundum quæ ad aliquid dicuntur ea quæ
 illa habent, ut æqualitas, quoniam ipsum æquale ; et simi-
 litudo, quoniam et ipsum simile. (10) Aliqua vero secun-
 dum accidens dicuntur : ut homo ad aliquid, quoniam ac-
 cidit ei duplo esse. Hoc autem eorum est quæ ad aliquid
 sunt : aut album, si eidem accidit, duplo et albo esse.

Perfectum dicitur uno quidem modo extra quod non est
 ullam accipere particulam : utputa, tempus ipsum uniuscu-
 jusque perfectum est, extra quod non est ullum accipere
 tempus, quod pars hujus temporis sit. Et quod secundum
 virtutem et bonitatem non habet excessum ad genus : ut
 perfectus medicus, et perfectus tibicen, quum secundum
 propriæ virtutis speciem in nullo deficient. Ita etiam in
 malis metaphoricè dicimus calumnioatorem perfectum, et
 furem perfectum : quoniam etiam bonos eos appellamus,
 utputa furem bonum, et calumnioatorem bonum. Virtus
 quoque, quædam perfectio est : unumquodque namque tunc
 perfectum est, cunctaque substantia tunc perfecta, quum

δταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκείας ἀρετῆς μὴθὲν ἑλλείπει, μόριον τοῦ κατὰ φύσιν μεγέθους. (2) Ἔτι οἷς ὑπάρχει τὸ τέλος σπουδαίον, ταῦτα λέγεται τέλεια· κατὰ γὰρ τὸ ἔχειν τὸ τέλος τέλεια. Ὡστ' ἐπεὶ τὸ τέλος τῶν ἐσχάτων τί ἐστι, καὶ ἐπὶ τὰ φαῦλα μεταφέροντες λέγομεν τελειῶς ἀπολωλέναι καὶ τελειῶς ἐφθάρθαι, δταν μὴθὲν ἑλλείπει, τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ κακοῦ ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐσχάτου ἦ. Διὸ καὶ ἡ τελευταῖα κατὰ μεταφορὰν λέγεται τέλος, ὅτι ἄμφω ἐσχάτα. Τέλος δὲ καὶ τὸ οὗ ἕνεκα ἐσχάτον. (3) Τὰ μὲν οὖν καθ' αὐτὰ λεγόμενα τέλεια τοσαυταχῶς λέγεται, τὰ μὲν τῶν κατὰ τὸ εὖ μὴθὲν ἑλλείπειν μὴδ' ἔχειν ὑπερβολὴν μὴδὲ ἔξω τι λαβεῖν, τὰ δ' ὀλιγὰς κατὰ τὸ μὴ ἔχειν ὑπερβολὴν ἐν ἐκάστῳ γένει μὴδ' εἶναι τι ἔξω, τὰ δὲ ἄλλα ἤδη κατὰ ταῦτα τῶν ἢ ποιεῖν τι τοιοῦτον ἢ ἔχειν ἢ ἀρμόττειν τούτῳ ἢ ἁμῶς γέπως λέγεσθαι πρὸς τὰ πρῶτως λεγόμενα τέλεια.

secundum speciem propriae virtutis nulla deest particula magnitudinis naturalis. (2) Item, quibus finis justus est, ea perfecta dicuntur: etenim secundum quod habent finem, perfecta dicuntur. Quare quum finis ultimorum quippiam est, ad prava quoque transferentes, dicimus perfecte interemptum esse, et perfecte corruptum esse, quando nil corruptionis aut mali deest, sed in ultimo est. Propter quod et mors metaphorice dicitur finis, quoniam ultima ambo. Finis autem, et quod cuius gratia, ultimum. (3) Quaecumque igitur per se perfecta dicuntur, toties dicuntur, quaedam eo quod secundum bonitatem in nullo deficiunt, nec habent excessum, nec assumunt quicquam extrinsecus; alia univarse, pro eo quod non habent excessum, in quoque genere, nec est quicquam extra: cetera vero jam secundum hæc, eo quod aut aliquid tale faciunt aut habent, aut huic conveniunt, aut aliquo alio modo ad ea quæ primo dicta sunt, perfecta dicuntur.

CAP. XVII.

Πέρασ λέγεται τὸ ἐσχάτον ἐκάστου καὶ οὗ ἔξω μὴθὲν ἐστι λαβεῖν πρῶτου, καὶ οὗ ἔσω πάντα πρῶτου, καὶ δ' ἂν ἢ εἶδος μεγέθους ἢ ἔχοντος μέγεθος, καὶ τὸ τέλος ἐκάστου (τοιοῦτον δ' ἐφ' ὃ ἡ κίνησις καὶ ἡ πρᾶξις, καὶ οὐκ ἀφ' οὗ, ὅτε δ' ἄμφω καὶ ἀφ' οὗ καὶ ἐφ' ὃ καὶ τὸ οὗ ἕνεκα), καὶ ἡ οὐσία ἐκάστου, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστῳ· τῆς γνώσεως γὰρ τοῦτο πέρασ· εἰ δὲ τῆς γνώσεως, καὶ τοῦ πράγματος. (2) Ὡστε φανερόν ὅτι δσαχῶς τε ἡ ἀρχὴ λέγεται, τοσαυταχῶς καὶ τὸ πέρασ, καὶ ἐτι πλεοναχῶς· ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ πέρασ τι, τὸ δὲ πέρασ οὐ πᾶν ἀρχὴ.

Terminus dicitur, quod ultimum cujusque est, extra quod nihil est accipere primum, et intra quod omnia primum, et quod sit magnitudinis species, aut magnitudinem habentis, et cujusque finis. Tale vero est, ad quod motus et actus, et non a quo: quandoque autem ambo, et a quo, et ad quod, et cujus causa. Et substantia uniuscujusque, et quod quid erat esse unicuique. Cognitionis enim hoc terminus est: quodsi cognitionis, rei quoque est. (2) Quare patet quod quoties dicitur principium, toties etiam terminus, et amplius. Principium namque terminus quidam, sed non omnis terminus, principium.

CAP. XVIII.

Τὸ καθ' ὃ λέγεται πολλαχῶς, ἓνα μὲν τρόπον τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία ἐκάστου πράγματος, οἷον καθὸ ἀγαθός, αὐτὸ ἀγαθόν, ἓνα δὲ ἐν ᾧ πρῶτω πέφυκε γίνεσθαι, οἷον τὸ χρῶμα ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ. (2) Τὸ μὲν οὖν πρῶτως λεγόμενον καθὸ τὸ εἶδος ἐστι, δευτέρως δὲ ὡς ἡ ὕλη ἐκάστου καὶ τὸ ὑποκείμενον ἐκάστῳ πρῶτον. (3) Ὅλωσ δὲ τὸ καθὸ ἰσαχῶς καὶ τὸ αἷτιον ὑπάρξει· κατὰ τί γὰρ ἐλήλυθεν ἢ οὗ ἕνεκα ἐλήλυθε λέγεται, καὶ κατὰ τί παραελόγισται ἢ συλλελόγισται, ἢ τί τὸ αἷτιον τοῦ συλλογισμοῦ ἢ παραλογισμοῦ. (4) Ἔτι τὸ καθὸ τὸ κατὰ θέσιν λέγεται, καθὸ ἐστήκεν ἢ καθὸ βαδίζει· πάντα γὰρ ταῦτα θέσιν σημαίνει καὶ τόπον. (5) Ὡστε καὶ τὸ καθ' αὐτὸ πολλαχῶς ἀνάγκη λέγεσθαι. Ἐν μὲν γὰρ καθ' αὐτὸ τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστῳ, οἷον ὁ Καλλιᾶς καθ' αὐτὸν Καλλιᾶς καὶ τὸ τί ἦν εἶναι Καλλιᾶ· ἐν δὲ δσα ἐν τῶν τί ἐστιν ὑπάρχει, οἷον ζῶον ὁ Καλλιᾶς καθ' αὐτόν· ἐν γὰρ τῶν λόγῳ ἐνυπάρχει τὸ ζῶον· δεκταὶ πρῶτω ἢ τῶν αὐτοῦ τινί, οἷον ἡ ἐπιφάνεια λευκὴ καθ' αὐτήν, καὶ ζῆ ὁ ἀνθρώπος καθ' αὐτόν· ἢ γὰρ ψυχὴ μέρος τι τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ἣ πρώτῃ τὸ ζῆν. (7) Ἔτι οὗ μὴ ἐστὶν ἄλλο αἷτιον. Τοῦ γὰρ ἀνθρώπου

Secundum quod, multipliciter dicitur. Uno modo, species, et substantia cujusque rei, ut secundum quod bonus, ipsum bonum. Alio, in quo primo fieri aptum est, ut color in superficie. (2) Quod igitur primo dictum est secundum quod, ipsa species est: secundo vero, tanquam cujusque materia, et primum cujusque subjectum. (3) Et omnino ipsum secundum quod, toties dictum erit, quoties dicitur causa. Secundum quid enim venit, aut qua causa venit, dicitur; et secundum quid paralogizatum, sive syllogizatum est, et quæ syllogismi sive paralogismi causa est. (4) Item, secundum quod dicitur, quod secundum positionem est, secundum quod stetit, aut secundum quod vadit: etenim hæc omnia positionem et locum significant. (5) Quare et secundum se, multipliciter ut dicatur necesse est. Uno namque modo secundum se, est quod erat esse cuilibet: ut Callias et per se Callias, et quod quid erat esse Calliam. Alia vero, quæcumque in eo quod quid est, insunt: utputa Callias, secundum se animal est: in ratione enim, animal inest; Callias enim, quoddam animal est. (6) Item, si in se ipso primo susceptus, aut in aliquo sui: utputa, superficies alba secundum se; et homo, secundum se vivens. Anima namque, pars quædam hominis est, in qua prima ipsum vivere est. (7) Item, cujus non est aliqua alia causa. Hominis namque

πολλά αίτια, τὸ ζῶον, τὸ δίπουν· ἀλλ' ἕμως καθ' αὐ-
τὸν ἄνθρωπος ὁ ἄνθρωπος ἔστιν. (8) Ἐτι ὅσα μόνω
ὑπάρχει καὶ ἢ μόνω· διὸ τὸ κειχωρισμένον καθ' αὐτό.

*ut ita dicatur multae causae sunt, animal, bipes : affamen
secundum se, homo est homo. (8) Item quaecumque soli,
et prout soli insunt. Quare quod separatum est, secundum
se est.*

CAP. XIX.

6 Διάθεσις λέγεται τοῦ ἔχοντος μέρη τάξις, ἢ κατὰ
τόπον ἢ κατὰ δύναμιν ἢ κατ' εἶδος· θέσιν γὰρ δεῖ τινὰ
εἶναι, ὡσπερ καὶ τούνομα ὀγκλοῖ ἡ διάθεσις.

*Dispositio dicitur ordo partes habentis, aut secundum
locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem.
Positionem enim quandam esse oportet, sicut ipsum etiam
dispositionis nomen significat.*

CAP. XX.

Ἐξίς δὲ λέγεται ἓνα μὲν τρόπον ὄν ἐνέργεια τις τοῦ
ἔχοντος καὶ ἐχομένου, ὡσπερ πράξις τις ἢ κίνησις· ὅταν
10 γὰρ τὸ μὲν ποιῇ τὸ δὲ ποιῆται, ἔστι ποιήσις μεταξὺ
οὐτῶ καὶ τοῦ ἔχοντος ἐσθῆτα καὶ τῆς ἐχομένης ἐσθῆτος
ἔστι μεταξὺ ἔξις. Ταύτην μὲν οὖν φανερόν ὅτι οὐκ
ἐνδέχεται ἔχειν ἔξιν· εἰς ἀπειρον γὰρ βαδιεῖται, εἰ τοῦ
ἐχομένου ἔσται ἔχειν τὴν ἔξιν. (2) Ἄλλον δὲ τρόπον
18 ἔξις λέγεται διάθεσις καθ' ἣν εὔ ἢ κακῶς διακείται τὸ
δικαιούμενον, καὶ ἢ καθ' αὐτὸ ἢ πρὸς ἄλλο, ὄν ἢ ὑγεία
ἔξις τις· διάθεσις γὰρ ἔστι τοιαύτη. Ἐτι ἔξις λέγεται
ἂν ἢ μόνον διαθέσεως τοιαύτης· διὸ καὶ ἡ τῶν μερῶν
ἀρετὴ ἔξις τίς ἐστιν.

*Habitus autem dicitur uno modo, tanquam quidam ha-
bentis et habiti actus, sicuti actio quaedam, aut motus.
Nam quum hoc quidem efficit, illud vero fit, est media
effectio : ita et habentis vestem et vestis habitae, est me-
dius habitus. Hunc itaque habitum, quod non contingit
habere, manifestum est. In infinitum enim progredieretur,
si habiti esset habitum habere. (2) Alio modo habitus
dicitur dispositio, secundum quam bene vel male disponi-
tur dispositum, et aut secundum se, aut ad aliud, ut
sanitas quidam habitus est : dispositio etenim talis est.
Item, habitus dicitur, si particula talis dispositionis sit.
Quare partium quoque virtus, quidam habitus est.*

CAP. XXI.

20 Πάθος λέγεται ἓνα μὲν τρόπον ποιότης καθ' ἣν ἀλ-
λοιούσθαι ἐνδέχεται, ὄν τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, καὶ
γλυκὺ καὶ πικρὸν, καὶ βαρύτες καὶ κουφότες, καὶ ὅσα
ἄλλα τοιαῦτα· ἓνα δὲ αἰ τούτων ἐνέργειαι καὶ ἀλλοιώ-
σεις ἡδῆ. (2) Ἐτι τούτων μᾶλλον αἰ βλαβεραὶ ἀλ-
25 λουώσεις καὶ κινήσεις, καὶ μάλιστα αἰ λυπηραὶ βλά-
βαι. Ἐτι τὰ μεγέθη τῶν συμφορῶν καὶ λυπηρῶν πάθη
λέγεται.

*Passio dicitur, uno quidem modo qualitas, secundum
quam alterari contingit : ut album et nigrum, dulce et
amarum, gravitas et levitas, et quaecumque alia similia.
Alio modo, horum actiones, et jam alterationes. (2) Item,
harum magis quae noxiae alterationes et motus, et maxime
tristes noxae. Item, calamitatum et tristium magnitudines,
passiones dicuntur.*

CAP. XXII.

Στέρησις λέγεται ἓνα μὲν τρόπον ἂν μὴ ἔχη τι τῶν
πεφυκότων ἔχειν, κἂν μὴ αὐτὸ ἢ πεφυκὸς ἔχειν, ὄν
30 φυτὸν ὀμμάτων ἐστερηθῆναι λέγεται. Ἐνα δὲ ἂν πε-
φυκὸς ἔχειν, ἢ αὐτὸ ἢ τὸ γένος, μὴ ἔχη, ὄν ἄλλως
ἄνθρωπος ὁ τυφλὸς ὄψεως ἐστερηται καὶ ἀσπάλαξ· τὸ
μὲν κατὰ τὸ γένος, τὸ δὲ καθ' αὐτό. (2) Ἐτι ἂν πε-
φυκὸς καὶ ὅτε πέφυκεν ἔχειν μὴ ἔχη· ἢ γὰρ τυφλότης
35 στέρησις τις, τυφλὸς δ' οὐ κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν, ἀλλ' ἐν
ἢ πέφυκεν ἔχειν, ἂν μὴ ἔχη. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν
ἢ ἂν ἢ καὶ καθ' ὁ καὶ πρὸς ὁ καὶ ὡς ἂν μὴ ἔχη πε-
φυκός. (3) Ἐτι ἢ βία καὶ ἀφαιρέσεις στέρη-
σις λέγεται. Καὶ ὅσα ἄνω δὲ αἰ ἀπὸ τοῦ ἀ ἀποφάσεις
40 λέγονται, τσαυταχῶς καὶ αἰ στερήσεις λέγονται· ἀνι-
σον μὲν γὰρ τῶ μὴ ἔχειν ἰσότητα πεφυκός λέγεται,
ἀόρατον δὲ καὶ τῶ ὄλως μὴ ἔχειν χροῖμα [καὶ τῶ φαύ-
λως], καὶ ἄπου καὶ τῶ μὴ ἔχειν ὄλως πόδας καὶ τῶ
φαύλους. (4) Ἐτι καὶ τῶ μικρὸν ἔχειν, ὄν τὸ ἀπύ-
45 ρηνον, τοῦτο δ' ἐστὶ τῶ φαύλως πως ἔχειν. (5) Ἐτι
τῶ μὴ ῥαδίως ἢ τῶ μὴ καλῶς, ὄν τὸ ἀτιμητον οὐ μὴ

*Privatio dicitur uno modo, si non habeat aliquid eorum
quae natura apta sunt haberi, etiamsi ipsum non sit natura
aptum habere : ut planta dicitur oculis privari. Alio modo,
si, quum aut ipsum, aut genus ejus, aptum habere sit, non
habeat : utputa, aliter caecus homo visu privatur et aliter
talpa. Haec quidem secundum genus, ille vero secundum
se. (2) Item, si, quum aptum sit, et quando sit aptum habere,
non habeat. Caecitas namque privatio quaedam est : cae-
cus autem non secundum omnem aetatem, sed si, in qua
aptus est habere, non habet. Similiter si in quo et secun-
dum quod, et ad quod, et quemadmodum natura aptus
sit, non habeat. (3) Item, violenta cujusque ablatio, priva-
tio dicitur. Et quoties negationes abiri (vel simili negatione)
incipientes dicuntur, toties etiam privationes dicuntur.
Inaequale namque dicitur, eo quod non habeat aequalitatem,
aptum existens habere : invisible vero, et eo quod non ha-
beat omnino colorem, et eo quod exigue : impes, et eo quod
non habeat pedes, et eo quod debiles. (4) Item, quum parum
quid habeat : ut quum dicimus olivam exossem, hoc autem
est, eo quod exile quiddam habet. (5) Item, quum non fa-*

νον τῷ μὴ τέμνεσθαι ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ ῥαδίως ἢ μὴ κα-
λῶς. (6) Ἔτι τῷ πάντῃ μὴ ἔχειν· τυφλὸς γὰρ οὐ λέ-
γεται ὁ ἑτερόρθαλμος ἀλλ' ὁ ἐν ἀμφοῖν μὴ ἔχων ὄψιν.
Διὸ οὐ πᾶς ἀγαθὸς ἢ κακός, ἢ δίκαιος ἢ ἀδίκος, ἀλλὰ
καὶ τὸ μεταξὺ.

CAP. XXIII.

Τὸ ἔχειν λέγεται πολλαχῶς, ἓνα μὲν τρόπον τὸ
ἄγειν κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἢ κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁρμὴν,
διὸ λέγεται πυρετός τε ἔχειν τὸν ἄνθρωπον καὶ οἱ τύ-
ραννοι τὰς πόλεις καὶ τὴν ἐσθῆτα οἱ ἀμπερόμενοι.
10 Ἔνα δ' ἐν ᾧ ἂν τι ὑπάρχη ὡς δεκτικῶ, ὡς ὁ χαλκὸς
ἔχει τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος καὶ τὴν νόσον τὸ σῶμα.
Ἔνα δ' ὡς τὸ περιέχον τὰ περιεχόμενα· ἐν ᾧ γὰρ ἐστι
περιεχόμενόν τι, ἔχεισθαι ὑπὸ τούτου λέγεται, ὡς τὸ
ἀγγεῖον ἔχειν τὸ ὑγρὸν φαμεν καὶ τὴν πόλιν ἀνθρώπους
15 καὶ τὴν ναῦν ναύτας· οὕτω δὲ καὶ τὸ δλον ἔχειν τὰ
μέρη. (2) Ἔτι τὸ κωλύον κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁρμὴν τι
κινεῖσθαι ἢ πράττειν ἔχειν λέγεται τοῦτο αὐτό, ὡς καὶ
οἱ κίονες τὰ ἐπικείμενα βάρη, καὶ ὡς οἱ ποιηταὶ τὸν
Ἄλκωντα ποιοῦσι τὸν οὐρανὸν ἔχειν ὡς συμπεσόντ' ἂν
20 ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς περ καὶ τῶν φυσιολόγων τινές φασιν.
(3) Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ τὸ συνέχον λέγεται ἂ συν-
ἔχει ἔχειν, ὡς διαχωρισθέντα ἂν κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁρμὴν
ἕκαστον. Καὶ τὸ ἐν τινι δὲ εἶναι ὁμοιοτρόπως λέγεται
καὶ ἐπομένως τῷ ἔχειν.

cile aut non bene : ut insecabile, non solum eo quod non
secetur, sed etiam eo quod non facile, nec bene. (6) Item,
quum omnino non habeat. Cæcus namque dicitur, non qui
unoculus est, sed qui utriusque oculi visu caret. Quare non
omnis bonus vel malus, aut justus vel injustus, sed etiam
intermedium est.

Habere, multipliciter dicitur. Uno modo, quum quid
secundum suam naturam aut suum impetum agat. Quare
dicitur, quod febris hominem habet, et tyranni civitates,
et induti vestem. Alio modo, in quo quid tanquam susce-
ptivo existit : ut æs habet statuæ speciem, et corpus ægri-
tudinem. Alio modo, ut continens ea quæ contenta sunt.
In quo namque contentum quiddam est, haberi ab eo dici-
tur : ut vas, habere humidum dicimus ; et urbem, homi-
nes ; et navein, nautas : sic et totum, partes habet.
(2) Item quod prohibet aliquid secundum suum impetum:
moveri, aut agere, habere dicitur hoc ipsum : ut et colum-
næ, imposita onera, et ut poetæ Atlantem faciunt cæ-
lum habere, tanquam nisi ipse teneret, casurum super
terram, ut quidam etiam physiologorum tradunt. (3) Hoc
autem modo et continens dicitur, quæ continet, habere,
tanquam separaretur secundum suum impetum unum-
quodque. In aliquo etiam esse similiter et consequenter
sicuti habere dicitur.

CAP. XXIV.

25 Τὸ ἐκ τίνος εἶναι λέγεται ἓνα μὲν τρόπον ἐξ οὗ ἐστὶν
ὡς ὕλης, καὶ τοῦτο διγῶς, ἢ κατὰ τὸ πρῶτον γένος
ἢ κατὰ τὸ ὑστάτον εἶδος, ὡς ἐστὶ μὲν ὡς ἅπαντα τὰ
τηκτὰ ἐξ ὕδατος, ἐστὶ δ' ὡς ἐκ χαλκοῦ ὁ ἀνδριάς. Ἔνα
δ' ὡς ἐκ τῆς πρώτης κινήσεως ἀρχῆς, ὡς ἐκ τίνος
30 ἢ μάχης ; ἐκ λοιδορίας, ὅτι αὕτη ἀρχὴ τῆς μάχης. Ἔνα
δ' ἐκ τοῦ συνθέτου ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς, ὡς περ
ἐκ τοῦ δλου τὰ μέρη καὶ ἐκ τῆς Ἰλιάδος τὸ ἔπος καὶ ἐκ
τῆς οἰκίας οἱ λίθοι· τέλος μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ μορφή, τέ-
λειον δὲ τὸ ἔργον τέλος. (2) Ἐὰ δὲ ὡς ἐκ τοῦ μέρους τὸ
35 εἶδος, ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ δίποδος καὶ ἡ συλλαβὴ
ἐκ τοῦ στοιχείου· ἄλλως γὰρ τοῦτο καὶ ἡ ἀνδριάς ἐκ
τοῦ χαλκοῦ· ἐκ τῆς αἰσθητῆς γὰρ ὕλης ἢ συνθέτη οὐσία,
ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος ἐκ τῆς τοῦ εἶδους ὕλης. (3) Ἐὰ μὲν
οὖν οὕτω λέγεται, τὰ δ' ἓνα κατὰ μέρος τι τούτων τις
40 ὑπάρχη τῶν τρόπων, ὡς ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς τὸ τέ-
κνον καὶ ἐκ γῆς τὰ φυτά, ὅτι ἐκ τίνος μέρους αὐτῶν.
Ἔνα δὲ μεθ' ὁ τῷ χρόνῳ, ὡς ἐξ ἡμέρας νύξ καὶ ἐξ
εὐδίας χειμῶν, ὅτι τοῦτο μετὰ τοῦτο. (4) Τούτων δὲ
τὰ μὲν τῷ ἔχειν μεταβολὴν εἰς ἄλλα οὕτω λέγεται,
45 ὡς περ καὶ τὰ νῦν εἰρημένα, τὰ δὲ τῷ κατὰ τὸν χρόνον
ἐφεξῆς μόνον, ὡς ἐξ ἰσημερίας ἐγένετο ὁ πλοῦς, ὅτι
μετ' ἰσημερίαν ἐγένετο, καὶ ἐκ Διονυσίων Θαργήλια,
ὅτι μετὰ τὰ Διονύσια.

Ex aliquo esse, uno modo dicitur, ex quo, ut ex materia,
est. Et hoc dupliciter, aut secundum primum genus, aut
secundum ultimam speciem : utputa, uno modo omnia
liquabilia ex aqua sunt ; alio modo ex ære statua est. Porro
alio modo dicitur, ex primo movente principio : ut, ex
quo pugna? ex convicio : quia hoc erat pugna? princi-
pium. Alio modo, ex composito, ex materia et forma :
sicuti ex toto, partes ; et versus, ex Iliade ; et lapides, ex
domo. Finis namque est forma, perfectum vero, quod
habet finem. (2) Quædam vero, tanquam ex parte spe-
cies : ut homo, ex bipede ; et syllaba, ex elemento. Ali-
ter namque hoc atque statua ex ære : ex sensibili namque
materia, composita substantia est. Species quoque ex spe-
ciei materia. (3) Quædam itaque ita dicuntur. Quædam,
si quis horum modorum secundum aliquam partem sit : ut
ex patre et matre, proles ; et ex terra, plantæ, quia ex
aliqua eorum parte. Alio modo post quod tempore : ut ex
die, nox ; et ex sereno, tempestas : quoniam hoc, post
illud. (4) Horum autem quædam eo quod habent mutuum
transmutationem, ita dicuntur, sicuti et quæ nunc dicta
sunt : quædam, eo quod solum secundum tempus conse-
quuntur : ut ex æquinoctio facta est navigatio, quoniam
post æquinoctium facta est ; et ex Dionysiis Thargelia, quia
post Dionysia.

CAP. XXV.

Μέρος λέγεται ἓνα μὲν τρόπον εἰς ὃ διαιρεθεῖται ἂν τὸ ποσὸν ὀπωσοῦν· αἰεὶ γὰρ τὸ ἀφαιρούμενον τοῦ ποσοῦ ἢ ποσὸν μέρος λέγεται ἐκείνου, ὅσον τῶν τριῶν τὰ δύο μέρος λέγεται πικρῶς. (2) Ἄλλον δὲ τρόπον τὰ καταμετρῶντα τῶν τοιούτων μόνον· διὸ τὰ δύο τῶν τριῶν ἔστι μὲν ὡς λέγεται μέρος, ἔστι δ' ὡς οὐ. (3) Ἐτι εἰς ἃ τὸ εἶδος διαιρεθεῖται ἂν ἀνευ τοῦ ποσοῦ, καὶ ταῦτα μόρια λέγεται τούτου· διὸ τὰ εἶδη τοῦ γένους φασὶν εἶναι μόρια. (4) Ἐτι εἰς ἃ διαιρεῖται τὴν ἢ ἐξ ὧν σύγκριται τὸ ὅλον, ἢ τὸ εἶδος ἢ τὸ ἔχον τὸ εἶδος, ὅσον τῆς σφαίρας τῆς χαλκῆς ἢ τοῦ κύβου τοῦ χαλκοῦ καὶ ὁ χαλκὸς μέρος (τοῦτο δ' ἔστιν ἢ ὕλη ἐν ἢ τὸ εἶδος) καὶ ἢ γωνία μέρος. (5) Ἐτι τὰ ἐν τῷ λόγῳ τῶν δηλοῦντι ἕκαστον καὶ ταῦτα μόρια τοῦ ὅλου· διὸ τὸ γένος τοῦ εἶδους καὶ μέρος λέγεται, ἄλλως δὲ τὸ εἶδος τοῦ γένους μέρος.

Pars dicitur, uno quidem modo, in quod quoquo modo quantum dividi potest. Semper enim quod a quanto, prout quantum, aufertur, pars illius dicitur : ut duo, pars trium quodammodo dicitur. (2) Alio modo, ex iis ea dumtaxat, quæ metiuntur : quare, duo quodammodo quidem sunt pars trium, quodammodo vero non. (3) Item in quæ species absque quanto dividi potest, hæc quoque partes ejus dicuntur : quare species, generis aiunt partes esse. (4) Item, in quæ aliquid dividitur, aut ex quibus totum componitur, aut ipsa species, aut quod speciem habet, ut sphaeræ æneæ, et ænei cubi, et ipsum æs pars est (hoc autem est materia, in qua species), et angulus, pars. (5) Item quæ in ratione unumquodque significante sunt, hæc quoque pars totius sunt : quare genus, pars etiam speciei dicitur. Aliter vero species, generis pars est.

CAP. XXVI.

Ὅλον λέγεται οὐτε μὴθὲν ἀπεσι μέρος ἐξ ὧν λέγεται ὅλον φύσει, καὶ τὸ περιέχον τὰ περιεχόμενα ὥστε ἐν τὴν εἶναι ἐκεῖνα. Τοῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ ὡς ἕκαστον ἐν, ἢ ὡς ἐκ τούτων τὸ ἐν. Τὸ μὲν γὰρ καθόλου καὶ τὸ ὅλως λεγόμενον ὡς ὅλον τὴν ὄν οὕτως ἔστι καθόλου καὶ τὸ ὅλως λεγόμενον ὡς ὅλον τὴν οὕτως ἔστι καθόλου ὡς πολλὰ περιέχον τῶν κατηγορεῖσθαι καθ' ἕκαστου καὶ ἐν ἅπαντα εἶναι ὡς ἕκαστον; ὅλον ἀνθρώπων, ἵππων, θεῶν, ὅτι ἅπαντα ζῶα. Τὸ δὲ συνεχὲς καὶ πεπερασμένον, ὅταν ἐν τὴν ἐκ πλείονων ἢ ἐνυπαρχόντων, μάλιστα μὲν δυνάμει, εἰ δὲ μή, ἐνεργείᾳ. (2) Τούτων δ' αὐτῶν μᾶλλον τὰ φύσει ἢ τέχνῃ τοιαῦτα, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνός λεγόμενον, ὡς οὐσης τῆς ὁλότητος ἐνότητός τινος. (3) Ἐτι τοῦ ποσοῦ ἔχοντος ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ ἔσχατον, ὅσων μὲν μὴ ποιεῖ ἢ θέσις διαφορὰν, πᾶν λέγεται, ὅσων δὲ ποιεῖ, ὅλον· ὅσα δὲ ἄμφορ ἐνδέχεται, καὶ ὅλα καὶ πάντα. Ἐστι δὲ ταῦτα ὅσων ἢ μὲν φύσις ἢ αὐτὴ μένει τῇ μεταθέσει, ἢ δὲ μορφή οὐ, ὅσον κηρὸς καὶ ἱμάτιον· καὶ γὰρ ὅλον καὶ πᾶν λέγεται· ἔχει γὰρ ἄμφορ. Ὑδὼρ δὲ καὶ ὅσα ὑγρά καὶ ἀριθμὸς πᾶν μὲν λέγεται, ὅλος δ' ἀριθμὸς καὶ ὅλον ὑδὼρ οὐ λέγεται, ἂν μὴ μεταφορᾷ. (4) Πάντα δὲ λέγεται, ἐφ' ὅς τὸ πᾶν ὡς ἐφ' ἐνί, ἐπὶ τούτοις πάντα ὡς ἐπὶ διηρημένους· πᾶς οὗτος ὁ ἀριθμὸς, πᾶσαι αὐταὶ αἱ μονάδες.

Totum dicitur, cujus nulla pars eorum abest ex quibus totum natura dicitur. Et quod continet contenta, ut unum quid illa sint. Hoc autem dupliciter : aut enim ut unumquodque unum; aut ex his, illud unum. Ipsum enim universale et quod omnino, ut totum quippiam ens dicitur, sic est universale, ut multa continens, eo quod de singulis prædicatur, et quod et unum, omnia sunt singula : ut homo, equus, deus, quoniam omnia animalia. Ceterum continuum et finitum, quum e pluribus insitis unum quid sit, maxime quidem potentia, non actu. (2) Horum autem ipsorum, magis quæ natura quam arte talia sunt : sicut et de uno dicimus, tanquam totalitas unitas quædam sit. (3) Item, quum quantum habeat principium, medium et ultimum, quorumcumque positio non facit differentiam, omne dicitur : quorumcumque vero facit, totum : quæ autem ambo facere contingit, et omne et totum. Sunt autem hæc, quorum natura quidem eadem manet in transpositione, forma vero minime, ut cera, et vestis. Etenim totum, et omne, dicuntur : ambo namque habent. Aqua vero, et quæcumque humida, ac numerus, omne quidem dicuntur : totus vero numerus, totaque aqua, non dicuntur nisi metaphoricè. (4) Omnia vero dicuntur, de quibus omne, tanquam de uno, de his omnia, ut de divinis : omnis hic numerus, omnes hæc unitates.

CAP. XXVII.

Κολοβὸν δὲ λέγεται τῶν ποσῶν οὐ τὸ τυχόν, ἀλλὰ μεριστόν τε δεῖ αὐτὸ εἶναι καὶ ὅλον. Τὰ τε γὰρ δύο οὐ κολοβὰ θατέρου ἀφαιρούμενου ἐνός (οὐ γὰρ ἴσον τὸ κολοβώμα καὶ τὸ λοιπὸν οὐδέποτε ἔστιν), οὐδ' ὅλως ἀριθμὸς οὐδεὶς· καὶ γὰρ τὴν οὐσίαν δεῖ μένειν· εἰ κύλιξ κολοβός, ἔτι εἶναι κύλικα· ὁ δ' ἀριθμὸς οὐκέτι ὁ αὐτός. (2) Πρὸς δὲ τούτοις κἂν ἀνομοιομερῆ ἢ, οὐδὲ ταῦτα πάντα· ἢ γὰρ ἀριθμὸς ἐστὶν ὡς καὶ ἀνόμοια ἔχει μέρη,

Mutilum dicitur quantum non quodcumque, sed ut divisibile ipsum sit, oportet, atque totum. Duo etenim non sunt mutila, altero ablato uno (non enim æquale mutilamen, et reliquum unquam est); nec omnino numerus ullus : substantiam namque manere oportet. Si calix mutilus, adhuc oportet esse calicem : numerus vero non amplius idem. (2) Et ad hæc etiam si partium dissimilariū sint, nec hæc omnia : numerus etenim est ut etiam dissi-

ὄϊον δυάδα, τριάδα. Ἀλλ' ὅλων ὄσων μὴ ποιεῖ ἡ θεσίς διαφορὰν οὐδὲν κολοβόν, ὄϊον ὕδωρ ἢ πῦρ, ἀλλὰ δεῖ τοιαῦτα εἶναι ἅ κατὰ τὴν οὐσίαν θεσίον ἔχει. (3) Ἐπι συνεχῆ· ἡ γὰρ ἀρμονία ἐξ ἀνομοιομερῶν μὲν καὶ θεσίον ἔχει, κολοβός δὲ οὐ γίνεται. (4) Πρὸς δὲ τούτοις οὐδ' ὄσα ὄλα, οὐδὲ ταῦτα ὄτουοῦν μορίου στερῆσει κολοβά. Οὐ γὰρ δεῖ οὔτε τὰ κύρια τῆς οὐσίας οὔτε τὰ ὄπουοῦν ὄντα· ὄϊον ἂν τρυπηθῆ ἡ κύλιξ, οὐ κολοβός, ἀλλ' ἂν τὸ οὔς ἢ ἀκρωτήριόν τι. Καὶ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔαν 10 σάρκα ἢ τὸν σπλῆνα, ἀλλ' ἔαν ἀκρωτήριον, καὶ τοῦτο οὐ πᾶν ἀλλ' ὁ μὴ ἔχει γένεσιν ἀφαιρεθὲν ὄλον. Διὰ τοῦτο οἱ φαλακροὶ οὐ κολοβοί.

milares habeat partes, utputa binarium et ternarium. Ceterum nihil omnino eorum quorum positio differentiam non facit, mutilum est, ut aqua, vel ignis : sed oportet talia esse, quæ secundum substantiam, positionem habent. (3) Item, continua : harmonia namque et ex partibus dissimilaribus est, et positionem habet, mutila autem non fit. (4) Et ad hæc nec illa quæ tota sunt, cujuscumque particulæ privatione, mutila sunt : non enim oportet, nec quæ principales ipsius substantiæ, nec ubicumque existentes : ut si perforetur calix, non mutilus, sed si ansa aut extremum aliquod : homo quoque, non si carnem, aut splenem, sed si extremitatem, et hanc non omnem, sed quæ tota ablata non habeat generationem. Quare calvi non mutili.

CAP. XXVIII.

Γένος λέγεται τὸ μὲν ἔαν ἡ ἡ γένεσις συνεχῆς τῶν τὸ εἶδος ἔχόντων τὸ αὐτό, ὄϊον λέγεται ἔως ἂν ἀνθρώπων 10 γένος ἢ, ὄτι ἔως ἂν ἡ ἡ γένεσις συνεχῆς αὐτῶν. Τὸ δὲ ἀπ' οὗ ἂν ὄσαι πρῶτου κινήσαντος εἰς τὸ εἶναι· οὔτω γὰρ λέγονται Ἐλληνες τὸ γένος οἱ δ' Ἰωνες, τῷ οἱ μὲν ἀπὸ Ἐλληνος οἱ δὲ ἀπὸ Ἰωνος εἶναι πρῶτου γεννήσαντος. Καὶ μᾶλλον οἱ ἀπὸ τοῦ γεννήσαντος ἢ τῆς ὄλης 20 λέγονται γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ θῆλεος τὸ γένος, ὄϊον οἱ ἀπὸ Πύρρας. (2) Ἐτι δὲ ὄς τὸ ἐπίπεδον τῶν σχημάτων γένος τῶν ἐπιπέδων καὶ τὸ στερεόν τῶν στερεῶν· ἔκαστον γὰρ τῶν σχημάτων τὸ μὲν ἐπίπεδον τοιονδί, τὸ δὲ στερεόν ἐστὶ τοιονδί· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ὄποκειμενον ταῖς 25 διαφοραῖς. (3) Ἐτι ὄς ἐν τοῖς λόγοις τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον, ὁ λέγεται ἐν τῷ τί ἐστὶ, τοῦτο γένος, οὔ διαφοραὶ λέγονται αἱ ποιότητες. (4) Τὸ μὲν οὔν γένος τοσαυταῶς λέγεται, τὸ μὲν κατὰ γένεσιν συνεχῆ τῷ αὐτοῦ εἶδους, τὸ δὲ κατὰ τὸ πρῶτον κινήσαν ὄμοειδές, 30 τὸ δ' ὄς ὄλη· οὔ γὰρ ἡ διαφορὰ καὶ ἡ ποιότης ἐστὶ, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ὄποκειμενον, ὁ λέγομεν ὄλην. (5) Ἐτερα δὲ τῷ γένει λέγεται ὄν ἔτερον τὸ πρῶτον ὄποκειμενον καὶ μὴ ἀναλύεται θάτερον εἰς θάτερον μὴδ' ἄμφω εἰς ταῦτόν, ὄϊον τὸ εἶδος καὶ ἡ ὄλη ἔτερον τῷ γένει, καὶ 35 ὄσα καθ' ἔτερον σχῆμα κατηγορίας τοῦ ὄντος λέγεται· τὰ μὲν γὰρ τί ἐστὶ σημαίνει τῶν ὄντων, τὰ δὲ ποιόν τι, τὰ δ' ὄς διήρηται πρότερον· οὐδὲ γὰρ ταῦτα ἀναλύεται οὔτ' εἰς ἄλληλα οὔτ' εἰς ἔν τι.

Genus dicitur hoc quidem, si generatio eorum quæ speciem eandem habent, continua sit : utputa dicitur, quousque genus hominum sit, id est, donec eorum generatio continua sit. Hoc vero, a quo sint primo ad Esse movente. Ita enim Hellenes genere, alii vero Iones dicuntur, eo quod illi quidem ab Hellene, hi vero ab Ione primo generante sunt. Et magis qui a generante, quam qui a materia. Dicuntur etenim a femina genere, ut a Pyrrha. (2) Item ut superficies, figurarum superficialium genus ; et solidum, solidarum. Quæque enim figurarum, hæc quidem superficies talis, illa vero solidum tale : hoc autem est quod subjectum differentiis est. (3) Item, ut in rationibus quod primum inest, quod dicitur in eo quod quid, hoc genus, cujus differentiæ dicuntur qualitates. (4) Genus itaque toties dicitur, hoc quidem secundum generationem continuam ejusdem speciei ; hoc vero, secundum primum movens ejusdem speciei ; hoc autem, ut materia : cujus enim differentia et qualitas est, hoc est subjectum, quod dicimus materiam. (5) Diversa autem genere dicuntur, quorum primum subjectum diversum est, et non resolvitur alterum in alterum, nec ambo in idem : utputa, species et materia diversa genere. Et quæcumque secundum diversam figuram prædicationis entis dicuntur : quædam enim entium, quid est significant, quædam autem quale quid, quædam ut prius divisum : nec enim hæc resolvuntur in invicem, nec in unum quiddam.

CAP. XXIX.

Τὸ ψεῦδος λέγεται ἄλλον μὲν τρόπον ὄς πρᾶγμα 40 ψεῦδος, καὶ τούτου τὸ μὲν τῷ μὴ συκχεῖσθαι ἢ ἀδύνατον εἶναι συντεθῆναι, ὄσπερ λέγεται τὸ τὴν διάμετρον εἶναι σύμμετρον ἢ τὸ σὲ καθῆσθαι· τούτων γὰρ ψεῦδος τὸ μὲν αἰεὶ, τὸ δὲ ποτέ· οὔτω γὰρ οὐκ ὄντα ταῦτα. Τὰ δὲ ὄσα ἐστὶ μὲν ὄντα, πέφυκε μέντοι φαίνεσθαι ἢ μὴ 45 ὄιά ἐστιν ἢ ἂ μὴ ἐστίν, ὄϊον ἡ σκιαγραφία καὶ τὰ ἐνύπνια· ταῦτα γὰρ ἐστὶ μὲν τι, ἀλλ' οὔχ ὄν ἐμποιεῖ τὴν φαντασίαν. (2) Πράγματα μὲν οὔν ψευδῆ οὔτω λέγεται, ἢ τῷ μὴ εἶναι αὐτά, ἢ τῷ τὴν ἀπ' αὐτῶν φαντασίαν μὴ ὄντος εἶναι· λόγος δὲ ψευδῆς ὁ τῶν μὴ ὄντων 50 ἢ ψευδῆς. Διὰ πᾶς λόγος ψευδῆς ἔτέρου ἢ οὔ ἐστίν

Falsum dicitur uno modo, ut res falsa, et hujus hoc quidem eo quod non inhæret, aut quod impossibile sit inhære : quemadmodum dicitur, diametrum esse commensurabilem, aut te sedere. Horum enim illud quidem semper, hoc vero aliquando falsum est : sic enim non entia hæc. Alia sunt, quæcumque sunt quidem entia, apta tamen naturâ sunt apparere, aut non qualia sunt, aut quæ non sunt, ut adumbrata pictura, et insomnia. Hæc enim sunt quidem aliquid, sed non sunt ea quorum faciunt phantasiam. (2) Res itaque falsæ sic dicuntur, aut eo quod non sunt, aut eo quod phantasia ab eis facta non entis est. Ratio vero falsa, prout falsa est, quæ non entium est. Unde omnis ratio falsa, alterius est quam ejus cujus est vera : utputa,

ἀληθής, ὅσον δ τοῦ κύκλου ψευδῆς τριγώνου. (3) Ἐκ-
 8 στου δὲ λόγος ἔστι μὲν ὡς εἷς δ τοῦ τί ἦν εἶναι, ἔστι
 δ' ὡς πολλοί, ἐπεὶ ταῦτο πως αὐτὸ καὶ αὐτὸ πεπονηθός,
 ὅσον Σωκράτης καὶ Σωκράτης μουσικός. Ὁ δὲ ψευδῆς
 6 λόγος οὐθενός ἐστιν ἀπλῶς λόγος. Διὸ Ἀντισθένης
 ἔφασκε εὐήθως μὴθὲν ἀξίων λέγεσθαι πλὴν τῷ οικείῳ λόγῳ
 ἐν ἐφ' ἑνός· ἐξ ὧν συνέβαινε μὴ εἶναι ἀντιλέγειν, σχε-
 δὸν δὲ μὴδὲ ψευδεσθαι. (4) Ἔστι δ' ἕκαστον λέγειν οὐ
 μόνον τῷ αὐτοῦ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑτέρου, ψευδῶς μὲν
 10 καὶ παντελῶς, ἔστι δ' ὡς καὶ ἀληθῶς, ὥσπερ τὰ ὀκτώ
 διπλάσια τῷ τῆς δυάδος λόγῳ. (5) Τὰ μὲν οὖν οὕτω
 λέγεται ψευδῆ, ἄνθρωπος δὲ ψευδῆς δ εὐζερῆς καὶ προ-
 αιρητικός τῶν τοιοῦτων λόγων, μὴ δι' ἕτερον τι ἀλλὰ
 δι' αὐτό, καὶ δ' ἄλλοις ἐμπορητικός τῶν τοιοῦτων λόγων,
 15 ὥσπερ καὶ τὰ πράγματά φαμεν ψευδῆ εἶναι, ὅσα ἐμ-
 ποιεῖ φαντασίαν ψευδῆ. Διὸ δ' ἐν τῷ Ἰππία λόγῳ πα-
 ρακρούεται ὡς δ αὐτός ψευδῆς καὶ ἀληθής. Τὸν δυ-
 νάμενον γὰρ ψεῦσασθαι λαμβάνει ψευδῆ, οὗτος δ' ὁ εἰδὼς
 καὶ ὁ φρόνιμος· ἐτι τὸν ἐκόντα φαῦλον βελτίω. Τοῦτο
 20 δὲ ψεῦδος λαμβάνει διὰ τῆς ἐπαγωγῆς· ὁ γὰρ ἐκὼν
 χωλαίων τοῦ ἄκοντος κρείττων, τὸ χωλαίνειν τὸ μι-
 μείσθαι λέγων, ἐπεὶ εἶγε χωλὸς ἐκὼν, χείρων ἴσως,
 ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἤθους, καὶ οὗτος.

quæ circuli, falsa trianguli. (3) Cujusque vero ratio, quo-
 dam modo quidem una, quæ est ejus quod quid erat esse;
 quodam modo vero multæ: quoniam idem quodammodo
 est ipsum, et ipsum passum, ut Socrates, et Socrates mu-
 sicus. Falsa vero ratio, nullius est simpliciter ratio. Quare
 Antisthenes inscite putabat, nihil ducens esse dicendum,
 nisi propria ratione unum de re una: ex quibus accidebat,
 non esse contradicere; fere autem, neque mentiri! (4) Est
 autem unumquodque dicere, non solum sua ratione, sed
 etiam ea quæ alterius est, et false quidem omnino, quodam
 autem modo etiam vere: quemadmodum octo, dupla sunt
 ratione dualitatis. (5) Quædam igitur ita falsa dicuntur.
 Homo vero falsus, qui promptus tales eligit orationes, non
 propter aliquid aliud, sed propter id ipsum, et qui alii:
 talium orationum causa est. Quemadmodum res falsas esse
 dicimus, quæ falsam phantasiam faciunt. Unde oratio, quæ
 in Hippiâ Platonicæ est, soplistica est, quod idem sit men-
 dax et verax. Eum namque, qui potest mentiri, accipit
 ut mendacem, hic vero, sapiens et prudens est. Item, eum
 qui sponte pravus est, meliorem ait. Hoc autem falsum
 per inductionem accipit. Qui enim sponte claudicat, mel-
 lior est eo qui invitus: claudicare dicens, pro imitari. Nam
 si claudus sponte, esset pejor fortassis, quemadmodum in
 moribus, etiam in hoc.

CAP. XXX.

Συμβεβηκὸς λέγεται ὁ ὑπάρχει μὲν τι καὶ ἀληθὲς
 2 εἰπεῖν, οὐ μέντοι οὐτ' ἐξ ἀνάγκης οὐτ' ἐπὶ τὸ πολὺ,
 ὅσον εἰ τις ὀρύττων φυτῶν βόθρον εὔρεθαι θησαυρόν. Τοῦτο
 τοίνυν συμβεβηκὸς τῷ ὀρύττοντι τὸν βόθρον, τὸ εὔρειν
 θησαυρόν· οὔτε γὰρ ἐξ ἀνάγκης τοῦτο ἐκ τούτου ἢ μετὰ
 τοῦτο, οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἂν τις φυτεύη θησαυρόν εὔ-
 6 ρίσκει. (2) Καὶ μουσικός γ' ἂν τις εἴη λευκός· ἀλλ'
 ἐπεὶ οὔτε ἐξ ἀνάγκης οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτο γίνε-
 ται, συμβεβηκὸς αὐτὸ λέγομεν. Ὅσ' ἐπεὶ ἔστιν
 ὑπάρχον τι καὶ τινί, καὶ ἐνια τούτων καὶ τοῦ καὶ ποτέ,
 8 ὁ τι ἂν ὑπάρχη μὲν, ἀλλὰ μὴ διότι τοδὶ ἦν ἢ νῦν ἢ ἐν-
 28 ταῦθα, συμβεβηκὸς ἔσται. Οὐδὲ δὴ αἰτίον ὀρισμέ-
 νον οὐθὲν τοῦ συμβεβηκός ἀλλὰ τὸ τυχόν· τοῦτο
 δ' ἀόριστον. Συνέβη τῷ εἰς Αἴγινα ἐλθεῖν, εἰ μὴ διὰ
 τοῦτο ἀφίκετο ὅπως ἐκεῖ ἐλθῆ, ἀλλ' ὑπὸ χειμῶνος ἐξω-
 σθῆς ἢ ὑπὸ ληστῶν ληφθῆς. Γέγονε μὲν δὴ καὶ ἔστι
 10 τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' οὐχ ἢ αὐτὸ ἀλλ' ἢ ἕτερον· ὁ γὰρ
 χειμῶν αἰτίος τοῦ μὴ ὄπου ἐπλεῖ ἐλθεῖν, τοῦτο δ' ἦν
 Αἴγινα. (3) Λέγεται δὲ καὶ ἄλλως συμβεβηκός, ὅσον
 ὅσα ὑπάρχει ἐκάστῳ καθ' αὐτὸ μὴ ἐν τῇ οὐσίᾳ ὄντα,
 ὅσον τῷ τριγώνῳ τὸ δύο ὀρθὰς ἔχειν. Καὶ ταῦτα μὲν
 16 ἐνδέχεται αἰδία εἶναι, ἐκείνων δὲ οὐθέν. Λόγος δὲ τοῦ-
 του ἐν ἑτέροις.

Accidens dicitur, quod inest quidem alicui et verum est
 prædicare: non tamen neque necessario, nec ut plurimum; et
 puta, si quis pro planta fodiens fossam, invenit thesau-
 rum. Hoc itaque accidens fuit fodienti fossam, thesaurum
 invenire: nec enim necessario hoc ex hoc, aut post hoc;
 nec ut plurimum, si quis plantet, thesaurum invenit.
 (2) Musicus quoque fuerit quispiam albus, sed quum nec
 necessario nec ut plurimum hoc fiat, accidens ipsum di-
 cimus. Quum igitur sit existens aliquid et alicui, et horum
 quædam etiam alicubi, et quandoque, quod utcumque ex-
 stitit quidem, sed non propter id quod hoc est, aut nunc,
 aut hic, accidens erit: nec ulla causa determinata acci-
 dentis est, sed quodcumque contingit; hæc autem, indeter-
 minatum: ut abire in Æginam alicui accidit, si non propter
 hoc evenit ut illuc iret, sed a tempestate pulsus, aut a
 latronibus captus. Fuit igitur et est ipsum accidens, verum
 non secundum se, sed secundum alterum. Tempestas enim
 causa ut iret quo non navigabat: hoc autem erat Ægina.
 (3) Dicitur etiam aliter accidens, ut quæcumque existunt
 in unoquoque secundum se, non existentia in substantia,
 ut triangulo, duos rectos habere. Et hæc quidem contin-
 git sempiterna esse, illorum vero nihil. Ratio autem hujus
 in aliis explicatur.

LIBER V.

CAP. I.

Αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἰτία ζητεῖται τῶν ὄντων, ὄηλον δὲ
 εἶναι τὴν ὄντα. Ἔστι γάρ τι αἰτιον ὑγιείας καὶ εὐεξίας,
 καὶ τῶν μαθηματικῶν εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα καὶ αἴ-
 τια, καὶ ὅλως δὲ πᾶσα ἐπιστήμη διανοητικὴ ἢ μετέ-
 γουσά τι διανοίας περὶ αἰτίας καὶ ἀρχάς ἐστιν ἢ ἀκρι-
 βεστέρας ἢ ἀπλουστέρας. Ἀλλὰ πᾶσαι αὐταὶ περὶ ὄν-
 τι, καὶ γένος τι περιγραφάμεναι περὶ τούτου πραγμα-
 τεύονται, ἀλλ' οὐγὶ περὶ ὄντος ἀπλῶς οὐδὲ τὸ ὄν, οὐδὲ
 10 μὲν αἰσθήσει ποιήσασαι αὐτὸ ὄηλον, αἱ δ' ὑπόθεσιν λα-
 βούσαι τὸ τί ἐστιν, οὕτω τὰ καθ' αὐτὰ ὑπάρχοντα τῶν
 γένει περὶ ὃ εἰσὶν ἀποδεικνύουσιν ἢ ἀναγκαιότερον
 ἢ μαλακώτερον. (2) Διόπερ φανερόν ἐστι οὐκ ἐστὶν ἀπό-
 δεῖξις οὐσίας οὐδὲ τῶν τί ἐστὶν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπαγω-
 15 γῆς, ἀλλὰ τις ἄλλος τρόπος τῆς δηλώσεως. Ὁμοίως
 δὲ οὐδ' εἰ ἐστὶν ἢ μὴ ἐστὶ τὸ γένος περὶ ὃ πραγματεύον-
 ται οὐθὲν λέγουσι, διὰ τὸ τῆς αὐτῆς εἶναι διανοίας τὸ τε
 τί ἐστὶ ὄηλον ποιεῖν καὶ εἰ ἐστίν. (3) Ἐπεὶ δὲ καὶ
 ἢ φυσικῇ ἐπιστήμῃ τυγχάνει οὐσα περὶ γένος τι τοῦ
 20 ὄντος (περὶ γάρ τὴν τοιαύτην ἐστὶν οὐσίαν ἐν τῇ ἢ ἀρχῇ
 τῆς κινήσεως καὶ στάσεως ἐν αὐτῇ), ὄηλον ἐστὶ οὐτε
 πρακτικὴ ἐστὶν οὐτε ποιητικὴ. Τῶν μὲν γὰρ ποιητι-
 κῶν ἐν τῷ ποιοῦντι ἢ ἀρχὴ ἢ νοῦς ἢ τέχνη ἢ δύναμις
 τις, τῶν δὲ πρακτικῶν ἐν τῷ πράττοντι ἢ προαίρεσις·
 25 τὸ αὐτὸ γὰρ τὸ πράκτον καὶ τὸ προαιρετόν. Ὡστε εἰ
 πᾶσα διάνοια ἢ πρακτικὴ ἢ ποιητικὴ ἢ θεωρητικὴ,
 ἢ φυσικὴ θεωρητικὴ τις ἂν εἴη, ἀλλὰ θεωρητικὴ περὶ
 τοιοῦτον ὄν ὃ ἐστὶ δυνατὸν κινεῖσθαι, καὶ περὶ οὐσίαν
 τὴν κατὰ τὸν λόγον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οὐ χωριστὴν μόνον.
 30 (4) Δεῖ δὲ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸν λόγον πῶς ἐστὶ μὴ
 λαθάνειν, ὡς ἄνευ γε τούτου τὸ ζητεῖν μὴθὲν ἐστὶ
 ποιεῖν. Τῶν δ' ὀριζομένων καὶ τῶν τί ἐστὶ τὰ μὲν οὐ-
 τως ὑπάρχει ὡς τὸ σιμὸν, τὰ δ' ὡς τὸ κοῖλον. Διαφέ-
 ρει δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸ μὲν σιμὸν συνειλημμένον ἐστὶ μετὰ
 35 τῆς ὕλης· ἐστὶ γὰρ τὸ μὲν σιμὸν κοιλὴ ρίς, ἢ δὲ κοιλό-
 τῆς ἄνευ ὕλης αἰσθητῆς. Εἰ δὲ πάντα τὰ φυσικὰ
 ὁμοίως τῷ σιμῷ λέγονται, ὡς ρίς, ὀφθαλμὸς, πρόσω-
 πον, σὰρξ, ὄστρον, ὄλως ζῶον, φύλλον, ρίζα, φλοιός,
 40 ὄλως φυτὸν (οὐθενὸς γὰρ ἄνευ κινήσεως ὁ λόγος αὐτῶν,
 ἀλλ' αἰεὶ ἔχει ὕλην), ὄηλον πῶς δεῖ ἐν τοῖς φυσικοῖς τὸ
 τί ἐστὶ ζητεῖν καὶ ὀρίζεσθαι, καὶ διότι καὶ περὶ ψυχῆς
 ἐνίας θεωρησάι τοῦ φυσικοῦ, ὅση μὴ ἄνευ τῆς ὕλης ἐστίν.
 (5) Ὅτι μὲν οὖν ἢ φυσικῇ θεωρητικῇ τίς ἐστὶ, φανερόν
 ἐκ τούτων. Ἀλλ' ἐστὶ καὶ ἢ μαθηματικῇ θεωρητικῇ.
 45 Ἀλλ' εἰ ἀκίνητων καὶ χωριστῶν ἐστὶ, νῦν ἄδηλον· ἐπὶ
 μέντοι ἐνία μαθήματα ἢ ἀκίνητα καὶ ἢ χωριστὰ θεω-
 ρεῖ, ὄηλον. Εἰ δὲ τί ἐστὶν αἰτίον καὶ ἀκίνητον καὶ
 χωριστόν, φανερόν ἐστι θεωρητικῆς τὸ γινῶναι. (Ὁ
 μέντοι φυσικῆς γε (περὶ κινήτων γὰρ τινῶν ἢ φυσικῆς),

Principia et causæ entium quærentur, et patet quod
 prout entia sunt. Est etenim aliqua sanitatis bonaque
 habitudinis causa; mathematicorum quoque principia, ele-
 menta, et causæ sunt: et simpliciter omnis intellectualis
 scientia, sive aliquo modo intellectu participans, circa
 causas, et principia, aut certiora, aut simpliciora, est.
 Attamen hæc omnes circa ens aliquod, et quoddam genus
 circumscribentes, de eo tractant, sed non de ente simpli-
 citer, nec prout ens est, neque ipsius quid est, ullam ra-
 tionem faciunt: sed ex hoc, quædam sensu illud manife-
 stum facientes, quædam suppositione ipsum quid est, acci-
 pientes, consequenter ea quæ per se generi insunt, circa
 quod sunt, aut magis necessario aut debilius demonstrant.
 (2) Quare manifestum est, non esse demonstrationem sub-
 stantiæ ipsiusve quid est ex tali inductione, sed alium ali-
 quem manifestationis modum. Similiter autem nec si est,
 aut non est genus, circa quod tractant, quicquam dicunt,
 eo quod ejusdem intelligentiæ est, et ipsum quid est mani-
 festare, et si est hoc. (3) Quom autem physica etiam circa
 quoddam entis genus scientia sit (etenim circa talem sub-
 stantiam est in qua principium est motus et status, qui in
 ea sunt), patet quod nec activa nec factiva est. Factivarum
 etenim in faciente principium est, aut intellectus, aut ars,
 aut aliqua potentia; activarum vero, in agente electio; idem
 enim agibile et eligibile. Quare si omnis intellectus aut acti-
 vus, aut factivus, aut speculativus est, physica speculativa
 quædam profecto erit, sed speculativa circa tale ens, quod
 possibile est moveri, et circa substantiam ratione ut plurimum
 concipiendam, sed non separabilem. (4) Oportet autem
 ut non lateat, quomodo ipsum quid erat esse, et ratio sit.
 Nam absque hoc quærere, nihil est facere. Sed definitio-
 rum igitur, et ipsorum quid est, quædam quidem ita sunt,
 ut ipsum simum; quædam, ut ipsum concavum. Diffe-
 runt autem hæc, quoniam simum quidem una acceptum
 est cum materia. Est enim simum, concavus nasus: con-
 cavitas vero absque materia sensibili. Si cuncta igitur phy-
 sica ita ut simum dicuntur, ut nasus, oculus, facies, caro,
 os, et omnino animal, folium, radix, cortex, omnino
 planta (nullius enim eorum ratio absque motu, sed semper
 habet materiam), manifestum est, quomodo in Physicis
 oporteat ipsum quid est quærere, et delinire, et cur
 etiam de quadam anima speculati, physici sit, quæ quidem
 non sine materia est. (5) Quod igitur physica speculativa
 est, ex his patet. Sed et mathematica speculativa est. Verum
 si immobilium et separabilium, adhuc non est manifestum:
 quod autem aliqua mathematica, prout immobilia, et prout
 separabilia sunt, speculatur, dilucidum est. Quodsi quippiam
 est immobile et perpetuum et separabile, patet quod specu-
 lativæ est cognoscere (non certe quidem physicæ (de mobili-

οὐδὲ μαθηματικῆς, ἀλλὰ προτέρας ἀμφοῖν. (6) Ἡ μὲν γὰρ φυσικὴ περὶ ἀγώριστα μὲν ἀλλ' οὐκ ἀκίνητα, τῆς δὲ μαθηματικῆς ἕνια περὶ ἀκίνητα μὲν οὐ χωριστὰ δ' ἴσως, ἀλλ' ὡς ἐν ὕλῃ· ἡ δὲ πρώτη καὶ περὶ χωριστὰ καὶ ἀκίνητα. Ἀνάγκη δὲ πάντα μὲν τὰ αἰτία αἰτία εἶναι, μάλιστα δὲ ταῦτα· ταῦτα γὰρ αἰτία τοῖς φανεροῖς τῶν θείων. (7) Ὡστε τρεῖς ἂν εἶεν φιλοσοφίαι θεωρητικαί, μαθηματικὴ, φυσικὴ, θεολογική. Οὐ γὰρ ἀδηλον ὅτι εἰ που τὸ θεῖον ὑπάρχει, ἐν τῇ τοιαύτῃ φύσει ὑπάρχει, καὶ τὴν τιμιωτάτην δεῖ περὶ τὸ τιμιωτάτον γένος εἶναι. Αἱ μὲν οὖν θεωρητικαὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν αἰρετώτεροι, αὕτη δὲ τῶν θεωρητικῶν. (8) Ἀπορήσει γὰρ ἂν τις πότερον πῶθ' ἡ πρώτη φιλοσοφία καθόλου ἐστίν, ἢ περὶ τι γένος καὶ φύσιν τινὰ μίαν. Οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς τρόπος οὐδ' ἐν ταῖς μαθηματικαῖς, ἀλλ' ἢ μὲν γεωμετρία καὶ ἀστρολογία περὶ τινὰ φύσιν εἰσίν, ἢ δὲ καθόλου πασῶν φύσεων. (9) Εἰ μὲν οὖν μὴ ἔστι τις ἕτέρα οὐσία παρὰ τὴν φύσιν συνεστηκυίας, ἢ φυσικῆ ἂν εἴη πρώτη ἐπιστήμη· εἰ δ' ἔστι τις οὐσία ἀκίνητος, αὕτη προτέρα, καὶ φιλοσοφία πρώτη, καὶ καθόλου οὕτως ὅτι πρώτη· καὶ περὶ τοῦ ὄντος ἢ ὃν ταύτης ἂν εἴη θεωρῆσαι, καὶ τί ἐστὶ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἢ ὄν.

bu: namque quibusdam physica est), nec mathematica, sed prioris ambabus. (6) Physica etenim circa inseparabilia quidem, sed non immobilia: mathematica vero nonnulla sunt circa immobilia quidem, non tamen separabilia fortasse, sed ut in materia: prima vero etiam circa separabilia et immobilia. Necesse autem est omnes quidem causas perpetuas esse, maxime vero has: hæc etenim cause manifestis divinorum sunt. (7) Quare tres utique erunt speculativæ philosophiæ: mathematica, physica, theologia. Manifestum est enim quod, sicubi divinum existit, in tali natura existit; et honorabilissimam oportet circa honorabilissimum genus esse. Speculativæ itaque ceteris scientiis præponendæ sunt, hæc vero speculativis. (8) Dubitaverit etenim aliquis, utrum prima philosophia universalis sit, an circa aliquod genus, et unam aliquam naturam. Non enim idem modus est neque in mathematicis: sed geometria quidem et astrologia circa quandam naturam sunt; illa vero universaliter omnibus communis est. (9) Si igitur non est aliqua alia substantia præter eas quæ natura consistunt, physica profecto prima scientia est. Verum si est aliqua substantia immobilis, hæc prior, et philosophia prima, et universalis sic, quia prima: et de ente, prout ens est, ac quid est, et quæ ei insunt, prout ens est, speculari hujus est.

CAP. II.

Ἄλλ' ἐπεὶ τὸ ὄν τὸ ἀπλῶς λεγόμενον λέγεται πολλαχῶς, ὄν ἐν μὲν ἦν τὸ κατὰ συμβεβηχός, ἕτερον δὲ τὸ ὡς ἀληθές, καὶ τὸ μὴ ὄν ὡς τὸ ψεῦδος, παρὰ ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας, ὄν τὸ μὲν τί, τὸ δὲ ποῖόν, τὸ δὲ πῶς, τὸ δὲ πῶ, τὸ δὲ ποτέ, καὶ εἰ τι ἄλλο σημαίνει τὸν τρόπον τοῦτον· ἐτι παρὰ ταῦτα πάντα τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ· ἐπεὶ δὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, πρῶτον περὶ τοῦ κατὰ συμβεβηχός λεκτέον, ὅτι οὐδεμία ἐστὶ περὶ αὐτὸ θεωρία. (2) Σημεῖον δέ· οὐδέμια γὰρ ἐπιστήμη ἐπιμελές περὶ αὐτοῦ οὔτε πρακτικῆ οὔτε ποιητικῆ οὔτε θεωρητικῆ. Οὔτε γὰρ ὁ ποιῶν οἰκίαν ποιεῖ ὅσα συμβαίνει αἴμα τῇ οἰκίᾳ γινομένη ἄπειρα γὰρ ἐστίν· τοῖς μὲν γὰρ ἡδέϊαν, τοῖς δὲ βλαβεράν, τοῖς δ' ὠφέλιμον οὐθὲν εἶναι κωλύει τὴν ποιηθείσαν, καὶ ἕτερον ὡς εἰπεῖν πάντων τῶν ὄντων· ὄν οὐθενός ἐστίν ἢ οἰκοδομικὴ ποιητικῆ. (3) Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον οὐδ' ὁ γεωμέτρης θεωρεῖ τὰ οὕτω συμβεβηκότα τοῖς σχήμασιν, οὐδ' εἰ ἕτερον ἐστὶ τρίγωνον καὶ τρίγωνον δύο ὀρθῶς ἔχον. Καὶ τοῦτο εὐλόγως συμπίπτει ὥσπερ γὰρ ὀνομά τὸ μόνον τὸ συμβεβηχός ἐστίν. Διὸ Πλάτων τρόπον τινὰ οὐ κακῶς τὴν σοφιστικὴν περὶ τὸ μὴ ὄν ἔταξεν. (4) Εἰσὶ γὰρ οἱ τῶν σοφιστῶν λόγοι περὶ τὸ συμβεβηχός ὡς εἰπεῖν μάλιστα πάντων, πότερον ἕτερον ἢ ταῦτον μουσικόν καὶ γραμματικόν, καὶ μουσικός Κορίσκος καὶ Κορίσκος, καὶ εἰ πᾶν ὃ ἂν ἦ, μὴ αἰεὶ δέ, γέγονεν, ὥστ' εἰ μουσικός ὢν γραμματικός γέγονε, καὶ γραμματικός ὢν μουσικός, καὶ ὅσοι δὴ ἄλλοι τοιοῦτοι τῶν λόγων εἰσίν· φαίνεται γὰρ τὸ συμβεβηχός ἐγγύς τι τοῦ μὴ ὄντος. Ἀπλὸν δὲ καὶ ἐκ τῶν τοιοῦτων λόγων τῶν μὲν γὰρ ἄλλον τρόπον ὄντων ἐστὶ γένεσις καὶ

Sed quum ens illud, quod simpliciter dicitur, multipliciter dicatur, quorum unum quidem erat, quod secundum accidens, aliud vero quod ut verum, et non-ens, ut falsum; præter hæc autem sunt prædicationis figura, ut quid, quale, quantum, ubi, quando, et si quid aliud hoc modo significat; Item præter hæc omnia, quod potentia, et actu: quum igitur ens multipliciter dicatur, primo de eo quod secundum accidens est, dicendum, quod nulla circa illud speculatione est. (2) Signum autem, quod nulli scientiæ curæ est illud, neque activæ, neque factivæ, neque speculativæ: nec enim qui facit domum, facit simul quæ accidunt domni factæ: infinita namque sunt. Quibusdam enim delectabilem, quibusdam noxiam, quibusdam utilem, nihil prohibet esse factam, et, ut ita dicam, ab omnibus quæ exstant diversam: quarum rerum nullius factiva est ædificativa. (3) Simili modo nec geometra ea quæ ita figuris accidunt speculatur, nec si diversus triangulus, et triangulus duos rector habens. Et hoc rationabiliter contingit: nam quasi nomen solum, ipsum accidens est. Quare Plato non male quodam modo circa sophisticam, ipsum non-ens applicuit. (4) Sophistarum etenim rationes, circa accidens, ut ita dicam, maxime omnium sunt, utrum diversum, an idem, musicum et grammaticum; et musicus Coriscus, ac Coriscus; et si omne, quod est, non autem semper, factum est. Quare si musicus existens grammaticus factus est; et grammaticus, existens musicus; et quæcumque alia orationum tales sint. Videtur etenim accidens, propinquum quiddam esse non enti. Hoc autem ex his etiam orationibus manifestum est. Eorum etenim, quæ alio modo se habent, est generatio et corruptio: eorum autem, quæ

ἑσθρά, τῶν δὲ κατὰ συμβεβηκός οὐκ ἔστιν. (5) Ἄλλ' ὁμοίως λεκτέον ἔτι περὶ τοῦ συμβεβηκώτος ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, τίς ἡ φύσις αὐτοῦ καὶ διὰ τί τιν' αἰτίαν ἔστιν· αἶμα γὰρ δῆλον ἴσως ἔσται καὶ διὰ τί ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. (6) Ἐπεὶ οὖν ἔστιν ἐν τοῖς οὐσί τα μὲν αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα καὶ ἐξ ἀνάγκης, οὐ τῆς κατὰ τὸ βίαιον λεγομένης ἀλλ' ἢν λέγομεν τῶν μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως, τὰ δ' ἐξ ἀνάγκης μὲν οὐκ ἔστιν οὐδ' αἰεὶ, ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ, αὐτὴ ἀρχὴ καὶ αὐτὴ αἰτία ἐστὶ τοῦ εἶναι
 10 τὸ συμβεβηκός· ὁ γὰρ ἂν ἦ μήτ' αἰεὶ μήθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τοῦτο φαίμεν συμβεβηκός εἶναι. (7) Οἷον ἐπὶ κυνὶ ἂν χειμῶν γένηται καὶ ψῦχος, τοῦτο συμβῆναι φαίμεν, ἀλλ' οὐκ ἂν πνίγος καὶ ἀλέα, ὅτι τὸ μὲν αἰεὶ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ δ' οὐ. Καὶ τὸν ἄνθρωπον λευκὸν εἶναι
 15 συμβεβηκον (οὔτε γὰρ αἰεὶ οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ), ζῶν δ' οὐ κατὰ συμβεβηκός. Καὶ τὸ ὑγιάζειν δὲ τὸν οἰκοδόμον κατὰ συμβεβηκός, ὅτι οὐ πέφυκε τοῦτο ποιεῖν οἰκοδόμος ἀλλ' ἱατρός, ἀλλὰ συνέθη ἱατρὸν εἶναι τὸν οἰκοδόμον. Καὶ ὀψοποιὸς ἡδονῆς στοχαζόμενος ποιήσειεν ἂν τι ὑγιεινόν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ὀψοποιητικὴν· διὸ συνέθη φαίμεν, καὶ ἔστιν ὡς ποιεῖ, ἀπλῶς δ' οὐ.
 20 (8) Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐνίοτε δυνάμεις εἰσὶν αἰ ποιητικαί, τῶν δ' οὐδέμια τέχνη οὐδὲ δυνάμεις ὠρισμένη· τῶν γὰρ κατὰ συμβεβηκός δυνῶν ἢ γινόμενων καὶ τὸ αἰτιόν ἐστὶ κατὰ συμβεβηκός. Ὡστ' ἐπειδὴ οὐ πάντα ἔστιν ἐξ ἀνάγκης καὶ αἰεὶ ἢ ὄντα ἢ γινόμενα, ἀλλὰ τὰ πλείστα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀνάγκη εἶναι τὸ κατὰ συμβεβηκός ὄν· ὅλον οὐτ' αἰεὶ οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὁ λευκός μουσικός ἔστιν, ἐπεὶ δὲ γίνεταί ποτε, κατὰ συμβεβηκός ἔσται. Εἰ δὲ μή, πάντ' ἔσται ἐξ ἀνάγκης.
 30 Ὡστε ἡ ὕλη ἔσται αἰτία ἢ ἐνδεχομένη παρὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄλλως τοῦ συμβεβηκώτος. (9) Ἀρχὴν δὲ τῆνδὶ ληπτέον, πότερον οὐθέν ἐστιν οὐτ' αἰεὶ οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἢ τοῦτο ἀδύνατον. Ἔστιν ἀρα τι παρὰ ταῦτα
 35 τὸ ὅπότερ' ἔτυχε καὶ κατὰ συμβεβηκός. Ἀλλὰ πότερον τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ δ' αἰεὶ οὐθεὶ ὑπάρχει, ἢ ἔστιν ἅττα αἰδία; (10) Περὶ μὲν οὖν τούτων ὕστερον σκεπτέον, ὅτι δ' ἐπιστήμη οὐκ ἔστι τοῦ συμβεβηκώτος φανερόν· ἐπιστήμη μὲν γὰρ πᾶσα ἢ τοῦ αἰεὶ ἢ τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Πῶς γὰρ ἢ μαθήσεται ἢ διδάξει ἄλλον; δεῖ γὰρ ὠρίσθαι ἢ τῷ αἰεὶ ἢ τῷ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἷον ὅτι ὠφέλιμον τὸ μελίκρατον τῷ πυρέττοντι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Τὸ δὲ παρὰ τοῦτο οὐχ ἔξει λέγειν, πότε οὐ, ὅλον νοσηνία· ἢ γὰρ αἰεὶ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ τῇ νοσηνία·
 40 τὸ δὲ συμβεβηκός ἐστὶ παρὰ ταῦτα. (11) Ἴτι μὲν οὖν ἔστι τὸ συμβεβηκός καὶ διὰ τί τιν' αἰτίαν, καὶ ὅτι ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, εἴρηται.

secundum accidens, non est. (5) Attamen dicendum est amplius de accidente, quoad possibile est, quænam ejus natura sit, et ob quam causam sit : simul autem patebit et cur ejus scientia non sit. (6) Quum igitur in entibus sint quædam semper similiter se habentia, et ex necessitate, non ea quæ secundum vim dicitur, sed quam dicimus, eo quod non contingit aliter, quædam ex necessitate quidem non sunt, nec semper, sed ut plurimum, hoc principium et hujus causa est, ut accidens sit. Quodcumque enim non semper, neque ut plurimum est, hoc dicimus accidens esse : (7) utputa, si sub Cane tempestas et frigus factum fuerit, hoc dicimus accidisse; non si æstus, aut calor : quoniam hoc quidem semper aut ut plurimum; illud vero non. Hominem quoque album esse, accidit : nec enim semper, nec ut plurimum; animal vero, non secundum accidens. Et fabrum sanitatem fecisse, accidens est, quoniam non est aptus ad sanitatem faciendam faber, sed medicus : verum accidit, fabrum esse medicum. Coquus etiam voluptati intentus facit quicquam salubre, sed non secundum pulmentariam : unde dicimus quod accidit; et quodam modo quidem facit, simpliciter vero minime. (8) Ceterorum etenim causas et potentias sunt factivæ, horum vero nulla ars, nullaque potentia determinata est. Eorum enim quæ secundum accidens aut sunt aut fiunt, causa quoque secundum accidens est. Quare quum non omnia ex necessitate et semper aut sint aut fiant, sed multa ut plurimum, necesse est esse quod secundum accidens est : utputa, nec semper, nec ut plurimum albus musicus est. Quum autem aliquando fiat, secundum accidens erit : quod si non, cuncta ex necessitate erunt. Quare materia erit causa contingens ejus quod aliter accidit quam illud quod ut plurimum est. (9) Principium autem hoc sumendum est : utrum nihil est, quod nec semper nec ut plurimum, an hoc impossibile? Præter hæc igitur, aliquid est, quod utcumque contingit, et secundum accidens : sed utrum, quod ut plurimum, quodve semper nulli inest, an aliqua sunt sempiterna? (10) De his sane posterius considerandum est. Quod autem non est accidentis scientia, patet. Omnis enim scientia ejus est quod, aut semper aut ut plurimum est. Quomodo enim aut discet, aut alium docebit? Oportet enim ut determinetur, aut per semper, aut per ut plurimum : utputa, febriçanti proficuum melicratum est ut plurimum. Quod vero præter hoc est, non habebit dicere, quando non, ut in novilunio : nam etiam in novilunio quatenus aut semper, aut ut plurimum : accidens vero, præter hæc est. (11) Quid itaque accidens sit, et ob quam causam, et quod non sit ejus scientia, dictum est.

CAP. III.

Ὅτι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ καὶ αἰτία γεννητὰ καὶ φθαρτὰ ἀνευ τοῦ γίνεσθαι καὶ φεῖρεσθαι, φανερόν. Εἰ γὰρ
 50 μὴ τοῦτ', ἐξ ἀνάγκης πάντ' ἔσται, εἰ τοῦ γινόμενου καὶ φθειρομένου μὴ κατὰ συμβεβηκός αἰτιόν τι ἀνάγκη εἶναι. Πότερον γὰρ ἔσται τοδὶ ἢ οὐ; ἐάν γε τοδὶ γέ-

Quod autem sint principia et causæ generabiles et corruptibiles, absque eo quod generentur et corruptantur, manifestum est. Etenim si non hoc, ex necessitate omnia erunt, si ejus quod generatur et corruptitur, non secundum accidens causam aliquam necesse sit esse. Utrum

νηται· εἰ δὲ μή, οὐ· τοῦτο δὲ ἓν ἄλλο. Καὶ οὕτω δῆλον ὅτι αἰεὶ χρόνου ἀφαιρουμένου ἀπὸ πεπερασμένου χρόνου ἤξει ἐπὶ τὸ νῦν. (2) Ὡστε δὲ ἀποθανέεται νόσῳ ἢ βίᾳ, ἓν γε ἐξέληθ· τοῦτο δὲ ἓν διψήσῃ· τοῦτο δὲ ἓν ἄλλο· καὶ οὕτως ἤξει εἰς τὸ νῦν ὑπάρχει, ἢ εἰς τῶν γεγονότων τι· οἷον ἓν διψήσῃ· τοῦτο δ' εἰ ἐσθίει δριμέα· τοῦτο δ' ἦτοι ὑπάρχει ἢ οὐ· ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἀποθανέεται ἢ οὐκ ἀποθανέεται. Ὁμοίως δὲ καὶ ὑπερπηδῆσῃ τις εἰς τὰ γενόμενα, ὃ αὐτὸς λόγος· ἡδὴ γὰρ ὑπάρχει τοῦτο ἐν τινι, λέγω δὲ τὸ γεγονός. (3) Ἐξ ἀνάγκης ἄρα πάντα ἔσται τὰ ἐσόμενα, οἷον τὸ ἀποθανεῖν τὸν ζῶντα· ἡδὴ γὰρ τι γέγονεν, οἷον τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ σώματι· ἀλλ' εἰ νόσῳ ἢ βίᾳ, οὐπω, ἀλλ' ἓν τοδὶ γένηται. Δῆλον ἄρα ὅτι μέχρι τίνος βαδίζει ἀρχῆς, αὕτη δ' οὐκέτι εἰς ἄλλο. (4) Ἔσται οὖν ἡ τοῦ ὀπότερ' ἔτυχεν αὕτη, καὶ αἴτιον τῆς γενέσεως αὐτῆς οὐθέν. Ἄλλ' εἰς ἀρχὴν ποίαν καὶ αἴτιον ποῖον ἢ ἀναγωγῆ ἢ τοιαύτη, πότερον ὡς εἰς ὕλην ἢ ὡς εἰς τὸ οὐ ἕνεκα ἢ ὡς εἰς τὸ κινήσαν, μάλιστα σκεπτέον.

enim erit hoc, an non? Si hoc, fiet: sin vero non, minime: hoc vero, si aliud. Et hoc modo videlicet, tempore semper dempto a tempore finito, devenies usque ad nunc. (2) Quare hic morietur ægritudine, aut vi, si exiverit: hoc autem, si sitiverit: hoc autem, si aliud. Et sic deveniet ad id quod nunc est, aut aliquid eorum quæ facta sunt: utputa si sitiverit. Hoc vero, si comederit acuta: hoc vero, aut est, aut non. Quare, necessario morietur, aut non morietur. Similiter et si quis ad jam facta ascenderit, eadem ratio est. Jam enim hoc in aliquo est: dico autem quod factum est. (3) Ex necessitate ergo erunt omnia futura: ut mori viventem. Jam enim aliquid factum est, utputa contraria in eodem corpore: sed si ægritudine, aut vi, nondum: sed si hoc factum fuerit. Patet igitur quod usque ad aliquod vadit principium: hoc vero non amplius ad aliud. (4) Erit igitur hoc ejus quod utcumque contigit, causaque generationis ipsius nulla. Sed in quale principium et qualem causam talis sit reductio, utrum ut ad materiam, an ut ad cuius gratia, an ut ad movens, maxime considerandum est.

CAP. IV.

20 Περὶ μὲν οὖν τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντος ἀφείσθω· διώριστα γὰρ ἰκανῶς. Τὸ δὲ ὡς ἀληθὲς ὄν, καὶ μὴ ὄν ὡς ψεῦδος, ἐπειδὴ περὶ σύνθεσιν ἔστι καὶ διαίρεσιν, τὸ δὲ σύνολον περὶ μερισμὸν ἀντιφάσεως (τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς τὴν κατάφασιν ἐπὶ τῷ συκκειμένῳ ἔχει, τὴν 25 δ' ἀπόφασιν ἐπὶ τῷ διηρημένῳ, τὸ δὲ ψεῦδος τοῦτου τοῦ μερισμοῦ τὴν ἀντίφασιν· πῶς δὲ τὸ ἅμα ἢ τὸ χωρὶς νοεῖν συμβαίνει, ἄλλος λόγος· λέγω δὲ τὸ ἅμα καὶ τὸ χωρὶς ὥστε μὴ τὸ ἐφεξῆς ἀλλ' ἐν τι γίνεσθαι)· οὐ γὰρ ἔστι τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθὲς ἐν τοῖς πράγμασιν, 30 οἷον τὸ μὲν ἀγαθὸν ἀληθές, τὸ δὲ κακὸν εὐθὺς ψεῦδος, ἀλλ' ἐν διανοίᾳ· περὶ δὲ τὰ ἀπλᾶ καὶ τὰ τί ἐστίν οὐδ' ἐν τῇ διανοίᾳ· ὅσα μὲν οὖν δεῖ θεωρῆσαι περὶ τὸ οὕτως ὄν καὶ μὴ ὄν, ὑστερον ἐπισκεπτέον. (2) Ἐπεὶ δὲ ἡ συμπλοκὴ ἔστι καὶ ἡ διαίρεσις ἐν διανοίᾳ ἀλλ' οὐκ 35 ἐν τοῖς πράγμασι, τὸ δ' οὕτως ὄν ἕτερον ὄν τῶν κυρίως (ἢ γὰρ τὸ τί ἐστίν ἢ ὅτι ποῖον ἢ ὅτι ποσὸν ἢ εἰ τι ἄλλο συνάπτει ἢ διαίρει ἢ διάνοια), τὸ μὲν ὡς συμβεβηκὸς καὶ τὸ ὡς ἀληθὲς ὄν ἀφετέον· τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ μὲν ἀόριστον, τοῦ δὲ τῆς διανοίας τι πάθος, καὶ ἀμφοτέρω 40 περὶ τὸ λοιπὸν γένος τοῦ ὄντος, καὶ οὐκ ἐξω δηλοῦσιν οὐσάν τινα φύσιν τοῦ ὄντος. (3) Διὸ ταῦτα μὲν ἀφείσθω, σκεπτέον δὲ τοῦ ὄντος αὐτῷ τὰ αἴτια καὶ τὰς ἀρχὰς ἢ ὄν. Φανερόν δ' ἐν οἷς διωρισάμεθα περὶ τοῦ ποσαχῶς λέγεται ἕκαστον, ὅτι πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν.

De eo itaque quod secundum accidens est, dimittatur: determinatum enim sufficienter est. Quod autem tanquam verum, ens, et non-ens, ut falsum, quoniam circa compositionem et divisionem est, et omnino circa partitionem contradictionis (verum etenim affirmationem in composito habet, negationem vero in diviso, falsum autem hujus partitionis contradictionem. Quo autem modo quod simul, aut quod separatim est, intelligere accidit, alia ratio est: dico autem quod simul, et quod separatim, ut non consequens, sed ut unum quid fiat): non enim est falsum, et verum in rebus, (ut quod bonum, verum; quod vero malum, falsum,) sed in mente: quæ vero circa simplicia, et circa ea quæ quid sunt, non quidem sunt in mente. Quæcumque igitur speculari oportet circa id quod ita ens, et non-ens est, posterius perscrutandum est. (2) Quum autem compositio et divisio in mente, non in rebus sit, et quod profecto ita est, diversum a proprie dictis ens est (aut enim quod quid est, aut quod quale, aut quod quantum, aut si quid aliud, copulat, aut dividit mens): quod tanquam accidens, et ut verum ens, omitendum est. Causa enim illius quidem indeterminata; hujus vero, mentis aliqua passio: et ambo circa reliquum entis genus, et non extra ostendunt esse aliquam entis naturam. (3) Propter quod, hæc quidem prætereantur. Considerandæ autem sunt ipsius entis causæ et principia, prout ens est. Manifestum autem est in iis quæ determinavimus de eo, quoties unumquodque dicatur, quod ens multipliciter dicitur.

LIBER VI.

CAP. I.

Τὸ δὲ λέγεται πολλαχῶς, καθάπερ διειλόμεθα πρό-
 6 τερον ἐν τοῖς περὶ τοῦ ποσαχῶς· σημαίνει γὰρ τὸ μὲν
 τί ἐστὶ καὶ τότε τι, τὸ δὲ ὅτι ποιὸν ἢ ποσὸν ἢ τῶν
 ἄλλων ἕκαστον τῶν οὕτω κατηγορουμένων. (2) Το-
 8 σαυταχῶς δὲ λεγομένου τοῦ ὄντος φανερόν ἐστι τούτων
 πρώτων ὅν τὸ τί ἐστίν, ὅπερ σημαίνει τὴν οὐσίαν.
 Ὅταν μὲν γὰρ εἴπωμεν ποιόν τι τότε, ἢ ἀγαθὸν λέγο-
 10 μεν ἢ κακόν, ἀλλ' οὐ τρίπληξ ἢ ἀνθρώπων· ὅταν δὲ
 τί ἐστίν, οὐ λευκὸν οὐδὲ θερμὸν οὐδὲ τρίπληξ, ἀλλ'
 11 ἀνθρώπων ἢ θεόν. (3) Ἐὰ δ' ἄλλα λέγεται ὄντα τῶ
 τοῦ οὕτως ὄντος τὰ μὲν ποσότητος εἶναι, τὰ δὲ ποιό-
 τητας, τὰ δὲ πάθη, τὰ δὲ ἄλλο τι τοιούτων. Διὸ καὶ
 ἀπορήσει τις πότερον τὸ βαδίζειν καὶ τὸ ὑγίαινειν καὶ
 15 τὸ καθῆσθαι ἕκαστον αὐτῶν ὃν ἢ μὴ ὄν, ὁμοίως δὲ καὶ
 ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως τῶν τοιούτων· οὐθὲν γὰρ αὐτῶν
 ἐστίν οὔτε καθ' αὐτὸ πεφυκὸς οὔτε χωρίζεσθαι δυνατόν
 τῆς οὐσίας, ἀλλὰ μᾶλλον, εἴπερ, τὸ βαδίζειν τῶν ὄν-
 20 τῶν τι καὶ τὸ καθήμενον καὶ τὸ ὑγίαινον. (4) Ταῦτα
 δὲ μᾶλλον φαίνεται ὄντα, διότι ἐστὶ τὸ τὸ ὑποκείμενον
 αὐτοῖς ὠρισμένον· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ οὐσία καὶ τὸ καθ'
 ἕκαστον, ὅπερ ἐμφανίζεται ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῇ τοιαύτῃ·
 τὸ ἀγαθὸν γὰρ ἢ τὸ καθήμενον οὐκ ἀνευ τούτου λέγε-
 25 ται. (5) Δῆλον οὖν ἐστὶ διὰ ταύτην κακείνων ἕκαστόν
 ἐστίν. Ὅστε τὸ πρώτως ὄν καὶ οὐ τί ὄν ἀλλ' ὄν
 26 ἀπλῶς ἡ οὐσία ἂν εἴη. (6) Πολλαχῶς μὲν οὖν λέγε-
 ται τὸ πρῶτον· ὁμοίως δὲ πάντων ἢ οὐσία πρῶτον καὶ
 λόγῳ καὶ γινώσκει καὶ χρόνῳ. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων κα-
 τηγορημάτων οὐθὲν χωριστόν, αὕτη δὲ μόνη. Καὶ τῶ
 λόγῳ δὲ τοῦτο πρῶτον· ἀνάγκη γὰρ ἐν τῷ ἕκαστῳ
 30 οἰόμεθα ἕκαστον ἀλίστα, ὅταν τί ἐστίν ὁ ἀνθρώπος
 γινώμεν ἢ τὸ πῦρ, μᾶλλον ἢ τὸ ποιόν ἢ τὸ ποσόν ἢ τὸ
 πῶς, ἐπεὶ καὶ αὐτῶν τούτων τότε ἕκαστον ἴσμεν, ὅταν
 τί ἐστὶ τὸ ποσόν ἢ τὸ ποιόν γινώμεν. (7) Καὶ δὴ καὶ
 35 τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ αἰεὶ ζητούμενον καὶ αἰεὶ ἀπο-
 ρούμενον, τί τὸ ὄν, τοῦτο ἐστὶ τίς ἢ οὐσία. Τοῦτο
 γὰρ οἱ μὲν ἐν εἶναι φασι, οἱ δὲ πλείω ἢ ἐν, καὶ οἱ μὲν
 πεπερασμένα, οἱ δὲ ἀπειρα. Διὸ καὶ ἡμῖν καὶ μά-
 40 λιστα καὶ πρῶτον καὶ μόνον ὡς εἰπεῖν περὶ τοῦ οὕτως
 ὄντος θεωρητέον τί ἐστίν.

Ens multipliciter dicitur, quemadmodum in iis quæ egi-
 mus de quoties dictis, prius divisimus. Significat enim aliud
 quidem quid est, et hoc quid : aliud vero, quale, aut quan-
 tum, aut singula aliorum, quæ ita prædicantur. (2) Quum
 autem ens toties dicatur, patet primum horum ens esse
 ipsum quid est, quodque substantiam significat. Quum
 enim dicimus quale quippiam hoc, aut bonum dicimus, aut
 malum; sed non tricubitum, aut hominem. Quum autem
 quid est, non album, nec calidum, nec tricubitum, sed ho-
 minem, aut deum. (3) Cetera vero entia dicuntur, eo
 quod entis proprie dicti quædam sunt quantitates, quædam
 qualitates, quædam passiones, quædam aliquid aliud tale.
 Unde dubitaverit aliquis, utrum ipsum ambulare, et sanum
 esse, ac sedere, et unumquodque horum, ens, an non-ens
 sit : similiter et de quocumque ceterorum similium. Nihil
 enim horum est per se natura aptum, neque possibile a
 substantia separari : sed magis, siquidem, ambulans entium
 aliquid, et sedens, et sanum. (4) Hæc autem magis entia
 apparent, quoniam subjectum eis determinatum est : hoc
 autem est substantia, et singulare, quod in tali prædica-
 tione apparet. Bonum enim, aut sedens, absque hoc non
 dicitur. (5) Patet igitur quod propter hanc, illorum quo-
 que singula sunt. Quare quod primo est ens, et non aliquid
 ens, sed simpliciter ens, substantia erit. (6) Multis quidem
 modis primum dicitur; attamen substantia, et ratione, et
 cognitione, et tempore, [et natura,] omnium primum est.
 Aliorum enim categorematuum nullum est separabile, sed
 hæc sola : ratione quoque hoc primum : necesse est enim
 in cuiusque ratione inesse rationem substantiæ. Scire
 etiam tunc putamus unumquodque magis, quum quid sit
 homo, aut ignis, sciamus, quam quum quale, aut quantum,
 aut ubi. Nam et horum ipsorum tunc unumquodque sci-
 mus, quum quid sit ipsum quale, aut ipsum quantum
 sciamus. (7) Atque etiam quod tam olim quam nunc, et
 semper quæritur, semperque dubitatur, quidnam ipsum
 ens sit, hoc est, quænam substantia sit : hoc enim quidam
 unum aiunt esse, quidam plura quam unum : et quidam
 finita, quidam vero infinita. Quare nobis quoque et maxime
 et primum et solum (ut ita dicam) de ente hoc pacto,
 quidnam sit, speculandum est.

CAP. II.

Δοκεῖ δ' ἡ οὐσία ὑπάρχειν φανερώτατα μὲν τοῖς σώ-
 45 μασι· διὸ τὰ τε ζῷα καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ μόρια αὐτῶν
 οὐσίας εἶναι φαμεν, καὶ τὰ φυσικὰ σώματα, ὅσων πῦρ
 καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον, καὶ ὅσα ἢ
 46 μόρια τούτων ἢ ἐκ τούτων ἐστίν, ἢ μορίων ἢ πάντων,
 ὅσων ὁ τε οὐρανὸς καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ, ἄστρα καὶ σε-
 λίγη καὶ ἥλιος. (2) Πότερον δὲ αὗται μόναι οὐσίαι

Videtur autem substantia existere, manifestissime qui-
 dem in corporibus : quare animalia, et plantas, et eorum
 partes, substantias esse dicimus, ac naturalia corpora, ut
 ignem, aquam et terram, atque talium singula, et quæ-
 cumque aut horum partes, aut ex his sunt, aut parti-
 bus, aut omnibus : ut cælum, et ejus partes, sidera, luna,
 et sol. (2) Utrum autem hæc solæ substantiæ sint, an

εἰσιν ἢ καὶ ἄλλαι, ἢ τούτων μὲν οὐθὲν ἕτεροι δὲ τινες, σκεπτέον. Δοκεῖ δὲ τισὶ τὰ τοῦ σώματος πέρατα, ὧν ἐπιφάνεια καὶ γραμμὴ καὶ στιγμὴ καὶ μονάς, εἶναι οὐσίαι, καὶ μᾶλλον ἢ τὸ σῶμα καὶ τὸ στερεόν. (3) Ἐτι παρὰ τὰ αἰσθητὰ οἱ μὲν οὐκ οἰοῦνται εἶναι οὐθὲν τοιοῦτον, οἱ δὲ πλείω καὶ μᾶλλον ὄντα αἰδέα, ὥσπερ Πλάτων τὰ τε εἶδη καὶ τὰ μαθηματικὰ δύο οὐσίας, τρίτην δὲ τὴν τῶν αἰσθητῶν σωματικῶν οὐσίαν. (4) Σπενσίππος δὲ καὶ πλείους οὐσίας ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἀρξάμενος, καὶ ἀρχὰς ἐκάστης οὐσίας ἄλλην μὲν ἀριθμῶν, ἄλλην δὲ μεγεθῶν, ἔπειτα ψυχῆς· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἐπεκτείνει τὰς οὐσίας. (5) Ἐνιοὶ δὲ τὰ μὲν εἶδη καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τὴν αὐτὴν ἔχειν φασὶ φύσιν, τὰ δὲ ἄλλα ἐχόμενα, γραμμὰς καὶ ἐπιπέδα, μέχρι πρὸς τὴν τρυβύδα οὐρανοῦ οὐσίαν καὶ τὰ αἰσθητά. (6) Περί δὲ τούτων τί λέγεται καλῶς ἢ μὴ καλῶς, καὶ τίνες εἰσιν οὐσίαι, καὶ πότερόν εἰσὶ τινες παρὰ τὰς αἰσθητάς ἢ οὐκ εἰσὶ, καὶ αὐταὶ πῶς εἰσὶ, καὶ πότερον ἔστι τις χωριστὴ οὐσία, καὶ διὰ τί καὶ πῶς, ἢ οὐδεμία παρὰ τὰς αἰσθητάς, σκεπτέον, ὑποτυπωσαμένους τὴν οὐσίαν πρῶτον τί ἐστίν.

etiam aliae, an harum quidem nulla, sed aliquae aliae, considerandum est. Videtur autem quibusdam, corporis terminos, ut superficiem, lineam, punctum, et unitatem, substantias esse, et magis quam corpus et solidum. (3) Item, praeter sensibilia, quidam non putant aliquid esse tale: quidam plura, et quae magis sempiterna sunt: sicuti Plato, et ipsas species, et mathematica, duas substantias; tertiam vero, etiam sensibilibus corporum substantiam. (4) Spensippus vero etiam plures substantias, ab uno incipiens, et principia cujusque substantiae statuit, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animae: et hoc modo extendit substantias. (5) Quidam autem, species quidem et numeros eandem habere naturam aiunt; cetera vero sequentia, lineas et superficies, usque ad caeli substantiam et sensibilia. (6) De his igitur quid bene quidve non bene dicatur, et quae substantiae sint, et utrum aliquae praeter sensibiles sint, an non sint, et haec quomodo sint, et utrum sit aliqua separata substantia, et cur, et quomodo, an nulla praeter sensibiles, perscrutandum est, descripta primo substantia, quidnam sit.

CAP. III.

Λέγεται δ' ἡ οὐσία, εἰ μὴ πλεοναγωγῶς, ἀλλ' ἐν τέταρσί γε μάλιστα· καὶ γὰρ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ καθόλου καὶ τὸ γένος οὐσία δοκεῖ εἶναι ἐκάστου, καὶ τέταρτον τούτων τὸ ὑποκειμένον. Τὸ δ' ὑποκειμένον ἐστὶ καθ' οὗ τὰ ἄλλα λέγεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτὸ μὴ κέτι κατ' ἄλλου. (2) Διὸ πρῶτον περὶ τούτου διοριστέον· μάλιστα γὰρ δοκεῖ εἶναι οὐσία τὸ ὑποκειμένον πρῶτον. Τοιοῦτον δὲ τρόπον μὲν τινα ἡ ὕλη λέγεται, ἄλλον δὲ τρόπον ἡ μορφή, τρίτον δὲ τὸ ἐκ τούτων· λέγω δὲ τὴν μὲν ὕλην οἶον τὸν χαλκόν, τὴν δὲ μορφήν τὸ σχῆμα τῆς ιδέας, τὸ δ' ἐκ τούτων τὸν ἀνδριάντα τὸ σύνολον. Ὅστε εἰ τὸ εἶδος τῆς ὕλης πρότερον καὶ μᾶλλον ὄν, καὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν πρότερον ἔσται διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. (3) Νῦν μὲν οὖν τύπων εἴρηται τί ποτ' ἐστὶν ἡ οὐσία, δεῖ τὸ μὴ καθ' ὑποκειμένου ἀλλὰ καθ' οὗ τὰ ἄλλα. Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως· οὐ γὰρ ἰκανόν. Αὐτὸ τε γὰρ τοῦτο ἀδελφόν, καὶ εἶτι ἡ ὕλη οὐσία γίνεται. Εἰ γὰρ μὴ αὕτη οὐσία, τίς ἐστὶν ἄλλη διαφεύγει. Περιαιρουμένων γὰρ τῶν ἄλλων οὐ φαίνεται οὐθὲν ὑπομένον. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν σωματικῶν πάθη καὶ ποιήματα καὶ δυνάμεις, τὰ δὲ μήχος καὶ πλάτος καὶ βάθος ποσότητές τινες ἀλλ' οὐκ οὐσίαι· τὸ γὰρ ποσὸν οὐκ οὐσία, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ὑπάρχει ταῦτα πρῶτον, ἐκεῖνό ἐστιν ἡ οὐσία. (4) Ἀλλὰ μὴν ἀραιουμένου μήχους καὶ πλάτους καὶ βάθους οὐθὲν ὄρωμεν ὑπολειπόμενον, πλην εἰ τί ἐστὶ τὸ ὀριζόμενον ὑπὸ τούτων, ὥστε τὴν ὕλην ἀνάγκη φανεῖσθαι μόνην οὐσίαν οὕτω σκοπούμενοις· λέγω δ' ὕλην ἢ καθ' αὐτὴν μήτε τί μήτε ποσὸν μήτε ἄλλο μὴθὲν λέγεται οἷς ὀρίσται τὸ ὄν. Ἐστὶ γὰρ τι καθ' οὗ κατηγορεῖται τούτων ἕκαστον, ὅτι τὸ εἶναι ἕτερον καὶ τῶν κατηγοριῶν ἐκάστη· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς οὐσίας κα-

Dicitur autem substantia, si non pluribus, saltem quatuor modis. Maxime etenim quod erat esse, et universale, et genus, substantia cujusque esse videtur: et quartum horum, subjectum. Subjectum autem est, de quo cetera dicuntur: illud vero non amplius de alio. (2) Quare primo de eo determinandum est. Maxime namque substantia subjectum primum esse videtur. Tale vero quodam modo quidem materia dicitur, quodam modo vero forma; tertium vero, quod ex his est. Dico autem materiam quidem, ut aes; formam autem, figuram ideae; quod vero ex his est, totam statuam. Unde si species prior materia est, et magis ens, illud quoque, quod ex ambobus est, prius erit, ob similem rationem. (3) Nunc itaque quidnam substantia sit, quasi in delineata figura dictum est, quod non de subjecto, sed de quo cetera. Oportet autem, non ita solum: non enim sufficit. Et hoc namque ipsum, non est manifestum: et item, materia, substantia fit. Nam si haec non est substantia, quae alia sit, fugit nos. Demptis etenim ceteris, nihil aliud remanere videtur: cetera namque, passiones corporum, et effectiones, et potentiae sunt; longitudo vero, latitudo, et profunditas, quantitates quaedam, sed non substantiae sunt. Quantitas etenim non est substantia, sed magis cui haec ipsa primo insunt, illud est substantia. (4) Enimvero ablata longitudine, latitudine, et profunditate, nihil videmus reliquum, nisi si quid est quod ab eis determinetur, ut ita considerantibus, materiam solam necesse sit apparere substantiam. Dico autem materiam, quae per se ipsam neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur. Est enim quid, de quo singula horum praedicantur: cui Esse, ac cuique praedicationum, diversum est. Cetera namque de

τηγορείται, αὕτη δὲ τῆς ὕλης. Ὡστε τὸ ἔσχατον καθ' αὐτὸ οὔτε τι οὔτε ποσὸν οὔτε ἄλλο οὐθὲν ἐστίν. Οὐδὲ δὴ αἱ ἀποφάσεις· καὶ γὰρ αὗται ὑπάρξουσι κατὰ συμβεβηκός. (β) Ἐκ μὲν οὖν τούτων θεωροῦσι συμβαίνει οὐσίαν εἶναι τὴν ὕλην. Ἀδύνατον δὲ· καὶ γὰρ τὸ χωριστὸν καὶ τὸ τὸδε τι ὑπάρχειν δοκεῖ μάλιστα τῇ οὐσίᾳ, διὸ τὸ εἶδος καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν οὐσία δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον τῆς ὕλης. Τὴν μὲν τοίνυν ἐξ ἀμφοῖν οὐσίαν, λέγω δὲ τὴν ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῆς μορφῆς, ἀφετόν· ὑστέρᾳ γὰρ καὶ ὀφλή. Φανερά δὲ πως καὶ ἡ ὕλη. (δ) Περὶ δὲ τῆς τρίτης σκεπτέον· αὕτη γὰρ ἀπορωτάτη. Ὅμοιοιοῦνται δ' οὐσίαν εἶναι τῶν αἰσθητῶν τινές, ὥστε ἐν ταύταις ζητητέον πρῶτον.

substantia prædicantur; hæc vero, de materia. Quare quod ultimum est per se, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud est. Neque etiam negationes : etenim hæc quoque secundum accidens erunt. (5) Ex his itaque speculantibus accidit substantiam esse materiam. At impossibile est : etenim separabile, et hoc quid esse, videntur maxime inesse substantiæ : propter quod species, et quod ex ambobus, videtur esse substantia magis quam materia. At illa substantia, quæ ex ambobus, dico autem quæ ex materia et forma est, omittenda est. Posterior enim etiam manifesta est. Manifesta vero quodam modo etiam ipsa materia. (6) At de tertia considerandum est ; hæc enim maxime dubitabilis. Conceditur autem, quasdam esse substantias sensibilibus : quare in his primum querendum est.

CAP. IV.

Ἐπεὶ δ' ἐν ἀρχῇ διειλόμεθα πόσοις δρίζομεν τὴν οὐσίαν, καὶ τούτων ἐν τῇ ἐδόκει εἶναι τὸ τί ἦν εἶναι, θεωρητέον περὶ αὐτοῦ· πρὸ ἔργου γὰρ τὸ μεταβαίνειν εἰς τὸ γνωριμώτερον. Ἦ γὰρ μάθησις οὕτω γίνεται πᾶσι διὰ τῶν ἥττον γνωριμῶν φύσει εἰς τὰ γνώριμα μᾶλλον· καὶ τοῦτο ἔργον ἐστίν, ὥσπερ ἐν ταῖς πράξεσι τὸ ποιῆσαι ἐκ τῶν ἐκάστω ἀγαθῶν τὰ ὅλως ἀγαθὰ ἐκάστω ἀγαθῶ, οὕτως ἐκ τῶν αὐτῶ γνωριμωτέρων τὰ τῇ φύσει γνώριμα αὐτῶ γνώριμα. (2) Τὰ δ' ἐκάστοις γνώριμα καὶ πρῶτα πολλάκις ἡρέμα ἐστὶ γνώριμα, καὶ μικρὸν ἢ οὐθὲν ἔχει τοῦ ὄντος· ἀλλ' ὁμοίως ἐκ τῶν πρᾶσι μὲν γνωστών, αὐτῶ δὲ γνωστών, τὰ ὅλως γνωστὰ γίνονται πειρατέον, μεταβαίνοντας, ὥσπερ εἴρηται, διὰ τούτων αὐτῶν. (3) Καὶ πρῶτον εἰπωμεν ἕνα περὶ αὐτοῦ λογικῶς, ὅτι ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστω δ λέγεται καθ' αὐτό. Οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ σοὶ εἶναι τὸ μουσικῶ εἶναι· οὐ γὰρ κατὰ σαυτὸν εἶ μουσικῶς. Ὁ ἄρα κατὰ σαυτὸν. Οὐδὲ δὴ τοῦτο πᾶν· οὐ γὰρ τὸ οὕτως καθ' αὐτό ὡς ἐπιφανεία λευκόν, ὅτι οὐκ ἐστὶ τὸ ἐπιφανεία εἶναι τὸ λευκῶ εἶναι. (4) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν τὸ ἐπιφανεία λευκῆ εἶναι. Διὰ τί; ὅτι πρόσθετον ἐστὶν αὐτό. Ἐν ᾧ ἄρα μὴ ἐνέστατο λόγῳ αὐτό, λέγοντι αὐτό, οὕτως ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι ἐκάστω. Ὡστε· εἰ τὸ ἐπιφανεία λευκῆ εἶναι ἐστὶ τὸ ἐπιφανεία εἶναι λεία, τῶ λευκῶ καὶ λείῳ εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ ἐν. (5) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας κατηγορίας σύνθετα (ἐστὶ γὰρ τι ὑποκείμενον ἐκάστω, οἷον τῶ ποιῶ καὶ τῶ ποσῶ καὶ τῶ ποτὲ καὶ τῶ πῶ καὶ τῇ κινήσει), σκεπτέον ἄρ' ἐστὶ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι ἐκάστω αὐτῶν, καὶ ὑπάρχει καὶ τούτοις τὸ τί ἦν εἶναι, οἷον λευκῶ ἀνθρώπῳ τί ἦν λευκῶ ἀνθρώπῳ. (6) Ἔστω δὴ ὄνομα αὐτῶ ἱμάτιον. Τί ἐστὶ τὸ ἱματίῳ εἶναι; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν καθ' αὐτὸ λεγομένων οὐδὲ τοῦτο. Ἦ τὸ οὐ καθ' αὐτὸ λέγεται διχῶς, καὶ τούτου ἐστὶ τὸ μὲν ἐκ προσθέσεως, τὸ δὲ οὐ. Τὸ μὲν γὰρ τῶ αὐτὸ ἄλλῳ προσκεῖσθαι λέγεται ὁ δρίζεται, οἷον εἰ τὸ λευκῶ εἶναι δρίζομενος λέγοι λευκῶ ἀνθρώπῳ λόγον· τὸ δὲ τῶ ἄλλῳ αὐτῶ, οἷον εἰ σημαῖνον τὸ ἱματίον λευκὸν ἀνθρώπον, ὁ δὲ δρίζοι τὸ ἱματίον ὡς λευκόν· τὸ δὲ λευκὸς ἀνθρώπος ἐστὶ μὲν

Quum autem in principio diviserimus quot modis substantiam determinamus, ac horum unum quiddam esse videatur quod quid erat esse, de eo considerandum est. Prodest etenim transcendere ad notius. Ita namque disciplina fit omnibus, per minus nota natura, ad magis nota. Et hoc opus est, ut in actibus ex eis quæ cuique sunt bona facere, quæ simpliciter bona sunt, sint cuique bona : ita ex sibi notioribus, quæ natura nota sunt, sibi facere nota. (2) Quæ autem singulis nota, et prima, sæpenumero parum nota sunt, et parum, aut nihil entis participant. Attamen ex eis quæ parum nota, sibi tamen nota sunt, conandum est cognoscere, quæ simpliciter nota sunt, per hæc ipsa, ut dictum est, transcendentibus. (3) Ac primo quoddam de eo logice dicemus : quod illud est, quod quid erat esse unumquodque, quod secundum se dicitur. Etenim te esse, non est musicum esse. Non enim secundum te ipsum musicus es : quod ergo secundum te ipsum ; nec tamen hoc totum. Nec enim illud, quod ita secundum se est, ut superficies alba : quoniam superficiem esse, non est album esse. (4) At vero, nec quod ex ambobus est, est superficiem albam esse. Quare ? quoniam hæc inest. In qua ergo ratione ipsum dicente, non inerat ipsum, hæc ratio est ejus quod quid erat esse cuique. Quare si superficiem albam esse, est superficiem lavem esse, album et lavem esse, unum et idem est. (5) Quum autem secundum cetera quoque prædicamenta composita sint (est etenim aliquid subjectum cuique, ut qualitati, et quantitati, et quando, et ubi, et motui) ; perscrutandum est utrum sit ratio ejus quod quid erat esse cuique horum, et utrum insit etiam his ipsum quod quid erat, ut homini albo, quid erat albo homini. (6) Sit autem nomen ejus, vestis. Quid est vestem esse ? At vero nec eorum est, quæ secundum se dicuntur. An hoc non secundum se dupliciter dicitur ? et hujus est hoc quidem ex additione ; istud vero non. Hoc enim dicitur, eo quod ipsum, quod definitur, alteri adjicitur : ut puta, si album esse, definiens dicit albi hominis rationem : istud vero, eo quod aliud ipsi : ut si vestis album hominem significat, ille vero definit vestem ut album. Quod autem est albus homo, est album quidem, non tamen quid erat esse albo homini, sed

λευκόν, οὐ μέντοι τί ἦν [εἶναι] λευκῶ εἶναι. Ἀλλὰ τῷ ἱματίῳ εἶναι ἄρα ἔστι τί ἦν εἶναι τί [ἦ] ὅλως ἢ οὐ; ἕπερ γὰρ τόδε τι ἔστι τὸ τί ἦν εἶναι· ὅταν δ' ἄλλο κατ' ἄλλου λέγηται, οὐκ ἔστιν ἕπερ τόδε τι, ὅσον δ' λευκὸς ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἕπερ τόδε τι, εἴπερ τὸ τόδε τι ταῖς οὐσίαις ὑπάρχει μόνον. Ὡστε τὸ τί ἦν εἶναι ἔστιν ὅσων ὁ λόγος ἔστιν ὀρισμὸς. (7) Ὅρισμὸς δ' ἔστιν οὐκ ἂν ὄνομα λόγῳ ταυτότῃ σημαίνει (πάντες γὰρ ἂν εἶεν οἱ λόγοι ὅροι· ἔσται γὰρ ὄνομα δτωῦν λόγῳ ταυτότῃ, ὡστε καὶ ἡ Ἰλιάς ὀρισμὸς ἔσται), ἀλλ' ἐὰν πρώτῳ τινὸς ἦ· τοιαῦτα δ' ἔστιν ὅσα λέγεται μὴ τῷ ἄλλο κατ' ἄλλου λέγεσθαι. Οὐκ ἔσται ἄρα οὐθενὶ τῶν μὴ γένους εἰδῶν ὑπάρχον τὸ τί ἦν εἶναι, ἀλλὰ τούτοις μόνον· ταῦτα γὰρ δοκεῖ οὐ κατὰ μετοχὴν λέγεσθαι καὶ 16 πάθος, οὐδ' ὡς συμβεβηκός· ἀλλὰ λόγος μὲν ἔσται ἐκάστου καὶ τῶν ἄλλων τί σημαίνει, ἐὰν ἦ ὄνομα, ὅτι τόδε τῷδε ὑπάρχει, ἢ ἀντὶ λόγου ἀπλοῦ ἀκριβέστερος ὀρισμὸς δ' οὐκ ἔσται οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι. (8) Ἡ καὶ ὁ ὀρισμὸς ὡςπερ καὶ τὸ τί ἔστι πλεοναχῶς λέγεται· 20 καὶ γὰρ τὸ τί ἔστιν ἓνα μὲν τρόπον σημαίνει τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τόδε τι, ἄλλον δὲ ἕκαστον τῶν κατηγορουμένων, ποσόν, ποιὸν καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Ὡςπερ γὰρ καὶ τὸ ἔστιν ὑπάρχει πᾶσιν ἄλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ τῷ μὲν πρώτῳ τοῖς δ' ἐπομένους, οὕτω καὶ τὸ τί ἔστιν 25 ἀπλῶς μὲν τῇ οὐσίᾳ πῶς δὲ τοῖς ἄλλοις· καὶ γὰρ τὸ ποιὸν ἐροίμεθ' ἂν τί ἔστιν, ὡστε καὶ τὸ ποιὸν τῶν τί ἔστι μὲν ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡςπερ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος λογικῶς φασὶ τινες εἶναι τὸ μὴ ὄν οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ μὴ ὄν, οὕτω καὶ τὸ ποιόν. (9) Δεῖ μὲν οὖν σκοπεῖν καὶ 30 τὸ πῶς δεῖ λέγειν περὶ ἕκαστον, οὐ μὴν μαλλόν γε ἢ τὸ πῶς ἔχει. Διὸ καὶ νῦν ἐπεὶ τὸ λεγόμενον φανερόν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ὁμοίως ὑπάρξει πρώτῳ μὲν καὶ ἀπλῶς τῇ οὐσίᾳ, εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις, ὡςπερ καὶ τὸ τί ἔστιν, οὐχ ἀπλῶς τί ἦν εἶναι, ἀλλὰ ποιῶ ἢ ποσῶ 35 τί ἦν εἶναι. Δεῖ γὰρ ἢ ὁμωνύμως ταῦτα φάναι εἶναι ὄντα, ἢ προστιθέντας καὶ ἀφαιροῦντας, ὡςπερ καὶ τὸ μὴ ἐπιστητὸν ἐπιστητὸν, ἐπεὶ τό γε ὄρθον ἔστι μῆτε ὁμωνύμως φάναι μῆτε ὡσαύτως, ἀλλ' ὡςπερ τὸ ἱατρικὸν τῷ πρὸς τὸ αὐτὸ μὲν καὶ ἓν, οὐ τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἓν, 40 οὐ μέντοι οὐδὲ ὁμωνύμως· οὐδὲ γὰρ ἱατρικὸν σῶμα καὶ ἔργον καὶ σκεῦος λέγεται οὔτε ὁμωνύμως οὔτε καὶ ἓν, ἀλλὰ πρὸς ἓν. Ταῦτα μὲν οὖν ὁποτέρως τις ἐθέλει λέγειν διαφέρει οὐθέν· ἐκεῖνο δὲ φανερόν ὅτι ὁ πρώτος καὶ ἀπλῶς ὀρισμὸς καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τῶν οὐσιῶν 45 ἔστιν. (10) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἔστί, πλην οὐ πρώτως. Οὐ γὰρ ἀνάγκη, ἂν τοῦτο τιθώμεν, τοῦτου ὀρισμὸν εἶναι ὃ ἂν λόγῳ τὸ αὐτὸ σημαίνει, ἀλλὰ τινὲ λόγῳ· Τοῦτο δ' ἐὰν ἐνός ἦ, μὴ τῷ συνεχῆ ὡςπερ ἡ Ἰλιάς ἢ ὅσα συνδέσμου, ἀλλ' ἐὰν ὁσαχῶς 50 λέγεται τὸ ἓν. Τὸ δ' ἓν λέγεται ὡςπερ τὸ ὄν· τὸ δὲ ὄν τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ ποιόν τι σημαίνει. Διὸ καὶ λευκοῦ ἀνθρώπου ἔσται λόγος καὶ ὀρισμὸς· ἄλλον δὲ τρόπον καὶ τοῦ λευκοῦ καὶ οὐσίας.

vestem esse, utrum est quod quid erat esse aliquid, aut simpliciter, an non? Ipsum enim quod quid erat esse, est ipsum hoc quid erat esse. Quum vero aliud de alio dicitur, non est ipsum hoc quid : ut homo albus, non est hoc quid, si ipsum quidem hoc quid substantiis solis inest. Quare quod quid erat esse, illorum est quorumcumque ratio est definitio. (7) Definitio autem est, non si nomen idem quod oratio significet (omnes etenim sermones, definitiones essent : erit namque nomen idem cuicumque sermoni, quare et Ilias definitio erit) : sed si primi alicujus sit. Talia vero sunt, quæcumque dicuntur, non eo quod aliud de alio dicatur. Non ergo ulli eorum quæ non sunt species generis, inerit quod quid erat esse, sed his solum : hæc enim videntur, non secundum participationem et passionem, nec ut accidens dici. Sed oratio quidem cujusque, etiam aliorum erit quid significat, si nomen sit, quod hoc huic inest : aut pro simplici oratione, certior. Definitio vero non erit, neque quod quid erat esse. (8) Aut definitio quoque, ut et ipsum quid est, multipliciter dicitur. Etenim ipsum quid est, uno quidem modo substantiam, et hoc quid significat : alio vero singula eorum quæ prædicantur, quantitatem, qualitatem, et quæcumque cetera talia sunt. Quemadmodum enim et ipsum est inest quidem omnibus, non tamen similiter, sed huic quidem primo, illis vero consequenter : ita et quod quid est simpliciter substantiæ, ceteris vero quodam modo. Etenim interrogare possimus, quid est ipsum quale. Quare et ipsum quale est eorum quorum est quid est, non tamen simpliciter, sed sicut de non-ente logice quidam aiunt esse ipsum non-ens, non simpliciter, sed non-ens, ita et ipsum quale. (9) Oportet igitur et considerare, quomodo de quocumque dicere deceat, non tamen magis quam quomodo se habeat. Quare nunc quoque quum manifestum quod dicitur sit, ipsum etiam quod quid erat esse, similiter inerit primo quidem et simpliciter substantiæ, deinde ceteris, sicut et ipsum quid est : non simpliciter quid erat esse, sed qualitati aut quantitati quid erat esse. Oportet etenim, aut æquivoce ista esse dicere, aut cum additione, vel ablatione : sicut et quod non scibile, scibile. Nam rectum quidem est neque æquivoce dicere, neque eodem modo : sed quemadmodum medicinale, eo quod ad idem quidem et unum, non autem idem et unum, non tamen etiam æquivoce. Nullum etenim medicinale corpus, opus et vas dicitur æquivoce, neque secundum unum, sed ad unum. Hæc igitur quomodocumque dicere quis velit, nihil differt : illud autem manifestum est, quod quæ primo et simpliciter definitio, et quod quid erat esse, substantiarum est. (10) Atqui ceterorum quoque similiter est, non tamen primo. Non enim est necesse, si hoc ponamus, hujus definitionem esse quodcumque oratione idem significat, sed quod aliqua oratione : hoc autem si unius sit, non continuatione, sicuti Ilias, aut quæcumque conjunctione, sed si quoties dicitur unum. Unum autem dicitur, sicuti ens. Ens autem quoddam, ipsum hoc quid, quoddam quantum, quoddam quale quid significat. Quare et albi hominis erit oratio et definitio : alio vero modo, et albi et substantiæ.

CAP. V.

Ἔχει δ' ἀπορίαν, ἐάν τις μὴ φῆ δρισιμὸν εἶναι τὸν ἐκ προσθέσεως λόγον, τίνος ἔσται δρισιμὸς τῶν οὐχ ἀπλῶν ἀλλὰ συνδεδυασμένων; ἐκ προσθέσεως γὰρ ἀνάγκη δηλοῦν. Λέγω δ' ὅσον, ἔστι βίς καὶ κοιλότης, καὶ σιμότης τῆς τὸ ἐκ τῶν θυσίν λεγόμενον, τῷ τῶδε ἐν τῷδε, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός γε οὐθ' ἢ κοιλότης οὐθ' ἢ σιμότης πάθος τῆς βινός, ἀλλὰ καθ' αὐτήν· οὐδ' ὡς τὸ λευκὸν Καλλιὰ ἢ ἀνθρώπων, ὅτι Καλλιὰς λευκός ἢ συμβεβηκεν ἀνθρώπων εἶναι, ἀλλ' ὡς τὸ ἄρρεν τῷ ζῷῳ καὶ τὸ ἴσον τῷ ποσῷ καὶ πάνθ' ὅσα λέγεται καθ' αὐτὰ ὑπάρχειν. (2) Ταῦτα δ' ἔστιν ἐν ὅσοις ὑπάρχει ἢ ὁ λόγος ἢ τὸ νόημα, οὗ ἔστι τοῦτο τὸ πάθος, καὶ μὴ ἐνδέχεται δηλωσαί χωρὶς, ὥσπερ τὸ λευκὸν ἄνευ τοῦ ἀνθρώπου ἐνδέχεται, ἀλλ' οὐ τὸ θῆλυ ἄνευ τοῦ ζώου. Ὥστε τούτων τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ὁ δρισιμὸς ἢ οὐκ ἔστιν οὐθενὸς ἢ ἔστιν ἄλλως, καθάπερ εἰρήκαμεν. (3) Ἔστι δ' ἀπορία καὶ ἑτέρα περὶ αὐτῶν. Εἰ μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ ἔστι σιμὴ βίς καὶ κοίλη βίς, τὸ αὐτὸ ἔσται τὸ σιμὸν καὶ τὸ κοῖλον· εἰ δὲ μὴ διὰ τὸ ἀδύνατον εἶναι εἰπεῖν τὸ σιμὸν ἄνευ τοῦ πράγματος οὗ ἔστι πάθος καθ' αὐτό (ἔστι γὰρ τὸ σιμὸν κοιλότης ἐν βινί), τὸ βίνα σιμὴν εἰπεῖν ἢ οὐκ ἔστιν ἢ δις τὸ αὐτὸ ἔσται εἰρημένον, βίς βίς κοίλη· ἢ γὰρ βίς ἢ σιμὴ βίς βίς κοίλη ἔσται. Διὸ ἀποπον τὸ ὑπάρχειν τοῖς τοιοῦτοις τὸ τί ἦν εἶναι· εἰ δὲ μή, εἰς ἅπειρον εἶσιν· βινὶ γὰρ βινὶ σιμῇ ἔτι ἄλλο ἐνέσται. (4) Δῆλον τοίνυν ὅτι μόνης τῆς οὐσίας ἔστιν ὁ δρισιμὸς. Εἰ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν, ἀνάγκη ἐκ προσθέσεως εἶναι, ὅσον τοῦ ποιοῦ καὶ περιττοῦ· οὐ γὰρ ἄνευ ἀριθμοῦ, οὐδὲ τὸ θῆλυ ἄνευ ζώου. Τὸ δ' ἐκ προσθέσεως λέγω ἐν ὅς συμβαίνει δις τὸ αὐτὸ λέγειν, ὥσπερ ἐν τούτοις. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, οὐδὲ συνδυαζομένον ἔσται, ὅσον ἀριθμοῦ περιττοῦ· ἀλλὰ λανθάνει ὅτι οὐκ ἀκριβῶς λέγονται οἱ λόγοι. (5) Εἰ δ' εἰσὶ καὶ τούτων ὄροι, ἤτοι ἄλλον τρόπον εἰσὶν ἡ καθάπερ ἐλέγθη πολυλαγῶς λεκτέον εἶναι τὸν δρισιμὸν καὶ τὸ τί ἦν εἶναι. Ὥστε ὡδὲ μὲν οὐθενὸς ἔσται δρισιμὸς, οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι οὐθενὶ ὑπάρξει πλην ταῖς οὐσίαις, ὡδὲ δ' ἔσται. (6) Ὅτι μὲν οὖν ἔστιν ὁ δρισιμὸς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι λόγος, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἢ μόνων τῶν οὐσιῶν ἔστιν ἢ μάλιστα καὶ πρῶτως καὶ ἀπλῶς, ὅθλον.

Habet autem dubitationem, si quis non dicat definitionem esse eam quæ ex additione fit orationem : cujus erit definitio eorum qua non simplicia, sed copulata sunt? Ex additione enim necesse est manifestare. Dico autem, utputa, est nasus et concavitas, et simitas, quod ex ambobus dicitur : eo quod hoc in hoc, et non secundum accidens est vel concavitas, vel simitas, passio nasi, sed secundum se : nec ut album Calliæ, aut homini, quoniam Callias albus, cui accidit homini esse ; sed ut masculinum animali, et æquale quanto, et cuncta quæ per se esse dicuntur. (2) Hæc sunt, in quibus inest aut ratio, aut nomen ejus, cujus hæc passio est : et non contingit separatim ostendere, sicuti album absque homine contingit ; sed non femininum absque animali. Quare istorum, quod quid erat esse, et definitio, aut nullius est, aut si est, aliter est quam quemadmodum diximus. (3) Est autem alia quoque de eis dubitatio. Si enim idem simus nasus, et concavus nasus, idem erit simum, et concavum : quodsi non, propterea quod impossibile est dicere simum absque ipsa re, cujus per se passio est (nam simum est concavitas in naso), nasum simum aut non est dicere, aut bis idem erit dictum, nasus nasus concavus. Nasus namque simus, nasus nasus concavus erit. Propter quod, inconveniens est talibus inesse quod quid erat esse : quodsi non, in infinitum progredietur : naso namque naso simo aliud inerit. (4) Patet igitur quod solius substantiæ definitio est. Si enim et ceterorum quoque prædicamentorum, necesse ex additione esse, ut qualitatis [paris?] et imparis : non enim sine numero ; nec hujus quod est femininum, sine animali. Ex additione autem dico, in quibus accidit his idem dicere, sicut in istis. Quodsi hoc verum est, neque copulatum erit : utpote, numeri imparis. Sed latet quod nunc non accurate dicuntur orationes. (5) Si autem et istorum sunt definitiones, aut alio modo sunt, aut (sicuti dictum est) multipliciter est dicendum, definitionem, et quod quid erat esse. Quare hoc quidem modo nullius erit definitio, nullique inerit quod quid erat esse, nisi substantiis ; illo vero modo, erit. (6) Quod igitur definitio est ipsius quid erat esse oratio, et quod quid erat esse aut substantiarum solum est, aut maxime primo et simpliciter, manifestum est.

CAP. VI.

Πότερον δὲ ταυτὸν ἔστιν ἢ ἕτερον τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ἕκαστον, σκεπέον. Ἔστι γὰρ τι πρὸ ἔργου πρὸς τὴν περὶ τῆς οὐσίας σκέψιν· ἕκαστον τε γὰρ οὐκ ἄλλο δοκεῖ εἶναι τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι λέγεται εἶναι ἢ ἑκάστου οὐσία. (2) Ἐπὶ μὲν δὴ τῶν λεγομένων κατὰ συμβεβηκός δόξειεν ἂν ἕτερον εἶναι, ὅσον λευκός ἀνθρώπος ἕτερον καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπων εἶναι. Εἰ γὰρ τὸ αὐτό, καὶ τὸ ἀνθρώπων εἶναι καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπων τὸ αὐτό· τὸ αὐτὸ γὰρ ἀνθρώπος καὶ λευκός ἀνθρώπος, ὡς φασίν, ὥστε καὶ τὸ λευκῷ ἀνθρώπων καὶ τὸ

Utrum autem idem est, an aliud ipsum quid erat esse, et unumquodque, perscrutandum. Proderit etenim aliquid ad considerationem de substantia. Nam et unumquodque non videtur aliud esse a sua substantia ; et ipsum quid erat esse, dicitur esse uniuscujusque substantia. (2) In iis igitur, quæ secundum accidens dicuntur, videri possit aliud esse : utputa, albus homo aliud est, et album hominem esse. Si enim idem est, etiam hominem esse, et album hominem idem : idem namque homo, et albus homo, ut aiunt : quare et albus homo, et homo. An non necesse est quæcumque

ἀνθρώπων. Ἢ οὐκ ἀνάγκη, ὅσα κατὰ συμβεβηκός, εἶναι ταῦτά· οὐ γὰρ ὡσαύτως τὰ ἄκρα γίνεταί ταῦτά.
 (3) Ἄλλ' ἴσως γ' ἐκείνου δόξειεν ἂν συμβαίνειν, τὰ ἄκρα γίνεσθαι ταῦτά κατὰ συμβεβηκός, ὅσον τὸ λευκῶ εἶναι καὶ τὸ μουσικῶ εἶναι· δοκεῖ δ' οὐ. (4) Ἐπὶ δὲ τῶν καθ' αὐτὰ λεγομένων ἀεὶ ἀνάγκη ταυτὸν εἶναι· ὅσον εἰ τινές εἰσιν οὐσίαι ὧν ἕτεροι μὴ εἰσιν οὐσίαι μηδὲ φύσεις ἕτεροι πρότεροι, οἷας φασὶ τὰς ἰδέας εἶναι τινες. Εἰ γὰρ ἔσται ἕτερον αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀγαθῶ εἶναι, καὶ ζῶον καὶ τὸ ζῷον, καὶ τὸ ὄντι καὶ τὸ ὄν, ἔσονταί ἄλλαι τ' οὐσίαι καὶ φύσεις καὶ ἰδέαι παρὰ τὰς λεγομένας, καὶ πρότεροι οὐσίαι ἐκείναι, εἰ τὸ τί ἦν εἶναι οὐσία ἐστίν. Καὶ εἰ μὲν ἀπολελυμέναί ἀλλήλων, τῶν μὲν οὐκ ἔσται ἐπιστήμη, τὰ δ' οὐκ ἔσται ὄντα (λέγου δὲ τὸ ἀπολελυθῆσθαι, εἰ μήτε τῶ ἀγαθῶ αὐτῶ ὑπάρχει τὸ εἶναι ἀγαθῶ, μήτε τούτῳ τὸ εἶναι ἀγαθόν)· ἐπιστήμη γὰρ ἐκάστου ἐστίν ὅταν τὸ τί ἦν ἐκείνου εἶναι γινώσκων. (5) Καὶ ἐπὶ ἀγαθῶ καὶ τῶν ἄλλων ἁμοίως ἔχει· ὥστ' εἰ μηδὲ τὸ ἀγαθῶ εἶναι ἀγαθόν, οὐδὲ τὸ ὄντι ὄν, οὐδὲ τὸ ἐνὶ ἐν.
 20 Ὁμοίως δὲ πάντα ἐστίν ἢ οὐθέν τὰ τί ἦν εἶναι· ὥστ' εἰ μηδὲ τὸ ὄντι ὄν, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐθέν. (6) Ἐτι ὃ μὴ ὑπάρχει ἀγαθῶ εἶναι, οὐκ ἀγαθόν. Ἀνάγκη ἄρα ἐν εἶναι τὸ ἀγαθόν καὶ ἀγαθῶ εἶναι καὶ καλόν καὶ καλῶ εἶναι, ὅσα μὴ κατ' ἄλλο λέγεται, ἀλλὰ καθ' αὐτὰ καὶ πρῶτα. Καὶ γὰρ τοῦτο ἰκανὸν ἐὰν ὑπάρχη, κἂν μὴ ἦ εἶδη· μᾶλλον δ' ἴσως κἂν ἦ εἶδη. (7) Ἄμα δὲ δῆλον καὶ ὅτι εἴπερ εἰσὶν αἱ ἰδέαι οἷας τινές φασιν, οὐκ ἔσται τὸ ὑποκειμένον οὐσία· ταύτας γὰρ οὐσίας μὲν ἀναγκαῖον εἶναι, μὴ καθ' ὑποκειμένου δέ· ἔσονταί γὰρ κατὰ μέθεξιν. (8) Ἐκ τε δὴ τούτων τῶν λόγων ἐν καὶ ταῦτό οὐ κατὰ συμβεβηκός αὐτὸ ἕκαστον καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ ὅτι γε τὸ ἐπίστασθαι ἕκαστον, τοῦτο ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἐπίστασθαι, ὥστε κατὰ τὴν ἐκθεσιν ἀνάγκη ἐν τι εἶναι ἄμφω. (9) Τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός λεγόμενον, ὅσον τὸ μουσικὸν ἢ λευκόν, διὰ τὸ διττὸν σημαίνειν, οὐκ ἀληθές εἴπειν ὡς ταῦτό τὸ τί ἦν εἶναι καὶ αὐτό καὶ γὰρ ὃ συμβεβηκε λευκὸν καὶ τὸ συμβεβηκός, ὥστ' ἔστι μὲν ὡς ταῦτόν, ἔστι δὲ ὡς οὐ ταῦτό τὸ τί ἦν εἶναι καὶ αὐτό· τὸ μὲν γὰρ ἀνθρώπων καὶ τὸ λευκῶ ἀνθρώπων οὐ ταῦτό, τῶ πάθει δὲ ταῦτό. (10) Ἄτοπον δ' ἂν φανείη κἂν εἴ τις ἐκάστῳ ὄνομα θεῖτο τῶν τί ἦν εἶναι· ἔσται γὰρ καὶ παρ' ἐκείνου ἄλλο, ὅσον τῶ τί ἦν εἶναι ἵππου τί ἦν εἶναι (ἵππου) ἕτερον. Καίτοι τί κωλύει καὶ νῦν εἶναι ἕνια εὐθύς τί ἦν εἶναι, εἴπερ οὐσία τὸ τί ἦν εἶναι; Ἀλλὰ μὴν οὐ μόνον ἐν, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς αὐτῶν, ὡς δῆλον καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων· οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκός ἐν τὸ ἐνὶ εἶναι καὶ ἐν. (11) Ἐτι εἰ ἄλλο ἔσται, εἰς ἄπειρον εἶσιν· τὸ μὲν γὰρ ἔσται τί ἦν εἶναι τοῦ ἐνός, τὸ δὲ τὸ ἐν, ὥστε καὶ ἐπ' ἐκείνων ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος. Ὅτι μὲν ὅν ἐπὶ τῶν πρώτων καὶ καθ' αὐτὰ λεγομένων τὸ ἐκάστῳ εἶναι καὶ ἕκαστον, τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ἐστὶ, δῆλον. (12) Οἱ δὲ σοφιστικοὶ ἐλεγχοὶ πρὸς τὴν θέσιν ταύτην φανερόν ὅτι τῇ αὐτῇ λύονται λύσει, καὶ εἰ ταῦτό Σωκράτης καὶ Σωκράτει

secundum accidens, eadem esse? non enim extrema *sylogismi* similiter eadem fiunt. (3) Sed fortassis illud videatur accidere, extrema eadem secundum accidens fieri : utputa, album esse, et musicum esse. Videtur autem minime. (4) In his autem, quæ per se dicuntur, semper necesse est eadem esse : ut si quæ substantiæ sunt, quibus diversæ substantiæ non sunt, nec aliæ naturæ priores, quales aiunt aliqui esse ideas. Si enim erit aliud ipsum bonum, et bonum esse; et an mal et animal esse; et ens esse, et ipsum ens : erunt et aliæ substantiæ et naturæ ac ideæ, præter eas quæ dicuntur : et illæ priores substantiæ, si ipsum quod quid erat esse, substantia est. Et si disjunctæ ab se invicem, harum quidem non erit scientia, illæ vero non erunt entia : dico autem disjuncta esse, si nec ipsi bono est esse bonum, nec huic, existentiæ boni. Scientia namque cujusque hæc est, si cognovimus quod quid erat illi esse. (5) Ac de bono et de ceteris similiter se habet. Unde si neque ipsi bono esse bonum, nec ipsi enti ens, nec ipsi uni unum. Similiter autem omnia sunt, aut nihil est quod quid erat esse : quare si nec ipsi enti ens, nec ceterorum alicui. (6) Item, cui non inest bonum esse, non bonum est : necesse est igitur, unum esse bonum, et bonum esse; et honestum, et honestum esse, quæcumque non per aliud dicuntur, sed prima et per se. Etenim hoc sufficiens est, si existit, etiam si non sint species : fortassis autem magis, si species sint. (7) Simul autem patet etiam, si ideæ sunt quales eas quidam aiunt, quod non erit subjectum substantia. Has enim substantias necesse quidem est esse, dici vero de subjecto non necesse : essent enim secundum participationem. (8) Ex his itaque rationibus, unum et idem est non secundum accidens ipsum unumquodque et quod quid erat esse : et quod scire unumquodque, hoc est, ipsum quid erat esse, scire : quare, secundum sepositionem necesse est unum quiddam ambo esse. (9) Quod autem secundum accidens dicitur, ut musicum, aut album, propterea quod duplex significat, non est verum dicere quod idem sit quod quid erat esse, et ipsum. Etenim cui accidit album, etiam accidens. Quare quodam modo quidem est, quodam modo vero non est idem quod quid erat esse, et ipsum : homo namque, et albus homo, non est idem ; passione vero, idem. (10) Absurdum autem appareat et si quis unicuique ipsorum quid erat esse, nomen imponat. Erit namque etiam præter illud, aliud, velut ei quod quid erat esse equum, aliud quod quid erat esse. At vero quid prohibet nunc quoque e vestigio esse quædam quid erat esse, si substantia quidem est quod quid erat esse? Enimvero non solum unum, sed ratio etiam eorum eadem, ut ex dictis patet. Non enim secundum accidens unum est unum esse, et ipsum unum. (11) Item si aliud erit, in infinitum procedet. Etenim hoc quidem erit quid erat esse unius; illud vero ipsum unum : quare de illis quoque eadem ratio erit. Quod igitur de primis, et quæ per se dicuntur, unumquodque esse, et unumquodque, idem et unum est, patet. (12) Sophisticæ autem ad hanc positionem redargutiones, manifestum est, quod eadem solutione solvuntur : et si idem Socrates, et Socrates

εἶναι· οὐθὲν γὰρ διαφέρει οὔτε ἐξ ὧν ἐρωτήσκειεν ἄν τις, οὔτε ἐξ ὧν λύων ἐπιτύχοι. Πῶς μὲν οὖν τὸ τί ἦν εἶναι ταυτὸν καὶ πῶς οὐ ταυτὸν ἐκάστω, εἴρηται.

esse. Nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogaverit, nec ex quibus solvens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuique sit quod quid erat esse, et quoinodo non idem, dictum est.

CAP. VII.

Τῶν δὲ γιγνομένων τὰ μὲν φύσει γίνονται, τὰ δὲ 5 *τέχνη*, τὰ δὲ ἀπὸ ταυτομάτου. Πάντα δὲ τὰ γιγνόμενα ὑπὸ τέ τινος γίνονται καὶ ἐκ τινος καὶ τί. Τὸ δὲ τί λέγω καθ' ἐκάστην κατηγορίαν· ἡ γὰρ τόδε ἢ ποσὸν ἢ ποιὸν ἢ ποῦ. (2) Αἱ δὲ γενέσεις αἱ μὲν φυσικαὶ αὐταὶ εἰσιν ὧν ἡ γένεσις ἐκ φύσεώς ἐστιν. Τὸ δ' ἐξ οὗ γίνονται, ἦν 10 λέγομεν ὕλην· τὸ δ' ὕψ' οὐ, τῶν φύσει τι ὄντων· τὸ δὲ τί, ἄνθρωπος ἢ φυτὸν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἀ δὴ μάλιστα λέγομεν οὐσίαις εἶναι. (3) Ἄπαντα δὲ τὰ γιγνόμενα ἢ φύσει ἢ τέχνη ἔχει ὕλην· δυνατὸν γὰρ καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἕκαστος αὐτῶν, τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν ἐκάστω 15 ὕλη. Καθόλου δὲ καὶ ἐξ οὗ φύσις καὶ καθ' ὅ φύσις· τὸ γὰρ γιγνόμενον ἔχει φύσιν, οἷον φυτὸν ἢ ζῶον· καὶ ὑψ' οὐ, ἢ κατὰ τὸ εἶδος λεγομένη φύσις ἢ ὁμοειδής· αὕτη δ' ἐν ἄλλω· ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. (4) Οὕτω μὲν οὖν γίνονται τὰ γιγνόμενα διὰ τὴν φύσιν· 20 αἱ δ' ἄλλαι γενέσεις λέγονται ποιήσεις. Πᾶσαι δ' εἰσιν αἱ ποιήσεις ἢ ἀπὸ τέχνης ἢ ἀπὸ δυνάμεως ἢ ἀπὸ διανοίας. Τούτων δὲ τινες γίνονται καὶ ἀπὸ ταυτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης παραπλησίως ὥσπερ ἐν τοῖς ἀπὸ φύσεως γιγνομένοις· ἕνια γὰρ κακέι ταῦτα καὶ ἐκ σπέρματος γίνονται καὶ ἄνευ σπέρματος. (5) Περὶ μὲν οὖν 25 τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον· ἀπὸ τέχνης δὲ γίνονται ὅσων τὸ εἶδος ἐν τῇ ψυχῇ. Εἶδος δὲ λέγω τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστου καὶ τὴν πρώτην οὐσίαν. Καὶ γὰρ τῶν ἐναντίων τρόπον τινὰ τὸ αὐτὸ εἶδος· τῆς γὰρ στερήσεως 30 οὐσία ἢ οὐσία ἢ ἀντικειμένη, οἷον ὑγίεια νόσος· ἐκαίνας γὰρ ἀπουσία δηλοῦται ἡ νόσος, ἢ δ' ὑγίεια δ' ἐν τῇ ψυχῇ λόγος καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Γίνεται δὲ τὸ ὑγιὲς γοισαντος οὕτως· ἐπειδὴ τοῦ ὑγιεῖα, ἀνάγκη, εἰ ὑγιὲς ἔσται, τοῦ ὑπάρξει, οἷον ὁμαλότητα, εἰ δὲ τοῦτο, θερμότης. Καὶ οὕτως αἰ νοεῖ, ἕως ἂν ἀγάγη εἰς τοῦτο 35 δ' αὐτὸς δύναται ἔσχατον ποιεῖν. Εἶτα ἤδη ἢ ἀπὸ τούτου κίνησις ποίησις καλεῖται, ἢ ἐπὶ τὸ ὑγιαίνειν. (6) Ὡστε συμβαίνει τρόπον τινὰ ἐξ ὑγείας τὴν ὑγίειαν γίνεσθαι καὶ τὴν οἰκίαν ἐξ οἰκίας, τῆς ἄνευ ὕλης τὴν ἐχούσαν 40 ὕλην· ἢ γὰρ ἱατρικὴ ἔστι καὶ οἰκοδομικὴ τὸ εἶδος τῆς ὑγείας καὶ τῆς οἰκίας. Λέγω δ' οὐσίαν ἄνευ ὕλης τὸ τί ἦν εἶναι. (7) Τῶν δὲ γενέσεων καὶ κινήσεων ἢ μὲν νόησις καλεῖται, ἢ δὲ ποίησις, ἢ μὲν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ εἶδους νόησις, ἢ δ' ἀπὸ τοῦ τελευταίου τῆς 45 νοήσεως ποίησις. Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν μεταξὺ ἕκαστον γίνονται· λέγω δ' οἷον εἰ ὑγιαίνει, δεῖ ὁμαλυνθῆναι. Πῶς οὖν ἐστὶ τὸ ὁμαλυνθῆναι; τοῦτο δ' ἐστὶ· τοῦτο δ' ἐστὶν εἰ θερμανθήσεται. Τοῦτο δὲ τί ἐστὶ; τοῦτο δ' ἐστὶν εἰ ἄρχεται δὲ τοῦ δυναμει· τοῦτο δ' ἤδη ἐπ' αὐτῷ. 50 Τὸ δὲ ποιῶν καὶ ὄθεν ἄρχεται ἢ κίνησις τοῦ ὑγιαίνειν, ἐάν μὲν ἀπὸ τέχνης, τὸ εἶδος ἐστὶ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ, ἐάν δ' ἀπὸ ταυτομάτου, ἀπὸ τούτου δ' ποτε τοῦ ποιεῖν ἀρχῇ

Eorum autem quæ fiunt, quædam natura, quædam arte, quædam a casu fiunt. Omnia vero quæ fiunt, et ab aliquo, et ex aliquo, ac aliquid fiunt. Aliquid vero dico, secundum quodque prædicamentum : aut enim hoc, aut quantum, aut quale, aut ubi. (2) Generationes vero naturales quidem hæ eorum sunt, quorum generatio ex natura est. Ex quo autem fit, ea est quam materiam dicimus : a quo vero quippiam, eorum est quæ naturâ aliquid sunt. Ipsum autem aliquid, homo, aut planta, aut quicquam aliud similitium, quæ maxime dicimus substantias esse. (3) Cuncta vero, quæ aut natura, aut arte fiunt, habent materiam. Possibile enim est et esse, et non esse, eorum unumquodque : hoc autem est cuique materia. Universaliter vero, et id ex quo natura, et illud per quod natura. Quod enim fit, habet naturam, ut planta, aut animal. Et a quo, natura, quæ secundum speciem dicitur, quæ ejusdem speciei est : hæc autem, in alio est : homo namque hominem generat. (4) Sic igitur fiunt quæ per naturam fiunt ; ceteræ vero generationes dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, sunt aut ab arte, aut a potestate, aut ab intellectu. Harum autem quædam etiam a casu fiunt, et a fortuna, perinde atque in iis quæ a natura fiunt. Quædam enim et illic, eadem et ex semine, et absque semine fiunt. (5) De his itaque postea considerandum est. Ab arte autem fiunt, quorum species in anima. Speciem autem dico, ipsum quid erat esse uniuscujusque, et primam substantiam. Etenim contrariorum quodammodo eadem species est. Privationis namque substantia est opposita substantia : ut sanitas *opposita substantia* ægritudinis. Illius enim absentia ostenditur ægritudo. Sanitas vero est ratio, quæ in anima et in scientia est. Fit itaque sanum, ita intelligente. Quum hoc sanitas erit, necesse est, si sanitas sit, hoc fieri : utputa, æqualitatem : quodsi hoc, caliditatem. Et ita semper intelligit, donec redigat in illud, quod ipse potest ultimum facere. Sic jam motus, qui hinc fit, effectio appellatur, *motus* ad sanitatem. (6) Quare quodam modo ex sanitate sanitatem accidit fieri, et domum ex domo, ex ea quæ sine materia, eam quæ habet materiam. Ars enim medendi, et ædificandi, est species sanitatis et domus. Dico autem substantiam absque materia quod quid erat esse. (7) Generationum autem et motuum, hæc quidem intellectio, hæc vero effectio vocatur : quæ quidem a principio et specie, intellectio ; quæ vero ab ultimo, ipsius intellectionis effectio. Similiter autem et in ceteris mediis unumquodque fit. Dico autem, utputa, si convalescet, oportet æqualiter temperari. Quid igitur est æqualiter temperari? Hoc. Id autem erit, si calefiet. Hoc autem quid est? Hoc. Id autem potestate inest ; hoc vero jam in ipso est. Faciens igitur, et unde convalescendi motus incipit, si ab arte, species est in anima :

τῶ ποιῶντι ἀπὸ τέχνης, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ ἰατροῦ ἐως ἀπὸ τοῦ θερμαίνειν ἢ ἀρχή, τοῦτο δὲ ποιεῖ τῇ τρίψει· ἢ θερμότης τοίνυν ἢ ἐν τῷ σώματι ἢ μέρος τῆς υγείας ἢ ἐπιτεταί τι αὐτῇ τοιοῦτον ὁ ἐστὶ μέρος τῆς υγείας, ἢ διὰ πλείονος· τοῦτο δ' ἔσχατον τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ οὕτως μέρος ἐστὶ τῆς υγείας καὶ τῆς οἰκίας, οἷον οἱ λίθοι, καὶ τῶν ἄλλων. Ὡστε καθάπερ λέγεται, ἀδύνατον γενέσθαι εἰ μὴ ἐν προϋπάρχοι. (8) Ὅτι μὲν οὖν τι μέρος ἐξ ἀνάγκης ὑπάρξει, φανερόν· ἢ γὰρ ὕλη μέρος· ἐνυπάρχει γὰρ καὶ γίνεταί αὐτῇ. Ἀλλ' ἄρα καὶ τῶν ἐν τῷ λόγῳ. Ἀμφοτέρως δὲ λέγομεν τοὺς χαλκοῦς κύκλους τί εἰσι, καὶ τὴν ὕλην λέγοντες ὅτι χαλκός, καὶ τὸ εἶδος ὅτι σχῆμα τοιοῦδε· καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ γένος εἰς ὃ πρῶτον τίθεται. Ὁ δὲ χαλκοῦς κύκλος ἔχει ἐν τῷ λόγῳ τὴν ὕλην. Ἐξ οὗ δὲ ὡς ὕλης γίνεται ἐνια λέγεται, ὅταν γένηται, οὐκ ἐκεῖνο ἀλλ' ἐκεῖνιν, οἷον ὁ ἀνδριάς οὐ λίθος ἀλλὰ λίθινος. (9) Ὁ δ' ἄνθρωπος ὁ υγιαίνων οὐ λέγεται ἐκεῖνο ἐξ οὗ· αἴτιον δ' ὅτι γίνεταί ἐκ τῆς στερήσεως καὶ τοῦ ὑποκειμένου ὁ λέγομεν τὴν ὕλην, οἷον καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ κάμων γίνεταί υγιής. Μᾶλλον μέντοι λέγεται γίνεσθαι ἐκ τῆς στερήσεως, μὲν ἐκ κάμωντος υγιής ἢ ἐξ ἀθροῦ. Διὸ κάμων μὲν υγιής οὐ λέγεται, ἄνθρωπος δὲ καὶ ἄνθρωπος υγιής. Ὡν δ' ἡ στερήσις ἀθλος καὶ ἀνώνυμος, οἷον ἐν χαλκῷ σχήματος ὁποιοῦν ἢ ἐν πλίνθοις καὶ ξύλοις οἰκίας, ἐκ τούτων δοκεῖ γίνεσθαι ὡς ἐκεῖ ἐκ κάμωντος. (10) Διὸ ὥσπερ οὐδ' ἐκεῖ ἐξ οὗ τοῦτο ἐκεῖνο οὐ λέγεται, οὐδ' ἐνταῦθα ὁ ἀνδριάς ξύλον, ἀλλὰ παράγεται ξύλιος, οὐ ξύλον, καὶ χαλκοῦς ἀλλ' οὐ χαλκός, καὶ λίθιος ἀλλ' οὐ λίθος, καὶ ἡ οἰκία πλινθινή ἀλλ' οὐ πλινθοί, ἐπεὶ οὐδ' ὡς ἐκ ξύλου γίνεταί ἀνδριάς ἢ ἐκ πλίνθων οἰκία, ἐάν τις σφόδρα ἐπιβλέπη, οὐκ ἂν ἀπλῶς εἴποι, διὰ τὸ δεῖν μεταβάλλοντος γίνεσθαι ἐξ οὗ, ἀλλ' οὐχ ὑπομένουτος. Διὰ μὲν οὖν τοῦτο οὕτως λέγεται.

quodsi casu, ab eo quod est faciendi principium illi, qui ab arte facit : sic ut fortassis et in medendo principium a calefaciendo fit. Hoc autem facit fricatione. Calor itaque in corpore aut pars sanitatis est, aut sequitur eum *statim* aliquid tale, quod est pars sanitatis, aut per plura. Hoc autem faciens ultimum, et ipsum quodammodo pars est sanitatis et domus, ut lapides, et *alia* aliorum. Quare quemadmodum dicitur, impossibile est fieri, si nihil præexistat. (8) Quod sane pars ex necessitate existet, patet. Materia namque, pars : nam inest hæc, et fit. Sed enim eorum etiam, quæ in ratione, *pars existet*. Utroque quidem modo dicimus æreos circulos quidnam sint, et materiam dicentes, quod æs, et speciem, quod talis figura : et hoc est genus, in quo primo ponitur : æneus igitur circulus habet in ipsa ratione materiam. Ex quo vero, tanquam materia, fiunt aliqua, dicitur, quum fit, non illud, sed ex illo : ut statua, non lapis, sed ex lapide vel lapidea. (9) Homo autem convalescens, non dicitur illud ex quo. Causa vero est, quia fieri contingit ex privatione et subjecto, quod dicimus materiam : utputa, et homo et ægrotus fit sanus. Magis vero etiam dicitur ex privatione fieri, veluti ex ægrotto magis, quam ex homine sanus. Quare sanus ægrotus quidem non dicitur, sed homo, et homo sanus. Quorum vero privatio incerta et innominata est, ut in ære cujuscumque figuræ, aut in lateribus et lignis domus, ex his videntur fieri, sicuti illic ex ægrotto. (10) Quare sicut nec illic ex quo, hoc dicitur illud; nec hic, statua lignum : sed derivative dicitur lignea, non lignum; et ænea, et non æs; et lapidea, et non lapis; et domus lateritia, sed non lateres : quum neque ex ligno fieri statuam, aut ex lateribus domum, si quis accurate inspexerit, præfecto simpliciter dicit : propterea quod oporteat fieri, mutato ex quo, sed non permanente. Propter hoc igitur sic dicitur.

CAP. VIII.

Ἐπει δὲ ὑπὸ τινός τε γίνεταί τὸ γιγνόμενον (τοῦτο δὲ λέγω ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς γενέσεώς ἐστι) καὶ ἐκ τινος (ἔστω δὲ μὴ ἡ στερήσις τοῦτο ἀλλ' ἡ ὕλη· ἥδη γὰρ ἐνώρισται ὅν τρόπον τοῦτο λέγομεν) καὶ τὴ γίνεταί (τοῦτο δ' ἐστὶν ἢ σφαῖρα ἢ κύκλος ἢ ὁ ἐκ τῆς ἐτυχε τῶν ἄλλων), ὥσπερ οὐδὲ τὸ ὑποκείμενον ποιεῖ τὸν χαλκόν, οὕτως οὐδὲ τὴν σφαῖραν, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, ὅτι ἡ χαλκῆ σφαῖρα σφαιρὰ ἐστίν, ἐκεῖνη δὲ ποιεῖ. (2) Τὸ γὰρ τότε τι ποιεῖν ἐκ τοῦ ὄντος ὑποκειμένου τότε τι ποιεῖν ἐστίν. Λέγω δ' ὅτι τὸν χαλκόν στρογγύλον ποιεῖν ἐστίν οὐ τὸ στρογγύλον ἢ τὴν σφαῖραν ποιεῖν, ἀλλ' ἕτερόν τι, οἷον τὸ εἶδος τοῦτο ἐν ἄλλῳ. Εἰ γὰρ ποιεῖ, ἐκ τινος ἂν ποιῆ ἄλλου· τοῦτο γὰρ ὑπόκειται· οἷον ποιεῖν χαλκῆν σφαῖραν· τοῦτο δὲ οὕτως ὅτι ἐκ τουδὲ, ὅ ἐστι χαλκός, τουδὲ ποιεῖ, ὅ ἐστι σφαῖρα. (3) Εἰ οὖν καὶ τοῦτο ποιεῖ αὐτό, δῆλον ὅτι ὡσαύτως ποιήσει, καὶ βαδιῶνται αἱ γενέσεις εἰς ἀπειρον. Φανερόν ἄρα ὅτι οὐδὲ τὸ εἶδος, ἢ οἰτιδήποτε χρῆ καλεῖν

Quum autem et ab aliquo fiat quod fit (hoc autem dico unde generationis principium est), et ex aliquo (sit autem hoc non privatio, sed materia : jam enim determinatum est quemadmodum hoc dicamus), et aliquid fit (hoc autem est aut sphaera, aut circulus, aut quodcumque ceterorum evenit), sicuti neque subjectum facit ipsum æs, ita neque sphaeram, nisi secundum accidens, quia ænea sphaera, sphaera est; illam autem non facit. (2) Hoc aliquid enim facere, ex omnino subjecto, hoc facere est Dico autem quod æs facere rotundum, non est ipsum rotundum aut sphaeram facere, sed aliquid aliud, utputa speciem hanc in alio. Si enim facit, ex aliquo alio profecto facit : hoc enim supponebatur, utputa facere æneam sphaeram. Hoc autem ita, quia ex eo quod est æs, hoc facit quod est sphaera. (3) Si igitur et hoc ipsum facit, patet quod similiter faciet, et generationes in infinitum procedent. Manifestum igitur est quod etiam species non fit, aut quodcumque nominare oportet formam quæ in sensibili;

τὴν ἐν τῷ αἰσθητῷ μορφήν, οὐ γίγνεται, οὐδ' ἔστιν αὐτοῦ γένεσις, οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι· τοῦτο γὰρ ἔστιν ὃ ἐν ἄλλῳ γίγνεται ἢ ὑπὸ τέχνης ἢ ὑπὸ φύσεως ἢ δυνάμεως. Τὸ δὲ γαλκῆν σφαῖραν εἶναι ποιεῖ. Ποιεῖ γὰρ ἐκ γαλκῆς καὶ σφαῖρας· εἰς τοῦτο γὰρ τὸ εἶδος ποιεῖ, καὶ ἔστι τοῦτο σφαῖρα γαλκῆς. Τοῦ δὲ σφαῖρα εἶναι ὅλως εἴ ἔστι γένεσις, ἐκ τίνος τι ἔσται. Δεήσει γὰρ διαιρετὸν εἶναι αἰεὶ τὸ γιγνώμενον, καὶ εἶναι τὸ μὲν τὸδε τὸ δὲ τὸδε, λέγω δ' ὅτι τὸ μὲν ὕλην τὸ δ' εἶδος. Εἰ δὲ ἔστι σφαῖρα τὸ ἐκ τοῦ μέσου σχῆμα ἴσον, τοῦτου τὸ μὲν ἐν ᾧ ἔσται ὃ ποιεῖ, τὸ δ' ἐν ἐκείνῳ, τὸ δ' ἅπαν τὸ γεγονός, οἷον ἡ γαλκῆ σφαῖρα. (4) Φανερόν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι τὸ μὲν ὡς εἶδος ἢ οὐσία λεγόμενον οὐ γίγνεται, ἢ δὲ συνοδος ἢ κατὰ ταύτην λεγομένη γίγνεται, καὶ ὅτι ἐν παντὶ τῷ γενομένῳ ὕλη ἔνεστι, καὶ ἔστι τὸ μὲν τὸδε τὸ δὲ τὸδε. (5) Πότερον οὖν ἔστι τις σφαῖρα παρὰ τάσδε ἢ οἰκία παρὰ τὰς πλίνθους; ἢ οὐδ' ἂν ποτε ἐγγίγντο, εἰ οὕτως ἦν, τὸδε τι· ἀλλὰ τὸ τοιόνδε σημαίνει, τὸδε δὲ καὶ ὠρισμένον οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ποιεῖ καὶ γεννᾷ ἐκ τοῦδε τοιόνδε· καὶ θταν γεννηθῆ, ἔστι τὸδε τοιόνδε. Τὸ δ' ἅπαν τὸδε Καλλίας ἢ Σωκράτης ἔστιν ὡσπερ ἡ σφαῖρα ἢ γαλκῆ ἡδί, ὃ δ' ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῶον ὡσπερ σφαῖρα γαλκῆ ὄλως. (6) Φανερόν ἄρα ὅτι ἡ τῶν εἰδῶν αἰτία, ὡς εἰώθασί τινες λέγειν τὰ εἶδη, εἴ ἔστιν ἅττα παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, πρὸς τε τὰς γένεσεις καὶ τὰς οὐσίας οὐδὲν γρησίμα· οὐδ' ἂν εἶεν διὰ γε ταῦτα οὐσίαι καθ' αὑτάς. (7) Ἐπι μὲν δὲ τινῶν καὶ φανερόν ὅτι τὸ γεννῶν τοιοῦτον μὲν οἷον τὸ γεννώμενον, οὐ μέντοι τὸ αὐτό γε, οὐδ' ἐν τῷ ἀριθμῷ ἀλλὰ τῷ εἶδει, οἷον ἐν τοῖς φυσικοῖς· ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, ἂν μὴ τι παρὰ φύσιν γένηται, οἷον ἵππος ἡμίονον. Καὶ ταῦτα δὲ ἁμοίως· ὃ γὰρ ἂν κοινὸν εἴη ἐφ' ἵππου καὶ ὄνου, οὐκ ὠνόμασται τὸ ἐγγύτατα γένος, εἴη δ' ἂν ἀμφὺ ἴσως οἷον ἡμίονος. (8) Ὡστε φανερόν ὅτι οὐδὲν δεῖ ὡς παράδειγμα εἶδος κατασκευάζειν (μάλιστα γὰρ ἂν ἐν τοῦτοις ἐπεξητούντο· οὐσίαι γὰρ μάλιστα αὗται), ἀλλὰ ἱκανὸν τὸ γεννῶν ποιῆσαι καὶ τοῦ εἶδους αἰτιον εἶναι ἐν τῇ ὕλη. Τὸ δ' ἅπαν ἡδὴ τὸ τοιόνδε εἶδος ἐν ταῖσδε ταῖς σαρκὶ καὶ ὀστοῖς Καλλίας καὶ Σωκράτης· καὶ ἕτερον μὲν διὰ τὴν ὕλην, ἑτέρα γὰρ, ταῦτο δὲ τῷ εἶδει· ἄτομον γὰρ τὸ εἶδος.

CAP. IX.

Ἀπορήσει δ' ἂν τις διὰ τί τὰ μὲν γίγνεται καὶ τέχνη καὶ ἀπὸ ταυτομάτου, οἷον ὑγίεια, τὰ δ' οὐ, οἷον οἰκία. Αἴτιον δ' ὅτι τῶν μὲν ἡ ὕλη ἢ ἀρχουσα τῆς γενέσεως ἐν τῷ ποιεῖν καὶ γίνεσθαι τι τῶν ἀπὸ τέχνης, ἐν ᾗ ὑπάρχει τι μέρος τοῦ πράγματος, ἢ μὲν τοιαύτη ἔστιν οἷα κινεῖσθαι ὑφ' αὐτῆς, ἢ δ' οὐ, καὶ ταύτης ἢ μὲν ὠδί οἶατε, ἢ δὲ ἀδύνατος· πολλὰ γὰρ δύναται μὲν ὑφ' αὐτῶν κινεῖσθαι ἀλλ' οὐκ ὠδί, οἷον ὀρχήσασθαι. Ὅσων οὖν τοιαύτη ἡ ὕλη, οἷον οἱ λίθοι, ἀδύνατον ὠδί κινήσθαι εἰ μὴ ὑπ' ἄλλου, ὠδί μέντοι ναί· καὶ τὸ πῦρ. (2) Διὰ τοῦτο τὰ μὲν οὐκ ἔσται ἄνευ τοῦ ἐξόντος τῆν

nec est ejus generatio, nec est hanc ipsum quid erat esse Hoc enim est quod in alio fit, aut ab arte, aut a natura, aut potentia : aeneam vero sphaeram esse facit. Facit namque ex aere et sphaera : in hoc enim hanc speciem facit, et hoc est sphaera aenea. Ejus vero quod est sphaeram esse, omnino si erit generatio, ex aliquo aliquid erit. Oportebit namque divisibile semper esse, quod fit; et esse, hoc quidem hoc, illud vero, hoc : dico autem quod hoc quidem materia; illud vero, speciem. Si itaque sphaera est figura quae a medio aequalis est, hujus hoc quidem est, in quo erit quod facit; illud autem, in illo : totum vero, quod factum est, utputa ipsa aenea sphaera. (4) Manifestum igitur ex dictis est, quod illud quidem, quod ut species aut substantia dicitur, non fit; copulatio vero, quae secundum hanc dicitur, fit : et quod in omni, quod fit, materia inest : et est hoc quidem hoc, illud vero hoc. (5) Utrum igitur est aliqua sphaera praeter has sensibiles, an domus praeter lateres? an nec factum fuisset unquam, si ita esset, hoc quid? Sed species tale significat, hoc autem et terminatum non est : sed facit et generat *generans* ex hoc, tale : et quum generatum est, est hoc tale. Totum autem hoc, Callias, aut Socrates est, sicuti sphaera aenea haec; homo vero et animal, sicuti sphaera aenea universe. (6) Patet ergo quod specierum causae, quemadmodum quidam dicere solent species, si aliquae sunt praeter singularia, ad generationes et substantias nihil prosunt : nec fuerint propter haec, substantiae secundum se. (7) In quibusdam etenim etiam manifestum est quod generans tale est, quale quod generatur : non tamen idem nec unum numero, sed unum specie, ut in naturalibus : homo namque hominem generat, nisi quid praeter naturam fiat, ut equus mulum. Atque haec similiter : quod enim est commune equo et asino, non est nominatum propinquissimum genus : fuerint autem ambo fortassis, uti mulus. (8) Quare patet quod non oportet tanquam exemplar speciem comparare (in his etenim maxime quaerentur : haec enim maxime substantiae sunt) ; sed generans sufficiens est ut faciat *generatum*, et causa sit speciei esse in materia : tota vero jam talis species, in his carnibus et ossibus, Callias, et Socrates : et diversa quidem propter materiam (diversa etenim,) idem autem specie : indivisibilibus namque species est.

Dubitaverit autem aliquis, cur quaedam et arte et casu fiant, ut sanitas; quaedam autem minime, ut domus. Causa vero est, quod horum quidem materia, quae principium generationis est, quum faciamus aut fiat aliquid eorum quae ab arte sunt, in qua est aliqua pars rei, quaedam talis, ut a se ipsa moveatur, quaedam non : et hujus, quaedam sic possibilis est, quaedam impossibilis : multa namque possibilia quidem a se ipsis moveri, sed non sic, utputa saltare. Quorumcunque itaque talis materia est, ut lapides, impossibile est sic moveri, nisi ab alio; sic tamen sane. Ita et ignis. (2) Propterea quaedam non erunt

τέχνην, τὰ δ' ἔσται· ὑπὸ γὰρ τούτων κινήσεται τῶν
 οὐκ ἐχόντων μὲν τέχνην, κινεῖσθαι δὲ δυναμένων αὐ-
 τῶν, ἢ ὑπ' ἄλλων οὐκ ἐχόντων τὴν τέχνην, ἢ ἐκ μέ-
 ρους. (3) Δῆλον δ' ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ὅτι τρόπον
 6 τινὰ πάντα γίνονται ἐξ ὁμωνύμου, ὡσπερ τὰ φύσει, ἢ
 ἐκ μέρους ὁμωνύμου, οἷον ἡ οἰκία ἐξ οἰκίας, ἢ ὑπὸ νοῦ
 (ἢ γὰρ τέχνη τὸ εἶδος), ἢ ἐκ μέρους ἢ ἔχοντός τι μέ-
 ρος, ἐὰν μὴ κατὰ συμβεβηκὸς γίνηται· τὸ γὰρ αἴτιον
 τοῦ ποιεῖν πρῶτον καθ' αὐτὸ μέρος. (4) Θερμότης
 10 γὰρ ἢ ἐν τῇ κινήσει θερμότητα ἐν τῷ σώματι ἐποίη-
 σεν· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ ὑγίεια ἢ μέρος, ἢ ἀκολουθεῖ αὐτῇ
 μέρος τι τῆς ὑγείας ἢ αὐτῆ ἡ ὑγίεια· διὸ καὶ λέγεται
 ποιεῖν, ὅτι ἐκεῖνο ποιεῖ τὴν ὑγίειαν ὧ ἀκολουθεῖ καὶ
 συμβέβηκε θερμότης. Ὡστε ὡσπερ ἐν τοῖς συλλογι-
 15 σμοῖς πάντων ἀρχὴ ἡ οὐσία· ἐκ γὰρ τοῦ τί ἐστὶν οἱ συλ-
 λογισμοὶ εἰσιν, ἐνταῦθα δὲ αἱ γενέσεις. (5) Ὁμοίως δὲ
 καὶ τὰ φύσει συνιστάμενα τούτοις ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ
 σπέρμα ποιεῖ ὡσπερ τὰ ἀπὸ τέχνης· ἔχει γὰρ δυνάμει
 τὸ εἶδος, καὶ ἀρ' οὐ τὸ σπέρμα ἐστὶ πως ὁμωνύμου·
 20 οὐ γὰρ πάντα οὕτω δεῖ ζητεῖν ὡς ἐξ ἀνθρώπου ἀνθρω-
 πος, καὶ γὰρ γυνὴ ἐξ ἀνδρός· διὸ ἡμίονος οὐκ ἐξ ἡμιό-
 νου· ἀλλ' ἐὰν μὴ πῆρωμα ᾗ. (6) Ὅσα δὲ ἀπὸ ταύ-
 τομάτου ὡσπερ ἐκεῖ γίνονται, ὅσων ἡ ὕλη δύναται καὶ
 ὑφ' αὐτῆς κινεῖσθαι ταύτην τὴν κίνησιν ἣν τὸ σπέρμα
 25 κινεῖ· ὅσων δὲ μή, ταῦτα ἀδύνατα γίνεσθαι ἄλλως πως
 ἢ ἐξ αὐτῶν. (7) Οὐ μόνον δὲ περὶ τῆς οὐσίας ὁ λό-
 γος ὅλοι ὅτι μὴ γίνεσθαι τὸ εἶδος, ἀλλὰ περὶ πάντων
 ὁμοίως τῶν πρῶτων κοινὸς ὁ λόγος, οἷον ποσοῦ, ποιοῦ
 καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν. Γίνεται γὰρ ὡσπερ
 30 ἡ χαλκῆ σφαῖρα, ἀλλ' οὐ σφαῖρα οὐδὲ χαλκός, καὶ
 ἐπὶ χαλκοῦ γίνονται (ἀεὶ γὰρ δεῖ προϋπάρχειν τὴν
 ὕλην καὶ τὸ εἶδος), οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ τί ἐστὶ καὶ ἐπὶ
 τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως κατηγοριῶν·
 οὐ γὰρ γίνονται τὸ ποῖον ἀλλὰ τὸ ποῖον ζῦλον, οὐδὲ τὸ
 35 ποσὸν ἀλλὰ τὸ ποσὸν ζῦλον ἢ ζῶον. (8) Ἄλλ' ἴδιον
 τῆς οὐσίας ἐκ τούτων λαβεῖν ἔστιν ὅτι ἀνάγκη προϋ-
 πάρχειν ἑτέραν οὐσίαν ἐντελεγεῖα οὔσαν ἢ ποιεῖ, οἷον
 ζῶον, εἰ γίνονται ζῶον· ποῖον δ' ἢ ποσὸν οὐκ ἀνάγκη
 εἰ μὴ δυνάμει μόνον.

absque eo qui habet artem, quædam erunt. Ab iis enim
 movebuntur, quæ non habent quidem artem, moveri vero
 possunt ipsamet, aut ab aliis non habentibus artem, aut ex
 parte. (3) Manifestum est autem ex iis quæ dicta sunt,
 et quod quodam modo omnia fiunt ex univoco, quemad-
 modum quæ naturæ sunt, aut ex parte univoca, ut domus
 ex domo, aut ab intellectu (ars enim idea est), aut ex
 parte [?], aut habente aliquam partem, si non secundum ac-
 cidens fiat. Causa enim faciendi prima secundum se, pars
 rei. (4) Calor enim in motu, calorem in corpore facit.
 Hic vero aut sanitas est, aut pars, aut sequitur eum aliqua
 sanitatis pars, aut ipsa sanitas. Quare et dicitur facere,
 quia illud efficit, quod sequitur et cui accidit calori, sani-
 tatem. Quare, sicut in syllogismis, omnium principium
 substantia est: ex ipso enim quid est, syllogismi sunt, hic
 autem generationes. (5) Similiter se habent et quæ natura
 constituta sunt. Semen namque facit, sicut ea quæ ab
 arte sunt. Habet etenim potestate speciem, et a quo semen
 est, quodammodo univocum: (non enim omnia ita
 oportet quærere, sicuti ex homine homo; etenim mulier ex
 viro; unde mulus non ex mulo;) sed si mutilatum non
 fuerit. (6) Quæcumque vero casu fiunt, fiunt ut illic, quo-
 rum quidem materia potest et a se ipsa moveri eo motu,
 quo semen movet: quorum autem non, hæc impossibilia
 sunt aliter fieri, quam ex ipsis *facientibus*. (7) Non au-
 tem de substantia solum ostendit ratio non fieri speciem,
 sed de omnibus primis similiter communis ratio est, utputa
 quantitate, qualitate, et ceteris prædicamentis. Fit enim,
 utputa ænea sphaera, sed non sphaera, nec æs: et in ære
 fit: semper namque oportet præexistere materiam, et
 speciem. Ita et de quid est, et de qualitate, et quantitate,
 et ceteris prædicamentis similiter. Non enim fit qualitas,
 sed quale lignum: nec quantitas, sed quantum lignum,
 aut animal. (8) Ceterum ex his proprium substantiæ ac-
 cipere est, quod necesse est præexistere semper aliam
 substantiam actu existentem, quæ facit, utputa animal,
 si animal fit: quale vero, aut quantum, non est necesse,
 nisi potentia solum.

CAP. X.

40 Ἐπει δὲ ὁ ὁρισμὸς λόγος ἐστὶ, πᾶς δὲ λόγος μέρος
 ἔχει, ὡς δ' ὁ λόγος πρὸς τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ μέρος τοῦ
 λόγου πρὸς τὸ μέρος τοῦ πράγματος ὁμοίως ἔχει, ἀπο-
 ρεῖται ἢ ἢ πότερον δεῖ τὸν τῶν μερῶν λόγον ἐνυπάρ-
 χειν ἐν τῷ τοῦ ὅλου λόγῳ ἢ οὐ. (2) Ἐπ' ἐνίῳ μὲν
 45 γὰρ φαίνονται ἐνόητα, ἐπ' ἐνίῳ δ' οὐ. Τοῦ μὲν γὰρ
 κύκλου ὁ λόγος οὐκ ἔχει τὸν τῶν τμημάτων, ὁ δὲ τῆς
 συλλαβῆς ἔχει τὸν τῶν στοιχείων· καίτοι διαιρεῖται
 καὶ ὁ κύκλος εἰς τὰ τμήματα ὡσπερ καὶ ἡ συλλαβὴ εἰς
 τὰ στοιχεῖα. (3) Ἐτι δ' εἰ πρότερα τὰ μέρη τοῦ ὅλου,
 50 τῆς δ' ὀρθῆς ἢ δεξιᾶ μέρος καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ ζώου,
 πρότερον ἂν εἴη ἢ δεξιᾶ τῆς ὀρθῆς καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ
 ἀνθρώπου. Δοκεῖ δ' ἐκεῖνα εἶναι πρότερα· τῷ λόγῳ

Quum autem definitio explicatio sit, omnis autem ex-
 plicatio partes habeat; ac sicuti explicatio ad rem, similiter
 et pars explicationis ad partem rei se habeat, dubitatur
 utrum oporteat partium explicationem inesse in notione
 totius, an non. (2) In quibusdam enim videntur inesse:
 in quibusdam vero non. Circuli enim notio non habet no-
 tionem incisionum: notio vero syllabæ habet notionem
 elementorum. Atqui circulus dividitur in incisiones, si-
 cuti syllaba in elementa. (3) Item autem si partes priores
 sunt toto, recti autem anguli acutus est pars, et digitus
 animalis, prior erit acutus recto, et digitus homine. Vi-
 dentur tamen ista esse priora: ratione namque dicuntur ex

γάρ λέγονται ἐξ ἐκείνων, καὶ τῶ εἶναι δὲ ἄνευ ἀλλήλων πρότερα. Ἡ πολλαχῶς λέγεται τὸ μέρος, ὧν εἷς μὲν τρόπος τὸ μετροῦν κατὰ τὸ ποσόν. (4) Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀφείσθω· ἐξ ὧν δ' ἡ οὐσία ὡς μερῶν, τοῦτο σκεπτόν. Εἰ οὖν ἐστὶ τὸ μὲν ὕλη, τὸ δ' εἶδος, τὸ δ' ἐκ τούτων, καὶ οὐσία ἢ τε ὕλη καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ ἐκ τούτων, ἐστὶ μὲν ὡς καὶ ἡ ὕλη μέρος τινὸς λέγεται, ἐστὶ δ' ὡς οὐ, ἀλλ' ἐξ ὧν ὁ τοῦ εἶδους λόγος. Οἷον τῆς μὲν κοιλότητος οὐκ ἔστι μέρος ἡ σὰρξ (αὕτη γὰρ ἡ ὕλη ἐφ' ἧς γίγνεται), τῆς δὲ σιμότητος μέρος· καὶ τοῦ μὲν συνόλου ἀνδριάντος μέρος ὁ χαλκός, τοῦ δ' ὡς εἶδους λεγομένου ἀνδριάντος οὐ. Λεκτέον γὰρ τὸ εἶδος καὶ ἢ εἶδος ἔχει ἕκαστον, τὸ δ' ὑλικὸν οὐδέποτε καθ' αὐτὸ λεκτέον. (5) Διὸ δὲ μὲν τοῦ κύκλου λόγος οὐκ ἔχει τὸν τῶν τμημάτων, ὁ δὲ τῆς συλλαβῆς τὸν τῶν στοιχείων· τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τοῦ λόγου μέρη τοῦ εἶδους καὶ οὐχ ὕλη, τὰ δὲ τμήματα οὕτως μέρος, ὡς ὕλη ἐφ' ὅς ἐπιγίγνεται· ἐγγυτέρω μόντοι· τοῦ εἶδους ἢ ὁ χαλκός, ὅταν ἐν χαλκῷ ἡ τρογγυλότης ἐγγένηται. (6) Ἔστι δ' ὡς οὐδὲ τὰ στοιχεῖα πάντα τῆς συλλαβῆς ἐν τῷ λόγῳ ἐνεσται, οἷον ταῖς τὰ κήρινα ἢ τὰ ἐν τῷ ἀέρι· ἢ δὲ γὰρ καὶ ταῦτα μέρος τῆς συλλαβῆς ὡς ὕλη αἰσθητή. Καὶ γὰρ ἡ γραμμὴ οὐκ εἰ διαριουμένη εἰς τὰ ἡμίση φθείρεται, ἢ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ ὀστέα καὶ νεῦρα καὶ σάρκα, διὰ τοῦτο καὶ εἰσὶν ἐκ τούτων οὕτως ὡς ὄντων τῆς οὐσίας μερῶν, ἀλλ' ὡς ἐξ ὕλης, καὶ τοῦ μὲν συνόλου μέρος, τοῦ εἶδους δὲ καὶ οὐ ὁ λόγος οὐκέτι· τίσπερ οὐδ' ἐν τοῖς λόγοις. (7) Τῶν μὲν οὖν ἐνεσται ὁ πᾶν τοιούτων μερῶν λόγος, τῶν δ' οὐ δεῖ ἐνεῖναι, ἀν μὴ ἢ τοῦ συνειλημμένου· διὰ γὰρ τοῦτο ἔνια μὲν ἐκ τούτων ὡς ἀρχῶν ἐστὶν εἰς ἃ φείρονται, ἔνια δ' οὐκ ἐστὶν. Ὅσα μὲν οὖν συνειλημμένα τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη ἐστὶν, οἷον τὸ σιμὸν ἢ ὁ χαλκὸς κύκλος, ταῦτα μὲν φθείρεται εἰς ταῦτα καὶ μέρος αὐτῶν ἢ ὕλη· ὅσα δὲ μὴ συνειληπται τῇ ὕλῃ ἀλλ' ἄνευ ὕλης, ὧν οἱ λόγοι τοῦ εἶδους μόνον, ταῦτα δ' οὐ φείρεται, ἢ ὄσως ἢ οὗτοι οὕτω γε. (8) Ὅστ' ἐκείνων μὲν ἀρχαὶ καὶ μέρη τὰ ὑφ' αὐτά, τοῦ δ' εἶδους οὔτε μέρη οὔτ' ἀρχαὶ ταῦτα. Καὶ διὰ τοῦτο φείρεται ὁ πῆλιος ἀνδρίας εἰς πηλὸν καὶ ἡ χαλκῆ σφαῖρα εἰς χαλκὸν καὶ ὁ Καλλίας εἰς σάρκα καὶ ὀστέα, ἔτι δὲ ὁ κύκλος εἰς τὰ τμήματα· ἔστι γὰρ τι δὲ συνειληπται τῇ ὕλῃ· ὁμωνύμως γὰρ λέγεται κύκλος ὅτε ἀπλῶς λεγόμενος καὶ ὁ καθ' ἕκαστα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἴδιον ὄνομα τοῖς καθ' ἕκαστον. (9) Εἴρηται μὲν οὖν καὶ νῦν τάληθές, ὅμως δ' ἔτι σαφέστερον εἴπωμεν ἐπαναλαθόντες. Ὅσα μὲν γὰρ τοῦ λόγου μέρη καὶ εἰς ἃ διαίρεται ὁ λόγος, ταῦτα πρότερα, ἢ πάντα ἢ ἔνια. Ὅ δὲ τῆς ὀρθῆς λόγος οὐ διαίρεται εἰς ὀξείας λόγον, ἀλλὰ τῆς ὀξείας εἰς ὀρθήν· χρῆται γὰρ ὁ ὀριζόμενος τὴν ὀξείαν τῇ ὀρθῇ· ἐλάττων γὰρ ὀρθῆς ἢ ὀξείας. Ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ κύκλος καὶ τὸ ἡμικύκλιον ἔχουσιν· τὸ γὰρ ἡμικύκλιον τῷ κύκλῳ ὀρίζεται καὶ ὁ δάκτυλος τῷ ὄλω· τὸ γὰρ τοῖονδε μέρος ἀνθρώπου δάκτυλος. Ὅστ' ὅσα μὲν μέρη ὡς ὕλη καὶ εἰς

istis; et eo quod sint absque invicem, priora sunt. Aut multis modis dicitur pars: quorum unus modus, secundum quantum mensurans. (4) Sed hoc quidem præfermittatur. Ex quibus vero substantia tanquam ex partibus sit, hoc considerandum est. Si igitur hoc quidem materia est, hoc vero species, hoc vero ex his, et substantia est et materia et species et quod ex his, quodammodo quidem materia etiam pars alicujus dicitur, quodammodo vero non, sed ex quibus ratio speciei: ut puta concavitate non est pars caro (hæc enim materia, in qua fit); similitatis autem pars aliqua est: et totius quidem statuat pars, æs; ejus autem quod ut species dicitur statuat, minime: dicendum enim specie, et quatenus speciem habet, unumquodque materiale vero nunquam in definitione secundum se dicendum. (5) Quare circuli quidem ratio non habet eam quæ incisionum ratio est, sed syllabæ eam quæ elementorum est, quia elementa orationis, partes sunt speciei, et non materia; incisiones vero horum sic partes tanquam materia, in quibus adveniunt: propinquiores tamen speciei quam æs, quum in ære rotunditas fiat. (6) Quodam modo vero nec elementa cuncta in ratione syllabæ inerunt, ut puta, hæc cerea, aut quæ in ære sunt. Jam enim etiam hæc syllabæ pars sunt, tanquam materia sensibilis. Etenim linea non si divisa in medietates, corrumpitur, aut homo in ossa, et nervos, et carnes. Propter hoc etiam ita ex his sunt tanquam ex iis quæ sunt partes substantiæ, verum tanquam ex materia et totius quidem sunt partes, speciei vero, et cujus ratio, minime: propter hoc, nec in rationibus. (7) Quorundam itaque inerit talium partium ratio: quorundam vero non oportet inesse, nisi sint simul sumpti. Propter hoc enim nonnullæ ex eis tanquam principiis sunt, in quas corrumpuntur, quædam vero non sunt. Quæcumque igitur simul sumpta species et materia sunt, ut simum, aut æneus circulus, illa sane in hæc corrumpuntur, et pars eorum est materia: quæcumque non simul cum materia sumuntur, sed absque materia, ut rationes speciei solum, hæc profecto non corrumpuntur, aut penitus, aut nequaquam ita. (8) Quare illorum quidem principia sunt et partes materiales, speciei vero neque partes neque principia hæc sunt: et propterea lutea statua in lutum corrumpitur, et ænea sphaera in æs, et Callias in carnem et ossa, item et circulus in incisiones. Est enim aliquid, quod cum materia sumitur. Æquivoce namque dicitur circulus, et qui simpliciter dicitur, et singuli, propterea quod singularis non est proprium nomen. (9) Dicta itaque nunc quocumque veritas est, adhuc tamen dilucidius dicamus repetentes. Quæcumque enim rationis partes, et in quas dividitur ratio, hæc priores, aut omnes, aut aliquæ: ratio vero recti non dividitur in acuti rationem, sed acuti in rectum: utitur namque recto, qui definit acutum: minor etenim recto, acutus. Similiter autem circulus, et semicirculus, sese habent. Semicirculus namque circulo definitur; et digitus, toto: talis enim hominis pars, digitus. Quare quæcumque quidem partes ut materia, et in quas dividitur, ut

ἃ διαίρεται ὡς ὕλην, ὑστερα· ὅσα δὲ ὡς τοῦ λόγου καὶ
 τῆς οὐσίας τῆς κατὰ τὸν λόγον, πρότερα, ἢ πάντα ἢ
 ἓνια. (10) Ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν ζώων ψυχὴ (τοῦτο γὰρ οὐ-
 σία τοῦ ἐμφύλου) ἢ κατὰ τὸν λόγον οὐσία καὶ τὸ
 εἶδος καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιοῦδε σώματι (ἐκαστον
 γοῦν τὸ μέρος ἐὰν ὀρίζεται καλῶς, οὐκ ἄνευ τοῦ ἔργου
 ὀριεῖται, ὃ οὐχ ὑπάρξει ἄνευ αἰσθήσεως). ὥστε τὰ
 ταύτης μέρη πρότερα, ἢ πάντα ἢ ἓνια, τοῦ συνόλου
 ζώου, καὶ καθ' ἕκαστον δὴ ὁμοίως. Τὸ δὲ σῶμα καὶ
 10 τὰ τοῦτου μόρια ὑστερα ταύτης τῆς οὐσίας, καὶ διαί-
 ρεῖται εἰς ταῦτα ὡς εἰς ὕλην οὐχ ἡ οὐσία ἀλλὰ τὸ σύν-
 ολον. (11) Τοῦ μὲν οὖν συνόλου πρότερα ταῦτ' ἔστιν
 ὡς, ἔστι δ' ὡς οὐ· οὐδὲ γὰρ εἶναι δύναται χωριζόμενα·
 οὐδὲ γὰρ ὁ πάντως ἔχων δάκτυλος ζώου, ἀλλ' ὁμῶν-
 16 μος ὁ τεθνεώς. Ἐνια δ' ἅμα, ὅσα κύρια καὶ ἐν ᾧ
 πρώτῳ ὁ λόγος καὶ ἡ οὐσία, οἷον εἰ τοῦτο καρδία ἢ
 ἐγκέφαλος· διαφέρει γὰρ οὐθὲν πότερον τοιοῦτον. Ὁ
 δ' ἀνθρώπος καὶ ὁ ἵππος καὶ τὰ οὕτως ἐπὶ τῶν καθ'
 ἕκαστα, καθόλου δέ, οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλὰ σύνολόν τι
 20 ἐκ τουδὶ τοῦ λόγου καὶ τησδὶ τῆς ὕλης ὡς καθόλου·
 καθ' ἕκαστον δ' ἐκ τῆς ἐσχάτης ὕλης ὁ Σωκράτης ἤδη
 ἔστιν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. (12) Μέρη μὲν οὖν
 ἐστὶ καὶ τοῦ εἶδους (εἶδος δὲ λέγω τὸ τί ἦν εἶναι) καὶ τοῦ
 συνόλου τοῦ ἐκ τοῦ εἶδους καὶ τῆς ὕλης καὶ τῆς ὕλης αὐ-
 25 τῆς. Ἀλλὰ τοῦ λόγου μέρη τὰ τοῦ εἶδους μόνον ἐστίν,
 ὃ δὲ λόγος ἐστὶ τοῦ καθόλου· τὸ γὰρ κύκλω εἶναι καὶ
 κύκλος καὶ ψυχῇ εἶναι καὶ ψυχῇ ταῦτό. Τοῦ δὲ συνό-
 λου ἤδη, οἷον κύκλου τουδὶ, τῶν καθ' ἕκαστά τινος ἢ
 30 αἰσθητοῦ ἢ νοητοῦ (λέγω δὲ νοητοῦς μὲν οἷον τοὺς μαθη-
 ματικούς, αἰσθητοῦς δὲ οἷον τοὺς χαλκοῦς καὶ ξυλίνοους),
 τούτων δὲ οὐκ ἔστιν ὀρισμός, ἀλλὰ μετὰ νοήσεως ἢ
 αἰσθήσεως γνωρίζονται. (13) Ἀπελθόντα δ' ἐκ τῆς
 ἐτελελείας οὐ δῆλον πότερον ποτὲ εἰσιν ἢ οὐκ εἰσίν,
 ἀλλ' αἰεὶ λέγονται καὶ γνωρίζονται τῷ καθόλου λόγῳ.
 35 Ἡ δ' ὕλη ἀγνωστος καθ' αὔτην. Ὑλὴ δ' ἢ μὲν αἰ-
 σθητὴ ἔστιν ἢ δὲ νοητὴ, αἰσθητὴ μὲν οἷον χαλκὸς καὶ
 ξύλον καὶ ὅση κινητὴ ὕλη, νοητὴ δὲ ἢ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς
 ὑπάρχουσα μὴ ἢ αἰσθητά, οἷον τὰ μαθηματικά. Ἡὼς
 μὲν οὖν ἔχει περὶ ὅλου καὶ μέρους, καὶ περὶ τοῦ προ-
 40 τέρου καὶ ὑστεροῦ, εἴρηται. (14) Πρὸς δὲ τὴν ἐρώτη-
 σιν ἀνάγκη ἀπαντᾶν, ὅταν τις ἔρηται πότερον ἢ ὀρθὴ
 καὶ ὁ κύκλος καὶ τὸ ζῶον πρότερον, ἢ εἰς ἃ διαίρου-
 νται καὶ ἐξ ὧν εἰσὶ, τὰ μέρη, ὅτι οὐχ ἅπλως. Εἰ μὲν
 γὰρ ἐστὶ καὶ ἡ ψυχὴ ζῶον ἐμφύλον ἢ ἐκαστον ἢ ἐκά-
 45 στου, καὶ ὁ κύκλος τὸ κύκλω εἶναι, καὶ ἡ ὀρθὴ τὸ ὀρθῇ
 εἶναι καὶ ἡ οὐσία ἢ τῆς ὀρθῆς, τί μὲν καὶ τινὸς φατέον
 ὑστερον, οἷον τῶν ἐν τῷ λόγῳ καὶ τινὸς ὀρθῆς (καὶ γὰρ
 ἢ μετὰ τῆς ὕλης ἢ γαλκῇ ὀρθῇ, καὶ ἢ ἐν ταῖς γραμμαῖς
 ταῖς καθ' ἕκαστα· ἢ δ' ἄνευ ὕλης τῶν μὲν ἐν τῷ λόγῳ
 50 ὑστερα, τῶν δ' ἐν τῷ καθ' ἕκαστα μορίων προτέρα.
 ἅπλως δ' οὐ φατέον. Εἰ δ' ἕτερα καὶ μὴ ἔστιν ἢ
 ψυχὴ ζῶον, καὶ οὕτω τὰ μὲν φατέον τὰ δ' οὐ φατέον,
 ὡσπερ εἴρηται.

in materiam, posteriores : quæcumque vero ut rationis, et
 secundum rationem substantiæ, priores, aut omnes, aut
 aliquæ. (10) Quoniam vero animalium anima (hoc enim
 substantia animati) est secundum rationem et speciem sub-
 stantia, et quod quid erat esse tali corpori (cuiusque nam-
 que pars, si probe definiatur, non sine eo opere definiatur,
 quod sine sensu non existet) : sane partes ejus priores, aut
 omnes, aut aliquæ, toto animali : et de unoquoque similiter :
 corpus vero et ejus partes, posteriores hac substantia, et
 dividitur in eas, ut in materiam, non ipsa substantia, sed
 totum. (11) Toto itaque quodammodo quidem priores sunt
 hæc, quodammodo vero non : quandoquidem nec esse pos-
 sunt separatæ. Non enim qui quomodocunque se habet
 digitus, animalis est ; sed æquivocus etiam qui mortuus est.
 Quædam vero simul, quæcumque principales, et in qua
 prima, ratio et substantia : utputa, si hæc cor, aut cere-
 brum est : nihil enim differt, ultra talis sit. Homo vero,
 et equus, et quæ ita se habent, in singularibus sunt : uni-
 versale vero substantia non est, sed totum quiddam ex hac
 ratione et hac materia tanquam universali : singulare vero
 ex ultima materia, jam Socrates est ; et de ceteris, simili-
 ter. (12) Pars itaque etiam speciei est (speciem autem
 dico, quod quid erat esse), et totius, quod ex specie
 et materia est, et ipsius materiæ : sed rationis partes,
 quæ speciei solum, sunt ; ratio vero, est ipsius universa-
 lis. Circulum namque esse et circulus, et animam esse
 et anima, idem est. Totius vero jam ut circuli hujus, sin-
 gularium alicujus sensibilis, aut intelligibilis (dico autem
 intelligibiles quidem, ut mathematicos, sensibiles vero, ut
 æneous et ligneos), horum, inquam, non est definitio, sed
 intellectione aut sensu cognoscuntur. (13) Quum vero
 abeant ab actu, non est manifestum utrum sint aliquando,
 an non sint : tamen semper dicuntur et cognoscuntur uni-
 versali ratione. Materia vero per se ipsam incognita.
 Materia autem, quædam sensibilis, quædam intelligibilis :
 sensibilis quidem, ut æs, et lignum, et quæcumque mobi-
 lis materia ; intelligibilis vero, quæ in sensibilibus existit,
 non prout sensibilia, utputa ipsa mathematica. De toto
 igitur, et parte, ac priore et posteriore, quomodo se ha-
 beant, dictum est. (14) Ad interrogationem vero necesse
 est occurrere, quum quis interroget, utrum rectus angu-
 lus et circulus, et animal, priora, an in quas dividuntur,
 et ex quibus sunt, partes, quod non simpliciter. Nam si
 anima est animal animatum, aut unumquodque, aut unius-
 cuiusque, et circulus circulum esse, et rectus rectum esse,
 substantia quoque recti, aliquid quidem et aliquo posterius
 dicendum est, utputa iis quæ in ratione et aliquo recto
 (etenim qui cum materia æneus rectus, et qui in singula-
 ribus lineis) : qui vero absque materia, iis quidem quæ in
 ratione sunt, posterior, partibus vero quæ in singulari sunt,
 prior est. Simpliciter vero non est dicendum : sed si di-
 versa est, et non est anima animal, sic etiam quasdam di-
 cendum, quasdam non dicendum, ut dictum est.

CAP. XI.

Ἀπορεῖται δ' εἰκότως καὶ ποῖα τοῦ εἶδους μέρη καὶ ποῖα οὐ, ἀλλὰ τοῦ συνεληγμένου. Καίτοι τούτου μὴ δήλου ὄντος οὐκ ἔστιν ὀρίσασθαι ἕκαστον. Τοῦ γὰρ καθόλου καὶ τοῦ εἶδους ὁ ὀρισμὸς· ποῖα οὖν ἔστι τῶν 6 μερῶν ὡς ὕλη καὶ ποῖα οὐ, ἐὰν μὴ ᾗ φανερά, οὐδὲ ὁ λόγος ἔσται φανερός ὁ τοῦ πράγματος. (2) Ὅσα μὲν οὖν φαίνεται ἐπιγιγνώμενα ἐρ' ἑτέρων τῶν εἶδει, ὡς κύκλος ἐν χαλκῷ καὶ λίθῳ καὶ ξύλῳ, ταῦτα μὲν ὄγλα εἶναι δοκεῖ ὅτι οὐθὲν τῆς τοῦ κύκλου οὐσίας ὁ χαλκός 10 οὐδ' ὁ λίθος διὰ τὸ χωρίζεσθαι αὐτῶν. Ὅσα δὲ μὴ ὀράται χωρίζόμενα, οὐθὲν μὲν κωλύει ὁμοίως ἔχειν τούτοις, ὥσπερ κἂν εἰ οἱ κύκλοι πάντες ἐωρῶντο χαλκοῦ (οὐθὲν γὰρ ἂν ἤττον ἦν ὁ χαλκός οὐθὲν τοῦ εἶδους), χαλεπὸν δὲ ἀφελεῖν τούτο τῇ διανοίᾳ. Οἷον τὸ τοῦ ἀν- 15 θρώπου εἶδος ἀεὶ ἐν σαρξὶ φαίνεται καὶ ὀστοῖς καὶ τοῖς τοιούτοις μέρεσιν· ἀρ' οὖν καὶ ἔστι ταῦτα μέρη τοῦ εἶδους καὶ τοῦ λόγου; ἢ οὐ, ἀλλ' ὕλη, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καὶ ἐπ' ἄλλων ἐπιγιγνώσθαι ἀδυνατοῦμεν χωρίσαι. (3) Ἐπεὶ δὲ τούτο δοκεῖ μὲν ἐνδέχεσθαι, ἀόηλον δὲ 20 πότε, ἀποροῦσί τινες ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ κύκλου καὶ τοῦ τριγώνου, ὡς οὐ προσῆκον γραμμαῖς ὀρίζεσθαι καὶ τῷ συνεχεῖ, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὁμοίως λέγεσθαι ὡσανεὶ σάρκες ἢ ὀστᾶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ χαλκός καὶ λίθος τοῦ ἀνδριάντος· καὶ ἀνάγουσι πάντα εἰς τοὺς ἀριθμούς, καὶ 25 γραμμαῖς τὸν λόγον τὸν τῶν δύο εἰναί φασιν. (4) Καὶ τῶν τὰς ἰδέας λεγόντων οἱ μὲν αὐτογραμμῆν τὴν δυάδα, οἱ δὲ τὸ εἶδος τῆς γραμμῆς· ἕνια μὲν γὰρ εἶναι ταῦτά τὸ εἶδος καὶ οὐ τὸ εἶδος, ὡς δυάδα καὶ τὸ εἶδος δυάδος· ἐπὶ γραμμῆς δὲ οὐκέτι. (5) Συμβαίνει δὲ ἔν τε πολ- 30 λῶν εἶδος εἶναι, ὣν τὸ εἶδος φαίνεται ἕτερον, ὅπερ καὶ τοῖς Πυθαγορείοις συνέβαιεν· καὶ ἐνδέχεται ἐν πάντων ποιεῖν αὐτὸ εἶδος, τὰ δ' ἄλλα μὴ εἶδη· καίτοι οὕτως ἐν πάντα ἔσται. (6) Ὅτι μὲν οὖν ἔχειν, εἰς ἀπορίαν τὰ περὶ τοῦ ὀρισμοῦ, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, εἰρηται. Διὸ 35 καὶ τὸ πάντ' ἀνάγειν οὕτω καὶ ἀφαιρεῖν τὴν ὕλην περὶ ἔργον· ἕνια γὰρ ἴσως τόδ' ἐν τῷδ' ἐστίν, ἢ ὡδὶ ταδὶ ἔχοντα. Καὶ ἡ παραβολὴ ἡ ἐπὶ τοῦ ζώου, ἣν εἰώθει λέγειν Σωκράτης ὁ νεώτερος, οὐ καλῶς ἔχει· ἀπάγει γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς, καὶ ποιεῖ ὑπολαμβάνειν ὡς ἐνδε- 40 γόμενον εἶναι τὸν ἀνθρώπον ἄνευ τῶν μερῶν, ὥσπερ ἄνευ τοῦ χαλκοῦ τὸν κύκλον. Τὸ δ' οὐχ ὁμοίον· αἰσθητὸν γὰρ τι τὸ ζῷον, καὶ ἄνευ κινήσεως οὐκ ἔστιν ὀρίσασθαι, διὸ οὐδ' ἄνευ τῶν μερῶν ἐρόντων πῶς. Οὐ γὰρ πάντως τοῦ ἀνθρώπου μέρος ἡ χεῖρ, ἀλλ' ἡ δυνα- 45 μένη τὸ ἔργον ἀποτελεῖν, ὥστε ἐμψυχος οὐσα· μὴ ἐμψυχος δὲ οὐ μέρος. (7) Περὶ δὲ τὰ μαθηματικά, διὰ τί οὐκ εἰσὶ μέρη οἱ λόγοι τῶν λόγων, ὡς τοῦ κύκλου τὰ ἡμικύκλια; οὐ γὰρ ἔστιν αἰσθητὰ ταῦτα. Ἡ οὐθὲν διαφέρει· ἔσται γὰρ ὕλη ἐνίων καὶ μὴ αἰσθητῶν, καὶ 50 πιντὸς [γὰρ ὕλη τίς ἐστίν] ὁ μὴ ἔστι τί ἦν εἶναι [καὶ εἶδος αὐτὸ καὶ αὐτὸ ἀλλὰ τότε τι]. Κύκλου μὲν οὖν οὐκ ἔσται τοῦ καθόλου, τῶν δὲ καθ' ἕκαστα ἔσται μέρη

Merito autem dubitatur etiam quænam speciei sint partes, quæ vero non, sed ejus quod simul sumitur. Atqui hoc si non est manifestum, non licet definire unumquodque. Universalis etenim et speciei definitio est. Quæ igitur partium ut materia sunt, et quæ non, si non sint manifestæ, nec ratio rei manifesta erit. (2) Quæcumque igitur apparent advenientia in diversis specie, ut circulus in ære, ligno et lapide, hæc quidem manifesta esse videntur : quod nihil substantiæ circuli æs, neque lapis est, propterea quod ab eis separatur. Quæ vero non videntur separari, nihil quidem prohibet similiter his se habere, quemadmodum si circuli omnes viderentur ænei (nihil enim minus æs non sit ipsius speciei) : difficile tamen est, hoc mente auferre : utputa, species hominis semper in carnibus et ossibus et talibus partibus apparet. Utrum igitur sunt hæc partes speciei, et rationis, an non, sed materia? Verum quoniam non adveniunt etiam in aliis, non possumus separare. (3) Quum autem hoc videatur quidem contingere, quando vero, non sit manifestum, quidam etiam de circulo et triangulo dubitant, tanquam non conveniat lineis et continuo definiri : sed hæc omnia similiter dici, sicuti carnes aut ossa hominis, et æs et lapis circuli : et cuncta referunt ad numeros, et lineæ rationem, eamque duorum esse dicunt. (4) Eorum etiam, qui ideas dicunt, quidam ipsam lineam, dualitatem, quidam lineæ speciem : quædam etenim eadem esse speciem, et cujus species, utputa dualitatis, et dualitatis speciem : in linea vero non est. (5) Accidit itaque et unam multorum speciem esse, quorum species videtur diversa; quod etiam Pythagoricis accidebat : et contingit unam omnium facere ipsam speciem, cetera vero non species : at hoc modo unum omnia erunt. (6) Quod itaque habent aliquam dubitationem ea quæ circa definitiones sunt, et quam ob causam, dictum est. Quare cuncta ita reducere, et auferre materiam, supervacaneum est. Quædam namque fortasse, hoc in hoc sunt, aut sic hæc habentia. Et comparatio de animali, quam junior Socrates dicere solebat, non bene se habet : abducit enim a vero, et opinari facit, tanquam contingeret hominem sine partibus esse, quemadmodum absque ære circulum. Hoc autem non est simile : etenim sensibile quiddam animal est, et absque motu definiri non potest. Quare neque sine partibus quodam modo se habentibus. Non enim omnino pars hominis est manus, sed illa, quæ potest opus perficere : quare animata existens; non animata vero non est pars. (7) Circa mathematica vero, cur rationes non sunt partes rationum? ut circuli semicirculi. Hæc enim non sunt sensibilia. Aut nihil refert : erit namque quorundam, etiam non sensibilibus, materia, et omnis quod non est quid erat esse. Circuli itaque universalis quidem non erunt, singularium vero erunt hæc partes, ut prius dictum

ταῦτα, ὡς περ εἴρηται πρότερον· ἔστι γὰρ ἡ ὕλη ἢ μὲν αἰσθητὴ ἢ δὲ νοητή. (8) Δῆλον δὲ καὶ ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ οὐσία ἢ πρώτη, τὸ δὲ σῶμα ὕλη, ὃ δ' ἄνθρωπος ἢ τὸ ζῶον τὸ ἐξ ἀμφοῖν ὡς καθόλου· Σωκράτης δὲ καὶ Κορίσκος, εἰ μὲν καὶ ἡ ψυχὴ, διττόν· οἱ μὲν γὰρ ὡς ψυχῆς, οἱ δ' ὡς τὸ σύνολον· εἰ δ' ἀπλῶς ἡ ψυχὴ ἦδε καὶ σῶμα τότε, ὡς περ τὸ καθόλου [τε] καὶ τὸ καθ' ἕκαστον. (9) Πότερον δ' ἔστι παρὰ τὴν ὕλην τῶν τοιούτων οὐσιῶν τις ἄλλη, καὶ δεῖ ζητεῖν οὐσίαν αὐτῶν ἑτέραν τινὰ ὅσον ἀριθμούς ἢ τι τοιοῦτον, σκεπτόν ὕστερον. Τούτου γὰρ χάριν καὶ περὶ τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν πειρώμεθα διορίζειν, ἐπεὶ τρόπον τινὰ τῆς φυσικῆς καὶ δευτέρας φιλοσοφίας ἔργον ἢ περὶ τὰς αἰσθητάς οὐσίας θεωρία· οὐ γὰρ μόνον περὶ τῆς ὕλης δεῖ γνωρίζειν τὸν φυσικόν, ἀλλὰ καὶ τῆς κατὰ τὸν λόγον, καὶ μᾶλλον. (10) Ἐπὶ δὲ τῶν ὀρισμῶν πῶς μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ, καὶ διὰ τί εἰς λόγος ὁ ὀρισμός, δῆλον γὰρ ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔν, τὸ δὲ πρᾶγμα τίνι ἔν, μέρη γε ἔχον, σκεπτόν ὕστερον.

11. Τί μὲν οὖν ἔστι τὸ τί ἦν εἶναι καὶ πῶς αὐτὸ καὶ αὐτό, καθόλου περὶ παντός εἴρηται, καὶ διὰ τί τῶν μὲν ὁ λόγος ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι ἔχει τὰ μόρια τοῦ ὀριζομένου, τῶν δ' οὐ, καὶ ὅτι ἐν μὲν τῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τὰ οὕτω μόρια ὡς ὕλη οὐκ ἐνέσται. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐκείνης μόρια τῆς οὐσίας ἀλλὰ τῆς συνόλης· ταύτης δὲ γ' ἔστι πῶς λόγος καὶ οὐκ ἔστιν. Μετὰ μὲν γὰρ τῆς ὕλης οὐκ ἔστιν (ἀόριστον γάρ), κατὰ τὴν πρώτην δ' οὐσίαν ἔστιν, ὅσον ἀνθρώπου ὁ τῆς ψυχῆς λόγος. Ἡ οὐσία γὰρ ἔστι τὸ εἶδος τὸ ἐνόν, ἐξ οὗ καὶ τῆς ὕλης ἡ σύνολος λέγεται οὐσία, ὅσον ἡ κοιλότης· ἐκ γὰρ ταύτης καὶ τῆς ῥινὸς σιμῆ ῥίς καὶ ἡ σιμότης ἔστι· δις γὰρ ἐν τούτοις ὑπάρξει ἡ ῥίς. Ἐν δὲ τῇ συνόλῳ οὐσίᾳ, ὅσον ῥινὴ σιμῆ ἢ Καλλιὰ, ἐνέσται καὶ ἡ ὕλη. (12) Καὶ ὅτι τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ἕκαστον ἐπὶ τινῶν μὲν ταῦτόν, ὡς περ ἐπὶ τῶν πρώτων οὐσιῶν, ὅσον καμπυλότης καὶ καμπυλότητι εἶναι, εἰ πρώτη ἔστιν (λέγω δὲ πρώτην ἢ μὴ λέγεται τῷ ἄλλο ἐν ἄλλῳ εἶναι καὶ ὑποκειμένου ὡς ὕλη)· ὅσα δ' ὡς ὕλη ἢ ὡς συνειλημμένα τῇ ὕλη, οὐ ταῦτό, οὐδ' [ὅσα] κατὰ συμβεβηκός ἐν, ὅσον ὁ Σωκράτης καὶ τὸ μουσικόν· ταῦτα γὰρ ταῦτά κατὰ συμβεβηκός.

est. Est etenim materia, quædam sensibilis, quædam intellectualis. (8) Manifestum autem est, quod anima quidem substantia prima, corpus vero materia: homo vero, vel animal, quod ex ambobus ut universale. Socrates vero, et Coriscus, si anima quidem, duplex. Hi enim ut animam dicent, alii autem ut ipsum totum. Quodsi simpliciter anima hæc, et hoc corpus, quemadmodum universale, etiam singulare. (9) Utrum autem præter materiam, huiusmodi substantiarum sit aliqua alia, et oporteat quærerere substantiam eorum aliquam aliam, utputa numeros, aut aliquid tale, posterius considerandum est. Huius enim gratia et de sensibilibus substantiis definire tentamus: quandoquidem quodam modo physicæ et secundæ philosophiæ opus est, ea quæ circa sensibiles substantias speculatio est. Non enim solum de materia physicum cognoscere oportet, sed etiam de ea quæ secundum rationem, et magis. (10) In definitionibus vero, quo modo partes, quæ in ratione sunt, et cur una ratio, definitio, (patet etenim quod res una,) res autem quomodo una, partes quidem habens, postea considerandum est.

11. Quid igitur sit quod quid erat esse, et quomodo ipsum per se ipsum, universaliter de omni dictum est: et cur quorundam ratio ipsius quid erat esse, habeat definiti partes, quorundam non: et quod in ratione quidem substantiæ, quæ ita partes sunt, ut materia non inerunt: non enim sunt illius substantiæ partes, sed totius. Huius vero est quodam modo ratio, et non est. Cum materia namque non est: indefinitum etenim: secundum primam autem substantiam est, ut hominis, animæ ratio. Substantia enim est species quæ inest, ex qua et materia tota dicitur substantia, ut concavitas: ex hac enim, et naso, simus nasus, et similitas est: bis namque in his inerit nasus. In tota vero substantia, ut naso simo, aut Callia, inerit etiam materia. (12) Et quod quid erat esse, et unumquodque in quibusdam quidem idem est, ut in primis substantiis, utputa curvitas, et curvitate esse, si prima est (dico autem primam, quæ non dicitur eo quod aliud in alio sit, et subjecto ut materia): quæcumque vero ut materia, vel ut simul cum materia sumpta sunt, non idem, neque quæ secundum accidens unum, uti Socrates, et musicum: hæc enim secundum accidens, eadem sunt.

CAP. XII.

Νῦν δὲ λέγωμεν πρῶτον, ἐφ' ὅσον ἐν τοῖς Ἀναλυτικοῖς περὶ ὀρισμοῦ μὴ εἴρηται· ἢ γὰρ ἐν ἐκείνοις ἀπορία λεγθεῖσα πρὸ ἔργου τοῖς περὶ τῆς οὐσίας ἔστι λόγος. Λέγω δὲ ταύτην τὴν ἀπορίαν, διὰ τὴν ἔν ποτε ἔν ἔστιν οὐ τὸν λόγον ὀρισμὸν εἶναι φραμεν, ὅσον τοῦ ἀνθρώπου τὸ ζῶον δίπουν· ἔστω γὰρ οὗτος αὐτοῦ λόγος. (2) Διὰ τί δὴ τοῦτο ἐν ἔστιν ἀλλ' οὐ πολλά, ζῶον καὶ δίπουν; ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ ἀνθρώπου καὶ λευκὸν πολλὰ μὲν ἔστιν, ὅταν μὴ ὑπάρχη θατέρω θάτερον, ἐν δέ, ὅταν ὑπάρχη καὶ πάθη τι τὸ ὑποκείμενον ὁ ἀνθρώπος· τότε γὰρ ἐν γίνεται καὶ ἔστιν ὁ λευκὸς ἀνθρώπος. Ἐνταῦθα δ' οὐ μετέχει θατέρου θάτερον· τὸ γὰρ γένος οὐ δοκεῖ μετέ-

Nunc autem primo dicamus, quatenus in Analyticis de definitione non est dictum: dubitatio enim, quæ in illis dicta est, proderit rationibus de substantia. Dico autem hanc dubitationem, quare unum est definitum, cuius rationem definitionem esse dicimus: ut hominis animal bipes; sit namque hæc eius ratio. (2) Cur igitur hoc unum est, non autem multa, animal et bipes? homo enim et album, multa quidem sunt, quum non insint alterum alteri: unum vero, quum insint, et subjectum, ut homo, aliquid patitur. Tunc enim albus homo unum fit, et est. Hic vero non est alterum alterius particeps: genus etenim non videtur particeps esse differentiarum. Simul namque contrariorum

χειν τῶν διαφορῶν· ἅμα γὰρ ἂν τῶν ἐναντιῶν τὸ αὐτὸ μετέχειν· αἱ γὰρ διαφοραὶ ἐναντίαι, αἷς διαφέρει τὸ γένος. Εἰ δὲ καὶ μετέχει, ὁ αὐτὸς λόγος, εἴπερ εἰσὶν αἱ διαφοραὶ πλείους, οἷον πεζῶν, δίπου, ἄπτερον. Διὰ τί γὰρ ταῦθ' ἐν ἄλλ' οὐ πολλά; οὐ γὰρ ὅτι ἐνυπάρχει· οὕτω μὲν γὰρ ἐξ ἀπάντων ἔσται ἓν. Δεῖ δὲ γε ἐν εἶναι ὅσα ἐν τῷ ὀρισμῷ· ὁ γὰρ ὀρισμὸς λόγος τίς ἐστὶν εἰς καὶ οὐσίας, ὅσθ' ἑνὸς τινος δεῖ αὐτὸν εἶναι λόγον· καὶ γὰρ ἡ οὐσία ἐν τι καὶ τότε τι σημαίνει, ὡς φαμέν.

11 (3) Δεῖ δ' ἐπισκοπεῖν πρῶτον περὶ τῶν κατὰ τὰς διαιρέσεις ὀρισμῶν. Οὐθὲν γὰρ ἕτερον ἐστὶν ἐν τῷ ὀρισμῷ πλήν τὸ τε πρῶτον λεγόμενον γένος καὶ αἱ διαφοραὶ· τὰ δ' ἄλλα γένη ἐστὶ τὸ τε πρῶτον καὶ μετὰ τούτου αἱ συλλαμβανόμεναι διαφοραὶ, οἷον τὸ πρῶτον ζῶον, τὸ δ' ἔχόμενον ζῶον δίπου, καὶ πάλιν ζῶον δίπου ἄπτερον· ἁμοίως δὲ καὶ διὰ πλείονων λέγεται. Ὅλος δ' οὐθὲν διαφέρει διὰ πολλῶν ἢ δι' ὀλίγων λέγεσθαι, ὅσθ' οὐδὲ δι' ὀλίγων ἢ διὰ δυοῖν· τοῖν δυοῖν δὲ τὸ μὲν διαφορά τὸ δὲ γένος, οἷον τοῦ ζῶον δίπου τὸ μὲν ζῶον γένος, διαφορά δὲ θάτερον. (4) Εἰ οὖν τὸ γένος ἀπλῶς μὴ ἐστὶ παρά τὰ ὡς γένους εἶδη, ἢ εἰ ἐστὶ μὲν ὡς ὕλη δ' ἐστὶν (ἢ μὲν γὰρ φωνὴ γένος καὶ ὕλη, αἱ δὲ διαφοραὶ τὰ εἶδη καὶ τὰ στοιχεῖα ἐκ αὐτῆς ποιοῦσιν), φανερόν ὅτι ὁ ὀρισμὸς ἐστὶν ὁ ἐκ τῶν διαφορῶν λόγος. (5) Ἀλλὰ μὴν καὶ δεῖ γε διαιρεῖσθαι τὴν τῆς διαφορᾶς διαφορὰν, οἷον ζῶου διαφορὰ τὸ ὑπόπου· πάλιν τοῦ ζῶου τοῦ ὑπόποδος τὴν διαφορὰν δεῖ εἰδέναί ἢ ὑπόπου. Ὡστ' οὐ λεκτέον τοῦ ὑπόποδος τὸ μὲν πτερωτῶν τὸ δὲ ἄπτερον, ἐάνπερ λέγη καλῶς, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀδυνατεῖν ποιήσει

30 τοῦτο· ἀλλ' ἢ τὸ μὲν σχιζόπου τὸ δ' ἀσχιστόν· αὐτὰι γὰρ διαφοραὶ ποδός· ἢ γὰρ σχιζοποδία ποδότης τις. (6) Καὶ οὕτως αἰεὶ βούλεται βραδίζεῖν ἕως ἂν ἔλθῃ εἰς τὰ ἀδιάφορα. Τότε δ' ἔσονταί τὸσαῦτα εἶδη ποδός ὅσα ἑπὶ αἱ διαφοραὶ, καὶ τὰ ὑπόποδα ζῆα ἴσα ταῖς διαφοραῖς.

35 (7) Εἰ δὴ ταῦτα οὕτως ἔχει, φανερόν ὅτι ἡ τελευταία διαφορὰ ἡ οὐσία τοῦ πράγματός ἐσται καὶ ὁ ὀρισμὸς, εἴπερ μὴ δεῖ πολλάκις ταῦτὰ λέγειν ἐν τοῖς ὅροις· περίεργον γάρ. Συμβαίνει δὲ γε τοῦτο· ὅταν γὰρ εἴπῃ ζῶον ὑπόπου δίπου, οὐθὲν ἄλλο εἴρηκεν

40 ἢ ζῶον πόδας ἔχον, δύο πόδας ἔχον· καὶ τοῦτο διαιρῆ τῆ οἰκείᾳ διαιρέσει, πλεονάκις ἔρει καὶ ἰσάκις ταῖς διαφοραῖς. Ἐὰν μὲν δὴ διαφορᾶς διαφορὰ γίνῃται, μία ἐσται ἡ τελευταία τὸ εἶδος καὶ ἡ οὐσία· ἐὰν δὲ κατὰ συμβεβηκός, οἷον εἰ διαιροῖ τοῦ ὑπόποδος τὸ μὲν λευκὸν

45 τὸ δὲ μελαν, τὸσαῦτα ὅσα ἂν αἱ τομαὶ ὦσιν. (8) Ὡστε φανερόν ὅτι ὁ ὀρισμὸς λόγος ἐστὶν ὁ ἐκ τῶν διαφορῶν, καὶ τούτων τῆς τελευταίας κατὰ γε τὸ ὀρθόν. (9) Δῆλον δ' ἂν εἴη, εἰ τις μετατάξει τοὺς τοιοῦτους ὀρισμούς, οἷον τὸν τοῦ ἀνθρώπου, λέγων ζῶον δίπου ὑπόπου·

50 περίεργον γὰρ τὸ ὑπόπου εἰρημένου τοῦ δίποδος. Τάξις δ' οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ οὐσίᾳ· πῶς γὰρ δεῖ νοῆσαι τὸ μὲν ὕστερον τὸ δὲ πρότερον; (10) Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὰς διαιρέσεις ὀρισμῶν τὸσαῦτα εἰρήσθω τὴν πρώτην, ποῖοί τινες εἰσιν.

idem participaret. Differentiæ namque contrariæ, quibus genus differt. Quodsi etiam participat, eadem ratio est, si differentiæ quidem plures sunt, ut gressivum, bipes, implume. Cur enim unum, sed non multa sunt hæc? non enim quia insunt: sic enim ex omnibus erit unum. Atqui oportet unum esse, quæcumque in definitione sunt. Definitio namque, ratio quædam una, et substantiæ est: quare unius cuspium oportet ipsam esse rationem. Etenim substantia, unum quiddam, et quod quid, ut dicimus, significat. (3) Oportet autem primo considerare de iis quæ secundum divisiones sunt, definitionibus. Nihil enim aliud in definitione est, nisi quod primum dicitur genus, et differentiæ. Cetera vero genera sunt, et ipsam primum, et post hoc, quæ comprehendunt differentiæ: utputa ipsum primum, est animal: consequens vero, animal bipes; et rursus, animal bipes implume. Similiter etiam si per plura dicatur. Omnino autem nihil differt, per multa an per pauca dicatur: quare neque per pauca, aut per duo. Duorum vero hoc quidem genus, hoc vero differentia, utputa hujus, animal bipes, animal quidem genus, differentia vero alterum. (4) Si igitur genus simpliciter non est præter eas quæ ut generis species sunt, aut si est quidem, sed tanquam materia est (vox namque genus et materia; differentiæ autem species atque elementa ex hac faciunt): manifestum est quod definitio est ex differentiis ratio. (5) At vero oportet etiam dividi differentiæ differentiam: utputa animalis differentia est, ut pedes habere. Rursus animalis pedes habentis differentiam scire oportet, prout pedes habet: quare non est dicendum, pedes habentis aliud plumiferum, aliud implume, si bene dicatur; (verum quia non potest, faciet hoc;) sed si aliud fissos, aliud non fissos pedes habens: hæc enim pedis differentia sunt. Fissio namque pedum aliqua peditas est. (6) Et sic semper procedi vult, donec ad indifferentia deveniatur. Tum autem tot pedis species erunt, quot differentia: et pedes habentia animalia, æqualia differentiis. (7) Si igitur hæc ita se habent, manifestum est quod ultima differentia, rei substantia erit, et definitio, siquidem non oportet crebro eadem in definitionibus dicere: superfluum namque est. Accidit autem hoc. Quum enim animal pedes habens bipes dicat, nihil aliud dixit, nisi animal pedes habens duos pedes habens. Et si hoc propria divisione dividat, crebro dicet et toties, quot sunt differentiæ. Si igitur differentiæ differentia fiat, una, quæ ultima est, erit species, et substantia. Si autem secundum accidens, ut si dividat habentis pedes aliud album, aliud nigrum, tot quot sunt sectiones. (8) Quare manifestum est quod definitio est ratio quæ ex differentiis est, et ex harum ultima secundum rectum. (9) Patet autem hoc, si quis transponat tales definitiones, utputa hominis, dicens animal bipes habens pedes: superfluum enim est, habens pedes, dicto bipede. Ordo vero non est in substantia. Quoniam enim modo intelligere oportet, hoc quidem prius, illud vero posterius? (10) Hactenus igitur de definitionibus, quæ secundum divisiones fiunt, quales quædam sunt, primum dictum esto.

CAP. XIII.

Ἐπει δὲ περὶ τῆς οὐσίας ἡ σκέψις ἐστὶ, πάλιν ἐπα-
 νέλθωμεν. Λέγεται δ' ὡσπερ τὸ ὑποκειμενον οὐσία
 εἶναι καὶ τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ ἐκ τούτων, καὶ τὸ καθό-
 λου. Περὶ μὲν οὖν τοῖν δυοῖν εἴρηται· καὶ γὰρ περὶ
 5 τοῦ τί ἦν εἶναι καὶ τοῦ ὑποκειμένου, ὅτι διχῶς ὑπόκει-
 ται, ἢ τὸδε τι ὄν, ὡσπερ τὸ ζῶον τοῖς πάθεσιν, ἢ ὡς
 ἡ ὕλη τῇ ἐντελεχείᾳ. (2) Δοκεῖ δὲ καὶ τὸ καθόλου αἰ-
 τίων τισιν εἶναι μάλιστα, καὶ εἶναι ἀρχὴ τὸ καθόλου διδ
 ἐπέλωμεν καὶ περὶ τούτου. Ἔοικε γὰρ ἀδύνατον εἶ-
 10 ναι οὐσίαν εἶναι ὀτιοῦν τῶν καθόλου λεγομένων. Πρώτη
 μὲν γὰρ οὐσία ἴδιος ἐκάστου ἢ οὐχ ὑπάρχει ἄλλω, τὸ δὲ
 καθόλου κοινόν· τοῦτο γὰρ λέγεται καθόλου ὁ πλειοσιν
 ὑπάρχειν πέφυκεν. (3) Τίνος οὖν οὐσία τοῦτ' ἐσται;
 ἢ γὰρ ἀπάντων ἢ οὐθενός. Ἀπάντων δ' οὐχ οἴοντε·
 15 ἐνός δ' εἰ ἐσται, καὶ τὰλλα τοῦτ' ἐσται· ὦν γὰρ μία
 ἡ οὐσία καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἓν, καὶ αὐτὰ ἓν. (4) Ἐτι
 οὐσία λέγεται τὸ μὴ καθ' ὑποκειμένου, τὸ δὲ καθόλου
 καθ' ὑποκειμένου τινός λέγεται αἰεὶ. Ἄλλ' ἄρα οὕτω
 μὲν οὐκ ἐνδέχεται ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, ἐν τούτῳ δὲ ἐν-
 20 πάργειν, οἷον τὸ ζῶον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἵππῳ; Οὐκ-
 οὖν ὁῦλον ὅτι ἐστὶ τις αὐτοῦ λόγος. Διαφέρει δ' οὐθὲν
 οὐδ' εἰ μὴ πάντων λόγος ἐστὶ τῶν ἐν τῇ οὐσίᾳ· οὐθὲν
 γὰρ ἦττον οὐσία τοῦτ' ἐσται τινός, ὡς ὁ ἄνθρωπος τοῦ
 ἀνθρώπου ἐν ᾧ ὑπάρχει. Ὡστε τὸ αὐτὸ συμβήσεται
 25 πάλιν· ἐσται γὰρ (οὐσία) ἐκείνου οὐσία, οἷον τὸ ζῶον,
 ἐν ᾧ ὡς ἴδιον ὑπάρχει. (5) Ἐτι δὲ καὶ ἀδύνατον καὶ
 ἀτοπον τὸ τὸδε καὶ οὐσίαν, εἰ ἔστιν ἐκ τινῶν, μὴ ἐξ οὐ-
 σιῶν εἶναι μὴδ' ἐκ τοῦ τὸδε τι, ἀλλ' ἐκ ποιού· πρότερον
 γὰρ ἐσται μὴ οὐσία τε καὶ τὸ ποιὸν οὐσίας τε καὶ τοῦ
 30 τὸδε. Ὅπερ ἀδύνατον· οὔτε λόγῳ γὰρ οὔτε χρόνῳ οὔτε
 γενέσει οἴοντε τὰ πάθη τῆς οὐσίας εἶναι πρότερα· ἐσται
 γὰρ χωριστά. Ἐτι τῷ Σωκράτει οὐσίᾳ ἐνυπάρχει οὐ-
 σία, ὥστε δυοῖν ἐσται οὐσία. (6) Ὅλως δὲ συμβαίνει,
 εἰ ἔστιν οὐσία ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅσα οὕτω λέγεται, μὴθὲν
 35 τῶν ἐν τῷ λόγῳ εἶναι μὴθενός οὐσίαν, μὴδὲ χωρὶς ὑπάρ-
 χειν αὐτῶν μὴδ' ἐν ἄλλῳ, λέγῳ δ' οἷον οὐκ εἶναι τι ζῶον
 παρὰ τὰ τινά, οὐδ' ἄλλο τῶν ἐν τοῖς λόγοις οὐθὲν.
 (7) Ἐκ τε δὴ τούτων θεωροῦσι φανερόν ὅτι οὐθὲν τῶν
 καθόλου ὑπαρχόντων οὐσία ἐστὶ, καὶ ὅτι οὐθὲν σημαίνει
 40 τῶν κοινῇ κατηγορουμένων τὸδε τι, ἀλλὰ τοιόνδε. Εἰ
 δὲ μὴ, ἀλλὰ τε πολλὰ συμβαίνει καὶ ὁ τρίτος· ἀνθρω-
 πος. (8) Ἐτι δὲ καὶ ὧδε ὁῦλον. Ἀδύνατον γὰρ οὐ-
 σίαν ἐξ οὐσιῶν εἶναι ἐνυπαρχουσῶν ὡς ἐντελεχεία· τὰ γὰρ
 δύο οὕτως ἐντελεχεία οὐδέποτε ἐν ἐντελεχείᾳ, ἀλλ' ἐάν
 45 δυνάμει δύο ἦ, ἐσται ἓν, οἷον ἡ διπλάσια ἐκ δύο ἡμί-
 σεων δυνάμει γε· ἢ γὰρ ἐντελεχεία χωρίζεται. Ὡστε εἰ
 ἡ οὐσία ἓν, οὐκ ἐσται ἐξ οὐσιῶν ἐνυπαρχουσῶν, καὶ κατὰ
 τούτων τὸν τρόπον ὄν λέγει Δημόκριτος ὁρθῶς· ἀδύνα-
 τον γὰρ εἶναί φησιν ἐκ δύο ἐν ἡ ἐξ ἐνός δύο γενέσθαι· τὰ
 50 γὰρ μεγέθη τὰ άτομα τὰς οὐσίας ποιεῖ. (9) Ὅμοιως
 τοίνυν ὁῦλον ὅτι καὶ ἐπ' ἀριθμοῦ ἔξει, εἴπερ ἐστὶν ὁ ἀρι-
 θμὸς σύνθεσις μονάδων, ὡσπερ λέγεται ὑπὸ τινῶν· ἢ γὰρ

Quum autem de substantia consideratio sit, rursus re-
 deamus. Dicitur autem sicuti subjectum substantia esse,
 et quod quid erat esse, et quod ex his, et universale. De
 duobus itaque dictum est : etenim de quid erat esse, et de
 subjecto, quod dupluciter subjicitur, aut hoc quid existens,
 ut animal passionibus, aut ut materia actui. (2) Vide-
 tur autem etiam universale causa quibusdam esse maxime,
 ac esse principium ipsum universale. Quare de hoc etiam
 tractemus. Videtur namque impossibile, substantiam
 esse quodcumque eorum quæ universaliter dicuntur. Pri-
 mum enim substantia uniuscujusque, quæ propria cujus-
 que est, quæ alii non inest : universale vero commune.
 Hoc enim dicitur universale, quod pluribus natura aptum
 est inesse. (3) Cujus igitur hoc erit substantia? aut enim
 omnium, aut nullius. Omnium vero non est possibile.
 Unius autem si erit, cetera quoque hoc erunt. Quorum enim
 substantia una, et quod quid erat esse unum, ipsa quoque
 unum sunt. (4) Item substantia dicitur, quod non de sub-
 jecto : universale vero de subjecto aliquo dicitur semper.
 Sed utrum ita quidem non contingit, ut quod quid erat
 esse, in ipso autem inesse contingit, utputa animal in ho-
 mine et equo. Patet igitur quod est aliqua ejus ratio. Dif-
 fert autem nihil, si non omnium ratio est eorum quæ in
 substantia sunt. Etenim nihilo minus hoc erit substantia
 alicujus, ut homo hominis, in quo existit : quare iterum
 idem accidit. Erit enim substantia, ut animal, illius, in
 quo ut proprium existit. (5) Item impossibile ac incon-
 veniens est, ipsum quid, et substantiam esse, si ex aliqui-
 bus, non ex substantiis, nec ex eo quod quid est, sed ex
 quali. Prius namque non-substantia et quale erit, quam
 substantia et quod quid : quod impossibile est. Nec rati-
 one enim, nec tempore, nec generatione, possibile est
 passiones priores substantiæ esse ; essent namque separa-
 biles. Item, Socrati, substantiæ, inheret substantia :
 quare, duobus erit substantia. (6) Atque omnino, si homo,
 et quæcumque ita dicuntur, substantia est, accidit nihil
 eorum quæ in ratione sunt, alicujus substantiam esse,
 nec sine ipsis existere, nec in alio : dico autem, ut-
 puta non esse aliquod animal præter aliqua, neque ullum
 aliud eorum quæ in ratione sunt. (7) Ex his itaque con-
 siderantibus patet, nihil eorum quæ universaliter existunt,
 substantiam esse, nihilque eorum quæ communiter prædi-
 cantur, hoc quid, sed tale significare. Quodsi non, et alia
 multa accidunt, ac tertius homo. (8) Item sic quoque pa-
 tet : impossibile enim est substantiam ex substantiis esse,
 quæ sic insunt, ut actu. Quæ enim duo sic actu sunt,
 nunquam unum actu sunt : sed si potentia duo sunt, erunt
 unum : ut duplum, ex duobus dimidiis potentia : actus
 namque separat. Quare si substantia unum, non erit ex
 substantiis inexistens, et secundum hunc modum,
 quem recte Democritus dicit : impossibile enim ait esse ex
 duobus unum, aut ex uno duo fieri : magnitudines namque
 indivisibiles substantias facit. (9) Patet igitur quod simi-
 liter et de numero se habebit, si numerus quidem compo-

οὐχ ἔν ἡ διὰς, ἢ οὐκ ἔστι μονὰς ἐν αὐτῇ ἐντελεχεία.
 (10) Ἐγεί δὲ τὸ συμβαῖνον ἀπορίαν. Εἰ γὰρ μήτε ἐκ
 τῶν καθόλου οἰόντ' εἶναι μηδεμίαν οὐσίαν διὰ τὸ τοῖονδε
 ἀλλὰ μὴ τὸδε τι σημαίνειν, μήτ' ἐξ οὐσιῶν ἐνδέχεται
 ἐντελεχεία εἶναι μηδεμίαν οὐσίαν σύνθετον, ἀσύνθετον
 ἂν εἴη οὐσία πᾶσα, ὡστ' οὐδὲ λόγος ἂν εἴη οὐδεμιᾶς
 οὐσίας. (11) Ἀλλὰ μὴν δοκεῖ γε πᾶσι καὶ ἐλέχθη πά-
 λαι ἢ μόνον εἶναι οὐσίας θρον ἢ μάλιστ'· νῦν δ' οὐδὲ
 ταύτης. Οὐδενὸς ἀρ' ἔσται δρισμός· ἢ τρόπον μὲν τινα
 10 ἔσται, τρόπον δὲ τινα οὐ. Δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον
 ἐκ τῶν ὑστερον μαλλον.

sitio unitatum est, ut a quibusdam dicitur. Aut enim non
 est unum dualitas, aut non inest in ea unitas actu. (10) Ha-
 bet autem quod accidit, dubitationem. Si enim nec ex uni-
 versalibus possibile est ullam substantiam esse, propterea
 quod tale, et non hoc quid significant, nec ex substantiis
 actu contingit ullam substantiam esse compositam, quic-
 quam incompositum erit profecto omnis substantia : quare
 neque ratio ullius substantiæ erit. (11) At cunctis videtur,
 et jam dictum est, aut solius substantiæ, aut maxime de-
 finitionem esse : nunc vero nec hujus. Nullius igitur defi-
 nitio erit : aut quodam modo quidem erit, quodam modo
 non. Manifestum autem, quod dicitur, magis erit ex poste-
 rioribus.

CAP. XIV.

Φανερόν δ' ἐξ αὐτῶν τούτων τὸ συμβαῖνον καὶ τοῖς
 τὰς ιδέας λέγουσιν οὐσίας τε καὶ χωριστάς εἶναι, καὶ
 ἅμα τὸ εἶδος ἐκ τοῦ γένους ποιοῦσι καὶ τῶν διαφορῶν.
 15 Εἰ γὰρ ἔστι τὰ εἶδη, καὶ τὸ ζῶον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ
 ἵππῳ, ἦτοι ἐν καὶ ταῦτόν τῳ ἀριθμῷ ἔστιν ἢ ἕτερον.
 Τῷ μὲν γὰρ λόγῳ δῆλον ὅτι ἐν· τὸν γὰρ αὐτὸν διέζει
 λόγον δ' λέγων ἐν ἑκατέρῳ. (2) Εἰ οὖν ἐστὶ τις ἀνθρω-
 πος αὐτὸς καθ' αὐτὸν τὸδε τι καὶ κχωρισμένον, ἀνάγκη
 20 καὶ ἐξ ὧν, ὅσον τὸ ζῶον καὶ τὸ δίπουν, τὸδε τι σημαί-
 νειν καὶ εἶναι χωριστά καὶ οὐσίας· ὡστε καὶ τὸ ζῶον.
 (3) Εἰ μὲν οὖν τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τὸ ἐν τῷ ἵππῳ καὶ τῷ
 ἀνθρώπῳ, ὡσπερ οὐ σαυτῷ, πῶς τὸ ἐν ἐν τοῖς οὐσι χω-
 ρις ἐν ἔσται, καὶ διὰ τί οὐ καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἔσται τὸ
 25 ζῶον τοῦτο; (4) Ἐπειτα εἰ μὲν μεθέξει τοῦ δίποδος
 καὶ τοῦ πολυπόδος, ἀδύνατόν τι συμβαίνει· τάναντία
 γὰρ ἅμα ὑπάρξει αὐτῷ ἐνὶ καὶ τῷδὲ τινι ὄντι. Εἰ δὲ
 μή, τίς δὲ τρόπος ὅταν εἴπῃ τις τὸ ζῶον εἶναι δίπουν ἢ
 πεζόν; (5) Ἀλλ' ἴσως σύγκειται καὶ ἄπτεται ἢ μέ-
 30 μικται. Ἀλλὰ πάντα ἄτοπα. Ἀλλ' ἕτερον ἐν ἑκάστῳ.
 Οὐκοῦν ἄπειρα ὡς ἔπος εἰπεῖν ἔσται ὧν ἡ οὐσία ζῶον·
 οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ἐκ ζῶου ὁ ἀνθρώπος. (6) Ἐπι-
 πολλά ἔσται αὐτὸ τὸ ζῶον· οὐσία τε γὰρ τὸ ἐν ἑκάστῳ
 ζῶον· οὐ γὰρ κατ' ἄλλο λέγεται. Εἰ δὲ μή, ἐξ ἐκεί-
 35 νου ἔσται ὁ ἀνθρώπος καὶ γένος αὐτοῦ ἐκείνο. (7) Καὶ
 εἴτι ιδέαι ἅπαντα ἐξ ὧν ὁ ἀνθρώπος. Οὐκοῦν οὐκ
 ἄλλου μὲν ιδέα ἔσται ἄλλου δ' οὐσία· ἀδύνατον γάρ.
 Αὐτὸ ἄρα ζῶον ἕκαστον ἔσται τῶν ἐν τοῖς ζῴοις.
 (8) Ἐπι ἐκ τίνος τοῦτο καὶ πῶς ἐξ αὐτοζῴου; ἢ πῶς
 40 οἰόντε εἶναι τὸ ζῶον ὁ οὐσία, τοῦτο αὐτὸ παρ' αὐτὸ τὸ
 ζῴον; (9) Ἐπι δ' ἐπι τῶν αἰσθητῶν ταῦτά τε συμβαίνει
 καὶ τούτων ἀτοπώτερα. Εἰ δὴ ἀδύνατον οὕτως ἔχειν,
 δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν εἶδη αὐτῶν οὕτως ὡς τινές φασιν.

Ex iis autem ipsis id etiam patet, quod accidit illis, qui
 ideas pariter substantias et separatas esse dicunt : et pariter
 ex genere et differentiis faciunt speciem. Si enim spe-
 cies revera sunt et animal in homine et in equo, aut unum
 et idem numero sunt, aut alterum : ratione namque patet
 quod unum : eandem enim exhibebit notionem qui dicit in
 utroque. (2) Si itaque aliquis homo est ipse per se hoc
 quid, et separatum, necesse est ut etiam illa ex quibus,
 sicuti animal, et bipes, hoc quid significant, et separata ac
 substantiæ sint : quare et ipsum animal. (3) Si idem igitur
 et unum quiddam in equo et homine, sicuti tibi
 ipsi, quomodo in separatim existentibus idem erit? et cur
 non etiam absque se ipso erit animal hoc? (4) Deinde
 si participabit quidem bipede et multipede, impossibile
 quiddam accidit : contraria namque simul inerunt ipsi
 uni et huic quidem enti. Sin minus, quis modus est
 quum aliquis dicat, animal bipes aut progressivum esse?
 (5) Sed fortassis componuntur, et tangunt, aut misceantur.
 At cuncta inconvenientia sunt. Sed diversum in unoquoque
 est. Infinita igitur (ut ita dicam) erunt, quorum substan-
 tia animal est : non enim secundum accidens ex animali
 homo est. (6) Item multa erit ipsum animal. Nam et sub-
 stantia animal est, quod in unoquoque est ; non enim se-
 cundum aliud dicitur. Quodsi non, ex illo erit homo, et
 genus ejus, illud. (7) Ac item omnia, ex quibus homo,
 ideæ. Non igitur alterius quidem idea erit, alterius vero sub-
 stantia : impossibile namque est. Ipsum ergo animal erit
 unumquodque eorum quæ in animalibus sunt. (8) Item,
 ex quonam hoc erit, et quomodo est ex ipso animali? aut
 quomodo est possibile esse animal, quod substantia est,
 hoc ipsum præter ipsum animal? (9) Item, in sensibilibus
 et hæc accidunt, et his absurdiora. Quodsi impossibile est
 ita se habere, patet quod non sunt eorum ideæ ita, ut
 quidam aiunt.

CAP. XV.

Ἐπεὶ δ' ἡ οὐσία ἑτέρα τὸ τε σύνολον καὶ ὁ λόγος
 45 (λέγω δ' ὅτι ἡ μὲν οὕτως ἔστιν οὐσία σὺν τῇ ὕλη συν-
 ειλημμένος ὁ λόγος, ἢ δ' ὁ λόγος ὅλως), ὅσαι μὲν οὖν
 οὕτω λέγονται, τούτων μὲν ἔστι φορὰ· καὶ γὰρ
 γένεσις· τοῦ δὲ λόγου οὐκ ἔστιν οὕτως ὡστε φθεί-
 ρεσθαι· οὐδὲ γὰρ γένεσις (οὐ γὰρ γίγνεται τὸ οἰκία
 50 εἶναι ἀλλὰ τὸ τῆδε τῆ οἰκία), ἀλλ' ἀνευ γένεσεως

Quum autem substantia altera sit, ipsum scilicet totum,
 et ratio (dico autem quod illa quidem ita substantia est
 cum materia simul accepta ratio ; hæc vero ratio simplici-
 ter) : quæcumque igitur illo modo dicuntur, earum quidem
 est corruptio : nam et generatio : rationis autem non est,
 ita ut corrumpatur : nec enim generatio est (non enim
 fit domum esse, sed hanc domum), sed absque generatione

καὶ φθορᾶς εἶσι καὶ οὐκ εἰσίν· δέδεικται γὰρ ὅτι οὐ-
 θεὶς ταῦτα γεννᾷ οὐδὲ ποιεῖ. (2) Διὰ τοῦτο δὲ καὶ
 τῶν οὐσιῶν τῶν αἰσθητῶν τῶν καθ' ἕκαστα οὐθ' ὀρι-
 σμὸς οὐτ' ἀποδείξις ἐστίν, ὅτι ἔχουσι ἕλης ἤς ἢ φύσις
 5 τοιαύτη ὡστ' ἐνδέχεται καὶ εἶναι καὶ μὴ· διὸ φθαρτὰ
 πάντα τὰ καθ' ἕκαστα αὐτῶν. (3) Εἰ οὖν ἢ τ' ἀπό-
 δεῖξις τῶν ἀναγκαίων καὶ ὁ ὀρισμὸς ἐπιστημονικός, καὶ
 οὐκ ἐνδέχεται, ὡσπερ οὐδ' ἐπιστήμην ὅτε μὲν ἐπιστή-
 10 μῃν ὅτε δ' ἀγνοίαν εἶναι, ἀλλὰ δόξα τὸ τοιοῦτόν ἐστιν,
 οὐτως οὐδ' ἀποδείξιν οὐδ' ὀρισμὸν, ἀλλὰ δόξα ἐστὶ
 τοῦ ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ὅτλον ὅτι οὐκ ἂν εἴη
 αὐτῶν οὔτε ὀρισμὸς οὔτε ἀποδείξις. Ἄδηλά τε γὰρ
 τὰ φθειρόμενα τοῖς ἔχουσι τὴν ἐπιστήμην, ὅταν ἐκ τῆς
 αἰσθήσεως ἀπέλθῃ· καὶ σωζομένων τῶν λόγων ἐν τῇ
 15 ψυχῇ τῶν αὐτῶν οὐκ ἐστὶ οὔτε ὀρισμὸς ἐτι οὔτε ἀποδεί-
 ξις. (4) Διὸ δεῖ τῶν πρὸς ὄρον, ὅταν τις ὀρίζηται τι
 τῶν καθ' ἕκαστα, μὴ ἀγνοεῖν ὅτι αἰεὶ ἀναρρεῖν ἐστίν· οὐ
 γὰρ ἐνδέχεται ὀρίσασθαι. Οὐδὲ δὴ ἰδέαν οὐδεμίαν
 ἐστὶν ὀρίσασθαι· τῶν γὰρ καθ' ἕκαστον ἡ ἰδέα, ὡς φασί,
 20 καὶ χωριστή. (5) Ἄναγκαῖον δ' ἐξ ὀνομάτων εἶναι τὸν
 λόγον. Ὅνομα δ' οὐ ποιήσει ὁ ὀριζόμενος· ἀγνωστον
 γὰρ ἐστὶ. Ἐὰ δὲ κείμενα κοινὰ πᾶσιν. Ἀνάγκη ἄρα
 ὑπάρχειν καὶ ἄλλω ταῦτα· οἷον εἰ τις σὲ ὀρίσαιο, ζῶον
 ἐρεῖ ἰσχυρὸν ἢ λευκὸν ἢ ἕτερόν τι δ' καὶ ἄλλω ὑπάρξει.
 25 (6) Εἰ δὲ τις φαίη μὴθὲν κωλύειν χωρὶς μὲν πάντα
 πολλοῖς, ἅμα δὲ μόνω τούτῳ ὑπάρχειν, λεκτέον πρῶ-
 τον μὲν ὅτι καὶ ἀμφοῖν, οἷον τὸ ζῶον δίπουν τῷ ζῶω
 καὶ τῷ δίποδι. Καὶ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν αἰδίων καὶ
 ἀνάγκη εἶναι, πρότερά γ' ὄντα καὶ μέρη τοῦ συνθέτου.
 30 Ἀλλὰ μὴν καὶ χωριστά, εἴπερ τὸ ἄνθρωπος χωριστόν
 ἢ γὰρ οὐθὲν ἢ ἀμφοῖν. (7) Εἰ μὲν οὖν μὴθὲν, οὐκ ἐστὶ
 τὸ γένος παρὰ τὰ εἶδη· εἰ δ' ἐστὶ, καὶ ἡ διαφορὰ.
 Εἴθ' ὅτι πρότερα τῶν εἶναι· ταῦτα δὲ οὐκ ἀνταναιρεῖ-
 35 ται. Ἐπειτα δὲ εἰ ἐξ ἰδεῶν αἰ ἰδέαι (ἀσυνθετώτερα
 γὰρ τὰ ἐξ ὄν), ἐτι ἐπὶ πολλῶν δεήσει κάκεινα κατηγο-
 ρεῖσθαι ἐξ ὧν ἢ ἰδέα, οἷον τὸ ζῶον καὶ τὸ δίπουν. Εἰ δὲ
 μὴ, πῶς γνωρισθῆσεται; ἐστὶ γὰρ ἰδέα τις ἢν ἀδύνα-
 40 τον ἐπὶ πλειόνων κατηγορεῖσθαι ἢ ἐνός. Οὐ δοκεῖ δέ,
 ἀλλὰ πᾶσα ἰδέα εἶναι μεθεκτὴ. (8) Ὅσπερ οὖν εἰρη-
 ται, λανθάνει ὅτι ἀδύνατον ὀρίσασθαι ἐν τοῖς αἰδίοις,
 μάλιστα δὲ ὅσα μοναχὰ, οἷον ἥλιος ἢ σελήνη. Οὐ
 μόνον γὰρ διαμαρτάνουσι τῷ προστιθεναὶ τοιαῦτα ὄν
 ἀφαιρουμένων ἐτι ἐστὶ ἥλιος, ὡσπερ τὸ περὶ γῆν
 ἰὸν ἢ νυκτικυρπές. Ἄν γὰρ σπῆ ἢ αἰεὶ φανῆ, οὐκέτι
 45 ἐστὶ ἥλιος· ἀλλ' ἄτοπον εἰ μὴ· ὁ γὰρ ἥλιος οὐσίαν
 τινὰ σημαίνει. (9) Ἐτι ὅσα ἐπ' ἄλλου ἐνδέχεται, οἷον
 ἐὰν ἕτερος γένηται τοιοῦτος, ὅτλον ὅτι ἥλιος ἐστὶ.
 Κοινὸς ἄρα ὁ λόγος. Ἄλλ' ἦν τῶν καθ' ἕκαστα ὁ
 ἥλιος, ὡσπερ Κλέων ἢ Σωκράτης, ἐπεὶ διὰ τί οὐδεὶς
 50 ὄρον ἐκφέρει αὐτῶν ἰδέας; γένοιτο γὰρ ἂν δῆλον πειρω-
 μένων ὅτι ἀληθὲς τὸ νῦν εἰρημένον.

et corruptione sunt, et non sunt. Ostensum est enim quod
 nullus hæc generat, neque facit. (2) Propterea etiam sub-
 stantiarum sensibilium singularium neque definitio, neque
 demonstratio est, eo quod habent materiam, cujus natura
 talis est, ut et esse et non esse contingat : quare corruptibilia
 sunt omnia singularia earum. (3) Si igitur demonstratio
 et definitio scientifica necessariorum est, et non contingit,
 sicuti neque scientiam, quandoque scientiam quandoque
 ignorantiam esse, sed quod tale est, opinio est; ita neque
 demonstrationem neque definitionem; sed opinio est ejus
 quod contingit et aliter se habere : patet quod neque de-
 monstratio neque definitio eorum est. Corruptibilia nam-
 que non sunt manifesta iis qui scientiam habent, quum
 a sensu abscesserint : et rationibus eisdem in animo salvis,
 non erit amplius neque definitio, neque demonstratio.
 (4) Quare quod ad definitionem attinet, si quis quic-
 quam singularium definit, oportet non ignorare, quod
 semper hoc periri potest : non enim contingit definire. Nec
 ullam ideam est definire : singularium enim, ut aiunt, idea
 est, et separata. (5) Necessarium autem ex nominibus
 rationem esse. Nomen vero non faciet, qui definit : igno-
 tum enim erit. Quæ vero posita sunt, omnibus commu-
 nia sunt. Necesse est igitur, etiam alii talia inesse. Velut
 si quis te definiat, animal dicet gracile, aut album, aut
 aliquid aliud, quod et in alio erit. (6) Quodsi quis dicat,
 nihil prohibere separatim quidem omnia multis, simul vero
 huic soli inesse, primum quidem dicendum est quod etiam
 ambobus, ut animal bipes animali et bipedi. Et hoc in sen-
 piternis quidem etiam necesse est esse, quum priora exi-
 stant, et partes sint compositi. At vero etiam separabilia, si
 hoc quidem, quod homo, separabile. Nam aut nullum, aut
 ambo. (7) Si igitur nullum, non erit genus præter species.
 Quodsi erit, etiam differentia. Deinde quoniam priora ipso
 esse : hæc vero non vicissim perimuntur. Deinde si ex
 ideis ideæ : minus enim composita sunt ex quibus. Item,
 de multis oportebit etiam illa prædicari, ex quibus idea, ut
 animal et bipes. Quodsi non, quomodo sciatur? Erit nam-
 que aliqua idea, quam impossibile est de pluribus prædi-
 cari, quam de uno. Non videtur autem : sed omnis idea
 videtur esse participabilis. (8) Quemadmodum igitur dictum
 est, latet quod impossibile est in perpetuis definire, maxime
 vero quæcumque unica sunt, ut sol, aut luna. Non solum
 enim in hoc peccant, quod talia addunt, quibus ablatis,
 adhuc erit sol, utputa quod circuit terram, aut quod nocte
 absconditur; (si enim steterit aut semper apparuerit, non
 erit amplius sol;) sed inconveniens est, si non. Sol enim
 substantiam quandam significat. (9) Item, quæcumque in
 alio contingunt, veluti si alter fiat talis, patet quod erit sol.
 Communis ergo ratio. At sol singularium erat, sicut
 Cleon, aut Socrates. Ceterum cur nemo eorum definitio-
 nem profert ideæ? fiet enim profecto manifestum tentanti-
 bus, verum esse, quod nunc dictum est.

CAP. XVI.

Φανερόν δ' ὅτι καὶ τῶν δοκουσῶν εἶναι οὐσιῶν αἰ
 πλεισταὶ δυνάμεις εἰσὶ, τὰ τε μόρια τῶν ζώων· οὐθὲν
 γὰρ κερωρισμένον αὐτῶν ἐστίν· ὅταν δὲ χωρισθῆ, καὶ
 τότε ὄντα ὡς ὕλη πάντα καὶ γῆ καὶ πῦρ καὶ ἀήρ· οὐ-
 5 θὲν γὰρ αὐτῶν ἓν ἐστίν, ἀλλ' ὅσον σωρὸς πρὶν ἢ περθεῆ
 καὶ γένηται τι ἐξ αὐτῶν ἓν. (2) Μάλιστα δ' ἂν τις τὰ
 τῶν ἐμψύχων ὑπολάβοι μόρια καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πά-
 ρεγγος ἄμφω γίνεσθαι ὄντα καὶ ἐντελεχεία καὶ δυ-
 νάμει, τῷ ἀρχᾶς ἔχειν κινήσεως ἀπὸ τινος ἐν ταῖς
 10 καμπαῖς· διὸ ἓνα ζῶα διαιρούμενα ζῆ. Ἄλλ' ὁμῶς
 δυνάμει πάντ' ἔσται, ὅταν ἦ ἐν καὶ συνεχὲς φύσει,
 ἀλλὰ μὴ βία ἢ συμφύσει· τὸ γὰρ τοιοῦτον πῆρωσις.
 (3) Ἐπεὶ δὲ τὸ ἓν λέγεται ὡσπερ καὶ τὸ ὄν, καὶ ἡ οὐ-
 σία ἢ τοῦ ἑνὸς μία καὶ ὢν μία ἀριθμῶ ἐν ἀριθμῶ,
 15 φανερόν ὅτι οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ὄν ἐνδέχεται οὐσίαν εἶναι
 τῶν πραγμάτων, ὡσπερ οὐδὲ τὸ στοιχείω εἶναι ἢ ἀρχῆ·
 ἀλλὰ ζητοῦμεν τίς οὖν ἢ ἀρχή, ἵνα εἰς γνωριμώτερον
 ἀναγάγωμεν. (4) Μᾶλλον μὲν οὖν τούτων οὐσία τὸ ὄν
 καὶ ἐν ἢ ἢ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ στοιχεῖον καὶ τὸ αἶτιον,
 20 οὐπω δὲ οὐδὲ ταῦτα, εἴπερ μὴδ' ἄλλο κοινὸν μηθὲν
 οὐσία· οὐδενὶ γὰρ ὑπάρχει ἡ οὐσία ἀλλ' ἢ αὐτῇ τε καὶ
 τῷ ἔχοντι αὐτήν, οὗ ἐστὶν οὐσία. (5) Ἔτι τὸ ἓν πολ-
 λαχῆ οὐκ ἂν εἴη ἅμα, τὸ δὲ κοινὸν ἅμα πολλαχῆ
 ὑπάρχει. Ὡστε δῆλον ὅτι οὐθὲν τῶν καθόλου ὑπάρ-
 25 χει παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα χωρὶς. (6) Ἄλλ' οἱ τὰ εἶδη
 λέγοντες τῇ μὲν ὀρθῶς λέγουσι χωρίζοντες αὐτά, εἴπερ
 οὐσίαι εἰσὶ, τῇ δ' οὐκ ὀρθῶς, ὅτι τὸ ἓν ἐπὶ πολλῶν εἶ-
 δος λέγουσιν. (7) Αἶτιον δ' ἔστι οὐκ ἔχουσιν ἀποδοῦναι
 τίνες αἰ τοιαῦτα οὐσίαι αἱ ἀφθαρτοὶ παρὰ τὰς καθ'
 30 ἕκαστα καὶ αἰσθητάς. Ποιοῦσιν οὖν τὰς αὐτὰς τῷ
 εἶδει τοῖς φθαρτοῖς (ταύτας γὰρ ἴσμεν), αὐτοάνθρω-
 πον καὶ αὐτοῖππον, προστιθέντες τοῖς αἰσθητοῖς τὸ
 βῆμα τὸ αὐτό. (8) Καίτοι ἂν εἰ μὴ ἐωράκειμεν τὰ
 ἄστρα, οὐθὲν ἂν ἤττον οἴμαι ἦσαν οὐσίαι αἰδιοὶ παρ' ἂς
 35 ἡμεῖς ἤδειμεν· ὥστε καὶ νῦν εἰ μὴ ἔχοιμεν τίνες εἰσὶν,
 ἀλλ' εἶναι γέ τινας ἴσως ἀναγκαῖον. Ὅτι μὲν οὖν
 οὔτε τῶν καθόλου λεγομένων οὐθὲν οὐσία, οὐτ' ἐστὶν
 οὐσία οὐδεμία ἐξ οὐσιῶν, δῆλον.

CAP. XVII.

Τί δὲ χρὴ λέγειν καὶ δοπιόν τι τὴν οὐσίαν, πάλιν
 40 ἄλλην ὅσον ἀρχὴν ποιησάμενοι λέγωμεν· ἴσως γὰρ ἐκ
 τούτων ἔσται δῆλον καὶ περὶ ἐκείνης τῆς οὐσίας ἥτις
 ἐστὶ κερωρισμένη τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν. Ἐπεὶ οὖν
 ἡ οὐσία ἀρχὴ καὶ αἰτία τις ἐστίν, ἐντεῦθεν μετιτέον.
 (2) Ζητεῖται δὲ τὸ διὰ τί αἰεὶ οὕτως, διὰ τί ἄλλο ἄλλω
 45 τινὶ ὑπάρχει. Τὸ γὰρ ζητεῖν διὰ τί ὁ μουσικὸς ἀνθρω-
 πος ἀνθρωπος μουσικὸς ἐστίν, ἥτις ἐστὶ τὸ εἰρημένον ζη-
 τεῖν διὰ τί ὁ ἀνθρωπος μουσικὸς ἐστίν, ἢ ἄλλο. (3) Τὸ
 μὲν οὖν διὰ τί αὐτὸ ἐστίν αὐτό, οὐθὲν ἐστὶ ζητεῖν. Δεῖ
 γὰρ τὸ ὅτι καὶ τὸ εἶναι ὑπάρχειν δῆλα ὄντα, λέγω δ' ὅσον
 50 ὅτι ἡ σελήνη ἐκλείπει. Αὐτὸ δὲ ὅτι αὐτό, εἰς λόγος καὶ

Manifestum autem est quod etiam eorum quæ videntur
 esse substantiæ, plures potentiæ sunt, et partes animalium :
 nihil enim separatim ad eas pertinet. Quum autem sepa-
 rarentur, tum etiam sunt ut materia omnia, terra, ignis, et
 aer. Nihil enim eorum unum est, sed quasi cumulus ante-
 quam digerantur, et ex eis unum fiat. (2) Maxime autem
 aliquis animatorum partes putaverit et animæ, propinquas
 ambas fieri, ut sint et actu, et potentia, eo quod principia
 motus ab aliquo in juncturis habent. Quare quædam ani-
 malia divisa vivunt. Sed tamen potentia omnia erunt,
 quum unum et continuum fuerit natura, sed non vi, aut
 copulatione : tale namque læsio est. (3) Quum autem
 unum dicatur sicuti et ens, et substantia unius una, et
 quorum una numero unum numero, manifestum quod ne-
 que unum, neque ens contingit substantiam esse rerum, si-
 cuti neque elemento esse, aut principio. Sed quærimus,
 quid ergo principium? ut ad notiora referamus. (4) Magis
 igitur his substantia est ens, et unum, quam principium,
 et elementum, et causa. Sed necundum ista, si nec aliud quid-
 em commune ullum substantia est. Nulli enim inest
 substantia, nisi sibi ipsi, et habenti eam, cujus substan-
 tia est. (5) Item ipsum unum, in pluribus non erit simul :
 commune vero, simul in pluribus est. Quare patet quod
 nihil universalium separatim præter singularia est. (6) Sed
 qui species dicunt, partim recte dicunt separantes cas, si
 substantiæ quidem sunt : partim non recte, quoniam unam
 in multis speciem dicunt. (7) Causa vero est, quod non
 habent reddere quænam tales in corruptæ substantiæ præter
 singulares et sensibiles sint. Faciunt igitur easdem specie
 iis quæ sunt corruptibiles (has enim cognoscimus), ipsum-
 hominem et ipsum-equum, addentes vocabulum Ipsum
 sensibilibus. (8) Attamen etiam si non videremus astra,
 nihilo minus (ut puto) essent substantiæ perpetuæ præter
 eas quas nos sciremus. Quare nunc quoque, si non habea-
 mus quænam sint, necesse tamen fuerit fortassis aliquas
 esse. Quod igitur nec eorum quicquam, quæ universalia
 dicuntur, substantia sit, nec ulla sit substantia ex substan-
 tiis, patet.

μία αἰτία ἐπὶ πάντων, διὰ τί ὁ ἄνθρωπος ἄνθρωπος ἢ ὁ μουσικὸς μουσικὸς· πλὴν εἴ τις λέγοι ὅτι ἀδιαίρετον πρὸς αὐτὸ ἕκαστον· τοῦτο δ' ἦν τὸ ἐνὶ εἶναι. Ἄλλὰ τοῦτο κοινὸν τε κατὰ πάντων καὶ σύντομον. (4) Ζητήσῃσι δ' ἂν τις διὰ τί ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον τοιονδί. Τοῦτο μὲν τοίνυν δῆλον ὅτι οὐ ζητεῖ διὰ τί ὅς ἐστιν ἄνθρωπος ἄνθρωπος ἐστίν. Τὶ ἄρα κατὰ τίνος ζητεῖ διὰ τί ὑπάρχει· ὅτι δ' ὑπάρχει, δεῖ δῆλον εἶναι· εἰ γὰρ μὴ οὕτως, οὐθὲν ζητεῖ· οἷον διὰ τί βροντᾷ; διὰ τί ψόφος γίνεταί ἐν τοῖς νέφεσιν· ἄλλο γὰρ οὕτως κατ' ἄλλο ἐστὶ τὸ ζητούμενον. Καὶ διὰ τί ταδί, οἷον πλίνθοι καὶ λίθοι, οἰκία ἐστίν; φανερόν τοίνυν ὅτι ζητεῖ τὸ αἷτιον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι, ὡς εἰπεῖν λογικῶς. Ὁ ἐπ' ἐνίων μὲν ἐστὶ τίνος ἕνεκα, οἷον ἴσως ἐπ' οἰκίας ἢ κλίνης, ἐπ' ἐνίων δὲ τί ἐκίνησε πρῶτον· αἷτιον γὰρ καὶ τοῦτο. Ἄλλὰ τὸ μὲν τοιούτον αἷτιον ἐπὶ τοῦ γίνεσθαι ζητεῖται καὶ φθεῖρεσθαι, θάτερον δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ εἶναι. (5) Λανθάνει δὲ μάλιστα τὸ ζητούμενον ἐν τοῖς μὴ καταλλήλως λεγομένοις, οἷον ἄνθρωπος τί ἐστὶ ζητεῖται διὰ τὸ ἀπλῶς λέγεσθαι, ἀλλὰ μὴ διορίζειν ὅτι τάδε [ἦ] τόδε. Ἄλλὰ δεῖ διαρθρώσαντας ζητεῖν· εἰ δὲ μή, κοινὸν τοῦ μὴ ζῆν καὶ τοῦ ζῆν τι γίνεταί. (6) Ἐπεὶ δὲ δεῖ ἔχειν τε καὶ ὑπάρχειν τὸ εἶναι, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ὕλην ζητεῖ ταδί διὰ τί ἐστίν· οἷον οἰκία ταδί διὰ τί; ὅτι ὑπάρχει ταδί, ὃ ἦν οἰκία εἶναι. Καὶ ἄνθρωπος τοδί, ἢ τὸ σῶμα τοῦτο τοδί ἔχον. Ὅσπερ τὸ αἷτιον ζητεῖται τῆς ὕλης· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ εἶδος ὃ τί ἐστίν· τοῦτο δ' ἢ οὐσία. Φανερόν τοίνυν ὅτι ἐπὶ τῶν ἀπλῶν οὐκ ἐστὶ ζητήσις οὐδὲ διδάσις, ἀλλ' ἕτερος τρόπος τῆς ζητήσεως τῶν τοιούτων. (7) Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐκ τίνος σύνθετον οὕτως ὥστε ἐν εἶναι τὸ πᾶν, ἀλλὰ μὴ ὡς σωρὸς ἀλλ' ἢ συλλαβή — ἢ δὲ συλλαβὴ οὐκ ἐστὶ τὰ στοιχεῖα, οὐδὲ τὸ β α ταῦτο τῷ β καὶ α, οὐδ' ἢ σὰρξ πῦρ καὶ γῆ· διαλυθέντων γὰρ τὰ μὲν οὐκέτι ἐστίν, οἷον ἢ σὰρξ καὶ ἢ συλλαβή, τὰ δὲ στοιχεῖα ἐστὶ, καὶ τὸ πῦρ καὶ ἢ γῆ. (8) Ἐστὶν ἄρα τι ἢ συλλαβή, οὐ μόνον τὰ στοιχεῖα τοῦ φωνῆεν καὶ ἄφωνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τι· καὶ ἢ σὰρξ οὐ μόνον πῦρ καὶ γῆ ἢ τὸ θερμὸν καὶ ψυχρόν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τι. (9) Εἰ τοίνυν ἀνάγκη κάκεινο ἢ στοιχεῖον ἢ ἐκ στοιχείων εἶναι, εἰ μὲν στοιχεῖον, πάλιν ὁ αὐτὸς ἐστὶ λόγος· ἐκ τούτου γὰρ καὶ πυρὸς καὶ γῆς ἐστὶ ἢ σὰρξ καὶ ἔτι ἄλλου, ὥστ' εἰς ἄπειρον βαδιεῖται· εἰ δ' ἐκ στοιχείου, δῆλον ὅτι οὐχ ἐνὸς ἀλλὰ πλειόνων, ἢ ἐκέينو αὐτὸ ἐστὶ, ὥστε πάλιν ἐπὶ τούτου τὸν αὐτὸν ἐροῦμεν λόγον καὶ ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἢ συλλαβῆς. Δόξῃσι δ' ἂν εἶναι τι τοῦτο καὶ οὐ στοιχεῖον, καὶ αἷτιόν γε τοῦ εἶναι τοδί μὲν σάρκα τοδί δὲ συλλαβήν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (10) Οὐσία δ' ἕκαστου μὲν τοῦτο. Τοῦτο γὰρ αἷτιον πρῶτον τοῦ εἶναι. Ἐπεὶ δ' ἐνια οὐκ οὐσίαι τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὅσαι οὐσίαι κατὰ φύσιν καὶ φύσει συνεστήκασι, φανερὴ ἂν καὶ αὐτῇ ἢ φύσις οὐσία, ἢ ἐστὶν οὐ στοιχεῖον ἀλλ' ἀρχή. Στοιχεῖον δ' ἐστὶν εἰς ὃ διαίρεται ἐνυπάρχον ὡς ὕλην, οἷον τῆς συλλαβῆς τὸ α καὶ τὸ β.

ratio, unaque causa in omnibus (propter quid homo est homo, aut musicus musicus) : nisi quis dicat quod unumquodque ad se ipsum indivisibile est : hoc autem erat unum esse. Sed hoc et commune de omnibus, et breve est. (4) Quærat autem aliquis, propter quid homo, animal tale quoddam est. Hoc igitur manifestum est, quod non quærit propter quid is, qui est homo, homo est. Aliquid ergo de aliquo quærit, propter quid insit. Quod autem inest, oportet manifestum esse. Si enim non ita, nihil quærit : utputa propter quid tonat? propter quid sonus in nubibus fit? ita namque aliud de alio est quod quæritur. Et propter quid hæc, utputa lateres et lapides, domus sunt? Manifestum itaque est quod causam quærit. Hæc autem est quod quid erat esse, ut logice dicam. Quæ in quibusdam quidem, est cujus gratia : utputa fortassis in domo, et lecto. In quibusdam vero, quod primum movit. Causa namque etiam hoc. Sed talis quidem causa quæritur, dum fit quippiam, vel corrumpitur : altera vero, in eo quod est. (5) Latet autem præcipue, quod quæritur, in iis quæ non dicuntur alterum de altero (utputa quæritur homo cur sit), eo quod simpliciter dicitur, sed non determinatur quod hæc hoc sint. Oportet igitur recte disponentes quærere. Quodsi non, commune fit ejus quod nihil est, quærere, et ejus quod aliquid, quærere. (6) Quum autem et habere et existere ipsum esse oporteat, manifestum est quod propter quid est, ipsam materiam quærit : utputa, hæc sunt domus : propter quid? quia hæc existunt, quod erat domum esse. Et homo hoc, aut corpus hoc tale habens : quare causa materiæ quæritur : hæc autem est, species qua aliquid est : hæc autem, est substantia. Patet itaque quod de simplicibus non est aliqua quæstio, neque doctrina, sed alius talium quæstionis modus. (7) Quum vero quod ex aliquo compositum, ita ut unum totum sit, sed non ut cumulus, verum ut syllaba — syllaba vero non est ipsa elementa, nec idem, BA atque B et A; nec caro, ignis, et terra. Dissolutis namque, hæc quidem amplius non sunt, ut caro, et syllaba; elementa vero, ignis et terra, sunt. (8) Est ergo syllaba aliquid, non solum elementa, vocalis et muta, sed etiam aliquid aliud; et caro, non solum ignis et terra, aut calidum et frigidum, sed etiam aliquid aliud. (9) Si igitur necesse est, illud quoque aut elementum, aut ex elementis esse; si elementum quidem, rursus eadem ratio erit. Ex hoc enim et igne et terra erit caro, et item alio : quare in infinitum progredietur. Si vero ex elemento, patet quod non ex uno, sed ex pluribus, quam id ipsum, erit. Quare iterum de hoc eandem rationem dicemus quam de carne, aut de syllaba. Videatur autem esse aliquid tale, et non elementum, ac causam quidem quod hoc sit caro, hoc vero syllaba : similiter et de ceteris. (10) Substantia vero cujusque quidem, hoc. Hoc namque prima ipsius Esse causa est. Quum autem quædam non substantiæ rerum sint, sed quæcumque substantiæ secundum naturam, et natura constitutæ sint, videri possit profecto aliquibus hæc quoque natura substantia esse, quæ non elementum, sed principium est. Elementum autem est, in quod existens dividitur ut materiam, utputa syllabæ ipsum A et B.

LIBER VII.

CAP. I.

Ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων συλλογίσασθαι δεῖ, καὶ συναγαγόντας τὸ κεφάλαιον τέλος ἐπιθεῖναι. Εἴρηται δὴ ὅτι τῶν οὐσιῶν ζητεῖται τὰ αἷτια καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα. (2) Οὐσίαι δὲ αἱ μὲν δηλογοῦμεναί εἰσιν ὑπὸ πάντων, περὶ δὲ ἐνίων ἰδίαι τινὲς ἀπερήναντο. Ὀμολογοῦμεναί μὲν αἱ φυσικαί, ὅσων πῦρ γῆ ὕδωρ ἀήρ καὶ πᾶλλα τὰ ἀπλᾶ σώματα, ἔπειτα τὰ φυτὰ καὶ τὰ μόρια αὐτῶν, καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ μόρια τῶν ζῶων, καὶ τέλος ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ μόρια τοῦ οὐρανοῦ· ἰδίαι δὲ τινες οὐσίαι λέγουσιν εἶναι τὰ τ' εἶδη καὶ τὰ μαθηματικά. (3) Ἄλλας δὲ δὴ συμβαίνει ἐκ τῶν λόγων οὐσίαι εἶναι, τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ ὑποκείμενον. Ἐτι ἄλλως τὸ γένος μᾶλλον τῶν εἰδῶν καὶ τὸ καθόλου τῶν καθ' ἕκαστα. Τῶν δὲ καθόλου καὶ τῶν γένει καὶ αἱ ἰδέαι συνάπτουσιν· κατὰ τὸν αὐτὸν γὰρ λόγον οὐσίαι δοκοῦσιν εἶναι. (4) Ἐπειδὴ δὲ τὸ τί ἦν εἶναι οὐσία, τούτου δὲ λόγος ὁ ὀρισμὸς, διὰ τοῦτο περὶ ὀρισμοῦ καὶ περὶ τοῦ καθ' αὐτὸ διώρισται. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὀρισμὸς λόγος, ὁ δὲ λόγος μέρη ἔχει, ἀναγκαῖον καὶ περὶ μέρους ἦν ἰδεῖν, ποῖα τῆς οὐσίας μέρη καὶ ποῖα οὐ, καὶ εἰ ταῦτα, καὶ τοῦ ὀρισμοῦ. Ἐπιτοίνυν οὔτε τὸ καθόλου οὐσία οὔτε τὸ γένος. (5) Περὶ δὲ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν ὕστερον σκεπτέον· παρὰ γὰρ τὰς αἰσθητάς οὐσίας ταύτας λέγουσι τινες εἶναι. Νῦν δὲ περὶ τῶν δηλογοῦμένων οὐσιῶν ἐπέλθωμεν. Αὐτὰ δ' εἰσὶν αἱ αἰσθηταί· αἱ δ' αἰσθηταὶ οὐσίαι πᾶσαι ὕλην ἔχουσιν. (6) Ἔστι δ' οὐσία τὸ ὑποκείμενον, ἄλλως μὲν ἡ ὕλη (ὕλην δὲ λέγω ἢ μὴ τότε τι οὐσα ἐνεργεῖα δυνάμει ἐστὶ τότε τι), ἄλλως δ' ὁ λόγος καὶ ἡ μορφή, ὁ τότε τι δὴ τῶν λόγων χωριστόν ἐστιν· τρίτον δὲ τὸ ἐκ τούτων, οὗ γένεσις μόνου καὶ φθορά ἐστὶ, καὶ χωριστόν ἀπλῶς· τῶν γὰρ κατὰ τὸν λόγον οὐσιῶν αἱ μὲν αἱ δ' οὐ. (7) Ὅτι δ' ἐστὶν οὐσία καὶ ἡ ὕλη, δῆλον ἐν πάσαις γὰρ ταῖς ἀντικειμέναις μεταβολαῖς ἐστὶ τι τὸ ὑποκείμενον ταῖς μεταβολαῖς, ὅσων κατὰ τὸν τρόπον τὸ νῦν μὲν ἐνταῦθα, πάλιν δ' ἄλλοθι, καὶ κατ' αὐξήσιν δ' οὖν μὲν τηλικόνδε, πάλιν δ' ἔλαττον ἢ μείζον, καὶ κατ' ἀλλοίωσιν δ' οὖν μὲν ὑγιές, πάλιν δὲ κάμνον· ὁμοίως δὲ καὶ κατ' οὐσίαν δ' οὖν μὲν ἐν γενέσει, πάλιν δ' ἐν φθορᾷ, καὶ οὖν μὲν ὑποκείμενον ὡς τότε τι, πάλιν δ' ὑποκείμενον ὡς κατὰ στέρησιν. (8) Καὶ ἀκολουθοῦσι δὴ ταῦτη αἱ ἄλλαι μεταβολαί. Τῶν δ' ἄλλων ἢ μίση ἢ δυοῖν αὐτὴ οὐκ ἀκολουθεῖ· οὐ γὰρ ἀνάγκη, εἴ τι ὕλην ἔχει τοπικὴν, τοῦτο καὶ γεννητὴν καὶ φθορτὴν ἔχειν. Τίς μὲν οὖν διαφορά τοῦ ἀπλῶς γίνεσθαι καὶ μὴ ἀπλῶς, ἐν τοῖς φυσικοῖς εἴρηται.

Ex iis igitur quæ dicta sunt, consummare oportet, ac congregando summam finem imponere. Dictum autem est quod substantiarum causæ, principia et elementa quærentur. (2) Substantiæ vero quædam ab omnibus concessæ sunt, de quibusdam separatim enuntiaverunt quidam. Concessæ quidem quæ naturales sunt : ut ignis, terra, aqua, aer et cetera simplicia corpora ; deinde plantæ, et partes earum ; animalia, et partes eorum ; et tandem cælum et partes cæli. Separatim autem, substantias quidam esse dicunt species, et mathematica. (3) Alias vero accidit ex orationibus substantias esse, quod quid erat esse, et subiectum. Item aliter, genus magis quam species, et universale quam singularia. Universali vero et generi, idæ quæ copulantur : eadem namque ratione substantiæ videntur esse. (4) Quum autem quod quid erat esse substantia, huius autem ratio, definitio, ideo de definitione, et de secundum se, determinatum est. Quoniam vero definitio, oratio ; oratio autem partes habet : necesse erat esse, et parte erat videre, quænam substantiæ partes, et quæ non ; et si hæ sint, definitionis quoque esse. Item etiam, nec universale substantia est, neque genus. (5) De ideis vero, et mathematicis, posterius considerandum est. Etenim præter sensibiles has substantias quidam ea esse dicunt. Nunc vero de concessis substantiis tractemus. Hæ autem sunt, quæ sensibiles sunt. Sensibiles vero cunctæ substantiæ, materiam habent. (6) Est autem substantia id ipsum quod subicitur : aliter quidem materia, et aliter ratio. Materiam autem dico, quæ, quum non hoc quid actu sit, potentia est hoc quid. Aliter etiam forma : quod quum sit hoc quid, ratione separabile est : tertium vero, quod ex his est, cuius generatio solius et corruptio est, et separabile simpliciter : earum enim substantiarum, quæ secundum rationem, quædam sunt separabiles, quædam vero non. (7) Quod autem materia quoque substantia est, patet. In cunctis namque oppositis transmutationibus est aliquod transmutationis subiectum : utputa secundum locum, quod nunc hic, rursus alibi ; et secundum augmentationem, quod nunc tantum, rursus minus, aut majus ; et secundum alterationem, quod nunc sanum, rursus ægrum : similiter autem et secundum substantiam, quod nunc in generatione, rursus in corruptione ; et nunc quidem subiectum ut hoc quid, rursus autem subiectum ut secundum privationem. (8) Et sequuntur hanc etiam aliæ transmutationes : ceterarum vero aut unam, aut duas, hæc non sequitur. Non enim est necesse, si quid materiam habet localem, hoc generabilem etiam et corruptibilem habere. Verum quæ inter simpliciter fieri, et non simpliciter, differentia sit, in Phisicis dictum est.

CAP. II.

Ἐπεὶ δ' ἡ μὲν ὡς ὑποκειμένη καὶ ὡς ὕλη οὐσία δμο-
 λογεῖται, αὐτὴ δ' ἐστὶν ἡ δυνάμει, λοιπὸν τὴν ὡς ἐνέρ-
 γειαν οὐσίαν τῶν αἰσθητῶν εἰπεῖν τίς ἐστίν. (2) Δη-
 μόκριτος μὲν οὖν τρεῖς διαφορὰς εἴκειν οἰομένῃ εἶναι·
 5 τὸ μὲν γὰρ ὑποκείμενον σῶμα τὴν ὕλην ἐν καὶ ταῦτόν,
 διαφέρειν δὲ ἢ ὄσμιον, ὃ ἐστὶ σχῆμα, ἢ τροπῆ, ὃ ἐστὶ
 θέσις, ἢ διαθιγῆ, ὃ ἐστὶ τάξις. (3) Φαίνονται δὲ πολ-
 λαὶ διαφοραὶ οὕσαι, οἷον τὰ μὲν συνθέσει λέγεται τῆς
 ὕλης, ὡσπερ ὄσα κράσει καθάπερ μελίκρατον, τὰ δὲ δε-
 10 σμῶν οἷον φάκελος, τὰ δὲ κολλῆ οἷον βιβλίον, τὰ δὲ γόμ-
 φῶν οἷον κιβώτιον, τὰ δὲ πλείοσι τούτων, τὰ δὲ θέσει
 οἷον οὐδὸς καὶ ὑπέρθυρον (ταῦτα γὰρ τῷ κείσθαι πως
 διαφέρει), τὰ δὲ γρόφῳ οἷον δεῖπνον καὶ ἄριστον, τὰ δὲ
 τόπω οἷον τὰ πνεύματα, τὰ δὲ τοῖς τῶν αἰσθητῶν πά-
 15 θεσιν οἷον σκληρότητι καὶ μαλακότητι καὶ πυκνότητι
 καὶ μανότητι καὶ ξηρότητι καὶ ὑγρότητι· καὶ τὰ μὲν
 ἐνίοσι τούτων τὰ δὲ πᾶσι τούτοις, καὶ ὅπως τὰ μὲν ὑπερ-
 οχῆ τὰ δὲ ἐλλείψει. (4) Ὅστε δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἐστὶ το-
 σαυτῶς λέγεται· οὐδὸς γὰρ ἐστὶν ὅτι οὕτως κείται,
 20 καὶ τὸ εἶναι τὸ οὕτως αὐτὸ κείσθαι σημαίνει, καὶ τὸ κρυ-
 στάλλῳ εἶναι τὸ οὕτω πεπυκνωθῆαι. Ἐνίων δὲ τὸ εἶναι
 καὶ πᾶσι τούτοις ὀρισθῆσεται, τῷ τὰ μὲν μεμῖχθαι, τὰ δὲ
 κεκρᾶσθαι, τὰ δὲ δεδέσθαι, τὰ δὲ πεπυκνωθῆαι, τὰ δὲ
 ταῖς ἄλλαις διαφοραῖς κεκρῆσθαι, ὡσπερ ἢ χεῖρ ἢ πούς.
 25 (5) Ληπτέα οὖν τὰ γένη τῶν διαφορῶν· αὐταὶ γὰρ ἀρ-
 χαὶ ἐσονταὶ τοῦ εἶναι, οἷον τὰ τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον
 ἢ πυκνῷ καὶ μανῷ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιοῦτοις πάντα
 γὰρ ταῦτα ὑπεροχῆ καὶ ἐλλείψει ἐστίν. Εἰ δὲ τι σχή-
 ματι ἢ λεϊότητι καὶ τραχύτητι, πάντα εὐθεῖ καὶ καμ-
 30 πύλω. Τοῖς δὲ τὸ εἶναι τὸ μεμῖχθαι ἐστὶν, ἀντικει-
 μένως δὲ τὸ μὴ εἶναι. (6) Φανερόν δὲ ἐκ τούτων ὅτι
 εἴπερ ἡ οὐσία αἰτία τοῦ εἶναι ἕκαστον, ὅτι ἐν τούτοις
 ζητητέον τί τὸ αἴτιον τοῦ εἶναι τούτων ἕκαστον. Οὐσία
 μὲν οὖν οὐθὲν τούτων οὐδὲ συνδυαζόμενον, ὁμοῦ δὲ τὸ
 35 ἀνάλογον ἐν ἕκαστῳ· καὶ ὡς ἐν ταῖς οὐσίαις τὸ τῆς ὕλης
 κατηγορούμενον αὐτῆ ἢ ἐνέργεια, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις
 ὀρισμοῖς μάλιστα· οἷον εἰ οὐδὸν δεῖ ὀρίσασθαι, ζύ-
 λον ἢ λίθον ὠδὶ κείμενον ἐροῦμεν, καὶ οἰκίαν πλίνθους
 καὶ ζύλα ὠδὶ κείμενα (ἢ ἔτι καὶ τὸ οὐ ἕνεκα ἐπ' ἐνίων
 40 ἐστίν), εἰ δὲ κρύσταλλον, ὕδωρ πεπηγὸς ἢ πεπυκνωμέ-
 νον ὠδὶ· συμφωνία δὲ ὀξέος καὶ βαρέος μίξις τριαδὶ τὸν
 αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (7) Φανερόν δὲ
 ἐκ τούτων ὅτι ἡ ἐνέργεια ἄλλη ἄλλης ὕλης καὶ ὁ λόγος
 τῶν μὲν γὰρ ἢ σύνθεσις, τῶν δ' ἢ μίξις, τῶν δ' ἄλλο τι
 45 τῶν εἰρημένων. Διὸ τῶν ὀριζόμενων οἱ μὲν λέγοντες
 τί ἐστὶν οἰκία, ὅτι λίθοι, πλίνθοι, ζύλα, τὴν δυνάμει
 οἰκίαν λέγουσιν, ὕλη γὰρ ταῦτα· οἱ δὲ ἀγγεῖον σκεπα-
 στικὸν σωματῶν καὶ γρημάτων, ἢ τι καὶ ἄλλο τοιοῦτον
 προσθέντες, τὴν ἐνέργειαν λέγουσιν· οἱ δ' ἄμφω ταῦτα
 50 συντιθέντες τὴν τρίτην καὶ τὴν ἐκ τούτων οὐσίαν. Ἔοικε
 γὰρ ὁ μὲν διὰ τῶν διαφορῶν λόγος τοῦ εἶδους καὶ τῆς
 ἐνεργείας εἶναι, ὃ δ' ἐκ τῶν ἐνυπαρχόντων τῆς ὕλης

Quum autem quædam ut subjecta, et ut materia, con-
 cedatur substantia, hæc autem est, quæ potentiâ est; re-
 stat, illam, quæ ut actus substantia sensibilibum est, quænam
 sit dicere. (2) Democritus igitur tres differentias esse vide-
 tur existimare. Subjectum enim corpus, materiam, unum
 et idem esse : differre autem aut rhyismo, quod est figura ;
 aut trope, quod est situs; aut diathige, quod est ordo.
 (3) Videntur autem multæ differentie esse : utputa quæ-
 dam compositione dicuntur materiæ, sicuti quæcumque
 mistura, quemadmodum melicratum : quædam clavo, ut
 arca : quendam ligamine, ut fascis : quædam glutine, ut
 liber : quædam pluribus ex his : quædam positione, ut li-
 men, et superliminare (hæc enim eo quod modo quodam
 sita sint, differunt) : quædam tempore, ut cœna, et pran-
 dium : quædam loco, ut venti : quædam sensibilibum pas-
 sionibus, ut duritie, et mollitie, et densitate, et raritate,
 et siccitate, et humiditate : et quædam quibusdam ex his,
 quædam omnibus his : et simpliciter, quædam redundan-
 tia, quædam defectu. (4) Quare patet quod et ipsum Est
 toties dicitur. Limen enim est, quoniam ita situm est ;
 et esse, sic ipsum positum esse significat : et glaciem esse,
 sic esse densatum. Quorundam vero Esse, etiam his omni-
 bus definitur, eo quod quædam sunt mixta, quædam tem-
 perata, quædam ligata, quædam densata, quædam ceteris
 differentiis utuntur, sicuti manus, aut res. (5) Accipienda
 igitur genera differentiarum : hæc enim principia existen-
 tiæ erunt : ut quæ per magis et minus, aut densum et ra-
 rum, et cetera talia. Cuncta etenim hæc, redundancia et
 defectus sunt. Quodsi quid figura, aut levitate, aut aspe-
 ritate differt, omnia recto et curvo. His vero Esse, erit
 mixtum esse; opposito autem modo, non esse. (6) Mani-
 festum igitur ex his est, quod, si substantia causa est ut
 unumquodque sit, in his quaerendum est quænam, ut horum
 singula sint, causa est. Substantia itaque nihil horum est,
 neque combinatum : attamen proportionale in unoquoque :
 et quemadmodum in substantiis quod de materia prædicat-
 ur, ipse actus est, et in aliis definitionibus maxime : ut-
 puta, si limen oportebit definire, lignum, aut lapidem sic
 positum dicemus : et domum, lateres, aut ligna sic posita :
 (ac præterea etiam cuius causa in quibusdam est ;) si vero
 glaciem, aquam congelatam, aut sic densatam : consonantia
 vero est acuti et gravis mistio talis : eodem autem modo et
 in ceteris. (7) Manifestum itaque ex his est, quod actus
 alius alterius materiæ et ratio : quorundam enim, compo-
 sitio, quorundam mistio, quorundam aliquid aliud eorum
 quæ dicta sunt. Quare eorum qui definiunt, hi quidem, qui
 dicunt, quid sit domus, quod lapides, lateres, ligna, po-
 tentiâ domum dicunt : materia enim hæc sunt. Qui vero,
 vas conservativum rerum et corporum, aut aliquid aliud
 tale addentes, actum dicunt. Qui porro hæc ambo compo-
 nunt, tertiam, et quæ ex his est, substantiam. Videtur
 etenim ea quidem, quæ ex differentiis ratio fit, speciei et

μαλλον. (8) Ὅμοιος δὲ καὶ οὖος Ἀρχύτας ἀπεδέχτο
 δρους· τοῦ συνάμφου γὰρ εἶσιν· ὅσον τί ἐστι νηνεμία;
 ἡρεμία ἐν πλήθει ἀέρος· ὕλη μὲν ὁ ἀήρ, ἐνέργεια δὲ καὶ
 οὐσία ἡ ἡρεμία. Τί ἐστι γαλήνη; ὁμαλότης θαλάτ-
 6 τος· τὸ μὲν ὑπακείμενον ὡς ὕλη ἡ θάλαττα, ἡ δ' ἐνέρ-
 γεια καὶ ἡ μορφή ἡ ὁμαλότης. (9) Φανερόν δὲ ἐκ τῶν
 εἰρημένων τις ἡ αἰσθητὴ οὐσία ἐστὶ καὶ πῶς· ἡ μὲν
 γὰρ ὡς ὕλη, ἡ δ' ὡς μορφή καὶ ἐνέργεια· ἡ δὲ τρίτη
 ἡ ἐκ τούτων.

actus esse : quæ vero ex his quæ insunt, materiæ magis.
 (8) Similiter et quas Archytas approbat definitiones : etenim
 simul utriusque sunt : utputa, quid est serenitas? quies in
 multitudine aeris : materia quidem aer, actus vero et sub-
 stantia, quies. Quid est tranquillitas? maris planities. Sub-
 jectum quidem, ut materia, mare; actus vero et forma, pla-
 nities. (9) Manifestum itaque ex dictis est, quænam sensi-
 bilis substantia, et quomodo sit : etenim hæc quidem ut
 materia, hæc autem ut forma et actus : tertia vero ex his.

CAP. III.

10 Δεῖ δὲ μὴ ἀγνοεῖν ὅτι ἐνίοτε λανθάνει πότερον ση-
 μαίνει τὸ ὄνομα τὴν σύνθετον οὐσίαν ἢ τὴν ἐνέργειαν
 καὶ τὴν μορφήν, ὅσον ἡ οἰκία πότερον σημείον τοῦ κοι-
 νοῦ ὅτι σκέπασμα ἐκ πλίνθων καὶ λίθων ὡδὶ κειμένον,
 ἢ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ εἶδους ὅτι σκέπασμα, καὶ γραμμὴ
 15 πότερον δυὰς ἐν μήκει ἢ ἐν ὀυᾷ, καὶ ζῶον πότερον
 ψυχὴ ἐν σώματι ἢ ψυχὴ· αὕτη γὰρ οὐσία καὶ ἐνέργεια
 σώματός τινος. Εἴη δ' ἂν καὶ ἐπ' ἀμφοτέροις τὸ ζῶον,
 οὐχ ὡς ἐνὶ λόγῳ λεγόμενον ἀλλ' ὡς πρὸς ἐν. (2) Ἀλλὰ
 ταῦτα πρὸς μὲν τι ἄλλο διαφέρει, πρὸς δὲ τὴν ζήτησιν
 20 τῆς οὐσίας τῆς αἰσθητῆς οὐθέν· τὸ γὰρ τί ἦν εἶναι τῷ
 εἶδει καὶ τῇ ἐνέργειᾳ ὑπάρχει. Ψυχὴ μὲν γὰρ καὶ
 ψυχῆ εἶναι ταῦτόν, ἀνθρώπων δὲ καὶ ἀνθρώπων οὐ ταῦ-
 τόν, εἰ μὴ καὶ ἡ ψυχὴ ἀνθρώπος λεχθήσεται· οὕτω δὲ
 τινὶ μὲν τινὶ δ' οὐ. (3) Οὐ φαίνεται δὲ ζητοῦσιν ἡ συλ-
 25 λαβὴ ἐκ τῶν στοιχείων οὐσα καὶ συνθέσεως, οὐδ' ἡ οἰκία
 πλίνθοι τε καὶ σύνθεσις. Καὶ τοῦτο ὀρθῶς· οὐ γὰρ ἐστὶν
 ἡ σύνθεσις οὐδ' ἡ μίξις ἐκ τούτων ὧν ἐστὶ σύνθεσις ἢ μί-
 ξις. (4) Ὅμοιος δὲ οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐθέν, ὅσον εἰ
 ὁ οὐδὸς θέσει, οὐκ ἐκ τοῦ οὐδοῦ ἢ θέσις, ἀλλὰ μάλλον
 30 οὗτος ἐξ ἐκείνης. Οὐδὲ δὲ ὁ ἀνθρώπος ἐστὶ τὸ ζῶον
 καὶ εἶπουν, ἀλλὰ τι δεῖ εἶναι ὁ παρὰ ταῦτά ἐστιν, εἰ
 ταῦθ' ὕλη, οὐτε δὲ στοιχεῖον οὐτ' ἐκ στοιχείου, ἀλλ' ἡ οὐ-
 σία· ὁ ἐξαιρούμενος τὴν ὕλην λέγουσιν. Εἰ οὖν τοῦτ' αἴ-
 τιον τοῦ εἶναι καὶ οὐσίας, τοῦτο αὐτὴν ἂν τὴν οὐσίαν
 35 λέγοιεν. (5) Ἀνάγκη δὲ ταύτην ἢ αἰδίον εἶναι ἢ φθα-
 ρτὴν ἄνευ τοῦ φθεῖρῆσθαι καὶ γεγενῆσθαι ἄνευ τοῦ γίγνε-
 σθαι. Δέδεικται δὲ καὶ δεδιχλωται ἐν ἄλλοις ὅτι τὸ εἶ-
 δος οὐθεὶς ποιεῖ οὐδὲ γεννᾷ, ἀλλὰ ποιεῖται τόδε, γί-
 γνεται δὲ τὸ ἐκ τούτων. Εἰ δ' εἶσι τῶν φαρτῶν αἰ-
 40 οὐσαὶ χωρισταί, οὐθέν πω δῆλον· πλὴν ὅτι γ' ἐνίων οὐκ
 ἐνδέχεται δῆλον, ὅσα μὴ οἷοντε παρὰ τὰ τινὰ εἶναι, ὅσον
 οἰκίαν ἢ σκεῦος. (6) Ἰσως μὲν οὖν οὐδ' οὐσαὶ εἶσιν
 οὐτ' αὐτὰ ταῦτα οὐτε τι τῶν ἄλλων ὅσα μὴ φύσει συν-
 ἔστηκεν· τὴν γὰρ φύσιν μόνον ἂν τις θεῖη τὴν ἐν τοῖς
 46 φαρτοῖς οὐσίαν. Ὡστε ἡ ἀπορία ἦν οἱ Ἀντισθένοι
 καὶ οἱ οὕτως ἀπαίδευτοι ἠπόρουσαν, ἔχει τινὰ καιρόν, ὅτι
 οὐκ ἐστὶ τὸ τί ἐστὶν ὁρίσασθαι (τὸν γὰρ ἄρον λόγον εἶ-
 ναι μακρόν), ἀλλὰ ποῖον μὲν τί ἐστὶν ἐνδέχεται καὶ
 50 καταίτερος. (7) Ὡστε οὐσία ἐστὶ μὲν ἢς ἐνδέχεται εἶ-
 ναι ἄρον καὶ λόγον, ὅσον τῆς συνθέτου, ἐάν τε αἰσθητὴ
 ἐάν τε νοητὴ ἢ· ἐξ ὧν δ' αὕτη πρώτων, οὐκ ἐστὶν, εἶ-

Oportet autem non ignorare, quod aliquando latet, utrum
 nomen compositam substantiam significet, an actum et
 formam : utputa domus, utrum est signum communis, quod
 operimentum est ex lapidibus et lateribus sic positis ; an
 actus, et speciei, quod est operimentum. Et linea, utrum
 dualitas in longitudine, an quod dualitas. Et animal,
 utrum anima in corpore, an anima. Hæc enim, substantia,
 et actus alicujus corporis. Erit autem utique in utrisque
 animal, non ut una ratione dictum, sed ut ad unum. (2) Sed
 hæc ad aliud quidem aliquid conferunt, ad quæstionem
 autem substantiæ sensibilis nihil. Etenim quod quid erat
 esse, speciei et actui est. Anima namque, et animam esse,
 idem est : hominem vero esse et homo, non idem, nisi et
 anima homo dicatur. Sic autem alicui quidem, alicui vero
 non. (3) Non videtur igitur quærentibus ita syllaba ex ele-
 mentis et compositione constare, neque domus, lateres esse
 et compositio. Et hoc recte. Compositio enim, et mistio,
 non ex iis quorum est compositio, aut mistio. (4) Similiter
 nec aliorum ullum : utputa, limen, positione, non ex limine
 positio, sed magis istud ex illa ; nec homo est ipsum animal,
 et bipes : sed aliquid esse oportet, quod præter hæc est, si
 hæc materia sunt : sed nec elementum, nec ex elementis,
 verum substantia, quod materiam auferentes dicunt. Si
 itaque hoc ipsius esse et substantiæ causa, hoc ipsam sub-
 stantiam utique dicant. (5) Necesse autem est, aut sempiternam
 hanc esse, aut corruptibilem, absque eo quod corrup-
 tumpatur, et factum esse, absque eo quod fiat. Ostensum
 autem est et declaratum in aliis, quod speciem nullus facit,
 neque generat, sed efficitur hoc ; fit autem quod ex his. Si
 vero corruptibilium substantiæ sunt separatæ, nondum est
 manifestum. Nisi quod quorundam non contingit, patet,
 quæcumque quidem non possunt præter particularia esse,
 ut domum, aut vas. (6) Fortassis nec substantiæ sunt hæc
 ipsa, nec aliorum quicquam, quæcumque non natura con-
 sistunt. Naturam etenim solam profecto quis ponet eam
 quæ in corruptibilibus est, substantiam. Quare dubitatio,
 qua Antisthenici et qui hoc pacto inducti dubitabant, habet
 aliquam opportunitatem, quod non liceat ipsum quid est
 definire (definitionem enim, longum esse sermonem), sed
 quale quid est, contingit etiam docere, quemadmodum
 argentum, non quid est, sed, quale stannum. (7) Quare
 substantiæ quidem alicujus contingit definitionem et ratio-
 nem esse : utputa, compositæ, sive sensibilis, sive intelle-
 ctualis : sit : ex quibus autem hoc primis, non est. Siquidem

περ τι κατά τινος σημαίνει ὁ λόγος ὁ δριστικός, καὶ δεῖ τὸ μὲν ὡσπερ ὕλην εἶναι, τὸ δὲ ὡς μορφήν. (8) Φανερόν δὲ καὶ διότι, εἴπερ εἰσὶ πως ἀριθμοὶ αἱ οὐσαί, οὕτως εἰσὶ καὶ οὐχ ὡς τινες λέγουσι μονάδων· ὅ τε γὰρ ὁ δρισμὸς ἀριθμὸς τις (διαιρετός τε γὰρ καὶ εἰς ἀδιαίρετα· οὐ γὰρ ἄπειροι οἱ λόγοι) καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τοιούτος. Καὶ ὡσπερ οὐδ' ἀπ' ἀριθμοῦ ἀφαιρεθέντος τινὸς ἢ προστεθέντος, ἐξ ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐστίν, οὐκέτι ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς ἐστίν ἀλλ' ἕτερος, κἂν τοῦλάχιστον ἀφαιρεθῆ ἢ προστεθῆ, οὕτως οὐδὲ ὁ δρισμὸς οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι οὐκέτι ἐστὶ ἀφαιρεθέντος τινὸς ἢ προστεθέντος. (9) Καὶ τὸν ἀριθμὸν δεῖ εἶναι τὸ ᾧ εἶς, ὁ οὖν οὐκ ἔχουσι λέγειν τίνι εἶς, εἴπερ ἐστίν εἶς. *Ἡ γὰρ οὐκ ἐστίν ἀλλ' ὅλον σωρός, ἢ εἴπερ ἐστί, λεκτέον τί τὸ ποιοῦν ἐν ἑκ πολῶν. Καὶ ὁ δρισμὸς εἶς ἐστίν· ὁμοίως δὲ οὐδὲ τοῦτον ἔχουσι λέγειν. (10) Καὶ τοῦτ' εἰκότως συμβαίνει· τοῦ αὐτοῦ γὰρ λόγου, καὶ ἡ οὐσία ἐν οὕτως, ἀλλ' οὐχ ὡς λέγουσι τινες ὅλον μονάς τις οὐσα ἢ στιγμή, ἀλλ' ἐντέλεια καὶ φύσις τις ἐκάστη. Καὶ ὡσπερ οὐδὲ ὁ ἀριθμὸς ἔχει τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, οὐδ' ἢ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία, ἀλλ' εἴπερ, ἢ μετὰ τῆς ὕλης. (11) Περὶ μὲν οὖν γενέσεως καὶ φθορᾶς τῶν λεγομένων οὐσιῶν, πῶς τ' ἐνδέχεται καὶ πῶς ἀδύνατον, καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν ἀριθμὸν ἀναγωγῆς, ἔστω μέχρι τούτων διωρισμένον.

aliquid de aliquo significat ratio definitiva : et oportet hoc quidem ut materiam, illud vero ut formam esse. (8) Manifestum autem hoc etiam est, quod, si aliquo modo substantiæ numeri sunt, ita sunt, et non quemadmodum quidam dicunt, unitatum. Nam et definitio, numerus quidam est : divisibilis etenim, et in indivisibilia ; non enim infinitæ sunt rationes : numerus vero, tale quid est. Et quemadmodum de numero, ablato, aut addito aliquo, ex quibus numerus est, non est amplius idem numerus, sed diversus, etiam si minimum auferatur, aut addatur : ita nec definitio, nec ipsum quid erat esse, erit amplius ablato aliquo, aut addito. (9) Et numero oportet aliquid esse, quo unus, quod nunc non habent dicere quoniam unus, si unus est. Aut enim non est, sed quasi congeries : aut si est, dicendum est quidnam illud sit, quod unum ex multis faciat. Ac definitio una est : similiter autem nec hanc dicere habent. (10) Atque hoc merito accidit. Eiusdem enim est rationis, et substantia sic est unum, sed non (ut quidam aiunt) ut unitas quædam existens, aut punctum, sed actus, et natura quædam unaquæque : et quemadmodum nec numerus habet magis et minus, ita neque substantia, quæ secundum speciem est : sed si quidem, ea est quæ secundum materiam est. (11) De generatione igitur ac corruptione dictarum substantiarum, quomodo accidit, quoque modo impossibile est, deque reductione ad numerum, hactenus determinatum sit.

CAP. IV.

25 Περὶ δὲ τῆς ὕλικῆς οὐσίας δεῖ μὴ λαθάνειν ὅτι εἰ καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πάντα πρῶτου ἢ τῶν αὐτῶν ὡς πρῶτων καὶ ἡ αὐτὴ ὕλη ὡς ἀρχὴ τοῖς γιγνομένοις, ὁμοίως ἐστὶ τις οἰκεία ἐκάστου, ὅλον φλέγματός ἐστι πρώτη ὕλη καὶ γλυκέα ἢ λιπαρά, χολῆς δὲ τὰ πικρὰ ἢ ἀλλ' ἄττα. 30 *Ἴσως δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ αὐτοῦ. (2) Γίνονται δὲ πλείους ὕλοι τοῦ αὐτοῦ, ὅταν θατέρου ἢ ἐτέρα ἦ, ὅλον φλέγμα ἐκ λιπαροῦ καὶ γλυκέος, εἰ τὸ λιπαρὸν ἐκ τοῦ γλυκέος, ἐκ δὲ χολῆς τῷ ἀναλύεσθαι εἰς τὴν πρώτην ὕλην τὴν χολῆν. Διγῶς γὰρ τὸδ' ἐκ τοῦδε, ἢ ὅτι πρὸ ὁδοῦ ἐστὶ 35 ἢ ὅτι ἀναλυθέντος εἰς τὴν ἀρχήν. (3) *Ἐνδέχεται δὲ μᾶς τῆς ὕλης οὐσης ἕτερα γίνεσθαι διὰ τὴν κινουῦσαν αἰτίαν, ὅλον ἐκ ξύλου καὶ κιβωτός καὶ κλίην. (4) *Ἐνίων δ' ἐτέρα ἢ ὕλη ἐξ ἀνάγκης ἐτέρων ὄντων, ὅλον πρίων οὐκ ἂν γένοιτο ἐκ ξύλου, οὐδ' ἐπὶ τῇ κινουῦσῃ αἰτία τούτου· 40 οὐ γὰρ ποιήσει πρίονα ἐξ ἐρίου ἢ ξύλου. Εἰ δ' ἄρα τὸ αὐτὸ ἐνδέχεται ἐξ ἄλλης ὕλης ποιῆσαι, ὅσηλον ὅτι ἡ τέχνη καὶ ἡ ἀρχὴ ἢ ὡς κινουῦσα ἢ αὐτῆ· εἰ γὰρ καὶ ἡ ὕλη ἐτέρα καὶ τὸ κινουῦν, καὶ τὸ γεγονός. *Ὅταν δὲ τις ζητῇ τί τὸ αἴτιον, ἐπεὶ πλεοναχῶς τὰ αἰτία λέγεται, πάσας 45 δεῖ λέγειν τὰς ἐνδοχομένας αἰτίας, ὅλον ἀνθρώπου τίς αἰτία ὡς ὕλη; ἄρα τὰ καταμήνια; τί δ' ὡς κινουῦν; ἄρα τὸ σπέρμα; τί δ' ὡς τὸ εἶδος; τὸ τί ἦν εἶναι. Τί δ' ὡς οὐ ἔνεκα; τὸ τέλος. (5) *Ἴσως δὲ ταῦτα ἅμωυ τὸ αὐτό. Δεῖ δὲ τὰ ἐγγύτατα αἰτία λέγειν. Τίς ἢ ὕλη; μὴ πῦρ 50 ἢ γῆν, ἀλλὰ τὴν ἴδιον. Περὶ μὲν οὖν τὰς φυσικὰς οὐσίας καὶ γεννητὰς ἀνάγκη οὕτω μετείναι, εἰ τις μετεῖσιν ὁρθῶς, εἴπερ ἄρα αἰτία τε ταῦτα καὶ τσαῦτα, καὶ

De materiali vero substantia oportet non latere quod, etsi ex eodem omnia primo, aut eisdem tanquam primis, et eadem sit materia ut principium illis quæ fiunt; est tamen quædam cuiusque propria : ut phlegmatis prima materia, ipsa dulcia aut pingua, cholerae vero, amara, aut aliqua alia. Fortassis autem hoc, ex eodem. (2) Fiunt autem plures materiæ eiusdem, quum alterius altera sit : utputa, phlegma ex pingui et dulci si pingue ex dulci; ex cholera vero esse, ob resolutionem cholerae in primam materiam. Dupliciter enim hoc ex hoc, aut quoniam ex eo quod progredietur, aut quoniam ex eo quod resolutum fuerit in principium. (3) Contingit autem, una existente materia, diversa fieri propter moventem causam; ut ex ligno, fit arca, et lectus. (4) Quorundam autem diversa materia necessario, diversis existentibus : utputa, serra nunquam fiet ex ligno : nec est hoc in causa movente. Non enim faciet serram ex lana, aut ligno. Si autem idem contingit ex alia materia facere, patet quod ars et principium, ut moventia, eadem sunt. Etenim si materia diversa, et movens, etiam ipsum quod factum est. Quum itaque quisquam, quænam sit causa, quærat (quoniam multipliciter causæ dicuntur), omnes contingentes causas dicere oportet : utputa, hominis, quæ causa ut materia? nonne menstrua? quæ vero ut movens? utrum sperma? quæ vero ut species? quod quid erat esse. Quæ autem ut hujus causa? finis. (5) Fortassis autem hæ ambæ, idem sunt. Oportet autem proximas causas dicere. Quæ materia? non ignem, vel terram, sed propriam. In naturalibus igitur et generabilibus substantiis, necesse est ita procedere, si quis recte procedet : siquidem hæ totque

δεῖ τὰ αἰτία γνωρίζειν. (6) Ἐπι δὲ τῶν φυσικῶν μὲν αἰδιῶν δὲ οὐσιῶν ἄλλος λόγος. Ἴσως γὰρ ἓνια οὐκ ἔχει ὕλην, ἢ οὐ τοιαύτην ἀλλὰ μόνον κατὰ τόπον κινήτην. Οὐδ' ὅσα δὴ φύσει μὲν, μὴ οὐσία δέ, οὐκ ἔστι τούτοις ὕλη, ἀλλὰ τὸ ὑποκειμένον ἢ οὐσία. Οἶον τί αἰτιον ἐκλείψωσ, τίς ὕλη; οὐ γὰρ ἔστιν, ἀλλ' ἡ σελήνη τὸ πάσχον. Τί δ' αἰτιον ὡς κινήσαν καὶ φθεῖραν τὸ φῶς; ἢ γῆ. Τὸ δ' οὐ ἔνεκα ἴσως οὐκ ἔστιν. (7) Τὸ δ' ὡς εἶδος ὁ λόγος, ἀλλ' ἀδηλος, ἐὰν μὴ μετὰ τῆς αἰτίας ἢ ὁ λόγος· οἶον τί ἐκλείψις; στέρησις φωτός. Ἐὰν δὲ προστεθῇ ὑπὸ γῆς ἐν μέσῳ γιγνομένης, δὲ σὺν τῷ αἰτιῷ λόγος οὗτος. Ἰπνου δ' ἀδηλον τί τὸ πρῶτον πάσχον. Ἄλλ' ὅτι τὸ ζῶον; ναί, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ τί, καὶ τί πρῶτον; καρδία ἢ ἄλλο τι; εἶτα ὑπὸ τίνος; εἶτα τί τὸ πάθος τὸ ἐκεῖνου καὶ μὴ τοῦ ὄλου; ὅτι ἀκινήσια τοιαδί; ναί, ἀλλ' αὐτὴ τῷ τί πάσχειν τὸ πρῶτον;

causæ sunt, et oportet causas cognoscere. (6) De naturalibus autem ac perpetuis substantiis, alia ratio est. Fortassis etenim quædam non habent materiam, aut non talem, sed solum quæ secundum locum mobilis est. Nec quæcumque natura quidem, non autem per substantiam fiunt, neque materia est, sed quod subjicitur, substantia: utputa, quæ causa eclipsios, quæ materia? non est enim, sed luna est, quæ patitur. Quæ vero causa ut movens atque corumpens lumen? terra. Cujus vero causa, forsitan non est. (7) Quæ vero ut species, definitio, sed non manifesta nisi cum ipsa causa sit definitio: utputa, quid eclipsis? privatio luminis. Si vero addatur, a terra in medio interposita: hæc est cum ipsa causa definitio. De somno vero non est manifestum quid est primum quod patitur: sed nunquid animal? ita. Attamen hoc secundum aliquid: et quid primum? cor, an aliquid aliud? deinde, a quo? deinde, quæ passio, quæ illius, et non totius? quia talis immobilitas? ita. Sed hæc, eo quod ipsum primum patiatur quidnam?

CAP. V.

Ἐπεὶ δ' ἓνια ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς ἔστι καὶ οὐκ ἔστιν, οἶον αἱ στιγμαί, εἴπερ εἰσί, καὶ ὄλωσ τὰ εἶδη καὶ αἱ μορφαί (οὐ γὰρ τὸ λευκὸν γίνεταί ἀλλὰ τὸ ζῶλον λευκόν), εἰ ἔκ τινος καὶ τί πᾶν τὸ γιγνόμενον γίνεταί, οὐ πάντα ἀν τάναντία γίγνοιτο ἐξ ἀλλήλων, ἀλλ' ἐτέροις λευκὸς ἀνθρώπος ἐκ μέλανος ἀνθρώπου καὶ λευκὸν ἐκ μέλανος· οὐδὲ παντὸς ὕλη ἔστιν ἀλλ' ὅσων γένεσις ἔστι καὶ μεταβολὴ εἰς ἀλλήλα. Ὅσα δ' ἄνευ τοῦ μεταβάλλειν ἔστιν ἢ μή, οὐκ ἔστι τούτων ὕλη. (2) Ἐγχεῖ δ' ἀπορίαν πῶς πρὸς τάναντία ἢ ὕλη ἡ ἐκάστου ἔχει. Οἶον εἰ τὸ σῶμα δυνάμει ὑγεινόν, ἐναντιὸν δὲ νόσος ὑγίεια, ἄρα ἀμφω δυνάμει; καὶ τὸ ὕδωρ δυνάμει οἶνος καὶ ὄζος; ἢ τοῦ μὲν καθ' ἑξῆς καὶ κατὰ τὸ εἶδος ὕλη, τοῦ δὲ κατὰ στέρησιν καὶ φθορὰν τὴν παρὰ φύσιν. (3) Ἀπορία δέ τις ἔστι καὶ διὰ τί ὁ οἶνος οὐχ ὕλη τοῦ ὄζου οὐδὲ δυνάμει ὄζος (καίτοι γίνεταί ἐξ αὐτοῦ ὄζος) καὶ ὁ ζῶν δυνάμει νεκρός. Ἠ οὐ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός αἱ φθοραί, ἢ δὲ τοῦ ζῶου ὕλη αὐτὴ κατὰ φθορὰν νεκροῦ δυνάμει καὶ ὕλη, καὶ τὸ ὕδωρ ὄζου· γίνεταί γὰρ ἐκ τούτων ὡσπερ ἐξ ἡμέρας νύξ. (4) Καὶ ὅσα δὴ οὕτω μεταβάλλει εἰς ἀλλήλα, εἰς τὴν ὕλην δεῖ ἐπανελθεῖν, οἶον εἰ ἐκ νεκροῦ ζῶον, εἰς τὴν ὕλην πρῶτον, εἶθ' οὕτω ζῶον· καὶ τὸ ὄζος εἰς ὕδωρ, εἶθ' οὕτως οἶνος.

Quum autem quædam absque generatione et corruptione sint, et non sint, utputa puncta, si sint quidem, et omnino species, et formæ (non enim albedo fit, sed lignum album), si ex aliquo et aliquid fit omne quod fit; profecto non omnia contraria fiunt vicissim: sed aliter albus homo ex nigro homine, et albedo ex nigredine: nec omnium materia est, sed quorumcumque generatio, et transmutatio invicem sunt: quæcumque vero absque eo, quod transmutentur, sunt, aut non, horum materia non est. (2) Habet autem dubitationem, quoniam modo ad contraria cuiusque materia se habeat: utputa, si corpus potentiâ sanum, contrarium vero sanitati infirmitas, utrum ambo potentiâ? et aqua, potentiâ vinum, et acetum? an hujus quidem secundum habitum, et secundum speciem, materia est; illius vero secundum corruptionem et privationem contra naturam? (3) At quædam dubitatio est, cur vinum non sit materia aceti, neque potentiâ acetum, tametsi fiat ex eo acetum: et vivens potentiâ mortuus. An non, sed secundum accidens, corruptiones? ipsa vero animalis materia, secundum corruptionem mortui potentia et materia, aqua quoque aceti est: fiunt etenim ex illis, quemadmodum ex die nox. (4) Et quæcumque ita invicem transmutantur, ad materiam oportet redire: utputa si ex mortuo animal, primum ad materiam, deinde demum animal: et acetum, ad aquam, deinde demum vinum.

CAP. VI.

Περὶ δὲ τῆς ἀπορίας τῆς εἰρημένης περὶ τε τοὺς ὀρισμοὺς καὶ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς, τί αἰτιον τοῦ ἓν εἶναι; πάντων γὰρ ὅσα πλείω μέρη ἔχει καὶ μὴ ἔστιν οἶον σωρὸς τὸ πᾶν ἀλλ' ἔστι τι τὸ ὄλον παρὰ τὰ μόρια, ἔστι τι αἰτιον, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς σώμασι τοῖς μὲν ἀφή αἰτία τοῦ ἓν εἶναι, τοῖς δὲ γλισχρότης ἢ τι πάθος ἕτερον τοιοῦτον. (2) Ὅ δ' ὀρισμὸς λόγος ἔστιν εἰς οὐ συνδέσμιω καθάπερ ἡ Ἰλιάς, ἀλλὰ τῷ ἐνός εἶναι. Τί οὖν ἔστιν ὁ ποιεὶ ἐν τὸν ἀνθρωπον, καὶ διὰ τί ἐν ἀλλ' οὐ πολλά, οἶον τό τε ζῶον καὶ τὸ δῖπουν, ἄλλως τε δὴ καὶ

De dubitatione autem dicta et circa definitiones et circa numeros, quæ causa est ut unum sint? Omnium namque quæcumque plures partes habent, et non est totum quasi coæcervatio, sed ipsum totum est aliquid aliud præter partes, est aliqua causa. Nam et in corporibus quibusdam tactus est causa ut unum sint: quibusdam vero viscositas, aut aliqua alia talis passio. (2) Definitio vero, oratio est una, non conjunctione, ut Ilias, sed eo quod unius est. Quid est igitur, quod hominem facit unum, et cur unum est, et non multa, ut animal, et bipes, præsertim si, quemadmodum

εἰ ἔστιν, ὡς περ φασί τινες, αὐτό τι ζῶον καὶ αὐτὸ δί-
 πουν; Διὰ τί γὰρ οὐκ ἔκεινα αὐτὰ ὁ ἀνθρωπὸς ἔστι, καὶ
 εἰ ἔσονται κατὰ μέθεξιν οἱ ἀνθρωποὶ οὐκ ἀνθρώπου
 οὐδ' ἐνός ἀλλὰ δυοῖν, ζῶου καὶ δίπodos; καὶ ὅπως δὴ
 οὐκ ἂν εἴη ὁ ἀνθρώπος ἐν ἀλλὰ πλείω, ζῶον καὶ δί-
 πουν. (3) Φανερόν δὴ ὅτι οὕτω μὲν μετιοῦσιν ὡς εἰώ-
 θασιν δρίζεσθαι καὶ λέγειν, οὐκ ἐνδέγεται ἀποδοῦναι
 καὶ λύσαι τὴν ἀπορίαν. Εἰ δ' ἔστιν, ὡς περ λέγομεν,
 τὸ μὲν ὕλη τὸ δὲ μορφή, καὶ τὸ μὲν δυνάμει τὸ δ' ἐνε-
 ρεία, οὐκέτι ἀπορία δόξειεν ἂν εἶναι τὸ ζητούμενον.
 Ἔστι γὰρ αὕτη ἡ ἀπορία ἢ αὐτὴ κἂν εἰ ὁ ὅρος εἴη
 ἱματίου ὁ στρογγύλος χαλκός· εἴη γὰρ ἂν σημεῖον τοῦ-
 νομα τοῦτο τοῦ λόγου, ὥστε τὸ ζητούμενόν ἐστι τί
 αἴτιον τοῦ ἐν εἶναι τὸ στρογγύλον καὶ τὸν χαλκόν.
 (4) Οὐκέτι δ' ἡ ἀπορία φαίνεται, ὅτι τὸ μὲν ὕλη τὸ
 δὲ μορφή. Τί οὖν τούτου αἴτιον τοῦ τὸ δυνάμει ἐν
 ἐνεργείᾳ εἶναι, παρὰ τὸ ποιῆσαν, ἐν ὅσοις ἐστὶ γένε-
 σις; οὐθὲν γὰρ ἐστὶν αἴτιον ἕτερον τοῦ τὴν δυνάμει
 σφαιραῖαν ἐνεργείᾳ εἶναι σφαιραῖαν, ἀλλὰ τοῦτ' ἦν τὸ τί ἦν
 εἶναι ἑκατέρω. (5) Ἔστι δὲ τῆς ὕλης ἢ μὲν νοητὴ ἢ
 οὐκ αἰσθητὴ, καὶ αἰεὶ τοῦ λόγου τὸ μὲν ὕλη τὸ δ' ἐνεργείᾳ
 ἐστὶν, ὅσον ὁ κύκλος σχῆμα ἐπίπεδον. Ὅσα δὲ μὴ
 ἔχει ὕλην, μήτε νοητὴν μήτε αἰσθητὴν, εὐθύς ὅπερ ἐν
 τι (εἶναι) ἐστὶν ἑκαστον, ὡς περ καὶ ὅπερ ὄν τι, τὸ
 τόδε, τὸ ποῖόν, τὸ ποσόν. Διὸ καὶ οὐκ ἔνεστιν ἐν τοῖς
 δρισμοῖς οὔτε τὸ ὄν οὔτε τὸ ἐν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι εὐθύς
 ἐν τί ἐστὶν ὡς περ καὶ ὄν τι. (6) Διὸ καὶ οὐκ ἐστὶν
 ἕτερόν τι αἴτιον τοῦ ἐν εἶναι οὐθενὶ τούτων, οὐδὲ τοῦ ὄν
 τι εἶναι· εὐθύς γὰρ ἑκαστόν ἐστὶν ὄν τι καὶ ἐν τι, οὐχ
 ὡς ἐν γένει τῶ ὄντι καὶ τῶ ἐνί, οὐδ' ὡς χωριστῶν ὄντων
 παρὰ τὰ καθ' ἑκαστα. Διὰ ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν οἱ
 μὲν μέθεξιν λέγουσι, καὶ αἴτιον τί τῆς μεθέξεως καὶ τί
 τὸ μετέχειν ἀποροῦσιν· οἱ δὲ συνουσίαν (ψυχῆς),
 ὡς περ Λυκόφρων φησὶν εἶναι τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἐπί-
 στασθαι καὶ ψυχῆς· οἱ δὲ σύνθεσιν ἢ σύνδεσμον ψυχῆς
 σώματι τὸ ζῆν. (7) Καίτοι ὁ αὐτὸς λόγος ἐπὶ πάντων
 καὶ γὰρ τὸ ὑγιαίνειν ἔσται ἢ συνουσία ἢ σύνδεσμος ἢ σύν-
 θεσις ψυχῆς καὶ υγιείας, καὶ τὸ τὸν χαλκὸν εἶναι τρί-
 γωνον σύνθεσις χαλκοῦ καὶ τριγώνου, καὶ τὸ λευκὸν εἶναι
 σύνθεσις ἐπιφανείας καὶ λευκότητος. Αἴτιον δ' ἐστὶ
 δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ζητοῦσι λόγον ἐνοποιὸν καὶ
 διαφορᾶν. (8) Ἔστι δ', ὡς περ εἴρηται, καὶ ἡ ἐσχάτη
 ὕλη καὶ ἡ μορφή ταῦτ' οὐκ αὐτὸ καὶ δυνάμει, τὸ δὲ ἐνεργείᾳ.
 Ὅστε ὅμοιον τὸ ζητεῖν τοῦ ἐνός τί αἴτιον καὶ τοῦ ἐν
 εἶναι· ἐν γὰρ τι ἑκαστον, καὶ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἐνε-
 ρείᾳ ἐν πῶς ἐστὶν. Ὅστε αἴτιον οὐδὲν ἄλλο πλὴν εἶ
 τι ὡς κινήσαν ἐκ δυνάμει ἢ ἐνεργείαν. Ὅσα δὲ μὴ
 ἔχει ὕλην, πάντα ἀπλῶς ὅπερ ἐν τι.

quidam dicunt, sit quid ipsum animal, et ipsum bipes? Cur
 enim non illa ipsa homo est, et erunt secundum participa-
 tionem homines, non hominis unius, sed duorum, animalis
 et bipedis? et omnino profecto, homo non erit unum, sed
 plura, animal et bipes. (3) Manifestum itaque est quod
 ita quidem tractantibus, ut solent definire et dicere, non
 est possibile reddere rationem, et solvere dubitationem.
 Quodsi, quemadmodum nos dicimus, hoc quidem materia,
 hoc vero forma est, et hoc quidem potentia, hoc vero
 actu, profecto non videatur amplius dubitatio esse, quod
 quaeritur. Etenim dubitatio est eadem, ac si definitio vestis
 esset, aes rotundum. Esset etenim hoc nomen rationis
 signum. Quare quod quaeritur est, quamnam causa sit ut
 rotundum et aes unum sint. (4) Amplius vero non apparet
 dubitatio, quoniam hoc quidem materia, illud vero forma
 est. Quae igitur hujus causa est, ut quod potentia est, actu
 sit in quibuscumque generatio est, praeter illud quod fecit?
 nulla enim alia causa est ut sphaera sit, quae potentia sphaera
 erat: sed hoc erat, ipsum quid erat esse utrique. (5) Est
 autem materia quaedam intellectualis, quaedam sensibilis:
 et semper rationis hoc quidem materia, hoc vero actus est,
 ut circulus figura plana. Quaecumque vero neque intel-
 lectualem neque sensibilem materiam habent, statim per se
 unum quiddam unumquodque est: quemadmodum ipsum
 ens, ipsum hoc, quale, quantum: quare non inest in defi-
 nitionibus nec ens, nec unum: et ipsum quid erat esse,
 statim per se unum quiddam est, quemadmodum et ens
 quiddam. (6) Propterea non aliqua alia causa ulli istorum
 est, ut unum sint, nec ut ens quiddam sint: statim etenim
 per se unumquodque est ens quiddam, et unum quiddam,
 non ut in genere in ente, et uno, nec tanquam sint sepa-
 rata praeter particularia. Ob hanc autem dubitationem,
 quidam participationem aiunt, et causam quae sit partici-
 pationis, et quidnam sit illud participare, dubitant. Qui-
 dam copulam, sicuti Lycophron ait scientiam esse ipsius
 scire et animae. Quidam compositionem, aut conjunctio-
 nem animae cum corpore, ipsum vivere. (7) Attamen
 eadem de omnibus ratio erit. Etenim ipsum sanum esse,
 aut copula aut conjunctio aut compositio animae et sanitatis
 erit; et aes esse triangulum, compositio aëris et trianguli; et
 album esse, compositio superficies et albelinis. Causa vero
 est, quoniam potentia et actus rationem quaerunt unien-
 tem, et differentiam. (8) Est autem (ut dictum est) ulla
 materia et forma idem et unum, illa quidem potentia, haec
 vero actu. Quare simile est quaerere quidnam unius causa
 sit, et ut unum sit. Unum enim quiddam, unumquodque,
 et quod potentia, et quod actu, unum quodammodo est.
 Quare nulla alia causa est, nisi si quid est tanquam ex
 potentia in actum movens. Quaecumque vero non habent
 materiam, cuncta simpliciter sunt unum quid.

LIBER VIII.

CAP. I.

Περὶ μὲν οὖν τοῦ πρώτου ὄντος καὶ πρὸς ὃ πᾶσαι αἱ ἄλλαι κατηγορίαι τοῦ ὄντος ἀναφέρονται εἴρηται, περὶ τῆς οὐσίας. Κατὰ γὰρ τὸν τῆς οὐσίας λόγον λέγεται τᾶλλα ὄντα, τὸ τε ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν καὶ τᾶλλα τὰ οὐτως λεγόμενα· πάντα γὰρ ἔξει ἐν τῆς οὐσίας λόγον, ὡσπερ εἶπομεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις. (2) Ἐπεὶ δὲ λέγεται τὸ ὄν τὸ μὲν τὸ τί ἢ ποιὸν ἢ ποσόν, τὸ δὲ κατὰ δυνάμειν καὶ ἐντελέχειν καὶ κατὰ τὸ ἔργον, διορίσωμεν καὶ περὶ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείης, καὶ πρώτον περὶ δυνάμεως ἢ λέγεται μὲν μάλιστα κυρίως, οὐ μὴν χρησίμη γ' ἐστὶ πρὸς ὃ βουλόμεθα νῦν· ἐπὶ πλέον γὰρ ἐστὶν ἡ δυνάμεις καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν μόνων λεγομένων κατὰ κίνησιν. Ἄλλ' εἰπόντες περὶ ταύτης ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐνεργείας διορισμοῖς δηλώσωμεν καὶ περὶ τῶν ἄλλων. (3) Ὅτι μὲν οὖν πολλαχῶς λέγεται ἡ δυνάμεις καὶ τὸ δύνασθαι, διώρισται ἡμῖν ἐν ἄλλοις. Τούτων δ' ὅσαι μὲν δμωνύμως λέγονται δυνάμεις ἀφείσθωσαν· ἐνὶαι γὰρ ὁμοίωσιν τινὶ λέγονται, καθάπερ ἐν γεωμετρίας καὶ δυνατὰ καὶ ἀδύνατα λέγομεν τῶ εἶναι πως ἢ μὴ εἶναι. Ὅσαι δὲ πρὸς τὸ αὐτὸ εἶδος, πᾶσαι ἀρχαί τινές εἰσι, καὶ πρὸς πρώτην μίαν λέγονται, ἢ ἐστὶν ἀρχὴ μεταβολῆς ἐν ἄλλῳ ἢ ἢ ἄλλο. (4) Ἡ μὲν γὰρ τοῦ παθεῖν ἐστὶ δυνάμεις, ἢ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἀρχὴ μεταβολῆς παθητικῆς ὑπ' ἄλλου ἢ ἢ ἄλλο· ἢ δ' ἐξὶς ἀπαθείας τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ φθορᾶς τῆς ὑπ' ἄλλου ἢ ἢ ἄλλο, ὑπ' ἀρχῆς μεταβολητικῆς. Ἐν γὰρ τούτοις ἐνεσσι πᾶσι τοῖς ὄντος ὁ τῆς πρώτης δυνάμεως λόγος. (5) Πάλιν δ' αὐταὶ αἱ δυνάμεις λέγονται ἢ τοῦ μόνον ποιῆσαι ἢ (τοῦ) παθεῖν ἢ τοῦ καλῶς, ὥστε καὶ ἐν τοῖς τούτων λόγοις ἐνυπάρχουσι πως οἱ τῶν προτέρων δυνάμεων λόγοι. (6) Φανερόν οὖν ὅτι ἐστὶ μὲν ὡς μία δυνάμεις τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν (δυνατὸν γὰρ ἐστὶ καὶ τῷ ἔχειν αὐτὸ δυνάμειν τοῦ παθεῖν καὶ τῷ ἄλλο ὑπ' αὐτοῦ), ἐστὶ δ' ὡς ἄλλη. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ πάσχοντι· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν τινὰ ἀρχήν, καὶ εἶναι καὶ τὴν ὕλην ἀρχήν τινὰ, πάσχει τὸ πάσχον καὶ ἄλλο ὑπ' ἄλλο· τὸ λιπαρόν μὲν γὰρ καυστόν, τὸ δ' ὑπεῖκον ὡδὶ θλαστόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἢ δ' ἐν τῷ ποιῶντι, ὡς τὸ θερμόν καὶ ἡ οἰκοδομική, ἢ μὲν ἐν τῷ θερμαντικῷ, ἢ δ' ἐν τῷ οἰκοδομικῷ. Διὸ ἢ συμπερικυκεν, οὐθὲν πάσχει αὐτὸ ὑπ' ἑαυτοῦ· ἐν γὰρ καὶ οὐκ ἄλλο. (7) Καὶ ἡ ἀδυναμία καὶ τὸ ἀδύνατον ἢ τῇ τοιαύτῃ δυνάμει ἐναντία στερήσις ἐστὶν, ὥστε τοῦ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πᾶσα δυνάμεις ἀδυναμία. (8) Ἡ δὲ στερήσις λέγεται πολλαχῶς· καὶ γὰρ τὸ μὴ ἔχον καὶ τὸ πεφυκὸς ἂν μὴ ἔχη, ἢ ὄλιγος ἢ ὅτε πέφυκεν, καὶ ἢ ὡδὶ, ὡς παντελῶς, ἢ καὶ ὅπως. Ἐπ' ἐνίων δὲ, ἂν πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχη βία, ἐστερηθῆσαι ταῦτα λέγομεν.

De primo itaque ente, et ad quod ceteræ omnes entis prædicationes referuntur, hoc est, de substantia, dictum est. Nam secundum substantiæ rationem cetera dicuntur entia, quantum et quale, ac cetera, quæ ita dicuntur. Cuncta etenim habebunt substantiæ rationem, ut in primis sermonibus disseruimus. (2) Quum autem ens dicatur, hoc quidem quid, aut quantitas, aut qualitas, hoc vero secundum potentiam, et actum atque consummationem, determinemus etiam de potentia, et actu. Et primo de potentia, ea quidem, quæ dicitur maxime proprie, non tamen est utilis ad quod nunc volumus: potentia namque, et actio, latius patent, quam illa quæ secundum motum solum dicuntur. Sed quum de ea dixerimus in determinationibus de actione, ostendemus etiam de aliis. (3) Quod igitur multipliciter potentia, et posse dicatur, determinatum est a nobis in aliis. Harum vero quæcumque quidem æquivoce dicuntur potentiæ, prætermittantur: quædam etenim similitudine quadam dicuntur, ut in geometria et possibilis ac impossibilis dicimus, eo quod quodam modo sint, aut non sint. Quæcumque vero ad eandem speciem, omnes aliqua principia sunt, et ad unam primam dicuntur, quæ est principium transmutationis in alio aut prout aliud est. (4) Aliqua enim est patiendi potentia, quæ in ipso patiente principium est transmutationis passivæ ab alio aut prout aliud est: aliqua vero habitus impassibilitatis, quæ in deterius est, et corruptionis quæ est ab alio aut prout aliud est, principium transmutativo. In his enim omnibus definitionibus inest primæ potentiæ ratio. (5) Rursus autem, hæc potentiæ dicuntur, aut ipsius faciendi solum, aut patiendi, aut ipsius bene. Quare in harum quoque rationibus quoddammodo insunt priorum potentiarum rationes. (6) Manifestum igitur est quod quodam modo quidem una est ipsius facere et pati potentia (potens enim est, et eo quod ipsum habeat patiendi potentiam, et eo quod aliud ab eo), quodam modo vero alia. Hæc enim in patiente est. Propterea enim quod habet aliquod principium, et quod etiam materia aliquod principium est, patitur quod patitur, et aliud ab alio. Pingue namque combustibile est; cedens vero, sic pressibile: et similiter de ceteris. Hæc vero, in faciente, utputa, calidum, et ædificativa: hæc quidem in calefactivo, illa vero in ædificativo. Propter quod nullum, prout connaturale factum, ipsum a se ipso patitur: unum etenim et non aliud est. (7) Atque impotentia, et impotens, ea quæ ejusmodi potentiæ contraria est, privatio est. Quare ejusdem potentia omnis est et secundum idem atque impotentia. (8) Privatio autem multifariam dicitur. Etenim quod non habet, et quod natura aptum est, si non habet, aut omnino, aut quum natura aptum sit, aut sic, utputa omnino, aut quomodocumque: in quibusdam autem, si naturæ apta habere, vi non habeant, privari ea dicimus.

CAP. II.

Ἐπει δ' αἱ μὲν ἐν τοῖς ἀψύχοις ἐνυπάρχουσιν ἀρχαὶ
 τοιαῦται, αἱ δ' ἐν τοῖς ἐμψύχοις καὶ ἐν ψυχῇ καὶ τῆς
 ψυχῆς ἐν τῷ λόγον ἔχοντι, δηλονότι καὶ τῶν δυνάμεων
 αἱ μὲν εἰσὶν ἀλογοὶ, αἱ δὲ μετὰ λόγου. Διὸ πᾶσαι
 αἱ τέχναι καὶ αἱ ποιητικαὶ ἐπιστήμαι δυνάμεις εἰ-
 σὶν· ἀρχαὶ γὰρ μεταβλητικαὶ εἰσὶν ἐν ἄλλῳ ἢ ἄλλο.
 (2) Καὶ αἱ μὲν μετὰ λόγου πᾶσαι τῶν ἐναντίων, αἱ
 δ' ἀλογοὶ μία ἐνός, ὅλον τὸ θερμὸν τοῦ θερμαίνεω μόνον,
 ἢ δὲ ἰατρικὴ νόσου καὶ ὑγείας. Αἴτιον δὲ ὅτι
 10 λόγος ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη, ὃ δὲ λόγος ὁ αὐτὸς δηλοῖ τὸ
 πρᾶγμα καὶ τὴν στέρησιν, πλὴν οὐχ ὡσαύτως, καὶ
 ἐστὶν ὡς ἀμφοῖν, ἔστι δ' ὡς τοῦ ὑπάρχοντος μᾶλλον.
 (3) Ὡστ' ἀνάγκη καὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστήμας εἶναι
 μὲν τῶν ἐναντίων, εἶναι δὲ τοῦ μὲν καθ' αὐτὰς τοῦ δὲ
 15 μὴ καθ' αὐτάς· καὶ γὰρ ὁ λόγος τοῦ μὲν καθ' αὐτό,
 τοῦ δὲ τρόπον τινα κατὰ συμβεβηχός· ἀποφάσει γὰρ
 καὶ ἀποφορᾷ δηλοῖ τὸ ἐναντίον. Ἥ γὰρ στέρησις ἡ
 πρώτη τὸ ἐναντίον, αὕτη δ' ἀποφορὰ θατέρου. (4) Ἐπει
 δὲ τὰ ἐναντία οὐκ ἐγγίγνεται ἐν τῷ αὐτῷ, ἢ δ' ἐπι-
 20 στήμη δύναμις τῷ λόγον ἔχει, καὶ ἡ ψυχὴ κινήσεως
 ἔχει ἀρχήν, τὸ μὲν ὑγιεινὸν ὑγείαν μόνον ποιεῖ καὶ τὸ
 θερμαντικὸν θερμότητα καὶ τὸ ψυκτικὸν ψυχρότητα, ὃ
 δ' ἐπιστήμων ἀμφοῖν. Λόγος γὰρ ἐστὶν ἀμφοῖν μὲν,
 οὐχ ὁμοίως δέ, καὶ ἐν ψυχῇ ἢ ἔχει κινήσεως ἀρχήν·
 25 ὥστε ἀμφοῖν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς κινήσει πρὸς τὸ αὐτὸ
 συνάψασα. Διὸ τὰ κατὰ λόγον δυνατὰ τοῖς ἀνευ λό-
 γου δυνατοῖς ποιεῖ τάναντία· μιᾷ γὰρ ἀρχῇ περιέχε-
 ται, τῷ λόγῳ. (5) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι τῇ μὲν τοῦ εὖ
 30 δυνάμει ἀκολουθεῖ ἡ τοῦ μόνου ποιῆσαι ἢ παθεῖν δύ-
 ναμις, ταύτη δ' ἐκείνη οὐκ αἰεὶ· ἀνάγκη γὰρ τὸν εὖ
 ποιοῦντα καὶ ποιεῖν, τὸν δὲ μόνον ποιοῦντα οὐκ ἀνάγκη
 καὶ εὖ ποιεῖν.

Quum autem quaedam inanimatis talia principia insint, quaedam vero in animatis, et in anima, et in animæ ea parte quæ rationem habet, patet quod potentiarum quocumque quaedam irrationales, quaedam cum ratione erunt. Quare omnes artes, et factivæ scientiæ, potentiæ sunt. Principia enim transmutativa sunt in alio, prout aliud est. (2) Et quæ quidem cum ratione, omnes eædem contrariorum sunt; irrationales vero, una unius: ut calidum, ipsius calefacienti solius: medicandi vero potentia, infirmitatis et sanitatis. Causa vero est, quia scientia est ratio. Ratio autem eadem manifestat et rem et privationem, nisi quod non similiter: et quodam modo quidem amborum est, quodam modo vero ejus magis quod existit. (3) Quare necesse est tales etiam scientias esse quidem contrariorum; esse vero hujus quidem per se ipsas, illius vero non per se ipsas. Etenim ratio hujus quidem secundum se ipsam, hujus vero quodam modo secundum accidens. Negatione enim et sublatione manifestat contrarium. Prima namque privatio, contrarium est: hæc autem alterius demptio est. (4) Sed quoniam contraria non sunt in eodem, scientia vero potentia, eo quod habet rationem, anima quoque motus principium habet; salubre quidem sanitatem solum facit, et calefactivum caliditatem, et frigeactivum frigiditatem, sciens vero ambo facit. Ratio enim amborum quidem est, non tamen similiter, etiam in anima, quæ motus principium habet; quare ambo profecto ex eodem movebit principio ad idem conjungens. Quare quæ secundum rationem potentia sunt, contraria iis faciunt, quæ absque ratione potentia sunt: uno namque principio continentur, ratione. (5) Manifestum autem est quod ipsius bene potentiam sequitur solius faciendi aut patiendi potentia: hanc vero illa non semper. Qui enim bene faciat, necesse est ut etiam faciat: qui vero solum facit, non necessario et bene facit.

CAP. III.

Εἰσὶ δὲ τινες οἱ φασιν, ὅτι οἱ Μεγαρικοί, ὅταν
 ἐνεργῇ μόνον δύνασθαι, ὅταν δὲ μὴ ἐνεργῇ οὐ δύνα-
 σθαι, ὅλον τὸν μὴ οἰκοδομοῦντα οὐ δύνασθαι οἰκοδο-
 μεῖν, ἀλλὰ τὸν οἰκοδομοῦντα ὅταν οἰκοδομῇ· ὁμοίως δὲ
 καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Οἷς τὰ συμβαίνοντα ἀποπα οὐ
 40 χαλεπὸν ἰδεῖν. Δηλονότι γὰρ ὅτι οὗτ' οἰκοδόμος ἐστὶ
 ἐὰν μὴ οἰκοδομῇ· τὸ γὰρ οἰκοδόμῳ εἶναι τὸ δυνατῶν
 εἶναι ἐστὶν οἰκοδομεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων
 τεχνῶν. (3) Εἰ οὖν ἀδύνατον τὰς τοιαύτας ἔχειν τέ-
 χνας μὴ μακρόχρονα ποτε καὶ λαθῶν, καὶ μὴ ἔχειν
 45 μὴ ἀποβαλόντα ποτέ (ἢ γὰρ λήθη ἢ πάθει τινὶ ἢ
 χρόνῳ· οὐ γὰρ δὴ τοῦ γε πράγματος φθαρέντος, αἰεὶ
 γὰρ ἐστὶν), ὅταν παύσῃται, οὐχ ἔξει τὴν τέχνην· πάλιν
 δ' εὐθὺς οἰκοδομήσει πῶς λαθῶν; Καὶ τὰ ἀψυχα δὴ
 ὁμοίως· οὔτε γὰρ ψυχρὸν οὔτε θερμὸν οὔτε γλυκὺ οὔτε
 50 δῶλα αἰσθητῶν οὐθὲν ἐστὶ μὴ αἰσθανομένων. Ὡστε
 τὸν Πρωταγόρου λόγον συμβήσεται λέγειν αὐτοῖς.
 (5) Ἀλλὰ μὴν αὐτῶν αἰσθησιν ἔξει οὐθὲν ἂν μὴ αἰσθά-

Sunt autem quidam, ut Megarici, qui dicunt tunc solum posse quum agat; quum vero non agat, non posse: utputa eum, qui non ædificat, ædificare non posse; sed ædificantem, quum ædificat: similiter quoque et de ceteris. Quibus quæ inconvenientia accidant, non est difficile videre. Patet namque, quod nec ædificator erit, si non ædificat. Ædificatorem enim esse, posse ædificare est. Similiter autem et de aliis artibus. (2) Si igitur impossibile est hujuscemodi artes habere, nisi quandoque didicerit et acceperit; et non habere, nisi amittat aliquando (aut enim oblivione, aut quadam passione, aut tempore: non enim verore corrupta: semper namque est): quum cessaverit, non habebit artem: rursus autem statim ædificabit, quomodo accepta arte? Et inanimata etiam similiter: nec enim frigidum, neque calidum, neque dulce, nec omnino ullum sensibile erit non sentientibus. Quare Protagoræ opinionem (res tum et tales esse, quum et quales percipiuntur) accidit eis dicere. (3) Atqui nec sensum aliquid habebit, si

νηται μηδ' ἐνεργῆ. Εἰ οὖν τυφλὸν τὸ μὴ ἔχον ὄψιν, πεφυκὸς δὲ καὶ ὅτε πέφυκε καὶ ἔτι ὄν, οἱ αὐτοὶ τυφλοὶ ἔσονται πολλάκις τῆς ἡμέρας καὶ κωφοί. (4) Ἐτι εἰ ἀδύνατον τὸ ἐστερημένον δυνάμει, τὸ μὴ γεγόμενον ἀδύνατον ἔσται γενέσθαι· τὸ δ' ἀδύνατον γενέσθαι ὁ λέγων ἢ εἶναι ἢ ἔσεσθαι ψεύσεται· τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦτο ἐστίμεινεν. Ὡστε οὗτοι οἱ λόγοι ἐξαιρουσί καὶ κίνησιν καὶ γένεσιν· αἱ γὰρ τότε ἐστηκὸς ἐστήζεται καὶ τὸ καθήμενον καθεδεῖται· οὐ γὰρ ἀναστήσεται ἂν καθέζεται· ἀδύνατον γὰρ ἔσται ἀναστῆναι ὃ γε μὴ δύναται ἀναστῆναι. (5) Εἰ οὖν μὴ ἐνδέχεται ταῦτα λέγειν, φανερόν ἐστι δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι ἑτέρον ἐστίν· ἐκεῖνοι δ' οἱ λόγοι δυνάμιν καὶ ἐνέργειαν ταῦτο ποιοῦσιν, διὸ καὶ οὐ μικρὸν τι ζητοῦσιν ἀναιρεῖν. Ὡστ' ἐνδέχεται δύνατὸν μὲν τι εἶναι μὴ εἶναι δέ, καὶ δύνατὸν μὴ εἶναι εἶναι δέ, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν δύνατὸν βαδίζειν ὃν μὴ βαδίζειν, καὶ μὴ βαδίζον δύνατὸν εἶναι βαδίζειν. (6) Ἐστὶ δὲ δυνατὸν τοῦτο, ὃ ἔάν ὑπάρῃ ἢ ἐνέργεια, οὐ λέγεται ἔχειν τὴν δύναμιν, οὐδὲν ἔσται ἀδύνατον. Λέγω δ' οἷον, εἰ δύνατὸν καθῆσθαι καὶ ἐνδέχεται καθῆσθαι, τοῦτω ἔάν ὑπάρῃ τὸ καθῆσθαι, οὐδὲν ἔσται ἀδύνατον· καὶ εἰ κινήσθαι τι ἢ κινῆσαι ἢ στήναι ἢ στήσαι ἢ εἶναι ἢ γίνεσθαι, ἢ μὴ εἶναι ἢ μὴ γίνεσθαι, ὁμοίως. (7) Ἐλήλυθε δ' ἡ ἐνέργεια τοῦνομα, ἢ πρὸς τὴν ἐντελέχειαν συντιθεμένη, καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐκ τῶν κινήσεων μάλιστα· δοκεῖ γὰρ ἡ ἐνέργεια μάλιστα ἢ κίνησις εἶναι. Διὸ καὶ τοῖς μὴ οὔσιν οὐκ ἀποδίδοσιν τὸ κινεῖσθαι, ἄλλας δὲ τινὰς κατηγορίας, οἷον διανοητὰ καὶ ἐπιθυμητὰ εἶναι τὰ μὴ ὄντα, κινούμενα δ' οὐ. Τοῦτο δὲ ἐστι οὐκ ὄντα ἐνεργεῖα ἔσονται ἐνεργεῖα. Τῶν γὰρ μὴ ὄντων ἕνια δυνάμει ἐστίν· οὐκ ἐστὶ δέ, ἐτι οὐκ ἐντελεχεία ἐστίν.

non sentiat aut operetur. Si igitur cæcum est quod non habet visum, natura tamen aptum, et quando aptum, et item prout (ὡς) natura aptum est habere, iidem sapius in eodem die cæci et surdi erunt. (4) Item, si impossibile id est quod privatum est potentia, quod non fit, impossibile erit fieri : quod vero impossibile est fieri, qui dicit esse, aut futurum esse, mentietur. Impossibile enim hoc significabat. Unde illæ orationes et motum et generationem perimunt. Semper etenim, et quod stat, abet, et quod sedet, sedebit. Si enim sedet, non surget : impossibile namque erit surgere id quidem quod non potest surgere. (5) Quodsi non est possibile ista dicere, manifestum est quod potentia et actio aliud et aliud est : illæ vero orationes idem faciunt potentiam et actionem : propter quod non parvum quiddam quærunt perimere. Quare contingit possibile quidem esse quiddam, non esse autem, et possibile non esse, esse vero. Similiter in ceteris quoque prædicamentis, quicquam possibile ambulare, non ambulare ; et quum non ambulet, possibile esse ambulare. (6) Hoc autem possibile est, cui, si illius insit actio, cujus potentiam habere dicitur, nihil impossibile erit. Dico autem, ut si possibile sedere est, et sedere contingit, huic, si exstiterit ipsum sedere, nihil impossibile erit : et si moveri quicquam, aut movere, aut stare, aut sistere, aut esse, aut fieri, aut non esse, aut non fieri, similiter. (7) Nomen vero actionis (ἐνεργείας), qui ad actum (ἐντελέχειαν) tendit, venit etiam ad cetera, maxime ex motibus : videtur etenim maxime motus, actio esse. Quare non-entibus non attribunt ipsum moveri, sed alias quasdam prædicationes, utputa intelligibilia et desiderabilia esse ipsa non-entia, non autem moventia se esse : hoc autem, quia, quum non sint actione, erunt actione. Non-entium enim quardam potentia sunt : non sunt autem, quoniam actu non sunt.

CAP. IV.

Εἰ δ' ἐστὶ τὸ εἰρημένον δυνατὸν ἢ ἀκολουθεῖ, φανερόν ἐστι οὐκ ἐνδέχεται ἀληθὲς εἶναι τὸ εἰπεῖν ἐτι δυνατὸν μὲν τοδί, οὐκ ἔσται δέ· ὥστε τὰ ἀδύνατα εἶναι ταύτη διαπεύγειν· λέγω δὲ οἷον εἰ τις φαίη δυνατὸν τὴν διάμετρον μετρηθῆναι οὐ μέντοι μετρηθῆσεσθαι, [ὃ] μὴ λογιζόμενος τὸ ἀδύνατον εἶναι, ἐτι οὐδὲν κωλύει δυνατὸν τι ὄν εἶναι ἢ γενέσθαι, μὴ εἶναι [δὲ] μηδ' ἔσεσθαι. Ἀλλ' ἐκεῖνο ἀνάγκη ἐκ τῶν κειμένων, εἰ καὶ ὑποθίμεθα εἶναι ἢ γεγονέναι ὃ οὐκ ἐστὶ μὲν δυνατὸν δέ, ἐτι οὐδὲν ἔσται ἀδύνατον· συμβήσεται δέ γε, τὸ γὰρ μετρεῖσθαι ἀδύνατον. Οὐ γὰρ δὴ ἐστὶ ταῦτο τὸ τε ψεύδος καὶ τὸ ἀδύνατον· τὸ γὰρ σε ἐστά- ναι νῦν ψεύδος μὲν, οὐκ ἀδύνατον δέ. (2) Ἄμα δὲ ὁπλον καὶ ἐτι, εἰ τοῦ Α ὄντος ἀνάγκη τὸ Β εἶναι, καὶ δυνατοῦ ὄντος τοῦ Α εἶναι καὶ τὸ Β ἀνάγκη εἶναι δυνατὸν· εἰ γὰρ μὴ ἀνάγκη δυνατὸν εἶναι, οὐδὲν κωλύει μὴ εἶναι δυνατὸν εἶναι. Ἐστω δὲ τὸ Α δυνατὸν. Οὐκοῦν ἐτι τὸ Α δυνατὸν εἶη εἶναι, εἰ τελεῖται τὸ Α, οὐδὲν ἀδύνατον εἶναι συνέβαιεν· τὸ δὲ γε Β ἀνάγκη εἶναι. Ἀλλ' ἦν ἀδύνατον. Ἐστω δὲ ἀδύνατον. Εἰ δὲ ἀδύ-

Si autem possibile est, quod dictum est, quatenus sequitur, manifestum est quod non potest verum esse dicere, quod possibile quidem est hoc, non tamen erit : alioqui quænam impossibilia sint, hoc modo fugiat nos. Dico autem, ut si quis dicat posse diametrum commensurari, non tamen commensuratum iri, non cogitans quidnam impossibile sit : quia nihil prohibeat aliquid possibile existens aut esse, aut fieri, non esse, nec futurum esse : attamen ex iis quæ posita sunt, illud necessario sequitur, quia etiamsi supponamus esse, aut factum esse, quod non quidem est, possibile autem est, nihil erit impossibile. Atqui sic accidit : commensurari enim impossibile est. Enimvero non est idem falsum, et impossibile. Te namque nunc stare, falsum quidem, sed non impossibile est. (2) Simul autem manifestum est, quodsi α existente necesse est β esse, ita etiam α existente possibili esse, necesse est β quoque possibile esse. Nam si non est necesse possibile esse, nihil prohibet non esse possibile esse. Sit itaque α possibile. Quum igitur α possibile sit esse, si ponetur ipsum α , nihil impossibile esse accidit. At tum ipsum β necesse est esse : attamen impossibile erat. Sit igitur impossibile.

νατον (ἀνάγκη) εἶναι τὸ Β, ἀνάγκη καὶ τὸ Α εἶναι. Ἄλλ' ἦν ἄρα τὸ Α δυνατὸν καὶ τὸ Β ἄρα. Ἄν ἄρα ἦ τὸ Α δυνατὸν, καὶ τὸ Β ἔσται δυνατὸν, εἴπερ οὕτως εἶχον ὥστε τοῦ Α ὄντος ἀνάγκη εἶναι τὸ Β. Ἐὰν δὲ οὕτως ἐχόντων τοῦ Α Β μὴ ἦ δυνατὸν τὸ Β οὕτως, οὐδὲ τὸ Α Β ἔξει ὡς ἐτέθη· καὶ εἰ τοῦ Α δυνατοῦ ὄντος ἀνάγκη τὸ Β δυνατὸν εἶναι εἰ ἔστι τὸ Α, ἀνάγκη εἶναι καὶ τὸ Β. Τὸ γὰρ δυνατὸν εἶναι ἐξ ἀνάγκης τὸ Β εἶναι, εἰ τὸ Α δυνατὸν, τοῦτο σημαίνει, ἐὰν ἦ τὸ Α καὶ ὅτε καὶ ὡς ἦν δυνατὸν εἶναι, κάκεινο τότε καὶ οὕτως εἶναι ἀναγκαῖον.

Quodsi impossibile est esse β, necesse est etiam α esse. Sed erat α possibile : ergo etiam β. Si igitur α possibile sit, β etiam possibile erit : si ita quidem se habebant, ut α existente, necesse sit etiam β esse. Si itaque sic se habentibus α β, non ita possibile sit β, nec ipsum α β se habebit ut positum erat : et si α possibili existente, necesse est β possibile esse, si α est, necesse est β etiam esse. Possibile namque esse necessario β esse, si α possibile, hoc significat, si α sit, et quando, et sicuti erat possibile esse, illud quoque tunc et ita necesse est esse.

CAP. V.

Ἄπασι δὲ τῶν δυνάμεων οὐσῶν τῶν μὲν συγγενῶν ὅσον τῶν αἰσθήσεων, τῶν δὲ ἔθει ὅσον τῆς τοῦ αὐλεῖν, τῶν δὲ μαθήσει ὅσον τῆς τῶν τεχνῶν, τὰς μὲν ἀνάγκη προενεργήσαντας ἔχειν δεῖν εἶναι καὶ λόγῳ, τὰς δὲ μὴ τοιαύτας καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ πάσχειν οὐκ ἀνάγκη. (2) Ἐπεὶ δὲ τὸ δυνατὸν τι δυνατὸν καὶ ποτὲ καὶ πῶς καὶ δεῖ ἀλλὰ ἀνάγκη προσεῖναι ἐν τῷ διορισμῷ, καὶ τὰ μὲν κατὰ λόγον δύναται κινεῖν καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν μετὰ λόγου, τὰ δ' ἄλογα καὶ αἱ δυνάμεις ἄλογοι, κακείνας μὲν ἀνάγκη ἐν ἐπιπόνοι εἶναι ταύτας δ' ἐν ἀμφοῖν· τὰς μὲν τοιαύτας δυνάμεις ἀνάγκη, δεῖν ὡς δύνανται τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ παθητικὸν πλησιάζουσι, τὸ μὲν ποιεῖν τὸ δὲ πάσχειν, ἐκείνας δ' οὐκ ἀνάγκη αὐταὶ μὲν γὰρ πᾶσαι μία ἐνὸς ποιητικῆς, ἐκείναι δὲ τῶν ἐναντιῶν, ὥστε ἅμα ποιήσει τάναντία· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. (3) Ἀνάγκη ἄρα ἑτερόν τι εἶναι τὸ κύριον· λέγω δὲ τοῦτο ὁρεῖν ἢ προαίρειν. Ὅποτέρου γὰρ ἂν ὀρέγηται κυρίως, τοῦτο ποιήσει, δεῖν ὡς δύναται ὑπάρχει καὶ πλησιάζει τῷ παθητικῷ. (4) Ὡστε τὸ δυνατὸν κατὰ λόγον ἅπαν ἀνάγκη, δεῖν ὀρέγηται, οὐ τ' ἔχει τὴν δύναμιν καὶ ὡς ἔχει, τοῦτο ποιεῖν. Ἐχει δὲ παρόντος τοῦ παθητικοῦ καὶ ὡδὲ ἔχοντος ποιεῖν. Εἰ δὲ μὴ, ποιεῖν οὐ δύνησεται. Τὸ γὰρ μηθενὸς τῶν ἐξω κωλύοντος προσδιορίζεσθαι οὐθὲν ἐτι δεῖ τὴν γὰρ δύναμιν ἔχει ὡς ἔστι δύναμις τοῦ ποιεῖν, ἔστι δ' οὐ πάντως ἀλλ' ἐχόντων πῶς, ἐν οἷς ἀφορισθήσεται καὶ τὰ ἐξω κωλύοντα· ἀφαιρεῖται γὰρ ταῦτα τῶν ἐν τῷ διορισμῷ προσόντων ἕνια. (5) Διὸ οὐδὲ ἂν ἅμα βούληται ἢ ἐπιθυμῆ ποιεῖν δύο ἢ τάναντία, οὐ ποιήσει· οὐ γὰρ οὕτως ἔχει αὐτῶν τὴν δύναμιν οὐδ' ἔστι τοῦ ἅμα ποιεῖν ἢ δυνάμεις, ἐπεὶ ὧν ἔστιν οὕτως ποιήσει.

Quum autem omnium potentiarum, quædam natura nobis insitæ sint, ut sensuum, quædam consuetudine, ut tibiis canendi, quædam doctrina, ut artium : has quidem necesse est eos qui primo operati sunt, habere, quæcumque scilicet consuetudine et ratione : quæcumque vero non tales, sed patiendi potentia sunt, non est necesse. (2) Quoniam vero quod potest, aliquid potest, et aliquando, et aliquo modo, et quæcumque alia necesse est adesse in definitione, et quædam quidem ratione possunt movere, et potentia eorum cum ratione, quædam vero irrationalia, et potentia irrationalia; et illas quidem necesse est in animato esse, has vero in ambobus : hujuscemodi quidem potentias necesse est, quum quoad possint activum et passivum approximent, hoc quidem faciat, illud vero patiat; illas vero non est necesse : hæ enim omnes, una unius factiva, illæ vero contrariorum : quare simul facient contraria. Hoc vero impossibile est. (3) Necesse est igitur, aliud quiddam esse, quod dominetur. Dico enim, sive appetitum, sive electionem. Quodcumque enim appetat principaliter, hoc faciet, quum quoad possit, adsit et proximet passivo. (4) Quare omne secundum rationem potens, necesse est ut, quum appetat id, cujus potentiam habet, et uti habet, hoc faciat. Habet autem passivo præsentem, et sic se habente, facere : sin minus, facere non poterit. Nam illud, nullo extrinsecus prohibente, nihil jam opus est adjicere : potentiam enim habet sic ut est potestas faciendi; est autem non quomodocumque, sed aliquo modo se habentibus, in quibus separabuntur etiam extrinsecus prohibentia. Removentur enim hoc eorum quædam quæ in definitione adsunt. (5) Quare nec si simul velit, aut desideret duo, aut contraria, facere, faciet : non enim ita potentiam eorum habet, nec est potentia simul faciendi : at quorum est, hæc ita ut est potentia faciet.

CAP. VI.

Ἐπεὶ δὲ περὶ τῆς κατὰ κίνησιν λεγομένης δυνάμεως εἴρηται, περὶ ἐνεργείας διορισώμεν τί τέ ἐστιν ἢ ἐνεργεια καὶ ποῖόν τι. Καὶ γὰρ τὸ δυνατὸν ἅμα δῆλον ἔσται διαιροῦσιν, ὅτι οὐ μόνον τοῦτο λέγομεν δυνατὸν δὲ πέφυκε κινεῖν ἄλλο ἢ κινεῖσθαι ὑπ' ἄλλου, ἢ ἀπλῶς ἢ τὸν τρόπον τινὰ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως. Διὸ ζητοῦντες καὶ περὶ τούτων διήλομεν. (2) Ἐστὶ δ' ἢ ἐνεργεια τὸ ὑπάρχειν τὸ πρᾶγμα, μὴ οὕτως ὡς περὶ λέγομεν δυνάμει

Quum autem de potentia, quæ secundum motum dicitur, dictum sit, de actu determinemus, quidnam actus, et quale quid sit. Etenim possibile quoque simul manifestum erit, si dividerimus, quod non solum hoc dicimus possibile, quod natura aptum sit aliud movere, aut moveri ab alio, aut simpliciter, aut quodam modo, sed etiam aliter. Propter quod inquirentes de his etiam tractavimus. (2) Est autem actus id quod rem existere, non ita quemadmodum dicimus potestate (dicimus autem pote-

(λέγομεν δὲ δυνάμει ὅσον ἐν τῷ ξύλῳ Ἐρμῆν καὶ ἐν τῇ δλητῆν ἡμίσειαν, ὅτι ἀφαιρεθείη ἄν, καὶ ἐπιστήμονα καὶ τὸν μὴ θεωροῦντα, ἂν δυνατὸς ᾗ θεωρῆσαι), τὸ δ' ἐνεργεία. (3) Δῆλον δ' ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα τῇ ἐπαγωγῇ δ βουλόμεθα λέγειν, καὶ οὐ δεῖ παντὸς ὄρον ζητεῖν ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάλογον συνορᾶν, ὅτι ὡς τὸ οἰκοδομοῦν πρὸς τὸ οἰκοδομικόν, καὶ τὸ ἐργηγορὸς πρὸς τὸ καθεῦδον, καὶ τὸ δρῶν πρὸς τὸ μῦον μὲν ὄψιν δὲ ἔχον, καὶ τὸ ἀποκεκριμένον ἐκ τῆς ὕλης πρὸς τὴν ὕλην, καὶ τὸ ἀπειρασμαίνον πρὸς τὸ ἀνέργαστον. Ταύτης δὲ τῆς διαφορᾶς θατέρω μορίῳ ἔστω ἡ ἐνεργεία ἀφωρισμένη, θατέρω δὲ τὸ δυνατόν. (4) Λέγεται δὲ ἐνεργεία οὐ πάντα ὁμοίως, ἀλλ' ἢ τῷ ἀνάλογον, ὡς τοῦτο ἐν τούτῳ ἢ πρὸς τοῦτο, τόδ' ἐν τῷδε ἢ πρὸς τόδε· τὰ μὲν γὰρ ὡς κινήσεις πρὸς δυνάμιν, τὰ δ' ὡς οὐσία πρὸς τινα ὕλην. Ἄλλως δὲ τὸ ἀπειρον καὶ τὸ κενὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγεται δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ πολλοῖς τῶν ὄντων, ὅσον τῶν δρῶντι καὶ βαδίζοντι καὶ ὁρῶμένῳ. (5) Ταῦτα μὲν γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἀπλῶς ἀληθευεσθαι ποτε· τὸ μὲν γὰρ ὁρῶμενον ὅτι δρᾶται, τὸ δ' ὅτι ἐρᾶσθαι δυνατόν· τὸ δ' ἀπειρον οὐχ οὕτω δυνάμει ἐστὶν ὡς ἐνεργείᾳ ἐσόμενον χωριστόν, ἀλλὰ γινώσκει. Τὸ γὰρ μὴ ὑπολείπειν τὴν διαίρεσιν ἀποδοῖσαι τὸ εἶναι δυνάμει ταύτην τὴν ἐνεργείαν, τῷ δὲ χωρίζεσθαι οὐ.

6. Ἐπεὶ δὲ τῶν πράξεων ὧν ἐστὶ πέρασ οὐδεμία τέλος ἀλλὰ τῶν περὶ τὸ τέλος, ὅσον τοῦ ἰσχυαίνεσθαι ἡ ἰσχυασία αὐτό, αὐτὰ δὲ ὅταν ἰσχυαίνῃ οὕτως ἐστὶν ἐν κινήσει, μὴ ὑπάργοντα ὧν ἕνεκα ἡ κινήσεις, οὐκ ἐστὶ ταῦτα πράξις ἢ οὐ τελεία γε· οὐ γὰρ τέλος, ἀλλ' ἐκείνη ἐνυπάρχει τὸ τέλος καὶ ἡ πράξις. Ὅσον δρᾶν, ἀλλὰ καὶ φρονεῖ καὶ νοεῖ καὶ νενοήκεν· ἀλλ' οὐ μανθάνει καὶ μεμαθήκεν, οὐδ' ὑγιαίνει καὶ ὑγιαίνει. Εὖ ζῆ καὶ εὖ ἔζηκεν· ἀλλὰ καὶ εὐδαιμονεῖ καὶ εὐδαιμόνηκεν. Εἰ δὲ μή, ἔδει ἂν ποτε παύεσθαι, ὥσπερ ὅταν ἰσχυαίνῃ.

Νῦν δ' οὐ, ἀλλὰ ζῆ καὶ ἔζηκεν. (7) Τούτων δὲ τὰς μὲν κινήσεις λέγων, τὰς δ' ἐνεργείας. Πᾶσα γὰρ κινήσεις ἀτελής, ἰσχυασία, μάθησις, βάδισις, οἰκοδόμησις· αὐταὶ δὲ κινήσεις, καὶ ἀτελεῖς γε. Οὐ γὰρ ἅμα βαδίζει καὶ βεβάδικεν, οὐδ' οἰκοδομεῖ καὶ ἠκοδόμηκεν, οὐδὲ γίνεσθαι καὶ γέγονεν, ἢ κινεῖται καὶ κεκίνηκεν· ἀλλ' ἕτερον καὶ κινεῖ καὶ κεκίνηκεν. Ἐώρακε δὲ καὶ δρᾶ ἅμα τὸ αὐτό, καὶ νοεῖ καὶ νενοήκεν. Τὴν μὲν οὖν τοιαύτην ἐνεργείαν λέγω, ἐκείνην δὲ κινήσιν. Τὸ μὲν οὖν ἐνεργεία τί τέ ἐστι καὶ ποῖον, ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιοῦτων ὅτλον ἡμῖν ἐστὶν.

CAP. VII.

Πότε δὲ δυνάμει ἐστὶν ἕκαστον καὶ πότε οὐ, διοριστέον· οὐ γὰρ ὁποιοῦν. Ὅσον ἡ γῆ ἄρ' ἐστὶν ἀνθρώπος δυνάμει; ἢ οὐ, ἀλλὰ μάλλον ὅταν ἤδη γένηται σπέρμα; καὶ οὐδὲ τότε ἴσως, ὥσπερ (οὖν) οὐδὲ ὑπὸ ἰατρικῆς ἅπαν ἂν ὑγιασθεῖ οὐδ' ἀπὸ τύχης, ἀλλ' ἐστὶ τι δὲ δυνατόν ἐστι, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὑγιαίνον δυνάμει.

(2) Ὅρος δὲ τοῦ μὲν ἀπὸ διανοίας ἐντελεχείᾳ γιγνομένου

state, ut in ligno Mercurium, et in tota dimidiam, eo quod auferri possit : et scientem etiam illum, qui non speculatur, modo speculari possit), sed actu. (3) Manifestum autem quod dicere volumus, per inductionem in singularibus erit, et non oportet omnium definitionem quaerere, sed etiam quod proportionale est, conspicere : quod ut aedificans ad aedificativum, et vigilans ad dormiens, et videns ad connivens, habens tamen visum, et segregatum a materia ad materiam, et elaboratum ad inelaboratum : hujus autem differentiae alteri parti actus applicatus sit, alteri vero possibile. (4) Dicuntur autem actu non omnia similiter, sed proportionaliter, ut hoc in hoc, aut ad hoc; illud in illo, aut ad illud. Quaedam enim, ut motus ad potentiam; quaedam, ut substantia ad aliquam materiam. Aliter autem infinitum, et vacuum, et quaecumque hujusmodi, quam pleraque entium potentia et actu dicuntur, ut quam videns, ambulans, et visum. (5) Etenim haec quidem contingunt etiam simpliciter quandoque vera esse. Visum enim, hoc quidem, quoniam videtur, hoc vero quoniam videri possibile est. Infinitum vero, non ita potentia est, ut actu futurum separatum, sed cognitione. Etenim eo quod divisionem non relinquit (*in infinitum dividitur*) fit ut hic actus in potentia cernatur, nunquam vero per se et separatus.

6. Quomodo vero nulla earum actionum quarum est aliquod extremum, finis sit, sed ex eorum genere quae circa finem versantur : velut emaciandi ipse finis est emaciatio; ipsa vero quomodo emaciant, ita sunt in motu, quippe quae non sint ea quorum gratia motus fit : haec non sunt actio, aut certe non perfecta : nec enim ea finis est, sed illa, qua inest finis, etiam actio est : veluti videt et vidit, sapit et sapuit, intelligit atque intellexit : sed non discit et didicit, neque sanatur et sanatus est. Bene vivit et bene vixit simul, et beate vivit et beate vixit. Sin minus, oporteret aliquando cessare, sicuti quomodo emaciat; nunc vero non, sed vivit et vixit. (7) Harum igitur quaedam Motus dicendae, quaedam Actus. Omnis enim motus imperfectus est, emaciatio, disciplina, ambulatio, aedificatio. Haec sane sunt Motus, et quidem imperfecti; non enim simul ambulat et ambulavit, neque aedificat et aedificavit, neque fit et factus est, aut movet et movit; sed aliud et movet et movit. At simul idem et vidit et videt, et intelligit et intellexit. Talem igitur actionem, Actum dico, illam vero, Motum. Quidnam igitur, et quale quid sit, quod actu est, ex his et hujusmodi manifestum nobis sit.

Quando autem potentia unumquodque est, et quando non, determinandum est. Non enim quandocumque : ut puta, terrane homo est potentia? aut non, sed magis quomodo jam fuerit sperma? nec tunc adhuc fortassis : quemadmodum nec a medicina quodcumque utique sanetur, nec a fortuna, sed aliquid est quod possibile est : et hoc est potentia sanum. (2) Determinatio vero ejus quod potentia ens est,

ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος, ὅταν βουληθέντος γίγνηται μηθενὸς κωλύοντος τῶν ἐκτός, ἐκεῖ δ' ἐν τῷ ὑγιαζομένῳ, ὅταν μηθὲν κωλύη τῶν ἐν αὐτῷ. Ὅμοίως δὲ δυνάμει καὶ οἰκία, εἰ μηθὲν κωλύει τῶν ἐν τούτῳ καὶ τῇ ὕλῃ τοῦ
 5 γίγνεσθαι οἰκίαν, οὐδ' ἔστιν ὁ δεῖ προσγενέσθαι ἢ ἀπογενέσθαι ἢ μεταβαλεῖν, τοῦτο δυνάμει οἰκία. (3) Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως, ὅσων ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως, καὶ ὅσων δὴ ἐν αὐτῷ τῷ ἔχοντι, ὅσα μηθενὸς τῶν ἔξωθεν ἐμποδίζοντος ἔσται δι' αὐτοῦ.
 10 Ὅσον τὸ σπέρμα οὐπω δεῖ γὰρ ἐν ἄλλῳ καὶ μεταβάλλειν. Ὅταν δ' ἤδη διὰ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς ἢ τοιοῦτον, ἤδη τοῦτο δυνάμει· ἐκεῖνο δὲ ἐτέρας ἀρχῆς δεῖται, ὡσπερ ἡ γῆ οὐπω ἀνδριάς δυνάμει· μεταβάλλουσα γὰρ ἔσται χαλκός.
 (4) Ἔοικε δὲ ὁ λέγομεν εἶναι οὐ τότε ἀλλ' ἐκείνινον, οἷον
 15 τὸ κιθώτιον οὐ ξύλον ἀλλὰ ξύλινον, οὐδὲ τὸ ξύλον γῆ ἀλλὰ γῆτινον, πάλιν ἡ γῆ εἰ οὕτως μὴ ἄλλο ἀλλ' ἐκείνινον, αἶε ἐκεῖνο δυνάμει ἀπλῶς τὸ ὑπερόν ἐστιν. Οἷον τὸ κιθώτιον οὐ γῆτινον οὐδὲ γῆ, ἀλλὰ ξύλινον· τοῦτο γὰρ δυνάμει κιθώτιον καὶ ὕλη κιθωτίου αὕτη, ἀπλῶς μὲν τοῦ ἀπλῶς, τοῦδὲ δὲ τοδὲ τὸ ξύλον. (5) Εἰ δὲ τί ἐστὶ πρῶτον, ὁ μηχανεῖ κατ' ἄλλο λέγεται ἐκείνινον, τοῦτο πρῶτῃ ὕλῃ· οἷον εἰ ἡ γῆ ἀερίνη, ὁ δ' ἀήρ μὴ πῦρ ἀλλὰ πύρινος, τὸ πῦρ ὕλη πρῶτῃ ὡς τότε τι καὶ οὐσία. Τούτῳ γὰρ διαφέρει τὸ καθόλου καὶ τὸ ὑποκείμενον τῷ
 25 εἶναι τότε τι ἢ μὴ εἶναι· οἷον τοῖς πάθει τὸ ὑποκείμενον ἄνθρωπος καὶ σῶμα καὶ ψυχὴ, πάθος δὲ τὸ μουσικὸν καὶ λευκόν, λέγεται δὲ τῆς μουσικῆς ἐγγενομένης ἐκεῖνο οὐ μουσικὴ ἀλλὰ μουσικόν, καὶ οὐ λευκότης ὁ ἄνθρωπος ἀλλὰ λευκόν, οὐδὲ βάλισαι ἢ κίνησις ἀλλὰ βαλίζον ἢ κινούμενον, ὡς τὸ ἐκείνινον. (6) Ὅσα μὲν οὖν οὕτως, τὸ ἔσχατον οὐσία· ὅσα δὲ μὴ οὕτως ἀλλ' εἰδός τι καὶ τότε τι τὸ κατηγορούμενον, τὸ ἔσχατον ὕλη καὶ οὐσία ὕλική. Καὶ ὁρθῶς δὴ συμβαίνει τὸ ἐκείνινον λέγεσθαι κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὰ πάθη· ἄμφω γὰρ ἀόριστα.
 35 Πότε μὲν οὖν λεκτέον δυνάμει καὶ πότε οὐ, εἴρηται.

CAP. VIII.

Ἐπεὶ δὲ τὸ πρότερον διώρισται ποσαχῶς λέγεται, φανερόν ἐστι πρότερον ἐνέργεια δυνάμει ἔστιν. Λέγω δὲ δυνάμει οὐ μόνον τῆς ὀρισμένης ἢ λέγεται ἀρχὴ
 40 μεταβλητικῆ ἐν ἄλλῳ ἢ ἄλλο, ἀλλ' ὅπως πάσης ἀρχῆς κινητικῆς ἢ στατικῆς. Καὶ γὰρ ἡ φύσις ἐν ταύτῳ [γίγνεται· ἐν ταύτῳ γὰρ] γένει τῇ δυνάμει ἀρχῆ γὰρ κινητικῆ, ἀλλ' οὐκ ἐν ἄλλῳ ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἢ αὐτό.
 (2) Πάσης δὴ τῆς τοιαύτης προτέρα ἐστὶν ἡ ἐνέργεια
 45 καὶ λόγῳ καὶ τῇ οὐσίᾳ· χρόνῳ δ' ἔστι μὲν ὡς, ἔστι δ' ὡς οὐ. Τῷ λόγῳ μὲν οὖν ἐστι προτέρα, ὅλον· τῷ γὰρ ἐνδέχεσθαι ἐνεργῆσαι δυνατόν ἐστι τὸ πρῶτως δυνατόν, οἷον λέγω οἰκοδομικόν τὸ δυνάμενον οἰκοδομεῖν, καὶ δρατικὸν τὸ ὄραν, καὶ ὄρατόν τὸ δυνατὸν ὄρασθαι.
 50 Ὅ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὥστ' ἀνάγκη τὸν λόγον προὔπαρχειν καὶ τὴν γνώσιν τῆς γνώσεως.
 (3) Τῷ δὲ χρόνῳ πρότερον ὦδε· τὸ τῆ εἶδει τὸ αὐτό

quum a mente actu fit, est, quando quod vult fiat, nullo eorum quæ extrinsecus sunt, prohibente: ibi autem in ea qui sanatur, est, quum nihil eorum quæ in eo sunt, prohibeat. Similiter autem et domus potentiâ, si nihil eorum quæ in ea re et in materia sunt, ut domus fiat, prohibeat, nec est, quod aut addatur, aut tollatur, aut mutetur, hoc est potentiâ domus. (3) Similiter etiam de ceteris, quorum extrinsecus generationis principium, et quorum in habente ipso, quæcumque nullo exteriori prohibente per se ipsa erunt: quale sperma nondum est. Oportet namque in alio esse, et transmutari. Quum autem jam per suum principium tale fuerit, hoc jam potentiâ est; illud vero altero principio indiget. Quemadmodum terra, nondum est potentiâ statua: transmutata namque, æs erit. (4) Videtur autem esse, quod dicimus, non hoc (ἐκεῖνο), sed ex hoc (ἐκείνινον): ut arca, non lignum, sed lignea; neque lignum terra, sed terreum; rursus terra, si sic, non aliud, sed ἐκείνινον, semper ipsum potentiâ, simpliciter posterius est: ut arca, neque terrea, neque terra, sed lignea: hoc enim potentiâ arca, et materia arcæ hæc, simpliciter quidem ejus quod simpliciter est; hujus autem, hoc lignum. (5) Quodsi est aliquid primum, quod non secundum aliud dicitur ἐκείνινον, hoc prima materia: ut puta, si terra aerea, aer vero non ignis, sed igneus, ignis prima materia est, tanquam hoc quid, et substantia. Hæc enim universale et subjectum differt, eo quod est hoc quid esse, aut non esse: utputa, quod subjicitur passionibus, homo, corpus, et anima; passio vero musicum et album. Dicitur autem musica adveniente illud non musica, sed musicum; et homo, non albedo, sed album; nec ambulatio, neque motus, sed ambulans, aut motum, utpote ἐκείνινον. (6) Quæcumque igitur ita, ultimum substantia est: quæcumque autem non ita, sed species aliqua, et hoc quid est, quod prædicatur, ultimum materia, et substantia materialis est. Et recte sane accidit, ἐκείνινον dici secundum materiam, et passiones: ambo enim indeterminata sunt. Quando igitur dicendum est potentiâ, et quando non, dictum est.

Quoniam autem quot modis dicatur prius, determinatum est, manifestum est quod actus prius potentiâ est. Dico autem non solum illa potentia determinata, quæ dicitur principium transmutatorium in alio, prout aliud est, sed prorsus omni motivo aut statorio principio. Etenim natura in eodem est genere cum ipsa potentia. Principium enim motivum est, non tamen in alio, sed in ipso prout ipsum. (2) Omni itaque tali prior est actus, et ratione et substantia: tempore vero quodam modo quidem est, quodam modo vero non. Quod autem ratione prior, patet: potens enim est, quod primo potest, propterea quod contingit operari: utputa ædificativum, quod potest ædificare; et visivum, quod potest videre; et visibile, quod potest videri. Eadem autem de ceteris quoque ratio est: quare necesse est ut ratio præcedat, et notitia notitiam. (3) Tempore autem prius, sic, quod idem specie

ἐνεργῶν πρότερον, ἀριθμῶ δ' οὐ. Λέγω δὲ τοῦτο διὰ τοῦδε μὲν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἤδη ὄντος κατ' ἐνέργειαν καὶ τοῦ σίτου καὶ τοῦ ὀρώντος πρότερον τῷ χρόνῳ ἢ ὕλῃ καὶ τῷ σπέρματι καὶ τῷ δραστικῷ, ἃ δυνάμει μὲν ἔστιν ἄνθρωπος καὶ σίτος καὶ ὀρών, ἐνεργεῖα δ' οὐπω. Ἄλλὰ τούτων πρότερα τῷ χρόνῳ ἕτερα ὄντα ἐνεργεῖα, ἐξ ὧν ταῦτα ἐγένετο· αἶψα γὰρ ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος γίγνεται τὸ ἐνεργεῖα ὄν ὑπὸ ἐνεργεῖα ὄντος, ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, μουσικός ὑπὸ μουσικοῦ, αἶψα κινουῦντός τιςος πρῶτον· τὸ δὲ κινουῦν ἐνεργεῖα ἤδη ἔστιν. (4) Εἰρηται δ' ἐν τοῖς περὶ τῆς οὐσίας λόγοις διὰ πάντων τὸ γινόμενον γίγνεται ἐκ τίνος τι καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ τοῦτο τῷ εἶδει τὸ αὐτό. Διὰ καὶ δοκεῖ ἀδύνατον εἶναι οἰκοδομητὸν εἶναι μὴ οἰκοδομήσαντα μηθὲν ἢ κιθαριστὴν μηθὲν κιθαρίσσαντα· ὁ γὰρ μανθάνων κιθαρίζειν κιθαρίζων μανθάνει κιθαρίζειν, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄλλοι. (5) Ὅθεν ὁ σοφιστικὸς ἐλεγχὸς ἐγένετο διὰ οὐκ ἔχων τις τὴν ἐπιστήμην ποιήσει οὐδ' ἐπιστήμη· ὁ γὰρ μανθάνων οὐκ ἔχει. Ἄλλὰ διὰ τὸ τοῦ γινόμενου γεγενῆσθαι τι καὶ τοῦ ὄντος κινουμένου κεινησθαι τι (δῆλον δ' ἐν τοῖς Περὶ κινήσεως τοῦτο) καὶ τὸν μανθάνοντα ἀνάγκη ἔχειν τι τῆς ἐπιστήμης ἴσως. (6) Ἄλλ' οὖν καὶ ταύτη γε δῆλον διὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ οὕτως προτέρα τῆς δυνάμεως κατὰ γενέσθαι καὶ χρόνον. Ἄλλὰ μὴν καὶ οὐσία γε, πρῶτον μὲν διὰ τὴν γενέσει ὕστερα τῷ εἶδει καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα, ὡς ἀνὴρ παιδὸς καὶ ἄνθρωπος σπέρματος· τὸ μὲν γὰρ ἤδη ἔχει τὸ εἶδος, τὸ δ' οὐ· (7) καὶ διὰ πάντων ἐπ' ἀρχὴν βαδίζει τὸ γινόμενον καὶ τέλος· ἀρχὴ γὰρ τὸ οὐ ἔνεκα, τοῦ τέλους δ' ἔνεκα ἢ γενέσθαι. Τέλος δ' ἢ ἐνέργεια, καὶ τούτου χάριν ἢ δυνάμει λαμβάνεται· οὐ γὰρ ἵνα ὄψιν ἔχωσιν ὀρώσι τὰ ζῶα, ἀλλ' ὅπως ὀρώσιν ὄψιν ἔχωσιν. Ὅμοίως δὲ καὶ οἰκοδομητὴν ἵνα οἰκοδομήσῃ, καὶ τὴν θεωρητικὴν ἵνα θεωρῶσιν· ἀλλ' οὐ θεωροῦσιν ἵνα θεωρητικὴν ἔχωσιν, εἰ μὴ οἱ μελετῶντες· οὗτοι δ' οὐχὶ θεωροῦσιν ἀλλ' ἢ ὠδὴ ἢ ὄντι οὐθὲν δέονται θεωρεῖν. (8) Ἐτι ἢ ὕλη ἔστι δυνάμει, διὰ ἔλθοι ἂν εἰς τὸ εἶδος· δταν δὲ γ' ἐνεργεῖα ἢ, τότε ἐν τῷ εἶδει ἔστιν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων καὶ ὧν κινήσεις τὸ τέλος. Διὰ ὡςπερ οἱ διδάσκοντες ἐνεργῶντα ἐπιδείξαντες οἰκται τὸ τέλος ἀποδεδοκέναι, καὶ ἢ φύσις ὁμοίως. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως γίγνεται, ὁ Πάυσανος ἔσται Ἑρμῆς· ἀδελφὸς γὰρ καὶ ἢ ἐπιστήμη εἰ ἔσω ἢ ἔξω, ὡςπερ κάκεινος· τὸ γὰρ ἔργον τέλος, ἢ δὲ ἐνέργεια τὸ ἔργον. Διὰ καὶ τούνομα ἐνέργεια λέγεται κατὰ τὸ ἔργον, καὶ συντείνει πρὸς τὴν ἐντελέχειαν. (9) Ἐπεὶ δ' ἔστι τῶν μὲν ἔσχατον ἢ χρήσις, ὡς ὄψεως ἢ δραστικῆς, καὶ οὐθὲν γίγνεται παρὰ ταύτην ἕτερον ἀπὸ τῆς ὄψεως ἔργον, ἀπ' ἐνίων δὲ γίγνεται τι, ὡς ἀπὸ τῆς οἰκοδομητικῆς οἰκία παρὰ τὴν οἰκοδομησιν, ὅμως οὐθὲν ἕτερον ἔνθα μὲν τέλος ἔνθα δὲ μᾶλλον τέλος τῆς δυνάμεως ἔστιν. Ἡ γὰρ οἰκοδομησιν ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ, καὶ ἅμα γίγνεται καὶ ἔστι τῇ οἰκίᾳ. Ὅσων μὲν οὖν ἕτερον τί ἐστι παρὰ τὴν χρῆσιν τὸ γινόμενον, τούτων μὲν ἢ ἐνέργεια ἐν τῷ ποιουμένῳ ἔστιν, ὡς ἢ τε οἰκοδομη-

agit prius, numero vero non. Dico autem hoc, quod eo quidem homine, qui actu jam est, et frumento, et vidente, prior tempore est materia, et sperma, et visivum, quæ potentiâ quidem homo, et frumentum et videns sunt, actu vero nondum. Sed his alia tempore priora actu existentia, e quibus hæc facta fuerunt. Semper etenim, ex eo quod potentiâ est, fit actu ens ab actu existente, ut homo ex homine, musicus ex musico, semper aliquo primo movente : movens autem, actu jam est. (4) Dictum autem est in sermonibus de substantia habitis, quod omne, quod fit, ex aliquo, aliquid, et ab aliquo fit : et hoc specie idem. Quare videtur impossibile, esse ædificatorem, qui nihil ædificaverit, aut citharædum, qui nihil citharizaverit. Qui enim discit citharizare, citharizando discit citharizare. Similiter etiam qui sunt alii. (5) Unde sophistica argumentatio oriebatur, quod aliquis non habens scientiam, faciet id cuius est scientia. Qui namque discit, non habet. Sed quoniam ejus, quod fit, aliquid factum est, et ejus quod aliquo modo movetur, aliquid motum est (hoc autem in iis, ubi De motu egimus, perspicue ostensum est), discentem quoque necesse fortasse est, aliquid scientiæ habere. (6) At ex hoc quoque patet quod actus prior potentiâ, et generatione, et tempore est. At vero substantiâ etiam, primo quidem, quia quæ generatione posteriora, specie et substantia priora sunt : ut vir puero, et homo spermate. Illud enim jam habet speciem, hoc vero non. (7) Et quoniam omne quod fit, ad principium et finem progreditur : etenim cuius causa, principium est : generatio vero finis gratia : finis vero, actus : et hujus gratia, potentia sumitur. Non enim ut visum habeant, animalia vident ; sed ut videant, visum habent. Similiter etiam ædificativam, ut ædificent ; et speculativam, ut speculentur : nec ut speculativam habeant, speculantur, nisi qui exercitantur. Hi vero non speculantur, sed aut sic, aut quia non indigent [?] speculari. (8) Item materia est potentiâ, quia progredi potest ad speciem : quum vero actu, tunc in specie est. Similiter etiam de ceteris, et quorum motio finis. Quare quemadmodum docentes, quum discipulum ostendant actu operantem, putant imposuisse finem, similiter etiam natura. Si enim non ita fit, erit Mercurius Pausonius (*lapidi pellucido artificiose inclusus*). Non enim erit manifestum, an intra, vel extra sit scientia, quemadmodum etiam ille. Opus enim finis : operatio vero, opus. Unde nomen operatio dicitur ab opere, et tendit ad perfectionem. (9) Quum autem quorundam quidem ultimum sit usus, ut visus visio, et nihil præter hanc aliud a visu fiat opus ; a quibusdam vero fiat aliud, ut ab ædificativa domus præter ædificationem : nihilominus tamen illic quidem finis, hic vero magis finis potentiæ est. Ædificatio namque in ædificato est, atque simul et fit, et est cum domo. Quorumcumque itaque aliud quiddam præter usum est id quod fit, horum actus in eo quod fit, est : ut ædificatio in eo

σις ἐν τῷ οἰκοδομουμένῳ καὶ ἡ ὕφανσις ἐν τῷ ὕφανο-
 μένῳ, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ ὄλιως ἡ κί-
 νησις ἐν τῷ κινουμένῳ· ὅσων δὲ μὴ ἔστιν ἄλλο τι ἔργον
 παρὰ τὴν ἐνέργειαν, ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει ἡ ἐνέργεια, ὅσον
 5 ἡ ὄρασις ἐν τῷ ὁρώντι καὶ ἡ θεωρία ἐν τῷ θεωροῦντι
 καὶ ἡ ζωὴ ἐν τῇ ψυχῇ, διὸ καὶ ἡ εὐδαιμονία· ζωὴ γὰρ
 ποιά τις ἔστιν. Ὅστε φανερόν ἐστι ἡ οὐσία καὶ τὸ εἶ-
 δος ἐνέργειά ἐστιν. (10) Κατὰ τε δὴ τοῦτον τὸν λόγον
 φανερόν ἐστι πρότερον τῆ οὐσίας ἐνέργεια δυνάμεως· καὶ
 10 ὡσπερ εἶπομεν, τοῦ χρόνου αἰεὶ προλαμβάνει ἐνέργεια
 ἑτέρα πρὸ ἑτέρας ἕως τῆς τοῦ αἰεὶ κινουντος πρώτως.
 Ἄλλα μὴν καὶ κυριωτέρως· τὰ μὲν γὰρ αἰδία πρότερα
 τῆ οὐσίας τῶν φθαρτῶν, ἔστι δ' οὐθὲν δυνάμει αἰδίων.
 (11) Λόγος δὲ ὁδε. Πᾶσα δυνάμις ἅμα τῆς ἀντιφάσεώς
 15 ἔστιν· τὸ μὲν γὰρ μὴ δυνατόν ὑπάρχειν οὐκ ἂν ὑπάρ-
 ξειεν οὐθένι, τὸ δυνατόν δὲ πᾶν ἐνδέχεται μὴ ἐνεργεῖν.
 Τὸ ἄρα δυνατόν εἶναι ἐνδέχεται καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι·
 τὸ αὐτὸ ἄρα δυνατόν καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι. Τὸ δὲ
 δυνατόν μὴ εἶναι ἐνδέχεται μὴ εἶναι· τὸ δ' ἐνδεχόμενον
 20 μὴ εἶναι φθαρτόν, ἢ ἀπλῶς, ἢ τοῦτο αὐτὸ δ λέγεται
 ἐνδέχεσθαι μὴ εἶναι, ἢ κατὰ τόπον ἢ κατὰ ποσὸν
 ἢ ποιόν· ἀπλῶς δὲ τὸ κατ' οὐσίαν. (12) Οὐθὲν ἄρα
 τῶν ἀφθαρτῶν ἀπλῶς δυνάμει ἐστὶν ὃν ἀπλῶς· κατὰ
 τί δ' οὐθὲν κωλύει, ὅσον ποιόν ἢ πῶ· ἐνεργεῖα ἄρα
 25 πάντα. Οὐδὲ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, καίτοι ταῦτα
 πρώτα· εἰ γὰρ ταῦτα μὴ ἦν, οὐθὲν ἂν ἦν. Οὐδὲ δὴ
 κίνησις, εἰ τίς ἐστὶν αἰδίων, οὐδ' εἰ τι κινούμενον αἰδίων,
 οὐκ ἔστι κατὰ δυνάμιν κινούμενον ἄλλ' ἢ πόθεν ποῖ·
 τούτου δ' ἕλην οὐθὲν κωλύει ὑπάρχειν. (13) Διὸ αἰεὶ
 30 ἐνεργεῖ ἥλιος καὶ ἄστρα καὶ ὄλιος ὁ οὐρανός, καὶ οὐ φο-
 βερὸν μὴ ποτε στῆ, δ φοβοῦνται οἱ περὶ φύσεως. Οὐδὲ
 κάμνει τοῦτο δρώντα· οὐ γὰρ περὶ τὴν δυνάμιν τῆς ἀν-
 τιφάσεως αὐτοῖς, ὅσον τοῖς φθαρτοῖς, ἡ κίνησις, ὥστε
 ἐπίπονον εἶναι τὴν συνέχειαν τῆς κινήσεως· ἢ γὰρ οὐ-
 35 σία ἕλη καὶ δυνάμις οὔσα, οὐκ ἐνέργεια, αἰτία τούτου.
 (14) Μιμεῖται δὲ τὰ ἀφθαρτα καὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα,
 ὅσον γῆ καὶ πῦρ. Καὶ γὰρ ταῦτα αἰεὶ ἐνεργεῖ· καθ' αὐτὰ
 γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς ἔχει τὴν κίνησιν. Αἱ δ' ἄλλαι δυ-
 νάμεις, ἐξ ὧν διώρισται, πᾶσαι τῆς ἀντιφάσεώς εἰσιν·
 40 τὸ γὰρ δυνάμενον ὡδὲ κινεῖν δύναται καὶ μὴ ὡδί, ὅσα
 γε κατὰ λόγον. Αἱ δ' ἄλογοι τῶν παρεῖναι καὶ μὴ τῆς
 ἀντιφάσεως ἔσονται αἱ αὐταί. (15) Εἰ ἄρα τινὲς εἰσι
 φύσεις τοιαῦται ἢ οὐσίαι οἷας λέγουσιν οἱ ἐν τοῖς λόγοις
 τὰς ιδέας, πολὺ μᾶλλον ἐπιστήμον ἂν τι εἴη ἢ αὐτοε-
 45 πιστήμη καὶ κινούμενον ἢ κίνησις· ταῦτα γὰρ ἐνέργειαι
 μᾶλλον, ἐκεῖναι δὲ δυνάμεις τούτων. Ὅτι μὲν οὖν
 πρότερον ἢ ἐνέργεια καὶ δυνάμεως καὶ πάσης ἀρχῆς
 μεταβλητικῆς, φανερόν.

quod ædificatur; et contextio, in eo quod contextitur: si-
 militer et de aliis, et omnino motus in eo quod movetur.
 Quorum vero non est aliud quoddam opus præter actionem,
 in ipsismet actio est: ut visio in vidente, et speculatio in
 speculante, et vita in anima. Quare felicitas etiam: vita
 namque quædam est. Unde patet quod substantia et
 species actus est. (10) Et secundum hanc igitur rationem
 manifestum est quod prior substantiâ actus, quam po-
 tentia. Et, quemadmodum diximus, tempore semper
 præcedit actus, alius ante alium, usque ad eum qui est
 primo moventis: veruntamen etiam magis principaliter.
 Æterna enim priora corruptibilibus substantiâ sunt: nihil
 vero potentia æternum est. (11) Ratio autem hæc est:
 Omnis potentia simul contradictionis est. Quod enim non
 est possibile esse, non inest alicui: omne vero possibile,
 contingit non agere. Quod igitur est possibile esse, con-
 tingit et esse, et non esse: idem ergo possibile est et esse,
 et non esse. Quod vero est possibile non esse, contingit
 non esse; quod autem contingit non esse, corruptibile est,
 aut simpliciter, aut hoc ipsum, quod dicitur, contingere
 non esse, sive secundum locum, sive secundum quantum,
 sive secundum quale: simpliciter vero, quod secundum
 substantiam. (12) Nihil igitur simpliciter incorruptibi-
 lium, simpliciter potentiâ est: secundum aliquid autem,
 nihil prohibet, ut quale, aut ubi. Actu ergo omnia. Nec
 eorum quæ ex necessitate sunt, licet hæc prima. Si enim
 hæc non essent, nihil esset profecto. Nec si quis motus
 est æternus, aut si quid quod movetur æternum est, est se-
 cundum potentiam in motu, nisi unde quo: hujus autem
 materiam nihil prohibet esse. (13) Quare semper agit sol
 et stellæ totumque cælum: neque timendum ne quando
 stet, quod metuunt qui De natura scripserunt (*Empedo-
 cles*). Neque illa fatigantur, quum hoc faciunt: eo quod
 motus eis non est circa contradictionis potentiam, quem-
 admodum corruptibilibus, ita ut laboriosa eis sit motus
 continuatio. Substantia namque quæ materia et potentia
 est, non actio, hujus causa est. (14) Imitantur autem in-
 corruptibilia etiam entia quæ transmutantur, ut terra, et
 ignis: etenim semper hæc agunt; secundum se enim, et in
 se ipsis, habent motum. Ceteræ vero omnes potentiæ, ut
 determinatum est, contradictionis sunt, (quod enim potest
 sic movere, potest etiam non sic,) quæcumque scilicet
 secundum rationem. Irrationales vero, eo ipso quod
 adsunt, et absunt, contradictionis erunt eadem. (15) Si
 igitur aliqua naturæ sive substantiæ tales sunt, quales
 dicunt ideas illi qui universalibus notionibus student (*Plato-
 nici*), multo magis sciens aliquid erit quam ipsa scientia,
 et quod movetur quam motus: illa enim magis actus, hæc
 vero horum potentiæ. Quod igitur actus prior et potentiâ
 et omni transmutativo principio est, patet.

CAP. IX.

Ἔστι δὲ καὶ βελτίων καὶ τιμιωτέρα τῆς σπουδαίας
 δυνάμεως ἡ ἐνέργεια, ἐκ τῶνδε δῆλον. Ὅσα γὰρ κατὰ
 τὸ δύνασθαι λέγεται, ταυτὸν ἐστὶ δυνατὸν τάναντία,
 ὡς τὸ δύνασθαι λεγόμενον ὑγιαίνειν ταυτὸν ἐστὶ καὶ
 5 νοσεῖν ἅμα· ἡ αὐτὴ γὰρ δύναμις τοῦ ὑγιαίνειν καὶ κά-
 μνειν, καὶ ἡρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι, καὶ οἰκοδομεῖν καὶ
 καταβάλλειν, καὶ οἰκοδομεῖσθαι καὶ καταπίπτειν.
 (2) Τὸ μὲν οὖν δύνασθαι τάναντία ἅμα ὑπάρχει, τὰ
 δ' ἐναντία ἅμα ἀδύνατον. Καὶ τὰς ἐνεργείας δὲ ἅμα
 10 ἀδύνατον ὑπάρχειν, ὡς ὑγιαίνειν καὶ κάμνειν. Ὅστ'
 ἀνάγκη τούτων θάτερον εἶναι τάχαθόν. Τὸ δὲ δύνα-
 σθαι ἁμοίως ἀμφοτέρων ἢ οὐδέτερον· ἡ ἄρα ἐνέργεια
 βελτίων. (3) Ἀνάγκη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν τὸ τέλος
 καὶ τὴν ἐνέργειαν εἶναι χειρόν τῆς δυνάμεως· τὸ γὰρ
 15 δυνάμενον ταυτὸ ἀμφοῦ τάναντία. Δῆλον ἄρα ὅτι οὐκ
 ἐστὶ τὸ κακὸν παρὰ τὰ πράγματα· ὕστερον γὰρ τῆ φύ-
 σει τὸ κακὸν τῆς δυνάμεως. (4) Οὐκ ἄρα οὐδ' ἐν τοῖς
 ἐξ ἀρχῆς καὶ τοῖς αἰτίοις οὐθέν ἐστιν οὔτε κακὸν οὔτε
 ἀμαρτήματα οὔτε διεφθαρμένον· καὶ γὰρ ἡ διαφθορὰ τῶν
 20 κακῶν ἐστίν. (5) Εὐρίσκειται δὲ καὶ τὰ διαγράμματα
 ἐνέργεια· διαιρούντες γὰρ εὐρίσκειται. Εἰ δ' ἦν διη-
 ρημένα, φανερὰ ἂν ἦν· νῦν δ' ἐνυπάρχει δυνάμει. Διὰ
 τί δύο ὄρθαι τὸ τρίγωνον; ὅτι αἱ περὶ μίαν στιγμὴν
 γωνίαί ἴσαι δύο ὄρθαις. Εἰ οὖν ἀνῆκτο ἡ παρὰ τὴν
 25 πλευράν, ἰδόντι ἂν ἦν εὐθὺς δῆλον. Διὰ τί ἡ ἐν ἡμι-
 κυκλίῳ ὀρθὴ καθόλου; διότι ἐὰν ἴσαι τρεῖς, ἡ τε βᾶσις
 δύο καὶ ἡ ἐκ μέσου ἐπισταθεῖσα ὀρθή, ἰδόντι δῆλον τῷ
 ἐκείνῳ εἰδότε. (6) Ὅστε φανερόν ἐστι τὰ δυνάμει ὄντα
 εἰς ἐνέργειαν ἀναγόμενα εὐρίσκειται. Αἴτιον δ' ἐστὶ
 30 νόησις ἡ ἐνέργεια· ὥστ' ἐξ ἐνεργείας ἡ δύναμις· καὶ
 διὰ τοῦτο ποιοῦντες γιγνώσκουσιν· ὕστερον γὰρ γενέσει
 ἡ ἐνέργεια ἢ κατ' ἀριθμὸν.

Quod autem melior ac præstantior, quam ipsa bona po-
 tentia, actus sit, ex his patebit : quæcumque enim secun-
 dum posse dicuntur, idem est potens contraria : ut quod
 dicitur posse sanum esse, idem simul etiam potest ægrotare :
 nam eadem potentia est ejus quod est sanum et ægrotum
 esse, et quiescere et moveri, et exstruere et destruere, ex-
 strui et destrui. (2) Posse itaque contraria, simul est. Con-
 traria vero simul esse, impossibile est. Atque actus simul
 esse, impossibile est, ut sanum et ægrotum esse : quare
 necesse est, unum eorum bonum esse. Ipsum autem posse
 atque est utrumque, aut neutrum : actus igitur melior.
 (3) Necesse autem est etiam in malis, finem et actum de-
 teriorem potentiâ esse. Etenim potens est idem ambo
 contraria. Patet igitur quod malum non est præter res :
 malum namque naturâ posterius potentiâ est. (4) Non igitur
 quicquam in iis quæ a principio, et quæ perpetua sunt,
 neque malum est, neque corruptum. Etenim corruptio de
 malis est. (5) Mathematicarum quoque propositionum de-
 monstraciones actu inveniuntur. Dividentes namque inve-
 niunt. Quodsi divisæ essent, manifestæ essent : nunc
 autem insunt potentiâ. Cur triangulum duo recti? Quia qui
 circa unum punctum anguli, duobus rectis æquales sunt.
 Si igitur qui circa latus est, educeretur, videnti mox esset
 manifestum. Cur in semicirculo quilibet angulus rectus?
 Quia si tres, æquales; et qui basis est, duo, et qui ex medio
 supra stat rectus, videnti manifestum erit ei qui illud sciat.
 (6) Quare patet quod quæ potentiâ sunt, redacta in actum
 inveniuntur. Causa autem est, quia intellectio est actus :
 quare ex actu potentia : et ob hoc agendo cognoscunt.
 Posterior namque generatione est, qui secundum numerum
 actus est.

CAP. X.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ὄν λέγεται καὶ τὸ μὴ ὄν τὸ μὲν κατὰ τὰ
 σχήματα τῶν κατηγοριῶν, τὸ δὲ κατὰ δυνάμιν ἢ ἐνέρ-
 35 γειαν τούτων ἢ τάναντία, τὸ δὲ κυριώτατα ὄν ἀληθές
 ἢ ψεῦδος, τοῦτο δ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐστὶ τῷ συγκεῖ-
 σθαι ἢ διηρῆσθαι, ὥστε ἀληθεύει μὲν ὁ τὸ διηρημένον
 οἰόμενος διηρῆσθαι καὶ τὸ συγκεῖμενον συγκεῖσθαι,
 ἔψευσται δὲ ὁ ἐναντίως ἔχων ἢ τὰ πράγματα, πότ' ἐστὶν
 40 ἢ οὐκ ἐστὶ τὸ ἀληθές λεγόμενον ἢ ψεῦδος; τοῦτο γὰρ
 σκεπτόεν τί λέγομεν. Οὐ γὰρ διὰ τὸ ἡμᾶς οἴεσθαι
 ἀληθῶς σε λευκὸν εἶναι εἰ σὺ λευκός, ἀλλὰ διὰ τὸ σέ
 εἶναι λευκὸν ἡμεῖς οἱ πάντες τοῦτο ἀληθεύομεν. (2) Εἰ
 δὴ τὰ μὲν αἰεὶ σύγκειται καὶ ἀδύνατα διαιρεθῆναι, τὰ
 45 δ' αἰεὶ διήρηται καὶ ἀδύνατα συντεθῆναι, τὰ δ' ἐνδέχεται
 τάναντία, καὶ τὸ μὲν εἶναι ἐστὶ τὸ συγκεῖσθαι καὶ
 ἐν εἶναι, τὸ δὲ μὴ εἶναι τὸ μὴ συγκεῖσθαι ἀλλὰ πλείω
 εἶναι· περὶ μὲν οὖν τὰ ἐνδεγόμενα ἢ αὐτῇ γίγνεται ψευ-
 δὴς καὶ ἀληθῆς δόξα καὶ ὁ λόγος δ' αὐτός, καὶ ἐνδέχεται
 50 ὅτε μὲν ἀληθεύειν ὅτε δὲ ψεύδεσθαι· περὶ δὲ τὰ ἀδύ-

Quum autem ens, et non-ens, dicatur quoddam quidem
 secundum figuras prædicamentorum; quoddam autem se-
 cundum potentiam, aut actum horum, aut contraria; quod-
 dam vero maxime proprie ens verum aut falsum : hoc autem
 in rebus est compositione, vel divisione : quamobrem ve-
 rum dicit, qui divisum divisum-esse, et compositum com-
 positum-esse putat; falsum autem qui contra quam res se
 habeant : quando est, aut non est quod verum aut falsum
 dicitur? nam hoc jam considerandum est quid dicamus.
 Non enim propterea quod nos te vere putamus album esse,
 tu albus es : sed propterea quod tu albus es, nos qui dici-
 mus, verum dicimus. (2) Si quædam itaque semper com-
 posita et impossibilia dividi, quædam vero semper divisa et
 impossibilia componi sunt, quædam vero contingit contra-
 ria esse, atque esse quidem est compositum et unum esse;
 non esse vero, non compositum, sed plura esse : ergo circa
 contingentia quidem eadem fit falsa et vera opinio, et eadem
 oratio; et contingit quandoque veram, quandoque falsam
 esse : circa vero impossibilia aliter se habere, non fit quan-

νατα ἄλλως ἔχειν οὐ γίνεταί· ὅτε μὲν ἀληθές ὅτε δὲ
 ψεῦδος, ἀλλ' αἰεὶ ταυτὰ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. (3) Περὶ δὲ
 δὴ τὰ ἀσύνθετα τί τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι καὶ τὸ ἀληθές
 καὶ τὸ ψεῦδος; οὐ γὰρ ἔστι σύνθετον, ὥστε εἶναι μὲν
 5 ὅταν συσκέχεται, μὴ εἶναι δὲ ἂν διηρημένον ἦ, ὡσπερ
 τὸ λευκὸν ξύλον ἢ τὸ ἀσύμμετρον τὴν διάμετρον· οὐδὲ
 τὸ ἀληθές καὶ ψεῦδος ὁμοίως ἔτι ὑπάρξει καὶ ἐπ' ἐκεί-
 νων. Ἡ ὡσπερ οὐδὲ τὸ ἀληθές ἐπὶ τούτων τὸ αὐτό,
 οὕτως οὐδὲ τὸ εἶναι, ἀλλ' ἔστι τὸ μὲν ἀληθές τὸ δὲ ψευ-
 10 δος, τὸ μὲν θιγεῖν καὶ φάναί ἀληθές, (οὐ γὰρ ταυτὸ κα-
 τάφασις καὶ φάσις), τὸ δ' ἀγνοεῖν μὴ θιγγάνειν· ἀπα-
 τηθῆναι γὰρ περὶ τὸ τί ἔστιν οὐκ ἔστιν ἀλλ' ἢ κατὰ
 συμβεβηκός. (4) Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς μὴ συνθετάς
 οὐσίας· οὐ γὰρ ἔστιν ἀπατηθῆναι. Καὶ πᾶσαι εἰσιν
 15 ἐνεργεῖα, οὐ δυνάμει· ἐγγίνοντο γὰρ ἂν καὶ ἐφθείροντο·
 νῦν δὲ τὸ ὄν αὐτὸ οὐ γίνεταί οὐδὲ φθείρεται· ἔκ τινος
 γὰρ ἂν ἐγγίνετο. (5) Ὅσα δὴ ἔστιν ὅπερ εἶναι τι καὶ
 ἐνεργεῖα, περὶ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀπατηθῆναι ἀλλ' ἢ νοεῖν
 ἢ μῆ. Ἀλλὰ τὸ τί ἔστι ζητεῖται περὶ αὐτῶν, εἰ τοι-
 20 αῦτά ἔστιν ἢ μῆ. Τὸ δ' εἶναι ὡς τὸ ἀληθές, καὶ τὸ
 μῆ εἶναι ὡς τὸ ψεῦδος, ἐν μὲν ἔστιν, εἰ σύγκειται, ἀλη-
 θές· τὸ δ' εἰ μὴ σύγκειται, ψεῦδος. Τὸ δὲ ἐν, εἴπερ ὄν
 οὕτως ἔστιν· εἰ δὲ μὴ οὕτως, οὐκ ἔστιν. Τὸ δὲ ἀλη-
 25 θές τὸ νοεῖν αὐτά· τὸ δὲ ψεῦδος οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἀπά-
 τη, ἀλλ' ἀγνοία, οὐκ οἶα ἢ τυφλότης· ἢ μὲν γὰρ τυφλό-
 τησ ἔστιν ὡς ἂν εἰ τὸ νοητικὸν ὄλωσ μὴ ἔχοι τις.
 (6) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι περὶ τῶν ἀκίνητων οὐκ ἔστιν
 ἀπάτη κατὰ τὸ ποτέ, εἴ τις ὑπολαμβάνει ἀκίνητα·
 30 οἷον τὸ τρίγωνον εἰ μὴ μεταβάλλειν οἶεται, οὐκ οἰή-
 σεται ποτέ μὲν δύο ὀρθὰς ἔχειν ποτέ δ' οὐ (μεταβάλλοι
 γὰρ ἂν), ἀλλὰ τί μὲν τί δ' οὐ, οἷον ἄρτιον ἀριθμὸν πρῶ-
 τον εἶναι μηδένα, ἢ τινὰς μὲν τινὰς δ' οὐ. Ἀριθμῶ δὲ
 περὶ ἓνα οὐδὲ τοῦτο· οὐ γὰρ ἔτι τινὰ μὲν τινὰ δ' οὐκ οἰή-
 σεται, ἀλλ' ἀληθεύσει ἢ ψευδῆσεται ὡς αἰεὶ οὕτως ἔχοντος.

doque verum, quandoque falsum, sed semper eadem vera et
 falsa sunt. (3) Circa incompressa vero, quid est esse aut non
 esse, et verum et falsum? Non enim est compositum, ut sit
 quidem si compositum, non sit autem si divisum sit, (sicuti
 album lignum, aut diametrum incommensurabilem esse,)
 nec verum et falsum similiter etiam in illis erit. An quem-
 admodum neque verum est idem in his, ita nec ipsum esse?
 Certe illud quidem verum, hoc vero falsum est. Attingere
 namque ac dicere, verum est (non enim est idem affirmatio
 et dictio; non attingere vero, est ignorare. Non est pro-
 fecto decipi circa quod quid est, nisi secundum accidens.
 (4) Similiter autem etiam circa non compositas substantias;
 non enim est decipi. • Et cunctæ sunt actu, non potentia.
 Generarentur etenim profecto, ac corrumpentur: nunc
 autem ipsum ens non fit, neque corrumpitur. Ex aliquo
 enim utique generaretur. (5) Quæcumque itaque sunt vere
 ipsum esse quid, et actu, circa hæc non est decipi, sed aut
 intelligere, aut non. Verum quod quid est, de eis quaeri-
 tur, si talia sint, an non. Esse vero, ut verum est, et non
 esse, ut falsum, unum quidem si compositum est, est ve-
 rum: si vero non compositum est, falsum. Unum vero est,
 si ens quidem sic est: sin vero non ita, non est. Verum
 autem intelligere hæc: falsum vero non est, neque deceptio,
 sed ignorantia: non qualis cæcitas est. Etenim cæcitas quidem
 est ac si omnino non haberet aliquis intelligendi potentiam.
 (6) Manifestum autem est quod neque de immobilibus de-
 ceptio est secundum quando, si quis immobilia putet: ut-
 puta si triangulum non putet mutari, non opinabitur modo
 duos rectos habere, modo non: mutaretur etenim. Verum
 aliquid quidem, aliquid vero non: utputa, parem nume-
 rum primum nullum esse; aut quosdam quidem, quosdam
 vero non. Circa unum autem quoad numerum neque hoc:
 non amplius enim quædam quidem, quædam vero non pu-
 tabit: sed verum dicit, aut falsum, tanquam ita semper se
 habeat.

LIBER IX.

CAP. I.

35 Τὸ ἐν ὅτι μὲν λέγεται πολλαχῶς, ἐν τοῖς περὶ τοῦ
 ποσαχῶς διηρημένοις εἴρηται πρότερον· πλεοναχῶς δὲ
 λεγομένων, οἱ συγκεφαλαιοῦμενοι τρόποι εἰσὶ τέτταρες
 τῶν πρώτων καὶ καθ' αὐτὰ λεγομένων ἓν, ἀλλὰ μὴ
 κατὰ συμβεβηκός. Τὸ τε γὰρ συνεχές ἢ ἀπλῶς ἢ μά-
 40 λιστα γὰρ τὸ φύσει καὶ μὴ ἀπῆ μὴδὲ δεσμῶν· καὶ τούτων
 μᾶλλον ἐν καὶ πρότερον, οὐ ἀδιαίρετωτέρα ἢ κινήσις
 καὶ μᾶλλον ἀπῆ. (2) Ἐτι τοιούτων καὶ μᾶλλον τὸ
 ὄλον καὶ ἔχον τινὰ μορφήν καὶ εἶδος· μάλιστα δ' εἰ τι
 φύσει τοιούτων καὶ μὴ βία, ὡσπερ ὅσα κόλλη ἢ γόμφω
 45 ἢ συνδέσμω, ἀλλ' ἔχει ἐν αὐτῷ τὸ αἴτιον αὐτῷ τοῦ συν-
 εχέει εἶναι. Τοιούτων δὲ τῶν μίαν τὴν κίνησιν εἶναι καὶ
 ἀδιαίρετον τόπω καὶ χρόνῳ, ὥστε φανερόν, εἰ τι φύσει
 κινήσεως ἀρχὴν ἔχει τῆς πρώτης τὴν πρώτην, οἷον
 λέγω φορῶν κυκλοφορίαν, ὅτι τοῦτο πρῶτον μέγεθος

Quod unum multis dicatur modis in divisione de quoties
 dictis expositum est prius. Quum autem multipliciter dica-
 tur, primorum, et eorum, quæ secundum se, non secundum
 accidens dicuntur unum, quattuor in summa modi sunt. Et
 ipsum namque continuum aut simpliciter, aut maxime, quod
 natura, et non factu, neque ligatione: et horum illud magis
 unum, et prius, cuius motus indivisibilior, et magis simplex
 est. (2) Item tale etiam magis est, quod totum est, aliquam-
 que formam et speciem habens, et maxime quodcumque
 natura tale sit, et non vi, quemadmodum quæcumque aut
 glutine, aut clavo, aut conjunctione: at habeat in se quod
 causa ei sit ut continuum sit. Tale vero est, quia unus motus
 loco et tempore indivisibilis sit. Quare manifestum est quod,
 si quid natura motionis primæ principium habet primum,
 (dico autem, latioris circulationem,) id prima magnitudo

ἐν. (3) Τὰ μὲν δὴ οὕτως ἐν ἡ συνεχές ἢ ὅλον, τὰ δὲ
 ὦν ἂν ὁ λόγος εἷς ἦ. Τοιαῦτα δὲ ὦν ἡ νόησις μία
 τοιαῦτα δὲ ὦν ἀδιαίρετος· ἀδιαίρετος δὲ τοῦ ἀδιαίρετου
 εἶδει ἢ ἀριθμῷ. Ἀριθμῷ μὲν οὖν τὸ καθ' ἕκαστον
 5 ἀδιαίρετον, εἶδει δὲ τὸ τῷ γνωστῷ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ,
 ὡσθ' ἐν ἂν εἴη πρῶτον τὸ ταῖς οὐσίαις αἴτιον τοῦ ἐνός.
 (4) Λέγεται μὲν οὖν τὸ ἐν τοσαυταχῶς, τὸ τε συνεχές
 φύσει καὶ τὸ ὅλον, καὶ τὸ καθ' ἕκαστον καὶ τὸ καθ' ὅλου.
 Πάντα δὲ ταῦτα ἐν τῷ ἀδιαίρετον εἶναι τῶν μὲν τῆν
 10 κίνησιν, τῶν δὲ τῆν νόησιν ἢ τὸν λόγον. (5) Δεῖ δὲ
 κατανοεῖν ὅτι οὐχ ὡσαύτως ληπτέον λέγεσθαι ποῖά τε
 ἐν λέγεται, καὶ τί ἐστὶ τὸ ἐν εἶναι, καὶ τίς αὐτοῦ λόγος
 (λέγεται μὲν γὰρ τὸ ἐν τοσαυταχῶς, καὶ ἕκαστον ἔσται
 ἐν τούτων, ὧ ἂν ἀπάρχη τις τούτων τῶν τρόπων· τὸ δὲ
 15 δὲ ἐν εἶναι ὅτε μὲν τούτων τι ἐστὶ, ὅτε δὲ ἄλλω,
 δ καὶ μᾶλλον ἐγγὺς τῷ ὀνόματι ἐστὶ, τῇ δυνάμει
 δ' ἐκείνα), ὡσπερ καὶ περὶ στοιχείου καὶ αἰτίου εἰ δέοι
 λέγειν ἐπὶ τε τοῖς πράγμασι διορίζοντα καὶ τοῦ ὀνόμα-
 τος θρον ἀποδιδόντα. (6) Ἔστι μὲν γὰρ ὡς στοιχεῖον
 20 τὸ πῦρ (ἐστὶ δ' ἴσως καθ' αὐτὸ καὶ τὸ ἄπειρον ἢ τι
 ἄλλο τοιοῦτον), ἐστὶ δ' ὡς οὐ· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πυρὶ
 καὶ στοιχείῳ εἶναι, ἀλλ' ὡς μὲν πρᾶγμα τι καὶ φύσις
 τὸ πῦρ στοιχεῖον, τὸ δὲ ὄνομα σημαίνει τὸ τοῦ συμβε-
 βηκέναι αὐτῷ, ὅτι ἐστὶ τι ἐκ τούτου ὡς πρώτου ἐνυ-
 25 πάργοντος. Οὕτω καὶ ἐπὶ αἰτίου καὶ ἐνός καὶ τῶν
 τοιούτων ἀπάντων. (7) Διὸ καὶ τὸ ἐν εἶναι τὸ ἀδιαίρε-
 τω ἐστὶν εἶναι, ὅπερ τῶδε ὄντι καὶ ἴδια χωριστῶ ἢ τόπω
 ἢ εἶδει ἢ διανοίᾳ, ἢ [καὶ] τῷ ὅλω καὶ ἀδιαίρετω.
 Μάλιστα δὲ τὸ μέτρον εἶναι πρῶτον ἐκάστου γένους
 30 καὶ κυριώτατα τοῦ ποσοῦ· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα
 ἐλήλυθεν. Μέτρον γὰρ ἐστὶν ὧ τὸ ποσὸν γινώσκειται·
 γινώσκειται δ' ἢ ἐνὶ ἢ ἀριθμῷ τὸ ποσὸν ἢ ποσόν,
 δ δ' ἀριθμὸς ἅπας ἐνί. Ὡστε πᾶν τὸ ποσὸν γινώ-
 σκεται ἢ ποσὸν τῷ ἐνί, καὶ ὧ πρώτῳ [ποσά] γινώ-
 35 σκεται, τοῦτο αὐτὸ ἐνί διὸ τὸ ἐν ἀριθμοῦ ἀρχὴ
 ἢ ἀριθμός. (8) Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις λέγεται
 μέτρον ὧ πρώτῳ τε ἕκαστον γινώσκειται, καὶ τὸ μέ-
 τρον ἐκάστου ἐν ἐν μήκει, ἐν πλάτει, ἐν βάθει, ἐν βάρει,
 ἐν τάχει. Τὸ γὰρ βάρος καὶ τάχος κοινὸν ἐν τοῖς
 40 ἐναντίοις· διττὸν γὰρ ἐκάτερον αὐτῶν, οἷον βάρος τὸ
 τε ὀποσηνοῦν ἔχον ῥοπήν καὶ τὸ ἔχον ὑπεροχὴν ῥοπῆς,
 καὶ τάχος τὸ τε ὀποσηνοῦν κίνησιν ἔχον καὶ τὸ ὑπεροχὴν
 κινήσεως· ἐστὶ γὰρ τι τάχος καὶ τοῦ βραδέος καὶ βάρους
 τοῦ κωφοτέρου. (9) Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις μέτρον καὶ
 45 ἀρχὴ ἐνὶ καὶ ἀδιαίρετον, ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς γραμμαῖς
 χρῶνται ὡς ἀτόμῳ τῇ ποδιαίᾳ. Πανταχοῦ γὰρ τὸ μέ-
 τρον ἐν τι ζητοῦσι καὶ ἀδιαίρετον· τοῦτο δὲ τὸ ἀπλοῦν
 ἢ τῷ ποίῳ ἢ τῷ ποσῷ. Ὅπου μὲν οὖν δοκεῖ μὴ εἶναι
 ἀφελεῖν ἢ προσθεῖναι, τοῦτο ἀκριβές τὸ μέτρον διὸ τὸ τοῦ
 50 ἀριθμοῦ ἀκριβέστατον· τὴν γὰρ μονάδα τιθέασι πάντῃ
 ἀδιαίρετον· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις μιμῶνται τὸ τοιοῦτον· ἀπὸ
 γὰρ σταδίου καὶ ταλάντου καὶ ἀεὶ τοῦ μεζζονος λάθοι
 ἂν καὶ προσθεθὲν τι καὶ ἀφαιρεθὲν μᾶλλον ἢ ἀπὸ ἐλάτ-
 τονος. (10) Ὡστε ἀφ' οὐ πρώτου κατὰ τὴν αἰσθησιν

una. (3) Quaedam igitur ita unum sunt, aut continuum,
 aut totum; quaedam autem quorum una ratio est. Talia vero
 quorum intellectio una: talia autem, quorum indivisibilia.
 Indivisibilis vero, ejus est, quod aut specie, aut numero
 indivisibile est. Numero igitur indivisibile, est singulare;
 specie vero, quod est cognoscibili, et scientiā. Quare unum
 utique erit primum, quod substantiis ut unum sint, causa
 est. (4) Toties igitur dicitur unum, quod natura conti-
 nuum est, totum, singulare, et universale: hæc autem
 omnia unum sunt, eo quod quorundam motus, et quo-
 rundam intellectio aut ratio indivisibilis est. (5) Oportet
 autem considerare, quod non est eodem modo accipien-
 dum, quum dicitur, quæ unum dicuntur, et quid est unum
 esse, quæve ratio ejus est; (unum etenim toties dicitur, et
 unumquodque eorum, cui aliquis horum modorum insit,
 unum erit. Esse unum autem quandoque quidem alicui
 horum erit, quandoque vero alteri, quod et magis propin-
 quum nomini est: illa vero potentiā;) quemadmodum si
 de elemento et causa oporteat dicere, et de ipsis rebus de-
 terminando, et nominis definitionem reddendo. (6) Ignis
 etenim quodam modo quidem est elementum (fortassis
 vero, secundum se etiam ipsum infinitum, aut aliquid aliud
 tale), quodam modo vero minime est. Non enim est idem,
 ignem, et elementum esse: sed tanquam res quædam et na-
 tura, ignis elementum est. Nomen autem significat, quod
 hoc ei competat, quod ex eo tanquam ex primo inexistente
 aliquid sit. Ita etiam de causa, et uno, et cunctis hujusce-
 modi. (7) Propter quod, unum esse, est indivisibile esse,
 hoc aliquid, et per se existens, sejunctumque aut loco,
 aut specie, aut mente, aut toto, atque determinato.
 Maxime autem mensuram esse cujusque generis primum,
 et maxime proprie quantitatis. Hinc etenim ad cetera etiam
 advenit. Mensura enim id est, quo quantum cognoscitur
 Cognoscitur autem quantum prout quantum, aut uno, aut
 numero: omnis vero numerus, uno. Quare omne quan-
 tum, prout quantum, uno cognoscitur: et quo primo hoc
 cognoscitur, ipsum unum: propter quod, unum principium
 est numeri, prout numerus est. (8) Hinc autem et in aliis
 id dicitur mensura, quo primo unumquodque cognoscitur:
 et cujusque mensura unum est, in longitudine, in latitu-
 dine, in profunditate, aut gravitate, in celeritate. Gra-
 vitas enim et celeritas, communis est in contrariis. Duplex
 enim et unumquodque horum est: ut gravitas, et quæ
 quantumcunque ponderis habet, et quæ excedit pondere: et
 celeritas, quæ quantumcunque motum habet, et quæ excedit
 in motu. Etenim est aliqua etiam tardi celeritas, et levis
 gravitas. (9) In his itaque omnibus, mensura et principium
 unum quiddam et indivisibile est. Nam et in lineis utun-
 tur pedali, tanquam indivisibili. Ubique etenim mensu-
 ram, unum quiddam et indivisibile quærunt. Hoc autem,
 simplex, aut quali, aut quanto. Ubi itaque videtur non
 esse aut auferendum, aut addendum, illa certa mensura
 est: quare numeri certissima est. Unitatem etenim ponunt,
 quæ omnino indivisibilis est: in ceteris vero imitantur hu-
 juscemodi. Ex stadio namque et talento, ac semper a ma-
 jore, magis profecto latebit et additum aliquid, et dem-
 ptum, quam ex minore. (10) Quare a quo primo secundum

μη ἐνδέχεται, τοῦτο πάντες ποιοῦνται μέτρον καὶ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν καὶ βάρους καὶ μεγέθους· καὶ τότε ὄνται εἰδέναι τὸ ποσόν, ὅταν εἰδῶσι διὰ τούτου τοῦ μέτρου. Καὶ δὴ καὶ κίνησιν τῇ ἀπλῇ κινήσει καὶ τῇ ταχίστη· ὁ δὲ ὀλίγιστον γὰρ αὕτη ἔχει χρόνον. Διὸ ἐν τῇ ἀστρολογία τὰ τοιοῦτον ἐν ἀρχῇ καὶ μέτρον· τὴν κίνησιν γὰρ ὁμαλὴν ὑποτίθενται καὶ ταχίστην τὴν τοῦ οὐρανοῦ, πρὸς ἣν κρίνουσι τὰς ἄλλας. Καὶ ἐν μουσικῇ δίεσις, ὅτι ἐλάχιστον, καὶ ἐν φωνῇ στοιχεῖον. Καὶ ταῦτα πάντα ἐν τι οὕτως, οὐχ ὡς κοινόν τι τὸ ἐν, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται. (11) Οὐχ αἰεὶ δὲ τῷ ἀριθμῷ ἐν τὸ μέτρον, ἀλλ' ἐνότιοτε πλείω, ὅσον αἰ διέσεις δύο, αἰ μὴ κατὰ τὴν ἀκοὴν ἀλλ' ἐν τοῖς λόγοις, καὶ αἰ φωναὶ πλείους αἰς μετροῦμεν, καὶ ἡ διάμετρος δυοῖς μετρεῖται καὶ ἡ πλευρὰ καὶ τὰ μεγέθη πάντα. (12) Οὕτω δὴ πάντων μέτρον τὸ ἐν, ὅτι γνωρίζομεν ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ οὐσία διαιροῦντες ἢ κατὰ τὸ ποσόν ἢ κατὰ τὸ εἶδος· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἐν ἀδιαίρετον, ὅτι τὸ πρῶτον ἐκάστων ἀδιαίρετον. Οὐχ ὁμοίως δὲ πᾶν ἀδιαίρετον, ὅσον πούς καὶ μονάς, ἀλλὰ τὸ μὲν πάντη, τὸ δ' εἰς ἀδιαίρετα πρὸς τὴν αἴσθησιν ἔθελει, ὥσπερ εἴρηται ἥδη· ἴσως γὰρ πᾶν συνεχὲς διαιρητόν. (13) Ἄει δὲ συγγενὲς τὸ μέτρον μεγεθῶν μὲν γὰρ μέγεθος, καὶ καθ' ἕκαστον μήκος μῆκος, πλάτους πλάτος, φωνῶν φωνή, βάρους βάρος, μονάδων μονάς. Οὕτω γὰρ δεῖ λαμβάνειν, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἀριθμῶν ἀριθμός· καίτοι ἔδει, εἰ ὁμοίως· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἀξιοῖ, ἀλλ' ὥσπερ εἰ μονάδων μονάδας ἀξιώσεις μέτρον ἀλλὰ μὴ μονάδα· ὁ δ' ἀριθμὸς πλῆθος μονάδων. (14) Καὶ τὴν ἐπιστήμην δὲ μέτρον τῶν πραγμάτων λέγομεν καὶ τὴν αἴσθησιν διὰ τὸ αὐτό, ὅτι γνωρίζομεν τι αὐταῖς, ἐπεὶ μετροῦνται μᾶλλον ἢ μετροῦσιν. Ἀλλὰ συμβαίνει ἡμῖν ὥσπερ ἂν εἰ ἄλλου ἡμᾶς μετροῦντος ἐγνωρίσαμεν πηλίκου ἐσμὲν τῷ τὸν πῆχυν ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν ἐπιβάλλειν. Πρωταγόρας δ' ἀνθρωπὸν φησι πάντων εἶναι μέτρον, ὥσπερ ἂν εἰ τὸν ἐπιστήμονα εἰπὼν ἢ τὸν αἰσθανόμενον· τούτους δ' ὅτι ἔχουσι δὲ μὲν αἴσθησιν ὁ δὲ ἐπιστήμην, ἃ φαμεν εἶναι μέτρα τῶν ὑποκειμένων. Οὐθὲν δὲ λέγων περιττὸν φαίνεται τι λέγειν. (15) Ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐν εἶναι μάλιστα ἐστὶ κατὰ τὸ ὄνομα ἀφορίζοντι μέτρον τι, καὶ κυριώτατα τοῦ ποσοῦ, εἶτα τοῦ ποιοῦ, φανερόν. Ἔσται δὲ τοιοῦτον τὸ μὲν ἂν ἢ ἀδιαίρετον κατὰ τὸ ποσόν, τὸ δὲ ἂν κατὰ τὸ ποῖον· διόπερ ἀδιαίρετον τὸ ἐν ἢ ἀπλῶς ἢ ἢ ἐν.

sensum non contingit, hoc omnes mensuram, et humidorum et siccorum, et gravis et extensi faciunt : et tunc putant cognoscere quantum, quum per hanc mensuram sciant : atque etiam imotum simplici et velocissimo motu : minimum enim tempus hic habet. Quapropter in astrologia, tale unum, principium et mensura est. Motum enim æqualem et velocissimum eum qui est cæli, supponunt : ad quem ceteros judicant. Et in musica diesis, quia minimum. Et in voce, elementum. Et hæc omnia, ita unum quiddam, non ut commune quiddam unum, sed ut predictum est. (11) Non semper autem mensura numero unum est, verum aliquando plura : utputa dieses duæ, quæ non secundum auditum, sed in rationibus sunt. Et voces plures quibus mensuramus ; et diameter, duobus mensuratur ; et latus, et omnes magnitudines. (12) Sic igitur mensura omnium, unum est : quia cognoscimus ex quibus substantia est, aut secundum quantum, aut speciem dividentes. Et propterea unum indivisibile est, quia singulorum quorumcunque indivisibile est : non tamen omnia similiter indivisibilia sunt, ut pes, et unitas ; sed hoc quidem omnino, illud vero esse indivisibile secundum sensum vult, ut jam dictum est. Fortassis etenim omne continuum divisibile est. (13) Semper autem mensura, congenera est. Magnitudinum namque magnitudo, et secundum unumquodque, longitudinis longitudo, latitudinis latitudo, vocum vox, gravitatis gravitas, unitas unitatum. Ita enim accipere oportet, et non quod numerorum numerus. At oporteret, si similiter. Non tamen similiter censeat, sed ac si unitatum unitates, et non unitatem censeret esse mensuram. Numerus enim, unitatum est multitudo. (14) At scientiam quoque, et sensum, mensuram rerum dicimus esse, propterea quia per ea aliquid cognoscimus. Atqui mensurantur magis quam mensurant. Sed accidit nobis, ac si alio nos mensurante cognosceremus quantinam sumus, eo quod toties nobis cubitalis mensura admota est. Protagoras autem, hominem ait mensuram esse cunctorum : perinde ac si scientem, aut sentientem diceret. Istos autem, quia habent, ille quidem scientiam, hic vero sensum, quæ dicimus objectorum mensuras esse. Nihil itaque dicens doctum, aliquid dicere videtur. (15) Quod itaque unum esse, maxime secundum nomen si quis determinat, mensura quædam est, et maxime proprie quantitatis, deinde qualitatis, manifestum est. Tale autem erit, si hoc quidem secundum quantitatem, hoc vero secundum qualitatem indivisibile sit. Quare unum, aut simpliciter, aut prout est unum, indivisibile est.

CAP. II.

Κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ζητητέον ποτέρως ἔχει, καθάπερ ἐν τοῖς διαπορήμασιν ἐπιγλομεν τί τὸ ἐν ἐστὶ καὶ πῶς δεῖ περὶ αὐτοῦ λαβεῖν, πότερον ὡς οὐσίαις τινὸς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ ἐνός, καθάπερ οἱ τες Πυθαγόρειοι φασὶ πρότερον καὶ Πλάτων ὕστερον, ἢ μᾶλλον ὑπόκειται τις φύσις, καὶ πῶς δεῖ γνωριμωτέρως λεχθῆναι καὶ μᾶλλον ὥσπερ οἱ περὶ φύσεως ἐκείνων γὰρ ὁ μὲν τις φιλίαν εἶναι φησὶ τὸ ἐν, ὁ δ' ἀέρα, ὁ δὲ τὸ ἄπειρον. Εἰ δὲ μηθὲν τῶν καθόλου δυνατὸν οὐσίαν

Secundum substantiam autem et naturam quonam modo se habeat, quaerendum est : quemadmodum in dubitationibus tractavimus, quidnam unum sit, et quomodo de eo opinari oporteat : utrum ut ipsum unum, substantia sit, quemadmodum Pythagorici dixerunt prius, et Plato posterius : an magis aliqua subjicitur natura, et quomodo oporteat notius dici, et an magis, sicuti Physici. Illorum enim quidam amicitiam ipsum unum ait esse, quidam aerem, quidam infinitum. Si autem nihil universalium possibile

εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς περὶ οὐσίας καὶ περὶ τοῦ ὄντος εἴρηται λόγοις, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο οὐσίαν ὡς ἐν τι παρὰ τὰ πολλὰ δυνατὸν εἶναι (κοινὸν γάρ) ἀλλ' ἡ κατηγορημα μόνον, ὁῦλον ὡς οὐδὲ τὸ ἐν· τὸ γὰρ ὄν καὶ τὸ ἐν καθόλου κατηγορεῖται μάλιστα πάντων. (2) Ὡστε οὔτε τὰ γένη φύσεις γινέσθαι καὶ οὐσίαι χωρισταὶ τῶν ἄλλων εἰσίν, οὔτε τὸ ἐν γένος ἐνδέχεται εἶναι διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας δι' ἄσπερ οὐδὲ τὸ ὄν οὐδὲ τὴν οὐσίαν. (3) Ἐτι δ' ὁμοίως ἐπὶ πάντων ἀναγκαῖον ἔχειν· λέγεται δ' ἰσα-
10 χῶς τὸ ὄν καὶ τὸ ἐν· ὥστ' ἐπειπερ ἐν τοῖς ποιοῖς ἔστι τι τὸ ἐν καὶ τίς φύσις, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς, ὁῦλον ὅτι καὶ ὄλωσ ζητητέον τί τὸ ἐν, ὥσπερ καὶ τί τὸ ὄν, ὡς οὐχ ἰκανὸν ὅτι τοῦτο αὐτὸ ἡ φύσις αὐτοῦ.
(4) Ἀλλὰ μὴν ἐν γε χρώμασιν ἔστι τι τὸ ἐν χρώμα, ὅλον
15 τὸ λευκόν, εἰ τὰ ἄλλα ἐκ τούτου καὶ τοῦ μέλανος φαίνεται γιγνώμενα, τὸ δὲ μέλαν στέρησις λευκοῦ, ὥσπερ καὶ φωτὸς σκότος· τοῦτο δ' ἔστι στέρησις φωτός. Ὡστ' εἰ τὰ ὄντα ἦν χρώματα, ἦν ἂν ἀριθμὸς τις τὰ ὄντα. Ἀλλὰ τίινω; ὁῦλον δὲ ὅτι χρωμάτων. Καὶ τὸ ἐν ἦν
20 ἂν τι ἐν, ὅλον τὸ λευκόν. (6) Ὅμοίως δὲ καὶ εἰ μέλη τὰ ὄντα ἦν, ἀριθμὸς ἂν ἦν, διέσεων μέντοι, ἀλλ' οὐκ ἀριθμὸς ἡ οὐσία αὐτῶν· καὶ τὸ ἐν ἦν ἂν τι οὐ ἡ οὐσία οὐ τὸ ἐν ἀλλὰ διέσις. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν φθόγων στοιχείων ἂν ἦν τὰ ὄντα ἀριθμὸς, καὶ τὸ ἐν στοι-
25 χεῖον φωνῆεν· καὶ εἰ σχήματα εὐθύγραμμα, σχημάτων ἂν ἦν ἀριθμὸς, καὶ τὸ ἐν τὸ τρίγωνον. Ὅ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων γενῶν. (8) Ὡστ' εἴπερ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ἐν τοῖς ποιοῖς καὶ ἐν τοῖς ποσοῖς καὶ ἐν κινήσει ἀριθμῶν ὄντων καὶ ἐνός τινος ἐν ἅπασιν ὁ τε
30 ἀριθμὸς τινῶν καὶ τὸ ἐν τι ἐν, ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο αὐτὸ αὐτοῦ ἡ οὐσία, καὶ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν ἀνάγκη ὡσαύτως ἔχειν ὁμοίως γὰρ ἔχει ἐπὶ πάντων. (7) Ὅτι μὲν οὖν τὸ ἐν ἐν παντὶ γένει ἔστι τις φύσις, καὶ οὐθενὸς τοῦτο γ' αὐτὸ ἡ φύσις τὸ ἐν, φανερόν· ἀλλ' ὥσπερ ἐν χρώμασι
36 χρώμα ἐν ζητητέον αὐτὸ τὸ ἐν, οὕτω καὶ ἐν οὐσίαι οὐσίαν μίαν αὐτὸ τὸ ἐν. (8) Ὅτι δὲ ταῦτὸ σημαίνει πως τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν, ὁῦλον τῶν τε παρακολουθεῖν ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις καὶ μὴ εἶναι ἐν μηδεμιᾷ, ὅλον οὐτ' ἐν τῇ τί ἐστίν οὐτ' ἐν τῇ ποῖον, ἀλλ' ὁμοίως ἔχει ὥσπερ
40 τὸ ὄν, καὶ τῶν μὴ προσκατηγορεῖσθαι ἕτερόν τι τὸ εἶς ἄνθρωπος τοῦ ἀνθρώπου, ὥσπερ οὐδὲ τὸ εἶναι παρὰ τὸ τί ἢ ποῖον ἢ ποσόν, καὶ τὸ ἐν εἶναι τὸ ἐκάστῳ εἶναι.

CAP. III.

Ἀντίκειται δὲ τὸ ἐν καὶ τὰ πολλὰ κατὰ πλείους τρό-
45 πους, ὅν ἕνα τὸ ἐν καὶ τὸ πλῆθος ὡς ἀδιαίρετον καὶ διαίρετόν· τὸ μὲν γὰρ ἡ διηρημένον ἢ διαίρετόν πλῆθος τι λέγεται, τὸ δὲ ἀδιαίρετον ἢ μὴ διηρημένον ἐν. (2) Ἐπεὶ οὖν αἱ ἀντιθέσεις τετραχῶς, καὶ τούτων κατὰ στέρησιν λέγεται θάτερον, ἐναντία ἂν εἴη, καὶ οὔτε ὡς ἀντίφρασις οὔτε ὡς τὰ πρὸς τι λεγόμενα. Λέγεται δ' ἐκ
50 τοῦ ἐναντίου καὶ δηλοῦσθαι τὸ ἐν ἐκ τοῦ διαίρετοῦ τὸ ἀδιαίρετον διὰ τὸ μᾶλλον αἰσθητόν τὸ πλῆθος εἶναι καὶ τὸ διαίρετόν ἢ τὸ ἀδιαίρετον, ὥστε τῶν λόγων πρότερον

est substantiam esse, quemadmodum in sermonibus de substantia et de ente habitis dictum est, nec hoc ipsum ut unum quid præter multa, substantiam esse possibile est, (commune namque,) sed ut prædicatio solum, patet quod nec ipsum unum. Ens enim, et unum, universaliter maxime de omnibus prædicatur. (2) Quare neque genera, natura quædam et substantiæ a ceteris separabiles sunt: nec ipsum unum, genus contingit esse, propter eandem causas, propter quas nec ens. (3) Adhuc autem similiter in omnibus necesse est se habere. Dicuntur autem æqualiter, ens et unum. Quare quum in qualitatibus sit aliquid ipsum unum, et aliqua natura, similiter autem et in quantitibus: manifestum est quod omnino quærendum est, quidnam unum sit, sic uti quid ens, tanquam non sufficiens sit, quod hoc ipsum ejus natura sit. (4) At vero in coloribus, est aliquid unus color, utputa album, si ceteros colores ex hoc et nigro fieri apparet. Nigrum autem, privatio albi est, sicuti tenebræ lucis: hæc autem, lucis privatio sunt. Quare si entia colores essent, aliquis profecto numerus entia essent. Sed quorum? patet quod colorum: et ipsum unum esset utique aliquid unum, utputa album. (5) Similiter si entia modulationes essent, numerus essent profecto, attamen diesium: sed non esset numerus eorum substantia, et ipsum unum esset aliquid, cujus substantia non ipsum unum, sed diesis. Similiter autem et in sonis elementorum essent entia profecto numerus, et ipsum unum elementum vocale: et si figuræ linearum rectorum, figurarum profecto numerus essent, et ipsum unum, triangulum. Eadem vero ratio et in ceteris generibus est. (6) Quare si quum in passionibus, qualitatibus, quantitibus, ac in motu numeri sint, et unum quoddam in omnibus, et ipse numerus aliquorum sit, et ipsum unum aliquid unum, non autem hoc ipsum substantia ejus sit: necesse est ut etiam in substantiis sic se habeat. Similiter namque in omnibus se habet. (7) Quod igitur in omni genere ipsum unum aliqua natura est, et quod nullius hoc ipsum unum natura est, patet. At quemadmodum in coloribus ipsum unum unus color quærendus est, ita in substantia una substantia ipsum unum. (8) Quod autem idem quodammodo significat unum et ens, patet etiam ex eo quod æqualiter sequitur prædicamenta, et in nullo est, velut nec in quid est, nec in quale, sed similiter se habet sicuti ens, et ex eo, quod in prædicatione unus homo, non addit aliquid aliud quam homo, sicut nec ipsum esse præter quid est, aut quale, aut quantum: et unum esse, est unumquemque esse.

Opponentur autem unum et multa multis modis: quorum uno unum et multitudo, ut indivisibile et divisibile: quod enim aut divisum aut divisibile est, multitudo quædam dicitur; quod vero indivisibile, aut non divisum, unum. (2) Quum autem oppositiones quattuor sint modis, et horum alterum secundum privationem dicatur, contraria erunt profecto, et neque ut contradictio, nec ut ea quæ ad aliquid dicuntur. Dicitur autem ex contrario ipsum unum, et significatur ex divisibili indivisibile, eo quod multitudinem esse et divisibile magis est sensibile quam esse indi-

τὸ πλῆθος τοῦ ἀδιαίρετου διὰ τὴν αἰσθησιν. (3) Ἔστι δὲ τοῦ μὲν ἑνός, ὡσπερ καὶ ἐν τῇ διαιρέσει τῶν ἐναντιῶν διεγράψαμεν, τὸ ταῦτὸ καὶ ὁμοιον καὶ ἴσον, τοῦ δὲ πλῆθους τὸ ἕτερον καὶ ἀνόμοιον καὶ ἄνισον. Λεγομένου δὲ τοῦ ταυτοῦ πολλαχῶς, [καὶ] ἓνα μὲν τρόπον κατ' ἀριθμὸν λέγομεν ἐνίοτε αὐτό, τὸ δ' ἓν καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῶ ἓν ἢ, οἷον σὺ σαυτῶ καὶ τῶ εἶδει καὶ τῇ ὕλῃ ἓν· ἔτι δ' ἓν ὁ λόγος ὁ τῆς πρώτης οὐσίας εἰς ἢ, οἷον αἱ ἴσαι γραμμαεὶ εὐθειαὶ αἱ αὐταί, καὶ τὰ ἴσα καὶ [τὰ] ἰσογώνια τετράγωνα, καίτοι πλείω· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἰσότης ἐνόητος. (4) Ὅμοια δὲ ἓν μὴ ταυτὰ ἀπλῶς ὄντα, μηδὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀδιάφορα τὴν συγκειμένην, κατὰ τὸ εἶδος ταυτὰ ἢ, οἷον τὸ μείζον τετράγωνον τῷ μικρῷ ὁμοιον, καὶ αἱ ἄνισοι εὐθειαὶ αὐταί 15 γὰρ ὁμοιαὶ μὲν, αἱ αὐταὶ δὲ ἀπλῶς οὐ. Τὰ δ' ἓν τὸ αὐτὸ εἶδος ἔχοντα, ἐν οἷς τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐγγίγνεται, μήτε μᾶλλον ἢ μήτε ἥττον. Τὰ δ' ἓν ἢ τὸ αὐτὸ πάθος καὶ ἐν τῷ εἶδει, οἷον τὸ λευκόν, σφόδρα καὶ ἥττον, ὁμοιά φασι εἶναι ὅτι ἐν τῷ εἶδος αὐτῶν. Τὰ 20 δ' ἓν πλείω ἔχῃ ταυτὰ ἢ ἕτερα, ἢ ἀπλῶς ἢ τὰ πρόχειρα, οἷον καττίτερος ἀργύρω [ἢ χρυσοῦ], χρυσοῦ δὲ πυρί ἢ ξανθὸν καὶ πυρρὸν. Ὅστε δὴλον ὅτι καὶ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἀνόμοιον πολλαχῶς λέγεται. (5) Καὶ τὸ μὲν ἄλλο ἀντικειμένως καὶ τὸ ταυτὸ, διὸ πᾶν πρὸς 25 ἅπαν ἢ ταυτὸ ἢ ἄλλο· τὸ δ' ἓν μὴ καὶ ἡ ὕλη καὶ ὁ λόγος εἰς, διὸ σὺ καὶ ὁ πλησίον ἕτερος· τὸ δὲ τρίτον ὡς τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. (6) Τὸ μὲν οὖν ἕτερον ἢ ταυτὸ διὰ τοῦτο πᾶν πρὸς πᾶν λέγεται, ὅσα λέγεται ἐν καὶ ὄν. Οὐδὲ γὰρ ἀντίφασις ἐστὶ τοῦ ταυτοῦ· διὸ οὐ λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὄντων (τὸ δὲ μὴ ταυτὸ λέγεται), ἐπὶ δὲ τῶν ὄντων πάντων· ἢ γὰρ ἐν ἢ οὐχ ἐν πεφυκός καὶ ὄν καὶ ἐν. Τὸ μὲν οὖν ἕτερον καὶ ταυτὸν οὕτως ἀντίκειται, διαφορά δὲ καὶ ἑτερότης ἄλλο. Τὸ μὲν γὰρ ἕτερον καὶ οὐδ' ἕτερον οὐκ ἀνάγκη εἶναι τινὶ ἕτερον πᾶν 35 γὰρ ἢ ἕτερον ἢ ταυτὸ ὅτι ἂν ἢ ὄν· τὸ δὲ διάφορον τινός τινὶ διάφορον, ὡστ' ἀνάγκη ταυτὸ τι εἶναι ὅτι διαφέρουσιν. Τοῦτο δὲ τὸ ταυτὸ ἢ γένος ἢ εἶδος· πᾶν γὰρ τὸ διαφέρον διαφέρει ἢ γένει ἢ εἶδει, γένει μὲν ὧν μὴ ἐστὶ κοινή ἢ ὕλη μηδὲ γένεσις εἰς ἄλληλα, οἷον ὄσων ἄλλο 40 σχῆμα τῆς κατηγορίας, εἶδει δὲ ὧν τὸ αὐτὸ γένος. Λέγεται δὲ γένος ὁ ἄμφω ταυτὸ λέγονται κατὰ τὴν οὐσίαν τὰ διάφορα. Τὰ δ' ἐναντία διάφορα, καὶ ἡ ἐναντιώσις διάφορά τις. (7) Ὅτι δὲ καλῶς τοῦτο ὑποτιθέμεθα, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· πάντα γὰρ διαφέροντά τε φαίνεται καὶ ταυτὰ, οὐ μόνον ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ τὰ μὲν τὸ γένος ἕτερα, τὰ δ' ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ τῆς κατηγορίας, ὡστ' ἐν ταυτῷ γένει καὶ ταυτὰ τῷ γένει. Διωρίσται δ' ἐν ἄλλοις ποῖα τῶ γένει ταυτὰ ἢ ἕτερα.

visibile. Quare multitudo, ratione prior, quam indivisibile, propter sensum est. (3) Item, unius quidem est (quemadmodum et in divisione contrariorum descripsimus) et idem, simile, et æquale: multitudinis vero, diversum, et dissimile, et inæquale est. Quum autem idem multipliciter dicatur, uno quidem modo secundum numerum hoc quandoque dicimus; tum vero, si ratione et numero unum sit: utputa, tu tibi ipsi, et specie et materia unum. Item, si primæ substantiæ ratio una sit: ut æquales lineæ rectæ, eædem, et æqualia, et æqualium angulorum quadrata, tametsi plura sint: in his tamen æqualitas est unitas. (4) Similia vero, si quum non sint eadem simpliciter, nec secundum concretam existentiam indifferentia, secundum speciem eadem sint: quemadmodum majus quadratum minori simile est, et lineæ rectæ inæquales. Hæ enim similes quidem, verum non eædem simpliciter sunt. Quædam vero, si quum eandem speciem habeant, in quibus magis et minus fit, neque magis, neque minus sit. Quædam autem, si eadem et una specie passio sit valde et minus, velut album, similia esse aiunt, quia una species eorum est. Quædam vero, si plura habet eadem, quam diversa, aut simpliciter, aut quæ in promptu sunt: ut stannum, argento; aurum vero igni, prout flavus et rufus est. Quare manifestum est quod et diversum et dissimile multipliciter dicuntur. (5) Atque aliud quidem oppositè ei dicitur quod est idem. Unde omne ad omne, aut idem aut aliud est. Alterum vero, si non sit et materia, et ratio una: quare tu et propinquus, diversum: tertium autem, sicuti illa, quæ in mathematicis sunt. (6) Diversum igitur, aut idem ideo omne ad omne dicitur, quæcumque unum et ens dicuntur. Nec enim est contradictio ipsius ejusdem. Quare non dicitur de non-entibus, (at non idem dicitur,) sed de omnibus entibus. Aut enim unum, aut non unum, natura aptum et ens, et unum esse. Diversum igitur, et idem, ita opponuntur: differentia vero, et diversitas, aliud est. Diversum namque et illud a quo diversum, non est necesse aliquo esse diversum. Omne etenim quodcumque sit ens, aut idem, aut diversum est. Differens vero ab aliquo, aliquo differens est. Quare necesse est aliquid idem esse, quo differunt: hoc vero idem, aut genus, aut species est. Omne namque differens, aut genere aut specie differt: genere, quorum non est communis materia, neque mutua generatio: utputa, quorum alia prædicationis figura est. Specie vero, quorum idem genus. Dicitur autem genus quo ambo, quæ differunt, secundum substantiam idem dicuntur. Contraria vero, differentia, et contrarietas quædam differentia est. (7) Quod autem recte hoc supponimus, ex inductione patet. Cuncta enim differentia apparet etiam eadem esse, non solum diversa esse, sed quædam secundum genus diversa, quædam in eadem prædicationis coordinatione. Quare et quæ eadem genere, in eodem genere sunt. Determinatum autem in aliis est, quæ eadem aut diversa genere sint.

CAP. IV.

Ἐπει δὲ διαφέρειν ἐνδέχεται ἀλλήλων τὰ διαφέροντα πλείον καὶ ἕλαττον, ἔστι τις καὶ μεγίστη διαφορά, καὶ ταύτην λέγω ἐναντίωσιν. Ὅτι δ' ἡ μεγίστη ἐστὶ διαφορά, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. Τὰ μὲν γὰρ γένει διαφέροντα οὐκ ἔχει ὁδὸν εἰς ἀλλήλα, ἀλλ' ἀπέχει πλείον καὶ ἀσύμβλητα τοῖς δ' εἶδει διαφέρουσιν αἱ γενέσεις ἐκ τῶν ἐναντίων εἰσὶν ὡς ἐσχάτων. Ἐὐδὲ τῶν ἐσχάτων διάστημα μέγιστον, ὥστε καὶ τὸ τῶν ἐναντίων. (2) Ἀλλὰ μὴν τὸ γε μέγιστον ἐν ἐκάστῳ γένει τέλειον. (3) Μέγιστόν τε γὰρ οὐ μὴ ἐστὶν ὑπερβολή, καὶ τέλειον οὐ μὴ ἐστὶν ἔξω λαβεῖν τι δυνατόν· τέλος γὰρ ἔχει ἡ τέλεια διαφορά, ὡς περὶ καὶ τὰλλα τῷ τέλει ἔχειν λέγεται τέλεια. Ἐὐδὲ τῶν ἐσχάτων οὐδὲν ἔξω ἐσχάτων γὰρ ἐν παντὶ καὶ περιέχει. Διὸ οὐδὲν ἔξω τοῦ τέλους, οὐδὲ προσδέεται οὐδενὸς τὸ τέλειον. (3) Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐναντιότης ἐστὶ διαφορά τέλειος, ἐκ τούτων δῆλον· πολλαχῶς δὲ λεγομένων τῶν ἐναντίων, ἀκολουθήσει τὸ τελείως οὕτως ὡς ἂν καὶ τὸ ἐναντίον εἶναι ὑπάρχη αὐτοῖς. (4) Τούτων δὲ ὄντων φανερόν ἐστι οὐκ ἐνδέχεται ἐνὶ πλείῳ ἐναντία εἶναι· οὐτε γὰρ τοῦ ἐσχάτου ἐσχατώτερον εἴη ἂν τι, οὐτε τοῦ ἐνὸς διαστήματος πλείῳ δυοῖν ἔσχατα. Ὅλως τε εἰ ἐστὶν ἡ ἐναντιότης διαφορά, ἡ δὲ διαφορά δυσὶν, ὥστε καὶ ἡ τέλειος. (5) Ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ὄρους ἀληθεῖς εἶναι τῶν ἐναντίων. Καὶ γὰρ πλείστον διαφέρει ἡ τέλειος διαφορά. Τῶν τε γὰρ γένει διαφερόντων οὐκ ἐστὶν ἔξωτέρῳ λαβεῖν καὶ τῶν εἶδει· δέδεικται γὰρ ἐπὶ τὰ ἐξω τοῦ γένους οὐκ ἐστὶ διαφορά· τούτων δ' αὐτῆς μεγίστη, καὶ τὰ ἐν ταύτῳ γένει πλείστον διαφέροντα ἐναντία· μεγίστη γὰρ διαφορά τούτων ἡ τέλειος. Καὶ τὰ ἐν ταύτῳ δεκτικῷ πλείστον διαφέροντα ἐναντία· ἡ γὰρ ὕλη ἢ αὐτὴ τοῖς ἐναντίοις. Καὶ τὰ ὑπὸ τῆν αὐτὴν δύναμιν πλείστον διαφερόντα· καὶ γὰρ ἡ ἐπιστήμη περὶ ἐν γένος ἡ μία, ἐν οἷς τέλεια διαφορά μεγίστη. (6) Πρώτη δὲ ἐναντίωσις ἕξις καὶ στέρησις ἐστὶν· οὐ πᾶσα δὲ στέρησις (πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἡ στέρησις), ἀλλ' ἥτις ἂν τέλεια ἦ. Τὰ δ' ἄλλα ἐναντία κατὰ ταῦτα λεγθήσεται, τὰ μὲν τῷ ἔχειν, τὰ δὲ τῷ ποιεῖν ἢ ποιητικὰ εἶναι, τὰ δὲ τῷ λήφειν εἶναι καὶ ἀποβολαὶ τούτων ἢ ἄλλων ἐναντίων. Εἰ δὲ ἀντίκειται μὲν ἀντίφασις καὶ στέρησις καὶ ἐναντιότης καὶ τὰ πρὸς τι, τούτων δὲ πρῶτον ἀντίφασις, ἀντιφάσεως δὲ μὴθὲν ἐστὶ μεταξὺ, τῶν δὲ ἐναντίων ἐνδέχεται, ἐπὶ μὲν οὐ ταῦτον ἀντίφασις καὶ ἀναντία δῆλον. Ἡ δὲ στέρησις ἀντιφάσεως τίς ἐστὶν· ἡ γὰρ τὸ ἀδύνατον ὅλως ἔχειν, ἢ δ' ἂν πεφυκὸς ἔχειν μὴ ἔχειν· ἐστέρηται ἢ ὅλως ἢ πῶς ἀφορισθέν· πολλαχῶς γὰρ ἤδη τοῦτο λέγομεν, ὡς περὶ διήρηται ἡμῖν ἐν ἄλλοις. (7) Ὡς ἐστὶν ἡ στέρησις ἀντιφάσεως τίς ἢ ἀδυναμία διορισθεῖσα ἢ συνειλημμένη τῷ δεκτικῷ. Διὸ ἀντιφάσεως μὲν οὐκ ἐστὶ μεταξὺ, στέρησεως δὲ τίνος ἐστὶν· ἴσον μὲν γὰρ ἢ οὐκ ἴσον πᾶν, ἴσον δ' ἢ ἀνισον οὐ πᾶν, ἀλλ' εἴπερ, μόνον ἐν τῷ δεκτικῷ τοῦ ἴσου. (8) Εἰ δὲ αἱ γενέσεις τῆ ὕλης ἐκ τῶν ἐναντίων, γίνονται

Quum autem contingat invicem differre, quæ differunt, et plus et minus, est etiam quædam maxima differentia : et hanc dico contrarietatem. Quod autem maxima differentia est, manifestum est ex inductione. Quæ enim genere differunt, non habent ad se mutuo viam, sed plus distant, et non conveniunt : illis vero, quæ specie differunt, generationes ex contrariis tanquam ex ultimis sunt. Distantia vero ultimorum, maxima est : quare etiam contrariorum. (2) Atqui quod maximum est in quoque genere, perfectum est. Etenim maximum est, cujus non est excessus : perfectum vero, extra quod non est possibile aliquid sumere. Finem namque habet perfecta differentia : quemadmodum cetera quoque perfectæ dicuntur, eo quod habeant finem. Extra finem autem nihil est. Ultimum enim in re omni est, et continet. Quare nihil extra finem est, nec indiget aliquo, quod perfectum est. (3) Quod igitur contrarietas est differentia perfecta, ex his patet. Quum autem multipliciter dicantur contraria, ita perfectum inhærebit, sicuti eis inest esse contrariis. (4) His autem existentibus, patet quod non contingit uni plura contraria esse. Nec enim ultimo ulterius aliquid erit : nec unius distantia plura, quam duo ultima. Et omnino si contrarietas differentia est, differentia vero duorum est, ergo et ipsa perfecta. (5) Necesse autem est etiam reliquas contrariorum definitiones veras esse. Etenim plurimum differunt perfecta differentia. Namque non potest aliquid sumi extra ea quæ et genere differunt, et specie : ostensum est enim quod ad ea quæ extra genus sunt, non est differentia. Horum autem, hæc maxima est. Et quæ in eodem genere plurimum differunt, contraria sunt. Maxima enim horum differentia est, quæ perfecta est. Et quæ in eodem susceptivo plurimum differunt, contraria sunt. Materia enim eadem contrariis. Et quæ sub eadem potentia, plurimum differunt. Etenim scientia circa unum eorum genus, una, in quibus perfecta differentia, maxima est. (6) Prima vero contrarietas, habitus et privatio est : non tamen omnis privatio (multipliciter enim privatio dicitur), sed quæcumque perfecta sit. Cetera vero contraria secundum hæc dicuntur : quædam eo quod habeant ; quædam eo quod faciant, aut factiva sint ; quædam eo quod accipiant, abjiciant hæc, aut alia contraria. Si opponuntur itaque contradictio, privatio, contrarietas, et ad aliquid ; horum autem primum contradictio ; contradictionis vero nihil medium est, contrariorum autem contingit : patet quod non idem est contradictio, et contraria. Privatio vero, quædam contradictio est. Aut enim, quod omnino impossibile est habere ; aut quod quum natura aptum habere sit, non habeat, privatum est, aut totaliter, aut modo quodam determinatum. Multipliciter enim jam hoc, ut in aliis divisum a nobis est, dicimus. (7) Quare privatio, quædam contradictio est, aut impossibilitas distincta aut complexa in se susceptivum. Ideo contradictionis quidem non est medium, sed privationis alicujus est. Omne enim aut æquale, aut non æquale : æquale vero, aut inæquale, non omne, nisi solum in susceptivo æqualitatis. (8) Si itaque generationes

δὲ ἢ ἐκ τοῦ εἶδους καὶ τῆς τοῦ εἶδους ἕξεως ἢ ἐκ στερή-
σεώς τινος τοῦ εἶδους καὶ τῆς μορφῆς, ὅηλον ὅτι ἢ μὲν
ἐναντίωσις στέρησις ἂν τις εἴη πᾶσα, ἢ δὲ στέρησις
ἴσως οὐ πᾶσα ἐναντιότης. Αἴτιον δ' ὅτι πολλαχῶς
ἐνδέχεται ἐστερηῆσθαι τὸ ἐστηρημένον· ἐξ ὧν γὰρ αἱ
μεταβολαὶ ἐσχάτων, ἐναντία ταῦτα. (9) Φανερόν δὲ
καὶ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. Πᾶσα γὰρ ἐναντίωσις ἔχει
στέρησιν θατέρον τῶν ἐναντίων. Ἄλλ' οὐχ ὁμοίως
πάντα· ἀνισότης μὲν γὰρ ἰσότητος, ἀνομοιότης δὲ ὁμοιό-
τητος, κακία δὲ ἀρετῆς. (10) Διαφέρει δὲ ὡσπερ εἴ-
ρηται· τὸ μὲν γὰρ ἐὰν μόνον ᾗ ἐστερημένον, τὸ δ' ἐὰν
ᾗ ποτὲ ἢ ἐν τινι, ὅλον ἂν ἐν ἡλικίᾳ τίσι ἢ τῷ κυρίῳ
ἢ πάντῃ. Διὸ τῶν μὲν ἔστι μεταξύ, καὶ ἔστιν οὔτε
ἀγαθὸς ἄνθρωπος οὔτε κακός, τῶν δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ'
ἀνάγκη εἶναι ἢ περιττὸν ἢ ἄρτιον, ὅτι τὰ μὲν ἔχει τὸ
ὑποκείμενον ὀρισμένον, τὰ δ' οὐ. (11) Ὡστε φανερόν
ὅτι αἰεὶ θάτερον τῶν ἐναντίων λέγεται κατὰ στέρησιν·
ἀπόχρη δὲ καὶ τὰ πρῶτα καὶ τὰ γένη τῶν ἐναντίων,
ὅλον τὸ ἐν καὶ τὰ πολλά· τὰ γὰρ ἄλλα εἰς ταῦτα ἀνά-
γεττι.

ipsi materiæ ex contrariis, fiunt autem aut ex specie et ha-
bitu speciei, aut ex aliqua privatione speciei et formæ :
patet quod omnis quidem contrarietas, privatio est ; priva-
tio vero non omnis fortasse contrarietas est. Causa vero
est, quia multipliciter privari contingit, quod privatum est.
A quibus enim ultimis transmutiones, hæc contraria sunt.
(9) Hoc autem et per inductionem manifestum est. Omnis
namque contrarietas habet alterius contrariorum privatio-
nem : verum non omnia similiter ; inæqualitas enim, æquali-
tatis ; dissimilitudo vero, similitudinis ; vitium autem,
virtutis. (10) Differt autem, ut dictum est. Etenim hoc
quidem, si solum privatum sit ; hoc vero, si sit aliquando,
aut in aliquo, utputa in aliqua ætate, aut in principali, aut
omnino. Ideo, horum quidem est aliquid medium ; et est
nec bonus homo, nec malus : illorum vero non est, sed ne-
cesse est esse parem vel imparem : quia quædam ha-
bent subjectum determinatum, quædam non. (11) Quare
manifestum est quod semper alterum contrariorum se-
cundum privationem dicitur. Sufficit vero etiam si prima
et genera contrariorum, utputa unum, et multa : cetera
enim ad hæc reducuntur.

CAP. V.

Ἐπεὶ δ' ἐν ἐνί ἐστιν ἐναντίον, ἀπορήσειεν ἂν τις
πῶς ἀντίκειται τὸ ἐν καὶ τὰ πολλά καὶ τὸ ἴσον τῷ με-
γάλῳ καὶ τῷ μικρῷ. Τὸ γὰρ πότερον αἰεὶ ἐν ἀντιθέσει
λέγομεν, ὅλον πότερον λευκὸν ἢ μέλαν, καὶ πότερον
λευκὸν ἢ οὐ λευκόν· πότερον δὲ ἄνθρωπος ἢ λευκὸν οὐ
λέγομεν, ἐὰν μὴ ἐξ ὑποθέσεως καὶ ζητοῦντες ὅλον πό-
τερον ἦθε Κλέων ἢ Σωκράτης. (2) Ἄλλ' οὐκ ἀνάγκη
ἐν οὐθενὶ γένει τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ἐλήλυθεν·
τὰ γὰρ ἀντικείμενα μόνᾳ οὐκ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν·
ἢ καὶ ἐναυῦθα χρῆται ἐν τῷ πότερος ἦλθεν· εἰ γὰρ
ἅμα ἐνεδέχετο, γελοῖον τὸ ἐρώτημα. Εἰ δέ, καὶ οὕτως
ὁμοίως ἐμπίπτει εἰς ἀντίθεσιν, εἰς τὸ ἐν ἢ πολλά, ὅλον
πότερον ἀμφοτέροι ἦλλον ἢ ἄτερος. (3) Εἰ δὲ ἐν τοῖς
ἀντικειμένοις αἰεὶ τὸ πότερου ἢ ζήτησις, λέγεται δὲ
πότερον μείζον ἢ ἕλαττον ἢ ἴσον, τίς ἐστιν ἢ ἀντιθεσις
πρὸς ταῦτα τοῦ ἴσου ; οὔτε γὰρ θατέρῳ μόνῳ ἐναντίον
οὔτ' ἀμφοῖν· τί γὰρ μᾶλλον τῷ μείζονι ἢ τῷ ἐλάττονι ;
(4) Ἐτι τῷ ἀνίσῳ ἐναντίον τὸ ἴσον· ὥστε πλείοσι
ἔσται ἢ ἐνί. Εἰ δὲ τὸ ἀνίσον σημαίνει τὸ αὐτὸ ἅμα
ἀμφοῖν, εἴη μὲν ἂν ἀντικείμενον ἀμφοῖν, καὶ ἡ ἀπορία
βοηθεῖ τοῖς φάσκουσι τὸ ἀνίσον δυάδα εἶναι· ἀλλὰ συμ-
βαίνει ἐν δυοῖν ἐναντίον· ὅπερ ἀδύνατον. (5) Ἐτι τὸ
μὲν ἴσον μεταξύ φαίνεται μεγάλου καὶ μικροῦ, ἐναν-
τίωσις δὲ μεταξύ οὔτε φαίνεται οὔτε ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ
δυνατόν· οὐ γὰρ ἂν εἴη τελεία μεταξύ τινος οὔσα,
ἀλλὰ μᾶλλον ἔχει αἰεὶ ἑαυτῆς τι μεταξύ. Λείπεται δὲ
ἢ ὡς ἀπόφασιν ἀντικεῖσθαι ἢ ὡς στέρησιν. Θατέρου
μὲν δὲ οὐκ ἐνδέχεται· τί γὰρ μᾶλλον τοῦ μεγάλου
ἢ μικροῦ ; ἀμφοῖν ἄρα ἀπόφασις στερητικῆ. Διὸ καὶ
πρὸς ἀμψότερα τὸ πότερον λέγεται, πρὸς δὲ θάτερον
οὔ, ὅλον πότερον μείζον ἢ ἴσον, ἢ πότερον ἴσον ἢ ἕλατ-
τον· ἀλλ' αἰεὶ τρία. Οὐ στέρησις δὲ ἐξ ἀνάγκης· οὐ

Quam autem unum uni contrarium sit, dubitaverit quis-
piam quonam modo unum et multa opponantur, et
æquale, magno et parvo. Ipsum enim Utrum, semper in
oppositione dicimus : utputa, utrum album, an nigrum ;
utrum album, aut non album : utrum vero homo, an al-
bum, non dicimus, nisi ex suppositione, et quærentes : ut-
puta, utrum Cleon venit, an Socrates. (2) Sed hoc in nullo
genere necesse est. Verum hoc quoque illic advenit. Sola
namque opposita non contingunt simul esse, quo et hic
utitur, in eo quod est Uter venit. Nam si simul continge-
ret, ridicula esset interrogatio. Quodsi etiam ita, similiter
etiam in oppositionem cadit, ad unum, aut nulla : utputa,
utrum ambo venerunt, an alter. (3) Si sane ipsius Utrum
quæstio semper in oppositis fit ; dicitur autem utrum majus
an minus, an æquale : quænam æqualis ad hæc oppositio
est? nam nec alteri soli contrarium, nec ambobus est : cur
enim magis majori, quam minori? (4) Præterea, inæ-
quali æquale contrarium. Quare pluribus quam uno erit.
Quodsi inæquale idem ambobus simul significat, erit qui-
dem ambobus oppositum : et dubitatio juvat illos qui dicunt
inæquale dualitatem esse. Verum accidit, unum duobus
contrarium esse : quod impossibile est. (5) Item æquale
quidem, medium magni et parvi videtur : contrarietas vero,
neque media videtur, neque ex definitione possibile est. Non
enim esset perfecta, si alicujus media esset : sed magis sem-
per aliquid sui ipsius medium habet. Restat itaque, aut ut
negationem opponi, aut ut privationem. Alterius igitur non
contingit : cur enim magis magni quam parvi? amborum
ergo privativa negatio. Ideo ipsum Utrum ad ambo, non
ad alterum solum dicitur : utputa, utrum majus an æquale,
vel utrum æquale an minus ; sed tria, semper : non autem
privatio necessaria : etenim non omne, quod non majus,

γάρ πᾶν ἴσον ὃ μὴ μείζον ἢ ἕλαττον, ἀλλ' ἐν οἷς πέφυκεν ἕκείνα. (6) Ἔστι δὴ τὸ ἴσον τὸ μήτε μέγα μήτε μικρόν, πεφυκὸς δὲ μέγα ἢ μικρόν εἶναι· καὶ ἀντίκειται ἀμφοῖν ὡς ἀπόφασις στερητικῆ, διὸ καὶ μεταξύ ἐστιν.

7 Καὶ τὸ μήτ' ἀγαθὸν μήτε κακὸν ἀντίκειται ἀμφοῖν, ἀλλ' ἀνώουμον· πολλαχῶς γὰρ λέγεται ἑκάτερον καὶ οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ δεκτικόν, ἀλλὰ μάλλον τὸ μήτε λευκὸν μήτε μέλαν. Ἐν δὲ οὐδὲ τούτῳ λέγεται, ἀλλ' ὠρισμένα πως τὰ χρώματα ἐφ' ὧν λέγεται στερητικῶς

10 ἢ ἀπόφασις αὐτῆ· ἀνάγκη γάρ ἢ φαῖον ἢ ὠχρὸν εἶναι ἢ τοιοῦτόν τι ἄλλο. (7) Ὡστε οὐκ ὀρθῶς ἐπιτιμῶσιν οἱ νομίζοντες ὁμοίως λέγεσθαι πάντα, ὥστε ἔσεσθαι ὑποδήματος καὶ χειρὸς μεταξύ τὸ μήτε ὑπόδημα μήτε χεῖρα, εἴπερ καὶ τὸ μήτε ἀγαθὸν μήτε κακὸν τοῦ

15 ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὡς πάντων ἐσομένου τινὸς μεταξῦ. Οὐκ ἀνάγκη δὲ τούτου συμβαίνειν. Ἡ μὲν γὰρ ἀντικειμένων συναφάσις ἐστὶν ὧν ἐστὶ μεταξύ τι καὶ διάστημα τι πέφυκεν εἶναι· τῶν δ' οὐκ ἐστὶ διαφορά· ἐν ἄλλῳ γὰρ γένει ὧν αἱ συναφάσεις, ὥστ' οὐχ ἐν τῷ

20 ὑποκειμένον.

aut minus, æquale est, sed in quibus apta naturā sunt illa esse. (6) Est igitur æquale, quod quum nec magnum nec parvum sit, natura tamen aptum est magnum aut parvum esse : et ambobus, tanquam privativa negatio, opponitur : ideo et medium est. Et quod nec bonum nec malum est, ambobus opponitur, verum innominatum est. Multipliciter namque utrumque dicitur, et susceptivum non est unum : sed magis, quod nec album, neque nigrum. Unum tamen nec hoc dicitur : sed determinati quodam modo colores sunt, de quibus privative hæc negatio dicitur. Necessè est enim, aut fuscum, aut pallidum, aut hujuscemodi aliquid aliud determinatum esse. (7) Quare non recte reprehendunt, qui similiter putant omnia dici : ut calcei et manus medium sit, quod neque calceus neque manus est : quandoquidem et quod nec bonum nec malum est boni et mali, ac si omnium foret aliquid medium. Verum non est necesse ut hoc accidat. Etenim hæc negatio simul oppositorum est, quorum aliquid medium ac aliqua distantia naturā apta est esse : illorum autem non est differentia. In alio enim genere ea sunt, quorum simul erant negationes. Quare quod subjicitur, non est unum.

CAP. VI.

Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τῶν πολλῶν ἀπορῆσειεν ἄν τις. Εἰ γὰρ τὰ πολλὰ τῷ ἐνὶ ἀπλῶς ἀντίκειται, συμβαίνει ἓνια ἀδύνατα. Τὸ γὰρ ἐν ὀλίγοις ἀντί-

25 κείται. (2) Ἔτι τὰ δύο πολλά, εἴπερ τὸ διπλάσιον πολλαπλάσιον, λέγεται δὲ κατὰ τὰ δύο διπλάσια· ὥστε τὸ ἐν ὀλίγον· πρὸς τί γὰρ πολλά τὰ δύο εἰ μὴ πρὸς ἐν τε καὶ τὸ ὀλίγον· οὐθὲν γάρ ἐστιν ἕλαττον. (3) Ἔτι ὡς ἐν μήκει τὸ μακρὸν καὶ βραγύ, οὕτως ἐν πλῆθει

30 τὸ πολὺ καὶ ὀλίγον, καὶ θ' ἂν ἢ πολὺ καὶ πολλά, καὶ τὰ πολλὰ πολὺ. Εἰ μὴ τι ἄρα διαφέρει ἐν συνεχεῖ εὐορίστῳ, τὸ ὀλίγον πλῆθος τι ἐστίν. Ὡστε τὸ ἐν πλῆθος τι, εἴπερ καὶ ὀλίγον· τούτῳ δ' ἀνάγκη, εἰ τὰ δύο πολλά. (4) Ἄλλ' ἴσως τὰ πολλὰ λέγεται μὲν πως

35 καὶ πολὺ, ἀλλ' ὡς διαφέρουν, οἷον ὕδωρ πολὺ, πολλά δ' οὐ. Ἄλλ' ὅσα διαιρετά, ἐν τούτοις λέγεται, ἓνα μὲν τρόπον ἔαν ἢ πλῆθος ἔχον ὑπεροχὴν ἢ ἀπλῶς ἢ πρὸς τι, καὶ τὸ ὀλίγον ὡσαύτως πλῆθος ἔχον ἔλλειψιν, τὸ δὲ ὡς ἀριθμὸς, δ καὶ ἀντίκειται τῷ ἐνὶ μόνον.

40 Οὕτως γὰρ λέγομεν ἐν ἢ πολλά, ὥσπερ εἰ τις εἴποι ἐν καὶ ἓνα ἢ λευκὸν καὶ λευκά, καὶ τὰ μεμετρημένα πρὸς τὸ μέτρον καὶ τὸ μετρητόν. (5) Οὕτως καὶ τὰ πολλαπλάσια λέγεται· πολλά γὰρ ἕκαστος ἀριθμὸς ὅτι ἓνα καὶ ὅτι μετρητὸς ἐνὶ ἕκαστος, καὶ ὡς τὸ ἀντικείμενον τῷ ἐνὶ, οὐ τῷ ὀλίγῳ. Οὕτω μὲν οὖν ἐστὶ πολλά

45 καὶ τὰ δύο, ὡς δὲ πλῆθος ἔχον ὑπεροχὴν ἢ πρὸς τι ἢ ἀπλῶς οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ πρῶτον. Ὅλίγα δ' ἀπλῶς τὰ δύο· πλῆθος γὰρ ἐστὶν ἔλλειψιν ἔχον πρῶτον. (6) Διὸ καὶ οὐκ ὀρθῶς ἀπέστη Ἀναξαγόρας εἰπὼν ὅτι

50 ἁμῶν πάντα γρήματα ἦν ἀπειρα καὶ πλῆθει καὶ μικρότητι· ἔδει δ' εἰπεῖν ἀντὶ τοῦ « καὶ μικρότητι » καὶ ὀλιγότητι· οὐ γὰρ ἀπειρα, ἐπεὶ τὸ ὀλίγον οὐ διὰ τὸ ἐν,

Similiter autem et de uno et multis quispiam dabitare possit. Etenim si multa uni simpliciter opponuntur, accidunt quædam impossibilia. Unum etenim paucum, aut pauca erit : multa enim paucis etiam opponuntur. (2) Præterea, duo sunt multa (siquidem duplex, multiplex); dicitur autem duplum a duobus. Quare ipsum unum paucum erit. Ad quid enim ipsa duo dicerentur multa, nisi ad unum, et paucum? nihil namque est minus. (3) Præterea, si ut in longitudine longum et breve, ita in multitudine multum et paucum, et quodcumque sit multum et multa : et rursus, quæ multa, etiam multum : nisi forte in continuo facile terminabili differat, quod paucum est, quædam multitudo erit : quare ipsum unum, multitudo quædam est : siquidem et paucum : hoc vero necesse est, si ipsa duo multa sunt. (4) Verum fortassis, multa dicuntur quodammodo etiam multum, sed ut differens : veluti aqua multum, multa [*plur.*] vero minime. Sed quæcumque divisibilia sunt, in his dicuntur : uno quidem modo, si qua multitudo sit, excessum aut simpliciter, aut ad aliquid habens : paucumque similiter, multitudo defectum habens, hoc vero ut numerus, quod uni solum opponitur. Ita enim dicimus unum, aut multa, quemadmodum si quis dicat unum, et ipsa una, aut album, et ipsa alba, et mensurata ad mensuram, et mensuratum. (5) Sic et multiplicia dicuntur multa : multa namque unusquisque numerus, quia multa una, et quia unusquisque uno mensurabilis : et tanquam uni, non paucis, oppositus. Hoc itaque modo, multa sunt et ipsa duo; tanquam vero multitudo, aut ad aliquid, aut simpliciter excessum habens, non sunt, sed prima. Simpliciter vero sunt pauca, ipsa duo : multitudo namque est prima, defectum habens. (6) Quare non recte dissensit Anaxagoras, dicens quod simul cunctæ res erant, multitudo et parvitate infinitæ. Decebat namque pro « et parvitate » dicere « et paucitate ». Non enim infinitæ,

ὅσπερ τινές φασιν, ἀλλὰ διὰ τὰ δύο. (7) Ἀντίκειται δὴ τὸ ἐν καὶ τὰ πολλὰ τὰ ἐν ἀριθμοῖς ὡς μέτρον μετρητῶν· ταῦτα δὲ ὡς τὰ πρὸς τι, ὅσα μὴ καθ' αὐτὰ τῶν πρὸς τι. Διήρηται δ' ἡμῖν ἐν ἄλλοις ὅτι διχῶς λέγεται τὰ πρὸς τι, τὰ μὲν ὡς ἐναντία, τὰ δ' ὡς ἐπιστήμη πρὸς ἐπιστητόν, τῷ λέγεσθαι τι ἄλλο πρὸς αὐτό. (8) Τὸ δὲ ἐν ἕλαττον εἶναι τινός, οἷον τοῖν δυοῖν, οὐθὲν κωλύει· οὐ γὰρ εἰ ἕλαττον, καὶ ὀλίγον. Τὸ δὲ πλῆθος ὁλον γένος ἐστὶ τοῦ ἀριθμοῦ· ἐστὶ γὰρ ἀριθμὸς πλῆθος ἐνὶ μετρητόν. Καὶ ἀντικεῖται πῶς τὸ ἐν καὶ ἀριθμὸς, οὐχ ὡς ἐναντίον, ἀλλ' ὅσπερ εἴρηται τῶν πρὸς τι εἶνα· ἢ γὰρ μέτρον, τὸ δὲ μετρητόν, ταύτη ἀντικεῖται. Διὸ οὐ πᾶν δ' ἂν ἢ ἐν ἀριθμὸς ἐστίν, οἷον εἰ τι ἀδιαίρετόν ἐστίν. (9) Ὁμοίως δὲ λεγομένη ἢ ἐπιστήμη πρὸς τὸ ἐπιστητόν οὐχ ὁμοίως ἀποδίδωσιν· δοξεῖ μὲν γὰρ ἂν μέτρον ἢ ἐπιστήμη εἶναι, τὸ δ' ἐπιστητόν τὸ μετρούμενον, συμβαίνει δ' ἐπιστήμῃ μὲν πᾶσαν ἐπιστητόν εἶναι, τὸ δ' ἐπιστητόν μὴ πᾶν ἐπιστήμῃν, ὅτι τρόπον τινὰ ἢ ἐπιστήμη μετρεῖται τῷ ἐπιστητῷ. (10) Τὸ δὲ πλῆθος οὐτε τῷ ὀλίγῳ ἐναντίον, ἀλλὰ τούτῳ μὲν τὸ πολὺ ὡς ὑπερέχον πλῆθος ὑπερεχομένῳ πλήθει, οὐτε τῷ ἐνὶ πάντως· ἀλλὰ τὸ μὲν ὅσπερ εἴρηται, ὅτι διαιρετόν τὸ δ' ἀδιαίρετον, τὸ δ' ὡς πρὸς τι, ὅσπερ ἢ ἐπιστήμη ἐπιστητῷ, ἐὰν ἢ ἀριθμὸς, τὸ δ' ἐν μέτρον.

CAP. VII.

Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐναντίων ἐνδέχεται εἶναι τι μεταξὺ καὶ ἐνίον ἐστίν, ἀνάγκη ἐκ τῶν ἐναντίων εἶναι τὰ μεταξὺ. Πάντα γὰρ τὰ μεταξὺ ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστὶ καὶ ὧν ἐστὶ μεταξὺ. Μεταξὺ μὲν γὰρ ταῦτα λέγομεν εἰς ὅσα μεταβάλλειν ἀνάγκη πρότερον τὸ μεταβάλλον· οἷον ἀπὸ τῆς ὑπάτης ἐπὶ τὴν νήτην εἰ μεταβαίνει τῷ ὀλιγίστῳ, ἤξει πρότερον εἰς τοὺς μεταξὺ φθόγγους, καὶ ἐν χρώμασιν εἰ ἤξει ἐν τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν, πρότερον ἤξει εἰς τὸ φοινικοῦν καὶ φαιὸν ἢ εἰς τὸ μέλαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (2) Μεταβάλλειν δ' ἐξ ἄλλου γένους εἰς ἄλλο γένος οὐκ ἐστίν ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός, οἷον ἐκ χρώματος εἰς σχῆμα. Ἀνάγκη ἄρα τὰ μεταξὺ καὶ αὐτοῖς καὶ ὧν μεταξὺ εἰσιν ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἶναι. (3) Ἀλλὰ μὴν πάντα γε τὰ μεταξὺ ἐστίν ἀντικειμένων τινῶν· ἐκ τούτων γὰρ μόνον καθ' αὐτὰ ἐστὶ μεταβάλλειν. Διὸ ἀδύνατον εἶναι μεταξὺ μὴ ἀντικειμένων· εἴη γὰρ ἂν μεταβολὴ καὶ μὴ ἐξ ἀντικειμένων. (4) Τῶν δ' ἀντικειμένων ἀντιφάσεως μὲν οὐκ ἐστὶ μεταξὺ· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀντιφάσις, ἀντιθεσις ἢ ὁπωσοῦν θάτερον μόριον πάρεστιν, οὐκ ἐχούσης οὐθὲν μεταξὺ. Τῶν δὲ λοιπῶν τὰ μὲν πρὸς τι, τὰ δὲ στέρησις, τὰ δ' ἐναντία ἐστίν. (5) Τῶν δὲ πρὸς τι ὅσα μὴ ἐναντία, οὐκ ἔχει μεταξὺ. Αἴτιον δ' ὅτι οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστίν. Τί γὰρ ἐπιστήμης καὶ ἐπιστητοῦ μεταξὺ; ἀλλὰ μεγάλου καὶ μικροῦ. (6) Εἰ δ' ἐστίν ἐν ταῦτῳ γένει τὰ μεταξὺ, ὅσπερ δέδεικται, καὶ μεταξὺ ἐναντίων, ἀνάγκη αὐτὰ συγκεῖσθαι ἐκ τούτων τῶν ἐναντίων. Ἡ γὰρ ἐστὶ τι γένος αὐτῶν ἢ οὐθέν. Καὶ

quum paucum, non propter unum, ut quidam aiunt, sed propter duo. (7) Opponuntur igitur unum et multa, quæ in numeris, ut mensura mensurato : hæc vero ut ea quæ ad aliquid, quæcumque eorum quæ ad aliquid, non secundum se dicuntur. Distinctum autem a nobis in aliis est, quod ea quæ ad aliquid, dupliciter dicuntur : quædam ut contraria, quædam ut scientia ad scibile, eo quod aliquid aliud dicatur ad ipsum. (8) Unum vero aliquo minus esse, utputa duobus, nihil prohibet. Non enim si minus est, etiam paucum est. Multitudo autem quasi genus numeri est. Numerus etenim est multitudo unæ mensurabilis. Et quodammodo unum et numerus opponuntur, non ut contraria, sed (quemadmodum dictum est) ut quædam eorum quæ ad aliquid. Quatenus enim hoc quidem mensura, illud vero mensurabile, eatenus opponuntur. Ideo non omne, quod unum sit, numerus est : utputa, si quid indivisibile sit. (9) Quum autem similiter dicatur scientia ad scibile, non similiter assignatur. Videri namque possit scientia quidem mensura esse, scibile vero quod mensuratur. Accidit autem omnem quidem scientiam scibile esse, scibile non omne scientiam esse, eo quod modo quodam scientia scibili mensuratur. (10) Multitudo autem neque paucum contraria est, sed huic multum tanquam excedens multitudo excessæ multitudini : nec uni omnino, sed hoc quidem ut dictum est, quod divisibile hoc, illud indivisibile ; illud autem tanquam ad aliquid, quemadmodum scientia scibili, si fuerit numerus : scibile vero, unum et mensura est.

Quum vero contrariorum contingat aliquid medium esse, et quorundam sit, necesse est ex contrariis media esse. Omnia enim media, et illa quorum media sunt, in eodem genere sunt. Media namque illa dicimus, in quæ necesse est primo transmutari, quod transmutatur : utputa si ab hypate in neten paulatim pertranseat, prius ad medios sonos veniet, et in coloribus, si ex albo ad nigrum veniat, prius ad puniceum et fuscum, quam ad nigrum, veniet. Similiter autem et in ceteris. (2) Transmutari vero ex alio genere in aliud genus, non est nisi secundum accidens : ut ex colore in figuram. Necesse igitur, ut media, et sibi invicem, et quorum media sunt, in eodem genere sint. (3) At vero omnia media aliquorum oppositorum sunt : ex his namque solis, per se transmutari est. Quare impossibile est, media esse non oppositorum : esset namque profecto transmutatio etiam ex non oppositis. (4) Oppositorum vero contradictionis quidem nullum est medium. Hoc enim est contradictio, oppositio cujus, quum nihil habeat medium, cuicumque altera pars adest : ceterorum vero, quædam ad aliquid, quædam privatio, quædam contraria sunt. (5) Eorum vero, quæ ad aliud, quæcumque non sunt contraria, non habent medium. Causa vero, quia non in eodem genere sunt. Quid namque scientiæ et scibilis medium? Verum, magni et parvi est. (6) Quodsi media in eodem genere sunt (ut ostensum est) et contrariorum media, necesse est ea ex his contrariis componi. Aut enim erit aliud genus eorum, aut nullum.

εἰ μὲν γένος ἔσται οὕτως ὥστ' εἶναι πρότερόν τι τῶν ἐναντίων, αἱ διαφοραὶ πρότεραι ἐναντία ἔσονται αἰ ποιήσασαι τὰ ἐναντία εἶδη ὡς γένους· ἐκ γὰρ τοῦ γένους καὶ τῶν διαφορῶν τὰ εἶδη· οἷον εἰ τὸ λευκὸν καὶ μέλαν ἐναντία, ἔστι δὲ τὸ μὲν διακριτικὸν χρώμα τὸ δὲ συγκριτικὸν χρώμα, αὗται αἱ διαφοραὶ τὸ διακριτικὸν καὶ συγκριτικὸν πρότεραι· ὥστε ταῦτα ἐναντία ἀλλήλοις πρότερα. (7) Ἀλλὰ μὴν τὰ γ' ἐναντίως διαφέροντα μᾶλλον ἐναντία, καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ μεταξὺ ἐκ τοῦ γένους ἔσται καὶ τῶν διαφορῶν· οἷον ὅσα χρώματα τοῦ λευκοῦ καὶ μελανοῦ ἔστι μεταξὺ, ταῦτα δεῖ ἐκ τοῦ γένους λέγεσθαι (ἔστι δὲ γένος τὸ χρώμα) καὶ ἐκ διαφορῶν τινῶν. Αὗται δ' οὐκ ἔσονται τὰ πρώτα ἐναντία· εἰ δὲ μή, ἔσται ἕκαστον ἢ λευκὸν ἢ μέλαν. Ἔτεροι αἶμα· μεταξὺ αἶρα τῶν πρώτων ἐναντίων αὗται ἔσονται. Αἱ πρώται δὲ διαφοραὶ τὸ διακριτικὸν καὶ συγκριτικὸν. (8) Ὡστε ταῦτα πρώτα ζητητέον ὅσα ἐναντία μὴ ἐν γένει, ἐκ τίνος τὰ μεταξὺ αὐτῶν. Ἀνάγκη γὰρ τὰ ἐν ταυτῷ γένει ἐκ τῶν ἀσύνθετων τῷ γένει συγκεῖσθαι ἢ ἀσύνθετα εἶναι. Τὰ μὲν οὖν ἐναντία ἀσύνθετα ἐξ ἀλλήλων, ὥστ' ἀρχαί· τὰ δὲ μεταξὺ ἢ πάντα ἢ οὐθέν. Ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων γίνεταί τι, ὥστ' ἔσται μεταβολὴ εἰς τοῦτο πρὶν ἢ εἰς αὐτά· ἕκατέρω γὰρ καὶ ἦττον ἔσται καὶ μᾶλλον. Μεταξὺ αἶρα ἔσται καὶ τοῦτο τῶν ἐναντίων. (9) Καὶ τᾶλλα αἶρα πάντα σύνθετα τὰ μεταξὺ· τὸ γὰρ τοῦ μὲν μᾶλλον τοῦ δ' ἦττον σύνθετόν πως ἐξ ἐκείνων ὣν λέγεται εἶναι τοῦ μὲν μᾶλλον τοῦ δ' ἦττον. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἔστιν ἕτερα πρότερα ὁμογενῆ τῶν ἐναντίων, ἅπαντ' ἂν ἐκ τῶν ἐναντίων εἴη τὰ μεταξὺ. Ὡστε καὶ τὰ κατὰ πάντα, καὶ τὰναντία καὶ τὰ μεταξὺ, ἐκ τῶν πρώτων ἐναντίων ἔσονται. (10) Ὅτι μὲν οὖν τὰ μεταξὺ ἐν τε ταυτῷ γένει πάντα καὶ μεταξὺ ἐναντίων καὶ σύγκειται ἐκ τῶν ἐναντίων ἅπαντα, δῆλον.

Et si genus quidem ita erit, ut aliquid prius contrariis sit, differentiae priores contrariae erunt, quae faciunt contrarias species, tanquam generis. Ex genere namque et differentia, species sunt: utputa si album et nigrum contraria sunt; est autem illud segregativus color, hoc vero congregativus: haec differentia, congregativum et segregativum, priores: quare haec priora invicem contraria sunt. (7) At vero quae contrario differentia sunt, magis contraria sunt. Cetera quoque et media ex genere et differentiis erunt: utputa quicumque colores medii inter album et nigrum sunt, hi oportet ut et ex genere dicantur, (est autem genus color,) et ex quibusdam differentiis: haec vero non erunt prima contraria. Quod si secus, unumquodque aut album aut nigrum erit. Ergo sunt aliae. Mediae igitur primorum contrariorum haec erunt: primae vero differentiae, segregatum et congregativum. (8) Quare hoc primum quaerendum est, quaecumque contraria non in genere, ex quo media eorum? Quae enim in eodem genere sunt, necesse est ut aut ex incompositis genere componantur, aut incomposita sint. Et quidem contraria invicem incomposita, propterea quod principia sunt: media vero, aut omnia, aut nullum. Ex contrariis vero aliquid fit. Quare erit in hoc transmutatio antequam in illa: utroque enim, et magis et minus erit: medium igitur contrariorum hoc etiam erit. (9) Ergo cetera quoque media, composita sunt. Id enim, quod uno minus, altero magis est, compositum ex illis quodammodo est, quorum uno minus, altero magis dicitur esse. Quum vero contrariorum alia priora ejusdem generis non sint, omnia media profecto ex contrariis erunt. Quare et omnia inferiora, tum contraria, tum media, ex primis contrariis erunt. (10) Et quidem quod cuncta media in eodem genere, et contrariorum media sint, ac ex contrariis componantur omnia, jam patet.

CAP. VIII.

Τὸ δ' ἕτερον τῷ εἶδει τινὸς τι ἕτερόν ἐστι, καὶ δεῖ τοῦτο ἀμφοῖν ὑπάρχειν· οἷον εἰ ζῶον ἕτερον τῷ εἶδει, ἀμφω ζῶα. Ἀνάγκη αἶρα ἐν γένει τῷ αὐτῷ εἶναι τὰ ἕτερα τῷ εἶδει. Τὸ γὰρ τοιοῦτον γένος καλῶ, ὃ ἀμφω ἐν ταυτῷ λέγεται, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἔχον διαφορὰν, εἴθ' ὡς βλήθ' ἄλλως. Οὐ μόνον γὰρ δεῖ τὸ κοινὸν ὑπάρχειν, οἷον ἀμφω ζῶα, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἕκατέρω τοῦτο αὐτὸ τὸ ζῶον, οἷον τὸ μὲν ἵππον τὸ δὲ ἄνθρωπον· διὸ τοῦτο τὸ κοινὸν ἕτερον ἀλλήλων ἔστι τῷ εἶδει. (2) Ἔσται δὴ καὶ αὐτὰ τὸ μὲν τοιονδὶ ζῶον τὸ δὲ τοιονδὶ, οἷον τὸ μὲν ἵππος τὸ δ' ἄνθρωπος. Ἀνάγκη αἶρα τὴν διαφορὰν ταύτην ἕτερότητα τοῦ γένους εἶναι· λέγω γὰρ γένους διαφορὰν ἕτερότητα ἢ ἕτερον ποιεῖ τοῦτο αὐτό. Ἐναντίωσις τοίνυν ἔσται αὕτη. (3) Δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. Πάντα γὰρ διαιρεῖται τοῖς ἀντικειμένους, καὶ οἷον τὰναντία ἐν ταυτῷ γένει, δέδεικται· ἢ γὰρ ἐναντιότης ἦν διαφορὰ τελεία, ἢ δὲ διαφορὰ ἢ εἶδει πᾶσα τινὸς τί· ὥστε τοῦτο τὸ αὐτὸ τε καὶ γένος ἐπ' ἀμφοῖν.

Diversum autem specie ab aliquo, diversum aliquid est. Et hoc ambobus inesse oportet: ut si animal specie diversum, ambo animalia. Necesse est igitur in eodem genere esse, quae specie diversa sunt. Hujusmodi enim appello genus, quo unum et idem ambo dicuntur, non secundum accidens differentiam habens, sive ut materia existens, sive ut aliter. Etenim non solum commune oportet existere, ut ambo animalia, verum etiam utrique diversum hoc ipsum animal: ut hoc quidem equum, hoc vero hominem. Quare hoc commune, diversum specie vicissim est. (2) Erit itaque secundum se hoc quidem tale quid animal, hoc vero tale quid: ut hoc quidem equus, hoc vero homo. Necesse igitur, hanc differentiam generis diversitatem esse. Dico namque differentiam generis, diversitatem, quae diversum hoc ipsum facit. Contrarietas igitur haec erit. (3) Patet vero etiam ex inductione. Cuncta namque oppositis dividuntur. Et quod contraria in eodem genere sint, ostensum est. Contrarietas enim, perfecta differentia erat. Omnis vero specie differentia ab aliquo, aliquid: quare hoc et idem et genus

Διὸ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ πάντα τὰ ἐναντία τῆς κατηγορίας, ὅσα εἶδει διάφορα καὶ μὴ γένει, ἕτερα τέ ἀλλήλων μάλιστα· τελεία γὰρ ἡ διαφορά, καὶ ἅμα ἀλλήλοις οὐ γίνεται. Ἡ ἄρα διαφορά ἐναντιώσις ἐστίν. Ὁ τοῦτο ἄρα ἐστὶ τὸ ἕτερον εἶναι τῷ εἶδει, τὸ ἐν ταῦτῳ γένει ὄντα ἐναντίωσιν ἔχειν ἄτομα ὄντα. Ταῦτα δὲ τῷ εἶδει, ὅσα μὴ ἔχει ἐναντίωσιν ἄτομα ὄντα· ἐν γὰρ τῇ διαιρέσει καὶ ἐν τοῖς μεταξὺ γίνονται ἐναντιώσεις πρὶν εἰς τὰ ἄτομα ἐλθεῖν. (4) Ὡστε φανερόν ἐστι πρὸς τὸ καλούμενον ὄν γένος οὔτε ταῦτόν οὔτε ἕτερον τῷ εἶδει οὐθέν ἐστι τῶν ὡς γένους εἰδῶν προσηκόντων (ἡ γὰρ ὕλη ἀποφάσει δηλοῦται, τὸ δὲ γένος ὕλη οὗ λέγεται γένος, μὴ ὡς τὸ τῶν Ἑρακλειδῶν, ἀλλ' ὡς τὸ ἐν τῇ φύσει), οὐδὲ πρὸς τὰ μὴ ἐν ταῦτῳ γένει; ἀλλὰ διοίσει τῷ γένει ἐκείνῳ, εἶδει δὲ τῶν ἐν ταῦτῳ γένει. Ἐναντίωσιν γὰρ ἀνάγκη εἶναι τὴν διαφορὰν οὗ διαφέρει εἶδει· αὕτη δ' ὑπάρχει τοῖς ἐν ταῦτῳ γένει οὔσι μόνοις.

in ambobus. Ideo in eadem coordinatione prædicationis sunt omnia contraria, quæcumque non genere differunt, et invicem maxime diversa. Perfecta namque differentia, et simul invicem non fiunt. Differentia ergo, contrarietas est. Hoc igitur est diversa specie esse, quod quum in eodem genere sint, contrarietatem habent individua existentia. Eadem autem specie, quæcumque contrarietatem non habent individua existentia. In divisione namque, et in medlis fiunt contrarietates antequam ad individua deveniantur. (4) Quare inmanifestum est quod ad *universale* genus, nec eadem, neque diversa specie, ulla, quæ ut generis species conveniunt. Materia namque negatione ostenditur: genus vero, materia ejus est, cujus genus dicitur: non ut quod Heraclidarum, sed ut quod est in natura. Nec ad ea quæ non in eodem genere sunt, sed ab illis genere different, specie vero ab iis quæ in eodem genere sunt. Etenim differentiam necesse est esse contrarietatem ejus a quo specie differt. Hæc autem iis solis inest, quæ in eodem genere sunt.

CAP. IX.

Ἀπορήσειε δ' ἂν τις διὰ τί γυνὴ ἀνδρὸς οὐκ εἶδει διαφέρει ἐναντίου τοῦ θήλεος καὶ τοῦ ἄρρενος ὄντος, τῆς δὲ διαφορᾶς ἐναντιώσεως· οὐδὲ ζῶον θήλυ καὶ ἄρρεν ἕτερον τῷ εἶδει, καίτοι καθ' αὐτὸ τοῦ ζώου αὕτη ἡ διαφορά καὶ οὐχ ὡς λευκότης ἢ μελανία, ἀλλ' ἢ ζῶον καὶ τὸ θήλυ καὶ τὸ ἄρρεν ὑπάρχει. (2) Ἐστὶ δ' ἡ ἀπορία αὕτη σχεδὸν ἡ αὐτὴ καὶ διὰ τί ἡ μὲν ποιεῖ τῷ εἶδει ἕτερα ἐναντιώσις, ἡ δ' οὐ, ὡς τὸ πεζὸν καὶ τὸ πτερωτόν, λευκότης δὲ καὶ μελανία οὐ. Ἡ ὅτι τὰ μὲν οἰκεία πάθη τοῦ γένους, τὰ δ' ἕτερον; καὶ ἐπειδὴ ἐστὶ τὸ μὲν λόγος τὸ δ' ὕλη, ὅσαι μὲν ἐν τῷ λόγῳ εἰσὶν ἐναντιότητες εἶδει ποιοῦσι διαφορὰν, ὅσαι δ' ἐν τῷ συνεληγμένῳ τῇ ὕλει οὐ ποιοῦσιν. (3) Διὸ ἀνθρώπου λευκότης οὐ ποιεῖ οὐδὲ μελανία, οὐδὲ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ διαφορὰ καθ' εἶδος πρὸς μελανὰ ἀνθρώπων, οὐδ' ἂν ὄνομα ἐν τεθῆ. Ὡς ὕλη γὰρ ἀνθρώπος, οὐ ποιεῖ δὲ διαφορὰν ἢ ὕλη· οὐκ ἀνθρώπου γὰρ εἶδη εἰσὶν οἱ ἀνθρώποι διὰ τοῦτο, καίτοι ἕτεροι αἱ σάρκες καὶ τὰ ὅσα ἐξ ὧν ὄδε καὶ ὄδε· ἀλλὰ τὸ σύνολον ἕτερον μὲν, εἶδει δ' οὐχ ἕτερον, ἐπὶ ἐν τῷ λόγῳ οὐκ ἐστὶν ἐναντιώσις· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἄτομον. Ὁ δὲ Καλλίας ἐστὶν ὁ λόγος μετὰ τῆς ὕλης· καὶ ὁ λευκὸς δὴ ἀνθρώπος, ἐπὶ Καλλίας λευκός· κατὰ συμβεβηκὸς οὖν ὁ ἀνθρώπος λευκός. (4) Οὐδὲ χαλκοῦς δὴ κύκλος καὶ ξύλινος, οὐδὲ τρίγωνον χαλκοῦν καὶ κύκλος ξύλινος, οὐ διὰ τὴν ὕλην εἶδει διαφέρουσιν, ἀλλ' ἐπὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐνεστὶν ἐναντιώσις. (5) Πότερον δ' ἢ ὕλη οὐ ποιεῖ ἕτερα τῷ εἶδει, οὐσά πως ἕτερα, ἢ ἐστὶν ὡς ποιεῖ; διὰ τί γὰρ ὅτι ὁ ἵππος τοῦδε ἀνθρώπου ἕτερος τῷ εἶδει; καίτοι σὺν τῇ ὕλει οἱ λόγοι αὐτῶν. Ἡ ὅτι ἐνεστὶν ἐν τῷ λόγῳ ἐναντιώσις; καὶ γὰρ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου καὶ μελανοῦ ἵππου. Καὶ ἐστὶ γε εἶδει, ἀλλ' οὐχ ἢ ὁ μὲν λευκὸς ὁ δὲ μελας, ἐπεὶ καὶ εἰ ἄμφω λευκὰ ἦν, ὁμοίως ἂν ἦν εἶδει ἕτερα. (6) Τὸ δὲ ἄρρεν καὶ θήλυ τοῦ ζώου οἰκεία μὲν πάθη, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλ' ἐν τῇ ὕλει καὶ τῷ σώματι. Διὸ τὸ αὐτὸ

Dubitabit autem quispiam, cur molier a viro non specie differat, quum mas et femina contraria existant, differentia vero contrarietas sit: neque diversum specie animal masculinum, et femininum, quum tamen hæc differentia per se animalis sit, et non ut albedo et nigredo, sed quatenus animal et masculinum et femininum insit. (2) Hæc autem dubitatio fere eadem est, atque illa: cur hæc quidem contrarietas diversa specie faciat, hæc vero non: ut gressibile et volucrum, albedo vero et nigredo non: an quoniam illa quidem propriæ passionis generis sunt, hæc vero minime? et quum illud quidem ratio, hoc vero materia sit, quæcumque in ratione contrarietates sunt, specie differentiam faciunt; quæcumque vero in coassumpto materiæ, minime faciunt. (3) Quare hominis albedo vel nigredo non facit, nec hominis albi ad hominem nigrum secundum speciem differentia est, etiamsi unum nomen ponatur. Homo namque, ut materia est: materia vero non facit differentiam. Non enim hominis species sunt homines ob hoc, etsi carnes, et ossa, ex quibus hic et hic est, diversa sint: attamen totum diversum quidem, specie vero non est diversum; quoniam in ratione non est contrarietas: hoc autem est ultimum individuum. Callias vero, ratio cum materia est: et albus homo, quoniam Callias albus. Per accidens igitur homo est albus. (4) Nec æneus circulus et triangulus ligneus, sive triangulus æneus, et circulus ligneus ob materiam specie differunt, sed quoniam in ratione contrarietas inest. (5) Utrum autem materia non facit diversa specie, quum quodammodo diversa sit, an aliquo modo facit? Cur enim hic equus ab hoc homine diversus specie? atqui rationes eorum cum materia sunt. An quoniam in ratione contrarietas inest? etenim hominis albi et equi nigri. Atque est specie diversitas, non tamen prout hic quidem albus, hic vero niger. Siquidem et si ambo albi essent, nihilo minus specie diversi essent. (6) Masculinum vero et femininum propriæ quidem animalis passionis sunt, sed non secundum substantiam, verum in

σπέρμα θῆλυ ἢ ἄρρεν γίγνεται παθόν τι πάθος. Τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ τῷ εἶδει ἕτερον εἶναι, καὶ διὰ τί τὰ μὲν διαφέρει εἶδει τὰ δ' οὐ, εἰρηται.

materia, et corpore. Quare idem sperma aliquam passionem passum, aut femina, aut mas fit. Quid igitur specie diversum esse, et cur quædam specie differant, quædam non, dictum est.

CAP. X.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐναντία ἕτερα τῷ εἶδει, τὸ δὲ φθαρτὸν καὶ τὸ ἀφθαρτὸν ἐναντία (στέρησις γὰρ ἀδυναμία διωρισμένη), ἀνάγκη ἕτερον εἶναι τῷ γένει τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ ἀφθαρτὸν. Νῦν μὲν οὖν ἐπ' αὐτῶν εἰρηκαμεν τῶν καθόλου ὀνομάτων, ὥστε δόξειεν ἂν οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι ὄτι οὐδὲν φθαρτὸν καὶ φθαρτὸν ἕτερα εἶναι τῷ εἶδει, ὅσπερ οὐδὲ λευκὸν καὶ μέλαν. Τὸ γὰρ αὐτὸ ἐνδέχεται εἶναι καὶ ἄμα, ἐάν ᾗ τῶν καθόλου, ὅσπερ ὁ ἄνθρωπος εἴη ἂν λευκὸς καὶ μέλας· καὶ τῶν καθ' ἕκαστον, εἴη γὰρ ἂν μὴ ἄμα ὁ αὐτὸς λευκὸς καὶ μέλας· καίτοι ἐναντίον τὸ λευκὸν τῷ μέλανι. (2) Ἀλλὰ τῶν ἐναντίων τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχει ἐνίοις, ὅσον καὶ τὰ νῦν εἰρημένα καὶ ἄλλα πολλά, τὰ δὲ ἀδύνατον, ὧν ἐστὶ καὶ τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ ἀφθαρτὸν· οὐθὲν γὰρ ἐστὶ φθαρτὸν κατὰ συμβεβηκὸς· τὸ μὲν γὰρ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται μὴ ὑπάρχειν, τὸ δὲ φθαρτὸν τῶν ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων ἐστὶν οἷς ὑπάρχει· ἢ ἐστὶ ταῦτο καὶ ἐν φθαρτὸν καὶ ἀφθαρτὸν, εἰ ἐνδέχεται μὴ ὑπάρχειν αὐτῷ τὸ φθαρτὸν. Ἡ τὴν οὐσίαν ἄρα ἢ ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀνάγκη ὑπάρχειν τὸ φθαρτὸν ἐκάστῳ τῶν φθαρτῶν. (3) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τοῦ ἀφθάρτου· τῶν γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχόντων ἄμφω. Ἡ ἄρα καὶ καθ' ὁ πρώτων τὸ μὲν φθαρτὸν τὸ δ' ἀφθαρτὸν, ἔχει ἀντίθεσις, ὥστε ἀνάγκη γένει ἕτερα εἶναι. (4) Φανερόν τοίνυν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι εἶδη τοιαῦτα ὅσα λέγουσι τινες· ἐστὶ γὰρ καὶ ἄνθρωπος ὁ μὲν φθαρτὸς ὁ δ' ἀφθαρτος. Καίτοι τῷ εἶδει ταῦτα λέγεται εἶναι τὰ εἶδη τοῖς τισὶ καὶ οὐχ ὁμῶνυμα· τὰ δὲ γένει ἕτερα πλείον διέστηκεν ἢ τὰ εἶδει.

Quum vero contraria, specie diversa sint, corruptibile autem et incorruptibile contraria sint, (privatio namque determinata impotentia,) necesse est diversum genere esse corruptibile et incorruptibile. Nunc igitur de his universalibus nominibus diximus : quare non esse necesse videatur, quodcumque incorruptibile et corruptibile diversa specie esse : quemadmodum nec album, et nigrum. Idem enim contingit et simul esse, modo universalium sit : sicuti homo profecto esse possit et albus, et niger : et singularium : nam fuerit sane idem (sed non simul) albus et niger, tametsi album nigro contrarium sit. (2) Verum contrariorum quædam secundum accidens quibusdam insunt, ut ea quæ nunc dicta sunt, ac alia multa : quædam impossibile est, quorum est corruptibile, et incorruptibile. Nihil enim secundum accidens corruptibile est. Accidens namque contingit non esse : corruptibile vero eorum est, quæ necessario insunt iis quibus insunt : aut nunc et idem corruptibile et incorruptibile erit, si contingit non inesse ei corruptibile. Aut substantiam igitur, aut in substantia cuique corruptibile, necesse est corruptibile esse. (3) Eadem autem ratio etiam de incorruptibili est. Eorum enim ambo sunt, quæ necessario insunt. Prout igitur et secundum quod primum hoc quidem corruptibile, illud vero incorruptibile, oppositionem habent : quare necesse est, genere diversa esse. (4) Manifestum itaque est quod non contingit tales species sive ideas esse, quales quidam dicunt. Erit namque et homo hic quidem corruptibilis, ille vero incorruptibilis. Quamvis species eadem specie cum particularibus esse dicantur, et non æquivocæ : quæ vero genere diversa sunt, plus distant, quam quæ specie.

LIBER X.

CAP. I.

Ὅτι μὲν ἡ σοφία περὶ ἀρχὰς ἐπιστήμη τις ἐστὶ, ὁῦλον ἐκ τῶν πρώτων, ἐν οἷς διηπόρηται πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων εἰρημένα περὶ τῶν ἀρχῶν· ἀπορήσειε δ' ἂν τις πότερον μίαν ὑπολαβεῖν εἶναι δεῖ τὴν σοφίαν ἐπιστήμην ἢ πολλὰς. Εἰ μὲν γὰρ μίαν, μία γ' ἐστὶν αἰεὶ τῶν ἐναντίων· αἱ δ' ἀρχαὶ οὐκ ἐναντία. Εἰ δὲ μὴ μία, ποίας δεῖ θεῖναι ταύτας; (2) Ἐτι τὰς ἀποδεικτικὰς ἀρχὰς θεωρήσει μίαν ἢ πλείονων; εἰ μὲν γὰρ μίαν, τί μᾶλλον ταύτης ἢ ὁποιασοῦν; εἰ δὲ πλείονων, ποίας δεῖ ταύτας θεῖναι; (3) Ἐτι πότερον πασῶν τῶν οὐσιῶν ἢ οὐ; εἰ μὲν γὰρ μὴ πασῶν, ποίων γαλεπὸν ἀποδοῦναι· εἰ δὲ πασῶν μία, ἄδηλον πῶς ἐνδέχεται πλείονων τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην εἶναι. (4) Ἐτι πότερον περὶ τὰς οὐσίας μόνον ἢ καὶ τὰ συμβεβηκότα [ἀποδειξίς ἐστίν]; εἰ γὰρ περὶ γε τὰ συμβεβηκότα ἀποδειξίς ἐστίν, περὶ τὰς οὐσίας οὐκ ἐστίν. Εἰ δ' ἕτερα, τίς ἐκατέρα καὶ ποτέρα σοφία; ἢ μὲν γὰρ

Quod sapientia scientia quædam circa principia sit, patet ex primis, in quibus ad ea quæ ab aliis de principiis dicta fuerunt, dubitatum est. Ambigat autem quispiam utrum ipsam sapientiam par sit existimare unam esse scientiam, an plures. Si enim unam, una certe semper contrariorum est. At principia contraria non sunt. Quodsi non unam, quales has ponere oportet? (2) Item demonstrativa principia speculati, utrum unius est, an plurium? Nam si unius, cur hujus magis quam cujuscumque? Quodsi plurium, quales has ponere oportet? (3) Præterea utrum omnium substantiarum, an non? Nam si non omnium, difficile erit, qualiumnam sit, reddere. Si autem omnium una, incertum est quonam modo contingat plurium eandem scientiam esse. (4) Præterea utrum circa substantias solum, an etiam circa accidentia? Si enim circa accidentia demonstratio est, circa substantias non est. Quodsi altera, quænam utraque et utra

ἀποδεικτικὴ σοφία ἢ περὶ τὰ συμβεβηκότα, ἢ δὲ περὶ τὰ πρῶτα ἢ τῶν οὐσιῶν. (6) Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τὰς ἐν τοῖς φυσικοῖς εἰρημένας αἰτίας τὴν ζητουμένην ἐπιστήμην θετέον. Οὔτε γὰρ περὶ τὸ οὐ ἔνεκεν· τοιοῦτον γὰρ τὰ γαθόν, τοῦτο δ' ἐν τοῖς πρακτοῖς ὑπάρχει καὶ τοῖς οὖσιν ἐν κινήσει· καὶ τοῦτο πρῶτον κινεῖ (τοιοῦτον γὰρ τὸ τέλος), τὸ δὲ πρῶτον κινήσαν οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀκινήτοις. (8) Ὅλωσ δ' ἀπορίαν ἔχει πότερον ποτε περὶ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἔστιν ἡ ζητουμένη νῦν ἐπιστήμη ἢ οὐ, περὶ δὲ τινὰς ἐτέρας. Εἰ γὰρ περὶ ἄλλας, ἢ περὶ τὰ εἶδη εἴη ἂν ἡ περὶ τὰ μαθηματικά. Τὰ μὲν οὖν εἶδη ἔτι οὐκ ἔστι, δῆλον. (7) Ὅμως δ' ἀπορίαν ἔχει, κὰν εἶναι τις αὐτὰ θῆ, διὰ τί ποτ' οὐχ ὡς περὶ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὧν ἔστιν εἶδη. Λέγω δ' ὅτι τὰ μαθηματικά μὲν μεταξύ τε τῶν εἰδῶν τιθέασιν καὶ τῶν αἰσθητῶν ὄν τριτά τινὰ παρὰ τὰ εἶδη τε καὶ τὰ δεῦρο· τρίτος δ' ἀνθρωπος οὐκ ἔστιν οὐδ' ἵππος παρ' αὐτόν τε καὶ τοὺς καθ' ἕκαστον. (8) Εἰ δ' αὖ μὴ ἔστιν ὡς λέγουσι, περὶ ποῖα θετέον πραγμα-
 20 τεύεσθαι τὸν μαθηματικόν; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ δεῦρο· τοῦτων γὰρ οὐθέν ἔστιν ὄν αἱ μαθηματικαὶ ζητοῦσι τῶν ἐπιστημῶν. Οὐδὲ μὴν περὶ τὰ μαθηματικά ἡ ζητουμένη νῦν ἔστιν ἐπιστήμη· χωριστὸν γὰρ αὐτῶν οὐθέν. Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν αἰσθητῶν οὐσιῶν φθαρτα
 25 γάρ. (9) Ὅλωσ δ' ἀπορήσειε τις ἂν ποῖα ἔστιν ἐπιστήμη τὸ διαπορησάμεν περὶ τῆς τῶν μαθηματικῶν ὕλης. Οὔτε γὰρ τῆς φυσικῆς, διὰ τὸ περὶ τὰ ἔχοντα ἐν αὐτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως τὴν τοῦ φυσικοῦ πᾶσαν εἶναι πραγματεῖαν, οὐδὲ μὴν τῆς σκοπούσης περὶ ἀπο-
 30 δεξέως τε καὶ ἐπιστήμης· περὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ γένος τὴν ζήτησιν ποιεῖται. Λεῖπεται τοίνυν τὴν προκειμένην φιλοσοφίαν περὶ αὐτῶν τὴν σέψιν ποιεῖσθαι. (10) Διαπορήσειε δ' ἂν τις εἰ δεῖ θείναι τὴν ζητουμένην ἐπιστήμην περὶ τὰς ἀρχὰς τὰ καλούμενα ὑπὸ τινῶν
 35 στοιχεῖα· ταῦτα δὲ πάντες ἐνυπάρχοντα τοῖς συνθετοῖς τιθέασιν. (11) Μᾶλλον δ' ἂν δόξειε τῶν καθόλου δεῖν εἶναι τὴν ζητουμένην ἐπιστήμην· πᾶς γὰρ λόγος καὶ πᾶσα ἐπιστήμη τῶν καθόλου καὶ οὐ τῶν ἐσχάτων, ὡστ' εἴη ἂν οὕτω τῶν πρώτων γενῶν. Ταῦτα δὲ γίγνεται ἂν
 40 τὸ τε ὄν καὶ τὸ ἐν· ταῦτα γὰρ μάλιστα ἂν ὑποληφθεῖη περιέχειν τὰ ὄντα πάντα καὶ μάλιστα ἀρχαῖς εἰκέναι διὰ τὸ εἶναι πρῶτα τῆ φύσει· φθαρέντων γὰρ αὐτῶν συναναίρεται καὶ τὰ λοιπά· πάντα γὰρ ὄν καὶ ἐν. Ἢ δὲ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ἀνάγκη μετέχειν εἰ θήσει τις
 45 αὐτὰ γένη, διαφορὰ δ' οὐδεμία τοῦ γένους μετέχει, ταῦτη δ' οὐκ ἂν δόξειε δεῖν αὐτὰ τιθέναι γένη οὐδ' ἀρχὰς. (12) Ἐτι δ' εἰ μᾶλλον ἀρχὴ τὸ ἀπλούστερον τοῦ ἤττον τοιοῦτου, τὰ δ' ἐσχάτα τῶν ἐκ τοῦ γένους ἀπλούστερα τῶν γενῶν (ἄτομα γάρ, τὰ γένη δ' εἰς εἶδη πλείω
 50 καὶ διαφέροντα διαιρεῖται), μᾶλλον ἂν ἀρχὴ δόξειε εἶναι τὰ εἶδη τῶν γενῶν. Ἢ δὲ συναναίρεται τοῖς γένεσι τὰ εἶδη, τὰ γένη ταῖς ἀρχαῖς εἰκοιε μᾶλλον· ἀρχὴ γὰρ τὸ συναναίρου. Τὰ μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν ἔχοντα ταῦτα καὶ τοιαῦτ' ἔστιν ἕτερα.

sapientia est? nam demonstrativa quidem sapientia est ea quæ circa accidentia est; quæ autem circa ipsa prima, ea quæ substantialiarum est? (5) Ac nec circa causas, quæ in naturalibus dictæ sunt, quam quærimus, scientia ponenda est: neque enim circa ipsum cuius causa. Tale enim est bonum. Hoc vero in agendis, et iis quæ sunt in motu, existit. Et hoc primum movet (tale namque finis est); primum movens autem non est in immobilibus. (6) Et omnino dubitationem habet, utrum circa sensibiles substantias est, quæ nunc quaeritur scientia, an non, sed circa alias quasdam. Etenim si circa alias, aut circa species erit profecto, aut circa mathematica. Quod autem species non sint, manifestum est. (7) Attamen etiam si quis eas ponat esse, dubitationem habet cur non ita se habet de ceteris quorum species sunt, quemadmodum de mathematicis. Dico autem quod mathematica quidem media ponunt specierum et sensibillum esse, quasi tertia quedam præter species et ea quæ hic sunt: at tertius homo non est, nec equus, præter ipsum et particulares. (8) Quodsi non sunt ut dicunt, circa qualia statuendum est tractare mathematicum? non enim circa ea quæ hic sunt. Nihil enim horum tale est, quale mathematicæ scientiæ quaerunt. At vero nec circa mathematica est, quæ nunc quaeritur, scientia. Nihil enim horum separatim est. Verum nec sensibillum substantialium: corruptibiles namque sunt. (9) Et omnino dubitare aliquis possit qualisnam scientiæ sit, de mathematicorum materia dubitare. Nec enim physicæ, eo quod circa ea quæ in se principium motus et quietis habent, omnis physicæ intentio est: nec illius quæ de demonstratione et scientia tractat; circa namque id ipsum genus considerationem facit. Restat itaque, philosophiam propositam de hisce rebus tractare. (10) Dubitaverit autem quispiam profecto, si hæc, quæ quaeritur, scientia, ponenda sit circa principia quæ a quibusdam elementa vocantur: hæc autem omnes inesse compositis ponunt. (11) At magis videatur, universalium eam oportere esse, quæ quaeritur, scientia. Omnis enim ratio, et omnis scientia, universalium, non ultimorum est: quare sic erit utique primorum generum. Hæc autem sane fuerint ens, et unum. Hæc enim maxime putabuntur cuncta entia continere, et maxime principiis assimilari, eo quod natura prima sint. Corruptis namque eis, simul cetera quodque pereunt: omnia enim ens et unum. Quatenus autem necesse est ut differentia participent his, si quis hæc genera ponat, nulla vero differentia participat genere, hoc pacto non videatur ea genera ponere oportere, neque principia. (12) Item, si magis principium est, quod simplicius quam quod minus tale sit, ultima vero eorum, quæ ex genere sunt, simpliciora quam genera sint, (hæc enim individua sunt, genera vero in plures species et differentes dividuntur,) magis species quam genera videantur principium esse: quatenus vero species simul cum generibus pereunt, genera magis assimilantur principiis. Principium namque est, quod cointerimit. Hæc utique, et hujuscemodi alia, sunt quæ dubitationem habent.

CAP. II.

Ἔτι πότερον δεῖ τίθεναι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα ἢ οὐ, ἀλλὰ τούτων ἡ ζητούμενη ἐπιστήμη. Ἀλλὰ ταῦτα ἀπειρα. Ἔτι γὰρ μὴ παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα γένη ἢ εἶδη ἐστίν· ἀλλ' οὐδετέρου τούτων ἡ ζητούμενη νῦν ἐπιστήμη. Διότι γὰρ ἀδύνατον τοῦτ', εἴρηται. Καὶ γὰρ ὄλωσ ἀπορίαν ἔχει πότερον δεῖ τινὰ ὑπολαβεῖν οὐσίαν εἶναι χωριστὴν παρὰ τὰς αἰσθητάς οὐσίας καὶ τὰ δεῦρο, ἢ οὐ, ἀλλὰ ταῦτ' εἶναι τὰ ὄντα καὶ περὶ ταῦτα τὴν σοφίαν ὑπάρχειν. Ζητεῖν μὲν γὰρ εἰκόκαμεν ἄλλην τινὰ, καὶ τὸ προκείμενον τοῦτ' ἐστὶν ἡμῖν, λέγω δὲ τὸ ἰδεῖν εἴ τι χωριστὸν καθ' αὐτὸ καὶ μηδενὶ τῶν αἰσθητῶν ὑπάρχον. (2) Ἔτι δ' εἴ παρὰ τὰς αἰσθητάς οὐσίας ἐστὶ τις ἑτέρα οὐσία, παρὰ ποίας τῶν αἰσθητῶν δεῖ τίθεναι ταύτην εἶναι; τί γὰρ μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς ἵππους ἢ τῶν ἄλλων ζώων θήσει τις αὐτὴν ἢ καὶ τῶν ἀψύχων ὄλωσ; Ἔτι γὰρ μὴ ἴσας ταῖς αἰσθηταῖς καὶ φθαρταῖς οὐσίαις αἰδίους ἑτέρας κατασκευάζειν ἑκτός τῶν εὐλόγων δοξοῖεν ἂν πίπτειν. (3) Εἴ δὲ μὴ χωριστὴ τῶν σωματικῶν ἡ ζητούμενη νῦν ἐστὶν ἀρχή, τίνα ἂν τις ἄλλην μᾶλλον θεῖη τῆς ὕλης; αὕτη γὰρ μὴ ἐνεργεῖα μὲν οὐκ ἐστὶ, δυνάμει δ' ἐστὶν. Μᾶλλον τ' ἂν ἀρχὴ κυριωτέρα ταύτης δοξοῖεν εἶναι τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή· τοῦτο δὲ φθαρτόν, ὥσθ' ὄλωσ οὐκ ἐστὶν αἰδίου οὐσία χωριστὴ καὶ καθ' αὐτήν. Ἀλλ' ἀτοπον· εἰκοι γὰρ καὶ ζητεῖται σχεδὸν ὑπὸ τῶν χαριεστάτων ὡς οὐσά τις ἀρχὴ καὶ οὐσία τοιαυτῆ· πῶς γὰρ ἔσται τάξις μὴ τινος ὄντος αἰδίου καὶ χωριστοῦ καὶ μένοντος; (4) Ἔτι δ' εἴπερ ἐστὶ τις οὐσία καὶ ἀρχὴ τοιαυτὴ τὴν φύσιν ὅταν νῦν ζητοῦμεν, καὶ αὕτη μία πάντων καὶ ἡ αὐτὴ τῶν αἰδίων τε καὶ φθαρτῶν, ἀπορίαν ἔχει διὰ τί ποτε τῆς αὐτῆς ἀρχῆς οὐσης τὰ μὲν ἐστὶν αἰδία τῶν ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, τὰ δ' οὐκ αἰδία· τοῦτο γὰρ ἀτοπον. (5) Εἴ δ' ἄλλη μὲν ἐστὶν ἀρχὴ τῶν φθαρτῶν, ἄλλη δὲ τῶν αἰδίων, εἴ μὲν αἰδίου καὶ ἡ τῶν φθαρτῶν, ὁμοίως ἀπορήσομεν· διὰ τί γὰρ οὐκ αἰδίου τῆς ἀρχῆς οὐσης καὶ τὰ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς αἰδία; φθαρτῆς δ' οὐσης ἄλλη τις ἀρχὴ γίγνεται ταύτης κακείνης ἑτέρα, καὶ τοῦτ' εἰς ἀπειρον πρόεισιν. (6) Εἴ δ' αὖ τις τὰς δοκούσας μάλιστα ἀρχὰς ἀκινήτους εἶναι, τό τε ὄν καὶ τὸ ἐν θήσει, πρῶτον μὲν εἴ μὴ τὸδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν σημαίνει, πῶς ἔσονται χωριστὰ καὶ καθ' αὐτάς; τοιαύτας δὲ ζητοῦμεν τὰς αἰδίου τε καὶ πρῶτας ἀρχὰς. Εἴ γὰρ μὴ τὸδε τι καὶ οὐσίαν ἑκάτερον αὐτῶν δηλοῖ, πᾶντ' ἐστὶν οὐσία τὰ ὄντα· κατὰ πάντων γὰρ τὸ ὄν κατηγορεῖται, κατ' ἑνὶν δὲ καὶ τὸ ἐν. Οὐσίαν δ' εἶναι πάντα τὰ ὄντα ψεῦδος. (7) Ἔτι δὲ τοῖς τὴν πρῶτην ἀρχὴν τὸ ἐν λέγουσι καὶ τοῦτ' οὐσίαν, ἐκ δὲ τοῦ ἐνός καὶ τῆς ὕλης τὸν ἀριθμὸν γεννώσι πρῶτον, καὶ τοῦτον οὐσίαν φάσκουσιν εἶναι, πῶς ἐνδέχεται τὸ λεγόμενον ἀληθὲς εἶναι; τὴν γὰρ δυάδα καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστον ἀριθμῶν τῶν συνθέτων πῶς ἐν δεῖ νοῆσαι; περὶ τοῦτου γὰρ οὔτε λέγουσιν οὐδὲν οὔτε ῥάδιον εἰπεῖν. Εἴ γὰρ μὴ γραμμὰς ἢ τὰ τούτων ἐχόμενα (λέγω δ' ἐπιφανείας τὰς

Item utrum ponendum est quicquam præter particularia, an non, sed horum est, quæ quæritur, scientia. At hæc infinita sunt. Quæ quidem præter singularia sunt, aut genera, aut species sunt: neutrius autem horum, quæ quæritur, scientia est. Cur enim hoc impossibile sit, dictum est. Etenim omnino hæsitacionem habet, utrum arbitrandum sit, aliquam separatam substantiam præter sensibiles substantias, et has, quæ hic sunt, an non, sed illa esse entia, et circa illa sapientiam versari. Quærere namque videmur aliam quandam, et hoc est nobis propositum. Dico autem videre si quid per se separabile sit, et in nullo sensibilibus existens. (2) Item, si præter sensibiles substantias est aliqua alia substantia, præter quales sensibiles ea ponenda est? Cur enim magis præter homines, quam præter equos, aut alia animalia, aut omnino etiam inanimata ponat aliquis eam? At his sensibilibus et corruptibilibus substantiis alias sempiternas æquales ponere, profecto extra rationem cadere videatur. (3) Quodsi id quod nunc quæritur principium, non est a corporibus separabile, quod aliud magis quam materiam quis ponet? At hæc, actu quidem non est, potentia vero est. Magis itaque ac principalius eâ videatur esse principium, species et forma. Verum hæc corruptibilis est. Quare omnino non est perpetua substantia, separabilis et per se. Sed hoc inconueniens est. Videtur namque esse et a cultissimis quæritur, tanquam sit aliquid principium, ac talis substantia. Quo namque pacto ordo erit, non existente aliquo perpetuo, separato, ac permanente? (4) Item, si est aliqua substantia, et principium naturæ talæ, quale nunc quærimus, et hoc omnibus unum et idem, perpetuis atque corruptibilibus, dubitationem habet, cur quum idem principium sit, quædam, quæ sub illo principio sunt, æterna sint, quædam non. Hoc enim inconueniens est. (5) At si aliud quidem corruptibilium principium, aliud æternorum est: si etiam corruptibilium æternorum est, similiter dubitabimus: cur enim principio æterno existente, non sint æterna, quæ sub principio sunt? corruptibili vero existente, aliud quoddam hujus principium fit, et illius aliud, et hoc in infinitum procedet. (6) Quodsi quis rursus, quæ maxime videntur immobilia principia esse, ens et unum ponat, primo quidem nisi hoc quid et substantiam utrumque eorum significet, quomodo separabilia, et per se ipsa erunt? talia namque prima et æterna principia quærimus. Quodsi substantiam, et hoc quid, utrumque eorum significet, omnia entia substantiæ sunt, quum de omnibus ens prædicetur, de quibusdam vero etiam unum: cuncta vero entia substantiam esse, falsum est. (7) Item illis, qui primum principium ipsum unum aiunt, et hoc substantiam esse ex uno vero, et materia, primo numerum generant, et hunc substantiam esse dicunt, quomodo contingit verum esse quod dicitur? dualitatem namque, et ceterorum compositorum numerorum unumquemque, quonam modo unum intelligere oportet? De hoc enim nec dicunt aliquid, nec ut dicant, facile est. Si qui vero lineas, aut quæ has sequuntur (dico autem pri-

πρώτας) θήσεται τις ἀρχάς, ταῦτα δ' οὐκ εἰσὶν οὐσαὶ χωρισταί, τομαὶ δὲ καὶ διαίρεσεις αἱ μὲν ἐπιφανειῶν αἱ δὲ σωμάτων, αἱ δὲ στιγμαὶ γραμμῶν, ἔτι δὲ πέρατα τῶν αὐτῶν τούτων· πάντα δὲ ταῦτα ἐν ἄλλοις ὑπάρχει καὶ χωριστὸν οὐδὲν ἔστιν. (8) Ἐτι πῶς οὐσίαν ὑπολαβεῖν εἶναι δεῖ τοῦ ἐνός καὶ στιγμαῆς; Οὐσίας μὲν γὰρ πάσης γένεσις ἔστι, στιγμαῆς δ' οὐκ ἔστιν· διαίρεσις γὰρ ἢ στιγμαῆς. (9) Παρέχει δ' ἀπορίαν καὶ τὸ πᾶσαν μὲν ἐπιστήμην εἶναι τῶν καθόλου καὶ τοῦ τοιοῦδί, τὴν δ' οὐσίαν μὴ τῶν καθόλου εἶναι, μᾶλλον δὲ τότε τι καὶ χωριστόν, ὥστ' εἰ περὶ τὰς ἀρχάς ἔστιν ἐπιστήμη, πῶς δεῖ τὴν ἀρχὴν ὑπολαβεῖν οὐσίαν εἶναι; (10) Ἐτι πότερον ἔστι τι παρὰ τὸ σύνολον ἢ οὐ; λέγου δὲ τὴν ὕλην καὶ τὸ μετὰ ταύτης. Εἰ μὲν γὰρ μή, τὰ γ' ἐν ὕλῃ φθαρτὰ πάντα. Εἰ δ' ἔστι τι, τὸ εἶδος ἂν εἴη καὶ ἢ μορφή. Τοῦτ' οὖν ἐπὶ τίνων ἔστι καὶ ἐπὶ τίνων οὐ, χαλεπὸν ἀφορίσαι· ἐπ' ἐνίων γὰρ δῆλον οὐκ ὄν χωριστὸν τὸ εἶδος, οἷον οἰκίας. (11) Ἐτι πότερον αἱ ἀρχαὶ εἶδει ἢ ἀριθμῶ αἱ αὐταί; εἰ γὰρ ἀριθμῶ, πάντ' ἔσται ταῦτα.

mas superficies), principia esse ponat, hæc non sunt substantiæ separabiles, verum decisiones et divisiones, illæ quidem superficierum, hæc vero corporum : puncta vero linearum sunt, et etiã ipsarum earundem termini : hæc autem omnia in aliis sunt, et nihil separabile est. (8) Item, quonam modo arbitrandum sit, unius et puncti substantiam esse? Omnis namque substantiæ generatio est; puncti vero, minime. Punctum enim divisio est. (9) Præbet autem dubitationem hoc etiã, quod omnis quidem scientia universalium est, et ejus quod tale est : substantiam vero non esse universalium, sed magis ipsum hoc quid, et separabile. Quare si scientia circa principia est, quonam modo arbitrandum sit, principium substantiam esse? (10) Item, utrum est aliquid præter cunctum (dico autem materiam, et quod cum ea est), an non? Nam si non est, quæ in materia sunt, omnia corruptibilia sunt. Quodsi est aliquid, species, et forma profecto fuerit. Hoc itaque, in quibus est, in quibusve non est, difficile determinare est. In quibusdam enim manifestum est non esse speciem separabilem, utputa domo. (11) Item, principia utrum specie, an numero eadem sunt? Si enim numero unum, omnia erunt eadem.

CAP. III.

Ἐπεὶ δ' ἔστιν ἡ τοῦ φιλοσόφου ἐπιστήμη τοῦ ὄντος ἢ ὄν καθόλου καὶ οὐ κατὰ μέρος, τὸ δ' ὄν πολλαχῶς καὶ οὐ καθ' ἓνα λέγεται τρόπον· εἰ μὲν οὖν ὁμωνύμως κατὰ δὲ κοινὸν μὴθέν, οὐκ ἔστιν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην (οὐ γὰρ ἐν γένος τῶν τοιοῦτων), εἰ δὲ κατὰ τι κοινόν, εἴη ἂν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην. (2) Ἐοικε δὲ τὸν εἰρημέων λέγεσθαι τρόπον καθάπερ τότε ἰατρικὸν καὶ ὑγιεινόν· καὶ γὰρ τούτων ἐκάτερον πολλαχῶς λέγομεν. Λέγεται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἕκαστον τῶ τὸ μὲν πρὸς τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην ἀνάγεσθαι πῶς, τὸ δὲ πρὸς ὑγίειαν τὸ δ' ἄλλως, πρὸς ταῦτο δ' ἕκαστον. Ἰατρικὸς γὰρ λόγος καὶ μαχαίριον λέγεται τῶ τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης εἶναι, τὸ δὲ ταύτῃ χρήσιμον. Ὁμοίως δὲ καὶ ὑγιεινόν· τὸ μὲν γὰρ ὅτι σημαντικὸν ὑγείας, τὸ δ' ὅτι ποιητικόν. Ὁ δ' αὐτὸς τρόπος καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. (3) Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὸ ὄν ἅπαν λέγεται· τῶ γὰρ τοῦ ὄντος ἢ ὄν πάθος ἢ ἔξις ἢ διάθεσις ἢ κίνησις ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιοῦτων εἶναι λέγεται ἕκαστον αὐτῶν ὄν. (4) Ἐπεὶ δὲ παντὸς τοῦ ὄντος πρὸς ἐν τι καὶ κοινόν ἢ ἀναγωγή γίγνεται, καὶ τῶν ἐναντιώσεων ἕκαστη πρὸς τὰς πρώτας διαφορὰς καὶ ἐναντιώσεις ἀναθήσεται τοῦ ὄντος, εἴτε πλῆθος καὶ ἐν εἴθ' ὁμοιότης καὶ ἀνομοιότης αἱ πρῶται τοῦ ὄντος εἰσὶ διαφοραί, εἴτ' ἄλλαι τινές· ἔστωσαν γὰρ αὗται τεθεωρημέναι. (5) Διαφέρει δ' οὐθὲν τὴν τοῦ ὄντος ἀναγωγήν πρὸς τὸ ὄν ἢ πρὸς τὸ ἐν γίνεσθαι. Καὶ γὰρ εἰ μὴ ταῦτὸν ἄλλο δ' ἔστιν, ἀντιστρέφει γε· τὸ τε γὰρ ἐν καὶ ὄν πῶς, τὸ τε ὄν ἐν. (6) Ἐπεὶ δ' ἔστι τὰ ἐναντία πάντα τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς ἐπιστήμης θεωρησαί, λέγεται δ' ἕκαστον αὐτῶν κατὰ στέρησιν, καίτοι γ' ἕνια ἀπορήσειε τις ἂν πῶς λέγεται κατὰ στέρησιν, ὃν ἔστιν ἀνά μέσον τι, καθάπερ ἀδίκου καὶ δικαίου, περὶ πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα τὴν στέρησιν δεῖ τιθέναι, μὴ τοῦ ὄλου

Quum autem philosophi scientia sit entis, prout ens, universaliter, et non secundum partem; ens vero multipliciter, et non secundum unum modum dicitur: si æquivoce, et non secundum aliquid commune dicitur, non est sub una scientia. Talium enim non est unum genus. Quodsi secundum aliquod commune, erit utique sub una scientia. (2) Videtur igitur prædicto modo dici, quemadmodum medicativum, et salubre. Etenim utrumque horum multipliciter dicitur. Dicitur autem hoc modo unumquodque eorum, eo quod hoc quidem ad medicandi scientiam quodammodo referatur, hoc vero ad sanitatem, hoc vero aliter, unumquodque vero ad idem. Medicativus namque sermo, et cultellus, dicitur eo quod ille quidem a medicandi scientia est, hic vero ei utilis. Similiter et salubre: hoc enim, quia sanitatis significativum; hoc vero, quoniam factivum. Idem autem modus etiam de ceteris est. (3) Eodem igitur modo etiam omne ens dicitur. Eo namque, quod entis prout ens est, passio, aut habitus, aut dispositio, aut motus, aut aliquid hujuscemodi sit, dicitur ens unumquodque eorum. (4) Quum autem omnis entis ad unum quid et commune reductio fiat, contrarietatum quoque singulæ ad primas differentias et contrarietates entis reducentur, sive multitudo et unum, sive similitudo et dissimilitudo primæ sunt entis differentiæ, sive aliquæ aliæ: sint autem hæc speculatione perceptæ. (5) Nihil autem interest, ad ens, vel ad unum, entis reductionem fieri. Etenim si non idem, sed aliud sit, attamen convertitur. Et ipsum enim unum quodammodo ens, et ipsum ens, unum est. (6) Quum autem unius et ejusdem scientiæ sit cuncta contraria speculari, unumquodque autem horum secundum privationem dicitur, — licet de quibusdam, quorum aliquid intermedium est, quemadmodum justus, et injustus, dubitaret quispiam quonam modo secundum privationem dicantur: circa hæc igitur omnia priva-

λόγου, τοῦ τελευταίου δὲ εἶδους· ὅσον εἰ ἔστιν ὁ δίκαιος καθ' ἑξιν τινὰ πειθαρχικός τοῖς νόμοις, οὐ πάντως ὁ ἀδίκος ἔσται τοῦ ὅλου στερούμενος λόγου, περὶ δὲ τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις ἐκλείπων πῆ, καὶ ταύτη ἡ στερήσις ὑπάρξει αὐτῷ. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (7) Καθάπερ δ' ὁ μαθηματικός περὶ τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως τὴν θεωρίαν ποιεῖται (περιελών γὰρ πάντα τὰ αἰσθητὰ θεωρεῖ, ὅσον βάρος καὶ κούφότητα καὶ σκληρότητα καὶ τούναντιόν, ἔτι δὲ καὶ θερμότητα καὶ ψυχρότητα καὶ τὰς ἄλλας αἰσθητὰς ἐναντιώσεις, μόνον δὲ καταλείπει τὸ ποσὸν καὶ συνεχές, τῶν μὲν ἐφ' ἑν τῶν δ' ἐπὶ δύο τῶν δ' ἐπὶ τρία, καὶ τὰ πάθη τὰ τούτων ἢ ποσὰ ἔστι καὶ συνεχῆ, καὶ οὐ καθ' ἕτερόν τι θεωρεῖ, καὶ τῶν μὲν τὰς πρὸς ἄλληλα θέσεις σκοπεῖ καὶ τὰ ταύταις ὑπάρχοντα, τῶν δὲ τὰς συμμετρίας καὶ ἀσυμμετρίας, τῶν δὲ τοὺς λόγους, ἀλλ' ὁμοῦς μίαν πάντων καὶ τὴν αὐτὴν τίθεμεν ἐπιστήμην τὴν γεωμετρικὴν), τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τὸ δν. (8) Τὰ γὰρ τούτω συμβεβηκότα καθ' ὅσον ἔστιν ὄν, καὶ τὰς ἐναντιώσεις αὐτοῦ ἢ ὄν, οὐκ ἄλλως ἐπιστήμης ἢ φιλοσοφίας θεωρῆσαι. Τῇ φυσικῇ μὲν γὰρ οὐχ ἢ ὄντα, μᾶλλον δ' ἢ κινήσεως μετέχει, τὴν θεωρίαν τις ἀπονεύμειεν ἄν. Ἡ γὰρ μὲν διαλεκτικὴ καὶ ἡ σοριστικὴ τῶν συμβεβηκότων μὲν εἰσι τοῖς οὖσι, οὐχ ἢ ὄντα, οὐδὲ περὶ τὸ δν αὐτὸ καθ' ὅσον ὄν ἔστιν. Ὡστε λείπεται τὸν φιλόσοφον, καθ' ὅσον ὄν' ἔστιν, εἶναι περὶ τὰ λεγόμενα θεωρητικόν. (9) Ἐπεὶ δὲ τό τε δν ἅπαν καθ' ἑν τι καὶ κοινὸν λέγεται πολλαχῶς λεγόμενον, καὶ τάναντί τὸν αὐτὸν τρόπον (εἰς τὰς πρώτας γὰρ ἐναντιώσεις καὶ διαφορὰς τοῦ ὄντος ἀνάγεται), τὰ δὲ τοιαῦτα δυνατὸν ὑπὸ μίαν ἐπιστήμην εἶναι, διαλύοιτ' ἂν ἡ κατ' ἀρχὰς ἀπορία λεγθεῖσα, λέγω δ' ἐν ἢ διηπορεῖτο πῶς ἔσται πολλῶν καὶ διαφορῶν ὄντων τῷ γένει μία τις ἐπιστήμη.

tionem, non totius rationis, sed ultimæ speciei : utputa si justus est, est secundum habitum quandam legibus obtemperans, non erit omnino non-justus tota ratione privatus, circa vero obedientiam legum deficiens aliquatenus, et ob hoc ei privatio inerit. Eodem autem modo et de ceteris. (7) Quemadmodum vero mathematicus circa abstracta speculatur (tollendo namque omnia sensibilia, ita speculatur : utputa gravitatem et levitatem, et durtiitatem, et contrarium, item caliditatem et frigiditatem, et ceteras sensibiles contrarietates; solum vero relinquit quantum et continuum, horum quidem ad unum, horum vero ad duo, horum autem ad tria, et passiones eorum prout quanta et continua sunt, neque ad aliquid aliud speculatur, et horum quidem situs ad invicem considerat, et ea quæ eis insunt, horum vero commensurationes et incommensurationes, horum autem rationes : attamen unam omnium et eandem scientiam ponimus geometriam) : eodem modo etiam circa ens se habet. (8) Quæ enim ei, prout ens est, accidunt, et ejus, prout ens, contrarietates, non est alterius scientiæ quam philosophiæ speculari. Physiçæ namque speculationem de eis, non prout entia, imo prout motu participant, attribueri queat quispiam. Dialectica vero, et sophistica, de iis quæ accidunt quidem entibus, sunt, verum non prout entia sunt, nec circa ipsum ens prout ens est. Unde restat philosophum esse circa prædicta speculativum, prout ea entia sunt. (9) Quum vero et omne ens secundum unum quid et commune dicatur multipliciter dictum, contraria quoque eodem modo (ad primas namque contrarietates et differentias entis reducuntur), hujusmodi vero possibile sit sub una scientia esse, solvetur profecto dubitatio a principio dicta : dico autem eam, in qua dubitabatur, quoniam modo multorum et genere differentium una quædam scientia erit.

CAP. IV.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ μαθηματικὸς χρῆται τοῖς κοινῶς ἰδίως, καὶ τὰς τούτων ἀρχὰς ἂν εἴη θεωρῆσαι τῆς πρώτης φιλοσοφίας. Ὅτι γὰρ ἀπὸ τῶν ἴσων ἴσων ἀφαιρέθέντων ἴσα τὰ λειπόμενα, κοινὸν μὲν ἔστιν ἐπὶ πάντων τῶν ποσῶν, ἡ μαθηματικὴ δ' ἀπολαβοῦσα περὶ τὸ μέρος τῆς οἰκείας ὕλης ποιεῖται τὴν θεωρίαν, ὅσον περὶ γραμμὰς ἢ γωνίας ἢ ἀριθμούς ἢ τῶν λοιπῶν τι ποσῶν, οὐχ ἢ ὄντα ἀλλ' ἢ συνεχῆς αὐτῶν ἕκαστον ἐφ' ἑν ἢ δύο ἢ τρία· ἡ δὲ φιλοσοφία περὶ τῶν ἐν μέρει μὲν, ἢ τούτων ἕκαστον συμβεβηκεν, οὐ σκοπεῖ, περὶ τὸ δν δ' ἢ ὄν τῶν τοιούτων ἕκαστον θεωρεῖ. (2) Τὸν αὐτὸν δ' ἔχει τρόπον καὶ περὶ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην τῇ μαθηματικῇ· τὰ συμβεβηκότα γὰρ ἡ φυσικὴ καὶ τὰς ἀρχὰς θεωρεῖ τὰς τῶν ὄντων ἢ κινούμενα καὶ οὐχ ἢ ὄντα. Ἦν δὲ πρώτην εἰρήκαμεν ἐπιστήμην τούτων εἶναι καθ' ὅσον ὄντα τὰ ὑποκείμενά ἔστιν, ἀλλ' οὐχ ἢ ἕτερόν τι. Διὸ καὶ ταύτην καὶ τὴν μαθηματικὴν ἐπιστήμην μέρη τῆς σοφίας εἶναι θετόν.

Quoniam vero mathematicus iis quæ communia sunt sibi accommodatis propriisque factis utitur; horum quoque principia speculari, primæ philosophiæ profecto erit. Quod enim ab æqualibus, demptis æqualibus, æqualia sunt quæ restant, commune quidem in omnibus quantis est : Mathematica vero sibi sumens, circa quandam suæ materiæ partem speculatur, ut circa lineas, aut angulos, aut numeros, aut aliquid ceterorum quantorum : non tamen prout entia, sed prout unumquodque horum ad unum, vel duo, vel tria continuum est. Philosophia vero de particularibus quidem, prout unicuique horum aliquid accidit, non considerat; circa ens vero prout ens, unumquodque horum speculatur. (2) Eodem autem modo circa naturalem etiam scientiam se habet, quo circa mathematicam. Physica namque, accidentia, et principia entium, prout moventur, et non prout entia sunt, speculatur. Primam vero scientiam horum diximus esse, prout ipsa subjecta entia sunt, sed non prout aliquid aliud. Propter quod et illam, et mathematicam scientiam, sapientiæ partes esse ponendum est.

CAP. V.

Ἔστι δέ τις ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχὴ περὶ ἣν οὐκ ἔστι διευθεῖσθαι, τούναντιον δ' ἀναγκαῖον δεῖ ποιεῖν, λέγω δὲ ἀληθεύειν, οἷον ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὸ αὐτὸ καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον μὴ εἶναι, καὶ τὰλλα τὰ τοῦτον αὐτοῖς ἀντικειμένα τὸν τρόπον. (2) Καὶ περὶ τῶν τοιοῦτων ἀπλῶς μὲν οὐκ ἔστιν ἀπόδειξις, πρὸς τόνδε δ' ἔστιν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐκ πιστοτέρας ἀρχῆς αὐτοῦ τούτου ποιήσασθαι τὸν συλλογισμόν, δεῖ δὲ γ', εἴπερ ἔσται τὸ ἀπλῶς ἀποδειχθῆναι. (3) Πρὸς δὲ τὸν λέγοντα τὰς ἀντικειμένας φάσεις τῷ δεικνύντι διότι ψευδὸς ληπτέον τι τοιοῦτον ὁ ταῦτο μὲν ἔσται τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι ταῦτο εἶναι καὶ μὴ εἶναι καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, μὴ ὁξεῖ δ' εἶναι ταῦτόν· οὕτω γὰρ μόνως ἂν ἀποδειχθῆι πρὸς τὸν φάσκοντα ἐνδέχεσθαι τὰς ἀντικειμένας φάσεις ἀληθεύεσθαι κατὰ τοῦ αὐτοῦ. (4) Τὸς δὲ μέλλοντας ἀλλήλοισι λόγου κοινωνήσειν δεῖ τι συνιέναι αὐτῶν· μὴ γιγνομένου γὰρ τούτου πῶς ἔσται κοινωνία τούτοις πρὸς ἀλλήλους λόγου; Δεῖ τοίνυν τῶν ὀνομάτων ἕκαστον εἶναι γινώριμον καὶ δηλοῦν τι, καὶ μὴ πολλὰ, μόνον δ' ἓν· ἂν δὲ πλείω σημαίη, φανερὸν ποιεῖν ἐφ' ὃ φέροι τούνομα τούτων. (5) Ὁ δὲ λέγων εἶναι τοῦτο καὶ μὴ εἶναι, τοῦτο ὅ φησιν οὐ φησιν, ὡσθ' ὃ σημαίνει τούνομα τοῦτ' οὐ φησι σημαίνειν τοῦτο δ' ἀδύνατον. Ὡστ' εἴπερ σημαίνει τι τὸ εἶναι τὸδε, τὴν ἀντίφρασιν ἀδύνατον ἀληθεύειν κατὰ τοῦ αὐτοῦ. (6) Ἐτι δ' εἴ τι σημαίνει τούνομα καὶ τοῦτ' ἀληθεύεται, δεῖ τοῦτ' ἐξ ἀνάγκης εἶναι· τὸ δ' ἐξ ἀνάγκης ὃν οὐκ ἐνδέχεται ποτε μὴ εἶναι· τὰς ἀντικειμένας ἄρα οὐκ ἐνδέχεται φάσεις ἀληθεύειν κατὰ τοῦ αὐτοῦ. (7) Ἐτι δ' εἰ μὴ θὲν μάλλον ἢ φάσις ἢ ἀπόφασις ἀληθεύεται, ὃ λέγων ἄνθρωπον ἢ οὐκ ἄνθρωπον οὐθὲν μάλλον ἀληθεύσει. Δόξειε δὲ καὶ οὐκ ἴππον εἶναι φάσκων τὸν ἄνθρωπον ἢ μάλλον ἢ οὐκ ἴπτον ἀληθεύειν ἢ οὐκ ἄνθρωπον, ὥστε καὶ ἴππον φάσκων εἶναι τὸν αὐτὸν ἀληθεύσει· τὰς γὰρ ἀντικειμένας ὁμοίως ἦν ἀληθεύειν. Συμβαίνει τοίνυν τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον εἶναι καὶ ἴππον ἢ τῶν ἄλλων τι ζώων. (8) Ἀπόδειξις μὲν οὖν οὐδεμία τούτων ἔστιν ἀπλῶς, πρὸς μέντοι τὸν ταῦτα τιθέμενον ἀπόδειξις. Ταχέως δ' ἂν τις καὶ αὐτὸν τὸν Ἡράκλειτον τοῦτον ἐρωτήσας τὸν τρόπον ἠνάγκασεν ὁμολογεῖν μηδέποτε ἀντικειμένας φάσεις δυνατόν εἶναι κατὰ τῶν αὐτῶν ἀληθεύεσθαι· νῦν δ' οὐ συνελὶ ἑαυτοῦ τί ποτε λέγει, ταύτην ἔλαβε τὴν ὁδόν. (9) Ὁλως δ' εἰ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἔστιν ἀληθές, οὐδ' ἂν αὐτὸ τοῦτο εἴη ἀληθές, λέγω δὲ τὸ ἐνδέχεσθαι τὸ αὐτὸ καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναι τε καὶ μὴ εἶναι. Καθάπερ γὰρ καὶ διηρημένων αὐτῶν οὐθὲν μάλλον ἢ κατάφασις ἢ ἀπόφασις ἀληθεύεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ συναμφοτέρου καὶ τοῦ συμπεπλεγμένου καθάπερ μιᾶς τινὸς καταφάσεως οὐσης οὐθὲν μάλλον ἢ ἀπόφασις ἢ τὸ ὅλον ὡς ἐν καταφάσει τιθέμενον ἀληθεύεται. (10) Ἐτι γ' εἰ μὴθὲν ἔστιν ἀληθὺς καταφῆσαι, καὶ αὐτὸ τοῦτο

Est autem aliquod in entibus principium, circa quod falsum esse non licet, sed necesse est semper contrarium facere, dico autem verum dicere : utputa, quod non contingit idem secundum unum et idem tempus esse et non esse : et cetera eodem, atque hæc, modo invicem opposita. (2) Et de his talibus simpliciter quidem demonstratio non est, ad aliquem autem est. Non est enim ex certiore principio syllogismum ipsius ejusdem facere, sed ita oportet, si quidem licebit simpliciter demonstrare. (3) Ad illum vero, qui dicit locutiones oppositas de eodem simul esse veras, accipiendum est ab eo qui monstrat hoc falsum esse, aliquid tale, quod idem erit quidem eo quod non contingit secundum unum et idem tempus idem esse et non esse, non autem appareat idem esse. Sic enim solummodo demonstratur ad eum, qui dicat, oppositas locutiones de eodem verificari. (4) Qui autem sermonem invicem communicaturi sunt, oportet ut aliquatenus invicem intelligant : hoc enim non factu, quomodo erit eis invicem sermonis communicatio? Oportet igitur nominum unumquodque notum esse, et aliquid significare, nec multa, sed unum solum : si plura significet, manifestare ad quod eorum nomen fert. (5) Qui igitur dicit esse hoc et non esse, hoc ipsum, quod omnino esse dicit, non dicit : quare id, quod nomen significat, id ipsum non significare dicit : hoc autem impossibile est. Unde si quidem significat aliquid, hoc scilicet esse hoc, impossibile est contradictionem de eodem verificari. (6) Item, si nomen aliquid significat, et hoc verificatur, oportet hoc necessario esse. Quod vero necessario est, non contingit aliquando non esse. Oppositas ergo non est possibile locutiones de eodem verificari. (7) Item, si nihil magis affirmatio quam negatio verificatur : qui dicit hominem, vel non-hominem, nihilo magis verum dicit. Attamen videri potest, quodsi hominem non-equum esse dicat, aut magis aut non minus verum dicere, quam si non-hominem. Unde etiam si eundem dicit equum esse, verum dicit : oppositas enim similiter erit veras esse. Accidit igitur, eundem, et hominem, et equum esse, aut ceterorum animalium aliquod. (8) Harum sane nulla est simpliciter demonstratio ; verum ad eum, qui hæc ponit, demonstratio est. Facile autem et ipsum illum Heraclitum quispiam hoc modo interrogans, concedere cogeret, nunquam possibile esse oppositas locutiones de eodem verificari. Nunc vero quum se ipsum, quidnam diceret, non intelligeret, hanc opinionem habuit. (9) Simpliciter autem, si hoc, quod ab eo dicitur, verum est, nec hoc ipsum verum erit : scilicet (inquam) quod contingit idem secundum unum et idem tempus esse et non esse : quemadmodum enim et ipsi divisivi nihilo magis affirmatio quam negatio verificatur, eodem modo simul utroque, ac complexo, ac si una quaedam affirmatio esset, nihilo magis negatio quam totum tanquam in affirmatione positum verificabitur. (10) Item, si nihil est vere asserere, id etiam ipsum falsum erit dicere, assertionem nullam veram esse.

ψεύδος εἶη τὸ φάναι μηδεμίαν ἀληθῆ κατάφασιν ὑπάρχειν. Εἰ δ' ἔστι τι, λύοιτ' ἂν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐνισταμένων καὶ παντελῶς ἀναιρούντων τὸ διαλέγεσθαι.

Quodsi aliquid sit, solvetur profecto quod ab illis dicitur, qui ad hujuscemodi instantiam faciunt, et qui totaliter ipsum disputare perimunt.

CAP. VI.

5 Παρὰ πλῆσιον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἔστι καὶ τὸ λεγθῆν ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔφη πάντων χρημάτων εἶναι μέτρον ἀνθρώπου, οὐδὲν ἕτερον λέγων ἢ τὸ δοκοῦν ἐκάστῳ τοῦτο καὶ εἶναι παγίως. Τούτου δὲ γιγνομένου τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ κακὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι, καὶ τᾶλλα τὰ κατὰ τὰς ἀντικειμένας λεγόμενα φάσει, διὰ τὸ πολλάκις τοισδὶ μὲν φαίνεσθαι τὸδε εἶναι καλὸν τοισδὶ δὲ τούναντίον, μέτρον δ' εἶναι τὸ φαινόμενον ἐκάστῳ. (2) Λύοιτο δ' ἂν αὕτη ἡ ἀπορία θεωρήσασι πόθεν ἡ ἀρχὴ τῆς
10 ὑπολήψεως ταύτης. Ἔοικε γὰρ ἐνίοις μὲν ἐκ τῆς τῶν φυσιολόγων δόξης γεγενῆσθαι, τοῖς δ' ἐκ τοῦ μὴ ταῦτα περὶ τῶν αὐτῶν ἀπαντας γινώσκειν, ἀλλὰ τοισδὶ μὲν ἡδὺ τὸδε φαίνεσθαι τοισδὶ δὲ τούναντίον. Τὸ γὰρ μηθὲν ἐκ μὴ ὄντος γίνεσθαι πᾶν δ' ἐξ ὄντος, σχεδὸν
20 ἀπάντων ἔστι κοινὸν δόγμα τῶν περὶ φύσεως. (3) Ἐπεὶ οὖν οὐ λευκὸν γίγνεται λευκοῦ τελέως ὄντος καὶ οὐδαμῆ μὴ λευκοῦ, νῦν δὲ γεγενῆσθαι μὴ λευκὸν γίγνοιτ' ἂν ἐκ μὴ ὄντος λευκοῦ τὸ γιγνόμενον (μὴ) λευκόν· ὥστε ἐκ μὴ ὄντος γίγνοιτ' ἂν κατ' ἐκεῖνους, εἰ μὴ
25 ὑπῆρχε μὴ λευκὸν τὸ αὐτὸ καὶ λευκόν. (4) Οὐ χαλεπὸν δὲ διαλύειν τὴν ἀπορίαν ταύτην· εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς φυσικοῖς πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίγνεται τὰ γινόμενα καὶ πῶς ἐξ ὄντος. Τὸ γε μὴν ὁμοίως προσέχειν ταῖς δόξαις καὶ ταῖς φαντασίαις τῶν πρὸς αὐτοὺς διαμυ-
30 φισθητόντων εὐθὺς· δῆλον γὰρ ὅτι τοὺς ἐτέρους αὐτῶν ἀνάγκη διεψεύσθαι. Φανερόν δὲ τοῦτ' ἐκ τῶν γιγνομένων κατὰ τὴν αἴσθησιν· οὐδέποτε γὰρ τὸ αὐτὸ φαίνεται τοῖς μὲν γλυκὺ τοῖς δὲ τούναντίον, μὴ διεφθαρμένων καὶ λελωθῆμένων τῶν ἐτέρων τὸ αἰσθητόν
25 καὶ κριτήριον τῶν λεγθέντων χυμῶν. Τούτου δ' ὄντος τοιοῦτου τοὺς ἐτέρους μὲν ὑποληπτέον μέτρον εἶναι, τοὺς δ' ἐτέρους οὐχ ὑποληπτέον. (5) Ὅμοίως δὲ τοῦτο λέγω καὶ ἐπὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. Οὐθὲν γὰρ διαφέρει
10 τοῦτ' ἀξιοῦν ἢ τὰ φαινόμενα τοῖς ὑπὸ τὴν ὄψιν ὑποβάλλουσι τὸν δάκτυλον καὶ ποιοῦσιν ἐκ τοῦ ἐνὸς φαίνεσθαι δύο, δύο τ' εἶναι διὰ τὸ φαίνεσθαι τοσαῦτα καὶ πάλιν ἐν· τοῖς γὰρ μὴ κινουσι τὴν ὄψιν ἐν φαίνεται τὸ ἐν. (6) Ὅλως δ' ἀποπον ἐκ τοῦ φαίνεσθαι τὰ δεῦρο
45 μεταβάλλοντα καὶ μηδέποτε διαμέοντα ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἐκ τούτου περὶ τῆς ἀληθείας τὴν κρίσιν ποιῆσθαι. Δεῖ γὰρ ἐκ τῶν αἰεὶ κατὰ ταῦτα ἐχόντων καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν ποιουμένων τὰληθῆς θηρεύειν. (7) Τοιαῦτα δ' ἔστι τὰ κατὰ τὸν κόσμον· ταῦτα γὰρ οὐχ ὅτε μὲν
50 τοιαδὲ πάλιν δ' ἄλλοια φαίνεται, ταῦτα δ' αἰεὶ καὶ μεταβολῆς οὐδεμιᾶς κοινωοῦντα. (8) Ἐτι δ' εἰ κίνησις ἔστι καὶ κινουμένον τι, κινεῖται δὲ πᾶν ἐκ τινος καὶ εἰς τι

Simile autem dictis est etiam quod a Protagora dictum est et ille namque omnium rerum mensuram hominem siebat esse, nihil aliud dicens, nisi quod id, quod unicuique apparet, hoc etiam indubitato esse. Hoc autem posito, idem accidit esse et non esse, et malum et bonum esse, et cetera, quæ secundum oppositas locutiones dicuntur: propterea quod plerumque his quidem hoc apparet, istis vero contrarium esse bonum; mensuram autem esse, quod unicuique appareat. (2) Solvetur autem hæc dubitatio, viso unde hujus opinionis principium venerit. Videtur etenim quibusdam quidem ex physicorum opinione sumptum esse principium; quibusdam vero ex eo, quod non omnes eadem de eisdem cognoscant, sed quibusdam hoc appareat delectabile, quibusdam contrarium. Nihil enim ex non-ente fieri, omne vero ex ente, fere omnium physicorum est dogma. (3) Quum igitur non fiat album ex perfecte albo et minime non-albo, fiat ex non-ente albo illud quod fit album: quare fiat ex non-ente secundum illos, si non erat idem album et non album. (4) Non est autem difficile hanc dubitationem solvere. Dictum est enim in Naturalibus, quomodo ex non-ente, et quomodo ex ente fiant, quæ fiunt. At similiter utrisque opinionibus ac phantasiis eorum, qui sibi ex adverso addubitant, attendere, stolidum est. Manifestum est enim quod alteros eorum necesse est falsum dicere. Hoc etiam ex illis patet, quæ secundum sensum fiunt: nunquam enim idem quibusdam dulce, quibusdam contrarium apparet, non corruptis et læsis alteris organo sensus et judicativo prædictorum saporum. Hoc autem ita se habente, alteros quidem putandum mensuram esse, alteros vero minime. (5) Similiter autem et de bono et malo, et pulchro et turpi, et ceteris hujuscemodi, dico. Nam non ponere esse, nisi ea quæ apparent, nihil differt ab iis qui digitum visui supponentes, ex uno duo apparere faciunt, ac duo esse putant (propterea quod tot apparent) et rursus unum: illis namque qui visum non movent, unum apparet, quod unum est. (6) Simpliciter autem inconveniens est ex eo quod præsentia videntur mutabilia et nunquam in eisdem permanentia, ex hoc de veritate judicare. Oportet enim ex eis quæ semper similiter se habent, nullamque mutationem faciunt, veritatem venari. (7) Talia vero sunt corpora cælestia: hæc enim non quandoque videntur talia, rursus autem alia apparent, verum semper eadem, nullius mutationis participantia. (8) Præterea, si motus est et aliquid motum, omne vero ex aliquo et in aliquod movetur, oportet

δεῖ ἄρα τὸ κινούμενον εἶναι ἐν ἐκείνῳ ἐξ οὗ κινήσεται
 καὶ οὐκ εἶναι ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τοῦδι κινεῖσθαι καὶ γίγνε-
 σθαι ἐν τούτῳ, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀντίφρασιν μὴ ἀληθεύσθαι
 κατ' αὐτούς. (9) Καὶ εἰ κατὰ τὸ ποσὸν συνεχῶς τὰ
 6 δεῦρο βρεῖ καὶ κινεῖται, καὶ τις τοῦτο θεῖη καίπερ οὐκ
 ἀληθές ὄν, διὰ τί κατὰ τὸ ποιόν οὐ μένει; Φαίνονται
 γὰρ οὐχ ἥκιστα τὰ κατὰ τὰς ἀντιφράσεις ταύτου κατη-
 γορεῖν ἐκ τοῦ τὸ ποσὸν ὑπειληφέναι μὴ μένειν ἐπὶ τῶν
 σωματίων διὰ τὸ καὶ εἶναι τετράπληχον τὸ αὐτὸ καὶ οὐκ
 11 εἶναι. Ἡ δ' οὐσία κατὰ τὸ ποιόν, τοῦτο δὲ τῆς ὠρι-
 σμένης φύσεως, τὸ δὲ ποσὸν τῆς ἀορίστου. (10) Ἔτι διὰ
 τί προστάττοντος τοῦ ἱατροῦ τοῦδι τὸ σιτίον προσενέγκα-
 σθαι προσφέρονται; τί γὰρ μάλλον τοῦτο ἄρτος ἐστὶν
 ἢ οὐκ ἐστίν; ὥστε οὐθὲν ἂν διέχοι φαγεῖν ἢ μὴ φαγεῖν.
 15 Νῦν δ' ὡς ἀληθεύοντες περὶ αὐτοῦ καὶ ὄντος τοῦ προστα-
 χθέντος σιτίου τούτου προσφέρονται τοῦτο. Καίτοι
 γ' οὐκ ἔδει μὴ διαμενούσης παγίως μηδεμιᾶς φύσεως ἐν
 τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ' αἰεὶ πασῶν κινουμένων καὶ βρουσῶν.
 (11) Ἔτι δ' εἰ μὲν ἀλλοιούμεθα αἰεὶ καὶ μηδέποτε διαμέ-
 20 νομεν οἱ αὐτοί, τί καὶ θαυμαστόν ἐστι μηδέποθ' ἡμῖν ταῦτά
 φαίνεται καθάπερ τοῖς κάμνουσιν; καὶ γὰρ τούτοις διὰ
 τὸ μὴ ὁμοίως διακεῖσθαι τὴν ἔξιν καὶ θθ' ὑγίαινον, οὐχ
 ὅμοια φαίνεται τὰ κατὰ τὰς αἰσθήσεις, αὐτὰ μὲν οὐδε-
 25 μιάς διὰ γὰρ τοῦτο μεταβολῆς κοινωοῦντα τὰ αἰσθητά,
 αἰσθήματα δ' ἕτερα ποιῶντα τοῖς κάμνουσι καὶ μὴ
 ταῦτά. (12) Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχειν καὶ τῆς εἰρη-
 μένης μεταβολῆς γιγνομένης ἴσως ἀναγκαῖόν ἐστιν.
 Εἰ δὲ μὴ μεταβάλλομεν ἀλλ' οἱ αὐτοὶ διατελοῦμεν ὄν-
 30 τες, εἴη ἂν τι μένον. (13) Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐκ λόγου
 τὰς εἰρημένους ἀπορίας ἔχοντας οὐ βράδιον διαλύσαι μὴ
 τιθέντων τι καὶ τούτου λόγον μηκέτι ἀπαιτούντων·
 οὕτω γὰρ πᾶς λόγος καὶ πᾶσα ἀπόδειξις γίγνεται· μη-
 θὲν γὰρ τιθέντες ἀναιροῦσι τὸ διαλέγεσθαι καὶ διωκ-
 35 ῶς λόγον. Ὡστε πρὸς μὲν τοὺς τοιοῦτους οὐκ ἔστι λό-
 γος, πρὸς δὲ τοὺς διαποροῦντας ἐκ τῶν παραδεδομένων
 ἀποριῶν βράδιον ἀπαντᾶν καὶ διαλύειν τὰ ποιῶντα τὴν
 ἀπορίαν ἐν αὐτοῖς. Δῆλον δ' ἐκ τῶν εἰρημένων.
 (14) Ὡστε φανερόν ἐκ τούτων ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὰς
 40 ἀντικειμένους φάσεις περὶ ταύτου καθ' ἕνα χρόνον ἀλη-
 θεύειν, οὐδὲ τὰ ἐναντία, διὰ τὸ λέγεσθαι κατὰ στέρη-
 σιν πᾶσαν ἐναντιότητα. Δῆλον δὲ τοῦτ' ἐπ' ἀρχὴν
 τοὺς λόγους ἀναλύουσι τοὺς τῶν ἐναντιῶν. (15) Ὅμοίως
 δ' οὐδὲ τῶν ἀνά μέσον οὐθὲν ὁλόντε κατηγορεῖσθαι
 45 καθ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ. Λευκοῦ γὰρ ὄντος τοῦ ὑπο-
 κειμένου λέγοντες αὐτὸ εἶναι οὔτε λευκὸν οὔτε μέλαν
 ψευσόμεθα· συμβαίνει γὰρ εἶναι λευκὸν αὐτὸ καὶ μὴ
 εἶναι· θάτερον γὰρ τῶν συμπελεγμένων ἀληθεύσεται
 κατ' αὐτοῦ, τοῦτο δ' ἐστὶν ἀντίφρασις τοῦ λευκοῦ.
 (16) Οὔτε δὴ καθ' Ἡράκλειτον ἐνδέχεται λέγοντας
 50 ἀληθεύειν, οὔτε κατ' Ἀναξαγόραν. Εἰ δὲ μή, συμβή-
 σεται τάναντία τοῦ αὐτοῦ κατηγορεῖν· ὅταν γὰρ ἐν
 παντὶ φῆ παντός εἶναι μοῖραν, οὐθὲν μάλλον εἶναι φησι
 γλυκὺ ἢ πικρὸν ἢ τῶν λοιπῶν ὅποιαν οὖν ἐναντιώσεων,
 εἴπερ ἐν ἅπαντι πᾶν ὑπάρχει μὴ δυνάμει μόνον

tet igitur quod movetur, esse in eo ex quo movebitur, et non
 esse in altero, et ad hoc moveri, ac esse in eo, at contradi-
 ctionem non verificari secundum eos. (9) Ac si secundum
 quantum presentia fluunt et moventur, et hoc aliquis po-
 nat, quamvis verum non sit, cur secundum quale non ma-
 nent? Videntur autem haud minime ea quæ secundum
 contradictiones sunt, de eodem prædicare, ex eo quod pu-
 tant quantum in corporibus non manere, propterea quod
 idem et quattuor cubitorum est, et non est : substantia vero
 secundum quale : hoc enim determinatæ naturæ : quantum
 vero, indeterminatæ est. (10) Item cur, quum hunc ci-
 bum præcipiat medicus, sumunt? quid namque magis hoc
 panis quam non-panis sit? quare nihil differat comedere vel
 non comedere. Nunc vero tanquam verum tenentes circa
 id ipsum, et hoc vere cibo existente, qui præceptum fuit,
 sumunt illum. Atqui non oportebat, quum nulla natura in
 sensibilibus firmiter maneat, sed omnes semper fluant ac mo-
 veantur. (11) Item, si semper quidem alteremur, et nun-
 quam iidem permaneamus, quid mirum si nunquam nobis
 eadem apparent, quemadmodum etiam ægrotis? Etenim
 his, eo quod non similiter dispositus habitus eorum sit, ut
 quum sani erant, non ea apparent similia, quæ sunt secun-
 dum sensus : quum ipsa quidem sensibilia nullam mutatio-
 nem propter hoc participant, diversas tamen ægrotis et non
 easdem sensationes faciunt. (12) Eodem igitur modo for-
 tasse necesse est se habere, si dicta mutatio fit. Quodsi
 non mutamur, sed iidem permaneamus, sit aliquid profecto
 permanens. (13) Ad eos igitur, qui ratiocinando prædictas
 dubitationes habent, non est facile dissolvere, si nihil po-
 nant, nec hujus orationem quaerant. Hoc enim modo
 omnis oratio omnisque demonstratio fit. Si enim nihil
 ponunt, ipsum disputare, et omnino orationem perimunt.
 Quare ad hos quidem non est sermo : ad illos vero, qui
 hesitant ex jam traditis dubitationibus, facile est obviare,
 et ea dissolvere quæ faciunt in eis dubitationem : ut ex præ-
 dictis patet. (14) Quare manifestum est ex his, quod non
 est possibile locutiones oppositas de eodem, uno et eodem
 tempore verificari, nec ipsa contraria : quum omnis contra-
 rietas secundum privationem dicatur. Hoc autem pate-
 bit, resolventibus ad principium rationes contrariorum.
 (15) Similiter nec mediourum quicquam possibile est de uno
 et eodem prædicari. Si enim album sit aliquid subjectum,
 dicentes illud nec nigrum nec album esse, falsum dicemus :
 accidet enim illud album esse, et non esse : alterum enim
 complexorum de eo verificabitur; hoc autem est, albi
 contradictio. (16) Neque igitur secundum Heraclitum di-
 centibus, vera dicere contingit, neque secundum Anaxa-
 goram. Aliter accidet, contraria de eodem prædicari.
 Quum enim in omni re dicat omnis rei partem esse, non
 magis dicit esse dulce, quam amarum, aut quamcunque
 ceterarum contrarietatum, si omnia quidem non potentia
 solum in omni, verum etiam actu et sejunctim insunt.

ἀλλ' ἐνεργεία καὶ ἀποκεκριμένον. (17) Ὅμοίως δὲ οὐδὲ πάσας ψευδεῖς οὐδ' ἀληθεῖς τὰς φάσεις δυνατόν εἶναι, δι' ἄλλα τε πολλὰ τῶν συναχθέντων ἂν δυσχερῶν διὰ ταύτην τὴν θέσιν, καὶ διότι ψευδῶν μὲν οὐσῶν 6 πασῶν οὐδ' αὐτὸ τοῦτο τις φάσκων ἀληθεύσει, ἀληθῶν δὲ ψευδεῖς εἶναι πάσας λέγων οὐ ψεύσεται.

(17) Similiter autem nec omnes locutiones falsas, nec veras possibile est esse, tum propter alias multas difficultates, quæ ob hanc positionem evenirent, tum etiam, quoniam si cunctæ falsæ sint, nec quum hoc ipsum aliquis dicet, verum dicet : si autem veræ, quum omnes falsas dicet, non falsum dicet.

CAP. VII.

Πᾶσα δ' ἐπιστήμη ζητεῖ τινὰς ἀρχὰς καὶ αἰτίαις περὶ ἕκαστον τῶν ὑφ' αὐτὴν ἐπιστητῶν, ὡς ἰατρικῆ καὶ γυμναστικῆ καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστη τῶν ποιητικῶν καὶ μαθηματικῶν. Ἐκάστη γὰρ τούτων περιγραφειμένη τι γένος αὐτῆ περὶ τοῦτο πραγματεύεται ὡς ὑπάρχον καὶ ὄν, οὐχ ἧ' ὅν, ἀλλ' ἕτερα τὶς αὐτῆ παρὰ ταύτας τὰς ἐπιστήμας ἐστὶν ἐπιστήμη. (2) Τῶν δὲ λεχθειῶν ἐπιστημῶν ἕκαστη λαβοῦσα πῶς τὸ τί 15 ἐστὶν ἐν ἑκάστῳ γένοι πειρᾶται δεικνύουσι τὰ λοιπὰ μαλακώτερον ἢ ἀκριβέστερον. Λαμβάνουσι δὲ τὸ τί ἐστὶν αἱ μὲν διὰ τῆς αἰσθήσεως, αἱ δ' ὑποτιθέμεναι· διὸ καὶ δῆλον ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπαγωγῆς ὅτι τῆς οὐσίας καὶ τοῦ τί ἐστὶν οὐκ ἔστιν ἀποδείξις. (3) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ 20 τις ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη, δῆλον ὅτι καὶ πρακτικῆς ἕτερα καὶ ποιητικῆς ἔσται. Ποιητικῆς μὲν γὰρ ἐν τῷ ποιοῦντι καὶ οὐ τῷ ποιουμένῳ τῆς κινήσεως ἡ ἀρχή, καὶ τοῦτ' ἐστὶν εἴτε τέχνη τις εἴτ' ἄλλη τις δύναμις. Ὅμοίως δὲ καὶ τῆς πρακτικῆς οὐκ ἐν τῷ πρακτῶ, μᾶλλον δ' ἐν 25 τοῖς πράττουσιν ἢ κίνησις. Ἡ δὲ τοῦ φυσικοῦ περὶ τὰ ἔχοντ' ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχὴ ἐστὶν. (4) Ὅτι μὲν τοίνυν οὔτε πρακτικὴν οὔτε ποιητικὴν ἀλλὰ θεωρητικὴν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, δῆλον ἐκ τούτων· εἰς ἐν γὰρ τὶ τούτων τῶν γενῶν ἀνάγκη πί- 30 πτειν αὐτήν. Ἐπεὶ δὲ τὸ τί ἐστὶν ἀναγκαῖον ἕκαστη πῶς τῶν ἐπιστημῶν εἰδέναι καὶ τούτω χρῆσθαι ἀρχῆ, δεῖ μὴ λαμβάνειν πῶς δριστεῖον τῷ φυσικῷ καὶ πῶς ὁ τῆς οὐσίας λόγος λεπτερός, πότερον ὡς τὸ σιμὸν ἢ μᾶλλον ὡς τὸ κοῖλον. Τούτων γὰρ ὁ μὲν τοῦ σιμοῦ λόγος 35 μετὰ τῆς ὕλης λέγεται τῆς τοῦ πράγματος, ὁ δὲ τοῦ κοίλου χωρὶς τῆς ὕλης· ἡ γὰρ σιμότης ἐν βινί γίγνεται, διὸ καὶ ὁ λόγος αὐτῆς μετὰ ταύτης θεωρεῖται· τὸ σιμὸν γὰρ ἐστὶ βίς κοίλη. Φανερόν οὖν ὅτι καὶ σαρκὸς καὶ ὀφθαλμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μορίων μετὰ τῆς ὕλης αἰεὶ 40 τὸν λόγον ἀποδοτέον. (5) Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τις ἐπιστήμη τοῦ ὄντος ἧ' ὄν καὶ χωριστόν, σκοπεῖτον πότερον ποτε τῇ φυσικῇ τὴν αὐτὴν θετέον ταύτην εἶναι ἢ μᾶλλον ἕτεραν. Ἡ μὲν οὖν φυσικὴ περὶ τὰ κινήσεως ἔχοντ' ἀρχὴν ἐν αὐτοῖς ἐστίν, ἡ δὲ μαθηματικὴ θεωρητικὴ μὲν 45 καὶ περὶ μένοντά τις αὐτῆ, ἀλλ' οὐ χωριστά. Περὶ τὸ χωριστόν ἄρα ὄν καὶ τὸ ἀκίνητον ἕτερα τούτων ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστημῶν ἐστὶ τις, εἴπερ ὑπάρχει τις οὐσία τοιαύτη, λέγω δὲ χωριστὴ καὶ ἀκίνητος, ὅπερ πειρασόμεθα δεικνύουσι. Καὶ εἴπερ ἐστὶ τις τοιαύτη 50 φύσις ἐν τοῖς οὐσίον, ἐνταῦθ' ἂν εἴη που καὶ τὸ θεῖον, καὶ αὐτῆ ἂν εἴη πρώτη καὶ κυριωτάτη ἀρχή. (6) Δῆλον τοίνυν ὅτι τρία γένη τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν

Omnis autem scientia circa unumquodque eorum quæ sub ea scibilia sunt, principia quædam et causas quærit : ut medicativa, et exercitativa, ac singulæ effectivarum, et mathematicarum. Harum etenim unaqueque circa quoddam circumscriptum genus, tanquam existens et ens, non tamen prout ens est, tractat : sed hæc alia quædam scientia præter illas scientias est. (2) Dictarum vero scientiarum unaqueque accipiens aliquo modo ipsum quid est in unoquoque genere, cetera vel debilius vel exactius conatur ostendere. Accipiunt autem ipsum quid est quædam per sensum, quædam supponentes. Unde ex hac inductione patet, substantiæ, et ipsius quid est, demonstrationem non esse. (3) Quum autem sit aliqua de natura scientia, patet quod et a practica, et ab effectiva diversa erit. Effectivæ namque, in faciente, non in eo quod fit, motus principium est : et hoc aut ars quædam, aut alia vis est. Similiter et practicæ, non in eo quod agitur, sed magis in agentibus motus est : physica vero scientia, circa ea quæ in se ipsis habent motus principium, est. (4) Quod itaque neque practicam, neque effectivam, sed speculativam esse naturalem scientiam necesse sit, ex his patet : in unum namque horum genus eam cadere necesse est. Quum vero unicuique scientiarum necesse sit aliquo modo ipsum quid est scire, et hoc ut principio uti, oportet non latere quonam modo definiendum physico sit, quoque modo substantiæ ratio sumenda sit : utrum ut simum, an magis ut concavum. Horum enim simi quidem ratio una cum materia rei dicitur ; concavi vero, absque materia : simitas namque in naso fit, et ideo ratio quoque ejus cum eo dicitur. Simum enim est nasus concavus. Manifestum est igitur, etiam carnis, et oculi, ceterarumque partium rationem cum materia semper reddendam esse. (5) Quum autem quædam sit entis scientia prout ens et separabile est, considerandum est utrum eandem cum physica ponendum sit, an magis aliam. Physica sane circa ea est, quæ motus principium in se ipsis habent : mathematica vero speculativa quidem est ; et hæc quædam circa manentia, non tamen separabilia. Circa separabile igitur ens et immobile, alia præter has ambas scientia est, si aliqua quidem talis substantia est : dico autem separabilis et immobilis : quod tentabimus ostendere. Et si qua talis in entibus natura est, illic fere etiam divinitas erit, et hoc erit primum et principale principium. (6) Patet igitur tria genera speculativarum esse scientiarum, physicam, mathematicam, theologicam.

ἐστί, φυσική, μαθηματική, θεολογική. (7) Βέλτιστον μὲν οὖν τὸ τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν γένος, τούτων δ' αὐτῶν ἡ τελευταία λεγθεῖσα· περὶ τὸ τιμιώτατον γὰρ ἐστὶ τῶν ὄντων, βελτίων δὲ καὶ χείρων ἐκάστη λέγεται κατὰ τὸ οἰκείον ἐπιστητόν. (8) Ἀπορήσει δ' ἂν τις πότερον ποτε τὴν τοῦ ὄντος ἢ τὴν ἐπιστήμην καθόλου δεῖ θεῖναι ἢ οὐ. Τῶν μὲν γὰρ μαθηματικῶν ἐκάστη περὶ ἓν τι γένος ἀφωρισμένον ἐστίν, ἡ δὲ καθόλου κοινή περὶ πάντων. (9) Εἰ μὲν οὖν αἱ φυσικαὶ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων εἰσὶ, καὶ ἡ φυσικὴ πρώτη τῶν ἐπιστημῶν εἴη· εἰ δ' ἔστιν ἑτέρα φύσις καὶ οὐσία χωριστὴ καὶ ἀκίνητος, ἑτέραν ἀνάγκη καὶ τὴν ἐπιστήμην αὐτῆς εἶναι καὶ προτέραν τῆς φυσικῆς καὶ καθόλου τῷ προτέραν.

(7) Optimum igitur speculatarum quidem scientiarum genus : harum vero ipsarum ea quæ ultimo dicta est : circa namque honorabilissimum entium est. Unaquæque vero melior aut deterior dicitur secundum proprium scibile. (8) Dubitaverit autem quispiam, utrum entis prout ens est, scientiam universaliter ponere oporteat, an non. Mathematicarum etenim unaquæque circa unum quoddam determinatum genus est ; universalis vero communis de omnibus est. (9) Si itaque naturales substantiæ, primæ sint entium, ipsa quoque naturalis scientia, prima scientiarum erit. Quodsi alia natura atque substantia separabilis et immobilis est, necesse est ut scientia quoque ejus alia sit, et naturali prior, et universe, quia prior.

CAP. VIII.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀπλῶς ὄν κατὰ πλείους λέγεται τρόπους, ὧν εἷς ἐστὶν ὁ κατὰ συμβεβηκὸς λεγόμενος, σκοπεῖται πρῶτον περὶ τοῦ οὕτως ὄντος. (2) Ὅτι μὲν οὖν οὐδεμία τῶν παραδεδομένων ἐπιστημῶν πραγματεύεται περὶ τὸ συμβεβηκὸς, ὁδλον· οὔτε γὰρ οἰκοδομικὴ σκοπεῖ τὸ συμβεβηκόμενον τοῖς τῆ οἰκίᾳ χρῆστένοις, ὅσον εἰ λυπηρῶς ἢ τούναντίον οἰκήσουσιν, οὐθ' ὑφαντικὴ οὔτε σκυτοτομικὴ οὔτε ὀφιοποικὴ. Τὸ δὲ καθ' αὐτὴν ἴδιον ἐκάστη τούτων σκοπεῖ τῶν ἐπιστημῶν μόνον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οἰκείον τέλος. Οὐδὲ μουσικὸν καὶ γραμματικόν, οὐδὲ τὸν ὄντα μουσικὸν ὅτι γενόμενος γραμματικὸς τὰ ἀμφοτέρω ἅμα ἐστὶ, πρότερον οὐκ ὦν, ὁ δὲ μὴ αἰεὶ ὄν ἐστίν, ἐγένετο τοῦτο, ὡσθ' ἅμα μουσικὸς ἐγένετο καὶ γραμματικὸς, τοῦτο [δὲ] οὐδεμία ζητεῖ τῶν δηλογομένων οὐσῶν ἐπιστημῶν πλην ἡ σοφιστικὴ· περὶ τὸ συμβεβηκὸς γὰρ αὕτη μόνη πραγματεύεται, διὸ Πλάτων οὐ κακῶς εἶρηκε φήσας τὸν σοφιστὴν περὶ τὸ μὴ ὄν διατρίβειν. (3) Ὅτι δ' οὐδ' ἐνδεχόμενον ἐστὶν εἶναι τοῦ συμβεβηκὸτος ἐπιστήμην, φανερόν ἐστι πειραθεῖσιν ἰδεῖν τί ποτ' ἐστὶ τὸ συμβεβηκὸς. Πᾶν δὲ φαμεν εἶναι τὸ μὲν αἰεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης (ἀνάγκης δ' οὐ τῆς κατὰ τὸ βίαιον λεγομένης, ἀλλ' ἡ χρώμεθα ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀποδείξεις), τὸ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ δ' οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οὐτ' αἰεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀλλ' ὅπως ἔτυχεν· ὅσον ἐπὶ κυνὶ γένοιτ' ἂν ψυχός, ἀλλὰ τοῦτ' οὐθ' ὡς αἰεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνεται, συμβαίη δὲ ποτ' ἂν. Ἔστι δὲ τὸ συμβεβηκὸς ὁ γίγνεται μὲν, οὐκ αἰεὶ δ' οὐδ' ἐξ ἀνάγκης οὐδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. (4) Τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ συμβεβηκὸς, εἴρηται· διότι δ' οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμη τοῦ τοιούτου, ὁδλον· ἐπιστήμη μὲν γὰρ πᾶσα τοῦ αἰεὶ ὄντος ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἐν οὐδετέρῳ τούτων ἐστίν. (5) Ὅτι δὲ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς ὄντος οὐκ εἰσὶν αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τοιαῦται οἰκίπερ τοῦ καθ' αὐτὸ ὄντος, ὁδλον· ἐστὶ γὰρ ἅπαντ' ἐξ ἀνάγκης. Εἰ γὰρ τότε μὲν ἐστὶ τοῦδε ὄντος, τότε δὲ τοῦδε, τοῦτο δὲ μὴ ὅπως ἔτυγεν ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ καὶ οὗ τοῦτ' ἦν αἴτιον ἕως τοῦ τελευταίου λεγομένου αἰτιατοῦ· τοῦτο δ' ἦν κατὰ συμ-

Quum autem simpliciter ens pluribus esse modis dicatur, quorum unus est, qui secundum accidens dicitur esse, primo de ente hoc pacto considerandum est. (2) Quod igitur nulla scientiarum, quæ traditæ sunt, circa accidens versetur, patet. Nec enim ars ædificatoria quidam illis, qui usuri sunt domo, accidet, considerat; utputa si anxie vel e contrario habitabunt: neque textura, neque sutura. Quod vero proprium sibi ipsi est, id solum unaquæque istarum scientiarum considerat. Hoc autem finis proprius est: neque quatenus musicum et grammaticum: nec quod is, qui musicus est, factus est grammaticus, simul ambo erit, quum prius non esset. Quod autem, quum non semper esset, est, hoc fiebat: quare simul musicus et grammaticus fiebat: hoc nulla earum quæ certæ scientiæ sunt, quærit, præter sophisticam: hæc enim sola circa accidens versatur. Quare non male Plato ait, quum dixit sophisticam circa non-ens immorari. (3) Quod autem nec sit possibile accidentis scientiam esse, manifestum erit, si videre conabimur quidam accidentis sit. Omne itaque dicimus, quoddam quidem semper et ex necessitate esse (ex necessitate autem non eam dico, quæ secundum violentiam dicitur, sed qua in demonstrationibus utimur), quoddam vero ut plurimum, quoddam autem nec ut plurimum, nec semper et ex necessitate, sed ut contingit: utputa sub Cane fiat frigus: sed hoc nec ut semper et ex necessitate, nec ut plurimum fit, quandoque tamen accidat. Accidens ergo est, quod fit quidem, non semper tamen, nec ex necessitate, nec ut plurimum. (4) Quid itaque accidens sit, dictum est: cur vero non sit hujuscemodi rei scientia, patet. Omnis namque scientia, ejus est, quod semper aut ut plurimum est: accidens vero in neutro horum est. (5) Quod autem entis secundum accidens non sint causæ et principia talia, qualia per se entis, manifestum est. Essent enim omnia ex necessitate. Nam si hoc existente, hoc erit, et hoc existente, hoc, (atque id, non ut contingit, sed ex necessitate,) illud quoque ex necessitate erit, cujus hoc causa erat, usque ad ultimum dictum causatum. Hoc vero se-

βεβηκός, ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἅπαντ' ἔσται· καὶ τὸ ὀποτέρως ἔτυχε καὶ τὸ ἐνδέχασθαι καὶ γίνεσθαι καὶ μὴ παντελῶς ἐκ τῶν γινομένων ἀναίρειται. Κἂν μὴ ὄν δὲ ἀλλὰ γιγνόμενον τὸ αἴτιον ὑποτεθῆ, ταῦτα συμβήσεται· πᾶν γὰρ ἐξ ἀνάγκης γενήσεται. Ἡ γὰρ αὔριον ἐκλειψίς γενήσεται ἂν τὸδε γένηται, τοῦτο δ' ἂν ἑτερόν τι, καὶ τοῦτ' ἂν ἄλλο· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἀπὸ πεπερασμένου χρόνου τοῦ ἀπὸ τοῦ νῦν μέγχι αὔριον ἀφαιρουμένου χρόνου ἤξει ποτὲ εἰς τὸ ὑπάρχον. Ὡστ' ἔπει 10 τοῦτ' ἔστιν, ἅπαντ' ἐξ ἀνάγκης τὰ μετὰ τοῦτο γενήσεται, ὥστε πάντα ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι. (6) Τὸ δ' ὡς ἀληθές ὄν καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός τὸ μὲν ἔστιν ἐν συμπλοκῇ τῆς διανοίας καὶ πάθος ἐν ταύτῃ· διὸ περὶ μὲν τὸ οὕτως ὄν οὐ ζητοῦνται αἱ ἀρχαί, περὶ δὲ τὸ ἐξω 15 ὄν καὶ χωριστόν· τὸ δ' οὐκ ἀναγκαῖον ἀλλ' ἀόριστον, λέγει δὲ τὸ κατὰ συμβεβηκός· τοῦ τοιοῦτου δ' ἄτακτα καὶ ἀπειρα τὰ αἴτια. (7) Τὸ δὲ ἕνεκά του ἐν τοῖς φύσει γιγνόμενοις ἢ ἀπὸ διανοίας ἔστιν. Τύχη δ' ἔστιν ἔταν τι τούτων γένηται κατὰ συμβεβηκός. Ὡσπερ 20 καὶ ὄν ἔστι τὸ μὲν καθ' αὐτὸ τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός, οὕτω καὶ αἴτιον. Ἡ τύχη δ' αἴτιον κατὰ συμβεβηκός ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά του γιγνόμενοις. Διὸ περὶ ταῦτο τύχη καὶ διάνοια· προαίρεσις γὰρ οὐ χωρὶς διανοίας. (8) Τὰ δ' αἴτια ἀόριστα ἄρ' ὄν ἂν 25 γένοιτο τὰ ἀπὸ τύχης· διὸ ἀδελγὸς ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ καὶ αἴτιον κατὰ συμβεβηκός, ἀπλῶς δ' οὐθενός. Ἀγαθὴ δὲ τύχη καὶ κακὴ ἔταν ἀγαθὸν ἢ φαῦλον ἀποβῆ· εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία περὶ μέγεθος τούτων. (9) Ἐπεὶ δ' οὐθὲν κατὰ συμβεβηκός πρότερον τῶν καθ' αὐτό, 30 οὐδ' ἄρ' αἴτια. Εἰ ἄρα τύχη ἢ τὸ αὐτόματον αἴτιον τοῦ οὐρανοῦ, πρότερον νοῦς αἴτιον καὶ φύσις.

cundum accidens erat : quare ex necessitate omnia erunt : et prorsus de entibus auferetur tum quod ad utrumlibet se habet, tum ipsum contingere et fieri, et non fieri. At et si causa non ut ens, sed ut ea, quæ sit, supponatur, eadem accident. Omne namque ex necessitate fiet. Etenim crastina eclipsis fiet, si hoc fiat : hoc vero, si aliud quiddam : et hoc, si aliud : et hoc itaque modo, si ab eo tempore finito, quod a nunc est usque cras, dematur tempus, deveniet aliquando ad existens. Quare quum hoc sit, cuncta quæ sequuntur, ex necessitate profecto fient : unde ex necessitate omnia fient. (6) Quod autem ut verum et quod secundum accidens est ens, quoddam est in mentis complexione, et passio in ea : quare circa illud, quod ita est ens, non quaeruntur principia, verum circa id quod extra et separabile ens est. Quoddam vero non necessarium, sed infinitum : dico autem quod secundum accidens est. Hujus vero inordinatæ et infinitæ causæ sunt. (7) Ipsum vero alicujus gratia, in eis est quæ a natura aut a mente fiunt. Fortuna vero est, quum aliquid horum secundum accidens fiat. Quemadmodum enim et ens quoddam per se, quoddam secundum accidens est, ita et causa. Fortuna vero secundum accidens causa est in eis quæ secundum electionem alicujus gratia fiunt. Quare circa idem fortuna et mens : electio namque absente mente non est. (8) Causæ vero quibus ea fiunt quæ a fortuna sunt, indeterminate sunt : quare humanæ cogitationi incerta et per accidens causa est, simpliciter vero nullius. Bona vero fortuna et mala dicitur, quum bonum aliquid aut malum evenerit : fors fortuna vero, et infortunium, circa magnitudines horum. (9) Quum autem nihil secundum accidens prius iis sit, quæ secundum se sunt, nec igitur causæ. Si itaque fortuna aut casus cæli causa est, prior, mens et natura, causa erit.

CAP. IX.

Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἐνεργεῖα μόνον, τὸ δὲ δυνάμει, τὸ δὲ δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα, τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ τῶν λοιπῶν. Οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα· 35 μεταβάλλει γὰρ αἰεὶ κατὰ τὰς τοῦ ὄντος κατηγορίας. Κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐθέν ἐστιν, ὁ οὐδ' ἐν μιᾷ κατηγορίᾳ. Ἐκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν, οἷον τὸ τόδε· τὸ μὲν γὰρ μορφή αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις· καὶ κατὰ τὸ ποῖόν τὸ μὲν λευκόν τὸ δὲ μέλαν, καὶ κατὰ τὸ ποσόν τὸ 40 μὲν τέλειον τὸ δ' ἀτελέες, καὶ κατὰ φερόν τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω, ἢ κοῦφον καὶ βαρῦ. (2) Ὡστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς τοσαῦτ' εἶδη ὅσα τοῦ ὄντος. Διηρημένου δὲ καθ' ἕκαστον γένος τοῦ μὲν δυνάμει τοῦ δ' ἐντελεχείᾳ, τὴν τοῦ δυνάμει, ἢ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐνεργεῖαν 45 λέγω κίνησιν. Ὅτι δ' ἀληθῆ λέγομεν, ἐνθένδε δῆλον· ἔταν γὰρ τὸ οἰκοδομητόν, ἢ τοιοῦτον αὐτὸ λέγομεν εἶναι, ἐνεργεῖα ἢ, οἰκοδομεῖται, καὶ ἔστι τοῦτο οἰκοδομησις. Ὁμοίως μάθησις, ἰατρεισις καὶ κύλισις, βάδισις, ἀλσις, γήρασις, ἄδρυνσις. (3) Συμβαίνει δὲ κινεῖσθαι 50 ἔταν ἢ ἐντελέχεια ἢ αὐτὴ καὶ οὔτε πρότερον οὐδ' ὕστερον. Ἡ δὲ τῶν δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ἔταν ἐντελεχείᾳ ὄν ἐνεργῆ ἢ αὐτὸ ἢ ἄλλο ἢ κινήτόν, κίνησις ἔστιν.

Est autem hoc quidem, actu solum; illud vero, potentia; hoc autem, potentia et actu : hoc quidem, ens; illud vero, quantum; hoc autem, ceterorum aliquid. Non est autem motus præter res : mutatur enim semper secundum entis prædicationes. Commune autem nihil in his, quod non sit in ulla prædicatione. Unumquodque vero dupliciter omnibus inest, velut hoc. Nam hoc ut forma, hoc vero ut privatio : ac secundum qualitatem, hoc album, illud nigrum : secundum quantitatem, hoc perfectum, illud imperfectum : secundum lationem, hoc sursum, illud deorsum, aut leve et grave. (2) Quare motus et mutationis tot sunt species, quot entis. Quum autem unumquodque genus in actum et potentiam dividatur, actum ejus quod potentia est, prout tale est, dico esse motum. Quod autem vera dicimus, hinc constat : quum enim ædificabile, prout tale esse ipsum dicimus, actu est, ædificatur, atque hoc est ædificatio. Similiter eruditio, curatio, voluntatio, ambulatio, saltatio, senescentia, ac increscentia. (3) Accidit autem moveri, quum actus hic fuerit, et neque prius, neque posterius. Actus igitur ejus, quod est potentia, quum actu ens agat, aut ipsum, aut aliud, prout mo-

λέγω δὲ τὸ ἦ ὧδε· ἔστι γὰρ ὁ χαλκὸς δυνάμει ἀνδριάς· ἀλλ' ὅμως οὐχ ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια, ἢ χαλκός, κίνησις ἔστιν. Οὐ γὰρ ταῦτον χαλκῶ εἶναι καὶ δυνάμει τινί, ἐπεὶ εἰ ταῦτον ἦν ἀπλῶς κατὰ τὸν λόγον,
 5 ἦν ἂν ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια κίνησις τις. Οὐκ ἔστι δὲ ταῦτό. (4) Δῆλον δ' ἐπὶ τῶν ἐναντιῶν· τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι υγιαίνειν καὶ δύνασθαι κάμνειν οὐ ταῦτόν (καὶ γὰρ ἂν τὸ υγιαίνειν καὶ τὸ κάμνειν ταῦτόν ἦν), τὸ δ' ὑποκείμενον καὶ υγιαίνειν καὶ νοσοῦν, εἴθ' ὑγρότης
 10 εἴθ' αἷμα, ταῦτόν καὶ ἔν. Ἐπεὶ δ' οὐ ταῦτόν, ὥσπερ οὐδὲ χρῶμα ταῦτόν καὶ ὁρατόν, ἢ τοῦ δυνατοῦ ἢ δυνατὸν ἐντελέχεια κίνησις ἔστιν. (5) Ὅτι μὲν οὖν ἔστιν αὕτη, καὶ ὅτι συμβαίνει τότε κινεῖσθαι ὅταν ἡ ἐντελέχεια ἢ αὕτη, καὶ οὐτε πρότερον οἴθ' ὑστερον, δῆλον.
 15 Ἐνδέχεται γὰρ ἕκαστον ὅτε μὲν ἐνεργεῖν ὅτε δὲ μὴ, ὡς τὸ οἰκοδομητὸν ἢ οἰκοδομητόν, καὶ ἡ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἐνεργεῖα ἢ οἰκοδομητόν, οἰκοδόμησις ἔστιν. Ἡ γὰρ τούτου ἔστιν ἡ οἰκοδόμησις ἢ ἐνεργεῖα ἢ οἰκία. Ἄλλ' ὅταν οἰκία ἦ, οὐκέτι οἰκοδομητὸν ἔσται· οἰκοδομεῖται
 20 δὲ τὸ οἰκοδομητόν. Ἀνάγκη ἄρα οἰκοδόμησιν τὴν ἐνεργεῖαν εἶναι, ἢ δ' οἰκοδόμησις κίνησις τις. Ὅ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κινήσεων. (6) Ὅτι δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι λέγουσι περὶ αὐτῆς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ῥᾶδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. Οὕτε
 25 γὰρ ἐν ἄλλῳ τις γένει δύναιτ' ἂν θεῖναι αὐτήν. Δῆλον δ' ἐξ ὧν λέγουσιν οἱ μὲν ἑτερότητα καὶ ἀνισότητα καὶ τὸ μὴ ὂν, ὧν οὐθὲν ἀνάγκη κινεῖσθαι. (7) Ἄλλ' οὐδ' ἡ μεταβολὴ οὐτ' εἰς ταῦτα οὐτ' ἐκ τούτων μᾶλλον ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. Αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις, τῆς δ' ἑτέρας συστοιχίας
 30 αἱ ἀρχαὶ διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι ἀόριστοι· οὕτε γὰρ τὸδε οὐτε τοιόνδε οὐδεμία αὐτῶν οὐτε τῶν λοιπῶν κατηγοριῶν. (8) Τοῦ δὲ δοκεῖν ἀόριστον εἶναι τὴν κίνησιν αἴτιον ὅτι οὐτ' εἰς δύναμιν τῶν ὄντων οὐτ' εἰς ἐνεργεῖαν ἔστι θεῖναι
 35 αὐτήν· οὐτε γὰρ τὸ δυνατόν ποσόν εἶναι κινεῖται ἐξ ἀνάγκης, οὐτε τὸ ἐνεργεῖα ποσόν, ἢ τε κίνησις ἐνεργεῖα μὲν εἶναι δοκεῖ τις, ἀτελής δέ· αἴτιον δ' ὅτι ἀτελής τὸ δυνατόν οὐ ἔστιν ἐνεργεῖα. (9) Καὶ διὰ τοῦτο χαλεπὸν αὐτὴν λαβεῖν τί ἐστιν· ἢ γὰρ εἰς στέρησιν ἀνάγκη θεῖναι ἢ εἰς
 40 δύναμιν ἢ εἰς ἐνεργεῖαν ἀπλήν, ταύτων δ' οὐθὲν φαίνεται ἐνδεχόμενον. Ὡστε λείπεται τὸ λεχθὲν εἶναι καὶ ἐνεργεῖαν καὶ μὴ ἐνεργεῖαν τὴν εἰρημένην, ἰδεῖν μὲν χαλεπὴν ἐνδεχομένην δ' εἶναι. (10) Καὶ ὅτι ἔστιν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινήτῳ, δῆλον· ἐντελέχεια γὰρ ἔστι τούτου ὑπὸ τοῦ κινήτου. Καὶ ἡ τοῦ κινήτου ἐνεργεῖα οὐκ ἄλλη ἔστιν· δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν ἀμφοῖν· κινήτικὸν μὲν γὰρ ἔστι τῷ δύνασθαι, κινουῦν δὲ τῷ ἐνεργεῖν. Ἄλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινήτου, ὡσθ' ὁμοίως μία· ἢ ἀμφοῖν ἐνεργεῖα, ὡσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἐν
 50 πρὸς δύο καὶ δύο πρὸς ἓν, καὶ τὸ ἀναντες καὶ τὸ κάταντες, ἀλλὰ τὸ εἶναι οὐχ ἓν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινουμένου καὶ κινουμένου.

bile, motus est. Dico autem prout, sic : nam æs potentiâ est statua, non tamen actus æris prout æs, motus est. Non enim idem est æs esse, et aliquam potentiam. Nam si idem esset simpliciter secundum rationem, esset profecto æris actus, motus quidam : at non est idem. (4) Quod in contrariis patet. Siquidem posse sanari posseque ægro-tare, non est idem. Alioqui et sanari et ægrotare idem foret. Subjectum vero, quod et sanabile et ægrotabile est, sive humor sive sanguis, unum idemque est. Quum non sit igitur idem, sicut nec color ac visibile idem est, constat motum esse actum rei possibilis, prout possibilis est. (5) Quod igitur ipse est, et quod tunc contingit moveri, quum actus hoc sit, et quod nec ante nec post, manifestum est. Nam contingit, unumquodque aliquando quidem operari, aliquando minime : velut ædificabile, prout ædificabile ; et ædificabilis prout ædificabilis actus, ædificatio est. Aut enim hujus actus est ædificatio, aut domus. At ubi domus sit, non ultra ædificabile erit. Ædificatio vero ejus est, quod ædificabile est. Necessè itaque, ædificatio-nem, actum esse : ædificatio vero, motus quidam est. Eademque in ceteris motibus ratio est. (6) Quod vero hæc sint recte dicta, ex his quoque constat, quæ alii de ipso referunt : tum ex eo, quod non facile est ipsum aliter definire. Nec enim licebit cuiquam in alio genere eum collocare. Ac patet ex iis etiam quæ alii protulerunt, quidam alterita-tem, inæqualitatem, et ipsum non-ens, quorum nul-lum necesse est moveri. (7) At neque mutatio in hæc, neque ex his potius quam ex oppositis est. Causa vero, propter quam in his motum statuerunt, ea est, quod indefinitum quiddam videtur esse motus : alterius vero coor-dinationis principia, utpote privativa, indefinita sunt. Nam nec hoc quid, nec tale, nec aliorum prædicamentorum ullum, ipsorum est. (8) Quod vero motus indefinitus esse videatur, ea est causa, quod neque inter ea quæ sunt pot-entia entia, nec quæ secundum actum, ponere ipsam est. Nec enim quod potest quantum esse, moveri necessarium est, nec actu quantum. Ac motus, actus quidem aliquis esse videtur, quanquam imperfectus : causa vero est, quod imperfectum est possibile, cujus actus est. (9) Quamobrem difficile est ipsum comprehendere, quidnam sit. Nam aut in privationem necessario reponetur, aut in potentiam, aut in actum simplicem. Horum autem nullum videtur contingere posse. Superest igitur quod dictum est, esse et actum, et non-actum, qui dictus est : qui etsi difficilis cognitu sit, tamen contingit esse. (10) Simul et illud perspicuum est, motum esse in moto : actus enim ejus est a motivo. Neque alius est motivi actus : oportet enim utriusque actum esse. Nam motivum est, eo quod possit ; movens vero, eo quod operetur. Verum activum, est ipsis mobilis. Eodem itaque modo unus utriusque actus, quemadmodum eadem distantia ad duo unius, et ad unum duorum, ascensus quo-que ac descensus : at esse, non est unum. Ita etiam in movente, et in eo quod movetur.

CAP. X.

Τὸ δ' ἄπειρον ἢ τὸ ἀδύνατον διελθεῖν τῶ μὴ περ-
 κέναι διέναι, καθάπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος, ἢ τὸ διέξοδον
 ἔχον ἀτελεύτητον, ἢ δὲ μόλις, ἢ δὲ περὺκος ἔχειν μὴ ἔχει
 διέξοδον ἢ πέρας· ἐτι προσθήσει ἢ ἀραιρίσει ἢ ἀμφοι.
 6 Χωριστὸν μὲν δὴ αὐτό τι ὄν, αἰσθητὸν δ' οὐχ οἶόντ'
 εἶναι. Εἰ γὰρ μήτε μέγεθος ἐστι μήτε πλῆθος, οὐσία
 δ' αὐτὸ τὸ ἄπειρον καὶ μὴ συμβεβηκός, ἀδιαίρετόν ἐστι·
 τὸ γὰρ διαιρετόν ἢ μέγεθος ἢ πλῆθος. Εἰ δὲ ἀδιαίρε-
 τον, οὐκ ἄπειρον, εἰ μὴ καθάπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος.
 10 Ἄλλ' οὐχ οὕτω λέγουσιν οὐδ' ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλ' ὡς
 ἀδιέξοδον. (3) Ἔτι πῶς ἐνδέχεται καθ' αὐτὸ εἶναι ἄπει-
 ρον, εἰ μὴ καὶ ἀριθμὸς καὶ μέγεθος, ὧν πάθος τὸ ἄπει-
 ρον; (4) Ἔτι εἰ κατὰ συμβεβηκός, οὐκ ἂν εἴη στοι-
 χεῖον τῶν ὄντων ἢ ἄπειρον, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀόρατον τῆς
 15 διαλέκτου, καίτοι ἡ φωνὴ ἀόρατος. (6) Καὶ ὅτι οὐκ
 ἐστιν ἐνεργεία εἶναι τὸ ἄπειρον, ὄηλον. Ἔσται γὰρ
 ὁτιοῦν αὐτοῦ ἄπειρον μέρος τὸ λαμβανόμενον· τὸ γὰρ
 ἀπείρω εἶναι καὶ ἄπειρον ταῦτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἄπειρον
 καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου· ὥστε ἡ ἀδιαίρετον, ἢ εἰς
 20 ἄπειρα διαιρετόν, εἰ μεριστόν. Πολλὰ δ' εἶναι τὸ αὐτὸ
 ἀδύνατον ἄπειρα· ὥσπερ γὰρ ἀέρος ἀήρ μέρος, οὕτως
 ἄπειρον ἀπείρου, εἰ ἐστιν οὐσία καὶ ἀρχή. Ἀμεριστόν
 ἄρα καὶ ἀδιαίρετον. (6) Ἄλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεγεῖα
 ὄν ἄπειρον· ποσὸν γὰρ εἶναι ἀνάγκη. Κατὰ συμβε-
 25 βηκός ἄρα ὑπάρχει. Ἄλλ' εἰ οὕτως, εἴρηται ὅτι οὐκ
 ἐνδέχεται εἶναι ἀρχὴν ἀλλ' ἐκείνο ὅν συμβέβηκε, τὸν
 ἀέρα ἢ τὸ ἄρτιον. (7) Αὐτὴ μὲν οὖν ἡ ζήτησις καθό-
 λου· ὅτι δ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς οὐκ ἐστιν, ἐνθένδε ὄηλον.
 Εἰ γὰρ σώματος λόγος τὸ ἐπιπέδοις ὠρισμένον, οὐκ εἴη
 30 ἂν ἄπειρον σῶμα οὐτ' αἰσθητὸν οὐτε νοητόν, οὐδ' ἀρι-
 θμὸς ὡς κειωρισμένους καὶ ἄπειρος· ἀριθμητὸν γὰρ
 δὲ ἀριθμὸς ἢ τὸ ἔχον ἀριθμόν. (8) Φυσικῶς δὲ ἐκ τῶνδε
 ὄηλον· οὐτε γὰρ σύνθετον οἶόντ' εἶναι οὐθ' ἀπλοῦν.
 Σύνθετον μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶ σῶμα, ἐπεὶπερ πεπεράνται
 35 τῶ πλῆθει τὰ στοιχεῖα. Δεῖ γὰρ ἰσάζειν τάναντία καὶ
 μὴ εἶναι ἐν αὐτῶν ἄπειρον· εἰ γὰρ ὁπωσιῶν λείπεται
 ἢ θατέρου σώματος δύναμις, φθαρήσεται ὑπὸ τοῦ ἀπεί-
 ρου τὸ πεπερασμένον. (9) Ἐκαστον δ' ἄπειρον εἶναι
 ἀδύνατον· σῶμα γὰρ ἐστι τὸ πάντῃ ἔχον διάστασιν,
 40 ἄπειρον δὲ τὸ ἀπεράντως διεστηκός, ὥστε τὸ ἄπειρον
 σῶμα πάντῃ ἐστὶ ἄπειρον. (10) Οὐδὲ ἐν δὲ καὶ ἀπλοῦν
 ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον εἶναι σῶμα, οὐθ' ὡς λέγουσι τινες
 παρὰ τὰ στοιχεῖα ἐξ οὗ γεννώσι ταῦτα (οὐκ ἐστι γὰρ
 τὸ τοιοῦτο σῶμα παρὰ τὰ στοιχεῖα· ἅπαντα γὰρ ἐξ
 45 ὧν ἐστὶ καὶ διαλύεται εἰς ταῦτα, οὐ φαίνεται δὲ τοῦτο
 παρὰ τὰ ἀπλᾶ σώματα), οὐδὲ πῦρ οὐδ' ἄλλο τι τῶν
 στοιχείων οὐθέν. Χωρὶς γὰρ τοῦ ἄπειρον εἶναι τὰ αὐτῶν
 ἀδύνατον τὸ ἅπαν, ἂν ἢ πεπερασμένον, ἢ εἶναι ἢ γί-
 γνεσθαι ἐν τὰ αὐτῶν, ὥσπερ Ἡράκλειτός φησιν ἅπαντα
 50 γίνεσθαι ποτε πῦρ. (11) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ
 τοῦ ἐνός, δὲ ποιοῦσι παρὰ τὰ στοιχεῖα οἱ φυσικοί. Πᾶν
 γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου, οἶον ἐκ θερμοῦ εἰς ψυχρόν.

Infininitum vero est, aut quod impossibile est pertransire,
 eo quod non sit aptum permeari; quemadmodum vox in-
 visibilis: aut quod transitum habet inconsummabilem, aut
 quod vix, aut quod natura aptum est habere, nequaquam
 tamen transitum aut finem habet. Item, secundum appo-
 sitionem, aut ablationem, aut ambo. (2) Separatum sane
 ipsum quum sit, sensibus percipi impossibile est. Nam si
 nec magnitudo, nec multitudo est, sed infinitum ipsum
 substantia est et non accidens, indivisibile erit: siquidem
 divisibile aut magnitudo aut multitudo est. Quodsi est in-
 divisibile, non est infinitum, nisi quemadmodum vox invi-
 sibilis est. Verum nec sic aiunt, nec nos sic querimus, sed
 tanquam impermeabile. (3) Præterea quonam modo con-
 tinget esse per se ipsum infinitum, si nec numerus, nec
 magnitudo sit, quorum infinitum passio est? (4) Præterea,
 si secundum accidens, non esset sane rerum elementum
 prout infinitum, sicuti nec invisibilitas locutionis, tametsi
 vox invisibilis est. (5) Quod autem infinitum non potest
 esse actu, patet: erit namque quæque pars ejus infinita,
 quæ accipitur. Nam infinito esse, atque infinitum, idem:
 si quidem infinitum substantia, et non de subjecto sit. Aut
 igitur indivisibile, aut per infinita divisibile, si partibile est.
 Verum multa infinita, idem esse impossibile est. Quem-
 admodum enim aeris aer pars est ita et infinitum infiniti,
 si substantia et principium est. Impartibile igitur, et indi-
 visibile est. (6) Verum hoc impossibile, actu esse ens infi-
 nitum. Necessarium enim quantum esse. Secundum acci-
 dens igitur existit. At hoc modo, dictum est non posse
 principium esse, verum id potius, cui accidit, aerem, vel
 par. (7) Sed hæc inquisitio universalis est. Quod vero
 in sensibilibus non est, hinc constat: nam si est corporis
 ratio hoc, esse superficiei definitum, non sane fuerit infi-
 nitum corpus, nec intelligibile, nec sensibile. Ceterum
 nec numerus ita est, tanquam separatus, atque infinitus:
 quippe quum numerus, aut quod habeat numerum, nume-
 rabile sit. (8) Quodsi physice potius contemplerur, ex his
 patet: neque enim compositum, neque simplex poterit esse.
 Compositum namque non erit corpus, si finita quidem sunt
 multitudine elementa. Oportet namque contraria æquari,
 nec esse unum eorum infinitum. Nam si quantumvis in-
 ferior sit alterius corporis virtus, corrumpetur finitum ab
 infinito. (9) Nec possibile est unumquodque esse infinitum,
 si corpus quidem est, quod undecumque habet dimensio-
 nem: infinitum vero quod infinite distat: quare infinitum
 corpus, undecumque infinitum erit. (10) Nec vero unum
 et simplex contingit infinitum esse corpus: nec (ut quidam
 aiunt) præter elementa, unde hæc generant (tale namque
 corpus præter elementa, non est: nam cuncta ex quibus
 sunt, in ea etiam resolvuntur: hoc vero non videtur, præ-
 ter simplicia corpora); neque ignis, neque aliud ullum ele-
 mentorum: etenim absque eo, quod aliquod horum infini-
 tum est, impossibile est, universum, etsi finitum sit, aut esse
 aut fieri aliquod eorum unum: ut Heraclitus dicit, omnia
 quandoque ignem fieri. (11) Eadem ratio et de uno est,
 quod faciunt præter elementa physici. Omne enim ex con-
 trario in contrarium, velut ex calido in frigidum transit.

(12) Ἐτι τὸ αἰσθητὸν σῶμα ποῦ, καὶ ὁ αὐτὸς τόπος δλον καὶ μορίου, ὅσον τῆς γῆς. Ὡστ' εἰ μὲν δημοσιδές, ἀκίνητον ἔσται ἢ αἰεὶ οἰσθήσεται. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον· τί γὰρ μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω ἢ δπουοῦν; ὅσον εἰ βῶλος εἴη, 5 ποῦ αὐτὴ κινήσεται ἢ μενεῖ; ὁ γὰρ τόπος αὐτῆς τοῦ συγγενοῦς σώματος ἄπειρος. Καθέξει οὖν τὸν δλον τόπον; καὶ πῶς; τίς οὖν ἡ μονὴ καὶ ἡ κίνησις; ἢ πανταχοῦ μενεῖ; οὐ κινήσεται ἄρα. Ἡ πανταχοῦ κινήσεται; οὐκ ἄρα στησεται. (13) Εἰ δ' ἀνόμοιον τὸ πᾶν, ἀνόμοιοι καὶ οἱ τόποι, καὶ πρῶτον μὲν οὐχ ἔν τὸ σῶμα τοῦ παντὸς ἄλλ' ἢ τῷ ἄπτεισθαι, εἴτα ἢ πεπερασμένα ταῦτ' ἔσται ἢ ἄπειρα εἶδει. Πεπερασμένα μὲν οὖν οὐχ οἶόντε· ἔσται γὰρ τὰ μὲν ἄπειρα τὰ δ' οὐ, εἰ τὸ πᾶν ἄπειρον, ὅσον πῦρ ἢ ὕδωρ· φθορὰ δὲ τὸ τοιούτον τοῖς ἐναντιοῖς. 10 Εἰ δ' ἄπειρα καὶ ἄπλᾶ, καὶ οἱ τόποι ἄπειροι καὶ ἔσται ἄπειρα τὰ στοιχεῖα· εἰ δὲ τοῦτ' ἀδύνατον καὶ οἱ τόποι πεπερασμένοι, καὶ τὸ πᾶν ἀνάγκη πεπεράνθαι. (14) Ὡς δ' ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα καὶ τόπον τοῖς σώμασιν, εἰ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἢ βάρος ἔχει ἢ κουφότητα. 20 Ἡ γὰρ ἐπὶ τὸ μέσον ἢ ἄνω οἰσθήσεται, ἀδύνατον δὲ τὸ ἄπειρον ἢ πᾶν ἢ τὸ ἤμισυ ὀποτεροῦν πεπονηθῆναι· πῶς γὰρ διελεῖς; ἢ πῶς τοῦ ἀπείρου ἔσται τὸ μὲν κάτω τὸ δ' ἄνω, ἢ ἔσχατον καὶ μέσον; (15) Ἐτι πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἔν τόπῳ, τόπου δὲ εἶδη ἔξ, ἀδύνατον δ' ἔν τῷ 25 ἀπείρῳ σώματι ταῦτ' εἶναι. Ὡς δ' εἰ ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, καὶ σῶμα ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἔν τόπῳ ποῦ, τοῦτο δὲ σημαίνει ἢ ἄνω ἢ κάτω ἢ τῶν λοιπῶν τι, τούτων δ' ἕκαστον πέρασ τι. Τὸ δ' ἄπειρον οὐ ταῦτον ἔν μεγέθει καὶ κινήσει καὶ χρόνῳ ὡς μία τις φύσις, ἀλλὰ τὸ ὕστερον λέγεται κατὰ τὸ πρότερον, ὅσον κίνησις 30 κατὰ τὸ μέγεθος ἐφ' οὗ κινεῖται ἢ ἀλλοιοῦται ἢ αὔξεται, χρόνος δὲ διὰ τὴν κίνησιν.

(12) Item, corpus sensibile alicubi est, idemque totius ac partis locus, velut terræ : quare si uniforme sit, aut immobile erit, aut semper feretur. Hoc vero impossibile est. Quid enim deorsum potius, quam sursum aut usquam? velut si gleba sit, quo hæc movebitur, aut ubi manebit? Locus enim congeni corporis illius, infinitus est. Continebit igitur totum locum? et quomodo? Quæ igitur mansio, motusque ejus? An ubique manebit? Non movebitur ergo. An ubique movebitur? Non ergo stabit. (13) Quodsi univ-
ersum dissimile sit, loca quoque dissimilia erunt. Ac primum quidem non unum universi corpus, nisi tactu : deinde aut finita erunt hæc, aut infinita specie. Finita quidem, impossibile est : nam quædam infinita erunt, quædam minime, si totum infinitum sit, velut ignis, aut aqua. Ac tale erit corruptio contrariis. Quodsi infinita ac simplicia, loca quoque infinita, atque erunt infinita elementa. Quod si est impossibile, locaque finita sunt, totum etiam necessario finitum erit. (14) Et omnino impossibile infinitum esse corpus et locum corporibus : si omne quidem corpus sensibile, aut gravitatem habet, aut levitatem. Aut enim ad medium, aut sursum movebitur. Verum impossibile, infinitum aut totum, aut medium, alterum utrum passum esse. Quo enim modo dividet? aut quo pacto infiniti hoc quidem sursum fuerit, hoc vero deorsum, aut extremum aut medium? (15) Item, omne corpus sensibile est in loco; loci vero species sex : in corpore vero infinito hæc esse non possunt. Et simpliciter, si impossibile est locum infinitum esse, corpus quoque, impossibile est. Quod enim in loco est, id alicubi est. Hoc vero aut sursum, aut deorsum, aut aliquid ceterorum significat, quorum unumquodque terminus quidam est. Infinitum vero non idem in magnitudine, motu et tempore, tanquam una quædam natura, sed ipsum posterius secundum prius dicitur : velut motus, secundum magnitudinem super quam fit motus, aut augmentatio : tempus vero propter motum.

CAP. XI.

Μεταβάλλει δὲ τὸ μεταβάλλον τὸ μὲν κατὰ συμβε-
ηχός, ὡς τὸ μουσικὸν βαδίζειν, τὸ δὲ τῷ τούτου τι με-
ταβάλλειν ἄπλῶς λέγεται μεταβάλλειν, ὅσον ὄσα κατὰ 25
μέρη· ὑγιάζεται γὰρ τὸ σῶμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμός. (2) Ἐστὶ δὲ τι δ καθ' αὐτὸ πρῶτον κινεῖται, καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ καθ' αὐτὸ κινήτῳ. Ἐστὶ δὲ [τι] καὶ ἐπὶ τοῦ κινουήτος ὡσαύτως· κινεῖ γὰρ τὸ μὲν κατὰ συμβεηχός τὸ δὲ κατὰ 40
μέρος τὸ δὲ καθ' αὐτό· ἔστι δὲ τι τὸ κινουήν πρῶτον· ἔστι δὲ τι τὸ κινουήμενον, ἔτι ἔν ᾧ χρόνῳ καὶ ἐξ οὗ καὶ εἰς δ.
(3) Τὰ δ' εἶδη καὶ τὰ πάθη καὶ ὁ τόπος, εἰς ἃ κινουήν-
ται τὰ κινουήμενα, ἀκίνητά ἐστιν, ὅσον ἐπιστήμη καὶ
θερμότης· ἔστι δ' οὐχ ἡ θερμότης κίνησις ἀλλ' ἡ θερμαν-
σις. Ἡ δὲ μὴ κατὰ συμβεηχός μεταβολὴ οὐκ ἔν ἄπα-
σιν ὑπάρχει, ἀλλ' ἔν τοῖς ἐναντιοῖς καὶ μεταξὺ καὶ ἔν 45
ἀντιφάσει. Τοῦτου δὲ πίστις ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. (4) Με-
ταβάλλει δὲ τὸ μεταβάλλον ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑπο-
κειμένον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκειμένον, ἢ ἐξ
50 ὑποκειμένου εἰς οὐκ ὑποκειμένον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου
εἰς ὑποκειμένον. Λέγῳ δὲ ὑποκειμένον τὸ καταφάσει
δηλούμενον. (5) Ὡστ' ἀνάγκη τρεῖς εἶναι μεταβολάς·

Permutatur vero, quod permutatur, hoc quidem secundum accidens, veluti quum dicimus musicum ambulare : illud vero, eo quod ejus quippiam mutetur, simpliciter dicitur mutari : ut quæ secundum partem dicuntur. Sanatur namque corpus, quoniam oculus. (2) Est præterea aliquid, quod per se primum movetur, et hoc est per se mobile. Est item demovente quoque eodem modo. Movet namque quoddam per accidens, quoddam secundum partem, quoddam per se. Est rursus aliquid, quod primo movet : et est aliquid quod movetur. Item tempus, in quo : ac præterea, ex quo : deum, ad quod. (3) Species vero passionisque, ac locus, ad quæ moventur mota, ea immota sunt; veluti scientia, et calor. Est vero motus, non caliditas, sed calefactio. Mutatio autem non per accidens, haudquaquam in omnibus est, sed in contrariis, ac mediis, atque etiam in contradictione. Cujus rei fides in inductione est. (4) Mutatur autem, quod mutatur, aut ex subjecto in subjectum, aut ex non-subjecto in subjectum, aut ex subjecto in non subjectum, aut ex non-subjecto in subjectum. Aio autem subjectum, quod affirmatione explanatur. (5) Quare

ἡ γὰρ ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκειμένου οὐκ ἔστι μεταβολή· οὔτε γὰρ ἐναντία οὔτε ἀντίφασίς ἐστίν, ὅτι οὐκ ἀντίθεσις. Ἡ μὲν οὖν οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκειμένου κατ' ἀντίφασιν γένεσις ἐστίν, ἡ μὲν ἀπλῶς ἀπλῆ, ἡ δὲ τινὸς τίς· ἡ δ' ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκειμένου φθορά, ἡ μὲν ἀπλῶς ἀπλῆ, ἡ δὲ τινὸς τίς. (6) Εἰ δὴ τὸ μὴ ὄν λέγεται πλεοναχῶς, καὶ μήτε τὸ κατὰ σύνθεσιν ἢ διαίρεσιν ἐνδέχεται κινεῖσθαι, μήτε τὸ κατὰ δύναμιν τὸ τῷ ἀπλῶς ὄντι ἀντικείμενον· τὸ γὰρ μὴ λευκὸν ἢ μὴ ἀγαθὸν ὁμοῦ ἐνδέχεται κινεῖσθαι κατὰ συμβεβηκός (εἴη γὰρ ἂν ἄνθρωπος τὸ μὴ λευκόν), τὸ δ' ἀπλῶς μὴ τὸδε οὐδαμῶς· ἀδύνατον γὰρ τὸ μὴ ὄν κινεῖσθαι· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὴν γένεσιν κίνησιν εἶναι· γίνεται γὰρ τὸ μὴ ὄν. Εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα κατὰ συμβεβηκός γίνεται, ἀλλ' ὁμοῦ ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι ὑπάρχει τὸ μὴ ὄν κατὰ τοῦ γιγνομένου ἀπλῶς. Ὅμοιος δὲ καὶ τὸ ἡρεμεῖν. (7) Ταῦτά τε δὴ συμβαίνει δυσχερῆ, καὶ εἰ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν τόπῳ, τὸ δὲ μὴ ὄν οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ· εἴη γὰρ ἂν που. Οὐδὲ δὴ ἡ φθορὰ κίνησης· ἐναντίον γὰρ κινήσει κίνησις ἢ ἡρεμία, φθορὰ δὲ γενέσει. (8) Ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις μεταβολή τις, μεταβολαὶ δὲ τρεῖς αἰ εἰρημέται, τούτων δ' αἰ κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν οὐ κινήσεις, αὗται δ' εἰσὶν αἰ κατ' ἀντίφασιν, ἀνάγκη τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκειμένου κίνησιν εἶναι μόνην. Τὰ δ' ὑποκείμενα ἢ ἐναντία ἢ μεταξύ· καὶ γὰρ ἡ στέρησις κείσθω ἐναντίον, καὶ δηλοῦται καταφάσει, ὅσον τὸ γυμνὸν καὶ νωδὸν καὶ τὸ μέλαν.

necesse est, tres mutationes esse. Illa enim, quæ ex non-subjecto in non-subjectum non est mutatio : nec enim contraria, neque contradictio est, quia neque oppositio. Mutatio igitur ex non-subjecto in subjectum secundum contradictionem, generatio est : quæ quidem simpliciter, simplex ; quæ vero cujusdam, quædam : at quæ de subjecto in non-subjectum, corruptio : quæ simpliciter, simplex ; quæ cujusdam, quædam. (6) Si itaque non-ens multifariam dicitur, et nec quod secundum compositionem aut divisionem dicitur, moveri contingit, nec item quod secundum potentiam, quod oppositum esse ei quidem, quod simpliciter est : (non album enim aut non bonum, contingit nihilo minus secundum accidens moveri : esse namque homo potest, non album) : quod vero simpliciter non hoc, id nequaquam. Nam impossibile est, non-ens moveri. Si igitur hoc, et generationem motum esse : fit enim non-ens. Nam si vel maxime secundum accidens fit, attamen verum est dicere de eo quod simpliciter fit, quod est non-ens. Eodem modo igitur et quiescere. (7) Hæc itaque omnia accidunt absurda, si quicquid movetur, in loco est ; non-ens vero in loco non est : esset enim usquam. Nec corruptio igitur motus. Si quidem motui motus aut quies contrarium est : corruptio vero generationi est contraria. (8) At quum omnis motus, mutatio quædam sit, mutationes vero tres, quæ dictæ sunt, harum vero, quæ secundum generationem et corruptionem, minime sint motus, (sunt autem illæ secundum contradictionem,) necesse est ex subjecto in subjectum mutationem solam, motum esse. Subjecta vero aut contraria, aut media : nam privatio contrarium esse ponatur, quandoquidem et affirmatione declaratur, velut nudum, cæcum et nigrum.

CAP. XII.

Εἰ οὖν αἱ κατηγορίαι διήρηνται οὐσία, ποιότητα, τὸν τόπῳ, τῷ ποιεῖν ἢ πάσχειν, τῷ πρὸς τι, τῷ ποσῷ, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις, ποιού, ποσοῦ, τόπου· κατ' οὐσίαν δ' οὐ διὰ τὸ μηθὲν εἶναι οὐσία ἐναντίον, οὐδὲ τοῦ πρὸς τι· ἔστι γὰρ θατέρου μηθὲν μεταβάλλοντος μὴ ἀληθεύεσθαι θατέρου μηθὲν μεταβάλλον, ὥστε κατὰ συμβεβηκός ἢ κίνησις αὐτῶν. (2) Οὐδὲ ποιούντος καὶ πάσχοντος, ἢ κινούντος καὶ κινουμένου, ὅτι οὐκ ἔστι κινήσεως κίνησις οὐδὲ γενέσεως γένεσις, οὐδ' ὁμοῦ μεταβολῆς μεταβολή. Διχῶς γὰρ ἐνδέχεται κινήσεως εἶναι κίνησιν, ἢ ὡς ὑποκειμένου, ὅσον ὁ ἄνθρωπος κινεῖται ὅτι ἐκ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλει, ὥστε οὕτω καὶ ἡ κίνησης ἢ θερμαίνεται ἢ ψύχεται ἢ τόπον ἀλλάττει ἢ αὐξεται. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον· οὐ γὰρ τῶν ὑποκειμένων τι ἢ μεταβολή. Ἡ τῷ ἑτερόν τι ὑποκειμένου ἐκ μεταβολῆς μεταβάλλειν εἰς ἄλλο εἶδος, ὅσον ἄνθρωπον ἐκ νόσου εἰς υγίειαν. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο δυνατόν πλην κατὰ συμβεβηκός. Πᾶσα γὰρ κίνησις ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἐστὶ μεταβολή, καὶ γένεσις καὶ φθορὰ ὡσαύτως· πλην αἰ μὲν εἰς ἀντικείμενα ὡδὶ ἢ ὡδὶ οὐ κινήσεις. Ἄμα οὖν μεταβάλλει ἐξ υγίας εἰς νόσον, καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μεταβολῆς εἰς ἄλλην. (3) Δῆλον δὴ ὅτι ἂν νοσήσῃ, μεταβεβηκός ἐσται εἰς ὅποιον οὖν (ἐνδέχεται γὰρ ἡρεμεῖν) καὶ ἔτι εἰς μὴ τὴν τυχοῦσαν ἀεὶ· κακείνη ἐκ τινος

Si igitur prædicamenta, substantiâ, qualitate, loco, facere, pati, ad aliquid, et quantitate dividuntur, tres esse motus necesse est, qualis, quanti, et loci : secundum vero substantiam minime, propterea quod substantiæ nihil contrarium est, nec ejus quod ad aliquid. Fit enim altero non mutato, non verificetur alterum nullatenus mutatum : quare secundum accidens, horum motus erit. (2) Nec præterea agentis aut patientis, neque omnino moti ac moventis : quum non sit motionis motus, nec generationis generatio, nec denique mutationis mutatio. Bifariam enim contingit motionis motum esse. Nam aut tanquam subjecti : ut homo movetur, quia ex albo in nigrum mutatur. Quare sic etiam motus aut calefit, aut frigidit, aut loco transfertur, aut crescit. Id vero impossibile est, quum motus non sit aliquid subjectorum. Aut eo, quod aliud quoddam subjectum, ex mutatione in aliam speciem mutetur : ut homo ex morbo in sanitatem. At nec hoc possibile, præterquam per accidens. Omnis namque motus in aliud ex alio mutatio est : et generatio item ac corruptio eodem modo : verumtamen quæ ex oppositis sic, aut sic, non sunt motus : alioqui simul ex sanitate in morbum mutatur, atque ex ea ipsa mutatione in aliam. (3) Constat itaque, quod, quum agrotaverit, in quamvis mutatus erit (continget enim quiescere) ; ac præter ea non semper in quamcunque : et illa quoque ex aliquo

εἰς τι ἄλλο ἔσται, ὡςθ' ἡ ἀντικειμένη ἔσται ὑγιάνσις· ἀλλὰ τῷ συμβεβηκέναι, ὅσον ἐξ ἀναμνήσεως εἰς λήθην μεταβάλλει, ὅτι ὅ ὑπάρχει ἐκεῖνο μεταβάλλει ὅτε μὲν εἰς ἐπιστήμην ὅτε δὲ εἰς ὑγίειαν. (4) Ἐπι εἰς ἄπειρον βραδιεῖται, εἰ ἔσται μεταβολῆς μεταβολὴ καὶ γενέσεως γένεσις. Ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν προτέραν, εἰ ἡ ὑστέρ· ὅσον εἰ ἡ ἀπλὴ γένεσις ἐγένετο ποτε, καὶ τὸ γινόμενον ἀπλῶς ἐγένετο, ὥστε οὕτω ἦν γινόμενον ἀπλῶς, ἀλλὰ τι γινόμενον γινόμενον. Εἰ δὴ καὶ τοῦτ' ἐγένετο ποτε, ὥστ' οὐκ ἦν πω τότε γινόμενον. (6) Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀπείρων οὐκ ἔστι τι πρῶτον, οὐκ ἔσται τὸ πρῶτον, ὥστ' οὐδὲ τὸ ἐχόμενον. Οὕτε γίνεσθαι οὖν οὔτε κινεῖσθαι οἴοντε οὔτε μεταβάλλειν οὐθέν. (6) Ἐπι τοῦ αὐτοῦ κίνησις ἢ ἐναντία καὶ ἡρέμησις, καὶ γένεσις καὶ φθορά. Ὡστε τὸ γινόμενον ὅταν γένηται γινόμενον, τότε φθείρεται· οὔτε γὰρ εὐθὺς γινόμενον οὐδ' ὑστερον εἶναι γὰρ δεῖ τὸ φθειρόμενον. (7) Ἐπι δεῖ ὕλην ὑπεῖναι τῷ γιγνομένῳ καὶ μεταβάλλοντι. Τίς οὖν ἔσται, ὥσπερ τὸ ἀλλοιωτὸν σῶμα ἢ ψυχῇ, οὕτω τί τὸ γινόμενον κίνησις ἢ γένεσις; καὶ ἔτι τί εἰς δ κινούνται; δεῖ γὰρ εἶναι τὴν τοῦδε ἐκ τοῦδε εἰς τὸδε κίνησιν μὴ κίνησιν. Πῶς οὖν; οὐ γὰρ ἔσται μάθησις τῆς μαθήσεως, ὥστ' οὐδὲ γένεσις γενέσεως. (8) Ἐπεὶ δ' οὐτ' οὐσίας οὔτε τοῦ πρὸς τι οὔτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποῖον καὶ ποσὸν καὶ τόπον κίνησιν εἶναι· τούτων γὰρ ἐκάστῳ ἐναντιώσις ἔστιν. Λέγω δὲ τὸ ποῖον οὐ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ (καὶ γὰρ καὶ ἡ διαφορά ποῖόν) ἀλλὰ τὸ παθητικόν, καθ' ὃ λέγεται πάσχειν ἢ ἀπαθεῖ εἶναι. (9) Τὸ δὲ ἀκίνητον τὸ τε ὄλιον ἀδύνατον κινήθηναί καὶ τὸ μόλις ἐν χρόνῳ πολλῷ ἢ βραδέως ἀρχόμενον, καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν κινεῖσθαι καὶ δυνάμενον, μὴ κινούμενον δὲ ὅτε πέφυκε καὶ οὕ καὶ ὡς· ὃ καλῶ ἡρεμεῖν τῶν ἀκινήτων μόνον· ἐναντίον γὰρ ἡρεμία κινεῖται, ὥστε στέρησις ἀν εἴη τοῦ δεκτικοῦ.

10. Ἄμα κατὰ τόπον ὅσα ἐν ἐνὶ τόπῳ πρῶτον, καὶ χωρὶς ὅσα ἐν ἄλλῳ. Ἄπτεσθαι δὲ ὧν τὰ ἄκρα ἄμα. Μεταξὺ δ' εἰς δ πέφυκε πρότερον ἀφικνεῖσθαι τὸ μεταβάλλον ἢ εἰς δ ἔσχατον μεταβάλλει κατὰ φύσιν [τὸ] συνεχῶς μεταβάλλον. Ἐναντίον κατὰ τόπον τὸ κατ' εὐθεῖαν ἀπέχον πλείστον. (11) Ἐξῆς δὲ οὐ μετὰ τὴν ἀρχὴν ὄντος, θέσει ἢ εἶδει ἢ ἄλλως πως ἀφορισθέντος, μὴθὲν μεταξὺ ἔστι τῶν ἐν ταῦτῳ γένει καὶ οὐδ' ἐφεξῆς ἔστιν, ὅσον γραμμαὶ γραμμῆς ἢ μονάδες μονάδος ἢ ολικίας οικίας. Ἄλλο δ' οὐθὲν κωλύει μεταξὺ εἶναι· τὸ γὰρ ἐξῆς τινὸς ἐφεξῆς καὶ ὑστερόν τι· οὐ γὰρ τὸ ἐν ἐξῆς τῶν δύο, οὐδ' ἡ νομηγία τῆς δευτέρας. Ἐχόμενον δὲ δ' ἀν ἐξῆς δν ἀπτηται. (12) Ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις, ταῦτα δὲ τὰ τ' ἐναντία καὶ ἀντιφασίς, ἀντιφάσεως δ' οὐθὲν ἀνὰ μέσον, ὅτλον ὡς ἐν τοῖς ἐναντίοις τὸ μεταξὺ. (13) Τὸ δὲ συνεχῆς ὥσπερ ἐχόμενον τι ἢ ἀπτόμενον. Λέγω δὲ συνεχῆς ὅταν ταῦτὸ γένηται καὶ ἐν τὸ ἐκατέρω πέρασι εἰς ἀπτονται καὶ συνεχονται, ὥστε ὅτλον δεῖ τὸ συνεχῆς ἐν τούτοις ἐξ ὧν εἰ τι πέφυκε γίνεσθαι κατὰ τὴν σύναψιν. (14) Καὶ ὅτι

in aliud quiddam erit. Quare opposita erit convalescentia. Verum ex accidenti, ut ex reminiscencia in oblivionem mutatur, quia id, cui inest, quandoque in scientiam, quandoque in sanitatem mutatur. (4) In infinitum præterea procedet, si mutationis mutatio, et generationis generatio fuerit. Necessè igitur et priorem fore, si posterior fuerit : ut si simplex aliquando fiebat generatio, illud quoque, quod fiebat, simpliciter fiebat : quare nondum erat quod simpliciter fiebat, sed quod fit aliquid quod jam fiebat. Si igitur hoc etiam aliquando fiebat, ergo nondum erat, quod tunc fiebat. (5) Quum vero in infinitis non sit aliquid primum, non erit primum : quomobrem neque consequens erit. Nec fieri igitur nec moveri, nec mutari quicquam, possibile est. (6) Eiusdem præterea erit motus contrarius, atque quies, generatioque et corruptio. Quare quod fit, quom factum fuerit quod fit, tunc corrumpitur. Nec enim statim, quum fiat, nec post. Nam esse opus est, quod corrumpitur. (7) Item necesse est materiam subesse ei quod fit et mutatur. Quænam igitur erit, sicut alterabile corpus, aut anima, ita quiddam quod fit, motus, aut generatio? et præterea quid illud in quod moventur. Nam opus est aliquid hujus ex hoc in hoc, quod motus non est, esse motum. Quoniam igitur modo? non enim erit doctrina doctrinæ, quare neque generatio generationis. (8) Quum vero neque substantiæ nec ad aliquid, neque faciendi, ac patiendi, superest secundum quale, et quantum, et ubi, motum dumtaxat esse : quandoquidem in horum singulis contrarietas est. Quale autem dico, non quod in substantia (siquidem etiam differentia, quale est), verum passivum quale, quo dicitur res aut pati aut impassibilis esse. (9) Immobile autem est, et quod omnino impossibile est moveri, et quod in multo tempore vix movetur, aut quod tarde incipit : et quod natum quidem est moveri, non possit autem, quando natum est, et ubi, et quomodo : quod sane inter immobilia solum voco quiescere : contraria enim quies motui. Quare privatio erit susceptivi.

10. Simul secundum locum esse dicuntur, quæ in uno loco primo sunt; et separata, quæ in diverso. Tangi autem, quorum extrema sunt simul. Medium, in quod natum est prius venire, quod mutatur, quam ad quod ullimum mutatur, secundum naturam continue mutatur. Contrarium secundum locum, quod secundum rectam lineam plurimum distat. (11) Consequens est, cujus principium sequentis, aut situ, aut specie, aut alio quodam modo definiti, nihil est medium eorum quæ in eodem genere sunt, et cujus consequens est : velut linea linearæ, aut unitas unitatis, aut domus ipsius domus : aliud vero medium esse, nihil prohibet. Consequens namque, alicujus consequens, ac quoddam posterius est. Non enim unum consequens duorum; neque novilunium, consequens secundæ. Attiguum vero, quod consequens tangit. (12) Ceterum quum omnis mutatio in oppositis sit, hæc vero contraria, ac contradictio, contradictionis vero nihil medium sit : constat quod medium in contrariis est. (13) Continuum vero, quod attiguum, aut tangens est. Dico autem continuum, quum idem fiunt atque unus utriusque termini, quibus tangunt et se continuant. Quare patet in his esse continuum, ex quibus unum quiddam natum est secundum contactum fieri. (14) Et quod consequens primum sit,

πρώτων τὸ ἐφεξῆς, ὀθλον· τὸ γὰρ ἐξῆς οὐκ ἄπτεται, τοῦτο δ' ἐφεξῆς· καὶ εἰ συνεχές, ἄπτεται, εἰ δ' ἄπτεται, οὕτω συνεχές. Ἐν ὅς δὲ μὴ ἔστιν ἀφή, οὐκ ἔστι σύμψυσις ἐν τούτοις. Ὡς οὐκ ἔστι στιγμή μονάδι 5 ταύτων· ταῖς μὲν γὰρ ὑπάρχει τὸ ἄπτεσθαι, ταῖς δ' οὐ, ἀλλὰ τὸ ἐφεξῆς· καὶ τῶν μὲν μεταξύ τι, τῶν δ' οὐ.

constat. Consequens namque non tangit : hoc vero consequens est ; et si continuum est, tangit. Quodsi tangit, nondum continuum est. In quibus vero non est tactus, in his non est coherentia. Quare non est punctum idem unitati. Nam illorum est tactio, harum vero minime, sed consequenter : et illorum quidem est aliquid intermedium, harum vero minime.

LIBER XI.

CAP. I.

Περὶ τῆς οὐσίας ἡ θεωρία· τῶν γὰρ οὐσιῶν αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἰτία ζητοῦνται. Καὶ γὰρ εἰ ὡς ὅλον τι τὸ πᾶν, ἡ οὐσία πρώτον μέρος· καὶ εἰ τῷ ἐφεξῆς, κἄν οὕτω 10 πρώτον ἡ οὐσία, εἴτα τὸ ποιόν, εἴτα τὸ ποσόν. Ἄμα δ' οὐδ' ὄντα ὡς εἰπεῖν ἀπλῶς ταῦτα, ὅλον ποιότητες καὶ κινήσεις, ἧ καὶ τὸ οὐ λευκὸν καὶ τὸ οὐκ εὐθύ· λέγομεν γοῦν εἶναι καὶ ταῦτα, ὅλον ἔστιν οὐ λευκόν. (2) Ἐτι οὕθεν τῶν ἄλλων χωριστόν. Μαρτυροῦσι δὲ 15 καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἔργω· τῆς γὰρ οὐσίας ἐξήτουν ἀρχὰς καὶ στοιχεῖα καὶ αἰτία. Οἱ μὲν οὖν νῦν τὰ καθόλου οὐσίας μᾶλλον τιθέασιν· τὰ γὰρ γένη καθόλου, ἃ φασιν ἀρχὰς καὶ οὐσίας εἶναι μᾶλλον διὰ τὸ λογικῶς ζητεῖν· οἱ δὲ πάλαι τὰ καθ' ἕκαστον, ὅλον πῦρ καὶ γῆν, ἀλλ' οὐ τὸ 20 κοινὸν σῶμα. (3) Οὐσίαι δὲ τρεῖς, μία μὲν αἰσθητή, ἧς ἡ μὲν αἰδῖος ἡ δὲ φθαρτή, ἣν πάντες ὁμολογοῦσιν, ὅλον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα, ἧ δ' αἰδῖος, ἧς ἀνάγκη τὰ στοιχεῖα λαθεῖν, εἴτε ἐν εἴτε πολλά· ἄλλη δὲ ἀκίνητος, καὶ ταύτην τινὲς εἶναι φασὶ χωριστήν, οἱ μὲν εἰς 25 δύο διαιροῦντες, οἱ δὲ εἰς μίαν φύσιν τιθέντες τὰ εἶδη καὶ τὰ μαθηματικά, οἱ δὲ τὰ μαθηματικά μόνον τούτων. Ἐκτείναι μὲν δὴ φυσικῆς (μετὰ κινήσεως γάρ), αὕτη δ' ἐτέρας, εἰ μηδεμίαν αὐτοῖς ἀρχὴ κοινή.

Speculatio nobis de substantia est, siquidem substantiarum principia et causae quaeruntur. Etenim sive ut totum aliquid universum est, substantia, prima pars est : sive pro serie categoriarum, hoc quoque modo primum est substantia, deinde quale, postea quantum. At simul (ut ita dicam) nec entia sunt ista simpliciter, verum qualitates, et motus : si non, sunt etiam non album, et non rectum. Dicimus namque haec quoque esse, veluti, est non album. (2) Praeterea, ceterorum nullum separabile est. At hoc idem re ipsa testantur antiquiores : quippe qui principia, elementa, et causas substantiae quaerebant. Recentiores vero universalialia magis ponunt esse substantias. Genera namque universalialia sunt, quae asserunt magis principia atque substantias esse, propterea quod logice quaerunt : antiquiores vero, singularialia (ut ignem et terram), non autem corpus commune. [II.] (3) Verum substantiae tres sunt : una quidem sensibilis, quam omnes concedunt, partim corruptibilis, veluti plantae, et animalia ; partim sempiterna, cuius elementa, sive unum, sive multa sint, accipere necesse est : alia immobilis, quam aliqui separabilem aiunt esse ; quidam in duo dividentes, quidam in unam ponentes naturam, tam species, quam mathematica ; quidam ex his mathematica solum. Illae itaque philosophiae naturalis ; cum motu namque sunt : ista autem alterius est, si nullum eis commune principium est.

CAP. II.

Ἡ δ' αἰσθητὴ οὐσία μεταβλητή. Εἰ δ' ἡ μεταβολὴ 30 ἐκ τῶν ἀντικειμένων ἢ τῶν μεταξύ, ἀντικειμένων δὲ μὴ πάντων (οὐ λευκὸν γὰρ ἢ φωνή) ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἀνάγκη ὑπεῖναι τι τὸ μεταβάλλον εἰς τὴν ἐναντίωσιν· οὐ γὰρ τὰ ἐναντία μεταβάλλει. (2) Ἐτι τὸ μὲν ὑπομένει, τὸ δ' ἐναντίον οὐχ ὑπομένει· ἔστιν ἄρα τι τρίτον 35 παρὰ τὰ ἐναντία, ἡ ὕλη. Εἰ δὲ αἱ μεταβολαὶ τέτταρες, ἧ κατὰ τὸ τί ἢ κατὰ τὸ ποῖον ἢ ποσὸν ἢ ποῦ, καὶ γένεσις μὲν ἢ ἀπλή καὶ φθορὰ ἢ κατὰ τόδε, αὐξήσις δὲ καὶ φθίσις ἢ κατὰ τὸ ποσόν, ἀλλοιώσις δὲ ἢ κατὰ τὸ πάθος, φθορὰ δὲ ἢ κατὰ τόπον, εἰς ἐναντιώσεις ἂν εἶεν 40 τὰς καθ' ἕκαστον αἱ μεταβολαί. Ἀνάγκη δὲ μεταβάλλειν τὴν ὕλην δυναμένην ἅμφω. (3) Ἐπεὶ δὲ διττὸν τὸ ὄν, μεταβάλλει πᾶν ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος εἰς τὸ ἐνεργείᾳ ὄν, ὅλον ἐκ λευκοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργείᾳ λευκόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' αὐξήσεως καὶ φθίσεως· ὥστε οὐ μόνον 45 κατὰ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται γίνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὄντος γίγνεται πάντα, δυνάμει μέντοι ὄν-

Sensibilis vero substantia, mutabilis est. Si itaque ex oppositis, aut mediis mutatio sit, oppositis vero non omnibus (album enim non ex voce), verum ex contrario, necesse est aliquid subesse, quod in contrarietatem mutetur : non enim contraria transmutantur. (2) Praeterea hoc quidem permanet, contrarium vero non permanet. Est igitur aliquid tertium praeter contraria, ipsa materia. Si itaque transmutationes sunt quattuor, aut secundum ipsum quid, aut secundum quale, aut quantum, aut ubi ; ac generatio simplex et corruptio, quae secundum hoc quid fit, augmentatio et diminutio, quae secundum quantum, alteratio, quae secundum passionem, latio vero, quae secundum locum : profecto in contrarietates in unoquoque mutationes sunt. Necesse est igitur mutari materiam, quae ambo possit. (3) Quum autem duplex sit ens, ut ex potentia albo, in actu album. Eodem autem modo et de augmentatione, et diminutione. Quare non solum per accidens ex non-ente fieri contingit, sed etiam ex ente omnia fiunt, verum potentia quidem

τος, ἐκ μὴ ὄντος δὲ ἐνεργείᾳ. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ Ἀναξαγόρου ἐν (βέλτιον γὰρ ἢ ἁποῦ πάντα) καὶ Ἐμπεδοκλέους τὸ μίγμα καὶ Ἀναξίμανδρου· καὶ ὡς Δημόκριτός φησιν, ἦν ἁποῦ πάντα, δυνάμει, ἐνεργείᾳ δ' οὐ· ὥστε
 5 τῆς ὕλης ἂν εἶεν ἡμιμένοι. (4) Πάντα δ' ὕλην ἔχει ὅσα μεταβάλλει, ἀλλ' ἑτέραν· καὶ τῶν αἰδίων ὅσα μὴ γεννητὰ κινητὰ δὲ φορᾷ, ἀλλ' οὐ γεννητῆν, ἀλλὰ πόθεν ποῖ. (5) Ἀπορήσειε δ' ἂν τις ἐκ ποίου μὴ ὄντος ἡ γένεσις τριγῶς γὰρ τὸ μὴ ὄν. Εἰ δὴ τί ἐστὶ δυνάμει,
 10 ἀλλ' ἁμῶς οὐ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ἕτερον ἐξ ἑτέρου. Οὐδ' ἰκανὸν ὅτι ἁποῦ πάντα χρήματα· διαφέρει γὰρ τῇ ὕλει, ἐπεὶ διὰ τί ἄπειρα ἐγένετο ἀλλ' οὐχ ἓν; ὁ γὰρ νοῦς εἷς, ὥστ' εἰ καὶ ἡ ὕλη μία, ἐκεῖνο ἐγένετο ἐνεργείᾳ οὐ ἢ ὕλη ἦν δυνάμει. (6) Τρία δὲ τὰ αἰτία καὶ τρεῖς
 15 αἱ ἀρχαί, δύο μὲν ἡ ἐναντιώσεις, ἧς τὸ μὲν λόγος καὶ εἶδος τὸ δὲ στέρησις, τὸ δὲ τρίτον ἡ ὕλη.

ente, actu vero ex non-ente. El hoc est Anaxagoræ unum (melius namque hoc quam Cuncta simul), et mistura Empedoclis ac Anaximandri: et, ut Democritus ait, « simul omnia erant » potentiâ quidem, actu vero minime: quare materiam tetigerunt. (4) Cuncta vero quæcumque mutantur, materiam habent, sed diversam: atque ipsorum sempiternorum quæcumque non sunt generabilia, sed latrone mobilia; attamen non generabilem, sed unde, quo. (5) Dubitare vero quispiam possit, ex quo non-ente generatio fiat: tripliciter enim non-ens dicitur. Si igitur quippiam est potentiâ, tamen non ex quocumque generatur, sed alterum ex altero. Nec id sufficit, quod simul omnes res erant, quia differunt materia. Cur enim infinita facta fuissent, et non unum? quum quidem intellectus unus sit: quare si materia una, illud actu fuisset factum, quod potentiâ erat ipsa materia. (6) Tres itaque causæ, et tria principia; duo quidem ipsa contrarietas, cuius hoc quidem ratio et species, hoc vero privatio; tertium vero materia.

CAP. III.

Μετὰ ταῦτα ὅτι οὐ γίνεταί οὔτε ἡ ὕλη οὔτε τὸ εἶδος, λέγω δὲ τὰ ἔσχατα. Πᾶν γὰρ μεταβάλλει τι καὶ ὑπό τινας καὶ εἰς τι. Ὑπ' οὐ μὲν, τοῦ πρώτου κινου-
 20 τος· ὁ δὲ, ἡ ὕλη· εἰς δὲ, τὸ εἶδος. Εἰς ἄπειρον οὖν εἶσιν, εἰ μὴ μόνον ὁ χαλκὸς γίνεταί στρογγύλος, ἀλλὰ καὶ τὸ στρογγύλον ἢ ὁ χαλκὸς· ἀνάγκη δὴ στήναι.
 (2) Μετὰ ταῦτα ὅτι ἐκάστη ἐκ συνωνύμου γίνεταί οὐσία· τὰ γὰρ φύσει οὐσίαι καὶ τᾶλλα. Ἡ γὰρ τέχνη
 25 ἡ φύσει γίνεταί ἢ τύχῃ ἢ τῶν αὐτομάτῳ. Ἡ μὲν οὖν τέχνη ἀρχὴ ἐν ἄλλῳ, ἡ δὲ φύσις ἀρχὴ ἐν αὐτῷ· ἀνθρωπος γὰρ ἀνθρωπον γεννᾷ· αἱ δὲ λοιπαὶ αἰτίαι στερήσεις τούτων.
 (3) Οὐσίαι δὲ τρεῖς, ἡ μὲν ὕλη τότε τι οὐσα τῷ φαίνεσθαι (ὅσα γὰρ ἐστὶν ἀπῆ καὶ μὴ συμφύσει,
 30 ὕλη καὶ ὑποκείμενον), ἡ δὲ φύσις καὶ τότε τι, εἰς ἦν, καὶ ἕξις τις· ἐτι τρίτη ἡ ἐκ τούτων ἡ καθ' ἕκαστα, εἶον Σωκράτης ἢ Καλλιᾶς. (4) Ἐπὶ μὲν οὖν τινῶν τὸ τότε τι οὐκ ἐστὶ παρὰ τὴν συνθέτην οὐσίαν, οἷον οἰκίας τὸ
 35 εἶδος, εἰ μὴ ἡ τέχνη· οὐδ' ἐστὶ γένεσις καὶ φθορὰ τούτων, ἀλλ' ἄλλον τρόπον εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσὶν οἰκία τε ἢ ἄνευ ὕλης καὶ ὑγίεια καὶ πᾶν τὸ κατὰ τέχνην· ἀλλ' εἴπερ, ἐπὶ τῶν φύσει. Διὸ δὴ οὐ κακῶς ὁ Πλάτων εἶπε ὅτι εἰδῆ ἐστὶν ὅποσα φύσει, εἴπερ ἐστὶν εἶδη ἄλλα τούτων, οἷον πῦρ, σάρξ, κεφαλή. Ἄπαντα γὰρ ὕλη ἐστὶ,
 40 καὶ τῆς μάλιστα οὐσίας ἡ τελευταία. (5) Τὰ μὲν οὖν κινουῦντα αἰτία ὡς προγεγενημένα ὄντα, τὰ δ' ὡς ὁ λόγος ἄμα. Ὅτε γὰρ ὑγιαίνει ὁ ἀνθρωπος, τότε καὶ ἡ ὑγεία ἐστὶν, καὶ τὸ σῆμα τῆς χαλκῆς σφαιράς ἄμα καὶ ἡ χαλκῆ σφαῖρα. Εἰ δὲ καὶ ὑστερόν τι ὑπομένει,
 45 σκεπτέον· ἐπ' ἐνίων γὰρ οὐθὲν κωλύει, οἷον εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα ἀλλ' ὁ νοῦς· πᾶσαν γὰρ ἀδύνατον ἴσως. (6) Φανερόν δὲ ὅτι οὐθὲν δεῖ διὰ γε ταῦτ' εἶναι τὰς ἰδέας· ἀνθρωπος γὰρ ἀνθρωπον γεννᾷ, ὁ καθ' ἕκαστον τὸν τινά. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν· ἡ γὰρ
 50 ἰατρικὴ τέχνη ὁ λόγος τῆς ὑγείας ἐστίν.

Post hæc ostendendum est, quod neque materia fit, neque forma: dico autem, extrema. Omne enim, quod transmutatur, aliquid est, et ab aliquo in aliquod transmutatur. Ab aliquo quidem, primo movente: quod vero, materia: in quod autem, formam. In infinitum itaque procedet, si non solum æs rotundum fiat, verum ipsum rotundum, aut æs: quare necesse est stare. (2) Deinde dicendum quod quælibet substantia ab univoco fit. Substantiæ enim sunt, quæ sunt naturâ, atque alia: aut enim arte, aut natura, aut fortuna, aut casu fiunt: sed ars quidem, principium in alio; natura vero, principium in ipso. Homo namque hominem generat. Ceteræ causæ privationes horum sunt. (3) Substantiæ vero, tres: una, materia, quæ hoc quid est secundum apparentiam (quæcumque enim tactu, non coadhærentiâ sunt, materia et subjectum sunt); altera vero, natura et hoc quid, et quidam habitus ad quem. Tertia item, quæ ex his, quæ singularis est: ut Socrates, aut Callias. (4) In aliquibus igitur hoc quid non est præter compositam substantiam (ut domus forma, nisi ab ipsa arte); nec est generatio aut corruptio eorum, verum alio modo sunt, et non sunt, tum domus, quæ absque materia, tum sanitas, et omne quod secundum artem est: sed si quidem sunt, in iis sunt quæ natura fiunt. Propter quod non male Plato dixit quod species sive ideæ eorum sunt, quæ natura sunt: si quidem species sunt diversæ ab his, qualia ignis, caro, caput. Cuncta namque materia sunt, et maxime ejus substantiæ, quæ est ultima. (5) Causæ itaque moventes, tanquam antea ortæ existunt: quæ vero ut ratio, simul sunt. Quum enim sanus est homo, tunc etiam sanitas est: et forma æneæ sphæræ simul est atque ænea sphæra. Si autem aliquid etiam posterius permaneat, considerandum est. In quibusdam enim, nihil prohibet: veluti si anima tale sit non omnis, sed intellectus: omnem namque fortassis impossibile est. (6) Manifestum itaque est quod præter hæc certe non oportet ideas esse. Homo namque hominem generat, singularis aliquem. Similiter etiam in artibus. Medendi enim ars, ratio sanitatis est.

CAP. IV.

Τὰ δ' αἰτία καὶ αἱ ἀρχαὶ ἄλλα ἄλλων ἔστιν ὥς, ἔστι δ' ὥς, ἂν καθόλου λέγῃ τις καὶ κατ' ἀναλογίαν, ταῦτὰ πάντων. Ἀπορήσειε γὰρ ἂν τις πότερον ἕτεραι ἢ αἱ αὐτὰ ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν καὶ τῶν πρὸς τι, καὶ καθ' ἑκάστην δὴ τῶν κατηγοριῶν ὁμοίως. Ἄλλ' ἀτοπον εἰ ταῦτὰ πάντων· ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ ἔσται τὰ πρὸς τι καὶ ἡ οὐσία. (2) Τί οὖν τοῦτ' ἔσται; παρὰ γὰρ τὴν οὐσίαν καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατηγορούμενα οὐθέν ἐστι κοινόν. Πρώτερον δὲ τὸ στοιχεῖόν ἢ ὧν ἐστὶ στοιχεῖον· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ οὐσία στοιχεῖον τῶν πρὸς τι, οὐδὲ τούτων οὐθέν τῆς οὐσίας. (3) Ἐτι πῶς ἐνδέχεται πάντων εἶναι ταῦτὰ στοιχεῖα; οὐθέν γὰρ οἶόντ' εἶναι τῶν στοιχείων τῶ ἐκ τῶν στοιχείων συγχειμένω τὸ αὐτό, οἷον τῶ BA τὸ B ἢ A. Οὐδὲ δὴ τῶν νοητῶν στοιχείων ἔστιν, οἷον τὸ ἐν ἢ τὸ ὄν· ὑπάρχει γὰρ ταῦθ' ἑκάστην καὶ τῶν συνθέτων. Οὐθέν ἀρ' ἔσται αὐτῶν οὐτ' οὐσία οὔτε πρὸς τι· ἀλλ' ἀναγκαῖον. Οὐκ ἔστιν ἀρα πάντων ταῦτὰ στοιχεῖα. (4) Ἡ ὥσπερ λέγομεν, ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δ' ὥς οὐ, οἷον ἴσως τῶν αἰσθητῶν σωματίων ὥς μὲν εἶδος τὸ θερμόν καὶ ἄλλον τρόπον τὸ ψυχρόν ἢ στέρησις, ὕλη δὲ τὸ δυνάμει ταῦτα πρῶτον καθ' αὐτό, οὐσία δὲ ταῦτά τε καὶ τὰ ἐκ τούτων ὧν ἀρχαὶ ταῦτα, ἢ εἰ τι ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ γίγνεται ἐν, οἷον σὰρξ ἢ ὄστυν· ἕτερον γὰρ ἀνάγκη ἐκείνων εἶναι τὸ γενόμενον. (5) Τούτων μὲν οὖν ταῦτα στοιχεῖα καὶ ἀρχαὶ, ἄλλων δ' ἄλλα, πάντων δὲ οὕτω μὲν εἰπεῖν οὐκ ἔστιν, τῶ ἀνάλογον δέ, ὥσπερ εἰ τις εἴποι ὅτι ἀρχαὶ εἰσι τρεῖς, τὸ εἶδος καὶ ἡ στέρησις καὶ ἡ ὕλη. Ἄλλ' ἕκαστον τούτων ἕτερον περὶ ἕκαστον γένος ἐστίν, οἷον ἐν χρώματι λευκόν, μέλαν, ἐπιφάνεια, φῶς, σκότος, ἀήρ· ἐκ δὲ τούτων ἡμέρα καὶ νύξ. (6) Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον τὰ ἐνυπάρχοντα αἰτία, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτός οἷον τὸ κινεῖν, δῆλον ὅτι ἕτερον ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον, αἰτία δ' ἀμφοῖν· καὶ εἰς ταῦτα διαιρεῖται ἡ ἀρχή· τὸ δ' ὥς κινεῖν ἢ ἰστάν ἀρχή τις καὶ οὐσία. Ὡστε στοιχεῖα μὲν κατ' ἀναλογίαν τρία, αἰτίαι δὲ καὶ ἀρχαὶ τέτταρες· ἄλλο δ' ἐν ἄλλω, καὶ τὸ πρῶτον αἰτιον ὥς κινεῖν ἄλλο ἄλλω. Ὑγίεια, νόσος, σώμα· τὸ κινεῖν ἰατρική. Εἶδος, ἀταξία τοιαδί, πλῆθοι· τὸ κινεῖν οἰκοδομική. (Καὶ εἰς ταῦτα διαίρεται ἡ ἀρχή.) (7) Ἐπεὶ δὲ τὸ κινεῖν ἐν μὲν τοῖς φυσικοῖς ἀνθρώποις ἀνθρωπος, ἐν δὲ τοῖς ἀπὸ διανοίας τὸ εἶδος ἢ τὸ ἐναντίον, τρόπον τινα τρία αἰτία ἂν εἴη, ὡδὲ δὲ τέτταρα. Ὑγίεια γάρ πως ἢ ἰατρική, καὶ οἰκίας εἶδος ἢ οἰκοδομική, καὶ ἀνθρωπος ἀνθρωπον γενεῖ· ἔτι παρὰ ταῦτα ὥς τὸ πρῶτον πάντων κινεῖν πάντα.

Causæ vero, atque principia, quodam quidem modo alia aliorum sunt, quodam vero modo, si quis universaliter dicat et secundum analogiam, omnium eadem. Dubitare namque quispiam possit, utrum alia, an eadem principia et elementa substantiarum sint, et eorum quæ ad aliquid sunt: et eodem modo in quolibet prædicamento. At absurdum est, si omnium eadem sunt: ex eisdem enim erit ad aliquid et substantia. (2) Quid igitur hoc erit? præter enim substantiam, et cetera, quæ prædicantur, nihil commune est. Prius autem elementum est, quam ea quorum est elementum. At vero nec substantia, eorum quæ ad aliquid sunt, elementum est: nec aliquid horum, substantiæ. (2) Item quomodo continget, omnium eadem esse elementa? Nullum enim elementorum idem potest esse, ei quod ex elementis componitur: veluti ipsi βx , ipsum β , aut ipsum α . Neque sane ullum intellectualium, ut unum vel ens, elementum est: hæc enim unicuique etiam compositorum insunt. Nullum igitur eorum, neque substantia, nec ad aliquid erit. At necessarium est. Non sunt ergo omnium eadem elementa. (4) Aut (ut diximus) quodammodo quidem sunt, quodam modo vero non: veluti fortassis corporum sensibilium, calidum tanquam species, et alio modo frigidum, ut privatio; materia vero, quod primo per se potentia hæc erat: substantiæ vero, tum hæc, tum ea ex iis quorum hæc principia sunt, aut si quid ex frigido et calido fit unum, ut caro, aut os: nam necesse profecto est aliud ab his esse illud quod factum est. (5) Horum itaque eadem elementa atque principia sunt, alia vero aliorum: omnium vero ita quidem dicere non est, sed analogice: quemadmodum si quis dicat, quod principia sunt tria, species, privatio et materia. Verum unumquodque horum, circa unumquodque genus aliud est: ut in coloribus album, nigrum, superficies, lumen, tenebræ, aer: ex his vero, dies et nox. (6) Quum vero non illæ solum, quæ insunt, causæ sint, verum etiam ex iis quæ extrinsecus sunt, illud quod movet; patet quod aliud est principium, aliud elementum, ambo vero causæ sunt: et principium in hæc dividitur. Quod autem ut movens vel sistens est, principium quoddam et substantia est. Quare elementa quidem analogice tria, causæ vero atque principia quattuor: aliud vero in alio, et prima [factiva] causa, ut movens, in alio alia: sanitas, morbus, corpus; horum movens, ars medendi: forma, inordinatio talis, lateres: horum movens, ædificativa. (7) Quum autem movens, in naturalibus quidem homo homini, in iis vero quæ a mente fiunt, ipsa species vel contrarium sit, modo quodam tres profecto causæ erunt, alio vero modo quattuor. Sanitas namque, quodammodo est ars medendi: et ædificativa, species domus: et homo hominem generat: præter hæc item cuncta movens, tanquam omnium primum.

CAP. V.

Ἐπει δ' ἐστὶ τὰ μὲν χωριστὰ τὰ δ' οὐ χωριστὰ, οὐσίαι ἐκεῖνα. Καὶ διὰ τοῦτο πάντων αἷτια ταῦτα, ὅτι τῶν οὐσιῶν ἄνευ οὐκ ἔστι τὰ πάθη καὶ αἱ κινήσεις. Ἐπειτα ἐστὶ ταῦτα ψυχή ἴσως καὶ σῶμα, ἢ νοῦς καὶ ὄρεξις καὶ σῶμα. (2) Ἐτι δ' ἄλλον τρόπον τῷ ἀνάλογον ἀρχαὶ αἱ αὐταί, ὅσον ἐνέργεια καὶ δύναμις· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄλλα τε ἄλλοις καὶ ἄλλως. Ἐν ἐνόις μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ ὅτε μὲν ἐνέργεια ἐστὶν ὅτε δὲ δύναμις, ὡς οἶνος ἢ σὰρξ ἢ ἄνθρωπος. (2) Πίπτει δὲ καὶ ταῦτα εἰς τὰ εἰρημένα αἷτια. Ἐνέργεια μὲν γὰρ τὸ εἶδος, ἐὰν ἢ χωριστόν, καὶ τὸ ἐξ ἄμφοιν, στέρησις δὲ ὡς σκοτός ἢ κάμων, δύναμις δὲ ἢ ὕλη· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ δυνάμενον γίνεσθαι ἄμψω. (4) Ἄλλως δ' [ἢ] ἐνέργεια καὶ δύναμις διαφέρει, ὧν μὴ ἐστὶν ἡ αὐτὴ ὕλη, ὧν οὐκ ἐστὶ τὸ αὐτὸ εἶδος ἀλλ' ἕτερον, ὡς περ ἄνθρωπον αἷτιον τὰ τε στοιχεῖα, πῦρ καὶ γῆ ὡς ὕλη, καὶ τὸ ἴδιον εἶδος καὶ εἴ τι ἄλλο ἐξω, ὡς ὁ πατήρ, καὶ παρὰ ταῦτα ὁ ἥλιος καὶ ὁ λοῦξος κύκλος, οὔτε ὕλη ὄντα οὐτ' εἶδος οὔτε στέρησις οὔτε ὁμοειδές, ἀλλὰ κινουῦντα. (5) Ἐτι δὲ ὁρᾶν δεῖ ὅτι τὰ μὲν καθόλου ἐστὶν εἰπεῖν, τὰ δ' οὐ. Πάντων δὲ πρῶται ἀρχαὶ τὸ ἐνέργεια πρῶτον τοδί, καὶ ἄλλο ὁ δύναμις. Ἐκεῖνα μὲν οὖν τὰ καθόλου οὐκ ἐστὶν. Ἀρχὴ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον τῶν καθ' ἕκαστον ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀνθρώπου καθόλου· ἀλλ' οὐκ ἐστὶν οὐθείς, ἀλλὰ Πηλεὺς Ἀχιλλεύς, σοῦ δὲ ὁ πατήρ, καὶ τοδί τὸ Β τοῦδὲ τοῦ ΒΑ, ὅπως δὲ τὸ Β τοῦ ἀπλῶς ΒΑ. (6) Ἐπειτα εἶδη τὰ τῶν οὐσιῶν· ἄλλα δὲ ἄλλων αἷτια καὶ στοιχεῖα, ὡς περ ἐλέγχθη, τῶν μὴ ἐν ταῦτῃ γένει, χρωμάτων, ψόφων, οὐσιῶν, ποσότητος, πλὴν τῷ ἀνάλογον· καὶ τῶν ἐν ταῦτῃ εἶδει ἕτερα, οὐκ εἶδει, ἀλλ' ὅτι τῶν καθ' ἕκαστον ἄλλο ἢ τε σὴ ὕλη καὶ τὸ κινήσαν καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ ἐμή, τῷ καθόλου δὲ λόγῳ ταῦτα. (7) Τὸ δὲ ζητεῖν τίνες ἀρχαὶ αἱ στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν καὶ πρὸς τι καὶ ποιῶν, πρότερον αἱ αὐταὶ ἢ ἕτεροι, δῆλον ὅτι πολλαχῶς τε λεγομένων ἐστὶν ἐκάστου, διαιρεθέντων δὲ οὐ ταῦτά ἀλλ' ἕτερα, πλὴν ὡδὶ καὶ πάντων. (8) Ὡδὶ μὲν ταῦτά (ἢ) τῷ ἀνάλογον, ὅτι ὕλη, εἶδος, στέρησις, τὸ κινουῦν, καὶ ὡδὶ τὰ τῶν οὐσιῶν αἷτια ὡς αἷτια πάντων, ὅτι ἀναιρεῖται ἀναιρουμένων. Ἐτι τὸ πρῶτον ἐντελεχεία. Ὡδὶ δὲ ἕτερα πρῶτα ὅσα τὰ ἐναντία, ἃ μῆτε ὡς γένη λέγεται μῆτε πολλαχῶς λέγεται· καὶ εἴ τι ὕλαι. Τίνες μὲν οὖν αἱ ἀρχαὶ τῶν αἰσθητῶν καὶ πόσα, καὶ πῶς αἱ αὐταὶ καὶ πῶς ἕτεροι, εἰρηται.

Quum autem quaedam separabilia, quaedam inseparabilia sint, illa sunt substantiæ: propter quod hæc, omnium causæ sunt: siquidem absque substantiis passiones et motus non sunt. Deinde hæc erunt, anima fortassis, et corpus, aut intellectus, appetitus, et corpus. (2) Item alio modo, analogice principia sunt eadem, ut actus, et potentia: verum hæc etiam in aliis alia, et alio modo sunt. In quibusdam enim idem quandoque actu, quandoque potentia est: ut vinum, aut caro, aut homo. (3) At hæc etiam in prædictas causas cadunt. Actu namque est species, si separabilis sit, et quod ex ambobus (*concretum*): privatio autem, ut tenebræ, aut agrotans: potentia vero materia. Hoc namque est quod ambo fieri potest. (4) Aliter autem quam actu potentiaque differunt, quorum non eadem materia est, quorum non eadem species, sed diversa est: veluti hominis causa, elementa, ignis et terra, ut materia, et propria species, et si quid aliud extrinsecus est, ut pater: et præter hæc, sol et obliquus circulus, quæ nec materia, nec species, nec privatio, nec ejusdem speciei sunt, verum moventia. (5) Præterea videre oportet quod quaedam est universaliter dicere, quædam minime. Omnium itaque prima principia, quod actu primum hoc, et aliud, quod potentia. At illa, quæ universaliter dicimus, non sunt. Singulare namque, principium eorum est quæ singularia sunt: homo enim hominis universalis, profecto nullus est; verum Peleus Achillis, tui autem pater; et hoc quidem β sit ipsius β α, et ipsum β omnino ipsius β α simpliciter. (6) Deinde videndæ species quæ substantiarum sunt: aliæ autem aliorum causæ et elementa, ut dictum est eorum quæ non in eodem genere sunt, colorum, sonorum, substantiarum, quantitatis, nisi eo quod analogon: eorum quoque, quæ in eadem specie sunt diversa, non specie, sed quoniam singularium aliud, et tua materia, et quod movet, et species, ac mea materia: universali vero ratione, eadem. (7) Quæstio igitur quænam principia sive elementa substantiarum, ad aliquid, et qualitatatum sint, utrum eadem an diversa, patet quod, quum multipliciter dicuntur, uniuscujusque sunt: at si dividantur, non eadem, sed diversa, nisi quod aliquo modo vel cunctorum sunt eadem. (8) Sic igitur analogice eadem: quia materia, species, privatio, movens. Ac illo modo substantiarum causæ, quasi omnium causæ sunt: quia peremptis, perimuntur. Præterea, quod primum, actu est. Illo vero modo, diversa prima, quot sunt contraria, quæ nec ut genera, neque multipliciter dicuntur: item et materiæ. Quæ itaque sensibilibus principia sint et quot, quove modo eadem, et quo diversa, dictum est.

CAP. VI.

Ἐπει δ' ἦσαν τρεῖς οὐσίαι, δύο μὲν αἱ φυσικαὶ, μία δ' ἡ ἀκίνητος, περὶ ταύτης λεκτέον, ὅτι ἀνάγκη εἶναι τινα αἷτιον οὐσίαν ἀκίνητον. Αἴ τε γὰρ οὐσίαι πρῶται τῶν ὄντων, καὶ εἰ πᾶσαι φθαρταί, πάντα φθαρτά. (2) Ἄλλ' ἀδύνατον κίνησιν ἢ γενέσθαι ἢ φθαρῆναι· αἱ γὰρ ἦν. Οὐδὲ χρόνον· οὐ γὰρ οἶοντε τὸ πρότερον καὶ

Quum vero tres sint substantiæ, duæ quidem naturales, alia autem immobilis, de hac est dicendum, quod necesse est perpetuam aliquam et immobilem substantiam esse. Etenim substantiæ primæ entium sunt: et si cunctæ corruptibiles, omnia corruptibilia sunt. (2) At impossibile est, aut generari motum, aut corrumpi: nam semper erat. Neque tempus: quum non sit possibile prius et posterius

ὕστερον εἶναι μὴ ὄντος χρόνου. Καὶ ἡ κίνησις ἀρα
 οὕτω συνεχῆς ὡσπερ καὶ ὁ χρόνος· ἡ γὰρ τὸ αὐτὸ ἢ
 κινήσεώς τι πάθος. Κίνησις δ' οὐκ ἐστὶ συνεχῆς
 ἀλλ' ἢ κατὰ τόπον, καὶ ταύτης ἡ κύκλω. (α) Ἄλλὰ
 μὴν εἴ ἐστὶ κινήτικὸν ἢ ποιητικὸν, μὴ ἐνεργοῦν δέ τι,
 οὐκ ἐστὶ κίνησις· ἐνδέχεται γὰρ τὸ δύναμιν ἔχον μὴ
 ἐνεργεῖν. Οὐθὲν ἀρα ὄφελος οὐδ' ἐὰν οὐσίας ποιήσω-
 μεν αἰδίοις, ὡσπερ οἱ τὰ εἶδη, εἰ μὴ τις δυναμένη
 ἐνέσται ἀρχὴ μεταβάλλειν. (β) Οὐ τοίνυν οὐδ' αὐτῆ
 ἰκανή, οὐδ' ἄλλη οὐσία παρὰ τὰ εἶδη· εἰ γὰρ μὴ ἐνε-
 γήσει, οὐκ ἐστὶ κίνησις. Ἔτι οὐδ' εἰ ἐνεργήσει, ἢ
 δ' οὐσία αὐτῆς δύναμις· οὐ γὰρ ἐστὶ κίνησις αἰδίου·
 ἐνδέχεται γὰρ τὸ δύναμιε ὄν μὴ εἶναι. Δεῖ ἀρα εἶναι
 ἀρχὴν τοιαύτην ἧς ἡ οὐσία ἐνεργεῖται. (γ) Ἔτι τοίνυν
 ταύτας δεῖ τὰς οὐσίας εἶναι ἀνευ ὕλης. Αἰδίου γὰρ
 δεῖ, εἰ πέρ γε καὶ ἄλλο τι αἰδίου. Ἐνεργεῖα ἀρα.
 Καίτοι ἀπορία· δοκεῖ γὰρ τὸ μὲν ἐνεργοῦν πᾶν δύ-
 νασθαι, τὸ δὲ δυνάμενον οὐ πᾶν ἐνεργεῖν, ὥστε πρό-
 τερον εἶναι τὴν δύναμιν. Ἄλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, οὐθὲν
 ἐστὶ τῶν ὄντων· ἐνδέχεται γὰρ δύνασθαι μὲν εἶναι
 μήπω δ' εἶναι. (δ) Καίτοι εἰ ὡς λέγουσιν οἱ θεολόγοι
 οἱ ἐκ νυκτος γεννώντες, ἢ ὡς οἱ φυσικοὶ τῆν ὁμοῦ πάντα
 χρήματά φασι, τὸ αὐτὸ ἀδύνατον. Πῶς γὰρ κινήθη-
 σεται, εἰ μὴθὲν ἐστὶ ἐνεργεῖα αἰτίον; οὐ γὰρ ἢ γε ὕλη
 κινήσει αὐτὴ ἐκτυτήν, ἀλλὰ τεκτονική, οὐδὲ τὰ ἐπιμη-
 νια οὐδ' ἢ γῆ, ἀλλὰ τὰ σπέρματα καὶ ἡ γονή. (ε) Διὸ
 ἐνοιο ποιοῦσιν αἰεὶ ἐνεργεῖαν, οἷον Λεύκιππος καὶ Πλά-
 των· αἰεὶ γὰρ εἶναι φασὶ κίνησιν· ἀλλὰ διὰ τί καὶ τίνα οὐ
 λέγουσιν, οὐδὲ ὠδί, οὐδὲ τὴν αἰτίαν. Οὐθὲν γὰρ ὡς
 εἴτuche κινεῖται, ἀλλὰ δεῖ τι αἰεὶ ὑπάρχειν, ὡσπερ νῦν
 φύσει μὲν ὠδί, βίαι δὲ ἢ ὑπὸ νῦν ἢ ἄλλου ὠδί. Εἴτα
 ποία πρώτη; διαφέρει γὰρ ἀμήχανον ὄσον. (σ) Ἄλλὰ
 μὴν οὐδὲ Πλάτωνι γε οἰόντες λέγειν ἦν οἰεται ἐνίοτα
 ἀρχὴν εἶναι, τὸ αὐτὸ ἐαυτὸ κινεῖν· ὕστερον γὰρ καὶ
 ἀμα τῶ οὐρανῷ ἡ ψυχῇ, ὡς φησίν. (ζ) Τὸ μὲν δὲ
 δύναμιν οἰεσθαι ἐνεργεῖας πρότερον ἐστὶ μὲν ὡς καλῶς,
 ἐστὶ δ' ὡς οὐ· εἴρηται δὲ πῶς. Ὅτι δ' ἐνεργεῖα
 πρότερον, μαρτυρεῖ Ἀναξαγόρας (ὁ γὰρ νοῦς ἐνεργεῖα)
 καὶ Ἐμπεδοκλῆς φιλίαν καὶ νεῖκος, καὶ οἱ αἰεὶ λέγον-
 τες κίνησιν εἶναι, ὡσπερ Λεύκιππος. (η) Ὡστ' οὐκ
 ἦν ἀπειρον χρόνον χάος ἢ νύξ, ἀλλὰ ταῦτά αἰεὶ ἢ πε-
 ριόδῳ ἢ ἄλλως, εἴπερ πρότερον ἐνεργεῖα δυνάμεως.
 Εἰ δὲ τὸ αὐτὸ αἰεὶ περιόδῳ, δεῖ τι αἰεὶ μένειν ὡσαύτως
 ἐνεργοῦν. Εἰ δὲ μέλλει γένεσις καὶ φθορὰ εἶναι, ἄλλο
 δεῖ εἶναι αἰεὶ ἐνεργοῦν ἄλλως καὶ ἄλλως. Ἀνάγκη ἀρα
 ὠδί μὲν καθ' αὐτὸ ἐνεργεῖν, ὠδί δὲ καθ' ἄλλο· ἤτοι
 ἀρα καθ' ἕτερον ἢ κατὰ τὸ πρῶτον. Ἀνάγκη δὲ κατὰ
 τοῦτο· πάλιν γὰρ ἐκεῖνο αὐτῷ τε αἰτίον χάειν.
 (θ) Οὐκοῦν βέλτιον τὸ πρῶτον· καὶ γὰρ αἰτίον ἦν
 ἔκεινο τοῦ αἰεὶ ὡσαύτως, τοῦ δ' ἄλλως ἕτερον· τοῦ
 δ' αἰεὶ ἄλλως ἀμω δηλονότι. Οὐκοῦν οὕτως καὶ
 ἔχουσιν αἰ κινήσεις. Τί οὖν ἄλλας δεῖ ζητεῖν ἀρχάς;

esse, tempore non existente. Et motus sane ita continuus
 est, sicuti et tempus. Aut enim idem, aut quædam ipsius
 motus passio est. Motus vero non est continuus, præter
 eum qui secundum locum, et hujus is qui circularis est.
 (3) At vero si motivum aut effectivum est, non autem ope-
 rans aliquid, non est motus. Possibile namque est non
 operari, quod potentiam habeat. Nulla igitur utilitas erit,
 ne si quidem perpetuas substantias faciamus, quemadmo-
 dum qui faciunt species, nisi aliquid principium insit, quod
 mutare possit. (4) Non igitur vel illa sufficiat, nec
 alia substantia præter species. Nam si non operabitur,
 motus non erit. Nec item si operabitur quidem, substan-
 tia vero ejus potentia sit : non enim erit perpetuus motus.
 Quod enim potentia est, contingit non esse. Oportet igitur
 esse tale principium, cujus substantia actus sit. (5) Item
 has oportet esse substantias absque materia : sempiternas
 enim esse oportet, si aliquid quidem æternum est. Actu
 igitur sunt. Atqui dubitatio est : nam omne quidem agens,
 posse quoque videtur, potens vero non omne, agere : quare
 potentia erit prior. Verum si hoc ita sit, nihil entium
 erit. Contingit enim posse quidem esse, nondum vero esse.
 (6) At si ut theologi, qui ex nocte cuncta generant; sive,
 ut physici dicunt, omnes res simul erant : idem impossibile
 erit. Quo namque modo movebuntur, si nulla erit actu
 causa? Non enim certe materia se ipsam movebit, verum
 opifex virtus : neque menstrua, neque terra, verum se-
 mina atque humanum semen. (7) Propter quod quidam
 faciunt semper actum, velut Leucippus, et Plato, quum
 semper esse motum dicant : cur vero, non aiunt, nec cur
 sic, nec causam. Nihil enim susque deque movetur, sed
 oportet semper ut aliquid præexistat : sicuti nunc, na-
 tura quidem hoc modo; vi etiam aut ab intellectu, aut
 ab aliquo alio, hoc modo. Deinde quisnam primus est?
 differt enim quammaxime. (8) At neque Platoni possi-
 bile est dicere id, quod quandoque putat principium esse,
 id quod se ipsum movet : posterior enim et pariter cælo
 est anima, ut ait. (9) Arbitrari itaque potentiam actu
 priorem, quodam modo quidem bene est, quodam modo
 vero minime. Dictum autem est, quo modo. Quod au-
 tem actus sit prior, testatur Anaxagoras (intellectus nam-
 que actu est), et Empedocles amicitiam et contentionem
 ponens, et qui semper esse motum aiunt, ut Leucippus.
 (10) Quare non erat circitio chaos, aut nox, verum
 semper eadem aut circitio, aut aliter, si actus quidem
 prior est potentia. Jam si semper idem circitio, oportet
 ut aliquid semper similiter operando permaneat. Quodsi
 futura est generatio et corruptio, aliud semper esse oportet
 operans aliter et aliter. Necessè igitur est hoc quidem modo,
 illud secundum se operari, hoc vero secundum aliud.
 Aut igitur secundum diversum, aut secundum primum.
 Necessè igitur est ut secundum hoc : hoc namque rur-
 sus et sibi et illi causa est. (11) Dignius ergo est, quod
 primum est : hoc namque, ut semper similiter se habeat,
 causa erat; ut vero aliter, aliud : ut autem semper aliter,
 ambo scilicet. Patet igitur quod motus quoque ita se ha-
 bent. Cur igitur alia quarere oportet principia?

CAP. VII.

Ἐπει δ' οὕτω τ' ἐνδέχεται, καὶ εἰ μὴ οὕτως, ἐκ
 νυκτὸς ἔσται καὶ ἡμέρας πάντων καὶ ἐκ μὴ ὄντος,
 λυοῖτ' ἂν ταῦτα, καὶ ἔστι τι αἰεὶ κινούμενον κίνησιν
 ἀπαυστον, αὐτὴ δ' ἡ κύκλω· καὶ τοῦτο οὐ λόγῳ μόνον
 5 ἀλλ' ἔργῳ ὁτλον. Ὡστ' αἰδῖος ἂν εἴη ὁ πρῶτος οὐ-
 ρανός. Ἔστι τοίνυν τι καὶ ὁ κινεῖ. Ἐπει δὲ τὸ
 κινούμενον καὶ κινῶν καὶ μέσον, τοίνυν ἔστι τι ὁ οὐ
 κινούμενον κινεῖ, αἰδῖον καὶ οὐσία καὶ ἐνέργεια οὐσα.
 [VII.] (2) Κινεῖ δὲ ὡδε τὸ ὄρεκτόν, καὶ τὸ νοητὸν κινεῖ
 10 οὐ κινούμενον. Τούτων τὰ πρῶτα τὰ αὐτά. Ἐπιθυμη-
 τὸν μὲν γὰρ τὸ φαινόμενον καλόν, βουλητὸν δὲ πρῶτον
 τὸ ὄν καλόν. Ὁρεγόμεθα δὲ διότι δοκεῖ μᾶλλον ἢ
 δοκεῖ διότι ὄρεγόμεθα. Ἀρχὴ γὰρ ἡ νόησις. (3) Νοῦς
 δὲ ὑπὸ τοῦ νοητοῦ κινεῖται, νοητὴ δὲ ἡ ἑτέρα συστοι-
 15 χία καθ' αὐτήν· καὶ ταύτης ἡ οὐσία πρώτη, καὶ ταύ-
 τής ἡ ἀπλή καὶ καθ' ἐνέργειαν. Ἔστι δὲ τὸ ἐν καὶ
 τὸ ἀπλοῦν οὐ τὸ αὐτό· τὸ μὲν γὰρ ἐν μέτρον σημαίνει,
 τὸ δὲ ἀπλοῦν πῶς ἔχον αὐτό. (4) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ
 καλὸν καὶ τὸ δι' αὐτὸ αἰρετὸν ἐν τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ·
 20 καὶ ἔστιν ἀριστον αἰεὶ ἢ ἀνάλογον τὸ πρῶτον. Ὅτι
 δ' ἔστι τὸ οὐ ἕνεκα ἐν τοῖς ἀκινήτοις, ἢ διαίρεσις δη-
 λοῖ. Ἔστι γὰρ τινι τὸ οὐ ἕνεκα, ὧν τὸ μὲν ἔστι τὸ
 δ' οὐκ ἔστι. Κινεῖ δὲ ὡς ἐρώμενον, κινούμενον δὲ
 τᾶλλα κινεῖ. (5) Εἰ μὲν οὖν τι κινεῖται, ἐνδέχεται
 25 καὶ ἄλλως ἔχειν. Ὡστ' εἰ φορὰ ἢ πρώτη [καὶ] ἐνέρ-
 γεια ἔστιν, ἢ κινεῖται, ταύτη (δὲ) ἐνδέχεται ἄλλως
 ἔχειν, κατὰ τόπον, καὶ εἰ μὴ καθ' οὐσίαν. Ἐπει
 δ' ἔστι τι κινῶν αὐτὸ ἀκίνητον ὄν, ἐνέργεια ὄν, τοῦτο
 οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν οὐδαμῶς. Φορὰ γὰρ ἢ
 30 πρώτη τῶν μεταβολῶν, ταύτης δὲ ἡ κύκλω· ταύτην
 δὲ τοῦτο κινεῖ. Ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἔστιν ὄν· καὶ ἢ
 ἀνάγκη, καλῶς, καὶ οὕτως ἀρχή. Τὸ γὰρ ἀναγκαῖον
 τοσαυταῶς, τὸ μὲν βία ὅτι παρὰ τὴν ὁρμήν, τὸ δὲ οὐ
 ὄν ἄνευ τὸ εὔ, τὸ δὲ μὴ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἀλλ' ἀπλῶς.
 35 Ἐκ τοιαύτης ἄρα ἀρχῆς ἠρτῆται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ φύσις.
 (6) Διαγωγὴ δ' ἔστιν ὅλα ἢ ἀρίστη μικρὸν χρόνον ἡμῖν·
 οὕτω γὰρ αἰεὶ ἐκείνῳ ἔστιν (ἡμῖν μὲν γὰρ ἀδύνατον),
 ἐπει καὶ ἡδονὴ ἢ ἐνέργεια τούτου· καὶ διὰ τοῦτο ἐγρή-
 γορσις, αἰσθησις, νόησις ἥδιστον, ἐλπίδες δὲ καὶ μνη-
 40 μαι διὰ ταῦτα. Ἡ δὲ νόησις ἢ καθ' αὐτήν τοῦ
 καθ' αὐτὸ ἀρίστου, καὶ ἡ μάλιστα τοῦ μάλιστα. Αὐ-
 τὸν δὲ νοεῖ ὁ νοῦς κατὰ μετάληψιν τοῦ νοητοῦ· νοητὸς
 γὰρ γίνεταί θιγγάνων καὶ νοῦν, ὥστε ταῦτον νοῦς καὶ
 νοητόν. Τὸ γὰρ δεκτικὸν τοῦ νοητοῦ καὶ τῆς οὐσίας
 45 νοῦς. Ἐνεργεῖ δὲ ἔχων ὥστ' ἐκείνῳ μᾶλλον τούτου ὁ
 δοκεῖ ὁ νοῦς θεῖον ἔχειν, καὶ ἡ θεωρία τὸ ἥδιστον καὶ
 ἀριστον. (7) Εἰ οὖν οὕτως εὔ ἔχει, ὡς ἡμεῖς ποτέ, ὁ
 θεὸς αἰεὶ, θαυμαστόν· εἰ δὲ μᾶλλον, ἔτι θαυμασιώτερον.
 Ἐχει δὲ ὡδί. Καὶ ζωὴ δὲ γε ὑπάρχει· ἢ γὰρ νοῦ
 50 ἐνέργεια ζωὴ, ἐκείνος δὲ ἢ ἐνέργεια· ἐνέργεια δὲ ἢ
 καθ' αὐτήν ἐκείνου ζωὴ ἀρίστη καὶ αἰδῖος. (8) Φα-
 μὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον αἰδῖον ἀριστον, ὥστε ζωὴ

Quum vero et ita contingat, et si non sic, ex nocte et
 simul omnibus, et ex non-ente erunt, hæc profecto sol-
 ventur: et aliquid, quod semper incessabili motu move-
 tur; hic vero, circularis est. Et hoc non solum ratione,
 verum etiam opere patet. Quare æternum est profecto pri-
 mum cælum. Est igitur aliquid etiam, quod movet. Quum
 vero id, quod movetur, et movet, medium sit, est etiam
 aliquid, quod non motum movet, quod æternum, substan-
 tia, et actus est. [VII.] (2) Movet autem hunc in modum id
 quod appetibile est, et quod est intelligibile, ita movet, ut
 ipsum non moveatur: horum prima, eadem: namque expet-
 ibile id est quod pulchrum apparet; quod autem voluntate
 expetibile primum, id est quod omnino pulchrum: expeti-
 mus autem magis, quia pulchrum videtur, quam pulchrum
 videtur, quia expetimus. Principium enim intellectio.
 (3) Intellectus autem ab intelligibili cietur, at intelligibile
 aliam seriem per se et propriam efficit, atque hujus, sub-
 stantia prima, ejusque illa quæ simpliciter constat, et actu.
 Est vero unum et simplex non idem: nam unum mensuram
 significat, simplex vero habitudinem quandam rei ipsius.
 (4) At vero, quod pulchrum et quod per se expetibile, in
 eadem serie: et est optimum semper, vel proportione, id
 quod primum. Quod vero in immotis est id cuius causa, di-
 visio declarat: est enim id quod cuius causa, quorum al-
 terum est, alterum non est. Movet autem ceu id quod ama-
 tur: motum autem cetera movet. (5) At si quid movetur,
 contingit aliter se habere. Quare si latio prima actus est,
 quo movetur, hoc modo sane contingit aliter se habere,
 secundum locum, quamvis non secundum substantiam.
 Quum autem aliquid sit movens, ipsum immobile existens,
 actu ens, hoc nullo modo contingit aliter se habere. Latio
 namque prima mutationum est: hujus autem, quæ circularis
 est: hanc autem illud movet. Ex necessitate itaque est
 ens: et prout necessitas, bene est. Et sic principium. Nam
 necessarium toties dicitur, quoddam vi, quia præter in-
 clinationem; quoddam, sine quo non bene esset: quoddam,
 quod non aliter contingit se habere, sed simpliciter est.
 A tali ergo principio tum cælum, tum natura dependet.
 (6) Vita vero, qualis nobis pauco tempore, optima illi est:
 siquidem ita semper illud est (at nobis id impossibile est),
 quoniam etiam delectatio actus hujus est. Et ob hoc vi-
 gilatio, sensus, intellectio, maxime delectabile est; spes
 autem, ac memoria, propter hæc. Ipsa vero intellectio
 secundum se, ejus est quod secundum se optimum est:
 et quæ maxime est, ejus quod maxime est. Se ipsum vero
 intellectus intelligit assumptione intelligibilis. Intelligibi-
 lis namque fit attingens et intelligens, ita ut idem intelle-
 ctus et intelligibile sit. Susceptivum enim intelligibilis est
 substantiæ est intellectus. Operatur autem, intelligibile
 habens. Quare istud magis, quam illud, est id divinum
 quod intellectus videtur habere: et speculatio optimum
 et maxime delectabile est. (7) Si igitur ita bene se habet
 Deus semper ut nos aliquando, admirabile est: quodsi
 magis, admirabilis est. At ita se habet. Ceterum vita
 quoque ita inexistit: siquidem intellectus operatio, vita
 est: ille vero, est actus: actus vero per se, illius vita opti-
 ma et perpetua est. (8) Dicimus autem, Deum, sempiternum optimumque animans esse. Quare vita, et avum

και αὐὸν συνεχῆς και ἀίδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ· τοῦτο γὰρ ὁ θεός. (9) Ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσιν, ὡσπερ οἱ Πυθαγόρειοι και Σπεύσιππος, τὸ κάλλιστον και ἀριστον μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι, διὰ τὸ και τῶν φυτῶν και τῶν ζῶων τὰς ἀρχὰς αἰτία μὲν εἶναι, τὸ δὲ καλὸν και τέλειον ἐν τοῖς ἐκ τούτων, ὡς ὀρθῶς οἴονται. Τὸ γὰρ σπέρμα ἐξ ἐτέρων ἐστὶ πρότερον τελείων, και τὸ πρῶτον οὐ σπέρμα ἐστίν, ἀλλὰ τὸ τέλειον· οἷον πρότερον ἄνθρωπον ἂν φαίη τις εἶναι τοῦ σπέρματος, οὐ τὸν ἐκ τούτου γενομένον, ἀλλ' ἕτερο· ἐξ οὗ τὸ σπέρμα. (10) Ὅτι μὲν οὖν ἔστιν οὐσία τις ἀίδιος και ἀκίνητος και κεχωρισμένη τῶν αἰσθητῶν, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Δείδειται δὲ και ὅτι μέγεθος οὐθὲν ἔχειν ἐνδέχεται ταύτην τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἀμερῆς και ἀδιαίρετός ἐστιν. Κινεῖ γὰρ τὸν ἄπειρον χρόνον, οὐθὲν δ' ἔχει δύναμιν ἄπειρον πεπερασμένον. Ἐπεὶ δὲ πᾶν μέγεθος ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, πεπερασμένον μὲν διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἔχοι μέγεθος, ἄπειρον δ' ὅτι ὅλως οὐκ ἔστιν οὐθὲν ἄπειρον μέγεθος. (11) Ἀλλὰ μὴν και ὅτι ἀπαθὲς και ἀναλλοίωτον· πᾶσαι γὰρ αἱ ἀλλαι κινήσεις ὑστεραὶ τῆς κατὰ τόπον. Ταῦτα μὲν οὖν δῆλα διότι τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

CAP. VIII.

Πότερον δὲ μίαν θετέον τὴν τοιαύτην οὐσίαν ἢ πλείους, και πόσας, δεῖ μὴ λανθάνειν, ἀλλὰ μεμνησθαι και τὰς τῶν ἄλλων ἀποφάσεις, ὅτι περὶ πλήθους οὐθὲν εἰρήκασιν, ὅ τι και σαφὲς εἰπεῖν. Ἡ μὲν γὰρ περὶ τὰς ἰδέας ὑπόληψις οὐδεμίαν ἔχει σκέψιν ἰδίαν· ἀριθμοὺς γὰρ λέγουσι τὰς ἰδέας οἱ λέγοντες ἰδέας, περὶ δὲ τῶν ἀριθμῶν ὅτε μὲν ὡς περὶ ἀπείρων λέγουσιν, ὅτε δὲ ὡς μέχρι τῆς δεκάδος ὀρισμένον· δι' ἣν δ' αἰτίαν τοσοῦτον τὸ πλήθος τῶν ἀριθμῶν, οὐθὲν λέγεται μετὰ σπουδῆς ἀποδεικτικῆς. (2) Ἡμῖν δ' ἐκ τῶν ὑποκειμένων και διωρισμένων λεκτέον. Ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ και τὸ πρῶτον τῶν ὄντων ἀκίνητον και καθ' αὐτὸ και κατὰ συμβεβηκότος, κινουὺν δὲ τὴν πρώτην ἀίδιον και μίαν κίνησιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπὸ τινος κινεῖσθαι, και τὸ πρῶτον κινουὺν ἀκίνητον εἶναι καθ' αὐτό, και τὴν ἀίδιον κίνησιν ὑπὸ ἀίδιου κινεῖσθαι και τὴν μίαν ὑφ' ἑνός, δρῶμεν δὲ παρὰ τὴν τοῦ παντός τὴν ἀπλήν φορᾶν, ἣν κινεῖν φαιμέν τὴν πρώτην οὐσίαν και ἀκίνητον, ἄλλας φορὰς οὐσας τὰς τῶν πλανήτων ἀίδιους (ἀίδιον γὰρ και ἄστατον τὸ κύκλω σώμα· δείδειται δ' ἐν τοῖς φυσικοῖς περὶ τούτων), ἀνάγκη και τούτων ἐκάστην τῶν φορῶν ὑπ' ἀκινήτου τε κινεῖσθαι καθ' αὐτό και ἀίδιου οὐσίας. (3) Ἡ τε γὰρ τῶν ἀστρων φύσις ἀίδιος οὐσία τις οὐσα, και τὸ κινουὺν ἀίδιον και πρότερον τοῦ κινουμένου, και τὸ πρότερον οὐσίας οὐσίαν ἀναγκασίον εἶναι. (3) Φανερόν τοίνυν ὅτι τοσαύτας τε οὐσίας ἀναγκαῖον εἶναι τὴν τε φύσιν ἀίδιους και ἀκινήτους καθ' αὐτὰς και ἄνευ μεγέθους, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν πρότερον. Ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν οὐσίαι, και τούτων τίς πρώτη και δευτέρα κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν ταῖς φοραῖς τῶν

continuum et æternum Deo inest. Hoc enim est Deus. (9) Quicumque vero, ut Pythagorici et Speusippus, putant optimum et pulcherrimum non esse in principio, eo quod plantarum quoque ac animalium principia, causæ quidem sunt, bonum vero et perfectum in iis esse, quæ ex his sunt, non recte putant. Sperma namque ex aliis prioribus perfectis est, neque sperma primum est, sed quod perfectum est : veluti hominem dixerit quispiam priorem spermate esse, non illum, qui eo generatur, sed alium, ex quo ipsum sperma est. (10) Quod itaque est quædam æterna immobilisque substantia, et a sensibilibus separata, constat ex dictis. Ostensum autem est etiam quod nec ullam magnitudinem possibile est hanc substantiam habere, verum impartibilis indivisibilisque est. Nam infinito tempore movet : nihil vero finitum infinitam potentiam habet. Quum vero omnis magnitudo aut infinita, aut finita sit, finitam quidem propter hoc non haberet magnitudinem; infinitam vero, sed omnino nulla est infinita magnitudo. (11) At vero etiam quod principium impassibile et immutabile est; omnes namque reliqui motus posteriores eo sunt, qui secundum locum est. Et quidem hæc, propter quid hoc se habeant modo, dilucida sunt.

Utrum autem una sit ponenda talis substantia, an plures, et quot, non oportet nos latere, sed meminisc quoque aliorum sententias, quod de pluralitate nihil quod dictum clarum sit, protulerunt. De ideis namque opinio nullam accommodatam sibi considerationem habet. Numeros namque dicunt ideas, qui dicunt ideas esse : de numeris vero quandoque ut de infinitis loquuntur, quandoque tanquam usque ad denarium determinatis : qua vero de causa tanta numerorum pluralitas sit, nihil cum diligentia demonstrativa dicitur. (2) Nobis vero ex præsuppositis atque determinatis dicendum est. Principium enim, ac primum entium, tum per se tum per accidens immobile est : movens autem, primo, sempiterno, et uno motu. Quum vero quod movetur, necesse sit ab aliquo moveri, primumque movens immobile per se esse, ac motum æternum ab æterno moveri, et unum, ab uno; videmusque præter simplicem lationem totius, quam dicimus primam substantiam et immobilem movere, ceteras etiam lationes, quæ errantium sunt, sempiternas esse (sempiternum namque et irrequiescibile est circulare corpus : monstratum autem est de his in Physicis) : necesse est harum quoque lationum unamquamque a per se immobili et æterna substantia moveri. Nam et stellarum natura, perpetua substantia quædam existens; et quod movet, perpetuum, et prius est moto; et quod prius substantiæ est, substantia sit necesse est. (3) Constat itaque, necesse esse, tot substantias esse natura perpetuas et per se immobiles, ac absque magnitudine, ob causam prius dictam. Quod igitur substantiæ sunt, et harum quænam prima, quæve secunda, secundum eum ordinem, quem et lationes siderum habent, patet. (4) Plu-

ἄστρον, φανερόν. (4) Τὸ δὲ πλῆθος ἤδη τῶν φορῶν ἐκ τῆς οἰκειοτάτης φιλοσοφίας τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν δεῖ σκοπεῖν, ἐκ τῆς ἀστρολογίας· αὕτη γὰρ περὶ οὐσίας αἰσθητῆς μὲν αἰδίου δὲ ποιεῖται τὴν θεωρίαν, αἱ δ' ἄλλαι περὶ οὐδεμιᾶς οὐσίας, οἷον ἢ τε περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τὴν γεωμετρίαν. (5) Ὅτι μὲν οὖν πλείους τῶν φερομένων αἱ φοραί, φανερόν τοῖς καὶ μετρίως ἡμιμένοις· πλείους γὰρ ἕκαστον φέρεται μίᾳ τῶν πλανωμένων ἄστρον. Πόσαι δ' αὐταὶ τυγχάνουσιν οὐσαι, νῦν μὲν ἡμεῖς ἀ λέγουσι τῶν μαθηματικῶν τινὲς ἐνόοις χάριν λέγομεν, ὅπως ἢ τι τῆ διανοία πλῆθος ὠρισμένον ὑπέλαβεῖν· τὸ δὲ λοιπὸν τὰ μὲν ζητούντας αὐτοὺς δεῖ, τὰ δὲ πυθανομένους παρὰ τῶν ζητούντων, ἂν τι φαίνεται παρὰ τὰ νῦν εἰρημένα τοῖς ταῦτα πραγματευομένοις, φιλεῖν μὲν ἀμφοτέρους, πείθεσθαι δὲ τοῖς ἀκριβεστέροις. (6) Εὐδόξος μὲν οὖν ἡλίου καὶ σελήνης ἑκατέρου τὴν φορὰν ἐν τρισὶν ἐτίθετ' εἶναι σφαιραῖς, ὧν τὴν μὲν πρώτην τὴν τῶν ἀπλανῶν ἄστρον εἶναι, τὴν δὲ δευτέραν κατὰ τὸν διὰ μέσων τῶν ζῳδίων, τὴν δὲ τρίτην κατὰ τὸν λελοξωμένον ἐν τῷ πλάτει τῶν ζῳδίων· ἐν μείζονι δὲ πλάτει λελοξῶσθαι καθ' ὃν ἢ σελήνη φέρεται ἢ καθ' ὃν ἢ ἥλιος. Τῶν δὲ πλανωμένων ἄστρον ἐν τέτταρσιν ἑκάστου σφαιραῖς, καὶ τούτων δὲ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν τὴν αὐτὴν εἶναι ἐκείνας (τὴν τε γὰρ τῶν ἀπλανῶν τὴν ἀπάσας φέρουσαν (εἶναι) καὶ τὴν ὑπὸ ταύτῃν τεταγμένην καὶ κατὰ τὸν διὰ μέσων τῶν ζῳδίων τὴν φορὰν ἔχουσαν κοινήν ἀπασῶν εἶναι), τῆς δὲ τρίτης ἀπάντων τοὺς πόλους ἐν τῷ διὰ μέσων τῶν ζῳδίων εἶναι, τῆς δὲ τετάρτης τὴν φορὰν κατὰ τὸν λελοξωμένον πρὸς τὸν μέσον ταύτης· εἶναι δὲ τῆς τρίτης σφαιράς τοὺς πόλους τῶν μὲν ἄλλων ἰδίων, τοὺς δὲ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἑρμοῦ τοὺς αὐτούς. (7) Κάλλιππος δὲ τὴν μὲν θέσιν τῶν σφαιρῶν τὴν αὐτὴν ἐτίθετο Εὐδόξῳ, τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἀποστημάτων τὴν τάξιν, τὸ δὲ πλῆθος τῶ μὲν τοῦ Διὸς καὶ τῶ τοῦ Κρόνου τοὺς αὐτοὺς ἀπεδίδου, τῶ δ' ἡλίου καὶ τῶ σελήνης δύο ἦετο εἶ προσθετάς εἶναι σφαιράς, τὰ φαινόμενα εἰ μέλλει τις ἀποδώσειν, τοῖς δὲ λοιποῖς τῶν πλανήτων ἑκάστῳ μίαν. (8) Ἀναγκαῖον δὲ, εἰ μὲν λουσι συντεθεῖσαι πᾶσαι τὰ φαινόμενα ἀποδώσειν, καθ' ἕκαστον τῶν πλανωμένων ἑτέρας σφαιράς μιᾶ ἑλάττονας εἶναι τὰς ἀνελιττούσας καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποκαθιστάσας τῇ θέσει τὴν πρώτην σφαιρὰν αἰε τοῦ ὑποκάτω τεταγμένου ἄστρον· οὕτω γὰρ μόνως ἐνδέχεται τὴν τῶν πλανητῶν φορὰν ἀπαντα ποιεῖσθαι. (9) Ἐπεὶ οὖν ἐν αἷ μὲν αὐτὰ φέρεται σφαιραῖς αἱ μὲν ὀκτώ αἱ δὲ πέντε καὶ εἰκοσὶν εἶσιν, τούτων δὲ μόνας οὐ δεῖ ἀνελιχθῆναι ἐν αἷ τὸ κατωτάτω τεταγμένον φέρεται, αἱ μὲν τὰς τῶν πρώτων δύο ἀνελιττούσαι εἰς ἔσσονται, αἱ δὲ τὰς τῶν ὑστερον τετάρτων ἑκαδέκα, ὅ δὲ ἀπασῶν ἀριθμὸς τῶν φεροσῶν καὶ τῶν ἀνελιττούσῶν ταύτας πεντήκοντά τε καὶ πέντε. Εἰ δὲ τῇ σελήνῃ τε καὶ τῷ ἡλίῳ μὴ προστεθῆη τις ἢ εἰπομεν κινήσεις, αἱ πᾶσαι σφαιραῖ εἰσονται ἐπτά τε καὶ τεσσαράκοντα.

ralitatem vero lationem ex peculiarissima philosophiæ mathematicarum scientiarum, videlicet ex astronomia, considerandum est : hæc enim de substantia sensibili quidem at sempiterna speculatur ; ceteræ vero de nulla quidem substantia, veluti quæ circa numeros, atque quæ circa geometriam. (5) Et quidem quod plures sint eorum quæ feruntur, lationes, manifestum etiam est iis qui parum attigerunt : pluribus enim, quam una, errantium astrorum unumquodque fertur. Quot vero hæc sint, de eo nunc quidem nos ea, quæ quidam mathematicorum aiunt, intelligendi gratia dicimus, et ut aliquam determinatam mente pluralitatem percipiamus. Deinceps quædam quidem nos ipsos quærere decet, quædam autem a quærentibus sciscitari, si quid præter ea quæ nunc dicta sunt, iis videatur, qui circa hæc versantur : diligere quidem utrosque, adhærere vero certioribus. (6) Eudoxus igitur solis et lunæ, utriusque lationem in tribus posuit sphaeris esse : quarum primam quidem eam esse, quæ non-errantium stellarum ; secundam vero, secundum orbem per medium zodiacum ; tertiam porro secundum eum, qui in latitudine zodiaci obliquatur : in majori autem latitudine obliquari eum, secundum quem luna fertur, quam secundum quem sol. Errantium vero stellarum uniuscujusque in quattuor sphaeris : quarum primam quidem, et secundam, eandem illis esse (etenim quæ non-errantium est, illam quæ omnes fert, et eam, quæ sub ipsa ordinata est, ac quæ secundum zodiacum lationem habet, communem omnibus esse) ; tertiam vero omnium polos in eo orbe per medium zodiacum esse ; quartæ autem lationem, secundum eum qui obliquatus ad medium ejus est : esse vero tertię sphaeræ polos aliarum quidem proprios, Veneris autem, et Mercurii, eosdem. (7) At Callippus, situm quidem sphaerarum eundem Eudoxo ponebat, hoc est, distantiarum ordinem ; pluralitatem etiam stellæ quidem Jovis, ac Saturni, eandem illi attribuebat : soli vero et lunæ binas adhuc putabat sphaeras addendas esse, si quis eorum, quæ sensibilibiter apparent, causas assignare debeat ; ceteris vero errantium, unicuique unam. (8) Necessè vero esse, si debent omnes simul positæ, eorum quæ apparent, rationem reddere, secundum unamquamque errantium alteras sphaeras, una pauciores esse, quæ revolvant, et ad idem positione semper primam ejus astri sphaeram, quod inferius ordinatum est, constituent : hoc enim modo solum contingit ut illa omnia errantium lationem efficiant *et explicent*. (9) Quum igitur in quibus ipsa quidem feruntur sphaeris, hæc quidem octo, hæc vero viginti quinque sint, harum sane illas solas non oportet revolvi, in quibus fertur quod infime ordinatum est : quæ quidem duarum primarum sphaeras revolvunt, sex erunt ; quæ vero posteriorum quattuor, sedecim : cunctarum vero numerus, tum earum quæ ferunt, tum quæ revolvunt eas, quinquaginta quinque. Quodsi lunæ et soli non addat aliquis, quos diximus, motus, omnes sphaeræ erunt septem

(10) Τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῶν σφαιρῶν ἔστω τοσοῦτον, ὥστε καὶ τὰς οὐσίας καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς ἀκινήτους καὶ τὰς αἰσθητὰς τοσαύτας εὐλογον ὑπολαβεῖν· τὸ γὰρ ἀναγκαῖον ἀφείσθω τοῖς ἰσχυροτέροις λέγειν. Εἰ δὲ μὴδεμίαν οἶόντ' εἶναι φορὰν μὴ συντείνουσαν πρὸς ἀστρου φορὰν, ἔτι δὲ πᾶσαν φύσιν καὶ πᾶσαν οὐσίαν ἀπαθῆ καὶ καθ' αὐτὴν τοῦ ἀρίστου τετυγχευῖαν τέλους εἶναι δεῖ νομίσαι, οὐδεμία ἂν εἴη παρὰ ταύτας ἑτέρα φύσις, ἀλλὰ τοῦτον ἀνάγκη τὸν ἀριθμὸν εἶναι τῶν οὐσιῶν. Εἴτε γὰρ εἰσιν ἑτεραι, κινοῖεν ἂν ὡς τέλος οὔσαι φορᾶς. Ἄλλ' εἶναι γε ἄλλας φορὰς ἀδύνατον παρὰ τὰς εἰρημένους. Τοῦτο δ' εὐλογον ἐκ τῶν φερομένων ὑπολαβεῖν. (11) Εἰ γὰρ πᾶν τὸ φέρον τοῦ φερομένου χάριν πέφυκε καὶ φορὰ πᾶσα φερομένου τινός ἐστιν, οὐδεμία φορὰ αὐτῆς ἂν ἕνεκα εἴη οὐδ' ἄλλης φορᾶς, ἀλλὰ τῶν ἀστρων ἕνεκα. Εἰ γὰρ ἔσται φορὰ φορᾶς ἕνεκα, καὶ ἐκείνην ἑτέρου δεήσει χάριν εἶναι· ὥστ' ἐπειδὴ οὐχ οἶόντε εἰς ἀπειρον, τέλος ἔσται πάσης φορᾶς τῶν φερομένων τι θείων σωμάτων κατὰ τὸν οὐρανόν. (12) Ὅτι δὲ εἷς οὐρανός, φανερόν. Εἰ γὰρ πλείους οὐρανοὶ ὡσπερ ἄνθρωποι, ἔσται εἶδει μία ἢ περὶ ἕκαστον ἀρχή, ἀριθμῶ δέ γε πολλαί. Ἄλλ' ὅσα ἀριθμῶ πολλά, ὕλην ἔχει· εἷς γὰρ λόγος καὶ ὁ αὐτὸς πολλῶν, οἷον ἀνθρώπου, Σωκράτης δὲ εἷς. Τὸ δὲ τί ἦν εἶναι οὐκ ἔχει ὕλην τὸ πρῶτον· ἐντελέχεια γάρ· Ἐν ἄρα καὶ λόγῳ καὶ ἀριθμῶ τὸ πρῶτον κινῶν ἀκίνητον ὄν· καὶ τὸ κινούμενον ἄρα αἰεὶ καὶ συνεχῶς ἐν μόνον· εἷς ἄρα οὐρανός μόνος. (13) Παραδέδοται δὲ παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ παμπάλαιων ἐν μύθου σχήματι καταλειμμένα τοῖς ὕστερον ὅτι θεοὶ τί εἰσιν οὗτοι καὶ περιέχει τὸ θεῖον τὴν ὄλην φύσιν. Τὰ δὲ λοιπὰ μυθικῶς ἤδη προσῆχται πρὸς τὴν πειθῶ τῶν πολλῶν καὶ πρὸς τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ συμφέρον χρῆσιν· ἀνθρωποειδέες τε γὰρ τούτους καὶ τῶν ἄλλων ζῶων ὁμοίους τισὶ λέγουσι, καὶ τούτους ἑτέρα ἀκόλουθα καὶ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις. Ὡν εἰ τις χωρίσας αὐτὸ λάθοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ᾤοντο τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θείως ἂν εἰρησθαι νομίσειεν, καὶ κατὰ τὸ εἶκος πολλαίαις εὐρημένους εἰς τὸ δυνατόν ἐκάστης καὶ τέχνης καὶ φιλοσοφίας καὶ πάλιν φειρομένων καὶ ταύτας τὰς δόξας ἐκείνων οἷον λείψανα περισεῦσθαι μέχρι τοῦ νῦν. Ἡ μὲν οὖν πάτριος δόξα καὶ ἡ παρὰ τῶν πρώτων ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῖν φανερά μόνον.

et quadraginta. (10) Pluralitas itaque sphaerarum [latium?] tanta sit. Quare substantias quoque et principia tum immobilia tum sensibilia, tot rationabiliter arbitrandum est esse : quod enim necessarium est, relinquatur potentioribus dicendum. Quodsi nullam lationem possibile est esse, quæ non ordinetur ad lationem stellæ, omnem item naturam, omnemque substantiam impassibilem, et per se, arbitrari oportet optimum sortitam finem esse, nulla profecto præter has alia natura erit, sed hunc necesse est numerum substantiarum esse. Si etenim aliæ sunt, utique movebunt, quum lationis finis sint. Sed esse alias lationes præter dictas, impossibile est : hoc autem ex iis quæ feruntur, rationabile est accipere. (11) Si enim omne, quod fert, ejus gratia quod fertur, suapte natura est, omnisque latio alicujus, quod fertur, est, nulla latio sui gratia erit profecto, nec alterius lationis, verum stellarum causa. Si namque latio lationis causa erit, illam quoque oportebit aliarum gratia esse. Quare quum non sit processus in infinitum, finis omnis lationis erit divinorum corporum aliquod, quæ in cælo feruntur. (12) Quod autem cælum est unum, manifestum est : si enim plures essent cæli, ut homines, principium uniuscujusque erit specie unum, numero multa. At quæcumque multa numero, materiam habent : una etenim et eadem multorum ratio est, veluti hominis; Socrates vero, unus. Ipsum vero quid erat esse primum, non habet materiam, quum actus sit. Unum ergo tum ratione, tum numero, primum movens immobile ens est : id etiam igitur, quod semper continuoque movetur : unum ergo tantum cælum est. (13) Tradita autem sunt quedam a majoribus nostris et admodum antiquis, ac in fabulæ figura posterioribus relicta, quod hi dii sint, universamque naturam divinum contineat. Cetera vero fabulose jam ad multitudinis persuasionem, et ad legum, ac ejus quod conferat, opportunitatem, illata sunt : hominiformes namque ac aliorum animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia consequentia et similia iis quæ dicta sunt : quorum si quis ipsum solum primum separando accipiat, quod deos arbitrabantur primas substantias esse, divine profecto dictum putabit : et (ut verisimile est) sæpius quaque arte et philosophia, quoad possibile fuit, inventa, corruptaque rursus, has illorum opiniones, quasi quasdam reliquias, nunc usque salvatas esse. Patria itaque ac primorum opinio in tantum modo nobis manifesta sit.

CAP. IX.

15 Τὰ δὲ περὶ τὸν νοῦν ἔχει τινὰς ἀπορίας· δοκεῖ μὲν γὰρ εἶναι τῶν φαινομένων θειότατον, πῶς δ' ἔχων τοιοῦτος ἂν εἴη, ἔχει τινὰς δυσκολίας. Εἴτε γὰρ μηθὲν νοεῖ, τί ἂν εἴη τὸ σεμνόν; ἀλλ' ἔχει ὡσπερ ἂν εἰ δ καθεύδων· εἴτε νοεῖ, τούτου δ' ἄλλο κύριον (οὐ γὰρ 20 ἐστὶ τοῦτο ὃ ἐστὶν αὐτοῦ ἢ οὐσία νόησις, ἀλλὰ δύναμις), οὐκ ἂν ἢ ἀρίστη οὐσία εἴη· διὰ γὰρ τοῦ νοεῖν τὸ τίμιον αὐτῷ ὑπάρχει. (2) Ἐτι δὲ εἴτε νοῦς ἢ οὐσία

Ea vero, quæ circa Mentem sunt, quasdam dubitationes habent. Videtur enim eorum quæ apparent, mens quid divinissimum esse. Quo vero modo se habens talis erit, difficultates quasdam habet. Sive enim nihil intelligat, sed ita se habeat, ut dormiens, quidnam præcellens erit? Sive intelligat, hujus vero aliud sit principale (non enim id quod est ejus substantia, intellectio erit, sed potentia), profecto non erit optima substantia : siquidem eo quod intelligit, ei honorabilitas incst. (2) Præterea, sive mens, sive in-

αὐτοῦ εἶτε νόσις ἐστι, τί νοεῖ; ἢ γὰρ αὐτὸς αὐτὸν ἢ ἕτερόν τι. Καὶ εἰ ἕτερόν τι, ἢ τὸ αὐτὸ ἀεὶ ἢ ἄλλο. Πότερον οὖν διαφέρει τι ἢ οὐθὲν τὸ νοεῖν τὸ καλὸν ἢ τὸ τυχόν; ἢ καὶ ἄτοπον τὸ διανοεῖσθαι περὶ ἐνίων; δῆλον
 5 τοίνυν ὅτι τὸ θειότατον καὶ τιμιώτατον νοεῖ, καὶ οὐ μεταβάλλει· εἰς χεῖρον γὰρ ἢ μεταβολή, καὶ κίνησις τις ἦδη τὸ τοιοῦτον. (3) Πρῶτον μὲν οὖν εἰ μὴ νόσις ἐστὶν ἀλλὰ δύναμις, εὐλόγον ἐπίπονον εἶναι τὸ συνεχές αὐτῷ τῆς νόσεως. Ἐπειτα δῆλον ὅτι ἄλλο τι ἂν εἴη
 10 τὸ τιμιώτερον ἢ ὁ νοῦς, τὸ νοούμενον. Καὶ γὰρ τὸ νοεῖν καὶ ἡ νόσις ὑπάρξει καὶ τὸ χεῖριστον νοοῦντι. Ὡστ' εἰ φευκτὸν τοῦτο (καὶ γὰρ μὴ δρᾶν ἕνια κρεῖττον ἢ δρᾶν), οὐκ ἂν εἴη τὸ ἀριστον ἢ νόσις. Αὐτὸν ἄρα νοεῖ, εἴπερ ἐστὶ τὸ κράτιστον, καὶ ἐστὶν ἡ νόσις νοή-
 15 σεως νόσις. (4) Φαίνεται δ' ἀεὶ ἄλλου ἢ ἐπιστήμη καὶ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ διάνοια, αὐτῆς δ' ἐν παρέργῳ. Ἐτι εἰ ἄλλο τὸ νοεῖν καὶ τὸ νοεῖσθαι, κατὰ πότερον αὐτῷ τὸ εὖ ὑπάρχει; οὐδὲ γὰρ ταῦτό τὸ εἶναι νοήσει καὶ νοουμένῳ. (5) Ἡ ἐπ' ἐνίων ἢ ἐπιστήμη τὸ
 20 πρᾶγμα· ἐπὶ μὲν τῶν ποιητικῶν ἀνευ ὕλης ἢ οὐσίας καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, ἐπὶ δὲ τῶν θεωρητικῶν ὁ λόγος τὸ πρᾶγμα καὶ ἡ νόσις. Οὐχ ἑτέρου οὖν ὄντος τοῦ νοουμένου καὶ τοῦ νοῦ, ὅσα μὴ ὕλην ἔχει, τὸ αὐτὸ ἔσται, καὶ ἡ νόσις τῷ νοουμένῳ μία. (6) Ἐτι δὲ λείπεται
 25 ἀπορία, εἰ σύνθετον τὸ νοούμενον μεταβάλλοι γὰρ ἂν ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ ὅλου. Ἡ ἀδιαιρέτων πᾶν τὸ μὴ ἔχον ὕλην. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, [ἢ] ὁ γε τῶν συνθέτων, ἔχει ἐν τινὶ χρόνῳ (οὐ γὰρ ἔχει τὸ εὖ ἐν τῷδὲ ἢ ἐν τῷδὲ, ἀλλ' ἐν ὅλῳ τινὶ τὸ ἀριστον, ὃν ἄλλο
 30 τι), οὕτως δὴ ἔχει αὐτῆς ἡ νόσις τὸν ἅπαντα αἰῶνα.

tellectio ejus substantia sit, quid intelligit? aut enim ipsa ee ipsam, aut aliquid aliud. Quodsi aliud, aut idem semper, aut aliud. Utrum autem differt aliquid, an nihil, intelligere bonum, vel quodcumque? An vero de quibusdam ipsam etiam cogitare absurdum est? Manifestum itaque est quod illud quod intelligit, divinissimum honorabilissimumque est, neque mutatur: in deterius namque mutatio fieret, ac motus aliquis hujusmodi jam esset. (3) Primo igitur, si non est intellectio, sed potentia, rationabile est, laboriosam ei continuationem intelligendi esse: deinde dilucidum, quod aliquid aliud honorabilius esset, quam mens, id scilicet quod intelligitur. Et intelligere profecto, ac intellectio, et quod pessimum intelligenti inerat. Quare si fugiendum hoc sit (etenim quedam melius est non videre, quam videre), non sane fuerit, quod optimum, intellectio. Se ipsam ergo intelligit, si est quidem quod optimum est: et est intellectio, intellectionis intellectio. (4) At videtur semper alterius esse, tum scientia, tum sensus, et opinio, ac mens: sin vero ipsius, fortuito et obiter. Si aliud. præterea intelligere, aliud intelligi sit, secundum utrum horum inest ei bene esse? quandoquidem non est idem intellectioem esse, et intellectum. (5) An in quibusdam scientia est ipsa res? in effectivis quidem absque materia res est substantia et ipsum quid erat esse; in speculativis vero ratio, et intellectio. Quum igitur non sit diversum ab eo quod intelligitur, intellectus, in iis quacumque non habent materiam, idem erunt, ac intellectio una cum eo quod intelligitur. (6) Item restat dubitatio, utrum compositum sit, quod intelligitur. Mutaretur etenim in partibus totius. At omne non habens materiam, indivisibile est. Nam quemadmodum humanus intellectus, licet composita cogitans, se in aliquo tempore habet (non enim asequitur bonum in hoc, aut in hoc, verum in toto quodam, quod optimum est, aliud ab ipso existens), sic ipsa sui ipsius intellectio, per totum æternum se habet.

CAP. X.

Ἐπισκεπτέον δὲ καὶ ποτέρως ἔχει ἢ τοῦ ὅλου φύσις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀριστον, πότερον χειρισμένον τι καὶ αὐτὸ καθ' αὐτό, ἢ τὴν τάξιν; ἢ ἀμφοτέρως ὥσπερ
 35 στρατεύμα. Καὶ γὰρ ἐν τῇ τάξει τὸ εὖ καὶ ὁ στρατηγός, καὶ μᾶλλον οὗτος· οὐ γὰρ οὗτος διὰ τὴν τάξιν ἀλλ' ἐκείνη διὰ τοῦτόν ἐστιν. Πάντα δὲ συντέτακται πῶς, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, καὶ πλωτὰ καὶ πτηνὰ καὶ φυτὰ καὶ οὐχ οὕτως ἔχει ὥστε μὴ εἶναι θατέρῳ πρὸς θάτερον
 40 μῆθέν, ἀλλ' ἐστὶ τι· πρὸς μὲν γὰρ ἐν ἅπαντα συντέτακται· ἀλλ' ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ τοῖς ἐλευθέροις ἥκιστα ἔξεστιν ὁ τι ἐτυχε ποιεῖν, ἀλλὰ πάντα ἢ τὰ πλείστα τέτακται, τοῖς δὲ ἀνδραπόδοις καὶ τοῖς θηρίοις μικρόν τὸ εἰς τὸ κοινόν, τὸ δὲ πολλὸ ὁ τι ἐτυχεν τοιαύτη γὰρ
 45 ἐκάστου ἀρχὴ αὐτῶν ἢ φύσις ἐστίν. Λέγω δ' οἷον εἰς γε τὸ διακριθῆναι ἀνάγκη ἅπασιν ἔλθειν, καὶ ἄλλα οὕτως ἐστὶν ἂν κοινωνεῖ ἅπαντα εἰς τὸ ὅλον. (2) Ὅσα δὲ ἀδύνατα συμβαίνει ἢ ἄτοπα τοῖς ἄλλως λέγουσι, καὶ ποῖα οἱ χαριεστέρως λέγοντες, καὶ ἐπὶ ποίῳ ἐλάχιστα
 50 ἔσται ἀπορία, δεῖ μὴ λαθάνειν. Πάντες γὰρ ἐξ ἐναντίων ποιοῦσι πάντα. Οὕτε δὲ τὸ πάντα οὕτε τὸ ἐξ ἐναντίων ὀρθῶς, οὐτ' ἐν ὅσοις τὰ ἐναντία ὑπάρχει, πῶς

Perscrutandum autem etiam hoc, quonam modo natura universi habeat ipsum bonum, et ipsum optimum: utrum separatum quiddam, et ipsum per se, an ipso ordine, an utroque modo; quemadmodum exercitus. Etenim in ordine est ejus bene esse, et dux ipse, atque magis hic: non enim hic propter ordinem, verum ordo propter ipsum est. Cuncta autem coordinata quodam modo sunt, verum non similiter, et natantia, et volatilia, et plantæ: nec ita se habent, ut sit ullum alteri ad alterum; sed sunt ad quippiam; ad unum namque coordinata sunt omnia: verum quemadmodum in domo liberis quidem minime licet quodcumque facere, sed omnia, aut plurima, his ordinata sunt; mancipis vero, et bestiis parum quod ad commune conferat, sed ut plurimum quodcumque contingit: tale namque principium cujusque eorum, natura est: dico autem quod necesse est omnia in mutuum quidem discrimen venire; et alia ita sunt communiter omnia conferentia ad universum servandum. (2) Quæcumque vero impossibilia, sive absurda aliter dicentibus accidunt, quæve dicunt gratiosius dicentes, ac in quibus minime dubitationes sunt, non decet nos latere: omnes namque ex contrariis omnia faciunt. At non recte « omnia », neque « ex contrariis » dicunt; neque, quibus contraria insunt, quonam modo ex contrariis

ἐκ τῶν ἐναντιῶν ἔσται, οὐ λέγουσιν ἀπαθῆ γὰρ τὰ ἐναντία ὑπ' ἀλλήλων. (3) Ἢμῖν δὲ λύεται τοῦτο εὐλόγως τῷ τρίτον τι εἶναι. Οἱ δὲ τὸ ἕτερον τῶν ἐναντιῶν ὕλην ποιοῦσιν, ὥσπερ οἱ τὸ ἀνισον τῷ ἴσῳ ἢ τῷ ἐνὶ τὰ πολλά. Λύεται δὲ καὶ τοῦτο τὸν αὐτὸν τρόπον ἢ γὰρ ὕλη ἢ μία οὐθενὶ ἐναντίον. (4) Ἐτι ἅπαντα τοῦ φαύλου μετέξει ἔξω τοῦ ἐνός· τὸ γὰρ κακὸν αὐτὸ θάτερον τῶν στοιχείων. Οἱ δ' ἄλλοι οὐδ' ἀρχὰς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν· καίτοι ἐν ἅπασιν μάλιστα τὸ ἀγαθὸν ἀρχῆ. (5) Οἱ δὲ τοῦτο μὲν ὀρθῶς εἶπεν ἀρχῆν, ἀλλὰ πῶς τὸ ἀγαθὸν ἀρχῆ οὐ λέγουσιν, πότερον ὡς τέλος ἢ ὡς κινήσαν ἢ ὡς εἶδος. (6) Ἀτόπιος δὲ καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὴν γὰρ φιλίαν ποιεῖ τὸ ἀγαθόν. Αὕτη δ' ἀρχῆ καὶ ὡς κινουῦσα (συναίγει γὰρ) καὶ ὡς ὕλη· μόριον γὰρ τοῦ μίγματος. Εἰ δὲ καὶ τῷ αὐτῷ συμβέβηκε καὶ ὡς ὕλη ἀρχῆ εἶναι καὶ ὡς κινουῦντι, ἀλλὰ τὸ γ' εἶναι οὐ ταῦτο. Κατὰ πότερον οὖν φιλία; Ἀποπον δὲ καὶ τὸ ἀφθαρτον εἶναι τὸ νεῖκος· τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτὸ ἢ τοῦ κακοῦ φύσις. (8) Ἀναξαγόρας δὲ ὡς κινουὺν τὸ ἀγαθὸν ἀρχῆν, ὃ γὰρ νοῦς κινεῖ· ἀλλὰ κινεῖ ἕνεκά τινος, ὥστε ἕτερον. Πλήν ὡς ἡμεῖς λέγομεν· ἢ γὰρ ἱατρικῆ ἕστὶ πως ἢ ὑγίεια. Ἀποπον δὲ καὶ τὸ ἐναντίον μὴ ποιῆσαι τῷ ἀγαθῷ καὶ τῷ νόῳ. (7) Πάντες δ' οἱ τὰναντία λέγοντες οὐ χρωῖνται τοῖς ἐναντίοις, ἐὰν μὴ ῥυθμίση τις. Καὶ διὰ τί τὰ μὲν φθαρτὰ τὰ δ' ἀφθαρτὰ, οὐθεὶς λέγει· πάντα γὰρ τὰ ὄντα ποιοῦσιν ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν. (8) Ἐτι οἱ μὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ποιοῦσι τὰ ὄντα· οἱ δ' ἴνα μὴ τοῦτο ἀναγκασθῶσιν, ἐν πάντα ποιοῦσιν. Ἐτι διὰ τί αἰεὶ ἔσται γένεσις καὶ τί αἴτιον γενέσεως, οὐθεὶς λέγει. (9) Καὶ τοῖς δύο ἀρχὰς ποιοῦσιν ἄλλην ἀνάγκη ἀρχῆν κυριωτέραν εἶναι, καὶ τοῖς τὰ εἶδη, ἔτι ἄλλη ἀρχῆ κυριωτέρα· διὰ τί γὰρ μετέσχηεν ἢ μετέχει; (10) Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνάγκη τῆ σοφία καὶ τῆ τιμιωτάτῃ ἐπιστήμῃ εἶναι τι ἐναντίον, ἡμῖν δ' οὐ· οὐ γὰρ ἔστιν ἐναντίον τῷ πρώτῳ οὐθέν. Πάντα γὰρ τὰ ἐναντία ὕλην ἔχει καὶ δυνάμει ταῦτ' ἔστιν· ἢ δὲ ἐναντία ἀγνοια εἰς τὸ ἐναντίον· τῷ δὲ πρώτῳ ἐναντίον οὐθέν. (11) Ἐἴτε μὴ ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητὰ ἄλλα, οὐκ ἔσται ἀρχῆ καὶ τάξις καὶ γένεσις καὶ τὰ οὐράνια, ἀλλ' αἰεὶ τῆς ἀρχῆς ἀρχῆ, ὥσπερ τοῖς θεολόγοις καὶ τοῖς φυσικοῖς πᾶσιν. Εἰ δ' ἔσται τὰ εἶδη ἢ οἱ ἀριθμοί, οὐδενὸς αἰτία· εἰ δὲ μὴ, οὐτε κινήσεως γε. Ἐτι πῶς ἔσται ἐξ ἀμεγεθῶν μέγεθος καὶ συνεχές; ὃ γὰρ ἀριθμὸς οὐ ποιῆσει συνεχές, οὐτε ὡς κινουῦν οὐτε ὡς εἶδος. (12) Ἀλλὰ μὴν οὐθέν γ' ἔσται τῶν ἐναντιῶν ὅπερ καὶ ποιητικὸν καὶ κινήτικόν· ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν μὴ εἶναι. Ἀλλὰ μὴν ὑστερόν γε τὸ ποιεῖν δυνάμεως· οὐκ ἄρα αἰδία τὰ ὄντα. Ἄλλ' ἔστιν ἀναιρετέον ἄρα τούτων τι. Τοῦτο δ' εἴρηται πῶς. (13) Ἐτι τίνοι οἱ ἀριθμοὶ ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ σῶμα καὶ δλωσ τὸ εἶδος καὶ τὸ πρᾶγμα, οὐθέν λέγει οὐθεὶς· οὐδ' ἐνδέχεται εἰπεῖν, ἐὰν μὴ ὡς ἡμεῖς εἴπη, ὡς τὸ κινουῦν ποιεῖ. (14) Οἱ δὲ λέγοντες τὸν ἀριθμὸν πρώτον τὸν μαθηματικὸν καὶ οὕτως αἰεὶ ἄλλην ἐχομένην οὐσίαν καὶ ἀρχὰς ἐκάστης ἄλλας, ἐπεισοδιώδη τὴν τοῦ παντός οὐσίαν ποιοῦσιν

erunt, exponunt : quandoquidem contraria impassibilia sunt ab se invicem. (3) A nobis autem rationi consentaneum hoc solvitur, quum aliquid tertium sit. Quidam vero alterum contrariorum materiam faciunt, quenuadmodum qui inæquale æquali, aut uni multa. Solvitur autem hoc etiam eodem modo : nam materia una nulli contrarium est. (4) Item cuncta participabunt malo, præter ipsum unum : alterum namque elementorum, ipsum malum est. At alii neque principia ponunt bonum et malum; quanquam in omnibus maxime principium ipsum bonum sit. Quidam autem hoc quidem recte, quod principium : quo vero modo ipsum bonum principium sit, utrum ut finis, an ut movens, an ut species, non dicunt. (5) Empedocles quoque absurde : nam amicitiam facit bonum, quum hæc principium sit, et ut movens (siquidem congregat) et ut materia : nam mixti pars est. At si etiam eidem accidat, et ut materiæ principio esse, et ut moventi, ipsum certe tamen esse non idem est. Secundum quod igitur horum, amicitia est? Inconveniens item est, contentionem incorruptibilem esse, quum hæc ipsa mali natura sit. (6) Anaxagoras autem bonum ponit principium, ut movens. Mens enim movet. Verum alicujus gratia movet : quare alterum. Nisi sit ut nos dicimus : ars enim medendi quodam modo sanitas est. Inconveniens etiam est, quod non fecerit aliquid bono mentique contrarium. (7) Porro nulli eorum qui ponunt contraria, utuntur contrariis, nisi quis in justam formam redegerit quæ dicunt. Et cur quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia, nemo dicit. Omnia namque entia ex eisdem principis faciunt. (8) Præterea quidam ex non ente faciunt entia : quidam, ut hoc non cogantur, unum cuncta faciunt. Cur item semper generatio erit, quidque generatio nis causa sit, dicit nemo. (9) Atque illis, qui duo principia faciunt, aliud principalius principium necesse est esse : item illis, qui species, præterea aliud principalis principium esse debet. Cur enim participavit, aut participat? (10) Et aliis quidem necesse est, sapientie ac nobilissimæ scientiæ aliud contrarium ponere esse, nobis vero minime. Nihil enim est primo contrarium : quandoquidem cuncta contraria materiam habent, et potentia hæc sunt; contraria vero ignorantia, ad contrarium : primo autem nihil contrarium est. (11) Præterea, si non erunt alia præter sensibilia, non erit principium, ordo, generatio, ipsa cælestia, sed semper principii principium, ut theologis physicisque cunctis. Si autem erunt species aut numeri, nullius causæ erunt : sin vero, non saltem ipsius motus : quo namque item modo ex non habentibus magnitudinem magnitudo continuumque erit? Numerus namque non faciet continuum, neque ut movens, neque ut species. (12) Ceterum nihil contrariorum erit ipsum et factivum, et motivum : alioqui contingere sane possit non esse. Verumenimvero facere posterius quam potentia est. Entia ergo non erunt sempiterna. Attamen sunt. Tollendum igitur aliquid horum est : hoc autem supra dictum est quomodo intelligendum sit. (13) Item quomodo numeri sunt unum, aut anima et corpus, et omnino species et res, nemo aliquid dicit, nec dicere possit, nisi ut nos dicat, quod movens faciat. (14) Qui vero dicunt mathematicum numerum primum, et ita semper aliam attingunt substantiam, ac alia cujusque principia, in-

(οὐθὲν γὰρ ἢ ἑτέρα τῇ ἑτέρᾳ συμβάλλεται οὐσα ἢ μὴ οὐσα) καὶ ἀρχὰς πολλὰς· τὰ δὲ ὄντα οὐ βούλεται πολιτεύσθαι κακῶς. « Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίῃ· εἷς κοίρανος. »

congruam universi substantiam faciunt (nihil enim altera alteri confert, sive sit sive non sit), et principia multa; at entia nolunt male gubernari. « Non est bonus multorum principatus : unus sit princeps. »

LIBER XII.

CAP. I.

5 Περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν αἰσθητῶν οὐσίας εἴρηται τίς ἐστίν, ἐν μὲν τῇ μεθόδῳ τῇ τῶν φυσικῶν περὶ τῆς ὕλης, ὕστερον δὲ περὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν. Ἐπεὶ δ' ἡ σκέψις ἐστὶ πότερον ἐστὶ τις παρὰ τὰς αἰσθητὰς οὐσίας ἀκίνητος καὶ αἰδίος ἢ οὐκ ἐστὶ, καὶ εἰ ἐστὶ τίς ἐστὶ, 10 πρῶτον τὰ παρὰ τῶν ἄλλων λεγόμενα θεωρητέον, ὅπως εἴτε τι μὴ καλῶς λέγουσι, μὴ τοῖς αὐτοῖς ἔνοχοι ὄμωεν, καὶ εἰ τι δόγμα κοινὸν ἡμῖν κἀκείνοις, τοῦτ' ἰδίᾳ μὴ καθ' ἡμῶν δυσχεραίνωμεν· ἀγαπητὸν γὰρ εἰ τις τὰ μὲν κάλλιον λέγοι τὰ δὲ μὴ χειρόν. (2) Δύο δ' εἰσι δόξαι 15 περὶ τούτων· τὰ τε γὰρ μαθηματικά φασιν οὐσίας εἶναι τινες, ὡς ἀριθμοὺς καὶ γραμμάς καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις, καὶ πάλιν τὰς ἰδέας. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν δύο ταῦτα γένη ποιῶσι, τὰς τε ἰδέας καὶ τοὺς μαθηματικούς ἀριθμούς, οἱ δὲ μίαν φύσιν ἀμφοτέρων, ἕτεροι δὲ τινες τὰς 20 μαθηματικὰς μόνον οὐσίας εἶναι φασί, σκεπτέον πρῶτον μὲν περὶ τῶν μαθηματικῶν, μηδεμίαν προστιθέντας φύσιν ἄλλην αὐτοῖς, ὡς πότερον ἰδέαι τυγχάνουσιν οὐσα ἢ οὐ, καὶ πότερον ἀρχαὶ καὶ οὐσαὶ τῶν ὄντων ἢ οὐ, ἀλλ' ὡς περὶ μαθηματικῶν μόνον εἴτ' εἰσὶν εἴτε 25 μὴ εἰσὶ, καὶ εἰ εἰσι πῶς εἰσὶν, ἔπειτα μετὰ ταῦτα χωρὶς περὶ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ἀπλῶς καὶ ὅσον νόμου χάριν τεθρῆνται γὰρ τὰ πολλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἑξωτερικῶν λόγων. (3) Ἐτι δὲ πρὸς ἐκείνην δεῖ τὴν σκέψιν ἀπαντᾶν τὸν πλείω λόγον, ὅταν ἐπισκοπῶμεν εἰ αἱ οὐσαὶ 30 καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἀριθμοὶ καὶ ἰδέαι εἰσὶν· μετὰ γὰρ τὰς ἰδέας αὕτη λείπεται τρίτη σκέψις. [II.] (4) Ἄνάγκη δ', εἰπερ ἐστὶ τὰ μαθηματικά, ἢ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι αὐτά, καθάπερ λέγουσιν τινες, ἢ κχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν (λέγουσι δὲ καὶ οὕτω τινές)· ἢ εἰ μηδετέρως, 35 ἢ οὐκ εἰσὶν ἢ ἄλλον τρόπον εἰσὶν. Ὡσθ' ἢ ἀμφισβήτησις ἡμῖν ἐστὶ οὐ περὶ τοῦ εἶναι ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου.

De sensibilibus itaque substantia, quænam sit, dictum est : in tractatione quidem naturalium, de materia, posterius vero de actu. Quum autem hæc consideratio sit, utrum præter sensibiles substantias aliqua sit immobilis et æterna, necne, et si sit, quænam sit : quæ ab aliis dicuntur, primo speculandum est, ut tum si quid non recte dicant, non eisdem impingamus; tum si quod nobis et illis commune dogma sit, hoc separatim non contra nos graviter feramus. Sufficiens enim erit, si quis quædam melius dicat, quædam non deterius. (2) Duæ autem de his opiniones sunt. Quidam etenim ipsa mathematica substantias esse aiunt, ut numeros, lines, et quæ his ejusdem generis sunt, et rursus, ideas. Quum autem quidam ideas numerosque mathematicos duo genera faciant, quidam unam amborum naturam, quidam autem alii mathematicas tantum substantias esse dicant : primum quidem de mathematicis considerandum est, nullam aliam eis addendo naturam, veluti utrum ideæ sint necne, et utrum principia substantiæque entium, an non, verum tantum, ut de mathematicis, utrum sint, an non sint, et si sint, quonam modo sint; deinde postea seorsum de ipsis ideis simpliciter, et quantum recepti moris gratia : divulgata namque plurima sunt, etiam in exterioribus rationibus. (3) Præterea, ad illam considerationem oportet majorem sermonis partem attendere, quum de his considerabimus, utrum substantiæ principiaque entium, numeri ac ideæ sint : post enim ideas, hæc tertia consideratio restat. [II.] (4) Necesse autem, si mathematica sunt, aut in sensibilibus ea esse, quemadmodum aliqui dicunt, aut a sensibilibus separata (et hoc etiam modo quidam aiunt); aut si neutro modo, aut non sunt, aut alio modo sunt. Quare dubitatio nobis non de ipso esse erit, verum de modo.

CAP. II.

Ὅτι μὲν τοίνυν ἐν γε τοῖς αἰσθητοῖς ἀδύνατον εἶναι καὶ ἄμα πλασματίας ὁ λόγος, εἴρηται μὲν καὶ ἐν τοῖς 40 διαπορήμασιν ὅτι δύο ἄμα στερεὰ εἶναι ἀδύνατον, ἔτι δὲ καὶ ὅτι τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις καὶ φύσεις ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἶναι καὶ μηδεμίαν κχωρισμένην. Ταῦτα μὲν οὖν εἴρηται πρότερον. (2) Ἄλλὰ πρὸς τούτοις φανερόν ὅτι ἀδύνατον διαιρεθῆναι ὅτιοῦν 45 σῶμα. Κατ' ἐπίπεδον γὰρ διαιρεθήσεται, καὶ τοῦτο κατὰ γραμμῆν, καὶ αὕτη κατὰ στιγμῆν, ὥστ' εἰ τὴν στιγμῆν διελεῖν ἀδύνατον, καὶ τὴν γραμμῆν, εἰ δὲ

Et quidem quod in sensibilibus ea esse impossibile est, quodque simul fictitia ratio est, dictum sane in dubitationibus est, quod simul duo solida esse impossibile est. Item quod ejusdem rationis est, ceteras quoque potentias et naturas in sensibilibus esse, ac nullam separatam : hæc itaque prius dicta sunt. (2) Verum ad hæc etiam constat, quod impossibile esset quodcumque corpus dividi. Divideretur enim secundum superficiem, et hæc secundum lineam, et ista secundum punctum. Quare si punctum impossibile est dividere, etiam lineam : quodsi

ταύτην, καὶ τᾶλλα. Τί οὖν διαφέρει ἢ ταύτας εἶναι τοιαύτας φύσεις, ἢ αὐτὰς μὲν μή, εἶναι δ' ἐν αὐταῖς τοιαύτας φύσεις; Τὸ αὐτὸ γὰρ συμβήσεται· διαιρουμένων γὰρ τῶν αἰσθητῶν διαιρεθήσονται, ἢ οὐδὲ αἰ αἰσθητά.

6 (3) Ἀλλὰ μὴ οὐδὲ κεχωρισμένας γ' εἶναι φύσεις τοιαύτας δυνατόν. Εἰ γὰρ ἔσται στερεὰ παρὰ τὰ αἰσθητὰ κεχωρισμένα τούτων ἕτερα καὶ πρότερα τῶν αἰσθητῶν, ὄλον δτι καὶ παρὰ τὰ ἐπίπεδα ἕτερα ἀναγκαῖον εἶναι ἐπίπεδα κεχωρισμένα καὶ στιγμὰς καὶ γραμμὰς· τοῦ γὰρ αὐτοῦ

10 λόγου. Εἰ δὲ ταῦτα, πάλιν παρὰ τὰ τοῦ στερεοῦ τοῦ μαθηματικοῦ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμὰς ἕτερα κεχωρισμένα. Πρότερα γὰρ τῶν συγκειμένων ἔστι τὰ ἀσύνθετα· καὶ εἴπερ τῶν αἰσθητῶν πρότερα σώματα μὴ αἰσθητὰ, τῶ αὐτῶ λόγῳ καὶ τῶν ἐπιπέδων τῶν ἐν τοῖς

15 ἀκινήτοις στερεοῖς τὰ αὐτὰ καθ' αὐτά. Ὡστε ἕτερα ταῦτα ἐπίπεδα καὶ γραμμαι τῶν ἅμα τοῖς στερεοῖς τοῖς κεχωρισμένοις· τὰ μὲν γὰρ ἅμα τοῖς μαθηματικῶς στερεοῖς, τὰ δὲ πρότερα τῶν μαθηματικῶν στερεῶν.

(4) Πάλιν τοίνυν τούτων τῶν ἐπιπέδων ἔσονται γραμ-

20 μαί, ὧν πρότερον δεήσει ἕτερας γραμμὰς καὶ στιγμὰς εἶναι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον· καὶ τῶν ἐν ταῖς προτέραις γραμμαῖς ἑτέρας προτέρας στιγμὰς, ὧν οὐκέτι πρότεροι ἕτεροι.

(5) Ἄποδός τε δὴ γίνεταί ἡ σώρευσις· συμβαίνει γὰρ στερεὰ μὲν μοναχὰ παρὰ τὰ αἰσθητὰ, ἐπί-

25 πεδα δὲ τριττὰ παρὰ τὰ αἰσθητὰ, τὰ τε παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς στερεοῖς καὶ τὰ παρὰ τὰ ἐν τούτοις, γραμμαι δὲ τετραζαί, στιγμαι δὲ πενταζαί. Ὡστε περὶ ποῖα αἰ ἐπιστήμη ἔσονται αἰ μαθηματικαὶ τούτων; οὐ γὰρ δὴ περὶ τὰ ἐν τῷ στερεῷ τῶν

30 ἀκινήτῳ ἐπίπεδα καὶ γραμμὰς καὶ στιγμὰς· αἰ γὰρ περὶ τὰ πρότερα ἢ ἐπιστήμη. (6) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν· παρ' ἑκάστας γὰρ τὰς στιγμὰς ἕτεροι ἔσονται μονάδες, καὶ παρ' ἕκαστα τὰ ὄντα αἰσθητὰ, εἴτα τὰ νοητὰ, ὥστ' ἔσται γένη ἅπειρα τῶν

35 μαθηματικῶν ἀριθμῶν. (7) Ἐτι ἅπερ καὶ ἐν τοῖς ἀπορήμασιν ἐπήλομεν, πῶς ἐνδέχεται λύειν; περὶ ἃ γὰρ ἡ ἀστρολογία ἐστίν, ὁμοίως ἔσται παρὰ τὰ αἰσθητὰ, καὶ περὶ ἃ ἡ γεωμετρία· εἶναι δ' οὐρανὸν καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ πῶς δυνατόν, ἢ ἄλλο δτιοῦν ἔχον κίνησιν;

40 (8) Ὁμοίως τε καὶ τὰ ὀπτικά καὶ τὰ ἁρμονικά· ἔσται γὰρ φωνή τε καὶ ὄψις παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Ὡστε ὄλον δτι καὶ αἰ ἄλλαι αἰσθήσεις καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητὰ· τί γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε; εἰ δὲ ταῦτα, καὶ ζῶα ἔσονται, εἴπερ καὶ αἰσθήσεις. (9) Ἐτι γρά-

45 φεται ἓνα καθόλου ὑπὸ τῶν μαθηματικῶν παρὰ τούτας τὰς οὐσίας. Ἐσται οὖν καὶ αὕτη τις ἄλλη οὐσία μεταξὺ κεχωρισμένη τῶν τ' ἰδεῶν καὶ τῶν μεταξὺ, ἢ οὔτε ἀριθμὸς ἐστίν οὔτε μέγεθος οὔτε χρόνος. Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ὄλον δτι κατέκτα ἀδύνατον εἶναι κεχωρισμένα τῶν αἰσθητῶν.

50 (10) Ὅπως δὲ τούναντίον συμβαίνει καὶ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ εἰωθότος ὑπολαμβάνεσθαι, εἰ τις θήσει οὕτως εἶναι τὰ μαθηματικά ὡς κεχωρισμένας τινὰς φύσεις. Ἀνάγκη γὰρ διὰ τὸ μὲν οὕτως εἶναι αὐτὰς προτέρας εἶναι τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν, κατὰ τὸ

hanc, cetera quoque. Quid igitur differt aut has esse tales naturas, aut non esse quidem, sed esse in eis tales naturas? Idem namque accidit: divisibilibus enim sensibilibus, dividuntur; aut nec ipsae sensibiles. (3) At nec separatas esse tales naturas possibile est. Nam si erunt praeter sensibilia solida separata ab his diversa, prioraque sensibilibus, patet quod etiam praeter superficies, alias necesse est esse superficies separatas, puncta quoque, et lineas: quandoquidem eadem ratio est. Quodsi haec, rursus praeter mathematici solidi superficies, lineas et puncta, alia erunt separata: siquidem incomposita, priora compositis sunt. Et si sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficiebus etiam, quae in solidis immobilibus sunt, priores sunt earum quae per se ipsas existunt. Quare aliae sunt haec tum superficies, tum lineae, ab iis quae simul cum separatis solidis sunt: haec namque simul cum mathematicis solidis, illae vero his priores sunt. (4) Rursus illarum superficialium linearum erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas punctaque esse: et eorum quae in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. (5) At absurda sane coacervatio fit. Accidit namque solida quidem, unica praeter sensibilia esse; superficies vero triplices, praeter sensibiles: illae scilicet praeter sensibiles, et quae in mathematicis sunt solidis, quaeque praeter eas quae in his sunt: lineae autem quadruplices, puncta autem quintupla. Quare circa qualia horum mathematicae scientiae erunt? non etenim circa superficies, lineas et puncta, quae in immobili solido sunt: quandoquidem semper scientia circa priora est. (6) Eadem ratio de numeris quoque: praeter enim quaelibet puncta, aliae unitates erunt, ac praeter quaelibet entia sensibilia: deinde praeter intelligibilia: quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. (7) Item, quonam modo, quae in dubitationibus percensuimus, solvere possunt? Etenim ea, circa quae astronomia est, simili modo praeter sensibilia sunt, ac circa quae geometria. Esse vero caelum, et partes ejus, quonam modo possibile est, aut aliud quodcumque motum habens? (8) Similiter autem perspectivae et harmonicae objecta. Erit namque vox et visus praeter sensibilia et particularia. Quare patet quod alii sensus etiam aliaque sensibilia sunt. Cur enim magis illa, quam ista? Quodsi haec sunt, animalia quoque erunt, si quidem et sensus. (9) Item quaedam a mathematicis universaliter praeter has substantias eribuntur. Erit igitur haec quoque alia quaedam substantia separata, ac media inter ideas ac media, quae nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus sit. Quodsi hoc impossibile est, constat illa quoque impossibile esse a sensibilibus separata. (10) Et omnino contrarium, tum vero, tum ei quod existimari solitum est, accidit, si quis ita esse mathematica ponat, ut quasdam naturas separatas. Nam necesse profecto est, propterea quidem, quod ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse, secundum autem veritatem po-

ἀληθές δὲ ὑστέρως· τὸ γὰρ ἀτελές μέγεθος γενέσει μὲν
 πρότερον ἐστὶ, τῇ οὐσίᾳ δ' ὑστερον, ὡς ἄψυχον ἐμψύ-
 χου. (11) Ἐτι τίς καὶ ποτ' ἔσται ἐν τὰ μαθηματικὰ
 μεγέθη; τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα ψυχῇ ἢ μέρει ψυχῆς
 ἢ ἄλλῳ τινὶ εὐλόγῳ· εἰ δὲ μή, πολλὰ καὶ διαλύεται.
 Ἐκείνοις δὲ διαιρετοῖς καὶ ποσοῖς οὐσίαι τί αἴτιον τοῦ ἐν
 εἶναι καὶ συμμένειν; (12) Ἐτι αἱ γενέσεις δηλοῦσιν.
 Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ μῆκος γίνεσθαι, ἔπειτα ἐπὶ πλάτος,
 τελευταῖον δ' εἰς βάθος, καὶ τέλος ἔσθην. Εἰ οὖν τὸ
 10 τῇ γενέσει ὑστερον τῇ οὐσίᾳ πρότερον, τὸ σῶμα πρό-
 τερον ἂν εἴη ἐπιπέδου καὶ μήκους· καὶ ταύτῃ καὶ τέλειον
 καὶ ὅλον μᾶλλον, ὅτι ἐμψυχον γίνεσθαι γραμμῇ δὲ
 ἐμψυχος ἢ ἐπιπέδον πῶς ἂν εἴη; ὑπὲρ γὰρ τὰς αἰσθη-
 σεις τὰς ἡμετέρας ἂν εἴη τὸ ἀξίωμα. (13) Ἐτι τὸ
 15 μὲν σῶμα οὐσία τις ἦδ' ἔχει πῶς τὸ τέλειον· αἱ
 δὲ γραμμαὶ πῶς οὐσίαι; οὔτε γὰρ ὡς εἶδος καὶ μορφή
 τις, ὡς εἰ ἀρα ἢ ψυχῇ τοιοῦτον, οὔτε ὡς ἡ ὕλη, ὡς
 τὸ σῶμα· οὐδὲν γὰρ ἐκ γραμμῶν οὐδ' ἐπιπέδων οὐδὲ
 στιγμῶν φαίνεται συνίστασθαι δυνάμενον. Εἰ δ' ἦν
 20 οὐσία τις ὕλική, τοῦτ' ἂν ἐφαίνετο δυνάμενα πάσχειν.
 (14) Τῶν μὲν οὖν λόγῳ ἔστω πρότερα. Ἄλλ' οὐ πάντα
 ὅσα τῷ λόγῳ πρότερα, καὶ τῇ οὐσίᾳ πρότερα. Τῇ μὲν
 γὰρ οὐσίᾳ πρότερα ὅσα χωριζόμενα τῷ εἶναι ὑπερβάλλει,
 τῷ λόγῳ δὲ ὅσα οἱ λόγοι ἐκ τῶν λόγων· ταῦτα δὲ οὐχ
 25 ἅμα ὑπάρχει. Εἰ γὰρ μὴ ἔστι τὰ πάθη παρὰ τὰς οὐ-
 σίας, ὡς οἰνοῦμένον τι ἢ λευκόν, τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου
 τὸ λευκὸν πρότερον κατὰ τὸν λόγον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν
 οὐσίαν· οὐ γὰρ ἐνδέχεται εἶναι χωρισμένον, ἀλλ' αἰ
 ἅμα τῷ συνόλῳ ἐστίν· σύνολον δὲ λέγω τὸν ἀνθρώπον τὸν
 30 λευκόν. Ὡστε φανερόν ἐστι οὔτε τὸ ἐξ ἀφαιρέσεως πρότε-
 ρον οὔτε τὸ ἐκ προσθέσεως ὑστερον· ἐκ προσθέσεως γὰρ
 τῷ λευκῷ ὁ λευκὸς ἀνθρώπος λέγεται. (15) Ὅτι μὲν
 οὖν οὔτε οὐσίαι μᾶλλον τῶν σωματίων εἰσὶν, οὔτε πρό-
 τερα τῷ εἶναι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ τῷ λόγῳ μόνον, οὔτε
 35 χωρισμένα που εἶναι δυνατόν, εἴρηται ἱκανῶς.

steriores. Siquidem imperfecta magnitudo, generatione
 prior, substantia posterior est, ut inanimatum animato.
 (11) Item, qua ratione tandem magnitudines mathematicæ
 unum erunt? nam quæ quidem hic sunt, animâ, aut parte
 animæ, aut aliquo, quod particeps est rationis: quodsi non,
 multa erunt ac dissolventur. Illis vero, quom divisibiles,
 quantæque sint, quidnam causæ est, ut unum sint, con-
 junctæque maneant? (12) Item ipsæ etiam generationes
 hoc manifestant: quandoquidem primum ea ad longitudi-
 nem, deinde ad latitudinem, et tandem ad profunditatem
 fit, ac finem nacta est. Si itaque substantia prius, quod
 generatione posterius est, corpus profecto tum superficiei
 tum longitudine prius erit: et hac ratione perfectum
 magis, atque totum, quia fit animatum. Linea vero,
 sive superficies, quonam modo animata erit? Supra nam-
 que nostros sensus hæc certe postulatio fuerit. (13) Item,
 corpus quidem substantia quodam est, quippe quod jam
 perfectionem quodammodo habeat: lineæ vero quonam
 modo substantiæ erunt? nec enim ut species et forma
 quædam, veluti si anima sit quod tale est: nec ut mate-
 ria, veluti corpus. Nihil enim ex lineis, neque ex super-
 ficiebus, neque punctis videtur consistere posse. Atqui si
 qua materialis substantia esset, hoc pati posse profecto vi-
 deretur. (14) Ratione itaque prior sit. Non tamen omnia
 quæcumque ratione priora, substantia quoque priora sunt.
 Substantia namque priora, quæcumque separata, excedunt
 essentia: ratione vero, quorum notionem *generales* ex no-
 tionibus *singularibus*: hæc autem non sunt simul. Si
 enim passiones non sint præter substantias, veluti quoddam
 motum, vel album, homine albo secundum rationem albedo
 prior est, non secundum substantiam. Non enim potest
 separata esse, verum semper una cum toto est: dico autem
 totum, hominem album. Quare manifestum est, neque
 prius esse, quod ex ablatione est, neque posterius, quod
 ex appositione est; ex appositione namque, ipsa albedine
 albus homo dicitur. (15) Quod igitur nec substantiæ sint
 magis quam corpora, nec essentia sensibilibus priora sint,
 verum sola ratione, nec usquam esse separata possibile esse,
 satis dictum est.

CAP. III.

Ἐπει δ' οὐδ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐνδέχεται αὐτὰ εἶναι,
 φανερόν ἐστι ἢ ὅπως οὐκ ἔστιν ἢ τρόπον τινὰ ἔστι καὶ διὰ
 τοῦτο οὐχ ἀπλῶς ἐστίν· πολλαχῶς γὰρ τὸ εἶναι λέγο-
 μεν. (2) Ὡς περὶ γὰρ καὶ τὰ καθόλου ἐν τοῖς μαθήμασιν
 40 οὐ περὶ χωρισμένων ἐστὶ παρὰ τὰ μεγέθη καὶ τοὺς
 ἀριθμούς, ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν, οὐχ ἦ δὲ τοιαῦτα ὅσα
 ἔχουν μέγεθος ἢ εἶναι διαιρετὰ, δηλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ
 περὶ τῶν αἰσθητῶν μεγεθῶν εἶναι καὶ λόγους καὶ ἀπο-
 δεῖξεις, μὴ ἦ δὲ αἰσθητὰ, ἀλλ' ἦ τοιαυτά. (3) Ὡς περ
 45 γὰρ καὶ ἡ κινούμενα μόνον πολλοὶ λόγοι εἰσὶ, χωρὶς τοῦ
 τί ἕκαστόν ἐστι τῶν τοιούτων καὶ τῶν συμβεβηκότων
 αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀνάγκη διὰ ταῦτα ἢ χωρισμένον τι
 εἶναι κινούμενον τῶν αἰσθητῶν ἢ ἐν τούτοις τινὰ φύσιν
 εἶναι ἀφωρισμένην, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν κινουμένων ἔσον-
 50 ται λόγοι καὶ ἐπιστήμαι, οὐχ ἦ κινούμενα δὲ ἀλλ' ἦ σώ-
 ματα μόνον, καὶ πάλιν ἦ ἐπίπεδα μόνον καὶ ἦ μήκη
 μόνον, καὶ ἦ διαιρετὰ καὶ ἦ ἀδιαιρετὰ ἔχοντα δὲ θέσιν,

Quum vero nec in sensibilibus ea esse contingat, mani-
 festum est quod aut omnino non sunt, aut modo quodam
 sunt, et ob hoc non simpliciter sunt. Multipliciter nam-
 que ipsum esse dicimus. (2) Quemadmodum enim uni-
 versalia in mathematicis non sunt de separatis, circa magni-
 tudines numerosque, verum de his, quanquam non qua-
 tenus talia, ut magnitudinem habeant, aut divisibilia sint;
 patet quod etiam de magnitudinibus sensibilibus rationes et
 demonstrationes sunt, verum non prout sensibiles, sed
 prout tales sunt. (3) Quemadmodum enim, prout mota solum,
 multæ rationes sunt, absque eo, quod quid sit unum-
 quodque eorum, ac eis accidentium, consideretur, et non
 est necesse propterea idem aliquid motum vel a sensibilibus
 separatum esse, vel in eis aliquam naturam segregatam esse:
 ita de motis etiam erunt rationes atque scientiæ, non ta-
 men quatenus mota, verum quatenus corpora tantum; et
 rursus prout superficies tantum, et prout longitudines tan-
 tum, et quatenus divisibilia et quatenus indivisibilia situm

καὶ ἡ ἀδιαίρετα μόνον. (4) Ὡστ' ἐπεὶ ἀπλῶς λέγειν ἀληθές μὴ μόνον τὰ χωριστὰ εἶναι ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ χωριστὰ, ὅσον τὰ κινούμενα εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικὰ ὅτι ἐστὶν ἀπλῶς ἀληθές εἰπεῖν, καὶ τοιαῦτά γε ὅσα λέγουσιν.

6 Καὶ ὡσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἀπλῶς ἀληθές εἰπεῖν τούτου εἶναι, οὐ γὰρ τοῦ συμβεβηκότος, ὅσον ὅτι λευκοῦ εἶ τοῦ υγιεινὸν λευκόν, ἢ δ' ἐστὶν υγιεινοῦ, ἀλλ' ἐκείνου ἢ ἐστὶν ἐκάστου, εἴ ἢ υγιεινὸν υγιεινοῦ, εἴ δ' ἢ ἀνθρώπος ἀνθρώπου, οὕτω καὶ τὴν γεωμετρίαν· οὐκ εἰ συμβεβηκεν αἰσθητὰ εἶναι ὧν ἐστὶ, μὴ ἐστὶ δ' ἢ αἰσθητὰ, οὐ τῶν αἰσθητῶν ἔσονται αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστήμαι, οὐ μέντοι οὐδὲ παρὰ ταῦτα ἄλλων κειρωρισμένων.

(5) Πολλὰ δὲ συμβέβηκε κατ' αὐτὰ τοῖς πράγμασιν ἢ ἕκαστον ὑπάρχει τῶν τοιούτων, ἐπεὶ καὶ ἡ θῆλυ 15 τὸ ζῶον καὶ ἡ ἄρρεν, ἴδια πάθη ἐστίν, καίτοι οὐκ ἐστὶ τὴ θῆλυ οὐδ' ἄρρεν κειρωρισμένον τῶν ζῴων· ὡστα καὶ ἡ μήκη μόνον καὶ ἡ ἐπίπεδα. (6) Καὶ ὅσα δὴ ἂν περὶ προτέρων τῶν λόγων καὶ ἀπλουτέρων, τοσοῦτα μᾶλλον ἔχει τὰ κριβέες· τοῦτο δὲ τὸ ἀπλοῦν ἐστίν. Ὡστα ἄνευ 20 τοῦ μεγέθους μᾶλλον ἢ μετὰ μεγέθους, καὶ μάλιστα ἄνευ κινήσεως. Ἐὰν δὲ κίνησιν, μάλιστα τὴν πρώτην· ἀπλουστάτη γάρ, καὶ ταύτης ἡ διαμάχη. (7) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ἀρμονικῆς καὶ ὀπτικῆς· οὐδετέρα γὰρ ἢ ὄψις ἢ ἡ φωνὴ θεωρεῖ, ἀλλ' ἢ γραμμαῖ καὶ ἀριθμοί· οἰκεία μέντοι ταῦτα πάθη ἐκείνων. Καὶ ἡ μηχανικὴ 25 δὲ ὁσαύτως. (8) Ὡστ' εἴ τις θέμενος κειρωρισμένα τῶν συμβεβηκότων σκοπεῖ τὴν περὶ τούτων ἢ τοιαῦτα, οὐθὲν διὰ τοῦτο ψεῦδος ψεύσεται, ὡσπερ οὐδ' ἔταν ἐν τῇ γῆ γράφη καὶ ποδιαίαν φῆ τὴν μὴ ποδιαίαν· οὐ γὰρ ἐν ταῖς προτάσεσι τὸ ψεῦδος. (9) Ἄριστα δ' ἂν οὕτω θεωρηθῆι ἕκαστον, εἴ τις τὸ μὴ κειρωρισμένον θεῖη χωρίσας, ὅπερ ὁ ἀριθμητικὸς ποιεῖ καὶ ὁ γεωμέτρης. Ἐν μὲν γὰρ καὶ ἀδιαίρετον ὁ ἀνθρώπος ἢ ἀνθρώπος· ὁ δ' ἔθετο ἐν ἀδιαίρετον, εἴτ' ἐθεώρησεν εἴ τι 35 τῶ ἀνθρώπῳ συμβέβηκεν ἢ ἀδιαίρετος. Ὁ δὲ γεωμέτρης οὐθ' ἢ ἀνθρώπος οὐθ' ἢ ἀδιαίρετος, ἀλλ' ἢ στερεόν. Ἄ γὰρ κἂν εἰ μὴ που ἦν ἀδιαίρετος ὑπῆρχεν αὐτῷ, δῆλον ὅτι καὶ ἄνευ τούτων ἐνδέχεται αὐτῷ ὑπάρχειν τὸ δυνατόν. Ὡστα διὰ τοῦτο ὀρθῶς οἱ γεωμέτραι 40 λέγουσι, καὶ περὶ ὄντων διαλέγονται, καὶ ὄντα ἐστίν· διττὸν γὰρ τὸ ὄν, τὸ μὲν ἐντελεγεῖα τὸ δ' ὑλικῶς. (10) Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἕτερον (τὸ μὲν γὰρ αἰ ἐν πράξει, τὸ δὲ καλὸν καὶ ἐν τοῖς ἀκινήτοις), οἱ φάσκοντες οὐθὲν λέγειν τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας, περὶ καλοῦ ἢ ἀγαθοῦ ψεύδονται. Λέγουσι γὰρ καὶ 45 δεικνύουσι μάλιστα· οὐ γὰρ εἰ μὴ ὀνομάζουσι, τὰ δ' ἔργα καὶ τοὺς λόγους δεικνύουσιν, οὐ λέγουσι περὶ αὐτῶν. (11) Τοῦ δὲ καλοῦ μέγιστα εἶδη τάξις καὶ συμμετρία καὶ τὸ ὀρισμένον, ἃ μάλιστα δεικνύουσιν αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστήμαι. Καὶ ἐπεὶ γε πολλῶν αἴτια φαίνεται ταῦτα (λέγω δ' ὅσον ἡ τάξις καὶ τὸ ὀρισμένον), δῆλον ὅτι λέγοιεν ἂν καὶ τὴν τοιαύτην αἰτίαν τὴν ὡς τὸ καλὸν αἴτιον τρόπον τινά. Μᾶλλον δὲ γνωρίμως ἐν ἄλλοις 50 περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν.

habentia, et prout indivisibilia tantum. (4) Quare quum simpliciter verum sit dicere, non solum separabilia, sed et non separabilia esse, veluti mota esse; et mathematica esse simpliciter verum est dicere, ac talia quidem, qualia dicunt: et quemadmodum etiam ceteras scientias simpliciter verum est dicere hujus esse, non ejus quod ei accidat: veluti non albi, si salubre album sit (at est ea salubris scientia), sed illius, quatenus ejusque, est, si salubris prout salubre, si vero hominis prout homo est: ita et geometriam: non si accidit sensibilia esse quorum est, non est autem eorum, prout sensibilia sunt, erunt sensibilibus mathematicæ scientiæ: non profecto propter hæc aliorum separatorum erunt. (5) Multa vero per se rebus accidunt, prout unumquodque talium est: quoniam et quatenus femininum animal, et quatenus masculinum, propriæ sunt passionis, etsi non est aliquod femininum neque masculinum separatim animalium. Quare etiam prout longitudines solum, et prout superficies. (6) Et quanto de prioribus ratione ac simplicioribus, tanto magis id certitudinem habet. Hoc autem simplex est: quare absque magnitudine magis, quam cum magnitudine, et maxime absque motu. Quod si habet motum, primum maxime: siquidem hic simplicissimus est et hujus qui regularis est. (7) Eadem ratio de harmonica et perspectiva est: neutra namque, prout visus, vel prout vox, speculatur, verum prout lineæ et numeri: propriæ namque illorum hæc passionis sunt. Ac mechanica quoque similiter. (8) Quare si quis ab accidentibus separaret, ac de eis aliquid, quatenus talia sunt, consideret, minime propter hoc mentietur: quemadmodum nec quum in terra describat, ac eam, quæ pedalis non est, pedalem dicat. Non enim in propositionibus falsitas inest. (9) Optime vero ita unumquodque profecto considerabitur, si quis separans ponat, quod non est separatim: quod arithmeticus geometraque facit. Unum enim et indivisum est homo, prout homo: ille vero posuit unum indivisum, deinde speculatus est, si quid homini, prout indivisus est, accidit. At geometra nec prout homo, nec prout indivisus, considerat, verum prout solidum. Nam quæ, etiamsi nullibi erat indivisus, inerant ei, patet quod etiam absque his contingit ei posse inesse. Quare propter hoc recte geometræ dicunt, et de entibus disserunt, et entia sunt. Duplex enim est ens, hoc quidem actu, hoc vero materia. (10) Quum autem bonum et pulchrum differant (siquidem illud semper in operatione, pulchrum vero etiam in immobilibus est), qui dicunt mathematicas scientias nihil de bono vel pulchro dicere, falsum dicunt. Dicunt etenim et ostendunt maxime: non enim, si non nominant, opera tamen et rationes ostendunt, dici potest eos non dicere de eis. (11) Pulchri namque maxime species sunt, ordo, commensuratio, et definitum, quæ maxime ostendunt mathematicæ scientiæ. Et quum hæc nullorum cause esse appareant (dico autem veluti ordo, et definitum), patet quod etiam similem causam, quæ ut bonum causa est, quodam modo dicant. Magis autem aperte in aliis dicemus super his.

CAP. IV.

Περὶ μὲν οὖν τῶν μαθηματικῶν, ὅτι τε ὄντα ἐστὶ καὶ πῶς ὄντα, καὶ πῶς πρότερα καὶ πῶς οὐ πρότερα, τοσαῦτα εἰρήσθω. Περὶ δὲ τῶν ιδεῶν πρώτων αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν ιδεάν δοξάν ἐπισκεπτέον, μὴθὲν συνάπτοντας πρὸς τὴν ἀριθμῶν φύσιν, ἀλλ' ὡς ἐπέλαβον ἐξ ἀρχῆς οἱ πρῶτοι τὰς ιδέας φήσαντες εἶναι. (2) Συνέβη δ' ἡ περὶ τῶν εἰδῶν δοξὰ τοῖς εἰποῦσι διὰ τὸ πεισθῆναι περὶ τῆς ἀληθείας τοῖς Ἡρακλειτεῖσι λόγους ὡς πάντων τῶν αἰσθητῶν αἰεὶ βρόντων, ὥστ' εἶπερ ἐπιστήμη τιδὸς ἐστὶ καὶ φρόνησις, ἐτέρας δεῖν τινὰς φύσεις εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητὰς μενούσας· οὐ γὰρ εἶναι τῶν βρόντων ἐπιστήμην. (3) Σωκράτους δὲ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς πραγματευομένου καὶ περὶ τούτων ὀρίζεσθαι καθόλου ζητούντος πρώτου — τῶν μὲν γὰρ φυσικῶν ἐπὶ μικρὸν 10 Διτμόκριτος ἤφατο μόνον καὶ ὀρίσατό πως τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν· οἱ δὲ Πυθαγόρειοι πρότερον περὶ τινῶν ὀλίγων, ὧν τοὺς λόγους εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνήπτον, οἷον τί ἐστι καιρὸς ἢ τὸ δίκαιον ἢ γάμος· ἐκεῖνος δ' εὐλόγως ἐζήτηε τὸ τί ἐστίν. Συλλογίζεσθαι γὰρ ἐζήτηε, ἀρχὴ 20 δὲ τῶν συλλογισμῶν τὸ τί ἐστίν. (4) Διαλεκτικὴ γὰρ ἰσχύς οὕτω τότε ἦν, ὥστε δύνασθαι καὶ χωρὶς τοῦ τί ἐστὶ τὰναντία ἐπισκοπεῖν, καὶ τῶν ἐναντιῶν εἰ ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη. Δύο γὰρ ἐστίν αἱ τις ἂν ἀποδοίη Σωκράτει δικαίως, τοὺς τ' ἐπακτικούς λόγους καὶ τὸ ὀρίζεσθαι καθόλου· ταῦτα γὰρ ἐστίν ἀμφω περὶ ἀρχὴν ἐπιστήμης. 30 Ἄλλ' ὁ μὲν Σωκράτης τὰ καθόλου οὐ χωριστὰ ἐποίηε οὐδὲ τοὺς ὀρισμούς· οἱ δ' ἐχώρισαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων ιδέας προσηγόρευσαν. (5) Ὡστε συνέβηεν αὐτοῖς σχεδὸν τῷ αὐτῷ λόγῳ πάντων ιδέας εἶναι τῶν καθόλου λεγομένων, καὶ παραπλήσιον ὡςπερ ἂν εἴ τις ἀριθμῆσαι βουλόμενος ἐλαττόνων μὲν ὄντων οἷοιτο μὴ 40 δυνήσεσθαι, πλείω δὲ ποιήσας ἀριθμοῖη· πλείω γὰρ ἐστὶ τῶν καθ' ἕκαστα αἰσθητῶν ὡς εἰπεῖν τὰ εἶδη, περὶ ὧν ζητοῦντες τὰς αἰτίας ἐκ τούτων ἐκεῖ προήλθον· καθ' ἕκαστόν τε γὰρ ὁμώνυμόν ἐστι, καὶ παρὰ τὰς οὐσίας τῶν [τε] ἄλλων ἐν ἐστίν ἐπὶ πολλῶν, καὶ ἐπὶ τοῖσδε καὶ ἐπὶ τοῖς αἰδέοις. (6) Ἔτι καθ' οὐδὲν τρόπου δεικνυταὶ ὅτι ἐστὶ τὰ εἶδη, κατ' οὐθένα φαίνεται τούτων· ἐξ ἐνίων μὲν γὰρ οὐκ ἀνάγκη γίνεσθαι συλλογισμόν, ἐξ ἐνίων 50 δὲ καὶ οὐχ ὧν οἴονται τούτων εἶδη γίνεσθαι. Κατὰ τε γὰρ τοὺς λόγους τοὺς ἐκ τῶν ἐπιστημῶν ἐστὶ εἶδη πάντων ὄντων ἐπιστῆμαι ἐστίν, καὶ κατὰ τὸ ἐν ἐπὶ πολλῶν καὶ τῶν ἀποφάσεων, κατὰ δὲ τὸ νοεῖν τὴ φθαρέντος τῶν φθαρτῶν· φάντασμα γὰρ τὸ τούτων ἐστίν. (7) Ἔτι δὲ οἱ ἀκριβέστατοι τῶν λόγων οἱ μὲν τῶν πρὸς τὴ ποιοῦσιν ιδέας, ὧν οὐ φασιν εἶναι καθ' αὐτὸ γένος, οἱ δὲ τὸν τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν. (8) Ὡλος τε ἀναιροῦσιν οἱ περὶ τῶν εἰδῶν λόγοι ἀ μᾶλλον βούλονται εἶναι οἱ λέγοντες εἶδη τοῦ τὰς ιδέας εἶναι· συμβαίνει γὰρ μὴ εἶναι 60 πρῶτον τὴν δυάδα ἀλλὰ τὸν ἀριθμόν, καὶ τούτου τὸ πρὸς τι καὶ τοῦτο τοῦ καθ' αὐτὸ, καὶ πάνθ' ὅσα τινὲς ἀκολουθήσαντες ταῖς περὶ τῶν εἰδῶν δοξᾶς ἠναντιώθη-

De mathematicis igitur, et quod entia sunt, et quomodo entia, quoque modo priora, et quomodo non priora, tot dicta sint. [IV.] De ideis autem, primo ipsam, quæ de idea est, opinionem considerandum est, ad numerorum naturam nihil referentibus, sed quemadmodum opinati sunt a principio qui primi ideas esse dixere. (2) Accidit vero de ideis opinio illis, qui dixerunt, propterea quod de veritate adhæserant Heracliti rationibus, tanquam omnia sensibilia semper fluant. Quare si qua cujuscumque scientia prudentiaque erit, oportet alias quasdam naturas permanentes esse, præter sensibiles: non enim fluentium esse scientiam. (3) Quum vero Socrates circa morales virtutes vacaret, et de his universaliter definire primus quæreret; (naturalia enim parumper Democritus tetigerat solum, et aliquatenus calidum et frigidum definierat; Pythagorici etiam prius de quibusdam paucis, quorum rationes ad numeros reducebant, veluti quid sit tempus, aut justum, aut nuptiæ;) ille sane rationabiliter quærebat, ipsum quid est. Syllogizare enim quærebat: syllogismorum vero principium est ipsum quid est. (4) Nondum enim tunc erat vis dialectica, unde et possent absque eo ipso quid est, contraria considerare, et utrum contrariorum eadem scientia esset. Duo namque sunt, quæ Socrati jure proprio attribuit quispiam, inductivas orationes, et definitionem universalis. Hæc enim ambo circa principium scientiæ sunt. At Socrates quidem universalis non ponebat separata, nec definitiones: isti vero separarunt, ac talia, entium ideas appellarunt. (5) Quare accidebat eis fero eadem ratione, omnium quæ universaliter dicuntur, ideas esse. Aliud simile est, sicuti si quis numerare volens, quum quid in pauciora existant, arbitretur non posse: quum vero plura faciat, numeret. Plures etenim (ut ita dicam) species sunt, quam sensibilia particularia: de quibus quum causas quærerent, ex his ad illas processerunt. Nam et secundum unumquodque ejusdem nominis sunt, et præter substantias ceterorum in multis est unum, et in his, et sempiternis. (6) Ceterum quibus modis ostenditur quod species sunt, secundum nullum horum apparet. E quibusdam namque non est necesse fieri syllogismum; e quibusdam vero, etiam quorum non putant, horum species fiunt. Secundum namque quæ rationes, quæ ex scientiis, species erunt omnium, quorumcumque scientiæ sunt; secundum vero unum in multis, etiam negationum; et secundum quod intelligimus aliquid ejus quod corruptum est, etiam corruptibilem: siquidem horum aliqua conceptio est. (7) Insuper quædam rationum, eorum etiam, quæ ad aliquid sunt, (quippe quum exactissimæ sint,) ideas faciunt, quorum non dicimus esse per se genus: quædam etiam tertium hominem dicunt. (8) Et simpliciter hæc de speciebus rationes, illa perimunt, quæ magis, quam ipsas ideas, esse volunt, qui species dicunt. Accidit enim non esse prius dualitatem, sed numerum, et hujus, quod est ad aliquid, et hoc, ejus quod per se est; et cuncta quæcumque quidam, quum sequerentur de ideis opinionem, adversa fecere

σαν ταῖς ἀρχαῖς. (9) Ἐτι κατὰ μὲν τὴν ὑπόληψιν καθ' ἣν φασιν εἶναι τὰς ιδέας οὐ μόνον τῶν οὐσιῶν ἔσονται εἶδη ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν (τὸ γὰρ νόημα ἐν οὐ μόνον περὶ τὰς οὐσίας ἀλλὰ καὶ κατὰ μὴ οὐσιῶν ἐστὶ, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι οὐ μόνον τῆς οὐσίας εἰσὶ· συμβαίνει δὲ καὶ ἄλλα μυρία τοιαῦτα)· κατὰ δὲ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὰς δόξας τὰς περὶ αὐτῶν, εἰ ἐστὶ μεθεκτὰ τὰ εἶδη, τῶν οὐσιῶν ἀναγκαῖον ιδέας εἶναι μόνον· οὐ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς μετέχονται, ἀλλὰ δεῖ ταύτην ἐκάστου μετέχειν ἢ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγεται. Λέγω δ' οἷον εἰ τι αὐτοῦ διπλασίον μετέχει, τοῦτο καὶ αἰδίου μετέχει, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς· συμβέβηκε γὰρ τῷ διπλασίῳ αἰδίῳ εἶναι. (10) Ὡστε ἔσται οὐσία τὰ εἶδη. Ταῦτα δ' ἐνταῦθα οὐσίαν σημαίνει κακῆ· ἢ τί ἐστὶ τὸ εἶναι φάναι τι παρὰ ταῦτα τὸ ἐν ἐπὶ πολλῶν; Καὶ εἰ μὲν ταῦτ' οἶδος τῶν ιδεῶν καὶ τῶν μετεχόντων, ἔσται τι κοινόν· τί γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φθαρτῶν δυάδων, καὶ τῶν δυάδων τῶν πολλῶν μὲν αἰδίων δέ, τὸ δοῦς ἐν καὶ ταυτόν, ἢ ἐπὶ τ' αὐτῆς καὶ τῆς τινός; (11) Εἰ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ οἶδος, ὁμώνυμα ἂν εἴη, καὶ ὅμοιον ὥσπερ ἂν εἰ τις καλοῖται ἄνθρωπον τόν τε Καλλιᾶν καὶ τὸ ξύλον, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐπιβλέψας αὐτῶν. Εἰ δὲ τὰ μὲν ἄλλα τοὺς κοινούς λόγους ἐφαρμόττειν θήσομεν τοῖς εἰδέσιν, οἷον ἐπ' αὐτὸν τὸν κύκλον σχῆμα ἐπίπεδον καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου, τὸ δ' οὐ ἐστὶ προστεθήσεται, σκοπεῖν δεῖ μὴ κενὸν ἢ τοῦτο παντελῶς. Τίτι γὰρ προστεθήσεται; τῷ μέσῳ ἢ τῷ ἐπιπέδῳ ἢ πᾶσιν; πάντα γὰρ τὰ ἐν τῇ οὐσίᾳ ιδέαι, οἷον τὸ ζῶον καὶ τὸ δίπουν. (12) Ἐτι δῆλον ὅτι ἀνάγκη αὐτὸ εἶναι τι, ὥσπερ τὸ ἐπίπεδον φύσιν τινὰ ἢ πᾶσιν ἐνυπάρξει τοῖς εἰδέσιν ὡς γένος.

principiis. (9) Item, secundum existimationem, secundum quam dicunt ideas esse, non solum substantiarum, verum etiam multorum aliorum species erunt: etenim unus conceptus, non solum de substantiis, sed de non-substantiis etiam est: et scientiæ non solum substantiæ erunt; et alia id genus accident infinita. Secundum vero necessitatem et opinioniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solum esse ideas. Non enim secundum accidens participatio earum est, sed oportet eatenus unaquaque participare, quatenus dicitur non de subjecto. Dico autem, ut si quid ipso duplo participat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens. Accidit enim duplo æternum esse. (10) Quare species substantiæ erunt. Eadem autem hic et ibi substantiam significant. Aut quid erit dicere esse præter hæc, ipsum quid unum in multis? Et si eadem quidem species est idearum et participantium, erit aliquid commune. Cur enim magis de corruptibilibus dualitatibus, et de pluribus quidem, sed æternis, dualitas unum et idem sit, quam de hac et aliqua? (11) Quodsi non est eadem species, æquivoca erit profecto, et simile, ac si quis hominem appellaret et Calliam et lignum, nullam inspiciens communicationem eorum. Si autem cetera quidem, communes rationes speciebus convenire ponemus, veluti ad ipsum circulum figuram planam, et ceteras rationis partes, et quod ei, cuius est, apponatur, considerandum est, ne omnino vanum hoc sit. Cui namque apponetur? medio, an plano, an cunctis? Omnia enim, quæ in substantia sunt, ideæ sunt, ut animal, et bipes. (12) Item patet quod ipsum quoque necesse est aliquid esse, veluti planum naturam quandam, quæ omnibus speciebus ut genus inerat.

CAP. V.

Πάντων δὲ μάλιστα διαπορήσειεν ἂν τις τίποτε συμβάλλονται τὰ εἶδη ἢ τοῖς αἰδίοις τῶν αἰσθητῶν ἢ τοῖς γιγνομένοις καὶ [τοῖς] φθειρομένοις· οὔτε γὰρ κινήσεώς ἐστὶν οὔτε μεταβολῆς οὐδεμιᾶς αἴτια αὐτοῖς. (2) Ἀλλὰ μὴν οὔτε πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὐδὲν βοθηεὶ τὴν τῶν ἄλλων (οὐδὲ γὰρ οὐσία ἐκεῖνα τούτων· ἐν τούτοις γὰρ ἂν ἦν), οὔτ' εἰς τὸ εἶναι, μὴ ἐνυπάρχοντά γε τοῖς μετέχουσιν· οὕτω μὲν γὰρ ἴσως αἴτια δόξειεν ἂν εἶναι ὅς τὸ λευκὸν μεμιγμένον τῷ λευκῷ. (3) Ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος λίαν εὐκίνητος, ὃν Ἀναξαγόρας μὲν πρότερος, Εὐδοξος δ' ὕστερος ἔλεγε διαπορῶν καὶ ἕτεροὶ τινες· βράδιον γὰρ πολλὰ συναγαγεῖν καὶ ἀδύνατα πρὸς τὴν τοιαύτην δόξαν. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστὶ τᾶλλα κατ' οὐθένα τρόπον τῶν εἰωθότων λέγεσθαι. (4) Τὸ δὲ λέγειν παραδείγματα εἶναι καὶ μετέχειν αὐτῶν τᾶλλα κενολογεῖν ἐστὶ καὶ μεταφοράς λέγειν ποιητικᾶς. Τί γὰρ ἐστὶ τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ιδέας ἀποβλέπων; ἐνδέχεται γὰρ καὶ εἶναι καὶ γίγνεσθαι ὅμοιον ὀτιοῦν καὶ μὴ εἰκαζόμενον, ὥστε καὶ ὄντος Σωκράτους καὶ μὴ ὄντος γένοιτ' ἂν οἷον Σωκράτης· ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι κἂν εἰ ἦν ὁ Σωκράτης αἰδίου. (5) Ἐσται τε πλείω παρ-

Potissimum vero quispiam dubitabit, quidnam species conferant aut sempiternis sensibilibus, aut illis quæ fiunt et corrumpuntur: nec enim motus, nec alicujus transmutationis, eis ipsis causæ sunt. (2) At nec ad scientiam aliorum quicquam prosunt: nec enim horum illæ substantiæ sunt: in his etenim essent. Nec ad Esse: quippe quom non insint participantibus. Ita etenim fortassis causæ putabuntur esse, ut album mistum albo. (3) Sed ista ratio facillime redargui potest, quam Anaxagoras prior, Eudoxus vero posterior, dubitans, et alii quidam dixerunt: facile est enim multa et impossibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex speciebus cetera sunt secundum ullum illorum modorum, qui dici solent. (4) Dicere vero exemplaria eas esse, et ceteras eis participare, vana et figmenta poetica est dicere. Quid enim est quod agit, ad ideas inspiciens? Possibile enim est et esse et fieri quodcumque etiam non ex imagine. Quare et existente Socrate, et non existente, fiet utique quale Socrates est. Similiter etiam dilucidum, si Socrates sempiternus esset. (5) Atque ejusdem erunt plura

δείγματα τοῦ αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἶδη, οἷον τοῦ ἀνθρώπου
 τὸ ζῶον καὶ τὸ δίπουν, ἅμα δὲ καὶ αὐτοάνθρωπος.
 (6) Ἐτι οὐ μόνον τῶν αἰσθητῶν παραδείγματα τὰ εἶδη,
 ἀλλὰ καὶ αὐτῶν, οἷον τὸ γένος τῶν ὡς γένους εἰδῶν ὥστε
 τὸ αὐτὸ ἔσται παραδειγμα καὶ εἰκὼν. (7) Ἐτι δόξειεν
 ἂν ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τὴν οὐσίαν καὶ οὐ ἢ οὐσία·
 ὥστε πῶς ἂν αἱ ἰδέαι οὐσίαι τῶν πραγμάτων οὔσαι χω-
 ρίς εἶεν; ἐν δὲ τῷ Φαιδῶνι τοῦτον λέγεται τὸν τρόπον,
 ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι αἷτια τὰ εἶδη ἐστίν.
 καὶ Καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων ὁμοῦ οὐ γίνεται, ἂν μὴ ἢ τὸ
 κινήσον, καὶ πολλὰ γίνεται ἕτερα, οἷον οἰκία καὶ δα-
 κτύλιος, ὧν οὐ φασιν εἶναι εἶδη. (8) Ὡστε δῆλον ὅτι
 ἐνδέχεται κακείνα, ὧν φασιν ἰδέας εἶναι, καὶ εἶναι καὶ
 γίνεσθαι διὰ τοιαύτας αἰτίας οἷας καὶ τὰ βηθέντα νῦν,
 ἄλλ' οὐ διὰ τὰ εἶδη. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἰδεῶν καὶ
 τοῦτον τὸν τρόπον καὶ διὰ λογικωτέρων καὶ ἀκριβεστέ-
 ρων λόγων ἔστι πολλὰ συναγαγεῖν ὁμοῖα τοῖς τεθεω-
 ρημένοις.

exemplaria : quare et species, utputa hominis, animal, et
 bipes, simul autem et idealis homo. (6) Item, non solum
 sensibilibus exemplaria species erunt, verum etiam ipsa-
 rum : utputa genus specierum, quæ ut generis sunt : quare
 idem erit exemplar et imago. (7) Item, videretur im-
 possibile, esse separatam substantiam, et id, cujus sub-
 stantia. Quomobrem quomodo ideæ, quum rerum sub-
 stantiæ sint, separatæ erunt? In Phædone vero hoc modo
 dicitur, quod tum ipsius esse tum ipsius fieri species causæ
 sunt. Attamen, quamvis species existant, non fiunt, si
 non sit quod moveat : et multa alia fiunt, ut domus, et an-
 nulus, quorum non dicunt species esse. (8) Quare patet,
 cetera quoque, quorum aiunt ideas esse, posse et esse et
 fieri propter tales causas, quales eorum sunt, quæ nunc
 dicta sunt, et non propter species. Sed de ideis quidem,
 et hoc modo, et per alias tum magis dialecticas, tum exa-
 ctiores rationes, multa jam consideratis similia congregari
 possunt.

CAP. VI.

Ἐπεὶ δὲ διώρισται περὶ τούτων, καλῶς ἔχει πάλιν
 θεωρεῖσθαι τὰ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς συμβαινόντα τοῖς λέ-
 γουσιν οὐσίας αὐτοὺς εἶναι χωριστάς καὶ τῶν ὄντων αἰ-
 τίας πρῶτας. (α) Ἀνάγκη δ', εἰπερ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς φύ-
 σις τις καὶ μὴ ἄλλη τις ἐστὶν αὐτοῦ ἢ οὐσία ἄλλα τοῦτ'
 αὐτό, ὥσπερ φασι τινες, ἤτοι εἶναι τὸ μὲν πρῶτόν τι
 αὐτοῦ, τὸ δ' ἐχόμενον, ἕτερον δὲ τῷ εἶδει ἕκαστον· καὶ
 τοῦτο ἢ ἐπὶ τῶν μονάδων εὐθὺς ὑπάρχει καὶ ἔστιν ἀσύμ-
 βλητος ὁποιοῦν μονὰς ὁποιοῦν μονάδι· ἢ εὐθὺς ἐφε-
 ξῆς πᾶσαι καὶ συμβληταὶ ὁποιοῦν ὁποιοῦν, οἷον
 λέγουσιν εἶναι τὸν μαθηματικὸν ἀριθμὸν· ἐν γὰρ τῷ
 μαθηματικῷ οὐθὲν διαφέρει οὐδεμίαν μονὰς ἕτερα ἑτέ-
 ρας· ἢ τὰς μὲν συμβλητάς τὰς δὲ μὴ, οἷον εἰ ἔστι
 μετὰ τὸ ἐν πρώτῃ τῇ δυάδι, ἔπειτα ἢ τριάδας καὶ οὕτω δὴ
 ὁ ἄλλος ἀριθμὸς, εἰσὶ δὲ συμβληταὶ αἱ ἐν ἑκάστῳ ἀρι-
 θμῷ μονάδες, οἷον αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ αὐταῖς, καὶ
 ἐν τῇ τριάδι τῇ πρώτῃ αὐταῖς, καὶ οὕτω δὴ ἐπὶ τῶν
 ἄλλων ἀριθμῶν, αἱ δ' ἐν τῇ δυάδι αὐτῇ πρὸς τὰς ἐν τῇ
 τριάδι αὐτῇ ἀσύμβλητοι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων
 τῶν ἐφεξῆς ἀριθμῶν. (β) Διὸ καὶ ὁ μὲν μαθηματικὸς
 ἀριθμεῖται μετὰ τὸ ἐν δύο, πρὸς τῷ ἔμπροσθεν ἐνὶ ἄλλο
 ἔν, καὶ τὰ τρία πρὸς τοῖς δυοῖς τούτοις ἄλλο ἔν, καὶ
 ὁ λοιπὸς δὲ ὡσαύτως· οὗτος δὲ μετὰ τὸ ἐν δύο ἕτερα
 ἄνευ τοῦ ἑνὸς τοῦ πρώτου, καὶ ἢ τριάδας ἄνευ τῆς δυάδος,
 ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἄλλος ἀριθμὸς. Ἡ τὸν μὲν εἶναι τῶν
 ἀριθμῶν οἷος ὁ πρῶτος ἐλέχθη, τὸν δ' οἷον οἱ μαθημα-
 τικοὶ λέγουσι, τρίτον δὲ τὸν βηθέντα τελευταῖον. (γ) Ἐτι
 τούτους ἢ χωριστοὺς εἶναι τοὺς ἀριθμοὺς τῶν πραγμά-
 των, ἢ οὐ χωριστοὺς ἀλλ' ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, οὐχ οὕτως
 δ' ὡς τὸ πρῶτον ἐπεσοκποῦμεν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἀρι-
 θμῶν ἐνυπαρχόντων ὄντα τὰ αἰσθητά· ἢ τὸν μὲν αὐτῶν
 εἶναι τὸν δὲ μὴ [ἢ πάντας] εἶναι. (δ) Οἱ μὲν οὖν τρό-
 ποι καθ' οὓς ἐνδέχεται αὐτοὺς εἶναι οὗτοι εἰσὶν ἐξ ἀνάγκης
 μόνοι. Σχεδὸν δὲ καὶ οἱ λέγοντες τὸ ἐν ἀρχῇ

Quum autem de his determinatum sit, decet rursus,
 quæ circa numeros illis accidunt, qui eos substantias sepa-
 ratas dicunt ac entium causas primas, speculari. (2) Necessè
 vero est, si numerus quædam natura est, nec est alia quæ-
 dam ejus substantia, sed hoc ipsum, ut quidam aiunt, aut
 quoddam ejus primum esse, quoddam consequens, quod
 sit secundum, quodque specie diversum, et hoc aut in uni-
 tatis confestim existit, et est quæcumque unitas cuique
 unitati incomparabilis; aut sunt confestim consequenter
 omnes, et quæcumque quibuscumque combinabiles : (qua-
 lem aiunt mathematicum numerum esse : in mathematico
 enim nulla unitas alia ab alia differt :) aut quasdam com-
 binabiles, quasdam non : veluti si post unum est prima dua-
 litas, deinde trinitas, et sic reliquus numerus. Sunt autem
 unitates in unoquoque numero, veluti quæ in prima duali-
 tate sunt, invicem combinabiles, et quæ in prima trini-
 tate sunt, invicem : et ita in ceteris numeris. Quæ vero
 in ipsa dualitate, incomparabiles eis quæ in ipsa trinitate
 sunt : et similiter de aliis consequentibus numeris. (3) Ideo
 mathematicus quidem numeratur post unum duo, cum
 anteriori uno aliud unum; tria quoque cum his duobus
 aliud unum : et reliquis quidem similiter : iste vero post
 unum, duo alia absque primo uno, et trinitas absque dua-
 litate. Similiter autem et reliquus numerus. Aut igitur
 quendam numerorum esse oportet, qualis primus dictus
 est, quendam autem, qualem mathematici dicunt, tertium
 vero, qualis ultimo dictus est. (4) Item, istos numeros
 aut separatos a rebus esse, aut non separatos, sed in ipsis
 sensibilibus : non autem ita ut prius considerabamus, sed ut
 ex numeris inexistens ipsis sint sensibilia; aut quendam
 eorum esse, quendam non, [aut omnes] esse. (5) Modi
 quidem, secundum quos contingit eos esse, hi sunt neces-
 sario soli. At hi etiam, qui dicunt ipsum unum principium,

εἶναι καὶ οὐσίαν καὶ στοιχεῖον πάντων, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἄλλου τινὸς εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ἕκαστος τούτων τινὰ τῶν τρόπων εἴρηκε, πλὴν τοῦ πάσας τὰς μονάδας εἶναι ἀσυμβλήτους. Καὶ τοῦτο συμβέβηκεν εὐλόγως· οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἔτι ἄλλον τρόπον εἶναι παρὰ τοὺς εἰρημένους.

(6) Οἱ μὲν οὖν ἀμφοτέρους φασὶν εἶναι τοὺς ἀριθμούς, τὸν μὲν ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ ὑστερον τὰς ιδέας, τὸν δὲ μαθηματικὸν παρὰ τὰς ιδέας καὶ τὰ αἰσθητά, καὶ χωριστοὺς ἀμφοτέρους τῶν αἰσθητῶν· οἱ δὲ τὸν μαθηματικὸν μόνον ἀριθμὸν εἶναι τὸν πρῶτον τῶν ὄντων κεχωρισμένον τῶν αἰσθητῶν.

(7) Καὶ οἱ Πυθαγόρειοι δ' ἕνα, τὸν μαθηματικόν, πλὴν οὐ κεχωρισμένον ἀλλ' ἐκ τούτου τὰς αἰσθητάς οὐσίας συνεστάναι φασὶν· τὸν γὰρ ὄλον οὐρανὸν κατασκευάζουσιν ἐξ ἀριθμῶν, πλὴν οὐ μοναδικῶν, ἀλλὰ τὰς μονάδας ὑπολαμβάνουσιν ἔχειν μέγεθος· ὅπως δὲ τὸ πρῶτον ἐν συνέσει ἔχον μέγεθος, ἀπορεῖν εἴοικασιν. Ἄλλος δὲ τις τὸν πρῶτον ἀριθμὸν τῶν τῶν εἰδῶν ἕνα εἶναι, ἔνιοι δὲ καὶ τὸν μαθηματικὸν τὸν αὐτὸν τούτου εἶναι.

(8) Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ μήκη καὶ περὶ τὰ ἐπίπεδα καὶ περὶ τὰ στερεά. Οἱ μὲν γὰρ ἕτερα τὰ μαθηματικά καὶ τὰ μετὰ τὰς ιδέας· τῶν δ' ἄλλως λεγόντων οἱ μὲν τὰ μαθηματικά καὶ μαθηματικῶς λέγουσιν, ὅσοι μὴ ποιοῦσι τὰς ιδέας ἀριθμοὺς μηδὲ εἶναι φασὶν ιδέας, οἱ δὲ τὰ μαθηματικά, οὐ μαθηματικῶς δέ· οὐ γὰρ τέμνεσθαι οὔτε μέγεθος πᾶν εἰς μεγέθη, οὔθ' ὅποιουσὺν μονάδας δυάδα εἶναι.

(9) Μοναδικούς δὲ τοὺς ἀριθμούς εἶναι πάντες τίθεασιν, πλὴν τῶν Πυθαγορείων, ὅσοι τὸ ἐν στοιχείῳ καὶ ἀρχῆν φασὶν εἶναι τῶν ὄντων· ἐκείνοι δ' ἔχοντας μέγεθος, καθάπερ εἴρηται πρότερον. Ὁσαυχὺς μὲν οὖν ἐνδέχεται λεχθῆναι περὶ αὐτῶν, καὶ ὅτι πάντες εἰσὶν εἰρημένοι οἱ τρόποι, φανερὸν ἐκ τούτων· ἔστι δὲ πάντα μὲν ἀδύνατα, μᾶλλον δ' ἴσως θάτερα τῶν ἑτέρων.

substantiam ac elementum omnium esse, et ex hoc et alio quodam numerum esse, fere singuli, horum aliquem modorum dixerunt, præterquam quod omnes unitates incombinabiles sint. Et hoc rationaliter accidit: non enim contingit alium modum esse, præter eos qui dicti sunt. (6) Quidam itaque ambos numeros esse aiunt: illum quidem, qui prius et posterius habet, ideas; mathematicum vero, præter ideas, et sensibilia, ac ambos a sensibilibus separatos. Quidam mathematicum solum numerum esse primum entium, ac a sensibilibus separatum. (7) Pythagorici quoque unum ipsum mathematicum, verum non separatum, sed ex eo sensibiles substantias constare dicunt. Totum enim cælum ex numeris construnt, præter id quod non ex monadicis: sed unitates existimant habere magnitudinem. Quo autem modo primum unum constitit magnitudinem habens, dubitare videntur. Alius autem quidam primum numerum, ipsum specierum unum esse: alii vero ipsum mathematicum, hunc eundem esse. (8) Simili modo etiam circa longitudes, et plana, et solida: quidam enim, alia esse mathematica, et alia, quæ post ideas. Eorum vero qui aliter dicunt, quidam mathematica etiam mathematice dicunt, quicumque ideas non faciunt numeros, nec esse ideas aiunt: quidam mathematica, non mathematice. Non etenim secari omnem magnitudinem in magnitudes, neque quascumque unitates dualitatem esse. (9) Monadicos autem numeros esse ponunt omnes, præter Pythagoricos, quicumque unum, elementum atque principium entium aiunt esse: illi enim habentes magnitudinem aiunt, ut prius dictum est. Quot igitur modis contingat de eis dici, quodque omnes modi dicti sint, ex his manifestum est. Sunt autem cuncta quidem impossibilia, magis vero fortassis altera alteris.

CAP. VII.

Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον εἰ συμβληταὶ αἱ μονάδες ἢ ἀσύμβλητοι, καὶ εἰ ἀσύμβλητοι, ποτέρως ὡσπερ διελλομεν. Ἔστι μὲν γὰρ ὅποιουσὺν εἶναι ὅποιουσὺν μονάδι ἀσύμβλητον, ἔστι δὲ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ δυάδι πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ τῇ τριάδι, καὶ οὕτως δὴ ἀσυμβλήτους εἶναι τὰς ἐν ἑκάστῳ τῶ πρώτῳ ἀριθμῷ πρὸς ἀλλήλας.

(2) Εἰ μὲν οὖν πᾶσαι συμβληταὶ καὶ ἀδιάφοροι αἱ μονάδες, ὁ μαθηματικὸς γίγνεται ἀριθμὸς καὶ εἰς μόνος, καὶ τὰς ιδέας οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τοὺς ἀριθμούς. Ποῖος γὰρ ἔσται ἀριθμὸς αὐτοάνθρωπος ἢ ζῶων ἢ ἄλλο ὄτιουσιν τῶν εἰδῶν; ιδέα μὲν γὰρ μία ἑκάστου, ὅσον αὐτοῦ ἀνθρώπου μία καὶ αὐτοῦ ζῶου ἄλλη μία· οἱ δ' ὅμοιοι καὶ ἀδιάφοροι ἄπειροι, ὡστ' οὐδὲν μᾶλλον ἢ δε ἢ τριάς αὐτοάνθρωπος ἢ ὅποιουσὺν.

(3) Εἰ δὲ μή εἰσὶν ἀριθμοὶ αἱ ιδέαι, οὐδ' ὄλως ὄντες αὐτὰς εἶναι. Ἐκ τίνων γὰρ ἔσονται ἀρχῶν αἱ ιδέαι; Ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἔστιν ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς δυάδος τῆς ἀόριστου, καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα λέγονται τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι, τάζαι τε οὔτε προτέρως ἐνδέχεται τῶν ἀριθμῶν αὐτὰς

Primo itaque considerandum est utrum combinabiles sint unitates, an incombinabiles. Quodsi incombinabiles, quoniam modo, ut divisimus: est enim quacumque cuicumque unitati incombinabilem esse; est autem, eas quæ in ipsa dualitate sunt, ad eas quæ in ipsa trinitate: et sic eas, quæ in unoquoque numero primo sunt, incombinabiles invicem esse. (2) Si omnes igitur unitates incombinabiles et indifferentes sint, mathematicus numerus fit, et unus solus: neque contingit ideas numeros esse. Qualis namque numerus, idealis homo, aut animal, aut aliqua alia specierum erit? Idea namque una uniuscujusque, veluti ipsius hominis una, et ipsius animalis alia una: hi vero similes et indifferentes, indefiniti. Quare nihilo magis hæc trinitas ipse idealis homo erit, quam quæcumque. (3) Quodsi ideæ non sunt numeri, nec omnino possibile est eas esse: ex quibus namque principis ideæ erunt? Numerus enim ex uno et dualitate indeterminata est: ac principia et elementa ipsius numeri dicuntur, neque ea contingit aut priora aut

οὐθ' ὑστέρας. (4) Εἰ δ' ἀσύμβλητοι αἱ μονάδες, καὶ οὕτως ἀσύμβλητοι ὥστε ἤτις οὐν ἤτις οὐν, οὐτε τὸν μαθηματικὸν ἐνδέχεται εἶναι τοῦτον τὸν ἀριθμὸν (ὁ μὲν γὰρ μαθηματικὸς ἐξ ἀδιαφόρων, καὶ τὰ δεικνύμενα κατ' αὐτοῦ ὡς ἐπὶ τοιούτου ἀρμόττει) οὐτε τὸν τῶν εἰδῶν· οὐ γὰρ ἔσται ἡ δυὰς πρώτη ἐκ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ἔπειτα οἱ ἐξῆς ἀριθμοὶ ὡς λέγεται, δυὰς, τριάς, τετράς· ἀμα γὰρ αἱ ἐν τῇ δυάδι τῇ πρώτῃ μονάδες γεννῶνται, εἴτε ὡσπερ ὁ πρῶτος εἰπὼν ἐξ ἀνίσων (ἰσαοθέντων γὰρ ἐγένοντο) εἴτε ἄλλως. (5) Ἐπειτα εἰ ἔσται ἡ ἑτέρα μονάς τῆς ἑτέρας προτέρα, καὶ τῆς δυάδος τῆς ἐκ τούτων ἑσται προτέρα· ὅταν γὰρ ἡ τι τὸ μὲν πρότερον τὸ δ' ὑστερον, καὶ τὸ ἐκ τούτων τοῦ μὲν ἔσται πρότερον τοῦ δ' ὑστερον. (6) Ἐτι ἐπειδὴ ἔστι πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ ἓν, ἔπειτα τῶν ἄλλων ἐστὶ τι πρῶτον ἐν δευτέρον δὲ μετ' ἐκείνου, καὶ πάλιν τρίτον τὸ δευτέρον μὲν μετὰ τὸ δευτέρον τρίτον δὲ μετὰ τὸ πρῶτον ἓν· ὥστε πρότεροι ἂν εἴεν αἱ μονάδες ἢ οἱ ἀριθμοὶ ἐξ ὧν πλέκονται, οἷον ἐν τῇ δυάδι τρίτη μονάς ἔσται πρὶν τὰ τρία εἶναι, καὶ ἐν τῇ τριάδι τετάρτη καὶ ἡ πέμπτη πρὶν τοὺς ἀριθμοὺς τούτους. (7) Οὐθίς μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῦτον εἴρηκεν αὐτῶν τὰς μονάδας ἀσυμβλήτους, ἔστι δὲ κατὰ μὲν τὰς ἐκείνων ἀρχὰς εὐλογον καὶ οὕτως, κατὰ μὲντοι τὴν ἀλήθειαν ἀδύνατον. Τὰς τε γὰρ μονάδας προτέρας καὶ ὑστέρας εἶναι εὐλογον, εἴπερ καὶ πρώτη τις ἔστι μονάς καὶ ἐν πρῶτον, ὁμοίως δὲ καὶ δυάδας, εἴπερ καὶ δυὰς πρώτη ἔστιν· μετὰ γὰρ τὸ πρῶτον εὐλογον καὶ ἀναγκαῖον δευτέρον τι εἶναι, καὶ εἰ δευτέρον, τρίτον, καὶ οὕτω δὴ τὰ ἄλλα ἐφεξῆς. (8) Ἄμα δ' ἀμφοτέρα λέγειν, μονάδα τε μετὰ τὸ ἓν πρώτην εἶναι καὶ δευτέραν, καὶ δυάδα πρώτην, ἀδύνατον. Οἱ δὲ ποιῶσι μονάδα μὲν καὶ ἐν πρῶτον, δευτέρον δὲ καὶ τρίτον οὐκέτι, καὶ δυάδα πρώτην, δευτέραν δὲ καὶ τρίτην οὐκέτι. (9) Φανερόν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται, εἰ ἀσύμβλητοι πᾶσαι αἱ μονάδες, δυάδα εἶναι αὐτὴν καὶ τριάδα καὶ οὕτω τοὺς ἄλλους ἀριθμοὺς. Ἄν τε γὰρ ὡσιν ἀδιάφοροι αἱ μονάδες ἂν τε διαφέρουσαι ἐκάστη ἐκάστης, ἀνάγκη ἀριθμῆσθαι τὸν ἀριθμὸν κατὰ πρόσθεσιν, οἷον τὴν δυάδα πρὸς τῷ ἓνι ἄλλου ἐνὸς προστεθέντος, καὶ τὴν τριάδα ἄλλου ἐνὸς πρὸς τοῖς δυοῖς προστεθέντος, καὶ τὴν τετράδα οἰσαύτως. (10) Τούτων δὲ ὄντων ἀδύνατον τὴν γένεσιν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, ὡς γεννῶσιν ἐκ τῆς δυάδος καὶ τοῦ ἑνός· μόριον γὰρ γίγνεται ἡ δυὰς τῆς τριάδος καὶ αὕτη τῆς τετράδος· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἑχομένων. (11) Ἄλλ' ἐκ τῆς δυάδος τῆς πρώτης καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος ἐγίγνετο ἡ τετράς, δύο δυάδες παρ' αὐτὴν τὴν δυάδα· εἰ δὲ μή, μόριον ἔσται αὐτῇ ἡ δυὰς, ἑτέρα δὲ προσέσται μία δυὰς, καὶ ἡ δυὰς ἔσται ἐκ τοῦ ἑνός αὐτοῦ καὶ ἄλλου ἐνός. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ οἶόντ' εἶναι τὸ ἕτερον στοιχεῖον δυάδα ἀόριστον· μονάδα γὰρ μίαν γεννᾷ, ἀλλ' οὐ δυάδα ὠρισμένην. (12) Ἐτι παρ' αὐτὴν τὴν τριάδα καὶ αὐτὴν τὴν δυάδα πῶς ἔσονται ἄλλαι τριάδες καὶ δυάδες; καὶ τίνα τρό-

posteriora numeris ordinare. (4) Si vero unitates incombinabiles sunt, et ita incombinabiles, ut quaecumque cuiusque, nec mathematicum hunc contingit esse numerum (mathematicus namque ex indifferentibus est: et quæ de eo ostenduntur, tanquam in tali conveniunt), nec hunc esse specierum: non enim erit dualitas prima ex uno et indeterminata dualitate; deinde consequentes numeri, ut dicitur, dualitas, trinitas, quaternitas: simul etenim quæ sunt in prima dualitate unitates, generantur: sive, quemadmodum qui prius dixit, ex inæqualibus (factis namque æqualibus fiebant), sive aliter. (5) Deinde si altera unitas prior altera erit, dualitate etiam, quæ ex his fit, prior erit. Quum enim aliquid sit, quoddam prius, quoddam posterius, et quod ex his, hoc quidem prius, illo vero posterius est. (6) Item quum primum quidem ipsum unum sit, deinde ceterorum aliquod unum primum, secundum vero post illud, et rursus tertium, quod secundum est post secundum, tertium erit post primum unum: ergo priores profecto erunt unitates, quam numeri, qui eas complectuntur: veluti in dualitate erit tertia unitas ante quam tria sint; et in trinitate, quarta, et quinta ante quam hi numeri sint. (7) At nemo eorum hoc modo dixit unitates incombinabiles: verum secundum principia quidem eorum, ita esse rationabile est; secundum veritatem autem, impossibile est. Etenim unitates priores et posteriores esse rationabile est, si et quædam quidem prima unitas est, unumque primum: et dualitates similiter, si et prima quidem dualitas est; post primum namque, rationabile et necessarium est, secundum quiddam esse; et si secundum, tertium: et ita cetera consequenter. (8) Simul verum utrumque dicere, unitatemque primam post unum esse, atque secundam, et primam dualitatem, impossibile est. Hi vero unitatem quidem et unum primum faciunt, secundum vero et tertium nequaquam: ac dualitatem primam, secundam vero et tertiam minime. (9) Constat autem quod, si omnes unitates incombinabiles sunt, non contingit dualitatem ipsam esse, ac trinitatem, et sic ceteros numeros: sive namque sint unitates indifferentes, sive differentes singulæ a singulis, necesse est numerum numerari per additionem: veluti binarium, ad unum uno alio addito; ternarium quoque, alio uno ad duo apposito; et simili modo, quaternarium. (10) Quæ quum ita sint, impossibile est numerorum esse generationem, quemadmodum ex dualitate et unitate generant. Binarius namque, pars ternarii fit; et hic, quaternarii. Eodem autem modo et in consequentibus accidit. (11) At ex primo binario, interminatoque binario, sicut quaternarius, duo binarii præter ipsum binarium. Quod si non, pars erit ipse binarius, alter vero adhuc erit unus binarius: et binarius erit ex ipso uno, et alio uno. Quod si est, non est possibile alterum elementum esse indeterminatum binarium. Unam enim unitatem generat, sed non determinatum binarium. (12) Item præter ipsum ternarium, ipsumque binarium, quomodo erunt alii ternarii,

πον ἐκ προτέρων μονάδων καὶ ὑστέρων σύγκεινται; πάντα γὰρ ταῦτ' ἐστὶ καὶ πλασματώδῃ, καὶ ἀδύνατον εἶναι πρώτην δυάδα, εἴτ' αὐτὴν τριάδα. (13) Ἀνάγκη δ', ἐπεὶ περ ἔσται τὸ ἐν καὶ ἡ ἀόριστος δυὰς στοιχεῖα.

5 Εἰ δ' ἀδύνατα τὰ συμβαίνοντα, καὶ τὰς ἀρχὰς εἶναι ταύτας ἀδύνατον. (14) Εἰ μὲν οὖν διάφοροι αἱ μονάδες ὁποιαοῦν ὁποιαοῦν, ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης. [VIII.] Εἰ δ' αἱ μὲν ἐν ἄλλω

10 διάφοροι, αἱ δ' ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ ἀδιάφοροι ἀλλήλαις μόναι, καὶ οὕτως οὐθὲν ἐλάττω συμβαίνει τὰ δυσχερῆ ὅσον γὰρ ἐν τῇ δεκάδι αὐτῇ ἐνεῖσι δέκα μονάδες, σύγκειται δὲ καὶ ἐκ τούτων καὶ ἐκ δύο πεντάδων ἡ δεκάς. (15) Ἐπεὶ δ' οὐχ ὁ τυχὼν ἀριθμὸς αὐτῆ ἡ δεκάς, οὐδὲ σύγκειται ἐκ τῶν τυχουσῶν πεντάδων,

15 ὥσπερ οὐδὲ μονάδων, ἀνάγκη διαφέρειν τὰς μονάδας τὰς ἐν τῇ δεκάδι ταύτῃ. Ἄν γὰρ μὴ διαφέρουσιν, οὐδ' αἱ πεντάδες διοίσουσιν ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ δεκάς· ἐπεὶ δὲ διαφέρουσι, καὶ αἱ μόναι διοίσουσιν. Εἰ δὲ διαφέρουσι, πότερον οὐκ ἔσονται πεντάδες ἄλλαι ἄλλα

20 μόνον αὐτὰ αἰ δύο, ἢ ἔσονται; εἴτε δὲ μὴ ἔσονται, ἄτοπον· εἴτ' ἔσονται, ποία ἔσται δεκάς ἐξ ἐκείνων; οὐ γὰρ ἐστὶν ἕτέρα δεκάς ἐν τῇ δεκάδι παρ' αὐτὴν. (16) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνάγκη γε μὴ ἐκ τῶν τυχουσῶν δυάδων τὴν τετράδα συγκείσθαι· ἡ γὰρ ἀόριστος δυὰς,

25 ὡς φασί, λαβοῦσα τὴν ὀρισμένην δυάδα δύο δυάδας ἐποίησεν· τοῦ γὰρ ληθθέντος ἦν δυοποιός. (17) Ἐτι τὸ εἶναι παρὰ τὰς δύο μονάδας τὴν δυάδα φύσιν τινά, καὶ τὴν τριάδα παρὰ τὰς τρεῖς μονάδας, πῶς ἐνδέχεται; ἡ γὰρ μεθέξει θατέρου θάτερον, ὥσπερ λευκὸς

30 ἄνθρωπος παρὰ λευκὸν καὶ ἄνθρωπον (μετέχει γὰρ τούτων), ἡ θταν ἢ θατέρου θάτερον διαφορά τις, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος παρὰ ζῶον καὶ δίπουν. (18) Ἐτι τὰ μὲν ἀπῆ ἐστὶν ἐν, τὰ δὲ μίξει, τὰ δὲ θέσει· ὧν οὐθὲν ἐνδέχεται ὑπάρχειν ταῖς μονάσιν ἐξ ὧν ἡ δυὰς καὶ ἡ τριάς.

35 ἀλλ' ὥσπερ οἱ δύο ἄνθρωποι οὐχ ἐν τι παρ' ἀμφοτέρους, οὕτως ἀνάγκη καὶ τὰς μονάδας. Καὶ οὐχ ὅτι ἀδιαιρέτοι, διοίσοι διὰ τούτου· καὶ γὰρ αἱ σιγμὰι ἀδιαιρέτοι, ἀλλ' ὁμοῦ παρὰ τὰς δύο οὐθὲν ἕτερον ἢ δυὰς αὐτῶν. (19) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτο δεῖ λανθάνειν, ὅτι

40 συμβαίνει προτέρας καὶ ὑστέρας εἶναι δυάδας, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμούς. Αἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ τετράδι δυάδες ἔστωσαν ἀλλήλαις ἅμα· ἀλλ' αὐτὰι τῶν ἐν τῇ δεκάδι πρότεραι εἰσι, καὶ ἐγέννησαν, ὥσπερ ἡ δυὰς ταύτας, αὐτὰι τὰς τετράδας τὰς ἐν τῇ δεκάδι αὐτῇ. Ὡστε

45 εἰ καὶ ἡ πρώτη δυὰς ἰδέα, καὶ αὐτὰι ἰδέαι τινὲς ἔσονται. (20) Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν μονάδων· αἱ γὰρ ἐν τῇ δυάδι πρώτη μονάδες γεννῶσι τὰς τέτταρας τὰς ἐν τῇ τετράδι, ὥστε πᾶσαι αἱ μονάδες ἰδέαι γίνονται καὶ συγκείσεται ἰδέαι ἐξ ἰδεῶν. Ὡστε ὀφθαλμῶν ὅτι

50 κάκεινα, ὧν ἰδέαι αὐτὰι τυγχάνουσιν οὔσαι, συγκείμενα ἔσται, ὅσον εἰ τὰ ζῶα φαίη τις συγκείσθαι ἐκ ζῶων, εἰ τούτων ἰδέαι εἰσίν. (21) Ὅλοις δὲ τὸ ποιεῖν τὰς μονάδας διαφόρους ὁμοῦσιν ἄτοπον καὶ πλασματώδες (λέγω δὲ πλασματώδες τὸ πρὸς ὑπόθεσιν βεβιασμέ-

et binarii? quove modo ex prioribus et posterioribus unitatibus componuntur? hæc enim omnia et fictitia sunt, et impossibile esset esse primum binarium, deinde ipsum ternarium. (13) At necesse est, si quidem unum et indeterminatus binarius elementa erunt. Verum si quæ accidunt, impossibilia sunt, hæc quoque principia impossibile est esse. (14) Si itaque unitates quæcumque a quibuscumque differant, hæc et alia hujusmodi necessario accidunt. [VIII.] Si autem quæ quidem in alio differentes sunt, quæ vero in eodem numero indifferentes invicem solæ, non pauciora difficultatem ingerentia hoc quoque modo accidunt, veluti in ipso denario, decem unitates sunt. Componitur autem denarius tum ex his, tum ex duobus quinariis. (15) Quum vero ipse denarius non sit quicumque numerus, nec ex quibuscumque quinariis componatur, sicuti nec unitatibus, necesse est, unitates, quæ in hoc denario sunt, differre. Nam si non differant, nec quinarij different, ex quibus denarius est. Quum vero differant, unitates quoque different. Si igitur differant, utrum non erunt quinarij alij, sed hi duo tantum, an erunt? Sive igitur non erunt, inconveniens est; sive erunt, qualis ex eis denarius erit? Non est enim in denario alius denarius, præter ipsum. (16) At vero etiam necesse est ut non ex quibusvis binariis quaternarius componatur. Indeterminatus namque binarius, ut aiunt, determinatum accipiens binarium, duos binarios effecit: eo enim quod cepit, binarii fuit efficiens. (17) Item, quonam modo contingit, binarium præter duas unitates, ac ternarium præter tres unitates, aliquam esse naturam? sive enim certe alterum altero participabit (quemadmodum albus homo præter album et hominem: his etenim participat), sive quum alterum quædam alterius differentia sit, quemadmodum homo præter animal et bipes. (18) Item quædam tactu, quædam inistione, quædam positione sunt unum: quorum nihil unitatibus, ex quibus binarius atque ternarius fit, competit: sed quemadmodum duo homines non sunt unum quid præter utrumque, ita de unitatibus quoque necesse est. Et non, quoniam indivisibiles, idcirco different: etenim puncta quoque indivisibilia sunt; verumtamen dualitas eorum nihil aliud est præter duo. (19) At vero nec hoc latere decet, quod accidit priores posterioresque dualitates esse: similiter autem et ceteros numeros. Binarii enim qui in quaternario sunt, sint invicem simul: sed hi iis qui octonario insunt, priores sunt, et genuerunt (quemadmodum binarius ipsos) ipsi quaternarios, qui in ipso octonario sunt. Quare si etiam primus binarius idea, hi quoque quædam ideæ erunt. (20) Eadem ratio de unitatibus etiam est: quæ enim in prima dualitate sunt unitates, generant quattuor unitates, quæ in quaternario sunt. Quare omnes unitates ideæ fiunt, et componetur idea ex ideis. Quamobrem patet quod etiam illa, quorum hæc sunt ideæ, composita erunt, veluti si quis animalia dicat ex animalibus componi, si horum ideæ sunt. (21) Et omnino facere unitates quomodocunque differentes, absurdum et fictitium est: dico autem fictitium, quod ad suppositio-

νον· οὔτε γὰρ κατὰ τὸ ποσὸν οὔτε κατὰ τὸ ποιὸν ὁρῶμεν διαφέρουσαν μονάδα μονάδος, ἀνάγκη τε ἢ ἴσον ἢ ἄνισον εἶναι ἀριθμὸν, πάντα μὲν ἀλλὰ μάλιστα τὸν μοναδικόν, ὥστ' εἰ μήτε πλείων μήτ' ἐλάττω, ἴσος. Τὰ δ' ἴσα καὶ ὄλως ἀδιάφορα ταῦτα ὑπολαμβάνομεν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. Εἰ δὲ μή, οὐδ' αἱ ἐν αὐτῇ τῇ δεκάδι δυάδες ἀδιάφοροι ἔσονται ἴσαι οὔσαι· τίνα γὰρ αἰτίαν ἔξει λέγειν ὁ φάσκων ἀδιαφόρους εἶναι; (22) Ἐτι εἰ ἅπαντα μονὰς καὶ μονὰς ἄλλη δύο, ἢ ἐκ τῆς δυάδος αὐτῆς μονὰς καὶ ἢ ἐκ τῆς τριάδος αὐτῆς δυὰς ἔσται ἐκ διαφερούσων τε, καὶ πότερον προτέρα τῆς τριάδος ἢ ὑστέρα; μᾶλλον γὰρ ἔοικε προτέραν ἀναγκαῖον εἶναι· ἢ μὲν γὰρ ἅμα τῇ τριάδι, ἢ δ' ἅμα τῇ δυάδι τῶν μονάδων. (23) Καὶ ἡμεῖς μὲν ὑπολαμβάνομεν ὄλως ἐν καὶ ἐν, καὶ ἐὰν ἢ ἴσα ἢ ἄνισα, δύο εἶναι, οἷον τὰγαθὸν καὶ τὸ κακόν, καὶ ἄνθρωπον καὶ ἵππον· οἱ δ' οὕτως λέγοντες οὐδὲ τὰς μονάδας. (24) Εἴτε δὲ μή ἐστι πλείων ἀριθμὸς ὁ τῆς τριάδος αὐτῆς ἢ ὁ τῆς δυάδος, θαυμαστόν· εἴτε ἐστὶ πλείων, δῆλον ὅτι καὶ ἴσος ἔνεστι τῇ δυάδι, ὥστε οὗτος ἀδιάφορος αὐτῇ τῇ δυάδι. Ἄλλ' οὐκ ἐνδέχεται, εἰ πρῶτός τις ἐστὶν ἀριθμὸς καὶ δεύτερος· οὐδὲ ἔσονται αἱ ἰδέαι ἀριθμοί. Τοῦτο μὲν γὰρ αὐτὸ ὀρθῶς λέγουσιν οἱ διαφόρους τὰς μονάδας ἀξιούντες εἶναι, εἴπερ ἰδέαι ἔσονται, ὡσπερ εἴρηται πρότερον· ἐν γὰρ τὸ εἶδος. (25) Αἱ δὲ μονάδες εἰ ἀδιάφοροι, καὶ αἱ δυάδες καὶ αἱ τριάδες ἔσονται ἀδιάφοροι. Διὸ καὶ τὸ ἀριθμεῖσθαι οὕτως, ἐν δύο, μὴ προσλαμβάνομένου πρὸς τῶν ὑπάρχοντι ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν· οὔτε γὰρ ἡ γένεσις ἔσται ἐκ τῆς ἀορίστου δυάδος, οὐτ' ἰδέαν ἐνδέχεται εἶναι· ἐνυπάρξει γὰρ ἑτέρα ἰδέα ἐν ἑτέρᾳ, καὶ πάντα τὰ εἶδη ἐνὸς μέρη. (26) Διὸ πρὸς μὲν τὴν ὑπόθεσιν ὀρθῶς λέγουσιν, ὄλως δ' οὐκ ὀρθῶς· πολλὰ γὰρ ἀναιρούσιν, ἐπεὶ τοῦτό γ' αὐτὸ ἔχειν τινὰ φήσουσιν ἀπορίαν, πότερον, ὅταν ἀριθμῶμεν καὶ εἴπωμεν ἐν δύο τρία, προσλαμβάνοντες ἀριθμοῦμεν ἢ κατὰ μερίδας. Ποιοῦμεν δὲ ἀμφοτέρως· διὸ γελοῖον ταύτην εἰς τηλικαύτην τῆς οὐσίας ἀνάγειν διαφορὰν.

nem coactum est. Nec enim secundum quantum, nec secundum quale, videmus differre unitatem ab unitate: necesseque est aut æqualem aut inæqualem esse omnem quidem numerum, sed præcipue monadicum. Quare si nec major neque minor, æqualis: æqualia vero, et omnino indifferentia, eadem putamus esse in numeris. Quodsi non ita sit, nec dualitates, quæ in ipso defario sunt, indifferentes erunt, quum æquales sint. Quam enim causam dicturus est, qui dicit indifferentes esse? (22) Item, si omnis unitas, et unitas alia, duo faciunt, unitas, quæ ex ipso binario, et quæ ex ipso ternario, erit binarius, et ex indifferentibus. Et utrum ternario prior, an posterior? Magis namque videtur necessarium priorem esse: hæc namque unitatum simul ternario, illa vero simul dualitate. (23) Et nos quidem omnino putamus unum et unum, sive æqualia, sive inæqualia sint, duo esse, veluti bonum et malum, et hominem et equum: qui vero ita dicunt, nec ipsas unitates. (24) Sive autem non est major numerus ipsius ternarii, quam dualitatis, mirum est: sive est major, constat quod æqualis dualitati inest: quare ipse indifferens ab ipsa dualitate. Verum non contingit, si primus aliquis numerus est, et secundus. Nec erunt ideæ numeri: hoc enim ipsum recte aiunt, qui unitates differentes debere esse arbitrantur, si quidem erunt ideæ, ut prius dictum est: nam una profecto erit species. (25) Si vero unilaterales indifferentes, dualitates quoque ac ternarii indifferentes erunt: quare necesse est eis dicere, ita numerandum esse, unum, duo, non superaddito jam præexistenti. Nec enim generatio ex indeterminata dualitate erit, nec ideam esse contingit. Inerit namque altera idea in altera, cunctæque species, unius partes. (26) Quare secundum suppositionem quidem, recte dicunt; simpliciter vero, non recte: multa namque perimunt, quum hoc ipsum habere quandam profecto dicturi sint dubitationem, utrum, quum numerum et dicamus unum duo tria, assumentes numeramus, an secundum partes. Facimus autem utroque modo: quapropter ridiculum est, hanc ad tantam substantiæ differentiam reducere.

CAP. VIII. [IX.]

Πάντων δὲ πρῶτον καλῶς ἔχει διορίσασθαι τίς ἀριθμοῦ διαφορὰ καὶ μονάδος, εἰ ἔστιν. Ἀνάγκη δὲ ἢ κατὰ τὸ ποσὸν ἢ κατὰ τὸ ποιὸν διαφέρειν· τούτων δ' οὐδέτερον φαίνεται ἐνδέχασθαι ὑπάρχον. Ἄλλ' ἢ ἀριθμὸς κατὰ τὸ ποσόν. Εἰ δὲ δὴ καὶ αἱ μονάδες τῶν ποσῶν διέφερον, κἂν ἀριθμὸς ἀριθμοῦ διέφερον ὁ ἴσος τῶν πλήθει τῶν μονάδων. (2) Ἐτι πότερον αἱ πρῶται μείζους ἢ ἐλάττω, καὶ αἱ ὑστέρον ἐπιτιδύσασιν ἢ τούναντιον; πάντα γὰρ ταῦτα ἄλογα. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ τὸ ποιὸν διαφέρειν ἐνδέχεται. Οὐθὲν γὰρ αὐταῖς οἶοντε ὑπάρχειν πάθος· ὑστέρον γὰρ καὶ τοῖς ἀριθμοῖς φασὶν ὑπάρχειν τὸ ποιὸν τοῦ ποσοῦ. (3) Ἐτι οὐτ' ἂν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τοῦτ' αὐταῖς γένοιτο οὐτ' ἂν ἀπὸ τῆς δυάδος· τὸ μὲν γὰρ οὐ ποιόν, ἢ δὲ ποσοποιόν· τοῦ γὰρ πολλὰ τὰ ὄντα εἶναι αἰτία αὐτῆς ἢ φύσις. Εἰ δ' ἄρα ἔχει

Ante autem omnia probe se habet, determinare quænam numeri et unitatis differentia sit, si est. Necesse est igitur, aut secundum quantum, aut secundum quale differre. Neutrum autem horum videtur posse esse: verum prout numerus, secundum quantum. Si itaque etiam unitates quantitate differrent, numerus quoque a numero differret, qui æqualis est, plenitudine unitatum. (2) Item, utrum primæ majores, an minores, et postea crescant, an e contrario? hæc enim omnia absurda sunt. At vero nec secundum qualitatem differre contingit: nullam enim inesse passionem possibile est. Etenim numeris quoque posterius aiunt inesse qualitatem, quam quantitatem. (3) Item, nec ab uno hoc ipsæ patientur, nec a dualitate. Hoc enim non est quale, illa vero qualificum. Nam ut entia multa sint, hujus natura causa est. Si igitur aliter quoquo modo

πως ἄλλως, λεκτέον ἐν ἀρχῇ μάλιστα τοῦτο καὶ διοριστέον περὶ μονάδος διαφορᾶς, μάλιστα μὲν καὶ διότι ἀνάγκη ὑπάρχειν· εἰ δὲ μή, τίνα λέγουσιν; (4) Ὅτι μὲν οὖν, εἴπερ εἰσὶν ἀριθμοὶ αἱ ἰδέαι, οὔτε συμβλητάς τὰς μονάδας ἀπάσας ἐνδέχεται εἶναι, φανερόν, οὔτε ἀσυμβλήτους ἀλλήλαις οὐδέτερον τῶν τρόπων. [X.] (5) Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ὡς ἕτεροὶ τινες λέγουσι περὶ τῶν ἀριθμῶν λέγεται καλῶς. Εἰσὶ δ' οὗτοι ὅσοι ἰδέας μὲν οὐκ οἴονται εἶναι οὐθ' ἀπλῶς οὔτε ὡς ἀριθμούς τινας οὐσας, τὰ δὲ μαθηματικά εἶναι καὶ τοὺς ἀριθμούς πρώτους τῶν ὄντων, καὶ ἀρχὴν αὐτῶν εἶναι αὐτὸ τὸ ἐν. Ἄτοπον γὰρ τὸ ἐν μὲν εἶναι τὴν πρῶτον τῶν ἐνῶν, ὥσπερ ἐκεῖνοί φασι, δυάδα δὲ τῶν δυάδων μὴ, μηδὲ τριάδα τῶν τριάδων· τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου πάντα ἐστίν.

(6) Εἰ μὲν οὖν οὕτως ἔχει τὰ περὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ θήσῃ τις εἶναι τὸν μαθηματικὸν μόνον, οὐκ ἔστι τὸ ἐν ἀρχῇ. Ἀνάγκη γὰρ διαφέρειν τὸ ἐν τῷ τοιοῦτο τῶν ἄλλων μονάδων· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ δυάδα τινὰ πρῶτην τῶν δυάδων, ἰσοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀριθμούς τοὺς ἐφεξῆς. (7) Εἰ δὲ ἐστὶ τὸ ἐν ἀρχῇ, ἀνάγκη μᾶλλον, ὥσπερ Πλάτων εἶπεν, ἔχειν τὰ περὶ τοὺς ἀριθμούς, καὶ εἶναι τίνα δυάδα πρῶτην καὶ τριάδα, καὶ οὐ συμβλητοὺς εἶναι τοὺς ἀριθμούς πρὸς ἀλλήλους. Ἄν δ' αὖ πάλιν τις τίθῃ ταῦτα, εἴρηται ὅτι ἀδύνατα πολλὰ συμβαίνει. (8) Ἄλλὰ μὴν ἀνάγκη γε ἢ οὕτως ἢ ἐκεῖνος ἔχειν, ὥστ' εἰ μηδέτερος, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο εἶναι τὸν ἀριθμὸν χωριστόν. Φανερόν δ' ἐκ τούτων καὶ ὅτι χεῖριστα λέγεται ὁ τρίτος τρόπος, τὸ εἶναι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τὸν τῶν εἰδῶν καὶ τὸν μαθηματικόν. Ἀνάγκη γὰρ εἰς μίαν δόξαν συμβαίνειν ὁμοῦ ἀμαρτίας· οὔτε γὰρ μαθηματικὸν ἀριθμὸν ἐνδέχεται τοῦτον εἶναι τὸν τρόπον, ἀλλ' ἰδίας ὑποθέσεις ὑποθέμενον ἀνάγκη μηκύνειν ὅσα τε τοῖς ὡς εἶδη τὸν ἀριθμὸν λέγουσι συμβαίνει, καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον λέγειν. (9) Ὁ δὲ τῶν Πυθαγορείων τρόπος τῆ μὲν ἐλάττους ἔχει δυσχερείας τῶν πρότερον εἰρημένων, τῆ δὲ ἰδίας ἐτέρας. Τὸ μὲν γὰρ μὴ χωριστόν ποιεῖν τὸν ἀριθμὸν ἀπαιρεῖται πολλὰ τῶν ἀδυνάτων· τὸ δὲ τὰ σώματα ἐξ ἀριθμῶν εἶναι συγκεῖμενα, καὶ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον εἶναι μαθηματικόν, ἀδύνατόν ἐστιν. Οὔτε γὰρ ἄτομα μεγέθη λέγειν ἀληθές· εἴθ' ὅτι μάλιστα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὐχ αἶ γε μονάδες μέγεθος ἔχουσιν· μέγεθος δ' ἐξ ἀδιαίρετων συγκεῖσθαι πῶς δυνατόν; (10) Ἄλλὰ μὴν ὅ γ' ἀριθμητικὸς ἀριθμὸς μοναδικός ἐστιν. Ἐκεῖνο δὲ τὸν ἀριθμὸν τὰ ὄντα λέγουσιν· τὰ γούν θεωρήματα προσάπτουσι τοῖς σώμασιν ὡς ἐξ ἐκεῖνων ὄντων τῶν ἀριθμῶν. (11) Εἰ τοίνυν ἀνάγκη μὲν, εἴπερ ἐστὶν ἀριθμὸς τῶν ὄντων τι καθ' αἷψο, τοῦτων εἶναι τίνα τῶν εἰρημένων τρόπων, οὐθένα δὲ τούτων ἐνδέχεται, φανερόν ὡς οὐκ ἔστιν ἀριθμοῦ τις τοιαύτη φύσις οἷαν κατασκευάζουσιν οἱ χωριστόν ποιοῦντες αὐτόν. (12) Ἐτι πρότερον ἐκάστη μονὰς ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἰσασθέντων ἐστίν, ἢ ἢ μὲν ἐκ τοῦ μικροῦ ἢ δ' ἐκ τοῦ μεγάλου; Εἰ μὲν δὴ οὕτως, οὔτε ἐκ πάντων τῶν στοιχείων ἕκαστον οὔτε ἀδιάφοροι αἱ μο-

se habet, dicendum hoc maxime in principio est, et de differentia unitatis determinandum, maxime quidem et propter quid necesse est existere. Quodsi non, quam dicunt? (4) Et quidem si ideæ numeri sunt, dilucidum est quod neutro modorum contingit, nec combinabiles cunctas unitates esse, nec invicem incombinabiles. [X.] (5) At nec, ut alii quidam de numeris dicunt, recte dicitur: sunt autem hi, quicumque ideas quidem esse non putant, nec simpliciter, nec ut numeros quosdam existentes; mathematica vero esse et numeros entium primos, ac eorum principium esse ipsum unum. Absurdum namque est, unum quidem esse quid primum unorum, ut illi aiunt: dualitatem vero non esse dualitatum, neque ternarium ternariorum; ejusdem enim rationis omnia sunt. (6) Si igitur ita se habeant quæ circa numerum sunt, et solum mathematicum quis esse ponat, ipsum unum non est principium. Necesse enim esset, ut tale unum differret ab aliis unitatibus. Quodsi hoc, dualitatem quoque aliquam primam a dualitatibus, et similiter ceteros quoque consequentes numeros. (7) Si autem ipsum unum est principium, necesse magis est, quæ circa numeros sunt, se habere ut Plato aiebat, ac esse dualitatem aliquam primam, et ternarium; nec esse numeros ad se invicem combinabiles. Si quis vero rursus hæc ponat, dictum est quod multa impossibilia accidunt. (8) At necesse est aut hoc aut illo modo se habere: quare si neutro modo, non est possibile numerum esse separatum. Constat autem ex his, quod tertius modus pessime dicitur, eundem videlicet esse mathematicum et specierum numerum. Necesse est enim in unam opinionem duos errores convenire. Nec enim mathematicum numerum contingit hoc modo esse, sed proprias suppositiones supponentem necesse est prolixum esse, et insuper quæcumque accidunt eis, qui ut species numerum dicunt, hæc etiam necesse est dicere. (9) Modus vero Pythagoricorum partim pauciores habet difficultates, quam prius dictæ sunt, partim alias proprias. Nam non separatam facere numerum, aufert multa impossibilia. Corpora vero ex numeris esse composita, et hunc numerum mathematicum esse, impossibile est. Nec enim individuas magnitudines dicere, verum est: et, si hoc modo vel maxime se habent, unitates certe non habent magnitudinem: magnitudinem vero ex indivisibilibus componi, quoniam modo possibile est? (10) At vero numerus arithmeticus, monadicus est: illi vero numerum entia dicunt. Speculationes enim adaptant corporibus, tanquam existentibus ex ipsis numeris. (11) Si igitur necesse quidem est horum aliquo dictorum modorum esse numerum, si quidem aliquid per se entium est, nullo autem horum esse contingit, constat non esse aliquam talem numeri naturam, qualem asserunt qui eum separatam faciunt. (12) Item, utrum unaquæque unitas ex magno et parvo adæquatæ est, aut hæc quidem e parvo, illa vero ex magno? Si ita sit, nec ex omnibus elementis unumquodque est, nec unitates sunt indifferentes: in hac enim

νάδες· ἐν τῇ μὲν γὰρ τὸ μέγα ἐν τῇ δὲ τὸ μικρὸν ὑπάρχει, ἐναντίον τῇ φύσει ὄν. (13) Ἔτι αἱ ἐν τῇ τριάδι αὐτῇ πῶς; μία γὰρ περιττή. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἴσως αὐτὸ τὸ ἐν ποιοῦσιν ἐν τῷ περιττῷ μέσον. Εἰ
 5 δ' ἑκατέρω τῶν μονάδων ἐξ ἀμφοτέρων ἔστιν ἰσαριθμῶν, ἢ δυὰς πῶς ἔσται μία τις οὕσα φύσις ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ; ἢ τί διοίσει τῆς μονάδος; (14) Ἔτι προτέρα ἢ μονὰς τῆς δυάδος, ἀναίρουμένης γὰρ ἀναίρειται ἡ δυὰς. Ἰδέαν οὖν ἰδέας ἀναγκαῖον αὐτὴν εἶναι,
 10 προτέραν γ' οὕσαν ἰδέας, καὶ γεγονέναι προτέραν. Ἐκ τίνος οὖν; ἢ γὰρ ἀρίστος δυὰς δυοποῖος ἦν. (15) Ἔτι ἀνάγκη ἦτοι ἀπειρον τὸν ἀριθμὸν εἶναι ἢ πεπερασμένον· χωριστὸν γὰρ ποιοῦσι τὸν ἀριθμὸν, ὥστε οὐχ ὄντες μὴ οὐχὶ τούτων θάτερον ὑπάρχειν. (16) Ὅτι μὲν τοίνυν
 15 ἀπειρον οὐκ ἐνδέχεται, δῆλον· οὔτε γὰρ περιττὸς ὁ ἀπειρός ἐστιν οὔτ' ἀρίστος, ἢ δὲ γένεσις τῶν ἀριθμῶν ἢ περιττοῦ ἀριθμοῦ ἢ ἀρίστου αἰεὶ ἐστίν, ὡδὲ μὲν τοῦ ἐνός εἰς τὸν ἀρίστον πίπτοντος περιττός, ὡδὲ δὲ τῆς μὲν δυάδος ἐμπικτούσης ὁ ἀπ' ἐνός διπλασιαζόμενος, ὡδὲ
 20 δὲ τῶν περιττῶν ὁ ἄλλος ἀρίστος. (17) Ἔτι εἰ πᾶσα ἰδέα τινός, οἱ δὲ ἀριθμοὶ ἰδέαι, καὶ ὁ ἀπειρός ἔσται ἰδέα τινός, ἢ τῶν αἰσθητῶν ἢ ἄλλου τινός. Καίτοι οὔτε κατὰ τὴν θέσιν ἐνδέχεται οὔτε κατὰ λόγον, τάττουσι δ' οὕτω τὰς ἰδέας. (18) Εἰ δὲ πεπερασμένος, μέχρι πόσου;
 25 τοῦτο γὰρ δεῖ λέγεσθαι οὐ μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ διοῖται. Ἀλλὰ μὴν εἰ μέχρι τῆς δεκάδος ὁ ἀριθμὸς, ὥσπερ τινές φασι, πρῶτον μὲν ταχὺ ἐπιλείψει τὰ εἶδη· οἷον εἰ ἔστιν ἢ τριάς αὐτοάνθρωπος, τίς ἔσται ἀριθμὸς αὐτοίππος; αὐτὸ γὰρ ἕκαστος ἀριθμὸς μέχρι δεκάδος. Ἀνάγκη
 30 δὴ τῶν ἐν τούτοις ἀριθμῶν τινὰ εἶναι· οὐσίαι γὰρ καὶ ἰδέαι οὗτοι. Ἀλλ' ὅμως ἐπιλείψει· τὰ τοῦ ζώου γὰρ εἶδη ὑπερέξει. Ἄμα δὲ δῆλον δεῖ εἰ οὕτως ἢ τριάς αὐτοάνθρωπος, καὶ αἱ ἄλλαι τριάδες· θμοικαὶ γὰρ αἱ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀριθμοῖς, ὥστ' ἀπειροὶ ἔσονται ἀνθρωποί,
 35 εἰ μὲν ἰδέα ἑκάστη τριάς, αὐτὸ ἕκαστος ἀνθρωπος, εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ἀνθρωποὶ γε. (19) Καὶ εἰ μέρος ὁ ἐλάττων τοῦ μείζονος, ὁ ἐκ τῶν συμβλητῶν μονάδων τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἀριθμῷ, εἰ δὴ ἢ τετράς αὐτῇ ἰδέα τινός ἐστιν, οἷον ἵππου ἢ λευκοῦ, ὁ ἀνθρωπος ἔσται μέρος ἵππου,
 40 εἰ δυὰς ὁ ἀνθρωπος. Ἄστοπον δὲ καὶ τὸ τῆς μὲν δεκάδος εἶναι ἰδέαν, ἐνδεκάδος δὲ μὴ, μηδὲ τῶν ἐχομένων ἀριθμῶν. (20) Ἔτι δὲ καὶ ἔστι καὶ γίνεταί ἐνια καὶ ὦν εἶδη οὐκ ἔστιν, ὥστε διὰ τί οὐ κακείων εἶδη ἔστιν; οὐκ ἄρα αἷτια τὰ εἶδη ἔστιν. (21) Ἔτι ἄστοπον εἰ
 45 ὁ ἀριθμὸς ὁ μέχρι τῆς δεκάδος μᾶλλον τι ὄν καὶ εἶδος αὐτῆς τῆς δεκάδος· καίτοι τοῦ μὲν οὐκ ἔστι γένεσις ὡς ἐνός, τῆς δ' ἔστιν. Πειρῶνται δ' ὡς τοῦ μέχρι τῆς δεκάδος τελείου ὄντος ἀριθμοῦ. Γεννώσι γοῦν τὰ ἐπέμμενα, οἷον τὸ κενόν, ἀναλογίαν, τὸ περιττόν, τὰ ἄλλα
 50 τὰ τοιαῦτα ἐνός τῆς δεκάδος· τὰ μὲν γὰρ ταῖς ἀρχαῖς ἀποδιόσασιν, οἷον κίνησιν, στάσιν, ἀγαθόν, κακόν, τὰ δ' ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς. Διὸ τὸ ἐν τὸ περιττόν· εἰ γὰρ ἐν τῇ τριάδι, πῶς ἢ πεντάς περιττόν; (22) Ἔτι τὰ μεγέθη καὶ δεκα τοιαῦτα μέχρι ποσοῦ, οἷον ἢ πρώτη

magnum, in hac vero parvum inest, suapte natura contrarium existens. (13) Item, quæ in ipso ternario, quonam modo sunt? una enim superflua est. Sed propterea fortassis ipsum unum in impari medium faciunt. Quodsi utraque unitatum ex ambobus est ædæquatis, quonam modo dualitas una quædam existens natura, ex magno et parvo erit? aut quid ab unitate differet? (14) Item, unitas prior est dualitate: perempta namque hac, permittit dualitas. Ideam igitur idæe necesse est eam esse, quum prior ideâ sit, ac priorem factam fuisse. Ex quonam igitur? indeferminata enim dualitas, dualitatis efficiens erat. (15) Item, aut finitum aut infinitum necesse est numerum esse: numerum enim separatum faciunt: quare non est possibile, non esse horum alterum. (16) Et quidem quod infinitum esse non contingit, patet. Infinitus enim, nec par nec impar est. Generatio vero numerorum, aut imparis numeri, aut paris semper est: hoc modo, uno incidente in eum, impar efficitur; alio modo, dualitate incidente in eum, is qui ab uno duplicatur; item alio, ex imparibus duplicatis alius par. (17) Item, si omnis idea alicujus est, numeri vero idem sunt, infinitus quoque numerus erit alicujus vel sensibilibium vel alicujus alterius idea: quanquam nec secundum positionem, neque secundum rationem contingit, ita tamen ordinantur ideas. (18) Quodsi finitus, usquequo? Hoc enim dici oportet, non solum quod est, verum etiam propter quod est. At vero, si numerus ad denarium usque procedit, ut quidam aiunt, primo quidem cito deficient species: puta si ternarius est homo idealis, quis numerus erit idealis equus? Etenim ad denarium usque numerus est idealis. Quare necesse est, eorum qui in his sunt numerorum aliquem esse. Hi enim, substantiæ idææ sunt. Attamen deficient: species namque animalis excedent. Simul autem constat quod, si hoc modo ternarius idealis homo sit, ceteri quoque ternarii, quum similes sint idææ, quæ in eisdem numeris sunt: quare infiniti homines erunt, aut unusquisque idealis homo, si unusquisque ternarius idea est: aut si non, saltem homines. (19) Et si minor pars sit majoris, qui ex iis combinabilibus unitatibus est, quæ in eodem sunt numero; si igitur ipse quaternarius sit idea alicujus, veluti equi aut albi, homo erit pars equi, si homo dualitas sit. Absurdum item est, denarii quidem idæam esse, undenarii autem non, neque sequentium numerorum. (20) Item, et sunt, et fiunt quædam, quorum species non sunt: unde qua de causa non sunt illorum quoque species? non sunt ergo species causæ. (21) Item, inconueniens est, si numerus usque ad denarium magis quid ens est et ipsius denarii species: tametsi hujus quidem non sit generatio tanquam unius, illius tamen sit. Tentant autem tanquam si is qui ad denarium usque est, perfectus numerus sit. Generant igitur, quæ sequuntur, veluti vacuum, proportionem, abundans, ceteraque hujusmodi, intra denarium: quædam enim principiis attribuunt, puta motum, stationem, bonum, malum: alia vero numeris: ideo unum, impar est: si enim in ternario, quomodo quaternarius impar? (22) Magnitudines item, et quæcumque similia, aliquatenus sunt, veluti prima linea indivisibilis,

γραμμῆ ἀτομος, εἶτα δυάς, εἶτα καὶ ταῦτα μέχρι δεκάδος. (23) Ἐτι εἰ ἔστι χωριστὸς ὁ ἀριθμὸς, ἀπορήσειεν ἂν τις πότερον πρότερον τὸ ἐν ἢ ἡ τριάς καὶ ἡ δυάς. Ἡ μὲν δὲ σύνθετος ὁ ἀριθμὸς, τὸ ἐν, ἢ δὲ τὸ καθόλου πρότερον καὶ τὸ εἶδος, ὁ ἀριθμὸς· ἐκάστη γὰρ τῶν μονάδων μέρος τοῦ ἀριθμοῦ ὡς ὕλη, ὁ δ' ὡς εἶδος. (24) Καὶ ἐστὶ μὲν ὡς ἡ ὀρθὴ προτέρα τῆς ὀξείας, ὅτι ὠρισταὶ καὶ τῷ λόγῳ· ἔστι δ' ὡς ἡ ὀξεία, ὅτι μέρος καὶ εἰς ταύτην διαιρεῖται. Ὡς μὲν δὲ ὕλη ἢ ὀξεία καὶ τὸ στοιχεῖον καὶ ἡ μονάς πρότερον, ὡς δὲ κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν οὐσίαν τὴν κατὰ τὸν λόγον ἢ ὀρθὴ καὶ τὸ δλον τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους· ἐγγύτερον γὰρ τοῦ εἶδους καὶ οὐδ' ὁ λόγος τὸ ἄμφω, γενέσει δ' ὕστερον. (25) Πῶς οὖν ἀρχὴ τὸ ἐν; ὅτι οὐ διαιρετόν. (26) Ἄλλ' ἀδιαιρετόν καὶ τὸ καθόλου καὶ τὸ ἐπιμέρους καὶ τὸ στοιχεῖον, ἀλλὰ τρόπον ἄλλον, τὸ μὲν κατὰ λόγον τὸ δὲ κατὰ χρόνον. Ποτέρος οὖν τὸ ἐν ἀρχή; ὥσπερ γὰρ εἴρηται, καὶ ἡ ὀρθὴ τῆς ὀξείας καὶ αὐτὴ ἐκείνης δοκεῖ προτέρα εἶναι καὶ ἐκατέρα μία. (27) Ἀποφότερος δὲ ποιοῦσι τὸ ἐν ἀρχήν. Ἐστὶ δὲ ἀδύνατον· τὸ μὲν γὰρ ὡς εἶδος καὶ ἡ οὐσία, τὸ δ' ὡς μέρος καὶ ὡς ὕλη. Ἐστὶ γὰρ πως ἐν ἐκάτερον τῇ μὲν ἀληθείᾳ δυναμί, εἰ γὰρ ὁ ἀριθμὸς ἐν τι καὶ μὴ ὡς σωρός, ἀλλ' ἕτερος ἐξ ἑτέρων μονάδων, ὥσπερ φασίν· ἐντελε-
 25 γεία δ' οὐκ ἔστι μονάς ἐκατέρα. (27) Αἴτιον δὲ τῆς συμβαιούσης ἀμαρτίας ὅτι ἅμα ἐκ τῶν μαθημάτων ἐθήρευον καὶ ἐκ τῶν λόγων τῶν καθόλου, ὅστ' ἐξ ἐκείνων μὲν ὡς στιγμὴν τὸ ἐν καὶ τὴν ἀρχὴν ἐθηκαν· ἢ γὰρ μονάς στιγμὴ ἀθετός ἐστιν. Καθάπερ οὖν καὶ ἕτεροί
 30 τινες ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τὰ ὄντα συνετίθεσαν, καὶ οὗτοι. Ὡστε γίνεταί ἡ μονάς ὕλη τῶν ἀριθμῶν καὶ ἅμα προτέρα τῆς δυάδος, πάλιν δ' ὕστερα ὡς δλου τινός καὶ ἑνός καὶ εἶδους τῆς δυάδος οὐσης. (28) Διὰ δὲ τὸ καθόλου ζητεῖν τὸ κατηγορούμενον ἐν καὶ οὕτως ὡς μέρος
 35 ἔλεγον. Ταῦτα δ' ἅμα τῷ αὐτῷ ἀδύνατον ὑπάρχειν. Εἰ δὲ τὸ ἐν αὐτὸ δεῖ μόνον ἀθετον εἶναι (οὐθενὶ γὰρ διαφέρει ἢ ὅτι ἀρχή), καὶ ἡ μὲν δυάς διαιρετὴ ἢ δὲ μονάς οὐ, ὁμοιότερα ἂν εἴη τῷ ἐνὶ αὐτῷ ἢ μονάς· εἰ δ' ἡ μονάς, κακῆϊον τῇ μονάδι ἢ τῇ δυάδι· ὥστε προ-
 40 τέρα ἂν εἴη ἐκατέρα ἢ μονάς τῆς δυάδος. Οὐ φασὶ δὲ· γενῶσι γοῦν τὴν δυάδα πρῶτον. (29) Ἐτι εἰ ἔστιν ἡ δυάς ἐν τι αὐτῇ καὶ ἡ τριάς αὐτῇ, ἄμφω δυάς. Ἐκ τίνος οὖν αὐτῇ ἡ δυάς;

deinde dualitas, deinde hæc etiam ad denarium usque. (23) Item, si numerus separatns est, dubitaverit quispiam utrum unum prius, an ternarius, et binarius. Quatenus enim numerus compositus est, unum est; quatenus vero universale prius et species, numerus est. Unaqueque enim unitatum, pars numeri, ut materia est; ille vero, ut species. (24) Ac quodam quidem modo rectus prior acuto, quia et in ratione definiente positus est: quodam vero modo acutus, quia pars est, ac in hunc dividitur. Tanquam igitur materia, acutus, et elementum, et unitas prius: ut vero secundum speciem, et eam, quæ secundum rationem est, substantiam, rectus, ac totum, quod ex materia et specie. Quod enim ambo est, propinquius est specie, et ei cujus ratio est, generatione vero posterior. (25) Quo igitur modo ipsum unum est principium est? quia non est divisibile, aiunt. Sed indivisibile est et universale, et particulare, et elementum: verum alio modo, illud quidem secundum rationem, hoc vero secundum tempus. Utro itaque modo ipsum unum est principium? ut enim dictum est, et rectus acuto, et iste illo prior esse videtur, et uterque unus. (26) Utrouque igitur modo ipsum unum faciunt principium. At est impossibile: hoc enim ut species et substantia, hoc vero ut pars et materia. Est namque quodam modo unum, utrunque secundum veritatem quidem potentiam, si quidem unum quid est numerus, et non quasi acervus, sed alius ex aliis, ut aiunt, unitatibus: actu sane non est utraque unitas. (27) Causa vero erroris, qui accidit, quia simul ex mathematicis et universalibus rationibus venabantur, ita ut ex illis quidem tanquam punctum posuerint ipsum unum, et principium. Unitas enim, punctum sine positione est. Quemadmodum igitur alii quidam ex minimo entia composuerunt, ita et isti. Quare unitas efficitur numerorum materia, simulque dualitate prior; rursusque posterior, tanquam dualitate existente toto quodam, et uno, et specie. (28) Ex eo vero, quod universale quærebant prædicatum unum, etiam ita ut partem dixerunt: at simul hæc eadem inesse, impossibile est. Quodsi ipsum unum solum sine positione esse oportet (in nullo enim differt, nisi quod principium est), et dualitas quidem divisibilis, unitas vero non, similior erit profecto ipsi uni unitas: si autem unitas, illud quoque unitati quam dualitati. Quare utraque unitas prior dualitate erit. At non dicunt: generant sane denarium primo. (29) Item, si dualitas ipsa unum quid est, ac ipsa trinitas, ambo dualitas: ex quo igitur hæc dualitas?

CAP. IX. [XI.]

Ἀπορήσεις δ' ἂν τις καὶ ἐπει ἀφ' ἡ μὲν οὐκ ἔστιν ἐν
 45 τοῖς ἀριθμοῖς, τὸ δ' ἐφεξῆς, ὅσον μὴ ἔστι μεταξὺ μονάδων, οἷον τῶν ἐν τῇ δυάδι ἢ τῇ τριάδι, πότερον ἐφεξῆς τῷ ἐνὶ αὐτῷ ἢ οὐ, καὶ πότερον ἢ δυάς προτέρα τῷ ἐφεξῆς ἢ τῶν μονάδων ὀποπρατοῦν. (2) Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ὕστερον γενῶν τοῦ θριβμοῦ συμβαίνει τὰ
 50 δυσχερῆ, γραμμῆς τε καὶ ἐπιπέδου καὶ σώματος. Οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῶν εἰδῶν τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ ποιῶσιν, οἷον ἐκ μακροῦ μὲν καὶ βραχέος τὰ μήκη,

Dubitabit autem quispiam, quod, quum tactus quidem in numeris minime sit, sed consequentia, quarumcunque quidem non est aliquid medium unitatum, veluti earum quæ in dualitate ternariove sunt, utrum consequentes sint ipsi uni, an non; et utrum dualitas prior sit iis quæ consequuntur, an quæcumque unitatum. (2) Simili modo hæc difficultates de posterioribus etiam numero generibus, linea, plano et corpore, accidunt. Quidam enim ex magni et parvi speciebus faciunt, veluti ex longo quidem, et brevi,

πλατέος δὲ καὶ στενοῦ τὰ ἐπίπεδα, ἐκ βαθέος δὲ καὶ ταπεινοῦ τοὺς ὄγκους· ταῦτα δὲ εἰσιν εἶδη τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ. (3) Τὴν δὲ κατὰ τὸ ἐν ἀρχὴν ἄλλοι ἄλλως τιθέασιν τῶν τοιούτων. Καὶ ἐν τούτοις δὲ μυρία φαίνεται τὰ τε ἀδύνατα καὶ τὰ πλῆθη καὶ τὰ ὑπεραντία πᾶσι τοῖς εὐλόγοις. Ἀπολελυμένα τε γὰρ ἀλλήλων συμβαίνει, εἰ μὴ συνακολουθοῦσι καὶ αἱ ἀρχαί, ὥστ' εἶναι τὸ πλατὺ καὶ στενὸν καὶ μακρὸν καὶ βραχύ· εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ ἐπίπεδον γραμμῆ καὶ τὸ στερεὸν ἐπίπεδον. (4) Ἐτι δὲ γωνία καὶ σχήματα καὶ τὰ τοιαῦτα πῶς ἀποδοθήσεται; ταῦτό τε συμβαίνει τοῖς περὶ τὸν ἀριθμὸν· ταῦτα γὰρ πάθη μεγέθους ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτων τὸ μέγεθος, ὥσπερ οὐδ' ἐξ εὐθέος καὶ καμπύλου τὸ μήκος, οὐδ' ἐκ λείου καὶ τραχέος τὰ στερεά. (5) Πάντων δὲ κοινὸν τούτων ἕπερ ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῶν ὡς γένους συμβαίνει διαπορεῖν, ὅταν τις θῆ τὰ καθόλου, πότερον τὸ ζῶον αὐτὸ ἐν τῷ ζῳῷ ἢ ἕτερον αὐτοῦ ζῳου. Τοῦτο γὰρ μὴ χωριστοῦ μὲν ἔντος οὐδεμίαν ποιήσει ἀπορίαν· χωριστοῦ δ', ὥσπερ οἱ ταῦτα λέγοντες φασι, τοῦ ἔντος καὶ τῶν ἀριθμῶν οὐ ῥᾶδιον λῦσαι, εἰ μὴ ῥᾶδιον δεῖ λέγειν τὸ ἀδύνατον. Ὅταν γὰρ νοῆ τις ἐν τῇ δυάδι τὸ ἐν καὶ ὄντος ἐν ἀριθμῷ, πότερον αὐτὸ νοεῖ τι ἢ ἕτερον; (6) Οἱ μὲν οὖν τὰ μεγέθη γενῶσιν ἐκ τοιαύτης ὕλης, ἕτεροι δὲ ἐκ τῆς στιγμῆς (ἢ δὲ στιγμῆ αὐτοῖς δοκεῖ εἶναι οὐκ ἐν ἀλλ' ὄντος τὸ ἐν) καὶ ἄλλης ὕλης ὅσας τὸ πλῆθος, ἀλλ' οὐ πλῆθος· περὶ ὧν οὐδὲν ἤττον συμβαίνει τὰ αὐτὰ ἀπορεῖν. Εἰ μὲν γὰρ μία ἡ ὕλη, ταῦτό γραμμῆ καὶ ἐπίπεδον καὶ στερεόν· ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ἔσται. Εἰ δὲ πλείους αἱ ὕλαι, καὶ ἕτερα μὲν γραμμῆς ἕτερα δὲ τοῦ ἐπίπεδου καὶ ἄλλη τοῦ στερεοῦ, ἤτοι ἀκολουθοῦσιν ἀλλήλαις ἢ οὐ, ὥστε ταῦτα συμβήσεται καὶ οὕτως· ἢ γὰρ οὐκ ἔξει τὸ ἐπίπεδον γραμμῆν ἢ ἔσται γραμμῆ. (7) Ἐτι πῶς μὲν ἐνδέχεται εἶναι ἐκ τοῦ ἔντος καὶ πλῆθους τὸν ἀριθμὸν οὐδὲν ἐπιχειρεῖται· ὅπως δ' οὖν λέγουσι ταῦτα συμβαίνει δυσχερῆ ἄπειρα καὶ τοῖς ἐκ τοῦ ἔντος καὶ ἐκ τῆς δυάδος τῆς ἀρίστου. Ὅ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ κατηγορουμένου καθόλου γεννᾷ τὸν ἀριθμὸν καὶ οὐ τινὸς πλῆθους, ὁ δ' ἐκ τινὸς πλῆθους, τοῦ πρώτου δέ· τὴν γὰρ δυάδα πρώτων τι εἶναι πλῆθος. Ὡστε διαφέρει οὐδὲν ὡς εἶπεν, ἀλλ' αἱ ἀπορίαι αὗται ἀκολουθήσουσι, μίξις ἢ θέσις ἢ κρᾶσις ἢ γένεσις καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. (8) Μάλιστα δ' ἂν τις ἐπιζητήσκειν, εἰ μία ἐκάστη μονάς, ἐκ τίνος ἐστίν· οὐ γὰρ δὴ αὐτὸ γε τὸ ἐν ἐκάστη. Ἀνάγκη δ' ἢ ἐκ τοῦ ἔντος αὐτοῦ εἶναι καὶ πλῆθους, ἢ μορίου τοῦ πλῆθους. Τὸ μὲν οὖν πλῆθος τι εἶναι φάναι τὴν μονάδα ἀδύνατον, ἀδιαίρετόν γ' οὕσαν· τὸ δ' ἐκ μορίου ἄλλας ἔχει πολλὰς δυσχερείας· ἀδιαίρετόν τε γὰρ ἕκαστον ἀναγκαῖον εἶναι τῶν μορίων, ἢ πλῆθος εἶναι καὶ τὴν μονάδα διαίρετήν, καὶ μὴ στοιχεῖον εἶναι τὸ ἐν καὶ τὸ πλῆθος· ἢ γὰρ μονάς ἐκάστη οὐκ ἐκ πλῆθους καὶ ἑνός. (9) Ἐτι οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ ὁ τοῦτο λέγων ἀλλ' ἢ ἀριθμὸν ἕτερον· τὸ γὰρ πλῆθος ἀδιαίρετόν ἐστιν ἀριθμός. (10) Ἐτι ζητητέον καὶ παρὰ τοὺς οὕτω λέ-

longitudines; ex lato vero et stricto, plana; ex profundo autem et humili, moles. Hæ autem magni et parvi species sunt. (3) Principium vero, quod secundum ipsum unum est, talium alii aliter posuerunt. At etiam in his infinita videntur impossibilia, et fictitia, et omnibus rationabilibus contraria. Sejuncta enim plane ab invicem accidet ea esse, si principia etiam non consequuntur, ut sit latum et strictum, longum et breve. At si hoc erit, planum erit, linea, et solidum planum. (4) Anguli item, et figuræ et huiusmodi, quonam modo assignabuntur? Idemque accidet, quod eis quæ circa numerum. Hæ namque magnitudinis sunt passiones, sed non ex his magnitudo, quemadmodum nec ex recto et curvo longitudo, nec ex lævi et aspero solida. (5) His autem omnibus commune, quod in speciebus, quæ sunt ut generis, dubitare accidet, quum quis universalia ponat: utrum animal ipsum in animali sit, an alterum ab ipso animali. Hoc namque si sit non separatum, nullam dubitationem faciet. Si vero sit, quemadmodum aiunt qui hæc dicunt, separatum ab uno et numeris non est facile solvere, si non facile dicere oportet, quod impossibile est. Quum enim unum quis in dualitate intelligat, et omnino in numero, utrum ipsum quid, an aliud intelligit? (6) Quidam itaque ex tali materia magnitudines generant, quidam ex puncto (punctum autem eis non unum, sed quale unum esse videtur) et altera materia qualis est multitudo, sed non ex multitudine: de quibus nihil minus eadem accidet dubitare. Nam si materia una est, idem linea, planum et solidum sunt: ex eisdem enim unum et idem erit. Quodsi materiæ plures, et alia quidem lineæ, alia plani, alia solidi, aut sequuntur invicem, aut non: quare hoc etiam modo eadem accidet. Planum etenim aut non habebit lineam, aut linea erit. (7) Item, quo quidem modo contingit ex uno et multitudine numerum esse, nihil dicere conantur: quomocumque autem dicant, eadem difficultates accidunt, quæ illis quoque, qui ex uno et indeterminate dualitate dicebant. Quidam namque ex eo quod universaliter prædicatur, et nulla multitudine numerum generat: quidam ex aliqua multitudine, prima tamen: dualitatem namque primam quandam multitudinem esse. Quare, ut ita dicam, nihil differunt, sed eadem illæ dubitationes sequuntur, sive mistio sit, aut positio, aut temperamentum, aut generatio, et quæcumque alia similia. (8) Maxime autem aliquis inquirat, si una sit quæque unitas, ex quonam sit: non enim erit unaquæque ipsum unum. Necessè autem est, aut ex ipso uno et multitudine esse, aut ex parte multitudinis. Atqui multitudinem dicere unitatem esse, impossibile est, quum indivisibilis sit. Quod autem ex parte sit, alias habet multas difficultates: unamquamque enim partium, aut indivisibilem, aut multitudinem necesse est esse, ac unitatem divisibilem, et ipsum unum, ac multitudinem, non esse elementum: quandoquidem unaquæque unitas non est ex multitudine ac uno. (9) Item, qui hoc dicit, nihil aliud quam alium numerum facit: multitudo namque indivisibilium numerus est. (10) Item, quærendum

γοντας, πότερον ἄπειρος ὁ ἀριθμὸς ἢ πεπερασμένος. Ὑπῆρξε γάρ, ὡς ἔοικε, καὶ πεπερασμένον πλῆθος, ἐξ οὗ αἱ πεπερασμέναι μονάδες καὶ τοῦ ἐνός· ἐστί τε ἕτερον αὐτὸ πλῆθος καὶ πλῆθος ἄπειρον. Ποῖον οὖν πλῆθος στοιχείον ἐστὶ καὶ τὸ ἐν; (11) Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ στιγμῆς ἂν τις ζητήσῃε καὶ τοῦ στοιχείου ἐξ οὗ ποιοῦσι τὰ μεγέθη· οὐ γὰρ μία γε μόνον στιγμή ἐστὶν αὐτή. Ἦν γοῦν ἄλλων στιγμῶν ἐκάστη ἐκ τίνος; οὐ γὰρ δὴ ἐκ γε διαστήματός τινος καὶ αὐτῆς στιγμῆς. (12) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μόρια ἀδιαίρετα ἐνδέχεται τοῦ διαστήματος εἶναι μόρια, ὥσπερ τοῦ πλῆθους ἐξ ὧν αἱ μονάδες· ὁ μὲν γὰρ ἀριθμὸς ἐξ ἀδιαίρετων σύγκειται, τὰ δὲ μεγέθη οὐ. Πάντα δὴ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα φανερόν ποιεῖ ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ μεγέθη χωριστά. (13) Ἔτι δὲ τὸ διαφανεῖν τοὺς πρώτους περὶ τῶν ἀριθμῶν σημειῶν ὅτι τὰ πράγματα ταῦτα οὐκ ὄντα ἀληθῆ παρέχει τὴν ταρχῆν αὐτοῖς. Οἱ μὲν γὰρ τὰ μαθηματικὰ μόνον ποιοῦντες παρὰ τὰ αἰσθητά, ὀρῶντες τὴν περὶ τὰ εἶδη δυσχέρειαν καὶ πλάσιν, ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ εἰδητικοῦ ἀριθμοῦ καὶ τὸν μαθηματικὸν ἐποίησαν· οἱ δὲ τὰ εἶδη βουλόμενοι ἅμα καὶ ἀριθμοὺς ποιεῖν, οὐχ ὀρῶντες δέ, εἰ τὰς ἀρχὰς τις ταύτας θήσεται, πῶς ἔσται ὁ μαθηματικὸς ἀριθμὸς παρὰ τὸν εἰδητικόν, τὸν αὐτὸν εἰδητικόν καὶ μαθηματικὸν ἐποίησαν ἀριθμὸν τῷ λόγῳ, ἐπεὶ ἔργῳ γε ἀνήρηται ὁ μαθηματικὸς· ἰδίᾳ γὰρ καὶ οὐ μαθηματικὰς ὑποθέσεις λέγουσιν. (14) Ὁ δὲ πρῶτος θέμενος τὰ τε εἶδη εἶναι καὶ ἀριθμοὺς τὰ εἶδη καὶ τὰ μαθηματικὰ εἶναι εὐλόγως ἐχώρισεν. Ὅστε πάντας συμβαίνει κατὰ μὲν τι λέγειν ὀρθῶς, ὅπως δ' οὐκ ὀρθῶς. Καὶ αὐτοὶ δὲ ὁμολογοῦσιν οὐ ταῦτα λέγοντες ἀλλὰ τὰναντία. (15) Αἴτιον δ' ὅτι αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ ἀρχαὶ ψευδεῖς. Χαλεπὸν δ' ἐκ μὴ καλῶς ἐχόντων λέγειν καλῶς, κατ' Ἐπίχαρμον· ἀρτίως τε γὰρ λέλεκται, καὶ εὐθὺς φαίνεται οὐ καλῶς ἔχον. (16) Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἀριθμῶν ἱκανὰ τὰ διηπορημένα καὶ διωρισμένα· μάλλον γὰρ ἐκ πλειόνων ἂν ἔτι πεισθεῖ τις πεπεισμένος, πρὸς δὲ τὸ πεισθῆναι μὴ πεπεισμένον οὐθὲν μάλλον. [XII.] Περὶ δὲ τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ τῶν πρώτων αἰτιῶν καὶ στοιχείων ὅσα μὲν λέγουσιν οἱ περὶ μόνης τῆς αἰσθητῆς οὐσίας διορίζοντες, τὰ μὲν ἐν τοῖς περὶ φύσεως εἰρηται, τὰ δ' οὐκ ἐστὶ τῆς μεθοδου τῆς νῦν· ὅσα δὲ οἱ φάσκοντες εἶναι παρὰ τὰς αἰσθητάς ἑτέρας οὐσίας, ἐχόμενόν ἐστὶ θεωρῆσαι τῶν εἰρημένων. (17) Ἐπεὶ οὖν λέγουσιν τινες τοιαύτας εἶναι τὰς ἰδέας καὶ τοὺς ἀριθμοὺς, καὶ τὰ τούτων στοιχεῖα τῶν ὄντων εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχάς, σκεπτέον περὶ τούτων τί λέγουσι καὶ πῶς λέγουσιν. Οἱ μὲν οὖν ἀριθμοὺς ποιοῦντες μόνον καὶ τούτους μαθηματικούς ὑστερον ἐπισκεπτέον· τῶν δὲ τὰς ἰδέας λεγόντων ἅμα τὸν τε τρόπον θεάσαιτ' ἂν τις καὶ τὴν ἀπορίαν τὴν περὶ αὐτῶν. Ἄμα γὰρ καθόλου τε ὡς οὐσίας ποιοῦσι τὰς ἰδέας καὶ πάλιν ὡς χωριστάς καὶ τῶν καθ' ἕκαστον. (18) Ταῦτα δ' ὅτι οὐκ ἐνδέχεται διηπόρηται πρότερον. Αἴτιον δὲ τοῦ συναψαι ταῦτα

etiam ab eis, qui sic dicunt, utrum numerus infinitus, an finitus sit : erat namque, ut apparet, multitudo quoque finita, ex qua et uno sunt unitates finitæ : aliudque est ipsa multitudo, multitudoque infinita : qualis itaque multitudo, et unum, est elementum? (11) Similiter autem de puncto quoque aliquis quæreret, ac elemento, ex quo faciunt magnitudines. Non enim unum solum punctum hoc est. Ceterorum igitur unumquodque punctorum ex quonam? non enim ex quadam dimensione, ipsoque puncto. (12) At vero nec partes divisibiles esse contingit partes dimensionis, quemadmodum multitudinis, ex quibus unitates : numerus namque ex indivisibilibus componitur, magnitudines vero minime. Hæc itaque omnia ceteraque similia manifestant quod impossibile est numerum ac magnitudines separatas esse. (13) Præterea, quod ipsi primi de numeris discordant, signum est, ipsas res, quum non sint veræ, ipsis præbere confusionem. Quidam enim, qui mathematica tantum faciunt præter sensibilia, quum viderent difficultatem atque fictionem circa species, destiterunt a numero ideali, ac mathematicum fecerunt; quidam vero, quum species simul et numeros facere vellent, neque viderent quonam modo, si quis hæc principia ponat, mathematicus numerus præter idealem esset, eundem idealem ac mathematicum numerum fecerunt ratione : quum re ipsa jam sublatus sit mathematicus; proprias enim et non mathematicas suppositiones dicunt. (14) Qui vero primus species esse, et numeros esse species, et mathematica esse posuit, rationabiliter separavit. Quare accidit omnes secundum quid recte dicere, omnino vero non recte. Ac ipsi etiam fatentur non eadem, sed contraria dicentes. (15) Causa vero est, quod suppositiones atque principia falsa sunt. Difficile autem est, ut ait Epicharmus, ex non bene præsuppositis bene dicere. Quum primum enim aliquid dicitur, confestim apparet non bene dictum. (16) Sed de numeris quidem sufficiant, quæ dubitata et quæ determinata sunt : cuicumque namque persuasum est, magis ei ex pluribus persuasum fuerit : ut autem illi persuadeatur, cui non est persuasum, nihilo magis. [XII.] De primis vero principis, primisque causis, et elementis, quæcumque quidem dicunt qui de sola sensibili substantia determinant, quædam in Naturalibus dicta sunt, quædam non sunt præsentis tractationis. Quæcumque vero aiunt qui dicunt præter sensibiles esse alias substantias, consequens est dictis speculati. (17) Quum igitur quidam ideas ac numeros tales esse dicant, elementaque eorum, elementa principiaque entium esse, considerandum de his, quid, et quonam modo dicant. Verum qui numeros tantum, et hos mathematicos faciunt, posterius examinandi sunt : eorum autem, qui ponunt ideas, simul quispian et modum profecto viderit, et dubitationem, quæ de eis fit : simul namque universales substantias faciunt ideas, et rursus ut separatas, et singularium. (18) Hæc vero quod non contingant, dubitatum est prius. Causa vero eis, qui

εἰς ταῦτον τοῖς λέγουσι τὰς ἰδέας καθόλου, ὅτι τοῖς αἰσθητοῖς οὐ τὰς αὐτὰς οὐσίας ἐποίουν. (19) Τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καθ' ἕκαστα ρεῖν ἐνόμιζον καὶ μένειν οὐθὲν αὐτῶν, τὸ δὲ καθόλου παρὰ ταῦτα εἶναι
 5 τε καὶ ἕτερον τι εἶναι. Τοῦτο δ', ὥσπερ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέγομεν, ἐκίνησε μὲν Σωκράτης διὰ τοὺς δρισμούς, οὐ μὴν ἐχώρισέ γε τῶν καθ' ἕκαστον· καὶ τοῦτο ὁρθῶς ἐνόησεν οὐ χωρίσας. Δηλοῖ δὲ ἐκ τῶν ἔργων·
 10 ἄνευ μὲν γὰρ τοῦ καθόλου οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη λαβεῖν, τὸ δὲ χωρίζειν αἰτίον τῶν συμβαινόντων δυσχερῶν περὶ τὰς ἰδέας ἔστιν. (20) Οἱ δ' ὡς ἀναγκαῖον, εἴπερ ἔσονταί τινες οὐσίαι παρὰ τὰς αἰσθητάς καὶ βεβούσας, χωριστάς εἶναι, ἄλλας μὲν οὐκ ἔχον, ταύτας δὲ τὰς καθόλου λεγομένας ἐξέθεσαν, ὥστε συμβαίνειν σχεδὸν τὰς αὐτὰς φύσεις εἶναι τὰς καθόλου καὶ τὰς καθ' ἕκαστον. Αὕτη μὲν οὖν αὐτὴ καθ' αὐτῆν εἶη τις ἂν
 15 δυσχέρεια τῶν εἰρημένων.

universales ideas dicunt, ut eas in idem conjungant, fuit, quia sensibilibus non faciebant easdem substantias. (19) Singularia etenim, quæ in sensibilibus, fluere putabant, nec aliquid horum manere; universale autem præter hæc tum esse, tum aliud quid esse. Hoc autem, ut antea dicebamus, movit quidem Socrates propter definitiones, non tamen a singularibus separavit: et hoc recte intellexit, non separans. Constat autem ex operibus: etenim absque universalibus quidem non est accipere sapientiam; separare autem, causa difficultatum, quæ circa ideas accidit, est. (20) Quidam vero, tanquam necessarium sit, si substantiæ quedam præter sensibiles et fluentes erunt, separatas esse, (alias quidem non habebant,) eas sane, quæ universales dicuntur, attulerunt: ut fere accidat, easdem naturas universales ac particulares esse. At hæc ipsa per se ipsam erit difficultas eorum, de quibus dictum est.

CAP. X.

Ὁ δὲ καὶ τοῖς λέγουσι τὰς ἰδέας ἔχει τινὰ ἀπορίαν καὶ τοῖς μὴ λέγουσιν, καὶ κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς διαπορήμασιν ἐλέχθη πρότερον, λέγωμεν νῦν. Εἰ μὲν γὰρ
 20 τις μὴ θήσει τὰς οὐσίας εἶναι κευχωρισμένας, καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ὡς λέγεται τὰ καθ' ἕκαστα τῶν ὄντων, ἀναιρήσει τὴν οὐσίαν, ὡς βουλόμεθα λέγειν· ἂν δὲ τις θῆ τὰς οὐσίας χωριστάς, πῶς θήσει τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν; (2) Εἰ μὲν γὰρ καθ' ἕκαστον καὶ μὴ καθόλου, τσαῦτ' ἔσται τὰ ὄντα ὅσα περ τὰ στοιχεῖα, καὶ οὐκ ἐπιστητὰ τὰ στοιχεῖα. Ἔστωσαν γὰρ αἱ μὲν ἐν τῇ φωνῇ συλλαβαὶ οὐσίαι, τὰ δὲ στοιχεῖα αὐτῶν
 25 στοιχεῖα τῶν οὐσιῶν· ἀνάγκη δὴ τὸ ΒΑ ἐν εἶναι καὶ ἐκάστην τῶν συλλαβῶν μίαν, εἴπερ μὴ καθόλου καὶ τῶ εἶδει αἱ αὐταί, ἀλλὰ μία ἐκάστη τῶ ἀριθμῶ καὶ τότε τι καὶ μὴ δμώνυμον, ἔτι δ' αὐτὸ ὃ ἔστιν ἐν ἕκαστον τιθέασιν. (3) Εἰ δ' αἱ συλλαβαί, οὕτω καὶ ἐξ ὧν εἰσὶν· οὐκ ἔσται ἄρα πλεῖον ἄλλα ενός, οὐδὲ τῶν ἄλλων στοιχείων οὐθὲν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὄνπερ οὐδὲ τῶν ἄλλων
 30 συλλαβῶν ἢ αὐτῇ ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ. Ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, οὐκ ἔσται παρὰ τὰ στοιχεῖα ἕτερα ὄντα, ἀλλὰ μόνον τὰ στοιχεῖα. Ἔτι δὲ οὐδ' ἐπιστητὰ τὰ στοιχεῖα· οὐ γὰρ καθόλου, ἢ δ' ἐπιστήμη τῶν καθόλου. (4) Δηλον δ' ἐκ τε τῶν ἀποδείξεων καὶ τῶν δρισμῶν· οὐ γὰρ γίνεται συλλογισμὸς ὅτι τότε τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς, εἰ μὴ πᾶν τρίγωνον δύο ὀρθαῖς, οὐδ' ὅτι ὀδὶ ὁ ἄνθρωπος ζῶον, εἰ μὴ πᾶς ἄνθρωπος ζῶον. (5) Ἀλλὰ μὴν εἴγε καθόλου αἱ ἀρχαὶ ἢ καὶ αἱ ἐκ τούτων οὐσίαι
 40 καθόλου, ἔσται μὴ οὐσία πρότερον οὐσίας· τὸ μὲν γὰρ καθόλου οὐκ οὐσία, τὸ δὲ στοιχεῖον καὶ ἢ ἀρχὴ καθόλου· πρότερον δὲ τὸ στοιχεῖον καὶ ἢ ἀρχὴ ὧν ἀρχὴ καὶ στοιχειῶν ἔστιν. (6) Ταῦτα τε δὴ πάντα συμβαίνει εὐλόγως, ὅταν ἐκ στοιχείων τε ποιῶσι τὰς ἰδέας καὶ
 50 παρὰ τὰς τὸ αὐτὸ εἶδος ἐχούσας οὐσίας καὶ ἰδέας ἐν τι ἀζιωσῶν εἶναι κευχωρισμένον. Εἰ δὲ μὴθὲν κωλύει ὥσπερ ἐπὶ τῶν τῆς φωνῆς στοιχείων πολλὰ εἶναι τὰ

Quod vero et iis qui dicunt ideas, et iis qui non dicunt, aliquam dubitationem habet, quod et a principio in dubitationibus dictum est prius, jam dicamus. Nam si quis substantias non ponat esse separatas, et hoc modo sicut entium singularia dicuntur, perimet substantiam, quemadmodum dicere volumus. Quodsi quis substantias separatas ponat, quomodo principia earum et elementa ponet? (2) Si singulare namque, et non universale, tot erunt entia, quot elementa, neque scibilia erunt elementa. Sint etenim syllabæ quidem, quæ in voce sunt, substantiæ; elementa vero earum, elementa substantiarum: necesse igitur est B A et unamquamque syllabarum unam esse, si non universaliter quidem et specie eadem, sed una numero unaquæque, et hoc quid, nec æquivocum; item, ipsum quod est unumquodque, unum ponunt. (3) Quodsi syllabæ, ita illa quoque, ex quibus sunt: non erunt igitur plura A quam unum, nec aliorum elementorum ullum secundum eandem rationem, secundum quam nec aliarum syllabarum eadem altera et altera. At vero si hoc, præter elementa non erunt alia entia, sed solum elementa. Item, nec erunt scibilia elementa, quum non sint universalialia, scientialia vero universalium sit. (4) Constat vero ex demonstrationibus ac definitionibus: non enim fit syllogismus, quod hic triangulus duobus rectis æqualis, nisi quod omnis duobus rectis; nec quod hic homo animal, nisi quod omnis homo animal. (5) At vero si principia universalialia sunt, aut etiam substantiæ, quæ ex his fiunt, universales sunt, erit non substantia prior substantiâ. Universale namque non est substantia: elementum vero, et principium, universale est. Est autem elementum et principium, prius iis quibus principium et elementum est. (6) Hæc itaque omnia rationabiliter accidunt, tum quum ex elementis ideas faciunt, tum quum præter eas ideas substantiasque, quæ eandem speciem habent, unum quid separatum esse censent. Quodsi nihil prohibet, quemadmodum in vocis elementis multa A, multaque B esse, nihil

ἄλλα καὶ τὰ βῆτα καὶ μὴθὲν εἶναι παρὰ τὰ πολλὰ αὐτὸ ἄλλα καὶ αὐτὸ βῆτα, ἔσονται ἕνεκά γε τούτου ἄπειροι αἱ ὁμοίαι συλλαβαί. (7) Τὸ δὲ τὴν ἐπιστήμην εἶναι καθόλου πᾶσαν, ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τὰς τῶν ὄντων ἀρχὰς καθόλου εἶναι καὶ μὴ οὐσίας χειρισμένας, ἔχει μὲν μάλιστα ἀπορίαν τῶν λεγόντων, οὐ μὴν ἀλλ' ἔστι μὲν ὡς ἀληθές τὸ λεγόμενον, ἔστι δ' ὡς οὐκ ἀληθές. Ἡ γὰρ ἐπιστήμη, ὥσπερ καὶ τὸ ἐπίστασθαι, ζιττῶν, ὣν τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐνεργείᾳ. (8) Ἡ μὲν οὖν δύναμις ὡς ὕλη (τοῦ) καθόλου οὐσα καὶ ἀόριστος τοῦ καθόλου καὶ ἀόριστου ἐστίν, ἡ δ' ἐνεργεία ὀρισμένη καὶ ὀρισμένου τῶδε τι οὐσα τοῦδὲ τινος. Ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς ἡ ὄψις τὸ καθόλου χρῶμα ὄρα, ὅτι τῶδε τὸ χρῶμα δ' ὄρα χροῖά ἐστιν, καὶ δ' θεωρεῖ δ' γραμματικός, τῶδε τὸ ἄλλα ἄλλα· ἐπεὶ ἐὶ ἀνάγκη τὰς ἀρχὰς καθόλου εἶναι, ἀνάγκη καὶ τὰ ἐκ τούτων καθόλου, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων. Εἰ δὲ τούτο, οὐκ ἔσται χωριστὸν οὐθὲν οὐδ' οὐσία. Ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἔστι μὲν ὡς ἡ ἐπιστήμη καθόλου, ἔστι δ' ὡς οὐ.

que præter multa ipsa A ipsaque B esse, erunt ob hoc infinitæ similes syllabæ. (7) Quod autem omnis scientia universalium sit, adeo ut necesse sit, tum entium principia universalia esse, tum non esse separatas substantias, hoc plus quam alia prædicta maxime dubitationem habet : at quodam quidem modo verum, quod dicitur, est ; quodam autem modo non verum. Scientia namque, sicut et ipsum scire, duplex est : quorum aliud potentiâ, aliud actu est. (8) Potentia igitur, quum sit tanquam materia universalis ac indefinita, universalis indefinitique est ; actus vero determinatus, et determinati, quum hoc quid, huiusque alicujus sit. Verum per accidens videt visus colorem universalem, eo quod hic color, quem videt, color est ; et quod grammaticus speculatur, hoc alpha, alpha est. Nam si necesse est principia universalia esse, necesse est ea quoque, quæ ex his sunt, universalia esse, quemadmodum in demonstrationibus est : quod quidem si ita est, nihil erit separatum, neque substantia. Sed constat quod quodam modo quidem scientia universalis est, quodam modo autem minime.

LIBER XIII.

CAP. I.

20 Περὶ μὲν οὖν τῆς οὐσίας ταύτης εἰρήσθω τσαῦτα, πάντες δὲ ποιῶσι τὰς ἀρχὰς ἐναντίας, ὥσπερ ἐν τοῖς φυσικοῖς, καὶ περὶ τὰς ἀκινήτους οὐσίας ὁμοίως. Εἰ δὲ τῆς τῶν ἀπάντων ἀρχῆς μὴ ἐνδέχεται πρότερόν τι εἶναι, ἀδύνατον ἂν εἴη τὴν ἀρχὴν ἕτερόν τι οὐσαν εἶναι 25 ἀρχὴν, ὅσον εἴ τις λέγοι τὸ λευκὸν ἀρχὴν εἶναι οὐχ ἢ ἕτερον ἀλλ' ἢ λευκόν, εἶναι μέντοι καθ' ὑποκειμένου, καὶ ἕτερόν τι ὄν λευκὸν εἶναι· ἐκεῖνο γὰρ πρότερον ἔσται. (2) Ἀλλὰ μὴ γίγνεται πάντα ἐξ ἐναντίων ὡς ὑποκειμένου τινός· ἀνάγκη ἄρα μάλιστα τοῖς ἐναντίοις 30 τοῦθ' ὑπάρχειν. Ἄει ἀρα πάντα τὰναντία καθ' ὑποκειμένου, καὶ οὐθὲν χωριστόν. Ἄλλ' ὥσπερ καὶ φαίνεται, οὐθὲν οὐσία ἐναντίον, καὶ ὁ λόγος μαρτυρεῖ. Οὐθὲν ἄρα τῶν ἐναντίων κυρίως ἀρχὴ πάντων ἀλλ' ἕτερα. (3) Οἱ δὲ τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ὕλην ποιῶσιν, οἱ μὲν τῷ ἐνὶ τῷ ἴσῳ τὸ ἄνισον, ὡς τοῦτο τὴν τοῦ 35 πλήθους οὐσαν φύσιν, οἱ δὲ τῷ ἐνὶ τὸ πλῆθος. Ἐννῶνται γὰρ οἱ ἀριθμοὶ τοῖς μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἀνίτου δυάδος τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ, τῷ δ' ἐκ τοῦ πλῆθους, ὑπὸ τῆς τοῦ ἐνός ἐξ οὐσίας ἀμφοῖν· καὶ γὰρ ὁ τὸ ἄνισον καὶ 40 ἐν λέγων τὰ στοιχεῖα, τὸ δ' ἄνισον ἐκ μεγάλου καὶ μικροῦ δυάδα, ὡς ἐν ὄντα τὸ ἄνισον καὶ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγει, καὶ οὐ διορίζει ὅτι λόγῳ ἀριθμῷ δ' οὐ. (4) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς ἀρχὰς ἄς στοιχεῖα καλοῦσιν, οὐ καλῶς ἀποδιδοῦσιν, οἱ μὲν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν λέγοντες μετὰ τοῦ ἐνός, τρία ταῦτα στοιχεῖα τῶν ἀριθμῶν, τὰ μὲν δύο ὕλην, τὸ δ' ἐν τὴν μορφήν, οἱ δὲ τὸ πολὺ καὶ ὀλίγον, ὅτι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν μεγέθους οἰκειότερα τὴν φύσιν, οἱ δὲ τὸ καθόλου μάλλον ἐπὶ τούτων τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερχόμενον. (5) Διαφέρει

De hac itaque *dubitatione* tot dicta sint. Omnes vero, quemadmodum in naturalibus, similiter etiam circa immobiles substantias, principia contraria faciunt. Si autem omnium rerum principio non potest prius aliquid esse, impossibile erit profecto principium aliquid aliud existens, principium esse : veluti si quis dicat album esse principium, non prout aliud, sed prout album, esse tamen in subjecto, et aliquid aliud existens, album esse : illud enim sane prius erit. (2) At vero cuncta ex contrariis fiunt, tanquam quodam subjecto. Necesse ergo est, maxime hoc contrariis inesse. Semper igitur cuncta contraria de subjecto sunt, et nullum est separabile. Ceterum, quemadmodum et apparet, et ratio testatur, nihil substantiæ contrarium est : nullum ergo contrariorum omnium proprie principium est, sed alterum est. (3) Quidam vero alterum contrariorum materiam faciunt ; quidam, uni scilicet æquali inæquale, quasi hoc natura multitudinis sit ; quidam, uni multitudinem. Generantur enim numeri a quibusdam ex dualitate inæqualis, magno ac parvo ; a quodam ex dualitate : ambobus tamen ab substantia unius. Etenim qui inæquale et unum dicit elementa, inæquale vero ex magno et parvo dualitatem, tanquam unum sint, inæquale et magnum et parvum dicit, nec determinat quod ratione, numero vero minime. (4) At vero principia etiam, quæ elementa vocant, non bene assignant, quum quidam magnum et parvum pariter cum uno, hæc tria numerorum elementa dicunt, duo quidem materiam, unum vero formam ; quidam vero multum et paucum : quia magnum et parvum magnitudini magis secundum naturam peculiariora sunt ; alii autem, quod magis universale in his, excedens et excessum. (5) At nullum istorum aliquid dif-

δὲ τούτων οὐθὲν ὡς εἰπεῖν πρὸς ἓνα τῶν συμβαινόντων, ἀλλὰ πρὸς τὰς λογικὰς μόνον δυσχερείας, ἅς φυλάττονται διὰ τὸ καὶ αὐτοὶ λογικὰς φέρειν τὰς ἀποδείξεις. Πλὴν τοῦ αὐτοῦ γελόγου ἐστὶ τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ὑπερ-
 5 ἐχόμενον εἶναι ἀρχὰς ἀλλὰ μὴ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, καὶ τὸν ἀριθμὸν πρότερον τῆς δυνάδεω ἐκ τῶν στοιχειῶν-καθόλου γὰρ ἀμφοτέρω μᾶλλον ἐστίν. Νῦν δὲ τὸ μὲν λέγουσι τὸ δ' οὐ λέγουσιν. (6) Οἱ δὲ τὸ ἕτερον καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὸ ἐν ἀντιτιθεάσιν, οἱ δὲ πλῆθος καὶ τὸ ἐν.
 10 Εἰ δ' ἐστίν, ὡς περ βούλονται, τὰ ὄντα ἐξ ἐναντίων, τῷ δὲ ἐνὶ ἢ οὐθὲν ἐναντίον, ἢ εἰπερ ἄρα μέλλει, τὸ πλῆθος, τὸ δ' ἀνίσον τῷ ἴσῳ καὶ τὸ ἕτερον τῷ ταύτῳ καὶ τὸ ἄλλο αὐτῷ, μάλιστα μὲν οἱ τὸ ἐν τῷ πλῆθει ἀντιτιθέντες ἔχονται τινος δόξης, οὐ μὴν οὐδ' οὗτοι ἱκανῶς.
 15 ἔσται γὰρ τὸ ἐν ὀλίγον· πλῆθος μὲν γὰρ ὀλιγότῳ, τὸ δὲ πολλὸν τῷ ὀλίγῳ ἀντίκειται. (7) Τὸ δ' ἐν ὅτι μέτρον σημαίνει, φανερόν. Καὶ ἐν παντὶ ἐστὶ τι ἕτερον ὑποκείμενον, ὅσον ἐν ἀρμονίᾳ δίσσις, ἐν δὲ μεγέθει δάκτυλος ἢ πὺξ ἢ τι τοιούτων, ἐν δὲ βῦμοις βᾶσις ἢ συλλαβὴ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν βάρει σταθμὸς τις ὀρισμένως ἐστίν· καὶ κατὰ πάντων δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐν μὲν τοῖς ποιοῖς ποῖόν τι, ἐν δὲ τοῖς ποσοῖς ποσόν τι. Καὶ ἀδιείρητον τὸ μέτρον, τὸ μὲν κατὰ τὸ εἶδος, τὸ δὲ πρὸς τὴν αἴσθησιν, ὡς οὐκ ὄντος τινὸς τὸ ἐνὸς καθ' αὐτὸ
 20 οὐσίας. (8) Καὶ τοῦτο κατὰ λόγον· σημαίνει γὰρ τὸ ἐν ὅτι μέτρον πλῆθος τινός, καὶ δ' ἀριθμὸς ὅτι πλῆθος μεμετρημένον καὶ πλῆθος μέτρων. Διὸ καὶ εὐλόγως οὐκ ἐστὶ τὸ ἐν ἀριθμὸς· οὐδὲ γὰρ τὸ μέτρον μέτρα, ἀλλ' ἀρχὴ καὶ τὸ μέτρον καὶ τὸ ἐν. Δεῖ δὲ αἰεὶ τὸ αὐτὸ τι ὑπάρχειν πᾶσι τὸ μέτρον, ὅσον εἰ ἵππος τὸ μέτρον, ἵππος, καὶ εἰ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος· εἰ δ' ἄνθρωπος καὶ ἵππος καὶ θεός, ζῷον ἴσως, καὶ δ' ἀριθμὸς αὐτῶν ἔσται ζῷον· εἰ δ' ἄνθρωπος καὶ λευκὸν καὶ βαδίζον, ἥκιστα μὲν ἀριθμὸς τούτων διὰ τὸ ταύτῳ πάνθ' ὑπάρ-
 35 χειν καὶ ἐνὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ὅμως δὲ γενῶν ἔσται δ' ἀριθμὸς δ' τούτων, ἢ τινος ἄλλης τοιαύτης προσηγορίας. (9) Οἱ δὲ τὸ ἀνίσον ὡς ἐν τι, τὴν δυνάδα δὲ ἀόριστον ποιοῦντες μεγάλου καὶ μικροῦ, πόρρω λίαν τῶν δοκούντων καὶ δυνατῶν λέγουσιν· πάθη τε γὰρ ταῦτα
 40 καὶ συμβεβηκότα μᾶλλον ἢ ὑποκείμενα τοῖς ἀριθμοῖς καὶ τοῖς μεγεθεσὶν ἐστί, τὸ πολλὸν καὶ ὀλίγον ἀριθμοῦ, καὶ μέγα καὶ μικρὸν μεγέθους, ὡς περ ἄρτιον καὶ περιττόν, καὶ λείον καὶ τραγύ, καὶ εὐθὺ καὶ καμπύλον.
 (10) Ἐτι δὲ πρὸς ταύτῃ τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκη
 45 εἶναι τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὸ δὲ πρὸς τι πάντων ἥκιστα φύσις τις ἢ οὐσία τῶν κατηγοριῶν ἐστὶ, καὶ ὑστέρω τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ· καὶ πάθος τι τοῦ ποσοῦ τὸ πρὸς τι, ὡς περ ἐλέχθη, ἀλλ' οὐχ ὕλη, εἰ τι ἕτερον καὶ τῷ ὅλως κοινῶ πρὸς τι καὶ τοῖς
 50 μέρεσιν αὐτοῦ καὶ εἰδεσιν. Οὐθὲν γὰρ ἐστίν οὔτε μέγα οὔτε μικρόν, οὔτε πολλὸν οὔτε ὀλίγον, οὐθ' ὅλως πρὸς τι, δ' οὐχ ἕτερον τι ὄν πολλὸν ἢ ὀλίγον ἢ μέγα ἢ μικρὸν ἢ πρὸς τι ἐστίν. (11) Σημεῖον δ' ὅτι ἥκιστα οὐσία τις καὶ ὄν τι τὸ πρὸς τι τὸ μόνον μὴ εἶναι γένεσιν αὐτοῦ μηδὲ φθο-

fert (ut ita dicam) quoad quædam eorum quæ accidunt, nisi ad logicas tantum difficultates, a quibus cavent, propterea quod alii quoque logicas afferunt demonstrationes. Ejusdem tamen rationis est excedens et excessum, at non magnum et parvum, principia esse, ac numerum dualitate priorem ex elementis ponere: ambo namque magis universalis sunt. At nunc illud quidem dicunt, hoc vero minime. (6) Quidam vero alterum, et aliud, ad unum opponunt; alii autem multitudinem et unum. Si igitur entia (ut volunt) ex contrariis sunt, uni vero aut nihil contrarium, aut, si quidem est, multitudo est, inæquale vero æquali, et alterum eidem, atque aliud ipsi: maxime quidem illi qui unum opponunt multitudini, aliqua specie veritatis nituntur; neque tamen vel hi sufficienter. Unum etenim tum erit paucum, quandoquidem multitudo paucitati, multum vero paucio opponitur. (7) Unum vero quod mensuram significet, manifestum est. Ac in cunctis est aliquid aliud suppositum, veluti in harmonia, diesis; in magnitudine, digitus, aut pes, aut aliquid simile; et in rhythmis, gradus, aut syllaba; similiter in gravitate, pondus aliquod determinatum est: ac eodem modo de omnibus, in qualitatibus, quale quid; in quantitatibus, quantum quid. Mensura enim est indivisibile, quædam secundum speciem, quædam secundum sensum, tanquam unum non sit aliqua per se substantia. (8) Et hoc rationabiliter: unum namque significat quod mensura cujusdam multitudinis est: ac numerus, multitudo mensurata, et multitudo mensurarum. Quare rationabiliter unum non est numerus: neque enim mensura, mensuræ; verum tam mensura quam unum principium est. Oportet autem ut mensura semper idem cum omnibus sit: veluti si sint equi, equus mensura; si homines, homo. Quodsi homo et equus ac Deus, animal fortassis, et numerus eorum animalia erit. Si autem homo et alium ambulans, minime quidem horum numerus est, eo quod eadem unique secundum numerum omnia insunt: at tamen numerus horum generum erit, aut alicujus alius similis appellationis. (9) Qui vero inæquale ut unum quid, dualitatem autem indeterminatam ex magno parvoque faciunt, vehementer longe tum ab apparentibus tum a possibilibus dicunt. Passiones namque magis hæc, et accidentia, quam subjecta numeris et magnitudinibus sunt. Multum namque et paucum numeri, ac magnum et parvum magnitudinis, sicuti par et impar, læve et asperum, rectum et curvum. (10) Præterea ad hunc errorem accedit quod necesse est, magnum et parvum, et quæcumque similia, ad aliquid (relativa) esse. Ad aliquid vero, minime prædicamentorum omnium natura quædam aut substantia est; ac posterior tum quali, tum quanto; et quædam quanti passio est Ad aliquid, ut dictum est, sed non materia, si quid aliud omnino communi ad aliquid est, partibusque ejus et speciebus. Nihil enim est nec magnum, nec parvum, nec multum, nec paucum, nec omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud existens, multum aut paucum, aut magnum aut parvum, aut ad aliquid est. (11) Quod autem Ad aliquid, minime aliqua substantia, aut ens aliquod sit, signum est, quod ejus solum non est generatio, neque coc-

ρην μηδὲ κίνησιν, ὥσπερ κατὰ τὸ ποσὸν αὐξήσις καὶ φθίσις, κατὰ τὸ ποιὸν ἀλλοίωσις, κατὰ τόπον φορά, κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ ἀπλῆ γένεσις καὶ φθορά. Ἄλλ' οὐ κατὰ τὸ πρὸς τι· ἀνευ γὰρ τοῦ κινήθῃναι ὅτε μὲν μειζον ὅτε δὲ ἕλαττον ἢ ἴσον ἔσται θατέρου κινήθέντος κατὰ τὸ ποσόν. (12) Ἀνάγκη τε ἐκάστου ὕλην εἶναι τὸ δυνάμει τοιοῦτον, ὥστε καὶ οὐσίας· τὸ δὲ πρὸς τι οὔτε δυνάμει οὐσία οὔτε ἐνεργεία. Ἄτοπον οὖν, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, τὸ οὐσίας μὴ οὐσίαν ποιεῖν στοιχείον καὶ 10 πρότερον· ὕστερον γὰρ πᾶσαι αἱ κατηγορίαι. (13) Ἔτι δὲ τὰ στοιχεῖα οὐ κατηγορεῖται καθ' ὧν στοιχεῖα, τὸ δὲ πολλὸν καὶ ὀλίγον καὶ χωρὶς καὶ ἅμα κατηγορεῖται ἀριθμοῦ, καὶ τὸ μακρὸν καὶ τὸ βραχὺ γραμμῆς, καὶ ἐπίπεδόν ἔστι καὶ πλατὺ καὶ στενόν. Εἰ δὲ ὅη καὶ ἔστι τι 15 πληθὺς οὗ τὸ μὲν αἰεὶ ὀλίγον, ὅσον ἡ δυάς (εἰ γὰρ πολὺ, τὸ ἐν ἂν ὀλίγον εἴη), καὶ πολλὸν ἀπλῶς εἴη, ὅσον ἡ δεκάς πολὺ, (καὶ) εἰ ταύτης μὴ ἔστι πλεῖον, ἢ τὰ μύρια. (14) Πῶς οὖν ἔσται οὕτως ἐξ ὀλίγου καὶ πολλοῦ ὁ ἀριθμῶς; ἢ γὰρ ἄμφω ἔδει κατηγορεῖσθαι ἢ μηδέτερον· νῦν 20 δὲ τὸ ἕτερον μόνον κατηγορεῖται.

ruptio, neque motus, quemadmodum secundum quantum est augmentatio et diminutio; secundum quale, alteratio; secundum locum, latio; secundum substantiam, simplex generatio et corruptio. At secundum Ad aliquid, minime. Absque enim quod moveatur, quandoque majus, quandoque minus, aut æquale erit, alterum secundum quantum moto. (12) Necessesse item est cujusque materiam esse, quod potentiâ tale est: quare etiam substantiæ est. Ad aliquid vero, neque potentiâ neque actu substantia est. Inconveniens itaque est, imo impossibile, substantiæ elementum facere non-substantiam, ac prius. Posteriora namque omnia prædicamenta sunt. (13) Item, elementa non prædicantur de iis quorum elementa sunt. Multum vero et paucum, seorsum et simul, prædicatur de numero, ac longum et breve, de linea, planumque et latum et strictum est. Quodsi qua multitudo est, cujus semper ipsum paucum sit, ut dualitas (nam si ea multum sit, unum profecto paucum erit), etiam multum simpliciter erit, veluti denarius multum, si eo nullum majorem esse statuunt, vel denique dena millia. (14) Quo igitur modo ita ex paucis multoque numerus erit? Aut enim ambo prædicari oportebat, aut neutrum: nunc vero alterum tantum prædicatur.

CAP. II.

Ἄπλως δὲ δεῖ σκοπεῖν, ἄρα δυνατόν τὰ αἰδία ἐκ στοιχείων συγκεῖσθαι; ὕλην γὰρ ἔξει· σύνθετον γὰρ πᾶν τὸ ἐκ στοιχείων. Εἰ τοίνυν ἀνάγκη, ἐξ οὗ ἔστιν, εἰ καὶ αἰεὶ ἔστι καὶ ἐν ἐγένετο, ἐκ τούτου γίνεσθαι, γίνε- 20 ται δὲ πᾶν ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος τοῦτο ὃ γίνεται (οὐ γὰρ ἂν ἐγίνετο ἐκ τοῦ ἀδυνάτου οὐδὲ ἦν), τὸ δὲ δυνατόν ἐνδέχεται καὶ ἐνεργεῖν καὶ μὴ, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα αἰεὶ ἔστιν ὁ ἀριθμῶς ἢ ὅτι οὐκ ἄλλο ὕλην ἔχον, ἐνδέχοιτ' ἂν μὴ εἶναι, ὥσπερ καὶ τὸ μίαν ἡμέραν ἔχον καὶ τὸ 30 ὅποσαοῦν ἔτη· εἰ δ' οὕτω, καὶ τὸ τοσοῦτον χρόνον οὗ μὴ ἔστι πέρας. (2) Οὐκ ἂν τοίνυν εἴη αἰδία, εἴπερ μὴ αἰδίων τὸ ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι, καθάπερ ἐν ἄλλοις λόγοις συνέβη πραγματευθῆναι. Εἰ δ' ἔστι τὸ λεγόμενον νῦν ἀληθὲς καθόλου, ὅτι οὐδεμία ἔστιν αἰδία οὐσία 35 ἐάν μὴ ἢ ἐνεργεία, τὰ δὲ στοιχεῖα ὕλη τῆς οὐσίας, οὐδεμιᾶς ἂν εἴη αἰδίου οὐσίας στοιχεῖα ἐξ ὧν ἔστιν ἐνυπαρχόντων. (3) Εἰσὶ δὲ τινες οἱ δυάδα μὲν ἀόριστον ποιοῦσι τὸ μετὰ τοῦ ἐνὸς στοιχείον, τὸ δ' ἄριστον δυσχεραίνουσιν εὐλόγως διὰ τὰ συμβαίνοντα ἀδύνατα· οἷς 40 τοσαῦτα μόνον ἀφῆρηται τῶν δυσχερῶν, ὅσα διὰ τὸ ποιεῖν τὸ ἄριστον καὶ τὸ πρὸς τι στοιχεῖον ἀναγκαῖα συμβαίνει τοῖς λέγουσιν· ὅσα δὲ χωρὶς ταύτης τῆς δόξης, ταῦτα κάκεινοις ὑπάρχειν ἀναγκαῖον, ἐάν τε τὸν εἰδη- 45 τικὸν ἀριθμὸν ἐξ αὐτῶν ποιῶσιν, ἐάν τε τὸν μαθημα- 45 τικόν. (4) Πολλὰ μὲν οὖν τὰ αἰτία τῆς ἐπὶ ταῦτας τὰς αἰτίας ἔκτροπῆς, μάλιστα δὲ τὸ ἀπορῆσαι ἀρχαίως. Ἔδοξε γὰρ αὐτοῖς πάντ' ἔσεσθαι ἐν τὰ ὄντα, αὐτὸ τὸ ὄν, εἰ μὴ τις λύσει καὶ ὁμοσε βαδιεῖται τῷ Παρμενίδου λόγῳ

οὐ γὰρ μήποτε τοῦτο θαξ εἶναι μὴ ἔόντα,

50 ἀλλ' ἀνάγκην εἶναι τὸ μὴ ὄν δεῖξαι ὅτι ἔστιν· οὕτω γὰρ ἐκ τοῦ ὄντος καὶ ἄλλου τινὸς τὰ ὄντα ἔσεσθαι, εἰ πολλὰ

Considerandum autem est simpliciter, utrum possibile sit, æterna ex elementis componi: materiam namque habebunt. Omne namque, quod ex elementis est, compositum est. Si itaque necesse sit, ex quo quid est, sive semper sit, sive factum sit, ex hoc fieri, omne vero fiat ex eo, quod potentiâ est id quod fit (nec enim ex impossibili factum fuisset, nec esset); quod vero possibile est, contingit ut et agat, et non, etiamsi (quammaxime semper sit aut numerus aut quodcumque aliud materiam habens: contingat profecto non esse, haud secus et quod unum diem habet, et quod annos quocumque: si vero sic, etiam per tempus tantum, cujus non est terminus. (2) Non erunt ergo æterna; siquidem quod contingit non esse, non est æternum, quemadmodum in aliis libris tractatum est. Quodsi verum universaliter est quod nunc dicitur, nullam substantiam æternam esse, si non sit actu, elementa vero materia substantiæ sint: nullius profecto æternæ substantiæ elementa erunt, ex quibus inexistens fit. (3) Sunt autem quidam, qui dualitatem quidem indeterminatam una cum uno faciunt elementum; inæquale vero haud ab re spernunt, propter impossibilia, quæ eveniunt, a quibus tot solum de difficultatibus ademptæ sunt, quocumque necesse est illis accidere, qui inæquale et Ad aliquid faciunt elementum: quocumque vero præter hanc opinionem sunt, has illis quoque necesse est accidere, sive idealem numerum sive mathematicum ex eis faciunt. (4) Multæ igitur causæ sunt, quare in has causas delapsi sunt; maxime vero ea quæ ex antiquitate dubitatio venit. Videbatur namque eis omnia entia fore unum, scilicet ipsum ens, nisi quis solutionem afferat et obsistat Parmenidis rationi:

Nunquam enim hoc noscas, esse non ens;

verum necesse esse ostendere, quod non-ens sit. Hoc namque modo ex ente et aliquo alio entia fore, si multa

ἐστιν. (6) Καίτοι πρῶτον μὲν, εἰ τὸ ὄν πολλαχῶς (τὸ μὲν γὰρ ὅτι οὐσίαν σημαίνει, τὸ δ' ὅτι ποιόν, τὸ δ' ὅτι ποσόν, καὶ τὰς ἄλλας δὴ κατηγορίας), ποῖα οὖν τὰ ὄντα πάντα ἐν, εἰ μὴ τὸ μὴ ὄν ἔσται; πότερον αἱ οὐσίαι ἢ τὰ πάθη καὶ τὰ ἄλλα δὴ ὁμοίως ἢ ἅπαντα, καὶ ἔσται ἐν τὸ τότε καὶ τὸ τοιονδε καὶ τὸ τουσόνδε καὶ τᾶλλα ὅσα ὄν τι σημαίνει; Ἄλλ' ἄτοπον, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον, τὸ μίαν φύσιν τινὰ γενομένην αἰτίαν εἶναι τοῦ τοῦ ὄντος τὸ μὲν τότε εἶναι, τὸ δὲ τοιονδε, τὸ δὲ τουσόνδε, τὸ δὲ ποῦ. (8) Ἐπειτα ἐκ ποίου μὴ ὄντος καὶ ὄντος τὰ ὄντα; πολλαχῶς γὰρ καὶ τὸ μὴ ὄν, ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄν· καὶ τὸ μὲν μὴ ἀνθρώπων σημαίνει τὸ μὴ εἶναι τοδί, τὸ δὲ μὴ εὐθὺ τὸ μὴ εἶναι τοιονδί, τὸ δὲ μὴ τρίπληχου τὸ μὴ εἶναι τουσόνδι. (7) Ἐκ ποίου οὖν ὄντος καὶ μὴ ὄντος πολλὰ τὰ ὄντα; βούλεται μὲν δὴ τὸ ψευδός καὶ ταύτην τὴν φύσιν λέγει τὸ οὐκ ὄν, ἐξ ὅθ' καὶ τοῦ ὄντος πολλὰ τὰ ὄντα. Διὸ καὶ ἐλέγετο ὅτι δεῖ ψευδός τι υποθεσθαι, ὥσπερ καὶ οἱ γεωμέτραι τὸ ποδιαίαν εἶναι τὴν μὴ ποδιαίαν. (8) Ἀδύνατον δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχειν. Οὔτε γὰρ οἱ γεωμέτραι ψευδός οὐθὲν υποτίθενται (οὐ γὰρ ἐν τῷ συλλογισμῷ ἢ πρότασις), οὐτ' ἐκ τοῦ οὕτω μὴ ὄντος τὰ ὄντα γίνεταί οὐδὲ φθείρεται· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν κατὰ τὰς πτώσεις μὴ ὄν ἰσαχῶς ταῖς κατηγορίαις λέγεται, παρὰ τοῦτο δὲ τὸ ὄν ψευδός λέγεται μὴ ὄν καὶ τὸ κατὰ δύναμιν, ἐκ τούτου ἡ γένεσις ἐστίν, ἐκ τοῦ μὴ ἀνθρώπου δυνάμει δὲ ἀνθρώπου ἀνθρώπος, καὶ ἐκ τοῦ μὴ λευκοῦ λευκόν, ὁμοίως ἕαν τε ἐν τι γίνεταί ἕαν τε πολλὰ. (9) Φαίνεται δὲ ἡ ζήτησις πῶς πολλὰ τὸ ὄν τὸ κατὰ τὰς οὐσίας λεγόμενον· ἀριθμοὶ γὰρ καὶ μήκη καὶ σίματα τὰ γεννώμενά ἐστιν. Ἄτοπον δὴ τὸ ὅπως μὲν πολλὰ τὸ ὄν τὸ τί ἐστι ζητῆσαι, πῶς δὲ ἡ ποῖα ἢ ποσὰ, μὴ. Οὐ γὰρ δὴ ἡ οὐκ ἢ ἀόριστος αἰτία οὐδὲ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν τοῦ δύο λευκὰ ἢ πολλὰ εἶναι χρώματα ἢ χυμοὺς ἢ σχήματα· ἀριθμοὶ γὰρ ἂν καὶ ταῦτα ἦσαν καὶ μονάδες. (10) Ἀλλὰ μὴν εἴ γε ταῦτ' ἐπηλήθον, εἶδον ἂν τὸ αἴτιον καὶ τὸ ἐν ἐκείνοις· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ τὸ ἀνάλογον αἴτιον. Αὕτη γὰρ ἡ παρέχθαι αἰτία καὶ τοῦ τὸ ἀντικείμενον ζητούμενος τῷ ὄντι καὶ τῷ ἐνί, ἐξ ὅθ' καὶ τούτων τὰ ὄντα, τὸ πρὸς τι καὶ τὸ ἀνίσον υποθεῖναι, ὃ οὐτ' ἐναντίον οὐτ' ἀπόφασις ἐκείνων, μία τε φύσις τῶν ὄντων ὥσπερ καὶ τὸ τί καὶ τὸ ποιόν. (11) Καὶ ζητεῖν ἔδει καὶ τοῦτο, πῶς πολλὰ τὰ πρὸς τι ἀλλ' οὐχ ἐν. Νῦν δὲ πῶς μὲν πολλὰ μονάδες παρὰ τὸ πρῶτον ἐν ζητεῖται, πῶς δὲ πολλὰ ἀνίσον παρὰ τὸ ἀνίσον οὐκ ἔτι. Καίτοι χρῶνται καὶ λέγουσι μέγα μικρόν, πολὺ ὀλίγον, ἐξ ὧν οἱ ἀριθμοὶ, μακρὸν βραχύ, ἐξ ὧν τὸ μῆκος, πλατὺ στενόν, ἐξ ὧν τὸ ἐπίπεδον, βαθύ ταπεινόν, ἐξ ὧν οἱ ὄγκοι· καὶ ἐτι δὴ πλείω εἶδη λέγουσι τοῦ πρὸς τι. Τούτοις δὴ τί αἰτίον τοῦ πολλὰ εἶναι; (12) Ἀνάγκη μὲν οὖν, ὥσπερ λέγομεν, υποθεῖναι τὸ δυνάμει ὄν ἐκάστῳ· τοῦτο δὲ προσυπερφηγῆτο δὲ ταῦτα λέγων, τί τὸ δυνάμει τότε καὶ οὐσία, μὴ ὄν δὲ καὶ αὐτό, ὅτι τὸ πρὸς τι, ὥσπερ εἰ εἶπε τὸ ποιόν, ὃ οὐτε δυνάμει ἐστὶ τὸ ἐν ἢ τὸ ὄν, οὐτε ἀπόφασις

sunt. (5) Atqui primum quidem, si ens multipliciter dicitur (quoddam enim, quia substantiam significat; quoddam, quia quale; quoddam, quia quantum; et reliqua sane prædicamenta), qualia igitur omnia entia erunt unum, si non erit non-ens? utrum substantiæ, an passiones, et reliqua sane similiter, an cuncta, et erit unum hoc, et tale, et tantum, et alia quæcumque ens aliquid significant? At inconueniens est, imo vero impossibile, unam aliquam naturam factam esse causam quod entis sit quoddam hoc, quoddam tale, quoddam tantum, quoddam vero ubi. (6) Deinde ex quali non-ente ac ente entia? Multipliciter enim dicitur etiam non ens, quippe ens quoque. Etenim quod non-hominem significat, non esse hoc; quod non-rectum autem, non esse tale; quod non-tricubitum vero, non esse tantum. (7) Ex quali igitur ente et non-ente, multa entia erunt? Vult itaque falsum, et hanc naturam non-ens dicit, ex quo et ente multa entia. Quare dicebatur oportere aliquid falsum supponere, quemadmodum geometræ pedalem esse, quæ non sit pedalis. (8) At impossibile est hæc ita se habere. Neque enim geometræ ullum supponitur falsum (non enim in syllogismo propositio est); neque entia fiunt ex ita non-ente, neque corrumpuntur: verum quoniam non-ens quod secundum casus dicitur, æque ac prædicamenta dicitur, præter hoc autem non-ens dicitur quod ut falsum, ac id quod secundum potentiam, ex hoc generatio est, ex non-homine, potentiâ vero homine, homo; et ex non-albo, potentiâ vero albo, album. Similiter, siue unum quilibet, siue multa fiant. (9) Apparet autem quæstio, quomodo ens, quod secundum substantias dicitur, multa sit, quum profecto numeri, longitudines, et corpora, ea sint, quæ generantur. Inconueniens itaque est, quomodo quidem ens, quod quid est, multa sit, quærerere, non autem quomodo, aut qualia, aut quanta. Non enim indeterminata dualitas, nec magnum et parvum, causa est ut duo alba, aut multi colores, aut sapes, aut figuræ sint. Numeri namque hæc etiam erant, ac unitates. (10) At vero si hæc considerassent, vidissent profecto, quid etiam in eis causæ est: idem enim siue proportionalitas causa est. Hæc enim aberratio causa est etiam, quod quærentes enti et uni oppositum, ex quo et his entia facerent, Ad aliquid et inæquale supponerent, quod neque contrarium, neque negatio illorum est, sed una natura entium, quemadmodum quid, et quale. (11) Oportebat igitur hoc etiam quærerere, quoniam modo Ad aliquid multa esset, et non unum. Nunc vero quo quidem modo multæ unitates sint præter primum unum, quæritur: quomodo vero multa inæqualia, præter primum inæquale, minime. Quanquam utuntur, et dicunt magnum, parvum, multum, paucum, ex quibus numeri; longum, breve, ex quibus longitudo; latum, strictum, ex quibus planum; profundum, humile, ex quibus moles; et plures præterea species ejus dicunt, quod ad aliquid est. Quid igitur his causæ est ut multa sint? (12) Necesse itaque est, quemadmodum dicimus, unicuique supponere potentiâ ens. Nam et ille qui hæc dixerat, hoc quoque addidit, quid sit hoc potentia, ens etiam substantia; non-ens autem per se ipsum, videlicet quia ad aliquid: ac si diceret, tale, quod neque potentia est unum aut ens, neque unius aut entis negatio est,

τοῦ ἐνός οὐδὲ τοῦ ὄντος, ἀλλ' ἐν τι τῶν ὄντων πολὺ τε
 μᾶλλον, ὡσπερ ἐλέχθη, εἰ ἐξήτει τὸ πῶς πολλὰ τὰ ὄντα,
 μὴ τὰ ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ ζητεῖν, πῶς πολλὰ οὐσίαι
 ἢ πολλὰ ποιὰ, ἀλλὰ πῶς πολλὰ τὰ ὄντα· τὰ μὲν γὰρ οὐ-
 5 σίαι, τὰ δὲ πάθη, τὰ δὲ πρὸς τι. (13) Ἐπὶ μένουσιν τῶν
 ἄλλων κατηγοριῶν ἔχει τινὰ καὶ ἄλλην ἐπίστασιν πῶς
 πολλὰ· διὰ γὰρ τὸ μὴ χωριστὰ εἶναι τῷ τὸ ὑποκείμενον
 πολλὰ γίνεσθαι καὶ εἶναι ποιὰ τε πολλὰ εἶναι καὶ ποσά.
 Καίτοι δεῖ γέ τινα εἶναι ὕλην ἐκάστῳ γένει· πλήν χω-
 10 ριστῆν ἀδύνατον τῶν οὐσιῶν. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν τὸδε τι
 ἔχει τινὰ λόγον, πῶς πολλὰ τὸ τὸδε τι, εἰ μὴ τι ἔσται
 καὶ τὸδε τι καὶ φύσις τις τοιαύτη. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἐκεί-
 θεν μᾶλλον ἢ ἀπορία, πῶς πολλὰί ἐνεργεῖα οὐσίαι ἀλλ'
 οὐ μία. (14) Ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ μὴ ταῦτόν ἐστι τὸ τὸδε
 15 καὶ τὸ ποσόν, οὐ λέγεται πῶς καὶ διὰ τί πολλὰ τὰ ὄντα,
 ἀλλὰ πῶς ποσὰ πολλὰ. Ὅ γὰρ ἀριθμὸς πᾶς ποσόν τι
 σημαίνει· καὶ ἡ μονάς, εἰ μὴ μέτρον, ὅτι τὸ κατὰ τὸ
 ποσόν ἀδιαίρετον. Εἰ μὲν οὖν ἕτερον τὸ ποσόν καὶ τὸ
 τί ἐστίν, οὐ λέγεται τὸ τί ἐστίν ἐκ τίνος οὐδὲ πῶς πολλὰ·
 20 εἰ δὲ ταῦτό, πολλὰς ὑπομένει δὲ λέγων ἐναντιώσεις.
 (15) Ἐπιστήσεις δ' ἂν τις τὴν σκέψιν καὶ περὶ τῶν ἀρι-
 θμῶν πῶθεν δεῖ λαθεῖν τὴν πίστιν ὡς εἰσιν. Τῷ μὲν
 γὰρ ἰδέας τιθεμένῳ παρέχονται τιν' αἰτίαν τοῖς οὐσιν,
 εἴπερ ἕκαστος τῶν ἀριθμῶν ἰδέα τις, ἢ δ' ἰδέα τοῖς
 25 ἄλλοις αἰτία τοῦ εἶναι ὃν δὴ ποτε τρόπον ἔστω γὰρ
 ὑποκείμενον αὐτοῖς τοῦτο. (16) Τῷ δὲ τοῦτον μὲν τὸν
 τρόπον οὐκ οἰομένῳ διὰ τὸ τὰς ἐνούσας δυσχερείας ὄρᾶν
 περὶ τὰς ἰδέας, ὥστε διὰ γε ταῦτα μὴ ποιεῖν ἀριθμούς,
 ποιῶντι δὲ ἀριθμὸν τὸν μαθηματικόν, πῶθεν τε χρῆ
 30 πιστεῦσαι ὡς ἐστὶ τοιοῦτος ἀριθμὸς, καὶ τί τοῖς ἄλλοις
 χρήσιμος; οὐθενὸς γὰρ οὔτε φησὶν ὁ λέγων αὐτὸν εἶναι,
 ἀλλ' ὡς αὐτὴν τινα λέγει καθ' αὐτὴν φύσιν οὔσαν, οὔτε
 φαίνεται ὢν αἰτίος· τὰ γὰρ θεωρήματα τῶν ἀριθμητι-
 κῶν πάντα καὶ κατὰ τὸν αἰσθητῶν ὑπάρξει, καθάπερ
 35 ἐλέχθη.

CAP. III.

Οἱ μὲν οὖν τιθέμενοι τὰς ἰδέας εἶναι καὶ ἀριθμούς
 αὐτὰς εἶναι κατὰ τὸ ἐκθεσιν ἐκάστου παρὰ τὰ πολλὰ
 λαμβάνειν, τὸ ἐν τι ἕκαστον πειρῶνται γε λέγειν πῶς
 καὶ διὰ τί ἐστίν. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ οὔτε ἀναγκαῖα
 40 οὔτε δυνατὰ ταῦτα, οὐδὲ τὸν ἀριθμὸν διὰ γε ταῦτα
 εἶναι λεχτέον. (2) Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι διὰ τὸ ὄρᾶν πολλὰ
 τῶν ἀριθμῶν πάθη ὑπάρχοντα τοῖς αἰσθητοῖς σώμασιν,
 εἶναι μὲν ἀριθμούς ἐποίησαν τὰ ὄντα, οὐ χωριστοὺς δέ,
 ἀλλ' ἐξ ἀριθμῶν τὰ ὄντα. Διὰ τί δέ; ὅτι τὰ πάθη τὰ
 45 τῶν ἀριθμῶν ἐν ἀρμονίᾳ ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ
 ἐν πολλοῖς ἄλλοις. (3) Τοῖς δὲ τὸν μαθηματικόν μόνον
 λέγουσιν εἶναι ἀριθμὸν οὐδὲν τοιοῦτον ἐνδέχεται λέγειν
 κατὰ τὰς ὑποθέσεις, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔσονται αὐτῶν αἱ ἐπι-
 στήμαι ἐλέγετο. Ἡμεῖς δὲ φανερὸν εἶναι, καθάπερ
 50 εἴπομεν πρότερον. Καὶ ὅλον ὅτι οὐ κερῶρισται
 τὰ μαθηματικά· οὐ γὰρ ἂν κερῶρισμένον τὰ πάθη
 ὑπῆρχεν ἐν τοῖς σώμασιν. (4) Οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι

verum unum quid entium est. At multo etiam magis, ut
 dictum est, si quaesivisset, quonam modo entia multa sint,
 non quæ sunt in eodem prædicamento, quomodo multæ
 substantiæ aut multa qualia, quærendo, verum quomodo
 multa entia. Quædam namque substantiæ, quædam pas-
 siones, quædam ad aliquid sunt. (13) In aliis igitur præ-
 dicamentis habet aliam etiam quandam considerationem,
 quonam modo multa sint. Etenim propterea quod non
 sunt separabilia, eo quod subjectum multa fit, et est, qua-
 lia quoque multa sunt, et quanta. Atqui oportet uni-
 cuique generi aliquam esse materiam, separabilem tamen
 a substantiis impossibile est. Sed in iis quæ hoc quid sunt
 habet quandam rationem, quomodo multa ipsum hoc
 quid sunt, si non quid erunt, et hoc quid, et quædam ta-
 lis natura. Hæc vero dubitatio illinc magis est, quomodo
 multæ actu substantiæ sint, sed non una. (14) At vero si
 non idem est hoc et quantum, non dicitur quomodo et cur
 entia multa sint, sed quomodo et quare multa quanta.
 Omnis namque numerus quantum quid significat; et unitas,
 si non est mensura, significat, aliquid secundum quan-
 tum indivisibile esse. Si igitur quantum, et quod quid est,
 alterum, non dicitur, quod quid est, ex quo, neque quo-
 modo multa. Si autem idem, multas sustinet contradi-
 ctiones, qui hæc dicit. (15) Insistere autem quispiam de
 numeris etiam considerationi possit, undenam sit acci-
 pienda fides quod sint. Apud eum namque qui ponit
 ideas, præbent quandam entibus causam: siquidem unus-
 quisque numerorum idea quædam est; idea autem ceteris
 ut sint, quomodocumque causa est. Sit enim hoc eis sup-
 positum. (16) Illi vero qui hoc quidem modo non putet,
 propterea quod videat difficultates, quæ circa ideas exsi-
 stunt, ita ut propter hæc eas non faciat numeros, facit
 vero numerum mathematicum, unde credendum est quod
 talis numerus sit, et ad quid ceteris utilis? Nullius namque
 nec ille ait, qui dicit eum esse, verum ut quandam ipsam
 per se existentem naturam esse dicit, nec apparet eum
 causam esse, quandoquidem omnia arithmeticonum theore-
 mata etiam de sensibilibus (ut dictum est) erunt.

κατὰ μὲν τὸ τοιοῦτον οὐθέν τι ἐνοχοί εἰσιν· κατὰ μέντοι τὸ ποιεῖν ἐξ ἀριθμῶν τὰ φυσικὰ σώματα, ἐκ μὴ ἐχόντων βάρος μηδὲ κοφύτητα ἔχοντα κοφύτητα καὶ βάρος, εἰκόσι περὶ ἄλλου οὐρανοῦ λέγειν καὶ σωματίων ἄλλ' οὐ τῶν αἰσθητῶν. Οἱ δὲ χωριστὸν ποιῶντες, οἷον ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν οὐκ ἔσται τὰ ἀξιώματα, ἀληθῆ δὲ τὰ λεγόμενα καὶ σαίνει τὴν ψυχῆν, εἶναι τε ὑπολαμβάνουσι καὶ χωριστὸν εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μεγέθη τὰ μαθηματικά. (6) Δῆλον οὖν ὅτι καὶ ὁ ἐναντιούμενος λόγος τάναντία ἔρει· καὶ ὁ ἄρτι ἠπορήθη λυτέον τοῖς οὕτω λέγουσι, διὰ τί οὐδαμῶς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὑπαρχόντων τὰ πάθη ὑπάρχει αὐτῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς. (6) Εἰσὶ δὲ τινες ὁ ἐκ τοῦ πέρατα εἶναι καὶ ἔσχατα τὴν σπιγμὴν μὲν γραμμῆς, ταύτην δ' ἐπιπέδου, τοῦτο δὲ τοῦ στερεοῦ, οἴονται εἶναι ἀνάγκην τοιαύτας φύσεις εἶναι. Δεῖ δὴ καὶ τοῦτον ὄραν τὸν λόγον, μὴ λίαν ἤμαλακός. Οὔτε γὰρ οὐσίαι εἰσὶ τὰ ἔσχατα ἀλλὰ μᾶλλον πάντα ταῦτα πέρατα, ἐπεὶ καὶ τῆς βαδίσεως καὶ ὅλων κινήσεως ἔστι τι πέρασ. Τοῦτ' οὖν ἔσται τόδε τι καὶ οὐσία τις. Ἄλλ' ἄτοπον. (7) Οὐ μὴν ἀλλὰ εἰ καὶ εἰσὶ, τῶνδε τῶν αἰσθητῶν ἔσονται πάντα· ἐπὶ τούτων γὰρ ὁ λόγος ἐρρηκεν. Διὰ τί οὖν χωριστὰ ἔσται; (8) Ἐτι δὲ ἐπιζητήσεται ἂν τις μὴ λίαν εὐχερῆς ὢν περὶ μὲν τοῦ ἀριθμοῦ παντὸς καὶ τῶν μαθηματικῶν τὸ μὴτὲν συμβάλλεσθαι ἀλλήλοισι τὰ πρότερα τοῖς ὑστερον· μὴ ὄντος γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ οὐθέν τι τῶν μεγέθη ἔσται τοῖς τὰ μαθηματικά μόνον εἶναι φαινομένοις, καὶ τούτων μὴ ὄντων ἢ ψυχῆ καὶ τὰ σώματα τὰ αἰσθητά. (9) Οὐκ εἶκοι δ' ἡ φύσις ἐπεισοδιώδης οὕσα ἐκ τῶν φαινομένων, ὥσπερ μοχθηρὰ τραγωδία. Τοῖς δὲ τὰς ἰδέας τιθεμένοις τοῦτο μὲν ἐκφρεύει ποιῶσι γὰρ τὰ μεγέθη ἐκ τῆς ὕλης καὶ ἀριθμοῦ, ἐκ μὲν τῆς δυάδος τὰ μήκη, ἐκ τριάδος δ' ἴσως τὰ ἐπίπεδα, ἐκ δὲ τῆς τετράδος τὰ στερεὰ ἢ καὶ ἐξ ἄλλων ἀριθμῶν διαφέρει γὰρ οὐθέν. (10) Ἄλλὰ ταῦτά γε πότερον ἰδέαι ἔσονται, ἢ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν, καὶ τί συμβάλλονται τοῖς οὖσιν; οὐθέν γάρ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ μαθηματικά, οὐδὲ ταῦτα συμβάλλεται. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ὑπάρχει γε κατ' αὐτῶν οὐθέν θεώρημα, ἐὰν μὴ τις βούληται κινεῖν τὰ μαθηματικά καὶ ποιεῖν ἰδίας τινὰς δόξας. Ἔστι δ' οὐ χαλεπὸν ὁποιασοῦν ὑποθέσεις λαμβάνοντας μακροποιεῖν καὶ συνείρειν. (11) Οὗτοι μὲν οὖν ταύτη προσγλιγόμενοι ταῖς ἰδέαις τὰ μαθηματικά διαμαρτάνουσιν· οἱ δὲ πῶτοι δύο τοὺς ἀριθμοὺς ποιήσαντες, τὸν τε τῶν εἰδῶν καὶ τὸν μαθηματικῶν ἄλλον, οὐδαμῶς οὐτ' εἰρήκασιν οὐτ' ἔχιοιεν ἂν εἰπεῖν πῶς καὶ ἐκ τίνος ἔσται ὁ μαθηματικός. Ποιοῦσι γὰρ αὐτὸν μεταξὺ τοῦ εἰδητικοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ. (12) Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ, ὁ αὐτὸς ἐκείνω ἔσται τῶν ἰδῶν, ἐξ ἄλλου δὲ τίνος μικροῦ καὶ μεγάλου· τὰ γὰρ μεγέθη ποιεῖ. Εἰ δ' ἕτερόν τι ἔρει, πλείω τὰ στοιχεῖα ἔρει· καὶ εἰ ἐν τι ἐκατέρου ἢ ἀρχῆς, κοινόν τι ἐπὶ τούτων ἔσται τὸ ἐν. Ζητητέον τε πῶς καὶ ταῦτα πολλὰ τὸ ἐν, καὶ ἅμα τὸν ἀριθμὸν γενέσθαι ἄλλως ἢ ἐξ ἑνός καὶ δυάδος ἀόριστου ἀδύνατον κατ' ἐκείνων. (13) Πάντα

lius culpabiles existunt : at secundum quod naturalia corpora ex numeris faciunt, ex non habentibus gravitatem vel levitatem, gravitatem et levitatem habentia, videntur de alio caelo, corporibusque aliis, non autem de sensibilibus, dicere. Qui vero faciunt separatam numerum, eo quod axiomata non sunt in sensibilibus, quodque vera sunt, quae dicuntur, et animae ablandiuntur, et esse existimant, et separatam numerum esse : similiter quoque et magnitudines mathematicas. (5) At dilucidum est quod etiam contraria oratio dicit contraria : et quod jam dubitatum est, solvendum ab illis hoc pacto sciscitantibus, quam ob causam, si nullatenus ea sensibilibus inait, passiones eorum in ipsis sensibilibus sint? (6) Sunt autem quidam, qui ex hoc, quod termini extremaeque sunt, punctum lineae, haec superficiei, ista solidi, putant debere tales naturas ex necessitate esse. Oportet igitur hanc quoque rationem considerare, nonne nimium debilis sit. Nec enim substantiae sunt extrema, imo omnia haec termini : quum et ambulationis, et omnino motus aliquis terminus sit. Hoc igitur erit hoc quid, et substantia quaedam. At absurdum est. (7) At vero etiamsi sunt, sensibilium horum omnia erunt : in his namque esse, ratio dixit. Cur igitur separata erunt? (8) Item, inquit quispiam, qui non admodum facilis sit ad credendum, de omni quidem numero, et mathematicis, hoc ipsum, quod nihil conferant invicem priora posterioribus. Nam vel non existente numero, nihilo minus magnitudines erunt illis qui mathematica solum esse aiunt : et his non existentibus, anima et corpora sensibilia erunt. (9) Ex his vero quae apparent, non videtur natura inconnexa, quemadmodum vitiosa tragedia. In eos vero, qui ponunt ideas, hoc quidem non cadit. Ex materia namque et numero faciunt magnitudines : ex binario quidem, longitudines ; ex ternario vero fortassis, plana ; ex quaternario, solida, aut ex aliis numeris : nihil enim interest. (10) Sed haec utrum erunt ideas? aut quis modus earum est, quidve conferunt entibus? Nihil profecto, quemadmodum neque mathematica, nec istae conferunt. At vero nec ullum theorema de eis est, nisi quis velit mathematica movere, ac proprias quasdam opiniones facere. Non est autem difficile, eos qui quascumque suppositiones sumunt, prolixum quippiam facere, atque connectere. (11) Hi quidem hoc modo mathematica ideis agglutinantes peccant. Primi autem qui duos numeros fecerunt, tum idealem tum alium mathematicum, nullo modo dixerunt, nec dicere habeant, quomodo vel ex quo mathematicus erit : faciunt enim eum medium inter idealem et sensibilem. (12) Si enim ex magno et parvo, idem erit ille qui idearum est : verum ex alio quodam magno et parvo magnitudines sane facit. Si autem aliud quoddam dicit, plura elementa dicit. Et si principium utriusque unum quid est, commune quid in his, id unum erit. At quaerendum est quomodo haec quoque multa unum sint. Et simul secundum illum, aliter quam ex uno et indeterminata dualitate, numerum fieri impossibile est. (13) Haec

δὴ ταῦτα ἀλογα, καὶ μάχεται καὶ αὐτὰ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς εὐλόγοις, καὶ ἔοικεν ἐν αὐτοῖς εἶναι ὁ Σιμωνίδου μακρὸς λόγος γίγνεται γὰρ ὁ μακρὸς λόγος ὡσπερ ὁ τῶν δούλων, ὅταν μὴν ὑγιᾶς λέγωσιν. Φαίνεται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν βοῶν ὡς ἐλκόμενα· οὐ δύναται γὰρ οὐδαμῶς γεννηῆσαι τὸν ἀριθμὸν ἀλλ' ἢ τὸν ἀπ' ἐνὸς διπλασιαζόμενον. (14) Ἄτοπον δὲ καὶ γένεσιν ποιεῖν αἰδίων ὄντων, μᾶλλον δ' ἐν τι τῶν ἀδυνάτων. Οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι πότερον οὐ ποιοῦσιν ἢ ποιοῦσι γένεσιν οὐθὲν δεῖ διατάξιν· φανερώς γὰρ λέγουσιν ὡς τοῦ ἐνὸς συσταθέντος, εἴτ' ἐξ ἐπιπέδων εἴτ' ἐκ χοιρῆς εἴτ' ἐκ σπέρματος εἴτ' ἐξ ὧν ἀποροῦσιν εἰπεῖν, εὐθύς τὸ ἐγγιστα τοῦ ἀπείρου ὅτι ἐλλεκτο καὶ ἐπεραίνετο ὑπὸ τοῦ πέρατος. (15) Ἄλλ' ἐπειδὴ κοσμοποιοῦσι καὶ φυσικῶς βούλονται λέγειν, δίκαιον αὐτοὺς ἐξετάζειν τι περὶ φύσεως, ἐκ δὲ τῆς νῦν ἀφείναι μεθόδου· τὰς γὰρ ἐν τοῖς ἀκινήτοις ζητοῦμεν ἀρχάς, ὥστε καὶ τῶν ἀριθμῶν τῶν τοιούτων ἐπισκεπτεόν τὴν γένεσιν.

itaque omnia irrationabilia sunt, ac ipsa sibi ipsis et rationi consentaneis pugnant. Videtur sane in eis esse longus Simonidis sermo: sit namque longus sermo, quemadmodum is qui servorum est, quum nihil sanum dicant. Ipsa quoque elementa magnum et parvum videntur clamare, quod extrahuntur: non possunt enim ullo modo generare numerum, nisi eum qui ab uno duplicatur. (14) Inconveniens etiam est, imo vel impossibile, generationem quoque eorum facere, quæ perpetua sint. Utrum autem Pythagorici faciant, an non faciant generationem, nihil opus est dubitare. Manifeste namque dicunt quod uno constituto sive ex planis, sive ex colore, sive ex semine, sive ex quibus non possunt clare dicere, confestim infinito propinquissimum trahebatur, terminabaturque a termino. (15) Verum quoniam de mundi factura ac naturaliter verba facere volunt, decens erat aliquid eos de natura investigare, a præsentis vero via discedere. Quærimus namque principia, quæ in immobilibus sunt. Quare etiam talium numerorum generationem considerare oportet.

CAP. IV.

Τοῦ μὲν οὖν περιττοῦ γένεσιν οὐ φασιν, ὡς δὴλον ὅτι τοῦ ἀρτίου οὐσης γενέσεως· τὸν δ' ἀρτίον πρῶτον ἐξ ἀνίσων τινῶν κατασκευάζουσι τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἰσασθέντων. Ἀνάγκη οὖν πρότερον ὑπάρχειν τὴν ἀνισότητα αὐτοῖς τοῦ ἰσασθῆναι. Εἰ δ' αἰεὶ ἦσαν ἰσασμένα, οὐκ ἂν ἦσαν ἄνισα πρότερον· τοῦ γὰρ αἰεὶ οὐκ ἔστι πρότερον οὐθέν. Ὅποτε φανερόν ὅτι οὐ τοῦ θεωρηῆσαι ἔνεκεν ποιοῦσι τὴν γένεσιν τῶν ἀριθμῶν. [IV.] (2) Ἐχει δ' ἀπορίαν καὶ εὐπορήσαντι ἐπιτιμησιν, πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαί, ἀπορίαν μὲν ταύτην πότερόν ἐστί τι ἐκείνων οἷον βουλόμεθα λέγειν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀριστον, ἢ οὐ, ἀλλ' ὑστερογενῆ. Παρὰ μὲν γὰρ τῶν θεολόγων ἔοικεν ἠμολογεῖσθαι τῶν νῦν τισίν, οἳ οὐ φασιν, ἀλλὰ προελθούσης τῆς τῶν ὄντων φύσεως καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἐμφαίνεσθαι. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν εὐλαβοῦμενοι ἀληθινὴν δυσχέριαν, ἢ συμβαίνει τοῖς λέγουσιν, ὡσπερ ἔνιοι, τὸ ἐν ἀρχῇ. (3) Ἔστι δ' ἢ δυσχέριεα οὐ διὰ τὸ τῇ ἀρχῇ τὸ εὐ ἀποδιδόναι ὡς ὑπάρχον, ἀλλὰ διὰ τὸ τὸ ἐν ἀρχῇ καὶ ἀρχὴν ὡς στοιχεῖον καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἐνός. Οἱ δὲ ποιηταὶ οἱ ἀρχαῖοι ταύτη ὁμοίως, ἢ βασιλεύειν καὶ ἀρχεῖν φασιν οὐ τοὺς πρώτους, οἷον νύκτα καὶ οὐρανὸν ἢ χάος ἢ ὠκεανόν, ἀλλὰ τὸν Δία. (4) Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις μὲν διὰ τὸ μεταβάλλειν τοὺς ἀρχοντας τῶν ὄντων συμβαίνει τοιαῦτα λέγειν, ἐπεὶ οἱ γε μεμιγμένοι αὐτῶν (καὶ) τῶν μὴ μυθικῶς ἅπαντα λέγειν, οἷον Φερεκύδης καὶ ἔτεροί τινες, τὸ γεννησάντων πρῶτον ἀριστον τίθεσσι, καὶ οἱ Μάγοι, καὶ τῶν ὑστέρων δὲ σοφῶν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς τε καὶ Ἀναξαγόρας, ὁ μὲν τὴν φιλίαν στοιχεῖον, ὁ δὲ τὸν νοῦν ἀρχὴν ποιήσας. Τῶν δὲ τὰς ἀκινήτους οὐσίας εἶναι λεγόντων οἱ μὲν φασιν αὐτὸ τὸ ἐν τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι· οὐσίαν μέντοι τὸ ἐν αὐτοῦ ὄντο εἶναι μάλιστα. Ἡ μὲν οὖν ἀπορία αὕτη, ποτέρως δεῖ λέγειν. (5) Θαυμαστόν

Imparis itaque generationem non dicunt, quasi videlicet paris generatio sit. Parem vero primum ex inæqualibus, magno et parvo æquatis, constituunt. Necesse itaque est prius esse ipsis inæqualitatem, quam ipsum adæquari. Si autem semper adæquata fuissent, non fuissent inæqualia prius. Ipso enim Semper nihil est prius. Quare patet quod non contemplandi gratia faciunt generationem numerorum. [IV.] (2) Habet dubitationem, et a bene dubitante reprehensionem, quoniam modo ad bonum atque pulchrum elementa principiaque se habeant. Dubitationem quidem hanc, utrum aliquod istorum tale sit, quale volumus ipsum ideale bonum et optimum dicere, an non, sed posterius genita sint. A quibusdam enim recentioribus theologis concessum esse videtur, qui non aiunt, nisi quod entium natura procedente, bonum quoque ac pulchrum apparet. Hoc autem faciunt, veram veritatis difficultatem, quæ accidit dicentibus, quemadmodum quidam dicunt, ipsum unum esse principium. (3) Difficultas autem est, non quoniam principio bonum tanquam insitum attribuerunt, verum propterea quod ipsum unum posuerunt principium, et principium ut elementum, numerum quoque ex uno. Poetæ vero antiqui similiter, quo modo regnare et principia esse aiunt non primos, veluti noctem, et cælum, aut chaos, aut etiam oceanum, sed Jovem. (4) At vero his quidem, eo quod mutant entium principes, talia dicere accidit: quia ii quidem eorum, qui mixti fuerunt, eo quod non omnia fabulose dicunt, ut Pherecydes et alii quidam, primum generans optimum ponunt, ac etiam Magi, et posteriorum quoque sapientum, ut Empedocles et Anaxagoras, quum hic quidem amicitiam, elementum; ille vero intellectum principium fecerit: eorum vero qui immobiles substantias dicunt, quidam ipsum unum, ipsum bonum esse aiunt: substantiam tamen ejus ipsum unum maxime putabant esse. Dubitatio igitur hæc est, utro modo dicendum sit. (5) Mirabile autem est si primo et perpetuo ac

δ' εἰ τῷ πρώτῳ καὶ αἰδίῳ καὶ αὐταρκεστάτῳ τοῦτ' αὐτὸ
 πρῶτον οὐχ ὡς ἀγαθὸν ὑπάρχει τὸ αὐταρκες καὶ ἡ σω-
 τηρία. Ἀλλὰ μὴν οὐ δι' ἄλλο τι ἀφθαρτον ἢ διότι εὖ
 ἔχει, οὐδ' αὐταρκες. Ὡστε τὸ μὲν φάναι τὴν ἀρχὴν
 τοιαύτην εἶναι εὐλογον ἀληθές εἶναι. Τὸ μέντοι ταύτην
 εἶναι τὸ ἐν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, στοιχεῖόν τε καὶ στοιχεῖον
 ἀριθμῶν, ἀδύνατον· συμβαίνει γὰρ πολλὴ δυσχέρεια,
 ἢν ἐνοιὶ φεύγοντες ἀπειρήκασιν, οἳ τὸ ἐν μὲν διμολο-
 γοῦντες ἀρχὴν εἶναι πρώτην καὶ στοιχεῖον, τοῦ ἀριθμοῦ
 δὲ τοῦ μαθηματικοῦ. Ἀπασαὶ γὰρ αἱ μονάδες γίνον-
 ται ἄπερ ἀγαθόν τι, καὶ πολλή τις εὐπορία ἀγαθῶν.
 Ἔτι εἰ τὰ εἶδη ἀριθμοί, τὰ εἶδη πάντα ἄπερ ἀγαθόν.
 (6) Ἀλλὰ μὴν οὐ βούλεται τιθεῖται τις εἶναι ιδέα· εἰ
 μὲν γὰρ τῶν ἀγαθῶν μόνον, οὐκ ἔσονται οὐσίαι αἱ ιδεαί·
 εἰ δὲ καὶ τῶν οὐσιῶν, πάντα τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ
 ἀγαθὰ καὶ τὰ μετέχοντα. Ταῦτά τε δὴ συμβαίνει
 ἄτοπα, καὶ τὸ ἐναντίον στοιχεῖον, εἴτε πλῆθος ὃν εἴτε
 τὸ ἄνισον καὶ μέγα καὶ μικρόν, τὸ κακὸν αὐτό. Διόπερ
 ὁ μὲν ἔφευγε τὸ ἀγαθὸν προσάπτειν τῷ ἐνὶ ὡς ἀναγκαῖον
 ὄν, ἐπειδὴ ἐξ ἐναντιῶν ἢ γένεσις, τὸ κακὸν τὴν τοῦ
 πλῆθους φύσιν εἶναι· οἳ δὲ λέγουσι τὸ ἄνισον τὴν τοῦ
 κακοῦ φύσιν. (7) Συμβαίνει δὴ πάντα τὰ ὄντα με-
 τέχειν τοῦ κακοῦ ἕξ ἐνός αὐτοῦ τοῦ ἐνός, καὶ μᾶλλον
 ἀκράτῳ μετέχειν τοὺς ἀριθμοὺς ἢ τὰ μεγέθη, καὶ τὸ
 κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ χώραν εἶναι, καὶ μετέχειν καὶ ὀρέ-
 γεσθαι τοῦ φθαρτικοῦ· φθαρτικὸν γὰρ τοῦ ἐναντίου τὸ
 ἐναντίον. Καὶ εἰ ὡςπερ ἐλέγομεν ὅτι ἡ ὕλη ἐστὶ τὸ
 δυνάμει ἕκαστον, οἷον πυρὸς τοῦ ἐνεργείᾳ τὸ δυνάμει
 πῦρ, τὸ κακὸν ἐστὶ αὐτὸ τὸ δυνάμει ἀγαθόν. (8) Ταῦτα
 δὴ πάντα συμβαίνει, τὸ μὲν ὅτι ἀρχὴν πᾶσαν στοι-
 χεῖον ποιοῦσι, τὸ δ' ὅτι τάναντία ἀρχάς, τὸ δ' ὅτι τὸ
 ἐν ἀρχὴν, τὸ δ' ὅτι τοὺς ἀριθμοὺς τὰς πρώτας οὐσίας
 καὶ χωριστάς καὶ εἶδη.

sibi ipsi sufficientissimo hoc ipsum primum, per se suffi-
 cientia, et salus, non sit tanquam bonum. Enimvero
 non propter aliud incorruptibile vel sibi sufficiens est, nisi
 quoniam bene se habet. Quare dicere quidem principium
 tale esse, rationi consentaneum est verum esse: hoc vero
 esse, ipsum unum, aut si non hoc, elementum, et numero-
 rum elementum esse, impossibile est. Accidit enim multa
 difficultas, quam quum quidam fugerent, qui unum quidem
 fatebantur primum principium esse ac elementum, ipsius
 tamen mathematici numeri, rem deseruerunt. Cunctæ
 namque unitates revera fiunt aliquod bonum: et magna bo-
 norum erit abundantia. Item, si species sunt numeri, om-
 nes species ipsum bonum aliquod. (6) At vero cujuscum-
 que velit, ponat quis ideas esse: si quidem bonorum solum,
 non erunt substantiæ ideæ; quodsi etiam substantiarum,
 cuncta animalia et plantæ bona sunt, atque etiam participa-
 tia. Hæc itaque inconvenientia accidunt; et ad hæc, contra-
 rium elementum (sive multitudo, sive inæquale, et magnum,
 et parvum sit) ipsum malum erit. Quare quidam fugiebat
 bonum uni copulare, tanquam necesse sit, quum generatio
 sit ex contrariis, naturam multitudinis malum esse: qui-
 dam inæquale, mali naturam dicunt. (7) Accidit igitur,
 omnia entia, præter unum quod est ipsum unum, malo
 participare, et numeros eo magis puro participare, quam
 magnitudines: et malum, locum esse boni, ac participare,
 et appetere corruptivum. Contrarium namque corrupti-
 vum contrarii est. At, si quemadmodum dicebamus,
 quod materia est id quod potentiâ unumquodque, veluti
 ipsius actu ignis, quod est potentiâ ignis, malum erit,
 ipsum potentiâ bonum. (8) Hæc igitur omnia accidunt,
 quoddam quidem, quia omne principium faciunt elemen-
 tum; quoddam, quia contraria principia; quoddam, quia
 ipsum unum principium; quoddam, quia numeros primas
 substantias, separabiles, ac species.

CAP. V.

Εἰ οὖν καὶ τὸ μὴ τιθέναι τὸ ἀγαθὸν ἐν ταῖς ἀρχαῖς
 καὶ τὸ τιθέναι οὕτως ἀδύνατον, δῆλον ὅτι αἱ ἀρχαὶ οὐχ
 ὀρθῶς ἀποδίδονται οὐδὲ αἱ πρώται οὐσίαι. Οὐχ ὀρθῶς
 δ' ὑπολαμβάνει οὐδ' εἰ τις παρεικάζει τὰς τοῦ δλου
 ἀρχάς τῆ τῶν ζώων καὶ φυτῶν, ὅτι ἐξ ἀορίστων ἀτελῶν
 δὲ αἰετὰ τελειότερα, διὸ καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων οὕτως
 ἔχειν φησίν, ὥστε μὴδὲ ὄν τι εἶναι τὸ ἐν αὐτό. Εἰσι
 γὰρ καὶ ἐν ταῦθα τέλειαι αἱ ἀρχαὶ ἐξ ὧν ταῦτα· ἄν-
 θρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, καὶ οὐκ ἐστὶ τὸ σπέρμα
 πρῶτον. (3) Ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τόπον ἅμα τοῖς στερεοῖς
 [καὶ] τοῖς μαθηματικοῖς ποιῆσαι (ὁ μὲν γὰρ τόπος τῶν
 καθ' ἕκαστον ἴδιος, διὸ χωριστὰ τόπων, τὰ δὲ μαθημα-
 τικὰ οὐ ποῦ), καὶ τὸ εἰπεῖν μὲν ὅτι ποῦ ἐστὶ, τί δὲ
 ἐστὶν ὁ τόπος, μὴ. (3) Ἔδει δὲ τοὺς λέγοντας ἐκ
 στοιχείων εἶναι τὰ ὄντα καὶ τῶν ὄντων τὰ πρώτα τοὺς
 ἀριθμοὺς, διελομένους πῶς ἄλλο ἐξ ἄλλου ἐστίν, οὕτω
 λέγειν τίνα τρόπον ὁ ἀριθμὸς ἐστὶν ἐκ τῶν ἀρχῶν. Πό-
 τερον μίξει; ἀλλ' οὔτε πᾶν μικτόν, τό τε γινόμενον
 ἕτερον, οὐκ ἐστὶν τε χωριστὸν τὸ ἐν οὐδ' ἕτερα φύσις,

Si igitur tum non ponere bonum inter principia, tum ita
 ponere impossibile est, constat quod non recte assignan-
 tur principia, neque primæ substantiæ. At etiam nec is
 recte putat, qui universi principia, animalium plantarum-
 que principio assimilat: quia ex indeterminatis ac imper-
 fectis semper perfectiora: et ideo etiam in primis ita se
 habere ait, ut nec ens aliquid sit ipsum unum. Verum
 etiam hinc perfecta principia sunt, ex quibus hæc sunt.
 Homo enim hominem generat, nec sperma primum est.
 (2) Absurdum item est, locum simul cum solidis ma-
 thematicis facere (locus namque singularium proprius;
 quare loco separabilia sunt: mathematica vere non sunt
 alicubi); et insuper dicere quidem quod alicubi erunt,
 quid vero locus sit, non dicere. (3) Decebat vero eos,
 qui entia dicebant esse ex elementis, primaque entium nu-
 meros, dividere qualiter aliud ex alio sit, et ita dicere,
 quonam modo numerus ex principiis sit: utrum mixtione?
 At non est omne miscibile, et quod sit, alterum, nec erit
 separabile unum ipsum, nec altera natura: quod hi vo-

οὐ δὲ βούλονται. Ἀλλὰ συνθέσει, ὡσπερ συλλαβὴν; Ἀλλὰ θέσιν τε ἀνάγκη ὑπάρχειν, καὶ χωρὶς δὲ νοῦν νοήσει τὸ ἐν καὶ τὸ πλῆθος. (4) Τοῦτ' οὖν ἔσται ὁ ἀριθμὸς, μονὰς καὶ πλῆθος, ἢ τὸ ἐν καὶ ἄρισον. Καὶ ἐπει
 5 τὸ ἐκ τινῶν εἶναι ἔστι μὲν ὡς ἐνυπαρχόντων ἔστι δὲ ὡς οὐ, ποτέρως δὲ ἀριθμὸς; οὕτως γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων οὐκ ἔστιν ἄλλ' ἢ ὧν γένεσις ἔστιν. Ἀλλ' ὡς ἀπὸ σπέρματος; ἀλλ' οὐχ οἷον τοῦ ἀδιαιρέτου τι ἀπελθεῖν. Ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου μὴ ὑπομένουτος; ἀλλ' ὅσα
 10 οὕτως ἔστί, καὶ ἐξ ἄλλου τίνος ἔστιν ὑπομένουτος. (5) Ἐπει τοίνυν τὸ ἐν ὁ μὲν τῷ πλῆθει ὡς ἐναντίον τίθησιν, ὁ δὲ τῷ ἀνίσω, ὡς ἴσω τῷ ἐνὶ γρώμενος, ὡς ἐξ ἐναντίων εἶη ἂν ὁ ἀριθμὸς. Ἔσται ἄρα τι ἕτερον ἐξ οὗ ὑπομένουτος καὶ πατέρου ἔστιν ἢ γέγονεν. Ἔτι τί
 15 δὴ ποτε τὰ μὲν ἄλλ' ὅσα ἐξ ἐναντίων ἢ οἷς ἔστιν ἐναντία φθείρεται, καὶ ἐκ παντὸς ἢ, ὁ δὲ ἀριθμὸς οὐ; περὶ τούτου γὰρ οὐθὲν λέγεται. Καίτοι καὶ ἐνυπαρχόν καὶ μὴ ἐνυπαρχόν φθείρει τὸ ἐναντίον, οἷον τὸ νεῖκος τὸ μίγμα. Καίτοι γε οὐκ ἔδει· οὐ γὰρ ἐκείνω γε ἐναν-
 20 τίον. (6) Οὐθὲν δὲ διωρίσται οὐδὲ ποτέρως οἱ ἀριθμοὶ αἴτιοι τῶν οὐσιῶν καὶ τοῦ εἶναι, πότερον ὡς ὅροι, οἷον αἱ στιγμαὶ τῶν μεγεθῶν, καὶ ὡς Εὐρυτος ἔταπτε τίς ἀριθμὸς τίνος, οἷον δὲ μὲν ἀνθρώπου, δὲ δὲ ἵππου, ὡσπερ οἱ τοὺς ἀριθμοὺς ἀγοντες εἰς τὰ σχήματα τρί-
 25 γωνον καὶ τετράγωνον, οὕτως ἀφομοιωὶν τοῖς ψήφοις τὰς μορφὰς τῶν φυτῶν· ἢ ὅτι (6) λόγος ἢ συμφωνία ἀριθμῶν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον; τὰ δὲ δὴ πάθη πῶς ἀριθμοί, τὸ λευκὸν καὶ γλυκὺ καὶ τὸ θερμόν; (7) Οἱ δὲ οὐχ οἱ ἀριθμοὶ οὐσίαι οὐδὲ τῆς
 30 μορφῆς αἴτιοι, δῆλον· ὁ γὰρ λόγος ἢ οὐσία, ὁ δ' ἀριθμὸς ὕλη· οἷον σαρκὸς ἢ ὀστοῦ ἀριθμὸς ἢ οὐσία οὕτω· τρία πυρός, γῆς δὲ δύο· καὶ αἰεὶ ὁ ἀριθμὸς ὅς ἂν ἢ τινῶν ἔστιν, ἢ πύρινος ἢ γῆϊνος ἢ μοναδικός. Ἀλλ' ἢ οὐ-
 35 σία τὸ τοσόνδ' εἶναι πρὸς τοσόνδε κατὰ τὴν μίξιν· τοῦτο δ' οὐκέτι ἀριθμὸς ἀλλὰ λόγος μίξεως ἀριθμῶν σωματικῶν ἢ ὁποιωνοῦν. (8) Οὔτε οὖν τῷ ποιῆσαι αἴτιος ὁ ἀριθμὸς, οὔτε ὅλως ὁ ἀριθμὸς οὔτε ὁ μοναδικός, οὔτε ὕλη οὔτε λόγος καὶ εἶδος τῶν πραγμάτων· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς τὸ οὐ ἕνεκα.

lunt. At compositione, dicent, ut syllabam? Sed situm necesse est esse; et qui intelligit, seorsum intelliget unum et multitudinem. (4) Hoc igitur numerus erit, unitas, et multitudo, aut unum, et inæquale. Et quum id quod est ex aliquibus esse, est quidem ut ex iis quæ insunt; est vero ut non, utronam modo numerus est? Sic enim ut ex iis quæ insunt, non sunt nisi ea quorum generatio est. Sed tanquam a spermate erit? At non possibile ab indivisibili aliquid abire. Verum fortassis tanquam ut ex contrario non permanente? At quæcumque ita sunt, ex alio quoque quodam permanente sunt. (5) Quum autem unum quidam quidem ut contrarium multitudini, quidam vero inæquali ponat, uno ut æquali utens, tanquam ex contrariis erit numerus profecto. Esset igitur quippiam aliud, ex quo permanente, et altero, est aut factus est. Præterea, cur cetera quidem, quæcumque ex contrariis sunt, aut ea, quibus contraria sunt, etiamsi ex omni sitis, corrumpuntur; numerus vero minime? de hoc enim nihil dicitur. Quamvis contrarium tam quod inest quam quod non inest, corrumpat, ut contentio misturam: attamen non oportebat: non enim est misturæ certe contraria contentio. (6) Nihil autem determinatum est, qualiter numeri substantiarum et existentiae causæ sunt: utrum ut termini, velut puncta magnitudinum, et ut Eurytus orlinabat quis cuius sit numerus: puta, hic quidem hominis, hic vero equi: quemadmodum illi, qui numeros ad figuras, triangulum et quadratum, reducunt, ita plantarum formas supputationum calculis assimilant. Aut quoniam symphonia est ratio numerorum, similiter etiam homo et aliorum unumquodque? At passiones qualiter sunt numeri, album, dulce, et calidum? (7) Quod autem numeri non sint substantia, neque causæ formæ, patet. Substantia namque ratio est, numerus vero materia: veluti carnis, aut ossis numerus substantia, sic: tria ipsius ignis, terræ vero duo: et semper numerus quicumque fuerit, aliquorum est, vel igneus, vel terrenus, vel monadicus: verum substantia est tantum ad tantum esse secundum mitionem; hoc autem non est numerus, sed ratio mitionis numerorum corporalium, aut quorumcunque. (8) Nec igitur eo quod faciat, causa numerus est, nec omnino numerus nec monadicus, aut materia, aut ratio et species rerum est: sed neque ut id quod cuius causa.

CAP. VI.

40 Ἀπορήσειε δ' ἂν τις καὶ τί τὸ εὖ ἔστι τὸ ἀπὸ τῶν ἀριθμῶν τῶν ἐν ἀριθμῷ εἶναι τὴν μίξιν, ἢ ἐν εὐλογίστω ἢ ἐν περιττῷ. Νυνὶ γὰρ οὐθὲν ὑγιεινότερον τρίς τρία ἂν ἢ τὸ μελίκρατον κεκραμένον, ἀλλὰ μάλλον ὠφελή-
 45 σεϊεν ἂν ἐν οὐθενὶ λόγῳ ὃν ὑδαρὸς δὲ ἢ ἐν ἀριθμῷ ἄκρατον ὄν. (2) Ἔτι οἱ λόγοι ἐν προσθέσει ἀριθμῶν εἰσὶν οἱ τῶν μίξεων, οὐκ ἐν ἀριθμοῖς, οἷον τρία πρὸς δύο, ἀλλ' οὐ τρίς δύο· τὸ γὰρ αὐτὸ δεῖ γένος εἶναι ἐν ταῖς πολλαπλασιώσεσιν. Ὡστε δεῖ μετρεῖσθαι τῷ
 50 τε Α τὸν στοιχόν ἐφ' οὗ ΑΒΓ καὶ τῷ Δ τὸν ΔΕΖ· ὥστε τῷ αὐτῷ πάντα. Οὐκοῦν ἔσται πυρὸς ΒΕΓΖ, καὶ ὕδατος ἀριθμὸς δις τρία. (3) Εἰ δ' ἀνάγκη πάντα ἀριθμοῦ κοινωνεῖν, ἀνάγκη πολλὰ συμβαίνειν τὰ αὐτά.

Dubitaverit autem aliquis, quidnam sit illud Bene, quod a numeris, eo quod in numero mistio sit, aut in rationali, aut in impari. Nunc etenim nihil salubrius per ter tria si melicratum sit mixtum: sed magis proderit fortassis, si in nulla proportione sit, sed aquosum, aut si in numero sit purum. (2) Item rationes mitionum in additione numerorum, non in numeris sunt: veluti tria ad duo, non ter duo: idem enim genus esse oportet in multiplicationibus. Quare ipso A mensurare oportet ordinem in quo ABG; et ipso D, eum, in quo DEZ. Quare eodem omnia. Non igitur erit ipsius ignis BEGZ, et aquæ numerus bis tria. (3) Si autem necesse est omnia numero participare, necesse est multa eadem ac-

καὶ ἀριθμὸν τὸν αὐτὸν τῷδε καὶ ἄλλῳ. Ἄρ' οὖν
 τούτῳ αἰτίον καὶ διὰ τοῦτό ἐστι τὸ πρῶτον, ἢ ἄδῳλον;
 οὐκ ἐστὶ τις τῶν τοῦ ἡλίου φασῶν ἀριθμῶς, καὶ πάλιν
 τῶν τῆς σελήνης, καὶ τῶν ζῴων γε ἐκάστου τοῦ βίου
 καὶ ηλικίας· τί οὖν κοίβει ἐνίους μὲν τούτων τετρα-
 γώνους εἶναι, ἐνίους δὲ κύβους, καὶ ἴσους, τοὺς δὲ δι-
 πλῆτους οὐκ ἔστιν γὰρ κοίβει, ἀλλ' ἀνάγκη ἐν τούτοις
 περιεργασθῆναι, εἰ ἀριθμῶς πάντα ἔκονοῦνται, ἐνεδέχετό τε
 τὰ διακρίνοντά ἀπο τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν πίπτειν. Ὡστ' εἴ-
 10 πὶςιν ὁ αὐτὸς ἀριθμῶς συμβαδῆται, ταῦτά ἂν ἦν ἀλλή-
 λους ἕκαστα τοῦ αὐτοῦ εἶδος ἀριθμοῦ ἔχοντα, οἷον ἡλίου
 καὶ σελήνης τὰ αὐτά. (1) Ἀλλὰ διὰ τί αἰτία ταῦτα;
 ἐπεὶ μὲν φωνήεντα, ἐπεὶ δὲ γροῦαὶ ἢ ἀρμονίαι, ἐπεὶ
 δὲ αἰ πλειάδες, ἐν ἐπεὶ δὲ ὀδόντας βάλαι, ἐνίαι γε,
 15 ἐνίαι δ' οὐ· ἐπεὶ δὲ οἱ ἐπὶ Θηθύδας. Ἄρ' οὖν οἱ
 τοιοῦτοὶ ὁ ἀριθμῶς πέφυκεν, διὰ τοῦτο ἢ ἕκαστοι ἐγένοντο
 ἐπεὶ ἢ ἢ πλειὰς ἐπεὶ ἀστέρων ἐστίν; ἢ οἱ μὲν διὰ
 τῆς πύλας ἢ ἄλλην τινα αἰτίαν, τὴν δὲ ἡμεῖς οὕτως
 ἀριθμοῦμεν, τὴν δὲ ἄρκτον γε δύοδεκα, οἱ δὲ πλειούς.
 Ἐπεὶ καὶ τὸ ΞΥΖ συμφωνίας τρεῖς εἶναι, καὶ ὅτι
 20 ἕκασται τρεῖς, καὶ ταῦτα τρία. Ὅτι δὲ μυρία ἂν εἶη
 τοιαῦτα, οὐδὲν μέλει τῷ γὰρ Γ καὶ Ρ εἶη ἂν ἐν ση-
 μείων. (2) Εἰ δ' ὅτι διπλάσιον τῶν ἄλλων ἕκαστον,
 ἄλλο δ' οὐ (αἰτίον δ' ὅτι τριῶν ὄντων τόπων ἐν
 25 ἐρ' ἐκάστου ἐπιπέρεται τὸ σίγμα), διὰ τοῦτο τρία μόν-
 ον ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὅτι αἰ συμφωνίαι τρεῖς, ἐπεὶ πλείους
 γε αἰ συμφωνίαι ἐνταῦθα δ' οὐκέτι δύναται. Ὅμοιοι
 δὲ καὶ οὗτοι τοῖς ἀρχαίοις Ὀμηρικοῖς, οἱ μικρὰς
 ἁμοιότητας ὄρωσι, μεγάλας δὲ παρῳδῶσιν. (3) Λέ-
 30 γουσι δὲ τινες ὅτι πολλὰ τοιαῦτα, οἷον αἰ τε μέσαι
 ἢ μὲν ἐννέα ἢ δὲ ὀκτώ, καὶ τὸ ἔπος δεκάεπτά, ἰσάρι-
 θμον τούτοις φαίνεται δ' ἐν μὲν τῷ δεξίῳ ἐννέα συλ-
 λαβαῖς, ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ ὀκτώ. Καὶ ὅτι ἴσον τὸ διά-
 σταγμα ἐν τε τοῖς γράμμασιν ἀπὸ τοῦ Λ πρὸς τὸ Ω, καὶ
 35 ἀπὸ τοῦ βράβυκος ἐπὶ τὴν ἑστράτην νεάτην ἐν αὐτοῖς,
 ἢ ὁ ἀριθμῶς ἴσος τῆ οὐλομελείᾳ τοῦ οὐρανῶ. Ὅτι οὐ
 δὲ δεῖ μὴ τοιαῦτα οὐθεῖς ἂν ἀπορήσειεν οὔτε λέγειν
 οὐδ' εὐρίσκαι ἐν τοῖς αἰθίοις, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς φηρο-
 40 τοῖς. (4) Ἀλλ' αἰ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς φύσεις αἰ ἐπικου-
 μαναι καὶ τὰ τούτοις ἐναντία καὶ ὅλως τὰ ἐν τοῖς μα-
 θημάσιν, ὡς μὲν λέγουσιν τινες καὶ αἰτία ποιοῦσι τῆς
 φύσεως, ἔοικεν οὕτως γε σκοποῦμενοι διατρέχειν·
 κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον τῶν θεωρημένων περὶ τῆς
 45 ἀρχῆς οὐδὲν αὐτῶν αἰτίον ἐστίν. Ἐκείνο μὲντοι
 ποιοῦσι φανερόν ὅτι τὸ εὐ ὑπάρχει καὶ τῆς συστοίχης
 ἐστὶ τῆς τοῦ καλοῦ τὸ περιττόν, τὸ εὐθὺ, τὸ ἴσον, αἰ
 δυνατόν ἐνίον ἀριθμῶν· ἅμα γὰρ ὄρα καὶ ἀριθμῶς
 τοιοῦτοὶ καὶ πᾶσι δὲ ὅσα συναγούσιν ἐκ τῶν μαθημα-
 50 τικῶν θεωρημάτων πάντα ταύτην εἶχει τὴν οὐρανῶ.
 (5) Διὸ καὶ ἔοικε συμπτόμασιν· ἐστὶ γὰρ συμπτόμασιν
 μὲν, ἀλλ' οἰκέτα ἀλλήλοισι πάντα, ἐν δὲ τῷ αὐτῷ ἴσον
 ἐν ἐκάστη γὰρ τοῦ ὄντος κατηγορία ἐστὶ τὸ κακόν, ὡς
 εὐθὺ ἐν μήκει, οὕτως ἐν πλάτει τὸ ὀμαλόν, ὡς
 ἐν ἀριθμῷ τὸ περιττόν, ἐν δὲ γροῦα τὸ λευκόν. (6) Εἴτι

cidero, et numerum eundem huic et alii esse. Utrum igitur
 hoc est causa, et propter hoc est res, an id immanifestum
 veluti est quidam solis ac rursus lunæ latiorum numerus,
 et uniuscujusque animalium vitæ et ætatis. Quid igitur
 prohibet, quosdam eorum quadratos esse, quosdam cubos,
 et æquales, alios duplos? Nihil enim prohibet: sed necesse
 est in his ea converti, si omnia numero participabant, et
 quæ differunt, contingebat sub eodem numerum cadere.
 Quare si quibusdam idem numerus acciderit, eadem invi-
 cem illa erunt, eandem habentia numeri speciem, puta,
 sol et luna, eadem. (4) Sed propter quid causæ hæc sint?
 Septem quidem vocales, septem autem chordæ, aut har-
 moniæ, septem vero Pleiades, in septem autem *annis* quæ-
 dam abijciunt dentes, quædam vero non: septem etiam, qui
 contra Thebas. Utrum igitur, quoniam talis quidam nume-
 rus natura obinet, ideo aut illi fuerunt septem, aut Pleias
 septenarum stellarum est? an hi quidem propter portas
 Thebarum aut aliam quandam causam, illam vero nos ita
 numeramus. Ursam autem duodecim, quidam autem plures?
 nam etiam *duplices consonas* ζυζ symphonias aiunt esse;
 et quoniam illæ tres, hæc quoque tria? Quod autem mille
 talia sint, nemo curat. Ipsis enim γ et ρ esse possit unum
 signum. (5) Si autem, quoniam duplum aliorum unum-
 quodque, aliud vero minime (causa quidem est, quia quum
 tria loca sint, unum in unoquoque inferitur σ), propterea
 tria tantum sunt, sed non quoniam consonantiæ tres: nam
 plures consonantiæ sunt: hic vero non amplius possunt.
 Similes vero hi quoque sunt antiquis Homeri interpretibus,
 qui parvas similitudines vident, magnas vero non vident.
 (6) Dicunt autem quidam quod multa talia sunt, veluti
 ipsæ mediæ, quædam novem, quædam octo; et carmen,
 decem et septem, his esse æquale numero. Ascenditur autem
 in dextro quidem novem syllabis, in sinistro vero, octo:
 et quod æqualis distantia tam in litteris ab α ad ω, quam
 in tibiis a gravissimo bombo ad acutissimum neten, cujus
 numerus æqualis est omnimodæ cæli melodæ. Videre
 autem decet ne talia quisquam dubitaret nec dicere nec in-
 venire in perpetuis, quoniam et in corruptibilibus. (7) Sed
 quæ in numeris laudantur naturæ, et quæ his contraria,
 ac omnino quæ in mathematicis, ut quidam dicunt et cau-
 sas hæc naturæ faciunt, ea videntur hoc modo conside-
 rantibus elabi. Secundum nullum enim modum eorum
 qui circa principia determinati sunt, illorum ullum causa
 est. Illud tamen manifestum faciunt, quod ipsum Bene est,
 et quod de coordinatione ipsius boni est impar, rectum,
 æquale, quæ quorundam numerorum sunt potentia; si-
 mul namque anni tempora, et talis numerus; ac cetera
 quæcumque colligunt ex theorematibus mathematicis,
 hanc potentiam omnia habent. (8) Quare assimilantur
 casualibus accidentibus. Sunt enim accidentia quidem,
 sed convenientia invicem omnia, unum autem ei quod pro-
 portionale est. In unaquaque enim entis prædicatione est
 id quod proportionale est, ut rectum in longitudine, ita
 in latitudine æquale fortassis, in numero impar, in co-
 lore autem album. (9) Præterea, harmonicorum atque si-

οὐχ οἱ ἐν τοῖς εἶδεσιν ἴσηται κίτων τῶν ἁρμονιῶν
καὶ τῶν τοιοῦτων διαφέρουσι γὰρ ἑκάστοι ἀλλήλων οἱ
ἴσοι εἶδει, καὶ γὰρ αἱ μονάδες ὥστε διὰ γε ταῦτα εἶδη
οὐ ποιητέον. (10) Τὰ μὲν οὖν συμβαίνοντα ταῦτα
τε κἄν ἐπι πλείον συμβαίη. Ἐπίκει δὲ τεκμήριον
εἶναι τὸ πολλὰ κωκυθῶν περὶ τῶν γενεῶν αὐτῶν καὶ
μηδένα τρόπον δυναθῆαι συνείραι τὸν μὴ χωριστὰ εἶ-
ναι τὰ μαθηματικά τῶν αἰσθητῶν, ὡς ἐνίοι λέγουσι,
καθὲ ταῦτα εἶναι τὰς ἀρχάς.

milium non sunt causa numeri, qui in speciebus sunt *(ideales)*. Illi namque aequales specie ab invicem differunt : et enim ipsae quoque unitates : quare propter haec, non sunt faciendae species. (10) Quae igitur ex illis efficiuntur, haec et alia etiam his plura possunt colligi. Videtur autem hoc, quod multis confligitur difficultatibus circa generationem eorum, et quod nullo modo possunt haec concinnare, quia mathematica non sunt a sensibilibus (ut quidam dicunt) separata, documento esse quod ne haec quidem sint principia.

δὴ ταῦτα ἀλογα, καὶ μάχεται καὶ αὐτὰ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς εὐλόγοις, καὶ ἔοικεν ἐν αὐτοῖς εἶναι ὁ Σιμωνίδου μακρὸς λόγος· γίγνεται γὰρ ὁ μακρὸς λόγος ὡσπερ ὁ τῶν δούλων, ὅταν μὴ ἐν ὑγιεὶς λέγῃσιν. Φαίνεται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν βοᾶν ὡς ἐλκόμενα· οὐ δύναται γὰρ οὐδαμῶς γεννηῆσαι τὸν ἀριθμὸν ἀλλ' ἢ τὸν ἀπ' ἐνὸς διπλασιαζόμενον. (14) Ἄτοπον δὲ καὶ γένεσιν ποιεῖν αἰδίῳ ὄντων, μᾶλλον δ' ἐν τι τῶν ἀδυνάτων. Οἱ μὲν οὖν Πυθαγόρειοι πότερον οὐ ποιοῦσιν ἢ ποιοῦσι γένεσιν οὐθὲν δεῖ διαστᾶζειν· φανερώς γὰρ λέγουσιν ὡς τοῦ ἐνὸς συσταθέντος, εἴτ' ἐξ ἐπιπέδων εἴτ' ἐκ χορδαῖς εἴτ' ἐκ σπέρματος εἴτ' ἐξ ὧν ἀποροῦσιν εἰπεῖν, εὐθύς τὸ ἐγγιστα τοῦ ἀπείρου ὅτι εἴλητο καὶ ἐπεραίνετο ὑπὸ τοῦ πέρατος. (16) Ἄλλ' ἐπειδὴ κοσμοποιοῦσι καὶ φυσικῶς βούλονται λέγειν, δίκαιον αὐτοὺς ζεταῖζειν τι περὶ φύσεως, ἐκ δὲ τῆς νῦν ἀφεῖναι μεθόδου· τὰς γὰρ ἐν τοῖς ἀκινήτοις ζητοῦμεν ἀρχάς, ὥστε καὶ τῶν ἀριθμῶν τῶν τοιούτων ἐπισκεπτέον τὴν γένεσιν.

itaque omnia irrationabilia sunt, ac ipsa sibi ipsis et rationi consentaneis pugnant. Videtur sane in eis esse longus Simonidis sermo: fit namque longus sermo, quemadmodum is qui servorum est, quum nihil sanum dicant. Ipsa quoque elementa magnum et parvum videntur clamare, quod extrahuntur: non possunt enim ullo modo generare numerum, nisi eum qui ab uno duplicatur. (14) Inconveniēns etiam est, imo vel impossibile, generationem quoque eorum facere, quæ perpetua sint. Utrum autem Pythagorici faciant, an non faciant generationem, nihil opus est dubitare. Manifeste namque dicunt quod uno constituto sive ex planis, sive ex colore, sive ex semine, sive ex quibus non possunt clare dicere, confestim infinito propinquissimum trahebatur, terminabaturque a termino. (15) Verum quoniam de mundi factura ac naturaliter verba facere volunt, decens erat aliquid eos de natura investigare, a præsentī vero via discedere. Quærimus namque principia, quæ in immobilibus sunt. Quare etiam talium numerorum generationem considerare oportet.

CAP. IV.

Τοῦ μὲν οὖν περιτοῦ γένεσιν οὐ φασιν, ὡς δῆλον ὅτι τοῦ ἀρτίου οὔσης γενέσεως· τὸν δ' ἄρτιον πρῶτον ἐξ ἀνίσων τινὲς κατασκευάζουσι τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἰσασθέντων. Ἀνάγκη οὖν πρότερον ὑπάρχειν τὴν ἀνισότηα αὐτοῖς τοῦ ἰσασθῆναι. Εἰ δ' αἰεὶ ἦσαν ἰσασμένα, οὐκ ἂν ἦσαν ἀνισα πρότερον· τοῦ γὰρ αἰεὶ οὐκ ἔστι πρότερον οὐθέν. Ὅστε φανερόν ὅτι οὐ τοῦ θεωρησῆσαι ἔνεκεν ποιοῦσι τὴν γένεσιν τῶν ἀριθμῶν. [IV.] (2) Ἐχει δ' ἀπορίαν καὶ εὐπορήσαντι ἐπιτιμησιν, πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαί, ἀπορίαν μὲν ταύτην πότερον ἔστί τι ἐκείνων ὅσον βουλόμεθα λέγειν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀρίστον, ἢ οὐ, ἀλλ' ὕστερογενῆ. Παρὰ μὲν γὰρ τῶν θεολόγων ἔοικεν ἡμολογεῖσθαι τῶν νῦν τιάν, οἱ οὐ φασιν, ἀλλὰ προελθούσης τῆς τῶν ὄντων φύσεως καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν ἐμφαίνεσθαι. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν εὐλαθεύμενοι ἄληθινῶν δυσχέρειαν, ἢ συμβαίνει τοῖς λέγουσιν, ὡσπερ ἔνιοι, τὸ ἐν ἀρχῇ. (3) Ἔστι δ' ἡ δυσχέρεια οὐ διὰ τὸ τῇ ἀρχῇ τὸ εὖ ἀποδιδόναί ὡς ὑπάρχον, ἀλλὰ διὰ τὸ τὸ ἐν ἀρχῇ καὶ ἀρχὴν ὡς στοιχεῖον καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐκ τοῦ ἐνός. Οἱ δὲ ποιηταὶ οἱ ἀρχαῖοι ταύτη ἁμοίως, ἢ βασιλεύειν καὶ ἀρχεῖν φασιν οὐ τοὺς πρῶτους, οἷον νύκτα καὶ οὐρανὸν ἢ χάος ἢ ὠκεανόν, ἀλλὰ τὸν Δία. (4) Οὐ μὲν ἀλλὰ τούτοις μὲν διὰ τὸ μεταβάλλειν τοὺς ἀρχοντας τῶν ὄντων συμβαίνει τοιαῦτα λέγειν, ἐπεὶ οἱ γε μεμιγμένοι αὐτῶν (καὶ) τῶ μὴ μυθικῶς ἅπαντα λέγειν, οἷον Φερεκύδης καὶ ἔτεροί τινες, τὸ γεννησάν πρῶτον ἀρίστον τιθέασιν, καὶ οἱ Μάγοι, καὶ τῶν ὑστέρων δὲ σοφῶν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς τε καὶ Ἀναξαγόρας, ὁ μὲν τὴν φιλίαν στοιχεῖον, ὁ δὲ τὸν νοῦν ἀρχὴν ποιήσας. Τῶν δὲ τὰς ἀκινήτους οὐσίας εἶναι λεγόντων οἱ μὲν φασιν αὐτὸ τὸ ἐν τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι· οὐσίαν μέντοι τὸ ἐν αὐτοῦ ὄντο εἶναι μαλιστα. Ἡ μὲν οὖν ἀπορία αὕτη, ποτέρος δεῖ λέγειν. (5) Ἐσθλαστων

Imparis itaque generationem non dicunt, quasi videlicet paris generatio sit. Parem vero primum ex inæqualibus, magno et parvo æquatis, constituunt. Necessè itaque est prius esse ipsis inæqualitatem, quam ipsum adæquari. Si autem semper adæquata fuissent, non fuissent inæqualia prius. Ipso enim Semper nihil est prius. Quare patet quod non contemplandi gratia faciunt generationem numerorum. [IV.] (2) Habet dubitationem, et a bene dubitante reprehensionem, quoniam modo ad bonum atque pulchrum elementa principiaque se habeant. Dubitationem quidem hanc, utrum aliquid istorum tale sit, quale volumus ipsum ideale bonum et optimum dicere, an non, sed posterius genita sint. A quibusdam enim recentioribus theologis concessum esse videtur, qui non aiunt, nisi quod entium natura procedente, bonum quoque ac pulchrum apparet. Hoc autem faciunt, veram veriti difficultatem, quæ accidit dicentibus, quemadmodum quidam dicunt, ipsum unum esse principium. (3) Difficultas autem est, non quoniam principio bonum tanquam insitum attribuerunt, verum propterea quod ipsum unum posuerunt principium, et principium ut elementum, numerum quoque ex uno. Poetæ vero antiqui similiter, quo modo regnare et principia esse aiunt non primos, veluti noctem, et cælum, aut chaos, aut etiam oceanum, sed Jovem. (4) At vero his quidem, eo quod mutant entium principes, talia dicere accidit: quia ii quidem eorum, qui mixti fuerunt, eo quod non omnia fabulose dicunt, ut Pherecydes et alii quidam, primum generans optimum ponunt, ac etiam Magi, et posteriorum quoque sapientum, ut Empedocles et Anaxagoras, quum hic quidem amicitiam, elementum; ille vero intellectum principium fecerit: eorum vero qui immobiles substantias dicunt, quidam ipsum unum, ipsum bonum esse aiunt: substantiam tamen ejus ipsum unum maxime putabant esse. Dubitatio igitur hæc est, utro modo dicendum sit. (5) Mirabile autem est si primo et perpetuo ac

δ' εἰ τῶν πρώτων καὶ ἀδιῶ καὶ αὐταρκεστάτω τοῦτ' αὐτὸ
 πρῶτον οὐχ ὡς ἀγαθὸν ὑπάρχει τὸ αὐταρκες καὶ ἡ σω-
 τηρία. Ἀλλὰ μὴν οὐ δι' ἄλλο τι ἀφθαρτον ἢ διότι εὖ
 ἔχει, οὐδ' αὐταρκες. Ὡστε τὸ μὲν φάναι τὴν ἀρχὴν
 5 τοιαύτην εἶναι εὐλογον ἀληθὲς εἶναι. Τὸ μέντοι ταύτην
 εἶναι τὸ ἐν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, στοιχείον τε καὶ στοιχείον
 ἀριθμῶν, ἀδύνατον· συμβαίνει γὰρ πολλὴ δυσχέρεια,
 ἣν ἐνοιον φεύγοντες ἀπειρήκασιν, οἱ τὸ ἐν μὲν ὁμολο-
 10 γοῦντες ἀρχὴν εἶναι πρώτην καὶ στοιχείον, τοῦ ἀριθμοῦ
 δὲ τοῦ μαθηματικοῦ. Ἀπασαι γὰρ αἱ μονάδες γίγνον-
 ται ὅπερ ἀγαθόν τι, καὶ πολλή τις εὐπορία ἀγαθῶν.
 Ἔτι εἰ τὰ εἶδη ἀριθμοῖ, τὰ εἶδη πάντα ὅπερ ἀγαθόν.
 (6) Ἀλλὰ μὴν ὅτου βούλεται τιθεῖται τις εἶναι ἰδέας· εἰ
 μὲν γὰρ τῶν ἀγαθῶν μόνον, οὐκ ἔσονται οὐσίαι αἱ ἰδέαι·
 15 εἰ δὲ καὶ τῶν οὐσιῶν, πάντα τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ
 ἀγαθὰ καὶ τὰ μετέχοντα. Ταῦτα τε δὴ συμβαίνει
 ἄτοπα, καὶ τὸ ἐναντίον στοιχείον, εἴτε πλῆθος ὃν εἴτε
 τὸ ἄνισον καὶ μέγα καὶ μικρόν, τὸ κακὸν αὐτό. Διόπερ
 ὁ μὲν ἔρευγε τὸ ἀγαθὸν προσάπτει τῶν ἐνὶ ὡς ἀναγκαῖον
 20 ὃν, ἐπειδὴ ἐξ ἐναντιῶν ἢ γένεσις, τὸ κακὸν τὴν τοῦ
 πλῆθους φύσιν εἶναι· οἱ δὲ λέγουσι τὸ ἄνισον τὴν τοῦ
 κακοῦ φύσιν. (7) Συμβαίνει δὴ πάντα τὰ ὄντα με-
 τέχειν τοῦ κακοῦ ἕξ ἑνὸς αὐτοῦ τοῦ ἐνός, καὶ μᾶλλον
 ἀκράτου μετέχειν τοὺς ἀριθμοὺς ἢ τὰ μεγέθη, καὶ τὸ
 25 κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ χώραν εἶναι, καὶ μετέχειν καὶ ὀρέ-
 γεσθαι τοῦ φθαρτικοῦ· φθαρτικὸν γὰρ τοῦ ἐναντίου τὸ
 ἐναντίον. Καὶ εἰ ὅσπερ ἐλέγομεν ὅτι ἡ ὕλη ἐστὶ τὸ
 δυνάμει ἕκαστον, ὅσον πυρὸς τοῦ ἐνεργεῖα τὸ δυνάμει
 πῦρ, τὸ κακὸν ἐστὶ αὐτὸ τὸ δυνάμει ἀγαθόν. (8) Ταῦτα
 30 δὴ πάντα συμβαίνει, τὸ μὲν ὅτι ἀρχὴν πᾶσαν στοι-
 χεῖον ποιοῦσι, τὸ δ' ὅτι τὰναντία ἀρχάς, τὸ δ' ὅτι τὸ
 ἐν ἀρχήν, τὸ δ' ὅτι τοὺς ἀριθμοὺς τὰς πρώτας οὐσίας
 καὶ χωριστάς καὶ εἶδη.

sibi ipsi sufficientissimo hoc ipsum primum, per se suffi-
 cientia, et salus, non sit tanquam bonum. Enimvero
 non propter aliud incorruptibile vel sibi sufficiens est, nisi
 quoniam bene se habet. Quare dicere quidem principium
 tale esse, rationi consentaneum est verum esse: hoc vero
 esse, ipsum unum, aut si non hoc, elementum, et numero-
 rum elementum esse, impossibile est. Accidit enim multa
 difficultas, quam quum quidam fugerent, qui unum quidem
 fatebantur primum principium esse ac elementum, ipsius
 tamen mathematici numeri, rem deseruerunt. Cunctæ
 namque unitates revera fiunt aliquod bonum: et magna bo-
 norum erit abundantia. Item, si species sunt numeri, om-
 nes species ipsum bonum aliquod. (6) At vero cuiuscum-
 que velit, ponat quis ideas esse: si quidem bonorum solum,
 non erunt substantiæ idæ; quodsi etiam substantiarum,
 cuncta animalia et plantæ bona sunt, atque etiam participan-
 tia. Hæc itaque inconvenientia accidunt; et ad hæc, contra-
 rium elementum (sive multitudo, sive inæquale, et magnum,
 et parvum sit) ipsum malum erit. Quare quidam fugiebat
 bonum uni copulare, tanquam necesse sit, quum generatio
 sit ex contrariis, naturam multitudinis malum esse: qui-
 dam inæquale, mali naturam dicunt. (7) Accidit igitur,
 omnia entia, præter unum quod est ipsum unum, malo
 participare, et numeros eo magis puro participare, quam
 magnitudines: et malum, locum esse boni, ac participare,
 et appetere corruptivum. Contrarium namque corrupti-
 vum contrarii est. At, si quemadmodum dicebamus,
 quod materia est id quod potentiâ unumquodque, veluti
 ipsius actu ignis, quod est potentiâ ignis, malum erit,
 ipsum potentiâ bonum. (8) Hæc igitur omnia accidunt,
 quoddam quidem, quia omne principium faciunt elemen-
 tum; quoddam, quia contraria principia; quoddam, quia
 ipsum unum principium; quoddam, quia numeros primas
 substantias, separabiles, ac species.

CAP. V.

Εἰ οὖν καὶ τὸ μὴ τιθέναι τὸ ἀγαθὸν ἐν ταῖς ἀρχαῖς
 35 καὶ τὸ τιθέναι οὕτως ἀδύνατον, ὄφλον ὅτι αἱ ἀρχαὶ οὐκ
 ὀρθῶς ἀποδίδονται οὐδὲ αἱ πρῶται οὐσίαι. Οὐκ ὀρθῶς
 δ' ὑπολαμβάνει οὐδ' εἰ τις παρεικάζει τὰς τοῦ ὄλου
 ἀρχὰς τῆ τῶν ζώων καὶ φυτῶν, ὅτι ἐξ ἀορίστων ἀτελῶν
 δὲ αἰετὰ τελειώτερα, διὸ καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων οὕτως
 40 ἔχειν φησίν, ὥστε μὴδὲ ὄν τι εἶναι τὸ ἐν αὐτό. Εἰσὶ
 γὰρ καὶ ἐνταῦθα τέλειαι αἱ ἀρχαὶ ἐξ ὧν ταῦτα· ἄν-
 θρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, καὶ οὐκ ἐστὶ τὸ σπέρμα
 πρώτων. (3) Ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τόπον ἕμα τοῖς στερεοῖς
 [καὶ] τοῖς μαθηματικοῖς ποιῆσαι (ὁ μὲν γὰρ τόπος τῶν
 45 καθ' ἕκαστον ἴδιος, διὸ χωριστὰ τόπων, τὰ δὲ μαθημα-
 τικὰ οὐ ποῦ), καὶ τὸ εἰπεῖν μὲν ὅτι ποῦ ἐστὶ, τί δὲ
 ἐστὶν ὁ τόπος, μὴ. (3) Ἔδει δὲ τοὺς λέγοντας ἐκ
 στοιχείων εἶναι τὰ ὄντα καὶ τῶν ὄντων τὰ πρῶτα τοὺς
 ἀριθμοὺς, διελομένους πῶς ἄλλο ἐξ ἄλλου ἐστίν, οὕτω
 50 λέγειν τίνα τρόπον ὁ ἀριθμὸς ἐστὶν ἐκ τῶν ἀρχῶν. Πό-
 τερον μίξει; ἀλλ' οὕτε πᾶν μικτόν, τό τε γινόμενον
 ἕτερον, οὐκ ἐστὶ τε χωριστὸν τὸ ἐν οὐδ' ἑτέρα φύσις,

Si igitur tum non ponere bonum inter principia, tum ita
 ponere impossibile est, constat quod non recte assignan-
 tur principia, neque primæ substantiæ. At etiam nec is
 recte putat, qui universi principia, animalium plantarum-
 que principio assimilat: quia ex indeterminatis ac imper-
 fectis semper perfectiora: et ideo etiam in primis ita se
 habere ait, ut nec ens aliquod sit ipsum unum. Verum
 etiam licet perfecta principia sunt, ex quibus hæc sunt.
 Homo enim hominem generat, nec sperma primum est.
 (2) Absurdum item est, locum simul cum solidis ma-
 thematicis facere (locus namque singularium proprius;
 quare loco separabilia sunt: mathematica vere non sunt
 alicubi); et insuper dicere quidem quod alicubi erunt,
 quid vero locus sit, non dicere. (3) Decebat vero eos,
 qui entia dicebant esse ex elementis, primaque entium nu-
 meros, dividere qualiter aliud ex alio sit, et ita dicere,
 quonam modo numerus ex principiis sit: utrum mistione?
 At non est omne miscibile, et quod fit, alterum, nec erit
 separabile unum ipsum, nec altera natura: quod hi vo-

οὐ δὲ βούλονται. Ἀλλὰ συνθέσει, ὡσπερ συλλαβὴν; Ἀλλὰ θέσιν τε ἀνάγκη ὑπάρχειν, καὶ χωρὶς δὲ νοῦν νοήσει τὸ ἐν καὶ τὸ πλῆθος. (4) Τοῦτ' οὖν ἔσται ὁ ἀριθμὸς, μονὰς καὶ πλῆθος, ἢ τὸ ἐν καὶ ἄνιον. Καὶ ἐπεὶ τὸ ἐκ τινῶν εἶναι ἔστι μὲν ὡς ἐνυπαρχόντων ἔστι δὲ ὡς οὐ, ποτέρως δὲ ἀριθμὸς; οὕτως γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων οὐκ ἔστιν ἀλλ' ἢ ὧν γένεσις ἔστιν. Ἀλλ' ὡς ἀπὸ σπέρματος; ἀλλ' οὐχ ὄντες τοῦ ἀδιαιρέτου τι ἀπελθεῖν. Ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου μὴ ὑπομένουτος; ἀλλ' ὅσα οὕτως ἐστὶ, καὶ ἐξ ἄλλου τίνος ἔστιν ὑπομένουτος. (5) Ἐπεὶ τοίνυν τὸ ἐν δὲ μὲν τῷ πλήθει ὡς ἐναντίον τίθηται, ὁ δὲ τῷ ἀνίσω, ὡς ἴσω τῷ ἐνὶ χρωμένον, ὡς ἐξ ἐναντίων εἴη ἂν ὁ ἀριθμὸς. Ἔσται ἄρα τι ἕτερον ἐξ οὗ ὑπομένουτος καὶ θατέρου ἔστιν ἢ γέγονεν. Ἔτι τί δὴ ποτε τὰ μὲν ἄλλ' ὅσα ἐξ ἐναντίων ἢ οἷς ἔστιν ἐναντία φθίρεται, κἄν ἐκ παντός ἤ, ὁ δὲ ἀριθμὸς οὐ; περὶ τούτου γὰρ οὐθὲν λέγεται. Καίτοι καὶ ἐνυπαρχόν καὶ μὴ ἐνυπαρχόν φθίρει τὸ ἐναντίον, οἷον τὸ νεῖκος τὸ μίγμα. Καίτοι γε οὐκ ἔδει· οὐ γὰρ ἐκείνω γε ἐναντίον. (6) Οὐθὲν δὲ διώριστα οὐδὲ ἰσοτέρας οἱ ἀριθμοὶ αἰτίου τῶν οὐσιῶν καὶ τοῦ εἶναι, ποτέρως ὡς ἔροι, οἷον αἱ στιγμαὶ τῶν μεγεθῶν, καὶ ὡς Εὐρυτος ἔταπτε τίς ἀριθμὸς τίνος, οἷον ὀδὴ μὲν ἀνθρώπου, ὀδὴ δὲ ἵππου, ὡσπερ οἱ τοὺς ἀριθμοὺς ἄγοντες εἰς τὰ σχήματα τρίγωνον καὶ τετράγωνον, οὕτως ἀφομοιών τοῖς ψήφοις τὰς μορφὰς τῶν φυτῶν· ἢ ὅτι (6) λόγος ἢ συμφωνία ἀριθμῶν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀνθρώπος καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον; τὰ δὲ δὴ πάθη πῶς ἀριθμοί, τὸ λευκὸν καὶ γλυκὺ καὶ τὸ θερμόν; (7) Ὅτι δὲ οὐχ οἱ ἀριθμοὶ οὐσίαι οὐδὲ τῆς μορφῆς αἰτίοι, ὅθλον· ὁ γὰρ λόγος ἢ οὐσία, ὁ δ' ἀριθμὸς ὕλη· οἷον σαρκὸς ἢ ὀστοῦ ἀριθμὸς ἢ οὐσία οὕτω· τρία πυρός, γῆς δὲ δύο· καὶ αἰεὶ ὁ ἀριθμὸς ὅς ἂν ἢ τινῶν ἔστιν, ἢ πύρινος ἢ γῆινος ἢ μοναδικός. Ἀλλ' ἢ οὐσία τὸ τοσονό· εἶναι πρὸς τοσονόε κατὰ τὴν μίξιν· τοῦτο δ' οὐκέτι ἀριθμὸς ἀλλὰ λόγος μίξεως ἀριθμῶν σωματικῶν ἢ ὁπαιωνῶν. (8) Οὐτε οὖν τῷ ποιῆσαι αἰτίας ὁ ἀριθμὸς, οὔτε ὄλως ὁ ἀριθμὸς οὔτε ὁ μοναδικός, οὔτε ὕλη οὔτε λόγος καὶ εἶδος τῶν πραγμάτων· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς τὸ οὐ ἕνεκα.

lunt. At compositione, dicent, ut syllabam? Sed situm necesse est esse; et qui intelligit, seorsum intelliget unum et multitudinem. (4) Hoc igitur numerus erit, unitas, et multitudo, aut unum, et inaequale. Et quum id quod est ex aliquibus esse, est quidem ut ex iis quæ insunt; est vero ut non, utronam modo numerus est? Sic enim ut ex iis quæ insunt, non sunt nisi ea quorum generatio est. Sed tanquam a spermate erit? At non possibile ab indivisibili aliquid abire. Verum fortassis tanquam ut ex contrario non permanente? At quæcumque ita sunt, ex alio quodam quodam permanente sunt. (5) Quum autem unum quidam quidem ut contrarium multitudini; quidam vero inaequali ponat, uno ut æquali utens, tanquam ex contrariis erit numerus profecto. Esset igitur quippiam aliud, ex quo permanente, et altero, est aut factus est. Præterea, cur cetera quidem, quæcumque ex contrariis sunt, aut ea, quibus contraria sunt, etiamsi ex omni sint, corrumpuntur; numerus vero minime? de hoc enim nihil dicitur. Quamvis contrarium tam quod inest quam quod non inest, corrumpat, ut contentio misturam: atamen non oportebat: non enim est misturæ certe contraria contentio. (6) Nihil autem determinatum est, qualiter numeri substantiarum et existentiae causæ sunt: utrum ut termini, velut puncta magnitudinum, et ut Eurytus ordinabat quis cuius sit numerus: puta, hic quidem hominis, hic vero equi: quemadmodum illi, qui numeros ad figuras, triangulum et quadratum, reducunt, ita plantarum formas supputationum calculis assimulant. Aut quoniam symphonia est ratio numerorum, similiter etiam homo et aliorum unumquodque? At passiones qualiter sunt numeri, album, dulce, et calidum? (7) Quod autem numeri non sint substantia, neque causæ formæ, patet. Substantia namque ratio est, numerus vero materia: veluti carnis, aut ossis numerus substantia, sic: tria ipsius ignis, terra: vero duo: et semper numerus quicumque fuerit, aliquorum est, vel igneus, vel terrenus, vel monadicus: verum substantia est tantum ad tantum esse secundum misionem; hoc autem non est numerus, sed ratio misionis numerorum corporalium, aut quorumcunque. (8) Nec igitur eo quod faciat, causa numerus est, nec omnino numerus nec monadicus, aut materia, aut ratio et species rerum est: sed neque ut id quod cuius causa.

CAP. VI.

10 Ἀπορήσειε δ' ἂν τις καὶ τί τὸ εὖ ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῶν ἀριθμῶν τῷ ἐν ἀριθμῷ εἶναι τὴν μίξιν, ἢ ἐν εὐλογίστω ἢ ἐν περιττῷ. Νυνὶ γὰρ οὐθὲν ὑγιεινότερον τρίς τρία ἂν ἢ τὸ μελίκρατον κεκραμένον, ἀλλὰ μᾶλλον ὠφελίσειεν ἂν ἐν οὐθενὶ λόγῳ ὅν ὑδαρὲς δὲ ἢ ἐν ἀριθμῷ 15 ἄκρατον ὄν. (2) Ἐτι οἱ λόγοι ἐν προσθέσει ἀριθμῶν εἰσὶν οἱ τῶν μίξεων, οὐκ ἐν ἀριθμοῖς, οἷον τρία πρὸς δύο, ἀλλ' οὐ τρίς δύο· τὸ γὰρ αὐτὸ δεῖ γένος εἶναι ἐν ταῖς πολλαπλασιάσεσιν. Ὅποτε δεῖ μετρεῖσθαι τῷ τε Α τὸν στοῖχον ἐφ' οὗ ΑΒΓ καὶ τῷ Δ τὸν ΔΕΖ· ὥστε 20 τῷ αὐτῷ πάντα. Οὐχ οὖν ἔσται πρὸς ΒΕΓΖ, καὶ ὑδατος ἀριθμὸς δις τρία. (3) Εἰ δ' ἀνάγκη πάντα ἀριθμοῦ κοινωνεῖν, ἀνάγκη πολλὰ συμβαίνειν τὰ αὐτά.

Dubitaverit autem aliquis, quidnam sit illud Bene, quod a numeris, eo quod in numero mistio sit, aut in rationali, aut in impari. Nunc etenim nihil salubrius per ter tria si melicratum sit mixtum: sed magis proderit fortassis, si in nulla proportione sit, sed aquosum, aut si in numero sit purum. (2) Item rationes misionum in additione numerorum, non in numeris sunt: veluti tria ad duo, non ter duo: idem enim genus esse oportet in multiplicationibus. Quare ipso Α mensurare oportet ordinem in quo ΑΒΓ; et ipso D, eum, in quo ΔΕΖ. Quare eodem omnia. Non igitur erit ipsius ignis ΒΕΓΖ, et aquæ numerus bis tria. (3) Si autem necesse est omnia numero participare, necesse est multa eadem ac-

καὶ ἀριθμὸν τὸν αὐτὸν τῶδε καὶ ἄλλω. Ἄρ' οὖν
 τῶδε αἴτιον καὶ διὰ τοῦτο ἐστὶ τὸ πρῶτον, ἢ ἄλλων;
 αἴτιον ἐστὶ τις τῶν τοῦ ἡλίου φασγῶν ἀριθμὸς, καὶ πάλιν
 τῶν τῆς σελήνης, καὶ τῶν ζῴων γε ἑκάστου τοῦ βίου
 καὶ ἡλικίας· τί οὖν κοινῶς ἐνίοις μὲν τούτων τετρα-
 γώνους εἶναι, ἐνίοις δὲ κύβους, καὶ ἴσους, τοὺς δὲ δι-
 πλάσιους οὐδὲν γὰρ κοινῶς, ἀλλ' ἀνάγκη ἐν τούτοις
 στρεφῆναι, εἰ ἀριθμῶς πάντα ἐκονῶνται, ἐνεδέξετό τε
 τὰ διαφέροντα ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν πίπτειν. Ὡστ' εἴ
 10 πῶς ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς συμβέβηκε, ταῦτα ἂν ἦν ἀλλή-
 λως ἕκαστα τοῦ αὐτοῦ εἶδος ἀριθμοῦ ἔχοντα, ὡς ἡλῖος
 καὶ σελήνη τὰ αὐτά. (1) Ἀλλὰ διὰ τί αἴτια ταῦτα;
 ἑπτὰ μὲν φωνήεντα, ἑπτὰ δὲ γροθὶ ἢ ἄρμονίαι, ἑπτὰ
 δὲ αἰ πλειάδες, ἐν ἑπτὰ δὲ ὀδόντας βάλει, ἐνία γε,
 15 ἐνία δ' οὐ· ἑπτὰ δὲ οἱ ἐπὶ Θήβας. Ἄρ' οὖν ὅτι
 τοιοσδὲ ὁ ἀριθμὸς πέφυκεν, διὰ τοῦτο ἢ ἐκείνοι ἐγένοντο
 ἑπτὰ ἢ ἡ πλειάς ἑπτὰ ἀστέρων ἐστίν; ἢ οἱ μὲν διὰ
 τὰς πύλας ἢ ἄλλην τινὰ αἴτιαν, τὴν δὲ ἡμεῖς οὕτως
 ἀριθμοῦμεν, τὴν δὲ ἄρκτον γε δωδεκά, οἱ δὲ πλείους.
 20 Ἐπεὶ καὶ τὸ ΕΜΖ συμφωνοῦν ὅσον εἶναι, καὶ ὅτι
 εἰσὶναι τρεῖς, καὶ ταῦτα τρία. Ὅτι δὲ μυρία ἂν εἴη
 τοιαῦτα, οὐδὲν μέλει· τῷ γὰρ Γ καὶ Ρ εἴη ἂν ἐν ση-
 μαίον. (2) Εἰ δ' ὅτι διπλάσιον τῶν ἄλλων ἑκάστον,
 ἄλλο δ' οὐ (αἴτιον δ' ὅτι τριῶν ὄντων τόπων ἐν
 25 ἐπ' ἑκάστου ἐπιφέρεται τὸ σίγμα), διὰ τοῦτο τρία μῶ-
 νον ἐστίν, ἀλλ' οὐ, ὅτι αἱ συμφωνοῦναι τρεῖς, ἑπτὰ πλείους
 γε αἱ συμφωνοῦναι ἐν ταῦθα δ' οὐκέτι δυνατόι. Ὅμοιοι
 δὲ καὶ οὗτοι τοῖς ἀρχαίοις Ὀμηρικοῖς, οἱ μικρὰς
 ὁμοιότητας ἔρωσι, μεγάλας δὲ παρορῶσιν. (3) Λέ-
 30 γουσι δὲ τινες ὅτι πολλὰ τοιαῦτα, ὡς αἰ τε μέσαι
 ἢ μὲν ἐννέα ἢ δὲ ὀκτώ, καὶ τὸ ἔπος δεκαεπτὰ, ἰσάρι-
 θμον τούτοις· βάνεται δ' ἐν μὲν τῷ δεξιῷ ἐννέα συλ-
 λαβαίς, ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ ὀκτώ. Καὶ ὅτι ἴσον τὸ διά-
 σταγμα εἶναι τοῖς γράμμασιν ἀπὸ τοῦ Α πρὸς τὸ Ω, καὶ
 35 ἀπὸ τοῦ βήμβουκος ἐπὶ τὴν ὀφρυάτην νεάτην ἐν κύβοις,
 ἢ ὁ ἀριθμὸς ἴσος τῆς οὐλομελείας τοῦ οὐρανοῦ. Ὅρξν
 δὲ δεῖ μὴ τοιαῦτα οὐδεὶς ἂν ἀπορήσειεν ὅσα λέγειν
 οὐδ' εὐρίσκειν ἐν τοῖς αἰδίοις, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς φηαρ-
 τοῖς. (7) Ἀλλ' αἱ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς φύσεις αἱ ἐπικινού-
 40 μεναι καὶ τὰ τούτοις ἐναντία καὶ ὅλους τὰ ἐν τοῖς μα-
 θήμασιν, ὡς μὲν λέγουσιν τινες καὶ αἴτια ποιοῦσι τῆς
 φύσεως, εἰσὶν οὕτως γε σκοποῦμενοις διαφεύγειν·
 κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον τῶν διορισμένων περὶ τὰς
 ἀρχὰς οὐδὲν αὐτῶν αἰτίον ἐστίν. Ἐκείνοι μὲντοι
 45 ποιοῦσι φανερόν ὅτι τὸ εὐ ὑπάρχει καὶ τῆς συστομίας
 ἐστὶ τῆς τοῦ καλοῦ τὸ περιστόν, τὸ εὐθὺ, τὸ ἴσον, αἱ
 δυνάμεις ἐνίοις ἀριθμῶν· ἅμα γὰρ ὄρει καὶ ἀριθμὸς
 τοιοσδὲ καὶ τᾶλλα δὴ ὅσα συνάγουσιν ἐκ τῶν μαθητι-
 50 κῶν θεωρημάτων πάντα ταῦτην ἔχει τὴν ἰσοστασίαν.
 (4) Διὸ καὶ εἰσὶν συμπτώμασιν· ἐστὶ γὰρ συμβεβηκέναι
 μὲν, ἀλλ' οἰκεία ἀλλήλοισι πάντα, ἐν δὲ τῷ ἀριθμῶν
 ἐν ἑκάστη γὰρ τοῦ ὄντος κατηγορία ἐστὶ τὸ κενόν, ὡς
 εὐθὺ ἐν μήκει, οὕτως ἐν πλάτει τὸ ὀμακόν, ὡς
 ἐν ἀριθμῷ τὸ περιστόν, ἐν δὲ γροθὶ τὸ λευκόν. (5) Εἰτι

cidere, et numerum eundem huic et alii esse. Utrum igitur
 hoc est causa, et propter hoc est res, an id immanifestum
 veluti est quidam solis ac rursus lunae lationum numerus,
 et uniuscujusque animalium vitae et aetatis. Quid igitur
 prohibet, quosdam eorum quadratos esse, quosdam cubos,
 et aequales, alios duplos? Nihil enim prohibet: sed necesse
 est in his ea converti, si omnia numero participabant, et
 quae differunt, contingebat sub eundem numerum cadere.
 Quare si quibusdam idem numerus acciderit, eadem invi-
 cem illa erunt, eandem habentia numeri speciem, puta,
 sol et luna, eadem. (1) Sed propter quid causae haec sint?
 Septem quidem vocales, septem autem chordae, aut har-
 moniae, septem vero Pleiades, in septem autem *annis* quaer-
 dam abijciunt dentes, quaedam vero non: septem etiam, qui
 contra Thebas. Utrum igitur, quoniam talis quidam nume-
 rus natura obtinet, ideo aut illi fuerunt septem, aut Pleias
 septenarum stellarum est? an hi quidem propter portas
 Thebarum aut aliam quandam causam, illam vero nos ita
 numeramus. Ursam autem duodecim, quidam autem plures?
 nam etiam *duplices consonas* ἔξξ symphonias aiunt esse;
 et quoniam illae tres, haec quoque tria? Quod autem mille
 talia sint, nemo curat. Ipsi enim γ et ρ esse possit unum
 signum. (2) Si autem, quoniam duplum aliorum unum-
 quodque, aliud vero minime (causa quidem est, quia quum
 tria loca sint, unum in unoquoque infertur σ), propterea
 tria tantum sunt, sed non quoniam consonantiae tres: nam
 plures consonantiae sunt: hic vero non amplius possunt.
 Similes vero hi quoque sunt antiquis Homeri interpretibus,
 qui parvas similitudines vident, magnas vero non vident.
 (3) Dicunt autem quidam quod multa talia sunt, veluti
 ipsae mediae, quaedam novem, quaedam octo; et carmen,
 decem et septem, his esse aequale numero. Ascenditur autem
 in dextro quidem novem syllabis, in sinistro vero, octo:
 et quod aequalis distantia tam in litteris β α α α ω, quam
 in tibiis a gravissimo bombo ad acutissimam neten, cujus
 numerus aequalis est omnimoda caeli melodiae. Videre
 autem decet ne talia quisquam dubitaret nec dicere nec in-
 venire in perpetuis, quoniam et in corruptibilibus. (7) Sed
 quae in numeris laudantur naturae, et quae his contraria,
 ac omnino quae in mathematicis, ut quidam dicunt et caus-
 sas haec naturae faciunt, ea videntur hoc modo conside-
 rantibus elabi. Secundum nullum enim modum eorum
 qui circa principia determinati sunt, illorum ullum causa
 est. Illud tamen manifestum faciunt, quod ipsum Bene est,
 et quod de coordinatione ipsis boni est impar, rectum,
 aequale, quae quorundam numerorum sunt potentiae; sim-
 mul namque anni tempora, et talis numerus; ac cetero
 quaecumque colligunt ex theorematibus mathematicis,
 hanc potentiam omnia habent. (8) Quare assimilantur
 casualibus accidentibus. Sunt enim accidentia quidem,
 sed convenientia invicem omnia, unum autem ei quod pro-
 portionale est. In unaquaque enim entis praedicatione est
 id quod proportionale est, ut rectum in longitudine, ita
 in latitudine aequale fortassis, in numero impar, in co-
 lore autem album. (9) Praeterea, harmonicorum atque si-

οὐκ οἱ ἐν τοῖς εἶδεσιν ἰσόμενοι κίτριον τῶν ἰσμοτιῶν
καὶ τῶν τοιούτων διαφέρουσι πρὸ ἑαυτοῦ ἀλλήλων οἱ
ἴσοι εἶδει, καὶ πρὸ αἱ μονάδων ὥστε διὰ τὰ ταῦτα εἶδη
οὐ ποικίτων. (10) Τὰ μὲν οὖν συμβαίνοντα ταῦτα
τε κἂν ἐπὶ πλείω συναγένη. Ἔτι καὶ δε τεχνικῶν
εἶναι τὸ πᾶσι κακοπαθεῖν περὶ τῶν γενέσιν αὐτῶν καὶ
μηδένα τρόπον δυνασθαι συνείηαι τοῦ μη χωριστὰ εἶ-
ναι τὰ μαθηματικὰ τῶν αἰσθητῶν, ὡς ἐνίοι λέγουσι,
καθὲ ταῦτα εἶναι τὰς ἀρχάς.

miliū non sunt causa numeri, qui in speciebus sunt (*ideales*). Illi namque æquales specie ab invicem differunt : et enim ipsæ quoque unitates : quare propter hæc, non sunt faciendæ species. (10) Quæ igitur ex illis efficiuntur, hæc et alia etiam his plura possunt colligi. Videtur autem hoc, quod multis confligitur difficultatibus circa generationem eorum, et quod nullo modo possunt hæc concinnare, quia mathematica non sunt a sensibilibus (ut quidam dicunt) separata, documento esse quod ne hæc quidem sint principia.

